

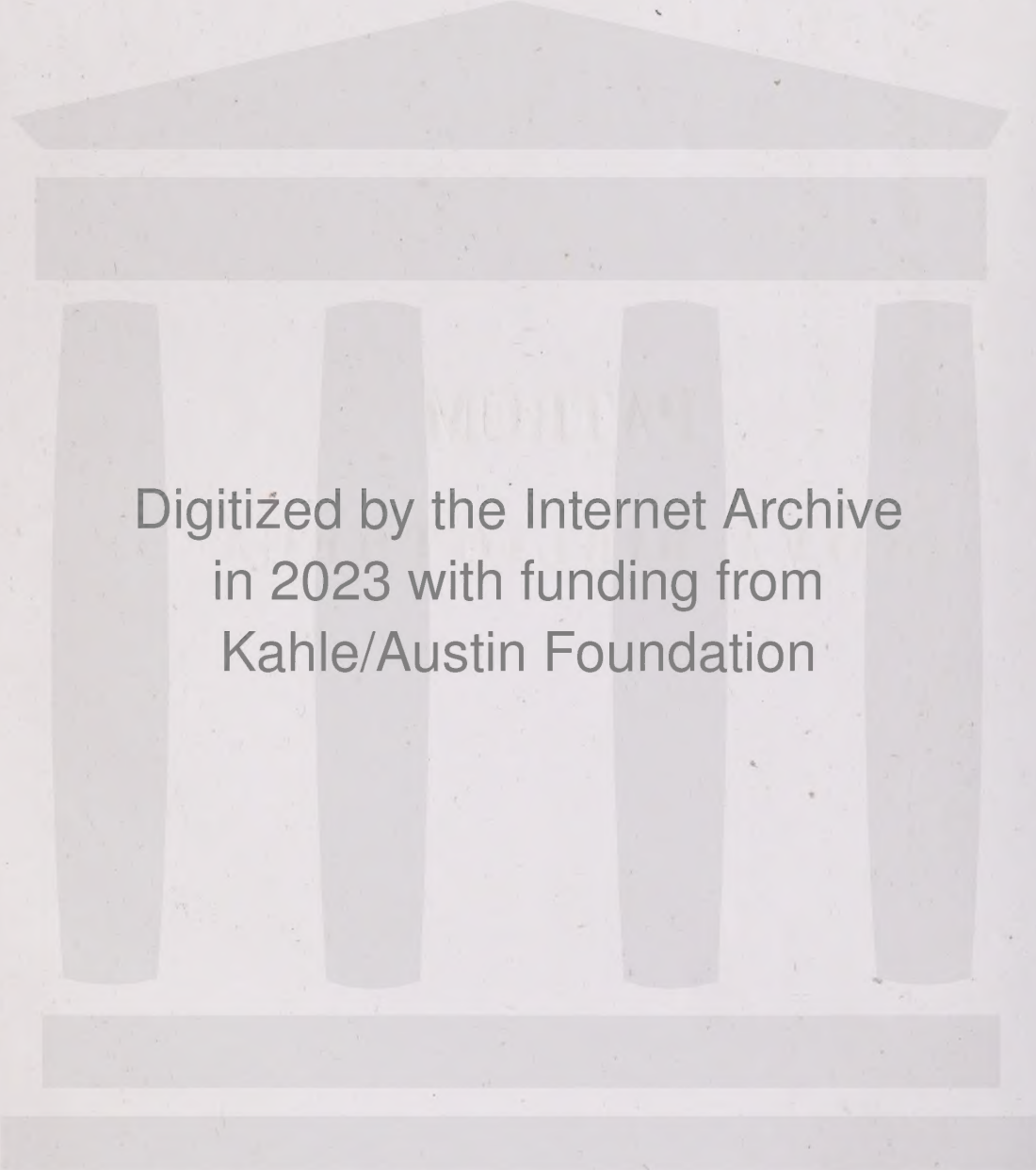

PATRUM
NOVA BIBLIOTHECA.

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

NOVAE PATRUM BIBLIOTHECAE

TOMUS SEXTUS

CONTINENS IN PARTE I.

SANCTI ATHANASII

EPISTOLAS FESTALES SYRIACE ET LATINE

CUM

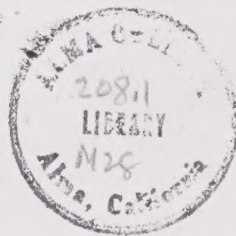
CHRONICO ET FRAGMENTIS ALIIS.

IN PARTE II.

LEONIS ALLATII

TRES GRANDES DISSERTATIONES

DE NICETIS DE PHILONIBUS ET DE THEODORIS CUM IPSIUS ALLATHI VITA
ET PLURIMIS ALIORUM OPUSCULIS AC TABULIS XI.

ROMAE

TYPIS SACRI CONSILII PROPAGANDO CHRISTIANO NOMINI.

M.DCCC.LIII.

31016

quinta heortastica. Quoniam dissimilium naturae, dissimiles exserunt operationes, profecto unicam esse naturalem operationem non concedemus. Alium multo proximorem Theophili tractum ex decima sexta heortastica recitavimus item nos in Script. vet T. VII. p. 50, in quo contra Origenem disputatur. Sed en postea Cyrillus heortasticarum disertissimus scriptor, quarum ·XXIX· temporis edacitatem fugerunt: haeque in codicibus promiscuo vocabulo appellantur λόγοι ἤτοι ἐπιστολαί. Postremo sancti Ambrosii epistola 23, praecipueque grandis illa Proterii episcopi alex. (apud Bucherium p. 82.) ad Leonem PP., heortasticae insignes sunt.

De heortasticis S. Athanasii epistolis.

IV. Veniendum nunc est ad Athanasii heortasticas seu festales epistolas, quarum causa totus hic prologus a nobis institutus est. Athanasium more officioque alexandrinorum episcoporum scripsisse heortasticas, nemo profecto dubitare poterat: praesertim quia testis aderat nominatim Hieronymus, qui de vir. ill. cap. 87. inter cetera sanctissimi viri scripta heortasticas ponit epistolas. Tum deinde in opere, quod Montfauconius edidit Cosmae indicopleustae, minutae aliquot praedictarum heortasticarum laciniae apparuerant ex 2. 5. 6. 22. 24. 28. 29. 40. 45. Mihi vero ipsi tenue ex tertia decima fragmentum graecum, syriaco consonum, in vaticano codice casu conspiciendum se obtulit, quod inferius p. 119. in scholio recitavi. Atque heic sponte oboritur quaedam de Athanasii heortasticarum numero quaestio. Etenim ex chronico (de quo mox dicemus) constat episcopalem sedem inscendisse Athanasium ante dimidium anni 328, rebusque humanis excessisse sub exitu anni 373, qui sunt anni 46. Verumtamen ab his subtrahendus primus est, quo non Athanasius, sed Alexander decessor scripserat. Ergo annis episcopatus 45. respondet adamussim numerus heortasticarum apud Cosmam memoratus. (Attamen in vita Athanasii arabice scripta circa finem dicuntur eius heortasticae 47.) Quin adeo in chronico syriaco dicitur confectus ab Athanasio anno 367. canon sacrarum scripturarum, qui reapse conservatus est, ex epistola 39. sumptus; isque item numerus plane respondet athanasiani episcopatus anno 39. Recte hactenus. Sed quid eidem chronico respondeas, quod annis 336. 337. 341. 342. 357. 358. 359. 360. 361, id est novem annis praetermissam ab Athanasio heortasticam fuisse narrat? Mihi quidem cogitanti nil aliud interim menti occurrit, quam ut illa chronici verba *non scripsit*, vel *non misit*, de publica tantum et libera heortasticae diffusionem intelligere liceat; quia nimirum ab Athanasio vel in fuga et exilio, vel in abstrusis locis latente, sollemnis epistola ad populum deferri palam nequiverit: cuius rei indicia, furtivae scilicet epistolii alicuius submissionis, in ipso chronico sunt. (Et quidem nos hanc ambiguitatem innuimus in scholio p. 116.) Certe quia dies paschalis ab episcopo alexandrino denunciandus quotannis necessario erat tum Aegyptiis suis, tum etiam romano Pontifici, primum creditu est, Athanasium singulis omnino annis, per privatam saltem heortasticam, vel heortasticae simulacrum, eo perfungendo muneri non defuisse. Nec vero latinum illud fragmentum *filiiis suis* inscriptum apud Montf. ed. ven. T. I. part. 2. p. 772, heortasticum se demonstrat. Neque item novae illae Athanasii epistolae in veronensi codice a Scipione Maffeo latine inventae, ad heortasticum genus ullatenus pertinent.

De chronico temporum et heortasticarum S. Athanasii.

V. Non semel iam memoravimus syriacum chronicon athanasianis heortasticis praeclearo consilio praepositum, quod universum episcopatus eius tempus complectitur; quo certe documento incommode caruit is qui de ratione temporum athanasianorum disseruit Mamachius; item Fontaninius de anno emortuali S. Athanasii, aliique annalium auctores. Pretiosissimum hercle scriptum, ubi praeter diem paschalem, qui est chronici primarius scopus, aera Diocletiani, id est tempus suscepti ab eo imperii 1), consules Romanorum, Aegypti praefecti, singuli lunae id est mensium dies (namque ut ait Ambrosius in cit. ep. 23, naturalis usus nationum lunam pro diebus appellat), hebdomadae quoque sub consuetis Deorum nominibus dies, indictiones, epactae, et aegyptiaci mensis ad romanum reductio, perquam accurate adnotantur: immo praecipui etiam Athanasii actus, et scriptarum heortasticarum mentio admiscetur. Hoc ergo chronicon, quicumque in illorum temporum rebus versari volent, sine dubio consulent. Quod ut videatur utilius, heortasticarum calci nos aliud subtexuimus latinum chronicon aequae athanasianum, sub Theophilo episcopo scriptum, et a Scipione Maffei ex pervetusto Veronae codice excitatum.

Heortasticarum S. Athanasii imago.

VI. Iam ut aliquid de natura quoque et merito epistolarum harum dicamus, prima et maxima ipsarum commendatio est, auctoris nomen; namque Athanasius, vi etiam etymologica, *casurum nullo tempore nomen habet*. Hunc, inquam, tota antiquitas ceu firmissimum recti dogmatis columnen veritatisque regulam suscepit ac praedi-

1) Aera Diocletiani dicitur etiam Martyrum, quamquam persecutio nonnisi anno ipsius imperantis XIX. (Christi 303.) commota fuerit. Coeperat autem imperare anno Christi 284, quod est usitatum, ut dixi, illius aerae initium. Mihi in codice latino vat. 1195. f. 206. satis prisco et magnae molis, (unde etiam poematum de SS. Constantia et Gallicano sumpsi) in prologo martyrii S. Georgii occurrebat Diocletiani edictum quoddam contra Christianos, ab eo diversum quod Pasierates recitat in actis eiusdem S. Georgii apud Surium T. II. p. 905. Neutrum fortasse satis genuinum est (etsi tria saltem Diocletiani edicta de ea persecutione extitisse scimus); hoc autem nostrum parum se locutione sua, aliisque criticis notis commendat, et de graeco certe derivatum videtur. Nihil tamen vetat quominus haec obiter recitetur. *Diocletianus et Maximianus divina providentia Caesares, omnibus magnatibus, consulibus, praefectis, atque tribunis, omnibusque populis nostrae ditioni faventibus, vota salutis.—Sagacissimo vestro ingenio, ac paene toti mundo iam notum est, quod divinae clementiae altithroni Iovis, ac sacris Numinibus, complacuisse, in toto orbe terrarum romanum imperium peculiariter habere cultorem. Hac pro re, de parva gente ad culmen tantae dignitatis illud exaltare dignati sunt, ut monarchiam retineret, omnibusque regnis subiugatis, pacifice cum suis gauderet, et gloriose viveret. Proinde, quia nemo eis sine praemio servit, praecipimus, suademus, monemus, ut quanto magis eos propitiatos habere concupitis, tanto magis una nobiscum omni nisu, omnique conamine mentis pro illorum honorificentia vigiletis: maximeque nefandorum Christicolarum culturam sagaciter extirpando, qui et palam eos infamare non metuant, et alium quendam crucifixum ut Deum venerari nituntur. Idcirco per hoc imperiale edictum sancimus, ut ubicumque reperti fuerint, remota omni occasione, sine aliqua miseratione, sacrificare compellantur: alioquin atrocissimis tradantur poenis, et flammarum combustionibus exurantur.* Hactenus edictum. Ceterum quam tumida, quam verbosa atque involuta et plusquam asiatica Diocletiani scriniorum locutio fuerit, quanta eius de romana fortuna imperioque proprio magniloquentia, quanta demum hypocrisi suam erga Deos pietatem impius hic iactare soleret, licet apprime cognoscere in eius magno et indubio de pretiis venalium rerum edicto, vel apud nos Script. vet. T. V. part. I. p. 296. seq., vel apud alios editores. Ubi etiam observes velim Diocletianum, quamquam augustum, dici illic nihilominus *caesarem*, ut in hoc vaticano edicto. Ibidem tamen in quatuor imperatorum titulis ante illud ARMEN. vel ARMENIC. addendum est CARPIC. MAX., ut postea didicimus.

EDITORIS PRAEFATIO.

Ecclesiae alexandrinae officium fuit paschatis designatio.

I. Postquam a nicaeno decreto 1) finis impositus fuit gravissimae de die paschali inter asianos ceterosque christianos populos controversiae, ita ut uno eodemque die dominico a cunctis deinceps per orbem Christianis, contra Iudaeorum consuetudinem, ea sollemnitatis celebraretur; mos ille invaluit, quem compendii causa Cassiani verbis referam (collat. X. cap. 2.) « Intra Aegypti regionem mos iste antiqua traditione servatur, ut peracto epiphaniarum die, epistolae pontificis alexandrini per universas dirigantur Aegypti ecclesias, quibus initium quadragesimae, et dies paschae, non solum per civitates omnes, sed etiam per universa monasteria designentur. » Leo vero PP. in epistola 121. edit. Ballerin. ad Marcianum imper. sic loquitur. « Sancti patres omnem hanc curam alexandrino episcopo delegantes (quoniam apud Aegyptios huius supputationis antiquitus tradita esse videtur peritiam) per quem quotannis dies praedictae sollemnitatis Sedi apostolicae indicaretur, cuius scriptis ad longinquiores ecclesias indicium generale percurreret. » (Romanis reapse se pascha indicasse ait nunc apud nos Athanasius ipse heortast. 18.) Exin Leo verba facit de errore in Theophili alexandrini episcopi cyclum illapso (ut etiam in ep. 88.) Idemque in ep. 122. vult per principem admoneri Aegyptios, ne in summae festivitatis die, dissensione aliqua aut transgressione peccetur. Et quidem de computo aegyptio diu loquitur etiam Paschasinus lilybetanus cum Leone in ep. 3. Rei confirmandae causa, placet verba quoque Bedae de rat. tempor. cap. 42. adscribere. « Fertur antiquitus alexandrinae ecclesiae antistiti delegatum, ut officiose operam curamque investigationi computi paschalis impenderet, quatenus pontifici apostolicae Sedis adnuncians, per eum paschae diem sollemnem ceteros ecclesiarum principes agnoscere faceret. » Mox idem Beda de Theophili memorato cyclo loquens (cuius rationem cognoscimus in ipsius Theophili prologo apud Gallandium Bibl. T. VII. p. 614.) « huius, inquit, Proterius alexandrinae urbis antistes, ad inquisitionem papae Leonis, luculentissimam reddidit rationem. Oportebat enim, perguit dicere, ut ab alexandrinae ecclesiae praesule talia scripta ad Sedem apostolicam mitterentur, quae ostenderent, magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum eius discipulum didicisse Aegyptios, quod constat credidisse Romanos. » Nempe Aegyptii hac in re non asianis, (id est Syriae, Ciliciae, et Mesopotamiae populis, ut ait Athanasius de synodis Arimini et Seleucia n. 5.) sed aliis consentiebant christianis.

1) Decretum extat apud Gelasii historiam concilii nicaeni lib. II. cap. 33. in patrum nicaenorum epistola ad Aegyptios. Εὐαγγελιζόμεθα ὑμᾶς καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγίου πάσχα, ὅτι κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐκκλῆσιᾳ ἀδελφοὺς, τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φυλάσσουμεν τὸ πάσχα, ἐκ τοῦ δεύρου ἅγειν τὴν αὐτὴν ἀγνωστότην ἑορτὴν τοῦ πάσχα. Idem repetit Constantinus augustus in epistola ad episcopos qui concilio non interfuerant. Denique etiam S. Athanasius rem eandem narrat in epistola ad episcopos africanos. Conferatur autem Eusebius hist. eccl. lib. V. 23-25, nec non de vit. Const. lib. III. 5. 14. 19. Atque ea occasione idem Eusebius tractatum illum de paschate scripsit, cuius nos partem ex vat. codice dedimus T. IV. part. I. p. 209. seq., quod scriptum utpote doctissimi omnium episcopi, et qui in illa synodo sedit, recolendum est.

Extra Aegyptum pascha indicebatur a romano Pontifice.

II. Igitur inveniendi quidem diei paschalis calculus Aegyptiorum erat; ceterum hi intra Aegyptum tantummodo pascha publice indicebant; in toto autem occidente romani Pontifices. Ecce enim vel ante nicaenum concilium (ope ut puto cyclorum v. gr. S. Hippolyti, vel aliorum, de quibus vide Aegidium Bucherium) canon primus concilii I. arelatensis anni 314. sic ait ad Silvestrum papam. « Primo in loco de observatione paschae dominicae, ut uno die et uno tempore, per omnem orbem a nobis observetur, et iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas. » Hinc Leo ep. 96. ad arelatensem episcopum. « Quia hoc divina institutio et paterna traditio ad nostram sollicitudinem voluit pertinere, fraternitatem tuam sollemniter admonemus, ut pascha Domini celebrandum nobis die ·X· kal. aprilium recognoscas etc. cuius notitiam per dilectionem quoque tuam omnibus volumus declarari. » Attamen ep. 142. ipse per se ait Leo: « diem venerabilis festi omnibus occidentalium partium sacerdotibus intimasse, quem alexandrini episcopi declaraverat instructio. » Fiebat autem ea denunciatio in epistolis formatis (ep. 131.) cuiusmodi illa erat (138.) de eadem re ad universos Galliarum atque Hispaniarum episcopos. Sancti denique Ambrosii luculenta est de computo paschali epistola 23. (anni 386.) in qua rei huius marte proprio et peritia regulam tradit. Ait enim. «Necesse fuit, quia etiam post Aegyptiorum supputationes, et alexandrinae ecclesiae definitiones, episcopi quoque romanae ecclesiae per litteras plerique meam adhuc expectant sententiam, quid existimem scribere de die paschatis. » Denique Innocentius I. PP. ep. 14. ad Aurelium carthaginensem, doctrinam videtur propria paschalis diei statuendi normam praescribere.

Quaenam fuerint epistolae heortasticae.

III. Iam vero epistolae, praesertim ecclesiae alexandrinae, quae pascha indicebant, *heortasticae*, id est festales, dici solebant, quia pascha summum est κατ' ἐξοχὴν Christianorum festum, scilicet ἑορτή. Dionysii, qui ab anno 247. ad 265. fuit episcopus alexandrinus, heortasticas epistolas cum canone paschali legebat Eusebius hist. VII. 20, quarum tamen nonnisi tenue ex quarta fragmentum superfuit in Damasceni parallelis (opp. T. II. p. 753.) Post nicaenum concilium, in syriaco chronico athanasiano (de quo nos postea dicemus) memoratur heortastica Alexandri, qui Athanasio praecessit, extremo vitae suae tempore, anno 328, per Aegyptum dimissa, quae ceteroqui nusquam apparet. Secutae sunt magni Athanasii heortasticae, de quibus mox peculiariter disseremus. Posthinc tres Theophili habemus heortasticas, quas honoris causa, ipsoque rogante Theophilo, in latinam linguam transtulit noster Hieronymus 1) quae sola interpretatio aetatem tulit, graeco deperdito textu. Quintae item et sextae, atque aliarum, ut videtur, minuta fragmenta sunt apud Gallandium Biblioth. T. VII. p. 642. et 643. Etenim p. 644. diserte dicitur: ἐκ τοῦ ἑορταστικοῦ τόμου. Quintae aliud fragmentum ineditum comperimus nos in codice vat. 1455. f. 171. his verbis. Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς ἐ' ἑορταστικῆς. Ἐπειδήπερ ἡ τῶν ἀνομοίων φύσεις ἀνομοίους ἔχουσι τὰς ἐνεργείας οὐ γὰρ δήπου μίαν εἶναι φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν δώσομεν. *Theophili episcopi alexandrini ex*

1) Unius ex his Theophili heortasticis fragmentum graecum, latino Hieronymi feliciter respondens, nos exhibuimus T. IV. p. 62, ubi tamen legendum est πρὸς τοῦτον loco πρὸς τοῦτο.

cavit. Etenim alexandrinae ecclesiae, post Marci apostolatam, sex ferme fuerunt splendidiore lumina: Dionysius confessione, laboribus, et scriptis celebris 1): Petrus inclytus martyr 2): Alexander Arianus primus debellator et in nicaeno concilio prope coryphaeus; Athanasius noster: Theophilus, atque Cyrillus 3). Inter hos tamen apostolicis certe virtutibus, invicta patientia et constantia, praeter adamantinam doctrinae catholicae firmitatem, princeps propemodum Athanasius emicans *implevit meritis solis utramque domum*. Hae ceteroquin epistolae non tam theologiae pleraeque sunt quam morales ac populares. Quamquam enim non desunt Arianorum, Manichaeorum, aliorumque haereticorum, seu diversarum sectarum, graves reprehensiones ac refutationes, maior tamen adhortationum pars in sanandis vitiis, suadendis virtutibus, moribusque formandis consumitur: quae res loquenti scribe ad populum praecipue curanda erat. Ergo passim ab Athanasio inculcatur catholicae fidei tenacitas, sacrarum scripturarum meditatio, orationis ad Deum studium, agenda-rum ei gratiarum perpetuum officium, atque ut vult Origenes de oratione ed. Ruai T. I. p. 271, ἐπὶ πᾶσι, τὴν εὐχὴν εἰς δοξολογίαν Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι καὶ ταπῦσαι: animae insuper per confessionem purgatio, corporis et sanguinis Domini digna participatio, mutua caritas, carnalium desideriorum extinctio, voluptatum fuga, ne videlicet mundi huius tabe animus computrescat, sed ad caelestium rerum appetitum assurgat: namque animae causa, non corporis, tota religio constituta est. Re sane vera qui de futuro saeculo non cogitat, vix christianus est: quippe, ut ait Tertullianus de resurr. carnis cap. 1: *nihil esse post mortem, Epicuri schola est*. In primis vero propriam mansuetudinem Athanasius miramque patientiam demonstrat, dum in omni vita sua tantopere malis exercitus, et furialibus odiis exagitatus, atque ad necem toties quaesitus ab ea pessimorum hominum permixtione, ethnicorum, iudaeorum, totque sectarum sub christiano vocabulo errantium, et ab illo praesertim magno diaboli laqueo Ario eiusque scelestis adseclis; ipse tamen pie semper sedateque in his epistolis loquitur. Sed quia longum mihi esset ire per singula, rem per se lectoribus cognoscendam permitto.

1) Huius Dionysii habes nova fragmenta apud nos Script. vet. T. VII. pp. 96. 98. 99. 102. 107. Proliora alia in hoc volumine pp. 165. 166.

2) Petri vitam, seu potius genuina martyrii acta, interprete Anastasio bibliothecario, edidimus nos in Spicilegii romani tomo III. Fragmenta autem egregia in Script. vet. T. VII. pp. 85. 96. 134. 306. 307. Nunc e syriaco vat. codice addimus, videlicet ex Severi antiocheni opere inscripto *Φιλαλήτης*, haud procul initio, haec. « Sancti Petri archiepiscopi et martyris ex sermone (vel libro) de theologia. In- » terim evangelista firmiter ait: verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Ex hoc cognoscimus, » angelum cum virginem salutavit dicens: gaude, gaudio plena, Dominus tecum; significare voluisse: » Deus Verbum tecum est: itemque denotare, illud de sinu eius oriturum, et carnem factum iri, prout » scriptum est: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi in te descendet; ideoque et quod » nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. » Laudat Petrum Alexander item alexandrinus episcopus in codice quodam coptico, quem nos sermonem postea vulgabimus. Imago eiusdem Petri alex. eburnea visitur in museo sacro bibliothecae vaticanae.

3) Alexandri, Athanasii, Theophili, praecipueque Cyrilli, nova scripta sunt in hac nostra patrum bibliotheca. Duorum autem Dioscori lahe aspersorum Timothei II, ac Theodosii, scripta dedimus in Spicilegii rom. tomo tertio. Sed et aliorum Alexandriae patriarcharum scripta inedita habemus in codicibus copticis atque arabicis vat. (praesertim in illo inscripto *fides patrum*) scilicet: Beniamini, Cabilae, Christoduli, Christophori, Cosmae, Cyrilli laclaki, Dioscori, Gregorii, Ioacimi, Iohannis, Macarii, Marci II, Mennae, Michaelis, Petri Mongi, Philothei, Senuthii, Timothei I. (catholici), Zachariae. Patriarcharum autem omnium alex. series a divo Marco usque ad Gabrihelem an. 1378, extat in codice arab. vat. 152. Alii breviores eorumdem catalogi in codicibus item arabicis vat. 92. 159. Atque hi utiliter cum Lequinii in or. ch. serie conferentur.

Heortasticarum S. Athanasii nupera inventio.

VII. Superest ad extremum ut inventarum Athanasii heortasticarum notitiam, cum debita inclitorum Anglorum laude exponamus. Namque his annis vir doctus, et coplicae praesertim linguae scientia clarus D. Henricus Tatamus ad Scetense in Aegypto S. Mariae deiparae, quod est in deserto Nitriae, monasterium 1), profectus, ibi apud syriacae originis ritusque monachos pretiosissimos aramaeae linguae codices ex Mesopotamia olim translatos comperit, pretioque redemptos in Angliam contulit. Est autem idem hoc monasterium, quod Elias primum Simonius maronita, anno 1707. Româ missus adiit, ex coque XL syriacos codices reportavit, qui in bibliothecam vaticanam sunt illati. Deinde an. 1717. maiore incensus cupiditate Iosephus Simonius Assemanus ob reliquos conquirendos illuc progressus, ita de suo parum laeto successu loquitur Bibl. orient. T. I. praef. fol. 6: *reperitos codices recensui, selectos circiter centum petii, sed nullis precibus, praeter paucos quosdam, persoluto pretio, a monachis obtinere licuit.* Porro nitrienses hos codices, quotquot e Nilo, quo devehebantur, naufragos expiscari licuit, idem Assemanus enumerat in praedicto tomo circa finem. Ergo elapsis centum fere et triginta post Assemanum annis, D. Tatamus residuos illic invisit codices (quorum nonnullos viderat paulo ante etiam nobilis alter anglus Robertus Curzonus) hique interdum signa gerebant manu Assemani impressa, propterea quod illos sibi tradendos frustra speraverat: atque his feliciore auspicio, seu maiore pretio, impetratis, merito laetabundus discessit. Ecce autem paulo post, cl. Tatami exuvias valde auxit, id est cunctos omnino codices ex eo monasterio coemptos deduxit vir strenuus aegyptius Augustus Pakus. His omnibus in britannico museo collocatis, primus Eusebii caesarensis theophaniam integram in antiquissimo miroque exemplari observavit vir doctissimus D. Samuel Leus, quam mox impigre sermone anglico interpretatus edidit, et deinde etiam syriace. De hac Eusebii theophania nos quarto in volumine locuti sumus, ubi eam graecis inventis reliquiis, lautis sane ac genuinis, locupletavimus. Alter mox accessit paris meriti parique cum honore appellandus D. Willelmus Curetonus, qui in praedictis codicibus, praeter alia multa, heortasticarum sancti Athanasii epistolarum grandem partem detexit, et syriace anno 1848. venustis typis Londini evulgavit. Hoc ei tamen incommodum accidit, quod iam curata editione partis eius, quae prima ad ipsius manus devenerat, deinde pars alia earumdem epistolarum in Angliam subsequente anno delata est: quo felici casu imposita editori necessitas fuit, partes has reliquas, et quidem saepe intermedias, et hiantibus lacunis congruas, seorsum in eodem libro adiungendi. Quae cum ita se habeant, sedulitatem quidem benemerentissimi Curetoni laudamus, et tamen novae continuaequae et ordinatae faciendae editionis, quis tempestivitatem non videt? Nam et textus in seriem (ab ipso Curetono indicatam) redigendus erat, et notiore aliquo sermone ad vulgi notitiam deferendus. Etenim anglus editor, festinantibus typis, nullam syriaci textus translationem neque vernaculam neque latinam libro addidit; testatus immo in praefatione, se hanc sponte praetermittere; iucundumque sibi fore, si quis eam syrophilus communi utilitati quantocius suppeditaverit.

1) De hoc monasterio Moyses monachus scetensis ita loquitur in adnotatione subscripta codici syriaco apud Assemanum catalog. codd. vat. T. III. p. 440. *Monasterii dominae nostrae, quod in deserto Scetensi situm est, Syrorumque coenobium appellatur.* Item T. II. p. 221.

De nostra heortasticarum interpretatione atque editione.

VIII. Equidem sero nimis ad me cl. Curetoni syriacus liber ex Anglia advenit; quo tamen demum accepto, nullam prope moram interponendam putavi, quominus his pretiosis Athanasii epistolis volumen hoc meum syriace simul latineque exornarem. Converti me itaque ad peritissimum patriae linguae maronitam syrum, Matthaeum Sciahuanum, in urbano propagandae fidei collegio linguarum syriacae et arabicae laudatissimum antecessorem, qui mei causa athanasianum textum in vernaculam Italarum linguam fidelissime transtulit. Ordinato igitur explanatoque syriaco textu, latinitatem ego simplici sed veraci admodum stilo adieci, gestiens scilicet tanti ecclesiae patris luculentum et perutile dictatum romanae urbi, ubi et partim exaratum fuerat, quasi ἑρμῆαιον iucundissimum exhibere. Etenim nullam hactenus, ne extra Angliam quidem, athanasiani libri factam translationem existimo, vel ea certe mihi conspecta non est. Verumtamen ad cl. Sciahuani vernaculam interpretationem quod attinet, diserte is declarat, se omnino peraccurate in sua lucubratione versatum, id est verbum paene de verbo transtulisse, omni sibi paraphraseos licentia praecisa. Simul tamen monet, quoniam olim liber syriacus rudi minerva de graeco derivatus fuit, voluisse totam huius transformati textus insuavem licet locutionem exprimere, in qua syrus monachus hellenismos saepe adscivit, usum particularum graecarum gentilibus suis insuetarum admiscuit, interpunctionem arbitrariam fecit, aramacam syntaxim ad graecam improprie et quasi vi accommodavit, ideoque barbarus identidem, obscurus, confususque evasit, et syriacis vocabulis insolitum non semel supposuit significatum. Vocalium quoque et diacriticorum punctorum, ut fit in antiquis mss., defectus ambiguum aliquando, in nominibus praesertim propriis insolitisve, reddebat lectionem. Menda insuper in londinensi libro apparebant, quae Sciahuanus codice carens, undenam irreperint, definire non poterat; quorum tamen evidentiora necessario correxit. Certe donec ipse aut codicem nitriensem inspiciat, aut alium qui alicubi casu appareat, anxius interdum haesit: nisi forte nos tam benigne fortuna respexerit, vel potius tanto Deus beneficio cumulaverit, ut graecum ipsum aliquando heortasticarum harum exemplar nanciscamur!

Ex Severi antiocheni homiliu de S. Athanasio.

IX. Severi antiocheni, saeculo sexto Acephalorum antesignani, laudationem in S. Athanasium, ex syriaco codice vat. CXLII. f. 82. viro cl. Fr. Mehasebo interprete, edituri eramus, nisi nimia praesentis voluminis moles nos ab incepto deterruisset. Itaque specimen tantummodo, seu delectos locos, in hoc praefationis angulo subiciemus. Sic autem incipit homilia. *In lege illa per Moysem lata mandavit omnium Deus (Num. XX. 26.) ut cum summus sacerdos praesentis vitae tempus compleret, atque ad alterius optatae beatam metam transisset, is qui statim ad supremum sacerdotium appellaretur, eadem veste, quae mortuo detracta fuisset, indueretur etc. Sic autem diserte mandatum fuit, ut ita nos doceremur, oportere eum qui succedit, mores sibi omnino, et verba ipsa sui praecessoris adsciscere, sibiique eiusdem virtutem unice contexere; ut unum credat populus esse sacerdotium, non multiplex. Et paulo post. Quae vis verborum vel exiguum athanasianae historiae partem attingat? Hic ille est summus sacerdos, pastor, doctor, et veritatis athleta etc. Hic ab incunabulis mystica quadam ratione sacerdotio se*

*initiauit. Sequitur nota illa narratio de baptizatis pueris ab Athanasio puero; quo facto, cuncti illi cum Athanasio pueri ab Alexandro episcopo in ecclesiae aedibus ad leviticam vitam et scientiam educari coeperunt. Tunc Arii coorta haeresi, indictoque Nicacae concilio, Athanasius iam in ordine diaconorum primus, Alexandrum comitatus, in eo coetu fortissime decertasse dicitur. Sancta autem synodus, inquit Severus, unanimi voce decrevit consubstantialem esse Patri ipsum illum Filium, qui, expletis temporibus, propter nostram salutem incarnatus est, totamque dispensationem peregit. Item Spiritum sanctum Patri ac Filio connumeravit, docuitque concorditer in hunc etiam esse credendum: atque hoc salutare decretum sanamque professionem universo legitime orbi tradidit, paucisque verbis id omne definivit in quo baptizamur. Mox narrat Severus quomodo mortuo Alexandro Marci sedem occupaverit Athanasius. Hinc Arianorum apud Constantinum imp. calumniae, exilium Athanasii usque Treviros, et deinde reditus Alexandriam, Roma non semel salutata. Item alii sub variis imperatoribus labores eiusdem, ac fugae, et latebrae, et interfecti Arsenii fabula, ita ut de XLVI. episcopatus annis, sex tantum quieverit. Profligatos item ab Athanasio dicit duos arianismi gigantes, impurum eunuchum Leontium, et Hosium qui ambitiose sedem mutavit. Facit tamen Severus calumniam Hosio, quem quanto-pere amaverit laudaveritque Athanasius, patet ex eius operibus. Et arianismo quidem strenue purgavit Hosium vir cl. Maceda grandi edito libro *Hosius vere hosius*. Quod vero idem sedem episcopalem mutaverit, id plane falsum videtur: nam contra hanc potius nonnullorum episcoporum ambitionem condidit primum canonem sardicensem ipse Hosius. Pergit autem Severus dicere: *Arii infamem sententiam Athanasius oppugnans, tamquam bellicae artis bene peritus, nulli simul alii ex haeresibus adiutum vel occasionem praebuit; secus ac illi in fide reprobi se gesserunt Diodorus atque Theodorus, qui uno oculo utentes, in altero caecutierunt, quia Verbum Dei incarnatum factumque hominem, obtentu Arium refutandi, in duo diviserunt. Non ita tamen noster hic magnus, qui genuinis accuratisque verbis usus est. Is enim constituit, non duas esse dicendas post unionem in Christo naturas, sed unam Verbi incarnatam naturam, conservata tamen divina humanatione immutabili, inconfusa, inseparabili. Quod eius effatum non ferentes Nestorius alique discipuli Diodori ac Theodori, illius ad Epictetum epistolam falsaverunt. Sed enim illam ad veritatem exigens germanus Athanasii discipulus sapiens Cyrillus, misit ad sanctas orientis ecclesias, Iudaeorum favoribus os ocludens. Vides, lector, Severum numquam suae de unica in Christo natura haereseos immemorem. Iam Athanasium unam dixisse Dei Verbi incarnatam naturam, alii veteres adfirmant, alii negant, apud Petavium de incarnat. lib. IV. cap. 6. n. 5. seq., qui hanc quaestionem doctissime evolvit. Porro et nos scimus aliud esse unam Christi naturam dicere, aliud unam Verbi incarnatam naturam. Sed quod pluris est, verba haec in Athanasii ad Epictetum epistola non leguntur; totus immo illius contextus duas in Christo naturas adstruit; et nonnisi in spurio quodam opusculo, de quo Petavius loc. cit., ea locutio superfluit. Quamobrem, nisi vana prorsus narrat Severus, illa *unius naturae* dictio a Monophysitis potius alicui exemplari epistolae athanasianae obtrusa fuisse videtur, quam indidem a Nestorianis subtracta. Cyrilli quidem adversus Diodorum ac Theodorum complures nos reliquias, ex ipsius Severi ac Iohannis caesareensis scriptis ineditis haustas, in secundo huius bibliothecae volumine edidimus.**

Ch. 336.

١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

Hoc anno dominica paschatis erat die ·XXX· pharmuthi, ·VII· kal. Ch. 339.
aprilis, lunae ·XIX·, indictione ·XI·, epacta ·XV·, Deorum ·VI·, consulibus
Urso et Polemio, gubernante Theodoro heliopolitano Aegypti praefecto.
Hoc anno quum die ·XXVII· pachon mortuus esset Constantinus, dimissus
fuit (Athanasius), et die ·XXVII· athyr de Galliis cum gloria reversus est.
Eodem hoc anno multa acciderunt. Magnus ille hegumenus Antonius Ale-
xandriam venit, biduoque tantum illic moratus, et multis patratu miracu-
lis 1), multisque valetudini redditis, die ·III· mensis mesuri discessit.

Hoc anno dominica paschatis erat die ·XX· pharmuthi, lunae ·XX·, Ch. 330.
·XVII· kal. maii, epacta ·XXVI·, Deorum ·VII·, indictione ·XII·, consuli-
bus Constantio ·II· et Constante 2), gubernante Philagrio cappadoce Aegypti
praelecto. Hoc anno multis concitatis tumultibus, quaesitus fuit (Athana-
sius) a persecutoribus noctu ·XXII· phamenoth; sed crastina die fugit ex
Theonae ecclesia, postquam multos ibi baptizaverat. Exin quarta die Gre-
gorius cappadox ingressus est urbem tamquam episcopus 3).

Hoc anno dominica paschatis erat die ·XIV· pharmuthi, lunae * ·XV·, * *Syr. mensis.*
·III. kal. aprilis, epacta ·VII·, Deorum ·II·, indictione ·XIII·, consulibus Ch. 340,

[illegible]

1) Syrus imperite multa admiratus.

2) Vice versa syrus mendose *Constantio I. et Constante iterum.*

3) Narrat haec Athanasius ipse in encyclica ad episcopos n. 3.

* Fast. Proculo.

Atcindyno et Proclo *, gubernante eodem Philagrio Aegypti praefecto. Cum Gregorius oppressionis suae actus augeret, ideo non fuit scripta festalis epistola. Quamobrem cum Ariani (pascha) in diem ·XXVII· phamenoth indixissent, multo risui ob hunc errorem fuerunt; qui tamen media in quadragesima mutata sententia, pascha nobiscum egerunt die ·XIV· pharmuthi, ut supra dictum est; quem sollemnitatis diem significavit Athanasius presbyteris Alexandriae per brevem epistolam; quia non potuit consueti moris mittere epistolam propter fugam et proditorem.

Ch. 341.

Hoc anno dominica paschatis erat die ·XXIV· pharmuthi, lunae ·XVI·, ·XIII· kal. maii, epacta ·XVIII·, Deorum ·III·, indictione ·XIV·, consulibus Marcellino et Probino, gubernante Longino nicaeno Aegypti praefecto. Schisma fuit in Augustamnica propter morantem in urbe Gregorium quam opprimebat, donec conflictari morbo coepit; proptereaque papa festalem epistolam non scripsit.

Ch. 342.

Hoc anno dominica paschatis erat die ·XVI· pharmuthi, lunae ·XVI·, ·III· idus aprilis, epacta ·XXIX·, Deorum ·IV·, indictione ·XV·, consulibus Constantio ·III·, et Constante ·II·, gubernante eodem Longino nicaeno Aegypti praefecto. Cum graviter aegrotaret in urbe Gregorius, idcirco papa mittere (epistolam) non potuit.

لوق: حامبمفليا: واولدحه: حوهفاليا: وامبوهدهف وهفوهدهف: وحبذنا وهف وهف فحليزماه وهف وهف وهف: اسب وهف ونيوهفماهف وهف حمر' حقيلا. حليا وهف لا فاد انلا حابسا. حونا اومانوه: وهف ححني: موحدا حفاوهدهف افرهوه: هني ااصف لا اقد فوه وهف: ححلي: وهف وهف اعدسدهف حبهوه حني: حافدهف دهافوهدهف: املا ومبده الاونا. موهوه وهف حقيلا والوهفهابوما وهف انلاوسدا اوهولا. حولا اامري الصعد انلا امي حبا حليا حوهفلا هولا... دهف وهفوه: ودهف م حعدا وقرسا ححني: هادحا دهافوهدهف: حاهلادهف: حوهفوا: مرم لادحه: عالاب: عالام: وهفاموه لاصدهف: والة لادله: حامبمفليا: واولدحه: حوهفاليا: وهفوهدهف وهفوهدهف: وحبذنا ححليدهف: وهف وهف سوهف وهف وهف وهف: اافلي: وهف وهفامصيف: حليا ونيوهف وهف وهف وهف ححبسا وهف حمر وهف. وهف وهف ححلهفوه: افلا وهف فافف فاد انلا حابسا افلا وهف: دهف وهفوه: ودهف م حعدا وقرسا حاهلادهف دهافوهدهف: حاهلادهف: حوهفوا: مرم لادله: امي افرمحا وهفاموه ححني هعدا. وادة اودا: حامبمفليا: وسعددهف: حوهفاليا: وادله: وهفامفليا: وهفامفليا: وحبذنا: ححليدهف وهف وهف سوهف وهف وهف وهف: حليا: وامهوه وهف ونيوهف وهف ححبسا وهف حوهف وهف: لا اامري فافف ححلهف: دهف وهفوه: ودهف

Ch. 346.

* **Syr. Constantino.**

Ch. 347.

Ch 348.

[illegible]

stiano chalconensi Aegypti praefecto. Hic praefectus una cum Artemio duce ingressi domunculam cellulamque, ut ibi Athanasium episcopum conquirent, acriter torserunt Eudaemonem virginem monialem. Quamobrem ne hoc quidem anno epistolam scripsit (Athanasius).

Hoc anno dominica paschatis erat die .XIII. pharmuthi, .VI. idus aprilis, lunae .XVII., epacta .XXIX., Deorum .VII., indictione .IV., consulibus Tauro et Florentio., gubernante Photino Aegypti praefecto, cui successit Gerontius armenius. Ne nunc quidem mittere potuit (epistolam Athanasius.) Hoc anno mortuus est Constantius; cumque solus potentatum obtinuisset Iulianus, persecutio adversus orthodoxos deferbuit: etenim imperator Iulianus mandavit, ut ubique terrarum orthodoxi ecclesiastici dimitterentur, qui Constantii tempore persecutionem passi erant.

Hoc anno dominica paschatis erat ·XV· pharmuthi, pridie kal. aprilis, lunae ·XXV·, epacta ·X·; Deorum ·I·, indictione ·V·, consulibus Marmertino et Nevitta, gubernante Gerontio armenio, cui successit Olympius tarsensis. Hoc anno episcopus Athanasius rediit ab exilio mense mechir, et ecclesiam suam recepit Iuliani augusti iussu, qui libertate donavit cunctos

[illegible]

sule primum Valentiniano Augusti filio cum Victore, gubernante eodem Tatiano praefecto. Coepit papa (Athanasius) ecclesiam aedificare in Mendisio; quae postea de nomine eius appellata est, die ·XXV· mensis thoth, initio anni ·LXXXV· Diocletiani.

Hoc anno paschatis dominica erat die ·II· pharmuthi, ·IV· kal. aprilis, Ch. 379.
lunae ·XV·, epacta ·IX·, Deorum ·IV·, indictione ·XIII·, consulibus tertio
Valentiniano et Valente augustis, gubernante eodem Tatiano, cui successit
Olympius Palladius samosatensis. Absolvit papa (Athanasius) ecclesiam,
quae de nomine eius dicta est, desinente anno ·LXXXVI·. aerae Diocletiani;
quo anno, die ·XIV· mensis mesori anniversaria quoque peregit.

Hoc anno paschatis dominica erat die ·XXII· pharmuthi, ·XV· kal. maii, luna ·XVI· epacta ·XX·, Deorum ·V·, indictione ·XIV·, in secundo consulatu Gratiani augusti cum Probo, gubernante eodem Palladio, cui successit in Aegypti praefectura Aelius Palladius palaestinus, qui dictus est Cyrus.

Hoc anno paschatis dominica erat die ·XIII· pharmuthi, ·VI· idus aprilis, lunae ·XIX·, epacta ·I·, Deorum ·VI· 1), indictione ·XV·, consulibus Modesto et Arintheo, gubernante eodem Aelio Palladio, qui dictus est Cyrus, Aegypti praefecto.

[illegible]

1). Syrus mendose: *et non* ·I· (die) Postulavit autem temporis series ut nos scriberemus ·VI·

sarium, ut tempus exercendae virtutis cognoscamus. Sic etiam beatus Paulus discipulum suum ad temporis agnitionem adhortabatur, docebatque eum dicens *: « instans in tempore, et extra tempus. » Nempe ut utrumque sciret et res dignas tempore agere, et cavere quominus reprehendatur extra tempus 1). Similiter et omnium Deus, iuxta sapientem Salomonem 2) uniuscuiusque rei tempus atque momentum distinguebat, ut omnino definiretur tempore proprio hominum salvatio. Sic etiam Dei sapientia dominus ac salvator noster Iesus Christus, cum haud extra tempus, sed idoneo tempore, ad sanctorum animas se confert, Dei amatores atque prophetas apte disponit. Atque ita plurimi eum precabantur, dicentes *: « quis dabit ex » Sion salutare Dei? » Sponsa vero, ut in cantico scriptum est, orabat dicens *: « quis det te filium sororis meae, sugentem ubera matris meae? » Nempe ut hominibus fias similis, et humanos dolores pro nobis subeas.

* Ps. LVII, 7.

* Cant. VIII. 1

2. Sed ille omnium Deus, factor temporum ac momentorum, qui res nostras, plus quam nos ipsi, novit, dum, periti medici instar, solamen per tempus iis concedit, qui sanari consentiunt, id ipsum haud extra tempus, sed idoneo tempore suppeditat, dicens: « tempore accepto exaudivi » te, et in die salutis adiuvi te. » Ideo beatissimus quoque Paulus*, ad huiusmodi tempus nos adhortans scribebat dicens: « ecce nunc tempus

* II. Cor. VI. 2
ex Es. XLIX. 8.

[illegible]

1) II. Tim. IV. 2. gr. ἐπιστῆθι εὐκαιρῶς, ἀκαιρῶς. Est autem propemodum insperata huius loci in-

interpretatio Athanasii. Philologi sacri iudicent.

2) Eccl. III.7. *Tempus tacendi, et tempus loquendi.*

de ipso cogitationes: sanctus enim ille est, et in sanctis quiescit. Sic beatus Paulus definit *, quomodo aliqui contumeliam faciunt Deo; nempe-violando praecepta, in Deum fiunt contumeliosi. Ob admonitionem vero eorum, qui ieiunium vitiant, ait nunc: « sanctificate ieiunium.» Etenim multi dum de ieiunio satagunt, animas tamen suas corrumpunt proprii cordis cogitationibus, male facientes fratribus suis, quos opprimere audent: et ne quid praeterea dicamus, adversus proximos suos multi superbiunt, iisque detrimenta maiora moliantur. Nihil sane pharisaeo illi profuit ieiunii iactantia, qui tantummodo ut coram publicano gloriaretur, bis in hebdomada ieiunabat. Sic item (Deus) ob eiusmodi ieiunium Israhelitas reprehendebat, perque Esaïam prophetam hortabatur dicens *: Num hoc est ieiunium quod elegi, et dies quo humiliet homo animam suam? quo contorqueas quasi circulum collum tuum, et saccum ac cinerem tibi substernas? Num eiusmodi appellabitis ieiunium acceptabile 1)? Atque ut pateat, debere nosmet ita gerere dum ieiunamus, et cuiusmodi oporteat esse ieiunium, audi Deum Moysi his verbis mandantem, prout in levitico scriptum est *: « locutusque est Deus ad Moysem dicens: decima mensis septimi die, expiationis dies erit: celebris vobis et sancta haec erit dies, vestrasque animas humiliabitis, et holocausta offeretis perfecta Domino.»

* Hebr. X, 29.

* Is. LVIII, 5.

* Lev. XXIII, 26.

[illegible]

1) Ita sonat textus Athanasii syriacus, consonanter ad syriacum biblicum et hebraicum. At graecus

vulgatusque lat. Bibliorum textus paulo aliter; quamquam non magna sententiae discrepantia est.

humiliationum patientia, et cognitio Dei. Huiusmodi ieiunium non animae tantummodo veniam conciliat, sed cum id reapse sanctificatur, sanctos disponit et tellure extollit.

6. Mirum fortasse videbitur, quod dicturus sum: immo vero prae omnibus ante dictis mirabilius est, neque tamen a veritate alienum, prout vos ipsi ex sacerdotalibus libris potestis condiscere. Magnus Moyses ieiunii merito cum Deo collocutus est, et legem recepit. Magnus item ille sanctusque Elias, peracto ieiunio, ipse pariter dignus fuit divina visione, postremoque tamquam ille qui in caelum ascendit, ita elevatus est. Danielem denique ieiunio indulgens, quamquam adhuc adolescens, dignus acque fuit intellectu mysterii, solusque regis arcana cognovit, et visiones videre divinas meruit. Neque vero ob stupendum ieiunii ab his tolerati spatium, et ob dierum prolixitatem, incredulus quisquam continuo sit; immo potius certior fiat credatque, unicum erga Deum respectum, atque unicum huius verbum, alendis obedientibus satis esse, et cuiuslibet nutrimenti instar fieri. Sic etiam angeli nulla re alia aluntur, nisi quod semper vident faciem Patris ac Salvatoris, qui in caelis est. Quapropter quotiescumque Moyses cum Deo colloquebatur, toties corpore ieiunabat, divinisque verbis alebatur. Quum autem ad homines descenderet, ab eoque Deus recederet, tunc famem sicut ceteri experiebatur.

[illegible]

ritatem comperimus. Necesse erat umbram terminum suum nancisci: neque id a me discendum est, sed a sacerdotali voce prophetae, qui exclamans praedixit *: « ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. » Quid significat verbum annuntiat? nisi quod addit, eis dicendo: « celebra » o Iuda, festivitates tuas, et redde Domino vota tua. » Ac ne postmodum ad res veteres reditus fieret, ait *: « desiit, ablatum est, ascendit ille qui insufflabat in faciem, teque angustiis expediebat. » Quis ille est qui ascendit, dicet aliquis Iudaeis, propter quem umbrae iactantia desiit? Haud frustra-neum est audire verba, desiit, ascendit ille qui insufflabat: quippe nondum ulla res desiverat, ante quam ille ascenderet qui insufflabat; verumtamen post eius ascensum, statim desiit. Quis ergo ille, o Iudaei, de quo supra locutus sum? Si Moyses; mendacium profecto id esset, quia tunc nondum populus ingressus erat regionem, in qua sola iussus fuerat sacra peragere. Sin vero Samuhel aut alius propheta; id quoque falsum foret, quia illatenus fiebant haec in Iudaea, et urbs adhuc manebat; ac necesse erat, quamdiu haec maneret, tamdiu sacra illa frequentari. Igitur, dilecti mei, praedictorum ex numero non erat is qui ascendit. Iam si tu verax verbum audire aves, atque a iudaicis exemplis recedere, videsis Salvatorem nostrum qui ascendit, et insufflavit in faciem, suisque discipulis dixit *: « accipite Spiritum sanctum. » Quae ubi acta sunt, finis omnium rerum

⁹ Namn I, 15.

* Idem II. I.

* Joh. XX, 22

[illegible]

fuit, altare dissiluit, et frons ianuae templi difflissa est. Et quamvis nondum urbs est destructa, interior tamen templi abominatio mansura est, et ipsi urbi cunctisque illis praeis finis aderit caerimoniis.

9. Nos vero extra umbrae tempus sumus, neque secundum hanc iam operamur; sed conversi ad Dominum sumus, qui spiritus est: ubi autem spiritus Domini est, ibi libertas *, ceu ad aures nostras intonat tuba sacerdotalis. Etenim nunc haud materiale immolamus agnum, sed verum illum, qui immolatus fuit, dominum nostrum Iesum Christum, qui ductus est tamquam ovis ad lanienam *; qui quasi agnus coram lano mutus erat; pretioso suo nos purificans sanguine, qui multo magis loquitur quam ille Abelis *. Calciantes pedes nostros in praeparatione evangelii ¹⁾, capientesque manibus nostris Domini virgam et baculum; quibus recreatus sanctus ille dicebat *: « virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. » Summatimque aiebat beatus Paulus *: « ad omnia parati, nihil solliciti simus; » Dominus prope est. » Ipse denique Salvator noster dicit *: qua nos hora » non putamus, adveniet Dominus. »

* II. Cor. III. 17.

* Es. LIII. 7.

* Hebr. XII. 24.

* Ps. XXII. 4.

* Phil. IV. 6.

* Matth. XXIV. 44.

* I. Cor. V. 8.

10. « Festum itaque celebremus * non fermento vetere, neque fermento malitiae ac nequitiae, sed azymo puritatis ac veritatis: » exuentes veterem hominem cum omnibus operibus suis, et induentes novum hominem qui propter Deum creatus fuit: cum animi humilitate et conscientia pura, in lege meditantes diu noctuque. Nam si personarum acceptionem vitabimus,

أَرْكُنُ. هَاقْدَ لَأَوْدَا وَمَعِ وَهَمَطَا أَتَقَدُّوَد. هَمَطَا هَمَطَا وَلَا حَمَطَا سَمَحَا حَمَطَا.
حَمَطَا هَمَطَا بَمَطَا وَحَمَطَا لَأَوْدَا حَمَطَا. هَمَطَا لَأَوْدَا حَمَطَا.
وَحَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا سَمَحَا حَمَطَا وَحَمَطَا. هَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
هَمَطَا حَمَطَا. أَلَا أَمَطَا حَمَطَا وَحَمَطَا لَأَوْدَا. حَمَطَا حَمَطَا وَحَمَطَا.
أَمَطَا وَمَعِ وَحَمَطَا وَحَمَطَا لَأَوْدَا. أَمَطَا وَحَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا لَا حَمَطَا.
بَحَمَطَا أَمَطَا حَمَطَا. أَلَا أَمَطَا حَمَطَا وَحَمَطَا. حَمَطَا وَحَمَطَا حَمَطَا.
وَحَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا لَأَوْدَا. حَمَطَا أَمَطَا حَمَطَا وَحَمَطَا. حَمَطَا.
حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
هَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
وَحَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
وَحَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.
حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا. حَمَطَا حَمَطَا حَمَطَا.

1) Sic adamussim scribit etiam sanctus Augustinus (ex Ephes. VI. 16.) in sermone nostro vaticano CXIX. 7: calcientur pedes vestri in praeparatione evangelii pactis.

et superbiam dolumque abiiciemus, tunc caritatem erga Deum et homines consequemur; renovatique et novo vino poti cum Spiritu sancto, menssem quoque rerum harum novarum digne celebrabimus, sanctum ieiunium exordientes die V. pharmuthi; et huic consequenter adiungentes sex illos dies sanctos atque magnificos, qui creationis mundi huius symbola sunt, finem ieiunii faciemus die decimo eiusdem pharmuthi in sancto hebdomadae sabbato: atque illucescet nobis sancta dominica, undecimo eiusdem mensis die: ex quo gradatim septem reliquas hebdomadas numerantes, sanctum pentecostes diem celebrabimus; qui olim apud Iudaeos figurabatur sub festi hebdomadarum nomine: quo tempore fiebant amnestiae ac debitorum remissiones, eratque is demum omnimodae libertatis dies. Iam quum nobis id tempus sit futuri mundi symbolum, magnam dominicam celebrabimus, arrham heic futurae illius capientes aeternae vitae. Cum autem hinc demigrabimus, plenam cum Christo peragemus sollemnitatem, et cum sanctis ita exclamabimus *: « transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei; cum voce exultationis, et cum laudis praeconio, tamquam illorum qui laetantur: » ubi scilicet fuga doloris, tristitiae et anxietatis: atque ad summum gaudium et exultationem provecti, cum illis peragere digni erimus.

* Ps. XLII. 5.

[illegible]

sollemnitatem huiusmodi praenunciaverunt, nobisque exemplo praeiverunt per suam in Christo conversationem. Haud illis tantummodo curae erat evangelium praedicare; sed si attente intuemur, utique scriptum cernimus Christi virtutem in ipsis fuisse manifestatam. Ad Corinthios enim ita (Paulus) scribebat *: « imitatores mei estote. » Iam quod singulis perscripsit, simul omnibus atque ubique imperabat, quia omnium gentium doctor erat in fide ac veritate. Prorsus hortatorium hoc iussum sanctorum omnium est. Iam et Salomon in parabolis aiebat *: « audite, filii, disciplinam patris, et » attendite ut intelligatis. Donum bonum do vobis, verba mea ne dere- » linquatis. Ego quoque filius obediens patri fui, et dilectus coram matre mea. » Sic optimam institutionem perficeret iustus pater, cum horum du- etu exemplorum erudiendis aliis operam daret. Quod si aliter se gereret, ignominiam experiretur a dicentibus sibi: tu qui alios erudis, te ipsum non erudis. Igitur frugi illum servum potius imitando, et ipse sibi debe- ret consulere et aliis prodesse; ut gratiam sibi adtributam duplicans, ita se compellari audiret: « euge, serve bone et fidelis! quia super pauca fuisti » fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui *.

* I. Cor. IV. 16.

* Prov. IV, 1.

* Matth. XXV, 21.

2. « A nobis quoque danda opera est, ut semper quidem, sed diebus » praecipue festalibus, non auditores tantum, sed factores praeceptorum » Salvatoris nostri simus, ut sanctorum vitam imitantes, in caeleste illud Do-

[illegible]

» et mulus, quibus non est intellectus: in camo et freno maxillas illorum
 » constringunt » tamquam scilicet desperatorum et improbis similium. Idem
 propheta in spiritu orabat dicens: « fuistis mihi tamquam Phoenices nego-
 » tiatores *. » Ultor vero spiritus his, qui eiusmodi sunt, adversatus ita
 est: « Domine, in civitate tua imaginem eorum abominaberis *. » Ipsi au-
 tem tamquam insani semet transformantes, proprium fallunt ratiocinium; et
 quasi vi logica magnopere praediti, Dei sapientiam suae adsimilant; ta-
 lem scilicet reputantes, qualia sunt propria opificia. Hinc de sapientia
 sua praesumentes * tument, gloriamque Dei incorruptibilis immutant ad
 similitudinem imaginum hominis corruptibilis, volatilium, quadrupedum,
 atque reptilium. Propterea contulit illos Deus in mentem reprobam, ut
 absurditates illas perpetrarent. Isti scilicet haud audierunt prophetica[m] vo-
 cem ipsos reprehendentem *: « cui assimilastis Dominum, et cuinam adae-
 » quastis? » Nec Davidem psalmistam audierunt imprecantem hisce homi-
 » nibus: « similes sint eis opifices eorum, et omnes qui confidunt in eis *. »
 Iam vero ad veritatem caeci, lapidem ceu Deum respiciunt 1); sensuque
 carentes, in tenebris ambulant, ut propheta clamat *: « audientes audiunt,
 » et non intelligunt: videntes vident et non agnoscunt. Incrassatum est cor
 » eorum, et auribus graviter audierunt *. »

* Is. XXIII. 2.

* Ps. LXXXII. 20.

* Rom. I. 23.

* Is. XL. 25.

* Ps. CXXXIV. 18.

* Is. VI. 9.

* Act. XXVIII. 27.

4. Qui igitur festi huius hactenus participes non fuerunt, exhibent

إفهم فقهه في فهمه حقه حقه : به مخ بها حلا حهسا في
 اخذ. بهمه دد ام لا انا وفهه بعد. وهسا به احدا لا بهج وامر
 به حلا. حنا حبهسا ومده. جقهه لهف. اف به حبهسا هقلا
 حعهسدق : حله بها بهج حقهسدق. امسا به حقهسدق هقلا
 اف حقهسا وحلا الله حبهج بهج حبه هوامر بها امسه حقهج :
 وامر امج وامسه اقتلا ومدهق ح به اخذ به حقهسدق امسه
 لا الله. سدقه لهسهسا والا ولا حقهسا حبهسا. جقهسا حقهسا
 وحنه : هفنهسا هواقحه ولا هوسعا. حله بها لهج به الله حهسا
 حقهسا. احص به ولا قله. لا به حقه : احنا ملا حهسا وحقهسا
 حقه : حقه وحقهسه حقهسا : حقهسه حقهسهسه : افلا حبهج وحلا
 لا به وامر به حقه : ووجه حقه به حقه حقه حقه. حقه
 امج وامج لهسه. ح به حقه حقه حقه. حقهسا ام الله
 نهج. حقهسا حقهسا لا حقهسهسا. حقهسا حقه. هامسا وحه حقهج :
 حقهسا حقهسا. حقهسا حقه. حقهسا حقه. حقهسا حقه حقه
 حقه ومدهج : حقهسه حقهسه حقه. لا حقهسا حقه : اف حقهسا حقهسا
 حقهسا به وامر به : ح به حقه حقه مخ حقه حقهسا. حقهسا

1) Hinc Lucretius lib. V. 1197: *nec pietas ulla est vertier ad lapidem.*

5. O quantopere admirari deberemus, fratres mei, Salvatoris nostri erga homines caritatem! quantaque vi, qualique tuba exclamare, atque haec eius beneficia exaltare! Non solum ad eius imaginem facti sumus, sed ab eodem formam exemplumque caelestis vitae accipimus: idque debemus discere, cui ipse factis praeivit. Quare cum aliquid patimur, haud est ex-candescendum, neque ulciscendae iniuriae, sed benedicendum est maledi-centibus, atque omnia Deo iuste iudicanti permittenda *. Qui ita se gerunt, seque evangelio conformant, participes Christi erunt, et exemplorum apo-stoli imitatores, a quo laudis praemium consequentur, prout ipse Corin-thios laudabat dicens *: « laudo vos, quod per omnia mei memores estis. » Deinde quia nonnulli verbis eius abutebantur, horum sensum ad sua de-sideria trahentes, audebantque ea immutare, sicuti in Hymenaei atque Ale-xandri negotio contigit, et ante hos cum Sadducaeis *, qui ut ipse * ait, naufragium fidei passi, resurrectionis mysterium deridebant, propterea sta-tim subdidit : « et sicut tradidi vobis, traditiones meas tenetis *. » Quod rea-pse propterea dixit, ne aliter opinemur quam doctor tradidit.

*Ex I. Petr. II. 23

* 1. Cor. XI, 2.

* Matth. XXII. 23.
* I. Tim. I. 19.

* I. Cor. XI, 2.

6. Multifariam simulant improbi, qui sibi, ut Dominus ait*, agni vestimenta induunt, et quasi dealbata sepulcra videntur: hi nempe divina

* Matth. VII. 15.
XXIII. 27.

» ausi sunt 1) narrationem scribere rerum quas nos edocti fuimus 2), si-
» cut ii nobis tradiderunt, qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt ser-
» monis; visum est et mihi, assecuto omnia a principio, diligenter ex or-
» dine tibi scribere, illustris 3) Theophile, ut cognoscas eorum verborum,
» de quibus eruditus es, veritatem.» Nam quod unusquisque sanctorum
accepit, id ipsum immutabiliter tradit, propter doctrinae circa mysteria soli-
ditatem. Horum mandat verbum (s. scriptura) ut simus discipuli, hosque
decet nobis esse magistros, ad hos tantummodo nos accedere oportet, quia
solis ipsis concreditum verbum fuit, verbum inquam omni laude ornan-
dum. Hi sunt discipuli, non quia ab aliis audiverint, sed quia quum ipsi
viderint ministrique sermonis fuerint, res a Christo auditas tradiderunt. Hi
magna narraverunt miracula a Salvatore nostro patrata, aeternam eius di-
vinitatem annuntiaverunt, carnalem eiusdem de virgine nativitatem descri-
pserunt, et sancti paschatis sollemnitatem praedicarunt dicentes *: « pascha
» nostrum immolatus est Christus: » nempe ut nos singuli, immo et simul
universi, et cunctae orbis ecclesiae, memores simul scriptum esse de Christo,
quod a mortuis surrexerit, quodque de Davidis stirpe fuerit, ut est in evan-
gelio, nequaquam obliviscamur, quod Paulus Corinthiis * significans tradidit,
resurrectionem eius, inquam, qua destruxit illum qui habebat mortis impe-

* I. Cor. V: 7.

* I. Cor. XV. 4.

[illegible]

1) Ex polysemo ἐπιχειρέω, *aggredior vel ausus sum*. lat. legebat πεπληρωμένων.

2) Ex πληροφορορομένων, ut est in gr. At vulgatus 3) Ita textus syr. psittus. Sed heic praefecte.

ingratus reiiceretur, sibi que dictum audiret *: «serve male et piger, sciebas
» quia ego meto ubi non seminavi, et congrego ubi non sparsi? Oportuit
» te committere pecuniam meam nummariis, ut veniens ego quod meum
» est reciperem. Auferte igitur ab eo talentum, et date ei qui habet decem
» talenta.» Aequum itaque fuerat, ut redditurus rem suam domino, benefi-
cium simul eius qui dederat, reique collatae vim agnosceret. Nam qui dede-
rat, durus non erat; secus enim, ab initio non dedisset. Ne id quidem,
quod datum fuerat inutile erat aut sterile, neque vituperabile: sed et qui
dedit bonus erat; et quod datum fuit, non erat fructu cariturum. Igitur si-
cut ille qui serendi tempore triticum suppressit, maledictus est, ut divinum
proverbium ait *: sic ille etiam qui gratiam negligit, et sine cultura abdit,
iure meritoque ceu nequam et ingratus abigendus erit. Contra autem lau-
dat dominus illos qui lucrati fuerant, dicens *: «euge, serve bone et fidelis:
» quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gau-
» dium domini tui.»

3. Recte sapienterque actum est, ut illi cuncta ad lucrandum contulerint, quae acceperant, ut ait scriptura. Oportet itaque ut nos quoque, dilecti mei, cum Dei gratia, curramus neque desistamus; ne dum otiari volumus, gratia accepta se subducere incipiat; et ne hostis vacuos nos nudosque deprehendens, subingrediatur velut in illum de quo evangelium lo-

[illegible]

At beatum illum Moysen, cuius ardens erat spiritus et gratia inextinguibilis, ad se vocabat dicens: unus accedat Moyses. Idcirco ille in caliginem ingrediebatur, et fumante monte nullum detrimentum capiebat; immo illinc probatior descendebat, propter Domini eloquia, quae sunt argentum electum et probatum terrae. Interea beatus Paulus, datam nobis Spiritus gratiam nolens frigescere, nosmet adhortans scripsit *: « Spiritum nolite extinguere. » Sic videlicet participes Christi permanebimus, si in Spiritus initiatione usque ad finem consistemus. Dixit autem: nolite extinguere; non quod Spiritus in hominum potestate sit, aut aliquid ab eis pati possit; sed quia improbi atque increduli videntur in animo suo illum extinguere: et cum sint in impuris operibus inveterati, Spiritum persequuntur. Spiritus vero sanctus, qui dicitur correptionis, fraudem defugit, neque moratur in corpore culpae addicto, sed a mentibus intellecta carentibus recedit; quae cum iam non intelligant, fraudulentaeque sint, et peccati studiosae, quasi in tenebris ambulant, luce illa carentes, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Par ignis prophetam quoque Hieremiam continebat, cum in eo verbum instar ignis fieret, aiebatque *: ego undique angustior, nec ferre queo. Noster autem dominus Iesus Christus, quia magnopere homines diligit, ut hunc ignem in terram iniceret, venit, aitque *: « quid? » utinam iam arderet! » Ipse vult, teste Ezechiele *, paenitentiam hominis po-

* I. Thess. V. 19.

† Hier. IV. 31?

* Luc. XII. 49.

* Ez^{ch}. XVIII.
23.

[illegible]

dem gratias laudationesque Deo extollunt 1); nullaque temporalium vicissitudinum ratione habita, Deum temporum dominum adorant. Primus quidem ille Iobus omnium constantissimus, qui in rerum abundantia versatus fuerat, ita censebat; dum angeretur, tolerabat; dum cruciaretur, gratias agebat. Sic etiam humilis ille David ipso tribulationis tempore psallebat dicens*: «benedico Dominum omni tempore.» Beatus denique Paulus, nulla propemodum in epistola a gratiis agendis desinebat; nec requiei indulgebat, immo vero gloriabatur in tribulationibus*: sciebat enim, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confunditur. Si nos itaque huiusmodi homines imitabimur, nullum nobis elabetur tempus, quo gratias non agamus. Et nunc quidem potissime cum tempus tribulationum est, quas haeretici adversus nos concitarunt, gratias agere Domino debemus, verba sanctorum usurpantes*: «haec omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te.» Iudaeorum autem exempla sectantes, qui nihil de animi vigore remittebant, cum Idumaeorum audaci impetu pulsarentur, et abs Hierusalem hostibus detrimenta paterentur, sed tunc impensius Deo canebant; ita et nos, fratres mei dilecti, cum a verbo Dei dicendo impedimur, tunc id vehementius praedicare debemus; et canere, cum tribulamur; ut digni simus contemptum atque aerumnam pro veritate

* Ps. XXXIII. 2.

* Rom. V. 3.

† Ps. XLIII. 18.

[illegible]

1) Ita Ioh. Chrysostomus; (ut est in eius nova vita apud nos, auctore Theodoro Trithuntis (episcopo) morti proximus in exilio, aiebat more sibi solito :

δοῖξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν, *gloria Deo propter omnia*; quibus in verbis vir divus et usquequaque mirabilis expiravit.

in tribulationibus laetitia gestientes, ferream illam tenebrosamque praetergrediemur fornacem, ac sine detrimento tremendum illud rubrum mare transibimus. Atque ita suffusos pudore haereticos spectantes, magnam illam cum beato Moyse laudem canemus, dicentes *: « laudemus Dominum, gloriose enim magnificatus est. » Sic cantantes, et peccatum nostrum submersum videntes, desertum quoque pertransibimus. Denique praevia nostra intra quadragesimam purificatione per preces, ieiunia, bonosque mores et opera, sanctum quoque intra Hierusalem pascha comedere nobis licebit.

* Exod. XV. 1.

6. Quadragesimae initium est die quinto mensis phamenoth. Et postquam his diebus purificati fuerimus, ut iam dixi, ac bene comparati, sanctae hebdomadae magni paschatis initium faciemus die pharmuthi decimo: quo tempore, fratres mei, exercere nosmet debemus assiduis orationibus, ieiuniis atque vigiliis, ut postes nostros pretioso sanguine possimus inungere, et exterminatorem vitare. Finiemus autem ieiunia die ·XV· pharmuthi. Et cum in vespere sabbati audiemus dicentes angelos*: « cur quaeritis viventem inter » mortuos? surrexit » statim nobis magna dominica illucescet, die inquam ·XVI· eiusdem mensis pharmuthi, quo Dominus noster resurrexit, qui nobis pacem cum proximis nostris donavit 1). Sic festum agentes iuxta eius voluntatem, et huic sanctae dominicae hebdomadas septem adiungentes, videlicet illius pentecostes, in qua Spiritus gratiam recipiemus, semper Do-

* Luc. XXIV, 5.

[illegible]

1) Nempe ante sacram synaxim mandatur in liturgiis fraterna condonatio.

videtur festalem hymnum canendi, cum hostes ignominia affecti sunt, atque ab ecclesia reprehensi, propter actam adversus nos gratuitam persecutionem. Tempus, inquam, est repetendi illud contra Pharaonem canticum, dicendo *: «cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum * Exod. XV. 1.
» et ascensorem deiecit in mare.»

2. Bene est, dilecti mei, nos de festo ad festum pervenire; ita tamen, ut festales conventus ac vigiliae pacificae mentem nostram excitent, nostrumque intellectum impellant ad bonarum rerum contemplationem. Ne, quaeso, his diebus utamur ad fovendam tristitiam, sed ad nutriendam solatio animam, atque orandum ut corporis concupiscentia sedetur. Hisce actibus hostes quoque superare poterimus, aequae ac beata Iuditha, quae ieiuniis precibusque exercita, hostes devicit, et Holophernem interemit. Ita se gessit beata quoque Esther, proximo iam totius gentis suae exterminio, et israhelitici populi imminente excidio, quum aliter tyranni ira compesci nequiret nisi ieiunio ac precibus ad Deum fuis; atque ita populi salutem cum eiusdem internecone commutavit. Iam ut huiusmodi dies, festorum loco ab Israhele haberentur, diserte festa antiquitus appellata sunt; cum videlicet hostis destruebatur, populi periculum expediebatur, Israhel denique salvabatur. Propterea ut festum huiusmodi celebraretur, beatus Moyses magnum paschatis festum praefiguravit, quia Pharaone pariter interempto subductus fuit servituti populus. Sed

[illegible]

Iesu (die), ut cum eo reapse festum agitare possimus. Utique sic induimur, cum virtutem diligimus, et vitium aversamur: cum castitatem servamus, et lasciviam omittimus: cum iniquitati iustitiam praeferimus: cum necessariis contenti, animum potius nostrum corroboramus: cum pauperum non obliviscimur, sed unicuique fores nostras patere volumus: cum nostrum animum studemus demittere, ac superbiam detestari.

4. Israhel quoque ritum hunc sedulo olim tamquam in figura exercebat, et festis intererat: attamen hae res tunc velut umbra ac repraesentatio quaedam erant. Nos vero, dilecti mei, pulsa umbra, consumptisque figuris, haud iam hoc festum ceu figurativum reputare debemus, nec velut in terrestri Hierusalem ad paschale altare conscendere, iuxta indeterminatum Iudaeorum pervigilium, timentes ne decurrente tempore, videamur extra tempus operari; sed omittendae a nobis figurae sunt, apostolorum exemplo, et illud canticum novum cantandum. Quam rem cum iidem apostoli futuram praesensissent, seque sodales veritatis fecissent, ad Salvatorem nostrum accedentes dixerunt *: ubinam vis pascha tibi paremus? Quippe ea res terrenae Hierusalem gratia iam non fiebat, neque festi illic tantummodo celebrandi voluntas erat, sed ubicumque Deo placeret: ipse autem ubique id fieri volebat, atque omni loco tuis sibi et sacrificium offerri. Olim quidem, ut historia tradit, paschatis festum nusquam extra Hierusalem transferre li-

* Luc. XXII. 9.

[illegible]

Sancti Athanasii quarta epistola festalis explicit.

EPISTOLA V.

Haec est Athanasii quinta epistola, in consulatu Dalmatii et Zenophili, Ch. anno 333 Paterno praefecto, indictione ·VI·, cum esset dominica paschatis ·XVII· kal. maii, nempe ·XX· pharmuthi, lunae ·XV·, epacta ·XX·, Deorum septimo, Diocletiani anno ·XLIX·

[illegible][illegible]

1) Nempe Γελοῖος, *ridiculus*.

munitur orare concedens, communesque gratiarum actiones persolvere, prout in festo factitare opus est. Hoc est benignitatis eius miraculum: ipse scilicet ad hoc festum longinquos congregat: et eos qui forte corpore remoti sunt, fidei unitate proximos facit.

2. Agesis itaque, dilecti mei, quid ni gratiam festi huius, ut par est, agnoscimus? Quid ni rerum adeo pulcrarum auctorem remuneramur? Deum sane pro merito remunerari, impossibile est; verum enimvero acceptum donum non grate agnoscere, ea demum iniquitas est. Natura quidem impossibilitatem prodit, sed libera nostra voluntas ingratum animum arguit. Ideo etiam beatus Paulus divini magnitudinem doni admirans aiebat: et ad haec quis idoneus *? Is terrarum orbem Salvatoris nostri sanguine redemit, inferos item Salvatoris nostri morte conculcandos curavit, caeli ianuas patefecit, perque Dominum nostrum viam absque ullo impedimento ascendentibus munivit 1). Interim sanctorum quidam de hoc beneficio cogitans, nec Dominum remunerari valens, aiebat *: « quid retribuam Dómino pro » omnibus, quae retribuit mihi? » Pro morte vitam, pro servitio libertatem, pro inferis caeli regnum contulit. Antea regnabat mors ab Adam usque ad Moysen *; nunc divina vox insonuit: « hodie mecum eris in

* II. Cor. II. 16.

* Ps. CXV. 12.

* Rom. V 14.

[illegible]

1) Laudavit olim hunc locum Indicopleustes ed.
p. 316, et cod. vat. f. 122. b. Τοῦ αὐτοῦ (Ἀθανασίου)
ἐκ τῆς ἐξορταστικῆς. Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; τὸν
μὲν γὰρ κόσμον τῷ αἵματι τοῦ σωτῆρος ἡλευδέρωσεν,

τόν ἄδην πάλιν τῷ τοῦ σωτῆρος θανάτῳ πατεῖσθαι ἐ-
δωκεν, καὶ εἰς τὰς οὐρανίους πύλας ἀνεμπόδιστον τοῖς
ἀνερχομένοις τὴν ὁδὸν παρασχών. (Textus hic apud
Montfauconium non differt a codice vaticano).

* H. Tien, II, 3.

* Job. gr. XIV, 4.

* I. Cor. XI. 27.

» cias pascha domino Deo tuo.» Idem etiam per prophetam ait *: « celebra,
» Iuda, festivitates tuas, et persolve Domino vota tua. » Si Deus ipse festo
oblectatur, atque ad id invitat, haud oportet, fratres mei, demorari,
neque negligere, sed hilariter seduloque ad hoc convenire; ut hinc sollicitè
incipientes, festi illius caelestis arrham capiamus. Si diligenter festum heic
agemus, sine dubio gaudium illud perfectum in caelo adsequemur, velut
ipse Dominus dixit *: « desiderio desideravi hoc pascha manducare vobis-
» cum, ante quam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo
illud, donec impleatur in regno Dei. » Comedemus autem hoc, si mente
causam festi comprehendemus, si auxiliì auctorem agnoscemus, atque ut
decet in eius gratia vivemus; celebrantes, ut ait Paulus *, non fermento
vetere, neque fermento malitiae, sed azymis puritatis et veritatis. Mortuus
est his diebus Dominus, ne ulterius opera mortis ageremus: animam suam
tradidit, ut nostram incolumem ab inimici machinationibus conservaremus.
Quodque mirum est, Verbum fuit in carne, ne nos ulterius essemus in
carne; atque ut in spiritu constituti, Deum qui spiritus est adoremus. Si
quis autem non ita se comparat, sed his diebus abutitur, hic non agit fe-
stum, sed quasi incredulus gratiam incusat; mavultque honorare dies,
quam Domino illi supplicare, qui salutem per hos dies largitus est. Homo

* Nahum I. 15

* Luc. XXII. 13.

* I. Cor. V, 8.

[illegible]

subintelligitur *frugum*. Sic dicendum fuit etiam in epistola I. p. 29. v. 3.

» novem autem illi ubinam? Non inventi sunt qui redirent, et darent gloriam Deo, nisi hic alienigena?» Ille vero qui mundatus lepra fuerat, audiit prae ceteris a Domino: « surge, vade; fides tua salvum te fecit *. » v. 19.
Iam qui gratias agit, et qui laudat, fratres veluti sunt, qui invicem conspirant ad benedicendum auxilii auctori, ob ea quae feliciter experti sunt. Sicuti ad hoc apostolus unumquemque adhortatur dicens *: « glorificate Deum corpore vestro. » Et propheta id inculcat dicens *: « date laudem Deo. » * I. Cor. VI. 20.
* Ps. LXV. 2.
Etsi autem testimonium a Caipha dictum fuit adversus Salvatorem nostrum, idemque a Iudaeis contumeliam passus, et a Pilato his diebus damnatus, sublimior tamen potentiorque est illa Patris vox ad eum demissa *: « clarificavi, et iterum clarificabo. » * Ioh. XII. 28.

4. Num vero quae pro nobis passus est (Iesus) transitoria sunt? Immo vero Salvatoris nostri res in aeternum manebunt. Propterea, fratres mei, harum rerum memores, ne nosmet epulis addicamus, sed Domino laudes dicamus. Sponte nosmet aspernemur propter eum qui pro nobis mortuus est, sicut ait Paulus*: « sive enim mente excedimus, Deo: sive so- » brii sumus, vobis. Quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo » omnes mortui sunt, et pro omnibus ipse mortuus est: ut et nos qui » vivimus, iam non nobis vivamus, sed ei qui pro omnibus mortuus est » et resurrexit. » Non nostri gratia, sed ut servi vivere Domino debemus. Ne, quaeso, in cassum gratiam recipiamus; praesertim cum sit tempus ac-

* II. Cor. V. 12.

[illegible]

» servum inutilem ad tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium.» Haud vult esse inutilem quam accepimus gratiam, sed sedulo a nobis fructum eius proprium retribui, quem Paulus beatus dixit *: « fructus Spiritus est caritas, gaudium, atque pax. » Propter hanc ergo bonam voluntatem, neminem fraudabat, sed unicuique suum tribuebat; cuius honestatis magistrum se fecit, dicens *: « reddite omnibus debita. » Similis nimirum illis erat, quos dominus misit ad exigendos ab operariis vineae fructus; ideoque unumquemque ad satisfaciendum cohortabatur. Sed enim Israhel satisfacere contempsit, quia honestus non erat; immo illos interfecit qui missi fuerant; sicuti ne vineae quidem dominum reveritus est, qui ab illis fuit interemptus. Quamobrem cum ipse venit, nec fructus apud ipsos reperit, in ficu (eis) maledixit dicens *: « numquam ex te fructus nascatur. » Et continuo infructuosa atque mortua evasit ficulnea; ceu reapse mirati sunt discipuli, postquam exaruit.

6. Tunc prophetae dictum completum est *: « perdamque ex eis vo-
» cem gaudii et vocem laetitiae, vocem sponsi et vocem sponsae, odo-
» rem opobalsami 1) et lumen lucernae, et erit universa terra in solitu-
» dinem. » Aboliturum est ipsis legis ministerium, et abhinc usque in ae-
ternum sine festo erunt: patriaque carentes, et quaqueversus errantes, pa-
scha non faciunt, et contra legis fas comedunt azymum, quia iam eis non
licet agnum sacrificio offerre, prout etiam de azymo comedendo constitutum

لِحْدَا بَعْنَه قَاوَا وَمَدَحَه : وَنَه وَنَحْبَا فَاسَدَهفْ اَحْنَه : قَاوَا وَبِهْ وَوَسَا اَمْسَاوَسَا :
 مَحَا : سَبَهَلَا : مَعْدَحَا . مَحْلَا بَوَا مَحْ عَقْنَه رَحْسَا اَمْسَاوَسَا : هَلَا نَبَا
 مَحَا مَحْمَا لَانَه : اَلَا اَحْلَفْ فَا مَحْمَا مَحْتَا مَحَا . مَحْلَحَا وَبَعْنَه اَفْمَحَا
 وَوَامْ بَوَا مَحَا مَحْ اَحْنَه : فَنَهفْ اَحْلَفْ مَحْقَا . وَوَحَا اَمْسَاوَسَا مَحَا مَحْمَحَا
 وَاعْدَاوَه مَحْ مَحَا مَحَا : اَحْمَحْتَا قَاوَا وَنَحْبَا مَحْ قَلْبَا . هَا مَحْ اَحْلَفْ
 اَحْمَحْتَا مَحْمَحَا مَحَا . اَلَا اَمْسَاوَسَا مَحْ مَحْ مَحْنَه لَا فَنَه . لَا مَحَا عَقْنَه رَحْسَا .
 اَلَا اَفْ مَحْلَا مَحْمَحَا وَاعْدَاوَه : اَمَحَا وَافْلَا مَحْ مَحْنَه وَنَحْبَا مَحْمَحَا (مَحَا) . اَلَا اَفْ مَحَا
 مَحْ مَحْمَحَا اَعْلَا . مَحْمَا مَحْ مَحْ اَلَا هَلَا اَحْمَحْتَا مَحْمَحَا قَاوَا . مَحْ (اَفْ) مَحْمَحَا
 مَحْ اَحْنَه . لَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا قَاوَا . مَحْمَحَا اَلَا مَحْمَحَا قَاوَا . اَمَحَا وَافْ
 اَحْمَحْتَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا . مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا اَفْ مَحْمَحَا وَافْلَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا
 مَحْمَحَا . اَمَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا . مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا . مَحْمَحَا
 مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا . مَحْمَحَا مَحْمَحَا اَفْمَحَا مَحْمَحَا . اَحْمَحْتَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا
 مَحْمَحَا . مَحْمَحَا مَحْمَحَا . مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا : مَحْمَحَا لَا مَحْمَحَا . اَمَحْ
 مَحْمَحَا . مَحْمَحَا مَحْمَحَا . اَلَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا . مَحْمَحَا لَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا :
 مَحْمَحَا مَحْمَحَا مَحْمَحَا : اَمَحَا وَبَعْنَه مَحْمَحَا . اَلَا مَحْمَحَا

1) Ita syrus, ex graeco vulgato *σύρις σίρου*, cui consonat interpret arabicus in Polyglottis.

illis fuit. At ipsi ubique legem violant; Deique iudiciis sic est decretum, ut pro gaudii diebus, dies moestitiae transigant. Causa autem ipsis horum fuit, Domini occisio, et quia Unigenitum non sunt reveriti. Ideo patiuntur haec. Scelesti autem haeretici, et temerarii sectarum alumni, illi quidem Verbum interficientes; hi autem tunicam illius scindentes, ipsi quoque a sollemnitate excludentur, quia sine bono timore vivunt ac sine intellectu; sed latronem aemulantur Barabbam, quem Iudaei loco Salvatoris condonari sibi postularunt. Ideo ipse Dominus haud secus quam ficulneae illis maledixit 1); ita tamen ob suam clementiam misertus eorum est, ut radicitus perire noluerit. Radici enim non maledixit, sed ne quisquam ex eius deinceps fructu comederet, curavit. Hoc acto, umbraque arescere iussa, hanc utique abolevit, sed radicem retinuit, donec huic nos insereremur: illi autem, nisi forte in incredulitate permanserint, in olivam suam inserentur *. Interim illis Dominus propter pigritiam maledixit.

7. Transactae sunt kalendae, verusque agnus qui vere pascha est, ad nos venit. Dies sollemnis adest, quo festum tubā proclamandum est, quo nos ad Deum gratiarum agendarum causa convertamur, atque ipsum paschatis nostri loco habeamus. Festum Domino, non nobis, celebrare debemus; neque nobis exultare sed Domino, qui afflictiones nostras pertulit, dixitque:

וְהָיָה לָאֵלֶּיכֶם חֵצִי. הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָדִים עִם אֱלֹהִים. וּמִתְעַלָּא וְאֵלָּא. מִדָּוָם
וּמִבְּהֵמָה חֵצִי. לְאֵלֹהִים וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.
וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי. וְהָיָה לָאֵלֶיךָ חֵצִי.

1) Abhinc ingens lacuna est in editione londinensi; supplementum autem in perturbatis codicis membranis ab editore postea repertum, nonnisi multo

post in eo libro positum fuit, nempe in pagina tertia additamentorum. Nos vero omnia iusto ordine, ut oportebat, ponimus.

tristis est anima mea usque ad mortem*. Ethnici quidem, cunctique fide nostra alieni, cum festa celebrare suscipiunt, pace carent, quia peccant adversus Deum: secus vero sancti, quandoquidem Domino vivunt, festum revera eidem celebrant dicentes: « ego exultabo in salutari tuo *. Exultabit anima » mea in Domino.» Commune videlicet ipsis mandatum illud est*: «exultate, » iusti, in Domino *.» Quamobrem in conventibus suis commune illud festale canticum canent: venite, exulemus *, haud sane in nobis, sed in Domino.

*Matth. XXVI 38.

8. Abraham quoque, ille patriarcharum princeps, non quia diem suum, sed quia diem Domini vidit, exultavit. Atque ita cum expectasset, vidit atque exultavit. Et cum fidei eius experimentum captum fuit, Isaacum perduxit in montem, obtulitque unigenitum, cui factae erant promissiones: et dum proprium offerret filium, Dei filium adorabat: et dum a caede Isaaci prohiberetur, Christum in illo agno contemplabatur qui Deo immolatus fuit. Princeps ille patriarcharum probatus in Isaaco fuit, qui haud ipse quidem sacrificabatur, sed ille de quo apud Esaiam praedicatur*, fore ut tamquam agnus ad lanienam duceretur, et coram lanio obmutesceret; mundi autem peccatum auferret. Idcirco Abraham ab inferendis puero manibus prohibitus fuit, ne forte Iudaei in Isaaci immolatione sistentes, propheticas voces de Salvatore nostro prolatas frustrarentur, cunctas praesertim illas, quas praedicavit psalmista*: « sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi » parisque sensus ceteras omnes.

* Ps. IX. 15.
XXXIV. 2.

* Ps. XXXII. 1.

* Ps. XCIV. 1.

* Id. LHM. 7.

* Ps. XXXIX, 7.

[illegible]

titia ob peccati destructionem, atque a mortuis resurrectionem? O quae sollemnitatis, quantaque laetitia in caelo fiet, quantoque opere exultabunt ac laetabuntur virtutes omnes (caelestes), cum conventus nostros spectabunt laetos semperque vigiles praesertim in sollemnibus paschatis concionibus! Cum resipiscere peccatores cernentur; et qui vultum averterant, denuo converti; et qui antea cupiditatibus indulserant et ebrietatibus, nunc ieiuniis et abstinencia semet comprimere: cum denique hostem aspicient debilitatum atque iacentem, manibus pedibusque ligatis, et exanimem; ita ut ei insultare possimus dicendo *: « ubi est victoria tua, o mors? ubi stimulus tuus, o inferne? »

* I. Cor. XV. 54.

11. Cantemus Domino victoriae canticum. Quis ad hanc veluti angelorum turbam perveniet? Ille nimirum, qui ad caeleste festum et angelicam sollemnitatem convenire ambit, qui cum propheta dicat *: « quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. » Sancti pariter ad id nos hortantur dicendo *: « venite ascendamus ad montem Dei, ad domum Dei iacob. » Non ita tamen ut huiusmodi sollemnitas impura sit, neque tamquam peccatores ad eam ascendamus, sed quasi virtute ornati ac seduli, illorum instar, qui ex norma sanctorum vivunt *. « Quis ascendet ad montem Domini, aut in sanctuario eius consistet? Innocens manibus et mundus corde, qui non accepit in vanum animam suam, qui non iuravit dolose

* Ps. XLII, 5.

* Is. II. 3.

• Ps. XLVIII. 3.

[illegible]

tiabitur, ii praesertim qui honorabili coniugio iuncti sunt; ut in praedictis rebus feriantes, intrare in gaudium Domini nostri, in regnum scilicet caelorum, possimus 1). Sed quemadmodum Israhel dum Hierosolymam versus tenderet, antea semet in deserto mundabat erudiebatque, ut Aegypti consuetudinum oblivisceretur; ita aequum est ut in sancta quadragesima, quae a nobis suscepta est, purgationem nostram et emundationem prosequamur; ut hinc profecti, et ieiunii memores, ad caenaculum cum Domino possimus ascendere, et cum eo caenare, gaudiumque in caelo participare. Secus enim neque Hierosolymam ascendere, neque pascha comedere, nisi observata quadragesima, nobis liceret.

13. Quadragesimam igitur exordiemur die primo mensis phamenoth, qua decurrente usque ad diem ·V· pharmuthi, cum dominicarum et praecedentium sabbatorum vacatione, die mox pharmuthi sexto sanctos paschalis temporis dies incipiemus; et undecimo eiusdem mensis ieiunium finiemus, sabbato tenebris vespertinis; post quas illucescet nobis die ·XII· pharmuthi sancta dominica; quae radium suum immensa cum gratia ad omnes reliquas sanctae pentecostes hebdomadas protendet: quo demum tempore quiescentes paschalem sollemnitatem semper absolvemus, in Christo Iesu domino nostro, per quem gloria sit et imperium Patri eius in saecula saeculorum. Amen.

[illegible]

1) Cosmas loc. cit. in ed. et in cod. vat. hoc adamussim fragmentum ex sexta Athanasii festali epistola laudabat. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑξήραστηκῆς. Καὶ οὗ-

τως ἐορτάσαντες θυγηδῶμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν τοῦ κυ-
ρίου 2) χαρὰν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

2) Ita cod. vat. cum syro. At ed. Montfauc. $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$.

gustu infirmo, et animi sensibus ad virtutem minime exercitis, neque sermonem de hoc pane probe intelligentes, obtrecebant, quia dixerat : « ego » sum panis qui de caelo descendit, et vitam hominibus dat*.

* Joh., VI. 33.

5. Sed enim peccatum quoque peculiaris quidam panis est, mortem continens; et quando deliciarum amatores et vecordes invitat, ait illis*: « contrectate suaviter panes absconditos, dulcesque furtivas aquas. » Verumtamen ille qui eos contrectabit, ignorat perituros ibi esse terrigenas*. Estimabit peccator se voluptatem inde capturum, sed haud iucundus finis huius panis erit, quemadmodum Dei quoque sapientia dicit*: « dulcis fuit » peccatori panis mendacii, sed postea implebitur os eius calculo. Mel de- » stillat de ore mulieris fornicariae, et os tuum parumper mulcet; postre- » mo tamen amarius absynthio experieris, et ancipiti gladio exacutius*. Ideo comedens brevi tempore gaudet; sed retro deinde procul abscedet; quia non noverat infelix, eos qui a Deo se elongant fore perituros. Et nihilominus propheticum monitum id vetabat dicens*: « quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam Gehon? Et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? » Iam et Dei erga homines benigni sapientia hoc ipsum vetabat clamans: « sed cito praeteri, neque oculum tuum in illa de-figas. Sic alienas aquas praetergradieris, et extranea flumina saltu trans-mittes. » Atque hos ad se invitat dicens*: « sapientia aedificavit sibi domum,

* Prov. 13. 17.

A. J. S.

* Prov. XX, 17.

* Prov. V, 3.

* Hier. II. 18.

* Prov. IX, 1.

[illegible]

divinam caenam dignanter admissus, stola prima pretiosa donatus, gaudio ob id et canticis in paterna domo sonantibus.

10. Hic est benignitatis bonitatisque paternae actus, non vitam tantummodo mortuis reddendi, sed gratiae quoque medelam per Spiritum sup-
peditandi. Idcirco pro corruptela, induit hominem incorruptione; famis
loco, vitulum immolat: et ne ille peregre abscedat, curam gerit reditus
ipsius, pedes eiusdem calceans: quodque mirum est, divinum anulum ma-
nui inserit; per haec illum regenerans, ut sit forma gloriae Christi. Sunt
haec patris dona, quibus Dominus eos exornat et alit, qui cum ipso perse-
verabunt; nec non et illos qui paenitentia tacti ad eum revertentur; qui-
bus pollicetur dicens: «ego sum panis vitae. Qui venit ad me, non esu-
» riet; et qui credit in me, non sitiet in aeternum.» His utique bonis
nos quoque digni essemus, si Salvatorem nostrum semper sectaremur; et
si non his tantum sex paschatis diebus mundaremur, sed totam nostram sol-
lemnitatis instar vitam reputaremur; semperque adhaerentes, et numquam
recedentes, diceremus ei: «verba vitae habes; quô ibimus?» Quod si forte
nos elongavimus, cum nostrarum confessione transgressionum 1) reverta-
mur, nulla adversus quempiam simultate retenta, sed actus corporis spi-
ritu mortificemus. Certe si rebus his nutrire animam heic praevertemus,

* Ioh. VI. 35.

* Ioh. VI. 69.

[illegible]

1) Rursus Athanasii testimonium pro confessione. — 2) Syrus habebat ملاح cum vitiosa metathesi

olus manducet. » Simul ac vero perfectam viam terere coeperimus, haud diutius praedictis rebus homo se alet, panem rationalem comedit et cibum carneum. Scriptum est enim: « perfectorum autem est solidus cibus; » eorum scilicet, qui exercitatos consuetudine sensus habent. » Propterea cum verbum seritur, haud simplicem mortalitatis fructum in humana vita germinat, sed flavescens atque maturascens centenarium numerum procreat . . . .

* Hebr. V. 14.

5. . . lugebat. Si quae in psalmis scripta sunt intellexissent, vanam audaciam adversus Salvatorem non exprompsissent; quoniam Spiritus dixerat*: « quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? » Si Moysis vaticinium* considerassent, haud suam vitam de medio abstulissent. Et si mente sua revolvissent scripta oracula, haud trepidanter de prophetiis loquerentur, quae contra ipsos sunt: verbi gratia, quod eorum urbs destruenda foret, quod eripienda iis gratia, quod legis bono spoliandi, quod filiorum nomen amissuri; prout in psalmis exclamatur his verbis*: « filii » alieni mentiti sunt mihi. » Atque ut Esaias ait*: » filios peperit et enu- » trivi, ipsi autem oppresserunt me. » Et quod posthinc ne populus quidem vocandi forent, nedum populus Dei atque gens sancta, sed principes potius Sodomorum, et Gomorrhæ natio: quoniam ipsi hoc pacto Sodomitae nequitiam superaverunt, ut ait propheta*: « iustificata sunt Sodoma » prae te. » Sodomitae quidem adversus angelos peccaverunt; at Iudaei oc-

* Ps. II. 1.

* Deut. XXVIII.
66.

· Ps. XVII. 46.

* Is. I. 2.

* Ezech. XVI. 48.

[illegible]

rum colloquio, immo qualibet bene habitata regione potiora erant. Veluti etiam Elisaeus dum se putabat solum esse in deserto, reapse in angelorum turba versabatur. Similiter, quamquam initio populus in deserto molestiis conflictatus est, ii qui nihilominus permansere fideles, promissam in terram ingressi sunt. Similiter, qui brevi nunc tempore afflicti, constantem patientiam retinuerint, ad solatium pervenient: qui autem heic persecutorum vice funguntur, corripientur demum, et malum exitum experientur. Dives ille, ut evangelium demonstrat, postquam heic voluptati brevi tempore indulserat, illic esuriit: et heic ebrietati deditus, illic vehementer sitivit. Secus vero Lazarus mundanarum rerum angustias passus, requiem in caelo adeptus est: et esuriem panis qui de tritico molitur perpessus, esca illic satiatus fuit meliore quam manna, id est Domino ipso qui de caelo descendit, dixitque: « ego sum panis, qui de caelo descendit, et vitam hominibus dat. »

* IV Reg. VI. 17

* Joh. VI 33

7. O dilecti atque carissimi, si ex angustiis ad solatium, si ex labore ad requiem, si ex infirmitate ad sanitatem, si ex morte ad immortalitatem fit transitus; haud est nobis tristandum ob ea quae hominibus parumper accidunt, neque vicissitudinum causa dolendum est. Non est expavescendum, si mundus 1) Christo repugnat, et contra timorem bonum conspirat: quin potius Deo placere in rebus huiusmodi studeamus, quas loco experimenti

[illegible]

1) *Syrus habitaculum*, pro *mundus*. Nimirum in graeco fortasse fuit οἰκουμένη, *mundi pars habitata*, quod Syrus legit tamquam οἶκος. Vel grae-

ce item fuit *σκήνος*, pariter *habitaculum*, id est *corpus* animae habitaculum, ut loquitur Paulus. Corpus autem saepe Christo repugnat.

Et enim inimicus temptationibus acrumnisque pugnat, omni ope nitens ad exterminium. At homo, qui adversus haec per Christum se comparat, dum irae opponit longanimitatem, contumeliae humilitatem, malo virtutem, victor evadet, dicetque: « omnia possum per Christum, qui me confortat * . » Sic vincemus per Christum, qui nos dilexit. Haec est gratia Domini: haec est doctrina Domini ad homines. Ipse passus est, ut immortalitatem homini acquireret, qui pro eo foret passurus: descendit, ut nos extolleret: nativitatem experiri consensit, ut nos eum diligeremus qui nativitati non est obnoxius: ad corruptibilitatem se depressit, ut quod est corruptibile indueret incorruptibilitatem: pro nobis infirmatus est, ut nos fortes exurgeremus: ad mortem venit, ut immortalitatem nobis concederet, et mortuos vita donaret. Ut compendio dicam, hominem se fecit, ut nos mortales homines vitam habeamus, neque mors nobis dominetur. Mors, inquam, nobis non dominabitur; sic enim apostoli locutio praedicat *.

* Philip. IV, 13

9. At vero Arius, et Manes, atque haeretici, his quas diximus rebus non consideratis, Christum oppugnant, salvatorem lingua sua pulsant, liberatorem blasphemant, atque omnia contraria opinantur de salutis auctore. Nam quia descendit propter homines, ipsi divinitatem eius naturalem negarunt: quia natum de virgine viderunt, quominus Dei sit filius suspicantur: et dum factum hominem animadvertunt, aeternitatem eius negant: et dum eius

* Rom. VI, 9.

[illegible]

adversarium diabolum, quia veram Salvatoris laudem aegre fert. Sed Dominus, qui adversarium illum semper ridet, et cum eo etiam hos neotericos, dixit *: « ego sum in patre meo, et pater meus in me est. » Id est Dominus ille, qui in patre conspicitur, et in quo conspicitur pater, quum verus patris filius esset, homo postremo pro nobis factus est, ut semet pro nobis patri offerret, et per sui oblationem ac sacrificium nos salvaret. Hic est qui olim populum Aegypto eduxit : et qui denique nos, immo universum hominum genus, morte liberavit, atque ex inferis eripuit. Hic est qui antiquitus tamquam agnus immolabatur, quia sub agni figura agnoscebatur. Postremo se hominem fecit pro nobis. « Pascha nostrum immolatus est Christus*. » Hic est qui de laqueo venantium nos expedit, sectariorum inquam et Christi oppugnantorum; nosque, ecclesiam suam videlicet, salvavit.

* Joh. XIV. 19.

1 Cor. V. 7

11. Quid vero nunc agere decet, fratres mei, praedictarum rerum causa, nisi laudes extollere, regique omnium Deo gratias agere, praecoccupantes psalmis, exclamantesque*: « benedictus Dominus, qui non dedit nos » in captionem dentibus eorum! » Celebremus viam, quam ipse nobis instauravit ad salutem, diem inquam paschatis, ut illam postea caelestem sollemnitatem cum angelis exigamus. Sic enim iudaicus olim populus, ex angustiis ad solatium egrediens, festum celebrabat, triumphalem illum recitans hymnum. Sic idem populus Estheris aetate, festum Domino persolve-

* Ps. CXXIII, c.

[illegible]

menoth illucescet. Ex quo gradatim septem hebdomadas supputantes, pentecostem celebrabimus: et debitum studium his diebus impendentes, digni fieri poterimus futurarum rerum, per Iesum Christum dominum nostrum, per quem sit gloria et imperium Patri in saecula saeculorum. Amen.

Salutate invicem cum osculo sancto, nostrique in sanctis orationibus vestris reminiscamini. Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres, qui semper memores vestri sunt. Equidem oro ut in Domino nostro incolumes sitis, carissimi fratres, quos prae omnibus dilexi.

Explicit decima epistola sancti Athanasii.

EPISTOLA XI.

Undecima Athanasii epistola, in consulatu secundo Constantii augusti et primo Constantis, gubernante iterum Philagrio cappadoce, indictione ·XII·, cum esset dominica paschatis die ·XVII· kal. maii, pharmuthi ·XX·, Diocletiani anno ·LV·.

Ch. anno 339.

1. **B**eatus ille Paulus, in omni virtute exercitus, et Domini appellatus fidelis*, nihil tamen pensi habebat, nisi quod virtus et vera commendatio est, et caritati ac bono timori congruum. Hae in eo erant peculiare dotes, donec ad caelestes illas res se extulit, et in paradysum pervenit: praetergres-

* 1. Tim. I. 12.

عقا وحابا حابا عسى. في حى حى. اب ما وذا مبعى مبعى. مبعى
مبعى وبعى مبعى وبعى. مبعى مبعى مبعى. وحاته مبعى لا مبعى
مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.

مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.

مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.

مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.
مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى. مبعى مبعى مبعى.

sus videlicet humanam conversationem, superior evasit hominibus: et cum illine rediit, praedicavit cuilibet dicens*: «ex parte enim cognoscimus, et ex » parte prophetamus. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscar*, si- » cut et cognitus fui.» Et reapse a sanctis illis caelestibus cognitus fuit tamquam ipsorum civis in omni re futura et perfecta. Quod dicit, ex parte, illud erat quod in praesenti ab eo cognoscebatur: veruntamen propter illa sublimia ipsi a Domino communicata, perfectus evasit, aitque*: «quicumque » ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.» Et quoniam Christi evangelium absolutio est atque finis illius ministerii, quod per legem traditum fuit Israeli, ita res futurae finis erunt praesentium; postea quam completa fuerint evangelia, et fideles homines illa acceperint, quae nunc etsi non visa expectant, sicut idem Paulus ait*: «nam quod videt quis, cur expectat? Si » autem quae non videmus, speramus, per patientiam expectamus.» Sic ille vir beatus, cui apostolatus gratia commissa fuit, scribebat, volens omnes homines similes ei esse. Porro erga homines caritas, ea demum virtus est. Regni caelestis turba infinita est: milia milium et decies centena milia sunt ibi in Domini obsequium. Illuc homo ingreditur per angustam arctamque viam: ingressus autem, immensum spatium conspiciet, et locum omnium maximum, ut ii narrant, qui spectatores atque heredes talium rerum fuerunt. Posuisti ante nos angustias. Deinde post angustias aiebant:

وَحَدَّثَنَا أَنَّهُ وَجَدَ جَدَّهُ كَذَا وَحَدَّثَنَا أَنَّ كَذَا مَعَ خَتْمِهَا بِهَذَا. هَذِهِ نَسَبُ أَهْلِهَا
أَحَدُهَا. كَحَدَّثَنَا بِرَحْمَةٍ. هَكَذَا كَحَدَّثَنَا بِرَحْمَةٍ. هَذِهِ نَسَبُ أَهْلِهَا. هَذِهِ
وَجَدَ أَهْلُهَا. أَمْ هِيَ وَالْأَهْلُهَا. أَمْ وَجَدْنَا كَذَا أَهْلُهَا كَحَدَّثَنَا بِرَحْمَةٍ. هَكَذَا
كَ حَدَّثَنَا بِرَحْمَةٍ. هَكَذَا فَدَنَ فَعِثَ وَأَهْلُهَا هَكَذَا. كَحَدَّثَنَا أَهْلُهَا بِرَحْمَةٍ
وَقَدْ: هَكَذَا وَهَذَا هَكَذَا أَهْلُهَا بِرَحْمَةٍ وَهَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا أَهْلُهَا بِرَحْمَةٍ هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
أَهْلُهَا كَذَا وَهَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
وَأَهْلُهَا أَهْلُهَا هَكَذَا. هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
نَسَبُ هَكَذَا: أَهْلُهَا وَهَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
أَهْلُهَا هَكَذَا. أَمْ هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
وَأَمْ هَكَذَا وَهَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا: هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا
هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا هَكَذَا

1. Cor. XIII. 9.
et 12.

* Ex gr. ἐπιγ-
νόςκα

* Phil. III. 15.

* Rom. VIII. 24.

eduxisti in latitudinem. Item: in tribulatione dilatasti nobis *. Revera fratres mei, vita sanctorum heic angustia est, quia ipsi aerumnose laborant, rerum futurarum desiderio, ut ille dicit *: «heu mihi, quia peregrinatio mea » prolongata est!» Vel quia anguntur atque laborant ob aliorum salutem, ut ad Corinthios Paulus scribit *: «fortasse cum venero, humiliabit me » Deus; et moerebo propter multos ex iis qui ante peccaverunt, et non » egerunt paenitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia, » quas gesserunt.» Quemadmodum etiam moerebat Samuhel de Saulis perditione: et populi captivitatem deflebat Hieremias. Verumtamen post hanc afflictionem, dolorem, atque tristitiam, cum de hoc mundo abibunt, excipiet eos divina hilaritas, gaudium atque laetitia, unde exulabunt miseria, moeror ac gemitus.

2. Quae cum ita se habeant, fratres mei, ne quaeso umquam a terenda virtutis via desinamus, sed eius consilium sequamur, qui ait*: «imitatores» mei estote, sicut ego Christi.» Consilium autem huiusmodi haud solis Corinthiis dat, quia non horum tantummodo erat apostolus; sed quia doctor erat gentium in fide ac veritate, nos pariter cum praedictis commonet; generatimque omnibus haec universalia praecepta scribebat. Propterea dum scriberet, quosdam exorabat, ut in epistolis ad Romanos, ad Ephesios, et ad Philemonem: alios vero reprehendebat cum ira, veluti Corinthios et

١٥٢١
 ١٥٢٢
 ١٥٢٣
 ١٥٢٤
 ١٥٢٥
 ١٥٢٦
 ١٥٢٧
 ١٥٢٨
 ١٥٢٩
 ١٥٣٠
 ١٥٣١
 ١٥٣٢
 ١٥٣٣
 ١٥٣٤
 ١٥٣٥
 ١٥٣٦
 ١٥٣٧
 ١٥٣٨
 ١٥٣٩
 ١٥٤٠
 ١٥٤١
 ١٥٤٢
 ١٥٤٣
 ١٥٤٤
 ١٥٤٥
 ١٥٤٦
 ١٥٤٧
 ١٥٤٨
 ١٥٤٩
 ١٥٥٠
 ١٥٥١
 ١٥٥٢
 ١٥٥٣
 ١٥٥٤
 ١٥٥٥
 ١٥٥٦
 ١٥٥٧
 ١٥٥٨
 ١٥٥٩
 ١٥٦٠
 ١٥٦١
 ١٥٦٢
 ١٥٦٣
 ١٥٦٤
 ١٥٦٥
 ١٥٦٦
 ١٥٦٧
 ١٥٦٨
 ١٥٦٩
 ١٥٧٠
 ١٥٧١
 ١٥٧٢
 ١٥٧٣
 ١٥٧٤
 ١٥٧٥
 ١٥٧٦
 ١٥٧٧
 ١٥٧٨
 ١٥٧٩
 ١٥٨٠
 ١٥٨١
 ١٥٨٢
 ١٥٨٣
 ١٥٨٤
 ١٥٨٥
 ١٥٨٦
 ١٥٨٧
 ١٥٨٨
 ١٥٨٩
 ١٥٩٠
 ١٥٩١
 ١٥٩٢
 ١٥٩٣
 ١٥٩٤
 ١٥٩٥
 ١٥٩٦
 ١٥٩٧
 ١٥٩٨
 ١٥٩٩
 ١٦٠٠
 ١٦٠١
 ١٦٠٢
 ١٦٠٣
 ١٦٠٤
 ١٦٠٥
 ١٦٠٦
 ١٦٠٧
 ١٦٠٨
 ١٦٠٩
 ١٦١٠
 ١٦١١
 ١٦١٢
 ١٦١٣
 ١٦١٤
 ١٦١٥
 ١٦١٦
 ١٦١٧
 ١٦١٨
 ١٦١٩
 ١٦٢٠
 ١٦٢١
 ١٦٢٢
 ١٦٢٣
 ١٦٢٤
 ١٦٢٥
 ١٦٢٦
 ١٦٢٧
 ١٦٢٨
 ١٦٢٩
 ١٦٣٠
 ١٦٣١
 ١٦٣٢
 ١٦٣٣
 ١٦٣٤
 ١٦٣٥
 ١٦٣٦
 ١٦٣٧
 ١٦٣٨
 ١٦٣٩
 ١٦٤٠
 ١٦٤١
 ١٦٤٢
 ١٦٤٣
 ١٦٤٤
 ١٦٤٥
 ١٦٤٦
 ١٦٤٧
 ١٦٤٨
 ١٦٤٩
 ١٦٥٠
 ١٦٥١
 ١٦٥٢
 ١٦٥٣
 ١٦٥٤
 ١٦٥٥
 ١٦٥٦
 ١٦٥٧
 ١٦٥٨
 ١٦٥٩
 ١٦٦٠
 ١٦٦١
 ١٦٦٢
 ١٦٦٣
 ١٦٦٤
 ١٦٦٥
 ١٦٦٦
 ١٦٦٧
 ١٦٦٨
 ١٦٦٩
 ١٦٧٠
 ١٦٧١
 ١٦٧٢
 ١٦٧٣
 ١٦٧٤
 ١٦٧٥
 ١٦٧٦
 ١٦٧٧
 ١٦٧٨
 ١٦٧٩
 ١٦٨٠
 ١٦٨١
 ١٦٨٢
 ١٦٨٣
 ١٦٨٤
 ١٦٨٥
 ١٦٨٦
 ١٦٨٧
 ١٦٨٨
 ١٦٨٩
 ١٦٩٠
 ١٦٩١
 ١٦٩٢
 ١٦٩٣
 ١٦٩٤
 ١٦٩٥
 ١٦٩٦
 ١٦٩٧
 ١٦٩٨
 ١٦٩٩
 ١٧٠٠
 ١٧٠١
 ١٧٠٢
 ١٧٠٣
 ١٧٠٤
 ١٧٠٥
 ١٧٠٦
 ١٧٠٧
 ١٧٠٨
 ١٧٠٩
 ١٧١٠
 ١٧١١
 ١٧١٢
 ١٧١٣
 ١٧١٤
 ١٧١٥
 ١٧١٦
 ١٧١٧
 ١٧١٨
 ١٧١٩
 ١٧٢٠
 ١٧٢١
 ١٧٢٢
 ١٧٢٣
 ١٧٢٤
 ١٧٢٥
 ١٧٢٦
 ١٧٢٧
 ١٧٢٨
 ١٧٢٩
 ١٧٣٠
 ١٧٣١
 ١٧٣٢
 ١٧٣٣
 ١٧٣٤
 ١٧٣٥
 ١٧٣٦
 ١٧٣٧
 ١٧٣٨
 ١٧٣٩
 ١٧٤٠
 ١٧٤١
 ١٧٤٢
 ١٧٤٣
 ١٧٤٤
 ١٧٤٥
 ١٧٤٦
 ١٧٤٧
 ١٧٤٨
 ١٧٤٩
 ١٧٥٠
 ١٧٥١
 ١٧٥٢
 ١٧٥٣
 ١٧٥٤
 ١٧٥٥
 ١٧٥٦
 ١٧٥٧
 ١٧٥٨
 ١٧٥٩
 ١٧٦٠
 ١٧٦١
 ١٧٦٢
 ١٧٦٣
 ١٧٦٤
 ١٧٦٥
 ١٧٦٦
 ١٧٦٧
 ١٧٦٨
 ١٧٦٩
 ١٧٧٠
 ١٧٧١
 ١٧٧٢
 ١٧٧٣
 ١٧٧٤
 ١٧٧٥
 ١٧٧٦
 ١٧٧٧
 ١٧٧٨
 ١٧٧٩
 ١٧٨٠
 ١٧٨١
 ١٧٨٢
 ١٧٨٣
 ١٧٨٤
 ١٧٨٥
 ١٧٨٦
 ١٧٨٧
 ١٧٨٨
 ١٧٨٩
 ١٧٩٠
 ١٧٩١
 ١٧٩٢
 ١٧٩٣
 ١٧٩٤
 ١٧٩٥
 ١٧٩٦
 ١٧٩٧
 ١٧٩٨
 ١٧٩٩
 ١٨٠٠
 ١٨٠١
 ١٨٠٢
 ١٨٠٣
 ١٨٠٤
 ١٨٠٥
 ١٨٠٦
 ١٨٠٧
 ١٨٠٨
 ١٨٠٩
 ١٨١٠
 ١٨١١
 ١٨١٢
 ١٨١٣
 ١٨١٤
 ١٨١٥
 ١٨١٦
 ١٨١٧
 ١٨١٨
 ١٨١٩
 ١٨٢٠
 ١٨٢١
 ١٨٢٢
 ١٨٢٣
 ١٨٢٤
 ١٨٢٥
 ١٨٢٦
 ١٨٢٧
 ١٨٢٨
 ١٨٢٩
 ١٨٣٠
 ١٨٣١
 ١٨٣٢
 ١٨٣٣
 ١٨٣٤
 ١٨٣٥

* Ps. IV. 2. XVII. 20. LXV. 11.

* Ps. CXIX. 5

*II. Cor XII. 21

* I. Cor. IV. 16.

dendarum rerum tenorem edocto, et refricata memoria de vero Deo, legem tulit earum rerum, quibus homo gratificari Deo posset, dicens: non adulterabis, non furaberis; cum alio quolibet praecepto. Item secundum apostolicam doctrinam *, oportet accedentem ad Deum credere illum esse, et inquirentibus se fore remuneratorem. Quaeritur vero Deus per virtutis opera, ut ait propheta †: «quaerite Dominum; et cum inveneritis, invocate» eum; et cum ad vos propinquaverit, derelinquat impius viam suam, et » homo ex lex cogitationem suam.»

* Hebr. XI, 6.

Is. LV. 6.

4. Quod si quis testimonio Pastoris non offenditur, melius ei erit si ante omnia discat, quae ille scripto tradidit: « in primis crede unum esse » Deum, qui creavit disposuitque res omnes, quas ex nihilo ad existendum proluxit. 1) » Hinc beati evangelistae memores verborum Domini, sub evangeliorum initiis de Salvatore nostro locuti sunt; ut agnito primum domino illo creatore, ea deinceps promulgare possent, quae credenda sunt. Secus enim quomodo creditum foret scriptis de illo a ventre matris suae caeco, et de aliis qui visum recuperarunt caecis, et de mortuis ad vitam revocatis, et de aqua in vinum mutata, et de mundatis leprosis, nisi de creatore adfirm. vissent scribentes: « in principio erat Verbum. » Et secun-

[illegible]

1) Citat hunc ipsum ex opere Pastoris locum Athanasius noster de incarn. Verbi cap. 3, nec non de decretis nic. synodi cap. 18: *πρῶτον πάντων πιστεύουσιν, ὅτι· ἴς ἐστιν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ κατε-*

ἀρίστας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι.
Quae verba adamussim pertinent ad praedicti Pasto-
ris librum II. mand. 1. Vide Cotelierium Patr. apost.
T. I. p. 85.

rum exterminium spectans, haud iure meritoque dicat: vae illis, qui male contra se meditantur dicentes *: « circumveniamus iustum, quia nobis mini- » me placet. » Merito, fratres mei, dum per libros vagi discurrerent, nequaquam tamen illud agnoscebant: « qui foveam proximo suo fodit, in eandem » incidet *. Item: qui sepem dissipat, mordet eum coluber. » Et nisi faciem suam a Domino avertissent, haud ea formidarent quae in divinis laudibus praedicuntur *: « captae fuerunt gentes fune quem ipsae struxerunt; in la- » queo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Do- » minus iudicia faciens; in operibus manum suarum comprehensus est pec- » cator. » Hoc item animadvertite *: « venient eis insidiae, quas non cogno- » scebant; laqueus quem occultaverunt, capiet eos. » Haec videlicet non intellexerunt; secus, Dominum gloriae non crucifixissent *.

* Sap. II. 12.

* Eccle. X, 8

* Ps. IX. 16.

* Ps. XXXIV. 8.

* I. Cor. II, 8.

6. Quamobrem iusti atque fideles Domini famuli, disciplinam propter regnum caelorum amplexi, hinc nova et vetera hauriunt, atque in verbis Domini meditantur, domi sedentes, dormientes, vigilantes, et in viis ambulantes, bona spe praediti, propter Spiritus promissionem qui dicit: « beatus vir qui non abiit in consilium impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentium non sedit; sed voluntas » eius in lege Domini, et in ipsius lege meditatur die ac nocte. » Firma autem fide, laeti spe, quieti spiritu, fiducialiter dicent: « os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. Item: medita-

* Ps. I. 1.

* Ps. XLVIII. 4.

¹ Ps. LXXVI, 13.

سَمْعًا وَبَصَرًا وَقَدْ . لَكَ سَمْعًا نَافِعًا : هُوَ ذُوهُ . وَالْبَصَرُ مَسْفُوحًا حَسْبًا
 لَدَمْعًا بَعِيدًا فِي الْخَيْفِ . نَافِعُهُمْ دَارُكُمْ : مَحَلُّهُ . وَلَا حَسْبًا لَكَ أَمْرًا .
 لِحَسْبِكَ مَا أَتَى . فِي رَجْعِهِ قَوْمٌ ۝ ٥٥٠ مَبْرُوفٌ قَدَحًا . لَا مَبْحَ ۝ ٥٥١ : وَنَحْوُ
 وَنَحْوُ رَجْعًا لَدُنْهُمْ هُوَ بَعْدُ : سَمْعًا وَبَصَرًا ۝ ٥٥٢ : هَلَاكَ لَا
 أَمْرًا ۝ ٥٥٣ : وَأَنْفَعَهُ أَقْبَرُهُ مَعَ خَيْرًا . (لَا) وَمَنْ لَكَ ۝ ٥٥٤ مَعَ أَمْرٍ وَفَتْحُهُ أَتَى
 فَاتَى حَسْبًا لَدُنْكَ : نَحْوُ وَالْمَرْبِ حَقَقًا حَسْبًا ۝ ٥٥٥ وَحَسْبُ : حَسْبًا ۝ ٥٥٦
 وَلَهُمْ أَلْسِنًا فَرَّجًا وَمَحْدُوفًا . حَسْبُهَا خَيْرًا مَعَ خَيْرٍ وَتَنَ : حَقَقًا وَاتِّبَا وَمَدَى
 أَلْسِنَ سَلَامًا : نَحْوُ ۝ ٥٥٧ : وَلَا أَلْسِنَ ۝ ٥٥٨ وَلَا مَبْحَ . سَمْعًا ۝ ٥٥٩ وَلَهُمْ
 نَافِعًا وَأَنْفَعُ لَدُنْكَ وَجْهٌ لَا أَهْلًا لَهُ . لَكَ الْخَيْرُ ۝ ٥٦٠ وَالْعَدَسُ لَدُنْكَ زُجْجًا ۝ ٥٥١ .
 مَحَلُّهُ ۝ ٥٦١ : أَوْفَقًا مَعْدُومًا حَقِيقَةً ۝ ٥٦٢ : فِي أَلْسِنِهِ حَسْبًا ۝ ٥٦٣ :
 مَعْدُومٌ مَبْرُورًا مَقْدُومًا مَقْفُوعًا : مَعْدُومٌ فِي حَقِيقَتِهِ ۝ ٥٦٤ : فِي مَقْدُومٍ
 حَسْبًا : فِي مَقْدُومٍ مَعَ مَقْفُوعٍ : فِي مَقْدُومٍ حَقِيقَةً ۝ ٥٦٥ : فِي مَقْدُومٍ ۝ ٥٦٦
 مَحَلُّهُ مَعْدُومًا وَفَتْحُهُ ۝ ٥٦٧ : لَدُنْكَ ۝ ٥٦٨ وَلَا أَلْسِنَ ۝ ٥٦٩ حَسْبًا
 وَفَتْحُهُ : حَقِيقَةً لَا مَقْدُومًا : مَحَلُّهُ ۝ ٥٧٠ : أَلَا أَمْرًا ۝ ٥٧١ :
 حَسْبُهُ ۝ ٥٧٢ : حَسْبُهُ ۝ ٥٧٣ : حَسْبُهُ ۝ ٥٧٤ : حَسْبُهُ ۝ ٥٧٥ : حَسْبُهُ ۝ ٥٧٦ :
 حَسْبُهُ ۝ ٥٧٧ : حَسْبُهُ ۝ ٥٧٨ : حَسْبُهُ ۝ ٥٧٩ : حَسْبُهُ ۝ ٥٨٠ : حَسْبُهُ ۝ ٥٨١ :

sumt, sed mentis quoque cogitatione consideranda, quô virtutem exerceamus; ideo ille subdidit: «praevenere oculi mei ad te diluculo, ut me» ditare eloquia tua*. Oportet enim animi cogitationes in hominibus puris, praeire actibus qui corpore fiunt, et non vice versa. Noster quoque Salvator hanc doctrinam traditurus, ab animi cogitationibus coepit, dicens*: «qui spectat mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus» est. Et qui fratri suo irascetur, reus homicidii est*. Quippe ira non praecedente, homicidium excluditur: exclusa pariter cupiditate, crimen adulterii aberit. Necessaria est igitur, dilecti mei, legis meditatio, et continuum virtutis exercitium, quô nulla in re vir sanctus claudicet, sed in omni opere bono perfectus sit: etenim his vitae aeternae promissio adnexa est, ut Paulus Timotheo scribebat, quo loco meditationem vocabulo exercitationis indigitabat, dicens*: «exerce te ipsum ad pietatem: nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia utilis est, promissio» nem habens vitae quae nunc est, et futurae.»

8. Mirabilis est viri huius virtus, fratres mei; qui dum monet Timotheum, mandat omnibus ut rei cuiuslibet exercitium pietatis anteferant; sed prae ceteris omnibus fidem erga Deum pensi habeant. Nam quae hominis esset bonitas, qui dum inique peccat, nihilominus praecepti observantiam simularet? Immo vero nullam legis partem observare posset, qui iniquus est: namque animi sententiae, opera quoque consentire necesse est, prout

[illegible]

* 1. Tim. VI. 12.

[illegible]

frare, nunc quoque instat; vult enim scriptura, ut quum fuerimus ita affecti, cum illis festum celebremus. Quid enim aliud festum est, nisi ad Deum oratio continua, pietatis scientia, et preces non vaga quadam ratione sed concordii cordium consensu actae? Quapropter volens Paulus nos hoc modo semper esse dispositos, mandat dicens: « semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. » Ne igitur seorsum sed coniunctim atque concorditer cuncti simul festum agamus, ceu hortatur propheta dicens: « venite exultemus Domino, laudemus Deum salvatorem nostrum. » Quis ita piger est, quis inquam audita divina voce, quodlibet haud omittit negotium, ut ad communem concionem festalemque conventum accurrat, qui non uno in loco celebratur? Non enim unius loci sollemnitates « sed » in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum *. » Non uno in loco sacrificium offertur, sed in omni populo tus offertur mundumque sacrificium Deo. Cum sic unanimiter extolletur laus et oratio ab iis, qui ubique sunt, ad patrem illum clementem ac bonum; cum universa catholica ecclesia, ubique diffusa, coniunctim et cum exultante laetitia Deum adorabit; cum unusquisque generatim laudem extollet, dicetque amen; quam bene nobis erit, fratres mei? Quis non gaudebit, cum recte orabit? Tunc ipsa hostilis artificii moenia, tamquam Hierichuntis, subito cadent: tunc purum Spiritus sancti donum in singulos copiose ef-

* I. Thess. V. 16.

* Ps. XCIV. 1.

* Ps. XVIII, 5.

[illegible]

purificantes, initium sancti paschatis faciemus die ·XIV· mensis pharmuthi. Dein ieiunia nectentes usque ad sabbatum, nempe ad ·XIX· mensis diem finem illorum faciemus obscuro serotino, post quod orietur nobis lux dominicalis, sancta inquam dominica nobis splendet, qua Dominus noster surrexit. Decet autem nos laetari et illo gaudio exultare, quod ex operibus bonis provenit, per illas reliquas septem hebdomadas, quae est pentecoste; gloriam Patri dantes dicentesque: haec dies quam fecit Dominus, laetemur et exulemus in ea, per dominum ac salvatorem nostrum Iesum Christum, per quem eidem et eius Patri, gloria sit atque imperium in saecula saeculorum. Amen.

Salutate invicem cum osculo sancto. Salutant vos cuncti qui mecum sunt fratres. Oro ut valeatis in Domino, dilecti fratres.

Sancti Athanasii epistola undecima explicit.

EIUDEM SANCTI ATHANASHI EPISTOLA AD SERAPIONEM THUMEOS EPISCOPUM.

Dilecto fratri, nostroque in ministerio collegae, Serapioni 1).

Gratiae sint providentiae divinae, propter ea quae singulis horis tribuit nobis beneficia, et quia nunc quoque ad hoc festi tempus pervenire concessit. Interim nisi tibi, dilecte noster, epistolam quam more solito de praesenti festo lucubravi, ut per te fratres pariter omnes laetitiae diem cognoscant.

Chr. anno 340
vel 341.

[illegible]

لانا سجداً حقاً اعصمى هافىقى رحمۃ جبرمعدا الامداد الا قد سجد
وحدودى معصيا حق . عصى حق فى دعا واداء واداء . انما حق
معصيا حق وحقى اداء : حق امى حيا ارسى او سجد عفو حق : امدا
والتبى حق فى حق : حق حقى الحقى الحقى وحقى . حقى وحقى
حق ارسى مع حق : مع حقى وحقى وحقى وحقى : حقى وحقى :

1) Huius Serapionis epistolas graecas duas nos ante hos annos vulgavimus; priorem brevem in class.

AA. T. V. p. 362; alteram libelli instar prolixam in Spicil. rom. T. IV. p. 45-67.

ieiunii officium discent; sed et tu nihilominus, dilecte, sive hoc sive alio modo, suade illis atque eos edoce ut quadragesimale ieiunium obeant: pessimum quippe foret, si cum orbis universus ita se gerit, soli Aegyptii ieiunii loco voluptati indulgerent. Equidem aegre ferens quod nonnulli hanc nos ob causam irrideant, ad te scribere coactus sum. Porro his acceptis lectisque litteris, mihi, dilecte noster, rescribes, ut hac notitia exhiberem.

2. Necessarium insuper iudicavi vos certiores facere, substitutos fuisse defunctis episcopos, Tanis Theodorum loco Eliae: Arsinoëte Silvanum pro Calosyrio: Parali Nemesianum pro Nonno: Bicheli 1) Heraclium: Tentyris Andronicum pro Saprione parente ipsius: Thebis Philonem pro Philone: Maximianopoli Herminium pro Atra 2): Apollone inferiore Serapionem pro Polotione: Aphroditì Serenum pro Theodoro: Rhinocorurae 3) Salomonem. Setatmae 4) Arabionem. Itemque in Marmarica, Geruatis 5) orientalibus Andragathum pro Hierace: Geruatis australibus, Chenitum pro Nicone 6). Haec aio, ut his scribatis, mutuoque canonicas epistolas recipiatis.

[illegible]

1) Stephanus byz. de urb. Μέτηλις πόλις αἰγυπ-
τία, πλησίον Ἀλεξανδρείας, ἣ νῦν Βῆχως λέγεται. Er-
go *Bichelis* eadem videtur quae *Metelis*, urbs cog-
nita episcopalis.

2) An *Hermion* et *Atta* et mox *Politiano*?

3) Syr. *Dinoceruri*. Sed patet mendum? pro ?

4) Syrum vocabulum legi potest etiam *Statemae*. Num *Semnudae* aut *Semmenut*, id est *Sebennyti*?

5) *Gereatis* in itin. Ant. ed. Wess. p. 71. At Theophilus in paschali an. 404. scribit *Geras*.

6) De his urbibus episcopalibus Or. ch. T. II, col. 534, 535, 582, 570, 517, 611, 603, 586.

ipsum credere, sed etiam pro ipso nunc pati. Quamquam vero abesse a vobis dolemus, Deus nihilominus nos ad scribendum vobis exstimulat, ut epistolarum saltem commercio recreemur, cunctique ad bonam frugem excitentur. Multae sane oppressiones et persecutiones acerrimae contra ecclesiam et contra nos peractae fuerunt. Quidam enim haeretici homines, corruptam mentem gerentes, nec in fide probati, bello adversus virtutem suscepto, violenter ecclesiam insectantur, ita ut fratres nonnulli seduci se patiantur, alii vero propter cruciatus fiant desertores: quodque acerbius est, illorum contumeliae ad episcopos usque pertingunt. Haud ideo tamen festi oblivio nos capiat, immo magis recordemur, atque eius idem fidem commemorationem mente versemus. Profecto quae huic festali tempori congruunt, ea increduli homines minime curant, quorum universa vita ebrietate ac vitiis consumitur: quae vero ipsi festa agunt, ea tristitiam potius quam gaudium pariunt. Ceterum haud hi magnopere nobis ob sint, qui vitam hanc transitoriam degimus. Adhuc tempus superest: haec vero eveniunt exercitii experimentique nostri causa; ut comperti stabiles probatique servi Christi, sanctorum hereditatis filii simus. Namque ut ait Iobus: «mundus universus tentationis stadium est terricolis.» Probantur autem (homines) in hoc mundo gravibus molestisque anxietatibus, ut unusquisque dignam a Deo accipiat mercedem. Sic enim per prophetam dixit:

* Job. VII. 1.

* Hier. XVII. 10.

guit. Quamobrem gnari ipsi quanta fieret purgatio et utilitas ab igne divino, in eiusmodi tentationibus animum non despondebant, immo et fortius perstabant, detrimenta patientes, nullis casibus territi, et tamquam aurum ex igne splendidiore prodibant. Sic ille, qui in pari palaestra exercitus fuit, aiebat *: « probasti cor meum, et visitasti nocte; vestigasti, et nihil in me iniquum reperisti; ut non loquatur os meum opera hominum. » At illi qui illegitimis moribus sunt, quia nihil nisi comedere, potare, ac mori, cogitant, tentationes praecipitii instar reputant. Hi nimirum facile in huiusmodi casibus corruent: et quia in fide non sunt probati, reprobo sensui se tradent, et flagitiis semet inquinabunt. Ideo beatissimus Paulus ad eiusmodi exercitia nos excitat, seque apprime in exemplum praebet, dicens *: « propterea angustias opto (gr. *ἐὺδοκῶ*) et infirmitates. Additque *: « exerce te in timore Domini. » Sciebat enim quas fuissent tentationes perpressi, ii qui in timore Domini vivere constituerant. Atque ut sui discipuli in his exercerentur, optabat ipse labores, propter timorem Domini; ut tentationibus supervenientibus, et angustiis ingruentibus, tamquam experti homines eas facile tolerarent. Nam qui animum suum in his occupat, consuetudine ipsa fit interius peritus 1). Hinc beatissimi martyres, quum se ab initio aerumnis assuefecissent, repente extiterunt perfecti in Christo, et ignomi-

* Ps. XVI. 3.

* II. Cor. XII. 10.
* I. Tim. IV. 7.

[illegible]

1) Mirum! Nos in huius collectionis tomo II. p. 493. fragmentum edideramus ex codice quodam vaticano sumptum, cum titulo τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς ιγ' ἐπιστολῆς, sancti Athanasii *ex XIII. epistola*, ibique in adnotatione suspicari fueramus pertinere

reapse ad divi viri heortasticas, quod nunc feliciter ita se habere comperimus. En itaque graecum fragmentum. Οἷς ἂν τις τὴν διάνοιαν ἀσκηθῇ, ἐν τοῦτοις λαμβάνουσιν τὴν προθυμίαν πρὸς τὴν συνηθειαν εἶχει.

terna. Et si angustiae instant, harum finis erit: et si ignominiae persecutionesque non desunt, nihil tamen hae sunt prae illa quaesita spe. Praesentia haec omnia, ineptiae sunt prae futuris illis. Non sunt aequales passiones huius temporis spei futurae *. Quid reapse exaequaverit regnum Dei? Vel quid aeternae vitae comparabitur? Quanti demum est, quod heic contribuimus, ut hereditatem illic consequamur? Nos quippe erimus Dei heredes, et filii hereditatis Christi.

* Rom. VIII. 18

5. Itaque, dilecti mei, ne quaeso intueamur angustias et persecutiones, sed spem potius, quae persecutionum causa nobis proposita est. Qua in re prodest nobis patriarchae Issacharis exemplum, prout in bibliis dicitur *.

« Issachar pulchritudinem concupivit, requiescens inter possessiones, vidensque requiem quod esset bona, et terram quod pinguis, supposuit humerum suum labori, fuitque vir agricola. » Divino amore vulneratus fuit, ut illa cantici sponsa: atque utilitatem de sacris libris percepit: neque ex vetere testamento tantum, verum ad possessionem utramque cogitationes suas intendit. Interim velut ille, cui natae sunt alae, caelestem requiem spectabat: nam terrena quidem requies in operibus bonis habetur; verum enimvero genuina illa et caelestis, nova semper est nec veterescit. Terrena requies transitoria est, teste Domino; sed futura, quae sanctos complectetur, immortalis. His itaque consideratis patriarcha Issachar libenter gloriabatur molestiis et aerumnis, atque humerum suppose-

* Gen. XLIX, 14.

اقتضا : روف لعللعه انتب متحدا : الا دهلج و اللام سوهو . افع حنة
 اهلريا روهو . اما ده مهلعا . افع رجا سوهوفا . الا هلا صبر : دلا هحنا
 نه و صبر . دلهو حنة دهلج و صبر : ادهو دلا بتج و حلتق هلا لغه
 متقو و احلا دلا و دلا : دلا هحنا نه و حلا . حلا حنة و دلا لعللعه
 اه حلا و دلا حلتا و اللام . اه حلا نه و دلا دلا و دلا متحدا : ام حلا
 و دلا متحدا . متلا حنة و اللام دلهو حنة : حلت متلا و دلا و دلا
 صبر ده حلة حلا سوهوفا روف لعللعه متحدا : الا دهلج دهلج و دلا
 و دلا حنة . . دلا حنة دلهو حنة : اه لعللعه و دلا و دلا
 ام حلا و دلا . ام حنة دلهو حنة : ح حلا لعللعه حلة متلا . ح
 ساه حلتا و دلا . هلا و دلا و دلا . افع دلهو و دلا : ساه حنة
 دلا . ح حنة حنة الا لعللعه دلا : ام دلا نه و دلا حلتا لعللعه
 ساه و نه و دلا حلة حلة حلة : ده حنة ح حلة حلة حلة : الا
 حلة و دلا متلا لعللعه لعللعه : ح حلة ام نه و دلا : ح حلة
 نه و دلا ساه : دلا و دلا : و دلا و دلا حلة : ح حلة ام
 و دلا و دلا : نه و دلا و دلا ساه ساه : ح حلة و دلا حنة
 و دلا حنة ام حلا و دلا حنة : نه و دلا و دلا حلة لا حلة

7. Homines scelesti ac nebulones eo deveniunt, ut prave agendo fallant et fallantur; velut ii, qui somnia explanant, aut falsi prophetae qui miracula a se patratum iri spondent: hi videlicet insipientes, non vino ebrii sed nequitia sua, stabilitatem promittunt, et comminationes iactant. Cavete quominus his credatis; sed cum tentationes ingruunt, mansuetudinem tenere discamus, nec ab his irretiamur. Sic enim israheliticum populum ore Moysis Deus admonebat*: «si surrexerit in medio tui propheta, aut som-
» niorum somniator, edideritque signa aut portenta, et evererint ea sig-
» na ac portenta quae praedixerat; dixeritque, eamus ad serviendum diis
» alienis quos vos ignoratis; cavete ne audiat verba prophetae illius aut
» somniatoris, quia tentat vos dominus Deus vester, ut dignoscat, utrum
» toto corde vestro dominum Deum vestrum diligatis.» Quamobrem si in hisce rebus tentati fuerimus, a caritate Dei separari non debemus. Sed nunc quoque festum agamus, dilecti mei; ad idque accedamus non tamquam ad diem moeroris, sed laetitiae potius in Christo, quo quotidie vescimur 1). Tum memores eius (agni), qui diebus paschalibus occidebatur, paschā celebremus in quo Christus fuit occisus. Ille (agnus) populum ex Aegypto eduxit; Christus mortem destruxit, simulque eum qui imperium mortis habebat, id est diabolus, quem nunc pudefacere possumus; opemque iis conferre, qui in angustiis sunt, atque ad Deum noctu diuque clamant.

* Deut. XIII. 1.

[illegible]

1) Videsis eucharisticae communionis, vel certe sacerdotalis liturgiae seu missae, usum quotidianum.

8. Ergo quadragesimale ieiunium incipiemus die ·XIII· phamenoth ; sancta vero paschatis hebdomada ordietur die ·XVIII· pharmuthi. Finiemus demum ieiunia sabbato, die ·XXIII· Denique magna dominica erit die ·XXIV· eiusdem mensis pharmuthi. Ex quo supputabimus tempus usque ad pentecostem. Porro in cunctis Christum laudemus, qui nos vocavit ; atque ita ex hostibus liberabimur, per Iesum Christum dominum nostrum ; per quem gloria sit et imperium Patri ipsius in saecula saeculorum. Amen.

Salutate omnes cum osculo sancto. Salutant vos, qui mecum heic sunt, cuncti. Oro, fratres atque dilecti, ut per Dominum nostrum valeatis.

Hanc quoque (epistolam Athanasius) Româ scripsit.

Explicit decima tertia epistola.

EPISTOLA XIV.

Haec est ·XIV· Athanasii epistola in consulatu tertio Constantii, et secundo Constantis, gubernante eodem Longino, indictione ·XV·, iuxta quam paschatis dominica erat ·III· idus aprilis, id est die ·XVI· pharmuthi, anno Diocletiani ·LVIII·.

Ch. anno 342. **S**ollemnitatis nostrae laetitia, fratres mei, semper instat, neque unquam recedit ab illis qui festum agere avent. Proximum nobis est Verbum

·XIV· Athanasii epistola in consulatu tertio Constantii, et secundo Constantis, gubernante eodem Longino, indictione ·XV·, iuxta quam paschatis dominica erat ·III· idus aprilis, id est die ·XVI· pharmuthi, anno Diocletiani ·LVIII·.

1. Sollemnitatis nostrae laetitia, fratres mei, semper instat, neque unquam recedit ab illis qui festum agere avent. Proximum nobis est Verbum

·XIV· Athanasii epistola in consulatu tertio Constantii, et secundo Constantis, gubernante eodem Longino, indictione ·XV·, iuxta quam paschatis dominica erat ·III· idus aprilis, id est die ·XVI· pharmuthi, anno Diocletiani ·LVIII·.

·XIV· Athanasii epistola in consulatu tertio Constantii, et secundo Constantis, gubernante eodem Longino, indictione ·XV·, iuxta quam paschatis dominica erat ·III· idus aprilis, id est die ·XVI· pharmuthi, anno Diocletiani ·LVIII·.

1. Sollemnitatis nostrae laetitia, fratres mei, semper instat, neque unquam recedit ab illis qui festum agere avent. Proximum nobis est Verbum

·XIV· Athanasii epistola in consulatu tertio Constantii, et secundo Constantis, gubernante eodem Longino, indictione ·XV·, iuxta quam paschatis dominica erat ·III· idus aprilis, id est die ·XVI· pharmuthi, anno Diocletiani ·LVIII·.

lex statuatur, atque ut culmen legi imponatur. «Finis enim legis Christus » est, ad iustitiam omni credenti, ut beatus Paulus ait *. Num legem fide de- » struimus? Absit, sed legem statuimus *.» Haec nimirum stupore affecerunt ministros illos abs Iudaeis missos, qui demirantes Pharisaeis dixerunt *: « numquam sic locutus est homo.» Quid porro stupori ministris fuit? Vel quid sic homines miraculo interesse impulit? Nihil profecto aliud nisi fiducia illa et auctoritas Salvatoris nostri. Olim vero quotiescumque propheta aut legisperiti sacras scripturas legerent, cavebant prorsus ne quid ad se traherent, sed potius ad alios referendum curabant, quod legebant. Nam Moyses propheta *: « Dominus, inquit, constituet vobis » prophetam ex fratribus vestris; ipsi auscultate in omnibus, quae prae- » cipiet vobis.» Esaias autem *: « ecce virgo concipiet in utero suo, et pa- » riet filium, et vocabitis nomen eius Emmanuel.» Alius alia de Domi- no vaticinabatur. Secus tamen Dominus, qui non ad alium verba referebat, sed de se ipso omnia recitabat, dicens *: « si quis sitit, veniat ad me: » non ad alium, inquam, sed ad me. Nonnullos quidem ex iis de meo adventu narrantes audiet; ex me tamen, non ex aliis bibat.

* Rom. X. 4.

Rom. III. 31.

* Ioh. VII. 46.

* Deut. XVIII. 15.

* Is. VII. 14.

* Ioh. VII. 37.

5. Igitur etiam nos cum ad festum veniemus, haud tamquam ad pri- seas umbras (veniamus); hae quippe finem nactae sunt; neque veluti ad simplex festum; sed ad Dominum, qui ipsemet festum est, festine-

١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠ ١٠١ ١٠٢ ١٠٣ ١٠٤ ١٠٥ ١٠٦ ١٠٧ ١٠٨ ١٠٩ ١١٠ ١١١ ١١٢ ١١٣ ١١٤ ١١٥ ١١٦ ١١٧ ١١٨ ١١٩ ١٢٠ ١٢١ ١٢٢ ١٢٣ ١٢٤ ١٢٥ ١٢٦ ١٢٧ ١٢٨ ١٢٩ ١٣٠ ١٣١ ١٣٢ ١٣٣ ١٣٤ ١٣٥ ١٣٦ ١٣٧ ١٣٨ ١٣٩ ١٤٠ ١٤١ ١٤٢ ١٤٣ ١٤٤ ١٤٥ ١٤٦ ١٤٧ ١٤٨ ١٤٩ ١٥٠ ١٥١ ١٥٢ ١٥٣ ١٥٤ ١٥٥ ١٥٦ ١٥٧ ١٥٨ ١٥٩ ١٦٠ ١٦١ ١٦٢ ١٦٣ ١٦٤ ١٦٥ ١٦٦ ١٦٧ ١٦٨ ١٦٩ ١٧٠ ١٧١ ١٧٢ ١٧٣ ١٧٤ ١٧٥ ١٧٦ ١٧٧ ١٧٨ ١٧٩ ١٨٠ ١٨١ ١٨٢ ١٨٣ ١٨٤ ١٨٥ ١٨٦ ١٨٧ ١٨٨ ١٨٩ ١٩٠ ١٩١ ١٩٢ ١٩٣ ١٩٤ ١٩٥ ١٩٦ ١٩٧ ١٩٨ ١٩٩ ٢٠٠ ٢٠١ ٢٠٢ ٢٠٣ ٢٠٤ ٢٠٥ ٢٠٦ ٢٠٧ ٢٠٨ ٢٠٩ ٢١٠ ٢١١ ٢١٢ ٢١٣ ٢١٤ ٢١٥ ٢١٦ ٢١٧ ٢١٨ ٢١٩ ٢٢٠ ٢٢١ ٢٢٢ ٢٢٣ ٢٢٤ ٢٢٥ ٢٢٦ ٢٢٧ ٢٢٨ ٢٢٩ ٢٣٠ ٢٣١ ٢٣٢ ٢٣٣ ٢٣٤ ٢٣٥ ٢٣٦ ٢٣٧ ٢٣٨ ٢٣٩ ٢٤٠ ٢٤١ ٢٤٢ ٢٤٣ ٢٤٤ ٢٤٥ ٢٤٦ ٢٤٧ ٢٤٨ ٢٤٩ ٢٥٠ ٢٥١ ٢٥٢ ٢٥٣ ٢٥٤ ٢٥٥ ٢٥٦ ٢٥٧ ٢٥٨ ٢٥٩ ٢٦٠ ٢٦١ ٢٦٢ ٢٦٣ ٢٦٤ ٢٦٥ ٢٦٦ ٢٦٧ ٢٦٨ ٢٦٩ ٢٧٠ ٢٧١ ٢٧٢ ٢٧٣ ٢٧٤ ٢٧٥ ٢٧٦ ٢٧٧ ٢٧٨ ٢٧٩ ٢٨٠ ٢٨١ ٢٨٢ ٢٨٣ ٢٨٤ ٢٨٥ ٢٨٦ ٢٨٧ ٢٨٨ ٢٨٩ ٢٩٠ ٢٩١ ٢٩٢ ٢٩٣ ٢٩٤ ٢٩٥ ٢٩٦ ٢٩٧ ٢٩٨ ٢٩٩ ٣٠٠ ٣٠١ ٣٠٢ ٣٠٣ ٣٠٤ ٣٠٥ ٣٠٦ ٣٠٧ ٣٠٨ ٣٠٩ ٣١٠ ٣١١ ٣١٢ ٣١٣ ٣١٤ ٣١٥ ٣١٦ ٣١٧ ٣١٨ ٣١٩ ٣٢٠ ٣٢١ ٣٢٢ ٣٢٣ ٣٢٤ ٣٢٥ ٣٢٦ ٣٢٧ ٣٢٨ ٣٢٩ ٣٣٠ ٣٣١ ٣٣٢ ٣٣٣ ٣٣٤ ٣٣٥ ٣٣٦ ٣٣٧ ٣٣٨ ٣٣٩ ٣٤٠ ٣٤١ ٣٤٢ ٣٤٣ ٣٤٤ ٣٤٥ ٣٤٦ ٣٤٧ ٣٤٨ ٣٤٩ ٣٥٠ ٣٥١ ٣٥٢ ٣٥٣ ٣٥٤ ٣٥٥ ٣٥٦ ٣٥٧ ٣٥٨ ٣٥٩ ٣٦٠ ٣٦١ ٣٦٢ ٣٦٣ ٣٦٤ ٣٦٥ ٣٦٦ ٣٦٧ ٣٦٨ ٣٦٩ ٣٧٠ ٣٧١ ٣٧٢ ٣٧٣ ٣٧٤ ٣٧٥ ٣٧٦ ٣٧٧ ٣٧٨ ٣٧٩ ٣٨٠ ٣٨١ ٣٨٢ ٣٨٣ ٣٨٤ ٣٨٥ ٣٨٦ ٣٨٧ ٣٨٨ ٣٨٩ ٣٩٠ ٣٩١ ٣٩٢ ٣٩٣ ٣٩٤ ٣٩٥ ٣٩٦ ٣٩٧ ٣٩٨ ٣٩٩ ٤٠٠ ٤٠١ ٤٠٢ ٤٠٣ ٤٠٤ ٤٠٥ ٤٠٦ ٤٠٧ ٤٠٨ ٤٠٩ ٤١٠ ٤١١ ٤١٢ ٤١٣ ٤١٤ ٤١٥ ٤١٦ ٤١٧ ٤١٨ ٤١٩ ٤٢٠ ٤٢١ ٤٢٢ ٤٢٣ ٤٢٤ ٤٢٥ ٤٢٦ ٤٢٧ ٤٢٨ ٤٢٩ ٤٣٠ ٤٣١ ٤٣٢ ٤٣٣ ٤٣٤ ٤٣٥ ٤٣٦ ٤٣٧ ٤٣٨ ٤٣٩ ٤٤٠ ٤٤١ ٤٤٢ ٤٤٣ ٤٤٤ ٤٤٥ ٤٤٦ ٤٤٧ ٤٤٨ ٤٤٩ ٤٥٠ ٤٥١ ٤٥٢ ٤٥٣ ٤٥٤ ٤٥٥ ٤٥٦ ٤٥٧ ٤٥٨ ٤٥٩ ٤٦٠ ٤٦١ ٤٦٢ ٤٦٣ ٤٦٤ ٤٦٥ ٤٦٦ ٤٦٧ ٤٦٨ ٤٦٩ ٤٧٠ ٤٧١ ٤٧٢ ٤٧٣ ٤٧٤ ٤٧٥ ٤٧٦ ٤٧٧ ٤٧٨ ٤٧٩ ٤٨٠ ٤٨١ ٤٨٢ ٤٨٣ ٤٨٤ ٤٨٥ ٤٨٦ ٤٨٧ ٤٨٨ ٤٨٩ ٤٩٠ ٤٩١ ٤٩٢ ٤٩٣ ٤٩٤ ٤٩٥ ٤٩٦ ٤٩٧ ٤٩٨ ٤٩٩ ٥٠٠ ٥٠١ ٥٠٢ ٥٠٣ ٥٠٤ ٥٠٥ ٥٠٦ ٥٠٧ ٥٠٨ ٥٠٩ ٥١٠ ٥١١ ٥١٢ ٥١٣ ٥١٤ ٥١٥ ٥١٦ ٥١٧ ٥١٨ ٥١٩ ٥٢٠ ٥٢١ ٥٢٢ ٥٢٣ ٥٢٤ ٥٢٥ ٥٢٦ ٥٢٧ ٥٢٨ ٥٢٩ ٥٣٠ ٥٣١ ٥٣٢ ٥٣٣ ٥٣٤ ٥٣٥ ٥٣٦ ٥٣٧ ٥٣٨ ٥٣٩ ٥٤٠ ٥٤١ ٥٤٢ ٥٤٣ ٥٤٤ ٥٤٥ ٥٤٦ ٥٤٧ ٥٤٨ ٥٤٩ ٥٥٠ ٥٥١ ٥٥٢ ٥٥٣ ٥٥٤ ٥٥٥ ٥٥٦ ٥٥٧ ٥٥٨ ٥٥٩ ٥٦٠ ٥٦١ ٥٦٢ ٥٦٣ ٥٦٤ ٥٦٥ ٥٦٦ ٥٦٧ ٥٦٨ ٥٦٩ ٥٧٠ ٥٧١ ٥٧٢ ٥٧٣ ٥٧٤ ٥٧٥ ٥٧٦ ٥٧٧ ٥٧٨ ٥٧٩ ٥٨٠ ٥٨١ ٥٨٢ ٥٨٣ ٥٨٤ ٥٨٥ ٥٨٦ ٥٨٧ ٥٨٨ ٥٨٩ ٥٩٠ ٥٩١ ٥٩٢ ٥٩٣ ٥٩٤ ٥٩٥ ٥٩٦ ٥٩٧ ٥٩٨ ٥٩٩ ٦٠٠ ٦٠١ ٦٠٢ ٦٠٣ ٦٠٤ ٦٠٥ ٦٠٦ ٦٠٧ ٦٠٨ ٦٠٩ ٦١٠ ٦١١ ٦١٢ ٦١٣ ٦١٤ ٦١٥ ٦١٦ ٦١٧ ٦١٨ ٦١٩ ٦٢٠ ٦٢١ ٦٢٢ ٦٢٣ ٦٢٤ ٦٢٥ ٦٢٦ ٦٢٧ ٦٢٨ ٦٢٩ ٦٣٠ ٦٣١ ٦٣٢ ٦٣٣ ٦٣٤ ٦٣٥ ٦٣٦ ٦٣٧ ٦٣٨ ٦٣٩ ٦٤٠ ٦٤١ ٦٤٢ ٦٤٣ ٦٤٤ ٦٤٥ ٦٤٦ ٦٤٧ ٦٤٨ ٦٤٩ ٦٥٠ ٦٥١ ٦٥٢ ٦٥٣ ٦٥٤ ٦٥٥ ٦٥٦ ٦٥٧ ٦٥٨ ٦٥٩ ٦٦٠ ٦٦١ ٦٦٢ ٦٦٣ ٦٦٤ ٦٦٥ ٦٦٦ ٦٦٧ ٦٦٨ ٦٦٩ ٦٧٠ ٦٧١ ٦٧٢ ٦٧٣ ٦٧٤ ٦٧٥ ٦٧٦ ٦٧٧ ٦٧٨ ٦٧٩ ٦٨٠ ٦٨١ ٦٨٢ ٦٨٣ ٦٨٤ ٦٨٥ ٦٨٦ ٦٨٧ ٦٨٨ ٦٨٩ ٦٩٠ ٦٩١ ٦٩٢ ٦٩٣ ٦٩٤ ٦٩٥ ٦٩٦ ٦٩٧ ٦٩٨ ٦٩٩ ٧٠٠ ٧٠١ ٧٠٢ ٧٠٣ ٧٠٤ ٧٠٥ ٧٠٦ ٧٠٧ ٧٠٨ ٧٠٩ ٧١٠ ٧١١ ٧١٢ ٧١٣ ٧١٤ ٧١٥ ٧١٦ ٧١٧ ٧١٨ ٧١٩ ٧٢٠ ٧٢١ ٧٢٢ ٧٢٣ ٧٢٤ ٧٢٥ ٧٢٦ ٧٢٧ ٧٢٨ ٧٢٩ ٧٣٠ ٧٣١ ٧٣٢ ٧٣٣ ٧٣٤ ٧٣٥ ٧٣٦ ٧٣٧ ٧٣٨ ٧٣٩ ٧٤٠ ٧٤١ ٧٤٢ ٧٤٣ ٧٤٤ ٧٤٥ ٧٤٦ ٧٤٧ ٧٤٨ ٧٤٩ ٧٥٠ ٧٥١ ٧٥٢ ٧٥٣ ٧٥٤ ٧٥٥ ٧٥٦ ٧٥٧ ٧٥٨ ٧٥٩ ٧٦٠ ٧٦١ ٧٦٢ ٧٦٣ ٧٦٤ ٧٦٥ ٧٦٦ ٧٦٧ ٧٦٨ ٧٦٩ ٧٧٠ ٧٧١ ٧٧٢ ٧٧٣ ٧٧٤ ٧٧٥ ٧٧٦ ٧٧٧ ٧٧٨ ٧٧٩ ٧٨٠ ٧٨١ ٧٨٢ ٧٨٣ ٧٨٤ ٧٨٥ ٧٨٦ ٧٨٧ ٧٨٨ ٧٨٩ ٧٩٠ ٧٩١ ٧٩٢ ٧٩٣ ٧٩٤ ٧٩٥ ٧٩٦ ٧٩٧ ٧٩٨ ٧٩٩ ٨٠٠ ٨٠١ ٨٠٢ ٨٠٣ ٨٠٤ ٨٠٥ ٨٠٦ ٨٠٧ ٨٠٨ ٨٠٩ ٨١٠ ٨١١ ٨١٢ ٨١٣ ٨١٤ ٨١٥ ٨١٦ ٨١٧ ٨١٨ ٨١٩ ٨٢٠ ٨٢١ ٨٢٢ ٨٢٣ ٨٢٤ ٨٢٥ ٨٢٦ ٨٢٧ ٨٢٨ ٨٢٩ ٨٣٠ ٨٣١ ٨٣٢ ٨٣٣ ٨٣٤ ٨٣٥ ٨٣٦ ٨٣٧ ٨٣٨ ٨٣٩ ٨٤٠ ٨٤١ ٨٤٢ ٨٤٣ ٨٤٤ ٨٤٥ ٨٤٦ ٨٤٧ ٨٤٨ ٨٤٩ ٨٥٠ ٨٥١ ٨٥٢ ٨٥٣ ٨٥٤ ٨٥٥ ٨٥٦ ٨٥٧ ٨٥٨ ٨٥٩ ٨٦٠ ٨٦١ ٨٦٢ ٨٦٣ ٨٦٤ ٨٦٥ ٨٦٦ ٨٦٧ ٨٦٨ ٨٦٩ ٨٧٠ ٨٧١ ٨٧٢ ٨٧٣ ٨٧٤ ٨٧٥ ٨٧٦ ٨٧٧ ٨٧٨ ٨٧٩ ٨٨٠ ٨٨١ ٨٨٢ ٨٨٣ ٨٨٤ ٨٨٥ ٨٨٦ ٨٨٧ ٨٨٨ ٨٨٩ ٨٩٠ ٨٩١ ٨٩٢ ٨٩٣ ٨٩٤ ٨٩٥ ٨٩٦ ٨٩٧ ٨٩٨ ٨٩٩ ٩٠٠ ٩٠١ ٩٠٢ ٩٠٣ ٩٠٤ ٩٠٥ ٩٠٦ ٩٠٧ ٩٠٨ ٩٠٩ ٩١٠ ٩١١ ٩١٢ ٩١٣ ٩١٤ ٩١٥ ٩١٦ ٩١٧ ٩١٨ ٩١٩ ٩٢٠ ٩٢١ ٩٢٢ ٩٢٣ ٩٢٤ ٩٢٥ ٩٢٦ ٩٢٧ ٩٢٨ ٩٢٩ ٩٣٠ ٩٣١ ٩٣٢ ٩٣٣ ٩٣٤ ٩٣٥ ٩٣٦ ٩٣٧ ٩٣٨ ٩٣٩ ٩٤٠ ٩٤١ ٩٤٢ ٩٤٣ ٩٤٤ ٩٤٥ ٩٤٦ ٩٤٧ ٩٤٨ ٩٤٩ ٩٥٠ ٩٥١ ٩٥٢ ٩٥٣ ٩٥٤ ٩٥٥ ٩٥٦ ٩٥٧ ٩٥٨ ٩٥٩ ٩٦٠ ٩٦١ ٩٦٢ ٩٦٣ ٩٦٤ ٩٦٥ ٩٦٦ ٩٦٧ ٩٦٨ ٩٦٩ ٩٧٠ ٩٧١ ٩٧٢ ٩٧٣ ٩٧٤ ٩٧٥ ٩٧٦ ٩٧٧ ٩٧٨ ٩٧٩ ٩٨٠ ٩٨١ ٩٨٢ ٩٨٣ ٩٨٤ ٩٨٥ ٩٨٦ ٩٨٧ ٩٨٨ ٩٨٩ ٩٩٠ ٩٩١ ٩٩٢ ٩٩٣ ٩٩٤ ٩٩٥ ٩٩٦ ٩٩٧ ٩٩٨ ٩٩٩ ١٠٠٠

5. Exordiemur itaque sanctum paschatis festum die ·X· pharmuthi, et ieiunia sancta finiemus die ·XV· eiusdem mensis pharmuthi, vespere sabbati, sanctamque celebrabimus sollemnitatem die ·XVI· mensis (eiusdem) pharmuthi; atque hinc nectentes ex ordine sanctam pentecosten, quam velut aliud ex alio festum indicimus, Spiritus sollemnitatem celebrabimus qui iam proximus nobis est, per Christum Iesum, per quem et cum quo sit gloria et imperium (Patri) in saecula saeculorum. Amen.

Decima quinta et decima sexta desiderantur.

EPISTOLA XVII.

Haec est ·XVII· Athanasii epistola , consulibus Amantio et Albino , Chr. anno 345
praefecto Nestorio gazaeo, indictione ·III·, cum paschatis dominica es-
set ·VII· idus aprilis, id est die ·XII· pharmuthi, lunae ·XVIII·, Dio-
cletiani anno ·LXI·

Athanasius presbyteris, diaconis, fratribusque dilectis in Christo, gaudium.

More solito vobis pascha annuntio, dilecti mei, ut vos pariter longinquis provinciis iuxta consuetudinem nunciatis; nempe quod praesens sollemnitas fiet die ·XX· mensis pharmuthi, ·VII· idus aprilis, id est secundum Alexandrinos die ·XII· pharmuthi. Hoc itaque provinciis illis significate,

حَاتِبُ : أَوْ فَتْحٌ لِلْمَلِكِ وَفَتْحٌ لَهُ حَقُّهُ . هُنَا أَوْ أَمَّا مَعَ حَذْفِ ح .
فِيهِ هَلْ حَبِطَ هَلْ هَلْ رَفَعَ : هُوَ مَذْمُومٌ وَمَعْنَى هُوَ مَذْمُومٌ .
مَعْنَى نَحْ هَلْ حَذْفٌ مَبْعُوعٌ وَفَتْحٌ : حَذْفٌ مَعَ فَاتِحَةٍ . فِي هُنَا
أَخْرَجَ قَبْلَ حَسْبِهَا وَمَنْ هُنَا فَاتِحَةٌ مَبْعُوعَةٌ . هُوَ مَذْمُومٌ
حَذْفٌ مَبْعُوعٌ . هَلْ هَلْ هُنَا فَاتِحَةٌ . فِي حَامِ حَامِ حَامِ حَامِ
مَبْعُوعٌ مَبْعُوعٌ . وَهَلْ أَمْ مَعَ حَذْفٍ مَبْعُوعٌ : مَذْمُومٌ هُنَا أَمْ
وَمَعَ فِيهِ مَذْمُومٌ : حَسْبُهَا مَعْنَى حَاتِبُ هُوَ مَذْمُومٌ لِحُكْمِهِ

[illegible][illegible]

2. Significate igitur, iis provinciis iuxta veterem consuetudinem, fore paschatis dominicam ·III· kal. aprilis, id est secundum Alexandrinos die ·III· pharmuthi. Nemo de die ambigat, neque contendat dicendo, pascha fieri debere die ·XXVII· mensis phamenoth. Etenim in sancta synodo quaestio ventilata fuit, cunctique definierunt festum esse agendum ·III· kal. aprilis, videlicet die ·III· mensis pharmuthi. Propterea (kalendae) valde infra sunt, usque ad praecedens sabbatum. Nemo igitur pertinaciter agat, sed bona cum voluntate. Idem hoc ad Romanos quoque scriptum fuit. Quod ergo vobis significavi, ad publicam transferte notitiam, pascha videlicet fore tertio idus aprilis, id est secundum Alexandrinos die ·III· pharmuthi.

Oro, fratres amabiles ac dilecti, ut valeatis in Domino.

EPISTOLA XIX.

Haec est Athanasii ·XIX· epistola, in consulatu Rufini atque Eusebii, Nestorio eodem praefecto, indictione ·V·, iuxta quam paschalis dominica erat pridie idus aprilis, nempe die ·XVII· pharmuthi, lunae ·XV·, anno Diocletiani ·LXIII· Ch. anno 347.

1. **B**enedictus Deus pater domini nostri Iesu Christi. Pulchrum est huiusmodi initium epistolae, praesertim quia, veluti nunc, apostoli verbis fit,

وَبِهَاؤُودَا حَفَاؤُودَا . مَع حَفَاؤُودَا وَبِهَاؤُودَا حَفَاؤُودَا . مَع بَوْدَاؤُودَا
 دَوْدَاؤُودَا مَسْتَاؤُودَا أَمَّا حَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا وَفِي مَبَاؤُودَا مَالَاؤُودَا
 وَفِي مَبَاؤُودَا أَمَّا وَفِي مَبَاؤُودَا حَفَاؤُودَا حَفَاؤُودَا . هَلَا أَمَّا مَبَاؤُودَا
 حَفَاؤُودَا . أَمَّا مَبَاؤُودَا أَمَّا مَبَاؤُودَا . وَفِي مَبَاؤُودَا حَفَاؤُودَا مَبَاؤُودَا
 حَفَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا (مَبَاؤُودَا) : حَفَاؤُودَا
 وَفِي مَبَاؤُودَا مَالَاؤُودَا وَفِي مَبَاؤُودَا أَمَّا أَمَّا . حَفَاؤُودَا حَفَاؤُودَا مَبَاؤُودَا :
 حَفَاؤُودَا مَبَاؤُودَا وَفِي مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . لَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا .
 أَمَّا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . أَمَّا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا .
 وَفِي مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . أَمَّا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . أَمَّا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا
 وَفِي مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . . . وَفِي مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا : أَمَّا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا
 مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . وَفِي مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا
 مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . حَفَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا
 مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . أَمَّا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا
 مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا .

وَمَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا .
 مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا .
 مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا . مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا مَبَاؤُودَا .

» sacrificia vestra minime mihi iucunda fuerunt: si offeratis similam, cassa
» res est; tus mihi abominabile.» Deus nulla re eget; cumque nihil im-
purum habeat, horum satietate tenetur, sicut apud Esaïam testatur dicens*:
« plenus sum.» Porro lex horum rituum lata fuit ob populi eruditionem,
et futurarum rerum figurationem. Ait Galatis Paulus*: «prius quam veniret
» fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quae in nobis
» manifestanda erat. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex
» fide iustificaremur.» Veruntamen Iudaei non agnoverunt hoc, neque
intellexerunt: quamobrem in die tamquam in tenebris ambulabant; pal-
pabant, sed veritatem nostram non contingebant, quae in lege est: scri-
pturae figuram sectabantur, sed spiritui non propinquabant: Moysem dum
esset absconsus expectabant, comparentem aversabantur: quae legebant,
nesciebant, sensuque perverso commentabantur. Igitur propheta inelamat
illis dicens*: «mendacium et incredulitas praevaluerunt in eis.» Tunc au-
tem Dominus sic de iis loquebatur*: «filii extranei mentiti sunt mihi, filii
« alieni inveterati sunt.» Nunc vero pacifice reprehendit dicens*: «si
» Moysi crederetis, utique et mihi crederetis; de me enim ille scripsit.»
Quum increduli fuerint, legem nunc eierant, dum pro libito blaterant,
nihil eorum intelligentes quae scripta sunt. Ideo dum hypocrisim in nuda
scriptura simulant, et in hac credulitate versantur, Deus illis irascens per

* Is. I. 17

* Gal. III, 23.

* Os. IV. 2.

* Ps. XVII. 46.

* Ioh. V. 46.

[illegible]

gratia extiterunt quae in figuris antecedeat: lex autem bona illa adumbrabat, quae depositi loco erant usque ad tempora reparationis.

4. Non ergo lex universa propter sacrificia erat, sed in lege praeceptum continebatur sacrificiorum, quorum ope Deus Hebraeos praemuniebat, atque ab idolorum cultu arcebat, et ad se traherat, praesentia simul tempora portendens. Propterea Deus ne initio quidem cum populum Aegypto eduxit, sacrificia huic indixit aut holocausta, neque tum quidem cum ad Sinai montem pervenerunt. Non est Deus homini similis, ut harum rerum curam in antecessum gerat; sed utique praeceptum eius erat, ut se verum Deum agnoscerent; idque ob eum finem ut falsos deos contemnerent qui nihil sunt. Sic rem illis innotescere voluit, et ipsorum phantasiam inbuit, per educationem ex Aegypto, et transitum maris rubri. Postquam vero socium Deo creare voluerunt, et iis sacrificare sunt ausi qui nulli sunt, miraculorum in Aegypto propter eos patratorum immemores, et illuc reverti machinati sunt; tunc demum lex lata fuit, et imperata fuere sacrificia, ut illi mentem suam avocarent a priore vanorum idolorum cogitatione, seque verum Deum agnoscerent; et nedum sacrificia coram offerre, sed faciem ab idolis avertere discerent, atque ad illud accederent, quod Deus imperabat dicens*: « nihil de sacrificiis effatus sum, holocausta non imperavi. »

¹ Hier. VII. 22.

Statinque addidit: verumtamen hoc verbum eis intimavi: « audite vocem » meam, et ero vobis Deus, vosque populus meus eritis; atque in cunctis » viis meis ambulate, quas vobis mandavero. » Nempe ut sic imbuti et edocti, nemini praeter quam Domino obsequium exhibere condiscerent, et quamdiu duratura umbra foret scirent, neque fallerentur circa tempus iam adventans, quo Deo amplius non immolaretur vitulus taurorum, neque aries ovium, neque hircus caprarum; sed haec omnia spiritaliter exsequenda forent, per assiduam orationem, rectam morum regulam, cum verbis pietatis, veluti psallit David *: « iucunda sit ei laudatio mea. Dirigatur oratio mea si » cut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum, ceu sacrifici- » cium vespertinum. » Spiritus autem per os eius praecipit dicens: « sa- » crificate Deo sacrificium laudis. Redde Domino vota tua. Sacrificate sa- » crificium iustitiae, et sperate in Domino. » Ille pariter magnus Samuhel, haud perfunctorie sed districte Saulem increpabat dicens *: « nonne ver- » bum melius dono est? » Ilis agendis rebus homo legem exsequitur, Deoque placet dicenti *: sacrificium laudis honorificabit me. Unusquisque autem quale id sit, compertum habebit, videlicet *: « misericordiam volo, et non sacrificium *. » Neque Deus contrariis delectatur.

5. At hi nihilominus intelligere haud sategerunt; « si enim cognovissent, numquam dominum gloriae crucifixissent *. » Et cuiusmodi horum

[illegible] $\gamma, 2.5$

* Ps. CIII. 3.
CXL.2 XLIX. 14.
IV. 6.

* I. Reg. XV. 22.

* Ps. XLIX, 23.

* Matth. XII. 7

* I. Cor. II. 8.

amendi foveat? Quâ heri potest ut diligat, qui se antea odio imbuat? Quae sit in eo caritas, qui pecuniae amore tenetur? Quomodo castimoniam sectetur, qui ad mulierem oculos cupiditatis iniicit? De corde enim prodeunt pravae cogitationes, fornicationes, adulteria, homicidia; quibus perturbatio- nibus stultus tamquam fluctibus agitatur, carnis suae deliciis abstractus et illectus. De hoc pariter scriptum est*: «valde agitatur omnis caro stulto- rum.» Nempe cum se insania implicuerit, tunc tempestate iactabitur at- que peribit, ut inquit in proverbiiis Salomon: «simul insipiens et stultus pe- ribunt, et relinquent alienis divitias suas*.» Male isti habebunt, quia sanae mentis ducatu carebunt: at ubi sapientia est, illic animarum dux Verbum ratem gubernabit. Homo intelligens, recto regimine utetur; sed qui tali regimine carent, ceu frondes decident. Nonne hic prorsus corruit, ut Hy- menaeus et Philetus corruerunt, quia male de resurrectione senserunt, atque hac omnino opinione semet imbuerunt? Nonne et Iudas proditor a ducis sui latere excidit, et cum Iudaeis dispersiit? At vero cordati discipuli, Domino suo adhaerentes, mare licet intumesceret, ac navis fluctibus iam mergeretur, et procella simul ventusque contrarius flarent, animo non con- siderunt, sed Verbum secum navigans somno excitaverunt; moxque mare Domino suo iubente deferbuit; ipsique incolumes facti sunt praedicatores, immo et doctores, miraculorum scilicet Salvatoris nostri narratores; nos

* Prov. XXVI.
10, gr.

* Pg. XLVIII. II.

[illegible]

consequuntur; perque ignem et aquam transeuntes, recreati simul festum agent, gratiarum actionem extollentes liberatori Deo. Hi si forte tentarentur, semet instar Abrahami praeberent: si malis vexarentur, Iobum repraesentarent: si oppressi et prodicione divenditi, tamquam Ioseph ille patienter ferrent: persecutione instante, haud se praeoccupari sinerent, sed veluti scriptum est *, Deo freti transgredientur iniquitatis murum: qui fratres separat, atque arcet a veritate. Ita etiam beatus Paulus, gaudebat infirmitatibus suis, delectabatur ignominia propter Christum, nec non tentationibus, persecutionibus, atque carceribus, nosque omnes laetari volebat, dicens *: « semper gaudete, in omnibus gratias agite. » Quid autem huic festo aptius, quam conversio a malo, morum rectitudo, precum sine intermissione oblatio ad Deum cum gratiarum actione?

* Ps. XVII, 30.

* I. Thess. V. 16.
18.

8. Igitur, fratres mei, dum gaudium illud sempiternum celebrare in caelo praestolamur, nunc quoque laeti id frequentemus, sine intermissione orantes, in omnibus gratias agentes Domino. Ego pariter Deo gratias ago ob haec nova miracula atque adiumenta nobis suppeditata: quamvis enim nos castigavit, neci tamen non tradidit, sed a remotissimis terrae finibus nos revocavit, vobisque festi causa celebrandi copulavit. Quare et curae mihi fuit magnum paschatis festum vobis nunciare, ut ad Hierusalem ascendentēs, non divisim sed tamquam una in domo, pascha manducemus; non

[illegible]

per quem et cum quo gloria sit et imperium Patri eius et eiusdem Spiritui
sancto per saecula saeculorum, Amen. Salutate invicem cum osculo sancto.
Salutant vos qui mecum sunt fratres.

Necessarium putavi vobis quoque significare factam episcoporum promotionem, beatorum loco nostrorum ministerii collegarum; ut ad quos scribendae, et a quibus accipiendae sint epistolae, probe sciatis. Ergo Syene 1) pro Nilammone, alter pari nomine Nilammon. Latopoli 2) Masis pro Ammonio. Copti a) Psenosiris 3) pro Theodoro b). Panopoli 4), quia Artemidorus ipsemet senii sui corporisque infirmi causa, preces obtulit, factus est ei coëpiscopus Arius. Hypselae datus est Arsenius 5), qui in concordiam eum ecclesia rediit. Lycopoli c) autem Eudaemon pro Plusiano d). Antinoi Orion pro Ammonio 6) et Tyranno. Oxyrynchi Theodorus pro Pelagio. Nilopoli Amatas et Isaacus, qui ad concordiam inter se redierunt, pro Theone. Arsinoite Andreas pro Silvano. Prosopi 7) Tarnadelphus 8) pro Serapammone. Diosphaci e) ad mare Theodorus pro Serapammone. Saite Paphnutius

[illegible]

a) Syr. *Chipton*. — b) Syr. *corrupte Terodos*. Theodorum ordinaverat Meletius. — c) Syr. *Leuchon*. — d) Ita heic codex. In pagina autem nostra 115. v. 13. corrigatur *Plutione*, prout scribit ipse Athanasius apol. contr. Arian. n. 40. et 74. e) Syr. *Diosphacos*.

1) Syr. corrupte *Sivani*, vel potius ex *Asowani* ut pronunciant Arabes.

2) Syr. *Latou*. Reapse Strabo simpliciter *Λαρόν*,
et in Meletii breviario *Λητώ*.

3) *Psenosiris* episcopus memoratur in Athanasii historia Arianorum n. 72.

4) Syr. *Panos*, id est Panis civitas.

5) Homo hic satis est celebris in rebus athanasianis. Extat (in collect. Conc. ed. florent. T. II. col. 1137.) huius Arsenii epistola ad patriarcham Athanasium, qua suum a meletiano schismate ad eius concordiam ac subiectionem reditum denunciat. In apologia

autem Athanasii contra Arian. n. 8: Ἀρσένιος μὲν
ἡμῶν εὐχεται συναίεσθαι.

6) In praedicta Arsenii epistola dicitur *Ammonianus*. Ibidem nominatur etiam *Tyrannus*. At in breviario Meletii (quod est in apol. contr. Arian. n. 71.) ex his nostris nominantur *Ammonius*, *Theodorus*, *Pelagius*, *Theon*, *Amos* (idem qui apud nos *Amatus*), *Eudaemon*, *Tyrannus*, *Isaacus*, qui plerique fuerant meletiani.

7) Syrus *Prosoponte*; sed *Prosopis* fuit urbs Aegypti, teste Stephano byzantino.

8) Supra p. 10. *Triadelphus*.

nunc illius familiares facti sumus, qui pro nobis passus est et crucifixus, et peccata nostra portavit, ut ait propheta *; et nostri causa moestus fuit, ut nostrum omnium finem imponeret afflictioni, miseriae, atque dolori. Si nos sitis vexabit, ipse nostrae occurret necessitati, exclamans in die festo « si quis sitit, veniat ad me et bibat *. Est hic semper sanctorum affectus, nempe ut nullo temporis intervallo subsistant, sed necessaria quadam assiduitate ad Dominum tendant, eum semper sitiant, ab eoque potum exquirant, quemadmodum David psallit *: « Deus, Deus meus, ad te anticipo, te » sitivit anima mea, tibi multoties caro mea. In terra deserta et in via et » in aquosa, sic in sancto apparui tibi. » Propheta vero Esaias ait *: « nocte » anticipat in matutino ad te spiritus meus, quia lux sunt mandata tua. » » Alius vero ait *: « dilexit anima mea desiderare iudicia tua semper. » Et » idem quoque inquit *: « in iudiciis tuis speravi, et legem tuam semper » custodiam *. » Idem adhuc cum fiducia clamabat dicens *: « oculus meus semper ad Dominum. Idem ait *: meditatio cordis mei coram te semper. » Item Paulus hortatur *: « semper agite gratias Deo, sine intermissione orate. » Hi qui ita semet semper exercent, sine dubio Dominum expectabunt dicentes *: sequemur, ut cognoscamus Dominum: et tamquam paratam auro-ram eum inveniemus, et ad nos veniet tamquam imber autumnalis et vernus telluri. Neque in matutino tantummodo tribuet eis sufficienter: neque pro postulatis solum potabit, sed copiose largietur pro magna benignitate sua,

* Is. LIII, 4.

* Ioh., VII, 37

* Ps. LXII. 2.

* Is. XXVI. 9, gr

* Ps. CXVIII. 20.
v. 42.

* Ps. XXIV. 15.

* Ps. XVIII, 15

* 1. Thess. V. 17.
18.

* Os. VI. 3.

[illegible]

Prov. XXV, 25.

¹⁰ Prov. XXI, 26.

⁶ *Id.*, V, 11.¹ Hier. Xy. 18.[illegible]

Precedent, prout Habacuc exclamat *: « vae qui potum dat proximo suo » vappam turbidam, et inebriat ut aspiciat nuditatem eius ! » Hi vero cum simulant et veritatem suffurantur, conscientia sua excidunt, rebus iam huiusmodi ebrii, et illius proverbiorum fornicariae verba usurpant *: « sua- » viter attingite panem absconditum. » Et in dulcedine furtivarum aquarum delitescunt ; quia virtutis libertate carent, et fiduciâ sapientiae quae publica luce gloriatur, et in plateis confidenter versatur, et in moenium sublimi- tate praedicatur. Propterea monentur ut suaviter attingant, quia in secu- ritate atque deliciis emolumentum habent, veritatis dulcedinem suffuran- tes, atque in amaris aquis suis simulate versantes, ut propriae nequitiae criminationem vitent, quae eis facile aperteque posset inferri. Ideo lupo agnam pellem sibi induit, et dealbata mortuorum sepulcra exteriore facie fallunt. Diabolus autem . . . *Reliqua desiderantur.*

* Hab. II. 15.

* Prov. IX, 47.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κβ' ἐορταστικῆς ι).

Ἰν' ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ 2) Χριστὸς ὁ τὸν ὑπὲρ πάντων 3) ἀναθεξάμενος
θάνατον, οὐκ ἐν Γῇ Ἰνι κατώ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ Τῷ ἀέρι τὰς χεῖρας ἤπλωσεν, ἵνα
πάντων Τῶν πανταχοῦ Τὸ διὰ Τοῦ σταυροῦ σωτήριοιον εἶναι δειχθῇ 4), τὸν μὲν ἐν

Eiusdem ex vigesima secunda festali.

Ut dominus noster Iesus Christus, qui mortem pro omnibus suscepit, non in quodam infimo terrae loco, sed in ipso aëre manus expandit; quo hinc demonstretur, illud per crucem salutare omnibus ubique prodesse: ut

[illegible]

1) Hoc et sequens graecum fragmentum epistolarum XXII. et XXIV. a Cosma indicopleuste sumimus, collato tamen codice antiquissimo vatic. 699.

qui complures emendationes nobis suppeditavit.

2) Deest $\bar{o}$ in editione.

3) Ed. ἀπάντων. — 4) Ed. διδαχθῇ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κή. ἑορταστικῆς.

Ἰν' 1) αὐτὸς μὲν ὑπὲρ πάντων θυσία γένηται· ἡμεῖς δὲ ἐντρεφόμενοι τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας, καὶ ζώσης αὐτοῦ διδασκαλίας 2) μεταλαμβάνοντες, δυνηθῶμεν μετὰ τῶν ἀγίων καὶ τὴν ἐπουράνιον 3) ἀπολαβεῖν χαρὰν· ἐκεῖ γὰρ ἡμᾶς, ὡς ἐπὶ τὸ ἀνάσσειν τοὺς μαθητὰς, ἐπὶ τὴν θείαν καὶ ἄφθαρτον ὄντως ἐστίαν 4) ὁ λόγος καλεῖ μετ' αὐτῶν· ἐνταῦθα μὲν παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεῖ δὲ τὰς οὐρανίους σκηὰς ἐτοιμάζων τοῖς μάλισα προθύμως ὑπακούουσι πρὸς τὴν κλήσιν 5), καὶ ἀνενδότως καὶ κατὰ σκοπὸν ἀκολουθήσασιν εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐνθα τοῖς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐρχομένοις τὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐμποδίζοντας ἀγωνιζομένοις, ἀπόκειται καὶ στέφανος καὶ ἡ ἄφθαρτος εὐφροσύνη· εἰ γὰρ καὶ πολὺς ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὁ κάματος τῆς τοιαύτης ἐστὶν ὁδοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σωτὴρ καὶ ταύτην ἑλαφράν τε καὶ χρηστὴν κατεσκεύασε.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οἱ τὸν ἀμπελῶνα παρὰ τοῦ σωτῆρος παραλαμβάνοντες καὶ εἰς τὴν οὐράνιον εὐωχίαν κληθέντες, ὡς ἤδη τῆς ἑορτῆς ἐγγιζούσης, λάβωμεν τὰ βῆτα τῶν φοινίκων, καὶ νικηταὶ τῆς ἁμαρτίας γενόμενοι 6), ὡς οἱ ἀοαντήσαντες τῷ σωτῆρι τότε, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἑτοιμοὶ γινώμεθα 7) ταῖς πράξεσιν, ἵνα καὶ ἀπαντήσωμεν ἐρχομένῳ, καὶ συνεισελθόντες αὐτῷ τῆς ἀθανάτου μεταλάβωμεν τροφῆς, καὶ αἰδίως λοιπὸν ζήσωμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Eiusdem ex vigesima octava epistola festali.

Ut ipse quidem pro omnibus hostia fieret; nos autem veritatis innutriti sermonibus, viventisque eius doctrinae participes, cum sanctis caelestem quoque laetitiam adipisci valeamus. Illuc quippe nos, tamquam discipulos ad caenaculum, ad divinum atque incorruptibile convivium cum iisdem Verbum invitat: heic quidem passum pro nobis; illic vero caelestia tabernacula praeparans iis, qui prompte et non remisse vocationi obediverint, atque desinenter ac secundum scopum sequenti fuerint ad bravium supernae vocationis; ubi illis qui ad caenam accesserint, et adversus cohibentes se certaverint, reposita est corona, et incorruptibilis laetitia. Etiam si enim multus apud homines talis viae labor sit; at ipse Servator expeditam eam et commodiorem effecit.

Eiusdem ex eadem epistola.

Nos autem, fratres, qui vineam a Servatore accepimus, et ad caeleste convivium invitamur, utpote iam imminente die festo, ramos palmarum accipiamus; ac peccati victores effecti, quemadmodum illi qui tunc Salvatori obviam iverunt; ita et nos operibus ipsis parati simus, ut venienti occurramus, ut cum illo ingressi, immortalis cibi participes simus, ac denique immortaliter vivamus in caelis.

1) Ed. ἵνα, et mox ἀπάντων.

2) Ed. καὶ τῆς ἀληθείης καὶ ζωηρᾶς διδασκαλίας αὐτοῦ.

3) Ed. ἐν οὐρανοῖς. — 4) Ed. ἐσθίαν.

5) Deest in ed. πρὸς τὴν κλήσιν.

6) Ed. γινόμενοι. — 7) Ed. γενώμεθα.

contentorum sitim prae se ferunt. Per hos tantummodo pietatis magistrum traditur; nemo eos augeat, nemo deminuat. De his Dominus noster Sadducaeis praedicans aiebat *: «erratis, quia libros nescitis.» Tum et Iudaeos increpabat dicens *: «scrutamini libros, quoniam ipsi de me testantur.» Sed tamen maioris accuratationis gratia, hoc etiam addam festinanti scripto; quod cum alii praeter hos libri extent, nequaquam canonice definiti, patrum sententia est, ut hi legi possint ab iis qui eruditionem quaerunt et pietatis doctrinam. Sunt autem, Sapientia Salomonis, Sapientia filii Sirach 1), Esther, Iudith, Tobias, Apostolorum dicta didascalica, et liber Pastoris. Verumtamen, dilecti mei, cum priores illi canonice sint definiti, et hi etiam legantur; nusquam tamen librorum occultorum mentio est, quos Graeci vocant apocryphos 2). Hoc enim haeticorum commentum est, qui libros illos pro libito scribunt, eisdemque gratiam tribuunt, dum remotam ipsis aetatem appingunt, nec secus ac priscis libris utuntur, ut fallendi simplices ansam habeant.

*Matth. XXII. 29.

* Joh. V, 39.

[illegible]

1) S. Augustinus de doctr. ch. II. 13. de his duobus sic: *Sapientia et Ecclesiasticus, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt.* Sed et alios agnoscit canon Damasi in paraphrasi (apud Sedul. ed. Arevali p. 431.) *Tobiam* admittit Ben-Assali, cap. 2. cod. vat. arab. 151. Denique *Pastorem* memorat antiquissimus omnium N. T. canon apud Murator. antiq. M. Ae. T. III. col. 854.

2) *Animadvertamus sedulo*, distingui ab Athanasio libros Sapientiae, Esther, Iudith etc. ab *occultis* seu *apocryphis*; et hos quidem, vitandos dici utpote haereticorum commenta; illos autem legendos pietatis ergo ex patrum sententia. Ergo Athanasius

nasius in illorum numero est, qui libros, ut nos loquimur, *deuterocanonicos* distinguunt omnino ab *apocryphis*. Quare iam prorsus noli (quiquid aliqui veteres libere secureque interdum fecerint) duo haec vocabula promiscuo sensu usurpari; praesertim si id heterodoxo animi sensu fiat, ut in externis saepe editionibus videre est. Ceterum haud nunc valeat, gravissimum biblici canonis argumentum attingere, de quo iamdiu docti catholici sive in singulorum librorum praefationibus, sive in separatim tractatibus plenissime disputarunt; post tridentinum praesertim decretum, quod libros omnes *πρώτους θευ-τερον* canonicos in auctoritatis aerae pariter collocavit.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς λθ' ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς.

Αλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἵρετικῶν ἐμνήσθημεν, ὡς νεκρῶν· περὶ δὲ ἡμῶν, ὡς ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν τὰς θείας Γραφάς 1)· καὶ φοβοῦμαι μὴ πως, ὡς ἔγραψε Κορινθίοις Παῦλος, ὀλίγοι τῶν ἀκεραίων ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀνότητος πλανηθῶσιν, ἀπὸ τῆς πανουργίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ λοιπὸν ἐντυγχάνειν ἑτέροις ἄρξονται τοῖς λεγομένοις ἀποκρύφοις, ἀπατῶμενοι τῇ ὁμωνυμίᾳ τῶν ἀληθινῶν βιβλίων· παρακαλῶ ἀνέχεσθαι, εἰ περὶ ὧν ἐπίστασθε, περὶ τούτων καὶ γὰρ μνημονεύων Γράφω, διὰ τε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς ἐκκλησίας. Μέλλων δὲ τούτων μνημονεύειν, χρήσομαι πρὸς σύστασιν τῆς ἐμαυτοῦ τόλμης τῷ τόπῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων καὶ αὐτός· ἐπειδὴ περ τινὲς ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι ἑαυτοῖς τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ ἐπιμίζαι ταῦτα τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ, περὶ ἧς ἐπληροφορήθημεν, καθὼς παρέδωκαν τοῖς πατράσιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· ἔδοξε καὶ μοι, προτραπέντι παρὰ Γνησίων ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι ἄνωθεν, ἐξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα, πιστευθέντα τε θεῖα εἶναι βιβλία· ἵνα ἕκαστος, εἰ μὲν ἠπατήθη, καταλῶ τῶν πλανησάντων· ὁ δὲ καθαρὸς διαμείνας, χαίρῃ πάλιν ὑπομνησκόμενος.

Ἔστι τοίνυν τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης βιβλία τῷ ἀριθμῷ τὰ πάντα εἰκοσιδύο· τοσαῦτα γὰρ, ὡς ἤκουσα, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ παρ' Ἑβραίοις εἶναι παραδέδοται· τῇ δὲ τάξει καὶ τῷ ὀνόματί ἐσιν ἕκαστον, οὕτως. Πρῶτον Γένεσις, εἶτα ἔξοδος, εἶτα λευιτικόν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀριθμοί, καὶ λοιπὸν τὸ δευτερονόμιον· ἐξῆς δὲ τούτοις 2) ἐσὶν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ κριταί· καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Ῥοῦθ· καὶ πάλιν ἐξῆς βασιλειῶν τέσσαρα βιβλία· καὶ τούτων τὸ μὲν πρῶτον καὶ δεύτερον, εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμεῖται· τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον ὁμοίως εἰς ἓν· μετὰ δὲ ταῦτα παραλειπομένων α' καὶ β', ὁμοίως εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμούμενα· εἶτα Ἑσδράς α' καὶ β', ὁμοίως εἰς ἓν· μετὰ δὲ ταῦτα βίβλος ψαλμῶν, καὶ ἐξῆς παροιμίαι· εἶτα ἐκκλησιαστικῆς, καὶ ᾠδα ᾠμάτων· πρὸς τούτοις ἐστὶ καὶ Ἰώβ, καὶ λοιπὸν προφηταί· οἱ μὲν δώδεκα εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμούμενοι· εἶτα Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ, Θρηνοί, ἐπιστολὴ, καὶ μετ' αὐτὸν Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιήλ· ἄχρι τούτων τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἴσταται.

Ἡ δὲ τῆς καινῆς πάλιν οὐκ ὀκνητέον εἰπεῖν· ἔστι γὰρ ταῦτα· εὐαγγέλια τέσσαρα, κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν, κατὰ Ἰωάννην· εἶτα μετὰ ταῦτα, πράξεις ἀποστόλων, καὶ ἐπιστολαὶ καθολικαὶ καλούμεναι τῶν ἀποστόλων ἑπτὰ· οὕτως μὲν, Ἰακώβου α', Πέτρου δὲ β', εἶτα Ἰωάννου γ', καὶ μετὰ ταύτας Ἰούδα α'· πρὸς τούτοις Παύλου ἀποστόλου εἰσὶν ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, τῇ τάξει γραφόμεναι οὕτως· πρώτη, πρὸς Ῥωμαίους· εἶτα πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Γαλάτας· καὶ ἐξῆς πρὸς Ἐφεσίους· εἶτα πρὸς Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Κολασσαεῖς· καὶ μετὰ ταύτας πρὸς Θεσσα-

1) Codex alius: θείας γραφάς χρη πιστεῦειν· καὶ γὰρ φοβοῦμαι. 2) Codex alius τούτων.

λωνικῆς δύο· καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· καὶ εὐθὺς πρὸς μὲν Τιμόθεον δύο· πρὸς δὲ Τίτον μία· καὶ τελευταία ἡ πρὸς Φιλήμονα· καὶ πάλιν Ἰωάννου ἀποκάλυψις.

Ταῦτα πηγαὶ τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν διψῶντα τῶν ἐν τούτοις ἐμφορεῖσθαι λογίων· ἐν τούτοις μόνοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται· μηδεὶς τούτοις ἐπιβαλλέτω, μὴ δὲ τούτων ἀφαιρείσθω τι· περὶ δὲ τούτων ὁ κύριος Σαδδουκαίους μὲν ἐδυσώπει, λέγων· “πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς „ γραφάς· τοῖς δὲ Ἰουδαίοις 1) παρήνει· ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι αὐταὶ εἰ- „ σιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· „ Ἀλλ’ ἐνεκά γε πλείονος ἀκριβείας προστί- „ θημι δὲ τοῦτο Γράφων ἀναγκαίως, ὡς 2) ὅτι ἐστὶ καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξω- „ θεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγινώσκε- „ σθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσε- „ βείας λόγον· σοφία Σολομῶντος, καὶ σοφία Σιράχ, καὶ Ἑσθὴρ, καὶ Ἰουδῖθ, καὶ Ἰωβίας, καὶ διδαχὴ καλουμένη τῶν ἀποστόλων 3), καὶ ὁ Ποιμὴν· καὶ ὅμως, ἀγαπητοὶ, κἀκεῖνων κανονιζομένων, καὶ τούτων ἀναγινωσκομένων, οὐδα- „ μοῦ τῶν ἀποκρύφων μνήμη· ἀλλὰ αἱρετικῶν ἐστὶν ἐπίνοια, Γραφόντων μὲν ὅτε „ θέλουσιν αὐτά· χαριζομένων δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἵν’ ὡς „ παλαιὰ προφέροντες, πρόφασιν ἔχωσιν ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεραίους.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μ ἑορταστικῆς.

“Ὑμεῖς δὲ ἐστὶ οἱ διαμεμενηκότες μετ’ ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου 4) κἀ „ ὡς διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε „ καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν 5) τῇ βασιλείᾳ μου. „ Ἐπὶ δεῖπνον τοί- „ νυν τὸ μέγα καὶ οὐράνιον διὰ τοῦ εὐαγγελίου κληθέντες εἰς τὸ ἀνάσσειν ἐκεῖνο „ τὸ σεσαρωμένον, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς, ὡς παρήγγειλεν ὁ ἀπόστολος *, ἀπὸ „ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ „ θεοῦ· ἵν’ ἔσωθεν καὶ ἔξω 6) ἄσπιλοι τυτχάνοντες, ἔξωθεν μὲν περιβεβλημένοι

* II. Cor. VII. 1

Eiusdem ex quadragesima festali.

« Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis; et ego „ dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater, regnum; ut edatis et bibatis „ super mensam meam in regno meo. » Ad magnam itaque et caelestem „ caenam per evangelium invitati ad caenaculum illud scopis mundatum, „ nosmet mundemus, ut praecepit apostolus, ab omni inquinamento carnis „ et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei; ut intrinsecus et „ extrinsecus immaculati; extrinsecus quidem induti temperantia et iustitia,

1) Duo codices τοὺς δὲ Ἰουδαίους.

2) Deest ὡς in tribus codd.

3) Codex colbertinus hoc habet in margine scho- „ lion. Διδαχὴν τῶν ἀποστόλων λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ „ τοῦ Κλήμεντος γραφείσας διατάξεις τῶν ἀποστόλων, „ ὡς ἡ ε’ λεγομένη σύνοδος ἀναγινώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ:

doctrinam vocant apostolorum, constitutiones apo- „ stolorum a Clemente scriptas: quas legi, ea quae „ dicitur sexta synodus, non concedit.

4) Verba ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου desunt in ed.

5) Ed. ἐπί.

6) Ed. ἵν’ ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν.

* Matth. XXV.
21.

σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, ἔσωθεν δὲ τῷ πνεύματι ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀκούσωμεν· εἴσελθε εἰν τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου *.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μβ' ἑορταστικῆς.

* 1. Cor. V. 7.

Κεκλήμεθα γὰρ, ἀδελφοὶ, καὶ νῦν συγκαλούμενοι 1) ὑπὸ τῆς σοφίας καὶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν, ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο τὸ μέγα τὸ ὑπερκόσμιον καὶ πάσῃ τῇ κτίσει 2) διαρκοῦν, ἐπὶ τὸ πάσχα δὲ λέγω, τὸν τυθέντα Χριστόν· τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός *. Καὶ μεθ' ἕτερα. Οἱ μὲν οὖν οὕτω κεκοσμημένοι ἀκούσονται· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς γγ' ἑορταστικῆς.

* Hebr. XIII. 11.

Ἡμῶν δὲ, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ πάσχα, ἡ κλησις ἄνωθ' ἐστὶν, καὶ τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ἐστὶν 3), μετὰ Παύλου λέγοντος *. “ οὐ γὰρ ἔχομεν, ὡδὲ μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἔνθα καὶ ἀποβλέποντες, ἑορτάζομεν καλῶς. Καὶ πάλιν 4) μεθ' ἕτερα. Ὑψηλὸς μὲν ὁ οὐρανὸς ἀληθῶς, καὶ ἀπέραντον τὸ τούτου διάστημα πρὸς ἡμᾶς· ὁ γὰρ οὐρανός, φησιν *, τοῦ οὐρανοῦ τῷ κυρίῳ· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀποκνητέον, οὐδὲ φοβητέον, ὡς ἀδύνατον οὔσαν τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὁδόν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προθυμητέον· οὐ γὰρ, ὡς οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν τότε κινήσαντες καὶ εὐρόντες πεδίον ἐν τῇ Σιναῖ ἐπεχείρησαν, χρεῖα καὶ ἡμῖν ὁπατῆσαι πλίνθον ἐν πυρὶ, καὶ ζητεῖν ἀσφαλτον ἀντὶ πηλοῦ· συνεχύθησαν γὰρ ἐκείνων αἱ γλῶσσαι, καὶ κατελύθη τὸ ἔργον· ἡμῖν δὲ ὁ κύριος τὴν ὁδὸν ἐνεκαίνισε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ intrinsecus autem spiritu intelligentes recte doctrinam veritatis 5), audiamus: intra in gaudium domini tui.

Eiusdem ex quadragesima secunda festali.

Vocati enim sumus, fratres, et nunc convocati a Sapientia, nec non secundum evangelicam parabolam, ad caenam illam magnam et caelestem omnique creaturae sufficientem; ad pascha videlicet, sive immolatum Christum: « nam pascha nostrum immolatus est Christus. » Et paucis interiectis. Illi quidem sic ornati, ingredientiēs audient: « intra in gaudium Domini tui. »

Eiusdem ex quadragesima tertia festali.

Nostrum autem, quorum est pascha, vocatio item superna est, et conversatio nostra in caelis, cum Paulo dicente: « non enim habemus hic manentem civitatem; sed futuram inquirimus: » quod respicientes, probe festum celebramus. Et quibusdam interpositis. Excelsum sane caelum est, infinitoque a nobis spatio distant: nam « caelum caeli Domino » ait. Verumtamen haud ideo ad torporem et metum declinandum est, quasi nempe via ad caelum trahi nequeat; immo potius alacriter agendum. Non enim ut illi olim ab oriente profecti, reperto campo in terra Senaar, (turrim) adgressi sunt, opus est et nos lateres igne coquere, ac bitumen pro caemento quaerere. Eorum quippe linguae confusae fuerunt, opusque dissolutum. Nobis vero

1) Ita cod. l. m. συγκα. pro συγκα. qui est notus archaismus. — 2) Editio addit τό.

3) Desunt praecedentia septem verba in editione.

4) Deest πάλιν in editione.

5) Discessimus hoc loco ab interpunctione simul et ab interpretatione Montfauconii.

εὐχολον αὐτὴν κατέσχευάζε. Καὶ πάλιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῷ διαστίματι καὶ παρακλησίῃ παρεμυθήσατο, ἀλλ' ὅτι καὶ κεκλεισμένην ταύτην ποτὲ τὴν πύλιν ἐλθὼν ἤνοιξε· κέκλεισται γὰρ ὄντως ἐξ ὅτου τὸν Ἀδὰμ ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ἔταξε τὰ χερουβείμ 1) καὶ τὴν φλογινὴν ῥομφαῖαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς· νῦν δὲ ἐκτεταμένην καὶ πλείονι χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ ἐμφανεῖς αὐτὸς ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν 2) χερουβείμ, εἰσήγαγεν εἰς μὲν τὸν παράδεισον μετ' ἑαυτοῦ τὸν ὁμολογήσαντα λησθῆναι εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν ὁ 3) αὐτὸς πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν, πᾶσιν ἀνεπέτασε τὰς θύρας. Καὶ πάλιν. Ὁ δὲ Παῦλος κατὰ σκοπὸν διώκων εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἤρπασθη δι' αὐτῆς ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἑωρακὼς τὰ τε 4) ἄνω, λοιπὸν κατερχόμενος, κατηχεῖ 5) καὶ ἡμᾶς εὐαγγελιζόμενος τὰ πρὸς Ἑβραίους γραφέντα*. «οὐ γὰρ προσεληλύθατε, λέγων, ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ

* Hebr. XII. 18.

„ πυρὶ, καὶ Ἰνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ „ ῥημάτων· ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζώντος, Ἱερουσα- „ λὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτό- „ κων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. „ Τίς οὐκ ἂν εὐξαιτο μετὰ τούτων ἔχειν τὴν ἄνω σύνοδον; τίς οὐκ ἀγαπήσει μετὰ τούτων ἀπογράφεσθαι; ἵνα καὶ μετ' αὐτῶν ἀκούσῃ*. δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κατακληρονομήσατε

* Matth. XXV. 34.

Dominus novam per proprium sanguinem viam munivit, ipsamque facilem et expeditam paravit. Et iterum. Neque solum circa caeli distantiam consolatus nos est, sed etiam quia portam hanc olim clausam, ipse veniens aperuit. Vere etenim clausa fuit, ex quo Adamum expulit ex paradiso voluptatis, atque Cherubim et flammeum gladium versatilem deputavit ad viam ligni vitae custodiendam; quae quidem nunc aperta est. Ac maiore gratia clementiaque usus, adveniens ipse qui sedet super Cherubim, in paradisum quidem latronem, qui ipsum confessus fuerat, introduxit; in caelum vero ipsemet praecursor pro nobis ingressus, portas omnibus aperuit. Ac rursum. Paulus vero secundum scopum persequens ad bravium supernae vocationis, per hanc raptus est usque ad tertium caelum: postquam autem superna vidisset, deinde descendens, nos quoque edocet, annuntians ea, quae ad Hebraeos scripta sunt, dicensque: «non enim accessistis ad tracta-» «bilem montem, et accensum ignem, et turbinem, et tenebras, et pro-» «cellam, et tubae sonum, et vocem verborum; sed accessistis ad Sion» «montem, et civitatem Dei viventis, Hierusalem caelestem, et multorum» «millium angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum, qui descri-» «pti sunt in caelis.» Quis non optaverit superno horum consortio frui, et cum illis describi, ut simul audiat: «venite benedicti patris mei, possi-» «dete paratum vobis regnum a constitutione mundi?»

1) Ed. χερουβείμ. — 2) Ed. τά. — 3) Deest δ in ed.

hoc loco valde est evanidus codex vat.

4) Ed. τε τά. Plures fortasse erant varietates, sed

5) Male Montf. gr. κατέχει, 'et lat. continet.

ἀνω Ἱερουσαλὴμ, ἧς Τύπος ἦν ἡν ὠκοδόμησε Σολομών· εἰ γὰρ κατὰ τὸν δειχθέν-
τα ἐν τῷ ὄρει πάντα πεποίηκεν Μωσῆς 1), τύπος ἦν δηλονότι ἡ ἐν τῇ σκηνῇ
λατρεία τῶν ἐν οὐρανοῖς μυστηρίων, εἰς ἃ θέλων καὶ ἡμᾶς εἰσελθεῖν ὁ κύριος
ὡδοποίησεν ἡμῖν τὴν ὁδὸν πρόσφατον καὶ μένουσαν· ὡς δὲ πάντα τύπος ἦν τὰ
πάλα 2) τῶν νέων, οὕτω τύπος τῆς ἀνω χαρᾶς 3) καὶ ἡ νῦν ἐστὶν ἐορτὴ, εἰς
ἣν ἐρχόμενοι μετὰ ψαλμῶν καὶ ᾠδῶν πνευματικῶν ἀρχώμεθα τῶν νηστειῶν.

supernae Hierosolymae, cuius figura erat illa, quam Salomon aedificavit.
Nam si Moyses omnia secundum exemplar, quod sibi in monte monstra-
tum fuerat, effecit, sane exploratum est cultum in tabernaculo exhibi-
tum, mysteriorum caelestium figuram fuisse; ad quae mysteria cum nos
ingredi vellet Dominus, viam paravit nobis novam et permanentem. Quem-
admodum autem omnia vetera novorum figura erant, sic haec sollemnitas
superni gaudii typus est, ad quod pergentes cum psalmis et canticis spi-
ritalibus ieiuniorum initium faciamus.

*Maurini editores in parte secunda tomi I. operum Athanasii (ed. ven. p. 772.) posuerunt lati-
num quoddam epistolae athanasianae fragmentum incipiens Deus quidem etc. idque in monito diserte
aiunt, prout sibi sponte persuaserunt, ex aliqua eius heortastica epistola sumptum. Verumtamen
quum nullo id argumento suffulciant, nullumque ipsi fragmento insit heortastici generis indicium,
nos minime illud admisimus, ne res certas cum incertis, vel potius omnino arbitrariis, confunderemus.*

DE CHRONICO QUODAM LATINO RERUM S. ATHANASII.

*Inter opuscula ecclesiastica a cl. Scipione Maffei ex codicibus veronensibus eruta, illud valde pre-
tiosum est, quod inscripsit: fragmentum insigne historiae ecclesiasticae quarti saeculi (quod a nobis le-
gitur in editione tridentina anni 1742. post eiusdem Maffei vernaculo sermone historiam quaestionum
de divina gratia etc., quamquam etiam Gallandius in suam bibliothecam intulit T. V., nec operum
Athanasii venetus editor omisit.) Ibi inter praeclara oppido multa, duae quoque Athanasii nostri epi-
stolae novae sunt, prior ad ecclesias mareoticas, altera ad presbyteros et diaconos ecclesiae alexan-
drinae; quae cum de genere heortasticarum non sint, illic a nobis relictæ sunt. Non tamen omitten-
dum iudicavimus chronicon acephalum rerum Athanasii sub Theophilo episcopo (qui post annos duo-
decim successit Athanasio) scriptum graece, ut putamus, sed latine tantum in antiquissimis Veronae
membranis servatum, manu Theodosii diaconi exaratis. Nam chronicon hoc latinum tantam chronico
nostro syriaco lucem aspergit, tantamque vicissim ab eo accipit, ita se invicem emendant aut augent,
ut separari omnino non debeant. Ceteroqui quidquid erat in latino chronico ad res Athanasii non per-
tinens, praetermisimus.*

1. Scripsit autem et imperator Constantius de
reditu Athanasii, et inter imperatoris epistolas haec
quoque habetur.

2. Et factum est post Gregorii mortem Athanasius,
reversus est ex Urbe, et partibus Italiae, et in-
gressus est Alexandriam paophi XXIV, consulibus
Constantio IV, et Constante III, hoc est post an-
nos VI, et remansit quietus apud Alexandriam an-
nis XVI, et mensibus VI.

3. Post hoc tempus Athanasius audiens adversum
se turbam futuram, imperatore Constante in Medio-
lano constituto, direxit ad comitatum navigium cum
episcopis quinque, Serapionem thmuitanum, Triadel-

phum niciotanu, Apollinem cynopolitanum supe-
rioris, Ammonium pachemmonensem et presbyteros
Alexandriae III, Petrum medicum, Astericium, et
Phileam 4). Post quorum navigationem de Alexan-
dria, consulibus Constantio VI. aug. et Constante
Caesare II, pachon XXIV. die: mox post IV. dies
Montanus palatinus ingressus Alexandriam pachon
XXVIII, eiusdem Augusti litteras Constantis dedit
episcopo Athanasio, per quas vetabat eos occurrere
ad comitatum; ex qua re nimis vastatus est episco-
pus, et omnis populus fatigatus est valde: ita Mon-
tanus nihil agens profectus est, relinquens episcopum
Alexandriae.

1) Ed. Μωϋσῆς. — 2) Ed. παλαιά. — 3) Cod. χώρας — 4) Apollo, Ammonius, et Phileas desunt in chron. syr.

An. 355. 4. Postmodum autem Diogenes, imperialis notarius, venit Alexandriam mense mesuri 1), consulatu Arbitionis, et Lolliani: hoc est post annos II, et menses V, ex profectione Montani de Alexandria: et incubuit omnibus Diogenes, expellens egredi episcopum civitate, et omnes satis afflixit. VI. autem die toth mensis acriter incumbens expugnabat ecclesiam; et fecit insistens menses IV, hoc est mense mesuri, sive ex die intercalariorum, usque choiac 2) XXV. diem. Populo vero resistente Diogeni vehementer, et iudicibus, reversus est Diogenes sine effectu praedicti mensis choiac die XXVI, consulatu Arbitionis et Lolliani post menses IV, sicut dictum est.

An. 356. 5. Itaque dux Syrianus, et notarius Hilarius de Aegypto Alexandriam venerunt, tybi decimo die, post consulatum Arbitionis et Lolliani, ac praemitentes omnes per Aegyptum ac Libyam militum legiones, ingressi sunt dux et notarius per noctem cum omni manu militari ecclesiam Theonae, mechir 3) XIII. die per noctem supervenientem XIV; et frangentes ostia ecclesiae Theonae, ingressi sunt cum infinita manu militari. Episcopus autem Athanasius effugit manus eorum, et salvatus est die praedicto mechir XIV. Hoc tamen factum est post annos IX, et menses III, ac dies XIX, quam Italia reversus est episcopus. Liberato autem episcopo, presbyteri ipsius, et populus remanserunt obtinentes ecclesias, et colligentes mensibus IV, donec ingrederetur Alexandriam Cataphronius praefectus, et Heraclius comes mense payni, XVI. die, consulatu Constantis VIII, et Iuliani Caesaris primo.

6. Et post dies IV, quam sunt ingressi, Athanasiani electi sunt ecclesiis, et traditae sunt ad Georgium 4) pertinentibus, et episcopum expectantibus. Susceperunt autem ii ecclesias die XXI. mense payni. Advenit etiam Georgius Alexandriam consulatu Constantii IX, et Iuliani Caesaris II, mechir XXX. die, hoc est post menses octo, et dies XI, quando susceperunt ecclesias ad eum pertinentes. Ingressus itaque Georgius Alexandriam, tenuit ecclesias mensibus XVIII. integris; et tunc plebs adgressa est illum in dominico Dionysii, et vix cum periculo et magno certamine liberatus est, die primo mensis thothe, consulatu Tatiani, et Cerealis. Electus est autem Georgius de Alexandria die X. factae seditionis, hoc est paophi die V. Ad Athanasium vero episcopum pertinentes, post dies IX. profectionis Georgii, hoc est XIV. die mensis choiac, efficientes Georgii homines, tenuerunt ecclesias mensibus duobus, et diebus XIV, donec advenit dux Sebastianus de Aegypto, et eiecit eos, et iterum ad Georgium pertinentibus ecclesias consignavit mense choiac die XXVIII.

An. 359. 7. Post menses autem IX. integros profectionis

Georgii de Alexandria, Paulus notarius advenit payni XXIX, consulante Eusebio et Hypatio, et proposuit imperiale praeceptum pro Georgio, et domuit multos ob eius vindictam. Et post menses V. Georgius venit Alexandriam, athyr XXX. die, consulatu Tauri et Florentii, de comitatu; hoc est post annos III, et menses duos quam fugerat.

8. Ingressus autem, sicut praedictum est, Georgius Alexandriam, athyr die XXX, degit in civitate securus dies III, hoc est die III. choiac, nam IV. die mensis eiusdem praefectus Gerontius nunciavit mortem Constantii imperatoris, et quod solus Iulianus tenuit universum imperium. Quo audito cives alexandrini, et omnes contra Georgium clamaverunt; eodemque momento sub custodia illum constituerunt; et fuit in carcere ferro vinctus ex praedicto die choiac IV, usque ad XXVII. eiusdem mensis diebus XXIV. Nam XXVIII. die eiusdem mensis mane pene omnis populus illius civitatis perduxit de carcere Georgium, nec non etiam comitem, qui cum ipso erat, insistentem fabricae dominicae, quae dicitur *Caesareum*, et occiderunt ambos, et eorum corpora circumduxerunt per mediam civitatem, Georgii quidem super camelum, Dracontii vero homines funibus trahentes; et sic iniuriis adfectos circa horam VII. diei, utriusque corpora combusserunt.

9. Proximo autem die mechir, X. die mensis, post consulatum Tauri et Florentii, Iuliani imperatoris praeceptum propositum est, quo iubebatur reddi idolis et neocoris et publicae rationi, quae praeteritis temporibus illis sublata sunt.

10. Post dies autem III, mechir XIV, datum est praeceptum Gerontio praefecto eiusdem Iuliani imperatoris, nec non etiam vicarii Modesti, praeciens episcopos omnes factionibus antehac circumventos, et exiliatos reverti ad suas civitates, et provincias. Hae autem literae sequenti die mechir XV. propositae sunt: postmodum autem et praefecti Gerontii edictum propositum est, per quod vocabatur episcopus Athanasius ad suam reverti ecclesiam. Et post dies XII. huius edicti propositionis, Athanasius visus est apud Alexandriam, ingressusque est ecclesiam eodem mense mechir die XXVII: ut sit ex eius fuga, Syriani et Hilarii temporibus facta, usque ad reditum eius, Iuliano . . . mechir XXVII. Remansit in ecclesia usque paophi XXVI, consulatu Mamertini et Nevittae, mensibus VIII. integris.

11. Praedicto autem die paophi XXVII. proposuit Iuliani imperatoris edictum, ut Athanasius episcopus recederet de Alexandria, et eodem momento quo propositum est edictum, episcopus egressus est civitatem, et commoratus est circa Thereu 5). Quo mox egresso, Olympus praefectus obtemperans ei-

1) Ed. *mensore*. Sic et infra. — 2) Ed. *cyac*. Sic et infra. — 3) Ed. *methir*. Sic infra. — 4) Ed. *Gregorium*. Notum est autem, Georgium cappadocem successisse Gregorio item cappadoci qui iam obierat Alexandriae.

5) Athanasium tunc temporis fugam capessivisse Thebas versus, dicitur in chronico syriaco, nec non in vita eiusdem Athanasii apud Maurinos ad hunc annum (ed. ven. T. I. p. 82.) Ceteroqui ne *Thereu*, de quo ambigunt Maffei in adn. et Mamachius in ratione temporum athanasianorum p. 8, vanum esse vocabulum existimemus, docet nos ipse Athanasius in vita S. Antonii n. 86, ubi *Chereu* (quod idem putamus ac *Thereu*) dicitur prima statio ab Alexandria: τὴν πρῶτην μονὴν Ἀλε-

An. 361.

An. 361.

An. 362.

dem Pythiodoro, et his qui cum ipso erant, hominibus difficillimis, misit ad exilium Paulum et Astericium presbyteros Alexandriae, et direxit eos habitare andropolitanam civitatem 1).

An. 363.

12. Olympus autem idem praefectus, mense mesuri, XXVI. die, consulibus Iuliano Augusto IV, et Sallustio, nunciavit Iulianum imperatorem esse mortuum, et Iovianum christianum imperare; et sequente mense toth XVIII, imperatoris Ioviani litterae advenerunt ad Olympum praefectum, ut tantum Deus excelsus colatur, et Christus, ut in ecclesiis colligentes se populi celebrent religionem. Paulus vero, et Astericius praedicti presbyteri, reversi sunt de exilio andropolitanae civitatis, et ingressi sunt Alexandriam toth X. die, post menses X.

13. Episcopus autem Athanasius moratus, sicut praedictum est, apud Thereon, ascendit ad superiores partes Aegypti, usque ad Hermopolim superiorem Thebaidos, et usque Antinoum: quo in his locis degente, cognitum est, Iulianum imperatorem mortuum, et Iovianum christianum imperatorem. Ingressus igitur Alexandriam latenter episcopus, adventu eius non pluribus cognito, occurrit navigio ad imperatorem Iovianum: et post, ecclesiasticis rebus compositis, accipiens litteras, venit Alexandriam, et intravit in ecclesiam, athyr XIX. die, consulatu Ioviani et Varroniani: ex quo exiit Alexandria secundum praeceptum Iuliani, usque dum advenit praedicto die athyr XIX, post annum unum, et menses III, dies XXII.

An. 364.

14. Cum autem episcopus Athanasius veniret de Antiochia Alexandriam, consilium fecerunt ariani Eudoxius, Theodorus, Sophronius, Euzoius, et constituerunt Lucium presbyterum Georgii, interpellare imperatorem Iovianum in palatio, et dicere quae in exemplaribus habentur.

Hic autem minus necessaria intermisimus 2).

15. Post Iovianum autem citius ad imperium vocatis Valentiniano et Valente, ipsorum praeceptum ubique manavit, quod etiam redditum est Alexandriae, pachon die X, consulatu Valentiniani et Valentis, continens ut episcopi sub Constantio depositi et eiecti ab ecclesiis, Iuliani autem imperii tempore sibi vindicaverant et receperant episcopatum, nunc denuo eiiciantur ecclesiis, interminatione posita curiis mulctae auri librarum CCC, nisi scilicet ecclesiis et civitatibus episcopos minaverint 3). Ex qua re apud Alexandriam magna est confusio et turba exorta, ut ecclesia universa fatigaretur, cum etiam principales essent numero exigui, cum praefecto Flaviano, et eius officio, et ob imperiale praeceptum, et auri mulctam, imminebant egredi episcopos civitate, multitudine christiana resistente et contradicente principalibus et iudici; et adfirmante

te episcopum Athanasium non esse subiectum huic definitioni et praecepto imperiali, quod nec Constantius eum persecutus est, sed et restituit. Similiter et Iulianus persecutus est; universos revocavit, et eum propter idololatriam 4) denuo eiect; at Iovianus reduxit. Remansit haec contradictio, et turba usque ad sequentem mensem payni XIV; hoc enim die praefectus Flavianus relatione facta, declaravit consuluisse principes de hoc ipso, quod apud Alexandriam motum est. Et ita omnes exiguo tempore quieverunt.

16. Post menses IV, et dies XXIV, hoc est paophi VIII, episcopus Athanasius noctu latenter egressus ecclesia, recessit in villam iuxta fluvium novum. Praefectus autem Flavianus, et dux Victorinus, ignari recessisse eum, eadem nocte ad ecclesiam pervenerunt Dionysii cum manu militari, ac fractis posterulis ingressi atrium, et partes superiores domus, hospitium episcopi quaerentes, non invenerunt eum. Nam paulo ante recesserat, et remansit degens in praedicta possessione a memorato die paophi VIII, usque mechir VI, hoc est mensibus IV. integris. Post haec notarius imperialis Bresidas, eodem mechir mense, venit Alexandriam cum litteris imperialibus iubentibus eundem episcopum Athanasium reverti ad civitatem, et consuecte tenere ecclesias; et VII. die mechir mensis, post consulatum Valentiniani et Valentis, hoc est in consulatu Gratiani et Dagalaifi, idem notarius Bresidas cum duce Victorino et praefecto Flaviano convenientes in palatio nuntiaverunt praesentibus curialibus et populo, quod praeceperant imperatores episcopum reverti ad civitatem. Et eodem momento idem Bresidas notarius egressus cum curialibus, et multitudine ex populo christianorum ad praedictam villam, et adsumens episcopum Athanasium, cum praecepto imperiali induxit in ecclesiam, quae dicitur Dionysii, mensis mechir die VII.

An. 365.

An. 366.

17. Consulatu Gratiani et Dagalaifi, usque ad sequentem Lupicini et Iovini consulatum, et Valentis secundo, payni XIV. in consulatu finiuntur athanasiani XL. Ex quibus mansit Treveris in Gallis 5) menses XC, et dies III. Apud Alexandriam in incertis locis latens, quando ab Hilario notario, et duce fatigabatur, menses LXXII, et dies XIV. Apud Aegyptum, et Antiochiam in itineribus, mensibus XV, et diebus XXII. In possessione iuxta novum fluvium menses IV. Fient pariter menses VI, et anni XVII, et dies XX. Remansit autem quietus apud Alexandriam annos XXII, et menses V, dies X. Sed et bis cessavit modicum tempus extra Alexandriam in novissima profectio, et Tyri 6), et Constantino- poli. Fiunt ergo episcopatus Athanasii, ut praedixi, usque ad consulatum Valentiniani et Valentis,

An. 367.

ξανδρείας τὴν λεγομένην Χαιρέου. Illuc ergo primum fugit divus vir; deinde, urgente periculo, longius secessit Thebas. Etenim pessimus Iulianus imp., praeter publicum de Athanasii exilio edictum, in mandatis dederat ut clam si fieri posset occideretur.

1) Andropolis urbs Aegypti episcopalis. Or. ch. T. II. 523. — 2) Sic adnotatum est antiquitus in codice veronensi. At nos partem hanc etiam historiae non levi desiderio desideramus. — 3) Ita ed. et cod. pro *exterminaverint*. — 4) Ed. *idolatriam*. — 5) Ed. *Gallias*. — 6) Ed. *Tyro*.

payni IV, anni XL. Et sequenti consulatu Valentiniani et Victoris, payni XIV, annus I. Et sequenti consulatu Valentiniani, et Valentis III, payni XIV. Et sequenti consulatu Gratiani, et Probi, et alio consulatu Valentiniani, et Valentis IV, pachon VIII, dormiit.

An. 367.

18. Praedicto autem consulatu Lupicini et Iovini, Lucius Arianorum specialiter sibi volens vindicare episcopatum, post profectionem de Alexandria multo tempore advenit consulatu praedicto, et ingressus est civitatem latenter per noctem XXVI diei 10th mensis; et sicut dictum est, mansit in quadam domuncula, latens diem illum. Postero autem die intravit domum, ubi mater eius conmanebat; cognitoque statim eius adventu per civitatem, universus populus collectus inculpabant eius ingressum. Et Traianus dux, et praefectus nimis moleste tulerunt irrationabilem eius et audacem adventum, et miserunt principales ut eum eiicerent de civitate. Advenientes itaque principales ad Lucium, et considerantes omnem populum iratum, et valde tumentem adversus illum, timuerunt eum per se producere de domo, ne a multitudine occideretur: et hoc ipsum nunciaverunt iudicibus: et paulo post

ipsi iudices, dux Traianus, et praefectus Tatianus ad locum cum multis militibus ingressi domum, produxerunt per semetipsos Lucium, hora diei VII, 10th die XXVII. Lucius autem cum sequeretur iudices, et omnis populus civitatis post eum christianorum, ac paganorum, ac diversarum religionum, cuncti pariter uno spiritu, et ex una sententia, et eodem decreto non cessaverunt ex domo qua ductus est, per mediam civitatem, usque ad domum ducis vociferantes, ac turpia et scelerata eidem ingerentes, et clamantes: *extra civitatem ducatur*. Tamen dux introduxit eum in domum suam, et apud eum mansit, et custodiebatur reliquis horis diei, ac tota nocte, et sequenti die XXVIII. mensis praedicti, dux manicans, et habens eum usque Nicopolim tradidit militibus Aegypti deducendum.

19. Defuncto autem Athanasio VIII. 1) pachon mensis, ante diem V. dormitionis suae ordinavit Petrum episcopum de antiquis presbyteris, qui in omnibus eum secutus gessit episcopatum. Post quem Timotheus frater suus 2) suscepit episcopatum annis IV. Post hunc Theophilus ex diacono est episcopus ordinatus. Explicit.

An. 373.

An. 385.

1) Syr. VII. Iam quod syriacum chronicon dicit Athanasium prodigiose (seu cum prodigio) vita excessisse, nullam dicti eius causam hactenus inveniebam, nisi quod in calce vitae arabicae athanasianae dicitur is moriens praedixisse idoli cuiusdam destructionem, quae reapse septimo post eius obitum die contigit.

2) Id est Petri decessoris frater.

Desinit ergo chronicon in Theophilo. Iam vero eiusdem Theophili fragmenta duo ex deperdito eius opere inveniebam nuper inter varias patrum auctoritates in codice vat. 1455. f. 171. (Alia dedimus T. VII. Script. vet. p. 27. 39. 50. Et in hac B. N. T. III. pp. 447. et 451.)

Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας
ἐκ τοῦ περὶ προνοίας λόγου.

Ὡν τὸ ἀξιόπιστον ἐξηγούμενος ὁ ψαλμῶδός ἄδῃ· οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν ἔργον ὃ εἰργάσω ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἐν ἡμέραις ἀρχαίαις· μένων γὰρ ὁ ὅρος, τὴν τῶν πραγμάτων οὐκ ἀδικεῖ φύσιν, γενικῇ διαφορᾷ συσταμένος· ὧν ῥ' ἡμῖς ἀδιαίρετος τηρουμένη, ἐκ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἐμφανίζεται. εἰ δέ τις τὸν ὅρον μὴ καθήκουσι περιβάλλοιτο, ὅντως διαλύει.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅρος μὲν γὰρ ἀνθρώπων, ἵνα καὶ τοῦτο τὰ νῦν ἄψωμαι, τὸ εἶναι ζῶον λογικὸν θνητόν· εἰ δέ τις τὰς τῶν ζῶων μεμιγμένης διαφορᾷς διαλύσειν, ἕτερόν τι μὴ νύει, ὃ τοῦ ὅρου τὸ ζῶον ἐκτὸς ποιῶν· εἰ δέ τὸν ὅρον τις ἐναποτέμῃ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὸ θνητόν, ἢ τὸ λογικόν, ἢ τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι ζῶον, ἀναιρεῖ τοῦ ἀνθρώπου καθόλου τὴν ὑπαρξιν· ἐκ γὰρ τούτων ἡμῶν ἢ φύσις κατὰ τὸν παρόντα βίον ταῖς ἐξ ὀνομοίων συνίσταται μίξεσιν· εἰ δέ καὶ τῷ λογισμῷ τις δοίη μόνον τὸν ἀνθρώπον ζῶον εἶναι θνητόν, μὴ συνάποι τὲ τούτῳ καὶ τὸ λογικόν, ἀποτέμνων τὸ ἐντιμότερον, οὐδὲν αὐτὸν διοίσειν θηρίου λέξειεν.

Theophili episcopi alexandrini ex sermone
de providentia.

Quarum rerum credibilitatem exponens psalmista canit: patres nostri annuntiaverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Manens enim definitio, rerum non laedit naturam, quia generis differentia constat: rerumque illarum conservari inseparabilem mixtionem, patet ex propriis operationibus. Quod si quis definitionem inconvenientibus apponat, profecto dissolvit.

Ex eodem sermone.

Definitio hominis est, ut hoc etiam nunc attin-gam, ut sit animal rationale mortale. Quod si quis animalium permixtas differentias dissolverit, aliud quiddam innuit, quod animal a sua definitione excludit. Si vero aliquis ab hominis definitione abscindat aut mortalitatem, aut rationalitatem, aut quod substantialiter sit homo, is hominis omnino subsistentiam perimit. Namque ex his natura nostra conficitur in praesenti vita; nempe ex dissimilium permixtione consistit. Quod si quis mente sua hoc solum homini attribuat quod animal mortale sit, neque simul rationalitatem largiatur, hac subtracta honorabiliore parte, nihil eum a belua differre adfirmabit.

Fragmentum Dionysii alexandrini multo longius et plenius quam est graece in Gaillardii Bibliotheca T. XIV. append. p. 115, et latine apud Corderium Cat. in Luc. cap. XXII. 42. seq. nec non apud Catenam latin. divi Thomae loc. cit. In illis enim per excerpta, in nostro autem codice integer est Dionysius.

Ex codice vat. 1611. fol. 291. ubi magna Nicetae Catena in Lucam.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τοῦ θελήματος· τό γε μὲν παρελθέτω τὸ ποτήριον, οὐκ ἔστι μὴ δὲ προσελθέτω ἢ ἐγγισάτω μοι τὸ γὰρ παρερχόμενον, πάντως κατ' ἐκείνον ἵκνεται πρότερον, καὶ πρόσσειν αὐτῷ ὅπερ παρέρχεται· εἰ γὰρ μὴ πλησιάσαι, οὐδ' ἂν παρέλθοι· ὡς γοῦν ἤδη παρόντος αἰσθόμενος, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδμονεῖν καὶ ἐκδραμβεῖσθαι καὶ ἀγωνίζεσθαι· καὶ ὡς ἐγγυὲς ὄν, καὶ προκείμενον, οὐχ ἁπλῶς φησὶ τὸ ποτήριον, ἀλλὰ δείκνυσιν τοῦτο· ὡς οὖν τὸ παρερχόμενον, οὔτε ἀπρόσιτόν ἐστιν οὔτε καταμένον, οὕτω καὶ ὁ σωτὴρ ἡρέμα καὶ ἐξ ἐπιπολῆς προσελθόντα τὸν πειρασμόν, καὶ κούφως προσομιλήσαντα, παρωσθῆναι τὴν πρῶτην ἀξιοῖ καὶ τοῦτο πρῶτον εἶδος ἐστὶ τοῦ μὴ εἰς πειρασμόν ἐμπεσεῖν· ὅπερ συμβουλευεῖ καὶ τοῖς ἀσθενεστέροις προσεῦχεσθαι· τὸ, τὸν μὲν πειρασμόν προσελθεῖν· δεῖ γὰρ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, αὐτοὺς δὲ μὴ εἰς τὸν πειρασμόν πεσεῖν· ὁ δὲ τελειότατος τοῦ μὴ εἰς πειρασμόν ἐστὶν εἰσελθεῖν τρόπος, ὅνπερ αἰτεῖ δεύτερον οὐχ ἁπλῶς· οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· ὁ γὰρ θεὸς ἀπειραστός ἐστι, κακῶν· θέλει δὲ τὰ ἀγαθὰ διδόναι ἡμῖν ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν· τὸ μὲν οὖν θέλημα αὐτοῦ τὸ τέλειον, αὐτὸς ἀγαπητὸς ἡπίστατο· καὶ τοῦτο ἐληλυθέναι πολλὰκις φησὶ ποιήσαν, οὐ τὸ αὐτοῦ, σουτέστι τὸ τῶν ἀνθρώπων· οἰκιοῦται γὰρ τὸ πρόσωπον τῶν ἀνθρώπων, ὡς γενόμενος ἀνδρῶπος· διόπερ καὶ τότε, τὸ μὲν ἑαυτοῦ, τὸ ἔλαττον, παραιτεῖται ποιεῖν· αἰτεῖ δὲ τὸ τοῦ πατρὸς τὸ μεῖζον γενέσθαι· τὸ θεῖκόν θέλημα, ὅπερ πάντως κατὰ τὴν θεότητα, ἐν θέλημά ἐστι τὸ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς· τὸ γὰρ πατρικὸν θέλημα, τὸ διὰ πειρασμοῦ παντός ἐπισκήψαντος διελθεῖν, διάγοντος αὐτὸν δαυμασιῶς αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, μὴ μέχρι τοῦ πειρασμοῦ, μηδὲ εἰς αὐτὸν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ὑπεράνω τοῦ πειρασμοῦ καὶ μετ' αὐτὸν γενέσθαι· ὅλως δὲ οὐδὲ ἀδύνατον οὐδὲ ἄπρακτον οὐδ' ὑπεναντίον τῷ βουλήματι τοῦ πατρὸς τὸν σωτῆρα αἰτεῖν· ἔστι δὲ δυνατόν, ὡς ὁ Μάρκος ἀπεμνημόνευσε λέγοντος αὐτοῦ· ἀββὰ ὁ πατήρ, πάντα σοι δυνατό· καὶ δυνατό ἐβούλοιο ὡς Λουκᾶς φησὶν αὐτὸν εἰρηκεῖν· πάτερ, εἰ βούλει, παρενεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· τὸ οὖν πνεῦμα ἅγιον εἰς τοὺς εὐαγγελιστάς κατενεμῆδεν, τὴν πᾶσαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διάδοσιν ἐκ τῆς ἐκάστου φωκῆς συντίθησιν· οὔτε γὰρ τι αἰτεῖται παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ μὴ ὁ πατήρ βούλεται· τὸ γὰρ εἰ βούλει, ὑποταγῆς καὶ ἐπεικειᾶς ἐστίν, οὐκ ἀγνοίας οὐδὲ ἀμφιβολίας ἢν θέλωμα· ὥσπερ καὶ ἡμεῖς εὐδαμεν παρὰ πατρὸς ἢ ἀρχοντος ἢ διδασκάλου ἢ τινὸς ὧν θεραπεύομεν ἀξιοῦντές τι τῶν ἐκείνων καταδυμίων λέγειν, εἴσοι φίλον, οὐχ ὡς ἀμφιγνοοῦντες· οὕτως καὶ ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· εἰ βούλει· οὐχ ἕτερόν τι βουλούμενον εἰδώς, εἴτα τοῦτο πυνθανόμενος, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδώς ὅτι βούλεται παρενεγκεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ποτήριον, ἡπίστατο δικαίως ὁ βούλεται δυνατόν αὐτῷ· διὰ τοῦτο ἢ ἑτέρα γραφὴ φησὶ·

πάντα δυνατό σοι· καὶ τοῦτο πάντως τὸ εἰκτὸν καὶ ταπεινόφρον ὁ Ματθαῖος διαγράφει, εἰ δυνατόν ἐστὶ λέγων· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἀρμόσαιμεν τὴν διάνοιαν, τάχα τινες ἐκδέξοιντο ἀσεβῶς τὸ, εἰ δυνατόν ἐστίν· ὡς τινος ὄντος ἀδυνατοῦ τῷ θεῷ ποιῆσαι, πλὴν μόνου οὐ μὴ βούλεται· οὐκ αὐδέκαστον οὖν, οὐδὲ αὐτῷ μόνῳ δοκοῦσαν ἢ ἀντικειμένην τῇ βουλῇ τοῦ πατρὸς ἐποιεῖτο τὴν ἀξίωσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ θεῷ συνδοκοῦσαν. Καὶ μὴν φήσει τις, ὅτι ἀναγκάζεται καὶ μετανοεῖ, καὶ ἕτερον εὐδύς οὐ τὸ πρότερον αἰτεῖ, οὐκέτι τὸ αὐτοῦ κρατύνει· τὸ δὲ τοῦ πατρὸς ἴσθησι βουλήμα· καὶ ἀλλ' οὐκ ἀνθ' ἑτέρου ἀντὶ πρῶτα γένεσθαι ἐτέρου μεταλαμβάνει· τῆς δὲ αὐτῆς ἀμφοτέρους ἀρεσκούσης πράξεως, ὅδ' ἑτέραν καὶ ἀλλοιότερον τρόπον ἀσπάζεται· ἀντὶ τοῦ μικροτέρου καὶ ἀπαρέσκειν αὐτῷ δοκοῦντος, τὸν μεῖζονα καὶ δαυμασιώτερον ἐπιμετροῦμενον ὑπὸ τοῦ πατρὸς· παρελθεῖν μὲν γὰρ πάντως αἰτεῖ τὸ ποτήριον· πλὴν, οὐχ ὡς ἐγὼ φησὶ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· ὡδίνει μὲν ἑκατέρως παρελθεῖν, ἄμεινον δὲ ὡς ὁ πατήρ βούλεται· οὐ γὰρ τὸ μὴ παρελθεῖν ἀντὶ τοῦ παρελθεῖν μετήτησεν, ἀλλὰ προκειμένου τοῦ παρελθεῖν, ὡς ὁ πατήρ βούλεται τοῦτο γενέσθαι μεταλαμβάνει· διττὴ γὰρ ἡ τοῦ παρερχομένου δύναμις ἐστίν· ἢ παραφανὲν ἢ προσαψόμενον εὐδύς διωχθέν, ἢ παραδραμόν, οἴχεσθαι· ὥσπερ οἱ παραξέοντες ἀλλήλους δρομεῖς· ἢ συμβιῶσαν καὶ διατρίψαν καὶ προσκαθίσαν καθάπερ ληστρικὸν ἢ στρατόπεδον· εἴτα ἡτήτηδεν καὶ λαβὸν μόλις ἄπρακτον ἀπελθεῖν· εἰ μὲν γὰρ ἔλοιεν, οὐ γὰρ παρεληλυθασιν, ἀλλὰ συναπῆγαγον ἑαυτοῖς οὐς ἐχειρώσαντο· εἰ δὲ κρατῆσαι μὴ δυνηθεῖν, κατασχυρύνέντες παρέρχονται· ἐβούλετο μὲν γὰρ κατὰ τὸν πρότερον τύπον ἔλθειν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἐν τάχει ποδὲν, ἔα· στα καὶ τάχιστα παρελθεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ποτήριον· ἀλλ' ἅμα τε εἶπε, καὶ παραχρῆμα ἐπέβρωσθαι κατὰ τὴν ἀνδρωπότητα ὑπὸ τῆς πατρικῆς θεότητος, ἀσφαλεστέραν ποιεῖται τὴν αἴτησιν· καὶ οὐκέτι οὕτω βούλεται, ἀλλ' ὡς ἀρέσκει τῷ πατρὶ ἐνδόξως καὶ καρτερώς καὶ πλήρες ποδέν· τοῦτο γὰρ ἤκουσεν Ἰωάννης αὐτοῦ λέγοντος, ὁ τὰ μεγαλειότατα καὶ θειότατα τῶν τοῦ σωτῆρος λόγων καὶ ἔργων ὑπομνηματισάμενος· τὸ ποτήριον ὁ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ μου, οὐ μὴ πῶ αὐτό· πῖεν δὲ ἦν τὸ ποτήριον, πληρῶσαι τὴν διακονίαν καὶ πᾶσαν τοῦ πειρασμοῦ οικονομίαν ἀνδρείως, ἐχόμενον τοῦ πατρὸς ἐλομένου διανύσαι καὶ ὑπερβῆναι τὰ δεινὰ· ἐκείνος γὰρ δι' ὧν αὐτὸς ἡξίου ταῦτα καταλιμπάνων· παρέρχεσθαι γὰρ λέγεται ἑκάτερον ἀφ' ἑκατέρου· καὶ τὸ μένον, τοῦ ἀπρίοντος· καὶ τὸ ἀπρίον, τοῦ μένοντος. Ὁ δὲ Ματθαῖος σαφέστατα ἐδήλωσεν, ὅτι παρελθεῖν μὲν τὸ ποτήριον ἤτει, μὴ μὴν ὡς αὐτός, ἀλλ' ὡς ὁ πατήρ ἐβούλετο τοῦτο γενέσθαι ἡξίου. Ἀρμολογῶν ἀκολουθῶν καὶ τὰ διὰ Μάρκου καὶ Λουκᾶς ῥήματα· ὁ μὲν γὰρ Μάρκος, ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω φησὶν, ἀλλὰ τί σύ θέλεις· ὁ δὲ Λουκᾶς· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ

σὸν γινέσθαι ἔλεγε μὲν γὰρ αὐτός, καὶ ἤθελε ταχέως λωφῆσαι καὶ τεπαῦσθαι τὸ πάθος· ἡθελε δὲ αὐτὸν ὁ πατήρ λιπαρῶς καὶ διαρκῶς τὸν ἀγῶνα πληρῶσαι· πάντα οὖν τὰ προσπίπτοντα παρήσχετο· καὶ ὥσπερ σιδηροῖς καὶ ἀρρήκτοις ὅπλοις προστασσόμενα βέλη, μᾶλλον δὲ ὡς ἀπὸ στέρβας πέτρας, τὰ μὲν ἐδραύετο, τὰ δὲ ἀνεκρούετο. ῥαπίσματα, ἐμπτύσματα, μάστιγες, θάνατος, καὶ τοῦ θανάτου τὸ ὕψωμα· καὶ τούτων πάντων ἐπιτελουμένων, ἐσιώπα καὶ διεκαρτέρει· ὥσπερ οὐδὲν πάσχων ἢ ὡς ἡδὴ τεθνεώς· μηχανομένου δὲ τοῦ θανάτου, καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐτὸν ἡδὴ δαμάζοντος, ἀνέκραγε πρὸς τὸν πατέρα· τί με ἐγκατέλιπες; τὸ δὲ, ἦν ἄρα οἷς προηξίωσεν ἀκούουδον· τί μοι μέχρη νῦν ὁ θάνατος συνέζευκται, καὶ οὐπω τὸ ποτήριον παραφέρεις; εἰ δὲ οὐκ ἔπιον αὐτὸ ἡδὴ καὶ ἀνῆλθωσα· ἀλλὰ δέος μὴ ὑπ' αὐτοῦ πλήρης ἐπικειμένου καταποδεῖν· ὃ γένοιτ' ἂν εἴ με ἐγκαταλίποις· τὸ μὲν παραμεινέι πεπληρωμένον, ἐγὼ δὲ οἰχήσομαι κεκνωμένος· ἡδὴ ποτὲ τετελέσθω τὸ βάπτισμα, ὡς καὶ πρὸ πολλοῦ συνειχόμεν, ἕως ὅτου τελεσθῇ ταύτην τοῦ σωτήρος τὴν διανοίαν ἐν τῇ συντόμῳ φωνῇ τεκμαίρομαι γεγενέναι· καὶ ἀληθῆ γὰρ ἔλεγε, καὶ οὐκ ἐγκαταλείπεται, ἀλλὰ εὐθύς ἐξέπιεν ὡς ἡξίωσε, καὶ παρελήλυθε· καὶ τούτου μοι δοκεῖ τὸ προσεنعχθῆναι ὅξος αὐτῷ γεγενέναι σύμβολον· ὃ γὰρ ἐντροπίας οἶνος διεσήμενεν ἕως τὴν ὀξείαν αὐτοῦ τροπὴν καὶ μεταβολὴν ἣν κατεδέξατο, ἀντὶ τοῦ πάθους τὴν ἀπάθειαν, καὶ ἀντὶ θανάτου τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἀντὶ τῆς φθορᾶς τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἀντὶ τοῦ κρίνεσθαι τὸ κρίνειν, καὶ ἀντὶ τοῦ τυραννῆσθαι τὸ βασιλεῦσθαι μεταλαβῶν· ὃ τε γὰρ σπὸν γένος ὡς οἶμαι τὴν ἔλπην δι' ὅλου τοῦ ἀγίου πνεύματος ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκρασιν ἀνέφηνε· καὶ ὁ κάλαμος τὸ βασιλεῖον σχῆπτρον καὶ τὸν δεῖον νόμον ὑπέφηнен· ὃ δὲ ὕσσωπος τὴν ζωτικὴν καὶ σωτήριον ἐγερσιν αὐτοῦ, δι' ἧς καὶ ἡμᾶς ὑγίασεν, ἐδείξεν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἱκανῶς καὶ ἐν τῷ Ματθαίῳ καὶ ἐν τῷ Ἰωάννῃ διήλδομεν· τὰ δὲ καὶ τῷ Μάρκῳ διδόντος Θεοῦ ἐροῦμεν· νῦν δὲ τῶν ἐξῆς ἐχάμεθα.

Sequens quoque fragmentum, quod satis connectitur cum praecedente de Christo orante in Gethsemani Luc. XXII. 46. post textum: προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσελθῇτε εἰς πειρασμόν, nonnisi mutilatum et brevius extat apud praedictum Gallandium loc. cit. p. 117. En autem integrum, ut ab auctore provenit, in praedicto vat. cod. 1611. f. 292. b.

Διονυσίου Ἀλεξανδρείας. Ὅπερ καὶ αὐτὸς προσηύχετο, πολλάκις πίπτων ἐπὶ πρόσωπον· καὶ δι' ἀμφοτέρων τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν αὐτῶν· τοῦ τε, εἰ δυνατόν παρελθέτω τὸ ποτήριον· καὶ τοῦ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· τὸ γὰρ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν ἔλεγε, καὶ τοῦτο ἦτοι, οὐ τὸ μὴ δὲ ὅλων πειραθῆναι περιστάσεως, ἢ ἐν δυσχερίᾳ τινὶ μὴ γενέσθαι καθάπαξ· καὶ γὰρ ἀδύνατον μάλιστα μὲν ἴσως καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ τὸ παντελῶς ἄγευστον χαλεποῦ τινος διαβιβῶναι· ὅλος γὰρ, φησιν, ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται· καὶ τὸ πλεόν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀνθρώπου, κόπος καὶ πόνος ὡς καὶ αὐτοὶ λέγουσιν· ὀλίγος ἐστὶ καὶ λυπηρὸς ὁ βίος ἡμῶν· ἀλλ' οὐδὲ εἰκὸς ἦν αὐτὸν κελεύειν εὐχέσθαι, μὴ πληροῦσθαι τὴν ἀράν τὴν λέγουσαν· ἐπικατάρατος ἢ γὰρ ἐν τοῖς ἔργοις σου· ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· ἢ

τὸ, γῆ εἴ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ δι' ἣν, καὶ ποικίλως αἱ δεῖαι γραφαὶ τὸ περιπαθεῖς τοῦ βίου δεικνύσαι, κοιλάδα κλαυθμῶνος αὐτὸν καλοῦσιν· μάλιστα δὲ τοῖς ἀγίοις ἐπαλήγῃς ὁ κόσμος· πρὸς οὓς ἀθέμιτον αὐτῷ ψεύδεσθαι λέγοντι· ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θλίψιν ἔχετε· καὶ ὁμοίως διὰ τοῦ προφήτου· πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων· ἀλλὰ τὸ μὴ εἰς πειρασμόν εἰσελθεῖν λέγειν αὐτὸν ὑπολαμβάνω, τὸ ῥυσθῆναι μὲν κατὰ τὸν προφήτην τῶν θλίψεων· ἐκ πασῶν γὰρ αὐτῶν, φησι, ῥύσεται αὐτοὺς ὁ κύριος· ὡς δὲ τὸ αὐτοῦ βῆμα ὑπὸ σκηνῇ κρατῆσαι τῶν θλίψεων καὶ τῆς νίκης ἧς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνίκησε, μετασχεῖν· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε, ἐπήγαγεν· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμον· καὶ προσεύχεσθαι δὲ πάλιν ἐδίδασκε μὴ ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν· καὶ δὴ καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν· τουτέστι μὴ ἐάσης ἡμᾶς ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν· ὅτι δὲ τοῦτο ἦν οὐ τὸ μὴ πειρασθῆναι, ῥυσθῆναι δὲ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, προσέθηκεν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· καὶ τί διενήνοχεν, ἴσως ἔρεῖς, τὸ πειρασθῆναι, καὶ τὸ εἰς πειρασμόν ἐμπεσεῖν ἥτοι εἰσελθεῖν; ὃ μὲν γὰρ ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, ἡττηθήσεται δὲ εἴπε μὴ ἀγωνίζοιτο ὑπερασπίξει δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ Θεός, εἰς πειρασμόν οὗτος ἐνέπεσε, καὶ εἰς πειρασμόν εἰσῆλθε, καὶ ἐστὶν ἐν αὐτῷ, καὶ ὑπ' αὐτὸν ὥσπερ ἀχθεῖς αἰχμάλωτος· ὃ δὲ ἀντιστῶν καὶ ὑπομεινῶν, πεπειρασταὶ μὲν οὗτος, οὐ μὴν εἰς πειρασμόν εἰσῆλθεν ἥτοι ἐνέπεσεν ἀνήχθῃ γοῦν ὁ Ἰησοῦς ὑπὸ τοῦ πνεύματος, οὐκ εἰς πειρασμόν εἰσελθεῖν, ἀλλὰ πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ ὁ Ἀβραάμ οὐκ εἰς πειρασμόν εἰσῆλθεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς πειρασμόν ἦγεν αὐτὸν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐκείραζεν, οὐκ ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς πειρασμόν· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐπείραζε τοὺς μαθητάς· ὃ μὲν γὰρ πονηρὸς πειράζων, εἰς τοὺς πειρασμοὺς καθέλκει, οἷα πειραστὴς κακῶν· ὃ δὲ Θεὸς πειράζων, τοὺς πειρασμοὺς παραφέρει ὡς ἀπείραστος κακῶν· ὃ γὰρ Θεός, φησιν, ἀπείραστός ἐστι κακῶν· ὃ μὲν γὰρ διάβολος ἐπ' ὀλεθρον ἔλκων βιάζεται, ὃ δὲ Θεὸς ἐπὶ σωτηρίαν γυμνάζων χειραγωγεῖ.

¶ Vidimus in fine primi fragmenti a Dionysio scriptum fuisse etiam in evangelium Iohannis. Reapse in cod. vat. 1996. f. 78. pervetusto, saec. ferme X. olim Monasterii Cryptoferratae, in Cat. inedita ad fol. cap. VIII. 12. legitur ut nos infra ponimus.

Διονυσίου Ἀλεξανδρείας. Τὸ δὲ εἰμὶ, τὸ αἰδῖον τῆς ὑποστάσεως σημαίνει· ἀπαύγασμα γὰρ ὡν φωτὸς αἰδῖον, πάντως καὶ αὐτὸς αἰδῖος ἐστὶν· ὄντος γὰρ αἰεὶ τοῦ φωτός, δῆλον ὡς ἐστὶν αἰεὶ καὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο γὰρ ὃ τι φῶς ἐστὶ τῷ καταυγάζειν νοεῖται, καὶ φῶς οὐ δύναται μὴ φωτίζειν εἶναι· πάλιν γὰρ ἡλδομεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα· εἰ ἐστὶν ἡμέρα, ἐστὶν αὐγὴ· εἰ τοιοῦτον μηδὲν ἐστὶ, πολὺ γε δεῖ παρῆναι ἥλιον· εἰ μὲν οὖν αἰδῖος ἦν ὁ ἥλιος, ἀπαυστος ἂν ἦν καὶ ἡμέρα· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν, ἀρξαμένου τε ἡρξάτο, καὶ παυομένου παύεται· ὃ δὲ γὰρ Θεὸς αἰώνιος ἐστὶ φῶς, οὔτε ἀρξόμενος οὔτε λήξων ποτέ· καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἀνωρχον καὶ ἀειγενές· ὄντος οὖν αἰωνίου τοῦ πατρὸς, αἰώνιος ὁ υἱὸς ἐστὶ, φῶς ἐκ φωτός· ὡν φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἀπαύγασμα πνεύματος δὲ ὄντος, πνεῦμα γὰρ φησιν ὁ Θεός, ἀναλόγως πάλιν ὁ Χριστὸς ἀτμίς λέλεκται.

INDEX AD EPISTOLAS FESTALES S. ATHANASII,
ET AD CHRONICA DUO.

A

Aegypti praefecti.

- Aelius Olympius Palladius samosatensis annis 371. 372.
Aelius Palladius palaestinus, dictus Cyrus, annis 371. 372. 373.
Cataphronius biblius an. 356. 357. et p. 162.
Faustinus chalcodonensis an. 359. 360.
Flavianus illyricus an. 364. 365. 366, et p. 163.
Florentius an. 331. et p. 39.
Gerontius armenius an. 362. et p. 162.
Hyginus italicus an. 331. 332.
Hyrieus damascenus an. 364.
Italicianus italicus an. 359.
Longinus nicaenus an. 341. 342. 343.
Magninianus an. 330.
Maximus nicaenus an. 356.
Maximus rhacotensis an. 364.
Nestorius gazeus an. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352.
Olympius an. 362. 363, et p. 162.
Palladius italicus an. 344.
Parius corinthus an. 358. 359. (Vel Pariesius p. 12.)
Parnassius an. 357.
Paternus an. 334. 335. 336.
Philagrius cappadox an. 337. 339. 340. (Conf. tamen adu. p. 60. et 72.)
Photinus an. 361.
Proclianus an. 366. 367.
Sebastianus thrax an. 353. 354.
Tatianus Lucius an. 367. 368. 369. 370, et p. 164.
Septimius Zeneus an. 328. 329.
Theodorus heliopolitanus an. 338.
Zenophilus an. 333.

Gaudeo me hunc Aegypti praefectorum non mediocrem numerum addere potuisse illis, quos ab Augusto ad Caracallam sedulo collegit vir doctissimus Iohannes Labusius egregio libello edito Mediolani anno 1826. Sine dubio autem hic numerus augeri adhuc facile potest, vel ex operibus Athanasii, vel ex historicis rerum eius temporis, puta Theodoret, Socrate, Sozomeno, aliisque. Ecce Allatius in diatriba de Theodori n. 25. nominat Theodorum samium Alexandriae praefectum. Ecce item in vita Chrysostomi a nobis edita in hoc volumine part. II. p. 267. Theodorus alius iunior Aegypti praefectus (ubi ἀρχων vel ἐπαρχων vel ἑπαρχος dicendus fuisse a nobis latine sollempniore vocabulo *praefectus*.) Praefectorum autem, seu Bassarum, mahumetanorum Aegypti series chronologica est in cod. arab. vat. 734.

- Abrahami sacrificium sapienter ventilatur p. 68.
Alexander Athanasii praecessor moritur post scriptam paschalem epistolam an. 328. p. 2.
Amen. sollempne populi orantis responsorium p. 86.

- Antonius magnus miracula patrat Alexandriae p. 5.
Arius et Manes arguuntur p. 93. 107. 110.
Ariani falluntur in computo paschali p. 6. Excommunicantur ab ecclesia romana p. 7.
Arsacii et Valentis arianorum ignominia p. 7.
Athanasius admodum iuvenis adsumitur ad episcopatum an. Christi 328. post pascha p. 2. et 3.
Eius ad comitatum i. e. aulam Constantini M. iter p. 2. et 52. Visitat Thebas p. 2. Pentapolim et partes inferiores p. 3. Superiores p. 163. Renuit pergere ad synodum caesareensem p. 3. Accedit ad tyriam, sed ab ea mox profugit p. 4. In exilium mittitur Treviros a Constantino p. 4. Pergit Constantinopolim p. 4. Aquileiam p. 8. Eius prima fuga ex urbe Alexandria p. 5; secunda p. 12. tertia p. 14. Scribit ex urbe Roma p. 116. Magno cum honore et plausu revertitur ex Italia et Roma Alexandriam p. 8. et p. 161. Alius reditus p. 13. Tertius p. 14. Occurrit Ioviano imp. p. 14. et 163. Aedificat in Mendesio ecclesiam, quae postea de nomine eius dicta fuit p. 17. Moritur prodigiose an. 173. p. 18. et p. 164. Athanasii biblicae duae interpretationes insolitae p. 19. 20. Heortasticarum eius fragmenta recitaverunt Cosmas Indicopleustes, et Severus antiochenus. (Vide in propriis locis.) Item codices vaticani p. 119. et praef. p. 6. et 7. Athanasio patriarchae subiectae Aegypti provinciae numerantur p. 1. vulgabimus postea nos Abraham, Isaac, et Iacob, (Athanasii sermonem de ex codice coptico.)

B

- Bresidas (vel Barasides) notarius vel secretarius p. 15. et p. 163.

C

- Caesareum, basilica alexandrina, occupatur a catholicis p. 15. Incenditur, ibidem.
Canon utriusque testamenti anno 367. ab Athanasio conficitur, seu proponitur, p. 16. et 153. (Utile erit conferre similes canones apud S. Cyrillum hierosol. catech. IV. 35, et 36, et S. Augustinum de doctr. chr. lib. II. 13.)
Communio eucharistica etiam extra pascha p. 54.
Confessionem peccatorum faciendam docet Athanasius p. 83.
Constantinus magnus moritur an. 338. p. 5.
Constantius imperator moritur an. 361. p. 13.

D

- Didascalia apostolorum, id est constitutiones apostolorum a Clemente scriptae p. 157.
Dies Deorum, id est dies hebdomadae, Lunae, Martis, Mercurii etc. p. 1.
Diocletiani edictum ex cod. vat. praef. adn. p. 8.
Diogenes notarius imperatoris p. 11. 162.
Dominicum (i. e. ecclesia) S. Dionysii Alexandriae p. 162. 163.

E

- Epistolae episcoporum canonicae mutuae p. 115.
 Episcoporum promotiones ab Athanasio factae p. 115, et p. 145.
 Eucharistiae veritas p. 28. 50. 53. 57. 78. 81. 123.
 Eudaemon virgo monialis torquetur Athanasii causa p. 13.

F

- Festa ethnicorum, iudaeorum, improborum, reprehenduntur p. 34. 57. 134.
 Fides religiosa ante omnia p. 107.

G

- Georgius occupat sedem alexandrinam p. 12. 162.
 Occiditur, ibidem.
 Gregorius cappadox obtruditur Alexandriae episcopus p. 5. Eius tyrannis p. 6. Moritur anno 346. p. 8.

H

- Heraclius comes p. 162.
 Hilarius notarius p. 162. 163.

I

- Ieiunii salutaris vera ratio, eiusque laudes p. 23. 25. 49.
 Interpretatio spuria s. scripturae reprehenditur ab Athanasio p. 36.
 Iovianus imperator p. 14.
 Iudaeorum recentiorum paschalis ritus vituperatur p. 26. 65. 134. 136. 144.
 Iulianus imp. sistit persecutionem p. 13. Instaurat p. 14. 162. Eius epistola seu minax edictum, ibi et p. 162. Moritur anno 363, ibi. (Invehitur Iulianus contra Athanasium etiam in epistolis suis 6. et 26.)

L

- Lectio biblica quaedam rara apud Athanasium p. 65. Alia bona p. 79. Alia p. 102.
 Lucius presbyter nititur invadere episcopatum alexandrinum p. 16. 164. Mittitur ab Arianis ad Iovianum imp. p. 163. Non sine gravi discrimine evadit p. 164.

M

- Magentius interficit Constantem imp. p. 9. (Ibi v. 1. adde *gubernante ante eodem.*)
 Meletiani contra Athanasium p. 52. 53, quorum nomina sunt Callinicus, Ision, Eudaemon (hi fuerunt Athanasii accusatores ut constat ex aliis Athanasii scriptis) Geloeus, Hieracammon, qui se dicebat Eulogium.
 Meletianorum mendacium p. 114.
 Missae usus quotidianus p. 123.

Missio vana catholicorum ad Constantium imperatorem p. 10. 161.

Modestus vicarius p. 162.

Montanus palatinus silentiarius conatur occupare sedem Athanasii p. 10. Adfert Constantis acerbas litteras p. 161.

N

Nicaenum decretum de paschate p. 1. et 133.

O

Oratio mutua commendatur p. 38.

P

- Paschatis certi termini apud Romanos ex traditione S. Petri apostoli p. 9. Paschale festum futuri mundi symbolum p. 29. Vel superni gaudii imago p. 161. Accurata de paschate doctrina p. 127.
 Pastoris liber citatur ab Athanasio p. 101.
 Patriarcharum alexandrinorum scripta inedita et catalogi praef. adn. p. 9.
 Paulus notarius p. 162.
 Pauperum et peregrinorum cura commendatur tempore paschali p. 30. 51.
 Periodus quinquagenaria paschalis p. 7.
 Petri alex. fragmentum ex Severo praef. adn. p. 8.
 Proclianus macedo dux p. 15.
 Pythiodorus thebanus fert Iuliani edictum ad Athanasium p. 14. 163.

S

- Schisma in Augustamnica p. 6.
 Sebastianus dux p. 162.
 Serapioni Thmueos episcopo scribit Athanasius p. 115. (Eiusdem Serapionis sermonem de S. Macario proferemus nos aliquando ex codice coptico.)
 Severi antiocheni laudatio in S. Athanasium praef. p. 11. 12.
 Synodus caesarensis p. 3. Naissensis p. 7. Sardicensis p. 7. Tyria p. 4.
 Syrianus dux p. 11. 162.

T

- Terrae motus in Aegypto et maris retrocessio p. 15.
 Theonae ecclesia Alexandriae p. 5. 11. 162.
 Traianus dux. p. 16. 164.
 Thereu (seu Chereu) prima mansio ab Alexandria p. 162. 163.

V

- Valentiniani et Valentis imp. edictum contra episcopos reduces p. 163.
 Victorinus dux p. 163.

NOVAE PATRUM BIBLIOTHECAE

VOLUMINIS SEXTI

PARS SECUNDA.

EDITORIS PRAEFATIO.

I. Leonis Allatii tres ineditas diatribas, *de Nicetis, de Philonibus, et de Theodoris*, magno desiderio requirebant eruditi homines iam inde a Labbei et Fabricii temporibus; alii etiam tamquam deperditas complorabant. Equidem et ipse non semel eas commemoraveram, atque a me inspectas in auctoris schedis vallicellianis, coeptasque adeo describi dixeram. Res tamen abrupta diu iacuit, donec vir doctissimus, mihiq̃ue amicissimus, et de catholica religione ac romana ecclesia maxime meritus, P. Augustinus Theinerus, philippini in Urbe Oratorii presbyter ac bibliothecarius, pretiosas illas mihi schedas Allatii divulgandas concessit: quo statim munere laetus, sextum hoc bibliothecae meae volumen exornandum putavi. Sunt hae diatribae manu ipsius Allatii scriptae, minutis admodum litteris: et quamquam exemplar aliud quoque a recentiore manu confectum aderat, attamen absque autographo Allatii vix bonam editionem sperare licuisset. Neque vero quisquam existimet, sine ullo meo labore hoc editionis pensum fuisse absolutum: etenim in Nicetis praesertim atque Philonibus, permulti mihi libri pervolutandi fuerunt, ut memoratas ab Allatio auctoritates, ad veritatis ut par erat normam exigerem. Cumque Allatius priscis libris usus fuisset, nulla saepe typographi aut loci adiecta designatione, qui neque capitulis essent distincti, neque aliis criticae artis adiumentis instructi, multam ea res molestiam mihi creavit, nec paucorum mendorum purgationis necessitatem imposuit. Itaque non sine patiente mora dedi operam, ut citatos prope innumeros ethnicorum aut christianorum locos, in ipsis fontibus recognoscerem; quos quidem textus non raro distortos vel mutilos vel mendosos esse deprehendi. Et male profecto de lectoribus meis meriturus eram, si hanc perpetuae recognitionis sedulitatem praetermissem. Tum vero contigit ut pro vetustis saepe et obsoletis auctorum editionibus, novas melioresque laudarem post Allatii curatas obitum; quod idcirco moneo, ne quis forte ἀπιστοποίησιν aliquando miretur.

II. Tres itaque amplissimas in lucem, quas diximus, diatribas, et plurimum desideratas emittimus, quibus identidem scholia nostra appingimus. Cogitaverat, et fortasse coeperat conscribere Allatius 1. de Melodis quoque Graecorum. 2. de libris apocryphis. 3. de academiis orbis. 4. de Graecis qui latine scripserunt: tum et alias diatribas de homonymis, id est de Constantinis, et de Leonibus; quarum alteram sine dubio conclusisset suo cum nomine et scriptis noster Leo, S. Hieronymi exemplo, qui se postremum in Scriptorum ecclesiasticorum catalogo posuit. Sed ego certe nihil fere magis requiro, quam eius deperditam quandam lucubrationem, cuius tenorem ita describit Ianus Nicius in epistola ad Naudaeum, prout in schedis vallicellianis legitur. « Allatius ostendit mihi librum pro catholicis graecis, te postulante » inchoatum, et prope ad absolutionem perfectionemque perductum: magnum est » opus, et multis quaternionibus constans; speratque te inde posse sine alia alterius » ope mutuare omnia quae tibi usui sint ad geographiam quandam conficiendam. » Ibi enim cuiuscumque patriarchalis ecclesiae in oriente fines describuntur, quos » intra, qui patriarchatus munere fungebatur, iurisdictionem suam exerceret. » Videtur itaque Allatius instituisse opus, cuiusmodi postea Lequinus sub orientis christiani titulo adornavit, posthumumque reliquit. Sed ad tres πάλιν diatribas ut regrediar,

non exiguus editionis illarum fructus est, quod mihi commodam ansam obtulerunt vestigandi postea in vaticanis praesertim codicibus, edendique nonnullorum Nicetarum scripta, et multorum Theodororum. Namque Philonibus nihil a me fuit addendum, praeter notitiam editorum nuper Venetiis a RR. Mechitaristis, et Mediolani ac Romae a nobis, Philonis iudaei novorum aliquot librorum, ut proprio loco narrabimus.

III. Iam quia ad hoc nostrum volumen tantus redundat a Leone Allatio honor atque incrementum, aequum est ut benemerentissimi viri memoriam atque praeconium pro viribus augeamus. Etenim vitae eius quidem atque scriptorum notitia in plurimis libris extat, puta in Calogera T. XXX., Niceronio T. VIII., Morroffio polyhist., Zacharia hist. litt., praeter illos eruditos a Fabricio B. G. T. X. p. 405. nominatos. Verumtamen qui plenum et uberem commentarium de nostri Leonis vita scripserat Stephanus Gradus ragusinus, contemporaneus eiusdem ac familiaris, in ms. adhuc codice latitabat inter schedas ipsius Allatii vallicellianas; in quo licet manuscripto nomen Gradii non legatur, satis tamen constat ex Appendinio in historia litteraria urbis Ragusae lib. I. cap. 3, et ex Caietani Marinii historia archivi pontificii (p. 32) a me ante hos annos edita, hunc esse allatianae biographiae auctorem. (Item ex tomo XX. p. 413. ephemeridum doctorum virorum Italiae, ubi fit adhortatio ad edendam Allatii conscriptam a Gradio vitam.) Ceteroqui falli videtur Appendinius, dum e duabus a Gradio conscriptis vitis, Allatii scilicet et Petri Messae, hanc Messae imperfectam dicit; quod contra est; etenim illa potius Allatii mutila est, ut proprio in loco agnosceamus; mutila, inquam, in schedis certe vallicellianis: nam si forte alibi perfecta latet, ea meam certe notitiam hactenus fugit. Iam vero haec a Gradio scripta historia, praeter latinam elegantiam atque facundiam, maximae auctoritatis est summamque meretur fidem: fuit enim Gradus annis aliquot sub ipsius Allatii auctoritate in bibliotheca vaticana, ac deinde anno 1682. muneris successor, postquam eius fuerat quotidianus convictor ac sodalis. Nam et duo Gradii epigrammata in schedis legebam.

Ad Leonem Allatium de ostreis muneri missis.

Postquam haec adriacae gustabis fercula testae,

Dic tua quid melius Smyrna Chiosque ferunt?

Item aliud de eodem munere ostreorum.

Adde merum, festoque volens explere Lyaeo,

Nos etenim siccis noxia turba sumus.

Porro hanc vitam Gradus anno doctissimi viri septuagesimo sexto scribebat, id est septennio ante eius obitum, ut infra n. 12. Utrum vero eam continuaverit nec ne, alio fortasse tempore constabit: interim grandis defectus est, quem testantur in ms. vallicelliano Augustini Mariotti verba inscribentis: *Fragmenta quaedam de Allatii vita*. Reapse, praeter Gradii lucubrationem, magna est illic farrago elogiorum in Allatium tam vineta quam soluta oratione, diplomatum, epistolarum, testimoniorum etc. cum ipsius Leonis supremis tabulis. Et quidem aliud doleo, quod nempe Pompeii Compagnonii, doctissimi episcopi, opus cum titulo *Allatiana*, in vallicellianis schedis appellatum, nusquam apparet: in quo Allatii dicta, gesta, et memoranda quaeque, cum librorum censura extitisse puto. Nunc, omni per tot monumenta et reliquias vagatione omissa, quae mei otii non est, ad Gradii scriptum veniamus, quod compluribus magnisque, ipsius Allatii manu, additamentis refertum conspicitur.

LEONIS ALLATII VITA

AUCTORE STEPHANO GRADIO.

1. Chium insulam, urbemque insulae cognominem, satis constat celebrem olim et magni nominis fuisse inter ceteras Graeciae civitates. Quippe Homeri (ut constantior fama est) Theopompi, Theocriti, Ionis, multorumque praeterea clarorum virorum natalibus inclyta, egregie respondentem ceterae nobilitati originem ipsa suam a Neptuno ductam praefert. Hunc etenim ferunt in desertas etiamnum eas terras delatum, nymphaeque indigenae amore captum, prolem ex ea stirpis virilis suscepisse, quae ob effusam forte caelitus, quo die edita est, magnam nivium copiam, Chii vocabulum ex re acceptum conditae ibi a se civitati reliquerit. Haec atque talia famae placuisse de Chiorum primordiis, quamquam fabulosa ea quidem, atque inania sunt, non leve neque dubium antiquae eorum claritudinis argumentum est. Ingentia deinde populum undecumque profectum incrementa sunt consequuta, et insignis in utramque partem fortuna; propagata siquidem in immensum soboles, magno fuit civitati et in cultu pacis ornamento, et ad bella obeunda praesidio: gravibus namque bellis, et sua tuendo proferendoque, et communi Graecorum saluti serviendo, sese continenter exercuit. Fama tenet in classe Ionum, quae sese Medis mare primum ingredientibus opposuerat, centum amplius Chiorum naves militasse, dilabentibusque metu sociis, pugnae locum ad exitium usque retinuisse *. Conveniens tantae constantiae fuit navata hoc a populo ad superandos ad Salaminam hostes et mari exigendos opera; nec aliis magis adiutoribus orta ex ea victoria maritima Atheniensium potentia stetit, aut alias maiore in discrimine versari eadem visa est, quam cum maxima civitas (ita Chios gravissimus auctor Thucydides appellat) intutam existimans Atheniensium, post sicilienses clades, societatem, recedendum ab ea sibi iudicaverat; quo loco idem scriptor magnam Chiis moderationis, et secundae fortunae temperanter habitae, laudem tribuit *. Perfuncta illa pridem variis casibus deinde est, et inter praevalentes Atheniensium et Spartanorum vicissim opes, cum dignitate versata. Mox Macedonum, ac deinde Romanorum, impetus communi reliquae Graeciae fato experta, aut propriis aut romanis, qui mox in longum valuerunt, legibus paruit; donec perdomito italicis classibus et Francorum armis imperio Orientis, et magna deinde ex parte amisso, primo in Venetorum, mox in Genuensium ditionem conversa, et quasi propria Iustinianae clarissimae eius civitatis familiae provincia facta est; in cuius nomen ultro venerunt reliquae etiam eiusdem civitatis familiae, quibus a republica id ius tributum est, propterea quod omnis eius expeditionis sumptus earum pecunia factus fuerat. Atque hinc surgentes in Asia vicinaque Europa Ottomanorum opes mature sibi conciliandas rati, annuo tributo sponte oblato, securitatem a barbaris perque eorum terras mercaturae cauti, libere commeandi facultatem redemere, superstite etiamnum Graecorum imperio: idque consilium civitati tum ad rerum copiam, tum ad frequentiam hominum summo adiumento fuit. Et quamquam extremis Solimani principis annis, fraude Piali maris praefecti occupata, Turcarum praesidium ac praetorem, qui ius diceret acceperat, non contemnendam tamen, ut cum barbaris, speciem libertatis adhuc retinet, quod cives in commune contulere, ut coetus rei publicae gratia celebrari, contra Turcarum erga devictas gentes morem, permittantur: legumque suarum usu adhuc superstite, et publico christianae religionis cultu in illo Graeciae tractu emineant.

2. Haec fuit patria Leonis Allatii, cuius ego vitam scribere aggredior. Patrem habuit Nicolaum Leone genitum, qui primus suae gentis Allatius est appellatus, cum forte de sale nescio quid inter amicos rideretur in celebri quodam, cui ipse intererat, convivio; nam

* Herod. Weiss.
VI. p. 445.

* Thuc. VIII. 24.

germanum eius familiae Bistarchae nomen est, vetusque et inelyta in civitate nobilitas (1). Nec enim inusitata est apud Chios huiusmodi cognominum fortuita mutatio; quo fit, ut magna inde originis civium, magna antiquitatis ignoratio sit consequuta. Matri Sebastae nomen fuit e gente Neuridarum, summae item nobilitatis vetustatisque; quippe etiam Hippocratem illum Coum artis medicinae principem, Neuridam vocatum auctor est Tzetzes (2). Vicinitas autem Chiorum, Coorumque, et eadem a coloniis Ionum demissa propago, vetusque et nunquam intermissa duorum populorum societas, non alienam coniecturam praebent referendae ad eandem stirpem originis. Accedit quod Chii, diverso prorsus a ceteris Graecis usi falo, intacti evasere a cladibus Gothorum, Sclavorumque, ac Saracenorum, quibus eversum prope universum Graecorum est nomen: a Turcis vero (quorum iugum non vi subacti, sed dolo circumventi patienter acceperunt) elementi admodum et leni semper imperio habentur, ut civibus nulla vexatis iniuria, nulloque graviore tributo pressis, avitas retinere sedes, sobolemque propagare, et antiqua tueri nomina prorsus liceat, et liberum solutumque sit. Haec tamen argumenta quam gravis sint momenti in tanta antiquitatis caligine, indubitanter affirmare non ausim. Itaque tantae persuasionis veniam virtuti doctrinisque Allatii a posteris impetrandam relinquo. Ceterum non desunt vetusta item monumenta, sed vicinioris nostris temporibus aevi, quae utriusque stirpis claritudinem prolixè testantur, et praecipue (quod magnum non modo nobilitatis, verum etiam pietatis argumentum est) fundata eorum liberalitate, magna ex parte, religiosa monachorum domus, cui *νέα μονή* vocabulum est, ingenio loci, et edificii elegantia, ad haec splendore opibusque in illa Graeciae parte multo clarissima. Accedit splendor a Nilo Neurida Colossensi praesule, cuius ob religionis christianae constantiam a Turcis interfecti summa est apud Graecos veneratio. Eius etiam ingenii non vulgaria monumenta a doctis piisque viris laudantur, interque cetera scriptae luculenter ab eo res gestae matronae chiaë ob mortem pro Christi fide constanter obitam nobilis feminae (3).

3. Hoc maxime genere prognatus Allatius, ubi primum aetatem institutionis patientem habuit, magno impetu ad studia litterarum effusus, nullum legendi meditandique finem faciebat, plurimaeque illustrium scriptorum dieta et poetarum carmina memoriter ediscebat: id autem quod prae ceteris optime faceret, summa de eo omnia prudentissimus quisque augurabatur, virumque sapientem et egregie doctum futurum affirmabat: quippe nullum certius in puero excellentis ingenii argumentum est, quam memoriae felicitas. Verum ut vitalis esset, nemo non magnopere dubitabat, ob valetudinis infirmitatem, gracilemque et supra modum tenuem corporis habitum, unde fiebat ut asparagus ab aequalibus per iocum appellaretur. Accessit avunculi disciplina paulo quam res poscebat severior, qui delectatus indole pueri, summoque eius ob sanguinis necessitudinem amore captus, plus illi oneris, quam tenera adhuc aetas ferre posset imponendo, pensumque ab eo quotidianum dure admodum exigendo, confusum illum animo sibi que diffidentem et prope hebetem effecerat: cui tamen incommodo satis mature obviam itum est, praesenti matris prudentissimae feminae consilio. Haec, ubi quadam die languentem puerum offendit, propter acceptas ab avunculo levem ob causam graves plagas, lividumque et cruentum hac de causa eius corpus animadvertit, evocatum fratrem, et graviter non lingua modo, sed prope etiam manibus increpitum castigavit, edocuitque ut in posterum minus rigida erga puerum eiusque aetati atque ingenio aptiore erudiendi ratione uteretur.

(1) Allatium fortunae bonis non caruisse, cognosco ex eius syngrapha ms. qua anno 1656, idest decimo tertio ante obitum anno, patrimonium suum chiense donat patriae urbi; paternos quidem lares, ut ibi fieret erudiendis pueris gymnasium; praedia autem, quasi dotale eiusdem gymnasii subsidium. At vero quicquid bonorum vel pecuniae Romanae adeptus est, collegio athanasiano Graecorum in Urbe legavit, ut alumnorum ex patria sua deligendorum certus numerus ibi aleretur. A. M.

(2) Deest in scheda hoc nomen, quod supplevi, spectans Tzetzem chil. VII. hist. 155.

Οὗ Νέβρος, οὗ Γνωσίδιχος, ἐξ οὐπερ Ἰπποκράτης. A. M.

(3) Superest haec Nili de hac forti matrona chiensi lucubratio in codice allatiano 74. A. M.

4. Is fuit Michaël Neurida vir, aetate accedente, summi consilii summaeque in rebus gerendis industriae ac dexteritatis, cuius beneficium est receptum in urbe Constantinopoli Iesuitarum collegium, res antea a multis cum magno labore magnoque negotio, ita nullo successu saepe tentata, ubi ille complures annos, cum non vulgari rei christianae commodo versatus est: verum haec multo postea fuere. Ceterum tunc a summo pontifice Clemente VIII. cum de condendo in urbe Chio eius societatis collegio agigaretur, admodum iuvenis evocatus est ex athanasiano Graecorum in Urbe collegio, ubi philosophiae operam dabat, sociusque proficiscentibus in eam civitatem Vincentio Castagnolae siculo, et Georgio Iustiniانو chio datus est, ut iuventutem graecis litteris institueret: quo ille in munere triennium exegit summa cum ingenii ac diligentiae laude: quae quidem, ut in novi collegii dignitatem redundaret, rem primis coeptis validissimam, Iesuitarum per omne id tempus habitu, vitaeque instituto in eodem collegio usus est, quamquam nullo se voto religionis obstrinxerat, nec ullum, ut moris est, inter tirones constantiae sui propositi periculum fecerat. Cum autem postea ad perficiendum studiorum suorum curriculum Romam est revocatus, habuit loco praemii, ut quem vellet secum e popularibus suis duceret, inter alumnos collegii quod diximus, instituendum. Nec ille dubitavit quin sororis filium eo beneficio afficiendum putaret; qui, quamquam admodum puer erat, eaque de causa, ac praeterea ob crebras corporis infirmitates, longinqui itineris iactationi minime se parem putaret, avunculiue severitatem vehementer aversaretur, studio tamen litterarum, quo impotenter ardebat, et quia in Urbe propter medentium copiam, praesentemque ibi in sanctorum hominum vestigiis reliquisque divinam opem, aliquod levamen suis aegrotationibus inventurum se sperabat, libenter omnino illi se itineri accinxit, non aequae laetis in eo abs sese dimittendo parentibus.

5. Relicta Chio, secunda navigatione Messanam advectus est, avunculo et Castagnola sociis. Ac primo statim appulsu summum vitae discrimen adiit, cum per obscurum noctis e navi ad hospitium, avunculum sequendo, se conferret; in obiectam siquidem foveam imprudens decidit, ubi plurimum aquae tum maxime densis imbribus a caelo ruentis, pluribusque illuc viarum divortiis aggregatis confluxerat; suffocassetque sine dubio, aegre iam resistentem, ni crescentibus magis magisque gurgitibus, avunculi et reliqui comitatus auxilio ereptus esset: namque puerum una cum reliquis non apparentem vestigare aggressi, voce quiritantis admoniti, ad foveam se contulerunt, in quam praevalens quidam viribus et praesens animo iuvenis insiluit, extraxitque semianimum ac intercluso propemodum spiritu. Post aliquos dies recreandae pueri valetudini Messanae actos, Paulam, nobile instituto sodalitatis Minimorum in Calabria oppidum, est ventum, ubi Marius Spinellus, reguli eius loci frater, clericali ipse militiae adscriptus, una cum sorore, quae nomen suum dederat familiae, quam tertii ordinis appellant, haud vulgari pietatis ceterarumque christianarum virtutum laude florebant. Hi, quod Castagnolam non vulgari sibi necessitudine coniunctum habebant, facile a Neurida obtinere, ut Allatium, cuius indole mirifice delectati erant, apud se quoad adlescere retinerent in filii loco habitum, cum alias nondum satis matura aetate ad obtinendum in athanasiano collegio locum videretur esse.

6. Relictus igitur Paulae est, inque Marii domo liberaliter non litteris modo, sed pietate ac moribus institutus, duos prope annos exegit, donec eundem Marium Neapolim profectum sequutus est; ubi, quamquam ad litterarum latinarum eruditionem satis et otii et magistrorum habebat, quod tamen haud ullam ad proficiendum graecae facultatem videret, impetravit ut institutum sibi pridem Urbis adeundae propositum exequi permitteretur; quo tandem, acceptis idoneis viae comitibus, anno a Christo nato MDCXVIII. kal. novembris advectus est: atque in collegium athanasianum ceteros inter scholasticos receptus, praeceptores habuit graecarum quidem litterarum, Marcum Savarum anconitanum, Iasonem Sozomerum cyprium, et Nicolaum Alemannum, eiusdem collegii alumnos: latinarum vero Canterum, in grammaticis Epiphanium Laelium, in humanioribus Herreram, Iesuitarum familiae

praecipuos, quibus indolem suam ad omnem virtutem studiumque ac diligentiam mirifice probavit: namque stata meditandi scribendique munia, colendis ingeniis a magistro imponi solita, tam facile ac celeriter obibat, adeoque solutus a molestiis, quibus adolescentum vulgus obrui solet, otium quod abunde sibi supererat, felicioribus musis impartiebat, ut iam tum agitare animo coeperit rationem, qua publico utiles esse possent labores sui: ad cognoscendos enim praeclaros utriusque linguae scriptores se contulit, vetustatemque scrutandam, studio quidem adeo perseveranti atque intento, ut vix quicquam spatii curando corpori animoque relaxando relinqueret: cumque ceteri garrirent, luderent, somno indulgerent, ille aut legere quippiam, aut lecta in adversaria referre, aut scriptitare et meditari gauderet. Integra quin etiam persaepe graecorum auctorum volumina ob raritatem exemplarium insignia, sua manu exarare; duplici sane cum operae fructu, quod et animum ipse suum praeclaris cogitationibus irrigabat, bonisque implebat seminibus, et simul egregiorum operum aeternitati pro virili parte consulebat. Inde postea thesaurum quantivis pretii confectum ab illo est, quo non ipse modo beatus esset, verum etiam ceteri abunde ditarentur. Eius autem insigniora cimelia sunt, Macarii Chysocephali orationes disertissimae, Origenis philocalia, Constantini Manassis, Georgii Acropolitae, et Theodori cappadocis historiae (1), Himerii declamationibus (2), Eumathii macrombolitae historia amatoria, quorum tamen pleraque aliorum doctorum virorum operâ typis edita sunt.

7. Memoria, ut dictum est, fuit admirabili non modo rerum, qualem a Cicerone Luculum fuisse accipimus, sed etiam verborum, qualis ab eodem celebratur Hortensius, quarum altera sapientes homines et callidos temporum facit, altera disertos. Nemo itaque erat, qui tam multa tamque celeriter cum prosae orationis tum carminum animo defigeret, quique ita defixa aut retinuit diutius aut expeditius pronunciavit. Saepe ille a doctoribus ante triennium accepta memoriaeque, ut fieri solet, mandata, ex tempore appellatus integre ad verbum et castigate repetiit, cum ad haec ipsa suis temporibus per intervalla recitanda satis haberet alium recitantem vel semel audisse; iussusque aliquando, post semestrem a ludocessationem (quia forte gravi valetudine tentatus fuerat) ex duobus paene integris Xenophontis et Homeri libris pronunciare memoriter in crastinum et sequentem dies, id quod reliqui toto illo spatio vix effecerant, non minus feliciter exequutus est, quam intrepide et fidenter receperit, magnaeque illi res haec laudi magnaeque gratulationi fuit; nam multi ad audiendum convenerant a praeceptore invitati, qui delectatus adolescentis virtute, ne a lacrymis quidem in eo collaudando temperasse dicitur.

8. Eximio tamen studio ad poëticam ferri instinctu quodam naturae visus est, cui primo illo ad litteras impetu, ita obsequutus est, ut cetera omnis eruditio, tamquam humilis atque ingloria adolescenti omnino sordesceret. Nec solum versus optimos in graeca lingua, cura ac meditatione adhibita, edebat, sed etiam in colloquiis familiaribus iocisque puerilibus de improviso vincta numeris oratione, nec inepte et summa cum facilitate utebatur; opusque doctoribus erat non calcaribus, ut erga ceteros adolescentes, sed freno, quo ingenii alacritatem plus iusto effervescentem intra modum coercerent; qui tamen fervor aetate postea accedente, monitisque instituentium, sed maxime omnium eius ipsius industria paulatim remisit, in eoque poëtices studium spiritum dumtaxat illum vigoremque in scribendo, et excitantem lectorum animos, ut ita dicam, laetitiam relinquit (3). Egregiam deinde

(1) Est hic Theodorus lector, quem tamen Allatius in diatriba n. 87. distinguit a Cappadoce n. 86. Nam Lector paphlago potius fuisse videtur. Profecto Lectoris historiam in duos libros distinctam habuit in domestico penu Allatius, ex eaque varias olim lectiones ad Valesium misit. Nunc inter schedas Allatii non extat is codex, diuque desideratus videtur, quoniam in schedarum catalogo non numeratur. De hac re nos alibi loc. cit. locuti sumus. A. M.

(2) Extat Himerii exemplar in Vallicelliana, quod est Allatii apographum ex vaticano codice, qui iamdiu aliò, id est Brixiam, fato suo quodam migravit, ut ex Wernsdorfii editoris praefatione cognoscitur. A. M.

(3) Multa sane extant minora Allatii graeca poëmata, sed plura latent. Et quidem ipse in supremis, quas legebam, tabulis mandabat, ut suorum graecorum liber carminum posthumus ederetur; cui negotio curando particulam hereditatis legabat. Ad Oppianum poëtam memini me videre in codice haud exiguo vat. glossas perpetuas et scholia studio Allatii collecta. Quod autem vulgarem quoque Italicorum poësim adamaverit, demonstrat poëtarum nostrorum veterum,

philosophiae operam Francisco Magdalonio, theologiae vero Andreae Iustiniano, qui postea Insulensis episcopus factus est, dominicanae familiae doctoribus, navavit (translata interim collegii procuratio a Iesuitis ad familiam Dominicanam fuerat) tantumque in utraque facultate profecit, ut post absoluta discendi curricula, sollemni ritu philosophus et theologus, accepto publice eas artes docendi iure, sit appellatus; qui honos nisi iis, qui ingenium et industriam suam diligenti experimento probaverint, ex illius collegii instituto haberi nemini solet.

9. Verum haec Allatio cum aliis multis, quorum virtus a vulgo parum eminet, communia sunt; quandoquidem saeculi vitio praeseverae illius legis, de hoc honore cum delectu impartiendo, facilis est venia. Illud praecipuum, nec ita passim usitatum, quod in haurienda divinarum rerum intelligentia, propitium sibi manifesto praesensque divinum numen expertus est. Cum enim initio cognoscendae theologiae parum omnino se proficere sentiret, sibi graviter irascetur, quod illam mentis celeritatem, qua ceteris in rebus adeo felix esset habitus, cum ea maxime opus erat, tardatam hebetemque cernebat, visus est per quietem divum Thomam aquinatem coram audire de parte christianae philosophiae maxime difficili atque obscura disputantem, qua ratione Christus dominus pro humanis criminibus satisfacisset, ubi tunc ille potissimum haerebat, omnesque difficultatum nodos, omnia momenta rationum fuse ac dilucide exequentem: cumque mox evigilasset, summa cum admiratione, intellexit prona sibi illa omnia captuque facilia esse facta, in quibus antea tanto laboraverat opere, seque tam misere, nullo cum successu, cruciaverat. Sed multo maiori admirationi magistro et condiscipulis fuit, cum praeter expectationem de toto illo genere prompte ac subtiliter disserentem audire, unde homini tanta doctrina, tamque magna in ea explicanda sententiarum verborumque copia quaerentes: quae illum in huiusmodi rebus linguae ingenii felicitas per omnem vitam est postea comitata.

10. Haec nos illum saepenumero, summa cum animi voluptate commemorantem audivimus, verentemque simul ne se quispiam arrogantiae vel ineptiarum argueret, quasi scientiae divinitus acceptae inanem gloriam aucupari velit. Hanc promiscuam humanarum mentium indolem aiebat esse, ut quamvis labore atque industria ad omnes disciplinas omnesque artes opus maxime sit, nequaquam tamen in ipso semper nisu conatuque discendi quae velis obtineas: quin usu saepe venire, ut postquam ingenium frustra diu versaveris, inanemque sumpseris, tamquam ad enitendum foetum, operam, eius tamen operae addito mox spatio fructum longe uberrimum feras, sponte deinde, et quasi quodam cum impetu, quaesitis antea rebus ad animum affluentibus: non semel a multorum auctorum accurata ad intelligendum lectione irritum se propositi discessisse, quorum tamen sensus quamlibet abditos, et obscuros, ubi librum post aliquot annos resumpsisset, liquidos et perspicuos expertus sit: nusquam vero id frequentius, quam in versibus faciendis accidere, ex quo ortam persuasionem vulgo esse, instinctu divino versari in suo artificio poëtas; nec immerito cecinisse Ovidium (1):

ex vaf. codice sumptorum series ab eo Neapoli, quamquam non sine multis mendis, divulgata. Item ingens eius collectio italicorum dramaturgorum, quorum spissus catalogus typis cusus extat: ipsa autem dramatum originalia volumina vaticanum quendam pluteum onerant. Ceteroquin ob hanc ineptorum saepe dramatum congeriem, quum a nonnullis derideretur Allatius, quendam scripsit lepidam a me in ms. lectam apologiam; nec lepidam solum, sed eruditam, prolatis ex antiquitate doctorum hominum exemplis, qui ludicris argumentis semet oblectaverunt. Non modica item in schedis farrago est carminum de ipsius Allatii laudibus, ab admiratoribus atque amicis missorum, quae ipse studiose conservabat. Haec inter, laudes quoque domestici conspiciebam allatiani catelli, qui ei lucubrant adsidebat aut blandiebatur, et cuius obitum tulit aegerime dominus: quare et ipse catellus dabat ex inferis epistolium: *Leoni hero quondam suo Amarynthus catellus*.

Has tibi litterulas orcino mittit ab orbe

Ille tuus quondam, sinerent dum fata, Amarynthus.

Cum mihi fregisset vitalia stamina Parca,

Quas non fudisti moesto sermone querelas?

Quois non implesti lacrymis, tua regna, cubile?

Tota ubi saepe soles nocte impallescere chartis,

Pulcraque mansurae committere dicta papyro etc. A. M.

(1) Lacana postea est in schedis, sed videbantur nobis ibi supplendi versiculi, quos interseruimus ex Art. III. 549. ubi de poëtis.

*Est Deus in nobis, et sunt commercia caeli,
Sedibus aethereis spiritus ille venit.*

Ceterum ab ea, quam dixi, humanae mentis natura id proficisci, quae ad suos edendos par-
tus maturitate quadam indigeat, ut quasi semen quoddam studio ac labore coniectum diu
foveat, et intra sese in optatam frugem paulatim educat atque conformet: nec esse mirum,
ut somnia sese ad species animo pridem comprehensas accommodent, ac huius ipsius ma-
turitatis iam perfectae absolutaeque indicia sint ab ipsa natura comparata.

11. Insignia philosophiae ac theologiae doctoris secutus est honorificus ex collegio com-
meatus, cum viatico et vestibus ad iter adornandum necessariis, quo genere munificentiae
affici mos erat adolescentes, qui mores industriamque suam moderatoribus probassent: nec
erat onus impensa, cui tunc ferendae, facultates collegii satis adessent, quae deinde paula-
tim detrimentis et acre alieno adeo imminutae dicuntur, ut hoc tempore, nec ad usurpan-
dum ullum huiusmodi erga discedentes officium, nec ad alimenta ipsa expedienda sufficiant
scholasticorum, quos propterea ad summa paucitatem redactos videmus, non sine gravi rei
litterariae, ac ipsius etiam religionis incommodo: magna siquidem pars graecae iuventutis,
vel otii domestici situ marcescunt, vel operam aliis per Europam academiis aliisque docto-
ribus navando, animum quidem litteris artibusque utcumque excolunt, studia vero erga ec-
clesiam catholicam, et opiniones sacris de rebus, quales domo attulerunt, domum repor-
tant (1). Egressum collegio, et animo repetendae patriae, Messanam usque provectum Ber-
nardus Iustinianus eius Anglonensis episcopus ad sese in Lucaniam evocavit, ut eo adiutore
in suo exequendo munere uteretur, mansitque ibi triennium iuri dicendo, exponendis sacris
scripturis, ordinandisque ad pietatem et religionis cultum cleri et populi moribus praefectus,
magna cum ingenii, dexteritatis, et prudentiae laude, quam ille ab omnibus eorum nomi-
num ordinibus cum saepe alias consequutus est, tum praecipue tempore quo per absentiam
Iustiniani res omnes, quae episcopalem desiderant curam, unius Allatii sponte geri et ad-
ministrari necesse fuit.

12. Commodum agebat ille in ipso flore iuventutis, quam quidem, ut semper, opti-
mis artibus, temperantia, gravitate, et studio litterarum habebat exercitam, nec temere
quisquam cessantem eius animum ab aliqua praeclara meditatione offendisset. Non tamen
effugit humanae infirmitatis incommodum, quin ad voluptates, quas illa aetas ferebat, abri-
peretur, matronae primariae amore aliquamdiu captus. Saepo ego audivisse me meminisse iu-
cundissimum senem, cum se huic adhacsisse scopulo simpliciter et ingenue fateretur, nec
morari se diceret ne occultum id esset, immo non recusare quin operam eius qui res suas
gestas scripturus quandoque esset, etiam ad posterum innotesceret; non quod sibi lapsus
tam foedi recordatio molestiae ruborique non sit, sed quod mirificam voluptatem caperet
divinam gratiam recolendo, quae sibi ad assurgendum illo ex coeno praesto fuit. Nullum
aliocui fructum aiebat futurum cognoscendis maiorum rebus gestis, ubi collecta dumtaxat
praeclare et sapienter ab iis facta tradantur, dissimulatis ambitiose vitiis, ad quae fato nos-
trae mortalitatis universi et singuli ferimur. Hoc enim praeceptionum, quibus instituuntur
humani mores officium esse, ut integrae ab omni vitio pravitate ad legentium animos ac-
cedant; per quas tamen, ut sapientibus placet, tardum et operosum ad virtutem est iter.
Ceterum exempla, quae compendiarium ad recte vivendum promittunt, cum fide tradenda
esse ad rigidam illam historiae regulam, ne quid falsi dicere audeas, ne quid veri non au-
deas; quo legentes, naturae ingenium, cui suam quisquam indolem re ipsa accommodare
possit, ex vero dispiciant. Illud etiam mirum sibi fuisse praedicabat, quod qui intemperans
fuisset in iis, quae ad arcessendos graves corporis morbos nata sunt, nec ulla tunc incom-

(1) Id est schismatici veniunt, et schismatici redeunt. Non ita Allatius, qui in testamento suo adfirmat se ab insti-
tutione athanasiani Graccorum collegii veram religionem didicisse, quam semper retinuerit, et ipso sanguinis pretio
tuiturus fuerit; et hanc nominatim ait esse fidem apostolicam romanam. A. M.

moda valetudine tentatus sit, et nunc septuaginta et sex amplius annos natus (1) natura firmissima utatur, viresque in adolescentia vexatas, integras tamen habeat, nec ullis senectutis vitiis interpellatum se sentiat, quo minus obsequi studiis suis possit, et improbo illi assidue scribendi meditandique labori sufficiat.

13. Quod quidem mihi reputanti, venit in mentem veteris illius terrae graecae fecunditatis, quae gignendis robustis animis robustioribus in corporibus satis esset, ut in Platone, in Isocrate, leontino Gorgia, et plurimis aliis; nec, ut apud nos, quasi consumptis in alterutro viribus, animi plerumque bona vitiis corporis mutata ferat; ut non immerito gloriata videatur ea gens soles apud se melius nitere, ceterisque benigniorem faciem esse caeli. Quid quod ceteras apud gentes quasi peregrinatas accipimus litteras, et bonas artes? quando ipso in Latio, si demas tempora, quae a Ciceronis aetate, aut paulo supra ad Traianum usque principem fluxere, quis oro aut philosophus aut orator insignis fuit? Quis ad historiam scribendam accessit cum stili, aut ordinis, aut diligentiae laude? Graeciam vero perpetuam Musarum sedem et stabilem fuisse comperimus: nec antea florendi omni doctrinarum genere finem fecit, quam esse desierit, accepto Turcarum imperii iugo, cuius immanitate perdita funditus et eversa est. Ceterum ab Homero, omnis doctrinae omnisque humanitatis principe, demissa per eius posteros optimorum studiorum veluti successio, numquam in Graecia intermissa est. Litteras inde una cum legibus in Latium illatas accipimus, quarum laude certe numquam adeo clari fuisse memorantur romani homines, quin simul Graecia abundaret proventu virorum, cum quibus his ipsis de eloquentiae, de philosophiae, de poëtices gloria ambiguum certamen esset: et postquam latina eruditio doctrinaeque, ut dictum est, consenuit, exolevitque, perrexerunt nihilominus graecae litterae valentes esse et vegetae suaeque pristinae dignitatis retinentes.

14. Neque vero per eas stetit, quominus omnis memoria romanae quoque claritudinis posteritati tradita superstes esset, quae quidem post aetatem Taciti (2) vernaculis ab ingeniis aut omnino prodita, aut leviter ex parte tractata, summo cum cultu elegantiaque ad posteros pervenerat operà Dionis, Herodiani, atheniensis Dioxippi, Prisci rethoris; quique hos consecuti sunt, Zosimi, Procopii, Agathiae, alique, qui nunc byzantinae historiae scriptores audiunt (3), quorum plerosque quasi tabulas naufragii, iniuria temporum fractas, a Constantino porphyrogenito collectas habemus, item a Photio homine graeco, de quo tamen merito ambigas plus ne eruditionis ad rem illustrandam litterariam, an superbiae et vanitatis ad conturbandam ecclesiam attulerit. Quid ipsa ecclesia, et res christiana universa, nonne quod una, quod florens, quod erroribus immunis, quod victrix haeresum est, plurimum secundum Deum graecis patribus debet Dionysio, Athanasio, Basilio, alexandrino Cyrillo, Chrysostomo, Nazianzeno? quorum ingenii adeo Graeciam illam posteriorem non paenituit, ut donec superstites fuere, nihil haberet quod priscos suos Demosthenes et Lysias et Isocrates desideraret, quo tamen tempore tullianae facundiae nec vestigium ullum erat in Latio. Perseveravit porro ad finem usque sui haec natio in instituto sibi cultu litterarum; magna-

(1) En quo anno aetatis Allatii scribebat eius vitam Gradius, id est ante illius obitum fere septennio. Obiit enim Allatius, ut passim aiunt historici, annos natus 83, Christi anno 1669, ianuarii die 18. Quamobrem mendosus est Assemanus in praefatione ad Catalogum codicum or. T. I. p. 71, qui ait eum obiisse die praedicto ianuarii anno 1668. Legebam autem ego in schedis supremas quoque Allatii tabulas, seu testamentum, die 28. februarii an. 1668. publica forma conditum, in quo is dicitur *sanus mente, visu, auditu, et intellectu, licet corpore infirmus*. Non igitur superiore mense extinctus fuerat, sed toto illo anno cum senio morbisque luctatus, initio demum sequentis, ut diximus, religiosissimam animam efflavit. Quid plura? Praefatio indiculi Symmictorum Allatii (apud Fabricium T. XIV.) scripta est kalendis aprilis anno 1668, in eaque magnum adhuc illum virum in vivis agere adfirmatur. A. M.

(2) Obiter haec adnotabo, extare in schedis Allatii vallicellianis varias Taciti lectiones ab eo collectas, quas ab eruditis inspicere velim. Item ibi Philonis hebraei coacervantur varietates, cum nonnullis eiusdem Allatii circa Thucydidem curis et prolegomenis. A. M.

(3) Exploratum est, quantam operam contulerit Allatius ad historicos byzantinos illustrandos typisque parandos, puta ad Cedrenum, Logothetam, Cinnamum, Pachymerem, Const. Manassen, atque ad origines constantinopolitanas. Georgium vero Hamartolium (adhuc ineditum) fecerat latinum. Itemque Nicephori opera theologica, quas ego tamen interpretationes non vidi. A. M.

que doctissimorum hominum gloria floruit (quamvis iure multa reprehendantur, quae ob susceptas infeliciter cum ecclesia romana contentiones, plerique Graecorum temere et arroganter facere ausi sint.) Demum cum supremo fato se admotam sensit, evasere a patria clade, plerique doctrina et eruditione praestantes viri, qui magna ex parte languentes iam in orbe terrarum et fastiditas litteras rursus in pretio esse fecere, rursusque Latio veteres artes invenisse visi sunt, et multis a sacculis intermissam sermonis etiam latini elegantiam. Nisi vero quod nemini dubium est, inficiari velimus apertos per omnem Italiam ludos a Gaza, et Argyropulo, quique hos antecessere (Leontio et) Chrysolora Emmanuele, magno in primis momento fuisse ad hanc brevi postea consecutam lucem litterarum. Haec mihi de gentium vetustissimâ iusto fortasse licentius exequenti, nemo iure succenseat; namque vetus illius gloria orationem nostram mendacio eripit; afflicta vero, in qua nunc agit, fortuna etiam invidia liberat. Sed ad incepta redeamus.

15. Post triennem in Lucania moram, coepit Leonem patriae desiderium, et longo tandem intervallo suos visendi. Dimissus itaque ab episcopo admodum invito, illique itineri vehementer adversato, Barium urbem Apuliae principem primo petiit, ubi dum facultatem opperitur navigandi Venetias, delectatus est plurimum loci pulchritudine, rerumque omnium in summa hominum frequentia ubertate. In primis autem admirationi fuit magnificum sancti Nicolai myrensis episcopi templum, cultusque et veneratio, qua celebratur non solum ab indigenis, verum etiam magna omnis generis mortalium copia, illuc religionis causa confluentium. Sed explere animum satis non potuit, cum se ad interiorem contulit aedis partem in primis visendam, ob liquorem illum inexhaustae perennitatis, quem sancti Nicolai manna vocant. Urna marmorea est, reliquiarum sancti episcopi custos, clausa undequaque, marmoreis columnis insistens, qua sacer humor includitur, in cuius superficie natantia quasi humanorum ossium minuta frustula cernuntur; spatium autem quod inde ad summitatem vasis extenditur, quasi nebula quaedam infuseat, ut inde suffici putes perpetuum supplementum roris mirifici, quod haustum assiduo hominum pietate liquorem exauriri non sinit. Huic abundantiae aliquando diffidentem quendam civitatis antistitem, cum parce nimis egestionibus uti iussisset, offendisse non mediocriter fama est; idque confestim patuisse, cum non solum de parsimonia nihil ad solitam aquae mensuram accedere animadversum est, sed potius minui; eaque re quasi modicae suae fidei admonitus nimis cautus episcopus permisit renovari morem consuetum, quo sacerdos huic ministerio praepositus accedentis quotidie ad ecclesiam paene totius populi frontes leviter hoc liquore humectat, et charactere crucis insignit, magnamque eius copiam inde extrahit, atque in vitreos vaseulos coniecit, in quibus religio summa est propter mirificam vim illis insitam depellendi morbos, fugandi daemones, sedandi tempestates; id quod Allatius usu sibi non multo postea venisse narrabat, cum deinde profectus Venetiis per sinum Adriaticum navigavit in Graeciam: omnis enim saevissimae tempestatis impetus, qui navim submersurus videbatur, demisso in fluctus eo liquore, dicto citius resedit.

16. Defunctus eo periculo, cita prosperaque navigatione Smyrnam usque pervenit, ubi tristem de parentis morte nuntium invenit; mox Chium, et recentem a luctu domum ingressus est. Ex lege athanasiani collegii recens lata, non suscipiendum Allatio modo hoc iter statim ab ipso digressu, sed etiam ad finem usque persequendum erat; cui tamen legi neque ille subiicere sese unquam sustinuit, utque ne alii quidem subiicerentur, incredibili studio perfecit, adversus obnoxiam Card. Iustiniani, collegii protectoris, voluntatem, et acriter intentam ad constringendos in id iureiurando collegii alumnos, qui deinde multis rationibus, ab Allatio eam in rem propositis, coactus est solos eo vinculo obligandos putare, qui post dictam eam legem in collegium admitterentur; quod sane certamen adeo nihil Allatio gratiae apud protectorem virum gravissimum imminuit, ut summae commendationi potius ad opinionem constantiae et magnitudinis animi fuerit. Delatum in patriam, et rei familiari constituendae intentum varia exceperere pericula, propter vim pestilentiae, quae brevi

post eius adventum civitatem corripuit: contempto siquidem in agros secedendi consilio, quo plerique civium declinandae contagionis causa usi sunt; saepe accidit imprudenti, ut cum affectis graviter eo morbo incustodite versaretur: deinde ob suspiciones a Turcis urbem tenentibus, ne, ut eius nationis hominibus familiare est, occasionem quispiam sui criminandi, extorquendaeque inde pecuniae a longa absentia captandam putaret, quasi explo-randi gratia, resque novas moliendi, sese tanto post intervallo domum receperit.

17. Auxit vehementer eam curam, eundemque mox animo etiam in futurum disiecit, non indigna cognitu res, quae per eos dies in ea cogitatione defixo contigit. Media aestas fervebat, nec a meridie multum intercesserat spatii, cum praefectum civitatis, Bassam Turcae vocant, simulque aliquot e primoribus inambulantes videt, qui admoniti puteum ibi esse aquae ob liquoris rigorem toto oppido maxime laudatae, ad limen substiterant, utque oblectari tempestiva potione sinerentur poposcerant. Nec mora fuit in Allatio atque amicis, qui forte una frequentes aderant, expediendi pocula, hauriendi aquam, quaque maxime potuere significatione humanitatis hospitum voluntati obsequendi. Cum autem delectatos vehementer ea potus amoenitate Turcas vicinus quidam animadvertisset, accurrit illico craterem optimi vini plenum ferens: magnam se quippe illa benignitate gratiam apud aestuantes et sudore madidos initurum speraverat; ad quod tamen munus, ne respexere quidem Turcae, statim inde ab aquae gustatione digressi. Postridie bene mane, ecce viator a praetore, cui Cadi vocabulum est, qui Allatium adesse confestim ad tribunal pro imperio edicit. Ille gravari, et moleste ferre, omnes autem indignari, et ne quid asperius pateretur a gente avida, et suspicionum ansas studiose captante, vereri. Parendum tamen fuit, seque iudicis potestati sine tergiversatione permittendum. Exceptus minaci vultu, iamque rigidis interrogationibus fatigari coeptus, interventu unius ex hesternis aquae potioribus dimittitur. Simul ille, qui vinum praefecto obtulerat adest, humanitatis inconsultae reus, quasi ad contemptum religionis (cuius praescripto Turcae a vini potione arcantur) summum in civitate virum homo christianus publice sollicitasset: cuius quidem veluti gravissimi criminis statim convictus damnatusque, non ante dimissus est, quam tergo et pecunia affectatae intemperanter Turcarum gratiae poenas exsolvit.

18. Nullum crimen apud Turcas invidiosius est, nec alio nomine Christianos, qui cum illis versantur, maiora pericula adire constat, quam si quid vel levissime contra statum religionis, non modo in universum, sed etiam in singulis hominibus tentasse dicantur: omnis in ea re lenitatis oblivisci, omnem abicere misericordiam ius fasque putant. Ceterum erga Chios, ut iam dictum est, facili admodum et leni imperio utuntur, regum indulgentiam erga illòs aemulati, qui eam insulam suos suburbanos hortos honorifice appellant. Eius facilitatis illustria monumenta plurima sunt, sed maxime omnium immota et inconcussa christiani cultus securitas. Nam etsi Turcae neminem invitum ad eorum sacra suscipienda compellunt, exceptis pueris, quorum statos solemnesque per provincias delectus habent, ad petenda inde regiae domus ministeria, et praetorianae militiae supplementa, si cui tamen quamvis fortuito et per iocum excidisse dicatur, quod ad capessendam mahometanam religionem adiecerit animum, caelitus immissam eam mentem affirmant, neque divinis imperiis humana consilia reluctari fas esse, idque auctoritate publica providendum existimant. Quod autem iudiciorum corruptela non alias apud gentes foedior, nec usquam frequentior falsorum testium aut usus aut quaestus est, passim hoc genere calumniae Christiani apud Turcas agentes inquietantur, nec omnibus aut res familiaris ad redimenda pericula, aut animus corpuse ad perferenda tormenta sufficiunt. Huiusmodi calamitate Chios expertes esse memorant beneficio principis, cuius amplissimis decretis cautum inter cetera extat, ne delectus quos diximus puerorum, neve quemquam eorum religionis causa in discrimen vocare, qui nomen suum ex animi sententia apud iudicem inter Mahometi cultores professus non sit.

19. Ingens in civitate sacrarum virginum multitudo, ac prorsus immodica, mirus tamen illis honos et inconcussa, media in barbarie summaque gentis libidine, pudicitia; quamvis

minus arcta ad prohibendos virorum accessus custodia habeantur, quam christianae disciplinae severitas postulat. Nam cum frequens in Chiorum portam ottomanicarum classium sit appulsus, atque omnium gentium gratissima statio, propter summam rerum venalium copiam, quae inde ingenti civium commodo a militibus et sociis navalibus peti solent, puellae quoque Deo dicatae in ea frequentia, laborum quibus ad vitam tolerandam, et fallendum otium exercentur, non mediocrem fructum capiunt; nec indecorum putant in aditus coenobiorum Turcas admittere, atque ad illos merces quamque suas vendendas coram afferre, sudaria, baltheos, loculos: nec nisi semel accidisse memoria proditum est, quamobrem illas simplicitatis huiusmodi paeniteret, cum quidam ex advenis laudata virginis, cum qua colloquebatur, specie, genas eius leviter attrectavit, nemine, praeter coenobii magistram, animadvertente; quae continuo, dissimulata repentini consilii causa, virgines illinc facessere iussas, coenobio universas educit, rectaque ad praefecti civitatis tribunal, instructo in longum agmine, pergit, omni effusa ad novitatem spectaculi civitate; ibique gravi oratione iniuriam expostulat, indignum facinus exclamans, puellarum, quae fidem caelesti sponso obligassent, sollicitatam ab homine impuro pudicitiam, nullo praesentis numinis, nullo circumfusae frequentiae respectu: captarum recens urbium has esse calamitates, a quibus fidelissimum ottomanico imperio populum media pace, et incolumi principe defensum velit, nec maiestatem Christi domini Turcis quoque venerabilem et sacrosanctam, profanis hominibus ludibrio esse sinat.

20. Commoto maiorem in modo praefecto; cum auctorem sceleris edere iuberetur accusatrix, religione se prohiberi respondit; cuiquam exitio contumelias suas esse nolle; nec saepius ac enixe interrogata induci se passa est, ut hominem indicaret: nec vero facile fuit ullis vestigiis ad sacrilegum illum pervenire, quamvis plurimi accensis studiis ad indagandum effunderentur, manibus continuo discerpaturi ante quam ad pendendum, cui ab irato iudice destinatus iam erat, supplicium perveniret. Nam quid ego de libertate dicam, qua utuntur illi homines in observandis religionis christianae caerimoniis, quae publicum conspectum populi cultumque desiderant, cum sanctissimum Christi domini corpus sanctorumque reliquias sollemni pompa per urbem circumferunt, cum Deiparae imaginem agmine composito per universam civitatem omnis populi multitudo prosequitur? Quin ultro barbari ad usurpandum hunc ritum Christianos urgent, si quando ingruente siccitate, caelestis aquae beneficio telluri segetibusque opus est; cum persuasum habeant, numquam populum id genus precationis caelo admoventem irritum sui voti discedere. Quid plura? publicas gratulationes ob fusos apud Echinadas a Christianis Turcas XL. per annos usurpatas impune tulere, quum festum eius victoriae diem quotannis agerent, quum religiosi per urbem agminibus cum cantu, cum laetitia celebrarent: neque offensos ea re impotentium dominorum animos constat, sive illa supina quaedam securitas incuriosae nostrorum rituum gentis fuit, sive occultum divinae providentiae consilium illa simplicitate fiducia gaudentis: donec Allatio, cum vicarii potestatem (ut mox dicetur) ab episcopo accepit, modum ponere visum est periculosae pietati, et ni provisum foret in exitium civitatis erupturae, si quandoque delator existeret, vel ipsos Turcas indagandae rei, quae gerebatur, cupido incessisset. Sed ad propositum redeamus.

21. Ingenium Allatii et industria usu maximo per ea tempora fuit Marco Iustiniano civitatis episcopo latini ritus, propter angustias ac difficultates quibus premebatur inter studia civium in partes distracta, occasione nobilis in urbe sodalitatis antiquitus institutae ad exercenda pietatis officia, certis cum legibus, quarum praescripto inter cetera cavebatur de honore familiarum mahonensium (hoc vocabulo veteres advenae Genua profecti, quibus olim Chios frequentata est, appellantur, quod quinquereimibus, quas mahonas vocamus in eas oras advecti sunt, cum antiquiores cives burgenses dicantur) ut qui prognati ex illis essent, sine ullis suffragiis, ubi primum per aetatem liceret, suo iure in album sodalium adscriberentur; adiectumque nuper fuerat ob recentia eorum in rem communem me-

rita, ne quis alius praefecturam collegii, et proximum praefecto locum, nisi mahonensis, in posterum obtineret. Confirmaverat has leges Iustinianus, cum statum sodalitatis pro potestate, qua praediti sunt civitatum antistites, inspexit; et quamvis nemo in praesentia neque statuentibus, neque statuta confirmanti sit refragatus, propter dignitatem eorum, ad quos pertinebat honos; quia tamen plena invidiae res, mature eam reputantibus visa deinde est, et in reliquos contumeliosa cives, inventi sunt qui primo occultis querimoniis, deinde omni omissa dissimulatione, ultimum hoc legis caput oppugnandum aggrederentur. Hos episcopus, quia falso publicum sodalitatis nomen inducant, suis muneribus mulctandos curavit; secutaque est ingens animorum dissensio, aliis burgensi, aliis mahonensi parti studentibus; ut nisi metus a Turcis civitatem tenentibus obstitisset, eruptura in seditionem, ac bellum civile videretur. Accessere quibus turbata ecclesia opus erat, propter imbutas ex commercio Anglorum Batavorumque pravis de religione opinionibus mentes, cui pesti propagandae satis intelligebant quantum in populi turbis ac imminuta erga antistitem reverentia inesset momenti.

22. Itaque ut iniuriae faciendae iuris observatio honestum obtentum praerberet, adversus episcopi decretum Romam provocatur, indeque mandata propere afferuntur, quibus (ut prima specie apparebat) rescindi iuebantur quae ab episcopo erant gesta, inque pristinum statum cuncta restitui, severis additis denunciationibus ac poenis ni protinus pareatur, quin etiam exactoribus praecepti pontificii caelestis gladii usus tribui dicebatur, interdicensque potestas a consortio fidelium, et usurpatione sacrorum. Ita abrupte ac rigide interpretari placuerat vulgarem formulam, qua inchoare saepe iudicia solet camerae apostolicae, ut vocant, auditor, cuius latissime patet per omnem catholicam ecclesiam auctoritas. Receptus namque in eo tribunali mos est statim pronunciandi secundum actorem quam amplissime, et veluti causam egregie iudici iam probasset, cuncta illi iuris auxilia, ad obtinendum quod velit, accomodandi sollemni formula, quam inhibitionem appellant. Verum haec ostentandae potius maiestatis, et obsequii a recusantibus exprimendi gratia, factitari manifestum est, quam quod indicta causa quemquam condemnari placeat. Illud quippe adiaci scripturae, quam diximus, sollemne est, ut si nimis rigide secum actum existimet reus, primo quoque tempore ad dicendam causam Romam se conferat; neque agi quicquam interim ex illa formula posse, quamquam amplissimis concepta verbis, haud dubium est. Hac tamen conceptione, aut inconsulte praeterita, aut inverecunde contempta, qui Romam provocaverant, recta iudicium contra adornant; abrupte et confidenter decreta, quae diximus, rescindenda curant; in recusantes parere, primo minis ac denunciationibus, inde mulctis, tandem exclusione a consortio fidelium grassantur, ac nec episcopo quidem ipsi parcunt, quem mulctatum sua potestate, deiectum gradu atque a tractandis divinis prohibitum, praedicant, strepitu clamore turbis omnia miscunt, tantumque audacia ac temeritate processum est, ut episcopo optimum factu visum sit, postquam nullum videt in maiestate personae quam gerebat praesidium, cedere tempori, et ad vitandos vulgi oculos in suburbanam villam concedere.

23. Hic illum Allatius commodum ab Italia rediens cum offendisset animi dubium, rebusque suis diffidentem, motus, ut par erat, indignitate rei, opportuna oratione iacentem sublevat, ac bono animo esse iubet, studium illi suum, operam, diligentiam, prolixè pollicetur. Inde enixe petenti, ut totam illam causam susciperet, sibi ad retinendam tam difficili tempore dignitatem, et ulciscendos adversarios adiumento esse vellet, facile assensus est, recepto etiam honore vicarii generalis (1), quo per episcopum auctus est, nihil territus discrimine ac laboribus, quae sibi in illo administrando munere proposita cernebat esse. Ac primum omnium exactores illos praecepti pontificii, qui in iudicium nomen et potestatem invaserant, tamquam auctoritate sua impudenter abusos, et antistitis sui dignitatem pessimo exemplo violare ausos, in ius vocandos curat: mox adesse recusantes, quia

(1) Eius collati muneris extat diploma in schedis Allatii vallicellianis. A. M.

neque mulctis, neque pignoribus, nec alia ratione, in obnoxia Turcarum potestati civitate coërcere poterat, a coetu fidelium segregat, atque ita segregatos edicto proposito cunctis declinandos denunciatur. Idem episcopis civitatum proximarum, ad quas hi sese receperant, epistolis erudite et copiose conscriptis significat. De provocationis romanae ratione, deque eo toto genere apud viros graves pacis studiosos subtiliter et facunde disserit, nec ambigue causam episcopi omnibus probat: quae supra diximus de mente auditoris camerae, eiusque formularum vi, distincte et perspicue exequendo, omnemque denique invidiam proximarum turbarum, et secutae inde bonorum offensionis, in temerarios illos inhibitionis romanae interpretes transfert, quorum audacia factum esset, ut scissa in partes illius civitatis ecclesia, et vibrata inconsulte atque impotenter salutaria christianae severitatis tela, foedum spectaculum praeberent; id quod nonnulli huius motus auctores perniciosius, ut diximus, opinionibus imbuti maxime spectaverant, contemptum inde potestatis ecclesiae, et reverentiae erga romanum Pontificem non levè detrimentum oriturum sperantes.

24. Post haec Allatius, ne suspicionem aliquam contumacis adversus ecclesiam romanam animi, quae acta erant praebere possent, vehementer hortari cepit Iustinianum quam primum Romam se conferat, ibique cum de hac, tum de ceteris, quibus tunc exercebatur controversiis, coram disceptaret, simulque provideret in posterum ne ab audacibus hominibus et rerum ignavis ad tanta dignitatis et existimationis discrimina vocaretur. Facile sibi persuaderi id quod nemini dubium erat, episcopus passus est, ita tamen, ut auctor suscipiendi consilii, exequendi quoque socius esse vellet, ac omnium, quae Romae gerenda erant interpret atque minister. Nec ille admodum repugnavit, quippe neque susceptam actionem salva fide ac officio deserere poterat, et revisendae Urbis desiderio non mediocriter commovebatur. quod ibi maiorem, quam usquam gentium, obsequendi suis studiis facultatem sibi futuram intelligebat. Itaque ubi primum per anni tempus licuit, ac navigii copia fuit, una cum episcopo in iter se dedit, ac Messanam primo delatus est, mox Neapolim, unde facilis in Urbem brevisque transitus fuit. Hic ubi ventum, adversarios calumniis effuse grassantes offendit, nec episcopo modo verum etiam sibi graviter infestos esse: quippe inter plurima falsa et inania, illo etiam quasi crimine se petitum accepit, quod homo graeci ritus sectator, latini antistitis vicarium ageret; quo non aliud visum absurdius indigniusque, quasi iurisdictio episcoporum, cuius usum vicarii communicant, ullis caerimoniis addicta sit, aut ratio colendi Deum qua Graeci utuntur antiquissima omnium atque sanctissima, profanos homines atque impuros efficiat; quam quidem imperitorum persuasionem, ut vulgo tolleret, enixe per omnem vitam laboravit Allatius; eoque spectant plurima eius opuscula, sed in primis luculentus tractatus de consensione orientalis et occidentalis ecclesiae; qua de re sermo habebitur suo loco.

25. Inter coetus delectorum ex amplissimo ordine, qui in Urbe summo Pontifici praesto sunt ad expedienda consilia de gravioribus quibusque ecclesiae negotiis, splendore atque auctoritate praecipuus habetur congregatio, quam appellant cognoscendis episcoporum et regularium causis, quae prudentia potius ac aequitate, consiliisque tempori ac praesenti usui accommodatis, quam subtilitate iuris, in exequendo suo munere uti consuevit. Huic ille omnes episcopi controversias disceptandas, posthabito auditore camerae, committi curavit, obtinuitque non magno negotio, ut quaecumque decreverat gesseratque, a sapientissimis illis patribus, rite atque ordine decreta et gesta esse pronunciaretur, finisque componeretur omnium episcopi certaminum, qualem ipse voluerat; quod certe industriae non mediocriteris fuit, cum Iustiniani nomen summa flagraret invidia; non quod vir sanctus et innocens non fuisset, sed quia difficili ingenio, nimis propositi tenax, immodicus irae, magisque rei familiaris quam publicae suae ecclesiae diligens habebatur; nec homines persuadere sibi poterant, nulla eius culpa factum esse, quod illo antistite erepta Christianis esset episcopalis ecclesia, et in usus mahometanae superstitionis conversa, postquam quinquaginta amplius annos perseverasset incolumis. Disputatum nonnihil est in crimine dilucendo, quo de-

latus fuerat quasi modicae fidei, quod dubitasse de providentia divina sit visus, inibitis quas supra diximus supplicationibus ob navalem de Turcis victoriam. An expectandum erat (respondit ille) dum civitatis domini, animadversa precationum causa, verterentur in rabiem, et illum impetum pietatis pro contumacia, pro defectione, pro exuto principis obsequio interpretarentur? Quid tunc urbi futurum, quid civibus, quid ipsi religioni, cuius palam exercendae precariam libertatem haberent? Caelestem quidem opem, qua in hebetandis Turcarum animis usi tamdiu essent, non ea lege tot annos adfuisse, ut semper adesset. Quid porro inconsultius, quam ita te comparare, ut si Deus rerum naturae vim inferendo praesto tibi non sit (nec enim aliud esse praesentiam illam opis divinae, quam miraculum appellamus) salvus esse non possis? Maximum sine dubio caelestium in nobis donorum esse mentem, rationem, consilium; quibus repudiatis, extraordinaria Dei auxilia per socordiam et negligentiam expectare, superbum et ipsi divinae providentiae iniurium esse. Haec itaque se reputantem, inutili illi pietatis ostensioni temperandum existimasse; gratiam caelestium beneficiorum acceptissimam superis futuram sperans, quam illis intra annum quisque suum caute et sapienter habuerit.

26. Facile his rationibus Allatius causam suam probavit, omnemque a se criminationem adversariorum haud dubie discussit. Multa ego omnibus his de rebus ab eo scripta perlegi, acta iudiciorum, commentaria, libellos, epistolas diligenter, copiose, et summo cum ordine et perspicuitate, prorsus ut ingenio feraci atque robusto ac mente ingenti litterarum flumine inundata, foetus illos editos agnosceas; quamvis nihil in illis esset ad ostentationem doctrinae compositum, nihil putidum, nihil quod lucernam oleret, ut plerumque usuvenit, cum homines a studiis litterarum, et librorum tractatione ad res gerendas traducuntur: ubi enim et verbis et sentiis et toto genere dictionis ab usu communi minime abhorrentibus utendum est, nullum finem faciunt proferendae eruditionis alieno et loco et tempore, horatianam * illam cupressum obtrudentes. Hoc autem Allatius dicere solitus est, ab inopia et mediocritate proficisci huius ipsius doctrinae, qua tantopere sibi placent; in angusto siquidem versantes, exiguas merces suas iusto amplius aestimant, et explicare properant sine delectu, cui locus in rerum paucitate nullus est; contra qui vere docti sunt, a copia rerum pulcherrimarum quas animo comprehendunt, inter cetera hoc habent, ut quasi in specula positi, ex qua late prospectus est in magnam variamque segetem, non illi quidem multa, sed e multis optima, adeoque materiae, quam tractant, accommodata proferant; quae sane pauca solent esse, interdum etiam nulla; ut saepe dicere simpliciter, nec ullis doctrinae ornamentis in scribendo uti, genus sit orationis longe doctissimum. Sed praecipue in scriptis, quae dixi, delectatus sum commentariolo, quem Romam profecturus sibi ipse confecerat, earumque rerum, quas erat gesturus, et rationis, quae sibi in his gerendis erat sequenda, quomodo alloquendi essent civitatis principes, qualiter eorum animi tractandi, quo inessu, quo vultu, quo genere orationis adeundi, ut scribendi libelli supplices, ut respondendum criminibus, ut defensionibus utendum, ex medio rerum usu cuncta probata ac plena prudentiae consummatique iudicii.

27. Inter hasce occupationes, quamquam paucae illae quidem nec leves essent, satis tamen otii seposuit, quod animi culturae impenderet. Et quando partem philosophiae nobilissimam, quae medendis humanis corporibus occupatur minus attigerat, eius etiam cognoscendae studio non mediocriter exarsit, deditque ea gratia operam Iulio Caesari Lagallae, praestantissimo eius scientiae magistro in romana academia, quam Sapientiam appellant, quocum sene iuvenis coniunctissime vixit, cum ingenio viri atque doctrina, tum morum suavitate mirifice delectatus. Nam et vitam eius breviter conceptam typis dedit, adductus gravitate rumoris, qui de illo invidorum ope pererebuerat, quasi rerum naturalium persequendis causis nimis curiose intentus, parum religiose de providentia divina sensisset; maxime cum imbutum ea persuasionem virum gravissimum Scipionem Cardinalem Cobellutium ex eius fortuito sermone cognovit: et falso prorsus talia de viro doctissimo iactari osten-

dit, prolatis in medium factis dictisque et tota ratione vitae, quam ille ad perfectam christianae institutionis (normam) exegerat, mortemque obiierat pio ac prudente viro dignam, inter expiationes atque mysteria, per quae excedentibus ab hac luce fidelium animis pax et optatus ad caelestium sedes transitus statuto ecclesiae ritu propitiatur: quo scripto non solum amici famae immerito laceratae consulere studuit, sed etiam communi litteratorum causae servire, qui fati cuiusdam malignitate rerum divinarum securi, et religionum negligentes vulgo putantur. Verum haec aliquot annis postea fuere. Ceterum auctoritate Lagallae indolem eius ad omnes disciplinas mirifice factam admirantis, adductus Allatius post paucos in medicinae studiis exactos menses, sollemnem doctoris ea in arte titulum accepit (1); nec ultra in eo curriculo sibi perseverandum existimavit, contentus cognitione scriptorum, qui in ea clari habentur, ad animi dumtaxat ornamentum, ingenique cultum, et ne in regenda propria valetudine, ac vitandis corpori noxiis, alieni consilii magnopere indigeret: quamquam dubitare nonnihil etiam visus est de profitenda illa arte, illectus admirabili facilitate eius adyta penetrandi, et quotidianis magistri adhortationibus fatigatus; sed cohibuit impetum studio novitatis ferventius incitati, ne contra officium viri prudentis facere videretur, si tritam a primis annis vitae semitam; matura iam aetate, per vanitatem et consilii inconstantiam, deserere diceretur.

28. His ille studiis intendit nihil remissa cura negotii, cuius gratia se in urbem contulerat, quo quidem ex sententia confecto, episcopoque ad ecclesiae suae procuracionem reverso, Romae substitit in domo Pauli Regii, viri cum primis docti et singulari ob diutinum rerum usum prudentia: quippe scribendis epistolis Gregorii XV. pontifici maximi mox adhibitus, multisque praeterea rebus gerendis exercitus, senex exactae iam aetatis, et oculis captus, litterato in otio conquieverat. Huius consuetudine sermonibusque maxime omnium se profecisse praedicat Allatius. Cum enim acerrimo iudicio praeditum animadvertisset, eamque de illo apud doctissimum quemque opinionem incedere, ut nemo putaretur exactioris neque felicioris esse trutinae, qua quid in libris cum laude, quid vitiose positum esset expenditur, a senis latere non discedere, ab ore hominis pendere, dicta sententiasque memoria commendare: qua ille diligentia illustratam sibi mirifice mentem, atque iis, quae hactenus legendo meditandoque sibi paraverat, ordinem methodum (quodque usuvenit adperso sale cibus) quendam veluti saporem accessisse (sentiebat); eademque opera benivolentiam viri effusissimam sibi conciliavit, ut nemo plane illi neque carior esset, neque iacundior, nec omnino alium heredem fortunarum suarum (inter quas erat instructissima bibliotheca) instituere in animo habuerat, si Allatius relicto avito cognomine in eius, ut volebat, familiam transire sustinisset. Celebrabatur eo tempore Regii domus a viris doctis (2) et principibus civitatis inter quos eminebat Franciscus Sfortia Cardinalis, cuius tunc magnae erant in ecclesia romana opes, et singularis auctoritas. Hic inter cetera cum illo deliberabat de ratione edendae vitae Sfortiae a Cotignola, primi suae gentis auctoris, quam Paulus Bombinus prae ceteris, quae extant accuratius conscripserat, limam tamen huius viri magno operi usui, magno iam ornamento futuram arbitrabatur. Sed libri editio, ob mortem Regii, brevi postea consequutam, itemque Cardinalis, qui neque ipse diu illi superstes fuit, hactenus est; codice, in quo manu erat exarata, inter cetera Sfortianae in Urbe bibliothecae reposito.

29. Usus etiam admodum familiariter est Alexandro Magio bononiensi, viro gravissimo, et inter ceteros aulae romanae proceres, quos praelatos appellant, fama doctrinae et multa morum elegantia, in primis florente, cuius ille sermonibus, quorum una cum plerisque aliis praestantibus eruditione viris assiduam in eius domo copiam habebat, plurimum capiebatur, nec minimum ad ordinanda sua studia ex eius oratione praeceptisque hauriebat.

(1) Superest in schedis ms. perhonorificum collegii medici diploma, quo Allatius hippocratica laurea donatur verbis amplissimis anno 1616. Aliud denique aequae laudativum diploma legebam, quo idem civitate romana donatus fuit anno 1636. A. M.

(2) Virorum per ea tempora Romae doctorum habemus ab Allatio catalogum in libro inscripto *apes urbanae*. A. M.

Non omittam referre, quod in eo genere multos post annos ab illo memorari audiui de superandis difficultatibus, quae in cognoscendis illustrium auctorum scriptis plerumque legentes offendunt. Cum enim mentio aliquando incidisset de commentario poëticae Aristotelis, et plerisque res admodum abstrusa et ardua intellectu videretur, interrogavit Magium Allatius, quem ille ex interpretibus eo in opere optimum iudicaret? ipsum Aristotelem, respondit; nec ad penetranda sensuum illius arcana lectionem utiliore, si iterum ac saepius attente et diligenter usurpetur; nimirum in diem luctando cum difficultate intelligendi, si quae primo rem aggredienti occurrere solet; relicta enim tum illa atque transmissa, post repetitam deinde iterum iterumque universi operis (lectionem) sponte sua dilabatur, alia aliam explicante sententiam. Tuque, ait, si me audies, posthabitis ceteris omnibus, quandoquidem poëticae elegantiae magnopere studiosum te esse animadverto, ut in arte tam praeclara cum laude ac dignitate verseris, illum unum assidue in manibus, in ore, inque animo et cogitatione tantisper habeto, delectationemque eius lectionis tibi ipsi quam severissime potes imperato; mox sponte accedentem libenter usurpato. Nec ille consilium est aspernatus, ac brevi ut planissimum sibi esse factum expertus est, quod nulla ratione assequi se posse speraverat. Cumque mox ipse, Magio auctore, sese ad interpretes consulendos contulit, pauca admodum in eorum commentariis nova, quaeque sibi etiam in mentem non venerint invenit; eoque ipse tenacius hausit, memoriaque firmiter ac solidius amplexus est. Quam ille meditandi rationem omnium optimam deinde statuit, ut ad ea quae discere cuperet tenaciter haurienda, anxio primum desiderio ingenium praepararet, id animo demum fideliter insidere intelligens, de quo multum antea laboraveris. Nam quomodo parta ludo pecunia, sic nullo quaesita labore doctrina, nec perinde solet aestimari, et facillime delabitur. Solebatque vehementer damnare illum morem vulgi doctorum, qui philosophiae praecepta, ab huius ipsius auctoris fontibus ducta tradentes, ipsumque cum maxime interpretari se profitentes, non solum eius lectionem suis auditoribus minime usurpandam suadent, sed plerumque ne ipsi quidem attingunt: quippe se theologos ferunt, nulla cum sacrarum litterarum ac veterum patrum cognitione, solis freti recentiorum interpretum libris.

30. Primus inter viros illustres, et principes civitatis, quorum litteris doctrinaque per ea tempora florebat urbs Roma, clarissimus habebatur Scipio Cardinalis Cobellutius modicis ab initiis ad illum gradum dignitatis evectus per industriam laboremque ac diligentiam, quibus ille artibus causas in Urbe actitando famam atque existimationem hominum adeptus est: deinde reipublicae admotus, et scribendis pontificiis brevibus, ut appellant, praefectus, haud facile dictu est quantum sibi benivolentiae fideique paraverit in animo Pauli V. pontificis maximi, cuius naturae mirifice congruebat, austerus ingenio, priscis moribus, adversus gratiam iuxta ac sordes immotus, et corruptelarum illius saeculi praecipuus aspernator: qua quidem severitate, inhibita plerique putant incrementa eius dignitatis ne ad summum fastigium procederet, verentibus hominibus supercilium damnantis nimium saepe collapsos populi mores, et veteris disciplinae revocationem alternis sermonibus usurpantis. Cum autem plurimum ingenio valeret, et versaretur cum libris assidue, musarum cultus et humanioris litteraturae studia inter inamoena iurisprudentiae spineta facile retinuit, ut non elegantius minus, quam docte, quae opus erant, scriberet, ac legendis bonis auctoribus, et antiquitati cognoscendae, plurimum operae industriaeque tribueret. Quo factum est ut nemo potior sit visus, cui crederetur vaticanae bibliothecae praefectura, in qua ille administranda expectationi de se motae respondit egregie, adiectis diligenti inquisitione plurimis egregisque codicibus (1), et cetera eius dignitate plurimum ac mirifice aucta et propagata. Cobellutio primum ab ore famae, deinde commendatione Michaëlis Ghislerii sapientis viri et summi theologi traditus Allatius est, continuoque in fidem et clientelam receptus. Huius clientelae splendorem muneris ille loco acceperat a Ghislerio, cum eius rogatu latinitate non ita pridem donasset graecum commentarium in Hieremiam, collectum ex diversis antiquis patri-

(1) Testantur id Cardinalis Cobellutii stemmata, quae ego saepe vaticanis codicibus impressa vidi. A. M.

bus, quem catenam appellant, qua Ghislerio opus erat ad exornandam nobilem lucubrationem, quam in hunc ipsum prophetam adornabat, quae postea impressa typis est, una cum commentario, quem diximus, eiusque versione, quibus praefixa legitur communi Ghislerii Allatiique nomine epistola ad Cobellutium data.

31. Erat inter scriptores, qui largo cum stipendio operam suam navare solent exornandae bibliothecae vaticanae, eiusque scriptis ordinandis augendisque Acacius episcopus, qui Romae athanasiano in collegio exercendis graeco ritu clericorum ordinationibus, aliisque ex illa disciplina mysteriis celebrandis operabatur. Huius exactae iam aetatis (quippe senex centenariò maior erat) adiutorem in scriptoris munere Allatium dare Cobellutius iudicavit, eidemque quandoque decedenti successurum, facileque id Paulo pontifici persuasit, cum summam eius graecae linguae peritiam, et ceteram eruditionem testatus est; adiecitque consilium demerendi eo beneficio praestantem ingenio iuvenem, praeclaros illius ad omnem litterariam laudem impetus adiuvari; non enim abs re futurum ecclesiae, si esset qui scrutandae in profundis illius latebris, et illustrandae antiquitati integram aetatem et ingenium illustre afferret. Nec mora fuit in sapientissimo principe quin annueret, solitumque eam in rem diploma concedendum iuberet; quo Allatius accepto, admissus ad grates agendas, adorandumque de more Pontificem, pergere alacriter ab eo iussus in instituto sibi optimarum artium cursu, nec exhaustam erga se subsidio, quod acceperat, pontificiam munificentiam existimaret. Sex non amplius menses in praestanda gratuita bibliothecae usibus opera transegit, cum, defuncto Acacio, fructibus quoque et emolumentis muneri adiectis potitus est. Sed fructus illi praecipuus pontificii muneris fuit, quod bibliothecae custodem (quo exactore officii sui atque arbitro uti deberet) sortitus est veterem amicum suum, cuius olim in collegio athanasiano eloquentiae praecepta tradentis auditor fuisset. Is fuit Nicolaus Alemannus, Graecorum (1) longe doctissimus, cuius diligentiae debemus arcanam Procopii historiam ex vetusto codice vaticano iuris publici factam, item opusculum aureum de parietinis lateranensibus, reconditis antiquitatis ecclesiasticae mysteriis refertum. Et erat vir ille multarum litterarum, summeque versatus in omni genere artium optimarum; idem scriptor copiosus et elegans, verum anxio nimis et suspenso ad omnia verba omnesque sententias iudicio, quemque limae in scribendo nec labor offenderet, nec mora non delectaret; quo factum est ut minus multa eius ingenii monumenta habeamus, quam pro viri doctrina et lucubrandi assiduitate (2).

32. Post acceptum scriptoris officium, cum expetitus esset a Cardinali Benedicto Iustiniano ad profitendam graecam eloquentiam in collegio athanasiano, ne eam conditionem, ut plerique suadebant, aspernaretur, auctoritate Alemanni adductus est, qui neque tam honorificum gravissimi viri iudicium negligendum iudicabat, neque dimittendam praeclaram occasionem maioris in iis litteris profectus faciendi, et illis ipsis praeceptis, quae auditoribus erat traditurus, suum quoque ingenium excolendi: nihil autem inde oriturum impedimenti, quominus operae eius fructum bibliotheca integrum ferret. Contulit itaque se in collegium, ibique sub Iustiniani senis tutela biennium praefuit; non ille subtilibus grammaticorum regulis curiose nimis a discentibus exigendis tempus operamque consumens, sed delectis a praestantissimo quoque Graecorum eius artis magistro, quae emendatam, quae sublimem ornatamque orationem faciunt, quaeque ad docendos, delectandos, commovendosque animos hominum valent cum dignitate ac audientium delectatione pertractans, ut ipse,

(1) Recte dicit *Graecorum*; nam per eam aetatem Graeci plures, praeter Alemannum, docti Romae fuere, qui sua nomina posteritati commendaverunt, v. gr. Arcudius, Caryophilus, Rhodius. A. M.

(2) Memorat hunc locum ex ms. a Gradio Allatii vita Marinius hist. arch. vat. p. 32. Ineditus autem mihi in manibus est Nicolai Alemanni doctissimus quidam ad sacras ephemerides commentarius, qui in huius novae bibliothecae voluminibus apparebit. Item in schedis Allatii vidi titulum alterius libri Nicolai Alemanni de manu dextera vel sinistra SS. Petri et Pauli. *Petro et Paulo apostolorum principibus, pro dignitate eorum, sedibus more maiorum restitutis, librum vigiliisque pro sua in eosdem reverentia Nicolaus Alemannus D. D. D.* Videtur nimirum Alemannus tractasse quaestionem, cur in praeis monumentis modo dexter modo sinister Paulo sit Petrus. Eiusdem autem argumenti extat dissertatio Francisci Muscantii A. M.

cum haec traderet, non vulgare praeceptorum suorum exemplum esset; nec minus quam veteres illi, quos inter praecipendum laudabat auctores, imitandus; severe illud observans, ne cum ipse, tum ceteri, in schola alio quam vetere graeco sermone uterentur.

33. Iustiniano vita functo, excepit collegii curam e Cardinalium numero Maphaeus Barberinus, vir magui per ea tempora nominis, suiue ordinis auctoritate, gratia atque consilio facile princeps, eoque non multo postea summum pontificatum adeptus. Spectata in eo ceteris anteponendó maxime est singularis viri doctrina, et mirificum erga omne genus litterarum studium ac voluntas, cum inter occupationes gravissimorum munerum, quae gerebat, elegantes lusus, ipsamque carminum suavitatem admittere, gravi et sapiente viro non alienum putaret: eratque frequens illi et familiaris consuetudo cum illustribus sui temporis poëtis, et cetera dicendi laude praestantibus. Sed praecipue Grecorum eloquentiae admirator fuit; quod quidem ingenii ornamentum, quia adolescens in academiis latinis, ubi ea res non magno in pretio est, secure neglexerat; cum deinde Parisios iussu Clementis VIII. accessit, notavitque neminem ibi satis eruditum putari, qui graecas litteras non attigisset, magno ausu cognoscendae eius linguae animum adiecit, nihil absterritus immani mole ac difficultatibus, quas homini confirmatae iam aetatis, et maximarum rerum tractatione distracto devorandas cernebat, in tam aspera tamque late patente disciplina, quae primos impetus ingenii, et vacuam molestis a curis mentem desiderat. Sed nihil tam arduum, quo non ardens studium et laboris improbitas evadat. Namque Barberinus assidue meditando scribendoque, ac ceteris exercitationibus, quibus horas subcisivas summa cum animi voluptate tribuebat, non solum assecutus est ut scriptores graecos solutae orationis probe et expedite perciperet, sed etiam quod tullianus ille Antonius ingenue fassus est assequi se non potuisse, poëtas optime teneret, eorumque suavitate maxime caperetur, ac etiam graece ipse carmina non incommode expediret; ne illud quidem elegantiae genus ingenii sui monumentis editis invidendum existimans.

34. Summus Barberino ab his studiis usus fuit cum Matthaeo Caryophilo, viro magni ingenii, et magnae in scribendo venustatis ac elegantiae, quem audire graece loquentem, quicum meditationes in ea lingua suas communicare, et de toto illo genere litterarum disputare frequenter admodum et iucunde solebat. Is Allatio paulo iniquior putabatur propter obtrectandi studium, quod existere facile solet adversus recentem eo longe progressuram laudem in hominibus, qui sibi eadem in laude primas deferunt, famaeque suae iam senescenti ab alienae incrementis anxie timent; fuitque in causa, ne Allatius non solum occasione huius muneris nullum sibi pararet aditum ad gratiam futuri paucos post menses Principis, sed apud eum non mediocriter offenderet. Cum enim discrete pactus esset cum Iustiniano, ne cuiusquam censurae aut arbitrio essent obnoxiae res in eo genere suae, Caryophilus sive obtrectatione, ut diximus, virtutis Allatii, sive studio ostentandae in animo Protectoris potentiae, orationes quas forte in collegio publice scribendas Allatius dederat, recognoscere et emendare aggressus est, non improbante Barberino, quamvis egregie ille rationem a se dictorum reddidisset, et locupletissimorum ex antiquitate auctorum fide, quae sibi Caryophilus obiecerat diluisset. Fato autem nescio quo eius incrementis adverso factum est, ut rem levissimam, ac dissimulatione vel ioco potius transmittendam, iusto impatientius tulerit. Itaque praepropero et infelici suis rebus usus consilio, veniam sui muneris a Cardinali petiit: mox ne expectato quidem eius assensu, e collegio discessit, relicta Caryophilo provincia erudiendae in collegio iuventutis; quam ille studio eius contentionis cupide quidem temptatam brevi dimisit, propter insolentiam vitae minime ingenio suo accommodatae, quod ad scribendum potius quam ad docendum factus a natura videretur, non sine magna Barberini querela, qui post adeptum etiam pontificatum auditus est saepe cum diceret, non stetisse per Allatium quin graecae litterae in Graecorum collegio interissent. Quamquam ego Allatium non eruditum modo doctum, sed etiam gravem et sapientem virum esse statuo, tamen inficiari non possum hac in re cauti in eo et moderati hominis of-

ficium magnopere desideratum, qui florentissimi in civitate viri gratiam tam levi de causa effudisset. Sed nimirum communem illi magnorum ingeniorum sortem subire necesse fuit, ut virtute involutus, in mediocritate fortunae subsisteret; famamque ad posteros non per opes et vitae splendorem, sed per ingenii atque industriae decora assequeretur: ita partiente liberalitatem suam erga mortales divina providentia, ut quos animi bonis, quae omnium maxima sunt extollit, externis opibus carere facile patiatur.¹

35. Bellum atrox ea tempestate inquietam habebat Germaniam, initio a Boëmis orto, qui constantem in catholica religione austriacorum Principum animum, ob corruptum husitana rabie ingenium aegre tolerantes, exuerant obsequium. Quippe impunitas non exiguam spem praebebat senescens Matthiae caesaris auctoritas, necdum adulta Ferdinandi secundi, recens in regnum assumpti, potentia; cuius legatos ad componendas, quae forte tunc inciderant sacrorum turbas praemissos, contra fas trucidaverant; eoque facinore tamquam omnis esset sublata veniae spes, contempta religione sacramenti, quo fidem novo principi nuper obligaverant, adscivere sibi Federicum Palatinum (cui praeter) eximias domus claritudinem, opesque apud Germanos amplissimas, animos faciebat magnificum cum Elisabetha britanna Iacobi regis filia matrimonium, quae carentes regio titulo penates, quasi suae nobilitati impares, feminea aspernabatur impotentia: concusseratque ea res universam Europam, remque omnem christianam in partes distraxerat, nemine ferè non alterutri causae aut armis aut pecunia aut consiliis animisque favente. Sed praecipuum robur adversus rebelles in foedere Catholicorum, cui nomina dederant intactae a novis opinionibus Germaniae civitates et reguli, summaeque rei praefecerant Maximilianum ducem Bavariae, sub cuius imperio Ulricus comes Tillius bellum administrabat. Magnum autem momentum ad victoriae spem addiderant primo Paulus, deinde Gregorius, romanus pontifex, qui non auctoritate solum et hortationibus ad continendos in fide et alacritate socios rem gerebat, sed etiam praesenti pecuniae ope, quae in singulis mensibus prompte et opportune afferebatur. Occupaverant quidem imparatum etiamnum Ferdinandum aggredi coniurati, intentumque accipiendis ob adeptum imperium gratulationibus, iamque Viennae unius moenibus fidentem, in summam rerum omnium difficultatem adduxerant; quibus ab angustiis affluentium undique auxiliorum copia expeditus, rursus in Boëmiam, et ad ipsam rerum caput Pragam tuendam, cunctos hostes ingentio proclio ceciderat; continuatisque per alias super aliis victorias, profugum suisque rebus diffidentem Palatinum avitis etiam ditionibus, ipsaque regia urbe Heidelbergae deiecit.

36. Erat in ea urbe bibliotheca omnis generis, omniumque artium, et linguarum paene omnium, quibus litterae in honore sunt, codicibus instructa, praesertim vero graecis vetustate et raritate insignibus. Huius bibliothecae pulchritudine, ac magnificentia gloriantem Palatinum non semel inter suos iactasse ferunt, Vaticanam se illi quandoque iuncturum, unamque ex duabus toto orbe instructissimam effecturum: tantum fiduciae, animorumque homini clato, et insipienti fortunae nimium tribuenti, prospera defectionis boëmicae initia fecerant, ut iam catholicarum ruinam partium, Italiaeque et Urbis direptionem spe immodica atque opinione praeciperet. Sed vanus omnino vates non fuit; namque Gregorius romanus pontifex, quod victores catholicos non vano praesagio futuros praeviderat, quo tempore auxilia quae diximus in Germaniam expediebat, ab Imperatore ac Duce bavaro obtinuerat utri eorum Heidelbergae potiri contingeret, bibliothecam palatinam ecclesiae romanae spoliū esse vellet, apud Vaticanam inter ceteras eius generis collocandam. Nec mora in Duce fuit, cui pars illa victoriae evenerat liberandae quam obstrinxerat fidei, nunciumque ad Gregorium summa cum celeritate expedit, qui captam Heidelbergam significaret, simulque sepositam suo iussu bibliothecam esse, certumque hominem Roma opperiri, qui libros recipiendos, et in Italiam transportandos curaret. Multi ei provinciae, quod splendida et plena dignitatis erat futura, viri docti et apud Pontificem gratiosi inhiabant, interque ceteros Gaspar Sciopius et Guillelmus Setonius, quorum ob eruditionem, et in catholicam causam studium, magna erat Romae apud omnes existimatio. Sed Gregorius, communicato consilio cum Sci-

pione Cobellutio Card. tituli sanctae Susannae, bibliothecae vaticanae praefecto, Allatium potissimum elegit, propter spectatam viri non eruditionem solum, sed etiam fidem et industriam ac singularem in rebus gerendis dexteritatem; datisque mandatis, quae diligenter a Ludovico Aguchio, secretorum omnium tunc arbitro, et summo consiliorum ministro conscripta erant, itemque Pontificis litteris ad Ducem et ceteros, ut res poscebat, in Germaniam misit, addito ut proficisci intra biduum maturaret, nemine appellato, et dissimulata quam fieri maxime posset itineris causa.

37. Nihil moratus Allatius viae se dedit: et primo quidem Venetias advectus est, ut rem cum Ludovico Zachia Pontificis in ea civitate nuncio communicaret, eiusque consiliis in gubernanda itineris ratione uteretur, ne quas in insidias incideret hominum Germanorum illud Italiae et urbi Romae decus invidentium, Caesarisque et Bavari liberalitatem importunam, degenerem, et communi patriae indecoram appellantium. Paucos Venetiis moratus dies, cum omnibus officiis a Zachia viro humanissimo atque gravissimo cultus esset, perrexit in Germaniam, brevique superatis Alpium rhaeticarum iugis, transmissoque Norico, et Augusta Vindelicorum adita, urbem Monachium Bavariae principem advehitur. Incredibile dictu est quam comiter quamque liberaliter exceptus a Duce sit, quantaque cum animi voluptate princeps ille egregie fortis ac pius allatas sibi ab Allatio Pontificis litteras, gratulantemque sibi partas auctore Deo victorias, faustosque reliqui belli successus augurantem, et cetera ex litterarum sententia exequentem audierit: sed praecipue cum pietatem et magnificentiam, ob egregium, cui accipiendo advenerat, munus extolleret, gratiamque et memoriam, quae tantam ob liberalitatem apud sedem apostolicam perpetua maneret polliceretur. Atque ille graviter et modeste respondit ampliora se multo romanae ecclesiae et sanctissimo Pontifici debere: maiora omnino, pro referenda gratia, animo agitare, quam ut haecenus ulla ex parte, aut rei dignitati, aut ipse sibi satisfecerit. Pergeret modo D. O. M. conatibus suis successus prosperos dare, intellecturum profecto Pontificem, quam memori beneficiorum animo, quamque prolixi erga sedem apostolicam obsequii pleno, publica religionis in Germania causa credita sit.

38. Secundum haec in aedes principalis domus praefecti deductus est, lauteque ab eo et hospitaliter exceptus, et quoad Monachii substitit habitus, Heidelbergam perrexit, itinere usus periculoso in primis atque aspero, propter anni tempus media hieme saevum, et infesta latrocinii omnia, licentiamque militum privatis quoque viatoribus, ne dum tam invidioso cum negotio incedentibus, formidolosam; praesertim cum per fines haereticorum ingrediendum erat; ad quorum suspicionem vitandam, nocturno plerumque itinere usus erat. In infestos etiam equites, et iam arma ad se suosque invadendos expedientes, incidit; sed simulata ad tempus audacia, tamquam maiore septus esset, quam qui apparebat, comitatu, velut ultro in adversarios incursurus, discrimini se subduxit, extremo tamen cum metu, quod iacientia passim spoliatorum cadavera incedentis in oculos identidem incurrebant. Ac ne cibaria quidem per vastatos crebris dirceptionibus agros usquequaque suppetebant, nec iumentorum ac vehiculorum necessaria copia: ut tandem diu multumque cum frigore, cum inedia, praesentibusque vitae discriminibus luctatus, Heidelbergam pervenerit; ubi ad res suas expediendas summam adhibuit celeritatem. Quippe maturato sibi opus esse intelligebat, propterea quod ab ipso Maximiliano monitus in digressu opportune fuerat, agitari tunc potissimum, Isabellae Belgarum principis opera, de reconcilianda inter Caesarem et Fridericum gratia, adeoque de restituenda Heidelbergae, cuius quidem actionis exitus, si forte adhuc haerentem in Palatinatu bibliothecam offendisset, omnem eius exportandae rationem discuti et impediri necesse erat. Colligit itaque diligenter omnes, qui manu exarati erant codices, et ordine, quantum illae temporis angustiae patiebantur dispositos et collocatos exportandos curavit, summa adhibita cura, ne quid eius generis vel minimum praetermitteretur. Ex impressorum vero copia, quae immanis et propemodum infinita erat, solum delegit si quid raritate aut praestantia insigne iudicavit, sectatus in primis antiquitatem exemplarium, et

si quae erant auctorum signata chirographis, ut fieri solet, cum viri docti monumenta ingenii sui viris principibus dono mittunt, quale est quod inter alia vaticanae bibliothecae visenda servat, Henrici VIII. regis Anglorum volumen de sacramentis contra Lutherum Leoni X. missum eleganti cum epigraphe « Anglorum rex Henricus Leoni X. mittit hoc opus et fidei pignus et amicitiae. » Nec paucos invenit huiusmodi notae codices scriptorum praecipue haereticorum, magno usui quandoque futuros arbitratus ad coarguendam inconstantiam hominum illorum, placita et opiniones summa cum levitate mutantium, cumque novis et sibi contrariis sententiis in aliis atque aliis eorundem operum editionibus prodeuntium.

39. Substitit Heidelbergae diutius; namque spatio opus erat, dum materiam fabricandis pluteis, dum currus, dum iumenta aliaque transportationi administrandae laboriosissime compararentur. Nihil enim erat eorum, quae suos ad usus humana vita desiderat, quin rarum per eas oras paratuque difficillimum factum esset, propter sublata commercia, magnam hominum multitudinem proeliis et latrociniiis absumptam. Ceterum in illa commoratione Allatium, praeter laborem assiduum conquirendi, cognoscendi, ordinandi magnam librorum omnis generis copiam, sollicitum vehementer et inquietum habebant insidiae, quibus peti caput suum intellexerat non ferri modo, sed etiam veneni, cuius vim expertus erat in famulo, quem habebat ad vitae ministeria; is namque hausta, nescio quo propinante, illita quadam noxio medicamine potione, furere statim et alienata mente iactari, nec ullo remedio vis mali, quae miserum corripuerat sisti valuit. Sed curae tam molestae maximum levamen capiebat ob effusa erga se Germanorum procerum humanitatem, cultumque et honorem, quo habitus est ab omnibus in occurso, congressibus, conviviis. Horum praecipui fuere comes Metternichius Heidelbergae praefectus, Poppenheimius, et Aldringerus (1), quorum e sermonibus summa cum animi voluptate cognoscebat res eo bello gestas, casusque summorum virorum varios atque mirabiles. Memorabile vero in primis fuit, quod acceptum a Poppenheimio narrare solitus est, concisam in quodam certamine omnem equitum alam, cui ipse Poppenheimius praefuerat, eumque in turba ceterorum vulneribus confectum, et inter ccisorum cadavera iacentem ab hoste spoliari coeptum, ac novo vulnere quo a prope-rante spoliatore ictus fuerat vitae admonitum, orasse hominem ne maiori sibi emolumento spolia captivi quam vitam futuram putaret. Conservaret itaque, si qua ratione posset saucium, ac non vulgaria praemia expectaret. Acceptum itaque ab illo per pedes, et in humeros pecudis modo impositum, auctumque in quodam tugurio delituisse, ubi mox adhibitibus agrestibus medicamentis convaluisset, et optima fide quod erat hosti pollicitus representaverit. Receptum eo casu spiritum vir ille fortissimus maiore deinde cum gloria deinde effudit in illo memorabili proelio, quo cecidit Gustavus Adolfus Svecorum rex, multis interea editis spectatae virtutis exemplis, et re publica fortiter et egregie gesta.

40. Sed quantum Allatio tribuerant illi homines, quantoque omnibus esset in pretio illud maxime declaravit. Tres milites ex quadam cohorte, quae propter actas ex pacato praedas meruerant iram ducis, sorte (ut est mos militiae) ducti ad supplicium tradebantur, iamque patibulo admoveri coeperant, cum forte miserantibus qui aderant amicis, venit in mentem experiri eequid illos miseros legati Pontificis gratia (sic Allatius a Germanis passim audiebat) sublevare posset ad vitam impetrandam. Circumsistunt Allatium frequentes promiscua omnis generis hominum turba, orantque et obtestantur, ne homines acerbitate fortunae ad extremum calamitatis adductos, facili sibique minimum constituta ope fraudatos vellet: adiret Aldringerum, seque causae damnatorum deprecatorem profiteretur, operamque suam non saluti modo eorum, verum etiam gloriae sibi futuram cogitaret. Ille primo pudore modestiaeque cunctatus, ne audax neve importunus, suique nimis existimator iudicaretur, si auctoritatem suam tantis rebus interponeret, tandem reputato disciplinae potius retinendae gratia, quam quod capitali noxa dignum quicquam esset admissum, illam seve-

(1) De his ducibus per ea tempora claris, multoque magis de subsequente Tillio, loquuntur belli illius tricennalis, quod tunc gerebatur, scriptores Schillerus, Binerus, aliique. A. M.

ritatem comparatam, audendum sibi duxit, perrexitque ad Aldringerum, cuius imperio illud supplicium parabatur: nec multis verbis opus fuit, ut exoraret facilem ad lenitatem, avidumque occasionis, qua splendido aliquo facto dictove testatum faceret prolixum suum erga romanam ecclesiam obsequium. Properi itaque nuncii ad inhibendum supplicium missi, exanimatos metu infelices illos inter plausus et acclamationes excitae rei novitate multitudinis perduxere ad Allatium, incredibili perfusum laetitia, gratesque sine fine agentem auctori tanti beneficii, et quae sequuta beneficium est magnae suae apud omnes existimationis et famae. Ad epulas et vina, quibus illa gens effuse indulget, sane quam invitus accedebat: si quando tamen usuveniebat, ut invitantibus deesse non posset, liberaliter et benigne versabatur, dabatque operam ne parum ingenue sibi et arcanis animi sui consiliis per intempestivam abstinentiam videretur parcere, neve non indigena, et homo multae urbanitatis, multorumque salium, et bonus in primis conviva putaretur.

41. Optabat vehementer alloqui Tillium praecipuum, ut diximus, foederatarum copiarum ducem; sed verebatur ne copiam eius habere non posset, propterea quod curis maximarum rerum occupatum sciebat, et assiduis per omnem circa regionem itineribus distentum: utque tandem Heidelbergam redisse cognovit, nihil illi longius fuit quam ut praesentem adiret, et mandata, quae ad illum habebat exponeret. Itaque traditis pontificiis litteris multo cum honore verborum ad eum datis, addidit munera, picturam auro gemmisque insignem, cum icone virginis Deiparae, egregie perfectam arte: gemmeam coronam, quam appellant, numerandas ad preces: cercas agni caelestis imagines sollemni caerimonia consecratas, aureaque numismata effigiem Pontificis a quo mittebantur praeferentia; et haec inquit paternae suae erga te dilectionis monumenta vult esse Gregorius XV. romanus pontifex, debita pietati, quam in te supra ceteras virtutes tuas maxime omnium admiratur; debita bellicae laudi, qua rem in Germania christianam fortiter nostra aetate prospereque gessisti; Deum optimum maximum precatus, ut felicitatem qua usus hactenus es in profligandis religionis hostibus, propriam tibi, et ad finem usque perseverantem, dignetur esse. Ad quae Tillius modeste et verecunde respondit: honestatum se Pontificis cum litteris tum muneribus magnificentius multo ampliusque quam pro merito suo: daturum autem operam ne tanti erga se beneficii sanctissimum principem unquam paeniteat, neve rubori sibi sint tam honorifica de se sapientissimi et summi viri iudicia; non labori, non periculis, non ipsi denique sanguini ac vitae parcendo, in propugnanda, ut instituit, communi ecclesiae catholicae causa. Usus autem est eius benignitate Allatius non solum in honore verborum, et cetero exteriori cultu salutandi, deducendi, epulisque et comotationibus familiariter adhibendi, sed large et hospitaliter omnibus quae ad expediendam librorum exportationem tutamque etiam per infestas Germaniae nationes praestandam opus erant.

42. Namque eius auctoritate adiutus recuperavit nonnullos codices haud parvi momenti, quos ex bibliotheca exportatos debitorum arguebant syngraphae, et praesidium satis firmum equitum peditumque secum eduxit, eiusque beneficio ab omni hostium praedonumque iniuria intactus evasit per oppida agrosque gentium, quae erant palam infestae, aut occulte iniquae catholicis et romano Pontifici putabantur; praecipua adhibita diligentia ne quid offenderet in transmittendo agri Vitembergensis tractu, quod eam patriam sciebat esse Iano Grutero, nupero huius bibliothecae custodi, tum Tubingae commoranti, cui propterea omnium maxime eius asportationem molestam esse compererat. Non antea immune ab hostium periculis iter suum arbitratus est, quam Bavariam pervenit. Ibi a duce Maximiliano, qui forte per eos dies Ingolstadii procul a via militari in Italiam ferente agebat, ea quae sibi ad cursum suum peragendum opus erant, per litteras impetravit, perrexitque per agrum Noricum, Alpesque rhaeticas Helvetiorum, ac Mediolanensium fines, Bononiam usque. Inde iussus subsequi iumentis cum libris, ipse expedito itinere Romam perrexit, perfecti a se de bibliotheca Palatina mandati praesens nuncius futurus. Pervenit autem quo tempore molestissimi solent in Urbe calores esse, pridie diei divo Petro apostolorum principi sacrae; collau-

datusque plurimum est a Cardinalibus Ludovisio Pontificis fratris filio, et Cobellutio bibliothecario. Sed ne quid morae negotio confecto prope absolutoque interveniret, rursus obviam missus est venientibus a Bononia libris, quae res illum toto suscepti laboris fructu privavit. Namque Gregorius pontifex, contracto pridem gravi morbo, quo fuerat aliquamdiu ab omni publico munere procul habitus, paucis post Allatii profectiohem diebus est mortuus. Cumque iterum Romam est advectus, accepit a Ludovisio destinatum sibi a patruo eius in collegio Canonicorum divi Petri locum, vacuum non ita pridem unius obtinentium obitu, cuius honorem et fructus egregie fideliterque navatae huius operae praemium ferret; nec sine animi molestia tam laudabilis munificentiae facultatem, novi Pontificis (creatione) ademptam sibi cernere. Hunc postea honorem Urbanus VIII. Gregorii successor Virginio Caesarinio, cubi- culi pontificii praefecto, contulit.

43. Ceterum ad Allatium non magna rediit suscepti pro alio principe laboris et operae gratia. Nec deerant qui novum Pontificem non satis illi aequum existimarent, quod olim, cum Cardinalem ageret, essetque collegii graeci protector, eius voluntati non cessisset, ut in erudiendis ad eloquentiam eiusdem collegii alumnis, ut coeperat, perseveraret; immo id ipsum ea potissimum gratia fecisse videretur, quod Cardinali molestum esse cernebat. Accedebat, quod de graeca Cardinalis poësi, quasi non satis culta neque elegans esset, intempestiva cum libertate locutus dicebatur. Hinc acriorem quam pro rei tenuitate coniectati in animo Pontificis offensionem Scioppius et Setonius, quibus in asportandae bibliothecae Palatinae cura Allatium praelatum supra memoravimus, elevare primo librorum, qui advecti erant numerum, et pretium, laboremque ac pericula eam ob rem ab Allatio suscepta; accusare Cobellutii vanitatem, quod auctor fuisset Gregorio eius aggrediendae rei maximi dispendii, nec perinde usui futurae. Nec fidei Leonis parcebant, quasi intercipiendos meliores quoque codices minime simplici diligentia passus esset; interque cetera, Thuani historiae apographum requirebant, quod olim sibi visum in Palatina bibliotheca ferebant; pronasque ad haec omnia Urbani pontificis aures, veteris offensae non immemoris, habere credebant. Nec deerant qui tantis criminibus oppugnatum, specie benivolentiae hortarentur, flagranti illi invidiae, ac poenis quas haud dubie subiturus videbatur, matura ab Urbe declinatione se subduceret, tutius et felicius e longinquo causam dicturus. Quo nihil indignius visum ex conscientia sua praeclare fidenti sibi, nec ullo pacto induci passus est, ut illud tantum in se dedecus admitteret, famamque et nomen suum ultro ipse proderet inconsulta vanissimorum criminum confessione, quam homines in illa fuga merito interpretaturos cernebat.

44. Itaque de Pontificis aequitate securus, nec suae innocentiae dubius, impigre aggressus est obiecta refellere. Quid enim tam absurdum ac minus ferendum, aiebat, quam quod illud Gregorii pontificis consilium, splendoris ac magnificentiae plenum, utilitatis modo et quaestus rationibus metirentur? quasi vero degeneris lucri causa, et animo mercatorio tam illustre spoliū affectasset, non potius decorandae principi gentium (urbi), proferendae ecclesiae romanae dignitati, ac testandae ad posteros Catholicorum de contumaci haeresi victoriae? Ac ne pretium quidem sane eius operae, etiamsi pecunia aestimanda tanta res esset, non egregie constare, si quis raritatem et antiquitatem codicum, et maxime graecorum, intueatur, vel unum bibliae sacrae volumen antiquissimo hebraico caractere conscriptum, dignum omnis operae omnisque dispendii praemium esse, quod eximie conservatum et ferreae arcae commissum reperisset. Sed utrumlibet sit, nullas in eo negotio delibrandi partes suas fuisse, neque suum de bibliothecae bonitate iudicium interponere debuisse. Verum quidquid id esset, quod ecclesiae romanae a duce Bavaro offerebatur, cum diligentia et fide ad Urbem usque deducere. Sane impressorum librorum non admodum plausibili sarcina abstinuisse, quemadmodum ex mandati formula, quod Roma discedens acceperat, exceptis quae rariora, aut alias operae pretium futura iudicaverat: nec esse quod iudicii ea de re sui, vaticanam bibliothecam paeniteat. Manuscriptos autem codices, qui negaret integre et cum fide curatos, ad indices typis editos se conferret, summa cum fide ac diligentia

a Sylburgio et Grutero custodibus descriptos; inventurum profecto cum suo indice eximie congruentes, praeter quam unum aut alterum codicem utendi gratia exportatos, cum eorum syngrapha qui exportassent, ob id ipsum a se diligenter allata, qui in eo turbido rerum statu recuperari nequissent. Quod vero de Thuani apographo iactarant Scioppius et Setonius, auctoris testamento, cuius tabulas typis impressas forte secum attulerat, impudentiae ac temeritatis coargui, ubi legatum id scriptum constaret fratribus Puteanis, et apud Parisios extare. Hac autem postrema defensionis suae parte consulto Allatius uti distulerat, quoad accusatores ingulatueros eo crimine reum existimantes, non dubitarunt coram Cobellutio audacter et saepius urgere de industria tergiversantem, et commoveri se obiecti gravitate simultantem; cum repente legendum obtulit Cardinali testamentum, revinctosque manifesto mendacio adversarios, irritos ac prae pudore mutos et exsanguis dimisit, ita ut mentionem eius rei cane peius et angue sibi vitandam in posterum iudicarint. Facile inde probavit causam suam, quamvis aversae rebus suis illius temporis aures, cum rationes accepti expensique integre ac diligenter exhibuisset apud praefectos aerarii, quos cameram apostolicam appellabant, nec inventus fuisset quisquam, qui non omnia recte atque ordine ab eo gesta et administrata fuisse iudicavisset.

45. Defunctus hoc tanto existimationis suae (discrimine) Allatius, delitescendum sibi in posterum, et erudito in otio quiescendum statuit, procul omni ambitionis inquieto et bonarum artium studiis infesto strepitu. Illustrium tamen virorum amicitias, ut pridem instituerat diligenter colere perseveravit, praecipueque per ea tempora consuetudine usus est Laelii Bisciae praestantis inter romanos procures viri, ex numero eorum quos apostolicae camerae clericos appellamus (1): iunxerat quippe iam pridem admodum arcte eorum voluntates studiorum similitudo; quamquam Biscia ob assiduas munerum suorum occupationes minimum habebat spatii, quod musis amoenioribus impertiret; atque a parente Bernardino, summo suae aetatis iuriconsulto, inter strepitus civilium causarum et fori clamores institutus erat; inerat tamen vigor ingenii, et antiquitatis notitia, et exquisitior, quam pro iuris periti modo, gustus litterarum; ut quam in administratione creditarum publice rerum profundam solidamque prudentiam prae se ferebat, in eruditis quoque sermonibus, et philosophiae tractatione testaretur: comis praeterea multaeque urbanitatis et salium, quibus seria negotiorum, cum opus esset, admodum tempestive condiebat.

46. Huic Allatius difficili tempore gregoriani pontificatus, magno solatio fuit gravissimo in discrimine versanti propter iniquorum calumnias, quasi rem frumentariam, cui erat praepositus, minus diligenter administrasset; ut iam de subtrahendo se negotiis, et Neapolim recedendo cogitaret. Verum afflicto propria temeritate adversario, cuius opera occultis illis criminationibus petebatur, incolumi gratia famaue mansit, et a successore Gregorii in collegium Cardinalium adscitus est. Quo statim honore accepto, Allatium iuris familiaris habere voluit, inque domum accepit, nulla tamen certa mercede attributa, nisi quod honoris causa vinum illi quotidie, et aliquid exquisitioris cibi propria e mensa mittebat, carissimumque ea re, aliisque non vulgaribus benivolentiae significationibus declarabat. Hic nullum faciebat finem eius virtutem doctrinamque, et praeclara in sedem apostolicam merita Urbano pontifici et Cardinali Barberino commendandi, nullo successu; quamvis a Barberino honorifica de eo testimonia indiciaque non levia expresserit. Sed ille, ut diximus, aequissimo animo fortunae suae angustias ferebat, toto animo ad litterarum studia converso; ex recta officii sui administratione praecipua solatia petens.

47. Primum omnium, graecos bibliothecae vaticanae codices (quorum plurimi, et quia characteribus omnis aetatis, omnisque generis, et propter scribendi compendia, situmque vetustate contractum lectu difficillimi sunt) omnes ad unum recognovit, ac magna ex parte etiam diligenter perlegit recensuitque, omnesque eorum materias, argumenta, auctores, singulaque auctorum opera, et sicubi res ita posceret ipsa etiam operum capita admirabili cum

(1) Edidit tunc libellum Allatius de aedificiis Pauli V. sub praefectura Laelii Bisciae excitatis A. M.

ordine perscripsit, redegitque in ordinem omnium pulcherrimum et absolutissimum; qui postea a librariis elegantibus characteribus exarati, septem magnae molis volumina occuparunt: quibus duo praeterea adiecit de codicibus bibliothecae Palatinae, et mox Urbinatis, quae et propter earam dignitatem, et propter loci unde advectae sunt memoriam, separatis in pluteis asservantur. Cumque antea omnia haec admodum confusa atque indigesta essent, plurimumque negotii libros consulentibus exhiberent, eius opera distincta, ordinata, tractataque, et in usum facilia et expedita facta sunt. Quae res magnae fuit non modo curae et diligentiae, sed etiam eruditionis. Non enim nisi viro in primis docto, et in omni litterarum genere admodum versato, ex carie situque profundae vetustatis tot res eruere, ac in ordinem tam elegantem redigere licuisset: maxime quod saepe nomina auctorum aut nulla extarent, aut aliena et suppositia in librorum inscriptionibus legerentur. Tulitque dignum laboris et operae suae fructum, primo ex conscientia vitae, et cum fide administratae quam acceperat provinciae: deinde quod magnam paravit omnis eruditionis omnisque doctrinae supellectilem, qua deinde usus est in adornandis ingenii sui monumentis, quae nunc publice extant, et tenentur avidissime manibus eruditorum, summa cum auctoris laude et admiratione, cum propter ceteram eorum utilitatem et pulchritudinem, tum etiam propter scriptorum, quorum testimonio utitur, praestantiam et raritatem, maxime in iis quae ad controversias de religione pertinent, quae longe firmiter et expeditius fide rerum gestarum, et auctoritate clarorum scriptorum, quam rationibus dirimuntur. Huius ille laboris omnem rationem ac methodum cum Alemanno communicavit, eiusque consilio et auctoritate ad suscipiendum urgendumque opus plurimum usus est.

48. Nec minus diligentiam in ea re suam probavit Felici Contelorio, qui in administranda bibliotheca Alemanno successit. Hoc de homine pauca memoriae tradere, non admodum alienum a proposito meo iudicaverim; neque minus operae pretium me facturum, si paulo etiam digredi ab argumento videbor. Acerrimi ingenii vir fuit, et non vulgaris doctrinae, quam tamen haud ita multa litterarum humanarum suavitas condiret. Quippe uni intentus iurisprudentiae, et antiquitati nostro aevo viciniore cognoscendae, cetera litterarum adiumenta, quasi minus ad res gerendas utilia, secure contempserat. Enituerat eius industria in ordinanda nobili bibliotheca Iohannis Baptistae Cueva, Rotae auditoris (quae nunc visitur in domo professa Iesuitarum, domini testamento illuc translata) cum fuit in eius famulatu adiuvandis in causarum cognitione laboribus adsumptus (quam conditionem avide solent affectare iurisprudentiae tirones ad acuendam industriam, et fori iudiciorumque peritiam comparandam): eaque res illi maxime suffragata est apud Cardinalem Barberinum, qui Cobellutio vita functo, supremi bibliothecarii ab Urbano pontifice patruo suo munus acceperat; effecitque ut idoneus putaretur, qui (ab) Alemanno relictum locum obtineret. Nec multo postea etiam procurationem publici apud Vaticanam tabularii adeptus est, quod archivum vaticanum vocamus. Hae ille posteriore provincia, ingenio studiisque suis magis conveniente, multo impensius est delectatus; neque enim illam sibi quoad vixit auferri passus est; multumque temporis ac industriae collocavit ad scripturas, quae illic asservantur cognoscendas et ordinandas, ablatis auctoritate publica ab hereditate *Petri Francisci Rubei*, qui proxime munus illud administraverat, pulcherrimis adversariis, quorum ope admirabilem in eo genere peritiam est consecutus, assiduoque et improbo labore adhibito, ad expeditam illius thesauri tractationem plurimum contulit. Nec vulgarem diligentiae laborisque sui fructum tulit, relicta bibliothecae praefectura, locum adeptus in coetu Cardinalium exercendis per omnem ecclesiasticam ditionem iudiciis impositorum; in quo . . . (1).

(1) Haec abruptitur incubatio in ms. vallicelliano, et quidem in media pagina. Et Contelorii sane coeptam notitiam supplere aliquatenus licebit ex Iacobillo de Scriptoribus Umbriae, et Marinio hist. arch. pont. circa finem; verumtamen Allatii vitam sic decurtatam me habuisse, magnopere doleo, nisi forte alicubi continuatio eius latet, nondum mihi comperta. Prosequatur enim necessario narratio pulcherrima laborum Allatii in bibliotheca vaticana (cuius etiam praefectus fuit postremis vitae annis) cum operum eius historia et censura: quamquam operum certe catalogus satis accuratus apud illos auctores prostat, quos in praefatione laudavi. In primis tamen Allatii vitae cumulandae profuturas puto plurimas eiusdem et doctorum amicorum mutuas epistolas, quas in quatuor mss. voluminibus contineri scio. A. M.

In superiore Allatii vita mentio fuit honorifica Nicolai Alemanni, tamquam Graecorum per illud tempus doctissimi, qui et ipsum Allatium in athanasiano Urbis collegio instituit. Nunc ab Allatio conservatum comperi in propriis schedis pereruditum Alemanni sacrum opusculum, quod ego, etsi paulo prolixius, nolo in tenebris diutius delitescere. Habeant itaque lectores in hoc nostro volumine trium illustrium bibliothecae vaticanae praefectorum scripta, Alemanni videlicet, Allatii, atque Gradii, qui me minorem in illo spectatissimo munere praecesserunt.

LIBELLUS ANNALIS

SIVE KALENDARIVM PUGILLARE

COMMENTARIO ILLUSTRATUM A NICOLAO ALEMANNO.

Monumentum hoc antiquitatis pugillare buxum appellare liceret, cum quid verius, quidve aptius id appellemus, non liqueat, quamdiu arcana nos lateant, quae in eo contineri videntur. Nullus in fronte titulus, nullum nomen, insigne nullum certum apparet, ex quo vel rudem aliquam de eo notitiam haurire possimus. Apices illi, ac notae, quae id loqui fortasse videntur, mutae omnino sunt, cum adeo sint ab usu nostro, consuetudineque remotae, ut ne gentem quidem, vel populum, qui eas usurpet, facile divines. Tabellae dispartitae, fortuito tantum vinculo, eoque recente connexae, de integro illarum numero convenienti ordine aptaque distributione vehementer suspicionem movent: num integram omnes perpetuamque historiam contineant, an singulae suam, discernere minime potes. Imagines ipsae, quae notior clariorque huiusce pugillaris pars esse videntur, inelegantes obscurae ineptaeque ita sunt, ut omnia hic in tenebris iacere, merito dicas. Quamobrem de hac tota antiquitate notarum et imaginum, aliorum citius audire sententiam praestat, quam de suo facile pronunciare. En illas adamussim delineatas, suis quod aiunt, coloribus expressas, suoque in lumine collocatas, quo commodius antiquitatis studiosi eas contemplari, et quae in iis latent aperire, vel saltem, quae a nobis disseruntur approbare, et quod erit optatius, limatiori iudicio corrigere queant.

Haec inserendae erant imagines, quae tamen ad manus meas minime pervenerunt. Ceterum ex Alemanni quae sequitur accuratissima descriptione, satis eae propemodum cognoscuntur.

Cuivis qui hasce tabellas oculis perlustraverit, illud primum occurrit, quod exploratissimum esse arbitror, monumentum hoc ad gentiles minime pertinere, sed omnibus partibus solide christianum esse. Cruces passim ac singulis fere in tabellis designatae, sanctorum virorum effigies, vestes et habitus ad nostrum ritum compositi, antistitem nostrorum pedum, infulae, pallia, omnia denique non temere nostra sacra religionesque patefaciunt. Quae licet ita sint, non ea sunt tamen, quae statim omnem eximere dubietatem possint, certoque statuere quid quaeque illarum imaginum notarumque significant, quas hoc in pugillari auctor incidit. Fieri enim potest, ut ritus hic expressi christiani quidem illi sint, sed vel temporum diuturnitate aboliti, vel certis tantummodo christianorum populis consueti, vel occultis et hieroglyphicis notis obducti; quae omnia, ut aliis solent, ita etiam huic antiquitatis monumento tenebras offundant. Tribus hisce difficultatum capitibus submotis, quid in hoc pugillari contineatur, nullo negotio patebit, et hinc exordiar.

His in tabellis, ut mea fert sententia, sanctorum complurium festa consignantur, quibus coli ritibus debeant praescribitur, certis mensibus ac diebus certis recensentur; quot quisque mensis diebus constet, notis proditur latinis: dierum series arcanis notis aliis indicatur. Menses in unaquaque tabella duo describuntur; quarum una cum interciderit, duos menses iulium et augustum desiderari contingit. Litteras hic deprehendere est, quas dominicales dicimus, aureos numeros, annos bissextiles, lunae solisque concursus, paschatis pu-

landi rationes, idque genus alia, quae omnia singillatim probare in me recipio, cum singulas expendere tabellas coepero. Interim si haec ita ut quidem sunt esse concedamus, aptius veriusque nomen huic buxio pugillari imponere licebit; nam si kalendas et fastos ac nefastos dies complectitur, kalendarium pugillare dicere nemo prohibet: si annuos ac menstruales lunae solisque motus, annos intercalares, et paschatis rationes, annalem libellum cum Beda par est appellare. Alterutro vel utroque hoc si utamur vocabulo, et ea quasi faces in his tenebris praeferamus, statim mensium series, dierum distributio ac numerus occurrent, imagines quae cuique sanctorum tribuendae sint, liquido apparebit. Sed de his statim uberius. Nunc vero nemini haec forma kalendariorum nova videatur, cum et ea, et huiusmodi aliae, ut apprime necessariae, ita semper fuerint maioribus consuetae. Primo quidem ecclesiae tempore rarum fuit album kalendariorum, id enim olim implebat Christi nativitas, ieiuniorum sollemnitas, *πάσχα* quae est redemptionis nostrae dies, pascha, pentecoste, parasceve, sabbata, dominici dies, et praeter haec alia nonnulla festa. At secunda statim aetate apostolorum discipuli et qui hos audierunt, non solum exemplo et praescripto illorum alia kalendaris festa addiderunt, sed etiam orta inter asianos et europaeos antistites de paschate controversia, diversas eius dici statuendi tradiderunt rationes, et kalendaris inseripserunt: quae ut omnibus notae essent, et summa religione observarentur, eas modo in episcoporum sellis, modo in breviculis, modo in anulis, modo in parietibus, modo in libris, modo in pugillaribus describebant. Inde tot genera kalendariorum, quae suis nominibus liceat vocare sellaria, brevicularia, anularia, parietaria, domestica, et haec ipsa quae ad manum sunt pugillaria.

Sellares ergo fasti sunt quos in episcoporum sellis aut cathedris incidebant, ut vel absente sacrorum antistite, ex eius sede quicumque vellet festorum notitiam repeteret. Huius generis fastos videmus in Hippolyti episcopi Portuensis statua sessili, utrimque graecis litteris inscripta; quam peculiari commentario explicamus (1). In ea non solum Christi nativitas passio, et resurrectio tamquam aliorum festorum regulae ac normae proponuntur, sed etiam lectiones quas ex sacris libris pro festorum varietate olim in christianorum ecclesiis pro ambone lectores et diaconi in audientia fidelium pronunciabant. Breviculares vero dicti sunt festi, quod post illam de paschate controversiam universi ecclesiarum episcopi omnem curam diligentiamque navarunt, ut ea sollemnitas, a qua praecipuarum celebritatum ac totius anni ritus religionesque penderent, quam certissime ab omnibus teneretur, et in breviculis (erant hae parvae membranae, quas ob id tomos dixerunt) consignata ad omnes christiani orbis populos mitteretur, quod publico decreto primi sanxerunt nicaenae synodi patres, eamque curam Alexandriae episcopis demandarunt, quod in ea urbe florentissima semper fuerit christianorum academia, eaque gens longe optime calleret orbem caelestium motus, et artem numerandi. Idem summo studio curarunt antistites africani concilii, cui Aurelius Augustinus, interfuit ut ex quinquagesimo primo canone constat. Et ne prisca haec disciplina exoleret, secundi braccarensis concilii patres ita iusserunt, ut superventuri ipsius anni pascha, quo kalendarum die, vel quota luna debeat suscipi, a metropolitano episcopo intimetur; quod ceteri episcopi vel reliquus clerus breviculo subnotantes, unusquisque in sua ecclesia, adveniente natalis Domini die, post evangelicam lectionem populo annunciet: quod olim sanctissime observatum videmus in iis Theophili et Cyrilli, alexandrinorum antistitum quae adhuc extant epistolis et homiliis, quas *ἐορταστικάς*, *festales*, nuncupamus (2).

Anulæres fasti sunt, quos sibi quisque in anulis incidebat: nam post eam, quam dixi, de paschate controversiam, complures excogitatae fuerunt a viris doctis latinis et graecis computandi paschatis rationes, quemadmodum Christianus ait, qui imperatore Iustino (3)

(1) Animadvertite Alemanni alteram hanc lucubrationem. A. M.

(2) Adde sis nunc etiam Athanasium, cuius nos festales epistolas in hoc volumen intulimus. A. M.

(3) Alemannus noster in opere de later. pariet. p. 85, scribit aeque *Christianum* vel *Christinum*. Fallitur tamen, confundens titulum *Χριστιανική τοπογραφία*, *topographia christiana*, cum imaginario nomine *Christiani* vel *Chri-*

floruit, πῶς etc. Quae enim natio, inquit, vel ad orientem et occidentem, vel ad septentriones et austrum Christi fidem suscepit, quae certa ratione diversisque numerandi modis ante multos annos paschalem festivitatem certo non praedicat, ita ut iuxta diversas illas computationes, et methodos omnes ubicumque terrarum uniformiter eadem die festum agant? Legimus in codice vaticano 525. hunc paschatis inveniendi modum insculptum anulo electrino, qui dum Byzantii platea sterneretur inventus fuit: *χρὴ εἶδέναι ὅτι δεῖ ἐπιτηρεῖν τῷ ὀκτωβρίῳ μηνὶ τὴν 13^{ην} σελήνης, καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῷ ὀκτωβρίῳ μηνὸς ἀριθμεῖν ρπβ' ἡμέρας· καὶ εὐρήσεις τὸ πότε μέλλει ἔσεσθαι τὸ πάσχα ἐν κυριακῇ. Scito observandam esse decimam quartam diem mensis octobris; ab eaque numerandos esse centum octoginta duos dies; qua ratione dominicam invenies, in quam paschatis festum incurret.*

IANUARIUS.

Desunt menses iulius et augustus.

13. Felicis in Pincis.
15. Mauri abbatis.
17. Antonii abbatis.
20. Sebastiani martyris.
22. Vincentii levitae martyris.
25. Conversio S. Pauli apostoli.

FEBRUARIUS.

2. Purificatio B. Mariae virginis.
5. Agathae V. M.
22. Cathedra S. Petri in Antiochia.
25. Matthiae apostoli.

MARTIUS.

1. Albinus episcopus andegavensis.
12. Gregorius papa.
17. Gertruda virgo.
21. Benedictus abbas.
25. Annunciatio B. M. V.

APRILIS.

1. Hugo episcopus gratianopolitanus.
30. Quirinus mart. Translatio eius ad Nusciensem urbem supra Rhenum.

MAIUS.

1. Philippi et Iacobi apostolorum.
3. S. Crucis inventio.
9. Macarius antiochenus.
16. Peregrinus antisidor. mart. episcopus.
20. Baudelius martyr.
21. Beda presbyter.

IUNIUS.

1. Caprasius abbas.
11. Barnabas apostolus.
19. Gervasius et Protasius.
24. Iohannes baptista.
29. Petrus apostolus.

SEPTEMBER.

8. Nativitas B. M.
21. Matthaei apostoli.
25. Lupi archiepiscopi lugdunensis.
29. Dedicatio S. Michaelis.

OCTOBER.

1. Remigii episcopi.
9. Dionysii.
18. Lucae evangelistae.
21. Ursulae.
28. Simonis et Iudae apost.
31. (*Quidam cum clavis.*)

NOVEMBER.

1. Omnium sanctorum.
2. Commemoratio defunctorum.
6. Leonardi confessoris.
11. Martini episcopi.
23. Clementis PP. martyris.
25. Catherinae cum rota.
30. Andreae apostoli.

DECEMBER.

1. (*Episcopus cum securi.*)
4. Barbarae martyris.
6. Nicolai episcopi.
8. Conceptio B. M.
11. Victorinus et Fuscianus.
15. (*Fortasse Eusebius vercellensis; sed est imago addita postea.*)
21. Thomae apostoli.
25. Nativitatis D. N.
26. Stephani.
27. Iohannis apostoli.
28. (*Duae cruces.*)

stini auctoris, pro vero Cosma indicopleuste. Neque sub Iustino scripsit, sed sub Iustiniano circa annum 535, ut statuit Montfauconius operis illius editor ex codice florentino, qui tamen nostrum quoque vaticanum nominat, id est 699, quem ego ipse manu tractavi. A. M.

PRIMAE TABELLAE FACIES CONTINENS MENSEM IANUARIUM.

Imago prima.

Signum, quod in hoc kalendario primum occurrit, hieroglyphicum plane est. Orbicularis circulus, corona videtur; siquidem illud nominare bene non possumus, nisi prius quid prae se ferat, intelligamus. Ergo kalendis ianuariis festum diem maiores egerunt, quem modo *circumcisionem Domini*, modo *octavam Domini* (ut est in antiquis martyrologiis, kalendariis, et ordine romano) vocaverunt. Utramque festi nomenclaturam, si animadvertamus, illud signum apposite denotat: nam in divinis litteris, cum de circumcissione sermo est, identidem vox illa *praeputium* usurpatur, quod praeputare, id est praecidere suis infantibus Hebraei iubebantur. Quare non alieno sed sacro plane symbolo, et ex verbo Dei desumpto, pictor in hac tabella circumcisionem Domini designasse, merito videri potest, non secus ac romani ordinis auctor, qui rem eandem verbis explicuit. *Haec Christi circumcisio*, inquit, *nihil aliud est nisi abscisio in carne praeputii*. Quod item graeci patres innuere volunt, cum non absolute Christi περιτομήν *circumcisionem*, sed κατὰ σάρκα *secundum carnem* appellare eam consueverint, et Beda in carmine:

Quod veteres coluere patres, umbramque futuri,

Exposuit sancta Christi de virgine nati

Circumcisa caro, iam sacrat ecce kalendas.

Quemadmodum vero hi voce, sic pictor signo praeputium, quod huius est festi mysterium expresserunt. Altera eiusdem festi denominatio, quae est *octava Domini*, non minus apte eadem illa orbiculari figura significatur, nam cum septem tantum dierum nominibus universam temporis durationem distinguere ac numerare soleamus, octava illa temporis pars, quae septimam diem consequitur, innominata prorsus abiret, nisi rursum rediret in orbem primaeque partis seu diei, a qua numerando orsi sumus, nomen mutuaretur; quare cum *octava* dies sit, quae recurrentis temporis orbem claudit, commodo cum primis symbolo diem notat, quem temporis circulum coronam David vocare solet; corona vero anni maior quaedam est, quae ex brevioribus hisce octavarum corollis connectitur. Hoc alii patres ad aliud propositum retulerunt, Damascenus ad praesentem rem sic accommodavit: τὴν τοῦ μέλλοντος ἀλλήληται ζωὴν ἡ ὁρθὴς ἐξεικονίζει, ἐν ᾗ ὁ δεσπότης περιετμήθη Χριστός. *Interminatam futuri saeculi vitam octava illa repraesentat, in qua Christus dominus circumciscus est*. Utrum vero huius festi nomen, naturam, et titulum, orbiculo illo magis exprimere pictor voluerit, divinent alii. Antiquitatem festi circumcisionis ex hoc loco cognoscere Isaaeo Casaubono liceat, qui exercit. 2. in Bar. cap. 9. certum esse affirmat non ante multa saecula mentionem illius coeptam fieri; nam qui ante hos, ait, quingentos annos, festos anni totius dies descripserunt, circumcisionis non meminerunt. En illam in kalendario longe ante annos quingentos descripto; licet ex vaticana bibliotheca eiusdem et superioris aetatis proferre possemus beneventanum num. 4928, longobardicum num. 5949. et alia. Ante septingentos, si quaeris, est illud Basilii porphyrogenneti, in quo sic habet huius diei titulus: ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀγίας περιτομῆς τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Memoria sanctae circumcisionis domini et Dei nostri Iesu Christi*. Ante octingentos Damascenus eiusdem festivitatis cantica, quae τροπάρια vocant, concinnavit. Ante mille annos Gregorius magnus eam a maioribus praefationem acceperat, cuius (Christi) *hodie circumcisionis diem, et nativitatis octavam celebramus*. Ad quingentos annos, quinque insuper alias aetates numeravi. Proinde antiquiores patres Leonem magnum, Petrum chrysologum, Maximum taurinensem, Iohannem chrysostomum, quorum de hac festivitate sermones extant, nominare supersedeo. Quare nihil interest, si in antiquis nonnullis libris ritualibus, quod ingenuè fatetur Baronius, dies kalendarum ianuariarum simplicem prae se fert titulum, octavae nativitatis: nam cum aliquid pluribus vocare nominibus soleamus, altero usurpato, tolli vel negari, alterum non recte dixeris. Graecorum ecclesia, in qua antiquissimus est hic dies festus, altero tantum *circumcisionis* περιτομῆς vocabulo eum nomi-

nare solet. Quod hisce kalendis nullum pictor ieiunii (ut infra solet) hieroglyphicum signum appinxerit, nihil de antiquitate huius kalendarii detrahit: quamquam enim, ut est apud Ambrosium et Augustinum, christiani olim hac die effrenem gentilium laetitiam sua abstinencia condemnarent ac detestarentur, tamen longe ante Gregorii magni tempora illud ieiunium sublatum fuisse constat, cum iam gentilium illae superstitiones abolitae omnino essent, quod ex ordine romano Albinus Flaccus confirmat lib. de div. off. cap. 3.

Imago secunda.

Praecipua tantummodo festa, ut supra monui, hoc in pugillari describuntur; quare post diem circumcisionis pictor Epiphaniam collocavit. Eam vero triformi seu tricorpori, ut vides, magorum signo repraesentandam curavit, quoniam prisca est patrum traditio, quam Leo magnus probat serm. 1. de Epiphania, et imaginum antiquarum auctoritas confirmat, tres fuisse magos, qui ad Christum infantem adorandum perrexerint, quidquid Lutherus blateret, et Casaubonus exerc. 2. in Baron. cap. 10. Eorundem capitibus coronam insigne regum pictor imposuit, quod illos dynastas sive regulos nostri maiores crediderint. Illud ex hac, vel etiam antiquioribus, Casaubono demonstrare non licet, Persae ne an Arabes illi magi fuerint. Chrysostomo potius assentiri se Casaubonus dicit, qui sine ulla dubitatione Lucae verba interpretatur de magis Persarum; quam Iustino et Epiphanio, et nonnullis aliis, qui illos ex Arabia deducunt. At non vidit Casaubonus, etiam Chaldaeos a Chrysostomo Persarum nomine compellari in comm. ad psalmum IV. et in act. apost. cap. 7. Chaldaei vero magi cum ab aliis patribus, et a Maximo taurinensi, Chrysostomi aequali, serm. 1. de Epiphania, vocati sunt. Neque vero patres discrepare inter se dicat, qui noverit Persas ab illis nuncupari eos omnes populos, qui Persarum imperio parerent, vel tandem aliquando paruerint. Nam accolae Abrahae, cum Geraris habitaret, Persas appellat Chrysostomus locis citatis, qui multa post saecula in Persarum ditionem devenerunt. Procopius, Agathias, Evagrius, Iohannes epiphaneus, qui Persarum bella descripserunt, eos modo suo, modo Medorum nomine recensent. Theophylactus Simocatta eosdem etiam Babylonios, Parthos, et Assyrios nuncupat. Quid ergo mirum Casaubono videtur magos, qui vere Chaldaei fuerunt, hac ratione Persas, Chaldaeos, Arabes, vocitatos a patribus fuisse? Veterem ecclesiam anniversario cultu celebrasse diem adventus magorum, affirmat Baronius. At si prima ecclesiae nascentis tempora respiciamus, sollemnitatis huius nullum ait Casaubonus vestigium inveniri, atque Baronium pertinaciter urget, ut primum eius instituti festi tempus aperiat. Epiphaniolorum antiquitatem norunt, qui patrum de ea sollemnitate sermones legerunt. Hic eos patres intelligo qui Constantini tempore floruerunt. Ante id temporis si quaeras alios, extat de Theophaniis oratio Gregorii thaumaturgi, qui secunda ecclesiae claruit aetate. De prima si urgeas, est Clemens romanus, vel quisquis ille fuit apostolorum discipulus, qui constitutiones apostolicas edidit. Earum pars in vaticana bibliotheca titulum praefert Hippolyti, Polycarpi aequalis, qui lib. 5. cap. 12. sic ait: τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν φυλάσσετε, ἀδελφοί, καὶ πρῶτην γε τὴν γενέσθαι, ἥτις ὑμῖν ἐπιτελείσθω εἰνάδι πέμπτη τοῦ ἐνιαυτοῦ μηνός· μετ' ἣν ἡ ἐπιφάνιος ὑμῖν ἔστω τιμιωτάτη, καὶ ἣν ὁ κύριος ἀνάδειξιν ἡμῖν τῆς οἰκείας θεότητος ἐπαύσατο· γινέσθω δὲ καὶ αὐτὴ ἕκτη τοῦ δεκάτου μηνός. *Dies festos observate, fratres; et primo quidem diem natalitium, qui celebretur vigesima quinta noni mensis. Post quam diem, summo sit apud vos in honore dies Epiphaniae, in qua Dominus suae nobis divinitatis ostensionem fecit. Haec porro agatur die septima mensis decimi.* Scriptor sane antiquissimus est, qui sic menses distribuit, cuius distributionis usum in proximorum saeculorum ecclesia prorsus obsolevisse videmus. Denique pictor magorum tantummodo adventum sexta ianuarii die proposuit; ex quo primo hoc pugillaris loco licet colligere, romanos ritus hoc confineri kalendario, non graecos, cum hac die Christi baptismum, magorum vero adorationem vigesima quinta decembris, Graeci celebrant. Verum Graeci Latinique festum, quod pro suo quisque ritu hac die agunt, uno eodemque vocabulo ἐπιφάνεια *Epiphania*, sive *Epiphaniam* vocant. Usus eius vocabuli in utraque ecclesia repraehendit Casaubonus, contenditque Christi duntaxat natali eam vocem qua-

drare. Quoniam vero sancti patres modo natalitium Christi diem, modo duas illas eiusdem manifestationes Epiphaniarum vocabulo notarunt, testimonia quae ad primam illam nomenclaturam faciunt, studiose aggerat; quae posteriorem comprobare poterant, callide dissimulat. Quod si patribus Theophaniam et Epiphaniam hanc celebritatem vocare libuit, et nos ab iis ita sumus edocti, novus iste nomenclator haec nos vocabula dedocere se posse putat? Eam nominum traditionem retinere deberemus, etiam si rei nomen nihil omnino responderet; nunc vero quomodo respondeat, ipsi nos patres docent, Hieronymus, Chrysostomus, Isidorus, quos etiam Casaubonus vidit. Clemens, sive Hippolytus, in constitutionibus loco supra citato diem nativitatis Christi vocat γενέθλιον. Hanc vero de qua loquimur ἐπιφάνιον, atque rationem subdit καὶ ἦν ὁ κύριος ἡμῶν ἀνάδειξιν τῆς εἰκείας θεότητος ἐποιήσατο, *in qua suae nobis divinitatis ostensionem fecit*. Ergo patres duas festivitates uno vocabulo denotarunt, quod in utraque multipliciter Christi facta manifestatio sit. Graeci, quod hac die sollemnem baptismi diem agunt, eam ideo φωτίζεισθαι nuncupaverunt; nam φωτίζεσθαι *illuminari* est, scilicet baptizari.

Imago tertia.

Licet in hac imagine nulla insignis sit nota, qua discerni ab aliis queat, illam tamen S. Felicis nolani presbyteri esse nemo dubitare potest, qui noverit in vetustis kalendariis, in sacramentali S. Gregorii, in pervetusto lectionario romano cod. vat. 5729. ab Epiphaniarum sollemnitate statim occurrere sanctum Felicem in Pincis. Nam S. Hilarium pictaviensem, cuius festum in eundem hunc diem incidit, infulatum ut alios hic solet episcopos pictor dedisset. Accedit quod S. Hilarii episcopi festum apud maiores, neque ita ut Felicis natalis celebre fuit neque ita vetus. Inde ab aetate S. Paulini nolani praesulis tanta frequentia S. Felicis sollemnitas actitabatur, ut tota fere Italia Nolam conflueret, et *stipatam multis unam iuvat urbibus urbem*. - *Cernere, totque uno compulsam examina voto*. Populos autem Italiae eo properantes nominatim recenset Paulinus in natal. III. S. Felicis. Romae, ut Baronius refert, idem festum S. Damasus carminibus, sanctus vero Gregorius homiliis ad populum celebravit. Quamobrem S. Felicis memoria ita Romae percrebuit, ut peculiaris quidam romanorum martyrum hic visus sit: quare in martyrologio longobardico cod. vat. 5949. post nolani Felicis memoriam, ita legitur: *Romae natalis sancti Felicis in Pincis*. Et in kalendario beneventano num. 4928. *sancti Felicis presbyteri et martyris, et sancti Felicis in Pincis*, quasi duo hac die Felices colerentur: sed mendum est, nam Pineae locus est prope Nolam, ubi sancti Felicis presbyteri nolani ecclesia sita est. Bene habet vetus rom. martyrologium: *Nolae Felicis presbyteri in Pincis sepulti*. Et Ado viennensis: *sepultusque est iuxta urbem Nolam in loco qui dicitur Pincis*. In reliquis omnibus martyrologiis sancti Felicis festum notatum habetur die decima quarta ianuarii; in hoc autem pugillari decima tertia, qua dies Epiphaniarum octava peragitur. Vel lapsus incisoris est, vel ita illorum ferebat mos, quibus in usu hoc pugillare fuit.

Imago quarta.

Neque hunc sciremus quis esset, nisi pilus ille, sive flosculus, qui e camelaucio surgit, monachum proderet. Ita reliquos solet monachos huius incisor pugillaris notare; sic statim S. Antonium, et infra S. Benedictum monachorum patres. Verum hac eadem die, quae ianuarii quinta decima est, tres habent antiqua martyrologia eiusdem instituti viros sanctos, Paulum, qui primus eremi cultor appellatur; Macarium S. Antonii discipulum; et Maurum S. Benedicti alumnum, vita et miraculis illustres. Ex his, quinam potissimum hic descriptus sit, haud difficile est conicere; cum de duobus illis Thebaidos et Aegypti solitudinum cultoribus, licet in romanis martyrologiis aliqua mentio sit, nulla tamen extet in kalendariis, utpote quorum festum in Italia minime celebraretur. Mauri vero memoria in fastis beneventanae, ac nonnullarum Italiae ecclesiarum reperitur: in kalendariis autem Gallorum passim habetur; quamquam Vesontii hac die S. Iohannem Calybitam venerantur, qui sub Theodosio floruit.

Imago quinta.

Et hunc esse monachum floceus in vertice, de quo modo dixi, palam ostendit. Dies decima septima ianuarii, ad quam imaguncula pertinet, S. Antonium esse omnino declarat. Accedit insigne in altera manu, quam flammulam esse conicio: in tam obscura pingendi arte elucere, discernique ea vix potest. Si flamma est, S. Antonii insigne antiquius hoc esse vides, quam quidam existimant. De quo tamen nihil vetustius occurrit, quam quod S. Thomas aquinas in 4. dist. 49. exposuit.

Imago sexta.

Nulla notior imago est, quam S. Sebastiani martyr, cum is iaculis confossus pingitur. Aliam ex musivo eiusdem effigiem vidimus in titulo Eudociae militari. Ut haec habitu ornata, in illa utpote coloratis tessellis concinnata clarius apparet. Aetas martyris gravior atque provectior, secus quam a pictoribus hodie depingi solet. In vetere martyrologio romano de eo sic legitur: *Sebastiani in vestigiis apostolorum sepulti*, hoc est ad catacumbas; nam ibi tum Petri Paulique corpora condita erant.

Imago septima.

Vigesima secunda die ianuarii, in romano kalendario notatum habetur festum sanctorum Anastasii monachi, et Vincentii levitae. Heic illorum alter tantum proponitur; isque Vincentius esse credendus est, cuius in ecclesia latina praecipua semper extitit memoria, eiusque unius agebatur inter missarum sollemnia, ut videre est in duobus antiquissimis missalibus vat. mss. n. 3548, et n. 4772. *Quae hodie regio* (inquit Augustinus serm. 22. de diversis) *quaeve provincia, quousque christianorum nomen extenditur, non gaudet celebrare natalem Vincentii diaconi?*

Imago octava.

Ex apostolorum ordine hic est; nam quotquot hoc in pugillari apostolos pictor delineavit, iis petasum illum quem vides, capitibus imposuit. Hoc fortasse iudicio investigare licebit, cuius nationis hoc pugillare sit, nam Graecos et Romanos nusquam petasatos apostolos, sed nudo capite pinxisse, iis qui antiquas imagines observarunt, notissimum est. Exertum e pallio brachium, volumen in dextra, sapientum est et doctorum insigne. Doctor autem gentium Paulus apostolus hoc denotatur signo, cuius hac die, quae est vigesima quinta ianuarii, conversio celebratur.

ALTERA TABELLAE I. FACIES CONTINET MENSEM FEBRUARIUM.

Imago prima.

Secunda die februarii purificatio beatae Mariae celebratur. Quod quidem festum bifor-
mi hac effigie pictor expressit, nam singulas beatae Mariae festivitates eodem signo infra notavit. Dexterior ille, sponsus est Iosephus sinisterior, sponsa Maria. Sollemnem processionem, quae eodem purificationis die agitur, candela denotat, quae admodum funalis ad-
pieta est. In ea processione Gregorius magnus duas antiphonas e Graecorum modulationibus desumptas cani iussit, quae in eiusdem antiphonario nonnihil tamen depravatae leguntur. Earum altera, quae incipit *ave gratia plena*, quod Romae caneretur in limine templi S. Mariae maioris, ad quam ordine ducto clerus populusque pergebat, ideo ab aliis praetermissa est, et a missalibus omnino sublata; idque ordo romanus innuit. Secundum Romanos autem cum appropinquaverint atrio S. Mariae, faciendae sunt litaniae, quarum illud quod modo dixi erat exordium, *ave gratia plena*. Altera vero, cuius initium est, *adorna thalamum tuum Sion*, hodieque canitur, tantaque olim religione, et gestientis populi concentu in hac processione pronunciabatur, ut Beda sive Wandelbertus (qui anno 839. claruit) in ephemeride inde secundae diei februarii indicium petat. *Quartum nonarum templo illatus dicat agnus, - quo lustrante Deo in unum plebs credula templum - mente pia locat acceptum strenitque tribunal*. Nam *locat sternitque tribunal*, ad illud alludit: *adorna thalamum tuum Sion*.

Imago secunda.

Muliebris est hic habitus. Imago S. Agatham virginem, et martyrem refert, cuius festum celebrare est nonis februarii, quas et in martyrologiis et hic notatas vides.

Imago tertia.

Hic non effigiem, nam loci angustia prohibuit, sed insignia dentem scilicet molarem pictor apposuit, ut S. Apolloniam martyrem indicaret. Apposuit autem non primus huius pugillaris incisor, sed manus recentior, quae nec incidendi modum imitata videtur, nec incisurae cinnabarim vel minium vel rubricam adhibuit.

Imago quarta.

Sanctus Valentinus hic est presbyter et martyr, cuius in antiquissimis cum romanis tum gallicanis kalendariis hac decima quarta die februarii habetur memoria. Signum quod ad laevam imminet, neque discerni facile potest, neque videri an ad Valentinum pertineat.

Imago quinta.

Hic qui petasum in capite gerit, ut supra monui, apostolus omnino est: ex ea vero, quam dextra praefert clavem, Petrum apostolum principem agnoscimus, cuius hac vigesima secunda die cathedrae festum agitur. Clavis symbolum est caelestis auctoritatis, quam omnibus quidem apostolis impartitus est Christus, in Petro autem tamquam omnium facile principe, quia peculiari hoc nomine potestas ea resedit, hac de causa uni Petro clavem in dextera nostri maiores ponere consueverunt. Hoc pugillare docet multis ante nostram aetatem annorum centuriis id Petro insigne fuisse. Idem docent infinitae musivo et coloribus expressae veteres imagines. Tum in cod. vat. 699, et Ticini in antiquissimo opere vermiculato, Ravennae in ecclesia sancti Vitalis, Romae in templo sancti Theodori, in basilicae vaticanae signo aeneo, in numismate sancti Leonis magni quod Baronius in lucem protulit, ex quibus huiusce consuetudinis constans mille ac trecentorum annorum antiquitas colligitur. Haec ipsa cathedrae festivitas peculiarem illam Petri dignitatem ostendit; neque enim alterius cuiusquam apostolorum cathedram celebravit antiquitas, cum illorum sit proprium sibi locum eligere, quo potissimum domicilium sedemque figant, qui nationis gentis populi alicuius principes sunt, quod fuse probamus libro de ecclesiastica loci praerogativa secundo (1). Post editam Pauli IV. sanctionem, duas Petri cathedras celebramus; antiqui unam, hanc scilicet quam hoc in pugillari notatam videmus. Nam decima quarta ianuarii nulla Petri cathedra ponitur, neque in hoc kalendario, neque in ordine romano, neque in sacramentali vel antiphonario sancti Gregorii magni, neque in breviario beneventano, neque in antiquo codice vaticano 4772., ac (ut uno verbo dicam) in nullo penitus manu descripto kalendario (sunt autem eiusmodi quam plurimi in vaticana bibliotheca) immo neque in impressis ante illud Pauli IV. decretum, in quibus tamen omnibus haec habetur vigesima secunda februarii die consignata. Quae tamen cur in omnium antiquissimis missali et lectionario romano non extet, dicam infra cum de festo sancti Matthiae disseram. Legi vaticanum orationale tempore Constantini monomomachi, id est ante hos quingentos sexaginta annos calamo exaratum, in quo ex antiquis primo duas Petri distinctas vidi cathedras iis videlicet nominibus, quibus eas hodie celebramus; quod ut factum sit, satis non video; praesertim cum ex iis, quos numeravi manuscriptis libris, in quibus unica nominatur cathedra, duo palam diserteque et cubitalibus, ut aiunt, litteris romanam cathedram notatam habeant hac die februarii vigesima secunda, nempe sacramentale Gregorii magni hoc titulo: *VIII. kal. martii cathedra sancti Petri in Roma*. Et vaticanus codex 4772, in quibus oratio conceptis verbis sic habet. *Omnipotens sempiterne Deus qui ineffabili sacramento apostoli tui Petri principatum in romani nominis arce posuisti, praesta ut quod in orbe terrarum eius praedicatione inchoavit, christianae devotionis sequatur universitas*. Ex hac sancti Gregorii magni oratione et praefatione mutuati sunt, qui Petri cathedram romanam mense ianuario celebrare coeperunt, ut ex-missali sub Constan-

(1) Adnotemus tertium hoc Alemanni nostri opus.

ino monomacho descripto patet. Omnium antiquissimus, qui duas Petri cathedras distinxerit, et hanc vocarit antiochenam, illam vero, quae mense ianuario celebratur, romanam dixerit, Beda fuit, ex quo posteri omnes acceperunt. Sed heic haud magnum habere momentum videtur; primo quia in Bedae martyrologio multa a posteris (ut fit) addita sunt, ut Molanus et alii senserunt. Deinde quia sanctus Gregorius papa, Beda longe antiquior, unam Petri cathedram celebrat eamque romanam, et hac ipsa februarii 22. die. Ubi nemo depravatum eius officii titulum dicat, qui eiusdem officii preces legat. Praeterea quis audeat romanos pontifices tantae incuriae accusare, ut quam in Urbe fixerit Petrus cathedram adeo neglexerint, si una quam agnoscunt ac celebrant, ea antiochena sit? Denique huius antiochenae cedo priscam aliquam memoriam apud Antiochenos vel orientales: in occidente haec tantum agitur, ac Romae. Bene igitur est si Romani ita posthabuerunt domesticam, externam vero, quam ne exteri quidem colunt, ita excoluerunt? Haec a me dicta ea modestia sint, qua summorum pontificum decreta, et ecclesiae consuetudines venerari soleo ac debeo (1).

Imago sexta.

Festum, quod uno dumtaxat interiecto die cathedram sancti Petri consequitur, est sancti Matthiae apostoli, quem ad huius pictoris, vel suae gentis consuetudinem petasatum vides, ac praeterea *σταυροφόρον*, uti nullum ex apostolis alium hic observare licet. Pridie huiusce festi nullam cernis ieiunii indictionem, quod in eiusmodi pugillaribus kalendariis curiose in primis observandum est, cum nonnisi ad fastos, nefastos, et ieiuniorum dies notandos eorum usus esset. Neque vero eum antiquarii lapsum esse credas; nam nullo in kalendario, nullove in martyrologio, siquidem de antiquis agitur, Matthiae apostoli pervigilium reperias, non in sacramentali gregoriano, non in vetustissimis vaticanis codicibus, non denique in veteri romano martyrologio, nec apud Usuardum vel Adonem. Micrologus tantum cap. 47. Matthiae vigiliam nominat, et Beda indicat in martyrologio. Verum vigiliae nomine, duo apud christianos significari, nemo nescit, ieiunium scilicet et nocturnas excubationes. Has Beda et Micrologus inuunt; ad illud vero denotandum reliqui omnes nihil vigiliae voce opus esse existimarunt, quod ieiunium vulgo passim observaretur; nam si in antiquo kalendario decem illos dies esse sinamus, quos in gregoriana sustulimus emendatione, iam planum est quadragesimae ieiunium ante Matthiae apostoli pervigilium olim inchoatum fuisse: quare quod agebatur ieiunium quadragesimale publicum, privato eius festi nomine rursus iteratoque indicare, opus non erat. In vetustis kalendariis indictio ieiunii quadragesimalis ita notata habebatur: *VIII. idus februarii init. XL.* Hac quidem ratione in codice vaticano 3806. in codice vero 3101. hoc modo: *VII. idus februarii primus term. XL.* Beda autem in ephemeride: *a septimo idus februarii ubicumque secunda luna evenerit, in proxima dominica die post eam habes quadragesimam.* Primus porro hic quadragesimae ac sollemnium ieiuniorum terminus quindecim ferme totos dies pervigilium sancti Matthiae apostoli antecedit. Non hoc quidem sed illud aliquam movere admirationem potest, quod in missali et lectionali romano, neque pervigilii, neque festi sancti Matthiae apostoli ullum apparet vestigium. Hos vero duos praesertim nomino vaticanos codices, quod in iis non solum primae antiquitatis ritus ac religiones contineantur, sed etiam manus ipsa librarii octingentorum annorum aetatem exaequet. Verum mirum non sit; ubi enim sollemni quadragesimae ieiunio, eiusque celebritatibus officiisque olim operam maiores dabant, alii a festis temperabant, alii in aliud tempus transferebant, pro suae quisque ecclesiae consuetudine. Nam olim primus quadragesimae terminus VIII. idus februarii; ultimus vero idibus fuit. Ea de causa in vetustissimis missali et lectionali romanis, sancti Petri cathedra quae vigesima secunda die februarii celebratur, non extat; et sancti Gregorii magni sollemnitas, ut scribit Rodolphus de obser. can. cap. 16, in diem qua idem pontifex ordinatus fuerat reiciebatur: quemadmodum ad aliam opportunitatem reiectum vides in kalendario ambrosiano hoc ipsum sancti Matthiae festum, et ca-

(1) De festo cathedrae romanae S. Petri extat editus Romae aetate nostra tractatus copiosus posthumus, italica lingua scriptus, Benedicti XIV. PP., quem utiliter sacri philologi legent. A. M.

thedrae sollemnitatem, et quotquot occurrunt ab idibus februarii usque ad idus aprilis. In missali autem vaticano ms. vetustissimo sancti Matthiae sollemnitatem translata observamus in II. nonas maii, ubi et sancti Iohannis evangelistae memoria extat, cum scilicet in ferventis olei dolium ille immissus est ante portam latinam.

PRIMA SECUNDAE TABELLAE PARS CONTINET MENSEM MARTIUM.

Imago prima.

Kalendis martii nullum in romano kalendario festum occurrit, in his tamen tabulis kalendae episcopi nomine celebrantur. nam infulatum caput, fastigium phrygium seu lorum, incurvus in dextra bacillus, quem pastorem appellare solemus, episcopum indicant. Quis ille sit, haud difficile est coniectare, nam praeter martyrologia prisca, duo kalendaria vaticana n. 3101, et n. 4756, et antiquum breviarium monasticum, Albini episcopi et confessoris festum consignatum habent: orationale vero manu descriptum n. 4772. preces eodem festo die inter missarum sollemnia more maiorum recitari solitas continet Breviarium vercellense, trecense, vesontianum, aptense, Gallorum denique omnia, in kalendario etiam romano quod Genebrardus edidit, hic Albinus iisdem kalendis recensetur; sed perperam eius aetatem ad Caroli magni tempora refert Genebrardus, nam alius ille; hic est Albinus andegavensium antistes, ut Beda et alii in martyrologiis affirmant, cuius meminit Gregorius turonensis cap. 96. de glor. confess., et Fortunatus, ut idem affirmat, res gestas conscripsit. Plura de eodem vide apud Baronium.

Imago secunda.

Hic etiam est ex ordine praesulum, sed geminae crucis vexillum in dextra, ut in eodem antistitem gradu principem aliquem, hoc est certum romanum pontificem intelligamus, admonet: nam pontifices romani pastorali non innituntur baculo, ut alibi dixisse me, et eius rei causam attulisse memini. Porro Gregorii magni sanctissimi viri haec est effigies cuius festum duodecima hac die martii notatur. licet olim cum tempore quadragesimae sanctorum natalitia minime celebrarentur, translata haec fuerit Gregorii sollemnitatis in ordinationis eiusdem anniversarium diem, ut supra ex Radulpho notavi.

Imago tertia.

Neque hac decima septima die martii festum Romani ullum agunt, ex quo loco et ex kalendis huiusce mensis elici posse praefatus sum, cuius gentis hoc sit kalendarium, et quibus maxime populis fuerit in usu iis scilicet, apud quos in veneratione sunt Albinus andegavensis, et haec quam nobis modo pictor proponit virginem. Ea vero Gertrudis est femina, ob vitae sanctimoniam summo in honore a Gallis, Germanis, Belgis, finitimisque gentibus habita. Eodem die consignatum Gertrudis virginis nomen habent vaticana kalendaria manu descripta n. 3101, et n. 3806, et Genebrardi kalendarium romanum, et Bedae sive Wandelberti ephemeris.

Bis octona tuo Patrici nomine pollet.

Hac quoque Gertrudae redduntur vota beatae.

Praeterea musculus ille, quem levorsum huic imagini adpictum vides, Gertrudem virginem prodit: nam quae gentes eius virginis beneficio segetes frugesque depascentes mures ex agris suis depelli saepenumero viderint, accepti beneficii monumentum easdem illas mustelas esse voluerunt. Vide Iohannem Molanum de hist. imag. lib. 3. cap. 11.

Imago quarta.

Benedictus abbas hic est, die vigesima prima martii notatus. Hunc pictor, ut vides, dupliciter insignivit eminente flocco in vertice, ut reliquos solet monachorum patres, et aspergillo (1) in dextera. Ex eo autem quod ad benedicendum utimur instrumento, Benedi-

(1) Fallitur, ut suspicor, Alemannus; etenim ligneum potius *σημαντήριον* intelligendum videtur; prout aliae imagines docent, et quidem etiam in Cryptoferratae monasterio, sancti abbatis imago laeva tenet libri regulam, altera *σημαντήριον* ob horas officiorum regulae indicandas. De hoc ligneo instrumento confer constitutiones Studitarum a

etum sacerdotali ordine initiatum alii fortasse colligent, quibus ad id graviora non suppetunt argumenta, levissima enim sunt quae ad hanc rem a viris doctis in medium afferuntur. Locus ille concilii romani, quem primi observavimus, tam illustris est, ut ei contra nihil dici possit. Bonifacius II. sancti Benedicti aequalis illud concilium Romae coegit: interfuerunt episcopi, presbyteri, diaconi. Horum omnium nomina initio statim cuiusque sessionis pro ecclesiasticorum ordinum gradu rite recensentur: Benedictus presbyteris connumeratur; nec simplici nudoque ut alii sacerdotes nomine describitur, sed instituti monastici indicio, ut monachus ipse a reliquis presbyteris minime illis quidem monachis distingueretur: *Benedictus servus Dei*. Hac nomenclatura monachos olim designatos, tam clarum est ut probare opus non sit. Ille locus modo sit satis: *Sixtus episcopus congregavit presbyteros urbis Romae, et clerum, nec non et monasteria servorum Dei* (in concilio Sixti III.) In aliis antiquis tabulis Benedictus dextera scuticam (1) gerit, quasi virgulam censoriam, cum ipse monasticae sit censor disciplinae, unde disciplina dicta a monachis fuit ipsa scutica.

Imago quinta.

Tribus hisce imaginibus unicam nobis incisor sollemnitatem repraesentat, qua incarnati verbi mysterium die vigesima quinta martii veneramus. Nam more suo Mariae virginis festa duobus illis, ut monui sponsi sponsaeque signis exhibet. Tertio loco Gabrielem archangelum collocavit, quem hominum ritu vides indutum, sed alis hinc inde ab humeris extantibus, ad quem Gabrielis habitum alludit Chrysostomus orat. 3. de incompr. Dei natura: ὁ Γαβριὴλ πετόμενος γράφεται, οὐκ ἐπειδὴ πτερὰ περὶ τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὡς ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων χωρίων πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀφίεται φύσιν. *Gabriel volans depingitur, non quia alatus sit angelus, sed ut intelligas e supernis partibus ad homines eum descendisse.* Duae lineolae, quae ab extremis imaginibus in unam eandemque notam utrimque incidunt, ad diem pertinere festum tres eas imagines denotat. Quoniam vero Christus dominus, Augustino teste lib. 4. de Trinit. cap. 5. sicut a maioribus traditum, suscipiens ecclesiae custodit auctoritas, octavo kalendas aprilis conceptus creditur, quo et passus; ideo in vetustis kalendariis hoc de quo agimus festum ita notatum habetur: *Annunciat, concept. et passio Domini*, cod. vat. 3806. et Beda sive Wandelbertus in ephemeride.

Angelus octava venturum nunciat agnum,

Agnus et ipse cruce mundi pro morte levatur.

Quamobrem in eodem kalendario vaticano postridie consignatur resurrectio domini nostri Iesu Christi, ubi illarum ordo festivitatum describitur, non tempus praefigitur celebritatis: numquam enim fixum maioribus pascha fuit, ut inde perperam quidam sunt arbitrati. Ad quam numeri rationem in veteribus kalendariis tertio nonas maias notatur ascensio Domini, idibus vero pentecoste.

ALTERA SECUNDAE TABELLAE FACIES CONTINET MENSEM APRILEM.

Imago prima.

In vetustis romanis kalendariis nullius ponitur sancti festus dies kalendis aprilis. Beda in ephemeride Quintianum habet, Wandelbertus in kalendario metrico Agapem et Chioniam virgines; sed nihil cum illis haec imago, quae antistitem repraesentat. Belgicum kalendarium a Iohanne Molano editum, et quod Gilbertus Genebrardus romanum (haud scio quam bene) nuncupat, kalendis aprilis proponunt sanctum Ugonem episcopum gratianopolitanum, quem Innocentius II. ante quingentos annos retulit inter sanctos. In martyrologiis recensetur hac die Venantius episcopus et martyr, cuius in baptisterio constantiniano memoria extat. Nisi malumus hunc esse Walericum abbatem, sancti Columbani discipulum, qui ante mille

nobis in quinto volumine editas. Eiusmodi ligneo σημαντήριω, ex crepitantibus tabellis constante, adhuc utuntur etiam apud nos Fratrum monasteria aliquot, nominatim Capuccinorum, A. M.

(1) Fortasse idem est σημανήριον perperam intellectum. Ceteroqui obstare videtur, quod quibusdam in nummis memini me videre S. Ambrosium episcopum mediolanensem scuticam gerere. A. M.

annos floruit, eiusque nomen in antiquo kalendario manu exarato legitur, cod. vat. 4757. Vestis haec vero, et infulae, et baculus abbatem non dedecent. Id tamen non probo; illud enim pallium, quod ab humero dependet, ampliorem quam abbatis dignitatem ostendit.

Imago secunda.

Hic habitus quemadmodum supra semel atque iterum vidimus monachum, seu religiosi instituti quempiam prae se fert. Sed hac die kalendaria quidem neminem eius vitae virum proferunt; martyrologia vero Zosimum habent anachoretam, qui funus sanctae Mariae aegyptiacae curavit. Si hoc pugillare belgicum est, Zosimum ab iis coli non est incredibile, cum et Mariae aegyptiacae pacnitentis festum celebre apud illos sit secunda huiusce mensis die.

Imago tertia.

Quem hac imagine intelligere potissimum debeamus, mihi quidem compertum non est. In martyrologiis permulti hac undecima die aprilis sancti recitantur, quibus hic locus convenire posse videatur; Antipas, cuius in apocalypsi meminit sanctus Iohannes, Eustorgius presbyter; Isaac monachus de quo sanctus Gregorius in dialogis; et Barsanuphius anachoreta. Sed in kalendariis unum invenio Zenonem martyrem, cod. vat. 3806, cui haec aptari effigies queat.

Imago quarta.

Tria illa superiora signa, quanto visa sint obscuriora, tanto clarius hoc est, omnibusque notius: nam equestris imago et vigesima tertia dies aprilis sanctum Georgium martyrem in memoriam revocant.

Imago quinta.

Una eademque hac die, quae est vigesima quinta aprilis, tria proponuntur signa, imago habitu apostolico, crucis vexillum, et pisciculus. Triplici huic symbolo lucem affert titulus eidem diei in belgico kalendario appositus Marci evangelistae, abstinentia a carnibus, et usque ad prandium ieiunium propter litaniam. Scilicet imago, Marcum evangelistam et apostolum; piscis, abstinentiam; crux litaniam significat: crux enim stationalis in processionibus praeferebatur. In hanc diem convenit litania, quae a veteribus maior est appellata; a Beda in ephemeride, et a Micrologo cap. 57. romana dicitur, et in martyrologio ex statione romana ab eodem indigitatur litania maior ad sanctum Petrum. Quare Romanorum propriam hanc fuisse litaniam non dubito, quam deinde reliquus in occidente christianus populus frequentavit. Maiorem dictam fuisse nonnulli existimarunt, quod a magno Gregorio sit instituta; id vero si ita est, a posteris inditum illud esse vocabulum dicant necesse est, ne modestiam sanctissimi viri laedere videantur, quandoquidem Gregorius ipse maiorem hanc litaniam non solum in sacramentali, sed etiam registri libro 2. nominavit. Non bene alii septiformem sive septenam ab hac maiore litaniam distinguunt, quos ille, quem in antiquo missali legimus versiculus arguit: *septenis maior mundo litania claret*. Maior enim ideo vocatur, quia septena est. Siquidem maior, hoc est uberior pleniorque, ille precandi ritus est, apud christianos, qui septemgeminus est. A patribus illi statuti sunt gradus orationum simplex, trinus, quintus, septenus, omnes impares, hic omnium maximus. Quare maior ea litania iure vocatur, quae septena est, id est, quae vel septem orandi modulos complectitur, vel septies in principio eam vocem *kyrie eleison* ingeminat, vel septena ex quocumque caelitum ordine sanctorum nomina invocat; quemadmodum quinque vel tria tantum, quinta vel terna litania sanctorum nomina continebat, ut antiquus ritualis liber vaticanus . . . praescribit. Addidit Gregorius magnus ad has omnes septenarii rationes suam, illas peculiare scilicet stationum septem, totidemque ordinum personarum quae in maioribus litiis convenienti distributione procedere iuebantur, cleri, monachorum, monialium, puerorum ac puellarum, laicorum, viduarum, coniugatarum mulierum. Quorum ordinum tres primi ecclesiastici, ultimi tres mere saeculares, medius vero inter utrosque consistebat, isque puerorum ac puellarum erat monasteriis et ecclesiis ad peculiarem quandam educationem oblatorum. Nam reliquos extra hunc ordinem pueros puellasque familiarum processisse, dubium

non est. Altera litania, quam non graeco sed latino vocabulo, quod idem valet, rogationes antiquitas appellavit, aequae romanae atque occidentalibus ecclesiis omnibus communes fuere: quare scriptores neque romanas eas dixerunt, neque ex romanis stationibus discernendas censuerunt; licet hae quoque certis in stationibus Romae peragerentur, minores has litanias dixere: quamobrem in sacramentali sancti Gregorii cum maiores appellatas vides, vel libriorum lapsum esse credas, vel potiore titulum adscriptum fuisse ei officio, quod maioribus minoribusque litiis esset commune. De processione quam crux in hac tabella denotat, haec satis. Pisculus ille, ut ex kalendario belgico notavi, abstinentiam indicat, quam transalpinae fere omnes ecclesiae summa religione observant. Ecclesiae Italiae, Africae, Orientis, cum laetitia, ut Augustinus loquitur tract. 17. in Iohanem, quinquagesimam post pascha, hoc est quinquaginta perpetuos ante pentecostem dies, celebrarunt; idemque Ambrosius et alii patres affirmant. Apud Gallos et Hispanos, aliasque trans alpes et pyrenaeos christianas gentes haec minus valuit consuetudo, ut de Gallis quidem hoc pugillare confirmat, de Hispanis sanctus Isidorus lib. 1. de eccl. off. cap. 42. Post pascha usque ad pentecostem, licet traditio ecclesiarum abstinentiae rigorem prandiis relaxaverit, tamen si qui monachorum vel clericorum ieiunare cupiunt, non sunt prohibendi.

Imago sexta.

Implet ordinem festorum aprilis sanctus Quirinus tribunus romanus, sanctae Balbinae illustrissimae virginis parens, qui licet in romano quo nunc utimur martyrologio descriptus non sit hac die, in antiquo tamen habetur, hic pridie kalendas aprilis quando martyrium Christo dedisse in utroque romano martyrologio narratur. Huius etiam cum illustri elogio Beda meminit. In kalendario autem belgico hac die eius festum indicitur, idemque Coloniae atque Moguntiae observari scribit Cornelius Scultingius. Notatum etiam est Quirini nomen in kalendario vaticano n. 3806, et in ephemeride quae Bedae et Wandelberto adscribitur, licet utrobique perperam episcopus appelletur. Quid vero rei est, quod martyris romani tam celebris memoriam dumtaxat romana proponunt martyrologia, passionis eius dico, exteri vero etiam festum, dieque martyrii plane alieno indicant? Quia (ut est in Usuardi appendice) huius Deo dilecti et pretiosi martyris passio, licet tertio kalendas aprilis facta sit, hic tamen festive recolitur quando sacrae reliquiae corporis eius ab urbe Roma ad civitatem Nusciensem supra Rhenum translatae sunt. Hinc videmus quorum populorum hoc pugillare fastos contineat. Hac eadem die Eutropium martyrem Trecenses venerantur.

PRIMA TERTIAE TABELLAE PARS CONTINET MENSEM MAIUM.

Imago prima.

Monet petasus ille apostolos esse quos videmus. Ipsi autem kalendis maii, Philippus et Iacobus in ecclesiasticis fastis occurrunt. Licet vero Micrologus cap. 55. in sacramentalis et martyrologiis invenisse se dicat sollemnitatem non solum Philippi et Iacobi, sed etiam omnium simul apostolorum, id tamen sic accipiendum videtur, ut inter horum sollemnitatem aliqua ceterorum usurparetur apostolorum commemoratio, idque Romae praesertim ubi Philippi et Iacobi corpora in celeberrima duodecim apostolorum ecclesia, magna populorum frequentia coluntur. Nam alioqui in ecclesia romana numquam duodecim simul apostolorum festum actitatum fuisse constat. Accedit vero quod in vaticanis manu descriptis sacramentalis, martyrologiis, et kalendariis nusquam ille titulus apparet, quamquam et membranae vetustissimae sint, longeque Micrologi aetatem superent, qui ante hos quingentos annos vixit; et Iohannes abbas, ut eius aequalis Donizo memorat, est appellatus. Pridie harum kalendarum nulla hic indicitur vigilia; sed in Bedae martyrologio, in aliquot vaticanis n. 3101 et n. 4772, in vetusto romano, ac denique in sacramentali sancti Gregorii. Verum hae post paschalem sollemnitatem vigiliae, ieiuniorum omnino fuerunt immunes. Hoc tempore paschali, inquit Micrologus loco citato, nullius festi vigiliam ieiunare vel observare iubemur. Dicere Micrologus voluit, ieiunio observare iubemur, nam observabantur olim vigiliae hoc

etiam tempore, cum pervigiles in ecclesiis fideles pernoctabant. In hanc sententiam rescribit Innocentius lib. 3. decret. tit. 46. cap. 2.

Imago secunda.

Inventae ab Helena augusta crucis sollemnitatem vexillo eiusdem crucis pictor indicat. In vetustissimo lectionario romano ea desideratur, quemadmodum et in graecis menologiis: mense autem septembri tam a Graecis quam Latinis haec festivitas agitur, et in eodem illo lectionario romano habetur sub nomine ac titulo *exaltationis sanctae crucis*; siquidem inventa crux ab Helena et Macario episcopo hierosolymitano, ut ibi in synaxario narratur, statim ab eodem flagitante populo ostensa est, et in ambone exaltata, unde et occasio nominis. Nam longe ante Heraclii imperatoris tempora illud fuisse festo nomen, ostendunt antiquiorum patrum monumenta, ac testimonia quorum Baronius meminit, et qui de cruce scripserunt auctores.

Imago tertia.

Pridie nonas maias non solum in romanis kalendariis sed etiam in belgico extat festum sancti Iohannis evangelistae ante portam latinam, quod in Germania et adiacentibus provinciis celebrari Cornelius Scultingius affirmat. In tam angusta tabella vix locus imagini relinquatur, qua clarius haec exprimi festivitas posset.

Imago quarta.

Hic haereo; quem enim potissimum haec imagine pictor exprimat, edicere non ausim. Nam ex iis, quos ad septimum idus maii celebramus, Gregorius nazianzenus paucis ante annis in latinis kalendariis receptus est. Gerontius episcopus ficodensis, an huc pertineat, videant alii. Illud mihi verosimile visum aliquando est, cum hoc pugillare nationum transalpinarum permultis probetur argumentis, hoc signo notari vel Macarium patriarcham antiochenum, quem Belgae in suis ecclesiasticis fastis conscriptum habent, et religiosissime colunt, ut Molanus refert in indiculo sanctorum Belgii, quem obiisse anno millesimo duodecimo affirmat: vel Nicolaum Myrae antistitem, cuius translatio hoc die signatur in breviario anicensi, trecensi, et vesontiano; et ex kalendario gallicano notat hoc festum inter praecipua Avianus. Pallium quod post humeros pendere videmus, utique convenit. Porro Nicolai translationem factam fuisse anno Domini millesimo octogesimo septimo auctor est Sigebertus in chronico.

Imago quinta.

Sexta decima die mensis maii in martyrologiis multi censentur episcopi, ex iis nullus martyr, praeter unum Peregrinum Antisiodori primum antistitem. Quare huic non pastorem baculum sed insignia martyrii pictor in manibus dedit. Nec mera haec est de Peregrino coniectura; nam kalendaria descriptum eius hac die nomen habent, scilicet vaticana duo n. 4756, et 4757, et quod Genebrardus romanum appellat, verius gallicanum appellasset.

Imago sexta.

Cum semel depraeenderimus kalendarium hoc transalpinis ecclesiis in usu fuisse, inde petenda sanctorum notitia videtur, et ex earum tabulis atque monumentis hoc in pugillari descriptorum nomina depromenda. Num fortasse hic est Baudclius martyr, qui Nemausi in Galliis, mortem oppetiit; ibidemque, ut Gregorius turonensis de glor. mart. cap. 78. scribit, religiose colitur? Recenset hunc in suo kalendario metrico Wandalbertus. An vero Austasius est in kalendariis vaticanis num. 3101, et 4363. conscriptus; qui, ut ex flocculo in vertice coniectari licet, monastici vir instituti fuit? Idque confirmat breviarium beneventanum, in quo ita legimus: *sancti Eustasii martyris, et servi Dei*. In re tam incerta nihil pronuntio.

Imago septima.

Hic autem quis est? Num Beda venerabilis? cuius certe nomen non solum in martyrologio romano hac die notatur, sed etiam in kalendario vaticano num. 3101? An vero Ranulphus martyr, qui in pago Atrebatensi honoratur? At eius memoria licet hac vigesima septima die maii in romano martyrologio referatur, quinto tamen idus novembris agitur, ut habet kalendarium belgicum, et breviarium atrebatense, auctore Iohanne Molano.

Imago octava.

Quis etiam hic sit, qui aspergillum gestat, neque ex martyrologiis, neque ex kalendariis, quae dum haec scribo mihi suppetunt, colligere licet.

ALTERA TERTIAE TABELLAE FACIES CONTINET MENSEM IUNIUM.

Imago prima.

Licet kalendis iunii aliorum festa concurrant, quibus haec posset icon aptari, ea tamen sanctus Caprasius Lirinensis abbas exprimi mihi videtur, qui tamquam monasticae vitae censor in manu virgulam censoriam, seu scuticam gerit, in capite floccum. In kalendariis tamen hi notati habentur: Nicomedes presbyter ac martyr, quem licet Romae celebrari olim hac die consuevisse, credere quis posset, quod eius sive basilica, ut habet Usuardus, sive altare dedicatum sit, ut ex veteri romano martyrologio constat; nam illius natalitius decimo septimo kalendas octobris agitur; tamen in Galliis colitur idem martyr hac ipsa die a Trecentibus, Vesontinis, Aptensibus, Vercellensibus, ut eorum breviaria testantur. Ab aliis sanctus Verianus, ut ex cod. vat. 4772. liquet. Ab aliis sanctus Pamphilus cod. 3806. Is fuit Eusebii caesariensis praeceptor, quem in nonnullis kalendariis conscriptum reperi, et de eo Wandelbertus in suo metrico: *iunii origo tuum sustollit in astra nitorem, - Pamphile martyrio doctor venerande beato*. Et in martyrologio Usuardi plures sunt qui apposite hic nominari possent, Iovinus abbas, Simeon trevirensis, Gislenus, Medulphus, alii. Sed cuius ecclesiae hoc sit pugillare citius inquiramus. Hoc ubi nacti fuerimus, haesitare desinemus.

Imago secunda.

Nullum fere est ex gallicanis ac transalpinis kalendariis, quae ego vidi, vidi autem complura, in quo sexto idus iunii notata non sit memoria sancti Medardi; sed ille apud Noviomenses episcopum gessit, haec autem imago nullius gradus antistitem refert. Quem hic ex martyrologiis vel ex kalendariis reponam, satis non video.

Imago tertia.

Merito Barnabam cum petaso hic pictor delineavit, cum in omnibus fastorum tabulis apostoli nomen sortiatur; in sacramentali gregoriano, et in antiquo orationali vaticano n. 3548. et lectionali romano num. 5729. nullam eius nominis memoriam vel festi celebritatem notari miratus sum. Securi percussum mortem oppetivisse Barnabam, haec probat imago. Aliter alii scripserunt.

Imago quarta.

Decimo tertio kalendas iulias in fastis ecclesiasticis extant nomina duorum fratrum Gervasii et Protasii, quos hic vides.

Imago quinta.

Ut Iohannem pictor exprimeret, qui inter mulierum natos est maior, clarissimis ornavit insignibus, caput quidem petaso, qui apostolicae est dignitatis ornamentum; dextram gemina cruce, quod a vetustioribus etiam imaginum auctoribus factum observavimus, et Iohannes quartus ad baptisterium constantinianum in musivo opere ex prisca maiorum consuetudine illud insigne retinuit. Certe Iohannis baptistae imagines graecae vetustissimae efformatae ita sunt, quamquam in graecis iconibus volumen ut plurimum gestat Iohannes baptista in quo nomen inscriptum est, quod sibi ipse imposuit: *ego vox clamantis in deserto*. Pisciculus, pridie huius diei ieiunium indicat.

Imago sexta.

Quis iste sit, quaeramus oportet; ego quidem in quamplurimis kalendariis transalpinis, quae mihi in manibus sunt, nullum huius festi vestigium invenio. Ante Petri apostoli celebritatem, de qua proxime dicendum est, sancti Leonis festivitas hic non extat, licet in Gallorum, Belgarum, et Germanorum kalendariis habeatur. Id quidem mirum non est, cum hoc in pugillari praecipui quidem festi dies atque unius dioecesis, vel etiam ecclesiae descripti sint. Sed illud animadversione dignum: Leonis primi, quem magnum iure appellamus,

festum olim agi consuevisse pridie celebritatis principis apostolorum, non autem Leonis secundi, ut in romano nunc breviario praescribitur, et in aliis quae ad romani consuetudinem ante aliquot annos conformata sunt. Nam illud, quod supra etiam monui, plane extra controversiam est, sanctorum sollemnitates magis illustrium, quae intra sollemnium quadragesimae ieiuniorum tempus, vel dies paschales incidunt, in aliam reiici opportunitatem a maioribus consuevisse; idque contigisse supra diximus festis sancti Matthiae, cathedrae sancti Petri, sancti Gregorii magni, et sancti Benedicti. Hoc ipsum et festo sancti Leonis magni accedit propter paschaliū dierum sollemnitatem, in quos saepissime convenit, ob idque translatum illud est in pridie festi principis apostolorum, quod ex antiquissimis ritualibus libris patet. Nam sancti Leonis papae nomen die aprilis undecima neque in veteri martyrologio romano, neque apud Adonem, neque in antiquo orationali vaticano n. 4772, neque in missali vetustissimo num. 4770, neque in sacramentali gregoriano usquam apparet. Immo non Mantuani, non Vercellenses, non Aptenses, non Treccenses, non Anicienses, non denique christianae gentes quotquot trans montes sunt, ea aprilis die Leonis memoriam agunt, ut ex illorum priscis breviariis liquet: agunt autem omnes die vigesima octava iunii, et omnes illi rituales libri, quos modo percensui, eadem die notatum habent Leonis nomen. Hic vero, quis pertinaciter contendat illud nomen non primi Leonis esse, sed secundi? nam praeter quam quod nos id credere, magnum et ex omni antiquitate venerabile primi Leonis nomen non permittit; non potuit sane Gregorius magnus in suo sacramentali secundi Leonis meminisse, qui centum annis aetatem illius vetustate superat; neque in vetustissimo illo missali vaticano eius festum potuit consignari; quod eiusdem Leonis aetatem exaequat, nisi etiam superat. Auctor appendicis ad martyrologium Adonis male cautus, qui haec non vidit, utriusque Leonis historiam confudit, et ex duobus unum conflavit. Haec hactenus.

Imago septima.

Petras apostolum, clavis Petrum hunc esse indicat; de utroque insigni supra diximus. Cur autem solus Petrus pingitur, ubi cum Petro Pauli quoque festum celebratur? Servavit pictor veterem consuetudinem, et priscorum kalendariū titulos, in quibus vigilia quidem utriusque apostoli nomine, coniunctim notatur, dies vero festi seorsum hac ratione: *IV. kal. iulii vigilia apostolorum Petri et Pauli*. Hos titulos legimus in lectionali romano n. 5729, in missali antiquissimo n. 4770, in orationali n. 4772, et in sacramentali sancti Gregorii, quamquam sacramentalis et antiphonarii tituli committendi sunt, et ex his illi nonnihil emendandi. Sed quemadmodum III. kalendas iulias Petri festum agitur, interiecta Pauli memoria, ita II. kal. iulias Pauli sollemnitas celebratur, Petri nomine cumulata. Sic duos apostolorum primates, licet auctoritate dispares, honoribus tamen, et cultu aequales fecit antiquitas; et a principio quidem diem apostolorum Petri et Pauli his festum (ut Prudentius loquitur) colebat semel in vaticano; iterum via Ostiensi, ubi Pauli templum est: *transtiberina prius solvit sacra pervigil sacerdos, mox hic recurrit duplicatque vota*. Id fortasse una eademque die perincommodum fuit; quare posteriores pontifices, ita ut modo dixi, festa dividerunt. Graeci veterem morem retinent, una eademque die Petrum et Paulum communibus celebrant honoribus; consequenti vero, quae est pridie kalendas iulias, omnium simul apostolorum festum peragunt. Cur vero huius pugillaris auctor II. kalendas iulias Pauli festum, quam hodie Pauli commemorationem vocamus, hic non apposuerit ea est ratio, quod nefasti tantummodo hic dies notantur, ille vero Pauli commemorationis fastus olim fuit, ut hodieque.

Tabella quae continebat menses iulium et augustum intercecidit.

QUARTAE TABELLAE PRIMA FACIES CONTINET MENSEM SEPTEMBREM.

Imago prima.

In vetustissimo missali vaticano ante octingentos fere annos in membranis descripto kalendis septembris extat festivitas duodecim fratrum, quorum numerosam manum in angusto codicillo duplici tantum imagine indicare satis esse pictor existimavit. Extat eadem festi-

vitae et in aliis vaticanis kalendariis, sed vereor ut hoc festum transalpinis celebre sit. Ex eorum igitur kalendariis hos licet proferre, Priscum episcopum et martyrem, et Lupum episcopum et confessorem, quos una kalendis septembribus colunt Anicienses atque Trecenses. Verum Aptenses celebrant Aegidium et Lupum, Vercellenses autem Priscum et Aegidium, denique Remenses hac die venerantur Sixtum et Synnecium episcopos. Posuimus hosce ex vaticano codice n. 3806; illos vero ex earumdem gentium breviariis collegimus, donec illud tandem emergat, quo hae coniecturae vel comprobentur vel corrigantur.

Imago secunda.

Consueti pictor imagine qua Dei genitricis Mariae festa signare solet, eius hic natalitium diem, qui in sextum idus septembris cadit, consignavit.

Imago tertia.

Exaltationem sanctae crucis hic pictor denotat. Hoc festum longe ante celebrari coeptum fuisse quam ab Heraclio crucis lignum recuperaretur, supra dixi ad quintum nonas maias.

Imago quarta.

Pridie festi sancti Matthaei ieiunium indicitur, ipse autem consueto apostolorum habitu pingitur; manu vero num calamum, an lanceae cuspidem praeferat, satis dispicere non est: haec martyrii, ille officii fuerit insigne.

Imago quinta.

Hic est Lupus archiepiscopus lugdunensis. Ecclesiarum transalpinarum tabulae omnes, quae mihi suppetunt, illum eadem die notatum habent. Ex hoc vero loco facile probatur cuius ecclesiae hoc fuerit pugillare, si apud quem populum tam sollemni ritu, hoc est ieiunio, quod hic pisciculus indicat, eius memoriam honorari constiterit.

Imago sexta.

Dedicatio ecclesiae sancti Michaelis apud Sipontinos. De habitu Archangeli, ex Chrysostomo quaedam notavi ad octavum kalendas aprilis.

SECUNDA QUARTAE TABELLAE FACIES CONTINET MENSEM OCTOBREM.

Imago prima.

Hic est episcopus, ut infula praesefert; cur autem non pastorem baculum, ut reliquis praesulibus solet, sed geminatum crucem pictor in manum dederit, quam uni Gregorio magno et Iohanni baptistae in hoc pugillari concessit, ea causa est, quia franco artifice Francorum apostolorum Remigium ita decorare libuit. Wandelbertus:

Francos qui primus docuit, domuitque feroces

Remigius proprio octobrem praesignat honore.

In concilio moguntino, Caroli magni tempore celebrato, inter festa ecclesiae sollemniora hoc sancti Remigii recensetur.

Imago secunda.

Sanctae Fidei virginis et martyris sollemnitatem, quam nullo non in breviario gallicanarum ecclesiarum leges, licet hieroglyphico plane signo pictor notavit; nam dextra qua ex more fidem damus, Fidem virginem expressam intelligi voluit. Eius exemplo beatus Caprasius ad martyrium animatus, agonem suum feliciter consummavit, ut est in romano martyrologio.

Imago tertia.

Primum Gallorum apostolum Dionysium areopagitam, quem hic vides, omnes gallicanarum ecclesiarum tabulae descriptum habent hac die nona octobris. Ille vero tertia die notatus in veteri romano martyrologio, ab hoc diversus nostro est. Graeci ea die Dionysium celebrant. Ex Graecorum menologiis in vetus romanum martyrologium, ea festivitas manavit, quam in sua Beda, Usuardus, et alii derivarunt. Ex iis, quos videndi mihi copia fuit, Aptenses in Gallia narbonensi Dionysium celebrant quinto nonas et septimo idus octobris, eundemque areopagitam Dionysium appellant et agnoscunt.

Imago quarta.

Callistum etiam romanum pontificem, quem hoc signum repraesentat, in omnibus Gallorum fastis notatum legimus.

Imago quinta.

Lucas apostolus et evangelista.

Imago sexta.

Pictor hoc signo coloniense coemeterium ob oculos proponit, in quo Ursulae eiusque sodalium virginum corpora condita sunt; quarum celebritas a Coloniensibus finitimisque populis primo agi coepit, in alias deinde provincias pervasit. In Italia longissimo post tempore usurpata fuit, quod non solum romana kalendaria, sed etiam beneventana, et mantuana testantur. Romanis fastis quando hoc festum inscribi primum coeperit, dicere quid expedite non possum, sed in brevioriis Pauli II. tempore exaratis nulla eius festi mentio habetur. Nam de sacramentali gregoriano nihil attinet dicere, neque de antiquioribus vaticanis kalendariis n. 3548. 3806. 4756. 4770. 4772, in quibus nullum sollemnitatis eiusdem vestigium apparet. In romano veteri martyrologio a P. Rosweido vulgato non extat. In eo autem, quo nunc utimur, et romanum appellamus, extat quidem, sed illud ex Bedae et Usuardi, hoc est hominum transalpinorum martyrologiis, conflatum est. Ergo Ursula numerosissimam virginum classem Romam appulit, Roma vero Coloniam solvit, una cum romano pontifice (1), et nulla eius rei memoria in romanis tabulis.

Imago septima.

Vigilia et festum sanctorum Simonis et Iudae apostolorum, quorum alter cultrum manu gestat, ut hodieque pingi solet.

Imago octava.

Quinctinus martyr quem hic videmus, romanus civis fuit, et vir ordinis senatorii, sed in Galliis apud Augustam Veromanduorum Christo martyrium fecit, et ut Gregorius turonensis ait de glor. martyr. cap. 72. et 73. insignibus miraculis claruit, quibus omnium transalpinarum ecclesiarum pietatem in se excitavit, ut illarum sacrae tabulae confirmant. A Belgis et Gallis diaconum depingi Quinctinum, auctor est Iohannes Molanus lib. III. de hist. imag. Hic eum clavis tantum confixum videmus; habitus communis est.

PRIMA QUINTAE TABELLAE FACIES CONTINET MENSEM NOVEMBREM.

Imago prima.

Quod tituli veterum kalendariorum vocibus sonant, id lineamentis nititur hic pictor repraesentare. Hoc eum fecisse tertio kalendas iulias supra demonstravi. Idem curavit hic etiam, ubi Pantheon Cybelae deorumque omnium delubrum sacris ritibus a sancto Bonifacio romano pontifice consecratum, Deique genitricis titulo et omnium sanctorum Christo domino dedicatum, utcumque delineavit. Nam omnium sanctorum festum quod kalendis novembris celebramus, ita in vetusto kalendario vaticano n. 3806. notatum habetur: *kal. nov. ex Pantheo dedicatum est templum in honorem omnium sanctorum*. Et alibi: *kal. nov. Romae dedicatio basilicae omnium sanctorum*; huiusque diem dedicationis recolit iisdem kalendis in sanctorum omnium memoriam, Beda, Usuardus, et Ado pluribus testantur: et olim quidem Romae tantum id festum actitatum fuisse narrant; in Gallias vero pervasisse Gregorio IV. pontifice; deinde in universum romani ritus orbem christianum. Nam Graecis omnium sanctorum celebritas antiquissima quidem est, et Gregorio atque Bonifacio pontificibus longe vetustior, ut Chrysostomi et aliorum patrum de eodem festo sermones declarant; at non fixa sed mobilis apud illos habetur ea sollemnitas: octava scilicet dominica in tertium idus maii tum incurrit cum Pantheon a Bonifacio IV. pontifice dedicatum fuit (2), quam dedicationem

(1) Nempe cum imaginario pontifice rom. Cyriaco, de quo nos in Spicilegio rom. T. VI, ubi edidimus Bernardi Iudonis vitas Pontificum. Confer ibi praefationem nostram p. IX. A. M.

(2) Legalur Petri Lazeri S. I. pereruditus libellus, cui titulus: *an et quo ritu Bonifacius IV. Pantheon consecraverit*. A. M.

ad hanc usque diem sollemni maiorum ritu, eiusdemque basilicae canonici Romae tertio idus maii recolimus (1), et in aliis provinciis omnes passim ecclesiae celebrant, ut ex earum brevioriis liquet, et ex vetustissimo missali vaticano n. 4770, orationali n. 4772, in quibus non communibus dedicationis aliarum ecclesiarum precibus sed peculiaribus hisce agitur: III. *idus maii dedicatio basilicae Salvatoris, et sanctae Mariae ad martyres. Concede quaesumus omnipotens Deus ad eorum nos gaudia aeterna pertingere, de quorum nos virtute tribuis annua sollemnitate gaudere.* Haec porro festivitas, licet in hanc translata diem, alioque titulo insignita, hoc est omnium sanctorum, tamen Panthei dedicati nomen, cuius occasione longe celebrior facta est, semper retinuit in kalendariorum titulis, quod ex hoc pugillari comprobatur. At pictor cuiuslibet potius ecclesiae formam, quam Panthei structuram figuramque aedificii delineavit, turresque campanarias apposuit, ipsasque appinxit campanas ad aliarum ecclesiarum usum atque consuetudinem: nam longe post editum hoc pugillare Pantheo impositae sunt nolae et nolarium, ut est in hoc eiusdem basilicae lapide.

IN N. DNI. AM. ANNO NATIVITATIS EIVSDEM M'CC'LXX'

INDICTIONE 'XIII' MENSE IVNII. DIE SECDA APOSTOLICA SEDE VACANTE.

TPR. DNI PANDVLPHI DE SEBVRA ARCHIPBRI ECCLESIAE SCE MARIAE ROTVNDE

ET PBRI PETRI. PBRI DEODATI. PETRI BARSELLONE ROMANI

PETRI CORRADI. PAVLIHOKIS *. PETRI. ET TEBALDI DE ALPINIS EIVSDEM ECCLIE CLICIS

* ita cod.

FACTE FVERVNT NOLE ET NOLARIVM.

Imago secunda, tertia, quarta.

Tres consequentes festivitates notis hieroglyphicis pictor subindicat, nam aliter eas exprimere tabellae angustiae prohibuerunt. Primo loco omnium fidelium defunctorum commemorationem calva notavit. Tertio loco compedibus festum sancti Leonardi quem vincti patronum invocare solent. Nam signum quod secundo loco posuit, discernere aut nominare ego quidem nescio, nedum explicare quid maxime denotet.

Imago quinta.

Notior est quam ut referri a nobis debeat, historia sancti Martini episcopi turonensis, quem Ambianis ita depingi a civibus consuevisse, auctor est Molanus lib. III. hist. imag. cap. 47, quod Martinus nempe apud illos, cum adhuc in castris versaretur pauperem dimidiata chlamyde contexerit. Alibi similes imagines passim haberi idem affirmat.

Imago sexta.

Notior item est quam ut referri hic debeat sancti Clementis romani historia, qui apud Chersonam, suspensa ad collum ancora, in mare demersus est. Navalis haec imago loquitur.

Imago septima.

Regia in capite corona, rota in dextera, insignia sunt quibus Catherina virgo et martyr fit omnibus nota; praeter quam quod dies hic notatus is est in quem eius festum incurrit: quod festum, quamquam apud Graecos antiquissimum est, non item apud Latinos, a quibus, si Molano in notis ad Usardum credimus, post expeditionem, in Palaestinam ob accepta eius precibus a Deo beneficia, in honore coepit haberi. Hoc tam verum esse arbitror, ut non multa indigeat probatione. In veteribus romanis sive latinis kalendaris aliisque ritualibus libris, nusquam hoc festum apparet. Mitto sacramentale gregorianum, lectionale romanum vat. n. 5729, missale n. 4770, ne vetustissima in medium afferre modo videamur. Mitto etiam orationale n. 3548. quod imperatore Constantino monomacho descriptum fuit, hoc est quadraginta ferme annos antequam duces ab Urbano secundo cruce signati, in Palaestinae barbaros arma sumerent. Mitto denique kalendarium n. 3101. a Benedicto acolytho exaratum in membranis anno Domini millesimo septuagesimo septimo, idest decimo octavo ante quam iidem cruce signati duces in Palaestinam transmitterent. In his omnibus libris

(1) Hinc apparere videtur Nic. Alemannum fuisse eius basilicae canonicum. In schedis Ivalicellianis legebam Leonem quoque Allatium optavisse alterius ecclesiae, id est S. Mariae in via lata, canonicatum, sed non impetrasse A. M.

non solum festivi ritus, sed etiam nomen Catherinae desideratur. Quoto autem anno post illam expeditionem ecclesiasticis Latinorum fastis inscriptum sit, certo affirmare quidem non ausim; sed qui id factum ante quingentos annos dixerit, non longe a veritate fortassis aberraverit; nam scripta paulo ante id temporis kalendaria vaticana n. 3806. 4756. et 4772. Catherinae nomen non admiserunt. Haec, et ad festi sanctae Catharinae primordia, et ad pugillaris huiusce antiquitatem dumtaxat indicandam dicta sint; nam totam de Catherina martyre historiam in dubium revocare, haereticorum temeritatis est.

Imago octava.

Hunc esse Andream apostolum, et habitus indicat, et dies ante kalendas decembres, et crucis illa forma, quam eidem apostolo posterior aetas attribuit. Nam Andreae crucem a Christi domini notissima crucis figura nihil differre, Molanus ostendit lib. 3. hist. imag. cap. 51, qui eam apud Massilenses hodie asservari probat.

SECUNDA QUINTAE TABELLAE FACIES CONTINET MENSEM DECEMBREM.

Imago prima.

Qui malleum dextra praefert sanctus Eligius est episcopus noviomensis, olim faber auriarius; non enim martyrii sed artis ac studii illud est insigne. Omnia fere transalpinorum brevitaria kalendis decembribus eius festum proponunt. Avianus inter sollemniores Galliae celebritates hanc numerat.

Imago secunda.

Hieroglyphicum hoc (num palma?) omnibus est commune martyribus, quod tamen hic Barbarae virgini ac martyris pictor aptasse videtur; nam Gallorum, Belgarum, Germanorum, finitimarumque nationum fasti ecclesiastici eius memoriam secundo nonas decembres proferunt. In kalendario aviciensi ita legimus: *hic fit de beata Barbara virgine et martyre. Duplex in ecclesia cathedrali, in aliis autem ecclesiis est tantum novem lectionum.*

Imago tertia.

Nicolaus est Myrae episcopus toto christiano orbe conspicuus.

Imago quarta.

Conceptionem Dei genitricis consueta imagine pictor exprimit. Ex hoc pugillari eos confutari vides qui a Sixti IV. tempore primam in huius festivitatis institutionem repetunt. Ceterum si vera sunt, ut ego quidem esse reor, qua de huiusce festi primordiis vir eximius Baronius disserit, inde pugillaris huius antiquitatem colligi posse censeo; quam, ut supra etiam disputavi, infra annum Christi domini millesimum septuagesimum eoque amplius computemus oportet.

Imago quinta.

En alterum certissimum indicium, quo quis indagare potest ecclesiam ad cuius potissimum consuetudines ritusque hoc conformatum kalendarium sit; scilicet ad eius, quae ieiunium observat pridianum festivitatis sanctorum Fusciani, Victorici, et Gentiani martyrum: hos enim triformis haec imago refert, quos Belgium colit, utpote Ambianensium et Morinorum apostolos, et nonnullae gallicanae ecclesiae, inter quas est Treccensis, ut ex brevitariis videre licet, et ex chronico sanctorum Belgii Iohannis Molani.

Imago sexta.

Sanctus Thomas apostolus, ut et petasus declarat, et norma fabrilis. Alii fabrum lignarium Thomam fuisse narrant, Abdias babylonicus architectum.

Imago septima.

Hac eadem imagine, Christi domini cunabula in Caroli magni (nisi me memoria fallit) vel Lotharii . . . expressa vidi. De Christi domini die natali orientalium ecclesiarum ea super re discrepantia, ut huius sollemnitatis romanus usus ad Graecos transierit, deque multiplici Iosephi Scaligeri, et Isaaci Casauboni allucinatione dicerem: sed quoniam tam amplae disputationi angustus hic locus esse videtur, in aliam reiicimus opportunitatem.

Imago octava.

Etiam si Stephanum hunc esse, festorum series certo probet, habitus tamen hic levitam non satis indicat; et ille in vertice floccus (quandoquidem huius pictoris usus religiose observandus est) monachum potius, ut supra saepe vidimus, quam diaconum decet. Quamobrem ab auctore hic nonnulla pro arbitrio usurpata non dubito, quae mutas imagines, omnique nominum inscriptione destitutas reddunt obscuriores.

Imago nona.

Extremae tabellae margo quia Iohannis evangelistae non capit imaginem, eius hieroglyphicum pictor apponit. Apponit autem aquilam, quam latini patres ex sacris quatuor animalibus Iohanni potissimum tribuerunt; nam Irenaeus libro tertio capite undecimo Iohanni Leonem, Marco aquilam adscribit, quem passim Graeci sequuti sunt; romana tamen ecclesia, cum in vetustis ex musivo iconibus, tum in baptizandorum catechesi, quam scrutinium appellamus, ita quatuor illa animalia recenset, et evangelistis accommodat, ut in his carminibus Sedulius lib. I. mirabilium exponit.

Hoc Matthaeus ait, qui hominem generaliter implet.

Marcus ut alta fremit vox per deserta leonis.

Iure sacerdotii Lucas tenet ore Iuvenci.

More volans aquilae verbo petit astra Iohannes.

De utroque huius pugillaris operculo.

In extrema operculorum parte vides anaglypha Christi domini cruci suffixi, et martyris levitarum more dalmaticati. Haec fortasse signa sunt tutelarium eius ecclesiae, ad cuius usum atque consuetudinem hoc kalendarium concinnatum fuit. Certe levitam illum martyrem tutelarem esse declarat ea, quam dextera gestat ecclesiam (1).

Notae huius kalendarii praeponuntur et declarantur.

Circulus ille vel rota, quam primi operculi interior pars habet, monet ut de notis huius pugillaris aliquid disseramus. Ceterum cum ille circulus totius anni ecclesiastici (quod praefati sumus) cursum, vicissitudinem, varietatemque complectatur, iure pictor hinc inde imagines angelorum appinxisse videtur, cum illos temporum praesides esse atque illorum ministerio orbium caelestium motus, ac temporum rationes mutationesque temperari sciamus. Notae quas in hoc pugillari videmus, sive illarum formam spectes sive significationem, diversae quidem sunt; sed quemadmodum earum vim assequi haud difficile fuit, postea quam hoc antiquitatis monumento sanctorum maxime festos dies contineri comperimus, ita plane nobis incomperta relinquitur forma ingeniumque aliquot notarum, neque a qua potissimum gente usurpatae illae sint certo affirmare possumus. Harum porro notarum quatuor ferme sunt genera primum clarum atque perspicuum, quia romanorum sunt notae numerorum, quae cuique mensi hoc est singularum lateribus angulisque tabellarum incisae sunt, dierumque numerum referunt, quos quisque mensis habet. Totidem vero sunt mensium singulorum dies, si ab ianuario numerum auspiceris, duosque illos iunium et augustum praetereas, quos in hoc pugillari desiderari saepe monui. Secundi generis notae septem tantummodo sunt, quae pari numero litteris quas dominicales appellamus, respondent; et quae subinde in orbem redeunt, toties in singularum marginibus tabellarum repetuntur, quot cuiusque mensis dies munerantur. Quare praeter dominicalium potestatem litterarum, induunt etiam vim significationemque numerorum, ut ex mensium serie quas et mox proponam constabit. Hic

(1) Animadvertite hoc Alemanni iudicium. Namque et alii divi in romanis musivis (puta in S. Agnes extra urbem ecclesia) visuntur, qui templa manibus gestant. A. M.

septem illas quas dixi notas dominicales ab aliis distinguo. Tertium notarum genus est, quo aureus numerus significatur. Praeponeretur autem olim mensium diebus aureus numerus ad coniunctiones solis, ac lunae investigandas, ad paschatis diem rite statuendum, et ad reliqua festa, quae mobilia dicimus pro annorum varietate certas in sedes distribuenda. Quamobrem omnibus antiquis kalendaris aureum numerum praenotatum videmus, cuius loco epactae in gregoriano substitutae sunt, postea quamprehenderunt astronomi illam aurei numeri ad ea, quae diximus festa indicanda, minime certam esse rationem. Notae vero istiusmodi in hoc pugillari novemdecim computantur, quot scilicet in kalendaris aurei putantur numeri. Quartum genus notarum licet a iam dictis forma non differat, plurimum tamen differt vi et significatione, quae mihi est prorsus obscura. Nam id aliquando venit in mentem his notis, vel dies aegyptiacos denotari, vel regulares solis ac lunae, vel utrumque; nam in priscis kalendaris haec eadem diligentissime notata comperimus. Quod si aegyptiacis diebus has notas aptare incipiamus, ipso quidem primo mense ianuario in suas sedes illi bene cadunt; nam cum duo in singulis mensibus aegyptiaci dies a veteribus observati sint, primusque in kalendis ipsis, secundus vero in septimo a fine die mensis ianuarii constituatur, haec aptissime convenire hic quisque videt, sed in consequentibus deinde mensibus non perinde constat haec ratio dierumque distributio; quod argumento esse potest, huius kalendaris auctorem dies aegyptiacos minime illis notis describere nobis voluisse. Notabantur porro in kalendaris dies aegyptiaci tamquam infausti et exitiales, quos atros dies dixit antiquitas, ut quemadmodum freti marisque, ita quasdam temporum Scyllas curiposque esse sciremus, utque iis diebus cavere sibi quisque, et pericula vitaeque discrimina vitare commoneretur. Hi vero dies ab Aegyptiis observatoribus nomen traxerunt. Aegyptiacos dies arcana hac nota Θ consignatos in antiquis manu descriptis codicibus deprehendi, quae perperam a librariis, sic in aliis efformatur D. G; nam semiclausus ille secundi characteris orbiculus claudi penitus debet, et lineola medius sic intersecari Θ . Quippe Graecum $\Sigma\eta\tau\alpha$ illud est quartae romanae litterae adiunctum, denotatque D. Θ . At diem $\Sigma\alpha\nu\alpha\tau\eta\nu\phi\acute{o}\rho\alpha\nu$ mortiferum, nam ea graeca littera quae prima est in voce $\Sigma\alpha\nu\alpha\tau\epsilon\varsigma$, apud antiquos mentem exitiumque declarasse, satis illud Persii comprobatur. *Et potis et vitio nigrum praefigere Θ* . Quare Martialis lib. 7. ad Castrinum, hoc ipsum Θ appellat mortiferum signum, et lethalem iuguli notam, et olim in albo militari nominibus occisorum militum ea nota praefigebatur; ut summis pontificibus, regibus, aliisque principibus demortuis in chronico beneventano cod. vat. n. 4928. Haec de aegyptiacis diebus in kalendaris Christianorum receptis (1).

(1) Hactenus doctum hunc Alemanni producendum censuimus commentarium; partes enim eius aliquot tum retro tum in hac clausula praetermisimus, quia vel sculptarum tabellarum defectu, vel alias ob causas vix intelligi poterant, nec publico fructuosas visum iri putavimus. Interim belgicis Bollandianis novum hoc et fortasse patrium non ingratum fore kalendarium speramus; quod certe addendum est tot illis, quae Fridericus Althaus anno 1753. impressit Venetiis. Nos vero Alemanni famam tertio hoc eiusdem scripto libenter auximus; hactenus enim non nisi ipsius dissertatio historica extabat de lateranensibus parietinis, et illae prae cunctis doctissimae ad arcanam Procopii historiam curae, quae inter byzantinos scriptores insigniter elucet. A. M.

HOMONYMORUM

IN TRIBUS DIATRIBIS ALLATII MEMORATORUM

NOMINA.

NICETAE.

1. Nicetas syracusanus p. 1.
2. Nicetas rhetor p. 1.
3. Nicetas Sacerdos smyrnaeus p. 1.
4. Nicetas paphlago p. 3.
5. Nicetas byzantinus p. 8.
6. Nicetas Smyrnae metropolita p. 9.
7. Nicetas nicaenus p. 9.
8. Nicetas Stethatus p. 10.
9. Nicetas diáconus p. 12.
10. Nicetas Maroniae p. 12.
11. Nicetas Seidus p. 14.
12. Nicetas Serron p. 14.
13. Nicetas chartophylax p. 23.
14. Nicetas amasenus p. 23.
15. Nicetas anthypatus p. 23.
16. Nicetas iatrosophista p. 23.
17. Nicetas myrsiniota p. 23.
18. Nicetas Paneuphemus p. 24.
19. Nicetas Daudatius p. 24.
20. Nicetas Medicius p. 24.
21. Nicetas melodus p. 24.
22. Nicetas scutariota p. 25.
23. Nicetas choniata p. 25.
24. Nicetas Eugenus p. 35.
25. Nicetas syncellus p. 35.
26. Nicetas de septem mundi miraculis p. 35.
27. Nicetas Naupacti p. 35. a nobis additus.
28. Nicetas scevophylax dicitur scripsisse de vita Chrysostomi ab Anonymo saviliano apud Fabricium Bib. Gr. ed. vet. T. VII. p. 556.

PHILONES.

9. Philo coelaus p. 42.
10. Philo atheniensis p. 42.
11. Philo aegyptius p. 42.
12. Philo alius p. 42.
13. Philo adhuc alius p. 42.
14. Philo pater Callippiani p. 43.
15. Philo M. Caelii libertus p. 43.
16. Philo Sex. Pompeii libertus p. 43.
17. Philo servus Germanici p. 43.
18. Philo Phricodemi tyranni filius p. 43.
19. Philo Agathoclis affinis p. 44.
20. Philo parasitus p. 44.
21. Philo P. Curiatius p. 44.
22. Philo Publius p. 44.
23. Philo Veturius p. 45.
24. Philo alter Veturius p. 45.
25. Philo L. Cessenius p. 46.
26. Philo thasius p. 46.
27. Philo Aristotelis servus p. 46.
28. Philo pater Batonis p. 46.
29. Philo pater Diophontis p. 46.
30. Philo alius p. 46.
31. Philo vespillo p. 46.
32. Philo burdigalensis p. 47.
33. Philo statuarius p. 47.
34. Philones alii p. 47.
35. Philo pythagoreus p. 48.
36. Philo navigationis in Aethiopiam scriptor p. 51.
37. Philo Aristotelis familiaris p. 51.
38. Philo thebanus p. 52.
39. Philo metapontinus p. 52.
40. Philo auctor Metallici p. 52.
41. Philo comicus p. 52.
42. Philo dialecticus p. 52.
43. Philo heracleota p. 53.
44. Philo tarsensis medicus p. 54.
45. Philo byzantinus p. 56.
46. Philo gadarensis p. 63.
47. Philo tyanaeus p. 64.
48. Philo academicus p. 64.
49. Philo byblius p. 65.
50. Philo medicus p. 67.
51. Philo iudaeus p. 67.

1. Philo Mercurii pater p. 40.
2. Philo corcyraeus p. 40.
3. Philo coreyraeus alter p. 41.
4. Philo enossius p. 41.
5. Philo aenian p. 41.
6. Philo chalcidensis p. 41.
7. Philo thebanus p. 41.
8. Philo inter successores Alexandri M. p. 41.

32. Philo tarsensis diaconus p. 68.
53. Philo libycus p. 68.
54. Philo aegyptius p. 69.
55. Philo carpathius p. 69.
56. Philo confessor p. 70.
57. Philo philosophus historicus p. 70.
58. Philo chemicus addendus p. 71, qui memoratur a Labbeo Bibl. N. mss. p. 218.

THEODORI.

1. Theodorus samius p. 72.
2. Theodorus geometra p. 74.
3. Theodorus atheus p. 74.
4. Theodorus scriptor phonascici p. 77.
5. Theodorus scriptor de legumlatoribus p. 79.
6. Theodorus stoicus p. 79.
7. Theodorus scriptor de rebus gestis Romanorum p. 79.
8. Theodorus syracusanus p. 79.
9. Theodorus byzantinus p. 79.
10. Theodorus rhetor p. 81.
11. Theodorus statuarius p. 81.
12. Theodorus pictor p. 81.
13. Theodorus pictor atheniensis p. 81.
14. Theodorus pictor ephesius p. 81.
15. Theodorus poëta p. 81.
16. Theodorus qui de poëtis scripsit p. 82.
17. Theodorus medicus p. 82.
18. Theodorus chius p. 83.
19. Theodorus milesius p. 83.
20. Theodorus tragicus p. 83.
21. Theodorus Herophiles sibyllae pater p. 83.
22. Theodorus Isocratis pater p. 83.
23. Theodorus frater Herodoti p. 84.
24. Theodorus samius pictor p. 84.
25. Theodorus Alexandriae praefectus p. 84.
26. Theodorus architectus p. 84.
27. Theodorus cantor p. 84.
28. Theodorus auleta p. 84.
29. Theodorus auleta alius p. 85.
30. Theodorus histrio p. 85.
31. Theodorus praestigiator p. 85.
32. Theodorus tarentinus p. 86.
33. Theodorus larissaeus p. 86.
34. Theodorus Cynulcus p. 86.
35. Theodorus rhetor chius p. 86.
36. Theodorus cinaedus p. 86.
37. Theodorus alius p. 86.
38. Theodorus vir pius p. 87.
39. Theodorus Pepagomenus p. 87.
40. Theodorus scriptor de atticis lectionibus p. 88.
41. Theodorus comicus p. 88.
42. Theodorus scriptor de sectis p. 88.
43. Theodorus scriptor in Epicurum p. 88.
44. Theodorus scriptor de transformationibus p. 88.
45. Theodorus Muscienus p. 88.
46. Theodorus Priscianus p. 88.
47. Theodorus samothrax p. 88.
48. Theodorus phocensis p. 89.
49. Theodorus hierapolita p. 89.
50. Theodorus iliensis p. 89.
51. Theodorus Panages p. 89.
52. Theodorus colophonius p. 89.
53. Theodorus gadarensis p. 91.
54. Theodorus solensis p. 92.
55. Theodorus asinaeus p. 92.
56. Theodorus poëta p. 93.
57. Theodorus alius rhetor p. 93.
58. Theodorus cynopolita p. 93.
59. Theodorus poëta alter p. 93.
60. Theodorus Magistriani p. 94.
61. Theodorus helladicus p. 94.
62. Theodorus olim sic dictus, qui postea Gregorius thaumaturgus p. 95.
63. Theodorus coriarius p. 115.
64. Theodorus heracleensis p. 115.
65. Theodorus mopsuestenus p. 116.
66. Theodorus tarsensis. (Aliàs Diodorus) p. 137.
67. Theodorus persa p. 142.
68. Theodorus romanus diaconus p. 142.
69. Theodorus byzantinus p. 143.
70. Theodorus Manlius p. 143.
71. Theodorus alexandrinus diaconus p. 143.
72. Theodorus decurio p. 143.
73. Theodorus episcopus p. 144.
74. Theodorus pentapolitanus p. 145.
75. Theodorus aegaeensis p. 145.
76. Theodorus alexandrinus monachus p. 145.
77. Theodorus asceta edessenus p. 148.
78. Theodorus amasenus p. 148.
79. Theodorus ancyranus p. 148.
80. Theodorus medicus p. 149.
81. Theodorus Petreorum episcopus p. 149.
82. Theodorus syceota p. 149.
83. Theodorus hagiopolitanus p. 149.

84. Theodorus rhaithensis p. 149.
85. Theodorus pharanitanus p. 151.
86. Theodorus cappadox p. 151.
87. Theodorus anagnosta p. 152.
88. Theodorus presbyter p. 155.
89. Theodorus presbyter alter p. 156.
90. Theodorus item presbyter alius p. 156.
91. Theodorus abbas p. 156.
92. Theodorus scythopolita p. 156.
93. Theodorus decapolita p. 156.
94. Theodorus monachus tarsensis p. 156.
95. Theodorus episcopus p. 157.
96. Theodorus rhodius p. 157.
97. Theodorus andidensis p. 158.
98. Theodorus studita p. 158.
99. Theodorus novus theologus p. 168.
100. Theodorus diaconus byzantinns p. 168.
101. Theodorus thebanus p. 168.
102. Theodorus patriarcha hierosol. p. 168.
103. Theodorus hermopolita p. 168.
104. Theodorus syrus p. 169.
105. Theodorus Abucara p. 169.
106. Theodorus trimithuntinus p. 171.
107. Theodorus quaestor p. 172.
108. Theodorus cyzicenus p. 172.
109. Theodorus nicaenus p. 172.
110. Theodorus paphius p. 172.
111. Theodorus magister p. 173.
112. Theodorus daphnopata p. 173.
113. Theodorus sidensis p. 173.
114. Theodorus sebastenus p. 173.
115. Theodorus alaniensis p. 174.
116. Theodorus Prodromus p. 175.
117. Theodorus styppiota p. 184.
118. Theodorus chartophylax p. 184.
119. Theodorus Scutariota p. 184.
120. Theodorus coetonita p. 184.
121. Theodorus amanuensis p. 184.
122. Theodorus hagiopetrita p. 185.
123. Theodorus siculus p. 185.
124. Theodorus syncellus p. 185.
125. Theodorus smyrnaeus p. 185.
126. Theodorus Pediasimus p. 186.
127. Theodorus Metochita p. 186.
128. Theodorus nomicus p. 189.
129. Theodorus Callisti Xanthopuli p. 189.
130. Theodorus Chrysopulus p. 189.
131. Theodorus Balsamon p. 189.
132. Theodorus Ducas Lascaris p. 190.
133. Theodorus meliteniota p. 191.
134. Theodorus Gaza p. 193.
135. Theodorus Sophianus p. 201.
136. Theodorus Scipus p. 201.
137. Theodorus vel potius Theodoridas poëta p. 202.
138. Theodorus hyrtacenus addendus est , cuius multa proferuntur a cl. Boissonado in Anecdotis graecis, et in Tomo V. excerptorum ex mss. regiiis parisiensibus.
139. Theodorus papa addatur, cuius epistola ad Constantinum imp. edita est a nobis ex codice syr. vat. CXXXI. (Hic est Theodorus PP. quem ferunt scripsisse Christi sanguine damnationem Pyrrhi haeretici.)
140. Theodorus iconiensis (saec. VI.) Eius epistolam, sive acta sincera sanctorum martyrum Ciryci et Iulittae pleniora nos dedimus ex codice vaticano.
141. Theodorus presbyter addatur, cuius extat isagoge in quinque sermones dogmaticos Anastasii antiocheni.
142. Theodorus Palaeologus porphyrogenitus despota item addatur, cuius in fine codicum gr. vatic. vidi olim graecum diploma seu privilegium authenticum cum sigillo pro Georgio Gemisto τῷ πάνυ.
143. Theodorus cyprius Κυπρίων apud Rhodinum de illustribus cypriis p. 80. Scripsit adversus Dioscorum et Eutychetem.
144. Theodori patriarchae epistola ad Photium, si recte memini, in codice vallicelliano C. 31. f. 199.
145. Theodori abbatis didascalìa ad cellariten in cod. vat. 730. f. 234. et 1274. f. 103. Vide nos p. 156.

A NOBIS ALLATII DIATRIBIS ADDITA.

-
- I. Vita Allatii auctore Stephano Gradio, post praef. p. V.
 II. Nicolai Alemanni de kalendario pugillari, item post praef. p. XXIX.
 III. Theodori Gazae laudatio canis p. 203.
 IV. Theodori heracleotae ex eius commentariis in Esaïam p. 214.
 V. Variorum in eundem Esaïam fragmenta p. 239.
 VI. Theodori vel Diodori tarsensis ex commentariis in psalmos p. 240.
 VII. Theodori Ducae imp. de divinis nominibus vel potius epithetis p. 259.
 VIII. Theodori episcopi Trimithuntis vita S. Ioh. chrysostomi p. 265.
 IX. Procli archiepiscopi constantinopolitani laudatio in S. Andream apostolum p. 291.
 X. Theodori Studitae vita a Michaële monacho, diversa ab illa edita p. 293.
 XI. Supplementum sermonis Theodori Studitae de S. Bartholomaeo apostolo p. 315.
 XII. Theodori Studitae laudatio in matrem suam Theoctisten p. 364.
 XIII. Theodori episcopi Alaniae sermo qui inscribitur alanicus p. 379.
 XIV. Theodori Prodrumi poëmata varia et una prosa p. 399.
 XV. Theodori iconiensis acta sincera SS. MM. Cirycei et Iulittae p. 417.
 XVI. Theodori Xantopuli epistolae duae et in eundem laudatio funebris p. 418. et seqq.
 XVII. Theodori nomici laudatio funebris in Andronicum Tarchaniotam p. 422.
 XVIII. Historia obsidionis constantinopolitanae sub Heraclio imp. p. 423.
 XIX. Thomae magistri de incursione Italarum et Turcarum in Thessaliam p. 437.
 XX. Nicetae Paneuphemi epistolae p. 439. (Item p. 24.)
 XXI. Nicetae maroniensis prooemium dialogorum eius de Spiritus sancti processione p. 445.
 XXII. Nicetae nicaeni de schismatibus variis Graecorum p. 446. (Huius Nicetae epistolae apud Allatium fuere, quas nos tamen nondum reperimus.)
 XXIII. Theodori meliteniotae sermones et ethica ad tetraëvangeliū p. 451.
 XXIV. Nicetae Seidi ex eius tractatu de paschate p. 492.
 XXV. Theodori papae epistola ad Constantinum, vel potius Constantem II. imp. p. 510.
 XXVI. Constantini Heraclio geniti imp. epistola ad romanum Pontificem p. 511.
 XXVII. S. Bartholomaei Cryptoferratensis vita p. 514.
 XXVIII. Anonymi laudatio in S. Bartholomaeum praedictum p. 530.
 XXIX. Michaëlis Glycae epistolae duae de statu animarum post vitam p. 534.
 XXX. Catalogus codicum graecorum monasterii in insula Patmo p. 537.
 XXXI. Basilii neopatrensis prologus commentarii in XII. prophetas p. 540.
 XXXII. Leonis magistri ex eius epitome commentariorum in librum geneseos p. 541.
 XXXIII. Iohannis diaconi ex eius historia hominis p. 542.
 XXXIV. Petri laodicensis ex eius commentario in IV. evangelia p. 543.
 XXXV. Theodori episcopi Andidorum commentatio de sacra liturgia, id est missa, cum notitia parvis operis Stephani Aldoënsis patriarchae Maronitarum, itemque Nersis lamprunensis Armeniorum episcopi. Denique testimonium Abu-Isaacii ben-Assali copto-iacobitae pro romano primatu p. 545.
 XXXVI. S. Basilii monita ad sacerdotes missam celebraturos p. 584.
 XXXVII. Missa Graecorum picturis expressa, cum praevis declarationibus p. 585.

LEONIS ALLATII

DIATRIBA I.

DE NICETARUM SCRIPTIS.

I. **P**rimum locum occupet Nicetas syracusanus, de quo non aliud dicam, quam quod de eo Cicero academic. quaest. lib. II. 39. *Nicetas syracusanus, ut ait Theophrastus, caelum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia, stare censet: neque praeter terram, rem ullam in mundo moveri; quae cum circum axem se summa celeritate convertat et torqueat, eadem effici omnia, quasi stante terra caelum moveretur. Atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius.*

II. Nicetas Hybreae et Theodoro aequalis, sub Octaviano Caesare ante Christum natum annis 29, qui fuerit Octaviani undecimus. Eius mentio habetur apud Eusebium in chronico olymp. 187. *Nicetas, et Hybreas, et Theodorus, et Plutio, nobilissimi artis rhetoricae graeci praeceptores habentur.* Et frequentissime apud Senecam in controuv. et potissimum lib. IX. controuv. ultima. *Nicetas egregie dixit in eodem loco, Et controuv. 2. Nec Iulio, nec alii contigisse suo, (alii scribunt: nec Vibio, nec alii contigisse scio) quam apud Graecos Nicetae, apud Romanos Latroni, ut a discipulis non audiri desiderarent.* Quem notat Nicolaus Faber non esse Sacerdotem Nicetam smyrnaeum, et vere notat in lib. I. controuv. 4. ad illa verba Senecae: *Nicetas illam sententiam etc. Non ille Sacerdos, quem Smyrnae docere, cum scriberet dialogum de oratoribus, ait Tacitus; aetas enim non patitur; sed is quem supra ex Eusebio aequalem Hybreae, et Theodoro diximus, quos constat initio principatus Augusti celebres fuisse.* Iustus Lipsius in notis ad dialogum Taciti, unum cum alio confundit, cum ea quae Senecae sunt, ad hunc iuniorem Nicetam et Sacerdotem, et de quo Tacitus sermonem habet, referat. Et plane aetas utriusque id prohibet expresse. Qui enim fieri potest, ut qui initio dominatus Augusti magna sui nominis fama inter declamatores praecellebat, audiretur a Plinio et Tacito? Quare necessario erit alius.

III. Nicetas Sacerdos smyrnaeus, de quo Quintilianus, sive Tacitus in dialogo de oratoribus cap. 15. *Et quod quibusdam solatio est, mihi auget quaestionem, quid video etiam Graetis accidisse, ut longius absit Aeschine, et Demosthene Sacerdos iste Nicetas, et si quis alius Ephesum, vel Mytilenas, contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer, aut Africanus, aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.* In quem locum Lipsius: *ita emendavi, vere, et εὐστόχως, cum in libris esset: Sacerdos iste enitet. Nicetas Sacerdos declamator nobilis eo quo.* Plinius libro VI. 6. epistolarum, audisse eum fatetur. *Erat non studiorum tantum sed studiosorum etiam amantissimus, ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam Quintilianum, et Sacerdotem Nicetam, ventitabat.* Extat Philostrati lemnii de hoc Niceta in vitis sophistarum elogium, de quo Pithaeus nos monuit, ipse monitus a Naclere.

Quare satis ipse de eo dixerim, si quae Philostratus in vitis sophistarum narrat lib. I. 19. hic adiunxero. Ὑπερβάντες Ἀριβαρζάνην τὸν κίλικα, καὶ Ξερόφωνα τὸν σικελιώτην, καὶ Πυθαγόραν τὸν ἐκ Κυρήνης, οἳ μὴτε γινῶναι ἱκανοὶ ἔδοξαν, μηδ' ἐρμηνεύσαι τὰ γνωσθέντα, ἀλλ' ἀπορία γενναίων σοφιστῶν ἐσπουδάσθησαν τοῖς ἐφ' ἑαυτῶν Ἑλλήσιν, ὃν πῶς τρόπον τοῖς σίτου ἀποροῦσιν οἱ ὄροβοι, ἐπὶ Νικήτην ἴωμεν τὸν σμυρναῖον. Οὗτος γὰρ παραλαβὼν τὴν ἐπιστήμην εἰς στενὸν ἀπειλημένην, ἔδωκεν αὐτῇ παρόδους πολλῶν λαμπροτέρας, ὧν αὐτὸς τῇ Σμύρνῃ ἐδείματο, συνάψας τὴν πόλιν ταῖς ἐπὶ τὴν Ἐφεσον πύλαις, καὶ διὰ μέγεθος ἀντεξάρτας λόγοις ἔργα. Ὁ δὲ ἀνὴρ οὗτος τοῖς μὲν δικανικοῖς ἀμείνων ἐδόκει τὰ δικανικά, τοῖς δὲ σοφιστικοῖς τὰ σοφιστικά, ὑπὸ τοῦ περιδεξίως τε, καὶ πρὸς ἀμίλλαν ἐς ἀμφω ἡρμόσθαι. Τὸ μὲν γὰρ δικανικὸν σοφιστικῇ τινὶ περιβολῇ ἐκόσμησε, τὸ δὲ σοφιστικὸν κέντρῳ δικανικῷ ἐπέρρωσεν· ἡ δὲ ἰδέα τῶν λόγων, τοῦ μὲν ἀρχαίου καὶ πολιτικοῦ ἀποβέβηκεν· ὑπόβακχος γὰρ καὶ διδυραμβώδης· τὰς δὲ ἐννοίας ἰδίας τε καὶ παραδόξους ἐκδίδωσιν ὥσπερ οἱ βακχεῖοι θύρσοι τὸ μέλι καὶ τοὺς ἐσμούς τοῦ γάλακτος· μεγάλων δ' ἀξιούμενος, καὶ τῆς Σμύρνης τί οὐκ ἐπ' αὐτῷ βοώσης, ὡς ἐπ' ἀνδρὶ θαυμασίῳ καὶ ῥήτορι, οὐκ ἐθάμιζεν εἰς τὸν δῆμον, ἀλλ' αἰτίαν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔχων, φοβοῦμαι ἔφη δῆμον ἐπαίροντα μᾶλλον, ἢ λοιδορούμενον· τελώνου (1) δὲ ποτε θρασυνομένου πρὸς αὐτὸν ἐν δικαστηρίῳ, καὶ εἰπόντος· παύσαι ὑλακτῶν με, μάλα ἀστείως ὁ Νικήτης ἔφη, ἦν καὶ σὺ παύσῃ δάκνων· ἡ δὲ ὑπὲρ Ἀλπεις τε καὶ Ῥῆνον ἀποδημία τοῦ ἀνδρὸς ἐγένετο μὲν ἐκ βασιλείου προστάγματος, αἰτία δὲ αὐτῆς ἦδε· ἀνὴρ ὑπατος, ὃ ὄνομα Ροῦφος, τοὺς Σμυρναίους ἐλογίστευσεν· πικρῶς· τούτῳ τί προκρούσας ὁ Νικήτης, ἐρρώσο εἶπε· καὶ οὐκέτι προσήει δικάζοντι τὸν μὲν δὴ χρόνον, ὃν μιᾶς πόλεως ἤρξεν, οὕτω δεινὰ πεπονθέναι ὥτετο· ἐπιτραπεῖς δὲ τὰ κελτικά στρατόπεδα, ὀργῆς ἀνεμνήσθη· αἱ γὰρ εὐπραγίαι τὰ τε ἄλλα τοὺς ἀνθρώπους ἐπαίρουσι καὶ τὸ μῆκετι καρτερεῖν, ἢ πρὶν εὖ πράττειν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ἐκαρτέρου· καὶ γράφει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρουαν πολλὰ ἐπὶ τὸν Νικήτην καὶ σχέτλια· καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς εἶπεν· ἀκροάσῃ ἀπολογουμένου, κἄν ἀδικοῦντα εὖρης, ἐπίθεσ δίκην· ταυτὶ δ' ἔγραφεν, οὐ τὸν Νικήτην ἐκδιδούς, ἀλλὰ τὸν Ροῦφον ἐπὶ συγγνώμην ἐτοιμάζων· οὐ γὰρ ἂν ποτε ἄνδρα τοιοῦτον ἐφ' ἑαυτῷ γεγονότα, οὐτ' ἂν ἀποκτεῖναι ὁ Ροῦφος, οὐτ' ἂν ἕτερον ζημιῶσαι οὐδὲν, ὡς μὴ φανείη βαρὺς τῷ καθιστάντι αὐτὸν δικαστῆν· ἐχθροῦ· διὰ μὲν δὴ ταῦτα ἐπὶ Ῥῆνον τε καὶ Κελτοὺς ἤλθε· παρελθὼν δ' ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν, οὕτω τι κατέπληξε τὸν Ροῦφον, ὡς πλείω μὲν ἀφεῖναι ἐπὶ τῇ Νικήτῃ δάκρυα, οὗ διεμέτρησεν αὐτῷ ὕδατος· ἀποπέμψαι δὲ οὐκ ἄτρωτον μόνον, ἀλλὰ καὶ περίβλεπτον ἐν τοῖς ζηλωτοῖς Σμυρναίων· τὸν δὲ ἄνδρα τοῦτον χρόνοις ὕστερον Ἡρακλείδης ὁ λύκιος σοφιστὴς διορθούμενος, ἐπέγραψε Νικήτην τὸν κεκαθαρμένον· ἡγήνησε δὲ ἀκροθίνια πυγμαῖα κολοσσῶν ἐφαρμόζων. Nos Aribarzane cilice, et Xenophrone siculo, et Pythagora cyrenaeo praetermissis, qui neque recte excogitare, neque ea quae excogitaverant, scite eloqui posse visi sunt; sed nobilium sophistarum inopia sub eis Graeci studere adigebantur, quomodo saepe fame laborantibus erasa sunt usui, ad Nicetam smyrnaeum accedamus. Hic enim cum scientiam in angustum redactam accepisset, ei aditus longe clariores dedit, quam illi erant, quibus ipsam Smyrnam aedificaverat, connexa urbe portis,

(1) Allatius scribit in ms. Τελώνου, idemque latine ponit *Telonus*. Sed enim satis apparet nomen heic proprium hominis non esse. A. M.

quae ad Ephesum ducebant; verborumque magnitudine facta adaequarat. Hic autem orator forensia tractantibus melior videbatur in forensibus: sophistica vero profitentibus, in sophisticis; propterea quod mira dexteritate, et certatim ad utraque se compararat: iudiciale namque genus sophistico quodam amictu exornavit; contra vero sophisticum, iudiciali aculeo corroboravit. Eius autem dicendi genus ab antiquo civilique recessit, et ad bacchicum et dithyrambicum accessit. Sententias autem proprias et admirabiles non secus atque bacchantium thyrsi mel et examina lactis, edit. Cum honoribus magnis decoraretur, ac Smyrna de ipso nihil non praedicaret, ut de viro admirabili rhetoreque praestante, populares tamen coetus non frequentabat. Hinc cum apud plerosque non recte audiret; timeo, inquit, magis populum extollentem, quam conviciantem. Cum publicanus adversus eum in iudicio aliquid quandoque auderet, et subinde diceret, ut oblatrare desineret; urbane et salse admodum respondit: tu quoque mordere desine. Imperatorio iussu ultra Alpes et Rhenum peregrinatus est, cuius quidem peregrinationis haec causa fuit. Consul, cui nomen Rufus erat, a Smyrnaeis aspere moroseque rationes exigebat (1). Huic Nicetas quandoque adversatus, Valeas, inquit, neque amplius ius dicentem adivit. Ille autem eo tempore, quo uni civitati praefuit, nullo modo se gravia et iniqua perpressum putavit. Sed Celticis exercitibus praefectus, pristinae iracundiae recordatus est, quando successus et res prosperae tum homines efferunt, tum efficiunt, ut ea non amplius tolerant, quae ante felicitatem humana ratiocinatione perferebant. Ergo ad Nervam imperatorem multa graviter et perniciose de Niceta scribit. Cui imperator respondit, reum se defendentem audi: quod si nocentem inveneris, supplicio afficito. Haec Nerva scribebat, non ut Nicetam hosti traderet, sed ut Rufum ad dandam veniam pararet. Enim vero Rufus talem virum potestati suae subditum, neque interficere, neque ullam ei multam imponere ausus esset, ne imperatori, a quo inimici iudex constitutus fuerat, importunus videretur. Propterea igitur ad Rhenum et Celtas Nicetas profectus est. Ubi vero ad se defendendum processit, tanto stupore Rufum affecit, ut plus super Nicetam lacrymarum effuderit, quam aquae illi ad dicendum concesserat. Quare cum non modo illaesum, sed et inter illustres Smyrnaeos conspicuum dimisit. Heraclides Lycius sophista nonnullis post temporibus hunc oratorem emendans, Nicetam perpurgatum inscripsit. Sed se pygmaea spolia colosso imposuisse nescivit. Ad hunc referebat genus suum Evodianus smyrnaeus inter sophistas non incelebris ab eodem Philostrato commemoratus lib. II. 16. Εὐοδιανὸν δὲ τὸν σμυρναῖον, τὸ μὲν γένος ἐς Νικήτην τὸν σοφιστὴν ἀνῆγεν. Evodianum smyrnaeum quod attinet, is genus suum ad Nicetam sophistam referebat.

IV. Nunc vero inter varia cognomina, et dignitatum titulos unum Nicetam latitantem, sed propter eadem incommode in plures variosque atque immaniter divisum, si fieri potest, suis partibus integrum in medium adducamus. Fuit is byzantinus et paphlago dictus. Iohannes Scylitza in prooemio suae historiae. Ὁ γὰρ δαφνοπάτης Θεόδωρος, Νικήτας ὁ παφλαγὼν, Ἰωσήφ Γενέσιος, καὶ Μανουὴλ οἱ βυζάντιοι, Νικήφορος διάκονος φρῶξ, καὶ τὰ ἐξῆς. Namque Theodorus daphnopates, Nicetus paphlago, Iosephus Genesisius, et Manuel byzantini, Nicephorus diaconus phryx etc.

(1) Allatius dicit: Smyrneos regebat, quod latinum verbum non satis graeco ἀπορίστως respondere visum est. A. M.

Ex Seylitzza sua hausit Cedrenus. Consentit hisce Nicephorus Callistus hist. eccl. lib. XIV. 28. Sed paphlago, cognomen ne fuerit, an episcopatus titulus, quis extricet? Plane in multis manuscriptis legitur Νικήτας Παφλαγονίας, *Nicetas Paphlagoniae*, ut in codice vaticano 1246, et ante vitam Ignatii patriarchae. Et potuit quoque esse ex Paphlagonia, sed byzantina civitate donatus: neque id probatione eget: sunt enim omnes omnium scriptorum chartae de alienis in cives proprios adscitis a civitatibus plenae. Et episcopatus Paphlagoniae nullus apparet. Fuit is quoque binominis: namque et Davidis appellatione insignitur. Hinc saepius Νικήτα τοῦ καὶ Δαυὶδ, *Nicetae qui et David*; et absolute a nonnullis *Nicetas David* appellatur. Et videant qui *David* hoc cognomentum fuisse tradunt, quo se fulciant fundamento. In aliquibus codicibus adnectitur loco *Davidis et paphlagonis*, Δαδύβρων, *Dadybrorum*, qui erat episcopatus sub Gangrensi Paphlagoniae. Hinc arguo non male dadybrensem episcopum, dictum etiam paphlagonem, qui nempe possideret in Paphlagonia episcopatum. Huic additur quoque nomen *philosophi*, Νικήτα τοῦ καὶ Δαυὶδ τοῦ φιλοσόφου. *Nicetae, qui et David, philosophi*, ut clare videtur in codicibus manuscriptis vaticanis 344. 365. et 679. Et in aliis, nullo alio addito, Νικήτα τοῦ φιλοσόφου, *Nicetae philosophi*, non quod tantum institutum monachorum professus, sed quod inter alia potissimum sibi philosophiae munus ascriberet, quales plerique eo aevo fuere, et primus inter eos ὑπάτου τῶν φιλοσόφων titulo cohonestabatur. Quare hic fuerit Nicetas, qui et alio nomine David vocabatur, byzantinus, dignitate philosophus, Dadybrorum in Paphlagonia sub Gangrensi episcopus: et omnia, quae sub Nicetae nomine diversis hisce titulis ad varios referuntur, huic soli vindicantur (1).

Floruit circa Leonis et Constantini tempora, ut colligitur ex prooemio vitae sancti Ignatii patriarchae, quam ille neque indocte neque ineleganter concinnavit. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τοῖς ἐσχάτοις, καὶ τοῖς κατ' ἡμᾶς τούτοις ἐγγίζοντες τύχοιεν καιροῖς, πολλῶ μᾶλλον ἀξιομνημονευτέτατοι ἂν εἶεν ἀπάντων, καὶ ἀξιοπαίνεται, ὡς πολὺ πλέον οἰκοδομεῖν τῇ ἐγγύτητι δυνάμενοι τὴν ἐκκλησίαν· τὸ γὰρ ἀρχαῖον καὶ πάμπλου κατὰ χρόνον διεστώς, εἰ καὶ πιστεύεται τῇ ἀξιοπιστίᾳ τῆς γραφῆς, ἀλλὰ καὶ θᾶπτον ἂν τοῖς πολλοῖς πρὸς τὴν μίμησιν ἀπογινώσκοιτο, λογιζομένοις ὡς κρεῖττον, ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν, τῶν πρεσβυτέρων ἐκείνων δυνάμενων κατορθοῦν γενεάν· ὅσα δ' ἂν τοῖς κατ' ἡμᾶς κατορθοῦσθαι πιστεύοιτο καιροῖς, μᾶλλον ἂν οἶμαι ταῦτα παρακινεῖν τοὺς εὐσεβεστέρους, καὶ πρὸς τὸν ἴσον τῆς ἀρετῆς διερεθίζειν ζῆλον· διὰ ταῦτα μοι τοῦτον ἐνστήσασθαι νῦν τῷ λόγῳ τὸν ἀγῶνα καὶ μοι σφοδρὸς πόθος κατακάρδιος ἀληθινοῖς διηγήμασι καὶ πάσης προλήψεως ἀπηλλαγμένοις ψεύδους, τὸν μέγαν ἱεράρχην, καὶ ποιμένα τῆς βασιλίδος Ἰγνάτιον ὑπὸ γε θεῷ πνεύματι τῆς ἀληθείας ὑφηγητῇ, καὶ συλλήπτορι τοῖς ἀγνοοῦσι, ὅποῖος τις ἦν, ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἀποδείξαι Ἰγνάτιον φημὶ τοῦτον τὸν ὕστερον μὲν τῷ χρόνῳ καὶ πρὸ τῆς κατ' ἡμᾶς ταύτης ἀναδειχθέντα γενεᾶς, οὐδενὸς δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ τιμίων ἱεραρχῶν τὴν πίστιν καὶ τὴν ὁμολογίαν ἀπαλειπόμενον. *Quod si autem eosdem ad extremam et nostram aetatem propius accedere contingat, tum vero multo maxime prae cunctis memorandi, omnique laude praedicandi sunt, ut qui propter temporum vicinitatem multo magis ecclesiae prodesse possint. Quod enim pervetustum*

(1) Hactenus notitiam de hoc Niceta nos ex Allatio edideramus in Script. vet. T. IX. praef. p. XIX.; quem tamen diversum esse a Niceta Serrarum episcopo, infra constabit. A. M.

est, longisque temporum intervallis remotum, etsi fidem propter scribentis auctoritatem mereatur, desperatur tamen a plerisque studium imitandi, ut qui putent illis maiorum nostrorum saeculis multo promptius fuisse, quam nostris cum virtute vivere. Quae vero nostra memoria recte facta creduntur; illa multo acrius opinor, piorum mentes ad virtutis decus aemulandum inflammant. Quapropter ingeri me desiderium animi impulit ad causam hanc sive certamen oratione persequendum, duceque et adiutore Deo spiritu veritatis, ostendendum nescientibus, qui vir Ignatius qualisque et quantus hic antistes, et regiae pastor urbis, in vitae suae ratione fuerit. Ignatium, inquam, esse, qui aevo quidem posterior, et ante hanc nostram generationem floruit, prioribus tamen illis venerandis pontificibus nihil vel de fide, vel confessione concessit. Quid sit γενεά, vel aetas, ante quam vixisse fertur Ignatius, docent laudatissimi quique grammatici. Quare nulli dubium fuerit, sub iam dictis imperatoribus Nicetam hunc floruisse.

Scriptis historiam, ut Scylitza, atque Cedrenus tradunt, et Nicephorus Callistus loco dicto, quod divus Cyrillus per visionem divinam nomen Iohannis suscepit, conceptumque antea odium in Chrysostomum, Dei genitricis hortatu deposuerit. Ἐν ἀποκρύφῳ ἱστορία εὐρών Νικήτα φιλοσόφου τοῦ καὶ Δαυὶδ, καὶ ἄλλων, καὶ αὐτὸς δεῖν ἔλθων ἐν τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ ἐντάξαι, ὡς ἂν μὴ τινὶ ἀμφιβάλλειν γένοιτο, πῶς οἱ τοσοῦτοι φωστῆρες δι' ἑχθρας ἀλλήλοις ἰόντες ἀγιοσύνης καὶ ἄμφω εἰς ἄκρον ἤκον, καὶ τῆς ἐκκλησίας θεμέλιοι ἐχρημάτισαν, μηδαμῶς τὸ τῆς ἑχθρας μέγα τὴν κρατοῦσαν δόξαν λυμῆνασθαι δυνηθείσης. In arcana Nicetae philosophi, qui et David dictus est, historia, et apud alios item cum invenerim, operi huic meo inserendum esse quoque duxi, ne cui ambigue in mentem veniat, quomodo tanta luminaria, inimicitias mutuas exercentia, ambo ad summam sanctitatem pervenerint, et ecclesiae fundamenta extiterint, inimiciis huiusmodi nullum illorum gloriae detrimentum afferentibus.

Vitam sancti Ignatii, Michaëlis trauli (balbi) imperatoris constantinopolitani F. et patriarchae constantinopolitani, quo exacto Photius ex senatore et laico factus est patriarcha. Eam in latinum a se versam edidit graece et latine Matthaeus Raderus ante concilium octavum generale, in 4. Ingolstadii. Postmodum in nova conciliorum generalium, et particularium editione Romae, Coloniae, et Parisiis publicata est. Eam quoque e graeco vertisse Federicum Metium scribit Possevinus in apparatu. Legitur etiam nunc manuscripta in bibliotheca vaticana cod. 1452, collegii Graecorum, regia sancti Laurentii, et alibi.

Orationes varias in laudes sanctorum. Quas ipse legi sunt.

1. *In sanctum Iohannem evangelistam.* P. Ὁ τὸν μέγα τῆς βροντῆς γόνον προτρεπόμενος ἐπαινεῖν. Sub Nicetae rhetoris et sancti viri servatur in bibliotheca barberina.

2. *In sanctos martyres Cerycum (sic) et Iulittam.* P. Ὡςπερ οὐκ ἔστι συνελόμενον τῷ κυρίῳ Ἰουδαῖον.

3. *In sanctum Pantaleemonem.* P. Θαυμαστὸς ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, φησὶν ὁ μέγας.

4. *In sanctum Bartholomaeum apostolum.* P. Θερμὸς ὁ πόθος, ἀλλ' ἀδρανὴς ὁ νοῦς, ζέων δ' ἔρως.

5. *In sanctum Marcum evangelistam.* P. Ὡςπερ οὐχ ὅμοιαι τῶν σωμάτων πάντων αἱ μορφαί.

6. *In sanctum Iacobum Zebedaei filium.* P. Πρώην μὲν ἡμᾶς ἡ ζῶσα τῆς ἀληθινῆς Θεολογίας πηγὴ.

7. *In Petrum et Paulum apostolorum principes.* P. Τίς ὁ τερπῶνός οὗτος ἄχος; τίς ὁ τῶν ἐορταζόντων.

8. *In sanctos duodecim apostolos.* P. Τί καλὴ τῆς ἐκκλησίας ἡ τάξις; τί τερπνὴ τῶν ἐπ' αὐτῆς. Hae omnes sub eodem rhetoris titulo leguntur in barberina.

9. *De certamine, et inventione, et translatione reliquiarum sancti protomartyris et archidiaconi Stephani.* P. Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ πάντων τῶν ἐλπίζόντων ἐπ' αὐτόν. Sub eodem titulo in barberina, et sub Nicetae philosophi in vaticanis codicibus 679. et 819. Possevinus in apparatu putat Nicetae byzantini esse, qui in vaticana bibliotheca sub nomine Nicetae philosophi asservatur graece manuscriptus sermo, *de martyrio, inventione, et translatione venerandarum reliquiarum protomartyris sancti Stephani.* Alii codices tribuunt Michaëli Psello, notantque ex improvise dictum.

10. Sub Nicetae Paphlagoniae habetur *laudatio in s. martyrem Theodorum.* P. Τί λαμπρὰ καὶ διαυγὴς ἡ τῆς ἡμέρας χάρις. In vaticana, cod. 1246. In barberina expressius: Νικήτα ἐπισκόπου Παφλαγονίας, *Nicetae episcopi Paphlagoniae.* Cod. 247.

11. Chii etiam legeram: Νικήτα ῥήτορος τοῦ παφλαγόνος ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Νικόλαον τὸν μυροβλύτην καὶ θαυματουργὸν ἀρχιεπίσκοπον Μύρων τῆς Λυκίας: *Nicetae rhetoris paphlagonis laudatio in s. Nicolaum myroblytam, et mirandorum effectorem archiepiscopum Myrorum Lyciae.* P. Ὁ μὲν θεοπάτωρ Δαυὶδ τὸ ἀειθαλὲς καὶ μετάρσιον.

12. *Laudatio in sanctos anargyros Cosmam et Damianum.* P. Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου κύριε τῶν δυνάμεων. Sub Nicetae philosophi nomine in vat. cod. 808. Eademque habetur in meo manuscripto, nullo praefixo auctoris nomine. Eam cum nonnullis aliis Monachium misi doctissimo Simoni Wagnereckio, qui nunc de sanctissimis his Anargyris commentationem meditatur, quam iam bene inchoatam melius conficiet. Quid enim est, quod ille calamus amplissime non perfecerit?

Scriptis praeterea *expositionem* in aliqua carmina Gregorii nazianzeni.

1. In sepulchralia, quae ille in defunctum Basilium composuit. Conservatur in bibliotheca vaticana cod. 496. et 949. sub nomine Νικήτα φιλοσόφου τοῦ παφλαγόνος, *Nicetae philosophi paphlagonis.*

2. In gnomas seu sententias eiusdem, quas ille acrostichide illa complexus est. Γνωῖμαι Γρηγορίου δίστιχος εὐεπὴν, ἐσθλὸν ἄθυρμα νέοις etc. Sub nomine Νικήτα τοῦ καὶ Δαυὶδ τοῦ φιλοσόφου, *Nicetae, qui et David, philosophi.* Cod. 344. et 365. Et in augustana inter theologicos cod. 44. In altempsiana sub nomine Νικήτα φιλοσόφου ἐπισκόπου Δαδύβρων, *Nicetae philosophi Dadybrorum episcopi.* Et absque episcopi dictione inter rhetoricos augustanae cod. 17. Quae Venetiis edita sunt in 4. anno 1563. Ἑρμηνεία εἰς τὰ τετράστιχα τοῦ μεγάλου πατρὸς Γρηγορίου τοῦ ναζιανζηνοῦ εἰς τὰ μονόστιχα, εἰς τὰ ἐπιγράμματα τὰ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον παράφρασις. Vindicantur Nicetae, qui et David, editae quoque paraphrases carminum Gregorii nazianzeni de principiis, ex bibliotheca reipublicae augustanae, Lugduni Batavorum in officina plantiniana anno 1591. in 8. quam etiam arbitratur David Hoeschelius esse Nicetae. Verumtamen cum ipse rem penitus examinarem, reperi paraphrases has, sive expositiones, editas tum Venetiis tum Lugduni

Batavorum, nullo modo Nicetae esse; idque ex codice satis antiquo bibliothecae s. Andreae vallensis, codicibus vaticanis, lutetianis, et aliis. Et ut veram in carmina nazianzeni expositionem Nicetae habeas, non gravabor ex eodem santandreano codice titulos carminum, et paraphraseon principia, ut ibi sunt, digerere.

Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Νικήτα ἐπισκόπου Δαδύβρων ἐξήγησις τῶν ἐπῶν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (1). *Philosophi domini Nicetae Dadybroum episcopi expositio carminum magni Gregorii theologi*. Prooemii principium. Οἱ μὲν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφώτατοι εἶναι δόξαντες. Alterius prooemii P. Οἱ τῆς κοσμικῆς σοφίας τὴν ἀκροτάτην καταλαβεῖν.

Περὶ ἀρχῶν λόγος α. *De principiis oratio prima*. P. Οἶδα μὲν, φησὶν ἡ θεόληπτος τοῦ λόγου φωνή.

Περὶ υἱοῦ λόγος β'. *De filio oratio secunda*. P. Ἐκθέμενος περὶ ἀρχῶν, ἡ ἀρχῆς ταυτὸν δὲ εἰπεῖν.

Περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος λόγος γ'. *De Spiritu sancto oratio tertia*. P. Θεολογήσας ὁ Θεολεπτότατος περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Περὶ κόσμου λόγος δ'. *De mundo oratio quarta*. P. Ἰκανῶς διὰ τῶν προειληφόντων ἐπῶν.

Περὶ προνοίας λόγος ε'. *De providentia oratio quinta*. P. Φιλοσοφήσας περὶ τῶν δύο κόσμων πρώτου φημί.

Περὶ νοερῶν οὐσιῶν λόγος ς'. *De intellectualibus substantiis oratio sexta*. P. Διειληφῶς περὶ διττοῦ κόσμου, νοητοῦ λέγω καὶ αἰσθητοῦ.

Περὶ ψυχῆς λόγος ζ'. *De anima oratio septima*. P. Ἐπομένως μετὰ τὴν τῶν οὐρανίων καὶ λογικῶν.

Περὶ διαθηκῶν, καὶ ἐπιφανείας Χριστοῦ λόγος η'. *De testamentis, et apparitione Christi, oratio octava*. P. Συντελέσας τοὺς δογματικούς λόγους ἐπτά.

Περὶ ἀρετῆς ἀνθρωπίνης λόγος θ'. *De virtute humana oratio nona*. P. Θεολογικώτατον λόγον καὶ φιλοσοφώτατον.

Περὶ φύσεως ἀνθρωπίνης λόγος ι'. *De natura humana oratio decima*. P. Φιλοσοφήσας ὁ Θεοσοφώτατος περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς.

Περὶ εὐτελείας τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου, καὶ τῆς τῶν παρόντων ματαιότητος λόγος ια'. *De contemptione exterioris hominis, et rerum praesentium vanitate oratio undecima*. P. Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Περὶ τῶν φθασάντων μακαρισμοὶ καὶ ὅροι πνευματικοῦ βίου λόγος ιβ'. *De beatitudinibus et finitionibus vitae spiritualis oratio duodecima*. P. Ταλανίσας καὶ κατασμικρύνας τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου.

Γνωμολογία δίστιχος, ἧς ἡ ἀκροστιχὶς αὕτη. *Sententiae distichis expositae, quarum haec est acrostichis*. Γνωμαι Γρηγορίου etc.

Γνωμολογία τετράστιχος. *Sententiae tetrastichis expressae*. Γρηγορίου πόνος εἰμί etc. P. Ἐβουλόμην μακροτέρας λόγων πραγματείας. Et hanc suam expositionem non ultra Nicetam extendisse, colligitur ex fine huius postremae expositionis, ubi haec habet. Ἐβουλόμην μακροτέρας λόγων πραγματείας κατατεινόμενος πρὸς ἐκάστην ὑπόθεσιν τῶν ἐμμέτρων ἐπῶν τοῦ Θεολόγου τὴν ἀρμόζουσαν ἐξήγησιν ἀνατάξασθαι, ὁμοῦ μὲν ἐμαυτῷ χαριζόμενος, ἐγκαλλωπιζομένῳ τοῖς τῆς ἐκείνου μεγαλονοίας θεωρήμασι καὶ θεολογήμασιν ὁμοῦ δὲ καὶ τοῖς ὀπι-

(1) Huius interpretationis specimen nos ex cod. vat. edidimus in Spicil. rom. T. V. p. 397-401. A. M.

σθεν ἰοῦσιν ὠφέλειαν ταῖς περὶ τούτων ἀδολεσχαίαις προμηθεύμενος· ἄλλης δὲ βασιλικῆς ὑπομνησθεῖς καὶ πατρικῆς ἐντολῆς, υἱέ μου φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλὰ, παραγγελλούσης, καὶ τὸ αἷτιον ἐπαγαγούσης, τοῦ μὴ εἶναι περασμὸν ἢ συντέλειαν τῶν συνταγμάτων τῆς ἀπείρου σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ κόπωσιν μὲν λεγούσης ψυχῆς καὶ σαρκὸς τὴν ἀμετρίαν ὑπάρχειν τῆς μελέτης, τὴν ἀπ' αὐτῆς δὲ ὠφέλειαν, καὶ πάσης θεοπνεύστου γραφῆς δύναμιν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τῆς ἐντολῆς τήρησιν συγκεφαλαιουμένους ἐξεῖναι λαβεῖν τοιγαροῦν τῆς παραγγελίας ταύτης ἀκροασάμενος, ἐφυλαξάμην ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἐξηγήσεως μετὰ τὴν τῶν ἀπορρήτων ἐπίσκεψιν ἰέναι· τελευταίαν δὲ τῶν τετραστίχων τούτων τὴν ὁμολογίαν ἀποχρώντως ἡμᾶς οἰκοδομούσης πρὸς τε θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ἐξηγησάμενος κατὰπαύσω. *Mihi in animo erat diffusiore sermonis ambitu ad argumenta singula carminum theologi condecentem expositionem apponere, tum mihi morem gerens, qui illius gravium et amplissimarum sententiarum speculationibus, et acuminibus theologicis mihi complaceo, tum posteris emolumentum circa ea magis comparans. Verum alterius consilii memoriam recolens, et regii ac paterni praecepti, fili mi, cave ne multos libros conscripseris, sedulo admonentis, et causam proferentis, quod nullus sit finis aut terminus compositionum infinitae numinis sapientiae, et laborem asserentis animae et corporis immoderatam rei meditationem esse; utilitatem vero, quae inde consequitur, et totius divinitus inspiratae scripturae facultatem in Dei timorem, et praecepti observantiam, veluti in unum caput referentes, usurpare licere. Quapropter monitum hoc audiens, cavi ne ultra expositionem post ineffabilem considerationem protraherem. Postremum vero tetrastichorum horum sententiis, quae satis abundeque tum ad speculationem, tum ad actionem aedificent, enarratis, dicendi finem faciam. Has interpretationes maxima ex parte Billius in suam Nazianzeni editionem latine parum cautus sub Cyri nomine transfudit. Et in epistola ad cardinalem Sirletum: reliqua etiam opuscula, quae Cyrus explanavit, versibus item reddidi. Sed cyrus (i. e. dominus) ante nomina positum quid sit, fusius in aliis diximus.*

V. Habetur praeterea: Νικήτα βυζαντίου φιλοσόφου ἔκθεσις κατὰσκευαστικῇ μετ' ἀποδείξεως τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἐκ κοινῶν ἐννοιῶν, καὶ διαλεκτικῆς μεθόδου, καὶ φυσικῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ συλλογιστικῆς πολυτεχνίας προαγομένη· καὶ ἀντίρρῃσις τῆς σταλείσης ἐπιστολῆς ἐκ τῶν Ἀγαρινῶν πρὸς Μιχαὴλ βασιλέα υἱὸν Θεοφίλου, ἐπὶ διαβολῇ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως. *Nicetae byzantini philosophi expositio confirmans cum demonstratione christianum dogma ex communibus notionibus, et dialectica methodo, et naturalibus argumentis, et artificio syllogistico producta. Et confutatio epistolae ab Agarenis ad Michaëlem imperatorem Theophili, (non Theophylacti, ut Possevinus, et Epitomatores gesneriani vertunt) filium missae, qua christianam fidem calumniabantur. P. Δυσθήρατόν τι χρῆμα ἀλήθεια, καὶ τοὺς γε λίαν ὀξυωποῦντας.*

Alius est eiusdem tractatus: ἀντίρρῃσις, καὶ ἀνατροπὴ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς τῆς σταλείσης παρὰ τῶν ἈΓαρηνῶν πρὸς Μιχαὴλ βασιλέα υἱὸν Θεοφίλου, ἐπὶ διαβολῇ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως. *Confutatio et eversio secundae epistolae ab Agarenis ad Michaëlem imperatorem Theophili F. missae, qua fidem christianam calumniabantur. P. Ἐβουλόμην, ὦ φίλος, τὸν περὶ πίστεως ἡμῶν τοῦ χριστιανικοῦ λέγω δόγματος λόγον.*

Tertius est, ἀνατροπὴ τῆς παρὰ τοῦ ἄραβος Μωάμετ γραφείσης βίβλου ἐν κεφαλαίοις λ'. Refutatio libri ab arabe Mohameto conscripti, capitibus triginta. P. Μεγάλων καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀξίων ὑπαρχόντων. Hos tractatus contra Agarenos dicunt asservari in bibliotheca vaticana Possevinus, et Epitomatores (1).

Est praeterea pro synodo chalcedonensi adversus epistolam Armeniae regis, qua ille dictam synodum haereseos incusare veritus non fuerat. *Νικήτα βυζαντίου φιλοσόφου, καὶ διδασκάλου ἑλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς σταλείσης ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ ἄρχοντος τῆς Ἀρμενίας, ἐπὶ διαβολῇ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, καὶ τῆς ἀγίας, καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου, ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦ φιλοχρίστου καὶ εὐσεβεστάτου βασιλέως ἡμῶν ἐγράφη δὲ πρὸς τὸν ἄρχοντα ἐκ προσώπου τοῦ πατριάρχου. Nicetae byzantini philosophi et doctoris refutatio epistolae ab Armeniae principe missae, qua invidiose fidem nostram orthodoxam, et sanctam atque oecumenicam quartam synodum criminatur, iussu Christi amantis et piissimi nostri imperatoris. Scripta est ad principem, et patriarcham inducit loquentem. Epistolam hanc doctissimam tum argumentorum copia et vi, tum sententiarum gravitate, et sanctorum patrum auctoritatibus refertissimam, et vere auream, non passus inter meae literariae supellectilis latebras diutius immorari, latinitate donatam, edicavi in primo tomo scriptorum Graeciae orthodoxae hic Romae typis sacrae Congregationis de fide propaganda anno 1652. in 4. graece et latine.*

Eiusdem etiam sunt. *Προλεγόμενα, καὶ ἐξήγησις τῶν πέντε φωνῶν. Prolegomena et expositio quinque vocum. P. Μέλλοντες σὺν θεῷ ἄρχεσθαι. In bibliothecis italicis.*

VI. His iisdem fere temporibus vivebat Nicetas Smyrnae metropolita, cuius elegantissimas epistolas mirum in modum laudat Symeon metaphrastes epist. 2. et 3. (2). Nondum mihi compertum est an extent. Quaerant posterī.

VII. Hunc Nicetam byzantinum non longe post sequitur Nicetas nicaenus charophylax. Legitur ipsius brevis tractatus: *Κατὰ πόσους καιροὺς, καὶ διὰ ποῖα αἰτιάματα ἐσχίσθη ἀφ' ἡμῶν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία. Quibus temporibus, et quas ob causas scissa est a nobis romana ecclesia. Ut regius codex parisiensis legit, seu ut vaticanus: ποσάκις καὶ πότε, καὶ διὰ τὶ σχίσματα γέγονεν μεταξὺ ταῖν ἐκκλη-*

(1) Mirari licet, magnum Allatium loqui nunc ex aliena potius notitia, quam ex propria. Atqui codex vaticanus DCLXXXI, qui illa Nicetae byzantini adversus Mohametum Agarenosque opera continet, iamdiu extabat ante Allatium in bibliotheca vaticana, ut nos diximus in hac nova Patrum bibl. T. IV. part. 1. p. 321, ubi tamen nostra aliqua secundum hanc Allatii dissertationem reformanda videntur. Neque enim hic byzantinus Nicetas idem est ac Nicetas David; quod quum in calce tomi I. Graeciae orthodoxae affirmasset Allatius, nosque eum sectati fuerimus, nunc idem aliter sentit, eique nos ipsi obsequenter rursus consentimus. — Idem Allatius ignoravit codicem latinum CCCXIV, qui pariter in bibliotheca vaticana iamdiu extabat; ideoque neque Nicetae aquileiensis episcopi, neque nobilium eiusdem scriptorum meminit, quae nos, Deo laboribus nostris favente, illinc deprompsimus, scilicet *de ratione fidei, de Spiritus sancti potentia, et de diversis Christo domino convenientibus appellationibus*. — Denique Allatius nullam facit mentionem Nicetae episcopi Naupacti, quem pariter omnino ignorat Lequinius in Or. ch. T. II. col. 198. seq. ubi scribit illius urbis episcopos. Atqui ego in bibliotheca vaticana manibus non semel contrectavi ms. ad 4. evangelia et ad apostolorum actus copiosum graecum Nicetae episcopi Naupacti commentarium, quod egregium opus accurate postea describam, eiusque aliquem saltem fructum cum ecclesia publice communicabo. A. M.

(2) Edidit novem Symeonis metaphrastae epistolas Allatius in diatriba de Symeonum scriptis p. 254-261. Harum secunda et tertia mittuntur ad Nicetam Smyrnae metropolitam. A. M.

σίαιν Γραικῶν τε καὶ Ῥωμαίων. *Quoties, et quando, et quibus de causis dissidia orta sunt inter ecclesias graecam et latinam.* P. Πρῶτον ἐπὶ Γρατιανοῦ τοῦ βασιλέως διὰ Παυλῖνον τὸν τῶν Εὐσταθιανῶν ἄρχοντα. Tractatum in mei gratiam e codice ms. bibliothecae regis christianissimi descriptum sua manu ad me misit humanissimus Claudius Saravius. In codice regio escurialensi manuscripto habetur eiusdem auctoris περὶ σχίσματος, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. *De schismate, et romana ecclesia.* Idem ne cum superiori, an diversum? Vel diversa, unum *de schismate*, alterum *de romana ecclesia*? non mihi liquet. Illud sane liquet, Graecos improbe dissidium cum romana ecclesia fovere; cum contentio inter ecclesias nata, non e dogmatum varietate, et rationabili de causa, sed propter ambitionem et fastum exorta sit.

VIII. Nicetae monachi scribit Possevinus in bibliotheca sfortiana haberi cod. 106. *De anima librum unum. De paradiso contemplationem. Epistolas aliquot. De hierarchiis.* Hunc porro Nicetam esse monachum et presbyterum Studii, cognomento Stethatum, colligo ex indice ms. graeco bibliothecae Escorialis, in qua inter alia Stethati et haec recensentur. Περὶ ψυχῆς· περὶ παραδείσου· εἰς τὴν οὐρανίαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν. *De anima. De paradiso. In caelestem et ecclesiasticam hierarchiam.* Quare de hoc Stethato, quae libro II. de consensione utriusque ecclesiae scripsimus, in medium proferamus. *Hoc nefario Cerularii exemplo, alii quoque in Graecia, qui se eo usque tacitos ac reverentes continuerant, rubore excusso, palam non ore sed scriptis editis in romanam ecclesiam oblatrare coeperunt; eaque ipsa aetate Cerularii Nicetas quidam ex monasterio Studii, cognomento Stethatus, quem latine dixerunt Pectoratum, multa Latinorum, et praecipue de Spiritu sancto, de azymis, de sabbato, et nuptiis sacerdotum criminatus est. Syntagmatis principium est: καλὴ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ᾧ πάντων ἔθνῶν σοφώτατοι Ῥωμαῖοι καὶ εὐγενέστατοι.* Scriptum in eadem urbe condemnatum, approbante quoque imperatore flammis exarsit. Ut videtur tamen, vel Cerularii, vel ipsius auctoris, studio renatum, adhuc in bibliothecis perdurat; ut uno eodemque tempore, et malo auctoris animo, et argumentorum ac rationum futilitate perpensa, illum detestemur, haec vero proposita diluamus, et eorum simul amentiam, qui ista tanti faciunt, deploremus. Nec alium hunc esse puto, quam quem incogitanter nimis, anonymus de dissidio Graecorum et Latinorum Basilium nuncupat. Ὁ τε Πέτρος πατριάρχης Ἀντιοχείας, Νικόλαος ὁ Μεθώνης, καὶ Βασίλειος ὁ ἱερομόναχος ἀπὸ τῆς Στουδίου μονῆς, ὅστις καὶ λατινολέκτης (lego λατινελέκτης) ἐκλήθη διὰ τὸ ἡριβωμένως καὶ σαφῶς εἰς πλάτος ἐλέγχει καὶ παραστήσαι αὐτοῖς διὰ πλειόνων παραδειγμάτων καὶ μαρτυριῶν, ὅτι τὰ ἔθνη ταῦτα ἅπερ κρατοῦσιν, ἡγουν τὰ ἄζυμα, ἡ τήρησις τῶν σαββάτων, ἡ ἀδιαφορία τῶν πνικτῶν, αἱ ἀνακαθάρσεις καὶ οἱ ῥαντισμοὶ, αἱ καταλύσεις τῶν τετραδοπαρασκευῶν, καὶ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ τὰ λοιπὰ ἅπερ ὀπίσθεν λεπτομερῶς γράφουσιν, ταῦτα πάντα ἐλέγχας καὶ παραστήσας αὐτοῖς, ὅτι ἔξω καὶ ξένα τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, καὶ ἔξω τῆς διδαχῆς, καὶ παραδόσεως τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰσὶ καὶ τὰ ἐξῆς. *Petrus patriarcha antiochenus, Nicolaus methonensis, et Basilus hieromonachus ex monasterio Studii, qui ab arguendis reprehendendisque Latinis, latinelenctae nomen habuit. Namque ille plane, accurateque et prolixioribus scriptis redarguit, et multis argumentis atque testimoniis comprobavit ritus, quos*

illi observant, azyma nempe, sabbatorum ieiunium, suffocatorum indifferentiam, expurgationes et aspersiones, feriarum quartae et sextae solutiones, et sancti magnique quadragesimalis ieiunii et reliqua, quae retro singulariter recensentur, extra esse et aliena a fide orthodoxa, et doctrina, et sanctorum apostolorum traditione. Ita, inquam, sentio, donec mihi aliquid de Basilio isto, si quis fuerit, codices manuscripti suggerent. Nicetae, quemadmodum et Michaëli constantinopolitano, et Leoni archidiacono, respondit Humbertus cardinalis, episcopus Silvae candidae; qui extat ad calcem tom. XI. Baronii, et tomo VI. antiquarum lect. Canisii, qui haec Humberti monumenta ex bavarica bibliotheca deprompsit, et vulgavit. Tractatus, qui in Graecia exarsit, conservatus est in plerisque Italiae bibliothecis, mediolanensi, cryptoferratensi, et barberina. Illius meminisse Sigebertum tradit Possevinus, posuisseque in apparatu *non ut legatur, sed ut ablegetur, cum de coniugio sacerdotum, deque aliis eiusmodi, in quibus Graeci et Latini dissentiunt, agat. Quamquam quod errores Armeniorum oppugnat, aliquid fortasse ad rem dixerit.* Verum, fateor, tractatus iste est adeo tenuis enervisque et rationibus adeo incomptis constabillitur, ut sine animorum offendiculo, manibus omnium teri possit, et potissimum Humberti Silvae candidae responsione docta et accurata convulsus et refutatus. Tractatum eiusdem de azymo refutavit Hilario monachus, oratione de pane Graecorum mystico, et Latinorum azymo, edita a me graece et latine in primo tomo Graeciae orthodoxae, quae incipit: *ἐν τῷ μὲν διαλέγεσθαι με περὶ ἄρτου μυστικοῦ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἄζυμου τῶν Λατίνων, ἐδείχθη μοι λόγος ἥτοι ἐξήγησις τινὸς Νικήτου, πατρὸς ἐν τοῖς Ἑλλήσι σοφωτάτου, ἐν ᾧ μὲν πολλὰ περὶ τῶν ἄζυμων ἐν τῷ δεῖπνῳ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα εἰς τοὺς Λατίνους ἀφήγεται.* Cum de mystico Graecorum pane, et Latinorum azymo dissererem, oratio mihi quaedam, sive expositio Nicetae cuiusdam, patris inter Graecos doctissimi, ostensa est, in qua ille pleraque de azy-
mis in coena Domini, sed haec adversus Latinos discurrit. Et infra, cum vocat ἄνδρα πεπαιδευμένον, virum eruditum et doctum.

Scriptis etiam, ut advertit Possevinus, adversus errores Armeniorum, nempe λόγον στηλιτευτικὸν κατὰ τῆς τῶν Ἀρμενίων αἱρέσεως. *Orationem confutantem Armeniorum haeresim.* P. Τὴν συλχῦτικὴν τῶν δύο φύσεων. In vaticana, cod. 1205.

Περὶ τοῦ διὰ χειρῶν ἀσπασμοῦ. De salutatione per manus. P. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ διὰ χειρῶν ἀσπασμός (1).

Κατὰ Λατίνων, ἐν οἷς βλασφημοῦσιν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγοντες ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτο ἐκπορεύεσθαι. *Adversus Latinorum blasphemias in Spiritum sanctum, asserentium ex Filio illum procedere.* P. Τὸ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγειν, περὶ Θεοῦ λέγειν ἐστίν. Et hinc videntur desumpti syllogismi contra Latinos, qui dicuntur extare in bibliotheca bavarica, sub Nicetae byzantini nomine cod. 120. Huius item Hugo Aetherianus mentionem facit in suo opere contra Graecos pro Latinis, nisi alius sit. Et verisimile est, Nicetae cognomines in illa civitate, et tanta blaterantium procacitate et copia, multos fuisse, qui nunc obscuri atque illaudabiles sub pulvere delitescunt.

Vidi praeterea, cum essem Chii: *Νικήτα μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Στουδίου, τοῦ ἐπὶ κλην Στηθάτου* (non bene recorder modo) *κατὰ πειῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. Nicetae monachi, et presbyteri Studii, cognomento Stethati, secundum in-*

(1) Scriptum hoc Nicetae Stethati satis breve, sed curiosum, edidimus nos cum operibus S. Theodori Studitae in Bibl. nov. PP. T. V. part. 2. p. 118. A. M.

interrogationem et responsionem. Index manuscriptus escurialensis explicat: καὶ ἄλλοι λόγοι κατὰ πύθιν καὶ ἀπόκρισιν. *Et sermones alii secundum interrogationem et responsionem.*

Item Stethato tribuuntur γνωστικῶν κεφαλαίων ἑκατοντὰς α' πρακτικῶν ἑκατοντὰς β' φυσικῶν ἑκατοντὰς γ' καὶ ἕτερα κεφάλαια δ'. *Gnosticorum capitum centuria prima, practicorum centuria secunda, physicorum centuria tertia, et alia capita decem.* Quae servantur etiam in Escuriali. Ita index illius manuscriptus.

Concinnavit et prooemium in librum divinarum laudum Simeonis abbatis Xerocerci. P. Τὸ λίαν ἀνατατικόν τε καὶ διηρμένον, αὐτό τε τὸ ὑπὲρ αἵσθησιν. Quin etiam oratione scripta, opposita eidem Simeoni crimina abluere conatus est. Oppugnatores non alio quam *hagiocategororum* nomine nuncupans, quasi qui Simeonem incusarent, sanctitatem ipsam criminarentur. In eodem prooemio: *πιπτέτω φθόνος ὁ τοῖς καλοῖς γεμεσῶν, καὶ ὑμνεῖσθω, καὶ εὐφημεῖσθω ὁ ὕμνων καὶ ἐγκωμίων παντοίων ἄξιος Συμεὼν, καθὰ καὶ ἐν τῷ ἁγιοκατήγόρων λόγῳ μετὰ χρήσεων ἱερῶν πλατύτερον ἐξεθέμεθα. Abeat invidentia, quae semper bonos odit. Laudetur, et satis faustis vocibus extollatur, qui laudibus et omnigenis encomiis dignus est Simeon, quemadmodum in oratione adversus Hagiocategoros, sanctorum auctoritatibus adductis, fusius explicavimus.*

In palatina bibliotheca est. Νικήτα Στηθάτου κανὼν εἰς τὸν μέγαν ἱεράρχην Νικόλαον. *Nicetae Stethati canon in magnum hierarcham Nicolaum.* Achrostichis est. Στέφω σε Νικόλαε Νικήτας ὕμνοις. P. Σήμερον ὁ λύχνος.

IX. Nicetae diaconi magnae ecclesiae leguntur carmina in dictum Simeonem ablatum Xerocerci et illius scripta. Illa exscripsimus in diatriba de Simeonibus cum de Simone Xerocerci egimus cum aliis. P. Ὡς ἄλλον εἰδότες σε θεῖον Μωσέα.

X. De Niceta Maroniae, thessalonicensi episcopo, repetenda hic sunt, quae lib. II. de consensione utriusque ecclesiae scripsimus cap. 13. Nicetas Maroniae, postea archiepiscopus thessalonicensis, libris sex Hugonis Aetheriani argumentis satisfacere conatus est. Bessarion in epistola ad Alexium philanthropenum. Τοῦτο δ' ἐγὼ οὐ λατινικῶς ἰδὼν μόνον ὑμῖν ἐπαγγέλλω, ἀλλὰ καὶ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῶς χειραμμένον, οὐκ αὐτοῦ βιβλίον τοῦ Οὐῤῥωνος, ἀλλὰ Νικήτα τινὸς, ὡς οἶμαι, ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης πρὸ διακοσίων πεντήκοντα χρόνων γεγεννημένου, ἀντιλογικὸν πρὸς Οὐῤῥωνα, ἐν ᾧ φαίνεται τούτῳ τῷ ῥήτῳ ὁ Οὐῤῥων χρησάμενος, εἰς ἐμὰς ἐλθὼν χεῖρας ἀνέγων· καίτοι ὁ Θεσσαλονίκης οὗτος τῷ Λατίνων προσέκειτο δόγματι· τὸ γὰρ συμπέρασμα ἀληθὲς εἶναι ἐδόξαζεν· ἐμάχετο δὲ, τοῦτο δὲ τὸ λεγόμενον, ὑπὲρ ὅνου σκιάς· μὴ δεῖν λέγων μηδὲ τάληδῃ τῷ συμβόλῳ προσθῆναι πρᾶγμα μεγάλης εὐλαβείας τε καὶ σοφίας, ὅμοιον ὡς εἴ τις ἔλεγε, μὴ δεῖν παρρησιάζεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Quod sane ego non solum latine inspexi, vobisque refero, verum etiam Constantinopoli cum in meas manus incidisset, graece scriptum legi. Legi vero non quidem librum ipsius Hugonis, sed Nicetae cuiusdam contra Hugonem librum antilogicum, ut ego arbitror, episcopi thessalonicensis, qui fuit ante ducentos quinquaginta annos, in quo videtur Hugo hac sententia usus fuisse. Atqui iste thessalonicensis Latinorum adhaerebat dogmati: conclusionem enim veram esse opinabatur; contendebat vero, id quod est in proverbio, de umbra asini, non oportere inquires, nec ipsa quidem vera symbolo addere. Res scilicet magnae religionis, scrupuli et sapientiae! non secus ac

si aliquis diceret, non oportere veritatem libere profiteri. Iohannes Veccus in apologetico. Νικήτας δέ τις τὴν κλήσιν ἐν ἰδίοις καιροῖς τοὺς ἀρχιερατικοὺς τῆς Θεσσαλῶν μητροπόλεως οἵακας ἐβλεψε χειρισμένους, διάλεξιν τινὰ συντίθεσθαι, Γραικοῦ δὴθεν καὶ ἰταλοῦ, καὶ τὸ κράτος τῷ ἰταλῷ ἀπονέμει, εὐφυῶς πῶς τὴν αὐτὴν μετιόντα ἐνάγων πρὸς τὸ ἰλαρῶς τῇ ἐνώσει διατεθῆναι· ἦσαν γὰρ ὡς ἀληθεῶς οὐκ ὀλίγοι τῶν πρὸ ἡμῶν, ἀποδεχόμενοι μὲν τὴν ἐνώσιν ταύτην, μὴ ἐγχειρῆσαι δὲ ὅμως ἀποτολμώντες αὐτῇ. *Quidam, Nicetas nomine, suo tempore archieraticas Thessalonicensium habenas dirigens, colloquium graeci latinique composuit, et potiores partes Italo tribuit, non inconcinne graecum, qui eam peroptabat unionem hilariter receptandam, inducens. Erant siquidem non pauci ante nos unionem hanc planissime acceptantes, licet non auderent illam proponere. Pachymeres lib. VI. de Vecco. Ἐμπίπτει καὶ ἄλλη τοῦ τῆς Μαρωνείας Νικήτα, ὃν ἡ μὲν μεγάλη ἐκκλησία ἐν τιμίοις εἶχε, καὶ χαρτοφύλακα, ὕστερον δὲ ἡ μεγαλόπολις Θεσσαλονίκη ἀρχιερέα ἐπλούτησεν, ἐν ὅλοις πέντε λόγοις τὰ τῶν θείων γραφῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν ἀνεκτίθη, καὶ ταύταις οἰονεὶ θεμελίους χρησάμενος συνεῖρε τὰ πλεῖστα. Incidit porro et in alium librum Nicetae Maroniae, viri in magna ecclesia laudatissimi illiusque chartophylacis, postea in urbe magna Thessalonicensi non sine maximo illius civitatis lucro antistitis, et integris quinque orationibus divinarum scripturarum eloquia pro unione ecclesiarum exponentis, quibus veluti fundamentis usus, omnia concludebat. Et lib. VII. Εὐρῶν οὖν τὸν τῆς Μαρωνείας Νικήταν, καὶ χαρτοφύλακα, καὶ ὕστερον δὲ καὶ Θεσσαλονίκης πρόεδρον, καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν Βλεμμίδην Νικηφόρον γραφαῖς συγγραψάμενους εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Ἰταλῶν ὡς δὴθεν ἀπολογία. Inveniens itaque Maroniae Nicetam, et chartophylacem, postea thessalonicensem episcopum, et praeter hunc Blemmidem Nicephorum, scripturas usurpantes, ac si pro Latinis responderent. In hunc etiam respexit Blemmida ad Iacobum Bulgariae archiepiscopum. Ἄλλος δέ τις τῶν ἐκκρίτων δὴ καὶ αὐτὸς τοῖς ἐκ Ῥώμης διαλεγόμενος, ἐπειδὴ προεῖλετο δεῖξαι, μὴδ' ὁπωσοῦν ἀλλήλοις ἐναντία ὄντα κατὰ γε τὸ ἀληθὲς τὰ παρὰ τῶν ἁγίων λεγόμενα, εἰ καὶ δοκεῖ τοῖς ἀπερισκέπτοις. Alius etiam vir eximius et praestans, cum Latinis sermonem conferens, sibi proponens demonstrare, nullo modo, si veritas attendenda est, sibi invicem quae a sanctis dicuntur adversari, licet id videatur imperitis etc. Scripsit orationes sex sub hoc titulo. Τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Νικήτα τοῦ Μαρωνείας λόγοι διάφοροι πρὸς διάλογον ἐσχηματισμένοι περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Beatissimi metropolitae thessalonicensis Nicetae Maroniae orationes variae in forma dialogi, de processione Spiritus sancti. Interlocutores sunt graecus et latinus. Earum vero principia sunt.*

1. Φέρε δὴ, ὦ λατῖνε, τὸ ἐριστικὸν καὶ φιλόνεικον.
2. Ἀπηγγείλω μὲν ἐναγχος, ὦ γραικὲ, πολλὰ ἄτοπα.
3. Ἐπὶ ταύτην τὴν ἀρχὴν, καὶ αὐτίς τιθέμενος·
4. Φέρε δὴ νῦν ἴδωμεν, ὦ λατῖνε, καὶ εἴ τινες
5. Λοιπὸν εἰ σοι λόγος ἕτερος, ὦ λατῖνε, τοῦ δόγματός, τράνωσον.
6. Ταῦτα δὴ φημί καὶ αὐτὸς, ἀλλὰ τίνες.

Eiusdem quoque habentur in bibliotheca regia escurialensi. Τίς ὁ σκοπὸς τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως. Quis sit scopus dominicae incarnationis. Nec non ὅτι ἐννέα τάγματα ἔχει ἡ ἐκκλησία ἐπ' ἰσῆς τῶν οὐρανίων δυνάμεων καὶ ἄλ-

λαι ἑρωτοαποκρίσεις. *Novem ordines habere ecclesiam ad similitudinem caelestium virtutum. Et aliae interrogationes ac responsiones.*

XI. Nicetas Seidus sub imperatore Alexio Comneno, cum videret a Latinis proponi, opinionibus ecclesiae romanae tamquam antiquioris inhaerendum esse, venerabilioraque esse novis antiquiora, scripsit adversus eosdem opusculum, ὅτι οὐκ αἰδεσιμώτερα καθάπαξ τῶν νέων τὰ παλαιά, οὐδὲ ἡ παλαιά λοιπὸν Ῥώμη τῆς Νέας, καὶ ὁ θρόνος τοῦ Θρόνου. *Non esse simpliciter antiqua novis venerabiliora, ideoque neque novā vetus Roma, nec sedes sede.* P. Πολλὰ μὲν ἡμῖν, ὧ ἄνδρες ῥωμαῖοι, τὰ διῆσθῶντα ὑμᾶς ἀφ' ἡμῶν. Multa illius perperam dictam, a nobis in libris de consensione, prout ferebat occasio, prolata et refutata sunt.

Scripsit etiam tractatum de paschate. Περὶ τοῦ Πάσχα. P. Ἐτέχθη μὲν ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ρεψ', ὡς εἴρηται μοι καὶ πρόσθεν. Matthaëus hieromonachus, qui in canones scripsit, in tractatu suo de paschate. Οὕτω καὶ ὁ θαυμαστὸς κύρις Νικήτας ὁ καλούμενος Σείιδος φησὶν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθέντι περὶ τούτου συντάγματι. *Sic et admirabilis dominus Nicetas, cognomento Seidus, ait in commentario suo de hac eadem re edito.*

XII. Nicetas Serron male a Possevino in duos discerpitur in apparatu, in Nicetam nimirum Heracleae episcopum, et Nicetam Serron. Sed pessime ab Epitomatoribus gesnerianis in Nicetam Heradium, Nicetam Serronium, Nicetam τοῦ Σερρόων, et Nicetam metropolitanum Heracleae. Namque unus et idem est auctor, qui omnia praedictis adscripta composuit. In diatriba mea de Psellis, cum de aetate Michaëlis Pselli adversus haereticos disceptarem, ut eos refellerem, multa de Niceta Davide, et Niceta Serrone, quae et illi concedere debebant, ex codicibus manuscriptis attuli, et postmodum conclusi Nicetam Serronem, et Nicetam Davidem alium atque alium fuisse; in eamque ivi sententiam, Theophylacti Bulgariae archiepiscopi aetate floruisse, ad quem nona Theophylacti epistola inter impressas a Meursio legitur. De diversitate Nicetarum mecum habeo doctissimum Vossium in nova da scriptoribus graecis editione. *Diversos tamen esse hos Nicetas, Leonis Allatii sententia est, in diatriba de Psellis, cui hac in parte potius subscribo.* Fuit is primo magnae ecclesiae diaconus et magister seu doctor, postea Serrarum metropolita, inde translatus Heracleam. Vir oppido doctus et pius. Scripsit plura et varia. Sed praecipui illius neque inglorii conatus fuere in exponenda biblia ex mente sanctorum patrum.

Quae ad manus nostras pervenere sunt: canones illius γραμματικοὶ κατὰ μουσικὸν ἦχον ψαλλόμενοι. *Regulae grammaticae, quae ad cantum musicum concinuntur, itemque troparia.* Titulus operi praefixus: τοῦ τῶν Σερρόων πόνημα Νικήτου τόδε, Serronis labor Nicetae hic est. P. Ἐπίθετα Διὸς, δωδωναῖος, ἰδαῖος, ἑρκεῖος, κηναῖος, μειλίχιος. Eiusdem κανὼν εἰς κανόνας γραμματικούς. *Canon in regulas grammatices.* P. Εἰς ὅς' τὰ ὀξύτονα.

Eiusdem ἕτερος κανὼν εἰς διάφορα γραμματικά. *Alius canon in varia grammatica.* P. Τὸ α' κατὰ ἀρχὰς ἀσπάζεταιται. Et alia in bibliothecis vaticana, vaticelliana, regia Parisiis, altempsiana.

Carmina iambica in idem opus. P. Πέδον τιθηνὸν ἀκρίβου πεφιλμένον. *Ibid.*

Carmina iambica alia. P. Καιρὸς μὲν ὕπνου, καὶ καθεύδειν ἦν δέον. Regia Parisiis.

Addunt alii. *Eiusdem Imperatores constantinopolitani haeretici, ac christiani.* Ipse quid sit, nondum vidi.

In Gregorii nazianzeni orationes sexdecim *enarrationes, et commentaria*, nempe in sanctum pascha, et in tarditatem. In aliam orationem in sanctum pascha. In novam dominicam. In pentecostem. In Christi diem natalem. In epitaphium divi Basilii. In sancta lumina. In sanctum baptismum. De amore pauperum. In patrem reticentem propter plagam grandinis. In Macchabaeos. In s. Cyprianum martyrem. In Iulianum tributorum exactorem. In praesentiam CL. episcoporum. In Gregorium nyssenum magni Basilii fratrem. In s. Athanasium: quae latine interprete Iohanne Leunclavio excusa sunt cum operibus Gregorii nazianzeni Basileae anno 1571. Ex his commentariis Iacobus Billius partim in aliquas orationes Nazianzeni, partim ex illis in alias collegit, ediditque in sua editione. Graeca manuscripta passim inveniuntur in italicis bibliothecis, et regia Parisiis cod. 429. et 1353.

Eiusdem *commentarii in Nyssenum*, index ms. Ambrosianus. Nicetas absque dubio erit, qui et in Nazianzeno elaboravit. Utinam tamen index, vel titulus non fallat! Et suspicor ea esse, quae ipse Nicetas scripserat in orationem Nazianzeni, quam ille habuit in Gregorium nyssenum Basilii fratrem.

Industriam quoque suam posuit in exponendis sacrae scripturae libris; non ex propriis, sed ex sanctorum, aliorumque praestantissimorum virorum, imo etiam ex haeticorum, si modo a catholicorum intelligentia et sensu non disiunguntur decerpens, et ordine disponens, et aptissime collocans, ut non videantur disiuncta ac separata, optimorum pannorum frustis consarcinata, sed uno continuo textu ab uno auctore ordita. Eas Graeci *σειράς* dixere, Latini *catenas*: quemadmodum enim diversi disiunctique annuli alter alteri implicitus in unum coarctantur, et continuatum unum efficiunt, ita et sententiae illae in scriptis patrum dispersae, recollectae ac debito ordine congestae, veluti una serie continuantur. Sic sub illius nomine in variis bibliothecis latent in *hexameron Moysis explicationes collectae*. In *psalterium Davidis*, Possevinus scribit extitisse in bibliotheca imperatoris Vindobonae. In attempstiana legitur: *Νικήτα Σερρών ἐξήγησις εἰς τοὺς ψαλμοὺς, καὶ συλλογὴ ἄχρι τοῦ με' ψαλμοῦ παρέμπροσθεν δὲ ἄχρι τοῦ ο', τοῦ Ἀγαμνηοῦ. Nicetae Serronis expositio in psalmos et sylloge usque ad XLV. Quae vero sequuntur usque ad LXXX, sunt Agameni.* Franciscus etiam Patritius in notis ad Clementis primam epistolam ad Corinthios refert apud se extare catenam in psalmos, collectore Niceta, quam saepius vocat suam, ex eaque testimonia patrum non uno in loco profert. Ex hac patrum expositione pius nescio quis varias precum formulas concinnavit varii argumenti, quas ipse legi sub hoc titulo. *Εὐχαὶ διάφοροι πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὕμνολογητικαὶ, ἐξομολογητικαὶ τε, καὶ εὐχαριστήριοι, πρὸς δὲ καὶ διηγηματικαὶ, καὶ παρακλητικαὶ, διασκευασθεῖσαι κατὰ παράφρασιν ἐν ὁμοιότητι τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ ἀπὸ τῶν ἐξηγησαμένων εἰς τὸ ψαλτήριον αὐτοῦ θειοτάτων πατέρων ἡμῶν καὶ ἁγίων καὶ σοφῶν διδασκάλων συνετέθησαν δὲ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡρακλείας. P. Δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς τῶν ἀπάντων τοὺς καταλαβόντας με διὰ παγίδων, καὶ τὴν ψυχὴν μου ταπεινώσαντας. Sunt num. 39. Nec non et illae. Ἐτέρα συνθήκη ψαλμῶν ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ζυγαβηνοῦ εἰς τοὺς ψαλμοὺς ὅλους κατὰ παράφρασιν εὐκτικῶς, δοξολογικῶς, εὐχαριστήριως, καὶ διηγηματικῶς, καθὼς γέγονε καὶ προγέγραπται, καὶ ἀπὸ τῆς συλλογῆς τοῦ Ἡρακλείας εἰς τὸ ὅλον ψαλτήριον. P. Κύριε ὁ Θεὸς πολλοὶ τῶν κατεξανισταμένων μου παραθαρρόουντες ἀλλήλους λέγουσιν. Preces sunt num. 146.*

Subdit Possevinus: *in ecclesiastem, canticum canticorum, in duodecim prophetas, in quatuor evangelia, in acta apostolorum, in epistolas Pauli, Iohannis, Iacobi et Petri. Sed cum eiusdem extet explicatio in Iob, vereor quin ei sit, ut fortassis aliae falso ascriptae. Nam et in decem manuscriptis graecis codicibus, quos Paulus Comitulus noster e variis bibliothecis conquisivit ob catenam patrum graecorum in Iob a se versam, nullus extat in illis Nicetas, praeter quam in codice, qui erat Iohannis a s. Andrea canonici parisiensis. Quin etiam cum ei fuisset in Galliis a quodam attributa, idem Comitulus in disputatione, quam de eius catenae auctore suae versionis praefixit, solidis evincit argumentis, eam nullam esse, sed Olympiodoro tribuendam, qui e quatuor et viginti Graeciae doctorum explanationibus illam contexuit. In Bavariae ducis bibliothecae catalogo adnotatur cod. 12. et 13. Catena Nicetae Serrarum episcopi in Matthaeum. Catena eiusdem Nicetae in evangelium S. Iohannis. Et in bibliotheca augustana habentur: variorum patrum enarrationes in evangelium S. Lucae, Niceta collectore.*

Visitur in vaticana bibliotheca codex in membrana minutissime et elegantissime scriptus cum hac epigraphe. *Συναγωγή ἐξηγήσεων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον εὐαγγέλιον ἐκ διαφόρων ἑρμηνευτῶν παρὰ Νικήτα διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐν βιβλίοις δ' (1). Collectio explicationum in sanctum evangelium secundum Lucam, ex variis interpretibus per Nicetam diaconum magnae Dei ecclesiae, libris quatuor. Π. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις διελέγετο.* In qua sylloge illud singulare cernitur, quod cum in aliis catenis sententiae patrum verbis decurtatae, et compendio efficerantur, heic ipsissimis verbis uti iacent textus, nullis suis partibus imminuti digeruntur, ut non frustra interpretationum, sed integrae ipsae interpretationes, et tantum non orationes describantur. Interpretes sunt, ne te quoque id lateat, Africanus, Alexander monachus, Ambrosius, Amphiloehius, Anastasius, Antipater bostrensis, Apollinaris, Asterius, Athanasius, Basilius, Clemens, Cosmas monachus, Cyprianus, Cyrillus alexandrinus, Cyrillus hierosolymitanus, Dionysius alexandrinus, Dionysius areopagita, Dorotheus, Ephraem, Epiphanius cyprius, Eusebius, Eutychius patriarcha, Evagrius, Flavianus, Gregorius nyssenus, Gregorius theologus, Hippolytus, Hypatius, Ignatius, Iohannes cassianus, Iohannes chrysostomus, Iohannes climax, Iohannes damascenus, Iohannes geometra, Iosephus, Irenaeus, Isaac monachus, Isidorus pelusiota, Iustinus, Macarius, Marcus monachus, Maximus, Methodius patarensis, Nicetas qui et David, Nilus, Origenes, Paulus emesenus, Philo, Photius patriarcha, Proclus, Severus antiochenus, Silvester, Simeon metaphrastes, Synesius, Theodoretus, Theodorus mopsuestenus, Theophanes, Titus bostrensis, Victor presbyter (2). Ex his prolixis admodum expositionibus collectae sunt expositiones magis succinctae a studioso quodam in idem evangelium, ne lectione tam longa lectores absterrentur, quae in bibliothecis italicis leguntur.

Relatum etiam mihi est, extare sub nomine eiusdem e diversis item patribus in *Matthaei evangelium expositionem*, patresque esse, Apollinarem, Athanasium, Basilium, Cyrillum alexandrinum, Epiphanium, Eusebium caesariensem, Gregorium nazianzenum, Gregorium nyssenum, Gregorium thaumaturgum, Iohannem chrysosto-

(1) Ex hoc ipso codice plurimas egregiasque S. Cyrilli alex. partes nos protulimus in Bibl. nov. PP. T. II. Item alias aliorum Patrum in Script. vet. T. IX. A. M.

(2) Paulo numerosiorem nominum indicem, adscriptis etiam codicis locis, nos dedimus T. IX. cit. p. 723. 724. A. M.

mun, Irenaeum, Isidorum pelusiotam, Origenem, Photium, Severum antiochenum, Theodoretum, Theodorum heracleensem, Theodorum mopsuestenum, Theophilum, Titum.

Catenam in Iob non esse Nicetae, sed Olympiodori contendit Comitulus; solidisque eum id evincere argumentis, tradit Possevinus. Verum solidas ipsas Comitoli ratiocinationes consideremus. Ait scripto admonitum, eum, qui non Olympiodorum alexandrinae ecclesiae diaconum, sed Nicetam Heracleae episcopum catenae huius auctorem existimabat, sensisse se captiosa probabilitate deceptum, ideoque semel et iterum datis litteris errati sui veniam deprecatum, et in sententiam suam manibus pedibusque venisse, erratum professum. Licet enim, ut ille asserebat, a Iohanne parisiensis ecclesiae canonico didicisset, tum in suo, tum in regis Gallorum (et Caesaris, et in otob.) exemplaribus et non paucis quae Constantinopoli visuntur, summo cum consensu, Nicetae nomen praefixum habeatur, et stilus una cum reliquis Nicetae operibus plane consentiat, suo tamen iudicio Comitulus, et aliorum eximiorum virorum, diversorum exemplarium diversos esse auctores censet, et Nicetae nominis huiusmodi libris affixi repellit antiquitatem: tum demum quia graecae nationi, quo praesertim tempore ab romana ecclesia secessit, sollemne fuit, adulterinis notis libros adspargere: et varios esse auctores suadent, vel omnibus in libris non eundem esse explicationum numerum, vel explanationum auctorum non esse eandem dispositionem et ordinem, vel ad eosdem locos sacrae scripturae non eorundem doctorum explicationes adhiberi, vel eorundem doctorum explicationes in nonnullis libris concisas, in aliis magis diffusas esse, vel nullam praefixi nominis Nicetae notam vetustioribus codicibus videri. Adde in ipsa inscriptione, quae Nicetam praefert, nihil recinere purum, nihil veteris linguae graecae resonare domesticum. Ἐξήγησις εἰς τὸν μακάριον Ἰὼβ, συγγραφείσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, κυρίου Νικήτα. Νικητοῦ enim, si regulis grammaticorum insistere voluisset, dicendum erat. Graecos porro non suorum sed alienorum nomina assuesse libris praefigere, probant commentarii in Iohannem, qui Cyrilli nomen praeferebant (1), cum essent Chrysostomi; commentarii Origenis in Iob, qui prorsus Origenis non sunt (2). Nec potest dissimulari, multa Hieronymo non Hieronymi, Augustino multa adscripta esse non Augustini (3). De stilo quoque Nicetae praeter rem esse videtur, cum nullum in hoc toto commentario Nicetae verbum reperiatur, sed omnia aliorum verbis exposita. Et licet omnes aliae catenae, quae cum Nicetae nomine coniunguntur, Nicetae sint; quam est interpretatus Comitulus, nullo modo Nicetaetribuendam esse. Et haec quidem sunt Comitoli argumenta adversus eos, qui huiusce catenae in Iobum auctorem Nicetam existimant.

Olympiodorum vero diaconum huius opificii esse auctorem necessario probat,

(1) Memini reapse me videre in bibliotheca vaticana codicem magnum insignem, litteris venustis exaratum, cum praefixo titulo Cyrilli in Iohannem, quum tamen nihil Cyrilli proprium inesset; sed compendium potius Chrysostomi illud, quod Patavii observavit Comitulus. A. M.

(2) Recte haec dicuntur. Etenim ego commentarii adhuc graece inediti in Iobum, falsum Origenis nomen in codicibus gerentis, verum auctorem (priscum scilicet et famae nobilis hominem) cum ipso opere vulgaturus aliquando sum. De Comitoli autem nonnullis hallucinationibus verba feci in tomo X. p. 201. seq. Spicilegii rom. A. M.

(3) Augustino scripta aliquot falso utique inscripta fuerunt; sed alia vicissim erepta eidem constat philologorum audaci iudicio, reclamantibus valde codicibus antiquissimis et ingenuae famae primis editoribus. Sic ex. gr. nostra fere aetate Mita Chrysologum, Brunus Maximum taur., dum studiose illorum tomos amplificare volunt, alienis non semel plumis exornaverunt. A. M.

quod catenae auctor in extrema praefatione, cum Chrysostomi oratione suam connectens, *nunc ad ipsam verborum*, inquit, *interpretationem veniendum est; quaecumque vero historiae congruunt, atque allegoriae etc.* Atqui verba haec prorsus consequitur nomen Olympiodori, eiusque protheoria. Si superior oratio est catenae auctoris, tum historiam, tum theoriam, cum res feret, in singula capita pollicentis; cum in utriusque sensus et historici et theoricæ peruestigatione fuerit Olympiodorus perdiligenter versatus; cum illius dumtaxat sint omnes illae protheoriae; quis vocabit in dubium, quin idem sit interpres? Olympiodori interpretatio cum reliquorum doctorum explanationibus ita cohaeret, ut non multorum expositio, sed unius tantummodo videatur esse continuatio. Sententiae illius ex aliorum sententiis efflorescunt, et pleraeque illius commentationes in aliena iunctione verborum saepe considunt, aliorum verba et sententiae Olympiodori comprehensionibus adstringuntur: aliorum interpretum infracta ab Olympiodoro sanantur, et vitiosa quaecumque complentur: quae variis ex eadem catena adductis exemplis Comitulus confirmat. Tandemque cardinalis Gulielmi Sirleti, Francisci Turriani, et Petri Galesini protonotarii apostolici sententias, suae comites allegat, et Vincentii Pinelli codicem pervetustum, in cuius primis paginis est Olympiodori, tamquam legitimi auctoris, litteris latinis nomen adscriptum. Tandemque parisiensium patrum et sodalium suorum patrocinium adnectit, qui cum sua causa regis reginaeque bibliothecas acri studio perlustrassent, singulosque libros ac librorum indices diligentius inspexissent, responderunt. *Non est autem quod rev. patrem Comitolum pigeat coniecturae, catenam istam Olympiodoro tribuentis. Nam et in epitome bibliothecae Gesneri, et in catalogo librorum edito a Simlero anno 1586. catena in Iob Olympiodoro tribuitur quaedam, quae dicitur in bibliotheca Sambuci servari: itemque eiusdem Olympiodori diaconi hypotheses in Iob.* His concludit esse vero quam simillimum huius catenae scriptorem Olympiodorum, alexandrinae ecclesiae diaconum, extitisse. Pro qua sententia defendenda, ingentes Comitoli conatus, et concitatum animi ardorem conspexeris. Ad Comitoli quoque sententiam accedit Possevinus in apparatu, in Olympiodoro. *Accedo enim lubens ad sententiam Pauli Comitoli, qui eandem catenam, ut alibi diximus, e graeca latinam fecit eleganter. Qui item solidis rationibus in editione veneta, quae prodit apud Iolitos anno 1587, evincit eam esse non Nicetae heracleensis episcopi, sed ipsius Olympiodori.*

Quid interim nos? In tanta coniecturarum copia, et eximiorum hominum consensu adquiescimus? Etiam si producta sententia quam longissime abesset a vero, tanta dicendi copia praestructa, nos quoque etiam invitos ad se pellexisset. Sed veritatis studium, quo semper incontinententer exarsimus compellit, ut dictas coniecturas coniecturis aliis (quae enim in rebus huiusmodi demonstratio fuerit?) ponderatas, sapientiorum examini committamus. Qui semel oppositum sentiebat, rationibus Comitoli persuasus, in sententiam Comitoli venit. Optime factum, laudo ingenium, id quoque suasus ipse faciam; et si peccatum est, talibus in rebus diversa ab aliis sentire, veniam deprecabor; et rem agam. Iohannis parisiensis canonici codex Nicetam praeferebat auctorem huius catenae, et regis Galliae exemplar, et non pauca alia, quae Constantinopoli visuntur, quamvis Comitulus nullam extare in bibliotheca regia catenam affirmet. Sed Constantinopoli extitisse tradit grammaticus in catalogo exhibito in bibliotheca patriarchae constantinopolitani, ut ex Antonii Verderii supplemento colligo. In Anglia duo bodleiani codices, ex quibus suam eruit, ediditque Patricius Iunius. Olympiodorum unus solummodo qui fuit Sambuci. Quibus fides adhi-

benda est? uni ne tantummodo Sambuci, relato ab epitomatoribus Gesneri, an tot aliis, qui nobis Nicetam praefigunt? Et si attentius verba epitomatorum considerentur, non nobis Olympiodorum auctorem catenae dant, sed unum ex iis, ex quibus interpretationes illae collectae sunt. En verba. *Olympiodori et aliorum piissima catena in Iob, in bibliotheca Sambuci*. Ni alios quoque auctores catenae auctores substituere velimus. Et cum Comitulus dicat, *diversorum exemplarium auctores esse diversos*, unde nam ille habuit in sambuciano illo codice catenam a se versam, et quam Olympiodoro ipse vindicat, et non aliam atque diversam, contineri? Quare in huiusmodi coniectura, rei dubiae maiorem fidem faciunt plures codices, pluresque testes firmioris auctoritatis reputantur. Quid si Olympiodorum nullus alius testis, nullus huiusce commentationis foetus alius, Nicetam autem hae et in alios sacrae scripturae libros, perplures collectiones accusant? At Nicetae stilus cum aliis operibus Nicetae non consentit. Cum nullus hic cernatur, verum est; sunt enim aliorum scriptorum sententiae eorumdem verbis expositae, vel quandoque etiam decurtatae, in quo nulla certa stili ratio formari potest. Quamvis in aliis suis scriptis, in quibus λογοειδὲς dicendi genus sectatur, non inelegans sit, sed gravis, facundus, et plenus sententiis. At hic in inscriptione nihil purum retinet, nihil graecae linguae domesticum resonat. Quis id ait? Res ipsa, si Comitolo credimus viro in graecis literis versatissimo. Νικήτα enim illud pro Νικητοῦ non videtur e grammaticorum schola. Et tamen purum hellenismum sonat. Nomen enim illud fere in omnibus etiam antiquioribus ita enunciatur. Hinc legitur: συναγωγή ἐξηγήσεων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν παρὰ Νικήτα διακόνου. Νικήτα Σεβρῶν εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον. Νικήτα μονάζοντος τοῦ Στηθάτου εἰς τὸ βιβλίον τῶν θείων ὕμνων. Νικήτα τοῦ βυζαντίου. Νικήτα τοῦ φιλοσόφου. Et in editis conciliis romanis, de vita sancti Ignatii: συνεγράφη δὲ παρὰ Νικήτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sic etiam vulgatum est, Νικήτα τοῦ Χωνιάτου. Et in expositione graeca carminum Gregorii Nazianzeni, Νικήτα φιλοσόφου, τοῦ καὶ Δαυὶδ ἐρμηνεία. Possem etiam infinita alia ex historicis referre, qui Nicetae nomen in secundo casu ita efferunt, neque propterea praeter puritatem graeci sermonis locutos eos fuisse aliquis criminatus est. An ergo tot auctores ob unius syllabae male scriptae in ipso titulo, suis commentariis spoliandi sunt? De Niceta heracleensi, et de hac catena tantummodo id decernere, de aliis non item, λῆρος plane esset, καὶ οὐδὲν ὕγιές. Quod si Nicetas ideo ex hac catena exterminandus est, quod in exscribendo in declinatione peccatum est, fortasse etiam Olympiodorus eiiciendus ex hoc eodem opere est, cuius nomen in emendatissimo exemplari, quod asserit Patricius Iunius, constanter et per omnia ita scriptum reperitur, lege compositionis ut videtur, aliter postulante, per ω in antepenultima exprimitur Ὀλυμπιωδώρου. Sed nimis ipse sum in similibus referendis.

Reliqua Comitoli videantur. Sollemne fuit graecae nationi adulterinis notis libros aspergere. Sit certum atque indubitatum, neque enim nunc ego graecae nationis causam ago. Quid ergo inde sequitur? Ergo et hoc quoque nomen, eraso vero auctore, catenae praefixerunt. Hoc vero probandum est, ut in exemplis allatis de Cyrillo, et Origene probatur. Neque propterea licet Comitolo, pulso Niceta, alium substituere. Tum enim et in libris quoque latinis id facere pro libidine uniuscuiusque concederetur; cum, ut ille ait, dissimulari non possit, multa Hieronymo non Hieronymi, Augustino multa adscripta esse non Augustini. Hinc concludet nescio quis plane non dissimili argumento; ergo catena quae prostat sub nomine divi Thomae aquinatis,

divi Thomae non est; cum Latini sueverint nonnullis libris ac voluminibus non suorum auctorum, sed alienorum nomina, titulosque adfigere. Immo permulta in libris suae Societatis, si hunc eundem ratiocinandi modum sequemur, decerni possint. Audiatur Comitulus. *Haereamus in nostris. In hac ipsa catena, quae superiore anno est impressa Lugduni, an non extat epistola ad Antonium Caraffam cardinalem amplissimum? quam cum temporis angustiae, eorumque preces qui editionem urgebant, ab universi nostri ordinis moderatore acrius extorquerent, videretque eorum cupiditati satisfieri non posse, si a me expectanda Romam erat epistola; eius scribendae diserto sodali datum est negotium: neque ea re mentitur epistola, quod non sit auctorem Paulum nacta; prodiit enim ipsa meae quoque testis locuples voluntatis, illamque quasi prolem meam agnovi.* Quasi vero integerrimi, sanctissimi-que patres, et praecipue tanti ordinis moderator, scriptiones iussu suo ab hoc vel illo sodali factas, nutu suo aliis ex suis distribuat, et alienos labores, cui ipsi libuerit supponat. Sed vim argumenti inspiciamus. Graeci item atque Latini multa auctori non suo falsis inscriptionibus donant, et aliquando moderator Societatis epistolam ab alio scriptam, perinde atque si Paulus Comitulus eam scripsisset, publicavit. Ergo catena in Iobum a Comitolo versa, licet Nicetae nomen praeferat, Nicetae non est. An non solidius conclusisset catenam ipsam, quae sub Comitoli nomine cusa est, Comitoli non esse? Et qua in posterum certitudine suis auctoribus tractatus et libros vindicabimus, si pondus aliquod argumentum hoc in se contineret? Certe nulla. Par enim atque unum omnium iudicium erit.

Quid porro pro Olympiodoro suo argutatur? Quae superius breviter expressimus. Et diceret fortassis aliquid, si Olympiodori verba illa essent. At cum auctoris catenae sint, frustra tot aggerit exempla. Solent scilicet huiusmodi tractationum auctores, ne sententiae allatae elumbes atque dissolutae, orationis seriem infringere videantur, aliquid de suo addentes, apposito veluti vinculo, antecedentia cum subsequentibus colligere. Id facile deprehenderit, qui catenas antiquas, et huiusce Nicetae potissimum examinet. Namque, verbi gratia, cum duae vel tres alicuius expositionis causae non ab eodem auctore, sed a diversis redduntur, ille de suo solet addere: *duplex est huius loci expositio, aut enim hoc dicit*, et postea nomen auctoris appingit; eaque sententia finita, ponit verba illa: *aut id potius significare voluit*; et tum alterius nomen subdit. *Multiplex est his verbis subiecta sententia, aut enim hoc dicit*; tum profertur sententia ex aliquo auctore. Postmodum subiicitur, *aut vero hoc aliud*, et similia. Et cum ista sententiarum connexio de substantia rerum nihil mutet, non opus erat in hisce verbulis auctorem catenae suum nomen apponere. Unde nam id habeam! dicet Comitulus. Ex ipsa catenarum natura. Non placet? Audiatur: potuit id ita fieri. Contemnet haec Comitulus; contemnat ergo et illa sua, dum Nicetam oppugnat, toties inculcata. *Potuit Olympiodorus a primo integras absolutasque interpretationes singulis historiae sacrae partibus adhibuisse etc. Potuit primo separato commentario etc. Potuit suarum sententiarum ac verborum selectione utens etc.* Si ille quia potuit, fecit; quare non et Nicetas, qui non minus Olympiodoro potuit?

Ut vero de formulis ab Olympiodoro usurpatis aliquid exactius habeatur, dicimus Olympiodorum hunc diaconum alexandrinum a Iohanne archiepiscopo alexandrino, cognomento Niciota, promotum, varios sacrae scripturae libros suis expositionibus elucidasse sic, ut ante singula capita suas protheorias scriberet, quibus succincte et breviter argumentum et sensa proponeret, postea suas expositiones, easque brevis-

simas subiungeret, ut videre quisque poterit in expositionibus ab eodem concinnatis in Hieremiae prophetias, lamentationes, et epistolas, nec non in vaticinia Baruch, quae in antiquissimo, optimo, et vere aureo codice bibliothecae barberinae asservantur. Ut vero suas protheorias et explicationes connecteret, formulis illis, quas colligit Comitulus utitur. *Atque in his caput primum situm est: nunc ad secundi capitis protheoriam aggrediendum. Sed de secundo capite tractemus. Igitur capitis tertii protheoriam instituentes dicimus. Atque huiusmodi est superiorum versuum sententia; operae pretium tamen est, singulos versus seorsum exponere. Aut ex priore interpretatione debemus intelligere; aut vero ad illa ipsa verba hanc sententiam accommodabis. Atque haec est verbis Iobi subiecta sententia, deinceps singula videamus. Nunc igitur ad reliquam interpretationem pergamus, Et quod illi validissimum videtur. Ergo historiae Iobi prima atque extrema sunt huiusmodi. Atque ita est nobis huius ipsius libri explanatio ad exitum adducta. Quod si nonnulla coniectura potius, quam certa comprehensione ducti interpretati sumus, sane certe id nec a primis nobis, nec a solis est factitatum. Sed hoc ipsum cum iis omnibus fuit nobis commune, qui huius libri interpretes et explanatores fuerunt.* Has itaque formulas, quas Olympiodorus, si tamen Olympiodori sunt, in sua interpretatione Iobi usurpaverat, auctor catenae cum ad sententias expositorum colligandas iudicasset aptissimas, ne de suo minus aptiora apponeret, in contextu catenae immiscuit, ut connexionem etiam ex alienis, quemadmodum et reliqua alia, ingeniosissime comparasse demonstraret. Et rem ita se habere perspicue intelliget, qui hasce allatas a Comitolio cum reliquis Olympiodori, quarum supra meminimus in Hieremiam et Baruch expositionibus conferet. Et hae nostrae coniecturae pro Niceta adversus Olympiodorum sunt. Committantur itaque coniecturae cum coniecturis, et vero similioribus attendatur. Neque enim id mihi arrogo certum huiusce catenae parentem, e tenebris erutum antiquitatis ante curiosorum oculos ponere, et latentem in apertum educere. Et ut ingenue fatear, pro Olympiodoro argumentum efficacissimum fuerit, patres in hac catena laudatos, omnes ante annum sexcentimum, circa quae tempora Olympiodorum quoque floruisse vero simillimum est scripsisse, nullumque qui post id tempus floruerit adduci. Quod utique non facit Nicetas, qui quum illo longe recentior sit, multa ex Simeone metaphraste, Niceta Davide, Iohanne damasceno, Iohanne geometra, Cosma monacho et aliis, qui post ea tempora vixerunt, in suis catenis mutuatur. Id si momenti alicuius non est, nescio quid aliud fuerit: non evincit tamen, Olympiodorum huiusce catenae auctorem fuisse: cum forsitan ex his vel aliis scriptoribus recentioribus, quod ad propositum faceret, vel non invenerit, vel inventum, prolixitatem effugiens, neglexerit, praecipuis tantemmodo patribus in hac expositione contentus. Neque enim omnia adnotare omnes cogimur; sed genium quisque sequitur suum.

Ante quam finiam, illud etiam subiungam, in sermones Gregorii nazianzeni extaretum Nicetae heracleensis, tum Eliae cretensis commentaria, ea distinctione, ut Nicetae sint: *εἰς τοὺς λόγους τοὺς ἀναγινωσκομένους*, in sermones qui leguntur. Eliae, in sermones *τοὺς μὴ ἀναγινωσκομένους*, in eos qui non leguntur. Primos sexdecim, secundos viginquaque numerant. Quaeritur a nonnullis vocabula haec quid sint? In promptu responsio est: *ἀναγινωσκόμενοι* sunt, qui in ecclesiis legi, quemadmodum et aliorum patrum scripta inter divina officia ibidem sueverant. *Μὴ ἀναγινωσκόμενοι*, qui silebant in ecclesiis, licet singulis momentis eruditorum mani-

bus tererentur, et sua lectione optima quaeque legentium animis ingererent. Quod etiam ante me indicaverat Iohannes Zonaras comm. ad can. 4. concilii I. constantinopolitani: τοῦτου (τοῦ Μαξίμου τοῦ κυνικοῦ) καὶ ὁ θεολόγος ἐν τινι τῶν μὴ ἐπ' ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων λόγῳ αὐτοῦ μέμνηται. *Huius (Maximi cynici) Theologus quoque in uno ex iis, qui in ecclesiis non recitantur, sermone mentionem facit.* Indigne equidem factum, tali vocabulo sermones luce dignissimos denotari. Id quoque indignatus Iohannes Euchaitarum episcopus, acriter in eos, qui eo nomine dictos sermones praenotarunt, carmine iambico invecus est. Et ut quoque ostendam ipse, me talia aegre pati, carmen illud adversus eosdem, latens atque obscurum, in publicam lucem proferam.

Τίς ὁ θαρσυνθεὶς πρῶτος εἰπεῖν τοὺς λόγους
 Ἥκιστα τούτους ἀναγινωσκομένους;
 Τίς κοσμολαμπὲς φῶς καλύπτει γωνία;
 Τίς ἀστέρας λάμποντας ἐγκρύπτει νέφει;
 Τίς μαργάρους στίλβοντας εἰς γῆν χωννύει;
 Φεῦ κλήσεως μὲν βασκανοῦ ψευδωνύμου.
 Εἰ δ' ἔργον εἶχε ζημίας παγκοσμίου,
 Νῦν δ' οὐ γὰρ ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' ἄλλως λόγος.
 Τὸ φῶς ὁράσθω φαῖνον ἐν τῇ λυχνίᾳ,
 Πᾶσιν προκείσθω, πᾶσι κοινῇ λαμπέτω,
 Ὅσοι βλέπειν ἔχουσι τῶν ἄλλων πλέον.
 Ὡς εἶδε πάντες εἶχον εἰδέναι τάδε.
 Εἶδε προσεῖχον τοῖςδε πάντες τοῖς λόγοις.
 Οὕτω γὰρ ἂν πρόχειρος ἡ σωτηρία
 Παρῆν ἅπασιν ἐκ μιᾶς ταύτης βίβλου.
 Ἐὼ γὰρ εἰπεῖν, ὡς σοφοὺς ποιεῖ μόνη,
 Ἀρκοῦσα πρὸς παιδευσὶν ἀνθρώποις ὅλην
 Πλήρης μὲν ἐστὶ δογμάτων ἀποκρύφων,
 Πλήρης δὲ θείων καὶ σοφῶν μυστηρίων,
 Πλήρης δὲ χρηστῶν ἡθικῶν διδαγμάτων,
 Πλήρης δὲ κομψῶν τεχνικῶν μαθημάτων.
 Μουσεῖον αὐτόχρημα γῶσιν ἐμπνέων.
 Ταύτης ἄμεμπτον τὴν γραφὴν καταρτίσας,
 Πολλοῖς τροφὴν προὔθηκα μὴ κενουμένην.

Quis primus fuit adeo temerarius ut hos sermones nullo modo legi affirmaret? Quis lumen per totum terrarum orbem splendens in angulo oculit? Quis lucida sidera nube tegit? Quis margaritas splendidas sub terra sepelit? Heu compellationem invidam et falsam! quae si in opus adduceretur, detrimentum mundo universo afferat. At enim nullo modo id opere praestatur, sed rumor tantum inanis est. Lumen aspiciatur illuminans in candelabro, omnibus coram ponatur, omnibus communiter lumen exhibeat, illisque praecipue, qui plus aliis vident. Utinam omnes haec tenerent! Utinam omnes his sermonibus animum adverterent! Sic enim in promptu salus adesset omnibus ex hoc unico volumine. Namque praetereo, ut ipsum solum sapientes efficiat, cum ipsum satis sit hominibus ad universas disciplinas comparandas. Plenum siquidem est dogmatum reconditorum: plenum divinatorum et doctorum mysteriorum: plenum optimorum moralium praeceptorum: ple-

num elegantium artificialium doctrinarum. Musaeum revera scientiam inspirans. Huius inculpabilem scriptiōnem expediens, plerisque cibum proposui numquam deficientem.

Leguntur etiam sive eiusdem, sive alterius (sed certe Nicetae heracleensis metropolitae sunt) *responsa ad interrogationes cuiusdam episcopi*. Meminerunt epitomatores gesneriani, et Possevinus; dicuntque extare apud Zonaram in canonibus conciliorum. Edidit ea graece et latine Iohannes Leunclavius in iure graeco-romano p. 310.

XIII. Nicetae chartophylacis, postmodum metropolitae thessalonicensis, responsum ad suggestionem Basilii monachi cappadocis *de servis, ut sacrae preces nuptiis eorum adhibeantur*. Item: *responsiones variae ad diversas diversorum antistitum interrogationes de variis rebus ecclesiasticis*. Has quoque interrogationes et responsiones graece et latine edidit Leunclavius ibidem p. 344. et 346. et lib. VI. p. 409. Eandem Basilii *de servis* interrogationem, et Nicetae responsionem nescio qua de causa repetiit. Et forte non alterius Nicetae est, quod notant epitomatores gesneriani, quam Nicetae protosyncelli et chartophylacis magnae ecclesiae, *περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐβδόμου βαθμοῦ, de non contrahendis nuptiis in septimo gradu*; in magno volumine canonum Iohannis Zonarae. Possevinus scribit: *de non contrahendo connubio in hebdomada sacra*; ridicule.

XIV. Nicetae metropolitae Amasiae legitur: *περὶ τῆς ἐν τῷ πατριαρχείῳ φιλονεικίας διὰ τὰς ψήφους*. *De dissidio exorto in patriarchio propter suffragia*. P. *Καλοῦμαι ἐν ταῖς ψήφοις*. Habebatur in palatina, extatque in altampsiana, (in cod. vat. 1455. f. 325.) et alibi.

XV. Nicetae anthypati patricii et magistri *ὑποθέσεις εἰς τοὺς ψαλμούς*. *Argumenta in psalmos*. P. *Τῆς θείας τοῦ παναγίου πνεύματος χάρις*. In bibliotheca barberina.

XVI. Nicetae iatrosophistae: *ἡ μεγάλη καὶ παλαιὰ συναγωγή τῆς χειρουργικῆς τέχνης, συλλεγεῖσα παρὰ Νικήτα ἐκ διαφορῶν παλαιῶν ἱατρῶν*. *Magna et antiqua collectio artis chirurgicae ex variis antiquis medicis*. Ex Amynta scilicet, Anthyllo, Apelle, Apollonio citiaeo, Archigene, Asclepiade, Diocle, Galeno, Heliodoro, Hippocrate, Nymphodoro, Oribasio, Palladio, Paulo aegineta, Rufo, Sorano. Graece manuscripta habetur in bibliotheca regis Gallorum. Epitome gesneriana, Israel Spachius in nomenclatore medicorum, Paschalis Gallus, et Iohannes Georgius Schenkius in bibliotheca medica. Principium operis ex cod. 404. regiae lutetianae indicavit mihi, de sanctis patribus graecis optime meritis, Franciscus de Combefis, et est. *Ἡ ὁμοία ἢ ἀνόμοια ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῶν μεγίστων, ἀπὸ τῶν πάντῃ πάντως γνωσκμένων*. Sunt ex Hippocratis libro de officina medici, seu de officio medici. Codex est figuris plenus, et quidem elegantissimis. Et fortasse non alia sunt, quae habentur in eadem bibliotheca, cod. 504.

XVII. Nicetae sacerdotis myrsiniotae *κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ λύσεις τῶν προτάσεων, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται*. *Adversus Latinos de Spiritus sancti processione, et solutiones argumentorum, quibus adstruitur, ex filio quoque procedere*. P. *Δεινὸν ἢ φιλαυτία πηρῶσαι ψυχὴν* Romae. Epitome gesneriana, et Possevinus in apparatu.

XVIII. Nicetae Paneuphemi (1) *magistri epistolae graecae*. Romae. Sunt etiam penes me. P. Γρηγορίω πρωτασκηρῆτις. Ἀπωρφανίσθημεν, ὡς ἔοικε, φίλος οἶμοι. Fuit paterno genere Iaco ex Sparta, materno atheniensis. Sunt epistolae non inelegantes, neque indisertae, et historiarum ac fabularum antiquarum plenae, ni eas aliquando huiusmodi rerum affectata sedulitas, quemadmodum et metaphorarum importunus aggestus, vitaret. Epistola ad Iohannem patricium. Καὶ ἡμεῖς, ὦ φιλότης, σπαρτιάται μὲν πρὸς πατρός, Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς μητρός γεγονότες, καὶ σίδηρον οὐ χρυσὸν κειτημένοι, καὶ τὰ συναλλάγματα τοῦτω ποιούμεθα. Et nos, o *amicum caput, spartani quidem paterno, athenienses materno genere, et ferrum non aurum possidentes, commercia illo adhibito exerceamus* (2). Laconem quoque se ipsum alibi vocat, ad hunc eundem Iohannem scribens: παῦρα μὲν, ἐπεὶ καὶ λάκων ὁ γέγραφώς. *Pauca equidem, cum Iaco sit, qui scripsit*. Et: ἀμέλει τοῖσ' αὖτοῖς, οἷά τινι τῶν Σπάρτης, οὐκ οἶδ' ὃ ἡμῖν ἢ τύχη βασκαίνουσα, καὶ γένους, καὶ τῶν φίλων στερήσασα, πρὸς γήδιον ἔστειλεν, ὃ σιδήρου βώλακας ὡς χρυσὸν ἐξιμεῖ· ἔρροι μὲν γάρ ποτε Λυδοῖς ὁ Πακτωλὸς τὸν χρυσόν· ῥεῖ δὲ τὸν σίδηρον Ἑρμος ἡμῖν, οἷα λάκωσιν, ὥσπερ εἰδὼς εὐνομεῖν. *Profecto itaque adversus nos tamquam unum ex Spartanis, nescio qua ratione fortuna indignata, et affinibus atque amicis spoliatis, ad agellum transmisit, qui ferri glebas eructat. Et fluebat quidem aliquando apud Lydos Pactolus auro, et nunc apud nos veluti laconas Hermes ferrum profudit, tamquam qui aequitatem servare novit*.

XIX. Nicetae Daudatii, nisi cognomen corruptum est, philosophi commentarius: *de mirabili Christi resurrectione*, adiuncta Scipionis disputatione, *de octonarii numeri perfectione*, in 4. ms. in bibliotheca imperatoris Vindobonae, epitomatores gesneriani, et Possevinus in apparatu.

XX. Nicetae Medicii homologetae ἐκλογὴ περὶ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυνήσεως τε, καὶ ἄλλων διαφορῶν τῆς ἐκκλησίας ὀρθοδόξων δογμάτων. *Eclogae de sanctarum imaginum adoratione, deque aliis variis ecclesiae orthodoxis dogmatibus*. P. Ἡ φωνὴ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου. In vaticana (cod. 511. f. 66.)

XXI. Addatur his Νικήτα πένητος κανὼν εἰς τοὺς ἁγίους ἐπὶ τὰ παῖδας, καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν Σαλώμην. Τῇ πρώτῃ τοῦ αὐγούστου μηνός. *Nicetae paupe-*

(1) Graecus codex vat., quem prae oculis habeo, (et unde olim plus centum quoque Procopii gazaei epistolae edidi) hunc praesefert titulum: ἐπιστολαὶ Νικήτου τοῦ πανευφήμου μαγίστρου. Allatius quidem illud πανευφήμου pro nomine proprio habet, ideoque peculiarem hominem in hoc Niceta Paneuphemo agnoscit. Ego adiectivum suspicabar, ut sit: *Nicetae laudatissimi magistri*. Sed meam tamen sententiam Allatio, ut par est, submittam. Interim quartam ex his epistolis (quae sunt 33), speciminis ergo, heic integram recitabo.

Ἰωάννη πατρικίῳ καὶ μουσικῷ.

Τὸν λέσβιον οἶδας, ὦ φιλότης, Ἀρίονα, καὶ τῆς ἐκείνης λύρας τὰ μέλη μεμνημένος· πλὴν ἵνα μὴ προσκορῆς ἢ Περιάνδρῳ τῷ Κυψέλλῳ, συνεχῶς κινῶν ταύτης τὰ κρούματα, πρὸς Ἰταλίαν ἐστέλλετο· καὶ χρόνῳ ποθεινὸς ἐμπεχόμενος Κορινθίους ὀφθῆσθαι· αὐδῖς οὖν παλιννοστών, τῆς τῆς ἀπερρίπτετο, καὶ δελφίνοι πρὸς τὴν ἡπειρὸν ἐπορθεύετο· Ἀμέλει καὶ τὸς, ἵνα μὴ φορτικὸς· συχνὰ γράφων γενήσῃ, καὶ τὴν χεῖρα κεκλυκα, καὶ τῆς προπετείας τὴν ὑποψίαν ἀνέστειλα· στοργὴ δὲ, καὶ γεγραμματοφόρος πιστός, ἤδη καὶ πάλιν ἡμᾶς πρὸς ταύτην ἐκίνησε τὴν γραφήν· ὡς εἰ γὰρ μὴ ἀντιγράφων τὴν ὑποστολὴν ἐκτινάξεις, ὡς ὑπέσχομαι τὸ πρῖν, τάχα ἂν, ὡς Ἀρίονος ὁ Περιάνδρος, ποθήσεις ἡμῶν τῆς λύρας τὰ κρούματα. Ταῦτα παῦρα μὲν, ἐπεὶ καὶ λάκων ὁ γεγραφώς, οὐκ οἶδα εἰ καὶ λυγαίως· (cod. λυγέως) οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ὁ Τυνδαρεώτης ἐγὼ γὰρ πόσις, καὶ οὐ πολὺμυθος. Ἐβόησε. A. M.

(2) Allatius heic scribit *foedera hoc icimus*, quod mihi prorsus mutandum esse visum est. Namque et aliud simile p. 3. adn. 1. emendavi; quod cum tanti viri reverentia dictum volo. A. M.

ris canon in sanctos septem pueros, et ipsorum matrem Salomen. Primo die mensis augusti.

XXII. Nec non Nicetas scutariota, cuius rhetorica legitur Parisiis in bibliotheca regis Gallorum. P. Ὅτι δεῖ τοῖς τῶν ἀρχαίων ἐντυγχάνειν συγγράμμασι. Pusillum admodum opus; quas vero vires habeat, dicent quibus illud evolvere contigerit.

XXIII. De Nicetae choniatae (1) vita ex professo egit Petrus Morellus in epistola ad Iohannem Sanctandream carcasensis ecclesiae diaconum, quam ille ex Michaëlis choniatae monodia in Nicetam fratrem, et ex thesauro orthodoxae fidei collegerat, et ipsi thesauro subiunxit. Nos vero nonnulla alia ex eiusdem Nicetae historia aliisque trademus. Fuit hic Nicetas gentili nomine Acominatus, e Chonis Phrygiae urbe, ex qua oriundum se gloriatur. In Balduino, agens de pace inita per Theodorum Lascarim cum Iconii sultano, et de urbibus illius socero Manueli Maurozomae concessis, inter alias, Chonas quoque numerans, scribit: μέρος ἀπένειμε τῆς ἀρχῆς τῷ κηδεστῇ ἐκείνου Μανουὴλ τῷ Μαυροζώμῃ· τόδε ἦν ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως Νικήτα πατρὶς αἰ Χῶναι. *Partem imperii Manueli Maurozomae illius socero concessit. Ea pars erant Chonae, mei scriptoris Nicetae patria.* Et lib. VI. in Manuele de eodem. Ἀπ' αὐτοῦ οὖν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, Φρυγίαν τε καὶ Λαοδικεῖαν διελθὼν, ἀφικνεῖται ἐς Χῶνας πόλιν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, πάλαι τὰς Παλασσάς, (Palassas vitiose legi pro Colossas, animadvertunt Abrahamus Hortelius in thesauro geographico, et Hieronymus Wolfius in notis ad hunc locum) τὴν ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως πατρίδα. *Urbe digressus per Phrygiam et Laodiceam, Chonas, olim Palassas, urbem magnam et beatam, patriam meam, pervenit.* Et Chonas hasce, asianam illam esse civitatem, quam data epistola Paulus apostolus, cum scriberet Colossas dictam, nobilitavit, colligitur ex eiusdem thesauri libro IV. cap. 22. in quo locum ex epistola illius ad Colossenses adducens, scribit: ὡς ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς τοὺς πατριώτας μοι Κολοσσαῖς ἐπιστολῇ θεολογεῖ. *Ut Paulus in epistola ad conterraneos meos Colossenses his verbis theologice philosophatur.* Et Colossas olim postea mutato nomine Chonas dictam, probat Morellus ex lexico manuscripto Vascosani, eoque vetustissimo manibus cuiusdam ex Michaëlis Pselli auditoribus descripto (2), in quo legebatur. Κολοσσαὶ πόλις Φρυγίας, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι· ὅθεν καὶ Κολασσαιῆς (3). *Colossae urbs Phrygiae, quae nunc Chonae dicitur, unde et Colossenses.* Et probari praeterea potest ex Constantino porphyrogenito in themate Thrausiorum. Κολοσσαὶ αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι, οὗ ἐστὶ ναὸς διαβόητος τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ. *Colossae, quae nunc Chonae, ubi visitur celeberrimum templum Michaëlis archangeli.* Neque dissentit Theophylactus comment. in dictam epistolam Pauli. Πόλις Φρυγίας αἱ Κολοσσαὶ, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδικεῖαν εἶναι πλησίον. *Phrygiae urbs est Colossae, quae nunc dicitur Chonae, quod inde perspicuum est, quod Laodicea huic sit vicina.* Et ex recentioribus Wolfius in notis ad lib. VI. Choniatae. *Unde suspicor Choniatas post appellatos, qui olim Colossenses dicti fuere, ad quos epistola divi Pauli extat.*

Possent nihilominus huic rei difficultates opponi. Namque populos ex hac Phrygum urbe vocat Strabo * Colossenos. Κολοσσαῖς vero Colossenses, multorum suffra-

* Lib. XII. circa finem.

(1) In primo casu Allatius plerumque choniates scribit, sed interdum etiam choniata A. M.

(2) Immo ipsius Pselli lexicon graecum me in codicibus observare probe memini. A. M.

(3) Κολοσσαῖς et Κολασσαιῆς variat in ipsis τοῖς πάνυ bibliis vaticanis. Ibid. etiam ἐν Κολοσσαῖς. A. M.

gio Rhodii ipsi nuncupantur ex vasto colosso in honorem solis extracto. Suidas: Κολασσαῖς οἱ Ῥόδιοι, οἵτινες ἀνέστησαν ἐν τῇ νήσῳ χαλκοῦν ἀνδριάντα τοῦ ἡλίου, ὃν διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσόν. *Colossenses Rhodii sunt, qui erexerunt in insula aeream statuam soli, quam ob castitatem colossum appellarunt.* Et voce Ῥόδος. Ῥόδος ἡ νῆσος, ἥτις καὶ Λίνδος καλεῖται, καὶ Κολασσαῖς οἱ οἰκήτορες διὰ τὸν κολοσσόν. *Rhodus insula, Lindus quoque nuncupata, et illius habitatores propter colossum Colossenses dicti.* Eustathius in Periegetem: διὰ δὲ τὸν ἀνώτερον ῥηθέντα μέγαν κολοσσόν, καὶ Κολασσαῖς, ὡς ἐκ μεγάλου παρασήμου, ἐκαλοῦντο οἱ Ῥόδιοι. *Propter iam supra assertum colossum, etiam Colossenses, veluti ex magno insigni, Rhodii nuncupabantur.* Eadem habent Georgius Cedrenus, Iohannes Zonaras, Michael Glycas, Iohannes antiochenus in archacologia, et alii. Hinc non dignoscitur, quare potius ad Choniatas, quam ad Rhodios, inscriptio illa epistolae referri debeat. Attamen cum in ea Paulus Laodiceae, et Hierapoleos * quoque, vicinarum urbium, meminerit, longe similis vero est Colossenses, non alios esse, quam eos ipsos, qui in Choniatas decesserunt; et Colossas esse, quae mutato postea nomine, Chonae dictae sunt; quod acute perspexerat Theophylactus, cum scriberet: καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδίκειαν εἶναι πλησίον. *Quod inde perspicuum est, quod Laodicea huic sit vicina.* Neque obstat ex his Colossis Strabonem Colossenos nuncupare. Namque id in aliis quoque videmus varia efferrī formatione. Et ne in exemplis adducendis nimius sim, pauca tradam. Chios ex Chio insula oriundos communi scriptorum usu vocamus: non defuere tamen, qui et Chiotas dixerunt, ut videre est in Memnonis excerptis apud Photium. Ex Byzantio, alii Byzantios, alii Byzantinos, alii Byzantianos, seu Byzantinianos, et tandem Vitruvius Byzanteas lib. VII. Ex Gadira Gadireus, et Gadirites, et Gadiraeus, et Gadirenus, et innumera fere similia. Non est ergo mirum Colossenos Strabonis in Colossenses abiisse.

Sed qua de causa Colossae, quam πόλιν μεγάλην Φρυγίης, *magnam Phrygiae urbem*, vocavit Herodotus in Polymnia, nomen in Chonas immutaverint? Menaea Graecorum natum illi nomen ex Michaelis archangeli in eadem urbe patrato miraculo narrant. Dum enim gentiles, odio christianae religionis, fluviorum ibi praeterfluentium aquas in unum corrivant, ut earum impetu et copia locum et templum sub nomine Michaelis erectum demergant, Michael baculo saxum pulsans, hiatum aperuit, qui molem illam aquarum absorpsit, et templum, et deservientem illi hominem ab illovia illa servavit incolumem. Et cum per hiatum illum instar infundibuli, quod Graeci χώνη est, aquae transmitterentur, loco et urbi Χῶναι Chonae nomen inditum est. Φθόνῳ τηκόμενοι ἐπὶ τοῖς παραδόξως γενομένοις ἐν τῇ ναῶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, ἄνδρες ἐλληνίζοντες τὸν παραρρέοντα ἐγγύθεν ποταμὸν ἐβουλεύσαντο κατὰ τοῦ ναοῦ στρέψαι, ὥστε καὶ τὸν ναὸν κατακλύσαι, καὶ τὸν προσμένοντα αὐτῇ ἄνδρα τίμιον τὸν Ἀρχιππὸν ἀπολέσαι. φανείς δὲ καὶ μόνος ὁ θεὸς Ἀρχιστράτηγος, καὶ θαρρύνει ἐκκελευσάμενος τῷ Ἀρχίππῳ, πλῆσσει ῥάβδῳ τὴν πέτραν, καὶ πάροδον ἐν αὐτῇ ποιήσας τοῦ ποταμοῦ, ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ τοῦ νῦν παροδεύων ὁράται χωνευόμενος. *Invidentia contabescentes propter mira, quae fiebant in templo militiarum principis Michaelis, viri gentiliū religioni addicti, proxime fluentem fluvium in templum ipsum convertere sibi proposuerunt, ut et populum submergerent, et virum in eo commorantem venerandum Archippum perderent. Verum tantummodo apparens divinus hic militiarum dux, et ut bono esset animo Archippo imperans, pulsat baculo saxum, et transitum in*

* Coloss. IV. 13.

eo aperiens fluvii fecit, ut exinde ad hoc usque tempus, fluvius veluti per infundibulum infusus praetergrederetur. Et legitur de hac re proluxa narratio die quinta septembris apud Lipomanum, quam in manuscriptis codicibus ab Archippo etiam ipso scriptam invenies. Sed elegantior atque accuratior est omnibus Sisinnii patriarchae constantinopolitani, qui et fluminum nomina, et singularia reliqua commemorat, oratio (1). Quare referam illius verba adhuc inedita. Postquam enim Archippi mores, et victum admodum tenuem, aliasque virtutes, nec non gentilium minas et machinas, quibus eundem loco pellere conabantur, ne idolorum cultus, ob tot archangeli Michaelis erga genus humanum, atque eiusdem necessitates subsidia, minueretur, Christi accresceret, tandemque fluminis Chrysae in templum corrivationem, et illius divisionem, et intactum ab illuvie sanctuarium recensuisset, subdit: συμμορίαν γὰρ οἱ τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας ὥσπερ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν συναγχοχότες, ἐν τε Λαοδικεῖα γενόμενοι, συμβούλιον ἐπὶ ὁλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν κακοτέχνου ψυχῆς τίθενται, ὅπως τοὺς ἐξ ἑώας ἐτέρους δύο ποταμοὺς κατιόντας, καὶ οὐ πολὺ τοῦ εὐκτηρίου διέχοντας, ὧν τὸν μὲν Κοῦφον, τὸν δὲ Λυκόκαπρον προσηγόρευον, ἀλλήλους τε κατὰ τὴν τοῦ ὄρους κορυφὴν συνεισβάλλονται, καὶ μέχρι τῶν τῆς Λυκίας ὄρων διήκοντας, κατὰ τοῦ Θεοῦ τεμένους ἐκείνου καὶ ἀγιάσματος ἐπαφήσωσι, μὴ πολλοῦ πόνου δεήσειν αὐτοῖς λέγοντες εἰς τὴν τοῦ τόπου κατάκλυσιν, τῶν ποταμῶν ὑπόθεν κατερχομένων, καὶ κατὰ πρानοῦς φερομένων· οὐκ ἔσται γὰρ οὐδὲν τὸ τὴν φορὰν ἐφέξον αὐτῶν, πρὸς τὸ μὴ πάντα ῥαδίως ἐπικλυσθῆναι τῷ ὕδατι· καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας ἀρξάμενοι, ἐνθα οἱ ποταμοὶ συνέρρουν, βαθεῖαν διώρυγα πεποιήκασιν, ἵν' ἐν ταύτῃ τὸ ὕδωρ κατελκύσῃ, καὶ οὕτω τὸ ἀγίασμα τοῦ Θεοῦ ἐπικλύσῃ· ἀναστομωσάντων δὲ τὰς τῶν ὄρων διεξόδους, τὸ ὕδωρ ὅτι μάλιστα πλεῖον συρρέουσιν, τὰς τῶν ὄρων πεπλήρωκε φάραγγας· καὶ ἰδοὺ τὸ ὕδωρ, βαβαὶ τοῦ Θεοῦ, περιστρεφόμενόν τε καὶ ἑλισσόμενον, ἤχη τε πολλῶν καὶ ῥαγδαίως φερόμενον, τῷ τόπῳ οὐ εἰστίκει ὁ Ἀρχιστράτηγος προσεπέλασε μὲν, τῷ δὲ αὐτοῦ νεύματι (2) ἐπιτιμηθὲν, θαῖπτον ἢ λόγος ἀνεχαιτίσθη, καὶ ἐπὶ πολὺ μετεωρισθὲν, τρόμῳ οἰονεῖ πως δεδειττόμενον, ὥς ἀφ' ὕψους τινὸς ἀπηώρητο· καὶ τηνικαῦτα ὁ Ἀρχιστράτηγος τὸ παράδοξον ἐκείνο καὶ λόγου κρεῖττον ἐνεδείξατο θαῦμα· ῥάβδου γὰρ πλεονῶν, καὶ μόνῳ προσφθέγματι τὴν τῶν ποταμίων ὑδάτων πλημμύραν, κατὰ τῆς ἤδη ἀπορραγείσης πέτρας, καὶ δίκην οὐσῆς χωνείας προὔτρέψατο εἰς αἰὲ μεταφέρεσθαι· αὐτίκα δὴ τῶν ὑδάτων ἐν τῇ πάλαι χωνείᾳ καταρραγέντων, καὶ πάσης ἐντεῦθεν τῆς περιχώρου κατασεισθείσης, καὶ ὥς εἰκὸς πάντων καταπλαγέντων τῶν ἐν αὐτῇ, ὁ Ἀρχιστράτηγος σφραγίδα τῷ χάσματι ἐπιθεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verba tamen altius consideranda sunt, eoque potissimum cum dicat: τῶν ὑδάτων ἐν τῇ πάλαι χωνείᾳ καταρραγέντων. *Aquis in antiquo infundibulo immersis atque delapsis.* An in novam et a se factam terrae scissuram, vel potius veterem, copiam illam aquarum exoneraverit? Et scissuras veteres fuisse, habeo ex Herodoto in Polymnia (VII. 30.) qui refert Lycum (Sisinnio Lycocaprum) apud Colossas fluvium in hiatus terrae immersum, postmodum exilientem in Maeandrum demergi. Xerxes ἀπὶκετο εἰς Κολοσσάς, πόλιν μεγάλην Φρυγίης, ἐν τῇ Λύκος εἰς χάσμα γῆς ἐσβάλλων ἀφανίζεται· ἔπειτα διὰ σταδίων ὥς μάλιστα κη πέντε ἀναφαινόμενος, ἐκδιδόι καὶ οὗτος εἰς τὸν Μαίανδρον. *Pervenit Colossas magnam Phrygiae*

(1) Sisinnii patriarchae scripta multa mihi occurrebant in codicibus vat. A. M.

(2) Allatius scribit *νεύματι*. Verumtamen *νεύματι* aut *ρήματι* scribendum putabam. A. M.

urbem, ubi Lycus amnis hiatum terrae subiens occultitur, deinde fere quinque post stadia emergens, illabitur et ipse in Maeandrum. Maximus Tyrius (diss. VIII. 8.) Maeandrum quoque et Marsyam ante quam Celaenas perveniant, terrae hiatibus occultari rursusque emergere, oculatus ipse testis enunciat. Φρύγες οἱ περὶ τὰς Κελαινὰς γεμόμενοι τιμῶσι ποταμούςς δύο, Μάρσυαν καὶ Μαίανδρον· εἶδον τοὺς ποταμούς· ἀφίησιν αὐτοὺς πηγὴ μία, ἣ προσελθοῦσα ἐπὶ τὸ ὄρος ἀφανίζεται κατὰ νότου τῆς πόλεως, καὶ οὗτοι ἐκδιδόει ἐκ τοῦ ἄστεος διελούσα τοῖς ποταμοῖς καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ὀνόματα· ὁ μὲν ἐπὶ Λυδίας ρεῖ ὁ Μαίανδρος, ὁ δὲ αὐτοῦ περὶ τὰ πεδία ἀναλίσχεται· θύουσι Φρύγες τοῖς ποταμοῖς, οἱ μὲν ἀμφοτέροις, οἱ δὲ τῷ Μαίανδρῳ, οἱ δὲ τῷ Μαρσύᾳ· καὶ ἐμβαλλουσι τὰ μηρία εἰς τὰς πηγὰς, ἐπιφημίσαντες τοῦνομα τοῦ ποταμοῦ, ὅποτέρῳ ἔδυσαν· ἀπεινεχθέντα δὲ ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ ὑποδύντα τῷ ὕδατι, οὐτ' ἂν ἐπὶ τὸν Μαρσύαν ἐκδοθεῖν τὰ τοῦ Μαίανδρου, οὐδ' ἐπὶ τὸν Μαίανδρον τὰ τοῦ Μαρσύου· εἰ δ' ἀμφοῖν εἴη, διαιροῦνται τὸ δῶρον. Qui Celaenas accolunt Phryges, fluvios duos Marsyam colunt Maeandrumque, quorum ipse spectator fui. Duo hi fluvii e fonte oriuntur uno, qui cum ad montem processit usque, ad posteriorem urbis partem, se subducit; rursusque ex urbe oritur, simulque aquam distinguit fluvii et nomen. Atque ex iis quidem Lydiam Maeander petit, alter ibidem in campis finitur, ac consumitur. His fluviiis rem divinam Phryges faciunt: alii utrique simul, seorsum vero alii Maeandro, Marsyaeve. Femora victimae quae mactatur, in fontes, addito alterutrius cui mactatur fluvii nomine, proticiuntur. Quae a fluvio ad montem deferuntur usque, ubi sub aquam demerguntur: nec unquam fit, ut quae Maeandro mactata sunt, Marsyam petant, aut quae Marsyae Maeandrum. Nam si utriusque sint, dividunt victimam. Et Marsyam in Lycum postmodum degenerare, habeo ex Q. Curtii libro III. 1. Ceterum quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet. At cum extra munimenta se volvit, maiore vi ac mole agentem undas, Lycum appellant. Hinc colligo Lycum qui et Marsyas, saepius in terrae viscera penetrare, rursusque inde exortum per apertos campos expatiari, quod mirum haud videbitur, si soli illius natura consideretur. Quare de alio flumine Cadmo, iisdem atque Lycus fontibus exiliente, scribit Strabo lib. X. (p. 578.) Ὑπέρκειται δὲ τῆς Λαοδικείας ὄρος Κάδμος, ἐξ οὗ καὶ ὁ Λύκος ρεῖ, καὶ ἄλλος ὁμώνυμος τῷ ὄρει· τὸ πλεον δὲ οὗτος ὑπὸ γῆς ῥυεῖς, εἴτ' ἀνακύψας συνέπεσεν εἰς ταῦτ' οἷς ἄλλοις ποταμοῖς, ἐμφαίνων ἅμα τὸ πολύτροπον τῇν χώρας, καὶ τὸ εὐσειστον· εἰ γάρ τις ἄλλη καὶ ἡ Λαοδικεῖα εὐσειστος, καὶ τῆς πλησιοχώρου. (Καὶ μετ' ὀλίγα.) Σχεδὸν δέ τι εὐσειστός ἐστι καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Μαίανδρον χώρα καὶ ὑπόνομος πυρὶ τε καὶ ὕδατι μέχρι τῆς μεσοταίας. Supra Laodiceam situs est mons Cadmus, e quo Lycus defluit, itemque alius monti cognominis, qui cum haud exiguo spatio terram subiens, rursusque emergens, reliquis misceatur fluminibus, simul et multis foraminibus perviam demonstrat esse regionem, et obnoxiam terrae motibus, et viciniam item. Et mox. Fere autem tota ad Maeandrum regio facile terraemotibus concutitur, et cuniculos habet igne et aqua plenos usque ad mediterranea. Sed quidquid sit de hoc, ante quam aliò oratio procedat, invisamus veneremurque templum ipsum Michaëlis munificentissimum, quod Nicetas nobis conterraneus lib. VI, in quo de Manuèle imperatore, paucis repraesentat: καὶ τὸν ἀρχαγγελικὸν ναὸν εἰσιὼν μεγέθει μέγιστον, καὶ κάλλει κάλλιστον ὄντα, καὶ θαυμασίας χειρὸς ἅπαντα ἔργον. Et aedem archangeli magnitudine maximam, pulchritudine pulcherrimam, et admirabilis omnino artificii opus, ingressus.

Ex his itaque Chonis natus choniates Nicetas, novennis a patre ad Michaëlem natu maiorem Byzantium mittitur, litteris aliisque disciplinis instruendus, quod tanta cura studio et labore a fratre perfectum est, ut quemadmodum successu temporis Michaël in Athenarum praesidem, ita Nicetas inter primariae auctoritatis viros in aulam exceptus, in scribarum imperialium numerum sub Manuele Comneno allectus sit, et virtutum ac doctrinarum fama inter primos illius aevi inclaruerit. Postmodum Andronici tyrannidem fugiens, iuris civilis studio sese dedit, atque adeo profecit, ut quadriennio post, Andronico misere enecto, sub Isaacio Angelo Byzantium reversus, ad maiores honorum gradus evectus sit: quibus ad excisum a Francis Byzantium integre perfungitur. Namque in Thraciam mittitur, ut ibi arcibus reficiendis, civitatibusque communiendis praeesset, atque adeo militarium ordinum delectus haberet. Sic etiam in provincias, et municipia ab aliis atque aliis imperatoribus missus, rerum summae praefuit. Quos honores et magistratus, ut Michaël choniates illius frater scribit, continua imperatorum successio integros illibatosque, nec unquam interruptos conservavit: immo vero qui subsequebantur, praecedentibus erga illum benivolentia anteire quasi contententes, ad pristinos illius honores aliquid insuper adiciebant, viri nimirum virtute obstupentes, tantumque ex imperio suo imminui existimantes, quantum de honoribus illius imminueretur. Uxorem habuit ex illustri Bellissariotarum progenie, cuius nomen, quemadmodum et patris, et an ex ea suscepit liberos Choniates, incommode tacuit Michaël Choniates, cum Michaëlis et Iohannis Bellissariotarum fratrum laudes adeo ampliter commemoraverit. Verum Byzantii clade afflictis Graecorum rebus, et illius aedibus pulcherrimis atque amplissimis in Sporacio sitis incendio absumptis, licet ad illius habitaculum porticibus obsitum, ideoque obscurum et aditu difficile, ex quo tamen opportunus erat ad proximum templum maximum accessus, confluerent; cum ab aggressionem militum, qui nihil investigatum relinquebant, sese defendere non valerent, ope cuiusdam veneti, cui victum tutumque receptum ipse suppeditabat, armis et militari habitu pro mercatorio sumptis, praedatores aliquamdiu fortiter aedium ingressu depulsi sunt, dum se commilitonem eorum, et aedes illas praecoccupasse simulat, colloquiturque cum illis patria lingua, quae res postulabat. Sed cum, illis catervatim irruentibus, et inhumanis atque efferratis ingeniis, resistere non posset, tandem Nicetae auctor fuit inde discedendi, ne capti in vincula ipsi conicerentur, mulieres ad stupra, et libidines raperentur. Veneto itaque duce, et ut praedam suam comitante, tristes et male vestiti ad aedes, ubi noti illis veneti habitabant, ducebantur. Verum ubi ad partem urbis Francis assignatam pervenere, a famulis inhumaniter deserti, liberis qui nondum progredi poterant humeris impositis, per medios vicos incedere coguntur, tandemque postquam dies quinque in urbe commorati fuerant, discessere. Calamitatem augebat dies aspera, et uxor Nicetae partui vicina: et ut omnia perquirentium militum crudelitatem atque libidinem effluerent, quicumque tum in unum convenerant, mulieres in medium agmen recipiunt, et adolescentulas faciem coeno illinere, atque ita genarum ruborem extinguere iubent. Ut ad inclyti martyris Mocii templum venire, insolens ac nefarius quidam miles puellam formosam, iudicis cuiusdam filiam, e medio eorum tanquam lupus agnam abripuit. Consternatis spectaculo ceteris, puellae pater senio et morbo afflictus, et in coenum prolapsus, crebro Nicetam orare, ut pro virili ad puellam recuperandam sibi esset adiumento. Ille vestigia raptoris persequens, vim factam non sine lacrymis proclamans, et gestibus opem praetereuntium militum implorans, quos-

dam etiam manibus prae-hendens, eorum animos ita flexit, ut impudentis illius domum perducere passi sint: quo cum ventum esset, licet raptor reluctaretur, et in foribus stans vim facturos repelleret, verbis tamen Nicetae persuasi, puellam minis ab impudico illo extorquent, et patri restituunt. Sic urbe excedunt Nicetas una et comites, prae-eunte patriarcha sine baculo, sine calceis, una tunica induto. Urbe egressi, Selybriamque profecti, pedem sistunt familia inviolata. Sed cum horrido oblectaret pane vitam, et pannis et inopia nimis miser, qui copia rerum antea et splendore dignitatum celebris fuerat, ad Ascanium lacum et Bithyniae metropolim Nicaeam, tamquam captivus cum reliquis inquilinum egit, sibi vivens et saluti animae providens. Voluerunt itaque Graeci illi, qui tum Nicaeae habitabant, et eorum imperator, in alios adeo effusi, tantum virum suarum opum esse indigentem, ut ipse existimo, quod suspicarentur eundem, et reliquos patres conscriptos urbis excidii causam fuisse, de quorum sane iniquis iudiciis extat apud eundem in fine historiae querela gravissima. Sic ille sibi redditus, et publicis curis exemptus, scriptioni animum paratum, ut ut tamen poterat, addixit. Puellae servatae facinus Michaël eius frater, ut fratri gratificaretur, magnificentiorem et generosiorem in modum extulit; qui non supplicationibus et lacrymis et aliorum auxiliis, sed propria Nicetae virtute et robore rem peractam fuisse narrat. Scribit enim, quod cum iam puellae stuprum illaturus esset barbarus, ille sine ulla mora in hostem irruens armatus, et uxorem legitimam esse clamitans, atque adeo acerbissimis afflicti modis quiritans, et adulterii crimine avertens, ambarum tenacitate manuum prehensam, pancratice cum hoste coluctatus, cuius animum amore ebrium libido effraverat, ad se retraxerit; nec prius conquieverit, quam a violenti hostis manibus ereptam, virginem et illaesam sine ullius caede, patri restituerit. Quae tamen in Michaële tolerari, oratorem agente, poterant: at in Athenarum praeside, et viro ecclesiastico quis ferat, Nicetam in eo facinore Abrahamo, Isaaco, Davidi, Danieli, Levi et Simeoni praeferrere, et quod peius est, Christo ipsi comparem fieri?

Plurima scripsit. Ad nos pervenere *dogmatica* illius *Panoplia*. Opus equidem singulare, eruditione, doctrina, fide, pietateque, et rebus aliis instructissimum, si quae ille ex schismate immiscuit atque concinnavit demas. Illis siquidem pulcherrimum aliàs opus veluti maculis et naevis contaminat: cum multa ibi ex Photii, Nicolai methonensis, Nicetae Stehlati, Iohannis hierosolymitani, Iohannis Phurnes, Euthymii Zygabeni, Theodori smyrnaei, et aliorum coenoso penu, de processione Spiritus sancti, azymis, et aliis congerat. Priores tamen libri tali luto minime obducti, et ob gravitatem materiae, et solidam haeresum refutationem, nec non earum auctorum non adeo cognitae historias, et sanctorum patrum testimonia, digni sunt qui a catholico homine volvantur revolvanturque. Exemplar a Niceta descriptum, post Nicetae obitum, ut narrat Petrus Morellus, ad Michaëlem choniatam Atheniensium praesulem hereditario iure transiit: quo item mortuo, in manus Theodori scutario-tae levitae cyziceni venit: Cyzicoque a Turcis vastata, in frequentissima montis Athonis monasteria deportatur, atque inde tandem Lutetiam advectum, venaleque expositum, cum propter sui deformitatem emptores non nancisceretur, Iohannes a sancto Andrea redemptum a se, Morello evolvendum mittit, a quo epigraphe deprehensa, et non carbonibus, sed thesauro in paginis illis situ et squalore ita obductis, ut nisi post multas vigilas legi potuerit reperto, non universa operis moles, sed quinque tantum libri priores in linguam latinam versi, latine solummodo eduntur, Pa-

risiis in 8. anno 1580. Reliqui in suo squalore relictī, ubinam modo lateant, scripserint alii (1). Addit Morellus. *Mox se index quoque aperit, seu elenchus, quo summam librorum thesauri capita notantur, a Niceta ipso et compositus et scriptus, quemadmodum et libri omnes huius operis, exceptis duobus ultimis, qui a Theodoro scutariota scripti sunt, qui monodiam quoque Michaëlis scripsisse videtur. Theodori αὐτόγραφον esse, ex appendice ad indicem libri XXV. colligo. Et: ut ex verbis pauculis Scutariotae, indici Nicetae additis, videre est, qui appendicem illam, quae antea desiderabatur, in fine vigesimi quinti libri alicubi repertam se attexuisse affirmat.* In codice vaticano titulus ita se habet. Νικήτα τοῦ χωνιάτου, τοῦ καὶ γεγονότος ἐπὶ τῶν κρίσεων καὶ φόρου, ἔπειτα δὲ καὶ λογοθέτου τῶν σικρήτων δογματικῇ πανοπλίᾳ, ἥτοι συλλογῇ τῶν ὅλων σχεδὸν δοξῶν, καὶ ἱστορίᾳ τῶν ἀποτεκόντων ταύτας ἀνδρῶν· ἔτι δὲ ἀντιρρήσεις ἐπ' ἐνίαις τούτων, καὶ μάλιστα τῶν παλαιωτέρων, καὶ ἕτερα τινά. Ρ. Θεῶ καὶ Θεοφιλέσιν ἀνδράσι τίς ἂν ἀξία προσάωγῃ γένοιτο; In bibliotheca bavarica ex eodem opere asservantur, cod. 119. *Nicetae choniatae de Armeniorum haeresi tomus decimus septimus. Eiusdem decimus octavus contra Paulicianos, et decimus nonus contra Bogomilos, et vigesimus contra Saracenos. Modus recipiendi illos, qui a Saracenis ad christiana sacra transeunt.*

Neque hoc thesauro minus illustris est eiusdem *historia*, quam auspiciatus, ut ipse tradit in principio ab iis rebus, quae post Alexii, primi ex Comnena familia imperatoris, obitum acciderunt, ultra quae superioris aetatis historici non sunt progressi Iohannes Zonaras, Constantinus Manasses, Georgius Cedrenus, Iohannis imperatoris vitam, qui Alexio successit breviter perstringit: nec earum rerum commemorationi diutius immoratur, quas ille non viderat, sed ab iis accepit, qui eas viderunt, eumque in expeditionibus comitati sunt: subsecuta vero reliqua uberius tractat. Ἐν κεφαλαίωδεσι δ' ἐπιτομαῖς τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸ ἱστορεῖν διηγήσεται, ὃς Ἀλεξίῳ διάδοχος γεγένηται τῆς ἀρχῆς· οὐδ' ἐμβραδυνεῖ ταῖς κατ' αὐτὸν ἀφηγήσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐργάζεται λόγοις, οἷα καὶ ἡμῶν μὴ τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπὶ τῷδε παρειλημμένα συγγραφομένων· κἀντεῦθεν μὴδ' ἀποτάδην ἐχόντων ταῦτα διεξιέναι, ἀλλ' ἅπερ εἰς ἀκοὴν ὧτις εἰλῆφμεν ἐκ τῶν ὅσοι τῶν κατ' ἡμᾶς τὸν βασιλέα τουτονὶ ἐθεάσαντο, καὶ συνωμάρτουν ἐκείνῳ πρὸς ἐναντίους χωροῦντι, καὶ τὰς μάχας συνέτολύπευον. Ac Iohannis imperatoris vitam, qui successit Alexio, breviter perstringemus; neque earum rerum commemorationi diutius immorabimur, quas ipsi non vidimus, sed ab aliis accepimus, qui eum viderunt, et in expeditiones comitati sunt. In ceteris autem uberius tractabimus omnia. Idem institutum secutus est et Iohannes Cinnamus, qui res gestas Iohannis et Emmanuelis historiam prosecutus est. Εἰρήσεται δέ μοι τὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου κατ' ἐπιτομὴν, καὶ ὥσπερ ἐν κεφαλαίῳ, ὅτι μὴδ' ἐν τοῖς κατ' ἐκείνον ἔπερ ἤδη ἔφην γέγονα χρόνοις· τὰ γε μὴν τοῦ μετ' ἐκείνον πράγματα, οὐκ εἶδα εἴ τις ἐμοῦ κάλλιον ἐξιστορεῖν ἔχει· ἐπεὶ καὶ οὐπω μεираλίῳ ὄντι μοι πλείστας συνεκδεδημηκέναι οἱ πῶς εἰς ἡπειρον ἐκατέραν συνέβαινεν ἐκστρατειῶν.

(1) De Nicetae panoplia eiusque codicibus, plene nos locuti sumus in Spicilegio rom. T. IV. p. 398. rursusque p. 498; in eoque tomo capitula novem praecipua graece edidimus ex illis quae Morellius luce non donaverat. Rursus in hac Patrum bibliotheca T. IV. capitula de Manichaeis et de Mohamedanis graece latineque exposuimus. Porro etiam duas synodos, et secundam Theoriani cum Armeniis disputationem, etsi panoplia Nicetae continerentur, nos item, sed melioribus aliis usi codicibus, ante hos annos in quarto sextoque Scriptorum vet. tomo, et in decimo Spicilegii graece ac latine extare voluimus. A. M.

Commemorabuntur vero mihi Iohannis quidem res gestae compendio, et veluti capitulum summae digerentur, quod illius temporibus, ut antea innueram, nullus fui. Res autem gestas illius qui subsecutus est, nescio an quispiam alius me accuratius scripto tradere poterit: cum nondum adhuc ex ephebis excedens, multis illius expeditionibus in utramque continentem praesens adfuerim. Finit itaque Nicetas historiam suam in Henrico Balduini fratre, res memoratu dignas quae in byzantino imperio annorum circiter LXXXVI. spatio, in magnis praesertim eventuum varietatibus, et subitis fortunae commutationibus, quae plurimae caeque mirabiles, ac potius miserabiles et praeter expectationem Graecos oppressere, crescente in dies Persarum et Turcarum in oriente, Bulgarorum et aliorum finitimorum in occidente potentia; et ubique christianorum principum dissidiis et perversitate acciderunt; complexus libris XXI. usque ad annum Christi CIOCCIII.

Non descivisse eum a veritate, tum externorum facinora non sine promerita laude, tum suorum gentilium scelera ingenue et cum doloris acerbitate deplorata, et aequa rerum narratio, indicio sunt. Ex eo siquidem habes occidentalium in recuperanda Syria et terra sancta pietatem ac fortitudinem; Conradi et Friderici non sine nobilissimis exemplis clarissimas laudes. Quis Balduini virtutes aptius expresserit? Contra vero quis in Graecorum vitia, quae suis temporibus tanta adeoque immania fuere, acrius insultaverit? Hoc plane ingenui animi fuerit, rem uti acta est, narrantis.

Modum dicendi secutus est amplum, profusum, sed horridum, complicatum, immodica insolentis elegantiae atque eruditionis affectatione vanum, ne dicam puerilem, et poëticarum fabularum et dictionum immixtione subasperum, et compositionis male implexa constructione obscurum, qui proprius huiusce scriptoris est praecipueque ab ipso pro suo genio intentus et procuratus; non Metaphrastae, et aemuli alicuius, assumptum, ut videtur Hieronymo Wolfio. De stilo illius idem Wolfius. *Ex affectatione nescio cuius insolentis elegantiae, et poëticae dictionis aemulatione, in salebras saepe incidit, et duris ac ineptis utitur metaphoris, in prooemio praesertim, ubi cum primis disertus videri cupit. Quod si totam historiam simili oratione involvisset, in latomias ire, quam molestius conversionis conflictari maluissem. Sed quia tolerabiliter loqui incipit cum ad rem ipsam ventum est, hanc quoque operam studiosis historiarum dare volui, ut Zonarae opus hac appendice plenius redderetur.* Neque Iohannes Vossius discordat de historicis graecis lib. II. cap. 29. *Diligens fuit Homeri lector et imitator, adeo ut ob poëticam atque insolentem dictionem quandoque durior fiat, cum primis in praefatione, quae sane salebrosa. In ceteris mollior fluit, quod et de se in praefatione promittit. Ut mihi quidem videatur praefatione ea ostentare voluisse, quantus logodaedalus foret: quod similiter in historia si fecisset, nae ille multo etiam minus laudis, quam nunc habet, mereretur.* Ipse nihilominus perspicuitatem se sequi in prooemio historiae, prout historicum addecet, summopere iactat, in ipsa sua iactatione obscurus et confragosus. Ἐπεὶ δὲ ὡς καὶ ἄλλοι τε ζυμβαλεῖν ἔχουσι, καὶ αὐτὸς δὲ συνορῶν, οὐχ ἥκιστα εἰμι τὰ τοῦ ἱστορεῖν τὸ τῆς διηγήσεως ἀσαφές, καὶ περιβολαῖς, καὶ περιόδοις ἐπειστραμμένον, ὡς μὴ συνᾶδον αὐτοῖς οὐ προσίενται, φιλοῦσι δὲ τὸ σαφές, ὡς οὐ μόνον κατὰ τὸν εἰπόντα σοφόν, ἀλλὰ καὶ συμβαῖνον σφίσι μάλιστα, οὐδὲ τούτου πάμπαν ἔξωθεν τοῦ καλοῦ πίπτοντ' ἂν εὖρη τις τὰ γραφόμενα, οἷα καὶ ἡμῶν μὴ τὸ κομπηρὸν καὶ δυσφραδές, καὶ κρημνώδεσιν ἀποδιειλημμένον λέξεσιν ὡς ἐπίπαν ἀσπασαμένων, εἰ καὶ χαίνοντές εἰσιν εἰς τοῦτο

πολλοί, εἴτ' οὖν ἀληθέστερον εἰπεῖν ἐκλείποντες τὰ τῶν πάλαι καὶ σήμερον, καὶ ὅσα τι καὶ ἐπιτήδευμα προυργίατατον ἐξησκηκότες διὰ μακροῦ, ἐκ τοῦ πλείονος δὲ καὶ τούτῳ δρᾶν τῇ ἱστορίᾳ προθεμένων τὰ πρόσφορα, μὴ δ' ὑπερβάθμιον πόδα τείνειν ἡγαπηκότων, ἢ ὅλως τοὺς ἄξονας αὐτῆς ὑπεράλλεσθαι· ὑπὲρ γὰρ ἅπαν ἕτερον τὸ μὴ τὴν φράσιν ἀπλοῦν, ὥς ἔχω εἰπεῖν καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν, αὐτῇ διαβέβληται· καὶ ἡγαπήθη ἕως σφόδρα τὸ ἄκομψον, καὶ ὥς ἔχον φύσεως διηγούμενον, καὶ δαιμονίως τὸ εὐληπτον περιπτύσσεται· τέλος γὰρ σκοπιμώτατον τὴν ἀλήθειαν ἔχουσα, καὶ τῆς τε ῥητορικῆς δεινότητος καὶ τῆς ποιητικῆς λογοποιίας ἀφειστῶσα κατὰ διάμετρον etc. An dici potuit e tripode perplexibilis, aut a Lycophrone in linguae graecae amoenitate horridius? Hinc ille cum haec legisset, sive Alexander chartophylax diaconus constantinopolitanus, sive quis alius, non illepide adnotavit:

Οὐκ οἶδα τί φῆς ἐνθάδε Χωνειάτα·
 Σοφὸν τὸ σαφὲς συγγράφειν εἶναι λέγεις·
 Εἶτα γριφώδη καὶ βαραθρώδη γράφεις. Nempe:
Quid heic dicas, o Choniata, nescio,
Orationis lucidum probas decus,
Tenebricosus instar ipse tartari.

Non ita tamen semper insanit, ut aliquando non in mentem redeat, cum saepe sepius et amoenitate dictionum, et figurarum suavitate, sententiarumque ingeniosa ubertate valeat, et sine strepitu, et concitatione leniter fluat.

Hanc historiam latine reddidit Hieronymus Wolfius, fusum illius ac prolixum dicendi genus vitans, et in contractiores terminos contrahens; et potissimum in rebus illis, quarum sententiam non usquequaque assequitur, expressioque non ita facilis erat, sententias auctoris appendere, verbaque annumerare necesse non habuit. Verum id, ut ille facit, in fido interprete laudandum non videtur, qui licet non debeat mensurare verba, attamen modum dictionis, et notam aliquo etiam modo, et ubi commode fieri potest, dum transfert repraesentare, atque ut ita dicam prae oculis ponere debet. Wolfius duobus codicibus usus est, quorum alterum Antonii Fuggeri, alterum herilis bibliotheca suppeditavit, quibus tandem accessit tertius augustanae bibliothecae, vetustus admodum sed principio et fine mutilus, nec reliquis partibus ubique incolumis. Obscuriora loca, et varias lectiones subiunxit. Edita est historia Nicetae, curante Antonio Fuggero graece et latine cum interpretatione Wolfii Basileae apud Oporinum in folio anno 1557, et recusa in 4. apud heredes Eustathii Vignonii anno 1593. Possevinus in apparatu scribit: Wolfius non satis graece sciens illius interpres non facile admittendus est (1). Legitur et manuscripta in bibliothecis vaticana, regia lutetiana, regia sancti Laurentii, et alibi. Scias praeterea, lector, quem admodum historias Annae Comnenae, et Georgii Acropolitae, ut minus laboriosis hominibus morem gereret, quicumque ille fuit decurtavit, et in angustiores limites, quae illi videbantur prolixiora, et minus necessaria subtrahens conclusit, ita etiam historiam Choniatae pertractasse, ne dicam mutilasse, quam cum aliis duobus uno volumine complexus est. Confer a nobis editam Acropolitae cum illius compendium.

(1) Wolfii curtam graecitatis supellectilem nos quoque coarguimus in adnotationibus nostris ad Ephraemum chronographum Script. vet. T. III. part. 1. pp. 116. et 171. Quamquam quod attinet ad ὑποψήφιον, male a Wolfio intellectum, id iam fuisse emendatum ab Allatio postea cognovimus in praef. ad excerpta rhetorum. A. M.

nec non Annae editam Augustae ab Hoëschelio cum alia eiusdem quam promittunt typographi regii parisienses, et videbis quid inter editam Nicetae, et eam quae in compendium redacta est, intersit: ab uno enim genio trium hōrum historicorum compendium perfectum est, et eadem ascia dedolatum.

Attamen non hac tantum historia contentum fuisse Choniatae, sed aliam quoque scripsisse, quae adhuc non comparuit, arguo ex eiusdem fragmento, quod penes me est, de statu aliisque ex aere factis tabulis igni traditis a Latinis post captam Constantinopolim, quod in historia iam vulgata non legitur, et exscriptor ait se ex historia Nicetae exscripsisse. Τοῦ αὐτοῦ μακαρίτου κυρίου Νικήτα τοῦ χωνειάτου ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἱστορίας περὶ Κωνσταντινουπόλεως. Eiusdem beatæ memoriæ domini Nicetae choniatae, ex illius historia de Constantinopoli. Et incipit. Τῆς δ' ἡμετέρας βασιλείας ἄρτι διαπεπτευθείσης εἰς Φραγγίσκους.

Dignum tandem est Iusti Lipsii iudicium de Niceta, quod ex notis ad lib. I. politicorum huc referatur. *Nicetas choniates, qui res graecanici imperii scripsit, orsus abs Iohanne Comneno Alexii F. ad urbem captam, sive ad Balduinum flandrum. Is parum adhuc vulgo notus, fateor, sed dignissimus notitia: purum rectumque ingenium, si alio illud aevo. Stilus etiam operosus, poëtas et Homerum saepe resipiens: at res et narratio ipsa distincte composita, sine vanitate, sine ineptiis, brevis quod satis sit et fida. Crebra apud eum et opportuna monita: iudicia non libera solum sed sana. Ad summam legite vos, politici; gratiam mihi aliquis pro iudicio habebit, certe debet. Angelus Politianus satis illi tribuisse sibi visus est, si dictum Nicetam inter non aspernabiles omnino graecos auctores collocaret, Miscell. cap. 28.*

Leguntur praeterea ipsius alia. Περὶ τοῦ δόγματος τοῦ Θεοῦ τοῦ Μωάμεδ. *De dogmate Dei mohametici* (1). P. Ἐκείναι τῷ κατηχήτικῳ πυκνῷ μετ' ἐτέρων ἀφορισμῶν. Quaestionem promovit Manuel imperator. Quibus vero artibus et technis praesulum animos occupare tentaverit, et in suam sententiam traxerit, fuse egit Nicetas in annalibus, et nos alibi dicemus.

Περὶ τοῦ φιλοσόφου Ἰταλοῦ. *De philosopho Italo*. P. Ἀλλ' ἐς τόδε μὲν τὸ περὶ τῶν ἀζύμων ληξάτωσαν.

Contra Latinos de azymis, duobus tractatibus, quorum alterius principium est. Εἰ ἔστι σύνεσις, φησὶ Σολομῶν, ἀπεκρίθητι τῷ πλησίον, καὶ μὴ κωλύσης λόγον. Alterius vero principium est. Τὸ περὶ τῶν ἀζύμων κατὰ Λατίνων αἰτίαμα.

Item κατὰ Λατίνων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Adversus Latinos de Spiritu sancto*. P. Ξένη τις ἔστι καὶ ἀλλόκοτος, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ποιοῦνται προσθήκην. Nisi dogmaticae illius Panopliae et thesauri haec etiam frusta partesque sunt. Id si fuerit, immerito plane de eo Petrus Morellus pronunciavit. *Quod quidem quanta diligentia laboreque praestiterit, testantur aeternumque testantur divinae lucubrationes, quas in hoc opus vere aureum congegit, tantoque artificio ab ipsis Adami primordiis ad sua usque tempora deduxit, ut haereseon quae ante Christum natum, et a Christo nato quasi hypotyposim quandam consecraverit; qua consulta, si quod aliquando dubium de rebus divinis suboriat, pos-*

(1) Rem video tangi a Niceta choniata hist. lib. VII. edit. paris. p. 142. Et quidem breve scriptum graecum de Deo Mohamedis memini me videre in codd. vat. Sed certe Nicetas alius, id est byzantinus, in opere a nobis edito B. N. T. IV. part. 2. p. 361, et pag. 399-406, diserte ostendit Deum Abrahami, id est Deum verum, diversum esse a Mohamedis Deo. A. M.

sit statim videri, utram in partem flectendum sit. Praeter enim errores de processione Spiritus sancti et de azymis, quos adversus Latinos ex professo tuetur, latenter etiam alia in eisdem inspergit. Neque tandem omnia, quae ille ibidem affirmat, sine verae, catholicae scilicet, trutinæ examine accipienda sunt. \

Finiam de Choniata orationem verbis Wossii de scriptoribus graecis, quibus ille Gulielmi Xylandri suspicionem de Niceta Davide, et Niceta choniata refellit: *Gulielmi Xylandri suspicio est, eundem esse hunc Nicetam Davidem, qui et Nicetas paphlago, ac illum cui Acominati cognomentum fuit. Sed tempora videntur disconvenire. In quibusdam codd. mss. Nicetae Davidi, philosopho paphlagoni, tribuuntur, quae alii ascribunt Nicetae Serroni, prius ecclesiae Constantinopolitanae diacono, postea autem Heracliensi archiepiscopo: ut in catena patrum et scriptorum ecclesiasticorum, excerpta in Matthaeum et Lucam evangelistas: item expositio multorum nazianzeni carminum et orationum. Diversos tamen esse hos Nicetas, Leonis Allatii sententia est, in diatriba de Psellis, cui hac in parte potius subscribo.* Sed in quibusdam manuscriptis Nicetae Davidi tribui, quae alii ascribunt Nicetae Serroni, fides sit penes ipsum. Quos ego evolvi codices manuscriptos, omnes uno consensu expositionem in orationes Nazianzeni, quas supra recensuimus, Nicetae Serroni vindicant: expositionem vero in carmina, Nicetae Davidi. Et de hoc nulli unquam dubium fuit. Quare firmum certumque manet, Nicetae Davidis expositionem in carmina; Nicetae Serronis, expositionem in orationes Nazianzeni esse.

XXIV. Nicetae Eugeni legitur epistola unica in cod. regio parisiensi 594. P. Σὺν καιρῷ τῶν ἐξ ἀγώνων ἡμῶν νέων σύλλογε δέξαι λόγον. De quo nihil habeo ultra quod dicam.

XXV. Quemadmodum nec de altero Niceta sacerdote ac syncello, scriptore equidem elegantissimo ac politissimo, cuius manu exaratae sunt eclogae de virtutibus et vitiis, a Theodoro magistro ex operibus Iohannis chrysostomi collectae, et in bibliotheca vaticana conservatae, num. 586. cuius in fine legitur: ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς Νικήτα εὐτελοῦς ἱερέως καὶ συγκέλλου, μηνὶ μαρτίῳ 1. ἡνδρικτιῶνι β' τοῦ 578. Absolutus est hic liber manu Nicetae contemni-fici sacerdotis et Syncelli, mensis martii die 16. indict. 2. anni 6632. (Qui fuerit Christi 1124.)

XXVI. His addi potest adhuc alius Nicetas, cuius τὰ ἐπὶ τὰ πάλαι τοῦ κόσμου θαύματα, *septem mundi antiqua miracula*, edidit David Hoëschelius, cum Philonis iudaei de septenario numero libello, Augustae vindelicorum an. 1614. in 4. Nisi quis ad Choniatam referat.

Appendix de Niceta Naupacti episcopo eiusque scriptis.

XXVII. Diximus p. 9. ignotum fuisse Allatio Nicetam Naupacti (nunc *Lepanto*) episcopum; eiusque accuratam, quantum licuerit notitiam, nos postea tradituros. Igitur in vaticano magnae molis codice, in fol., spissa diligentique scriptura exarato, f. 1. et 2. has operis laudes poëticas legebam. Πολλῶν πόνων ἔρνος ἡκριβωμένος. – Οὐδὲν περιττὸν οὐδὲ λεῖπον ἐνθάδε. – Τὰ πάντα δ' ὡς χρὴ καὶ καλῶς ἐσκεμμένα. – Χάρις δὲ πᾶσα τῷ σοφῷ Χρυσοστόμῳ. – Ἀξιολογώτατον βιβλίον καὶ δυσεύρετον. – *Multo labore exacte liber elaboratus. Nihil supervacuum nihil defe-*

*ctivum heic est; sed omnia prout oportet ac bene considerata. Gratia autem omnis sapienti Chrysostomo. Liber plurimi faciendus nec facile obviis. In inferiore autem margine nominatur libri dominus. 'Ο ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις Ἰγνάτιος. Et rursus. 'Ο ταπεινὸς μητροπολίτης Σηλυβρίας Ἰγνάτιος. Unde cognoscimus Ignatium hunc possessorem, professione fuisse monachum, et deinde Selybriae metropolitam. De hoc homine sic Lequinius Or. ch. T. I. col. 1139. « In codice 19. ex iis » qui de bibliotheca Pii PP. II. in vaticanam transierunt, extat vita Constantini M. et » Helenae per Ignatium metropolitam Selybriae; quem saeculo proinde XIV. vel XV. » adulto sedisse oportet. » Deinde in operis fronte f. 2. Ἐξήγησις θαυμασιωτάτης καὶ πλουσίας καὶ κρείττων ἢ κατὰ τὴν τοῦ Βουλγαρίας ἔστι δὲ βιβλίον πάνυ ὁρδωτάτον. *Explanatio apprime admirabilis et copiosa, meliorque illa Theophylacti Bulgariae. Est vero opus omnino rectissimum. Sequitur principalior inscriptio. Νικήτα ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου σύνταγμα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον, μάλιστα μὲν ἐκ τῶν ἐξηγήσεων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, εἶτα καὶ ἀπὸ ἐτέρων διαφορῶν: Nicetae episcopi metropoleos Naupacti compositio in sanctum evangelium secundum Matthaeum, praecipue quidem ex explanationibus sancti Iohannis chrysostomi, sed tamen etiam ex diversis aliis. Iamvero ibidem in margine, e regione nominis Nicetae, scribitur scholion hoc: τοῦ Μουντάνη. Οὗτος δὲ καὶ τὸ ψαλτήριον ἐξηγήσατο, καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἁγίου Παύλου, καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς καθολικὰς· εἰ δὲ καὶ τινὰ ἕτερα, οὐ γινώσκω ταῦτα γὰρ καὶ μόνα ἤλθον εἰς χεῖρας ἐμάς. Nicetae scilicet Muntani. Hic autem psalterium quoque explanavit, nec non epistolas sancti Pauli, et acta apostolorum, et catholicas. Num vero et alia quaedam, non novi; etenim haec tantummodo in manus meas devenerunt. Dixi iam supra p. 9. desiderari hunc Nicetam inter paucorum Naupacti episcoporum nomina, quae Lequinius nobis exhibuit. Nunc vero cognomen eius Muntanum seu Muntanem agnoscimus. Sane Nicetas Muntanus sub Isaacio Angelo imp. triennio fuit patriarcha constantinopolitanus, extremo senio, ab anno 1186. ad 1189. ut videre est apud Cuperum in patriarcharum const. catalogo p. 143. Rem narrat etiam Nicetas choniata histor. lib. II. 4. p. 259. Item Ephraemius chronographus, a nobis editus Script. vet. T. III. p. 240. Σακελλάριον, λευίτην δ' ἐκκλησίας – Κλησιν Νικήταν Μουντάνην δὲ τοῦ πίκλην – Παλαίτερόν γε Τιθωνοῦ καὶ Θουκρίτου – Ἀρχιδύτην δεικνύσι τῆς Κωνσταντίνου. – Μετὰ μικρὸν δὲ τοῦ θρόνου κατασπάσας – ὡς ἀφελῆ τε καὶ χρόνῳ παρεμμένον. Quorum versiculorum sensus est, ut iam dictum fuit, Muntanum hunc Nicetam ex sacellario factum patriarcham, sed paulo post ob effoetam senectutem depositum. Idem narrat etiam Methodius monachus in opusculo a nobis aequè edito de vitando schismate n. 16. tom. cit. p. 260.**

Habemus igitur Nicetam Muntanum Naupacti episcopum, et Nicetam item Muntanum patriarcham constantinopolitanum. Idem ne homo, an potius duo? Certe auctor scholii, Nicetam Naupacti adfirmat (vere ne an secus?) esse Muntanum; sed tamen Choniata, Ephraemius, ac Methodius, aiunt hunc non ex sede Naupacti, sed ex officio sacellarii ad thronum patriarchalem evectum, nulla prioris episcopatus facta mentione. Addit Ephraemius etiam titulum *levitae*, qui de episcopo non diceretur. Namque ut observat Suicerus in thesaur. eccl. ex Synesio, canon. afr., et Zonara, levita dicebatur diaconus. Attamen Nicetam, horum ad sacros libros commentatorem, revera fuisse Naupacti episcopum, confirmatur a codice veneto apud Morellium catal.

n. 26, et in praefatione ad venetam editionem Theophylacti p. 27, ubi describitur codex marcianus, vaticano nostro similis, solo tamen commentario ad Matthaeum ibi memorato; isque codex aequae auctorem prae se fert Nicetam Naupacti episcopum.

Iam ut codicis vaticani continentiam persequar; f. 2-75. legitur commentarius in Matthaeum, ab illo Theophylacti diversus, ita tamen ut quaedam etiam Theophylacti identidem insint. In prologo sic. Πρόσωπον μὲν ἀνθρώπου, τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἀετοῦ δὲ τὸ κατὰ Μάρκον. Μόσχου δὲ, τὸ κατὰ Λουκᾶν. Λέοντι δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον παραβάλλεται. In margine autem. Οἱ Ἱταλοὶ καὶ κατὰ τούτων ἡμῖν διαφέρονται, λέοντι τὸ κατὰ Μάρκον παραβάλλοντες εὐαγγέλιον. Dicit nimirum, Marcum designari a Graecis aquilâ, Iohannem leone. Tum venetorum signorum exemplum. citat, de qua re in inferiore scholio. Ceterum si fortasse scholiasta graecus recentior putaret hanc Latinorum de his animalibus a Graecis dissensionem, adest contrarius antiquus testis Hieronymus, qui in prologo commentarii ad Matthaeum, Marco leonem, Iohanni aquilam tribuit. De his agit si bene memini, etiam Claudius taurinensis in suis ineditis commentariis.

F. 75-93. Commentarius in Marcum, idem qui legitur Theophylacti. Ibi f. 75. b. in margine sic. Ὅσοι μὲν τοι τῶν Ἱταλῶν τὸ κατὰ Μάρκον λεοντοπρόσωπον ἔχουσιν· ἐφ' ᾧ καὶ ἡ τῶν Βενετῶν φυλὴ τὸν ἅγιον Μάρκον ἑαυτοῖς ἐπιγράφοντες, εἰς σημείωσιν λεοντοπρόσωπον ἀνιστοροῦσιν αὐτόν· ὡς περιλείπεται ἀετῶ παρεικάζεσθαι παρ' αὐτοῖς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, ὡς καὶ κατ' ἀρχὰς ἡμῖν τῆς παρούσης βίβλου δεδήλωται.

F. 94-134. Commentarius in Lucam, idem pariter qui Theophylacti.

F. 134-182. Commentarius in Iohannem, idem rursus qui Theophylacti.

F. 185-205. Commentarius ad apostolorum acta, ab illo Theophylacti diversus. sed tamen f. 189. b. ad illa verba cap. II. 14. σταθεῖς δὲ Πέτρος, incipit minuta Patrum catena, nempe Ammonii, Anonymi, Athanasii, Cyrilli, Didymi, Gregorii nyseni, Ioh. chrysostomi, Nicolai presbyteri, Origenis, Severi antiocheni. Cessat tamen ipsa catena in capitulo actorum VII. 59, neque ab editis differt.

F. 208-336, nempe usque ad codicis finem, commentarius in omnes Pauli epistolas, partim certe idem qui Theophylacti. Reapse f. 208. ante commentarii initium, haec habentur. Ἐν ἐτέρᾳ βίβλῳ εἰς ὄνομα τοῦ Βουλγαρίας ἐπιγεγραμμένην εὐρον τὴν παροῦσαν ἐξηγήσιν, τοῦ κυροῦ δηλονότι Θεοφυλάκτου· ἦν δὲ καὶ ἡ ἐν ἐκείνῃ τῇ βίβλῳ ἀπαραλλάκτως ἔχουσα πρὸς τὴν ἐνταῦθα, καὶ μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχὰς προβαίνουσα δὲ διήλλαττεν· ὅθεν πίπτειν τῷ Ναυπάκτου ταύτην προσκεκληρῶσθαι, δανεισαμένῳ τὰ πλείω παρὰ τοῦ Βουλγαρίας ἥτοι τοῦ Χρυσόστομου· ἐπεὶ καὶ ὕστερον τῷ χρόνῳ τοῦ Βουλγαρίας ὁ Ναυπάκτου. In alio codice comperi romine archiepiscopi Bulgariae inscriptam hanc explanationem. Quippe et quae in illo codice erat, ab hac nostra non differebat, praesertim circa initia. Verumtamen in progressu, deviat. Quamobrem mihi persuasi, hanc Naupacti episcopo esse adtribuendam, qui tamen pleraque sumpserit a Bulgariae archiepiscopo seu potius a Chrysostomo. Quandoquidem archiepiscopo Bulgariae posterior tempore est Naupacti episcopus (nempe hic illo recentior ferme saeculo est.)

Addam et alias codicis inscriptiones. Nempe f. 205. b. Τὸ παρὸν βιβλίον ὑπῆρχεν πρῶτον μὲν τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιερέως Σηλυβρίας κυροῦ Ἰγνατίου τοῦ Χορτασμένου· αὐτὸς δὲ ἀφῆκεν αὐτὸ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ὑπουργὸν χάριν εὐχῆς κυρὸν Μακάριον καὶ κατηγούμενον τῆς ἁγίας Μαρίνης, τῆς οὔσης ἐν τῇ αὐτῇ πόλει.

οὗτος δὲ ἀπεχαρίσατο ἐπὶ Διμήτριον τὸν Λεοντάριον ἐγράφη δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ εἰκισχείως δι' ἐνδυμνησιν, ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ κς', ἰνδικτ. θ' ἔτους ινδ', ἔταν ἰουλιανὸς ὁ δεσποτικὸς κυρὸς Θεόδωρος καὶ ἀπῆγεν εἰς Σελυβρίαν, καὶ πάλιν ἱπανῆλθεν ὧδε. *Liber hic antea fuit sanctissimi praesulis Selybriae domini Iohannis Chortasmeni. Ipse vero cum legavit ministro suo, precum gratia, Macario hegumeno sanctae Marinae, quae in eadem civitate est. Hic autem mihi donavit Demetrio Leontaris. Porro manu propria heic scripsi memorandi causa, mensis iulii die 26, indictione nona, anno 6954 (1446) quando despota dominus Theodorus fugit, abiitque Selybriam, et denuo huc est reversus. Theodorum despotam (Constantini ultimi imperatoris fratrem) Selybriae sepultum anno 1448, narrat Georgius Phranza in parvo chronico, a nobis edito in AA. Cl. T. IX.*

Denique in cod. f. 206. sic latine scribitur: *iste liber est domini Demetrii Leontarii. Et litterae sunt Demetrii Biscontis et Viterbi, scriptae autem in civitate nominata Metres.* (sic.)

Postremo legitur acclamatio: τῷ ἁγιάστῳ καὶ ὁσιωτάτῳ παρθένῳ ἀρχιερεὶ κυρῷ Ἰγνατίῳ τῷ Νοβίτασμένῳ αἰώνια μνήμη. *Sanctissimo et honestissimo virgini praesuli domino Ignatio memoria aeterna!*

Haec habui quae de Niceta Naupacti episcopo eiusque scriptis dicerem. Superest ut specimen eius heic subtexam, sumptum ex codicis folio 186., nempe explanationis frustum ad act. apost. I. 6; ut lectores videlicet cognoscant, Nicetam hoc loco multa ex Chrysostomo sumere, pauciora habere ex Theophylacto, minima ex Oecumenii catena; denique aliquid etiam habere commune cum catena, quam nuper vulgatam ex Anglia accepimus. Sic igitur praedicto in loco Nicetas.

“ Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες, ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες· κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ; ”

“ Ὅταν τι μέλλωσιν ἐρωτᾶν οἱ μαθηταί, ὁμοῦ προσέρχονται, ἵνα τῷ πληθει δοταπῶσιν· οὕτως οὖν κἀνταῦθα προσίατιν· ὥντο γὰρ αὐτίκα μετὰ τὴν ἀναστασιν αὐτὸν θαυματοῦναι τῶν Ἰουδαίων, κατὰ τὰς γραφὰς, πάντως αἰσθητὴν κοσόντες τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· ἢ καὶ περὶ τῆς μελλούσης ἐρώτησαν· πρὸ μὲν οὖν τῆς ἀναστασεως ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὥρας οὐδεὶς εἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐπιστομίζον διὰ τοῦτο, ὥστε μηδὲ ζητῆσαι μαθεῖν, ἵπὲρ ἐκείνου οὐκ ἴσασιν· μετὰ δὲ τὴν ἀναστασιν ἐπειδὴ περιεργότερους εἶδε γενόμενους, μειζότεως ἐπιστομίζει· τότε μὲν γὰρ καὶ τεκμήρια εἶρηκε πολλά, καὶ τὰ συμπετέμενα ἐμέτρε· τὴν δὲ ἐπειδὴ πάλιν προσέρχονται καὶ ἐρωτῶσιν, ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς ὡς ἐρωτῶσιν οὐκ ἀναγκαῖα· ” οὐκέτι γὰρ ἔπρεπε σαφ., κινῶς αὐτὸν ἀπεκρίνεσθαι, ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ λοιπὸν θεί., ὡς διδάξαι, ὅτι οὐχ ὁμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς (1) ”, εἶτα ἵνα μὴ λεγῶσιν ὅτι ἠτορήμεθα, διεκτυσθήμεν, οὐδὲ τούτου ἄξιοι ἐσμεν, εἰπὼν, οὐς ὁ πατὴρ ἔδωκε ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ τοῦτεστιν ὡν τὴν γινῶσιν, ὡν τὴν ἐλευτην ἐκείνος ἐχει, ἐκείνους οἶδε· καὶ γὰρ σφοδρὰ ἐμείλλεν αὐτῷ τοῦ τιμᾶν αὐτούς, καὶ μηδὲ ἀποκρυπτεσθαι διὰ τοῦτο τῷ πατρὶ τὴν γινῶσιν ἀνατίθηναι καὶ μὴ εἶναι τὰ πολλὰ μείζονα ἡμᾶδον ἢ τινὰ ταῦτα, ὅτι υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἐστὶ ἀνάστασις ἔσται· ἐστὶ ἀνελθὼν ἐκαθίστην ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς· τί τούτου εἰρηνοδοτήσον, ὅτι τὰρξ ἀνω καθύπαι καὶ προσκυνοῖται ὑπὸ τῶν ἁγέλων; ἡμα-

(1) Haec sunt Athanasii, ut demonstrat catena graeca Crameri anglicana. Quamobrem vere dictum fuit initio, Nicetam excerpisse praecipue quidem ex Chrysostomo, sed tamen ex aliis quoque patribus.

Θον ὅσα ἐν τῇ κρίσει μέλλει γίνεσθαι· ὅτι ἤξει· ὅτι Ἰουδαῖοι ἔξω βάλλονται, οἱ δὲ ἐξ ἔθνων εἰσέρχονται· τίνα οὖν χάριν οὐχὶ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἀποκαλύπτει; περιττὴ ἐτύγχανεν ἡ ἐρώτησις, καὶ συμφερόντως παρεσιώπησε· κηρύττειν αὐτοὺς ἀπέστειλε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐ τὴν ποσότητα τῶν χρόνων κατασημαίνειν· ὥσπερ δὲ ἀνωτέρω βαπτισθήσεσθε εἶπεν οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας, καὶ οὐκ ἐδήλωσε φανερώς, βουλόμενος αὐτοὺς ἀγρυπνεῖν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦτο εἶπε· καὶ οὐκ ἀγνοῶν αὐτὸς τῶν χρόνων τὸ συμπέρασμα, τὴν εἰδήσιν παρέπεμψε τῷ πατρί· εἰ γὰρ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦτο κεῖται τοῦ πατρὸς, μία δὲ ἐξουσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, πῶς οὐκ οἶδε καὶ ὁ υἱός; ὅτι δὲ μία ἐξουσία ἀμφοῖν, ἄκουσον· ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ· εἰ ἔνθα ἐργάσασθαι δεῖ, μετὰ τῆς αὐτῆς αὐτῷ πράττει ἐξουσίας· ἔνθα εἰδέναι χρὴ οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς αὐτῷ οἶδεν ἐξουσίας· καὶ μὴν τοῦ μαθεῖν τὴν ἡμέραν, πολλῶ μείζον τὸ νεκροὺς ἐγείρειν· εἰ τὸ μείζον μετ' ἐξουσίας, πολλῶ μᾶλλον τὸ ἕτερον· ὥσπερ οὖν ὅταν ἴδωμεν παιδίον ἀνακλαιόμενον συνεχῶς, καὶ βουλόμενόν τι λαβεῖν παρ' ἡμῶν οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῷ, κρύφαντες τὸ ζητούμενον, γυμνὰς αὐτῷ τὰς χεῖρας δείκνυμεν λέγοντες, ἰδοὺ οὐκ ἔχομεν, οὕτω καὶ αὐτὸς τοῖς ἀποστόλοις πεποιήκεν· ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνο τὸ παιδίον καὶ δεικνύντων ἡμῶν ἐπίκειται κλαίειν, εἰδὼς ὅτι ἐξηπάτηται, εἶτα ἀφέντες ἄπιμεν λέγοντες, καλεῖ με ὁ δεῖνα, καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ ζητουμένου διδόμεν, βουλόμενοι ἀπαγαγεῖν τῆς προαιρέσεως, καὶ θαυμάζομεν τοῦτο ἀντ' ἐνείνου· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἐζήτουν ἐκεῖνοι λαβεῖν· ἔφη μὴ ἔχειν· καὶ πρῶτον ἐφόβησεν· εἶτα νῦν πάλιν ἐζήτουν αὐτὸ λαβεῖν· ἔφη μὴ ἔχειν· οὐκ ἐφόβησε νῦν, ἀλλὰ μετὰ τὸ δεῖξαι τοῦτο πεποίηκε· καὶ λέγει εὐπροσώπως τὴν ἀφορμὴν, ὅτι ὁ πατὴρ ἔδειξε ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· τί οὖν; σὺ οὐκ οἶδας τὰ τοῦ πατρὸς φησιν; ἀλλ' αὐτὸν γινώσκεις, τὰ δὲ αὐτοῦ οὐκέτι; αὐτὸς εἶπας, οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα πάντα ἐρωτᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, σὺ δὲ τοῦτο οὐκ οἶδας; ἀλλ' ἐφοβήθησαν ἐρωτῆσαι πάλιν, ἵνα μὴ ἀκούσωσι, καὶ ὑμεῖς ἀσύνητοι ἐστέ; πολλῶ γὰρ μᾶλλον ἐφοβοῦντο αὐτὸν νῦν ἢ πρότερον· ταῦτα εἰπὼν, ἵνα μὴ δοκῶσιν ὑβρισθῆναι, καὶ πρόφασιν εἶναι ταῦτα, ἄκουσον τί φησιν· εὐθέως αὐτοῖς δίδωσιν ἐφ' ᾧ ἔχρησαν· ἐπήγαγε γάρ· ἀλλὰ λήψεσθε δύνάμιν etc. A. M.

LEONIS ALLATII

DIATRIBA II.

DE PHILO NIBUS.

Nomen unicuique personae datum est, ut eo tamquam proprio, certoque vocabulo appellata, ab aliis seiungi discernique possit. Id est secunda eius figura formae, qua diversam ab aliis sine ulla fallacia deprehendimus. Sint licet plures homines animo et moribus similes, nullo ordine, nullo numero interstincti, solo nomine, quemadmodum et figura, tamquam nota quadam dignosces: ἐν εἴκοσι πᾶσι μάθης νῖν. Si nomen de medio tollas, idem quod si figuram tolleres eveniet, tamquam plures soni in unum confusi coalescent: ignem igne commixtum, et aquam aqua, nusquam descripte electeve diiudicabis. Quod saepius usu venisse experimento didicimus, pessimaque antiquitatis iactura accidisse dolemus, tempus vorax, aetates non tantum ceterarum rerum, sed etiam nominum edaces. Transiere una cum ipso tempore auctores non contemnendi, obiere cum aetatibus ipsis illustrium virorum nomina, quae si revocare velles, idem esset ac rerum ipsarum seriem retroactam denuo invisere, et recognoscere. Sed quod semper in humani generis perniciem nimis incumbit, deletis hominibus, operibusque oblitteratis, nominibus etiam ipsis mortem tempus invenit. Quippe nominum penuria, sive in semet amore, at nimium sibi pernicioso, idem pluribus personis nomen imponit: posterior aetas subdividere nescia, omnia confundit, nec unde personas distinguere possimus habemus. Quare scimus plures fuisse personas, eodem nomine vocitatas; sed quaenam illae fuerint, quid unaquaeque egerit, quid scripserit, non habemus, sed perpetuis tenebris ignorantiae circumagimur et nutamus. Nihilo in hoc ceteris feliciores Philones: nam plurimos fuisse post hominum memoriam, qui rebus optime gestis, scriptisque sui posteris memoriam reliquerunt, quorum nomina curiosis obvia esse possunt, multoque plures quorum ne nomini quidem tempus pepercit, certo certius est. De primis, quod sedula lectione collegimus tibi, lector optime, benigne impertimur. Recensentur inter Philones, qui nihil scripsere, quod historia tradat, propter tamen rei alicuius bene gestae dignitatem, vel male ignominiam memorabiles.

I. Qui ex Proserpina filia, quam in balneis compresserat, sustulisse creditur Mercurium: quem cum vellet exponere, consulto mathematico, hoc accepit responsum, puerum futurum maximum rerum divinarum interpretem, obtenturumque inter homines magnam auctoritatem et potentiam: idque illi ex astris promitti eventu certissimo. Quo nomine Philo servatum diligenter educavit, curavitque bonis litteris et liberalibus disciplinis instrui. Illic autem Mercurius, alter a Iovis Maiaequae filio, Hermes ille fuit qui Trismegistus appellatur. Ex Palaephati libro II. refert Carolus Stephanus in lexico historico poetico, et Iacobus Boissardus de divinat. et mag. et praestig. in Mercurio Trismegisto.

II. Corcyraeus Glauci filius pugil, bis victor, cuius statua Olympiis erecta prope currum Gelonis, Glauciae aeginetae opus, cum inscriptione Simonidis Leoprepis filii.

Pausan. Eliac. lib. II. (ed. Xylandri p. 361.) Παρὰ δὲ τοῦ Γέλωνος τὸ ἄρμα ἀνάκειται Φίλων, τέχνη τοῦ αἰγινήτου Γλαυκίου· τούτῳ τῷ Φίλῳ Σιμωνίδης ὁ Λεωπρέπους ἐλεγείῳ δεξιότατον ἐποίησεν.

Πατρὶς μὲν Κορκύρα, Φίλων δ' ὄνομ', εἰμὶ δὲ Γλαύκου

Υἱὸς, καὶ νίκη πύξ δὺ' ὀλυμπιάδας.

III. Corcyraeus alter puer in cursu victor, cuius item statua erat ibidem prope Menepoleum apolloniatem, et Hieronymum andrium. Pausan. ibid. Κεῖνται δὲ καὶ ἐν παισὶν εἰληφότες δρόμου νίκας Μενεπτόλεμος ἐξ Ἀπολλωνίας τῆς ἐν τῷ Ἰωνίῳ, καὶ κερκυραῖος Φίλων· ἐπὶ δὲ αὐτοῖς Ἰερώνυμος ἄνδριος. An idem cum superiore? haereo.

IV. Cnossius bellica experientia celebris inter Ptolemaei Philopatoris duces, mille Neocretarum praefectus, tunc cum ipse Philopator et Antiochus magnus de Coele-syriae imperio ad arma conversi pugna ad Raphiam insigni decertarunt, Ptolemaeo discedente victore. Polybius hist. lib. V. (ed. Gronov. T. I. p. 570.) οὐδενὸς δὲ ἦτον ἔσπευδε περὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ταῖσσι τοῖς, Κνωπίας ἀλωρίτης, ἔχων τοὺς μὲν πάντας Κρητὰς εἰς τρισχιλίους, αὐτῶν δὲ τούτων χιλίους Νεοκρητὰς, ἐφ' ὧν ἐπετάχει Φίλωνα τὸν κνώσιον.

V. Aenian graecarum copiarum ductor. Graeci quippe ad extremos regni fines in superioribus satrapiis reiecti, extincto Alexandro magno, desiderio victus morum-que graecorum, a Perdicca defecere, et coniunctis animis hunc Philonem ducem elegerunt, qui postea cum Pythone Perdiccae duce pugna inita, licet multitudine copiarum virorumque virtutis eximiae expertorumque fretus, certamen non detrectasset, proditione Lipodori victus est a Pythone, necatusque una cum aliis Graecis a Macedonibus, qui posthabita iuris iurandi religione, fidem datam violarunt. Diod. sic. bibl. lib. XVIII. 7.

VI. Chalcidensis, quem in foedere cum Romanis dedere, ex decem legatorum sententia promiserat Antiochus in excerpt. de legat. ex Polybio (T. II. p. 1136.) Σὺν δὲ τούτοις Ἀννίβαν ἐκδοῦναι τὸν καρχιδόνιον, καὶ Θόαντα τὸν αἰτωλὸν, καὶ Μνασίλοχον ἀκαρνανά, καὶ Φίλωνα καὶ Εὐβουλίδην τοὺς χαλκιδέας. Et Livius lib. XXXVIII. 38. *De Hannibale poeno, et aetolo Thoante, et Mnasilocho acarnane, et chalcidensibus Eubulide ac Philone dedendis, in hoc quoque foedere adscriptum est.*

VII. Thebanus una cum aliis a suis civibus ad Philippum legatus missus, cum Demosthene aliisque ab Atheniensibus, animo grandi, moribus integer, donis corrumpi nescius, patriae commodis sua postponens. Illius elegantissimam itemque magnanimam ad Philippum adlocutionem Demosthenes oratione περὶ παραπρεσβείας exposuit, ut legati optimique civis exemplar esse posset; quod utique καλὸν καὶ σεμνὸν εἰς ἀρετῆς λόγον καὶ δόξης. Huius Philonis virtutem egregiam, et praecipue ἀδωροδοκίαν admiratus est ipse Macedonum rex Philippus, et quasi suae gloriae nescio quid detrahentem apud Plutarchum in apophtheg. in Philippo. Πρὸς Φίλωνα δὲ τὸν Θεβαῖον εὐεργέτην αὐτοῦ γενόμενον, καὶ ξένον ὀπηνίκα διήγεν ἐν Θήβαις ὁμηρεύων, ὕστερον δὲ μηδεμίαν παρ' αὐτοῦ δωρεὰν προσδεχόμενον, μή με εἴπε ἀφαιροῦ τὸ ἀνίκητον εὐεργεσίας καὶ χάριτος ἡττώμενον.

VIII. Unus e successoribus Alexandri magni, si Cedreno credimus. Scribit namque (ed. paris. T. I. p. 155.) Μετὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν εἰς πολλὰς ἀρχὰς ἡ βασιλεία αὐτοῦ διηρέθη· καὶ Περδίκκας μὲν τὴν τῆς Μακεδονίας ἐκλή-

ρώσαίῳ βασιλείαν, Ἰππολεμαῖος δὲ ὁ Λάβου, Αἰγυπτίου καὶ Ἀλεξανδρείας. Σέλευκος ὁ καὶ Νικάνωρ, διὰ τὸ ἀναβῆναι εἰς Βαβυλῶνα, καὶ κρατῆσαι βαρβάρων, Συρίας καὶ Βαβυλῶνος. Ἀντίγονος, τῆς πρὸς τῷ Ταύρῳ Κιλικίας. Φίλων. Μηδείας. Πύδων, Φρυγίας καὶ Λυδίας. Μελέαγρος, Παφλαγονίας etc. In Philonis nomine errorem non esse, antiqua exemplaria, in quibus Φίλων scribitur, manifestum faciunt; et Iustinilib. XIII. 4. testimonio comprobatur: *confinem huic provinciae Syriam Laumedon mitylenaeus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios, accipiunt*. Ubi licet in enumeratione provinciarum auctores dissentiant, certum tamen est inter Alexandri successores Philonem hunc, quisquis ille fuerit, fuisse.

IX. Coelaeus; is post tyrannos a Thrasybulo in ordinem coactos, legemque latam de oblivione iniuriarum quae superioribus temporibus ultro citroque factae essent, delatus falsae legationis, cum se ipsum defendere non posset, hac una lege et foedere, nullo iudicio de eo facto, dimissus est. Isocrates in exceptione adversus Callimachum (ed. Basil. 1594. T. II. p. 896.) Νῦν δὲ οὐ μόνον ἐν τῇ θέσει τῶν νόμων ἐπεδείξασθε περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὰς συνθήκας, ἀλλὰ καὶ Φίλωνα τὸν ἐκ Κοίλης ἐνδειχθέντα παραπρεσβεύεσθαι, καὶ περὶ μὲν τοῦ πράγματος οὐδὲν ἔχοντα ἀπολογήσασθαι, τὰς δὲ συνθήκας παρεχόμενον, ἔδοξεν ὑμῖν ἀφεῖναι, καὶ μηδὲ κρίσιν περὶ αὐτοῦ ποιήσασθαι. Eodem tempore Lysias orator orationem habuit contra Philonem, ne scilicet admitteretur ad magistratum, eius pessimis moribus acriter exagitatis, quod privata commodis publicis praetulerit, quod in maximis calamitatibus rempublicam deseruerit, quod quaestus causa iura divina atque humana violaturus esset, adeo ut ne mater quidem illi fidem in maxime necessariis praestiterit. Utrum idem cum Coelaeo, an diversus sit, dicent alii praestantiora nacti veterum monumenta.

X. Atheniensis, Aeschinis oratoris affinis, Philodemi filius, frater Epicratis, uxorisque Aeschinis. Hunc acerrime defendit a calumniis Demosthenis Aeschines ipse oratione περὶ παραπρεσβείας, in quem invehitur tamquam adversus benefactores ingratus, mendaciorumque conflandorum callidissimum artificem.

XI. Philo, a quo pagus quidam aegyptius nomen sumpsit. Strabo lib. XVII. (ed. Amst. p. 805.) Ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς διώρυγος τῆς ἐκδιδούσης εἰς τὴν Ἐρυθρὰν, ἀπὸ κόμης ἀρχεται Φακκούσης, ἣ συνεχὴς ἐστὶ καὶ ἡ Φίλωνος κόμη. Fuit et alius Philonis vicus in Libya, et alius in Pentapoli, ut refert Ptolemaeus geograph. lib. IV. cap. 4. et 5. Utrum ab eodem Philone, an ab alio nomen acceperint, sicut et quis fuerit aegyptii pagi auctor, prorsus ignoro.

XII. Philo, uxoris pudicitia amore cateque dicto celebratus, cui prae omni auro gemmeoque ornamento mariti virtus fuit. Stobaeus in praeceptis nuptialibus: ἡ Φίλωνος γυνὴ ἐρωτηθεῖσα. διὰ τί μόνη τῶν ἄλλων ἐν συνόδῳ οὐ φορεῖ χρυσοῦν κόσμον, ἔφη ὅτι αὐτάρκης κόσμος μοι ἐστὶν ἢ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετή. Ex Stobaeo habuit Antonius monachus in Melissa; ex utroque Ludovicus Vives de femina christiana lib. II. cap. de ornamentis: *Philonis, sapientiae sectatoris, uxor cum sine aurea corona processisset in publicum, et aliae gestarent, rogata cur non et ipsa ferret; uxori, respondit, satis ornatûs esse viri virtutem et laudes*.

XIII. Philo, a quo natum adagium: ὑπῆρξε καὶ Φίλῳνι οὐκέτι συκίνη βακτήρια: cuius qui meminere, praeter Alciphronem (lib. I. epist. 39.) Megarae ad Bacchidem, novi neminem. Nec diversa illius est sententia ab altera illa: ἐγένετο καὶ Μάγδρωνι συκίνη ναῦς, quam exponit Erasmus in adagiis: *omne vile ac contem-*

nendum, ficulnum dici apud Graecos in usu est. Quare qui rei futili nulliusque momenti nec solidae innixus, quasi ad immensas opes evectus, alios insolentius contemnit, ficulno fulcro inniti dicitur, quod ex ipsis Alciphronis verbis colligitur. Nam cum Bacchis a Glycera ceterisque mulieribus usurariis advocata ut in convivio ac lasciviis adesset, delicias oblatas parvipendens, amasio suo solo veluti thesauro contenta, cetera fastidiebat, noluisse adesse, Megara illius propositum deridet, et quam inaniter propter suos amores insolesceret, elegantibus verbis exponit. Σοὶ μόνῃ ἐραστῆς γέγονεν, ὃν φιλεῖς οὕτως ὥστε τὸ μηδὲ ἀκριβῶς αὐτοῦ διαζευχθῆναι δύνασθαι τῆς ἀηδίας· δέσποινα Ἀφροδίτῃ κληθεῖσα ὑπὸ Γλυκέρας εἰς τοσοῦτον χρόνον ἀπὸ τῶν Διονυσίων γὰρ ὑμῖν ἀπήγειλεν· οὐχ ἥκεις, εἰ μὴ δι' ἐκείνην, οὐδὲ τὰς φίλας ἰδεῖν γυναῖκας ἀνεχομένη· σῶφρων γέγονας σὺ, καὶ φιλεῖς τὸν ἐραστὴν· μακαρία τῆς εὐφημίας· ἡμεῖς δὲ καὶ πόρνοι καὶ ἀκόλαστοι ὑπῆρξε καὶ Φίλωνι συκίνη βακτηρία· ὀργίζομαι γὰρ νῦν τὴν μεγάλην θεόν. Summa sermonis est. *Magna scilicet res tibi contigit, nimis fortunata es, ac prodige deliciarum. Semper ante hos tuos novos amores miserrima, tandem baculo, quo sustentari valeas nacta es. At quantum accessit ad fortunas tuas, adverte animum: Philo baculus ficulnus est. Si ficulnis superbis etc.* Apparet Philonem hunc horrido semper vitam in pannis atque inopia pane oblectasse, ex eaque mendicitate numquam emersisse.

XIV. Philo pater Callippiani. Vetus inscriptio in ruinis Licti civitatis Cretae.

ΚΛΩΝΑΚΑ ΣΩΤΗΡΟΜΕΜΗΤΩ ΓΥΝΑΙΚΙ ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ.

ΚΑΛΛΙΠΠΙΑΝΟΣ ΦΙΛΩΝΙ ΤΩ ΠΑΤΡΙ ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ.

Putant legendum Κλωνακᾶς Σωτείρα ἀμέμπτη.

XV. Philo M. Caelii libertus, quem una cum Diogene graeco Ciceroni commendat ipse Caelius lib. VIII. 8. *Libertum Philonem isthuc misi, et Diogenem graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. Eos tibi, et rem, de qua misi, velim curae habeas. Nam quam vehementer ad me pertineant, in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.*

XVI. Item libertus Sex. Pompeii. Cicero ad Atticum lib. XVI. epist. 4. *Libo intervenit. Is Philonem Pompeii libertum, et Hilarum suum, venisse a Sexto cum litteris ad consules, sive quo alio nomine sunt. Fuit sículus tyndaritanus ex servitute ad civitatem romanam a Cn. Pompeio perductus, ideoque nomen bene meriti patroni, ut tum fieri solebat, sumpsit, Cicero lib. IV. 22. in Verrem. Cn. Pompeius est Philo, qui fuit tyndaritanus. Is coenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant; ille civis romanus quod erat, impunius id se facturum putavit: apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere. Sed tamen, quod antea de istius abstinencia dixeram, sigillis avulsis, reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit.* Vide quae adnotarunt in hunc locum Paulus Manutius, Iohannes Beatus Helius, et Hadrianus Turnebus adversar. lib. VIII. cap. 10.

XVII. Servus Germanici. Inscriptio vetus in domo Lucii Muratae.

FAVSTVS PISTOR TI. GERMANICI SER. PHILO ET MENOPHILVS CONSERVI MERENTI P

XVIII. Phricodemi tyranni filius, a Crithonis oianthii filia Themistone per vim ac parentum cladem in matrimonium summo scelere abrepta, dormiens in thalamo trucidatus, ut ne vox quidem occisi audita sit. Verba sunt Polyaeni, qui id narrat

lib. VIII. 46; et libentius hic exscribo, ut deploratum locum ope manuscripti codicis restitutum philopolyaenis indicem. Illius ergo narrationis principium ita legi debet. Θεμιστώ Κρίθωνος οἰανθίου θυγάτηρ ταύτης ἦρα Φρικοδήμου τοῦ τυράννου παῖς Φίλων· τύραννος ἐξήτει πρὸς γάμον τὴν κόρην· ὁ πατὴρ ἀντέλεγεν· ὁ τύραννος τοὺς υἱοὺς τοῦ Κρίθωνος ἀποσπάσας ἐν ὧν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς παρέβαλε θυρίοις πεινῶσι, τὴν δὲ κόρην ἀποσπάσας ἐπετέλει πρὸς γάμον. Θεμιστῶ διὰ τὴν ἀτάκην ὑποκρινάμενη ξίφος εἰσεκόμισεν etc. Tanti sceleris poenas, et violatae religionis supplicia narrat idemmet Polyaeus ibidem.

XIX. Agathoclis syracusani tyranni affinis, sive servus sive adulator, qui in tumultu alexandrino adversus Agathoclem, dum plenus crapulae Agathoclis partes tueretur, ab hostibus, admotis mucronibus, configitur. In excerptis ex Polybio hist. XV. (ed. Gronov. T. II. p. 997.) Καὶ παραλαβὼν Ἀγαθοκλῆς τοὺς συγγενεῖς πάντας, πλὴν Φίλωνος, ἤκε πρὸς τὸν βασιλέα. Et p. 1001: τῶν γὰρ Ἀγαθοκλέους ὑπηρετῶν καὶ κολάκων τὶς ὄνομα Φίλων, ἐξῆλθε κραιπαλῶν εἰς τὸ στάδιον· οὗτος θεωρῶν τὴν ὄρμην τῶν ὄχλων, εἶπε πρὸς τοὺς παρεστῶτας, ὅτι πάλιν αὐτοῖς καθάπερ καὶ πρῶην, ἐὰν Ἀγαθοκλῆς ἐξέλθῃ, μεταμελήσει· τῶν δ' ἀκουσάντων, οἱ μὲν ἐπελοιδόρουν αὐτὸν, οἱ δὲ προώδουν· ἐπιβαλλομένου δ' ἀμύνεσθαι, ταχέως οἱ μὲν τὴν χλαμύδα περιέρρηξαν, οἱ δὲ τὰς λόγχας προσερείσαντες ἐξεκέντησαν· ἅμα δὲ τῷ τοῦτον εἰς τὸ μέσον ἐλκυθῆναι μετ' ὕβρεως ἔτι σπαίροντα, καὶ γεύσασθαι τὰ πλῆδη φόνου, πάντες ἐκαρὰδοκουν τὴν τῶν ἄλλων παρουσίαν. Et Athenaeus lib. VI. (ed. Casaub. T. I. p. 251.) diphosophist. ex Polybii libro decimo quarto refert, qui hodie decimus quintus inscribitur, fortasse μνημονικῶ ἀμαρτήματι· ἐν δὲ τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, Ἀγαθοκλέους τοῦ Οἰνάνθους υἱοῦ, ἐταίρου δὲ τοῦ Φιλοπάτορος βασιλέως Φίλωνα. Quae ita vertit Dalecampius. Idem libro XIV. scribit Agathoclis filio assentatorem fuisse Oenam regi Philopatori Philonem inter amicos adscriptum. Nihil minus. Quis iste filius in historia? Quis Oenas, qui regi Philopatori amicus? Auctoris haec est sententia. Idem libro decimo quarto scribit Agathocli Oenanthem filio, sodali vero Philopatoris regis, Philonem fuisse scilicet adulatorem Agathoclis, non Philopatoris. Porro Oenanthem matrem fuisse Agathoclis, ex historia certum est. Nec abnuat Polybius eodem loco.

XX. Adulatori Philoni Gnatona miserum addam, convivium aliorum aucupantem, et quotiescumque non vocaretur, ieiunantem Philonem, in quem non illepide lusit Martialis epigram. lib. V. 47.

Nunquam se coenasse domi Philo iurat: et hoc est;

Non coenat, quoties nemo vocavit eum.

XXI. In civitate sumus romana. Ne egrediamur, ni prius ex ea quoque Philones in medium afferamus. Aequae namque bene cedet, si utramque civitatem a Philonibus decoratam ostendemus. Sit ergo P. Curiatius Philo cum M. Genucio Augurino consul anno V.C. CCCX. Horum annus tribunicis contentionibus turbulentus fuit, creatique sunt tum primum tribuni mil. consulari potestate, habente comitia C. Curtio. Livius lib. IV. principio. Scio Onuphrium, et Sigonium adnotasse ex auctoritate Varronis et sicularum fastorum, mendose in Livio legi Curiatius pro Curtio. Sed in tanta varietate consulum huius anni, quis verum divinabit? Certe in illis recensendis diversi sunt Dionysius, Diodorus, Cassiodorus, et alii.

XXII. Q. Publius Q. F. Q. N. Philo anno V.C. CCCXV. consul cum T. Aemi-

lio Mamercino. Memoratur a Livio, Cassiodoro, chronico alexandrino, fastis siculis, ut quidam legerunt; hodie excusi habent *Μαμερτίνου, καὶ Σίλωνος*. De Latinis domitis triumphavit. Tres leges plebi gratissimas, nobilitati adversas, tulit. I. Plebiscita omnes Quirites teneant. II. Legum, quae centuriatis comitiis feruntur ante initum suffragium patres auctores fiant. III. Alter ex plebe consul creetur. Decretus illi etiam triumphus, domitis obsidione Palaepolitanis. Et anno CCCCXXVII. Livius et Cassiodorus L. Cornelium Lentulum, et Q. Publilium Philonem commemorant. Alii id idem fastos siculos affirmare autumant. Et anno CCCCXXXIV. eundem cum L. Papirio Cursore consulem produnt, sicut et anno CCCCXXXIX. legitur apud Cassiodorum, et in tabulis capitolinis, et in libro Cuspiniani. Ita ut Publilium hunc Philonem quarto consulem fuisse, ex superioribus consulatibus certum sit. De quarto consulatu fasti siculi ne verbum quidem, sicut nec chronicon alexandrinum; habent quippe *Κούρσωρος τὸ δ' καὶ Δανάτου τὸ β'*. In secundo et tertio consulatu ambo, ut in editis legitur, *Σίλωνος* non *Φίλωνος*, etsi a nonnullis scribatur *Φίλωνος* haberi. Toties repetitus consulatus maximam hominis inter Romanos excellentiam arguit. Livius lib. IX. 7. *Is consules creavit Q. Publilium Philonem, et L. Papirium Cursorem iterum, haud dubio consensu civitatis, quod nulli ea tempestate duces clariores essent. Quo creati sunt die, eo (sic enim placuerat patribus) magistratum inierunt, sollemnibusque senatus consultis perfectis, de pace caudina retulerunt.* Vide apud eundem ut Publius hic Philo Samnites hostes fuderit, maxima in acie castrisque cruenta caede patrata; populosque aliquot Apuliae aut vi subegerit, aut conditionibus in societatem acceperit. Tandemque inter eos principes Philonem numerat, quibuscum fuisset Alexandro magno bellandum (lib. IX. 17.) De hoc Philone notavit Sabellicus ennead. IV. lib. 4. duos illi novos honores contigisse, et quod ei consulatu defuncto imperium est prorogatum, et quod iam acto honore triumphavit, nulli Romanorum ad id tempus concessos. Liceat nunc cum illo exclamare: *o virtutis comes invidia, quae bonos insequeris plerumque, atque adeo insectaris!* Labes etenim haec et macula non unius, sed omnium saeculorum; virtuti invidia dignitatis ex virtute florem conatur infringere. *Publius etiam Philo*, scribit Livius lib. IX. 26. *multiplicatis summis honoribus, post res tot domi belloque gestas, ceterum invisus nobilitati, causam dixit absolutusque est.*

XXIII. L. Veturius L. F. Philo anno DXXXIV. consul cum C. Lutatio, ut Cassiodorus et Zonaras scribunt; cum Catulo, ut fasti siculi; cum Scaevola, ut liber Cuspiniani. Triennio post, qui fuit belli punici secundi annus secundus, dictator creatus est comitiorum causa. Censor cum P. Licinio Crasso in eodem honore decessit anno V.C. DXLIII. Livius lib. XXII. et XXVII.

XXIV. L. Veturius L. F. L. N. Philo aedilis cur. anno V.C. DXLIII. ut Iohannes Glandorpius colligit, praetor peregrinus, Galliam obtinuit, in qua provincia prorogatum illi imperium est. Legatus missus a M. Lucio, et C. Claudio coss. in urbem, patribus populoque partam de Hasdrubale victoriam nunciavit. Consul creatus a M. Lucio dictatore belli punici secundi anno XIII, contra Hannibalem in Brutiis rem gessit cum collega Q. Metello, cui post dictatori creato comitiorum gratia, ipse magister equitum fuit. Lectus est et flamen martialis. Postremo cum Scipione in Africam profectus est, a quo remissus domum, pugnatam cum Hannibale pugnam supremam. finemque tandem lugubri bello impositum, ingenti patrum laetitia exposuit; ex Livio. De illo Cassiodorus, fasti capitolini, fasti siculi, Cicero, Valerius, Plutarchus in Afri-

cano, Appianus in Ibericis. An idem cum L. Veturio Philone, quem anno DXXXIV. consulem edunt fasti siculi, et liber Cuspiniani? Philonis nomen subticent Cassiodorus et Zonaras; L. Veturii fasti siculi, et liber Cuspiniani.

XXV. L. Cessenius Philo accusavit Sextum Clodium, Pompeio III. cons., damnavitque. Ex Asconio Pediano Glandorpius in onomast. hist. rom.

XXVI. Philo thasius, cuius filia post largum e naribus fluxum sanguinis in Thasso, quia intempestivius caenavit, die septima mortua est. Hippocrat. de morb. popul. lib. I. sect. 2. καὶ οὐδεμίαν οἶδα ἀπολλυμένην ἥσι τούτων τι καλῶς γένοιτο· Φίλωνος γάρ τῇ θυγατρὶ ἐκ ῥινῶν λαῦρον ἐρρύη· ἐβδομαίη δὲ οὔσα ἐδείπνησεν ἀκαιροτέρως, καὶ ἀπέθανεν.

XXVII. Philo Aristotelis servus, quem in testamento liberum esse vult, apud Diogenem Laërtium lib. V. Τάχωνα δὲ ἐλεύθερον εἶναι, ὅταν ἡ παῖς ἐκδοθῇ, καὶ Φίλωνα, καὶ Ὀλύμπιον, καὶ τὸ παιδίον αὐτοῦ.

XXVIII. Pater Batonis aliptae. Batonis vero praeclara commendatio extat in collectaneis hist. ex olympiadum descriptione (ed. Scal. 1658. p. 313.) Βάτων Φίλωνος τῶν ἀλειφομένων προστατήσας, χρυσῷ στεφάνῳ ἐστεφανώθη καπετωλείοις ἐν Ῥώμῃ, λούστρῳ κή. Et in antiquo marmore, aliptarum consensu posito, his verbis: ἔδοξε τοῖς ἀλειφομένοις, ἐπειδὴ Βάτων Φίλωνος πρότερον μὲν ἐφ' ἔτη δύο προχειρισθεὶς γυμνασίαρχος προεστάτησεν ἐνδόξως, καὶ καταξίως αὐτοῦ τε καὶ τῆς τῶν ἀλειφομένων προαιρέσεως τοῦ γυμνασίου· ἀνθ' ὧν τὸ κοινὸν εὐδοκιμήσαντα ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ προειρημένα ἔτη δύο θαλλοῦ στεφάνῳ, καὶ τὴν περὶ τούτων ἀναγραφὴν etc. Et inferius: πᾶσαν προθυμίαν καὶ σπουδὴν ἐνδεικνύμενον αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ τόπου, στεφάνους τε χρυσοῦς περιτέθεικεν, καὶ γραπτῇ τετίμηκεν εἰκόνι, Βάτωνα Φίλωνος γυμνασιαρχήσαντα τὸ τρίτον etc. Florebat sub M. Aurelio Antonino, Ἐπικτήτου σύγχρονος. Ideoque locum Arriani in Epicteto lib. I. cap. 2. ubi legitur: ἀνὴρ δ' Ὀλυμπία κεκηρυγμένος, καὶ ἡγωνισμένος, ἐν τοιαύτῃ τινὶ χώρᾳ ἀνεστραμμένος οὐχὶ παρὰ τῷ Βάτῳ ἀλειφόμενος, corrigunt παρὰ τῷ Βάτῳ.

XXIX. Alter, Diophontis pentathlii victoris, pater. Simonides in epigram. lib. I. cap. 1. (ed. H. Stephani p. 2.)

Ἴσθμια καὶ Πυθοῖ Διοφῶν ὁ Φίλωνος ἐνίκα

Ἄλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.

XXX. Philo cuius lembum sive navigium irridet Antipater thessalus; navis etenim illa, licet Soterichos diceretur, omnibus tamen navigantibus erat exitio. Epigram. lib. II. cap. 41. (ed. H. Steph. p. 166.)

Εἶχε Φίλων λέμβον Σωτήριχον, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ

Σωθῆν' οὐδὲ Ζεὺς αὐτὸς ἴσως δύναται.

Οὐνομα γὰρ μόνον ἦν Σωτήριχος, οἱ δ' ἐπιβάντες

Ἐπλεον ἢ παρὰ γῆν, ἢ παρὰ Περσεφόνην.

XXXI. Philo item vespillo, qui cum efferret loculo mortuum, lapsus sub pondere occubuit. Antiphilus epigram. lib. III. cap. 11. (ed. H. Steph. p. 223.)

Νεκροδόκον κλιντῆρα Φίλων ὁ πρέσβυς αἰείρων

Ἐνδοθεν, ὄφρα λάβοι μισθὸν ἐφημέριον,

Σφάλματος ἐξ ὀλίγοιο πεσὼν θάνεν· ἦν γὰρ ἐτοιμός

Εἰς ἀτδην, ἐκάλει δ' ἡ πολιὴ πρόφασιν.

Ὁν δ' ἄλλοις ἐφόρει νεκροστόλον, αὐτὸς ἐφ' αὐτῷ
Ἀσκάντην ὁ γέρων ἀχθοφορῶν ἔλαθεν.

XXXII. Philo Ausonii burdegalensis procurator, cuius causam ipse Paulino committit, ut apud Hebromagum more habitandi ad commodum suum utatur, navique praebita frugis aliquantulum ad Lucaniacum advehat, quem cum ipse adamussim pinxerit, non dedignabimur et nos eius hic verba exscribere ex epistola XXII.

Philon meus qui villicatus praediis,
Ut ipse vult epitropos;
Nam gloriosum graeculus nomen putat
Quod sermo fucat doricus,
Suis querelis asserit nostras preces:
Quas ipse lentus prosequor.
Videbis istum, qualis astet comminus,
Imago fortunae suae.
Canus, comosus, hispidus, trux, attubus,
Terentianus Phormio,
Horrens capillis ut marinus asperis
Echinus, aut versus mei.
Hic saepe falsus messibus vegrandibus,
Nomen perosus villici,
Semente sera, sive multum praecoqua,
Et siderali inscitia,
Caelum lacesens, seque culpaе subtrahens,
Reos peregit caelites.
Non cultor instans, non arator gnaruris,
Promusque quam condus magis,
Terram infidelem nec feracem criminans,
Negotiari maluit etc.

XXXIII. Philo statuarius, cuius meminit Plinius lib. XXXIV. 19. *Periclymenus*. *Philon*, *Simenus*, *Timotheus* etc. Huius opus fuit Hephaestion, ut refert Tatianus in oratione contra Graecos cap. 34. διὰ τί τὴν Ἥφαιστίωνος οὐκ αἰδεῖσθε πορνείαν, καὶ εἰ πάνυ Φίλων αὐτὸν * ἐντέχνως ποιεῖ;

* cod. αὐτήν.

XXXIV. Legitur et apud Lucianum in dialogo Myrtii, Pamphili, et Doridis, Philo quidam alopecensis*. Et in Charidemo dialogo, sive de pulchritudine, si Luciani tamen ille dialogus est, Philo alius Diniae filius, qui primus inter convivas pulchritudinis laudes oratione habita exsecutus est; quemadmodum et apud Aristophanem in nubibus Philo auriga v. 25: Φίλων, ἀδικεῖς ἔλαυνε τὸν σαυτοῦ δρόμον. Et alius apud Menandrum in Hippocomo, ut nonnulli codices etiam manuscripti in Diogenis Laërtii Monimo lib. VI. 83. legunt: Μόνιμός τις ἦν ἄνθρωπος, ὃς Φίλων, σοφός. Qui cum incertum sit, an extiterint in rerum natura, an vero licentia omnia componendi dramatica efficti fuerint, non immerito eos ex hoc Philonum albo excludimus. Sicut et Philonem commentitium Thomae Aldobrandini, qui in vita Theophrasti apud Diogenem Laërtium Philonem nescio quem corrumpendo textum graecum inter theophrasteos discipulos numerat. Quippe Philion ille fuit alopecensis, non Philo. His igitur omissis, qui scriptis, quod ego sciam, nihil mandarunt, ad eos convertamus orationem, qui monumentis famam apud posteros consecuti sunt.

* ed. Reit. T. III.
p. 282, et mox
p. 620.

XXXV. Philo pythagoreus, Clementi lib. I. 15. et 21. stromat. senior, Iosepho contra Appionem lib. I. 23, et Eusebio de praeparat. evangelica lib. IX. 20. 24. Ὁ μὲν τοι φαληρεὺς Δημήτριος, καὶ Φίλων ὁ πρεσβύτερος, καὶ Εὐπόλεμος, οὐ πολὺ τῆς ἀληθείας διήμαρτον. Sozomenus hist. ecclesiasticae lib. I. cap. 12. Φίλων ὁ πυθαγόριος ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρόνοις ἰστορεῖ. Sed diversum hunc esse a Philone pythagoreo, cuius Clemens, Iosephus, ac Eusebius meminere, dicemus cum de Philone alexandrino verba faciemus. Hunc de regibus Iudaeorum, rebusque hierosolymitanis scripsisse, manifestum est. Iudaeorum namque gentem ceteris aliis multo antiquiorem fuisse demonstravit, ut ait Clemens lib. I. 15. stromat. Τούτων ἀπάντων πρεσβύτατον μακρῶ τὸ Ἰουδαῖον γένος, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφίαν ἔγγραφτον γενομένην προκατάρξαι τῆς παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφίας, διὰ πολλῶν ὁ πυθαγόριος ὑποδείκνυσι Φίλων· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ Ἀριστόβουλος ὁ περιπατητικὸς, καὶ ἄλλοι πλείους. Et: Φίλων δὲ καὶ αὐτὸς ἀνέγραψε τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων διαφώνως τῷ Δημήτρίῳ. Poterat enim nec immerito aliter quam Demetrius res iudaicas tradere, tamquam earum peritior, quasi ipsum Demetrium corrigendo. Illius carmina nonnulla ex primo, et decimo quarto libro de regibus hierosolymitanis recitat Eusebius ex Alexandro Polyhistore. Inter ea elegantissima haec sunt (lib. IX. 24.)

Τοῖσιν ἔδος μακαριστὸν ὅλης μέγας ἔκτισεν ἄκτωρ
 Ὑψιστος, καὶ πρόσθεν ἀφ' Ἀβραάμοιο, καὶ Ἰσάκ,
 Ἰακώβ εὐτέκνοιο τόκος Ἰωσήφ, ὃς ὀνειρῶν
 Θεσπιστῆς, σκηπτουῖχος ἐν Αἰγύπτῳ θρόνοισι,
 Δινεύσας λαθραῖα χρόνου πλημμύριδι μοίρης.

Hinc maxime fallitur Simlerus, qui putat a Clemente Philonem byblium designari, quippe qui iunior fuerit Iosepho. Et verisimile est Philonem seniore, cum de rebus hierosolymitanis pertractaret, egisse etiam de regibus Iudaeorum non inconveniente argumento. Fallitur item Georgius Hervastus in nova sua chronologia ad calculum astronomicum cap. 264, qui Philonem annianum cum Philone isto, de quo loquitur Clemens alexandrinus, et qui de regibus Iudaeorum scripsit, confundit.

An hic Philo senior auctor libri sacri Sapientiae? Dubium sane est pluribus de causis. Nonnulli sancti patres, alique non contemnendae auctoritatis, librum qui Sapientiae nomine inter sacrae scripturae volumina circumfertur, Salomoni dant, excerptasque ex eo sententias sub Salomonis nomine laudant. Alii aliis auctoribus tribuunt: eos ut hic recitem supervacaneum duco; passim ubique obvios, lector, adi. Hieronymus in praefatione ad libros Salomonis refert, a multis illius libri compositorem Philonem fuisse existimatum. Iohannes saresberiensis epist. 172. comiti Henrico. *Librum Sapientiae composuit Philo, diciturque pseudographus, non quia male scripserit, sed quia male inscripsit. Inscriptus enim est Sapientia Salomonis, cum a Salomone non sit editus. Sed propter stilum, quem induit et elegantiam morum, quam ei informat, dicitur Salomonis.* Hugo de S. Charo Cardinalis prolog. comment. in Sapient. *Quod attendens Philo, tractare volens de Sapientia, primo exhortatur ad amorem sapientiae dicens; diligite iustitiam etc. Fuit autem iste Philo iudaeus quidam Hebraeorum doctissimus, lingua graeca disertissimus, qui tempore apostolorum floruit, et imperatoris Caii cognomento Caligulae, ut dicit Hieronymus; qui librum istum composuit, qui Sapientia Salomonis inscribitur, et pseudopigraphus appellatur, id est falso inscriptus, quia non a Salomone, sed a Phi-*

lone scriptus est. Et inferius. *Et Hieronymus expresse dicit hunc librum non esse Salomonis, sed Philonis.* Et Dionysius cartusianus ibid. *Hunc Iudaei dicunt a Philone compositum. Sed quod aliqui patres hunc librum Salomoni attribuunt, potuit evenire quoniam auctor libri istius infra in persona loquitur Salomonis. Et item quia ex sententiis Salomonis creditur compilatus. Hinc Rabanus narrat: hunc librum asserit Hieronymus non a Salomone conscriptum, sed a Philone doctissimo et disertissimo Iudaeorum, quem pseudoëpigraphum nuncupat, quoniam nomen alienum sibi usurpat.* Neque auctor, quicumque fuit, convertit ex hebraeo, sed graeco stilo scripsit, graecam, ut ait Hieronymus, eloquentiam redolente.

Sed quinam hic Philo fuerit, maior apud auctores concertatio est. Supradicti, et praeter hos Abulensis in expositione prologi galeati ad libros reg. quaest. 28, et in libro hispanico de responsione ad quatuor quaestiones cap. 28, dicit Hieronymum in libro de viris illustribus, et Isidorum de ortu atque obitu patrum, de hoc libro et eius auctore Philone agere; cum tamen ibi de hoc ne verbum quidem proferant. Et ex haereticis Anabaptistae nonnulli, et Luterani, Philonem illum fuisse contendunt, qui vixit aetate apostolorum, virum doctissimum, et de quo proverbium illud satis celebre decantatur: ἡ Φίλων πλατωνίζει, ἡ Πλάτων φιλωνίζει: alexandrinum genere; et occasionem fuisse ei scribendi, ut populum suum hebraeum, pro quo legationem susceperat ad Caium, consolaretur colligendo ex Salomonis sententiis et aliis scripturis sacris, quae conferebant ad iniqui monarchae, ac iniquissimorum delatorum reprehensionem. Et inter alios Philippus Camerarius oper. subcisiv. cent. II. cap. 9. *Scribitur in libro Sapientiae Salomonis, cuius libri tamen auctorem faciunt Philonem iudaeum, hominem doctum, qui cum aliis legatis missus fuit ad Caium Caligulam, ut eius statua in templo hierosolymitano posita amoveretur. Inde eorum coniectura est, contra tyrannidem Romanorum eum librum scriptum esse.* Non placet hoc Sixto senensi, et multis aliis. Quippe liber post Christum scriptus, non inter veteris testamenti sed inter novi volumina collocandus foret. Nec futura, quod vates faciunt, sed praeterita ut fabulosi auctores, denunciaret; quod esset ridiculosissimum. Nec poterat fieri ut Philo, qui tam impense Hebraeos amabat, et quorum laudes, sicubi occasio se se offerebat, veluti bucinator mirifice extollit, tam acriter in eos inveheretur, eorumque impietatem, qua et ipse tenebatur, refelleret. Adde, et Dionysium areopagitam virum prudentissimum, et antiquitatis sacrae mire scientissimum, ex hoc tamquam libro pervetusto, nec tunc primum nato, testimonia sumpsisse: et Hieronymum, et Eusebium, qui eius librorum catalogum exquisitissime conquisiverunt, de hoc volumine nullam fecisse mentionem; eoque praecipue quod Philonis stilum minime sapiat. Ineptus omnino est Paulus Minerva lib. I. de neom. Salom. cap. 15., qui unum tantum vult esse Philonem, divo Petro σύγχρονον, nec praeter eum alium agnoscit. Et Christophorus Castrius ocaniensis in isagoge ad Sapientiam Salomonis scribit haec verba. *Illi si velint sacri libri auctorem facere byblium Philonem, hominem phoenicem, et a lege Dei extraneum, qui historiam Phoenicum Sanchoniathonis graece traduxit, ut meminere Iosephus lib. I. contra Apionem, et Eusebius lib. I. de praep. evang. cap. 9. et IV. 16., aut Philonem academicum Ciceronis praeceptorem, alius enim ante Christum nullus agnoscitur.* Non magis ad rem. Etenim ex hac nostra diatriba plures alios fuisse Philones ante Christum natum manifestum fit. Et Philo byblius, ut inferius dicemus, non ante sed post Christum natum floruit. Alii Philoni cuidam vetustiori, cuius meminit Iosephus

lib. I. 23. contra Apionem donant, qui vixerit ante Christum natum annis circiter CCXL. temporibus Oniae pontificis, sub Ptolemaeo Philadelpho. Hic Salomonis sententias vagas, et in schedis adhuc latitantes graeco expressas sermone publicas fecit. Ita videntur sentire inter alios Bellarminus controuv. tom. I. de verbo Dei lib. I. cap. 13. et libro de script. ecclesiasticis (ubi de Salomone); Becanus analog. vet. et novi testamenti cap. 1. n. 3; Driedus lib. I. de dogmatibus; Michaël Medina lib. VI. de recta in Deum fide cap. 12; Pamelius adnot. in librum Cypriani de mortalit. num. 43. Lorinus praefatione in Sapient. cap. 2. Genebrardus autem in chron. ante Christum natum anno CCLXIII. dubitat an hic Philo libri concinnator fuerit unus e septuaginta duobus interpretibus. *Philo, inquit, iudaeus, fortasse et ipse e septuaginta interpretibus, quem aliqui faciunt Sapientiae Salomonis concinnatorem; nam alter iunior vixit Caii imperatoris temporibus.* Quare Genebrardo falso imponunt Lorinus et Castrius, qui scripsere Genebrardum affirmare Philonem hunc fuisse unum e septuaginta interpretibus. Quippe ait hoc ex aliorum sententia, sicut etiam superius ex aliorum sententia Philonem fuisse Sapientiae auctorem. *Eodem tempore nomine Salomonis prodiisse videtur Sapientiae liber. Sed auctore anonymo et incerto, nisi quod nonnulli scriptorum veterum affirmarunt illum esse iudaei cuiusdam Philonis.* Et inferius. *Si quis contendat eius auctorem fuisse iudaeum Philonem, quod ex divo Hieronymo nonnulli scriptorum veterum hoc affirmarunt; non is erit Philo, qui tempore Caii, et Claudii Caesarum pro Iudaeis legationem obiit, sed alius.* Verum tamen est, in catalogo septuaginta interpretum, quem ex Aristeia habemus, nullum inter illos, qui Philo vocaretur, extitisse. Hadrianus Finus VI. flagel. cap. 13. contendit familiarem Salomonis fuisse, illiusque ab se creditas sententias litteris mandasse. Consalvus Cervantes comment. in lib. Sapientiae Salomonis isag. quaest. 1. multis rationibus impugnare nititur, et ante alia hanc quoque de Philone seniore opinionem.

Ego quidem in hac re nihil certum statuo, etsi omnino primam de Philone alexandrino sententiam semper damnavi. Potuit tamen esse inter tot Philones, qui Christi tempora praecesserunt, et unus quispiam licet ethnicus, et a lege Dei extraneus, ritibus tamen Iudaeorum addictus, tamquam qui inter eos longo temporis intervallo commoratus et instructus, non tantum de Iudaeorum historia, verum et de moribus illorum, et ex proprio, et ex aliorum penu multa conquisita fecerit publica. Quem verisimilius est fuisse Philonem, qui Iosepho senior est, et Clementi pythagoreus, et de Iudaeorum regibus aliter, atque Demetrius, conscripsit. Dictum probabilius reddit Clementis alexandrini auctoritas lib. II. 19. stromat. Αἱ γὰρ μέγλαι φύσεις, καὶ γυμναὶ παθῶν εὐστοχοῦσί πως περὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς φησὶν ὁ πυθαγόριος Φίλων, τὰ Μωϋσείως ἐξηγούμενος, εἴτε καὶ παρὰ τινων τότε λογίων ἀναδιδάχθεις, ἃ τε μαθήσεως ἀεὶ διψῶν. Ergo Philo hic pythagoreus novae disciplinae semper avidus, in scriptis mosaïcis, aliorum etiam doctrina, versatissimus, ideoque cum Iudaeis de veritate decertans ut disceret, potuit et sententias has Sapientiae inter illos hinc inde dispersas in unum colligere, graecoque quo pollebat idiomate posteris tradere. Ethnicum illum fuisse impedimento non est, quin liber iste sanctus sit, approbatusque ab ecclesia tamquam canonicus, quod vidimus in Symmachi, Theodotionis, et aliorum impiissimorum hominum sacrae scripturae versionibus: neque enim propterea ab ecclesia biblia damnata sunt. Sic fieri potuit, licet ethnicus fuerit Philo qui Sapientiam composuit, ut illae sententiae Salomonis a Spiritu sancto dictatae sanctaeque per se, propter collectoris vel metaphrastae impietatem, minime ab ecclesia abdicarentur, sed ut canonicae haberentur et colerentur.

De breviario temporum, quod Philonis nomine circumfertur, quid sentiam? Audi Iohannem Goropium in Croniis. *Utinam Philonis supputationem haberemus, quem dicit aliter, quam Demetrium, de regibus Iudaeorum scripsisse. Nam breviarium illud, quod eius nomine circumfertur, nihil spirat philonium; et si germanus eius partus esset, causam in eo reddidisset, ob quam a septuaginta interpretibus, qui tum in manibus erant Graecorum, recessisset; alioquin in maximam erroris opinionem apud omnes incursurus, quod a bibliis illis, quae sola Graeci legebant, discordaret maximo numerorum intervallo.* Audi item Dionysium Petavium de doctr. tempor. lib. IX. cap. 21. *Auctor libri de stirpe Iobi ac genealogia, in quo patientissimi patriarchae natalis fusissime disseritur, Hebraeos ait, et hos inter, antiquissimum Philonem, magis audiendos esse suis de rebus et historiis asserentes, quam peregrinos et nostros, praesertim cum subscriptor illis accedat Hieronymus. Itaque paene omnibus paginis speciosum illud Philonis nomen obtenditur. Atqui Philonem istum, nescio quem supposititium, cum annianis mercibus valere pridem docti homines iusserunt, quarum deliciae vix ad plebeium palatum faciunt. Nam quae portenta istis in quisquiliis? Quis sine stomacho Iobi filiorum nomina legat ab otioso nugatore conficta? Et: sane haec putida sunt neque digna, quae patronum hoc tam erudito saeculo reperiunt. Et tamen de stramentitio isto Philone dubitat scriptor ille an et unus ex LXX. interpretibus fuerit, et idem cum Philone illo iudaeo et alexandrino longe disertissimo, qui Caii tempore vixit, ut amplius CCC. annorum aetatem duxerit. Haec scilicet digna sunt, de quibus ambigat chronologus, quaeque temporum inter quaestiones locum habeant. Sed de breviiarii, sicut de biblicarum antiquitatum auctore (1), fusius iam egimus.*

XXXVI. Philo navigationis in Aethiopiam scriptor, Eratosthene antiquior. Strabo libro II. p. 130. *Τὸ μὲν οὖν κατὰ Μερὸν κλίμα, ὃ Ἰππαρχὸς φησὶ Φίλωνα τὸν συγγράψαντα τὸν εἰς Αἰθιοπίαν πλοῦν ἱστορεῖν, ὅτι πρὸ πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῆς θερινῆς τροπῆς κατὰ κορυφὴν γίνεται ὁ ἥλιος· λέγειν δὲ καὶ τοὺς λόγους τοῦ γνώμονος πρὸς τε τὰς τροπικὰς σκιάς, καὶ τὰς ἡμεμερινὰς αὐτόν τε Ἐρατοσθένη συμφωνεῖν ἔγγιστα τῷ Φίλωνι.* Antigonus carystius hunc eundem notat in collect. hist. mirabilis cap. 160, ubi cum ex Ctesia retulisset esse in Aethiopia fontem cuius aqua instar cinnabaris rubeat, et pota vecordes faciat, addit: *τοῦτο δ' ἱστορεῖ καὶ Φίλων ὃ τὰ αἰθιοπικὰ συγγραψάμενος.*

XXXVII. Philo Aristotelis familiaris, qui oratione scripta contra Sophoclis cuiusdam decretum, quo omnes philosophi ex Attica discedere iuebantur, invecus est. Pro Sophocle autem apologiam scripserat Demochares Demosthenis consobrinus. Athenaeus dipnosoph. lib. XIV. (ed. Cas. p. 610.) *Καὶ Σοφοκλῆς δὲ τις ψηφίσματι ἐξήλασε πάντας φιλοσόφους τῆς Ἀττικῆς, καὶ οὗ λόγον ἔγραψε Φίλων Ἀριστοτέλους Ἰνὼριμος ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ Σοφοκλέους Δημοχάρους πεποιηκότος τοῦ Δημοσθένους ἀνεψιοῦ.* Et lib. XI. p. 508. in fine: *ἔτι δὲ καὶ Δημοχάρης ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ ὑπὲρ Σοφοκλέους πρὸς Φίλωνα.* Ex Athenaeo sua transcripsit Coelius rhodiginus antiq. lect. lib. XXII. cap. 21. Philonis huius meminit Franciscus Patrius, discuss. peripat. tom. 1. lib. X. Hunc eundem esse puto Philonem atheniensem Pyrrhonis amicum, ex quo nonnulla refert de Pyrrhone Laërtius lib. IX. 67: *ἀλλὰ καὶ Φίλων ὁ ἀθηναῖος, γνώριμος αὐτοῦ γελωνῶς, ἔλεγεν ὡς ἐμέμνητο μάλιστα*

(1) Alter hic libellus non semel latine editus, extat latine item, in codice vat. 488, eiusque titulus in calce f. 129. scribitur sic. *Explicit historia Philonis ab initio mundi usque ad David regem.* A. M.

μὲν Δημοκρίτου, εἴτα δὲ Ὀμήρου, θαυμάζων αὐτὸν καὶ συνεχὲς λέγων. — Οἷή περ φύλλων Γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν. — Καὶ ὅτι, φησὶ, καὶ μυαῖαι καὶ ὀρνέοις εἵκαζε τοὺς ἀνθρώπους· προσφέρεσθαι δὲ καὶ ταῦτα — ἀλλὰ φίλος θάνει καὶ σύ· τί δὴ ὀλοφύρεαι αὐτως; — Κάτθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων. — Καὶ ὅσα συντείνει εἰς τὸ ἀβέβαιον καὶ κενόσπουδον ἅμα καὶ παιδαριῶδες τῶν ἀνθρώπων.

XXXVIII. Philo thebanus inter eos scriptores numeratur, qui commentum asserunt fuisse amazonem ad Alexandrum venisse. Ex Plutarcho in Alexandro cap. 46. Ἀριστόβουλος δὲ, καὶ Χάρης ὁ εἰσαγγελεὺς, καὶ Πτολεμαῖος, καὶ Ἀντικλείδης, καὶ Φίλων ὁ θηβαῖος, καὶ Φίλιππος ὁ εἰσαγγελεὺς· πρὸς δὲ τούτοις Ἐκαταῖος ὁ ἐρετριεὺς, καὶ Φίλιππος ὁ χαλκιδεὺς, καὶ Δοῦρις ὁ σάμιος, πλᾶσμα φασὶ γεγονέναι τοῦτο. An ad hunc referenda sunt, quae scribit Theodoretus sermone VII. graec. affect. (ed. Paris. T. IV. p. 589)? Καὶ Φίλων δὲ γε ὁ ἱστοριογράφος φησὶν, Ἀριστομένη τὸν μεσσήνιον τῷ ἰθωμήτῃ Διὶ τριακοσίους ἀποσφάζει.

XXXIX. Philo metapontinus αὐλητὴς καὶ ποιητὴς laudatus ab epitomatore Stephani de urbibus voc. Μεταπόντιον, ἀφ' οὗ Φίλων ὁ αὐλητὴς καὶ ποιητής. Fortasse huius Philonis est epigramma in anthologiae libro I. (ed. Steph. p. 21.) in se-nectutem, elegans illud quidem et sententiosum.

Αἱ πολιαὶ σὺν νῶ, γεραρώτεραι· αἱ γὰρ ἄτερ νοῦ
Μᾶλλον τῶν πολλῶν εἰσὶν ὄνειδος ἐτῶν.
Αἱ τρίχες ἦν σιγᾶς, εἰσὶ φρένες· ἦν δὲ λαλήσης,
Ὡς αἱ τῆς ἥβης, οὐ φρένες ἀλλὰ τρίχες.

Henricus Stephanus sic vertebat:

Sunt cani, cum mente decus: sine mente sed iidem
Annorum potius dedecus esse solent.
Cani, si taceas sunt mens. Libet esse loquacem
Ut iuvenem? haud mentem, sed vocitabo pilos.

XL. Philo, cuius ex Metallico narrat Athenaeus lib. VII. (ed. Cas. p. 322.) in rubro mari esse piscem salpae similem, quem stromateum vocant, toto corpore lineis distractis virgatum, auri colorem nonnihil aemulantibus: γίνεται δ' ὁμοιος ἰσχυθὺς (τῇ σάλπῃ) ἐν τῇ Ἰερυθρᾷ θαλάσῃ, ὁ προσαστορευόμενος στρωματεὺς, ῥάβδους ἔχων δι' ὅλου τοῦ σώματος τεταμέναις χρυσιζούσας, ὡς ἱστορεῖ Φίλων ἐν τῇ μεταλλικῇ.

XLI. Philo comicus, cuius scripta citari in Arati commentariis refert epitomator bibliothecae gesnerianae. Nescio an de eo Germanicus, qui in principio arateorum carminum dixit. *Sed Crates, ait, Iovem dictum coelum, invocatum vero merito quia in aëre et aethere sunt sidera, et Homerum dixisse Iovem in aliqua parte coelum. Et ipse Aratus, quod dicit Herodotus Iovem dictum aëra. Et Crates quidem eiusmodi est opinionis, testemque esse Philonem comicum dicit. Hoc autem constat et ipsum dicere.* Eiusdem puto esse, quae habet Etymologus: καὶ Φίλων δὲ μνημονεύει τοῦ πόρκου, θᾶττον πλέκειν κέλευε τῶν πόρκων πυκνοτέρους, nisi mendum irrepsit. Nam Hesychius, et Suidas Diphilo tribuunt: μνημονεύει δὲ καὶ Δίφιλος τοῦ πόρκου, θᾶττον πλέκειν κέλευε τῶν πόρκων πυκνοτέρους.

XLII. Philo dialecticus, ἐκ τοῦ πλειῖστα διαλέγεσθαι ita dictus. Laertius lib. IX. 69. in Pyrrhone. Ὁ δὲ Φίλων τὰ πλειῖστα διελέετο, ὅθεν καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ Τίμων.

*Η τὸν ἀπάνθρωπον καὶ ἀπόσχολον αὐτολαλητὸν,
Οὐκ ἐμπαζόμενον δόξης ἐρίδων τε Φίλωνα.

Cum hoc continue se exercebat Zeno cyticus. Idem Laërtius in Zenone lib. VII. 16. Ἐπιμελῶς δὲ καὶ πρὸς Φίλωνα τὸν διαλεκτικὸν διεκρίνετο, καὶ συνεσχόλαζεν αὐτῷ· ὅθεν καὶ θαυμασθῆναι ὑπὸ Ζήνωνος τοῦ νεωτέρου, οὐχ ἥττον Διοδώρου τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Eius Menexenum laudat Clemens alexandrinus lib. IV. 19. strom. Αἱ γὰρ Διοδώρου, τοῦ Κρόνου ἐπικληθέντος, θυγατέρες πᾶσαι διαλεκτικαὶ γεγόνασιν, ὡς φησὶ Φίλων ὁ διαλεκτικὸς ἐν τῷ Μενεξένῳ, ὧν τὰ ὀνόματα παρατίθεται τάδε, Μενεξένη, Ἀργεῖα, Θεόλνις, Ἀρτεμισία, Παντάκλεια. Ludovicus Vives de femina christiana lib. I. cap. de doctrina puellarum. *Quinque filias Diodorus dialecticus habuit illustres artibus et pudicitia, quarum historiam Philo Carneadis magister persecutus est.* Sed quam ratione potuerit esse hic Philo Carneadis magister, Ludovici Vivis erit demonstrare, qui id asserit. Dictum illud satis nobile de geometria quod refert Plutarchus symposiac. lib. VIII. quaest. 2, geometriam scilicet esse aliarum scientiarum metropolim, ad hunc puto referendum: μάλιστα δὲ γεωμετρία, κατὰ τὸν Φίλωνα, ἀρχὴ καὶ μητρόπολις οὖσα τῶν ἄλλων, ἐπαγάγει καὶ στρέφει τὴν διάνοιαν, οἷον ἐκκαθαυρομένην καὶ ἀπολυομένην ἀτρέμα τῆς αἰσθήσεως. Sicut et illud quod refertur a Laërtio de Platonis pediculis, et eius morte, in Platone lib. III. 40. Μυρωνιανὸς δὲ ἐν ὁμοίῳ φησὶ Φίλωνα παροιμίας μνημονεύειν περὶ τῶν Πλάτωνος φθειρῶν, ὡς οὕτως αὐτοῦ τελευτήσαντος. Incompertum mihi est, an ad hunc Philonem vel alium referri debeant physica, quorum meminit Stobaeus in eclogis physicis lib. I. cap. 28. fin. de tonitruis, fulguribus, fulminibus etc. Φίλωνος φυσικῶν, sic enim legit codex optimaec notae, et multo editis auctor vaticanus, licet in editis legatur Μίλωνος, quod falsum puto. Illius verba sunt: ἀστραπαὶ εἰσὶ διτταί, ἡ μὲν ἡμερινή, ἡ δὲ νυκτερινή· γίνεται δὲ ἡ μὲν ἡμερινή ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ὅταν ῥαγῇ τὸ ὕδωρ ὑποφαινομένου αὐτοῦ· λαμπρὰ δὲ ὡς φαίνεται, ὥσπερ ἡ νυκτερινή, ὅτι ἐν φάει γίνεται· ἡ δὲ νυκτερινή ὑπὸ τῶν ἀστρῶν γίνεται, ὅταν ῥαγῇ τὸ ὕδωρ ὑποφαινομένων αὐτῶν· λαμπρὰ δὲ γίνεται ὅτι ἐν ζόφῳ γίνεται.

XLIII. Philo heracleota, cuius περὶ θαυμασίων librum laudat Porphyrius libro περὶ Στυγὸς apud Stobaeum in eclogis physicis lib. I. 40. Ἐπειδὴ περὶ τοῦ Στυγὸς ὕδατος ὁ λόγος ἐστὶ, δηλῶσαι βούλομαι καὶ ἑτέραν ἱστορίαν περὶ τοῦ αὐτοῦ. Φίλων γὰρ ὁ ἡρακλεώτης ἐν τῷ πρὸς νύμφην περὶ θαυμασίων, ἐν Σκυδίῳ φησὶν ὄνους γίνεσθαι κέρατα ἔχοντας· ταῦτα δὲ τὰ κέρατα δύνασθαι τοῦτο τὸ ὕδωρ διαφέρειν· καὶ Ἀλεξάνδρῳ μακεδόνι ἐνεχθῆναι ὑπὸ Σωπάτρου κέρας τοιοῦτον, ὃ καὶ ἀνατεθεῖναι ἐν Δελφοῖς, ἐφ' οὗ καὶ ἐπιγεγράφαι.

Σοὶ τόδ' Ἀλέξανδρος μακεδὼν κέρας ἄνθετο Παίαν,

Κάνθωνος σκυδικοῦ χρῆμα τι δαιμόνιον·

*Ο Στυγὸς ἀχράντου λουσηΐδος οὐκ ἔδαμάσθη

ῥεύματι, βάσταξεν δ' ὕδατος ἡγορέην.

Nec alium existimo librum Philonis περὶ θαυμασίων fuisse, quam quem mutato nomine παραδόξου ἱστορίας vocavit Suidas voce Παλαίφατος. Παλαίφατος ἀβυδηνὸς ἱστορικὸς κυπριακὰ, δηλιακὰ, ἀττικά, ἀραβικά· γέγονεν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνος· παιδικὰ δὲ Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου, ὡς Φίλων ἐν τῷ εἰς στοιχείῳ τοῦ περὶ τοῦ παραδόξου ἱστορίας βιβλίου, lego βιβλίου α'. Καὶ Θεόδωρος ὁ ἰλιεύς ἐν δευτέρῳ τρωικῶν. In cod. ms. legitur ἐν τῷ ιε' στοιχείῳ; male

omnino, Graeci quippe dum monumenta dividunt, secantque in partes, non ex numero elementorum, sed elementis ipsis sectiones appellant, quare nusquam dixisset in decimo quinto elemento (ιέ') sed in ο' littera. Ideoque existimo tractatum hunc Philonis παραδόξου ἱστορίας ordine alphabetico digestum, in plures libros postea fuisse subdivisum, et hoc quod ait de Palaephato iuxta litterarum seriem in εἰ' posuisse.

XLIV. Philo tarsensis medicus non ignobilis. Illius non levis est apud medicos auctoritas. Est antidoti genus in collyriis philonium nuncupatum satis celebre. Eius medicamenta ob divinam quandam in illis vim et facultatem, qua morbos pellerent, *ῥεῶν χειρὰς* appellare non dubitavit Hieronymus Montius select. lect. Sed qua id fecerit ratione, vide Rhodiginum lib. XXVIII. cap. 11. Antidoti compositionem primus ipse omnium elegantissima etsi obscura elegia excutus est, quam cum Galenus lib. IX. de composit. medicament. (ed. Charterii T. XIII. p. 608.) insertam sua locupletaverit explanatione, non gravabor hic adtexere.

Ταρσέος ἱητροῖο μέγα θνητοῖσι Φίλωνος
 Εὖρεμα πρὸς πολλὰς εἶμι παθῶν ὁδύνας.
 Εἴτε κόλον πάσχει τις ἅπαζ δοθὲν, εἴτε τις ἥπαρ,
 Εἴτε δυσουρίη ἴσχεται, εἴτε λίθω.
 Ἰῶμαι καὶ σπλῆνα, καὶ ὀρθόπνοϊαν ἀνηρὴν,
 Καὶ φθίσιν ἰῶμαι σπασμὸν ἐνιστάμενον.
 Καὶ σφαλερὴν πλευρίτιν ἀποπτύων δέ τις αἷμα
 Ἡ ἐμέων, ἔξει μὲν ἀντίπαλον θανάτου.
 Πάντα δ' ὅσα σπλάγχνοις ἐνίσταται ἄλγεα παύω,
 Βῆχα τε καὶ πνιγμὸν, λύγγα τε καὶ κατάρουν.
 Γέγραμμαι δὲ σοφοῖσι, μαθὼν δέ τις οὐ βραχὺ μὲν ἔξει
 Δῶρον, ἐς ἀξυνέτους δ' οὐκ ἐπόθησα περᾶν.
 Ξανθὴν μὲν τρίχα βάλλε μυρίπνοον ἰσοθέοιο,
 Οὐ λύθρος ἐρμείαις λάμπεται ἐν βοτάναις.
 Κρόκου δὲ σταθμὸν φρένας ἀνέρος, οὐ γὰρ ἄδηλον,
 Βάλλε δὲ καὶ δαχμὴν ναυπλίου εὐβοέως.
 Καὶ τρίτον ἐν τρώεσσι Μενoitιάδαο φόνῃος,
 Δραχμὴν τὴν μήλων γαστέρι σωζομένην.
 Ὀλκὰς δ' ἀργεννοῖο πυρώδεος εἵκοσι βάλλε,
 Εἵκοσι καὶ κυάμου θηρὸς ἀπ' Ἀρκαδίνης.
 Δραχμὴν καὶ ῥίζης ψευδωνύμου, ἣν ἀνέθρεψε
 Χῶρος, ὃ τὸν πίσση Ζῆνα λοχευσάμενος.
 Πῖον δὲ γράψας, ἄρθρον βάλε πρῶτον ἐπ' αὐτὸ,
 Ἀρρῆν ἐνὶ δραχμᾷ πέντε δις ἐλκόμενον.
 Νᾶμα δὲ θυγατέρων ταύρων, καὶ κεκροπίδεσσι,
 Συγγενὲς, οἱ Τρίκκης ὡς ἐνέπουσιν ἐμοί.

Quae ita vertebat Ianus Cornarius.

En me tarsensis medici prae grande Philonis
 Inventum, mala quod multa dolore levo.
 Sive colum doleas, seu tu iecur, auxiliabor;
 Seu lapis infestet, difficile aut lotium.
 Et medeor spleni hinc, orthopnoeaeque molestae;
 Convulsa, atque tabem protinus exsupero.

Pleuritimque malam, et sputum, vomitumque cruoris
 Evinco, mortis terror et hostis ego.
 Viscera tentantes omnes ego sedo dolores,
 Interna et quicquid membra dolore quatit.
 Tussim, singultum, destillantesque fluores
 Sisto, etiam si quid strangulet excipio.
 Me dedit ille auctor sapienti munera magna
 Discipulo, stupidos nil ego curo viros.
 Fragrantem fulvumque pilum pueri cape, cuius
 Fulget adhuc campis Mercurii ille cruor.
 Pondus ad humanos sensus perpendito prudens,
 Dein drachmae pondo nauplion euboicum.
 Inde Menoetiadae occisoris ponito drachmam,
 Qui pecoris densis ventribus excipitur.
 Viginti et drachmas candentis coniice flammae,
 Et totidem fabae post suis arcadicae.
 Et drachmam dictae falso radicis, ab ipsa
 Terra, pissaeo quae Iove clara manet.
 Cumque pion scribes, voci caput amplius addas,
 Masculum Achivorum nominis articulum.
 Indequ post drachmas expensae sumito lancis
 Quinque bis. Atque isthaec providus excipito.
 Natarum tauri textura Cecropidarum.

Sic mecum Triccae progeniesque facit.

Verum de philonio antidoto quomodo conficiatur, et qua ratione infirmis propinandum sit, praeter Galenum, abunde explicant Paulus aegineta de re medica lib. VII. cap. 11. de antidotis; Oribasius synops. lib. III. ad Eustathium filium, et medicin. collect. lib. IV; Aëtius tetrab. II. serm. 4. cap. 28, et III. serm. 1. cap. 32, et serm. 2. cap. 1; et IV. serm. 1. cap. 107; Actuarius de method. medend. lib. V. cap. 6; Marcellus de medicam. cap. 20. et 22; Nicolaus Myrepsus de composit. medicamentorum sect. I. cap. 243. 244, et omnium exquisitissime 383. (1). Ex quibus locus Cornelii Celsi de re med. lib. VI. cap. 6. (editionis Targae sect. 3. quam vide) mancus et mutilus ad mentem auctoris restitui poterit. Cardanus item in arte parva curandi. *Quod si dolor non sedatur, ante quam letalium malorum aliquid progignatur, philonio romano, quod a morte liberans ob id appellatur; aut si calidior sit materia, theriaca utemur; somnifera enim sunt.* Valescus de Taranta Monspelii cum in medicinae schola per annos triginta sex, magna cum laude et multorum fructu continuasset, quaecumque et lectione et quotidianis experimentis didicerat, in unum volumen conguessit, quod *Philonii* nomine ab hoc Philone circumfertur (2). Nec diversum ab hoc puto, qui de viribus herbarum scripsisse colligitur ex Epiphanio cyprio lib. I. 3. contra haereses. Καὶ Νίκανδρος μὲν, ὁ συγγραφεὺς θηρῶν τε καὶ ἐρπετῶν, ἐποίησατο τῶν φύσεων τὴν γνῶσιν· ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ῥιζῶν τε καὶ βοτάνων τὰς ὕλας, ὡς Διοσκουρίδης μὲν ὁ ὑλοτόμος, Πάμφιλος τε καὶ Μιθρι-

(1) Hae medicorum auctoritates commode legentur in praestante et rara H. Stephani editione, cui titulus: *medicae artis principes post Hippocratem et Galenum*, tomi tres in fol. Parisiis 1567. A. M.

(2) Adi Lipenii bibliothecam medicam p. 131. b. et p. 309. a. A. M.

δάτης ὁ βασιλεὺς, Καλλισθένης τε, καὶ Φίλων, Ἰόλαός τε ὁ βιθυνὸς, καὶ Ἑρακλείδης ὁ ταραντινὸς, Κρατεῦας ὁ ῥιζοτόμος, Ἀνδρέας τε καὶ Βᾶσσοι ὁ Τύλιος, Νικήρατος, καὶ Πετρώνιος Νίγερ, καὶ Διόδωτος, καὶ ἄλλοι τινές.

XLV. Philo byzantius genere, rebus optime gestis Atheniensium munificentia, atheniensis architectus, suae artis et actor et disputator optimus in conficiendo Athenis armamentario mille navium, quod fuit opus sane elegans multumque laudatum in ipsa universa antiquitate. Cicero de oratore lib. I. 14. *Neque enim si Philonem illum architectum, qui Atheniensibus armamentarium fecit, constat perdiserte populo rationem operis sui reddidisse, existimandum est architecti potius artificio disertum, quam oratoris fuisse.* Valerius Maximus lib. VIII. cap. 12. *Gloriantur Athenae armamentario suo, nec sine causa; est enim illud opus et impensa et elegantia visendum: cuius architectum Philonem ita facunde rationem institutionis suae in theatro reddidisse constat, ut disertissimus populus non minorem laudem eloquentiae eius, quam arti tribuerit.* Meminit et Plinius lib. VII. cap. 38. *Laudatus est Philon Athenis armamentario mille navium.* At Strabo lib. VIII. (ed. Amst. p. 395.) quadringentas tantum scribit: τὸ μὲν οὖν παλαιὸν ἐτετείχιστο, καὶ συνώκιστο ἡ Μουνοχία παραπλησίως. ὥσπερ ἡ τῶν Ῥοδίων πόλις προσεληφύϊα τῷ περιβόλῳ τὸν Πειραιᾶ, καὶ τοὺς λιμένας πλήρεις * νειωρίων, ἐν οἷς καὶ ἡ ὀπλοθήκη Φίλωνος ἔργον, ἄξιον τε ἦν ναύσταθμον τετρακοσίαις ναυσὶν, ὧν οὐκ ἐλάττους ἔστελλον Ἀθηναῖοι. Id a Sylla captis Athenis, et Piraeo, una cum aliis ornamentis operibusque inelytis, exustum fuisse refert Plutarchus in Sylla cap. 14. Εἶχε δὲ καὶ τὸν Πειραιᾶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ Σύλλας, καὶ τὰ πλεῖστα κατέκαυσεν, ὧν ἦν καὶ ἡ Φίλωνος ὀπλοθήκη θαυμαζόμενον ἔργον. Philonis huius meminit inter veteres, qui architecturae laude floruerunt, Ausonius in Mosella v. 303.

* cod. πλεσίους.

*Non Philo cecropius, non qui laudatus ab hoste
Clara syracosii traxit certamina belli.*

Non sunt ingrata aut inhumana Graecorum ingenia. Tanti beneficii Athenienses memores, praeter multa commoda quae ex illa republica suscepisse verisimile est, decretis et honoribus ornatur, et civitate donatur Atheniensium. Huius rei auctor nullus est, quod sciam. Unde id in tanta rerum obscuritate coniectura, eaque non levi assecutus sum? Donec dii meliora, paucis habe. Hero iunior, alter ab Herone illo alexandrino Ctesibii discipulo, libello quem non incurioso studio, neque musis invidis de bellicis machinis composuit, huiusce rei non levia ministrat argumenta. Iuniorum hunc esse Heronem illis, scimus. Δυνατὸν δὲ ἐστὶν, καὶ ἄνευ κλιμάκων ἐπὶ τεῖχος ἀνέρχεσθαι, ὡς ὁ ἀσκηρηνὸς Κτησίβιος, ὁ τοῦ ἀλεξανδρέως Ἑρῶνος κατὰ μηχανήματος τοιοῦτου καθὰ φησιν Ἀθηναῖος. Et: ὅθεν καὶ Ἑρῶν ὁ μαθηματικὸς συνεῖς τὸ δελφικὸν ἐκεῖνο παράγγελμα τὸ ὑπομιμνήσκον ἡμᾶς χρόνου φείδεσθαι, καὶ ὅτι τὰ τοῦ καιροῦ μέτρα δεῖ εἰδέναι, ὡς ὑπάρχοντος αἴωρου τὸ μέγιστον καὶ ἀναγκαῖοτατον μέρος τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς, καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ πολλῶν ζητούμενον, περὶ ἀταραξίας ὑπάρχειν ᾤετο· καὶ μηδέποτε διὰ τῶν λόγων τέλος ἔξειν ἔλεγε· μηχανικὴ δὲ τὴν ἐν λόγοις δι' ἔργων ὑπερβάσαν διδασκαλίαν πάντας ἀνθρώπους ἐδίδαξεν, ἀταράχως ζῆν ἐπίστασθαι, δι' ἐνὸς αὐτῆς μέρους τοῦ κατὰ τὴν βελιοποιίαν καλουμένου, ὡς μήτε ἐν εἰρηνικῇ καταστάσει ταραττέσθαι ποτὲ ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ἐφόδους, μήτε πολέμου ἐνσφάντος etc. Leguntur haec in prooemio Heronis senioris libelli de Telifactivis, a Bernardino Baldo urbinate in-

interpretati, illustrati, editique Augustae Vindelicorum, quem adi. Scripsit sub christianis principibus, christianus et ipse. Ταῦτα τοίνυν τὰ πρὸς ἀναγραφὴν μηχανήματα, οἱ τῶν στρατευμάτων ἐξάρχοντες μετὰ λόγου καὶ συνεχοῦς μελέτης ἐπιμελῶς κατεργαζόμενοι, τὴν θεῖαν διὰ παντὸς ἐνοπτριζόμενοι δίκην, ἐπὶ δικαιοσύνῃ καὶ εὐσεβείᾳ κεκοσμημένοι, καὶ τῇ κραταίᾳ χειρὶ συνεργία τε καὶ συμμαχία τῶν θεοστέπτων καὶ φιλοχρίστων ἀνάκτων Ῥώμης ἐνδυναμούμενοι τε καὶ φρουρούμενοι εὐχερῶς, τὰς τῆς Ἀγαρ μάλιστα λήφονται πόλεις, αὐτοὶ μηθὲν ἀνήμεστον ὑπὸ τῶν θεολέστων ἐχθρῶν πάσχοντες. Infra Plotini et Porphyrii tempora, quorum ipse meminit. Εἶδες δὲ ὅτι καὶ Πλωτῖνος ὁ μέγας ἔγραψεν, ὡς φησὶν ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ Πορφύριος, οὔτε εἰς κάλλος ἀποτυπούμενος τὰ γράμματα etc. Et tunc cum Agareni non amplius fines suos ab excursionibus tutarentur, sed propagato imperio alios potius a propriis finibus expellerent.

Diligentissimus itaque hic auctor philonianis etiam praeceptis dum librum inspergit, prima quidem vice Philonem atheniensem appellat. Τὸν δὲ βουλόμενον εὐκόπως πορθεῖν τὰς πόλεις κατὰ Φίλωνα τὸν ἀθηναῖον, δεῖ μάλιστα τρυγητοῦ ὄντος, ἢ ἐορτῆς, ἔξω τῆς πόλεως ἀγομένης, ἀθρόαν ἐπίθεσιν ποιεῖσθαι πλείστους γὰρ ἔξω τότε χειρούμενον, εὐάλωτον ἢ ὑπόφορον, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν λοιπῶν οἰκητόρων, διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁρμήν ἢ συγγένειαν ἀνταλλαττόμενον ἔχειν. Haec autem desumpta sunt ex libro V. mechanicorum Philonis. Πρὸς μὲν οὖν, scribit, πολιορκίαν οὕτω δεῖ παρασκευάζεσθαι τὸν μέλλοντα λήψεσθαι τὰς πόλεις, ἐὰν προέλῃται· δεῖ μάλιστα μὲν ἐορτῆς οὔσης ἢν ἄγουσιν ἔξω τῶν πυλῶν· εἰ δὲ μὴ, ἅμα τοῦ τρυγητοῦ ὄντος τὴν ἐπίθεσιν ποιεῖσθαι· πλείστους γὰρ ἔξω τῆς πόλεως ἀπολαβὼν ἀνθρώπους ῥαδιέστατα λάβοις τὸ ἄστυ· εἰ δὲ μὴ νυκτὸς, χειμῶνος ὄντος, ἢ μεθυόντων τῶν πολέμιων ἐν τινι δημότελῃ ἐορτῇ, κλίμακας ετοίμας ἔχοντας, λάθρα πλησιάσαντας τῷ τείχει, τῶν πύργων τινὰς καταλάβεσθαι· ἐὰν δὲ καὶ ἀποτύχῃς τούτου, ἐὰν μὲν ἐπιθαλάσσιος ἢν ἡ πόλις, ἢ περιχωρῆσαι, ὥστε ἐκ θαλάσσης εἰς θάλασσαν· καὶ ἐὰν ἔχῃς σκάφας μακρὰς ἐπὶ τοῦ λιμένος ἐφορμεῖν, ἵνα εἰσπλεῖ μηθέν· ἐὰν δὲ μήδ' οὕτως ἡ πόλις ἢ ἐκτισμένη, βαλλόμενος τὸ στρατόπεδον ἔξω βέλους ἐπὶ τοὺς ἀσφαλεστάτους τόπους etc. Idem Hero dum inferius eiusdem Philonis mentionem repeteret, byzantium appellat. Οἱ δὲ περὶ Φίλωνα τὸν βυζάντιον πρὸς τὰς τοιαύτας τάφρους χελώνας προθέμενοι χωστρίδας, πρὸς αὐτὰς σχεδίας ἐπιζευγνύουσι· καὶ πρὸς ὃ ἂν βούλωνται μέρος τοῦ τείχους τοὺς στρατιώτας προσάγουσι, σιδηροὺς προσηλοῦντες πασσάλους, οἱ στομωθέντες καὶ ὀξυνθέντες εἰς τὰς συμβολὰς, καὶ συμφύσεις λιθίνων τε καὶ πλινθίνων ὑπαισείροντας τειχῶν σιδηραῖς σφύραις ὑπὸ τῶν ἀναβαινόντων τυπτόμενοι, καὶ ἀγκίστροις, ἅπερ ἐπὶ σχονίων σὺν τοῖς δικτύοις ἅμα πρὸς τὰς ἐπάλξεις ἐπιρρίπτούντων ἐπιδρασσομένοις, ὥστε μὴ χαλεπαίνειν πρὸς τὴν ἀνάβασιν τοὺς εἰσεσδέντας μάλιστα στρατιώτας· τοιαύτη γὰρ μεθόδω Αἰγύπτιοι χρώμενοι τὰς ἀπαρασκευούς, καὶ ἀνισχύρους πόλεις καὶ ταπεινάς πρὸς ὕψος πολιορκεῖν ῥαδίως εἰώθασιν· καὶ τὰ σχήματα ὑπόκεινται. Haec autem ex eodem Philonis libro, in quo et praecedentia habebantur, sumpta sunt. Scribit namque: ἐὰν μὲν οὖν ὑπομβρος ἢ ὁ τόπος, ἢ χελώνας κατασκευασάμενος χωστρίδας, τοὺς τάφρους χώννυε, τὴν χώραν μὴ φθειρών· ὅτερον γὰρ ἐὰν συμφέρῃ τοῦτο ἔσται σοι ποιῆσαι· ἐὰν δὲ μὴ δύνη χῶσαι, διὰ τὸ εὐρείας, καὶ βαθείας εἶναι χελώνας, δεῖ προσθέμενον χωστρίδα σχεδίαν ζευγνύοντα προσαγαγεῖν οὗ βούλεται τοὺς στρατιώτας· ποιοῦ δὲ καὶ κηρύγματα

τῶν πολεμίων ἀκουόντων τοιαῦτα, ὅπως εἰς τε σιδήρων ὑπορυκτικῶν καὶ μηχανμάτων στάσεις, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα etc. Et multis interiectis: ἢ τὰς σκῦ-
 τίνας κλίμακας προθέντας, αἱ ῥάπτονται καθάπερ οἱ ἀσκοί, καὶ ὑπαλοιφῇ κατὰ
 τὰς ῥαφὰς ὑποστειγνῶθεϊσαι φουσῶνται, εἴτε προστίθενται ἐπὶ ταῖς στυπτίναῖς
 κλίμαξιν, αἱ κατασκευάζονται διὰ πλοκῆς καὶ ῥαφῆς· καὶ πρὸς τὰ πέρατα αὐ-
 τῶν ἄγκιστρα προσάπτονται, ἵνα ἐπιρρίπτουμένων τῶν ἄκρων, ἐπιλαμβάνηται
 τῶν προμαχώνων· ἢ τοῖς σιδηροῖς πασσάλοις, οἱ στομωθέντες καὶ ὀξυνθέντες,
 καὶ εἰς τὰς πέτρας κατὰ τὰς διαφύσεις, καὶ εἰς τοὺς λιθίνους τοίχους κατὰ
 τὰς συμβολὰς, καὶ εἰς τοὺς πλινθίνους ἐκκόπτονται σιδηραῖς σφύραις ὑπὸ τῶν
 ἀναβαινόντων τοῖς ἀγκίστροις τοῖς σιδηροῖς, ἅπερ ἐπὶ καλωδίων ἐπιρρίπτουνται
 ἄμματα ἐχόντων ὥστε μὴ χαλεπῶς, καὶ κατὰ ταῦτα ἔχειν ἀναβαίνειν τοὺς
 στρατιώτας εἰδισηθέντας, καθάπερ Αἴγυπτιοι ποιοῦσιν αὐτό. Habes ergo eundem
 scriptorem modo atheniensem, modo byzantium ab eodem auctore in eodem libro
 non multis interiectis vocitatum. Hero diligentissimus auctor, qui in aliis rerum ha-
 rum scriptoribus optime vidit, non potuit in Philone nutare. At illum memoriae
 lapsu scripsisse, musae ipsae adversantur. Si dicas, nonne varietate tractatum, lon-
 gaeque rerum serie memoria divexata potuit vacillare? parvum spatium unum ab al-
 tero separat. Et eundem Philonis tractatum primo laudatum, paulo inferius dum il-
 lum denuo laudandi se offerret occasio verisimile est habuisse prae oculis. Nec du-
 bito in fronte libri utrumque fuisse descriptum. Genere byzantium non atheniensem
 fuisse, inde colligo, quod omnes potioribus excellentioribusque civitatibus nomina
 dant, et illa aetate Athenarum fortunae, qua mari qua terra florentissimae, omnium
 animos ad se convertebant. Graeci item eos, qui aliquo honesto studio excellebant,
 etsi prorsus alienos, civitate donare solebant. Isocrates ad Mitylenaeorum magistratus:
 καὶ τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας τοὺς διαφέροντας ἐπὶ τῷ τῶν καλῶν ἐπιτηδευ-
 μάτων, καὶ μηδὲν προσήκοντας, ποιεῖσθαι πολίτας. Sic Polygnotus thasius, ne re-
 liquos recenseam, qui gratis porticum Pisianaction vocatam (cuius partem mercede
 Micon pinxerat) praeter hospitium illi gratuita ab Amphictyonibus decreta, civitate
 atheniensi donatus est.

Magis dubium est tempus, quo floruerit. Nam si communem aliorum opinionem
 sequi voluerimus, post Ctesibium et Heronem, vel saltem cum ipso Herone, vixisse
 fatendum omnino est, quod ita adstrui potest. Inter viros mechanica, aliisque arti-
 bus celebres, quos Philo in reliquis duobus libris mechanicorum laudat, hi sunt.
 Dionysius alexandrinus: Διονύσιος δέ τις ἀλεξανδρεὺς κατασκευάσας ῥοδοτὸν κα-
 λούμενον πολύβολον καταπάλτην, ἰδίαν τινὰ καὶ πάνυ ποικίλην ἔχον κατα-
 σκευὴν, περὶ ἧς σοι γράφομεν ἐμφανίζοντες τὰ κατὰ μέρος μετὰ τῆς ἐνδεχο-
 μένης ἀκριβείας. Polyidus mechanicus: ἦν Πολύειδον φασὶν εὐρεῖν τὸν μηχανο-
 ποιόν. Et ante omnes Ctesibius: καὶ διὰ τοῦ σφηνὸς ἐντεινόμενον ὀξυβελὲς ὄρ-
 γανον λέγειν τὸ εὐρημένον μὲν ὑφ' ἡμῶν, κρεῖσσον δὲ δοκοῦν τῶν ὑπαρχόντων
 πρότερον· τότε χαλκέντονον τὸ ὑπὸ Κτησιβίου παραδειχθέν, οὐ μόνον ξένην
 ἔχον διάθεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὴν χρεῖαν δυνάμενον εὐδοκιμεῖν. Et:
 τοῦ δὲ χαλκοτόνου παρειλήφαμεν, εὐρετὴν μὲν ὡς καὶ ἀνώτερον σοι δεδηλώ-
 καμεν, Κτησίβιον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενόμενον. Et: τὸ μὲν οὖν ὑφ' ἡμῶν δια-
 σκευασθέν χαλκότονον ὄργανον τὴν εἰρημένην ἔχει διάθεσιν· ὕστερον δὲ ἡμῖν
 ἀνήγειρόν τινες τῶν περιεργότερον τὸ τοῦ Κτησιβίου τεθεαμένων, καὶ ἔφασαν
 πλείοσι λεπίσι συγκειμέναις κατὰ συζυγίαν πρὸς ἀλλήλας μεχλεύεσθαι τοὺς

ἀγκῶνας· ἐδόκει οὖν ἡμῖν Κτησίβιος ἐν τε τούτῳ etc. Polyidum ante Alexandri tempora floruisse, fuisseque thessalum, notavit Hero iunior lib. VI. Διάδης μὲν οὖν καὶ Χαιρέας, οἱ Πολυείδου τοῦ θετταλοῦ μαθηταί, οἱ συστρατευθέντες Ἀλεξάνδρῳ τῷ μακεδόνι, μηχανικοὶ πρῶτοι τὰ τε τρύπανα, καὶ τὰς διαβάθρας, καὶ τοὺς φερομένους διὰ τροχῶν ξυλίνους πύργους ἐξεύρον. Et Athenaeus mechanicus de arietum constructione ex eodem Diade, eiusque tractatu mechanico de bellicorum arietum constructione verba faciens: ἐπίδοσιν δὲ ἔλαβεν ἡ τοιαύτη μηχανοποιία ἅπαντα κατὰ τὴν Διονυσίου τοῦ σικελιώτου τυραννίδα, κατὰ τε τὴν Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου βασιλείαν, ὅτε ἐπολιόρκει Βυζαντίους Φίλιππος· εὐμύρει δὲ τῇ τοιαύτῃ τέχνῃ Πολυείδος ὁ Θεσσαλός, οὗ οἱ μαθηταί συνεστρατεύοντο Ἀλεξάνδρῳ, Διάδῃ, καὶ Χαιρέας. Διάδης μὲν οὖν αὐτός φησιν ἐν τῷ μηχανικῷ αὐτοῦ συγγράμματι εὐρηκέναι τοὺς τε φορητοὺς πύργους, καὶ τὸ λεγόμενον τρύπανον, καὶ τὸν κόρακα, καὶ τὴν ἐπιβάθραν· ἐχρήσατο δὲ καὶ τῷ ὑπότροχῳ κριῶ· γράφει γοῦν τὴν κατσκευὴν αὐτοῦ οὕτως. Haec ita vertebat Vitruvius lib. X. cap. 19. *Id autem quod tardos conatus habuerat, testudinem arietariam appellare coepit. His tum primis gradibus positis ad id genus machinationis; postea cum Philippus Amyntae filius Byzantium oppugnaret, Polyidus thessalus pluribus generibus et facilioribus explicavit; a quo receperunt doctrinam Diades et Chaereas, qui cum Alexandro militarunt. Itaque Diades scriptis suis ostendit, se invenisse turres ambulatorias, quas etiam dissolutas in exercitu circumferre solebat. Praeterea terebram, et ascendentem machinam, qua ad murum plano pede transitus esse posset; et etiam corvum demolitorem, quem nonnulli gruem appellant. Non minus utebatur ariete subrotato, cuius rationes scriptas reliquit. Ctesibium tempore vixisse Ptolemaei Evergetae secundi Bernardinus Baldus ex Herone, Vitruvio, Athenaeo videtur sibi demonstrare in vita Heronis. Palam siquidem est, iuniore Herone, et ipso quoque mechanico auctore, nostrum hunc, Ctesibii ascræi, tonsoris in Aspendia, vel certe alexandrini cuiuspiam tonsoris filii, ut Vitruvio placet discipulum fuisse: qui quidem Ctesibius, si eidem Athenaeo scriptori gravissimo fides, Ptolemaeo supradicto regnante inter vivos fuit; vir ingenio subtili, peracri; ei primus, eodemmet Vitruvio teste, spiritalium, quae pneumatica a Graecis dicuntur, mirabiliumque machinarum, repertor. Quare Philonem hunc non ita antiquum auctorem, sed iuniorem fuisse, nec plus centum annis annum salutis praecessisse dicendum est. Et opus illud tam celebre armamentarii nondum natum, suo fato ante parentis obitum syllana rabie conflagrasse. Verum altius Ctesibii aetas consideranda: ex ea quippe et Philonis aetas comperietur, cum de Ctesibio ita loquatur, ac de aemulo tunc vivente: ὕστερον δὲ ἡμῖν ἀνήγγειλόν τινες τῶν περιεργότερον τὸ τοῦ Κτησιβίου τεθεαμένων, καὶ ἔφασαν πλείοσι λεπίσιν etc. Quod si non placet, concedant necesse est Philonem paulo post Ctesibii tempora Heroni σύγχρονον floruisse.*

Sicut superius de Heronibus, ita et hic de Ctesibiis dicimus, duos scilicet fuisse Ctesibios, seniore alterum circa Alexandri magni tempora, iuniorem alterum aetate Ptolemaei Evergetae secundi. Iunior patria alexandrinus tonsor, sive patre tonsore, propter hydraulicos organi inventum clarus. Athenaeus dipnosoph. lib. IV. (p. 174. ed. Cas.) Καὶ Ἀλκείδης ἔφη· ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ὄργανον τοῦτο ὕδραυλις εἶτε τῶν ἐντατῶν αὐτὸ θέλεις εἶτε τῶν ἐμπνευστῶν, ἀλεξανδρέως ἐστὶν ἡμεδαποῦ εὔρημα, κουρέως τὴν τέχνην, Κτησίβιος δ' αὐτῷ τοῦνομα· ἰστορεῖ δὲ τοῦτο Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ περὶ χορῶν, οὕτωςί πως λέγων· ζητεῖται πότερον τῶν ἐμπνευστῶν

ἔστιν ὀργάνων ἢ ὑδραυλῖς, ἢ τῶν ἐνταῦθα. Ἀριστόξενος μὲν οὖν τοῦτο οὐκ οἶδε λέγεσθαι δὲ Πλάτωνα μικράν τινα ἔννοιαν δοῦναι τοῦ κατὰσκευάσματος, νυκτερινὸν ποιήσαντα ὁρολόγιον, εἰκὸς τῷ ὑδραυλικῷ, οἷον κλεψύδραν μεγάλην λίαν. Et inferius: εἰκοι δὲ τὸ ὄργανον βωμῷ στρογγύλῳ· καὶ φασὶ τοῦτο εὐρῆσθαι ὑπὸ Κτησιβίου κουρέως ἐνταῦθα οἰκοῦντος ἐν τῇ Ἀσπενδίᾳ ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου, διαπρέφαι τε φασὶ μεγάλως· τοῦτονι οὖν καὶ τὴν αὐτοῦ διδάξαι Συναῖνα Θαῖδα. Vides hunc Ptolemaei secundi Evergetae saeculo excelluisse. De hoc eodem, et de eius inventis Vitruvius libro IX. cap. 9. *Item sunt ex aqua conquistae ab eisdem scriptoribus horologiorum rationes, primumque a Ctesibio alexandrino, qui etiam spiritus naturales, pneumaticasque res invenit. Sed uti fuerant, ea exquisita, dignum studiosis est agnoscere. Ctesibius enim fuerat Alexandriae natus, patre tonsore. Is ingenio et industria magna praeter reliquos excellens, dictus est artificiosis rebus se delectare. Namque cum voluisset in taberna sui patris speculum ita pendere, ut cum educeretur, sursumque reduceretur, linea latens pondus deduceret, ita collocavit machinationem. Canalem ligneum sub tigno fixit etc. Et lib. X. cap. 12. Post expositam ctesibicam machinam, quae altissime extollit aquam, subdit. Nec tamen haec sola ratio Ctesibii fertur exquisita, sed etiam plures et variis generibus aliae, quae ab eo liquore pressionibus coacto spiritu, efferre a natura mutuatos effectus ostenduntur: uti merularum, quae aquae motu voces edunt atque engibata, quae bibentia tandem movent sigilla, ceteraque quae delectationibus oculorum et aurium sensus blandiuntur; e quibus quae maxime utilia, et necessaria iudicavi, selegi; et in priori volumine de horologiis, in hoc autem de expressionibus aquae dicendum putavi. Reliqua quae non sunt ad necessitatem, sed ad deliciarum voluptatem, qui cupidiores erunt, eius subtilitates ex ipsius Ctesibii commentariis poterunt invenire. Et Plinius lib. VII. cap. 38. Laudatus est Ctesibius, pneumatica ratione et hydraulicis organis repertis. Senior diversus ab alexandrino, praeceptor Heronis senioris qui mechanicus, ut ab alexandrino distingueretur, et propter varia in mechanicis monumenta, cognominabatur. Meminit Vitruvius lib. VII. in prooemio, ex eoque se profecisse fatetur. Non minus de machinationibus conscripserunt, uti Cliades, Architas, Archimedes, Ctesibius, Nymphodorus etc. Quorum ex commentariis quae utilia esse in his rebus animadverti, collecta in unum coegi corpus. Hoc manifestum fit ex Athenaei dicto loco, ubi Tryphonem reprehendit, qui hydrauleos inventum, quod ad alexandrinum referendum erat, ad mechanicum retulerit, ideoque scribit hallucinatum in nomine. Τρύφων δ' ἐν τρίτῳ περὶ ὀνομασιῶν (ἔστι δὲ τὸ σύγγραμμα περὶ αὐλῶν καὶ ὀργάνων) συγγραφεὶ φησὶ περὶ τῆς ὑδραύλειος Κτησίβιον τὸν μηχανικόν· ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα εἴπερ τὸ ὄνομα σφάλλειται, vel ut alii legunt, εἰ περὶ τὸ ἔνομα σφάλλειται. Idest: Tryphon libro tertio de rerum appellationibus (est autem id opus de tibiis et instrumentis musicorum compositum) narrat Ctesibium mechanicum de hydraulis quaedam scriptis mandasse. Mihi vero compertum non est, an de ipso nomine hallucinatus sit. Obiicit Tryphoni, quod mechanicum appellaverit Ctesibium hydrauleos inventorem, cum debuisset appellare alexandrinum. Et haec est sententia Athenaei, non quam somniat Casaubonus animad. lib. IV. cap. 23. Nec obstat dicere, Heronem seniore de hydraulicis machinis nonnulla libro spiritalium inseruisse, quae nonnisi ad Ctesibium mechanicum referri possunt, cum alexandrinus multo illo inferior sit. Namque Athenaeus alique non omnes hydraulicorum ratiocinationes alexandrino dant sed non-*

nullas, quia in arte hydraulica notissima mechanicis Ctesibius alexandrinus quaedam adiecit, vel multa ab aliis inventa perfecit; ideo nil mirum Heronem seniore multa suo libro inseruisse. Mechanicus fuit patria ascræus, Hesiodo concivis. Athenæus mechanicus libro μηχανημάτων ad Marcellum. Κτησίβιος δὲ ὁ ἀσκηρηνὸς, ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μηχανικὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι κατεχώρησεν, ὥστε ἐπὶ τεῖχος ἄνευ κλίμακος ἀναβαίνειν διὰ μηχανήματος τοιούτου, φησὶ, δεῖ κατασκευάσαι ἅμα-ξαν etc. Et Hero iunior. Δυνατὸν δὲ εἶσθαι καὶ ἄνευ κλιμάκων ἐπὶ τεῖχος ἀνέρχεσθαι, ὡς ὁ ἀσκηρηνὸς Κτησίβιος ὁ τοῦ ἀλεξανδρέως Πρωτος καθηγητῆς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἐδήλωσεν ὑπομνήμασιν. Etsi Alexandriae arti mechanicae operam dedisse, ibique magnam gloriam consequutum, certum sit, ex iam dicto loco Athenæi, et Philonis: τοῦ δὲ χαλκοτόνου παρειλήφαμεν εὐρετὴν μὲν, ὡς καὶ ἀνώτερόν σοι δεδηλώκαμεν, Κτησίβιον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενόμενον. Vixit circa Ptolemaei Philadelphi tempora, aut Alexandri, ut colligere possumus ex Hedyli epigrammate, quod Athenæus lib. XI. (p. 497.) dipnosoph. laudat, dum de rhyto poculi genere inter bibendum fluxu vini vel aquae strepitum edentis, quod fuerat inventum Ctesibii mechanici: Ἰδὺλος δ' ἐν ἐπιγράμμασι περὶ τοῦ κατασκευασθέντος ὑπὸ Κτησιβίου τοῦ μηχανοποιοῦ ῥυτοῦ μνημονεύων φησὶ — ζωροπόται καὶ τοῦτο φίλον ξεφύρου κατὰ νηὸν — etc. concludit:

Ἀλλὰ Κτησιβίου σοφὸν εὕρεμα τίετε τοῦτο.

Δεῦτε νέοι νηῶ τῷδε παρ' Ἀρσινόης.

Nota, lector, rhytum fuisse inventum Ctesibii. Illius meminit Theophrastus; Ctesibius ergo Theophrasto antiquior; et si placet, esto aequalis. Athenæi verba ibidem. Θεόφραστος δ' ἐν τῷ περὶ μέθης τὸ ῥυτόν φησὶν ὀνομαζόμενον τοῖς ἥρωσι μόνοις ἀποδίδοσθαι. Errat igitur Baldus, qui Ctesibium ascræum cum alexandrino confundit, tonsorem facit, et vult temporibus Evergetae secundi miro anachronismo vixisse. Aliique simul complures, quia non viderint duos hosce Ctesibios, pluribus ἀνιστορησίας involucris involvuntur. Sane ego Heroni seniori, Ctesibii ascræi discipulo, aequalem existimo circa Philadelphi tempora; illumque fuisse, qui cum Demetrius phalereus rerum potiretur, ante templum, cellam Cereris et Proserpinae, in fronte columnis constitutis, prostylon fecit, ut narrat Vitruvius lib. VII. in prooemio (1).

Acri vir ingenio, ac industria fervens cum domi non posse proficere, nec illustri esse iudicaret, doctrinae rerumque mechanicarum non obscurarum et sordidarum sed celebrium siti, iter ingreditur, mare transmittit, et proximorum tamquam vilium incuriosus, longinqua sectatur; et licet occasio non admodum facilis esset, Rhodum accedit, Alexandriaeque limites penetrat, ut quae ibi in pretio essent rimaretur atque addisceret; in florentissimis Gracciae urbibus, studio et sollertia eos profectus in mechanicis habuit, ut eum vel de itinere suscepto, vel de laboribus exantlatis nusquam poenituerit. Quin et posteris suam peregrinationem libro IV. testatam reliquit. Ἱστορήσομεν οὖν σοι καθότι καὶ αὐτοὶ παρειλήφαμεν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ συσταθέντες ἐπὶ πλεῖον τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα καταγινόμενοις τεχνίταις, καὶ ἐν Ῥόδῳ γνωσθέντες οὐκ ὀλίγοις ἀρχιτέκτοσιν, καὶ παρὰ τούτοις κατανοήσαντες τὰ μάλιστα τῶν ὀργάνων εὐδοκιμοῦντα σύνεγγυς πίπτοντα τῇ μελῶσῃ μεθόδῳ λέγεσθαι οὕτως.

Scrisit multa in scientiis mathematicis magna cum laude. Ex iis nonnulla ex-

(1) Scilicet Vitruvius loco cit. dicit Philonem auctorem illius prostyli. A. M.

cerpsit Proclus libro III. in primum Euclidis elementum pag. 72; Theon alexandrinus ad Ptolemaei magnam constructionem lib. I. pag. 11; et Eutocius ascalonita comment. in Archimedis de sphaera et cylindro, notatque demonstrationem Philonis eandem esse cum heroniana. Ex Eutocio postea hauserunt Maurolycus in indice suorum librorum epistola ad Petrum Bembum ante dialogos, et Georgius Valla lib. XIII. cap. 2. De machinis item plura edidit, et ex eo Vitruvius multa collegit libro VII. in prooemio. *Non minus de machinationibus, uti Cliades, Architas, Archimedes, Ctesibios, Nymphodorus, Philo byzantius, Diphilos, Charidas, Polyidos, Phyros, Agesistratos, quorum ex commentariis, quae utilia esse in his rebus animadverti, collecta in unum coëgi corpus.* Hinc μηχανογράφος dictus fuit apud Iohannem Tzetzem chiliad. II. histor. 35.

Καὶ σὺν αὐτοῖς δὲ μέμνηνται πολλοὶ τοῦ Ἀρχιμήδους,
Ἀνθέμιος μὲν πρῶτιστος ὁ παραδοξογράφος
Ἡρων, καὶ Φίλων, Πάππος τε, καὶ πᾶς μηχανογράφος.

Sic enim omnino legendus est hic locus. Videlicet Anthemium, Heronem, Philonem, Pappum, ceterosque machinarum scriptores meminisse Archimedis, non ut ridicule verit Paulus Lacisius (1), Heron et Philon, avusque et filius machinarum scriptor. Avus sane sit Philonis Heron, et Philon Heronis filius: sed qui avus est, esse non potest filius, et mihi incompertum est in historia. Intelligendus hic omnino est rerum mathematicarum scriptor satis celebris Pappus, cuius ad hunc diem plura, eaque non contemnenda leguntur opuscula in mathematicis scientiis. Sic non πᾶσις, nec παῖς, sed πᾶς, hoc est *quicumque*, scribit debet. Philonis librorum generalis titulus ille fuit περὶ μηχανικῆς συντάξεως, ut ex eiusdem Philonis libris colligo, quos dedit ad Aristonem, qui adhuc supersunt, etsi non integri. Scribit namque: εἰρηκότες οὖν σοι καὶ τὴν περὶ τῶν ἀεροπόρων ὀργάνων ὑπαρχοῦσαν διάθεσιν, καὶ τοῦτο πεποιηκότες, ἵνα μηδὲν ἀνιστόρητον ὑπάρχειν δόξῃ, καλῶς ἔχειν ὑπελάβομεν, τὰ μὲν περὶ τῶν βελοποιικῶν λόγων καταπαῦσαι, μεταβῆναι δὲ ἐπ' ἄλλο μέρος τῆς μηχανικῆς. Operis vero singulae partes inscriptiones sibi proprias habuerunt videlicet, ut vidimus: περὶ τῶν ἀεροπόρων ὀργάνων, περὶ τῶν βελοποιικῶν, περὶ πολιορκητικῶν, περὶ πυργοποιίας· τὸ μὲν ἀνώτερον ἀποσταλὲν πρὸς σὲ βιβλίον περιεῖχεν ἡμῖν τὰ λιμενοποιικά· νῦν δὲ καθήκει λέγειν καθότι τὴν ἐξ ἀρχῆς διάταξιν ἐποιησάμεθα πρὸς σὲ περὶ τῶν βελοποιικῶν, ὑπὸ δὲ τινων ὀργανοποιικῶν καλουμένων παρασκευαστικά· τινὰ δὲ ταῦτα ἐστὶν, ἐν τοῖς παρασκευαστικοῖς ἡμῖν δεδήλωται. Περὶ ἐπιστολῶν τῶν κρυφαίως ἐπιστελλομένων· πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τρόποι εἰσὶν τῶν κρυφαίως ἐπιστελλομένων γραμμάτων, ὡς δηλώσομεν ἐν τῷ εἶδει τῶν περὶ ἐπιστολῶν τῶν κρυφαίως ἐπιστελλομένων. Primum totius operis librum vocavit εἰσαγωγὴν· τῇ δ' αὐτῇ μεθόδῳ, καὶ ἐπ' ἄλλων πλειόνων, ἣ χρῆσόμεθα, καθότι δεδηλώσαμεν ἐν τῷ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς βίβλῳ πρώτῳ δ' ὑπάρχοντι τῆς μηχανικῆς συντάξεως: aliaeque his similes, ut rerum usus, et materia tractanda se obtulit. Non dissimili ratione Aeneas dum strategica componeret, librorum omnium ille fuerat titulus στρατηγικῶν ὑπομνήματα; proprium postea unicuique adscripsit, hunc vocando πολιορκητικὸν, illum παρασκευαστικὸν, alterum στρατοπεδικὸν, et sic de aliis. Et Pausanias luculentissimo operi, quo Graeciam describit, τῆς Ἑλλάδος περιήγησις, nomen dedit. Ceterum singulos libros ex materia

(1) Nimirum in editione poetarum gr. vet. Coloniae Allobrogum T. IV. p. 292. A. M.

potissimum tractata vario titulo ornavit: Ἀττικά, Κορινθιακά, Λακωνικά, Μεσσηνιακά, Ἡλιακά, Ἀχαϊκά, Ἀρκαδικά, Βοιωτικά, Φωκικά. Et in ipso opere dum illa laudat, saepius nomen immutat. In quodam indice ms. graecorum librorum meminisse me legisse: Φίλωνος βελοποιϊκῶν λόγος δ' καὶ ὁ ἐκ ἀτελῆς, hoc tamen ἐκ scriptoris puto incuria irrepsisse, scribique debuisse Φίλωνος βελοποιϊκῶν λόγος δ' καὶ ὁ ἐκ ἀτελῆς. Sub quo titulo, et in bibliotheca vaticana hodie asservantur caractere antiquissimo, itemque elegantissimo. Byzantii vero esse, certa atque indubitata Vitruvii et Heronis auctoritate confirmatur. Principium libri IV. est. Φίλων Ἀρίστωνι χαίρειν. Τὸ μὲν ἀνώτερον ἀποσταλὲν πρὸς σὲ βιβλίον περιεῖχεν ἡμῖν τὰ λιμενομοιῖκα. Finit: τὰ μὲν περὶ τῶν βελοποιϊκῶν λόγων κατὰπαῦσαι, μετὰβῆναι δὲ ἐπ' ἄλλο μέρος τῆς μηχανικῆς. Lib. V. Φίλων Ἀρίστωνι χαίρειν· πρῶτον μὲν δεῖ τοὺς οἰκοδομοῦντας πύργους ὀρύζαντας μέχρι πέτρας, ἢ ὕδατος. Finit: τοῦτον ἂν τις τὸν τρόπον πολιορκῶν τὰς πόλεις ἂν λαμβάνοι, μάλιστα μὴδὲν αὐτὸς ἀνήκεστον παθεῖν.

Scriptis praeterea libellum cultissimum et elegantissimum de septem orbis spectaculis, quem nos latine loquentem primi omnium, notisque nostris illustratum publicamus. Nec ad alium referendus est liber de sacrarum aedium symmetriis, et de armamentario, quod fuerat in Piraei portu, quem laudat Vitruvius dicto loco. Fuit enim ut superius diximus, non minus architecti artificio disertus, quam oratoris. Et de opere a se constructo non minore ingenii acumine ad populum atheniensem disseruit, rationemque consilii sui exposuit. Ad byzantium item pertinet, quod ex templi fabrica refert Pollux lib. X. cap. 51. Ἐν δὲ τῇ τοῦ νεῶ ποιήσει, ἣν ὁ Φίλων, ἢ Ἀπολλόδωρος συνέθηκε, γέγραπται· κυνδάλους γὰρ ἐχέτω ζυγὸν ἕκαστον. Quod non intellexit Rodulfus Gualterus, cum *sed in templi poësi* (1), *quam aut Philon, aut Apollodorus composuit*, convertit. Philo item byzantius fuit auctor, ni fallor, libri *Vastor* dicti de ingeniis in ductu aquarum, quem sedulo se legisse non sine lectionis fructu mihi retulit vir ob multiplicem eruditionem mihi summopere carus Lucas Holstenius hamburgensis, qui et principium tale communicavit. *Incipit liber Vastor de ingeniis Philonis in ductu aquarum. In nomine Domini misericordis et pii. Incipit liber Philonis de ingeniis spiritualibus. Dixit: quia tuum, amice mi Archaleni, iam novi desiderium ad sciendum ingenia subtilia; voluntati tuae obnoxius, interrogationi tuae respondeo, petitioni de hoc libro componendo libens acquiesco etc.* (2).

XLVI. Philo gadarensis, Pori nicaeni celebris mathematici, praeceptor, cuius meminit Eutocius ascalonita comment. in lib. Archimedis de circuli mensuratione. (ed. Basil. p. 55.) ὥστε οὐδὲ Πόρος, inquit, ὁ νικαεὺς εὐκαιρον εὐρεθήσεται μέμψιν ἐπάγων Ἀρχιμήδει, ὥς μὴ ἀκριβῶς εὐρόντι ποία εὐδεῖα ἴση ἐστὶν ἡ τοῦ κύκλου περιφέρεια, ἐξ ὧν αὐτὸς ἐν τοῖς κηρίοις φησὶν, τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον Φίλωνα λέγων, τὸν ἀπὸ Γαδάρων, εἰς ἀκριβεστέρους ἀριθμοὺς ἀγάγειν τῶν ὑπ' Ἀρχιμήδους εἰρημένων, τοῦ τε ζ' φημὶ καὶ τῶν ιθ'.

(1) Miror hunc errorem, *poësi* pro *fabrica*, manere adhuc in splendida hemsterhusiana Pollucis editione; ibique Iungermannum de poeta comico carminis auctore, et non potius de aedificii architecto, cogitare. Sed tamen melius in adnot. ipse Hemsterhusius. A. M.

(2) De Philone mechanico et Heronibus atque Ctesibio, de quibus multa dixit haecenus Allatius, consulendus est etiam Fabricius, cum Harlesio, B. G. lib. III. cap. 24, qui multa pariter super his agglomerant. A. M.

XLVII. Philonem tyanaeum de lineis genitis ex implicatione *πληκτοειδῶν*, et aliarum varii generis superficierum scripsisse, Pappum referre nonnulli asserunt. Ego Pappi locum nondum vidi (1).

XLVIII. Philo academicus Clitomacho operam multos annos dedit. Sylla et Pompeio coss. academiae princeps mithridatico bello domo profugit, Romanque venit, ubi in perpetua peregrinatione aetatem suam philosophus nobilissimus consumpsit. Semel quippe egressus, numquam domi reversus est, quemadmodum Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panaetius, Clitomachus, Antiochus, Possidonius, innumerabilesque alii. Romae cum Tullius frequenter audiret, totum illi se tradens, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, a quo non minus, quam a Diodoro, Antiocho, Possidonioque institutus fuit. Maxime in academia floruit, cui Philone vivo minime defuit patrocinium, insectatusque est magnopere Epicureos. Ferre enim non poterat Epicureos, molles ac delicatas voluptates aspernari. Quippe qui summa memoria pronuntiabat plurimas Epicuri sententias his ipsis verbis, quibus erant scriptae: et Metrodori Epicuri sapientiae collegae multa impudentiora recitabat. Eius institutum erat, alio tempore rhetorum praecepta tradere, alio philosophorum: ad quam consuetudinem etiam Cicero a familiaribus adductus, in Tusculano quod dabatur temporis consumebat. Multos versus admiscebat orationi, proprium numerum, et lecta poemata, et loco adiungens, aliter ac Dionysius stoicus, qui nullo delectu, nullaue elegantia dictabat. Contra eum Antiochus discipulus, aliter de academia sentiens, multa scribere libris editis non veritus est. Cicero in Bruto 89, de oratore lib. III. 28, academ. quaest. lib. II. 6. et IV. 4, de natura deorum lib. I. 3, Tuscul. quaest. lib. II. 10. et V. 37. De eius doctrina vide Sextum empiricum pyrrhon. hypotyp. lib. I. cap. 33, lib. II. cap. 11, adversus logicos lib. II. 113. seq. Hunc Philonem Romani supra ceteros Clitomachi alumnos, et ob dicendi facultatem admirati sunt, et dilexerunt ob morum suavitatem. Plutarchus in Cicerone cap. 3: ἀπαλλαγείς δὲ τῶν ἐν παισὶ διατριβῶν Φίλωνος ἤκουσε τοῦ ἐξ ἀκαδημίας, ὃν μάλιστα Ῥωμαῖοι τῶν Κλειτομάχου συνήθων, καὶ διὰ τὸν λόγον ἐθαύμασαν, καὶ διὰ τὸν τρόπον ἠγάπησαν. Vide paulo inferius Antiochi cum Philone contentionem. Augustinus lib. III. 41. contra academicos. *Igitur Antiochus, ut institueram dicere, auditis Philone academico, et Mnesarcho stoico, in academiam veterem quasi vacuum defensoribus, et quasi nullo hoste securam, veluti adiutor civis irrepserat, nescio quid inferens mali de Stoicorum cineribus, quod Platonis adyta violaret. Sed huic arreptis iterum illis armis et Philon restitit donec moreretur, et omnes eius reliquias Tullius noster oppressit, se vivo impatiens labefactari vel contaminari quidquid amavisset.* Iulius Castellanus disput. adversus Ciceronis academias quaestiones cap. 1. de academiis. *Quintae auctores animadverto; si tamen a Carneade Clitomachum eius collegam, et a Philone Charmidam separare volueris. Quas quidem scholas miror a Cicerone fuisse praetermissas, cum harum saepe nominaverit*

(1) Ante quam ab his mechanicis mathematicisque ab Allatio nominatis discedam, philologos orabo, ut duorum palimpsestorum meminerint, mediolanensis graeci ubi anonymus mechanicus, et veronensis latini ubi anonymus mathematicus; quorum prioris specimen ego vulgavi cum Ulphilae partibus Mediolani an. 1819; posterioris autem notitiam cum levi gustu in praefatione ad Cic. de rep. Utinam, inquam, philologi his palimpsestis oculos intendant, et maiores illinc partes extendant, atque auctorum denique, si fieri potest, nomina patefaciant! A. M.

conditores. Hadrianus Turnebus in I. quaest. academ. adnotavit, Philonem duos libros scripsisse, quibus unam tantum academiam esse contendebat, et Antiochum in magistrum librum edidisse nomine Sosum. Fuisse patria larissaeum et Clitomachi discipulum, inter alios narrat Iohannes Stobaeus in eclogis ethicis lib. II. cap. 2. de morum scientia; et illius moralis philosophiae divisionem fuse prosequitur. Φίλων ἐγένετο λαρισσαῖος φιλόσοφος ἀκαδημικὸς, ἀκουστὴς Κλεῖτομάχου, τοῦ ἱκανὴν εἰσενεγκαμένου προκοπὴν ἐν τοῖς λοιποῖς· οὗτος δὲ Φίλων τὰ τε ἄλλα πεπραγμένα τεύχεται δεξιῶς, καὶ διαίρεισιν τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν λόγου, ἣν ἐγὼ προχειροῦμαι, περὶ ἧς ὁ λόγος.

XLIX. Philo byblius grammaticus floruit sub Vespasiano, Tito, Domitiano, Nerva, Traiano, et Hadriano, teste Suida. Cognoscebatur consulatum gerente Severo Herennio. Collectanea histor. Φίλων βύβλιος γραμματικὸς ἐτῶν οὐκ ἐγνωρίζετο ἐπὶ ὑπάτου Σευήρου τοῦ Ἐρεννίου χρηματίσαντος. Suidas voc. Ἐρεννίος. Φίλων ὁ βύβλιος, ὃς Ἐρεννίος χρηματίσας, ὡς αὐτὸς φησὶν. Et: Φίλων βύβλιος γραμματικὸς· οὗτος γέγονεν ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν ἐγγύς Νέρωνος, καὶ παρέτεινεν εἰς μακρόν· ὑπάτον γοῦν τὸν Σευῆρον χρηματίσαντα αὐτὸς εἶναι φησὶν, ὅταν ἦγεν ὄγδοον καὶ ἐβδομηκοστὸν ἔτος, ὀλυμπιάδι δὲ κ' καὶ διακοσιοστῇ. Et: περὶ τῆς βασιλείας Ἀδριανοῦ ἐφ' οὗ καὶ ἦν Φίλων· καὶ ἄλλα· ὑπάτος γέγονεν ὁ Φίλων Ἐρεννίος χρηματίσας, ὡς αὐτὸς φησὶν. Sub Hadriano imperatore, Herennio Severo commendavit Hermippum berytium suum discipulum, eodem referente in Ἐρμιππος. Ἐρμιππος βηρύτιος ἀπὸ κώμης μεσογαίου μαθητὴς Φίλωνος τοῦ βυβλίου, ὑφ' οὗ ὠκειώθη Ἐρεννίῳ Σευήρῳ ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως, ἐκδουλος ὢν γένος, λόγιος σφόδρα, καὶ ἔγραψε πολλά. Scripsit de vita Hadriani, de comparandis et eligendis libris lib. XII, de urbibus et quos quaeque claros genuerit viros libros XXX. Suidas. Ἐγράπται δὲ αὐτῷ περὶ κτήσεως καὶ ἐκλογῆς βιβλία ιβ' περὶ πόλεων, καὶ οὗς ἐκάστη αὐτῶν ἐνδόξους ἠνεγκεν βιβλία λ' περὶ τῆς βασιλείας Ἀδριανοῦ, ἐφ' οὗ καὶ ἦν ὁ Φίλων. Librorum περὶ πόλεων saepissime meminit Stephanus byzantius, in Ἀμισός, et Ἀνδανία, et alibi sine titulo libri in Ἀζανία, Βούρα, Ἰόπη, Λαοδίκεια, Μάρσουα, Μεγαλήπολις, Μελίτεια. Eorum epitomem confecit Aelius Serenus atheniensis. Suidas: Σερῆνος ἀθηναῖος, ὃς καὶ Αἴλιος, χρηματίσας γραμματικὸς ἐπιτομὴν τῆς Φίλωνος πραγματείας περὶ πόλεων, καὶ τίνες ἐφ' ἐκάστης ἐνδοξοί, βιβλία γ' (λ'). Et Etymologici auctor in Ἀρσινόη. Οὕτω Σερῆνος ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Φίλωνος. Et in βουκίρας. Οὕτω καὶ Σερῆνος ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Φίλωνος περιπόλων, scribo περὶ πόλεων. Hinc corrigendus est Vossius de histor. graecis lib. II. cap. 10. qui nobis pro Serino, vel Sereno, Severum obtrudit. Scripsit praeterea ῥηματικά, sive etiam ῥηματικόν. Etymologus in ἀβολήτωρ, ἀέντες, αἴστος, ἄτμητος. Item ῥῆτορικόν. Etymologus in δέμα. Item περὶ Ῥωμαίων διάλεξιν, nonnullis placet περὶ Ῥωμαίων διαλέκτου, sive περὶ τῆς Ῥωμαίων διαλέκτου, Etymologus in ἀλτήρ. Qualis fuit et Philoxeni liber, in κορώνη, στυγνός. Ad haec referri possunt, quae sub Philonis nomine tantum laudat idem auctor in ἀγροτέρη, ἄκρον, ἀλιεύς, Ἀμφίτρούων, ἀνὰ ῥῶτας, βάτος, βάτης, δεξιτερὸς, ἐδητύς. Et Suidas in ἀγαλματοφορούμενος, et alia quae Varinus in cornucopia recitat; sunt quippe grammatica. Herennii Philonis et ipsius ἱατρικῶν meminit Stephanus de urbibus in Δυρράχιον et Κύρτος. Scripsit item librum περὶ χρηστομαθείας. Etymologus voc. γέρανος. Ἐρεννίος Φίλων ἐν τῷ περὶ χρηστομαθείας. Nam, ut superius adnotavimus, Philo byblius, Herennius quoque dictus

est. Quidam Herennio Philoni libellum Ammonii *de similibus, et differentibus voculis*, optimum illum quidem et eruditum, attribuunt. Iohannes Nunnescius in notis ad Phrynichum: *Ammonius aut Philo Herennius, ut alii volunt*. Paulus Leopardus emendat. lib. XI. cap. 10. *Bonus in primis est auctor Herennius Philo, quem vulgus Ammonium vocat; sed dolendum est in multis esse illum prodigiose mendosum, quemadmodum in verbis hic adscriptis*. In quodam indice librorum graeco manuscripto Ἡρεννίου Φίλωνος περὶ διαφορᾶς σημασίας κατὰ ἀλφάβητον. Sed de Herennio, cuius meminit Porphyrius in vita Plotini, et ad hunc usque diem liber περὶ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ legitur, alibi dicemus (1).

Labor byblii praecipuus, atque ceteris aliis notior et illustrior fuit Sanchoniathonis antiquissimi historici ex lingua phoenicia in graecam versio. Porphyrius lib. IV. adversus Christianos apud Eusebium de praeparat. evang. lib. I. 9. Ἰστορεῖ δὲ ταῦτα Σαγχουνιάθων, ἀνὴρ παλαιτάτος, καὶ τῶν τρωικῶν χρόνων, ὡς φασὶ πρεσβύτερος, ὃν καὶ ἐπ' ἀκριβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ τῆς φοινικικῆς ἱστορίας ἀποδεχθῆναι μαρτυροῦσι. Φίλων δὲ τούτου πᾶσαν τὴν συγγραφὴν, ὁ βύβλιος, οὐχ ὁ ἐβραῖος, μεταβαλὼν ἀπὸ τῆς Φοινίκων γλώσσης ἐπὶ τὴν ἐλλάδα φωνὴν ἐξέδωκεν· μέμνηται τούτων ὁ καθ' ἡμᾶς τὴν καθ' ἡμῶν πεποιημένος συσκευὴν ἐν τέλει τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑποθέσεως, ὃδε τῷ ἀνδρὶ μαρτυρῶν πρὸς λέξιν· Ἰστορεῖ δὲ τὰ περὶ Ἰουδαίων ἀληθέστατα, ὅτι καὶ τοῖς τόποις, καὶ τοῖς ὀνόμασιν αὐτῶν τὰ συμφωνότατα Σαγχουνιάθων, ὁ βηρύτιος, εἰληφὼς τὰ ὑπομνήματα παρὰ Ἱερομβάλου τοῦ ἱερέως θεοῦ Ἰεωῶ· ὃς Ἀβιβάλῳ τῷ βασιλεῖ Βηρυλίων τὴν ἱστορίαν ἀναθεῖς, ὑπ' ἐκείνου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐξεταστῶν τῆς ἀληθείας παρεδέχθη· οἱ δὲ τούτων χρόνοι πρὸ τῶν τρωικῶν πίπτουσι χρόνων, καὶ σχεδὸν τοῖς Μωϋσέως πλησιάζουσιν, ὡς αἱ τῶν Φοινίκης βασιλέων μηνύουσι διαδοχαί· Σαγχουνιάθων δὲ κατὰ τὴν Φοινίκων διάλεκτον φιλαλήθως τὴν παλαιὰν ἱστορίαν ἐκ τῶν κατὰ πόλιν ὑπομνημάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναγραφῶν συναγαγὼν καὶ συγγράφας, ἐπὶ Σεμιράμεως γέγονε τῆς Ἀσσυρίων βασιλίδος, ἢ πρὸ τῶν ἰλιακῶν, ἢ κατ' αὐτούς γε τοὺς χρόνους γενέσθαι ἀναγέγραπται· τὰ δὲ τοῦ Σαγχουνιάθωνος εἰς ἐλλάδα γλώσσαν ἠρμήνευσεν Φίλων ὁ βύβλιος. Et idem Porphyrius lib. II. 56. περὶ ἀποχῆς ἐμφύχων. Φοινίκης δὲ ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς, ἢ πολέμων, ἢ αὐχμῶν, ἢ λοιμῶν ἐθύοντο τῶν φιλότατων τινὰ, ἐπιψηφίζοντες Κρόνῳ καὶ πλήρῃ δὲ ἡ φοινικὴ ἱστορία τῶν θυσάντων, ἣν Σαγχουνιάθων μὲν τῇ Φοινίκων γλώττῃ συνέγραψεν, Φίλων δὲ ὁ βύβλιος εἰς τὴν ἐλλάδα γλώσσαν, δι' ὁκτὼ βιβλίων ἠρμήνευσεν. Eusebius in novem libros divisisse tradit lib. I. 9. de praep. Ὁ δὲ Φίλων εἰς ἐννέα βίβλους τὴν πᾶσαν τοῦ Σαγχουνιάθωνος πραγματείαν διελὼν etc. Et Theodoretus lib. II. graec. affect. serm. II. Σαγχουνιάθων μὲν οὖν ὁ βηρύτιος τὴν Φοινίκων θεολογίαν συνέγραψεν· μετῴνεν δὲ ταύτην εἰς τὴν ἐλλάδα φωνὴν Φίλων οὐχ ὁ ἐβραῖος, ἀλλ' ὁ βύβλιος· τὸν δὲ Σαγχουνιάθωνα λίαν τεθαύμαζεν ὁ Πορφύριος. Haec Phoenicum historia ita Graecis philonaeo nomine innotuit, ut Sanchoniathonis oblitterato, sub Philonis solo nomine laudaretur. Stephanus de urbibus in Νίσιβις. Φίλων ἐν φοι-

(1) Hunc Herennii librum εἰς τὰ μετὰ φυσικὰ nos ipsi edidimus ex codice vat. inter classicos nostros Auctores T. IX, deque eo locuti sumus in praef., praecipue vero quod non *Herennius Philo* sed *philosophus* dicendus videatur, ex auctoritate epigraphes codicis vat. Ceteroqui *Philo* appellatur non solum a Fabricio et aliis, sed etiam ab Holstenio, qui de eo loquitur in epist. 38. p. 228. et 236, atque sumptum opusculum fere ad verbum ex opere ms. Damascii περὶ ἀρχῶν. A. M.

νικηκοῖς. Gerardus Vossius de histor. graecis lib. II. cap. 10. dupliciter labitur. Primo namque cum Philone byblio Philonem Aethiopicorum scriptorem confundit, cum longe alter ab altero diversus sit. Philo namque hic byblius temporibus Nervae et Hadriani vixit, ut ex historia compertum est. At Aethiopicorum scriptor longe ante Strabonis, et Hipparchi tempora floruit. Secundo, ex lib. X. cap. 51. Pollucis ad hunc Philonem refert, ad byzantinum referenda, qui Vossium omnino fugit. Adde Philonis φοινικικά a Sanchoniathonis historia phoenicia veluti diversa distinguere; et locum Pollucis ex gualteriana versione, incompta illa quidem et falsa, exponere. Scripsit praeterea libros III. περὶ παραδόξου ἱστορίας. Meminit ipse in prooemio historiae Sanchoniathonis apud Eusebium de praep. lib. I. 9. Οὕτως τε ἔχειν πεπιῖσθαι ἡμῖν παρέστη, ὡς ἐκεῖνος γέγραφε, τὴν διαφωνίαν ὁρῶσι τὴν παρ' Ἑλλήσιν, περὶ ἧς μοι τρία πεφιλοτίμηται βιβλία τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα παραδόξου ἱστορίας.

Ad byblium puto referendum, quod de pincerna Nicomedis Bithyniae regis a gallinaceo adamato ex Philone tradit Aelianus de histor. animal. lib. XII. cap. 37. Οἶνοχόου βασιλικοῦ, καὶ ἦν ὁ βασιλεὺς Νικομήδης ὁ Βιθυνῶν, ἀλεξτρύων ἡράσθη, Κένταυρος ὄνομα· καὶ λέγει Φίλων τοῦτο. Et illud de Moyse, quod vocaretur alpha, quia corpus haberet ἀλφοῖς, idest vitilagine maculatum, ut refert Heladius Besantinus. Photius in bibliotheca (cod. 279. p. 1577.) ὅτι φλυαρεῖ καὶ οὗτος τὸν Μωϋσῆν ἄλφα καλεῖσθαι, διότι ἀλφοῖς τὸ σῶμα κατὰστικτος ἦν, καὶ καλεῖ τοῦ ψεύδους τὸν Φίλωνα μάρτυρα. Hoc, inquam, ad byblium Philonem, non ad alexandrinum referendum est, secus ac temere existimavit David Hoëschelius in notis ad Photium. Verum quippe est apud hunc, neque in tribus *de vita Moysis* libris, neque alibi, horum quicquam legi. An hic idem est, quem Plutarchus in convivio Sostrati tamquam interlocutorem interserit? Non obstat nec rei argumentum, nec ratio temporis.

L. Philo medicus, qui Plutarchum Hyampolim venientem, quam operoso apparatu convivio excepit, et quaestionem illam, *multiplex ne cibus, an vero simplex, concoctu sit facilius*, enucleate disputavit. Vide Plutarchum symposiac. lib. IV. quaest. 1. Idem inter convivas Soclari ponit Philonem, qui Cratoni respondet, quidnam causae sit, cur oleosae stirpes permixtionem non admittant? quia scilicet oleum est plantis inimicum. (Sympos. II. quaest. 6.)

LI. Philo iudaeus alexandrinus, de quo eiusque libris iudicium ferre peculiari tractatu reservamus (1).

(1) Merito Allatius de Philone iudaeo eiusque scriptis notitiam, propter rei praestantiam atque amplitudinem, peculiari tractatui reservabat; quem cum postea non scripserit, vel certe non ediderit, necessario philologi respicient ad Ioh. A. Fabricii graecam bibliothecam ed. nov. T. IV. p. 721-754, qui de hoc sapiente et elegantissimo iudaeo eiusque operibus tum editis tum ineditis seu deperditis, cum codicum etiam mss. indicio, et variorum Philonum nominibus, copiose scribit. Verumtamen post Fabricium eiusque ampliorem Harlesium, nova nec sane contemnenda Philonis scripta reperta sunt ac divulgata. Etenim a nobis quidem Mediolani anno 1818. editi fuerunt Philonis iudaei breves tractatus gr. lat. 1. *de cophini festo*. 2. *de honorandis parentibus*, quos ambos sumpsimus ex prisco codice florentino, quem Philelphus olim ex Graecia deportavit. 3. theoria brevis *de Iona propheta* ex armeniaco codice Venetiis conservato. Romae autem edidimus gr. lat. 1. Philonis quaestiones septem in exodum *de cherubinis* ex cod. vat. gr. 379. (T. IV. AA. cl.) 2. Fragmenta multa minora gr. ex quaestionibus in pentateuchum etc., libello inserta, quem nos edidimus, Leontii et Iohannis sacrarum rerum (Script. vet. T. VII. part. 1.) Et quidem quaestiones 102. in Genesim latina tantam lingua nec elegante in Germania olim vulgatae et Venetiis repetitae, occurrunt etiam in codice lat. vat. 488; quem his diebus quum obiter conferrem, non parum huius ope emendari posse editionem videbam. Memini etiam me observare scripta Philonis varia graece

Ab ethnicis ad sacros, christianosque Philones convertamus orationem; non minus namque eo nomine gentilitas, quam christiana pietas gloriatur. Quare ratione ordinis, et rerum disputatarum conservata, erit

LII. Philo tarsensis cilix diaconus una cum Gaio et Agathopode comes sancti Ignatii martyris in itinere ut ipse scribit in fine epist. ad Tarsenses: ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Φίλων ὁ διάκονος ὑμῶν, ᾧ καὶ ἐγὼ εὐχαριστῶ, σπουδαίως ὑπηρετοῦντι μοι ἐν πᾶσιν ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Ἀγαθόπους ὁ διάκονος ὁ ἐκ Συρίας, ὃς ἀκολουθεῖ μοι ἐν Χριστῷ. Et epist. ad Philadelphienses n. 11. Περὶ δὲ Φίλωνος τοῦ διακόνου ἀνδρὸς ἀπὸ Κιλικίας μεμαρτυρημένου, ὃς καὶ νῦν ἐν λόγῳ (θεοῦ) ὑπηρετεῖ μοι ἅμα Γαίῳ, καὶ Ἀγαθόποδι ἀνδρὶ ἐκλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας μοι ἀκολουθεῖ, ἀποταξάμενος τῷ βίῳ, οἱ καὶ μαρτυροῦσιν ὑμῖν καὶ γὰρ τῷ θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, περὶ ὧν ἐδέξασθε αὐτοὺς· προσδέξεται καὶ ὑμᾶς ὁ κύριος· οἱ δὲ ἀτιμάσαντες αὐτοὺς λυτρώσεισαν ἐν τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μὴ βουλομένου τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν etc. Et epist. ad Antiochenos n. 13: ἀσπάζονται ὑμᾶς Φίλων καὶ Ἀγαθόπους, οἱ διάκονοι, οἱ συνακόλουθοί μοι. Hi namque Ignatium e Syria Romam comitati sunt, eiusque reliquias Antiochiam retulerunt, ut adnotat Caesar Baronius ex actis ipsius martyris in martyrologio (1. febr. et 17. dec.) Meminit martyrologium romanum VII. kal. maii: *Antiochiae sanctorum Philonis, et Agathopodis diaconorum* (1).

LIII. Philo episcopus libycus ab Arianis propter fidei confessionem in fugam exiliumque compulsus Babylonem, ut scribit Athanasius apolog. de fuga sua n. 7. Καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ Λιβύων ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους Ἀμμόνιον, Μούϊον, Γαῖον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, Πλήνιον, Ψενόσιριν etc. καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὥς τινες μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν ἐφυλάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους ἢ τριάκοντα· σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχάβ ἐξῆραι τὴν ἀλήθειαν. Et in epistola ad solitariam vitam agentes n. 72. Διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον εἰς τὰ ἔρημα περὶ τὸ Κλύσμα ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα, Ἀδέλφιον εἰς Ψίναβλα τῆς Θηβαΐδος, Ἰερακά τε καὶ Διόσκορον etc. Similia ex Athanasio habent Socrates histor. eccles. lib. II. cap. 28, Theodoretus histor. eccles. lib. II. cap. 14. Incertus, et Simeon metaphrastes in vita Athanasii. Narrat Hieronymus, Hi-

in vetere bonae litterae palimpsesto, quorum tamen tituli, quantum oculo festinante vidi, cum editis congruebant; puta Φίλωνος περὶ τοῦ βίου Μωσέως. Et: περὶ τῶν δέκα λόγων οἱ κεφάλαια νόμων εἰσίν: qui titulus repetitur more prisco in alia pagina ubi opusculum desinit. Et: περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων. Et: τῶν ἐν εἰδεῖ νόμων τὸ εἶ. Denique opus περὶ τῶν θυόντων brevius in palimpsesto deprehendebam; desinit enim in verbis παρέχων ἐκ τῶν ἀοράτων πηγῶν ὁρατὰ φέγγη τῷ βλεπομένῳ: quae legas in editione mangeiana T. II. p. 254. v. 28. Atqui ibi prosequitur opusculum apud Mangeium, quem satis constat audacior libertate editoris utentem, scripta Philonis marte proprio interdum consarcinasse. Certe ibi, in eadem palimpsesti pagina sequitur opusculum aliud cum titulo: περὶ τοῦ μίσθου πόρνης εἰς τὸ ἱερεῖον μὴ κομίζεσθαι. Hactenus de modicis nostris circa Philonem studiis. Ecce enim perampla demum novorum Philonis scriptorum prodiit his annis copia ex armeniacis codicibus arm. et lat. edente, interpretante atque illustrante perdocto monacho mechtarista I. B. Auchero, Venetiis 1822. et 26. (Nam Philo in haicanam linguam olim translatus, apud Graecos partim deinde periit, apud Armenios sospes mansit.) Sunt itaque libri duo *de providentia*. Liber unus *de animalibus*, ut videbatur cuidam, ratione utentibus. (Conferatur Plutarchus de animalium sollertia.) Libri quatuor *quaestionum in Genesim*. Libri duo *quaestionum in Exodum*. Libellus *de Sampson*. Libellus *de Iona*. Libellus *de visione angelorum ad Abrahamum*. Atque aliquam horum notitiam nosmet ipsi anticipavimus, ex eodem tamen Venetiarum fonte acceptam, in dissertatione de scriptis Philonis ineditis, Mediolani 1815. A. M.

(1) Baronius loc. cit. 25. apr. Fuit Philo tarsensis ecclesiae, Agathopus antiochenae diaconus. Acta quoque martyrii S. Ignatii ab his duobus fuere conscripta. Usser. praef. ad marty. S. Ignatii. A. M.

larionem Babylonem usque progressum, ut hunc Philonem inviseret consolareturque, in vita S. Hilarionis. *Quinto igitur die Hilarion venit Pelusium, visitatisque fratribus qui in vicina eremo erant, et in loco qui dicitur Lychnos morabantur, perrexit post triduum ad castrum Theaubatum, ut videret Dracontium episcopum et confessorem, qui ibi exulabat; quo incredibiliter consolato tanti viri praesentia, post triduum multo Babylonem labore pervenit, ut videret Philonem episcopum, et ipsum confessorem. Constantius enim rex, Arianorum favens haeresi, utrumque in ea loca deportaverat.* Philo hic semper detestatus fuit haereticos arianos, nec umquam se immiscuit eorum pravitati, cum Gregorio hispano episcopo. Hieronymus in chronico (ad an. Ch. 374.) *Lucifer episcopus calaritanus moritur, qui cum Gregorio episcopo Hispaniarum, et Philone Libyae numquam arianae se immiscuit pravitati.* Interfuit sardicensi synodo, subscripsitque. Athanasius apol. II. contra Arianos: Ἀπολλώνιος, Μοῦϊς, Σαραπάμπων, Φίλων, Φίλιππος.

LIV. Philo alter episcopus aegyptius, superiori aequalis, inter episcopos qui in synodo sardicensi subscripserunt numeratur ab Athanasio apolog. II. contra Arianos. Κόϊντος, Λεωνίδης, Συμπαρωνιανός, Φίλων, Ἡρακλείδης (edit. ven. S. Athan. T. I. p. 133.)

LV. Philo carpathius, ab Epiphanio episcopus factus, ut narrat Polybius in vita Epiphanii cap. 49. Ἦν δέ τις κληρικὸς ἀπὸ ῥητόρων, τοῦνομα Φίλων, ἀνὴρ ὅσιος· χρεία δὲ ἦν ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦ Καρπασίου καθίσαι ἐπίσκοπον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἦν δὲ οὗτος διάκονος· τοῦτον οὖν ἀπὸ ἀποκαλύψεως Θεοῦ χειροτονεῖ ἐπίσκοπον ὁ Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Καρπασίου· ὅτε οὖν εἶχεν Ἐπιφάνιος ἐπιδημῆσαι ἐπὶ τῆς Ῥώμης, μεταπέμπεται τὸν προειρημένον Φίλωνα τὸν ἐπίσκοπον, καὶ αὐτῷ ἀποδίδωσι τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντίας, ὅπως ἂν χρεία γένηται κληρικῶν, αὐτὸς χειροτονήσῃ. Et cap. 57. dum Epiphanius rursus ut regiam peteret, urgeretur a legatis imperatoris, qui paralysi vexabatur, advocato Philoni curam suae ecclesiae committit. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος μεταστειλάμενος τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Φίλωνα ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν φροντίδα ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρείας. Meminit huius Epiphanius idem in epistola ad Iohannem episcopum hierosolymitanum, inter epistolas Hieronymi 51. *Nam multi, ait, episcopi communionis nostrae et presbyteros in nostra ordinarunt provincia, quos nos comprehendere non potueramus, et miserunt ad nos diaconos et hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoriae Philonem episcopum, et sanctum Theophobum, ut in ecclesiis Cypri, quae iuxta se erant, ad meae autem parochiae videbantur ecclesiam pertinere, eo quod grandis esset, et late patens provincia, ordinarent presbyteros, et Christi ecclesiae providerent.* Adverte, lector, Philonem hunc fuisse episcopum regionis, quae proxima erat parochiae Epiphanii, scilicet in eadem insula Cypri in civitate Carpasii. Nec obstat cognomen Carpathii. Licet enim *Carpathius* a Carpatho prope Chium insulam a Cypri longissime distante, si geographis credimus (a qua et natum adagium ὁ καπάθιος τὸν λαγῶν, et mare ipsum Carpathium cognominatum) videatur deductum, et a Carpasio Cypri, vel Καρπασία, vel Καρπάσεια, vel Καρβασία *Carpaseotes*, sive etiam cum Theopompo *Carpasseus* dicatur, tamen scias hoc Carpasium a nonnullis, et praecipue Xenagora *Carpathum* appellatum, a quo sine dubio *Carpathius* fit. Stephanus Καρπασία πόλις Κύπρου, ἣν Πυγμαλίων ἐκτίσεν, ὡς Ἑλλάνικος ἐν κυπριακοῖς. Διονύσιος δὲ διὰ διφθόγῃς Καρπάσειαν

αὐτὴν φησὶν ἐν τρίτῳ βασσαρικῶν – ἢ δ' ὅποσοι Κινύρειον, ἢ δ' αἰπεινὴν Κραπάσειαν. – Ἔστι καὶ νῆσος Καρπασία κατὰ τὴν ἄκραν τὴν Σαρπηδονίαν. Ξεναγῶρας δὲ Κάρπαθον αὐτὴν καλεῖ. Δημήτριος δὲ ὁ σαλαμίνιος Καρβασίαν φησὶν, ὅτι πρὸς τὸν καλούμενον καρβὰν ἀνέμιον κεῖσθαι δοκεῖ.

Scrpsit succincta sed acutissima laudatissimaque commentaria in Cantica canticorum ad Eustathium presbyterum et Eusebium diaconum. Suidas: Φίλων καρπάσιος ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τὸ ἄσμα τῶν ᾠμάτων. Commentarius qui hodie circumfertur brevis admodum est; atque nonnulli suspicati sunt, non omnia quae hic habentur unius esse Philonis, sed plurium auctorum. Stephanus Salutati in epistola nuncupatoria ad Nicolaum Bargilesium presbyterum bononiensem. *Non unus mihi Philo, sed plures fuisse videntur, qui hosce commentarios in Cantica Canticorum confecerint. Nam quod Philonis nomine circumfertur apud Graecos, breve admodum opusculum est: sed sunt, qui velint ab Eustathio quoque et Eusebio, quorum rogatu Philo ipse commentarium hunc confecerat, interpolatum * esse, unumque ex tribus esse coniunctum; quod an ita sit, haud temere ausim affirmare.* Martinus Delrius isag. in Cant. Cantic. cap. 5. *Philone carpathio, in quo plurima inveniri, quae totidem fere verbis occurrunt in beati Gregorii pontificis commentariis. Suspicio graeculum aliquem recentiorem ea ex divo Gregorio philonianis immiscuisse potius, quam vetustum illum Carpathium ea scripsisse; nam cum reliquo commentario minus * cohaerent.* Potest id esse, ego certi nihil statuo, nondum enim commentarium illum legere contigit; etsi in bibliotheca vallicelliana mutilum illum quidem et principio et fine conservari; certum sit (1). Quare suspendo iudicium. Eiusdem Philonis plura in catenis veteris ac novi testamenti eximiae illius doctrinae non levia iudicia comperies.

LVI. Philo qui in persecutione a Moechianis haereticis adversus ecclesiam mota una cum Philippo obiit. Illum summis laudibus ornavit Theodorus Studita in epistola ad Naucratiū, quae est ordine 49. inter eius epistolas, cuius principium: φθέρῃ καὶ διήγησαί μοι ἐκάστοτε. Scribit enim: κεκοίμῃται δὲ, ἔφη, ὁ ἀδελφὸς Φίλιππος, καὶ Φίλων καὶ εὖγε, εὖγε, ὅτι ἀμφοτέροι τέλει ἀγαθῶν οὐχ ὅτι τὰ προτέλεια ψεκτὰ (πῶς γὰρ οἱ ἀπειπάμενοι κόσμῳ, σάρκα καὶ αἷμα, εὐαφῇ τὴν τῆς ὑποταγῆς ζεύγλιν ἑαυτοῖς ὑποδέμενοι;) ἀλλ' ὅτι τοῦ ἀκροτάτου μακαρισμοῦ τετυχήκασι, διὰ κύριον δεδιωγμένοι, θλιβόμενοι καὶ στενοχωρούμενοι καὶ πρὸς ταῦτα οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων, ἢ οἱ τὸ εὐαγγέλιον ἡδετηκότες, δυσώνυμοι Μοιχειανοί καὶ τῷ μὲν Φίλωνι φίλον μέχρι τοῦδε στήσει τὸν ἔπαινον τὰ δὲ τοῦ καλοῦ Φιλίππου πολλὰ κατορθώματα, ἃ αὐτὸς προκατέλεξας ἐγὼ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὸ ἄπλαστον αὐτοῦ, καὶ ἀκέραιον θαυμάζω.

LVII. Fuit et alter Philo philosophus, cuius historiam ecclesiasticam in annalibus suis laudat Glycas (ed. paris. p. 282.) et in excerptis manuscriptis ex patribus

(1) Ex codice vallicelliano aliisque edidit cum novis curis graece hunc commentarium Philonis episcopi Carpasii Angelus Iacomellius Romae 1772, deque opere et auctore docte disseruit in praefatione, citata etiam non semel Allatii nostri diatriba manuscripta de Philonibus. Eundem commentarium latine ex antiquitatis mirae codice vaticano, sed cum nomine S. Epiphani, ediderat Romae an. 1750. P. Fr. Fogginus, qui item in praefatione disputavit utrum Epiphanio an Philoni sit tribuendus. Qui igitur horum duumvirorum perdoctas diatribas legerit, nihil iam circa hanc controversiam desiderabit. Utiliter autem conferentur illa quoque numerosa eiusdem auctoris fragmenta quae nos edidimus cum Procopii catena AA. cl. T. IX. Nam certe ad Cantic. cap. V. 2. in catena nostra p. 364. prolixior Philo est editione Philonis per Iacomellium. Rursus ad cap. VII. p. 407. diffusior apud nos Philo est. A. M.

* cod. interpretation.

* cod. non minus.

inter alia etiam ista leguntur. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ Φίλωνος τοῦ σοφωτάτου ἔγκειται τι τοιοῦτον, ὅτι περ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ ἐπίσκοπός τις ἠφόρισε πρεσβύτερον ἐκ τῆς λειτουργίας· εἰς ἑτέραν χώραν διὰ τινος χρείας κατὰ συγκυρίαν ἐκρατήθη εἰς μαρτύριον ὑπὸ τῶν ἐλλήνων, καὶ πολλὰ βασανισθεὶς ὑπέμεινε, καὶ ἀπεκεφαλίσθη, καὶ γέγονε μάρτυς τοῦ Χριστοῦ· ὁ οὖν ἄρχων τῆς πόλεως χριστιανὸς ὢν, ἠδυνήθη διὰ χρημάτων περιποιήσασθαι τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος· παρελθόντος οὖν τοῦ διωγμοῦ ἔκτισεν ὁ ἄρχων ἐκκλησίαν τῷ ἁγίῳ μάρτυρι καταθέμενος ἐντὸς ἐν τῷ ἱερατίῳ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος ἐν λάρνακι· συνήθροισεν οὖν τὴν χώραν πᾶσαν, καὶ τὸν ἐπίσκοπον, βουλόμενος ποιῆσαι τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ καὶ ὡς μόνον ἤρξατο τὸ λυχνικὸν, εἰπὼν τὸ, εἰρήνη πᾶσιν, ἤρξατο ἡ λάρναξ περιπατεῖν ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ναοῦ· τρόμος οὖν καὶ φόβος ἔλαβεν ἅπαντας, καὶ ἐνέγκαντες σχοινία ἥλωσαν πάλιν τὴν λάρνακα ἔσω ἐν τῷ τόπῳ αὐτῆς· καὶ δώσαντος ἐκ δευτέρου τὴν εἰρήνην τοῦ ἐπισκόπου, πάλιν ἡ λάρναξ ὑπεξῆλθεν τοῦ ναοῦ· ἤρξατο οὖν ὁ ἄρχων, καὶ ὅλος ὁ οἶκος αὐτοῦ θρηνεῖν ἐσχάτως, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, νομίσαντες ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν οὐ καταδέχεται οἰκῆσαι ἐν τῷ ναῷ αὐτῶν ὁ ἅγιος· καταλαβούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐπέστη ὁ μάρτυς τῷ ἐπισκόπῳ λέγων· ποίησον ἀγάπην, καὶ κοπίασον εἰς τήνδε τὴν πόλιν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον μου, καὶ ποίησον αὐτὸν λῦσαι με ἐκ τοῦ ἐπιτίμιου, ὅτι ἠφόρισέν με τῆς λειτουργίας μου, καὶ οὐ δύναμαι συλλειτουργῆσαι ὑμῖν· καὶ γὰρ τὸν μὲν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἔλαβον, τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐδεασάμην διὰ τὸ εἶναι με ὑπὸ ἀφορισμόν· καὶ μὴ δόξῃ σοι λῦσαί με, εἰ μὴ ὁ δῆσας με λύσῃ με, οὔτε συλλειτουργῆσαι ὑμῖν δύναμαι, οὔτε τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ θεάσασθαι· ὅτι αὐτὸς εἶπε τοῖς ἱερεῦσιν· ὅτι ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Λαβὼν οὖν ὁ ἐπίσκοπος μετ' ἑαυτοῦ τὸν ἄρχοντα, καὶ κληρικούς τινας ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τὸν δεδοκότα τὸ ἐπιτίμιον, καὶ διηγήσατο αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ μάρτυρα, καὶ τὰ τῆς ὁπτασίας· ἀναστὰς οὖν δρομαῖος ὁ ἐπίσκοπος, ἠκολούθησεν αὐτοῖς, καὶ ἐλθὼν προσεκύνησε τῷ ἁγίῳ μάρτυρι, καὶ εἶπεν· ὁ Χριστὸς ὁ δεσμήσας σε διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως, λύσει σε διὰ τῆς τοῦ αἵματός σου ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκχύσεως· εἴσελθε οὖν, καὶ λειτούργησον σὺν ἡμῖν· καὶ εἰσενεγκάντων τὴν λάρνακα ἐν τῷ ἱερατίῳ ἐτέλεσεν τὴν λειτουργίαν, καὶ οὐκέτι ἡ λάρναξ ἐκινήθη ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς. Eadem recitat sub eodem nomine, et titulo Anastasius patriarcha antiochenus ἐν τῷ, ἀπόδειξις ὅτι μέγα καὶ ἀγγελικὸν τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα· καὶ ὅτι ἀδύνατον ἀνακρίνεσθαι ἱερέα ὑπὸ λαϊκοῦ, ἀλλ' ὑπὸ μείζονος ἀρχιερέως (1). Hic diversus est a Philone alio historico, cuius meminit chronicon alexandrinum olymp. CCIV. Ἐπὶ τούτου τοῦ Γαΐου Φίλων ἔγνωρίζετο ὁ ἱστοριογράφος οὗτος ἱστορεῖ τὰ κατὰ Γαΐον συμβάντα τοῖς Ἰουδαίοις. Ille enim est Philo alexandrinus, de quo idem inferius Olymp. CCXV. in Vespasiano: ἕως τούτου τοῦ χρόνου διήρκεσαν Φίλων καὶ Ἰώσηπος ἱστορήσαντες τὴν ἅλωσιν. Et de Philonibus haec satis (2).

(1) Hoc Anastasii opusculum pro ecclesiastica immunitate vidimus nos in codice vaticano, eiusque titulum pleniorē, atque initium, exposuimus in Spicil. rom. T. VII. praef. p. XXIV. A. M.

(2) Apud Bellarminum de script. eccl. in Philone, dissert. hist. haec memorabilia dicuntur. *Certiora de his aliisque Philonibus expectanda iampridem monui ex singulari Leonis Allatii V. C. Dissertatione, vel ex gemina eiusdem graecorum Auctorum Bibliotheca, si quando ex tenebris adversariorum eius (schedarum scilicet) emergant in publicam lucem.* Hanc sane graecam Allatii bibliothecam, saltem imperfectam, in schedis vallicellianis memini me videre. A. M.

LEONIS ALLATII

DIATRIBA III.

DE THEODORIS ET EORUM SCRIPTIS.

Insitam et quasi consignatam in animis unius notionem, plurium id idem notantium vocabulorum non quacumque, sed illustri et perpolita explicatione interpretari, et veram rei faciem, non vicem, atque imaginem repraesentare, sola sibi prae nationibus aliis Graecia vendicat. Non aliunde conquiram exempla, quae mihi praesens materia abunde suppeditat. Attendatur illud Iacobi I. 17. Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ κατὰβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων. *Omne datum bonum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a patre luminum.* Patrem luminum hic Deum esse, et viri docti sua expositione confirmarunt, et frustra ipse tempus contererem, si plura congererem. Datum hoc a Deo, vel donum, hominibus exhibitum Graecia nostra non satis sibi fecisse existimavit, quod alii nec uno tantummodo exprimere vocabulo potuissent, pluribus iisque aptissimis ac decore concinneque compositis efformavit; fecitque Δωρόθεον *Dorotheum*, et Δοσίθεον *Dositheum*, et mutata complicatione syllabarum Θεόδωρον et Θεοδοσίον et Θεόδοτον, *Theodorum, Theodosium, Theodotum*, quae unum idemque datum donumque ex Deo tinniunt. Nostrae nihilominus Diatribae argumentum unus ex his, Theodorus scilicet, fuerit. Reliquos opportuniori tempore reservamus. Et ut aliquo ordine nos ex innumeris prope difficultatibus extricemus, agemus primum de Theodori a Laërtio Diogene in fine vitae Aristippi enumeratis, quos dicit viginti fuisse.

I. Primus est Theodorus samius, de quo ille: πρῶτος σάμιος υἱὸς Ῥοίκου οὗτος ἐστὶν ὁ συμβουλευσας ἄνθρακας ὑποθέσθηναι τοῖς θεμελίοις τοῦ ἐν Ἐφέσῳ νεώ· καδύγρου γὰρ ὄντος τοῦ τόπου, τοὺς ἄνθρακας ἔφη τὸ ξυλῶδες ἀποβαλόντας, αὐτὸ τὸ στερεὸν ἀπαθὲς ἔχειν ὕδατι. *Primus samius, Rhoeci filius, qui consuluit carbones fundamentis ephesini templi subiici: nam cum humidus esset locus, carbones ait, reiecta ligni natura, soliditatem accipere humori inviolabilem.* Eadem ad verbum exscripsit Hesychius milesius de viris doctrina illustribus in Theodoro samio. Eum Plato in Ione (ed. Serr. T. I. p. 533.) inter summos statuarum fabros recenset. Ἐν ἀνδριαντοποιίᾳ ἤδη τιν' εἶδες, ὅστις περὶ μὲν Δαιδάλου τοῦ Μητίωνος, ἢ Ἐπειοῦ τοῦ Πανοπέως, ἢ Θεοδώρου τοῦ σαμίου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀνδριαντοποιῶν, ἐνὸς πέρι, δεινὸς ἐστὶν ἐξηγεῖσθαι ἢ εὖ πιποίηκεν. *Vidisti ne quemquam, qui de Daedali Metionis, aut Epei Panopei filii, aut Theodori samii, aut alterius cuiuspiam statuarii, operibus iudicare posset, quatenam bene ab illis facta fuerint?* Plinius lib. XXXVI. cap. 21. addit vellera lanae: *ne in lubrico atque instabili fundamenta tantae molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanae.* In libris de limitibus passim fit mentio carbonum sub terminis positorum. Vide quae de carbonibus nullo humore corrumpi solitis scribit Augustinus de civit. Dei lib. XXI. cap. 4, et nos retulimus in nostris ad Philonem byzantium notis de septem orbis spectaculis, in Dianae ephesiae templo. Pausanias in

Phocicis, circa finem, Teleclis, non Rhoeci, filium facit Theodorum samium statuari-um, et cum Rhoeco associat. Hinc nonnemo opinari poterit duos Theodoros samies fuisse; alterum hunc statuarium, de quo supra diximus, Rhoeci filium; alterum Tele-clis filium, qui primus cum Rhoeco aeris fundendi rationem monstravit, et aes con-flavit. Verba Pausaniae loc. cit. sunt: ἐδήλωσα δὲ ἐν τοῖς προτέροις τοῦ λόγου σαμίους Ῥοῖκον Φιλαίου, καὶ Θεόδωρον Τηλέκλους εἶναι τοὺς εὐρόντας χαλ-κὸν ἐς τὸ ἀκριβέστατον τῆξαι, καὶ ἐχώνευσαν οὗτοι πρῶτοι· Θεοδώρου μὲν δὴ οὐδὲν ἔτι οἶδα ἐξευρών, ὅσα γε χαλκοῦ πεποιημένα. *Docuimus in alia huius historiae parte, samios homines Rhoecum Philaei, et Theodorum Teleclis filium, primos omnium aeris fundendi rationem quam exactissimam monstrasse: iidem sane primi aes conflarunt. Nullum tamen Theodori opus, quod fuerit ex aere, re-perire hactenus potui. Plinius lib. XXXV. cap. 12. Sunt qui in Samo primos om-nium plasticen invenisse Rhoecum et Theodorum tradunt, multo ante Bacchiadas (alii legunt Battiadās) Corintho pulsos. Diodorus siculus (lib. I. 98.) inter celebres artifices numerat: παραπλησίως δὲ καὶ τὸν Εὐδόξον ἀστρολογήσαντα παρ' αὐτοῖς, καὶ πολλὰ τῶν χρησίμων εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκδόντα, τυχεῖν ἀξιολόγου δόξης· τῶν τε ἀγαλματοποιῶν παλαιῶν τοὺς μάλιστα διωνομασμένους διατετριφέναι παρ' αὐτοῖς Τηλεκλέα καὶ Θεόδωρον τοὺς Ῥοίκου μὲν υἱούς. Similiter autem et Eudoxum, postquam astrologiam apud eos didicisset, et multas res utiles Graecis tradidisset, peperisse sibi iustam laudem. Ad haec inter veteres statuarios maxime celebres apud eos versatos esse Teleclem et Theodorum, Rhoeci filios. Huius opus inter alia fuit labyrinthus Sami, et sui ipsius statua. Plinius lib. XXXIV. cap. 8. Theo-dorus qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex aere fudit, praeter similitudinem in-credibilem, fama magnae subtilitatis celebratus. Dextera limam tenet, laeva tri-bus digitis quadrigulam tenuit translatae Praeneste, tantae parvitatē ut totam eam currumque et aurigam integeret alis simul facta musca. Huius etiam Sciadem fuisse idem Pausanias in Laconicis (p. 183.) refert: ἑτέρα δὲ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐστὶν ἔξοδος, καθ' ἣν πεποιήται σφίσιν ἡ καλουμένη Σκιάς, ἐνθα καὶ νῦν ἔτι ἐκκλη-σιάζουσιν· ταύτην τὴν Σκιάδα Θεοδώρου τοῦ σαμίου φασὶν εἶναι ποίημα, ὃς πρῶτος διαχέαι σίδηρον εὖρε καὶ ἀγάλματα ἀπ' αὐτοῦ πλάσαι. Alter est e foro exitus, circa quem locum aedificata est quae Scias vocatur, in qua hac etiam ipsa aetate conventus celebrant. Hanc Sciadem opus esse memorant Theodori samii, qui et ferrum fundere primus docuit, et ex eo signa fingere. Et in Arcadicis (p. 479.) διέχεαν δὲ χαλκὸν πρῶτοι, καὶ ἀγάλματα ἐχώνευσαντο Ῥοῖκος τε Φιλαίου (supra habes Φιλαίου,) καὶ Θεόδωρος Τηλεκλέους, σάμιοι· Θεοδώρου δὲ ἔργον ἦν, καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου τῆς σμαράγδου σφραγὶς, ἣν Πολυκράτης ὁ Σάμου τυ-ραννήσας ἐφόρει· τε τὰ μάλιστα, καὶ ἐπ' αὐτῇ περισσῶς δὴ τι ἠγάλλετο. Primi aes fuderunt, et statuas inde conflarunt Rhoecus Philaei, et Teleclis filius Theodo-rus, ambo samii. Theodorus certe et smaragdum illum coelavit, quem frequen-tissime gestabat, quoque maxime delectabatur Polycrates Samiorum tyrannus. Huius quoque aureus crater tanti aestimatus fuit, ut in cubiculo regis Persarum inter alia pretiosissima collocaretur, ut ex Charete mitylenaeo Athenaeus dipnosophist. lib. XI. (p. 514.) tradit: οὐ μακρὰν τε ταύτης ἀνακεῖσθαι κρατῆρα χρυσοῦν, Θεοδώ-ρου τοῦ σαμίου ποίημα. Nec procul ab ea positum craterem aureum, opus Theo-dori samii. Meminerunt praeterea eiusdem Theodori ex recentioribus Hermolaus, et Delecampius in Plinium, et Paulus Leopardus emendat. lib. X. cap. 25.*

II. Secundus Laërtio est κυρηναῖος γεωμέτρης, οὗ διήκουσε Πλάτων: *cyrenaeus geometra, cuius et Plato auditor fuit; quod et in vita Platonis innuerat ex Hermodoro: ἔπειτα εἰς Κυρήνην ἀπῆλθε πρὸς Θεόδωρον τὸν μαθηματικόν. Deinde Cyrenem profectus est ad Theodorum mathematicum. Apuleius (de hab. doctr. plat. lib. I. sub initio.) Ad Theodorum Cyrenas, ut geometriam disceret est profectus; et ad Italiam iterum venit, et pythagoreos Eurytum tarentinum, et seniore Architam sectatus. Plura de eo colliges ex Theaeteto Platonis, ex quo etiam conicies, pleraque de rebus mathematicis scripto tradidisse, inter cetera: περὶ δυνάμεων τι ἡμῖν Θεόδωρος ὅδε ἔγραψε, τῆς τε τρίποδος περὶ καὶ πεντέποδος, ἀποφαίνων ὅτι μήκει οὐ ξύμμετροι τῇ ποδιαίᾳ, καὶ οὕτω κατὰ μίαν ἐκάστην προαιρούμενος, μέχρι τῆς ἑπτακαίδεκάποδος, ἐν δὲ ταύτῃ πῶς ἐνέσχετο. Theodorus hic aliquid nobis descripserat de potentiis sive facultatibus magnitudinis et tripedalis et quinquepedalis: illud nimirum colligens, illas non esse pedali commensurabiles; et ita singularum magnitudinum seriem assumens, usque ad eam magnitudinem, quae est decem et septem pedum; in illa vero haesit (ed. Serrani T. I. p. 147.)*

III. Tertius est alius cyrenaeus Theodorus ἄθεος dictus. Audivit Annicesidem, et Dionysium dialécticos, ut tradit Laërtius in Aristippo ex Antisthene in philosophorum successionibus. Finem opinabatur gaudium et maerorem, quorum alterum constare prudentia, alterum imprudentia asserebat; bonaque esse, prudentiam et iustitiam; mala, his contrarios habitus: media, voluptatem et dolorem. Sustulit et amicitiam: namque in insipientibus, sublato usu, illam quoque evanescere; sapientes, cum sibi ipsis sufficiant, illa non indigere. Dicebat praeterea non videri rationi consonum, prudentem virum se ipsum pro patria periculis exponere: neque enim pro insipientium commodis prudentiam amittendam esse. Furta, adulteria, et sacrilegia, cum tempestive fiunt, sapienti licere. Rogatiunculas, quibus id videbatur probare, lege si lubet apud Laërtium, et quomodo delusus sit a Stilpone, cum ille se Deum esse fassus fuisset. Quae supra de huius Theodori opinionibus diximus, referuntur quoque ex Laërtio ab Hesychio milesio. Dictus fuit primum ἄθεος, quod opiniones de diis omnes evertisset. Cicero lib. I. 1. de natura deorum: *plerique deos esse dixerunt; dubitare se Protagoras; nullos esse omnino Diagoras melius, et Theodorus cyrenaeus putaverunt. Et infra: Diagoras ἄθεος qui dictus est, posteaque Theodorus nonne aperte deorum naturam sustulerunt? Nam abderites quidem Protagoras, cuius a te modo mentio facta est, sophistes temporibus illis vel maximus, cum in principio libri sui sic posuisset: de diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere, Atheniensium iussu urbe atque agro est exterminatus, librique eius in concione combusti. Et cap. 42. nam superstitione, quod gloriari soletis, facile est liberari, cum sustuleris omnem iram deorum: nisi forte Diagoram, aut Theodorum, qui omnino deos esse negabant, censes superstitiosos esse potuisse. Ego ne Protagoram quidem, cui neutrum liquerit, nec esse deos, nec non esse. Theodoretus de curatione graecarum affectionum serm. II. (sub finem.) Οὕτω γάρ τις καὶ τῆς παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας θεολογίας τὴν συμφωνίαν ὁρῶν, θαυμάσεται τὴν ἀλήθειαν, καὶ φεύξεται μὲν Διαγόρου τοῦ μηλίου *, καὶ τοῦ κυρηναίου Θεοδώρου, καὶ Εὐημέρου τοῦ τελεσίου τὸ ἄθεον τούτους γὰρ ὁ Ηλούταρχος ἔφησε μηδένα νομοικῆναι θεόν. Ita enim qui et veteris et novae theologiae concordiam viderit, admirabitur veritatem, fugietque Diagorae melii, cyrenaeique Theodori, ac Evemerii tegeatae impietatem. Hos enim Plutarchus ait opinatos nullum omnino Deum esse.*

* ed. μηλίσου.

Et serm. III. initio. Οὐδὲ μόνον γε ἄθεοι Διάδοχος ὁ μήλιος *, καὶ ὁ κυρηναῖος Θεόδωρος, καὶ Εὐήμερος ὁ τεγεάτης, καὶ οἱ τούτοις ἠκολουθηκότες, παντάπασιν φάντες μὴ εἶναι Θεοὺς, ὡς ὁ Πλούταρχος ἔφη. *Haud itaque soli athei habendi sunt Diagoras melius, cyrenaeus Theodorus, Evemerusque tegeates, et quicumque hos consecrati sunt, Plutarcho teste, Deum esse penitus abnegantes.* Plutarchus adversus Stoicos de communibus notitiis (ed. Reiskii T. X. p. 431.) *Certe qui athei appellantur, quod negarent esse deos, Theodorus, Diagoras, Hippo, non ausi sunt dicere Deum esse interitui obnoxium, sed non crediderunt aliquid esse ab interitu immune, ac talem naturam aliquam esse posse negantes, notitiam de Deo reliquerunt in medio.* Et de placitis philosophorum lib. I. cap. 7. *Philosophorum quidam, ut Diagoras melius, et Theodorus cyrenaeus, et Evemerus tegeates omnino negarunt esse deos.* Sextus Empiricus adversus physicos lib. IX. (ed. Fabr. p. 560.) Καὶ εἶναι μὲν, οἱ πλείους τῶν δογματικῶν, καὶ ἡ κοινὴ τοῦ βίου πρόληψις· μὴ εἶναι δὲ, οἱ ἐπικληθέντες ἄθεοι, καθάπερ Εὐήμερος – γέρον ἀλαζόν, ἄδικα βιβλία ψυχῶν, – καὶ Διαγόρας ὁ μήλιος, καὶ Πρόδικος ὁ κείος, καὶ Θεόδωρος, καὶ ἄλλοι παμπληθεῖς. *Et deos quidem esse, plures ex dogmaticis, et communis vitae anticipata ratio: non esse autem, qui appellati sunt athei, veluti Evemerus, senex superbus, iniustos libros vomens, et Diagoras melius, et Prodicus eius, et Theodorus, et permulti alii.* Et lib. III. pyrrhon. hypotyp. (cap. 24. ed. Fabr. p. 182.) Θεοὺς δὲ γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ φασὶν εἶναι, τινὲς δὲ οὐκ εἶναι, ὥσπερ οἱ περὶ Διαγόραν τὸν μήλιον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Κριτίαν τὸν ἀθηναῖον. *Nam bona pars quidem deos esse ait: nec tamen desunt qui esse negent, ex quorum numero sunt Diagoras melius, et Theodorus, et Critias atheniensis.* Ille tamen cum interrogaretur, an deos esse crederet? Quomodo, inquit, non credo, qui te diis inimicum puto? Quod alii Diogeni cynico tribuunt. Laërtius in Diogene (VI. 43.) Λυσίου τοῦ φαρμακοπόλου πρθόμενου, εἰ Θεοὺς νομίζει; πῶς δὲ εἶπεν, οὐ νομίζω, ὅπου καὶ σὲ Θεοῖς ἐχθρὸν ὑπολαμβάνω; οἱ δὲ Θεόδωρον εἰπεῖν τοῦτο. *Lysia pharmacopola rogante, an esse deas existimaret? Quando, inquit, non existimo, qui te quoque diis inimicum puto? Alii Theodorum hoc dixisse aiunt.* Quod in Aristippo (II. 102.) de alio dixerat. Μύθρου δὲ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Λυσιμάχου παρεστῶτος, καὶ εἰπόντος· εἰκας σὺ μὴ μόνον Θεοὺς ἀγνοεῖν, ἀλλὰ βασιλέας· πῶς, εἶπεν, ἀγνοῶ; ὅπου γε καὶ σὲ Θεοῖς ἐχθρὸν ὄντα νομίζω. *Aderat Mythras dispensator Lysimachi. Hic cum diceret: videris non solum deos, verum et reges ignorare. Quo pacto, inquit (Mythras) illos ignoro; quandoquidem te quoque diis inimicum puto?*

Et sic primum Theodorus ἄθεος dictus est: postmodum vero Θεὸς ἀυτί, quasi Deus, ob stultam suam consensionem in Stilponis verba. Nam cum Stilpo de negata Minervae divinitate, causa dicta, ex Areopago exiret, et satis se excusasse videretur, cum asseruisset illam non esse Deum, sed Deam, Deos siquidem mares esse; iurgio a Theodoro exceptus est: πόθεν δὲ ἔδει τοῦτο Στίλπον; ἢ ἀνασύρας αὐτῆς τὸν κῆπον ἐθεάσατο; *Unde hoc noverat Stilpo? Num sublata veste, eius hortum, id est pudendum muliebre, contemplatus fuerat?* (Laërt. II. 116.) Hinc ab Euryclide ἀθεότητος postulatus apud areopagitas, iudicio ereptus a Demetrio Phalereo, ad Ptolemaeum Lagidem confugit, quemadmodum et ipse quoque Demetrius non multo post; Laërtius in Aristippo (II. 101.), licet ex Amphieratis auctoritate scribat cicutam bibisse, iudicio condemnatum: neque discors est Hesychius milesius.

Agnoscebatur, ut Eusebius tradit in chronico, anno (Abrahami) CIO IO CCVIII. Fuit praeterea auditor Zenonis citiensis, Brysonis, et Pyrrhonis. Suidas: Θεόδωρος ὁ ἐπί-
-ελην ἄθεος, ὃς ἠκρόασατο Ζήνωνος τοῦ κίτιως· διήκουσε δὲ καὶ Βρύσωνος, καὶ
Πύρρωνος τοῦ ἐφεκτικοῦ, ἀδιαφορίαν δοξάζων καὶ παραδιδούς, αἵρεσιν ἰδίαν
εὖρεν, ἥτις Θεοδώρειος ἐκλήθη. *Theodorus cognomento atheus audit Zenonem
citiensem, nec non Brysonem, ac Pyrrhonem ambigentem; et indifferentiam tenens
tradensque, propriam sectam excogitavit, quae theodoria nuncupata est.* Laërtius
Aristippum quoque addit, eum nempe qui a matre edoctus fuit, ideoque *matrodi-
dactus* dictus.

Inter alia eiusdem libere prudenterque dicta, illud a plerisque commemoratur, quod nomine Ptolemaei, legati munere fungens apud Lysimachum regem, propter nimiam eiusdem libertatem loquendi offensum, respondit. Praeter Laërtium, narrat Cicero lib. I. 43. tusc. quaest. *Quid? cyrenaeum Theodorum philosophum non ignobilem nonne miramur? cui cum Lysimachus rex crucem minaretur, istis quaeso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humi ne an sublime putrescat.* Et libro V. 40. earundem: *Theodorus Lysimacho mortem minitanti, magnum vero, inquit, effecisti, si cantharidis vim assecutus es.* Seneca de tranquillitate animi cap. 14. *Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem, et quidem insepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas: hemina sanguinis in tua potestate est. Nam quod ad sepulturam pertinet, o te ineptum, si putas interesse, supra terram, an infra putrescam.* Valerius Maximus lib. VI. cap. 2. *Inter has et Theodorum cyrenaeum quasi animosi spiritus coniugium esse potuit, virtute par, felicitate dissimile. Is enim Lysimacho regi mortem sibi minitanti, enimvero, inquit, magnifice res tibi contigit, quia cantharidis vim assecutus es. Cumque hoc dicto accensus, cruci eum suffigi iussisset, terribilis haec, ait, purpuratis sit tuis: mea quidem nihil interest, humi ne an sublime putrescam.* Vide praeterea Plutarchum de exilio cap. 21. (ed. Reiskii T. VIII. p. 391.)

Multa pro propaganda propria haeresi scripsisse verosimile est, traditque Suidas: οὗτος ἔγραψε πολλὰ συντείνοντα εἰς τὴν οἰκίαν αἵρεσιν, καὶ ἄλλα τινά. *Hic multa scripsit, quae maxime ad propriam haeresim conducunt, et nonnulla alia.* Sed illius libri de diis inscripti meminit Laërtius (II. 97.) Καὶ αὐτοῦ περιεύχουμεν βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ, περὶ θεῶν, οὐκ εὐκαταφρονήτῳ· ἐξ οὗ φασὶν Ἐπίκουρον τὰ πλεῖστα λαβόντα εἰπεῖν. *In eius librum, qui de diis inscriptus est, incidimus haud contemnendum, ex quo aiunt Epicurum, quae dixit, pleraque accepisse.* Iudicium hoc de isto libro Laërtii, adnotat Casaubonus, mirum non debet videri. Nam quid aliud pronunciaturum putes hominem epicureum de eo libro, qui fuit velut fons, unde scaturiit quidquid Epicurus de diis blateravit? Quod et Diogenes ipse hic fatetur, et Cicero, et Eusebius, aliique nos docent. Quid porro in eo contineretur indicat Sextus Empiricus adversus mathematicos lib. IX. (ed. Fabr. p. 564.) Συμφέ-
-ρῆται δὲ τοῦτοις τοῖς ἀνδράσι καὶ Θεόδωρος ὁ ἄθεος, καὶ κατὰ τινας Πρωτα-
-γόρας ὁ ἀβδηρίτης, ὁ μὲν διὰ τοῦ περὶ θεῶν συντάγματος τὰ παρὰ τοῖς Ἑλ-
-λησι θεολογούμενα ποικίλως ἀνασκευάσας· ὁ δὲ Πρωταγόρας ῥητῶς που γρά-
-ψας, περὶ θεῶν, οὔτε εἰ εἰσὶν, οὔτ' ὅποιοί τινές εἰσιν, δύναμαι λέγειν· πολλὰ
γὰρ ἔστι τὰ κωλύοντά με. *Cum his autem hominibus congruit Theodorus atheus, et ut nonnulli sentiunt etiam Protagoras abderita; cum ille quidem in opere, quod inscripsit de diis, quae apud Graecos in deos sunt relata, varie confutaverit. Pro-*

tagoras autem disertis verbis scripserit: de diis autem, neque an sint, neque quales sint, possum dicere; multa enim sunt, quae me prohibent. Opus hoc Theodori citat Arnobius lib. IV. (ed. Lugd. Batav. p. 147.) *Possumus quidem hoc in loco omnes istos, nobis quos inducitis, atque appellatis deos, homines fuisse monstrare, vel agrigentino Evemero replicato, cuius libellos Ennius, clarum ut fieret cunctis, sermonem in italum transtulit: vel Nicagora cyprio, vel pellaeo Leonte, vel cyrenensi Theodoro, vel Hippono ac Diagora meliis, vel auctoribus aliis mille.*

Sectarii eius, *Theodorii* dicti sunt, et eius sectam Θεοδώρειαν vocavit Strabo, quam etiam sectatum fuisse Bionem borysthenitem, narrat Laërtius in Bione (IV. 52.) Ἐπὶ τὰ Θεοδώρεια μετῆλθε, διακούσας Θεοδώρου τοῦ Ἀΐσιου, κατὰ πᾶν εἶδος λόγου σοφιστεύοντος. Demum vero se ad theodoria transtulit, *Theodori athei auditorium frequentans, qui omni orationis genere uti solebat in dicendo.* Sophisma adversus eundem Hipparchiae apud Lysimachum, et eiusdem et eorundem mutua dicta, videsis apud Laërtium in Hipparchia, Suidam in vocabulis Ἡρα, et Ἰππάρχια, et laërtiani loci examen atque emendationem apud Theodorum Canterum var. lect. lib. I. cap. 6.

Quo leto perierit, neque nobis alius, neque Laërtius ipse certum aliquid pronuntiavit (1), qui narrat (lib. II. 103.) eum demum Cyrenem profectum, et apud Marium vitam agentem, in summo pretio atque honore habitum fuisse; ex qua urbe cum primum eiiceretur, non illepide illud dixisse fertur: κακῶς ποιεῖτε, ἄνδρες κυρηναῖοι, ἐκ τῆς Λιβύης ἐς τὴν Ἑλλάδα με ἐξορίζοντες. Non recte facitis viri Cyrenaei, qui me ex Libya in Graeciam, exulem agitis. Quod dictum Henricus Stephanus in epistola, quam praefixit suae editioni ad Laërtii studiosos, persuasum habet esse depravatum, et gratiam amittere, et frigidum esse: ideoque κακῶς in contrarium καλῶς mutandum esse arbitratur, et in eius interpretatione substituit, recte facitis: neque enim alioqui posset dici habere illud χαρίεν, ut vocat Laërtius. Amphicrates tamen in libro de viris illustribus narrat, illum damnatum cicutam libisse, a quo non videtur dissentire Athenaeus dipnosophist. XIII. cap. 9. ex Chamaeleonte. Εὐχότως οὖν πολλὰ τῶν πώλεων, καὶ μάλιστα ἡ Λακεδαιμονίων, ὡς Χαρμυλέων φησὶν ἐν τῷ περὶ Σιμωνίδου, οὐ προσίενται οὔτε ῥητορικὴν, οὔτε φιλοσοφίαν, διὰ τὰς ἐν ταῖς λόγοις ὑμῶν φιλοτιμίας καὶ ἔριδας, καὶ τοὺς ἀκαίρους ἐλέγχους, δι' οὓς Σωκράτης μὲν ἀπέθανεν, ὁ πρὸς τοὺς εἰς τὰ δικαστήρια διακληρουμένους διαλεξιόμενος περὶ τοῦ δικαίου, κλεπτιστᾶτους ὄντας ἀπέθανε δὲ διὰ ταῦτα καὶ Θεόδωρος ὁ ἄθεος, καὶ Διαγόρας ἐφυλαδεύθη, ὅτε καὶ πλέων ναυαγίῳ ἐχρήσατο. Non ergo abs re est, quod civitates multae, Lacedaemoniorum praesertim, ut in opere de Simonide ait Chamaeleon, nec rhetoricen nec philosophiam admittant, ob vestras in disceptando ambitiones et rixas, atque importunas reprehensiones, ob quas Socrates periit, cum apud iudices sorte datos furacissimos homines de iusto disseruisset. Ob eandem causam e medio sublatus est Theodorus atheus, exilioque damnatus ac proscriptus Diagoras, qui in fuga tentato mari naufragium passus est (2).

IV. Quartus est, qui φωνασικὸν composuit, τέταρτος οὗ τὸ φωνασικὸν φέρεται βιβλίον πώμαλον. Quartus est, cuius fertur libellus de vocis exercitatione.

(1) Attamen Athenaeus lib. XIV. ed. Cas. p. 618. violenta morte obiisse hunc impium Theodorum ait: ἀπέθανε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ὕστερον βιαίῳ θανάτῳ. A. M.

(2) In Schweighaeuseri editione T. V. p. 212. variare aliquantum video lat. interpretem. A. M.

Πρόμαλον quod habetur in editione Henrici Stephani tamquam nullius sensus verbum interpres reliquit: nec de eo quippiam animadvertit oculatissimus Casaubonus. Thomas Aldobrandinus legit πάγμαλον, ideoque vertit *praeclarum*. Phonascus est, qui vocem exercet et regit, vocis pronuntiacionisque moderator. Quintilianus lib. II. cap. 8. de curanda voce, quae phonascis convenit, nonnulla edisserit. Svetonius de Augusto cap. 84. *Pronunciabat dulci et proprio quodam oris sono, dabatque assidue phonasco operam*. Is enim vocem intorquere, remittere, lenire, exasperare docebat. Sic φωνασκεῖν est vocem exercere. Demosthenes pro Ctesiphonte (ed. Dobsonii T. VI. p. 180.) πεφωνασκηκώς καὶ ξυνειλοχῶς ῥήματα καὶ λόγους. Quantum vero valeat in oratione, et quas vires habeat in dicendo, fuse et Cicero in oratore, et Quintilianus dicto loco prosequuntur. Idque etiam comprobavit ipse Demosthenes, qui ut apte verba pronunciaret, phonascis inanimatis quoque usus est. De quo audiat Zosimus gazaeus non inelegans auctor, nondum quod sciam editus (1), ex laudatione in Demosthenem. Πολλὰ δὲ ἐκ φύσεως ἔχων ἐλάττωματά τε καὶ νοσήματα, ἐπιμελεία τὴν φύσιν ἐνίκησεν· καὶ γὰρ τὸ στόμα τραυλὸς ἦν, καὶ τὴν ἀκοὴν ἀσθενὴς, ὥς μὴ δύνασθαι φέρειν κραυγὰς τινὰς ἢ κτύπους, καὶ τὸ πνεῦμα ἄτονος, ὥς μηδὲ ἐν ἔπος ἀπνευστὶ εἰπεῖν δύνασθαι, καὶ τὴν κίνησιν τοῦ σώματος ἀπρεπὴς καὶ μαλακώτερος, ὅποτε δέοι λέγειν· κινῶν γὰρ αἰεὶ τοὺς ὤμους, περιέρριπτε τὸν τρίβωνα κατὰ τῆς γῆς· ἐπὶ πηρωθώσατο δὲ ταῦτα πάντα διὰ τούτων τῶν τρόπων· τὸν μὲν γὰρ τραυλισμὸν ἐμβάλλων τινὰς ψήφους ἐν τῷ στόματι, καὶ τῶν Ὀμήρου συνεχῶς ἔπος τι λέγων, τὸ – ῥόχθαι γὰρ μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἡπείροιο – οὕτως δὲ τοῦτο ἐπληρωθώσατο, ὥστε εἰσελθόντα εἰπεῖν τοῖς Ἀθηναίοις ἐκεῖνο τὸ περιφερόμενον, ἥκω φέρων ὑμῖν τὸ ῥ' καταρενητορευόμενον· διὰ τοῦτο δὲ εἶπε τὸ ῥ', ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ τραυλοὶ περὶ τὸ γράμμα τοῦτο σφάλλονται, τὸ λ' ἀντὶ τοῦ ῥ' προφέροντες· καὶ τοὺς βορβύβους δὲ φέρειν ἐμελέτησεν, ἐπὶ τὴν θάλατταν κατῴων, καὶ πρὸς τὸν ἦχον τῶν κυμάτων λογοποιούμενος· καὶ τὸ πνεῦμα διαρκὲς κατεσκεύασεν οὕτως· πρὸς ὑψηλὰ τινα χωρία τρέχων, καὶ ῥήσεις λέγων τινὰς, καὶ τὰ ἐξῆς. Cum vero multis naturalibus vitiis ac defectibus implicaretur, studio et diligentia naturam superavit: namque et lingua balbutiebat; auribusque laborabat, ut clamores quosdam et strepitus tolerare non posset; spirituque flaccescebat, adeo ut ne unum quidem versus continuato spiritu recitaret: motu corporis indecorus; et cum opus esset dicere, imbecillior: semper enim humeros agitando, pallium in terram abiciebat. Hisce omnibus quo dicitur modo medicinam fecit: balbutiei, lapillos in os iniiciens, et homericum carmen saepe saepius repetens nempe: ῥόχθαι γὰρ μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἡπείροιο. Adeoque incommodo huic opem tulit, ut in urbem ingressus, quod apud omnes circumfertur, apud Athenienses libere recitaverit, ἥκω φέρων ὑμῖν τὸ ῥ' καταρενητορευόμενον. Propterea R pronunciavit, quia balbi circa eam litteram plerumque errant, loco R, L pronunciantes. Tumultus quoque ferre condidit in mare descendens, et ad undarum strepitus orationem habens; et spiritum integre reparavit ad eminentiora loca gressu properans, et inter eundem sententias dictaque recitans etc. Scripsit itaque hic Theodorus φωνασκικὸν, in quo artem tradebat, quomodo quis in dicendo vocem exercere atque dirigere possit, ut gratus auribus audientium accidat, dicendoque placeat.

(1) Edidit postea hanc laudationem seu vitam Demosthenis Reiskius, comparato etiam codice vaticano, in sua graecorum oratorum editione, repetiitque Dobsonius T. V. p. 352. A. M.

V. Quintus de legumlatoribus scripsit, πέμπτος δὲ ὁ περὶ τῶν νομοθεσιῶν πεπραγµατευµένος, ἀρξάµενος ἀπὸ Τερπάνδρου. Quintus, qui de legumlatoribus egit, initium sumens a Terpandro.

VI. Sextus stoicus philosophus, ἕκτος στωϊκός.

VII. Septimus, qui de rebus gestis Romanorum scripsit, ἑβδομος ὁ τὰ περὶ Ῥωμαίων πεπραγµατευµένος.

VIII. Octavus syracusanus, qui de dirigendis aciebus praecepta reliquit, ὄγδοος συρακούσιος περὶ τακτικῶν γεγραφώς. Hic si coniectura me non fallit, ille Theodorus syracusanus est, qui unus ex coniuratis adversus Hieronymum Syracusanorum tyrannum, traditusque Andronodoro torquendus, nihil omnino vulgavit, sed ab consciis ad insontes indicium convertit. Audiamus Livium lib. XXIV. cap. 5. *Tres ex iis, quibus solis aditus in domum familiarior erat, Andronodorus et Zoilus* *, *generi Hieronis, et Thraso quidam, de aliis quidem rebus haud magnopere audiebantur: tendendo autem duo ad Carthaginenses, Thraso ad societatem romanam, certamine ac studiis interdum in se convertebant animum adolescentis. Cum coniuratio in tyranni caput facta indicatur per Calonem* * *quendam, aequalem Hieronymi, et iam inde a puero in omnia familiaria iura assuetum* *. *Index unum ex coniuratis Theodorum, a quo ipse appellatus erat, nominare potuit, qui comprehensus extemplo, traditusque Andronodoro torquendus, de se ipse haud cunctanter fassus, conscios celabat. Postremo cum omnibus intolerandis patientiae humanae cruciatibus laceraretur, victum malis se simulans, avertit ab consciis in insontes indicium, Thrasonem esse auctorem consilii mentitus, nec nisi tam potenti duce confisos, rem tantam ausuros: ab latere inde eos nominat tyranni, quorum capita vilissima fingenti inter dolores gemitusque occurrere. Maxime animo tyranni credibile indicium Thraso nominatus fecit: itaque extemplo traditur ad supplicium, adiectique poenae ceteri iuxta insontes. Consociorum nemo, cum diu socius consilii torqueretur, aut latuit, aut fugit: tantum illis in virtute ac fide Theodori fiducia fuit; tantumque ipsi Theodoro virium ad arcana occultanda. Et Valerius Maximus lib. III. cap. 3. In Theodoro quoque viro gravissimo Hieronymus tyrannus frustra tortorum manus fatigavit. Rupit enim verbera, fidiculas laxavit, solvit eculeum, laminas extinxit prius, quam efficere potuit, ut tyrannicidii conscios indicaret. Quin etiam satellitem, in quo totius dominationis summa, quasi quodam cardine versabatur, falsa criminatione inquinando, fidum lateri eius custodem eripuit; beneficioque patientiae, non solum quae occulta fuerunt texit, sed etiam tormenta sua ultus est, quibus Hieronymus, dum inimicum cupide lacerat, amicum temere perdidit.*

* ed. Zoippus.

* ms. 2. manu Talonem.

* assumptum?

IX. Nonus byzantius a civilibus orationibus. Ἐνατος βυζάντιος ἀπὸ λόγων πολιτικῶν. Nonus byzantius in causis civilibus clarus. Huius frequens mentio est apud scriptores veteres. Cicero in Bruto cap. 12. *Nam Lysiam primum profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem removisse. Et in oratore cap. 12. Post Thrasymachum chalcedonium et leontinum Gorgiam, artem dicendi tractasse Theodorum byzantium, multosque alios quos λογοδαιδάλους appellat in Phaedro Socrates, quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia minuta, et versiculorum similia quaedam nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesque mirabiles, quorum aetas cum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis et ine-*

ptiis abfuerunt: alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit; alter incitator fertur, et de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum; primisque ab his, ut ait Theophrastus, historia commota est, ut auderet uberius, quam superiores, et ornatiùs dicere. Plato in Phaedro (ed. Serr. T. III. p. 266.) in quem respexit Cicero. Σωκρ. Καὶ πίστῳσίν γε καὶ ἐπιπίστῳσιν τόν γε βέλτιστον λογοδαίδαλον βυζάντιον ἄνδρα. Φαι. Τὸν χρηστὸν λέγεις Θεόδωρον; Σωκρ. Τί μὴν; καὶ ἔλεγχόν γε, καὶ ἐπεξέλεγχον, ὡς ποιητέον ἐν κατηγορίᾳ τε καὶ ἀπολογίᾳ. Socr. *Probatio quoque, et probationis confirmatio, quam πίστῳσιν et ἐπιπίστῳσιν opinor appellat, praestantissimus ille orationum artifex byzantius.* Phaedr. *Bonum intelligis Theodorum?* Socr. *Illum ipsum. Hic etiam invenit, quid in accusatione et defensione fieri debeat, et quā amplificari utrumque possit; quam orationis partem ἔλεγχον, καὶ ἐπεξέλεγχον vocavit.* Eum quoque aliquid de suo contulisse in rhetoricis tradit Dionysius halicarnassensis epist. I. 2. ad Ammaeum. Τοῦτο δὴ πεποίηκα, ἵνα μὴ τοῦθ' ὑπολάβωσιν, ὅτι πάντα περιεῖληφεν ἡ περιπατήτικὴ φιλοσοφία τὰ ῥητορικὰ παραγγέλματα, καὶ οὔτε οἱ περὶ Θεόδωρον, καὶ Θρασύμαχον, καὶ Ἀντιφῶντα σπουδῆς ἄξιον οὐδὲν εὔρον, οὔτε Ἰσοκράτης, καὶ Ἀναξιμένης, καὶ Ἀλκιδάμας, οὔτε οἱ τούτοις συμβιώσαντες τοῖς ἀνδράσι παραγγελεμάτων τεχνικῶν συγγραφεῖς, καὶ ἀγωνισταὶ λόγων ῥητορικῶν, οἱ περὶ Θεοδόκτην, καὶ Φίλιστον (1), καὶ Ἰσαῖον, καὶ Κηφισίδωρον, Ὑπερίδην τε, καὶ Λυκοῦργον, καὶ Λισσίνην. Themistius in oratione (XXVI. ed. Petav. p. 328.) Καὶ ταῦτα λέγουσα, Κόρακος μὲν καὶ Τισίου καταγελαῖς, καὶ Θεόδωρον σκώπτεις τὸν βυζάντιον, ὡς μικρὰ ἅψα καὶ ὀλίγου ἄξια εἰς τὴν τέχνην πορισαμένους. *Atque haec cum dicis, una et Coracem ac Tisiam et Theodorum byzantium derides, quod exigua quaedam ac levia ad hanc artem a se excogitata contulerint.* Et verba Aristotelis elench. cap. ultimo, magis ac magis confirmant. Namque cum illud pertractasset, omnia in prima sui inventione exilia esse, postmodum a subsequentibus augmentum accipere, subdit: ὅπερ καὶ περὶ τοὺς πολιτικούς λόγους συμβέβηκε, σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας τέχνας: οἱ μὲν γὰρ τὰς ἀρχὰς εὐρόντες παντέλῳς ἐπὶ μικρόν τι προήγαγον· οἱ δὲ νῦν εὐδοκιμοῦντες, παραλαβόντες παρὰ πολλῶν, οἷον ἐκ διαδοχῆς, τῶν κατὰ μέρος προαγαγόντων, οὕτως νῦν ἤκασι, Τισίας μὲν μετὰ τοὺς πρώτους, Θρασύμαχος δὲ μετὰ Τισίαν, Θεόδωρος μὲν μετὰ τοῦτον· καὶ πολλοὶ πολλὰ συνεννόησιν μέρη. *Quod quidem et in politicis orationibus accidit, et fere in omnibus aliis artibus. Etenim qui principia invenerunt, parum admodum sunt progressi. Qui vero nunc sunt celebres, accepta quasi per successionem a multis per partes promoventibus sic auxere; Tisias quidem post primos, Thrasymachus vero post Tisiam, Theodorus autem post hunc, et multi alii multas partes contulerunt.* Et fortasse idem est, de quo Aristoteles lib. II. 23. rhetor. scripsit: ἔστι δὲ ὁ τόπος οὗτος καὶ τοῦ ἐνθυμήματος τὸ εἶδος, ὅλη ἢ προτέρᾳ Θεοδώρου τέχνῃ. *Est vero locus hic, et enthymematis species, tota prior Theodori ars.*

Scripsit itaque et de arte dicendi, nec non orationes. Accedit quoque Suidas: Θεόδωρος βυζάντιος σοφιστὴς, ὃς ὑπὸ Πλάτωνος λογοδαίδαλος ἐκλήθη, ἔγραψε κατὰ Θρασυβούλου, κατὰ Ἀνδοκίδου, καὶ ἄλλα τινά. *Theodorus byzantius sophista, quem Plato λογοδαίδαλον appellavit, scripsit adversus Thrasybulum,*

(1) Mavult εἰλησικον Reiskius T. VI. p. 722, quia Philiseus orator fuit, Philistus autem historicus. A. M.

adversus Andocidem, et quaedam alia. Quale vero sectatus fuerit genus dicendi Theodorus, habemus ex Halicarnassensi (in iud. de Isaeo cap. 19.) Γοργίαν μὲν τὸν λεοντῖνον ἐκ-ίπτοντα τοῦ μῆτιος, καὶ πανταχοῦ παιδαριώδη γινόμενον ὄρῳν, Ἀλκιδάματι δὲ τὸν ἀκουσῆν αὐτοῦ παχύτερον ὄντα τὴν λέξιν καὶ κοινότερον, Θεόδωρον δὲ τὸν βυζάντιον ἀρχαῖόν τινα, καὶ οὔτε ἐν ταῖς τέχναις ἀκριβῆ, οὔτε ἐξέτασιν ἱκανὴν ἐν τοῖς ἐναγωνίοις δεδοκῶτα λόγοις, καὶ τὰ ἐξῆς. Qui etiam iudicium Platonis de hoc Theodoro byzantio non usquequaque probat, tamquam ab aemulatione, et nimia alios proscindendi libidine profectum, epist. ad Cn. Pompeium (ed. Reiskii T. VI. p. 756.) in qua inter alia haec de Platone: ἐγὼ γὰρ τὰς ἄλλας αὐτοῦ γραφὰς παραφέρειν, ἐν αἷς κωμῶδεῖ τοὺς πρὸ αὐτοῦ Παρμενίδην τε, καὶ Ἰππίαν, καὶ Πρωταγόραν, καὶ Πρόδικον, καὶ Γοργίαν, καὶ Πῶλον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Θρασύμαχον, καὶ ἄλλους συχνούς, οὐκ ἀπὸ βελτίστου πάντα περὶ αὐτῶν γράφων, ἀλλ' εἰ βούλει, καὶ ἀπὸ φιλοτιμίας· ἦν γὰρ ἦν τῇ Πλάτωνος φύσει πολλὰς ἀρετὰς ἐχούσῃ τὸ φιλότιμον.

Nec levis est coniectura alium hunc esse a decimo Theodoro, itidem oratore, cuius ait Laërtius mentionem factam ab Aristotele eodem cum Thrasy-macho loco poni, cum quo etiam coniungit halicarnassensis. Quod si tua secus est sententia, lector, ego nihilominus nisi aliud validioribus rationibus demonstres, ab hac mea non dimovebor. Hinc supinus error deprehenditur Thomae Aldobrandini in notis ad Laërtium lib. II. n. 182. qui hunc oratorem Theodorum byzantium cum Theodoro cyrenaeo atheo philosopho confundit: cum, quae Cicero de oratore enunciat, de philosopho ipse proferat.

X. Decimus, cuius meminit Aristoteles, δέκατος ὁμοίως, οὗ Ἀριστοτέλης μνημονεύει διὰ τῆς ἐπιτομῆς τῶν ῥητόρων. *Decimus similiter, de quo Aristoteles in epitome rhetorum mentionem facit.* De aliis Theodoris ab Aristotele in aliis operibus commemoratis infra dicemus. Hic tamen decimus, a nono diversus plane erit: neque enim Laërtius hos duos tamquam alium atque alium retulisset.

XI. Undecimus thebanus statuarius, ἑνδέκατος θεβαῖος ἀνδριαντοποιός.

XII. Duodecimus pictor, de quo agit Polemon, δωδέκατος ζωγράφος, οὗ μέμνηται Πολέμων.

XIII. Decimus tertius pictor atheniensis, de quo scribit Menodotus, τρισκαίδεκατος ζωγράφος ἀθηναῖος, ὑπὲρ οὗ γράφει Μηνόδοτος.

XIV. Quartus decimus ephesius pictor, de quo est apud Theophanem mentio in libro de pictura, τισσαρεσκαίδεκατος ἐφέσιος ζωγράφος, οὗ μέμνηται Θεοφάνης ἐν τῷ περὶ γραφικῆς.

XV. Quintus decimus poëta, qui epigrammata composuit, πεντεκαίδεκατος ποιητὴς ἐπιγραμματῶν. Theodori epigrammata, eiusdem ne an alterius? edita sunt in sylloge epigrammatum graecorum lib. II. cap. 13. (ed. Steph. p. 140.) alterum in deformes.

Ἑρμοκράτης τῆς ῥίνος, ἐπεὶ τὴν ῥῖνα λέγοντες

Ἑρμοκράτους, μικροῖς μακρὰ χαρίζομεθα.

Hermocrates nasi: nam nasum dicentes

Hermocratis, parvis magna largimur.

Alterum lib. III. cap. 7. (p. 220.)

Νηλεὺς ἀτδης· ἐπὶ σοὶ δ' ἐγέλασσε θανόντι,

Τίτυρε, καὶ νεκύων θῆκε σε μιμολόγαν.

*Crudelis est Orcus; sed tamen te moriente risit,
Teque mortuorum mimum esse statuit.*

Tertium adhuc ineditum est.

Σοὶ τὸν πειληθέντα δι' εὐξάνθου τριχὸς ἀμνοῦ,
Ἑρμᾶ, Καλλιτέλῃς ἐκρέμασε πέταλον.
Καὶ δίβολον περόναν, καὶ στεγγίδα, καὶ τὸ τανυσθὲν
Τόξον, καὶ τριβάκην γλοιοπότιν χλαμύδα,
Καὶ σχίζας, καὶ σφαῖραν αἰείβολον· ἀλλὰ σὺ δέξαι
Δῶρα φιλευτάκτου δῶρον ἐφημοσύνας.

Nec praetereundum videtur secundo epigrammati edito praefigi Θεόδωρου τοῦ Ἀν-
θῆ. *Anthi*, an Theodori cognomen fuerit, an nomen patris, vel loci? An ideo po-
situm ut hic ab alio Theodoro scriptore epigrammatum distinguatur? Res plane
incerta.

XVI. Sextus decimus, qui de poëtis scripsit, ἐκκαιδέκατος γεγραφώς περὶ
ποιητῶν. In hunc leguntur adhuc in sylloge epigrammatum graecorum lib. III.
cap. 25. (p. 281.) epigrammata incerti.

Κάτθανε μὲν Θεόδωρος, αἰδοπόλων δὲ παλαιῶν
Πληθὺς οἰχομένη νῦν θάνεν ἀτρεκέως,
Πᾶσα γὰρ ἐμπνέοντι συνέπνει, πᾶσα δ' ἀπέσβη
Σβεννυμένου· κρύφθη δ' εἰν ἐνὶ πάντα τάφῳ.

*Obiit equidem Theodorus, poëtarum vero antiquorum multitudo decedens, nunc
vere demortua est: universa siquidem cum te spirante spirabat, universaque extin-
cta est te extincto. Omniaque in uno sepulchro condita sunt.* Et Iuliani (p. 282.)

Μνημα σὸν, ὦ Θεόδωρε, πανατρακὲς, οὐδ' ἐνὶ τύμβῳ,
Ἄλλ' ἐν βιβλιακῶν μυριάσι σελίδων,
Αἴσιν ἀνεζώγρησας ἀπολλυμένων ἀπὸ λήθης
Ἀρπάξας νοερῶν μόχθον αἰδοπόλων.

*Monumentum tuum, o Theodore omnino verum est, non in tumulo, sed in pereun-
tium chartacearum paginarum millibus, quas ab interitu vindicasti, ab oblivione
cripiens ingeniosorum laborem poëtarum.* De poëtis scilicet antiquis scribens, et eo-
rum facta scripto commendans, eaque innumeris libris complectens, et memoriae po-
sterorum ingerens, eorum labores ab oblivione vindicavit: ideoque illius monumen-
tum non in tumulo, sed in libris ipsis cerni poterit: nec male eo demortuo, extin-
ctoque omnes hi poëtae, qui eo vivente vivebant, demortui extinctique sunt, unaque
cum eo uno omnes sepulchro conditi. Hinc non immerito eorum sententia reiicitur,
qui haec de poëtis ad Theodorum gadarensē Tiberii Caesaris praeceptorem refe-
runt: nec non eorum qui ad Theodorum poëtam cuius Suidas meminit, quique com-
plura versibus scripsit, et quidem etiam in Cleopatram; cum hunc nostrum, qui
de poëtis scripsit, neque poëtam fuisse, et multo fuisse diversum a gadarensi, certo
evinci possit. De quibus nos etiam infra suo loco scribemus.

XVII. Decimus septimus, medicus, Athenaci discipulus, ἑπτακαιδέκατος ἰα-
τρὸς, Ἀθηναίου μαθητής. Notat Aldobrandinus ad Laërtium, Athenaeum hoc loco
non eum dici, cuius libros habemus δειπνοσοφιστῶν, sed Athenaeum Attalum me-
dicum insignem, de quo est apud Galenum lib. II. de causis symptom. et libro de
elementis, eo neminem inter recentiores medicos adeo medicinae rationem memoriae
prodidisse melius. Theodori meminit Plinius lib. XX. cap. 9. *Theodorus et liche-*

nas ex aceto bulbis curat; et erumpentia in capite, cum vino austero aut ovo. Et lib. XXIV. sub finem. *Theodorus foeno graeco miscuit quartam partem purgati nasturtii acerrimo aceto ad lepras.* Laudat etiam Theodorum medicum Aëtius lib. XIII. cap. 46. An hunc Athenaei discipulum?

XVIII. Decimus octavus, chius, philosophus stoicus, δέκτωκαιδέκατος χῖος φιλόσοφος στωϊκός.

XIX. Decimus nonus, milesius et ipse stoicus philosophus, ἐννεακαιδέκατος μιλῆσιος καὶ αὐτὸς στωϊκὸς φιλόσοφος.

XX. Vigessimus, tragoediae scriptor, εἰκοστὸς ποιητὴς τραγῳδίας. Gyraldus de poëtarum historia, dialogo VII. *Post hos erat et Theodorus, qui tragoedias plerasque composuit, ut auctor est Laërtius.* Tragoedias eum composuisse, auctor est Laërtius, at multas, unde id expiscatus est Gyraldus? Occasione huius Theodori tragici corrigendus est thesaurus linguae latinae voce *prosa*, ubi perperam legitur ex Auli Gellii libro X. cap. 18: *extat nunc quoque Theodori tragoedia, quae inscribitur Mausolus, in qua eum magis quam in prosa placuisse Hyginus in exemplis refert.* Substituendumque: *extat nunc quoque Theodectis tragoedia.*

Et hi quidem a Laërtio Theodori numerati sunt, quibus multo plures addere possemus, si ut ille quoscumque alicuius nominis reperit, recensere in animo esset. Ne tamen in tanta Theodororum copia res nostrae pauperculae reputentur, nonnullos quos ex ipsa antiquitate excerpimus in medium afferemus.

XXI. Et inter eos primum locum occupet Theodorus pastor, sibyllae Herophiles pater. Pausanias in Phocicis (p. 631.) Ἐρυθραῖοι δὲ, ἀμφισβητοῦσι γὰρ τῆς Ἡροφίλης προθυμότητά Ἑλλήνων, Κόρυκόν τε καλούμενον ὄρος, καὶ ἐν τῷ ὄρει σπήλαιον ἀποφαίνουσι, τεχθῆναι τὴν Ἡροφίλην ἐν αὐτῷ λέγοντες, Θεόδωρου δὲ ἐπιχωρίου ποιμένος καὶ νύμφης παῖδα εἶναι, Ἰδαίαν δὲ ἐπὶ κλησιν γενέσθαι τῇ νύμφῃ. *Erythraei, de Herophile enim hi acerrime Graecorum omnium certant, Corycum montem, et in eo antrum ostendunt, in quo natam Herophilem dicunt. Parentes eius fuisse Theodorum pastorem indigenam, et nympham cui fuerat nomen Idaeae.* Idem astruit Suidas voc. Ἡροφίλη, et voc. Σίβυλλα ex Hermippo.

XXII. Theodorus quoque fuit Isocratis pater, tibiarum faber, erchiensis, et alius eiusdem Isocratis frater. Plutarchus in vita Isocratis. Ἰσοκράτης Θεόδωρου μὲν ἦν παῖς τοῦ ἐρχιέως (1) τῶν μετρίων πολιτῶν, φεράποντας αὐλοποιοὺς κεκτημένου, καὶ εὐπορήσαντος ἀπὸ τούτων, ὥς καὶ χορηγεῖν καὶ παιδεῦσαι τοὺς υἱούς· ἦσαν δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλοι Τελέσιππος, Θεόδωρος (2), καὶ Διόμνηστος· ἦν δὲ καὶ θυγάτριον· ὅθεν εἰς τοὺς αὐλοὺς κεκωμώδηται ὑπὸ Ἀριστοφάνους καὶ Στρατίδος. *Isocratis pater fuit Theodorus erchiensis, unus de medicis civibus, qui cum servos tibiarum fabros haberet, tantas inde opes consecutus est, ut et choro sumptus suppeditaret, et filios liberaliter institueret. Nam alios quoque habuit, Telesippum, Theodorum, Diomnestum, atque etiam filiolum.* Quapropter comici poëtae Aristophanes et Stratis eum tibiarum gratia traduxere. Similia habent Halicarnassensis in Isocratis vita, et Suidas voc. Ἰσοκράτης. Quod ad notam Isocrati a comicis datam pertinet, optime eum refellit Philostratus de vitis Sophistarum lib. I. in Isocrate. Οἱ δὲ ἡγούμενοι τὴν κωμῳδίαν κατὰ πτεσθαι τοῦ Ἰσοκράτους, ὥς αὐλοποιοῦ, ἀμαρτάνουσι· πατὴρ μὲν γὰρ αὐτῷ Θεόδωρος ἦν, ὃν ἐκάλουν αὐλο-

(1) Lectiones variae ἐρχιέως, ἐρεχδέως, ἀρχιέρως, extant in editione Reiskii. A. M.

(2) Deest hic Theodorus Isocratis frater apud Reiskium ed. cit. A. M.

ποιὸν Ἀθήνησιν· αὐτὸς δὲ οὔτε αὐλοὺς ἐγίνωσκεν, οὔτε ἄλλό τι τῶ. ἐν βαναύ-
σοις· οὐ γὰρ ἂν οὐδὲ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰκόνοσ ἐτυχεν, εἴ τι τῶν εὐτελῶν εἰρ-
γάζετο. *Qui vero putant Isocratem perstringi in comoediis, ut tibiatarum fabrum,*
falluntur. Nam pater ei Theodorus fuit, quem fabrum tibiatarum Athenis appella-
bant. Ipse vero neque tibias horat, neque aliud quicquam opificii sordidi. Nec enim
Olympiae statuam consecutus esset, si ullas viles operas fecisset.

XXIII. Herodotus item halicarnassensis fratrem habuit Theodorum. Suidas voc.
Ἡρόδοτος. Sed haec minutiora.

XXIV. Theodorus samius inter non ignobiles pictores recensetur a Plinio lib. XXXV.
cap. 11. et illius picturas quoque refert. *Simus pinxit iuvenem requiescentem in of-*
ficina fullonis, quinquatrus celebrantem: idemque Nemesim egregiam. Theodorus
vero emungentem (1): idem ab Oreste matrem et Aegistum interfici: bellumque ilia-
cum pluribus tabulis, quod est Romae in Philippi porticibus: et Cassandram, quae
est in Concordiae delubro: Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Notat
Delecampius ibidem, aliam fuisse Theodorum samium inventorem fundendi aeris me-
moratum a Pausania lib. III. VIII. et IX. De Leontio scorto Epicuri, et eius omnibus
sectatoribus prostituto, videri potest Athenaeus lib. XIII. Diogenes Laërtius in Epi-
curo, et Cleomedes in meteoris. An idem est cum duodecimo supra memorato a
Laërtio ex Polemone? Quis divinet? (De eodem Leontio Plinius loco nuper citato.)

XXV. Alius item est Theodorus samius Alexandriae praefectus, vir urbanus et
magnificus et philosophiae amans, Leonae sophistae amicus. Marinus in vita Procli.
Ἐπὶ δὲ φοιτῶντα αὐτὸν Λεωνᾶς ὁ σοφιστὴς συνεκδημεῖν ἑαυτῷ παρασκευάζει
τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἀποδημίαν, ἣν καὶ αὐτὸς ἐποιεῖτο φίλῳ χαριζόμενος Θεο-
δώρῳ, τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας τότε ἄρχοντι ἀνδρὶ ἀστείῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ καὶ
φιλοσοφίας ἐραστῇ. *Dumque adhuc scholam frequentaret, sophista Leonas eum*
sibi itineris comitem adiunxit, profecturus Byzantium; quam ille profectionem su-
scipiebat, ut gratificaretur amico Theodoro, qui tum Alexandriae praefectus erat,
viro urbano, et magnifico, et philosophiae amanti.

XXVI. Theodorus lemnus architectus. De eo Plinius lib. XXXVI. cap. 13. *Lem-*
nus labyrinthus similis illis, columnis tantum centum quadraginta mirabilior fuit,
quorum in officina turbines ita librati propenderunt, ut puero circumagente torna-
rentur. Architecti illum fecere Zmilus, et Scholus *, et Theodorus indigena: ex-
tantque adhuc reliquiae eius; cum cretici, italicique nulla vestigia extant.

XXVII. Theodori cantoris optimi, quocum catellus suus humari voluit, meminit
Aelianus de nat. animal. lib. VII. cap. 40. Θεόδωρον δὲ ἄνδρα ψάλτην ἀγαθόν.
τὸν μὲν ἐς τὴν σορὸν ἐνέθεσαν οἱ προσήκοντες, κυνίδιον δὲ μελιτᾶιον ἑαυτὸ ἐνέ-
βαλεν εἰς τὴν θήκην τοῦ νεκροῦ, καὶ συνετάφη. *Ut vero Theodorum, psaltem pro-*
bum, sui propinqui in sepulchrum imposuissent, eius melitensis catellus ultro se
ipsum in cadaveris thecam iniiciens, pariter cum domino humatione et sepultura
affici voluit.

XXVIII. Theodorum auletam pluris se facere, quam Demetrium regem, fatetur
idem Aelianus var. histor. lib. XII. cap. 17. quod hic frequentaret Lamiae aedes, ille
vocatus etiam accedere renuebat. Ὅτι Δημήτριος τοσούτων ἐθνῶν ἡγέμονεύων,
ἐφοῖτα εἰς Λαμίας τῆς ἐταίρας σὺν τοῖς ἔπλοις, καὶ φορῶν τὸ διάδημα· αἵσχι-

(1) Harduinus corrigit: *Theodorus et inungentem.* A. M.

στον μὲν οὖν ἦν αὐτῷ καὶ οἶκαδε μεταπέμψασθαι τὴν ἄνθρωπον, ὁ δὲ παρ' ἐκεί-
νην ἐφοίτα φιλοφρόνως· ἀλλ' ἔγωγε Θεόδωρον τὸν αὐλητὴν προτιμήσεται τοῦ
Δημητρίου· ἐπεὶ τὸν Θεόδωρον μετέπεμπετο ἡ Λαμία, ὁ δὲ ὑπερεῖδε τὴν κλῆσιν.
*Demetrius tot gentium dominus Lamiae meretricis aedes cum armis et diademate
frequentabat. Non exiguam sane turpitudinem sibi attulisset, si tantum eam in
suam domum accersivisset: at ille ipse studiose ad illam itabat. Ego sane pluris
fecerim Theodorum tibicinem, quam Demetrium regem: siquidem ille vocatus a
Lamia, venire recusavit.*

XXIX. Idem ne an alius fuerit Theodorus auleta boeotius a Lucio Anicio romani
exercitus imperatore post debellatos Illyricos et Gentium earum regem, Romam cum
aliis clarissimis artificibus accersitus, et in scenam productus, gratissimo ac laetissimo
omnium spectaculo? Athenaeus lib. XIV. (p. 615.) ex libro XXX. Polybii. Μετα-
πεμψάμενος γὰρ τοὺς ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπιφανεστάτους τεχνίτας, καὶ σκηνὴν
κατασκευάσας μεγίστην ἐν τῷ κίρκῳ, πρῶτους εἰσῆγεν αὐλητὰς ἅμα πάντας·
οὗτοι δ' ἦσαν Θεόδωρος ὁ βοιωτίας, Θεόπομπος, Ἑρμιππος, καὶ ὁ Λυσίμαχος,
οἳ τινες ἐπιφανέστατοι ἦσαν. *Nam accersitis e Graecia clarissimis artificibus; ex-
tractaque in circo maxima scena, primos induxit tibicines simul omnes, Theodo-
rum boeotium, Theopompum, Hermippum, Lysimachum, qui erant celeberrimi.*

XXX. Theodori histrionis meminit Aristoteles lib. III. rhetoric. cap. 2. Καὶ οἶον
ἡ Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑποκριτῶν· ἡ μὲν γὰρ τοῦ λέ-
γοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ' ἄλλότριάι. *Et ut Theodori vox affecta fuit ad vocem
aliorum histrionum: haec enim dicentis videbatur, illae vero alienae.* Ideo prae-
clare ait Aristoteles, ut interpretatur Franciscus Robortellus in Aristotelis poëtica,
magnopere esse laudandum Theodorum histrionem, qui ita apte singulos hominum
loquentium affectus voce vultuque omnino exprimebat, ut eos ipsos loquentes audire
sibi aliquis videretur; quod in aliis histrionibus non aeque succedebat, quorum vo-
ces et actio non eorum, qui representabantur, sed aliorum et extraneae videbantur.
Eundem suspicor esse, cuius dictum refert et laudat idem Aristoteles polit. lib. VII.
cap. ultimo. Ἴσως γὰρ οὐ κακῶς ἔλεγε τὸ τοιοῦτο Θεόδωρος, ὁ τῆς τραγωδίας
ὑποκριτής· οὐθενὶ γὰρ πώποτε παρήκεν ἑαυτοῦ προεισάγειν, οὐδὲ τῶν εὐτελῶν
ὑποκριτῶν, ὡς οἰκειουμένων τῶν θεατῶν ταῖς πρῶταις ἀκοαῖς. *Fortasse enim
Theodorus tragoedus histrio non male tale quiddam dicebat: nullum enim unquam,
ne contemptum quidem histrionem passus est ante se in scenam prodire: quod exi-
stimaret spectatorum aures iis, quae prima audiunt, captas occupari.* Huius Theo-
dori, ut existimo, monumentum erat prope Cephissum amnem. Pausanias in Atticis
(p. 69.) Πρὶν δὲ ἡ διαβῆναι τὸν Κηφιστὸν, Θεοδώρου μνημα ἐστὶ, τραγωδίαν
ὑποκριναμένου τῶν κατ' αὐτὸν ἄριστα. *Priusquam Cephissum amnem transeas,
Theodori monumentum est, qui in agendis tragoediis suo tempore praestantissimus
habitus est.*

XXXI. Theodorum praestigiatores, sive gladiatores, commemorat Plinius lib.
XXXV. cap. 11. *Calypso mulier pinxit senem, et praestigiatorem Theodorum.* Alii
legunt: *senem, et praeterea gladiatorem Theodorum.* Nec alium fuisse Theodorum
ψηφοκλέπτην, cui Histiaeenses et Oritae statuam in theatro dedicarunt, existima-
verit non absque ratione quispiam. Athenaeus lib. I. (ed. Cas. p. 19.) Ἰστιαεῖς
οὖν καὶ Ὠρεῖται, Θεοδώρου τοῦ ψηφοκλέπτου ἐν θεάτρῳ χαλκὴν εἰκόνα ἀνέ-
θηκεν, ψῆφον κρατοῦσαν. *Histiaeenses quidem atque Oritae, Theodori psephocle-*

*ptae in theatro statuum aeneam dicarunt, quae manu calculum tenebat. Delectam-
pius contra manuscriptorum omnium consensum, et Eustathii auctoritatem, qui ad
octavam odysseae rhapsodiam absque dubio illam agnovit, supposuit ψηφογλύπτου
calculorum sculptoris, non aequè recte. Et ψηφοκλέπτην esse praestigiatorem, fuse
explicat Casaubonus animadvers. in Athenaeum lib. I. cap. 16.*

XXXII. Theodori tarentini philosophi pythagorici non obscuri meminit Iambli-
chus de vita Pythagorae libro I. in fine, quemadmodum et Theodori cyrenaei itidem
philosophi pythagorici.

XXXIII. Theodorum larissaeum abstemium, alieno semper animo fuisse ab An-
tigono, ex Phylarcho scribit Athenaeus lib. II. (p. 44.) dipnosophist. Ὅτι Φύλαρ-
χος φησὶ Θεόδωρον τὸν λαρισσαῖον ὑδροπότην γενέσθαι, τὸν ἀλλοτρίως αἰεὶ ποτε
πρὸς Ἀντίγονον ἐσχηκότα τὸν βασιλέα. Phylarchus narrat, Theodorum larissaeum
abstemium, alieno semper animo fuisse ab Antigono rege.

XXXIV. Theodori Cynulci philosophi cynici sophistae τρεχεδείπνου, coenarum
diligentis adsectatoris voracitas et λιχνεία multis in opere dipnosophistarum locis
perstringitur ab Athenaeo.

XXXV. Inter hos sit Theodorus rhetor chius, qui cum Photino, et Achilla ae-
gyptio, ne iratum haberent Caesarem, mortem Pompeio decreverunt. Appianus Theo-
dotum vocat, non Theodorum, et samium non chium, praeceptorem regis. Is caput
postea Caesari obtulit cum anulo. Percussoribus tandem Pompeii omnes interfecti sunt.
Theodorum M. Brutus in crucem sustulit.

XXXVI. Theodorus, qui male se prostituebat, unde et εὐρυπρώκτους Theodo-
ros vocabant. Hesychius voc. Θεόδωρος. Θεοδώρους ἔλεγον οἱ κωμικοὶ τοὺς εὐ-
ρυπρώκτους ἀπὸ Θεοδώρου τινὸς, οὐκ εὖ τῆς αὐτοῦ ὥρας προσήισταμένου. Theo-
dorus vocabant comici cinaedos, qui lato sunt podice, a Theodoro nescio quo, qui
non bene suam pulchritudinem prostituit. Quod et antea insinuarat voc. Ἀριστόδη-
μος. Ἀριστόδημον οἱ κωμικοὶ τὸν πρωκτὸν, καὶ Θεόδωρον, καὶ Τιμισιάναντα
ἔλεγον ἀπὸ τῶν ἡταιρηκότων. Φορμισίους δὲ τὰ γυναικεῖα αἰδοῖα, καὶ Βασι-
λίδας καὶ Λαχάρας. Aristodemum comici nuncupabant podicem, et Theodorum,
et Timisianactam, tamquam ab iis qui suam pudicitiam prostituerant. Phormisios
vero muliebria pudenda, et Basilidas et Lacharas. Fortasse hic Theodorus fuerit dio-
miensis ille ex Aegide tribu, cuius meminit Aristophanes in Acharnensibus (act. II. 6.)
Τοὺς ἐν Χάοσι γέρητο Θεοδώρους διομειαλαζόνας. Tum enim ipse Theodorus, tum
Geres, ut effoeminati accusabantur. Scholiastes: Χάονες μὲν ἔθνος ἡπειρωτικόν·
πέπαικται δὲ παρὰ τὸ ἐν ἰππεῦσιν· ὁ πρωκτός ἐστιν αὐτόχρημ' ἐν Χάοσιν ἐπεὶ
καὶ εἰς μαλακίαν διεβάλλετο Γέρης καὶ Θεόδωρος, καὶ ὅτι ἐκ δούλων ἦσαν.
Chaones gens epirotica. Iocatur vero ad illud quod dixerat in Equitibus: podex
est plane apud Chaones. Quia et tamquam effoeminati accusabantur Geres ac Theo-
dorus, et quod ex servis orti.

XXXVII. In Theodorum etiam, strenui viri fortisque patrem, extat adhuc epi-
gramma Antipatri, nondum, quod sciam editum (1), εἷς τινα υἱὸν Θεοδώρου, οὗ
τινος ἐπὶ τῷ τάφῳ ἴστατο λέων.

Εἰπέ Λέων φθιμένοιο τί πρὸς τάφον ἀμφιβέβηκας
Βουφάγε; τίς τὰς σᾶς ἄξιος ἦν ἀρετᾶς;

(1) Igitur hoc et aliud p. 82. epigramma, Allatii beneficio, in anthologiam epigrammatum postea con-
ferentur. A. M.

Υἱὸς Θεοδώροιο τελευτιᾷ, ὃς μέγα πάντων
 Φέρτερος ἦν, θηρῶν ὅσον ἐγὼ κέκριμαι.
 Οὐχὶ μάτην ἔστακα, φέρω δ' ἔτι σύμβολον ἀλκᾶς
 Ἀνέρος, ἦν γὰρ δὴ δυσμενέεσσι λέων.

In quendam Theodori filium, in cuius sepulchro leo symbolum extabat. Dic, leo, defuncti quam ob causam sepulchrum occupas edax? Quis tuae virtutis dignus est? Filius Theodori mortem obit, qui multum inter alios omnes praestabat, belluas inter quantum ipse praestare iudicor. Non frustra vero adsto. Namque adhuc roboris illius viri insignia gero: quippe ille erat adversariis leo.

Quod si Theodoros alicuius nominis inter christianos recensere in animo esset, nullus esset eos, ut ita dicam, numerandi finis. Numerosissimum enim eorum agmen inter confessores, et martyres prorumpit, quos ecclesia graeca inter sanctos relatos annua solemnitate celebrat. Vide in illius Menaeis ianuarii diem X. XII. XXX; februarii VIII. XVII. XXV; aprilis XV. XIX. XXII; maii XVI; iunii VIII; augusti I. IX; septembris IV. V. IX. XII; novembris III. XI. XIV; decembris VIII. XXIV. XXVII. Et mirare illius ecclesiae in propaganda pietate christiana in Theodoris uberem segetem. Producant alii reliquos fama celebres et illustres, etsi sanctitatis nomen non occuparunt.

XXXVIII. Ipse concludam orationem, unius aut alterius tantum inducta mentione, cuius pietatem non ineleganti epigrammate laudavit Paulus silentiarius (ed. Steph. p. 193.) Εἰς Θεόδωρον εὐσεβῆ ἄνδρα.

Γρηῦς ἐλευθερίην ἐπιειμένος, ἡδὺς ἰδέσθαι,
 Ἐν βιότῳ προλιπὼν υἷα γηροκόμον,
 Τύμβον ἔχει Θεόδωρος, ἐπ' ἐλπίδι κρείσσονι μοίρης,
 Ὀλβιος ἐν καμάτοις, ὄλβιος ἐν θανάτῳ.

XXXIX. Accedat alter Theodorus Pepagomenus, cuius adhuc inscriptio sepulchralis conservatur, quae est.

Κύκλων μεγίστων ἡλίου δρομημάτων
 Εἰκάδα διπλῆν σὺν μοναπλῇ πεντάδι
 Τὸ τοῦ βίου τέτρωρον ἰππεύσας μόνον,
 Ἐπαθλον εὖρον τὸν βραχὺν τοῦτον λίθον,
 Ὃς τὴν ἐμὴν ἐνταῦθα καλύπτει κόριν.
 Οἷς εἰσιτητόν ἐστι τοίνυν ἐνθάδε,
 Εὐχὰς δότε ζύμπαντες ἱκετηρίους
 Τῷ τὴν φύσιν μέλλοντι τῶν βροτῶν κρίναι
 Ἴν' ἱλεων εὐροιμι καὶ πρὸ τῆς δίκης,
 Καὶ βασάνων φύγοιμι τὴν καταδίκην.
 Ὑμεῖς δὲ φίλοι σὺν μονασταῖς ποιμένες
 Ὅστων με τηρήσατε τῶν ἀλλοτρίων,
 Οἰκτρὸν θεοστήρικτον ἐκ Θεοδώρου
 Κληθέντα λοῖσθον Πεπαγωμένων γένος.
 Ὁ δὲ σπαράξας καὶ βραχὺ μου τὸν τάφον
 Ἐκπτωτος ἔσται τῆς Ἐδὲμ σκηπτουχίας,
 Καὶ τὰς ἀρὰς δέξαιτο τὰς τῶν πατέρων.
 Καὶ . . . χεῖρ ποίνιμος αὐτῶν προφθάσοι.

Μηνὶ αὐγούστῳ ξ' ἡμέρα εἴ ἰνδ. δ' ἔπει σχ|δ'. qui erit Christi 1186. (1).

XL. Sed iam ad se me vocant Theodori illi, qui monimentis editis memoriam sui posteritati commendarunt. Sit ergo Theodorus, quisquis ille fuerit, qui scripsit γλώσσας ἀττικὰς, *atticas dictiones*. Laudatur ab Athenaeo lib. XIV. (p. 646.) cum ex eo quid sit *psothia* explicat, et lib. XV. (p. 677.) quid sint *hypoglottides* ex Pamphili libro περὶ ὀνομάτων πλῶξῃς *de nominum plexu*; et infra, cum tradere apud Platonem ἐν Διὶ κακουργήῳ, *in Iove male affecto*, hypoglottidem vocari cononarum certum quendam contextum.

XLI. Theodorus poeta comicus, cognomento *Pelethobaps*. Hesychius Πελεθόβαψ, Θεόδωρος ὁ κωμικὸς ὁ ὑποκριτὴς, οὕτως ἐπεκαλεῖτο· τινὲς δὲ ποιητὴν αὐτόν φασι γεγόνειναι. *Pelethobaps, Theodorus comicus, et histrio sic vocabatur. Nonnulli vero eum poetam fuisse tradunt.*

XLII. In Aristippo (sub initio) meminit Theodori libri, *de sectis* περὶ αἵρέσεων Laertius, in quo Aristippum conviciis exagitabat. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ Θεόδωρος ἐν τῷ περὶ αἵρέσεων ἐκάκισεν αὐτόν. *Sed et Theodorus in libro de sectis eum probris vexavit.*

XLIII. Idem quoque Laertius in Epicuro X. 5. citat librum quartum Theodori in Epicurum, καὶ ἂν φησι Θεόδωρος ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἐπίκουρον. *Ut ait Theodorus quarto in Epicurum libro.* Et aldobrandiniana quidem editio ita legit, licet Stephani, et froleniana, (nec non wetsteniana) Θεόδοτος *Theodotus* insinuent.

XLIV. Apud Plutarchum in parallelis (ed. Reiskii T. VII. p. 235.) laudatur Theodorus *in transformationibus*. Ubi ex eo narratur fabella de Cynira et Myrrha; quam ipsam ex Theodoro hoc se hausisse profitetur Stobaeus de vituperio Veneris.

XLV. Theodori muscieni medici compositiones quasdam recitat Alexander Trallianus.

XLVI. Theodori Prisciani archiatri ad Timotheum fratrem *euporiston, sive facilius paratu medicaminum liber I; logicus, lib. II; gynaecia, idest muliebria, lib. III.* Opus editum Basileae apud Frobenium anno 1530. In aldina editione hoc ordine et inscriptione continetur. *Liber logicus I. ad Timotheum. Ad eundem de oxyoris, sive de acutis passionibus liber II. duas in partes divisus. Ad Victoriam gynaecia sive muliebria liber III. Ad Eusebium filium de physica scientia liber IV.* 1547. fol. cum medicis antiquis. In praefatione testatur auctor, se etiam graece quosdam libellos de re medica scripsisse. Otto Brunfelsius hunc auctorem ab aliis Octavianum Horatianum dici testatur. Theodorus Priscianus libellos suos medicos primum graece scripsit, deinde ipsemet latinos fecit, ut testatur in praefatione *εὐπορίστων* ad Olympium collegam suum.

XLVII. Theodorus samothrax memoratur a Ptolemaeo Hephaestionis F. qui ex eo refert, Iovem natum risisse septem continuos dies, indeque coepisse septenarium haberi pro perfecto, Photius in bibliotheca ed. Schotti p. 490. cod. CXC. Zoroastrem item eodem quo genitus esset die risisse, pro valde insolito adfert Plinius lib. VII. cap. 16. Vossius de historicis graecis lib. III. suspicatur eundem esse Theodorum, ex cuius libro XXI. quaedam de tempore quo luna coepit, narrat Apollonii scholiastes in libro IV. argonauticorum, quem esse Lucillum tarraeum, Sophoclem, et Theonem, verba exscribens indicat scholiastes Aristophanis in nubibus. Τούτο δὲ

(1) Haec quidem poetica inscriptio, non tam in anthologia vel. epigr. collocanda foret, quam inter christianas inscriptiones, quas nos edere coepimus Script. vet. T. V. A. M.

τοῦπος οἱ περὶ τὸν Λούκιλλον τὸν τάρραϊον, καὶ Σοφοκλέα, καὶ Θέωνα ἐρμηνεύσαντες τάδε φασίν. *Hoc carmen Lucillus tarrhaeus et Sophocles, et Theon interpretantes, haec inquit.* Tum verba eorum exscribit, etsi non recte omnia, quae corrigi possunt ex scholiaste Apollonii. Sed quid in hoc certi statues? Advertendum est tamen, a scholiaste Aristophanis, Theodori librum allegari vigesimum secundum, ab Apollonio vigesimum nonum, a Vossio vigesimum primum.

XLVIII. Theodorus phocensis volumen edidit de tholo, qui est Delphis. Vitruvius de architectura praef. lib. VII. *Item de aede Minervae dorica, quae est Athenis in arce, Ictinus et Carpion. Theodorus phoceus de tholo, qui est Delphis.* Et fortasse non alius est Theodorus, de quo supra dixerat, tacito patriae nomine. *Postea Silenus de symmetriis doricorum edidit volumen. De aede Iunonis, quae est Sami dorica, Theodorus: ionica Ephesi, quae est Dianae, Ctesiphon et Metagenes: de fano Minervae, quod est Priene ionicum, Phileos.* Nisi haec postrema ad aliquem ex Theodoris samiis, de quibus iam diximus, referenda alicui videantur. Namque ita interstingui debent. *Postea Silenus de symmetriis doricorum edidit volumen: deinde Iunonis, quae est Sami dorica, Theodorus.* Ut Silenus tantum de symmetriis volumen ediderit, Theodorus de aede Iunonis quae est Sami: de aede Dianae ionica, quae est Ephesi, Ctesiphon et Metagenes etc.

XLIX. Apud Athenaeum dipnosophist. lib. X. (ed. Cas. p. 412.) mentio fit Theodori hierapolitae περὶ ἀγώνων *de certaminibus*, ex quo refert, ut Milo crotoniata viginti carnis libras, et totidem panis comederit, congios autem vini tres biberit, et apud Olympiam quadrimum taurum, quum humeris impositum per stadium circumgestasset, et mactatum divisisset, uno die solus comederit.

L. Suidas voc. *Palaephatus* ex Theodori iliensis libro II. troicorum, et Philonis admirabili historia, tradit Palaephatum abydenum historicum, qui cypriaca, deliaca, attica, et arabica conscripsit, floruitque aetate Alexandri macedonis, Aristoteli philosopho in deliciis fuisse.

LI. Theodorus panages ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Κηρύκων γένους, *in primo libro de genere Cerycum*, citatur ab Etymologo in ἡμεροκαλλές. Quinam sint isti Ceryces, explicat Vossius lib. III. de histor. graecis in Theodoris.

LII. Theodorus colophonius composuit cantica in oscillis cani sueta. Pollux lib. IV. p. 55. Ἦν δὲ καὶ ἀλῆτις ᾄσμα ταῖς ἐώραις προσαδόμενον Θεόδωρου ποίημα τοῦ κολοφωνίου. Alii substituunt αἰώραις, quod idem est, ex eodem Polluce infra n. 31. mendum primae editionis corrigentes ὥραις, et recte. *Erat et aletis carmen in oscillorum suspendiis Theodori colophonii poema.* Athenaeus de eodem Theodoro, et Heora cantico lib. XIV. (ed. Cas. p. 618.) dipnosophist. Ἦν δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς ἐώραις τίς ἐπὶ Ἠριγόνῃ, ἣν καὶ ἀλῆτιν λέγουσιν ὥδῃν Ἀριστοτέλης γοῦν ἐν τῇ Κολοφωνίων πολιτείᾳ φησὶν ἀπέθανε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ὕστερον βιαίῳ θανάτῳ· λέγεται δὲ γενέσθαι τρύφων τις, ὡς ἐκ τῆς ποιήσεως δῆλόν ἐστιν· ἔτι γὰρ καὶ νῦν αἱ γυναῖκες ᾄδουσιν αὐτοῦ μέλη περὶ τὰς ἐώρας. *In Heoris de Erigone quaedam cantio caneatur, quam etiam ἀλῆτιν, errabundam et mendicam, appellabant. Aristoteles itaque in Colophoniorum republica sic inquit: extinctus est et ipse Theodorus postea violenta morte. Fuit is, ut aiunt, luxuriae deliciis perditus, quod ex vulgatis carminibus satis liquet. Mulieres enim versus illius etiamnum cantant in Heoris.* Dum scilicet in pensili assere funibus laqueari alligatis sedentes per inane iactantur, canunt carmina de Erigone suspensa conscripta, quae *Heore*, vel

Aeore, vel *Aletis* nuncupantur, a Theodoro colophonio scripta, qui postea violenta morte interiit, fuitque deliciis et luxui deditus, quod cognoscere est ex iisdem carminibus, quae sua quoque aetate concini tradit Aristoteles in Colophoniorum republica. Hinc male illud ἑῶραι vertitur a Gyrardo de poetis dialog. IV. (op. T. II. p. 227.) *in quatuor anni partibus*. Et ab alio: *erat et aliud carmen Ioris dicatum*. Quid vero ἑῶραι istae sint, declarat inter alios Hyginus astron. in Arctophylace. *Interim cum in finibus Atheniensium multae virgines sine causa suspendio sibi mortem consciscerent, quod Erigone moriens erat precata, ut eodem leto filiae Atheniensium afficerentur, quo ipsa foret obitura, nisi Icarii mortem persecuti, et eum forent ulii. Itaque cum id evenisset, petentibus eis Apollo dedit responsum, si velent eventu liberari, satisfacerent Erigonae. Qui quod ea se suspenderat, instituerunt uti tabula interposita pendente funibus se iactarent, ut qui pendens vento moveretur, quod sacrificium sollemne instituerunt. Itaque et privatim et publice faciunt, et id Aletidas appellant, quod eam patrem persequentem cum cane, ut ignotam et solitariam oportebat, mendicam appellabant, quas Graeci ἀλήτιδας nominant (1).* Vide Paulum Leopardum emendat. lib. VI. cap. 14. Erant ergo Aeorae festum in honorem Alei celebratum, vel, ut alii, Erigones ἀλήτιδος. In eo festo tabula funibus pendente se dimovebant. Alii quoque putant fuisse festum Athenis, quod a lautis caenis vocabant καλλιδείπνον, ad quas etiam respexisse Theodorum Iurconem, comedonem, popinonemque, carminaque composuisse, mirum non est.

Scribit praeterea Gyrardus: *eiusdem poetae et Trochilias, poematis id nomen, celebrat Plutarchus*. Etsi Plutarchus nominet Theodori Trochilias, eas tamen ad colophonium non refert: quare colophonii poema illud fuisse, mera Gyraldi suspicio est, nullo certo suffulta fundamento. Fuere enim praeter hunc Theodorum colophonium, et alii Theodori poetae, qui varia conscripsere, ut ex hac diatriba constare poterit. Illud autem quod ait Trochilias esse poema sic dictum, ne id quidem ex Plutarchi verbis elicitur. Nam cum Plutarchus dixisset, multa nobis non sine molestia accidere, si vero ea quis commode imitetur, delectationem afferre, probat exemplo grunitus suum, et trochlearum stridoris, quae iniucundissima auribus sunt; nihilominus suum grunitum, quem imitatus est Parmeno, et trochlearum stridorem, quem Theodorus, quod ea apta et commoda imitatio est, non sine delectamento audimus. Unde ergo habet Gyrardus trochleas Theodori poema fuisse ita nuncupatum? Verba Plutarchi sunt (de aud. poet. ed. Reiskii T. VI. p. 63.) Ὡς περ γὰρ υἱὸς βοὴν, καὶ ψόφον τροχιλίας, καὶ πνευμάτων ῥοῖζον, καὶ θαλάττης κύπον ἀκούοντες ἐνοχλούμεθα, καὶ δυσχεραίνομεν· ἂν δέ τις πιθανῶς ταῦτα μιμῆται, καθάπερ Παρμένων τὴν ὕν, καὶ Θεόδωρος τὰς τροχιλίας, ἠδόμεθα. Quomodo enim porci grunitum, et trochleae stridorem, et venti fremitum, et maris strepitum, non sine molestia audimus. Si quis vero ea commode imitetur, ut suam Parmeno, et trochleas Theodorus, delectamur. Quare potius ad Theodorum histrionem hoc referendum existimo, non qui Trochleas poema confecerit, sed qui sua voce trochleae strepitum scite imitatus sit et repraesentaverit; quemadmodum et Parmeno, qui suum grunitum adeo apte retulit, ut etiam proverbio locum dederit: οὐδὲν πρὸς τὴν Παρμένωνος ὕν, de quo Plutarchus symposiac. lib. V. quaest. 1. Alioquin enim quid passi aut qua extrinsecus adfectione accidente, Parmenonis suam ita admirati sunt homines, ut in proverbium abiret? Et quidem ferunt, Parmenone ob hanc rem celebri, quosdam

(1) Satis varie rem hanc narrat in Icaro Mythographus secundus vaticanus a nobis editus. A. M.

idem aemulando certasse. Cumque homines praeiudicio occupati dicerent, bene hoc, sed nihil ad Parmenonis suem, quendam cum porcello sub axilla gestato prodixisse, et quum vero suis grunnitu, homines tamen dicerent, et quid hoc ad Parmenonis suem? eum emissio in medium porcello arguisse, non veritatem eos in iudicando, sed opinionem sequi. Quo maxime fit manifestum, eandem sensus adfectionem non eodem modo animum adficere, nisi accedat persuasio, id quod fit, studiose ac cum ratione confici.

LIII. Theodori gadarensis meminit Strabo lib. XVI. (ed. Amst. p. 759. in marg.) recensens viros doctos, qui Gadaris nati sunt. Ἐκ δὲ τῶν Γαδάρων Φιλόδημος τε ὁ ἐπικουρείος γεγωνὴς, καὶ Μελέαγρος καὶ Μένιππος ὁ σπουδογελοῖος, καὶ Θεόδωρος ὁ κατ' ἡμᾶς ῥήτωρ. Gadarensis fuit Philodemus epicureus, et Meleager, et Menippus seria iocose solitus exprimere, et Theodorus orator qui aetate nostra floruit. Et Iuvenalis in satyra VII. 176.

Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti

Lautorum pueros, artem scindens Theodori.

Vivebat temporibus Tiberii, quibus et Strabonem vixisse didicimus. Illic licet gadarens diceretur a Gadaris civitate Syriae, de qua fuse disputat Casaubonus in adn. ad Strabonem, rhodius tamen dici maluit. Quintilianus lib. III. (1. 17.) *Theodorus gadareus, qui se dici maluit rhodium; quem studiose audisse, quum in eam insulam secessisset, dicitur Tiberius Caesar.* Item Svetonius in Tiberio (cap. 57.) Docuit nimirum Rhodi praecepta rhetorices per id tempus, quo Tiberius Rhodum secessit, ubi circa scholas et auditoria professorum assiduus fuit, et in primis Theodorum audivit. Suidas: Θεόδωρος γαδαρεύς σοφιστής, ἀπὸ δούλων, διδάσκαλος γεγωνὴς Τιβερίου καίσαρος· ἐπεὶ δὲ συνεκρίθη περὶ σοφιστικῆς ἀγωνισάμενος Ποτάμῳ καὶ Ἀντίπατρῳ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀδριανοῦ καίσαρος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντωνῖος συγκλητικὸς ἐγένετο· βιβλία ἔγραψε, περὶ τῶν ἐν φωναῖς ζητουμένων γ' περὶ ἱστορίας ἐν περὶ διαλέκτων ὁμοιότητος, καὶ ἀποδείξεως δύο· περὶ κοίτης Συρίας ἐν περὶ ῥήτορας δυνάμεως ἐν καὶ ἄλλα. Theodorus gadarensis sophista, servili ortus genere, magister Tiberii Caesaris, adiudicatus est sophistis, in ipsa urbe cum Potamone et Antipatro certans. Sub Hadriano Caesare filius eius Antonius factus est senator. Libros scripsit tres de iis, quae inquiruntur. De historia unum. De thesi unum. De dialectorum similitudine et demonstratione duos. De republica duos. De Coelesyria unum. De facultate oratoris unum, et alia. Ex eius libro de thesi videtur excerpisse sua Theon sophista in progymnasmatis de thesi (cap. XII.) Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ, ἀμφισβήτησιν ἐπιδεχομένη, ἀνευ προσώπων ὀρισμένων καὶ πάσης περιστάσεως, οἷον, εἰ γαμητέον, εἰ παιδοποιητέον, εἰ θεοὶ εἰσὶν· διαφέρει δὲ τοῦ τόπου, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶν ὁμολογουμένου πράγματος αὐξήσις· ἡ δὲ θέσις, ἀμφισβητούμενου· διὸ καὶ ὁ Ἑρμαγόρας μὲν αὐτὴν, κρινόμενον προσηγόρευεν, Θεόδωρος δὲ ὁ γαδαρεύς, κεφάλαιον ἐν ὑποθέσει. Thesis est oratio deliberatoria, admittens controversiam absque definitione personarum, omnique respectu alio, ut: ducenda ne uxor, suscipiendi ne liberi, sint ne dii. Inter hanc et locum hoc interest, quod locus habet amplificationem rei confessae, thesis vero controversae: quare et quod iudicatur, appellavit Hermagoras, Theodorus gadarensis caput in hypothesis. Illic Theodorus ex typographorum incuria in editione altera Gerardi Iohannis Vossii de historicis graecis non tantum in textu, sed in elencho etiam auctorum in Theodoretum abiit.

Practereo hic dialecticum Theodorum Cronum dialecticum, memoratum a Strabone lib. XVII. (ed. Amst. p. 838. marg.) quando iam Casaubonus lectionem hanc in germanica editione perperam impressam expunxit, et ex veteribus codicibus veram lectionem restituens, in *Diodorum* immutavit.

LIV. Theodorus solensis mathematica Platonis interpretatus est, Θεόδωρος ὁ σολεύς ὁ ἐξηγούμενος τὰ μαθηματικά τοῦ Πλάτωνος. Plutarchus de defectu oraculorum (Conf. ed. Reiskii T. VII. p. 684.) Eiusdem meminit de animae procreatione (ed. cit. T. X. p. 240.) illiusque in lemma platonicum expositionem affert. Theodorum platicum, memorat Nemesius de nat. hom. cap. II. Εἰπώντος γὰρ Πλάτωνος τὰς μὲν θυμικὰς καὶ ὀργίλους καὶ ἀρπακτικὰς ψυχὰς λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέννυσθαι· τὰς δὲ περὶ τὴν ἀκολασίαν ἡσυχολημένας ὄντων, καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, οἱ μὲν κυρίως ἤκουσαν τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς ὄνους· οἱ δὲ τροπικῶς αὐτὸν εἰρηκέναι διέγνωσαν, τὰ ἔδη διὰ τῶν ζώων παρεμφαίνοντα. Κρόνιος μὲν γὰρ ἐν τῷ περὶ παλιγγενεσίας, οὕτω δὲ καλεῖ τὴν μετένσωμάτωσιν, λογικὰς πάσας βούλεται· ὁμοίως δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ πλατωνικὸς ἐν τῷ, ὅτι ἡ ψυχὴ πάντα τὰ εἶδη ἔστι· καὶ Πορφύριος ὁμοίως· Ἰάμβλιχος δὲ τὴν ἐναντίαν τούτοις δραμὸν, κατ' εἶδος εἶναι λέγει, ἤγουν εἶδη διάφορα· γέγραπται γοῦν αὐτῷ μονόβιβλον ἐπιγραφὴν, ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων εἰς ζῶα, οὐδὲ ἀπὸ ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετένσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζώων εἰς ζῶα, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους· καὶ μοι δοκεῖ μάλλον οὗτος ἔνεκα τούτου καλῶς κατεστοχᾶσθαι, μὴ μόνον τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς· ὥς ἔστι μὲν καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐπιδείξαι, μάλιστα δὲ ἐκ τούτων κ. τ. λ. (1). *Cum enim Plato scripserit furiosas et iracundas et rapaces animas, in luporum et leonum corpora transferri; quae vero intemperate vixissent, asinorum et similium corpora assumere; alii proprie intellexerunt leones et lupos et asinos; alii mutatione verborum eum usum esse iudicarunt, ac mores per animalia designasse. Cronius enim in libro, quem de iterato ortu scripsit (ita enim migrationem illam de uno corpore in aliud appellat) omnes animas ratione praeditas esse vult. Similiter Theodorus platicus in libro qui inscribitur, animam esse omnes species. Itemque Porphyrius. Iamblichus vero contrariam rationem sequitur, et perinde utcumque fuerit species animalium, ita animae speciem esse dicit; quod hanc habet vim, species animarum esse differentes. Nam librum edidit unum cum inscriptione hac: non fieri migrationes animarum ab hominibus ad bestias, neque a bestiis ad homines; sed ab animalibus ad animalia, et ab hominibus ad homines. In quo mihi hic quidem videtur non modo Platonis opinionem, sed etiam veritatem prae ceteris esse assecutus, ut tum multis aliis, tum his praecipue rationibus licet ostendere etc.)*

LV. Theodorum asinaeum Proclus ad theologiam Platonis lib. I. cap. 1. lib. V. cap. 30. lib. IV. cap. 16. et lib. III. ad Timaeum: ἐκ τῆς Ἀσίνης φιλόσοφον, asinaeum philosophum vocat: nec alium intelligere quam Theodorum, ex his quae subdit, manifestum est. Illius quoque de nominibus librum laudat ibidem. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἀσίνης φιλόσοφος τῷ Πλωτίνῳ περὶ ἀνθρώπου, τὸ προσεχῶς ἀπὸ τοῦ ἀρ-

(1) Hanc partem, quam uncis inclusi, reperi seorsum in scheda Allatii, quam erat huic ut puto loco diatribae suae additurus. Latinam vero interpretationem sumpsit ex plantiniana Nemesii editione. Obiter lectoribus nunciabo, notatos mihi esse nonnullos veterum de anima mss. tractatus graecos, quos ut spero deinde typis tradam. A. M.

ρήτου προελθόν, ἐπουράνιον ἀψίδα προσείρηκεν, ὡς ἐν τῷ περὶ ὀνομάτων φιλοσοφεῖ περὶ τούτων. Namque ex Asine philosophus Plotinum secutus, id quod proxime ab ineffabili prodit, subsolertem fornicem appellavit: sicut in libro de nominibus philosophatur de rebus istis. Et ad Timaeum Platonis nunquam fere sine elogio hominem extulit lib. II. et V. θαυμαστὸν admirabilem; lib. III. γενναῖον generosum, μέγαν magnum. Et corrigendum mendum quod in librum III. irrepsit. Ibi enim legitur: οὕτω γὰρ ὁ ἀθηναῖος λέγει Θεόδωρος, substituendumque est ἀσιναῖος. Sic enim legit in suo codice etiam Laonicus. Vixit post Numenium, ex eodem Proclo ibidem lib. III. Θεόδωρος δὲ ἐκ τῆς Ἀσίνης φιλόσοφος τῶν Νοουμενίων λόγων ἐμφορηθεὶς. Theodorus vero asinaeus philosophus Numenii sermonibus repletus. Est quoque illius perhonorifica mentio in Damascio, dum de Severiano sermonem habet, apud Photium (cod. CCXLII. p. 1058.) οὐ γὰρ ἐπιδιδόναι ῥαδίως, οὐδὲ ἦν αὐξέσθαι κατὰ πῆχυν, ὥσπερ Θεόδωρος ὁ ἀσιναῖος ηὐξήθη ὑπὸ τῷ Πορφυρίῳ ὥστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἀναγκαῖα μόνα προσφέρειν τῷ σώματι, ἀφροdisίων δὲ ἄχραντον εἶναι διὰ βίου παντός. Non enim facile erat proficere et crescere in cubitus, veluti Theodorus asinaeus crevit sub Porphyrio, ita ut statim a principio necessaria tantum corpori conferret, verum etiam totam vitam Veneris expertem traduceret. Vides hunc Theodorum praeceptorem Porphyrium habuisse.

LVI. Theodorus poëta, quem recenset Suidas: Θεόδωρος ποιητής, ὃς ἔγραψε διάφορα δι' ἐπῶν, καὶ εἰς Κλεοπάτραν δι' ἐπῶν. Theodorus poëta, qui scripsit varia carmine, et carmine etiam in Cleopatram. Gyraldus de poëtic. histor. dial. IV. (op. T. II. p. 227.) huic tribuit etiam libros metamorphoseon, quas aliqua ex parte aemulatus fuerit Ovidius, ut ex Cinyrae et Myrrhae fabula, ac item Phoci, ex Plutarcho colligit (in parallelis ed. cit. T. VII. p. 237. et 238. Sed ibi Δωρόθεος, non Θεόδωρος, qui fortasse est substituendus.) Huius etiam putat esse epigrammata. Sed quis se ex his ambagibus extricet?

LVII. Theodorus rhetor celebris sub Octaviano Caesare Augusto. Eusebius in chronico anno (Abrahami) CIOCCCCCLXXXVI. Nicetas, et Hybreas, et Theodorus. et Plutio, nobilissimi artis rhetoricae graeci praeceptores habentur. Notat Scaliger: horum dicendi magistrorum omnium, qui hic memorantur, mentio extat apud M. Senecam.

LVIII. Theodori cynopolitae prosopopaei, inquit epitomatores gesneriani, liber graecus in bibliotheca Augustae Vindellicorum. Gesnerus ipse: Theodori cynopolitae, aut Procopii, prosopopoeia, liber graecus in bibliotheca Augustae Vindellicorum. Illius tamen, ut alias in meis excerptis variis animadverti, neque in prima, neque in postrema augustanae bibliothecae indicis editione mentio apparet. Edidi ipse graecam et latinam ipsius ethopoeiam (1): τίνας αὖ εἶποι λόγους Αἰσχίνης, ἥνικα φεύγοντα καταλαβὼν Δημοσθένης, καὶ φιλοφρονησάμενος, παρεγγύα φέρειν τὸ συμβεβηκὸς Γενναίως. Quid fatus sit Aeschines, cum eum exilii causa solum vertentem Demosthenes deprehendisset, exhibitisque muneribus adhortaretur, ut infortunium fortiter ferret. Nec aliam ab hac prosopopoeia fuisse existimo. Dixi tum, auctorem esse elegantem, et ex ungue leonem coniiici, habere nescio quid τοῦ ἀρχαίου χνοῦ.

LIX. Theodori poëtae carmina, qui aetate Martialis vixit, non arridebant Martiali lib. V. 73.

(1) Inter rhetorum excerpta varia, Romae 1641. p. 235. A. M.

*Non donem tibi cur meos libellos;
Oranti toties, et exigenti,
Miraris, Theodore? magna causa est;
Dones tu mihi ne tuos libellos.*

Et lib. XI. 93. cum exustos esse libellos Theodori dolere simulasset, deinde graviora illi imprecatur.

*Pierios vatis Theodori flamma Penates
Abstulit: hoc Musis, hoc tibi, Phoebe, placet?
O scelus, o magnum facinus, crimenque deorum!
Non arsit pariter quod domus et dominus (1).*

Non putat Raderus Theodorum, quem Iuvenalis et Priscianus memorant, a poëta tangi, sed poëtam, cuius lib. II. est epigramma (ed. Steph. p. 140.); et verum est. Haereo tamen, an fuerit grammaticus, a quo Theodoreorum secta. Et certe et aetas et dignitas Theodori, a quo secta nomen tibi vindicavit, id renuit, ut ex his quae supra diximus apparet.

LX. Theodorum Magistrianum aliquid de rebus chymicis scripsisse, colligo ex Stephani alexandrini philosophi epistola ad Theodorum. Δεῖ δέ σοι εἰς τρία διελεῖν τὸν ἀγρὸν, τοὺς τέσσαρας ἀδελφοὺς ἐν μέρος, καὶ τὸν μέγαν λίθον ἐν μέρος· οὕτως γὰρ πειρῶνται οἱ παλαιοὶ τοῦ ἀγροῦ ποιεῖν, ὡς εὖρον· οὕτως ποιεῖ ὁ Μαγιστριανὸς Θεόδωρος, καὶ Ἰάκωβος ὁ Καβιδάριος διδασκαλεῖ (2). Oportet te in tres partes agrum dispescere, quatuor fratres in unam, et magnum lapidem in alteram. Sic enim conantur veteres de agro facere, ut comperi. Sic fecit Magistrianus Theodorus, et Iacobus Cabidarius commonet.

LXI. Theodorus ex Hellade vir in dicendo clarus, et virtute conspicuus inter eos qui Iamblichum audiebant, commemoratur ab Eunapio (in vit. soph.) ὥσπερ πλη-

(1) Rectius Allatius legebat, quam nunc in editione taur. ubi *dominum*. A. M.

(2) Hoc tantummodo fragmentum in diatriba Allatius recitat. Ego vero compertam in codice vaticano, chymicis tractatibus referto, integram epistolam heic non incommode attexam: cuius prior pars in codice est ab ipsius Allatii manu, cum epigraphe: *ex codice Leonis Allatii*: posterior autem, nempe a verbis ἡ σκυδικὴ κώμαρις, antiquiore manu, ut reliquus codex scribitur. Et quidem Allatius alia quoque huic codici lemmata manu sua interdum addidit: etenim ipsum de edenda Chymicorum graecorum sylloge cogitasse, constat ex conspectu Symmictorum eius lib. IX. apud Fabricium B. G. ed. vet. T. XIV. En igitur Stephani epistolam.

Στεφάνου ἀλεξανδρέως οἰκουμηνικοῦ φιλοσόφου καὶ διδασκάλου ἐπιστολὴ πρὸς Θεόδωρον.

Περὶ τοῦ ἀγροῦ γινώσκει, ὡς πολλοὺς γεωργοὺς ἀχρεῖστον ἔχει· καὶ εἰ μὴ ταύτους ἐκβάλλης ἔξω, οὐ δύνασαι πρόσσодον ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ λαβεῖν· εἰσὶ δὲ οἱ περὶ Κλαυδιανὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ὁμοῦ πάντες ἀδελφοὶ ἔξ· εἰ μὴ δύο χρήσιμα μόνον οὐκ εἰσὶν· καὶ ἡ λευκάρογενος πᾶσα ἄχρηστος· τί γὰρ ἡ δρεκοντα ἔχει ὁ ἀγρός, καὶ διὰ τοῦ φυσήματος ἐναξηραίνει τὸν τόπον, ἐνθα καὶ ἄγονοι ὑπάρχουσιν; ἐγὼ δὲ αὐτὸν εἶδόν, καὶ τὰς ποικίλας τοῦ σώματος αὐτοῦ φαῖναι καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς οὐρᾶς αὐτοῦ λευκὴ ὡς γάλα· ἡ δὲ κοιλία καὶ ὁ νῶτος κροκοειδής, καὶ ἡ κεφαλὴ μελάγχρωτος. Δεῖ δέ σοι εἰς τρία διελεῖν τὸν ἀγρόν· τοὺς τέσσαρας ἀδελφοὺς ἐν μέρος, καὶ τοὺς μέγαν λίθον ἐν μέρος· οὕτως γὰρ πειρῶνται οἱ παλαιοὶ τοῦ ἀγροῦ ποιεῖν, ὡς εὖρον· οὕτως ποιεῖ ὁ Μαγιστριανὸς Θεόδωρος, καὶ Ἰάκωβος ὁ Καβιδάριος διδασκαλεῖ· ἀληθὴς ἐστὶν αἰδάλῃ τις ὑγρὰ, καὶ αἰδάλῃ ξηρὰ· καὶ ἡ μὲν ὑγρὰ αἰδάλῃ ἀνασπᾶται διὰ τῶν φανῶν τῶν ἔχόντων τοὺς μαστούς· ἡ δὲ ξηρὰ αἰδάλῃ, διὰ χύτρας καὶ πόματος λευκοῦ, ὡς ἀπὸ κινναβάρεως αἰδάλῃ λευκὴ· ἐάν οὖν τὴν ξηρὰν αἰδάλῃν ποτίσης διὰ τῆς ὑγρᾶς αἰδάλῃς, θεῖον ἔργον ἀποτελεῖς. Γίνωσκε δὲ ὅτι πᾶσαι αἱ οὐσαί, καὶ τὰ μέταλλα, καὶ αἰδάλαι εἰσὶν, μᾶλλον δὲ γίνονται· αὐταὶ γὰρ ποτισθεῖσαι γίνονται αἰδάλαι ὑγρὰ· ἡ σκυδικὴ κώμαρις, ἣτις συγκεραθεῖσα τῇ νέᾳ αἰδάλῃ πάντα ἀποτελεῖ· καὶ ἄλλο ἐστὶν ἡ μυδικὴ χυμία, καὶ ἄλλο ἡ μυστικὴ καὶ κρυπτὴ· καὶ ἡ μὲν μυδικὴ, πολυπληθὴς λόγων συγχέεται· ἡ δὲ μυστικὴ λόγῳ δημιουργίας κόσμον μεθοδεύεται· ἵνα ὁ θεόφρων καὶ ὁ θεογενὴς ἀνδρῶπος διὰ τῆς εὐθείας ἐργασίας καὶ θεολογικῶν καὶ μυστικῶν λόγων μάθῃ. (Postremam huius epistolae pericopen habuit solam inter excerpta Fabricius B. G. ed. vet. T. XII. p. 769. Item apud eundem p. 770, Κομάριος est philosophus chymicus; quod adnoto ob superiorem κώμαρις.) A. M.

Θος μὲν ἦσαν οἱ ὁμιλοῦντες, πανταχόθεν δὲ ἐφοίτων οἱ παιδείας ἐπιθυμοῦν-
τες· ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς τὸ κάλλιστον δύσκριτον. Σώπατρος γὰρ ἦν ὁ ἐκ Συρίας,
ἀνὴρ εἰπεῖν τε καὶ γράφαι δεινότατος· Αἰδέσιός τε καὶ Εὐστάθιος ἐκ Καππα-
δοκίας· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος Θεόδωρός τε καὶ Εὐφράσιος, οἱ κατ' ἀρετὴν ὑπερ-
έχοντες, ἄλλοι τε, πλῆθος οὐ πολλοῦ λειπόμενοι κατὰ τὴν ἐν λόγοις δύναμιν·
ὥστε θαυμαστὸν ἦν, ὅτι πᾶσιν ἐπήρκει. *Itaque plurimos nactus est contubernales
ac discipulos, qui undecunque gentium ad eum affluebant, ad hauriendum animi
cultum, quos inter difficile fuerit iudicium quis praecelluerit. In iis fuere Sopater
syrus eloquentiae in dicendo ac scribendo summae, Aedesiusque, et Eustathius ex
Cappadocia, ex Hellade Theodorus, et Euphrasius, virtute excellentes viri, alique
multi haud multo dicendi facultate inferiores; ut mirum videri possit, quomodo
unus omnibus suffecerit.*

LXII. De Theodoro, qui postea *Gregorius* appellatus, ob signa atque miracula
thaumaturgi sibi cognomen vindicavit, Neocaesareae Ponti episcopo, quid ipse post
Basilium magnum lib. de Spiritu sancto cap. 29. et epistola 204. quae est ad Neo-
caesariensem ecclesiam, Eusebium caesariensem historiae ecclesiast. libro VI. cap. 39.
et alibi, Rufinum aquileiensem, Hieronymum in catalogo scriptorum ecclesiastico-
rum, et in epistola 70. ad Magnum oratorem, Gregorium papam lib. I. dialog. cap. 7.
Cedrenum, Suidam, Nicephorum Callistum, menologia, et alios (1)? Quid ipse post
nyssenum Gregorium, qui eius vitam, et res gestas accuratissime et facundia singu-
lari descripsit? Plane nihil. Actum enim agerem, et illustra ac nobilissima facta male
compta dicendi loquentia obscurarem. De eius nihilominus scriptis pro instituto meo
aliquid in medium proferam; quae, ut potuit, variis e latebris eduxit, et latine versa,
notisque illustrata, publica fecit primus Gerardus Vossius Moguntiae in 4. anno 1604;
postmodum anno 1622. cum Macario aegyptio, et Basilio seleuciensi edita sunt Pa-
risiis in fol.

Inter illius opera habetur *metaphrasis in Ecclesiastem*, quae in Reginae codice,
litteris capitalibus scripto, ut scribit Billius, et Gregorii nanzianzeni antiquitatem ae-
quante, inter germana Nazianzeni opera numeratur, quod tanti apud Billium fuit, ut
quamquam reclamaret stilus, qui non usquequaque refert elaboratum illud, et ἀπε-
ξεσμένον dicendi genus, quod passim in Nazianzeni scriptis elucet, connexiones sen-
tentiarum aliquanto duriores, transitusque abruptiores. Quod si quaedam verba quan-
doque intertexta fuissent, multo mollior fuisset tota contextus facies, minusque in-
vitae inter se coirent sententiae: inter tamen pseudoepigrapha Nazianzeni hanc lu-
cubrationem numerare non dubitaverit. Dat tamen manus Hieronymo, qui omnem
dubitationis ansam eximit, atque hunc factum vero parenti asserit. Namque explicans
illud Ecclesiastae cap. IV. *melior est puer pauper*, ex Gregorii Ponti episcopi, Ori-
genis auditoris, metaphrasi in Ecclesiastem expositionem assumit, verbatim digestam
in huius metaphrasi cap. IV. Quare nulli dubium in posterum fuerit, verum illius
auctorem neocaesariensem esse Gregorium. Quod autem Nazianzeno quoque adscripta
fuerit, commune nomen in causa fuit, quod frequenter in libris ecclesiasticis accidit.
et aliorum exemplo probat. In codice item vaticano 479. antiquissimo et optime no-
tae, in quo cum aliis Nazianzeni operibus haec quoque metaphrasis locum habet, in
margine scribitur: ἰστέον ὅτι κατὰ τινος ὁ λόγος οὗτος ἀμφιβάλλεται. *Sciendum*

(1) Praemittuntur editioni parisiacae veterum de Gregorio testimonia, quae vide. A. M.

est apud nonnullos hunc librum in dubium verti. Hoc idem etiam legitur in alio nec minus velusto, nec minus elegante codice 1446. Alii se satis probasse putant, ac vindicasse Thaumaturgo, testimonio Rufini, Hieronymi, Suidae, qui scribunt Thaumaturgum in Ecclesiastem metaphrasim edidisse. At quam sit parvum vanumque hoc argumentum, satis norunt, qui diversos ac varios scriptores de eadem re eodem titulo lucubrasse videntur. Scripsit in Ecclesiastem metaphrasim Thaumaturgus; nemo id negat: ergo haec metaphrasis in Ecclesiastem, Thaumaturgi est; illud vero probandum est prius, nullum alium metaphrasim in Ecclesiastem scripsisse. Sed quis id probabit unquam? Et tamen aliquid in hac re est, scriptores tradere Thaumaturgum metaphrasim in Ecclesiastem scripsisse, cum nullus de Nazianzeno, cuius scripta omnium fere examini subacta sunt, id asserat. Sunt itaque praeter Billium, et alii recentiores, qui dictam metaphrasim parenti proprio reddunt, Sixtus senensis in bibliotheca, Antonius Possevinus in apparatu in Gregorio nazianzeno, et Gregorio thaumaturgo, et in biblioth. selecta lib. II. cap. 15, Fronto Ducaeus in notis ad eandem metaphrasim, Bellarminus de scriptoribus ecclesiasticis, et omnium postremus Daniel Heinsius in Aristarcho sacro cap. 11. *Venerabile antiquitatis, inquit, monumentum Gregorii neocaesariensis in Ecclesiastem extat paraphrasis, quam nunc metaphrasim inscribunt. Multa ibi terse ac polite explicantur, neque aliud tam illi curae fuit, quam quod proprium est paraphrastae, ut in scripto obscurissimo connexionem, seu τὴν ἀλλήλουχίαν demonstraret, quod et feliciter plerumque assecutus est. Itaque inoffenso pede per hellenistarum remoras, quod nostro vel in primis deest, et significanter graece aequor hoc decurrit: ita ut lubentius nonnulla praetermittat; ῥήσεις enim, quod non probo, integrae desiderantur, quam ut non connectat. Cum tamen alibi nonnihil, quamvis nusquam extra leges paraphraseos insistat. Veram brevitatem enim, ut iam dixi, in hoc genere amabant veteres etc.* Huius metaphrasim tres vulgatae sunt latinae editiones. Prima Iohannis Oecolampadii, tum monachi brigittani, inter orthodoxographa Basileae anno 1555. Secunda Wolfgangi Musculi cum orationibus Nazianzeni a Bilibaldo Pyrkeymero versis. Tertia Iacobii Billii, sancti Michaëlis in eremo abbatis, quae Lutetiae prodit anno 1583, et quae, utpote fidelior et elegantior, a Gerardo Vossio antelata reliquis est.

Orationem tertiam in Annunciationem, quae incipit, *πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια*, sub Gregorii thaumaturgi nomine, ait Vossius, se invenisse post alias duas orationes eiusdem auctoris de eadem Annunciatione beatae Mariae Virginis in antiquissimo graeco volumine ms. Cryptoferratensis bibliothecae; affirmatque, si contenta hic examinentur, eandem cum praecedentibus orationibus doctrinam referre, phrasim atque sententiam, elogia plane similia, et res easdem. Hinc se mirari illam sub nomine Iohannis chrysostomi ab Aloysio Lipomano in vitis sanctorum evulgatam fuisse, ac praesentim cum interiecta illa Chrysostomo indigna assertione, qua Iosephi virginitas impugnatur et tollitur. Quidquid sit de doctrina quae catholica est, et aliis sanctis Patribus plane communis; et de assertione illa, quam Vossius indignam ducit Chrysostomo, et quam nos alias in nostro Eustathio antiocheno impugnavimus, equidem quod de phrasi, elogiis et sententiis iisdem tradit, merae nugae sunt. Rudior est Thaumaturgi in dicendo numerus atque austerior, et compositio circumplexa ac fere soluta, metaphoris reliquisque figuris oratoriis nuda, sententiae severiores, modestiores, meditationes: at in hac oratione, quemadmodum et in reliquis duabus, auctor veluti pullus subsultans laxatis habenis, adscititio ornatu nobilis, undique per cam-

pos excurrere nugatur et ludit: quasi ex improvise diceret, sua enunciat homoeoptotis, et homoeoteleutis, et omnibus aliis, quibus dicendi genus panegyricum, Graecis admodum familiare in rebus huiusmodi, scatet. Confer, lector, unam paginam gregoriani prosphonematici cum dictis, et plane discrimen agnosces, ni caecus esse volueris. Et sane prosphonetica illa ad Origenem dicta, cum versaretur in laudatorio genere, floribus huiusmodi inspergi quandoque debuerat; ad Origenem potissimum habita, qui in similibus versatus, a talibus, cum se offerret occasio, non abstinuit. Sed respuit haec severum Thaumaturgi ingenium, et voluit magis esse, quam videri, virtutis et simplicitatis amator. Idque adeo verum est, ut Vincentius Riccardus, vir rebus his examinandis assiduus et perspicax, in commentario ad sextam sancti Procli orationem, testimonium ex secunda, quae incipit: *ἐοῦτος μὲν ἀπάσας καὶ ὑμνωδίας* adducens, asseruerit: *quamvis summopere ambigo et haereo, an revera Gregorii thaumaturgi sit illa oratio. Dictio enim ipsa videtur potius sancti Procli, et sententiae in ea plurimae insunt, quae conceptis verbis sunt in oratione prima Procli, et innumera alia, quae in aliis Procli orationibus offenduntur; et frequens adeo iteratio vocis Θεοτόκου, videtur Nestorium impetere.* Et infra: *imitatus sanctus Proclus sanctum Gregorium thaumaturgum in oratione secunda de Annunciatione, si modo eius est illa oratio.* Nos in epistola ad Nihesium de liturgia sancti Iacobi apostoli, de vocis *θεοτόκου* usu etiam ante Nestorium, nonnulla attulimus. Quidquid tamen sit, tertiam unus tantum codex ms. licet antiquissimus Thaumaturgo attribuit, at Chrysostomo centum, nec minus antiqui; ideoque sub Chrysostomi nomine et Augustae ab Hoeschelio graece, et ab aliis edita est. De sermonibus in Annunciationem, et Theophaniam dominicam, ut etiam de libello de anima ad Tatianum, nihil certi se habere scribit Bellarminus: *cum nec veteres horum operum meminerint; neque tamen convinci possit, eos esse supposititios:* et hoc pro his tribus, vel quatuor orationibus, coniectando potius quam decernendo. Namque non absone quis dixerit; argumentum ex caractere, et dictionum formulis desumptum, leve admodum esse: affectionibus saepius animi calamus agi regique: aetate etiam immutari. Hinc non esse necesse omnia Thaumaturgi scripta eodem semper atque uno tenore peragi.

Sed Andreae Riveti (1) in critici sacri libro II. cap. 16. de his orationibus dicta consideremus. *Guil. Perkinsius meminit homiliarum de Annunciatione etc. huic Gregorio adscriptarum, quas videre mihi non contigerat tum cum primum haec scripsi; neque eae a Possevino in apparatu, aut a Sixto memorantur.* Ante quam causam perspiciat, sententiam fert. Esto non vidit Rivetus, cum scriberet. Quid ergo inde sequitur? Vel Rivetus temerarius est, vel parum diligens. De Gregorii scriptis agens, ut vera enunciaret, sedulo inquirenda erant ipsius Gregorii scripta, consulendi amici, indices evolvendi, auctores ipsi conquirendi; ut diligentia non desit, nec temere de iis, quae non vidimus, pronunciemus. *Neque a Possevino in apparatu, neque a Sixto memorantur.* Demus Riveto, non commemorari. Ergo non sunt. Stolidi ista argumentatio est. Quasi vero quae non commemoraverint scripta Possevinus et Sixtus, nusquam alibi, aut nulla sint. *Sed postea editae fuerunt graece et latine Parisiis cum notis Vossii tungrensis, qui merces illas quantum potest commendat.* Bene est. Ergo sunt alia tandem scripta patrum non commemorata a Possevino et Sixto, quando iam parisiensibus editionibus adornantur. Nec exhausti sunt sacrae antiquitatis

(1) Andream Rivetum, contra quem diu pugnaturus est Allatius, doctum hominem, sed rigidum acerbumque Calvinii adseclam, fuisse scimus. A. M.

thesauri, si de eis taceant Possevinus et Sixtus. Ignorat plane Rivetus haec Gregorii opera diu ante ab eodem Vossio notis illustrata prodiisse graece et latine, et ut postmodum Parisiis, Moguntiae anno 1604. *Qui merces illas, quantum potest, commendat.* Illaudabile est scilicet Riveto, scripta patrum commendare, et merces adeo pretiosas et pulcherrimas, ut ut eae sunt, ambientibus propinare. Commendat, quantum potest, Thaumaturgi scripta, quae commendavit antiquitas, et posterioris aevi illustriores doctores ecclesiastici omnes; at exterminarunt haeretici, apud quos etiam in ea aestimatione fuere, ut vel eorum solo testimonio sua constabilire crediderint. Hinc tot illis, malis artibus, annexa, et praeter morem atque legem proborum hominum immutata: pleraque etiam orationes atque opuscula ex penu haeticorum illi appicta. Tanta erat in unius huiusce commentariis auctoritas! Commendavit itaque Vossius, quae ante eum tot exscriptorum calami inter alia sanctorum patrum scripta scripto commendaverant. Commendant codices antiquissimi, et optimae notae, qui dictas Gregorii orationes praefixo nomine Gregorii exhibent.

Dubias esse probat Perkinsius ex eo, quod vitae sanctorum, item et hymni eorum festis convenientes, primum a Carolo magno constituti sunt, circa annum 807. Petrus Aemylius lib. II. de gestis Francorum, Sigebertus item anno 807, multis post Thaumaturgum saeculis. Perkinsium ipse non vidi. Credo tamen Rivetum Perkinsii verba neque invertisse, neque mutilasse, sed ingenue numerasse. Videamus, ut sibi constet Perkinsii ratio; namque si ea ceciderit, cadet etiam sententia Perkinsii, et orationes praedictas dubias esse. Cum istae orationes factae asseruntur, tum neque vitae sanctorum, neque hymni eorum festis convenientes in ecclesia erant: nam primus Carolus multa post saecula constituit: ergo dictae orationes festis diebus et sollemnitatibus sanctorum convenientes, non potuerunt scribi a Gregorio thaumaturgo, qui multo Carolum praecesserat. Probat assumptum auctoritate Aemylii, et Sigeberti. Tum ipse infero. At falsum est, primum Carolum id instituisse, quidquid Aemylius et Sigebertus crocitant: ergo falsum quoque erit, has orationes dubias esse. Immo certas atque indubitatas esse evincitur, cum certe atque indubitate demonstretur, ante Carolum orationes et hymnos in sollemnitatibus sanctorum, et ab ipso nascentis ecclesiae exordio in ecclesia frequentes fuisse. Et Iudaeos ipsos ex vetere patrum institutione legitimis praefinitisque diebus ex lege et prophetis lectiones recitare consuevisse, tradit Isidorus lib. I. de ecclesiasticis offic. cap. 10, probatque Rabanus Maurus lib. II. de institut. cleric. cap. 5. Lectionum meminit Origenes contra Celsum lib. III. 50. *Ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον ἡμᾶς συκοφαντεῖ, ἰσομοιῶν τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἀπορρήτοτα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀλείρουσι ποία δὲ ἀπορρήτοτα ἐπιδεικνύμεθα, ἢ τί τούτοις παραπλήσιον πράττομεν; οἱ καὶ δι' ἀναγνωσμάτων, καὶ διὰ τῶν εἰς τὰ αὐτὰ διηγήσεων προτρέποντες μὲν ἐπὶ τὴν εἰς τὸν θεὸν τῶν ὅλων εὐσέβειαν, καὶ τὰς συνθρόνους ταύτης ἀρετᾶς.* Vide quomodo in his quoque verbis calumnia nos afficiat, quos cum circulatoribus, turpia et nefanda in foro proponentibus comparat. Quae vero nefanda proponimus? aut quid facimus, quod ad huiusmodi hominum impudentiam accedat? nos, inquam, qui per lectiones, et per earum interpretationes, homines ad pietatem erga omnium rerum Deum, virtutesque quae easdem, atque pietas, sedes habent, hortamur. Vide eiusdem de engastrimytho commentarium (1) in principio. Sanctus Augustinus (in

(1) Interpretatus est atque edidit hoc opusculum ipse Allatius cum syntagmate doctissimo de engastrimytho. Lugduni 1629. A. M.

prologo ad tractatus suos) in epistolam primam Iohannis ait. *Sed quia interposita est sollemnitas sanctorum dierum, quibus certas ex evangelio lectiones oportet in ecclesia recitari, quae ita sunt annuae, ut aliae esse non possint; ordo ille, quem suscepimus, necessitate paululum intermissus est, non omissus.* Idem in sermone (V. 1.) de luctatione Iacobi. *Istae lectiones, quae vobis leguntur, numquid modo primum vobis leguntur, et non eadem quotidie repetuntur? Sicut autem lectiones Dei quotidie opus est, ut repetantur, ne saeculi mala et spinæ nascantur in cordibus vestris, et effocent semen, quod ibi seminatum est; sic oportet et sermonem Dei vobis semper repeti, ne obliiti dicatis vos non audisse, quod dicimus nos dixisse.* Et sermone III. in die pentecostes. *Adventum Spiritus sancti anniversaria festivitate celebramus. Huic sollemnis congregatio, sollemnis lectio, sollemnis sermo debetur.* Gregorius nyssenus orat. II. (initio) de resurrect. Christi. Πάντες μὲν, ἀγαπήτοι, ὡς εἰπεῖν, ἀποδέχονται τὴν ἐν κυριακῇ νυκτὶ παρ' ἡμῶν εἰσηγηθεῖσαν ἀρμοδίως τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἀνάγνωσιν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Omnes quidem propemodum, dilecti, adprobant, lectionem sacrorum evangeliorum, quae a nobis nocte dominica commode fuit introducta de resurrectione magni Dei et salvatoris nostri Iesu Christi.*

Scribit Philostorgius (lib. III. 5.) Theophilum indum legatum a Constantio missum, ad Divaeos, qui Indi erant, profectum, multa quae ante apud eos haud rite fiebant emendasse, et inter alia, quod illi sedentes lectiones evangelicas audiebant. Καὶ γὰρ καθεζόμενοι τῶν εὐαγγελικῶν ἀναγνώσμάτων ἐποιοῦντο τὴν ἀκρόασιν. *Namque sedentes evangelicis lectionibus aures praebebant.* Observat Iacobus Gothofredus (in adn. ad loc. cit.): *et cum evangelia legerentur, quorum statae etiam certaeque lectiones ἀναγνώσεις, ἀκούσματα erant (cuius rei luculentum inter alia testimonium extat in Hippolyti paschali, ubi lectiones huiusmodi in cellulis areae laterculi statae designantur, de quo plene alibi) certo quoque corporis habitu Christiani in ecclesia fuere: nempe enim a stantibus evangeliorum lectiones audiri oportuisse, hic Philostorgii locus indicat.* Et ex Sozomeni libro VII. cap. 19. notat in sola alexandrina ecclesia episcopum alexandrinum, dum evangelium recitaretur, non adsurrexisse: ξένον δὲ κακεῖνο παρ' Ἀλεξανδρεῦσι τούτοις ἀναγινωσκομένων γὰρ τῶν εὐαγγελίων, οὐκ ἐπανίσταται ἐπίσκοπος, ὃ παρ' ἄλλοις οὐτ' ἔγνω, οὐτ' ἀκήκοα. *Novum et illud apud eosdem Alexandrinos est, quod episcopus, dum recitatur evangelium non assurgat, quod apud alios unquam fieri equidem neque comperi neque audiri.* Adde tu ex eodem Sozomeno (loc. cit.) Ταύτην δὲ τὴν ἱεράν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθάδε μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος· παρὰ δὲ ἄλλοις, διάκονοι ἐν πολλαῖς δὲ ἐκκλησίαις, οἱ ἱερεῖς μόνοι· ἐν δὲ ἐπισήμοις ἡμέραις, ἐπίσκοποι, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως ἐορτῆς. *Hunc etiam sacrum codicem hic legit solus archidiaconus, apud alios vero diaconi, in multis etiam ecclesiis soli sacerdotes, diebus autem sollemnibus episcopi, ut Constantinopoli primo die paschalis sollemnitatis.* Leo pontifex in sermone VI. 1. in epiphaniā. *Quamvis ergo narratio evangelicae lectionis illos proprie recenseat dies, in quibus tres viri, quos nec prophetica praedicatio docuerat, nec testificatio legis instruxerat, ad cognoscendum Deum a remotissima orientis parte venerunt; hoc idem tamen et manifestius nunc et copiosius fieri in omnium vocatorum illuminatione perspicimus.* Maximus taurinensis in homilia IX. de epiphania. *Audistis, fratres, lectionem evangelii salutaria praesentis diei sacramenta recitantem.* Petrus

chrysologus in sermone IX. *Agit nobiscum Deus, agit in hoc sacculo, ne quid nobis pereat in futuro, sicut ex ipso lucet principio lectionis.* Et in sermone XVI. *Ibat ad eorum curam, quibus iam humana defecerat cura, sicut hodierna probatum est lectione.* (Item serm. XVIII. *Hodierna lectione didicit attentus auditor.*) Lectionarius vel Comes apud Pamelium tomo I. liturgicôn editus est, quo continentur ex prophetis et apostolo lectiones per totum anni curriculum legendae, per divum Hieronymum collectae, ut vult Micrologus de eccles. observat. cap. 25. et alibi saepius. Beno augiensis de missa, et Iohannes Beletius ration. divin. cap. 57, et non multo post Musaeus massiliensis ecclesiae presbyter, ut tradit Gennadius de scriptoribus ecclesiasticis (cap. 79.) *vir in divinis scripturis doctus, et in earum sensibus subtilissima quadam exercitatione limatus, lingua quoque scholasticus, hortatu sancti Venerii episcopi, excerpit de sanctis scripturis lectiones totius anni festivis diebus aptas, responsoria etiam, psalmorum capitula temporibus et lectionibus congruentia, quod opus tam necessarium a lectoribus in ecclesia probatur, ut expetitur et solitudinem tollat et moram, plebique ingerat scientiam, celebritatique decorem.* Eadem repetit Honorius augustodunensis de scriptoribus (II. 78.) in Musaeo massiliensi. De scripturis legi solitis in ecclesia et eorum expositionibus, vide Socratem lib. V. cap. 22, et Nicephorum Callistum lib. XII. cap. 34.

De hymnis quoque dubitabit Rivetus? Nos qui singulis horis in gestis dictisque Christi versamur, scimus Christum post sacram coenam hymnum dixisse: hortarique Paulum, *ut nos invicem doceamus, atque commoneamus psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus canere*, ad Coloss. III. 16. Et ad Ephesios V. 19. *implemini spiritu, loquentes vobismetipsi in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, cantantes, et psallentes in cordibus vestris Domino.* Chrysostomus (in Matth. homil. 82.) enarrans illa « et hymno dicto; exivit in montem oliveti » *gratias, inquit, agit, postquam dedisset; hymnum cecinit, ut nos quoque id ipsum faciamus.* Et apostolos, et subsecutos christianos hymnos a se compositos, vel ab aliquo vatum veterum desumptos cecinisse, extilissequae ea aetate carmina prisca versu trimetro, et hymnos cum suis accentibus inter sacra ante altaria canenda, probat testimoniis patrum Iohannes Stephanus Durantius de ritibus eccles. cathol. lib. III. cap. 14. Et ne nos in adeo opima lautaque coena ieiuni esse videamur, adiiciemus nonnulla quae erunt, si ratio temporis consideretur, antiquissima. Philo iudaeus lib. de vita in contemplatione posita sermonem habens de Essenis, christianis scilicet in ipso exortu ecclesiae, ut doctissimi quique affirmatissime asseverant, et Suidas, titulum praebeuit *de vita christianorum*, cuius verba referuntur ab Eusebio hist. eccl. lib. II. cap. 17, de eorum ecclesiis refert. Ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τέλοῦνται, μηδὲν εἰσχομίζοντες, μὴ πότῶν, μὴ σιτίων, μή τέ τι τῶν ἄλλων, ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν, καὶ ὕμνους. *In quo illi ab aliis separati seiunctique vitae piae mysteria obeunt, nihilque eo vel cibi, vel potionis, vel aliarum rerum, quae ad corporis usum necessariae sunt, omnino secum inferunt: sed leges et oracula a prophetis discinitus edita, hymnosque.* Et infra magis aperte: ὥστ' οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ᾠσμάτια καὶ ὕμνους εἰς τὸν θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, ῥύθμοις σεμνοτέροις ἀναγκαιῶς χαράσσοντες. *Ita plane non contemplationi solum se dedunt, sed etiam cantiones et hymnos ad Dei laudem componunt omni metrorum ac modulationum genere.* Plinius (neque enim absurdum fuerit ad nostras

res comprobandas, ex inimicis ecclesiae testimonia sumere: in epistola ad Traianum (lib. X. 97.) de Christianis: *adfirmabant autem hanc fuisse summam vel culpaе suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem.* Quid iste cantus fuerit, habeat sibi Rivetus ex Conrado Ritterhusio, et Francisco Balduino, quos uti proprios, magis etiam sibi propitios in hoc negotio habebit. Carmina illa Christianorum trifariam distincta sunt ab apostolo, in psalmos, hymnos, et odas spirituales, quae carmina inter se ita differre putant. Nisi dat ut psalmis significantur quaecumque sacrae conciones, variis argumentis scriptae; hymnis, laudes divini nominis vel sanctorum; odis sive canticis, peculiare quaedam et magis artificiosae cantiones, quae et ipsae quidem contineant laudes, sed augustiore quadam et sublimiori forma compositae. Tum probat auctoritate Chrysostomi homil. IX. (ed. Montf. T. XI. p. 392.) in epist. ad Coloss. hymnos psalmis ipsis diviniorem rem esse atque sublimiorem. Verba Chrysostomi sunt: *ὅταν τοῦτοις ἐκ παιδὸς ἐνάξῃς αὐτὸν, κατὰ μικρὸν καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἄξεις· οἱ ψαλμοὶ πάντα ἔχουσιν, οἱ δὲ ὕμνοι πάλιν οὐδὲν ἀνθρώπινον· ὅταν ἐν τοῖς ψαλμοῖς μάθῃ, τότε καὶ ὕμνους εἰσέται ἃ τε θεϊότερον πνεῦμα· αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις ὕμνοῦσιν, οὐ ψάλλουσιν.* Si a puero istis assuefeceris cum, paulatim et ad sublimiora deduces. *Psalmi complectuntur omnia. Rursus et hymni quoque nihil habent humani. Quod si in psalmis instructus fuerit, tum et hymnos intelliget ac sciet utpote rem diviniorem. Etenim potestates superae hymnos concinunt, non psallunt.* Hactenus Balduinus.

Tertullianus in apolog. cap. 39. de convivio Christianorum. *Post aquam manua-lem et lumina, ut quisquis de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere.* Item lib. II. (in fine) ad uxorem, Christianos sese mutuo provocasse, quis melius Deo suo caneret: neque solum in ecclesia aut coetu, sed in privatis Christianorum aedibus, psalmos concinuisse ait. Certe in iis, ut in ecclesia, preces sonuisse scribit Cyprianus ad martyres. Sed et Clemens alexandrinus lib. VII. (cap. 7.) stromatum indicat moris fuisse, ut cum cibum sumerent Christiani, psalmi, hymnique personarent etc. Erit ergo carmen canere, hymnos in laudes divini nominis vel sanctorum conscriptos concinere. Auctor, qui sub Commodio scribebat adversus Artemonis haeresim, ut ex Eusebii historia ecclesiast. lib. V. cap. 27. discimus sub initio, canticorum et hymnorum in ipsum Christum a fidelibus editorum meminit: *ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν ᾠδαί· φεῖσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὕμνοῦσι θεολογοῦντες.* Quotquot item psalmi atque hymni ab initio nascentis nempe post Christum ecclesiae a fratribus conscripti, hi omnes Christum verbum Dei concelebrant, divinitatem ei tribuendo. Et in concilio antiocheno sub Aureliano apud eundem lib. VII. cap. 30. inter alia crimina Paulo samosateno obiecta, non postremum locum obtinuit, eum psalmos et cantus, qui ad sua tempora in Dominum nostrum recitari solebant, explosisse; et in media ecclesia solemnī paschatis die mulieres, quae cantilenas in ipsius laudes funderent, introduxisse: *ψαλμοὺς δὲ τοὺς μὲν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους, καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα· εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ, ψαλμωδεῖν γυναῖκας παρασκευάζων· ὧν καὶ ἀκούσας ἂν τις φρίξειεν.* Psalmos et cantus, qui ad domini nostri Iesu Christi honorem decantari solebant, tamquam recentiores, et a viris recentioris memoriae editos, explosit: et in media ecclesia sollempni paschatis die,

mulieres, quae cantilenas, quas si quispiam audiret, plane exhorresceret, in ipsius laudem funderent, compararit. S. Augustinus in epistola LV. 34. quae est ad Ianuarium. Sine dubitatione faciendum est, maxime id quod etiam de scripturis defendi potest; sicut de hymnis et psalmis canendis, cum et ipsius Domini et apostolorum habeamus documenta et exempla et praecepta. Concilium toletanum IV. (ed. Card. Azuirrii T. III. p. 368.) cap. 13, quod Baronius vocat celeberrimum et generale (1) tradit: de hymnis etiam canendis et Salvatoris, et apostolorum habemus exemplum. Operam ipse perderem, si quae ad hanc veritatem confirmandam faciunt, ex patrum scriptis colligerem. Certum est ergo et ante Christum, et eodem adhuc superstite, et statim atque in caelum ascendit, ante etiam ipsum Thaumaturgum, fideles in ecclesia hymnos, qui Dei laudes continerent, decantasse.

Non est tamen praetereunda auctoritas Socratis, licet prolixior, ut et hymnorum in ecclesia usus antiquissimus, et eorum origo ab ipso christianae religionis exordio dignoscatur. lib. VI. cap. 8. Οἱ ἀρειανίζοντες ἔξω τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιούντο· ἡλικία οὖν ἐκάστῃς ἐβδομάδος ἑορτὰς κατελάμβανον, φημί δὲ τό τε σαββαῖον καὶ ἡ κυριακὴ, ἐν αἷς αἱ συνάξεις κατὰ τὰς ἐκκλησίας εἰώθασιν γίνεσθαι. αὐτοὶ ἐντὸς τῶν τῆς πόλεως πυλῶν, περὶ τὰς στοὰς ἀθροιζόμενοι, καὶ ᾠδὰς ἀντιφώνους πρὸς τὴν ἀρειανὴν δόξαν συντιθέντες ᾤδον· καὶ τοῦτο ἐποιοῦν κατὰ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτός· ὑπὸ δὲ ἔρῃον τὰ τοιαῦτα ἀντίφωνα λέγοντες, διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐξήσαν τῶν πυλῶν, καὶ τοὺς τόπους ἐνθα συνῆγον κατελάμβανον· ἐπειδὴ δὲ ἐρεθισμοὺς κατὰ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων λέγοντες οὐκ ἐπαύοντο· πολλάκις γὰρ καὶ τοιαύτην ᾠδὴν ἔλεγον, ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν; τότε δὴ καὶ Ἰωάννης εὐλαβηθεὶς, μή τις τῶν ἀπλουσίων ὑπὸ τῶν τοιούτων ᾠδῶν ἀφελκυσθῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτίθισιν αὐτοῖς τοὺς τοῦ ἰδίου λαοῦ, ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνωδίαις σχολάζοντες, ἀμαυρῶσι μὲν τὴν ἐκείνων περὶ τούτου σπουδὴν, βεβαίους δὲ τοὺς οἰκείους πρὸς τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐργάζωνται· ἀλλ' ὁ μὲν σκοπὸς Ἰωάννου ἐδόκει εἶναι χρηστός, σὺν ταραχῇ δὲ καὶ κινδύνοις τὸ τέλος ἐδέξατο· ὡς γὰρ λαμπρότεροι οἱ τοῦ ὁμοουσίου ὕμνοι ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνολογίαις ἐδείκνυντο· ἐπινενόητο γὰρ παρ' αὐτοῦ σῆαυροὶ ἀρτυροὶ φέροντες φῶτα ἐκ τῶν κηρίων λαμπάδων, τῆς βασιλίδος Εὐδοξίας παρεχούσης τὴν εἰς αὐτὰ δαπάνην· πλῆθος ὅντις οἱ ἀρειανίζοντες καὶ ζηλοτυπία ληφθέντες, ἀμύνεσθαι τε, καὶ συμπληγάδας ἐπεχειροῦν ποιεῖν· ἔτι γὰρ ἐκ τῆς προλαβούσης δυναστείας ἐνθερμοὶ τε πρὸς μάχην ἦσαν, καὶ κατεφρόνουσιν αὐτῶν· μὴ μελλήσαντες οὖν ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν συγκρούουσι, καὶ θάλλεσθαι μὲν λίθῳ κατὰ μεϊώπου Βορίων ὁ τῆς βασιλίδος εὐνούχος, συγκροτῶν τότε τοὺς ὑμνωδοὺς· ἀπόλλυνται δὲ καὶ τινες τοῦ λαοῦ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὃς οἷς κινήσεις ὁ βασιλεὺς διεκώλυσε τοὺς Ἀρειανούς· τὰς ὑμνολογίας ἐν τῷ δημοσίῳ ποιεῖν· καὶ τὰ μὲν λεγόμενα τοιαῦτα ἦν. Λεκτέον δὲ καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ κατὰ τοὺς ἀντιφώνους ὕμνους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνήθεια· Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, τρίτος ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπίσκοπος, ὃς καὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς συνδιέτριψεν, ὅπτασιαν εἶδεν ἀγγέλων διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τὴν ἀγίαν τριάδα ὑμνούντων, καὶ τὸν πρόσωπον τοῦ ὁράματος τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν· ὃθεν καὶ ἐν πάσαις ταῖς

(1) Baronius ad an. 633. non ipse generale hoc concilium vocat, sed a patribus, qui ei interfuerunt, generale appellatum dicit. Neque sane ita appellari stricto sensu poterat synodus ad quam Hispaniae tantum et Galliae narbonensis episcopi concurrerunt. A. M.

ἐκκλησίαις αὕτη ἡ παράδοσις ἐδόθη· οὗτος μὲν οὖν ὁ περὶ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων λόγος ἐστίν. *Ariani extra urbem conventus agebant. Itaque cum festa cuiusque hebdomadae occurrerant, videlicet sabbatum et dies dominicus, in quibus conventus in ecclesiis fieri solent, illi intra portas civitatis circa porticus in unum congregati, cantus apte opinioni arianæ respondententes, quos ipsi composuerant, alternatim canebant: idque per maiorem noctis partem faciebant. Primo diluculo tales cantilenas alternis per mediam urbem recitantes, e portis egrediebantur, et ad loca ubi agebantur conventus contendebant. Verum quia adversus fidei consubstantialis fautores verba contumeliosa, quibus eorum animos irritarent, dicere non desinebant, nam saepe hanc quasi cantilenam in eos cecinere: ubi sunt hi, quia tria unam dicunt esse potentiam? Iohannes veritus ne aliquis ex simplicioribus eiusmodi cantibus ab ecclesia abduceretur, quosdam e suo populo illis opposendos curavit, qui nocturnis hymnis decantandis similiter operam darent, Arianorumque in ea re studium eo pacto reprimerent, denique suos in ipsorum fide admodum confirmarent. At quamvis hoc Iohannis institutum valde commodum videretur, tamen illius eventus tumultu atque etiam periculo non caruit. Nam ubi hymni in consubstantialis laudem decantati, propter concentum illum nocturnum multo plus dignitatis sunt consecuti, erant enim cruces argenteae excogitatae, quibus cerei imponebantur, Eudoxia augusta sumptum ad id suppeditante, turba Arianorum coacta, et aemulationis ardore incensa, se ulcisci, et cum adversariis configere instituit. Et enim principatu illo, quem iampridem obtinuerant elati, erant ad pugnam multo ardentiores, defensoresque fidei consubstantialis prorsus contemnebant. Quare nulla interposita mora, nocte quadam tumultum faciunt. Briso imperatricis eunuchus, qui partes canentium hymnos ad commendatiorem fidei consubstantialis tuebatur, lapide in fronte percutitur. Interierunt etiam utriusque partis nonnulli de populo. Quibus rebus imperator admodum commotus, Arianis interdixit, ne hymnos in publico cantarent. Atque haec quidem hoc modo gesta sunt. Iam vero dicamus etiam, unde consuetudo hymnorum, qui in ecclesia alternis decantantur, initium ceperit. Ignatius Antiochiae, quae est in Syria, tertius a Petro apostolo episcopus, qui cum apostolis ipsis multum versatus est, visionem vidit angelorum sanctam Trinitatem hymnis alterna vice decantatis collaudantium, et formam canendi in ea visione expressam ecclesiae antiochenae tradidit. Unde illa traditio in omnibus ecclesiis recepta est. Et de hymnis alternae vice cantatis ista hactenus. Non alia narrant Sozomenus lib. VIII. cap. 8, ac Nicephorus lib. XIII. cap. 8. Et ne dicas tum primum huiusmodi hymnos, non antea, in ecclesia excogitados fuisse, animadvertite Socratis verba capite superiore (id est lib. VI. 7. fin.) *ἡύξησε δὲ πρῶτος καὶ τὰς περὶ τοὺς νυκτερινοὺς ὕμνους εὐχὰς, ἐξ αἰτίας τοιάσδε. Primus etiam (Ioh. chrys.) preces, quae in nocturnis hymnis fieri solent amplificavit, tali causa inductus. Amplificantur ea quae usu recepta sunt: quae autem primo excogitantur, cum nondum ullam sui subsistentiam habeant, amplificari non possunt. Quid ergo ex argumento Perkinsii probe colligat Rivetus, ipse viderit. Sed quid cum illis agas, qui neque scripta patrum, neque consuetudines ecclesiae, neque instituta maiorum sciunt? Et si unquam etiam inter legendum occurrerit, quod eorum fictas atque vanas opiniones minuatur, vel non animadvertunt, vel animadversum negligunt; et quod peius est, alio distrahunt, et pervertunt?**

Iam audio Rivetum dicere, neque enim desipit semper, quod utinam esset! le-

etiones et hymnos constitutos a Carolo ex patrum scriptis, et in laudem sanctorum fecisse: non dubium vero lectiones ex sacris litteris, et in laudem Dei Christique, multo antiquiores fuisse, et ante etiam ipsum Christum natas. Sed neque hoc modo probat, hasce Thaumaturgi orationes dubias esse. Et negabit ne ipse et Annunciationem virginis, et Theophania ad Christum pertinere? Negabit scilicet. Quid tum? Lectiones in sollemnitatibus sanctorum valde Carolo antiquiores sunt: et martyrum acta in ecclesia ante eundem Carolum legebantur. Volens puto hoc ignoravit Rivetus: neque enim adeo infans in rebus ecclesiasticis, et scriptis patrum, quae pro libidine deartuat, existimandus est. Quod si nolens id nesciverit, edoctus modo sciat et obmutescat, et deponat aliquid ex fastu illo, et tanta illa quam sibi vindicat doctrina. Acta martyrum probata ante Carolum in ecclesia legebantur, consequenterque festi sanctorum dies celebrabantur. Hadrianus papa in epistola ad eundem Caroli scriptum de imaginibus cap. 17. *Vitae patrum sine probabilibus auctoribus minime in ecclesia leguntur. Nam ab orthodoxis titulatae et suscipiuntur et leguntur. Magis enim passiones sanctorum martyrum sacri canones censuerunt, ut liceat eas etiam in ecclesia legi, cum anniversarii dies eorum celebrantur.* Canon qui id censuit inter concilia africana est num. 50. *Ἐξίστω ἔτι μὴν ἀναγιώσκισθαι τὰ πάντα τῶν μαρτύρων, ἵνῃκα αἱ ἐτήσια αὐτῶν ἡμεῖραι ἐπιτιλοῦνται. Liceat etiam legi passiones martyrum, cum anniversarii dies eorum celebrantur.* Dixi vero probata, ut quae de sanctorum historiis ab haereticis vel aliis falso scripta sunt excluderem (ut iubet canon trullanus 63.) Quo vel solo factum est, ut ea legendi in ecclesia vetus consuetudo a Gelasio antiquata sit. Gelasius papa in romano concilio (ed. Labb. T. IV. p. 1263.) *Gesta sanctorum martyrum secundum antiquam consuetudinem, singulari cautela in sancta romana ecclesia non leguntur: quia eorum, qui conscripsere, nomina penitus ignorantur, et ab infidelibus aut idiotis superflua et minus apta, quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur, sicut cuiusdam Quirici et Iulittae, sicut Georgii aliorumque eiusmodi passiones, quae ab haereticis perhibentur compositae: propter quod, ut dictum est, ne vel levis subsannandi oriretur occasio, in sancta romana ecclesia non leguntur.* Antiquam consuetudinem legendi gesta martyrum in ecclesia Gelasius multo ante Caroli tempora fatetur, et Hadrianus eidem Carolo denunciat: et Rivetus et Perkinsius primum a Carolo constitutam esse tradunt? Et ut magis teneas, quid essent, adeatur Basilius seleuciensis de vita et miraculis sanctae Theclae lib. II. Is martyr Theclae die sollemni ad habendam orationem in eius laudem se comparans, die antecedente in aegritudinem perquam gravam incidit, et martyre morbum dissolvente, in laudes eius effunditur in ecclesia. *Ὁπότε δὲ αὐτῇ ἡ ἑτήσια ἡμέρα παρουσιασθεῖς ἀνέστη πρὸς ἱππὶνα μισθὸν ἡὲς ἑορτῆς ὡρθεὶν ἐπὶ τοῦ δεικτηρίου λέγειναι δὲ οὕτως ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐπιδείκνυνται οἱ λεγοντες, τοῦτο ἐστὶν ὃ ἄμβων ἦτοι τὸ ἀχροατήριον καὶ εἶπον μὲν ἅπτα. Conventus anniversarius eius agebatur, et ad orationem exiguam de laudibus festi habendam me comparaveram. In dictorio comparui, hoc est in loco, ubi verba facturi se exhibent, sive ambonem, sive suggestum, sive auditorium appelles, et pauca quaedam dixi.* Qui iam adductis testimoniis fidem non adhibet, etiam si sexcenta alia offerantur, pervicacius indurescet. Legebantur itaque in ecclesia tum latina tum graeca non scripturae sacrae solummodo, sed et acta martyrum, et in iisdem sollemnitatibus ab antiquioribus patribus habitae orationes ante Carolum, quamvis id nequiter negent et Rivetus et Perkinsius.

Dicent, facinus hoc non esse natum apud illos novum, sed culpam referendam esse in Sigebertum, et Paulum Aemylum, qui ante se fraudem hanc conceperunt. Dicent equidem, sed callido mendacio. Proponamus verba Sigeberti tum ex chronico, tum ex libro de scriptoribus (cap. 81.) *Carolus imperator per manum Pauli diaconi sui decerpens optima quaeque de scriptis catholicorum patrum, lectiones unicuique festivitati convenientes per circulum anni in ecclesia legendas compilari fecit in duobus voluminibus.* De vitis sanctorum, de hymnis in his, ne verbum quidem. Qua fronte ergo dicitur, ex his Sigeberti verbis, et vitas sanctorum, et hymnos festis convenientes a Carolo primum constitutos fuisse? Et quomodo primus constituit, qui ex catholicorum patrum scriptis, quae ante ipsum erant, decerpere Paulum iussit? Erant ergo ante Carolum eiusmodi scripta in ecclesia, sed cum ab haereticis male habita, et additiis doctrinis conspurcata multa cerneret, iussit ut triticum ex catholicorum scriptis, reiectis haereticis, eligeretur. Non itaque ipse primus constituit. Tum demum, an unum et idem tibi, Rivete, videtur compilare facere, et constituere? Compilare, est in unum cogere: primum constituere, est primum statuere, proponere, decernere. Compilantur quae antea erant; primum constituuntur, quae tum primum nascuntur. Si ergo erant antea, non potuit primus constituere, potuit tamen ipse compilare, vel facere ut Paulus compilaret. Male ergo legeras verba Sigeberti, peius conceperas, pessime tua pro illius verbis divenditas, et lectorem fallis. Et sic talis error in utroque vestrum fuit. Pauli vero Aemylī de gestis Francorum in Carolo (ed. Basil. p. 65.) verba sunt: *vetustissimis exemplaribus, sanctisque auctoribus, imperio opeque Caroli undique conquisitis, martyrum vitas mortemque, ac ceterorum divorum, summa brevitate perstrinxit in templis legendas.* Nulli hic hymni memorantur. Lectiones quas summa brevitate perstrinxit Paulus, ex vetustissimis exemplaribus, sanctisque auctoribus decerptae sunt. Laborem Pauli ope sua atque imperio Carolus promovit, exemplaria nempe conquirendo, et sumptus erogando, ut promptius in ecclesia legerentur, quae nimia sua prolixitate lectores segniores reddebant. Quomodo itaque primus Carolus lectiones festis sanctorum convenientes constituit?

Neque illud omittendum est. Verba Perkinsii quae ipse, ut supra dixi non vidi, ex quibus tot errores consequuntur, Rivetus videtur non intellexisse. Argumentabatur siquidem Perkinsius, si sanae mentis compos scribebat, lectiones, hymnos, et vitas sanctorum diebus festis convenientes primum a Carolo constitutas fuisse. Ergo hae orationes tot ante saecula scribentis Thaumaturgi esse non possunt. Et manifestum est, quod in earum secunda, ipso statim initio, talium mentio habeatur. Ἐορτὰς μὲν ἀπάσας καὶ ὑμνωδίας δέον ἡμᾶς θυσιαῶν δίκην προσφέρειν τῷ Θεῷ, πρῶτον δὲ πάντων τὸν εὐαγγελισμόν τῆς ἁγίας Θεοτόκου. *Sacras quidem festorum celebritates atque hymnos decet nos sacrificiorum instar offerre Deo, primum autem omnium annunciationem sanctissimae Dei genitricis.* Non ut argutatur Rivetus has esse dubias, quia lectiones et hymni diebus festis convenientes primum a Carolo magno constituti sint. Quamvis vero argumentum Perkinsii nullum sit, ut supra probatum est, attamen illud maximum in Riveto fuerit, critico rerum sacrarum improbissimo, pauca ista Perkinsii intellecta non fuisse. Et plane argumentum Perkinsii ita conceptum stultissimum est. Etenim si quia hymnorum et festorum dierum meminit, ideo tres vel quatuor istae orationes reiiciendae sunt, reiicienda erunt et evangelia, et epistolae Pauli, et tot alia sanctorum, qui ante Carolum vixerunt, monu-

menta pulcherrima, et de quorum auctoribus dubitare nefas esset, vel eo solo nomine quod in illis mentio habeatur, et dierum festorum, et hymnorum, quod ista primum a Carolo constituta sint.

Et ut magis urgeam. Hae Thaumaturgi orationes quatuor sunt, tres in Annunciationem, unica in Theophaniam, et ex his in una tantum, quae est secunda in Annunciationem, et dierum festorum, et hymnorum fit mentio. Quae poterit assignari ratio, ut una simul cum hac reliquae reiiciantur? Etiam si quae de festis et hymnis loquitur, e scriptis Thaumaturgi esset exterminanda, ista non unâ secum traheret alias. Fac enim inter orationes seleucianas, vel chrysostomianas sit una, quae Seleuciensem, vel Chrysostomum non agnoscat, ideo ne et reliquae aliae amandandae sunt? *κακοῦ νόπου κατὸν ὄν*. Inter decem adolescentes unus spurius est, neque indubitate, ergo ceteri omnes spurii? Inter decem pecudes una nigra est, ergo et reliquae novem? Et ut finiam, inter criticos sacros Rivetus amens demensque est, ergo et quotquot critici sacri sunt? Demus ergo dubitationem esse de secunda in Annunciationem, quia et hymni, et dies festi in ea tinniunt; ergo propterea et aliae ibidem annexae in dubium vertantur? Vertantur, fatebitur forsitan Rivetus, cui omnia sacra in dubium vertere in animo est. Et haec quidem ad rationes Riveti, gordianis, ut ipsi videtur, nodis circumflexas, satis sint.

Scribunt alii: verba, quae ad Iordanis ripas, et in monte dicit pater de Christo, ita coniungit atque interpretatur, ac si ipsa baptismi hora dicta fuissent, auctor homiliae in Theophaniam: *hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Filius consubstantialis* etc. perspicue significare auctorem illius homiliae scripsisse post Arii, et concilii nicaeni tempora, immo post ipsos Nestorium et Eutychetem damnatos. Idem quoque iudicium faciendum de duodecim capitibus de fide, cum anathematismis quae quum Nestorianorum et Eutychianorum errores et blasphemias damnent, non possunt auctorem habere Gregorium thaumaturgum, qui multis ante harum haereseon ortum annis, diem suum obierat. Haec ratio non plane concludit. Neque enim quia patrum sententiis haereses, quae ipsos subsecutae sunt, iugulantur, ideo bene infertur dictas sententias vel commentaria, in quibus tales sententiae digerantur, non esse patrum qui haeresibus praeiverunt: cum Spiritus sanctus eorum mentem et calamum dirigens, ante exortas ipsas haereses, eas profligaverit; ut haberent fideles, cum illae nascerentur, ad veritatem ostendendam subsidia. Inde natis haeresibus, qui tum vivebant fideles, ex antiquorum Patrum scriptis eclogas comminiscabantur, ut novum quidem haereticorum esse dogma, illud autem ecclesiae antiquissimum et patrum commentariis insinuatum, ex quibus illud elicerent, commonstrarent. De quo nos alibi plura. Quare potuit et Thaumaturgus ante eutychianam et arianam haeresim, veritatem promere, et quod ecclesia ipsa post aliquot saecula adversus haereticos in sui defensionem proponeret, praenunciare. Et istorum ratio non usquequaque absona fuerit, ut illa Riveti: *Bellarminus nihil se habere certum profitetur tam de homiliis in Annunciationem, et Epiphaniam dominicam, quam de libello de anima ad Tatianum, quorum veteres non meminerunt*. Ergo illa dubia fuerint. Quasi vero quod incertum est Bellarmino, id quoque in ecclesia dubium sit: et quorum operum veteres non meminere, ea incerta sint: et quasi veteres omnium meminerint, et nos omnium veterum, quaecumque illa fuerint, prae manibus habeamus. Sed Riveti, cum solidiora non habeat, hili nugamenta haec sunt.

Non minor difficultas est de expositione fidei, quam ille scripsit et publicavit,

vocavitque κατὰ μέρος; non quod ex parte, quae sunt fidei tradat et exponat, vel quod per partes inibi fides explicetur, vel quod fidem non universam sed partim tradat, vel quod particularis fides fuerit, sed quod singulas et speciales fidei partes enucleat. Eam Vossius invenit, ediditque latine solum, cum graeca non habuerit (1). Subdit Bellarminus, fortasse falli Vossium. Nam expositio fidei, cuius meminit sanctus Basilius in epistola CCX. ad Neocaestarienses, vere a Thaumaturgo scripta adversus Aelianum (2), multum differt a vossiana ista: in illa enim habebatur, Patrem et Filium hypostasi esse unum, et sola animi cogitatione distingui, unde suspicio orta erat a Gregorio foveri haeresim Sabellii: quamobrem eum Basilius a sabellianismi suspitione defendere contendit: sed vossiana Sabellium nominatim refutat, neque unquam dicit Patrem et Filium hypostasi esse unum, et sola rationis cogitatione distingui; sed contra dicit, Patrem et Filium natura divinitatis esse unum, et unamquamque personam per se subsistere, et aliam esse hypostasim Patris, aliam Filii etc. Praeterea vossiana videtur omnino scripta contra Arianos, ac per hoc satis diu post tempora Thaumaturgi; sic enim incipit: *inimicissimi et alieni a confessione apostolica sunt, qui dicunt, esse Filium ex non extantibus* etc. Et infra: *eos vero, qui communicant cum iis, qui reiciunt homousion, tamquam alienos a scripturis; et qui dicunt aliquid ex Trinitate creatum esse, alienos existimamus*. Constat autem Arianos dixisse, Filium esse ex non extantibus, et reiecisse homousion. Quin etiam ita disputat hic auctor de incarnatione, ut videatur refellere Nestorianos et Eutychianos. Et haec quidem sunt Bellarmini argumenta.

Posset addi auctoritas Leontii de sectis act. VIII. 4. qui ait: ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἡμῖν χρῆσιν παραφέρουσιν, ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ ἐκ τῆς κατὰ μέρος πίστεως, οὐ δύο πρόσωπα, οὐ δύο φύσεις· οὐδεὶς γὰρ τέσσαρα προσκυνεῖν καὶ τὰ ἐφεξῆς λέγομεν δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι πρῶτον μὲν καὶ αὕτη ἀμφεβλήθη παρὰ τοῖς παλαιότεροις, μὴ εἶναι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου· ἔπειτα Γρηγόριος ὁ νυσσαῖος γράφων ἐπιτάφιον εἰς τὸν Θαυματουργὸν λέγει· μὴδὲν σύγγραμμα φέρεσθαι αὐτοῦ, εἰ μὴ μόνην τὴν πίστιν, ἣν κατὰ ὁπτασίαν εἶδεν. *Proferunt nobis et aliam quandam auctoritatem sancti Gregorii thaumaturgi ex illius confessione fidei τῆς κατὰ μέρος*. Non duas personas, inquit, non duas naturas: quia non adoranda sunt quatuor. *Et alia quae sequuntur. Ad hoc quoque respondemus, primum de hac itidem dubitatum apud antiquiores, an sit Gregorii. Deinde Gregorius nyssenus orationem de Thaumaturgo funebrem scribens, nullum ait opus ipsius in manibus esse praeter solam fidem, quam in visione conspexerit. Nec aliud sensisse Eulogium patriarcham alexandrinum colligitur ex oratione illius* tertia adversus calumniantes sanctos patres, et concilium chalcedonense (3), cum dicit: *εἰ δέ τις ἡμῖν Ἀθανάσιον ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως προκομίζει λόγῳ, καὶ τὸν Νεοκαισαρείας Γρηγόριον ἐν τῇ περὶ τῆς κατὰ μέρος πίστεως, δύο λέγειν κωλύοντας ἐπὶ Χριστοῦ τὰς φύσεις*. *Si vero quis nobis Athanasium proferat in libro*

(1) Egregium hoc nec breve opusculum Thaumaturgi nos denique graece edidimus ex antiquo codice vaticano in volumine septimo Scriptorum veterum part. 1. p. 170-176. A. M.

(2) Huius quoque opusculi, quod Thaumaturgus scripsit de Trinitate, insigne nos fragmentum edidimus ex codice arabico vat. (in quam linguam olim conversum fuerat) Spicil. rom. T. III. p. 696-699. A. M.

(3) Sumit hoc et subsequens Eulogii testimonium Allatius ἀπὸ στόματος Φωτίου in bibliotheca cod. CCXXX. p. 845. Neque enim illarum XI. Eulogii orationum quicquam superest, praeter Plotii excerpta. Nos tamen Script. vet. T. VII. part. 1. p. 177-178, ex alio Eulogii dogmatico opere non spernendum fragmentum protulimus. A. M.

de incarnatione; Gregorium item thaumaturgum in libro de fide secundum partes exposita, prohibentes duas in Christo asserere naturas etc. Et ne de alia eum loqui suspicio oriretur, infra ex eadem fide verba illa profert, quae Apollinaris impietatem redolere videbantur. Ἦ δὲ τὸν θαυματουργὸν Γρηγόριον ὑποβαλλομένη χρῆσις, λέγεται μὲν γὰρ ἐκείνου, τὸν δὲ Ἀπολλινάριον εἰσκομίζει, κατὰφορον προβάλλεται τὴν ἀτοπίαν· λέγει γάρ· καὶ ἔστι θεὸς ἀληθινὸς ὁ ἄσαρκος ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς, τέλειος τῇ ἀληθινή καὶ θεία τελειότητι, οὐ δύο πρόσωπα, οὐδὲ (1) δύο φύσεις· οὐδὲ γὰρ τέσσαρας προσκυνεῖν λέγομεν. *Testimonium quod Gregorii thaumaturgi nomine subiicitur, illius quidem esse dicitur, sed Apollinaris esse, absurditas illa manifeste declarat. Habet enim: et est verus Deus, qui cum esset sine carne in carne apparuit, perfectus vera divinaque perfectione, non duae personae, neque duae naturae, neque enim quatuor adorare dicimus.* Haec autem verba leges omnino in editione parisiensi Thaumaturgi pag. 101. (2). Monachi item Palaestinae in epistola ad Alcisonem apud Evagrium lib. III. cap. 31. Καὶ οὐ θαῦμα· καὶ γὰρ καὶ λόγους πατέρων πολλάκις νενοθεύκασιν· πολλοὺς δὲ Ἀπολλιναρίου λόγους Ἀθανασίῳ καὶ Γρηγορίῳ τῷ θαυματουργῷ, καὶ Ἰουλίῳ, διὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἀνατεθείκασιν, οἷς μάλιστα τοὺς πολλοὺς πρὸς τὰς ἰδίας ἀσεβείας σφετερίζονται. *Nec plane mirum. Etenim sanctorum Patrum libros saepe depravarunt, multosque Apollinaris libros Athanasio, Gregorio cognomento thaumaturgo, et Iulio, inscriptionibus commutatis attribuerunt, quibus quidem libris plurimos in suum impium errorem inducunt.* Et auctor vitae sancti Maximi homologetae (ed. Combefis. T. I. p. 11.) Τί οὖν; οὐδέχῃ μίαν ἐνέργειαν τῶν ἐκκρίτων διδασκάλων; καὶ ἤγαγε Θεοδόσιος τὰς ψευδωνύμως παρ' αὐτῶν περιφερομένας ὡς Ἰουλίου τῆς Ῥώμης, καὶ τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου, καὶ Ἀθανασίου τῶν ἁγίων χρήσεις· καὶ ἀνέγνω αὐτάς. Καὶ εἶπε Μάξιμος· φοβηθῶμεν δὴ τὸν Θεόν, καὶ μὴ θελήσωμεν παροργίσειν αὐτὸν ἐπὶ τῇ παραλογῇ τῶν αἰρετικῶν χρήσεων· οὐδεὶς γὰρ ἄλνοεῖ, ταύτας εἶναι τοῦ δυσσεβοῦς Ἀπολλιναρίου· εἰ μὲν ἄλλας ἔχεις, δείξον. *Quid igitur? Non admittes unam actionem, quam selecti patres professi sunt? Et adduxit Theodosius, quae falso sub sanctorum nomine circumferebantur, testimonia Iulii romani, Gregorii thaumaturgi, et Athanasii, et legit ea. Tum Maximus dixit: timeamus Dominum, et non ad iracundiam illum provocemus inductione haereticorum testimoniorum. Nemo siquidem ignorat ea esse impii Apollinaris. Si vero alia tenes, ostende.* Hinc plane videtur professio ista fidei e Gregorii thaumaturgi operibus, uti haereticorum foetus genuinus eliminanda, atque exterminanda. Sed considerandum est id accuratius.

Bellarmini argumenta alicuius esse momenti iudicarentur, si ille antea probasset, vel unam tantum fidei expositionem a Thaumaturgo conscriptam fuisse: aut eam de qua agit Basilius, non aliam esse quam illam, quam Vossius publicavit. Verum

(1) Vides insignem monophysitae alicuius hominis, qui ut mox dicemus, Thaumaturgi scripta corripit, fraudem, dum οὐδὲ scripsit pro ἀλλὰ (neque pro sed), atque ita ex orthodoxo Gregorium fecit monophysitam (neque hanc brevem interpolationem Eulogius ipse diserte agnovit.) Rem ita se habere, demonstrat sincerum excerptum a Sirmondo prolatum in adn. ad Facundum hermianensem, quod mox p. 112. recitabit Allatius. Iamvero de corruptis orthodoxorum libris fraude haereticorum, diu nos locuti sumus in dissertatione, quam habes in huius novae PP. bibliothecae tomo quarto. A. M.

(2) Graece apud nos Script. vet. T. VII. p. 174. ubi aequae est monophysitica corruptio οὐδὲ. Extat id corruptum Thaumaturgi testimonium etiam in codice arabico vat. 101, in quo sunt patrum excerpta ab homine monophysita collecta, ut diximus in Spicil. rom. T. III. p. 665. ubi aliquot illinc protulimus. A. M.

cum oppositum magis pateat, vossiana fidei editio adhuc stat firmitus; et nisi validioribus convellatur machinis, stabit. Consideremus verba Basilii ad Neocaesarienses (ep. CCX. 5.) καθῆκαν δέ τινα πείραν δι' ἐπιστολῆς, καὶ πρὸς τὸν ὁμόψυχον ἡμῶν Ἀνθιμον τῶν Τυάνων ἐπίσκοπον, ὡς ἄρα Γρηγορίου εἰπόντος ἐν ἐκθέσει πίστεως πατέρα καὶ υἱὸν ἐπινοῖα μὲν εἶναι δύο, ὑποστάσει δὲ ἐν· τοῦτο δὲ ὅτι οὐ δογματικῶς εἴρηται, ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν διαλέξει, οὐκ ἡδυνήθησαν συνιδεῖν οἱ ἐπὶ λεπτότητι τῶν φρενῶν ἑαυτοὺς μακαρίζοντες. *Immisserunt autem tentamentum quoddam per epistolam etiam ad eiusdem nobiscum sententiae Anthimum Tyanorum episcopum, quasi Gregorius in expositione fidei dixerit Patrem et Filium, iuxta mentis quandam considerationem duos esse, hypostasi vero unum. Hoc autem non dogmatice sed decertandi causa in dialogo adversus Aelianum dictum esse, intelligere nequiverunt, qui propter intelligendi subtilitatem beatos sese reputant.* Illud ἐν ἐκθέσει πίστεως indefinite, et ἀορίστως prolatum, et nullo articulo ad singulare quidpiam alligatum, nullam nobis certam ac determinatam fidei expositionem notat; sed sonat, in una expositione a Thaumaturgo edita. Quod si in una ita pronunciavit, absque dubio alias quoque confecisse indubitatum relinquitur. Quae si una tantum fuisset, non ἐν ἐκθέσει πίστεως, sed ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως Basilius pronunciasset, quemadmodum paulo post dixit, ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν διαλέξει, quia una solummodo fuerat ad Aelianum. Praeterea editio illa fidei per modum dialexeos ad Aelianum, nempe disputando et altercando habita est, cuius disputationis ne vestigium quidem apparet in vossiana. Quare concludendum videtur, omnino de alia expositione fidei in ea epistola verba fecisse Basilium, et aliam nobis Vossium tradidisse.

At vossiana videtur esse scripta contra Arianos, multo Thaumaturgo recentiores. Cum Arianos non nominet, parum refert si spiritu fretus divino, ante quam esset, haeresim Arianam iugulat. Ut enim veritas in ecclesia haberi possit ex patribus, et exortae haereses dictis antiquorum profligantur, divina providentia factum est, ut veritatis semina in antiquorum scriptis offenderentur, et errores recens nati auctoritate maiorum refutarentur. Et divinitatem Filii non primum Arium, sed alios etiam ante ipsum ab ipso Christi adventu negasse: et Nestorianam haeresim, eutychianamque ante ipsum Nestorium et Eutychetem ab aliis quoque fuisse promulgatam, memini me alibi satis fuse probasse. Vossianam vero semper a non contemnendis auctoribus, et in discernendis sanctorum scriptis accuratissimis agnitam veluti Thaumaturgi, et Thaumaturgo nostro vindicatam, quilibet dummodo sit in Patrum monumentis exercitus, fatebitur. Nec singulos recenseam.

Collector satis antiquus, quisquis ille fuerit, auctoritatum de duabus in Christo naturis ex sanctis patribus, quam esse veterem collectionem et in pluribus reperiri bibliothecis tradit Vossius, ex hac eidem fidei expositione secundum partes testimonium profert, quod edidit Vossius. Andronicus Camaterus non contemnendus auctor, et in lectione sanctorum patrum versatissimus, inter alia sanctorum testimonia a se collecta de processione Spiritus sancti, ex hac quoque fidei expositione unam et alteram ac tertiam auctoritatem collegit, et uti genuinas Thaumaturgi suis animadversionibus exponere conatur; cui respondens Iohannes Veccus patriarcha constantinopolitanus, non eas tamquam spurias reiicit, sed uti genuinas agnoscens, sua explicatione ab absona Camateri expositione in rectam fideique consonam sententiam traducit, et verum earundem sensum enucleat. Quod si ψευδεπίγραφον reputasset,

extricasset se facilius, asserendo non esse illis attendendum, cum essent supposititiae. Quin imo idem Veccus in oratione de unione ecclesiarum ex ea tamquam genuina ad refellendos Graecos testimonium assumit. Ὁ μέγας καὶ θαυματουργὸς Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος ἐν τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἔχθιστοι καὶ ἀλλότριοι τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας, οἱ τὸν υἱὸν ἐξ οὐκ ὄντων λέγοντες, φησίν. *Magnus et miraculorum effector Gregorius neocesariensis episcopus in oratione cuius principium est: inimicissimi et alieni ab apostolica confessione sunt, qui filium ex iis quae non extant asserunt, inquit.* Et in suis epigraphis non una vice: ὁ μέγας καὶ θαυματουργὸς Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος ἐν τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἔχθιστοι καὶ ἀλλότριοι τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας. *Magnus et thaumaturgus Gregorius neocaesariensis episcopus in oratione, quae incipit, inimicissimi et alieni ab apostolica confessione etc.* Et ex ea testimonia profert. Georgius Metochita in oratione prima de pace inter duas ecclesias: ὁ τὴν κλησιν ἀρμοζόντως τοῖς ἔργοις λαχὼν Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς ἐν τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἔχθιστοι καὶ ἀλλότριοι, φησίν· ἀλεννήτου μὲν ὄντος τοῦ πατρὸς καὶ τὰ ἐξῆς. *Qui nomen operibus conveniens nactus est Gregorius thaumaturgus, in oratione, cuius principium, inimicissimi et alieni, dicit: ingenitus Pater cum sit etc.* Constantinus meletiniota orat. I. Δεῖξομεν δὲ καὶ τὸ παρὸν, εἰ δοκεῖ, παραλαβόντες εἰς μαρτυρίαν Γρηγόριον τὸν ἐν θαύμασι διαλάμψαντα, παρ' ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐπλούτησεν· ὁ μὲν γὰρ κύριος, διὰ δύο μαρτύρων ἢ καὶ τριῶν πᾶν εἶπε ῥῆμα σταθήσεται, τὸ ἀποχρῶν αὐτῶν εἰς βεβαίωσιν τάχα προδηλῶν· ἡμεῖς δὲ τὸν τοιοῦτον ἀριθμὸν κατὰ πολλὴν εὐπορίαν διπλασιάσαντες, ἔκγον ἤδη τοῦτον παράδομεν ἔχοντα πολὺ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ ἀξιόπιστον, ὃς ἐν τῷ κατὰ μέρος πίστει αὐτοῦ λόγῳ ταῦτα φησίν· ὁμολογοῦμεν ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς. *Hoc quoque ostendemus, si placuerit, in testimonium adducentes miraculis praeclarum Gregorium, ex quibus etiam cognomen adeptus est. Namque Dominus, in ore duorum vel trium testium omne verbum stabit, quod id satis esset ad rem confirmandam, asserit. At nos huiusmodi numerum, cum abundantius suppeteret, duplicantes, sextum hunc in medium adducimus, qui prae aliis fide dignissimus est. Hic in oratione sua de fide secundum partes, haec habet. Confitemur consubstantiali esse Patri etc.* Et orat. II. Καὶ δὴ λεκτέον κατὰ ἀρχὰς τὴν ῥῆσιν τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου, τοῦ τὸ πᾶν διαβοήτου τοῖς πέρασιν, ἧς οὐκ ἂν τῇ προτέρᾳ τῆς νῦν πραγματείας κατ' ἕτερον ἐμνήσθην σκοπόν· ἡ δὲ ῥῆσις, ὡς ἂν καὶ ταύτην γένῃται μοι διαλαβεῖν τάχιον, ἐν τῷ λόγῳ τῆς αὐτοῦ κατὰ μέρος πίστει κειμένη, φησίν· ὁμολογοῦμεν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ εἶναι καὶ τοῦτο μὲν ὁ τῶν θείων ἀποκαλύψεων οὗτος ὕμνηγῆς. *Et vero proferendum est hoc principio dictum thaumaturgi Gregorii, cuius fama fines orbis pervasit, cuius non alio scopo in praecedenti quoque tractatu mentionem induxi. Dictum vero, ne moras texendo tempus insumam, iacet in oratione illius de fide secundum partes, et est: confitemur consubstantiali esse Patri. Et hoc quidem ille divinarum revelationum interpret.* Et Demetrius Cydonius de processione Spiritus sancti cap. 10. Καί τοι καὶ τῶν διδασκάλων τινὲς τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπόρευσιν ἔκπεμψιν εἶναι διδάσκουσιν αἰδίων· τοῦτο μὲν ὁ θαυματουργὸς Γρηγόριος, τοῦτο δὲ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· ὁ μὲν ἐν λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, ἔχθιστοι καὶ ἀλλότριοι, φάσκων καὶ τὰ ἐξῆς. *Quamvis nonnulli doctorum processionem sancti Spiritus emissionem esse aeternam doceant, partim quidem Gregorius thaumaturgus; par-*

sic vero Gregorius theologus, ille quidem in oratione, cuius initium, inimicissimi atque alieni, inquiens etc. Vin' plures? Iosephus Bryennius orat. XV. de Trinitate. Αὐτὸ τοῦτο βούλεται κατὰ πάντα, καὶ τὸ τοῦ Θαυματουργοῦ Γρηγορίου, καὶ τὸ τοῦ Νύσσης, καὶ τὸ τοῦ Χρικοστόμου, τοῦ μὲν λέγοντος Ἀλεννήτου μὲν ὄντος τοῦ πατρὸς, γεννηθέντος δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ τὰ ἐξῆς. Hoc idem sibi vult per omnia tum thaumaturgi Gregorii, tum Nysseni, tum sapientis Chrysostomi dictum. Primo quidem dicente, ingenuus cum sit Pater, genitus autem Filius etc. Et ne antiquioribus destitui videamur, accersendus est Anastasius sinaita, qui ex hac Gregorii fidei expositione, tamquam Thaumaturgi genuina, dictum laudat, et affert. Vide Euthymii Zygabeni dogmaticam panopliam titulo decimo quinto (1).

Interim considerata sunt dicta Baronii ad annum Christi 233. n. 19. « Constat » fidem susceptam a beata Virgine cum Iohanne evangelista, fuisse ab eodem ipso » Gregorio accuratissime explicatam, appposito commentario, de expositione fidei in » scripto, qui citatus reperitur inter alios a Basilio magno de Spiritu sancto cap. 29. » (n. 74.) et epistola (CCX.) ad Neocaesarienses, et a Leontio scholastico. » Sed erroris iste arguitur dum ait dubitatum a patribus, an expositio fidei fuerit ab ipso Gregorio scripta. Nam Basilius, qui omnia Gregorii accurate perspecta habuit, ut eius opus citat, et ab eo editum fuisse non dubitat, licet idem ibi de subsistentiis aliquid minus proprie videretur esse locutus: sicut et accidere potuit ex eodem textu ab haereticis, ut ait Evagrius lib. III. cap. 31, depravato, aut perperam exposito. Rem consideremus. Uti verum est fidem revelatam a Virgine et Iohanne evangelista adnotasse, sibi quoque reservasse Gregorium, ita falsum eam commentario appposito accuratissime explicasse. Sic quoque orationem sive expositionem fidei, quae incipit ἑχθιστοι, non esse explicationem illius fidei revelatae, sed tractatum per se divisum, ab eaque distinctum, ut planum fiet singula conferenti. Basilius de Spiritu sancto cap. 29. ne verbum quidem facit de expositione fidei, sed tantummodo glorificationem a Gregorio editam, cum aliis ab aliis antiquioribus patribus factis confert, et examinat. Sic et in epistola (CCX.) de alia ad Aelianum scripta sermonem habet, ut supra contra Bellarminum probavimus. Et immerito Leontius scholasticus vapulat, qui non de tradita a B. Virgine, quam et ipse et alii uti verbum divinum venerati sunt, et scripto consignaverunt, sed de hac quam speciali titulo τοῦ κατὰ μέρος ab aliis Gregorius separavit, et de qua scribit dubitatum fuisse a patribus. Et licet etiam verum sit, omnia dicti patris perspecta habuisse Basilium, nihilominus expositio fidei, quam ipse sugillat, et excusare nititur, non fuit neque illa dictata a Virgine, neque haec ipsa, de qua nobis examen incumbit, sed alia tertia ad Aelianum, sive Gelianum, ceu scribit Facundus hermiensis lib. X. (cap. 6.) scripta, ut supra diximus, in qua de subsistentiis non ita commode locutum fuisse tradit. Cum in hac, de qua nunc dubitatur, nihil sit neque in mysterio Trinitatis, neque in mysterio incarnationis, non aptissime traditum, et catholicae ecclesiae consonum. Et tres huiusmodi expositiones ante me notaverat doctissimus Iacobus Sirmondus in notis ad Facundum hermiensem.

Dubitarunt ergo patres de hac, quod in ea reperirentur nonnulla, quae scholam Apollinaris, et Eutychetis olerent. Certum est dubitasse. Verumtamen ut ex eo-

(1) Latine quidem in bibliotheca lugdun. PP. T. XIX. p. 187. Graece dabit mox Allatius p. 112. Zygabeni disputationem cum Saraceno habes in hac nostra PP. bibliotheca T. IV. Nova et ampliora alia eiusdem scripta prelo paramus. A. M.

rum dictis una simul collatis constat, non de tota hac oratione, sed solummodo de dicto inserto, in quo videbatur tollere e persona Christi duas naturas, et unam tantum constabilire. Sic Eulogius. Ἦ δὲ τὸν θαυματουργὸν Γρηγόριον ὑποβαλλομένη χρῆσις λέγεται μὲν γὰρ ἐκείνου, τὸν δὲ Ἀπολλινάριον εἰσκομίζει. *Testimonium quod Gregorii thaumaturgi nomen prae se fert, dicitur quidem illius esse, sed Apollinarem olet.* Sic monachi Palaestinae apud Evagrium, quamvis dicant haereticos. Athanasio, Gregorio, ac Iulio, inscriptis eorum nominibus, multos Apollinaris tractatus supposuisse, antea tamen dixerant, *patrum libros saepe depravasse.* Καὶ λόγους πατέρων πολλάκις νενοθεύκασιν. Sic auctor vitae sancti Maximi vocat χρήσεις ἁγίων, καὶ αἰρετικῶν χρήσεις (1) ῥήσις, sive χρῆσις, est dictio, effatum, sententia, pars orationis integra; τεμάχιον, frustum, fragmentum ἧς Εὐριπίδης ῥῆσιν τινὰ, *cecinit Euripides sententiam quandam*, pars orationis, non oratio integra. Quare hic contendunt χρῆσιν illam vel ῥῆσιν, quae ex Apollinaris penu exorta est, Thaumaturgi non esse, sed Apollinaris. Non ideo tamen abdicant reliquam orationem continuatam, quae Gregorio indigna non est. Et dum dicit Leontius, apud antiquiores dubitatum, non de fidei expositione id affirmat, sed tantum de dicto illo et sententia, quam uti ipse, ita et alii verbatim expresserunt, dubitationem fuisse, intelligi debet. Quod vero ultimo loco ponit ex sententia Gregorii nysseni, nullum esse opus Thaumaturgi praeter solam fidem, quam in visione conspexerat, hoc non est hac fidei expositione sola, sed reliquis etiam aliis operibus, quae indubitate Gregorii sunt, Gregorium spoliare, quod fuerit plane absonum, et vere inconsideratum. Et licet id Nyssenus assereret, Nyssenum ipse revereor, et illius dicta exosculor. Habeo tamen quos illi opponam Basilium et Hieronymum, qui multa alia eiusdem recensent. Erat ergo ab haereticis dictum illud de duabus in Christo naturis depravatum, quod Anastasius in ecloge sua ex puriore codicum fonte hauriens, ut illud ediderat Thaumaturgus exscripsit, recitatque Sirmondus dicto loco. Ἐκ τῆς κατὰ μέρος πίστεως Γρηγορίου τοῦ μεγάλου καὶ θαυματουργοῦ καὶ ἔστι θεὸς ἀληθινός, ὁ ἄσαρκος ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς, τέλειος τῇ ἀληθινή καὶ θεῖα τελειότητι, οὐ δύο πρόσωπα, ἀλλὰ (2) δύο φύσεις, οὐδὲ τέσσαρας προακυνεῖν λέγομεν θεὸν καὶ υἱὸν, θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ πνεῦμα ἅγιον. *Ex fide secundum partes Gregorii magni et thaumaturgi. Est Deus verus, qui absque carne cum esset, in carne apparuit, perfectus vera et divina perfectione, non duae personae, sed naturae duae; neque quatuor adorare dicimus, Deum et filium, Deum et hominem, et Spiritum sanctum.* Et Euthymius Zygabenus in panopliae titulo 15. ea in parte ubi de duabus in Christo naturis testimonia patrum colligit. Τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ ἐκ τῆς κατὰ μέρος πίστεως. Καὶ ἔστι θεὸς ἀληθινός, ὁ ἄσαρκος ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς, οὐ δύο πρόσωπα, ἀλλὰ δύο φύσεις. *Magni Gregorii thaumaturgi ex professione fidei secundum partes. Et est Deus verus: qui sine carne est, in carne apparuit, non duae personae, sed duae naturae.* Iure itaque dictum hoc, ut profebant haeretici, verterunt in dubium patres, an Gregorii esset. Et de hac expositione fidei κατὰ μέρος, satis.

Dixi supra, fidem Gregorio revelatam a Virgine patres reveritos fuisse, et in sua scripta retulisse. Addo nunc, et ex illius dictis multa fidei mysteria, verbis et senten-

(1) Reapse in nostro volumine septimo Script. vet. part. 1. habes p. 165. titulum χρήσεις τῶν μακαρίων καὶ ὁρθοδόξων πατέρων. Et p. 68. χρήσεις θεοστυγῶν αἰρετικῶν. Denique p. 202. χρήσεις ἄχρηστοι ἀρειανῶν. A. M.

(2) Viden' genuinum ἀλλὰ, pro spurio οὐδέ? Recole nostram adnotationem 1. p. 108. A. M.

his inde haustis, comprobasse. Ne singulos recenseam, duo tantummodo dicta disertissimi patris, et cui a theologicis rebus optime et accuratissime pertractatis, theologi cognomen universae ecclesiae consensu obvenit, Gregorii inquam nazianzeni, in medium afferam, quibus affirmatio mea aperte constabilietur. Primum erit ex oratione de baptismo (or. XL. 42.) Scribit Gregorius: οὐδὲν τῆς Τριᾶδος, ὃ οὔτοι, οὔτε δοῦλον, οὔτε κτιστόν. *Nihil in Trinitate, o amici, neque servum neque creatum.* Et plane ita est. Et notavit nescio quis in margine manuscripti codicis vaticani 1592. pag. 59. Γεώργιον (Γρηγόριον vult dicere) τὸν θαυματουργὸν ἐν τῇ ἀποκαλύψει: *Gregorium innuit thaumaturgum in revelatione.* Alter est in oratione de Spiritu sancto (or. XXXI. 28.) Σέβειν θεὸν τὸν πατέρα, θεὸν τὸν υἱὸν, θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ιδιότητες, θεότητα μίαν, δόξην, καὶ τιμῇ, καὶ οὐσίᾳ, καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένην, ὡς τις τῶν μικρῶ πρόσθεν θεοφόρων ἐφιλοσόφησεν. *Colere Deum patrem, Deum filium, Deum spiritum sanctum, tres proprietates, deitatem unam, neque gloria, neque honore, neque essentia, neque regno subdivisam, ut quidam paulo ante nos deifer philosophatus est.* In alterius codicis quoque vaticani 456. pagina 361. adnotatur: Γρηγόριον λέγει τὸν θαυματουργὸν ἐν τῇ ἀποκαλύψει.

Cesset etiam censura a Bellarmino facta de duodecim capitulis, quae tamen uti gregoriana a collectore sententiarum de duabus in Christo naturis agnoscuntur. Et Suidas: Γρηγόριος, καὶ Ἀθηνόδορος συναίμονες, ἀλλ' ὁ μὲν τερατουργὸς, ὁ δὲ σοφιστής· ἔγραψε δὲ περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγον. *Gregorius et Athenodorus germani fratres, sed ille quidem miraculorum patrator, hic sophista. Scripsit vero ille de incarnatione et fide orationem.* Hanc enim orationem non esse aliud, quam ipsa duodecim capitula, agnosco ex collectore sententiarum, qui dum ex ea verba profert, scribit ea se sumere ἐκ τοῦ περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ δευτέρου ἀναθεματισμοῦ. *Ex oratione de incarnatione et fide, in interpretatione anathematis secundi.* Licet enim ex divisione operis in capitula, capitulorum sibi nomen opus praetulerit, attamen illi περὶ σαρκώσεως titulum ab auctore praefixum fuisse, ex eodem operis argumento plane patet. Scribit scilicet auctor: θεοῦ χάριτι πῶς δεῖ πιστεῦειν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρώπησεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Quomodo cum Dei gratia oporteat credere de incarnatione et inhumanatione filii Dei Iesu Christi.* Et apposite haec duo coniunxit σάρκωσιν, καὶ ἐνανθρώπησιν, *incarnationem et inhumanationem*, tamquam qui et graecos catholicos sequeretur, qui de hoc mysterio libros suos inscribere solebant, περὶ ἐνανθρώπησεως; et heterodoxorum sententiam refelleret, qui cum totum hominem a Verbo susceptum negarent, ἐνανθρώπησεως titulum refugiebant, et altero περὶ σαρκώσεως utebantur, ut Eudoxius constantinopolitanus, et Apollinaris ipse fecerant. Athanasius etiam Gregorium secutus utramque vocem una coniunxit contra Apollinarem (lib. I. 21.) Μανιχαῖος ἀπιστήσας τῇ σαρκώσει καὶ ἐνανθρώπησει τοῦ κυρίου, ἀσεβὴς κατὰ πάντα γέγονε. *Manichaeus non credens incarnationi et inhumanationi Domini, in omnibus impius factus est.* Illud quoque interim observandum est, horum capitulorum cum expositione in editis gregorianis praefigi Gerardum Vossium interpretem, cum tamen Possevinus scribat, quoniam ea nunquam aut graece aut latine prodierint in lucem, ideo versionem illorum factam a Francisco Turriano, in apparatu suo adiecissee. Quae quum iisdem verbis, paucis immutatis, prae manibus omnium sit, quis ab altero acceperit, incertum mihi est.

In epistolam Thaumaturgi canonicam commentarii Iohannis Zonarae, et Theo-

dori Balsamonis editi sunt Lutetiae; Balsamonis quidem simul cum aliis eiusdem expositionibus in sacros canones; Zonarae vero separatim, cum eodem Thaumaturgo, Macario, et Basilio seleuciensi, Lutetiae in fol. graece et latine.

Praeter haec, illius etiam laudat epistolas Hieronymus. Et aliae huius vulgo feruntur epistolae. Suidas: ἔγραψε καὶ ἄλλας τε πολλὰς καὶ ποικίλας ἐπιστολάς. *Scriptit et alias multas varii generis epistolas.*

Alia quoque scripsisse, nulli dubium fuerit: multa enim illius et satis proluxa in catena graeca super Hieremiam, quae nos latina fecimus, et suis in Hieremiam commentariis inseruit Michaël Gislerius, leguntur quae in editis non habentur.

Ad hunc neocaesariensem Gregorium Origenem scripsisse epistolam, *quando, quibusve philosophicae disciplinae utiles sint ad sacrarum scripturarum expositionem, cum scripturae testimonio*, decimo tertio capite Philocaliae insertam, nonnulli nec immerito existimarunt. P. Χαῖρε ἐν θεῷ κύριέ μου σπουδαιότατε, καὶ αἰδεσιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὁριγένους. Ἡ εἰς σύνεσιν κ. τ. λ. In margine codicis vaticani 389. notatur: ἀλλὰ τὸ παρὸν κεφάλαιον, οὐδὲν ἕτερον ἔχει, εἰ μὴ μόνην ἐπιστολὴν αὐτοῦ τοῦ Ὁριγένους γραφεῖσαν πρὸς Γρηγόριον, ὃν τινες τὸν θαυματουργὸν λέγουσιν εἶναι. *Praesens hoc capitulum nihil aliud continet, nisi tantum epistolam ipsius Origenis scriptam ad Gregorium, quem quidam Thaumaturgum esse contendunt. Epitomatores gesneriani. Eiusdem Thaumaturgi epistola, seu canones 11. impressi sunt Basileae apud Iohannem Frobenium anno 1518. cum sancti Petri epistola, et Gennadii etc. Item metaphrasis in Ecclesiastem, et Aristaeas de septuaginta duobus interpretibus legis hebraicae, Iohanne Oecolampadio interprete. In Origenem panegyricus Romae in vaticana bibliotheca ms. servatur. De anima liber ad Tatianum extat apud Didacum Hurtadum Venetiis.*

Antequam finiam, non immerito hic nonnullorum Graecorum in propria sententia defendenda ardor obstinatus exagitandus est, qui tanti patris fidei expositionem, divinitus habitam, ab ecclesia tum orientali tum occidentali agnitam ac receptam, male sana interpretatione in aliam adversamque sententiam trahunt, et sensum a mente sui scriptoris absolum distorquent. Ut reliquos praeteream, neque enim talia examinandi locus hic opportunus esse videtur, unus prae aliis audiat Iohannes hierosolymitanus orat. de Spiritu sancto adversus Latinos. Οὐ γὰρ ἄλλό τι εἶπον οἱ ἅγιοι οὗτοι, ἀλλ' ὁ Χριστὸς εἶρηκε, τοῦτέστι τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τὴν ὑπαρξιν ἔχον, καθὼς Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς ἐν τῇ ἀποκαλύψει αὐτοῦ ἔφη, ἐν πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἐκ θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. Neque enim aliud sancti dixerunt, quam quod Christus pronuntiavit. *Hic nimirum est ex solo Patre, qui ex Patre procedit, et qui ex Deo et Patre existentiam habet, uti Gregorius thaumaturgus in sua dixit revelatione. Unus Spiritus sanctus, ex Deo existentiam habens, et qui per Filium apparuit, scilicet hominibus.* Quid hic eloqui potuit inconsultius? An non isto modo loquendi confunduntur omnia, et infima summis paria fient? *Non aliud dixerunt sancti, quam quod Christus pronuntiavit.* Verum id est, nemo inficias iverit. *Hic scilicet est ex solo Patre.* Hoc vero falsum est. Nunquam talia Christus pronuntiavit; ideoque cum sequentes sancti, ab hisce dictandis scribendisque sese abstinere. *Qui ex Patre procedit.* Hoc Christi est, nemo nos fallit, dictum exosculamur. Sed in verbis Christi dictio illa *solo* a Iohanne hierosolymitano addita, qua oculorum acie perspicitur? Ego plane

non video. *Uti Gregorius thaumaturgus.* Hoc purum putum mendacium est. Verba Thaumaturgi non aliud quam verba Christi sonant, Spiritum sanctum ex Deo existentiam habere, ex Patre scilicet procedere. Ex his tu colligis Thaumaturgum et Christum ipsum decernere, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Stulto ego stultior fuero, si his conclusionibus crederem. Audi, mi homo. Ex Patre procedit Spiritus; ergo ex solo Patre; falsum id est. Potest siquidem quod procedit ex Patre, et ex alio quoque procedere. Et ex Filio procedere iam apud catholicos omnes, et scripturae et sanctorum patrum testimoniis constabilitum est. Aequae etiam hoc mecum scias. Licet Christus, reliquique omnes patres dixissent, ex solo Patre Spiritum procedere, adhuc Filium non excludi ab ista processione, quod clarissimis exemplis comprobatur a Basilio magno, et fuse exponitur a Iohanne Vecco patriarcha constantinopolitano de processione Spiritus sancti cap. 12, et a Petro episcopo mediolanensi orat. ad Alexium Comnenum, aliisque quamplurimis. Adde praeterea in divinis apparere *per Filium*, nihil aliud notare, quam existentiam; et fuse patrum testimoniis id probat Nicephorus Blemmyda orat. I. de processione Spiritus sancti: nec tantum processionis nomen, sed et alias dictiones apertissime et sine ullo velamine de ipsa essentiali Spiritus existentia sumi, Iohannes Veccus orat. de unione ecclesiarum. Et ne iniqua lite tempus teramus, adi Basilium magnum epist. (236) ad Amphilochem quae incipit: ἐζητημένον ἤδη παρὰ πολλοῖς. Fucum itaque facit suis Graecis patriarcha hierosolymitanus, cum ex hisce Thaumaturgi verbis, quae illi Iohannes evangelista communicavit, suam astrui de processione Spiritus ex solo Patre sententiam contendit, et sincerissimae ac candidissimae fidei professioni vulnus impingit inhonestum atque intolerabile, quod non indicare lectori per transennam, piaculum duxi.

LXIII. Theodorum byzantium coriarium, multae eruditionis et doctrinae virum, plurium haereseon auctorem et fautorem damnavit, et ab ecclesia proscripsit Victor pontifex romanus. Etsi synodicon ad Telesphorum papam id referat. Theodoretus lib. II. 5. de nugis et fabulis haereticorum Theodotum vocat. Καὶ Θεόδοτος δὲ ὁ βυζάντιος ὁ σκύτεὺς ταῦτ' αὖτ' Ἀρτέμονι πεφρονηκώς, ἐτέρας ἡγήσατο φάτριάς· τοῦτον δὲ ὁ τρισμακάριος Βίκτωρ ὁ τῆς Ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἀπεκήρυξεν, ὡς παραχαράξαι πειραθέντα τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα κατὰ τῆς τούτων αἰρέσεως ὁ μικρὸς συνεγράφη Λαβύρινθος, ὃν τινες Ὀριγένους ὑπολαμβάνουσι ποίημα· ἀλλ' ὁ χαρακτήρ ἐλέγχει τοὺς λέγοντας. *Et Theodotus quoque byzantius coriarius eadem atque Artemo sentiens, alterius sectae dux fuit. Hunc beatissimus Victor romanae urbis episcopus condemnavit, tamquam eum qui dogmata ecclesiastica adulterare conaretur. Contra horum haeresim parvus Labyrinthus conscriptus fuit, quem nonnulli Origenis esse opus existimant. Verumtamen id asserentes character illius seu forma dicendi refellit.* Vide reliqua apud eundem, et apud Epiphanium lib. II. contra haereses, adversus Theodotianos.

LXIV. Theodorus Heracleae, sive Perinthis, in Thracia, namque civitas binominis est, episcopus. Hinc etiam Heracleotes, et Perinthius dictus, in synodo nicaena cum multis aliis adversus apostolica dogmata pugnans, Arii sententiam subdole tuebatur (Gelasius cyzicenus in actis concilii Nicaeni lib. II. cap. 7.) Postmodum in synodo antiochena cum reliquis Arianis adversus nicaenam synodum consensit. Tandem a catholicis in sardicensi, episcopatu motus, tamquam qui cum aliis filium Dei a paterna substantia separaret, reciperetque eos qui propter arianam haeresim reiecti fuerant, et ad ampliorem ministerii divini dignitatem eveheret, condemnatus est. Vir

aliàs, si Nicephoro credimus lib. IX. 5. historiae ecclesiasticae, ἐλλόγιμος. Si Hieronymo, elegantis aperlique sermonis, et magis historicae intelligentiae. Edidit sub Constantino principe *commentarios in Matthaeum, et in Iohannem* (1), et in *psalterium* (2). Nicephorus scribit: τὴν τῶν εὐαγγελίων ἐρμηνείαν ὑπαγορεύσαι, *evangeliorum expositiones edidisse*. Huius in psalmos commentarii manuscripti antiquissimi, et optimae notae habentur in bibliotheca barberina, Urbano VIII. a cardinali Ludovisio dono dati, ut praefixa inscriptio indicat: *codicem antiquitate integritate, orthographia, conspicuum; cuius unicum exemplar habet quidem bibliotheca vaticana, sed mutilum, mancum, lacunarum plenum, nec ita venustum, Urbano VIII. pont. max. virtutum omnium et sacrae eruditionis asylo, Ludovicus Cardinalis Ludovisius S. R. E. vicecancellarius, graecae vetustatis munusculum, deditissimi animi perpetuum argumentum offert.*

LXV. Theodorus mopsuestenus Diodorum Tarsi episcopum audit, et Flavianum antiochenae ecclesiae antistitem, eorumque dogmatibus enutritus, et clare atque fortiter elaborare edoctus, ut ait Domnus antiochenus ad Theodosium imperatorem, et Iohannes in sua ad concilium orientalium epistola, haereticorum catervis immissus est. Fuit Iohannis constantinopolitani episcopi condiscipulus, eruditque Nestorium, ut praeter alios habet Evagrius histor. eccles. lib. I. cap. 2, et antiochenae ecclesiae tum ipse Theodorus, tum Nestorius, extitere presbyteri. Sed Theodorum mopsuestenum episcopum concionantem Antiochia audiebat Nestorius adhuc presbyter, insignis et ipse in docendo ut Gennadius cap. 53. testatur, et ex tempore declamator. Antequam episcopatu praesset, in eremum secedens solitariam vitam egit, sed mundi illecebris et luxuriae sordibus pellectus, quam amplexatus fuerat vitae vale dicens, in mundum confugit, et desertor factus est: postmodum dictis Chrysostomi resipiscens, delictorum veniam impetrat, et desertum vitae institutum denuo exosculatus, usquequo licuit continuavit. Tandem episcopus factus, in pace catholicae communionis, non solum sine ulla querela, sed etiam cum gloria magna defunctus, ut notat Facundus hermianensis pro trium capitulorum defensione lib. VIII. cap. 1. ex Iohanne antiocheno, agonibus adversus Arianos et Eunomianos, et alios haereticos plurimis per omnem suam vitam ubique decoratur, et a synodo chalcedonensi, a Iohanne constantinopolitano, atque Gregorio nazianzeno, superstes; et post obitum, a Iohanne e Domno antiochenis, et tota synodo orientis, atque Cyrillo alexandrino, et Proclo constantinopolitano contra adversariorum calumnias multiplici ratione defenditur. Et sane cum adhuc in vivis esset, ob dogmata neminis offensionem incurrisse, probat quoque Leontius de sectis act. IV. 3. Περὶ δὲ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐγένοντο δύο ἄνδρες μεγάλοι, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας, οἱ τινες ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρειανούς, καὶ Μακεδόνιον, καὶ Ἀπολινάριον, καὶ τὴν ὅλην γραφὴν ὑπεμνημάτισαν, καὶ ἐν τιμῇ ὅντιες μέγαν ἀπέθανον, καὶ οὐδεὶς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν ἐπελάβετο τινὸς αὐτῶν, ἀλλ' ἐγκώμια ἔγραψαν εἰς αὐτοὺς πολλοί· καὶ Βασίλειος γὰρ αὐτοὺς ἐγκωμιάζει, καὶ Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος· ὕστερον δὲ κινουμένου τοῦ νεστοριανοῦ δόγματος, ἠνεγκάσθη Κύριλλος.

(1) Commentarius Heracleotae in Iohannem ad gothicam olim ex graeca lingua translatus fuit, eiusque non contemnenda fragmenta apparuerunt in pretiosissimis gothici sermonis palimpsestis codicibus, quos nos Mediolani et Romae, Deo favente, deteximus. A. M.

(2) Edidit hunc Heracleotae in psalterium commentarium Balthassar Corderius, cuius videsis praefationem tomi I. catenae in psalmos. Nos vero eiusdem Heracleotae scholia copiosa in Esaïam, Allatio cognita, edidimus nunc ex pervetusta vat. ad eum prophetam catena. A. M.

λος ὁ πρῶν αὐτοὺς ἐπαινῶν, κατὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν γράφαι, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῶν ἰσχυρίζετο τὸ δόγμα αὐτοῦ ὁ Νεστόριος· ὑπομνηματίσαντες γὰρ οὗτοι τὴν ἀγίαν γραφὴν, οὐκ ἔστησαν ἄχρι τοῦ δέοντος· ἀλλὰ βουλευθέντες μερίσαι τὰς ἐν τῇ ἀγίᾳ γραφῇ φωνάς, τὰς μὲν τῇ Θεότητι, τὰς δὲ τῇ ἀνθρωπότητι, εὐρέθησαν δύο ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ διαίρεισιν εἰσάγοντες· καὶ δι' αὐτὸ ἠνεγκάσθη ὁ Κύριλλος κατ' αὐτῶν γράφαι, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῶν ἰσχυρίζετο τὸ δόγμα αὐτοῦ ὁ Νεστόριος· διὰ τοῦτο δὲ ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεῖπεν· ἐπειδὴ τὸ μάχεσθαι πρὸς τὰς μείζους αἱρέσεις, ἔσκεπε τὰ τοιαῦτα δόγματα· μετὰ δὲ χρόνον ὀλίγον τοῦ ἀποθανεῖν Θεόδωρον, καὶ Διόδωρον ἀνέστη ἡ αἵρεσις Νεστορίου. *Extiterunt iis temporibus magni quidam duo viri Diodorus episcopus Tarsi, et Theodorus Mopsuestiae, qui et adversus Arianos, et Macedonium, et Apollinarem pugnabant: universasque litteras sacras commentariis illustrarunt: et in pretio habitam mortem oppetierunt, nec ipsis vivis quisquam dictum aliquod eorum reprehendebat, immo complures scriptis encomiis eos celebrarunt. Nam et Basilius, et Iohannes chrysostomus eos praedicant. Verum postea moto dogmate nestoriano, coactus est Cyrillus, qui et ipse pridem eos laudasset, adversus eorum opera scribere (1), quia dogma suum Nestorius ex iis confirmaret. Namque editis illi in sacras litteras commentariis intra fines non constiterant, sed cum distribuere vellent sacrarum litterarum voces, alias ad divinitatem, alias ad naturam humanam relatas, deprehensum est, eos duas Christi hypostases et divisionem quandam introducere. Quam ob causam Cyrillus adversus ipsos scribere coactus fuit, confirmante dogma suum ex iis Nestorio. Vivis quidem ipsis cur nemo contraxerit, factum ideo, quod pugnandi contra sectas maiores necessitas, eiusmodi dogmata tegeret. At paulo postquam diem Theodorus ac Diodorus obiissent, suscitata Nestorii fuit haeresis. Post mortem etiam a multis laudatum, et licet id a multis summopere postularetur, ab eius damnatione abstinuisse patres, narrat idem Leontius act. VI. 4. 'Ο δὲ Ἰβας καὶ αὐτὸς νεστοριανὸς, ὡς δημοῖ ἡ γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Μάριν τὸν πέρσιν, ἐν ᾗ ἄνω καὶ κάτω ἐπαινεῖ τὸν Θεόδωρον, ἀφ' οὗ τὰ ἴδια δόγματα ἰσχυρίζετο ὁ Νεστόριος. Ibas autem et ipse nestorianus fuit, quemadmodum ab eo perscripta ad Marim persam epistola docet, in qua sursum deorsum Theodorum laudat, cuius auctoritate dogmata sua Nestorius confirmabat. Et infra: ἀλλὰ πάλιν ἐπαποροῦσιν, ὅτι καὶ διὰ τί μὴ ἀπήτησεν αὐτὸν ἀναθεματίσαι Θεόδωρον, ἀλλ' ἐδέξατο τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Μάριν, ἐν ᾗ πολλὰ ἐστὶν ἐπαινῶν τὸν Θεόδωρον; ὅτι καὶ τοῦτο πρότερον μᾶλλον ἐγκαλέσαι τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ ὤφειλον, ἥπερ τῇ συνόδῳ· αὐτὸς οὖν ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ζητησάντων τινῶν ἤδη ἀναθεματίσαι τὸν Θεόδωρον, φαίνεται γράφων πρὸς Πρόχλον, ὅτι οὐ δεῖ ἀναθεματίζειν· οἱ γὰρ ἀνατολικοὶ πάντες, φησὶ, μέγαν ἔχουσι διδάσκαλον τὸν Θεόδωρον· καὶ ἐὰν αὐτὸν ἀναθεματίσωμεν, μέγα σχίσμα ποιοῦμεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἀνατολικῶν· ὧν εἷς καὶ Ἰβας μὴ ἀνασχόμενος αὐτὸν ἀναθεματίσαι· ὁ γοῦν ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐκώλυε, πῶς τοῦτο ποιῆσαι εἶχεν ἡ σύνοδος; Sed rursus obiiciunt, cur ab eo non requisierit, ut Theodorum anathematizaret, immo scriptam ad Marim epistolam receperit, in qua Theodorum frequenter Ibas praedicat? Nimirum et hoc potius*

(1) Ex Cyrilli libris, nunc deperditis, adversus Theodorum mopsuestenum et Diodorum tarsensem, fragmenta nos edidimus in nova Patrum bibliotheca T. IV. p. 451-455. deque ea re plura ibi diximus in annotationibus. A. M.

de sancto Cyrillo queri debebant, quam de synodo. Nam sanctae memoriae Cyrilli, cum nonnulli hoc ipsum quaererent, ut Theodorus anathemati subiceretur, ad Proclum scripsisse constat, minime Theodorum anathematizari debere. Nam orientales, inquit, universi Theodorum pro magno doctore habent, quem si anathemati subiecerimus, in orientalium ecclesia dissidium ingens excitabimus. Quorum unus est Ibas, qui cum anathematizari non patietur. Quod ergo sanctus Cyrillus fieri prohibebat, quo pacto synodus facere poterat? Nec aliud innuisse videtur Eulogius alexandrinus in oratione de unione Theodosianorum et Gainitarum apud Photium cod. 227. Κύριλλος δὲ τοῦ Μοψουεστίας Θεοδώρου κατὰ τὴν ἐώαν ὡσαύτως ἀνακηρυττομένου τῆς κοινωνίας οὐκ ἀφίστατο· ἐώρα γὰρ ἀκηράτοις σωζόμενα δόγμασι τὰ τῆς εὐσεβείας καιριώτατα. Cyrillus vero a Theodori Mopsuestiae episcopi per orientem eodem anathemate percussi communione non abstinuit. Videbat enim sinceris dogmatibus servari praecipuos religionis articulos.

Quidquid tamen hi asserant, certum est, Theodori dicta quae nestoriana haeresi favebant, vel extra catholicae fidei normam, sive suis in scriptis, sive in aliorum commentariis fuerant disseminata, numquam fuisse ab orthodoxis patribus approbata, quin immo a pluribus privatim, tum demum in concilio V. generali una cum Theodoro ipso, ut haeretica et catholicis auribus noxia reiecta, et anathemati subiecta, et

* Conc. Labb.
T. V. col. 716.

Theodori memoriam e diptychis protrusam, ut tradit Iustinianus imperator in edicto *, εἰδότες ὡς οὐδέν. Θεόδωρος δὲ τῇ οἰκείᾳ ἐντελευτήσας ἀσεβείᾳ, ἀπὸ πάσης ἐκκλησίας ἐξεβλήθη· ἀμέλει τοι καὶ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς ἐν Μοψουεστίᾳ ἐκκλησίας, ἐν ᾗ λέγεται ἐπίσκοπος γεγενῆσθαι διὰ τὰς βλασφημίας, δι' αἷς περ' Ἑλλησὶ τε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Σοδομίταις παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων συνηριθμήθη, ἀπήλειψαν ἐξ ἐκείνου τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διπτύχων τὴν τούτου προσηγορίαν, ὡς τὰ περὶ τούτου συστάνα κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας ὑπομνήματα δείκνυσιν. Theodorus vero in sua impietate mortuus, ab universa ecclesia proscriptus est. Quin et tota ecclesia mopsuestena, cuius episcopus fuisse dicitur, propter eius blasphemias, quarum gratia a sanctis patribus, pagani, et Iudaeis, et Sodomitis adnumeratus est, ab illo tempore nomen eius ex sacerdotum eiusdem ecclesiae catalogo seu diptychis expunxit, quemadmodum acta seu monumenta in illa civitate de hoc in episcoporum concilio illius provinciae testantur. Et in illius locum Cyrilli alexandrini mentio, qui adversus eum, illiusque dogmata certamen subierat, suffecta fuit, quod plurimorum testimoniis in synodo mopsuestena probatur. Georgius Cedrenus in synopsi de V. generali synodo p. 376. Ἐπὶ δὲ καὶ κατὰ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, διδασκάλου γεγονότος τοῦ Νεστορίου τοῦ Ἰουδαϊόφρονος, ἀναθεμάτισαν μετὰ τῆς λεγομένης Ἰβᾶ ἐπιστολῆς. Theodorum quoque mopsuestenum episcopum praeceptorem Nestorii eius, qui iudaicis erroribus germana sensit, et Ibae epistolam anathematizarunt. Photius in bibliotheca cod. 18. Ἀνεγνώσθη πρακτικὰ τῆς πέμπτης συνόδου, ἐν οἷς τὰ λεγόμενα τρία κεφάλαια ἐτρακταῖσθαι τὰ περὶ Ὠριγένους, καὶ ἀνεδεματίσθη αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ· τὰ περὶ Διοδώρου Ἐαρσοῦ, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀνεδεματίσθησαν. Lectae sunt actiones quintae synodi, quibus tractatum de tribus ut vocant capitulis. De Origene, qui cum scriptis suis anathemate damnatus. De Theodoro mopsuesteno, et Diodoro tarsensi, qui et ipsi similiter anathemate damnati sunt. Et Gregorius magnus lib. VII. epist. 34. tradit sedem apostolicam Sozomeni historiam suscipere recusare, vel eo solo nomine, quod nimium

profusus est in laudibus Theodori mopsuesteni, et eum ecclesiae doctorem fuisse tradit. *Sed ipsam quoque Sozomeni historiam sedes apostolica recipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiae nimium laudat atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem ecclesiae fuisse perhibet.* Ubi notat Vossius lib. II. de hist. graecis cap. 20. Quod de Theodoro Mopsuestiae ait, id hodie in Sozomeno non leges, sed in Theodoretō (hist. V. 40.) Quare videri possit *μνημονικὸν* Gregorii *ἀμάρτημα*. Sed vero similis est scripsisse hoc Sozomenum in iis quae perierunt. Nam ipse Sozomenus refert in praefatione, se historiam suam produxisse usque ad consulatum Theodosii iunioris septimum decimum, ita ut paene viginti annorum historia desideretur. Plura etiam de hoc alibi leges, et quidem in chronico Victoris tununensis apud Canisium ed. Basnagii T. I.

Pravas Theodori opiniones recitat Theodorus presbyter rhaitenus in libro de incarnatione Domini. Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀπολινάριον, εὐθέως ἀναφαίνεται τις Θεόδωρος τῆς Μοψουεστίας πόλεως οὕτω λεγομένης ἐν τῇ γῇ τῶν Κιλικίων τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν, ὃς ἐκ διαμέτρου τῷ Ἀπολινάριῳ φερόμενος, ὕβρεις οὐ τὰς τυχούσας πολυηρᾷ ψυχῇ καὶ ἀφόβῳ καρδίᾳ καταχέει τοῦ δεσπότης Χριστοῦ, ἄνθρωπον ἕνα τῶν κατ' ἡμᾶς κοινὸν ἀποκαλῶν, καὶ ἐκ προκοπῆς λαβόντα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος ἀξιωθῆναι ἐν πρώτοις τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεᾶς, εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτισθέντα· τὸν δὲ Θεὸν λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν κατ' εὐδοκίαν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα, μεταδοῦναι αὐτοῦ τῆς Θεϊκῆς ἀξίας καὶ προσκυνήσεως εἰς ὕστερον κατὰ τὴν τελείωσιν ταῦτα τε καὶ ἕτερα πολλὰ δυσφημήσας τοιαῦτα, δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους φησὶν εἶδέναι ἐπὶ Χριστοῦ, σχέσει τινὶ καὶ μόνον ἀλλήλαις οἰκειωμένας· δευτέρα καὶ αὕτη πλάνη τοῦ μίαν φύσιν, καὶ δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ Χριστῷ. *Post hunc Apollinarem, repente extitit Theodorus quidam Mopsuestiae urbis, in regione Cilicum praesulatum nactus, Apollinari plane contrarius, qui contumelias non vulgares audaci animo, et imperterrito corde in Christum dominum effudit; hominum unum, nostri similem, et vulgarem appellando, qui ex progressu gratia Dei accepta, Deus nominetur, et a baptis-mate in Iordane inter primos donum sancti Spiritus sit consecutus, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus. Deum vero Verbum ob excellentem virtutem eius, libenter in eo habitasse, eique divinam dignitatem impertisse, et adorationem deinceps post consummationem. His et aliis impie dictis, duas naturas inquit se novisse in Christo propriis suis finibus terminatas, solaque habitudine inter se conciliatas. Altera et haec blasphemia est, unam naturam, et duas naturas suis finibus circumscriptas in Christo non recte confiteri.* Haec ipsa Suidas in lexicon suum retulit voc. Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας. Georgius Cedrenus in synopsi chronica pag. 381, apud quem Iustinianus imp. in epistola ad synodum. Τούτων δὲ τῶν τεσσάρων συνόδων οὕτω γενομένων, καὶ ἐπιβεβαιωθεισῶν, καὶ κραύουσῶν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, οἱ τὰ Νεστόριου κρατοῦντες ἐσπούδασαν αὐτῇ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν κρατύναι διὰ τῆς Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ἀφορμῆς, πολλῶν χείρονα τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Νεστόριου βλασφημήσαντος· ὅθεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες τοῖς ἡμετέροις πατράσι, καὶ βουλόμενοι τὴν ὀρθὴν πίστιν ἀλώβητον διαφυλάττεσθαι, προδρέπομεν καὶ τούτου τὰς βλασφημίας διεξετάσαντας κατ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ ἀποφύνασθαι· πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀναριθ-

μήτοις αὐτοῦ δυσφημίαις εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν γενομέναις, ἄλλον εἶναι τὸν Θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν, ὑπὸ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμιῶν ἐνοχλούμενον, καὶ τῶν χειρόνων κατὰ μικρὸν ἀσιστάμενον πρὸς τὰ κρείττενα τῇ προκοπῇ τῶν ἔργων ἐλκλυσθῆναι. καὶ τῇ ἀρίστῃ πολυτελείᾳ γενομένον ἄρωμον, καὶ ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτισθῆναι καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰληφῆναι, καὶ υἰοθεσίας ἡξιῶσθαι, καὶ κατ' ὁμοίωσιν βασιλικῆς εἰκότος εἰς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ λόγου τὸν Χριστὸν προσκυνεῖσθαι. καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀτρεπτον ταῖς ἐννοίαις, καὶ ἀναμάρτητον γεγενῆσθαι καὶ πρὸς τούτοις, εἶπε τοιαύτην γεγενῆσθαι τὴν ἐγνωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅποιαν ὁ ἀπόστολος ἔφη περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. *His quatuor conciliis sic actis, et confirmatis, et auctoritatem in ecclesia Dei obtinentibus, Nestorii sequaces denuo suam haeresim confirmare conati sunt, operâ Theodori mopsuesteni, qui multo peiora, quam Nestorius eius discipulus blasphemavit. Nos igitur sequentes sanctos patres nostros, et volentes rectam fidem sine ulla macula conservare, hortamur vos, ut huius quoque blasphemias examinantes, de eo et sectatoribus eius sententiam feratis. Nam praeter innumera alia, quae impie in Christum Deum nostrum maledicta evomit, id quoque protulit, alium esse Deum Verbum, alium Christum qui ab animi perturbationibus, et carnis cupiditatibus, molestiam ipsi exhibentibus, paulatim ut a deterioribus desistens, actuum profectu in melius evaserit, inculpataque optimae vitae ratione usus sit. Qui ut purus homo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus, per baptismum gratiam Spiritus sancti consecutus, adoptione sit dignatus, et ad similitudinem regiae imaginis Christus in persona Dei Verbi adoratus; et post resurrectionem animo constanti, et peccatorum vacuo fuerit. Praeterea pronunciauit, eam fuisse Verbi cum Christo unionem, quae est ab apostolo dicta viri cum muliere, et erunt duo in una carne. Theodori item prava dogmata prosequitur Hesychius presbyter hierosolymitanus in historia ecclesiastica, cuius verba recitantur in V. synodo collat. 5, et alii.*

Scrīpsit innumera prope volumina, in quibus cum aliores haereses oppugnat, tum ipse alias et μείζονι τῷ μέτρῳ parturit, et cum Apollinarem refellit, Nestorii impii dogmata exprimit. Iohannes antiochenus, et synodus orientis ad Proclum constantinopolitanum, ut est apud Facundum lib. VIII. cap. 1. *Nimis animae nostrae vulneratae sunt, quia non solum nos viventes tales calumnias ab his, qui conturbare volunt, ecclesias, continue sustinemus; sed etiam qui bene de vita profectus est beatus Theodorus, qui quinque et quadraginta annis clare in doctrina praefulsit, et omnem haeresim expugnavit, et nullam alicubi detractionem ab orthodoxis in vita suscipiens, post longi temporis hinc discessum, et post multa certamina, et post decem milia librorum adversus haereses scripta, et postquam in conspectu sacerdotum et imperatorum et populorum probatus est, periclitatur quae haereticorum sunt sustinere, et illis proximus praedicari. Nos ex tot libris, illos quos adnotare datum fuit, commemorabimus. Primumque sibi locum habeat ἐρμηνεία τῆς κτίσεως, interpretatio creationis. Legit eam Photius in bibliotheca cod. 38. Ἀνεγνωσθῆναι Θεοδοῶρου ἀντιοχείως οὗ ἡ ἐπίσταξις, ἐρμηνεία τῆς κτίσεως ἐν τέτοις ἐπὶ τῇ πρώτῃ βίβλῳ ἐπιραίνεται τὴν δὲ φράσιν οὐδὲ λαμπρὸς, οὐδὲ λίαν σαφὴς, φεύγων δὲ τὸν δυνατόν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν*

τὴν ἑρμηνείαν ποιούμενος· ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρίς πως καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοψουεστίας. *Lectus Theodori antiocheni liber est cum hac inscriptione, interpretatio creationis. Liber primus septem tomis absolutebatur. Stilus illi neque illustris neque valde perspicuus. Fugiens vero, quantum in ipso est allegorias, et historiarum dumtaxat expositionem tractans, eadem identidem repetit, et ingratus atque molestus legenti accidit. Quin et Nestorii sententiam, quamvis illo prior fuerit, tacite vomit. Hic est Theodorus ille Mopsuestiae.* Multa huiusce videre est in catenis graecis in genesim. Huius expositiones non usquequaque probatae sunt a Philopono in hexaëmeri expositione. Photius ibidem. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοψουεστίας, ὃν καὶ πλείστας εὐθύνας Ἰωάννης ὁ φιλόπωνος, ὡς αὐτὸς, φησὶ τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας ἐν οἰκίῳ τῷ εἰς τὴν κτίσιν πονήματι ἐδείχθη σπουδαίως ἐισπραττόμενος. *Hic est Theodorus ille Mopsuestiae, a quo saepenumero constat Iohannem philoponum, ut ipsemet fatetur, rationem huiusmodi interpretationis bona fide ac serio exegisse in suo de universi creatione opere. Et apertius cod. 43. Καὶ συμφωνῶν ὁ Φιλόπωνος σχεδὸν ἐν τοῖς πλείστοις Βασιλείῳ τῷ μεγάλῳ, ἀντιπύπῳ δὲ δι' ὅλου τῷ Μοψουεστίας Θεοδώρῳ, ὃς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐνστησάμενος, ἑρμηνείαν τῆς κτίσεως τὸ βιβλίον ἐπέγραψεν· οὐ τὰς δόξας διελέγχων ὁ Φιλόπωνος τὴν ἐναντίαν ἐτράπετο. Atque ut Basilio magno Philoponus plurimum fere consentit, sic per omnia Theodoro Mopsuestiae repugnat, qui idem argumentum aggressus, interpretationem creationis librum inscripsit, cuius opinionones Philoponus reprehendens contra nisus est. Et quod magis est, in V. synodo generali collat. 4. ea tamquam haeretica, et piis auribus noxia condemnantur. Unde etiam colligitur opus in plures libros fuisse divisum (1).*

Psalms quoque davidicos commentario et expositionibus adornavit. Ex hisce expositionibus quaedam recitantur, quibus illius haeresis, et cum Nestorio consensus convincitur, ex commentario scilicet in psalmos VIII. XXI. et LXVIII. in V. synodo generali collat. 4, et in psalmum XLVIII. a Facundo hermiensi lib. IX. cap. 1, ut Theodorum ab haeresi defendat. Quod an recte praestiterit, aliorum esto iudicium. Nos aliter sentire cogimur, qui scimus has in psalmos expositiones etiam ab ipso Theodoro non fuisse usquequaque probatas. Multa enim sibi effugisse, ut incipienti, quae maturiore castigatione indigeant, scribit idem ipse ad Cerdonem lib. de allegoria et historia adversus Origenem apud Facundum lib. III. cap. 6. et lib. X. cap. 1. *Ego quidem quod nostra sic laudes, non alii cuiquam imputo, quam amicitiae, quam circa nos habes, quam etiam in multis et magnis rebus semper ostendisti: et maxime quoniam ea quae scripta sunt in psalmos miraris, quae etiam prima ceterorum omnium scripsimus. Non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem diligentiam, passi enim sumus quaecumque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti. Siquidem et multas immutationes, illo tempore quae nostra sunt susceperunt, quas non est praesentis temporis enarrare: ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima, et maxime illa quae prima sunt. Neque negat id Facundus lib. X. cap. 5. Theodorus ultro semet ipsum reprehendens in expositione psalmorum confessus est, quod negligenter a se com-*

(1) Non in creationem tantummodo, id est in genesim, scripsit Theodorus, verum etiam in alios libros V. T. mihi occurrebant in vaticanis codicibus sparsim eiusdem auctoris fragmenta, id est in exodum, in numeros, in Iosue, in Iudices, in Esaiæ Ezeciaeque preces, in odas. A. M.

posita fuerint plurima, et maxime illa quae prima sunt, et perhibuit aliqua in suos libros ab Apollinaristis immissa. Rem vero nobis, ut sese habuit, ingenue narrat Hesychius presbyter hierosolymitanus in historia ecclesiastica: *et iterum bene conversari, iterum in clericatu esse coepit, et Antiochia relictā in Tarsum transmigrationavit, ex qua in Mopsuestiam transiit, ordinatus in ea episcopus, nondum Deo volente manifestam impietatis illius praedicationem fieri. Prima autem elementa suae doctrinae ex iudaico vaniloquio incipiens, codicem in prophetiam psalmorum conscripsit, omnes de Domino praedictiones abnegantem. Culpatus vero et periclitatus, contraria sibi dixit non ex voluntate, sed compulsus omnium querimoniis, et codicem ipsum delere pollicitus, latenter conservabat iudaicae impietatis viaticum. Igni enim sua commentaria simulans tradere, malitiose abscondere illecebram conabatur. Tempus quidem plurimum, in exiguo loco prava loquens, qui esset merito latebat. Extat nunc quoque Theodori antiocheni ἐξήγησις continuata εἰς τὸν ψαλτῆρα, in psalterium expositio, in bibliotheca vaticana, in escuriali regia, et alibi. Quam ipsi vidi, incipit in psalmo secundo, ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀσεβῶν τὸν πρῶτον συμπεράνας ψαλμόν (1).*

Nec non ex eiusdem commentario in Cantica canticorum recitantur nonnulla in V. synodo generali collat. 4. Quid vero ipse de eo libro senserit, ex eodem audiamus: *cum me piguisset Cantica canticorum perlegere, quoniam neque secundum prophetica speciem exposita sunt, neque secundum historiarum traditionem, sicut scriptura regnorum, neque demonstrativa admonitione studii utuntur, nescio quomodo tuarum litterarum praeceptum, de Cantico canticorum exigens a nobis irreversibiliter causam, fecit me circa eam diligentiores, violenter quidem. Et sic, nec enim cessavi, et initio ipso lectionis, quasi studiosa alacritate oscitans frequenter, et dormiens, sicut convivio codicis nuptialis, et hoc regali, percantatus etc. Reliqua videri possunt in eodem concilio collat. 4.*

Ex eiusdem etiam commentario in duodecim prophetas quaedam recitantur in eadem synodo collat. 4. Et extant ad hunc diem in Oseam. P. Εἰς ἐλεγχον τῶν ἀβασανίστως ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειρούντων φωναῖς. In Iohalem. P. Πρόκειται ἡμῖν τοῦ μακαρίου Ἰωὴλ τοῦ προφήτου τῆς σαφηνείας ἀπαρξασθαι νῦν. In Amos. P. Πρόδηλον οὖν ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ὁ προφήτης, ὃν ἐρμηνεύειν Θεοῦ χάριτι. In Abdiam. P. Ἀπεχθῶς ἄνωθεν Ἰδουμαῖοι πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔσχον. In Ionam. P. Εἷς καὶ αὐτὸς τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας ὑπάρχων θεός. In Michaiam. P. Παραπλήσια τοῖς περὶ τε Ὡση, καὶ Ἀμὼς, καὶ τοὺς λοιποὺς ὁπόσοι. In Naum. P. Νινευὶ πόλις ἦν μεγάλη, πλήθει τε κομῶσα, καθὼς ἡ θεία διδάσκει Γραφή. In Abbacuc. P. Ἦδη τοῦ Ἀσσυρίου μὲν τῶν δέκα φυλῶν αἰχμαλώτους εἰς τὴν οἰκείαν ἀπαλαγόντος χώραν. In Sophoniam. P. Οὐ τέρῳ τοῦ μακαρίου Ἀμβρακίου τῷ χρόνῳ τὴν προφητείαν ταύτην. In Aggaeum.

(1) Vidit Allatius codicem vaticanum 617, ubi reapse, initio ducto a psalmo secundo, commentarius dicitur Theodori antiocheni. Sed tamen errorem non agnovit Allatius; est enim is commentarius Theodori, non Theodori, ut ego legens comperi, erroremque in ipso vaticano indice emendandum manu mea curavi. Immo vero codicis mendum diligenter me iam coarguisse memini in praefatione ad priorem editionem tomi I. Script. vet. p. 22. Utique Mopsuesteni plurimae partes genuinae commentarii in psalmos editae postea fuerunt in Corderii catena; sed plurimae adhuc latent in codicibus, tantoque numero, ut id Mopsuesteni opus propemodum in integrum restitui posse videatur; quod me facturum, vita comite, coniunctis etiam partibus corderianis, spondere ausim. A. M.

P. Ὡσὲ μὲν, καὶ Ἰωὴλ, καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαίας οἱ μακάριοι προφῆται κοινὸν πρὸς ἅπαντα (1).

In exponendis quoque novi testamenti voluminibus sedulam operam collocavit. Hinc ex eius commentario in *Matthaeum* lib. I. et IV. quaedam recitantur in eadem synodo collat. 4, et apud Facundum lib. III. cap. 2.

Ex commentario item in *Lucam* quaedam ipsius afferuntur in eodem concilio, et complura in catenis graecis in Lucae evangelium.

Quemadmodum et ex commentario in Iohannem lib. I. et lib. VI. pleraque, et a Facundo lib. IX. cap. 3. quaedam.

Expositionis eiusdem in acta apostolorum meminit Iustinianus imperator in edicto de fide orthodoxa, cuius principium est, εἰδότες ὡς οὐδέν. Τὸ δὲ χεῖρον ὅτι ἐν τῇ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων γενομένη παρ' αὐτοῦ δῆθεν ἐρμηνεία συγκρίνων ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὸν Χριστόν. Quod autem deterius est, etiam in expositione, quam in acta apostolorum composuit, idem Theodorus comparat Christum etc. Ex huius expositionis libro I. referuntur aliqua in eadem synodo collat. dicta.

Illius etiam expositionem in epistolam ad Romanos meminit Facundus lib. III. cap. 6. Et ex iisdem quaedam adducit. Ex eadem interpretatione quaedam recitantur in quinta synodo collat. dicta (2).

Scripsit quoque librum seu commentarium in *symbolum nicaenum*, sententias patrum ad suos errores comprobandos detorquens. Iustinianus imperator in edicto supra laudato. Ἀλλ' οὐδὲ Θεόδωρος ὁ ἑλληνας τε καὶ ἰουδαίους καὶ πάντας αἰρετικούς τῇ ἀσεβείᾳ ὑπερβαλλόμενος· οὗτος γὰρ πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ βλασφημίαις, οὐκ ἠρέσθη τῷ πρὸς τὴν ἰδίαν πλάνην παρερμηνεῦσαι σύμβολον τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἀγίων πατέρων, ἀλλὰ καὶ περιφρονήσας τούτου, καὶ τὰ ἐξῆς. Neque ipse Theodorus, qui paganos, iudeos, ac omnes haereticos impietate superavit. Huic enim praeter alias blasphemias non satis fuit apte ad suum errorem perfidiose interpretari symbolum CCC. decem et octo sanctorum patrum. Sed contempto illo etc. Ex hac symboli nicaeni interpretatione quaedam referuntur in V. synodo collat. saepe iam praedicta.

Eoque tandem contempto, scripsit ipse marte proprio *symbolum* omni impietate plenum, in synodo ephesina et chalcedonensi lectum et condemnatum. Idem Iustinianus ibidem. Ἀλλὰ περιφρονήσας τούτου, ἕτερον σύμβολον ἐξέδετο πάσης ἀσεβείας πεπληρωμένον, ἐν ᾧ ἀναδεματίσαι τοὺς ἑτέρως φρονούντας ἐτόλμησεν· ὥστε ὅσον κατὰ τὴν ἐκείνου μανίαν πάντας τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ πατέρας κατακεκρίσθαι· τοῦτο δὲ τὸ ἀσεβὲς Θεοδώρου σύμβολον καὶ ἐν τῇ κατ' Ἐφεσον πρώτῃ συνόδῳ, καὶ ἐν Χαλκηδόνι ἀναγνωσθὲν, ὑφ' ἑκατέρας συνόδου μετὰ τοῦ ἐκδεμένου καὶ τῶν δεξαμένων αὐτὸ κατεκρίθη. Sed contempto illo, aliud procudit symbolum omni impietate refertum, in quo etiam damnare ausus est eos qui aliter ab ipso sentirent, ut quantum in se situm erat, damnaverit omnes sanctos apostolos et patres. Hoc autem impium Theodori symbolum et in

(1) Nescio cur Allatius reticeat de Zacharia et Malachia. Utique Zacharias deest in codice vat. 618, quem solum vidisse Allatium puto. Ibidem tamen Malachias non deerat. Nos vero tandem adepti columensem codicem pervetustum cum integerrimo commentario Mopsuesteni ad XII. prophetas (quem codicem pretio emptum in vaticanos pluteos intulimus) praeclarissimum hoc Mopsuesteni opus vulgavimus in Script. vet. tomo VI; et nuper demum latinitate quoque totum donavimus. A. M.

(2) Partem expositiois huius in ep. ad Rom. insignem graece nos edidimus in Spicil. rom. T. IV. p. 499-573. A. M.

synodo prima ephesina et in chalcedonensi lectum, ab utraque una cum auctore eius, et id recipientibus damnatum fuit. Cyrillus tamen alexandrinus, cui in hoc negotio maior fides habenda est, symbolum tantum in ephesina condemnatum dicit, nulla facta de illius auctore mentione, quod iam in vivis esse desiisset. Sic enim in epistola ad Proclum constantinopolitanum patriarcham (ed. Aubert. T. V. part. 2. p. 200.) Ἴστω δὲ ἡ σὴ ἐσιότης ὅτι προσενεχθείσης τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ ἐκθέσεως παρ' αὐτοῦ συνεταχθείσης, ὡς οἱ προενεγκόντες ἔφασκον, οὐδὲν ἐχούσης ὑγιᾶς, κατεκίβδηλυνε μὲν αὐτὴν ἡ ἀγία σύνοδος, ὡς διεστραμμένων γέμουσαν ἐννοιῶν, καὶ τὴν Νεστορίου δυσσέβειαν οἶονεῖ πως πηγάζουσαν κατακρίνασα δὲ τοὺς οὕτω φρονοῦντας, οἰκονομικῶς σὺν ἐμνημόνευσε τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲ αὐτὸν ὑπέθηκεν ὀνομασπὶ τῷ ἀναθεματισμῷ δι' οἰκονομίαν, ἵνα μὴ τινες τῇ ὑπολήψει τοῦ ἀνδρὸς προσεσχηκότες ἀποβάλωσιν ἑαυτοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἡ δὲ ἐν τούτοις οἰκονομία ἀριστον τι χρῆμα καὶ σοφόν· εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔτι, καὶ σύνσωλος ἦν ταῖς Νεστορίου δυσφημίαις, ἢ συναγορεύειν ἤθελεν οἷς ἔγραφεν αὐτὸς, πέπονθεν ἂν καὶ τὸν εἰς ἰδίῳν πρόσωπον ἀναθεματισμὸν· ἐπεὶ δὲ ἀπεδήμησε πρὸς θεόν, ἀρκεῖ καθάπερ ἐγ' ὦμαι τὰ ἐκτόπως αὐτῷ γεγραμμένα ἐκβάλλεσθαι παρὰ τῶν ὀρθῶς ἐχόντων τὰς δόξας, ὅτε ταῖς αὐτοῦ περιτυγχάνουσι βίβλοις· καὶ τὸ περαιτέρω χωρεῖν, θορύβων ἔσθ' ὅτε τίχτει προφάσεις. *Sciat vero sanctitas tua quod expositione, quae nihil sani habebat, ab eo composita, uti dicebant ii qui eam attulerant, apud sanctam synodum prolata, eam quidem reprobavit sancta synodus, utpote perversis conceptibus refertam, et nestoriana impietate quasi fluentem; eis autem qui ita sapiunt condemnatis, dispensative nullam viri mentionem fecit, nec ipsum nominatim anathemati subiecit propter dispensationem: ne scilicet aliqui magnam viri opinionem spectantes, se ipsos ab ecclesiis separarent. In his vero dispensatione uti, optimum ac prudens est consilium. Si enim viveret nunc, et defensor esset blasphemiarum Nestorii, seu tueri suo patrocinio vellet ea, quae ipse scripserat, utique etiam in propria persona anathemate feriretur: at cum ad Deum migraverit, sat est, prout ego censeo, quae absurda et inepta ab eo conscripta sunt, expungi ab iis, qui recte sentiunt, quando eius libri occurrant; ulterius autem progredi, esset plane turbarum causas excitare. Falso itaque Iustinianus auctorem symboli damnatum esse asseverat. Facundus lib. III. cap. 2. negat aperte symbolum illud fuisse compositum a Theodoro, et conscriptorem eius fuisse a dictis synodis condemnatum: adhuc tamen aliud magnum ac duplex eorum mendacium publicemus: quod chalcedonense concilium, non ephesini tantum, verum etiam ipsius chalcedonensis iudicio videri notabile voluerunt dicentes: Theodori symbolum, et in Epheso sub sancto Cyrillo synodus, et in Chalcedone condemnauerunt, atque anathemati subdiderunt cum conscriptore eius: cum in ephesina synodo referatur quidam nomine Charisius presbyter, et oeconomus Philadelpiae, nescio quos Antonium et Iacobum presbyteros accusasse de societate Nestorii, et docuisse quod non ecclesiae symbolum, sed aliud, conversis Tessarescaecatitidis haereticis, qui non cum ecclesia, sed quartadecima luna pascha celebrabant, tradiderunt: nec ibi dicatur, vel ab ipso Charisio, vel a quoquam, illud symbolum Theodori fuisse. Beatus Cyrillus scribens orientalibus dicit: prolata est in sancta synodo ephesina definitio, veluti a Theodoro deposita, sicuti offerentes dicebant. Nec affirmat eam Theodori fuisse: verum neque cum eius conscriptore, ut isti confingunt refert esse damnatam: quia et nec iuste fieret. Lex enim nostra sicut in evangelio scriptum*

est, non iudicat hominem, nisi audierit ab eo prius, et cognoverit quid faciat. Falsum ergo est, et quod dixit apud synodum ephesinam Theodori symbolum cum suo scriptore damnatum. In Chalcedone etiam non alibi mentio Theodori facta est, nisi ubi ex epistola venerabilis Ibae recitatum est nomen eius. Cognoscant itaque se nihil suis subreptionibus profecisse, quibus obtinere conati sunt, ut chalcedonensis synodus sibi contraria videretur, approbans epistolam laudantem Theodorum, quem cum symbolo damnaverit suo. Lege etiam eiusdem libri capitulum 5, ubi probatur adversatum fuisse Sabellio, ac tres in Trinitate personas agnovisse, et symbolum istud, in quo negatam perhibent Trinitatem, priorum testimonio non esse Theodori: nec negare eam potuisse, quem beatus Cyrillus adversus Arianorum et Eunomianorum haereses, viginti forte et adhuc amplius libros, et alia tradit conscripsisse. Quidquid tamen sit, hoc symbolum recitatum est in V. synodo generali, unaque cum illius auctore condemnatum collat. 4. Et postquam lectae sunt blasphemiae Theodori mopsuesteni, et impium eius symbolum, sancta synodus exclamavit: hoc symbolum Satanias composuit. Anathema ei, qui hoc symbolum composuit. Hoc symbolum ephesina prima synodus una cum auctore eius anathematizavit. Unum tantummodo fidei symbolum scimus, quod nicaeni sancti patres exposuerunt et tradiderunt.

Scripsit praeterea contra Apollinarem, illiusque haereses, plures libros, quos qui Theodori laudibus favent, summopere praedicant. Theodoretus lib. V. histor. cap. ultimo. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον, καὶ ὃν ὁ Θεῖος Θεόδοτος τὴν Ἀντιοχείων Ἰθυγεν ἐκκλησίαν, Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας ἐπίσκοπος πάσης μὲν ἐκκλησίας διδάσκαλος, κατὰ πάσης δὲ φάλαγγος αἰρετικῆς ἀριστεύσας, τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξατο· οὗτος τῆς μὲν Διοδώρου τοῦ πάνυ διδασκαλίας ἀπήλαυσε, Ἰωάννου δὲ τοῦ θειοῦ γελῆνται κοινωνός τε καὶ συνεργός· κοινῇ γὰρ τῶν πνευματικῶν Διοδώρου ναμάτων ἀπήλαυον, ἔξ δὲ καὶ τριάκοντα ἐν τῇ προεδρίᾳ διετέλεσεν ἔτη, κατὰ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου παραταττόμενος φάλαγγος, καὶ τὸν ληστικὸν Ἀπολιναρίου καταγωνιζόμενος λόχον, καὶ τὴν ἀρίστην πόαν τοῖς θεοῖς προβάτοις προσφέρων. Per id tempus, quo divinus Theodotus antiochenam regebat ecclesiam, Theodorus episcopus Mopsuestiae, qui totam Christi ecclesiam sua doctrina erudierat, et contra universas haereticorum phalanges victoriam reportaverat, mortem obiit. Iste et Diodori viri excellentissimi, doctrinae particeps factus est, et sanctissimi Iohannis socius et adiutor: etenim ambo coniunctim sapientiae praecepta ex spiritualibus Diodori fluentis hauserunt. Triginta sex annis praesulatum gessit Theodorus: neque unquam cessavit tum contra arianam et eunomianam sectam velut in acie dimicare, tum clandestinum Apollinaris manipulum impugnare, tum optimam herbam sanctis Christi ovibus suppeditare. Meminit quoque Leontius byzantius contra Nestorium et Eutychetem. Ex tertio et quarto libro eiusdem operis multa recitantur in V. synodo, dicta collat. Profert etiam nonnulla Facundus lib. III. cap. 2. et lib. IX. cap. 4. et lib. X. cap. 1. An diversum ab hoc fuerit aliud opus eiusdem contra Synusiastas et Apollinaristas? Synusiastae dicti sunt Apollinaristae, quod Dei et hominis Christi unam docerent esse naturam σύγκρατον, idest commixtam et compositam, humanam et divinam: ideoque progenitores Eutychianorum, quod idem isti affirmarent, dicti sunt. Facundus lib. VIII. cap. 4. Agebat enim Theodorus frequenter tam libris quam sermonibus in populum contra Synusiastas, sive ut ab auctoris sui nomine sunt vocati, Apollinaristas, progenitores eutychianae dementiae, qui temporibus eius exorti unam Christi dicebant esse natu-

ram; quibus repugnans, si forte per humanam fragilitatem lapsus invenitur in verbo, quid impium synodus fecit, quod eum tantis attestantibus credidit in sensu mansisse catholico? Sic qui contra Apollinaristas scribebant, κατὰ συνουσιαστῶν scribere dicebantur. Sic Diodori tarsensis κατὰ συνουσιαστῶν a Leontio lib. III. laudatur, et Cyrilli alexandrini et Theodoti antiocheni eodem titulo ab Anastasio in ecloge χρήσεων cap. 5. (1). Quaedam ex hoc opere recitantur in V. synodo, quae dicuntur proposita et refutata fuisse a beato Cyrillo collat. 4.

Adversus Arianorum et Eunomianorum haereses, viginti forte et adhuc amplius libros, et alia praeter haec evangelica et apostolica dicta interpretatus est, de quibus S. Cyrillus refert apud Facundum lib. III. cap. 3. *Et hos quidem labores nullus ausus est increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est; quae etiam recitantur in V. synodo, atque in his illa quae Facundus commemorat, hoc titulo: ex secundo libro Cyrilli episcopi Alexandriae de eo quod unus est Christus contra Theodorum.* Sed longe diversa est lectio synodi, qua Theodorus perstringitur, non laudatur. Sic enim habet: *quos quidem libros nollet aliquis increpare, magis autem honoraret, si inesset eis dogmatum rectitudo.* Laudari ait potuisse libros Theodori, si nihil pravi docerent; mox vero quaedam in illis impia inesse demonstratur.

Item *adversus Eunomium pro dico Basilio libros vigintiquinque.* Legit Photius in bibliotheca cod. 4. Ἀνεγνώσθη Θεοδώρου ἀντιοχέως ὑπὲρ Βασιλείου κατ' Εὐνομίου ἐν λόγοις καὶ ἔστι δὲ τὴν μὲν φράσιν οὐ πάνυ λαμπρὸς, ταῖς δὲ διανομαῖς καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασι λίαν πυκνὸς, καὶ ταῖς γραφικαῖς ἀρίστα πλουτῶν μαρτυρίαις· κατὰ λέξιν δὲ σχεδὸν τῶν Εὐνομίου λόγων τὴν ἀνασκευὴν ποιεῖται, ἀμαθῆ τε λίαν τῶν τε ὑβραθεν μαθημάτων, καὶ πολλῶι μᾶλλον τῆς κατ' ἡμᾶς Θεοσοφίας διὰ πολλῶν ἐπιδεικνύς· ὁ δὲ Μοψουεστίας γεγονὼς ἐπίσκοπος οὗτός ἐστιν οἶμαι. *Acti sunt Theodori antiocheni pro Basilio adversus Eunomium libri vigintiquinque. Est illi phrasis non usquequaque conspicua: sensibus tamen et argumentis nimium quantum densus, sacrae scripturae testimoniis egregie abundat. Ad verbum fere Eunomii rationes refellit, imperitum eum valde externarum disciplinarum, multoque magis nostrae theologiae, pluribus ostendens. Hic vero Mopsuestiae, ut puto, episcopus fuit. Libros infra cod. 177. dicit fuisse viginti octo.* Ἔστι μὲν οὗτος ὁ Θεόδωρος ὁ καὶ κατ' Εὐνομίου ἐν εἵκοσι καὶ ὀκτὼ λόγοις οὐκ ἀγεννῶς ἀγωνισάμενος, καὶ τὴν Βασιλείου τοῦ Δεσπετίου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀληθείας, κρατύνων δόξαν. Idem hic Theodorus ille est, qui adversus Eunomium libris octo et viginti non segniter depugnavit, et sancti Basilii vel ipsiusmet veritatis potius sententiam confirmavit. Et cod. 138. eiusdem operis meminit, de Eunomii adversus Basilium scripto edisserens. Οὗ περιττοχόντες Θεόδωρος, καὶ Γρηγόριος Νύσσης, καὶ Σωφρόνιος, ὧν ἐμνήσθημεν ἄνωθεν, πολλὰς αἰκίαις λόγων λωβησάμενοι, οὐδὲν ἥττον τοῦ προτέρου νεκρὸν, καὶ πάσης ἀπόζοντα ἀκαθαρσίας τῷ γεννηκῷ ἀπέρριψαν. *In quod incidentes Theodorus, et Gregorius nyssenus, atque Sophronius, quorum supra est a nobis facta mentio, multis sermonum plagis non secus quam prius aliud conficientes, iam prae impuritate olidum in auctorem suum proiecerunt. An ex hoc vel superiori opere decerpta sunt, quae recitat Facundus lib. IX. cap. 3, quis, cum neutrum extet, diiudicabit?*

(1) Item Cyrillus contra Synusiastas apud nos Script. vet. T. VII. pp. 10. 15. 27. 290. 295. 302. Quod idem est atque contra Synchytieos Bib. nov. PP. T. IV. p. 445. Atque huic scilicet Cyrilli scripto testimonium dabat praedicta quinta synodus coll. 4. A. M.

Adversus Origenem de allegoria et historia ad Cerdonem. Unde et Origenianorum odium incurrit. Facundus lib. III. cap. 6.

Adversus eos qui asserunt, peccare hominem natura non voluntate, libros quinque. Legit Photius in bibliotheca cod. 177. Ἀνεγνώσθη βιβλίον οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Θεοδώρου ἀντιοχείως, ὁ Μοψουεστίας δέ ἐστιν, ὡς ἀπὸ τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν, πρὸς τοὺς λέγοντας φύσει, καὶ οὐ γνώμῃ πταίνειν τοὺς ἀνθρώπους· διαπεραίνεται μὲν αὐτῷ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἀγὼν ἐν λόγοις πέντε· πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ δύσεως τοῦτο τὸ νόσημα νενοσηκότας γράφει τὸ βιβλίον, ὃν καὶ τῆς αἵρέσεως ἀρχηγὸν λέγει γενέσθαι· ἐκεῖθεν μὲν ὁρμώμενον, τοῖς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπιχωριάζοντα τόποις, καὶ συντάττοντα λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιήσεως αὐτῷ αἵρέσεως, διαπέμπειν τοῖς τὸ πατρῷον ἔδαφος οἰκοῦσιν· ὃν καὶ πολλοὺς ἐκεῖσε πρὸς τὸ οἰκεῖον φρόνημα ἐλκύσαι, ὡς καὶ ἐκκλησίας ὅλας τοῦ ἀποσήμετος πληρωθῆναι. *Lectum est opus Theodori antiocheni, qui mopsuestenus ille episcopus est, ut ex quibusdā epistolis cognovimus, hoc titulo: contra asserentes peccare homines natura, non voluntate. Ea disputatio quinque libris absolvitur, quos adversus occidentales hac labe infectos scripsit. Inde enim oriundum haeresis huius auctorem in orientis modo regionibus versari, librosque de recens abs se excogitata haeresi compositos ad populares suos in patriam transmittere narrant, ut iam ibi multos per hanc artem in suam pertraxerit sententiam, integrasque adeo ecclesias absurdis illis imbuerit opinionibus* (1). Pete reliqua ab eodem. In hoc etiam multa non sana inspersisse idem Photius adnotavit, et qualis nam fuit in eo opere expressit.

Opus mysticum. Ex cuius libro tertio decimo recitat Facundus lib. III. cap. 1. verba contra Paulum samosatenum.

Quod Deus peccatum docuit, et mortem introduxit. Ex eo nonnulla adducuntur in concilio V. generali collatione 4. saepius laudata.

Librum item *ad baptizandos.* Ex quo nonnulla afferuntur in V. synodo collata, et aliqua recitat Facundus lib. IX. cap. 3. ex libro *ad baptizatos.* Idem ne id fuerit, an diversum opus?

De incarnatione libros XV. Decimo quinto namque libro ipsum totum opus de incarnatione conclusit, ut refert Facundus lib. IX. cap. 3. Eorum argumenta recenset Gennadius de viris ill. cap. 12. *Theodorus antiochenae ecclesiae presbyter, vir scientia cautus, et lingua disertus, scripsit adversus Apollinaristas et Eunomianos de incarnatione Domini libros quindecim, ad quindecim millia versuum continentes. In quibus ratione purissima, et testimoniis scripturarum ostendit dominum Iesum, sicut plenitudinem deitatis, ita plenitudinem humanitatis habuisse. Docet et hominem duabus tantum substantiis constare, idest anima et corpore; sensumque et spiritum non alteram substantiam, sed officia esse animae ingenta, quibus spirat, quibus rationalis est, quibus sensibile facit corpus. Quartum decimum autem huius operis librum proprie de increata et sola incorporea dominaque omnium sancta Trinitatis natura, et de creaturarum ratione disserens, pio sensu cum auctoritate sanctarum scripturarum explicuit. Quinto decimo vero volumine, totum operis sui corpus, citatis etiam patrum traditionibus, confirmavit et communicavit. Meminit Iustinianus in edicto de fide orthodoxa.* Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο φύσεων μίαν δύναμιν,

(1) Hoc Theodorum libro vulnerasse, si fieri potuisset, S. Hieronymum ob ea quae adversus Pelagianos scribebat, iamdiu philologi agnoverunt. A. M.

ἤτοι δυναστείαν λέγων, ὁ Γράψας τὴν ἐπιστολὴν φανερός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν τούτῳ ἀκολουθεῖ τοῖς εἰρημένοις αἰρετικοῖς, Θεοδώρῳ μὲν λέγοντι ἐν τοῖς περὶ ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διαφόροις λόγοις ἀσεβῶς ἐκτεθεῖσι, Νεστόριῳ δὲ ἐν πολλοῖς συγγράμμασιν. *Quin et cum duarum naturarum unam virtutem sive potentiam auctor epistolae asserit, plane se prodit haereticarum assertionum sectatorem, Theodori quidem, qui idem diversis de incarnatione libris impie editis affirmat: Nestorii vero in variis scriptis etc.* Et Cyrillus alexandrinus (T. V. part. 2. p. 198.) in in epistola ad clericos et Lamponem presbyterum: ἡτιῶντο δὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς ὡς ἀποσιωπήσαντας μὲν δῆθεν τὸ Νεστόριου ὄνομα, καὶ προσποιουμένους αὐτὸν ἀποστρέφεισθαι, μεταπηδήσαντας δὲ ἐπὶ τὰ Θεοδώρου βιβλία τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐν οἷς πολλῶ χαλεπώτεραι τῶν Νεστόριου δυσφημιῶν εἰσι κείμεναι· πᾶν γὰρ γέρονε τῆς Νεστόριου κακοδοξίας, καὶ τὰ αὐτοῦ λαλῆσας ὁ δυσσεβὴς ἐν τούτοις γέγονεν, ἐν οἷς νῦν ἐστίν. *Accusabant autem orientales episcopos, quasi tacentes quidem Nestorii nomen, et dissimulantes eum aver-sari, transilientes autem ad Theodori libros de incarnatione, in quibus multo peiores Nestorii blasphemias positae sunt. Pater enim fuit Nestorii perfidiae, et illius dogmata elocutus, irreligiosus in his factus est, in quibus modo est. Multa impia ex lib. I. II. VII. VIII. XII. XIII. et XIV. recitantur in V. synodo. Vide etiam Facundum qui saepissime illius operis testimoniis utitur. Ea tamen inserta esse ab haereticis, et Apollinaristis potissimum, testatur idemmet Theodorus, in principio operis, cui titulum fecerat: de Apollinari et eius haeresi. Verba eius referuntur a Facundo lib. X. cap. 1. Ante triginta enim iam hos annos de incarnatione Domini codicem conscripsimus usque ad quindecim milia versuum pertinentem. In quo Arii et Eunomii de hac re delicta, nec non etiam Apollinari vanam praesumptionem per totum illud opus examinavimus, ut nihil sicut mea fert opinio, praeterirem ex his, quae ad firmitatem ecclesiasticae orthodoxiae pertinerent, et ad convincendam eorum impietatem. Sed hi qui omnia facillime praesumunt, et praeterea rursum ab Apollinario, qui princeps huius haeresis fuerat, instituti, omnibus quidem similiter sentientibus opus nostrum manifestum fecerunt, si quo modo aliqua invenirent valentia ad convincendum ea, quae in eo sunt scripta. Quoniam vero nullus contra certamen scriptis suscipere praesumebat, imitati sunt infirmos athletas et callidos, qui dum non possunt contra fortiores certare, insidiis eos et machinamentis, quibus possunt conantur evertere. Scripserunt enim ipsi inter se procul dubio quaedam inepta, quae a nobis unquam minime dicerentur. Denique haec ipsa in medio nostrorum scriptorum in quadam parte interposuerunt, et suis familiaribus demonstraverunt; aliquando autem et nostris, qui per facilitatem suam omnia pronis animis audiebant, et hoc quasi documentum sicut putabant, nostrae impietatis, videntibus praebebant. Unum autem ex his scriptis erat, duos filios dicere. Sic enim nos fecerunt in hoc opere dicentes, quod oporteat putare et dicere duos filios, et vehementer nos istum sermonem defendere, dum nos in illa scriptura ubique manifeste diceremus, quod non oporteat duos filios dicere. Necesse erat ergo non solum inepta, sed etiam infirma illa scripta audientibus apparere: quoniam neque firma ratione neque convenienti hoc possibile erat ostendi; et ab illis idcirco infirmis erat conscriptum, quatenus ille qui scripserat, facilius inde convinci potuisset. Unus ergo ex nostris propter multam facilitatem haec nostra esse credidit scripta, et huius rei gratia dignus fide ab illis creditus est qui ista perlegerat, et renunciavit*

nobis ea quae fuerant scripta. Cum ergo audissemus, culpavimus quidem illum, quod contra nos dictis sermonibus credidisset de his rebus, quas saepius et in ecclesia et privatim dicentes nos audivit, cum fidelio rem scriptis nostram vocem iudicare debuerit ad documentum nostrae sententiae, quam in dogmatibus nostrum votum est conservare. Hinc concludit Facundus: accepisti, clementissime imperator, quo livore semper, et qua fallacia institutores Eutychianorum Synusiastae insidiati fuerint dictis Theodori, et quomodo temptaverint levissimorum catholicorum mentes a doctrina eius avertere, ut non solum prave interpretarentur ea, quae ille recto sensu docebat, obvius eorum stultitiae, verum etiam libros eius interposita falsitate corrumpere. At ille hinc vel eorum malitiam, vel facilitatem catholicorum fiducialiter arguebat, quod palam praedicaret in ecclesia Christi, quae sanae doctrinae congruerent, et vox eius fidelior scriptis esset ad documentum suae sententiae. Absentis enim scripta, quae corrumpi ab inimicis ecclesiae possunt, vocis eius testimonio praeferrere non debuerant. Et lib. IX. cap. 3. Nam cui bene sentienti non sufficeret ad cognoscendam Theodori fidem, ipse solus eiusdem operis titulus? Quis enim eum audiens condidisse libros de incarnatione, aut ut proprie hoc exprimam, minus quidem latino, sed necessario verbo, sicut a Graecis dicitur, de inhumanatione filii Dei, duos eum putet filios praedicasse? Nam qualiter filium Dei, id est Deum Verbum, non hominem quoque diceret, quem diceret inhumanatum? De titulo hoc σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, et de eo inter orthodoxos atque heterodoxos discrimine, repete quae supra diximus. Advertendum interim est, cum Genadii verba ad Theodorum raithenum presbyterum Possevinus transfert, asseritque hunc librum e graeco in latinum Godefridum Tilmannum vertisse, et Margarinum Bignaeum in sanctorum patrum bibliothecam inseruisse tom. I. editionis 2. parisien-sis, eum non uno modo labi. Hic etenim antiochenus, qui de incarnatione Domini libros XV. scripsit, longe diversus est a Theodoro raitheno: et liber Theodori raitheni de divina oeconomia, et modo carnis a Deo assumptae, in quo de Manete, Paulo samosateno, Apollinari, Theodoro mopsuesteno, Nestorio, et Eutychete agitur, et versus a Tilmanno, longe alius est ab hoc Theodoro antiocheni in quindecim libros diviso. Et antiochenum hunc Theodorum mopsuestenum esse, et non raithenum, pluribus modis ex Photio aliisque probatur. Et plane Theodori mopsuesteni libri de incarnatione, quod ipse sciam, non extant. (Immo prorsus perierunt.) Vide quae infra dicimus de Theodoro raitheno.

De Persarum magia libros tres. Legit Photius in bibliotheca cod. 81. Ἀνεγνωσθῆναι βιβλιδάριον Θεοδώρου περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς, καὶ τίς ἢ τῆς εὐσεβείας διαφορά, ἐν λόγοις τρισὶ προσφωνεῖ δὲ αὐτοὺς πρὸς Μαστούβιον ἐξ Ἀρμενίας ὁρμώμενον, χωρεπίσκοπον δὲ τυγχάνοντα καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐκτιθεῖται τὸ μισθὸν τῶν Περσῶν δόγμα ὃ Ζασράδης εἰσηγήσατο, ἥτοι περὶ τοῦ Ζαρουάμ, ὃν ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, ὃν καὶ τύχην καλεῖ καὶ ὅτι σπένδων, ἵνα τέκῃ τὸν Ὁρμίσδαν, ἔτεκεν ἐκείνον καὶ τὸν σατανᾶν καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αἰμομιξίας καὶ ἀπλῶς τὸ δυσσεβὲς καὶ ὑπέραισχρον δόγμα κατὰ λέξιν ἐκθεὶς ἀνασκευάζει ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς δυσὶ λόγοις τὰ περὶ τῆς εὐσεβοῦς διέρχεται πίστεως, ἀπὸ τῆς κοσμογονίας ἀρξάμενος, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς χόριτος ὁμοίως, καὶ ἐπιπροχάδην διελθὼν οὗτος δ' ὁ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας εἶναι δοκεῖ τὴν τε γὰρ Νεστορίου αἵρεσιν, καὶ μάλιστα ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ ἐπικρατῶνων προσαναφωνεῖ ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀποκατάστασιν τετρα-

τεύεται. Lecti sunt Theodori de persica magia, et quid a pio cultu differat, libelli tres, quos Mastubio armeno, chorepiscopum agenti, inscribit. Ac primo quidem libro exponit nefandum Persarum dogma, quod Zastrades induxit; sive de Zaruum, quem principem omnium facit, et fortunam etiam appellat. Hinc libatione oblata, ut Hormisdam gigneret, et illum et Satanam praeterea genuisse. De eorum insuper sanguinis mixtionē (incestis nuptiis.) Denique ubi simpliciter impium et perobsce-
num dogma ad verbum proposuit, priore illud libro refellit. Reliquis duobus de fidei pia doctrina tractat, ductoque a mundi creatione exordio, ad ipsam legem gratiae pari modo cursim dilabitur. Hic Theodorus ille mopsuestenus esse creditur; Nestorii enim haeresim maxime libro tertio confirmans proclamat. Quin et impiorum in pristinum statum restitutionem confingit.

Adversus Iuliani apostatae calumnias in Christianos, laudatur in catena graeca ad Lucam (1): Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν πρὸς τὰς κατὰ χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Ex commentariis Theodori mopsuesteni adversus Iuliani desertoris criminationes in Christianos.

Epistolam ad Dominum laudat Anastasius in ecloge χρήσεων δογματικῶν his verbis: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς. Theodori mopsuesteni ex epistola ad Dominum (2).

Epistolam ad Artemium alexandrinum presbyterum. Ex ea recitat aliqua Facundus lib. III. cap. 3.

Epistolam ad Iohannem chrysostomum, qua chrysostomianae respondet post lapsum. Quod cum non intellexissent epitomatores gesneriani verterunt: *antigramma contra Iohannem chrysostomum*. Inveniturque ms. passim in bibliothecis Italiae sub hoc titulo: Θεοδώρου τοῦ ἐκπαισθέντος ἀντίγραμμα πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν χρυσόστομον. Theodori lapsi responsio ad litteras S. P. N. Iohannis chrysostomi. P. Πάντοτε οἱ ἐν εὐδίοις λιμέσι κομιζόμενοι. Et sane inconsiderate loquuntur qui lapsum hunc a Theodoro mopsuesteno distinguunt, cum unus idemque sit, et lapsus iste, et Theodorus mopsuestenus, necnon Theodorus antiochenus, quod plerique cum non essent subodorati, diversum fecere. Et de his postremis satis abundeque esse videtur coniectura et suspicio inter alios Photii. Epistolam Savilius in appendicem ad opera Chrysostomi retulit, namque ad illam pertinent duo libelli chrysostomiani πρὸς τὸν ἐκπαισθέντα τοῦ ἐναρέτου βίου. Non potest esse, inquit rigidus ac tetricus censor, Theodori frigidum hoc ineptum et pene ridiculum σύνταγμα, quem Sozomenus πολυῖστορα fuisse, et liberalibus disciplinis excultum tradit. At plane ridiculum non esse, fletus ipse et lacrymae quibus ubique inundatur, non patitur. Potius ridiculus est Savilius, ut aiebat Nicolaus Alemannus, qui risum quaerit in lacrymis Theodori paenitentis, sibi que fortasse permisit in viri docti lugubri lamentatione facundiae frigiditates et leporum ineptias. Verum sicuti Theodorus lacrymans hoc opus profudit, neque frigidum est, neque ineptum: sed ut illud Savilius politulum vellet atque limatulura, sic esset plane ridiculum.

At inquit, Sozomenus Theodorum πολυῖστορα fuisse scribit, adde etiam ῥητορῶν ἱκανῶς ἐπιστήμονα. Respondet Alemannus doctissime: verum πολυῖστωρ appellatur, non facundus et eloquens, sed is qui litteris multis praeditus, rerumque

(1) Reapse ex catena in Lucam codicis pal. vat. XX. edidit aetate nostra sex quae ibi erant huius operis fragmenta vir perdoctus Fed. Munterus praesul hafniensis. A. M.

(2) Duo nos fragmenta protulimus in Script. vet. tomo VII. p. 69. A. M.

plurium ac varia scientia sit, ut A. Gellius ait de Appione vocato πολυῖστορα (1). Cyrillus autem (contra Iul. lib. X. p. 342.) ut Clementis alexandrini facultatem dicendi, et eruditionem suis nominibus exprimeret, ἐλλόγιμον illum vocavit, et πολυῖστορα, quas voces ipse explicat alibi (lib. VII. p. 231.) Κλήμης ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ πολυμαθής, καὶ ἀναγνωσμάτων ἐλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος. Neque vero etiam qui in oratoribus versatus est, et summos rhetores audivit, uti Theodorus Libanium, statim eloquens disertusque evasit. Nec enim ille naturam ad id accommodatam habuit, neque operae pretium duxit eam arte limare, ut in suis illis monumentis, quae vidimus, plane declarat. Legimus vero quaedam diversorum eius operum ἀποσπασμάτια, aliquot psalmorum enarrationes, et integros in prophetas minores commentarios, quos nisi Savilius in promptu habeat, consulat in citatis locis Photium, qui eiusdem aliquot opera legit, atque ita censuit: τὴν δὲ φράσιν οὐδὲ λαμπρὸς, οὐδὲ λίαν σαφής· ταύτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρις πως, καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ. *Stilus illi neque nobilis, neque admodum perspicuus est. Eadem identidem repetit, et ingratus atque molestus legentibus accidit.* Et alibi (cod. 177.) ἀσαφὴς δὲ ἐστὶ, καὶ τοι λέξει οὐ ξενίζούσῃ χρώμενος, ἀλλὰ τῷ σχοινοτένέσι χρῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον περιόδους καὶ παρεμβολαῖς ἀλλεπαλλήλοις, δι' ὧν καὶ εἰς μήκιστον ὁ νοῦς ἀποτείνεται τῶν προκειμένων, τῷ τε τῶν ὀνομάτων ταῖς πλαγίαις καὶ ταῖς μετοχικαῖς λέξεσι πλεονάζειν, τὰ αὐτὰ τε πολλάκις, καὶ μηδὲ σὺν κόσμῳ ἐπανακυκεῖν, καὶ τὰς ἐπαναλήψεις πλέον τῶν διηγήσεων, ὅπερ ἀμέθοδον παντελῶς ταῖς περιστάσεσι μεμεστῶσθαι, καὶ τοῖς τοιούτοις οὐκ ὀλίγον ζόφον τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων κατασκεδάζει. *Etsi autem dictionibus utatur non inusitatis, obscurus tamen est: tum quia ut plurimum immodice prolixas habet periodos, et interpositiones crebras, per quas etiam sensus quam longissime a re proposita recedit; tum etiam quia nominum obliquis ac participiis redundat, et res easdem frequenter, neque id satis ornate, volvit ac revolvit. Tum denique quia repetitiones illius pluribus, quam narrationes ipsae, quod omnino sine methodo fit, rerum adiunctis refertae sunt, atque ob huiusmodi causas non parum obscuritatis scriptis eius aspergit.* Si hoc igitur est Theodori dicendi genus, haec de qua agimus epistola, ipsissima Theodori est (2).

Pergit Savilius: neque cuiusquam, ut opinor illius aetatis esse potest hoc σύν-

(1) Gell. V. 14. Sequitur autem vulgarem lectionem Allatius, pro *Plistonices*, ut nunc legitur in Gellii contextu. A. M.

(2) Recusa fuit haec Theodori lapsi epistola in maurina Chrysostomi editione T. I. p. 801. seqq. Iam vero Montfauconius, qua libertate solet, incunctanter eam ut insulsi graeculi commentum damnat, atque in Savillii sententiam pedibus it, tum propter stili ut ait genus, tum ob illos et *chrysostomi* et *patris* titulos, qui Savillio scrupulum non immerito iniecerunt. Nolo equidem apologiam huius scripti agere; sed certe Montfauconius si hanc ineditam Allatii diatribam vidisset, mitius fortasse ac temperatius iudicium protulisset. Nam quod attinet ad *chrysostomi* vocabulum, probat Allatius sero id in codicibus epistolae huic fuisse additum. *Patris* vero titulum morali latoque tantum sensu poni a Theodoro, patet ex eius verbis circa finem, ἀδελφε καὶ πᾶτερ, *frater ac pater*. Nam Theodorus patrem simul fratremque dicit Chrysostomum, quod de iuvene quoque benemerente et amante apte dici posse, nemo negabit. Ego vero observo, etiam illud in epistola recitatum Ionae exemplum, ubi dicit Theodorus: οὐτε δὲ ἐκεῖνος διὰ μισανθρωπίαν ἐλυπήθη, ἀλλ' ἐκινδύνευε, μὴ τῆς φιλανθρωπίας μέρος, διαβολὴν κατὰ τοῦ ἀποστείλαντος ὡς ψεύστου ἐργάσθαι: neque vero ille quod odio homines haberet indoluit, sed periclitatus est ne clementiam mitentis se, in crimen mendacii verteret. Locus, inquam, hic non valde abludit ab illo Theodori in genuino ad Ionam commentario, quem nos edidimus (Ion. IV. 2.) ὅτι τε ἐντεῦθεν αὐτῷ περιέσται τὸ ψεύστου τινὸς καὶ ἀπατεῶνος δόξαν λαβεῖν: *se fallacis hominis ac deceptoris famam adepturum*. Haec breviter exercitii gratia disserere libuit, ita tamen ut litem sub iudice libenter relinquam. A. M.

ταγμα, cum et tunc et aliquot post saeculis Chrysostomi cognomen ignotum fuisse videatur, ut ex Georgio alexandrino qui post ducentos minimum annos vixit, constare potest. Qua aetate auditum sit nomen Chrysostomi, fusius alibi diximus, subdit Alemannus, ut hic repetere opus non sit. Addimus ad illa modo haec. Licet Chrysostomus ante quam in solitudinem veniret, saepe suae eloquentiae specimen ediderit, ut in illa de Valentiniano imperatore eiusque liberis oratione, quam Libanius est admiratus, tamen propius ad veritatem accedit, ut postmodum illa ἐπωρυμία data Chrysostomo sit. Et primo vel ab Antiochenis, ut Metaphrastes ait, vel a Byzantinis eidem concionanti, tam honorifice sit acclamatum. Theodorus vero scripsit ad Chrysostomum dum adhuc in solitudine versaretur. Codex vero vaticanus DLXVI, ex quo Savilius descriptam habuit hanc Theodori epistolam, perantiquus est, sed nomen Chrysostomi admisit ex margine: nam codices DLXIX, et MCCCCLV. eam παρενθήκην non habent. Qui sicuti Iohannis ἐπωρυμία non officiant, sic ille prior Savilio nihil plane suffragatur ad Theodori epistolam impostura notandam.

Aliam imposturam observat. Circa finem, inquit, compellat Chrysostomum *patrem*, cum tamen, nisi fallor, iuvenis Chrysostomus ad Theodorum sine dubio iuvenem, ut qui nondum attigerat annum aetatis suae vigesimum, scripserit. Sic enim compellat Theodorus: θεοφιλέσταιτε ἀδελφὲ καὶ πάτερ· καὶ γὰρ ὡς πατέρα ἐπιγράψεται, καὶ ὡς ἀδελφῶ τὰ πρεσβεῖα δοῦναι, οὐδέποτε ἀμφέβαλλον. Et de sodali, et coaetaneo suo Libanius in libro περὶ τῆς ἐαυτοῦ τύχης sic habet: Κρίσπινῳ μάλα ἐχρώμην ἡρακλειώτῃ νεανίσκῳ, ὃς ἡλικιώτης ὢν ἐμὸς, πατέρα με ᾔετο προσορᾶν, τοῖς ἐμοῖς νόμοις ἐν μείζοσι καὶ ἐλάττοσι πειθόμενος. Quid ergo mirum si Theodorus Chrysostomum non absolute *patrem* nominat, sed etiam fratrem appellat? Patrem non longo aetatis progressu, sed maturitate, prudentia, et consilio: neque enim semel partes egit patris apud Theodorum Chrysostomus, et cum ad vitae monasticae institutum suscipiendum allexit, ut narrant Socrates et Sozomenus, et cum ambo adhuc pueri Libanium Athenis audiebant, ἥνικα σοι πολλὰ παρήνουν εἰς μουσεῖα φοιτῶντι. Cum, inquit, multa te admonebam in ludum litterarium ventitantem. Huius vero generis admonitores, qui vel ad meliorem frugem alios revocarent, vel religionis doctrina erudirent, etiamsi laici ordinis essent, patres vocatos nemo eruditus ignorat. Caesarius Gregorii nazianzeni frater, licet instituto medicus, et officio quaestor, ab amicis quos in dialogo alloquitur saepe πατὴρ φιλότεχνος salutatur, quoniam ut Clemens alexandrinus in primo stromatum ait, ἀντίκα πατέρας τοὺς κατήχησαντας φαμέν, statim eos patres appellamus, a quibus doctrina imbuti sumus. Et υἱὸς πᾶς ὁ παιδευόμενος, ut idem subdit, filius est quicumque instituitur, id est merito nuncupatur. Origenes Gregorio neocaesariensi scribere consueverat, ut est in Philocalia cap. 13. χαῖρε ἐν Θεῷ κύριέ μου σπουδαιότατε, καὶ αἰδεσιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε παρὰ Ὀριγένους. Vocat quidem κύριον ob generis nobilitatem, υἱὸν vero ob institutionem. Paulinus christianus (1) Ausonio gentili ita scribit:

Hanc cum tenere discimus, possumus tibi

Non exhibere, idest patri,

Cui cuncta sancta iure cara nomina

Debere me voluit Deus?

(1) In editione Muratorii poëm. X. 97. Iamvero ad hanc editionem notae mihi sunt Viti Iuvenatii viri cl. mss. adnotationes doctae ac perquam severae, et luce dignae.

*Tibi disciplinas, dignitatem, litteras,
Linguae, togae, famae decus,
Provectus, altus, institutus debeo
Patrone, praeceptor, pater.*

Quemadmodum παῖδα Timotheum, ad quem Dionysius areopagita, vocat. Sed Chrysostomus in exilium proficiscens, singulari caritatis declaratione, quos etiam per evangelium genuerat Christo filios, patres dicit. Ἐν σῶμα ἔσμεν, οὐ σῶμα κεφαλῆς, οὐ κεφαλὴ σώματος χωρίζεται διειργόμεθα τῷ τόπῳ, ἀλλ' ἐνούμεθα τῇ ἀγάπῃ· οὐδὲ θάνατος διακόψαι δυνήσεται· κἂν γὰρ ἀποθάνῃ μου τὸ σῶμα· ζῇ ἡ ψυχὴ, καὶ μέμνηται τοῦ δήμου· ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες· πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζῶν, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις. *Unum corpus sumus, neque caput a corpore, neque corpus a capite separatur. Etiam si loco dividimur, sed caritate coniungimur; ego a vobis nec morte divellar. Nam etsi corpus meum moriatur, anima mea vivit, et memoriam vestri tenebit. Vos mihi patres. Quomodo vestrum obliviscar? Vos mihi patres, vos mihi vita, vos mihi gloriatio.* Qua nota caritatis Chrysostomi erga suos, etiam homiliam tertiam in acta apostolorum insignitam invenies.

Parum oppido Savilio erat, ut frigidulis hisce rationibus Theodori epistolam Calvinianis Luteranisque adversam exhiberet, nisi aliud eiusdem putidum munimentum, suis favens sectariis, veluti ab ovo excitasset. Nam ait ex vaticana bibliotheca depromptum Theodori ἀντίγραμμα, si legitimum est, et non spurium, plane diversum esse, ab oratione a Sozomeno memorata, quam videtur Theodorus a Chrysostomo minime provocatus, vel ante reditum, vel in ipso reditu ab eremo in sui excusationem adornasse. Quanam isthaec Theodori oratio est, quam quaesito auctore Sozomeno sibi fingit Savilius? Acutus sane homo! Ut audivit Theodorum monachum excucullatum nescio quid in sui excusationem attulisse, statim egregiam aliquam lubricatiunculam subodoratus est, ita plane adornatam, ut decebat monachum desertorem, Deo cui se devoverat renunciantem, castitati et continentiae vale dicenti, nuptias et connubia quaeritantem. Si Theodori orationem ea capita complectentem alicubi in bibliothecis Savilius reperisset, multo libentius in gratiam sectariorum edidisset, quam hanc epistolam, quae monasticam asserit disciplinam, castitatis observantiam, vota Deo a monachis nuncupanda, sancteque solvenda, peccatorum exhomologesim, paenitentiae lacrymas, et suffragiorum efficacitatem, quam epistolam ita stomachatur et nauseat, ut ob id frigidam, ineptam et ridiculam eam appellet. Sed quaeso videamus quae fuerit Savilio causa somniandi illam Theodori orationem. Neque enim Sozomenus, quem citat, hoc ait; sunt quippe haec eius verba (lib. VIII. 2.) Ἄλλ' οὗτος μὲν ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐνέτυχε τοῖς θείοις νόμοις, καὶ ἱεροῖς ἀνδράσιν ὠμίλησεν, ἐπῆνεσε ταύτην τὴν ἀγωγὴν καὶ κατέγνω τῶν ἀστυκῶν· οὐ διήρκεσε δὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν ἔχων· μεταμεληθεὶς δὲ πρὸς τὸν πρότερον βίον εἵλκετο, οἷα δὲ εἰκὸς, ἐναντίοις λόγοις κοσμήσας τὸ σπουδαζόμενον ἐκ παλαιῶν ὑποδειγμάτων, ἣν γὰρ πολυῖστωρ, εἰς τὴν πόλιν ἐπανῆλθεν. *Hic vero Theodorus ab initio quidem cum in sacras leges incidisset, et cum sanctis viris conversaretur, hoc vitae genus approbat, ac saeculare damnabat. Sed in eodem hoc proposito non perstitit. Sed tamen paenitentia ductus, ad priorem vitae consuetudinem retractus fuit. Et quod est consentaneum, contrariis argumentis propositum suum ornans, ex veterum exemplis, erat enim variae ac multae lectionis,*

in urbem reversus est. Nullam hic orationem Sozomenus memorat a Theodoro compositam, sed tantum innuit rationes aliquas ab eo inter consulendum, deque suo discessu cum monasterii praefecto statuendo forte adductas. Quae num etiam ab eo adductae fuerint, certo se scire Sozomenus aperte negat, sed credibile id esse ait: *οἷα εἰκὸς*, atque probabile, et verosimile. En tibi Savilium plane pueriliter deceptum. In Sozomeno nos alio ex capite fidem desideramus. Nam Theodoro plus aequo addictus, in eius lapsus narratione fucum veritati fecisse videtur. Id igitur animadvertendum hic est, non solum Iustiniani temporibus fuisse Theodori studiosos, qui eius lapsum et haereseos *ὑποκορίσαι*, et mitiorem in partem interpretari conarentur, ut Facundus hermiensis episcopus in duodecim libris de tribus capitulis, Basilus cilix, Leontius, et alii; sed eius etiam aequales et synchronos hoc idem summo studio curasse. Nam Theodoretus in epistolis (1) affirmat, scripsisse se *βιβλὸν ὑπὲρ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου*, ἐν ᾗ τὴν κατ' αὐτῶν γεγεννημένην γραφὴν διέλυεν, οὐ δείσας τῶν κατηγορῶν τὴν δυναστείαν. *Librum pro Diodoro et Theodoro, in quo illatas eis accusationes refellebat, nihil veritus accusatorum potentiam.* Hunc librum innuit Iustinianus in suae fidei professione: *Θεοδώρητος ὁ πολλοὺς ὑπὲρ Θεοδώρου λόγους τε καὶ ἐπαίνους ἐκτείνας. Theodoretus qui multos libros pro Theodoro scripsit, laudesque eius copiose celebravit.* In quibus quam praeclare de Theodoro senserit, colligi potest, cum ex eius epistolis, ubi *ἅγιον sanctum* illum nominat, tum etiam ex ultimo historiae eius ecclesiasticae libro et capite, ubi magnis illum laudibus extollit. Haec eadem nimirum de Theodoro sentiebat Sozomenus: quare vehementer fides historica vacillat, ubi Theodori lapsum ita prosequitur, ut nullum intelligas crimen in eo, quem Chrysostomus centies *ἐκπεπτωκέναι* repetit. *Ἐκπτώσις* autem ecclesiasticis scriptoribus est, ut ait Caesarius paulo ante laudatus, ἡ ἐξ ἀρετῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπονόστησις, καὶ ἡ ἐκ παρθενίας ἐπὶ λαγνείαν ὁρμή. *Cum a virtute ad vitia, et a pudicitia ad luxuriam receditur ac diffluitur.* Neque vero Theodorus ante quam ab eremo discederet, ita erat omni voto solutus, ut referre pedem, retroque respicere posset. In mentem ei Chrysostomus revocat τὰς πρὸς Χριστὸν συνθήκας, cum Christo spirituale coniugium. Ipse vero Theodorus in hac epistola: *εὐχασθε τίμιοι πατέρες μνησθῆναι μου τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἣν ὡμολόγησα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Orate, venerandi patres, ut illa mihi ante oculos versetur promissio, quam coram Deo, et angelis, et hominibus sponendi.* Quid ergo subdit Sozomenus de honesto licitoque matrimonio, quod Theodorus meditaretur? Cur nam etiam *Γάμον* illud nominat? Nam Chrysostomus ad Theodorum ita scribit: *τίμιος φησὶν ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀρίαντος· σοὶ δὲ οὐκέτι δυνατόν τὰ δίκαια φυλάξαι τοῦ γάμου· τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναρθέοντα νομφίῳ, τοῦτον μὲν ἔσσαι, γυναικὶ δὲ αὐτὸν συναΐσαι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ καὶ μυριάκις αὐτὸν γάμον καλῆς.* *At, inquis, honorabile connubium, et torus immaculatus. Tibi vero matrimonii iura nequaquam convenire possunt. Siquis enim caelesti se sponso coniungat, deinde eo repudiato se mulieri copulet, adulterium committit, licet illud contentiose decies millies matrimonium appelles.* Igitur qui Theodori lapsum ad rationem veritatis revocare velit, unum Chrysostomum audiat, necesse est, ex quo rem sic habeat. Theodorus non diu postquam Christo nomen dederat, *φροντίζειν πραγμάτων πατρῶων* cogitur;

(1) In editione Sirmondi, epist. XVI, quem Theodreti pro Theodoro ac Diodoro librum non recenset Garnerius dissert. II. cap. IX. inter opera Theodreti deperdita. A. M.

et dum facta sibi tantisper facultate a monasterii praefecto, in urbe versatur, in transversum agitur, et carnis illecebris irrelitus, Hermionem, quam ardentissime adamaverat, etiam matrimonio sibi coniungere parabat. Ille primus Theodori iam monachi lapsus in luxuriae coenum, ut Chrysostomus ipse notat, τῆς σῆς ψυχῆς τὸ πρῶτον πεισούσης πτώμα. Ante quam vero in eremum secederet, immerito eiusdem coeni et impudicitiae a Savilio insinulatur, qui perperam accepit in malam partem illud εἰς μουσεῖα φοιτῶντι, putatque μουσεῖα fuisse Antiochiae loca voluptatibus et lasciviae dicata, quae Theodorus adolescens frequentaret; cum ibi Chrysostomus usitato Graecis vocabulo ludum litterarium nominet, quemadmodum in epistola prima (edit. T. I. p. 23.) ad eundem Theodorum de Urbani phoenicis filio idem nomen ad rem litterariam significandam sumit. Οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἐρρώσθαι πολλὰ ταῖς ἐν τοῖς μουσεῖοις διατριβαῖς εἰπών. *Hic primum quidem longum vale dicens scholasticis exercitamentiis*, suis deinde visus est inutilis, quoniam ut statim Chrysostomus addit, πρὸ ὥρας τῶν περὶ τοὺς λόγους πόνων ἀποπηδήσας, μηδὲν ἐκείθεν καρπώσασθαι ἐδυνήθη. *Praepropere litterariis laboribus se subduxit, ita ut inde nihil utilitatis perceperit.* Et in psalmum quartum: οὐκ εἰς μουσεῖον ἀπιέναι δεῖ, οὐδὲ παιδαγωγούς μισθῶσαι, καὶ ῥήτορας καὶ σοφιστάς. *Neque opus est ludum adire litterarium, neque mercede paedagogos conducere, neque rhetoras, neque sophistas.* Sed eo minus errare Savilius eo in loco debuerat, quod voci μουσεῖα coniunxit auctor verbum φοιτᾶν, quod graeci scriptores ita ex usu ad studia transtulerunt, ut inde discipulos φοιτητάς appellarint.

Denique, ne hoc etiam dissimulemus, epistolae chrysostomianae CXII, male Savilius inscribit, Θεοδότῳ ἐπισκόπῳ. Nempe ignorat, quanta fuerit inter patres de illa epistola controversia sub Iustiniano imperatore, reponendumque omnino esse Θεοδώρῳ ἐπισκόπῳ, isque est Mopsuestenus hic de quo agimus, ut affirmant Liberatus carthaginiensis diaconus, et Facundus hermiensis lib. VII. 7. qui integram eam epistolam latinitate donatam suo scripto inseruit. Facundus vero eius epistolae testimonio urget adversarios Theodori mopsuesteni. Liberati, et Facundi antiquis codicibus, bene respondent vaticani epistolarum Chrysostomi codices DCCXII. et MCXCIV. Iustinianus autem imperator in libello confessionis fidei unicam videtur legisse Chrysostomi ad Theodorum epistolam, eam nimirum quam ad eam lapsum dederat; aliam vero, quae eiusdem laudes contineret, non agnoscere. Patres autem constantinopolitani secundi concilii, licet eam Chrysostomo non abdicent, aliter tamen de illa iudicant, quam fautores Theodori mopsuesteni. Nam, inquiunt: *sin autem aliquis concedat ad ipsum Theodorum scriptam eam fuisse, certum est quod Iohannes, qui per totum suum pontificatum veritatis verbum recte tractavit, ignorans tales blasphemias conscripsisse Theodorum, huiusmodi ad eum litteras dederat.* Alii duos narrant Theodoros, ecclesiae mopsuestenae praepositos, et ad posteriorem fuisse datam eam Chrysostomi epistolam volunt. Theophanes in chronologia: ἡ δὲ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπιστολὴ ἡ πρὸς Θεόδωρον Μοψουεστίας, οὐχὶ πρὸς τὸν πρῶτον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσχατον γενόμενον ἐστίν. *Chrysostomi epistola ad Theodorum mopsuestenum, non ad senioremem eius ecclesiae episcopum, sed ad iuniorem data fuit.* Verum errat Theophanes. Nam Theodorus iunior, genere galata, supremum diem vitae egit, ut perspicue declarant, et saepe repetunt acta concilii mopsuesteni anno Iustiniani imperatoris vigesimo, scilicet centesimo quadragesimo et amplius ab obitu Iohannis chrysostomi. Neque diptycha illius ecclesiae in eadem synodo recitata alium

habent Theodorum post antiochenum illum lapsum. Sed esto fuerit alius, cuius nomen a tabulis illis ecclesiasticis exciderit, is vero etiam vix erit statim a lapso, ita ut inter eos nullus intercesserit alius ecclesiae mopsuestenae praesul, et de hoc Theophanes intelligat; ne hac quidem ratione stabit illius sententia. Nam Chrysostomus in exilio moritur etiam tum superstite Theodoro antiocheno lapso, qui longe post sub Theodosio iuniore, exacto ecclesiae praesulatus sexto atque trigesimo anno, suum diem obiit, ut quinto histor. libro extremo narrat Theodoretus. Immo vero neque haec epistola, quia Chrysostomi est, et ad Theodorum mopsuestenum data, aliquid suffragari potest fautoribus illius, quod Iustinianus timent ac Theophanes. Nam ut patres, qui ob causam trium capitulorum Constantinopoli convenerant, atque alios, latere potuit impietas Theodori, sic aliquando Chrysostomum honorificentioribus verbis de illo scribentem. Certe latuit summos eius tempestatis in oriente doctores et ecclesiarum antistites, Nectarium constantinopolitanum, Theophilum alexandrinum, Flavianum antiochenum, Gregorium nyssenum, Amphilochem Iconii, Palladium caesariensem, et alios quibuscum Theodorus consedit, ac sententiam dixit in constantinopolitano celebrato imperatoribus Arcadio tertium, et Honorio secundum consulibus, scilicet paulo ante quam Iohannes chrysostomus ecclesiae constantinopolitanae administrationem capesseret.

Subiungamus hoc quoque. Roberto Balforeo in adnotationibus ad Theodorum rathenum videtur alius esse Theodorus mopsuestenus, quem pleno ore Nicephorus lib. XIV. eccles. histor. cap. 30, et Theodoretus lib. V. extremo laudant. Hoc tamen ex iis quae diximus falsum esse deprehenditur, et potissimum cum ad tempora quintae generalis synodi nullus alius fuerit mopsuestenus Theodorus praeter hunc, idque abunde probatum sit in synodo mopsuestena; id quod episcopi secundae Cilicum provinciae, et plures alii ex diptychis mopsuestenae ecclesiae, et probatissimorum hominum testimoniis probant, Theodori veteris, illius scilicet de quo nunc scribimus, nullam esse mentionem; et alium Theodorum, qui in fine diptychorum scriptus erat, ex Galatia oriundum, ante tres annos mortuum fuisse. Ergo de hoc secundo non sunt verba Theodreti. Qui enim tot ante annos defunctus, huius sub Iustiniano viventis meminisse potuit? Et cum usque ad huius recentioris tempora nullus alius fuerit, certa sunt Theodreti verba de vetere Theodoro mopsuesteno. Nicephorus verba Theodreti et sententiam exscribit, neque de alio sermonem habet, quam de quo Theodoretus ipse locutus fuerat. Facessat igitur alius hic Theodorus recentior a Balforeo et aliis excogitatus, et tantopere a Theodoreto laudatus.

Huius praeterea Theodori (nam erit operae pretium hoc adnotare, sive ob nestorianam haeresim, sive ob aliam causam) apud Syros tanta fuit auctoritas, et cultus, ut quam plurima illius in propriam linguam transtulerint. Quenam vero illa fuerint, Hebediesu episcopus Sobae et Armeniae in catalogo librorum ecclesiasticorum, quem ille scripsit lingua syriaca, in hunc modum expressit. Verba illius ita reddidit linguarum orientalium peritissimus Abrahamus Ecchellensis (1). *Theodorus commentator composuit quadraginta et unum tomum, qui sunt prophetae centum et quinquaginta* (2), *quorum singuli constant triginta capitibus. Item expositionem*

(1) Recudit postea emendatiorem hunc catalogum, notisque plurimis illustravit Ios. Sim. Assemanus in sua bibliotheca orientali T. III, a quo meliora aliquot sumenda iudicavi. A. M.

(2) Id est (ceu explicat Assemanus) quorum moles tanta est, ut centies et quinquagies libros prophetarum omnium superet. A. M.

in quinque libros *Moysis*, quam tribus complexus est tomis, mirum in modum elucubratam, ad magnum *Alphaeum*. *Psalmos* quoque *Davidis* exposuit tribus libris, ad *Cerdonem* et fratrem eius. In duodecim prophetas duobus tomis commentatus est, ad mar *Tyrium* (1). In *Samuelem* commentatus est uno tomo, ad *Mamarianum*. In *Iobum* quoque duobus tomis, ad *Cyrillum alexandrinum*. In *Ecclesiastem* unico libro commentatus est, deprecante *Porphyrio*. Exposuit etiam *Esaiam*, *Ezechielem*, *Hieremiam*, et *Danielem*, singulos singulis tomis complectens, quibus finem imposuit suis elucubrationibus in *vetus testamentum*. *Matthaeum* uno exposuit tomo, ad *Iulium*. *Lucam* vero et *Iohannem* duobus tomis, ad *Eusebium*. *Acta apostolorum* uno complexus est tomo, ad *Basilium*. *Epistolam ad Romanos* exposuit, item ad *Eusebium*. *Ambas* vero *epistolas ad Corinthios* duobus tomis exposuit ac dilucidavit, deprecante *Theodoro*. *Eustratius* (2) postulavit expositionem quatuor *epistolarum* quas commemoraturus sum, nempe *epistolae ad Galatas*, et ad *Ephesios*, et ad *Philippenses*, et ad *Colossenses*. *Binas* autem ad *Thessalonicenses*, deprecante *Iacobo* exposuit. Item duas ad *Timotheum*, supplicante *Petro*; et deprecante *Cyrino* commentatus est in *epistolas ad Titum*, et *Philemonem*. Direxitque ad eundem *commentarios in epistolam ad Hebraeos*; adeoque quinque tomis imposuit finem *commentariis in epistolas Apostoli*. *Conscripsit praeterea librum de sacramentis*, et de *fide alium*, unum *tomum de sacerdotio*, et duos de *Spiritu sancto*, unum de *incarnatione*, duos contra *Eunomium*. Item duos contra asserentes in ipsa natura positum esse peccatum: duos (tres) contra *magiam*, unum ad *monachos*, unum de *obscura locutione*, unum de *perfectione operum* (3), quinque *adversus eos qui scripturas figurate interpretantur*, unum pro *Basilio*, et unum de *assumente et assumpto*. Item *librum unum quem inscripsit margaritarum*, et illum qui eius complectitur *epistolas*. Demum *tractatum de legislatione*, quo finem suis imposuit *elucubrationibus* (4).

LXVI. *Theodorus tarsensis* (qui aliis *Diodorus* est (5)) *Photio* cod. 223. cuius

(1) *Ecchellensis Turim*, *Assemanus mar Tyrium*. Ego suspicor legendum, pro syriaco titulo *mar*, *Martyrium*. Etenim *Martyrius*, qui fuit deinde patriarcha antiochenus, coaevus fuit laudatorque *Chrysostomi*, ideoque etiam *Mopsuesteno* contemporaneus. Consule nostram novam biblioth. PP. T. IV. ubi est pars panegyrici in *Chrysostomum* ab hoc *Martyrio* dicti. Sane *Turis* monachus legitur apud praedictum *Ecchellensem* p. 73, sed omittit hunc *Assemanus*, qui eum scribere debuisset inter capp. 87. et 88. Omisit autem, quia errorem esse agnovit *Ecchellensis*, de cuius aliis mendis admonet nos *tomo praedicto* p. 1. et 4. A. M.

(2) *Estratea* *Allatius* ex *Ecchellensi* p. 29, qui etiam in indice id mendum repetiverat, quo errore ex *maecenata Eustratio*, fecit *Estrateam* auctorem. Menda *Ecchellensis* non agnovit *Allatius*, linguarum orientalium, ut videtur, imperitus; cuius hortatu ceteroquin se hunc catalogum edidisse, narrat *Ecchellensis* in praef. p. 27. A. M.

(3) *Ecchellensis: de perfectione regiminis*. A. M.

(4) De *Mopsuesteni* scriptis sedulo nos quoque diximus in praef. *tomi I. prioris editionis Script. vet.*, ex quo loco non memorata nonnulla cognosci possunt ab *Allatio*, et praecipue ex *Fabr. cum Harl. B. G. T. X. p. 346. sqq.*; id est *liturgia*, *hymnus*, *quaestiones biblicae*, *commentarius in Marcum*, de *miraculis Christi*. Item nos *Script. vet. T. VII. p. 73.* fragmentum protulimus *Θεοδώρου περί νεστοριανῶν*, qui tamen *raithenus* fortasse, non *mopsuestenus*, intelligendus est. Tum vero in *tomo VI. Script. vet.* post *commentarios in XII. minores prophetas*, alia *Mopsuesteni* copiosa fragmenta attexuimus, quae postea plena manu cumulaturi sumus. Item *tom. I. in cit. praef.* diximus quam frustra multi dixerint (nunc tamen *Allatium* excipio) *Mopsuestenum* scripsisse decem milia librorum. Quis enim iam nescit, *myriadem* dici a *Graecis* pro plurimo numero, ut a *Latinis sexcenta*? A. M.

(5) Hunc ipsemet vidi appellari modo *Diodorum* modo *Theodorum*, in mss. praesertim syriacis ex graeco conversis; et quidem interdum in illis etiam *Iohannis caesariensis*, quorum fragmenta protulimus in *nov. bibl. PP. T. IV.* Itemque alibi. A. M.

verba infra ponentur; Suidae in Auxentio mopsuesteno episcopo sub Constantino magno, cuius frater Theodorus erat. Τούτου δὲ ἀδελφὸς νεώτερος Θεόδωρος ἦν, ἀνὴρ τῶν Ἀθήνησι παιδευθέντων, ὃς καὶ αὐτὸς χρόνον ὕστερον ἐπισκοπὴν τῆς Ταρσοῦ ἐκκλησίας ἔτυχε κληρωσάμενος. *Huius frater erat iunior Theodorus, vir qui inter alios Athenis studiis operam navavit, et post aliquod tempus tarsensis ecclesiae episcopatum adeptus est.* Septima quoque synodus act. VI. appellat Theodorum (ed. Labb. T. VII. col. 421.) ἀναθεμάτισε Θεόδωρον τὸν καθηγητὴν Νεστορίου, Σεβήρον, καὶ τὰ ἐξῆς. *Anathemate feriit (quinta synodus) Theodorum praeceptorem Nestorii, Severum etc.* licet ibi in margine reponatur Diodorus. Andreas Schottus in Photio Diodorum potius quam Theodorum appellare voluit, tum quod paulo post a Photio sic nominetur, tum quod Suidas tarsensi huic episcopo κατὰ ἀστρονόμων καὶ ἀστρολόγων καὶ εἰμαρμένης opus attribuat. Ego tamen inde colligo eundem utroque hoc nomine vocitatum, sed Diodorum invaluisse. « Hic et » Flavianus (ut narrant Theodoretus histor. lib. IV. cap. 25. et Nicephorus Callistus » lib. XI. cap. 24.) generosi veritatis athletae, Meletio in exilium pulso, tanquam » rupes quaedam, fluctus irruentes fregerunt; et cura gregis suscepta tum lupis sua » fortitudine et sapientia restiterunt, tum ovibus convenientem curationem adhibue- » runt. Atque ubi a radicibus montis, in quos se receperant deturbati fuere, oves » ad ripas vicini fluminis paverunt. Verum cum nec isto quidem in loco Christi ho- » stis conventum illum Deum laudantium cogi pateretur, duo illi pastores admira- » biles, divinis ovibus velut in gymnasium bellicum coactis, spiritale pabulum de- » monstrabant. Atque Diodorus vir sapientissimus ac fortissimus perinde atque flu- » vius praealtus et pellucidus, tum animos fortitudinis rivulis irrigabat, tum adver- » sariorum blasphemias sincerae doctrinae undis penitus obruebat; qui generis splen- » dorem pro nihilo reputans, aerumnas pro fidei defensione lubens perpessus est. » Flavianus vero, etsi patriciis ortus, tamen solam pietatem nobilitatis loco numerans » et tanquam palaestrae magister, magnum Diodorum velut athletam in omni cer- » tamini genere exercitatissimum perunxit. » Tandemque cum populus in sententia concordasset, a Meletio Tarsi episcopus creatur, curamque Cilicum in se suscepit. Plura in eundem sanctorum patrum Athanasii, Petri, atque Timothei alexandrinorum antistitem, Basilii caesariensis, Iohannis constantinopolitani, Epiphanii Cypri, episcoporum Aegyptiorum, qui in exilium relegati a Valente imperatore fuerant, et concilii CL. sacerdotum, qui cum ipso Diodoro Byzantii contra Macedonium conven- rant, elogio congegessit Facundus hermianensis lib. IV. cap. 2.

Multa in sacra biblia scripsit. Sozomenus lib. VIII. cap. 2. de Iohanne chryso- stomo loquens: ταύτης δὲ τῆς φιλοσοφίας διδασκάλους ἔσχε τοὺς τότε προεστῶ- τας τῶν τῇδε περιφανῶν ἀσκητηρίων, Καρτέριόν τε καὶ Διόδωρον τὸν ἡγησά- μενον τῆς ἐν Ταρσῷ ἐκκλησίας, ὃν ἐπυθόμην ἰδίῳν συγγραμμάτων πολλὰς κα- ταλιπεῖν βίβλους· περὶ δὲ τὸ ρητὸν τῶν ἱερῶν λόγων τὰς ἐξηγήσεις ποιήσα- σθαι, τὰς θεωρίας ἀποφεύγοντα. Atque huius quidem philosophiae magistros il- los habuit, qui tum temporis ibi celebribus asceteriis praesidebant, Carterium sci- licet, et Diodorum istum qui demum tarsensis ecclesiae antistes fuit, quem equi- dem audiavi propriarum commentationum multos reliquisse libros: direxisse autem ad litteram sacrae scripturae interpretationes suas, aversatum speculationes (alle- gorias) universas. Socrates lib. VI. cap. 3. Τηνικαῦτα οὖν οὔτοι σπουδαῖοι περὶ τὴν ἀρετὴν γενομένοι μαθητεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ Διодώρῳ, καὶ Καρτερίῳ,

οἱ τινες τότε μὲν ἀσκητηρίῳ προΐσταντο. Διόδωρος δὲ αὐτῶν ὕστερον ἐπίσκοπος Ταρσοῦ γενόμενος πολλὰ βιβλία συνέγραψε, ψιλῶ τῷ γράμματι τῶν θείων προσέχων γραφῶν, τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος. *Isti igitur per id tempus permagno virtutis studio inflammati, monasticam disciplinam didicerunt a Diodoro et Carterio, qui tum quidem monasterio praeerant: postea alter illorum, nempe Diodorus, episcopus Tarsi constitutus multos libros conscripsit, nudae sacrarum scripturarum litterae dumtaxat attendens, et sensum et intelligentiam earum abstrusio-riorem (allegoricum) penitus fugiens. Paria habent Theodoretus, et Nicephorus Callistus. Illius expositiones passim ubique in catenis ob expositionem biblicorum contextis reperies.*

Aliorum scriptorum catalogum ex Theodoro agnosta accuratissimum nobis Suidas conservavit: *Διόδωρος μονάζων ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουλιανοῦ, καὶ Οὐάλεντος ἐπισκοπήσας Ταρσῶν τῆς Κιλικίας· οὗτος ἔγραψεν, ὡς φησὶ Θεόδωρος ἀναγνώστης ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, διάφορα εἰσὶ δὲ τὰδε ἐρμηνεῖται εἰς τὴν παλαιὰν πᾶσαν, γένεσιν, ἔξοδον, καὶ ἐφεξῆς· καὶ εἰς ψαλμοὺς, καὶ εἰς τὰς τέσσαρας βασιλείας· εἰς τὰ ζητούμενα τῶν παραλειπομένων· εἰς τὰς παροιμίας· τίς διαφορὰ θεωρίας, καὶ ἀλληγορίας· εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν εἰς τὸ ἄσμα τῶν ἀσμάτων, εἰς τοὺς προφήτας. Χρονικὸν διορθούμενον τὸ σφάλμα Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν χρόνων. Εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια· εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων, εἰς τὴν ἐπιστολὴν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Περὶ τοῦ, εἷς θεὸς ἐν Τριάδι. Κατὰ Μελχισεδεκῖων. Κατὰ Ἰουδαίων. Περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως. Περὶ ψυχῆς κατὰ διαφορῶν περὶ αὐτῆς αἱρέσεων. Πρὸς Γρατιανὸν κεφάλαια. Κατὰ ἀστρονόμων, καὶ ἀστρολόγων, καὶ εἰμαρμένης. Περὶ σφαίρας καὶ τῶν ἐπὶ τὰ ζωνῶν, καὶ τῆς ἐναντίας τῶν ἀστέρων πορείας. Περὶ τῆς Ἰππάρχου σφαίρας. Περὶ προνοίας κατὰ Πλάτωνος. Περὶ Θεοῦ, καὶ Θεῶν. Περὶ φύσεως καὶ ὕλης, ἐν ᾗ τί τὸ δίκαιον ἐστί. Περὶ Θεοῦ, καὶ ὕλης ἐλληνικῆς πεπλανημένης, ὅτι αἱ ἀόρατοι φύσεις οὐκ ἐκ τῶν στοιχείων, ἀλλ' ἐκ μηδενὸς μετὰ τῶν στοιχείων ἐδημιουργήθησαν. Πρὸς Εὐφρόνιον φιλόσοφον κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. Κατὰ Ἀριστοτέλους περὶ σώματος οὐρανοῦ. Πῶς θερμὸς ὁ ἥλιος. Κατὰ τῶν λεγόντων ζῶον τὸν οὐρανόν. Περὶ τοῦ, πῶς αἰεὶ μὲν ὁ δημιουργτὴς, οὐκ αἰεὶ δὲ τὰ δημιουργήματα. Πῶς τὸ θέλειν, καὶ τὸ μὴ θέλειν ἐπὶ Θεοῦ αἰδίου ὄντος. Κατὰ Πορφυρίου περὶ ζώων καὶ θυσίων. *Diodorus monachus temporibus Iuliani et Valentis, episcopus Tarsi Ciliciae, scripsit varia, ut Theodorus anagnostes in ecclesiastica historia meminit, quae sunt: interpretatio in totum vetus testamentum, genesim, exodum, et reliqua, in psalmos (1), in quatuor libros regum, in loca difficiliora paralipomenorum (2), in proverbia. Quodnam sit discrimen contemplationis et allegoriae; in Ecclesiasten; in Canticum canticorum; in prophetas. Chronicon quo erratum Eusebii Pamphili de temporibus corrigit (3); in quatuor evangelia; in acta apostolorum, in epistolam Iohannis evangelistae, Deum unum esse in Trini-**

(1) Diodori tarsensis commentariorum in psalmos reliquiae extant in Corderii catena, sed nonnisi a psalmo LXXXI. et deinceps. Nos vero in codice reginae svecae XL. copiosas alias invenimus eiusdem operis reliquias, iam inde a psalmo XXXIV, quas typis commisimus. Plures alias coacervare ex aliis codicibus licuisset; sed interim hae sufficiunt. A. M.

(2) Allatus graecum ζητούμενα interpretabatur in ea quae in paralipomenis desiderantur, quod pace tanti viri non admitto. Τὰ ζητούμενα, et ζητήσεις, sunt potius quaestiones quae fiunt de locis difficilioribus. A. M.

(3) Citatur interdum hoc Diodori opus a Georgio Syncello in chronico.

tate; contra Melchisedecitas; contra Iudaeos de resurrectione mortuorum; de anima contra diversas de ea sectas; ad Gratianum capita; contra astronomos et astrologos et fatum; de sphaera item ac de septem zonis, et de contrario astrorum cursu; de Hipparchi sphaera; de providentia contra Platonem; de Deo et diis; de natura et materia, ubi tractat quid iustum sit; de Deo, et falsa Graecorum materia. Quod quae sub aspectu non cadunt, ea non ex elementis, sed una cum elementis sint facta ex nihilo; ad Euphronium philosophum per interrogationem et responsionem; contra Aristotelem de corpore caelesti; quomodo calidus sit sol; contra eos qui animal dicunt esse caelum; quomodo semper extiterit opifex, opificium autem non semper; quomodo velle et nolle insit aeterno Deo; contra Porphyrium de animalibus et victimis. Et partem eorum Hebediesu episcopus Sobae et Armeniae cap. 18. (1) Diodorus Tarsensis composuit libros numero sexaginta, quos Ariani combusserunt; remanseruntque, quos iam sum commemoraturus. Liber de dispensatione, liber dissolutionis astrologiae. Item alius contra Eunomianos; alius contra haereticos; nec non alter contra Iudaeos; et adversus Manichaeos; et adversus Apollinarem. Denimum expositio in partem Matthaei.

Legit ipsius adversus fatum libros VIII. tribus et quinquaginta capitibus distinctos Photius cod. 223, et ex iis digniora in suam bibliothecam copiosissime transtulit. Audiamus quae de tanti viri studio atque ingenio in excerptorum principio tradit. Ἀνεγνώσθη βιβλίον Θεοδώρου ἐπισκόπου Ταρσοῦ κατὰ εἰμαρμένης ἐν λόγοις μὲν ὀκτώ, κεφαλαίοις δὲ τρισὶ καὶ πεντήκοντα· ἔστι μὲν οὖν ἐν τούτοις εὐσεβῶν ὁ ἀνὴρ, καὶ οὐδὲ περὶ τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ τοῦ Νεστορίου λύσσα διασπαράττει σφαλλόμενος· τοῖς δὲ ἐπιχειρήμασιν, ἔστι μὲν οἷς ὀρθῶς τε καὶ εὐφυῶς ἐπιβάλλει, διελέγχων τοὺς τὴν εἰμαρμένην δοξάζοντας· ἔστι δὲ που πρὸς μόνον τὸ φαινόμενον τὸν ἀγῶνα φέρει, καὶ μηδὲ σαφῶς τὸ τῶν ἐναντίων ἐξακριβῶν δόγμα· ἔθεν πολλάκις οὐκ ἐκείνοις, πρὸς οὓς ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἐτέροις μᾶλλον δόξειεν ἂν διαμάχεσθαι· πλὴν ὅ γε εὐδυνώμων κριτῆς οὐχ ὑπὲρ ὧν οὐκ εὐστόχως ἐνιαχοῦ φέρεται μωμήσαιο ἂν, ὑπὲρ ὧν δὲ σπουδάζει τῆς εἰμαρμένης πλάνην κατενεργεῖν, καὶ ὡς οὐκ ἐν ὀλίγοις κατ' αὐτῆς εὐδοκιμεῖ, τὸν ἄνδρα τιμῆς καὶ χάριτος ἄξιον ἀνομολογεῖν ἔστι δίκαιον. *Lectum est Diodori episcopi tarsensis opus adversus fatum libris VIII. ac tribus supra quinquaginta capitibus distinctum, quibus in libris pius quidem est hic scriptor, neque in eam sectam de Dei filio quem impia Nestorii rabies dissecuit, aberrando deflectit. Verum in argumentis, etsi quaedam recte satis ac dextere adhibet, dum fati laudatores oppugnat; aliás tamen neque satis clare, neque satis accurate adversariorum dogma persecutus, ea oppugnare aggreditur, quae speciem dumtaxat dogmatis prae se ferunt; ut proinde saepenumero non cum illis, quibuscum certamen suscepit, sed cum aliis potius quibusdam pugnare videatur. Quamquam bene sentiens arbiter, non ob id quod minus feliciter alicubi hanc rem agat, reprehensum cum velit; cum ex eo saltem honor illi, et gratia merito debeatur, quod non sine sua in multis laude, noxium de fato errorem opprimere molitur. Et in fine excerptorum.* Ἔστι δὲ τὴν φράσιν καθαρός τε καὶ εὐκρινής ὁ ἀνὴρ, τοῖς δὲ ἐνθυμήμασι, καὶ τῇ τῶν ἐπιχειρημάτων διαπλάσει, οἷον αὐτὸν κατὰ μέρος ἐν τῇ τῶν λόγων αὐτοῦ ὑπεδείξαμεν ἐκλογῇ. *Est autem in loquendo purus atque distinctus, eiusmodi*

(1) Hunc quoque articulum Hebediesu de Diodoro, secundum Assemani meliorem lectionem recitabimus, qui Echellensem correxit. A. M.

enthymematis atque epichirematis efformandis, qualia ex parte iam in his illius operis excerptis indicavimus.

Legit etiam eiusdem idem Photius *de Spiritu sancto varia argumenta*. Cod. 102. Ἐμπεριείχετο δὲ τῇ δέλτῳ καὶ Διοδώρου Ταρσοῦ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διάφορα ἐπιχειρήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν Νεστορίου νόσον αὐτὸς ἐπιδείκνυται προηρῶστικῶς. *Continebantur hoc eodem libello varia argumenta Diodori tarsensis de Spiritu sancto, quibus et Nestorii labe se iam inde contaminatum ostendit.*

Meminit eiusdem librorum viginti quinque contra Manichaeos, et argumentum explicat cod. 85. Καὶ τὸν Διόδωρον ἐν εἴκοσι καὶ πέντε βιβλίοις τὸν κατὰ Μανιχαίων ἀγῶνα ἀγωνισάμενον ὃς διὰ μὲν τῶν πρώτων βιβλίων ἐπὶ τὰ τοῦ Μανιχαίου ζῶν εὐαγγέλιον ἀνατρέπει· οὐ τυγχάνει δὲ ἐκείνου· ἀλλὰ ἀποστρέφει τὸ ὑπὸ Ἀδδα γεγραμμένον, ὃ καλεῖται Μόδιον· διὰ δὲ τῶν ἐφεξῆς τὴν τῶν γραφικῶν ῥητῶν, ἃ οἱ Μανιχαῖοι ἐξοικειοῦνται πρὸς τὸ σφίσι βεβουλευμένον, ἀνακαθαίρει χρῆσιν καὶ διασαφεῖ· καὶ ὁ μὲν Διόδωρος οὕτω. *Denique et Diodorum illum, qui libris quinque et viginti cum Manichaeis certavit, quorum septem prioribus putat quidem Manichaeorum evangelium vivum se refellere: at non assequitur; dum non illud, sed quod ab Adda scriptum erat, et Modium appellatur, evertit; reliquis deinde libris ea sacrae scripturae loca pure explanat, atque declarat, quae Manichaei ad ea, quae animo concepissent, accommodare solebant. Et Diodori quidem tractatus ita se habet.* Item Nicephorus Callistus histor. lib. VI. cap. 32. Κατὰ δὲ ταύτης τῆς αἰρέσεως γενναίως παρτάξαντο λόγοις Τίτος τε καὶ Διόδωρος, ὁ μὲν τὴν Βοστῆρην, Διόδωρος δὲ τὴν Κιλίκων ἰθύνas μητρόπολιν. *Adversus hanc haeresim strenue libris compositis depugnarunt Titus Bostrae, et Diodorus metropoleos Ciliciae, episcopi.*

Leontius quoque byzantius eiusdem libri κατὰ Συνουσιαστῶν, *adversus Synuistas*, Apollinaristas scilicet, mentionem facit. Horum trium nulla mentio est apud Suidam in accurato illo huius viri operum catalogo.

Quemadmodum et *commentariorum* eiusdem in apostolum, quae commemorat Hieronymus de scriptoribus. Omnium doctissime atque absolutissime virum hunc nobis Basilius repraesentavit, quare audiendus est in epistola 135. ad eundem nondum episcopum. Διοδώρῳ πρεσβυτέρῳ Ἀντιοχείας. Ἐνέτυχον τοῖς ἀποσταλεῖσι βιβλίοις παρὰ τῆς τιμιότητός σου· καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ ὑπερήσῃην οὐ διὰ τὴν βραχύτητα μόνον, ὡς εἶκός ἦν, τὸν ἀργῶς πρὸς πάντα καὶ ἀσθενῶς λοιπὸν διακείμενον, ἀλλ' ὅτι πυκνὸν τε ἅμα ἐστὶ ταῖς ἐννοίαις, καὶ εὐκρινῶς ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αἱ τε ἀντιθέσεις τῶν ὑπεναντίων, καὶ αἱ πρὸς αὐτὰς ἀπαντήσεις, καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν καὶ ἀκατάσκευον, ἠρέπον ἔδοξέ μοι προΐεσι χριστιανοῦ, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον, ἢ κοινὴν ὠφέλειαν γράφοντος· τὸ δὲ πρότερον τὴν μὲν δύναμιν ἔχον τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πράγμασι, λέξει δὲ πολυτελεσιτέρα, καὶ σχήμασι ποικίλοις, καὶ διαλοσικαῖς χάρισι κεκομψευμένον, πολλοῦ μοι ἐφάνη, καὶ χρόνου πρὸς τὸ ἐξελθεῖν, καὶ πόνου διανοίας πρὸς τὸ καὶ συλλέξαι τὰς ἐννοίας, καὶ παρακατασχεῖν αὐτὰς τῇ μνήμῃ δεόμενον· αἱ γὰρ ἐν τῷ μετὰξὺ παρεμβαλλόμεναι διαβολαὶ τῶν ὑπεναντίων, καὶ συστάσεις τῶν ἡμετέρων, εἰ καὶ γλυκύτητάς τινας ἐπεισάγειν δοκοῦσι διαλεκτικὰς τῷ συγγράμματι, ἀλλ' οὖν τῷ σχολῇ καὶ διατρίβῃ ἐμποιεῖν, διασπῶσι μὲν τὸ συνεχές τῆς ἐννοίας, καὶ τοῦ ἐναγωνίου δὲ λόγου τὸν τόνον ὑποχαυνοῦσιν. *Diodoro Antiochiae presbytero. Accepi libros, quos reverentia tua misit; et secundo quidem summopere delectatus sum.*

non solum propter illius brevitatem, ut par erat usuvenire ei, qui iam ad omnia segniter et aegre affectus est, sed et propterea, quod densus est simul et refertus sententiis, ac contrariorum obiectiones, et responsiones illis subiectas haud confuisse, sed recto ordine digestas habet. Et praeterea dictionis inaffectedata, et incompressa simplicitas decora mihi videbatur, et conveniens professioni christiani hominis, cuius est non ad ostentationem magis scribere quam ad publicam utilitatem. Prius vero volumen eandem quidem in rebus facultatem habens, dictione vero, in instructione, et figuris dicendi variis, ac dialogi festivitate ornatius, multum mihi videbatur tum temporis ad perlegendum, tum laboris ad intelligendum poscere, ad hoc ut sensus et colligantur, et memoriae mandentur. Calumniae namque adversariorum, et defensiones nostrorum intersertae, licet dialecticam quandam suavitatem commentario adferre videantur, eo tamen quod tantum generant morarum, mentis intentionem confundunt ac convellunt, et sermonis quoque strenui vigorem remissum reddunt. Nec longe abit Hieronymus de vir. ill. cap. 119. Diodorus tarsensis episcopus, dum Antiochiae esset presbyter, magis claruit. Extant eius in apostolum commentaria, et multa alia, ad Eusebii magis emeseni (1) characterem pertinentia, cuius cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam saecularium litterarum. De eo plura leges apud Facundum. Adversus hunc Diodorum scripsit plures tractatus Apollinaris laodicens episcopus. In ecloga siquidem orthodoxorum dogmatum laudantur ipsius testimonia ex libro πρὸς Διόδωρον (2): nec non ex altero ad Heraclium adversus Diodorum πρὸς Ἡράκλειον κατὰ Διοδώρου (3). Et alios quoque patres contra hunc scripsisse verosimillimum est.

Hunc tamen condemnatum fuisse in quinta synodo tradit Photius in bibl. cod. 18. Τὰ περὶ Διοδώρου Ταρσοῦ, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀναθεματίσθησαν. De Diodoro tarsensi, et Theodoro mopsuesteno, qui et ipsi similiter anathemate icti sunt. Et synodus septima act. VI. de quinta synodo (loc. cit.) πρὸς τὰ ταῦταις ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε ἁγίων πατέρων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς Σείας λήξεως, ἢ τις ἀναθεμάτισεν Ὀριγένην τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, Εὐάγριον, Δίδυμον μετὰ τῶν ἐλληνικῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας, καὶ Θεόδωρον τὸν καθηγητὴν Νεστορίου, Σεβήρον, καὶ τὰ ἐξῆς. Praeterea ea quae Constantinopoli convenit centum sexaginta quinque sanctorum patrum sub Iustiniano divinae recordationis, quae anathematizavit Origenem, qui et Adamantius dictus est, Evagrium, Didymum cum paganis scriptis eorum, atque Theodorum mopsuestenum, et Theodorum praecceptorem Nestorii, Severum, etc.

LXVII. Circa haec eadem tempora scripsisse Theodorum persam nestorianum, colligitur ex ecloga χρήσεων δογματικῶν, in qua eiusdem mentio habetur. Quis fuerit, et quibus conatibus nestorianam haeresim propagaverit mihi non liquet (4).

LXVIII. Palladio galatae historiae Lausiaca scriptori tribuitur a plerisque dialogus de vita Chrysostomi, in quo colloquuntur Palladius helenopolitanus episcopus, et Theodorus diaconus ecclesiae romanae. Sane (inquit, Vossius de historicis graecis

(1) Omittebat emeseni Allatius, quod tamen vocabulum etiam apud Facundum deesse adnotavit Fabricius. Sed adest in Sophronii graeca translatione. A. M.

(2) In editione nostra harum eclogarum (quas mss. habebat Allatius) Script. vet. T. VII. p. 17. 20. A. M.

(3) Tom. cit. p. 16. A. M.

(4) Fortasse intelligit Allatius Theodorum illum qui scripsit de Nestorianis, de quo nos loquimur p. 137. adn. 4. Sed tamen in editione nostra eclogarum non dicitur persa. A. M.

lib. II. cap. 19.) *Palladium episcopum auctorem facit Photius quoque. Sed ea in hoc dialogo legas, quae nunquam de se ipso, salvo pudore, scribere potuisset Palladius. Eoque alii, potius censent esse Theodori diaconi, qui cum Palladio hic loquitur. Baronius autem arbitratur esse illius Palladii qui a beati Augustini temporibus in Scotiam à Caelestino papa missus fuit ad praedicandum evangelium. Dialogum eum seu Palladii, seu Theodori e graeco vertit Ambrosius monachus camaldulensis, graece autem nondum prodit (1).*

LXIX. Theodori byzantii, de Nili abbatis oratione adhortatoria. Titulus est: Θεοδώρου τοῦ βυζαντέως διήγησις πάνυ ὠφέλιμος. *Theodorii byzantei narratio admodum proficua. P. Διηγήσατο ἡμῖν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ βυζαντεύς. In bibliothecis italicis (2).*

LXX. Theodorus Manlius sub Arcadio, et Honorio cum Eutropio eunucho anno Domini 399. consul, valde eloquens et eruditus, atque adeo, ut Augustinus de ord. lib. I. n. 31. inquit, mente praestantissimus, quem et ipse noverat, licet idem lib. I. retractat. cap. 2. cum librum de beata vita illi Theodoro scripsisset, *displicet autem, ait, quod Manlio Theodoro, ad quem librum ipsum scripsi, quamvis docto et christiano viro, plus tribui quam deberem.* Claudianus etiam qui panegyrim de eius consulatu cecinit, virum omnibus scientiis eruditum, et omnium eloquentissimum asserit qui et Theodori excultissimas fuisse elucubrationes fatetur, et inter alia de genesi et partibus animae. Ita Possevinus in apparatu (3). Meminit etiam illius Suidas voce Εὐτρόπιος· οὕτω μὲν οὖν ὁ Εὐτρόπιος δίκας τῆς ἀμαρτίας ὑποστὰς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κατὰ λόγον τῶν ὑπάτων ἡλείφθη, μόνου τοῦ συνυπατεύσαντος Θεοδώρου γεγραμμένου. *Hac itaque ratione Eutropius sceleris poenas luit, et ex albo consulum deletus est, cum tantummodo in eo remanserit scriptus Theodorus, qui cum eo consul fuerat.* Haec Suidas exscripsit ex Iohannis antiocheni historia. Vide Henrici Valesii Constantinum porphyrogenitum de virtutibus et vitiis pag. 849.

LXXI. Theodori diaconi alexandrini legitur libellus ad Leonem papam, et synodum chalcedonensem adversus Dioscorum actione III. eiusdem synodi, in qua se etiam probaturum quidquid in eo contineretur, promittit.

LXXII. Iustiniani imperatoris temporibus florebat Theodorus decurio, doctrina et sapientia clarus, et ad promovendos litteratorum conatus promptissimus. Hinc Agathias scholasticus suam novorum epigrammatum syllogem huic Theodoro nuncupavit, in septem sectiones, divisam: nam cum Meleager phoenix, et Philippus thessalonicensis antiquorum poetarum epigrammata sparsim hinc inde collecta, et in unum veluti fascem adunassent, adornassentque *coronae* titulo, Agathias eorum laborem excipiens, novorum syllogem, ne vaga nullaue sui mole conspicua abolirentur confecit, et praepositis heroicis (4) significavit. Namque inter alia habet:

Τοῦνικεν ὁππότε πάντα φίλης πέπληθε γαλήνης,
Ὅππότε καὶ ξείνοιο, καὶ ἐνδαπίοιο κυδοιμοῦ
Ἐλπίδες ἐθραύσθησαν ὑφ' ἡμετέρῳ βασιλῇ,
Δεῦρο, μάκαρ Θεόδωρε, σοφὸν στήσαντες ἀγῶνα

(1) Extat iamdiu in maurina Chrysostomi editione T. XIII. A. M.

(2) Adi sis Allatii diatribam de Nilis cap. V. A. M.

(3) His adde quae dicit Fabricius B. L. antiq. ed. ven. T. I. p. 353. A. M.

(4) Legesis in graec. anth. Lips. T. I. p. 55-56. In statuam ad Theodori illustris bis proconsulis est item Agathiae epigramma tom. cit. p. 11.

- Παίγνια κινήσωμεν ἀοιδόπολοιο χορείης·
 Σοὶ γὰρ ἐγὼ τὸν ἀέθλον ἐμόχθεον εἰς σέ δὲ μύθων
 Ἐργασίην ἤσκησα, μῆν δ' ὑπὸ σύζυγι βίβλῳ
 Ἐμπορίην ἤθροισα πολυζένοιο μελίσσης·
 Καὶ τόσον ἐξ ἐλέγοιο πολυπερές ἄνθος ἀγείρας,
 Στέμμα σοι εὐμύθοιο καθήρμοσα Καλλιοποίης,
 Ὡς φηγὸν Κρονίῳνι, καὶ Ὀλκιάδας Ἐννοσιγαίῳ,
 Ὡς Ἀρεῖ Ζωστήρᾳ, καὶ Ἀπόλλωνι φαρέτρην,
 Ὡς χελὴν Ἑρμάωνι, καὶ ἡμερίδας Διονύσῳ.
 Οἶδα γὰρ ὡς ἄλληκτον ἐμῆς ἰδρῶτι μερίμνης
 Εὐχος ἐπιστάξειεν ἐπωνυμίῃ Θεοδώρου.
- α'. Πρῶτα δέ σοι λέξαιμι παλαιγενέεσσιν ἐρίζων
 Ὅσσαπερ ἐγράψαντο νέης γενετῆρες ἀοιδῆς,
 Ὡς προτέροις μακάρεσσιν ἀνειμένα· καὶ γὰρ ἐώκει
 Γράμματος ἀρχαίοιο σοφὸν μίμημα φυλάττειν.
- β'. Ἀλλὰ πάλιν μετ' ἐκεῖνα παλαιότερον εὐχος ἀγείρει (a),
 Ὅσσα περ ἢ γραφίδεσσι χαράσσομεν ἢ τινὶ χώρῳ,
 Εἴτε καὶ εὐποίητον ἐπὶ βρέτας, εἴτε καὶ ἄλλης
 Τέχνης ἐργοπόνοιο πολυπερέεσσιν ἀέθλοις.
- γ'. Καὶ τριτάτην βαλβίδα νεήλυδος (b) ἔλλαχε βίβλου
 Ὅσσα θέμις τύμβοισι, τά περ θεὸς ἐν μὲν ἀοιδῇ
 Ἐκτελέειν νεύσειεν ἐν ἀτρεκίῃ δὲ διώκοι (c).
- δ'. Ὅσσα δὲ καὶ βιότοιο πολυπερέεσαι κελεύθοις
 Γράψαμεν, ἅσσα θεός (d) τε τύχης σφαλεροῖσι ταλάντοις
 Δέρκεό μοι βίβλοιο παρὰ κρηπίδα τετάρτην.
- ε'. Ναὶ τάχα καὶ πέμπτοιο χάρις θέλξειεν ἀέθλων
 Ὅππόθι κερτομέοντες ἐπεσβόλον ἤχον ἀοιδῆς
- ς'. Γράψαμεν ἑκταῖον δὲ μέλος κλέπτουσα Κυθήρη
 Εἰς ὅαρους ἐλέγοιο παρατρέψειε πορείην
- ζ'. Καὶ γλυκεροὺς ἐς ἔρωτας ἐν ἑβδομάτῃ δὲ μελίσση
 Εὐφροσύνας Βάκχοιο, φιλακρήτους τε χορείας,
 Καὶ μέθυ, καὶ κρητῆρα, καὶ ὄλβια δεῖπνα νοήσεις.

Huius suae sylloges meminit idem Agathias histor. lib. I. (in praefatione.) Ἐδοξέ μοι πρότερον κηκεῖνο ἀξιέπαινόν τι εἶναι καὶ οὐκ ἄχαρι, εἴ γε τῶν ἐπιγραμμάτων τὰ ἀρτιγενῆ καὶ νεώτερα διαλανθάνοντα, ἔτι καὶ χύδην οὕτως παρ' ἐνίοις ὑποψυδριζόμενα ἀγείραιμί τε ὡς οἶόν τε εἰς ταυτὸ καὶ ἀναγράφαιμι ἕκαστα ἐν κόσμῳ ἀποκεκριμένα· καὶ οὖν δὴ καὶ τόδε μοι ἐκτετέλεσται. Visum vero mihi fuit etiam hoc initio laudabile et non inelegans institutum, si nova quaedam recentiaque epigrammata latitantia adhuc, sparsimque a nonnullis lusa, in unum quoad eius fieri posset recolligerem, singulaque in ordinem digesta conscriberem. Quod quidem etiam perfeci.

LXXIII. Theodori episcopi (nomen urbis tempus erosit a codice) εἰς τὸ μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων μαρτύρων Κηρύκου καὶ Ἰουλίτης. In martirium sanctorum et victoriosorum MM. Ceryci et Iulittae. P. Τῷ ἀγαπῶντῳ καὶ ἀδελφῷ καὶ συλλεῖτουργῷ καὶ συνεπισκόπῳ Ζωσίμῳ Θεόδωρος ἐλέει θεοῦ ἐπί-

(a) Ed. ἀρήγει. — (b) Ed. νεήλιδος. — (c) Cod. διῶπω cum dubitante asterisco. — (d) Ed. ἀσταθείος.

σκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν· ἐπεὶ περ τῷ καλῷ σπέρματι εἶωθεν ἐπισπείρειν ὁ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐχθρὸς τὰ ζιζάνια. In bibliotheca Altempsiana. In bibliotheca quoque regia Parisiis cod. 274. habetur Theodori episcopi Iconii: ἐπιστολὴ δηλοῦσα τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κηρύκου καὶ Ἰουλίτης μητρός. *Epistola indicans martyrium sancti martyris Ceryci et Iulittae matris*. P. Πάυσαμένης τῆς σῆς λογιότητος διὰ προσκυνομένων σου συλλαβῶν. De quo adnotat doctus et de patribus benemeritus Franciscus de Combeis: *pulchrum opus, editum ad apocrypha de martyrio horum sanctorum profliganda, male a Baronio habitum pro ipsis apocryphis*.

LXXIV. Ex Theodoro pentapolitano episcopo testimonium quoddam laudat Iohannes damascenus orat. III. de imaginibus (1). A quo tamen nec titulum operis, nec nomen martyris, de quo sermo est; expiscari ad hunc diem potui. Alii me forte fortunatiores invenient.

LXXV. Theodorus Aegaeorum urbis episcopus, luto infidelitatis absorptus, mortuorum resurrectionem sub Theodosio negans, multos cum suis sectariis eodem errore involvit; sed miraculo septem dormientium, quod fuit clarum resurrectionis testimonium, in omnem terram divulgato, ipse et reliqui illius asseclae partim rubore perfusi obmutuerunt, partim certam firmamque resurrectionis spem conceperunt. Legitur in martyrio septem puerorum, sive septem dormientium, apud Photium in biblioth. cod. 253.

LXXVI. Theodori monachi alexandrini item haeretici adversus Themistium Calonymum plures libros memorat Photius in biblioth. cod. 108. cuius verba hic prorsus referenda sunt, ut plenior tum de Theodori, tum de Themistii scriptis cognitio habeatur. Ἀνεγνώσθη Θεοδώρου μονάζοντος ἀλεξανδρέως κατὰ Θεμιστίου, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ ἔλεγχος ὡς ἐν συντόμῳ τῆς ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς Θεμιστίου κατὰ τῶν πατέρων προπετοῦς καὶ ἀλοδωτάτης ἐνστάσεως, ἐκ προφάσεως νῦν ἡμῖν πεπονημένος τῶν προβεβλημένων ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀληθείας ζητημάτων τε καὶ προτάσεων, καὶ σαφὲς διακρίσεις τῆς προκειμένης ὑποθέσεως· ἡ μὲν οὖν ἐπιγραφὴ τοιαύτη, βιβλίον μᾶλλον ἢ ἐπιγραφὴ βιβλίου τυγχάνουσα· ἄμφω δὲ ὅτε Θεόδωρος καὶ Θεμιστίος αἰρετικοὶ, καὶ τῆς τῶν Θεοπασχίῳν μερίδος ὑπάρχουσι, Σεβήρῳ δὲ προσανακείμενοι· ὁ μέντοι Θεμιστίος, ἢ Καλώνυμος, ἐξονομάζει γὰρ καὶ οὕτως αὐτὸς ἐαυτὸν, καὶ τῆς τῶν ἀγνωστῶν προστάτης ἐστὶν αἵρέσεως, καὶ λόγον ὑπὲρ τῆς τοιαύτης νόσου συνέγραψεν, ὃν ἐπέγραψεν, Καλώνυμου τοῦ καὶ Θεμιστίου ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοδοβίου, ἐν ᾧ καὶ Σεβήρου, ᾧ καὶ προσανάκειται, τοιοῦτον γὰρ τὸ ψεῦδος, καὶ οἱ τερασταὶ τοῦ ψεύδους, καθάπτεται· εὐθύνας δὲ ἐν τῷδε τῷ λόγῳ παρὰ Θεοδώρου εἰσπράττεται· τὰ γάρ τοι τοῦ Θεμιστίου ἐπιχειρήματα τέσσαρα μὲν ὄντα, τὴν ἄγνοιαν δὲ ὡς ὥτετο ἐπὶ Χριστοῦ καθίσκευάζοντα, καὶ ἐν ᾧ Θεόδωρος ταξάμενος, ἕκαστον μυρίαῖς ἀτοπiais ἐχόμενον δεικνυσιν· εἶτα πάλιν ὁ Θεμιστίος ὥσπερ τὴν ἡττῶν ἀνακαλούμενος κατὰ Θεοδώρου μονόβιβλον ἔγραψεν· καὶ ὁ Θεόδωρος πάλιν ἐν τρισὶ τόμοις τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐλέγχους ἀποσκευασάμενος τὴν οἰκείαν ἐν τούτῳ δόξαν ἀληθεῶς παρεστήσατο· ἐστὶ δὲ τούτων ἐκάτερος τοῦ τε συγγράφειν οὐκ ἀπείρως ἔχων, καὶ τὸ σαφὲς κατὰ τοῦ συντόνου, καὶ τοῦ καθεστῆκότος διώκων ἐν λόγοις. *Lectus est Theodori alexandrini monachi adversus Themistium liber, cuius haec inscriptio: confutatio brevis, qua superioris temporis denuo repe-*

(1) In illa Damasceni oratione III. 13. profertur etiam sermo abbatis Theodori aeliotae. A. M.

tita illa Themistii contra patres temeraria maximeque absurda contentio refellitur; a nobis nunc elaborata, occasione obiectarum ab ipso contra veritatem quaestionum, atque enunciationum, cum dilucida explicatione obiecti argumenti. Talis hic igitur libri titulus, ut liber potius, quam titulus libri videatur. Uterque vero Theodorus aequae de Themistius haeretici, et partium studiosi fuerunt eorum qui divinitatem passam esse asseverant, Severo nimium addicti. Ceterum Themistius, sive Calonymus, hoc enim sibi cognomentum quoque addidit, etiam Agnoëtarum sectae caput fuit, de qua et librum conscripsit, affixo titulo, Themistii sive Calonymi apologia pro sancto Theophobio. Quo in libro ipsum quoque Severum, cui tamen ad dictus erat, tanta est vis falsitatis! talesque et mendacii amantes! perstringens, dictorum a Theodoro rationes exigit. Themistii enim quatuor argumenta illa, quibus se in seipsum in Christo probasse arbitrabatur, Theodorus singillatim expendens atque aestimans, singula sexcenta continere absurda ostendit. Hinc rursus Themistius acceptam veluti cladem reparans, singularem librum in Theodorum conscripsit. Theodorus autem tribus vicissim libris, et quae ille reprehenderat refutat, et suam de hac re veram opinionem exponit. Uterque scribendi non imperitus perspicuitatem solida cum vehementia in dicendo sectatus est. Scripserat itaque Themistius prius apologiam pro Theophobio, quatuor capitibus comprehensam. Theodorus adversus Themistium libro edito, singula illius argumenta continere absurda ostendit. Hinc rursus Themistius in sui defensionem, adversus Theodorum stilum exacuit. Tum postmodum Theodorus tribus libris idem argumentum aggressus dicta Themistii refutat, suamque de hac re opinionem veram esse ostendit.

Themistius hic alius est, a Themistio philosopho sub Valente; fuitque Cononis atque Eugenii in oppugnando Philopono socius, cuius mentionem facit idem Photius cod. 23, a quo Agnoëtae haeretici primum Themistiani dicti sunt, ut tradit Iohannes Damascenus de haeresibus. Nicephorus tamen Callistus hist. eccl. lib. XVIII. cap. 50. unum cum philosopho sub Valente facit: ἀλλ' ὁ μὲν ἀλεξανδρεὺς Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος, οὕτως ἐς ὕστερον τῆς τῶν τριθεϊτῶν προστάτης αἱρέσεως ἐγγεγόνει· κατὰ δὲ καὶ ὁ πάλαι Θεμιστίσιος ὁ φιλόσοφος ἐπὶ Οὐάλεντος, τῆς τῶν ἀγνοητῶν πρῶτος αἱρέσεως καθηγήσατο· ἢ δὲ καὶ τῷ χρόνῳ μὲν ἀπέσβη, τνηκαῦτα δ' ἐπὶ τῶν εἰρημένων σεβηριτῶν ἀναζήσασα, τὰ πλήθη σφοδρότερον ἐπενέμετο. Iohannes ille Philoponus alexandrinus, sic deinde Tritheitarum haereseos antesignanus fuit, perinde atque olim Themistius philosophus sub Valente (1) primum Agnoëtarum sectae praeivit, quae secta tempore quidem ipso extincta fuerat, tum autem sub eis qui dicti sunt Severiani, reviviscens, plebem maxime est depasta. Nicephori hallucinationem secutus est Franciscus Patritius discuss. peripatet. tom. I. lib. 10, alique nonnulli, qui idem de Themistio scriptis prodiderunt. Eos refellit Dionysius Petavius in vita Themistii, certum esse dicens: duos eiusdem nominis extitisse Themistios. Quorum qui Agnoëtarum sectam condidit, alexandrinae ecclesiae diaconus fuit, vixitque imperante Iustino circa annum IOXIX, centum fere ac quadraginta annis quam Valens decesserat, sub quo Themistius philosophus florebat.

(1) Petavianus calculus cognoscitur etiam ex Themistii oratione de praefectura constantinopolitana a se suscepta, quam orationem nos edidimus Mediolani (et mox Romae class. AA. T. IV.) Ibi enim observavimus Themistium sub Theodosio seniore tenuisse illam dignitatem anno Christi CCCLXXXIV. Porro ex hoc anno ad annum DXIX, qui fuit Iustini senioris secundus, excurrunt anni CXXXV. At quia reapse non Themistius orator ac philosophus, sed Themistius haereticus sub Heraclio vixit, sequitur ut Allatii quoque diversus calculus verissimus sit. A. M.

Diversissimus igitur ab haeretico illo Themistius noster fuit, planeque gentilis, id quod ex orationibus istis evidenter apparet, in quibus perpetuo gentilium more ac consuetudine loquitur. Ipse vero, si vera sunt ea quae narrat Nicephorus, Themistius hic haereticus si tempore iam dicto a Nicephoro vivebat, annis petavianis centum alios addiderim: quare recentior philosopho fuit annis ducentis fere ac quadraginta. Ait Nicephorus lib. XVIII. cap. 46, Iohannem alexandrinum cognomento Philoponum, sub imperio Heraclii viguisse; et cap. 47. qui adhortante Sergio patriarcha constantinopolitano haeretico, ut haeresim eiusmodi constabiliret, scripsit librum διαίτητης inscriptum. Illius dogmata pravasque opiniones oppugnaverunt Leontius monachus, et Georgius Pisides illius aequalis, quamvis aetate iunior. Eu Nicephori verba cap. 48. ἀλλὰ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τούτοις ἀντέθεντο, μάλιστα δὲ πάντων ὁ μοναχὸς Λεόντιος γενναίως ἐν τριάκοντα κεφαλαίοις, βίβλον ὅλην τούτοις ἀντέστησεν, ἄρδην μὲν τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἀνατρέπουσαν, σφόδρα δὲ καὶ τὸ κατ' ἡμᾶς εὐσεβὲς δόγμα κρατύνουσαν· ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ὁ θαυμάσιος διάκονος, καὶ ραιφερινδάριος Γεώργιος ὁ Πισίδης, ἡλικιώτης ὢν ἐκαίηνω, εἰ καὶ τῷ χρόνῳ λίαν νεώτερος, ἐν ἰάμβων μέτροις ἀρίστοις, ὥσπερ εἵθιστο γράφειν, πρὸς τὴν εἰρημένην αἵρεσιν ἀντίβας, καὶ παιδείαν σπουδῇ κεραννύς, οὕτω πως διέρχεται σφόδρα διελέγχων τὸ ἄπιστον. *Et cum plerique alii scriptis suis ea oppugnaverunt, tum Leontius monachus omnium maxime egregium librum triginta capitum contra illum conscripsit (1), quo simul et haeresim eam prorsus evertit, et piam nostram sententiam valde confirmat. Post hunc et admirandus ille diaconus atque referendarius Georgius Pisides, aequalis sive coetaneus illius, quamvis aetate aliquanto iunior, iambis pulcherrimis (2), quos scribere consueverat, cum dicta haeresi congressus, rem seriam ludicro temperando ad hunc modum refert, absurditatem illius refutans.* Vides itaque Nicephoro teste, sub Heraclio cum rebus ecclesiasticis praeesset Sergius, una cum Piside Georgio vitam egisse. Adde ex Photii bibliotheca cod. 23. hunc Themistium, de quo nobis modo sermo est, cum Eugenio, et Conone adversus Iohannis Philoponi de carnis resurrectione deliramenta opus compilasse. Ergo hic Themistius fuit vel aequalis vel saltem Philopono posterior. Et quomodo Themistius qui sub Valente vigeat, poterat esse hic Themistius, qui in Philoponum invectus est? Et haec quidem ex Nicephoro adversus Nicephorum. Quamvis non me fugit, ita referente Leontio de sectis act. V, Philoponum sub Iustiniano vixisse (3). Ἐπεὶ δὲ καθεζομένου τοῦ Θεοδοσίου ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἐκινήθη πάλιν τὸ δόγμα τῶν τριθεϊτῶν, οὗ αἱρεσίαρχος γέγονεν ὁ Φιλόπονος. *Adhuc degente Byzantii Theodosio, denuo commotum fuit dogma Tritheitarum, cuius haereseos princeps Philoponus extitit, Theodosius vero hic motus ab episcopatu, Byzantium deportatur, ibique eo commorante, hoc Tritheitarum dogma a Philopono originem habuit.*

Sirmondus in notis ad Facundum opinatur Theodorum hunc qui contra Themistium Agnoëtarum principem scripsit, esse illum ipsum, de quo idem Facundus lib. II. cap. 3. refert. *Tum enim cum pro firmanda, vel amplius publicanda con-*

(1) Extant graece haec triginta Leontii capitula in tomo nostro septimo Script. vet. p. 40-45. A. M.

(2) Extat hoc poëticum Pisidae opus in editione Foggini. A. M.

(3) Adeo verum est, Philoponum sub Iustiniano imp. vixisse, ut nos in Spicil. rom. T. III. p. 739. brevium eius epistolae ex codice syriaco ediderimus, qua se Iustiniano excusat quominus Constantino-polim, ad quam urbem vocabatur, proficisceretur. A. M.

demnatione Theodori alexandrini, aliorumque similium, beatissimo romano episcopo scripsistis, hoc etiam quod asserimus addidistis, ita dicentes: ceterum quod generale dicitis fieri debere concilium, quae huius rei causa sit, ignoramus etc. Haecque debere facundo; quia de Theodoro silent alii, et Iustiniani, aut pontificis romani de eo litterae non extant. Attamen si sententiam Callisti sequamur, qui sub Heraclio Philoponum, adversus quem Themistius scripsit, contra quem Theodorus; plane hic Theodorus alexandrinus longe diversissimus erit, cum iustinianea aetas ab heracliana longe sit dissita; nec patietur unum eundemque hominem, qui sub Iustiniano scribebat, ad Heraclii usque tempora vitam produxisse. Quod si Leontius byzantinus aliter de aetate Philoponi narrat, nil impedit eundem esse, qui adversus Themistium scripsit, et de quo loquitur Facundus.

LXXVII. Theodori ascetae et episcopi edesseni *ascetica* extare graece apud Didacum Hurtadum Caesaris oratorem Venetiis, in bibliotheca tradit Gesnerus. Extant excerpta ex capitibus Theodori edesseni ms. in bibliotheca bavarica. Possevinus in apparatu: Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσσης κεφάλαια ξ' ἄλλα ρ' πρακτικὰ κεφάλαια ρ' προοίμιον διατυπώσεως. *Theodori episcopi edesseni capita LX. Alia centum. Practica capita centum. Prooemium hypotyposeos. Index manuscriptus bibliothecae regiae Scoriaci.* Θεοδώρου τοῦ ἀσκητοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐδέσσης κεφάλαια ψυχωφελῆ τὸν ἀριθμὸν ρ'. *Theodori ascetae et edesseni episcopi capita animae proficua numero centum.* Erant in Lolliana. Eiusdem κεφάλαια πρακτικὰ ρμ'. *Capita practica centum et quadraginta.* P. Ἐπειδήπερ θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι ἀποταξάμενοι τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τῷ Χριστῷ συνέτεξάμεθα. Extant in regia bibliotheca Parisiis. In bavarica: *Theodori edesseni excerpta ex capitibus*, cod. 84. Et in barberina cod. 250, p. 111. (1). Meminit eiusdem Glycas epist. 47. ad Esaiam monachum. Τούτοις οὖν ἀκολούθως διείληφε καὶ ὁ σοφώτατος ἐπισκοπος Ἐδέσσης Θεόδωρος, τὰς ἐορτὰς λέγων μὴ οἰνοποσίαις ἐκτελεῖν ἐννοοῦ, ἀλλ' ἀνακαινίσαι νοὸς καὶ ψυχῆς καθαρότητι· γαστριζόμενος γὰρ παροργίσῃς μᾶλλον τὸν προεξάρχοντα τῆς πανηγύρεως. *His igitur consequentia tradidit et sapientissimus Edessae episcopus Theodorus, sollemnitates, inquiens, ne vini potibus peragere cogites, sed renovatione mentis, et animae puritate. Nam ventri inserviens, sollemnitatis principem potius ad iracundiam provocabis.* Ex eiusdem vita legitur: διήγησις ἐπωφελῆς ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ σαββαΐτου τοῦ χρηματίσαντος ἐπισκόπου Ἐδέσσης, ἣν διηγήσατο αὐτῷ ὁ ἐν Ἐδέσσει στυλῖτης ὀνόματι Θεοδόσιος. *Narratio perutilis ex vita sancti Theodori sabaitae, is fuit Edessenus episcopus, quam illi narravit edessenus stylita Theodosius.* P. Ἀκουσον διηγήσεως ψυχωφελοῦς, ἵνα γνῶς τῆς ἀρρήτου προνοίας τοῦ Θεοῦ. In bibliotheca regia Parisiis cod. 422.

LXXVIII. Theodori Amaseae episcopi *explicatio in ecclesiastem, et canticum Canticorum.* Eiusdem *dogmatica panoplia contra Iudaeos, Armenos, et Sarracenos* (2). Possevinus. Panopliae et reliquorum mentio habetur in catalogo Constantini Varini.

LXXIX. Theodorus ancyranus Galatae episcopus *scripsit adversus Nestorium adhuc Ephesi positus librum redargutionis et confutationis: dialectica quidem arte*

(1) Item in cod. vat. 1774. f. 89. Nec non in cod. vallicelliano 72.

(2) Haud scio an aliquod hinc lumen emergat ad divinandum auctorem eius graece panopliae quam nos nuper edidimus in secundo novae Patrum bibliothecae volumine. Sane illa nostra alias potius haereses refutat; quia tamen haud integra est, sed maioris corporis pars, nihil certum de auctore dicere licet. A. M.

*ordinatum, sed auctoritate sacrarum scripturarum detextum: multis enim assertio-
nibus usus est ante quam scripturarum testimonia poneret.* Gennadius in catalogo.
Vixit anno 430. Trithemius, nisi mendum sit in nomine, et Theodotus in Theodorum
abierit. Theodotus enim Ancyrae in Galatia episcopus inter ephesinos patres eximius
multa contra Nestorium erroresque illius composuit. In parte siquidem tertia illius
concilii habentur illius homiliae *in diem Christi natalem* in eadem synodo lectae.
Nec non alia ibidem *contra Nestorium* in die sancti Iohannis evangelistae recitata.

LXXX. Theodori medici sub Mauritio meminit Theophylactus Simocatta lib. VI.
cap. 11. Fuit is *τὴν φύσιν δεξιός τε καὶ εὐεπήςβολος, καὶ τὴν γλῶτταν ἐλεύθε-
ρος, ingenio dexter ac sagax, et lingua liber, ideoque orator ad Chaganum a Prisco*
missus, Chagani arrogantiam ob res prospere gestas temere insultantis, veteri qua-
dam de Sesostri Aegypti rege inducta historia eloquentissime castigavit, mutareque
sententiam coëgit. An aliquid scripserit, non liquet.

LXXXI. Theodorus Petreorum episcopus, Theodosii coenobiarchae auditor, et
virtutis aemulus scripsit *vitam eiusdem sancti Theodosii*. Ρ. Ἡ τρισυπόστατος καὶ
ἀδιαίρετος μία οὐσία. Meminit illius Cyrillus scythopolitanus in vita sancti Theo-
dosii. Ὁ μὲν οὖν θεοφόρος ἀββᾶς Θεοδόσιος προβαίνων τοῖς κατὰ Θεὸν πλεο-
νεκτήμασι, καὶ μέγας ἐγένετο, περὶ οὗ τί χρὴ λέγειν πολλά; ἱκανὴ γάρ ἐστι
τὰς αὐτοῦ ἀρετὰς ἀνακηρύττειν, ἥ τε κατὰ Θεὸν διαγωγὴ, καὶ ἡ πνευματικὴ
κατάστασις τῆς ἑαυτοῦ εὐαγεστάτης, καὶ περιφανεστάτης μονῆς· πλὴν ὅτι καὶ
ὁ τιμιώτατος Θεόδωρος ὁ ὀσιώτατος τῆς Πιτρίων πόλεως ἐπίσκοπος, φοιτητὴς
αὐτοῦ γεγονώς, καὶ τοῖς μοναχικοῖς, καὶ ἀρχιερατικοῖς κατορθώμασι διαπρέ-
πων σαφῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸν θεάρεστον αὐτοῦ συνεγράψατο βίον κατὰ
πλάτος. *Deifer itaque abbas Theodosius gratiis et meritis apud Deum increscens
magnus effectus est. De quo multa dicere haud opus fuerit, eius quippe virtutes
satis superque depraedificant, tum vitae secundum Deum constitutio, tum spiritualis
candidissimi ac praeclatissimi monasterii status. Adde etiam honorandum ac san-
ctissimum Theodorum Petreorum urbis episcopum, illius auditorem, monasticis atque
archieraticis facinoribus clarum, aperte et accurate vitam illius Deo complacitam
conscripsisse, singulas illius partes minutissime prosecutum.*

LXXXII. Theodorus sycota episcopus Anastasiopolis in Galatia, vir sanctissimus,
cuius vitam scripsit Georgius presbyter, qui et Eleusius dictus est, eiusdem mona-
sterii praefectus. Possevinus. Quid vero scripserit, ipse non commemorat. Theodori
sycotae troparia leguntur in menaeis Graecorum.

LXXXIII. Theodori hagiopolitani disputationes tres; primam, *de nomine Dei*;
secundam, *de Deo et deitate*; tertiam, *cum Nestorio et Nestoriano*, ex graeco in la-
tinum vertit Franciscus Turrianus, et Henricus Canisius in IV. tomo (ed. Basnagii T. II.
part. 2. p. 463.) antiquarum lectionum insertas publicavit Ingolstadii anno 1603.
Monuit tamen idem Canisius in earum calce: *difficile intellectu est, cum asserit au-
ctor ille quisquis fuerit, animam Petri non esse eiusdem substantiae cum anima-
bus aliorum hominum, et corpus Petri non esse homousion sive consubstantialiale cor-
poribus reliquorum hominum: cum omnes animae humanae et corpora humana
sint eiusdem speciei. Nec video qua ratione assertio ista aut explicari aut excu-
sari queat.*

LXXXIV. Theodorus in coenobio Raitha presbyter scripsit *commentationem
praeparatoriam sive exercitationem ad eum qui doceri cupit, quis fuerit modus*

carnis a Deo assumptae, atque dispensationis, quove pacto peracta sit. Quae item ab alumnis ecclesiae adstruantur adversus minus recte de ea sentientes. Hoc autem scripto opinionem Manetis, Pauli samosateni, Apollinaris, Theodori mopsuesteni, Nestorii, Eutychetis, et aliorum evertit. Titulus graece est: Θεοδώρου πρεσβυτέρου τῆς Παῖθοῦ προπαρασκευή τις καὶ γυμνασία τῷ βουλομένῳ μαθεῖν, τίς ὁ τρόπος τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ οἰκονομίας, καὶ ὃν πέπραχται καὶ τίνα τὰ πρὸς τοὺς ταύτην μὴ ὀρθῶς νοοῦντας λεγόμενα παρὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας τροφίμων. Libellum hunc (scribit nescio quis ex sectariis) Constantinopoli allatum in vetustissimo manuscripto exemplari ante annum 1586. ediderat cum sua versione latina Theodorus Beza, continereque opposita iis qui nostro tempore haereses Nestorii et Eutychetis renovarunt, quas auctor ille vetus, quamvis exiguo scripto solide refellit. Anno Christi 1599. Robertus Balforeus scotus, aquinatici collegii Burdigalae gymnasiarcha, eundem tractatum emisit typis Morelli, una cum Gelasii cyziceni historia concilii nicaeni, adiuncta etiam sua versione latina, addiditque notas, et correctiones ex manuscripto exemplari Petri Stellae: nec non eundem libellum antea in linguam latinam transtulerat Godefridus Tilmannus Carthusiae parisisensis monachus, cuius versionem tom. VIII. bibliothecae sanctae Margarinus Bignaeus tanquam praefationem libris Anastasii sinaitae patriarchae antiocheni praefixit. Ex hoc libro nonnulla mutuatur Suidas in Manete, multoque plura de Paulo samosateno, Apollinari, Theodoro mopsuesteno, et aliis, Georgius Cedrenus in Aureliano.

Eidem etiam attribuitur opusculum τίς φύσις καὶ οὐσία, quae sit natura et essentia. P. Τὸ μὲν τῆς οὐσίας ὄνομα, αὐτὴν τὴν κλησιν φημὶ καὶ τὴν προσηγορίαν. Nec non et aliud cui titulus: σύντομος ἐξήγησις καὶ διήγησις περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς. *Compendiosa expositio, vel enarratio de triplici facultate animae.* P. Ὅτι τρία μέρη τῆς ψυχῆς λογισμὸς, θυμὸς, ἐπιθυμία. Hoc vero postremum in aliquibus codicibus manuscriptis vindicatur Stephano nicomediensi, in aliis Iohanni damasceno. Possevinus existimat ad hunc Theodorum referenda esse, quae Gennadius in catalogo de Theodoro antiocheno scribit. Sed plane mopsuestenum cum raitheno confundit; ut enim supra vidimus, quae de antiocheno tradit Gennadius, ad mopsuestenum referuntur. Neque meliore lance gesneriani epitomatores hunc Theodorum a Theodoro presbytero raitheno dividunt. Theodori presbyteri raitheni libellus adversus haereses, qui unionem hypostaticam duarum in Christo naturarum oppugnarunt, primum graece editus, et latinus factus a Theodoro Beza 4. Genevae 1576.

Scripsit praeterea pleraque alia, quibus catholicum dogma confirmavit. Laudatur illius δογματικὸς λόγος *dogmatica oratio*, et ex ea aliqua afferuntur a Iohanne Vecco patriarcha constantinopolitano in epigraphis. Θεόδωρος ὁ τῆς Παῖθοῦ πρεσβύτερος ἐν τῷ δογματικῷ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἀτοπον οἶμαι καὶ καλῶς γε τοῦτο γενόμενα. *Theodorus raithenus presbyter in dogmatica sua oratione, cuius principium etc.* Ex eadem referuntur aliqua cap. 2. 4. 5. 6. et 7. Adnotatur tamen in margine nescio a quo: ὅτι τὸ στόμα τοῦ πατρὸς ὁ υἱός· ζῆτει ἐν τῷ δογματικῷ λόγῳ Θεοδώρου πρεσβυτέρου τῆς Παῖθοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἀτοπον οἶμαι· ἴσθι δὲ ὅτι καὶ ὁ τὴν παροῦσαν χρῆσιν περιέχων λόγος, ἐν τισι βιβλίοις τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου ἐπιγέγραπται. *Os patris esse filium, quaerito in oratione dogmatica Theodori presbyteri raitheni, cuius est principium: ἀτοπον οἶμαι.* Verumtamen scito, praesens hoc dictum continentem orationem, in aliquibus codicibus sancto Anastasio adscribi.

Eidem quoque asseritur opus *περὶ τῶν καὶ ἡμᾶς ὀρθῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων*. *De rectis veritatis secundum nos dogmatibus*. Iohannes Veccus in epigraphis cap. 1. Θεόδωρος ὁ τῆς 'Ραϊθοῦ πρεσβύτερος περὶ τῶν καὶ ἡμᾶς ὀρθῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων θεολογῶν, φησί· τοῦ δὲ σώματος, καὶ τὰ ἐξῆς. *Theodorus raithenus presbyter de rectis veritatis dogmatibus edisserens secundum nos, ait: corporis vero etc.* Hoc quoque in dubium vertitur an Theodori sit: namque adnotatur in margine ἐν τισι βιβλίοις ἡ ἐπιγραφή τὸν Ἀναστάσιον ἔχει. *In quibusdam libris inscriptio Anastasio tribuit*. Adverte tamen, lector, tum hoc de dogmatibus, tum superius, orationem nempe dogmaticam, unum idemque opus fuisse, neque diversum ab eo, quod a Balforeo graece et latine editum est, quod ex principio operis colligo. Et Veccus ipse in epigraphis cap. 7. ex tractatu de incarnatione sententiam affert. Θεόδωρος ὁ τῆς 'Ραϊθοῦ πρεσβύτερος ἐν οἷς γράφει προπαρασκευὴν τε καὶ γυμνασίαν τῷ βουλομένῳ μαθεῖν τίς ὁ τρόπος τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἀτοπον οἶμαι καὶ καλῶς γε τοῦτο γενόμενα. *Theodorus raithenus presbyter scribens praeparationem et exercitationem, cupienti addiscere modum incarnationis, cuius principium: ἀτοπον οἶμαι*. Et verba ex hoc opere adducta eadem sunt quae supra adduxerat ex oratione illius dogmatica. Hinc primum infero, edita a Balforeo, a nonnullis Anastasio quoque tribui: secundum, tractatum illum de dogmatibus et orationem ipsam dogmaticam unum opus fuisse: tertium tractatum illum multas partes in se habuisse, et ex iis unam tantum promulgasse Balforeum.

Laudatur item eiusdem oratio secunda *de indescripto περὶ ἀγράπτου*. Veccus in epigraphis cap. 7. Θεόδωρος ὁ τῆς 'Ραϊθοῦ πρεσβύτερος ἐν τῷ περὶ ἀγράφτου δευτέρῳ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, πάντα τολμᾷ γλῶσσα δολία. *Theodorus raithenus presbyter in secunda oratione de indescripto* (1) *cuius principium, nihil non audet dolosa lingua*. Et lib. I. ad Sugdaee Theodorum episcopum: ὁ τῆς 'Ραϊθοῦ πρεσβύτερος Θεόδωρος, ὁ δογματικώτατος, ἐν τῷ περὶ ἀγράπτου λόγῳ αὐτοῦ δευτέρῳ οὕτω φησὶν· οἶδαμεν οἷα λέγειν, καὶ τὰ ἐξῆς. *Raithenus presbyter Theodorus in secunda sua oratione de indescripto dicit: scimus qualia dicere etc.* Neque alterius esse puto, quae περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος *de sancta Trinitate* leguntur in cod. vat. 620. P. Μίαν εἶναι τῶν ὅλων ἀρχὴν, καὶ παλαιὰ καὶ ἡ καινὴ διδάσκει γραφῇ (2).

LXXXV. Theodorus pharanitanus episcopus inter haereticos eutychianos numeratur. *Eius sermo ad Sergium episcopum arsenoitanum* laudatur in sexta synodo generali act. XHI; quemadmodum et ex alio, quem ille scripsit *in interpretationes testimoniorum patrum*; et ex his nonnulla recitantur.

LXXXVI. Theodorus Caesareae Cappadociae episcopus, secretus Acephalorum Origenisque defensor, Augustis familiaris et carus, ingenti dolore damnati Origenis incensus, et ut Pelagio apocrisiario vicem rependeret, damnationem in Theodorum mopsuestenum molitur, eo quod ille multa contra Origenem scripsisset: ideoque opera Thodorae imperatricis Acephalis faventis, Iustiniano imperatori fraudulenter suggessit, omnes Acephalos synodum chalcedonensem facile suscepturos, dummodo

(1) *Inscripto* heic et mox scribit Allatius; sed tamen dicendum esse potius *indescripto* cognoscitur, ut puto, ex edito a nobis antirrhético I. 25. patriarchae Nicephori adversus Copronymum; quo loco etiam nominantur haeretici Agraphotocetae.

(2) Non in codice vat. tantummodo 620. f. 185, sed etiam in ottob. 414. f. 152. occurrit hic tractus sub Theodori nomine. Sed verius in vat. 2026. f. 185. gerit Theodoretī nomen, ex cuius reapse libro V. haeret. fab. excerptum esse, adeoque nihil novi continere, ego legens comperi. A. M.

imperator damnationem Theodori mopsuesteni promulgasset. Iustinianus, cum Pelagius apocrisiarius Romam remeasset, quod illo resistente minime peragere potuisset, confestim impulsu Theodori archiepiscopi Caesareae edictum adversus tria capitula promulgat. Scriptum illud composuerat Theodorus, dicit Baronius, idque tradere Liberatum in breviario cap. 24, et Vigilium papam in epistola damnationis Theodori caesariensis postea prolata. Nec dubitat Facundus lib. II. cap. 1. *Egerunt enim calide per suos complices, sicut solent adversarii veritatis, ut ea ipsa quae scribi fecerunt, etiam titulo nominis tui praenotarentur; existimantes, quod proposito terrore tuae personae, condemnationem, vel etiam convictionem suae temeritatis et falsitatis effugerent. Verum nos illa scripta nolumus tua dici, quae scimus cognitae nobis tuae fidei contraria.* Notat Sirmondus. *Non dubitat ergo Facundus, quin huius libri auctor esset Iustinianus, sed artificiose dissimulat: nam totus deinceps in eius reprehensione versabitur. Itaque falluntur qui a Facundo impugnari putant edictum, seu epistolam Iustiniani. Ut enim omittam epistolam multo post editam fuisse: in ea certe illa non sunt, quae Facundus passim adfert ex libro quem refellit.* Scriptum est valde prolixum, omni doctrinae genere refertum, omnique ex parte constans esse Theodorus voluit, additis etiam adversus dissidentes quatuordecim anathematismis. Notat insuper Baronius ad annum 546. illud sub mendaci apposita a librario ad Iohannem papam inscriptione hactenus lectum fuisse, cum ex iis quae ipse narrat liquido constet, non ante dictum tempus potuisse esse conscriptum, praecedentibus primum, quas vidimus Theodori cum Pelagio diacono controversiis, quae sub papa Vigilio et non alio contigerunt.

LXXXVII. Theodori anagnostae, id est lectoris, duo libri graeci collectaneorum ex historiae ecclesiasticae antiquis auctoribus, Parisiis a Roberto Stephano, et Basileae in officina frobeniana latine Wolfgango Musculo interprete editi sunt. Addit Possevinus extare in tomo VII. bibliothecae veterum Patrum Bignaei edit. 2. Tum monet: *at quos Wolfgangus Musculus, in prima classe in romano indice prohibitus, transtulit, hi circumspecte legendi sunt, ob ea quae diximus de illo in verbo Socrates, et in verbo Sozomenus.* Editique praeterae sunt Coloniae Allobrogum anno 1612, non sine eadem Musculi interpretatione, in folio cum aliis ecclesiasticis historiis. Vossius de historicis graecis lib. II. cap. 22. *Reliquit duos libros collectaneorum historiae ecclesiasticae. Incipit autem a morte Theodosii iunioris, ac desinit in temporibus Iustini qui imperare coepit anno 518.* Attamen collectanea haec historica non concinnata sunt a Theodoro, sed a Nicephoro Callisto ex historia ecclesiastica Theodori, dictataque aliis, ut praefixus titulus indicat: *ἐκλογὴ ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Θεοδώρου ἀναγνώστου, ἀπὸ φωνῆς Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.* *Selecta, scilicet, ex historia ecclesiastica Theodori lectoris, ex ore dictantis Nicephori Callisti Xanthopuli.* Quae postrema verba cum omisisset interpres, factum est ut collectanea ista historica Theodoro attribuerentur, quae tamen sunt per Nicephorum Callistum ab eius historia excerpta. Quod ante nos monuit quoque Baronius ad annum 485. Nam tradit Suidas, Theodorum ecclesiae constantinopolitanae lectorem scripsisse historiam ecclesiasticam a Constantini temporibus usque ad Iustiniani imperium: opus plane diversum a perbrevis duobus illis collectaneorum libris, quae fragmenta potius esse videntur, quam ordinata rerum tractatio. Scripsit itaque suam hic Theodorus historiam ecclesiasticam. Suidas: *Θεόδωρος ὁ ἀπὸ ἀναγαστῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἔγραψεν*

ἱστορίαν ἐκκλησιαστικὴν ἀπὸ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου ἕως τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ. *Theodorus lector magnae ecclesiae constantinopolitanae scripsit historiam ecclesiasticam a temporibus Constantini, usque ad imperium Iustiniani.* Ex historia ecclesiastica Theodori lectoris recitantur nonnulla in synodo septima generali act. V; et ex quinto libro act. I; abs Iohanne damasceno orat. III. pro imaginibus; et a Suida voc. Διόδωρος μονάζων, et alibi. Inquirendum vero est, an hic idem sit ille Theodorus anagnosta seu lector, de quo agit Suidas voce *κυνήγων*.

Et fortasse hic non alius fuerit, quam Theodorus lector constantinopolitanus, natione paphlago, qui in sua ecclesiastica historia ex Theodoretō, Sozomeno, et Socrate, unam, integram, absolutamque narrationem continuat, eo scilicet modo, ut quae tres isti narrant, ex eo sibi mutuetur, qui dilucidius et accuratius rem pertraxit; exaggeret vero reliqua, quae ex iis unus tantum, silentibus aliis, in sua historia digessit; ita tamen ut tempus, quo gesta sunt, servet aptetque omnia commodissime. Quare qui illum legerit, tres iam laudatos historicos uno eodemque tempore sibi habebit. Ex hac historia duos nobis libros priores tempus reliquos fecit, qui exordiantur ab imperio Constantini magni, et finiunt in auguratione Iuliani imperatoris sub consulatu Tauri et Florentii. Quibus innumera prope loca in Theodoretō, Socrate, et Sozomeno amanuensium incuria depravata restituuntur, et emendantur. Servantur penes me ita parati, ut cum per typographos licuerit, lucem aspicere possint (1). Et ut ex eodem tu quoque habeas, lector, quid ille in historia egerit, habeto tibi operis prooemium.

Ἐκ τίνος ψήφου ἐπιξενουῦσθαί μοι λαχόντι κατὰ τὸ ἡμέτερον Παφλαγόνων ἔθνος, ἐν μητροπόλει τοῦνομα Γάγγρα, ἐν αὐτῇ τε ἀπολαύσαντι τῆς σῆς ἱερᾶς ὁμοῦ καὶ τιμίας μου κεφαλῆς, ἡναγκαζόμεν παρ' αὐτῆς, ἐξ αὐτῆς τὰς ὑποθέσεις ληφόμενος, συναγαγεῖν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν τοὺς ἐκδέντας, καὶ μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀρμόσασθαι σύνταξιν· ἐπεὶ δὲ πατρικὴ κελεύσει ἀντιλέγειν οὐχ ὅσιον, εἰ καὶ φράσεως τῆς πρεπούσης ἐλειπόμεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἀμελητὶ ἤλθοι ὑμετέραις εὐχαῖς τεταρρηνκώς. Εὐσεβίου τοῦ θαυμασιωτάτου τὴν ἐπίκλην Παμφίλου κεκμηκόςτος περὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἀνέκαθεν τὰς τοιαύτας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις λογίων ἀνδρῶν συγγεγραφότων, οὐ μόνον λέγω τῶν παρὰ χριστιανοῖς φιλοσοφησάντων ἀλλὰ καὶ παρ' ἐβραίοις, καὶ τήνδε τὴν ἱστορικὴν σύνταξιν ποιησαμένου ἄχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς φιλοχρίστου, καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθείσης βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ πανευφήμου καὶ μακαριωτάτου ὧδε καταλύσαντος, ἐπὶ τὸ τοιοῦτον τῆς ὑποθέσεως σχῆμα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, ὡς γε τῶν ἐκτεθέντων ἡ Γραφὴ μαρτυρήσει, τὴν σπουδὴν πεποιήκεσαν θεοφιλεῖς ὁμοῦ καὶ λογιώτατοι ἄνδρες, λέγω δὲ Θεοδώρητος ὁ τῆς ὁσίας μνήμης γενόμενος ἐπίσκοπος Κύρου, Σωζόμενος, καὶ Σωκράτης, τῶν ἐπιλοίπων χρόνων ποιούμενοί τε πραγματείαν, οὐκ ἄμφω τὸν

(1) Numquam edidit hos duos Theodori lectoris libros Allatius, sed partem tantummodo aliquam variarum lectionum misit Parisios ad H. Valesium, qui de codice allatiano plura dicit in praefationibus ad Socratem et ad Theodoretum. Codicem hunc Theodori me vidisse (ut omnino putabam) in vallicelliana bibliotheca, cum reliqua litteraria Allatii supellectile, dixi iam in tomo X. Scriptorum veterum p. 37. Codicem certe eiusdem Theodori venetum in divi Marci bibliotheca egomet manu tractavi, bonum hercle et priscum, qui fuit Card. Bessarionis. De hoc pariter verba feci in nova Patrum bibliotheca T. III. part. gr. p. 448. Noverunt hunc venetum etiam Possevinus et Emericus Bigotius, deque eo item loquitur Valesius in praef. ad Theodoretum; sed prae ceteris accurate Iacobus Morellius in catalogo codicum gr. biblioth. S. Marci. Utinam aliquando Theodori hoc opus in lucem prodeat! Interim ab Allatio prooemium saltem, magni muneris instar, accipiamus. A. M.

τοιούτον ὁμιλον θέμενοι, ἀλλ' ἰδίᾳ ἕκαστος φιλοσοφήσας, καὶ τοὺς λόγους ἀναγράψας. Ἐπεὶ οὖν τινὰ μὲν τῶν κατὰ καιροὺς πρᾶχθέντων ὑπὸ τῆς ἀκολουθίας ὠθούμενοι ἑκάτεροι ἀπεδείχθησαν φράσαντες, τινὰ δὲ ἰδιαζόντως, εὐλογον ᾧήθην τὰ κοινῶς αὐτοῖς συμφωνούμενα διὰ τοῦ σαφέστερον καὶ ἀφραδέστερον διηγουμένου τῇ παρούσῃ βίβλῳ κατατάξαι, ἐν τῇ παρόψει παρασημαίνόμενος, ὡς ἄμφω συμπεφωνήκασιν· τὰ δὲ ἑκάστω πάλιν ἰδίως ἐκτεθέντα παραδηλώσω· ἄρξομαι δὲ τῆς ὑποθέσεως ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μακαριωτάτου Σωζομενοῦ. Προσφωνητικὸν εἰς Θεοδοσίον τὸν βασιλέα Σωζομενοῦ. De Theodori huiusce historia ecclesiastica notanda equidem sunt, quae Vossius de historicis graecis libri secundi capitulo 22. tradit. Unde et Iodocus Coccius in indice auctorum, quem thesauro suo catholico praemisit, eum vixisse anno ait IOXX. Quod biennio fuerit post mortem Anastasii. Solum igitur tractat de Marciano, Leone, Zenone, Basilio, et Anastasio. Loquor autem de Theodoro, qualem nunc habemus graece latineque in corpore historiae ecclesiasticae, ac latine solum in bibliotheca Patrum tom. VII. edit. sec. Sed is, quo Suidas usus, coepit a Constantino magno. Num dicemus eo tanto altius orsum dici, quia extremo libro pauca subdat de annis Constantini magni, Constantii, Theodosii magni, Arcadii, et Theodosii iunioris? Sed enim tam ista sunt exilia, ut non mereantur in considerationem venire; praesertim cum extremo addatur loco, ut ab alio potius videantur assuta. Imo tam exigui sunt duo libelli collectaneorum, ut vix digni sint appellatione ἱστορίας ἐκκλησιαστικῆς, quomodo vocat Suidas. Equidem metuo, ne solum sint excerpta quaedam. Estque hoc eo verosimilius, quod libri secundi inscriptio sit, ἀπὸ τοῦ δευτέρου βιβλίου, e libro secundo. Ac libro primo haec praemittantur: ἐκλογαὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀπὸ φωνῆς Νικήφορου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου. Excerpta historiae ecclesiasticae ab ore excepta Nicephori Callisti Xanthopuli. Credo, Nicephorus Callisti (qui anno vixit CIOCCCXX) non integram Theodori historiam sed solum ea, quae exceptu digniora putavit, suo dictavit amanuensi. Et sane appendix Possevini ad apparatus sacrum testatur in veneta bibliotheca Bessarionis extare epitomem historiarum ecclesiasticarum Theodori lectoris, et Philostorgii. Item Theodori lectoris compositionem ecclesiasticam e variis auctoribus. Ut historiam Theodori iustam, et eiusdem epitomem alienam distinguere conveniat. Atque ita mihi quidem videtur. Nec tamen pugnabo si quis cum longe doctissimo Labbaeo censeat, sic hunc nodum exsolvi, quod vel plures historias scripserit Theodorus lector, vel plures fuerint Theodori lectores. Quod si quid post duos hos viros praeclarissimos coniectare licet, dixero unum Theodorum historiam a Constantino magno ad tempora Iustiniani continuasse, ita tamen ut duos libros priores, cum ipse non haberet de suo meliora, ex Theodoreto, Socrate, et Sozomeno, qui existimantur ea tempora inter alios accuratius pertractasse, concinnaverit; reliquam historiam ad Iustiniani imperium ex sese conscripserit, cum praeter eosdem haberet et alios diligentiores; et ex his posterioribus libris duos eclogarum libros Nicephorum Callistum decerpisse, non vero ex duobus prioribus, quod quidquid ibi contineretur, ex fontibus ipsis sincerius hauriri poterat. Nuncupaturque hic paphlago byzantinus, non quod esset patria byzantinus, sed quod Byzantii lectoris munus obiret. Id nobis Suidas significavit: Θεόδωρος ὁ ἀπὸ ἀναγνώστων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Theodorus lector magnae ecclesiae constantinopolitanae. Nec aliud voluit Nicephorus Callistus, quando in praefatione ait: καὶ ὁ βυ-

ζάντιος ἀναγνώστης Θεόδωρος, *et byzantinus lector Theodorus*. Neque enim id est Byzantii natum esse, sed lectorem Byzantii egisse. Iohannes damascenus orat. III. de imaginibus utitur testimonio Theodori historiographi constantinopolitani ex ecclesiastica historia de Gennadio patriarcha constantinopolitano. An ex hoc, vel alio Theodoro historico byzantino desumpserit, divinent alii.

LXXXVIII. Theodorus presbyter scripsit: *germanum esse divi Dionysii opus*. Legit Photius, illiusque praecepta capita recenset cod. 1. Ἀνεγνώσθη Θεοδώρου πρεσβυτέρου, ὅτι γνησία ἡ τοῦ ἁγίου Διονυσίου βίβλος· διελύοντο δὲ ἐν τῷ λόγῳ ἐνστάσεις τέσσαρες. Μία μὲν ὅτι, εἰ ἦν γνησία, πῶς οὐκ ἐμνήσθησαν τῶν ἐν αὐτῇ ῥητῶν τε καὶ χρήσεων τινὲς τῶν μεταγενεστέρων πατέρων; Δευτέρα δὲ ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, ἀναγραφὴν ποιησάμενος τῶν συγλεγραμμένων τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν βιβλίων, οὐδεμίαν ταύτης μνείαν ἐποίησας; Τρίτη δὲ ὅτι πῶς τῶν κατὰ προκοπὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου αὐξηθέντων παραδόσεων, ἡ βίβλος αὕτη λεπτομερῆ τὴν ἐξήγησιν ποιεῖται; ὁ μὲν γὰρ μέγας Διονύσιος σύγχρονος ἦν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πράξεων, τοῖς ἀποστόλοις· ἃ δὲ ἡ βίβλος περιέχει, τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ προκοπὴν, καὶ εἰς ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντων παραδόσεων ἐστὶν ἀναγραφὴ ἀπίθανον οὖν φησὶ, μᾶλλον δὲ κακόπλαστον, τὰ μετὰ πολλὸν χρόνον τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντα, Διονύσιον ὑπολαμβάνειν ἀναγράψαι. Τετάρτη δὲ πῶς μέμνηται τῆς τοῦ Θεοφόρου Ἰγνατίου ἐπιστολῆς ἡ βίβλος; ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος τοῖς τῶν ἀποστόλων ἐνέγκμασι χρόνοις, Ἰγνάτιος δὲ ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν διὰ μαρτυρίου ἠθλήσεν ἀγῶνα, ὃς καὶ πρὸ βραχὺ τῆς τελευτῆς ταύτην ἐπιστολὴν, ἧς ἡ βίβλος μνημονεύει, γράφει ταύτας οὖν τὰς τέσσαρας ἀπορίας διαλύσαι ἐπαγωνισάμενος, ἐπιβεβαῖοι, τό γε ἐπ' αὐτῷ, γνησίαν εἶναι τοῦ μεγάλου Διονυσίου τὴν βίβλον. *Lectus est Theodori presbyteri liber, quo docet germanum esse sancti Dionysii opus. Solvuntur autem quatuor potissimum obiecta argumenta. Primum quidem: si genuinus est liber, cur sanctorum patrum nemo, qui post secuti sunt, ex eo sententias aut testimonia citaverit? Alterum vero, quomodo Eusebius Pamphili sanctorum patrum scripta enumerans, huius nullam fecerit mentionem? Tertium quomodo traditionum earum, quae in ecclesia per incrementa, et diuturni temporis spatio creverunt, liber hic singillatim texat narrationem? Magnus enim Dionysius, ut ex actis patet, apostolorum aequalis fuit; hic vero liber earum maxime traditionum descriptionem continet, quae postea sensim in ecclesia invaluerunt. Non igitur verisimile videri ait, immo inepte confictum, quae longo post tempore a morte magni Dionysii in ecclesia orta sint, atque excreverint, ea Dionysium describenda suscepisse. Quartum, cur epistolam beati Ignatii hic liber citat? Dionysius enim, ut diximus, apostolorum temporibus floruit; Ignatius vero Traiano augusto imperante, martyrii certamen certavit, et paulo ante mortem eam epistolam, quam hic liber citat, conscripsit. Quatuor haec igitur argumenta dissolvere studet Theodorus, confirmatque pro virili legitimum illum esse magni Dionysii partum. Poterat Photius, si sanus animus fuisset, quae pro veritate responderat Theodorus breviter exponere. Id cum ipse non egerit, contra recentiores haereticos eadem iterantes, et veluti ab inferis revocantes, multi ex catholicis perfecerunt (1).*

(1) Legesis auctorum catholicorum enneadem pro vindicandis S. Dionysii operibus decertantium in editione Corderii T. II. p. 329. seqq. A. M.

LXXXIX. Theodorus alter presbyter, successor gratiae et praepositurae abbatis Pachumii, scripsit ad alia monasteria *epistolas* sacrarum scripturarum sermone digestas, in quibus tamen frequenter meminit magistri et institutoris sui Pachumii, ac doctrinae eius, et vitae proponit exempla, quae ille ut doceret, angelo administrante didicerat: simul et hortatur permanendum in proposito cordis, et ut redeant ad concordiam et unitatem ii, qui post abbatis obitum, discessionem facta a coetu semetipsos abseiderant unitatis. Sunt autem huius exhortationis *epistolae tres*. Gennadius in catalogo. Vivebat anno 420. Trithemius.

XC. Theodorus alter presbyter in Coelesyria composuit librum adversus haereticos *de consonantia veteris et novi testamenti*. Claruit sub Zenone. Gennadius in catalogo. Eisingranus eum vixisse ait anno 485.

XCI. Theodorus abbas et philosophus pleraque in haereticos dictavit, ex cuius ore excepit Leontius byzantinus scholasticus *scholia in Monothelitas* decem sectionibus distincta: *Λεοντίου σχολαστικοῦ βυζαντίου σχόλια ἀπὸ φωνῆς Θεοδώρου τοῦ Θεοφιλεστάτου ἀββᾶ, καὶ σοφωτάτου φιλοσόφου, τὴν τε Θείαν καὶ ἐξωτικὴν φιλοσοφήσαντος γραφὴν*. *Leontii byzantini scholastici scholia ex ore Theodori religiosissimi abbatis, doctissimique philosophi, divinis pariter externisque litteris eruditi, excepta*. Edita sunt Basileae ex officina Petri Pernae anno 1578. in 8, de graecis latina faciente Iohanne Leunclavio. Discutiendum porro est, an hic Theodorus sit qui sequitur

XCII. Theodorus scythopolita, qui scripsit *δόξας αἵρεσιάρχων, de haeresiarcharum opinionibus*. P. 'Ο Ἄρειος οὐχ ὁμοούσιον. Extat in bibliotheca regia Parisiis cod. 912. Et cod. 943. scribitur: *σχόλια ἀπὸ φωνῆς Θεοδώρου τοῦ Θεοφιλεστάτου ἀββᾶ, καὶ σοφωτάτου καὶ φιλοσόφου, τὴν τε θείαν καὶ ἐξωτικὴν ὡς χρὴ φιλοσοφήσαντος γραφὴν*. P. 'Ο Ἄρειος τρεῖς ὑποστάσεις ἔλεγε, καὶ τρεῖς φύσεις ἐκφύλους. Index ms. regiae S. Laurentii: *Theodorus abbas contra diversas haereses*.

XCIII. In magistrum Theodorum decapolitam sermo quidam graecus extat. Eiusdem *in diversos sanctos, et ἀναδενδράδες*; epitomatores gesneriani. Vivebat tempore Constantini porphyrogennetae, cuius novellam constitutionem de militaribus fundis dictavit. Ἦν ὑπηγόρευσε Θεόδωρος πατρίκιος καὶ κοιαιστῶρ ὁ δεκαπολίτης. *Quam dictavit Theodorus patricius et quaestor decapolita*. Edita est a Carolo Labbaeo, et Iohanne Meursio. Et fortasse etiam in alia eiusdem Constantini, *de sportulis*, loco Theodosii, Theodorus legendum est. Ἦν ὑπηγόρευσε Θεόδωρος πατρίκιος καὶ κοιαιστῶρ. *Quam dictavit Theodosius patricius et quaestor*. In bibliotheca regia Parisiis cod. 396. legitur: *νεαρὰ νομοθεσία Ῥωμανοῦ βασιλέως τοῦ νέου, ἥτοι λύσις ἀναφορᾶς Θεματικοῦ κριτοῦ, ἣν ὑπηγόρευσε Θεόδωρος μάγιστρος δεκαπολίτης*. *Novella constitutio Romani imperatoris iunioris, sive decisio relationis de thematico iudice, quam dictavit Theodorus magister decapolita*.

XCIV. Theodorus monachus tarsensis, postmodum cantuariensis archiepiscopus, quamvis latine scripserit, quia tamen graecus, suum etiam in hac nostra dissertatione de Theodori locum habeat. De quo satis dixero, si quae doctissimus Iohannes Morinus de administratione sacramenti paenitentiae lib. VII. cap. 1. tradit, hic referam. *Theodorus graecus erat monachus Tarsi Ciliciae natus, quem episcopum ordinavit Vitalianus papa anno Christi 668, et in Britanniam misit, ad quam pervenit anno ordinationis suae secundo. Cantuariae sedit annos 21. menses tres, dies 26, ut scri-*

bit Beda in historiae Anglorum libro IV. cap. 1. et 2. Obiit autem anno 690. Itaque intra illud tempus Theodorus paenitentiale suum composuit, in quo singillatim unicuique peccato paenitentias imposuit, confessionisque et absolutionis ritus descripsit. Omnium librorum paenentialium apud Latinos primus ille laudatur, cuius postea imitatione multi compositi sunt, quos inter laudatissimi fuerunt, romanus (1), et qui Bedae nomen tulit. Theodorus autem graecus Graecorum morem magna ex parte retulit, qui diu ante ipsius aetatem, ut libro praecedente demonstratum est, mori de peccatis occultis publice paenitendi renunciaverant, quotidianas manuum impositiones sustulerant, multaque alia immutaverant. Theodorus igitur graecus, Graecos imitatus, eadem in paenentiali suo praeteriit, et poenas tantum, seu epitimia singulis peccatis convenientia attendit et definivit, publice et sollemniter imponenda, si crimen erat publicum, privatim si privatum. Pontificale Damasi in Vitaliano. Theodorus archiepiscopus peccantium iudicia, quot scilicet annis pro uno peccato quis paenitere debeat, mirabili et discreta consideratione descripsit. Iisdem verbis eum laudat Regino in chronicis, atque Beda in libro de temporibus, referente Ivone decreti parte 4. cap. 146. Hinc ut ex variis capitulis, quae canonum et regularum ecclesiasticarum posteriores collectores ex eo citant, manifestum est, quid potissimum in paenentiali sibi Theodorus proposuerit. Itaque innovationis quae in ecclesia latina facta est, quamque describere hoc libro nobis propositum est, origo et occasio prima fuit Theodori paenentialis ille liber, Graecorum imitatione compositus, et annis vigintiquinque aut paulo minus ante septingentesimum in Anglia editus, et paulo post per universam ecclesiam latinam divulgatus et celebratus. Et in antiquos paenentiales libros praefatione idem Morinus. Paenentialis ille Theodori tantopere celebratus nondum est editus. Plurima ex eo referuntur a Buccharo, Ivone, Gratiano, et Reginonis collectione manuscripta. Neminem mihi legere contigit hactenus, qui Theodori paenentialem se vidisse profiteretur, praeter Henricum Spelmannum, conciliorum anglicanorum collectorem, qui testatur manuscriptum conservari in celebri bibliotheca sancti Benedicti cantabrigiensis, e quo tantum exscripsit titulos capitulorum. Plurimi sane sunt tituli, qui praeseferunt materiam proposito nostro convenientissimam et utilissimam, et dignissimi tam propter materiam, quam propter antiquitatem, qui ab aliquo publici iuris fiant (2). Opere pretium tamen esset scripturae characterem considerare, an antiquus, an recentior: deinde quae ex eo ab antiquis referuntur comparare. Nam, ut saepe monuimus, addi plerumque solent eiusmodi libris nonnulla usui temporis, quo describuntur, accommodata.

XCV. Theodori episcopi pars homiliae dictae Chalcedone, cum episcopi essent abituri. Eiusdem epistola ad Alexandrum hierapolitanum scripta Chalcedone. Robertus Winter excudit Basileae anno Domini 1542. cum aliis quibusdam synodiceis constitutionibus. Gesnerus in bibliotheca.

XCVI. Theodori Rhodiorum ducis commentariorum meminit Suidas voce πανικό δείματι. Τοῦτο γίνεται παρὰ τοὺς πολεμίους, Θεοδώρου τοῦ Ῥοδίων στρατηγού ἐν ὑπομνήμασι λέγοντος, ὅτι κράτιστόν ἐστιν ἐν τοῖς ποιοῦτοῖς καιροῖς μένειν ἐπὶ τῶν ὅπλων, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἔχειν· αὐτός τε περιθέων ἐβόα, καὶ διὰ τῶν

(1) De paenentiali romano copiosam eruditi hominis dissertationem habes in nostro Scriptorum veterum tomo sexto. A. M.

(2) Nunc plures extant paenentialis Theodori editiones. A. M.

ὕπηρετῶν παρήγγειλε μένειν ἐν ταῖς σκηναῖς καθωπλισμένους ἅπαντας. *Hoc accidit in bello, Theodoro Rhodiorum duce in commentariis referente, eo tempore tutissimum esse armatos consistere, et quieti deditos. Ipseque circumiens clamabat, admonebatque per suos administratos, armis amictos omnes in tabernaculis immorari.*

XCVII. Theodori Andidorum episcopi adhuc extat passim in plerisque bibliothecis, προθεωρία κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ Γινομένων συμβόλων, καὶ μυστηρίων ποιηθεῖσα ἐξ ἀξιώσεως τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φυτῆας Βασιλείου. *Compendiosa praemeditatio eorum quae in sacro missae ministerio symbola ac mysteria peraguntur, ita postulante religiosissimo episcopo Phytiae Basilio.* P. Εἰδέναι πᾶς ὀφείλει πιστὸς, ὥς ἡ τῆς Θείας ἱερουργίας ἅπαντα τελετή. In codice vero vaticano 640. non Theodoro, sed Nicolao Andidorum episcopo tractatus iste tribuitur, qui nihilominus dicitur factus hortatu Phytiae episcopi Basilli, ut supra, et incipit. Πολλοὶ τῶν ἱεραῶσθαι ἡξιωμένων ἴσασι, καὶ ὁμολογοῦσι τὰ ἐν τῇ Θεῇ ἱερουργίᾳ τελούμενα (1).

XCVIII. Theodorus a Studio monasterio, cui ipse praefuit, Studita dictus, auctor magni nominis. Multa ipse tulit pro defensione sacrarum imaginum, et institutorum ecclesiasticorum, adeo ut universa eius vita diis, ut vulgo aiunt, iratis genioque sinistro transacta fuerit. Illius nimias miseras, carceres, exilia, atque oppressiones, fuse docteque prosecuti sunt Michaël monachus, et alius incertus, qui eius vitam conscripserunt. Michaëlis monachi incipit: πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων κατὰ διαφόρους χώρας. Incerti, qui penes me manuscriptus asservatur: καὶ πᾶσι μὲν ἡδὺς καὶ τοῦ παντὸς ἄξιος ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁμολογητῆς Θεόδωρος (2). Eam Iohannis esse, coniectura non levi diceret nescio quis, cum in fine vitae legatur, Θεοῦ τὸ δῶρον, καὶ πόνος Ἰωάννου, *Dei donum, et labor Iohannis* (3). Nisi labor ille non de compositione, sed de scriptione etiam intelligi posset. Verum cum in dicto codice alia quoque eodem caractere, et similis scriptionis nota descripta sint, nec uspiam dictum laborem memoraverit, nisi post Theodori vitam, fortasse non inconsiderate de compositione intelligendus est. Sed id alii iudicent. Habeturque praeterea de illius obitu epistola prolixa Naukratii monachi, tanti patris discipuli, ad fratres spirituales et patres. P. Τοῖς διὰ τὸν κύριον δεδιωγμένοις, καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένοις πνευματικοῖς ἀδελφοῖς καὶ πατράσι, Ναυκράτιος ἀμαρτωλός. Ἔως μὲν τοῦ παρόντος, ἀδελφοί μου τιμιώτατοι καὶ πατέρες, ἀνεβαλλόμεν τὸ ταπεινὸν Γράμμα, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας διεξερχόμενος (4). Neque enim illius tantum discipuli, sed alii quoque plerique in eo laudando, et in eius rebus gestis enarrandis ingenium calamumque exercuerunt, ut indicavit Michaël monachus in eius vita. Ἀλλ' ὅπως μὲν ὁ αἰοίδιμος ἐκεῖνος καθηγητῆς καὶ πατὴρ τῆς κατ' ἡμᾶς ἐβίω ζωῆς, κατὰ πόδας τῆς αὐτοῦ κοιμήσεως ἔνιοι τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν ὠδικῶς ὑπηνίξαντο κεφαλαιώσαντες τὰ πολυμερῆ τῆς κατὰ πλάτος αὐτοῦ πολιτείας ἀνδραγαθήματα ἐν ὀλί-

(1) Hoc nos opusculum, paulo tamen varians in codicibus, cum interpretatione nostra latina typis paratum habemus; non sine novem grandiorum comitatu iconum, quibus tota Graecorum missa speciose vereque repraesentatur. A. M.

(2) Hoc initio extat in editione Sirmondi vita Studitae, gerens nomen auctoris Michaëlis monachi, quod secus erat in codicibus allatianis. At illa incipiens πολλοί, tribuitur eidem Michaëli in duobus codicibus vat. De hac re diligentius nos dicemus, cum alteram hanc Studitae vitam typis trademus. A. M.

(3) Ergone edita vita a Sirmondo, dicenda est habere auctorem Iohannem? Inedita autem Michaëlem monachum, cui reapse inscribitur in codd. vaticanis? A. M.

(4) Edidit hoc Naukratii scriptum Combefisius T. II. Auctarii bibl. PP. p. 855. A. M.

γαις ἐπέων λέξεσι μεθ' οὓς καὶ ἕτεροι τῶν τῆς ἐκκλησίας ἱερομυστῶν ἐν συγγραφῇ εἶδει καὶ ἐγκωμίων σχηματισμῷ γλαφυρῶς ἄσαν κατ' ἐπεκτάδην συνέταξαν ὑπομνήματα, εἰς γῆρας θησαυρίσαντες λήθης φάρμακον. *Sed quomodo perceleber ille magister et pater vitam humanam transegerit, statim atque e vita excessit nonnulli ex illius discipulis, brevibus carminum compositionibus canticisque ostenderunt, varia atque multiplicia illius vitae facinora summatim, et veluti in capita digerentes. Postmodum et alii ecclesiae sacri mystae oratione prosa et panegyricis eleganter sciteque, nec non et sermone prolixo commentarios absolverunt, senectuti suae obliuioae medicinam reponentes.* Nullus finis esset, si quae in illius laudes alii dictarunt, hoc in loco colligere conaremur. Apponam tantummodo troparia quaedam ex meo manuscripto, quibus quantus fuerit hic vir in ecclesia Dei aperte dignosces. Primum est. Ὁ ἀσκητικὸς βίος σου, ταῖς τῶν ἀρετῶν πράξεσι σοφὲ, ὡς ἥλιος ἀναλάμψας φρυκτωρεῖ, καὶ συγκαλεῖ πάντας εὐσεβῶς πρὸς σωτηρίας τὴν τρίβον, Θεόδωρε μακάριε· τοὺς ἐν ἀγνοίᾳ γὰρ ἀγνωσίας καὶ παθῶν, καὶ πολλῶν ἐγκλημάτων καθοδηγεῖ πρὸς θεϊαν γνῶσιν ταῖς διδαχαῖς τῶν ἐργῶν σου καλῶς· ἀλλὰ καὶ νῦν μὴ παύσῃ ὑπὲρ τῆς ποιμένης σου τῷ Χριστῷ πρεσβεύων. II. Ὁ πρὸς τὸν θεὸν ζῆλος σου τὴν τοῦ Βαπτιστοῦ χάριν σοι σαφῶς προσμαρτυρεῖ, Θεοφόρε· τοὺς γὰρ πράξει μοιχικῇ φθείροντας σαφῶς τῆς ἐκκλησίας τὸ κάλλος, Θεόδωρε διήλεγξας· ἐν παρρησίᾳ γὰρ ἐμφανῶς καὶ δυνατῶς θάρσει θεῖκῳ, καὶ ὡς βέλεσι τοῖς λόγοις ἀπέφραξας τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου γράφειν. III. Σὺ ὡς γεωργὸς ἀριστος νέαν τῷ θεῷ ἄμπελον, σοφὲ, φυτεύσας ἐν εὐσεβείᾳ, καὶ ποτίσας δαψιλῶς λόγῳ διδαχῆς τῶν μοναζόντων τὰ πλήθη, Θεόδωρε πανόλβιε· τὴν βασιλίδαν γὰρ ὥσπερ πόλιν τοῦ θεοῦ ἀνέδειξας ἐν ταύτῃ, ἐν ἣ αὐξήσασα εἰς κάλλος ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς, ὀρθοδοξίας πίστιν καρποφορήσασα καὶ ὁμολογίας. IV. Ὡς διφυᾶ σε πηγὴν ἀέναντα βρύουσαν νάματα ἐν κόσμῳ πιστῶς καὶ ὁσίως προστρέχομεν· ἐκεῖθεν δὲ λόγον διδαγμάτων σου ὃν ἐκ χειλέων μελίσταγῶν πλουσίως ἐκχέεις ἡμῖν· ἀλλ' ὦ ἱερόμυστε πάτερ μὴ ἐπιλάβῃ τῆς ποιμένης σου ἡμῶν ἐκ πάσης ἀνάγκης, καὶ φθορᾶς, καὶ παθῶν λυτρωθῆναι, ἡγιασμένε πάτερ Θεόδωρε. V. Ἡ τῆς πίστεως ἐπανθούσα ἀρετὴ, καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν τῇ ἀσκήσει σου, πάντας ἔλκει πρὸς ὑμνωδίαν τῶν κατ' ὀρθωμάτων σου, Θεόδωρε πανόλβιε· ὅθεν τοῖς θεοῖς σου μέλισμασι, τὴν τῶν ἀνθῶν ποικιλίαν τρανῶς ἐπαφῆκας ἡμῖν· διὸ συγκροτοῦσι χοροὶ τῶν ἀσωμάτων, καὶ πανηγυρίζει ἡ ἐκκλησία τὴν μνήμην σου μυστικῶς ἐγκαυχομένη· Χριστὸν τὸν θεὸν μὴ ἐλλίποισ πρεσβεύειν τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Non patiar interim tam insigniter iniuriam fieri antiquitati, si in eundem epigramma concinnatum apud me solum delitescat (1). Ἐπίγραμμα εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν, καὶ ὁμολογητὴν Θεόδωρον ἡγούμενον τοῦ Στουδίου. Ἐτελείωθη ἐν κυρίῳ ὁ ὅσιος καὶ μέγας πατήρ ἡμῶν, ὁ Χριστοῦ θεράπων καὶ ὁμολογητὴς Θεόδωρος, ὁ πολυθρύλλητος ἡγούμενος τῶν Στουδίου, ὁ καὶ τὴν ἱερὰν ταύτην καὶ ψυχωφελῆ συγγραψάμενος βίβλον ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς ὑπὲρ ἀληθείας Χριστοῦ τρίτης αὐτοῦ ἐξορίας χρόνῳ ἐν τῇ νήσῳ τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Τρύφωνος, πλησίον τοῦ ἐμπορίου τοῦ ἐπωνομαζομένου Ἀκρίτα τῆς Βιδυνῶν ἐπαρχίας, μηνὶ νοεμβρίῳ, ἐνδεκάτῃ, ἡμέρᾳ α', ὥρα ε', καὶ ἰνδικτ. ε', ἔτει ἀπὸ

(1) Elogium hoc, ex codice parisiaco in calce operum Theodori sumptum, extat nunc graece et latine in Sirmondi editione, inter testimonia veterum de eodem Theodoro. Attamen nos quoque conservandum haec in Allatii scripto putavimus, ceu notitiam optimam ac breviam tanti viri. A. M.

κτίσεως κόσμου, σπλέ. Οὕτως δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὰ κατὰ αὐτὸν τὸν Θεσπέσιον πατέρα διεπράχθη· ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τέλειος τῷ φρονήματι ἀναδειχθεὶς, καὶ θείας χάριτος καταξιωθείς, τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας χρόνῳ τὸν τοῦ κυρίου ἀράμενος σταυρὸν, ὑπὸ τὸν αὐτοῦ ζυγὸν τὸν ἑαυτοῦ ὑπέταξεν αὐχένα, εὐαγγελικῶς ἀποταξάμενος· ὁσίως καὶ πνευματικῶς πολιτευσάμενος, τρισκαίδεκα ἔτη ὑποταγείς ἀρίστα, καὶ τὸν τῆς ἀθλητικῆς ὑποταγῆς διηνυκῶς γενναίως δρόμον, ἐκλογῇ Θεοκρίτῳ τὴν ἡγουμενικὴν προστασίαν διαδεξάμενος, καὶ ταύτῃ τριάκοντα καὶ δύο διαπρέφας χρόνους, ἀσκητικοῖς τε πόνοις καὶ ἐπιμόνῳ ἐγκρατεῖα νεκρώσας ἀποστολικῶς τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πᾶσαν τε ἀρετὴν κατορθώσας, ὡς ἕτερος μίαν, ὁλίφει τε πλείοσι, καὶ πειρασμοῖς ποικίλοις ἐκ τῆς ἀκριβοῦς φυλακῆς τῶν τοῦ κυρίου ἐντολῶν καὶ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἐρεύνης περιελθὼν, πλείστα τε μοναστήρια συστήσάμενος, καὶ πολλοὺς ὀδηγήσας πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, πολλῶν τε πατὴρ καὶ διδάσκαλος χρηματίσας, καὶ Θεῷ τούτους προσάξας, καὶ εἰς ἄκρον πολιτείας ἐληλακῶς οὕτως ὑπὸ τῆς χάριτος προκληθεὶς, ὁ πρὸ γενέσεως καὶ προϋνωθεὶς, καὶ προσρισθεὶς ἐπὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀνεῖσι βαθμόν· καὶ τούτῳ ἔρωτι Θεῷ πυρπολούμενος, καὶ ζήλῳ Θεσβιτικῷ συναμιλλώμενος, τοὺς πολλοὺς ὑπερακοντίσας, διὰ τὸ ὑπὲρ πάντας καὶ παρῥησιάσασθαι τὴν ἀλήθειαν, καὶ κηρύξαι, καὶ ἐγγράφως, καὶ ἀγράφως, καθὼς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ παρ' αὐτοῦ συγγράμματά· ὡς καὶ ἀντεῦθεν σφοδρότερον κατ' αὐτοῦ μανῆναι τοὺς διώκτας, καὶ πολλαῖς αὐτὸν πληγαῖς, ἐξορίαις τε καὶ φυλακαῖς καταδικάσαι· ἐν τούτοις διατελῶν, καὶ διεξερχόμενος ἀνολιγώρως, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἀκμάζων τὴν ἡλικίαν ὁ πολυάσπλος καὶ πολυκαρτερώτατος πατὴρ ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ἐβδόμῳ τῆς παρούσης αὐτῷ ζωῆς χρόνῳ ἐκδημήσας ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημήσας πρὸς κύριον, προστεθείς τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ καὶ μακαρίοις πατράσι, καὶ σὺν αὐτοῖς τῶν αἰωνίων ἀπολαύων ἀγαθῶν, καὶ πρεσβύτης καὶ πλήρης ἡμερῶν, οὕτως ὡς ἐν ἀμυδρᾷ φέρε εἰπεῖν εἰκόνι, ἐκ πελάγους ρανίδα, ὡς καὶ ἐκ μυριάδος μονάδα τῶν πολυχρονίων αἰώνων τοῦ τρισολβίου πατρός τὰ ἐξαίρετα, καὶ ταῦτα τοῦ προαιρεῖτικοῦ μάρτυρος τὰ ἀριστεύματα, καὶ τοῦ τῶν ἀρετῶν ἡλίου τὰ ἀπαυδάσματά· οὐ ταῖς πρεσβείαις ἐλλαμφθέντες τὸ φῶς τῆς ἐπιγνώσεως, καὶ εὐαρέστως λελατρευκότες τῷ κυρίῳ, ἀφισίν τε ἁμαρτιῶν εὐρηκότες, τύχοιμεν οἱ ταπεινοὶ βασιλείας οὐρανῶν· ἀμήν.

Epigramma in sanctum patrem nostrum et confessorem Theodorum Studio praeffectum. Mortem obiit in Domino sanctus et magnus pater noster, Christi servus et confessor Theodorus, celebratissimus Studio praeffectus, qui sacrum hunc et valde proficuum animabus librum composuit, anno duodecimo tertii sui propter Christi veritatem exilii in insula sancti magni martyris Tryphonis prope forum Acritam nuncupatum, provinciae Bithyniae, mensis novembris undecimo die, id est dominico, hora sexta, indictione quinta, anno ab orbe condito 6335. (Ch. 827.) Res vero ab eodem divino patre gestae ita se habuere. Statim ab ipsa pueritia mente perfecta compertus, et divina gratia ditatus, vigesimo secundo suae aetatis anno cruce Domini sublata, illius iugo suum collum supposuit, ut evangelium praecipit, mundo renuntians, sanctum et spirituale vitae institutum sequens, annis tredecim obedientiae optime et fortiter cursum absolvens, divina electione alios gubernandi praefecturam assumens, in eaque per duos et triginta annos egregie, relucens, laboribus asceticis, et perseverante continentia mortificans, apostoli more, membra quae sunt super terram, et virtutum omni genere praecellens, veluti alius

quispiam uno, et pluribus aerumnis, ac variis tentationibus, ob mandatorum Domini exquisitam observantiam, nec non ob sacrarum scripturarum studium tolerantis, multis monasteriis exstructis, pluribus ad veritatis agnitionem adductis, nec non multorum pater atque magister effectus, et Deo eosdem concilians, in perfectissima vitae ratione constitutus, sic a gratia praeveniente vocatus, qui ante quam generaretur erat praecognitus et praedestinatus, ad summum confessionis gradum ascendit: in eoque amore divino succensus, zeloque thesbitico decertans, multis antecelluit, quia prae cunctis veritatem libere enunciabat et praedicabat, et ore et scripto, ut eiusdem commentaria fidem faciunt: ut hinc etiam persequentium vesania magis ac magis accreverit, et multis eum verberibus, exiliis, et carceribus multaverit: in quibus dum perseveranter inoffenso pede versatur, et ut ita dicam repubescit, multis certaminibus prae nobilis, et dolorum perquam tolerantissimus pater, anno aetatis suae sexagesimo septimo ex hac vita egressus, progressusque ad Dominum, appositus suis sanctis atque beatis patribus, unaque cum illis sempiternorum bonorum particeps, et senex et plenus dierum. Sic debili ut ita dicam effigie, stillam ex pelago, et ex myriade unitatem, certaminum quae per multos annos perdurarunt, ter beati patris praecipua attigimus, et quidem sponte a martyre peracta facinora, et virtutum solis instar fulgores. Cuius precibus lumine scientiae irradiati, et gratum Deo servitium exhibentes, nec non remissionem peccatorum consecuti, nos humiles regni caelorum compotes fiamus.

Sed de eius scriptis agamus. Possevinus refert duo fragmenta eum reliquisse, alterum epistolae ad Naucratium filium, in qua agit de haeresibus et schismate; alterum autem fragmentum in quo agit de honore sanctis imaginibus deferendo, extareque in tomo tertio bibliothecae sanctorum patrum Bignaei, editionis secundae. Opusculum vero antea prodiisse Antuerpiae apud Iohannem Stelsium anno 1556, adiunctum tribus libris Iohannis damasceni adversus traduentes et criminantes sanctorum imagines. Epistolam item catechetica scripsisse ad eos, qui causa sacrarum imaginum cultus in carcere essent, quos perstare in fide catholica hortatur, quam legimus in nono tomo annalium cardinalis Baronii sub anno 814; quemadmodum alteram eiusdem Studitae catechetica ad fratres sub anno 818; et aliam eiusdem argumenti, aliam quoque de Eustratio lapsum occultante, quae est 16. in codice columnensi, ex quo Baronius ipsam desumpsit. Disputationem quoque ipsius Studitae adversus Constantinum Copronymum imperatorem anno 795. Sed haec minutiora sunt, et longe illustrium scriptionum τεμάχια. Quare maiora illius scripta numeranda sunt; a quo nos labore facile liberasset Sirmondus, si hunc patrem, quem a tanto tempore parturit, emisisset in lucem aliquando: sed quando id huc usque non egit (1), eorundem operum catalogum, ut colligere potuimus, contexamus.

Scripsit alias atque alias orationes de laudibus variorum sanctorum, et de ecclesiae sollemnitatibus. Et librum hunc, in quo huiusmodi orationes continebantur, vocavit πανηγυρικόν. Auctor illius vitae (cap. 36.): καὶ πανηγυρικὴν δὲ βίβλον συνέταξεν ὁ θεόληπτος, ἔνθα τὰς περιφανεῖς τοῦ δεσπότου διέξουσιν ἑορτὰς, καὶ λόγοις εὐγενέσι κοσμεῖ· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῆς Θεομήτορος, καὶ τοῦ Προδρόμου ὡσαύτως καὶ βαπτιστοῦ, οὗ καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἀγῶνισμένον ἐπιχαριέντως ἐξύμνησεν. Composuit quoque librum panegyricum vir divinus, in quo

(1) Posthumus denique exiit Theodori Studitae operum tomus sirmondianus, in quo supra nominata ab Allatio scripta videre licet. A. M.

celebres Domini sollemnitates laudibus prosequitur, praeclarisque orationibus exornat. Neque eas tantum, sed et Deiparae, et Praecursoris baptistae, cuius et vitae institutum a rebus hisce humanis longe dissitum venuste collaudat. Ex his unam in adorationem pretiosae et vivificae crucis, quae incipit, ἀλαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης ἡμέρα, edidit graece et latine Gretserus tomo II. (p. 231.) de cruce. Alia eiusdem in sanctum Platonem, cui ipse in eodem monasterio successit, et incipit, ῥήτορι μὲν καὶ σοφισταῖς ἢ πᾶσα σπουδῇ, latine edita est apud Surium tomo VI, extatque graece in bibliothecis vaticana, barberina, et aliis (1). Meminit quoque illius Michaël monachus in eius vita: καὶ ὁ τῆς προκατονομασθείσης αἰοιδίου Θεοχρίστης ὁμαίων Πλάτων ὁ σεβασμιώτατος περὶ οὗ καὶ λαμπρῶς ἐσπουδάσθη τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ ἔπαινος τὴν αὐτοῦ ἐκτιθεμένην ἀξιοπρεπῶς πολιτείαν. Et antea laudatae celebris Theoctistes frater Plato quam maxime reverendus, de quo praeclara laudatio concinnata est a magno Theodoro, illius vitae institutum pro dignitate exponente. (Scilicet in vita inedita vero Michaëli inscripta cod. p. 137.)

Ineditae sunt, quod ipse sciam, ἐγκώμιον εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου. *Laudatio in dormitionem sanctae dominae nostrae Deiparae. P. Φωνὴν σάλπιγγος κερατίνης βοῆς ἀλαλάζουσα γεγονώτερον* (2).

Ἐγκώμιον εἰς τὸ γενέσιον Ἰωάννου τοῦ προδρόμου. *Laudatio in diem natalem Iohannis praecursoris. P. Ἀηδόνι τιγὶ πολυφώνῳ* (3).

Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ προδρόμου. *Encomium in decollationem sancti Iohannis praecursoris. P. Φαεινὴ καὶ θεοχαρὴς ἡ συναλείρουσα ἡμᾶς πρὸς ἑορτασμόν* (4). Epitomatores gesneriani: *Theodori Studitae sermo de inventione capitis sancti Iohannis baptistae; encomium in sanctum patrem Epiphanium. Ni mendum sit in primo, et pro inventione capitis, abscissione capitis legendum* (5). Alteram *in sanctum Epiphanium* nondum videre contigit (6).

Gerardus Vossius in notis ad Thaumaturgum (ed. p. 109.) tradit in manuscripto cardinalis Sirleti sub num. ια'. haberi Theodori Studitae sermonem *in annunciationem beatae Mariae virginis* (7).

Penes me est oratio ipsius catechetica in dominicam resurrectionis. P. *Τί τοῦτο ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ καὶ φιλέοργοι* (8).

Relatum est mihi doctissimum Sirmondum edendi huiusce patris laborem intermisisse, quod plerasque illius orationes in varios sanctos, quae nunciabantur ipsi Scoriaci delitescere, nondum impetrare potuerat. Vereor ne fucus illi factus sit a sciolo quopiam (9), qui cum eius catecheses percurrens vidisset, varias ibi praeponi sollemnitates, et sanctorum nomina, veluti εἰς τὸ Πάσχα. Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν.

(1) Edita postea gr. et lat. apud Bollandianos T. I. april. append. p. 46. A. M.

(2) Edidimus nos in tomo V. bibliothecae novae Patrum part. II. p. 54. A. M.

(3) Apud nos tom. cit. p. 33. A. M.

(4) Item apud nos tom. cit. p. 43. A. M.

(5) Et de decollatione, et de inventione capitis S. Praecursoris extant orationes Studitae, ut diximus in adn. tom. cit. p. 77. A. M.

(6) Ne nobis quidem haec in Epiphanium oratio occurrit. Fortasse epitomatores gesneriani scripserunt mendose in Epiphanium pro Epitaphium. Etenim tres epitaphicas Studitae orationes nos memoravimus tom. cit. p. 77. A. M.

(7) Quaerenda est haec quoque oratio. A. M.

(8) Apud nos tom. cit. p. 24. A. M.

(9) Fucus Sirmondo non est factus; constat enim ex Baunii praefatione ad tomum sirmondianum, nonnullas orationes ab Arcudio illi in Galliam missas, idque confirmat Holstenii epistola 77, ut diximus tom. cit. p. 1. A. M.

Εἰς τὴν μνήμην Μιχαὴλ τοῦ ἁγιοτάτου μητροπολίτου Συναδῶν. Εἰς τὴν μνήμην Ἰωάννου μητροπολίτου Χαλκηδόνος. Εἰς τὴν παραμονὴν τῆς κοιμήσεως τῆς θεοτόκου. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰνδίκτου. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ μάρτυρος Θαδδαίου. Εἰς τὸν ἅγιον Παῦλον τὸν ὁμολογητὴν. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ. Εἰς τὸν εὐαγγελισμόν. *In Pascha. In transfigurationem. In memoriam Michaëlis sanctissimi metropolitae Synadorum. In memoriam Iohannis metropolitae chalcedonensis. In vigiliam Deiparae dormitionis. In principium indictionis. In memoriam martyris Thaddaei. In sanctum Paulum homologetam. In memoriam sancti Basilii, Chrysostomi, et sancti Ephraem. In annunciationem, et similia, opinatus est, eas diversas esse orationes de variis sanctis, ac sollemnitatibus ab eodem dictas, et distinctas a catechesibus ibidem conservari; quod accidit quoque Possevino, qui post memoratas centum trigintaquinque catecheses e graeco conversas, editasque Antuerpiae operâ Andreae Scotti, mentionem inducit sermonum centum triginta quatuor in anni totius festa a Iohanne Bellero ibidem emissorum anno 1603, interprete Iohanne Livincio, quas tamen Theodori esse catecheses, testatur Gesnerus: prodierunt ante aliquot annos catecheses eiusdem Theodori, interprete ex graeco Iohanne Livineio.*

Catecheses ipsius latine eaidere, ut diximus, Antuerpienses operâ Andreae Scotti, et graece passim in Italia reperiuntur in vaticana, altempsiana, barberina, apud Germanos in bavarica. Sciendum porro est, Theodorum duos catecheseon libros composuisse, quorum alterum *parvam catechesim* nuncupavit, centum triginta et quatuor sermones continentem, quos proprio ore discipulis suis dictavit: alterum *magnam catechesim*, in qua proluxiore sermone instituta monachorum explicat et doctrinam, qua absolutam illius vitae rationem consequerentur. Fusius tradit auctor illius vitae (cap. 35.) Μνημονεύων δὲ αἰεὶ τοῦ μακαρίου Παύλου εἰρηκότος, ὅτι δωρεὰν ἄρτον οὐκ ἔφαγον, ἀλλ' αἱ χεῖρες αὐταὶ ἐμοὶ, καὶ τοῖς σὺν ἐμοὶ διηκόνησαν, ἐργάζεσθαι καὶ αὐτὸς ἤθελε πάντοτε τὰς χεῖρας τοῖς δέλτοις κινῶν, καὶ τὸν ἴδιον κόπον τοῖς ἐργοχείροις συνεισφέρων τῶν μαθητῶν ἐξ ὧν καὶ τινὰ τῶν βιβλίων ἐτι μένουσι παρ' ἡμῖν τῆς αὐτοχείρου Γραφῆς κάλλιστα ὄντα πονήματα συνέταξε δὲ καὶ βίβλους ἐτέρας, ἃς οἰκεία γλώσση ὑπηγόρευσε· καὶ τὸν ἐν αὐταῖς νῦν θείας εἶναι τὸ πλέον ἔδειξε χάριτος. Καὶ πρώτη μὲν βίβλος αὐτῷ ἡ μικρὰ λεγόμενη κατήχησις τεσσάρων οὔσα καὶ τριάκοντα λόγων πρὸς τοῖς ἑκατὸν, ἡ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐπὶ στόματος ὠμιλήθη, καὶ τὰ πρόσφορα ἐκάστη ἡμέρᾳ ἐννοίαις ὑπερφυεῖσι καὶ ῥήμασι θειοτέροις, εὐσκόπως ἐν αὐτῇ ἐνεσημάνθη· τοῦτο μὲν, ἀνδρεία ψυχῆς, καὶ τῶν δεινῶν ὑπερφρόνησις· τοῦτο δὲ, καρτερία περὶ τὴν ἀσκησιν, καὶ τῶν μελῶν νέκρωσις· τοῦτο δὲ, ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν ἀγωνίσμασιν στερρότης νοῦ, καὶ τῶν ἐπιόντων ἀντίστασις· ταύτης τῆς βίβλου τρεῖς λόγων περικοπαὶ κατὰ μίαν τῶν ἐβδομάδων, καὶ παρ' ἡμῖν ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινώσκονται. Δευτέρα δ' ἐπονήθη βίβλος αὐτῷ ἡ μεγάλη κατήχητικὴ, ἐν τρισὶ τμήμασι διαπλουμένη, ἡ καὶ ἀνὰ μέρος τὰ καλὰ τοῦ κοινοβίου διεμφαίνει παραγέγματα, τὴν διδασκαλίαν, ὡς οὐκ ἂν τις εἴποι, διεξιούσα εἰς τὸ ὠφελιμώτατον· ὅσης δὲ ἀμφοτέραι χάριτος, καὶ φιλοσοφίας τῆς ἀνωτάτω, παντὶ γνώριμον τῷ μικρὸν ἐπιστήσαντι· καὶ γὰρ πολλοῖς μὲν ἄλλοις βίβλοι πολλαί τε καὶ ὠφέλιμοι ἐξεργάσθησαν, κάλλει τε καὶ φράσει ὑπερφερεῖς, ἀλλὰ πείθομαι, μὴ τοσοῦτον ἀπ' ἄλλης φωτισμοῦ οὕτω πληροῦσθαι καὶ κατανύξεως τὴν ψυχὴν, ὅσον ἀπὸ τῶν τοῦ πατρὸς κατήχησεων, πολὺ τὸ ἐπαλωγὸν μετὰ τοῦ ἡδέως ἐμφαινουσῶν,

καὶ μεταξὺ τοῦ ὠφελίμου τὸ χαριέστατον. Quae vero modo catecheses prae manibus sunt, cum numerum parvae catecheseos exaequent, et brevioribus colloquiis constant, *parvam catechesim* esse manifeste apparet. De magna an alicubi lateat indagandum curiosius est (1).

Scriptis item librum dogmaticum, in quo oppugnatores imaginum validissimis rationibus refellit, et principum mala facta animose sugillat. Auctor vitae (cap. 41.) Ἡρὸς πάσαις δὲ, καὶ βίβλος δογματικὴ τῷ φιλολόῳ ἐξείρασται, ἐν ᾗ στερροὶ λόγοι καὶ ἀντιρρήτικοὶ θαυμασίως τούτων ἐξησηκημένοι, καὶ τὰ τῶν εἰκονομάχων σοφίσματα διαλύοντες ἄλχοντες αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν συνόλως ἐὼντες, ἀλλὰ ταῖς ἀληθιναῖς τῶν δογμάτων προτάσεσι τὸ ψεῦδος αὐτῶν καταβάλλοντες ἔνθα καὶ κατὰ τῶν δυσσεβῶς βεβασιλευκότων πολὺς πνεῖ, στίζων κἀκείνους λόγοις τοῖς πρέπουσι, καὶ οἷς ἀνὰ πᾶντὸς ὁ βίος αὐτῶν στηλιτεύοιτο. Inter has orationes accenseri debent quae adhuc supersunt in barberina, et regia Parisiis cod. 7091. (2). Ἀντιρρήτικὸς πρῶτος κατὰ εἰκονομάχων. *Antirrheticus primus contra Iconomachos*. P. Καὶρὸς τοῦ λαλεῖν, ἀλλ' οὐ τοῦ σιγᾶν ἐστὶ τῷ ὁποσούν δυναμένῳ. Ἀντιρρήτικὸς δεύτερος κατὰ τῶν αὐτῶν. *Antirrheticus secundus contra eosdem*. P. Ὁ μὲν τῆς ἀληθείας λόγος μονοειδής τις ὢν. Ἀντιρρήτικὸς τρίτος κατὰ τῶν αὐτῶν. *Antirrheticus tertius contra eosdem*. P. Δαυτὸ μὲν ὁ ἁσματογράφος μία βολίδι λίθου. Et hic quidem in quatuor capita dividitur.

Eiusdem. Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων Ἰωάννου, Ἰγνατίου, Σεργίου, καὶ Στεφάνου τῶν νέων χριστομάχων. *Criminatio et refutatio impiorum poematum Iohannis, Ignatii, Sergii, et Stephani novorum Christi oppugnatorum*. P. Προβλήματα τινα πρὸς εἰκονομάχους λέγοντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ μὴ ἐγγράφεσθαι κατὰ τὸν σωματικὸν χαρατῆρα. *Problemata quaedam ad Iconomachos, asserentes dominum nostrum Iesum Christum non effigiari secundum corpoream formam, capitibus quindecim*. P. Εἰ ἐκ δύο φύσεων, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι. Eiusdem. Κατὰ εἰκονομάχων κεφάλαια ζ'. *Adversus oppugnatores imaginum capita septem*. P. Θεοποιεῖν ἐστίν, ἵνα ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ ῥήματος συνθέσεως. Eiusdem. Ἐπιστολὴ πρὸς Πλάτωνα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα περὶ προσκυνήσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων. *Epistola ad patrem suum Platonem de adoratione venerandarum imaginum*. P. Ἐαυτοὺς παραμυθούμεθα προσλαλοῦντες τῇ ἱερᾷ κεφαλῇ ἡμῶν (3).

Epistolarum libros V. in quibus fortem ac constantem animum, neque miseriis, neque cruciatibus, neque minis principum obnoxium cernere est. Plures numero extant in primo, et secundo, et tertio exilio scriptae in bibliothecis vaticana, barberina, vallicelliana Romae, ex quibus quae historiam continebant a Sirmondo iam olim in latinum versae sunt, puto modo et reliquae quae iustum volumen efficerent. De illis auctor vitae (cap. 40.) Αἱ δὲ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βίβλοι πέντε, αἱ παρ' ἡμῖν οὔσαι τέως, ἐν αἷς καὶ τὸ πεπαρρησιασμένον τοῦ πατρὸς δέικνυται, καὶ τὸ τῆς

(1) Magna catechesis non extat in codicibus vaticanis, sed non deest in parisiensibus aliisque, ut diligenter adnotat Harlesius in Fabricii bibliotheca gr. ed. nov. T. X. p. 449. seq., qui et unam ex his homiliis graece edidit (tres autem ex minore coll. Mingarellius.) Immo ibidem singillatim recensentur catecheses CCXVII, quae illam maiorem collectionem constituunt. A. M.

(2) Qui sequuntur tres antirrhetici, immo et alia contra Iconomachos minora Theodori scripta, videntur mihi constituere illum ipsum librum dogmaticum, de quo supra. Ceterum et hi tres antirrhetici, et alia minora, quae mox appellantur, scripta contra Iconomachos, leguntur in sirmondiana editione. A. M.

(3) Leguntur haec omnia in editione Sirmondi. A. M.

ψυχῆς μεμερισμένον καὶ σπουδαιότατον· καὶ ὅπως καὶ τοῖς πάθεσιν ἀνάλωτος ἔμεινε καὶ ἀήττητος μηδὲν τῶν δεινῶν τρέσας, μὴ δὲ καθυφεῖς τοῦ φρονήματος ἐν τοσαύταις ἐπαγωδαῖς τῶν καιρῶν, καὶ ἐπαναστάσεσιν. De his omnibus Theodori scriptis clare admodum pertractat Michaël quoque monachus in eius vita.

Capita ascetica κεφάλαια ἀσκητικά. P. Οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀσκητικὴ ζωή. In bibliotheca barberina num. 250.

Varios *Canones et Troparia* (1), quae ad hunc diem in ecclesiis Graecorum con-
cinnuntur. Canonum potissimam partem ipse cum Iosepho fratre composuit, in tem-
plo sancti Romani, cum Leonis iconomachi minas subterfugiens, ibi lateret. Origenes
constantinopolitanae nondum editae (conf. imper. orient. T. I. ed. paris. p. 55. cum
diversitate.) Τὸν ἄγιον Ῥωμανὸν ἡ ἀγία Ἐλένη ἐκτίσεν, καὶ πλησίον αὐτοῦ τὴν
ἁγίαν σορὸν, καὶ τὸ λείψανον κατέθετο Δανιὴλ, καὶ τοῦ μεγαλομάρτυρος Νικήτα
(ed. Ῥωμανοῦ) καὶ ἐτέρων πολλῶν προφητῶν λείψανα, ἅπερ ἡγάγετο ἀπὸ Ἱε-
ρουσαλὴμ ἀπελθοῦσα εἰς ψηλάφισιν τοῦ τιμίου σταυροῦ· λέγεται δὲ ὅτι οἱ ποιη-
ταὶ τῶν κανόνων Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ οἱ σπουδῆται ἐκεῖσε διὰ τὸν φόβον φυδόν-
τες τοῦ συροῦ τοῦ Λεόντος τοῦ εἰκονολάστου ἐκάθηντο, καὶ ἐποίουν τοὺς κανόνας·
πεντακόσια δὲ ἔτη διήλθον, ἀφ' οὗ ἐκτίσθη ὁ ναὸς μέχρι τῆς τῶν ῥηθέντων ποιη-
τῶν κατοικίας. *Sancti Romani templum aedificavit sancta Helena, et prope ipsum
sanctam thecam, et corpus deposuit Danielis, et magni martyris Nicetae, et alio-
rum multorum prophetarum, quae Hierosolymis advexit, cum illuc ad venerandam
pretiosam crucem accessit. Fama est, canonum compositores Theodorum et Iose-
phum studitas, ob metum Leonis iconoclastae in Syria nati, illuc confugisse, ibi-
que morantes, canones composuisse. Quingenti vero anni praeterierant, ex quo tem-
plum aedificatum fuerat, ad dictorum poetarum habitationem.* Sed de iis agemus
in opere de melodis Graecorum. Non est tamen praetereunda levis et plane sobria
vindicta sumpta in Sardinia insula de hominibus, qui illius haec cantica flocci pen-
debant. Auctor illius vitae (cap. 113.) Ἦν τις ἐν τῇ νήσῳ Σαρδοῖ, ἀνὴρ στέρνων
διὰ παντὸς καὶ τιμῶν τὰ τοῦ μεγάλου συγγράμματα, ἔχων πρὸς τοῖς ἄλλοις
διὰ πολλοῦ, καὶ τὰ τῇ ἀγίᾳ τούτῳ πεποιημένα τεσσαρακοστῇ, ἃ τριώδια κα-
λεῖν σύνηθες· τούτῳ οὖν κατὰ πάροδον ἐπιξενωθέντες ποτὲ μοναχοί, ἐφ' ᾧ τὰς
τῶν νηστειῶν ἡμέρας τελέσαι, οἱ καὶ Γρηγορίου ἐκείνου τοῦ Συρακούσης φοι-
τηταὶ ἦσαν· ἄφρονι οὗτοι χρησάμενοι λογισμῷ, καὶ τύφου τὰς καρδίας ὑπο-
πλησθέντες ἐπικερτομεῖν τὰ τοῦ ἀγίου ποιήματα ἐπεχείρουν, σόλοικά τινα, καὶ
οὐ κατὰ λόγον συντεθειμένα ἀποκαλοῦντες· οἷς δὲ καὶ ὁ ἐπιξενωσάμενος οὐκ
οἶδ' ὅπως συναπαχθεῖς μεταβάλλεται θᾶπτον, καὶ τῆς ἐκείνων γίνεται γνώ-
μης, μήτε τιμῶν ὡς τὸ πρῶν, μὴ δ' ὡς αὐτῷ εἰδισμένον ἐν ὀρθρινᾷς ταῦτα
ὑποφάλλον δοξολογαίαις· ᾧ καὶ οὕτως ἔχοντι ἐφίσταται νυκτὸς ὁ πατήρ μα-
κρὸς τὴν ἡλικίαν φανείς, οἷός τε ἦν ποτὲ τὴν ὄψιν ὠχρὸς, τὴν κεφαλὴν ἐπὶ
τοῦ ἄκρου ἐψιλωμένος· παρείποντο δὲ αὐτῷ καὶ τινες ἄλλοι ῥάβδους ἐπὶ χει-
ρῶν ἔχοντες· οἱ καὶ μόνον ὄραθῆναι θέαμα φρικτὸν, καὶ οὐδὲ φορητὸν ἔλως·
οἷς καὶ παρεκελεύετο πράττειν, ὡς τάχος τὸ ἐκείνῳ δοκοῦν, καὶ παῖειν τοῖς ῥάβ-
δοις τὸν εὐκολον οὕτω καὶ τὴν γνώμην εὐόλισθον· ᾧ καὶ παιομένῳ ἔτι παρε-
στῶς ἐβόα ὁ πατήρ· ἵνα τι ἄπιστε τὰ ἐμὰ διώσω ποιήματα, καὶ παρ' οὐδὲν
ἐλογίσω, καίτοι πρὸ μικροῦ στέργων αὐτὰ, καὶ τιμῶν; οὐδ' εἰ μή τι ἄλλο

(1) De Theodori tropariis diximus nos in praefatione ad eundem. Et sane codicem nobilem prae ma-
nibus habemus, ex quo ipso S. Sophronii troparia iam edidimus in Spicilegii rom. tomo IV. A. M.

τοῦτό γε παρ' ἑαυτῶ συνιδεῖν ἔχων, ὅτι οὐκ ἂν αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι ταῦτα ἐδέξαντο, καὶ ἀλλήλαις διέδοσαν, εἰ μὴ τὴν ἀπ' αὐτῶν συνῆκαν ὠφέλειαν· οὐ γὰρ κόμπος ῥημάτων καὶ λέξεων τορεΐα καρδίαν οἶδε συντρίβειν, ἀλλὰ ταπεινὸς λόγος, καὶ ἐπ' ὠφελεία συντεθειμένος, καὶ τὸ πᾶν ὑγιές· ὅς γε καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἐμοὶ δόξας παίδευσιν, ἄξιος λελόγισται τοῦ παντὸς, καὶ τοῦ διηρημένου, καὶ μόνην τὴν ἀκοὴν τέρποντος, πολλῶ φαίνεται τιμιώτερος· ἀλλ' ἐκείνον μὲν ἱκανῶς οὕτω τυφθέντα, καὶ ταύτην δίκην τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολῆς δόντα, καὶ ἡ ἡμέρα ἤδη κατέλαβεν, ὅς καὶ πονηρῶς ἔτι καὶ ἀλγεινῶς ἔχων τῆς κλίνης ἀνέθορε· φόβῳ τε παλλόμενος τὴν καρδίαν, καὶ τὸ σῶμα ἔχων ἐξωδικῶς ταῖς πληγαῖς, ἃς καὶ παραυτίκα πᾶσιν ἐδείκνυ, καὶ τὸ συμβὰν ἐπ' αὐτῇ περιπαθῶς διεξίει, ὕβρεσιν οὐ τι μετρίαις τοὺς φθορέας βάλλων ἐκείνους, δι' οὓς ταῦτ' ἐπεπόνδει, καὶ τῆς οἰκείας ἀπελαύνων ὡς τάχιστα· ὅς γε καὶ εὐμερίσειν βουλόμενος τὸν πατέρα, πλεῖον ἢ πρόσθεν τὸ ἀπὸ τοῦδε τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν ἐκράτυνε, στέργων ἐντίμως τὰ τοῦ μεγάλου ποιήματα, καὶ μετ' ὅσης ἂν ἄλῳν ταῦτα τιμῆς, καὶ ψυχῆς ἀτεχνῶς ποιούμενος θεραπείαν. Cum vero huiusmodi cantica in Triodio (liber est Graecorum ecclesiasticus, de quo nos alibi) multa abundarent, vel etiam potiore illius partem occuparent, quemadmodum et alia Iosephi, factum est ut ille liber Theodori atque Iosephi nuncuparetur. In regia bibliotheca Parisiis cod. 1351. Τριώδιον σὺν Θεῷ, ἀρχόμενον ἀπὸ τελώνου καὶ φαρισαίου μέχρι Λαζάρου τοῦ δικαίου· ποίημα Ἰωσήφ, καὶ Θεοδώρου τοῦ στουδίτου. *Triodion cum Deo, incipiens a publicano et pharisaeo, finiens in iustum Lazarum, opus Iosephi et Theodori studitae.* Id vero ut iam dixi asseritur, non quod totus liber Theodori ac Iosephi sit, sunt enim etiam aliorum troparia et canones, sed quod maior illius pars ad hos duos referatur (1).

Scriptis praeterea *hypotyposim monasterii Studii*. Ἡ ὑπότύπωσις σὺν θεῷ τῆς καταστάσεως τῆς μονῆς τῶν Στουδίων. *Hypotyposis Dei gratia vivendi rationis monasterii Studii*. P. Πολλῶν ὄντων καὶ διαφορῶν τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις (2).

Item *Typicon* περιέχων τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως. In quo ordo recitandi officii ecclesiastici singulis diebus exponitur. Est manuscriptum in bibliotheca barberina (3). De Typicis, quemadmodum de Triodio nos plura diximus in dissertatione de libris ecclesiasticis Graecorum.

Item epitimia, quibus poenae statuuntur illis, qui in suo munere decraverint, vel deliquerint (4). P. Ὁ μὴ εὐρισκόμενος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ δόξα ἐν ὑψίστοις. Horum etiam meminit auctor vitae (cap. 33.) Καὶ τισιν ἐπιτιμίοις, ἢ ἀφορισμοῖς, ἢ γονυκυσταῖς τόσαις δε, ὁ τῶν θείων ὕμνων καδυστερῶν ὑπαχθήσεται, ἢ ὁ σκεῦος συντρίβων, ἢ εἰκαίως ρίπτων, καὶ παραμελῶν· ἢ τὸν ἀδελφὸν ἐν τινι διαπληκτῆσας, ἢ ὁ λόγον περιττὸν περιττῶς ὁμιλῶν, καὶ μὴ γλώσσης εἰδείη κρατεῖν· τούτοις πᾶσιν ἀναλόγως τοῖς πραττομένοις καὶ τὰς ἐπιτιμίας προστέθεικεν· ὥστε ἔχειν τοὺς παρὰ τοῦ πατρὸς καταστάντας ἀρχηγούς, ἔργον ὅτι μάλιστα τοῦτο καὶ σπούδασμα πᾶντα διασκοπεῖν τὰ τῶν ἀδελφῶν, πᾶντα ἀνερευνᾶν, πᾶσι δεόντως προσφέρεσθαι (5).

(1) Triodion ms. vat. quod retro citavimus, septem alii melodi cum Theodoro componunt. A. M.

(2) Extat apud nos tom. cit. p. 111. seqq. A. M.

(3) Item in codice vat. ut diximus tom. cit. p. 102. A. M.

(4) Extant item apud nos tom. cit. p. 78. et 138. A. M.

(5) Multo prolixius et accuratius narrat haec auctor vitae ineditae. Προχρηρίζεται μὲν γὰρ διακονῶν κε-

Testamentum quoque condidit antequam moreretur. P. Ἀκούων τοῦ θεοῦ Δαυὶδ λέγοντος ἡτοιμάσθην (1).

Carmine vero iambico prosecutus est primi parentis ortus et praevaricationem, Caini invidentiam, Enochi, Noë, et aliorum patriarcharum res gestas, nec non Ieonomachorum haeresim. Auctor vitae (cap. 39.) Συνέτεθ' δὲ αὐτῷ καὶ βίβλος διὰ στίχων ἰάμβων, τὴν τε πλάσιν τοῦ γενάρχου διαλαμβάνουσα, καὶ παράβασιν, καὶ φθόνον τοῦ Καὶν, καὶ χεῖρα φεῦ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἐπανατεινομένην καὶ φόνον ἐργαζομένην τὸν ἀδικώτατον· καὶ μὲν τοι πάλαι καὶ τὰ τοῦ Ἐνῶχ εὐαρέστησιν, καὶ τοῦ Νῶε, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ δὲ φύλτων γέννησιν, βίου διασωγὴν. Ἀπρηθιμύσατο δὲ ἐν αὐτῇ καὶ πᾶσαν τὴν τῶν εἰκονομάχων αἵρεσιν, οὗς καὶ ὡς κακῶν σπουδάρχας τῷ ἀναδέματι καδυπέβαλεν (2).

Eodem metri genere administris monasterii sua cuique munia exposuit, ab ipso omnium praefecto, usque ad postremum et infimum. Ex quibus reliqui sunt, qui habentur in bibliotheca vaticana, barberina, altampsiana Romae, et sancti Iohannis in Carbonaria Neapoli (3). Tractavit quoque alia varii argumenti. Auctor vitae (cap. 32.) Ἐξέθετο μὲν τοι καὶ παραγγελίας ἐγγράφους διὰ στίχων ἰάμβων, πῶς ἐκάστω μέλλον ἐστὶ τὰ ὑποτεταγμένα πληροῦν· μᾶλλον δὲ ἢ τῶν στίχων ὑψηλοῖα ἀπ' αὐτοῦ ἤρχεται τοῦ ἡγουμένου, καὶ κατ' ἐξῆς ἅπαντας δι' οὗσα μέχρι καὶ τοῦ πάντων ὑστάτου διωρίσατο (4).

In Theodori Studitae troparion quod dicit: βάθει τῶν κριμάτων σου Χριστέ, πανσόφως προώρισας ἐκάστου τέλος ζωῆς τὸν τόπον, καὶ τὸν τρόπον. Διὸ οὗς ἐκάλυψε τάφος πάση χῶρᾳ ἐν τῇ κρίσει σῶσον πανοικτίρμων. *Altitudine iudiciorum tuorum Christe, sapientissime praedeterminasti uniuscuiusque vitae finis locum et modum; propterea quos sepulchrum texit in omni regione, in tuo iudicio salva, misericordiosissime; extat apud me satis docta expositio Michaelis Glycae inter eius epistolas manuscriptas.*

Extare etiam Studitae nostri librum *de futura restitutione* (Possevinus interpre-

φαλάς, τίθησι δὲ τὰς ὀνομασίας οἰκείας τῷ ἐπιτηδεύματι, ἐπιστημονάρχας, καὶ παιδευτὰς, καὶ ἐπιτηρητὰς τούτους ἀποκαλέσας· καδίστασι δὲ καὶ ἐν ἄλλαις προσηγορίαις τοὺς ἀπάσης τῆς ἀδελφότητος μᾶλλον ὑπερεξέχοντας· οἷον, τὸν τὰ δευτέρα φέροντα τὸν οἰκονόμον, καὶ τοὺς ὡς ἄλλως ὀνομασμένους, ἐκανόνισε μὲν τοι καὶ πᾶσι τοῖς πεπιστευμένοις τὰς διαφόρους διακονίας ἀνά μέρος etc. Διωρίσατο δὲ συνεκδοχικῶς καὶ τοῖς διαμαρτανόουσιν τῆς ὀφειλομένης σπουδῆς, καὶ καδυστεροῦσιν κατὰ τινα γοῦν ἀπειρημένην αἰτίαν, ἐπὶ ταῖς τῶν θείων ὕμνων συνάξεσιν· ἔτι γε μὴν καὶ τοῖς ἐπὶ πᾶσι τῶν ἀδελφῶν ὑπερσίᾳ συντεταγμένης ὥρας ἀποτυγχάνουσιν ἥτοι σκεῦος συντρέβουσιν, ἢ παροινίαν τινα καὶ φαυλισμὸν πρὸς τὸν πέλας ποιουμένοις, ἀνάλογον ἐπιτίμῃσιν τεθεικώς· τὴν δὲ γε τῶν ἐσθημάτων χρῆσιν, οὐκ ἀποτεταγμένην, οὐδὲ κατὰ τὸ βουλητὴν ἐκάστῳ προεῖσθαι συντέταχεν etc. ἀποτιθέμενοι τὰ δεδουλευκότα κατ' ἐν σάββατον πέπλη, ἀντέλαβανον ἕτερα διὰ χειρὸς τῶν εἰς τοῦτο καδυπουργεῖν τεταγμένων ἀδελφῶν. Quae omnia in epitimiis per nos editis invenies. A. M.

(1) Extat in editione Sirmondi. A. M.

(2) Desideratur hoc poëticum Theodori opus, quod tamen accuratius describitur a vitae ineditae scriptore his verbis. Συντέταχεν δὲ καὶ ἐτέραν ἐμμετρὸν (βίβλον) ἰδιαζόντως ἱαμβικὴν χρησιμωτάτην πάνυ, κατ' ἣν τὴν τε διαπλάσιν καὶ τὴν ἔκπτωσιν ὑπηγόρευεν τοῦ γενάρχου, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν φθορὰν ὡς δέμις ἐτραγώδευεν· εἴτα διηρημένως τοῦ Καὶν τὸν κατὰ τοῦ Ἀβελ φθόνον καὶ φόνον κατεκωμώδησεν· καὶ μὲν τοι καὶ τὸν Ἐνῶχ, καὶ τὸν Νῶε, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φύντας θεοφιλοτάτους τρεῖς πατριάρχας διεξευγμένως καὶ ἀκλουθῶς ἐκάστω, καὶ τὰς σφῶν ἀοιδίμους συνεύουσι κατὰ τὸ εἶκος ἀπεσέμνησεν· ἔτι γε μὴν καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἀπρηθιμύσατο; καὶ τῷ ἀναδέματι καδυπέβαλεν στοίχους ὡς ἔφην τριμέτροις καὶ καθαροῖς· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ παντελῶς ἀνέτρεψεν. A. M.

(3) Extant hi iambi nunc in calce editionis Sirmondi. A. M.

(4) Haec Allatius complura Studitae in scripto suo carmina subtexebat, quae quum omnia in citata editione nunc legantur, nos omittenda putavimus. A. M.

tatur *resurrectione*, graece est καταστώσεως) scribit Gesnerus, sed locum non indicat, neque apud quem inveniatur (1).

XCIX. Theodorus novus theologus confessor, de quo ait vir doctissimus, et vere φιλοπάρθενος Hippolytus Marracius in bibliotheca mariana, alte admodum silent, qui catalogos de scriptoribus ecclesiasticis texuerunt, vir doctus, et graeca facundia disertus, pietatis suae erga Deiparam virginem luculentum testimonium dedit scribendo. *In annunciationem beatae Mariae virginis orat. I.* quae graece manuscripta extat in codd. vatic. num. 654. et 455. *In nativitatem beatae virginis orat. I.* quae graece extat ibidem, et plura alia quae me latent. Verumtamen hic Theodorus novus theologus et confessor, non alius est quam Studita, ut ex ipsis codicibus manuscriptis facile colligitur, qui in indice ante codicem hoc modo loquuntur; in titulo vero orationibus praefixo Theodoro appingunt cognomen Studitae.

C. Ad Theodori diaconi byzantini rhetoris, ac syndicarii Pauli archiepiscopi constantinopolitani, dubia duo pro Monothelitis proposita, quae incipiunt: εἰ κατ' αὐτὸν τῷ θελήματι λόγον, καὶ τὴν ἄλθοιαν κατήγόρησαν οἱ πατέρες ἐπὶ Χριστοῦ, extantque etiam hodie in vaticana cod. 511, respondit Maximus homologeta epistola ad Marinum presbyterum, quae etiamnum extat, et incipit: αἱ παρὰ τοῦ ῥήτορος πεύσεις, ἀγιώτατε καὶ θεοτίμητε πάτερ.

CI. Theodorus thebanus philosophus aliquid de Byzantio et illius rebus patriis scripto mandasse, colligo ex originibus constantinopolitanis nondum editis (conf. imp. orient. T. I. ed. paris. p. 44.) Τὸ δὲ καλούμενον Φωκόλισθον λέγουσι τινὲς, ὅτι Φωκᾷ τοῦ τυράννου ἐφ' ἵππου βαδίζοντος, ὠλίσθησεν ὁ ποῦς τοῦ ἀλόγου αὐτοῦ, καὶ ἔπεσε, καὶ ἐκλήθη ὁ τόπος οὕτως, καθὰ Πάνοδωρος φησὶν ὁ αἰγύπτιος. Ὁ δὲ γε Θεόδωρος ὁ υἱεβαῖος φιλόσοφος φησὶν, ὅτι πρὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ τόπος οὗτος ἔξωθεν τῆς πόλεως ἦν τοῦ Βυζαντίου καὶ ληστὰι πολλοὶ ὑπῆρχον, οἱ πολλοὺς τῶν βυζαντίων ἐφόνευον. Ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ κρατῆσαι, καὶ κτίσαι τὴν πόλιν, ποιησάμενος ἔρευναν, καὶ κρατήσας τινὰς τῶν τοιούτων ληστῶν ἀνεσκολόπισεν αὐτοὺς, ἤγουν ἐφούλκισεν ὅθεν καὶ ὁ τόπος ἐκλήθη Φουλκόληστος. Quod vocatur Phocolesthum, ut quidam tradunt, nomen inde habuit, quod Phocae tyranni equitantis equus pede lapsus cecidit, unaque cum eo tyrannus. Hinc nomen loco. Sic narrat Panodorus aegyptius. Verum Theodorus thebanus philosophus refert, ante Constantini magni tempora locum hunc extra Byzantium fuisse, multosque ibi latrones versatos, qui byzantinōs multos interficiebant. Cum vero postmodum Constantinus imperio potitus, urbem aedificasset, cura adhibita, nonnullos ex praedonibus illis captos suspendit; inde etiam loco nomen datum Phulcolestum, a φουλκίζειν, quod est strangulare et in furcam agere, et a ληστῆς, latro, praedo, sicarius, grassator.

CII. Theodori patriarchae hierosolymitani *exemplar synodorum* legitur in septima synodo act. III.

CIII. Theodori hermopolitae explicationes titulorum codicis, *de dissolutione, de vi et metu, de causis quae apud iudicem aguntur, de dominio, de iureiurando,*

(1) Praeter haec recensita ab Allatio scripta, habentur in nostra editione tom. cit haec. 1. *Iudicium de compendio regularum S. Basilii.* 2. *Explicatio liturgiae praesantificatorum.* 3. *Supplementa brevia epistolarum.* 4. *Catechesis chronica.* 5. *De confessione et satisfactione.* 6. *Quaestiones aliquot.* Insuper Allatius nonnullarum ex orationibus mentionem omisit, quas habes in nostro libro vel impressas vel commemoratas. A. M.

de testibus, de libertate, de parricidio, de sycophantiis in fol. manuscript. biblioth. imper. Vindobonae. Epitomatores gesneriani. Index ms. biblioth. regiae Scoriaci. Θεοδώρου ἑρμοπολίτου ἐξήγησις εἰς τὰ δέκα βιβλία τοῦ πρώτου τεύχους τῶν βασιλικῶν. *Theodori hermolitae expositio in decem libros primi voluminis basilicorum* I. II. 19. Et in regia Parisiis. Θεοδώρου τοῦ ἑρμοπολίτου τοῦ ἄκρου διδασκάλου τῶν θείων νόμων περὶ νόμου καὶ δικαιοσύνης βασιλέως. *Theodori hermolitae, summi divinarum legum doctoris, de lege et iustitia imperatoris*. P. Βασιλεὺς ἐστὶν ἔννομος ἐπιστάσια, κοινὸν ἀγαθὸν τοῖς ὑπηκόοις (1). Cod. 549. Meminit etiam eiusdem Marquardus Freerus in chronologia, in Constantino porphyrogenneta.

CIV. Theodorus syrus, frater Theophanis canonum scriptoris, in sancti Sabae monasterio optimis artibus excultus, Constantinopolim Theophilo iconomacho imperante proficiscitur, et cum sanctarum imaginum cultum honoremque constantius tutaretur, acubus perfossus, atramentoque non secus ac fugitivus servus per ignominiam in facie notatus, in exilium eiicitur. Qua in sententia ad extremum perseverans, et ceteros recte de sanctis colendis imaginibus sentientes confirmans, in insula Aphusia vitam obit. Suidas: Ἀφουσία νῆσος τις, ἐν ᾗ ὑπερόριοι ἐγένοντο ὁ κύριος Θεοφάνης ὁ ποιητής, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ γραπτὸς, ἀμφοτέροι ὁμολογηταί. *Aphusia insula quaedam, in quam relegati sunt dominus Theophanes poeta, et frater illius Theodorus Graptus ambo confessores*. Tum hic Theodorus, tum Theophanes frater illius, a notis seu iambis faciei inscriptis iussu Theophili, γραπτοὶ dicti sunt, id est *scripti*; non quod essent Graptorum episcopi, ut somniat Xylander. Carmina inusta leguntur apud Cedrenum in Theophilo (ed. paris. p. 521.) et alios. Quis autem fuerit carminum illorum scriptor, ne te id quoque lateat, lector, didici ego ex manuscripto antiquissimo, et non multo post ea tempora exarato, quod servatur in vaticana bibliotheca sub. num. 753; in quo carminibus hic praefigitur titulus: στίχοι Θεοφίλου γραμματικοῦ, ἀνθρώπου γερονότος τοῦ θεοστυγοῦς Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, οἱ καὶ γραφέντες εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ γραπτοῦ ἀδελφοῦ γερονότος τοῦ κυροῦ Θεοφάνους τοῦ ποιητοῦ. *Carmina Theophili grammatici, qui fuit familiaris Deo exosi Theophili imperatoris, quae et scripta fuerunt in facie sancti Theodori Grapti, qui fuit frater domni Theophanis poetae*. Incipiunt πάντων ποθούντων etc. ut in editis. Martyrologium romanum tradit Theodorum in carcere expirasse ante quam pax ecclesiae redderetur; Theophanem supervivisse, et factum nicaenum episcopum, in Domino quievisse. Et Michaël Glycas annalium parte IV. (ed. paris. p. 290.) Cedrenus, et narratio de restitutis imaginibus apud me manuscripta, supervivisse Theophilo tradunt, et in conviviarum numero apud Theodorum numerant. Si quis de eo plura desiderat, adeat vitam illius manuscriptam, quae adhuc dicitur extare in vaticana et sfortiana. Dicitur plura scripsisse pro imaginibus. Quae ipse vidi, incipiunt. Ἦδη μὲν οὖν. Et tropaeorum quoque auctorem facit menologium basilianum in vaticana. Eiusdem orationem περὶ τῶν κεκοιμημένων laudat Gregorius protosyncellus chius in dogmatum synopsi.

CV. Theodorum Abucaram Carorum episcopum Turrianus aliquoties Damasceni discipulum nominat, cui probabilitatem conciliat illud in titulo dissertationis decimae

(1) Animadvertite praeclaram politicam definitionem: rex est legitima potestas, commune subditorum bonum. A. M.

octavae διὰ φωνῆς Ἰωάννου δαμασκηνοῦ. Significat enim ea, quae in dicta disputatione adversus Saracenos disseruntur, ex ore dictantis Damasceni excepisse. Turriano non assentitur Gretserus, arbitraturque Theodorum Abucaram alium non fuisse, quam illum qui cum photianas partes contra Ignatium secutus fuisset, atque adeo una cum Zacharia chalcedonensi, pro Photio ad Ludovicum secundum imperatorem Francorumque regem legationem obiisset, ut in vita Ignatii testatur Nicetas, postea Photii fraudibus in apertum prolatis, vela retrorsum vertit, ut in octava synodo oecumenica admissi piaculi veniam impetravit, prout secunda et quarta eiusdem concilii actio nos docent; pro quo etiam apud Adrianum summum pontificem intercessit Ignatius, ut pristino honori ac muneri restitueretur: quod item fecerunt tres imperatores Basilius, Constantinus, ac Leo in litteris ad eundem romanae ecclesiae antistitem, qui Theodorum insigni encomio decorarunt, cum hominem ecclesiae valde utilem appellare voluerunt, idque propter eximiam eruditionem, qua instructus cum haereticis, iudaeis, et mahometanis animose congregiebatur, quorum ingens in Caria tum multitudo, ut et Laodiceae, quo Theodorum translatus Nicetas scribit. Cum ergo Nicetas, et octava synodus Theodorum illum nominent Cariae episcopum, et metropolitam, ut et Ignatius, et imperatores in epistolis ad Adrianum pontificem, et hic Abucara Cariae praesul fuerit, neque ratio temporis obstat, in eam sententiam devenit ut sibi persuadeat, alium dissertationum auctorem non fuisse, quam illum Theodorum Cariae antistitem, qui sub Basilio macedone, temporibus octavae synodi, doctrina nominisque celebritate claruit. Et cum a secunda synodo nicaena anno Domini 787. celebrata, usque ad octavam synodum, quae habita est anno 869, anni octoginta duo interfluxerint, Iohannes vero damascenus, ut plerisque chronologiae non imperitis placet, ante septimam synodum supremum diem obierit, alterutrum necessario asserendum esset, aut Abucaram ferme adhuc puerum Damasceno operam dedisse, aut octogesimum aetatis annum longe transcendisse, quando Constantinopoli oecumenica synodus octava coacta fuit; nisi quis Damasceni vitam ultra septimam synodum proferre velit. Et haec quidem Gretserus ad Antonium Velsorum, quae non tanti mihi videntur, ut a sententia nos Turriani retrahant. Namque Theodorum hunc Abucaram non omnes codices manuscripti faciunt Καρῶν, *Carorum*, episcopum sive Cariae, sed quidam ita efferunt, quidam immutatione non levi litterarum Νάρραν exprimunt, ut praeter alios videre est in codice vaticano 492. p. 193, quae longe est diversa a Caria. Et quamvis aetate Basilii macedonis et Photii, Cariae episcopus variis disciplinis instructus, non erat ecclesiae inutilis, non inde tamen sequitur, eum solum fuisse istiusmodi conditionis, alios nihil valuisse. Et quam ratione iste vir puer sapere potuisset, ut quae de rebus difficillimis dictaret Damascenus, ipse scripto exciperet? Studia illa tam seria statum alium, et solidiorem mentis firmitatem exposcunt. Certum enim est apud sensatos viros, planeque ex concilio septimo constat, Damascenum ante celebratum illud concilium mortem obiisse. Sed quoniam haec minutiora non nemini videri possunt, quis vel parum sanus negaverit, Abucaram hunc Theodorum una simul floruisse cum Thoma hierosolymitano, qui paulo post septimum concilium illi ecclesiae praefuit? Idque ex ipsis opusculis a Gretsero publicatis addisco evidentissime. Quarti enim titulus ita se habet in codice meo: ἐπιστολὴ περιέχουσα τὴν ὁρθὴν καὶ ἀμώμητον πίστιν, πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πάπα Θωμᾶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀρμενίαν αἰριπίζοντας, ἀραβιστὶ μὲν ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ ἐπίκλην Ἀβουκαρᾶ τοῦ Καρῶν ἐπι-

σκόπου ὑπαγορευθεῖσα, διὰ δὲ Μιχαὴλ ἑμοῦ τοῦ ἐλαχίστου πρεσβυτέρου καὶ συγγέλλου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων μετὰφρασθεῖσα, μεθ' οὗ καὶ ἀπέσταλται. *Epistola continens fidem rectam atque inculpata, missa a beatissimo Thoma patriarcha hierosolymitano ad haereticos in Armeniam, arabice dictata a Theodoro cognomento Abucara episcopo Carorum, et a me minimo presbytero Michaële et syncello ecclesiae hierosolymitanae in graecum sermonem translata, per quem et missa est.* Si sub Thoma iam perfectus aetate, ut verosimile est, et conspicui nominis doctor dogmata catholica haereticis pandit, quae tanti aestimantur, ut in alias quoque versa linguas legenda aliis atque aliis transmittantur, qua ratione sub Constantino adhuc vegeta aetate florere dici poterit? Adde in meo manuscripto multa in margine adnotata esse scholia, quae auctorem praeseferunt Aretham, quem aequalem aliqui Photio faciunt. Hinc argumentari licet Abucaram esse antiquiorem. Quare assentior Turriano, iisdem cum Damasceno temporibus hunc Abucaram vixisse, et ab eo multa sibi hausisse.

Huius opuscula contra varios infideles Arabas, Agarenos, Tritheitas, Theopaschitas, Nestorianos, Iacobitas, Monophysitas, Iudaeos, nec non Origenistas, interpretibus Francisco Turriano, et Iacobo Gretsero, graece et latine Ingolstadii edita sunt, ex typographia Adami Sertorii anno 1606, et antea edita fuerant in bibliotheca veterum Patrum secundae editionis tomo IV, latinitate donata a Genebrardo, passimque manuscripta inveniuntur in bibliothecis italicis, ex quibus possent edi correctiora atque auctiora, et potissimum ex meo codice. In bibliotheca bavarica num. 16. notantur: *Theodori episcopi Cariae cognomento Abucarae dialogus, quo demonstrat esse Deum. Eiusdem de variis capitibus quaestiones et responsiones. Epistola Thomae patriarchae hierosolymitani ad Armenos haereticos. Collectanea Theodori episcopi Cariae de variis capitibus contra Severianos, et Acephalos, et contra Manichaeos. Et cod. 175. Theodori episcopi Cariae cognomento Abucarae opuscula, de Dei nominibus. Patrem semper generare, filium semper generari. Dialogus cum Nestorianis. Dialogus cum Iacobita. Quae sit maxime propria differentia. De tempore. Brevis doctrina de divinis nominibus, cum toti Trinitati communibus, tum propriis singularum personarum. Quaestiones Origenistarum propositae, earumque solutiones. Et in bibliotheca regia Scoriaci, ut notat index ms. Theodori Abucarae càriensis episcopi, de nominibus Dei. Quod semper generat. Eiusdem adversus nestorianum, et iacobitam. De differentia. De tempore. De Trinitate et proprietatibus personarum. Explicatio numerorum dubiorum. Interrogatio Origenistae ad fidelem. Responsio ad infidelem. Musices opus. De condensatione. De analogiis seu proportionibus. Synopticum syntagma philosophiae. Epitomatores gesneriani, quod unius est, in tres dividunt. Theodori episcopi contra Arabes, et contra Acephalos disputationes religiosas, in 4. ms. In bibliotheca imperatoris Vindobonae Theodori episcopi Charran cognomento Abucarae cum infideli (fortasse colloquium) de orthodoxa fide. Interrogatio Arabum ad christianum, et aliorum ad eundem, graece extant in Italia. Theodori philosophi dialexis cum nestoriano, et alia dialexis eiusdem, extant in Italia.*

CVI. Theodori Trimithuntis episcopi usque nunc extat etiam penes me: *περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐξορίας καὶ τῶν θλίψεων Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου. De vita et exilio et oppressionibus Iohannis chrysostomi. P. Ἀγαπητοὶ ἀψευδὴς ὁ θεὸς ὁ διὰ τοῦ προφήτου ἐπαγγειλάμενος, πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων.* Et adver-

tendum est, male a Billio in adnot. 30. ad orat. III. Damasceni de imaginibus Theodorum Trimithuntis episcopum *Isidorum* nuncupari, quemadmodum ibidem adn. 23, Theodori nomen in *Theodoreti* commutari, ut hoc quoque obiter hic animadvertatur.

CVII. Theodori quaestoris ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Γεώργιον. *Laudatio in sanctum Christi martyrem Georgium*. P. Προδρέπουσί μου πρὸς εὐφημίαν τὴν γλῶτταν. In bibliotheca vaticana, et alibi.

CVIII. Theodori metropolitae Cyzici adhuc superest ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Βλάσιον. *Laudatio in sanctum martyrem Blasium*. P. Βλάσιον τὸν μέγαν ἐν ἱεράρχαις καὶ μάρτυσι πῶς ἂν ἀξίως θαυμάσωμεν? In vaticana. Nec alius fortasse fuerit hic Theodorus, quam ille qui Constantinum porphyrogennetam in Polyuctum extimulabat, et ad quem idem Constantinus secessit de Polyucto deiiciendo consilium initurus. Cedrenus in eodem Constantino: ἔξεισι Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ τοῦ Ὀλύμπου ὄρει, τῷ μὲν δοκεῖν ταῖς τῶν ἐκεῖσε πατέρων εὐχαῖς θωρακισθῆναι, καὶ μετ' αὐτῶν κατὰ Σαρακηνῶν ἐν Συρίᾳ ἐκστρατεῦσαι, ἀληθεῖ δὲ λόγῳ ἐνθῆναι Θεοδώρῳ τῆς Κυζίκου προεδρεύοντι, ἐκεῖσε τότε τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ, καὶ μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Πολυεύκτου βουλευσασθαι. *Profectus est imperator Constantinus ad Olympum montem, specie quidem ut patrum, qui ibi vivebant comprecationibus armatus, in Syriam contra Saracenos proficisceretur: re autem ipsa, ut cum Theodoro Cyzici episcopo, qui tum ibi degebat, de Polyucto deiiciendo consilia iniret.*

CIX. Sub eodem Constantino porphyrogenneta florebat Theodorus metropolita nicaenus, vir neque indoctus, et scribendis epistolis non inelegans, cuius penes me sunt octo reliquae, dignae plane quae lucem videant. P. Αἰνίγματα αὐθαγόρεια ἥκεις ἡμῖν φέρων. Eiusdem *de physica doctrina et principiis ἐπίτομὴ ἐκθεῖσα τμήμασι τέσσασι, compendium quatuor sectionibus expositum*. In bibliotheca imperatoris Vindobonae. Epitomatores gesneriani.

CX. Exstat etiamnum Theodori episcopi Paphi: βίος τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, *vita sancti Spyridonis*, in bibliotheca vaticana cod. 803. Incipit: ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, φησὶν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ θεολόγος. Quae sub Triphyllii nomine ferebantur carmine iambico conscripta, Theodorus paululum dilatata, prosa expressit, alia quoque de suo addidit, quae ab aliis audierat, et a Triphyllio silentio involuta fuerant. Ipsum audiamus. Ταῦτα μὲν ἐν τῇ βίβλῳ τῇ δι' ἱάμβων ἐκτεθείση νῦν ἦν τινα βίβλον λείουσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Τριφυλλίου τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς Καλλινικησσέων πόλεως, ἥτοι Λευκῶν θεῶν ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀναγεγράφει· ἐγὼ δὲ οὐκ οἶμαι τοῦ προρηθέντος ἁγίου πατρὸς Τριφυλλίου εἶναι τὸ τοιοῦτον σύνταγμα, ἀλλὰ τινὸς μετασχόντος ὀλίγης τινὸς προπαιδείας, ποίημα ὑπολαμβάνω εἶναι· ὅπερ σύγγραμμα εἴτε ἐπὶ ζωῆς, εἴτε μετὰ θάνατον, ἐκ πολλῆς πρὸς τὸν ἅγιον Τριφυλλιον τὸν ἐπίσκοπον ἄγαν ἀγάπης, ὁ ποιήσας τόδε τὸ σύγγραμμα, ὡς ἐξ αὐτοῦ γενόμενον, αὐτῷ ἐπέγραψεν· ταῦτα δὲ εὕρῃσι τίς εἰς τὸν βίον τοῦ ἀοιδίου πατρὸς Σπυρίδωνος συγγεγραμμένα δι' ἱάμβων, νουνεχῶς καὶ ἐπιμελῶς ἀναγινώσκων τὰ τοῦ βιβλίου κεφάλαια· ἅτινα λέγω ἐξ ὀλίγου πλατύντας ἀνεγραψάμην ἐν τούτῳ τῷ παρ' ἐμοῦ μεταβληθέντι λόγῳ· ἴσως δὲ καὶ Τριφυλλίος ἐκκλητο ὁ ταῦτα συγγραφάμενος· καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ δι' ἱάμβων ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Τριφυλλίου ἐπιγεγραμμένου· ἄτις δὲ ἐγὼ παρὰ τινων διηγησαμένων μοι μεμαθηκῶς, προσέθηκα ταύτῃ μου τῇ συγγραφῇ,

μετὰ τὴν τοῦ Σωκράτους τοῦ σχολαστικοῦ διήγησιν, ἱστορήσω πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων. *Haec porro in volumine carmine iambico conscripto reperi, quod tradunt a sancto patre nostro Triphyllio, illius discipulo qui postmodum fuit Callinicesiorum urbis, sive Candidorum Deorum episcopus, fuisse concinnatum. Ego vero dicti sancti patris Triphyllii opus non esse, sed alterius cuiusdam, qui vel pueris tradi solitas disciplinas parum degustaverat, suspicor; quod sive Triphyllio vivente, sive etiam vita functo, ex multo quo erga eum ferebatur amore, librum auctor illi inscripserit. Haec vero inveniet quilibet in vita celebris patris nostri Spyridonis, iambis expressa, si modo attente ac diligenter illius capita percurrerit: quae ego paululum dilatata exposui in hac mea immutata dictione. Fortasse etiam, qui ea composuerat Triphyllius nuncupabatur. Et haec quidem dicta sint de libro carmine iambico Triphyllii nomine inscripto. Quae vero ipse a quibusdam narrantibus didici, huic meae scriptioni apposui, eaque post Socratis scholastici narrationem ad utilitatem legentium interseram.*

CXI. Theodorus magister in epitomen redegit opera divi Iohannis chrysostomi, quae epitome extabat in bibliotheca imperatoris Vindobonae Austriae scitissime graece descripta, litterisque magna ex parte aureis. Epitomatores gesneriani, et Possevinus in apparatu. Reperitur passim etiam in bibliothecis italicis. Opus in triginta tres sermones distinctum. P. Εἰ βούλεσθε, προῖδμεν ἡμῖν εἰς ὑπομονῆς παράκλησιν ἀγαπητοί.

CXII. Theodorum Daphnopatam inter alios byzantinos non bonae fidei historicos commemorat Iohannes Scylitza in prooemio, cuius verba infra adducemus; et ex quo sua mutuatus est Cedrenus in synopsi. Quidquid de historia sit, extant ad hunc diem ἐγκώμιον εἰς τὸ γενέσιον τοῦ τιμίου προδρόμου. *Laudatio in diem natalem venerandi Praecursoris.* P. Εἰ μὲν ὁ τοῦ λόγου κῆρυξ καὶ πρόδρομος τῶν κάτω λόγων ἐδεῖτο πρὸς ἔπαινον. Eiusdem in translationem manus sancti Iohannis baptistae commentarii meminit typicon manuscriptum die 7. ianuarii. Καὶ τὸ ὑπόμνημα Θεοδώρου τοῦ Δαφνοπάτου εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῆς τιμίας χειρὸς τοῦ προδρόμου. *Et commentarius Theodori Daphnopatae de translatione venerandae manus Praecursoris.* Ἐγκώμιον item εἰς τὸν ἅγιον Παῦλον τὸν ἀπόστολον ἀπὸ διαφόρων λόγων Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου. *Laudatio Pauli apostoli ex diversis orationibus Iohannis chrysostomi collecta.* P. Τῆς μὲν ἐπιγραφῆς τῶν ἀποστολικῶν πράξεων. Cui cum addatur titulus μαγίστρου, *magistri*, non inverisimile fuerit, huiusce quoque esse eclogas triginta tres de virtutibus et vitiis, ex diversis sermonibus Chrysostomi, cum Theodorum magistrum praeseferant. Et forte non alius est a superiore, qui in epitomen redegit opera Chrysostomi. Meminit quoque Theodori magistri Suidas voc. μαγίστρ. Προβάλλεται καὶ Θεόδωρον τῇ μαλισταρίᾳ ἀρχῇ παρὰ Ῥωμαίοις τιμώμενόν τε καὶ γηραιόμενον. *Promovet et Theodorum in magisterii munus, qui apud Romanos (seu potius Graecos) maximo in honore erat et auctoritate.* Utrum sit unus ex dictis an alius tertius, quis divinet?

CXIII. Theodori sidensis antistitis *historiae* meminere Georgius Cedrenus, et Iohannes Scylitza, qui haud valde eam laudare videntur in prooemio.

CXIV. Theodorus sebastenus superioris Theodori sidensis nepos, scripsit pariter *historiam*. Mentio illius habetur in prooemio Iohannis Scylitzae. Ὁ γὰρ Δαφνοπάτης Θεόδωρος, Νικήτας ὁ παφλαγών, Ἰωσήφ Γενέσιος, καὶ Μανουὴλ, οἱ βυζάντιοι, Νικηφόρος διάκονος ὁ φρυξ, ὁ ἄσιανός Δέων, Θεόδωρος ὁ τῆς Σίδης

γενόμενος πρόεδρος, καὶ ὁ τούτου ἀνεψιὸς καὶ ὁμώνυμος, ὁ τῆς ἐν Σεβαστείᾳ καθηγησάμενος ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ τούτῳ Δημήτριος ὁ τῆς Κυζίκου, καὶ ὁ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ λυδὸς, οἰκείαν ἕκαστος ὑπόθεσιν προστισάμενοι, ὁ μὲν ἔπαινον φέρε εἰπεῖν βασιλέως, ὁ δὲ ψόγον πατριάρχου, ἄτερος δὲ φίλου ἐγκώμιον, καὶ ἐν ἱστορίας σχήματι τὸν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἀποπληροῦντες σκοπὸν, πόρρω τῆς τῶν εἰρημένων θεοφόρων ἀνδρῶν ἀποπεπλῶνασι διανοίας· ἀποτάδην γὰρ τὰ κατὰ τοὺς αὐτῶν χρόνους συνενεχθέντα, καὶ μικρὸν ἄνωθεν ἱστορικῶς συγγραψάμενοι, καὶ ὁ μὲν συμπαθῶς, ὁ δὲ ἀντιπαθῶς, ὁ δὲ καὶ κατὰ χάριν, ἄλλως δὲ καὶ ὡς προσετέτακτο τὴν ἑαυτοῦ συνθεῖς ἱστορίαν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ τῶν αὐτῶν ἀφηγήσει διαφερόμενοι, ἰλίγγου καὶ ταραχῆς τοὺς ἀκροατὰς ἐμπεπλήκασιν. *Scripsit res gestas Basilii porphyrogennetae Romani filii. Auctor de translationibus episcoporum e propriis in alias sedes. Ἀγάπιος ἀρχιεπίσκοπος Σελευκείας τῆς Πιερίας μετετέθη εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ἐπὶ τῆς βασιλείας κυροῦ Βασιλείου τοῦ πορφυρογεννήτου, κατὰ τὴν ἀποστάσιαν τοῦ Σκληροῦ, ὡς ὁ Σεβαστείας λέγει Θεόδωρος, ὁ γράψας τὸ χρονικὸν βιβλίον τοῦ κυροῦ Βασιλείου τοῦ πορφυρογεννήτου. Agapius Seleuciae pierianae archiepiscopus translatus est ad patriarchatum antiochenum sub imperio domni Basilii porphyrogennetae, quo tempore defecerat Sclerus, ut sebastenus Theodorus tradit, qui scripsit chronicon domni Basilii porphyrogennetae. Et alius editus in iure graeco-romano Leunclavii de iisdem translationibus. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ πορφυρογεννήτου ἐδόθη τῷ μητροπολίτῃ Πετρῶν ἡ ἐπισκοπὴ Κορίνθου, ὡς γράφει ὁ Σεβαστείας Θεόδωρος, καὶ Λέων Συναδῶν· ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας, κατὰ τὴν Σκληροῦ ἀποστασίαν, ὡς γράφει ὁ αὐτὸς Θεόδωρος, Ἀγάπιος ὁ Σελευκείας τῆς Πιερίας ἀρχιεπίσκοπος, γέγονε πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὃς εἰσελθὼν ἐν ταῦτα συνελευτούργησε τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυρῷ Νικολάῳ, καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ. Imperante Basilio porphyrogenneta, datus est metropolitano petrensi episcopatus corinthius, ut scribunt episcopus Sebastiae Theodorus, et Leo synadensis. Sub eiusdem imperio, tempore defectionis Scleri, sicut idem Theodorus memoriae prodit, Agapius episcopus Seleuciae pierianae factus est Hierosolymorum patriarcha, qui hanc in urbem veniens, ministerium sacrum obivit una cum beatissimo sanctissimoque patriarcha domno Nicolao, et sacra synodo. Docet ex Labbaeo in apparatu historiae byzantinae pag. 51. Vossius de historicis graecis (lib. III. p. 190. b.) verba illa Cedreni, Θεόδωρος ὁ τῆς Σίδης γενόμενος πρόεδρος, καὶ ὁ τούτου ἀνεψιὸς καὶ ὁμώνυμος, ὁ τῆς ἐν Σεβαστείᾳ καθηγησάμενος ἐκκλησίας, oscitanter vertisse Xylandrum. Nam priorem putavit Suda oriundum; posteriorem vero Augustum nuncupat, quia Augustus Graecis σεβαστός. Atqui clare dicitur Sidae in Pamphylia fuisse πρόεδρος, quod idem est ac προεστώς, sive ἐπίσκοπος. Alterum autem refertur praefuisse ecclesiae Sebastenae. Sermo enim est de Sebaste civitate, quam latine Augustam dixeris.*

CXV. Theodori episcopi Alaniae (1) *ethicorum libri X.* graece in bibliotheca quadam Italiae. Gesnerus. Sunt vero haec: Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἀλανίας ἡθικά,

(1) Nullam huius hominis notitiam scribit Allatius. Ego vero interim observo apud Lequinium or. chr. T. I. col. 1348, dici eum fuisse coevum Germani II. patriarchae constantinopolitani, ideoque sub initio saeculi XIII. Observo insuper falli Cavaeum, qui in dissert. I. p. 19. scribit: *Theodorus Alaniae (urbs est, nō fallor, non longe a Byzantio posita.)* Atqui Alania provincia notissima est ultra Maetim. A. M.

ἐν τμήμασι δέκα. *Theodori episcopi Alaniae ethicorum sectiones decem.* I. Sectionis P. Καὶ τοῦτό μοι τοῦ λόγου τὸ σύγγραμμα σῆς ἕνεκα κηδεμονίας ἐπινενόηται. II. Ἐν τούτοις μὲν δὴ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν, ἣ τίς ποτε ἦν. III. Ἐγὼ σοι, ὦ οὗτος, τὰ νῦν λεγόμενα τοῖς πρότερον ἀκουσθεῖσιν ἔχει τίς συγγένες. IV. Ἄμα μὲν, ὦ βέλτιστε, τῷ λόγῳ τούτῳ ἐπεβαλόμην. V. Ἄ μὲν δὴ ὁ πρῶτος εἶχε θεῖος σκοπὸς καὶ πρὸς ὃ τῆς δημιουργίας. VI. Ἐν τούτοις μὲν δὴ παρὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου τὴν τοῦ βίου διεξαγωγὴν. VII. Μικροῖς μὲν διαλόγοις τὴν πρὸς σὲ ὁμιλίαν οἶδα περαίνων. VIII. Ὅπως μὲν οὖν ὁ φυσικὸς νόμος νοερός τὸ πρότερον ἦν. IX. Ἀεὶ μὲν ἀνακινεῖν τὸν λόγον εἰς αὐτὰ δὴ πάλιν τὰ προλεχθέντα. X. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς εὐαγγελικῆς περιωπῆς ἐντὸς ἐγενόμεθα.

Eiusdem λόγος ἐπιστολιμαῖος πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοὺς ἐνδημοῦντας τῶν ἐπισκόπων, εἰ καὶ διὰ τὰ συμβάντα παρεκτέταται, καὶ τοι τὰ πλείω συκτέμων ἐπιγέγραπται δὲ, μετὰ τὴν χειροτονίαν ἢ Ἀλανικός. *Oratio per modum epistolae ad patriarcham constantinopolitanum, et alios advenas episcopos: quamquam propter rerum eventus longius protracta est, etsi maiorem rerum partem compendio decurtet. Inscribitur vero, post ordinationem, vel Alanicus* (1). P. Πῶς ἡμῖν ἂν ἔχοι τὰ τῆς ὁδοῦ, ἐκ πολλοῦ οἶδ' ὅτι καὶ πρότερον μαθεῖν ἐζητεῖτε.

Eiusdem λόγος σχεδιασθεὶς εἰς τὴν ταφὴν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. *Oratio ex imparato dicta in sepulturam servatoris Christi Dei nostri.* P. Ἀναβάλλεται μὲν ὁ Ἰησοῦς, καὶ φῶς ὡς ἱμάτιον, πηνίκα τοῖς μαθηταῖς ἀστράπτων ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ.

Eiusdem Ματθαῖος, ἢ λόγος, *Matthaeus, sive oratio*, in septem sectiones distincta. I. P. Ὅτι μοι τὰ τῆς ἡθικῆς μελέτης εἰς τὸν εὐαγγελικὸν κατήντησε λόγος. II. Ὁ τέλειος ἀληθεύει ἂν, εἰ πρὸς τὸν μόνον ὁρῶν τέλειον. III. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς διαλέγεται. IV. Ὁ μετὰ τοῦ λόγου συνάγειν τὰ διεσκεδασμένα λαβών. V. Ταῦτα μὲν δὴ κρυφιώτερα καὶ μυστικώτερα· νῦν δὲ ἀλλ' ἐξέρχεται ὁ λόγος ἐκ τούτων. VI. Ὁ λόγος εἰ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐκφανθεῖν, οὐκ ἤδη καὶ πᾶσιν ἐκφαίνεσθαι βούλεται. VII. Ἐν πᾶσι μὲν οὖν τοῖς προλαβοῦσι διδάγμασι πρακτικὴν τε ὁ λόγος εἶχεν. Et haec Theodori Alaniae indigna ratus, quae diu in tenebris delitescerent, doctissimus Vincentius Riccardius ex autographo exscripta latine reddidit, editurus in lucem aliquando, quod exoptare debemus omnes, qui antiquitatis optima monumenta, ne pereant, totis viribus incumbimus. Ex hoc Riccardii exemplari exscripta, ne in uno tantum exemplari res tanti momenti periclitaretur, in munificentissimi principis Barberini bibliotheca conservantur (2).

CXVI. Theodorus Prodromus, sive Ptochoprodromus, ita enim saepissime in manuscriptis exprimitur, christianis parentibus ortus, bonis piisque disciplinis instruitur. Ipse enim de se dicit:

Ὅς πατέρων μὲν ἐξέφυγν' Θεοφρόνων,
Καὶ πίστιν ἔκ τε πραγμάτων πιστουμένων,
Καὶ κλήσεσι μάλιστα χριστωνυμίας·

(1) Hanc alanicam orationem, in manibus habeo (cum ceteris Theodori scriptis) et iam latina veste a me donatam editurus libenter sum propter historicam utilitatem. A. M.

(2) Vidi olim in bibliotheca barberina exemplar graecum Theodori Alaniae; sed latinam interpretationem Riccardii (si forte ea superest) non memini me videre. A. M.

Πάππου γὰρ εὐμοίρηκα προδρομωνύμου,
 Καὶ θεῖον ἔσχον Χριστὸν ὠνομασμένον
 Γῆς ῥωσικῆς πρόεδρον, ἀβρὸν ἐν λόγοις,
 Ὑφ' οἷς ἀναχθεὶς εὐσεβῶς ἀνετράφην.

Quibusdam non placet illud εὐσεβῶς, quod errori Graecorum de Spiritu sancto videatur addictissimus. Ipse ad Baream:

Ὁ μὲν λόγος, νοῦ γέννα τοῦ παναιτίου,
 Πανάγιος παῖς πατρὸς ἐκ παναγίου,
 Τὸ πνεῦμα δὲ ἐκπόρευμα, καὶ πρόβλημα νοῦ.

Alibique dicit de eodem, πᾶτρός ἐκ μόνου. Quia immo singulari opusculo hoc idem contra Latinos defendit, ut infra videbimus. Praepositum nomini Theodoro adiunctum τοῦ κυροῦ, qui eius epigrammata ediderunt, *Cyri Theodori Prodromi*, interpretati sunt, nomen esse proprium arbitrati. Quos optime refellit Gilbertus Gaulminius in adnot. ad eundem Prodromum cap. 1. Est enim κυρὸς nuperis Graeciae scriptoribus loco κύριος, ut Latinis eodem saeculo *domnus* pro dominus: quod etiam potius κύρ, vel κύρις, corruptius extulerunt, probatque eandem vocem sic perperam acceptam in omnibus linguis. Fuit variae eruditionis vir, scripsitque varia in omni genere scientiarum. Illius edita sunt epigrammata graeca cum aliis quibusdam, quae sunt: *argumenta, seu capita utriusque testamenti tetrastichis iambicis senariis, et heroicis, quae ubique iambicis eiusdem sententiae subnectuntur, non quidem in omnes libros, sed in Pentateuchum, Iosue, Iudices, et Reges. Item in quatuor evangelia, et acta apostolorum. Tetrasticha item iambica, et heroica, in tres sanctos hierarchas Gregorium, Chrysostomum, et Basilium. Elegi, quibus alloquitur Paulum apostolum. Pares ad Gregorium theologum, alii in magnum Basilium, alii in Gregorium nyssenum, alii in sanctum Nicolaum. Exilium amicitiae senariis scriptum. In providentiam. Versus expostulatorii in Baream, a quo temere nominatus fuerat haereticus. In imaginem vitae.* Basileae apud Bebelium anno 1536. Haec eadem omnia in manuscriptis italicis habentur et correctiora, et ampliora, quibus non nemo suffultus novam editionem non inglorie moliri posset. Habentur quoque manuscripta in bibliotheca regia Scoriaci. Illius epigrammata graeca Iohannes Ribisus in latinam linguam transtulit, et Genevae excudit Crispinus. Dialogus de amicitia iambicis trimetris scriptus, graece et latine interprete Conrado Gesnero editus est Basileae post Iohannis Stobaei sententias in fol. In his tamen quemadmodum et in reliquis aliis accuratior quantitatis syllabarum ratio desideratur.

Eiusdem dissertatio, qua veteris poëtae versiculum, quo paupertati sapientiam attribuebat, exagitat: nempe ἀνατροπὴ τοῦ, σοφίην πενίη ἔλαχεν. *Refutatio argumenti: pauperies sophiam nacta est*, ex regia bibliotheca deprompta, edita est graece et latine cum notis per Federicum Morellium Lutetiae in 8. An auctor huiusce dissertatiunculae idem sit cum κυρῷ Prodromo ἐποποιῶ, cuius piorum carminum ἐκλογαὶ de oraculis utriusque testamenti extant, incertum sibi esse nec satis comperit fatetur idem Morellius. Et eundem esse, fortasse aliquem collecturum, quod in exordio fateatur, se a pueris poëtas amore ac reverentia prosecutum, exemplo Platonis. At cur pius poëta oratorem agens sola profanorum scriptorum auctoritate crebro usus, sanctorum auctorum, quos digitis callebat et aure ne γρὺ quidem nominasset, hoc illi rem vertit in dubium. At sciat auctori contra profanos scriptores agenti, eosque exagitantem inopportunitatem visum fuisse ex sacris, quibus illi animum

non advertunt, refellere, et praecipue nulla eum compellente necessitate. Scripsit ut libuit. Attamen epopoeum et oratorem eundem esse probant plane, quae infra recensimus illius opera; nec non omnes manuscripti codices, qui hanc dissertatiunculam inter alia eiusdem monumenta accensent.

Eiusdem *Rhodanthes et Dosiclis amorum libri IX.* graece, et latine, Gilberto Gaulmino interprete editi sunt Parisiis apud Fussanum de Bray 1625. in 8. Ita tamen interpretatur Gaulminus, ut non ea quae Prodroimi sunt, sed sua et suo modo digesta comptaue reddat, addiditque in eundem adnotationum librum. Adnexuit eiusdem dialogum *amarantum*, sive *senilem amorem*, soluta oratione scriptum graece, et sua interpretatione latinum. Graeca amorum habuit ex bibliotheca palatina descripta manu Salmasii; quae decrant, curante senatore Peirescio, ex vaticano codice: septemque diebus, ut ipse tradit, latina fecit. Amarantum ex vaticana bibliotheca descriptum communicavit idem Peirescius. Et haec quidem edita sunt. Multo plura inedita sunt, quae suo ordine ut possumus, digeremus potissimum ex bibliothecis italicis. Et primum quidem soluta oratione complura scripsit. Quae ipse videre potui sunt. *Ἐρωτήματα γραμματικὰ πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν. Erotemata grammatica ad sebastocratorissam.* P. Καθάπερ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, φιλολοῦσά τῃ μοι βασιλίδων, ἀπὸ διαφορῶν μερῶν. Hinc expungitur error in indice manuscripto bibliothecae regiae Scoriaci, ubi scribitur. *Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐξηγήσεις εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Μοσχοπούλου. Theodori Prodromi explicatio in grammaticam Moschopuli.* Moschopulus enim multo recentior est. Nisi alius nobis recentior Theodorus Prodromus enascatur, vel Moschopolus Moschopulo Manuele antiquior. *Παροιμίαι διάφοροι κατὰ ἀλφάβητον μετὰ τῆς ἐρμηνείας. Proverbia varia alphabeti ordine digesta cum expositione.* P. Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα τὸ ἀηδές. Ἐπιστολαί, *epistolae* I. Τῷ Ἐφόρῳ, *Ephoro.* P. Ἡμεῖς μὲν, ὀλβία μοι καὶ σοφώτατη. II. Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλδῃ *. *Logothetae domino Stephano Meldae.* P. Εἴτα σύ μοι λέγε τὸν Ὑμηττόν. III. Τῷ ὀρφανοτρόφῳ καὶ νομοφύλακι εἰς τὴν κάλασχοῦσαν λείμωξιν. *Orphanotropho, et nomophylaci de vexante eum canina fame.* P. Ἐκ κοιλίας ἄδου τοῦτο δὴ τὸ προφητεύμενον. IV. *Eidem.* P. Πότε ἤξω θαυμάσιε δέσποτα. V. *Eidem.* P. Τὴν χθὲς, θεοειδέστατε δέσποτα. VI. Τῷ μητροπολίτῃ Τραπεζοῦντος. *Trapezuntis metropolitae.* P. Τίς εἰμὶ καὶ τίνων, ἱερέ μου καὶ θειότατε. VII. Θεοδώρῳ *Theodoro.* P. Ὠφελον ἀδελφικῇ μου καὶ φίλῃ ψυχῇ. VIII. *Eidem.* P. Τοῦτ' ἐκεῖνο, φίλε Θεόδωρε, κἀπὶ σοι περιῆλθε. IX. *Lizici.* P. Οὐκ ἀταθόν σε παῖδα. X. *Eidem.* P. Ὑπέφευ, Λίζιξ, ἐξ ὅσῃς ἡμᾶς. XI. *Mytae.* P. Φασὶν οἱ πεπειραμένοι, καὶ ἐγὼ πείθεμαι. XII. *Eidem.* P. Τοῦτ' ἐκεῖνο γλῶσσα πνέουσα μένος ἀθηναίου πυρός. XIII. *Eidem.* P. Σὺ μὲν ἡμῖν τὰς παρυπάτας καὶ τὰς ὑπάτας (1).

Πρὸς Γρηγόριον μοναχὸν καὶ καθηλούμενον τῆς ἐπὶ Ὁξειᾷ νήσῳ σεβασμίας μονῆς τῶν Βουλγάρων, ὅτε ἤλθε πρὸς τὸ νησίον ὁ ἀγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ἀπὸ τοῦ πατριαρχίου ἀρρώστησας, καὶ παραιτησάμενος. *Ad Gregorium monachum et abbatem venerandi monasterii Bulgarorum, in Oxia insula siti, cum ad insulam venisset sanctissimus dominus noster ex patriarchio post morbum et abdicationem.* P. Οἶμοι θεσπέσιε καὶ σοφέ μου πάτερ.

(1) Petrus Lazarus S. I. Edidit has nonnullasque alias Prodromi epistolas in Miscellaneis ex bibl. Coll. rom. T. I. p. 18-81, et T. II. p. 562-568. Idem in praef. docte disseruit de eodem Prodromo, et alia eius scripta multa recensuit, quae cum his apud Allatium conspirant; quamquam Allatius longe plura enumerat. A. M.

* Laz. Μέλδῃ.

* Laz. δις pro
κα.

Orationes et alii tractatus. I. Εἰσιτήριος τῷ ὀρφανοτρόφῳ, καὶ νομοφύλακι, καὶ * τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀξίαν λαμβάνοντι. *In orphanotropho et nomophylacis ingressu oratio, cum nomophylacis dignitatem acciperet.* P. Πότερος ποτέρῳ σοι θειότατε δέσποτα τὸν εἰσιτήριον ἔσομαι. II. Εἰς τὸν Καίσαρα ἢ ὑπὲρ πρασίνου. *Ad Caesarem pro prasini coloris factione.* P. Χρωμάτων περί καὶ φύσει αὐτῶν, καὶ γενέσεως. III. Πρὸς τοὺς διὰ πενίαν βλασφημοῦντας τὴν πρόνοιαν. *Ad eos qui propter paupertatem adversus providentiam blasphemant.* P. Τιμολέων, ὁ Τιμοδήμου Κορινθίων πολίτης. IV. Ἀμαθὴς, ἢ παρ' ἐαυτῷ γραμματικός. *Imperius, aut apud se ipsum grammaticus.* P. Μαρσύαν δὲ εἴ τις ἔρξῃ τὸν αὐλητήν. V. Φιλοπλάτων, ἢ σκυτοδέψης. *Amicus Platonis, sive Coriarius.* P. Εἶεν, ὃ παῖ Ἀρίστωνος, καλὸς μὲν εἶ. VI. Δήμιος, ἢ ἰατρός. *Carnifex sive medicus.* P. Εἰ ἐν ᾗν ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἤλθειν. VII. Βίων πράσις πολιτικῶν καὶ ποιητικῶν. *Venditio citarum hominum politicorum et poetarum.* P. Τὸν μὲν τόπον, ὃ Ἑρμῆ, καὶ τὰ βάθρα. VIII. Εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην. *In patriarcham constantinopolitanum Iohannem.* P. Πῶς ποτὲ ὑπονοίας ἔχειν περὶ ἐμέ. IX. Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. *In porphyrogennetam dominum Isaacium Comnenum.* P. Οὐ φθάνω σοι τοῦ ἐγκωμίου καρποφορῶν τὸ προοίμιον. X. Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς. *Epithalamium felicissimi Caesaris filiis.* P. Ἐδέξαι καὶ τριχῶν αἰδέων τῇ πάλαι τεκνοπαγίᾳ. XI. Εὐχαριστήριος τῷ νομοφύλακι, πρωτεδίκῳ καὶ ὀρφανοτρόφῳ κυρίῳ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστίνῳ. *Gratiarum actio nomophylaci, protedico, et orphanotropho domino Alexio Aristeno.* P. Εἴτα τραγωδοὶ μὲν καὶ διδυραμποιοί. XII. Ὑπὲρ τῆς γλώττης τοῦ ὀρφανοτρόφου, καὶ νομοφύλακος Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστίνου. *De lingua orphanotropho et nomophylaci Alexii Aristeni.* P. Ὑπὲρ τῆς τοῦ νομοφύλακος γλώττης ὁ λόγος. XIII. Μονωδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν. *Monodia in porphyrogennetam et sebastocratorem Andronicum Comnenum.* P. Σκηναὶ καὶ γραφαὶ πενήθεις. XIV. Μονωδία εἰς σεβαστὸν καὶ λογοθέτην Γρηγόριον τὸν Καματηρόν. *Monodia in sebastum et logothetam Gregorium Camaterum.* P. Τίνι, ὃ παρόντες, ἐρῆσαιμην προτέρῳ τὴν μονωδίαν. XV. Μονωδία εἰς τὸν ἁγιοθεοδώτην Κωνσταντῖνον. *Monodia in sanctum a Deo datum Constantinum.* P. Εἰ τοὺς ἁγιοθεοὺς ἐφεῖται θρηνεῖν ἀπολιπόντας. XVI. Μονωδία εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος κυρὸν Στέφανον τὸν Σκυλίτζην. *Monodia in sanctissimum metropolitam Trapezuntis dominum Stephanum Scylitzam.* P. Ἄρτι πρῶτος ἡσθόμην φίλον ἀποβαλόν.

Ἀπορίας ἀπὸ τῶν πέντε φωνῶν. *Xenodemus sive voces.* P. Εἶεν, ὃ παῖ Ἀριστάνδρου, Θεοκλῆος δὲ τινος φήμην.

Περὶ τοῦ μεγάλου, καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ τοῦ πολλοῦ, καὶ τοῦ ὀλίγου, ὅτι οὐ τῶν πρὸς τι εἰσὶν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ. *Magnum et parvum, multum et paucum non pertinere ad relationem, sed ad quantitatem.* P. Τίνι δὲ ἄλλῳ ἢ λόγῳ τὰ λογιζόμενα.

Παράφρασις εἰς τὰ ὕστερα τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Paraphrasis in posteriora analytica Aristotelis.* P. Οὔτε τῆς Ἀριστοτέλους μεγαλονοίας, οὔτε τῆς ἡμετέρας οὐθενείας. *In bibliothecis regia Scoriaci, et imperatoria Vindobonae. In eadem regia habetur eiusdem expositio in psalmos.*

Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ Λατίνων. *De processione*

Spiritus sancti adversus Latinos. P. Φανερόν ἐστίν, ὅτι ὥσπερ ὁ υἱὸς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶεται ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου ἔχειν.

Εἰς τὸ, καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἑλίου. *In illud, et ille praecedet ante eum in spiritu, et virtute Eliae.* P. Τὴν ἀπορίαν ἀρχὴν ὃ φιλότης εὐπορίας.

Ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἱεραῖς δεσποτικαῖς ἐορταῖς ἐκτελέοντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων, καὶ σοφῶν ποιητῶν Κοσμά καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Προοίμιον εἰς τὸν Ὀρφανοτρόφον. *Expositio in canones sanctorum et sapientium poetarum Cosmae, et Iohannis damasceni (quos illi composuerunt in sacras Domini nostri sollemnitates.) Prooemium ad Orphanotrophum.* P. Ἐοικας ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν τῶν ἐν ταῖς δεσποτικαῖς καὶ δημοτέλεσιν ἐορταῖς. Possevinus in paucissimis verbis variis erroribus lectorem imbuit: *Theodorus pauper explicuit interpretationem libri Iohannis damasceni qui octoëchus dicitur.* Theodorus iste pauper, non alius fuit a Prodromo. Nam iste pauperis etiam sibi veluti cognomen adnexuit: indeque factum πτωχοπρόδρομος, nempe pauper Prodromus. Et erat vere conditione miser ac pauper. Somnium merum est, *interpretatio libri Damasceni.* Nullum enim ille titulo *octoëchi* scripsit. Octoëchus, quem Prodromus explicaverit, quid monstrum sit, explicet Possevinus. Et octoëchum Iohannis opus, octoëchi nomine, quod nuspiam est, misere foedavit. Quare sententia ita corrigenda est. *Theodorus Ptochoprodromus interpretatus est Iohannis damasceni librum, qui octoëchus dicitur.* Sed id quoque falsum erit. Quamvis enim iste Prodromus scripserit interpretationem in canones Cosmae et Damasceni (1), quos illi in Domini nostri sollemnes dies festos concinnarunt, numquam tamen legi eundem Damasceni octoëchum interpretatum, quem fusissimo commentario Iohannes Zonaras explicavit. Cum reliqua peregerit Prodromus, potuit et hanc quoque interpretationem perficere; sed eam ad hunc usque diem nulla in bibliotheca signatam vidi. Utinam et haec quoque extaret! Huius expositionis meminit Eustathius thessalonicensis in prooemio suae expositionis canonicis Iohannis damasceni in Pentecosten (2). Εἰ καὶ ὁ ἀοίδιμος ἐν σοφοῖς Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος αἰτιολογεῖ σεμνῶς αὐτὸ, κανόνας ἱεροὺς ἐξηγήσάμενος. *Etsi inter sapientes clarissimi nominis Theodorus Prodromus huiusce gravem causam reddat, qui sacros canones exposuit.* In eam quoque respexit Nicephorus Blemmida oratione ad Iacobum Bulgariae archiepiscopum. Ἐν τούτοις ὁ ἐξηγούμενος, ὁ πολλοῖς θαυμαζόμενος, ὁ καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος σαφηνιστὴς, τὸ ἐκλάμψαντα, φησὶ, τὴν ἄνω γέννησιν τοῦ υἱοῦ ἀπαθῆ παρίσῃσιν. *Ad haec interpretes, qui multis in admiratione est, et qui sacros canones primus exposuit: ELUXIT, inquit, supernam filii absque passione generationem denotat.* Habetur haec expositio manuscripta Scoriaci in bibliotheca regia, Romae in vaticana, barberina, altempsiana.

Carmine etiam tum politico, tum iambico, tum heroico praeter iam edita plurima lusit. Nos quae hic adnotamus legimus, et sunt.

Εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυππιώτην. *In grammaticum Theodorum Styppiotam.* P. Ὡ βέλτιστε γραμματικῶν.

Εἰς τὸν μοναχὸν κυρὸν Ἰωαννίκιον. *In monachum domnum Iohannicium.* P. Οὐ μὰ σὲ κάρᾳ φίλον· σὲ γάρ.

(1) Huius interpretationis specimen habes in nostro Spicilegio rom. T. V. p. 390. seqq. A. M.

(2) Hanc Eustathii egregiam expositionem in Damasceni hymnum pentecostalem edidimus graece nos in Spicil. rom. T. V. p. 161-383. Locus autem ab Allatio citatus, legitur apud nos p. 174. A. M.

Ἐπιτύμβιος εἰς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην. *Sepulchralis in domini Constantini Camytzem*. P. Τί τοὺς τύπους ἔστηκας ἱστορῶν ξένη.

Κατὰ μακρογενείου, δοκοῦντος εἶναι διὰ τοῦτο σοφοῦ. *Contra longibarbum, proptereaque sapientis speciem habentem*. P. Ἰατῆταιαξ τῆς ἀδράς γενειάδος.

Σχετλιαστικοὶ πρὸς τὴν πρόνοιαν. *Indignabundi in providentiam*. P. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δημιουργέ μου λόγε.

Κατὰ φθονούντων. *Adversus invidios*. P. Οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἰνὸς ἵχνος ἐν βίῳ.

Σχετλιαστικοὶ ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ. *Indignabundi propter ignominiam*. P. Ἐρρέτ' ἐμοῦ βιότοιο.

Κατὰ νόσου ἡρώοι. *Contra morbum heroici*. P. Ἦν σε μέγα κρατεή.

Εἰς εἰκονισμένον βίον. *In vitam effigiatam*. P. Ἐμὲ τὸν βίον ἀνθρώπε δέξαι σου παραινέτην.

Αἶνιγμα εἰς τὴν νεφέλην. *Aenigma in nebulam*. P. Υἱέος ἡμετέρου με φητύσσατο δία θυγάτηρ.

Ὑποθετικοὶ ἐπὶ τινὶ ἐκβρασθέντι τῆς θαλάσσης ἄχειρι νεκρῷ. *Monitorii de quodam e mari eiecto sine manibus mortuo*. P. Ξεῖνε τί νῦν με δέδορκας.

Συντακτῆριοι τοῖς Βυζαντίοις. *Valedicentes Byzantinis*. P. Χαῖρε πόλις μεγαλυργε.

De horto. P. Ὅρᾳς θεατὰ τοῦ φυτῶνος τὴν χάριν.

Aliud. P. Ὅρῶν σε κῆπε.

Aliud. P. Ἀνθρώπε δεῦρο καὶ τρύγησον.

Aliud. P. Βαβαὶ πόσαις ὁ κῆπος.

Aliud. P. Τὴν καλλονὴν ἀνθρώπε τοῦ ρόδου.

Ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ, κυρῷ Ἀλεξίῳ. *In nuptias filii domni Nicephori Phorbeni, domno Alexio*. P. Ὡς εὐτυχὴς καὶ εὐκλεὴς ἢ σὴ νυμφαγωγία.

In easdem. P. Κατάθου σου τὸν θώρακα.

In easdem. P. Τίς εἶδε κῆπον ἀρετῶν.

In easdem. P. Τρισευτυχὴς, τρισεύδαιμον.

In easdem. P. Γάμοι, καὶ γάμων τελεταί.

Ὑποθετικοὶ εἰς Πausανίαν ἀπολιθωθέντα διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου. *Monitorii in Pausaniam lapidem factum propter obitum filii sui Petri*. P. Πέτρος ἔω πέτρον.

De eodem argumento. P. Ὅς Νιόβην πολύδακρυον.

De eodem argumento. P. Πausανίνῃ ἢ λύπῃ.

Εἰς τάφον Ἀθανασίου ἡσυχαστοῦ ἐπιτιμητικοὶ τυμβωρύχοις. *In sepulchram Athanasii hesychastae, obiurgatorii adversus sepulchrorum effossores*. P. Ὁ τυμβωρύκτης, ὁ σπαράκτης τῶν τάφων.

Τῷ ὀρφανοτρόφῳ, *orphanotropho*. P. Τί φῆς ὁ λαμπρότατος ὀρφανοτρόφος.

Τῷ αὐτῷ ἡρώοι. *Eidem heroici versus*. P. Μαρτύρεται ἡελοίο φύσις.

Ἐλεγεῖοι. *Elegiaci*. P. Εἴπερ ἐνὶ χθονίοις γέντο θεμιστοπόλος.

Ἀνακρεόντειοι. *Anacreontici*. P. Ἄγε μοι νοὸς γενάρχα.

Ἐπὶ τῷ υἱῷ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ, κυρῷ Ἀλεξίῳ. *De filio panypersebasti domni Nicephori Phorbeni, domno Alexio*. P. Τίς οἶδε κῆπον ἀρετῶν; ἐλθέτω, νῦν ἰδέτω.

Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πορφυρογεννήτου, καὶ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου, ὡς

ἀπόντος τοῦ βασιλέως. *In filios porphyrogennetae et Sebastocratoris Isaacii, tamquam si abesset imperator.* P. Ὡς ζευγος υἱῶν φιλτάτων.

Πρόγραμμα εἰς κοντάκιον ἔχον σχέδη τοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου. *Programma in contacium habens schedas domni Iohannicii.* P. Ἡρως Ἰωαννίκιε, Ἰωαννίκιε ἥρως.

Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλδῃ, ἀπολοθῆτικοι ἐπὶ τῇ ὑπερημερίᾳ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεως. *Ad logothetam domnum Stephanum Meldem, responsorii ob dilationem ultra praestitutum diem ad ipsum adventus.* P. Σῶτερ ἐμὲ στεφάνωμα.

Εἰς τὴν σοφωτάτην πορφυρογέννητον καισάρισσαν κυρὰν Ἀνναν τὴν Δούκαιναν περὶ τῶν ἐαυτῆς. *In sapientissimam porphyrogennetam Caesarissam domnam Annam Ducaenam de rebus suis.* P. Κλυθεῖ τριάς μέγ' ἀνασσα.

Εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς. Ἡρώοι. *In imperatricem domnam Irenem Ducaenam in morte Sebastocratoris filii. Heroici.* P. Ὡς ὄφελον βασιλεια.

Ἐπιτάφιοι τῇ μακαρίτιδι βασιλίσση Ῥωμαίων Εἰρήνῃ, ὡς ἀποκειμένης. *Se-pulchrales in bonae memoriae imperatricem Romanorum Irenem. Defuncta loquitur.* P. Εἴ τις νόμος δίδωσι καὶ νεκροῖς λέγειν.

Εἰς τὴν στεφηφορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1). *In coronationem Alexii Comneni.* P. Ἦλιε Ῥώμη.

Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει. *Hymnus imperatori domno Iohanni Comneno in die natali Christi.* P. Πάλιν γενέσθλιον Χριστοῦ, καὶ νίκη βασιλέως.

Aliud. P. Εὐχαριστῶ μου τῷ Θεῷ.

Aliud. P. Ἀφ' οὗ Θεός σοι βασιλεῦ.

Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει Χριστοῦ. *Hymnus imperatori domno Iohanni Comneno in die baptismi Christi.* P. Ἰδοὺ διπλὴ πανήγυρις.

Aliud. P. Ἐβάπτισάς με βασιλεῦ τὴν νέαν δούλην Ῥώμην.

Aliud. P. Φωτίζου πόλιν Ῥωμαῖς.

Εἰς τὸν αὐτοκράτορα κυρὸν Ἰωάννην σῖραϊεύοντα καὶ πάλιν κατὰ Περσῶν (2) εὐκταίως ληφθέντες ἀπὸ τῶν προφητῶν δεκάστιχοι. *In imperatorem dominum Iohannem rursus in Persas expeditionem parantem, ex prophetis sumpta decasticha, quibus bona precatur.* P. Ὁρῶν παραταττόμενον κατὰ Περσῶν καὶ πάλιν.

Δωδεκάστιχα πολιτικά εἰς τὸν αὐτοκράτορα κυρὸν Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν, ἔτι ὄντα ἐν τῇ Κασταμόνι. *Dodecasticha politica in imperatorem dominum Iohannem Comnenum adhuc Castamone commorantem.* P. Καλά σου τὰ προοίμια τοῦ κράτους μονοκράτωρ.

Ἐκφρασις διὰ στίχων ἡρωικῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος προελεύσεως τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. *Ecphrasis carminibus heroicis de processu domni Iohannis Comneni post debellatam Castamonem.* P. Θυμὲ μάχας μὲν ἔα.

Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικά τοῖς δήμοις. *In progressu domni Iohannis Comneni post debellatam Castamonem decasticha politica populis.* P. Ἀπὸ προδρόμου πρόδρομος, οἰκέτης ἀπ' οἰκέτου.

(1) Ephraemius chronographus a nobis editus v. 3491. de Alexio: ὃς καὶ τιτανίωτο παρ' ἀρχιδύτου. A. M.

(2) Huius imperatoris egregia facinora ac bella copiose enumerat supradictus Ephraemius chronographus. A. M.

Ὡς ἀπὸ πόλεως δικάστικα παρακλητικά τῷ αὐτοκράτορι ἐπὶ τῷ καθίσει ἐφ' ἄρματος. *Veluti ab urbe decasticha exhortatoria ad imperatorem, ut ascenderet currum.* P. Ἐκαστον ἔτος βασιλεῦ.

Aliud. P. Εἰ κατ' ἔτος βασιλεῦ τοῦ κράτους σου.

Τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος. *Imperatori domino Iohanni Comneno ob debellatam Castamonem.* P. Ἦν ὅτ' ἀναξ μεγάθυμι.

Κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ Κασταμόνος ἀλώσει (1), καὶ Γάγγρας. *Domno Iohanni Comneno post secundam expugnationem Castamonis et Gangrae.* P. Καὶ τάδε σου μέγалаθλε.

Τῷ αὐτοκράτορι τῷ ἐκ Περσῶν νικητικῶς ἐπανήκοντι. *Imperatori cum ex Persis victor rediret.* P. Πάλιν ἀγὼν τοῖς ῥήτορσιν.

Εἰς γάμον βασιλικὸν παιᾶνες τοῦ δήμου. *In nuptias imperatoris paeanes populi.* P. Σκίρτα καὶ πάλιν Βυζαντίς.

Εἰς ἕτερον γάμον βασιλικὸν παιᾶνες τοῖς δήμοις. *In alias nuptias imperatoris paeanes populis.* P. Καὶ πάλιν μὲν ἐπιδημῶν ἡμῖν ἀπὸ τῆς μάχης.

Τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ. *Imperatori Iohanni Comneno.* P. Πολλοὶ τῶν λατρευόντων.

Τῷ αὐτοκράτορι ἐξερχομένῳ κατὰ Περσῶν τὸ δέκατον. *Imperatori decima vice bellum Persis inferenti.* P. Βάρβαροι σκυθρωπήσατε.

Alii. P. ὦ βασιλεῦ ἀήττητε.

Εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθεῖσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν τῷ πορφυρογεννήτῳ κυρῷ Μαγουῇλ καὶ σεβαστοκράτορι (2). *In ingressu sponsae ex Alamannorum gente ad porphyrogennetam domnum Manuelem et Sebastocratorem.* P. Οὐκ ἔστιν, οὐδὲ γέγονεν ἄλλος αὐτοκρατόρων.

Ἰλαστήριοι εἰς τὸν Χριστὸν ὡς ἀπὸ βασιλέως. *Propitiatorii ad Christum. Imperator loquitur.* P. Κοίρανε παμμεδέων.

Aliud. P. Ὡς εὖγε τῶν σῶν δωρεῶν παντοκράτορ.

Ἐπιτάφιοι τῷ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου. *Sepulchrales in porphyrogennetam et imperatorem domnum Iohannem Comnenum. Defunctus loquitur.* P. Ὁφρὺς βροτῶν, καὶ τύφος ἀρχικοῦ κράτους.

Πρόγραμμα εἰς τὸν αὐτὸν, τάφον ἡρωικόν. *Programma in idem sepulchrum, heroicum.* P. Τίπτε με ἀμφάφαας.

Iambicum. P. Ζητεῖς με τὸν κρυβέντα χοῦν ὧδε ξένη.

Εἰς τὸν τάφον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. *In sepulchrum imperatoris Iohannis Comneni.* P. Ὁρᾶς θεατὰ τὴν προκειμένην πλάνα.

Νουθετικοί. *Admonitorii.* P. Ἐχε πρὸ πάντων τοῦ Θεοῦ φόβον ξένη.

Προσφωνητήριοι εἰς τὸν μέγαν ἀπόστολον Παῦλον. *Allocutorii in magnum apostolum Paulum.* P. Παῦλον ἀειδόμεσθα Θεοῦ στόμα.

Pares in Gregorium theologum. P. Θεολογίης μέγα κράτος ἀείσομαι.

Pares in sanctum Basilium. P. Καππαδοκῶν Βασίλειον ἀείσομαι.

(1) Ephraemius v. 3887. et 3912. A. M.

(2) Ephraemius in Manuele Comneno v. 4121. Ὃς καὶ συνήφθη πρὸς γάμου κοινωνίαν. — Ἐξ Ἀλαμανῶν εὐγενεστάτῃ κόρῃ — Ταῖς ἀρετῶν χάρισιν ὠραῖσμένη — Οὐχ ἦττον ἢ σώματος ὄρα καὶ πλάσει. A. M.

Pares in sanctum Iohannem chrysostomum. P. Χρυσολόγον μετὰ τοῖσι λιγαίνομαι.

Pares in Gregorium nyssenum. P. Γρηγόριον μετέπειτα κασίγνητον.

Pares in sanctum Nicolaum. P. Οἶκτον ἀτὰρ μετέπειτα λιγαίνομαι.

Εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον. *De sancto Petro cruci affixo.* P. Τῷ δεσπότῃ μὲν ἦσαν οἱ πόδες κάτω.

Εἰς τὴν κοινωνίαν. *In communionem.* P. Σὺ τῇ τραπέζῃ τῶν θεοῦ μυστηρίων.

Εἰς τὴν στυάρωσιν, ἡρώοι. *In crucifixionem, heroici.* P. Μὴ σύ γε ἀτρίσθυμι.

Μονόστιχα εἰς τὰ τέλη τῶν ἐκάστης ἡμέρας μνημονευομένων ἐν ὅλῳ τῷ ἔτει ἁγίων, συνεκφωνουμένου καὶ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ποιητοῦ τοῖς ἐν ἐκάστῳ μηνὶ ἀρχαίκοις τῶν πρώτων στίχων στοιχείοις. *Monosticha in sanctos, qui singulis diebus per totum annum commemorantur, expresso nomine et cognomine auctoris in cuiuslibet mensis primorum versuum initialibus litteris.* P. Τὸν Συμεῶνιν ἐκ στύλου πῶλος φέρει. Leguntur tandem Theodori Ptochoprodromi carmina politica ad Emmanuelem Comnenum porphyrogennetam in mores monachorum sui temporis, non sine sale et acumine. P. Τολμήσας ἀναφέρω σοι τὸ κράτος δέσποτά μου. In quibus se professione monachum fuisse fatetur.

Ὅμως ἐκεῖνοι γράφουσι σοφῶς καὶ κατὰ λόγον,

Ὡσπερ σοφοὶ καὶ ῥήτορες· ἐγὼ δ' οὐχ οὕτως γράφω.

Καὶ γὰρ ἀγράμματός εἰμι καὶ νέος ῥακενδύτης,

Καὶ μοναχὸς τῶν εὐτελῶν τῶν μηδὲν κεκτημένων.

Ni quis hunc diversum esse a superiore autumaverit. Et haec quidem cum nonnullis aliis poematibus minoris momenti videre contigit. Extant etiam in bavarica Monachii cod. 66. *Theodori Prodromi versus aliquot.* Et in regia sancti Laurentii. *Theodori Prodromi explanatio grammatices Moschopuli*, de qua nos supra. *In canones Cosmae, et Iohannis. In libros posteriorum Aristotelis. In psalmos. Versus aliqui* (1) *in novum, et vetus testamentum. In sacram missam, et in Electram Euripidis.* De postremis duobus, qui legent, verum iudicabunt. Iohannes Meursius in notis ad Constantinum porphyrogennetam de administrando imperio cap. 51. laudat Theodori Prodromi *lexicon*; et librum *de accentibus*, in glossario voc. *λίγνον*. Sed ut verum fatear, heroica illius inficetissima sunt, οὐδ' ἔδυσαν χάρισιν. Multa etiam non sine stomacho leges. Et fere syllabarum ratio nulla est. Adeo invita Minerva illa scripsit! Iambica, et politica non infeliciter producuntur: et si pauca excipias, inter poetarum non infimi nominis carmina accenseri possent. Habent enim acumen, et orationem ingrate non ferres. Idque ut plane diiudices apponam hic nonnulla illius adhuc inedita.

Εἰς ταῦλαν.

Ἐκ παιδιᾶς, ἄριστε, τῆς ἐκ τῶν κύβων

Προσθεῖς ἐναργὲς εἰκόνισμα καὶ τύπον

Τοῦ πανστροφου τε καὶ πολυστροφου βίου,

Ἡ μᾶλλον εἰπεῖν ζωγραφήσας τὸν βίον

Ἄντυκρος ὄντα παιδιᾶς μηδὲν πλέον (2).

(1) In vaticana quidem bibliotheca non aliqui sed plurimi mihi occurrebant Prodromi versus de novo ac vetere testamento. A. M.

(2) Exin Allatius ponit ex Prodromo 1. disticha aliquot εἰς δάκτυλον ἔχοντα σφραγίδα ἐρῶντης δύο etc. Item longum carmen κατὰ φιλοπόρου γραφῆς, lycambeo odio plenum, quae nos omittenda cenjuimus. Nam gravioris utiliorisque argumenti carmina Prodromi postea proferemus. A. M.

CXVII. Aequalis Theodoro Prodromo fuit alter Theodorus Styppiota grammaticus. An aliquid scripserit, incertum mihi est. Leguntur tamen in eum carmina eiusdem Prodromi.

CXVIII. Theodori chartophylacis et nomophylacis ecclesiae constantinopolitanae legitur pusillum admodum ἀποσπασμάτιον περὶ τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας. *De quadragesimali ieiunio.* P. Ἡ τεσσαρακονθήμερος νηστεία τοῦ πάσχα πρῶτα μὲν παρεδόθη.

CXIX. Theodorus Scutariota levita eyzicenus, in cuius manus, post obitum Michaëlis Choniatae Atheniensium praesulis, Nicetae Choniatae thesaurus orthodoxiae pervenerat, aliquam in eo exscribendo, cum dicti Michaëlis in Nicetam fratrem monodia operam impendit, namque duos ultimos libros, et Michaëlis monodiam ipse transcripsit, ut ex appendice ad indicem libri XXV. collegit Petrus Morellius in epistola de vita Choniatae. Scripsit in quaedam loca Nicetae scholia, in quibus sui quoque exilii in urbe Lampsaco meminit lib. IV. *Quemadmodum ipse tum perspexi, cum in horum librorum lectionem frequens incidissem, quo tempore apud hellespontiacam Lampsacum exulabam, quia scilicet apostolorum patrumque traditionibus primas deferrem, et ex illarum praescripto res ecclesiasticas componendas et restituendas esse dicerem, potius quam pro haereticae ataxiae seu confusionis libidine.* Huius putant aliqui scriptum esse: *de vita sancti Pauli*, εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου. P. Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐβραῖος μὲν ἦν τὸ γένος, licet codices videantur praesefere Θεοδωρίτου Σκουτariώτου εἰς τὸν βίον κ. τ. λ. *Theodoriti Scutariotae de vita etc.*

CXX. Theodorus coetonita (id est cubicularius) et imperialis notarius, nepos metropolitae Euchaitarum Iohannis, scripsit *officium in patrum Iohannem*. P. Ἐδείξας ἦν ἔμελες. *Canonis acrostichis:* ὁ παῖς, ὁ δοῦλος, ὁ προσήκων σοι τάδε. P. Ὁ πλαστουργήσας ἐπ' ἔργοις. Habebatur in bibliotheca palatina.

CXXI. His iisdem temporibus vivebat Theodorus scriptor, qui inter alia Gregorii quoque nazianzeni orationes exscripsit, quae sunt in vaticana num. 1592. Codici subiunxit carmina.

Θεωριῶν ἄβυσσος οὐ κενουμένη,
 Λόγων ἀνεξάντλητος ἐνθέων χάρις,
 Οὗς γρήγορος νοῦς ἐξετόξευσε πάλαι,
 Ὡςδε πρόκεινται πᾶσι πιστοῖς εἰκότως.
 Τοίνυν τρυγάτω ταῦτα πᾶς τις ἐμπόνης,
 Ὡς ἂν γλυκανθῇ νοῦν τε καὶ τὴν καρδίαν.

Ἄλλο.

Θείων ἀπορρώξ χειλέων Γρηγορίου
 Ὃς κλησιν ἐπλούτησε τοὺς θείους λόγους,
 Ἐνταῦθα βλύζει καὶ κατάρδει τὰς φρένας.
 Πρόσελθε τοίνυν πᾶς τις, ἄφθονον χάριν
 Λαβεῖν ἐπείγου, καὶ καθάρθητι φρένας,
 Τὸν νοῦν ἐρευνῶν, καὶ θεωριῶν βάθος,
 Καὶ μὴ παρέργως τοὺς λόγους παρατρέχων.
 Σπεύδων γὰρ οὕτω καὶ γραφεὺς τοῦ βιβλίου
 Ζέοντι καὶ νῶ, καὶ πόθῳ θείους λόγους
 Αὐτοῦ συνῆψε προσφυῶς, ἀλλ' ἐν κόπῳ

Τούτους χαράξας αὐτὸς αὐτοχειρία.
 Ἄλλ' ἐγγραφείη σου λιταῖς θεηγόρε
 Βίβλῳ δικαίων σὸς Θεόδωρος λάτρης.
 Ἄλλο.

Μέλι γλυκάζον καὶ φρένας καὶ καρδίας
 Σοφῆς μελίσσης τοῦ πυριπνόου νόου
 Προὔθηκα τήνδε φιλτάτην πανδαισίαν,
 ἥς πᾶς μετασχών, καὶ γλυκανθεὶς τὴν φρένα
 Ψυχῆς τὸ λοιπὸν ἐξεμεῖ τὴν πιερίαν.

CXXII. Adnectatur cum scriptore hoc Theodoro alius eiusdem nominis et professionis Theodorus lector hagiopetrита, qui sub Michaële Palaeologo exscripsit in quatuor evangelia expositionem Theophylacti, ut ipse in fine codicis 644. vaticani adnotavit. Ἐτελειώθη τὸ παρὸν θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον μετὰ καὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν κυροῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα δὴ καὶ χαλκογράφου, καὶ κατὰ ἀνάγκης ἀναγνώστου Θεοδώρου τοῦ ἀγιοπετρίτου, διὰ συνδρομῆς δὲ καὶ πόθου πολλοῦ τοῦ τιμιωτάτου πατρὸς ἡμῶν κυροῦ Κυρίλλου τοῦ Κατανέγκη καὶ οἱ τοῦτο ἀγαγινώσκοντες εὐχέσθε ὑπὲρ τοῦ πόθῳ πολλῶ κτησαμένου, καὶ μοὶ τῷ γράφαντι λύσιν πολλῶν ἁμαρτημάτων. Ἐγράφη ἔτει ςψψή, ἐπὶ βασιλείας κυροῦ Μιχαήλ τοῦ παλαιολόγου. *Absolutum est hoc sacrum divinumque evangelium, cui addita est expositio beatissimi patris nostri domni Theophylacti archiepiscopi Bulgariae, manu mei peccatoris et chalcographi, et compellente necessitate lectoris, Theodori hagiopetrिताe, sumptu et diligentia multa maxime honorandi patris nostri domni Cyrilli Catanengae. Qui hoc legitis, orate pro eo, qui id multo studio sibi comparavit, et pro me qui exscripsi, ut multorum peccatorum absolutionem consequar. Scriptum est anno sexmillesimo septingentesimo octogesimo octavo (Christi 1280) imperante domno Manuele Palaeologo.*

CXXIII. Adde et tertium, si placet, Theodorum clericum siculum, qui exscripsit evangeliorum concordiam cum expositionibus inter vaticanos codices, ut idemmet notat in fine. Ἐγράφη αὕτη ἡ δέλτος διὰ χειρὸς Θεοδώρου κληρικοῦ σικελιώτου, κατ' ἐπίτροπὴν Νικολάου κτήτορος ταύτης, ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ςθμέ, ἰνδικτιῶνος πέμπτης, κύκλου σελήνης θ', κύκλου ἡλίου κα' καὶ ἐπληρώθη μηνὶ ἰαννουαρίῳ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡμέρᾳ σαββάτου, ὥρα τρίτη. *Scriptus est hic liber manu Theodori clerici siculi, monitu Nicolai episcopi illius possessoris, anno a mundo creato 6545. (Christi 1037.) indictione quinta, cyclo lunari nono, cyclo solari vigesimo primo. Et absolutus est mense ianuario eiusdem anni, die sabbati, hora tertia.*

CXXIV. Theodori presbyteri et syncelli magnae ecclesiae legitur adhuc in bibliothecis italicis, λόγος διαλαμβάνων τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ τῆς θεομήτορος ἐσθῆς τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἐπεδήμησεν. *Oratio denotans tempus, quo Dei matris vestis in hanc regiam urbem commigravit.* P. Θεῖα τινὰ καὶ μεγάλα μυστήρια, θεοῦ φιλανθρωπίας γνωρίσματα. Ait Possevinus in apparatu, eam quoque extare in vaticana, et in bibliotheca serenissimi ducis Bavariae, et legitur in codice 63.

CXXV. Theodorus smyrnaeus curopalates scripsit *de processione Spiritus sancti, et de azymo contra Latinos.* Eius argumenta de processione inseruit in suum thesaurum Nicetas choniata, ἐκ τοῦ περὶ ἁζύμου, καὶ πνεύματος λόγου τοῦ κουροπα-

λάτου Θεοδώρου τοῦ σμυρναίου. *Ex oratione de azymis et Spiritu sancto, eutopalatae Theodori smyrnaei.* P. Ἀλλὰ γὰρ ληπτέον δὴ τινὰς ὑποθέσθαι ἐφ' αἷς ὁμολογουμέναις.

CXXVI. Theodori Pediasimi *oratio encomiastica in sanctum Iosephum hymnorum scriptorem* (1), dicitur extare in bibliotheca veneta scamno 18. num. 18.

CXXVII. Theodorus Metochita, magnus logotheta ab Andronico seniore factus. Codinus cap. 2. Τὸν οὖν Θεόδωρον τὸν Μετοχίτην λογοθέτην ὄντα τοῦ γενικοῦ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος τῶν Παλαιολόγων ὁ πρῶτος τιμήσας μέγαν λογοθέτην πεποίηκεν, ὃς καὶ ἦν ὑπερέχων τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, ὑπὸ τὸν πρωτοστράτορα δέ. *Theodorum igitur Metochitam acrarum publici logothetam, cum imperator Andronicus ex Palaeologis hoc nomine primus, honorare constituisset, magnum logothetam fecit, qui et superior magno stratopedarcha erat, sed non protostratore.* Scripsit plurima. Gregoras: ἔξεσσι δὲ καὶ πᾶσι τοῖς βουλομένοις τεκμηριοῦσθαι τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐν τοῖς λόγοις δύναμιν, ἐξ ὧν συντετάχει πολλῶν τε καὶ πολλῆς καὶ ποικίλης ὠφελείας βιβλίων. *Omnibus autem in promptu est, viri illius vim in dicendo conicere ex iis, quae ipse composuit voluminibus, multis equidem, et multa ac varia utilitate refertis.* Inter alia vero compendium historiae romanae ab Iulio Caesare ad Constantinum magnum. Editum est graece et latine cum interpretatione Iohannis Meursii et notis, in 4, Lugduni Batavorum apud Iustum Colsterum an. 1613. De quo auctore Meursius: *et nunc etiam testem profero Theodorum Metochitem, virum doctrina et dignitate apud imperatorem suum, cum fortuna benignior esset, pariter maximum. Historia eius est, quam exhibeo, Caesares omnes Romanorum a Iulio ad Constantinum magnum repraesentans. Breviter tantum illos perstringit, ut videatur introductionem potius istam esse voluisse ad alterum opus valde egregium de constantinopolitanis imperatoribus, quod a Constantino magno inchoatum ad Iohannem Comnenum deduxit, qui imperium suscepit anno Christi CIOCXVIII. Verumtamen ut brevitatem compensaret, theologica etiam multa per digressionem inseruit de nato et passo Salvatore, quaeque circa rem utramque a theologis antiquis graecis observata; ubi quantum etiam in theologia profecisset, sat ostendit.* De ingenio illius, doctrina, memoria, et aliis corporis dotibus Gregoras multa hist. lib. VII. et VIII. quantum in astrologicis excelleret. Καὶ ἀστρονομικὴν ἐπιστήμην μόνος κατὰ τοὺςδε τοὺς χρόνους εἰδὼς εἰς τὸ ἀκρότατον. *Et astronomicam scientiam solus hisce temporibus summe callebat.* Quod nec tacuit Iohannes Cantacuzenus lib. I. cap. 11. *Id ipsum et magnus logotheta Metochites praestitit, qui tunc domum imperatoriam, sive aulam, regebat; vir alioqui sollers et non christianis modo, sed externis etiam litteris politissimus. Etenim cum astronomiae principia a quodam Bryennio minuta et imperfecta accepisset, ipse in eo studio accuratissima diligentia sua tantos processus fecit, ut deinde quoque permulti in eadem scientia ipso praeceptore progressus eximios adepti sint.* De hac porro Theodori historia audiendus est Vincentius Riccardius in notis ad comment. in cantica Canticorum Matthaei Cantacuzeni (2) pag. 130. *Verum cum haec ipsa scriberem reperi e mentitum Metochitae nomen, historiamque illam supposititium partum esse. Liber iste non Theodori Metochitae est, sed liber tertius annalium Glycae, eisdem con-*

(1) Iosephi melodi partes sunt in codice vat., unde nos olim S. Sophronii triodion sumpsimus. A. M.

(2) Etiam ex eius commentario inedito in Sapientiae librum particulas nos protulimus in hac Bibl. T. V. in adn. A. M.

ceptis verbis, scriptoris tantum immutato nomine. Nec potui non mirari virum eruditissimum Iohannem Meursium id non animadvertisse, praesertim cum in notis suis ad Theodorum Metochitam saepissime ipsum Glycam afferat. Glycas enim in interpretatione Leunclavii part. 3. sic incipit. Res romanae a consulibus administratae sunt CCCLXIV. annis usque ad Iulium Caesarem etc. Methochita autem in versione Meursii. Res romanae antea per consules administrabantur annis CCCLXIV. ad tempora usque Iulii Caesaris etc. Claudit Glycas tertiam annalium partem hisce verbis: Galerius Maximianus divino iudicio vulnus in genitalibus membris accepisse fertur propter singularem lasciviam. Itaque pediculis scatens, foetidam animam exhalavit. Metochita vero: at Galerius Maximianus iusto sane Dei iudicio accepto in membris genitalibus, propter summam illam libidinem, qua flagrabat, vulnere quodam, foetidam animam pediculis scatens exhalavit. Eadem itaque historia eisdem verbis graecis est, a diversis interpretibus latine reddita. Et fortasse reliqua quae apud eundem Meursium sunt Metochitae historica, eiusdem Glycae fuerint, idque magis suspicor, quod tradat Meursius in illis multa theologica esse inserta, quod sollemne fuit Glycae. Sed de his certius, qui viderint.

In bibliotheca Meursii extabant eiusdem historiae sacrae libri duo, et constantinopolitanae historiae liber unus, qui ait in notis: historiam romanam ego nunc edo, consecutus beneficio Andreae Schotti viri egregii: habeoque in bibliotheca adhuc mea historiae sacrae libros duos, constantinopolitanae unum, quos omnes otium maius nactus, aliquando publici quoque iuris faciam volente Deo.

Paraphrasim illius in physicos Aristotelis libros latine vertit Gentianus Hervetus, et excusa est latine Parisiis, et Basileae in 4. anno 1550.

Eiusdem centum et viginti capita philosophica et historica superesse in bibliotheca quae est Augustae Vindelicorum; alia quoque eaque philosophica delitescere in bibliothecis Germaniae, tradit Vossius de historicis graecis lib. II. cap. 28. Legitur praeterea in bibliotheca bavarica cod. 140. Theodori Metochitae magni logothetae physica, idest commentarii in libros Aristotelis de physico auditu, de anima, de caelo, de ortu et interitu, tomus primus. Cod. 142. Theodori Metochitae physices tomus secundus, complectens commentarios in tertium de anima, in parva naturalia, in libros de incessu, partibus et generatione animalium, in meteora, in librum de sensu et sensibili. Et cod. 141. Theodori Metochitae magni logothetae de philosophis et philosophia capita CXX. Et cod. 160. Theodori Metochitae astronomicae introductionis epitome. Gesnerus. Metochitae physica graeca, sive commentarii in Aristotelis libros de auscultatione naturali, usque ad librum de memoria, in uno volumine, a libro de memoria usque ad librum de sensu, in bibliotheca Didaci Hurtadi Caesaris oratoris apud Venetos. Gnomicae semeioses, idest sententiosae observationes. Ibidem. Eiusdem mathematica, et commentarii in magnam compositionem. Ibidem. Eiusdem paraphrasis in quatuor libros Aristotelis de partibus animalium nondum excusa. Theodori Metochitae paraphrasis quadraginta librorum Aristotelis manuscripta, in Italia.

Scripsit item epistolas ad diversos. Extabant in bibliotheca Antonii Augustini cod. 9. pag. 69. De epistolis ad se scriptis Gregoras lib. VIII. Δείκνυσιν δὲ τοῦτο σαφέστερον ἐν τε ταῖς πρὸς ἐμὲ τοῦτου ἐπιστολαῖς, ἐν τε τοῖς ἑπεσιν, ἃ ἀπεποίηκεν ὕστερον ἐν τῇ ἐξορίᾳ αὐτοῦ. Hoc vero clarius ostendit cum in epistolis ad me scriptis, tum in carminibus, quae postea patria exterminatus confecit.

Erat quoque in Palatina eiusdem *laudatio in Marinam martyrem*. Item alibi *laudatio in sanctum Gregorium nazianzenum*. P. "Ὅσα μὲν τῷ παρόντι λόγῳ. Item astronomica. Et in bibliotheca regia Scoriaci: Θεοδώρου λογοθέτου τοῦ Μετοχίτου, δοξολογία εἰς τὴν Θεοτόκον, εἰς Θεόν, εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας, καὶ εἰς ἄλλους τινάς. *Theodori Metochitae laudatio in Deiparam, in Deum, in magnum Athanasium, in tres hierarchas, et in alios*. Item, περὶ τοῦ μαθηματικοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ ἁρμονικοῦ εἴδους, καὶ ἄλλα. *De mathematico, et praecipue harmonico genere, et alia*. Item ἀστρονομικῆς στοιχειώσεως κατ' ἐπιτομὴν. *Astronomica elementa compendio tradita*. Ἐπιστολαὶ ρκδ'. *Epistolae CXXIV. Μαθηματικῇ, mathematica*. Ἀστρονομία Πτολεμαίου, *astronomia Ptolemaei*. Λογικῆς καὶ φιλοσοφίας κεφάλαια ρ'. *Logices et philosophiae capita C*. Περί πόλεων καὶ ἐθνῶν κεφάλαια κ'. *De urbibus et gentibus capita XV*. Εἰς τὴν Ἀριστοτέλους φυσικὴν ἐν δυσὶ τόμοις. *In Aristotelis physicam tomis duobus*. Γνωμικαὶ σημειώσεις. *Sententiosa notamenta*. Θρῆνοι ἐπὶ τῷ πῶν ἀνθρώπων βίῳ. *Luctus de vita humana*. Et Meursius: *γνωμικαὶ σημειώσεις, ac mathematica, et commentarii in Ptolemaei magnam syntaxim, asservari in Hispania commemorantur. Paraphrasis in quatuor libros de partibus animalium, in Italia. Capita philosophica et historica CXX, in Germania apud Augustam Vindelicorum*. In vaticana etiam sunt Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου κεφάλαια διάφορα περὶ διαφόρων ὑποθέσεων. *Capita varia diversi argumenti*. P. Ἀλλ' ἡμῖν ἄρα τοῖς ὀφεί τῶν χρόνων εἶναι πειρωμένους τοῦ βίου. Et alia (1).

Scripsit etiam *carmina* in exilio, ut ex verbis Gregorae supra adnotabatur. Habentur cod. 700. in bibliotheca regia Parisiis eiusdem poemata viginti satis spissa carmine herico. P. Μονογενὲς κράτιστε πάϊς μεγάλαις Θεοῖο. Eiusdem de beata virgine Maria carmina heroica graeca manuscripta in fontis Belli sive Bellaei regia in Gallia, non procul Parisiis, Bibliotheca servantur, teste Possevino in apparatu sacro.

Decessit sumpto monastico habitu vigesimo die post Andronicum seniore anno Christi 1332, cum annos undecim honoribus omnibus opibusque spoliatus inter aerumnas vitam tristem egisset, sollemni stranguriae morbo, doloreque animi ex coniectis in carcerem filiis, et Andronici senioris obitu, unde illi de fortuna restituenda, nulla amplius spes supererat, mortem accelerante. Gregoras lib. X. Hinc observanda sunt permulta, quae de eo parum inconsiderate Meursius tradit: Theodorum nempe variis dignitatibus functum fuisse, et per gradus quasi quosdam ad culmen ascendisse. Namque innoxius initio fuisse archidiaconum cleri regii, et cum Meletiniota, et Iohanne Vecco patriarcha imperatoris actiones omnes rexisse. Observat apud Gregoram lib. V. *Διὰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀναβεβηκὼς θρόνον, πάντα ἦν αὐτὸς τῷ βασιλεῖ καὶ γλωτῖα καὶ χεὶρ καὶ κάλαμος γραμματέως ὀξύγράφων, καὶ λέγων, καὶ γραφῶν, καὶ δογματίζων, ἔχων συνεργούς καὶ συλλήπτορας τοῦ ἀγῶνος τὸν τε Μετάνιωτήν, καὶ τὸν Μετοχίτην ἀρχidiaκόνους ὄντας τοῦ βασιλικοῦ κληρου*. Inde cursus publici logotheta factus, ad Italiae regem legatus mittitur, Gregoras lib. VI. Postea aerario generali logotheta est praefectus, Gregoras lib. VII. Postremo magnus logotheta est electus, Codinus de officiis aulae constantinopolitanae, et Gregoras lib. VIII. Subdit Meursius: *ut sunt autem res humanae valde incertae, ita neque fortunae ipse ludibrium evadere potuit, et cum Vecco et*

† Theodori Metochitae orationes aliquot de rerum publicarum conversionibus legebam ego in codicibus vaticanis. A. M.

Meliteniota in maritimum Bithyniae oppidum relegatus fuit, Gregoras lib. VI. Ὁ Βέκκος ἀπέϊπεν ἀνακεκαλυμμένη τῇ γλώττῃ τὴν ἔνωσιν, ταῦτ' ἄρα καὶ ὑπερορίας αὖθις ἐς τί πολίχνιον τῶν περὶ Βιθυνίαν παραλίῳν πέμπεται ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτῶ, Μελιτηνιώτης δ' ἦσαν οὗτοι καὶ Μετοχίτης. Et: *dixi ex Gregora relegatum in maritimum Bithyniae oppidum: illud vero esse Didymotichum, disco ex Cantacuzeno lib. II. cap. 1. Magnum logothetam Metochitam Didymotichum (1) abduci, et in aliquo monasterio vitam agitare iussit. Mox tamen ab eo exilio revocatus, reliquum vitae in urbe exegit. Meursium secutus est Vossius dicto loco. Hi porro tempora confundunt. Namque Metochitae, qui cum Vecco, et Meliteniota in exilium actus est, Georgio nomen fuit, huic Theodoro: ille archidiaconus magnae ecclesiae, hic dignitate logotheta, numquam sacris initiatus enituit: ille sub seniore Andronico, hic sub iuniore: ille ad arcem sancti Gregorii in Astaceno sinu dextra naviganti situm, hic Didymotichum abducitur: ille propter aegritudinem illinc antea domum, ita imperatore iubente, deductus, cum Graecis assentiri nollet, denuo cum Meliteniota in magno palatio custodia constringitur, et vitae finem facit; hic patriae redditus, et monachum induens, prope Chonae monasterium a se cum feliciter ageret restauratum, mortem occumbit. Vide lib. II. cap. 15. de consensione utriusque ecclesiae, ubi Gesneri et Meursii dictum examinavimus. Defunctum oratione fanebri, qui fuerat vivo addictissimus Gregoras laudavit, et Theodulus rhetor thessalonicensis, quae etiamnum extat in Palatina. Gregorae de eo iudicium est histor. lib. VII. eum fuisse multiugae eruditionis, et quod de Longino Eunapius dicebat: βιβλιοθήκην ἔμψυχον, bibliothecam animatam. Sed ingenio suo, et naturali facundia contentum, veterum imitationem neglexisse: atque inde contingere, quod dictio eius aures radat, ac veluti pungat, quemadmodum spinae solent eos qui rosas carpunt (2).*

CXXVIII. Theodori nomici hypodiaconi adhuc superest monodia ἐπὶ τῷ τάφῳ Ἀνδρονίκου τοῦ Ταρχανιώτου τοῦ Καβαλλαρίου. *Monodia in sepulturam Andronici Tarchaniotae Caballarii.* P. Ἐμοὶ μὲν ὃ παρόντες καὶ σιγαῖν οὐκ ἐστὶ, καὶ πειρωμένῳ δὲ λέγειν εἰς τοῦναντίον συμβαίνει.

CXXIX. Theodori Callisti Xanthopuli leguntur *epistolae*, in manuscripto vaticano sex. In eum scripsit laudationem funebrem Georgius Galesiota. Vide diatribam nostram de Georgiis.

CXXX. Theodori Chrysopuli metropolitae heracleensis libellus abdicationis, sive renunciatio sedis et dignitatis ac sacerdotii, edita est graece et latine, interprete Iohanne Leunclavio, in iuris graeco-romani libro VI. pag. 424. Legebatur manuscripta in Palatina bibliotheca cod. 348.

CXXXI. Theodori Balsamonis, primum magnae ecclesiae diaconi, nomophylacis, chartophylacis primi Blachernarum, postmodum antiocheni patriarchae, in nomocanonem Photii, et conciliorum tum localium, tum oecumenicorum, et reliquorum sanctorum patrum decreta, expositiones, per Gentianum Hervetum, et Henricum Agylaeum latinae factae et separatim saepius editae, tandem simul omnes typis regiis Parisiis auctiores, correctiores, et concinniores publicatae sunt. Ne singulis impres-

(1) Didymotichum quidem non Bithyniae sed Thraciae fuit oppidum ad Hebrum flumen. Confer adn. ad Cantacuzenum T. III. p. 982.

(2) Theodori Metochitae quot sint edita usque ad nostram aetatem opera, narrat in lexico bibliogr. Hoffmannus T. III. Lipsiae 1836. Nos quoque unum Metochitae capitulum dedimus in Script. vet. T. II. p. 684, in quo non de sua aspera graecitate, quam ipse (ut fit) non sentiebat, sed de Hellenistarum Aegypti duriore elocutione agit. A. M.

sionibus recensendis fastidio lectori sim, adeat cui lubet bibliopolae parisiensis epistolam ad lectorem, et si placet Possevinum, et epitomatores gesnerianos. Hinc colligere est male et Gesnerum et Possevinum, Theodorum diaconum a Balsamone diversum facere. *Theodori diaconi liber graecus sacrorum canonum tum apostolorum, tum synodorum et oecumenicarum et particularium, aliorumque sanctorum patrum etc. in quadam bibliotheca Italiae. Theodori diaconi canones synodales in v. manuscripti, in bibliotheca imperatoris Vindobonae.* Habentur passim manuscripti. Sed in altempsiana praeponuntur eiusdem carmina heroica LXXII. *ob absolutam ab ipso nomocanonis expositionem, χάριν τῆς παρ' αὐτοῦ γενομένης ἐξηγήσεως τοῦ νομοκανονίου.* P. Ἀστέρες ὡς πολὺφωτοὶ ἀφεγλῶς ὄμματα νυκτός.

Eiusdem *meditata* varia impressa sunt simul omnia in iure graeco-romano, Iohanne Leunclavio interprete, graece et latine, Francofurti 1596. in fol. Quemadmodum et alibi *responsiones* ad quorundam monachorum extra urbem constantinopolitanam interrogationes: et aliae *responsiones* ad interrogata Marci patriarchae antiocheni, quae habentur graece manuscriptae in bibliotheca bavarica cod. 41, in regia Parisiis cod. 912, ut et expositio in canones manuscripta in bibliotheca vaticana, sfortiana, altempsiana. In illius vero lectione cautio adhibenda est, ut optime animadvertit Baronius tomo XIX. anno Christi 1191. num. 51. et alibi. Quandoquidem ipsis quoque Graecis non usquequaque dicta illius arrident. *De non communicando cum Latinis*, quos ille execrandos appellat, velut haereticos. Vide Demetrii Chomateni *responsiones* ad Constantinum Cabasilam lib. V. iuris graeco-romani. Vide quae de eo adnotant Bellarminus de scriptoribus ecclesiasticis, et Baronius anno Christi 1191. num. 49. et 62, denique Nicetas choniates lib. II. de gestis Isaaci Angeli, et noster doctissimus Iacobus Goar in *euchologio* pag. 523.

CXXXII. Theodori Ducae Lascaris imperatoris constantinopolitani non minima laus est, quod in minime pacatis reipublicae rebus, sed plurimum turbulentis, tempus quod illi supererat ex publicis negotiis excussum studiis et scriptioni tribuebat: ideoque varia sui ingenii monumenta, quae doctissimis quibusque admirationi sunt, posteris reliquit (1). Excusus est illius canon paracliticus in sanctissimam virginem, quo illius opem temporibus difficillimis et calamitosissimis implorat, elegantissime scriptus post paracliticum librum Graecorum ecclesiasticum. A Ludovico Maraccio de graeco latine redditum dabit in suis caesaribus seu imperatoribus marianis φιλοπατριώτατος Hippolytus Marraccius dicti Ludovici frater. Eiusdem *de communiione naturali* libros sex primus in linguam latinam vertit Claudius Aubertus triacurianus gallus, qui denique calviniana eiurata haeresi, Divione catholice obiit, Basileae apud Episcopium 1571. in 8. Exemplar graecum Iohannes Sambucus Iohanni Leunclavio transmiserat. Habentur etiam manuscripti graece in bibliotheca regia Scoriali, et in vaticana. Incipiunt. Ἐκ πολλῶν μὲν πραγμάτων καὶ ἄλλων γνόντες οἱ ἄνθρωποι.

Eiusdem habentur ibidem manuscripta ἐγκώμια εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀλαμανῶν, καὶ ἄλλα. *Laudationes in patrem, in regem Ale-*

(1) Theodori huius imp. magister fuit magnus ille Nicephorus Blemmida, cuius monitoriam orationem ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα, *qualem oporteat esse regem* (cum eiusdem paraphrasi) ad regium discipulum scriptam vulgavimus nos in secundo volumine scriptorum veterum. Vitam autem resque gestas praeclari huius imperatoris scribit luculenter Ephraemius chronographus. Ibi v. 9279, dicitur Theodorus ἱδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων, *omnimoda sapientia doctrinisque instructus.*

manorum, et alia. Item canones εἰς τὴν Θεοτόκον εὐχαὶ, καὶ ἄλλα πλεῖστα. In Deiparam preces, et alia plurima. Nec non περὶ χριστιανικῆς Θεολογίας λόγοι ἑπτὰ. De christiana theologia libri septem. Quos eosdem esse puto cum iis qui in vaticana sunt num. 1113; etsi non sunt integri, deest etenim primus, et pars secundi. Tertius est, ὅτι τὸ ἐν ἐστὶ τρία, *unum esse tria*. P. Ὡςπερ δὲ τὸ ὄν ἐστὶν ἐν, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐν ἐστὶ τρία. Quartus: περὶ Θεωνυμίας, *de divinis nominibus*. P. Ἐπεὶ δὲ τὸ Θεῖον μετὰ τῶν ἄλλων πολuwνύμως καὶ ἀνωνύμως ὀνομάζεται. Quintus, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος *de sancta Trinitate*. P. Ἐστὶ μὲν οὖν θεὸς τρισυπόστατος, ἀρχὴ τῶν ὄντων τε καὶ ὑπὲρ τὸ ὄν. Sextus, κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, *adversus Latinos de processione Spiritus sancti*. P. Δεῖ μὲν αἰεὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων ἐν τοῖς ἰδίοις ἐπεκτείνεσθαι πρᾶγμασιν. Septimus item: κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, *contra Latinos de processione Spiritus sancti*. P. Ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ Θεοῦ ἰσχύς ἐκπορευομένη τῆς δημιουργικῆς τοῦ υἱοῦ Θεοῦ δομήσεως τελειώσας. Eiusdem οἰακιστικῆς ψυχῶν ὑποτυπώσεως βιβλία τρία μεθ' ἑρμηνείας, *gubernatricis animarum hypotyposeos libri tres cum expositione*. Puto tamen titulum mendosum, et quod Leonis imperatoris est, Theodoro tribui. Eiusdem ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Τρύφωνα, *laudatio in sanctum martyrem Tryphonem*. In vaticana. Eiusdem εἰς τὸν εὐαγγελιστὸν τῆς Θεοτόκου, καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *in annunciationem Deiparae, et de incarnatione domini nostri Iesu Christi*. P. Νοῦς μὲν τοι γε βροτῶν, καὶ διάνοια τῷ καθ' ἡμᾶς μίγνυμένα τε καὶ χωριζόμενα. Scoriaci et in vaticana. Eiusdem χαιρετισμὸς εἰς τὴν Θεοτόκον, κανὼν ψαλλόμενος εἰς τὴν θαυματουργοῦσαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν ὧδαῖς ἡ'. Ἄλλος κανὼν ψαλλόμενος εἰς τὸν ἀκάθιστον ὕμνον τῆς Θεοτόκου, *salutatio in Deiparam, canon qui concinitur in imaginem Deiparae miraculis conspicuam, odis octo. Canon qui canitur in acathisto*. Eiusdem *de processione Spiritus sancti contra Latinos*, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ Λατίνων, Scoriaci in regia. Legitur praeterea eiusdem in bibliothecis italicis χαιρετισμὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, *salutatio in sanctissimam Deiparam*. P. Χαῖρε ἱλαστήριον ψυχῶν παρθενομήτορ χαρὰν ἢ κῆσασα.

CXXXIII. Theodori meliteniotae *graeca evangeliorum expositio* extat Romae in bibliotheca vaticana, Gesnerus. *Theodorus meliteniotes graece evangelia interpretatus*, extat ms. in bibliotheca vaticana, Possevinus. Ego legi ipsius harum in evangelia enarrationum libri quartum, cuius titulus ita se habebat. Τοῦ μεγάλου σακελλαρίου τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ διδασκάλου τῶν διδασκάλων, καὶ ἀρχidiaκόνου Θεοδώρου τοῦ μελιτηνιώτου τῶν εἰς τριάδα τριπλὴν ἐξηγήσεων τοῦ διὰ τεσσάρων εὐαγγελίου τὸ τέταρτον. *Magni sacellarii sanctissimae magnae Dei ecclesiae, et magistri magistrorum, et archidiaconi Theodori meliteniotae, enarrationum in triplam triadem evangelii, quod ex quatuor unum factum est, liber quartus*. Eius introductio haec est. Θεοῦ τρισυποστάτου καὶ παντοδυνάμου συναιρομένου, πέρας μὲν δέχεται σὺν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ καὶ τῷ δευτέρῳ, καὶ τὸ τρίτον τοῦ παρόντος συντάγματος, ἐν ᾧ δὴ συντάγματι σκοπὸς οὗτος ἐμοὶ τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ διδασκάλῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἀρχidiaκόνῳ Θεοδώρῳ τῷ μελιτηνιώτῃ, πᾶσαν κατὰ μέρος τὴν ἱεράν τοῦ Θεοῦ Λουκᾶ βίβλον εὐαγγελικὴν ἐρμηνεύσαι καθ' ὅσον οἶόν τε, ταύτη τε σὺν ἐξηγήσει προσθεῖναι, κατὰ τὸν τῷ

λόγῳ καιρὸν προσήκοντα, καὶ ἅ τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς, τούτου παραλιπόν-
τος εἴρηται, μίαν ὥσπερ εἰ συγγραφὴν τὸ διὰ τεσσάρων ἁγίων εὐαγγέλιον πε-
ποιηκότι, καὶ τὴν τῶν θείων εὐαγγελιστῶν συμφωνίαν ἐν ἅπασιν ἀποδεδειχότι,
καὶ ἅμα τὴν παροῦσαν διελεῖν πραγματείαν εἰς τριάδα τριπλὴν βιβλίων, καὶ
τούτων ἕκαστον πάλιν εἰς τριάδα τριπλὴν διαλέξεων, καὶ τὸ σύγγραμμα πᾶν
οὕτω πως ἐπιγράψαι, εἰς τριάδα τριπλὴν ἐξηγήσεις τοῦ διὰ τεσσάρων ἁγίου
εὐαγγελίου· τὸ τέταρτον δὲ βιβλίον τοῦ παρόντος συντάγματός λαμβάνον ἀρ-
χὴν, τὰ ἐξῆς τῶν τοῦ ἱεροῦ Ματθαίου ῥημάτων ἔχει προκείμενα κατὰ τὴν πρῶ-
την αὐτοῦ διάλεξιν, οὕτω διεξιόντα. *Deo, qui est unus in tribus personis, item-
que omnipotens, coöperante, finem accipit cum primo et secundo horum commen-
tariorum tertius liber, in quo propositum est mihi magno sacellario sanctissimae
magnae Dei ecclesiae, et magistro magistrorum, et archidiacono Theodoro melite-
niotae, omne secundum partes sacrosanctum divi Lucae evangelium ut potero expo-
nere, illique cum expositione apponere, tempore secundum rationem tamen oppor-
tuno, quae ab aliis evangelistis dicta sunt, et ipse omiserit; veluti una compositione
evangelio, quod ex quatuor fuerit, facto, et divinorum evangelistarum concordia in
omnibus demonstrata. Item in animo est, praesens opus dividere in triadem tri-
plam librorum, rursusque librorum unumquemque in triadem triplam disceptatio-
num, et universo operi titulum hunc praefigere, in triadem triplam enarrationum
sancti evangelii, quod ex quatuor unum factum est. Quartus vero liber operis in-
cipit ab illis, quae sequuntur Matthaei verbis in prima sua disceptatione hoc modo.*
Ex quatuor itaque evangeliiis unum Meliteniota fecit, et novem libris exposuit, quo-
rum singuli novem disceptationibus complebantur. Opus est, quod ipse vidi, doctum,
divina doctrina refertum, et dignum quod lucem videat (1). Deus faxit ut reliqui octo
libri gravi reipublicae christianae iactura non interciderint! In eadem bibliotheca ha-
bentur eiusdem ἀστρολογούμενα, *astrologica*. Scoriaei vero in regia, eiusdem ἐκ
τοῦ πρώτου τῆς ἀστρονομικῆς βίβλου προοίμιον εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Τί ἐστίν
ἀστρονομία, καὶ παρὰ τίνων εὔρεθεῖσα ἤλθεν εἰς Ἑλλήνας. *Ex primo astro-
nomico libro prooemium in astronomiam. Quid est astronomia, et a quibus inventa
ad Graecos pervenit? Eiusdem illic prope est ἀστρονομικῆς τριβίβλου ἡ πρώτη, ἡ
ψηφηφοριῶν εἰσαγωγή, astronomicorum trium librorum primus, sive de calculandi
ratione introductio. P. Θεὸς ἡγείσθω παντὸς ἔργου τε καὶ λόγου, φησὶ τίς τῶν
πάλαι σοφῶν. Δευτέρα, ἡ ψηφηφοριῶν ἐρμηνεία καὶ συμφωνία, secundus, sive
calculandi interpretatio et concordia. P. Θεοῦ συναιρομένου τοῦτο πᾶν ἐν σοφίᾳ
πεποιηκότος, τὸν τε ἄνθρωπον. Τρίτη, ἡ ψηφηφοριῶν κατὰ Πέρσας διάταξις,
tertius, sive modi calculandi secundum Persas descriptio. P. Τριάδος τῆς μακα-
ρίας παντοδυνάμου τε καὶ ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς. Argumentum horum librorum
idem auctor in prooemio libri tertii hunc in modum prosequitur. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ
τῆς ἀστρονομικῆς τριβίβλου τὴν ψηφηφοριῶν εἰσαγωγὴν διαγράψαντες. Ἐν δὲ
δευτέρᾳ τὰς τῆς μαθηματικῆς καὶ μεγάλης συντάξεως ψηφηφορίας δι' ἀκρι-
βείας ὡς ἐνῆν, ἐφοδεύσαντες ἅμ' αὐταῖς καὶ τὰς τῶν προχείρων δι' ὑποδείγ-
μάτων ἐκθέμενοι καὶ τὴν τούτων συμφωνίαν ἀκριβῶς ὑποδείξαντες· ἐνταῦθα ἐν
τῇ τρίτῃ δηλαδὴ καὶ λοιπῇ τῶν ὑποκειμένων τὰς τῶν περσιῶν προχείρων κα-
νόνων ψηφηφορίας προήχθημεν ἀνατάξασθαι, ἥδη μὲν ἄλλοις ἐσπουδασμένας,*

(1) Reapse nos insignes huius praestantis operis partes aliquantas prelo mox subiiciemus. A. M.

πλειόνος δὲ ὅμως δεομένης τῆς σαφηνείας, καὶ μάλιστα τῷ μὴ κατὰ τὴν προσήκουσαν αὐταῖς ἐρμηνείαν κατ' Ἑλληνας ἐκδεδόσθαι, ἃς ἡμεῖς, ὡς ἂν οἰοί τε ὤμεν ἐκθεῖναι σαφῶς πειρασόμεθα, καὶ δὴ καὶ τὰς τῶν κανόνων ἐπιγραφὰς ἐπιγράφομεν ἀκολουθῶς τοῖς ἡμετέροις (1). *Cum astronomicorum trium librorum in primo calculandi rationis introductionem descripserimus; in secundo vero mathematicae magnae constructionis calculandi rationes accurate, ut potuimus, digesserimus, una cum illis, qui ad manum sunt parati, canonibus expositis per exempla, et eorum concordia exquisita ostensa; hic in tertio nempe, et qui reliquus est in ista tractatione, persicorum faciliū canonum calculationes digerere adducimur, ab aliis etiam olim enucleatas, sed maiore tamen expositione indigentes; eoque potissimum quod non uti decebat in graecam linguam translatae sunt, quas nos pro viribus clare exponere conabimur, et etiam canonum descriptiones, nostros sequentes, perscribemus.* Non defuere qui eum et convicio insectarentur, et operi maledicerent, quibus respondit quisquis ille fuerit in ipso operis prospectu. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ τὴν παροῦσαν βίβλον συγγραφεὺς, δοκεῖ δὲ καὶ μὴδενὶ ἀποδεῖν τῶν ἐν σοφίᾳ περιβοήτων, κατὰ γὰρ τὸ μαθηματικὸν εἶδος τῆς φιλοσοφίας, εἴ τι καλῶ δοκῶ δύνασθαι κρίνειν περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀπεριμερίμνως οὖν δεῖ χρῆσθαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, μὴδένα λόγον ποιουμένων τῶν ἐπιχειροῦντων αὐτὸν διασύρειν· εἰσὶ γάρ τινες ὀλίγοι κομιδῇ τῶν ἐπ' ἐμοῦ λεγομένων, οἱ διὰ φαυλότητά γινώμης ἀπηριθρουασμένως καὶ τοῦτο ποιεῖν ἐτόλμησαν. *Vir iste, qui librum hunc composuit, videtur mihi, inter eos qui nomen aliquod in sapientia consecuti sunt, in ea parte philosophiae quae mathematica tractat, nemini esse secundus, si quid ego circa scripta huiusmodi iudicium ferre posse non ineptus existimor. Absque examine itaque dictis illius assentiendum est, illis neglectis, qui in eum dentem exacuunt. Sunt etenim nonnulli, sed pauci admodum, qui mente laesi, inverecunde hoc ipsum patrare ausi sunt.* Scribebat anno Christi 1361. sub Iohanne Palaeologo. Leguntur eiusdem tractatus περὶ συνοδοπανσελήνων. *De pleniluniis, et alia plane innumera in astronomicis.*

CXXXIV. Theodorus Gaza, urbe Macedoniae Thessalonica oriundus, instaurato Ferrariae litterarum gymnasio primus studiis praefectus et moderator creatus, litteras graecas publice professus est. Multa ipse de suo scripsit, multa vertit e graeco in latinum, et e latino in graecum. Scripsit de suo graece *institutionis grammaticae* libros quatuor, diversis locis impressos, Venetiis apud Aldum, Basileae apud Curationem, Parisiis apud Wechelum; et plerumque cum versione latina. Postremo Basileae apud Nicolaum Brilingerum anno Domini 1540. Quanti Robortellus fecerit in rebus grammaticis disponendis artificium Gazae, audiamus ex ipso in expositionibus libri Aristotelis de poetica. *Hinc Theodorus Gaza, vir doctissimus, qui summo ingenio methodum illam conscripsit, ait sub initium libri quarti: λοιπὸν δὲ περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν etc.* Haec ego volui Gazae verba apponere, quia tanto artificio videntur esse prolata, ut agnoscas emendatissimi illius hominis miram quandam industriam in discernenda methodo hac et distinguenda: sicuti solet in reliquis artibus, et scientiis Aristoteles, cum opus est: tantique mehercule facio Gazam in hoc praesertim quarto libro, ut nulli veterum postponendum putem. Theodori Gazae grammaticam aliam ab excusa habet Iohannes Sambucus. Gesnerus.

(1) Huius operis exordium primumque capitulum gr. lat. legitur apud Fabricii bibliothecam gr. ed. nov. T. X. p. 401-412. A. M.

De mensibus atticis liber graecus impressus Basileae apud Robertum Winter cum latina versione Iohannis Perelli, et nunc denuo in Uranologio Dionysii Petavii, Lutetiae apud Sebastianum Cramoysinum 1630. in fol.

Ἀντιρρήτικόν. Εἴρηται Βησσαρίωνι τῷ πατριάρχῃ ἐν τοῖς ὑπὲρ Πλάτωνος λόγοις, ὡς ἐλπίζεε μὲν ἄλλα τε τῶν σπουδαιστέρων θεωρημάτων ἐντεύξεσθαι ἐν τῷ τοῦ ἀντιλήγοντος Πλάτωνι βιβλίῳ καὶ περὶ εἰδῶν, εἰ ἕνια χωριστὰ, εἰ πάντα ἀχώριστα· καὶ εἰ χωριστὰ, πότερον καὶ αὐτὰ ὑφεσθῶτα, ἢ κείμενα ἐν ἐπινοίαις. *Orationem antirrheticam. Dicta fuit Bessarioni patriarchae in iis quae ille dixit in libris pro Platone, quod speraverat quidem alia maioris studii theorematata invenire in libro illius, qui Platoni contradicebat. Et de speciebus, utrum aliquae separabiles sint, an omnes inseparabiles: et si separabiles, utrum per se subsistant, an vero sola cogitatione discernantur.* In quibus etiam habes argumentum orationis. P. Ὡς ἐλπίζεε μὲν ἄλλων τε τῶν.

Περὶ ἀκουσίου καὶ ἐκουσίου. *De voluntario et involuntario.* P. Περὶ δὲ ἀκουσίου καὶ ἐκουσίου ἀπορήσειεν ἂν τις εἰς τὰ καθεύκαστα.

Ὅτι ἡ φύσις οὐ βουλεύεται. *Quod natura consilio res non gerit* (1).

Περὶ ἀρχαιολογίας τῶν Τουρκίων. *De origine et antiquitate Turcarum*, ad Franciscum Philelphum. P. Περὶ Τούρκων τίνες ποτ' ἂν εἶεν, καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ὀρμηθέντες (2).

Epistolas varias. I. Fratribus Demetrio et Georgio. P. Διανοουμένῳ μοι ἐπιστεῖλαι ὑμῖν. II. Demetrio Sguropulo. P. Δεινὰ πάλιν ἀγγέλλεις, εἴπερ οὐδέν. Haec epistola legitur quoque in bibliotheca regia Parisiis. III. Andronico Callisti. P. Ὅτι οὐ συναποδημήσαις τοῖς ἄλλοις σύ γε. IV. Eidem. P. Ἀπεκρινάμην πρὸς τὸν δεσπότην περὶ ὧν γέγραφας. V. Bessarioni cardinali. P. Ἦδη τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν ἐν Κελτοῖς εἶναι. VI. Eidem. P. Ἐκ τῶν πρὸς τοὺς δεσπότας ἀπεστάλμενων. VII. Eidem. P. Εὐχομαι ἀγαθὰ πυθέσθαι περὶ σου. VIII. Alexio. P. Ἢ τῷ δεσπότη συμβᾶσα νόσος. IX. Eidem. P. Χθὲς κατὰ τύχην εἶδον τὸν λικεντιάτον. X. Philelpho. P. Οὐ πάντ' ἔοικεν ἀσθενεῖ τὸ γῆρας. XI. Alexio. P. Ἀφικόμεθα εἰς Βιτέρβιον, καὶ τὰ αὐτοφυῆ θερμὰ ὕδατα. XII. Eidem. P. Ἐπέσταλκά σοι μνηρὸς φευρουαρίου λήγοντος. XIII. Eidem. P. Δίς ἀπέστειλα, τὰ μὲν πρῶτα. XIV. Eidem. P. Ἐχομίσθῃ μοι ἡ ἐπιστολὴ, ἣν ἐπτακαιδεκάτῃ.

Index regius sancti Laurentii notat. *Theodori Gazae Temmachia: de anima, de voluntario et involuntario, definitiones et defensiones contra Plethonem.*

Scriptis praeterea carmina, ideoque inter poetas sui temporis recenset eum Gryaldus dialogo I. Audienda sunt, quae Ludovicus Carbo in quadam de artibus liberalibus oratione ad Leonellum Estensem Ferrariae principem scribit inter cetera. *Dicam equidem quanto dignus Theodorus honore, quem plusquam dimidium animae meae semper diligam, cuius versiculos, quos de musis tuis elegantissime edidit, in sacrario illo pulcherrimo incidi iubeas, etiam atque etiam rogo et obsecro. Quid enim gravius Callimachus? quid suavius Propertius? quid pulchrius Tibullus dicere unquam potuisset? Nam et nomen et officium musarum concinne exprimunt, et earum laudem ad picturam alludentes brevius concinunt. Nobile hominis ingenium, tantum philosophum in huiusmodi deliciis praestare!*

(1) Hinc videntur corrigenda quae ambigue de hoc Gazae opusculo dicuntur apud Fabricium ed. nov. T. X. p. 394, et 395. A. M.

(2) Edidit ipse Allatius gr. et lat. in Symmictis libro posteriore p. 382. seqq. A. M.

Ex graeco ab eo in latinum sermonem versa sunt. *Aeliani de instruendis aciebus liber*, Coloniae cum aliis quibusdam, et Venetiis in 4. *Dionysii halicarnassei de compositione orationis. Theophrasti de historia, et causis plantarum lib. XV. Aristotelis de historia animalium libri IX. De partibus animalium, et earum causis libri IV. De generatione animalium libri V. Problematum sectiones XXXI.* Quae omnia cum ceteris Aristotelis operibus latinitate donatis saepius impressa sunt. *Alexandri problematum libros II.* excudit Basileae Cratander anno 1537. cum problematibus Aristotelis ab eodem versis. De hac versione Theodori Franciscus Patricius discuss. peripatetic. lib. II. *Leonardum Brunum secutus Theodorus Gaza circa annum 1453. Aristotelis libros omnes de animalibus, et problemata: nec non Theophrasti libros de plantis, et Alexandri problemata latina fecit. Quem secuti sunt in eo munere tres alii doctissimi graeci, Georgius Trapezuntius, Bessarion, et Iohannes Agryropulus, qui varios Aristotelis libros latinitate donarunt.* Petrus Pantinus in epistola ad lectorem, quam praefixit Michaëlis Apostolii paroemiis, inter alios Graecos qui cum Bessarione in Italiam venerunt, recensens Theodorum Gazam, scribit: *Aristotelei vero Theodorus Gaza, Iohannes Argyropulus, et Georgius Trapezuntius rhetor, brevi omnes latinum scribendo sic exercitati, ut et Gaza romani sermonis pomeria in animalium Aristotelis historia sic protulerit, ut quem illi comparem vix habeam, praeferam vero neminem.* Nec alienus est ab hac mente Franciscus Floridus lect. succisivarum lib. IV. cap. 12, qui in graecis auctoribus latine reddendis Theodori praestantiam inter summos illius ordinis proceres collocat, licet in levissimis vocibus lapsus, maximas quandoque de lana caprina rixas linguae graecae imperitis reliquerit.

In interpretationibus Gazae problematum Aristotelis, et libelli Ciceronis de senectute, invenit Angelus Politianus naevos quosdam, quos sua interpretatione abstergeret, miscellan. cap. 90. et 91. Et insuper criminatur Theodorum, quod dissimulaverit, per quem maxime profecerit, habueritque paene contemptui et ludibrio, cuius potissimum laboribus insidiabatur. Cui plane respondere poterat Theodorus, se hominem esse: non mirum ergo, si in aliquibus erraverit, qui in tot aliis mentem auctoris expressit: et aliud esse unum aut alium locum auctoris, aliud totum opus excutere, et examinare: stomacharique se tam parum sano iudicio Politiani, qui sua vel graeca vel latina cum Trapezuntii conferat, quem vincere nullum negotium fuit, etiamsi multum sibi placeat in eo opere Trapezuntius, et plane insolescat, qui credit se eos libros non minus elegantius emendatosque dare, quam apud Graecos habeantur. Ita ne aureum illud eloquentiae flumen Aristotelis Politiano valuit, ut cum eo quae Trapezuntii sunt, exaequentur? Poterat tutius haec silentio dissimulare, quam palam afferendo, risu a legentibus explodi. Quid si cum Maussaco in prolegomenis ad Aristotelis historiam de animalibus diceret, ante Theodorum Gazam, neminem historiam hanc de animalibus vertisse, praeter veterem illum interpretem ignotum, qui philosophi opera verbo ad verbum latine reddidit? Quidam Boëthio antiquam illam versionem tribuunt, sed falso ut opinor: nam verbo tenus transtulit textum philosophi, quisquis ille fuerit, qui primum operi admovit manum. At quae hodie habemus a Boëthio, *ὅ κατὰ πόδα*, sed eleganter versa sunt.

Nec minor Theodoro lis fuit cum Iulio Scaligero, qui non tantum historiam de animalibus Aristotelis, sed historiam et de causis plantarum Theophrasti nova interpretatione et commentariis adornavit, in quibus ob non intellectam linguam graecam, neque latinam, et non probe redditam sententiam, saepissime et acriter Theo-

dorus vapulat, sic ut videatur labor ille assumptus a Scaligero non alia de causa quam ut deiecto Theodoro, palmam sibi in graecis atque latinis gloriae adipisceretur. Uno tamen verbo sciendum est, non esse minora, quae in Scaligeri interpretatione et commentariis docti notant, iis quae in Theodoro Scaliger notaverat: immo eundem non intelligentia tantum verborum, sed in eorum sententia etiam latine exprimenda saepissime labi. Peracre item est de interpretatione librorum Theophrasti, quam molitus est Gaza, Iohannis Crispini iudicium. *Ceterum quod maxime erat optandum, eloquentissimo viro doctissimus obtigit interpres, Scaliger ille nimirum latine et proprie explicans, quae Theophrastus Graeciae quondam tradiderat. Hoc quidem permulti conati sunt perficere, inter quos Theodorus Gaza, vir eruditissimus et suae id est graecae linguae peritissimus, cuius sane laudandus est conatus, sed tamen hactenus ut agnoscamus illum sive graeci, aut latini sermonis non ita distincta cognitione, sive rei quod verisimilius est ignoratione, infinitis propemodum in locis fuisse alucinatum, ut Iulio Scaligero ἀρμυστή et emendatore opus habuerit. Quidquid sit de alucinacionibus Gazae, anne Crispino eruditissimus est, itemque linguae graecae peritissimus, qui graeci sermonis distinctionem nullam habet, et rerum ignoracione, infinitis propemodum in locis alucinatur? Scaligero, quo viro! apud Crispinum asserente, innumeris prope suorum commentariorum in Theophrastum locis, Theodorum imitatum suorum popularium negligentiam, ambiguus verbis uti, nimis rerum quas tractat ordinem pervertere, et pessime et semilatine transferre, de suoque addere contra fidem interpretum, quae est ut ipse explicet non quid ipse sentiat, sed quid auctor quem suscipit interpretandum. Neque enim simile hoc est negotium, atque id quod de Sophocle atque Euripide circumfertur: horum alter personas quales fuissent, alter quales esse debuissent sese effingere professus est. At latinus qui graeca ignorarit, si ei auctoritate Theophrasti utendum sit, falso semper imponit aliquid illi ex Theodoro, quod ipse de suo numquam prompserit. Et praeterea pingit orationem suam variis modis. Multa ex Theophrasto subticet: neque ex officio paraphrastae quod saepe profitetur, interpretatur: verborum flexu, et verbis alterationem significantibus pro iis, quae habitum significant saepe abutitur, antecedens genus pro specie consequenti ponit: trita verba defugit, vitioque sibi peculiari perplexissime docet, latinitatem non sustinet. Et quid non? Hic inquam Theodorus, qui iuxta cum ignarissimis nescit, et eruditissimus et sapientissimus reputabitur Crispino? Error eruditionem pellit, ignorantia sapientiam. Nisi id quoque cum tot aliis innocenti appingatur, illum non ex ignoracione sed malitia deerrasse. Sed quis id credet? Sed pellamus a Theodoro aemulum Scaligerum, quod possumus; et quam honorifice de Theodoro locuti sint Theodori viri aliās probi, et omni scientiarum genere instructissimi, audiamus. Nicolaus Secundinus in epistola ad Andronicum Callisti. Ἦχθέσθην μὲν οὖν Θεοδώρῳ προσηλακίζομένῳ, καὶ κακῶς οὐ ξὺν δίκῃ ἀκούοντι, ταῖς δὲ γε σαῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ πόδας ἐντέτυχηκὼς ἀντιλήψειν, ἥσθην καὶ ἥσθην διαφερόντως, πολλῶν γε ἕνεκα Θεόδωρον γὰρ ἔγωγε πάνυ φιλῶ, καὶ περὶ πλείστου τὸν ἄνδρα ποιοῦμαι ἄλλαί τε οὐ μόνον αὐτοῦ τοὺς λόγους, καὶ τὴν περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην σπουδὴν καὶ ἀκρίβειαν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὸ ἦθος, τὴν ἀρετὴν, τὸ σεμνὸν, τὸ σῶφρον ἐν βίῳ καὶ κόσμῳ, τὸ γε περὶ πάντῃ ὁμοῦ τὰ καλὰ εὐφυὲς, καὶ λίαν ἐπήβολον, ὥς εἴ τις παιδείας ἕνεκα παντοδαπῆς, καὶ τῆς περὶ τὸ ἦθος χρηστότητος τῶν κατ' ἡμᾶς Ἑλλήνων τὰ πρῶτα τὸν ἄνδρα λέγοι, μὴ ἂν ἀμαρτῆσαι τῆς ἀληθείας. Graviter itaque tuli.*

quod Theodorus probris atque ignominia afficiatur, maleque praeter fas omne audiat. Verum cum tuas pro illo responsiones ad verbum perlegissem, gaudio affectus sum, eoque maximo, multas ob causas. Namque ego Theodorum insigniter amo, et maximi facio, admirorque non tantum illius sermones, et circa omne doctrinarum genus studium ac diligentiam, sed magis mores, virtutem, gravitatem, vitae quoque castimoniam et decorem, nec non circa bona omnia simul aptitudinem et solertiam, adeo ut si quis eum propter omnimodam eruditionem, et morum probitatem Graecis, qui hac aetate vivunt, anteponat et praeferat, a veritate non aberraverit. Et cardinalis Bessarion in epistola ad eundem Theodorum, quae ex interpretationibus Theophrasti et Aristotelis commoda rei litterariae proventura sibi promiserit, ingenue confessus est. Verba elegantissima exscribantur. Σὺ δὲ τὰ περὶ φυτῶν Θεοφράστου, καὶ τὰ Ἀριστοτέλους ἐρμηνεύσας προβλήματα, μέλαν διήνυσας ἄθλον, καὶ μέγα δεδώρησαι δῶρον Λατίνοις, τὰ μὲν ὅλως οὐκ ὄντα παρ' αὐτοῖς, τὰ δὲ καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς οὕτω διημαρτημένα, ὥς μόλις εἶναι συνεῖναι τῶν λεγομένων, ἐρμηνεύσας τε καὶ πάντα διορθώσας, καὶ ἡ τὸν αὐτὸν νοῦν, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ λέξιν, ἤγουν ἡ καὶ παραλλάττοντα, ἀλλ' Ἀριστοτέλει καὶ τῷ προκειμένῳ συγγράμματι πρέποντα, ὥς τὸ εἰκὸς ἀποδοῦς· διό σοι καὶ μέγας ἐπαίνου μισθὸς παρὰ ταῖς τῶν πεπαιδευμένων ψυχαῖς ἀποκείσεται, τῶν τε νῦν ὄντων, τῶν τε εἰς ἐπεῖτα ἐσομένων. Μέλαν μὲν οὖν ἔχει πόνον τὸ ἔρπον, ἐπεῖτα δὲ ὅμως αὐτῷ καὶ τιμὴ τις οὐκ ἀγεννής· εἰ δὲ μὴ παρὰ πολλῶν, οὐδὲ γὰρ πολλοὶ οἱ ἐπαίοντες· τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ πάσης τῆς ἄλλης ἀρετῆς, κἀνταῦθα συμβαίνει· ἦν ὅμως ἀσκητέον, κἀν μηδεὶς ὁ συνειδὼν ἦν, μηδεὶς ὁ θαυμάζων. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτὸς τῷ ἀρχιερεῖ κρήνῃ καὶ μάρτυρι μόνον ἀρχῇ, σοφῷ γε ὄντι ἀνδρὶ, καὶ εἴ τινες δύο ἢ τρεῖς οἱ συνεῖναι καὶ θαυμάζειν ἀξίως δυνάμενοι, ἔχου τοῦ ἔργου, καὶ εὖ ποίει Λατίνους, σοφοὺς γε καὶ ἀξίους ἀνδρας· ἐπεὶ μὴ ἔχεις, οὗς τῶν σῶν εὖ ποιήσεις· εἰ δὲ καὶ τὴν τοῦ ὄχλου μαρτυρίαν ποιεῖς περὶ πλειόνος, καίτοι τοῦ Σωκράτους ἐνὶ μόνῳ τοῦ πρὸς ὃν ὁ λόγος ἀρκουμένου, ἢ μὴ τοῦτο· οὐ γὰρ σοί γε προσήκει· ἀλλ' ἄλλοις χρησιμώτεροις σχολάζειν βουλόμενος, ἀποσταίσις ὅλως τοῦ ἐρμηνεύειν· σὺ δὲ μὴ κατὰτείνου ζητῶν, ὅθεν ἂν τροφῆς εὐποροίης, μηδὲν ἐρμηνεύων· τὰ γὰρ ἡμέτερα, καὶ σοὶ κοινὰ, καὶ ὅθεν ἡμεῖς καὶ αὐτὸς ἂν τραφεῖς, καὶ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἀλλ' ὥς τις τῶν ἡμῖν ὁμοτίμων· καὶ εἰ μεταβῆναι τοίνυν δόξειε, μὴ πρὸς ἄλλον, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς μετάρηθι. Tu vero Theophrasti de plantis, et Aristotelis problemata interpretatus, ingens negotium absolvisti, magnoque dono Latinos donasti: quaedam, quae nullo modo apud illos erant, quaedam etiam apud nos ipsos ita perverse habita, ut vix intelligi possent: sed correctis omnibus, vel eandem sententiam vel eandem dictionem, licet immutata essent, sed Aristoteli, et proposito operi, ut par erat, restituens. Proptereaque et eximia tibi laudis merces apud eruditorum, tum qui nunc vivunt, tum qui futuris temporibus vivent, animos fuerit. Opus itaque magnum in se continet laborem, sed illud honos sublimis consequetur; etsi non a multis, neque enim multi sunt qui intelligant. Hoc etenim, quod et in aliis omnibus accidit, exercendum nihilominus est, licet nullus sit qui id calleat, nullus sit qui id admiretur. Quare si tu quoque solo Pontifice, docto equidem viro, iudice atque teste tantummodo contentus es, etsi vel duo vel tres fuerint, qui et intelligere et admirari possunt, opus continua, deque Latinis, scitis plane et quavis re dignis, bene mereri ne cessa; cum tibi de tuis non suppetant, de quibus bene

merearis. Quod si plebis etiam testimonium maximi facis, licet Socrates uno tantum, cum quo colloquium iniverat, contentus esset, aut ne id quidem, neque enim tibi convenit. Sed aliis utilioribus attendere volens, omnino ab interpretationibus abstinebis. At tu vero ne cruciari, quaerens unde tibi alimenta compares, interpretationibus neglectis. Nostra siquidem et tibi communia sunt: et unde nobis, inde et tibi praestabuntur alimenta, non utcumque, sed quasi eadem qua et nos dignitate fulgeres. Et si tibi in animo fuerit sedem mutare, non ad alium quam ad nos gressum dirigit.

Liceat mihi hic obiter iniquam, ac perpetuo comitantem litteratos homines, afflictam ac miseram conditionem deplorare. Theodorus Gaza, qui vir! tot studiorum laboribus apud Graecos et Latinos emeritus, tot voluminibus compositis clarus et conspicuus, summo Pontifici notus, purpuratis patribus carus, in Italia studiorum altrice, spectantibus principibus viris et laudantibus, ita eget, ut nec sibi unde vivat domi sit; et ne ad mendicitatem se detruderet, animum a studiis abstrahere, et alieni agelli glebas colere cogitur. Non crederem ipse hercle, ni idemmet Theodorus fate-retur, et suam hanc egestatem exponeret in epistola ad Demetrium Sguropulum. Παράδειγμα δ' ἴσως ἂν εἴη οὐ φαῦλον καὶ τὸ ἡμέτερον· ἡμεῖς γὰρ ἀποροῦντές ποτε τρόπου παντὸς εἰς τὸν βίον, ἐτέρου λαβόντες χωρίον ἐγεωργοῦμεν καὶ ταύτῃ τὰ ἐπιτήδεια πορίζομενοι, οὐδενὶ γεγόναμεν φορτικοί τε καὶ ἐπαχθεῖς αἰτοῦντες· σοὶ μὲν τοι γε οὐδεμία ἀνάγκη γεωρῆν· ἐμοὶ μὲν γὰρ ὁ τότε πόλεμος ἐπέκλειε τὴν εἰς τὰς πόλεις ὁδόν· σὺ δ' ἐν Φλωρεντία εἶ, πόλει ποριστικωτάτῃ ἐκάστῳ, ἅπερ ἂν ἐπιτηδεύειν προέλῃται. Exemplar fuerint fortasse non malum res nostrae. Nobis enim cum prorsus non suppeterent vitae necessaria, nostram in alieno agro colendo operam collocavimus; sicque necessaria comparantes, nemini sumus quaeritando neque molesti neque odiosi. Nulla vero cogit necessitas te agros colere. Mihi enimvero bellum quod tum gerebatur, ad urbes aditum intercludebat. Tu vero Florentiae immoraris in urbe fructuosissima, et perquam com-moda omnibus qui animum ad aliquod exercitium applicuerint. Et in epistola ad Andronicum Callisti. Σοὶ δὲ πένητι ὄντι ἀπορίαν τῶν τοιούτων ὑπάρχειν ἀνάγκη, οἷόν τι καὶ μοι συμβαίνει νοσοῦντι· καὶ τοι οἱ δεσπόται ἡμῶν διαταττόμενοι ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεια, τὰναγκαῖα μόνον τῷ ὑγιαίνοντι ὀρίζουσι, νόσου δὲ καὶ συμπτωμάτων τοιούτων προμήθειαν ἡμῖν οὐδεμίαν ποιοῦνται, ὥς ἄρα ἐκ δρυὸς ἢ πέτρας, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀνθρώπων γεγεννημένοις. Tibi vero cum pauper sis, necesse est ut rerum huiusmodi inopia premaris; quod mihi quoque male habenti contingit. Domini siquidem nostri nobis necessaria suppeditantes, necessaria solummodo sano ministrant; aegritudinis vero et similium accidentium nullam curam suscipiunt, ac si nos ex quercu vel saxo, et non ex hominibus, prognati essemus. O manus principum pumice ipso aridiores! O divitias luculentas egestate ipsa avariores! Sed ad scripta Theodori.

Praeter interpretationem suam, divisionem quoque librorum Theodorus de suo attulit. Franciscus Patricius discussionum peripateticarum libro XI. *Inter eos, qui aristotelicos libros ex graeco latinos fecere, Theodorus Gaza suo quodam modo ab averroico differente, libros in capita secuit, quod item et Argyropulum et Bessarionem, et alios existimo fecisse: ut variis modis Aristotelis libri pro cuiusque arbitrio sint divisi, cum ipse integros atque continuatos scripserit, quales ab Aldo eiusque heredibus bis, Basileae autem semel expressi fuerunt. Maussacus dicto loco:*

Theodorus Gaza post Averroëm modo suo Aristotelis textum vertendo, in capita secuit, et post eum multi alii interpretes, ut Argyropulus, Bessarion, aliique pro libidine quisque. Nam Aristotelis libri, ante interpretes, uno tenore legebantur, nec erant distincti aut in capita, aut in summas, aut in alias sectiones, quas interpretes primi induxere. Unde fit ut antiquae editiones operum Aristotelis Aldi, sine sectionibus et divisionibus ullis videantur: non enim secuerat philosophus libros suos, sed oratione continua scripserat, ut et Plinius. Quidquid sit de Aristotele, de Plinio plane falsum est, namque ille totum historiae suae librum primum in eo consumpsit; et ad Vespasianum praefatus fuerat: quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineatur libris, huic epistolae subiunxi, summaeque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc, et aliis praestabis ne perlegant. Sed ut quisque desideraverit aliquid, id tantum quaerat, et sciat quo loco inveniat.

Ex libris de animalibus unum exemit, et ordinem aliorum immutavit. Ipse in sua praefatione. *Sed quamquam libris novem interpretatio haec historiarum consumatur, tamen qui nonus in exemplari graeco continetur, hunc ego septimum collocavi, nec temere factum existimo. Agitur enim in eo de hominis generatione, quam rem Aristoteles continuo a generatione animalium pollicetur explicaturum. Itaque cum quinto et sexto ceterorum animalium generationem exposuisset, nulli dubium esse debet, quin ille septimum hunc collocarit. Sed Apellicon Teius, de quo Strabo plura, ut alia permulta in exscribendis Aristotelis libris depravavit, sic permutasse videtur, existimans ultimum esse totius historiae collocandum, quoniam cum Aristoteles agere de generatione inciperet, ultimo loco de homine dicturum pollicitus est. Et sunt etiam exemplaria tum graeca tum etiam latina, quae habent fragmentum quoddam historici additum: sed id causas quasdam materiales agentesque generationis humanae exponit, non historiam complectitur. Itaque non inter historiae libros hoc ego ponendum duxi. Sed si collocandum uspiam est, libris de generatione, meo quidem iudicio, coniungendum.*

Vertit item homilias quinque Iohannis chrysostomi de incomprehensibili Dei natura, impressas cum ceteris Chrysostomi latinis operibus. Scribit autem Theodorus in praefatione super has homilias, etiam *Mauritii imperatoris libros de re militari vertisse*. Paschalis Gallus, et Iohannes Schenchius scribunt videndum esse an Theodorus Gaza verterit *Aphorismos Hippocratis*.

Ex latino vero in graecum sermonem transtulit *Ciceronis de senectute librum, et somnium Scipionis*, quae aliquoties iam sunt excusa. Item *Iohannis Michaelis Sasonarolae patavini de physiognomonia librum, una cum libro de balneis*, Iohannes Georgius Schenchius in biblioth. medica. *Epistolam ad Lentulum primam Ciceronis*, ut refert Andreas Schottus tullian. quaest. lib. IV. cap. 12, quamvis id non certo affirmet. Quomodo item a Theodoro Gaza, sive quo alio, *Nicolai V. romani pontificis epistolam ad Constantinum ultimum Graecorum imperatorem*. Graece latineque hanc edidit Arcudius inter opuscula aurea Romae 1630.

Inter Theodorum et Gemistum similitudines fuisse, et variis se scriptis, dicta refellendo, nec sine convicio proscidisse, cum nos in tractatu de mensura temporum antiquorum fuse probavimus, tum scripta eorum apertissime reboant. Hinc factum est, ut alii Graeci ea ipsa aetate, licet minorum gentium dii, in varias scissi partes, alius Gemistum, alius Theodorum, vulgatis scriptionibus oppugnaverint, vel defende-

rint. Theodorum insectatus est Michaël Apostolius, Gemistum defensans. Michaëlem Andronicus Callisti, Theodori causam suscipiens, oppugnavit. Ut sese in hac defensione gesserit Andronicus late explicat Nicolaus Secundinus in epistola ad eundem Andronicum. Verum ego iniquissime musis ipsis iniuriam facerem, si prudentissimam atque ingenuissimam cardinalis Bessarionis de hoc negotio epistolam ad Michaëlem Apostolium, rarum scriptoribus documentum, ex meis cimeliis hic primus non promerem. Ea autem est.

Βησσαρίων καρδινάλις Μιχαήλῳ τῷ ἀποστόλῃ χαίρειν.

Ἀφίκετο ὡς ἡμᾶς βραδύτερον μὲν, ἢ αὐτὸς ὦου, μᾶλλον δὲ ἐπεχειρῆσθαι ἀ κατὰ Θεόδωρου τοῦ Γαζῆ Πλήθωνι συνιστάμενος συνέγραψας. Ἀνδρόνικος γὰρ ὁ Καλλιόστου πρότερον αὐτὰ ἐξητακῶς τε καὶ διακωδωνήσας, οὕτως αὐτὰ τε καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἡμῖν πέπομφε τὴν μὲν οὖν ὁρμὴν σου, καὶ ὅτι Πλατώνί τε καὶ τοῖς περὶ ἐκεῖνον εὐνοικῶς ἔχεις, ἠγάσθημεν· τὸν δὲ τῆς συνηγορίας τρόπον οὐκ ἐπηνέσαμεν· οὐ γὰρ λοιδορίαις τοῦ ἀντιδίκου, ἀλλ' ἀποδείξεις καὶ λογικαῖς ἀνάγκαις τῷ τε φίλῳ συνηγορητέον, τὸν τ' ἐχθρὸν ἀμυντέον· ὥστ' ἐκείνῳ καὶ εἴ τι Πλήθων Ἀριστοτέλει προεπιλακίσεν, εἴτε Θεόδωρος Πλήθωνα, εἴτε σὺ Θεόδωρον κακῶς εἴρηκας, πάντα ἡμῖν παρὰ τὸ δέον τε καὶ εἰκὸς εἰρημένα δοκεῖ· οὔτε γὰρ Ἀριστοτέλης οἷός τε λοιδορεῖσθαι, ἡμῖν ἀγαθῶν τοσοῦτον ὑπάρξας, οὔτε Πλήθων σοφός τε καὶ μεγάλης τῷ ὄντι εὐφυΐας ἀνὴρ· εἰ μὴ που τις εἴποι, τῷ λοιδοριῶν ἄρξασθαι, καὶ τοῖς ἀμυνομένοις συγγνώμην παρασχεῖν. Θεόδωρός τε τῶν νῦν Ἑλλήνων ἐν τοῖς πρώτοις ὢν, ἥκιστα κακῶς ἀκούειν παρὰ σοῦ ἄξιός, καὶ ταῦτα νέου τε ὄντος, ἥδη πρεσβύτης, καὶ μήπω λογικῶν ἀποδείξεων καὶ ἐπιστημῶν κατὰ τρόπον ἡμέμενος, διὰ πάσης ἡκων σοφίας τε καὶ ἐπιστήμης ἀνὴρ· καὶ μάλιστα ὅτι περὶ τοιούτων ἐστὶ θεωρημάτων ἢ ζήτησις, ἅπερ ἄτε δὴ μάλιστα τῶν ἐν πάσῃ φιλοσοφίᾳ ὄντα, τὴν τε τῶν πολλῶν ἔξιν ὑπερβαίνειν ἀνάγκη, καὶ μὴ εἶναι περὶ τούτων, ἢ εἰπεῖν, ἥτις γοῦν ἀκριβῶς ἐννοῆσαι, μὴ πολλὰ περὶ τὴν σοφίαν πονήσαντα, καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀκριβωσάμενον. Ἐχθρὸν μὲν οὖν Θεόδωρον ὑπὸ σοῦ ἀμαθίας ἐγκεκλημένον· τὸ δὲ καὶ Ἀριστοτέλην αὐτὸν, πάσης ἡμῖν ἐπιστήμης καθηγεμόνα ταυτὸ τοῦτο παθεῖν, ἀμαθῆ τε καὶ κακοήδη, καὶ λῆρον, ἀχάριστόν τε ὑπὸ σοῦ κληθῆναι, φεῦ, πᾶσαν ὑπερβαίνειν ἔδοξε μοι θρασυτήτά τε καὶ τόλμην. Μόλις ἀκούω, μᾶλλον δ' οὐκ ἀκούειν ἀνέχομαι, αὐτοῦ Πλήθωνος ἀνδρὸς τοιούτου τοιαῦτα εἰς Ἀριστοτέλην ἀπορρίπτοντος, μὴ τοι γε σοῦ, μήπω μηδὲν περὶ τῶν γε τοιούτων ἡκριβωκότος· εἴ τι οὖν ἐμοὶ πείθῃ, καὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην σοφωτάτους ἡγούμενος, κατ' ἶχνος τε τούτοις ἐπόμενος, ἐκάτερον ἡγεμόνα τε σαυτοῦ ποιοῦ σχολῇ τε καὶ μελέτῃ, διδασκάλοις τε οἷς ἄξιον χρώμενος· πρῶτα μὲν συνεῖναι τοῦ βίου τῶν ὑπὸ αὐτῶν εἰρημένων σπουδάσον· οὐδὲ γὰρ πᾶσι τοῖς βουλομένοις εὐληπῆα λέγουσι τῷ ἀνδρὶ· ἐπεῖτα καὶ εἴ τι διαφέρεισθον, οὐκ ἀμαθίας, ἀπαγε, ἀλλὰ τῆς μεγάλης τε αὐτοῖς περὶ λόγους δυνάμεως τε καὶ ἔξεως, καὶ τῆς τῶν ζητημάτων, διὰ τὸ ἀδηλόν τε αὐτῶν καὶ μὴ σαφὲς ἐπ' ἀμφοτέρα ῥοπῆς σημεῖον ποιούμενος, θαύμασον μὲν τὴν ἐκείνων σοφίαν, ἀμφοῖν δὲ χάριτας ὁμολόγει, ὧν ἡμῖν ἀγαθῶν γεγέννητο αἵτιοι· οὕτω γὰρ ποιῶν, σαυτῷ τε τὰ βελτίω βουλεύσεις, ἐμοὶ τε χαριῇ, καὶ πᾶσι τοῖς εὖ φρονούσιν, ὥς νῦν γε χαριεῖσθαι νομίζων, σφόδρα ἐλύπησας· τὸ μὲν οὖν ὅτι ἀνδρας ἀναξίους ὑβρίζεσθαι, οὕτως ἀπερικαλύπτως ἐλοιδόρησας, τὸ δ' ὅτι καὶ σαυτὸν ἔδειξας, μὴ πάνυ τοι τὰ ἐκείνων ἡσχημένον. Θεόδωρόν τε τὰ βελτίω ποιῶν, τίμα τε, καὶ διδασκάλῳ

περὶ πάντα χρῶ· ἔστι γὰρ οἷος καὶ σέ καὶ πολλοὺς ἑτέρους ὠφελεῖν δύνασθαι ἐμέ δὲ ἵνα μὴ καὶ αὖθις πλανηθεῖς, δόξης μοι τοιαῦτα εἰς τοιούτους γε λέγων ἄνδρας χαρίζεσθαι, φιλοῦντα μὲν ἴσθι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλην· καὶ ὡς σοφωτάτω σεβόμενον ἐκάτέρω· Πλήθωνά τε τῆς μεγαλονοίας καὶ εὐφυίας ἀλάμενον, τῆς τοσαύτης πρὸς Ἀριστοτέλην μάχης τε καὶ δυσνοίας μὴ ἐπαινεῖν βουλοίμην· γὰρ ἂν ἐκεῖνον τε Ἀριστοτέλει, τοὺς τε ἄλλους, εἴτε τοῖν δυοῖν μεγίστοις φιλοσόφοις τούτοις, εἴτε αὐτῷ Πλήθωνι, καὶ ὁποίοις δήποτε ἄλλοις μετὰ τοσαύτης γε ἀπαντᾶν εὐλαβείας, μεθ' ὅσης Ἀριστοτέλης ἀντεῖπε τοῖς πρὸ αὐτοῦ· ὃς λόγοις ἀεὶ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραιτούμενος, τοὺς τε ἀκούοντας, οὓς τε εὐθύνει, ἀποδεικνύς τὸ προκείμενον, τῶν λοιδοριῶν ἀπέσχετο· ὅτε δὲ σφοδρότερον κατὰφέρεται, καὶ τότε φυλάττει τὸ μέτριον· τὰ δὲ ἤδη χαιρέτω, φησί· τερεῖσμάτα γὰρ εἰσὶ καὶ εἰ εἰσὶν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον· καὶ αὖθις οὐχ ἠψαντο διαλεκτικῆς οἱ ἄνδρες, περὶ τινων ἄλλων λέγων· οὗτος ὁ τῶν λοιδοριῶν αὐτοῦ κολοφῶν· ἡμεῖς δὲ ἀνδρωπίσκοι, ἢ πίθηκοί τινες πρὸς ἐκείνους ἥρωας ὄντες, τολμήσωμεν αὐτοὺς, φεῦ, ἀμαθεῖς λέγειν, καὶ τὰ ἐξ ἀμαξῶν σκώπτειν, μᾶλλον ἢ ἡ κωμῳδία τοὺς περὶ Κλέωνά τε καὶ Ὑπέρβολον, τίνες ὄντες; ποίαν γινώσιν; ποίαν τῶν ὄντων ἔχοντες ἐπιστήμην; μωρία ταῦτα καὶ μανία τῷ ὄντι σαφές· μηδὲ γὰρ οἷου, ὃ βέλτιστε, ὡς εἴτε Πλήθωνι σοφῷ τε καὶ γενναίῳ ἀνδρὶ, εἴτε Πλωτίνῳ, Ἀττικῷ τε, καὶ Πορφυρίῳ, εἴτε ἄλλῳ τῷ τῶν ὁμοίων, Πλάτωνα τε καὶ Ἀριστοτέλην πνέουσιν ἐξεγένετο, Ἀριστοτέλην καὶ Πλάτωνα εὐθύναι τε, καὶ ἔστιν ὅπου καὶ βλασφημῆσαι, καὶ ἡμῖν ἐξεῖναι ταυτὸ· ἐκείνοις μὲν γὰρ καὶ τῷ ἢ κατ' αὐτοὺς, ἢ οὐ πολὺ μετ' ἐκείνους γενέσθαι τῷ χρόνῳ, τῷ τε συνεχεῖς τότε, καὶ οὐχ ἥττον ἐριστικὰς γίνεσθαι τὰς διαλέξεις, τῷ τε μήπω φθόνον ἀπομαρανθῆναι, τῷ τε πάσῃ κεκοσμηθῆσαι σοφία, μέγα πρὸς παραιτήσεως λόγον· ἡμῖν δὲ καὶ τοσούτῳ λειπομένοις ἐκείνων, καὶ τοιοῦτον τε καὶ τοσοῦτον ἤδη τῷ τε μακρῷ χρόνῳ, τῇ τε κοινῇ πάντων δοκιμασία καὶ ψήφῳ ἐχόντων ἀξίωμα, συγνώμῃ λείπεται οὐδεμία· ἃ τε οὖν Ἀριστοτέλει τε παρὰ πᾶν τὸ εἰκὸς λοιδορήσας, τῷ τε Πλήθωνι μηδαμῇ συνειπὼν, οὐδὲ γὰρ τοιούτων αὐτῷ πρὸς συνηγορίαν δεῖ λόγων, Θεόδωρόν τε ἄνδρα σοφόν, οὐκ ἐν δίκῃ κακῶς εἰπὼν, ἡμῖν τε οὐ μόνον οὐ πρὸς χάριν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀχάριστον πρᾶγμα ποιήσας, ἅσων παλινωδίαν, ἐμοὶ συμβούλῳ χρησάμενος, ἀνδρὶ φιλοῦντί σε, καὶ τὰ βελτίῳ βουλομένῳ τε σοὶ καὶ συνευχομένῳ· καὶ τὰς ἀδίκους λοιδορίας ἐκείνας ἐπαίνοις τε καὶ εὐφημίαις ἀπόκλυσον, Ἀνδρονίκῳ τε τὰς πρὸς τὰ σὰ ἀντιρρήσεις σὺν νῷ τε καὶ καθεστικότητι φρονήματι ἐπιπὼν, τήν τε τῶν λόγων αὐτοῦ ἀλήθειαν αἰδέσθῃ, καὶ κατ' ἐκεῖνον περὶ τε γραμματικὴν καὶ ὀρθογραφίαν, καὶ κυριολογίαν τῶν λέξεων, περὶ τε ῥητορικὴν, καὶ τὸ εἰδέναι ὀρθῶς καὶ μετὰ κάλλους συντιθέναι, πρῶτα σχολάσας ἱκανῶς· εἴθ' οὕτω καὶ τῶν μειζόνων ἐπιβαίνει, καὶ σοφίας αὐτῆς· εὖ πράττοις, καὶ φιλοῦντος παραίνεσιν τὰ εἰρημένα ἡγησάμενος, ἔποιο τῇ συμβουλῇ.

CXXXV. Theodori Sophiani *astronomica et musica* commemorant Gesnerus in *bibliotheca*, et Iohannes Meursius in *notis ad Aristoxenum*.

CXXXVI. Theodorus Scipus spartanus scripsit: *historiam de Constantinopoli a Turcis expugnata*. Iosephus Maria Suaresius, vir in expiscandis historicis graecis sedulus, vasionensis episcopus, in diatriba de historiae universalis syntaxi ait: *demumque coronidis vice imposuisssem Theodori Scipi spartani graecam historiam de Constantinopoli a Turcis expugnata, quae Hydrunti apud Ladislaum Marci delitescebat*.

CXXXVII. Diatribam nostram claudet Theodoridas syracusius poëta dithyrambicus, ex quo etiam collegerat epigrammata Meleager in corona epigrammatum, eumque inter alios recensens ait:

Τάν τε φιλάκρητον Θεοδωρίδew νεοθαλλῇ
Ἐρπυλλον, κυανῶν τ' ἄνθεα Φανίew.

Ex eo plura in suis dipnosophistis attulit Athenaeus. Libro VI. 14. probat ab eo olam vocatam *τήγανον*, *sartaginem* scilicet. Libro VII. 64. instante canis exortu gladium et thynnium pisces oestro concitari, eoque percitos Gades cursu petere. Tum etiam prope utriusque pinnae veluti quendam vermiculum inhaerescere, scorpio similem, aranei magnitudine, qui morsu illos adeo stimulat, ut non minus quam delphines exilient, et in naves haud raro decidunt. Et nomine etiam poematis expresso, libro XV. 57, ubi ex eius dithyrambo, *Centauri* dicto, affert versiculum *πίσσα δ' ὑπὸ γραβίων ἔσταζεν*. Et lib. XI. 50. illius *in amorem* carminis meminit, quod explicasse Dionysium Gracilem tradit. *Διονύσιος δ' ὁ Λεπτὸς ἐξηγούμενος Θεοδωρίδα τὸ εἰς τὸν ἔρωτα μέλος, τὴν κελέβην φησί. Dionysius Gracilis interpretans Theodoridae carmen, quod ille in amorem composuit, celebram ait* etc. Animadvertitque Casaubonus, nec male. *Noli quaerere apud Graecos Theodoridem carminis genus. Nullum unquam fuit, sed Theodoridas poëta syracusanus doctis non incognitus*. Namque id praestiterat Delecampius, qui verba Athenaei ita verterat; *Dionysius cognomine Gracilis explicans Theodoridem, quae carmen est in amorem* etc. De hoc locutus est Pollux lib. X. cap. 50. *Ὅθεν καὶ Θεοδωρίτας τὸν Ἰφαιστον ἔφη, φουσητῆρσι μολλίνοις χρῆσθαι*. Tu substitue Θεοδωρίδας. *Theodoridas Vulcanum bovillis uti foliis tradit*. Pari ratione corrigendus est Suidas voce *Σωτῆδης*. *Ἐχρήσαντο δὲ τῷ εἶδει τούτῳ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ αἰτωλὸς, καὶ Πύρρος ὁ μιλήσιος, καὶ Θεοδώρας, καὶ Τιμοχαρίδας, καὶ Ξέναρχος*. Lege καὶ Θεοδωρίδας. *Hoc poematis genere usi sunt et Alexander aetolus, et Pyrrhus milesius, et Theodoridas, et Timocharidas, et Xenarchus*. Meminit illius et Stephanus de urbibus voce *Κάρυστος*, a quo urbem Carystum *Chironiam* dictam refert. Maximus Planudes in florilegio graecorum epigrammatum edidit quaedam Theodoridae epigrammata. Ego hic nonnulla alia in gratiam lectoris addam; quae sane agnosco, propter σφάλματα plane esse *δυσνόητα*.

Τετράμετρον ἀρχιλόχειον.

Ἐκ δολιχοῦ τὸ ῥασφυρήλατον, ὃς τάχει κρατήσας
Παῖς Ἀριστομάχειος ἀνεῖλε τὸν χάλκειον λέβητα (1).

EPIMETRUM.

Gazae quandam venustissimam *de laude canis* scriptiunculam neque Allatius commemoravit, neque Humphredus Hodijs, qui copiose de illius lucubrationibus egit, neque alii quantum scio bibliographi. Nobis vero haec gemmula comperta est in latino Reginae svecae codice 983, cui bibliopegus casu eam inseruit. Atque haec causa fuit, cur eadem Allatium ipsum latuerit: nam neque is codex, magno viro vivente, in bibliotheca vaticana erat; neque is fortasse graecum scriptum inter latinā volumina quaerendum iudicasset. Igitur allatianae de Theodoris diatribae subiungendum hoc Gazae opusculum, non sine nostra in latinam linguam translatione, putavimus. Occasio scribendi fuit donum caniculae cuidam illustri viro oblatum, quod auctor iucunda hac lucubratione comitatus est. A. M.

(1) Alia quae sequebantur apud Allatium Theodoridae epigrammata, extant nunc emendatiora in Brunkii editione T. II. p. 41. seq. Illa itaque omisimus. A. M.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΓΑΖΗ

KYNOS EΓΚΩΜΙΟΝ.

α'. **Ε**γὼ μὲν, ὦ ἄνερ λαμπρότατε, ξύνοίδα ἑμαυτῷ ξένον τὶ καὶ παρηλαγμένον, ἴσως δὲ καὶ ἄτοπον ποιοῦντι, ὅτι τῶν ἄλλων τὰ ὑπὸ αὐτῶν τοῖς φίλοις πεμπόμενα δῶρα εὐτελιζόντων τε καὶ ἀποσμικρυνόντων, ἐγὼ τοῦναντίον αὖξιν καὶ κοσμεῖν ἐπιχειρῶ· ὅμως δὲ οὔτε παραδείγματός ἀπορῶ, οὔτε εὐλόγου προφάσεως· παράδειγμα μὲν ποιούμενος, οὐ τὸν τυχόντα ἄνθρωπον, οὐχ ἓνα τῶν πολλῶν, οὐ τὸν ὀλίγου ἄξιον, ἀλλὰ τὸν τά τε πρῶτα τῶν κατ' ἑαυτὸν πεπαιδευμένων (1), ἀρχῆς τε τῆς πασῶν μεγίστης καὶ κυριωτάτης ἐν ἀνθρώποις ἀξιοθέντα, τὸν αὐτοκράτορα λέγω ἐκεῖνον, τὸν τοῖς Χριστιανοῖς πολεμήσαντα, καὶ κατὰ οὐκ ἐλάχιστα παρασχόντα, ἑμαυτῷ δὲ τοιοῦτόν τι ἐπιτετιθευκότα· πρόσχημα δὲ, τὸ καὶ σοι εὐχ ἥττον ἡδομένῳ ἐσεσθαι ἐλπίζειν τὸ πάρεργον τοῦ ἔργου, μᾶλλον δὲ τὸ πάρεργον ἔργον ἡγήσεσθαι, καὶ περὶ πλείονος τὴν παρενθήκην αὐτοῦ τοῦ δώρου ποιήσεσθαι· σὺ γὰρ φιλομουσώτατος ὢν, χαίρεις ὡς εἰκὸς πᾶσι μὲν τοῖς καλοῖς, μάλιστα δὲ τοῖς ἀπὸ τῆς παιδείας ὢν ἐνδυμούμενος, εἰς τοῦτο προήχθην τοῦπιχέρισμα.

THEODORI GAZAE

CANIS LAUDATIO.

1. **E**quidem, vir illustrissime, intelligo peregrinum quid et insolitum, fortasse etiam absurdum, me facere, quia dum alii missa a se ad amicos dona depretiant et verbis extenuant, ego contra magnificare et exornare adgredior. Atqui nec exemplo huius rei careo, nec probabili obtentu. Exemplo quidem mihi est, non quilibet homo, non de multis unus, sed is qui primatum eruditionis inter contemporaneos suos gerit, et imperium maximum atque inter homines potentissimum occupat, imperatorem illum dico, qui cum Christianis bellum gessit, nec levia mala intulit, et ipsi mihi paria curavit. Obtentui autem mihi est, spes concepta, fore ut tibi haud minori voluptati sit parergon hoc quam ipsum opus; immo vero potius hoc iudices parergon esse opus, et adiectam dono mantissam pluris aestimes. Quippe ceu doctrinae amatissimus, re omni bona ut par est delectaris, et praesertim iis quae a doctrina procedunt. Quae ego reputans, ad hoc scriptitandum opusculum adductus sum.

(1) Quod Mohamedes II, is qui Constantinopolim occupavit (de quo nunc Gaza) exquisite litteris ex cultus fuerit, et doctis apprime hominibus faverit, satis constat ex Osmanorum historia cl. Iosephi Hammeri. Quomodo autem reliqua Gazae verba ad rem canis laudemve doni pertineant, divinare non queo; nisi forte Mohamedes, more principum turcicorum venationi quoque deditus fuit, adeoque et canibus delectatus. Sed nihil prophanter definio; alii videant. Utique Iul. Scaliger in heroibus, de Graecia oppressa loquens, ipsum Mohamedem dicit canem: *quae miseranda cani praeda futura fuit.*

β'. Τὸ μὲν οὖν σοι παρ' ἐμοῦ πεμπόμενον δῶρον, λόγῳ μὲν κύων ἐστίν, ἔργῳ δὲ ἐν τῶν ἐν ἀνθρώποις τιμιωτάτων καὶ πλείστου ἀξίων· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων μίαν ἐκάστων τοῖς ἀνθρώποις ὠφελειαν παρέχειν δοκούντων, μίαν δὲ καὶ ἐξαίρετον ἀρετὴν ἔχειν, τοῦτο μόνον τῶν ζώων ὠφελείας μὲν παντοδαπὰς τοῖς ἀνθρώποις προξενεῖ, ἀρεταῖς δὲ ταῖς πλείσταis καὶ μεγίσταις κεκόσμηται· λέουσι μὲν οὖν τὸ θυμοειδὲς ἐπανθεῖ, βουσί δὲ δικαιοσύνη καὶ πρὸς γεωργίαν ἐπιτηδειότης, ἵπποις φρόνημα καὶ κουφότης, ὄνοις δὲ καὶ ἡμιόνοις, ὡς ἂν εἴποι ὁ ποιητὴς (1), ταλαεργοῖς καρτερία, καὶ ἄλλοις δὲ ἄλλα ἔνεστι ζώοις· τούτῳ δὲ μόνῳ οὐκ ἔστιν ὃ τι οὐ πρόσεστιν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἔχει συλλαβὼν ἅπαντα· ἔστι γὰρ ἡ τοῦ ζώου φύσις ἐν τε ταῖς πόλεσιν, καὶ ἐν ταῖς γεωργίαις, καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην, καὶ τὰ πρὸς πόλεμον, ἅμα δὲ καὶ πρὸς ὠφελειαν, καὶ πρὸς τέρψιν ἐπιτήδειος. Ἀπάσας μὲν οὖν τὰς τοῦ ζώου ἀρετάς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις παρεχομένης χρείας, διελθεῖν οὐ ῥάδιον· εἰ δὲ ὀλίγα ἅπτα ἀπὸ πολλῶν προχειρισάμεν καὶ διεξίοιμι, ἀρκέσειν ἀμφοτέροις ἡμῖν, σοί τε πρὸς σύστασιν, ἐμοί τε πρὸς ἐπίδειξιν, ἡγοῦμαι.

γ'. Αὐτίκα μὲν οὖν ἡ τῶν τετραπόδων ζώων θήρα; ἡ ἀπὸ τῶν κυνῶν τὴν ἐπωνυμίαν λαχοῦσα τὴ καὶ λαβοῦσα κυνηγεσία, ὡς τίμιός ἐστιν καὶ πρὸς σφοδρὸς τῷ βίῳ, τίς οὐκ οἶδεν; ταύτην θεοὶ τε ἐπέτηδυσαν, καὶ ἥρωες, καὶ ἄνθρωποι, καὶ Ἕλληνες ἅμα καὶ βάρβαροι, καὶ πάλαι, καὶ νῦν, καὶ πανταχοῦ· καὶ προστάτις μὲν τοῦ πτηνίου τοῦ ἀέρος ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀδελφὴ Ἄρτεμις, ᾧ καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς θεοῖς τιμᾶται· μετ' ἧλθεν δὲ καὶ τῶν ἡρώων Χείρων, Κέφαλος,

2. Igitur missum a me tibi donum, vocabulo quidem canis est, reapse autem una de pretiosissimis apud homines rebus atque aestimatione dignissimis. Nam cum cetera animalia unam aliquam hominibus videantur utilitatem praebere, unamque peculiarem virtutem habere, hoc solum animal omnimodas utilitates hominibus exhibet, et plurimis maximisque ornatur virtutibus. In leonibus quidem animositas pollet: in bobus iussui obedientia et agriculturae idoneitas: in equis intelligentia et velocitas: in asinis ac mulis, ut ait poeta, laboriferis, patientia: et aliae aliis insunt animalibus dotes: soli huic nihil non inest, sed ceterorum cuncta complectitur bona. Huius enim animalis natura sive in urbibus, sive rure, et in pace ac bello utilis simul est ac delectabilis. Sed enim cunctas animalis huius virtutes, et suppeditata hominibus adiumenta, haud facile est percensere: si pauca igitur e multis exposuero ac patefecero, utrique nostrum satis fore iudico, tibi quidem ad persuasionem, mihi autem ad demonstrationem.

3. In primis igitur, quadrupedum animalium venatio nomen a canibus in Graecorum sermone sortita est ac retinet, *κυνηγεσία* (canum eductio); quam aestimabilem esse vitaeque humanae utilem quis nescit? Hanc dii exercuerunt, et heroes, et homines, graeci pariter ac barbari, et olim et nunc, et ubique. Atque huius exercitio praesidet Apollinis soror Diana, quae hoc praecipue titulo inter deos honoratur.

(1) Odyss. IV. 636. XXI. 23. Et sic graphice quasi ex Homero Ovidius noster:

Aspice ut auritus miserandae sortis asellus

Assiduo domitus verberare lentus eat.

Ἀσκληπιὸς, Μελανίων, Νέστωρ, καὶ τέλος τοσοῦτοι, ὅσους ἂν τις ὀνομαστὶ διεξιὼν ἀποκάμοι (1)· οὐχὶ δὲ καὶ τὸν σοφώτατον τῶν Ἀχαιῶν εἰσάγει ὁ Ὅμηρος (2) θηρεύοντα παρ' Αὐτολύκῳ, καὶ τρωθέντα τὸν ἕτερον τῶν μηρῶν ὑπὸ σός;

Καὶ γὰρ θηρεύοντ' ἔλασεν σὺς λευκῷ ὁδόντι

Παρνησσὸν δ' ἐλθόντα σὺν υἱᾶσιν Αὐτολύκοιο.

Ἐπρέσβευε δὲ καὶ ἡ Σπάρτη πολεμικώτατη οὔσα τὴν κυνηγεσίαν (3) νόμος γοῦν παρ' αὐτῇ ἐν τῇ τῆς Ἀρτέμιδος (4) ἐορτῇ, τὸν προσιόντα ἐπὶ τὸ δεῖπνον οὐ κυνηγετήσαντα, τῆς παρανομίας δίκην διδόναι (5)· ἡ δὲ δίκη, νέφ μὲν καλπὶς μεστὴ ὕδατος κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχεομένη, πρεσβυτέρῳ δὲ κατὰ τοῦ τῆς χειρὸς δακτύλου· ἥπερ τῇ μὲν ἀλγηδόνι, μικρὰ ἂν ἴσως τινὶ δόξειεν τιμωρία, τῇ δὲ ἀτιμία, ἥν παμμεγάλη. Ἐπρέσβευον καὶ ταύτην Μακεδόνες· τῷ γὰρ ἄνευ λίνων ὦν κεντήσαντι, οὐ καθεῆσθαι δειπνοῦντι, ἀλλὰ κατὰκλίνεσθαι, συνεχώρουν (6)· ὃ καὶ παρ' αὐτοῖς ἦν τιμιώτερον. Ἐπρέσβευον δὲ καὶ Πέρσαι (7) ταύτην, καὶ παρὰ τούτοις ὁ βασιλεὺς οὐχ ἥττον τῆς Θήρας ἡγεῖτο, ἢ καὶ τῶν πολεμικῶν ἔργων, ἐξάγων τοὺς νέους ἐπὶ τὴν κυνηγεσίαν, καὶ ἐπιμελόμενος ὅπως ἂν θηρῶσι· οὐκ ἀπὸ τρόπου δὲ τοῦτ' ἐποιοῦν· μελέτη γὰρ εἶναι δοκεῖ τῶν πολεμικῶν μεγίστη ἡ κυνηγεσία· καὶ γὰρ καὶ πρωτὶ ἐγείρεσθαι, καὶ ὀψὲ κοιμᾶσθαι, καὶ νυκτερεύειν ἐθίζει, καὶ καύματος ἅμα, καὶ ρίτους, καὶ δίψους, καὶ πείνης ἀνέ-

Venationi item dederunt operam Chiron, Cephalus, Aesculapius, Melanion, Nestor, postremo tantus heroum numerus, quantum nominatim appellare, labor sit. Nonne et Achaeorum sapientissimum introducit Homerus venantem apud Autolycum, et in altero femore ab apro vulneratum?

Namque venantem sauciavit aper albo dente

Ad Parnassum profectum cum Autolyce filiis.

Coluit Sparta quoque bellicosissima venationem. Itaque lex ibi fuit in Dianae festo, ut qui ad convivium haud peracta venatione veniret, poenas suae culpa daret. Poena autem erat, iuveni quidem, aquae plena situla in caput; seniori autem, in unum manus digitum effusa: quae sane, si dolor spectetur, levis fortasse punitio alicui videbitur; sed habita ignominiae ratione, maxima fuit. Coluerunt venationem etiam Macedones: nam qui sine retibus aprum confixisset, huic caenare non sedenti sed recumbenti concedebant: quod apud ipsos pariter honoratius erat. Postremo etiam Persae venationi addicti fuerunt; atque apud hos rex, haud secus venationi, quam bellicis operibus praeerat, educendo scilicet ad venationem iuvenes, atque ut huic operam darent curando. Neque id absurde faciebant: etenim meditatio praecipua videtur bellicae rei venatio: nam et mane expergisci, et sero decumbere, et vigilare noctes consuefacit, et ardorem simul et frigus, et sitim famemque tolerare, et iter

(1) Ex initio xenophontei elegantissimi de venatione tractatus.

(2) Odyss. XIX. 465.

(3) Confer Cragium de rep. Laced. lib. III. tab. IX. 2.

(4) Dianae scilicet venatricis, cuius statuam sagittas tenentem non semel describit Pausanias.

(5) Propter Lycurgi legem adversus ignavos.

(6) Sedebant convivantes antiquitus, deinde coeperunt discumbere; sed postremum hoc honoratius.

De Romanis Val. Max. II. 3. et Isidor. XX. 11. De Graecis Feithius antiq. homer. lib. III. 5.

(7) Imitatur hic Gaza Xenophontem Cyropaed. lib. I. 10, ubi de Persarum venandi studio ac discipl. ina.

χεσθαι, καὶ ἐδοιπορεῖν. καὶ νῆ Δία εἰ δέοι τρέχειν, διὰ τε λείας καὶ δι' ὀμαλῆς, καὶ διὰ ναπῶν, καὶ διὰ κρημνῶν ὁμοίως· πρὸς δὲ καὶ βάλλειν καὶ τῆρῶσκειν, καὶ βαλλόμενον οὐκ εἴκειν, καὶ πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον, πᾶσαν δὲ δυσχέρειαν ὑπομένειν· ἃ δὲ θαυμασίως ὡς τοὺς πολεμοῦντας ὠφελεῖ. Εἰ δὲ βούλει εἰδέναι ὅσον μέρος πρὸς τὰ πολεμικὰ συμβάλλει ἡ θήρα, παράβαλλε κυνηγὸν ἄνδρα πρὸς τὸν τῆς θήρας ἄγευστον καὶ ἀπείρατον, καὶ ὄψει μυριὸν ὅσον ἐν τοῖς κατὰ τὸν πόλεμον ὑπερφέροντα.

δ'. Τοιγαροῦν ὁ Πλάτων ἐν τῇ νομοθεσίᾳ παραινεῖ τοῖς νέοις τούτου ἔχασθαι τοῦπιτηδεύματος, εἰ μέλλουσι τὴν ἑαυτῶν καλῶς καὶ ἐμπείρως οἰκήσειν. Βέλτιον δ' ἴσως ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ νομοθέτου κύρσεων ἀπολεξάμενος ἱστορεῖν λέγει οὗν. (1) “Κινδυνεύει γὰρ οὐδενὸς ἑλαττον μάθημα εἶναι, δι' ἀκριβείας, ἐπίστασθαι πάντας τὴν αὐτῶν χώραν· οὗ δὲ χάριν κυνηγεσίαν καὶ τὴν ἄλλην, θήραν, οὐχ ἥττον ἐπιτηδεύειν δεῖ τὸν ἡβῶντα, ἢ τῆς ἄλλης ἡδονῆς ἅμα καὶ, ὠφελείας, τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα γιγνομένης πᾶσι. „Καὶ ταῦτα μὲν ἐκείνος. Ἀλλὰ μὲν δι' ὧν τὴν θήραν μετὰχειριζόμεθα; οὐκ ἄδηλον ὅτι διὰ τῶν κυνῶν κύνες γὰρ εἰς θήραν ἐξαζόμενοι, ἢ τοὺς θήρας ὀφθέντας διώκουσιν, ἢ τῶν ἰχνῶν λαβόμενοι, διὰ τούτων ἐπ' αὐτοὺς τρέχοντες τρέχοντες ὅσον τάχος ἡμᾶς ἄλφουσι, καὶ μάχονται μεθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν· πολλάκις δὲ καὶ πρὶν τοὺς κυνηγούς ἐπελθεῖν, τὸ θηρίον διεσπάκασιν. Καὶ περὶ μὲν τῆς τῶν κυνῶν ἐν τῇ θήρᾳ ὠφελείας τοσαῦτα· ἐδύνατο γὰρ ἂν τις, μὴ σπεύδειν ὠρμημένος, δεῖξαι καὶ διεξιέναι ὡς ἄνευ θήρας μεστὰ ἦν ἅπαντα θηρίων τοὺς ἀνθρώπους κακουργούντων,

agere, et per Iovem si opus sit, currere per plana et aequa, et per nemorosa loca vel etiam confragosa. Insuper iaculari et ferire; et si forte aliquis pulsetur, minime cedere, et laborem quemlibet ac periculum et difficultatem sustinere. Quae omnia mirabiliter, tamquam si bellum gereretur, iuvant. Quod si cognoscere aves quatenus rei bellicae venatio prosit, fac compares virum venatorem cum illo qui venandi nulum usum peritiamque habeat, comperiesque omnino quantopere prior ille hunc bellica virtute superet.

4. Propterea Plato in suo de legibus opere hortatur iuvenes, ut huic exercitio studium impendant, si modo velint patriam regionem bene periteque habitare. Sed praestat fortasse ex ipsis legislatoris tabulis verba sumpta exscribere. Ait igitur. «Haud minoris momenti studium esse videtur, ut omnes exquisite omnia suae regionis loca pernoscant. Cuius rei gratia, non minus quam oblectamento aut alteri » cuiquam utilitati, adolescentes venationi, quae et canibus et alio quolibet et modo fit, » operam dare debent. » Haec ille. Iam vero quibusnam instrumentis venamur? Videlicet canibus. Etenim canes in venationem educti, vel feras conspectas persequuntur; vel compertis vestigiis, per haec post eas currendo, currentes nos velociter deducunt, et nobiscum pro nobis pugnant. Saepe etiam ante quam venatores superveniant, feram iam dilacerarunt. Et de canum quidem in venando utilitate haecenus. Nam posset aliquis, festinandi minime indigus, demonstrare ac latius exponere, quo-

(1) Plato de legibus lib. VI. ed. Serr. T. II. p. 763. Idem Plato copiosius de venatione scribit sub finem libri VII. Conferatur etiam Plutarchus in lib. de animalium sollertia.

καὶ κατὰ κεκλεισμένους ἐν ταῖς πόλεσι πολιορκούντων, ὧν ἀπάντων διὰ τῶν κυνῶν καὶ τῆς κυνηγεσίας ἀπηλλάγημεθα.

εἴ. Τί δὲ ζῶον κυνῶν φυλακτικώτερον, καὶ τὴν παρακαταθήκην ἀποδιδόναι πιστότερον; διὰ τοῦτο γὰρ τῶν ἀγγέλων προΐσταμεν αὐτούς, καὶ τὰς ἀγέλας αὐτοὶ εἰς νομὴν ἐξάγουσι, καὶ προπέμπουσι, προπεμφθεῖσας δὲ φυλάττουσι, φυλαχθεῖσας δὲ ὀπίσω οἴκαδε ἄγουσι· τοῖς μὲν προβάτοις ἥπιοι, τοῖς δὲ λύκοις φοβεροὶ, τοῖς δὲ ποιμέσι πειθήνιοι· καὶ ζώντων μὲν τούτων, οὐκ ἂν ἄψαιντο λύκοι ἀγέλης, ἀποθανόντων δὲ ταχέως διέσπασαν· διὸ καὶ οἱ αἰσώπειοι ἐκεῖνοι λύκοι, σπονδὰς καὶ εἰρήνην καὶ συμμαχίαν τοῖς ποιμνίοις προϋντίεινον, ἐφ' ᾧ τοὺς τραχεῖς ἐκείνους καὶ σκληροὺς καὶ ἀπεχθεῖς κύνας ἐκδότους ποιεῖν· εὖ εἰδότες, ὅτι τούτων κρατήσαντες, ἀπόνως τὰ πρόβατα χειρῶσόνται (1). Καὶ τί ἂν σοὶ λέγοιμι τὸν Κάππαρον ἐκεῖνον; μᾶλλον δὲ τί οὐκ ἂν σοὶ λέγοιμι τὸν φύλακα τοῦ νεῶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ; ἐπειδὴ γὰρ ἱερόσυλός τις λάθρα εἰσελθὼν, ἐσύλα τὰ τιμιώτατα, αὐτὸς μὲν ὅσον φωνῆς ἤκε ὑλάκτει· οὐκ ἐγχειρομένων δὲ τῶν ζακόρων, ἀλλ' ἀποδιδράσκειν τῷ ἱεροσύλῳ ἀφορμὴν δεδοκότων, ἐδίωκε τὸν ἱερόσυλον ὁ κύων, οὐδέποτε ἀπολειπόμενος αὐτοῦ· μεθ' ἡμέραν μὲν τοὺς αἰεὶ ἐκαστοτε ἀπαντῶντας φιλοφρονούμενος, αὐτῷ δὲ τῷ ἱεροσύλῳ ὑλακτῶν, νυκτὸς δὲ ὁμοίως ἐπόμενος· ἄχρις οὗ οἱ ἐπὶ διώξει πεμφθέντες, πυνθανόμενοι κατ' ὁδὸν περὶ τοῦ κυνὸς, τὸν ἱερόσυλον κατέλαβον, καὶ ὀπίσω εἰς Ἀθῆνας ἤγον· ὁ δὲ κύων εἶπετο μάλα φαιδρὸς, ὥς ἂν εἰ τρόπαιον ἀπὸ πολεμίου ἄγων, θέαμα κάλλιστον καὶ τοῖς ὁρώσιν ἡδίστον παρέχων· ἐφ' ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι τῷ κυνὶ ἐφη-

modo omissa venatione omnia fierent plena ferarum, quae hominibus male facerent, et in urbibus clausos obsiderent; a quibus cunctis incommodis venaticorum canum ope liberamur.

5. Quodnam porro animal est custodiendo aptius quam canis, reique commissae servandae fidelius? Propterea enim et gregibus eos praeficimus, qui quidem illos ad pascua educunt et praemittunt, praemissosque custodiunt, et custoditos ad caulas reducant: ovibus mansueti, lupis terribiles, pastoribus obedientes. Et vivis quidem canibus, haud attingent greges lupi; mortuis autem, illico dilacerabunt. Quare et illi aespici lupi pacis societatisque foedus gregibus offerebant, dummedo asperos illos ac saevos et invisos canes sibi deditos traderent: probe gnari, si his potirentur, greges sine ullo labore in ipsorum potestatem redactum iri. Iam cur tibi narrem de illo Capparō, vel potius de illo dicam templi Aesculapii custode? Nam cum praedo quidam sacrilegus clam ingressus pretiosissima quaecque auferret, canis quidem quam validissima voce allatrabat: verum aedituis minime experrectis, sed praedoni spatium fugiendi concedentibus, ipse praedonem persecutus est neque ab eo umquam destitit. Postridie autem occurrentes singulos blande excipiebat, praedonem vero allatrabat, et noctu quoque insectabatur: donec missi ad inquirendum reum homines, audita in via de canis negotio relatione, praedonem ceperunt, et post se trahentes Athenas deduxerunt: quem canis valde hilaris sequebatur, trophaeum veluti de hoste agens,

(1) In editione cl. Furiae fab. CCXI.

φίσαντο δημοσίᾳ σῖτον, καὶ προσέταξαν τοῖς ζακόροις ποιεῖσθαι αὐτοῦ ἐπιμέλειαν (1).

ς'. Ταῦτα λογιζόμενος ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος Πλάτων, ζητῶν δὲ ἐπιτήδειόν τινα τῇ καλλίστῃ ἑαυτοῦ καὶ θαυμασιωτάτῃ πόλει ἐγκαθιστάναι φύλακα, οὐκ εἶχεν ὅθεν ἄλλοθεν εἰκόνα αὐτοῦ λάβοι, ἢ ἀπὸ τῆς τῶν κυνῶν φύσεως λέγει οὖν ἐν τῇ πολιτείᾳ (2) διαγράφων τὸν φύλακα. " Οἶε οὖν τι διαφέρειν φύσιν, γένναίου σκύλακος, εἰς * φυλακὴν, νεανίσκου εὐγενοῦς; τὸ ποῖον λέγεις; οἶον, ὅξύν τε ποῦ δεῖ αὐτοῖν ἐκάτερον εἶναι πρὸς αἴσθησιν, καὶ ἐλαφρὸν πρὸς τὸ αἰσθανόμενον διώκειν, καὶ ἰσχυρὸν αὖ ἐὰν δέῃ ἐλόντα διαμάχεσθαι; Καὶ μετὰ μικρόν· οἶσθα γάρ που τῶν γενναίων κυνῶν, ὅτι τοῦτο φύσει αὐτῶν τὸ ἥθος. Πρὸς μὲν τοὺς συνήθεις καὶ γνωρίμους ὡς οἶον πραοτάτους εἶναι πρὸς δὲ τοὺς ἀγνώστους τὸναντίον; οἶδα μὲν τοι. Τοῦτο μὲν ἄρα, ἦν δ' ἐγὼ, δυνάτον καὶ οὐ παρὰ φύσιν ζητοῦμεν, τοιοῦτον εἶναι τὸν φύλακα οὐκ ἔοικεν, ἄρ' οὖν σοι δοκεῖ ἔτι τοῦδε προσδεῖσθαι ὁ φυλακικὸς ἐσόμενος, πρὸς τὸ θυμοειδῆ, ἔτι πρὸς γενέσθαι φιλόσοφος τὴν φύσιν; πῶς δὴ, ἔφη; οὐ γὰρ ἐν νοῷ καὶ τοῦτο, ἦν δ' ἐγὼ, ἐν τοῖς κυσὶ κατόψει, ὃ καὶ ἄξιον θαυμάσαι τοῦ θηρίου· τὸ ποῖον; ἂν μὲν ἴδῃ ἀγνώστα, χαλεπαίνει· οὐδὲν δὲ κακὸν προπεπονθώς· ὃν δ' ἂν γνῶριμον, ἀσπάζεται, καὶ μὴδὲν πώποτε ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθὸν πεπόνθοι· ἢ οὐπω τοῦτο ἐθαύμασας; οὐ πάνυ, ἔφη, μέχρι τούτου προσέσχον, τὸν νοῦν· ὅτι δέ που δρᾷ ταῦτα, δῆλον· ἀλλὰ μὴν κομψόν γε φαίνεται τὸ πάθος αὐτοῦ τῆς φύσεως, καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόσοφον. " Ἐνταῦθα καλῶς ἔχει

spectaculum egregium ac videntibus iucundissimum exhibens. Quamobrem Athenienses cani publica alimenta decreverunt, aedituis ut eius curam gererent mandantes.

6. Haec reputans divinus ille Plato, dum idoneum aliquem pulcherrimae suae stupendissimaeque civitati imponere custodem quaereret, non habuit unde aliter imaginem eius sumeret, quam a canum natura. Sic ait itaque in reipublicae dialogis, custodem describens. « Existimasne igitur generosi catuli et nobilis adolescentis naturam, ad vim custodiendi quod adtinet, differre? Quid ais? Consentaneumne sit videlicet naturam utriusque valere, et ad sensum esse sagacem, et velocem atque expeditam ad id quod sentitur persequendum, et tamen validam, si opus fuerit, ad dimicandum? » Et paulo post. « Erga notos quidem et familiares sunt perquam mansueti (canes): erga ignotos, saevi. Novi enimvero. Hoc ergo, inquam, huiusmodi est, ut fieri possit commode; neque praeter naturam, talem custodem invenimus. Non videtur. Nonne et insuper hoc videtur indigere is qui dignitatem consecuturus est, ut praeter quam quod iracundus esse debeat, natura quoque sagaci praeditus sit? Quomodo? inquit; non enim intelligo. Et hoc quoque, inquit, in canibus videre est, quod in animalis natura dignum admiratione est. Quale istud? In incognitum quidem excandescit, etsi nihil ab eo mali perpessus sit: cognito autem blanditur, etiamsi nihil ab eo umquam boni perceperit. Nondum tu hoc admiratus es? Non magnopere quidem, inquit, id hactenus animadverti: ita autem se habere, perspicuum est. Atqui hic eius naturae impetus scitus est vere-

(1) Ex Plutarcho de animalium sollertia. — (2) Plato de rep. lib. II. ed. cit. p. 375.

ἀναπαύεσθαι· τί ἂν τις τὰ μέγιστα οὐ μόνον περὶ κυνῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀνθρώπων εἰπεῖν προθυμηθεῖς, εἶχεν ἂν εἰπεῖν μεῖζον ἢ κάλλιον; οὐχ ἵππῳ, οὐ βοῖ, οὐκ ἐλέφαντι τὸν φύλακα ζητεῖ ὅμοιον, ἀλλὰ τῷ κυνί. Κύων φύλαξ ἄριστος τοιοῦτος, φησὶ, τῇ ἐμῇ πόλει γενέσθω φύλαξ· κύων φιλόσοφος τὴν ψυχὴν γενέσθω δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τῷ κυνὶ παραπλήσιος ὁ ἐμὸς φύλαξ.

ζ'. Οὐκ οὖν θαυμαστὸν, εἰ ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ἄνδρες ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγίστην δὴ τῶν κατ' ἑαυτοὺς δόξαν ἔχοντες, τὴν τῶν κυνῶν ἐπώνυμον προσηγορίαν οὐκ ἀπηξίωσαν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς λαμπρόν τι καὶ θαυμάσιον ἐσφτέρισαν καὶ ἰδιοποιήσαντο, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἠνέσχοντο ἢ Κυνικοὶ προσαγορευόμενοι· ἢ καὶ τῶν ἀγροίκων τινος καὶ παχυδέρμων ἐν ὀνείδους μέρει τῷ Διογένει προσφέροντος, ὅτι κύων εἶη, ἀπεκρίνατο ὁ Διογένης μάλα πρᾶως, ἃ τε οὐκ ἔξαργος γινόμενος· οἱ κύνες τοὺς ἐχθροὺς δάκνουσιν, ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους ἵνα σώσω. Οὐ μόνον δὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἄριστοι κύνες ὠνομάσθησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄστρων ἐν τῷ λαμπρότατον, τὸ ἐν ἀκμῇ θέρους ἀκμάζον. Καὶ θεοὶ δέ· θεὸς γὰρ παρ' Αἰγυπτίοις κύων (1). Ὅτι μὲν οὖν ὁ κύων φυλακικὸς (2), καὶ τὴν ψυχὴν φιλόσοφος, ἐκ τούτων ἀποδεδείχθαι οἶμαι· ὅτι δὲ φιλικώτατος ὁ αὐτός ἐστι καὶ φιλοστοργώτατος, τίς οὐκ ἐπίσταται; ὄντος μὲν γὰρ οἴκοι τοῦ δεσπότου, οἴκοι μένει· ἀποδημοῦντος δὲ, συναποδημεῖ, καὶ οὐ μῆκος ὁδοῦ, οὐ δυσχωρία, οὐ δίψος, οὐ χειμῶν, οὐ θέρος εἴρξει, τὸ μὴ οὐ πανταχῇ ἀκολουθεῖν· ἀκολουθεῖ δὲ νῦν μὲν προτρέχων, νῦν δὲ πρὸς τὸν δεσπότην ἐπανερχόμενος, νῦν δὲ παίζων καὶ τὴν οὐρὰν σείων, καὶ ὅλως πρᾶγμα ποιούμενος παιδιὰν τῷ δε-

» que sagax. » Hic autem subsistere, praeclarum est. Nam quis maxima volens non modo de canibus, verum etiam de hominibus dicere, maius aliquid aut pulchrius possit eloqui? Non equo, non bovi, non elephanto similem custodem quaerit, sed cani. Canis, inquit, custos optimus meae civitatis sit; canis animo sagax. Sit huic similis custos meus.

7. Nil ergo mirum, si temporibus priscis, viri philosophi, magnaeque apud aequales suos existimationis, canis cognomen non respuerunt, immo ut splendidum quid et mirabile sibi proprium imposuerunt, neque se aliter quam Cynicos dici voverunt. Utique et rusticano quodam ac stupido convicii causa ingerente Diogeni, quod canis esset; respondit Diogenes mansuete admodum, quin tamen rem negaret: canes mordent inimicos; ego vero amicos, ut salvem. Neque egregii tantum homines, canes appellati sunt, sed et splendidissimum illud sidus, quod summa aestate emicat. Quin et ipsi dii: etenim canis Aegyptiis Deus est. Age vero quod canis suapte natura custos apprime, et animo sagax sit, ex dictis ut reor demonstratum est. Quod autem idem et peramans benivolusque sit, quis demum nescit? Nam domino domi morante, domi manet: abeunte autem, simul abit: nec viae longitudo aut asperitas, nec sitis, nec hiems, neque aestus cohibet, quominus quocumque sequatur. Comitatur autem modo praecedens, modo ad dominum revertens, modo ludens caudamque agi-

(1) Videlicet Iatrator Anubis. Sunt autem passim dii cynocephali in Aegyptiorum monumentis pictis fictisque.

(2) Eleganter de his canis virtutibus loquitur etiam S. Augustinus in sermone quinto, inter illos a nobis nuper editos, qui est de muliere cananaea.

σπότη καὶ ἡδονὴν παρέχειν· καλεῖ τοῦτον ὁ δεσπότης, ἔρχεται· ἀπειλεῖ, μάλα ταπεινὸς γίνεται· τύπτει, οὐκ ὀργίζεται. Ἡ καὶ χαριέντως ὁ Λῖσωπος ὑπὸ τοῦ δεσπότης Ξάνθου κελευσθεὶς, ἐπιλέκτους τινὰς κρεῶν μερίδας τῇ εὐνοοῦσῃ διδόναι, οὐ τῇ γυναικὶ, ἀλλὰ τῇ κυνὶ ἐπέδωκεν· ἐπανελθόντος δὲ οἴκαδε τοῦ Ξάνθου, καὶ τῆς γυναικὸς ἐπ' αὐτῷ τούτῳ δυσμενῶς αὐτῷ ἐχούσης, καὶ οὐ τῇ Λίσωπου πανουργία, τῇ δὲ τοῦ Ξάνθου ἐφυβρίσει τοῦτο ἀνατιθεμένης, ἔφη ὁ Λῖσωπος· ἄρ' οὐκ ὀρθῶς δρῶν, ὦ δέσποτα, τῇ κυνὶ ὡς εὐνοοῦσῃ προὔβαλον; ταύτην γὰρ καὶ τύπτῃς, καὶ μαστιγώσῃς, ἀμνημονεῖ· ἢ δὴ γυνὴ ἅπαξ ὑβρισθῆναι δοκοῦσα, ἀδιαλλάκτως ἔχει (1).

ή'. Μυρίων δὲ τῆς τῶν κυνῶν πρὸς τοὺς δεσπότης φιλίας καὶ εὐνοίας ὄντων τῶν παραδειγματῶν, ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν τὰ ἐπισημότατα ἀπομνημονεύωμεν. Λυσιμάχῳ μὲν οὖν τῷ βασιλεῖ ὁ κύων Ὑρκανὸς συναπέθανε (2). Συναπέθανε δὲ καὶ ἰδιώτῃ τινὶ Πύρρῳ τοῦνομα ὁ κύων· ἀποθανόντος γὰρ τοῦ δεσπότης, ἀποσπᾶσθαι τοῦ νεκροῦ οὐκ ἠδυνήθη, καὶ τῇ πυρᾷ ἐπιτέθéntος ἐπ' αὐτὴν ἤλατο καὶ συγκατακαύθη. Τῶν δὲ Ῥωμαίων τινὸς Καιλίου τοῦνομα εὐπατρίδου, ὁ κύων ὑπερασπίζων τοῦ δεσπότης καὶ ὑπερμαχόμενος, οὐκ εἴασε τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν, πρὶν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν φονέων συναπέθανε. Τῶν Ἀθηναίων πανδημεὶ εἰς τὰς ναῦς ἐμβάντων, ἐπειδὴ ὁ Ξανθίππου τοῦ Περικλέους πατρὸς κύων εἰς ναὺν ἐμβῆναι οὐκ ἠδυνήθη, εἰς θάλασσαν ἤλατο καὶ τῇ νηὶ παρανηχόμενος ἄχρι Σαλαμῖνος ἐκαρτέρησεν, ἥς ἐπιβάς ἐλειποψύχησε. Πύρρος ὁ βασιλεὺς πο-

tans, atque ita se omnino gerens ut oblectationi ac iucunditati domino sit. Vocat hunc dominus? venit. Minatur dominus? fit admodum humilis. Verberat? non irascitur. Festive certe Aesopus a domino Xantho iussus selecta quaedam carnis frustilla benivolae dare, ille haud uxori, sed caniculae dedit. Reverso autem domum domino, et uxore ob id stomachante, neque Aesopi calliditati rem tribuente, sed a Xantho contumeliam sibi illatam credente, ait Aesopus: nonne ego recte egi, o domine, qui carnem caniculae ut benivolae obieci? Haec enim etiamsi verberes, etiamsi flagelles, tamen obliviscitur. At uxor si semel se iniuria affectam existimet, implacabilis fit.

8. Cum innumera sint canum erga dominos amicitiae benivolentiaeque exempla, pauca e multis insigniora memorabimus. Lysimacho canis nomine Hyrcanus fuit, qui cum eo pariter obiit. Canis alius cum idiota homine, cui nomen Pyrrhus, commortuus est: etenim extincto domino, ab eius cadavere abstrahi non potuit; et illo in rogam imposito, canis in eundem insiluit, secumque combustus est. Caelio romano patricio canis ceu domino suo defensorem se praebuit, pugnansque caput eius amputari non sivit, donec et ipse ab interfectorebus ictus simul occubuit. Atheniensium universo populo in naves conscendente, quum Xantippi, qui pater fuit Periclis, canis in navim inscendere haud potuisset, in mare se deiecit, et navi adnatans Salaminam usque labore tolerato, statim in littore expiravit. Pyrrhus rex in itinere occurrit cani

(1) Sumitur haec lepida narratiuncula ex vita Aesopi a Maximo Planude scripta.

(2) Hoc et sequentia pleraque exempla sumuntur ex Plutarchi libro de animalium sollertia, et ex Plinio lib. VIII. 61. Narrantur canum aliquot mirabilia facta etiam apud S. Augustinum in sermone de sancto apostolo Thoma, quem nos in vaticano codice observavimus.

ρευόμενος ἐνέτυχε καθ' ὁδὸν κυνὶ τὸν τοῦ δεσπότητος νεκρὸν δορυφοροῦντί· λαβὼν δὲ τὸν κύνα ἐφύλαττε, ἄχρις οὗ τὸ στρατιωτικὸν ἐξετάζων, παρόντος τῷ βασιλεῖ τοῦ κυνὸς, αὐτὸς ἐπὶ μὲν τοῖς ἄλλοις ἡσυχίαν ἦγεν, ὁρῶν δὲ τοὺς τοῦ δεσπότητος φονέας καὶ αὐθέντας, ἐπ' αὐτοὺς ἔδραμεν μετὰ κραυγῆς καὶ ὕλαγμου, πολλαῖς πρὸς τὸν βασιλέα μεταστρεφόμενος, ὥστε ὑποψίαν παρέχειν τοῖς παροῦσι, πᾶσι καὶ αὐτῷ δὲ τῷ βασιλεῖ κατ' αὐτῶν διδὸν συλληφθέντες οἱ ἄνθρωποι καὶ βασανιζόμενοι, ὁμολόγησαν τὸν φόνον πεπραχέναι, καὶ δίκην ἔδωκαν, κυνὸς τὸν τοῦ δεσπότητος θάνατον τιμωρησαμένου. Παραπλήσιον δὲ καὶ τὸν τοῦ Ἡσιόδου κύνα πεποιηκέναι φασίν, ἐλέγξαντα τοὺς τοῦ ποιητοῦ αὐτόχειρας. Τίτου Σαβίνου ὑπὸ Ῥωμαίων εἰς εἰρκτὴν ἐμπεσόντος ὡς κολασθησομένου, ὁ κύων οὐδέποτε ἀπελαύνεσθαι τῆς εἰρκτῆς ἠδυνήθη· εἰς δὲ τοὺς Γεμωνίους κλίμακας τοῦ νεκροῦ ῥιφθέντος, οὐδέποτε αὐτοῦ ἀπελείπετο, μάλα Γοερῶς ὀλολύζων ἐν πολλοῖς θεαταῖς, ὧν ἐνὸς ἄρτον προσενεγκόντος, ὁ κύων τῷ νεκρῷ παρέδωκε φέρων· τέλος δὲ τοῦ νεκροῦ εἰς τὸν Τίβεριν ἐμβληθέντος, συνεξέπεσε καὶ ὁ κύων τὸν νεκρὸν ἐπικουφίζων, καὶ τὸ εἰς ἑαυτὸν ἦκον μέρος αἶρων, μυριάνδρου πλήθους θεωμένου καὶ ὑπερθαυμάζοντος (1).

Σ'. Ὅτι γε μὴν ἀνδρεῖον καὶ μάχιμον τὸ ζῶον, ἐδίδαξεν ὁ τῶν Ἀλβανῶν βασιλεὺς, πέμψας πρὸς Ἀλεξάνδρον κύνα ὑπερμεγέθη, ᾧ περ ἡσθεῖς ὁ βασιλεὺς ἄρκτον, εἶτα δὲ κάπρον, εἰς μάχην ἐκτέθεικε· τούτου δ' ὑπερορῶντος τὰ θηρία καὶ οὐκ ἀξιόμαχα νομίζοντος, ὀργισθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος ἀποκτείνειν ἐκέλευσε· πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ τῶν Ἀλβανῶν βασιλεὺς, ἐπέμψεν ἕτερον, κελεύων τὸν Ἀλεξάνδρον, πείραν οὐκ ἐν μικροῖς ποιεῖσθαι ζώοις, ἀλλ' ἐν λεόντι καὶ

qui domini cadaveri in via adsistebat. Captum ergo canem in custodia habuit, donec exercitum recensens, adstante regi cane, hic erga alios quidem quietus fuit, sed mox visis domini interfectoribus, in eos irruit cum clamore et latratu, saepe ad regem semet convertens, in tantum ut praesentibus ipsique regi suspicionem de illis iniiceret. Quamobrem capti homines et excruciiati, caedem se fecisse confessi sunt, poenasque luerunt, cane domini necem ulciscente. Simile prorsus fecisse narrant Hesiodi canem, qui poëtae occisores indicavit. Titum Sabinum a Romanis coniectum in vincula ceu supplicio addictum, canis eius a carcere abigi nullatenus potuit. Cumque Sabini cadaver in Gemonias scalas fuisset proiectum, canis eum numquam deseruit, lugubriter admodum ululans, coram multis spectatoribus; quorum unus cum ei panem obiecisset, ille ad defunctum detulit. Ad extremum cadavere in Tiberim abiecto, deiecit se illuc etiam canis, cadaver sustentans, et pro viribus attollens, innumero spectante summeque admirante populo.

9. Quod vero etiam animosum et pugnax animal canis sit, demonstravit Albanorum rex, misso ad Alexandrum magnitudinis eximiae cane; quo rex delectatus ursum illi et deinde aprum in certamen obiecit: qui quum eas beluas aspernaretur, neque secum proeliari dignas iudicaret, iratus Alexander canem occidi iussit. Re intellecta Albanorum rex, alium misit, Alexandrum monens, ne in parvis beluis ex-

(1) Legesis de Sabini cane Plinium lib. VIII. 61. Ego veterem quoque tabulam canis vidi domini cadaver protegentis ab avium voratu.

ἐλέφαντι· τοιγαροῦν ὁ κύων τὸν τε λέοντα καὶ μετὰ μικρὸν τὸν ἐλέφαντα κατέβαλε, ἡδομένου θαυμαστὸν ὅσον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ πάντων τῶν συμπαρόντων (1). Μαρτυροῦσι δὲ τῷ λόγῳ οἱ τῶν Γαραμάντων κύνες· κύνες γὰρ διακόσιοι τὸν τῶν Γαραμάντων βασιλέα, τοῖς ἀνθιστᾶσι πολεμοῦντες ἐπὶ τὴν βασιλείαν κατήγαγον· μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ Κολοφώνιοι καὶ Κασταβαλιεῖς, οἵπερ κυνῶν φάλαγγας εἶχον τὰς πρώτας μάχην συναπιούσας, αἱ ἰσχυρότατοι τε ἦσαν σύμμαχοι, καὶ μεγίστην τοῦ πολέμου ῥοπὴν ἐποιοῦν· μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ τῶν Κιμβρῶν κύνες, οἱ πεσόντων ἐν τῷ πολέμῳ τῶν δεσποτῶν, τὰς οἰκίας ἐφ' ἀμαξῶν οὔσας ἐφύλαξαν καὶ ἔσωσαν μαχόμενοι· πολλὰ δ' ἔτι εἰπεῖν ἔχων, κοινῇ τε ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ τῶν κυνῶν γένους, καὶ ἰδίᾳ ὑπὲρ ταυτησὶ τῆς χαριστάτης κυνός, ἐνταῦθα κατὰλύσω τὸν λόγον, τῆς σελίδος πλείω τούτων οὐ χωρούσης· ἐβουλήθην δ' αὐτοσχεδιάσαι τὸν λόγον, κυνὶ μὲν ἐγκώμιον, ἐμοὶ δὲ παίγνιον, σοὶ δ' ἀθυρμάτιον. Ἐρῶρωσο καὶ εὐημέρει.

perimentum illius faceret, sed in leone vel elephanto. Igitur canis tum leonem, tum paulo post etiam elephantum prostravit, cum mirabili Alexandri et adstantium omnium voluptate. Testes nobis sunt etiam Garamantum canes: etenim ducenti canes Garamantum regem, hostibus proelio repulsis, in regnum reduxerunt. Testes sunt etiam Colophonii et Castabalienses, qui canum phalanges habebant, qui primi in acie dimicabant, et fortissimi auxiliares erant, pugnaeque eventum praecipue inclinabant. Testes item sunt Cimbrorum canes, qui prostratis in pugna dominis, domos in curribus constitutas custodierunt pugnandoque servarunt. Cum multa mihi superessent dicenda tum generatim de toto canum genere, tum de hac peculiariter venusta canicula, heic tamen sermonem concludam, quia pagina plura non capit. Volui nihilominus hunc quasi tumultuarie dictare sermonem, qui cani sit laudi, mihi lusui, tibi oblectationi. Vale, et ex animi sententia vive.

(1) De hoc et sequentibus scribunt Plinius et Plutarchus in libris praedictis.

EMENDANDA ET ADDENDA.

Pag. 3. in adn. corr. *Smyrnaeos*. P. 56. v. 15. corr. IX. P. 66. v. 19. corr. *serm. II. p. 581*. P. 84. v. 19. corr. *eadem*. P. 103. v. 12. corr. *opponendos*. P. 122. in adn. corr. *antiocheni*. Ibidem adde. *Unum et alterum spatiosum Mopsuesteni in psalmos locum dedimus nos in T. III. huius bibliothecae PP. post S. Cyrillum*. P. 152. v. ult. corr. *ἀναγνωστῶν*. P. 188. in adn. adde. *Mediolani olim in codice ambrosiano D. 160. part. inf. legebam Theodori Metochitae poema versuum ferme quingentorum in divum Athanasium; quod ipsum Romae est in allatiano codice, de quo dixi in tomo X. Script. vet. praef. p. 18.*

ANECDOTA

DIATRIBIS LEONIS ALLATHI SUBIUNGENDA.

Inter multas utilitates, quas ex supra impressis Allatii diatribis, ac praesertim ex illa de Theodoris, perceptum iri confidimus, ea ferme praecipua est, quod haud pauca inedita veterum scripta nobis demonstrantur; quorum nonnulla in vaticanis reapse codicibus comperta a nobis sunt. Et ea quidem omnia evulgare, supra vires foret: attamen nobiliora saltem aliquot ad publicum usum proferre, pretium operae sit. Itaque initium capiemus ab antiquissimo saeculi IV. auctore Theodoro, Heracleae in urbe patria apud Thracas episcopo, cuius permulta ad Esaiam inedita scholia in insigni vaticano codice invenimus, ubi patrum catena ad prophetam est. Fuit is codex venuste in membranis, saeculo circiter decimo scriptus. Idem picturis etiam non inelegantibus exornatur, nempe Esaias totam codicis frontem occupantis, additis iuxta protomis, non sine epigraphis, Basilii, Cyrilli, Theodoretii, ac Theodori heracleotae; unde intelligimus, Heracleotam inter primarios agnoscere Esaias interpretes. In medio autem codice f. 107. ad verba illa cap. XXVI. 9: vigilabit de nocte spiritus meus ad te, Deus, ut graecus textus loquitur, grandis est noctis figura, cum epigraphe ἡ νύξ, more prisco seu ethnico picta, colore subnigro, adducto in caput velo stellato, facula inversa. Pone, Esaias elatis manibus orans, cum puero facem praeferente (quia lumen sunt mandata tua super terram, ut est in graeco.) Supra, divina manus de sphaera caelesti prominens ac benedicens vel iubens (Domine excelsum brachium tuum v. 11.) Hanc iconem Agincurtius merito admiratus, in suam medii aevi picturarum tabulam XLVI. intulit. Denique in calce codicis, supplicium Esaias serra dissecti pingitur. Graecam nullam in Esaiam patrum catenam adhuc editam legimus. In hac autem vaticana, praeter illos, quorum commentarii extant, Eusebium caesariensem, Basilium, Chrysostomum, ac Theodoretum, leguntur reliquiae, quamquam multo rariores, Irenaei, Hippolyti, Origenis, Apollinaris, Athanasii, Eusebii emeseni, Greg. nysseni, Severi antiocheni, et libri gerontici; sed contra frequentes admodum Theodori heracleotae, quas solas nunc indidem eruendas suscepimus: gestientes equidem ecclesiasticum hunc classicumque auctorem augere. Porro haec Heracleotae scholia, quae ex fusiore commentario supersunt, graece tantum temporis angustis pressi ponemus; praesertim quia scripta huiusmodi peritis potius graecorum bibliborum, quam aliis exhiberi solent.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣ ΗΣΑΙΑΝ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ.

cod. f. 10. a.

Cap. I. 2. **Α**κουε. Θεοδώρου Ἡρακλείας 1). Συνεκάλει ἐπὶ μάθησιν τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου λε-
λεγμένων τὰ συνεκτικὰ μέρη τοῦ παντός κόσμου,
οὐρανὸν αὐτὸν τὸν τὰς θείας δυνάμεις ἀπειλη-
φότα, καὶ γῆν τὸ τῶν θνητῶν εἰκητήριον· καὶ
οὐρανῷ μὲν ἀκούειν, γῇ δὲ ἐνωτίζεσθαι παρα-
κελεύεται, δι' αὐτῶν τὰς ἀφανεῖς δυνάμεις ἐν
αὐτοῖς ἀνακαλούμενος. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἐπει-
δὴ κέντρον μνήμης παρασχέσθαι αὐτοῖς ἡβού-
λετο τῶν λεγομένων ὁ προφήτης, ἀναγκαῖον τοῦ
οὐρανοῦ καὶ γῆς μαρτυρίαν παραλαμβάνει· ἵνα
καυχήθην ποιήσωνται τῶν λεχθέντων παρὰ τοῦ
προφήτου, οὐρανὸς καὶ γῆ ὁρώμενοι ὑπομιμνή-
σκωσι τῶν τοῦ θεοῦ ῥημάτων.

v. 2. Ὑῶν μνήμην πεποιήται, καὶ γεγεννηκέ-
ναι φάσκει, δεικνὺς ὡς οὐκ ἄλλοτρίους εἰσποιή-
σατο, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ ὄντας ποιήματα, πατρι-
κῆς κηδεμονίας ἡξίωσε· καὶ ὑψωκέναι δὲ λέγει,
ὑπομιμνήσκων τῆς ἀπ' Αἰγύπτου ἐξόδου, καὶ
τῶν ἐν μέσῳ θαυμάτων, καὶ τῶν ἐφεξῆς αὐ-
τοῖς θεόντων παρ' αὐτοῦ· ἀξέτησιν δὲ κυρίως
καλεῖ τὴν αὐτῶν ἀποστασίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ
εἰδωλα πλάνησιν.

f. 11. a.

v. 8. Σημαίνει τὴν παντελεῖ αὐτῶν ἀκαρπίαν·
ἕως μὲν γὰρ καρπῶν ἀγαθῶν πεπλήρωται ἀμπε-
λῶν, τὸν φρουρεῦντα καὶ φυλάττοντα κέκτηται,
ὅς σκηνὴν πηξάμενος ἄνωθεν ἀφ' ὑψηλοῦ ἀφορᾷ,
καὶ περισκοπεῖ καὶ φυλάττει τὸν ἀμπελῶνα· εἰ
δὲ τούτου καρπὸς ἀφαιρεθείη, τηνικαῦτα ὁ φύ-
λαξ ὡς μὴ εἰς μάταιον κάμνοι, τὴν σκηνὴν ἔρη-
μον ἀπολιπὼν, ἀναχωρεῖ τῆς φυλακῆς.

f. 11. b.

v. 9. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ἰσραὴλ αὐτὸν οὐκ
ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς αὐτὸν οὐ συνῆκε, τὸ δὲ ἐξ
αὐτῶν σπέρμα ὁ ἀποστολικὸς χερὸς συνῆκε τε
αὐτὸν καὶ ἐπέγνω, εἰκότως ἀφορίζεται τοῦ πλη-
θους· ἄσποτον γὰρ τὸ νομίζειν τοὺς ἀποστόλους

τῶν ἀσπεβῶν σπέρμα λέγεσθαι, περὶ ὧν ἀνωτέρω
ἔλεγε, τὸ σπέρμα πονηρὸν υἱοὶ ἄνθρωποι· πρέπει
δὲ τῶν προφητῶν σπέρμα αὐτοὺς εἶναι ἡγεῖσθαι.

f. 13. b.

v. 16. Οὐ λουτροῖς ταῖς καθαίρεισι τὴν ἐπι-
φάνειαν τοῦ σώματος· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐβέβλαπτο,
ἀλλὰ πνευματικοῖς δυναμένους ἀφανίσαι μὲν γνώ-
φον ἁμαρτημάτων, καθάрай δὲ ψυχῆς κακὸν
συνειδός· καὶ ταῦτα παιεῖν ἀφ' ἑαυτῶν.

f. 16. a.

v. 29. Καταλιπόντες γὰρ τὸν εὐεργέτην τὴν
καὶ σωτῆρα, ἐπήλπισαν τοῖς ἀψύχοις καὶ ἀναι-
σθηταῖς· διὸ γυμνοὶ πάσης ἀγαθῆς δόξης ἐτύγ-
χανον, δίκην στιππύου κατακαυθισόμενοι, καὶ
οὐκ ἔσται ὁ σβέσων· τίς γὰρ ἐξέλεσθαι δυνα-
τός, τοῦ θεοῦ τὴν κατ' αὐτῶν ἀπόφασιν ἐξε-
ννησχότος· τὴν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῖνυν αἰσ-
χύνην αἰνίττεται ὁ λόγος· πάντων ἐκ ποδῶν γε-
νομένων τῶν ἐπιδυμημάτων αὐτῶν· ματαιωδεί-
σης δὲ καὶ τῆς ἐλπίδος αὐτῶν τῆς ἐπὶ τοῖς
εἰδώλοις.

Cap. II. 1. Καὶ λόγος καὶ ὅρασις λέγεται, f. 17. a.
οὐδὲν διαίσει· καὶ γὰρ ἐν ὅψει τί φαίνεται· εὖ-
τως ἡ γνώσις διαβαίνει εἰς ψυχὴν, ὅτ' ἂν θεὸς
δεικνύη, ὡς δεξαμένης κατὰ διάνοιαν τοὺς τούτων
λόγους· καὶ διὰ λόγων ἀκούη, εὖτως βεβαιοῦ-
ται τὴν διάνοιαν, ὡς ἀξιώως δεχομένης τὴν
πάντων γνώσιν.—Ἐνταῦθα οὐ λέγει κατὰ, ἀλλὰ
περὶ, δεικνὺς ὡς ἐκεῖ μὲν ἐδήλου τὴν κατ' αὐτῶν
ἐσομένην καὶ τῶν τόπων ἐρήμωσιν.

v. 3. Νόμον δὲ καλεῖ καὶ λόγον τοῦ σωτῆ- f. 17. b.
ρος ἡμῶν· καὶ γὰρ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ φανείς,
ἡλεγξε μὲν τὰ ἔθνη πλανώμενα· οὐ κατακρίνων
ὁμολογήσαντας, ἀλλ' ἐπεγνωκότας εὐεργετῶν.

v. 18. Τὰ τῶν κακῶν αἷτια· εἰς συναίσθησιν f. 20. b.
ἐρχόμενοι ὅτι δὴ μάτην καταλιπόντες τὸν θεόν,
αὐτοῖς προσεκύνουν· ἀναλογίζονται γὰρ ὅτι δὴ
μᾶλλον νυκτερίσι προσεκύνουν ταῖς ἐν τούτοις

1) Nomen hoc id singula fragmenta in codice repetitur.

ἐμφαυλευούσαις αἰσθήσιν κεκτημέναις, ἢ ταῖς τούτων καταγωγίσις ἀναισθητοῖς οὖσι τῆς δίκης, φησὶν, ὑμᾶς καταλαβύσης, καὶ μὴ ὄντος τοῦ βοηθήσαντος, ἀκόλουσον εἰς τὰς πέτρας κατακρύπτεσθαι· ἐξ ὧν περ, φησὶ, καὶ τὰ εἰδῶλα ἐλαξεύσατο· οὐδὲ γὰρ ἐνέγκαι δυνήσεσθε, φησὶ, τὴν κατ' ὑμῶν κινήθεισαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀργὴν, ἀλλὰ τὸ μὲν ὑμέτερον ἀσθενὲς ἐμολογήθησεται· φανεῖται δὲ ἡ μεγαλειότης τοῦ Θεοῦ.

f. 27. a. Cap. IV. 4. Τὸ κατ' ἡμᾶς σωτήριον βᾶπτισμα σημαίνεται διὰ τούτων· δι' οὗ μάλιστα καθαρὰ ἐξ ὑπαρχῆς ἀναδεικνύμεθα·

f. 28. a. Cap. V. 1. Τὸ δὲ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίειν, τὸ ἐξαίρετον καὶ κεχωρισμένον τοῦ τόπου δηλαῖ· φραγμὸν δὲ καὶ χάρακα καὶ φύτευμα καὶ αἰσθητὴν λέγει, τὴν τε τοῦ γένους περιποίησιν καὶ τὴν αὐτοῦ φρενᾶν καὶ διὰ προφητῶν ἐπιμέλειαν. δι' ὧν πάντων γεωργούμενοι οὐκ ἀκάνθας φέρειν ἠδύναντο, ἀλλὰ τὸν ἐπάξιον καὶ προσήκοντα τῶν πόνων καρπὸν· ὅτι δὲ οὐ τοιοῦτος ὁ κομισθεὶς παρ' αὐτῶν καρπὸς, μαρτυρεῖ ὁ τῷ σωτῆρι ἡμῶν ἐπιτεθεὶς ἀκάνθινος στέφανος, ἐγκαλύπτων τὸν ἀφανῆ ἐν ψυχῇς ἀκαθώδῃ αὐτῶν τρόπον 1).

f. 99. b. Cap. XXIII. 15. Τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Θεοῦ τὴν μετὰ τὴν πληγὴν γενομένην λέγει, ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανήξει δόξαν δωρεορροῦσα τῇ θεῇ ἐν τοῦ ἐπισυναγομένου αὐτῇ σφόδρῃ ἐκ τῆς ἐμπωρίας, ἧς ἔσται τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦσι πρόσδοτος· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χειρᾶμ ἰστόρηται παρὰ τῆς Θεῆας γραφῆς.

f. 106. b. Cap. XXVI. 9. Ἀκόλουσον τὰς οὕτω διακειμένας ψυχὰς, σπεύδειν ἐν ταῖς ὁρθροῖς ἀποδιδόναι τὰς εὐχαριστίας ἐπὶ τῶν παρεληλυθότων· οὐδὲ γὰρ νῦν ἢ εἰς ἀνάπαυλαν τῶν σωμάτων δοθεῖσα, ἀναπαῦσαι δυνήσεται τὸν ἐν αὐτῇ ὑπνώττοντα, εἰ μὴ πῶς γε ἐκείνου σύνδημα εἴη· ἀναγκαίως οὖν ἡ ταιαυτῇ ψυχῇ καὶ τοῖς ὁρθροῖς προλαμβάνει, ἵνα καὶ περὶ τῶν παρεληλυθότων εὐχαριστήσῃ, καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτὸν διαδέξασθαι ἡμέρας παρακαλέσῃ· ὑπὸ δὲ τῶν προσ-

ταγμάτων τοῦ Θεοῦ φωτίζεσθαι τὴν διάνοιαν τῶν εὐσεβῶν, εὐδηλον· ὥσπερ γὰρ ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ τρέφεται ἡ ψυχὴ, οὕτως καὶ ἐν παντὶ προστάγματι καταυγάζεται καὶ φωτίζεται.

v. 10. Σπουδὴν τείνουν ἐκάστων ἐστὶν καὶ μελέτη, τὸ δικαιοσύνην μαθεῖν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἐν τι τῶν ἐν τῇ φύσει κειμένων καὶ τούτο ἡμῖν συμπεφυκεν, ἵνα ἀμελετήτως αὐτὸ ἔχωμεν, ὥσπερ οὖν τὸ βλέπειν ἢ βαδίζειν· ἀλλ' ἐκάστῳ χρεῖα σπουδῆς, πρὸς τὸ ἀποστήσαι μὲν τὴν διάνοιαν ἀδικίας, προσλαβεῖν δὲ δικαιοσύνην· ἰδοὺ γὰρ αἱ ἐν ἀσεβείᾳ ζήσαντες ἐκ ποδῶν γρόνθουσιν· οὐδὲ γὰρ αἶν τέ ἐστιν ἀληθείας ἐργάτην εὐρεθῆναι, τὸν μὴ δικαιοσύνην μελετήσαντα.—Ἐκλαμβάνεται ταῦτα καὶ εἰς τὸν διάβολον, καὶ εἰς τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, ὡς πολλῶν εὐεργεσιῶν τυγχόντες, ἔτι ἐπέμενον τὸ ὄμμα τῆς δικαιοσύνης κεκαμυκότες· τοῦ γὰρ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, καὶ τῶν ἐθνῶν πιστευσάντων, οὕτοι οὐ μόνον περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες γρόνθουσιν, ἀλλὰ καὶ ζητῶν πενητῶν ἐκκαίμενοι, περὶ αὐτοῦ γενέσθαι ἡβούλοντο, ἥπερ ἐρῶν τὰ ἔθνη σωζόμενα.

v. 12. Ἐνταῦθα τὴν ἀνταπόδοσιν λέγει, τὴν κατ' ἀξίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἐπαχθεῖσαν δίκην· ἐκείνων γὰρ πάντων, φησὶν, ἡμῖν δικαίως ἀνταποδοθέντων καὶ ὥσπερ χρεὲς ἐκτισάντων, ἀπόδοτος ἡμῖν τὸν μονογενῆ υἱόν σου· οὐδὲ γὰρ ἄλλος τις ἔστιν ἴαμα ἡμῶν, ἢ ὁ μονογενὴς σου υἱὸς παραγενόμενος ἐπὶ γῆς.

v. 13. Ὅτι μὲν ἡ πάντων δεσποτεία προσήκει τῷ Θεῷ, πάντῃ δῆλον, καὶ οὐκ ἂν τις ὑπονοήσκειν ἐκτὸς τῆς δεσποτείας τοῦ Θεοῦ εἶναι τινὰς· τὸ οὖν κτῆσαι ἡμᾶς ἐνταῦθα λέλεσται, ὅτι διὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου παρουσίας λυτρωσάμενος ἡμᾶς, οἰκείωσε καὶ περιεποίησε νεκρωθέντας ταῖς ἀμαρτίαις.

v. 14. Οἱ γὰρ νεκρωμένοι ταῖς ἀμαρτίαις οὐ μὴποτε θεάσονται σε· νεκρῶν γὰρ ὄντων τῶν κατὰ φύσιν γενομένων νεκρῶν· καὶ νεκρῶν τῶν

1) Sequuntur ingentes in Heracleota nostro lacunae tum in hoc tum in altero, quem consului, catenae ad Esaiam ms. exemplari. Et quidem par est utriusque codicis ratio, ita ut alter ex altero exscriptus videatur. Cur autem tanta omissio? Heracleotam quidem integrum commentarium confecisse non dubito; sed catenae auctor codice aliquo manco fortasse utebatur; neque enim tot commentarii partes sponte praefermissee videtur.

νεκρωσάντων τὰ ἑαυτῶν μέλη ἐν ταῖς ἡδοναῖς, καὶ τὰ κακὰ διανοήματα τὰ κατὰ θεὸν νεκρωσάντων· ἐνταῦθα τῶν ἐναντίων μένεται, τῶν ἀποβαλλόντων μὲν πᾶσαν ζωτικὴν δικαιοπραγίαν ζωὴν· νεκρωσάντων δὲ ἑαυτοὺς τῇ θεῇ ὑπὸ τοῦ πλίστους τῶν ἀμαρτιῶν καὶ κακοπραγίας ἀπεβληκότας τὴν ζωοποιὸν δικαιοσύνην· διὸ καὶ φερόμενος ὁ θεός, καὶ ἀγαθότητι κινούμενος, ἐνέκρας ἀμαρτάνουσι.

f. 109. a.

v. 14. Σημαίνει ὅτι φερόμενος ὁ θεός τοῦ Χριστοῦ τῆς ζωῆς αὐτῶν, ὑπετέμετο, ἵνα μὴ εἰς χάριν μακρὸν παραμένοντες συμπαρεκτείνωνται τῇ κακίᾳ, καὶ αὐξώσιν αὐτῶν τὴν πονηρίαν· διὰ γὰρ ἀγαθότητα θεός καὶ χάριτος ὀρίζει εἰς τιμωρίαν· τοῦτο μὲν, μετὰ ἑκατὸν εἰκοσι ἔτη, ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμῷ, τοῦτο δὲ ἐξήκοντα· καὶ δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ προφήτου καὶ πρὸ τῆς προσδεσμίας ἐπάγει τὴν δίκην, ἐκκόπτων αὐτῶν ταῖς ἀμαρτήμασι, καὶ παύων αὐτοὺς τῆς παρανομίας, ἀμετανόητα νοσούντας· διὸ φησὶν ὁ πεντηκοστὸς τέταρτος ψαλμός· ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας· καὶ πάλιν· μὴ ἀναγάρης με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν.

v. 15. Ἐνταῦθα κακὰ λέγει, οὐχὶ τὰ ἐν πράξεσι κακὰ, ἀλλὰ τὰ κακωτικά· οὕτω γὰρ καὶ ὅτ' ἂν ἀκούσης ὁ κτίζων κακὰ, ἐκλάμβανε· τὴν τοίνυν ὑπερφηφάναν τῶν λεγομένων ἐνδόξων διὰ τῶν κακωτικῶν καθαιρεθῆσθαι σημαίνει.

f. 109. b.

v. 16. Τὴν ἕως ἀπειλῆς ὀργὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκφερομένην πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, μὴ μέντοι εἰς πράξιν μηδὲ εἰς ἔργον χωροῦσαν σημαίνει· φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ἀπειλεῖ, ἵνα τῷ φόβῳ χαλιναγωγήσας, μετανοήσας μὴ ἐπαγάγοι τὴν τιμωρίαν· οὐδὲ γὰρ χαίρει ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ θανάτῳ, οὐδὲ ἀποδιάκειται πρὸς τὰ ἑαυτοῦ ποιήματα, οὐδὲ παιεῖ ἵνα ἔχη τοὺς τιμωρουμένους· εἴπερ γὰρ ἦν τοιοῦτος, ἐνῆν αὐτὸν σιωπῇ καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν· ἀλλὰ πάντα λέγει, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν φοβερῶν ἑαυτὸν γνωρίζεσθαι σπεύδει, ἵν' ἡμεῖς ἀκούοντες αἰδιόσιμα φοβῆσθαι, πρὸ τῆς δίκης ἐπιστρέψαντες σωθῶμεν. (cod. ἐπιγράψαντες)

v. 17. Ἀγαπήτῳ ἐνταῦθα λέγει τὸν σωτήρα ἡμῶν· καὶ γὰρ ἀφ' οὗ κατὰ τὴν πρεσβυτεῖαν ἢ παρθένος λέγεται τεκοῖναι, ἀπανταχοῦ εὐαφῶρως μνημονεύει τοῦ παιδίου· ἐπειδὴ τοίνυν τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα φησὶ γέγονεν ὡς διὰ μεγάλων τιμωριῶν τὸ χρέος ἐκτινύναι, χρειὰ τὸ λοιπὸν τοῦ ἀγαπητοῦ σου, χάριτι ἡμῶν λύοντος τὰς συμφοράς.

v. 18. Τὴν ἐκ τῆς ἀπειλῆς ὠφέλειαν ἐμφαίνει· ὡς περὶ γὰρ σπέρμα δεξιόμενος ἀγαθὸν τὸν φόβον σου, καὶ τοῦτον κυφορήσαντες, ἐν καιρῷ τῷ δέοντι σωτηρίαν ἐκαρπώσαμεθα· ἔτι γὰρ ὄντων ἡμῶν ἐπὶ γῆς, καιρὸν μετανόας ἐχαρίσω, μὴ προανελὼν τῇ κατ' ἀξίαν δίκῃ, ἀλλ' ἐνδεσθῶκῶς ἐπιστρέψαντας σωθῆναι.—Δεξιόμενος τοίνυν τὰ σπέρματα τὰ ζωοποιὰ, καὶ τὸν φόβον κησάμενος, διαφευξόμεθα πᾶσαν τιμωρίαν· οἱ γὰρ ποτὲ νεκροὶ ὄντες τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, νῦν ἐγερθησόμεθα ὡς ἀπὸ μνημείων, τῆς παρὰ σοῦ ἀντιλήψεως τυγχόντες· ὑφ' ἧ ἀντιλήψεως ἀγαλλιασόμεθα, ἡμευόντες ἀπὸ τῶν κακῶν ἔργων· αἰεὶ γὰρ τὸ ἔλεός σου οὕτως ἐκπέμπεις ἐφ' ἡμᾶς ὡς ὁρῶσιν ἰατρικὴν.

Cap. XXVIII. 1. Τοῦ πτώματος αὐτοῦ τοῦ Ἐφραίμ, καὶ τῆς ἐκπτώσεως φανερᾶς πᾶσι γενομένης, ὥσπερ ἐπὶ ὄρεσι ὑψηλοτάτου, ταῦτα ὑπὸ παντὸς καὶ τοῖς πᾶσι καταδήλου γενομένου.

v. 2. Τὴν ἐπαγεμένην δικαίως αὐτῶς τιμωρίαν, ἣν οὐχ οἷός τε γεγένηται διαδρᾶναι, σημαίνει· ὥσπερ γὰρ ὁ χαλαρὸς ὑποπεσὼν ὑπαιθρος, οὐ διαφεύγει τὰς ἐκ ταύτης βολὰς, μηδενὸς ὄντος τοῦ σκεπάζοντος αὐτὸν, οὕτως καὶ οὗτοι θεοῦ ἐπάγοντες τὴν τιμωρίαν, ἀβυσθήτοι ἐσμέν, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἐπαμύνειν δυναμένου.

v. 3. Τὴν ἐκ τῶν πολεμίων ἐπικράτειαν ἐνταῦθα σημαίνει· καὶ ὅτι πάσης ἀτιμίας ἐμπλεεῖ γένοντο τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὑποπεσόντες, δηλοῖ· καὶ γὰρ, φησιν, οὐδὲ οἱ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὀλίγοι παραλειφθέντες λαβεῖν δυνήσονται, ἀλλ' οὕτως παρὰ πάντων τῶν περικύκλων προαθήσονται, καὶ κατάδηλοι ἔσονται ὑποβαλλόμενοι τῇ τιμωρίᾳ, ὡς οὐκ ἔνεστι λαβεῖν τὸν ἐπ' ἄκρου ὄρεος ὄντα ἢ περὶ ὄρεος σῦκου, ὃ ἐκ πάντων

τῶν ἄλλων μόνον πέπειρον ἐπισπᾶται τὰς ὄψεις τῶν ὀρώντων.

ν. 5. Πρὸς τοὺς κατὰ διάνοιαν λογισμοὺς κινήθεντας αὐτοῖς, ὅτι θὴ εἰς ἐξάλειψιν αὐτῶν ἔστι τὸ γένος, μηδενὸς ἀντιποιουμένου αὐτῶν, καὶ τὰ παρόντα λέλεκται· ἵνα γὰρ μὴ εἰς ἀνελπιστίαν παντελῇ καταπέσῃσι, προαγορεύει τὸν μέλλοντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους παραγεννησόμενον, τουτέστι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν τὸν ἡμέτερον σωτήρα, ὃς στέφανος τῆς δόξης ἔσται πᾶσι, φανείς ἐν κόσμῳ καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἡμετέραν σάρκα.—Τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποπτεῖαν, καὶ τὴν δικαίαν αὐτοῦ κρίσιν δηλοῖ, ὡς οὐκ ἀκρίτως πάντες οἱ παραδοθέντες τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἀποθανοῦνται, ἀλλ' ἐκεῖνοι περιποιηθήσονται, οὗς τῷ Θεῷ δόξῃ σώξουσιν, ἡμῶν μὴ δυναμένων ἀνιχνεύειν τοὺς λόγους δι' οὗς περιποιηθήσονται.

ν. 7. Φάσμα γὰρ καὶ ἐκπληξίς τοῦτ' ἂν εἴη κυρίως, τὸ τούτους οὕτως παιδαγωγηθέντας παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τσοῦτων ἀπολαύσαντας τῶν ἀγαθῶν, εἰς τσοῦτην παρανομίαν χωρῆσαι.

ν. 10. Θλίψιν ἐνταῦθα λέγει τὰ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ θεινά· προσθήκη δὲ θλίψεως τὴν συναισθήσιν τῶν αἰτίων δι' ἃς καὶ τὰ κακὰ αὐτοῖς ἐπενήνεκται, ἧτις ἐπωφελὴς καὶ ὀνήσιμος αὐτοῖς ἐγένετο.

Τὴν δικαίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀνταπόδοσιν ἐπενεχθήσεσθαι αὐτοῖς προλέγει· γλώττη μὲν φανλισάντων τὸ θεῖον, ἐν δὲ τῇ γλώττῃ δεχομένων τὴν τιμωρίαν· ὑπὸ γὰρ αἰχμαλωσίαν πράττοντες, οὐκέτι τῇ συνήθει διαλέκτῳ ἐκέχρητο, ἀλλὰ τῇ τῶν κρατούντων φωνῇ λαλεῖν ἤναγκάζοντο.

ν. 12. Τὸν ἐκ τῶν πόνων αὐτοῖς ἐπιγεννηθέντα καρπὸν, ὃν ἐριστικῶς αὐτοῖς ἐπιδείκνυσιν ὁ προφήτης, ἀνάπαυσιν τὴν τιμωρίαν καλῶν· οὐ γὰρ φησιν ἑαυτοῖς ἐξησαυρίσατε· τούτων ὡς ἐν ἡδυνῇ ἀπολαύετε, συντριβόμενοι ἐν ταῖς τιμωρίαις.

ν. 13. Τὴν ἐκ τῆς παιδείας ὠφέλειαν γενόμενῃν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν λέγει· λαβόμενοι γὰρ ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς διεπράξαντο, τὴν ἐπικερδῆ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ὀδύνην τὴν καὶ θλίψιν ἔσχον· συν-

εργούντες αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνακόπτοντες αὐτῶν τὰς ἀλόγους ὁρμάς· ἵνα τῇ βίᾳ τῆς ἀντανakλάσεως παιδαγωγηθῶσιν ὅψι ποτε, εἰς ὕψος ἄραντες τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπιγινῶναι τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν τε καὶ ποιητήν.

ν. 16. Μετὰ τὴν τῶν φεβερῶν ἀπειλὴν ὡς ἄξιον ἐτύγχανον, πάλιν ἀνακαλούμενος αὐτοὺς ὁ Θεὸς μὴ εἰς ἀνελπιστίαν καταπεσεῖν, τῇ δὲ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ προσδραμεῖν, προλέγει τὸ μέλλον οἰκονομηθήσεσθαι εἰς σωτηρίαν αὐτῶν· ἀποστελῶ γὰρ φησὶ τὸν μονογενῆ υἱόν μου ἐν σαρκὶ φανησόμενον· οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτήσαντα ἡμᾶς ἢ πίστιν τὴν εἰς αὐτόν, καὶ ἀντιδέχεσθαι ἡμᾶς σωτηρίαν· τὸ γὰρ λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτόν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον, οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ ἔπαινος παρὰ πατρός εἰς υἱὸν γινόμενος· τίνοι γὰρ ἔπρεπε μαρτυρεῖν τῷ μονογενεῖ υἱῷ, ἢ πατρὶ τῷ αὐτοῦ;—Τὸ ἀκριβὲς τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἐνταῦθα δηλοῖ· ὅτι θὴ οὐ πάντες ἀξιοθήσονται τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ εἰς αὐτόν τῇ ἐλπίδι ἀνακείμενοι.

ν. 17. Ἐπειδὴ, γὰρ φησιν, ἐδοξατε θαύματα τεραπεικέναι πρὸς ἀποτροπιασμόν τῶν κακῶν ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῇ ματαιᾷ ταύτῃ ἐλπίδι ἐπεποίθειτε, γινώσκετε ὡς οὐδὲν τῶν ἐπαγομένων διαγεύξεσθε, τῇ τε καταιγίδι καὶ τῷ θανάτῳ ὑποβαλλόμενοι.

ν. 19. Εἰς συμπάθειαν ἐπικαμφθεῖς ὁ προφήτης, καὶ κατὰ νῦν λαβὼν τὰ μέλλοντα αὐτοὺς καταλήψεσθαι, συμβουλεύειν προήχθη, ὅτι καὶ νῦν γοῦν συνέσει ἀκούσατε, οὐδὲ γὰρ οἶόν τε ἔστιν εἰς τσοῦτον βυθὸν ἡμᾶς κακῶν ἐμπεσόντας, καὶ στενοχωρουμένους ταῖς συμφοραῖς, ἀντιστασθαι θεῷ· ὅποτε οὐδὲ ἰσχύσομεν ἑαυτοὺς συνάξαι ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθειας.

ν. 21. Τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀργὴν, ὡς εἰς ὅρος ἀσεβῶν κατ' αὐτῶν ἐπαγομένων δηλοῖ· θυμοῦ δὲ ἀκούων, καὶ πικρίαν ὀργὴν, μὴ κατὰ τοῦ δεσπότου γυμνάσης μέμψιν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἐν θυμῷ τραπήσεται θεὸς, μένοντες αὐτοῦ ἀτρέπτου φύσει τὴν καὶ γνώμη· ἀλλ' ὅτι πικρίας οὐτοι αἰσθήσονται παιδεύμενοι· διὰ φειδῶ δὲ καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ παιδεύοντος αὐτούς· ἵνα

συσχεθέντες ταῖς δεινοῖς, διὰ μετανοίας ἑαυτοῖς σωτηρίαν πραγματεύσονται.

f. 117. b.

γ. 22. Ἀρμόζει ὁ λόγος καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσραήλ· εὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἔθνη· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἰσραηλιτῶν μὴ ἐπιμένειν αὐτοὺς συμβουλεύει τῇ ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων ἡδονῇ, μηδὲ ἐπισφίγγειν ἑαυτοὺς ταῖς ἀμαρτίαις, μηδὲ ἐπιδουλεύειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀκρίαν τῆς κρίσεως συσταλέντας, ἐπιμέλειαν ἑαυτῶν ποιήσασθαι· ταῖς δὲ ἔθνεσιν, ὅτι εὐ χρὴ χαίρειν ὑμᾶς ἐπὶ τῇ τῶν Ἰσραηλιτῶν τιμωρίᾳ· διαβήσεται γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς τὰ τῆς τίσεως ἀμαρτάνοντας.

f. 120. a.

Cap. XXIX. 14. Τὴν εἰς Ἀσσυρίους αἰχμαλωσίαν αὐτῶν δηλαῖ, μὴ θελησάντων αὐτῶν μὲν ἐμμεῖναι ταῖς τοῦ θεοῦ προστάγμασι, μεταθεμένων δὲ εἰς εἰδωλολατρίαν· ἔθεν καὶ μεταθήσει αὐτοὺς ὁ θεὸς ἀξιοῖ, ὡς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον· καὶ τοῦτο ἀγαθότης ὑπερβλητῇ ποιῶν· εὖς μοχθηροὺς ἔδειξεν ἡ γῆ, ἀκόλουθον τούτους εἰς ἑτέραν μεταχθῆναι γῆν, εἴ που ἄρα τῇ μεταθέσει τῶν τόπων, ἀμείψουσι καὶ τοὺς τρόπους.

f. 120. b.

γ. 17. Τὸ Χερμεὲλ ὅρος ἦν πρὸςκείμενον τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὃ κατεῖχον οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· ὁ δὲ Λίβανος ὅρος ἦν, ὃ κατεῖχον τὰ ἔθνη· δηλαῖ τοίνυν διὰ τούτων, ὡς ὁ Ἰσραὴλ ἀπόβλητος ἐγγόνει διὰ τὰς πωλημμεληθείσας αὐτῶν παρανομίας καὶ ἀσέβειαν τὴν εἰς θεόν· ἀντισυνεχθῆσεται δὲ ἀντὶ τούτου τοῦ ἔθνους πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀντιδεχθῆσεται παρὰ τοῦ θεοῦ.

γ. 18. Ἀνάγει τὸν λόγον καὶ αὖθις ἐπὶ τὸ ἐσφραγισμένον βιβλίον, δι' οὗ σημαίνει τὴν τοῦ σωτῆρος παρουσίαν· ἀκούσονται γὰρ κωφοὶ λόγους βιβλίου, τουτέστιν οἱ μὴ προκόφοντες τῷ λήθῃ τοῦ προσκόμματος· οἱ τῇ ἐπικειμένῃ σφραγίδι, ὅς ἐστι Χριστὸς, μὴ προσφασισάμενοι πιστεῦσαι· οἱ γὰρ ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ διάγοντες, ἀναβλέψουσιν ἡνίκα ἂν τὴν τοῦ σωτῆρος παραδέξωται παρουσίαν· καὶ οἱ πτωχεύοντες ἐν τῷ λόγῳ, πλουτήσουσι διὰ τὸν φανέντα Χριστόν· καὶ πάντες εὐφροσύνης πληρωθήσονται οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες.

Cap. XXX. 6. Θλίψιν ἐνταῦθα λέγει τὴν ἐφοδὸν τῶν Ἀσσυρίων, ἐν ᾗ συνεχόμενοι τὰς ἀνηκέστους ὑπέμενον συμφοράς· τούτους τείνουν διὰ τὴν κακόνειαν τῶν τρόπων, καὶ λείοντας καὶ σκύμνους λεόντων ἐκάλει καὶ ἔκγονα ἀσπίδων· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὁ πρόδρομος τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος, ὅφεις καὶ γεννῆματα ἐχιδνῶν ἔλεγεν· εὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐνόμασιν ἐκάλει, δεικνύς τὴν ἐκείνων κακίαν· οὕτως καὶ νῦν χαράκτηρίζων αὐτῶν τοὺς τρόπους, θηρία ἔλεγεν· οἱ τινες ὑπὸ τῶν δεινῶν συνεχόμενοι, οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν κατέφευγον τὸν τῶν καλῶν αἰτίον, τὴν τῶν ἀγαθῶν πηγὴν· ἀλλ' ἐπιδέυντες ἐπὶ ὄνους καὶ καμήλους τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον, πρεσβείαν πρὸς Αἰγυπτίους ἀποστέλλουσιν.

γ. 8. Φθάνει θεὸς καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας διαμαρτύρεσθαι τὸν προφήτην, ὡς οὐδὲν ὀνήσει αὐτοὺς ἡ ἐλπισθεῖσα παρ' αὐτῶν ἀνθρωπίνῃ βοήθειᾳ, ὅτ' ἂν ἀπέιπη ἡ τοῦ θεοῦ ῥοπή.—Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ τοῦ θεοῦ ἀγαθότης μνηύεται· ἐπειδὴ γάρ, φησι, λόγος εὐ τοσοῦτον καδικνεῖται τῶν νουθετουμένων ὡς ἐγγράφος φωνή, ἐγγράφως αὐτοὺς διαμαρτύρεται γράφων τὰ μέλλοντα αὐτοὺς καταλήψεσθαι εἰς πυξίον καὶ εἰς βιβλίον.

f. 122. b.

γ. 12. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ μετὰ τὴν τούτων προαγόρευσιν τοῖς αὐτοῖς ἐπεμείνατε, μήτε ἂν ἑαυτῶν κατανοήσαντες τὰ συμφέροντα, μήτε παρὰ τῶν προφητῶν θελήσαντες ὁμματοῦσθαι εἰς θεωρίαν· κατεδράμετε δὲ εἰς Αἴγυπτον ὡς εἰς ἰσχυρὰν βοήθειαν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατ' Αἴγυπτον ἀκούσατε· ἡ γὰρ ἐλπισθεῖσα παρ' ὑμῶν ἄμυνά τε καὶ βοήθεια γενήσεσθαι ὑμῖν, οὕτως ἔσται ἀσθενὴς ὥσπερ τεῖχος πόλεως πίπτειν παρὰ χροῖον.

γ. 15. Οὐχ ὁ ἐπιπόλαιος στεναγμὸς, καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἀποστρόφῃ ὀνύνησις, ἀλλ' ἡ τῶν τρόπων μεταβολή, καὶ ἡ τῶν ἀμαρτημάτων ἀναχώρησις σωτηρίαν πραγματεύεται.—Τὴν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀμαρτημάτων καθαρὰν συναίσθησιν φάσκει· τότε γάρ τις ἐπιγνώμων ἑαυτοῦ ἀκριβὴς ἔσται, ὅτ' ἂν ὥσπερ νόσου τι-

νός τῆς ἡδονῆς τὲ καὶ εἰδωλολατρίας ἀπαλλαγείς, καθαρώτερον τὰ πρὸ τούτου αὐτῷ πεπλημμελήνα καὶ ἡσεβημένα κατίδοι.

f. 123. a.

v. 15. Τὴν εἰς οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς κληθεῖσαν βοήθειαν προαγορεύει· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐφόδιον αὐτοῖς κακῶν γενομένην, ὥσπερ ἐπ' ἐκείνου καταφευζόμενοι, τοῖς τε ἵπποις ἑαυτῶν χρησόμενοι εἰς φυγὴν, ἔμενον ἀνένδοτοι καὶ ἀνῆκοι πρὸς τὰ παρὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα· ὅθεν γνώσεσθε ὡς ἐκείνοι αὐτοὶ οἱ ἐφ' ὑμᾶς ἐξιόντες, ταπεινότεροι καὶ κουφότεροι ἔσονται, σύνθημα συγχωρήσεως παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ δεξάμενοι· ὑμεῖς δὲ δειλίᾳ κατασχεθέσεσθε· τόλμα γὰρ καὶ δειλία παρ' αὐτοῦ χρηρηγηθήσεται.

v. 18. Μετὰ τοίνυν, φησί, τὰ ἀπειλούμενα, ἐκδέχεται ὑμᾶς ὁ θεός, καὶ ἀναμενεῖ εἰς οἶκτον, εἰάν περ μετανόησθε· εἰ δὲ ἐπιμενεῖτε τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ, ἀσυγγνώστως ἐν τῇ κρίσει τῶν ὑμῖν ἐτοιμασθέντων ἐκδέξασθε τὰ ἀμειβαῖα· κριτὴς γὰρ τῶν πάντων καθεῖται ὁ κύριος.

f. 123. b.

v. 19. Ἀγίους καλεῖ τοὺς διὰ τῆς μετανοίας τὸν ἁγιασμόν ἐφελκυσσόμενους· κλαίουσιν δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσάγει ὁ προφήτης, πρσαναυτῶν αὐτὴν τοιαύτην κατὰ νοῦν ἑαυτοῦ τοῖς τῆς συμπαθείας σπλάγχχνις.

v. 20. Ἵνα καὶ γ' οὖν πρὸς ὀλίγον θλιβεῖσα, εὖροις ἑαυτὴν ἁλλοτρίαν Θεοῦ πεποικυῖαν· ἐφ' οἷς μετανοσάσης σου, ἀπαλλαγῇς τῶν πλάνων σου.—Ὁμματὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ πρὸς κατανόησιν τῆς ἰδίας αὐτῆς πλάνης· ὑπέιχεν γὰρ ἑαυτὴν τοῖς μάντεσι πιστεύουσα τοῖς παρ' ἐκείνων λεγομένοις· καὶ ὁδοῦ σοι προκειμένης ἐπὶ τὰ τὰ δεξιὰ, ἀνεκάμπτετε ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, ἐκείνων συμβουλευόντων σοι· ἐμοὶ δὲ σαυτὴν οὐδέποτε ἀνέβου, οὐδὲ σύμβουλον τῶν πρακτέων ἔλαβες.

f. 124. a.

v. 22. Τὴν μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν συναίσθησιν σημαίνει, ὡς οὐκέτι, φησὶν, ἀνέξεσθε τῆς μεταίτητος τῶν εἰδώλων, ἀλλὰ καταλάβετε καὶ συντρίψετε, τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν δεικνύντες, καὶ κοπρίων ἀτιμότερα ἡγούμενοι.

v. 23. Τὰ δὲ ἁμαρτίαν ἐπαγόμενα, δι' ἐπιστροφῆς τε καὶ δικαιοσύνης λύεται· ὥσπερ γὰρ

ἁμαρτανόντων ὑμῶν καὶ τοῖς εἰδώλοις δουλεύοντων, λιμός καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἐπεκράτει, οὕτως ἐκκοψάντων τὰ εἰδώλα, καὶ οὐδὲν ἐκείνα ἡγησαμένων εἶναι, ἀλλὰ δουλεύοντων τῷ Θεῷ, δώσει ὑμῖν καὶ υἱετὸν ἀγαθόν, καὶ τὰ ἐκ γῆς πάντα πρὸς ἀπόλαυσιν ὑμετέραν· παρέξει γὰρ ὑμῖν εἰς κόρον· οὐ μόνον δὲ ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς κτήνεσιν ὑμῶν· τὰ γὰρ δι' ὑμᾶς γεγόμενα, καὶ συντιμωρεῖται καὶ συναπολαύει τῶν ἀγαθῶν· δείκνυται δὲ καὶ διὰ τούτου, ὡς ὁ Θεὸς τῶν πάντων ποιητὴς κατέστηκεν, οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ ζώων παντοδαπῶν.

v. 26. Ἐνταῦθα οὐ προσθήκη τοῦ φωτός τῶν στοιχείων δηλοῖ, ἀλλὰ τῆς καταληψιμένης αὐτοὺς ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εὐφροσύνης· οὕτω γὰρ εἰς ἀγαλλίασιν ἐπιδώσουσιν αὐτῶν αἱ ψυχαί, ὡς καὶ προσθήκη ἔξειν αὐτοὺς ἡγέεσθαι τὰ φῶτα τῆς ἡμέρας, καὶ λευκοτέρας αὐτοῖς καὶ φαιδρότερας ὀφθῆσεσθαι τὰς ἡμέρας· ἴασιν γὰρ ἐπιδέξονται κατὰ ψυχὴν, θεραπευόμενοι τοὺς ψυχικοὺς μώμους, καὶ ἀπαλλαττόμενοι τῆς θλιβεραῖς ὁδύνης.

f. 124. b.

v. 28. Τὴν κατὰ πάντων θεοπτίαν καὶ τούτῃ δεικνυσιν, ὅτι οὐχ ἕως τούτων στήσεται τὰ τῆς ὀργῆς, διαβήσεται δὲ καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἡ τιμωρία· ἵνα γὰρ μὴ ἐξῇ τοῖς Ἰσραηλῖταις μόναις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλεγχόμεναις λέγειν αὐτοὺς μόνον τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἔθνη, ἀναγκάως καὶ τὴν ἐπὶ τὰ ἔθνη διαβήσεσθαι ἐκδικίαν φάσκει, καὶ καταλήψεσθαι αὐτοὺς τὴν ἐκ τῆς πλάνης σέως δίκην προαγορεύει.

f. 125. a.

v. 29. Διὰ τούτων διδασκόμεθα ὡς οὐ χρὴ πάντοτε ταῖς ἀνέσεσι χαίρειν· οὐδὲ γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀμείβοντες αἰσθῆνα, καὶ διαχεόμενοι τὴν ψυχὴν ἐν εὐφροσύνῃ, ὡς μισθὸν ἡμῖν προξενούν μεταδιώξομεν· ἀλλ' εἰ καὶ ἀναμάρτητον δοκεῖ εἶναι τὸ ἐν ταῖς ἑορταῖς εὐωχεῖσθαι, ἀλλ' οὐδέ που ὡς μισθὸν αὐτοῦ τούτου ληψόμενοι ἐκδεξόμεθα· ὁ πότε οἶδε πολλάκις καὶ ἑορτὴ ἀμέτρως εἰς ἡδονὴν ἐκχεῖσθαι καὶ ἁμαρτίαν προσενῆσαι· δεῖ οὖν ἀσμένως μᾶλλον τὰς θλίψεις δεῖξασθαι, ὡς ἐμίσθους ἐσομένους.

f. 125. b.

v. 30. Τὸ ἐξάκουστος τῆς μελλούσης αὐτοῦς καταλήψεσθαι δίκης δηλοῖ ὁ λόγος· οὐδὲ γὰρ ὡς ἀδίκως ἐπαχθησόμενον κρυφῇ καὶ ἐν γωνίᾳ πραχθήσεται, ἀλλ' ἐκδηλὸς ἔσται τοῖς πᾶσι ἢ μετὰ δικαίου κρίματος ὀργὴ ἐπαγομένη.

f. 126. b.

Cap. XXXI. 2. Τοῦτο κατὰ τῶν Ἀσσυρίων ὀλέθρου προαγρευθέντος, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ δίκης δηλωθείσης, δικαιοτάτα οἱ Ἰσραηλίται ταναλίζονται· πρὸς μὲν τοῦτον ἐπτοημένοι, παρὰ δὲ Αἰγυπτίων βοηθήσεσθαι προσδοκῶντες, καὶ μὴ καταφεύγοντες ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων θεόν τε καὶ σωτήρα, ὃν εὐχὴ ἠγούντο πρὸς τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἀνταρκέσειν, ἀλλὰ τῇ τῶν ἵππων καὶ ἀρμάτων πληθύνει πεποιθότες παρ' ἐκείνων σωθήσεσθαι προσεδέκων.

Τὴν σεφῶς παρὰ τοῦ θεοῦ ἀρμόζουσαν θεωρεῖται ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν προσαχθήσεσθαι σημαίνει· ὅτι καὶ αὐτὰ ταῦτα κακωτικά, ὥσπερ ἀγαθοῦ ἱατροῦ ἐκκόπτοντες νόσον καὶ ἰωμένον ἀμαρτήματα προσάγει· σεφῶς τοῦ θεοῦ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν σώφρονίζοντος τοὺς ἀμαρτάνοντας, καὶ καιρὸν μετανοίας χαριζομένου.

v. 5. Ἀλλὰ καὶ μετανοούντων ὑπερασπιεῖ ἡμῶν, καὶ ἀντιποιθήσεται τῆς Ἱερουσαλήμ, ἵσα τῶς ὀρνέεις τῶς βοῦσι τῶς ἐαυτῶν νέεσσιν· καὶ γὰρ καθεῖνα παρ' αὐτοῦ δέδεκται ταῦτα τὰ φυσικὰ συνθήματα.

f. 127. a.

v. 6. Τοὺς ἐν τοῖς κακοῖς ἐμβαθύνοντας καὶ ἐν τοῖς κατὰ θεὸν ἐπιπολαίοις ἐπιστρέφων ὁ λόγος, τὰ κατ' ἐαυτοὺς συννοῶν σύμβουλεύει, κακίζων αὐτῶν καὶ τὴν πεποίθησιν, ἣν ἐπ' Αἰγυπτίους ἐκέκτηντο.

f. 127. b.

Cap. XXXII. 1. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅσον ἦκεν εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὸν Ἐζεκίαν λεχθήσονται, κυρίως δὲ νοηθήσεται εἰς αὐτὸν τὸν σωτήρα· ἵν' ἔχουμεν νεεῖν, ὅτι τὸ ἀληθῶς μακάριον ἔσται τοῖς προκεικωφόσι κατὰ θεὸν καὶ τὴν ἄνω Σιών εὐκοῦσι, καὶ βασιλεῖα ἐπιγραφόμενοι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς ὃν κατὰ γῆν ἡμετέραν, καὶ ἡ ἄκρα δικαιοσύνη νοηθήσεται.

f. 128. a.

v. 2. Τὸν τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ τηρήσοντα, καὶ ὥσπερ ἐν ἐαυτῷ τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ κατακρύψαντα ἐπὶ δικαιοσύνη, τοῦτον καὶ ἀπὸ ὀργῆς ἐπαγομένης σκεπασθήσεσθαι δηλοῖ.

v. 4. Τοὺς Ἀσσυρίους ἐπικειμένους εἰς πόλεμον, ἀκόλουθον ἦν τοὺς πρὸς τὸν θεὸν τείνοντας τὸ ὄμμα, καταφρονεῖν μὲν τῆς ἀνθρωπίνης βοηθείας, λέγω δὲ τῆς τῶν Αἰγυπτίων· ἐπ' αὐτὸν δὲ τὰς ἐλπίδας κεκτῆσθαι, καὶ αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν· τοὺς γὰρ πρότερον μὴ δυναμένους τὸν τῆς θεοσεβείας διαβρωῶσαι λόγον, τότε ἐνῆν ἰδεῖν δύνασθαι τρανῇ τῇ γλώττῃ ὁμολογεῖν τὸν τῆς εἰρήνης βραβευτὴν, καὶ οὐκέτι αἰρεῖσθαι τὸν αἰγύπτιον αὐτῶν ἄρχειν, ὃν μωρὸν δικαίως ἢ γραφὴν ὠνόμασεν.

f. 129. a.

v. 9. Τοῦ τάγματος τῶν ἀνδρῶν ἀνηκίαν νοσοῦντος, μετάγει τὸν λόγον ὁ προφήτης ἐπὶ τὰς γυναῖκας, καὶ νομοθετεῖν ἀξιοῖ ταύτας· καὶ μάλιστα τὰς κρωῖσας πλούτῳ, αἱ τοῦ μὲν ἐαυτῶν κόσμου πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐποιήσαντο, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν κατέλεξεν ὁ προφήτης· τοῦ δὲ ἀληθοῦς ψυχικοῦ κόσμου, ὃς σωτηρίαν αὐταῖς προξέειναι, ἡμέλουν· ὥσπερ οὖν ἀφυπνίζων αὐτάς καὶ διανιστῶν τῇ λόγῳ, ἀκούσατε ἔφασκε γυναῖκες πλούσιαι· οὐκ εἰς πλοῦτον αὐτάς ἀποσκώπτων, ὃς καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ θεοῦ ἐδέδοτο, ἀλλ' εἰς τρόπον τῶν κακῶς τῷ πλούτῳ χρωμένων.

v. 15. Τὴν καταληφθεῖσαν τοὺς τόπους ἐρημίαν ἐνταῦθα σημαίνει· Χερμελ γὰρ ὅρος ἐστὶ τῆς Σαμαρείας.

f. 131. a.

Cap. XXXIII. 2. Εἰς ἀπέραντα παρανομοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ τε τῇ τῶν σκυθρωπῶν ἐπαγγελίᾳ καμπτομένων πρὸς μετάνοιαν, μὴ τε τῇ τῶν χρηστῶν ἐλπίδι διεγειρομένων πρὸς θεοσεβείαν, εἰς συμπάθειαν κατενεχθεῖς ὁ προφήτης ὡς μηδενὸς ἐτέρου λειπομένου ἢ τιμωρίας τῆς ἐπαχθήσεσθαι αὐτοῖς μελλούσης κατ' ἀξίαν, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπέμπει πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεόν· τοῦτο δηλῶν ὅτι τὰ μὲν παρ' αὐτοῦ τῶν εἰς κακίαν συμπεπληρωται, καὶ οὐδὲν ἕτερον κωχρηωσθήσεται αὐτοῖς, ἢ δίκη· χρεία δὲ τῶν σὼν εἰκτιμῶν καὶ τοῦ σοῦ ἐλέου, ὡς ἐπὶ σοὶ πεποιδόντων.

v. 3. Ταῦτα δὲ ὁ προφήτης ἔλεγεν, εὐχὴ ὡς ἀγανακτῶντα τὸν θεὸν διδάσκων, ἀλλ' ὡς τῷ λαῷ προφάσεις παρέξων τῶν ἀρκούντων αὐτοῖς εἰς

σωτηρίαν· ἃ γὰρ ἔχρην τὸν λαὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενον πρὸς τὸν Θεὸν λέγειν, ταῦθ' ὁ προφήτης εἰς ἐπήκοον αὐτῶν εὐχόμενος ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐρανίζεσθαι τὸν εὐσεβῆ νοῦν· ἵνα καὶ αὐτοὶ καὶ γοῦν μιμησάμενοι τὸν προφήτην, ὑπὲρ ἑαυτῶν πρὸς τὸν Θεὸν φθέγγωνται.

f. 131. b. v. 5. Προκοπὴν διανοίας, καὶ διδάγμα ψυχῆς ἀγαθὸν δηλοῖ ἡ προκειμένη προσευχή· οὐχ ὡς γὰρ τοῦ Θεοῦ εἰς ἁγιασμὸν προκόπτοντος, τὸ ἅγιος ἐλέγετο, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ προσευχομένου εἰς ἁγιασμὸν προκεκοφότες, καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ καὶ ὑψηλὸν κατεilhφότος· τότε γὰρ μάλιστα ἀληθῶς ἅγιος καὶ ὑψηλὸς νοηθεῖν εἶναι θεός, ὅτ' ἂν προκόψασα ψυχὴ ἐνίδοι τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν δικαίως μετιόντα τὰς κρίσεις· τοῦτο μὲν ἐπὶ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν καθόλου· ἐπαιδεύετο γὰρ ἡ πόλις οὐκ εἰς παντελῇ ἐξολόθρευσιν, ἀλλ' εἰς θρασείαν καὶ ἐπιστροφὴν τῶν ἐνοικούντων αὐτήν.

f. 132. a. v. 9. Τοὺς τόπους ἀντὶ τῶν οἰκητόρων παραλαμβάνει· καὶ τὰ ἀναίσθητα, αἰσχύνην τῶν αἰσθητῶν· τὰ γὰρ ἀρμόζοντα ἐπ' ἀνθρώπων τὴν ἑαυτῶν πληγὴν πενθούντων, ταῦτα μετήγαγεν ὁ λόγος ἐπ' αὐτοὺς τοὺς τόπους μονονουχὶ στενάζοντας καὶ συνωδίνοντας κατὰ τὸν ἀπστολικὸν λόγον· ὧν τὴν ἐρήμωσιν φανεράν καὶ ἐκδηλὸν τοῖς πᾶσι μνηύει.

f. 132. b. v. 13. Ἐπὶ τῇ μελλούσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ πληγῇ παρὰ τῶν Ἀσσυρίων ἐπαχθήσεσθαι, οὐ μόνον οἱ πλησίον χῶροι ἐκπλαγήσονται, ἀλλὰ καὶ οἱ πόρρωθεν ἀκούσαντες, οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀσεβεῖς αἰσχυνθήσονται.

f. 139. b. Cap. XXXVI. 12. Ὁ Ῥαψάκης λέγεται ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας εἶναι τῶν δέκα φυλῶν, καὶ τοῦτο τεκμήριον εἶναι τὸ εἰδέναι αὐτὸν Ἰουδαῖσι.

f. 143. b. Cap. XXXVIII. 1. Σημειωτέον ὡς ἐν τῇ προκειμένῃ ἱστορίᾳ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν παραλειπομένων θεοήλωται. . * Ἄρθεντος καὶ ὑψηλαυχενίαν νοσήσαντος· γέγραπται γὰρ· ἐταπεινώθη Ἐzekίας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ. . νεῦν λαβόντος· ὅτι δὴ ἐκεῖνός ἐστι· καὶ εἰς ἑαυτὸν τὰ. . ἀγγελίας περιστήσεται τὰς εἰς τὸν σωτῆρα ἡμῶν προλεχ[θείσας]· τοῦ γὰρ Ἀχάζ πατρὸς

αὐτοῦ διαδεξαμένου τὴν προφητείαν, τὸ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν· τεχθέντος δὲ τούτου μετὰ τὴν προφητείαν, ἔμενε τοῦτ' ἔχων κατὰ διάνειαν ἐφ' ἑαυτοῦ, μήτε γάμοις ὁμιλῶν καὶ παρθενίαν ἀσκῶν· ὡς δὴ καὶ τὸ σημεῖον τῆς πτώσεως τῶν ῥπέ χιλιάδων ἐγγόνει, τὴν ἑαυτοῦ κηδεμονίαν ἐπιδεικνυμένου τοῦ Θεοῦ, ἔμενε τε ἀπολέμνητος, τροπυμένους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐναντίους, μᾶλλον τὰ τῆς ὑποουσίας ἐκέρου παρ' ἑαυτῷ, ὡς ἂν ἐκεῖνος ὧν ὁ προσδοκώμενος θεός· τοίνυν ἐξ ὧν ἔδει μάλιστα, ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς νῆψιν, καὶ τοῖς τῆς φύσεως συμπτώμασιν ἐκέχρητο κατ' αὐτοῦ εἰς σωφρονισμόν· μαλακισθῆναι γὰρ αὐτὸν συνεχάρει, καὶ τὸν πόδα ὑπομένειν σῆψιν καὶ λάβην αὐτὸν ἐκδέχεσθαι· ὁ τοίνυν μακάριος εἰς νόσον τὴν προλεχθεῖσαν καταστρέψας, ἐδέχετο διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου πρόρρησιν περὶ τοῦ καταλήψεσθαι αὐτὸν μέλλοντος θανάτου· καὶ εἰς συναίσθησιν ἔλθων, καὶ διὰ τῶν παθῶν εἰς κατανόησιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐναχθεῖς, διάταξαι περὶ τοῦ οἴκου σου ἤκουσεν, ὡς μὴ ἔχοντας τὴν διαδεξάμενον τὴν βασιλείαν, ἐπὶ τὸ φάρμακον τῆς μετανόιας ἐτρέπετο· περιστείλας γὰρ τὰς ἑαυτοῦ αἰσθήσεις τῶν περιττῶν φαντασιῶν, καὶ ὡς ἐισοικισμὸν ἑαυτοῦ κατακλείσας, στρέψας τὸ τὸ προσώπου ἐπὶ τὸν τοῖχον, καιρὸν ἐδίδου τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ἐπανατρέχειν ἐπὶ τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, καὶ διὰ προσευχῆς καρποῦσθαι τὴν τοῦ σώματος ἱάσιν· τοῦτο ἀντὶ δυσωπήματος προσάγων, ὅτι ἐν ἀφελείᾳ ψυχῆς καὶ ἀληθινῇ καρδίᾳ πεπόμεναι ἐνώπιόν σου· λέγεται καὶ ἐν τοῖς τόποις καὶ ἑτερόν τι, ὅτι τοῦ Σολομῶντος βασιλείᾳς ἐν στήλῃ ἐγγράψαντος τὰ φυσικὰ τῶν θρασυειῶν τοῦ σώματος, καὶ ταύτην ἀναστήσαντος, ὁ μακάριος Ἐzekίας καθελὼν, ἵνα μὴ ὁ λαὸς ἀσχολίαν ἔχη τοῦ ἀφίστασθαι τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ εἰς τὸν τοῖχον ἐντίθησι· λέγεται οὖν ἐν τῷ ἀποστρέψαι αὐτὸν πρὸς τὸν τοῖχον, ἀντὶ δυσωπήματος ἐκείνην προβάλλεσθαι τὴν στήλην· ὅτι δὴ σπουδὴν ἐδέμην ταύτην ἀνελέσθαι πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἐμπόδιον τῷ λαῷ τοῦ εἰς τὴν θρασέβειαν τόνου· καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον μνημονεύειν, ὡς

τείχος καὶ στήλη, τῇ αὐτῇ φωνῇ τῆς ἐβραϊδος λέλεκται· διόπερ μάλιστα καὶ εἰς τοῦτο ἐξελήφθη, ἢ εἰς τὸν τείχον αὐτοῦ ἀποστροφῇ· τὴν δὲ προσευχὴν ἐποιεῖτο οὐκ ἄνευ θαυμάσιον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν τούτων.

f. 144. b. **Cap. XXXIX. 10.** Ὑψος ἡμερῶν λέγει τὴν ἐγγενεμένην τῇ διανείᾳ αὐτοῦ ὑψηλαυχενίαν, ὑφ' ἧς συνεχόμενος, ἔμελλον τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ὑποτέμνεσθαι· ταῦτα διανοούμενος, οὐδὲ γὰρ ἐν γῇ ζώντων ἠλπίζον ὀφείσθαι τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ἐλεγχθεῖς ἐπὶ τῇ καταλαβούσῃ με κακοβουλίᾳ· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ζωῆς στερηθῆσεσθαι εἰς ἀπώλειαν καὶ ἀναίρεσίν μου καταστρέψαντα, κατὰ τὸν πηξάμενον μὲν σκηνὴν, συστείλαντα δὲ αὐτὴν ταχέως· τὸ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα οὕτως ἀφηρεῖτο τὰς δυνάμεις, ὡς ἰσθὸς γυναικὸς ἐκτέμνεσθαι μέλλων· ὅθεν οὐ παύσομαι ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα κήρυξ τῆς σῆς ἀγαθότητος ἐσόμενος, κατὰ τοὺς ὅρνιθας τὴν τε χελιδόνα καὶ περιστέρην, ἀπαύστως τὰ σὰ μεγαλεῖα ἐξηγούμενος· σὺ γὰρ εἶ ὁ καὶ τῷ σώματι τὰς δόξας παῦσαι ποιήσας, καὶ τῇ ψυχῇ ἴασιν χαρισάμενος, ὑπερβεβηκώς τὰ πλεμμελήματά μου.

f. 145. a. **v. 18.** Τοῦτο ἔλεγεν οὐκ ἐκκόπτων τῆς ἀναστάσεως τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ δηλῶν ὡς εἰς ἄθην ἀπωλείας ἀπελήλυθε, μὴ παρὰ σοῦ ἀνακληθεῖς καὶ συγχώρησιν ἁμαρτιῶν δεξάμενος.

f. 145. b. **v. 19.** Ὅθεν ἐγὼ αὐτὸς ἰώμενος τὴν σφαλερὰν ἐκείνην ἔννοιαν, σπεύσω καὶ γάμοις ἐμιλήσας καὶ παιδοποιήσασθαι, πρὸς τὸ καὶ τοὺς ἐξ ἐμοῦ γενομένους, κήρυκας ἀναστῆναι τῆς δικαιοσύνης.

f. 147. b. **Cap. XL. 4.** Φάραγγα ἐκλήπτειν, οὐχ ὡς μέλλοντος τοῦ Θεοῦ ἐπιβαίνειν αὐταῖς, ἀλλὰ πρὸς τὰς κατορωρυγμένας ψυχὰς, καὶ κάτω που εἰς τὸν ἄθην κειμένας, τεταπεινωμένας τε ταῖς ἁμαρτίαις, λέγει· ταύτας γὰρ ἀπαλλαγείσας τῶν ὀλεθρίων τούτων καὶ ἐκινδύνων λογισμῶν ὑπὲρ τὰ ὅρη ταπεινῶσθαι καιρός.

f. 148. a. **v. 5.** Δεικνὺς ὡς καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης ὁ ὑπερετούμενος τῷ λόγῳ, ὑπὸ τῆς σαρκὸς ἐπισκιάζομενος τὸν νοῦν χωρῆσαι οὐ δεδύνηται· καὶ γὰρ καὶ πᾶσα ὑπόληψις ἀνθρωπίνῃ ταχέως παύσεται,

οὐ μὴν τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ παύσαν ποτὲ λήψεται, ἀλλὰ πέρα τελεῖ, ἀληθεύοντα τῆς ἐπαγγελίας εἰς αἰῶνα.

v. 12. Πρὸς τὰς ἐν διανοίᾳ πάλιν φύσεις ἀμφισβητήσεις περὶ τῶν κριμάτων καὶ τῆς προνοίας τῆς τοῦ Θεοῦ διὰ πάντων δικεύσεως, καὶ καθ' ἓνα ἕκαστον, καὶ ὡς οὐκ ἔστι τῶν λανθανόντων τὸν Θεόν· ἀλλὰ διὰ πάντων διαβαίνουσα ἡ τοῦ Θεοῦ γνώσις, τὰ ἑκάστου ἀνιχνεύειν προϋπαντῶν ὁ λόγος ἐκδιδάσκει, ὅτι ἐκ τῶν ὁρωμένων, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ καθολικώτερον στοιχείων ἐκδιδάσκου τοῦ Θεοῦ δύνανται.

v. 16. Πάλιν πρὸς τοὺς ἐν διανοίᾳ λογισμοὺς προσυπαντᾷ ὁ λόγος, ὅτι τοῦτον τὸν Θεόν τὸν προμηνυθέντα διὰ τῶν εἰρημένων ἴσως λογιεῖσθε θυσίαις ἐξελιγεῖσθαι, μὴ σκοπήσαντες ὡς οὐκ ἐν χρεῖα τούτων καθέστηκεν, οὗ τῷ λόγῳ τὰ πάντα γεγένηται· ἐπαρκέσει οὖν Λίβανος καὶ ἡ ἐν τούτῳ ὕλη· ἀρκέσει δὲ εἰς ὀλοκάρπωσιν πάντα τὰ τετράποδα· ὃ πάντα τὰ ἔθνη κατὰ τὸ ὑποβληθὲν ὑπόδειγμα ὅς ἦκεν εἰς γνώσιν, οὐδὲν ἐλογίσθη.

Cap. XLI. 1. Πρὸς τὰς μὴ ἰσχυούσας ὁδύναις τε πραττούσας ψυχὰς, συμβουλία προσάγεται· ὅτι ταύτῃ δυνατόν ὑμᾶς τὰς ἐγχρονισάσας ἐν τοῖς πάθεσι καὶ παλαιωθείσας ἐν ταῖς ἡδοναῖς, ἐν τε τούτοις κατασυρεῖσας ἀναλαβεῖν τὰς ἑαυτῶν ψυχικὰς δυνάμεις· καὶ ὥσπερ γῆρας ἀποδέσθαι τὰς ἐν τοῖς πάθεσι παλαιωθείσας καὶ ὥσπερ νεκρωθεῖσας· ἃς καὶ νήσους ὁ λόγος καλεῖ, καθ' ὁμοίωσιν τῶν νήσων τούτων, αἱ ἐν μέσῳ τῇ πελάγει ἐστήκασιν περικλυζόμεναι μὴ μέντοι καταποντιζόμεναι· οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ κόσμῳ πραγμάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωματικῶν παθῶν, ἀλμυρῶν ὕδατων ἐπικλυζονται· ἀπεκδύσασθαι τοίνυν ταύτας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον, καὶ ὁ ἀπόστολος παρακελεύεται.

v. 2. Περὶ Κύρου λέγει, ὃν δικαίως ἐπήγειρε Βαβυλῶνι.—Ἐπέταξεν αὐτῇ πολλοὺς, ἵνα κατέλῃ Βαβυλῶνα δικαίως.

v. 8. Τὴν σχέσιν τὴν ἑαυτοῦ πρὸς αὐτὸν Ἰσραὴλ τὸν κατὰ προκοπὴν λεχθέντα ἐνταῦθα ὑπο-

μιμνήσκει ὁ Θεὸς, παῖδα αὐτὸν ἀποκαλῶν, οὐκ ἐξ ὧν ἡς κτηθέντα, οὐδ' ἀλλότριον περιποιηθέντα, ἀλλ' ὡς υἱὸν ὑπὸ πατρός προσληφθέντα, ὃν καὶ Ἰακώβ καλεῖ, ἐκείνου ὄντα διάδοχον, καὶ ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ἐκείνου τελούντα.

f. 153. a.

v. 15. Τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ῥοπήν αὐτοῖς γινομένην, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἄμυναν ἐκδιδάσκων, αὐτοὺς θαρρύνει παρακινεῖται· ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐθέμην σε οὕτως ἰσχύειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὡς ἂν τροχὸς σιδηροῦς περιστρεφόμενος καταλάβῃς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη σι εὐπορευθῇς εἰς τὸ καταπατῆσαι αὐτά· τὰ τοίνυν αἰρόμενα φρυάγματα ὡς ὄρη καὶ τοὺς ὑψαύχενας λογισμοὺς βουνῶς παραβαλλομένους, οὕτω πατήσεις καὶ εἰς οὐδὲν ἀποδείξεις, ὡς κόνει παραβάλλεσθαι· ὁ δὲ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρίου· μηδὲ γὰρ πολεμήσαντος τοῦ Ἰσραὴλ, μηδὲ ἀντιπαρταξαμένου τούτου, ὥφθη τὸ πεδῖον νεκρῶν πεπληρωμένον, Χριστοῦ χειρὶ κρυφαῖα, ἐκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀνελόντος· ὡς τὸν Ἰσραὴλ μόνον εἰς θῆαν ἐκβῆναι τοῦ οὕτω μεγάλου παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψει.

v. 17. Τὰ καταληφόμενα αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν διαγορεύει ὁ λόγος.

f. 154. b.

v. 25. Τὴν τοῦ Ἀσσυρίου καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐφεσθὲν γνώμη αὐτοῦ γεγενῆσθαι ὑπαγορεύει· οὐδὲ γάρ φησιν οὗτοι εἰσέεισαν ἂν, εἰ μή γε αὐτὸς ἀνεδίδου αὐτοῖς κατὰ συγχώρησιν· ὡς ἐμὲ τοίνυν διακονοῦμεναι, ἰσχύουσι κατ' ὑμῶν ὡς κατὰ πλητὴν ὃν πατεῖν μελλήσουσι· παρέστω τοίνυν καὶ τῶν ἐθνῶν τις πρὸ αἰώνων ὄλων τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι προλέξων· καὶ δεῖξάτω ὡς οἱ οἱ τε ἔσονται προαπαγγεῖλαι ὥσπερ ἰδίους ὅρους εἰς ἔργον μέλλοντας προχωρήσειν· καὶ γὰρ οἱ θαύματα καὶ προλέγασί τινα, οὐκ αὐτῶν ἔργα προλέγουσιν, ἀλλ' ἀλλοτρίας πράξεις μνησκουσιν· οὐ τοίνυν οὗτοι ἀπαγγέλλουσι τι ἴδιον, οὐδὲ ἔξουσιν ἀκροατὰς τοὺς διακρίνοντας τὸ ψεῦδος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς.

v. 26. Τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐξ ἀρχῆς παρασχθέντων τῇ Ἱερουσαλὴμ ὡς ἀνῆπτο παντὶ τῷ κόσμῳ θεγνωσίας λαμπτήρ· καὶ ὡς ἐκείσε ἡ τοῦ

Θεοῦ χάρις μυρίαὶ συνδήμασι κατακεκοσμένη ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς· ὅθεν καὶ ὡς πόλιν μετὰ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, τῶν αὐτῶν ἡξιοῦτο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτοις προαγορεύει τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν ἐκεῖθεν ἀρξαμένην, καὶ οὕτως ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς ἐαυτοῦ χάριτος διαβάσης.

Cap. XLII. 10. Ὡς περ εὖν καὶ νῦν προσφύτης καταλάβων τὴν σωτηριώδη παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπὶ κέρδει ἡμετέρῳ γενησομένην, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἀγαλλιασθεὶς τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῇ τσαύτῃ τοῦ θεοῦ φιλοανθρωπία, ἀπάρχεται τῶν ὕμνων καὶ τῆς δοξολογίας· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἄλλους ποιεῖν προτρέπεται· οὐδὲ γάρ ὁ φανησόμενος καὶ γνωρισθεὶς ἡμῖν Θεὸς, νῦν τοῦ ἄρχειν ἤρξατο, ἀλλὰ προοῦσης αὐτοῦ τῆς κυριότητος, καὶ ἐν τῇ ἄνω κρατούσης, καὶ παρ' ἐκείναις δοξαζομένης, εἰς τὰ ἀπανταχοῦ γῆς πέρατά φανερωθήσεται πρῶτον· ταύτης τῆς γνώσεως ἀπαρχομένων τῶν παλαιῶν ἐκείνων τῶν ἔργον ἐχόντων τὴν θάλατταν πλέειν, ἐδηλοῦτο τὸ τόγμα τῶν ἀποστόλων.

f. 157. a.

v. 11. Ἐκ τῶν τόπων τοὺς οἰκήτορας ἐνταῦθα σημαίνει, αἱ καὶ πρῶτοι ἤμελλον ἐπιγινώσκειν τὸν ἡμέτερον σωτῆρα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, καὶ προσκυνοῦντας δοξάζειν· ἔρημον δὲ νῦν λέγει, ἀναφέρων τὸν λόγον εἰς τὰς ψυχὰς, αἵτινες ἐρημίαν ἐταλαιπώρου· θεγνωσίας ἐστερημένοι· ἀναγκάως δὲ καὶ τῆς Κηδάρ μνησεν· διὰ τούτου διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι αἱ ἀπομαχόμεναι πρὸς τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ψυχὰς, ὕστερον ἐπεγνωσκῶναι, ὁμολογήσουσι τὸ σέβας· καὶ γὰρ καὶ ἡ Κηδάρ χωρίον ἦν τοῦ γένους, τοῦ Ἡσαῦ, ὃ διετέλει ἀπομαχόμενον τῇ Ἱερουσαλὴν, καὶ ἐναντιούμενον τῇ ταύτης νομίμῃ.

f. 157. b.

v. 13. Τὴν τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίαν καὶ ἐνταῦθα τρανῶς ὑπαγορεύει, ὅς ἡμῖν μὲν εἰρήνην βραβεύει, καθελεῖ δὲ πᾶσαν δύναμιν τε καὶ ἀλαζυνείαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐαυτὸν κινήσας πρὸς ἐκδικίαν· οὐδὲ γάρ ὡς πάθος ὑπομένων ζηλοτυπίας, χωρήσει κατὰ ἐχθροῦ καὶ πολεμίου ἡμῖν· ἀλλ' ἐλεύθερος ὢν παντός πάθους ἀνθρωπίνου ἅτε Θεὸς ἐαυτὸν κινήσει πρὸς ἄμυναν· καθὼς

καὶ ἐν σαρκὶ φανείς πεποίηκε τῷ γὰρ ἐνεβριμή-
σατο τῷ πνεύματι, σημειῦνται αἱ εὐαγγελισταί,
δηλοῦντες τὸ ἐκούσιον τῆς γνώμης· δάκρυον γὰρ
ἔσχέε, καὶ κάματον ὑπέμενε σωματικόν, τὰς
πάσθαι οὐκ ἀκουσίως ὑπομένων, ἀλλ' ἐπ' ἐξου-
σίας τῷ σώματι ἐπιτάττων· ἐπὶ γὰρ ἡμῶν τῶν
ἀνθρώπων δάκρυα μὲν ἐκχεῖται, οὐχ ὅτ' ἂν θέ-
λωμεν, σώματος δὲ ὄντα φυσικά πάσθαι, καὶ
ἀκουσίως ταῦτα ὑπομένομεν· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕ-
τως, ἀλλ' ἐπ' ἐξουσίας πάντα ποιῶν, καὶ κατὰ
τῶν ἐχθρῶν τῇ αὐτῇ δυνάμει χρήσεται.

¶ 158. b. v. 17. Τῆς κατ' ἀξίαν τῶν ἀμαρτημάτων
αἰσχύνης ἀξίους εἶναι αὐτοὺς φάσκει· καὶ ταιού-
τους ἔσεσθαι, εἴα περ καὶ τὰ σεβάσματα αὐ-
τῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὅμοιοι αὐτοῖς γέ-
νοιτο ὁ ποιῶντες αὐτά· εἰ δὲ ὕβριν ἡγείσθε τὸ
ἐξομολογεῖσθαι τοῖς σεβάσμασιν ἑαυτῶν, πολὺ
πρότερον κατὰ νοῦν λάβετε ὡς ἑαυτοὺς ἀτιμά-
ζετε, δεσπότης αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἐπιγραφόμενοι.

v. 18. Τοῖνυν τὰ αἰσθητήρια κεκτημένοι,
τὸν σκοπὸν τοῦ καλοῦντες ὑμᾶς ἐννοήσατε· ὡς
εἰς εὐράμιον πολιτείαν κέκλησθε, καὶ εἰς ἀγγέ-
λους τελεῖν παρεσκεύασθε· οὐδὲν ἕτερον παρ'
ὑμῶν ἀπαιτῶν, ἢ τὴν ἐξ εὐνοίας αἰνεσιν· ἥνπερ
παραλιπόντες, ἐκδεδώκατε ἑαυτοὺς τῷ πονηρῷ,
καὶ γεγόνατε ἐκείνου αἰχμάλωτοι, παγιδεύοντες
αὐτοὺς ἐν συνειδήσει, καὶ εἰδωλοποιῶντες ἐν
τοῖς οἴκοις ὑμῶν· ἀπὸ γὰρ κακῶν ἐννοιῶν εἰς ἔρ-
γον προεχώρηκεν ὑμῖν τὰ ἐπιτηδεύματα· διόπερ
αἰχμαλωσίᾳ τῇ τε κατὰ σῶμα καὶ ψυχῇ ὑπο-
βληθέντες, οὐχ ἔχετε τὸν ἀντιλαμβανόμενον
ὑμῶν· τῶν γὰρ πολεμίων ἐπελθόντων, οἱ νομι-
σθέντες παρ' ὑμῖν εἶναι Θεοὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται
ὑμᾶς, οὐδὲ τὰ παρὰ τῶν πολεμίων διαρπαγέντα
ἀποκαταστήσουσιν ὑμῖν.

f. 159. b. Cap. XLIII. 3. Τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἐλευθε-
ρίας ὑπομιμήσκει· δεικνὺς ὡς ὅλα ἔθνη τιμω-
ρησάμενος, ὑμῶν ἀντικατηλλαξάμεν, ἐκείνους
μὲν κακώσας καὶ ἀπωλεία παραδοὺς, ὑμῖν δὲ
βοήθειαν νείμας.

f. 160. a. v. 4. Πάλιν ἐνταῦθα ὑπομιμήσκει, ὅτι οὐχ
ὡς οἰκειοὺς πόνοις δόξαν ἑαυτοῖς περιποιήσαντο,
οὐδὲ ἰδίᾳ δυνάμει τῶν ἐθνῶν περιεγένοντο, ἀλλὰ

τοῦ θεοῦ ἀπανταχοῦ καὶ τούτων ἐρμουνύτων ἐνε-
ργούντος κατὰ τῶν ἐναντίων· ἐλομένου γὰρ μου
συντελεῖν σε εἰς λαὸν ἐμὸν, ἀπρονόητος εὐ με-
μένηκας.

v. 19. Ὅτι ἡ ἔρημος νοτίδων θείων τυγχά- f. 161. b.
νουςα ψυχῇ, μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος
πλημμυρεῖ θείων διδαγμάτων, ὅς τὸν καθ' ἑκα-
στον ἄνδρα καὶ κοινῇ τὴν ἐκκλησίαν ἴσα ποτα-
μοῖς ἐπαρθεύετο τοῖς θείοις διδάγμασιν· ὁμοίως
δὲ νοήσεις καὶ τὰ ἐξῆς, ἀρμόζον ἕκαστον τῶν
λεχθέντων εἰς τὴν ἐν ψυχαῖς θεωρίαν.

v. 22. Τὴν ἄνωθεν καὶ ἐκ παλαιῶν χρόνων f. 162. a.
γενομένην αὐτῶν πρόνοιαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπο-
δείκνυσιν· οὐ γὰρ νῦν ἡρξάμεν προνοεῖν ὑμῶν.
οὐδὲ ἡνίκα τὴν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξοδὸν ἐποιεῖσθε,
θυσίας ὑμᾶς ἀπήτησα· οὐδὲ μετὰ καμάτων τοὺς
ἐναντίους χειροῦσθαι συνεχώρησα· ἀλλὰ καὶ ταῦ-
τα προσφέρειν μετὰ ταῦτα ἐνέδωκα, ἀποστῆσαι
βουλόμενος εἰδώλων, καὶ ὑμῖν προφάσεις δωρη-
μάτων παρασχέσθαι· οὐ γὰρ ἐν χρεῖα τούτων
καθέστηκε.

Cap. XLIV. 2. Ὑπομιμήσκει ὡς καὶ κοινῇ f. 162. b.
τοῦ γένους καὶ ἰδίᾳ ἐκάστου ποιητῆς κατέστηκεν·
ἀλλὰ καὶ διὰ κοιλίας μέμνηται διήκουσαν πρό-
νοιαν, ζωοπλαστοῦντος αὐτοῦ πάντας ἡμᾶς ἐν τῇ
νηδύν τῆς μητρὸς, καὶ τὸ εἶναι ἡμῖν διδόντες.

v. 9. Ἐνταῦθα τὸ οὐκ ἦσαν αἱ πλάττοντες, f. 163. b.
εὐ παρὰ τὸ μὴ εἶναι τοὺς ταῦτα ἐργαζομένους,
ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι βοηθεῖν τοῖς θερα-
πέουσιν αὐτά, ὡς μὴ ὄντες· καὶ γὰρ καὶ ἡνίκα
ἡ χώρα τοῖς Ἰσραηλίταις ἐκληροδοεῖτο, πολλῶν
ὄντων σεβασμάτων, οὕτως ἀνθρωπύοντο καὶ ἐξεόντο
τῶν τόπων τὰ ἔθνη· ὡς τὴν μὲν ἐκείνων ἀδυ-
ναμίαν καὶ οὐθένειαν δείκνυσθαι, φανεροῦσθαι
δὲ τὴν τοῦ θεοῦ δεσποτείαν.

v. 27. Ἀβυσσὸν εἰρήκασιν τὴν ἐρυθράν θά- f. 165. b.
λασσαν ἐρημωθεῖσαν παριόντων τῶν Ἰσραηλιτῶν·
ποταμοὺς δὲ ξηρανθέντας, τὸν Ἰορδάνην εἰρή-
κασιν, ἀναχαίτισαντα ἐπὶ τῇ αὐτῶν παρόδῳ
προστάξει Θεοῦ.

Cap. XLV. 9. Ἀπὸ τῶν μὴ ἐνδεχομένων γί- f. 167. b.
νεσθαι σωφρονίζει αὐτοὺς, παιδεύων εἴκειν τοῖς
παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἐθνῶν μέλλουσι

χαρισθῆσθαι· ὥνπερ γὰρ τρόπον οὔτε πηλὸς ἐπιδιατάσσεται τῷ πλάσῃ, οὔτε τέκνα κωλύσει πατέρα σπεύδοντα καὶ ἐτέρων τέκνων γενέσθαι πατέρα, καὶ μητέρα κυφοροῦσαν αἰτίασθαι· οὕτως ἀσεβεὺς ὄντος, οὐδ' ὑμεῖς, φησι, τῷ Θεῷ ἐπιδιατάξεσθε εἰς ὑμᾶς μόνους περιστῆναι τὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος.

γ. 11. Ἐμεῖς ἐπιγράψατε τὴν ὑμετέραν φροντίδα, καὶ οὐ μὴ διαμάρτητε σωτηρίας· οὔτε γὰρ τῆς ὑμῶν δεηθῆσθαι ὑπομνήσεως ἢ παρακλήσεως, ὥστε ἐμὰ ποιήματα ἃ ἐν υἱοῖς καὶ θυγαστράσι κατελεγμένα τυγχάνει, ἐπιμελείας καὶ φροντίδος ἀξιοθῆναι· οὐδὲ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν κατασκευάζων ὡς ἐμοὶ χρεῖαν συντελέσοντα ἐποίουν, ἵνα ἡ μοὶ θρόνος ὁ οὐρανός, γῆ δὲ ὑποπόδιον, καὶ ἐν τούτοις περιέχεσθαι, ὅποτε τῷ ἐμῷ θελήματι ταῦτα συνέχεται, ἀλλ' εἰς ὑμετέραν χρεῖαν ὑφιστάων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀστέρων δρόμους καὶ στάσεις τὸ ἐμὸν βούλημα ἰδύνει· καὶ γὰρ γινωμένων αὐτῶν, ἀγγελαι ἡσυχάζειν οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλὰ τὸν ἐπ' αὐτοῖς αἶνον ὀφειλόμενόν μοι ἀποδεδῶκασιν· πάντων τοίνυν ὑπ' ἐμοῦ κυβερνωμένων, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκπέφευγον· ἀλλὰ καὶ Κύριος ὁ βασιλεὺς εὐσεβῶν τὰ πρὸς ἐμὲ καὶ εὐπραξῶν ἐγνωσται· καὶ οὕτως λήσεται τὴν ἐμὴν γνώσιν κατὰ χρόνους ἰδίους γεννώμενος, καὶ οὐκ οἰκεία πραιρέσει εὖ βιώσων, ἀλλὰ τῷ ἐμῷ νεύματι, καὶ τὴν κάθοδον ὑμῖν τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀποδώσει, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοδομήσει, εὐ χρήματα παρ' ὑμῶν κομιζόμενος, ἀλλὰ τῷ ἐμῷ νεύματι εἰκων.

γ. 14. Πάλιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπενειδεῖ τὴν μνήμην, καὶ τῶν ἐκεῖ θαυματουργηθέντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῇ τοῦ λαοῦ ἐλευθερίᾳ ὑπόμνησις· ὡς ἐκεῖνοι μὲν πληττόμενοι κεκμήκασιν, ὑμεῖς δὲ ἀμαρτάνοντες οὐκ ἐνδεδῶκατε· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἐμπορίαις ἐματαιοποιεῖτε. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὑμῶν δὲ ἀμελούντων, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν ἀποστρεφόμενων, παρέσται ὁ μονογενὴς υἱὸς πληρώσων τὸ ἐμὸν θέλημα, καὶ τοῖς πᾶσιν Ἰσραὴλ γινόμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἰούδας, ἐν ᾧ περ προσεύχονται· δι' οὗ καὶ τῶν ἐμῶν ἀπολαύσουσιν

ἀγαθῶν, καὶ σωτηρίας τεύξονται· καὶ γὰρ τὸ, ἀπ' Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου, τοῦτον τὸν τρόπον ἐπληροῦτο· Ἰουδαῖον μὲν τὸ υἱοῦ ὄνομα ἀθετησάντων, καὶ μηδὲ τῷ πλήθει τῶν παρασχθέντων αὐτοῖς ἐκδυσωπηθέντων· τοῦ δὲ μονογενεὺς υἱοῦ εἰκειωσαμένου κυρίως ῥοννυμένον φωνήν· ὅτε γὰρ ἀπ' Αἰγύπτου μετὰ τὸν Ἡρώδου θάνατον ἐπανήει, ἡρμόζετο κυρίως ἐπὶ αὐτοῦ τὸ λεχθῆν, ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου.

γ. 16. Λαμβάνεται μὲν τὸ ῥητὸν καὶ εἰς f. 168. b. Κύριον τὸν βασιλέα, ὅτι οἱ τούτῳ βουλόμενοι ἀντιστατεῖν, οὐδὲν ἕτερον ὀνήσουσιν, ἢ αἰσχύνην ἀπενέγκονται· νοεῖται δὲ καὶ εἰς τὸν Ἰσραὴλ, ὡς πάντας ὑποχειρίους ἔξουσιν.—Νήσου· ἐνταῦθα καλεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς τόπους τῶν νήσων· νῆσος δὲ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ λέγεται, συνεχομένη μὲν πανταχόθεν ὑπὸ τῶν περικυκλούντων αὐτὴν ἑθνῶν· περικυλισμένη δὲ καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν ὧν ἡμάρτανεν, εἰς τὰ ἔθνη τῶν ἑθνῶν ἐκπίπτοντες, καὶ εἰς εἰδωλολατρίαν ἐλισθαίνοντες· ἀνακαινίζεσθαι τοίνυν προτρέπεται· μάλιστα μὲν πρωτοτύπως αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντα τόπον τῶν ἑθνῶν, καὶ ἀναλαμβάνειν ἑαυτοὺς εἰς σεγνωσίαν, καὶ πραγματεύεσθαι ἑαυτοῖς σωτηρίαν αἰώνιον, προστρέχοντας τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι.

γ. 18. Πρὸς τὴν οὕτω μεγάλην ἐπαγγελίαν, f. 169. a. καὶ τὴν ἐχειρομένην τοῖς ἀκούουσιν ἀμφισβήτησιν, ἀπὸ ἀξιοπίστων τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων νευθεῖν ἔειπεν ὁ λόγος· οὗτος γὰρ, φησιν, ὁ ταῦτ' ἐπαγγελλούμενος Θεός ἐστιν, ὁ καὶ οὐρανὸν ποιήσας, καὶ γῆν δείξας ἔργον γενομένην τῆς ἑαυτοῦ προλαβούσης ἐννοίας· καὶ ταύτην χωρίσας ἀπὸ τῶν ὑδάτων συναχθέντων εἰς συναγωγάς· ὁ τοίνυν τῶν φύσεων τούτων ποιητὴς, οὕτως παύσεται φιλανθρωπεύομενος· οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπους εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵν' ἔχῃ οὗς τιμωρήσεται, καὶ ἔρημον τούτων τὴν γῆν ἀποφῆνῃ, ἀλλ' ἵνα οἰκοῦντας εὐεργετῇ, καὶ μετανοοῦντας σώζῃ, καὶ ἐπιγινώσκοντας αὐτὸν διδάξῃ.

γ. 20. Οἱ τοίνυν ἐκ τῶν ἑθνῶν θεὸν ἐπεγνωκότες καὶ σωτηρίας ἄξιοι ἀναδειχθέντες, f. 169. b. συσρέψαντες ἑαυτοὺς, καὶ κατὰ νόον συσκοπησάμενοι,

τὸ ἄτοπον συνίδετε, ὅτι οἱ ἐπ' ὧμων φέροντες τὰ ἑαυτῶν σεβάσματα, καὶ βοήθειαν τούτοις νέμουντες, οὐ μετ' οὐ πολὺ πλεῖν μέλλοντες, καὶ μακρὰν ὁδὸν στελλόμενοι, παρ' ἐκείνων ἐπάνουον ἐπιζητοῦσι, καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς χορηγεῖσθαι ἠλπίζουσι· θεὸν τὸ ἄτοπον συνιδεῖν, ὅτι ὁ ἐμψυχος καὶ ἑαυτῷ ἐπαμύνειν δυνάμενος, παρὰ τοῦ ἀβροήτου καὶ ἀναισθήτου οὐδὲν τῶν καλῶν ἀπόνυσθαι δύναται 1).

ν. 21. Τὸ ἀκοινώνητον τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως καὶ ἀσύγκριτον κἄν τούτῳ σημαίνεται· μηδενὸς ἄλλου οὕτω τὸ εἶναι κεκτημένου, μόνου δὲ ὄντος ἀγενήτου, καὶ τὸ δίκαιον ἐκάστω νέμεντος.— Ἰησοῦς δὲ ἐστὶ σωτηρία Θεοῦ, κατ' αὐτὸ τὸ ὄνομα· καὶ ὁ σωτὴρ Θεὸς ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐν Θεῷ· οὐ δὴ τὸν ἑαυτῷ Θεὸς ἀφρίζει ἑαυτοῦ καὶ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὸν ἔξω καὶ ἐν ἐτέρῳ δυνάμει δικαιοσύνης καὶ σωτηρίας· οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν τοιοῦτον ἄλλοτριον τοῦ μονογενεῦς Θεοῦ, τῆς μόνης πηγῆς τῶν ἀγαθῶν· ἐν γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ταυτὲν, ὡς εἰκὼν ἀληθινή τε καὶ φυσική.

ν. 22. Ὁ σωτηρίας χορηγὸς καὶ ζωῆς αἷτιος σώζεσθαι πάντας προτρέπεται, καὶ ἐν βεβαίῳ δεδέχθαι τὰ τῆς εἰς αὐτοὺς γενομένης ἐπαγγελίας· ἐπεὶ γὰρ ἡ κλήσις καὶ Ἰουδαίαις σωτηρίαν ἐμνηστεύετο, καὶ ἔθνη τῆς αὐτῆς δωρεᾶς ἡξίου, καὶ πάντας ἀπανταχόθεν τῇ τοῦ Θεοῦ προσρέχοντας δωρεᾶς σώζεσθαι εὐηγγελίζετο· εἰ γὰρ ὁ Ἰσραὴλ μετὰ τὸ τοσαῦτα ἀμαρτῆσαι χάριτος ἐδεήθη, πολλῷ μᾶλλον μέγα ὂν τὸ λεγόμενον ἡπισεῖτο, ὡς μόνον ἕως ῥημάτων τούτο δεχθασόμενον, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἔργον προχωρήσαν· πᾶσαν τίνυν ἀμεισβήτησιν τοῖς καλουμένοις ἐπὶ σωτηρίᾳ λύων, ὅρκον ἐπάγει, καὶ τούτῳ συγκέχρηται, ὡς ἀνθρώποις διαλεγόμενος, ᾧ μάλιστα τὸ συμπέρασμα πάσης ἀμεισβήτησεως αἰτίον ἐπιτίθεται τοῖς ἀνθρώποις.

f. 170. a.

ν. 24. Οἱ μὴ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μετανοήσαντες μὲν ἐφ' οἷς ἡμαρτον, ἀγνωμονοῦντες δὲ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν.

ν. 25. Δόξης δὲ καὶ εὐθυμοσύνης πληρωθήσου-

ται ἅπαντα τὸν ἑαυτῶν βίον· ἐπεγνωκότες μὲν τὸν Χριστὸν, δικαιοσύνης δὲ ἐργάται καταστάντες, καὶ ἀληθινὸν σπέρμα τοῦ Ἰσραὴλ χρηματίσαντες.

Cap. XLVI. 1. Ἐνταῦθα ὑπομνησκει αὐτοὺς ὁ θεός, ὡς τὰ μὲν αὐτοῦ πάντα ἀδιαλείπτως τελούμενα μένει· τὰ δὲ τῶν εἰδώλων οὐχ αἷτως, ἀλλὰ πεποικίота ἐφθίσεται· καὶ ἐμὲ ἕκαστος συσκοπεῖτω ὡς οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, ἀλλὰ προαγορεύσεις γιγνόμεναι παρὰ Θεοῦ ἀκολουθεῦντων πραγμάτων· καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλομένου τῷ Ἀβραάμ ζήσειν αὐτοῦ τὸ σπέρμα, καὶ κληρονομήσειν τὴν γῆν, καὶ ἐκείνου ἐπειπόντος, κατὰ τί γινώσκωμεν ὅτι ταῦτα ἐστὶ· ἐγνωκότες τῇ ἀκοῇ τῶν λυπηρῶν σωφρονίσθαι τὸν προπάτορα, προεῖπε καὶ τὴν τοῦ γένους δουλείαν καὶ τὴν μετὰ τετρακόσια πεντήκοντα ἔτη ἐσομένην ἐλευθερίαν αὐτῶν· ἅπερ πάντα μηδενὸς ὄντος τοῦ ἐκ τῆς περὶ ῥήσεως ἀπαιτοῦντος τὴν ἐκβασιν τῶν πραγμάτων ἐπληρῶτο.

ν. 1. Ἄπαν ὑμῶν αἰχμαλωσίᾳ παραδιδόμενον ἔσται φορτία ἐλεφάντων καὶ ὑπόζυγιον, ἐν τῷ ἀπάγεσθαι αὐτοῖς ἐπιτιθέμενα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες οἱ ταῦτα κομίζοντες κοπωθήσονται· κἄν τούτῳ τὴν ἀσθενείαν τούτων ὁμολογεῖντες, ὅτι ταῦτα βαστάζοντες κοποῦνται, καὶ Θεὸν φέροντες ἀσθενέουσιν, ὅπου γε ἔδει ἐπικουφίεσθαι τῶν πόνων, εἰ γε Θεοὶ τινες ὑπῆρχον.

ν. 3. Ἐπανάγει αὐτοὺς πρὸς συναίσθησιν τῶν λεχθέντων, τοῦ προπάτορος μνημονεύων καὶ τῆς ἐκείνου δόξης· καὶ ὅτι ἐκείνου αὐχοῦντες εἶναι γένος, τὸν ἐκείνου ζηλοῦν τρόπον οφείλουσιν· εἰ γὰρ λείμμα τοῦ Ἰσραὴλ τυγχάνετε, δύο περιλειφθεῖσαι φυλαί, τῶν ἄλλων δέκα εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθεισῶν, οὐ μὴ περιόφομαι ὑμᾶς μετανοήσαντας.

ν. 5. Τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν τῇ διατριβῇ τοῦ λόγου ἐπιδείκνυσιν· ὡς ἔχοντες γὰρ, φησιν, ἐμὴν ὑποβεβλημένην ὑμῖν εἰκόνα, ἐπὶ τὸ ποιεῖν εἰδωλα ἤλθετε, ὡς διὰ τούτων θεραπεύσοντες· ἵνα τὴν ἐν διανοαίς ἐγγενομένην ὑμῖν φαντασίαν ἐν ὁρωμένοις ἔχητε τιμᾶν.

f. 171. b.

v. 6. Ἴνα θεὸν ὑμῖν ἀναπλάσῃ ἐπὶ μισοῦς γενόμενον· ἐμοῦ μὴ μισοῦς ἀπαιτοῦντος, χάριτι δὲ πάντα παρέχοντος καὶ ἀγαθότητι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάντα θωρουμένου.

v. 8. Ἀπανταχόθεν συγκροτεῖ αὐτοὺς εἰς νῆψιν καὶ εἰς κατανόησιν ὧν τε αὐτοὶ μετήσαν, καὶ ὧν θεὸς ἀπαύστως αὐτοὺς εὐεργετεῖ· ἵνα ἐν συναίσθησει γινόμενοι ἐπὶ ταῖς πεπλημμελημέναις αὐταῖς, καὶ ὡς ἐπὶ νεκρῷ τοῖς ἰδίαις ἔργοις κατάγοντες δάκρυα, ἐν τιμωρίας ἀπολαύσουσι, στενάξαντες δὲ μόνον, ἴασιν δέξονται. οὐδὲν ἐπαιτῶντος τοῦ θεοῦ ἢ συναίσθησιν μόνον.

v. 11. Τί γὰρ ἐμοῦ καλοῦντος οὐ πάρεστι, πάντων τῷ ἐμῷ νεύματι ἡνισχουμένων; καὶ γὰρ καὶ πτηνὰ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς καλούμενα πάρεστι· καὶ κύρην δὲ τὸν βασιλέα ἡ ἐμὴ ἐξουσία ἄγει, τῷ ἐμῷ νεύματι εἴκοντα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντα ἄνθρωπον τὰ ἐμὰ φρονούντα, ἐμὲ ἔξει καὶ εὐθύνοντα αὐτῷ τὰς ὁδοὺς· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπων μηδεὶς εὐρεθείη τὸ ἐμὸν θέλημα μετιών, τὸ τηνικαῦτα τὸν ἐμὸν υἱὸν ἀποσελῶ, ταυτέστι τὸν Χριστόν, πᾶσαν τὴν πατρικὴν πληρύνοντα ἔννοιαν, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αὐτοεργίᾳ δεικνύοντα ἐμὰς ἐννοίας.

f. 172. a.

v. 11. Αἰτιᾶται αὐτοῖς, εὐχ ὡς τὸ μόριον τοῦ σώματος ἀπεβεληκόσι τὴν καρδίαν, ἀλλ' ὡς τὸ κριτικὸν αἰσθητήριον ἐκοντὶ ἐπικρυψαμένοι· ὁ καὶ αἴτιον ὑμῖν γέγονε ἀποκρίσθαι· ὅθεν ἐπάξω τὴν δίκην μετ' ἀληθείας, σωτηρίαν ὑμῖν μνηστευμένην· καὶ γὰρ πᾶσα κόλασις κατὰ τὸν τοῦ κολάζοντος σκοπὸν ὄντων φέρει ταῖς κολαζομένοις, δίκην ἱατροῦ προσάγοντος βεβήθημα κάμνοντι· καὶ πικρὸν ἢ τὸ διδόμενον παρὰ τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ὅμως ὑγείας αἴτιον ἔσται τῷ δεχομένῳ αὐτό· ταῦτα γὰρ τῷ σκοπῷ καὶ ἡ νομικὴ αὐτοῖς πόλις ἀφορίζετο, καὶ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ νόμιμα δόξαν παρεῖχεν αὐτοῖς τηροῦσιν αὐτά.

Cap. XLVII. 1. Πάλιν πρὸς τοὺς Χαλδαίους μεταίγει τὸν λόγον, καὶ τὴν καταληψομένην αὐτοὺς δίκην προαγορεύει.

f. 172. b.

v. 3. Πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ποιεῖται τοὺς λόγους· ὅτι τοσοῦτον ἀφέξεις τοῦ τὸν Ἀσσύριον φοβηθήσεσθαι ἐμοὶ πειδόμενος, ὡς μήτε τούτοις μήτε ἄλλαις τισὶ παραδοῦναι ὑμᾶς.

Cap. XLVIII. 3. Ἀπανταχοῦ τὰ τῆς ἑαυτοῦ χρηστότητος ἐνδεικνύμενος ὁ θεὸς, μὴ σεσιωπηκεῖναι φάσκει, μηδὲ ἐπὶ τοῖς τούτων κακίαις ἀδηφορηκεῖναι, ἀλλ' αἰεὶ ἁμαρτάνοντας ἐλέγχων, καὶ τὰ ὀφειλόμενα ταῖς αὐτῶν ἁμαρτίαις ἐπιτίμια προλέγων, εὐχ ἵνα τιμωρήσῃται· ἡ γὰρ ἂν καὶ σιωπῶν ἐπῆγε τὴν ὀργήν, ἀλλ' ἵνα φοβήσας καὶ σωφρονίσας τῇ ἀπειλῇ, ἔξει μετανοοῦντας καὶ πειθόμενους αὐτῷ.—Πάλιν προπατόρων μνήμη καὶ ὀνόματος προκοπῆς κατὰ ψυχὴν, ὅπερ σημαίνει ὁ Ἰσραὴλ· ἵν' οἱ ἀρχοῦντες γένος, καὶ τρόπον ἑαυτοῖς εἰκειώσωσι, καὶ εὐνοίαν τὴν ἐκείνων μιμησάμενοι, ἐθίσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἀκούειν τοῦ θεοῦ.

f. 173. a.

v. 3. Τοιοῦτος ἐτύγχανες καὶ ἄνωθεν, ἀπαλείψας μὲν τοὺς ἐν τῇ φύσει σοὶ καταβληθέντας νόμους, ἐν πλαξὶ δὲ λιθίναις ἀναγκάσας γράψαι ταῦτα, ὡς καὶ Μωϋσῆς ὑμῖν ὠνείδιζε, καὶ τὸ ἀναιδὲς ὑμῶν ἀπέσκωψεν.

v. 4. Πάλιν τὴν προσποίησιν αὐτῶν ἐλέγχων ὁμολογίαν, ἐπαναλαμβάνει τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα λέγων· μὴ εἴπῃς, ναὶ, γινώσκω αὐτά· καὶ γὰρ ὡς εἰδότες προσποιήσεσθε, ἀλλὰ γ' εὖν ἐπ' αὐτῶν τῶν πράξεων φωραθήσεσθε, μήτε ἐπιστάμενοι ἀκολούθως τῷ γεγραμμένῳ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· τὸ, οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· κατὰ προφορὰν μὲν τῷ λόγῳ ὁμολογούντων, μὴ μὴν διαδέσει καὶ ἀγάπη ψυχῆς ταῦτα φρονούντων.

f. 171. b.

v. 10. Παραδεδοσθαι δὲ εὐ φήσεις ὡς ἐμοὶ ἐκτινύνων χρεός, εὐδ' ὡς ἀργυρίον μου κομιζόμενον· ἐπιγράψεις δὲ ἑαυτῷ σαυτὸν πεπρακώς, ἀντὶ ἀργυρίου τὰς σαυτοῦ ἁμαρτίας προέμενος· εὐ γὰρ ἐμῆς ἀσθενείας καταδραμεῖς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μνημονεύσας καὶ τῆς αἰγυπτιακῆς δουλείας μνησθεῖς· ἀλλὰ καὶ νῦν δι' ἑμαυτὸν τὴν ἐπάνοδόν σοι τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας χαρισῶμαι, ἵνα μὴ παραδεδομένου σου διὰ τὰς ἁμαρτίας, σφετερίσωνται τὴν ἐμὴν δόξαν τὰ εἰδῶλα, ἀδυναμίας μου καταδραμόντα, ὡς μὴ θνηθέντα ὑμῖν ἐλευθερίαν χάρισσασθαι.

v. 12. Τὰ μὲν λεγόμενα πρὸς τὸν λαὸν, μεταίγεται δὲ καὶ εἰς πάντα ἄνθρωπον· ὁ τοίνυν

θεός παραινεί εἰς συναίσθησιν τῶν λεγομένων ἐρχεσθαι τοὺς ἀκούοντας, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρπεύσθαι· ὁ αὐτὸς γὰρ εἰμι τὸ ἦθος, ὡς περὶ οὖν καὶ τὴν φύσιν· καὶ ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τὴν τροπὴν δέξασθαι, οὕτως οὐδὲ ἐν τῇ γνώμῃ τὴν καὶ τῷ ἦθει, ἀλλ' ὁ αὐτὸς εἰς αἰὲν ὢν, ἀπὸ ἀγαθότητος γνωρίζομαι, ἀφ' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν τὰ πάντα ἐτεκτενῆμην, ἐν υἱῷ ταῦτα δεῖξας, καὶ δι' αὐτοῦ ὑποστησάμενος· χεῖρ γὰρ καὶ δεξιὰ ὁ μονογενὴς υἱὸς λέλεκται, πληρωτὴς ὢν τῶν πατρικῶν ἐννοιῶν, ὡς εἶναι κυρίως σοφίαν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ υἱόν, σαφηνίζουσιν τὰς πατρικὰς ἐννοίας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ γινόμεναις ἔργοις.

f. 177. a.

v. 13. Πάλιν τοὺς μέγα φρονούντας ἐν γνώσει τῶν ἐθνῶν παρῆναι προτρέπεται, καὶ κατὰ νοῦν ἐκλαμβάνειν, ὡς εὐ παρ' ἑτέρου ταύτας τὰς προαγερούσεις ἐξεληφесαν, οὐδὲ τις τὰ μετὰ πολλοὺς χρόνους γενησόμενα προὔλεγεν, ἀλλ' αὐτὸς ἦν ὁ τῶν ὄλων θεός καὶ προλέγων τὰ κατελκόμενα αὐτοὺς δυσχερῆ, καὶ πάλιν μετατιθεμένων ἀνακαλούμενος.

v. 11. Ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς ἐνταῦθα οἰκείας αὐτῶν ἐπιθυμίας εἰς ἔργον προχωρησάσης· τῶν γὰρ Χαλδαίων θλιβόντων αἰὲν τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς ἐν παρατάξεσιν, ἐπιθυμία ἦν τοῦ Ἰσραὴλ τούτους παρὰ τοῦ θεοῦ διαφθαρῆναι· ὁ τοίνυν θεὸς ἀπὸ ἀγαθότητος καὶ τοῦτο εἰς ἔργον ἐκβῆναι συγχωρήσας, ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς ὡς οὐ δικαιοπραγούντων αὐτῶν ἀντελᾶβετο, ἀλλ' ἀγάπη τῇ περὶ τὸ γένος, τοὺς Χαλδαίους τοῦ πολεμεῖν ἐκόλυσεν.

v. 16. Ἐνταῦθα τοῦ προφήτου οἱ λόγοι δεσποτικῶν ἔδωκεν μιμούμεναι· λελέχθαι γὰρ ταῦτα λέγει πρὸς τὸν λαὸν εὐ κατὰ γνώμης οὐδὲ ἐν παραβύτῳ, ἀλλὰ πρὸς πάντας καὶ ἐν τῷ φανερῷ· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀλήτην ἔχων τὴν τούτων γνώσιν, ἐποιούμην τοὺς πρὸς ὑμᾶς λόγους· τὸ δ' αὐτὸ καὶ νῦν ποιῶν οὐ παύμαι πρὸς ὑμετέραν ὠφέλειαν· θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πέμπων, ὑπερχύντος τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου.

f. 178. b.

v. 17. Πάλιν ἐντρέπων αὐτοὺς διὰ τὴν προσκύσαν αὐτοῖς ἀγνωμοσύνην, λυτρώσεως μέμνη-

ται· ἔστω γὰρ, φησιν, ὃ Ἰσραὴλ ποιοῦντα εὐκ ἐγίνωσκες, δημιουργοῦντι καὶ πλάττοντί σε εὐ παρηκολούθεις τῇ γνώσει, μηδὲ λυτρουμένου σου ἐξ Αἰγύπτου εὐκ ἠσθάνου; ὁ τοίνυν τὸ τέλειον εὐεργετήσας εἰμὶ ὁ αὐτός· μηδὲνα καιρὸν παραλείπωμαι νουθεσίας τῶν συντελούντων σοι πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' αὐτεξουσίον σε πεποιηκώς ὑψηλῶς καὶ τὰ πρακτέα καὶ τὰ συμφέροντά σοι ὑπέδειξα· καὶ ταύτην ὀδεύσαντά σε τὴν τρίβον, ἐκκλίνας ἀπὸ τῆς ἐναντίας προξενούσης σοι θάνατον.

v. 20. Καὶ τόπον καὶ τρόπον ἀμείβειν αὐτοὺς f. 178. a.

συμβουλεύει, τοῦτο μὲν μετανισαμένους ἐκ τῆς Βαβυλῶνος καὶ καταλαμβάνοντας τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦτο δὲ μηδὲν ἐπάγεσθαι αὐτοὺς τοιοῦτο ἔδος χαλδαϊκὸν συμβουλευνόν, προσανέχοντας εἰδωλολατρίαν καὶ οἰωνισμῶς καὶ ταῖς ἄλλαις χαλδαϊκαῖς πλάναις. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὁ δὴ ἀρμόσει καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἀπανταχοῦ γῆς ὄντων, καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς κατειληφόντων, εὐαγγελιζομένου αὐτοῖς τοῦ σωτηρίου λόγου καὶ τῆς ψυχικῆς ἐλευθερίας τὴν λύτρωσιν ἣν ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ πράττοντας, καὶ ὑπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου ὄντας.

Cap. XLIX. 4. Λέγει δὲ ὅτι εἰ καὶ οὔτοι σὺδεμίαν ὠφέλειαν ἐδέξαντο, ἀλλ' οὖν ἐγὼ τὸ οἰκεῖον ἔργον πεπλήρωκα· καὶ τοῦτο δηλὸν ἐστὶ τῇ θεῷ. f. 177. b.

v. 16. Πρὸς τὸ παρὰ τῆς Ἱερουσαλήμ κακῶς γυμνασθὲν κατὰ τοῦ θεοῦ ὡς ἐπιλαθόμενου τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῦτο ἀρμόζει, διδασκαμένης ὡς οὐ λήθη δουλεύει τὸ θεῖον, οὐδὲ ῥαθυμία προσανέχον ἀπρονόητα καταλιμπάνει τὰ ἑαυτοῦ ποιήματα· εἰ γὰρ παύσεται θεὸς διανοούμενος περὶ ἡμῶν, καὶ ἀποπέσοιμεν τῆς αὐτοῦ μνήμης, παύσεται ἡμῶν καὶ τὸ εἶναι· τῆς γὰρ ἐννοίας τῆς ἐφ' ἡμῖν παυσαμένης, ἀφ' ἧς καὶ προσεληλύθαμεν, ἀκολουθεῖ συνανελῆσθαι ἡμῶν καὶ τὸ εἶναι.

Cap. L. 1. Ἀπανταχοῦ ἀναίτιον ἑαυτὸν τῆς τούτων ἀποστασίας δείκνυσιν ὁ θεός, ἐλκόντων μὲν καὶ ἀποσπώντων ἑαυτοὺς καὶ ἀναξίως δεικνύντων τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας· ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου τὸν θεὸν ἀγαθὰ ἐπ' ἀγαθοῖς, καὶ δωρεὰς ἐπὶ δωρεαῖς προστιθέντος. f. 181. b.

ν. 1. Ἐμοῦ μὲν δι' ἐλέγχων τὲ καὶ ἐπιτιμήσεων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρακλησέων ἐπανέγοντος πρὸς ἑαυτὸν, ὑμῶν μὴ δὲ ὡς ἀκοῆς ἐπιστρεφόμενων· οὐ παρὰ τὸ μὴ κεκτῆσθαι ἀκοάς, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἐξελικωφίαν νοσεῖν.

ν. 2. Ἄλλ' ἀδυναμίας μου καταγνώσεσθε, φησιν, ὡς μὴ ἐπαρκύντος εἰς τὴν ὑμῶν βοήθειαν, μηδὲ δυναμένου ἐξελεῖσθαι ὑμᾶς τῆς τῶν ἐπικρατησάντων τυραννίδος· ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιτε τοῦτο, πεῖραν αὐτοὶ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐσχηκότες· τοῦτο μὲν ξηραίνοντος θάλασσαν καὶ ὑμῖν βατὴν αὐτὴν παρασκευάζοντες γενέσθαι, καὶ τὰ παραπλήσια τούτου.

f. 182. b. ν. 3. Ταῦτα δὲ καὶ ἔσαι ἐὰν περ βούλωμαι· καὶ σκότος ἐκείνῳ τὸ ἀφεγγές ἐπιβαλὼν οὐρανῷ, τὴν τῶν ὄλων μηνύων συντέλειαν, ἐν ᾗ καὶ τὸ πᾶν ἀφανισθῆσεται, καὶ οἱ βίοι εὐδυνῶνται, καὶ τὸ πρὸς ἀξίαν ἕκαστος ἀποληφθῆσεται.

f. 182. b. ν. 11. Σῆτα ἐνταῦθα τὰς ἀμαρτίας λέγει τὰς παρ' αὐτῶν γινόμενας· αἵτινες παρ' αὐτῶν ἐσχηκῶσι τὸ εἶναι, οὐχ ἐτέρους ἀδικήσουσιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ταῦτα ἐργασαμένους· ὥσπερ γὰρ τὸ ἱμάτιον αὐτὸ τὸν σκώληκα γεννᾷ, καὶ πάλιν τροφή αὐτοῦ γίνεται, οὕτως καὶ αἱ ἀμαρτίαι παρ' ἡμῶν γινόμεναι, ἡμᾶς βλάπτουσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάσχομεν δι' ἀνηκούαν καὶ ἀνευλάβειαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν.

f. 183. b. Cap. LI. 1. Ἡδικώτερον νῦν τὴν ἐπιτίμησιν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται, καὶ ὡς μακρὰν τοῦ δικαίου ἀφαστηκόσι καὶ τοῦ κυρίου ἁλλοτριωθεῖσιν, ὑπηρεῖται τοὺς λόγους, ἐνάγων αὐτοὺς πρὸς πίστιν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὁ τοίνυν τῷ γένει τῷ ὑμετέρῳ ταῦτα ἐνδειξάμενος, καὶ ἐκ μικρᾶς προφάσεως αὐξήσας, καὶ εὐλογίαν πληρώσας, πῶς οὐχὶ νῦν εὐπορὸς ἔσσεσθαι τῷ μετανοοῦντι καὶ ἐπιγινώσκοντί με;

ν. 3. Οὐχ ὑπερβολικῶς ταῦτα [εἴρηται]· πῶς γὰρ οὐκ εὐφροσύνης καὶ πάσης χαρᾶς πληρωθῇσονται ἐκεῖνοι αἱ ψυχαί, αἱ μὴ γασιάζουσαι πρὸς ἑαυτάς, ἀλλ' αἱ ἐν ταῖς ἐλπίσι τοῦ θεοῦ εὐθυνοῦμεναι καὶ αὐτῷ ἀνακείμεναι;

f. 184. a. ν. 4. Καὶ νῦν τοῖς πᾶσι τὴν ἐπικουρίαν κομίζει, μὴ φυλοκρίνων ἄρχοντας τῶν ὀρχομένων·

οὐδὲ γὰρ προκρίνει τῶν ἐν ὑψηλοῖς τεταγμένων, οὐδὲ ἀποκλεισθήσεται τῆς ὠφελείας ὁ ἐν ὑψηραῖς τελῶν, κοινὰς δὲ κεκτημένους τῶν ψυχῶν τὰς δυνάμεις, κοινὸν δὲ τὸν ἔρانون τῆς ὑπακοῆς νομίζει· ἐξ ἴσου παρακαλῶν πάντας προσέχει τὸν νῦν.—Φωτιεῖ μὲν πάντα τὰ ἔθνη, καταυγάζει δὲ εἰς Θεογνωσίαν πάντας λαοὺς, ὡς εἰς αὐτὸν κεκτῆσθαι πᾶς ἐλπίδας ὄντα βραχίονά μου· νήσους δὲ ἐνταῦθα καλεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς τόπους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκκλησίας· ἐκλάβοις δὲ καὶ εἰς τὰς ψυχὰς, δίκην ἀλμυρῷ ρεύματος περικλυζομένου ὑπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ψευδῶν δοξῶν κυμαινύσας.

ν. 6. Ἀξιώσιστα δυσωπήματα προβάλλεται f. 179. b. εἰς πίστῳσιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τοῖς ἀπιστοῦσιν, οὐρανὸν καὶ γῆν· Καὶ μετ' ὀλίγα. Νῦν γ' οὖν ποτε ταῖς οἰκείαις τῶν ψυχῶν ἐνεργείαις χρησάμενοι, πτερώσῃτε τὴν διάνοιαν, καὶ οὐρανῷ προσεγγίσαντες, αὐτὸν ἐκείνον καταμανθάνετε ὡς ἐκ καπνοῦ ἔσον ἦεν εἰς ὄψιν, ἀκητι συνεστησάμεν· καὶ γῆν ταύτην τὴν πάγιον ὑμῖν εἶναι δοκεῦσαν φθορᾷ παραδώσω, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ παρελθεῖν ποιήσω· μόνῳ ἐκάστῳ αἰδίου διαμένοντος τοῦ σωτηρίου Θεσπίσματος· ᾧ καὶ συμπαραμένειν καὶ συνδιακονεῖν ἔστιν.—Φεβήθητε δὲ μᾶλλον φαλισμὸν καὶ οὐνειδισμὸν παρὰ Θεοῦ ὑμῖν γινόμενον· ὁ γὰρ παρὰ ἀνθρώπων γινόμενος, ἐκείνους συναπλεῖται, αὐτῶν ὑφ' ἑαυτῶν φθειρομένων· μόνῃ δὲ μένει ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ἐλπίς, συνδιακονήσουσα τοῖς τὸ σωτήριον τοῦτο παραδεξαμένοις.

ν. 9. Ἀναλαμβάνειν τὴν Ἱερουσαλὴν παρα- f. 185. a. κελεύεται, ἃς ἀμέλεια προῦδωκε· πρόσεστι γὰρ σι ἰσχύς, καθ' ἣν δυνήσῃ σεαυτὴν συναγαγούσα, ἰσχυρά τις ὀφθῆναι· τοῦτο λογισαμένη, ὅτι οὐκ ἄλλη τίς παρ' ἐκείνην τυγχάνεις τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἣ ὑπέβη θάλασσα ὁδόν σι ἀνατέμνουσα, ἣν οἱ ἀπ' Αἰγύπτου ἐλευθερωθέντες διαβαίνειν ἔχουσιν· ἣ ἐδορυφόρει τὰ στοιχεῖα, καὶ ἣν διεδέχετο ἡ ἐν ἐρήμῳ ἀνευδεῆς χορηγία· μὴ τοίνυν τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις προδῶς, μηδὲ κειμίσῃ τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐξανάσθη πρὸς εὐρα-

νίους ἐλπίδας· καὶ ἀναλαβοῦσα τὸ θαρρῆν, ἀγα-
θαῖς πράξεσιν ἐαυτὴν κατακόσμησεν.

f. 185. b.

v. 13. Εἰ γὰρ καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ ὑπηρε-
ται τῆς γενέσεως γεγονάσιν, ὡς φιλίας σοι καὶ
συγγενείας προφάσεις παρέχοντας, ἀλλ' ὅμως
οὐκ ἀτονία τῆς δυνάμεως τοῦτο συνεχώρησα· οὐ-
τε γὰρ τὴν ἀρχὴν πλάττων τὸν Ἀδὰμ τούτων
ἐδεήθην, ἀλλὰ θελήσει ὑπεστησάμην καὶ δυνά-
μει τῇ ἐμῇ.

v. 14. Καὶ τῶν προγεγονότων εἰς μνήμην αὐ-
τοὺς ἄγει, καὶ εἰς τὸ αὖτις θαρρῆν αὐτοὺς
προτρέπειται· οὔτε γὰρ, φησιν, οἱ ἀπειλοῦντες,
καὶ κατὰ σοῦ μαιμάσσοντες, ἠδυνήθησαν ἀντι-
στῆναι σοι ἐμοῦ ἐπαμύνοντος· οὐδέτεροι ἰσχύσου-
σιν, ἐμοῦ βράδιως τούτους εἰς φυγὴν τρέποντος.

v. 15. Διδασκόμεθα δὲ ἐκ τούτου, ὡς καὶ
οἱ τάραχαι, καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τῶν ἐθνῶν,
καὶ τὰ δυσχερῆ τῶν πραγμάτων, καὶ οἱ πειρα-
σμοὶ, κατὰ συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ γίνονται· ὧν
ἐνεργούντων, χρὴ τὸν νήφοντα ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ
καταφεύγειν βοήθειαν, καὶ παρ' ἐκείνου αἰτεῖ-
σθαι τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν.

f. 187. a.

Cap. LII. 1. Πάλιν διὰ τῆς παρακλήσεως τὴν
ἐκούσιον αὐτῆς πτώσιν σημαίνει· οὐκ ἂν γὰρ
οὐδὲ διαναστῆναι αὐτὴν προετρέπετο ὑπ' ἄλλου
κατεχομένην, ἀλλὰ τῇ κατέχοντι ἐπετίμα· ἀλλ'
ἐπειδὴ ἐκούσιον πτώσιν ὑπομεμενῆκει, διαναστῆ-
ναι αὐτὴν παρακελεύεται.

v. 2. Ὡσπερ τινα χεῖν ὃν συνελέξω ἀπὸ τοῦ
πτώματος, ἔκτεινον καὶ ἀπερρίψον· καὶ τοὺς
δεσμοὺς, οἷς σεαυτὴν κατεδέσμευσας, λύσον ἀπο-
σπάσασα ἐαυτὴν τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀδικίας, ᾧ
ἐκούσα τὸν σαυτῆς τράχηλον ὑπέβαλες· καὶ ἀξίαν
ἐαυτὴν ἀπέφηνες αἰχμαλωσίας, ἀφ' ἧς ῥυθί-
σῃ μετανουῶσα· οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν παρεδόθης
ὑπ' ἐμοῦ ὡς ἀργύριον εἰληφότος, ἀλλὰ ταῖς οἰ-
κείαις ἐαυτῆς ἁμαρτίαις ἐπράθης· ὥστε συγχω-
ρήσω σοι μετανουσίῃ, καὶ ἀνακαλέσομαι τῆς αἰχ-
μαλωσίας.

f. 187. b.

v. 4. Τὸ δὲ εἰς Ἀσσυρίους ἄκοντας ἀπαχ-
θῆναι, ἐμὴν ἔχει συγχώρησιν, αἰτίαν δὲ ὑμε-
τέραν· οὐκ ἂν γὰρ οὐδὲ τούτοις παρέδωκα, μὴ
τῶν ἁμαρτημάτων ὑμῶν προδεδωκότων ὑμᾶς· ὅτι

δὲ βράδια ἔσται καὶ ἡ ἀπὸ τούτων ἀπαλλαγὴ,
γνώσεσθε μετανενσηκότες.

v. 5. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ Ῥαφάκης ἀτονώτερόν
με τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς θεῶν εἶναι νενόμικε
λέγων· μὴ ὑμᾶς ἀπατάτω Ἐζεκίας· μὴ ὁ Θεὸς
ὑμῶν ῥύσεται ὑμᾶς; μὴ ἐρρύσαντο οἱ Θεοὶ τῶν
ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἐαυτοῦ χώραν; ταύτης τεί-
νου τῆς ὕβρεως καὶ τῆς βλασφημίας ὑμεῖς αἴ-
τιοι γεγέννησθε, μοχθηροῖς ἥδεσι κωλύσαντές με
εὐεργετῆσαι ὑμᾶς.

v. 6. Τὴν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ἐπίσκεψιν τοῦ
λαοῦ δηλοῖ διὰ τῶν λεγομένων· ἢ τις καὶ παρου-
σία δικαίως ἂν λέγοιτο· οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ
τόπον ἐκ τόπου μετιούσης, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας
καταδήλου γινομένης· τότε γὰρ καὶ παρεῖναι ἡμῖν
λέγεται ὁ Θεός, ὅτ' ἂν ἐαυτοὺς πρὸς τὸ ὑπο-
δέξασθαι αὐτὸν ἀξίους ἀποφηνώμεν τοῖς καλοῖς
ἡθεσιν· ὥσπερ οὖν ἀπείναι, μεταβαλλομένων εἰς
τὸ ἐναντίον, μὴ εὐδοκίμοῦντος ἐπαναπαύεσθαι
ὑμῖν διὰ τὰ μοχθηρὰ ὑμῶν ἥθη.

v. 7. Ὡς γὰρ κατάδηλον τοῖς πᾶσιν ἡ ὥρα
τῆς ἡμέρας, καὶ ἡ ἐκλάμψας ὁ ἥλιος κατα-
λάμψει πάντα τὰ ὄρη, οὕτως φανερά καὶ ἐπί-
δοξος ἔσται ἡ παρ' ἐμοῦ εἰς ὑμᾶς ῥοπή· χαρᾶς
τε καὶ ἀγαλλιάσεως οὕτω πληρωθήσεσθε· κα-
θάπερ τὴν ἀκοὴν εἰρηνικὴν τε καὶ ἡδέϊαν δεχο-
μένοις, οὕτως τε ἐξάκουστος ἔσται ἡ ὑμετέρα
λύτρωσις, καὶ ἐαυτοὺς ἐπιδώσετε πρὸς διόρ-
θωσιν, ὡς καὶ ἐμὲ αὐτὸν βασιλέα ὑμῶν ἀξίῳ
καλεῖσθαι.—Ἐν τούτοις τὸ πνεῦμα τὸ προφη-
τικόν, τῶν κηρύκων τοῦ εὐαγγελίου τοὺς πόδας
ἀποθαυμάζει, δι' ὧν πεποίνηται δρόμον ἐκπεριελ-
θόντες τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη περίοδον· ὥραϊσι
τὲ αὐτῶν ἦσαν οἱ πόδες διὰ τὸ κεκαθάρθαι, ὡς
ἂν τοῦ σωτῆρος αὐτοὺς ἀπονίψαντος· ἐπὶ δὲ
ὁρέων ἔτρεχον, διὰ τὸ μετέωρον καὶ ὑψηλὸν τοῦ
εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· εἰρήνην δὲ κατήγγελλον
ἀνθρώποις, εὐαγγελιζόμενοι τὴν πρὸς Θεὸν εἰ-
ρήνην, ἣν τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγὺς εὐηγγελί-
ζοντο, δηλοῦντες τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ τὸν
ποιήσαντα τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότην
τοῦ φραγμοῦ λύσαντα, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ
αὐτοῦ.

f. 189. a.

f. 188. b.

γ. 11. Ψυχικὴν αὐτοὺς ἐπιμέλειαν ἑαυτῶν ποι-
εῖσθαι παρακελεύεται, καὶ πρὸ τῶν τόπων μετα-
ίστασθαι τῶν μοχθηρῶν ἰδεῖν καὶ χαλδαϊκῶν,
καὶ μὴ μελύνεσθαι ἐν ἐκείναις τοῖς ἡθέσιν, ἐν οἷς
ἑαυτοὺς ἐνδεδωκότες, ἀνάθαρται ὀφθήσονται.

f. 189. a.

γ. 15. Οἱ τε βασιλεῖς μεθ' ἡσυχίας καὶ
σιωπῆς προσκυνῶντες, τυφλωττόντων καὶ ἀνη-
κόων μενόντων τῶν καὶ νόμον δεξαμένων καὶ προ-
φητῶν παραγορεύσεις ἐπακουσάντων, καὶ τὰς περὶ
τοῦ σωτῆρος προφητείας ἐγνωκότων· τῶν δὲ ἐθ-
νῶν τῶν μηδὲν μήτε ἑωρακότων μήτε ἀκηκότων,
μόνον δὲ πίστει προσδεδραμηκότων εἰς τὴν θεογ-
νωσίαν, καὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ
θεοῦ κατάληψιν.

f. 189. b.

Cap. LIII. 1. Ἀντὶ τοῦ, τίς πιστεύσει καὶ
τίνι ἀποκαλυφθήσεται ὁ περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ
τοῦ θεοῦ λόγος; οἱ γὰρ ἡμέτεροι λόγοι πρὸς τὸν
αὐτὸν γινόμενοι, ὡς περὶ παιδίου εὐτελοῦς εἶχον,
καὶ ῥίξης οὕτως ἀτόνου, ὡς ἐν σπάνει νοτίδος
ἀποκειμένης· αὐτὸ δὲ τὸ εἶδος αὐτοῦ οὕτως εὐ-
τελές, ὡς πολὺ ὑποβεβήκεναι τὰς τῶν λοιπῶν
ὄψεις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνά-
μεως, δι' ἧς τὰ σημεῖα ἐτελεῖτο.

f. 190. b.

γ. 5. Ἀκμασάσης τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας,
καὶ πᾶν εἶδος παρανομημάτων ἐργασαμένης, τι-
μωρία καὶ κόλασις ἐπήρτητο· ἦν τινα δίκην χρεω-
στομένην ἡμῖν, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος ἐλ-
θὼν εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς κόσμον, καὶ πάντα νό-
μον, καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην πληρώσας, ἁμαρτία
τὴν μὴ ὑποπεσῶν, ἔκοντὶ δέχεται· ἔν' ἡμῖν μετα-
βάλλῃ τὴν κόλασιν εἰς εἰρήνην τὴν καὶ εὐμένειαν·
αὐτοῦ μὲν τῇ πείρᾳ ὑπελθόντος τὰς ὕβρεις καὶ τὰς
κολάσεις, ἡμῶν δὲ πίστει οἰκειουμένων τὰ πάθη,
καὶ συναποθνησκόντων χάριτι καὶ σωζομένων.

γ. 6. Παραδεδοσθαι δὲ αὐτὸν ἀκούων, μὴ
ἀνάγκην καθυπόπτει, τὸ δὲ ἐκούσιον νόει· καὶ
γὰρ ὁ ἀπόστολος τῷ ὀνόματι τούτῳ κέχρηται,
αὐθεντεῖαν καὶ βούλησιν πατρός μηνύων· οὕτω
γὰρ ὁ θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν μο-
νογενῆ υἱὸν αὐτοῦ παραδόναι ὑπὲρ ἡμῶν· ἔκοντὶ
ταῖς ὑπομείνας τὰ πάθη, σιωπὴν φέρει, νό-
μον ἡμῖν ὑπομονῆς ἑαυτὸν παρεχόμενος.

γ. 7. Τὸ ἐκούσιον τοῦ σωτῆρος ἐν τῇ πείρᾳ

τῶν οἰκονομυμένων σημαίνεται· ὡς γὰρ πρόβατον
ἀγόμενον εἰς θυσίαν, ἢ ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κεί-
ροντος αὐτὸν, ἀνάγκη τὴν θαυμαζόμενα εὐδὲ βλη-
χᾶσθαι τὸ ἐνδόσιμον ἔχει, οὕτως αὐτὸς ἐκὼν ἐν
τῷ πάσχειν ἀπεσιώπα.

γ. 8. Τὴν παράνομον καὶ ἄδικον κρίσιν δηλοῖ,
τῆς ἀληθείας κρυβείσης.

γ. 8. Τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένην δό-
ξαν, καὶ τὴν ἐγγενῇ αὐτοῦ ἀξίαν, ἣν ἡ τῶν
οἰκονομηθέντων ὑπέδειξε πείρα, τίς ἔσται ἱκανὸς
λόγῳ φράσαι; αὐτοῦ μὲν θανάτῳ ὑποβαλλομέ-
νου, πάντων δὲ εἰς ἀφθαρσίαν χάριτι αὐτοῦ ζωο-
ποιουμένων, καὶ πίστει λυτρουμένων.

f. 191. a.

Διτῶς νοεῖται τοῦτο μὲν, ὅτι ἐδεήσεν ἀναγ-
καίως γενέσθαι τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος, διὰ
τὰ ἡμέτερα παρανομήματα· οὐκ ἂν γὰρ χώ-
ραν ἔσχεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐνδημία, ἡμῶν μὴ
ἐν παρανομίαις ἐξετασθέντων· τοῦτο δὲ, ὅτι ὑπ'
αὐτῶν τῶν ἀνομιῶν εἰς τὸν θάνατον ἤχθη.

γ. 9. Ὅσον μὲν ἦκεν εἰς ἑαυτὴν τὴν φωνὴν
ἀνεξετάστως λαμβανομένην, κατάρως καὶ οὐκ
εὐλογίας εἶναι δεκτὴ ἔμφρασις· ἦν δὲ τις τὸν ἐνα-
ποκείμενον νοῦν ἀνιχνεύειν ἐβελήσῃ, εὐρήσει πέ-
λαγος φιλανθρωπίας ἐναποκείμενον· τοὺς γὰρ πο-
νηροὺς καὶ ἐν πλούτῳ αὐχρύντας καὶ καταδεδι-
κασμένους θανάτῳ, ὅσον ἦκεν, ἐκ τῶν αὐταῖς
ἐργασμένων ῥύσεται, πιστεύοντας καὶ παρα-
δεχομένους τὸν θάνατον τοῦ σωτῆρος, ὅς ἔσται
αὐταῖς ἀντικατάλλαγμα καρπούμενοις ἀντὶ τα-
φῆς καὶ θανάτου ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀφθαρτον
ἀθανασίαν.

γ. 9. Τὸ ἄδικον, ἐμπαροινίαν τοῦ διαβόλου
δηλοῖ, ἣν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπεδείξατο·
μηδεμιᾶς γὰρ ἁμαρτίας εὐρεθείσης ἐν τῇ κατὰ
σάρκα αὐτοῦ πολιτείᾳ, ἀλλ' ἀναμαρτήτου μει-
νάσης τῆς σαρκὸς, οὕτως ὡς κατὰ ἐνόχου ἁμαρ-
τίας γενομένης ἐπῆγε τὸν θάνατον, δεικνὺς τὴν
ἑαυτοῦ ἀρχέκακον κακίαν· ἀνθ' ὧν εὐλόγος λύ-
τρωσις γίνεται τοῖς ὑπὸ ἁμαρτίαν πίπτουσι.

f. 191. b.

γ. 10. Ὡς περὶ τὰ ἡμῖν χρεωστούμενα παθή-
ματα αὐτὸς ἀναδεξάμενος ὀκείωσάτο, οὕτως καὶ
τὴν ἐκ πίστεως γινομένην ἡμῖν κάθαρσιν αὐτὸν
δεδέχθαι φάσκει.—Ἐνταῦθα δόσιν, οὐ τὴν ἐν

δυσίαις φάσκει, ἀλλὰ τὴν σὺν αἰσθήσει καὶ μετανόια· ἦν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ποιούμενοι, ἵασις ἐδέχοντο ψυχικὴν, οὐ μόνον τὴν ἐνταῦθα ζωὴν ἑαυτοῖς πραγματευόμενοι.

f. 192. a.

γ. 10. Ἐπειδὴ ἔτι κέρδος οἰκίον ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ τίθεται τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, διόπερ καὶ σῶμα ἀνέλαβε, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη πάθη, ἀναγκαίως καὶ πόνον αὐτοῦ ἀφαιρῆσθαι φάσκει ὁ αὐτοῦ πατὴρ τὴν ἡμετέραν ἵα- σίν τε καὶ κάθαρσιν· καὶ φῶς αὐτῷ τὸν ἡμέτε- ρον φωτισμόν, καὶ ὅν κατηρυγάζομεθα πρὸς Θεογνωσίαν καὶ ἐπίγνωσιν, ἀμειβομένων τῶν ἡθῶν ἐπὶ τὸ βελτίον, καὶ μεταπλαττομένων τῇ τοῦ Θεοῦ συνέσει.

γ. 11. Τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατ' ἐντολὴν πατρικὴν πάντα πράττοντος, καὶ τῇ ὑπακοῇ πληροῦντος πᾶσαν ἐννοιαν, ἀκόλουθον καὶ τὸ περιεζῶσθαι λέντιον τὸν σωτήρα, καὶ ὕδωρ βαλεῖν εἰς τὸν νιπτήρα, καὶ τὴν πρὸς πάντα δουλείαν ἀναδέξασθαι· οἷς πᾶσι γενομέ- ναις ἐκ προθυμίας παιδὸς, βρωσὶν δὲ λογισμέ- νου ὑπηρετεῖσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς θελήμασιν.

γ. 12. Κληρονομία υἱοῦ λέγονται πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, ὥσπερ καὶ προγεγεννησθαι σκύλα δικαίως ἂν τις εἴποι τοῦ διαβόλου· ἐπειδὴ τοίνυν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῇ θαυμαστῇ οἰκονομίᾳ πάντας ἠκειώσατο εἰς τὴν πατρὸς καὶ υἱοῦ γνῶσιν, ἀποσπάσας τῆς πλάνης καὶ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου, ὃν ἰσχυρόν ἡγούντο εἶναι οἱ τὸ πρὶν πλανώμενοι, ἀναγκαίως τούτους κεκληρονομήσθαι φάσκει μερίδα αὐτοῦ γεγενῆ- σθαι, σκυλευθέντος τοῦ δοκοῦντος αὐτοῦ κρα- τεῖν διαβόλου.

f. 192. b.

Cap. LIV. 1. Ταῦτα κατὰ ἀναγωγὴν καὶ εἰς ἐκάστην ψυχὴν ἐκκληπτέον, ἀμειλήσασαν ἑαυτῆς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν αὐ- ξηθέντων καὶ πληρωθέντων ἀπὸ τῆς τοῦ σωτή- ρος παρουσίας.

γ. 2. Καὶ ταῦτα ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκκληπτέον, αὐξομένης μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν· κυριώτερον δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν ὁσημέραι πλατυνομένων καὶ ἐπίδοσιν λαμβανουσῶν, διὰ τῶν προστιθεμένων τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ νοεῖται

δὲ καὶ εἰς ἐκάστην ψυχὴν συντελεῖσθαι εἰς τι τῶν τῆς ἀληθείας καλῶν.

f. 193. a.

γ. 3. Λέγει δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν περὶ τῶν ἐθνῶν τῶν μελλόντων μὴ εἰς θάνατον κληρονο- μεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν καὶ σωτηρίαν κοινῇ πιστευσάντων τῶν ἐθνῶν.

f. 193. b.

γ. 7. Τὸ ἀμνησικακον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τού- τῳ δηλοῦται· οὕτω γάρ φησι, συγχωρήσω τὰ πλημμελήματά σοι, ὥς μηδὲ εἰς ὑπόμνησιν αὐ- τῶν ποτὲ ἐλθόντα ὀνειδίσαι· καὶ ὥσπερ ποιοῦσιν οἱ γυναῖκες ἁμαρτούσας πρὸς ὀλίγον ἀπορρί- φαντες.

γ. 11. Τῆς ἀπανθρωπείας ἐνταῦθα κατηγο- ρεῖται τῶν Χαλδαίων, λαβόντων μὲν παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ ἐνδόσιμον τοῦ τιμωρήσασθαι τοὺς Ἰσραη- λίτας διὰ τὰ πλημμεληθέντα αὐτοῖς, ἰσχυρὶ δὲ ἰδίᾳ λογισαμένων καὶ ἐπιτεινόντων αὐτοῖς τὰ θεινά.

f. 194. b.

γ. 17. Τὴν παρὰ τῶν πολεμίων ἔφοδον τῆς αὐτοῦ ροπῆς παρούσης αὐτοῖς ἀδυνατήσιν λέ- γει· οὐδὲ γὰρ πᾶν σκευὸς πολεμικὸν ἰσχύσει καθ' ὑμῶν· ὑμεῖς περιγενήσεσθαι ὑμῶν.

Cap. LV. 2. Ἐτοιμος ὢν πρὸς τὰς χορηγίας ὁ δεσπότης, καὶ βρύων τοῖς ἀγαθοῖς ὁ φιλάν-θρωπος θεός· οὐ μόνον γὰρ τὰ ἐνταῦθα ἀγαθὰ ἐπαγγέλλεται δώσειν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετέπειτα αἰώνιων θωρεῶν τὴν ἀπόλαυσιν· οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖ, ἢ εὐγνώμονα ἀκροατὴν, συνιέντα μὲν τὰ λεγόμενα, προσρέχοντα δὲ τῇ καλοῦντι μετ' εὐνοίας.

f. 195. a.

γ. 3. Τὸ προσέχειν ὥσιν ὡς ἦκεν εἰς τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις, ἀνακλόουθον εἶναι δο- κεῖ· ὁφθαλμοῖς γὰρ προσέχοντες, τοῖς αὐτοῖς καὶ ἀκούειν οὐ δυνάμεθα· καὶ ὥσιν ἀκούοντες, τούτοις βλέπειν οὐχ οἷα τε ἐσμέν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸ σῶμα αἰσθή- σεων· ὡς ἐκ τούτου δεικνυσθαι συμβουλευεῖν αὐ- τοῖς προσέχειν κατὰ τοὺς τῆς διανοίας ὁφθαλ- μούς, καὶ οὕτως καὶ ἀκούειν δυνατόν· ἀπλή γάρ τις εὖσα ἢ ψυχὴ καὶ μονοειδὴς τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ τὸ τε ἀκούειν καὶ ὁρᾶν κέκτηται.

γ. 6. Ἄλλ' ἴσως στενοχωρεῖ ὑμᾶς, καὶ κω-λύει αὐτῷ προσφυγεῖν τὸ πλήθος τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἡσεβηκέναι· ἀλλ' οὐδέπου μέγα

κώλυμα ὑμῖν φανέεται, εἰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἄφατον ὄντα ἐνθυμηθῇτε· οὐ γὰρ τοσαῦτα ἔσται ὑμῶν τὰ κακὰ, ὡς νικῆσαι καὶ ὑπερβαλεῖν τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν· πολὺς γὰρ ὢν ἐν οἰκτιρμοῖς, πολλὴν καὶ τὴν ἄφесιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν ποιήσεται· καὶ οὕτως ὑμᾶς καθαρὸς ἀποδείξει, ὡς μὴδὲ ἵχνος σώζεσθαι τῶν προτέρων ὑμῶν ἁμαρτημάτων.

f. 196. a.

v. 11. Τὴν ἐπὶ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου εὐοδίαν παρέξειν αὐταῖς ἐπαγγέλλεται θεός, μόνον εἰ ἑαυτοὺς ἐργάτας αὐτῶν δεῖξαι ἐβελήσουσιν, αὐτοῦ χρησθύνοντες ἰσχὺν πρὸς τὸ ἐπιτελεῖσαι ταύτας· εὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἄνεσθον οὕτως ἔδοξεν αὐτοὺς τοὺς ἀφιεντας τοσαύτην ἀναλαβεῖν προθυμίαν τῆς τούτων ἐκπομπῆς, ὡς μετὰ δορυφορίας καὶ ὁδηγήσειν· ὅπερ ἐπὶ Κύρου τοῦ βασιλεῖος Περσῶν ἐπληρώτο, τρανουμένης τῆς τοῦ θεοῦ ῥοπῆς· καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὀρέων ἐν τῇ τούτων κινήσει τὴν ἀγαλλίασιν δεικνύντων, ἔτι μὴν καὶ ἄλλων σημείων παρακίλουσύντων· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τὴν ἔρημον διόντων ὑπεχάρει ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα, οὕτως ἐξιόντων ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἱστορεῖται τὸν Τίγριν ποταμὸν ποδὶ αὐτοὺς διαβηθῆκεναι, κατὰ καὶ ὁ Ἰορδάνης· καὶ τοσαύτην μεταβολὴν τὰ ὄρη λαβεῖν, ἀντὶ τῆς καταλαβούσης ἐκ τῶν πολεμίων ἐρημίας, ὡς καὶ δένδρων ξένων παρὰ τὰ ὄντα ἐκδιδόναι βλάστην· καὶ τὴν τοῦ θεοῦ εὐμένειαν ἐκ τῆς τῶν ὀρέων μεταβολῆς δειχθῆναι· ὡς πάντα συντελεῖ εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν ἐκείνου μὴνυσιν.

f. 196. b.

v. 13. Οὐ τοίνυν ὠνητὰ τὰ παρὰ θεοῦ, ἀλλὰ προδικα τὰ καὶ χωρὶς ἀργυρίου ταῦτα λήψασθε· εὐδὲ γὰρ οἴνου χρεῖα εἰς σπονδὴν, καὶ σέατος εἰς θυσίαν· ἃ καὶ ταῦτα ἀργυρίου ὠνούμενοι, οὐδὲν πλέον ἀποφέρεσθε εἰς ὄνησιν, ἢ κόπον, ἢ μόχθον, μὴ ὄντων ἱκανῶν δυσωπημάτων.

f. 197. b.

Cap. LVI. 3. Ὑμεῖς, φησιν, οἱ ἄλλογενεῖς, αἱ τῷ θεῷ ἀνακείμενοι, καὶ κατὰ τάς ἐντολάς αὐτοῦ βιούντες, μὴ λογίσσηθε ἑαυτοὺς μακαριόττους ἐπιτεύξεσθαι καὶ τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων· ἀλλ' ἐπιστάμενοι ὡς τρόπος ὑμᾶς συνάπτει τῷ Ἀβραάμ καὶ εὐ γένους ἀγγιστεῖα, ἡθῶν ἐπιμέ-

λειαν ποιῆσθε, καὶ θεῷ δουλεύειν σπεύδετε, καὶ οὐ φυλοκρινηθήσεσθε τοῦ γένους τῶν δικαίων.

Cap. LVII. 1. Ἐπάγει αὐτοὺς εἰς κατανήσιν διὰ τούτων τῶν τοῖς δικαίοις ὀφειλομένων ἁμαρτιῶν.

f. 198. a.

v. 3. Πάλιν ἐκ προσαγωγῆς εἰς συναίσθησιν αὐτοὺς τῶν ἰδίων πλημμελημάτων ἀγαγεῖν βούλεται, φθεγγομένους μὲν ἀδεῶς κατὰ τοῦ δικαίου, ἀπρονοήτως δὲ τοῦ βίου τούτου νομίζοντας ἀπαλλάττεσθαι· ὑποδεικνύς αὐτοῖς ὡς ἡρνήθησαν μὲν τὸ σωματικὸν εἶδος τῶν ἁγίων· τῇ δὲ τῶν τρόπων μοχθηρίᾳ ὀκείωσαν ἑαυτοὺς μοιχοῖς τε καὶ πόρνοις· μὴ ἀναλογισάμενοι ὡς αὐτοὶ ὄντες ἀπωλείας ἄξιοι, κακίξειν ἐπειράθησαν τοὺς τοῦ δικαίου ἐπιμελομένους καὶ θεῷ προσανέχοντας· εἰδώλεις γὰρ προσκυνούντες, καὶ τούτοις προσάγοντες τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς σφαγὴν ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ τῶν πετρῶν, τὴν τοῦ θεοῦ δίκην διαφεύγειν ὑπελάμβανον.

f. 198. b.

v. 15. Διὰ τούτων ὅλων τῶν ὀνομάτων ἡ τοῦ θεοῦ εὐμένεια δηλοῦται, ὅτι τὸ ὑψιστός ἐστίν· εἰ καὶ ὅσον ἦκεν τὸ αὐτῶν μέρος, ταπεινὸν πεποιθήκασιν συγκρίνοντες εἰδώλεις τε καὶ θαύματα· εὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἅγιος, τούτων βεβηλόντων τὸ αὐτοῦ ὄνομα κακαῖς ἐνθυμήσεσι καὶ πράξεσιν εὐ καλαῖς· ἀλλ' ὅμως αὐτὸς ἅγιος ὢν καὶ ἁγίοις χαίρων, κακείνους ἀγιάζων, ἐπιρρώων αὐτῶν τὴν δύναμιν, καὶ ἐγείρων αὐτῶν τὰ φρονήματα, μόνον εἰ φανείσαν ἑαυτοὺς παρέχοντες ἄξιους, καὶ τὴν ἑαυτῶν θέλῃσιν δεικνύντες συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην· καὶ γὰρ καὶ ζωὴν αἰώνιον τοῖς ταῦτοις χρηγήσω.

f. 200. a.

v. 16. Ἐκδικία δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον λεγεται, τὸ τὸν ἁμαρτάνοντα παραδοθῆναι σκυθρωποῖς πρὸς τὸ αὐτόν τινα παρ' ἑαυτοῦ παιδευθῆναι· ταῦτα ποιῇ θεός, φιλανθρωπία φειδόμενος τοῦ ἡμετέρου γένους.

v. 17. Τὴν φιλανθρωπίαν ἑαυτοῦ ὁ θεός καὶ ἐν ταῖς τιμωραῖς ἐνδείκνυται, ἡμῶν μὲν πολλὰ ἁμαρτανόντων, αὐτοῦ δὲ ὀλίγα παιδεύοντος.

f. 200. b.

Cap. LVIII. 1. Καὶ γὰρ αἱ ἀσεβεῖς τῷ θεῷ δοκῶσι χαίρειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἡδοναῖς τρεφόμενοι, ἀλλὰ γ' οὖν εἰς ἀπωλείας τέλος καταστρέφοντες, οὐ τὴν ἀληθινὴν χαρὰν χαίρουσι· μόνη

f. 201. a.

γὰρ κυρίως ἂν εἴη χαρὰ ἢ ἐκ καμάτων τε καὶ
θλίψεων ζῶν αἰώνιον πραγματευομένη· ἀλλὰ καὶ
χαρὰς τῆς ἀληθινῆς πληροῦνται οἱ δικαιοπρα-
γούντες· εἰς ἔργον αὐταῖς προχωροῦντος τοῦ σκο-
ποῦ, καὶ ἀταράχου μενούσης τῆς ψυχῆς, καὶ γα-
ληνιαζέουσας ἐν ἑαυτῇ·

f. 202. a. v. 9. Καὶ ταῦτα ῥυθμιζόντων αὐτοὺς εἰς βίον
τὸν ἐνάρετον, καὶ τρόπων εὐθύτητα ὑφηγεῖται.

f. 203. b. Cap. LIX. 5. Τὰ γὰρ πλείστα τῶν ἐπιθυμη-
μάτων αὐτῶν ὧν συνελέξαντο ὥσπερ ὡὰ ἀσπίδων
ἀτελεσφόρητα, καὶ ὡς ἰσὸς ἀράχνης εἰς οὐδὲν
συντελῶν μένει, βλάβην αὐταῖς μᾶλλον ἢ περ ὠφέ-
λειαν φέρνται· εἰ δὲ καὶ συμβαίῃ ταύτας τὰς
ἐννοίας ὥσπερ διαθερμανθείσας εἰς πράξεις προ-
κόψαι, οὐκ ἔαικεν ἐκείναις ταῖς κλάσαι μεν ὧν
ἀσπίδος, βασιλίσκον δὲ ἐν αὐταῖς εὐροῦσι· καὶ
αὐτὸ ἐστὶ ἰσὺλον καὶ θανατηφόρον ἔρπετόν.

f. 204. b. v. 10. Καὶ ταῦτο δὲ σκοπητέον, ὅτι ὥσπερ
ὀφθαλμῶν ὄντων, εἰ μὴ παρείη φῶς· καὶ φωτὸς
ὄντος, εἰ μὴ ὧσιν ὀφθαλμοὶ βλέποντες, ἀδύνατόν
ἐστὶ τὰ ὑποκείμενα καθορᾶν· οὕτως ἀνάγκη καὶ
τὸν βουλούμενόν τι διανεῖσθαι νῦν, μὴ ἐκ τῶν
θεῶν γραφῶν ἀνύμενον σεσίαν διαμαρτεῖν.

v. 11. Τοσούτος δὲ ἔσται ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ
παρ' αὐτῶν αἰμωγή, ὅσην ἄρκεα ἀπολίσασα τὰ
ἑαυτῆς τέκνα αἰμώξει· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περι-
στερὰ ἀδιαλείπτως φυσικῶς βρύχουσα.

f. 205. a. v. 17. Τὴν ἐκ τῆς μετανοίας καὶ συνέσεως
πραγματευομένην σωτηρίαν τοῖς τιμωρουμένοις,
οἰκισθῆναι τὸν θεὸν φάσκει, καὶ ἐνδοθεῖσθαι ὥσ-
πέρ τι ἐνδυμα τὴν τούτων δικαιοσύνην· οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ ὥσπερ τι κράνος καὶ θώρακα περιτί-
θεσθαι φάσκει τὸν θεόν, τὰς τῶν ἀνθρώπων δι-
καιοπραγματείας· τὰ δὲ ἐπὶ θεοῦ εἰληπται πα-
ραμυθίαν φέροντα τοῖς ἀκροαταῖς· καὶ ἐπεγείρει
αὐτῶν τὰ φρονήματα, ὡς δυναμένων αὐτῶν καὶ
ἐνδυμα θεοῦ γενέσθαι, δικαιοσύνην μετιόντων.

f. 207. a. Cap. LX. 8. Προειδέναι χρή τὸ ἦθος τὸ δε-
σποτικόν, ὅτι πάντα δι' ἀγαθότητα προλέγει·
ὡς ὅταν ἀπειλῇ μὲν, ἵνα φοβηθέντας τὰ σκυ-
θρωπὰ, ἐπιστρέψαντες καὶ μετανοήσαντες ἀπαλ-
λαγῶσι τῆς πείρας τῶν δεινῶν· ἢ πάλιν ἐπαγ-
γέλλεται τὰ ἀγαθὰ, ἵνα ταῖς ἐπαγγελίαις ἐπὶρ-

ρώσῃ τῶν δικαιοπραγούντων τὰς ψυχὰς, πρὸς τὸ
μᾶλλον ἔχασθαι τῆς πρὸς τὸν θεόν ἐλπίδος· ἀλλ'
οὐδέ που καὶ ἀνάγκη ἔχει θεὸς πληροῦν ταῦτα·
ἡ γὰρ μετανουσιάζων ἀνῆκε τὸν θυμὸν, ἢ μὴ
ἐμμενάντων ταῖς καλοῖς οὐ τελειώσει τὰ ἐπαγ-
γελλθέντα καλὰ, ἡμῶν παρεχόντων τὰς αἰτίας
τῷ θεῷ τοῦ πληροῦν τὰ ἐπαγγελθέντα κακά.

v. 10. Καὶ ταῦτα δὲ καθ' ἱστορίαν ζητοῦντι
ἐνεστὶν εὐρεῖν· τοῦτο μὲν Κίρου ἀναικοδομούντος
τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ μετ' αὐτὸν Δαρείου· οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ Ἀλεξάνδρου τὸν ἱερατικὸν στόλον θεα-
σαμένου, καὶ μεταβαλλομένου τὸν θυμὸν εἰς
προσκύνησιν.

f. 207. b. v. 13. Ὅπερ ἦν, καὶ ἐπὶ τῆς νυνὶ καταστά-
σεως τῶν ἐκκλησιῶν δηλοῦται· πάντες γὰρ ἀπαν-
ταχόθεν ταύταις προσάσσουσι τὰς ἀπαρχάς.

f. 208. b. v. 17. Ἐπισκόπους λέγει τοὺς ἐπιστατοῦντας
τῷ λαῷ, οὓς καὶ δικαιοσύνης ἐραστὰς μέλλειν
ἔσεσθαι προὔλεγεν.

f. 210. b. Cap. LXI. 10. Ἐξὸς τοῖς προφῆταις προανα-
θεωροῦσι τὸ μέλλον, ἐπὶ μὲν τῶν σκυθρωπῶν
ἀνῶσθαι καὶ πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν
θεωρίᾳ ἣν εὐαγγελίζονται τῷ λαῷ, καὶ ἀναισιδη-
τῶσιν οἱ ἀκούοντες αὐτοὺς, προεστιάξουν καὶ προ-
εστιασθῆναι κατὰ ψυχὴν, πείσμα βέβαιον κερτη-
μένους τῆς τῶν δειχθέντων θεωρίας.—Βλέπων
τοῖνυν ὁ προφήτης πρὸς τὸν Χριστὸν ὡς ἐνδυμα
αὐτοῦ ἐγεγόνει· πᾶς γὰρ ὁ ἐνδυσάμενος Χριστὸν,
ἱμάτιον σωτηρίας ἐνεδύσατο· καθ' ὃ καὶ τὴν ἀγίαν
οὐκ ἐκκλησίαν κατακοσμεῖ, καὶ κείνην τὴν διά-
θεσιν πληρῶν, ἣν ἂν πληρώσῃ νεανίσκος πρὸς
παρθένον, ἔχαιρε καὶ εὐωχεῖτο κατὰ ψυχὴν, ὡς
τῷ Χριστῷ συνών, καὶ κείνου ἐνδεδυμένος, καὶ χι-
τῶνα αὐτὸν ἔχων εὐφροσύνης.

v. 11. Τοὺς σπερματικὸς λόγους σημαίνει,
τοὺς ὥσπερ ἐν γῇ τῇ ψυχῇ ἐναποκειμένους, καὶ
ὡς κῆπον αὖξοντα τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματα, καὶ οὐκ
ἐξωθεν οὐδὲ ἀλλαχόθεν ἐπισφένοντα σπέρματα,
ἀλλ' ὥστε γῆν ἔχουσαν λόγον καὶ ὁδοποιῦσαν εἰς
Χριστόν· ὥσπερ ἐν σώματι ὀφθαλμοὶ συγγένειαν
ἔχουσι πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀνατείλαντος ἡλίου εὐ-
θείως τὸ συγγενὲς ὀρώμεν, οὕτω τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
ἐπιλάμψαντος, τὴν κεκρυμμένην ἐν ἡμῖν ἐπιτη-

θειότητα πρὸς δικαιοσύνην ἐκλάμψωμεν, τὸ σκοτεινὸν ἀποστέμενοι τῆς ψυχῆς ἡθους· ἀγαλλίασιν δὲ λέγει ἐνώπιον τῶν ἔθνων ἐξαπλούμενος.

Cap. LXII. 1. Τοῦ προφήτου κατὰ ψυχὴν ἐσιασέντος διὰ τὰ τῷ λαῷ ἐπαγγελθέντα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ἀμελούντων τὴν εἰς τὰ ἔθνη φθάνουσιν χάριν προαναφωνήσαντες, ἀκολουθῶς αὐτὸς τῆς Σιών ἐπιμελήσθαι φησὶν, αὐτὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκέναι λέγει, ἀλλὰ καὶ ταύτην καταναγασθήσεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τε τὴν πρὸς αὐτὴν ἄνωθεν σχέσιν, καὶ διὰ τὰ δοθέντα αὐτῇ σεμνά· καὶ γὰρ τῶν ἀποστόλων σπευδόντων εἰς τὰ ἔθνη τὸ κήρυγμα ἐξαγαγεῖν, ὁ σωτὴρ πρότερον αὐτοὺς ποιῆσθαι τὸ κήρυγμα παρεκελεύετο πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλὸτα οἴκου Ἰσραὴλ.

f. 211. a.

v. 2. Ὄνομα καινὸν λέγεται τὸ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν· πολλὰ γὰρ δὲ τοῦτο νοεῖται· καὶ γὰρ ὁ βαπτισθεὶς βάπτισμα σωτήριον, ὄνομα ἕτερον ὀνομάζεται τὸ πιστὸς, ἀνακαινίσιν δεχόμενος τῆς ὅλης αὐτοῦ καταστάσεως· ἀλλ' ὁ ἰουδαῖος μάχεται πρὸς τὸ καινὸν τοῦτο ὄνομα· εἰπάτω τοίνυν κατὰ Ἡσαΐου προφητείαν, ὄνομα καινὸν ἐπιτεθὲν αὐτῷ· ἀλλ' οὐκ ἔχει δεῖξαι· ἄρα τοίνυν τὸ Χριστιανῶν ἐστίν, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ γνωριζόμενον, ὃ ὁ κύριος ἡμῖν τέθεικεν, ἀπὸ τοῦ οἰκείου ὀνόματος σεμνύνων τὰ ἔθνη.

v. 3. Ἐκ διαφορῶν ἀνδρῶν πλακεῖς· καὶ διάδημα βασιλείας τὸ τάγμα τῶν ἀποστόλων τυγχάνει, αἱ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν προσήχθησαν, ὄντες κατὰ γένος Ἰσραηλῖται, οἷς καὶ ἤρμοσε τὸ ὄνομα τὸ καινὸν, κοινωνίαν ἔχουσι πρὸς τὸ γένος.

f. 211. b.

v. 4. Θέλημα τοίνυν καλιῦνται αἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ πεποιηκότες, οὓς καὶ ἀγαπᾶν λέγει, ὡς συνοικῶν νεανίσκος παρθεῖν· τοῦτο δὲ εἰ φθορὰν σημαίνει, ἀλλ' ἀκμάζουσιν σχέσιν· καὶ γὰρ τηρεῖ ἐν τῷ συνοικεσίῳ τὴν παρθεῖν.

v. 6. Τὴν νυνὶ κατάστασιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐμφαίνει· μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ μελετῶντος τοῦ λαοῦ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· ἐκδιδασκόντων τὲ ἱερέων τὰ περὶ Θεοῦ δι' ὅλης νυκτός, αἰνούντων τὸν κύριον καὶ αὐτοῦ μνημονεύόντων.

f. 212. a.

Cap. LXIII. 1. Ἐδῶμ λέγει τοὺς υἱοὺς Ἡσαΐ. Βοσὸρ δὲ ἦτοι τὴν Βόστραν λέγει καθ' Ἑβραίους

σάρκα· οὗτος τοίνυν ὁ μέγας ἐν ἰσχύϊ καὶ ἀσύγκριτος κριθῆσεται πρὸς αὐτοὺς δικαία ψήφῳ, τὴν κατ' αὐτοὺς ποιησάμενος ἐκδικίαν· καὶ γὰρ Θεὸς πρὸς ἀνθρώπους κρίνεται καλῶν ἡμᾶς εἰς κρίσιν, ἵνα διδάξῃ ὅτι αὐτοῦ μὲν δικαία ἡ ἄμυνα, ἡμεῖς δὲ αὐτῶν αἵτισι καθ' ἑαυτῶν ἐπισπώμενοι τὴν δίκην· αὐτὸς γὰρ καὶ δίκην ἐπάγων, ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν πάντα ποιεῖ, ὑπὲρ τοῦ καὶ παύλαν ἡμᾶς λαβεῖν τοῦ ἁμαρτάνειν, ἢ μετανοήσαντας σωθῆναι, ἢ κουφισθῆναι ἐν τῇ κρίσει τῆς τιμωρίας. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἀληθῶς γὰρ θαύματος ἐπεπλήρωντο καὶ αἱ νοηταὶ δυνάμεις, ὀρῶσαι τῶν ἑαυτῶν Θεὸν ἐν σώματι εἰς οὐρανὸς ἀνιόντα καὶ φέροντα τὸ ἐρύθημα τοῦ αἵματος καὶ τὰ σύμβολα τοῦ σταυροῦ, τὴν τε κατὰ τοῦ θανάτου νίκην, καὶ τὴν ἀνθρώποις χαρισθεῖσαν χάριν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τῶν γὰρ ἀνθρώπων ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν ἁμαρτημάτων θάνατον χρεωστύμενων, ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὑπέσχετο τὸν θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, ἵν' ἡμῖν ἀθανασίαν πραγματεύσεται. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἰ δὲ ἐπὶ ἀγγέλων ἀκούεις ὡς ἐπαπορύντων, μὴ ἐκείνοις ἄνοιαν προσάγῃς· ἤδεισαν γὰρ τὰ οἰκονομούμενα ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, ἀφ' οὗ εἰς κόσμον ἐπιδημήσας σάρκα ἀνελήφει· ἀλλὰ σὴν εἶναι ὁμμάτων καὶ διδασκαλίαν τὸ πρᾶγμα, ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ ἄγγελοι χαίρουσι ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ γεραίρουσι τὸν δεσπότην, καὶ θαυμάζουσι ὅτι ὁ Θεὸς ἠνέσχeto τὸ χρεωστύμενον ἀνθρώποις διὰ τὰς αὐτῶν παρανομίας ὑπελθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, ἵν' αὐτοῖς σωτηρίαν χαρίσεται, ἀθανασίαν αὐτοῖς χαρισάμενος.

f. 214. a.

v. 8. Πάλιν ἐνταῦθα τὸ ἄφατον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας σημαίνεται· καθ' ὃ δείκνυται αὐτὸς ἡμῖν παρεσχηκὼς καὶ τὸ εἶναι δι' ἀγαθότητα, καὶ τὸ ἐλεεῖσθαι διὰ φιλάνθρωπίας, ὡς ἰδίων παιμάτων ἀντιποιούμενος· καὶ οὐχὶ παρ' ἄλλου ἡμᾶς δεξάμενος ἔλεγεν, οὐχὶ ὁ λαός μου ἐστὶ τέκνα μου· τρυφερόν ἐμὰ ὄντες, εἰς τέκνα μου λογισθήσεσθε· ἐμοῦ τὴν διάθεσιν τὴν ὡς τέκνοις ὀφειλομένην μὴ ἀθετοῦντες, εἰ καὶ ὑμεῖς ἀγνώμονες περὶ τὸν ἑαυτῶν πατέρα γεγέννησθε· ταῦτα δὲ ἤρμοξε παρ' αὐτῶν λέγεσθαι πρὸς τὸν Θεόν, οἰκιωθέντων εἰς τὸν τῶν τέκνων κατάλογον.

ν. 11. Πάλιν ὁ προφήτης τῆς σχέσεως τῆς πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ γενομένης ὑπομιμνήσκει, μνημονεύων τῶν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὡς περ ὑποψιν αὐτοῖς ἄγει τῇ λόγῳ, τὰ εἰς τοὺς πατριάρχας γενόμενα.

f. 214. D.

ν. 15. Ἐνταῦθα ὁ προφήτης εἰς τὴν εὐχὴν μετατίθηται τὸν λόγον, καὶ ἀπ' οὐρανοῦ γνωρίζειν Θεὸν ἀξιῶ· εὐχὴ ὡς τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ ἀποκλειομένου, καὶ ἕως γῆς φθάσαι μὴ δυναμένου, ἀλλ' ὡς ἐγείροντος φρονήματα καταπεπτωκότα, καὶ εἰς γῆν ἔρποντα, ἀνάγοντος εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἐκδιδάσκοντος μηδὲν γίνον μηδὲν ταπεινὸν νοεῖν περὶ Θεοῦ· ἀλλ' εἰδέναι ὡς ὁ μέγας νῦς, ὁ τὰ πάντα συνέχων καὶ κυβερνῶν, τὰλλα εἰκεῖως γνωρίζεται ἀπ' οὐρανοῦ.

ν. 16. Οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀβραάμ εἵπομαι τὰ νῦν πατέρα, οὐκ ἀρνούμενος τὸν πατριάρχην, ἀλλ' ὡς μᾶλλον τῷ Θεῷ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἀρμόζοντος.

ν. 17. Ὁ προφήτης πάντα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρει, εὐχὴ ὡς τοῦ Θεοῦ αἰτίου ἡμῖν γινομένου τοῦ ἁμαρτάνειν, ἀλλ' ἐνδιδόντες καὶ συγχωρῶντες ἐκείνα πράττειν, ἃ ἂν τις αἰρήται· ὡς τὴν μὲν αἰτίαν ἔχειν ἐξ ἡμῶν καὶ παρ' ἡμῶν, τὴν δὲ ἀναφοράν ἐπὶ τὸν Θεόν.—Ὡς ἐγκαταλειφθέντων αὐτῶν, καὶ μὴ ἀναστειλλομένων διὰ πληγῶν τῶν κολυουσῶν μὴ ἁμαρτάνειν.

f. 215. a.

ν. 19. Τῶν γὰρ Ἀσσυρίων ἀφελομένων τὰς πόλεις αὐτῶν καὶ περικοψάντων τὰς πλείστας πόλεις, ἀντοικησάντων δὲ τοὺς Γοτθαίους, οἱ καὶ Σαμαρεῖται ἐκαλοῦντο, ἐκ τοῦ τόπου τὴν προσωρυμίαν εἰληφότων· μόνον δὲ δύο ἡμισυ φυλῶν περιλειφθεῖσιν μέρος κατεχόντων μικρὸν, ὁ προφήτης ἡξίου, ὥστε καὶ τοῦτο ὁ ἐδόκειν κατέχειν περιλειφθῆναι αὐτοῖς πρὸς μνήμην τῆς ἐξ ἀρχῆς σου εἰς τὸ γένος γενομένης εὐμενείας· μή πη καὶ τούτου ἀρθέντος γενοίμεθα ὡς μὴ λαὸς σου, μηδὲ χρηματίσαντες μερίς σου.

f. 215. b.

Cap. LXIV. 1. Πάλιν ἐμφαίνων ὁ προφήτης ὡς εὐ δι' ἀσθενείαν τοῦ Θεοῦ οὕτοι ἐγκατελείφθησαν ταιαῦτα ὑποστῆναι παρὰ τὴν αὐτῶν μοχθηρίαν ἁμαρτόντων καὶ παραβεβηκότων τὰς ἐντολάς, ἐξηγῆται τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ βουλομένου αὐτοῦ οἱ οὐρανοὶ ἀνεωχθήσονται, καὶ τὰ ὑποκείμενα δίκην κηροῦ τακῆσονται.

ν. 4. Καὶ τούτῳ δηλῶν ὁ προφήτης, οὔτε ἔψει ὑποβάλλεσθαι αὐτὸν φάσκει, εὔτε ὡσὶν ἀκοῦσαι, σύγκρισιν αὐτοῦ πρὸς ἄλλους λεγομένους Θεοὺς γεγενῆσθαι· ἀλλὰ κατὰ πάντων ἔχων τὸ κύρος, μόνος ἐστὶ τοιοῦτος, ἀλλ' οὐ πρὸς αὐτὸν παραβάλλεσθαι μὴ δυναμένου.

ν. 5. Τοιοῦτόν τινα νῦν ἔχει· ὡς ὅτ' ἂν διδάσκαλος ὁ ἀγαθὸς ἔχει πονηρὸν μαθητὴν, εἰ μεταβαλέσθαι αὐτὸν βουλόμενος ἀπὸ τῆς πονηρίας αὐτοῦ, νοθεύει αὐτὸν κρείττονα ἑαυτοῦ γενέσθαι· ὁ δὲ μὴ μόνον ἀπαλλάττεται τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη ἐν πονηρίᾳ θέξειτο· ἀκούθων ἀποστραφῆναι αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, καὶ κείνους ἐγκαταλειφθέντας εἰς πλείονας ἀταξίας ἑαυτὸν ἐκδοῦναι· οὕτω φησὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν, μὴ ἀνεχομένων ἡμῶν μεταθέσθαι τοῦ πονηροῦ ἡμῶν τρόπου, αὐτὸς ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς σου τῆς ἐσποπτείας ἀποτυχόντες, κατὰ ῥοὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἵνυχθῃμεν.

ν. 6. Ταιαῦτα ἡμῶν ἔσται τὰ τῆς πααρτηρήσεως τῶν ἐντολῶν· διάθεσιν πρὸς Θεὸν μὴ σωζούσης τῆς δικαιοσύνης, ἣ καὶ ἔκρευσιν ἡμῖν προσέξενσεν, ὡς φύλλοις πίπτουσιν ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ρίζης· ὅπερ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν κατηγορίαν ἔχει.

f. 216. a

ν. 7. Ὅτ' ἂν γὰρ Θεὸς ἐπὶ πολὺ νοθεύων μὴ σχοίῃ τοὺς πειδομένους αὐτῷ μεταδέσθαι τῶν παρανομημάτων αὐτῶν, τότε καὶ αὐτὸς τέλει ὀργισθεὶς ἐγκαταλιμπάνει αὐτοὺς ὡς ἐρήμους αὐτοὺς γενομένους τῆς αὐτοῦ κηδεμνίας.

Cap. LXV. 2. Ἐκληπτέον δὲ καὶ εἰς σωτήρα ταῦτα, ὃς πατρικῇ ἀγαθότητι ἀποσταλεὶς καὶ οἰκίᾳ φιλανθρωπίας ἐλθὼν, ἐμφανὲς πᾶσιν ἀνθρώποις γέγονεν ὁ σωτὴρ, ἀνθρώπων μήτε πρεσβευσανέων πρὸς αὐτὸν, μήτε παρακαλεσάντων.

f. 216. b.

ν. 5. Ἡ τιμωρητικὴ δηλαδὴ δύναμις.

ν. 6. Τὸ δὲ γέγραπται ἀκούων, νόει ὡς ἡμετέραν παραμυθεῖται ἄγνοιαν· ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν ἐξ ἐγγράφων ἡ μνήμη συγκροτεῖται τῶν παρελθόντων πραγμάτων εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς ἄγουσα, καὶ ὡς περ ὑπ' ὅψιν ἄγει τὰ παρελθόντα πράγματα, οὕτως ἐκδιδάσκει πάντα ἐγνώσθη τῷ Θεῷ, καὶ πρὶν ἢ γένηται τὰ γενόμενα ἐπίσταται.

f. 217. a.

ν. 8. Ἐνταῦθα πάλιν ὁ πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ φανερώτατα δηλοῦται οἰκίῳ ὑποδείγματι· ὥσπερ γὰρ ὅτ' ἂν εὔρεθῇ ἐν τῷ βότρυϊ ὁ ῥῶξ πέπειρος, δι' ἐκείνον τὸν ἕνα πᾶς σώζεται, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται, μηδενὸς αὐτοῦ ἀπτομένου, εὖτω, φησί, καὶ γὰρ ἐνὸς εὔρεθέντος δουλεύοντός μοι, πάντας περιποιήσομαι, κατὰ τὸ τῷ Ἀβραάμ λελεγμένον, ἥνικα ἡ κατὰ Σοδόμων δίκη κατεπέμπετο, ἕως πέντε τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδειξαμένου· τὸ αὐτὸ τοῖνον καὶ νῦν φάσκει κατ' ἐπίτασιν ἀγαθότητος.

f. 217. b.

ν. 10. Ταῦτα τοῖνον παρέχω αὐτοῖς δι' ὀλίγους τοὺς δουλεύοντάς μοι· ὑμεῖς δὲ οἱ ἀνταλλαξάμενοι ἀντὶ ἐμοῦ τοῦ τὸ εἶναι ὑμῖν παρεσχηκότες· καὶ δουλεύσαντες δαιμονίοις, καὶ ἀψύχοις παρατιθέντες τράπεζαν καὶ κεράσματα, θανάτῳ ὑποπεσεῖσθε· θάνατον δὲ αὐτῶν δικαίως καταψηφίζεται, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὸ ἐξαμαρτεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν Θεόν, καλοῦντι οὐχ ὑπήκουσαν, καὶ τόπον μετανοίας αὐτοῖς διδόντι, οὐκ εἶξαν· ἀλλ' ἐπετεινάτε καθ' ἑαυτῶν τὰ πονηρά, καὶ ἃ οὐκ ἤρεσκέ μοι ἐπράττετε.

f. 218. a.

ν. 13. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ γαστέρα ἀσχολούμενοι, εἰς τὴν τῶν καρπῶν ἀπόλαυσιν τὸ πᾶν τῆς εὐφροσύνης ἐτίθεντο, καὶ εὐδαίμονας ἐνόμιζον τοὺς τούτων ἀπολαύοντας, λυπῆσαι αὐτοὺς βουλόμενος ἐν τῇ ἀκείῃ, ἵν' ἐπιστρέψαντες σωθῶσι, τὴν τούτων αὐτοῖς στέρησιν προαγορεύει.

f. 218. b.

ν. 15. Προκαταλέξας ἃ πείσονται οἱ μὴ φοβούμενοι τὸν κύριον, μηδὲ ἐπιστρέφοντες πρὸς αὐτόν, ἐπάγει· ὅτι ἀπεναντίας τούτων οἱ δουλεύοντές μοι οὐ μόνον τεύζονται, ἀλλὰ καὶ ὀνομάτων καθάπερ οἱ πατριάρχαι, οἱ πρὸς τοῖς τρόποις καὶ ὀνομάτων καινῶν ἐτύγχανον· τούτων δὲ μὴ μετανοούντων, τοῦτο τὸ ὄνομα δοθήσεται τοῖς ἔθνεσιν, τὸ μὲν εἰς αἰὲν, ἑπὲρ ἐστὶ τὸ τῶν Χριστιανῶν· μηκέτι γὰρ εἰδώλων μνήμην πτιούμενοι, μὴ δ' ὡς εἰς Θεοῦς ὀμνύοντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ δημιουργὸν αὐτῶν παρ' αὐτοῦ ἔξουσι τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν.

f. 219. a.

ν. 20. Μακροβίωσιν δὲ αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ, ἁώρως μὲν μηδενὸς μεταλλάττοντες, εἰς γῆρας λιπαρὸν φθάνοντες· καὶ γὰρ ἑκατὸν ἐτῶν ὁ τελευ-

τήσας ἐν ἐκείνοις ἔσται, ὡς πρὸ ὥρας νέας ἀπαλλάξας τόνδε τὸν βίον· ὁ δὲ εὖτως μεταλλάττων, ἐν κατάρας μέρει κείσεται ἀμαρτωλὸς συγκρινόμενος τῷ μακρῷ βίῳ.

f. 219. b.

ν. 22. Τὰ γὰρ αἰεθαλῆ φυτὰ ἐν τῷ παραδείσῳ αἰεζώους καρποὺς φέρει· οἵτινες ἐν μὲν τῷ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ, ἄλλοι ἐπ' ἄλλαις γινόμενοι καρποὶ, παρῆχον τῷ ἄνθρωπῳ τὸ αἰεὶ ἀπολαύειν· ὅτε δὲ ἐξέωσθη ὁ ἄνθρωπος, οἱ καρποὶ μένυσιν εἰς τὸ διηνεκὲς ἄφθαρτοι.

f. 220. a.

ν. 25. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπαγγέλλεται μετανοοῦντι· ἐπειδὴ δὲ ἀπειθεῖς μεμενήκασι, μετὰ γοῇ τὰς εὐλογίας εἰς τὰ ἔθνη· ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταῦτα κατὰ ἀλήθειαν ἐκλαμβάνεσθαι.

Cap. LXVI. 1. Τῶν δύο ἡμισυ φυλῶν ἔτι ἐν ταῖς τόποις ὄντων, καὶ οἰκόμενων μὴ ἀπάγεσθαι εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν σχέσιν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τρόπων ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐνοίαν, ὑποδείκνυσιν ὁ Θεός, ὡς οὐ τόπου χάριν ἢ ναοῦ ῥυσθήσονται τῆς αἰχμαλωσίας προηγουμένης οἱ ταῦτα ἔχοντες· τούτων γὰρ ἀντέχοντες θεὸς λέγει· διὰ τὴν τῶν οἰκούντων περὶ τὰ νόμιμα φυλακὴν, εὖς καὶ ναὸν βούλεται ἔχειν, καὶ ἀξίους εἶναι τοῦ ἐνοικεῖν ἐν αὐτοῖς.

f. 221. a.

γ. 6. Πάντα γὰρ πανταχόθεν βοᾷ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, πολεμίων μὲν καταστρεφόμενων, Ἐξεκίου δὲ ἐκ τοῦ ναοῦ ἐπανιόντος καὶ κηρύττοντος τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ.

ν. 7. Τευτέστι πρὸ τοῦ κινδύνου ἔτεκεν ἄρσεν, ὃ ἐστὶ κῆμα καλὸν καὶ τριπόθητον· ταῖς γὰρ τικτούσαις ἀρρένετοκία μᾶλλον θατέρου προτέτακται· ἢ τάχ' αὖ που καὶ ἄρσεν τὸ τεχθέν· οὐ γὰρ θηλύνεται πρὸς μακαρισμὸν ὁ ἐν Χριστῷ λαός· φρόνημα γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτῷ νεανικόν.—Ἐκδιδάσκει προλαβεῖν τῇ μετανόᾳ τὸν καιρὸν τῶν ὠδίνων, καὶ ὥσπερ παιδία ἀποκουῆσαι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν· ἑπὲρ ἐστὶν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, ἐν ἀκαριαίῳ διαστήματι ὥσπερ ἐπὶ πολὺν χρόνον κήμυντες, σωτηρίαν καρπώσασθαι· τελεσθήσεσθαι δὲ αὐτὰ ἐπηγγέλλετο ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν ὀλίγῳ ἀπολαμβανούσης τοὺς οἰκήτορας καὶ ἅπαν τὸ ἔθνος.

f. 221. b.

v. 8. Οὐ μόνον γὰρ ἐὰν ἐπιστραφῇτε ἐπὶ τὸν Θεόν, ταχίστη ἔσται ὑμῶν ἡ ἀντίληψις, οὐκ εἰς χρόνων περίοδον ὑπεριδεμένου τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εὐθὺ καὶ παραχρῆμα πάντων ἀπανταχόθεν ἐπισυναγμένων ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐ στενοχωρηθήσεται τὰ τῆς ἐπαγγελίας· μὴ βουλομένων, μηδὲ ὑπακουσάντων πληρωθήσεται δὲ εἰς τὰ ἔθνη, τούτων μὲν ἀπεβαλλομένων τῆς οἰκειότητος, εἰσπαισινμένων δὲ τῶν ἔθνων εἰς τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, ἐπεγνωκότων τὸν ἑαυτῶν Θεὸν τὸ καὶ σωτήρα, καὶ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ προτέρᾳ πλάνῃ· ὃ δὲ Ἰσραὴλ ἀγνώμων ἀπανταχοῦ· καὶ γὰρ ἐλπίδας αὐτοῖς ἀγαθὰς ὑπογράψαντος τοῦ Θεοῦ, ἔμενον ἀντίστροφαι· μήτε τοῦτο κατὰ νοῦν λαβόντες, ὅτι ἡ μὲν τις γυνὴ πολυπαῖς ἀναδείκνυται, ἡ δὲ τις ἔρημος παιδῶν τοῦ δεσπότου τῶν φύσεων πρὸς τὸ ἑαυτοῦ νεῦμα ἄγοντος ἐκαστην φύσιν· καὶ τὴν μὲν, τινὰ ὥσπερ γῆν εὐκαρπῶν ἀποσφαίνοντος, τὴν δὲ ἄγονον καὶ στεῖραν.

f. 222. a.

v. 12. Τῶν εἰς αὐτὴν πανταχόθεν σφῆρμένων· τὴν γὰρ δόξαν τῶν ἔθνων χαριεῖται αὐτοῖς εἰς αὐτὴν σπευδόντων, ὡς τοὺς υἱοὺς αὐτῆς καὶ τὰς θυγατέρας ἐπ' ὧμων φέρειν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπὶ γονάτων φέρειν αὐτοὺς, μεταδιώκοντας τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν· ἡ γὰρ εἰς αὐτοὺς ῥοπή τοῦ Θεοῦ παρέξει αὐτοῖς ἅπαντα, δίκην μητρὸς χρηστῆς περὶ τὸ ἴδιον τέκνον ἐνδεικνυμένης τὴν ἑαυτῆς κηδεμονίαν.

v. 13. Καὶ ταῦτα εὐρήσεις οὕτως ἔχοντα ἐπὶ τῆς ἱστορίας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἕως τῆς δευροοὔτως ἔχοντα τελεῖται παρ' ἡμῶν μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· διὸ καὶ τὴν ἀληθῶς Ἱερουσαλήμ μεταδιώκομεν, καὶ τοὺς ἀληθῶς ἰουδαίους βαστάζομεν φέροντες ἐπ' ὧμων καὶ γονάτων· ὅτ' ἂν δὲ μετὰ χεῖρας ἔχωμεν τοὺς μακαρίους προφῆτας, καὶ ἐγτυγχάνωμεν ταῖς ἐκείνων βίβλοις, καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῶν καθεξῆς πατέρων ἐλπίζομεν· ἔτι μὴν καὶ τοὺς μακαρίους ἀποστόλους μετὰ τὸν σωτήρα ἡμῶν ἐπιφερομένους τὰς αὐτῶν βίβλους ἔχοντες, καὶ ἐπ' ὧμων αὐτὰς βαστάζοντες, καὶ ἐν αὐταῖς τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μαθόντες, πῶς οὐχὶ ἀληθῶς τοὺς ἀληθινοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθῶς Ἱερου-

σαλήμ ἐπ' ὧμων βαστάζοντες οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνων πάντες πανταχόθεν σπεύδουσιν ἐπ' αὐτὴν συναχθῆναι;

v. 14. Τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀναλαβόντα κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἐπαγγελίαν, καθὼς καὶ ἡ ἱστορία τοῦ μακαρίου Ἰεζεκιήλ περιέχει, ἀνεγειρομένων τῶν ξηρῶν ὁστέων, καὶ ἀπολαμβάνόντων τὴν σύμπληξιν καὶ ἀρμονίαν.

v. 15. Ταῦτα παραλαμβάνει, θηλῶν τὸ ταχὺ τῆς κρίσεως, οὐ χρόνου οὐ διατριβῆς δεόμενον πρὸς τοῦτο τοῦ Θεοῦ· οὔτε γὰρ ἔξωθεν κατηγόρους περιμένει, ἐπιστάμενος πρὶν ἢ καὶ τὴν πρᾶξιν εἰς ἔργον παρ' ἑμὺ προχωρῆσαι κατὰ τὸ εἰρημένον· τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδεν εἰ ὀφθαλμοῖ σου· ἀναγκάως τίνυν ἐκκόπτων τὸν λόγον τοῦ ἀμαρτάνειν, παραλαμβάνει πῦρ καὶ καταγιῖδα, ὃ αὐτὸς ἀνάπτει ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ἡμῶν.

v. 16. Δι' ἧς ἐμφαίνει ψυχικὴν κόλασιν, καὶ τραυματίας ἔσεσθαι πολλοὺς λέγει· ἵνα διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν δοκούντων αὐτῷ φεβερῶν εἶναι παιδεύσας αὐτοὺς, ἀναχαιτίσῃ τῶν ἀμαρτημάτων.

v. 17. Ταῦτα δὲ προστίθῃσιν ἐν μέσῳ, οὐ κατηγορίαν αὐτῶν μόνον ἐνιστάμενος, ἀλλὰ καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς προξενῶν διὰ τοῦ ἐλέγχου, ἐὰν ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν· καὶ γὰρ τὸν μὴν παρέλαβε, ἵνα καὶ γ' οὖν οὕτως αἰδεσθέντες τὸ μυσαρὸν τῶν πράξεων, ἀνακωχὴν δώσωσι τοῖς κακοῖς.

v. 18. Οὐ μόνον δὲ τῶν φανερῶν πράξεων αὐτῶν ἐλεγχον ἐποιεῖτο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν αὐτοῖς κινηθησομένων κακῶν λογισμῶν· ὅπερ ἀναγκάως καὶ χρησίμως ἐπὶ τῆς αὐτῶν λυσιτελείας ἐποίει.—Οὐκέτι τὴν διὰ λόγων ἀπειλὴν ποιούμενος, ἀλλὰ καὶ παρουσίαν οἰκείαν ἐπαγγελλόμενος· πανταχόθεν γὰρ τῷ δεσπότῃ σκοπὸς σῶσαι τὸν λαόν, καὶ στήσαι τὸν λόγον τὸν πρὸς τοὺς πατέρας γεγεννημένον· ὅθεν καὶ διὰ στυφρωπῶν καὶ χρησῶν ὄψεων σωτηρίαν αὐτοῖς πραγματεύεται. Καὶ μετ' ὀλίγα. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐνταῦθα τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, ἰδίαν παρουσίαν αὐτοῦ καταγγέλλει, θηλῶν ὡς ἐπισυνάξει αὐτοὺς ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἐν οἷς ἀνεσφάφησαν ἐκεῖ ἐκμαθόντες καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν.

v. 19. Ἐκεῖθεν δὲ καὶ τοὺς μακαρίους ἀπο-

f. 222. l.

f. 223. a.

στόλους ἀπέστειλε κήρυκας καὶ ὅλης οἰκουμένης γεννησμένους ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων.

ν. 20. Ἰππων καὶ ἡμιόνων καὶ λαμπίνων * μέμνηται, δηλῶν τὴν τῶν ἔθνων εὐθυμίαν, ἥτις πρῶτως ἐπληροῦτο ἐπὶ τοῦ εὐνούχου τῆς Κανθακῆς βασιλείας, ὃς τὸν Φίλιππον ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ.

ν. 23. Οὐκέτι γὰρ εἰς τοῦτον ἀπατηθήσονται, οὐδὲ τῷ κόσμῳ τούτῳ δελεασθήσονται, καὶ ὡς θεῶ προσκυνήσουσιν, ἀλλὰ προσκολληθήσονται κυρίῳ τῷ Θεῷ, τὰς ἐνδεδουλωμένας θυσίας προσάγοντες, οὐκέτι τρίτον τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καθ' ἐβδομάδα καὶ μῆνα συναθροισόμενοι ἐπὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν· οὐ μόνον δὲ ἕως τούτου στήσονται, ἀλλὰ νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν οὐ παύσονται τὴν προσκύνησιν ποιοῦμενοι εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν.

In vacuo paginae spatium placet collocare pauca alia patrum fragmenta, quae in eadem ms. ad Esaiam catena vaticana legimus.

Cap. I. 9. Εὐσεβίου Ἐμέσης. Δι' ὧν παρίησι τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότας, ἐν οἷς ὑπῆρχον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρῶτοι κήρυκες τοῦ εὐαγγελίου, οἱ τὰ λογικά καὶ ἐπουράνια σπέρματα εἰς πάντα κατασπείραντες ἔθνη.

Cap. VI. 3. Σενηριανῷ ἐπισκόπου Γαβάλων. Ξένον πρᾶγμα· θεὸν προστεθέναι δόξαν ἀπὸ τῆς δεξιολογίας· καὶ ἡ οὐσα ἀπόλλετο· τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; προήδει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι τὸ ἅγιος ἅγιος ἦρμοςται τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐδέχεται αὐτὸ ὁ ναὸς τῶν Ἰουδαίων· λέγει οὖν ὅτι μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, ἐρημίας καὶ καπνοῦ πληροῦται ἡ συναγωγή· ἐπὶ ἥρθη δὲ οὐχ ἡ θύρα, ἀλλὰ τὸ ὑπέρθυρον· πᾶσα θύρα οὐδὲν ὑποκείμενον ταῖς παραστάσις ἔχει· ἐπὶ ἥρθη οὖν τῆς συναγωγῆς τὸ ἄνω σχῆμα, ἐπὶ ἥρθη τὸ ὑπέρθυρον, ἐγυμνώθη τῆς χάριτος ἀνάγκη οὖν καὶ τὰς παραστάδας καὶ ὑπὸ τῆς τυχεύσεως χειρὸς σαλευέσθαι· διὰ τοῦτο πᾶσα χεὶρ σαλεύει τὰ ἰουδαϊκά· καὶ διὰ τοῦτο προφήτης τίς ἔλεγεν· καὶ θήσω τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς πόρθηρα σαλευόμενα.

ν. 24. Τῶν ἐπισυναχθέντων ἔθνων ἐπὶ Ἐζεκίου βασιλείᾳ ἅμα τῷ Σαναχηρείμ.—Ταῦτα δὲ πάντα τρανωθήσεται ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου τῇ φοβερᾷ καὶ ἐνδόξῳ· ὅτε τὸ οἰκουμένικόν ἑσάτρην συγκροτεῖται· ὅτε πάντες πανταχόθεν συναχθήσονται· ὅτε ἕκαστος κομιεῖται πρὸς τὸ ἔπραξεν· ὅτε ὁ ἕκαστος κληρὸς φανεροῦται· ὅτε ἔψονται ἀληθῶς τῶν παραβεβηκότων τῷ Θεῷ τὸν σκόληκα αὐτῶν ἀτελεύτητον, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν ἄσβεστον· ταυτέστι τὸ κριτήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν συνειδήσεως, ὃ δίκην σκόληκος ἀτελευτήτου ἐν αὐτοῖς ἐντελεῖται· καὶ καταφλέξει αὐτοὺς πῦρ πηράζον ἐν αὐτοῖς· καὶ ἔσονται φανεροὶ πᾶσι τοῖς ἐπεγνωκόσι τὸν ἑαυτῶν δεσπότην τὸ καὶ παιτήν.

Τέλος.

Cap. VII. 3. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐν ὁμιλίᾳ μυσαγωγικῇ. Πίστιν ἔχε περὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ βαπτίσματος· ἄγει σε τοίνυν ὁ πρεσβύτερος ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν τῆς ἁνῶ ὁδοῦ τοῦ γναφέως, τοῦ γνώπτοντος τὰ τῆς ψυχῆς ἐνδύματα· ἐν τῇ ὁδῷ γὰρ τούτου τῇ εὐσῇ ἁνῶ, ἱδρύνεται ἡ κολυμβήθρα 1).

Cap. XXXVIII. 8. Τοῦ ἁγιοτάτου Ἰππολύτου ἐπισκόπου Ῥώμης. Εὐρίσκωμεν ἐν τοῖς ὑπομνηματισμοῖς ταῖς ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἀναγεγραμμέναις, γεγενῆσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὥρῳ λβ'· τοῦ γὰρ ἡλίου διαδραμέντος, καὶ ἐπὶ τὴν δεκάτην ὥραν φθάσαντος, καὶ τῆς σκιᾶς τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου τοῦ ναοῦ κατελθούσης, ἀνέστρεψε πάλιν ὁ ἥλιος τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς εἰς τὰ ὀπίσω, κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου, καὶ ἐγένοντο ὥραι κ'· καὶ πάλιν τὸν ἴδιον ὁρῶμεν κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν κυκλώσας ὁ ἥλιος, ἐπερὲν εἰς δυσμάς· ἐγένοντο οὖν ὥραι λβ'.

Cap. XXXIX. 7. Ὁριγένους. Σπάδοντες, εὐνοῦχαι εἰσὶ· λέγεται τοῦτο περὶ τῶν τριῶν καὶ Δανιήλ· ὡς ἐκ τούτου, ἐκ τοῦ Ἐζεκίου ἦσαν.

1) Confer nostram bibliothecam PP. T. IV. p. 62. Nam neque hic neque ille Athanasii locus extat in homiliis eius editis paschalibus (alioquin spuris) ubi de baptismo.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Η ΔΙΟΔΩΡΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΑΡΣΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΥΤΕ ΨΑΛΜΟΥΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ 1).

Cod. f. 115. b.

Ps. LI. 1. in titulo. **Δ**ιοδώρου. Καὶ συνέ-
σεως δὲ τῆς ἐκ Θεοῦ δαίται ἡ τῶν ἐμπεριμένων
λόγων διάνοια· τίνα δὲ ἔδει τὴν εἰς τσαυτῆς
τραγωδίας πρόφασιν παρασχεῖν, ἢ τὸν νομέα τῶν
ἀλόγων ζώων, ἀγγελάρχης γὰρ ἦν ἡμίονων· ὁ γ'
οὖν Δαβὶδ συνεῖς τὴν πολλὴν αὐτοῦ κακίαν, ἢ
τὸν κινήσαντα ἐν αὐτῷ τὸν φθόνον διάβολον, ὡς
πρὸς παρόντα τὰς λέξεις ἐφθόγγετο τοῦ ψαλμοῦ.

f. 116. a.

v. 4. Τὸ ὄνομα τὸ ἡμέρα ἐνταῦθα φανέρωσιν
δηλοῖ· ἢ ὅλον τὸν χρόνον κατ' ὃν ἀνομεῖ.

v. 6. Καταποντισμοῦ δὲ ῥήματά ἐστι τὰ τι-
μωρίαν φέροντα τοῦ καταποντισμοῦ σημαίνοντες
κόλασιν· ὡς καὶ τοῦ ἄφρονος δὲ χεῖλη καταπον-
τιῶσιν αὐτόν. Καὶ Δαὶδ ὅν ὁ ἰδομαῖος ἀληθῶς
γῆινος ἐρμηνευόμενος, ἀεὶ κλονούμενος, τῷ ἀβέ-
βαιος εἶναι· εἰς σάλον γὰρ ὁ Δαὶδ ἐκλαμβάνε-
ται, διαβολὴν ἐργασάμενος κατὰ θεραπευτῶν Θεοῦ·
ἡγάπησε γλῶσσαν δολίαν, καὶ σὺν αὐτῇ ῥήματα
καταποντιζόμενα αὐτόν· δηλοῖ δὲ τὸ εὐαγγέλιον
καταποντισμὸν εἶναι τὴν κόλασιν, λέγον τῷ σκαν-
δαλίζοντι ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ,
συμφέρει καταποντισθῆναι ἐν τῇ πελάγει τῆς θα-
λάσσης περικεισόμενον μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τρά-
χηλον αὐτοῦ.

f. 116. b.

v. 7. Διὰ τὸ ἡγαπηκέναι τὰ βλαβερά εἰς τέ-
λος, τουτέστι παντελῶς, καθελεῖ σε· σὺ καλῶς
οἰκοδομηθέντα, ἀλλὰ κακῶς φυτευθέντα ἐκτεῖλαι
ὁ φάσκων· πᾶσα φυτεία ἦν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πα-
τήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκρίζωθήσεται· ἀλλὰ καὶ τοῦ
ἱεροῦ σκηνώματος μεταναστεῦσαι ποιήσει, ἐκβάλ-
λων καὶ φυγαδεύων ἐκ τῆς σκηνῆς, ἥς τοὺς ἱε-

ρεῖς διαβέβληκας, καὶ εἰς θάνατον ἡγάγεας· ἔτι
μὴν καὶ τὸ ῥίζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων· εἰ γὰρ
καὶ ἰδομαῖος ἦς, ἀλλὰ προσηλύτευσας τῇ Ἰσ-
ραὴλ διὰ τῆς τοῦ νόμου κατηχήσεως, ἐν τῷ σκη-
νώματι καὶ τῇ τῶν ζώντων γῇ πεφύτευτο· εἰ γὰρ
μὴ εἶχεν σέβας πρὸς τὸν τοῦ Ἰσραὴλ Θεόν, οὐδ'
ἂν ἐν τῷ ἱερῷ ἐνοχλούμενος ἤρχετο· τὰ δὲ πρὸς
τούτων λεγόμενα, ἀρμόσει πρὸς πάντας τοὺς ἀπὸ
τῆς εὐσεβείας μεταπίπτοντας.

v. 8. Ὅτ' ἂν μεταπίπτοντας τῆς ἀρετῆς εἰς
κακίαν ἰδωσί τινες, φόβον λαμβάνουσι, μὴ τὰ
αὐτὰ πάθειεν· οὗτοι δὲ καὶ ἐπικερτομησάμενοι κατὰ
τοῦ ἀλόντος, ὡς ἐπ' αὐτῷ γελᾶν ἐροῦντες· οὗτος
ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔδετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ·
εἰ γὰρ ἂν, σὺ διέβαλεν τοὺς δούλους καὶ θερά-
ποντας αὐτοῦ· συμβαλεῖς τούτοις τὸ, ὁ ὑμᾶς ἀθε-
τῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ.

v. 9. Δέον τὸν Θεὸν βοηθὸν ἐπικαλεῖσθαι,
ἥτιον τούτου φροντίσας, ἥλπισεν ἐπὶ τῷ πλήθει
οὗ εἶχεν προσκαίρου πλούτου· ἦν γὰρ τῶν ἐπιτε-
ταγμένων βασιλικῆν ὑπηρεσίαν· ἐνεδυναμώτο γοῦν
ἐν τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ἥ εἶχεν, ἀγόνων καὶ
στείρων ζώων τυγχάνων ἡγούμενος· καὶ τάχα πᾶς
πλουτῶν ἐν κακίᾳ ψευδωνύμῳ γνώσει ἐν τῷ με-
γαλοφρονεῖν ἐπὶ τούτοις, ἐπελπίζει ἐπὶ τῷ πλή-
θει τοῦ τυφλοῦ πλούτου· ἀλλὰ καὶ ἐνδυναμῶσθαι
νομίζει ἄρχων ἀγόνους, καὶ στείρωσιν πρὸς πᾶν
ἀγαθὸν ἐχουσῶν ψυχῶν· καὶ αἱ τῆς ψυχῆς δὲ
αὐτοῦ δυνάμεις στεριωθεῖσαι πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ
τὴν ἀλήθειαν, ἡμίονοι εἶεν, ὧν ἐφιστήκει τοῦ
Σαουλ τοῦ πονηροῦ βασιλέως· ὁ γὰρ Σαουλ τοῦ

1) De Theodoro, vel potius Diodoro, Tarsi celebri episcopo, recolantur dicta ab Allatio in diatriba n. LXVI, cum nostris adnotationibus. Et quidem p. 139. adn. 1. promissimus scholia eius inedita a psalmo 34. usque ad 81. in lucem efferre. Nunc vero, coarctato consilio, a psalmo tantum 51. ad 74. scholia exscripsimus, ne alios atque alios codices pervolutare cogermur. Etenim in hoc certe spatio viginti quatuor psalmodum, nihil prorsus Tarsensis nostri apud Corderii catenam legitur. Diodori nomen nos primo tantum fragmento praeponimus; idem tamen nomen in codice ad singula fragmenta repetitur.

πνεύματος τύπον φέρει· ἄρχαντος τοῦ Ἰσραὴλ τότε εἰπόντος, οὐκ ἔχομεν βασιλέα· καὶ γὰρ ὁ πάλαι λαὸς ἐξουθενώσας τὸν θεὸν βασιλεύοντα αὐτοῦ, ἤτησε τὸν Σαδὺλ ἄρχοντά αὐτῷ δοῦναι.

γ. 10. Μετὰ τὸ κατεπεῖν τοῦ ἐν κακίᾳ καυχωμένου περὶ τῆς ἰδίας διαθέσεως ἐρεῖ· ὡς ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ καρπὸν φέρουσα, λυτήριον πόνων, ἀλεξιτικὸν νόσων, θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν φωτός· ὁ γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ διὰ πίστεως φυτευθεὶς, ἀρετὴν φέρει ἀλέξουσιν τὰς ἐκ παθῶν καὶ ἁμαρτημάτων νόσους, καὶ τοὺς ἐπ' αὐταῖς λύουσιν πόνους, καὶ τρέφουσιν τὸ φῶς τῆς γνώσεως· ὅτι οὗτος ἐλεημοσύνας καρποφορήσας, ἐλπίζει ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ, εἰδὼς ὅτι οἱ ἐλεήμενες ἐλεηθῇσονται· ἔχει δὲ τὴν ἐλπίδα οὐκ ἐφ' ἑνα αἰῶνα, ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, παραβαλλόμενος ἀειθαλεῖ καὶ πολυκάρπῳ φυτῷ ἐν οἴκῳ θεοῦ πεφυτευμένῳ.

f. 117. a.

γ. 11. Εὐχαριστίαν διὰ τοῦ ἐξεμολογεῖσθαι τῷ θεῷ δηλοῖ ἐπὶ τῷ πεποιθήκειν αὐτὸν ἴσως ἂν ἠτήσατο, ἢ ἂν προτέθειτο· προθέμενος γὰρ ἦν φυγεῖν τὸν Σαδὺλ· ἀλλὰ καὶ ἔτι ὑπομενῶ, φησί, τὸ ὄνομά σου ἔστ' ἂν αὐτοῦ τύχω· ὅτι χρηστὸν, καὶ ἀγαθότητός ἐστι πλήρες τῶν ὁσίων σου· οἱ γὰρ ὁσιότητα καταρθώσαντες, τῆς χρηστότητος τοῦ ὀνόματός σου αἰσθήσονται.

f. 117. b.

Ps. LII. 2. Ἄφροντα ἠγῆτέον λέγεσθαι τὸν φρονήσεως θείας στερούμενον· φαίνεται γὰρ οὗτος περὶ οὗ ὁ λόγος, μὴ σώζων καινὴν φρένα· εἰδὼς γὰρ πάσῃ ψυχῇ ἔννοιαν θεοῦ βεβλημένην, ἀθεότητος ἀσπαζόμενος, οὐδενὶ ἄλλῳ εἰ μὴ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ εἶπεν μὴ εἶναι θεόν· καὶ οὕτως ὁ ἄφρων διάβολος ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ἀνακειμένη θεῷ, ἀλλὰ τῇ ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ἁμαρτάνειν γεγεννημένη εἶπεν μὴ εἶναι θεοῦ.—Πάντων ἁμαρτανόντων, ἢ καὶ αὐτῶν δοκούντων τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν, ἐν κυρίως καὶ ἀληθῶς ποιούντων· ἀλλ' ἵνα καὶ τύπον αὐτοῦ λάβωσιν, δι' ἐσώπτερον καὶ αἰνίγματος αὐτὸ ποιούντων.

γ. 3. Ὁ παρῶν στίχος προνοητικῶς εἰσάγει τὸν θεὸν ἐν τῶν κατ' οὐρανὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν

ἐπὶ γῆς· ἐξ οὐρανοῦ γ' οὖν ἐφορᾷ προνοητικῶς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων εἶρηται, οὐκ ἐξωθεύει κατὰ τὸ σῶμα μόνον ἐπιβλέπων αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας· ἐπιβλέπει γ' οὖν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδοι εἴ ἐστιν ὁ διὰ τοῦτο καλὸν ποιεῖν συνιών, καὶ διὰ τοῦ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν, ἐκζητῶν τὸν θεόν· ἀνθρωπίνως δὲ καὶ ἀφ' ὧν ἴσμεν, εἶρηται τὸ διακύπτειν αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἰδεῖν εἴ ἐστιν συνιών· μεγάλη γὰρ, ἵν' οὕτως εἶπω, πρᾶβελή βλέψας τοῦ πάντων κρυπτοῦ γινώσιν ἔχειν.

γ. 4. Καὶ ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως μανθάνομεν κατὰ παράβασιν νόμου τὴν ἁμαρτίαν συνίστασθαι· ὥ ἀκλουσῇ μὴ εἶναι τινα φύσει πονηρόν· πάντες γὰρ ἐξέκλιναν· αὕτη δὲ ἡ ἐκκλισις, ἁμαρτία ἐστίν, ἀποτυχία εἴσα τῆς εὐθείας ὁδοῦ· ἅμα δὲ καὶ ἠχραιώθησαν οἱ ἐκκλινόντες, ἀχρεῖν λέγων ἢ τὴν ἐπικρατήσιν τῶν παθῶν, ἢ τὴν ἄνοιαν τοῦ μὴ νοούντος συγχεόμενου τῷ μετιέναι ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα πράγματα· τῷ μὴ κεκρατηκέναι ἐνὸς οὗ τὴν ἐπιστήμην ἔχει· πάντων οὖν ἐκκλινόντων, εἰκότως εἶρηται τὸ οὐκ εἶναι ποιῶν ἀγαθόν, καὶ ἑκάτερον τῶν προειρημένων· τὸ ἕως ἐνὸς προκειμένον δηλοῖ ἦτοι μὴ δὲ ἕνα εἶναι τὸ ἀγαθὸν ποιῶντα, ἢ τὸν μὴ δὲ ἐν ἀγαθὸν ποιῶντα.

γ. 5. Ἐπεὶ εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐ γνώσονται ἂν δεῖ εἰδέναι κατὰ θείαν γνώσιν· οὐ γὰρ κατὰ πεῦσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον·

f. 118. a.

* observa.

γ. 7. Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ αἰχμαλωτίζουσα τοὺς ποιῶντας αὐτήν· ἀφέσεως δὲ ἁμαρτημάτων δωρουμένης, εὐφραίνεται ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀγαλλιᾶται ὁ Ἰακώβ, τοῖς χαίρουσιν ἐν οὐρανῷς παρὰ πλεονεξίᾳ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι.

Ps. LIII. 3. Παρακαλεῖ δὲ μὴ ἄλλαις κριταῖς, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ εἰς ἐξέτασιν παραδοθῆναι· οἶδεν γὰρ συγγνώμης τευξόμενος ἐφ' οἷς παρῆδεν· ἐκδικίαν δὲ γενησομένην κατὰ τῶν αὐτὸν πορθεύοντων ματαίως.

f. 118. b.

γ. 4. Δέεται ὅπως (μὴ) ἀπρόσδεκτος ἡ προσευχή αὐτοῦ γενήσεται, καὶ ἵνα λάβωι τὰ περὶ ὧν ἠΰξατο· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐγγὺς θεοῦ διὰ καλῶν

ἔργων γεγεννημένους, ἐνώτισε ἔφη τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου· οὐδείς ἄργον προφερόμενος ῥῆμα, ἢ αἰσχρὸν, ἢ ἕτερόν τι κακὸν φθεγγόμενος, θέλει τὸν Θεὸν ἐνωτίσασθαι αὐτοῦ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μόνος καὶ πᾶς ὁ ἀληθῆ καὶ εὐσεβῆ λαλῶν.

ν. 5. Ἀλλοτρίους φησὶ τοὺς ἐναντίαν προαίρεσιν ταῖς σπουδαίαις ἔχοντας, κραταιοὺς δὲ τοὺς πονηρὰς δαίμονας· καὶ φησὶν· ἐπεὶ σὺ προέθεντο τὸν Θεὸν ἐναντίον αὐτῶν, ἀποστραφέντες αὐτὸν, καὶ νῦν αὐτῷ δεδοκότες, ἐπανεστήσαν τῷ δικαίῳ, καὶ ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

ν. 6. Θεὸν βεβηλὸν ἔχειν ὁμολογεῖ· τάχα τὸν πατέρα καὶ κύριον ἀντιλαμβανόμενον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ τὸν υἱόν· ἀποστρέψει τὰ κακὰ τῆς ἐχθρᾶς μου· ἃ γὰρ ἐπαγαγεῖν μοι βεβούληνται κακωτικά, ταῦτα πρὸς-αὐτοὺς ἀποσρέψει, τοῦ κυρίου κρίναντος οὕτω· συνάδει τούτῳ τὸ, ποιήσατε αὐτῷ ἐν τρόπῳ ἐπνηρεύσατο ποιῆσαι τῷ πλησίον· καὶ τοὺς δὲ ψεύστας ὄντας διελέγχουσα ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια ὁλοθρεύει, εἰ τοιοῦτοί εἰσιν· σὺ γὰρ ἀναιρεθῆναι καθάπαξ αὐτοὺς, ἀλλ' εἰ τοιοῦτοί εἰσιν ὁ ἅγιος εὐχεται.

f. 119. b.

Ps. LIV. 2. Προσευχὴν ἀναφέρων Θεῷ, παρακαλεῖ αὐτὸν ἐγγίσει αὐτῷ, ὅπως εἰς τὰ ἴδια ὧτα δεξιῇται ἢν προσηγγίασεν προσευχήν· ἐνωτίζεται γὰρ ὁ ἐγγὺς ὢν τοῦ λέγοντος εἰς τὰ ὧτα δεχόμενος τὸν λόγον· καὶ ἐπεὶ δεῖσθαι ὢν οὐκ ἄλλοθεν θάρβῳ τὰ λείποντά μοι ἀναπληρωθῆναι· ἢ ἐκ σοῦ μὴ ὑπερίθης τὴν ὑπὲρ ὧν δεῖσθαι παράκλησιν· πρόσχες δέ μοι ἐπαίρνει ὅσιους χεῖρας ἡγῆς ὁρῆς καὶ διαλογισμοῦ κοσμίως, καὶ εἰσακούσεν τῶν λόγων ὧν ἐκ καθαρᾶς συνειδήσεως ἀναπέμπτω.

ν. 4. Δύναται ὁ ἐχθρὸς ὁ αὐτὸς εἶναι τῷ ἁμαρτωλῷ σχέσει μόνῃ τῆς διαφορᾶς οὐσης· θλίβοντος οὖν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, δι' ὧν πράττει κακῶς, καὶ ἄθεα φθεγγόμενου τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας, ἐλυπήθη ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου, καὶ ἐταράχθη· ἡ ἀδολεσχία ἐνταῦθα τὴν εὐχὴν σημαίνει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλειῶν τῆς Ἀννας λεγούσης· ἐκ πλῆθους ἀδολεσχίας μου ἐκτέτακα ἕως νῦν· περὶ γὰρ τῆς προσευχῆς αὐτῆς τοῦτο λέγει· ὁ ἅγιος οὖν φησὶ, τὸν ἐχθρὸν

ὑπερήφανα φθεγγόμενον καὶ θλίβοντα τὸν ἁμαρτωλὸν ὁρῶν, πρὸς τὸν Θεὸν δι' εὐχῆς ἀδολεσχῶν· ἐλυπήθη τοὺς ὁμοουσίου καὶ ὁμογενεῖς μοι ὁρῶν εἰς βάθος κακίας πεσόντας· ὡς καὶ ταράχθη· καὶ ἐπὶ τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως· μὴ πως ἄρα καὶ γὰρ ταύτην τὴν τροπὴν ὑποστῶ· τάχα δὲ καὶ κηδεμονικώτατα λυπεῖται καὶ ταραττεται, ὁρῶν τοὺς φαύλους παραπταίνοντας, ὡς εἰ τις πατήρ λυπεῖτο ἐπὶ μανέντι υἱῷ· καὶ γὰρ τὸν ψαλμὸν τοῦτον ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀπαγγέλλουσιν τινες εἰρῆσθαι, ὅτι καὶ ἀρμύζει περὶ τῶν βλαπτομένων λυπεῖσθαι.

ν. 6. Τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐνυπάρχον 1. 120. a
ἐχούσης τὸ παθητικόν· ὁ θυμικὸν ἐπιθυμητικόν τινες καλοῦσιν· καὶ κατ' ἀρετὴν τις προκόπτῃ, οὐκ ἀφανιζόμενου τοῦ παθητικοῦ, συμβαίνει ἐν τῇ λεγομένῃ προσωθεῖα γενέσθαι· ἀμέλει γοῦν καὶ τὸ προκείμενον πρόσωπον πορθεύμενον ὑπὸ ζωνῶν ἐχθροῦ καὶ θλίψεως ἁμαρτωλοῦ ἀναρριπτιζόμενον, ἔσχεν τὸ ἐνυπάρχον παθητικόν, ὡς φεβηθῆναι καὶ τρέμει ὑποπεσεῖν καὶ καλυφθῆναι ὑπὸ τοῦ τῆς ἀπορίας σκοτούς· τὴν γὰρ σκοτοδυνίαν ἐνταῦθα σημαίνει, ἡ σκότος φωνή· πολλῶν δὲ τῶν περιεστηκότων αὐτὸν θλιβερῶν τυγχανόντων, εὐχεται δοθῆναι αὐτῷ τὰς τοῦ πνεύματος νοήσεις μετεωρίζουσας καὶ ἐπαίρουσας πτέρυγας περιστερᾶς, ἀλληγορικότερον ὀνομαζόμενας· αὗται δὲ αἱ πτέρυγες πετασθῆναι ποιεῖσιν εἰς ὕψος, ὡς καταπαύσαντα ἐκεῖ τὸν ἀναπαύαντα ἀμερίμνως τοῦ λοιποῦ διάγειν, σαββατίζοντα τὰ τρυφερά καὶ εὐλογημένα σαββατα τοῦ Θεοῦ.

ν. 10. Ἡ ἐπὶ κακῇ συμφωνίᾳ θεινόν, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου μέγα ἀγαθὸν ἢ τῶν ἐπὶ κακῇ συμφωνησάντων διάλυσιν· καὶ οἱ ὁμοενήσαντες γ' οὖν ἐπὶ τῇ πυργοποιίᾳ τῷ ἔχειν φωνὴν μίαν καὶ χεῖλος ἐν πάντας, ἐνεποδίσθησαν μεγίστη δυσσεβείᾳ συσχεθέντες, ὡς μηκέτι ὁμοφωνίαν ἔχειν· ὁ γὰρ ἐν συμφωνίᾳ παιδύντες ἀσεβεῖν ἔμελλον, τούτο οὐκ ἐποίησαν τῶν γλώσσῶν αὐτῶν καταδιαιρεθεισῶν· καὶ ἐνταῦθα γ' οὖν ὁ εὐχόμενος βούλεται καταδιαιρεθῆναι τὰς γλώσσας τῶν ὁμοφωνησάντων κατ' αὐτοῦ· καταποντιζομένων τῶν γλωσσῶν, τουτέστιν ἀφανῶν γινομένων· καὶ πρὸ τού-

του δὲ εἶρηται κόλασιν σημαίνειν τὸ καταποντί-
ζεσθαι· καὶ Παῦλος γ' οὖν εἰδὼς συμφέρειν ποτὲ
τὴν πρὸς ἑαυτοὺς τῶν φαύλων διαφωνίαν, ἐπὶ
τῶν ἀναβαθμῶν ἀπολογούμενος συνέκρουσε φα-
ρισαίους καὶ σαδδουκαίους.—Τοῦτο ἀναφέρεσθαι
θύναται ἐπὶ τῷ, ἰδοὺ ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ
ἠλίσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ· διὰ μέσου εἰρημένων τῶν
δύο στίχων, ἀπὸ τοῦ προσεδεχόμενου τὸν Θεὸν τὸν
σώζοντά με, ὥς τοῦ καταδίελε τὰς γλώσσας
αὐτῶν· ἴν' ἢ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· ἐπεὶ ἐν τῇ
νομιζομένη Θεοῦ πόλει τῇ Ἱερουσαλὴμ εἶδον ἀνο-
μίαν καὶ ἀντιλογίαν ἀνομούντων καὶ ἀντιλεγόν-
των τῇ ἀληθείᾳ, ἐμάκρυνα φυγαδεύων ἀπ' αὐ-
τῆς· ὥστε γενόμενον ἐν τῇ ἀπὸ ἐθνῶν ἐκκλη-
σίᾳ ἐρήμῳ καλουμένη, αὐλισθῆναι ἐν αὐτῇ δια-
ναπαναυόμενον, καὶ διανυκτερεύοντα ἐν τοῖς πι-
στεύουσι.

f. 120. b.

v. 14. Τὸ γνωστὲ μου, γνωστικόμενε ὑπ' ἐμοῦ,
ὃς ἐπὶ τὸ αὐτῷ ἐγλύκανάς μοι ἐδέσματα, ἅμα
ταῖς λοιπαῖς μαθηταῖς τρέφων με τοῖς καλοῖς
ἔργοις.

v. 16. Ἐλέγε τις τῶν πάλαιων, ζῶντας εἰς
ἄθου κατέρχεσθαι μόνους τοὺς κατήχησιν τῶν
θεῶν παιδευμάτων ἔχοντας· ὁ γὰρ ἄγευστος τῶν
τῆς ζωῆς λόγων, νεκρός· εἰ οὕτω ζῶντες, εἰς
ἄθου κατέρχονται· οὐ γὰρ οἶον τε ζῶντας τὸ και-
νὸν ζῆν εἰς ἄθου κατέρχεσθαι, τῷ μὴ πεφυκέναι
γίνεσθαι σῶμα ἐκεῖ, μεθ' οὗ τις τὴν κοινὴν ζωὴν
ἔχει· ἐπεὶ οὖν ὁ Ἰούδας καὶ πᾶς ὁ τῶν Ἰουδαίων
λαὸς κατήχησιν εἶχον τοῦ νόμου καὶ τῶν προ-
φητῶν, θανάτου ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένου, τῇ ἁμαρ-
τίᾳ ζῶντες εἰς ἄθου κατέρχονται· ἀκολουθῶς δὲ
καὶ ὁ ἐπιφερόμενος λέγεται στίχος· ὅτι πονηρία
ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἰ γὰρ
καὶ πείραν ἔσχον τῶν ζωοποιῶν γραφῶν, οὐ κατ-
ώκησαν, ἀλλὰ παρόκησαν ἐν αὐταῖς, τῷ πονη-
ρίας ἔχειν ἐν μέσῳ ἑαυτῶν, τοῦτέστι τῷ ἡγεμο-
νικῷ· ἐν μέσῳ γὰρ εἶναι λέγεται τοῦ ὅλου ζώου.

v. 17. Τῶν κατὰ τοῦ σωτῆρος τολμηθησομέ-
νων τοιούτων ὄντων, ἐγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκρα-
ξα, καὶ ἔσχον εἰσακουσμένην ὑπὸ κυρίου τὴν φω-
νὴν μου· μόνος γὰρ εἰσακούσεται ὑπὸ κυρίου ὁ
πρὸς τὸν Θεὸν κεκραγώς· οὐ γὰρ πᾶς κρᾶζων,

πρὸς Θεὸν βοᾷ· περὶ Σοδομιτῶν γέγραπται, φωνὴ
Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται, οὐ πρὸς
Θεὸν κεκραγόντων.

v. 18. Ἐσπέρας ὅτ' ἂν δύνει μοι τὰ τῆς σκιάς,
καὶ τὸ σεμνυνόμενον φῶς τῶν εὐσεβῶν· ἀνατεί-
λει δέ μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὡς ἐν πρώτῳ
με ποιῆσαι· οὗ ἀκμάσας ἐν τῷ μεσεμβριῶν γε-
νόμενος, διηγῆσθαι τὰ τῆς προειρημένης ἐσπέ-
ρας· καὶ προαπηγγελμένου πρῶτ' καὶ τῆς προει-
ρημένης μεσημβρίας· ἀπαγγέλλοντος δέ μου ταῦ-
τα, εἰσακούσεται ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς μου, καὶ θο-
ρυβεῖν αὐτὴν ἐθέλοντων.

v. 19. Ὅτι πολλοὶ ἐγένοντο πρὸς ἐμέ· οὐ γὰρ f. 121. a.
βραχεῖς τινὲς ἦσαν οὗτοι εἰ θορυβεῖν ἐθέλοντες
μου τὴν ψυχὴν· ὡς ὁ Θεὸς ταπεινώσει τῆς ἐμῆς
κραυγῆς ἐπακούσας· ταῦτα μὲν οὖν ὡς τοῦ προ-
φήτου ἐξ εἰκείου προσώπου τάς προκειμένας φη-
νὰς προσηνηγμένον· εἰ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος
ταῦτα λέγεται· ἐπειδὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλόβετο
εἰ ἐχθρὸς ὠνείδησέν με, ὑπῆνεγα ἂν, καὶ τὰ
ἐξῆς, ἀκολουθῶς καὶ ταῦτα φήσειεν ὁ σωτήρ.

v. 23. Τῷ δικαίῳ οὐ διδούς σάλον ὁ Θεός,
τοὺς βεβηλώσαντας τὴν διαθήκην αὐτοῦ κατὰξαι
εἰς φρέαρ διαφθοράς, ἐναντίως ἔχον ταῖς φρέα-
σιν, ἀφ' ὧν πίνειν ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν προσ-
τάττει ὁ λόγος.

v. 24. Ἐπεὶ ἐν τῷ βίῳ εἰ ἀσεβεῖς διαμένον- f. 121. b.
τες ἀμετανόητ'ω προαιρέσει πολλὰ κακὰ ὀρῶσι,
φειδόμενος αὐτῶν ὅπως μεσούσης τῆς ἀνθρωπί-
νης ζωῆς ἀρπαγῶσι τοῦ βίου, ἵνα ὑπὲρ ὀλίγων
ἁμαρτημάτων καὶ μὴ πολλῶν τιμωρηθῶσιν· τοῦ-
των δὲ φησιν οὕτω διακειμένων, ἐγὼ τὴν προσ-
δοκίαν καὶ ἐλπίδα ἐπὶ σέ ἔχω κύριε.

Ps. LV. 3. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τῇ παραβολῇ
τῶν ζιζανίων ὁ τούτων σπερεὺς πονηρὸς ἀνθρω-
πος ὁ διδάβλος ἐρμηνεύεται, ἐπίστησεν εἰ καὶ
περὶ αὐτοῦ ρηθεῖν τὰ προκείμενα· τινὲς τὸ ἀπὸ
ὑψους ἡμέρας συνάπτουσιν, καὶ οὕτως ἐξηγοῦνται.

v. 8. Τοὺς εἰς κακίαν πεινόντας σώζει Θεός f. 122. a.
δωρεάν, οὐδὲν παρ' αὐτῶν δεχόμενος· ἰδοὺ γὰρ
ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράσθητε, καὶ οὐ μετὰ ἀρ-
γυρίου λυτρωθήσεσθε· οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ χάριτι
σώζων· τὸ γυνὴ ὑπὲρ τοῦ μηδ' ἐνός σημαίνει μὴ

ὑπὲρ τινος διδομένου αὐτῷ τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς παρέχειν.

v. 9. Παρρησιαζομένους πρὸς Θεὸν ἡ φωνή· ὁ γὰρ ζῶν μὴ τῇ ἀμαρτίᾳ ἀλλὰ τῷ Θεῷ, δι' αὐτῶν τῶν ἔργων φανεράν τῷ Θεῷ ποιεῖ τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ, ἐξαγγέλλων αὐτὴν διαδέσσει καὶ πράξει.

v. 11. Τὸ ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ διὰ Θεὸν προφερόμενον ῥῆμα αἰνετόν ἐστιν· ὡσαύτως καὶ ὁ λόγος· ἦτοι δὲ ἐκ παραλλήλου κατὰ τοῦ αὐτοῦ τὸ ῥῆμα καὶ τὸν λόγον κατηγορεῖ· ἢ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου τίθεται τὰς τιμὰς κατηγορίας.

f. 122. b.

v. 14. Ἐρρύσατο δὲ τοὺς πόδας ἀπὸ ὀλισθήματες, ὑποδήτας αὐτοῦ· ὑπόδημα, μεταφωρίζων καὶ ἄνω τῆς γῆς παιδῶν· ἐγὼ γάρ, φησιν ὁ Θεός, ὑπήδησά σε ὑάκινθον· ὁ δὲ ὑάκινθος μιμούμενος τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ, δηλαῖ τὴν ψυχὴν οὐρανίῳ χρομένην ὑποδήματι, οὐκ ἄλλῳ τυγχάνοντι τῆς τοῦ ὑποδεδεμένου ἀκλουθεῖ τὸ ἐξ ὀλισθήματες, τοῦ περὶ τὴν ὕλην ἐρρύσθαι τοὺς πόδας αὐτοῦ. — Ρύεται τις ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐπιβλαβῶν ἐπὶ τῇ εὐαρεστῇ τῷ Θεῷ ζῶντι καὶ πεφωτισμένῳ· ὁ γὰρ εὐαρεστῶν Θεῷ ἐν φωνῇ ζήντων, τοῦτο ποιεῖ· ζῇ δὲ καὶ πεφωτισται πᾶς μετέχων Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ζῶν ὢν, φῶς ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων· κατὰ τὸ, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.

f. 123. a.

Ps. LVI. 3. Οὐ μάτην δὲ τὸν ὕψιστον εἶπεν· ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀνυψία ἐρπαιτική καὶ χαμαιποτικής ἐστίν, ὁ ταύτης ἀπαλλακτικῶν, πρὸς τὸν ὕψιστον βοᾷ, ἵν' εἰς ὕψος αἰρόμενος τῇ βοῇ, μακρὰν ἀπὸ τοῦ βλαβεροῦ ἵερος γένεται.

v. 4. Ὁ ἀποσταλεὶς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὸ σῶσαι, ὁ κύριός ἐστιν φάσκων καταβέβηκα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ· τοῦτον γὰρ ὄντα λόγον αὐτοῦ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεός, καὶ ἰάσατο τοὺς τετρωμένους ἦγον ἐκ τῶν διαφθερῶν αὐτῶν, ὡς φησιν ἐτέρῳ αὐτοῦ ὁ Δαβίδ.—Οἱ πρὸ τούτου διὰ τοῦ ἐξευτελίξειν καταπατοῦντες με, εἰς ὄνειδος ἐδόθησαν θεοῦ ἀποσεύλαντος ἐξ οὐρανοῦ ὅπως σωθῶν· ἐωρακότες γὰρ τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν φροντίσαντα τῆς σωτηρίας μου, ἀσχαμνεύοντες αὐτοὺς καὶ ἐνεδιζομένους εἶδον, καταπατήσαντας ὃν ὁ θεὸς ἔσωσεν.—Ἐν τῷ προάγοντι στίχῳ εἰπὼν ἐξαπέστει-

λεν ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ εἰρηκῶς τί τὸ ἀποσταλὲν ἐξ οὐρανοῦ, νῦν ἐρμηνεύει τί τὸ καὶ ἀλήθειά ἐστιν τοῦτο ῥυόμενον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ γενομένην μεταξὺ ἐχθρῶν τῶν καταπατησάντων· οὗτοι δὲ εἰσιν διὰ τὸ ἄγριον καὶ ὀμόθυμον σκύμνοι· οὐχ ἔτερον δὲ κατ' οὐσίαν τῆς ἀληθείας τὸ ἔλεος· ἀμφοτέρω γὰρ ὁ σωτὴρ.

v. 5. Εἰ καὶ ἐταράχθην καταπατούμενος ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ θαμβούμενος, τῶν σκύμων με λαβόντων, ἀλλ' οὐ παρέμεινεν ἡ ταραχή· ἐκοιμήθην γὰρ τεταραγμένος, γρηγορῶν ἔμεινα, ἀλλ' ἐκοιμήθην ἀποβαλὼν τὴν ταραχήν.

Ps. LVII. 4. Εἴποιμεν εὖν καὶ ἄλλην εἶναι γέννησιν· οἱ τεχθέντες γὰρ ἀπὸ φανύλης διδασκαλίας, ὡς αὐτῆς τῆς γαστροῦ τῆς αὐτοῦς τεκούσης, εἶχον καὶ τὸ πεπλανῆσθαι, καὶ τὸ ψευδῆ ληλασέναι.

v. 7. Τοῦτο δὲ αὐτοῖς ὁ Θεός ποιεῖ εὐεργετῶν· ἵνα μὴ κατεσθίοντες τοὺς ὑπὸ σφῶν ἀπατωμένους ἀνθρώπους, ὑπερβαλλούσῃ τιμωρίᾳ ὑπεύθυνοι γένωνται· καὶ τὰς μύλας γ' εὖν αὐτῶν συνέσθλασεν ὥπως μὴ δάκνωσιν μὴ δὲ κατεσθίωσιν· ὥσπερ δὲ τὸ διαπορευόμενον διὰ τινος πόρου ὕδωρ οὐ παραμένον ἀλλὰ διασκεδαννύμενον ἐξουθενεῖται, οὕτω καὶ οὗτοι ἐξευτελισθήσονται, οὐδὲν βέβαιον καὶ παράμενον ἔχοντες, ἀλλ' ὑδαρῇ καὶ ὕγρῳ βίον προσκαίρως ὑποδεξάμενοι.

Ps. LVIII. 2. Ἐνός τοῦ Σαουλ διακόντος, ἐκ πλειόνων ἐχθρῶν ἐξαιρεθῆναι εὐχεται· μήποτε οὖν τοὺς συμπαρόντας τῷ Σαουλ δορυφόρους, ἢ τοὺς ἐνεργεῦντας εἰς αὐτὸν ἀλητηρίους δαίμονας κατ' ἑαυτοῦ, πληθυντικῶς ἐχθρούς εἰπὼν, ῥυσθῆναι ἐξ αὐτῶν εὐχεται, καὶ λυτρωθῆναι ἐκ τούτων ἐπανισταμένων ἐπ' αὐτὸν παρακαλεῖ· εὐχόμενος τάχα γενέσθαι ἐπιδημίαν τοῦ ἐλευσόμενου λύτρον δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀντὶ πολλῶν.

v. 5. Εὖ δὲ καὶ τὸ ἔδραμον εἶπεν· τελέσαντος γὰρ τὸν δρόμον ἡ φωνή· ὡς γὰρ οὐ ταυτὸν τὸ πράττειν καὶ πεπραχέναι, οὕτως οὐ ταυτὸν τὸ τρέχειν καὶ τὸ δεδραμηκέναι. Παῦλος ἀφοτέρων διδάσκαλος, ὅτε μὲν λέγων· οὕτως τρέχω, ὡς οὐκ ἀθλήω· ὅτε δὲ τὸν δρόμον τετέλεκα, τοῦ τὸν δρόμον τελέσαντος, οὐκέτι τρέχοντος.

f. 123. b.

f. 124. b.

f. 125. b.

f. 126. a.

ν. 6. Τῶν προειρημένων ἐχθρῶν ἐμμενόντων τῇ κατ' ἐμοῦ σπουδῇ, ἐξεγερθεῖς συνάντησον εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι, μηκέτι μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς· παρακαλῶ δὲ ἐξεγερθέντα εἰς συνάντησίν μου ἰδεῖν ὡς οὐ κατ' ἐμὴν πρόφασιν κατ' ἐμοῦ φονῶσιν ἁμαρτόντος εἰς αὐτούς· οὔτε ἡ ἀνομία μου οὔτε ἡ ἁμαρτία μου ἐξεκαλέσατο αὐτούς, ἀλλὰ τὸ φθονερὸν αὐτῶν πάθος λυπηθέντας ἐπὶ εὐκλείᾳ ἡμετέρᾳ.—Τῇ περὶ αὐτοῦ εὐχῇ συμπααραλαμβάνει τὴν περὶ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀξίωσιν, φιλάνθρωπος ἅμα καὶ προφήτης ὑπάρχων· προγόνους γὰρ προφητικῶς τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν, παρακαλεῖ κύριον τὸν Θεὸν τῶν θείων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ Θεὸν προσέχοντα ἐπισκέψασθαι τὰ ἔθνη, ὅπως ἰάσεται αὐτὰ διάγοντα κακῶς διαῖτοισι καὶ θαιμόνων θεραπεύειν· γίνεται δὲ ἡ ἐπισκοπὴ τῶν ἐθνῶν, ἀποσταλέντος τοῦ θείου λόγου ἐπὶ τῷ πάντας ἰάσασθαι καὶ σῶσαι ἐκ τῶν καταλαβουσῶν διαφορῶν· ἰατρὸς γ' οὖν τῶν ψυχῶν τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ ἰώμενος· δυνάμεων δὲ Θεὸν αὐτὸν ἀποκαλεῖ, καὶ κύριον λογικῶν ἀλόγων ζώων καὶ στρατευμάτων οὐρανίων· ὡς δὲ τούτων τῶν δυνάμεων θεὸς, οὕτω καὶ τῶν διορατικῶν ἀνθρώπων, Ἰσραὴλ καλουμένων Ἑβραίων φωνῇ, Θεός ἐστιν.

ν. 10. Τὸ κράτος μου πρὸς σὲ φυλάξω· οὐ σφετερίσασθαι αὐτῷ προαιρούμενος, ἀλλ' ἐκδεχόμενος παρὰ σοῦ αὐτὸ λαβεῖν· θάρσῳ γὰρ τῇ περὶ τούτου βεβαιώσει, γνούς πέριχ πολλὰκις, ὅτι καὶ Θεὸς ἀντιλήπτωρ μου τυγχάνει· κἄν γὰρ μὴ ἐξ ἡμετέρας δυνάμεως ἀξίως λαβεῖν τὸ βασιλεύειν, ἀλλὰ γε τὸ σὸν ἔλεος προφθάσαν με δείξει μοι ἐν ταῖς ἐχθροῖς μου, ὡς αὐτοὶ μὲν παιδευθήσονται κολάσει ὑπεπεσόντες, ἐγὼ δὲ τὴν βασιλείαν λήψομαι παρὰ σοῦ.

ν. 12. Πρὸς ἰστορίαν τοὺς προκειμένους ἐχθρούς ἐπιτιμηθῆναι τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ ἀποθανεῖν ἀξιοῦ· οἶδας γὰρ ὅτι εἰ μὲν ὄντες φαῦλοι ἀποθάνοιεν, λήθην ἔξουσιν τοῦ θείου νόμου· διατραπισθέντες δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει εἰς αἰχμαλωσίαν παραδοθέντες στενάζουσιν πρὸς Θεὸν πείραν κακώσεως ἐσχηκότες· βούλεται δὲ αὐτούς καὶ καταχθῆναι ἀπὸ ὕψους ἧς ἔχουσιν ὑπερ-

ηφανείας ποιῶντος αὐτὸ, τοῦ ὑπερασπίζοντος κυρίου τοῦ τὴν θέσιν ἀναφέροντος.

Ps. LIX. 6. Τίς ἡ σημείωσις ἣν δίδωσιν ὁ Θεός, ἢ ὁ φωτισμὸς κατ' οὐκ δυνατόν διάκρισιν ἔχειν πνευμάτων, καὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· ταύτης γὰρ τῆς γνώσεως ὑπαρξάσης φεύγμεν ἀπὸ τῶν χειρόνων, μακρὰν κακοῦ ἔργου καὶ πνεύματος πονηροῦ γινόμενοι· δίδονται δὲ οὐ ταῖς τυχούσιν, ἀλλὰ τοῖς κατὰ Θεὸν εὐσεβεῦσι σημείωσις.

ν. 8. Θεὸς λαλεῖ ἐν παντὶ μετέχοντι ἀγιότητος· οὕτως γ' οὖν καὶ ἐν Παύλῳ ἀγίῳ ὄντι ἐλάλει Χριστός, καὶ ἐν παντὶ προφήτῃ· εἰ δὲ περὶ τοῦ πατρὸς ἐκλαμβάνεται ἡ φωνή, ἅγιος ἐν ᾧ λαλεῖ, σωτὴρ εἴη· συμφώνως τῷ, ὁ πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοί, ποιεῖ τὰ ἔργα· καὶ, ἐντολὴν δέδωκέν μοι ὁ πατὴρ τί εἴπω καὶ τί λαλήσω· ἀρμόζει ταῦτα τῇ οἰκονομίᾳ.

Ps. LX. 3. Πέτραν σημαίνεσθαι ἐκδεχόμεθα· ῥέυσαν πνευματικὸν πῶμα τὸν Χριστόν· ὁ ἐν ταύτῃ τῇ πέτρᾳ γινόμενος τὸ μετέχειν αὐτῆς· ὑπάρχει γὰρ σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός, μετεωρίζεται κατὰ τὸν νοῦν ὑμνούμενος ὑπὸ Θεοῦ.

ν. 7. Ὁ τυχὼν τῶν ἡρμηνευομένων θωρεῶν, βασιλεὺς τίς ἐστιν, κατ' ὃ σημαίνοντι εἴρηται περὶ τῶν θεοσεβῶν ὡς ἦσαν βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον· τῷ οὕτω γενομένῳ βασιλεῖ ἔτη ὑπὸ τοῦ κυρίου προστίθεται, ἡμέρας ἀγομένης· δεῖ γὰρ ἐκ παραβούσης φωτεινῆς καταστάσεως εἰς ἑτέραν ὁσαύτως ἔχουσιν μετέβασιν γίνεσθαι, ὡς ἐκ τούτων ἡμερῶν ὀνομαζομένων συμπληροῦσθαι τὰ ἔτη τὰ αἰώνια.

ν. 9. Ἐπεὶ ὧν ἡξίωσα παρὰ σοῦ τέτευχα, εὐχαρίστως οὕτω γεγονώς ψαλῷ τῷ ὀνόματί σου, ὕμνων δι' ἔργων νεημάτων τὲ καὶ λόγων ἀγαθῶν τὴν ἐπ' ἐμοὶ κληθεῖσαν σου προσηγορίαν· καὶ πρὸς τοῦτο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἡ κατὰ τὴν ἀποδόσω, ὥσπερ ὁ Ἰακώβ φησὶν· ἐὰν θῶ μοι ὁ Θεός ἄρτον φαγεῖν· καὶ τὰ ἐξῆς.

Ps. LXI. 11. Ἐὰν δοκῇ ῥέειν καὶ μειοῦσθαι ὁ πλεῖστος τοῦ μὴ ἀρπάζοντος καὶ μὴ ἀδικούντος, οὐ δεῖ προστιθέναι τῇ καρδίᾳ, ἵνα μὴ δόξει λυπεῖσθαι τῶν χρημάτων μειουμένων.

Ps. LXII. 2. Ἐάν τις τὰ τῆς νυκτὸς καὶ σκό-

f. 127. b.

f. 129. a.

f. 129. b.

f. 131. a.

f. 126. b.

τους ἔργα πράττει, πῶς ἂν λέγοιτο εὐλόγως· ὀρ-
 θρίζω, μὴ ἐνστάντες αὐτῷ τοῦ ὀρθρου· κατορ-
 θεύεται γὰρ τοῦτο τῷ γενομένῳ ἐκτὸς ἀγνοίας καὶ
 κακίας· ὡς φάναι, ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα
 ἤγγικεν· τούτῳ συνάδει καὶ τὸ, ἐκ νυκτὸς ὀρθρί-
 ζει τὸ πνεῦμα μου πρὸς σὲ ὁ Θεός.—Οἱ ἐκ τῆς
 κακίας καὶ ἀγνοίας ἔρημός ἐστι τούτων· ὧν δὲ καὶ
 τῆς τῶν παθῶν ὑγρότητος ἐκτὸς, ἄνδρες ὑπάρ-
 χει, ὡς ἄβατος εἶναι ἡδὴ τοῖς χείροσιν, διὰ τὸ
 μὴ εὐρίσκεσθαι ἐν αὐτῷ τόπον διαβόλου· ἐν τῇ
 ἐκατέρῳ ἐρμενευθεῖσιν ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ
 ἀνύδρῳ γῇ τυγχάνων τίς, ὀφθῆναι ἐν τῷ ἀγῶ,
 πόθῳ διψᾷ ψυχὴ πρὸς τὸν Θεόν, ἐπακολουθήσεως
 καὶ τῆς σαρκὸς κατὰ τὸ ἐφικτὸν, ἰδεῖν τὴν δύ-
 ναμιν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ· δύναμις δὲ καὶ δόξα
 τοῦ πατρὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ Χριστός.

ν. 4. Ἄρα μὴ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα ἔλεος,
 οὐχ ἑτερόν ἐστι τοῦ Θεοῦ λόγους περὶ οὗ γέγρα-
 πται· ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ
 τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ.

ν. 6. Ἐμφορηθεῖς ἡδὴ τῆς Θείας ἐστίας, καὶ
 καὶ ἔτι ἐμφορηθήσεσθαι προσδοκῶν, οὕτως εἶπεν·
 ὥσει στέατος καὶ πύοτος ἐμπλησθεῖν ἡ ψυχὴ
 μου· καὶ ἐπεὶ αἰεὶ ὁ ταύτης τῆς δοχείας μετα-
 λαμβάνων πεινᾷ, διὰ τὸ τῆς ὀρέξεως τοῦ νοῦ
 ἀκόρεστον, ἐμπλησθεῖν εἶπεν, οὐκ ἐνεπλήσθη ἡ
 ψυχὴ μου· καίπερ ἡδὴ θαυμάως μετεληφώς τῆς
 εὐφροσύνης, χαριστηρίως ἀγαλλιᾷ, τῷ ὀρέξαντι
 τὴν τροφὴν λέγων· καὶ χεῖλον ἀγαλλιᾶσεως αἰνέ-
 σει τὸ ὄνομά σου.

f. 132. a.

ν. 9. Τὸ κολληθῆναι ἡ ψυχὴ σου, τὸ ἠνάσθαι
 δηλοῖ ἡ φωνή· οὕτω γὰρ ἀκουστέον καὶ τοῦ, ἀπο-
 στυγῶντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ·
 καὶ τὸ, κολλώμενοι τῷ κυρίῳ, ἐν πνευμά ἐστι·
 ὁμολογεῖ εὖν κεκολληθῆσαι ὀπίσω τοῦ Θεοῦ τὴν
 ψυχὴν αὐτοῦ, ἀντιλαμβανομένης τῆς Θεοῦ δε-
 ξιάς· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ μονογενὴς Θεοῦ δύναμις,
 ἧς ἀντιλαμβανομένης καὶ κρατούσης ἀσφαλῶς,
 εἰς μάτην ἐξήτησαν τὴν ψυχὴν τοῦ ταῦτα λέγον-
 τος, οἱ ἐπικείμενοι ὁρατοὶ καὶ ἀόρατοι ἐχθροί,
 εὐδυνάμενοι ἀρπάσαι τὸν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖ-
 ρα τοῦ Θεοῦ φρορούμενον.

ν. 10. Συμφώνως τῷ εἰσελεύσεσθαι τοὺς φαύ-

λους εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, τὸ ἀποστραφῆ-
 τωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, πάντα τὰ ἔθνη
 τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ· εἰσελθόντα δὲ κο-
 λάσει παραδοθήσονται σημασινομένη ὀνόματι τῆς
 ῥομφαίας· χεῖρες τῆς ῥομφαίας ταύτης, ἥτοι εὖς
 ἐνεργεῖ πόνους καὶ πικρία ἐστίν· ἡ οἱ ὑπηρετοῦν-
 τες αὐτῇ, σκευὴ ὀργῆς ἐν ἐτέροις ὀνομαζόμενοι·
 μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται, τουτέστι πονηρῶν δυν-
 ἄμεων, διὰ τὸ πανσῦργον καὶ κακοῦδες, ἀλώπε-
 κες ὀνομαζόμενοι.

v. 11.

ν. 12. Ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ ὀμνύων ἐπὶ τῷ
 Θεῷ τῷ εὐφραίναντι τὸν βασιλέα.

Ps. LXIII. 2. Ἐξω δὲ ποιεῖ φόβου Θεός, εὐ
 πάντως ἀνατρέπων καὶ καταβάλλων τὸν ἀντικεί-
 μενον, ἀλλ' ἀνδρείαν ὀρέγων τῷ πρὸςσευχμένῳ.

f. 132. b.

ν. 6. Λογῶντες φησὶν ἐξαίφνης ἐπίασιν, εὐ
 δειμαίνοντες τὸν ἐφορῶντα Θεόν· πλήν εἰ καὶ εὐ-
 τοι πονηρῶς εἰσὶ παρασκευασμένοι, ἀλλ' ὁ εὐερ-
 γέτης Θεὸς τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν δίδωσι ση-
 μείωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τούτου· ὅπερ
 εἴρηται τυγχάνει πρᾶγμα πικρὸν, τοῦτο δὲ ἐστὶ
 πᾶν κακίας εἶδος καὶ ἀσεβὲς δόγμα, τοῦτο ἐκ-
 τείναντες ὥς τούτον ἀπ' αὐτοῦ βάλλουσιν, ἀνα-
 λογίαν ἔχων τὰ βέλη πρὸς τὰ πεπυρωμένα τοῦ
 ἐχθροῦ βέλη.

ν. 7. Ἐκλειπόντων ἐρευνᾶν ἐξερευνήσεις, διὰ
 τὸ σφόδρα ἐξερευνηκεῖν τὴν ἀνομίαν, ὡς καὶ λό-
 γον ἑαυτοῖς κραταιῶσαι πονηρὸν, καὶ παγίδας
 κρύψαι ἐν τοῖς διηγήμασιν αὐτῶν, ἐφ' οἷς σὺν
 πολλῇ κομψείᾳ ἐσπουδασμένοις σεμνύνονται, ὡς
 ἀλύτους ἔχειν λόγους, ὡς μὴ φορᾶσαι τινα τὴν
 ἀπάτην· προσελεύσεται αὐτοῖς ἀνδρωπὸς ἀληθι-
 νός, σώζων τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ τὸ εἶναι διηρ-
 ωμένος λόγιος· καὶ βαθείαν καρδίαν, τουτέστι
 νόησιν ἔχων βαθείαν, ὡς ὑψωθῆναι τὸν Θεόν,
 ὁρατόμενον τῶν σοφῶν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν·
 οὕτω γ' εὖν καὶ διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου Ἐλύ-
 μαν τὸν μάγον φανερώσας αὐτοῦ τὸν δόλον καὶ
 τὴν πανουργίαν· πῶς γὰρ οὐχ ὑψοῦται Θεός, δι'
 ἁγίων ἀνδρῶν, τῆς πλάνης λυομένης τῶν ἀπο-
 τεώνων;

ν. 8. Ὡς περ τὰ περιεσπόμενα νηπιῶν βέλη, f. 133. a.
 οὐδὲ μέχρις ἀμυχῆς πλήττει τιτρώσκοντα, οὕτω

καὶ οἱ τῶν παρασκευασμένων σοφιστῶν ἐντεινάντων πρᾶγμα πικρὸν τὰ βέλη· καὶ αἱ γλῶσσαι δὲ αὐτῶν ἡσθένησαν· ταυτέστιν οἱ λόγοι, ὡς μὴ δὲ κατὰ ποσὸν βαλεῖν δύνασθαι, τὸν ἀναλαμβάνοντα τὸν τῆς πίστεως θυρεόν· τοῦτο οἱ ἄνθρωποι θεωροῦντες, εἰ πάλαί δεινότητα ἑαυτοῖς μαρτυροῦντες, οὐκέτι μένοντες ἐν αἷς ἔσχον ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἡπατημέναις δόξαις, φόβον ἐσχηκότες διὰ τὸ ταιεῦται ἀσεβέσι δόγμασιν συγκατατεθεῖσθαι· μαθόντες γὰρ ἦσαν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐκ εἴη πρόνοια· ὡς ἐκ ταυτομάτου φέρονται τὰ πάντα, καὶ πρὸς ἄλλων ἀπατεῶνων ἔτεροι συναρπαγέντες, φύσει ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους παρεδέξαντο· καὶ προσέτι ὡς εἰμαρμένης 1) πρυτανεύουσης· τούτων κληρονομιῶν τῶν ψευδοδοξῶν ἐν τῷ πρᾶττεσθαι αὐτοὺς, ἀληθῆ φανέρωσιν ἔσχον, ὡς εἴη θεὸς ποιητὴς τῶν ὅλων καὶ προνοητής· ἀνῆγγειλον γ' οὖν τὰ τῆς προνοίας ἔργα, καὶ τὰ κτίσματα αὐτοῦ συνῆκαν, καὶ τὸν προνοούμενον ἔγνωσαν, ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ κάλλους αὐτῶν ἀναλόγως τὸν δημιουργὸν θεωρήσαντες.

v. 11. Ἐλεγχομένης τῆς πλάνης, ὁ δίκαιος εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ θεῷ, ὁρῶν τοὺς πάλαι πλανωμένους ἀνθρώπους, ἀναγγέλλοντας τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ, καὶ σύνεσιν ἔχοντας τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· καὶ πρὸς τούτῳ ἔτι μᾶλλον ἐλπίζει ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἐν ᾧ ὑψώθη, ὡς λοιπὸν ἐπαινεῖσθαι μόνους τοὺς εὐθείαν ἔχοντας καρδίαν ἐπὶ πρακτικῇ καὶ θεωρητικῇ βίῳ.

Ps. LXIV. 5. Ὁ ἐκλεγείς δι' ἀγιότητα, ἐκ ἐπιμένη τῇ ἐκλογῇ, προσλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς μετοικισθέντα αὐτὸν τοῦ περὶ γῆν τόπου κατασκηνοῦσαι ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ ἐκλεξαμένου· περὶ ὧν εἴρηται, εἰσέλθετε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ ἐν ὕμνοις.—Ὁ πιστεύων τὴν σὴν διακαισύνην, καὶ ἔργων ἀγαθῶν πληρωθεὶς, ἔχει τὸν κύριον ἐν ἑαυτῷ· εἴρηται γὰρ διὰ τῆς πίστεως κατοικεῖν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἕσω ἀνθρώπον· οὕτως ὁ κύριος πρὸς τὸν τηροῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρὸς ἐρχόμενος μενὴν ποιεῖ-

ται· ὥστε ναὸς ἅγιος, ὁ ἀνθρωπῶς ἐστίν· γέγραπται γάρ· οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

v. 10. Οὐκέτι γὰρ μόνοις ἡμῖν τὴν πνευματικήν ἀρδίαν προσφέρεις, ἀλλὰ πᾶσαν εἰς κόρον ἀρθεύεις τὴν οἰκουμένην· ἐπλήθυνας γὰρ τοῦ πλουτίσαι αὐτὴν υἱετὸν πνευματικόν. διδοὺς· πρῶτον μὲν διὰ τῆς παλαιᾶς, ὅψιμον δὲ διὰ τῆς καινῆς διαθήκης, δι' ὧν μεθυσθεῖσα ἡ ἀλληγορούμενη γῆ ψυχῆς ἀνθρώπου, αὐτὴ ἐπλουτίσθη παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, πληθύνοντος αὐτὰ τοῦ θεοῦ.

v. 11. Εὐφραίνεται ἀνατέλλουσα ἡ γῆ ἐν ταῖς σαγάραις ταῖς ἐπ' αὐτῆς ἐρχομένης· εἰς δὲ αὐταὶ αἱ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν λέξεις καὶ νοήματα.

v. 14. Ὁ νυμφίος ἐν τῷ ἅματι τῶν ἀσμάτων φησὶ, οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ σωτήρ· ἐγὼ ἄνθρωπος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν καλαδῶν· ὁ δὲ λέγει, νόησιν ἔχει τοιαύτην· ἐγὼ γέγονα ἄνθρωπος τοῦ περὶ γῆν τόπου διὰ τὸ χθαμαλὸν πεδίον ὠνμασμένου, ἐν ἀρχὴν καρποφορίας ἄνθρωποι λάβοι· γέγονα δὲ καὶ ταῖς κοιλαῖς, ταῖς ἐν ἁδου ψυχαῖς, κρίνον, νεκρότητα ἀναδεξάμενος· ὁ γεγενηὸς τῶν καλαδῶν κρίνον· καὶ κόκκος ἐστὶ σίτου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν δὲ πεσὼν ἄπειθῃ, πλείονα καρπὸν φέρει· ἐπεὶ εὖν πεσὼν ὁ κόκκος διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὴν γῆν, μέχρι τῆς καρδίας αὐτῆς ἐφθασεν, καρπὸν πλείονα ποιήσας· πάντων οὖν τῶν εὖ παθόντων μεγαλοφάνως δεξιολογούντων τὸν τῶν ἀγαθῶν αἴτιον.

Ps. LXV. 3. Τοῦ σωτῆρος ἐπιδημήσαντος, τέλος ἀπέληφεν ἡ τοῦ νόμου σκιά· ὁθεν οὐπερ δέξεται ἔτι ἐν τῷ ναῷ τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις τελεῖσθαι ἡ θεοῦ προσκύνησις, γινεσμένη ἤδη ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ὡς μὴ κλύεσθαι τὸν θεοῦ προσκυνητὴν ἐν παντὶ τοῦτο ποιεῖν· προσκυνήσουσι γὰρ αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ πραγμάτων κατάλληλα τῷ προσκυνεῖν θεῷ· ὁθεν ἅμα εἴρηται, προσκυνήσάτωσάν σοι, καὶ ψαλλάτωσάν σοι· ποιῶσι δὲ τοῦτο ἀρέμπτως, ἐπικληθείσης αὐταῖς τῆς σῆς προσηγορίας· ὁθεν ἀναγ-

1) Scripsit Diodorus adversus fatum, «εἰμαρμένην», teste Suida, sive potius Theodoro lectore, apud Allatium nostrum p. 140; quod magnum fuisse opus, id est libris octo constans, dicit Photius ibid.

f. 134. a.

f. 134. b.

f. 135. a.

καίως ἐπενήνεκται, τὸ ψαλάτωσαν τῇ ὀνόματί σου ὕψιστε.

ν. 6. Γενόμενοι ἔργῳ καὶ διαθέσει ἔνθα ἡ θάλασσα καὶ ὁ ποταμὸς εἰς ξηρὰν μετεστράφη, ὡς ποδὶ λοιπὸν διαβραίνειν ἀκωλύτως ὁδεύοντας ἀπὸ κακίας καὶ ἀσεβείας εἰς ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν, εὐφραίνόμεθα ἐν τῇ ποιήσαντι τὰ δυσχερῆ εὐμαρῇ, Θεῷ βασιλικῶς δεσπόζοντος τοῦ αἰῶνος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὡς ἐξαιρεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ πονηρίας τοὺς πιστεύσαντας, κατὰ τὸ λεχθῆν, ὅπως ἐξελεῖται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστηκότος αἰῶνος πονηρῶ.

ν. 7. Εἰ δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἐναντίαν δύναμιν παραπικραίνοντας εἴπης, οὐκ ἂν ἀμάρτης· ὑπείλου γὰρ τοῖς ἀφισταμένοις ἔθνεσιν· θόρος τοῖνυν καὶ εὐθυμίαν ἐμποίων τοῖς πιστεύουσιν ἀπὸ ἐθνῶν, φόβον δὲ τοῖς ἀπειλοῦσιν αὐτοῖς, ὁ λόγος φησίν· εἰ ὀφθαλμοὶ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέψουσιν, ὀρυρρύντες αὐτοὺς ἀβλαβεῖς· ὅθεν εἰ παραπικραίνόμενοι μὴ ὑψοῦσθαι ἐν ἑαυτοῖς, ὡς θυνάμενοι ἀπολέσαι τοὺς τῷ εὐαγγελίῳ προσερχομένους.

f. 136. a.

ν. 9. Οὐ δίδονται εἰς σάλον εἰ πόδες τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὅτ' ἂν τις ἰδρυνθῇ ἐπὶ τὸν ἀρράγῃ καὶ ἰσχυρότατον τοῦ Θεοῦ λόγον· ὡς χαριστηρῶς εἰπεῖν, ἔστησας ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου.

ν. 12. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' εἰ καὶ ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἀλλ' οὖν θάρροῦμεν δι' ὑπομονῆς μετεωρῆσαι αὐτάς, κατασπωμένων ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐπικειμένων πολεμίων ἀνθρώπων· σημαίνει ἐνταῦθα τὸ τῆς κεφαλῆς ὄνομα, ὡς καὶ ἐν ἑτέrais γραφαῖς, τὸ ἡγεμονικόν· ὡς ἐν τῷ, εὐλογία κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν δικαίου· καὶ, τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ· τῶν δὲ ἐχθρῶν θλίβειν με θελόντων, ὅπισσω μου αὐτοὺς ἔρριψας, παρασκευάσας με συντόνως τρέχειν· διὸ καὶ σπεύδοντες καταλαμβάνειν με, ὅπισω μένουσιν αἰεὶ, ὁξέως μου τρέχοντος συνεργεία σῇ· ὅθεν ἐπὶ τοῦ νότου ἔχω τὰς θλίψεις, ἐνδ' ὅλως ἰδεῖν αὐτάς βυλόμενος· ἐγὼ γὰρ στρέφομαι πρὸς αὐτάς, πόνου ἢ ὀλιγρίας ἐλκυσάντων· διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος,

ἵνα εἴπωι τὰ περιστατικὰ ἱκανὰ ὄντα πυρῶσαι καὶ θερμῶς κινήσαι ψυχὴν, ῥηθεῖη πῦρ· κατ' ἑτέραν δὲ ἐπίνοιαν καὶ ὕδωρ λεγόμενα, διὰ τὸ βυθίζειν καὶ ἀποπνίγειν τοὺς μὴ γενναίως αὐτὰ φέροντας· ὁ ταῦτα διεληλυθὼς συνεργεία Θεοῦ, ἐξέρχεται εἰς ἀναψυχὴν, ἐλπίζων τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἀμειβάς.

ν. 13. Ἦτοι τὰς κατὰ νόμον θυσίας πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἢ πνευματικὰς· εἰσερχόμενος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· οὗτος δ' ἔστιν ἡ ἐκκλησία, ἐν ὁλοκαυτώμασι τελείας καὶ ὁλοκληρους ἀρετὰς ἐξ ὅλων ἱερουργῶν.

ν. 17. Ἄνευ γλώττης καὶ προφορᾶς αὐτῆς, κατὰ τὸ σιωπῶμεν ἐν διανοίᾳ ὕψωσα.

ν. 18. Εἰ τῇ καρδίᾳ μου ἀδικίαν ἐθεώρουν, μὴ εἰσακουσάτω κύριος· εἰς τοῦτο λήπει τὸ λεγόμενον ὑπὸ Παύλου, οὐδὲν ἑμαυτῷ σύνειδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμα, τῷ ἐγχαρῆν θεὸν ὁρᾶν ἐν ἐμοὶ ἀδικίαν, καὶ ἢ ἐμὲ καρδίᾳ μὴ θεωρεῖ αὐτήν, εἰς τοῦτο παραλήπει· καὶ τὸ παράπτωμα τίς συνήσει; ἀπὸ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με.

ν. 19. Ὑπῆρκεται δέ μοι τοῦτο, οὐ τοσοῦτον διὰ τὸ ἀναμάρτητόν μου, ὅσον διὰ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὁ οὐκ ἀπέστησέ μοι· ἀφισταμένῃ τοῦ Θεοῦ ἐλέου ἀπὸ τοῦ μὴ εἰσακουσμένου, διὰ τὸ μὴ ἀγαθὰ αἰτεῖσθαι, ἀλλὰ τὰ ἀνθρώποις φίλτατα καὶ ἡδέα.

Ps. LXVI. 2. Οἰκτιρῶν καὶ εὐλογίων πληροῦνται εἰ ἀνθρώποι, ἐπιφαίνοντας τὸ πρόσωπον τοῦ πάντων δημιουργοῦ· ὅτ' ἂν ἐπιδημήσει ὁ χαρὰκτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀνθρώπος γεγυνώς, καὶ ἐμφανίσει ἑαυτὸν τοῖς ἀξίοις· ἢ φασὶ περὶ τοῦ τηρούντος τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἐμφανήσω αὐτῷ ἑμαυτόν· τούτου ὑπάρξαντος ἐπεὶ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀράτου ὁ ταῦτα λέγων, ὁ αὐτῷ προσβάλλων νῶ καθαρῇ ὁρᾷ τὸν πατέρα· ὁ ἐμὲ γάρ, φησιν, ἑώρακώς· ἑώρακε τὸν πατέρα· τῷ τρόπῳ τούτῳ τοῦ Θεοῦ προσώπου ἐπιφανέντος, οἰκτεῖρονται εἰ εὐεργετούμενοι, καὶ εὐλογοῦνται πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

f. 136. a.

ν. 3. Ἐπιφανέντός σου τὸ πρόσωπον, γνωσκαίται ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς σὲ ἄγνοια τὸν πατέρα·

f. 136. b.

τίς δὲ αὕτη; ἢ ὁ εἰπὼν, ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· συμφώνως δὲ τὸ γνωσθῆναι ἐν τῇ γῇ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σωτήριον αὐτοῦ, εὐχ' ἕτερον ὃν τῆς ὁδοῦ, γνωσθήσεται ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· πληρωθέντος τοῦ, ὅψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· δυνατὸν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ γνωρίζομένην ἐν τῇ γῇ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ λαβεῖν· κατὰ τὸ, ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον· σωτήριον ἀρμονίως ταύτῃ τῇ ὁδῷ γνωσθὲν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἡ σωτηρία ἐστὶν ἣν ἐλήλυθε παρασχεῖν.

γ. 4. Πάλαι ἐνὸς λαοῦ τοῦ τῶν Ἑβραίων ἐξομολογουμένου τῷ λέγοντι Θεῷ· ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου· διὸ λέγε πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἐξαγορεύων αὐτὰς μετανόιας τρόπῳ, ἵνα δικαιωθῇς· τοῦτο τοῦ λαοῦ πρόσωπον φέρων ὁ ἅγιος τῷ Θεῷ φησί· τὴν ἀνομίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἁμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα· ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἐπιδημία τοῦ σωτήρος, πάντες οἱ ἀπὸ τῶν πιστευόντων ἔθνων συμπληρούμενοι λαοὶ ἐπὶ μετάνοιαν κληροῦνται ἐπὶ τῷ ἐξομολογησαμένους Θεῷ, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν· σημαίνει δὲ τὸ ἐξομολογεῖσθαι καὶ τὸ εὐχαριστεῖν.

γ. 5. Γνωσθεῖσης τῆς ὁδοῦ ἐν τῇ γῇ, καὶ τοῦ σωτήριου τοῦ Θεοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐλευθερωθέντα πάσης κακίας καὶ πολυθέου ἀπάτης, τὰ ἔθνη εὐφραίνεται κατορθοῦντα ἡθικὴν ἀρετὴν, καὶ ἀγαλλιᾶται λαβόντα Θεοῦ γινώσιν· μαζόντα καὶ ὡς ἐν εὐθύτῃ κρινεῖ λαούς· καὶ ὁδηγήσει ἔθνη ἐν τῇ γῇ ὁ κύριος.

γ. 6. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλεν πᾶσα ἡ γῇ, τουτέστιν οἱ ἐπ' αὐτῆς ἄνθρωποι, αἰνέσεως πληροῦσθαι, καὶ καρπὸν εὐσεβείας φέρειν; ἐν παντὶ τόπῳ προσαγομένου θυμιάματος καὶ θυσίας καθαρᾶς ἐν τοῖς ἔθνεσιν μεγαλύνειν τὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου, κατὰ τὸ φερόμενον ἐν ἐνὶ τῶν ιβ' προφητῶν.

f. 137. a.

Ps. LXVII. 2. Προσευχὴ ἐστὶν ἀναπεμπομένη ῥήμασιν προστακτικαῖς ἐξενεχθεῖσα· ἀντὶ γὰρ τοῦ ἀνασταίῃ, τὸ ἀναστήτω· καὶ ἀντὶ τοῦ φύγειν, φυγέτωσαν ἐγγράφῃ· συνεχές· γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς εὐρίσκεται τοῦτο τὸ εἶδος, λέγω δὴ ἀντὶ εὐκτικῶς, προστακτικῶς λεγόμενα· δυνατόν ἐπιθεῖν ἐχθρούς· σκερπισθασμένους τοὺς περὶ τὴν γνῶσιν

τῆς ἀληθείας ἀσεβοῦντας, μισοῦντας δὲ Θεὸν καὶ φεύγοντας ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοὺς περὶ πρακτικὴν κακίαν ἔχοντας· εἰ γὰρ ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν τηρεῖ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὁ μὴ τηρῶν αὐτὰς οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· ῥηθῇση ταῦτα εὐχῆς τροπὴν πρὸς τὸν πατέρα, ὅτε τοῦ Χριστοῦ παθόντος καὶ ἔτι ἐν τῷ μνημείῳ κειμένου τοῦ σώματος, αὐτοῦ τε συλεύοντος τὸν ἄδην συνήγοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἅμα τοῖς πληροῦσιν αὐτοὺς ἁλιτρίαις δαίμοσιν, καὶ ταῖς ἄλλαις πονηραῖς δυνάμεσιν· ἀναστήτω ὁ Θεὸς ὁ εἰς θάνατον κατελθὼν ἡ ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα διασκορπισθῶσιν οἱ κατ' αὐτοῦ συναχθέντες· τότε γὰρ καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀντιβλέψαι αὐτῷ μὴ δυνάμενοι ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι, φεύξονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.

γ. 5. Ὁδοποιήσατε τῷ ἐρχομένῳ μετὰ κυριακῆς προσηγορίας, κατὰ Μωϋσῆ καὶ τοὺς προφῆτας ἐπὶ τῷ ἐπιβῆναι ἐπὶ οὐσμὰς, ἔνθα ἐκβέβληται ἐκ τοῦ κατὰ ἀνατολὰς πεφυτευμένου παραδείσου Ἀδάμ, ἐπὶ τῷ εἰς ἀνατολὰς πάλιν αὐτὸν εἰσαγαγεῖν· ὅπερ καὶ πεποίηκεν εἰπὼν τῷ μετανεύοντι ληστῇ· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.

f. 137. b.

γ. 6. Εὐθυμοποιῶν ὁ λόγος τοὺς καταπονεμένους ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, εἰς ἀγαλλίασιν αὐτοὺς προτρέπει διὰ δείξεως τοῦ προστάτου καὶ ἐπικουρου αὐτῶν ἐσόμενου· ὃς πατὴρ τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν ἐστίν· ὃθεν σπουδὴ ὑμῖν γενέσθω ἀγαλλιᾶσθαι ἐνώπιον αὐτοῦ· ὅταν μάλιστα καταλείποντες τὸν πρότερον πατέρα γεννήσαντα κατὰ κακίαν, καὶ τὸν πρῶτον ἄνδρα ἀνόμως συναικισύντα, ὀρφανοὶ ἀπ' ἐκείνου γέννησθε· πατέρα γὰρ ἔχετε τὸν Θεόν.—Τόπος ἅγιος αὐτοῦ τυχάνει ἥτοι ἡ ἐκκλησία ἡ ἡγιασμένη ὑπὸ Χριστοῦ, ἢ ὁ καθεὶς τῶν πεπιστευκότων· ἀληθῆ γὰρ ἀμφοτέρω· τόπος δὲ ἅγιος αὐτοῦ καὶ ὁ ἀνείληφεν ἔμφυχον σῶμα καὶ λογικόν.

γ. 14. Τούτων τῶν δύο κλήρων καιμᾶται τίς ἀναμέσων ἐνός· Θεοῦ εἶναι αὐτὰς συγκατατιθέμενος, ὡς διαστέλλειν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ γράμματος, οὕτως καιμηθεὶς τίς μεταξὺ τῶν κλήρων, πτεροῦται κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα νοῶν· καὶ ἐπειδὴ τὰς πτέρυγας ταύτης τῆς περιστερᾶς εὐσας

f. 138. a.

νοήσεις ἐπαιρούσας τὴν ἐπερωμένην ψυχὴν· καὶ ἐκ τῶν θείων λογίων μαρτυρεῖσθαι ἃ εἴρηται, ἀργύριον πεπυρωμένον ὑπάρχειν· περιηγυρωμένοι εἰσὶν, τῶν μεταφρένων τῆς περιστεῖρας χλωρότητι χρυσοῦ συνηρσμενίων· πολλαχοῦ τῶν θείων γραφῶν τὸ χρυσοῦ ἐπὶ ἀκραιφνεστάτου νοῦ λαμβάνεται· ἔχει δὲ χλωρότητα τὸ χρυσοῦ, σημαίνουσιν τὴν ζωὴν αὐτοῦ· σύμβολον γὰρ ζώντων φυτῶν τὸ χρῆμα τοῦτο.

f. 138. b. v. 16. Κυρίως ὁρος Θεοῦ ὁ σωτὴρ ὑπάρχει· ὁ τοίνυν Θεὸς λόγος σοφία τε καὶ ζωὴ καὶ ἀγιασμός ὑπάρχων, πῶς ἐστίν, οὐκ ἔξωθεν δεχόμενον πύσθηται, ἀλλὰ παρέχων αὐτὴν τοῖς μετέχουσιν αὐτοῦ.

v. 19. Αἱ προκείμεναι φωναὶ παρὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων εἴρηται, ἀναβάντι διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς ὕψος, κἀκεῖθεν αἰχμαλωτεύσαντι τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ ἐλευθεροῦντι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὀμότητος αὐτοῦ τῆς τυραννικῆς.

f. 139. a. v. 20. Τοσοῦτων εὐεργεσιῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ κυρίου, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων δηλοῦται, πῶς οὐκ ἔμελλον εὐλογεῖν τὸν κύριον; καὶ εὐλογεῖν γε, οὐ ποτε μὲν, ποτὲ δὲ οὐ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τῇ εὐλογίᾳ καταμίζαντες εὐχὴν, αἰτοῦνται κατενοδοθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰς σωτηρίας ὀρέγοντος· εὐλογητός δὲ ἐστίν, οὐ τῷ δέχεσθαι εὐλογίαν, ἀλλὰ τῷ διδόναι ταύτην· ὡς γὰρ ἀγαθός ἐστίν, οὐ γινόμενος, ἀλλὰ ποιῶν ἀγαθούς· καὶ ἅγιος, ἀγιάζων οὐχ ἀγιαζόμενος.

v. 21. Εἰ μὲν περὶ τοῦ κοινοῦ θανάτου λέγεται τὰ προκείμενα, μυρία εἰσὶν ὁδοὶ γνῶριμαι πᾶσιν, εἰς τὸν κοινὸν ἄγουσαι θάνατον· εἰ δὲ περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν ζῆν, καὶ τοῦ ἐναντιουμένου τούτῳ θανάτου, καὶ ἐνταῦθα σημαίνεται Θεὸς ἡμῶν ὣν ὁ σωτὴρ, Θεὸς τοῦ σώζειν ἐστίν· γίνεται γὰρ αἷτιος σωτηρίας αἰωνίου· λέγει γ' οὖν περὶ ἑαυτοῦ, σώζων οὐκ ἐστίν· παρέξ ἐμοῦ· ὥσπερ οὖν τοῦ σώζειν ἐστίν ὁ Θεός, οὕτω καὶ αἱ διεξοδοὶ τοῦ θανάτου τυγχάνουσιν αὐτοῦ κυρίου ὄντος παρέχοντος αἰεὶ διεξόδους, δι' ὧν τίς ἐξέρ-

χεται διὰ μετανοίας τοῦ ἐπομένου τῇ ἁμαρτίᾳ θανάτου.

v. 26. Ψάλλοντας, τοὺς τὸν πρακτικὸν κατ-
ερθούντας βίον λεκτέον· τυμπανιστρίας, ἐπομέ-
ως ἐκληπτέον τὰς νεκρωσάσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώ-
ματι ἑαυτῶν περιφερούσας ψυχάς· τούτους ψάλ-
λοντας προέφθασαν οἱ κατὰ διδασκαλίαν ἄρχον-
τες, τῷ καὶ αὐτοὺς ἀπὸ πρακτικῆς ἀρετῆς ἡρχθαι·
ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ νεανίδων εἰσὶν τῶν διὰ τὸ ἀρ-
χὴν ἔχειν τοῦ τυμπανίζειν, τουτέστι νεκροῦν τὰ
μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, νεανίδων εἰρημένων· ἄρ-
χοντες προφθάνοντες τοὺς ψάλλοντας, εἰσὶν οἱ
ἀπόστολοι.

v. 31. Νοήσεις θηρία καλᾶμου τοὺς τὴν ψευ- f. 139. b.
δώνυμον πρεσβεύοντας γινώσιν 1)· δύναται· περὶ
τούτων εἰρῆσθαι ἢ προφητεία ἢ οὕτως ἔχουσα·
οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν· γράφοντες γὰρ, πο-
νηρίαν γράφουσι.

v. 35. Εὐχάριστοι γινόμενοι, ἔργῳ καὶ λόγῳ f. 140. a.
δοξάσατε αὐτὸν ὕμνοις, Θεολογίαις, ἵνα τὴν με-
γαλοπρέπειαν αὐτοῦ χωρῆσαι δυνηθῆτε· ἀληθινὸς
Ἰσραὴλ γεγεννημένοι, διὰ καθαρότητα καρδίας,
Θεὸν ὁρῶντες· ἡ γὰρ ὑπερφύης Θεοῦ γινώσις, ἐν
μεγάλῳ τὸ πρέπον ἔχουσα, σύνεστι μόνῳ τὸ
ἀγιασμόν καὶ εἰρήνην ἔχοντι.

Ps. LXVIII. 5. Ἀπέθωκεν ἃ μὴ ἤρπασεν, f. 141. a.
ἀλλ' οὖν ἡμᾶς ἐλυτρώσατο, τουτέστιν ἀποτινύ-
ναι ἐξαλείφον τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὃ ἐνη-
γίσμεθα ἀποτινύναι ἐπιφερόμενον κατ' ἡμῶν·
ἐξήλειπται δὲ τοῦτο, καὶ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου,
ἀρέσεως ἁμαρτημάτων δεθείσης.

v. 8. Ταύτην ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένην ἐξεί- f. 141. b.
ληφεν ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν ἀπόστολος, γράφων
ὥδε· ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ
ἀγαθόν· καὶ γὰρ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρπασεν,
καθάπερ γέγραπται· οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόν-
των ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ.

v. 12. Ἐπεὶπερ ὁ σωτὴρ περὶ ἡμῶν ἐξομολο- f. 142. a.
γεῖται καὶ κακοῦται· αἰνιττεται δὲ διὰ τοῦ σάκ-

1) In huius Bibliothecae novae PP. T. I. dixi ad S. Augustini sermonem vat. CXVIII. 6. p. 250. adn. 5. videri mihi ponendam esse inter eiusdem argutias, dicti huius *feras calami* explicationem. Sed ecce nunc Diodorus quoque tarsensis, Augustino antiquior, idem fere dicit.

κου τὴν σκληρὰν καὶ κακωτικὴν διάιταν· οὐ γὰρ αἰσθητῶς ποῦ ἐλέχθη σάκκον ἐνδεύσθαι τὸν Ἰησοῦν· τινὲς δὲ φασὶ δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ ἐνδύματος τούτου ὁ ἀνέλαβεν σῶμα.

v. 14. Ἐν τῇ πλῆθει τοῦ ἐλέους σου ἐπάκουσόν μου, ἵνα ἐμεῦ ζωσποικυμένον, σὺν ἐμοὶ ζωσποικυθῶσιν οἱ δι' ἁμαρτίας νεκροί· τοῦτο μυσταγωγῶν ὁ ἀπόστολος, εἶπεν· ὁ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγάπην, ἣν ἡγάπησεν ἡμᾶς νεκροὺς ὄντας διὰ παράπτωμα καὶ ἁμαρτίας, τῷ Χριστῷ συνεζωσποίησεν.

f. 142. b.

v. 15. Καὶ ταύτην ὑπὲρ ἡμῶν προσόγει τὴν δέησιν ἵνα μὴ ἐμπαγῶμεν τῷ σώματι διὰ παθῶν πολλῶν ὀνυμαζομένων· εἰ δὲ καὶ αὐταὶ αἱ ἁμαρτίαι ἃς ἀνέλαβεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἵνα ἀνέλῃ αὐτὰς ἀναβάς ἐπὶ τὸν σταυρὸν· ὁ πηλὸς ἐστὶν συνεπίσκηψαι.

v. 17. Ἐπεὶ ἐκ πολλῆς ἀγαθότητος ἡμετέροις ἐστὶ τὸ ἐλεός σου, ὁ παρακαλῶν γενέσθαι ἐπὶ τοῖς ὑπὲρ ὧν ἀξιώ, λύσει γὰρ αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας, εἰσακούσων μου· ὥσει ἐπιβλέψεις ἐπ' ἐμὲ πρεσβευόμενος ὑπὲρ πάντων ἐν κατ' ἓνα ἢ δευτέρου, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου σωθήσονται καὶ πολλὴν ὀφέλειαν σχήσουσιν· ταῦτα γὰρ οἰκονομήσαι με βουλόμενος ἀπέστειλας· οὐ γὰρ ἐπὶ τῇ κρίναι ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον ἐπέμφθην ὑπὸ τῶν σῶν οἰκτιρμῶν τῶν εἰς τοὺς εὐεργετούμενους, καὶ τῷ χρηστῷ ἐλέει σου· ἡ δὲ προσεθήκη ἢ τῷ χρηστῷ παρίσθῃσι ὥς μὴ πᾶν ἔλεος εἶναι ταυτοῦ· λέγει γ' οὖν ὁ Θεὸς περὶ τῶν κόλπων τοῖς δικάζουσιν· οὐ φείσεται ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ μὴ ἐλεήσει αὐτόν· οὐ πιθάνον δὲ ἐκ προσώπου τοῦ μενεγενεῖς ταῦτα λέγεσθαι γυμνῷ ὄντος τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ποτε ἢ πᾶς προσηγορία σημαίνει τὸν τιμὸς υἱόν· ἀλλὰ ταῦτα δηλονότι κενώσας ἑαυτόν, καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ὁμοιωθεὶς ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ τὰ ἡμέτερα οἰκωσάμενος πάθῃ ἔλεγεν τὰ φυσικὰ φημί καὶ ἀδιάβλητα.

f. 143. a.

v. 20. Πρὸς ἀλληγορίαν τοῦ Ἰησοῦ προσδοκῶντες ὀνειδισμόν καὶ ταλαιπωρίαν, ἵνα ὑπὲρ τοῦ κόσμου παθῶν ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ· οὐδεὶς τῶν κατὰ σάρκα ἰσραηλιτῶν συναποθανεῖν ἠθέ-

λησεν αὐτῷ ἔχοντι τὴν ψυχὴν ἕως θανάτου· οὐδὲ παρεκάλεσεν αὐτόν συγκαταδέμενος ταῖς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ προφητείαις· ὅθεν πρὸς τὰ ταῦτα μὴ ποιεῖν εἰς μείζονα ἀσέβειαν διαβάντες, χολὴν αὐτόν διέθρεψαν, καὶ ἐπότισαν ὄξος· πῶς γὰρ ἐν χολῇ καὶ ὄξος ὁ καρπὸς αὐτῶν ἐγγόνει μὴ τηρησάντων τὴν ἐξ ἀρχῆς φυτείαν; τοῦ γὰρ Θεοῦ ἀμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινὴν τὴν ἰουδαϊκὴν πλῆθύν φυτεύσαντος, αὐτὴ ὁρμὴ ἰδίᾳ στραφεῖσα εἰς πικρίαν γέγονεν ἀμπελος ἀλλοτρία· εἴρηται γ' οὖν περὶ αὐτῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνετήτων γεγεννημένων· ἐξ ἀμπελου Σοδόμων ἢ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γεμόρρας· σταφυλὴ αὐτῶν, σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῆς· θυμὸς δρακόντων ὁ εἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος· ταύτην τὴν τῆς σταφυλῆς χολὴν, καὶ τῆς πικρίας τὸν βότρυον προσήγαγον αὐτῷ ποτόν· καὶ τοι διψῶντι αὐτῷ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν· εἵνευ γὰρ παράβασίς τὸ ὄξος· πλὴν εἰ καὶ μὴ εὐρέθη ἐν τοῖς προδόταις Ἰουδαίαις συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν, ἀλλ' ἐν τῇ κλησίᾳ τῶν ἐθνῶν εὐρίσκεται· φασὶ γ' οὖν οἱ οὕτω γνώμης ἔχοντες· εἰ συναπιπείνομεν, καὶ συζησομεν· καὶ εἰ σύμφυτοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐσόμεθα.

f. 143. b.

v. 26. Τὸ γεννηθῆναι ἢ ἐπαυλὶς αὐτῶν ἐρημος, καὶ τὸν ἐξῆς στίχον περὶ Ἰουδα πεπροφητεῦσθαι, Πέτρος ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων ἐξείληφεν· καὶ ἐπεὶ πλεθυντικῶς ἐξηγήνεται, περὶ πάντων τῶν Ἰησοῦ προδοτῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ· ἐρημωθεῖσης τῆς πόλεως, καὶ ἐπαύλεως γεγεννημένης, διὰ τὸν κτηνώδη αὐτῶν τρόπον· ἐν ἐπαύλεσι γὰρ τὰ θρέμματα τὴν κοίτην ἔχει· καὶ ἄλλως δὲ μὴ ἔχουσα τὸν θεόν ἐν ἑαυτῇ· ἀλλ' οὕτε ἀγγέλλει τοὺς πάλαι αὐτὴν ἐφροῶντας.

v. 27. Τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀναλαμβάνων εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα· ὁ Ἰησοῦς δι' ἃς ἡμεν τραυματῆται πληγέντες ὑπὸ ληστῶν ἐν τῇ καταβαίνειν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὺ· διὸ ποιησάμενος ὑπὲρ τοῦ ἰάσασθαι τραύματα ἑαυτοῦ εἶπεν· ἀλγυθόνα δὲ ἔχει ταῦτα, εἰς ὅσον ἐπιμένομεν τῷ ἁμαρτάνειν· εἰ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ διωγμὸν κατ' αὐτοῦ κινῶμεν, προσεθήκην ἀλγύματος ποιῶμεν,

f. 144. a.

τῷ μηκέτι ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ διωκόντων αὐτὸν ἀλγεῖν ὑπὲρ ἡμῶν.

1. 141. b

v. 28. Ταῖς αὐτῶν ἐπιθυμίαις καὶ αἷς εἴλαντο ἔχειν πάθειν παραδιδόμενοι, ἑαυταῖς εἰσὶν αἰτίαι τοῦ ὑπομένειν ταῦτα, τοῦ Θεοῦ αἰτίαν οὐκ ἔχοντες, εἰ αἷς ἐπόθησαν παραδίδονται· ἐξαπέστειλεν γὰρ αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, προσθήκης γενομένης ἀνομίας ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· ἐπεὶ ταῖς οὐχ εἴλαντο τὴν ἀλήθειαν ἐλθοῦσαν, ἀλλ' ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ νόμου παρανόμως διαβιῶναι ἠθέλησαν, ἐξώσθησαν καὶ τοῦ τόπου τῆς τυπικῆς λατρείας, ἵνα προσθῶσι τῇ προτέρᾳ ἀνομίᾳ καὶ ἄλλῃν, τὸ ἐξώθεν τῆς Ἰουδαίας βούλεσθαι ταύτην φυλάττειν· διὸ οὐκ εἰσέρχονται ἐν δικαιοσύνῃ τῇ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ ἧς γράφεται· νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου, δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν, αἱ περὶ τὰ ἔξω καὶ τὴν σκιάν ἔχοντας, εἰσελθεῖν ἐν δικαιοσύνῃ ἣν ἠγνόησαν Θεοῦ οὔσαν, ἵνα σῃσωσι· τὴν ἰδίαν ζητεῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν· ταυτὸν τὸ ὑποταγῆναι δικαιοσύνῃ, καὶ τὸ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ.

v. 29. Ὅτι γὰρ οἱ ἀρετὴν καὶ πίσιν καὶ γνωσιν Θεοῦ ἔχοντες ζῶσιν, ἀκούστέον τοῦ, αὕτη ἡ ζωὴ σου καὶ ἡ μακρότης τῶν ἡμερῶν σου, ἀγαπᾷ σε καὶ τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς σου· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ, ἐπιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον· βίβλος ἐν ἣ ὁ οὕτως ζῶντες γράφονται, ἡ τοῦ Θεοῦ γνώσις ἐστίν, γινώσκοντες τοὺς ὄντας αὐτοῦ· ὃ ἔπεται ἐξαλείφειν τοὺς μὴ ὑποπίπτοντας τῷ μνημονεύεσθαι ὑπὸ Θεοῦ· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἶποι ὃ ἂν τις πρὸς τοὺς ἐξεληφότας τὸν ψαλμὸν ἐκ προσώπου τῶν ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίων εἰρησθαι· πῶς ἐξαλείφονται οἱ Βαβυλωνιοὶ ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων, μὴ δ' ὅλως ἐγγραφέντες ἐν αὐτῇ, διὰ τὴν ἐκ προγόνων καὶ μέχρι τῆς παντελοῦς ἀπωλείας αὐτῶν διαρκύναντες ἀσέβειαν· ἐπεὶ γὰρ Ἰουδαίων ἀρμόττει τοῦτο λέγεσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν Βαβυλωνίων οὐδ' ὅλως.

1. 145. a

v. 30. Πλούσιος καὶ ἐκτὸς τραυμάτων ὑπάρχων, πτωχὸς γέγονα, ἵνα οἱ πτωχοὶ πλουτήσω-

σιν τῇ ἐμῇ πτωχείᾳ· καὶ ἤλγησα τραυματισθεῖς ὑπὲρ τραυματιῶν γενομένων ὑπὸ τῶν πεπυρωμένων· βελῶν τοῦ πονηροῦ· καὶ οὕτω με ὄντος ἀναισθητῶσι τινὲς τῶν ὑπὲρ ὧν γέγονα πτωχὸς καὶ ἀλγῶν, ὡς προστιθέναι ἄλγος ἐπὶ τὰ τραύματά μου· καὶ αἰεσθαι με κατὰ φύσιν πτωχὸν εἶναι· ἀλλ' οὖν ἡ σωτηρία ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἀντελάβετό μου· ἀναστὰς γὰρ ἐκ νεκρῶν καὶ ἀναληφθεὶς ἀπέβαλεν τὰ τραύματα καὶ τὴν πτωχείαν ἣν εἶχεν ὑπὲρ ἀνθρώπων· καταλυθέντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, καὶ μάλιστα τοῦ διαβόλου, ἀκόλουθον ἦν ὁδὴν ἐπὶ νίκῃ ἀνακρουσθῆναι ὑπ' αὐτοῦ νικήσαντος τῷ ὀνόματι· περὶ οὗ εἶπεν, ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῇ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μου· καὶ ἔτι ὑπερβάντα τῇ νικήσει αὐτὸν, τὸν οὗ τὸ ὄνομα μεγαλύνει ἐν αἰνέσει μεγάλα λέγοντα ἐν τῷ αἰνεῖν καὶ δεξιολογεῖν αὐτόν· ἀλλὰ καὶ θεωροῦντα ὑψηλῶς τὰ περὶ αὐτοῦ· οὐ γὰρ αἱ ὄντες ἐτέρως ἢ οὕτως μεγαλύνεσθαι τὸν Θεόν, τῷ πᾶν αἰσθητὸν μέγεθος μακρὰν αὐτοῦ τυγχάνειν ἀσωμάτου ὄντος· καὶ ἐπεὶ τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν, ἐστὶν θυσία, κατὰ τὸ, θυσία αἰνέσεως δεξάσει σε· αἰνέσας τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μετ' ὁδῆς, καὶ μεγαλύνας αὐτόν ἐν αἰνέσει, θάρρει ὡς ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὅπλας, προσαγόμενον εἰς θυσίαν· διὸ καὶ τοῖς οὕτως θύουσιν ἀρεσιζόμενος φησὶν· ἔλεος θέλω ἡ θυσίαν, ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὀλοκαυτώματα· ταῦτα ἰδέτωσαν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ἃ κατάρθωσιν Ἰησοῦς κατὰ πάσης πονηρᾶς φάλαγγος· ἔψεται γὰρ τῷ ἰδεῖν αὐτοὺς τὴν τοσαύτην ἀνδραγαδίαν τὸ εὐφρανθῆναι αἰωνίως, κατὰ τὸ, εὐφροσύνη αἰώνιος καταλήφεται αὐτούς.

Ps. LXIX. 1. Εἰκότως εἰς ἀνάμνησιν περὶ σωτηρίας ὁ ψαλμὸς ᾄθεται· πάντων τῶν μετανοούντων ἀναμνησκομένων καὶ ἀναγνωριζόντων τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐρχομένων ἐπ' αὐτὰ, γνωσθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ ἐπὶ τέλος τῆς ἀναμνήσεως ἀναπολήσαι ἐστὶν ἐκεῖνα ἃ πρότερον ἐπιελήστω ὡς ἀκριβῆ καὶ τελείαν γνώσιν ἔχειν· ἀκολουθῶς εἰς τὸ τέλος εἰς ἀνάμνησιν εἰς τὸ σῶσαι με κύριον εἶπεν· σωζόμενον παντὸς τοῦ τὴν

1. 145. b

λήθην τῶν καλῶν ἀπεβάλλοντες, ὡς χρῆσιν καὶ γινώσιν αὐτῶν ἔχειν· πάντες γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ἐμοίωσιν Θεοῦ, καὶ εὐθεῖς γεγεννημένοι, ἐσπαρμένας ἔχουσι τὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας· καὶ ποτε γ' οὖν ἐξ ἀμελείας ἢ ἁμαρτίας παρείσδυσιν λάβη, - εἰσεμβαίνει μετὰ τὴν πράξιν αὐτῆς μετανῶσαι, ἀναμνησθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ, οὗ κατὰ φύσιν τὴν ἐννοιαν εἶχεν, λογικὸς καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς.

f. 146. a.

v. 4. Ἐπεὶ ἡγείται τῆς ἁμαρτίας ἀναισθησία καὶ ἀγνοία τῶν καλῶν, ὡς διὰ τοῦτο σὺν ἡδονῇ καὶ παρρησίᾳ πράττειν αὐτά· εἶρηται γ' οὖν περὶ τινων ὡς δόξαν ἔχουσιν ἐφ' οἷς αἰσχύνησθαι ἔδει· οὖν γὰρ φησιν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν· πρὸς οὗς καὶ ἡ προφητεία φησὶν, αἰσχύνηθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· φόγον γὰρ καὶ ἀπώλειαν φέρει· οἱ οὕτως ἀναισθητῶς ἐπὶ τὸ κακὸν τρέχοντες, εἰ αἰσθῶσιν καὶ ἐννοίαν αὐτοῦ λάβουσιν, πεπαισθεύσθαι τοῦ ποιῆναι αὐτὸ θελήσασιν· ὥς ἔπεται ἐκ κλίναντας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι· τοῦτο αὐτὸ ὑπαρχθῆναι τοῖς ἐπικειμένους διαφοραῖς, εὐχόμενος φησὶ περὶ αὐτῶν, αἰσχυρῶσαν γινόντες οἱ κακῶν εἰσιν· ἐντραπήσαν ἀναπολήσαντες ἃ ἐπραξαν· τὴν γὰρ ψυχὴν μου εἰς τὴν σὺν τῇ αὐτοῖς κακίαν ἀγαγεῖν ἐζήτησαν· ἢ ἀποκτεῖναι με, ἐπεὶ μὴ συντρέχω αὐτοῖς εἰς τὴν ἀποστασίαν, καὶ ἢ ἐκτὸς Θεοῦ εἰσιν· τοῦτο αὐτὸ συμφέρον αὐτοῖς προσλιπαρεῖ λέγων· ἀποστραφείσαν εἰς τὰ ὀπίσω, μηκέτι ἐπὶ τὸ κακὸν ἐπιείεσθαι ποδῶντες, καὶ καταισχυρθεῖσαν ἐφ' οἷς ἔθρασαν κακῶς, βουλόμενοι ὑπαρχθῆναι μετὰ τὰ βλάπτοντα· ἀποστρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ὁ μετανῶν, παλινδρομὸν ἐφ' ὃ καταλέλειπεν ἀγασθὸν μετὰ τοῦ αἰσχύνησθαι θέλει· καὶ τοι πρὸ τῆς μετανοίας ἀλαζονικῶς κατὰ τοῦ διωκομένου λέγων· εὐγε εὐγε, τουτέστι κρατήσωμέν σου φεύγοντος ἀφ' ἡμῶν· ἐπιστατέον τῷ, εἰ βουλόμενοί μιν κακὰ μέχρι τοῦ βουληθῆναι κακῶσαι καὶ βλάψαι ἔχουσι δυνάμιν, ἃ ἐπαγαγεῖν βούλονται κακὰ, οὐχ οἷοί τε ὄντες, εἰ μὴ Θεὸς παραδῇ.

v. 5. Πιστεύσας ὅτι πάντως εὐρήσει τὸν βουλήσαντα αὐτῷ, περὶ πάντων τῶν ὡσαύτως διακειμένων, ὅτε περιστάσεις καὶ διαφοραὶ πάρεσιν,

φησὶν ὑμῶν· ἀγαλλιάσονται καὶ εὐφρανθεῖσαν οἱ ζητοῦντες σε κύριε· καὶ γὰρ σὺν πόνῳ καὶ ὑδρώτι τὸ ζητεῖν τὸν κύριον γίνεται, ἀλλ' οὖν αὐτοῦ ἐπιφαινομένου ἀγαθότητι πολλῇ οἷς ποδῶσιν ἰδεῖν· ἀγαλλίσις θεῖα καὶ εὐφροσύνη διαδέχεται τὸν ἐν τῷ ζητεῖν πόνον· ταύτης δὲ τῆς χάριτος τυχόντες διαπαντός, ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ διαδέσει πιστῇ ἐροῦσι· μεγαλυνθῆτω ὁ κύριος· αἱ μέγας νοήσεως αὐτοῦ εὐχόμενοι θέχεσθαι, ὑμνοῦσι ταῦτα οἱ πείραν λαβόντες τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, ὡς ἀγαπᾷ αὐτὴν σωτήριον ὀνομαζομένην· ἢ ἀγαπᾷ τὸ σωτήριον· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ Χριστός, ὁ αἴτιος αὐτοῖς αἰωνίου σωτηρίας ὢν· τοῦτο τὸ σωτήριον ὀφεται πᾶσα σάρξ.

v. 6. Μὴ εἰς μακρούς, φησι, χρόνους πολεμυμένον με καταλείψης, ἵνα μὴ μεγάλην ἀπενέγκωμαι βλάβην· ἀλλὰ βοήθειαν ὀρεξεν, ἵνα ταύτῃ σκεπόμενος ὡς ὅπλῳ εὐδοκίας, μὴ βληθῶ ὑπ' αὐτῶν.

Ps. LXX. 1. Ὁ ἔχων τὴν ἐπὶ Θεὸν ἐλπίδα ἀκαταίσχυντον, ἔχει τέλος μέχρι τοῦ παντός αἰῶνος, παρρησιαζόμενος ἐφ' ἣ ἔσχεν προσδοκία πάντος τοῦ ἐπὶ ἑτερόν τι τὴν πεποιθήσειν ἔχοντος· καταισχυνομένου μου ὅτ' ἂν διαμάρτη τῆς ἐλπίδος· ὁ πεπειθώς γάρ, φησιν, ἐπὶ πλούτῳ, οὕτως πεσεῖται· καὶ μὴ ἐλπίζετε, φησὶν, ἐπ' ἄρχοντας ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία· καὶ ἐπικατάρματος ὅς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων· ὁθεν σπουδαστέον τὸν κύριον ἔχειν ἐλπίδα· ἐλλόγιμος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὅς πείπειται ἐπὶ τῇ κυρίῳ· καὶ ἔσαι κύριος ἐλπίς αὐτοῦ· ζῶσα γὰρ αὕτη ἡ ἐλπίς· διὸ γέγραπται· ἀναγεγεννημένοι εἰς ἐλπίδα ζῶσαν· ὁθεν εἶρηται ὑπὸ τοῦ ἔχοντος αὐτήν, οὐ καταισχυρθεῖν εἰς τὸν αἰῶνα· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ρύσαι με καὶ ἐξελευμαι.

v. 3. Πολλῶν πολεμῶν με θείωντων, ὑπερασπιστής μου γενεῶ, σκέπῃ με τῇ σῇ ἀσπίδι, περὶ ἧς εἶρηται, ὅπλῳ κυκλώσει σε ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ σὲ θέλω εἶναι μοι πάντα, καὶ φρούριον ἀκαταμάχητον καὶ ἔρυμα ἀκατάρτετον γενεῶ μοι· ἵν' ἐχυρώτατον τόπον σε ἔχων, πάντες φόβου τοῦ ἀπὸ ἐχθρῶν ἐκτὸς μένω, σοῦ καταφυγῆς καὶ στερεώματός μου ὄντος.

f. 146. b.

v. 4. Χεὶρ ἁμαρτωλοῦ, ἡ ἁμαρτηκὴ ἐστὶ πρᾶξις ἀφ' ἧς ῥυσαῖναι ἀξιοῖ, ἵνα μὴ δὲ κατὰ πᾶσιν ἐνεργῇ κατ' αὐτὴν πράττων· ὡσαύτως παρανομοῦντος καὶ ἀδικούντος, πράξεις αἱ ἀποστελεστικαὶ ἐνέργειαι· ὧν καὶ αὐτῶν ἔξω εἶναι ποθεῖ ῥυσαμένου θεοῦ· πότερον δὲ ὁ αὐτὸς ἢ ἕτερος καθ' ὑποκείμενον ἁμαρτωλὸς, τῷ παρανομοῦντι καὶ ἀδικούντι ἐπιστήσεις; δοκεῖ γὰρ εἰς ἐκάτερα βλέπειν παντὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικούντος ἁμαρτωλοῦ ὄντος· ἐάν· δὲ ὁ διάβολος ἢ ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων σημαίνοντες, χεῖρα αὐτοῦ ἐκληπτέον, καὶ τὴν ὡσεὶ στρατιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν συνταττομένην ἐκ πάντος πνεύματος πονηροῦ καὶ ἀκαθάρτου· ὁ ῥυσαίς· ἐκ χειρὸς τῶν ἐκκειμένων ὑπὸ τὴν κραταίαν χεῖρα τοῦ θεοῦ γενόμενος, ὑπ' αὐθενὸς ἀρπάζεται ἐξ αὐτῆς.

f. 117. a.

v. 5. Ὡς περ σοφία καὶ δύναμις τοῦ ἁγίου ὁ θεός, οὕτω καὶ ὑπομονὴ καὶ ἐλπίς ὑπομείναντος εἰς σωτηρίαν, καὶ ἐλπίζοντος ἐπ' αὐτόν.

v. 6. Εἰ δυνατόν περὶ πνευματικῆς γεννήσεως ἐκλαβεῖν τὸς στίχους, ἐπίστησεν τοῦ ἐκ διδασκαλίας θείας καὶ ὕδατος καὶ πνεύματος γεννωμένου, καταλλήλως τῇ γεννήσει ταύτῃ, γαστρὸς καὶ κοιτίδας νοουμένων, ἀφ' ὧν ὁ γεννηθεὶς νοητῶς προσελήλυθεν.—Πᾶν τὸ καλὸν καὶ εὐσεβὲς ἀνύεται σὺν θεῷ· ὁθεν ὁμολογῶν τὸν Ἰησοῦν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐν αὐτῷ αὐτὸ παιεῖ· ἵνα ἀκολούθως καὶ αὐτὸς ὁμολογηθῇ ἀπὸ τοῦ σωτῆρος ὄντος ἐν τῷ ὁμολογοῦντι αὐτόν· ἐπεὶ γὰρ δικαιοσύνη καὶ σοφία ἁγιασμός τε καὶ ζωὴ καὶ ἀληθεία ὁ σωτῆρ, ὁ πραγματικῶς ὁμολογῶν αὐτόν ὃ ἔσεται καὶ διὰ φωνῆς ὁμολογία, ἐν τῷ ὁμολογουμένῳ τυγχάνει ὧν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ δίκαιος καὶ σοφὸς ὑπάρχων· ἀλλὰ καὶ ἐν ἁγιασμῷ καὶ ζωῇ καὶ ἀληθείᾳ ἅγιος καὶ ζῶν καὶ ἀληθῆς ἀποδειχθεὶς· ὡς οὖν αὐτὸς ἐν τῷ μετεχομένῳ, οὕτω καὶ ὁ μεθεκτός ἐν τῷ μετέχοντι· καθ' ὃ λέγομεν ἐν τῷ σπουδαίῳ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν σπουδαῖον εἶναι· κατὰ τοῦτο τὸ σημαίνονμενον, ὁ ἀπόστολος ἄνθρωπος ἦν ἐν Χριστῷ, καὶ εἶχεν Χριστόν ἐν ἑαυτῷ· ἢ φησὶν· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ταύτης τῆς θεωρίας καθόλου εὐσης· καὶ ὁ ὕμνων θεόν, ἐν αὐ-

τῷ τυγχάνει, ὅντος καὶ τοῦ ὑμνουμένου ἐν τῷ ὑμνούντι.

v. 7. Οἱ ἀρετὴν εὐτελίζοντες, καὶ βδέλυγμα τὴν Θεοσέβειαν ἡγούμενοι ἁμαρτωλοὶ, τὸν σπουδαῖον καὶ εὐτελῆ βδελυττόμενοι, τέρας ἀποκαλοῦσιν· φάσκουσι γὰρ ἐν ἑαυτοῖς· δῆσωμεν τὸ δίκαιον ὅτι δύσχευτος ἡμῖν ἐστίν· καὶ ἐπεὶ φαῦλοι εἰσὶν ἡμῖν οἱ τὰ τοιαῦτα διανοούμενοι καὶ λέγοντες, εἰκότως οὐ καθάπαξ εἶπεν τέρας, ἀλλὰ τῷ πολλοῖς γεγονέναι, τουτέστι τῷ χυδαιτέροις καὶ φεύγουσι τὴν ἀρετὴν.

v. 9. Ἐπὶ σοὶ ἐλπὶς μου ἐκ νεότητός μου· παρακαλῶν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ μέχρι γήρωος διαμεῖναι, οὐκ ἀπορρίπτομενος ἀπὸ σοῦ· παντὸς τοῦ φαῦλα πράσσοντος καὶ ἀνομοῦντος ἀπορρίπτομενος· θεωρηθεῖν δὲ καὶ πρὸς διάνοιαν· ἐπεὶ γῆρας τίμιον, οὐ τὸ πολυχρόνιον, πολλὰς εὐσης τοῦ ἐνδον ἀνδρώπου τῆς θείας φρονήσεως, καὶ γήρους τοῦ δι' ἀκροτάτην ἀρετὴν ἀκηλιδώτου βίου· ἐπεὶ ἀκμήν ἐν τῷ προκόπτειν εἰμί, παρακαλῶ μὴ ἀπορρίπτηναι, ἀλλὰ συνεργεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀγαθότητός σου, ἕως φθάσω ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀκηλιδώτου βίου.

v. 15. Αἱ μὲν γραμματεῖαι Ἰουδαίαις μόναις ἡμεροττον, τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ παρακελευόμεναι ἀπαντᾶν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλὰ τε ἄλλα δυσχερῆ καὶ οὐκ ἀναγκαῖα περιεῖχον· ἐγὼ δὲ ἐν δυνάμει κυρίου εἰς τὰς ἐμαυτοῦ ἐκκλησίας εἰσελεύσομαι καὶ μνησθήσεμαι δικαιοσύνης σου μόνο· δικαιοσύνη γὰρ πατὴρ ἦν τὸ πάντας ἀνδρώπους Ἑλληνὰς τε καὶ βαρβάρους καταξιωθῆναι τῆς αὐτοῦ γνώσεως· καὶ τὸ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλὰ μνηστέον ἐν ἐνὶ τρέψει λατρεύειν αὐτῷ· ὥστε ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεξάζεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἔθνεσιν.

f. 117. b.

v. 19. Ταῦτα ἕως ὑψίστων μεγαλεῖα, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰ θαυμάσια ὑπῆρχται τοῦ σωτῆρος ἀνδρώπου γεγεννημένου· τεχθέντος γὰρ αὐτοῦ ἐκ τῆς παρθένου, πλῆθος οὐρανόθεν στρατιᾶς, ὁδὸς ἐν ὑψίστοις θεῷ ἔλεγον, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνδρώποις εὐδοκία· τῆς γὰρ γενομένης εὐδοκίας ἐν ἀνθρώποις, εἰρήνη πολλὴ ἐκράτησεν, τῶν ἐπὶ γῆς πάντων πολεμίων καταλυθέντων· ἀλλὰ καὶ ὁδὸς

f. 118. a.

ἐν ὑψίστοις γέγενεν τῶν σωζομένων ἀνθρώπων μέχρι τῶν ὑψίστων τὴν ἀνάβασιν ἔχοντων· πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον εἰ γενόμενοι τέλει· ὡς ὁ πατὴρ ὁ εὐράνιος τέλειός ἐστιν, ἐν ἀνυπερβλήτῳ ἁγιότητι γενόμενοι, ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεόν, πάντα ἐν πᾶσιν γινόμενοι; καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις ἔφη πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· Πατέρα, πάτερ, ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ οὗτοι ὧσιν μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν.

ν. 20. Ἐπεὶ ἀγαθότητι ὁ Θεὸς πειραθῆναι ἐπιβλεψὼν καὶ κακωτικῶν πρὸς σύμφερόν τι συν-εχώρησεν, πάλιν ἐπιστρέψας πρὸς ἑαυτὸν ζωοποιεῖ, μεταδιδοὺς ζωῆς τοῖς ἑωρακόσι διὰ πείρας θλίψεις καὶ κακὰ, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀβύσσων, τουτέστι τοῦ βάθους τῶν περιστατικῶν, ἀνιμήσασθαι τὸν κατενεχθέντα· καὶ ἐπειδὴ τὰ κακὰ κατάλληλα ταῖς θλίψεσι, τὰ ἐπίπονα καὶ κακωτικά ἐξειλήφαμεν, ἀκολούθως ἡ ζωοποίησις κατὰ τὴν κοινὴν ζωὴν ἐκληφθήσεται, καὶ ἡ τῆς ἀβύσσου ἀνδοσία· ἐπεὶ γὰρ τὰ κακωτικά ἐκταθέντα θανατοῦν δοκεῖ, καὶ καταβιβάζειν εἰς ᾄδην, ὅτ' ἂν τέλος λάβῃ τὰ αἰτία, ζωοποιεῖται τις ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς ἀναβιβάζεται· ταῦτα δὲ οὐκ ἀπὸ ἰδίου προσώπου ὁ ἅγιος λέγει, ἀλλὰ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους πειραθέντος πλείστων ὅσων κακῶν καὶ θλίψεως πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, μετ' ἣν πείραν ἐπιστρέψας ὁ κύριος πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθεν, καὶ ἐξωοποίησεν, δοὺς ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον· ὥστε πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτὸν καὶ δεχόμενον τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἔχειν ζωὴν αἰώνιον· ἀνήγαγεν δὲ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς τουτέστι τοῦ ᾄδου, γενόμενος ἐκεῖ μετὰ ἀπόθεσιν οὗ εἶχεν σώματος· οὐκ ἄλλου ἔνεκα, ἢ τοῦ ἀναγαγεῖν τοὺς ἐκεῖ καταχθέντας δι' ἁμαρτίας ἰδίας.

ν. 22. Σκεῦος ψαλμοῦ τὸ ψαλτήριον, δι' οὗ λέγει, ἐξομολογήσασθαι σοι, εὐχαριστικῶς προφύρων τὴν ἀλήθειαν· καὶ κατ' ἣν οὐδεὶς ὅμοιος Θεοῦ μετὰ τὰ κακὰ ζωοποιεῖντος, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπομένην ἐνέργειαν τελούντος· πρὸς τὸ ἐξομολογήσασθαι τὴν ἀλήθειαν ἐν σκεύει ψαλμοῦ, καὶ ἐν κιθάρᾳ ψάλλειν ὑπισχνεῖται τῷ Θεῷ ὑπάρχοντι ἁγίῳ τοῦ Ἰσραὴλ· ἅγιος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ λέγεται

ὁ ἁγιάζων αὐτόν· ὥσπερ γὰρ ἂν λέγομεν Θεοῦ ἁγίους εἶναι, παριστῶμεν τοὺς πρὸς αὐτοῦ ἁγιαζομένους, οὕτως ἅγιον αὐτὸν λέγοντες, τινὲς τὸ ἁγιαζόμενον σημαίνοντες· καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἐπίστησεν τῷ περὶ Χριστοῦ λεγομένῳ, ὡς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμός, καὶ λύτρωσις· γέγονε γὰρ σοφία ταῖς σοφίαις, δικαιοσύνη ταῖς δικαιοσύναις, ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις ταῖς ἁγιαζομένοις καὶ ἀπολυτρούμεναις· οὐκ ἐνταῦθα μόνον ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς εἰρηται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παροξύνοντι τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ, δηλονότι εἰ ἁμαρτάνοντες.

ν. 23. Λυτρῶνται ἡ λογικὴ ψυχὴ, λύτρον δε-
δωκότος τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ ψυ-
χὴν, καὶ αὐτὴν δηλονότι λογικὴν εὔσαν· ὅνπερ γὰρ τρόπον λυτρούμενος τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, σῶμα ὁμοούσιον αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν δέδωκεν, οὕτως λυτρούμενος λογικὰς ψυχὰς, λογικὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἔδωκεν.

Ps. LXXI. 1. Οὗτος ὁ ψαλμὸς οὐ διενάγχει *
τῷ πατρὶ τοῦ Ῥεβοᾶμ Σολομῶνι, ἀλλὰ τῷ πνευματικῷ οὕτω καλουμένῳ, διὰ τὴν τοῦ ὀνόματος μετάληψιν· ἐρμηνεύεται γὰρ ἐλλήνων φωνῇ εἰρηνικός· τίς δὲ οὗτος ὑπάρχει ἢ ὁ λέγων Ἰησοῦς, εἰρήνην τὴν ἐμήν δίδωμι ὑμῖν; περὶ τούτου ὁ θεολόγος γράφει· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· καὶ τὸ, εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς, λύσας τὴν ἔχθραν τὴν διαιρεῦσαν Ἕλληνας ἀπὸ τῶν Ἑβραίων, ὥστε μίαν ποιήσασθαι· οὕτως εἰρηνικὸς δεικνύμενος διὰ τῶν ἔργων ὧν ἐτέλεσεν, ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἐστὶ τὸ κατὰ σάρκα, γεννηθεὶς ἐκ παρθένου· γέγραπται γ' οὖν περὶ αὐτοῦ βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ.

ν. 8. Ταυτὸν τῷ, παραμένει τῷ ἡλίῳ, τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, σὺ εἰ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· καὶ τῷ, πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν· ταυτὸν τῷ πρὸ, τοῦ αἰῶνος ἐδε-
μελίωσάς με· λέγεται τὸ συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ καὶ περὶ τῆς σαρκὸς ἧς ἦν ὡσεν ἑαυτῷ τῆς ἐμψυχωμένης ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ· συμπαρα-
μένει γὰρ τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης διὰ τὴν ἀδιαί-

f. 149. a.

* ita cod.

f. 149. b.

f. 149. b.

μετον ἔνωσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς σελήνης τῆς ἀναγωγίαν ἐχούσης πρὸς τὸν νοητὸν ἥλιον, ὑπάρχει γενεὰ γενεῶν τῇ δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ ἰδρῦσθαι τὴν ἐκκλησίαν συγκειμένην ἐκ πάντων τῶν γενεῶν ἐχόντων ἀνθρώπων· οὗτοι γὰρ ἐκ γενεᾶς καὶ γενεᾶς κατὰ διαδοχὴν, ὑπαρξὶν ἔχουσιν· παρίσταται ἐκ τοῦ ἁσματος τῶν ἁσμάτων, ὡς σελήνη ἡ ἐκκλησία χρηματίζει οὕτως· τίς αὕτη ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καλὴ ὡς σελήνη ἐκλεκτή;

v. 6. Ὡς ὁ μὲν πόκος τὸν Ἰσραὴλ σημαίνει, ἡ δὲ γῆ τὰ ἔθνη δηλοῖ, ἐπεὶ πρότερον ἐπὶ πόκον κατήλθεν, εἴτ' ἐκείθεν ἐπὶ τὴν γῆν· ἀπειθήσαντος γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς μὴ δέξασθαι τὸν ἐηλυτότα, μετάβασίς ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ υἱοῦ γέγονεν· ὡς πάντας τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἀνθρώπους ὑγραίνεσθαι μᾶλλον δὲ ποτίζεσθαι ἐκ τῶν σταγόνων ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ καρπὸς πνευματικῆς.

f. 150. a.

v. 9. Νήσεις οὕτως· τῶν ἀπὸ ἐθνῶν Αἰθίοπων καλυμμένων, δι' ἣν εἶχον ἐξ ἀσεβείας μελανίαν, ἐνώπιον τοῦ βασιλέως προσπιπτόντων μεταγνώσεως τρόπῳ· εἰ τοῦ βασιλέως ἐχθροὶ Ἰουδαῖοι χοῦν λείξουσιν· εὖ δὲ καὶ τὸ φάναι ἐνώπιον αὐτοῦ προσπίπτειν τοὺς Αἰθίοπας, γνησίαν ὑποταγὴν δηλοῖ τὸ ἐπίπροσθεν τοῦ τὰ κρυπτά ὁρῶντος βασιλέως προσπίπτειν· δυνατὸν καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ αἰσθησιν μετανόιας φαίνεσθαι, διὰ τοῦ χοῦν λείχειν· γονυπετούντων γὰρ ἡ ἐνέργεια μεταλαμβάνεται δὲ θαρσεῖς εἰς τὸ κατασκοπεῖ χαρὰς, κατασκοπούντων χαρὰν τῶν ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας φίλων· ἵν' ἀκοῦσαι πατέρι δυνήθῃ ἕκαστος αὐτῶν, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου· τῶν οὕτω θεωρητικῶν πρὸς τὴν χαρὰν τὸ βλέμμα ἐχόντων, οἱ κρατοῦντες βασιλεῖς δῶρα αἰσουςιν τοὺς ἀρχομένους· καὶ νῆσαι δὲ προσάγονται· ψυχὰς δὲ εἰσιν αὗται, ἐδραΐως καὶ ἀμετακινήτως ἔχουσιν, καὶ ἐπαφρίξῃ καὶ τρικυμίας ἡ θάλασσα ἐπεγείρη· πρὸς ταύτας ὁ σωτὴρ λέγει· ἐγκαινίξεσθε νῆσαι πρὸς με, ἀνανεούμεναι τῇ καινότητι τοῦ πνεύματος, φέρουσαι τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα· πρὸς τούτοις ταῖς βασιλεύουσιν, καὶ αἱ τῶν Ἀράβων καὶ Σαβᾶ προσίσουσιν δῶρα, τοὺς πρὸς τὴν ἐσπέραν βίβιν τοῦ φαύλου ἐρχομένους, ὡς σκοτισθῆναι ἀπ' αὐτῶν

τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν· καὶ δύναται ἂν μετασχηματιζόμενον εἰς ἄγγελον φωτὸς ψευδῶς καὶ μέγρι τοῦ ἀπατήσαι ἥλιον ὄντα. Ἀράβες γὰρ δυσμαὶ καὶ ἐσπέρα ἐρμηνεύονται μετὰ τούτων τῶν Ἀράβων καὶ ἐτέρων πλείονων μετάνοια· προσφέρεται Σαβᾶ· μεταλαμβάνεται δὲ τὸ ὄνομα εἰς τὸ ἐπιστροφή· δυνατὸν ἐκλαβεῖν προσκυνῶντας αὐτὸν, καὶ δῶρα προσφέροντας τοὺς διδασκάλους πάντων τῶν ἐθνῶν ἀποστόλους καὶ μαθητὰς καὶ τοὺς τούτων διαδόχους· προσφέρουσι γὰρ τοὺς κερδαίνομένους ὑπ' αὐτῶν ἀνθρώπους δῶρα τῷ θεῷ· εἰ δὲ ἕκαστος τῶν πιστῶν δῶρα φέροι πράξεις ἐπαινετὰς καὶ ἀληθὲς φρόνημα, ὡς βασιλεῖς προσάγουσιν τὰ οἰκεία δῶρα τῷ μόνῳ καὶ ἐνὶ παμβασιλεῖ.

v. 15. Μαθόντες οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὡς οὐδεὶς f. 150. b.
τῶν γεννητῶν λυτρώσεται τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς κατεχούσης κακωπαγίας, πάντων ἐκκλινάντων καὶ ἅμα ἀχρειωθέντων, περὶ τοῦ δυναμένου ῥύσασθαι ἐκ χειρὸς δυνάστευ καὶ σωτηρίας αἰωνίου αἰτίου ἐσόμενου, συνεχῶς καὶ ἀδιαστάτως εὐχὴν τῷ πατρὶ ἀναναπέμπων· ὅτε μὲν λέγοντες, δεῖξον ἡμῖν κύριε τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δώῃς ἡμῖν· ὅτε δὲ, ἐξαπόστειλιν τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου.

v. 16. Οὗς γὰρ ἐκαρποφόρησεν Ἰησοῦς διὰ τῆς ἐπιδημίας πιστῶν ἀνθρώπων, καὶ πλῆθος καὶ μέγεθος πράξεων καὶ θεωρημάτων, ἔχουσιν μαρτύριον τὸ, δίκαιος ὡς φαίνει ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῇ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται· οὕτω πληθυνθέντος καὶ ὑπεραρθέντος τοῦ καρποῦ τοῦ στήριγματος τῶν ὄλων, ἐξανθήσουσιν ἐκ τῆς πόλεως τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀπιστήσαντες τῷ σωτῆρι Ἰουδαῖοι, ὡς ἐκ τῆς γῆς χόρτος· διὰ τὸ εὐμόραντον καὶ ταχὺ ἀποξηραίνεσθαι, οὕτως ὠνομασμένοι καὶ μάλα δικαίως· ἐπεὶ σὰρξ τῇ φρονήματι γέγονασιν, ἀπιστήσαντες τῷ σωτῆρι· καὶ δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, ἀλλὰ μὴ τὴν παρὰ θεοῦ μόνου διδομένην ζητοῦντες, ἐξανθήσουσιν, οἷα τῆς γῆς χόρτος· πᾶσα γὰρ σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθρωπος χόρτου· εὖ δὲ καὶ τὸ ἐκ πόλεως, καὶ μὴ ἐν πόλει ἐξανθῆσαι οἷα χόρτος, τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος· ἔξω

γὰρ τῆς πνευματικῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ βίῳ καὶ φρονήματι σπεύσαντες εἶναι ὡς εὐμάραντος καὶ ξηραίνόμενος ταχὺ χόρτος ἐξηράνθησαν, τοῦ ἔνδον ἐν τῇ πόλει μένοντος, οὐδὲν τοιοῦτο πεισμένου· οὐ σαλευθήσεται γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ.

ν. 17. Αἱ εὐλογηθεῖσαι ἐν αὐτῷ φυλαὶ οὔσαι τὰ ἔθνη μακαρίζουσιν τὸν εὐλόγησαντα, λέγουσαι· εὐλογητὸς ὁ τοῦ διορατικῶ γένους Θεός, ὃς μόνος Θαυμάσια πεποίηκεν, ἐλευθερώσας ἡμᾶς ἀπὸ εἰδωλολατρείας, καὶ δαιμόνων ἀλιτηρίων θεραπείας.

ν. 18. Θαυμάσιον γὰρ ἄλλῃως ἕκαστον τῶν ὑπὲρ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν γεγονός· προσκείμενον δὲ τὸ μόνος, μὴ ταραττέτω· οὐ γὰρ ἐναντιοῦται τῷ οὐ δύναται ποιεῖν ὁ υἱὸς οὐδὲν, ἐὰν μὴ βλέπει τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιῇ· τὸ γὰρ μόνος, καὶ ὅσα τριαῦτα ἐπὶ Θεότητος λαμβανόμενα, δηλοῖ πατέρα καὶ υἱόν, ὡς ἐκ τοῦ προφύτου παρίσταται, ἔνθα εἴρηται πρὸς τὸν σωτήρα· καὶ οἱ Σαβαεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πλην σοῦ· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδμεν, Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ.

I. 151. a.

Ps. LXXII. 1. Ἀντὶ τοῦ, ὡς ἀγαθὸς ὁ θεός, ὁ Σύμμαχος φησὶ, πλην ὄντως ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός τῶς καθαρίαι τὴν καρδίαν· τοῦτο εἰπὼν, παρέστησεν τίς εἴη ὁ Ἰσραὴλ· αὐτοὶ γὰρ εἰσιν ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ σωτήρος, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁψονται· καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ, ὁρῶν τὸν Θεὸν ἐρμηνεύεται· διὸ καὶ νοοῦντες ὃν ὁρῶσιν, ἴσασιν ὅτι ἀγαθός ἐστιν· καὶ τι γούν σκυθρωπὸν τε καὶ ἀηδὲς τοῖς ἀνθρώποις παρέχει, ἴσασιν ὡς συμφερόντως καὶ πρὸς σωτηρίαν ποιεῖ τοῦτο, καὶ οὐ σαλεύονται τὰ διαβήματα ἃ ἦσαν διαβεβηκότες καὶ προκόψαντες.

ν. 14. Δυνατὸν ἐκλαβεῖν τὸ, καὶ ἐγενήθη μαστιγώμενος ὅλην τὴν ἡμέραν· νοήσει τριαύτη εἰρηκῶς, ἅρα ματαίως ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου, καὶ τὰ ἐξῆς· γινούς ὡς οὐκ ἔδει ταραχθέντα τοῦ-

το εἰπεῖν ἐμαστίχθην ὑπὸ τοῦ τῆς εὐσεβείας λογισμοῦ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεγχόμενος καὶ ἐπιτιμώμενος ὑπὸ αὐτοῦ.

ν. 23. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλισα οὐ συνιῖν πρὶν φωτισθῆναι καὶ γινῶναι τὰ περὶ τῆς πόλεως λελεγμένα, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰκόνος τῶν ἀσεβῶν· καὶ εἰ δίκην ἀλόγου κτήνους διετέλεσα πρότερον, ἀνοηταίνων καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιβαλεῖν τοῖς τῆς σῆς προνοίας, ὅμως οὐκ ἀπελιμπανόμην σοῦ τοῦ Θεοῦ· συνήμην δέ σοι διαπαντός· καὶ τοῦτο ἔπραττον οὐκ ἐξ ἑμαυτοῦ δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς χάριτος· σὺ γὰρ αὐτὸς τῇ σαυτοῦ φιλανθρωπίᾳ τῆς ἐμῆς χειρὸς δεξιᾶς ἐπιλαβόμενος, συνεῖχες καὶ διεκράτεις, πρὸς τὸ μὴ διαχεῖσθαι μου τὰ διαβήματα· μὴ δὲ τοὺς πόδας μου σαλεύεσθαι τῆς παρὰ σοὶ στάσεως· χεῖρα δὲ φημι δεξιάν ἐρρωμένην πρακτικὴν, τὰ δεξιὰ πάντα καὶ τὰ σοι ἀρεστὰ πράττουσαν· διὸ ὁ ἐπιλαβόμενος αὐτῆς, τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐν τῇ συμβουλίᾳ σου ὠδήγησάς με τὸν θνητὸν διαφορθεμένων βίον, καὶ εἰς εὐθιον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς παρὰ σοὶ ἀναπαύσεως χειραγωγῶν με, καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με, μηδὲν σπευνδόντα ὑπὸ τῶν τοσούτων πειρασμῶν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ὕστερόν· φησι τιμὴ διεδέξατο.

ν. 27. Ἐπεὶ μὴ ἐν τόσῳ ὁ Θεός, τοσικῶς I. 153. b.

οὐδεὶς αὐτοῦ δίσταται, ἀλλὰ σχέσει καὶ διαδέσει τοῦ ἀδίκου καὶ πονηροῦ μακρὰν νοουμένου τοῦ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ καὶ πάντων αἰτίου· καὶ ἐπεὶ τὸ ἐγγίξειν αὐτῷ ἀρετῆς ἀναλήψει σώζει τὸν πλησιάζοντα, τὸ ἀφίστασθαι αὐτοῦ τῷ κακίῳ καὶ ἀσεβείῳ ἐσχηκέναι ἀπώλειαν φέρει· ταυτὸν τοῦ μακρύνεσθαι τοῦ Θεοῦ τὸ ἀμαρτάνειν· εἰκότως οὖν εἴρηται ὅτι ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες· τῷ μὴ τοὺς ἡμαρτηκότας ἀπόλλυσθαι, τῷ ἀμαρτάνειν τέλος ἐπιβάλλοντας διὰ μετανόιας· ταύτη καὶ ὁ ποιῶν, ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλος ἐστὶν αὐτῆς.

ν. 28. Πολλῶν κινήσαντων μακροὺς καὶ πλείονας λόγους περὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ εὐσίας, διὰ βραχυλογίας ὁ σοφὸς παρέστησεν αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν εἰπὼν· κυρίως ἀγαθὸν εἶναι τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ τίθεσθαι τὴν ἐλπίδα· εἰ-

ρηται δὲ ἥδη ὡς ἀρεταὶ καὶ εἰς τὴν τελειότητα
εἰσαγωγαί, αἱ πύλαι τῆς Σιών εἰσιν· Συγάτηρ
δὲ Σιών πᾶσα γινομένη ἢ γεννηθεῖσα κατ' αὐτὴν
καὶ πρὸς αὐτῇ ψυχῇ χρηματίζουσα.

f. 154. a. Ps. LXXIII. 1. Ἀποθεῖται ὁ Θεὸς τὸν ἀμαρ-
τάνοντα, ἐκείνου πρότερον ἀποσχινίσαντος αὐ-
τόν· τὸν γὰρ ἐρχόμενον πρὸς με σὺ μὴ ἐκβάλλω
ἔξω, εἶπεν ὁ κύριος.

f. 155. a. v. 13. Θάλασσα πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος
λαμβάνεται· τοῦτο ἐν τῇ δυνάμει ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς
ἐκραταίωσεν, ὡς ἐκ πλείονος χειμῶνος καὶ σφο-
δρωτάτης ζάλης εἰς εὐδίαν καὶ γαλήνην ἀγαγεῖν·
ἵν' οἱ πατεῦντες αὐτὴν ὡς διὰ ξηρᾶς βαδίζωσιν,
κατὰ τὰ λεχθέντα· ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασ-
σαν εἰς ξηράν.

v. 14. Πλείονων δρακόντων πολλὰς κεφαλὰς,
ἀλλὰ καὶ ἐνὸς πολλὰς κεφαλὰς συνέθλασεν ἐπὶ
τοῦ ὕδατος νοκυμένου τῆς κακίας, ἢ τῶν ἀστά-
των καὶ τεταραγμένων πραγμάτων τοῦ βίου· ἐν
τῷ τοιούτῳ γὰρ ὕδατι ἐνεργεῖσι βλαπτικῶς οἱ
δράκοντες, καὶ ὁ τούτων ὑπερέχων εἷς, περὶ οὗ
γέγραπται ὡς βασιλεὺς εἶναι πάντων τῶν ἐν τοῖς
ὑδασιν, καὶ ὡς ἐν θαλάσῃ διατρίβει· αὕτη γὰρ
ἢ θάλασσα ἢ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, δεικνὺς τὴν

ταραχὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν κακίαν· μόνου
δὲ τοῦ σωτῆρος ἔργον συντρίβειν τῶν εἰρημένων
δρακόντων τὰς κεφαλὰς.

Ps. LXXIV. 1. Εἰς τὸ τέλος φθάσαντες τοῦ f. 156. b.
μὴ διαφθεῖραι κατωρθωμένης ἀφθαρσίας, εὐχα-
ρίστως ἐξομολογήσωμεθα σοι Θεὲ ὡς αἰτίῳ τῶν
ὑπαρξάντων καὶ κατορθωμένων ἀγαθῶν· σὺν σοὶ
γὰρ καὶ ἐκ σοῦ βεβαιεῦται ταῦτα, καὶ ἐπὶ τοῖς
κατορθωθεῖσιν ἀγαθοῖς προσλαβεῖν καὶ ἕτερα
βουλόμεθα· οὕτω γὰρ ἐσμέν τέλει· ἐξομολογη-
σώμεθα μὲν περὶ τῶν ὑπαρξάντων· ἐπικαλεσώ-
μεθα δὲ τὴν προσηγορίαν σου, ὑπὲρ τοῦ ἄλλα
λαβεῖν· εἰ δὲ ὥσιν τέλει οἱ ἐξομολογῶντες
καὶ ἐπικαλούμενοι, ἐξομολογῶνται ὑπὲρ ὧν πλή-
ρη εἰλήφασιν, ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ φυλακῆς αὐ-
τῶν, ὅπως παραμείνῃ αὐτοῖς μέχρι τέλους τὰ
δεθέντα παρὰ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς τοῖς αἰτήσα-
σιν αὐτόν.

v. 4. Τὸ κατοικεῖν τὴν γῆν, ὡς ἐπίπαν ἀντὶ f. 157. a.
φύγου λαμβάνεται· ὥσπερ τὸ παραιεῖν, ἐπὶ ἐπαί-
νου· οὐαὶ γὰρ, φησιν, ἐπὶ πάντας τοὺς κατοι-
κοῦντας τὴν γῆν· φαύλου ταιγαρεῦν ὄντες τεῷ
κατοικεῖν τὴν γῆν, παχύνεσθαι συμβαίνει τὸ φρό-
νημα τῆς σαρκὸς, ἔχθρας εἰς Θεὸν ὄντες.

Hactenus praestantissimi Interpretis reliquias deducere licuit. Etenim posthinc usque ad psalmum 81. nihil est Diodori in codice nostro. Porro in psalmo 81. incipiunt Diodori excerpta apud Corderii catenam.

DE SEQUENTE OPUSCULO MONITUM.

Superscriptis episcoporum Heracleae et Tarsi commentariis, breve aliud regii auctoris longe recentius proxime subteximus, hanc praecipue ob causam, quia eiusmodi scriptum est, ut nonnisi graece exhibendum videatur; quia nominibus scilicet praesertim compositis totum constat, quae latine expressa non elegantiam tantummodo verum etiam vim saepe suam viderentur amittere aut infringere. Locutus est Allatius in praecedente dissertatione n. CXXXII. de inedito opere Theodori iunioris Ducae Lascaris imp., id est de eius theologiae christianae libris septem; qui tamen reapse octo sunt, ut idem Allatius in opere de consensu col. 722. correctius scripsit. Dixit etiam de codice vat. 1113, quem ego nuper observans, satis lacerum comperi et madore corruptum. Porro huius regii theologi (qui imperavit Nicaeae ab anno 1255. ad 1259) unum saltem ex octo libris edere constitui, qui prae ceteris conspicuus sanusque in codice est; et qui hanc certe utilitatem praebet, ut Pollucis onomasticon ac Dionysium de divinis nominibus, et graeca generatim lexica, permultis vocabulis locupletet, quae grammatici curiose adnotabunt. Titulus universi operis est. Τοῦ σεφωτάτου βασιλέως κυροῦ Θεοδώρου Δεῦκα τοῦ Λάσκαρι χριστιανικῆς Θεολογίας. Quarti autem libri ille est titulus, quem in nostra editione mox proferimus.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΔΟΥΚΑ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝΥΜΙΑΣ.

Επεὶ δὲ τὸ θεῖον μετὰ τῶν ἄλλων πολυνύμως καὶ ἀνώνυμως ὀνομάζεται· τοῦτο γὰρ τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος καὶ τῆς ὑπερφυῶς κρυφιομυστίας καὶ τῆς ὑπερφεροῦς τε λαμπρότητος· ἐπειδὴ μετέχει πάντων τῶν ὄντων, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστίν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ περὶ τῶν αὐτοῦ ὀνομάτων διαλαβεῖν ἡμᾶς ὅσον γε δυνατόν, εὐ πάντη δὲ πάντων, τούτο γὰρ καὶ ἀδύνατον· εὐδαμῶς δὲ τῶν μηθενός, τούτο γὰρ ὀκνηρόν· ἀλλὰ τὸ μὲν, ὡς τὸ δ' ὡς, οὐ· κατὰ τὴν ἐκείνου πρόσ-
f. 18. ταξίν τε καὶ θέλησιν· διὸ καὶ τὰς ἐκ τῶν ἐνεργημάτων ἐκείνου θεοσημιῶν ἐνεργείας ἀναλαβόμενος· πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον κατὰ κόσμον, θεόθεν ἐστί· καὶ πᾶν τὸ θεόθεν, θαῦμα ἐστί· καὶ πᾶν θαῦμα θεοδοξαστον ὑπάρχει τὲ καὶ σεβάσμιον· τὸν μέγαν θεὸν καὶ σεβάσμιον ἐκ τῆς τῶν ἐνεργημάτων τούτου θεοσημίας ὀνομάσμεν ὥσει δυνάμεις· οὐ δεικνύντες ἐκ τῶν ὀνομάτων τὴν φύσιν· οὐχὶ κηρύττοντες ἐκ τοῦ ἀνωνύμου τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐπὶ πάντες τὰ ὀνόματα, ἔξω τῶν ὀνομάτων καταλιμπάνομεν· καὶ συστέλλομεν ἐν ταῖς λέξεσιν ἔδραν συνεκτικὴν τοῦ παντός αὐτόν, ὡς ἀποφαινόμενοι πάντα ἐν πᾶσι κατὰ τὸν Παῦλον ὄντα τὸν κύριον, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ὑπάρχον.

Διὸ ἑκατοντάδας τὲ καὶ χιλιοντάδας, ἢ καὶ
f. 19. μυριάκτις μυριάδων περιουσίας ὀνομασμεὺς εὖρη τις φιλομνήμων καὶ πεπαιδευμένος φιλοσοφία, εἴπερ ἐπιστατικῶς τὰ ἐν κόσμῳ ἐξερευνῇ ἐνεργήματα· ἐγὼ δὲ εἴτε μὲν ἐρευνήσας εὐρήσω, εἴτε δὲ κατὰ τὴν ἐκείνου δύναμιν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος μου, κατὰ τὸν Παῦλον τὰ ὡς εἰκὸς ἐρεῦξομαι εὐσεβῶς, εὐ τῷ ἀριθμῷ μεγαλύνω τὴν εὐρεσιν, οὔτε μὲν τῷ ἑλλισπεῖ θελιάσω, καὶ τὸν ὄκνον ἄξω ἐμπόδιον, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ μεσαιάτην ὁδὸν βαδίσας, ὡς θεῖ, κατὰ τὴν ἐνεῦσαν μοι χάριν τὴν ἐξ ἐκείνου, ὥσει δυνάμεις, ἐκ

πάσης γραφικῆς πηγῆς τῆς ἐντός τε καὶ τῆς ἐκτός, ἢ καὶ τὰ πλείω ἐπιστήμη εὐσεβῶς συντιθέμενος, τὰς ῥανίδας σπόγγῳ πνεύματος θεῖου ἀνιμῶσάμενος, κατασαλᾶζω διὰ γλώττης τὸ γλυκύ· καὶ ὀνοματοθετήσω τὸν ἀθεώρητον, τὸν πάντη ξένον ἀνθρωπίνῳ τῷ λογισμῷ, τὸν ἀνίδεον τῇ αἰσθήσει, τὸν ἀνευνόητον φύσει, τὸν ὑπερφυῖ, τὸν ὑπέρθεον καὶ τούτο πάντως εἰς τὸν αὐτοῦ
f. 20. δοξασμόν· ἐντεῦθεν τὴν μὲν τόλμαν ἀμβλύνας διὰ τοῦ θαρρύους, τὸ δὲ θαρρὸς παρακινήσας τῇ πραιοιρήσει περὶ θεωνυμίας οὕτω βρωῶ τὸν τῆς εὐσεβείας καρπὸν τοῖς εὐσεβέσιν ὡς ἀρίστην πανδαισίαν προθέμενος· διὰ τοῦτο μὴ τῇ λέξει μόνον ὁ ἀναγινώσκων τοῦ νοὸς ἀργήσει τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐρευνάτω τὸ βάθος ἢ καὶ ἐξηγείσθω τὰ κατὰ δύναμιν· ἔχει δὲ ἡ τῶν ὀνομάτων σημασία ἑτέραν τινὰ θειοτάτην· εὐ γὰρ ἀπλῶς καὶ τυχόντως τὰ ὀνόματα ἐγκαινται, ἀλλ' ἐνεργείας ὑποδηλωσιν ὑποδεικτικὰς τῆς θείας μεγαλειότητος· διὰ τούτο φιλευσεβείᾳ πολλῇ τὸ σύνταγμα θέμενοι, πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας καὶ φιλοθεῖους τὴν κρίσιν ἐπανατείναντες τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἱκετικῶς προσκαλούμενοι, μετὰ θαρρύους καὶ προθυμίας οὕτως ἀπαρχόμεθα.

Ὁ θεός· ὁ οἰκτίρων· ὁ τοὺς οἰκτίρμονας ἀγαπῶν· ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν· ὁ φιλόκαλος· ὁ φιλάγαθος· ὁ φιλόσπλαγχνος· ὁ καλός· ὁ ἀγαθός·
f. 21. ὁ εὐσπλαγχνος· ὁ ἐλεῶν· ὁ ἐλεοποιός· ὁ ἐλεοδοχεύς· ὁ χερηγὸς τοῦ ἐλέους· ὁ ἐλεῶν τοὺς ἀξίους· καὶ ὃν ὁ ἐλεος· δι' ὃν ὁ ἐλεος· δι' οὗ ὁ ἐλεος· ἐν ᾧ ὁ ἐλεος· ὁ δίκαιος· ὁ δικαιοδότης· ὁ δίκαιος· ὁ δίκας ἄγων· ὁ καταδίκας ἐπάγων· ὁ φωτεινός· ὁ φωτοδότης· ὁ φωτοποιός· ὁ φωτάρχης· ὁ φωταυγαστής· ὁ τῶν φώτων παραγωγεύς· ὁ τελεφανής· ὁ πρύτανις· ὁ προνομείας· ὁ ταμίας τῶν ἀγαθῶν δωρημάτων· ὁ ἀνίκητος· ὁ νικητικός· ὁ

νικοποιός· ὁ νικᾶρχης· ὁ νικοθέσποτος· ὁ τῆς δε-
 ξης θεσπότης· ὁ κύριος τῶν κυριευόντων· ὁ βα-
 σιλεὺς τῶν βασιλευόντων· ὁ Θεὸς τῶν νομιζομέ-
 νων Θεῶν· ὁ ἔλεγχος τῶν δοκῆσαι· ὁ συνίστωρ
 τῆς ἀληθείας· ὁ κριτὴς ὁ ἀπορροπώλης· τὸ
 βῆμα τὸ ἀδέκαστον· ὁ ἀλάθης· ὁ φθαλμός· τὸ
 πανθερὲς ὄμμα· ὁ ὢν· ὁ ἀναρχος· ὁ ἀνάτις·
 ὁ ἀθεώρητος· ὁ ὕψιστος· ὁ ἀκατάληπτος· ὁ ἀπε-
 ρίγρηπτος· ὁ ἄγνωστος· ὁ ἀσαφής· ὁ σκότος ἔχων
 1. 22. περικύκλω αὐτοῦ· τὸ τῆς ἀγαθωσύνης βᾶθος· ἡ
 πηγὴ τῶν θωρημάτων· ἡ αὐτοζωή· ἡ ζωὴ δι' ὃν
 αἱ ζωαί· δι' αὐτῶν αἱ ζωαί· εἰς ὃν τὰ πάντα· ὁ ἀμε-
 τάπτωτος φύσει· ὁ ἀτρεπτος τῇ οὐσίᾳ· ὁ ἀναλ-
 λώσιμος φύσει· ὁ αὐτάρκης· ὁ τελείος· ὁ τελε-
 ταρχικός· ὁ ὑπερούσιος· ὁ ὑπέρθεος· ὁ ὑπεράγα-
 θος· ὁ ὑπέρφωτος· ὁ τηλεπερπής· ὁ ζωοφόρος· ὁ
 ἐντελής· ὁ πλάστης· ὁ δημιουργός· ὁ γλυκὺς θε-
 σπότης· ὁ πολυδομήτωρ· ὁ ὑψιμέδων· ὁ ξένιος·
 ὁ ἱκανός· ὁ μέγας· ὁ ἰσχυρός· ὁ ἰσχυροποιός· ὁ
 ἀθάνατος· ὁ τῶν ὄντων παραγωγέας· ὁ τῆς ὕλης
 καὶ τοῦ εἶδους ἐνοποιός· τὸ ἀρχέγονον φᾶος· ἡ
 πηγὴ τῆς ἀγαθωσύνης· ἡ πλημύρα τῶν θωρη-
 μάτων· ὁ ποταμὸς τῆς εὐφροσύνης· ὁ ῥοὺς ὁ ἀέν-
 ναστος τῆς εὐεργεσίας· ἡ ἀκτὶς ἡ ἐκτὸς ἀντανα-
 κλήσεως θέλγυσσα· ἡ σταγὼν τῆς ἀγαλλιᾶσεως·
 τὸ πέλαγος τῆς μακροθυμίας· ὁ μακρόθυμος· ὁ
 πραῦς· ὁ ἀνεξίκακος· ὁ μετανῶν ἐπὶ κακίαις ἀν-
 1. 23. θρώπων· ὁ πρωταίτιος· ἡ λάμψις ἡ ἄσκιος· ὁ
 προνοητής· ὁ ἔφορος· ὁ κυβερνήτης· ὁ λιμὴν τῶν
 χειμαζομένων· ἡ γαλήνη τῶν κλυδωνιζομένων· ἡ
 ἀναψυχὴ τῶν ὀδυνομένων· ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀμαρ-
 τανόντων· ὁ ἄδυτος ἥλιος· ἡ λαμπράς ἡ ἄσβε-
 στος· ὁ διδοὺς φῶς τοῖς ἐν σκότει· τὸ ἀνέσπερον
 σέλας· ὁ γαλήνιος· ὁ γαληνοποιός· ἡ παγκρατὴς
 παλάμη· ὁ παιδαγωγὸς τῶν αἰσθήσεων· ἡ βα-
 κτηρία τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως· τῆς ἀρετῆς ὁ
 διδάσκαλος· τῆς κακίας ὁ ἔλεγχος· ὁ νομοθέτης·
 ὁ νομοδότης· ὁ νομοφύλαξ· ὁ σεβαστός· ὁ σεβά-
 ζων· ὁ σεβάσμιος· ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς· ἡ ἀνεκλά-
 λητος θυμηδία· ὁ τῶν κρυπτῶν γνώσης· τῆς δια-
 νοίας ὁ ἔλεγχος· ὁ ἀσώτους ἀνακαλούμενος· ὁ
 παιδεύων καὶ μὴ θανατῶν· ὁ κατάγων εἰς ἄθου
 καὶ ἀνάγων· ὁ δεσμεύων ἐν ἀσθενείᾳ· ὁ ἀπολύων

ἐν δυναστείᾳ· ὁ τροπαιοφόρος· ὁ τροπαιοῦχος· ὁ
 διοσημίας ποιῶν· ὁ θαυμαστός· ὁ τιμῶν τοὺς
 ἀξίους· ὁ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων
 ἡμῶν· ὁ πανταχοῦ παρών· ὁ τὰ πάντα πληρῶν·
 ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν· ὁ ζωῆς χορηγός· ἡ γέ- 1. 24.
 νησις τῶν ἰδεῶν· ὁ ἄποσος· ὁ ἀσχημάτιστος· ὁ
 ἀνίδεος· ὁ ἐγγὺς τῇ δυνάμει· ὁ πόρρω διὰ τὴν
 φύσιν· ὁ μόνος ἄγνος· ὁ ἀγνίζων· ὁ μόνος καθα-
 ρός· ὁ τοὺς καθαρὺς προσιέμενος· τὸ καθαρτικὸν
 πῦρ· ἡ φλόξ ἡ ἄσπεκτος· τὸ ὕδωρ τὸ καθαῖρον
 τοὺς μολυσμούς· τὸ ἀκρότατον ἐφετόν· ὁ παντουρ-
 γός· ἡ ῥίζα πάσης ὀντότητος· τὸ ἀθεώρητον ὕψος·
 τὸ ἀμέτρητον βᾶθος· ὁ ἀναφής· ὁ πηγαστικός· ὁ
 λόγου παραίτιος· ὁ τοὺς σοφούς ἐν σοφίᾳ θρασύ-
 μενος· ἡ ἀρχὴ τῆς σοφίας· τῶν δογμάτων ἡ πέ-
 τρα· ὁ παντάναξ· ὁ παντόπτης· ὁ παντεργάτης·
 ὁ παντοδύναμος· ἡ τῶν ἀπεγνωσμένων ἐλπίς· ἡ
 τῶν πεπτωκότων ἀνάστασις· ὁ βοτάνας ποικίλας
 χρώμασιν· ὁ τὰ ὅρη στήσας βαθυῶν· ὁ παναί-
 τιος· ὁ ἀρίζηλος· ὁ ἀριδείκτεος· ὁ μεγακλής· ὁ
 ἀριστόβουλός· ὁ ἀσύμβουλός· ὁ πηγὰς ἐκχέων· ὁ
 λίμνας ἀναδιδούς· ὁ κυριοκράτωρ· ὁ τὸν ἄκτιστον
 ἔχων λόγον· ὁ κηδεμών· ὁ κοσμερύστης· ὁ ψυχο-
 τρόφος· ὁ ψυχτερπής· ὁ λογοτερπής· ὁ φιλόλο-
 γος· ὁ φιλόλογος· ὁ φιλαλήθης· ὁ αὐτοφύης· ὁ 1. 25.
 πανυπέρσοφος· ὁ μωρελεήμων· ὁ πονηρεμανής· ὁ
 ἀρктоπόλιος· ὁ ἀνταρктиκοπολόστρεφος· ὁ μεσημ-
 βρινόσκιος· ὁ ἑωανατολεύς· ὁ βλεπομενεζώδιος· ὁ
 μὴ ὀρωμενοζωδιοστρεφύς· ὁ νηνεμοσιός· ὁ τοὺς
 ἀσθενεῖς καὶ συντετριμμένους βραχίονας ἀνακα-
 λύμενος· ὁ φυτεύσας παράδεισον· ὁ ἀνδρειονύκτης·
 ὁ θίκης ἐξισωτής· ἡ γενικὴ πηγὴ τῶν καλῶν· ἡ
 ἰδικὴ πάντων πρόνοια· καὶ κοινὴ πάντων πρόνοια·
 ὁ μόνος ὑπάρχων οὐσιωδῶς βασιλεὺς· ὁ κατὰ πάν-
 τα πολὺς· ὁ τοῖς ὑπερφύεσι βασιλικὸς θησαυρὸς
 θωρημάσιν· ὁ ἀρρήτως ξυναγαγὼν τὰ πόρρω τῷ
 ἐναντίῳ· ὁ μίξας καιρῶν ἰδίαις τὰ ἄμικτα· ὁ τὰ
 ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ριπὴ τοῦ κόσμου εἰδώς· ὁ
 τακτικός· ὁ ταγός· ὁ τῆς φερεσβίου οἰακοστρόφος·
 ὁ τυφωνοκωλυμίας· ὁ τρικυμιοθραύστης· ὁ ἰώμε-
 νος· ὁ ἐπισκεπτόμενος· ὁ φεραυγής· ὁ αἰωνάρχης 1. 26.
 ὁ χρονάρχης· ὁ μηνάρχης· ὁ ἡμεράρχης· ὁ ὠράρ-
 χης· ὁ ἀγαθεργάτης· ὁ ἀγαθεργοδότης· ὁ καινερ-

γάτης· ὁ παραδοξοποιός· ὁ τερατουργός· ὁ πσίων
 θαυμάσια μόνος· ὁ δημιουργός· ὁ ποιμήν ὁ κα-
 λός· ὁ ποιμενικός· ὁ φύσει βασιλεύς· ὁ ἀταύτι-
 στος· ὁ ἀπαράλληλος· ὁ δυσόργητος· ὁ ὀργήτος·
 ὁ ἄφθονος· ὁ ἄχολος· ὁ πολὺς ὄντως· ὁ ἄπειρος· ὁ
 πλήσων τοὺς θαίμονας· ὁ μασιέζων τοὺς ἄφρο-
 νας· ὁ πλάσας κατὰ μόνους τὰς καρδίας ἡμῶν·
 ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς· ὁ πειράζων τοὺς
 εκλεκτούς· ὁ δοκιμάζων τοὺς ἁγίους αὐτοῦ· ὁ ἔχων
 θρόνον τὸν οὐρανόν· ὁ ὑποπόδιον κεκτημένος τὴν
 γῆν· ὁ δόμασι μεγαλοπρεπής· ὁ πᾶσιν ὀνομαστός
 ὁ εὐσυνωπάθητος· ὁ περὶ τὰς ἀπειλὰς φοβερός·
 ὁ περὶ τὸν οἶκτον θαυφίλης· ὁ ἐνέδραις ἄδικτος·
 τὸ ἐκδειματοῦν πῦρ· ἡ τῶν ἐν συμφοραῖς παρα-
 μυσία· ὁ ἔτοιμος θεομένοις· ὁ ἐκτείνων τὸν κύ-
 ρανόν ὡσεὶ θέρριν· ὁ στεγάζων ἐν ἰδασὶ τὰ ὑπε-
 ρῶα αὐτοῦ· ὁ τιθεὶς νέφει τὴν ὑπίβασιν αὐτοῦ·
 ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερυγῶν ἀνέμων· ὁ παντεπό-
 πτης· ὁ καινοτομῶν τὰς φύσεις· ὁ ὀβριμοεργός·
 ὁ ἰφθιμος· ὁ ἀστεροποιητής· ὁ ἥλιος τῆς δικαιο-
 σύνης· ὁ πάντων προμνησόμενος· ὁ πάντων κη-
 δόμενος· ὁ ὑπερένδοξος· ὁ εὐλόγητος· ὁ σθεναρό-
 χειρ· ὁ βριαρόχειρ· ὁ τοῖς χερουβὶμ ἀθεώρητος·
 ὁ τοῖς σεραφὶμ ἀπρόσιτος· ἡ δυναμοδύναμις τῶν
 δυνάμεων· ὁ ἀπειράκις ἄπειρος· ὁ παλαιὸς ἡμε-
 ρῶν· ἡ ἐτοιμασία τῶν θρόνων· ἡ κυριότης τῶν κυ-
 ριοτήτων· ὁ ἀναξ ἀνάκτων· ὁ ἀμόλυντος· ὁ ὀρο-
 φυεργός· ὁ ἐκτείνων τὰς χασμα-
 τίας· ὁ πέμπων ὥστας· ὁ διαστέλλων κλείστας·
 ὁ ζώντων ὄρος ζωῆς· ὁ ζωῆς καὶ θανάτου γνώ-
 στης διέσεως· ὁ χύσας τὸν ἀριθμόν· ὁ εἰκονίζο-
 μενος ἐν μονάδι· ὁ πάντων ἁρμονικός· ὁ ἁρμονία
 παντός· ὁ ἀπαλινώδης· ὁ εὐθύδικος· ὁ εὐθυδι-
 κόφρων· ὁ μεμψίμορος· ὁ μὴ ὀνειδίζων· ὁ πρᾶς
 ἔλεγχος· ὁ ἀσυσίαστος· ὁ ἀνεπιβούλευτος· ὁ ἀτά-
 ραχος· ὁ ἀπλοῦς· ὁ ἀτύπωτος· ἡ ἐνάς ἡ ἐνσποὶς
 ἀπάσης μονάδος· ὁ νοῦς ὁ ἀνόητος· ὁ λόγος ὁ ἄρ-
 ρητος· ὁ κατὰ μηδὲν τῶν ὄντων ὢν· ὁ πάντων
 ἐξηρημένος· ὁ ἄβατος· ὁ θαλαρχικός· ὁ ἀναμορφω-
 τῆς τῶν ἀπολισθησάντων τῆς θεοειδέας· ἡ συνετι-
 κῆ ἀγαθότης· ὁ ἀνετερόιωτος· ὁ ἀγήρω· ὁ ἀγα-
 πητός· ὁ ἐν αὐρᾷ λεπτή· ὁ ὑπερφανής· ὁ ἐτερώ-
 νυμος· ὁ λαμπωτήρ τῶν ψυχῶν· ὁ σποδόωρος· ὁ

f. 27.

f. 28.

ἀνίδεος· ὁ ἰδεάρχης· ὁ παντεπίσκοπος· ὁ ἀγαθαί-
 ρης· ὁ ζωογόνος· ὁ ζωοτρόφος· ὁ εὐθυβολογνώμων·
 ἡ βάσις τῶν ὄντων· ἡ στάσις τῶν κινουμένων· ἡ
 ἀρχὴ τῶν αἰώνων· τὸ μέτρον τῶν αἰώνων· ἡ χρό-
 νων ὀντότης· ὁ αἰὼν τῶν ὄντων· ὁ χρόνος τῶν
 γιγνομένων· ἡ γένεσις τῶν ὀπωσοῦν γιγνομένων· ὁ
 αἰὼν τῶν αἰώνων· ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων· ὁ
 πρῶν· ὁ ὑπερῶν· ὁ μὴ τότε μὲν ὢν, τότε δὲ μὴ
 ὢν· ὁ μὴ πῆ μὲν ὢν, πῆ δὲ μὴ ὢν· ὁ πολύσχη-
 μος· ὁ πολυειδής· ὁ πάνσχημος· ὁ πανίδεος· ὁ
 ἄμορφος· ὁ ἀκαλλής· τὸ τέλος πάντων· τὸ πέρας
 πάντων· ἡ ἀπειρία· ὁ ἀπειροδύναμος· ὁ ὑπὲρ πᾶ-
 σαν ἀπειρίαν· ὁ ἐπὶ πάντα προῖων καὶ μένων ἐφ'
 ἑαυτοῦ· ὁ ἐστώς· ὁ κινούμενος· ὁ μήτε ἐστώς· ὁ
 μήτε κινούμενος· ὁ μὴ ἀρχὴν ἔχων· ὁ μὴ μέσσην
 ἔχων· ὁ μὴ τελευτὴν ἔχων· ὁ γνώστης· ὁ πάσης
 αἰσθησεως ὑπεριδρύνεος· ὁ αὐτοτελής· ὁ ἐνιαῖος
 πολλαπλασιασμός· ὁ ἴσος· ὁ πολυώνυμος· ὁ πᾶσιν
 ἐπέραστος· ὁ πολίος· ὁ νέος· ἡ αὐτοειρήνη· ὁ νοή-
 σει αὐτεπάγγελτος· ὁ στιγμάρχης· ὁ τοῦ νῦν ἄρ-
 χων· ὁ τοῦ παρωχηκότος θεσπότης· ὁ τοῦ ἐνε-
 σῶτος βασιλεύς· ὁ τοῦ μέλλοντος κύριος· ὁ φθογ-
 γαίτις· ὁ νικητὴς πάντων· ἡ στάσις ἀπάντων·
 ὁ ὑπερυπέροπλος· ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος· ὁ τέ-
 κτων οὐρανοῦ καὶ γῆς· ὁ πάντων θεμήτωρ· ὁ τὴν
 πρᾶότητα ἀσπαζόμενος, ὁ συντρίβων πολέμευς
 ἐν ἰσχυρῇ βραχίονι· ὁ αὔλος· ὁ ἀνίδεος· ὁ προ-
 νοητικός· ὁ ἀσώματος· ὁ ἀλάθητος· ὁ ἀπεριόρι-
 στος· ὁ ἀνεξερεύνητος· ὁ ἀνεξιχνίαστος· ὁ ἄχρ-
 νος· ὁ ἀμειγής· ἡ ταχύτης· τὸ αὐτίταχος· ὁ ὑπερ-
 φυής· ὁ βασιλεὺς τῶν ἀγγέλων· ὁ τοῖς θαίμοσι
 φοβερός· ὁ φρικτὸς νοσηθῆναι· ὁ ἱερός· ὁ θεῖος· ὁ
 ἱεροτελεστής· ὁ ποδηγός· ὁ θημαγωγός· ὁ ἄνω ὁ
 κάτω· ὁ μέσος· ὁ περὶ ὅλου· ὁ δοξαζόμενος· ὁ
 ὑμνύμενος· ὁ τοὺς ὕμνους θεχόμενος· ὁ χρησιμο-
 δότης· ὁ καρδιογνώστης· ὁ καρδιοεταστής· ὁ χρη-
 σμοτελής· ὁ ψυχοσώστης· ὁ θυμοκράτωρ· ὁ ὁμο-
 φοδότης· ὁ ἄποιος· ὁ ἀκατηγόρητος· ὁ ἀτελεύτη-
 τος· ὁ μὴ ἔχων πρὸς τι ἀντιστροφὴν· ὁ μὴ πρὸς
 τι λεγόμενος· ὁ ἀκάματος· ὁ ἀόριστος· ὁ ἀτλαν-
 τικός· ὁ ὑπεραιθέριος· ὁ ὁμβροποιός· ὁ σκηπτερ-
 γάτης· ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποῶν αὐ-
 τὴν τρέμειν· ὁ στερεῶν βροντὴν· ὁ κτίζων πνευ-

f. 29.

f. 30.

f. 31.

- μα· ὁ ἐξαπλῶν ἀέρα· ὁ χθονεδραστής· ὁ ὤραις ἀσύγκριτος· ὁ βροντάντιπνος· ὁ ἀστραποποιός· ὁ κλωδοφόρος· ὁ ὑπὲρ τὴν εἰμαρμένην ποιῶν· ὁ τύ-
 1. 32. χης ἀνώτερος· ὁ νεμέσεως αἵτις· ὁ λάχσειν πρυ-
 τανεύων· ὁ ὦν κινὸς πᾶσιν· ὁ ἄλλος ἐν καθεκά-
 σταις· ὁ γέφυρα τῶν ἄνω καὶ κάτω· ὁ δεσμός
 τῶν δίχα φρονούντων· ὁ τῶν πόρῳ συνακτικός·
 ὁ χάραξ τῶν παρὰ φύσιν· ἡ διάβασις τῶν με-
 τατιθεμένων τῷ βίῳ· ὁ γνώμων τῆς ἀληθείας·
 ὁ κανὼν τῆς εὐθύτητος· ἡ στάθμη ἡ ἀπαρέγ-
 κλιτος· τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγκτοῦ· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγ-
 γέλους αὐτοῦ πνεύματα· ὁ τοὺς λειτουργοὺς αὐ-
 τοῦ πυρὸς φλόγα· ὁ μεθελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν
 ἀσφάλειαν αὐτῆς· ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς
 κτήνεσιν· ὁ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνδρώπων· ὁ
 ἀπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζοντας· ὁ διδούς
 πάσῃ σαρκὶ τροφήν· ὁ σιτοδότης· ὁ νομοδοτήσας
 τὸν Ἰσραὴλ· ὁ ὑπερθεός· ὁ κληρὸς τῶν φοβουμέ-
 νων αὐτόν· ἡ αἰωνία ζωὴ· ὁ ἄσυλος θησαυρός· ὁ
 ἐπιστήμων· ὁ προτρέπων προφήτας· ὁ τελειῶν ἱε-
 1. 33. ρεῖς· ὁ ἱεροσύνην νομοθετήσας· ὁ θυσίας ἀνα-
 λαμβάνων· ὁ γενώσκων τὰ πάντα ὡς οὐδεὶς ἔν·
 ὁ ἀνάγων ὕδωρ ἐν ταῖς νεφέλαις· ὁ τὰς ἐπάρσεις
 τῆς πολυφλοίσβου συντρίβων ἐν ἑαυτῷ· ὁ περι-
 τειχίζων τὴν θάλασσαν ψάμμῳ· ὁ θυμώδης· ὁ
 θυμωδῆστος· ὁ κυδοφόρος· ὁ ἀκέστωρ· ὁ σωτήρ
 τοῦ κόσμου· ὁ φῶς οἰκῶν· ὁ ἀπρόσιτος· ὁ γεωρ-
 γὸς τῶν φρενῶν· ὁ αἰδίας· ὁ ἀνώλεθρος· ὁ ἀπρο-
 σκερής· ὁ ἀνευθεής· ὁ ἀνυπέρβλητος· ὁ ἀσύγκρι-
 τος· ὁ ἀσύναπτος· ὁ ἀκαταμάχητος· ὁ προνομέυς.
 ὁ τὰ λειτουργικὰ κτίζων πνεύματα· ὁ ἀδωροδό-
 κητος· ὁ ἀπροσωπόληπτος· ὁ λυτρωτὴς τοῦ κό-
 σμου· ὁ βυθὸς τῆς σοφίας· ὁ πάντα πρὸς τὸ
 συμφέρον οἰκονομῶν· ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περὰ-
 των τῆς γῆς· ὁ μετρῶν τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ· ὁ
 ὄρακι κατέχων τὴν γῆν· ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ
 αἶρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὁ πορομηθεύς·
 ὁ καταλαμπτίζων· ὁ ἀμόλυντος· ὁ ἀσπίλος· ὁ
 1. 34. ἀπαθής· ὁ σκεπαστής· ὁ βοηθός· ὁ ἐνποιός· ὁ
 μόνος λυτρωτής· ὁ ὑπεράρχιος· ὁ ἀκίνητος πρὸς
 κακίαν· ὁ αἰνετός· ὁ ὑπερυψούμενος· ὁ λύχνος τοῦ
 φωτός· ὁ πλαστοουργός· ὁ φρουρός· ὁ προστάτης·
 ὁ φύλαξ· ὁ συνευσιουσιωτής· ὁ φίλιος· ὁ νικαγω-
 γεύς· ὁ λαμπαδιανάπτης· ὁ τεινοδοκίδας· ὁ βο-
 θυνοποιός· ὁ πιθοδείκτης· ὁ κεντροπήκτης· ὁ σφαι-
 ρεργατής· ὁ ἡλίκινητωρ· ὁ μνηναυγαστής· ὁ πλα-
 νήτων ὁδοποιός· ὁ ζῶν· ὁ αἰὲ ζῶν· ὁ ποιητὴς τῶν
 ἀγγέλων· ὁ ζωνοσφανοληγοτροπεύς· * ὁ ἡλδανο- * ita cod.
 χεύς· ὁ χθονερωπιτονεμετεργάτης· ὁ ἀνώνυμος· ὁ
 πολώνυμος· ὁ παντώνυμος· * ὁ ἔποχος σωφρο- * ita cod.
 σύνης· ὁ ὀνόμοιος· ὁ ζωννύων τοῖς βασιλεῦσιν
 ἰσχύν· ὁ ὑπερκέραννος· ὁ θέτιν κρίνων· ὁ ἀνδρο-
 μέδων· ὁ ὄσιος· ὁ ζηλωτής· ὁ σαβαώθ· ὁ ἀπα-
 ραλόγιστος· ὁ μὴ ἔχων ἀναλογίαν· ὁ ἑτεριότησι
 παιντικός· ὁ εἷς ἐν τῇ φύσει· ὁ εἷς ἐν τῇ βασι-
 1. 35. λείᾳ· ὁ εἷς ἐν τῇ δεσποτείᾳ· ὁ εἷς ἐν τῇ κυριό-
 τητι· ὁ εἷς ἐν τῇ δυνάμει· ὁ μόνος πλεύσιος· ὁ
 μόνος ἀγαθοδότης· ὁ ὀλύμπιος· ὁ χθόνιος· ὁ ὕψι-
 γητὴς τῶν θεόντων· ὁ κραταίος· ὁ τερπικεράννης·
 ὁ νεφεληγερέτης· ὁ ὑψιβρεμέτης· ὁ ὑπέρτατα ὀψι-
 ματα ναίων· ὁ σεισίχθων· ὁ ἀσκληπιαρῆργός· ὁ
 θαρσοποιός· ὁ μειλίχιος· ὁ προσηνής· ὁ τόμουρος·
 ὁ εἰρηνοποιός· ὁ εἰρηνάρχης· ὁ εἰρηνώνυμος· ἡ αὐ-
 τοπαγῇ· ὁ ἀμβροσιοδότης· ὁ τοῦ νέκταρος παρ-
 οχεύς· ὁ κοσμήσας τὸν οὐρανόν· ὁ κατάγων υἱε-
 τούς· ὁ ταπεινὸς ὑψῶν· ὁ συντρίβων τοὺς ἐπηρ-
 μένους· ὁ ἀνυψῶν κέρας τῶν χρηστῶν αὐτοῦ· ὁ
 βασιλεὺς κρατύων· τὸ καταναλίσκων πῦρ ἁμαρ-
 τίας· τὸ ἀνύστακτον ὄμμα· ὁ τὴν ταπεινῶσιν
 πρᾶσιέμενος· ὁ ἀντιτάσσων τοῖς ὑπερηφάνοις· ὁ
 καταρράσσων τοὺς ἀλαζόνας· ὁ πᾶσι χέων τὸν
 ἔλεον· ὁ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς βρέχων· ὁ
 ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· ὁ
 πάντα ποιῶν καὶ μετασκευάζων· ὁ τὰς φύσεις 1. 36.
 ἀλλοιῶν· ὁ εἰδὼς τὰ πάντα καὶ πρὸ γενέσεως·
 τὸ τῆς εὐσπλαγχνίας ἀνεξιχνίαστον πέλαγος· ἡ
 θάλασσα τῶν ἀγαθῶν· ἡ πλημμύρα τῶν καλῶν·
 ὁ τῶν ἐσθλῶν πρύτανις· ὁ μόνος φοβερός· ὁ ἔχων
 θρόνον τὸν οὐρανόν· ὁ ὑποπόδιον αὐχῶν τὴν γῆν·
 ὁ χαλινῶν ψάμμῳ τὴν θάλασσαν· ὁ τὴν ἀγριό-
 τητα τοῦ πόντου ἀναχαιτίζων· ὁ λειοκύμενα ταύ-
 την ἀπεργαζόμενος· ὁ τὸ εὐπλοεῖν ταῖς ναυσὶ
 παρεχόμενος· ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκο-
 νομῶν· ἡ μάχαιρα τῆς κακίας· ἡ ἀξίνη τῆς ἀδι-
 κίας· ἡ ῥομφαία τοῦ σατάν· ἡ σπᾶθη τῆς πο-
 νηρίας· ἡ τῆς δολιότητος θραῦσις· ὁ τὴν δια-

βολήν μισῶν· ὁ ποιητὴς τῶν ὁρατῶν· ὁ πλάστης τῶν νοητῶν· ὁ παραγωγεὺς τῶν αἰσθητῶν· ὁ δημιουργὸς τῶν μὴ φαινομένων· ὁ κτίστης τῶν αὐτῶν· ὁ συνοχεὺς τῶν ἐνύλων· ὁ ἐσθλός· ἡ αὐτοαγαθότης· ὁ ἐλεήμων· ὁ ἐλεουργός· ὁ αὐτόνυκτος· ὁ οἰκτεῖρων· ὁ μετ' ἡδονῆς ἐλεῶν· χράων· ὁ τοὺς δικάζοντας δικάζων· ὁ τοὺς ἐλεῶντας ἐλεῶν· ὁ τοὺς ἀγαπῶντας ἀγαπῶν· ὁ τῶν μελλόντων γνώστης· ὁ ἐφαπλώσας αἰθέρα· ὁ τὸ ἀρχέγονον διατμήξας φῶς· ὁ φωτεινός· ὁ τῶν φῶτων δοτήρ· ὁ χειρὶ κατέχων πᾶσαν ζωὴν· ὁ τὸ ἔαρ κοσμήσας· ὁ τοῦ θέρους παραγωγεὺς· ὁ τὸ φθινόπωρον τεκτίναντες· ὁ τῷ χειμῶνι ἀφορίσας τὸ ψῦχος· ὁ χειμάρρους ἀνατέλλων· ὁ ποταμοὺς ξηραίνων· ὁ κυκλοφορῶν τοὺς ἀστέρας· ὁ ἀήττητος· ὁ ἀπολέμητος· ὁ ἄψαυστος· ὁ ἀμερής· ὁ ἀμερίστως πάντα ἔρων· ὁ χαρποῖός· ὁ θυμηδιοδότης· ὁ σφριμιοδότης· ὁ νεμερτής· ὁ ὕπατος· ὁ παντόφυλαξ· ὁ παντοθρέμμων· ὁ πάντα ὡς ἐν βλέπων· ὁ ἀδέκαστος· ὁ πανοκράτωρ· ὁ ὕγειοδότης· ὁ ἀδιάβλητος· ὁ ἀπαθής· ὁ ἀνείκαστος ἐν ἀγαθότητι· ὁ αὐτενὺς· ἡ αὐτογνωσις· ἡ αὐτονόησις· ἡ αὐτοτελειότης· ὁ τὰ ἀσθενῆ ἐνδυναμῶν· ἡ μεγάλωβρυτος δύναμις· ὁ βροτοεργός· τὸ βῆμα τὸ ἀλάθητον· ὁ ἀμεγέθης· τὸ μὴ ἰσόρροπον μέγεθος· ἡ ἐνὰς ἡ ἐνσπαιὸς τῶν ἐνάδων· ὁ πάντων ἐντός· ὁ νοσοφθόρος· ἡ τρυάνη τῆς θείας· ὁ χιονοβλήτης· ὁ γιγαντορρῳαίστης· ὁ ἄαπτος· ὁ ἀπροσπέλαστος· ὁ ἀκήρατος· ἐν ᾧ ζωαί· ἡ αὐτοπνεή· δι' ὃν αἱ πνοαί· δι' αὐτῶν αἱ πνοαί· ἐξ αὐτοπνοαί· ὁ ἀπλητος· ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

DE SEQUENTE THEODORI TRIMITHUNTINI OPUSCULO

MONITUM.

A Theodoro Trimithuntis in Cypro insula episcopo scriptam divi Chrysostomi vitam apud se habere, dixit Allatius in diatriba p. 171. n. CVI, idemque opusculum commemoraverat etiam in alia diatriba de Simeonibus p. 81. Iam et Lequinius Or. ch. T. II, ubi de Cypri episcopis col. 1071, hanc Theodori lucubrationem in codice regio parisiensi 1833. narrat extare. Montfauconius item biblioth. coislin. p. 195. vidit eandem in codice 121, ut apparet ex initio, quod tamen sine auctoris nomine recitat. Bigotius denique in praefatione ad Palladii dialogum non eius solum meminit, sed et aliquot versus refert, in Montfauconii operum Chrysostomi editione T. XIII. praef. p. 9, ubi tamen mendose scribit κατηξιώθη pro κατηξιώθη, ἦται pro αὐτός; sed tamen melius ὅς pro ὡς, et ἐνδεκαμηνιαῖον pro ἐνδεκαμήνεον. Vocabulum denique κατάκλειστος apud Bigotium de cauta potius et spontanea Palladii, metús ergo, inclusione intelligitur quam de carcere.

Porro ad auctorem quod attinet, Theodorus hic Trimithuntis episcopus, apparet disseritque in actione XIV. concilii sexti oecumenici anno Christi 680, ubi etiam archiepiscopi sui Epiphani II. locum tenuit (concil. ed. florent. Zattae T. XI. col. 583.) Sine dubio autem anglus Savilius inter varias quas edidit in tomo octavo Chrysostomi graecas vitas, hanc quoque a Theodoro conscriptam collocavisset, nisi et codice et ipsa rei ut videtur notitiá caruisset. Quodque magis mirandum est, ignotus fuit hic Theodorus graeco auctori catalogi biographorum Chrysostomi apud eundem Savilium T. VIII. p. 293, nec non apud Lambecium lib. VIII. p. 635, ubi inter viginti biographos noster hic non recensetur. Nos vero nuper hunc invenimus in maximae molis codice vaticano 866, saeculo circiter XIII. scripto, et fortasse apud nos unico, sed ab amanuensis imperitia passim mendis inquinato, quae pro viribus auferenda curavimus; textumque in articulos 32. distinximus, eique translationem nostram latinam adiungendam curavimus.

Sane nos et alio tempore magni Chrysostomi sanctitatem facundiamque mirantes, nostram libenter symbolam ad eius laudes cumulandas contulimus; siquidem in hac ipsa Patrum nova bibliotheca T. II. p. 546. seq. scriptum a Martyrio patriarcha antiocheno Chrysostomi encomium edidi-

mus, quod ipsum extare ms. etiam Neapoli, ex catalogo codicum graecorum bibliothecae borbonicae p. 125. cognovimus. Atque is est Martyrius, quem S. Petrus Damianus opusc. XIX. 1. de abdic. episc. refert, propter dissidentis inobedientiam populi, cathedram dimisisse dicentem: « clero non subdito, et populo dissidenti, et ecclesiae squalenti abrenuntio, servans mihi met sacerdotii dignitatem. » Denique etiam in Spicilegii rom. tomo altero fragmentum historicum ex palimpsesto tusculano dedimus, ubi, inter alia, Chrysostomi quoque expulsio narratur.

Quot ergo veteres ad scribendam Chrysostomi vitam incubuerint, ex catalogo citato cognoscimus, et ex editis a Palladio helenopolitano sancti viri contemporaneo; Georgio alexandrino, septimi saeculi homine; Anonymo quodam; Leone sapiente imp.; ac Metaphraste, nobilis huius argumenti scriptis. Inter recentiores autem eminent Tillemontius, Savilius, ac praecipue Montfauconius. Nunc per nos accedit veteribus trimithuntinus Theodorus, de cuius meritis ac naevis disputare diu non vacat. Certe quam obicit Photius cod. XCVI. Georgio stili *χρυσαιότητα* et τὸ *παριστορεῖν*, in nostro quoque Theodoro partim certe comperiri non nego. Verumtamen et illud cum eodem Photio concludi potest: *οὐδὲν κωλύει τοὺς ἀναγιώσκοντας ἐκλεγομένους τὰ χρήσιμα, τὰ λοιπὰ παρορᾶν*. Utique noster simplicior multo adstrictiorque est, neque tot reprehensionibus, quot Georgius, ansam praebet. Peccat tamen in aliquot episcoporum nominibus, et alia quaedam parum credibilia habet. Sed nos prout iacet vulgamus; aliis artem criticam exercendam permittimus. Sed et alia dicenda superest scripti huius utilitas, nempe ut iniquae illius ad Quercum (*Chalcedonis suburbium*) synodi, anno 403. adversus Chrysostomum habitae, Theodori nostri narratio, in conciliorum collectione (ed. florent. Zattae T. III.) ponatur, ubi hactenus nonnisi ex Photio, et Palladio, ac libello synodico, actus legebantur.

Postremo mihi paulo explicatius dicendum videtur de priscis illis epistolis, quas ad verbum recitat Theodorus, augustorum scilicet Arcadii et Honorii, Innocentii papae, Theophili, Synodi romanac, cum minoribus aliis. Hae quidem, partim saltem, apud alios quoque biographos occurrunt; quatuor autem recitantur a Constantio in Ep. pontif. tomi appendice, sumptae ex Glyca, Nicephoro Callixti, et Baronio, sed ubique cum plurimis varietatibus. Totus autem in eo Constantius est, ut has spurias dicat, sicut etiam existimat Pagius apud Baronium. Concludit tamen Constantius tantam eas sapere antiquitatem, ut haud serius fortasse saeculo sexto scriptae videantur. Mitto ego et revereor Constantii argumenta adversus has litteras; sed tamen illud me parum movet, quod cum eo alii critici, quos inter Tillemontius hist. eccl. T. X. p. 643, adstruunt, nempe haud credibile videri, quod Innocentius Arcadium et Eudoxiam (adde et Honorium) ausus sit tam subito excommunicare. Nam quae tanta, quaeso, moles est difficultatis, quod nimirum Pontifex iniquissima, et maximae offensionis in populo, Chrysostomi persecutione et exilio commotus, nec non tanta adversus eum devotos saevitia, et denique legatorum suorum contemptu et captivitate, quid inquam mirum est, Pontificem prohibuisse publice Augustos a sacramentorum, quorum erant indigni participatione? Nihil enim aliud continent Innocentii illae ad reges coniuges litterae. Quid? nonne S. Ambrosius patrem Arcadii Theodosium, tantae gloriae potentiaeque principem, templo sanctisque mysteriis excluserat? Porro notissima erat liberorum Theodosii summa religiositas, ita ut Pontifex de remedii utilitate et successu, haud frustra speraret. Nonne et ipse nuperius Chrysostomus Eudoxiam augustam ecclesiae aditu interdixerat? Attamen inter eas epistolas illa Eudoxiae ad Innocentium, praecipua sinceritatis signa prae se fert; ita ut nemo eam legens acerbum pertinacemque praepotentis feminae animum non agnoscat, quae iratum stomachum levat, et adeo culpas suas non fatetur, ut Chrysostomum etiam post inflictam ipsi calamitatem praegravet. Quod autem nunc ea epistola nobis a Theodoro exhibeatur, omittentibus ut puto cunctis biographis, gratulandum est. Postremo superest, ut pro romani Pontificis auctoritate hoc saltem dilemmate utar: nam vel hae litterae genuinae sunt, et illa auctoritas luculento exemplo firmatur: vel secus; et vetustissima saltem Graecorum, nondum schismaticorum, opinio ostenditur de supremo romanae cathedrae apice: quandoquidem non Latini Graecis, sed Graeci Latinis, has insignes epistolas in monumentis suis conservatas suppeditant.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΡΙΜΗΘΟΥΝΤΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΑΛΙΨΕΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.

THEODORI EPISCOPI TRIMITHUNTIS

DE VITA ET EXILIO ET AFFLICTIONIBUS

BEATISSIMI IOHANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

1. **D**ilecti. Non mentitur Deus, qui ore prophetae dixit: multae tribulationes iustorum. Et rursus. Observat peccator iustum. Itemque ait: insidiemur iusto, quia ingratus est nobis, et ipse eius intuitus molestus. Et denique: beatus, inquit, qui tentationem sustinebit. Iohannes hic tenera aetate, omni humana doctrina imbutus fuit; de parentibus ethnicis natus, et ipse quoque ethnicus. Verumtamen divina gratia compunctus ad ecclesiasticos conventus coepit accedere, et divinarum scripturarum lectionibus interesse: quas cum libenter audiret, harum magistris adhaerebat, divina providentia illustratus. Sancto autem suscepto in urbe Amida baptismo a Baetano episcopo, statim lector ordinatus est Antiochiae a Poemenio eius urbis episcopo.

2. Et quia iam innuere coepimus de iusti huius insidiatoribus, horum profecto princeps fuit Eudoxia Arcadii uxor, deinde post illam Theophilus Alexandriae episcopus, tum similiter Severianus, et cum eo Acacius atque Porphyrius; hi quidem

α'. **Α**γαπητοί. Ἀφ' αὐτῆς ὁ θεὸς ὁ διὰ τῶν προφητῶν λέγων· πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. Καὶ πάλιν. Κατανοεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸ δίκαιον. Καὶ πάλιν φησὶν· ἐνεδρεύσωμεν τῷ δίκαιον, ὅτι δύσχευτος ἡμῖν ἐστίν, καὶ βαρὺς φησὶν καὶ βλεπόμενον· μακάριος γὰρ φησὶν, ὃς ὑπομυρεῖ παρασμέν*. Ἰωάννης οὖν μικρὸς ὢν τῇ ἡλικίᾳ, ἐπαιδεύθη πάσῃ σοφίᾳ ἀνθρώπων· ἦν ἡ γονεὺν ἐλλήνων, καὶ αὐτὸς ἡ ἑλλῶν (1). καὶ κατανοεῖς ἐκ θείας χάριτος, προσέφεραν ἡρξάτο τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κόλποις, καὶ τοῖς ἀγαγνώσμοσι σχολάζειν τῇ θεῶν γραφῶν καὶ ἡδυνάων ἀκούων αὐτῶν, ἐκαρτέρει τοῖς τέττων διδασκάλοις, ἐκλαμπόμενος ἐκ θείας προνοίας· λαβὼν ἡ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐν Ἀμίδῃ τῇ πόλει ὑπὸ Βαιτανοῦ ἐπισκόπου (2), εὐθέως ἀναγνώσεως προχειρίζεται ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ Ποιμαινίᾳ τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῆς.

β'. Καὶ ἐπειδὴ τοίνυν ἡρξάμεν λέγειν περὶ τῶν ἐνεδρευσάντων τὸ δίκαιον τοῦτον ἀνδρα, ὢν πρώτη μὲν Εὐδοξία ἡ Ἀρκαδίου γυνὴ, εἴτα μετ' ἐκείνῳ Θεόφιλος ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, εἴθ' ἔτι καὶ Σευερριανός, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Ἀκάκιος καὶ Πορ-

Cod. vat. 886.
f. 69. a.

* Ps. XXXIII.
20. XXXVI. 12.
Is. III. 10. Iac.
1. 12.

(1) Alii quoque biographi, Georgius, Metaphrastes, et Anonymus, dicunt natum de parentibus ethnicis Chrysostomum. Neque satis probabiliter contradicere videtur Montfauconius in nupera ab eo scripta vita.

(2) Alii biographi dicunt baptizatum Antiochiae a Meletio. Et sane neque Baetanus, neque Poemenius in catologis apparent.

φύριος· ἔτσι ἐπίσκοποι καὶ ἄλλοι τινὲς, περὶ
ὧν εἰς ὕστερον διηγήσομαι. Διαλέγεται δὲ
περὶ Ἰωάννη καὶ τῶν συμβεβηκότων τούτων
πάντων, μὲν Θεόδωρος διακόνος τῆς μεγάλης
Ῥώμης, ἀνὴρ τίς τιμίος Παλλάδιου τοῦ
νομα (1)· ὁδὲ πρῶτον μὲν τῷ ἔρημον οἰ-
κήσας ἐπὶ ἱκανοὺς χρόνους, κατηξιώθη τῷ
ἐπισκοπῆς ἐν Βιθυνίᾳ· ὁδὲ συγγράφεται καὶ
ἀρετὰς πολλῶν πατέρων (2), ὡς καὶ αὐτὸς
κοινωνικὸς ὢν Ἰωάννη, κατάκλιστος γένο-
γεν ἐνδεκαμήνεον χρόνον ἐν οἰκίσκῳ ζοφερῷ.
Βούλομαι οὖν, καθὼς καταλαμβάνω, περὶ
Ἰωάννη κατάδηλα ποιῆσαι ὑμῖν.

f. 69. b.

γ'. Ἰωάννης οὖν μὴ ἐπαρκούμηνος τῇ
ἐν πόλει σκληραγωγίᾳ, τὰ πλεονέκτα ὅρη
καταλαβὼν, τὸ σῶμα ἑαυτοῦ ἐδάμαζεν·
πληγεῖς ἦ τὰ ὑπογάστρια ὑπὸ τῶν κρύεος, καὶ
μὴ ἰσχυρὸν ἔτι ὀξυπηρετεῖν ἑαυτῷ, πάλιν
καταλαμβάνει τὴν ἐκκλησιαστικὴν λιμένα, καὶ
χάει τῷ Θεοῦ εὐφωῶς εἰς τὸ χρῆσι-
μον αὐτὸν διαγοῦσης· καὶ προχειρίζεται
διάκονον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τῷ σώματος αὐ-
τοῦ καὶ τῶν αἰρέσεων θαυμαστῶς ἀνοιγομέ-
νης· ἔπειτα καὶ πρεσβύτερος καθίσταται· καὶ
πάλιν ὁ λόγος ἐκείνῳ, ὁ ἅλατι ἡρυγ-
μένῳ, καίει ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ
προήρχετο· πρῶτον μὲν καὶ τῶν ἀλαζόνων
καὶ μισοθέων καὶ μισοπτύχων, καὶ ἐπὶ τού-
τοις ἐμεγαλαυχεῖτο ὁ ἀνὴρ· καὶ ἦν ἀκροα-
τήριον ἐκεῖ κατὰ ἑκάστην ἡμέραν, συνα-
γομένων ὄχλων, ὁφελείας χάριν, καὶ πάν-
τες αὐτοῦ ἠδέως ἤκουον, καὶ πάντες ἐνέμε-
νον τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις.

δ'. Συνέβη ἡ κατεκείνο καιροῦ μετα-
στῆναι τῷ ἐντεῦθεν Θουρύβων Νεκτάριον τῷ
ἐπίσκοπον Κωνσταντίνου πόλεως· καὶ ἐπε-
θεν ζητεῖν πολλοὺς ὠνεῖσθαι τῷ ἱερωσύνῃ, καὶ
διχοσασίας χυεῖσθαι οὐκ ὀλίγας. Ἐρμηνεύ-
θη δὲ τῷ βασιλεῖ Ἀρκαδίῳ ἡ Ἰωάννου
χρησιμότης· καὶ ταχὺ τῷ στρατηγῷ τῷ Ἀν-
τιόχῳ γράφει ἀποσείλαι ἀφορητὴ τῷ Ἰωάν-
νῳ, μὴ ταραξάντα τὸν αὐτὸν ἄνδρα, μήτε
τῷ Ἀντιόχῳ ἥσαν ἢ τὰ ἴσα τῷ γραφέντων
ταῦτα· “ Σεβαστὸς ἐνδοξὸς Ἀρκαδιῶν

episcopi ac nonnulli alii, de quibus po-
stea dicturus sum. Colloquitur autem cir-
ca Iohannem et quae ei evenerunt omnia,
cum Theodoro magnae Romae diacono,
vir quidam spectabilis, nomine Palladius;
qui primum deserti multis annis incola,
deinceps episcopatu in Bithynia ornatus
fuit. Idem hic multorum quoque patrum
virtutes descripsit; et quia Iohanni fami-
liaris fuit, carceris aerumnam mensibus
undecim passus est in tenebroso cubiculo.
Volo igitur, quantum meae facultatis est,
res Iohannis vobis exponere.

3. Iohannes itaque duro vitae genere,
quo in urbe utebatur, non contentus, in
proximos montes secedens, ibi corpori
edomando studium impendebat. Sed enim
in imo ventre percussus frigore, cum sibi
ministrare necessaria non posset, rursus
in ecclesiae portum se recepit, divina eum
commode gratia ad id quod magis pro-
derat perducente: fitque diaconus Antio-
chiae, iam ore eius mirabiliter contra hae-
reses resonante. Mox et presbyter consti-
tuitur. Denuoque sermo ille, sale condi-
tus, tempestivus sane ex ore ipsius pro-
dibat, primo quidem contra superbos et
irreligiosos ac pauperum osiores; atque in
his argumentis magnopere exultabat ora-
tor: aderatque ei quotidianum auditorium,
concurrente utilitatis suae causa populo;
cunctique eum libenter audiebant, eius-
demque dictis morem gerebant.

4. Ecce autem illo tempore contigit,
ut ab humanae vitae turbinibus Nectarius
decederet, Constantinopoleos episcopus;
ac proinde multi sacerdotium illud pro-
pmodum mercarentur, neque modicum
discidium fieret. Tunc Arcadio imperatori
relatum fuit de Iohannis praestantia: qui
statim ad Antiochiae praefectum scripsit,
ut absque strepitu ullo Iohannem ad se
mitteret, cavens ne vel ipsum hominem
vel antiochenam civitatem turbaret. Fuit

(1) Extat hic prolixus dialogus in tomo postremo editionis maur. opp. Chrysostomi.

(2) Scilicet historiam lausiacam, quam in libris habemus.

autem exemplar epistolae hoc. « Arcadius augustus, gloriosus, Victori patricio et praefecto Orientis haec aio. Quia nonnulli inepti, inscite videntur concurrere; et neque dedecoris, neque metus, neque vituperationis rationem habentes, episcopatum sibi concedi volunt; nos Dei timori semper obsequentes, hos re non impetrata dimittimus. Tibi autem haec sacra epistola nostra praecipio, ut cum omni tranquillitate mittas huc Iohannem presbyterum, quin rem quisquam Antiochiae suspicetur aut sentiat. Quod si tu mandatum egregie perfeceris, summam a nobis laudem referes. » His lectis praefectus Iohannem invitat ut extra in suburbiis adesset; quem mox in publicam rhedam impositum, data etiam lectica, Constantinopolim mittit. Statimque ordinatur episcopus, eratque facultate docendi splendidissimus, immisericordes divites Deoque ingratos liberrime arguens; quae omnia dissolutionibus hominibus molestiam creabant.

5. Porro indesinens diaboli invidia, officio rursus proprio functa est. Etenim Alexandriae rem huiusmodi fieri contigit: nempe Theodotem Theodori praetoris sororem mille nummos dare Isidoro presbytero et apud eandem ecclesiam hospitum exceptori, ut pauperibus distribueret. Hic vero Isidorus sanctus vir erat et discretus, quem beatus papa Athanasius presbyterum fecerat. Iam vero papa Theophilus re cognita, accersitum Isidorum de auro sciscitatus est. Hic liquido veritatem confessus ait: Theodotem quae dederat, se adiurasse, quominus id tibi traderem, sed egentibus potius impertirer: melior est enim, ait, beneficentia, quam illa quae vos extruitis aedificia. Hic vero iracundia furebat, dentibus adversus Isi-

Βίκτωρι πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ὀρέντῃ (1) ταῦτα γράφω. Ἐπειδὴ τινὲς ἀφυσεῖς ἀνεπισημόνως δοκοῦσι προσέρχεσθαι, μὴ μῶμον, μὴ φόβον, μὴ ἐλεγχον λογιζόμενοι, πῶς ἱερῶσύνῃν προσωποποιεῖν ἐθέλουσιν, ἡμεῖς τῷ ᾧ Θεοῦ φόβῳ νεύοντες αἰεὶ, ὅτ' οὐ τοιοῦτες ἀπράκτες ποιοῦμεν. ἐντέλλομαι σοι διὰ τούτων ἡμῖν τῷ Θεῷ γραμμάτων, ὡς μὲν πάσης ὀπικείας ἀποσεῖλαι ἡμῖν ἐν ταῦθα Ἰωάννῃ τῷ πρεσβύτερον, ᾧ ἐκ Μεγαλοπόλεως (2) μηδεὶς νοοῦντος ἢ αἰσθομένου τὸ γινόμενον· οὕτως γὰρ εὐφυῶς τὸ τοιοῦτο ἐξάνων διάταγμα, μεγίστων ἐπαίνων παρ' ἡμῶν ἀξιοθήσῃ. « Ὁ δὲ στρατηγὸς τὰ γραφέντα αὐτῷ ἀναγνοὺς, ὡς ἀκαλεῖ τὸ Ἰωάννῃ ἐξω περὶ τὰ προάσια γλυέσθαι, καὶ ὀπιβιβάσας αὐτὸν δημοσίῳ ῥηδίῳ, δώσας αὐτῷ καὶ λεκτία, πέμψῃ τῇ Κωνσταντίνῃ πόλιν· καὶ δὴ χαροτονεῖται εὐθυὺς ἐπίσκοπος, καὶ ἦν μέγιστος ἐν διδασκαλίᾳ δαπνέων, ἐλέγχων ἀφελῶς ὅτ' ἀνελεεῖς πλεσίους, καὶ ὅτ' εἰς Θεὸν ἀγνώμονας· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὅτ' ἀμελεσέρες ἐλύσῃ.

εἰ. Ὁ ᾧ δαβόλα ἄπαυστος φθόνῳ πάλιν τὸ ἴδιον ποιεῖ· συνεβη γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν τοιοῦτό τι γλυέσθαι· λαβῆσαν Θεοδότῃ τῇ ἀδελφῇ Θεοδώρῃ τῇ ἐπάρχοντι χιλία νομίσματα δῆναι Ἰσιδώρῳ πρεσβυτέρῳ καὶ ξενοδόχῳ τῷ αὐτῆς ἐκκλησίας εἰς δαξνομένην πενήτων· ὅτ' ὁ Ἰσιδώρος ἀνὴρ ἅγιος ἦν καὶ δακρυτικός, ὃν Ἀθανάσιος ὁ μακάριος πάπας προχαίρειται εἰς πρεσβύτερον· ὁ οὖν Θεόφιλος πάπας μαθὼν, καλέσας τὸ Ἰσιδώρον, ἠρώτησεν περὶ τῶν χυσίσκων καὶ λέγει αὐτῷ ἐκείνος πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, λέγων οὕτως· ὅτι Θεοδότῃ κατάρκησέν με, ἢ καὶ δώσασα αὐτὰ, μὴ ἀναγαλῆν σοι, ἀλλὰ τοῖς ὑστερέμενοις δῆναι αὐτά· κρείσσων γάρ, φησιν, ἢ εὐποιία, ὣν περ ποιεῖτε οἰκοδομῶν· ὁ ᾧ ὀργισθεὶς ἦν μεμηνὼς καὶ βρύχων ὅτ' ὀδόντας καὶ Ἰσιδώρῃ.

(1) Ita cod. Ὀρέντου, quod videbatur ex latino *Orientis*. Pronius mihi erat scribere Ὀρόντου id est *Orontis*. Sed insolitum hoc videbatur. (Vulgo apud auctores στρατηγὸς τῆς ἀνατολῆς vel τῆς ἑω). Ceteroqui Palladius quoque dicit Arcadium scripsisse ad praefectum; sed alii biographi ad Flavianum episcopum.

(2) Cod. τὸν ἐκ μεγανίου, quod ego non explico. Antiochiam quidem appellatam interdum μεγαλόπολιν seimus.

Γ. 70. a.

καὶ ἐκ τῆ ἐξ ἐναντίας κινουμένης ὁ Θεόφιλος ἔγραψεν καὶ τῇ ἀββᾷ Ἰσιδώρου σοδομικὴν κατηγορίαν. Ὁ προσκαλεσάμενος αὐτὸν λέγει αὐτῷ· ἀββᾶ Ἰσίδωρε τὴ χάριτι τοῦτον ἔδωκέν μοι τίς καὶ σου· καὶ παρωμένους με περὶ πολλὰ, λήθη παρέδραμν· καὶ νῦν ζητῶντός με ἕτερον χαρτίον, τέτο εὔρον, καὶ ἐμνήσθην τὴ περὶ σέ κατηγορίας· τότε ἀποκριθεὶς ὁ δίκαιος ἐκείνῳ ἀνὴρ λέγει αὐτῷ· κύρι πάπα, σὺ λέληθας· ὁ κατηγορῶν ποῦ; ὁ δὲ λέγει, ἔστιν· τότε προσκαλεῖται Θεόφιλος τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, καὶ διδάσκει αὐτὴν τὰ τὴ συκοφαντίας· ἢ ἢ πορεύθεισα πρὸς τινα χήραν, δίδωσιν αὐτῇ χρυσίς ποσότητα, ἵνα πείσῃ τὴν υἱὸν αὐτῆς καταλαλῆσαι τῷ ἀββᾷ Ἰσιδώρῳ (ἢ ἢ Ἰσιδώρῳ) τὸ πρᾶγμα κατὰδηλον ἐποίησεν, ἐπιδείξασα καὶ ἅπερ ἦν λαβοῦσα δῶρα· ὁ δὲ ἀββᾶς Ἰσίδωρος ἀμεμπτὸς ὢν καὶ ἀκηλίδωτος, καὶ ἀπεκδεχόμενος τὴν ὑπὲρ τῆ τοιοῦτε παρασμοῦ μισθὸν, καὶ Θεοφίλῳ ἀμείψασθαι κρίσιν τῆ ψεύδους μὴ μετανοῶντος τῇ ἀδίκῃ συκοφαντίᾳ, πληγῶν ἀφορήτων ἐπιτεθέντων αὐτῷ ἐπὶ τῆ σιαγόνων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἵμακτωθέντῳ αὐτοῦ, καὶ τῇ αὐτοῦ δάσκαλῳ, καὶ τῇ ἐκκλησίας διωχθέντῳ, καὶ ἐπιμένοντῳ Θεοφίλῳ τῇ κακίᾳ, ὁ Ἰσίδωρος τὰ τὴ Νιζίας ὄρη καταλαμβάνα, ὅθεν καὶ ἦν ἐλθὼν τὸ πρότερον.

ς'. Καὶ τοῦτε τῆ βιαίᾳ γηρομένη, ἀπέσησαν οἱ τὴ Αἰγύπτῳ ἐπίσκοποι τὴν ἀριθμὸν ἑπτὰ, Ἰωάννης Τερνούθεος, Ζώσιμος Σεθροῖτης, Ἀλέξανδρος Ὁξυρύγχης, Χαيرهμων Πελασίς, Νόννος Ἀθρίβεος, Δελκήτης Παράλεος, Σαραπίων τὸ Πανός· Λιβύης δὲ τρεῖς, Λεκιανὸς Παραιτονίς, Κλημεντίνος Μαρμαρικῆς, Μηνᾶς Δάρνης· καὶ κληρικοὶ Ἀλεξανδρείας τὴν ἀριθμὸν εἴκοσι, διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι· συναχθέντες οὖν ἅπαντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ποιήσαντες καθάρσεις Θεοφίλου ἐγκληματικὴν, ἐπεμψαν αὐτὴν εἰς Ῥώμην Ἰννοκεντίῳ τῷ πάπᾳ, ἵνα αὐτὴν πράξῃ καθολικῶς· ἡσύχαζεν δὲ ὁ Ἰσίδωρος ἐν τῷ τὴ Νιζίας ὄρει, ἐνθα ἦν ἀσκήσας ἐκ νεότητος αὐτοῦ, ἐντυγχάνων τῷ πάντα ἐφορῶντι Θεῷ. Ὁ δὲ Θεόφιλος μα-

dorum infrendens. A communi ergo hoste commotus Theophilus scripsit contra abbatem Isidorum sodomitici flagitii criminationem; eique ad se vocato dixit: Isidore abbas, chartulam hanc dedit mihi quidam adversus te; verum ego per multa distractus, oblivioni tradideram: nunc tamen aliam quaerens chartulam, hanc deprehendi, quae mihi accusationem tibi irrogatam in mentem revocavit. Cui iustus ille vir respondens, ait: domine papa, tu quidem oblitus es; sed tamen accusator ubi est? Ille, adest inquit; vocatque Theophilus sororem suam, et de instructa sycophantia monet. Illa ad viduam quandam pergit, eique pecuniae certum numerum tradit, ut filium suum ad calumniandum Isidoro subornet. Haec autem rem totam Isidoro pandit, ostendens simul quae accepisset dona. Igitur abbas Isidorus innocens et immaculatus, hac, tentationis causa, capta mercede, dum Theophilus falsum iudicium auferre negat, ab iniqua sycophantia recedendo, intolerandis impositis in faciem verberibus, et cruentatus, suis quoque rebus spoliatus, et ecclesia eiectus, perseverante in sua malitia Theophilo, ad Nitriæ montes unde olim advenerat perrexit.

6. Atque hac violentia patrata, seiunxerunt se a Theophilo Aegypti episcopi septem, Iohannes Ternutheos, Zosimus Sethroiti, Alexander Oxyrynchi, Chaeremon Pelusii, Nonnus Athribeos, Dulcetes Paraleos, Serapion Panis. Libyae autem tres, Lucianus Paraetonii, Clementinus Marmaricae, Menas Darnae. Item clerici Alexandriae numero viginti, diaconi scilicet ac presbyteri. Hi ergo congregati depositionem Theophili criminis ergo fecerunt, eamque scriptam Innocentio papae Romam miserunt, ut eandem generali iudicio perficeret. Interim Isidorus in Nitriæ monte quiescebat, ubi ab adolescentia sua ascetae more vixerat, Deum omnia cernentem orans. Theophilus autem factam

sibi a suis depositionem cognoscens, quid sibi agendum foret ambigebat.

7. At papa Innocentius accepta Theophili depositione, commotus huiusmodi epistolam scribit. « Innocentius magnae Romae praesul fratri Theophilo. Audivi quaedam a te indigne facta, teque damno, utpote qui tyrannice et non legitime te gesseris. Igitur canonice iuxta ecclesiasticas regulas fac agere velis; et quae crudeliter gessisti, corrige. Desine iam malorum, ne me synodum episcoporum convocante, iudicio tamquam reus percellaris. » Ille vero vicissim ita rescribebat. « Theophilus episcopus Marci sedem tenens Innocentio papae Romae. Ego non desino eos qui ecclesiae negotium facessunt ulcisci. Quod si tu meorum inimicorum calumnias recipis, non nisi temere de illorum querelis iudicare videberis. Mihi quoque adest evangelicae sedis maiestas, et per urbes innumeri episcopi; quibus congregatis, tibi resistam, et usurpationem tuam condemnabo. Vale, et sententiam immuta. Si minus; vale, sed infelicem exitum expectato. »

8. His acceptis litteris papa Innocentius, convocatis omnibus Italiae episcopis, Theophili depositionem fecit, quam dudum aegyptii episcopi miserant: singuli videlicet itali proprio suffragio illum deposuerunt: quam sententiam Innocentius ad Iohannem Constantinopoleos archiepiscopum misit. Is autem propinquare sibi regionum episcopos congregans, Theophili damnationem ostendit, qui omnes huic subscripserunt; eaque deinceps tradita Arcadio imperatori fuit. Erat autem depositionis exemplar hoc. « Convocata ex universa Italia per Dei gratiam, et congregata synodus, cum magno maximae Petri cathedrae praesule, Arcadio imperatori, et Iohanni archiepiscopo, et suffraganeis eius universis. Aequum non est, ut sub religioso regno tuo Pharaon Moysi praevalcat: neque ut gens Dei electa conficiendo

θῶν ἢ γυρομένην αὐτῷ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ καθάρι-
ρεσιν, ἐπυρῆτο καὶ διηπόρε τί δὲ πράξεταί.

ζ'. Δεξάμενος ἡ Ἰννοκέντιος ὁ πάπας
τῆς καὶ Θεοφίλου καθάριρεσιν, καὶ κινήσεις, γρά-
φει αὐτῷ ἐπιστολὴν ὡς εἰχόμενος ἔτι. « Ἰν-
νοκέντιος πρόεδρος τῆς μεγίστης Ῥώμης Θεο-
φίλω ἀδελφῷ. Ἦκεσά τινα γυρομένην παρὰ
σοῦ ἀναξίως παραχθέντα, καὶ κατέγων σε,
ὅτι περ τυραννικῶς, καὶ οὐ νομίμως ἡ κα-
νονικῶς διάγειν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς θέ-
λησον, καὶ διορθώσασθαι τὰ ἀπανθρώπως
παρὰ σοῦ γυρομένην· ἵκανούσθω παύσα-
σθαί σε, ἵνα μὴ ἀθροίσαντός με ἐπισκό-
πως, ἡ κρίσις σε καταδικάσῃ ἀδίκως πρά-
ξαντα. », Ὁ ἡ ἀντιγράφει αὐτῷ καὶ αὐτὸς
ταῦτα. « Θεόφιλος ἐπίσκοπος τῆς Μάρκε
διέπων θρόνον Ἰννοκεντίου πάπας Ῥώμης.
Ἐγὼ οὐ παύομαι ὅσον τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπι-
βλεπόντας ἀμυνόμενος· εἰ ἡ τῆς ἐμῆς ἐχ-
θρῶν τὰς κατηγορίας δέχη, μηδαμῶς κρί-
νων τὰ παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀδολοκίμως
ἀποφαίνῃ· καὶ μοι εἰσιν εὐαγγελικοῦ θρόνου
ὡς βλάβεια, καὶ πόλεις ἀπείρων ἐπισκόπων·
καὶ συνάξας αὐτοὺς, ἀντιτάσσομαι σοι καὶ
καταψηφίσομαι τῆς σῆς συναρπαγῆς. Ἐρ-
ρώσο μετανοῶν· εἰ ἡ μὴ, ἔρρωσο δυσυχών. »,

η'. Δεξάμενος ἡ ταῦτα ὁ πάπας Ἰννο-
κέντιος, καὶ συνάξας πάντας ὅσον ἐπισκό-
πους Ἰταλίας, ἐπραξε τῆς καθάρισεσιν Θεοφί-
λου, ἣν περ οἱ αἰγύπτιοι ἀπέσειλαν ἕκαστος
τῶν Ἰταλῶν ἰδίᾳ φωνῇ καθύψων αὐτόν· ἦν τινα
ψῆφον Ἰννοκέντιος ἀπέσειλεν Ἰωάννῃ τῷ
ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντίνης πόλεως. Ὁ ἡ
τὰ δὲ φέροντα αὐτῷ κλίματα * συνάξας,
ὑπέδειξεν τῆς καθάρισεσιν Θεοφίλου, καὶ πάν-
τες εἰς αὐτὴν ὑπέγραψαν· καὶ μὴ τοῦτο ἐπε-
δόθη Ἀρκαδίῳ τῷ βασιλεῖ· ἦν ἡ τῆς καθά-
ρισεως τὸ ἀντίγραφον τοῦτο. « Ἡ καὶ ἡ
Ἰταλίαν χάριτι Θεοῦ συναχθεῖσα εἴτ' οὖν
συνῆθῆσα σύνοδος, ἅμα τῷ μεγάλῳ προ-
έδρῳ τῷ Πέτρου μεγαλωτάτης καθέδρας.
Ἀρκαδίῳ βασιλεῖ, καὶ Ἰωάννῃ ἀρχιεπισκό-
πῳ, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν πᾶσιν. Οὐ δίκαιον
τοῦτο, ἵνα ἐπὶ τῆς σῆς εὐσεβοῦς βασιλείας
ὁ Φαραὼ τῷ Μωσῇ κατισχύσῃ, οὐδὲ ἵνα
τὸ ἔθνος τῆς Θεοῦ τὸ ἐκλεκτὸν πλίνθῃ καὶ

Innocentii PP.
epistola.

Theophili epi-
stola.

f. 70. b.

* cod. ἐλάμματα.

Synodi rom.
sententia.

λίθοις βαρέσιν δαμάζεται· οὐδ' ἡ μαγικὴ
 πάλανη τῇ δακτυλοθεσίᾳ τοῦ θεοῦ ἀντιπράτ-
 τη· ἐπεὶ οὖν Θεοφίλῳ ταῦτα πάντα προσ-
 εσιν, καὶ αἱμάτων ἀθῶων ἐφάπτεται καὶ δι-
 καίων, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ταύτην καθέδραν
 αἰθέως καὶ ἀκανονίστως ἐνύβρυσεν, συναχ-
 θέντες καὶ κατ' αὐτὸν κρίναντες ἐπιχειρη-
 ματα, ὥπερ οἱ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἐπί-
 σκοποι, καὶ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας κλη-
 ρικοί ὁδυρῶμενοι διὰ τὴν σεμνὸν ἀββᾶν Ἰσι-
 δωρον τὸν πρεσβύτερον, ὃν παντοίαις τιμω-
 ρίαις ἐκδοῦναι οὐ παρητήσατο, ἀνεδίδα-
 ξαν· τοῦτον κελεύσας καὶ προσάγματι * τὸ
 κορυφαίον Πέτρῳ, καὶ σχήματι καὶ ὀνόμα-
 τος Θεοφίλου ἐρημον ἐσήσαμνον αὐτὸν πάν-
 τες· προσάξατε ἢ ταῦτα δημοσίᾳ προτε-
 θῆναι· καὶ ὁδοῦ διδάξαντας τὰ κατ' αὐτὸν,
 διὰ λιβέλλων συσῆναι, ἐφ' οἷς ἐδίδαξαν·
 καὶ αὐτὸν ἀγνώριμον ἐπ' ἐγκλήμασιν ἐρχε-
 σθαι· καὶ τὸ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τὰς ἀπο-
 κρίσεις ποιῶντα, τὴν πόλεως διώκεσθαι· τὸ
 γὰρ εὐλόγως κρίσεως ἀπροσκόπως διεξέχου-
 σης, ἐφοραθήσεται καὶ εἰς τὸ τῆς Θεοῦ νό-
 μον, καὶ εἰς τὸ τῶν ἀνθρώπων διαμαρτήσας
 Θεοφίλου.

Θ'. Ὁ δὲ Ἀρκάδιος δεξάμενος τὸν πά-
 πα Ἰννοκεντίου ἀφ' ἐντικλῆν ψῆφον, πρότε-
 ρον τὴν τὰς ἀποκρίσεις Ἀλεξανδρείας ποιῶν-
 τα πρεσβύτερον ὄντα, ἐνέστακας δίδωκεν αὐτῷ
 τὰ ἴσα τὴν καθαιρέσεως Θεοφίλου, καὶ ἀπέσει-
 λεν αὐτὸν εἰς Ἀλεξανδρείαν ἐν πάσῃ ἀτι-
 μίᾳ, γνωρίζων τὰ πάντα Θεοφίλῳ. Ὁδυ-
 νηθεὶς οὖν, καὶ μὴ δυνάμενος τί πρὸς τοῦτον
 ποιήσαντας τὸ τοιοῦτον πρᾶγμα εἰς αὐτὸν,
 τὸ ἀποκρισιάριον ἐν δεσμοτηρίῳ τίθησιν,
 ζητῶν βήματι ἀρχοντικῷ τοῦτον σῆσαι·
 ἀλλ' ἐφοβήθη τὸ τοσοῦτον ποιῆσαι· καὶ δὴ
 αἰτεῖ τὸν ἀρχοντα Ἀλεξανδρείας λαβεῖν βοή-
 θειαν στρατιωτικὴν κατὰ τινων δῆθεν σα-
 σιαζόντων, τὰ μοναστήρια τῆς Αἰγύπτου διαρ-
 παζόντων· καὶ λαβὼν πεντακοσίους ἐνόπλους,
 νυκτὸς ἐπαρτίσεν τῷ ὄρει καὶ βακλίζοντες
 εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ δεξαμένου τὸν ἀβ-
 βᾶν Ἰσίδωρον ἑπτὰ, Ἱέρακα, Διόσκορον,
 Ἀμμώνιον, Ἰσαάκ, Ἰνισθωρὸν, Τιθοῖον,
 καὶ ἄλλων Ἰσαάκ· καὶ κοπιᾶσαντες ζητούντες

latere et saxorum oneribus atteratur; nec
 denique magica fraus iubenti digito Dei
 decertet. Quandoquidem itaque haec om-
 nia Theophilo insunt, et innocuum iustum-
 que sanguinem fudit, atque evangelicam
 cathedram impie et praeter canones deho-
 nestavit; nos congregati, et iudicantes de
 facinoribus eius, quae Aegypti et Libyae
 episcopi, et alexandrinae ecclesiae clerici
 deplorantes denuntiaverunt, quatenus ve-
 nerabilem abbatem Isidorum presbyterum,
 omnimodis excruciare non est veri-
 tus; hunc, iubente Petri coryphaei aucto-
 ritate, ornato episcopali ac nomine Theo-
 philum carere, omnes decrevimus. Vos
 vero praecipite ut hoc decretum publice
 proponatur: et ut qui facta illius denun-
 ciant, libellis firment, prout denunciave-
 rant; atque ipsemet de criminibus convic-
 tus se coram sistat: et ille etiam qui pro
 eo apocrisiarii munere fungitur, urbe ex-
 pellatur. Nam si hoc laudabile iudicium
 sine impedimento decurret, profecto ap-
 parebit contra divinam humanamque le-
 gem peccasse Theophilum.

9. Accepta Arcadius authentica papae
 Innocentii sententia, primo quidem apo-
 crisiario Alexandriae presbytero accito
 exemplar tradidit depositionis Theophili,
 illumque Alexandriam dimisit plane inho-
 norum, ut omnia Theophilo significaret.
 At hic dolore affectus, nec quicquam ad-
 versus talia contra se ausos agere valens,
 apocrisarium in carcerem trusit, volens
 magistratuum tradere tribunali. Quod fa-
 cere veritus, petiit ab Alexandriae praesi-
 de militarem manum, qua uteretur adver-
 sus seditiosos quosdam qui Aegypti mona-
 steria vastabant; quingentisque armatis ac-
 ceptis, noctu in montem se contulit, gra-
 viterque baculis pulsavit monachos qui
 abbatem Isidorum receperant septem, Hie-
 racem, Dioscorum, Ammonium, Isaacum,
 Inisthoron, Tithoem, et alium Isaacum;
 cumque multo labore abbatem Isidorum
 conquississent, non invenerunt. Hunc quip-

* cod. τὸ πρόσ-
 τέρημα.

pe monachi in puteum siccum coniecerant. Tunc sarmentis sumptis Theophilus cellas illorum cum omni supellectile concremavit. Atque ita postquam insana eius ira detonuit, Alexandriam revertitur.

10. At praedicti monachi amisso patientiae suae more, Alexandriam venerunt linteis praecincti, lugentesque totam plateam circumibant: quibus cives conspectis, quia quinam essent homines noverant, magnopere eorum causa doluerunt: concurrítque universus cum igne populus, et Theophili habitaculum cremare coeperunt. Ergo his cuncta in épiscopio depopulantibus, et iam ad cimelia manum intendentibus, Nicolaus praetor periculo territus, ad eos accurrit, ut turbis rem excusaret: cui illae non acquieverunt, vociferantes et tumultum concitantes adversus Theophilum, eique sine intermissione inclamantes. Tunc praetor magnopere consternatus, cogitabat Theophilum manibus illorum permittere. Vero hic abditum se continuit in piscina usque ad vesperam. Porro praetor indutos vestimentis monachos, curruque impositos, pedestris ipse duxit eos in praetorium. Ibi rursus turbae vestes suas in caelum iactabant, iurante per imperatores praetore, quod Theophilus consilium suum minime sibi aperuisset, sed obtentu quorundam latronum monasteria vastantium, secum assumpsisset militare auxilium. Quod si presbyterum Isidorum vultis pastorem loco Theophili, voluntati vestrae parebo, et Theophilo eiecto, Isidorum vobis praeficiam. Statimque idem Nicolaus praetor tribunos militesque mittit, ut in equis Isidorum abbatem adducerent. At vero Theophilus sumpto mendici habitu, in sacerdotum regionem mittitur, dum Nicolaus praetor concitata omnia sedare studet: largitus ceteris vagantibus monachis dona, ut domum revertebantur pacifica apprime nuntiarent, dato etiam defensore.

τὸ ἀββᾶν Ἰσίδωρον, οὐχ εὗρον· ἦσαν γὰρ ἐν φρέατι ξηρῷ ῥίψαντες αὐτόν· καὶ λαβὼν φρύγανα, ἐκαυσεν τὰς κέλλας αὐτῶν σὺν πᾶσιν οἷς εἶχον· καὶ οὕτω λωφίσας τὸ ἀλόγῃς ὀργῆς, καταλαμβάνει τὸ Ἀλεξάνδρειαν.

ι'. Οἱ ἡ προσηγμένοι μοναχοὶ, τὸ δ' ὑπομονῆς ἀπώλεσαν ἔσπον· ἀνῆλθον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, λέντια διεζωσμένοι, καὶ κλαίοντες πᾶσαν τὴν πλατείαν περιήγον· εἰδόντες δὲ αὐτοὺς οἱ πολῖται, ὅτι ἐγνώριζον ὅτι ἄνδρας ὁποιοὶ ἦσαν, ἐλυπήθησαν δι' αὐτοὺς πάντες· καὶ συνήχθη πᾶς ὁ ὄχλος μετὰ πυρὸς, καὶ ἤρξαντο καίειν ἐνθα κατέμενεν ὁ Θεόφιλος· διαπρασάντων οὖν αὐτῶν πάντα τὰ ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ, καὶ λοιπὸν μελλόντων περὶ τὰ καμήλια χωρεῖν, Νικόλαος ὁ ἄρχων τὸν κίνδυνον φοβηθεὶς, κατέδραμον ἐπ' αὐτὸς, καὶ ἐζήτησεν ἀπολογησάσθαι τῷ δήμῳ· οἱ δὲ οὐ κατεδέξαντο, κρίζοντες ἐν θόρυβον εἰείροντες καὶ Θεοφίλου, ἀσιωπίσως φωνῶντες κατ' αὐτοῦ· ὁ δὲ ἄρχων ἐν ἀγωνίᾳ μεγάλη ὦν, ἐδοκίμαζεν ὀξείασθαι εἰς χεῖρας αὐτῶν (A) Θεόφιλον· ἐκρύβη δὲ Θεόφιλος ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ἐπόψιν· ὁ δὲ ἄρχων ἐνδύσας ὅτι μοναχοὺς ἱμάτια, ἐπεβίβασεν αὐτοὺς τῷ ὀχήματι, καὶ αὐτὸς πεζέων προήγει αὐτὸς εἰς τὸ πραιτώριον· καὶ καὶ πάλιν οἱ δῆμοι τὰ ἱμάτια αὐτῶν εἰς τὸ ἔρανδον ἑρρίπτον, ἐξομνυόμενοι αὐτοῖς ὅτι ἄρχοντες καὶ τὸ βασιλείων, ὅτι οὐκ ἐξεῖπέν μοι τὴν κακὴν αὐτοῦ βελὴν, ἀλλὰ προφάσιν τινῶν ληστῶν τὰ μοναστήρια ἐπηρεάζοντων, ἔλαβεν ὡς αὐτὸς ὅτι στρατιώτας εἰς συμμαχίαν· εἰ δὲ (A) πρεσβύτερον Ἰσίδωρον θέλετε ποιμένα ἀντὶ Θεοφίλου, ποιήσω ἂν τὸ θέλημα ὑμῶν· καὶ Θεόφιλον μὲν ἐξώσω, Ἰσίδωρον δὲ ἀντ' αὐτοῦ καταστήσω ὑμῖν· καὶ ταχὺ· Νικόλαος ὁ αὐτὸς ἄρχων πέμπει ξιβέντες ἐν στρατιώτας, ἐφ' ἵπποις ἐνέειναι τὸ ἀββᾶν Ἰσίδωρον. Θεόφιλος δὲ σχῆμα πτωχῶ ἀναλαβὼν, εἰς τὸν ἱερέων σέλλεται χώραν, Νικόλαος δὲ ἄρχοντος ἅπαντα τὰ γυρόμνηθρα θέλοντος παῦσαι· καὶ δούς εἰς χεῖρας τοῖς λοιποῖς πλανήταις μοναχοῖς δῶρα, πρὸς τὸ λοιπὸν φθάσαντας αὐτοὺς τὸ μητάτον τὰ ἡμερώτατα διδάξαι, ἔχοντες μετ' αὐτῶν καὶ διασώσω.

1. 74. 2.

ια'. Ὁ οὖν ἀββᾶς Ἰσίδωρος μαθὼν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ζητεῖται, ἐνδυσάμενος λινῆν ἱμάτιον παρὰ τινος κωμάρχη, καὶ καμαλαύκιον ἐαυτῷ φορεῖς, κατήλθεν ἐπὶ τὴν Μαρεώτην κιθαρίζων, ἔχων μὲν ἑαυτοῦ καὶ κύνα ἀκολουθούντα· εἰς ἣν τῶν ξιβούνων Κανθάρωδος τοῦνομα, ὑπαντήσας αὐτῷ λέγει αὐτῷ· ὄντως σὺ ὁ μέγας· δύνασαι λαβὼν χρήματα καὶ δωρεὰς πολλὰς, δεῖξαι ἡμῖν τὸν ἀββᾶν Ἰσίδωρον; ὁ ἣν εἰς ἑμπαροσθεν αὐτοῦ ἄμα τῷ κυναρίῳ, ἤρξατο ὀρχεῖσθαι κιθαρίζων· ἔξεθενήσας ἣ αὐτὸν Κανθάρωδος ὁ ξιβούνης, καὶ μηκέτι μηδὲ λόγῳ αὐτὸν ἀξιώσας, ἀνεχώρησεν· καὶ δὴ ὑπέστρεψαν ἐκεῖνοι ἀπὸ Ἰσιδώρου ἄπρακτοι. Τότε ἣν ὁ Θεόφιλος δώροις ἐκμαλιξάμενος τότε ἄρχοντα καὶ τὰ λοιπὰ μέρη ῥογεύσας, λαμπρῶς εἰσὶν εἰς τὴν πόλιν, αὐτῶν τῶν ῥογυθέντων σφεδρῶς αὐτὸν μισούντων.

ιβ'. Οἱ ἣν μοναχοὶ οἱ δαρέντες ὑπὸ Θεοφίλου, λαβόντες παρὰ πολλῶν πολλὰ ἀνάλωματα, ἐπορεύθησαν εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς Σιλβανὸν (1) τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἐκείσε, καὶ προσέπιπτεσιν αὐτῷ, ὅτι τὸν ἀρᾶξιν δακνύουσιν τῶν γεγνημένων· ὁ ἣν ἀπονευθεὶς πέμπει μετ' αὐτῶν τινὰ ἀναλῶσιν Ἰεβενάλιον λεγόμενον μετὰ γραμμάτων· καὶ τότε ἐφθασαν τὸ στρατόπεδον, οἱ πολλάκις μετὰ δαιμόνων πολεμήσαντες, καὶ μηδέπω τῶν κελίων αὐτῶν τὰς θύρας ἐξεληθόντες. Οἱ μονάζοντες οὗτοι τοίνυν ὡς ἀγαμέμνωνοι ἐν Κωνσταντίνῃ πόλει, καὶ τῷ Ἰωάννῃ συντυχόντες, ἐξενίσθησαν παρ' αὐτοῦ· ἐξενοδόχησεν ἣ αὐτοὺς, καὶ πάνυ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν παρέσχεν καὶ ἡ διάκονος Ὀλυμπίας, ὡς αἴτιες ἄνδρες, ἥτις τὰ προσόντα αὐτῇ πάντα τοῖς δεομένοις παρέσχεν, ὅτι ἐν ἀσκήσει καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ καλῶς διέπρεψεν, ἥτις καὶ ἦν ἡγαπημένη ἄσας ὑπὸ Ἰωάννη διὰ τὴν σεμνὴν αὐτῆς βίον, καὶ τὴν ἐν Θεῷ πολιτείαν· ὅσα γὰρ εἶναι ἐμαρτυρεῖτο· ὁ ἣν Ἰεβενάλιος δίδωκεν τὰ γράμματα τῷ βασιλεῖ, ἔπειτα καὶ Ἰωάννῃ, καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης ἄπερ ἔλαβεν γράμματα δίδωσι τῷ βασιλεῖ· καὶ ταραχθεὶς ὁ βασι-

f. 71. b.

11. Igitur cognita Isidorus abbas causa ob quam quaerebatur, linea veste indutus, a quodam pagi praeside commodata, sibi que cucullo circumposito, venit in Mareotem citharizans, cane etiam se subsequente. Quidam vero tribunus nomine Cantharodus obviam ei factus, dixit: vere tu magnus vir: potesne, accepturus pecuniam multa que munera, demonstrare nobis abbatem Isidorum? At ille coram illo se sistens cum catulo, coepit ad citharae sonitum saltare: quem mox despiciebat tribunus, nec iam ullo verbo dignatus, recessit. Sic illi re infecta, ab Isidoro reversi sunt. Tunc Theophilus donis placato praetore, reliquis etiam partibus congiario dato, magnifice in urbem remeavit, quamquam ipsi ab eo munerati detestabantur.

12. Interim monachi illi a Theophilo pulsati, multa a multis viae subsidia nacti, profecti sunt Hierosolyma ad Silvanum ibi episcopum, ad cuius pedes accidentes rem quae sibi evenerat exponunt. Miratus ille, mittit viae comitem Iuvenalem diaconum. Et tunc demum ad regium comitatum venerunt homines, qui saepe cum daemonibus decertaverant, et cellularum suarum foribus numquam prodierant. Itaque hi monachi Constantinopolim delati, et cum Iohanne congressi, donis ab eo sunt affecti. Hospitio autem recepit, et adfactim necessaria suppeditavit Olympias diaconissa, tamquam sanctis hominibus, quae facultates suas omnes egentibus elargiebatur, et ascetico instituto, probisque moribus praeclare fulgebat, eratque Iohanni admodum cara propter vitae sanctitatem et secundum Deum conversationem: nam sancta communi existimatione habebatur. Iuvenalis autem litteras imperatori tradidit, et alias Iohanni, qui pariter a se acceptas imperatori reddidit. Territus vero imperator, nihil quidem regaliter facere

(1) Silvanus non apparet in catalogo episcoporum Hierosolymae. Verumtamen Georgius quoque biographus (apud Savil. T. VIII. p. 211.) hunc memorat.

voluit, attamen synodum fieri mandavit; Romamque ad Innocentium papam litteras misit, quarum haec continentia fuit.

13. « Victor, gloriosus, felix, Arcadius Patri nostro salutem. Divinas syllabas ad Paternitatem tuam misimus per Mulpentium devotum magistrianum et adiutorem, hortantes, ut coacta more solito synodo, de istis calamitosis alexandrinis canonice iudices; ut depositio Theophili ab his iam facta, ab occidentalibus quoque episcopis generalius decernatur. Nostro quoque fratri et conregnanti Honorio, filio tuo, scripsi, ut te roget quo libentius hoc nullaue interposita mora perficias. Igitur eos, qui Sanctitatem tuam appellaverunt, Aegypti et Libyae episcopos, et alexandrini cleri reliquos, transmitti iussi ad hanc regiam urbem, et demonstrent quae ipsi oretenus aiunt irrationabiliter acta fuisse: nec non et ipsam Theodotem, quae totius rei originem novit. Nam si collecta secundum Deum synodus per legatos tuos, evidenti demonstratione compererit, Theophilum hoc errore esse prolapsum, is nullam defensionem aut excusationem habiturus, de sacerdotio a vobis deiectus, cum poenis aliis, reliquum vitae suae tempus exiget; divinamque pariter ultionem postea experiatur, propterea quod res decentes indecenter commaculaverit. Dignaberis itaque, benedicte Pater, ad episcopos in singulis urbibus de more degentes scribere, ut istuc conveniant, una cum illis, quos tu deputaveris legatis tuis. Neque enim hanc rem inconsideratam atque inexploratam esse patiemur. » Fratri quoque suo Honorius scribit Arcadius haec. « Quandoquidem nobis circa res imperii ut puto occupatis, clam Theophilus papa honorem deterere conatus est, curet benivola tua Fraternitas magnum Innocentium rogare, ut convocata synodo fideles suos officiales laudabiliter deputet. »

λεὺς, βασιλικὸν μὲν τι πράττει οὐκ ἠθέλησεν, σύνοδον ἢ προσάττει χυδαῖς· ἢ πέμπει εἰς Ῥώμην Ἰννοκεντίῳ τῷ πάπᾳ χράμματα πωλείοντα οὕτως.

ΙΓ'. « Νικητὴς ἐνδοξὸς εὐτυχὴς Ἀρκάδιος πατρί· ἡμετέρῳ ἐρρώσῃ. Θείας συλλαβὰς ἐπέμψαμεν τῇ σῇ πατριότητι διὰ Μελεπεντίου τῷ καθωσιωμένῳ μακιστριανῆς καὶ σεβαστῆς βᾶ, προξενόμην· ὥστε σε ἀθροίσαντα σύνοδον διὰ τῶν ἐξ Ἑβραίων καὶ δαιδαίων ἀλεξανδρέων κανονικῶς κρίναι· ἵνα εἴῃ καὶ ἡ καθαίρεσις ἢ εἰς αὐτὸν ἐκείνον χυδαῖς, ὑπὸ τῶν δυτικῶν οἰκουμενικώτερος κριθῇ· καὶ τῷ ἡμετέρῳ ἢ ἀδελφῷ καὶ συνβασίλει Ὀνωρίῳ τῷ τέκνῳ σε ἐγράψαμεν τῷ πᾶσι καλεῖσθαι σε προθυμώτερος τοῦτο ποιῆσαι, καὶ μὴ ὀκνῆσαι ὅλως· ὅτι προσφυγόντας οὖν πρὸς τὴν σὴν ἱερώτητα ἐπισκόπου Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀλεξανδρέων κλήρου, οἵτινες ἐγκληματικῶς ἐπιφέρονται τῷ αἰγυπτίῳ, προσέταξα ἐκπέμψαι ἐπὶ ταύτην τὴν βασιλίδαν πόλιν, συζητομένους ἐφ' οἷς περ διδάσκουσιν, ὡς ἐκεῖνοι φαίωσιν, ἀλόγως γενημένοις· καὶ καὶ Θεοδότῃς, ἡτίς τῷ ὑποθέσεως ὅλης τῇ κρίσει οἶδεν· εἰ γὰρ ἢ καὶ Θεὸν συναγομένη σύνοδος διὰ τῶν τοποτηρούντων σι, ἐνεργεσάταις ἀποδείξουσιν εὐρωσι. (X) Θεόφιλον ταύταις ὑποπεσόντα τῷ ἀπάταις, μηδαμῶς ἀπολογία τινὰ ἢ πρόσφασιν ἔχοντα, τῷ ἱερῶσίνης ἀπέριξαντες, μετ' ἄλλοις πικροῖς, τῷ ἐπίλοιπον ἑαυτῆς βίωσιν χυδαῖς, καὶ μετέπειτα τῷ θεῷ δίκης δεχόμενος τὰ ἴσα, τὰ πρεπώδη ἀποδιδόντες μολύναν· καταξιώσα οὖν ἡ σὴ εὐλογισία γράφαι τοῖς καθ' ἑκάστην πόλιν συνήθως ὑπαντῶσιν ἐπισκόποις, συνάγειν ἐνταῦθα ἅμα οἷς προσέλετο τοποτηρηταῖς· ἐκ ἀσκοπον γὰρ τὸ τοῖς τοῖς ἀζήτητον ἂν συγχωρήσομεν. », Γράφει ἢ Ἀρκάδιος καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ὀνωρίῳ ταῦτα. « Ἐπειδὴ τάχα τοῦ σχολαζόντων ἡμεῖς περὶ τῆς βασιλείας, ληθηθῶς Θεόφιλος ὁ πάπας σερεῖσαι ἡμῶς τῷ τιμῆς κατεπίσεται, φροντισάτω σε ἡ εὐδιάθετος ἀδελφότης τῇ μέγαν Ἰννοκέντιον αἰτῆσαι, σύνοδον ἀθροίζοντα· ὅτι εἰς πρόσωπον αὐτοῦ γνησίως δεικνόντας, εὐλόγως προχειρίζεσθαι. »

Arcadii imp.
epistola.

Arcadii alia
epistola.

Arcadii alia
epistola.

* cod. τυραννία.

ιδ'. Γράφει ἡ καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν Νι-
κολάω δεκὶ καὶ αὐγουσάλῳ, διέποντι ἑκα-
τέραν ἀρχὴν. « Οὐ λέληθεν πάντως ὅτι περ
τῆ πρὶν ἀρχιερέων ἡ τυραννίς * καὶ ἡ παν-
τολμία τὸ σθένος ὤλεσεν, καὶ εἰς πάντα τὰ
ἔθνη διεπαρή· τοιοῦτό τι καὶ νῦν σημαινό-
μερον βλέπομεν· οὐ γὰρ σιωπήσομεν τῷ
οὕτω προβαίνοντί σοι κακῷ, ἢ τῇ βασι-
λείᾳ μεμφομένῳ· πρὸς σε ταῦτα γράφο-
μεν, ὅτι περ τῆ εἰς πρόσωπον ἡμῶν ἔχων
ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, οὐδαμῶς ἡμᾶς μιμεῖ-
σθαι δοκεῖς· ἀλλὰ δάροις προσέχων, τῇ ἡμῶν
προσάξῃ καταφρονεῖς, καὶ πᾶσαν ἡμῖν τὴν
ὡφελιαν δυναστείαν εἰς οὐδὲν τίθεις· ὅθεν
οὐκ ἔχω τῇ ἡμετέρας ἀγανακτίσεως ἔση,
ὡς καταφρονήσας τῇ ὑπερτάτης ἡμῶν με-
γαλειότητος· δεχόμενος οὖν τὰ σεπτὰ καὶ
προσκυντὰ ἡμῶν γράμματα ἐπιπερόμενά
σοι διὰ Βάσσε τῆ καθωσιωμένης, μηδεμίαν
ἀναμονὴν ποιούμενον· ἢ ὑπερτιθέμενος,
ἐλως καὶ γραφέντα σοι, δίχως πάσης ἐνδό-
σεως, ὡς κατάκριτον τῷ Θεοφίλῳ τοῖς ἐν-
θάδε παράσῃσον, μηδεμίαν αὐτῷ τιμὴν ἢ
θεραπείαν διδούς· εἰδὼς ὡς εἰ μὴ ταῦτα
παντὶ φόβῳ, φόβῳ πολλῷ ποιήσας, εἰς
αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ τὴν σωτηρίαν κινδυνεύσας·
ὅθεν ἡ κατηγορία αὐτῆς, οἵτινες ἐπίσκοποι
καὶ κληρικοὶ τυγχάνουσιν, ἅμα Θεοδότῃ
ἀπόσταλον πρὸς ἡμᾶς· ἢ καὶ τῷ Θεοῦ νόμον
συμμορφῶντι σύνοδῳ ταῦτα πάντα γυμ-
νάξας, τῇ πρέπεσαν ἑαυτῇ κρίσιν δικαίως
ἐκφωνήσῃ. », Ἀπεσάλῃ ἡ θεία κομονη-
τόρια εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τοῖς κατὰ
χώραν ἐπισκόποις, ὑπαντᾶν καὶ κρίναι τὰ
καὶ ὅτι κατηγορεῖς Θεοφίλου.

ιε'. Ὁ δὲ τῷ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος νοή-
σας τὸ μεγετόμερον ὑπὸ τῇ Εὐδοξίᾳ, διότι
ἐνείχεν τῷ Ἰωάννῃ ἐλεγχόμενῳ παρ' αὐτῆς,
καθὼς Ἡρώδιᾳ ὑπὸ Ἰωάννη τῷ βαπτιστῇ
ἠλέγχετο ἅμα Ἡρώδῃ τῷ ταύτην γήμαντι
μὲν συνουσίαν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καθὼς ἐν
εὐαγγελίοις λέγεται· γέγονεν καὶ τοιοῦτο
μεταξὺ Ἰωάννη καὶ τῇ Εὐδοξίας συνέβη καὶ
γήμεναι τῇ βασιλίδι περὶ τῇ βασιλικῇ ἀμ-
πελῶνᾳ, εἰσελθεῖν αὐτὴν εἰς ἀμπελῶνα
γυναικὸς χήρας πλησιάζοντα τοῦ ἑαυτῆς

14. Scribit etiam Alexandriam Nico-
lao duci et augustali, utramque dignita-
tem tenenti. « Non te prorsus latet, quod
superiorum antistitum tyrannis atque au-
dacia, vires imperii fregit, et in omnes
gentes propagata est. Huiusmodi aliquid
nunc quoque evenisse cernimus. Neque
enim tacebimus coram adeo crescente apud
te malo, et imperium dehonestante. Haec
ad te scribimus, quia istic nostro nomine
potestatem viresque tenens, nos minime
imitari videris; sed donis inhians, man-
data mea aspernaris, et nostram omnem
illustrem dignitatem flocci facis. Quam-
obrem indignationem nostram non effu-
gies, utpote qui sublimissimam nostram
magnitudinem pensi non habueris. Statim
ac igitur sacras ac venerabiles litteras nos-
tras, quas devotus Bassus tradet, accepe-
ris, nulla mora interposita, omnino prout
tibi scribitur, absque ulla indulgentia;
Theophilum tamquam reum huc transmit-
tes, nullum ipsi honorem aut comitatus
obsequium adhibens. Velimque scias, quod
nisi haec perquam accurate multoque cum
metu peragas, de ipsa vita tua ac salute
periclitaberis. Tum et Theophili accusato-
res, sive episcopi sint sive clerici, cum
Theodote, ad nos mitte. Nam iuxta Dei
legem coacta synodus, his omnibus ven-
tilatis, dignum se ipsa iudicium iuste pro-
nunciabit. » Missa sunt etiam in provin-
cias omnes commonitoria ad regionum epi-
scopos, ut ad iudicandum iuxta accusato-
rum expostulationes convenirent.

15. Antiochiae autem episcopus rescivit
quid moliretur Eudoxia, quae Iohanni
infensa erat, propterea quod reprehensa
fuerat, velut olim Herodias a Iohanne Ba-
ptista, una cum Herode qui illam incestu
sibi desponsaverat quae cum fratre eius
copulata fuerat, ut dicitur in evangeliis.
Haec autem fuit causa discidii inter Io-
hannem et Eudoxiam. Contigit enim ut
imperatrix in regia vinea diversans, in vi-
neam feminae viduae ingrederetur suae

propriae proximam, sive hoc sponte fecerit sive casu, et uvam inde praecideret. Et ipsa quidem aiebat: inscients huc sum ingressa, sed tamen vinea dominae suae deinceps nequit restitui; sed aliam pro illa dabo ampliores atque meliores. Verumtamen vidua non admisit oblationem, sed Iohannem exoravit, ut sibi vinea sua redderetur. Tunc Iohannes imperatrici conventae aiebat: miserere viduae, eique vineam restitue. At illa: lex est, inquit, regia ut quod nos intraverimus, atque indidem fructum carpserimus, locus ille haud alterius quam regum sit. Attamen pro illa vineam quamlibet sibi habeat. Denuo igitur vidua molesta Iohanni erat, quasi aliquid ab imperatrice impetrare valenti. Cumque hic fatigaret Eudoxiam, nunc orans, nunc etiam cum parabola admonens, numquam mulieris vineam ab imperatrice valuit extorquere. Ergo die quadam, adveniente ad eam huius rei causa Iohanne, ipsa stipatoribus suis mandavit ut fores adversus Iohannem occluderent, quominus ad loquendum ingrederetur. Iohannes autem vicissim vocato ad se ecclesiae praeposito mandavit dicens: cum venerit Eudoxia, ut in ecclesiam ingrediat, fac ianuas coram occludas dicendo: Iohannes ita mandavit. Atque exinde aucti fuere magnopere inter Iohannem et Eudoxiam rumusculi.

16. Sciens itaque Antiochiae valde senex episcopus Eudoxiae insidias et molimina adversus Iohannem, simulavit infirmitatem, simulque senio semet excusavit quominus ad urbem veniret, sed cum legato suo misit quinque episcopos, Diogenem Apameae, Acacium Beroeae. Capto autem opportuno tempore Severianus Gabbalorum episcopus, et in aula utilis ob suam sapientiam, postulavit ut idem facerent Samosatorum episcopus Gemmulus, et Edessae Theodosius. Venit etiam Leonas

ἀμπελῶνος, εἴτε ἐκκσίως εἴτε ἀκκσίως, καὶ κόψαι σαφυλὴν· προεβάλετο δὲ αὐτῇ κατ' ἄγνοιαν εἰσῆλθον, φησὶν, καὶ οὐ δύναται οὐκέτι ἀποδοθῆναι τῇ κυρίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ δίδωμι ἀμπελῶνα ἀντ' αὐτοῦ πλείονα καὶ κρείττω· ἢ ἢ χήρα οὐ κατεδέξατο, ἀλλὰ προσέπεσεν τῷ Ἰωάννῃ, ὅπως ἀποδοθῇ αὐτῇ ὁ ἀμπελῶν αὐτῆς· ὡς δὲ ἀντιφύλακτος δὲ ὁ Ἰωάννης πρὸς τὴν βασιλίδαν, λέγει αὐτῇ· οἰκτείρησον τὴν χήραν, καὶ ἀπόδωκε αὐτῇ τὸν ἀμπελῶνα· ἢ ἢ φησὶν· νόμος βασιλικὸς ἔστιν, ὅπως εἰσέλθωμεν, καὶ ἐκ τῆς καρποῦ ἀφώμεθα, μὴ γνέσθωμ ἑτέρω, ἀλλ' ἢ τοῖς βασιλεῦσιν· ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀμπελῶνα ἄλλον οἶον θέλη λαβέτω· πάλιν οὖν ἡ χήρα κόπας παρείχεν τῷ Ἰωάννῃ, ὡς δυναμένῳ τί παρὰ τὴν βασιλίδος· καὶ ἐνοχλοῦντος Ἰωάννης τῇ Εὐδοξίᾳ, ποτὲ μὲν ὡς ἀκαλοῦντος αὐτήν, ποτὲ δὲ καὶ ὡς ἀβολικῶς νεθεοῦντος (1) αὐτήν, οὐκ ἠδυνήθη ἐκπαύσαι τὴν ἀμπελῶνα τὴν γυναικὸς ἀπ' αὐτῆς· ἐν μιᾷ οὖν τῇ ἡμερῶν ὡς ἀγενομένης τῇ Ἰωάννῃ πρὸς αὐτήν περὶ τούτου, καὶ εὖ τοῖς δορυφόροις αὐτῆς κλεῖσαι τὰς θύρας ἐμπροσθεν Ἰωάννης, ὅπως μὴ εἰσέλθῃ ἐν λαλήσει αὐτῇ· ὁ δὲ Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν ἀρχόντα τὴν ἐκκλησίαν, παρήγγειλεν αὐτῷ λέγων· ὅτ' ἂν ἔλθῃ ἡ Εὐδοξία εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κλεῖσον ἐμπροσθεν αὐτῆς τὰς θύρας, καὶ εἰπὸν αὐτῇ, Ἰωάννης τοῦτο προσέταξεν· καὶ ἀπὸ τότε νύξθη σερεῶς ἡ λέσχη μεταξύ Ἰωάννης καὶ Εὐδοξίας.

15'. Εἰδὼς οὖν ὁ καλόγηρος ὁ Ἀντιόχου ἐπίσκοπος πῶς ἐνεδραν αὐτῆς σκάνην ποικίλης καὶ Ἰωάννης, προσεποίησατο ἀσθενίαν, καὶ τὸ γῆρας ἀρρώσκειν αὐτὸν ἐξ ἀμφοτέρων, αὐτὸς μὲν ὡς ἀιτηθεὶς ἐκ ἡλθεν, αἵματα δὲ τοποτηρῶντι αὐτὸν πάντε ἐπισκόπους, Ἀπαμείας Διογένην, Βεροίας Ἀκάκιον· εὐκαιρήσαντος δὲ Σύμφωνου τῷ Γαβάλων ἐπισκόπῳ καὶ χηρῶντος εἰς τὸ κωμικόν ὡς λογιωτάτης, ἡτεῖτο (2) ποιῆσαι αὐτὸ Σαμσατῶν Γέμμελον, Ἐδέσης Θεοδόσιον· ἦλθεν δὲ καὶ Λεονᾶς ἐπίσκοπος

(1) Cod. ἐξουθενούντος. Porro heic cogitandum puto de Nathani parabola.

(2) Heic et alibi codex mendosus reformandusque videbatur, aut mihi certe obscurus erat.

Ἀγκύρων καὶ αὐτὸς ἔχων καὶ Ἰωάννης· οὗτοι πάντες ὡς ἀπὸ συντάξεως ἐχθροὶ Ἰωάννης· Νικόλαος δὲ ὁ ἄρχων ἐνέγκας Θεόφιλον, ἠπέλιπεν αὐτῷ ὡς τὰ ἑλληνικὰ χρήματα δαρπάζοντα, κείμενα αὐτῷ (καὶ) τὸ κέλευσιν τῆ βασιλείας· ὁ δὲ Θεόφιλος διὰ Γεωργίαν τὴν ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ τὴν ἄρχοντα, πλήσας τὰ βαλλάντια ἀμφοτέρων, ἔσχεν ἀνοχὴν, ἄχρῃς ἂν τὰ κηλαρικά Αἰγύπτου, καὶ ἡδύσματα Ἰνδίας ὠνησάμενος, εἰς πλοῖα ἐνέβαλετο, σὺν ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ δακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἐν ὄχλῳ ἱκανῶ· καὶ οὕτως ἐπλῶσεν φόρτον πολλῶ.

f. 72. 11.

17'. Ἡ οὖν Εὐδοξία τὴν λιμένα φρενήσασα διὰ Μαρριανοῦ τὴν μεζότεραν αὐτῆς, καὶ φθάσαντας ὅσους τοποτηρητὰς Ἰννοκεντίαν διὰ τὴν σύνοδον, ἀπέπασεν ἀπ' αὐτῶν τὰ γράμματα, καὶ εἰς φρενὰν κατακλείσας ἐν τοῖς θρακεσίοις μέρεσιν ἐποίησεν ἐν ᾧ θαλασσίῳ καλεσμένῳ Ἀθύρων ἐν πολλῇ ἀσφαλείᾳ· πάντων φθασάντων τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, οὐδαμοῦ οἱ τοποτηρηταὶ τῆ Ῥώμης· ἀλλ' οὐδὲ Θεόφιλος, εἰ μὴ ὁπότε· ὁ οὖν βασιλεὺς Ἀρκάδιος οὐκ ἠνέσχετο ὅπως συντυχεῖν Θεοφίλῳ· ἢ ἡ Εὐδοξία μετασελαμένη Θεόφιλον καὶ ὅσους ἄλλους ἐπισκόπους, ἠῦρεν πάντας διψῶντας τὴν Ἰωάννης ἐπιβελὴν, καὶ πάντας ἠσφαλίσατο δώροις. Ὁ οὖν Ἰωάννης νεωτερικῶς πράττων ἐξηγήσατο καὶ τῇ ἐπισκόπων τινὰ οὕτως ἔχοντα· * συναγαγετέ με ὅσοι ἱερεῖς τὴν αἰσχύνῃς ἐσθιοντάς τραπεζαν Ἰεζάβελ, ἵνα εἴπω αὐτοῖς· ἕως πότε χολανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις τῇ ἰγνύαις ὑμῶν; εἰ ἔστιν θεὸς, πορεύεσθε ὁπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ ἡ τραπεζα Ἰεζάβελ αὐτὴ θεὸς, φαργνέτες ἐξεμέσατε· οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἐπέδωκαν τῷ βασιλεῖ τὰ ἴσα τὴν ἐξηγήσεως Ἰωάννης, καὶ ἐλυπήθη διὰ τὴν Εὐδοξίαν μεγάλως· καὶ εὐθύς καὶ Θεοφίλος Ἰωάννης ἐξήγησιν ἀπεφώνησε οὕτως λέγων· τίς ποτὲ τῇ αἰγυπτίων Θεοφίλου ἐγένετο; τίς δὲ τῇ Θεοφίλων τῇ μυσερὰν αὐτῶν Εὐδοξίαν (1) οὐ βδελύσσεται; Εἰτα

Ancyrae episcopus ipse quoque Iohanni infestus; hi nimirum omnes, tamquam ex compecto, inimici erant Iohannis. Nicolaus vero praefectus qui Theophilum adducebat, interminatus ei est, quod gentilium pecuniam diripuisset, quae ipsi mandato regio commissa fuerat. At Theophilus per Georgium praefecti ex sorore nepotem, impleta utrique crumena, dilationem obtinuit, donec Aegypti cellarienses species et Indiae condituras coëmeret, quibus naves oneravit, cum episcopis et presbyteris ac diaconis atque aliorum turba multa; atque ita gravi cum sarcina navigavit.

17. At Eudoxia portum custodiens per Marianum domus suae praefectum, Innocentii legatos ad synodum venientes, post ereptas iis epistolas, carcere conclusit in Thraciae partibus, in arce Athyrorum maritima cum praesidio valido. Quo factum est, ut cunctis Constantinopoli iam praesentibus, nusquam legati papae romani apparerent; sed neque nisi valde sero Theophilus. Iam Arcadius imperator Theophilum sibi in conspectum venire prorsus non est passus. Sed Eudoxia appellato ad se Theophilo aliisque, comperit omnes Iohanni infensos: itaque et omnes donis sibi devinxit. Porro Iohannes paene iuveniliter se gerens, contra episcopos haec fere dictitabat: congregate ad me sacerdotes ignominiae, qui de Iezabelis mensa vescuntur. Quousque claudicatis in duas partes? Si est Deus, sequimini eum: sin ipsa Iezabelis mensa Deus est, comedite et vomite. At vero episcopi exemplar concionis Iohannis imperatori tradiderunt, qui id magnopere propter Eudoxiam aegre tulit. Mox Iohannes adversus Theophilum concionem habebat, ita dicens: quis aegyptius Dei amator est (theophilus)? Quis porro Dei amator (theophilus) detestabilem eorum gloriam (eudoxiam) non abominatur? Atque hanc etiam concionem

* I. reg. XVIII. 21.

(1) Ludebat Chrysostomus haec, et postea, in ambiguis vocabulis Θεόφιλος et Θεόφιλος, Εὐδοξία et Εὐδοξία.

imperatorī tradiderunt; quo factum est, ut indignatio a Theophilo in Iohannem decideret.

18. Tunc Iohannes duos de persecutionem passis monachis, Dioscorum et Hieracem, eorum cursores (periodeutas, visitatores), ordinavit presbyteros, ut sponte propria synodum de Theophili gestis edocerent. At Eudoxia Theodotem, quae mille nummos abbati Isidoro dederat, tradidit in matrimonium Clementino urbis praefecto: simulque episcopos Aegypti et Libyae, nec non clericos qui Isidoro favebant, ad se accitos donis cumulavit: quotquot autem sibi parebant in palatio habuit cum dignitate; resistentes vero Thessalonicam relegavit: multique episcopi, monachi, clerici, presbyteri, atque diaconi, nec non et virgines ac matronae honestissimae, quaecumque in partibus Iohannis essent, multa afflictionum certamina pertulerunt: miserumque erat cernere et audire ac dolere de sic inique oppressis Iohannis amicis, episcopis, et presbyteris, cum diaconis, clericis, ac monachis, quos in exilium crudeles homines extrudebant. Quidam immo monachi ac virgines ascetico vitae genere illustres, cruciatibus ac tormentis multabantur, laicis demum piisque feminis bonorum direptio denuntiabatur. Haec omnia ab Eudoxia et satellitibus eius contra Iohannem eiusque favitores fiebant. Atque ita eveniebat, ut Theophilus absolveretur, Iohannes autem causa caderet. Hic tamen interim a conviciis adversus Eudoxiam non desinebat in ecclesia et publice loquens: en rursus Herodias furit, rursus Iezabel Nabuthi vineam rapere vult. Et denuo: nonne odi gloriam (eudoxiam), amavi autem ignominiam (adoxiam)? Et tamen haec erat ipso imperatore potentior.

19. Episcopi autem Acacius, Severianus, atque Porphyrius, eiusque adseclae qui cum Theophilo conspirabant, facta coitione imperatorem convenerunt, dicentes:

καὶ αὐτὴν πάλιν ἐπιδιδούσιν τῷ βασιλεῖ· καὶ μετετέθη ἡ Θεοφίλου ἀγανάκτησις εἰς Ἰωάννην.

18'. Τότε λαβὼν ὁ Ἰωάννης δύο τῶ διωχθέντων μοναχῶν, Διόσκορον καὶ Ἱέρακα, οὗτον ἔροχαλῆς αὐτῶν, ἐχειροτόνησεν αὐτὲς πρεσβύτερες, ὅπως αὐθαιρέτως τὰ κατὰ Θεοφίλου διδάξουσιν τὴν σύνοδον· ἡ δὲ Εὐδοξία λαβῆσα Θεοδότην, ἡ τὰ χίλια νομίσματα δέδωκεν τῷ ἀββᾷ Ἰσιδώρῳ τῷ πρεσβυτέρῳ, ταύτῳ Κλημητίνῳ τῷ ἐπάρχῳ καὶ πόλεως δέδωκεν εἰς γάμον, καὶ οὗτον ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ τὰς κληρικὰς τῶν μέρεσιν Ἰσιδώρου ἐνέγκασα δώροις ἐπλήσεν· καὶ οὗτον μὲν πεισθέντας αὐτῇ καὶ τὸ παλάτιον δέδωκεν μετεωρίζεσθαι· οὗτον δὲ μὴ πεισθέντας αὐτῇ, ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξώρισεν· καὶ πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ μοναχοὶ καὶ κληρικοὶ πρεσβύτεροί τε καὶ διάκονοι, καὶ μὴν ἀλλὰ καὶ παρθένοι καὶ γυναῖκες κοσμιώταται, ὅσην αὐτὴν ὑπὲρ κοινῶν Ἰωάννης, πολλὰν ἀθλήσιν ὑπέμειναν παθημάτων· καὶ ἦν σθένος ἰδεῖν καὶ ἀνέειν, καὶ θρηνῆσαι ὑπὲρ τῆς οὕτως ἀδίκως καταδυναστευομένης καὶ ἀγαπώντων τὸν Ἰωάννην, ἐπισκόπους καὶ πρεσβύτερους σὺν δακρύοις καὶ κληρικοῖς καὶ μονάζουσιν, ἐν ἐξορίαις ὑπὸ ἀνθυπερέτων ἀνθρώπων ἀπῆχονομένους· τινὲς δὲ τῶν μοναζόντων, καὶ παρθένοι καλῶς ἐν ἀσκήσει διαπρέπασαι, αἰκισμοῖς καὶ βασάνοις παρεδιδύντο, λαϊκῶν τε καὶ γυναικῶν εὐσεβῶν, χρημάτων διαρπαγὴν ἠπειλείτο· ταῦτα πάντα ὑπὸ Εὐδοξίας καὶ κατὰ δόρυφόρων αὐτῆς ἐγένοντο εἰς Ἰωάννην καὶ οὗτον κοινῶν· καὶ οὕτως πυνέβη τὸ μὲν Θεόφιλον ἀπαλλαγῆναι, τὸ δὲ Ἰωάννην ἐμπεσεῖν· ὃ δὲ Ἰωάννης οὐκ ἐπαύετο τὸ κατὰ Εὐδοξίας ὑβρεων ἐπὶ ἐκκλησίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἐξηγουμένους· * πάλιν Ἡρωδίας μαίνεται, πάλιν Ἰεζάβη Ναβεθὲ τὸ ἀμπύχωνα διαρπάσαι βούλεται· καὶ πάλιν ἐλεῖν· ἐχὶ ἐμίσησα τὴν εὐδοξίαν, ἠγάπησα δὲ τὴν ἀδοξίαν· *· καὶ ἦν αὕτη τῇ βασιλείᾳ δυνατωτέρα.

19'. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι Ἀκάκιος, Σεβερσιανὸς, καὶ Πορφύριος καὶ οἱ περὶ αὐτῶν συμπλακέντες Θεοφίλῳ, καὶ συναχθέντες προσήλθον τῷ βασιλεῖ λέγοντες· δέσποτα, τὸ προ-

* T. VIII. p. 1.
in sp.

* Confer Esther
XIV. 15.

νομιῶν φυλαττομένων τῷ προέδρῳ (1), κέλυσον ἡμᾶς συναχθέντας ἰδεῖν περὶ τῷ ἐνεσῶτος πράγματος, δικασῶν ἡμῖν διδομένων, ὧν ἐὰν συνείδῃ σεβάσμιόν σε κράτος· οἱ γὰρ μοναχοὶ οὗτοι οἱ τὰς προσγεύσεις καὶ Θεοφίλου ποιούμενοι, τῷ δόγματός εἰσιν τῷ Ὀριγένης, καὶ κατὰ αὐτοὺς ἐπὶ πάντων δοκιμασθῆναι· ἐνέγκας δὲ αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς λάθρα, ἐπιεικῶς λέγων· οἶδατε, πατέρες, ὅτι ἀνέγκων τὸ περιάρχον Ὀριγένης, καὶ ἐθαύμασα; οἱ δὲ οὐκ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ τί καὶ αὐτίκα ἀπέκρινεν αὐτοὺς, μικρὸν σκανδαλισθεῖς. Ἐπὶ τὴν συνέβη τὸ ὅλον τῷ πράγματι· Ἰωάννης εἰς συσκώην τῆς αὐτῆς χωρῆσαι· τότε ὁ βασιλεὺς διαπορούμενος ἐλυπεῖτο διὰ τοῦτο τοποτηρητὰς Ῥώμης, μὴ μαθὼν οἷαν μέθοδον ὑπέμειναν· τότε κελεύει τοῦτο παρόντας ἐπισκόπους συναγομένους γυμνάζειν τὰ ἐπικείμενα, δοὺς αὐτοῖς κεῖντας, Ἡσύχιον ἑπάρχον τῶν ἱερῶν πραιτωρίων, καὶ τοῦτον τῶν πρώτων πραισιεξάτης στρατηγὸς Μαξέντιον καὶ Διόδωρον, καὶ καὶ Ἀκυλίνου κύεστρος, καὶ πατριάρχων τινῶν καὶ συνάγονται ἔξω τῆς πόλεως ἐν μοναστηρίῳ Δωροθέου τινὸς ἀρχιμανδρίτου μεγάλου ὄντως κατὰ ὑπερβολὴν καὶ προξενίων τῶν δικαστῶν παρὰ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ καθίσαι ἐν αὐτῷ καὶ δοξάσαι τὸ τόπον, ἀντελέγετο αὐτῷ παρὰ τῶν κριτῶν φασκόντων, ὅτι αἱ σύνοδοι ἐν ἐκκλησίαις κροτῶνται καὶ ἐκτὸς ἐν μοναστηρίοις.

κ'. Ἀκυλῖνος κύεστρος ἔφη· μεσίται ἀμφιβόλων τινῶν προεξάτημι γινώσκου· ποῦ τὸ πληθὺς τῶν ἐπισκόπων; ποῦ οἱ τῶν πρεσβυτέρων Ῥώμης τοποτηρηταί; ὄντως ἔδειξαν μὴ κανονικῶς ἢ ἐνθέσμως συνελθεῖν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ παράθεσιν τινῶν. Ἀκάκιος ὁ Βεροίας ἔφη· ἡ θειοτάτη Αὐγούστα ἐκέλευεν πᾶσι ἀκρόασιν ἐνταῦθα γινώσκειν, διὰ τὰς διχοστασίας Ἰωάννου· ὁ δὲ κύεστρος δρυμνιχθεὶς λέγει· τί δεῖξαι ἔκρινες πᾶσι Αὐγούσταν ἀνακόλουθον ἐπιχειρήσαντες; μὴ Ἰωάννης μόνος ὑβρίζει πᾶσι Αὐγουστάν; πῶς λοιπὸν ἐνταῦθα κατηγορίαν τοιαύτην ἐνέστησας; ἰδοὺ αὐτὸς πρὸ

Domine, salvo summi praesulis privilegio, iube nos congregatos de hoc negotio cognoscere, datis nobis iudicibus quos tua veneranda maiestas voluerit. Nam monachi hi, qui supplices adversus Theophilum libellos obtulerunt, origenistae sunt, atque eos coram omnibus oportet examinari. Tunc imperator seorsum ductis episcopis, satis clementer dixit: scitis, o patres, me legisse Origenis periarcon non sine admiratione? At illi nihil responderunt: statimque eos dimisit, parumper scandalum passus. Atque ita accidit, ut Iohannis negotium in manifestam coniurationem evaderet. Tunc imperator anxius, circa Romae legatos tristabatur, sane ignarus quas ipsi insidias passi essent. Mandat ergo praesentibus episcopis, ut congregati rem propositam examinent, datis iudicibus Hesychio sacrorum praetoriorum praefecto, et primorum praesexatorum ducibus Maxentio ac Diodoro, cum Aquilino quaestore, et nonnullis patriciis. Congregantur itaque extra urbem in monasterio Dorothei cuiusdam archimandritae magni vere et eximii: cumque tribunal ab archimandrita exoraretur, ut ibi sederet, locumque honoraret, recusarunt iudices dicentes, solere synodos in ecclesiis et non in monasteriis congregari.

20. Aquilinus quaestor dixit: editi fuimus controversiae cuiusdam arbitri; sed ubinam episcoporum multitudo? ubinam senioris Romae legati? Revera demonstrant neque canonice neque legitime huc convenisse, sed ex mandato nescio quo. Acacius Beroeae dixit: sacratissima Augusta praecepit heic fieri auditorium, propter discidium cum Iohanne. Quaestor exasperatus dixit: cur dicere voluisti, Augustam insolitum quid voluisse? Num solus Iohannes Augustae conviciatur? Cur vero huiusmodi accusationem heic fieri opus est? Ecce tu in primis contumeliae auctorem

(1) Scilicet romani pontificis, cuius ius praesidendi conciliis nec Theophilus nec alii episcopi negabant. Videsis Thomassinum dissert. VII; in qua de hac ipsa synodo agit, quae fuit ad Quercum.

te facis. Archimandrita ait: vere dixisti; ipsa autem hoc nihilominus postulavit. At Aquilinus tamquam nihil audisset, ait episcopis: oportet huc adesse Iohannem, ut eo praesente tota quaestio ventiletur. Mox significant Iohanni per duos clericos, qui ab ipso ecclesia fuerant eiecti, ut ad synedrium accedat. At Iohannes sic eis respondit: non canonico tenore utimini, qui me per inimicos homines appellatis, ut inimici ad inimicos iudicandum deducant. Renuerunt similiter qui stabant pro Iohanne episcopi contra Theophilum, dicentes: extra morem est, ut ecclesia praeter canones dissolvatur, quam Dominus proprio sanguine acquisivit. Oportuit ergo te potius venire ad nos in urbem iustis legibus administratam, non autem evocare foras Abelem, ut Cain fecit. Tu enim ex unica regione, nos ex multis provenimus, et septem supra quadraginta metropolitae sumus: aequumque est ut pauciores a pluribus et diversa patria ortis, iudicentur. Quae si ignoras, nunc disce. Sin tyrannice agis, nihil tibi proderit, aut tuae tyrannidis sociis, satanica violentia. Attamen Aquilinus sic Iohanni intimavit: nisi huc adsis, ut ambarum partium verba audiamus, tamquam iudicii desertorem te lex condemnat. Quod si aderis, prorsus nostrum iudicium eos, qui male id provocaverint, coarguet.

21. Ergo advenit Iohannes multa cum turba. Tum iusserunt iudices ut Theophili comites extra pellerentur, et illi Iohannis non ingrederentur: uterque autem quinque episcopos secum haberet. Et sapientissimus Aquilinus cum reliquo tribunali dixit: ingrediantur monachi, qui libellos supplices exhibere volunt. Hi vero ingressi sunt cum duobus, quos Iohannes presbyteros ordinaverat: quos Aquilinus aspiens, et sanctos homines esse sciens, ait Theophilo: o praeclare episcopo, quanam

παντὸς ἔξοπε πρόξενον· ὃ ὕβρεως ἐγένετο· ὁ δὲ ἀρχιμανδρίτης λέγει· ἀληθὲς εἶπας· αὐτὴ δὲ μετὰ τοῦτο ἡτήσατο· ὃ ἦ Ἀκυλῖνον, οὐχὶ διὲ ὡς ἀκούσας, λέγει τοῖς ἐπισκόποις· χρεῖα παρῆναι (1) Ἰωάννην, ὥς ἐπὶ αὐτοῦ τὸ ὅλον γυμνάσαι· καὶ δηλοῦσι τῷ Ἰωάννῃ διὰ δύο κληρικῶν αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκκληθεέντων τῆς ἐκκλησίας, ὑπαντῆσαι εἰς τὸ συνέδριον· ὃ διὲ Ἰωάννης ἀντιδηλοῖ αὐτοῖς ταῦτα· οὐ καλονικῇ ἀκολοῦθί· ἡρᾶσθε, διὰ τῶ ἐχθρῶν μετασελλόμενοι με, ἵνα ἐχθροὶ ἐμῶ ἐχθροὺς ἀγάγουσι κειθῆναι· ἀντεῖπον διὲ οἱ μὲν Ἰωάννου ἐπίσκοποι κατὰ Θεοφίλου· ἔξω ἔθους τοιοῦτο τὸ ἀκαγονίστως καταλύειν τὴν ἐκκλησίαν, ἥνπερ ὁ κύριος ὡδοποίησατο τῷ ἰδίῳ αἵματι; προσῆκεν οὖν σε περᾶν πρὸς ἡμᾶς εἰς τὴν εὐνομουμένην πόλιν, καὶ μὴ προσκαλεῖσθαι τὸν Ἀβελ, καὶ τὸν Κάιν· σὺ γὰρ ἐξ ἐνὸς κλίματος εἶ, ἡμεῖς δὲ ἐκ διαφόρων, καὶ ἐσμεν τεσσαράκοντα ἑπτὰ μητροπολίται (1)· καὶ θέον σὺν ἐλάττονας ὑπὸ τῶ πλείονων καὶ διαφόρων τούτους κριθῆναι· καὶ εἰ μὲν ἀγνοεῖς, μάνθανε· εἰ ἦ τυραννεῖς, οὐδὲν ὀφείλῃ σε ἢ σὺν συντυράννοισι σου σατανᾷ ἢ βία. Ὁ διὲ Ἀκυλῖνον δηλοῖ τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα· ἐὰν μὴ ὡδολογούμενου σε γνῶμεν ἀμφοτέρων τὰ ῥήματα, ὡς φυγοδικοῦντα ὁ νόμος κατακρίνει· εἰ διὲ ὑπαντήσης, πάντως ἡ κρίσις σὺν κακῶς αὐτῇ προσερχομένους ἐλέγξει.

κα'. Καὶ διὲ ὡδολογείται ὁ Ἰωάννης μετ' ὅχλου πολλοῦ· καὶ ἐκέλευσαν οἱ δικασταὶ καὶ σὺν Θεοφίλῳ ἐκβάλλεσθαι, καὶ σὺν Ἰωάννῃ μὴ εἰσερχεσθαι· ἀμφοτέρους ἦ ἔχεν μὲν αὐτῶν πέντε ἀνὰ ἐπισκόπων. Καὶ ὁ σοφώτατος Ἀκυλῖνον σὺν τοῖς ἀρχεσιν ἔφη· εἰσιέτωσαν οἱ μονάζοντες, οἵτινες τὰς προσχεύσεις ποιήσαντες ζητήσιν· καὶ εἰσῆλθον ἅμα τοῖς δύο πρεσβυτέροις οἷς Ἰωάννης ἐχειροτόνησεν· καὶ ἀτενίσας εἰς αὐτὰς Ἀκυλῖνος κύεωρ, καὶ ἐπιγνοὺς τῆς αὐτοῦ εἶναι, τῷ Θεοφίλῳ ἔφη· ὦ ἡγῶναι· τὸ ἐπι-

I. 73. b

(1) Palladius in dialogo ed. maur. dicit XL. episcopos, quorum VII. metropolitae.

σκόπων, τίς ἡ αἰτία, ἢ τί ὁ παρσκευά-
σέν σε ὄπλα στρατιωτικὰ λαβόντα σε ἐπι-
ρίψαι τοῖς μονάζουσιν τούτοις, καὶ σκυλεύ-
σαι καὶ βακλίζειν καὶ ἐκδιώξαι ἅμα Ἰσιδώ-
ρω τῷ πρεσβυτέρῳ τῷ ὄντως σεβαστῷ,
καὶ τοῦ Θεοῦ φόβον παρειδόντα, καὶ τὸ δεσπο-
τῶν τὸ ἀπαρόρατον ἐκδίκησιν; Πρὸς ταῦτα
Θεόφιλος ἔφη· ὡς αἰρετικοῖς καὶ διασείρει-
σιν πῶς ἐνορίαν με ἐρησιάζουσιν αὐτοῖς. Ὁ
κυέσωρ ἔφη· ἐκ ἑλαβες ἐν νῶ, καὶ αἰρετικὸν
ἄνθρωπον καὶ μίαν καὶ δεύτεραν νεθεσίαν
ᾧδραϊτοῦ. * οὐ μὲν τοι τοιούτοις περίβαλε
πόνους καὶ παντοδαποὺς κακοὺς· ὁ δὲ φημι-
θεὶς ἔμεινεν. Εἶτα καὶ τοῖς μονάζουσιν λέγει·
τοσαύταις πειραθέντες δαιμόνων προσ-
βολαῖς, νῦν καὶ καρτερίας ἐξελεύσατε
τόνον; οἱ δὲ εἶπον· ἡ ἀνυπόστατος βία ἐκ-
κλίνει ἡμᾶς καὶ πρότερον φόβῳ ἠνάγκασεν·
καὶ ὅτε τσαρικοσὸν ἔτος διετελέσαμεν ἐν
ἐνὶ οἰκίᾳ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἀοίδιμοι
πατέρες Πέτρος καὶ Τιμόθεος συντυχόντες
ἡμῖν, καὶ γινόντες τινας καὶ σὺν ἡμῖν ὁποιοί
εἰσιν, ἑδραμῶς ἡμῖν ἀντωφάλησαν, ἀλλὰ
καὶ εὐχὰς λαβόντες παρ' ἡμῶν καὶ τιμήσαν-
τες καὶ ὑποσερίζοντες, κατ' ὀλίγον ἐπισο-
λὰς ἐχάρατον ἡμῖν ὥστε μιμνήσκεσθαι αὐ-
τῶν ᾧδρακαλοῦμεν οὖν, εἴτε ἐτυπτήσθη-
μεν, εἴτε ἐδιώχθημεν, θεῷ καταλείπομεν,
μόνον χαρισθῆναι ἡμῖν τὸ πρὶν κατοικίαν
ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῇ μετανοήσαντες ἀνακτη-
σώμεθα ἑαυτοὺς. Οἱ ἐξοχώτατοι στρατι-
χοὶ ἅμα Ἀκυλῖω εἶπαν· καλῶς ποιεῖτε·
γέγραπται γάρ· τίς ἡμᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τοῦ
ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; * ὁ δὲν δέον φρονήσαν-
τες, τῇ παροικίᾳ ἑαυτῶν εὐλόγως ἐπιβή-
σασθε καὶ ἐπεμψαν αὐτοὺς πρὸς τὸ βασι-
λεῖα διδάσκοντας ταῦτα· ὁ δὲ βασιλεὺς ὀφελ-
ηθεὶς, καὶ τὸ πρὶν σκανδάλον ἀπαλλαγείς,
δῶρα μὲν θελήσαντος αὐτοῖς δοῦναι, οὐκ
ἐδέξαντο· ἔγραψεν δὲ καὶ τῷ ἀρχοντι τὰ
κελλία αὐτῶν οἰκοδομῆσαι, καὶ τὰ πρὸς
τὸ χρεῖαν δοθῆναι αὐτοῖς, καὶ οἰκεῖν ἀδια-
σρόφως ταῦτα καὶ τὸ βασιλίδεω ᾧδρα-
θεμένης.

καβ'. Ἀκυλῖνος δὲ κυέσωρ πρὸς Ἰωάν-
νην εἶπεν· οὐκ ἠέκαστος τοῖς κηρυττομένοις,

fuit causa, aut quae ratio tibi suavit ut
sumptis militaribus armis contra hos mo-
nachos impetum faceres, eosque spoliare,
baculis verberares, et exterminares una
cum Isidoro presbytero vere celebri, Dei
timorem et dominorum semper timendam
vindictam contemnens? Ad haec Theophi-
lus: tamquam haereticos et dioecesim meam
subvertentes, ita tractavi. Quaestor dixit:
non cogitasti illud: haereticum hominem
post unam et alteram monitionem devi-
ta; non autem huiusmodi cladibus atque
omnimodis malis obrue? Theophilus ob-
mutuit. Deinde monachis idem quaestor
ait: qui tot pugnas daemonum experti
estis, nunc patientiae vigorem amisistis?
Illi responderunt: intoleranda vis a prio-
re more declinare nos compulit: iam enim
a quadraginta annis in eo habitaculo ver-
sabamur. Insuper et inclyti patres Petrus
ac Timotheus, cum nos invisissent, et ali-
quot de nostris quam aestimabiles essent
agnovissent, nullatenus nobis adversati
sunt, sed et nostras preces ambiverunt,
nosque honorantes et confirmantes, mox
epistolis suis rogarunt, ut in precibus me-
mores illorum esse vellemus. Itaque sive
quod verberati fuimus sive quod expulsi,
id omne Deo dimittimus; unum petimus,
ut nobis habitaculum nostrum reddatur,
ut illic ad paenitentiam agendam nosmet
recipiamus. Excelsi praetores una cum
Aquilino dixerunt: bene facitis; scriptum
est enim: quis nos separabit a caritate
Christi? Quamobrem recte sentientes, ad
stationem vestram laudabiliter revertemi-
ni. Miseruntque eos ad imperatorem, fa-
cta rei relatione: qui boni consulens,
scandalumque iam omittens, dona iis tri-
buere voluit, quae non admiserunt. Scri-
psit insuper Aegypti praefecto, ut illorum
cellas aedificaret, necessaria suppeditaret,
et ut quieti habitarent. Idem Augusta quo-
que mandavit.

22. Tum Aquilinus quaestor Iohanni
dixit: non audisti hoc praedicari: Deum

* Tit. III. 10.

* Rom. VIII. 35.

timeate, regem honorate? Quanam igitur te causa impulit, ut in religiosam Augustam tantopere invehereris? Tunc surgentes Severianus alique clamaverunt: Augustae multos annos, et inimicis eius Proconesus! Aquilinus cum ceteris dixit: decet ne vos, omisso more sacerdotali, laicum assumere, et laicis exclamationibus uti? Tamen ne sic quidem quiescebant. Theophilus dixit: supplex oro; quomodo hic me deposuerit, scire velim, et cur inimicos meos, qui sunt haeretici, sacerdotio ornaverit? Quaestor dixit: nequaquam hic te deposuit, sed apostolorum princeps cum magno Innocentio. De ordinatis autem cur quereris, cum tu ipse in accusatione verseris? Denuo Theophilus metu obmutuit. Deinde dicunt Iohanni: decet te obiectis respondere ac demonstrare, quam obcausam tot tantaeque contra gloriosissimam Augustam ex ore tuo contumeliae sonuerint. Iohannes vero inquit: equidem si adversus dominum meum Christum male aliquid dixi, ipse semet vindicabit. Verum si de homine, praecipueque si de femina agitur, ego de hac re verba non faciam. Consurgensque egressus est, nulla dicta defensione. Aquilinus quaestor dixit: ego canones non legi: vos videte quid erga hunc agendum sit. Statimque consurgentes iudices exierunt.

23. Postea deliberans cum suis Theophilus, formulam sententiae composuit tamquam a multis episcopis factae, et imperatori obtulit. Hic autem iudicium in illos reiiciens ait: iudicii vestri res est, prout censuistis: vos videbitis. Tum Iohanni significant per Marianum, qui erat apud Augustam domus praefectus, et per illos a Iohanne eiectos clericos, ut de ecclesia

τὸ θεὸν φοβεῖσθε, τὴ βασιλεία τιμᾶτε * ; τίς οὖν ἡ αἰτία δι' ἣν οὕτως κατεπαίρου τὸ θεόφρονος αὐγούτης; καὶ ἀνέστησαν οἱ περὶ Σθηνειανὸν ἅμα τοῖς ἄλλοις κράζοντες· τὸ αὐγούτης πολλὰ τὰ ἔτη, καὶ τῷ ἐχθρῶν αὐτῆς τῇ Προκονήσῳ. Ἀκυλῖνος ἅμα τοῖς λοιποῖς εἶπεν· πρέπῃ ὑμῖν πῶς ἱερῶσύνῳ ἀπείπασαι, καὶ ἀποθεμένους τὰ ἱερατικά, δημοτικά ἀναλαβεῖν, καὶ δημοτικαῖς κεχρησθῆναι φωναῖς; καὶ οὐδ' οὕτως οὐκ ἐπαύοντο. Ὁ δὲ Θεόφιλος εἶπεν· τὸ ποδῶν ὑμῶν δέσμαι, πῶς ὁδοῦ καθεῖλεν με, μαθεῖν θέλω· καὶ ὁδοῦ ἐχθρούς με αἰρετικούς ὄντας πῶς ἐχαροτόνησεν; Ὁ κυέστωρ ἔφη· οὐχ ὁδοῦ σε καθεῖλεν, ἀλλ' ὁ κορυφαῖος τὸ ἀποστόλων ἅμα τῷ μεγάλῳ Ἰννοκεντίῳ περὶ ἧς τὸ χειροτονηθέντων, τί φιλεγκλημονεῖς, αὐτὸς σὺ πάθῃ κατηγορίας ἐχόμενος; Καὶ πάλιν φοβηθεὶς ἐφιμώθη. Εἶτα λέγεσιν τῷ Ἰωάννῃ· προσήκει σε τοῖς ἐπαλομένοις, σοὶ ἀπολογήσασθαι καὶ δεῖξαι, τίνος χάριν αἱ τοσαῦται παρὰ σοῦ δυσφημίαι καὶ τὸ εὐκλεεστάτης βασιλίδος πειρηθήσῃ; ὁ δὲ Ἰωάννης εἶπεν· εἰ μὲν εἰς τὸ δεσπότην με Χεῖσδον ἐδυσφήμησα, ἑαυτὸν ἐκδικεῖ· εἰ δὲ περὶ ἀνθρώπων ἐστίν, μάλιστα καὶ περὶ γυναικός, ἐγὼ περὶ τούτου λόγον οὐ ποιῶμαι· καὶ ἀναστὰς ἐξῆλθεν ἀναπολόγητος (1). Ἀκυλῖνος κυέστωρ λέγει· ἐγὼ κανόνας οὐκ ἀνέγνω· ὑμεῖς οἴδατε, τί ὀφείλεται εἰς αὐτὸν πρᾶξαι· καὶ εὐθὺς ἀναστάντες ἐξῆλθον.

καὶ. Καὶ συνεβλεψάντο οἱ περὶ Θεόφιλον καὶ τύπωσιν * ὥς ὅτι πολλῶν ἐπισκόπων γενημένην, καὶ δίδωσιν αὐτὴν τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ τὸ κρίμα αὐτοῖς ἐπὶ ῥίψας εἶπεν· τῷ κρίματι ὑμῶν, ὡς συνείδατε· ὑμεῖς ὁφείσθε καὶ διηλοῦσι τῷ Ἰωάννῃ διὰ Μαριανοῦ τοῦ μικροτέρου τῆς βασιλείας καὶ κληρικῶν τῷ παρ' αὐτοῦ ἐκβληθέντων, τὰ ἐξελεῖν τὸ ἐκκλησίας.

* Prov. XXIV. 21.

f. 74. a.

* cod. τυποῦσιν.

(1) Cur Eudoxiam publice (tacito tamen nomine) non semel reprehenderit Chrysostomus, apparet ex cognita rapacissimae ac superbae reginae vita. Immo eiusdem ad Epiphanium responsio et minae, infra recitandae, satis etiam irreligiosam demonstrant. Tum in Georgii et Metaphrastae biographiis apud Saviliū T. VIII. pp. 205. et 404. defendit ipse se Chrysostomus ab obiecta sibi adversus Eudoxiam παρρησία. Quamobrem in hac latrociniali inimicorum suorum synodo silendum sibi potius iudicavit: prout et dominus Iesus coram Caipha ac Pilato egit; neque enim subornati vel regia auctoritate oppressi iudices apologiam quamlibet facile admisissent.

ὁ δὲ ἀντιδιηλοῖ αὐτοῖς ταῦτα· ἐγὼ παρὰ
 τῷ σωτῆρι Χριστοῦ ἐπιθιδεγμαι τὴν ἐκ-
 κλησίαν, καὶ οὐκ ἐξέρχομαι ἐμαυτοῦ (1),
 ἐὰν μὴ βία με ἐξώσῃτε, ἵνα ἔχω ἀπολο-
 γίαν πᾶσαν, ὅτι ἡνῶερ ὁ Θεὸς κατεπί-
 στύσεν, γυνή με ταύτης ἐστέρησεν· τότε
 ὁ Μαιανὸς βία ἐλκύσας αὐτὸν ἐξέβαλεν·
 εὐθύς δὲ χαροτονοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ (2)
 Ἀρσάκιον (3)· καὶ οὐ μετὰ πολὺ διὰ τὸ
 ἀνοσιούργημα τὸ ἀδίκως πρᾶχθῆν κατὰ
 τοῦ δικαίου, πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσὼν
 κατέκαυσεν πᾶν ἐκκλησίαν ἐνθα κατέμε-
 νεν ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης· καὶ δὲλαμνὸν
 τὸ πῦρ πολλοὺς τόπους ἐνεπύεισεν· καὶ
 εὐθύς ὁ πόλις Ἀρσάκιον ἐδίωξεν, καὶ
 Ἰωάννην εἰσάγα, νέυσαντ' τοῦ βα-
 σιλέως. Καὶ πάλιν συναχθέντες οἱ περὶ
 Θεόφιλον ἐνδεββάλλουσιν τὴν Ἰωάννην λέ-
 γοντες· βασιλεῦ· ἡμεῖς κρίσιν ἀπεφηνάμε-
 θα, καὶ ὁφείλα οὕτως γῆεσθαι· πᾶν γὰρ
 ἐκκλησίαν μετὰ καθαίρεσιν αὐτὸς ἐνεπύ-
 εισεν· καὶ παρώξυναν τὴν βασιλέα, καὶ ἄλλα
 πολλὰ καταλαλήσαντες καὶ τὴν Ἰωάννην· ὁ
 ἡ βασιλεὺς λέγει· ἐγὼ ἀθῶός εἰμι τὴν κρί-
 ματος τούτου· ὑμεῖς ὁφείσεσθε, ὑμῶν ἔστιν τὸ
 κρίμα· ὁ Θεὸς τὸ κρίμα αὐτοῦ δώσει εἰς
 τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· καὶ διηλοῖ ὁ βασιλεὺς
 τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα· ὁ χορὸς τῶν λεγομένων
 ἱερέων τὸ περὶ σὲ κρίμα τῇ ἑαυτῶν κεφα-
 λῇ ἐπεσάσαντο· τὰ καὶ σεαυτὸν οὖν τῷ
 Θεῷ ἀναθέμενος, ὑποχώρει τῇ ἐκκλησίᾳ.

κδ'. Ἦν ἡ ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις καὶ
 ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ὁ ἐπίσκοπος Κων-
 σταντίας τῆς Κύπρου ἐν Κωνσταντίνου
 πόλει καλέσασα αὐτὸν Εὐδοξία, λέγει
 αὐτῷ· πάτερ τίμιε· ὁ Ἰωάννης αἰρετικός
 ἐστίν, καὶ πάντες ὑπογράφουσιν εἰς τὴν
 ἐξορίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὑπόγραψον καὶ σύ·
 ὁ ἡ ἔφη· εἰ Ἰωάννης αἰρετικός ἔστιν, ἄξιός
 ἐστίν ἐξορίας· εἰ δὲ μή γε, ἀλλὰ διὰ
 ὕβριν τῆς σῆς εὐκλείας ἡ ἐξορία, συγ-
 γνώμης ἡρεῖα, ὥς καὶ ὑμεῖς ἀμύρτανον-
 τες εἰς ἐπουράνιον βασιλέα· ἡ ἡ ἔφη·

decedat. At ille sic respondit: ego a Chri-
 sto salvatore ecclesiam accepi, neque spon-
 te propria discedo, nisi me vi expelletis;
 ut videlicet hac omnino defensione utar,
 quod quam ecclesiam mihi Christus com-
 misit, eam mihi mulier eripuit. Tunc Ma-
 rianus vi correptum ecclesia expulit: sta-
 timque loco eius Arsacium ordinant. Nec
 multo post, propter iniuste patratum ad-
 versus iustum hominem scelus, ignis cae-
 lo delapsus ecclesiam concremavit, ubi
 antea episcopus Iohannes manebat; et mox
 dilatata flamma aedes multas ambussit.
 Statimque civitas Arsacium expulit, et
 imperatore annuente, Iohannem reduxit.
 Sed enim denuo conspirantes cum Theo-
 philo episcopi Iohannem criminati sunt
 dicentes: nos, o imperator, sententiam
 protulimus, quam exequi necesse est:
 namque et ecclesiam post depositionem
 ipse inflammavit. Concitaverunt itaque Au-
 gustus, multa quoque alia contra Iohan-
 nem obloquentes. Quare Augustus dixit:
 ego iudicii huius immunis sum; vos vide-
 bitis: iudicium vestrum est: iudicium quod
 de eo feretis, in capita vestra Deus con-
 vertet. Significavit autem Iohanni impera-
 tor sic: coetus dictorum sacerdotum iudi-
 cium de te latum in caput suum sponsione
 receperunt. Ergo res tuas Deo commen-
 dans, de ecclesia digredere.

24. Per eos dies magnus quoque Epi-
 phanius Constantiae cypriae episcopus Con-
 stantinopoli versabatur: quem ad se vo-
 catum Eudoxia sic affata est: pater reve-
 rende, Iohannes haereticus est, cunctique
 exilio eius subscribunt: agesis, tu quoque
 subscribe. Ille ait: si Iohannes est haere-
 ticus, dignus exilio est; sin vero secus,
 sed ob convicia in tuam maiestatem dicta
 decernitur exilium, ignoscere oportet,
 quandoquidem vos quoque adversus cae-
 lestem regem peccastis. Illa autem dixit:

(1) Anonymus biographus p. 354. fin. expressius: ἐγὼ αὐθαριέτως αὐτὴν (ἐκκλησίαν) οὐ δυνατῶς ἔχω καταλιπεῖν.

(2) Cod. heic et infra Νεκτάριον. Sed scribendum fuisse *Arsacium* pro *Nectario*, quis dubitet?

nisi mihi obtemperaveris, et aequae ac ceteri subscripseris, ego ecclesias occludam, et idolorum templa reserabo, ut ibi omnes adorent. Respondit ille: siquid animae suae profuturum nosti, id age: sed certe, etsi omnes subscribant, Epiphanius non subscribet. Interim nuntiatum est Iohanni quod Epiphanius subscripsisset; qui huic ita significandum curavit: Epiphani, tu quoque exilio meo subscripsisti? Scito igitur, te in sede tua amplius non sessurum. Respondit ei Epiphanius: athleta Christi Iohanne, luctam patere et vince: namque ad locum tibi exilio tuo destinatum non pervenies. Quemadmodum autem ab utroque dictum fuit, ita adamussim evenit.

25. Tunc Iohannes vale dicens cunctis sui amantibus episcopis, et presbyteris cum diaconis et monachis atque diaconissis, adhortans ut doctrinae a se traditae obtemperarent, discessit ab ecclesia et episcopio, tertio resurrectionis dominicae die. Fuit autem eo die luctus ingens amantium Iohannis, qui ei valedicebant derelicti ab eo, tamquam a proprio pastore oves. Populus tamen urbanus exitum eius ignoravit; qui si innotuisset, sanguinis effusio inter cives ac milites futura erat. Idcirco Iohannes clam populo egressus est. Tunc ei dati sunt thraces quidam inverecundi custodes, ut eum in exilium pertraherent; qui de loco in locum transferre coeperunt. Cumque iam ad oppidum quod dicitur Cucusus esset perventurus, apparet ei in somnis sanctus Basiliscus episcopus ac martyr dicens: frater Iohanne, macte animo, nobiscum enim quiesces in arca ubi meae aliorumque martyrum reliquiae sunt, Eutropii, Rufini atque Colluthi. Atque eadem pariter visio ecclesiae mansionario oblata fuit, scilicet: frater Iohannes, qui huc advenit, ad Dominum migraturus est: tu vero corpusculum eius nobiscum ponere velis. Ventum

ἐὰν μὴ ὑπακούσῃς μου, καὶ ὑπογράψῃς, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, κλείω τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἀνοίγω τὰς ναοὺς τῶν εἰδώλων, ἵν' ἐκεῖ προσκυνήσωσιν πάντες· ὁ δὲ ἔφη· εἴ τι οἶδας συμφέρον τῇ ψυχῇ σου, ποιήσον· εἰ γὰρ καὶ πάντες ὑπέγραψαν, Ἐπιφάνιος οὐκ ὑπογράψῃ· καὶ ἀπήγγειλαν τῷ Ἰωάννῃ ὅτι καὶ Ἐπιφάνιος ὑπέγραψεν· καὶ δηλοῖ τῷ Ἐπιφάνῳ οὕτως· Ἐπιφάνιε· καὶ σὺ εἰς τὴν ἑξορίαν με ὑπέγραψας; γίνωσκε ὅτι οὐ μὴ καθίσῃς ἔτι εἰς τὸ θρόνον σου· ὁ δὲ ἀντιδηλοῖ αὐτῷ οὕτως· ἀθλητὰ τῷ Χριστοῦ Ἰωάννη, δέρε καὶ νικά· τὸ γὰρ τόπον ἐν ᾧ προσέταξάν σοι τὴν ἑξορίαν οὐ μὴ φθάσῃς· καθὼς δὲ εἴρηται παρὰ τὰ ἀμφοτέρων, οὕτως καὶ ἐγένετο.

κε'. Τότε ὁ Ἰωάννης συνετάξατο τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ πᾶσιν ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυτέροις ἅμα δῆκόνοις καὶ μονάζουσιν, καὶ τῶν δῆκόνων τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῶν μοναχῶν πάντας τῇ διδαχῇ αὐτῆς ὑποκείμενους ἡγήσας, ἐξῆλθεν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐπισκοπὴν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῆς κυρίας· ἐγένετο δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸς μέγας εἰς τὰς ἀσκητὰς τῶν Ἰωάννη, ἀσπαζομένων αὐτὸν καταλαμπανόμενοι ὑπὸ αὐτοῦ, ὡς ἦδη πρόβατα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ποιμένος (1). ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως ἐκ ἔνῳ πῶς ἐξῆλθεν· εἰ γὰρ ἐνῳκισαν, αἱμάτων ἐκχυσίς ἦν γηραμένη ἀναμεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν στρατῶν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰωάννης λάθρα τῷ λαῷ ἐξῆλθεν· τότε διδοῦσιν αὐτῷ θράκας τινὰς ἀναιδεῖς κατεπίσσοντας αὐτῷ περὶ τὴν ἑξορίαν· καὶ ἤρξαντο ἐκ τόπου εἰς τόπον ἐπιφέρειν αὐτόν· καὶ μέλλοντος αὐτῶν ἐπιψάναι τῇ λεγομένῃ Κεκεσῶ, φαίνεται αὐτῷ κατ' ὄναρ ὁ ἅγιος Βασιλίσκος ὁ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς, λέγων· ἀδελφε· Ἰωάννη, θάρσῃ· μὴ γὰρ ἡμῶν γὰρ ἐσθ' ὡς ἀναπαυόμενος ἐν τῇ θίβῃ ὅπως εἰσὶν τὰ λείψανα ἐμὲ τε καὶ ἄλλων μαρτύρων Εὐτροπίου, Ρεφίου, καὶ Κολλαθῶ· ὁμοίως δὲ καὶ τῷ παρραμοναρίῳ ἢ αὐτῇ ὀπτασίᾳ· ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐνταῦθα πρὸς τὸν ἀντιπάστολόν σου μέλλει πρὸς κύριον ἐκδημεῖν· ἀλλὰ σὺν ἡμῖν τὸ λείψανον

f. 74. b.

(1) Confer, si placet, fragmentum historicum a nobis editum in Spicilegii rom. tomo II. append. p. 12.

νον αὐτῷ ἀποθέσθαι θέλησον· καὶ ἦλθον εἰς τὸ τόπον ἔνθα οἱ ἅλιοι κατέκταντο μάρτυρες· καὶ ὡρκαλεῖ ὁ αὐτὸς ἀνθρώπους εἰδοῦναι αὐτῷ ἕως ὥρας πέμπτης· καὶ ὁ μὲν εἰς ἡβελήθη, ὁ δὲ ἕτερος τὸ τὸ ἀσπλαγχνίας ἔχων λογισμὸν καὶ βόπον οὐκ ἡβελήθη· καὶ ἐδόσαντων αὐτῶν ἕως τότε τινός, ἐγένετο ὑετός πολὺς, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν προβῆναι, ἀλλ' ὑπέσφραν ἄκοντες ἔνθα οἱ ἅλιοι ἦσαν μάρτυρες· καὶ εὐθὺς ὁ Ἰωάννης λαβὼν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τὰ τὴν ἀγίας λειτουργίας, ἐνεδύσατο, καὶ δὲ εἰς εὐλογίαν αὐτῶν τοῖς οὖσιν μετ' αὐτῶν, καὶ ἀπασάμηνος αὐτῶν, εἶπεν τὸ αἰὶ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον λόγον· δόξα τῷ θεῷ πάντων ἐνεκεν· καὶ ἀνακλίνας ἑαυτὸν, ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα Χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν (1), στυγάζαμηνος καὶ τοῖς ἀγίοις, καὶ θάπτεται σὺν αὐτοῖς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, πολλὰ κακοπαθήσας παρὰ τῶν ἀναιδῶν ἀνθρώπων ἐκείνων· ἕως ᾗδ' ἦν ἀπαγγεῖν αὐτοῖς τοῖς στρατιώταις, τὸ, εἰ κακοθανατήσῃ ἐκ τῶν ἁλίων κακοπαθείας, πολλῶν δωρεῶν τυχεῖν αὐτῶν.

κς'. Καὶ δὴ τινὲς τῶν Ἰωάννου ἀπελθόντων ἐν Ῥώμῃ, ἀπήγγειλαν πάντα Ἰννοκεντίῳ τῷ πάπᾳ· καὶ πλησθεὶς θυμοῦ δι' Ἰωάννην, καὶ τὴν ἐνεδραν ἣν ὑπέσκησαν οἱ αὐτοῦ τοποτηρηταί, εὐθὺς τὸ Ὀνόειον χωρίζῃ μῆνας τρεῖς τῶν θείων μυστηρίων, πέμπει τὴν Ἀρκადίῳ καὶ Εὐδοξίᾳ ἀφορισμὸν σημαίνοντα οὕτως. « Ἀρκადίῳ καὶ Εὐδοξίᾳ Ἰννοκέντιος. Φωνὴ αἵματος Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ μου βοᾷ πρὸς (Ω) Θεὸν, καὶ πάντως τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκδικεῖται· καὶ ἡμεῖς οὖν τὸ παρ' ἑαυτοῖς ἐκδικεῖν οὐρανίῳ ἀποφάσῃ, λόγῳ Θεοῦ Δεσμῶν· οἱ ἄμφω ἀλύτῳ δεσμῷ, σύ τε καὶ Δαλιδάς, ἡ καὶ μικρὸν τῷ ξυρῷ τῆς πλάνης ξυρίσασά σε, ἐξω ἐς πάσης προσχεύσεως μυστηρίων, σὺ μῆνας ἐξ, καὶ κείνη διετῇ χρόνον· εἰδότες τοῦτο, ὡς εἰ ὡρκαλογίσησθαι τὸ ἐξ οὐρανῶν καταπεμφθεῖσαν παρ' ἡμῶν ἀπόφατιν, ἢ δὴ προσελθεῖν

ergo est ad locum ubi martyres iacebant: rogavitque Iohannes custodes, ut se usque ad horam quintam subsistere sinerent; quorum alter quidem volebat, alter autem immitti animo ac more renuebat. Ipsis igitur usque ad quendam locum iter prosequentibus, magna pluvia ingruit, ita ut progredi nequeunt, ad stationem martyrum inviti reverterentur. Statimque Iohannes sumptis sacrae liturgiae vestimentis, et divinis mysteriis communicans, largitusque benedictionis loco quidquid secum ferebat adstantibus, eisque valedicens, more sibi consueto dixit: gloria Deo propter omnia: seque reclinans, Christo Deo nostro spiritum tradidit, sanctis quoque martyribus salutatis, cum iisque die eadem sepelitur, multa ab inhumanis illis hominibus passus. Sic enim militibus ipsis denuntiatus fuerat, nempe quod si ille pessime ab iis adfectus ex aerumna moreretur, multa forent munera accepturi.

26. Ecce autem quidam de Iohannis amicis Romam profecti, cuncta haec Innocentio papae nuntiaverunt, qui ira propter Iohannem valde commotus, et propter circumventos insidiis legatos suos, statim Honorio ad tres menses divinis mysteriis interdicat. Tum et Arcadio atque Eudoxiae excommunicationem his verbis mittit. « Arcadio et Eudoxiae Innocentius. Vox sanguinis Iohannis fratris mei clamat ad Deum, et omnino sanguis eius vindicabitur. Et nos ergo, quantum in nobis est, vindicantes, caelesti sententia, verboque Dei ambos vos alligamus insolubili vinculo: te nimirum ac Dalidam quae te paulatim fraudis novacula erasit, omni mysteriorum accessu prohibemus, te quidem sex mensibus, illam biennio. Atque hoc scitote, quod si violaveritis missam a nobis caelitus sententiam, vel ad divina my-

Innocentii epistola.

(1) Quis non pio sensu prosequatur hunc religiosissimum ac beatum sancti viri obitum, prae illo tristissimo persecutorum eius, quem historici narrant? Quis eius gloriam non miretur, quae totum orbem implevit? Sane et magnus Augustinus op. imperf. contra Iul. lib. VI. 7. sic de illo: *Iohannes constantinopolitanus excellentis gloriae sacerdos.*

steria accedendum putaveritis, vestra quidem viscera tamquam ignito carbone consumuntur. Et si quis ea vobis impertiri audeat, sive episcopus, sive presbyter, si prorsus inquam tale facinus temere attentet, nempe ut decretam divinitus Petri apostoli sententiam infringat, et rem quamlibet sacram vobis largiatur; ille caelesti gratia, et terrena quoque dignitate privatus habebitur. Depono item adulterum Arsacium, atque omnes qui cum eo communicant, cum eodem damnabuntur. Theophili vero depositioni tres poenas adiicimus, excommunicationem, anathema, et omnimodam christiani nominis privationem. »

27. Scribebat etiam Honorius fratri Arcadio verbis his. « Arcadio fratri nostro conregnanti Honorius salutem. Nescio quaeram adversaria vis deceperit te, ut feminae confisus mala patrares. Atque heic omnes imperii nostri episcopi clamant, quod legati ad tuam maiestatem missi, atque ad coactam synodum confirmandam, arcta custodia detenti, fame conficiantur. Tum quod propria voluntate proprioque iudicio pulsus episcopis, alios substitueris, apostolica auctoritate contempta; quae quidem res periculum ab hominibus nobis creat: nam et ipsi mihi rebus sacris interdictum fuit, et in his partibus non modica turbatio est. Cito igitur non verbis sed factis malo huic medere. Nam sacerdotum pro nobis preces regna nostra perpetuo firmant. »

28. Dum ergo in regia urbe Theophilus innumeras calamitates efficeret, advenerunt Byzantium Romani, praedictas litteras ferentes: quibus receptis, imperator conturbatus est prorsusque animo dissolutus. Theophilus itaque pro sua calliditate intelligens hoc iam esse malorum initium, fuga salutis suae solus consuluit. Augustus autem quasi veterno evigilans praetorianos misit ad capiendum Theo-

δόξητε τοῖς θεοῖς μυστηρίοις, εἰς ἄνθρακα πυρὸς μεταβληθέντα τὰ ἔνδον ὑμῶν καταφάγεται· καὶ ὁ τολμῶν δὲ ἐπιδιδόναι ὑμῖν εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, εἰ ὅλως τολμήσῃ τίς ἐπιχειρῆσαι τὸ θεοθεν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου κυρωθεῖσαν ψῆφον παρὰ τοῦ κυρίου καὶ ὅλως ἁγιασμοῦ τινὸς δόξῃ μεταδιδόναι ὑμῖν, καὶ τῆς οὐρανίου χάριτος καὶ τῆς ἐπὶ γῆς ἀξίας ἐς ἐρημνίαν εἶσαι· καθαιρούμαι ἢ καὶ τὸ μοιχὸν (1) Ἀρσάκιον· καὶ πάντες οἱ κοινωνήσαντες αὐτῷ, σὺν αὐτῷ κατακειθήσονται· προσκείμενοι τῇ καθαιρέσει Θεοφίλου· ζῆεις ἐπιτιμίας, ἀφορισμὸν, καὶ ἀναθεματισμὸν, καὶ τῆριαν ἀλλοξίωσιν τὸ καλεῖσθαι χριστιανόν. »

κζ'. Ἐγραψεν ἢ καὶ Ὀνόριος τῷ ἀδελφῷ αὐτῷ Ἀρκαδίῳ ταῦτα. « Ἀρκαδίῳ ἡμετέρῳ ἀδελφῷ καὶ συμβασιλεῖ Ὀνόριος χαίρειν. Οὐκ οἶδα ποία ἐνέργεια ἀντικείμενη ἐπλάκησέν σε γυναικί θαρρήσαντα διαπραξάσθαι κακά· καὶ πάντες οἱ ἐνταῦθα ἐπίσκοποι τὴν βασιλείαν καταβοῶσιν, ὡς τὸς τοποτηρητὰς εἶναι εἰς τὴν τιμὴν σαλόντας, καὶ τὴν συναγομένην τιμὴν σέβειν, ἐν φρεσὶ σενῇ θέλημα ἐν λιμῷ τήκεσθαι ἑταξας· ἰδίᾳ ἢ βαλῇ καὶ ἰδίᾳ κρίματι ἐπισκόπου ἐκβαλὼν, ἄλλας ἐν ἐξουσίᾳ, παιδῶν τὴν ἀποστολικὴν τιμὴν· ἅπαντα ταῦτα παρὰ ἀνθρώποις κίνδυνον ἡμῖν ποιεῖ· ὅτι οὐν καὶ τὸ θεῖον προσήλθεως ἡλλοξίωσιν, καὶ τὰ ἐνταῦθα πάντα ἐμικρῶς ταραττονται· ἀπεῖσον οὖν μὴ λόγοις θεραπεῦσαι ταῦτα, ἀλλ' ἔρσοις· τὸ ἱερέων αἱ ὑπὲρ ἡμῶν προσδύχαι τὰς ἡμετέρας βασιλείας διηνεκῶς κρατύνουσιν. »

κη'. Ὦντων οὖν ἐν τῇ βασιλεύσει τὸ περὶ Θεοφίλου ἀναρίθμητος συμτοχίας ποιούντων, ἐπέστησαν τῇ Βυζαντίῳ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιφερόμενοι τὰ προλεχθέντα γράμματα· καὶ δεξιὰς ταῦτα ὁ βασιλεὺς, συνεχύθη ὅλως καὶ ἐξέχυθη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· ὁ οὖν Θεόφιλος διὰ τῆς ἰδίας τέχνης νοήσας ἀρχὴν κακῶν εἶναι, φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζεται· ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνανήψας πέμψῃ σχολαρίως τὸ ἀγαγεῖν συρομένους Θεοφίλον, εἶ-

c. 75. a.

Honorii imp. epistola.

(1) Ita loquitur ipse Chrysostomus de Arsacio in epistola CXXV. ed. Montf. T. III. p. 670.

ἀνεψίους αὐτοῦ Μηνᾶν καὶ Θεότεκνον, καὶ Ἰσχυρίωνα, ἤνεγκαν βακλιζόμενες ὡσαύτως καὶ Ἀκάκιον· καὶ πάντας συρομένους, ἀγυποσάτω βία ἐμβαλὼν ἐν δεσμωτηρίῳ πάντας· εἰσδόντων ἡ ὁ βασιλεὺς πρὸς Εὐδοξίαν, ὥστε αὐτὴν ὠλέσαι, ἴδεν ἐκεῖ ὅτε ἐπισκόπος τὸς καὶ Θεοφίλου, καὶ λέγει αὐτοῖς· τί ποιεῖτε ἐταῦθα; οἱ ἡ εἶπον· σήμερον ἡμέραι πολλαὶ ἀπὸ οὗ ἐνταῦθα ἐσμέν φερούμενοι, ἵνα μὴ ἐξείπωμεν τὴν ἀλήθειαν. Τὸ τί, φησὶν, συλληφθέντες; οἱ ἡ εἶπον· ὑπὸ Μαιανοῦ· καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς δοθῆναι αὐτοῖς οἶκον καὶ ἀναλώματα, εἰπὼν· παρήσιαζεσθε καὶ τὴν πόλιν, ἕως ἂν γνῶ πάντα τὰ ὀδυρομένησαντα· καθεύσας καὶ τὴν Ἰωάννην καὶ ὅτε λοιποὺς ὅτε ἐν ἐξορίᾳ τάχα ἐνεχθῆναι· καὶ μανθάνει περὶ τῆς τελευτώσεως Ἰωάννης (1).

καθ'· Καὶ ἐπηρώτησεν· ποῦ φησὶν οἱ ἄνθρωποι τὴν Ῥώμης; οἱ ἡ εἶπον· τὸν τόπον ἐν ᾧ ἦσαν κατάκλιτοι· καὶ πέμψας ἤνεγκεν αὐτοὺς ψυχοραγοῦντας ἀπὸ τῆς λιμοῦ· καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς· πόσον ἐστὶ ἐγκλημαμένοι, καὶ διὰ τίνος ἐνεκλείσθητε; οἱ ἡ εἶπον· διὰ Μαιανοῦ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, μικρῶν ἄρτων καὶ ὕδατι τηκόμενοι, ἀσύντυχτοι, μὴ βαλανεῖον εἰδότες, μὴ φῶς κανδήλας ἄφαντες σήμερον τεξάμενον· τὸ ἡ βασιλεὺς ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τὰ πλάγχθη ἐτηγανίζοντο· ἐκέλευσεν ἡ τούτους πάσης ἀναπαύσεως ἀπολαβεῖν· καὶ εὐθὺς τὴν Μαιανὸν καὶ ὅτε υἱὸς αὐτοῦ ἐπ' ὅψι τὴν Εὐδοξίαν διχοτομεῖσθαι ἐκέλευσεν, τάχως τὰ σώματα αὐτῶν ξύλοις ἐκτανύεσθαι (2)· ἐκέλευσεν ἡ καὶ πάντας ὅτε συγχρεῖς αὐτῆς ὅτε αἰτίαι σφάζεσθαι· τὴν ἡ Θεοδότῃν ἅμα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τῷ ρεύματι ἔρριψεν· οἱ ἡ πολῖται ἐπανασάντες, τὴν Ἀρσάκιον λίθοις ἐδίωξαν, καὶ προχαρίζονται Ἀττικόν. Καὶ λαβὼν ὁ Ἀρκάδιος πάντα τὴν κόσμον τὴν σώματος τὴν Εὐδοξίας, ἐνέκλεισεν αὐτὴν ἐν κυβικίῳ, δείρας ἰσχυρῶς, παρῶμερος αὐτὴν καὶ λιμοκτεῖσαι· λαβὼν ἡ ἅπαντα (3).

1. 75. b.

philum, qui sobrinos eius Menam, Theotecnum, et Ischyryonem, verberatos adduxerunt. Similiter et Acacium, cunctosque alios violenta vi pertractos in carcerem trudi iussit imperator: qui mox ad Eudoxiam ingressus ut eam pessumdaret, vidit illic episcopos qui contra Theophilum fuerant, quibus ait: quid hic agitis? Illi autem: multis iam diebus heic custodimur, ne veritatem dicere liceat. A quonam, inquit, vos comprehensi? A Mariano, dixerunt. Statim Augustus dari illis aedes iussit et impensas, dicens: securi in urbe versemini, donec ego reliqua omnia cognovero. Simulque iussit, ut Iohannes ceterique ab exilio cito reportarentur: verumtamen Iohannem vitae cursum consummasse intellexit.

29. Deinde requisivit, ubinam legati romani? dictumque est ei de loco ubi illi conclusi detinebantur. Mittensque accersivit eos iam animam prae fame agentes. Aitque illis imperator: quanto iam tempore, et cuius opera reclusi fuistis? Dixerunt: a Mariano liberisque eius, exiguo pane et aqua macerati, omni colloquio prohibiti, sine balnei usu, sine ullò lucernae lumine, quarto abhinc mense. Haec dum illi dicerent, Augusti viscera torquebantur; iussitque eos omni solatio recreari. Statimque Marianum liberosque eius in conspectu Eudoxiae medios secari mandavit, volens ut ipsorum corpora lignis extenderentur. Iussit insuper ut cuncti Augustae familiares, qui in causa fuissent, aequè occiderentur: Theodotem autem cum viro suo fluctibus submergi. Tunc cives tumultu facto: Arsacium lapidantes eiecerunt, et Atticum elegerunt. Arcadius posthinc universum Eudoxiae ornatum abstulit, ipsamque cubiculo conclusit, graviter verberatam; quin et fame enecare volebat; sed certe eius aurum omne fisco

(1) Breviore, quam par est, via festinat ad rei exitum noster Theodorus. Etenim aliunde constat Chrysostomum in exilio triennio esse versatum.

(2) Georgius p. 249. fin. ἐν ξύλοις κρεμασθῆναι lignis suspendi.

addixit: ipsa vero ex verberibus sanguinis profluvium experta est.

30. Ergo Augustus Arsacium atque Acacium Beroeae, et eos qui dicto Theophili fuerant obnoxii, misit Romam ad Innocentium papam, cum huiusmodi epistola. « Arcadius filius vester, Paternitati vestrae in Christo salutem. Sciunt omnes homines, ea quae per ignorantiam facta sunt, a legibus non puniri: sed neque alter pro altero poenam luet. Hoc aio, ut Sanctitati vestrae fidem faciam, per Dei universalem potentiam iurans, me nihil eorum quae heic acta sunt cognovisse: cognitis autem nuper, plena ultione in reos animadvertisse. Etenim cum ego sacerdotibus iudicium commisi, nullam in eo mihi partem vindicavi, sed ipsi prout sibi visum est egerunt; me nullatenus, ut dixi, illorum machinationibus communicante. Ecce autem reos quoque ad te missi, a quibus cognoscas, num ego quicquam sciverim eorum quae tam seditiose acta sunt. Postquam ergo perpenderis quae sine me acta sunt, reique veritatem compereris, remitte spiritale ligamen mihi tuaeque filiae, cuius errorem poenis expiandum curavi. Miserere, itaque ut soles, neque bis rem eandem ulciscere, sed iube ut nos sanctificans et immaculatum domini nostri Iesu Christi corpus participemus; neque diu nobis interdicas. Nam propter ipsius nomen, et erga te obsequium, et ob hanc adversus nos in animorum per-

χυσὸν, Θεσαυροὺς κατέθηκεν· ὥστε ἐκείνῳ πληγεῖσαν αἰμόρροϊαν λαβεῖν (1).

λ'. Ὁ οὖν βασιλεὺς τ' Ἀρσάκιον (2) καὶ Ἀκάκιον (3) Βεροίας, καὶ ὁ δὲ (4) λόγον Θεοφίλου ποιοῦντας, πέμψα εἰς Ῥώμην Ἰννοκεντίῳ τῷ πάπῳ μετ' ἐπιστολῆς τοιαύτης. « Ἀρκάδιε υἱὸς ὑμετέρῳ, τῇ ὑμετέρᾳ πατριότητι ἐν Χριστῷ χαίρειν. Πάντες ἀνθρώποι ἴσασι, ὅτι τὰ κατὰ ἄγνοιαν οὔτε Θεὸς οὔτε νόμοι ἐκδικοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῳ ὑπὲρ ἄλλου δίκην τίσει· τοῦτο δὲ ἔφην πληροφορῶν πῶς σὴν ὁσιότητα, ἐπομνυόμηνος τὸ παντεπόχον * Θεοῦ κράτῳ, ὅτι τί συνέβη καὶ τὰ ἐνταῦθα, οὐκ οἶδα· μαθὼν δὲ ἀρτίως, πᾶσαν ἐκδίκησιν ἐποίησα τῷ πράγματι· τοῖς γὰρ ἱερεῦσιν τὸ κρίμα ἀποδούς, ἐγὼ οὐδ' αὖτις ἐκοινώνησα τῷ κρίματι, ἀλλ' ὥς ἂν συνείδον διεπράξαντο, ὥς ἔφην, μηδ' αὖτις μου τοῖς ἐπιχειρήμασιν αὐτῶν κοινωνήσαντος· ἰδοὺ δὴ καὶ ὁ δὲ αἰτίους ἀπέσειλά σοι· ὧς αὐτῶν μαθήσῃ εἰ ἐγνων τί τῷ οὕτω νεοτερικῶς προβάντων· ἐτάσας οὖν τὰ οὐ δι' ἐμοῦ πραχθέντα, καὶ εὐρὼν, ἄνες τῆς πνευματικῆς μου φρενῆς ἐμέ τε καὶ τὴν σὴν θυγατέρα, ἥς τὸ σφάλμα ἐν κόποισι ἀπέδωκα· ἀλλ' οἴκτειρον ὥς ἐστὶ σοι· μὴ οὖν ἐκδίκησιν δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ κέλυσον ἡμᾶς τοῦ ἀγιαστικοῦ καὶ ἀρχάντου σώματός τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετασχεῖν· καὶ μὴ δ' αὖτις ἡμᾶς· διὰ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὴν σὴν θ' ἀγαπήσαν, (καὶ) τὴν ἐν

Arcadii imp.
epistola.

* ita cod.

(1) Immo ex hac passione extinctam miserabiliter foedeque Eudoxiam, narrat apud praedictum Savi-
lium p. 368. anonymus biographus, cuius verba saltem graece recitare iuvat. Αἰμόρροϊας ἡ δύστηνος Εὐδοξία περιπεσοῦσα συμφορᾷ, καὶ ταύτῃ δεινῶς ἄγαν μαραινομένη, τὴν τε λεγομένην σύριγγα ἐν τοῖς ἀποκρύφοις ἐκβράσασα, δυσωδίας τε καὶ σκωλήκων ὅλῳ τῷ σώματι πληρωθεῖσα, ὡς πάσας μὲν ἱατρῶν τέχνας, πάσας δὲ ἀρωμάτων ἐπ' αὐτῇ εὐωδίας ἀργῆσαι, ἐπ' αὐταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς, καὶ ὅς μάλιστα τὸ συνειδὸς σφοδρότερον κατὰ τῶν πονηρὰ συνειδόντων ἑαυτοῖς ἐπ' ἀνίσταται, μεγάλως ἑαυτῆς ἐπὶ τοῖς εἰς τὸν μέγαν τετολμημένοις καταγινώσκουσα, ἐλπειναῖς τε αὐτὸν καὶ οἰκτραῖς ἄγαν ἀνακαλουμένη φωναῖς, ἀποδεδωκυῖα τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τὰ ἀρπαγέντα τοῖς ἡδικομένοις, μετ' οἰμωγῆς ἀφ' αὐτοῦ καὶ ὁδύνης ἐξέψυξε, μηδὲ τῆς σοροῦ ταύτην παραδεχομένης μετὰ τὴν τελευταίαν. Eadem dicit Georgius p. 253. Ceteroqui Theodorus noster supervixisse aliquamdiu certe τῇ αἰμόρροϊα existimabat Eudoxiam, cuius infra refert expostulantem potius quam excusantem epistolam ad Innocentium papam, scriptam sine dubio postquam ab Arcadio vapulaverat. Sed tamen Eudoxia intra eundem annum, quo Chrysostomus expulsus (an. 404) mortua est.

(2) Cod. heic quoque *Nectarium* habet. Incredibile tamen est, *Arsacium* decrepitae aetatis hominem itineri romano fuisse obiectum.

πάθει κακοθέλειαν γηραμένω εἰς ἡμᾶς, τοῦτο ἐποιήσαμην (1). »

Eudoxiae aug.
epistola.

* cod. ἐξοχῆ.

λα'. Γράφει ἡ αὐτῇ καὶ Εὐδοξία. Παῖς ἐμῷ πνευματικῷ ἐν κυρίῳ χαίρειν. « Λίαν ἐγὼ πεσφάλμαι, ὅτι τῷ γηραμένῳ εἰς ἐμὲ ἀνιάτων καὶ ἀλόγων ὑβρεων παρὰ Ἰωάννου οὐκ ἀνήγαγον τῇ σῇ ἐπεξόχῳ * κεφαλῇ· πάντως γὰρ ὑπὲρ ἐμοῦ ἀγανακτῆσαι εἶχες· πᾶσαν γὰρ αὐτῷ τιμὴν εἰσφερύσης με, πάνυ ἀτιμίαν ἀντισέφερέν μοι· καὶ πολλάκις παρὰ πολλῶν ᾤδραίνεθαι παύσασθαι ἤν' κατ' ἐμοῦ ἐπ' ἐκκλησίας ὑβρεων ἤν' πολλάκις κατ' ἐμοῦ κηρυττομένων, οὐκ ἐπαύσατο, ἀλλ' ὀξύτερον καὶ ἐμμανέστερος περὶ αὐτὰς ἐγίνετο (2)· τίς γὰρ αὐτῷ τοῦτο ᾤδραδίδωκεν, τὸ μὴ τὰς ἀγίας τῶν εὐαγγελίων γραφὰς, ὑβρεων ἀκορέσων τὰς ἀκοὰς πάντων πιμπλᾶν; ἀνθρώπων ὅτι οὐκ ἐν ἐμοὶ ταῦτα προσέφερον, ἀλλὰ τῷ θεαίαις διδασκαλίαις αἷς ἔδδ' παρ' αὐτοῦ ἐρμηνεύεσθαι· τοῦτο ἡ γινώσκουσιν καὶ οἱ ἐνδεδυμένοι ἡμᾶς τῇ σῇ περὶ αὐτῶν ἀξία· εἰ ἡ θύγῃς πάσῃ ἀκρεβείᾳ τὸ τοιοῦτο ζητῆσαι, παρὰ πολλῶν πληροφορηθῇς ὅτι οὐκ ἐτέρως ἔγραφα· ἴδε προφανῆ * μὲν τῶν πρὸς ἅπασαν πλὴν ἀλήθειαν, ἅτινα διηκόνησεν ἐκατέροις τὰ πρὸς εἰρήνῳ· δι' ὧν καὶ δῶρα πολλὰ ἀπέστειλα αὐτῷ, ἅτινα εἰ εἶχεν τίς τινος θεοῦ, ὥφθαλμον αὐτὸν ἐπισκοπεῖν τῆς κατ' ἐμοῦ ἀλόγου φλυαρίας· εἰσὶν ἡ οὗτοι, Ἡρωδίου ὁ πατριάρχης, ὅστις πρὸς τοῦ σοῦ υἱοῦ, ἡμῶν δὲ συνθρόνου, ἀπεστάλη ἅμα Ἰωβιανῷ ἀπὸ στρατηλάτων, καὶ Συγκλητικῶν· οὗτοι οἱ τρεῖς παρὰ σοὶ εἰσιν· ἐνταῦθα δὲ Ἰσίδωρος κύριος καὶ σωματοφύλαξ ἡμῶν καὶ ἐμῶν κοιτώνων, Βύζας, καὶ Ῥώμιλλος καὶ ἀπὸ ὑπάρχων ἡμῶν πραιτωρίων, καὶ τῆς συγκλήτης ἱκανός (3)· ἀλλ' οὐδὲν

* ita cod.

turbatione coortam obtrectionem, id consilii coepimus. »

31. Iam vero Eudoxia quoque eidem Innocentio scripsit. « Patri meo spirituali in Domino salutem. Erravi magnopere, quia insanabilium et absurdarum contumeliarum, quibus a Iohanne affecta fui, sublimi vertici tuo notitiam non attuli; quod si egissem, profecto tu mei ergo indignatus fuisses. Etenim cum ego Iohanni nihil honoris non tribuerem, ille contra mihi ignominiam prorsus retribuit. Quippe saepe et a multis admonitus, ut desineret a conviciis, quae saepe in ecclesia contra me praedicabat, minime destitit, immo amarius ac furiosius in illis perseveravit. Quis porro ei concedebat, ut post sanctas evangeliorum scripturas infinitis contumeliis aures omnium impleret? ignorans videlicet, sic eum non mihi sed divinis ipsis doctrinis, quas explanabat, nocere. Atque hoc vel ii ipsi sciunt qui nos apud illustrem dignitatem suam accusaverunt. Quod si volueris rem hanc accurate scrutari, multi tibi persuadebunt, me veraciter haec scripsisse. En testes totius veritatis coram habes, qui et ambobus pacem conciliare studuerunt, per quos multa quoque dona ad illum misi, quae, si quidem fidem Dei habuisset, eum cohibere debuerant a petulante adversus me garulitate. Sunt autem hi Herodion patricius, qui a filio tuo et throni mecum particeps missus fuit, cum Ioviano magistro militum, et denique Syncleticus. Hi tres apud te sunt. Haec autem Isidorus quaestor et cubiculi nos tri custos, Byzas et Romillus praetorianorum praefectus, et apud senatum idoneus. Verumtamen ille

(1) Fortasse corruptus locus; certe obscurior, nisi quod in p. 289. lucem accipit a verbis illis Innocentii: τὴν κατὰ θεὸν σπουδὴν ὑμῶν, ἥνπερ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐποιήσασθε.

(2) Locos iam laudavimus p. 281. adn. 1. in quibus Eudoxia pro se egerat apud Chrysostomum, qui tamen Augustae scandala dissimulanda non iudicavit. Nos omissa longiore in utroque loco responsione Chrysostomi, haec saltem verba ex p. 404. exscribemus. Ἐπίσκοπος ὧν καὶ ψυχῶν ἐγγχειρισθεὶς προστασίαν, οὐ δύναμαι παρανομοῦντας μὴ ἐλέγχειν. Episcopus cum sim, cui animarum cura commissa est, peccantes non reprehendere nequeo.

(3) De ἱκανός, aliisque officiorum vocabulis, legatur Cangius in lex. med. et infr. graec.

nil aliud sategit, nisi ut regium nostrum coniugem scandalo adigeret, ut me regno deliceret. Utique Deus utrisque nobis esto iudex! Nam certe regnum tyrannidem a sacerdotio patitur. Rogo igitur ut haec tranquille et sine praeiudicio examines, nobisque caritatem tuam, prout scriptum est, confirmes: et quum sancta ecclesia omnes excipiat, ne tu nos ab eius amplexibus prohibeas. Vale in Domino reverende Pater. »

32. Acceptis Augustorum epistolis Innocentius, videns pariter missas ad se reorum personas, cognita simul criminum ultione, mitigatus Deo gratias egit; rogavitque Honorium, ut super toto hoc negotio officiose ageret cum Arcadio et Eudoxia. Iam missi ab Arcadio homines cum trepidarent incerti de rei exitu, vocatis ad se Innocentius dixit: Deus vobis, o filii, ignoscat peccatum hoc. Theophilo autem dicite: tu quidem interdicti poena minime liber, compara te ad synodum tamquam reus. Nam propter te unum illuc venturus sum. Dimisitque omnes multis cum muneribus. Denique Arcadio et Eudoxiae ita scribit. « Innocentius papa filiis nostris Arcadio et Eudoxiae: valere vos opto. Cognovi vestrum secundum Deum devotum studium, quod propter nomen eius exprompsistis. Quamobrem vos sacris vinculis resolutos, ad dominica accedere fidente animo symbola sino. Hoc tamen vos commoneo, o filii, ut Iohannis nomen sacris diptychis inscribatur, eiusdemque corpus ad propriam ecclesiam referatur. Hoc enim iustum esse censemus. Scribite

ἕτερον ἔπεμψεν, εἰ μὴ ὁ ἡμέτερον σύν-
θρονον σκανδαλίσαι, ἵνα τῆς βασιλείας
με ἐξώσῃ· ὅμως ὁ Θεὸς ἀμφοτέροις δικά-
σοι· τὴν γὰρ βασιλείαν ἡ ἱερwsύνη τυραν-
νεῖ· ὡς ἀκαλῶ οὖν ταῦτα ζητῆσαι χωρὶς
Θεοῦ καὶ δεινότητος, καὶ κυρῶσαι εἰς
ἡμᾶς ἀγάπῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *
καὶ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας πάντας προσδε-
χομένης, μὴ αὐτὸς τῶν ἀγκαλῶν αὐτῆς σε-
ρήσης ἡμᾶς. Καὶ ἐν κυρίῳ ἔρρωσο τίμιε
πάτερ (1). »

λβ'. Δεξάμενος ἡ τὰ γράμματα αὐτῶν
ὁ πάπας Ἰννοκέντιος, εἰδὼς ἡ καὶ τὰ πρόσω-
πα δῆθεν αἷτια ἀποσαλέντα αὐτῶ, μαθὼν
καὶ τὴν γεγραμμένην ἐκδίκησιν, ἐπαραῖν-θη καὶ νύ-
χαρίσῃσεν τῷ Θεῷ, καὶ ἤτησεν τὴν βασιλέα
Ὀνόριον ὡς ἀκαλέσαι διὰ γραμμάτων τὴν
Ἀρκάδιον καὶ Εὐδοξίαν περὶ πάντος πράγ-
ματος· τὴν ἡ περὶ τὴν Ἀρκάδιον διαλίεντων τὸ
τί ἄρα ἀποβήσεται, ἐνέγκας αὐτῆς Ἰννοκέν-
τιος, εἶπεν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς, τέκνα, συγχα-
ρήσῃ ὑμῖν τὸ σφάλμα τῆτο· εἶπατε ἡ Θεο-
φίλω· τὴν ἀνέρεα ἐπιτιμίας μηδαμῶς ἐλευθε-
ρούμενος, εὐξέμενος εἰς σύνοδον ὡς κατὰ δι-
κος· διὰ σὲ γὰρ μόνον ὑπαντῶ ἐκεῖ· καὶ ἀπέ-
λυσεν πάντας μὴ ξενίων πολλῶν· καὶ γράφει
Ἀρκადίῳ καὶ Εὐδοξίᾳ ταῦτα· « Ἰννοκέντιος
πάπας τοῖς ἡμετέροις τέκνοις Ἀρκადίῳ καὶ
Εὐδοξίᾳ· ἔρρωμαι ὑμᾶς εὐχομαι. Ἀπεδεξά-
μεν τὴν Θεὸν παρὰ ὑμῶν, ἥνπερ διὰ τὸ
ὄνομα αὐτῆς ἐποιήσασθε· ὅθεν ἱερῶν δεσμῶν
ἀνεθέντες, τοῖς δεσποτικῶς ὑμᾶς συμβόλοις
προσῃθεῖν ἔρρωμένους ἐπέχεσθω· τῆτο ἡ ὑπο-
μιμνήσκω ὑμᾶς, τέκνα, ὥστε τὸ ὄνομα Ἰω-
άννης τοῖς ἱεροῖς ἐγκαθυπογράφαι διπτύχοις,
καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ μετακομίζεσθαι εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν αὐτῆς· δίκαιον γὰρ τὸ τοῖς τοιοῦτο συνοί-

* II. Cor. II. 8.

f. 76. a.

Innocentii
epistola.

(1) Germana haec Eudoxiae augustae epistola ad Innocentium PP. non extat, quantum vidi, apud alios biographos aut historicos. Meminit tamen eius Georgius alex. apud praedictum Savilium T. VIII. p. 250. his verbis. Γέγραφε δὲ καὶ ἡ βασίλισσα πρὸς αὐτὸν (Ἰννοκέντιον) ἀπολογουμένη περὶ τῶν ἐπ' ἐκκλησίαις διαφορῶν ἐπαγομένων αὐτῇ ὑβρεων παρὰ τοῦ μεγάλου Ἰωάννου, τὰ δοκοῦντα αὐτῇ· ἐκεῖνος δὲ ὁ μακάριός τινα μὲν ὀνομασθῆναι οὐχ ὑβρίσει πώποτε, ἀλλὰ τὰς αἰτίας μόνον ἡλεγχε τῶν σφαλλομένων· καὶ οἱ ταύτας πράττοντες, εὐθέως ἡσθάνοντο τῶν λεγομένων, ὡς δι' αὐτοὺς ταῦτα εἰρησθαι, καὶ ἐδόκουν γνωστοὶ αὐτῷ εἶναι, ὅταν καὶ ἐλανθάνοντο. Scripsit etiam Augusta ad Innocentium, defendens se ab inflitis sibi in ecclesiis multifariam contumeliis a magno Iohanne, prout ei certe videbatur. Attamen beatus vir nemini nominatim conviciatus est umquam, sed culpas tantum coarguebat peccantium; quibus qui erant obnoxii, statim dictis percellabantur, quasi in se iacta fuissent, putabantque se ei cognitos esse, etiamsi reapse latebant.

δαμνῶν· γράψατε ἡ καὶ Θεοφίλω ἑτοιμον εἶναι εἰς καθολικὴν σύνοδον, ἣν τινα Θεωπίσαι ἐν Θεσσαλονίκῃ προσάξατε. » Καὶ δὲ ξάμνηροι ὃ τε Ἀρκάδιος καὶ ἡ Εὐδοξία τὰ γράμματα Ἰννοκεντίῃ, πάνυ ἐχάρησαν· καὶ γράψουσιν Θεοφίλῳ τάχειον ᾧ δαχτυλίῳ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην· Ὁ ἀκέσας Θεόφιλος τὸ κατ' αὐτοῦ κινεμένην ψήφον, καὶ πολλῇ μερίμνῃ ᾤεσθαι, πέμπει παράκλησιν τοῖς μοναχοῖς, ἵνα τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον ποιήσονται· καὶ αὐτοὶ ἀντιδιδῶσιν αὐτῷ ταῦτα· ἡμεῖς καὶ σοὺ λαλήσαντες, πῶς δυνασόμεθα ὑπὲρ σὲ λαλήσαι; ἀλλ' ἡ τὸ Θεοῦ δίκη εὖροι σε τάχειον· μηδὲν ἡ μερίμνα περὶ Ἰννοκεντίῃ, πεπλήρωνται γὰρ αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς αὐτῆς (1)· καὶ ταῦτα ἀκούσας Θεόφιλος ἐν ἀμειμνίᾳ ἐγένετο· Ἰσίδωρος δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει διάγοντες τέλει ἀνεδείχθησαν, καὶ χαιρεσμάτων ἠξιώθησαν· καὶ ἐτελεύτησαν καὶ αὐτοὶ, δοξάζοντες πατέρα καὶ υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· αὐτῷ ἡ δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις εἰς ὅν αἰῶνα τῷ αἰῶνι. Ἀμήν.

autem Theophilo, ut sit generali synodo paratus, quam indici in urbe Thessalonica velim iubeatis. » Quibus acceptis Innocentii litteris, valde laetati sunt Arcadius at Eudoxia, Theophiloque scripserunt ut se quantocius Thessalonicam conferret. Audiens vero Theophilus impendentem sibi sententiam, sollicitudine multa compunctus, mittit preces ad monachos, ut pro ipso bona verba dicant. At illi responderunt: nos contra te locuti, quomodo pro te loqui poterimus? Sed Dei vindicta quantocius te corripiet. Ceterum de Innocentio ne sis sollicitus, nam vitae eius tempora completa fuerunt. Haec quidem audiens Theophilus, secura mente iam erat. At Isidorus sodalesque eius in monte degentes, eximia sanctitate ornati evaserunt, et charismatibus etiam digni fuerunt. Denique et ipsi vitam consummarunt, laudantes Patrem et Filium et sanctum Spiritum. Ipsi gloria, honor, et adoratio per saecula saeculorum. Amen.

(1) Ἀνιστορησία haec est, quam sumit a Georgio p. 252. noster Theodorus. Etenim Theophilus anno Christi CCCCXII. mortuus est, Innocentius autem anno CCCCXVII, ut fasti certissimi docent.

MONITUM.

Sequens de sancto Andrea apostolo homilia extat latine apud Surium, die novembris extremo, inscripta Chrysostomo, Card. Sirleto interprete. Repetitur item latine in bibliotheca concionatoria T. VI. p. 36. inscripta Proclo, Combefisio interprete (puto quia hic graecam legerit in mss. parisiensibus.) Leo quoque Allatius in diatriba de Simeonibus p. 97. laudat eius initium tamquam Procli. Et mihi quoque stilus omnino Procli potius quam Chrysostomi videtur; quod dixi olim etiam de alia homilia, quam cum Procli aliis quatuor ex codd. vat. erutis in Spicilegii rom. tomum quartum inserui. Certe antithesibus plus nimio abundat, et alioqui etiam facundissimi viri neque gravitatem neque τὸ ὕψος satis sapit. Sed utriuslibet auctoris haec homilia sit, graece quidem est inedita, eamque idcirco heic luce dono, cum Procli nomine, quamquam in codice vaticano 866. f. 137. b. Chrysostomi nomen gerit. Porro Proclum successisse Chrysostomo post alios aliquot in episcopatu, omnes scimus; cui adolescenti hanc dignitatem ipse vir magnus praedixerat, teste biographo anonymo apud Savilium T. VIII. p. 325. Denique ab eodem Proclo relatas perhonorifice Constantinopolim fuisse de exilii loco reliquias Chrysostomi, aequae exploratum est. Et sane haec homilia inter Theodororum scripta sedem idoneam non habebat; nolui tamen occasionem bonam omittere codicis, qui erat prae manibus, vaticani, ut illius nativum textum tandem aliquando in lucem efferrem.

ΠΡΟΚΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ.

α'. **Ι**σχυρόν τ' ἀποστολικῆς ἀλείας τὸ δίκτυον· θαυμασὸν τ' Ἀνδρέε μνήμης τὸ ἀμφίβλησξον· ἀδιάκοπον τ' ἀθανάτων νεκρῶν ἡ σαγήνη· οὐ παλαιοῦται τῷ χρόνῳ τὰ θήρατα, ἅπερ ἐπλέξεν οὐ τέχνη ἀλλὰ χάρις· οἱ μὲν γὰρ ἀλείεις, εἰ καὶ ἀπῆλθαν, ἀλλ' οὐ παλαιοῦται τῷ χρόνῳ τὰ τ' λογικῶν ἀλείων ἐργαλεῖα καὶ ἡ σαγήνη ἐν ἣ τ' κόσμον ἐπρέευσιν· οἱ ἐλκοντες οὐχ ὀρῶνται, καὶ τὰ δίκτυα πεπλήρωται· οὐκ ἐκτῆσαντο κάλαμον, ὃν διεφθείρε χρόνος· οὐκ ἐχάλασαν λιπὸν, ὃ διακόπτει παλαιότης· οὐκ ἐχάλκυσαν ἄγκιστρον, ὅπερ ἰδὸς ἀναλίσκει· οὐ διετίθηκτο δέλεαρ τ' τ' ἰχθύων παγίδα· οὐκ ἐκάθισαν ἐπὶ πέτραν, ἥνπερ τινάσκει τὰ κύματα· οὐκ ἐναυάγησαν σκάφον, ὅπερ διαλύει ζάλη· οὐκ ἐθήρυσαν ἰχθύας, τ' ἀλογίαν τ' φύσεως, ἀλλ' ὥπερ ἡ τέχνη παράδοξον, οὕτως καὶ τὰ ἔργα λίαν καινότερα· ἀντὶ μὲν γὰρ καλάμῃ, καταγγέλλουσιν τὸ κήρυγμα· ἀντὶ δὲ σπαρτίς, χαλῶσιν τ' μνήμην· ἀντὶ δὲ ἀγκύρῃ καθιστῶσιν τ' δύναμιν· ἀντὶ δὲ ἡέματος, διετιθέασιν τὰ θαύματα· ἀντὶ πέτρας, εἰς οὐρανῶν ἀλείουσιν· ἀντὶ σκάφης, θυσιαστήριον κατέλαβον· ἀντὶ ἰχθύων, βασιλέας θηρεύουσιν· ἀντὶ σαγῆνης, τὸ εὐαγγέλιον ἐξέταναν· ἀντὶ τέχνης, κέχρηνται τῇ χάριτι· ἀντὶ θαλάττης, τ' βίον τελωνοῦσιν· ἀντὶ δικτύων, τῷ σαυρῷ σαγηνεύουσιν· τίς ἴδεν ποτὲ νεκροὺς ἀλείοντας, καὶ ζῶντας ἀλίσκομένους; ὡς τ' δυνάμει τ' σαυρωθέντος· ὡς τ' θεικῆς ἀξίας· ὡς τ' ἀποστολικῆς εὐεργεσίας· οὐδὲν τοιοῦτον ἐν βίῳ, οἷον ἡ ἀποστολικὴ χάρις.

β'. Πολλὰ γὰρ ἴδεν ὁ βίος θαυμασὰ καὶ παράδοξα· ἴδεν αἷμα καὶ ἐκχυσιν κρᾶζον, καὶ φωνὴν ἀνδρὶ γλώττης βοᾶσαν, καὶ φύσιν διὰ φθόνον σχισθεῖσαν, καὶ ἀδύφοκτόνον τ' ὁμομήξιον τῷ θανάτῳ ὡδραπέμποντα· καὶ τῷ θύραν τ' θανάτου ἀπὸ βασκανίας

ἀνεωχθεῖσαν· ἴδεν κυβωτὸν ἐν ναυαγίῳ, καὶ φύσεως ὀλεθρον· ἴδεν γέροντα διὰ πίσις ὀπλιζόμενον καὶ πλάγχυνον, καὶ προσφερόμενον τ' μὴ νεκρούμενον· ἴδεν καλύβην οὐρανοῦ πλατυτέραν, καὶ θεὸν ὑπὸ σκηνὴν χωροῦντα· ἴδεν κλοπὴν εὐλογιῶν μητέρα, καὶ πάλιν πλάσσει καὶ δούλει· ἴδεν φθόνον ἐν ἀδελφοῖς χωρήσαντα, καὶ δουλείαν βασιλείας πρόξενον· ἴδεν ὀνείρατα θρόνον εὐξέπασσαντα, καὶ λιμὸν εὖδον ἐπιβούλευς ἐλκύσαντα· ἴδεν ῥάβδον θαυμάτων μητέρα, καὶ πῦρ δροσίζον βατόν· ἴδεν νομοθέτην σοιχοῖς ἐπιτάξαντα, καὶ πρᾶγμα βρύον κατάραν· ἴδεν κύματα πεζομήνη, καὶ βυθὸν φωτιζόμενον· ἴδεν ὁδὸν σχεδίζομένην, καὶ σύλον νεφέλης ὁδηγοῦντα τῷ δήμῳ τὸ πλῆθος· ἴδεν ἀνδρὶ γῆς βλαστήσαντα ῥάβδον, καὶ οὐρανὸν ἀρτοποιήσαντα μάννα· ἴδεν ἀνθρώπον χαλινώσαντα ἵλιον λέειν, καὶ σείρας εὐχὴν κυφορήσασαν προφήτην· ἴδεν αἰεὶ δράκα λιπὸν πλεσιωτέραν, καὶ καμψάκην ἐλαίῃς πηγάζοντα ἀφρονώτερον· ἴδεν αὐλὸν ἄρμα, καὶ ἀναλαμβάνομενον προφήτην· καὶ ὁσέα νεκροῦ, ζωῆς φάρμακα· πολλὰ καὶ θαυμασὰ ἴδεν ὁ βίος, ἀλλ' ἐκείνα ὡς χλόην παρήλθεν, καὶ ὡς λύχνος ἀπεκοιμίσθη, ἀνατείλαντος τ' ἡλίου.

γ'. Οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον ἀπόστολοι· ὑπερέτησαν τῷ θεῷ λόγῳ· ἐψηλάφησαν σαρκοθέοντα τ' ἀσχημάτιστον· ἠκολούθησαν βαδίζοντι τῷ πανταχοῦ παρόντι· συνεκλήθησαν τῷ ἀπειγέειν· ἠέκυσαν φωνῆς τ' ποιήσαντος λόγῳ τὰ πάντα· ἐσαγῆνυσαν διὰ γλώττης τ' κόσμον· διεψήληθον τῷ δρόμῳ τὰ πέρατα· ἐξερίζωσαν τ' πλάνην, ὡς ζιζάνια· ἐθέεισαν εὖ βαμῆς, ὡς ἀκάνθας· ἐνέκρωσαν τὰ εἴδωλα, ὡς θηρία· ἐφυγάδωσαν εὖ δαίμονας, ὡς λύκους· σπηῆγον τ' ἐκκλησίαν, ὡς ποίμνιον· ἐσώρωσαν εὖ ὁρθοδόξους, ὡς σίτον· ἀπεσκυβάλισαν τὰς αἱρέσεις, ὡς ἄχυρα·

ἐξήρανον τὸ ἰεδαϊσμόν, ὡς χόρτον· κατέφλεξαν τὸ ἑλληνισμόν, ὡς ὕλην· ἠρωξίσαν τὴν σαυρῶν τὸ φύσιν· κατέσπειραν τὸ λόγον, ὡς σίτον· κατήσραψαν πάντα, ὡς ἑωσφόροι· διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἐβόα ὁ θεσπότης· ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τῶν κόσμων· ἀνατολὴν ἔχετε καὶ παρθενικὴν ὁδὸν· ὄρθρον, καὶ τὸ βαπτίσματος μῆζαν· λαμπρότητα, καὶ τὸ σαυρωθέντος χάεν· ἀκτίνας, ὡς δαδόξες γλώττας· ἡμέραν, καὶ μέλλοντα αἰῶνα· μεσημβρίαν, πῶς ἐκ τῆς σαυροῦ ὥραν· δύσιν, καὶ τὸ τάφου οἰκησιν· ἑσπέραν, καὶ πρόσκαιρον θάνατον· ἐκλαμψιν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τῶν κόσμων· βλέπε τὰ ἄσπρα, καὶ ἐκπλάγηθι τὴν φαιδρότητα.

δ'. Διὰ τοῦτο σήμερον ὁ Ἀνδρέας καθάπερ Θεσαυρὸν φωτὸς εὐρηκὼς καὶ κοινὸν θεσπότην, ἐβόα πρὸς τὸν Πέτρον καὶ ἑαυτὸς ἀδελφόν, εὐρήκαμεν καὶ Μεσίαν· ὃ ἀντιστροφὴ δευτέρου τῆς Πέτρος εἰς τὸν βίον ἐχρησθήσθαι ὁ Ἀνδρέας, καὶ πρῶτος Πέτρον εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἐθήρυσεν· εὐρήκαμεν καὶ Μεσίαν· ἐκ δευτερευούσης ὁ λόγος· φαιδρὰ καὶ εὐρέσεως τὰ εὐαγγέλια· εὐρήκαμεν, φησὶ, καὶ Θεσαυρὸν· φεῦγε Πέτρε καὶ τὴν δεξιότην πωλείαν, ἀποδύσον τὰ τῆς νόμου ῥάκια· ἀπόρριψον καὶ τὸν γραμματός ζυγόν· ὡς μικρὰ ἄρνησον ταῦτα πάντα· ὡς ἐνύπνια, τὰ παρόντα· πῶς Βηθσαΐδα, ὡς εὐτελὲς χωρίον· τὸ ἀμφιβληστρον, ὡς πενίας ἐργαλεῖον· τὸ σκάφος, ὡς ναυαγίαν θάλαμον· καὶ τέχνην, ὡς βρώμας μητέρα· καὶ γῆν, ὡς θύβον * πραγμάτων· καὶ ναὸν, ὡς ληστῶν σπήλαιον· ἔδωκε ἰχθύας, ὡς γαστρός ἐμπορίαν· τὸ ἔθνος, ὡς καὶ θεοῦ λύσαν· καὶ Καϊάφαν, ὡς πονηροῦ συνεδρίαν

πατέρα. Εὐρήκαμεν καὶ Μεσίαν, ὃν προεκήρυξαν οἱ προφῆται, ὃν προσάλαπτισεν ὁ νόμος· εὐρήκαμεν καὶ τὸν νόμον Θεσαυρὸν. Φεῦγε Πέτρε καὶ τὸν γραμματός λιμόν. Εὐρήκαμεν καὶ Μεσίαν, ὃν προσεκιογράφησαν τὰ σημεῖα, ὃν ἶδεν Μιχαῖας ἐπὶ τῷ θρόνῳ καὶ δόξης, ὃν Ἡσαΐας ἐθεάσατο ἐπὶ τῷ χειρβίμ, ὃν Ἐζεκιὴλ ἶδεν ἐπὶ τῷ σεραφεῖμ, ὃν Δανιὴλ ἐθεάσατο ἐπὶ τῷ νεφθῶν, ὃν Ναβουχοδονοσορ ἶδεν ἐν τῇ καμίνῳ, ὃν Ἀβραὰμ ἐδέξατο ἐν τῇ καλύβῃ, ὃν Ἰακώβ οὐκ ἀφῆκεν εἰ μὴ εὐλογηθῇ, οὐδὲ Μωϋσῆς ἶδεν τὰ ὀπίσθια ἐπὶ τῇ πέτρᾳ· τοῦτον εὐρήκαμεν ἀνάρχως χρησθέντα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων φανερωθέντα· ὃ Θεσαυρὸς, οὗ ἡ εὐπορία ἀκένωτος, καὶ ὁ πλοῦτος αὐλός, καὶ ἡ ὑπαρξὶς ἀναρχος, καὶ ἡ εὐρεσις πρόσφατος. Εὐρήκαμεν καὶ τὸν Μεσίαν, ὃς ἔστιν μεθερμηνεύματος Χριστός· πολλοὶ γὰρ χριστοὶ γεγονόσιν, ἀλλὰ θανάτῳ πάντες ἐβόλυσαν. Ἀβραὰμ χριστός, ἀλλ' ἐν τάφοις διήνυθη. Ἰσαὰκ χριστός, ἀλλ' ἐν ὀσέοις ἡ μνήμη. Ἰακώβ χριστός ἀλλὰ θανάτῳ πάρεργον. Μωϋσῆς χριστός, ἀλλ' οὐδέ ποτε ἐτάφη Ἰσραὴλ. Δαυὶδ χριστός, ἀλλὰ πάντες θανάτῳ λάφυρα· πάντες χριστοὶ, ἀλλὰ θανάτῳ αἰχμάλωτοι· εἰς δὲ ὁ Χριστός ὁ πῶς φύσιν θεός, καὶ εὐαπλαγχνίαν ἀνθρώπου, ὁ παρθένα γαστέρα τῷ τόκῳ σφραγίσας, καὶ πηγὰς ἰαμάτων ἔδωκε ἀλίας ἀναδείξας. Αὐτῷ τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀρχάντῳ καὶ ὁμοσώμῳ καὶ ὁμοδυνάμῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ἔδωκε αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* ita cod.

f. 138. b.

DE SEQUENTE S. THEODORI STUDITAE VITA MONITUM.

Quam nos in sequentibus paginis vulgamus S. Theodori Studitae vitam, ea in duobus bibliothecae vaticanae codicibus 608, et 1256. diserte inscribitur Michaeli monacho, ut diximus p. 128. in adnotatione, utque Allatius nos ibidem commode admonuit in cap. XCVIII. de Theodoro. Ergo illa quae in Sirmondi volumine legitur vita, non Michaeli auctorem habet, sed vel Anonymum, vel fortasse quendam Iohannem, prout suspicatur Allatius loc. cit. Causam erroris (cui nos quoque credidimus, cum Studitae nova scripta ederemus) scrutari curiosius non vacat, quandoquidem testes duo Michaeli vindicant, et Allatius id confirmat. Proœmium quidem totum novum est: elocutio in reliquis semper ab illa edita vita differt; sed tamen res narratae vix variant. Nos hanc luculentam Studitae (quanti viri!) biographiam in codicibus diutius latere non patimur: atque ut ea utilior fiat, latinam quoque eiusdem interpretationem, quamquam scripti satis prolixi, elaboravimus.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ὉΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ * ΠΑΡΑ ΜΙΧΑΗΛ ΜΟΝΑΧΟΥ.

* ita uterq. cod.

VITA ET CONVERSATIO SANCTI PATRIS NOSTRI
ET CONFESSORIS THEODORI
ABBATIS MONASTERII STUDII
A MICHAELE MONACHO CONSCRIPTA.

1. Sancti complures viri per diversas regiones ac patrias superioribus splendentibus temporibus, solis instar, suarum virtutum radiis obvios quosque illuminarunt, atque ad exquisitae virtutis studium, tum recti amatores, tum etiam illos qui incuriose se agebant, exstimularunt, et ad melioris vitae propositum exacuerunt. Enimvero haud secus, nostrae quoque nuperae congregationis supremus pastor, et Christi confessionis luminosa columna Theodorus, tamquam late relucens stella, exortus aetate ac regione nostra, mundo paene universo asceticae vitae splendoribus, et athleticae confessionis certaminibus innotuit: ac tantopere visus est et vitae constantia et virtutis robore animosissimus priorum aemulator, eorumque in se ipso collecta praeclara gesta praesentare, ut usque ad orientem et austrum, occasum et terras arcticas, magisterii eius vox pervenerit: quin etiam sati ab eo et a Deo benedicti discipulorum viridarii propagines usque illuc proserpserint: ita ut uberrimus vere animarum hortus, et virtutis scholae confierent. Prorsus nullus est orbis angulus quò vitae ipsius fama et instituti denominatio non pervae-

α'. Πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων καὶ θαλάμους καὶ πατρὶας ἐν τοῖς ἀνόπιν διαλάμπαντες χρόνοις, δίκλῳ ἡλίῳ τῶν οἰκείων ἀρετῶν ἀκτίσι σὺν ᾧ αὐτοῦ γάμοντας κατεφώτισαν, καὶ πρὸς ζῆλον ἐνθεὸς πολιτείας σὺν ἐρασὶ τῶν καλῶν, ἢ ἐπὶ τῆς ἄλλως ἐξ ἀπροσεξίας ἔχοντας, πωήλασαν τε ἐπὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἠρέθισαν. Οὐδὲν γὰρ ἦν ττον καὶ ὁ τῶν κατ' ἡμᾶς συλλόγῳ πεφηνῶς ποιμνάρχης, καὶ τῶν Χριστῷ ὁμολογίας πυρσολαμπῆς σύλος Θεόδωρος, ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀνατεταλκῶς οἰά τις πολύφωτος ἀστὴρ τόποις καὶ χρόνοις, τῶν οἰκωμένην πᾶσαν μικροῦ δεῖν τῶν ἀσκητικαῖς λάμψεσι, καὶ τοῖς τῶν ἀθλητικῆς ὁμολογίας ᾧ ἐβάλεν ἀγωνίσμασι καὶ τοσούτος γε ὥφθη τῶν ἀμφοτέροις διαπρεφάντων καρτερίᾳ τῆς βίης καὶ ἀρετῆς ἀνδρείᾳ ἐκδυμότατος ζηλωτῆς, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὰ τέτων συλλεχῶς ἀρισεύματα, ὡς μέχρις ἐώας καὶ νότος, ἐπ' ἐρας τε καὶ τῶν ἀρκτικῶν δραδραμεῖν σὺν τῶν διδασκαλίας αὐτῆς φθόγῳ μερῶν οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ θεῶν καταλογηθείσης αὐτῆς πνευματικῆς τῶν μαθητῶν φυτεργίας περὶ αὐτοῦ ἐκταθῆναι τὰ κλήματα καὶ ᾧ ἀδείσους ψυχῶν τῶν ὄντι ἀμφιλαφεῖς, καὶ ἀρετῆς ἐντεῦθεν συγκροτηθῆναι παιδευτήρια καὶ οὐκ ἔστι τὸ παράπαν χωρὸς οὗ τὸ ὄνομα τῶν πολιτείας αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπώνυμον οὐκ ἀφίκετο.

Cod. vat. 608
I. 134. a.

f. 131. b.

ἀλλ' ὅπως μὲν ὁ ἀοίδιμος ἐκείνος καθηγη-
 τῆς καὶ πατὴρ τ' καθ' ἡμᾶς ἐβίω ζωῆς, κα-
 ταπόδας τ' αὐτῆς κοιμήσεως, ἐνιοὶ τ' αὐτῆς
 φοιτητῶν ἡδικᾶς ὑπὸνίζαντο, κεφαλαίω-
 σαντες τὰ πολυμερῆ τ' καὶ πλάτος ὑψιλο-
 τάτης αὐτοῦ πολιτείας ἀνδραγαθήματα ἐν
 ὀλίγαις ἐπέων λέξεσιν· μὲν οὖς καὶ ἕτεροι τ'
 τ' ἐκκλησίας ἱερομυστῶν ἐν συγγραφῇ εἶδεν
 καὶ ἐγκωμίων σχηματισμῶ γλαφυρῶς ἄσαν
 κατ' ἐπεκτάδην συνέταξαν ὑπόμνημα, εἰς
 γῆρας θησαυρίσαντες λήθης φάρμακον.
 Καὶ ἦν ἀκόλυθον τοῖς φιλοπόνοις καὶ μὴ λίαν
 ἀναπεπτωκόσιν ἐξ ἀμαθίας τ' νοῦν, τοῖς
 ἡδὴ πονηθεῖσι κατεντυγχάνειν, καὶ κείθεν
 ἐκδιδάσκεισθαι τ' ἅπασαν τ' πανίερη πατρὸς
 ὑπερανέστηκνυϊαν τ' πολλῶν βιωτῆν, καὶ τὸ
 ὠφέλιμον δρέπεισθαι, εἴπερ ἐθέλοιεν; θαυ-
 μάζειν τὴν σοφίαν αὐτοῦ τὸ βάθος, καὶ τ'
 εὖρον τ' κοινοβιακῆς ἀναστροφῆς, τὰς τε
 ἀκρίβεις αὐτοῦ ᾠδαδόσεις καὶ θεοπρεπεῖς
 νομοθεσίας, αἷς ἐκείνος τοῖς αὐτοῦ νομοθε-
 τήσας καὶ ᾠδαδεδωκὼς μαθηταῖς, ἄλλος
 τις Βασιλείος ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν ἐφημίζετο
 χρόνοις. Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ κοινὸν τ' ἀδελφότη-
 τος, ὃ ἢ τ' πολλῶν διάνοια μικρὰ βλέπεσθα
 ὡς τὰ πολλὰ, τὸ πεζὸν καὶ ἀπλοϊκώτερον τ'
 φράσεως προτιμᾶν ἐπίσταιται, ὡς ἀνύστα-
 κτον συντηρεῖν τ' ἐπέπτην τ' λεγομένων ἱέν,
 καὶ ὀνησιν ἐμποιοῦν τ' σφῶν αὐτῶν ὑπὲρ τὸ
 σκληρὸν καὶ βαθύγλωσσον τ' νοημάτων ψυ-
 χαῖς, φέρε τ' ὑμετέροις παθαρχήσαντες ἐν-
 τολαῖς, πατέρων αἰδεσιμώτατοι, σδὲν περὶ
 τ' βίης τούτου προπάτορος ἡμῶν καὶ πανσόφου
 διδασκάλου τ' οἰκεμένης, λόγους καὶ ἡμεῖς οἱ
 ταπεινοὶ καὶ οὐδεὶς λόγος ἄξιοι, ὡς οἶόν τε,
 καταθώμεθα· πολὺ μὲν κατόπιν τ' πρὸς
 ἀξίαν ἰόντας, ὡς ἐνὸν ἢ τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν
 πρὸς τὸ εὐληπτὸν τε καὶ καταφανὲς μετα-
 ποικιμένους.

f. 135. a.

β'. Ἡ τ' μέγαν τοῦτον καὶ ἀκαταγώνι-
 σον τ' ὀρθοδόξου πίστεως ἀριστία, καὶ τ' μο-
 ναδικοῦ τάγματος διαβόητον κυβερνήτην
 ἐνεργαμένην τὴν καὶ ἐκτρέψασα Θεόδωρον,
 ἢ τ' πανταχοῦ γῆς πόλεων προκαθημένην
 πέφυκε πόλις, καθ' ἣν ἐκράτει τ' ἀρχῆς
 τινικάδε, ὃ ἐξ ἀσεβοῦς ἀσεβέστερος ἐκρα-

serit. Sed quomodo inclytus ille dux atque
 pater vitam apud nos exegerit, statim post
 eius obitum nonnulli eius discipuli car-
 mine panxerunt, multiplicem sublimium
 eiusdem virtutum amplitudinem paucis
 versiculorum dictionibus comprehendentes.
 Post quos alii ecclesiae sacerdotes hi-
 storico more et panegyrica specie lucide
 admodum et prolixè commentarium com-
 posuerunt, senescenti aetati parantes obli-
 vionis remedium. Et sane pronum erat
 studiosis, vel saltem mentem haud obrut-
 tam inscitia gerentibus, scripturas illas
 perlegere, atque illinc ediscere universam
 sacratissimi patris multisque praeccellen-
 tem vitae rationem, utilitatemque ex ea
 percipere, siquidem vellent, altamque eius
 sapientiam admirari, et coenobiticae vitae
 institutum, nec non accuratas eius tradi-
 tiones stupendasque leges, quas suis tulit
 servandasque commisit discipulis, quarum
 causa tamquam alter Basilius aetate sua
 celebrabatur. Sed quia fratrum commu-
 nitas, et multorum mens arcto plerum-
 que spatio constricta, pedestre potius at-
 que simplicius dictionis genus expetere
 solet, quod expectatam delineat ad dic-
 ta attentionem, sitque ipsorum animabus
 utilius, quam difficiles et sublimi stilo
 prolatis sensus; agesis vestris obtemperan-
 tes mandatis, reverendissimi patres, de
 divo hoc patriarcha nostro, ac magistro
 orbis sapientissimo, nos quoque humiles
 nullaque aestimatione digni, pro viribus
 verba faciamus; longo equidem infra rei
 meritum intervallo, sed quantum nostra
 infirmitas tulerit, facilitatis atque perspi-
 cuitatis rationem habentes.

2. Magni huius et invicti orthodoxae
 fidei herois, et monasticae familiae cele-
 berrimi rectoris, Theodori inquam, pa-
 tria nutrixque fuit urbs in universo orbe
 praeccellens, in qua tunc imperium tene-
 bat impio patre scelestior filius Constan-
 tinus Copronymus, antichristianae haere-

seos renovator ampliatorque, qui ceu illud olim aegyptii Pharaonis ingenium luto ac lateritio opere, novum Christi Israhelem affligebat, dum iconomachicam fabricam per suos acerbos operis huius prae-fectos urgeret, quem cernebat evangelicae in terris adhaerere vitae, et Domini sublimiter instituta sectari. Parentes Theodoro fuerunt pii ac nobiles, qui impositam sibi a genitoribus appellationem, actibus suis palam confirmarunt: ex quibus pater quidem, lux vere, secundum loquacium Atheniensium linguam a Deo creatus, Photinus (Lucidus) moribus et nomine extitit, vitam optimam sectatus, et honestatis splendore egregie exornatus; sicut etiam posthinc religiosae eius erga Deum et res divinas animae demonstravit affectus. Nam cum non vulgare apud imperatorem munus gereret, erat enim regionum vectigalium quaestor, hoc et aliud quodlibet mundi oblectamentum flocci faciens, cum tota domo ad universalem regem Deum se contulit, liberamque vitam prae aulica adamavit: immo mundana haec fumi instar somniique evanida spernens, perpetuo mansura bona, firmumque statum habentia, sibi adquisivit, dum se consecratorum Deo virorum catalogo adiunxit. Et quidem iam quinquennio antea a coniugis consortio ob eximium religionis studium semet fortiter removerat. Ipsa vero mater, spectatissima et illustris femina, egregiis mentis dotibus instructa, suisque liberis et domui praeesse gnara, utpote a Deo creata, et parem actibus appellationem sortita: nam cum commune divinae creationi nomen, sibi proprium haberet, propter rectam suam vitae rationem, Theoctiste et erat et nominabatur, laudem utrimque ob morum sanctimoniam nacta. Sed cuiusmodi vitae cursum veneranda haec semper femina tenuerit, ipsemet eius a Deo datus fructus, coram subiectis sibi fratribus catechesim perorans iam exposuit, facunda

γαῖς γόνος, Κωνσταντῖνος ὁ Κοστανυμος, καὶ τῆ χειρομανικῆς αἰρέσεως δούτερωτῆς ἀναφανεῖς χηλικώτατος, ἐκθλίβων τὸ νέον Χριστοῦ Ἰσραὴλ, καθάπερ ποτὲ ὁ αἰγύπτιος νοῦς Φαραὼ τῷ πηλῷ καὶ τῇ τάλινθείᾳ, τῇ εἰκονομαχικῇ πυργοποιίᾳ διὰ τῶν πικρῶν καὶ τοιαύτης οἰκοδομίας ἐργοδοικτῶν, καθ' ὅτι ἔβλεπεν αὐτὸν πρὸς τὴν γῆν ἐπαγρόμυρον καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας, καὶ ἀνυπερθέτως τοῖς δεσποτικοῖς ἐξακολοθῆντα θεσμοθετήμασιν. Γονεῖς ἡ αὐτῷ εὐσεβεῖς τε καὶ εὐπαρεῖδαι, καὶ τῇ ἀποκληρωθείσης αὐτοῖς πρὸς τὴν φυσάντων προσηγορίας, διὰ πραγμάτων τὰς σημασίας ἐπαθῆλως ἔχοντες. ὧν ὁ μὲν πατήρ, φῶς ἀληθῶς καὶ τὸν ἀλάων τῇ Ἀθηναίων γλώτταν, παρὰ θεοῦ χηνηθεῖς, Φωταῖνος τοῖς ὅμοιοις καὶ τῇ κλήσει γεγενῆται, καλοκαγαθίας μεταποιούμενος, καὶ σωφροσύνης αἴγλη ἀξίως κατακοσμοῦμενος. καθὼς καὶ ὁ μὲν ταῦτά γε πρὸς τὸ θεὸν καὶ τὰ θεῖα καὶ θεόφροντα αὐτοῦ ψυχῆς, ἔδωκεν ἔξω. τὸ δὲ οὐ πολλοσὴν ἀπὸ βασιλείας διέπων ἀρχὴν, καθ' ὅτι ταμίᾳς ἐχηματίζετο τῇ βασιλικῶν φόρων, ταύτῃ τε καὶ τῇ ἄλλῃν ἅπασαν τὴν βίαν παρ' οὐδὲν λοισιάμενος τέρεψιν, πανοικί τῷ θεῷ καὶ παμβασιλεῖ προσέχετο, καὶ τὸ ἄζυγα καὶ ἐν βασιλείᾳ αὐτῆς ἀπαλλάττει βίον. μᾶλλον ἢ τὰ κατὰ τὸν νόμον καὶ ὁνείρεα δαλυόμενα παριδὼν, τῇ ἐσώτων καὶ εἰς αἰεὶ τὸ μόνιμον ἐχόντων ἀγαθῶν τὴν μετὰ τὴν πορίζεται καὶ γίνεται τὴν καταλόγῳ τῶν θεῶν καθωσιωμένων. ὁ καὶ πρὸ πέντε ἐτῶν τὸν καὶ συνεύχετο γυνῶσιν δι' εὐλαβείας μετὰ τὴν ἀνδρείως ἡθετηκώς. Καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ ὡς μετὰ τὴν καὶ ἐπίδοξος, πυκνότητι πυκαζομένη, καὶ καλῶς εἰδυῖα τῇ τε ἰδίᾳ τέκνων καὶ τῇ οἴκῳ προΐστατο, ἃ τε ὑπὸ θεῶν κτισθεῖσα, καὶ τὴν ὁμοίαν προσηγορίαν τοῖς ἔρσοις σφραλισθεῖσα. τὸ δὲ κοινὸν καὶ θεοκτισίας ὄνομα ἰδιάζων αὐτῇ παρυπάρξαν, διὰ τὴν κατ' ἀρετὴν εὐζωΐαν, Θεοκτίστη καὶ ἦν καὶ ὠνόμαστο, καὶ ἐξ ἀμφοῖν ἔπαινον διὰ τὴν σεμνῆς κερδαίνουσα πολιτείας. ἀλλ' ὅποιον ἢ τὴν τὴν βίαν δρόμον ἢ αἰσέβαστος αὐτῇ πεποιήται, αὐτὸς ὁ ἐκεῖνος ὁ θεοδότητος αὐτῆς καρπὸς, τοῖς ὧν αὐτὸν ἀδελφοῖς ἐν κατ-

ηχήσεως εἶδα τινικαῦτα ὑπηγόρευσεν (1),
εὐηγορίας γλῶτταν θεόθεν πεπωλετηκώς·
ἔθεν δὲ βελομένους τὰ κατ' αὐτὴν εἰδέ-
ναι, ἐκείσε ὠδραπέμπωντες, ἡμεῖς τ' περὶ
τ' πατρὸς ἡμῶν λόγων ὀφειλομένως ἐχόμεθα.

γ'. Τὴν μὲν ἐν πρώτῃ ἡλικίας ἐπτα-
εταίριδα ἀρμοζόντως τ' φύσεως διηγουκώς,
τ' εἰσαγωγικαῖς καὶ σοιχαιώδεσι τ' μαθημά-
των ἐνασχολεῖσθαι προάσεται τέχναις· αἱ γὰρ
ἐκ παίδων μαθήσεις συναύξασαι τῇ ψυχῇ,
ἐνοῦνται αὐτῇ καὶ παράμονοι τῷ κεκτημένῳ
γίνονται. Ἐπεὶ ὅμως προβάς κατ' ἡλικίαν καὶ
γραμματικῆς ἔμπειρος ἐγεγόνε τέχνης, εἴτα
καὶ δαλεκτικῆς, ἣν δὴ φιλοσοφίαν καλεῖν οἱ
ταῦτα δεινοὶ γινώσκουσιν· πρὸς ὃ τοῖς εἰρη-
μένοις καὶ τ' ἐν ῥήτορσι φράσεως τὸ κάλλος,
ὡς οἷός τε ἦν, ἀπηνθίσαστο, φύσεως τάχῃ
καὶ γνώμης φιλοπονία τοῖς πᾶσι περίσκε-
πτος (2) ὧν ἐγνωρίζετο· οὐ μόνον ὅτι διὰ
ταῦτα αἰδέσιμος ἦν τοῖς ἡλιξὶ καὶ τοῖς ἡδὴ
προβεβηκόσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τ' φόβου τ'
ἀγωγῆς μᾶλλον, οὐκ ἀθαύματος αὐτοῖς
ἐνομίζετο· ἀρετῆς ἅτε ἐρῶν, καὶ τ' ἀγνείαν
σύνοικον ἐπαγόμηνον, τ' τε φαύλων τὰς
συνεσίας ἀποδιδράσκων, καὶ τοῖς σώφροσιν
αἰεὶ συναρτώμενος· ὡς ὅτι καὶ τοῖς οἰκοῖς τ' εὐ-
χῶν, οὐχ ἡκιστὰ γὰρ ἐν τ' συνάξεσι μολῶν,
καὶ τοῖς βίοις τ' πρὶν δαλαμψάντων ἀγίων
ὡς ἐν τισιν εὐωδесаτοῖς λαιμῶσι, καθάπερ
τις φιλόπρονος μέλιττα τῷ λοῖσιμῳ ἐφιζά-
νων καὶ ὡρεῖσθαι μένος· καὶ τῷ τε καὶ κείνῳ,
πάντα ὅτι μᾶλλον συλλήβδην ἐραυρίζομενος
πρὸς ἐνὸς χρήματος κατασκύην, λέγω δὴ
τ' ἀειμνήσας καὶ σεβασμίας ἀρετῆς ὑπὲρ μέλι
καὶ κηρίον τὰ τ' ψυχῆς γλυκαινούσης αἰ-
σθητικῆς· ἦν γὰρ ἐκ παιδὸς ἀρτίφρων καὶ χρι-
στομαθὴς ὁ θαυμασίος, πρὸς τ' ἐνυποστά-
τε τ' θεοῦ καὶ πατρὸς σοφίας τ' πᾶσαν ἐν-
νοίαν καὶ βελὴν ἐπικαλεσαμένης, ἥγαν ἐκ τ'
μὴ ὄντος ὑποστάσεως, καθάπερ ἐξαίρετόν
τι δῶρον τ' κυριωτάτην τ' γηραιῶν ἀπειλη-
φώς ἀρετῶν, ἣ παρέπεσθαι καὶ τὰς λοιπὰς οἶ-
δεν ὁ λόγος, τοῖς γὰρ μὴ ψιλὴν ἔχουσιν αὐτῆς
τ' ὀνομασίαν, ἀλλ' ἐμπεδοῦσι διὰ τ' ἔργων

quippe lingua divinitus donatus. Quamobrem Theoctistae notitiarum cupidos illuc ablegamus; dum nos interim de patre nostro, prout par est, sermonem prosequemur.

3. Primo itaque aetatis septennio indoli suae convenienter exacto, isagogicis atque elementaribus disciplinarum artibus admovetur: nam pueriles institutiones cum anima auctae, ipsi cohaerent, firmiterque in instituto homine manent. Tum crescentibus annis, grammaticae regulis imbutus fuit, et mox etiam dialecticae, quam philosophiam magistri appellant. Praeterea rhetoricae quoque elocutionis venustatem, pro viribus, degustavit, naturaeque acumine et voluntario labore cunctis eminentior apparebat: neque ob haec solum coetaneis immo et provectoribus venerandus erat, sed magis etiam ob morum formam admiratione dignus illis videbatur; quippe virtutis studiosus, et innocentiam comitem habens, improborum consortia vitans, et cum probis semper conversans; sacris item oratoriis ac synaxibus assiduus; et ad sanctorum ante se virorum lectitandas vitas, apud instar laboriferae, intellectu incumbens; et modo hoc, modo illud, immo cuncta simul deflorans ad unius conferens operis confectionem, laudatissimam inquam et venerandam virtutem, quae prae melle ac favo animae sensum dulcissime adfecit. Fuit enim hic a pueritia mirabiliter prudens et Christi discipulus, a consubstantiali Dei patris sapientia, quae mentem omnem voluntatemque imbuit, et ea quae non sunt facit subsistere, ab hac inquam ceu eximio dono praecipua omnium virtute donatus, quam reliquae subsequi solent, in iis certe qui haud nudum habent christianorum nomen, sed huic consonos actus exserunt. Sic prorsus a religione eximius hic manu ductus Theodorus, rectam re-

(1) Extat haec inedita in Metaphrastae codice parisiaco, ut dixi T. V. part. II. p. 77. in adn.

(2) Cod. 608. περίπυρος, cod. 1256. περίπατος, uterque mendose, ut puto. Substituo περίσκεπτος.

giamque viam terebat, et procul insipientiae vestigiis incedebat, quae sectatores suos subvertere solet, et ad inferorum perditionem deducere. Talem videlicet se ab initio optime ac prudentissime conformavit, vel potius a divina conformatus fuit gratia, quae auxiliarem manum iis, qui virtutis studium elegerunt, porrigit, cum iisque operatur, ac vires ad maiorem consequendum profectum supeditat.

4. Interim scelestus tyrannus, et Pharaonis regis mentem gerens, haud rubro mari demersus fuit, sed igne gehennae, cuius ille incendio, ligna nimirum et foenum et calamum, impiae vitae fructum, toto aetatis suae tempore, tamquam sterilis terra ac dumosa, pabulum attulerat. Subinde post hunc Leo iunior filius eius, naturalis heres, brevi tempore imperio praefuit, et mox mortem obiit; quandoquidem Davidis illud vaticinium intelligere noluit: nempe ex Davide ortum esse cornu fortissimum, quod cornua contrivit peccatorum ac daemonum hominumque impiorum. Nimirum pacis princeps Christus, magnus et solus aeternusque rex, suscitavit cornu salutis simul ac pacis ecclesiae suae, illam dico nomini suo congruam, magisque operibus, quam appellatione, vere Irenem. Tunc autem divus quoque Theodorus omni se vanitate saeculi expedit, et quasi domitus sponte pullus ad virtutis habenas decurrit, annos tunc natus viginti duos. Cum ergo religiosissima Irene, a Deo ad monarchiae apicem sublimata, orthodoxiae qui superfuerant ac monasticae vitae igniculos ex longinquis exiliis aut etiam carceribus revocaret, quos tamquam sal terrae, mundique illuminatores, vitae doctrinam gerentes, observabat ac venerabatur, ceu qui artus ecclesiae diro morbo corruptos salire poterant, insuperque orthodoxae fidei luce mentium oculos illustrare; tunc in urbem reversus est, derelicto suo ad

αὐτῶν ὅπερ ὀνομάζονται παρωνύμους. Ὑψ' ἥς ἐντὶ τῆς ὁ θεῖος Θεόδωρος τὴν εὐθείαν καὶ βασιλικὴν διώδωκεν εἰς τὸν μακρὰν ἐγεγόνει τὴν ἀφροσύνης ποδῶν, ἡ δὲ ὅτε ἡρώμενος αὐτῇ ὑποσκήϊζεν πέφυκεν, καὶ εἰς Ἀθῆναι ἀπωλείας καταβιβάζει· ἀλλὰ ὅτε ἔτι τὰ πρῶτα δὲ ἀπαλάσας αὐτὸν ἄριστα καὶ πανσόφως, μᾶλλον ἢ δὲ ἀπαλάσθεις ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, ἡ χεῖρα βοηθείας ὀρέγει τοῖς ἀγαθὸν αἰρεμένοις, καὶ συνεργεῖ καὶ σθένος δίδωσι πρὸς τὴν κρηττόνων ἐπιτυχίαν.

δ'. Ὅπνικα τὸ πονηροῦ τυράννου καὶ φαρμακώμονος ἀνακτος καταποντισθέντος οὐ τῷ ἐρυθραίῳ πόντῳ, τῷ ἢ περὶ τῆς γενέσεως, ἥς καὶ τὰ ὑπεκκαύματα ξύλα δηλαδὴ καὶ χόρτον καὶ καλάμην τὰ τῆς μοχθηρίας ἐκφόρια ζωῆς παρὰ πάντα τὸ αὐτοῦ βίον, ὡσπερ τις γῆ κεχερσωμένη καὶ ὑλομανοῦσα ἐξήνεγκεν. Εἴτα μετ' ἐκείνον ἀμέσως τὸ νεώτερον Λέοντος καὶ υἱοῦ αὐτοῦ ἐκ παρογόνων δὲ ἀδοχῆς, εἰς ὀλίγον τὸ καιρὸς τῇ βασιλείᾳ δὲ ἐκρέσαντος καὶ θανατωθέντος, ἐπεὶ μηδ' ἐβούλετο συνιέναι τὸ διὰ τὸ Δαυὶδ προφητὸν ὄντα, ἐκ Δαυὶδ ἀνατεταλκέναι ἰφθιμότατον κέραν, ὃ συνέθλασαι τὰ κέρατα τῶν ἀνθρώπων δαιμόνων τε καὶ ἀνθρώπων ἐναγῶν· ὁ ἀρχὸν τῆς εἰρήνης Χριστὸς, ὁ μέγας καὶ μόνος ἀίδιος βασιλεὺς, ἐξήγειρε κέραν σωτηρίας ὁμοῦ καὶ εἰρήνης τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν φερώνυμον ἢ λέγω καὶ τοῖς ἔργοις μᾶλλον Εἰρήνην ἢ τὴν προσηγορίαν. Τότε δὲ τότε καὶ ὁ θεῖος Θεόδωρος πάντῃ διέδρα τὴν κοσμικὴν ματαιοπονίαν, καὶ οἷόν τις αὐτογύμναστος πῶλος πρὸς τὴν ἀρετῆς ὑπομόλῃσε χαλινόν, ἀπὸ γῆρας ἄγων εἰκοσὸν καὶ δεύτερον ἔτος· καὶ ὅτε Θεοφιλεστάτης Εἰρήνης ὑπὸ θεοῦ προαχθείσης εἰς τὸ τῆς μοναρχίας κύρος, καὶ ὅτε ὑπολελειμμένοις ἀπὸ τῆς εὐσεβείας τε καὶ μονήρης δὲ ἀβιβώσεως ἐκ τῆς ἐσχάτων καὶ ὑπεροχῶν ἢ καὶ καθείρξεων ἀνακαλεσαμένης, οὗς καὶ ὡς ἅλα τῆς γῆς καὶ ὡς φωσῆρας κόσμος λόγον ζωῆς ἐπέχοντας, ὡς εἶπε καὶ ἀπεσέμνυνεν, ὡς ἀλίζεν εἰδότας τὰ τῆς ἐκκλησίας διεφθορότα τῇ πικρᾷ νόσῳ τῆς αἰρέσεως μέλη, πρὸς ἣν καὶ τὸ ὁρθόδοξον πίστεως τῷ φωτὶ ἐναυγάζειν αὐτῶν ὅτε

δ' αὐτοῖς ὁφθαλμοῦς, εἰσῆλϋθε τὴν καὶ-
τα ἐν τῷ ἄσῃ, ὃ καὶ τὸ Ὀλυμπον ἀφορ-
μηθεὶς λόχμης, ὃ ὃ πρὸ κατανομασθεί-
σης ἀοιδίμης Θεοκτίστης ὁμαίμων Πλάτων ὁ
σεβασμιώτατος, περὶ οὗ καὶ λαμπρὸς ἔσπε-
δάσθη τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ ἔπαινος καὶ αὐ-
τῷ ἐκτιθεμένῳ ἀξιοπρεπῶς πολιτείαν (1),
συναγωνισόμενος τὸ γὰρ εἰς αὐτὸν ἦκον καὶ
συμπόνῃσιν τοῖς ἄλλοις πατρῷσιν, εἰς τε
καὶ τὸ αἰρέσεως ἀναξοπὴν καὶ καθαίρεσιν,
καὶ εἰς τὸ θεῶν εἰκόνων προσκύνησιν, τοῖς
συνελθοῦσι τῇ Νικαέων τριακοσίοις καὶ νύ-
κτων ἢ ἄθροισις πρεπόντως ἐβδόμη σύνοδος
ὠνόμασαι, κατάπαυσις τῇ πρὸ αὐτῆς γλυ-
ομένη καὶ σφραγὶς καὶ τέλος τῆς ὀρθοδόξης
ἡμῶν πίστεως· καὶ δὴ Ταρασίῳ τῷ προμάχῳ
καὶ εὐσεβείας καὶ οἰκουμενικῆς περὶ τῷ φω-
σῇ, τῷ φερρονύμῳ ἐκταράξαντι πᾶσαν τὴν
ἀσεβείας καὶ ἄλμην, καὶ γαλήνην τῇ ἐκκλη-
σίᾳ σὺν θεῷ πρυτανεύσαντι, ἐνωθεὶς, σύμ-
βελος αὐτῷ τὰ πάντα καὶ συλλήπτωρ δε-
ξιὸς καθίσταται· ἐκείνους δὲ αἰδῆς χάριτος καὶ
τιμῆς ἔχοντας τὸ πανόσιον διὰ τε τὸ βεβη-
κὸς καὶ ἀσκήσεως, καὶ τὸ τῷ γένει ὑπερτενέες.

ἔ. Ταύτης οὖν εἵνεκα καὶ προφάσεως τὰς
δ' αὐτῶν ὁ θαυμάσιος Πλάτων ἐν Κωνσταν-
τινοπόλει ποιέμενος, καὶ ἄλλους μὲν πολλὰς
τῇ συνήθῳ πρὸς καταφρόνησιν ἀνεπτέρωσε
τῇ παρόντων καὶ φθαρόμενων, μάλιστα γὰρ
μὴν τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, καὶ τὴν ὁσιόφρονα ἀδελφί-
δου Θεόδωρον, πολλῶν πρότερον τῷ πόθῳ
καὶ βρανίᾳ ζωῆς τὰ ἐντὸς ἔχοντας πυρπολέ-
μενα, πρὸς πλείονα ζῆλον καὶ ἀμείνω διή-
γαγε τῇ μοναστῶν πολιτείᾳ· ὅστις Θεόδωρος
θάρος ὁπόμενος τῇ ὑποθήκαις τῇ ὁσίᾳ γε-
γονώς, συμβούλῳ τῇ μητρὶ χρησάμενος, δι'
αὐτῆς τὰ σωτήρια καὶ ἀνέκοντα τῷ πατρὶ
ἀναφέρῃ· καὶ ταύτῃ θηρεύῃ τῆτον σὺν τρισὶν
ἀδελφοῖς πρὸς τὴν ἰσὺν καὶ ἀρετῆς συνεσθῆναι
πόθον, ἐφυσερίζοντα τοῖς ὅξιν αὐτῶν· ὅθεν καὶ
ἐαυτοῦ δύο σωμαίμονας καὶ καὶ μιᾶς ἀδελφῆς
αὐτῶν προεζωγρήκῃ τῇ χηρᾷ καὶ μητρὶ
καὶ ἀκλήσει· καὶ ἔτω συμφωνησάντων πάν-
των εἰς τὸ ἀποτάξασθαι τοῖς τῷ κόσμῳ, καὶ

Olympum nemore, praedictae inclytæ fra-
ter Theoctistae Plato venerabilis (de cu-
ius laudibus splendidam elaboravit ora-
tionem magnus Theodorus, vitam eius con-
digne exponens) ut pro sua virili parte
opem ferret et allaboraret cum ceteris pa-
tribus, qui ob destruendam funditus hae-
resim, et sacrarum imaginum cultum re-
stituendum, Nicaeae convenerant trecenti
et quinquaginta: quorum congregatio me-
rito appellata est septima synodus, quae
requiem prioribus motibus attulit, et or-
thodoxam fidem nostram postremo obsi-
gnavit. Plato siquidem coniunctis viribus
cum Tarasio rectae fidei defensore, et oe-
cumenico luminari, qui convenienter suo
nomini totam impietatis procellam extur-
bavit, et ecclesiae pacem Deo favente re-
stituit; huic inquam coniunctus Plato con-
siliarius ad omnia dexterque auxiliator
erat; quia reverentia vicissim omnique ho-
nore prosequabatur Tarasius sanctissimum
virum, propter asceticae vitae soliditatem
et generis nobilitatem.

5. Hanc igitur ob causam moras ad-
mirabilis Plato Constantinopoli trahens,
cum alios multos familiares, ad praesen-
tium periturarum rerum contemptum in-
cendit, tum praecipue sororem suam, nec
non pia mentis Theodorum nepotem, qui
ambo multo iam ante caelestis vitae desi-
derio flagrabant, ad maius monasticae per-
fectionis professionis studium concitavit.
Qui Theodorus sancti viri monitis fiducia
repletus, matre secum conspirante, per
hanc salutaria et utilia consilia patri sug-
gerit; atque ita hunc capit cum tribus so-
roribus, ut par virtutis studium sequatur,
et postremus ad suorum numerum acce-
dat. Nam iam antea Theodorus fratres
duos unamque sororem lucratus fuerat per
patrias matris adhortationes. Atque ita con-
sentientes omnes ut mundanis rebus vale
dicerent, Deoque, sumpto apostolico in-

(1) Hanc Theodori de Platonis avunculi ac magistri sui laudibus orationem extare apud Bollandianos, diximus iam in hac collectione T. V. part. II. p. 77. in adn.

dumento, adhaerent, alacri animo cuncta dividunt mundanae vitae ornamenta, regis muneribus gerendis idonea: insuper et ipsam domum, et confectam inde pecuniam pauperibus elargientes, domesticos quoque famulos libertate donant, adiectis unicuique legatis. Tum vero illinc simul omnes digressi, ad praedestinatam migrant Saccudionis stationem, quod ipso- rum praedium erat, et monachorum clau- stro et quieti prorsus accommodatum. Est enim nemorosus locus, et in lunae figuram curvatus, atque una tantum ex parte aditum habens: intra vero campe- stris est, ubi diversi generis arbores fru- ctiferae pariter et infructuosae. Ibi quo- que pulcherrimum theologi (Iohannis) templum, et aquae copia sufficiens; nul- lusque alius incolis delectabilis aspectus patet, quam caelum et mare arcticum. Qui locus nunc etiam floret atque abun- dat multitudine qui illic versantur fra- trum; celebrisque est, propterea quod ibidem primum divinitus instincti et con- fessores patres nostri angelicae vitae fun- damenta iecerunt.

6. Ibi scilicet tirocinium agens mag- nus Theodorus cum sociis suis, et san- ctissimi Platonis manibus totum se tra- dens, susceptaque ab eo sancti schematis armatura, nihil non ad eiusdem nutum volebat aut agebat. Nam proprii libiti pe- riculum metuens, longe a sua voluntate recedendum putabat, apostolici effati te- stimonio fretus: vivo ego iam non ego, vivit vero in me Christus. Sic igitur Pla- toni inclyto subiectus erat, morisque sui ac mentis modestiam non erga illum tan- tummodo, verum etiam erga reliquos om- nes maiores minoresve ostendebat, ceu homo voluntate omni carens vel inanimis statua, carnes simul habens timore Do- mini confixas, cavensque semper quicquid arrogantia, aemulatio, et invidia, et odium et ira, atque contentio, in incautis men- tibus parere solet. Animi vero alacrita-

θεῶ προσοικνωθῆναι διὰ τὸ ἀποστολικῶς σχή- ματος, ἀπεμπολοῦσι παντὶ πάντα τὰ τῆ κοσμικῆς ζωῆς, καὶ ἐν βασιλικαῖς ἀξιώμα- σιν ἐπιτίθεται· ἐπὶ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκίαν· καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν συγκομισθέν χρυσίον πένησι δι- χνεύοντες, ἀξιοῦσι τοῖς κατ' οἶκον ἐξυπηρε- τεμένοις οἰκέταις τὸ ἐλευθερίᾳ ζωῆς, καὶ τὸ ἐπιβαλλόντων αὐτοῖς λεγμάτων· ὅτι δὲ τὸ αὐ- τόθι ὁμοθυμαδὸν ἀναστάντες ἀπαίρουν εἰς τὸ προσωρισμένον αὐτοῖς τὸ Σακκουδίων· χωρὸν, οἰκεῖον ὄντα αὐτῶν, καὶ πάνυ ἐπιτή- ρητον εἰς μοναζῶν φιλοχίαν καὶ ἀνάπαυλιν· κατάλασιν γὰρ ἔστι τὸ κτήμα, μνησθεὶς τε φιλικυκλούμενον, καὶ δι' ἐνὸς ἀμφοτέρω ἐλ- λουσι ἔχον· τὸ δὲ μεσαίτατον αὐτῶν πεδιά- σιμον, ἐν ᾧ πεφύκασι δένδρεα διάφορα, κάρ- πιμά τε καὶ ἀκαρπᾶ· καὶ ὁ ὡρεκαλλὴς τὸ θεο- λόγιον, ὕδωρ τε πρὸς αὐτάρκειαν, μηδὲν ἄλλο πρὸς ὠρεασμὸν τὸ βλέπειν τοῖς οἰκή- τορσιν ἐμπαρέχον, ἢ τὸ οὐρανὸν καὶ τὸ ἀρκτι- κὴν θάλασσαν· ὅστις ὅλως ἐκείνους καὶ μέχρι σή- μερον ἀνθεῖ καὶ βερίθι τῷ πλήθει τῶν εἰς αὐτὸν σφραγισμένων ἀδελφῶν· καὶ φιλοβόητος γε καθ- ἑστήκει διὰ τὸ χάριν τὴν βαλλόντων εἰς αὐτὸν ἀρχὴν, καὶ θεμέλιον ἀγγελολογίας ζωῆς, θεοφώρων καὶ ὁμολογητῶν πατέρων ἡμεῶν.

5'. Καθ' ὃν δὲ ἐκταλιζόμενος κατ' ἀρ- χὰς ὁ μέγας Θεόδωρος σὺν τοῖς μετ' αὐτῶν, καὶ τὸ τὸ πανοσίε Πλάτωνος χερσὶν ἑαυτὸν ὅλον ἐκδεδωκώς, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ τὸ ἀγίᾳ σχήματος ἀναλαβὼν παντοδύναμον, οὐκ ἦν τὸ παρὰ πάντας ὁ μὴ τὸ ἐκείνους βελαῖς ἐπόμε- νος, ἢ θελὲν τε καὶ ἐπραττεν· τὸ γὰρ αὐταρε- σκείας τὸ κίνδυνον ὑποφωμῶνος, μακρὰν τὴν ἰδίῳν θνητῶν εἶναι ὥστε δεῖν, τὸ ἀποστο- λικὴν ῥῆσιν εἰς μὲν τὸν ἑαυτοῦ ἔχον τὸ λέγεσθαι “ζῶ ἡ ἐκείνι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός”, διὸ οὕτως ὑπετάσσετο τῷ αἰοδίμῳ Πλάτω- νι, συστολὴν ἡθικῆς καὶ φρονήματος, οὐ μόνον εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας ἐφεξῆς μέζον- τας τε καὶ ἐλάττονας ἐπιδικνύμενος, ὥς οὐ θελητός τις ὢν καὶ ἀβούλητος ἀνθρώπος, ἢ ἀνδρίας ἀψυχός, τῷ φόβῳ τὸ κυρίου τὰς σάρκας ἔχων κατεπληρωμένος, καὶ ἀπρακτός διχνομένων πρὸς πάντας ὁ περιπερία καὶ ζῆλος καὶ φθόνος καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ ἐριθεία, διὰ τὸ

f. 138. a.

τῶ νοὸς ἀπροσεξίαν οἶδεν ἀπορῆναι· τὸ δὲ γε μεγαλοψυχίαν καὶ σωφρονὴν καὶ ἀσκητικὴν ταχύτητα μὴ τὸ εἶναι εὐσχημοσύνης ἐπὶ τῇ ἐν χερσὶ διακονίᾳ, οὕτω δὲ ἐπιμελείας κατάρθῃ, ὥς εὐθέως μὲν τὸ προκείμενον αὐτῷ ἔργῳ εἰς πέρας ἄγειν· διαθείει ἢ ὥδε κακεῖσε πρὸς ἕκαστον τῶ ἀδελφῶν, καὶ τοῖς ἢ δι' ἀσθενίαν ἢ καὶ ῥαθυμίαν ἡσθενηκόσιν ἐπαμύνειν, καὶ τὰ τούτων ἐλλείμματα τῇ παρ' αὐτοῦ ἀναπληρῆν βοηθείᾳ, ὃς οὐδὲ ξυλοφορεῖν, ἢ σκαπάνῃ κεχεῖσθαι, καὶ κηρύττειν, τὸ κατάλληλον τῇ ἀσθενείᾳ τροφήν ἀπηνυδόκησεν πᾶσι· ἀλλ' αὐθαίρετος ταῦτα τὰ καὶ τὰ παρόμοια δρῶν, καὶ κόπρον ἐκκομίζων τῇ βοσκημάτων κρύβδῃ καθύδοντων τῶ ἀδελφῶν, ἐν νυκτεριναῖς τε καὶ μεσεμβριναῖς ὥραις ἐφωράθη πολλάκις· ἐφ' ᾧ λέγεται ὁ σὺ συνασκευάμενος ἐκπλήττει, ἐναργῆς δὲ μεγάλην διδούς τὴν ἀπόδειξιν δι' ὧν ἔδρα, τὴν προσούσης αὐτῷ καὶ τὴν ἔνδον ἀνθρωπὸν διαπύρει καὶ τελείας πρὸς Χριστὸν ἀγάπης, «ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ υπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ὑποκύμων ὑπὸ κρίσεως μέχρι θανάτου, θανάτου ἢ σταυροῦ.», ζ'. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα, νήφοντι ἀναθεωρῶν λογισμῷ, ἐφωτίζετο τὴν ψυχὴν, κατενόαστο τὴν καρδίαν, ἐπυρωλεῖτο τὴν νοῦν, διαπαντὸς τῇ ἐφέσει τὴν πρὸς αὐτὸν εὐαρεσθήσεως, καὶ καὶ τὸ ἐγκωρῆν ἐκμιμήσεως. Ἐξεδωμάτωσε μὲν τοὶ καὶ εὐκτίειον ἐπὶ ὀνόματι τῷ θεολόγῳ Ἰωάννῃ καὶ υἱοῦ τῷ βροντῇ, τῷ τῷ μεγάλῳ Πλάτωνος παθαρχῶν ἐντολαῖς, οὐρανότυπος σχῆμα προβεβλημένον, εὐανθὴ ποικιλοεργίαν, αὐτόν καὶ τὸ μετέωρον, αὐτῶν τεχνισάμενος, καὶ τοῖς οἰκοῦσιν ἐνδιάστημα ξένον καὶ καλλοπρεπὲς ἐξωποισάμενος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦδαφος τῇ ποικιλίᾳ καὶ διαχρύσοις ἐγκατασφράσας ψηφίσιν, ὥς ἂν καὶ οἱ πόδες αὐτῶν τῇ αὐγαῖς τῇ λίθων καταξυφῶν· ἐν ᾧ περ τὰς ἐντεύξεις τῷ κυρίῳ καὶ τῷ συνόντων ἀποδιδούς, μᾶλλον φιλοθείας καὶ κατανύξεως ἡσραπτεν ἀμύρμασιν· πρὸ πάντων εἰσιὼν ἐν τῷ οἴκῳ τῷ θεοῦ, καὶ ὑψατος

tem et sedulitatem, et impigrum studium cum consueta sibi gratia in quotidianis exercitiis expromebat, quae tanta diligentia obibat, ut propositum sibi opus omnium celeritate expleret. Discurrebat autem hac illac ad singulos fratres, et infirmos aut segnes adiuuans, defectus illorum ope sua supplebat; ita ut ne ligna quidem portare, aut ligone uti, et hortum colere, et congruam infirmitati alimoniam exhibere abnueret; sed sponte haec et similia faciens, stercora etiam iumentorum, dormientibus fratribus, nocturnis aut meridianis horis, clam saepe exportare compertus est. Quibus rebus dicitur sodales quoque monachos admiratione perculisse; evidentem scilicet magnamque edens, per ea quae faciebat, demonstrationem ardentis suae perfectaeque erga Christum caritatis: «qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalem Deo, sed semet ipsum exinaniens, forma servi assumpta, factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.»

7. Haec et alia omnia, quae de illo scripta sunt, divina atque humana, vigili secum volvens consideratione, illuminabatur in anima, compungebatur corde, incendebatur in mente, ut omnino Christi placita faceret, eumque imitando quantum licet exprimeret. Aedificavit etiam oratorium sub theologi tonitruique filii Iohannis nomine, morem quoque in hoc gerens magno Platoni, caeli formam habens, cum pictura florida; neque solum partem eius sublimem elaboravit, ita ut esset stantibus in eo gratum aedificium et undique ornatum, verum et pavimentum ipsum variis auratisque calculis stravit, ut pedes quoque calcantium splendoribus lapillorum delectarentur: quo in loco dum preces Deo cum sodalibus faceret, magis tamen divini amoris compunctionisque fulgore radiabat, primus Dei domum ingrediens, postremus recedens;

quamquam et nonnulli alii diligentissimi essent, qui illic per Dei gratiam in sancto secessu degebant.

8. Sed praeter supradictas, aliis quoque privatim indulgebat precibus, semet clam sodalibus subducens, diebus praesertim quibus officia vacabant, quo tempore lacrymarum rivulis genas inundabat atque pavementum cui insistebat. Etenim compunctionis donum abundanter a Deo acceperat, a quo nimirum omne donum perfectum datur dignis eique semet comparantibus. Continentiam autem tanto impensius colebat, quanto eam utiliorem comperiebat iis qui Christo pure et immaculate servire volunt. Iam ratiocinium tamquam iudicem incorruptum inter spiritum carnemque constituens, sic per illud utriusque officium explebat, ut neque nimio ieiunio patem sui visibilem tantopere debilitaret ut Christi famulatu inepta praeter fas evaderet; neque item propter nimiam esculentorum ingurgitationem, animae facultatibus acediae passio subreperet, ex qua generaliter monachis mors contingit. Profecto in his perseverans beatus vir, archetypi locum in agendis rebus tenebat; quamquam nondum manifeste singularum virtutum nominibus accuratos efficiebat in participantibus characteres. Ad quem spectantes ascetae condiscipuli, praecipueque mirabilis Iosephus, qui et sanguine et vitae proposito proxime illum attingebat, animam suam illius pulchritudine exornabat, parem alacritatem ac fortitudinem similitudine morum ostendens: quare et alter quidam Theodorus apud monachos videbatur, in eximiam virtutem ac scientiam provectus: qui divino suffragio sanctae Dei ecclesiae thessalonicensis idoneo tempore gubernaculo praepositus, plurima exilia et custodias pro orthodoxa pertulit fide. Cum quo et Antonius, et Timotheus, et Athanasius, et Naucrati, et alii deinceps plurimi qui tunc quidem ascetico vitae genere, postea

ἐκείθεν ἀπογινόμενος· καὶ τοὶ συνεδαιοτάτων ὄντων ἐνίων τῷ Θεοῦ χάριτι αὐτόθι λοιπὸν ἀποταξαμένων.

η'. Πρὸς ἃ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τινὰς ἰδικωτέρας ἐποιεῖτο δεήσεις, ἑαυτὸν ἀποδ/υσέλλων τῷ ἄλλων κτ' τὸ λήθηθός, καὶ μάλιστα γὰρ καὶ ἃς ἡμέρας ἦγον ἀργίαν, ἐν αἷς καὶ λιβάσι δακρύων τὰς παρὰς κατέκλυζεν καὶ τοῦδαφος ἐν ᾧ περ ἐτύγχανεν ὢν· τὸ γὰρ τῷ κατανύξεως χάρισμα πλεονεξίᾳ εὐλήφει παρὰ Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶν δῶρημα τέλειον δίδεται τοῖς ἀξίοις καὶ πρὸς τοῦτο κῦβεπισμένοις· ἐγκράτεια ἢ τοσοῦτο μᾶλλον ἐξήσκησεν, ὅσῳ καὶ πλέον αὐτὴν συμβαλλομένην εὗρεν τοῖς τῷ Χριστῷ καθαρῶς τε καὶ ἀρυπάρως λατρεύειν ἐθέλουσιν· τὸ γὰρ λογισμὸν ἐπισήσας ὡς περ δικαστὴν ἀδίκασον πνεύματι καὶ σαρκί, οὕτω δι' αὐτοῦ ἐποιεῖτο ἐκατέρωτὸ δέον, ὥς μήτε διὰ τῷ ἄγαν ἀσιτίας τὸ ὁρατὸν αὐτοῦ ἐκλύεσθαι, καὶ πρὸς τὰς ἐν Χριστῷ δ/υκονίας ἀπρακτον παρὰ τὸ εἶδος καθίστασθαι, μήτ' αὖ διὰ τὸ κόρον τῷ εἰσκειθέτων τὰς ψυχικὰς ἐξαις ἀκνηδεῖας ἐνέχεσθαι πάθεσιν, ἐξ ἧς ὁ ὡσεκτικὸς τῷ μοιχαλῷ συνάγεται θάνατος· Ἀμέλφ ἐν τούτοις ἐγχερόντας ὁ μακαρίτης, ἀρχετύπη τάξιν ἐπέειχεν τοῖς πράγμασιν· εἰ καὶ μηδέπω σαφῶς τοῖς ὀνόμασιν πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς ὅντι ἀκρεβεῖς ἐμποῶν τοῖς μεταλαμβάνεσσι χαρακτηῖρας· πρὸς δὲ δὴ βλέποντες οἱ συνασκηταί, καὶ μάλιστα ὁ θαυμάσιος Ἰωσήφ, ὁ καὶ τῷ φύσιν αὐτῷ καὶ τῷ προαίρεσιν προσφυῶς οἰκονόμενος, ἐμορφοῦτο τῷ ψυχὴν τῷ ἐκείνῳ κάλλει, τοιοῦτοσθεν ἡ προθυμίαν τῇ τῷ πρακτέων ἐνδεκνύμενος ἐξομοιώσθαι· διὸ καὶ ἄλλός τις εἶναι Θεόδωρον παρ' αὐτοῖς εἰκάζετο, πολὺς ἀρετῇ καὶ γνώσει γεγονώς· ὅς καὶ θεία ψήφω τῷ ἐν Θεσσαλονίκη ἀγίας τῷ Θεοῦ ἐκκλησίας ἐν καιρῷ ἰδὼν ὅντι οἵαντας ἐγχεῖσθαι, πλείους ὑπεροχίας καὶ φρενὰς ὑπὲρ τῷ ὀρθοδόξῳ ἐκαρτέρησε πίστεως· μὴ οὐ καὶ Ἀντώνιον, καὶ Τιμόθεον, Ἀθανάσιόν τε καὶ Ναυκράτιον, καὶ πλείους ἄλλους ὁμιλος ἐφεξῆς, οἳ διὰ τῷ ἀσκητικῆς τῆνι κάλλει ζωῆς καὶ τῆς ἀθλητικῆς ὕψερρον ἐν-

f. 139. a.

f. 139. b.

στάσεως ἐνέκρωσαν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῷ ἀντιπάλῳ πᾶσαν τὴν δύναμιν κατεπάτησαν.

Θ'. Ὁ γὰρ πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος πάντων μὲν τῶν Θεοφόρων πατέρων μετεῖη ὁσὺν βίβης καὶ ὁσὺν λόγους ἐν συντετριμμένη καρδίᾳ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως, μίαν ἐπιζητῶν εἰς τὸ προκείμενον αὐτῷ σκοπὸν λυσιτέλειαν, τὸ πῶς δεῖ εὐαρεσῆσαι Θεῷ ὁσὺν τὸ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῶν ἐλομένους· διαφερόντως ἡ ἐρασιμότης καὶ μιμητικὴ λήγεται γεγονέναι τῷ οὐρανοφάντορος Βασιλέως· τούτου καὶ τῶν ἀσκητικαῖς νομοθεσίαις (1), καὶ τῶν ἄλλαις μάλιστα τῶν θεοσόφων βίβλων ἐμφιλοσοφῶν δογματοθεσίαις, καὶ τὸ πλάτος τῆς σοφίας τε καὶ φρονήσεως αὐτοῦ μεγάλως ἀποθαυμάζων, ὅλον ἑαυτὸν ἐμπαρεῖχεν εἰς ἀφομοίωσιν τῷ μεγάλῳ, τῷ ἐπ' ἀγαθοῖς ῥαθυμίας ἐν αὐτῷ λοιπὸν χρόνον οὐκ ἐχούσης· παρεωραμένην καὶ εὐρὴν κατ' ἐκείνο καιροῦ καὶ τῶν ἀσκητικῶν αὐτοῦ διατύπωσιν ὑπὸ τῷ ἐν κοινοβίοις διατεταμένῳ ἀνεχομένῳ, τῷ δούλῳ φημί καὶ βοσκημάτων νομάδῳ, καὶ θήλειᾳ ὡριποιεῖδι κτήνῃ, πλήττεται μὲν ἱκανῶς τῇ καρδίᾳ ἐπὶ τῇ τοιαύταις τῶν νόμων ὑπεροψίαις· ἀνδραῖος τῷ αὐτῷ καὶ πρόσσι συνετῶς τῷ πρεσβύτῃ Πλάτῳ, μὴ δεῖν φάσκων παρεᾶσαι τῇ τοιαύτῃ τῶν πολλῶν ἀθεράπευτον νόσον, ἀλλὰ τῷ καθ' ἑαυτοῦς ὑποδείγματι τῷ ἐξ ἀπιστίας καὶ φιλοκοσμίας συμβαίνεσαν τοῖς πολλοῖς ἀνασεῖλαι καινοτομίαν· καὶ γὰρ ἀκαλλῆς ἀγίοις τὸ ὡρακερδαίνειν ζητεῖν, ὅτι τοῖς ἐν κόσμῳ πρέπει, καὶ πολιτείαν ἐπιτηδεύειν τῷ οὐκ εἰς ἅπαν ἡλιασμένῳ· ὃ δὲ καὶ θᾶττον ἢ λόγος ἐπεραίνετο, Χριστοῦ συνεργοῦντος καὶ τῷ πανοσίᾳ Πλάτωνος ἐπικυροῦντος τὸ τῶν ἀξιώσεως σωτηριῶδες· τῷ μὲν γὰρ ἐσμὸν τῶν οἰκετῶν ἐλευθερίαις ἐγγράφοις ἐφοδιάσαντες, αὐτεξέσιψιν ποδὶ πολιτεύεσθαι εἶασαν· τὰ δ' ἄλλως ἔχοντα τῶν πραγμάτων τοῖς ἐνδεέσις ἐσκόρπισαν· καὶ τέτῳ τῷ ῥόπῳ καθιςῶσι σφᾶς αὐτοῦς ἐπιδηλοτέρους ἀκκῆς τῶν πατρικῶν ὡραδόσεων, καὶ μοναχικῆς εὐ-

vero constantia athletica, membra sua in terris mortificaverunt, et universam adversarii potentiam conculcaverunt.

9. Igitur parens noster Theodorus sanctorum omnium patrum vitas atque sermones contrito in corde participabat et in spiritu humilitatis, unicam hanc quærens in proposito sibi scopo utilitatem, quomodo scilicet placere Deo oporteat illos qui huiusmodi vitam elegerint. Praecipue tamen amator fuisse dicitur atque imitator delapsi illius de caelo Basilii: cuius asceticas constitutiones, aliasque theosophorum librorum doctrinas meditans, sapientiaeque amplitudinem atque prudentiam magnopere admirans, totum se ad illius magni similitudinem conformabat, nullusque iam pigritiae ad bonum locus in eo reliquus fuit. Et cum comperisset neglectum per id tempus asceticorum eius capitulorum praescriptum, ab iis qui in coenobiis vitam degere elegerant, nempe quia servi, et pecudum greges, ac feminini generis iumenta adquirebantur, valde doluit legum harum violationes. Ausus est igitur ad senem Platonem iusto cum consilio accedere, non oportere dicens hunc dissimulare insanabilem multorum morbum, sed proprio exemplo hanc infidelitatis et mundani amoris filiam apud multos cohibere novitatem. Nam sanctis indecorum esse lucra quaerere, quod faciunt mundani, qui non prorsus sanctum vitae genus susceperunt. Quae sane res citius verbo peracta fuit, Christo adiuvante, et sanctissimo Platone salutare postulatum ratum habente. Et servorum quidem turbam data missione instructamque viatico, arbitrato suo vivere permiserunt: res ceteras egentibus largiti sunt: atque ita semet constituerunt manifestiores paternarum traditionum observatores, et monastici ordinis bene compositi sincerius

Γ. 160. a.

(1) Idcirco etiam de S. Basilii asceticis minoribus lucubrationunculam edidit Theodorus, genuinum hunc divi patris foetum esse defendens; quod nos breve Studitae scriptum ex codice vaticano edidimus Γ. V. part. II. p. 91-93.

speculum, dum ubique hoc egregium memorandum semper virorum facinus celebratur: quod recti quidem amatores ad parem virtutis zelum excitavit; illos autem qui haud veram asceseos terere viam consueverant, ad Deo odibilem invidiam commovit. Verum nostri neque priorum elati laudibus, quasi aliquid magnum fecissent, ad vanam gloriam delapsi sunt; neque aliorum despectu victi, religiosum praeceptum omiserunt; sed intra recti iudicii claustra se continentes, imminens sibi ab utrisque detrimentum prudenter declinaverunt.

10. Rebus itaque sic in melius fluentibus, et religiosa familia aucta, quae instar uberis fertilisque arvi, ab egregiorum agricolarum peritia bene excolebatur, fructumque multiplicem domino ferebat, recte iudicavit sapiens abbas Plato, hominem qui iamdiu divinae Triadi per omnimodam membrorum mortificationem digne sacrificabat, et sanctitatis purissimum templum erat, sacerdotem simul esse faciendum incruenti ac splendidissimi sacrificii; ideoque pergit cum ipso ad venerabilem patriarcham Tarasium, valde quidem moerente propter susceptum de se consilium a sancto viro, cedente tamen obedientiae causa, atque ut ne videretur melius sapere quam pater suus. Quos divus pontifex tamquam exoptatos thesauros libentissime excipiens, imposuit Theodoro manum, et sacerdotali consecratione donavit, ab infimo subdiaconatu usque ad ordinem presbyteratus. Cum vero actutum ad proprium monasterium traiecto freto navigassent, haud existimavit divus Theodorus sibi in prioribus tantum exercitiis morandum, quia virtutem incessante motu cieri sciebat; sed veluti pugnacissimus miles, qui multo ante hostes suos iam devicerit, et de illis victoriae gloriam retulerit, maius deinde robur atque alacritatem postea prae se fert; sic etiam Theodorus, egregius virtutis athleta, sacrae

κοσμίας ἀκαπηλεύτης ζωγράφος, ὡς ἐκκλησιολογία πανταχοῦ τῆ ἀγαθῆς τοιαύτης τῆ ἀειμνήτων πράξεως· ἡ δὲ μὲν τῶν καλῶν ἐρασάς, πρὸς τὸ ὁμοιον τῆ ἀρετῆς διήγηρε ζῆλον· ὅθεν ἡ ἀληθὴς ἀσκήσεως ὡς ἀκαχάρατταν συνεθισθέντας ζῆλον, πρὸς φθόνον ἐρρίπισε τὸ μισόθεον· ἀλλ' οὔτε τοῖς ἐκείνων ἡδόμῃροι λόγοις, ὡς μέγα τι κατορθωκότες πρὸς κενοδοξίας ἐξεκυλίσθη ὀλισθόν, οὔτε τούτῳ τῷ φαυλισμῷ ἡττηθέντες τῷ Θεοφιλοῦς ἐχεῖν κατολιγώρησαν ἐντολῆς, ἀλλ' ἔσω τῇ ὁρθῆς κρίσεως ἐαυτοὺς ὡφυλάσσοντες κλείθρων, τὸ ἐξ ἐκείνων βλάβειν φρονίμως ἐξέκλιναν.

Ι'. Ἀμέλι τῶν οὕτω προβάντων, καὶ τῷ κατ' αὐτοὺς ἀδελφότητος αὐξηθείσης, καὶ δίκῃ λιπαρᾶς καὶ εὐχέας χώρας, τῇ ἐμπειρίᾳ τῇ εὐφραν καλλιεργηθείσης φυτοκόμων, καὶ καρπὸν ἀποδιδούσης τῷ δεσπότη πολυπλασίονα, χεῖναι καλῶς ὑπαληφῶς Πλάτων ὁ σοφὸς ποιμνίαρχος, τὸ πολλῶν πρῶτον ἑαυτὸν τῇ ζῳῇ διὰ τῆ παντελοῦς τῆ μὴν νεκρώσεως ἀζῶως ἱερεργήσαντα, τὸ ἀγνείας καθαρώτατον ὄντα τέλειος, ἀποφῆναι καὶ θυσιόλον τῷ ἀναιμάκτῃ καὶ παμφαοῦς θυσίας, εἰσελάνα σὺν αὐτῷ πρὸς τὸ θεόληπτον πατριάρχην Ταράσιον· ἀχθομένῳ μὲν ὅτι μάλισα διὰ τῆ εἰς αὐτὸν γνώμῃ τῇ ὁσίᾳ, εἰκοντι δ' ὅπως δι' εὐπέθειαν, καὶ τῇ μὴ δόξαι φρονεῖν τῷ πατρὸς βητιόνα· οὗς ὁ θεῖος ἱεροθέτης καθάπερ τινὰς θησαυροὺς ἐπιθυμητοὺς μὲν πολλῆς προσηκάμῃρος τῷ θυμηδείας, ἐπιτίθει τῷ Θεοδώρῳ τῇ χεῖρᾳ, καὶ τῇ τῆς ἐρωσύνης τῇ τῆς ἐλάττονος τῇ ὑποδρακόνων ἀρχαίᾳ, καὶ μέχρι τῆς πρεσβυτέρου τάξεως ἐληλυθώς. Ἐπεὶ ἡ ταχέως πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐξέπλυσαν μοναστήριον, οὐκ ἔμετο δεῖν ὁ θεῖος Θεόδωρος τοῖς προτέροις ἐμπεδύχεσθαι ἀγωνίσμασι, τὸ τῆ ἀρετῆς ἀκίνητον εὖ εἰδώς· ἀλλ' ὅν τρόπον στρατιώτης μαχιμώτατος πρῶτον πολλῶν δὲ ἀνταγωνιζομένων αὐτῷ τροπασάμενος, καὶ τῷ κατ' αὐτῶν νίκῃς τὸ κλέος ἀράμῃρος, πλείονα ῥώμῃ καὶ προθυμίᾳ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιδείκνυται, οὕτω δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ

f. 140. b.

τὴν ἀρετῆς ἀθλητῆς, τὴν δὲ χειροτονίας βαθμὸν βραβεῖον νίκης τὴν καὶ τὴν πολεμίων παθῶν ἀραδαμ λογισάμενος, καὶ μαζοτέρων ἀγώνων ὑπόθεσιν πῶς προτίμησιν κρίνας « οὐκ ἐδίδα ὕπνῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις αὐτοῦ νυσαγμὸν, ἢ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἀλλ' ἐκτήκων ἑαυτοῦ τὰς σάρκας τῷ παννυχίοις μελέταις τῶν ἱερῶν γραφῶν, ἐκράτει μικροῦ καὶ τῷ καὶ τῷ φύσιν ὀφλήματι, καὶ τῇ ἀναγκαιωτάτην ἐκτίσιν τῆς οὐσίας ὑπερφυῶς ἐδείκνυ ἐνδεχομένην, ὥς οὐδ' αὐτῆς ὕλης ὥρας διὰ τῶν ἡμερονυκτίων μεταλαγχάνων τῷ ὕπνῳ τὰς ἡ λοιπὰς τῆς ἀγαθοεργίαις καταναλίσκων.

ια'. Οὕτω τοίνυν μεγεθυνόμενος ταῖς ἀρεταῖς ὥς ἡμέραι τῷ Θεόδωρον βλέπων ὁ ξισόσιος Πλάτων, ἡβελήθη πολλάκις, ὥς ἦδη πῶς εὐφυᾶ καὶ ἀπόλεκτον ἐξησκηκότα ζῶν, καθηγουόμενος αὐτὸν ἀναδεῖξαι τὸ πρὸς οὐρανὸν τρεχούσης ὑπὲρ αὐτὸν ἀδελφότητος, εἰς ἀπλὴν ἑκατοντάδα τῇ τῷ Χριστοῦ ἐπεκταθείσης χάετι· ἀλλ' οὐκ ἔπαθε τῷ ἐπὶ πᾶσιν ἄλλοις κηροῦ μαλακώτερον πενταρχοῦντα· εἰδότα σαφῶς τὸ ἐπηρημένον κρίμα τοῖς τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ ῥιψοκινδύνως προσβαίνουσιν· ἥς καὶ τὸ δυσκατόρθωτον ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ (1) ὑπέγραψε φάσκων· χαλεποῦ ὄντος τῷ εἰδέναι ἀρχεδομῇ, κινδυνεύει πολλῶν χαλεπώτερον εἶναι τὸ εἰδέναι ἀρχεῖν ἀνθρώπων. Πλὴν οὐκ ἔδδ' μέγχι παντός κρύπτεσθαι τὸ νοητὸν λύχνον ὑπὸ τῷ τῷ ὑπεδρείας μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ λυχνίαν τεθῆναι τῷ ποιμαντικῆς ἀναβάσεως, πρὸς τὸ φαίνειν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ τῷ φωτοποιῶν αὐτοῦ πράξεων ἐκπρεπεῖ λαμπαδελίᾳ· νόσω γὰρ ληφθεὶς ἐν μιᾷ ὁ ὅσιος Πλάτων, καὶ λάβρων πυρετῶν τὰ ἐνδον περικαιόμενος ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας, ὥς καὶ δόξαι πολλοῖς τῷ προσκαίρων ἀφίπατασθαι, ἐπέπερ εἰκὸς ἦν τῷ μετ' ἐκείνον προσησόμενος τῆς ποιμένης, ἡφῶ τῷ ἀδελφότητι εἰς τοῦτο τάξεως ἐλθεῖν, σύνοδον ποιεῖται πάντων τῷ ἐν

ordinationis gradum, ceu praemium suae contra inimicas cupiditates victoriae retulisse reputans; maiorumque certaminum argumentum, hunc sibi honorem fore iudicans « non dabat somnum oculis, neque palpebris suis dormitationem, neque requiem temporibus » ut psalmi verbis utamur, sed carnes suas nocturnis sacrarum scripturarum meditationibus macerans, ipsam prope naturam vincebat, nec nisi ei summum debitum mirabiliter persolvendum monstrabat, ita ut ne integra quidem hora diu simul noctuque somnum caperet: reliquas vero horas bonis operibus insumeret.

11. Age vero quum adeo virtutibus auctum Theodorum cerneret sanctissimus Plato, molitus est non semel hominem, qui iam egregium et singulare vitae genus agebat, abbatem declarare tendentis sub eius regimine ad caelum familiae, quae ad centenarium numerum Christi gratia pervenerat. Sed non persuasit ei, qui ceteroqui mollior cera erat ad obediendum; sed tamen probe sciebat impendens illis iudicium qui temere ad huiusmodi praelationes accedunt; quarum difficultates magnus ille theologus descripsit dicens: cum difficile sit scire parère, tum multo difficilius videtur scire hominibus imperare. Verumtamen haud perpetuo celari oportebat spiritalem hanc lucernam sub humilis sellulae modio, sed super candelabrum ponenda erat pastoralis apicis, ut luceret omnibus qui domi erant, splendorum suorum actuum insigni fulgore. Igitur aliquando correptus morbo sanctus Plato, vehementique febre ad plures dies intus exaestuans, ut multis quoque videretur hac temporali vita propediem abiturus; quia opus erat eum, qui post ipsum familiae praefuturus erat, communi fratrum suffragio ad huiusmodi gradum accedere; concilium convocavit Plato suo-

(1) Gregorius naz. in orat. II. 10: Consonat autem Gregorius PP. Reg. past. I. 1. *Ars est artium regimen animarum.*

rum omnium spiritualium filiorum, et cum his breviter de suo praesente morbo locutus, rogavit ut deliberarent ac dicerent, quemnam sibi eligerent constitui pastorem. Illis autem una veluti voce magnum Theodorum nominatim eligentibus, accersivit eum in medium Plato, verbisque et gestibus mortiferum esse morbum suum adfirmans, tum et spiritualis fratrum in Christo coetus decretum de eo editum significans, et quod omnino opus esset eum abbatem constitutum illorum curam gerere, aegre ei persuasit ut rei demum adsensum accommodaret, cum iam tertio decimo anno sinceram in Christo obedientiam profiteretur, aetatis autem quintum supra triginta annum ageret. Sic ergo ad fratrum praefecturam accessit, metu sane et tremore percussus, ob periculum quod subditorum animabus ex rectorum imprudentia solet accidere.

12. Nihilominus animum resumpsit, et dilectam quietem deinceps omittens, fit actuosus, et ad gregis sui rectam constitutionem accingitur: solique sapientissimo ac potenti Deo, qui infirmis vires suppeditat, et caecis ipsis dat sapientiam, confidens, assumit arma lucis, scripturarum inquam doctrinas, consistitque in medio illo sacro coetu tamquam veteranus ac fortis propugnator: magisteriique arripiens vocalissimam tubam, vocat concertatores suos ad bene compositam adversus intellectuales hostes aciem, arcus illis et lanceas, scuta et galeas, et triumphantium clamores accurate subministrans et aptans. Atque ita horum animos contra invisibiles Madianitas confirmat; demonstratque illis, qualia qualibus, quae quibus, quo modo et quando adhibenda sint, in cogitando sive deliberando vel loquendo vel agendo, ita ut, cum Dei ope, intellectualium Philistaeorum insidias effugere possent, et victoriae contra illos trophaea splendide erigere.

πνεύματι υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τούτοις βραχεία ἅττα περὶ τῆς ὀρωμένης αὐτοῦ διεξεληθὼν νόσε, ἀξιοῖ διενθυμηθῆναι καὶ εἰπεῖν τίνα αἰροῦνται καταστῆναι αὐτοῖς εἰς ποιμένα· ἡρ' ἢ ὡς περ μιᾶ φωνῇ (W) μέγαν Θεόδωρον ὀνομαστὶ προχαρισσαμένων, μετακαλεῖται αὐτὸν εἰς τὸ μέσον ἐλθεῖν, καὶ δὴ λόγοις τε καὶ σχήμασιν ὡς θανατηφόροϑ πέλῃ ἢ νόσος πρὸς αὐτὸν βεβαιωσάμενος, εἶτα καὶ τῷ πνευματικοῦ συλλόγου ἡρ' ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν τ' εἰς αὐτὸν ἐξενεχθεῖσαν προσεπαῶν ψῆφον, καὶ ὡς θέλημά ἐστι προηγούμενον τ' αὐτῶν ἀναδέξασθαι φροντίδα, πείθῃ μόλις ποτὲ εἰς τῆτο ἐλθεῖν, τρισκαίδέκατον ἀνάγοντα ἔτος τ' ἀνοθεύει αὐτοῦ ἐν κυρίῳ ὑποταγῆς, τ' δὲ γε πάσης ἡλικίας πέμπτον καὶ τριακοσόν· οὕτω τοιγαροῦν ἔρχεται εἰς τ' τ' ἀδελφῶν προσασίαν, φόβῳ μὲν καὶ τρόμῳ συνεχόμενον διὰ τ' παρεπόμενον ἐξ ἀβεκλίας τ' τ' ποιμαινομένων ψυχῶν ὅλεθρον.

ιβ'. Ὅμως οὖν δυνάσται, ἐπὶ τῇ φίλης ἀπραξμοσύνης τὸ πᾶν ἀφαιδήσας, ἐναγώνιος γίγνεται, καὶ πειρασμάζεται πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῆς ποιμένης· καὶ δὴ τῷ μόνῳ πανσόφῳ καὶ δυνατῷ Θεῷ τῷ ὅδῳ ἀσθενεῖς πειζωννύοντι δύναμιν, καὶ αὐτοὺς σοφοῦντι ὅδῳ τυφλοὺς θεθαρήκως, ἀναλαμβάνει τὰ ὅπλα τῆς φωτὸς, τὰς γραφικὰς φημί εἰσηγήσας· καὶ καθίσταται ἐν μέσῳ τῆς ἐκείνης συγκλήτης οἷά τις ἐμπαροπόμενος καὶ κραταῖος ὑπερτίναξ· * καὶ τῇ διδασκαλίᾳ διαχειρισάμενος τῷ διαπύσειον σάλπιγγα, ὑποφωνεῖ τοῖς συναπισταῖς τ' πρὸς τὰς νοητοὺς δυσμῆεις ἐπιστημονικὴν παράταξιν, τόξα τούτοις καὶ δόρατα θυρεοὺς τε καὶ κράνη καὶ φωνὰς τροπαιοφόρων ἀλαλαγμῶν διεσμυλόμενος ἐναρμοσάμενον· καὶ στερεοῖ οὕτω γε τὰς τούτων ψυχὰς καὶ τ' ἀφανῶν Μαδινηῶν, καὶ δείκνυσιν αὐτοῖς τὸ ποῖα ποίοις, καὶ τίνα τίσι, καὶ πῶς καὶ πότε κεχεῖται προσήκει τῷ ἐνθυμημάτων καὶ λογισμῶν καὶ λόγων τε καὶ πράξεων, δι' ὧν σὺν Θεῷ δυνήσονται τ' νοητῶν ἀλλοφύλων ὅδῳ λόχους ὑπεκδραμεῖν, καὶ τὰ κατ' αὐτῶν τ' νίκης σύμβολα πειφανῶς ἀναστήσασθαι.

f. 141. b.

* ita uterq. codex.

f. 132. a.

1γ'. Εἶχεν μὲν οὖν ὁ ἱερὸς πατὴρ ἡμῶν
 καὶ τὸ οἰκεῖον βίον ἀληθῶς σιωπῶσαν ὡσαύ-
 νεσιν· καὶ τὸ κατ' ἀμφοῖν ἡ κατάστημα τῆ
 ἡθῶν ἀξιοῖσιν προὔβαλλετο πρέσβυν,
 δυσωπῆσαι αὐτοὺς δυνάμην πρὸς ἀνάλη-
 ψιν τῆ ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων· ἀλλ' ὅπως πρὸς
 τὸ ἄγαν ἐξασκῆσαι σοφίαν θείαν τε καὶ
 ἀνθρωπίνην, καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἀπειλή-
 φη παρὰ τῆ ἀενάων ὑδάτων τοῦ πνεύματος,
 ὅθεν συνεχῶς τὴ λογικὴν ἀνεσόμεν τὴ δξα-
 νοίας εἰρήνῃ, καὶ τὰ ρεῖθρα τῆ ζωφόρου
 ἐξέβλυζε διδασκαλίας· καὶ (W) μὲν κατα-
 πιμπρᾶσθαι μέλλοντα τῇ πνευφλέκτῃ τῇ
 παθῶν καμίνῃ κατεδρόσιζεν τε καὶ ἀπετέ-
 φρεν ὅθεν τὴ ἡδονῆς ψυχοβλαβεῖς ἀνθρα-
 κας· (W) ἡ νοσοῦντα καὶ τῇ ἔνδον ἐκ πο-
 νηρῶν λογισμῶν ἀνθρωπον, καὶ πρὸς τὴν
 ἀμνηστίας ὑπὸ τούτων ἐπαυρόμενον θάνα-
 τον, ὡσπερ τις οὐράνιου ἀκέρως ὅπισκε-
 πτόμενον, καὶ τὴ ἀλεξίκακον τῆ σωτηρίων
 λόγων ὁπιδιδούς τῷ κάμνοντι κύλικα, τὴ
 κατεχούσης λώβης ὡσαύδως ἀπήλλατ-
 τεν· καὶ οὕτως ἀμφοτέρωθεν πράξεως δὴ
 λέγω καὶ θεωρίας ὡφέλιμον ἦν, ὅτι τοῖς
 φοιτῶσι Θεόδωρον, πῶς μὲν ἰδίᾳ ἐκάστω
 πρὸς τὴν ἐξαγγήτικὴν ποιότητα καὶ τὰς ἀν-
 τιδόσεις ποιούμενος τοῖς κακοσίτοις· πῶς ἡ
 καὶ κοινοῦ ἐπὶ ἐκκλησίας καὶ τὴ συμπλή-
 ρωσιν τῆ ἐωθινῶν ὕμνων, πᾶσιν ὁμοῦ δξα-
 λεγόμενος τὰ συμφέροντα, καὶ τοῦτο ζῆς τὴ
 ἐβδομάδος τὸ πνευματικὸν τὴ λόγος σιτη-
 ρέσιον ὡς εὐγνώμων ἐπίτροπος τοῖς συν-
 δούλοις οἰκονομούμενος, φόβῳ τε καὶ πόθῳ
 τὸ πρὸς τὴν κοινὴν δεσπότην καὶ σωτῆρα τὴ
 ὅλων Χριστόν.

f. 142. b.

ιδ'. Ἀλλ' ἰτέον λοιπὸν, τὴ καιροῦ κα-
 λῆντος ἡμᾶς, ἐπὶ τὰ τὴ ἀθλήσεως σκάμμα-
 τα τὴ μεγάλης τούτης τὴ εὐσεβείας παγκρα-
 τίας. Κατ' ἐκείνον τὴ καιρὸν ἐβασίλευσεν
 μονοκρατορήσας Κωνσταντίνος ὁ τὴ φιλο-
 χρίστου Εἰρήνης υἱός, ὅστις τὸ τὴ νεότητος ἀνα-
 μένον τε καὶ ἀπαιδαγωγῆτον ἔχων, καὶ τοῖς τὴ
 σαρκὸς δξαπύροις ἡττηθεὶς σκιρτήμασιν,
 ἀβητήσας τὴ πρότερον αὐτῷ καὶ νόμους γεγα-
 μνημένην, καὶ ταύτην ἀποκαρθῆναι βεβια-
 σμένως ποιήσας, ἑτέραν μοιχικῶς τρώων,

13. Habebat ergo sacer parens noster
 vitam propriam tacitae reapse instar ad-
 hortationis, suorumque morum exactam
 conformationem, tamquam fide dignissi-
 mum oratorem prae se mittebat, qui il-
 los pudore veluti adigeret ad suscipien-
 dos virtutis ergo labores. Sed quia, prae-
 ter quam quod in divina humanaque sa-
 pientia exercitus, didascalicam etiam fa-
 cultatem a perennibus Spiritus scatebris
 hauserat, unde perpetuo rationalem men-
 tis pacem derivabat; fluenta quoque vivi-
 ficæ doctrinae effundebat: aliumque ar-
 dente cupiditatum flamma iam consumen-
 dum rore veluti refrigerabat, et animae
 exitiosos voluptatis carbones in cinerem
 redigebat: alium pravis cogitationibus in-
 terne laborantem, atque ab his ad pec-
 cati mortem impulsus, ceu quidam cae-
 lestis medicus invisens, et medicinalem
 salutarium verborum laboranti calicem
 propinans, ab insidente peste mirabiliter
 expediebat. Atque ita utrimque, opere
 inquam et doctrina, utilis fiebat; dum
 ad se venientibus Theodorus, modo sin-
 gulis pro confessionis qualitate antidota
 infirmitatum suppeditaret; modo commu-
 niter in ecclesia, post matutinos hymnos
 expletos, cunctis simul utilem homiliam
 diceret; hancque ter in hebdomada spi-
 ritalem alimoniam, tamquam benivulus
 oeconomus conservis suis distribueret;
 cum timore scilicet atque amore erga com-
 munem dominum et salvatorem omnium
 Christum.

14. Sed iam tempus nos vocat ut ad
 luctae stadium, in quo magnus hic re-
 ligionis pugil certavit, accedamus. Regna-
 bat illa aetate, solus in imperio, Con-
 stantinus religiosissimae Irenes filius, qui
 in luxuriosa et effreni iuventa ardenti-
 bus carnis motibus victus, priore legi-
 tima dimissa coniuge, et per vim tonde-
 ri iussa, aliam adulterino modo, ceu olim
 Herodes, libere duxerat, nomine Theodo-
 ten: quo infelici flagitio scandalum non

Dei ecclesiae tantummodo verum etiam gentium principibus et toparchis intulerat. Et divus quidem patriarcha Tarasius concubinatum hunc improbens, nuptialem coronam his imponere recusaverat, et illegitimam copulam comprobare: et enim impuris animabus non fit conciliator Christus, ut ait alicubi nescio quis ante nos vir sanctus. Sed Iosephus quidam presbyter, et eiusdem sanctissimae magnae ecclesiae oeconomus, qui adulteris familiaris erat, negotium hoc sibi sumpsit audacter, et praevaricatores illos coronavit, divini humanique iuris fines praetergrediens. Contigitque dilatari huiusmodi malum non in regia solum urbe, verum etiam in longinquis valde regionibus. Sic enim Longobardiae rex, sic ille Gothiae, sic Bosphori princeps, huius legis violationi confidentes, adulterinis amoribus et incontinentibus cupiditatibus semet implicuerunt, Romanorum imperatoris facinus speciosae loco defensionis habentes; quasi sicut ille hoc patraverat, ita etiam patriarcha alique cum eo episcopi idem flagitium comprobavissent.

15. His nequitiis cognitis, vir Christi characterē signatus, et omnimodae iustitiae semper aperteque tenax, et homogeneo sibi populo paternis visceribus consulere solitus, angebatur, aegre ferebat, et universalem pariter perniciem deflebat praesentium ac posterorum. Merito enim timebat ne si legis instar ab insipientibus regnantis insania exciperetur, inemendabilis haec norma agendi posteris generationibus fieret. Idcirco hoc damnum silentio non dissimulavit, sed se cum patre suo (Platone) ab illorum communione secrevit. Ecce autem istorum secundum Deum adulterii detestatio ad imperatoris aures defertur: qui initio aequanimiter tulit, neque illi oblocutioni succensuit. Verum tamen ab aliis rursus rem intelligens et ab ipsa adultera, territus aliquantum a

κτ' ἢ πάλαι Ἡρώδην, ἀνυποσόλως ἠγάγετο, ἥς τὸ ὄνομα Θεοδότῃ, σκάνδαλον παρ-
εσάξας ὁ δείλαιος μέγιστον, οὐ μόνον τῇ τ'
Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τ' ἐθνῶν
ἀρχιερεῶς καὶ τοπάρχαῖς· ὁ μὲν γὰρ θεῖος πα-
τριάρχης Ταράσιος τὸ τοιοῦτον ἀπώδουκων
συμοικέσιον, τ' εἰς αὐτοὺς σεφανικὴν ἀπο-
σρέφεται χειροθεσίαν, τῷ ᾧδρανόμῳ δ' μί-
ξεως οὐ συναινῶν ἐνεργήματι. ψυχαῖς γὰρ
βεβήλοισι ἀπυαφῆς ὁ Χριστὸς, ὥς περ τις ἔφη
τ' παρὸς ἡμῶν ἁγίων· Ἰωσήφ δέ τις πρεσβύ-
τερος καὶ οἰκονόμος τυγχάνων δ' αὐτῆς ἀλίω-
τάτης μεγάλης ἐκκλησίας, τ' μοιχωμένων
τὲ συνήθους ὦν, ἀναδέχεται τολμηρῶς τὸ
ἐγκλήρημα, καὶ σεφανῶς ὅτ' ἀθέσμως, ἐξω-
θεσμῶν ἀποσκιρτήσας θεῶν καὶ ἀνθρώπων·
καὶ γίνεται προβολὴ τ' τοιοῦτε κακῆς οὐ μόνον
ἐπὶ τῇ βασιλεύουσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τ'
ἐξωτάτῳ χάραϊ· οὕτως γὰρ ὁ δ' Λογλιβαρ-
δίας ῥήξ, οὕτως ὁ δ' Γοτθίας, οὕτως ὁ δ'
Βοσπόρου τοπάρχης, τῇ λύσει ταύτης δ' ἐν-
τολῆς ἐπεριδρόμοι, μοιχικαῖς ὀρέξεσι καὶ
ἀκράτοις ἐπιθυμίαις ἑαυτοὺς ᾤκισαν,
τ' τ' βασιλέως Ῥωμαίων πρᾶξιν εὐπροσά-
σιον ἔχοντες ἀπολογίαν, ὥς ἐκείνους μὲν τῷ
αὐτῷ ᾤκισμένους, ἀποδοδεμένους ἢ παρά
τε τ' πατριάρχης καὶ τ' σὺν αὐτῷ ἀρχιερέων.

ἰε'. Ταῦτα οὖν τὰ παράνομα δεικνύοντες
ὁ καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν χαρακτηρίζοντες ἀν-
θρώπων, καὶ πᾶσαν ὡς δυνατόν ἐκάστοτε
δικαιοσύνην προφανῶς ἀποσπληνῶν, τ' τε
ὁμοφύλου γένους πατριτικοῖς προσηγορίαις
σπλάγχνοις, ἠνιάτο, ἐδυσφόρε κατ' ἑαυ-
τὸν, τ' ἀπάντων ὅμῃ ἀπαδύρετο ἀπώλειαν
τ' τε νῦν καὶ τ' καὶ ταῦτα· ἐδεδείη γὰρ εἰκότως
μή πως εἰς νόμον τοῖς ἀνοήτοις ἢ τ' κρα-
τῆντος ἀλογισμῶν ᾧδραδεχθεῖσα, ἀνίατον
ᾧδραπέμῃ τ' ὑπερον γλυκαῖς τὸ πρακτέον·
διὰ τοι τῆτο οὐ ᾧδρασιωπῇ τ' μὴ ἐλέγξαι
τὸ πῆμα, ἀλλ' ἀπορήγνυσιν ἑαυτὸν σὺν
τῷ ἰδίῳ πατρὶ δ' ἐκείνων εὐθὺς κοινωνίας.
Ἀκρῆς ἢ γίνεται ἢ καὶ Θεὸν αὐτῶν δ' μοι-
χείας ἀποστροφὴ εἰς τὰ τ' βασιλέως ὧτα· ὁ
ἢ πρῶτα μὲν ἐπιτακνύεται οὐκ ἀγανακτῶν
πρὸς τὸ κακόφημον καὶ δι' ἐτέρων τῆτο μα-
θῶν καὶ ὑπ' αὐτῆς δ' μοιχαλίδος, τρόπον

τινὰ κατεπτηχῶς τὸ τὸ μακαρίων διάζευξιν, ὡς τὸ ἀσύγκειτον ἐχόντων καὶ περιβλεπτον ἐν τῇ τῇ μοναχῶν πολιτείᾳ· ἔπειτα ἡ κινεῖται παντοίως μηχανώμενος ὁ αὐτὸς ἀχαρώτως χαίρωντα εἰς τὸ σωθῆναι τῷ κατ' αὐτὸν μύσῃ, μάλιστα τῷ ἐλπίσας, διὰ τὸ συγχυρίδα αὐτῶν εἶναι τὸ εἰς τὰ βασίλεια προσελημμένην· ὅτι ὁξαδέλφη ἐτύγχανε τῇ πατρὸς ἡμεῶν Θεοδώρῃ ἡ συσσεφανωθεῖσα τῷ Κωνσταντίνῳ· ὅθεν καὶ προέβλεψτο αὐτὴν χρυσίον αὐτοῖς ἀποσεῖλαι. μὲν δὲ ἐπομένῃς ἐξ αὐτῶν προσκυνησέως· ὡς ἡ ἐλεύσθῃ τὴν ἐλπίδος, ἀντιθέτως αἰσθηθεὶς δὲ αὐτὸς κολακείας ὁ αὐτὸς Θεοφώρῃς, ἑτεροίως δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπιτηδεύει πάλιν· προσηγορεύσας αὐτοὺς ὡς αὐτομάτως γῆθεν ἀναδιδομένην θερμῶν ἀπόλαυσιν, τὸ εἰς Προῦσαν ποιεῖται ἀφίξιν ἀνακτορικὴν, οἰηθεὶς ὡς πάντως ἐλεύσονται πρὸς αὐτὸν οἱ αἰοῖμοι, τὸ ὅτι ἐξ ἑσθῆς μὲν τῇ ἄλλων ἀπονειμούντες προσκύνουσιν· ἐπεὶ δὲ τὸ δοκηθέντων αὐτῶν οὐδὲν εἰς πᾶσιν ἀπέβη, θυμαινεται μὲν καὶ φρένα, παλινσεῖ δὲ ὡς τάχιστα εἰς τὰ βασίλεια, μεγάλην φυχῶν καὶ τὸ ἀθῶν.

15'. Καὶ δὴ μεταπεμφάμενος τὸ ἐπὶ τῇ σχολῶν δομέσικον, ἀποσέλλει σὺν αὐτῷ καὶ τὸ στρατηγὸν τὸ ὁφικίς πρὸς ὁσὶς τὰ τὴν κακώσεως ἐνεργήσαντας· οἵτινες καταλαβόντες τὸ μοναστήριον, μασιζέουσι μὲν βενέδοις εἰς κόρον τὸ αἰεὶ τῷ διὰ Χειρὸν διψῶντα, καὶ ἑτέρας ξεῖς τὸ τὰ πρῶτα φερόντων ἀδύφῶν· ἐξορίζουσι δὲ αὐτὸν σὺν ἄλλοις δέκα τῷ ἐπιστημωτάτων τὸ ἀδελφότητος ἐν Θεσσαλονίκῃ, προσάξαντες τοῖς ἀπάγουσιν αὐτοὺς ἐγκεκλεισμένους ἀσφαλῶς, οὐχ ἅμα πάντας καὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ἀνὰ μέρος ἕκαστον καὶ ἀποσάδην ἀλλήλων ἐν διαφόροις οἰκίσκοις, πρὸς τὸ μὴ ὀξεῖναι τὸ τυχόντα πρὸς τὸ ἕτερον ἀπὸ τῆς τῇ μέντοι μακάριον Πλάτωνος ἐν τῇ τῇ ἀγίᾳ Σεργίᾳ μοιῇ ἐκπέμπουσιν ἀπρόιτον, καὶ αὐτὸν ἐκεῖσε μένειν ἐγκεκλεισμένον· ἀλλ' οἶον καὶ ὅσον κατάβρωμα τῇ οἰκισμένῃ πόσῃ, ὃ τὸ Θεοφώρῃς πατὴρ ἡμεῶν ἐκτετέλεκεν ἀεθλος, ἐξέσιν εὐθύς σωθεῖν· οἱ δὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῇ καὶ Χερσῶνα καὶ Βόωρον παροικίας ἐπίσκοποι

beatorum virorum secessione, quorum summa et incomparabilis erat in monastica vita laus; coepit dare sedulam operam ut invictos vinceret, quò suo flagitio consentirent; sperans se id maxime consecuturum, per ipsorum adfinem quam in regium fastigium assumpserat: erat quippe ex sorore Theodori patris nostri nata Theodote haec quae nupserat Constantino. Quare eandem hortatus est, ut monachis aurum mitteret cum utriusque reverenti salutatione. Sed postquam spe sua falsus, excelsiores sensit esse divos illos assentatione sua, aliter pugnam instruit. Simulans enim se ad calidas aquas, quae sponte de tellure scatent fruendas pergere, Prusam cum regio comitatu venit, fore omnino putans, ut duumviri inclyti cum ceteris ad se salutandum de more venirent. Sed postquam nihil eorum quae sperabat accidit, iram mente concepit, reversusque quantocius ad regiam sedem, magnopere contra innocentes caedem minasque spirabat.

16. Accitum igitur scholae palatinae domesticum mittit cum opscii praefecto, ut sanctos homines cruciatibus vexarent: qui ad monasterium profecti taureis abunde flagellant eum qui diu id optaverat Theodorum, tresque alios in dignitate constitutos fratres: illumque, cum decem aliis monasterii notabilioribus, Thessalonicam exulem pellunt; mandantes iis qui ducebant, ut tuta custodia observarent, nec simul omnes uno loco, sed seorsum singulos, et invicem dissociatos in variis domunculis, ne cui ad alios liceret accedere. Et quidem beatum Platonem ad sancti Sergii monasterium absque ullius accessu relegarunt, ibique manere iusserunt. Age vero quale quantumque hoc exemplum inspirati a Deo patris nostri mundo universo extiterit, statim cognoscere licuit. Ecce enim in partibus Chersonis et Bosphori regionum illarum episcopi, ac presbyteri, et monachorum religiosiores,

divi patris nostri acta audientes, sanctisque evangelii consona iudicantes, praeclare constantiam eius in hoc bono opere aemulari coeperunt: ut tunc quoque adimpleretur illud: vestra aemulatio provocavit plures in bonum: ideoque statim ceperunt reiicere omnium illorum, qui iuniori Constantino paria agebant, dona ecclesiis Dei oblata; eosdemque a sanctis et immaculatis Christi mysteriis excluderunt. Dixeruntque ipsi quoque consona religioso Theodoro iis qui christianissimam traditionem flocci faciebant: non licet vobis habere mulieres praeter latas a Christo leges. Sed postremo et ipsi propriis ecclesiis aedibusque pelluntur, et alia pro persecutorum libito patiuntur; ira scilicet belligerante maxime, ceu atroce milite, et violentam manum intendente.

17. Abhinc tamen timor per universum propemodum Romanorum imperium occupavit talia agentes, fitque incontinentibus frenum, piorum persecutio; atque ita inhibetur huius mali cursus, quominus ulterius procedat. Etenim cupiditates, nisi castigentur, continuo in peius more anguis serpunt; cor mentemque pervadunt, et quem corripunt prorsus enecant. Quod ne forte eveniret, sanctissimi Spiritus gratia in praedictis pugilibus elucens, publice coarguit nequitiae opus. Atque ita celebrior magnus Theodorus evasit, Praecursoris imitator visus et Eliae thesbitae, non in proximis tantum regionibus sed ubique terrarum. Nam toto imperantis Constantini tempore in urbe Thessalonica detentus, ad remotissimas usque regiones, suorum recte factorum praerogativas diffundebat. Scripsit etiam ad Papam senioris Romae, per suos discipulos quae acta fuerant significans: exceptumque fuit id viri officium magnifice, tamquam eius qui cara Deo, nunciare non omisisset: rescriptumque ab eo recepit, quo ipsius pro tuenda ho-

κὴ πρὸς βύτεραι, πρὸς ἡ κὴ τῶ μοναζῶν οἱ θεο-
αδῆστροι, ἡ τῶ θεῖα πατρὸς ἡμῶν ἐπακῆσαν-
τες πράξιν, κὴ συνηγοροῦσαν εὐρηκότες τοῖς
θεοῖς εὐαγγελίοις, ζηλοῦσιν ἐν καλῶ τῶ αὐ-
τῶ παρρησίαν· ὡς πληροῦν καὶ ἀνθάδε τὸ, ὁ
ζῆλος ὑμῶν ἡρέθισε τὴν πλείονας εἰς τὸ ἀγα-
θόν.* κὴ παραυτὰ μὲν ἀπρόσδεκτα τίθενται
τὰ προσφερόμενα δῶρα τῶ αὐτὰ τῶ νεω-
τέρῳ Κωνσταντίνῳ πραξαμένων τῶ τῶ θεῖ ἐκ-
κλησίαις· ἀφορίζεσι δ' αὐτὴς κὴ τῶ σεπτῶν ἐ
ἀρχάντων τῶ Χειρῶ μυστηρίων· λείπει κὴ αὐ-
τοὶ συνῶδὰ τῶ ἱερόφρονι Θεοδώρῳ πρὸς τὴν
φασίσαντας τῶ χριστιανικωτάτην παράδο-
σιν· ἐκ ἔξῃς ὑμῖν ἔχεν Ἰουδαϊκὰς παρὰ τὴν·
τεθέντας χρισθὲν νόμους· τέλος ἀπῆλθον·
ται κὴ αὐτοὶ τῶ ἰδίων ἐκκλησιῶν κὴ κατα-
σκηνώσεων· κὴ τὰλλα ἡ πάσχουσιν, ὅσα
τοῖς δρῶσιν ἐσὶν καταθύμια· θυμοῦ στρα-
τηγοῦντος μάλιστα τῶ θανοῦ ὁπλίτη κὴ χει-
ρὸς βιαίας ἐπιτιθεμένης.

* II. Cor. IX. 2.

I. 144. a.

18. Ἐκ ἡ τούτῃ φόβος ἐπιπίπτει καθ' ὅλην μικροῦ τῶ ὑπὸ τῶ Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐπὶ τὴν ταῖς τοιαῦτα πράσσοντας· κὴ γίνεται τοῖς ἀκολασαίνεσι κημὸς, ὁ τῶ εὐσεβῶν διωγμὸς, κὴ ἀνασέλλεται ταύτῃ τοι ἡ τῶ κακοῦ τῶδε φορὰ, τῶ μὴ πρόσω προβαίνειν· τὰ γὰρ ἀνέπληκτα τῶ παθῶν ἐρπὶ μὲν αἰεὶ πρὸς τὸ αἰσχρὸν ὡς ἔχουσιν καταδράττεται ἡ καρδίας κὴ νῦς, κὴ εἰς ὀλισθὸν ἀγὰ παντῇ τῶ αἰόντῃ· ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, ἐν τοῖς προειρημένοις ἀθληταῖς ἡ χάρις τῶ παναγίῃ ἐκλάμψασα πνεύματος, ἡλεγξεν ἀναφανδὸν τῶ ὀφθαλμοῦ τὸ ἔργον· κὴ οὕτω μᾶλλον ὁ μέγας Θεόδωρος δεικνύμενος καθίσταται, μιμητὴς τῶ Προδρόμου δακνύμενος, κὴ Ἠλίας τῶ θεσβί-
τες, οὐ μόνον ἐν τοῖς ὁμοίοις, ἀλλὰ κὴ πανταχῇ τῶ οἰκουμενῇ· ἐν γὰρ τῇ Θεσσαλονικίῳ τῶ πάντα χρόνον τῶ Κωνσταντίνῳ βασιλείας ὁμοφροσύνης πόλιν, εἰς τὰς ἐξωτάτω χώρας τὰ τῶ ἰδίων κατορθωμάτων ἀπέπεμπε προτερήματα. Γεγράφηκε ἡ κὴ τῶ πάπα τῶ πρεσβυτέρῳ Ῥώμης δι' οἰκείων αὐτοῦ μαθητῶν δῆλα ταῦτα κατασησάμενος· κὴ ἀπεδέχθη παρ' αὐτῶ μεγάλως, ὡς μὴ ὑποσιγάμενος ἀναγγεῖλαι τὰ φίλα θεῶ· παρ' οὗ κὴ ἀντίγραφα ἐδέξατο καταγεγραμ-

C. III. 16.

ροντα αὐτοῦ τὸ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἔνστασιν τε καὶ ἀθλησιν, ὡς ἐξισκεμένῳ τῇ τοῦ Θεοῦ Προδρόμῳ ἀξιοπρεπῶς παρρησίᾳ.

* Prov. XIII. 17. gr.

Prov. IV. 19.

ἡ'. Ἀλλ' ἐπαθὴ, φησιν ἡ Γραφή * « βασιλεὺς θρασὺς ἐμπιστεῖται εἰς κακά· καὶ αἱ ὁδοὶ τοῦ ἀνόμων σκοταίναι, οὐκ οἶδασι πῶς προσκόπτουσιν »*, οὐ μὲν πολὺν χρόνον ἐπ' ἀνάστασιν πρὸς τὸ ἰδεῖν ὑποστάς στρατεύματος ὁ Κωνσταντῖνος, ἀπορροφᾶται μὲν ἀμφοτέρων τῶν ὀφθαλμῶν, ἐκρίπτεται δὲ καὶ αὐτῆς τῆ βασιλείας, ὥσπερ τι φορτίον εἰδεχθὲς καὶ δυσβάστακτον· καὶ ἀνίσταται πάλιν ἡ τοῦτε μήτηρ καὶ χριστοφιλὴς Εἰρήνη, ἣν ἐκείνος ἀρῶν, ἀσώτατα δ' ἀπραττόμενος, τῇ βασιλικῶν ἀλλοξίᾳ ἀπέβηκεν ἐν δ' ἀτημάτων· αὕτη οὖν ἡ θεοφιλεσάτη ἀνδρῶπος ἅμα τῇ ἐπειληθῆναι τὰ τῆ βασιλείας πηδάλια, ἀνακαλεῖται μὲν τὴν ἐξορίας τὴν μέγαν Θεόδωρον, ποιεῖ δὲ αὐτὸν ἐνωθῆναι τῷ ἀγνωτάτῳ πατριάρχῃ Ταρσῷ, τῷ Ἰωσήφ μὲν τὴν ἐκβολὴν Κωνσταντῖνος τῇ ἱερατικῇ ἀπογυνωθέντος ἀξίας· καλῶς πεφραχέναι λέγεσθαι καὶ Θεαρῆως ὅτι ἀμφοτέρους τὸ μὲν, ὡς τῇ εὐαγγελικῶν δογμάτων μέχρις αἵματος καὶ ποινῶν ἀναφανέντα συνίστορα, καὶ διὰ τέκτονους μεταχρησέμεν τὴν καθαρὰν πραγματώσόμενον τῇ ψυχῶν σωτηρίᾳ· τὴν δὲ, ὡς οἰκονομήσαντα συμφερόντως, καὶ τὴν οἰσερῶντος ἀνακτῆ τὴν κακὸν τροπὴν ἐκμοχλεύσαντα γνώμην, τὰ χεῖρα τῇ πρὸς αὐτὴν βασιλευκότην ἐπαπειλῆντος ποιήσειν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, εἰ τὴν καὶ νῦν ἀποπέσοιεν ταῦτα· καὶ ὁ εἰς Ταρσῶν, ἐβεβαίωσε, συναφθεὶς τῷ καθ' ἡμᾶς πατρί, ὡς ἀνεγράφατο αὐτὸς ὅτι ὁ ἀθλητὴς τῇ σωτῆρι Θεόδωρος (1). οἷς καὶ ἡμεῖς σοιχίσωμεν, καὶ μηδέτερον μέρος κακίσωμεν, ἀλλ' ἐκατέρους ἀποδεχόμενοι, τὴν εὐαγγελικαῖς φωναῖς πειθαρχεῖν εἰσέτι μὴ ὀφθαλμοσώμεθα· τὰ δὲ οἰκονομικῶς γινόμενα, οὐ νόμος· ἀλλ' οὐδὲ πάντα τὸ ἀφεκτὸν κέκτηνται· ἐπεὶ καὶ Παῦλος ὁκονόμησε περὶ τῶν Τιμόθεον, καὶ οὐκ εἰς νόμον τάξιν τοῦτο γε κεκράτηκεν· αὐτὸς δὲ καὶ ταῦτα ἀνέτρεψεν διωλύγιον ἐκβοῶν· εἰ ὀφθαλμοσώμεθα, τί ἔτι διάκομαι;

* Gal. V. 11.

nestate constantiam ac decertationem laudabat, qua divi Praecursoris animositatem nobiliter exaequaverat.

18. Sed quoniam ait scriptura: « rex audax in mala incidet. Et viae impiorum tenebrosae, nesciunt quomodo offendunt » haud diu post, seditionem a proprio exercitu passus Constantinus, utroque oculo privatur, ipsoque regno eiicitur, ceu invisum pondus et intolerabile: rursusque elevatur mater eius religiosa Irene, quam ipse antea, libidinosissime vivens, regali palatio ablegaverat. Haec igitur religiosissima femina, statim ac regni gubernacula cepit, magnum ab exilio revocavit Theodorum, eundemque sanctissimo patriarchae Tarasio reconciliavit; Iosepho, post Constantini depositionem, sacerdotali dignitate spoliato. Dixitque ambos illos recte, et quod Deo placitum fuerat, egisse; Theodorum quidem, quia evangelicorum dogmatum usque ad cruciatus et sanguinem adsertorem se prae buisset, ideoque posteris puram animarum salutem procuravisset; Tarasium autem, quia utili dispensatione egisset, et furentis principis perversam declinasset sententiam, qui peiora superioribus principibus se facturum minabatur adversus Christi ecclesiam, si suae mentis conceptibus obsisteretur. Haec divus quoque Tarasius confirmavit, cum patri nostro se adiunxit, ut hic ipse Salvatoris athleta scripto tradidit Theodorus. Cui sententiae nos quoque accedemus, neutramque partem improbabimus; sed tamen dum ambos admittimus, evangelicis nihilominus verbis deinceps obedire non recusabimus. Nam quae dispensative geruntur, legis loco non sunt, neque ea omnia reprehensione carent. Si quidem et Paulus dispensative Timotheum circumcidit, neque id tamen vim legis obtinuit: etenim ipse ritum illum abstulit magna voce clamans: si circumcisionem praedico, cur adhuc persecutionem patior?

(1) Confer in editione sirmondiana Theodori epistolam 53. libri I.

19. Igitur spiritali gaudio fruens cum sacratissimo Tarasio parens noster Theodorus, perrexit ad monasterium suum, coeperuntque concurrere undique dispersae post eius absentiam oves. Emittitur custodia pater quoque patrum Plato sanctissimus, et huius divinitus concreti fratrum coenobii architectori: confluebatque plurima turba ad illos, tam de proximo quam de longinquo, ut tamquam generosissimos milites, de bellica pro religione acie redeuntes spectaret: magisque augebatur Saccudionis fama, et omnium ore Theodorus magnificabatur: eiusque propter Deum exilium quaqueversus in orbe innotuit. Atque omnes ab eo edocti fuerunt evangelicis obedire mandatis: quod nempe vir unius mulieris sit dominus, iuxta divini verbi statutum; pariterque mulier cum uno viro cohabitare; et quidem legitime, et non notho aliquo et adulterino contubernio. Etenim scortatio, et carnis passionibus, hominem depravant, et a Dei consortio manifeste avertunt. Atque ex eo tempore multi celeberrimae huius urbis incolae, et exterorum quoque oppidorum vel suburbiorum viri, nec de nostro coetu tantummodo, verum etiam de profana institutione valde illustres, ad hunc magnum confluebant magistrum, monasticae disciplinae experimentum capere volentes: quos divus rectae pietatis doctor libenter exceptos, efficaciae sapientiae suae fluentis irrigabat, haerentes animabus illorum peccati sordes purgans, et in sanctitatis atque iustitiae via, eorundem secundum Deum gressus stabiliens.

20. Sed enim impiis Agarenis per id tempus superiores regiones vastantibus, mortisque metu proximorum locorum incolae percellentibus, necessarium visum est patribus tempori utiliter se accommodare, et in regiam urbem sine cunctatione migrare: quod dum celeriter agunt,

ιβ'. Τοίνυν πνευματικῆς εὐφροσύνης συναπολαύσας τῷ πανίερῳ Ταρασίῳ ὁ πατήρ ἡμεῶν Θεόδωρος, ἔξεισιν εἰς τὸ κατ' αὐτὸν φροντιστήριον, καὶ συνῆχουσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔνθεν κακεῖθεν τὰ διασκορπισθέντα τῇ αὐτῇ ἀποσίᾳ πρόβατα· ἀνείται ἢ τ' φρενῶν καὶ ὁ τ' πατέρων πατὴρ Πλάτων ὁ ὁσιώτατος καὶ ἀρχιτέκτων ταύτης τ' θεοσυστάς τ' ἀδελφῶν ἱεραῶν σκηνοπηγίας· καὶ συναίρεται παλῆστος ὁμιλος ὡς αὐτοὺς ἐκ τε τ' πέλας καὶ τ' πόρρωθεν, οἷά τινες προμάχης ἡθυνασιότητος ἀπὸ τ' ὑπὲρ εὐσεβείας πολεμικῆς ἐπανήχοντες θεάσαντες ὡδατάζουσ· διαφημίζεται ἢ καὶ τὸ μᾶλλον ἔτι ἢ τ' Σακκεδίωνος προσήγορία, καὶ Θεόδωρος ἐν τοῖς ἀπάντων ἐμεγαλύνετο σόμασιν· καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν τ' διὰ θεὸν ὑπερορίας εἰς πᾶσαν διαφύχεται τ' ἐπερانون· καὶ διδάσκει πάντας ὡς τοῖς εὐαγγελικοῖς ἐπεὶ ὡς ἀγγέλμασιν, τ' μὲν ἄνδρα μιᾶς εἶναι γυναικὸς κύριον, τ' θείας λόγου θεωπίσαντος· ὡσαύτως ἢ καὶ τ' γυναῖκα, ἐνδὸς ἀνδρὸς σύνοικον· καὶ ταῦτα ἐνόμως, ἀλλ' οὐ νόθῳ τινὶ καὶ μοιχικῶ συνοικεσίῳ· περνεῖα γὰρ καὶ τὰ σαρκὸς πάθη κατακιβδηλεύει μὲν τ' ἄνθρωπον, τ' πρὸς θεὸν συναφείας προδήλως ἐξίσησιν· ἐκ ἧς τοῦτε πολλοὶ τ' μεγαλυνόμενοι πόλεως οἰκῆτορες, καὶ μὲν τοὶ καὶ τ' ἐξωτέρων πολιχνῶν καὶ ἀστυτεϊτόνων ἄνδρες, οὐ μόνον τ' ἡμετέρων, ἀλλὰ καὶ τ' ἀπὸ τ' ἐξωθεν ὁρμωμένων παιδείας ἐπισημότατοι, πρὸς τ' μέλαν τοῦτον συνέρρησαν παιδοτρίβην, μοναχικῆς φιλοσοφίας ἐν πείρᾳ χηρέως προθέμενοι· οὗς ὁ θεὸς τ' εὐσεβείας διδάσκαλος ἀσμένως ὑποδεχόμενος, τοῖς τ' ἐμπράκτεσσι σοφίας αὐτοῦ κατέρδδεν νόμασι, τ' ἐντετηγμένον τ' ψυχαῖς αὐτῶν ἐξ ἀμάρτίας ἀποκαθαίρων μολυσμὸν, καὶ πρὸς ὁσιότητος καὶ δικαιοσύνης ὁδὸν τὰ καὶ θεὸν αὐτῶν καταρτίζων διαβήματα.

f. 115. b.

κ'. Ἀλλὰ τ' ἀθέων Ἀγαρινῶν καὶ τοῦτο τ' καιροῦ τ' καθύπερθε παροικίαν ληισαμένων, καὶ φόβον θανάτου τ' τ' πλησιοχώρων ἐντεκόντων ψυχαῖς, ἀναγκαῖον ἐφάνη τοῖς πατρῷσιν τὰ τ' καιροῦ δράσαι συμφερόντως, καὶ τ' βασιλεύσαν πόλιν μὴ κατοικήσαι καταλαβεῖν· ὃ καὶ διὰ τάχους ποιή-

σαντες, ὑπεδέχθησαν φιλοφρόνως παρά τε τῷ Θεωπεσίῳ ἀρχιερεῖ Ταρασίῳ, καὶ τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ· ὧν καὶ προῤαπέντες λιπαρῶς, καὶ εὐαγεστάτην μονὴν τῇ Στεδίῳ, πάλαι πρὸς αὐτοῦ οἰκοδομηθεῖσαν, καὶ ἐνδεδίτημα ὁσίων ἀνδρῶν γεγονυῖαν, ὁ Κωπρόνυμος Κωνσταντῖνος οὐδ' εἰς δέκα καὶ αἰεθμὸν ἐάσας τε ἔσεσθαι, πῶδα λαμβάνουσιν, ἱκανὴν οὖσαν πρὸς δέξασθαι καὶ πολλὰν θρώσας ἐκείνης τῇ ναζιραίων πλήθους· ἔδδ' ἡδ' ἔδδ' καὶ τῇ μεγάλῃ Προδρόμῳ μιμητὴν ἀναφανέντα, καὶ τὴν νόσον τῇ μοιχείᾳ ἐκφάνδλω ἀποκηρύξαντα, τῷ ἐπώνυμῳ αὐτοῦ κατοικισθῆναι ναῶν καὶ τοῦτον οὐρανὸν ἐπιγνοῖν τῇ ἀπαύστοις ἀποφῆναι πρὸς τὴν τριάδα δοξολογίαις· καὶ τίς ἡδ' τὰ ἐνταῦθα τῇ πατρὶς ἀγγελιομιμήτης καταστάσας καὶ κοινωφύειν δέξασθαι καὶ λόγον εἰπεῖν ἐξισχύσασιν; ἃς ἐκείνος τοῖς πανταχόθεν ὡς αὐτὸν ἀφικνεμένοις προεδίδε τε καὶ ἐδίδασκεν, πρὸς μίαν ἐνάγων καὶ τῇ πολλῶν φρονημάτων τῇ εὐαγγελίᾳ σύμπνοίαν, καθ' ὅτι φίλον αἰεὶ παντὶ τὸ ὁμοίον· οὐ ἡδ' μόνον εἶναι ἄρτι τῇ κοσμικῇ ἀποφοιτῶντας παρελάμβανεν χλιδῆς, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἡδ' γεγυμνασμένους τοῖς τῇ ἀσκήσεως πόνοις τῇ ὑπ' αὐτὸν προσιόντας κατέταττεν ὁμηγύρε, τὸ τῇ κυρίᾳ πληρῶν λόγιον τὸ φάσκον, καὶ ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλλω ἔξω· * μὴ προτιμῶν καὶ ὑπ' αὐτῆς κεκαρμένον ποτὲ, καὶ ὑπ' ἐτέρῃς τοῦτο παθόντος, καθάπερ οἱ πολλοὶ τῇ ἀνθρώπων ἐφιλοσόφως ποιεῖσιν, ἰδίῳις πάθεσι ψυχῆς δαλούμενοι, ἀλλὰ εἶναι πάντας ἐπ' ἰσῆς ἀγαπῶν καὶ προμηθοῦμενος, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκάσας καὶ τιμὴν καὶ τὸ γέρας ἀποδιδούς, ὡς ἐν τούτῃ πληθυνθῆναι καὶ αἰεθμὸν τῇ μαθητῶν ἐν ταύτῃ τῇ νέᾳ Ἱερουσαλὴμ σφόδρα, καὶ μικροῦ καὶ χιλιοσὸν ἐπιφθᾶσαι ψῆφον.

κα'. Οὐδὲν καὶ καθορῶν προθυμία ψυχῆς καὶ ζυγὸν τῇ Χειρὶ τοῦ παθηνίως ὑπερχομένους, δέξασθαι καὶ αὐτὸς καὶ τὴν ὑψηλὸν Μωϋσεά, καὶ δημαγωγεῖν τὸ λαὸν τῇ Θεοῦ σοφίας λόγοις καὶ ἡθῶν καθαρότητι πρὸς τὴν νοσητὴν ὡς ἄριστα χερσὶν ὡς ἐπαγγελίας κατὰ παυσιν καὶ ἡδ' ἀρετὴν μὲν φασὶν νομο-

excepti amanter fuerunt et a venerando pontifice Tarasio, et a pientissima Augusta; quibus etiam magnopere hortantibus, perinsigne Studii monasterium, quod ab huius nominis viro olim aedificatum, et sanctorum virorum fuerat habitaculum, sed Constantinus Copronymus ne a decem quidem monachis incoli siverat, hoc inquam pergunt occupare; capax nimirum recipiendae illi numerosae nazaraeorum multitudini. Nam plane oportebat eum qui se magni Praecursoris imitatore ostenderat, et adulterii morbum palam improbaverat, apud templum de illius nomine dictum habitare, atque hoc veluti terrestre caelum suis perpetuis erga Trinitatem laudibus efficere. Quis autem heic angelicas veluti patris constitutiones et communiter utiles regulas verbis comprehendere poterit? quas ille ad se undique concurrentibus condiscendas tradebat, ut multorum mentes ad unam evangelii concordiam traheret, prout mos est ut quisque similem sui amet. Neque vero venientes tantummodo ex mundanis deliciis suscipiebat, sed et iam in asceticis exercitatos laboribus, si qui accederent, subdito sibi coetui adgregabat, Domini effato morem gerens: venientem ad me non eiiciam foras; ab se tonsos haud anteponebat illis quos alii aliquando totondissent, sicut plerique hominum irrationabiliter faciunt, proprii animi affectibus victi; sed omnes pariter caritate complectens et curans, ac singulorum virtuti reverentiam honoremque tribuens: ita ut exin multiplicaretur discipulorum numerus magnopere in hac nova Hierusalem, in tantum ut millenariam prope quantitatem exaequaret.

21. Quos quidem cernens alacri animo iugum Christi obedienter subire, disposuit ipse quoque, ritu illius excelsi Moysis, educavitque populum Dei, sapientiae verbis, et morum puritate, ad spiritalem perquam optime manducens promissionis requiem. Porro legislatoris vir-

c. 146. a.

* Ioh. VI. 37.

tutem esse aiunt, quae sunt optima per-
videre, atque ut constitutis uti velint po-
pulis persuadere; multitudinis vero offi-
cium est in decretis permanere, et ne-
que in prosperis neque in adversis rebus
quicquam immutare; quae est deservendi
Deo ratio sanctissima. Fit ergo eis legis-
lator, proponens ipsis a Deo tradita iu-
dicia, quae ipse consensu sublimis po-
litiae monte, tenebrasque ingressus di-
vinæ beataeque notitiae, a Deo accepe-
rat, et quasi in cippis lapideis, in sui
firmissimi cordis tabellis, Spiritus im-
pressa digito fuerant. Atque ut ille Dei
contemplator consulenti socero obtempe-
rans chiliarchos, centuriones, quinquagenarios, et decuriones elegit, quorum
operâ occurrentia negotia expeditum exitum consequerentur, dum ipse interim
huiusmodi cura vacabat; sic et noster
Moyses se gessit, sumpto illinc exemplo,
nominibus licet paululum immutatis. Nam
ministeriorum decretis classibus, nomina
officii propria imposuit, epistemonarchas,
et magistros seu correctores, et observa-
tores, appellans. Sub aliis quoque appella-
tionibus in toto fratrum coetu consti-
tuit eminentiores aliquot; veluti secun-
dum gradum tenentem, oeconomum, et
suboeconomum, aliosque aliis nominibus.
Atque his omnibus ad varia ministeria
deputatis regulas perscripsit iambicis ver-
sibus comprehensas. Immo potius capto
initio a praecipua primaque hegumeni
dignitate, et in ultimo desinens coqui of-
ficio: tradens singulis convenientium et
minime convenientium officiorum pro re
proposita notitiam. Decrevitque simul ca-
stigationem, debitam sedulitatem omit-
tentibus, et quamlibet ob causam mini-
me legitimam ad divinorum hymnorum
synaxim sero concurrentibus. Item fra-
tribus quocumque ministerio statuta hora
non fungentibus, aut vas frangentibus,

θέτω, τὸ τὰ βέλτιστα συνιδεῖν, καὶ πεῖσαι τὰς
χρησιμοποιήσας περὶ τῶν αὐτῶν συντεταγμέ-
νων· πλήθος δὲ καὶ τὸ πᾶσι τοῖς δόξασιν ἐμ-
μεῖναι, καὶ μήτ' ἐν εὐτυχίαις, μήτ' ἐν συμ-
φοραῖς αὐτῶν, μηδὲν μεταβάλλαν· ὅπερ
ὅτι Θεοῦ θεραπείας ἔσποπος ὁσιώτατος· τοι-
γαροῦν καθίσταται νομοθέτης ἐπ' αὐτοὺς
ἐξαπλῶν τὰ θεοπαράδοτα κρίματα, ὥστε
αὐτὸς πρὸς τὸ ὅρος ἀναβὰς καὶ ὑψηλῆς πο-
λιτείας, καὶ τῷ γνώφῳ ὑπαισθὺς τῇ Θεῆς καὶ
μακαρίας γνώσεως, πρὸς Θεοῦ ἀπειλήσας ὡς
ἐν τισὶ πλάξι λιθίναις, ταῖς δὲ ἑαυτοῦ σερ-
ρῶτάτης καρδίας πυξίοις, τῷ δὲ πνεύματος
ἐνσημανθέντα δακτύλῳ (1)· καὶ ὥστε ὁ
θεόπτης ἐκεῖνος τῷ κηδεῖν συμβαλεύσαντι
παθαρχήσας προῦβάλλετο χιλιάρχους καὶ
ἐκατοντάρχους καὶ πεντεκοντάρχους καὶ δεκά-
ρχους, οἷς τὰ τυχόντα τῶν πραγμάτων ἀναφε-
ρόμενα δεξιὸν τε ἐλάμβανον τέλος, καὶ αὐτὸς
δὲ ἐντεῦθεν ἀπηλλάσσετο φροντίδος, οὕτω
καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς Μωϋσῆς ποιεῖ, λαβὼν ἐκεῖ-
θεν τὰς ἀφορμὰς, εἰ καὶ μικρόν τι περὶ τῶν
κλησίων διαφέρεται· προχαρίζεται μὲν γὰρ δια-
κονίων κεφαλὰς, τίθησι δὲ τὰς ὀνομασίας
οἰκείας τῷ ἐπιτηδεύματι, ἐπιστημονάρχας
καὶ παιδευτὰς καὶ ἐπιτηρητὰς τούτους ἀποκα-
λέσας· καθίστησι δὲ καὶ ἐν ἄλλαις προσηγο-
ρίαις ὅτι ἀπάσης δὲ ἀδελφότητος μᾶλλον
ὑπερέχοντας, οἷον τὰ δεύτερα φέροντα,
τὸ οἰκονόμον, τὸ παροικονόμον, καὶ ὅτι ὡς
ἄλλως ὀνομασμένοι· ἐκάνονισεν μὲν τοὶ καὶ
πᾶσι τοῖς πεπιστευμένοις τὰς διαφόρους δια-
κονίας ἀνὰ μέρος, διὰ σίχων ἐκ μέσων ἱαμ-
βικῶν (2)· μᾶλλον δὲ σαφέστερον εἰπεῖν ἀπὸ
τῆς κυριωτάτης καὶ πρώτης, φημὶ δὴ τῇ ἡγε-
μένῃ ἀρχαρχίᾳ, καὶ μέχρι τῆς τελειοτάτης τῇ
ὀφιοποιῇ καταπαύσας· ποιήσας ἐν ἐκάσῳ
τῶν ἐπιβαλλόντων καὶ τῶν μηδαμῶς προσηκόν-
των τῇ καθ' ὑπόθεσιν εἰδησιν· διωρίσατο δὲ
συνεκδοχικῶς καὶ τοῖς διακρίναντες τὸ ὀφει-
λομένης ἀσπιδὸς καὶ καθυσερξέσι, κατὰ τινα
γὰρ ἀπαρημένην αἰτίαν, ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν ὑμ-
νων συνάξεσιν· ἐτι γὰρ μὴν καὶ τοῖς ἐπὶ πᾶσι τῇ
ἀδελφῶν ὑπερῆσαν συντεταγμένης ὥρας ἀπο-

f. 146. b.

f. 147. a.

(1) Constitutiones Theodori studitanas edidimus nos in hac bibl. T. V.

(2) Leguntur haec carmina in Sirmondi editione sub tomi finem.

τυγχάνουσιν, ἥτοι σκεῦος συνξίβουσιν, ἢ παρ-
οινίαν τινὰ καὶ φαυλισμὸν πρὸς τὸ πέλας ποι-
εμένοις, ἀνάλογον ὀπιμίησιν τετακώς (1).

κβ'. Τὴν δέ γε τὴν ἐσθλημάτων χρῆσιν
οὐκ ἀποτεταγμένῳ, οὐδὲ καὶ τὸ βελητὸν
ἐκάσῳ προκειῖσθαι συντέταχεν· ἀλλὰ καὶ
τούτῳ ἀποστολικὸν αὐτοὺς φέρειν πεποίηκε
χαρακτῆρα, καθὼς ἡ τὴν πράξεων ὑποτί-
θεται βίβλος· «ὡς πάντες οἱ πιστεύσαντες
ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά.
Καὶ ἅλιν· τὴν ἡ πλήθους τὴν πιστεύσαντων
ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἰς τί
τὴν ἐπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ'
ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά.», Διὰ τοι τοῦτο
ἠγόρισεν αὐτοῖς οἰκίαν, ἐφ' ἣ συλλήβδην
ἀποσιθέμενοι τὰ δεδεδωκέντα, καθ' ἐν
σάββατον πέπλην ἀντελαμβάνον ἕτερα διὰ
χαρὸς τὴν εἰς τοῦτο καθυπεργεῖν τεταγμέ-
νων ἀδελφῶν τοῦτο ἡ τάξας αὐτοῖς, οὐκ
ἀπέκεινεν τὰ ἑαυτῶν ὁ πατήρ τ' κοινῆς ἱμα-
τοδόχε ἐστίας, ἀλλ' ὡς πανταχοῦ καὶ ἐν
τούτῳ τύπος ἐγγεγόνε τὴν ποιμνίαν· δύο σα-
φῶς εἰδὼς πάσης εἶναι παιδείας τρόπους, καὶ
τὴν περὶ τὰ ἦθη κατασκευῆς· ὃν ὁ μὲν λόγῳ
διδασκαλικῶ, ὁ ἕτερος ἡ διὰ τὴν ἀσκήσεως
τὴν ἡθῶν κατορθοῦται· διὰ τοῦτο διδοὺς
καὶ αὐτὸς καὶ τὴν ἐβδόμῳ τὴν ὑπεδύτην, ἀντε-
δέχετο ἕτερον, οὐ διοῖσιν τὴν πολλῶν, ἀλλὰ
τὴν αὐτῆς ὡς ἐκείνοις ἀδρότης ἡ τάχα γε
καὶ τὴν χεῖρος· μνημονεύων ἡ αἰετὴ τὴν ἀπο-
σὸς λέγοντος, ὅτι δωρεὰν ἄρτον οὐκ ἔφα-
γον, καὶ αἱ χεῖρες αὐταὶ διηκόνησαν καὶ ἐμοὶ
καὶ τοῖς σὺν ἐμοί, ἀργίας ὑπομεῖναι τάξιν
ἀκίνητον οὐκ ἠνέχετο, ἀλλὰ ἐκοπία αὐτὸς
τὴν ἰδίαν χεῖρσιν γράτων δέλτας, καὶ ταύτας
τοῖς τὴν ἀδελφῶν συνασφένων ἔργοις· ἐξ ὧν
καὶ τινὰ μέγιστον τὸ δεῦρο σώζονται παρ' ἡμῖν
σεβαστὸν τυγχάνουσαι, καὶ πάσης ἀποδο-
χῆς ἄξιαί.

κγ'. Συνέταξε μέντοι καὶ πλείστας ὅσας
βίβλους οἰκοθεν καὶ ἐξ αὐτῶν, τὸ τάλαντον τὴν
σοφίας διὰ καθαρότητος ὑπερβολὴν, καὶ αὐ-
τὸς ἄνωθεν εἰληχῶς καὶ πρώτῳ μὲν τὴν καὶ μέ-
γιστον ἡμῶν ξίς τὴν ἐβδομάδος ἐκκλησιαζομέ-

aut excessum aliquem vel contumeliam
proximo suo inferentibus, congruam poe-
nam constituit.

22. Vestium quoque usum non sig-
illis adsignatum, neque ad cuiusque libi-
tum praesto esse voluit, sed in hoc etiam
apostolicam ipsos formam servare man-
davit, sicut in actuum libro proposita est:
«nempe quod omnes qui credebant, erant
pariter, et habebant omnia communia.»
Et mox. «Multitudinis autem credentium
erat cor unum et anima una; nec quis-
quam eorum, quae possidebat, aliquid
suum esse dicebat, sed erant illis omnia
communia.» Propterea ipsis adsignavit
aedium partem ubi quisque, quae gesta-
verat vestimenta deponens, singulis sab-
batis alia recipiebat a fratribus huic mi-
nisterio praepositis. Quam legem cum fer-
ret, nec secrevit sua propria pater a com-
muni vestiario cubiculo, sed ut in reli-
quis omnibus sic in hoc etiam, regula
sui gregis esse voluit: duos videlicet esse
sciens cuiuslibet magisterii modos, et mo-
rum informandorum rationes; nempe et
verborum doctrinam, et asceticae vitae
exemplum. Quare et ipse tradita hebdo-
madaria veste, aliam recipiebat, minime
a communibus differentem; sed aequae ac
aliorum detritam, vel etiam peiorem. Me-
mor denique semper apostoli dicentis,
quod gratis panem non comedi, sed ma-
nus ipsae ministraverunt et mihi et his qui
mecum sunt, otiari numquam poterat, sed
laborabat ipse propriis manibus, libros
describendo, eosque fratrum operibus ad-
iungendo; quorum librorum nonnulli ad-
huc apud nos servantur, pretiosi admo-
dum et omni aestimatione digni.

23. Composuit etiam plurimos marte
proprio libros, ob sapientiae talentum,
eximiae suae puritatis merito, desuper ac-
ceptum. Et primo quidem librum illum,
ter adhuc in hebdomada in communi

f. 147. b.

(1) Haec item epitimia, sive poenas monasteriales, nos edidimus in tomo citato.

coetu legi solitum, parvarum inquam catecheseum CXXXIV. dictarum ab eo subitanea dictione in consuetis ad fratres adlocutionibus. Secundum autem et tertium quartumque librum magnarum catecheseum non subito dictarum, sed quas meditatus compositas edidit. In utrisque tamen manifeste agnoscitur diffusa in labiis eius caelestis gratia facundiae. Certe ex nullo alio inspiratorum patrum libro poterit parem utilitatem coenobita quisquam percipere, qui intelligenter legat. Quamlibet enim virtutum speciem sermones illi continent, et remedium quodvis variorum nequitiae ac multiplicium morborum sapientissime tradunt, et lumen atque compunctionem legentium animabus ingerunt. Est etiam elaboratum ab eo panegyricarum orationum volumen de nonnullis Christi ac Deiparae sollemnitatibus, nominatimque de omnibus magni Baptistae ac Praecursoris, aliorumque aliquot illustriorum sanctorum, in quibus primariis panegyristis haud inferiorem se praebet. Confecit et aliud metricum se-

νήν τῶν μικρῶν λεγομένων κατηχήσεων (1), ἑκατὸν οὐσῶν πρὸς ἑξήκοντα καὶ τεττάρων, σχεδίασθῶν αὐτῷ καὶ τὸ σύνθημα τὸ πρὸς ὅτῳ ἀδελφοὺς ὁμιλίας· δευτέραν καὶ τρίτην καὶ τετάρτην τῶν μεγάλων κατηχήσεων, αἷς αὐτὸν σχεδίαστικῶς, ἀλλὰ νυνεχέστερον καθ' ἑαυτὸν συντάξας ἐκδίδωκεν (2). πλὴν ἐν ἑκατέραις δέικνυται σαφῶς ἡ ἐν τοῖς χερίσιν αὐτοῦ ἐκχυθεῖσα θεία καὶ οὐράνιος χάρις τῷ λόγῳ· ἐδὲ γάρ ἔστιν οὕτως ἀπώνασθαί τις ἐτέρας βίβλην τῶν θεοσόφων πατέρων καὶ συνετῶς μετιόντα, ὡς οἶμαι, καὶ ἐν κοινοβιακαῖς τάξεσι θεωρουμένης ὠφελείας, ὡς καὶ τῇ μνημονοθεσιῶν ἡμῖν τῶν πατρῶν κατηχήσεων· πᾶσαν γὰρ ὡφελέσκειν ἀρετῆς εἰδέαν, καὶ πᾶν ἄκος τῇ κακίᾳ ποικίλων καὶ διαφόρων νοσημάτων ὁπσημονικώτατα διδάσκουσιν, καὶ φωτισμὸν καὶ κατάνυξιν τῇ τῶν ἀναλίσκοντων ἐμπροσφύσιν ψυχαῖς. Ἐστὶ δ' αὐτῷ πεπονημένη καὶ πανηγυρικὴ, δι' ἧς περ ἐνίας τῶν χριστιανῶν ἐορτῶν καὶ τῶν θεομήτορος, καὶ πάσης καὶ τῆς μεγάλης βαπτιστοῦ καὶ προδρόμου, καὶ τινῶν ἄλλων ἐπιφανέστερων ἀγίων, οὐδὲν ἥττον λαμπροτάτας τῇ ἀρχικωτέρῳ ἀπέφηνεν πανηγυριαρχῶν (3). Συντάταχεν

(1) Extant hae minores catecheses latine tantum, Livineio interprete. Nos vero etiam graece edere optamus, quandoquidem pervenusta et vetera illarum exemplaria in codicibus vaticanis sunt.

(2) Ineditae adhuc sunt hae maiores catecheses, neque in bibliotheca vaticana occurrunt, sed Parisiis alibique in codicibus, singillatimque recensentur in gr. biblioth. Fabricii ed. nov. T. X. p. 451. seqq.

(3) Octo ex his panegyricis in praedicto tomo nos recitavimus. Postremus tamen, de S. Bartholomaeo apostolo, graece mutilus erat in codice vaticano; quare Combefisii tantum latinam qualemcumque interpretationem illic continuavimus. Nunc demum in schedis Leonis Allatii vallicellianis reliquam graeci textus partem feliciter nacti, eam haec supplementi causa subtexendam curamus.

Τὰ μετέπειτα ὅσα καὶ ἡλικία τεθαιματούργηκεν, ἡ θαιματοργῶν ἐστὶ πρὸς τοὺς πίστει φοιτῶντας μέχρι τοῦ δευρο ἐν διαφόροις νόσοις καὶ μαλακίαις ἐνισχυμένους, οὔτε πρὸς ἡμῶν τὸ λέγειν, διὰ τὸ μακρογορεῖς, οὔτε πρὸς τοὺς ἀκούοντας τὸ ἀπειδές ἐνέχυρον, τοῦ ἐνός τὰς περὶ τῶν ἄλλων συγκαταθέσεις ἔχοντος. Ἀλλὰ χαίροις ὃ μάκαρ μακαρίων τρισμάκαριστε Βαρδολομαῖε· χαίροις τὸ θεοείκλον μίμημα τοῦ καλοῦ διδασκάλου. Χαίροις τὸ θεοφεγγές ἀγλαΐσμα τῆς σεπτῆς ἐκκλησίας· χαίροις τὸ εὐχεστάτον ὄργανον τῆς τοῦ πνεύματος μελωδίας· χαίροις τὸ πολύχωρον καὶ γλυκύκαρπον κλῆμα τῆς τοῦ Χριστοῦ ζωῆς τε καὶ πατρογεοργήτου ἀμπέλου· χαίροις ὁ ἀξιόχρεως δεσάπων τοῦ δεσπότη τοῦ πάντων· χαίροις ὁ ἀξιοπόδητος φίλος τοῦ ἐπουρανίου νυμφίου· χαίροις ὁ σοφώτερος καὶ πολυαρεδὸς ποταμὸς τοῦ νοητοῦ παραδείσου· χαίροις ὁ ἐμπειροδύτης ἀλιεύς τῶν λογικῶν ἰχθύων· χαίροις ὁ θεοδύναμος τραυματιστής τοῦ ληστεύσαντος τὸν κόσμον διαβόλου· χαίροις ὁ εὐτεχνότατος ῥήτωρ τῆς ἀληθινῆς σοφίας· χαίροις ὁ πολυφανής καὶ κοσμοφανής ἐωσφόρος τῆς θεολογίας· χαίροις ὁ θεοφανής καὶ πυροειδὴς στύλος τῆς ὁδοδοξίας· χαίροις ὁ ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμῶν θαλαττοβαλίσας παραδόξως· χαίροις παμφαέστατος ἦλιος τῆς οἰκουμένης· χαίροις πολύγλωττον στόμα τῆς θεοσοφίας· χαίροις ἀνναβόρυς πηγὴ τῶν ἱμάτων· χαίροις δικτὴς φοβερώτατος τῶν δαιμόνων· χαίροις τῆς Ἀρμενίας τὸ πολυεύκτον ἐγκαλλώπισμα· χαίροις τῆς Λιπάρους τὸ ἀσπασίαστον καὶ πολυπροσκύνητον αὐχένα· χαίροις ὁ τὴν θάλασσαν καθαγιάσας ταῖς πορευτικαῖς μεταβάσεσι· χαίροις ὁ τὴν γῆν καταπορφυρώσας τῇ ἐρυθρότητι τῶν παναγίων αἱμάτων σου· χαίροις ὁ τὴν ἀέρα κατευωδιάσας ταῖς ἱεροπνεύστοις θεορρήμοσύναις σου· χαίροις ὁ εἰς οὐρανούς φοιτήσας, καὶ τοῦ ὁμοστίχου διασίου μεσόχορος ἐκλάμπων ἐν ἀπρόσιτῳ δόξης λαμπρότητι, ἐν ἀγαλλίασιν ἀκορέστῳ θυμηδία· αὐτόθεν ἡμᾶς ἐποπτεύεις· εὐμενεστάτα· αὐτόθεν εὐλογοῖς τοὺς σὲ μακαρίζοντας· αὐτόθεν δοξάζεις τοὺς σὲ ἀναμείλποντας· αὐτόθεν ὁμοιοῖς τὴν οἰκουμένην εἰρηνεύουσιν· ἱερῆς δικαιο-

f. 148. a.

ἡ καὶ ἑτέραν ἔμμεζον ἰδιαζόντως ἱαμβικὴν
 χρησιμωτάτω πανυ, καθ' ἣν τὴν τε διά-
 πλασιν καὶ τ' ἐκπτώσιν ὑπερήγορεσε τ' ἡμέ-
 ρα· πρὸς ἣ καὶ τ' ἀμύρτιαν καὶ τ' φθορὰν ὡς
 θέμις ἐξεξαγάγησεν· εἴτα διηρημένως τ'
 Κάιν τ' καὶ τ' Ἀβὺ φθόνον καὶ φόνον κατεκω-
 μώδησεν· καὶ μὲν τοι καὶ τ' Ἐνώχ καὶ τ' Νῶε,
 ὧς οὖν ἐξ αὐτοῦ φύντας θεοφιλεστάτας ἔει-
 πατρίάρχας διεζυγμένως καὶ ἀκολούθως
 ἐκάστω· καὶ τὰς σφῶν ἀοιδίμους συνεύνας καὶ
 τὸ εἶκος ἀπεσέμνυνεν (1). Ἐτι γε μὴν καὶ
 πᾶσαν αἵρεσιν ἀπειθμήσατο, καὶ τῶ ἀνα-
 θέματι καθυπέβαλεν, σίχοις ὡς ἐφ' ἑαυ-
 τὴν μέεροις καὶ καθαροῖς· τινὰς ἡ αὐτῶν καὶ παν-
 τελῶς ἀνέτρεψεν.

καδ'. Αἱ δ' ἐτι τ' ὁπισθολῶν αὐτῆς βίβλοι
 πέντε μὲν ἕως τ' παρόντος σώζονται παρ'
 ἡμῖν (2). τοσέτω γε μὴν τῇ τ' ἐννοιῶν σεμ-
 νότητι καὶ τῇ καθαρότητι τ' λέξεων ὑπερη-
 μένον ἔχουσι τὸ κάλλος καὶ τ' ἐπισολιμαῖον
 χαρακτῆρα δι' ἀκραιβείας ἡκονισμένον, ὡς
 μηδεμίαν ἀδακρυτὴν μετέπειτα τὸν γε μὴ λι-
 θίνην πάντη τ' καρδίαν ἔχοντα. Ἐσι ἡ πρὸς
 ταύταις καὶ ἑτέρα δογματικὴ διὰ πεζῆς λέ-
 ξεως πραγματευθεῖσα, καθ' ἣν ἐν τεισὶν
 ἀντὶρρητικοῖς λόγοις, ὡσπερ τις ἄλλος Δαυὶδ
 τ' ἀλλόφυλον Γολιάθ, ἥτοι τ' ἐκφυλον τ'
 ἀληθείας τῇ εἰκονομάχων ἐκσφενδονήσας
 κατέβαλεν αἵρεσιν (3), καὶ τ' δανότατον ὄνει-
 δισμόν τ' ἐκκλησίας ἐξῆγεν· ἀλλὰ καὶ τὰς
 ἄμφω βασιλεῖς ὡς τῆςδε εἰρημένης βλασφή-
 μας αἰρέσεως κεφαλὰς, φημί ἡ τ' Κοπρώνυ-
 μον Ἡωνσαντίνον, καὶ τ' Ἡριόδωμον, μάλ-
 λον ἡ Θηριώνυμον, Λεόντα οἷον τισὶ δόρασι
 τοῖς σιλητιώτικοις ὑψὲς μετεωρίσας λόγοις
 ἐθειάμβυσεν τε καὶ παρεδαλμάτισεν· καὶ τὰς
 αὐτῶν ἀνοσιεργίας τοῖς μὲν ταῦτα διηρη-

f. 148. b.

σύνην ἐν ὁσιότητι ἀμπεχέσθαι, βασιλεῖς ἀγαθοεργίαν ἐν ὁρδοδοξίᾳ κατὰ βαρβάρων ὀπλίζεσθαι· μονάζοντας πολιτεῖαν
 τὴν ἰσάγγελλον ἀκαπηλευτόν διασωζέσθαι ἀνδρῶν γυναιξί, καὶ ἑμπαλιν· νόμῳ τῷ προσήκοντι φυλάττεσθαι πατρᾶσι
 υἱοῖς, δούλοις, δεσπόταις, ἀρχουσιν, ἀρχομένοις, βασιλεύουσιν. ὀφείλουσι, συναλλάσσουν, ἀνουμένοις, πᾶσι τὰ τῆς
 ἡννοίας ἐπιτελεῖσαι τελεία τοῦ κοινοῦ, καὶ εὐαρεστήσει θεοῦ ὀφειλόμενα πρυτανεύοντες· καὶ μέντοι τῶν τροφίμων τῆς
 καλλωπιζομένης λιπαρέως, τοῦ ποιμένου τέ καὶ τοῦ ποιμνίου, τοῦ ἐπικτίσαντός σου τὸ ἱερὸν τέμενος, καὶ τοῦ ὑμνή-
 σαντός σε διὰ βραχείως ἄγαν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν
 τῷ παντοκράτορι πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

* cod. τὸν προ-
 τῆμον.

paratum volumen plane utilissimum, ubi
 creationem et lapsum descripsit primi
 hominis; ibidemque peccatum et conse-
 cutam inde corruptionem lugubriter ce-
 cinit. Mox seiunctim Cainum, et invidiam
 erga Abelem, et caedem convicio
 traduxit. Postea Enochum et Noë et ab
 eo genitos Deo carissimos tres patriar-
 chas seorsum et ex ordine singulos; nec
 non illorum venerandas uxores, prout
 par erat, celebravit. Denique cunctas hae-
 reses seriatim numeravit, et anathemate
 perculit, versibus inquam trimetris ac
 puris; nonnullas etiam plenissime refu-
 tavit.

24. Epistolarum vero eius libri quin-
 que ad hanc usque diem apud nos ser-
 vantur. Hae autem ob sensuum altitudi-
 nem et elocutionis nitorem, summum
 exactumque habent epistolarem caracte-
 rem cum venustate, ut nullam sine la-
 crymis legerit quicumque cor lapideum
 non habet. Est et alia eiusdem prosa ora-
 tione condita lucubratio, in qua tribus
 antirrheticis sermonibus, ceu alter David
 alienigenam Goliath, id est alienam a ve-
 ritate Iconomachorum funda prostravit
 haeresim, et hoc gravissimum dedecus ab
 ecclesia exterminavit. Sed et ambos impe-
 ratores, ceu dictae blasphemae haereseos
 antesignanos, Copronymum inquam Con-
 stantinum, et ferinae mentis, immo potius
 et appellationis, Leonem, quasi lanceis
 infamiae alte elatos, sermonibus tuis,
 triumphaliter circumgestavit, publiceque
 traduxit, eorumque impia opera posteris
 singillatim explorata fecit. Ergo omnes

(1) Est in deperditis hoc Studitae opus de patriarchis etc. Item quod sequitur de haeresibus.

(2) Duo tantum extant libri in sirmondiana editione. Tota tamen epistolarum collectio in parisiensi-
 bus incolumis est codicibus, eaque pariter recensetur apud Fabricium tomo cit. p. 439. seqq.

(3) Legitur hoc luculentum contra Iconomachos opus in editione sirmondiana.

menti suae inditas in divinis rebus vires exercens, et diu noctuque indesinenter legem Domini meditans, caelorumque regnum intra se suosque adseclas constitutere, quantum pote, conatus; immo potius quasi altero caelorum regno, ob actae vitae similitudinem, celebri illo Praecursoris monasterio effecto; erat ipse tamquam sol in multitudine spiritualium siderum medius, propriaeque virtutis atque sapientiae radios vibrabat, contubernales suos illuminans, et ad meliora commutans et transferens.

25. Sed enim qui semper malo gaudet, invidiae pater, nigerrimus inferorum corvus diabolus, non tulit tantam patris nostri virtutem in opulenta metropoli celebrari; neque servatorum ab eo praeclare et in rectam viam reductorum multitudinem incolumem esse sivit, nec tale tantumque asceticae vitae speculum in numerosissima civitate spectari; praesertim cum saepe multumque a magni viri militia vulneratus fuisset. Quae ergo adversus illum machinabatur, nunc in rem conferre diutius non distulit. Qui per id tempus regni sceptrum tenebat Nicephorus, specie quidem haud procul aberat ab orthodoxis ante cum imperatoribus, re tamen vera longe iis dissimilis erat; siquidem fidem absque operibus mortuam esse in confesso est. Quum ergo hoc invenisset tetricum et nequitiae plenum vas is qui iustorum bona opera semper odit diabolus, cor eius permovit, ut innocentem declarari vellet hominem illum qui adulterinum coniugium antea ratum fecerat; eundemque sacerdotali rursus ordini adiungi, ceu qui pacis auctor publicaeque utilitatis fuisset. Itaque religiosum conveniens patriarcham princeps hic, qui serpentis suggestionem admiserat, orat cogitque ut excommunicatione Iosephum absolvat, qua eum sanctissimus patriarcha Tarasius ligaverat; et sic eo relicto, ad Deum migraverat. Promittebat autem ei

μένως προφανείς κατεστήσατο· τοιγαροῦν πᾶσαν τὴν νοδὸς ἐμφυτον τοῖς θεοῖς ἐνασχολήσας δύναμιν, καὶ διὰ πάσης ἡμέρας καὶ νυκτὸς τὸ νόμον τοῦ κυρίου ἐκμελετήσας, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τῷ ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἐπομένων ὡς οἶόν τε κατασησάμενος, μᾶλλον ἢ βασιλείαν ἐρανῶν τῇ ταυτότητι τοῦ πολιτείας, καὶ πατριάρχου τοῦ Προδρόμου ἐκτελεστικῶς μονῆν, ἣν αὐτὸς οἶα τις ἥλιος ἐν μέσῳ τῶν πλήθους τῶν νοητῶν ἀσέρων, τὰς τῶν ἰδίας ἀρετῆς καὶ σοφίας ἀκτινοβολῶν ἀσραπὰς, καὶ οὕτως περὶ αὐτὸν κατα φωτίζων, καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐξαλλοῖων καὶ μεταποιούμενος.

κε'. Ἄλλ' οὐκ ἦνεγκεν ὁ αἰεὶ χαίρεκακῶς καὶ πατὴρ τοῦ φθόνου, ὁ μελαντάτης ὄντως καὶ βαθυὸς κόραξ διάβολος τὸ τοσαύτην τοῦ πατρὸς ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαίμονα διαφημίζουσαν, οὐδὲ τὴν ἡμῶν αὐτὸν σωζομένων καλῶς καὶ διιθυνομένων πληθύν ἀνεπηρέαστον παρεᾶσαι, καὶ τηλικούτον ἀσκητικῆς εἰδος βιάσεως, ἐν μέσῳ πολυανδροῦσιν ἐπιδείκνυσθαι πόλιν· καὶ τοὶ πολλοὶ καὶ ἀφύρως ταῖς τῶν μεγάλων καταβληθεῖς στρατηγίαις· ἀλλ' οἶα κατ' αὐτοῦ μεμελέτηκεν, καὶ νῦν ἐπιτηδεύει οὐκ ἀναβάλλεται· τὸ γὰρ κατ' ἐκείνου καιροῦ τὰ τῆς βασιλείας ἐπειλημμένον σκῆπτρον, Νικηφόρου δ' ἦν οὕτως, ὅς τὸ μὲν δοκεῖν οὐ πόρρω τῶν εὐσεβῶν βεβασιλευκότων ὑπῆρχεν, τῇ ὅμως ἀληθείᾳ μακρῶς τῶν τοιούτων ἀποδιώκειτο· εἴπερ ἡ πίσις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ εἶναι καθωμολόγηται· τοῦτον τοιγαροῦν εὐρηκῶς σκευός τι σοβαρόγνωμον καὶ πονηρίας μεμεστωμένον, ὁ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις τῶν δικαίων αἰεὶ ἐπιμαϊνόμενος, ὑποβάλλει αὐτοῦ τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀθῶν ἀποφῆναι τὸ τῶν μοιχοζούζιαν πρῶτον αὐτουργηκότα, καὶ τῷ ἱερατικῷ βαθμῷ ἐγκαταλέξαι, ὡς οὐδαμῶς γεγενηνὸν εἰρήνης, φησὶ, καὶ τῶν λυσιτελοῦντων φροντίσαντα· καὶ διὰ τῶν ἱερόφρονι συντυχῶν πατριάρχῃ ὁ τῶν ὑποθήκων τῶν ὁφείων οὐδὲν ἀντιβολεῖ καὶ βιάζεται λυθῆναι (ᾠδὴ) Ἰωσήφ τοῦ χωεισμοῦ, τοῦ δήσαντο αὐτὸν ἀγιοτάτε Ταρασίου οὕτως ἐάσαντο, καὶ πρὸς τὸ θεὸν ἐκδημή-

σαντ· ὑποσχόμεν· αὐτῷ ὡς βασι-
καῖς ἐπικουρίαις συνελάσκειν ἅπαντας εἰς
τὸ τοιαύτῳ καθυφεῖναι οἰκονομίαν· οὕτως
οὖν πείθῃ ἅκοντα πάντα καὶ μὴ βελόμενον
τῷ νοῦν τὸ πᾶν νίκης ἐπάνυμον πατριάρχῳ
πρὸς τὸ δεξασθαι συλλαβεργὸν τὸ ἀνίερν.
Καὶ γίνεται πάλιν διαφωνία καὶ γνωμῶν
σύγχυσις καὶ προσώπων διαίρεσις ἐν τε τοῖς
ιεράρχαις καὶ τοῖς μονάζουσιν, τῷ μὲν μὴ
προσκηρῶσαι τῷ ἀνακτι ἐνεκα τούτου κα-
λῶς ἔχον ὑπονοούντων, τῷ ἡ περὶ τὸ μέγαν
Θεόδωρον ἀντιφασκόντων, ὡς ἐ δίκαιον ὅτι
τὸ ἐξενεχθεῖσαν πρὸς τὸ Θεωπεσίε Ταρσίε
ἐπὶ τῷ Ἰωσήφ κρίσιν ἀνατραπῆναι, ἐπὶ
λυσιτελείᾳ τῷ παντὸς τινικαδὲ γεγενημένην·
ἡ γὰρ ἐπὶ τῷ τοιούτων οἰκονομία, φησὶν,
τὸ μοιχοζυζῆσαν ἀποφανῶς συνίστησιν· πρὸς
ἣ καὶ τὸ δίκαιον κρίσιν τῷ Θεοῦ τῷ καὶ τῷ νεω-
τέρῳ Κωνσταντίνῳ ἡδὴ προηθροῦσαν, ἄξιον
συνιδεῖν, καὶ μὴ λήθῃ ταύτην ἀπαπέμνησθαι·
καὶ νυνὶθεν εὐχάσασθαι τὸ βούλημα τοῦ θεῶς
νομοθεσίας, ὡς ἂν μὴ ἀποικίλῃ γνώμη καὶ
ἀχαλινώτοις διανοίας ὁρμαῖς, οἰκονομίας
λόγους ἀναπλάττωμεν, ὅθεν οὔτε γεγονότας
πῶ, οὔτε τὸ ὄνησιν ἀπλῶς τῇ ἐφηλίᾳ ἐκ-
ποιήσαντας, πρὸς ὅλεθρον τῷ ἡμετέρων ψυ-
χῶν· ἐκ ἧς τούτοις ἀσύμβατοὶ μέναντες πρὸς
τάς κρίσεις, ἀλλήλων διέσπασαν, καθά πο-
τε Παῦλος τε καὶ Βαρνάβας ἐν τῇ περὶ τὸ
Ἰωάννην τὸ καλούμενον Μάρκον διαφωνία,
καθὼς γέγραπται· * « ἐγένετο ἡ παροξυ-
σμός, ὥστε ἀποχωρεσθῆναι αὐτοὺς ἀπ’ ἀλ-
λήλων, τὸν τε Βαρνάβαν παραλαβόντα τὸ
Μάρκον ἐκπεῦσαι εἰς Κύπρον· Παῦλος ἡ
ἐπιλεξάμενος Σίλαν ἐξῆλθεν, παραδοθείς
τῇ χάριτι τῷ Θεοῦ ὑπὸ τῷ ἀδελφῶν. », « Ὅπερ
ἐφ’ ὁμοθυμῶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ τῷ
πράξεων θεοφειγῇ ἐρμηνείᾳ, τάδε φησί·
« τίς μὲν οὖν αὐτῶν ἐβλεύσατο βέλτιον,
οὐχ ἡμεῖς ἀποφύνασθαι. »,

καὶ· Ἡμεῖς ἡ περὶ τὸ προκαμένων φα-
μὲν, ὡς ἀμφοτέροι καλῶς πεποιήκασιν· κα-
θὰ δὲ καὶ Ταρσίος ὁ αἰοίδιμος ἐν τῇ κατ’
αὐτὸν ἀπεφῆνατο οἰκονομία· καὶ γὰρ δὴ καὶ
αὐτὸς τότε τὸ θυμικὸν καὶ ζέον τὸ ἀνακτος
ἐφορέμενος, καὶ εἰδὼς ὡς λίαν ἐστὶν εὐπά-

princeps, curaturum se regali adiutorio,
ut ceteri omnes dispensationi huic consen-
tirent. Sic ergo adducit invitum prorsus
ac mente dissentientem patriarcham, vi-
ctoriae eponymum (Nicephorum), ut ex-
secratum illum ad ecclesiae ministerium
révocet. Fit igitur novum dissidium, et
opinionum confusio, et personarum seces-
sio tam episcoporum quam monachorum,
aliis quidem putantibus, negotii huius cau-
sa non esse offendendum imperatorem,
magno tamen Theodoro contradicente,
aequum non esse ut sententia a venera-
bili Tarasio in Iosephum publicae causa
utilitatis prolata, nunc abrogaretur: et-
enim haec dispensatio, aiebat, adulteri-
um coniugium manifeste defendit. Insu-
per iustam quoque ultionem adversus iu-
niorem Constantinum iam peractam, prae-
oculis habendam esse, non oblivione pre-
mendandam: atque hinc potius divinae legis
voluntatem esse intelligendam, non vero
rudi opinione et libero mentis impetu,
doctrinam dispensationis confingendam,
quae neque aliàs audita est, neque ullam
utilitatem mundo attulit, immo noxia
prorsus animabus nostris est. Exin itaque
in iudicii diversitate manentes, invicem
dissidebant; sicut olim Paulo et Barnabae
contigit, in dissidio propter Iohannem
cognomento Marcum, uti scriptum est.
« Facta est autem dissensio, ita ut disce-
derent ab invicem; et Barnabas quidem
assumpto Marco navigaret Cyprum: Pau-
lus vero electo Sila profectus est, traditus
gratiae Dei a fratribus. » Quem locum
tractans divus Chrysostomus in actuum
splendidissima interpretatione, sic ait.
« Uter vero eorum melius deliberaverit,
non est nostrum pronunciare. »

26. Iam nos super hoc argumento di-
cimus, ambos bene se gessisse; sicut et-
iam illustris Tarasius in sua se gessit di-
spensatione. Namque et hic veritus tunc
iracundiam principis et excandescentiam,
sciensque quantopere ad maléficia pro-

f. 149. b.

* Act. XV. 39.

nus esset, eiusque ad peccandum proclivitatē, ne quid acerbius adversus Dei ecclesiam faceret, laxavit rigoris habenas, et tolerato minore ac particulari malo, rem universalem sapienter conservavit; implens effatum illud: redimētes tempus, quoniam dies mali sunt. Sic etiam nunc existimandum est dispensative egisse beatum Nicephorum, nolentem quidem, sed a principe adactum. At vero parens noster Theodorus, exactum divinarum legum retinuit praescriptum, divinitus motus, non malo aliquo affectu victus: nolens scilicet illegitimam copulam legis locum occupare apud eos beluinos homines qui indomitis cupiditatibus indulgent; atque ut ostenderet sine ullo cuiusquam respectu eos agere solere qui Deo omnino confidunt; neque personas cum animae suae detrimento subvereri, ut Domini praeceptum prodant, propter principis potentiam iniustissime iubentis. Nempe iuxta Davidis carmen: « et loquebar in testimoniis tuis coram regibus, et non erubescēbam. » Sane quod in prosperum statum ecclesiae regimen sub his duobus principibus haud devenerit, ipsi quoque manifeste agnoverunt divi patriarchae. Neque enim magnum Theodorum Thessalonica reversum, recte egisse dixisset orthodoxiae antesignanus Tarasius, nisi ipsum scivisset verae evangelii viae absque errore instituisse. Neque item cum admisisset victoriae eponymus (Nicephorus) pontifex, nec laudibus ceu veritatis pugilem ornasset, nisi rectam in fide doctrinam habere cognovisset. Dictis hactenus addam, quod nisi utrique patriarchae persuasum fuisset, non recte factum quod ad sacerdotii honorem metu principum, adulterini coniugii copulatorem receperint, haud profecto post principum obitum, peractamque a Deo adversus eos pro sacro Theodoro celerem ultionem, haud inquam audacem illum sacerdotali choro rursus expulissent. Ergo hinc pii homi-

ροις ἐπὶ τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν, καὶ νοσεῖ τὸ εἰς ἀμάρτιαν εὐκολον, ἵνα μὴ τι θριμύτερον ἐν τῇ ᾧ Θεοῦ κατεργάσῃται ἐκκλησία, ὑπενδίδωσι τὰς τῆς ἀκραιβείας ἡνίας· καὶ ὡδασχῶν τὸ ἥττον καὶ μεικρόν, τὸ καθολικώτερον φιλοσέφως ἐπεπορεύσατο, πληρῶν τὸ * ἔξαγοραζόμενοι τὸ καιρὸν, ὅτι ἡ ἡμέραι πονηραὶ εἰσιν· οὕτως οὖν κἀνταῦθα ἔστιν λογίσασθαι, ὅτι ὠκονόμησεν ὁ μακάριος Νικηφόρος, μὴ βεβλόμενος, ἀλλὰ βιασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνακτοῦ· ὁ δὲ γε πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος τὸ ἀκριβὲς τῶν Θεῶν νόμων φυλάττει κατὰ τὰς, Θεόθεν κινήθεαι, καὶ οὐ πάσῃ κακίας κρατούμενος· ὡς ἂν καὶ τὸ ἀθεσμον τῆς κοίτης, χώραν μὴ λάβοι νόμος ἐν τοῖς ἔχουσιν τὸ ἐν ἀθραύστοις ὁρμαῖς ὀρεκτικῶν βοσκηματώδεσιν ἀνθρώποις, καὶ τὸ ἀπροσωπόληπτον δαχθῇ τὸ εἰς Θεὸν ὀλιγῶς ἀποιοθέντων καὶ μὴ λαμβανόντων πρὸς ὅσα κατὰ τὸ ἑαυτῶν ψυχῆς, ὥς ἐκ τῆς ἐντολῆς τοῦ κυρίου προδιδόναι χάριν κράτους βασιλέως ἀδικώτατα δυναστεύοντος· καὶ τὸ τοῦ Δαυὶδ μῦθος· *

“ καὶ ἐλάλησεν ἐν τοῖς μάρτυροις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ἠσχυνόμενος, ὅτι γε μὴ καλῶς εἰς τοῦτο τάξεως ἦλθε τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἐπὶ τῇ ἡμερῶν τετῶν τοῖν δυοῖν βασιλέων, καὶ αὐτοῖς σαφῶς ἤδεισαν οἱ Θεόληπτοι πατριάρχαι· οὐδὲ γὰρ ἂν καλῶς δεδρακέναι τὸ μέγαν ἐλεῖχον Θεόδωρον ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπανηρόντα ὁ τὸ ὀρθοδοξίας πρόμος Ταράσιος, εἰ μὴ αὐτὸν ἤδει τὸ ἀληθὲς τρίβον τοῦ εὐαγγελίου ἀπλανῶς ὁδεύοντα· οὐδ’ αὖ πάλιν ἀπεδέχετο αὐτὸν ὁ τὸ νίκης ἐπώνυμος ἱεροθέτης, καὶ ὡς ἀθλητὴν ἀληθείας τοῖς ἐπαίνοις κατέεφε, εἰ μὴ ὀρθοτομοῦντα διεγνώκει τὸ λόγον τὸ πίστεως πρὸς ἧς τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο θετέον, ὅτι εἰ οὐκ εἶχεν ἕκαστος αὐτῶν μὴ εὖ πεποιημέναι τὸ δέξασθαι εἰς ἱεροσύνης τιμὴν τὸ μοιχοζεύκτην διὰ βασιλικὸν φόβον, οὐκ ἂν μὴ θάνατον τῇ ἀνάκτων, καὶ τὸ παρὰ Θεοῦ εἰς αὐτοὺς γεγονῆσαν τὸ ἱεροῦ Θεοδώρου παρὰ πέδας ἐκδίκησιν, τὸ χοροῦ τῶν ἱερέων τὸ τολμητίαν ἐχώριζον· ἐντεῦθεν οὖν σκοπεῖν ὅτι τοῖς φιλοθέοις τὰς

* Ephes. V. 16

* Ps. CXVIII. 49.

τῶν πραγμάτων φύσεις, καὶ μηδ' ἕτερον μέρος ἐκτίπειτο τῷ Θεωπεσίῳ τούτων ἡμῶν καθηγμένων.

κζ'. Πλὴν ὡς ἴδεν ὁ ὑψηλόφρων μέδων τῇ ἰδίᾳ ψῆφον ὑπὸ τῇ ἡμετέρῳ βδελυχθεῖσαν πατέρων, καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξιοθεῖσαν, κελεύει μετ' ὀργῆς τὸν τε μέγαν Θεόδωρον, καὶ τὸν σύμφρονα καὶ Χεισοῦ ἱεράρχην Ἰωσήφ ἅμα τῷ θεῷ αὐτῶν καὶ καθηγμένον Πλάτωνι, τὰς πρὸ τῆς ἄσεως οἰκεῖν νήσους, ἐκ ἅμα καὶ κτ' τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ διεζυγμένως τέτων ἕκαστον εἰς ἄλλαν καὶ ἄλλαν ὠδονυλάττειτο· τὸ δὲ τῷ ἀδύφροτος πλήθος ὑπὸ στρατιωτικῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ μοναστηρίῳ τηρεῖται φάλαγξ· αὐτὸς δὲ μετὰ τινος ἡμέρας ὠδονυμῶν ἐν τοῖς τῷ Ἐλευθερίῳ βασιλικοῖς μυχθοῖς (1), προσκαλεῖται ἅπαντας ἱστορίας ἕνεκα· εἶτα δὲ τὰς τούτων σὺν μαζοτέραις, παρᾶται λόγοις τισὶ παθαινότατος, τῷ πατρικῆς τέττοις μεταστῆσαι βεβλήης· ὡς δὲ τῷ προβολῇ εἶδεν τῷ ἑαυτῷ ῥήματων καθάπερ τι βέλος ἀκιδνὸν τῇ ἀντιτυπία τῷ σερεμνίας αὐτῶν ἀποκρεσθεῖσαν ἀντιφράσεως, πρὸς τὸ πλήθος γίνεται τῷ ἀδύφρων καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· ὅσοι τῇ ἡμετέρῳ βούλεσθε πιθαρχεῖν ὠδονυμῶν, καὶ κοινωνικοὶ εἶναι τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τῷ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν τοῖς δεξιόις με ἀφορίσθητε· ὅσοι δὲ αὐτῇ τῷ προκατεχούσῃ ὑμᾶς γνώμῃ ἐμμένειν κεκρίκατε, τῷ ὅλῳ εὐωνύμων σάσιν ἐκλέξασθε σοφισμῶν ἐν τούτῳ, ὡς ᾔετο, σὺν ἀσοφίαις μὲν λόγων ὠδονυμῶν τινὰς αὐτῶν ὄντας, βίαι δὲ καὶ γέναι καὶ τῷ ζῆν αὐτοῦ καταφρονοῦντας ἅπαντας ὑπερ τῷ καθ' ὑπακοὴν θείαν ἀνεπιλήπτως ζῶν· τότε δὲ πάντες ὁμοθυμαδὸν τῷ εὐωνύμων καταληφότες χώραν, λέγουσι πρὸς αὐτὸν μὲν παρρησίας· ἡμεῖς ἀκείβωως ὀπισθάμεθα, ὦ βασιλεῦ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν ἐκ τῷ Θεοπνεύσῃ γραφῆς ἅπαντα μυνηθέντες, καὶ πνεύματι ἀγίῳ φερόμενοι, τὰ κρείττω καὶ σωτηρίας ἐγγὺς καὶ πεφρονήκασιν καὶ ἐδίδαξαν· διὸ καὶ αὐτοὶ ἀνενδοιάσως τοῖς αὐτῶν ὀξακολυθῶντες ἔχουσιν, τῷ παρ' ὑμῶν

nes rerum actarum naturas cognoscant, neutramque partem venerandorum horum praesulum nostrorum damnent.

27. Verumtamen ubi superbus regnator sententiam suam a nostris reiectam patribus vidit, nulloque in pretio habitam, iubet iracunde, magnum Theodorum eique consentientem Christi episcopum Iosephum, cum ipsorum avunculo et duce Platone, in insulis, quae sunt e regione urbis habitare, nec simul nec uno in loco, sed separatim singulos aliis atque aliis custodiis teneri: fratrum vero reliquam multitudinem intra proprium monasterium militari manipulo obsideri. Ipse vero post aliquot dies progressus ad Eleutherii regium palatium, cunctos interrogandi causa vocavit. Deinde praepositos illorum seorsum ductos, conatus est suasoria oratione a patris abstrahere voluntate. Sed ubi verba in cassum se proicere agnovit, ceu debile telum ab illorum contradicente firmitate retusum, ad multitudinem fratrum conversus ait: quotquot nostris obtemperare hortatibus vultis, et cum patriarcha et catholica ecclesia communicare, ad dexteram meam secedite. Quotquot vero in priore manere sententia censetis, sinistram partem eligit; callide sic decipiens, ut existimabat, homines quorum pars quidem verborum artificii ignara erat, sed tamen omnes mundum et prosapiam et vitam ipsam contemnebant, propter agendam sub Dei obedientia vitam irreprehensibilem. Tunc ergo omnes sinistram eius latus turmatim occupantes, fiducialiter illum sic alloquantur: nos accurate scimus, o imperator, patres nostros a divina scriptura omnia edoctos, et a sancto Spiritu ductos, meliorem doctrinam et saluti propinquiorem tenuisse, ac ceteros docuisse. Quare et nos illorum vestigiis indubitanter insistentes, vestram

(1) Palatium Eleutherii appellatum, quod portui eiusdem nominis ad Propontidis littus adiaceret, aedificavit Irene imperatrix Leonis Chazari coniux. Cangius Const. christ. ed. Paris. p. 130.

nuper excogitatam opinionem non admit-
timus. Ille autem libera huiusmodi san-
ctorum virorum responsione exterritus,
mandat ut illic dispersi nec non in pro-
ximis urbi monasteriis detineantur sub
tutissima nimirum custodia ceu reatui ob-
noxii, et adversus regia atque episcopalia
mandata contumaces.

. 28. At enim haud diu ipsius insania
desaeviit. Brevi enim divina ultio hunc
quoque cum universo exercitu in externa
regione pessum dedit. Namque adversus
Scythas stultus hic Nicephorus expedi-
tione suscepta, hostili manu confoditur:
ut ex hoc etiam manifestum fieret, quod
divi patris nostri pro veritate obluctatio,
neque temeraria neque improvida esset,
sed ex Dei testimonio et olim et nunc
firmitatem haberet. Sic ergo infelix prin-
ceps occumbens, grande evasit tragoediae
argumentum, et maiorem comoediam Ro-
manorum imperium ludit. Completumque
in eo est Oseae prophetae vaticinium:
« et vos domus regia auscultate, quia vo-
bis iudicium est; quoniam laqueus facti
estis speculationi, et tamquam rete expan-
sum in itabyrio, quod venatores defixe-
runt. Et cadent principes eorum propter
imperitiam linguae ipsorum. Haec sub-
sannatio ipsorum in terra Aegypti in si-
num ipsorum: quia irritum fecerunt foe-
dus meum, et adversus legem meam im-
pie egerunt. » Iam vero et quod mag-
nus Theodorus contra eundem vaticinatus
fuit, praedictis subiungere operae pretium
est. Namque in superbiam elatus tum a
propriis stipatoribus tum suapte ingenio
caesar Nicephorus, et contra Scythas ef-
freni impetu procedens, sacrum nostrum
parentem Theodorum in suburbanum lo-
cum advocans, orabat eum et per quos-

καινοτομηθεῖσαν οὐ προσίεμεθα δόξαν. Ὁ
ἢ καταπλαγείς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῷ ὁσίῳ
ἀνδρῶν πεπαρρησιασμένη ἀπολογία, προσ-
τάσσα κατανεμηθῆναι αὐτοὺς εἰς τὰ αὐ-
τόθι, καὶ πρὸς σύνεργος τῆ ἁγίας μοναστήρια
φυλαχθησομένους δηλαδὴ ὑπὸ ἀσφαλεστάτην
φρουρὰν ὡς κειτούς καὶ ἀνηκόους βασιλικῶν
τε καὶ ἱεραρχικῶν διατάξεων.

κη'. Ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν αὐτῷ τὰ τῆ
ἀπονοίας ἀπέβη· σωτόμως γὰρ ἡ θεία δίκη
καὶ τοῦτον μετελθοῦσα πανστρατὶ ἐπὶ τῇ
ξένης παρέλυσεν· πρὸς Σκυθὰς γοῦν ὁ μά-
ταιος στρατοπεδεύσας Νικηφόρος, πολεμι-
κῆς αὐτόθι ἔργον γίνεται χαίρος· ἔπως οἴ-
μαι καὶ τούτῳ προφανῶς ἀποδειχθῆ, ὡς
ἡ τῆ Θεοδόρου πατέρος ἡμεῶν ὑπὲρ ἀληθείας
ἐνστάσις, οὐκ εἰκαία οὐδ' ἀπρονόητος, ἀλλ'
ὑπὸ Θεοῦ μυστηρευμένη καὶ πάλαι καὶ νῦν καὶ
τὸ βέβαιον αὐτόθεν ἔχουσα· οὕτως οὖν πε-
πτωκὼς ὁ δαίμονος ἀναξ, μεγάλης μὲν ζα-
ρωδίας ὑπόθεσις, μείζονος ἢ κωμωδίας ἡ
ῥωμαϊκὴ γέγονεν ἀρχή· καὶ πεπληρωταὶ ἐπ'
αὐτῷ ἡ τῆ προφήτε· Ὡσεὶ θεορρήσις· * καὶ
ὁ οἶκος τῆ βασιλείας ἐνωτίσασθε, διότι πρὸς
ἡμᾶς ἔστι τὸ κρίμα· ὅτι παγίς ἐγνηθήτε τῇ
σκοπιᾷ (1), καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ
τὸ ἰταβύειον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴ θήραν κατ-
ἐπηξαν. Καὶ πεσένται * οἱ ἄρχοντες αὐτῶν
διὰ ἀπαιδευσίαν (2) γλώσσης αὐτῶν· ὅθεν
ὁ φαυλισμὸς (3) αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ εἰς
κόλπον αὐτῶν· ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν δια-
θήκην μου, καὶ κατὰ τὸ νόμον μου ἐσέβησαν. „
Ὅπερ ἡ εἰς αὐτὸν προεφήτευσεν καὶ ὁ μέλας
ὅθεν Θεόδωρος, τοῖς εἰρημένοις ἀξιὸν ὅτι π-
συνάψαι· ὅθεν γὰρ ἐπῆρτο μέγα φρονεῖν, καὶ
ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπασιζῶν καὶ ὑπὸ τῆ φυσικοῦ
φρονήματος ὁ καίσαρ Νικηφόρος, καὶ τὸ ὄρ-
μην εἶχεν κατὰ τὴν Σκυθῶν ἀνεπίσχετον, μετα-
σελάμβρος τὸ ἱερὸν πατέρα ἡμεῶν Θεόδωρον
ἐν τοῖς περὶ τῆ πόλεως τόποις, ἤξει καὶ κατ-
εβιάζετο αὐτὸν διὰ μέσας τινῶν μεγιστάνων

* Os. V. 1. gr.

* Os. VII. 16. et
VIII. 1.

(1) Theodorus mopsuestenus in commentario ad Os. a nobis edito: σκοπιᾶν, τῶν προφητῶν τὸν σύλλογον λέγει: speculationem (seu speculam) dicit prophetarum collegium.

(2) Mopsuestenus explicat: ὑπὲρ ὧν ἀπαιδεύτως ἐφθέγγοντο κατ' ἐμοῦ: ob ea quae imperite adversus me locuti sunt.

(3) Mopsuestenus explanat: οἱ κατὰ τὴν Αἰγύπτῳ ἐφάυλιζον τὰς εἰς αὐτοὺς γεγεννημένας παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεάς: qui in Aegypto contempserunt collata ipsis a Deo dona.

* III. Reg.
XIII. 9.

ἐπιδόϋναι ἑαυτὸν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐφάρθεῖσῃ
δι' ἧς οἰκονομία· ὃ ἡ ὅσιος ἐνθεος ὡς περ τῷ
πνεύματι γυρόμενος, δηλοῖ αὐτῷ τάδε· σέ
μὲν χρεὼν ἐφ' οἷς πεποίηκας μεταμυεῖσθαι,
καὶ μὴ προσιθῆναι τι τῷ καὶ ἡμᾶς πρὸς (V)
ὁμοιον ἐφέλκεν ὀλισθόν· ἐπεὶ ἡ μηδὲν τοιοῦ-
τον βεβηλωμένος τῷ ὡδε ἀποτρέχεις, «τάδε
λέγῃ κύριος παντοκράτωρ, ὡς ἐπιστρέφων
οὐκ ἐπιστρέψεις τῇ ὁδῷ ἣ σὺ πορεύῃ σήμε-
ρον ἐκεῖ *». Ἀμέλῃ τῷ ἀπαθῆς τούτῳ μέ-
δοντος καὶ τῷ προφητεῖαν τῷ Θεοφόρῳ ποι-
μένος ἡμῶν, ἐν τῇ τῷ Βουλγάρων χώρα τὸ
ζῆν μεταστρέψαντος, καὶ Σταυρακίῃ τῷ υἱοῦ
αὐτοῦ μάλιστα ἐκεῖθεν τραυματία πρὸς τῷ
βασιλεύσαν ἀνακάμψαντος, καὶ ἐν ὅλοις
δύο μνησὶ τῷ ἀρχῆς κρατήσαντος καὶ παρῃ-
θόντος, ὃ τούτῳ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς (1)
ἀρχαγγελῶνυμος τῷ τῷ κερυπαλάτῃ ἀμφέ-
πων ἀξίαν, τὸ βασίλειον διεδέξατο. Ὅσις
Μιχαὴλ χριστιανικώτατος ὑπάρχων καὶ πι-
στός ἐν κυρίῳ, ἀνακαλεῖται τῷ ἐξορίας εὐθύς
σὺν περὶ τῷ μέγαν Θεόδωρον· ἀνείδῃ ἡ κε-
λεύθῃ καὶ σὺν καὶ τὰ μοναστήρια ὑπὸ φρενὴν
ὄντας αὐτῷ μαθητάς· ὧς γίνεται πρέσβυς χρι-
στομίμης καὶ μεσίτης τῷ διεσώτων, σὺν τῷ
πάπῃ τῷ πρεσβυτέρῳ Ῥώμης· καὶ συζη-
νέουσιν ἀμφω, ὃ μὲν δι' ἐπιστολῶν ὡς ἀνι-
κῶν, ὃ ἡ δι' αὐτοπροσώπῃ συνμιλίας καὶ
ὡς ἀκλήσεως, τὸν τε ἀγιώτατον πατριάρ-
χον καὶ τῷ Θεωφύλιον πατέρα ἡμῶν εἰς ὁμο-
νοίας πρεσβυτέρῳ συνάφειαν· τῷ ἡ μοιχο-
ζευξίαν τετολμηκότα τῷ λατρεῖας ἀπείρ-
ξαντες καὶ τῷ ἐμπροσθεν ἐπ' αὐτῷ γενοῦσαν
κρίσιν τῷ ἀοιδίμῳ καὶ μεγάλῳ Ταρασίῳ· καὶ ἔτι
πάλιν Χριστοῦ τῷ ἀγαθῷ θεοῦ ἡμῶν χάριτι
καὶ φιλανθρωπίᾳ, γίνεται σταθερὰ γαλήνη
ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγιωτάτῃ καὶ καθολικῇ ἐκκλη-
σίᾳ, ἐκ μέσῃ τῷ σκανδάλῳ ἀφανισθέντων.

1. 152. a.

καθ' ὅτι. Ὁ τοίνυν πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος
αὐτοῖς τῷ οἰκείαν μονὴν τῷ Σταδίῳ ὡς ἀλα-
βὼν, καὶ τῷ διασπαρέντων αὐτοῦ φοιτητῶν
αὐτόθι συνδεδραμνηκότων, εἶχετο τῷ τε πρὸς
τῷ πανίερῳ πατριάρχῃ φιλειτάτης ὁμοφρο-
σύνης τῷ καὶ συνδρασίᾳ, καὶ τῷ πρὸς σὺν

dam proceres vehementer urgebat, ut ex-
cogitatae ab se dispensationi demum con-
sentiret. At vir sanctus divino quasi spi-
ritu instinctus sic illi respondit: te potius
oporteret factorum tuorum paenitere, non
autem ad mali cumulum nos quoque ad
parem lapsum pertrahere. Nunc quia nul-
lo huiusmodi consilio admissio, hinc di-
scedis, haec dicit Dominus omnipotens:
« non revertēris per hanc viam qua nunc
illuc proficisceris. » Reapse incredulo hoc
principe, secundum divi pastoris nostri
prophetiam, in Bulgarorum regione occi-
so, filioque eius Stauracio, graviter vul-
nerato, ad regiam urbem aegre reverso,
et vix bimestre imperium tenente, et mox
moriēte; sororis eius coniux, archangeli
nomen gerens, dignitate curopalata, im-
perium capessivit. Michaël, inquam, cum
christianissimus esset, et in Domino fide-
lis, revocavit statim ab exilio magnum
Theodorum; pariterque dimitti iussit quot-
quot in monasteriis sub custodia erant
eiusdem discipuli: fitque legatus, Christi
exemplo, et mediator inter dissidentes,
suffragante senioris Romae papa. Dantque
ambo operam, hic quidem per litteras mo-
nitorias, ille personali alloquio et adhor-
tatione, ut sanctissimus patriarcha, et di-
vius parens noster, honestissimo concor-
diae vinculo iungantur: denique adulterini
coniugii copulatorem sacro ministerio in-
terdicunt, iuxta latam antea in illum sen-
tentiam ab inclyto et magno Tarasio. At-
que ita denuo, per Christi clementis Dei
nostri gratiam et benignitatem, fit pax sta-
bilis in sanctissima et catholica ipsius ec-
clesia, scandalis de medio ablati.

29. Ergo parens noster Theodorus rur-
sus in Studii monasterium se recipiens,
et dispersis eius discipulis illuc confluen-
tibus, fovebat cum sacratissimo patriar-
cha amicissimam concordiam et unanimi-
tatem, et docendis more solito discipulis

(1) Michaël hic habebat uxorem, Nicephori filiam Procopiam, Stauracii sororem. Erat ergo Nicephori, non Stauracii, γαμβρός.

suis operam navabat, mores eorum didactica oratione ad perfectae obedientiae habitum informans, et incidentes illis, lapsu temporis, proprii amoris sordes, adhortationum spongia diligenter abstergebat: atque ita rursus Dei verbum crevit, et discipulorum turba magnopere proficiebat augebaturque. Eratque vere hic decentissimus locus varii instar atque uberis horti, omne genus rationalium plantarum habens, in quibus quaelibet scientiae species, quasi maturus fructus utiliter spectabatur. Etenim una cum summa coenobiticae disciplinae practicaeque quantum licet philosophiae perfectione, ne liberalium quidem artium expertes erant. Sed et grammaticae apud eos accurata doctrina tradebatur, qua recte scribendi forma studentibus imprimitur, et legendi usus ingeritur: insuper philosophiae artificium, et paternorum dogmatum memoriter recitatio: quibus adiuventis ad cuiusvis haereseos nugas evertendas acumen disserendi acquirebant, veracibus syllogismis utendo et conclusionibus. Ex qua disciplina scitissimi calligraphi, hieropsaltae, contaciarii, et canticorum auctores, poëtae, lectores eximii, melodi, et versificatores in Christo emerunt. Similiter artium quoque plebeiarum exercitia omnium propemodum apud ipsos reperiebantur; unde textores, sartores, sutores, tabernaculorum vel stragulorum factores, minutorum operum artifices, architecti, canistrorum, et delicatarum rerum opifices; item qui igne ac ferro vasa utensilia operantur, in hoc terrestri caelo conspiciebantur; qui omnes bene composito ordine ac regula in officinis quisque suis sedebant, et divinas Davidis cantilenas manuum labori admiscebant. Eratque videre vineam Domini sabaoth late frondentem, et mundanae potentiae montes umbra sua cooperientem;

ἑαυτοῦ μαθητὰς ἐξ ἔθους διδασκαλίας, τὰ τούτων ἦθη τῷ διδακτικῷ λόγῳ πρὸς ὑπακοῆς τελείας ῥυθμίζων διάθεσιν, καὶ τὴν παραπεισόντα αὐτοῖς ἐκ τῆς χρέονος τῆς αὐταρεσκίας ῥύπον, τῇ δὲ νεθεσίας ἐμμελῶς ἀπαλείφων αποργία· καὶ οὕτω πάλιν ὁ λόγος τῆς θεοῦ ἠύξανεν, καὶ τὸ εἶδος τῶν μαθητῶν ἐβελτιοῦτο αὐξανόμενον σφόδρα· καὶ ἦν ἀληθῶς ὁ εὐπρεπείσματος ὁδοῦ χάρος οἷά τις ποικίλος καὶ εὐθαλὴς παράδεισος, ἐκ παντὸς γένους φυτῶν λογικῶν ἐν ἑαυτῷ περικείμενων, ἐν οἷς πᾶν εἶδος ἐπιστήμης ὡσπερ τις καρπὸς ἀέπαιρος χρησίμως ἐθεωρεῖτο· μὴ γὰρ τὸ εἰς ἄκρον κοινοβιακῆς εὐταξίας καὶ τῆς πρακτικῆς ὡς ἐν φιλοσοφίᾳ, ἐδὲ τῶν λογικῶν ἀμετοχοὶ καθεστῆκεσαν τεχνῶν· ἀλλὰ καὶ γεωμετρικῆς παρ' αὐτοῖς ἐφιλοπονεῖτο κατόρθωσις, δι' ἧς ἢ τε πρὸς τὸ θεῶν ὁρθῶς ἐγγίνεται τοῖς πεπονηκόσιν εἰδησις, καὶ ἢ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν ἐντυποῦται αὐτοῖς ἡθικότης καὶ φιλοσοφίας ἢ τεχνολογία καὶ δογματῶν πατερικῶν ἀποστήθισις, δι' ὧν πάσης αἰρέσεως φληνάφους ἀνατρέπαι εἶχον ἰσχυρομυθίας, συλλογισμοῖς ἀληθείας καὶ συμπεράσμασι χρώμενοι· ἐξ ὧν σοφώτατοί τε καλλιγέγραφοι καὶ ἱεροψάλται, κοινοδασκιοὶ τε, καὶ ἁσματογέγραφοι, ποιηταὶ τε καὶ ἀναγνώσαι ἀρώτιστοι, μελισταὶ τε καὶ ἀοιδόπολοι ἐν Χριστῷ ἐξεφάνθησαν· ὁμοίως ἢ καὶ αἱ τῶν βαναύσων τεχνῶν ἐπιτηδεύσεις καθ' ἕνα ὡς εἰπεῖν παρ' αὐτοῖς κινῆσκοντο· ὅθεν ὑφάνται τε καὶ ῥαφεῖς, σκυτοτόμοι τε καὶ σκηνοποιοὶ, λεπτουργοὶ τε καὶ οἰκοδόμοι, κανοποιοὶ τε καὶ μαλακουργοὶ, καὶ οἱ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρος τὰ λειτουργικὰ κατασκευάζοντες σκεύη, παρὰ τῶν ἐπιλείῳ τέτρῳ ἐλεωρεῖντο οὐρανῷ· πάντων μὲν εὐταξίας ἐκ ῥυθμοῦ ἐν τοῖς τόποις καθεζομένων τῶν δὲ συνοικιῶν αὐτῶν, καὶ τὰ θεῖα τῶν Δαυὶδ τῶν χαρῶν ἔργῳ ἀναμιγνύντων τελετίσματα (1)· καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν ἀμπλῆνα κυρίως σαβαώθ ἐκκληματοῦντα, καὶ ὅρη κοσμικῆς δυναστείας ὑπὸ τῆς σκιάς αὐτοῦ καλύπτοντα· ἀλλὰ καὶ τὰς νοητὰς αὐτοῦ ἀναδενδράδας ὑπερρη-

f. 152. b.

(1) Confer apud nos in tomo quinto epitimia et constitutiones monasterii Studii. Sapienter sane prisci monachi corporali etiam labori instandum censebant; nihil enim deterius otio est.

μένας τῷ κέδρων τῷ Θεοῦ, καὶ ἕως θαλάσσης τὰ κλήματα αὐτοῦ ἐκτεταμένα, ὥς ποταμοὶ ἄρχει τὰς ὠρεσφάδας αὐτοῦ· ἐνιοὶ γὰρ τῷ προβεβηκότων πόνων τὴν ἀρετῆς καὶ ἡλικία γήρως τῷ αὐτοῦ μεγίστης μαθητείας, ἀφορμὴν ξενιτείας τῷ ὑπόθεσιν τῷ προσρημένης ἐπιδραξάμενοι διχαστάσεως, καὶ τὸ ἀφευθῆναι αὐτοὺς τῷ καθεύξεων, ἢ καὶ πρὸ τούτων διεσάφησαν καὶ διάφορα τῷ ὑπερῶν κλίματα, ἐν οἷς καὶ σκηνώσαντες, κάλλιστα τῇ σπουδῇ τῷ ἀγίῳ πνεύματος συνεσήσαντο μοναστήρια, πῶς ἐπωνυμίαν τοῦ Στεδιδώτε μέχρι τῷ νῦν ἐπιφερόμενα.

f. 153. a.

λ'. Οὕτω τοιγαροῦν εὐδρομούσης τῷ Χριστοῦ ποίμνης, καὶ ἐκκλησιῶν τῷ Θεοῦ τοῖς ὀρθοδόξοις τῷ πείσεως δόγμασι καλῶς ἰθυνομένων καὶ αὐξανόμενων, ὅς τις κάκιστος ἐκ δρυμοῦ τῷ Ἀρμενίων φύτλης ἀπορράγεις ἐκώμασε, καὶ ἀθρόον ταύτην ὡς οἶα μονίως κατενεμήσατο ἄγριος. Λέων γὰρ ὁ τῷ ἀνατολῆς στρατηγός, ἐκτετιμηκὼς μάλλον τὸ ἐξω φέρεσθαι τῷ καθήκοντος, τῷ ὑπὸ χεῖρα αὐτοῦ δωροδοκήσας στρατὸν, καὶ ὅσων τούτων ἀρχηγούς τῷ ὑποσχέσει τῷ μεζόνων σύμφρονας ἑαυτοῦ κατασησάμενος ἀξιωματῶν, ἀνταρσίαν ὠδίνῃ καὶ τῷ φιλοχρεῖσθαι ἄνακτος Μιχαήλ· ἐλθὼν ἢ ἐπὶ τὰ θρακῶα μέρη οὐ πόρρω τῷ βασιλεύσεως, ἀνακηρύττεται ὑπὸ τῷ δῆθεν μακεδονικῇ εὐστάθειαν ἐπιδεικνυμένων, Αὐλῆος· ἐκείθεν τὴν ἀπάρας, μηδενὸς ἀντιπράττοντος εἰσθαίνῃ εἰς τὰ βασιλῆα, βασιλεὺς εἰκονοκλάσης πρὸς τῷ ἰδίῳ δορυφόρων ἀναφανδὸν σημειζόμενος· οὕτω τοίνυν ἐπιδραξάμενος τῷ βασιλικῇ ἀρχῇ ὁ βίαιος ὅστις θράξ (1), ἅτε ἢ ὅλως τῷ τῷ ὑποκρίσεως τεθωρακισμένος προβλήματι αὐτοῦ γὰρ ὁ εἰρηκὼς « οὐχ ἀπλὴν γένος εὐρίσκω ὅστις Ἀρμενίος, ἀλλὰ καὶ λίαν κρυπτὸν καὶ ὑπερλόν (2) », ἐν ἀρχῇ τῷ ἑαυτῷ τυραννίδος, ἐν γὰρ εἰπομὶ βασιλείας, εὐσέβειαν ὑποκρίνεται· ἔπειτα καὶ τὸ πειλίσσεται τῷ

sed et spiritalia eius arbusta cedros Dei superare, et usque ad mare palmites eius extensos, et propagines eiusdem usque ad flumina. Nonnulli enim ex iis, qui eximio Theodori magisterio exculti, et virtutum labore inveterato exerciti, occasionem peregrinandi ex praedictis publicae rei perturbationibus nacti sunt, postquam custodiis emissi fuerunt, immo et antea per diversa orbis climata discurrentes, ibique habitantes, pulcherrima sancto Spiritu cooperante monasteria condiderunt, quae Studitani nostri appellationem adhuc gerunt.

30. Sic igitur Christi ovili felici statu utente, et orthodoxis fidei dogmatibus ecclesiis Dei praeclare rectis et auctis, quidam de silva sus pessimus, Armeniorum de trunco erumpens pullulavit, subitoque vineam tamquam aper ferus depopulatus est. Leo scilicet orientis praefectus, ditionis propriae fines egredi permissus, facta exercitui suo pecuniae distributione, ducibus autem maiorum graduum promissione in suam sententiam adductis, contra religiosum Michaëlem imp. rebellat, et in thracicas partes haud procul urbe regia progressus, ibi ab iis qui macedonicum praesidium constituebant, Augustus proclamatur. Indeque digrediens, nemine resistente, regium palatium occupat, princeps iconoclasta a suis ipsismet stipatoribus publice famigeratus. Sic igitur occupato imperio violentus hic thrax, quum esset totus hypocriseos lorica munitus; verax est enim qui dixit: « haud simplex esse comperio genus Armeniorum, sed valde arcanum et subdolum » initio suae tyrannidis, non enim regni dicam, orthodoxiam simulat. Mox rerum politicarum, ut volebat, potitus, hypocriseos persona

(1) Cur dicitur thrax Leo gente armenius? Quia scilicet relictus a Michaële imp. in Thracia ob eam provinciam tutandam, ipse seditionem molitus inde se commovit adversus legitimum principem, et Constantinopolim cum exercitu veniens, imperium occupavit. Cedrenus ed. Paris. T. II. p. 484. Id ipsum aliis verbis noster quoque biographus innuit. Thrax igitur hoc loco quasi contemptum dicitur, propter seditionis originem.

(2) S. Gregorius naz. or. XLIII. 17.

abiecta, impudenter nudat pravi cordis sui morbum reconditum; seque furoris execrandi Constantini Copronymi, impietatisque et adversus Christum odii, successorem ostendit; dicens, non oportere Christi imaginem venerari, neque eius quae illum immaculata ratione peperit sanctae semperque Virginis, neque ceterorum iustorum atque sanctorum, quoniam eae idolorum similitudinem gererent.

31. Nesciebat nimirum stultus, quod quorum prototyporum contrarium subiectum est, horum sine dubio etiam adiectiva contrarias habent appellationes: et quarum rerum bonarum nomina usurpamus in prototypo, ea pravarum in archetypo adhibitarum appellationum destructiva omnino sunt. Quamobrem et horum adiectiva, ratione homonymiae prototypis assimilata, ipsorum videlicet appellationem gerent, bonorum bonam, malorum malam. Quum igitur dominus ac Deus noster Iesus Christus, falsi idolorum polytheismi extinctor fuerit, huius profecto gloriosa imago idolico subiecto aliena erit: neque boni prototypi adiectivum, rei malae umquam subserviet. Sicut vice versa fit. Illa enim quae contraria est physicae archetyporum qualitati pictura, congruam trahet et accommodabit adiectivo suo appellationem ac vim: nam neque ignis qualitas umquam refrigerabit, neque mellis natura amaritatem utenti ingret. Propterea nemo intellectu ac ratione praeditus, contraria de contrariis praedicabit, neque haec sibi invicem causas fieri prorsus dicet. Potest insuper ex ipsa etymologia differentia eorum ac diversitas cognosci. Etenim idolum dicitur quasi idea doli: est quippe dolus et fraus, falsus idololatriae polytheismi cultus, lon-

πολιτικῶν ὡς ἐβούλετο πραγμάτων, τὸ τ' ὑποκρίσεως ἀπορριψάμενος προσωπεῖον, ἀναίδῳ ἀπογυμνοῖ τ' πονηρᾶς αὐτῆς καρδίας τ' ἀπόθετον νόσον. ὅς τ' τ' ἀλιτηρίαι ἐμπληξίας Κωνσταντίνου τ' Κοπρωνύμου, Θεοεχθείας καὶ χριστομανίας, διάδοχον ἑαυτὸν ἀποδεικνύς, καὶ φάσκων μὴ δεῖν προσέειπαι τ' εἰκόνα τ' Χριστοῦ, μήτε τ' ἀρχάντως αὐτὸν τεκούσης ἁγίας ἀπαρθένης, καὶ τῶν λοιπῶν δικαίων καὶ ὁσίων, ὡς τ' τοιούτων ἀφομοιωμάτων εἰδώλοις προσεικόντων.

λα'. Οὐκ εἰδὼς ὁ παράφρων, ὡς ὦν τὰ πρωτότυπα ἀντικείμενην ὑπόληψιν ἔχουσιν, τούτων προδήλως καὶ τὰ παράγωγα προσηγορίας ἀποτίσεται τὰς ἐναντίας· καὶ ὦν περ ἁγαθῶν τὰ ὀνόματα λαμβάνομεν πρωτοτύπως, ἀναιρετικὰ πάντως πεφύκασιν τῶν ἀρχετύπως λαμβανομένων πονηρῶν ὀνομασιῶν (1). τοίγαρτοι καὶ τούτων παράγωγα τῷ λόγῳ τῆς ὁμωνυμίας τοῖς πρωτοτύποις παρειοκῶτα, τ' ἐκείνων ἔξουσιν ὀνομασίαν δήπεθεν, ἁγαθὴν ἁγαθοῦ, καὶ πονηροῦ πονηρᾶν· οὐκοῦν ἐπακτὴ ὁ κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀναιρετικὸς πέφυκεν τ' πολυθέας τῶν εἰδωλῶν πλάνης, ἀλλότριον ἔσαι δηλονότι καὶ τὸ τούτε εὐκλεές ἐκμαγεῖον τ' εἰδωλικῆς ὑπολήψεως· καὶ οὐκ ἂν ποτε ἁγαθοῦ πρωτοτύπου παράγωγον, γένοιτ' ἂν κακίας συνήγορον· ὥσπερ οὖν καὶ ἐμπαλιν· ἡ γὰρ κατ' ἐναντίωσιν φυσικῆς ποιότητος τ' ἀρχετύπων γραφή, πῶς κατὰλληλον ἔλξῃ καὶ προσαρμόσῃ τῷ ἰδίῳ ὡραζώγῳ κλήσιν τε καὶ ἐργασίαν· οὐδὲ γὰρ ἂν ποιότης πυρὸς φύχαι ποτὲ καταδέξοιτο, οὐδὲ πάλιν μέλιτος ἐνέργεια πικρότητα ἐμποιήσῃ τῷ κεχημένῳ· καὶ τούτε χάριν οὐδεὶς πῶ τῶν ἐχόντων σύνεσιν καὶ λογισμὸν ἐπιδεχομένων, τὰναντία τοῖς ἐναντίοις κατηγορήσαιν, καὶ ἀλληλαίτια ταῦτα προσείποι τὸ σύνολον· ἐνὸν ἧ καὶ εἰς αὐτῆς τῆς ἐτοιμολογίας πῶς διαίρεσιν τε καὶ ἐτερότητα τῶν

f. 153. b.

(1) Summa ratiocinii haec est: bonarum rerum bonae sunt imagines et reverendae; malarum autem (puta idolorum) imagines quoque malae sunt et detestandae. Haec autem multo uberius et enucleatius tractat apud nos S. Nicephorus in antirrhethico I. n. 28. et seqq. Et videsis etiam adnotationes nostras ad lat. eiusdem auctoris interpretationem.

f. 154. a.

τοιούτων συνιδεῖν πάλιν· εἰδωλον μὲν γὰρ εἴρηται ὡς εἶδος δόλος· δόλος γὰρ ἀληθῶς καὶ ἀπάτη ψευδάνυμτος ὃ εἰδωλολαξείας πολυθεία, πόρρω βάλλεσα τοῦ καὶ φύσιν ὄντος Θεοῦ, καὶ πῶς κτίσιν ἐναντιστάσα καὶ τῷ δημιουργήσαντι αὐτὴν δεωότα· ὅθεν οὐκ ἂν τὸ τοιοῦτον, εἰκὼν πρὸς τὴν υἱοῦ ἔχόντων τὸ φρονεῖν ὀνομασθήσεται· καὶ πῶς ἔσαι ταυτὸν εἰδωλον καὶ εἰκὼν, συνιδεῖν οὐκ ἔχω· εἰκὼν ἣ λέγεται παρὰ τὸ εἰκέναι τῷ ἀρχετύπῳ, εἴτε ὁσίς ὁσία, εἴτε ἁγίος ἁγία· καὶ τοσοῦτον γε ἔχουσα τὸ εἰκὼς ὡς καὶ τῇ τῷ ἀδελφίματος ταυτίζεται προσηγούσα· πολλάκις γὰρ ἐπὶ τοίχῃς γραφῆς δένδρων ἢ ὀρνέων εἰκόνας ἰδόντες, οὐ φαρμὲν ὅτι φοίνικος εἰκὼν τόδε, ἢ ὅτι γεράνις τυχὸν ἐκτύπωμα τὸ ὀρώμενον· καίπερ τοῦτο (οὐ) ταῦτα, ἀλλὰ φοίνιξ καὶ γεράνος· οὕτω γοῦν καὶ σαυρὶς τύπον ἰδόντες, σαυρὸν ὀνομάζομεν· ὡσαύτως ἢ καὶ ἐπὶ τῷ ἁγίων εἰκόνων, ἢ καὶ τῷ ἑτέρως ἔχόντων· ἢ γὰρ εἰκὼν τῷ Χριστοῦ, Χριστὸς ὀνομάζεται καὶ τὸ ἀνάλογον· καὶ ἢ τῷ ἁγίῳ Γεωργίῳ φέρεται εἰπεῖν, ὁ ἅγιος Γεώργιος κεκλησεται· ὡπερ οὖν καὶ ἢ τῷ βασιλέως εἰκὼν, βασιλεὺς ὀνομάζεται, κατ' οὐδὲν διεννηοχυῖα οὐ ἔστιν εἰκὼν, ἢ καὶ τὸ ὃ οὐσίας οὐχ ὁμογενές.

f. 154. b.

λβ'. Ὡν οὐδὲν ὁ θυμολέων ἐκείνος καὶ τὸ φρένα παχὺς ἐπιστάμενος, εὐρὼν σκεῦη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· ἡλικίας τινος ἀπερρώχτας ἀργούς καὶ ἐθάδας κακῶν, μαρκαίων τὲ ὡς ἀληθῶς ἀπατεῶνας, καὶ τὰ σώματα πρὸς κάλλος ἀσκοῦντας, συμβαίνοντας τοῖς αὐτοῦ θηήμασιν, προσφθείρεται αὐτοῖς (1), καὶ δι' αὐτῶν τὸ ἀθέμιτον καὶ Θεοστυγὲς διαγγέλλει τοῖς πασι κήρυγμα· ἐν οἷς ἐξῆρχεν ἄλλός τις Ἰωάννης, ἀλλ' οὐχὶ Ἰωάννης καλεῖσθαι ἄξιός, ὡς ἐν τῷ λαβυρίνθῳ φέρεται πρῶτον, καὶ Ἀσσυρίους ἀναφεῖς ἐκ γῆς ἀνθρωπος, μύθη οὐκ ἀληθεία, πρωτοπαγῆς αὐτοῖς ληρωδούμενος, ὁ δικαίως ἐπικληθεὶς λεκανόμαντις· ἅτε γραμματικῆς ἐμπερότατος ὢν ὑπὲρ πάντων λοιπῶν, καὶ

ge a veri Dei natura recedens, et creaturam domino ipsius creatori opponens. Quamobrem res huiusmodi ab iis, qui sana mente sunt, numquam imago appellabitur. Et quomodo idolum idem sit atque imago, intelligere nequeo: namque imago dicitur, quia hinc imaginamur archetypum, sive veneranda venerandi, sive sancta sancti. Quae quidem tantam habet congruentiam, ut exemplari suo appellatione aequiparetur. Saepe enim pictarum in pariete arborum aut avium imagines intuentes, haud dicimus, haec est palmae pictura; aut quod gruis, puta, figura sit quae spectatur: sed quamquam haec ita re vera sint, attamen palmam gruemque dicimus. Sic itaque crucis etiam typum spectantes, crucem eam appellamus. Par ratione utimur etiam circa sanctas imagines, vel diversum quodlibet: nam Christi imago, Christus nominatur propter analogiam; et sancti Georgii, exempli gratia, imago, sanctus Georgius appellabitur; veluti regis quoque imago, rex nuncupatur, quia nihil ab eo differt cuius est imago, nisi quod substantiâ constat haud homogeneâ.

32. Quorum nihil reputans ravidus ille Leo et mente crassus, nactus etiam vasa irae ad perniciem fabrefacta, coetaneos aliquot dissolutos, otiosos, et vitiis assuetos, atque adolescentulorum ut vere dicam deceptores, corpora sua ad venustatem componere solitos; hos inquam voluntatibus suis habens obnoxios, cum iisdem corrumpitur, perque ipsos illicitum et Deo odibilem doctrinam publice proponit. Inter quos erat Iannes alter, non vero Iohannes vocari dignus, veluti in labyrinthum primus ingreditur, homo terrae filius, Assyria oriundus, fabularius potius quam verax, novus apud istos scurra, et merito dictus Lecanomantis (patinarius vates); prae ceteris grammaticae

(1) Sic loquitur de Leonis armenii moribus num. 12.

etiam Georgius monachus in novis imperatoribus

peritus, et pessimae omnium falsitatis daemoniacum apprime organum; improbis-
simi denique ingenii homo, et magnis
turbandis rebus idoneus. Ac primo qui-
dem (Leo) rectâ aggreditur munitissimam
et victoriae homonymam (Nicephorum)
turrin orthodoxae fidei, sententiam eius
explorando; ut eum timidum atque elin-
guem inter consecratos suos efficeret;
modo mundanarum rerum promissiones,
non tamen secundum Deum viventibus
gratas, obiciendo; modo autem tentatio-
num nimbos, et vitae huius laboriosas ae-
rumnas. Postquam vero constantiam prae-
clari praesulis sensit, eumque spem suam
supereminere experimento cognovit; im-
perator in throno residens, sancto patri-
archa ad se vocato, supercilio ritu leonis
adducto, eructavit abditam impurae ani-
mae suae faecem, aberrasse a fide dicens
veritatis sacerdotes, et divinarum rerum
doctores; ideoque nunc de dogmatibus
sermone commoveri oportere; ut dissi-
dentium opinionum facta ventilatione, re-
ctum a pravo, suffragiis dinumeratis di-
scernatur, ratumque habeatur. Post haec,
prout quisque paratus erat, ex his qui
vocati fuerant, imperatori respondit, ab-
surdas refutans fabulationes, testimoniis-
que de sacra scriptura petitis, et dogma-
ticis patrum doctrinis, sacrarum imagi-
num cultum defendens. Postquam vero,
his auditis, in medium produxit homi-
nes malorum horum auctores, et menda-
cii studiosos, adhortans ut disputatio ab
utraque parte coram se de proposita quae-
stione fieret, patres nostri insanabilem
eius mentem satis cognoscentes, in collo-
quium venire cum hominibus cavillari per
iocum solitis non oportere iudicarunt,
praesertim incorrupto iudice non inter-

τῆς πάντων ἀφυσάτε ψευδολογίας δαι-
μονιώτερον ὄργανον· πονηρέτατός τε πεφυ-
κὺς ἄνθρωπος, καὶ ταραῖσαι μεγάλα πράγ-
ματα φύσιν ἔχων (1). Καὶ πρῶτα μὲν
προσβάλλει ἀμέσως τῷ ὀχυρωτάτῳ καὶ
τροπαιονύμῳ πύργῳ τῆς ὀρθοδόξου πί-
στεως, ἀπόπαρὰν ποιούμενος τῆς αὐτοῦ
γνώμης, δαλὸν αὐτὸν καὶ ἄστομον πρὸς
τὰ ἰδίων σιγηθεὶς συμφαζίαςων, πῇ μὲν
ὑποσχέσεσι κοσμικαῖς ἀλλ' οὐ κατὰ θεὸν
ζῶσιν αὐτῷ προτεινόμενος· πῇ ἢ καὶ πει-
ρασμῷ νικάδας καὶ τὰς βίου τοῦδε πολυ-
πόνους ἐπιφορέας· ὡς ἡ τὸ ἀκράδαντον ἦσθε-
το τοῦ γηναίου ἱεροφάντορος, καὶ πολὺ
ἤν' ἐλπισθέντων ὑπερανέσκηότα τοῦτον
τῇ πείρᾳ κατέμαθεν, καθίσας ἐπὶ θρό-
νου, καὶ εὖ ἀμφὶ (2) ἅγιον πατριάρχην
μεταπέμψους ποιησάμενος, ἡρέεζατο
λεοντιδὸν ἐπηρμένην ὀφρύϊ τὰ φειτὰ καὶ
ἀπόρρητα τῶν ἐκείνου ψυχῆς αὐτοῦ, ἐσφά-
λαι λέγων εὖ τῆς ἀληθείας μύσας καὶ
ἤν' θείων εἰσηγητὰς κατὰ πλὴν πίστιν· καὶ
διὰ τοῦτο χεῖναι εὖ περὶ δογμάτων ἐπὶ
τῷ παρόντος ἀνακινεῖσθαι λόγους· ὅπως τῇ
ἐποπτίᾳ τῶν διαφορῶν δοξῶν, τὸ κρεῖττον
ἀπὸ τῷ χείρονος τῇ πολλῶν ἐγκρινόμενον
ψήφῳ τὸ κύρος λάβοι· πρὸς δὲ ταῦτα ὡς
ἐκαστος ἦν παρεσκευασμένος τῷ εἰσκληθέν-
των, ἀπελογεῖτο τῷ βασιλεῖ, τὰς αὐτοῦ
ἐκτόπως ἀνασκιάζοντες μυθολογίας γε-
φυκαῖς ἔκτρωταις καὶ πατρικαῖς δογματο-
θεσίαις τῶν σεπτῶν εἰκόνων παριστάντες
προσκύνησιν· ἐπεὶ ἡ μὲν τὸ ἀκῆσαι ταῦτα,
εὖ ἐφάρετὰς τῶν κακῶν καὶ τῷ ψεύδει χαί-
ροντας εἰς μέσον προὔβαλλετο, παρεγγυῶν
διάλεξιν ἀμφοτέρων ἐπὶ αὐτοῦ περὶ τῶν προ-
κειμένων γινώσκων, οἱ καὶ ἡμᾶς πατέρες
τὸ ἀνίατον αὐτοῦ τῇ γνώμῃ προγινώσκον-
τες, μὴ δεῖν εἰς λόγους ἐλθεῖν μὲν ἤν' ἐρε-
σχελεῖν ἢ δέως συνηθισμένων ἔκριναν, μά-
λιστα κριτὴ μὴ μεσάζοντος ἀδεκάσως (3).

f. 155 a.

(1) Ita etiam Simeon magister in annalibus ed. Paris. p. 403. Ἰωάννην τὸν λεγόμενον γεγεμματον, ἄλ-
λον Ἰαννὴν μᾶλλον etc. Hic etiam patriarchatum aliquamdiu tenuit. Ephraemius chron. v. 10012.

(2) Reapse publicarum cum haeticis disputationum raro aliquis fructus existit; quia hi praeiudica-
tam aemulamque mentem gerentes, veritatis argumentis sunt impervii. Privata utilius colloquia cum eis
miscuntur, aut didacticis libris agitur.

πρὸς οὓς ἀγανακτικῶς φερόμενον τὸ ὠμότατον, ὁ πυρίπνους Θεωρῶν στυλῶ τῆς εὐσεβείας Θεόδωρος τάδε φησὶ πρὸς αὐτὸν ἀποτόμως.

λγ'. Τί δήποτε καὶ ὅτε χάριν, ὦ βασιλεῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ θεῷ εἰρηνοφύρου, κλύδωνα καὶ ζάλλω ἐν αὐτῇ ἀναρρίπτειν προήχθης; τί τὰ καλῶς ἐκείζωνέντα τῇ ἀσεβείας ζιζάνια καταφυτεύειν καὶ αὐτὸς ἐν μέσῳ τῇ πειρασίᾳ καὶ ἐκλεκτοῦ τῇ κυρίᾳ λαοῦ, ἀδελφικῶς ἐπείγῃ; οὐκ ἤκουσας τῇ μακαρίᾳ Παύλῳ τῇ ἀποστόλῃ Τιμοθέῳ γραφόντος *

* I. Tim. I. 3.

“παράγγελλε αὐτοῖς μὴ ἑτεροδισκαλεῖν μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γνησαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις ματαίας παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν (1) Θεοῦ τῇ ἐν

* I. Tim. VI. 3.

πίστει. „ Καὶ πάλιν *. “ Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑπαικύνει λόλοις καὶ τῇ κατ' εὐσεβείαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας, ὅς ὢν γίνονται φθόνοι, ἐριδίες, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραὶ, διαφθοραὶ κατεφθαρμένων ἀνθρώπων τῇ νοῦν, καὶ ἀπεσερηνμένων τῇ ἀληθείᾳ, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τῇ εὐσεβείᾳ. ἀφίσσας ἀπὸ τῇ τοιούτων. „ Καὶ αὖθις *.

* II. Tim. II. 14.

f. 153. b.

“Ταῦτα ὑπομίμνησκε διαμάρτυρόμενος ἐνὶ ὧν τῇ θεῷ, μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῇ ἀκρόντων· ἀλλὰ καὶ τὰς βεβήλους καινοφωνίας περὶ σάσας, εἰδὼς ὅτι γινώσκει μάχας. „ Συνέπεται ἡ τέτοις καὶ ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος (2). “ προφυλάσσω ὑμᾶς, λέγων, ἀπὸ τῇ θηρίων τῇ ἀνθρωπομόρφων αἰρετικῶν· οὓς οὐ μόνον οὐ δεῖ ἡμᾶς ἀδεύειν, ἀλλ' εἰ δυνατόν μηδὲ στανταῖν. „ Τούτων τοιγαροῦν οὕτω διωρισμένων, καὶ τῇ πρὸς θεῷ δυσεβεῖς αἰρετικούς ὁμιλίας ἡμᾶς ἀπαλόντων, τίς λοιπὸν πείσαι ἡμᾶς δυνήσεται ἐλθεῖν εἰς λό-

veniente. Contra quos indignatum cernens crudelissimum tyrannum, ignea orthodoxiae columna Theodorus, sic eum adammum fidenterque allocutus est.

33. Cur vel quam ob causam, o imperator, in pacifica Dei ecclesia turbinem ac tempestatem concitare voluisti? Cur egregie extirpata impietatis zizania, tu quoque plantare in medio Domini populo pretioso et electo temere studes? Non audisti beatum Paulum Timotheo scribentem? « Praeceptum ne aliter doceant, neque intendant fabulis et genealogiis interminatis, quae quaestiones stultas praestant magis, quam dispensationem Dei, quae est in fide. Et rursus. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus, et ei quae secundum pietatem est doctrinae, superbus est, nihil sciens sed languens circa quaestiones et pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, suspiciones malae, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quaestum esse pietatem. Haec tu fuge. » Et denuo. « Haec commune, testificans coram Domino, ne contendat verbis, quae ad nihil utilia sunt, nisi ad subversionem audientium. Sed et profanas vocum novitates devota, sciens quod pugnas gignunt. » Adstipulatur his divus quoque Ignatius. « Cavendum vobis aio a beluis in figura hominum haereticis, quos nedum ad consortium admittere, ne in conspectum quidem nostrum venire, si possibile est, oportet. » His ita constitutis, et colloquio cum haereticis nobis interdicto, quis de cetero nobis persuadere poterit, ut sermones seramus cum canonum et prisca-

(1) Vulgatus latinus legebat οἰκοδομίαν *aedificationem*.

(2) Biographus sirmondianus non dixerat hoc esse Ignatii martyris dictum, sed cuiusdam antiqui. Nunc noster vero nomine Michaël biographus citat nominatim Ignatium. Videtur autem Theodorus in sermone suo respexisse ad verba Ignatii in epistola ad Ephesios n. 7. ubi de haereticis: οὓς δεῖ ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν· εἰσὶν γὰρ κύνες λυσσῶντες, λαθροδύονται, οὓς δεῖ ὑμᾶς φυλάσσειν. Ceteroqui nos Script. vet. T. VII. p. 22. locum Ignatii recitavimus ex epistola ad Tarsenses, qui in editis non apparebat. Hoc autem adnotamus propter renatam nuper apud Anglos de varietate epistolarum Ignatii in codicibus editisque libris controversiam.

rum fidei regularum violatoribus, et divinis scripturis audacter ad multorum deceptionem abutentibus? Nam quemadmodum Iannes ac Iambres obstiterunt famulo Dei Moysi, sic et isti veritati contradicunt proprio ambitu inescati, et illo, quod plurimorum perniciēs est, turpi lucro. Sed non ultra proficient, ut ait scriptura; insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Verumtamen hoc ipsum hactenus extra debitum officium fecimus, de illorum scilicet insipientia vel modicum hodie coram te disserendo. Nam de eo, qui contrariam multitudinis sensui sententiam prae se fert, sollicitum esse, stultum est, sicut etiam in profano proverbio est.

34. At vero tyrannum his auditis magnopere indignatum aiunt dixisse: ergo inutilia facere videor tibi, domne Theodore? Prope mihi persuades, ut verbum aliquod tibi sane non utile proferam, ne omnino in monasterium reverti queas. Quibus verbis oblique iactis vel exilii sententiam, vel quodlibet necis genus innuere voluit. Sed non persuadebis mihi, prosecutus est, ut inconsiderate quod tu optas faciam; neque de me testificaberis prout tu iam animo comparatus es. Patienter itaque adhuc perferam, a vobis licet contemptus: tantum disputare ne detrectetis cum his qui vestram fidei communi contrariam opinionem criminantur. Quod si renuitis, satis patet vosmet victos iam confiteri; id quod vos vel invitos coget illorum voluntatibus adhaerere. Tunc enimvero totus episcoporum coetus cum divo pastore nostro, una voce, disputationem cum iam damnatis abnuat, et Pauli verba dicebat: nobis autem pro minimo est, ut a designatis hominibus iudicemur, aut ab humano die; ab illis quidem, utpote sacerdotali dignitate prorsus carentibus; ab hoc autem, quia neque nosmet ipsos iudicamus, propter nostrae fidei pu-

γες μὴ τῇ ἡθετηκότων κανόνας καὶ σάθμας τῶν ἀρχαίας πίστεως, καὶ τὰς θείας γραφὰς ἀπόβως εἰς πολλῶν ἀποπλάνησιν ῥεραδερ-
γηκότων; ὃν ᾧ ἔξοπον Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν τῷ θεράποντι τῷ Θεοῦ Μωϋσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, δι-
λεαζόμενοι τῇ τε παρά σφισι προκαθεδρίᾳ καὶ τῇ πλείσκις ἀπολλυούσῃ αἰσχροκερδίᾳ· ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πολὺ, ὡς ὁ λόγος φησὶν. * ἢ ᾧ ἀνοία αὐτῶν ἐκδηλος ἔσται πᾶσιν ὡς καὶ ἐκείνων ἐγένετο· ἀλλ' οὖν γε τοῦτο ἔξω τῷ πρέποντος πεποιήμεθα, τὸ περὶ τῶν ἐκείνων φημὶ ἀξυνεσίας καὶ ποσῶς γοῦν ἐπὶ σοῦ τήμερον ἀπολογήσασθαι· τὸ ᾧ τῷ τυχόντος ἐναντία τῷ τῶν πολλῶν δόξαις ἀποφαιναμένον φροντίζαν, εὐηθεῖς, ἢ, φησιν καὶ ἡ τῷ ἔξω παροιμία (1).

* II. Tim. III. 9.

λδ'. Τὸν ᾧ τούτων ὑπακούσαντα τῷ λό-
γων, καὶ δῆθεν μεγάλως δυσχεράναντα φά-
ναι· καὶ ᾧ εἰπὼς ἐγὼ σοὶ δοκῶ, κύρι Θεό-
δωρε; μικροῦ καὶ πείθεις μοι λόγον σοὶ εἰπεῖν
ᾧ εἰπὼς ἀληθῶς, ἵνα μηδαμῶς ὑποσφραῖται
δυνηθῆς εἰς τὸ καὶ σὲ μοναστήριον· ἦτοι τῷ
ὑπερόριον ἀπόφασιν, ἢ καὶ τῷ ὅπως μόνον
διὰ τῶν τοιούτων πλαγίως ὑποσημηνάμενος
προβλημάτων· ἀλλ' οὐ πείσας μέ, φησιν,
ἀᾧ εἰσκέπτως δράσαι τὸ σοὶ καταθύμιον·
οὐδὲ γε ἐπὶ ἐμοῦ μάρτυρήσας εἰς τοῦτο ὑ-
περισμένους· ἀνεξικάκως ᾧ μακροθυμήσω καὶ
καταφρονέμενος ὑφ' ὑμῶν· μόνον εἰ δὲ λα-
χθῆναι μὴ ᾧ εἰσαίτησας τῷ τῷ ἐνδραβαλ-
λόντων ὑμῶν τὸ καὶ τῷ κοινῇ πίστιν φρονή-
μα· εἰ ᾧ τοῦτο οὐ βούλεσθε, ἀρόδηλοι ἔσε-
τε ἑαυτῶν καθομολογοῦντες ἦτταν· ὅπερ
ἀναγκάσας ὑμᾶς τοῖς ἐκείνων ἀκολουθῆσαι καὶ
μὴ βελομένοις θύμασιν. Τοῦ ᾧ συλλόγου
παντὸς τῷ ὁπισκόπων σὺν τῷ Θεοειδῇ ποι-
μένι συμφώνως ᾧ εἰσαίτημένων τῷ πρὸς ᾧ
κατεγνωσμένους σιωμολίαν, καὶ τὰ τῷ μακα-
ρίᾳ Παύλῳ λεγόντων, ἡμῖν ᾧ εἰς ἐλάχιστον
ἔστιν ἵνα ὑπὸ τῷ δηκόμενων προσώπων ἀνα-
κριθῶμεν, ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων ἡμέρας. * τῷ
μὲν, ὡς οὐκ ἐχόντων ἱερατικὸν ἀζώωμα τὸ
παράπαν· τῷ ᾧ, ὅτι περ οὐδὲ ἑαυτοὺς ἀνα-
κρίνομεν, τῷ εἰλικρινῆς ἡμῶν εἵνεκα πίστεως,

f. 156. a.

* I. Cor. IV. 4.

(1) Horatius I. Sat. III. 66. *Communi sensu plane caret. Inquimus: cheu.*

τὸ πρόσωπον ἐνιζαμένων· καὶ τῷ ἄνακτος τῷ
 λεγομένων μὴ συνιδόντος τῷ δυνάμιν, πάλιν
 ὁ μέγας Θεόδωρος ἀναλαβὼν τῷ πνεύμα-
 τος μάχαιραν, ἐμβριθέστερον ἀποκρίνεται,
 τῷ αὐθάδῃαν τῷ ἑαυτὸν εἰς κεῖτῃ τάξιν καθ-
 ιστῶντος ἐνζέφαι βεβλόμηνος, καὶ φησίν. Βα-
 σιλεῦ, πρόσχες τοῖς παρὰ τῷ θεαπεσίᾳ Παύ-
 λῳ δι' ἡμῶν σοι λεγομένοις περὶ ἐκκλησια-
 στικῆς εὐταξίας, καὶ μαθὼν ὡς οὐκ ἔξῃσιν
 βασιλέα ἑαυτὸν κριτὴν τε καὶ δικαστὴν ἐν
 τοῖς τοιούτοις παραισφύρειν, σοίχησον καὶ αὐ-
 τὸς, εἴπερ εὐσεβεῖν συνέγνωκας, τοῖς ἀπο-
 στολικοῖς κανόσι· λέγει γὰρ οὕτως· * « ἔθετο
 ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους,
 δεύτερον προφῆτας, τρίτον διδασκάλους, »
 ἰδὲ οὗτοί εἰσιν οἱ τὰ περὶ πίστεως διηγιθέν-
 τες καὶ ἀνερθευμένοι καὶ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν,
 καὶ οὐ βασιλεῖς· οὐδὲ γὰρ ἀπεμνημόνευσεν ὁ
 ἱερεὺς ἀπόστολος βασιλέα διδιδεῖν τὰ τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ. Πρὸς ταῦτα ὁ καίσαρ ἀπεκρίνα-
 το· οὐκ ἔν ἐκβάλλεις με σήμερον τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ, ὦ Θεόδωρε; Καὶ ὁ ὁσῖος πρὸς αὐτόν·
 οὐκ ἐγώ, φησιν, ἀλλ' ὁ μνημονόθετος νυμ-
 φοςόλος αὐτῆς καὶ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος·
 εἰ γὰρ ὡς τέκνον ἐθέλεις εἶναι ταύτης, τὸ κω-
 λύσον οὐδὲν· μόνον ἔπεμψέ πάντα τῷ πνέ-
 ματικῷ πατρὶ σε, τῇ δεξιᾷ χαρὶ τῷ ἀγνώ-
 τατον καθαιποδείξας Νικηφόρον. Τούτων
 οὖν ἕως τοσοῦτε γυμνασθέντων, ἀλλοιω-
 θεὶς ὡς περ τὰς φρένας ὁ ἀλιτήριος, ἔξάξαι
 λόγον εὐθὺς τῇ ὑπερβολῇ τῇ μανίας οὐκέτι
 οἶός τε ἦν· ἐκρήξας γὰρ φωνὴν χολερὰν καὶ
 κραυγῆς αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ παρὰ τὸ εἰκὸς
 ἐκφωνεῖ τὸ, ἐξέλθετε ἔνθεν. Οὕτω τοις αὖτε
 πρὸς τῷ πατριαρχικὸν οἶκον ὁμοθυμαδὸν οἱ
 τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἐπανηθόντες ἀλειπται, περ-
 ἐκύνκλιν τῷ μέγαν τῷ εὐσεβείας προαγωνιστὴν
 Θεόδωρον, τοῖς διὰ λόφων γεραίροντες ἐρά-
 νοις· ὡς ἅτε δὴ τῷ κοινὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ θεῷ,
 τῷ κράτῃ τῷ ὀξυτάτων αὐτῶν ἐκκεντήσαντα
 λόφων· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῶν καὶ τὸ μάλλον
 ἐξεδενώσαντα ὅτε ἐπανισταμένους αὐτοῖς.
 λέ'. Ἀμέλφ πρὸς τῷ ὑπάρχῃ τῷ πόλεως
 ὅτε ἰδίως θάπτον καταλαμβάνειν προσασ-
 σόμενοι τόπος οἱ μάκαρες, καὶ μηκέτι τολ-
 μᾶν αὐτόθι παρρησιάζεσθαι, ὁ αἰθραυτος

ritatem; sic hominem dicto verberantes.
 Sed verborum vim imperatore nequaquam
 intelligente, rursus magnus Theodorus,
 sumpto spiritus gladio, vehementius res-
 pondet, audaciam hominis, qui se in iū-
 dicis gradu constituebat, compescere vo-
 lens, aitque: audi, imperator, quae divi-
 nus Paulus ore nostro tibi dicit de eccle-
 siastica constitutione; cognoscensque non
 licere regi semet iudicem ac definitorem
 rerum huiusmodi obtrudere, subscribe tu
 quoque, si recte credere consentis, apo-
 stolicis regulis. Sic enim ait: « posuit Deus
 in ecclesia primum quidem apostolos, se-
 cundo prophetas, tertio doctores. » En hi
 sunt qui res fidei disponunt, non autem
 rex; et quae sunt Deo placita inquirunt:
 neque enim memorat sacer apostolus quod
 ecclesiae negotia rex tractet. Ad haec
 Caesar respondit: ergo ne hodie me ec-
 clesia eiicis, o Theodore? Et vir sanctus
 ad illum: non ego, inquit, sed supradic-
 tus ecclesiae pronubus divusque aposto-
 lus Paulus. Quod si tamquam filius eccle-
 siae vis esse, nihil obstat; tantum obse-
 quere in omnibus spiritali patri tuo, dex-
 tera simul manu sanctissimum indicans Ni-
 cephorum. His eatenus disceptatis, mente
 veluti alienatus scelestus ille, sanum ul-
 lum pronunciare sermonem prae nimia
 iracundia iam nequibat; sed in furiosum
 verbum cum clamore, impetu proprio,
 indecore erumpens, elata voce dixit: exite
 hinc. Sic ergo ad patriarchales aedes si-
 mul reversi orthodoxiae pugiles, circum-
 stabant magnum rectae fidei antesigna-
 num Theodorum, laudum praeconiis eum
 munerantes, ceu qui communem hostem,
 Deo favente, vi suorum acutissimorum
 confodisset sermonum, et in eiusdem prae-
 cipue nomine, ad nihilum redegisset ad-
 versarios ipsorum.

35. Protinus urbis praefecto ad suas
 quemque stationes reverti iubente bea-
 tos viros, neque ulterius illic audere ver-
 sari, inconcussum confessionis domicilium

* I. Cor. XII. 28.

f. 156. b.

Theodorus, intimantes antevertens, si parens noster, inquit, et communis consentientium in fide dominus, haud nos advocabit, absque etiam vestro mandato, hoc agere non aggrediemur: secus vero, vestrum a nobis praeceptum nullo modo observabitur; sed ego et veniam, et prout res postulabit, colloquar. Quod reapse beatus vir faciebat, omni humano timore seposito, et omnino ad patiendum paratus. Etenim ad suum reversus monasterium, et discipulis adhortatorio sermone ad imminens certamen confirmatis, erectisque illorum mentibus ad defendendum usque ad verbera et necem orthodoxae fidei dogma, post dies aliquot ad sacratissimum patriarcham rursus venit consolandi illum causa, qui in moerore versabatur propter ecclesiae subversionem ac dissolutionem: eique demonstrabat maximam ipsimet gloriam ob id a Deo reservari. Quid porro dicebat aut agebat venerandus Nicephorus, quod Theodori iudicio non regeretur, firmitatemque ab eo acciperet? idque sive ob praesentis temporis utilitatem, sive etiam ex qualibet causa. Adeo illi venerabilis erat divus parens noster, ut etiam secundus ab eo in episcoporum synodo, sapientia et pietate in Deum ab omnibus reputaretur. Reapse post breve tempus inclutus patriarcha pontificali sede die martii vigesima deiectus noctu fuit, et ad proprium monasterium seu sanctuarium relegatus, quod ipsemet in Asiae montibus aedificaverat in freti partibus. Reliqui pariter sacerdotes eadem sententia perculsi, alii ad alias regiones et oppida missi fuerunt; infaustis interim Christomachis ecclesias occupantibus, et sacras quae in ipsis erant imagines, o auditu horrendum! impavide subvertentibus; vel etiam denuo sacerdotes ungentibus, novaque et stulta circa reliquos orthodoxiae alumnos excogitantibus.

36. Iam postquam advenit palmarum Salvatoris nostri triumphalis sollemnitatis,

τῆ ὁμολογίας οἶκος Θεόδωρος πρὸς τὸν λέξαντας ὑποφθάς· εἰ μὲν ὁ πατὴρ ἡμῶν καὶ κοινὸς τῶν ὁμοφρόνων δεσπότης, φησὶν, οὐ προσκαλέσεται ἡμᾶς, καὶ δίχα τῶν ἡμετέρων κηρύξεως, τῷτο ποιῆσαι ἐκ ἀναδύμεθα· εἰ ἢ μή γε, παρ' ἐμοὶ ἢ ὑμετέρα πρόσταξις οὐ φυλαχθήσεται τὸ παράπαν· ἀλλὰ καὶ ἐλεύσομαι, καὶ τὰ ἀνήκοντα συμφράσω· ὅπερ ἔτι καὶ ἐποίει ὁ μακρίτης πάντα φόβον ἀνθρώπινον ὅς ἐαυτῷ ἀπώσαμνος, καὶ πρὸς τὸ παθεῖν ὅλος νυξέπισμένος· εἰς γὰρ τὸ ἴδιον ὑποστέλλας μοναστήριον, καὶ τὸν μαθητὰς παρακλήσεως λόγοις πρὸς τὴν προκείμενον θωρακίσας ἀγῶνα, καὶ διετείρας αὐτῶν τὰ προνήματα μέχρι θανάτου καὶ πληγῶν ἀντιποιεῖσθαι τὸ δόγμα τῶν ὀρθοδόξων πίστεως, μετὰ τινος ἡμέρας πάλιν ἀπήλθε πρὸς τὴν ἱερῶτατον πατριάρχην, ὡς ἀμυθούμηνος αὐτὸν συμπεπωκότα ἦδη τῇ θλίψει διὰ τὴν ἐκκλησίας ἀναξοπὴν καὶ κατάλυσιν· καὶ ὅτι μέγιστον κλέος ἐντεῦθεν αὐτῷ παρὰ Θεοῦ ἀποκείσεται· καὶ τί γὰρ ἦν λεγόμενον ἢ πραττόμενον παρὰ τῷ Θεωσείῳ Νικηφόρῳ, ὃ μὴ τῇ κρίσει τῶν Θεοδώρων ὑπήλθετο καὶ τὸ ἐμπεδον αὐτόθεν ἐλάμβανεν; εἴτε ὡς τῶν συμφρεσίνων μοίρας ὑπάρχον, εἴτε καὶ ὡς ἄλλως ἐχούσης· τοιούτως ἦν αὐτῷ αἰδέσιμος ὁ Θεὸς πατὴρ ἡμῶν, καὶ τὰ δωτέρια μετ' αὐτὸν ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων φέρων; σοφία τε καὶ τῇ περὶ τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ πάντων ὑψηλόμενος· καὶ γὰρ μὲν βραχὺν χρόνον τῶν αἰοδύμεν πατριάρχων τῶν ἱεραρχικοῦ θρόνου καὶ τῶν εἰκάδα τῶν κῆρυτίνων νύκτωρ κατενεχθέντος, καὶ εἰς τὸ οἰκεῖον ἐξορισθέντος σεμνείον, ὅπερ αὐτὸς ἐδείματο ἐν τοῖς τῶν Ἀσίας ὀρινοῖς τῶν σενού μέρεσιν· ὁμοίως ἢ καὶ τῶν λοιπῶν ἱερομυστῶν τὰς αὐτὰς ἀποφάσεις κομισαμένων, καὶ καὶ διαφόρους χώρας τε καὶ πολίχνας ὡς ἀπεμφθέντων, καὶ τῶν δυσανύμων χριστομάχων τὰς ἐκκλησίας κατασχόντων, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς ἱεράς τῶν ἁγίων εἰκόνας, ὧν τῶν φοβεροῦ ἀκουσματος, ἀφοβητὶ κατασφραγισμένων, ἢ καὶ ἀναχρίοντων καὶ μνηστῶντων κενὰ καὶ μάταια καὶ τῶν ὑπολοίπων τῶν ὀρθοδοξίας βροφίμων.

λς'. Ἐπεὶ περ ἦκεν ἡ τῶν βαλίων νικηφόρος τῶν σωτῆρος ἡμῶν ἑορτὴ, ὁ πατὴρ ἡμῶν

f. 157. a.

f. 157. b.

Θεόδωρος ὁ συνήθη τῷ Χειρῶ ἀπαντῆν μὲν
 ὁ συνέσθης αὐτῷ ἐκποιούμηνος ὁμηγύρεως,
 προσέταξε τοῖς τὰς σεπτὰς εἰκόνας φέρε-
 σιν ἀδελφοῖς, ὑψοῦ ὅσον πίνακας ἀνέχαν,
 καὶ οὕτω γε ὡξιοδεύαν τὴν ἐγγίσα δὲ μονῆς
 ἀμπλῶνα, μηδὲνα φόβον ἔχοντας χάριν δὲ
 ἐν σκηφάσης χριστομανίας· ὅπερ παρὰ τῶν
 πονηρῶν γαιτόνων ἐποπτευθέν, καὶ κατὰ τὸ μέ-
 στον τῆς ἀσεως θριαμβευθέν, ἤλθεν καὶ μέ-
 χρις αὐτῆς δὲ τυραννευγνώμονος ἀκοῆς· ὁ ὅ-
 τοῦτο μαθὼν, καὶ λίαν κατὰ διάνοιαν κινή-
 θείς, δημοῖ τῷ ἱερῷ πατρὶ ἡμεῖς δι' ἐνὸς τῶ
 μεγιστάνων οὐκ ἡρεμεῖς; οὐ καθέζη μὲν
 ἡσυχίας, ἀλλὰ τοῦτο κακῆϊον εἰς ἐμὴν δὴ-
 θεν ἐπίπληξιν ὡξιοεῖς; ἴσθι τοίνυν, ὡς
 εἰ μὴ τῶ φρονήματος λωφήσας, καὶ ὑποσα-
 λείς τῶ διδάσκων ἐτι τὰ περὶ ὡσεως, τά-
 χισά σε μὲν καθυποβαλὼν τοῖς ἐν ἁδῶ
 ὁμέσιον καταστήσω· ταῦτα ἀνέσας ὁ ἀκλό-
 νητος πύργος δὲ ὁμολογίας, οὐ μόνον οὐκ
 ἐνέδωκεν τῶ δὲ πίσεως ζήλῳ, ἀλλὰ καὶ ὅ-
 ανὰ τὸ ἄστυ καθεγεμένους ὡξιοβαλόντας
 αὐτῷ μὲν τὴν ἀγίαν καὶ λαμπροφύρον τῶ σω-
 τῆρος ἡμεῖς Χριστοῦ τριήμερον ἐκ νεκρῶν
 ἔγερσιν, γνώμης ἐνεκεν περὶ δὲ κατεπεισού-
 σης αὐτοὺς συνηθείας τὴν ἀφίξιν πρὸς τὸν
 πατριαρχικὸν οἶκον ποιήσασθαι, ὅτι ὑπεδέ-
 ξατο καὶ τὰ χερσὶ καὶ θεῶν ἐράσματα συνεβού-
 λευσέν τε καὶ διεπράξατο, χαράξας ἐπιστο-
 λὴν πρὸς ὅ-αν ὡξιοβραβεῦσαι τὴν ἀλήθειαν
 εἰσεχαρηκότες, ἥς ἡ ἀρχὴ (1). « Νόμοις
 θείοις καὶ κανονικοῖς ἐπόμνηροι Θεωπίσμασι
 τῶ μὴ δεῖν παρὰ τῶ τῶ οἰκείας ἐπισκόπου γνώ-
 μῳ πράττειν τί ἢ λέγειν τῶ ὅσα εἰς ἐκκλη-
 σιασικὴν φέρει εὐταξίαν, πολλὰ γε εἰπεῖν
 εἰς δογματικὴν ὁξέλει συζήτησιν· τούτῳ
 χάριν δὲ ὑμετέρας ἐξουσίας καὶ ἅπαρ καὶ δις
 ἐκκαλεσαμένης πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶ καθ'
 ἡμᾶς εὐτέλειαν, οὐκ ἐτόλμησεν ἔξω τι τῶ νε-
 νομισμένων πράττεσθαι ὡξιοχρέως, ὡς ὑπὸ
 τῶ ἱερὰν χεῖρα Νικηφόρου τῶ ἀγιωτάτου πα-
 τριάρχου πνεύματι θείῳ τελοῦσα, καὶ τὰ
 ἐξῆς, ταύτῳ δυσὶν ἀδελαντοῖς μᾶλλον
 τῶ συνελθόντων ἐγκεχαρηκότες προσώπων,

parens noster Theodorus consuetam pom-
 pam, cum praesente sibi turba ducens,
 mandavit sanctas imagines gestantibus fra-
 tribus, ut sublimiter erectas haberent pi-
 cturas, atque ita proximam monasterio
 vineam circumirent, nihil verentes ob in-
 gruentem adversus Christum persecutio-
 nem. Quae res ab improbis vicinis obser-
 vata, et media in urbe famigerata, ad ty-
 ranni quoque aures pervenit; qui re cogni-
 ta, nec mediocriter animo commotus, sa-
 cro patri nostro per quendam e proceri-
 bus ita significat: non cessas? non in si-
 lentio quiescis? sed hoc et illud in of-
 fensionem meam excogitas? Scito igitur,
 nisi hunc mentis tumorem deprimas, et
 res fidei docere desinas, quantocius te neci
 addictum contubernalem ad inferos meo
 iussu demissum iri. Haec audiens immo-
 bilis confessionis turris, non modo nihil
 de fidei zelo remisit, sed etiam urbanos
 hegumenos (qui ad eum venerant, post
 sanctam et splendidam servatoris nostri
 Christi triduanam a mortuis resurrectionem)
 petendi consilii causa, circa urgen-
 tem ipsos consuetudinem eundi ad aedes
 patri archales; ille eos recepit, et bona
 Deoque cara consilia suggessit, et re ipsa
 peregit, scribens epistolam ad eos qui ve-
 ritatem falsare susceperant, cuius initium
 est. « Divinis legibus canonicisque decretis
 obsequentes, quae praeter episcopi proprii
 sententiam in iis quae ad ecclesiasticam di-
 sciplinam pertinent, nedum quae ad dog-
 maticas quaestiones deducunt, nihil agi
 vel dici oportere; propterea, quamvis se-
 mel et iterum vestra potestas humilitatem
 nostram ad res huiusmodi evocaverit,
 haud ausi sumus quicquam praeter con-
 stituta agentes, isthuc venire, quandoqui-
 dem sacrae manui Nicephori sanctissimi
 patriarchae a divino Spiritu suppositi fui-
 mus; et reliqua. » Hanc epistolam duo-
 bus ex his qui convenerant animosiori-

(1) Est haec epistola prima libri II. in editione sirmondiana.

bus traditam, ad furibundos Christomachos miserunt; qui lecta contextus sententia, vehementius excanduerunt, et alapis eos, qui attulerant, exceptos, cum ignominia et conviciis de Secreti aula pepulerunt, dira omnia praeter praeterita eisdem interminati. Itaque hi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habitui fuissent pro nomine Christi contumeliam pati.

37. At vero parens noster Theodorus non cessavit posthinc, quominus alias aliis cumlaret epistolis; atque ad fortitudinem proximos et longinquos excitando, maxime se conspicuum furenti haeretico fieri volebat, et quod flocci minas eius faceret, neque mortem verae religionis causa metueret: cui vehementius succensens pravae mentis Leo, exilium huic quoque decernit. Ergo sacer parens noster, qui orthodoxiae magisterium numquam erubuerat, diu optato decreto eiusmodi accepto, convocatae discipulorum multitudini praeficit duos supra septuaginta moderatores, atque ut sub iis spontanea voluntate fratres omnes distribuerentur, adhortatus, mandansque illis, ut post ipsius discessum nemo illic remaneret, qui veram vitam vellet, et diligeret dies videre bonos, sicuti sanctus canit David; ipse a regio misso susceptus, in adiacentem Apolloniadis lacui arcem, cui nomen Metopa, laetus retruditur. Verumtamen ne ibi quidem vinctus Christi custoditus, pares omisit religiosos actus; sed denuo per suas litteras, cunctos, qui ubique terrarum rectam pietatem retinere maluerant, in hac ipsa confirmabat, atque ad bonam frugem cohortabatur. Quod denuo cognoscens saevus Leo, alium mittens aulicum Nicetam, cognomento Alexium, quamquam belua talem esse ignorabat, ministerio eius sacrum praeconem ad anatholicum thema transferendum curat, in

πρὸς τοῦτον χριστομαχεῖν δεδιψηκότας ἐκπέμπωσιν· οἱ δὲ τῷ ἐγκαιμένῳ ἀναμαθόντες τὸ νοῦν, χαλεπαίνουσιν ἔτι σφοδρότερον· καὶ ῥαπίσμασι τοῦ κεκομικοῦ παλαίου· αὐτῶν ὑβρεῶν καὶ ἀτιμιῶν, τῷ σκεπτεῖ ἐξελαύνουσιν, τὰ πάντα αὐτοῖς πρὸς τοῖς φθάσασιν, ἐπαταλησάμενοι· οὗτοι μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τῷ συνεδρίῳ ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τῷ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι *.

* Act. V. 41.

λζ'. Ὁ δὲ γε πατήρ ἡμῶν Θεόδωρος οὐ διέλειπεν ἐκ τότε, ἀλλ' ἐπαλλήλους χαράττων ὁπποῦν, ἐδιδείκων πρὸς ἀνδρείαν τοῦ ἐγγύς καὶ τοῦ πόρρωθεν, ἐμφανῇ ἑαυτὸν τῷ λυσῶντι τὴν αἵρεσιν ἐντεῦθεν μᾶλλον καταστῆσαι βεβόητος· καὶ ὥς οὐ ποιεῖται λόγον τῷ αὐτοῦ ἀπαλῶν, οὔτε μὴν δίδεικεν τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας θάνατον· εἰς δὲ, καὶ μανείς παλαιότερος ὁ κακογνώμων Λέων, ἐξορίαν καὶ αὐτὸν καταδικάζει· δεξιὰς τοῖνυν ὁ ἱερὸς πατήρ ἡμῶν καὶ τῷ ὀρθοδόξῳ ἀνεπαίσχυντος εἰσηγητὴς τῷ πεπρόθυμον αὐτῷ καὶ ἐκ πολλοῦ ἐφετὴν ἀπόφασιν, προσκαλεσάμενος τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, καθίστησιν ἐν αὐτοῖς δύο καὶ ἐβδομήκοντα ἀρχιερεῖς, ὑφ' οὓς καταμερισθῆναι τὴν ἀδελφότητα αὐθαιρέτω γνώμῃ προξενήσας, δωδμήκως τε αὐτοῖς ἐντολὴν ὥς· μὴ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ μὴ ἐναπομείναι αὐτόθι τινὰ τῶν θελούντων τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, καὶ ἀγαπώντων τὰς ἀγαθὰς ἡμέρας ἰδεῖν, καθὼς ψάλλει ὁ ἅγιος Δαυὶδ *, αὐτὸς πρὸς τὴν ἀποσταλέντος βασιλικοῦ πατριάρχου, τῷ ἐγκαιμένῳ φρεσίῳ καὶ τῇ Ἀπολλωνιάδῃ λίμνῃ, καλεσμένῳ Μέτωπα, ἱερῶς διορίζεται. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δέσμιος Χριστοῦ φερούμενος, τῷ ὁμοίᾳ ἐκ ἀφίστατο θεοφιλεῖς πράξεως· ἀλλ' αὐτοῖς δι' οἰκείων συλλαβῶν τοῦ ἀπανταχοῦ γῆς εὐσεβεῖν προαιρεμένους, εἰς τοῦτο αὐτὸ ἀπεσφίριζεν, καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν παρωξύνειν· ὅπερ πάλιν δεικνύει ὁ ἀνήμερος Λέων, ἕτερον βασιλικὸν πεπομφὸς Νικήταν τῷ νομῇ κατ' ἐπωνυμίαν τῷ Ἀλεξίῳ λεγόμενον, τὰ πάντα μὲν εὐσεβῆ καὶ χριστιανικώτατον, ἡγνοημένον δὲ τῷ θεῷ τοιοῦτον γε ὄντα, μετατίθησι δι' αὐτοῦ τὴν ἱεροκή-

f. 158. b.

* Ps. XXXIII. 13.

ρυκα ἐν τῷ τῷ ἀνατολῶν θέματι, εἰς ἕτερον
ὀχύρωμα τὸ προσηγορίαν Βένηταν, δὲ λα-
λάμυρος τῷ πατρὶ διὰ τῷ ἐξυπηρετεμένων
αὐτῶ τοῖς προσάγμασιν, μηδὲνα μηδαμῶς
ὀρεῖν, μήτε μὲν ἐκδιδάσκων διὰ γραμμάτων
τὰ περὶ πίστεως· οὗς ὁ ἀποστολικὸς ἀνὴρ καὶ
τὸ φρένα καὶ τὸ πολιτεῖαν, ἀποστολικοῖς ἀν-
τιμεμβέτο λόγοις· « εἰ δίκαιόν ἐστι, φάσκων,
ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ
θεοῦ, κρίνατε· οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἀἰδο-
μεν καὶ ἀκούσαμεν μὴ λαλεῖν καθότι πει-
θαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις *.

I. 159. a.

* Act. IV. 19.
et V. 29.

λη'. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀναξ, καὶ ὁπι-
μεμφάμυρος τὸ φιλόχριστον Νικήταν, ὡς μὴ
πεποιηκότα ἐξ αὐτῆς τὸ ἐκδίκησιν τὸ βα-
σιλείας αὐτῆς, ἀποπέμφεν αὐτὸν ἐκ δευτέρου
βενδύσας τὸ ὀσιομάρτυρα ἑκατὸν μάλιστα
διωρισμένος· ὁς ἀναβαδίσας καὶ τῷ ἀθλητῇ
τοῦ Χριστοῦ τὸ ψῆφον τοῦ βασιλέως ἀπογυμνώ-
σας, προξέπεται μᾶλλον παρὰ τοῦ ὅσιος ἀνεν-
δοιάσως ποιῆσαι εἰς αὐτὸν τὸ τοῦ κρατῆντος
θέλημα· ἐωρακὼς γὰρ τὸ δίκαιον ἐτοίμως ἑαυ-
τὸν σχηματίσαντα, καὶ ἀντὶ τῶν ἑτέρων βίας
πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μαστίγων εὐξέπισθέντα,
ἐκλάσθη πρὸς ἔλεον ὁ Θεοφιλὴς καὶ τὸ νίκης
ἐπάνυμος ἄρχων, μάλιστα τὰς καταμύραν-
τείσας ὑπὸ τῶν ἀσκήσεως τοῦ θεασπίου κατιδὼν
γεγυμνωμένας σάρκας· καὶ ἐξουθενώσας καὶ
διάνοιαν τὸ τοῦ λυμαιῶνος μισαῖον πρόστα-
μα, ἐνέκας δορὰν προβάτε, καὶ ταύτην τοῖς
ὤμοις τοῦ πατρὸς ὡρθεῖς, εἰς αὐτὴν ποιεῖ-
ται τὰς τοῦ μαστίγων ὀπφοράς, μονώτατος
μὲν τοῦ αἰοιδίμου ἀπολαφθεὶς ἐν τῇ κέλλῃ τοῦ
πατρὸς· καὶ τῇ βλάβῃ τὸ ἑαυτὸ αἰμάξας βρα-
χίονα, τὸ ἄκρον τὸ μαστίγος τῷ ἰδίῳ κατα-
φοινιάσας αἵματι· εἰς οὕτως ἐξελθὼν ἐκεί-
θεν πνέσων, ἐκεῖνο μὲν πρὸς γῆν ἀπέρι-
ψεν, αὐτὸς γὰρ ὡς κεκοπιακὼς δῆθεν ἐπὶ τοῦ
εὐξέπισθέντος αὐτῷ καθισματικῇ ἐγένετο.
Τοῦτο τὸ σόφισμα καταθρήσας ὁ πατὴρ
ἡμῶν, ὑπερηγάσθη μὲν τὴν τε πίσιν καὶ φρό-
νησιν τῶν ἀνδρῶν, ἐ μὴν γὰρ τῶν τυραννικῶν ἀπει-
λῶν χάριν ἀπέσχετο τοῦ κατεργάζεσθαι πρὸς
τὸ ἐξῆς τὸ ἔργον κυρίως ἐδελεχῶς θερμότη-
ραις ψυχῆς προθυμίαις, καὶ σφριγύσῃ δα-
νοίᾳ καὶ τῷ διεγερμένῳ· ἀλλὰ καὶ αὐτόθι ἐν

I. 159. b.

aliam arcem Bonetam dictam, districto
praecepto mandans patri per ministros
suos, ut neminem omnino videret, ne-
minem per epistolas in fidei causa do-
ceret. Quibus vir et mente et vita apo-
stolicus, sic apostolicis verbis respondit:
« Si iustum est, inquit, in conspectu
Dei, vos potius audire quam Deum, iu-
dicate. Non enim nos possumus quae
vidimus et audivimus non loqui quia
obedire oportet Deo magis quam homi-
nibus. »

38. His auditis imperator, obiurgato
Christi amante Niceta, quod illico senten-
tiam maiestatis suae exsecutus non fuis-
set, mittit eum secundo, ut Ioris sancto
martyri imponat plagas omnino centum.
Qui iterum veniens, postquam principis
mandatum athletae Christi significavit,
urgetur immo a sancto viro, et indubi-
tante dominatoris voluntatem adversus
se exsequatur. Qui cum iustum virum
cerneret semet sponte accommodantem,
et absque aliena vi ad verbera excipien-
da paratum, flexus est ad misericordiam
pius ille victoriae eponymus (Nicetas)
aulicus; videns praesertim attritas ab
ascetica vita venerandi illius nudatas car-
nes: spretoque mente sua exitiosi prin-
cipis irreligioso mandato, sumptam ovis
pellem patris humeris circumponens, in
hanc verberum ictus intorsit, solus cum
inclyto intra cellam relictus patre: mox
acu brachium suum cruentans, summi-
tatem flagelli proprio sanguine rubefe-
cit. Sic mox anhelus inde exiens, fla-
gellum humi abiicit, ipse autem tam-
quam defessus in parata sibi sella re-
sedit. Hoc cernens artificium parens nos-
ter, magnopere miratus laetatusque est
ob eius viri fidem atque prudentiam; ne-
que tamen propter minas tyrannicas ab-
stinuit deinceps, quominus opus Domi-
ni faceret assidue ferventior animi ala-
crite, vivido studio, et mente conci-
tata. Namque et illic arcto domicilio cir-

cumscriptus, detentos in diversis provinciarum locis patres fratresque, nec non suos spiritales filios per suam a Deo datam doctrinam confirmabat, docens, adhortans, monens, consolans, ut in Christi confessione perseverarent, neque ob praesentes pro veritate afflictiones animis desponderent, sed redemptionem a Deo expectarent; quia non in finem oblivio erit pauperis propter Deum, neque spes pauperum peribit in fine: quatenus non obliti Dei fuerint qui officio suo defunguntur, neque auxilio ab eo destituantur. Multos enim qui diutini exilii taedio, defectionis crimen contraxerant, literis scriptis tale dedecus de animabus suis abluere fecit, ad confessionem eos ac paenitentiam intellectuali ratione recipiens, et coetui pro Christo patientium adiungens. Ad quatuor etiam patriarchas scripsit, significans simul haereseos violentiam et gravem insectationem, simulque rogans ut pro viribus auxiliarentur iis qui devii fuissent: quoniam et ipse magnus parens noster ad se venientes cum gaudio excipiebat. Studebat enim impense cunctis prodesse, et ad vitam Deo gratam revocare. Accidit vero inter alia res huiusmodi.

39. Clericus quidam nobilis, ex Thracesium regione oriundus, civisque urbis Mastaurae, venit prope paroeciam, solem evangelii habentem, cognatos suos prout solebat invisurus. Edoctus autem, quod divus parens noster Theodorus Studita ibi damnatus ad exilium maneret, cuius sanctitatis famam iamdiu audiverat, ipsi obsequium exhibendi copiam petiit; votoque potitus, rogatus a sancto viro num orthodoxam fidem teneret, idque adfirmanter confessus, audivit etiam accuratiores sermones de pura et irreprehensibili fide illorum, qui Christum in eius sanctissimae carnis sacra imagi-

ἐνὶ δοματίῳ ὡριζόμενος, εἶδ' ἐν διαφόροις ἐπαρχίῳ τόποις καθιεργόμενες πατέρας καὶ ἀδελφοὺς, καὶ μὲν τοὶ καὶ τὰ πνευματικὰ αὐτῶν τέκνα διὰ τὸ ἐνοῦσης αὐτῷ θεοπαρόχῳ ἐπεσῆειζε διδασκαλίας, ὡρακαλῶν, νεθετῶν, ὡραμυθούμηνος ἔτι ἐμμένειν τῇ ὁμολογίᾳ τῇ Χριστοῦ, καὶ μὴ ἐκκακεῖν ἐν τῇ ἐν χερσὶν ὑπὲρ ἀληθείας θλίψεσιν, ἀλλὰ καὶ καταδοκεῖν τὸ λύτρον ἐκ τῆς θεῆς· ὅτι καὶ εἰς τέλος ὁπλισθήσεται ὁ καὶ θεὸν πατοῦς, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπολείται εἰς τέλος· καθότι οὐ λελήθασι τὸ θεὸν οἱ τὰ θεῶντα πράττοντες, οὐδὲ ἀνεπικέρητοι ὡς αὐτῶν ἐαθήσονται· πολλοὺς ἡ καὶ τῇ χρονίᾳ ὑπεροχῇ λαποταξίᾳ γραφὴν ἀπενεγκάμενες, διὰ συλλαβῶν ἀποτίψαζον τὸν ὄντιον ὁναδὸν τῆς σφετέρας ψυχῆς πεποίηκεν, δι' ὧν ἀγορεύσεως αὐτοὺς καὶ μετανοίας τὴν προσκλήσιν δεξάμενος νοερώς, καὶ τῷ χορῷ τῇ διὰ κύριον σιωπητῶς δεδιωγμένων· γέγραπκε ἡ καὶ πρὸς εἰς τῶν τεσσάρων πατριάρχων, ἅμα μὲν τὸ τὴν αἵρεσιν ἀναδιδάσκων βίαιόν τε καὶ φορτικόν, ἅμα ἡ καὶ ἀξίων πρὸς ἐπικρίαν τὴν ἐνδεχομένην τῇ μεταποιεμένων τῶν ὁδῶν, σφᾶς αὐτῶν ἐπιδοῦναι· ἐπεὶ ἡ καὶ εἰς ἀφικνεμένους ὡς αὐτὸν, μὴ χαρᾶς ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν ὑπεδέχετο· ἦρα καὶ ἐβούλετο πάντας ὡφελεῖν καὶ πρὸς βίον ἐπανάγειν θεόδεκτον· σιωπῇ ἡ καὶ τι τοιοῦτον γράψας.

λθ'. Κληρικὸς τις τῶν ἐπισήμων ἀπὸ τῆς θρακησίων χώρας (1) ὁρμώμενος, πόλεως γε μὴν τυγχάνων Μασαύρας, ἀνῆλθεν ἐπὶ τὰ πλησίον μέρη τῆς ὡριζούσης τῇ ἡλίον τῇ εὐαγγελίᾳ παροικίας, εἶδ' ἐν συγγενεῖς αὐτῶν καθὼς εἰώθη ὁ φόβος· μαθὼν ἡ ὅτι ὁ θεὸς πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος ὁ σεβαστὸς αὐτόθι τὴν ὑπεροχίαν κατεψηφίσθη, ὡς ἔχων ἐκπαλαι τὴν αὐτῶν ἀγίωσιν ἐναυλον τὴν ἀκοήν, ἐπὶ τῇ τῶν προσκυνησάντων ὡς ἡ τῆς ἐφέσεως (2) διήμυρτεν, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀγίας εἰς τὴν ὁρθόδοξον ἀσπάζοιτο πίσιν, καὶ τῷ τῇ συγκαταθέσει διομολογησάμενος, ἀκροατὴς γίνεται καὶ τινῶν ἐντελεσέων λόγων περὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμῆτος τῆς προσκυνητῶν Χρι-

f. 160. a.

(1) Biographus sirmondianus dicit ex Asia. Reapse thema thracesium erat in Asia, et anatolico terminum.

σὸν ἐν τῇ σεπτῇ εἰκόνι τὸ παναγίας σαρκὸς
 αὐτῆς πίστεως· καὶ οὕτω ἔφυγῆσας τὸ τὸ εὐχὼν
 αὐτοῦ εὐλογία, ἐπανήλθεν εἰς τὰ ἴδια· καὶ
 δὴ τοῖς συγκλητικοῖς ἑαυτῆς συναυλιζόμε-
 νος, θαρρεῖ ἐν τῷ μάλλον αὐτῷ προσκαμέ-
 νων, τὰ τὸ ὁπτασίας, ἔτι τὸ ἐωράκη τὸ περί-
 φημον πατέρα τῶ πατέρων Θεόδωρον, καὶ αὐ-
 τήκοος αὐτοῦ γεγένηται διεξιόντος τὰ περὶ
 τὸ ἀληθοῦς πίστεως δόγματα· οἱ καὶ σιωθε-
 μῆροι πρὸς ἑαυτοὺς μηκέτι συλλαττεργῆσαι
 τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ἀποτέμνεσιν ἑαυτὸς τὸ
 καθολικῆς κοινωνίας· ὡς ἡ τὸ αἰτίαν ὁψὲ γυν
 μεμαθήκη ὁ ἀνιέρως τὸ τὸ κληρικῶν ἀπορρή-
 ξεως, εὐτέως καὶ ἀμνηστὶ πρὸς τὴν στρατηγὸν
 ἀναδραμὼν, καταμνηνύει αὐτῷ τὰ προαρη-
 μένα ἅπαντα· ἦν ἡ δὲ ὄραβις ἀνὴρ τῷ
 ὄντι ἀλιτήμων καὶ πλήρης ἡμερῶν πονηρῶν,
 ὅσις καὶ διὰ τὸ δυσφημεῖν ἀθέῳ γλώττῃ εἰς
 τὰς ἱερὰς εἰκόνας τὴν στρατηγικὴν ἐκκληρώ-
 σατο εὐδαιμονίαν· ὅθεν ἀκούσας παρὰ τῷ
 ἐπισκόπῳ τὰ περὶ τῆς διδαχῆς τῆς μακαρίας
 πατρὸς ἡμετέρας, πρῶτα μὲν γράφει τῷ στρα-
 τηγῷ τὸ ἀνατολικῶν, ὡς ἐκ ἑξῆς πατεμέ-
 νος· ὅθεν τὸ βασιλέως παρορᾶν νόμους· οὔτε
 μὴν ὅθεν εἰς αὐτοὺς προσκρούοντας νηποινῇ
 τὸ βίον ὡς ἀθέῳ ἔπατα ἡ καὶ αὐτῷ τῷ μέ-
 δοντι δι' ἀναφορᾶς τὰ τε καὶ τὸ ἐπίσκοπον καὶ
 ὅθεν κληρικὸς ἀναδιδάσκει· ὡς ἡ τὸ γράμ-
 μα ἐδέξατο ὁ τὸ ἐώας στρατοπεδάρχης, καὶ
 διεπέθετο τὰ φιλῶντα, φοβηθεὶς τὸ ἀγα-
 νάκτησιν τῷ κρατοῦντος, ἀποστέλλει ἕνα τὸ
 τὸ τάξεως αὐτῆς κακῶσαι τὸ ἱερὸν Θεόδωρον
 ἐν πνευμάτῳ βενεούροις· ὅσις γλυόμενος καὶ
 τὸ τόπον, προφανῇ ποιεῖται τῷ ὀσίῳ τὸ κα-
 τατιθεῖσαν κατ' αὐτῆς σκαιωρίαν· ὃ ἡ πα-
 τὴρ ἡμετέρη δοξάσας τὸ θεὸν ἐπὶ τῇ προφάσει
 ταύτῃ, ἀποθύμως ἀποδύεται τὰ τὸ σαρκὸς
 ἐπικαλύμματα, καὶ προσχὼν τῷ ἀνδρὶ, τὸ
 καλῶς σοι φησὶν, ὦ τέκνον, ποίησον εἰς
 ἐμέ· ὃ ἡ φόβος συσχεθεὶς ἐξαπίνης τῇ θεωρίᾳ
 τῷ αὐτοπροαιρέτῳ ἀθλητῇ, καὶ αἰδῶ τὸ πρέ-
 πεσαν χριστιανοῖς εἰς τὸ δοῦλον τῷ θεῷ ἐπι-
 δαξάμενος, ῥίπτει ἑαυτὸν ἐπὶ γόμα πρὸς
 ὅθεν πύδας τῷ ὀσίῳ, δεόμενος τὸ παρ' αὐτῆς
 εὐλογίας τυχεῖν· ἦς ἐπὶ ἀξιολόγως μετασχὼν,
 πρὸς τὸ ἀποσείλαντα αὐτὸν ἐπανέζευξεν.

I. 160. b.

ne adorant. Atque impetrata precum eius
 benedictione in patriam rediit. Mox illic
 cum sodalibus clericis versans, non du-
 bitavit uni praecipue sibi familiari nar-
 rare quae ipse vidisset, celebrem vide-
 licet patrum patrem Theodorum, ipsum-
 que audisse disserentem de verae fidei
 dogmatibus. Tum vero clerici illi inter
 se conspirantes decreverunt, nequaquam
 ultra ministrare cum proprio episcopo;
 seque a publica communione absciderunt.
 Cum igitur sero licet profanus ille episco-
 pus causam clericorum secessionis cogno-
 visset, statim nulla interposita mora ad
 praetorem decurrens, praedicta omnia
 significat. Erat hic Orabius, homo vere
 peccator, et malorum dierum plenus, qui
 etiam impia lingua adversus sacras ima-
 gines blasphemando, praetoriam fortu-
 nam obtinuerat. Hic audiens ab episco-
 po quae de beati patris nostri doctrina
 retulit, primo quidem scribit ad orien-
 tis, id est anatolici thematis, praefectum,
 non esse tolerandum ut imperatoris leges
 negligenterentur; neque eos qui praevarican-
 tur, impunes vitam transigere. Deinde
 ipsum principem, de episcopo et clericis
 facta relatione, edocet. Porro receptis lit-
 teris orientis praefectus, et prioribus re-
 bus etiam cognitis, veritus principis indi-
 gnationem, mittit unum de comitatu suo,
 qui sacrum Theodorum quinquaginta tau-
 reis castiget. Ille ad eum locum veniens,
 sancto viro decretam adversus eum ne-
 quitiam significat; parens autem noster
 Deum ob id laudans, prompte admodum
 carnis suae velamenta detrahit, seque ho-
 mini exhibens, quod tibi, inquit, fili de
 me imperatum est, exsequere. Ille au-
 tem repentino timore correptus spontanei
 athletae aspectu, reverentiamque christia-
 nis congruam erga Dei famulum osten-
 dens, pronum se abiicit ad sancti viri
 pedes, benedictionem ab eo consequi pe-
 tens; qua digne impetrata, ad eum qui
 se miserat reversus est.

40. Adhuc eo loquente, et missionis suae rationem reddente, ecce alius nequitiae nuncius a principe ad eundem praefectum venit, Anastasius nomine, de gente Martinaciorum, qui crudelis admodum fervidusque regiae impietatis sectator, non leviter increpuit orientis praefectum, ceu qui imperatoris religiosam opinionem non sequeretur, neque eiusdem decretis obtemperaret. Quo respondente, missum a se fuisse qui resistentem Caesari Theodorum verberaret, Anastasius illinc consurgens recta ad iustum virum decurrit, eique vestimentis detractis, nullaue vibrice reperta, cachinno sublato, ubinam, inquit, taurearum nuper adhibitae stigmata? Statimque centum sanctum virum acerbissimis ictibus caedens, sicut ipsi fuerat imperatum, reclusit illum in exiguo cubiculo cum uno ex discipulis eius, aetate quidem iuvene, sed perfecta mentis sententia ac fide. Erat hic Nicolaus, qui et ipse patientissimus religionis pugil evasit, atque ex eo tempore, usque ad humilitatis meae aetatem, variis pro confessione cruciatibus, perfectus Dei homo, saeculo nostro inclaruit. Ergo hoc, cum pugile Theodoro in carcerem coniecto, et cellae ianua sedulo munita, unico lucis relicto spiraculo, per hoc iussit suppeditari sanctis miseriae vitae subsidia, constitutorum ipsis custodum manu.

41. His adversus sanctos patratis, reversus est celeriter impius Anastasius ad praefectum cum duobus divi discipulis, malitiose apud illum adfirmans sanctum non vapulasse; qui metuens ne a praedicto apud principem accusaretur, vocatum ad se Theophanem illum, coram Martinace, duplo flagrorum numero verberat, quam sacro patri infligi mandaverat. Qua re delectatus superbus ille, publicis equis inscensis, ad eum qui se miserat ocissime rediit. Sed enim quales quantasque per huius custodiae tem-

μ'. Καὶ ἔτι τούτῃ λαλῆντος καὶ τὸ λόγον τὸ ἀποστολῆς ποιούμενον, ἕτερος πονηρίας ἄγγελος ἐκ τῆ βασιλείας πρὸς τὸ αὐτὸν στρατηγὸν ὤφθαλμίζεται, Ἀναστάσιος ὄνομα, τῆ γένους τῆ Μαρτινακίων λεβόμενος, ὃς ἀπηνῆς λίαν ὑπάρχων καὶ τῆ βασιλικῆς δυσσεβείας ὁμόζηλος, ἔχ' ἀπλῶς τοῖς ὀνείδεσι τὸ ἑώας ὑπέβαλεν, ὥς τὰ τῆ βασιλείας μὴ φρονέοντα μηδὲ τοῖς αὐτοῦ ὑπέκοντα θεασίσμασιν· ἐκείνους ἢ καὶ πεπομφέναι ἀντερίσαντος καὶ τετυφέναι τὴ ἀπεναντίας τῆ καίσαρος διαπραττόμενον Θεόδωρον, αὐτὸς ἀναστὰς πρὸς δίκαιον εὐθυδρόμησεν, καὶ τοῦτον ἀφίματώσας καὶ μὴ εὐρηκῶς τὸ οἶον ἐν πάραυμα εἰς αὐτὸν, ἀνακαλχάσας μέγα καὶ πλατὺ, πῦρ, φησὶ, τὰ πρὸ βραχέως σίγματα τῶ βενεύρων; ἀμέλῃ ἐπενεικὼν τῷ ἀγίῳ ἑκατὸν καταφορὰς δριμυτάτας, καθὼς ἦν αὐτῷ προστεταγμένον, ἀποκλείει αὐτὸν ἐν τινὶ δοματίῳ μὴ ἑτέρῃ ἐνὸς μαθητοῦ αὐτοῦ, νέας μὲν ὄντος τῆ ἡλικίαν, τελείας ἢ τῷ φρονήματι καὶ τῇ πίστει, Νικόλαος δ' ἦν ὅστις ὁ πολὺτλας ἀριστεύς ἀναφανείς καὶ αὐτὸς τῆ εὐσεβείας, ὅσους ἐξ ἐκείνων καὶ μέχρις ἡμῶν τῶ ταπεινῶν, ἐν τοῖς τῆ ὁμολογίας διαπρέψας ποικίλοις παθήμασι, τέλειος ἀνθρώπος θεοῦ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κερχημάτικῃ χρεῖᾳ τῆτον τοιγαροῦν σὺν τῷ ἀθλητῇ καθεύδων Θεοδώρῳ, καὶ τῇ θυρᾷ τῆ κηλὶς ἐπιμύζως ἀναφράζας, μίαν τὴ φωταγωγὸν παρεάσας ἐν αὐτῷ, δι' αὐτῆς προσέταξεν χορηγεῖσθαι τοῖς ὅσις τὰ ταλαίπωρα τῆ ψυχῆς ἐφόδια, διὰ χειρὸς τῆ κατασθέντων αὐτοῖς φυλάκων.

μα'. Ταῦτα ὁ ἀσεβὴς εἰς τῶν ἀγίων διαπραξάμενος, πικραίνων πρὸς τὸν στρατηγὸν μὴ δύο μαθητῶν τῶ θεοφόρου ὑπέστρεψεν, φιλοπονήρως ἰσχυριζόμενος πρὸς αὐτὸν μὴ τετυφέναι τὸ ὅσιον· ὃ ἢ φόβῳ συσχεθεὶς τῶ μὴ διαβληθῆναι ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνακτα, εἰσέγκας τῶ φιλόχριστον ἐκείνον Θεοφάνην καὶ πρόσωπον τῶ Μαρτινάκι μασιζέει αὐτὸν ἐν διπλῇ ποσότητι ὡς προσέταχε δοῦναι τῷ ἱερῷ πατρὶ βενεύρων· ἐφ' οἷς ἐπιτερφθεὶς ὁ ἀλαζών ἐκείνος, ἐπιβὰς τοῖς δημοσίοις ἵπποις, πρὸς τὸ ἀποσεύλαντα αὐτὸν ὠκυτάτως ἀνέλυσεν· ἀλλ' οἷας καὶ ὅσας ἀνάγκας τὴ καὶ

f. 161. a.

S. 161. D.

κακώσεως διὰ τῆς τοιαύτης ἐπέμειναν οἱ ἀν-
 σέβαστοι πατέρες ἀρετῆς, οὐδὲ ἔστι ῥά τιον
 τῷ λόγῳ δελαβεῖν· ἐν τῇ γὰρ τῇ τῇ χαμῶνος
 ὥρα τῷ κρύφῃ καταπηγνύμενοι, ἃ εἰς ἄκρον
 ἀποβολὴν τῆς θερμότητος ὑπὸ τῆς βίας ὑπομένειν
 εἶχον, τῇ ἐκ τῆς πυρρῆς ἀπῆλθον ἐν θερμῇ παρ-
 ηγορίᾳ· πάλιν ἡ τῇ ἀντικαμένη τῷ ψύχῃ
 ὥρα ὑπὸ τῆς ἄσας τῆς φλογὸς πυρακτούμενοι
 ζέσεως, ἔδδον ἡττον καμινάϊας φλογὸς ὑπο-
 φέραν ἐδόκουν κατάκεισιν· ἀλλὰ γὰρ ἡ αἰὶ τῇ
 σύσασιν ἐκ τῆς χυρῆς ἔχουσαι ψύλλαι, οὐ με-
 ῖναι αὐτοῖς παρῆχον τῇ ἐπίδοσιν τῆς βασι-
 νης, τῇ ἐκ τῆς ἐσθμημάτων ὑπαλλαγῆς ἀπο-
 ριμένης τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς Χριστοῦ· πρὸς
 γε μὴν τοῖς εἰρημένοις ἢ ἑτέρον παρασμον
 αὐτοῖς ἐπισυνήψεν ὁ τοῖς πόνους τῆς ἀγῶν
 αἱ τιρωσκέμενοις ἀγκυλόμεντοις ὅφρα· εἰδὼς
 γὰρ καὶ κερδὲς ἀρχοντας ἐμβαλεῖν πρὸς
 τὰ τῷ βασιλεῖ θυμῇ φιλοτίμως συντίθε-
 σθαι, ὑποβάλλει αὐτοῖς ὥστε ἡ αὐτὴν τῇ οἱ
 κῆραν ἢ ἡμερησίαν τῇ δύο ἑσπέρην, εἰς ἐνός
 συσείλαι· ἐν αἷς ἡμέραις εἰπὴν λέγεται τῇ
 μέλαν Θεόδωρον πρὸς τῇ συνδίσμιον αὐτῇ ἢ
 συναθλητὴν Νικόλαον· ὡς ὁρῶ, τέκνον,
 ἀποκτείναντες ἡμᾶς βούλονται οἱ ἀνθρώποι
 ἡτοι τῇ ἀπανθρώπῃ ἢ νῦν ἐχρήσαντο πρὸς
 ἡμᾶς· δεῦρο οὖν ἐπιρρίψωμεν πᾶσαν τῇ μέ-
 ριμναν ἡμῶν πρὸς τῇ κύριον· ἢ ἐγὼ μὴ ἀρ-
 κεσθῆσομαι τῇ Θεῷ κοινωνίᾳ, ὥστε ὅτου
 Χριστὸς παρέχη ἰσχὺν ἢ πνοὴν ζωῆς τῇδε
 τῷ σαρκίῳ· σὺ γὰρ τὸ παρ' αὐτῶν βρωμάτιον
 δεχόμενος ἔσθις, εἰ πως πείσῃς τῇ παρ-
 εδρεύοντος ἡμῖν διὰ τῆς ἐνδείας θανάτου· ἢ
 ἀπαγγεῖς τῷ τε οἰκονόμῳ ἢ τοῖς ἐν κυρίῳ
 ἀδελφοῖς ἡμῶν τῇ ἐμὴν ἐκ τῆς σάρκατος ἔξωδον·
 ἢ συνέβη ἂν τῇδε γὰρ τῇ καρτερικῇ πύκτῃ
 τῇ Χριστοῦ, εἰ μὴ Θεοῦ προμηθεῖα τῇ ἐπι-
 πλῶντος πᾶν ζῶον εὐδοκίας τῇ ἀγνοίᾳ τῇ
 ἀρρηστικῇ χερσὶ αὐτοῦ, ἢ γεμονικωτέρως
 τις σαφάως δι' ἐκείνης ὁδεύων, ἢ τὰ κατ'
 αὐτοῦς πυθόμενος, ἀνέσχετο τὸ δελεητικὸν
 τοῦτο ἔρπον, ἢ τῇ αὐτάρκει διδόντι τοῖς διὰ
 Χριστὸν κατακλείσεις μὲν σφοδρῶς ὡροσ-
 σταξε τῇ ἐμβριμήσει τῇ ἐπιτιμίας.

I 102. A

μβ. Οὕτως ἔν ἐν ὅλοις τρισὶν ἔτεσι σω-
 ματικῶς ἐκτρέφοντο τῇ ἐκ τῆς ἐκείνης τοῦ σώματος

pora venerandi semper patres necessita-
 tes et afflictiones pertulerint, verbis com-
 prehendere arduum est. Nam hiemali tem-
 pore, frigore constricti, summam calo-
 ris penuriam pati debuerunt, desiderato
 ignis solatio. Vicissimque in contrario fri-
 gori anni tempore, fervente veluti flam-
 ma adusti, fornacis propemodum suppli-
 cium sustinere videbantur. Sed et illi qui
 ex pulvere creantur pulices, non modi-
 cum ipsis cruciatibus additamentum prae-
 bebant, quia mutatoria vestis confessori-
 bus Christi deerat. Praeter haec dicta,
 aliam quoque tentationem suscitavit is
 qui sanctorum laboribus semper invidet
 versutus anguis. Nam cum illius tempo-
 ris proceres vehementer incendisset, ut
 quicquid gratum esset imperatori certa-
 tim facerent, suavit illis ut miserabilem
 ipsam duorum alimoniam diurnam, ad
 unum redigerent: quo tempore dixisse
 aiunt concaptivo suo et compugnanti Ni-
 colao sic: ut video, filii, hi homines in-
 humanitate, qua in nos utuntur, peri-
 mēre nos volunt. Agēis igitur nostram
 omnem sollicitudinem in Dominum iactem-
 mus. Equidem divina communione con-
 tentus ero, quamdiu Christus vires vi-
 taeque spiritum huic corpuseculo conser-
 vabit. Tu vero datam ab his cibi por-
 tionculam comede, si sic forte instantem
 nobis a fame mortem vitare potueris: et
 oeconomō ceterisque in Domino fratribus
 meum de corpore exitum nunciabis. Ac
 sane ita evenisset constanti huic Christi
 pugili, nisi Deo respiciente, qui provi-
 dam manum suam aperiendo replet om-
 ne animal benedictione, principalior qui-
 dam satrapa illac iter faciens, et de il-
 lorum statu percontans, diabolicum hoc
 facinus inhibuisset, gravi cum increpa-
 tione poenaeque iubens ut propter Chri-
 stum inclusis quod satius esset cibi mini-
 straretur.

12. Cum sic itaque triennio integro
 corporaliter in custodia habitus fuisset,

is qui mente perambulabat caeli spectacula celeberrimus pater Theodorus cum discipulo suo, nostro autem patre Nicolao, et multimodis vexatus; habuit enim praeter supra dicta incommoda, stomachum quoque valde fastidientem; nescio quomodo in manus incidit inclementis tyranni catechetica epistola doctoris mundi Theodori, in qua generosius eos alloquebatur, qui propter Dominum persecutionem patiebantur, vel quomodolibet carceribus inclusi erant christianae pietatis ergo, et ad fortitudinem excitabat, simulque infamis imagines comburentium sectae fraudes vituperabat. Qua epistola lecta tyrannus, excanduit, fervente in praecordiis sanguine; statimque epistolam, cum interversa illa, mittens ad orientis praefectum iubet, ut si fieri posset ipsemet manu propria religionis athletam centum taureae flagris excarnificatum dilaniaret: si minus, comitem cohortis mitteret qui id omnino praestaret. Ergo sacra recepta orientis praefectus Craterus, ad sanctissimum festinanter accessit: et ambobus custodia eductis, ostendit venerando patri imperatoris litteras, cum missa ab eo epistola, aitque: hancine agnoscis? Illo suum non aliorum id esse dictatum fatente, iussit praefectus beatum primo nudari Nicolaum; quo affatim flagris excruciato, ad magnum venit Theodorum; quem postquam centum lororum ictibus inhumane crudeliterque admodum excoriavit, denuo iuvenem pugilem aggreditur Nicolaum, cogens illum sacrarum imaginum cultui nuncium remittere, nec non pertinaci suae erga proprium patrem atque magistrum consensionem. Sed immorigerum constanterque resistentem comperiens suggestionibus suis, flagellis eum abunde cruentatum, frigori nudum constringendum exposuit: nam vigesimo tertio februarii mensis die haec

τὰ κατ' οὐρανὸν θεάματα πανδρόμῃ πα-
τρὸς Θεοδώρου, ἅμα τῷ φοιτητῇ καὶ καθ'
ἡμᾶς πατρὶ Νικολάῳ, καὶ ταλαιπωροῦντος
διαφόρως, εἶχεν γὰρ λοιπὸν μὲν τὸ εἰρημένων
δυσπειρημάτων καὶ τὸ σόμαχον ἰσχυρῶς ἀνο-
ρεκτῆντα, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς χεῖρας ἦλθε τὸ
ἰταμὸν ἀνακτος, ἐπιστολὴ κατηχητικὴ (1)
τὸ διδασκάλῃ τῷ οἰκόμενῃ Θεοδώρῃ, γλυν-
κοτέρως ἔχουσα πρὸς τοῦ διὰ κύριον δεδιω-
μένης, ἢ καὶ ἄλλως πῶς καθαργμένες τυ-
χάνοντας διὰ τὸ εἰς Χριστὸν εὐσεβεῖν, τὰ τε
τὸ ἀνδραγαθίας ἐπαλείμματα καὶ τοῦ τὸ δυ-
σφήμῃ τὸ εἰκονοκαστῶν θρησκείας φόβῳ καὶ
δόλῳ· ἦν δὲ διαφανὴς ὁ τύραννος, ἀφόρητος
ἦν τῇ τὸ φιλικαρδίας αἵματος ἀναζήσας· δὲ δὴ
αὐτίκα γράμματα σειλάμηνος σὺν τηρηθεί-
σῃ ἐπιστολῇ τῷ τὸ εἰώας στρατηγῷ κηρύει, εἰ
μὲν οἶόν τε, αὐτὸν ἐκεῖνον σκυλέντα ἐν ἑκα-
τὸν βενέροις καταικίσαται τὸ ἀθλητὴν τὸ
εὐσεβείας· εἰ δὲ οὐκ ἀπαντήσοι τῷ, τὸ γὰρ
κόμῃτα τὸ κόρης (2) ἐξ ἀπαντος τῷτό γε
ποιήσοντα ἐξαποσεῖλαι· δεξάμηνος ἐν ὃ τὸ
ἀνατολῆς στρατοπεδάρχης τὸ τάκρην, Κρα-
τερὸς δ' ἦν τοῦ, ἡπειγμένως πρὸς τὸ πανό-
σιον ἀφίκετο· καὶ ἐξαγαγὼν ἀμφοτέρους τὸ
φυλακῆς, ὑποδείκνυσιν τῷ σεβασμῷ πατρὶ
τὰ τε τὸ βασιλέως γράμματα καὶ τὸ σὺν αὐ-
τοῖς ἀποσαλεῖσαν αὐτὸν ἐπιστολήν· καὶ φησὶ
πρὸς αὐτὸν, ἐπιβινώσκεις ταύτην; τὸ δὲ διο-
μολογησαμένης ἑαυτοῦ εἶναι καὶ οὐκ ἄλλῃ τὸ
τοιαύτῳ ἐκδοσιν, κηρύει προηγεμένως τὸ
μακαρίτην συμνωθῆναι Νικόλαον, καὶ τῷτον
διαρκῶς κακώσας τοῖς μάσιζιν, ἐπὶ τὸ μέ-
γαν ἔρχεται Θεόδωρον, ὃν δὴ δὲ ἑκατὸν κα-
ταφοραῖς βενέρων ἀπανθρώπως ἄγαν καὶ
ὠμῶς καταξάνας, πάλιν πρὸς τὸ νέον μέτει-
σιν ἀθλητὴν Νικόλαον, κατανασκάζων αὐ-
τὸν ἀπείπαυξ τὴν τε τὸ ἱερῶν εἰκόνων προσ-
κύνῃσιν, καὶ τὸ πρὸς τὸ οἰκεῖον πατέρα τε καὶ
διδάσκαλον ἰσχυρογνωμοσύνην· ὡς δ' ἀπει-
θῆντα καὶ εὐσταθῶς ἀντιτάμηνον τοῖς ὑπ' αὐ-
τὸν ἐῷρα προτεινομένοις, τὸν ῥέκαις αὐτὸν ἀπο-
χρῶντως αἰμάξας, τῷ κρύει καταπήνυτο
γεφυμνωμένον παρέλασεν· τρίτῃ γὰρ καὶ εἰκάδι

f. 162. b.

(1) Quatuor extant catecheticae huiusmodi epistolae in Sirmondi editione lib. II. 8. 21. 37. 62.

(2) Sic ipse Studita loquitur lib. II. ep. 38. Sed videsis Cangium.

τῷ φευκαρίῳ μινδὸς ἢ πρᾶξις αὐτῇ τῷ ἀοιδί-
μων συνέβαινεν· ἀμέλει κατακλείσας αὐ-
τὴς πάλιν ὁ ἀγοσιεργὸς τῷ κάτω καίσαρος
ὑπηρέτης εἰς τὸ δομάτιον, οἴκαδε ἔτετο.

μγ'. Ἐν ὅσῳ ἢ ταῦτα εἰς ὧν γυναικὸς
ὁμολογητὰς τῷ Χρυσῷ Θεοδώρῳ τε καὶ Νικό-
λαον καὶ τὸ ἀνατολικὸν διεπεράττετο κλίμα,
γυνή τις ἐν τῷ θέματι τῷ Ὀψικίῳ τυχάνου-
σα, πνεύμασι πυθωνικοῖς κεκρατημένη, ἤρ-
ξατο καὶ τὸ εἰωθὸς αὐτῇ ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ αὐ-
τῶν, καὶ λείπειν εἰς ὑπήκοον τῷ παρευρεθέντων
πρὸς ὧν ἐν αὐτῇ δῆθεν ἐννεοτεύσαντας δαί-
μονας· ὁ Κακολέων μὲν καὶ νῦν ἀπέσειλεν δε-
σμὸν μασίγων πρὸς τῷ Θεόδωρῳ, ἵνα τὰς
σάρκας αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς κατακόψῃ· ἀλλὰ
απεύσατε καὶ ἴδετε τὸ γηυσόμηνον, καὶ τα-
χέως φέρετέ μοι ἀπόκρισιν· μὴ τολμήσητε
ἢ ἐνδον τῷ κέλλῃ γηέσθαι, ἵνα μὴ κατακαύ-
σῃ ὑμᾶς ὁ φλογόσομος ἐκείνος καὶ πυρίσο-
μος· ἀλλ' ἔξωθεν παρεδρεύοντες, τὸ μέλλον
γηυσέσθαι καταμάθετε· καὶ ὡς μὲν δύο ἢ καὶ
ἑξῶν ὥρων διάστημα, πάλιν ἤρξατο ἐν ἑαυ-
τῇ βατταρίζειν καὶ λέγειν· τί ἔστιν; οὐδὲν γέ-
νοιεν ὧν ἐβελόμεθα; ἐγὼ ἤδην τοῦτο, ὅτι
ἡ χλωροπικὴ (1) πᾶσα ἀθήσεται καὶ αὐτῇ
ἐν τοῖς ὅμοις αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐάσῃ αὐτὸν τῷ
ὀδύναις τῷ πληγῶν κατεργασθῆναι· ἐκ ἧ
τοιούτου σφροδρωτάτης δαρμοῦ τεθνᾶναι μι-
κροῦ· λέγεται τῷ μέγαν ἀριστεῖα τῷ Χριστοῦ
ὁμολογίας Θεόδωρον· φλεγμαίναντες γὰρ οἱ
μῶλωπες καὶ φοβερωτάτας πληγὰς ἀποκυ-
λίσαντες, τότε τῷ σαρκὸς κατασάπεντα
λακίσματα, ἐκ ὑπελείφθη ἐν αὐτῷ σχεδὸν
πνεῦμα ἀνέσεως, ὑπομονῇ τῷ ἰσχυρὸν προσι-
θέμενον· ἥτοι νῆδυμος ὑπνος ἐπέειν κατα-
κοιμίζων τὰ ἐκ τῷ φλεγμονῆς προσγιγνώ-
μιστα αὐτῷ ἄχνη, ἢ ὀπιθυμία θαντὴ τῷ δέξα-
σθαι τι τῷ ἐδωδίμων· ὅθεν δὴ χυλάριον ἐπι-
τιδεύσας ὁ πανάρις τῷ ὑπηρέτης καὶ σω-
αθλητῆς αὐτῷ καὶ συνέκδημος ὑπάρχων Νι-
κόλαος προσφέρειδεν αὐτὸν ἐπὶ οἴῳ, ἐν μόγις
καυκάλιον καθ' ἐκάστην· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ ἑξ
ιατρῶν ἀπέσης ἐπικερίας, ἐπετράπη παρὰ

adversus inclytos viros acta fuerunt. De-
inde his in carcere inclusis, scelestus hic
infernalis Caesaris minister, domum re-
versus est.

43. Interim dum haec adversus for-
tes Christi confessores Theodorum atque
Nicolaum in orientali plaga (id est in
anatolico themate) gerebantur, mulier
quaedam in Opsicii themate pythonicis
spiritibus arrepta, coepit more solito ab
his agitari, et coram praesentibus loqui
cum insidentibus scilicet sibi daemoni-
bus: Leo meus improbus nunc quoque
fasciculum flagrorum ad Theodorum mi-
sit, ut carnes eius horum ictibus caedat.
Sed festinate ad videndum quid eventu-
rum sit, et mihi cito ferte responsum.
Neque tamen cellam ingredi ausitis, ne
forte vos ille flammivomus et ignifluus
exurat; sed in vicinia assidentes, quod
futurum est spectate. Et post duarum fe-
re triumve horarum intervallum, coepit
denuo secum ipsa blaterare ac dicere:
quid est? nihil eorum quae volebamus
actum est? Equidem noveram fore ut pal-
lidum humerale iterum dorsum eius pro-
tegit, neque plagarum dolore confici eum
sinat. Attamen ex hac vehementissima ex-
coriatione paene extinctus magnus chris-
tianae confessionis heros Theodorus dici-
tur: vibicibus enim inflammatis, et hor-
rendas plagas evolventibus cum corruptis
carnium frustulis, nullum ei propemo-
dum reliquum erat solatii spiraculum,
quod patientis vires instauraret; vel sua-
vis somnus, qui inflammationis dolores
consopiret; vel appetitus acutior parum
quid alimoniae sumendi. Quamobrem egre-
gius eius minister et certaminum carce-
risque socius Nicolaus decoctum ei quod-
dam exhibendum curabat, vix unum quo-
tidie cyathum. Porro deficiente medicor-
um adiumento, permisit pater spiritali

f. 163. a.

(1) Vocabulum mihi novum, deditaque fortasse opera ab oraculo daemoniaco ambigue adhibitum. Sic autem sumi interpretatus, etymologiam sequens. Neque dubito quin illa ovina pellis heic innuatur, qua protexit humeros vapulaturi Theodori pius Nicetas cap. 38.

filio, qui se alterum Silam vel Timotheum praebebat, emortuas ipsius cutis particulas gladiolo circumcidere, ut sic reliquus corporis tumor paulatim mitigaretur, et sanitas per moras temporis redderetur. In his ergo corporalium dolorum angustiis, ignea orthodoxiae columna Theodorus totum sacrae quadragessimae, et ultra, stadium decurrit; vixque postremis sanctae pentecostes diebus corpus eius plenae valetudini restitutum fuit.

44. Ecce autem nondum harum plagarum cicatricibus satis obductis, maleficus alius nuntius a principe missus ad praefectum venit, iubens ut ad Smyrniensium provinciam Theodorum transferret: qui cum assentatorum suorum comitatu, vel potius catulorum factionem ducens, obseratam cubiculi ianuam reclusit, atque illinc sanctos patres educens, poscebat ab ipsis vir avarus, quas reapse non habebant opum reliquias. Qua spe frustratus, ab introductis in cellam ministris muros atque foramina diligenter scrutari curavit. Sed cum nihil scrutatores comperissent, in rabiem versi calamitosi hi, sanctos iter ingredi inclementer admodum ferveque compulerunt, nullam ipsis misericordiae partem impertientes; cum praesertim viderent divum Theodorum corpore omnino attrito, et plane a mortuo non dissimili. Sic itaque illinc digressi, brevi emenso spatio, hora vespertina ad quemdam pagum perveniunt, ubi pedes vincitorum Christi in reorum equuleis constringentes, totam quam longa fuit noctem in cruciatibus transigere coegerunt. Mane vero illinc digredientes pari itineris genere usi sunt; vix patre nostro propter pedum dolores incedere valente: qui tamen Deo confisus sibi que vim faciens, naturae infirmitatem spe repositorum iu-

τῷ πατρὸς ἐν πνεύματι υἱὸς καὶ ἄλλος Σίλας ἢ Τιμόθεος πεφηνῶς, μαχαίρῳ παριστατικῶς τὰς νεκρωμένας αὐτοῦ τῇ δαρείᾳ ἀποκρεμάσης χειρερθεῖσαι, εἰ πῶς καὶ μικρὸν ὁ λοιπὸς τῷ σώματος ὄγκος εἰς ὀμαλισμὸν ὑφείας τῷ χρόνῳ ἐπαναδράμοι. Ἐν γὰρ τῇ τοιαύτῃ τῷ σωματικῶν ὀδυνῶν δρατελῶν ἀνάγκῃ ὁ πυρίμορφος σύλος τῇ ὀρθοδοξίας Θεόδωρος, τὸ σάδιον ἅπαν τῇ ἱερᾷ διήνυσσε τεσσαρακοσῆς καὶ ἐπέκεινα, μόλις εἰς ὀλοκληρίας ἔξιν περὶ τὰς ὑστάτας τῇ ἀγίας πεντηκοστῆς ἡμέρας ἀποκατασταθέντος τῷ σώματος.

μδ'. Ἀλλὰ μή ποῦ τῷ τρυμμάτων τέτων εὖ δρατεθείσης συνελώσεως, ἕτερος ἄγγελος κακεργάτης ὡς αὐτὸν τῷ μέδοντι καταφοίτησεν, πρὸς τῷ τῷ Σμυρναίων μετασήσων αὐτὸν ἐπαρχίαν· ὃς μὲν τῇ ἐπομένῃ αὐτῷ τῷ κολάκων, μάλλον ἢ σκυλάκων (1) ἐπιστὰς συμμορίας, τῇ ἀναπεφραγμένῳ τῷ δοματίῳ κατέστρεψε θύραν, καὶ ἔδυν ἱερούς ἐξαλαγῶν πατέρας, ἐπεζήτητ παρ' αὐτοῖς, ἐρασιχρήματος ὦν, ἅπερ οὐκ εἶχον τῷ μαμωνᾷ λείψανα· ὥς ἢ τῷ σκοποῦ διημάρτανεν, εἴσω τῇ κέλλῃς γεγονότας ἔδυν πινσούς καὶ τὰς ὁπὰς ἐπιμῆδως διερευνᾶν πεποίηκεν· ἐπεὶ ἢ μάτην αὐτοῖς τὰ τῇ ἐλπίδι μετεπράττετο, εἰς μανίαν τρυπνέοντες οἱ τάλανες, ἔδυν ἁγίους ἔχοντες τῇ ὁδοιπορίας ἀμαλίκτως ἄγαν καὶ ἐφθρῶς κατέπαιγον, μηδ' ὅλως ἐνδανύμενοι εἰς αὐτοὺς ἀπλάγχνα οἰκτιρμῶν, μάστιγα ὀρώντες τῷ Θεοφόρον Θεόδωρον τετρυχομένον πάνυ τῷ σώματι καὶ οὐδὲν ἀποεικότα νεκροῦ· οὕτως οὖν ἐκείθεν μικρὸν ἡνυκότες διάστημα, ὃ μὲν τῷ ὥρας εἰς τι καταλύσει χωρίον, ἐν ᾧ ἔδυν πόδας τῷ Χριστοῦ δεσμίῳ εἰς τὸ τῷ νυκτὸς μήκος ἐνοδύνως αὐτοὺς διελθεῖν παρεσκεύασαν· ἔωθεν ἢ τῷ αὐτόθι ἀπάρχοντες, τῇ ἐπὶ τὰ πρόσω φορὰν ὡσαύτως ἐποιῶντο· μόλις μὲν τῷ πατρὸς ἡμῶν διὰ τῇ κάκωσιν τῷ ποδῶν βαδίζειν δεδυνημένε, ὅμως οὖν τῇ πρὸς Θεὸν πεποιθήσει αὐτὸν ἐμβαλόμενε, καὶ τὸ τῷ φύσει ἀσθενὲς τῇ ἐλπίδι τῷ ἀποκειμένων τοῖς δικαίοις ἐπιρωννύοντος ἀγαθῶν καὶ οὐ-

f. 163. b.

(1) Argutia quaedam fit sive consonantia in vocabulis κολάκων et σκυλάκων.

f. 164. a.

τὼς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις τῷ Σμυρναίων παροικίαν καταλαμβάνοντες, τῷ ταύτης αἵρεσιάρχῃ ᾧδιδόνται· ὅσις τῷ τῷ δυσεβείας ἀκράτῳ τῷ ψυχὴν μεμεθυμένος, ἐντὸς τῷ τῷ μητροπόλεως ᾧβόλων τῷ ὁμολογητῶς Χριστοῦ ἐν ἐνὶ δοματίῳ καθείργνυσιν, ἐν κὴ μόνον χώρημα τοῦτο παρεάσας πρὸς τὸ ἐκείθεν δεχεσθαι αὐτὸς τῷ δι' ἄρτε κὴ ὕδατος μόνον ἡμερεσίαν τροφὴν, συντυχίας τε πάσης ἀνθρώπινης ἀπηνάχθαι αὐτοὺς μὴ σφοδρᾶς προσάξας τῷ ἐπιτιμήσεως τῷ τοιαύτην οὖν καθάρξιν τῷ θεοφόρῳ κακεῖσε κατακριθέντος πατρὸς σὺν τῷ μαθητῇ Νικολάῳ, ὁ αἰμοβόρος κὴ φόνιος Λέων μετὰ τινα χερόν, αὐτοῖς τῷ αἰμοχαρῇ ἐκείνῳ Ἀναστάσιον τῷ ἐπίκλην Μαρτινάκιν, πρὸς αὐτὸν ἀποσέλλει καταξάναι αὐτὸν ἀφειδῶς τῷ διὰ βενεύρων αἰκίαις· ὅς κὴ ταχὺ τῷ Σμύρναν ἐφθакὼς κὴ τὸ πρόσαγμα τῷ ἀνημέρῳ μὴ πολλῆς τετχικῶς τῷ σφοδρότητος εἰς τῷ πένταθλον πατέρα ἡμῶν Θεόδωρον, πρὸς τῷ βασιλεύσαν ἐπαλινδρόμησεν. Ἐν τούτοις τοιγάρ ἐταζόμενος τοῖς δι' εὐσέβειαν ἀθλοῖς ὁ ἀκράδαντος τῷ ὁμολογίας ἀκλινὴς πύργος Θεόδωρος, τὰ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ * κατεπῆδεν ἑαυτῷ διδάγματα, εἰ συμπάσχομεν, κὴ συνδοξασθῶμεν πάντως τῷ δι' ἡμᾶς σαρκὶ πεπονθότι Χριστῷ, ἵνα ἡμᾶς τῷ παθῶν τῷ ἀτιμίας ὡς ἀγαθὸς ἐκλυτρώσῃται.

* Rom. VIII. 17.

με'. Ἀμέλει ὁ τῷ αὐτόθι στρατηγίαν διέπων, Βάρδας ὃς ἦν ὁ τῷ ἀνακτος κὴ σύλγαμβρος κὴ ὁμόφρων, ἐξ ὑπογύς χερόν τε κὴ τόπε τὸ σῶμα λωβηθείς, πρὸς τῷ μητρόπολιν κατέφυγεν, ἐν ἧ κὴ κλινῆρης γεγρονῶς, τῷ τῷ προνοίας ἐξεδέχετο κρίσιν· εἰς δὲ τις τῷ ὑπὸ αὐτῷ τεταμένῳ Διογένῳ ὄνομα, τὸ γένος εὐχλῆς, τῷ πίσιν ὀρθόδοξος, ἐρασῆς ὑπάρχων τῷ διὰ Χριστὸν ἐραθλούντων τῇ πίσει, περὶ πολλοῦ τίθεται τῷ πάντως θεάσαντι τῷ ἄγιον κὴ τῷ εὐχῶν αὐτῷ τὰς εὐλογίας δρέψαντι· κὴ γὰρ τέτε συνδραμόντος τῷ θεοφιλεῖ Διογένει, κὴ τῷ δι' ὁπῆς συντυχίας θατέρε πρὸς θάτερον γιγνομένης, ἐγνώρισε τῷ θεοφόρῳ παρὶ τὰ κὴ τῷ στρατηγὸν ὁ καλός τε κὴ ἀγαθὸς ἀνὴρ· ὁ ὃς μέλας φησὶ πρὸς αὐτόν· τάδε ἐρεῖς τῷ κυρίῳ σε· ὅρα σὺ τί μέλλεις

f. 164. b.

stis bonorum roborabat. Atque ita paucos intra dies smyrnensem dioecesim ingressi, huius episcopo haeresiarchae traduntur: qui animam impietatis mero ebriatam gerens, intra metropoleos septa confessores Christi in uno cubiculo conclusit, hoc uno illis concesso loco, ubi panis tantum et aquae quotidianam alimoniam acciperent, omni humano consortio sub gravissima interminatione interdicto. Dum itaque ad huiusmodi carcerem divus pater illic damnatus esset cum discipulo Nicolao, cruentus homicida Leo, aliquanto transacto tempore, misit rursus sanguinarium illum Anastasium cognomento Martinacem, ut Theodorum taurarum cruciatu crudeliter dilaniaret: qui reapse Smyrnam celeriter veniens, et immitis principis mandato multa cum vehementia adversus victoriosissimum patrem nostrum Theodorum perfecto, ad regiam urbem reversus est. His exercitus propter veram religionem certaminibus firma atque immota confessionis turris Theodorus, ipse sibi beati Pauli accinebat doctrinam: si compatimur, omnino etiam conglorificabimur cum Christo, qui pro nobis passus est, ut nos ab ignominiae passionibus pro sua bonitate redimeret.

45. Interim qui illic militari rei praeerat Bardas imperatoris gener et consecutaneus, repente in ea regione corporis infirmitate contracta, ad metropolim confugit, et in lecto decumbens expectabat providentiae iudicium. Quidam autem ex officialibus eius, cui nomen Diogenes, nobili genere, fide orthodoxus, pro suo erga christianae fidei athletas amore, magnopere optavit videre sanctum Theodorum, eiusque precum benedictionem impetrare. Cum ergo noster et religiosus Diogenes in conspectum colloquiumque venissent, vir ille optimus divo patri ducis sui morbum significavit. Magnus vero noster ait. Haec domino tuo dices: videsis quid te agere oporteat; nam vitae

terminum fortasse attingis, nemoque te iuvabit aut redimet. Quamobrem, quid in prospero dignitatis tuae statu adversus Christi confessores egeris reputa, praesertim vero contra monasterium meum: nam inclytum quoque Thaddaeum crudeliter taureis verberatum necasti. Sed ille quidem martyrio splendidum finem consecutus, nunc in caelis omnipotentis gloria fruitur cum omnibus sanctis: tu vero peccatorum tuorum catenis heic interim partim constringeris, in futuro autem plenam, invitus licet, referes condemnationem. Quod si temporanea adeo molesta et intolerabilia sunt, cogitandum est de aeternis impiorum poenis, et illorum qui servatoris nostri Christi praecepta transgrediuntur: etenim vermis eorum non morietur, et ignis ipsorum non exstinguetur, sicut ait propheta.

46. His ille auditis, et actorum suorum sensu permotus, metuque nuntiatae mortis correptus, veniam celeriter sanctum virum rogavit, et ut sibi precum auxilium mitteret; promittens, posthinc se omnia ad magni viri nutum acturum ac dispositurum, modo mortis factum vitare in praesenti posset. Divus vero parens noster, imitatus clementem illum Deum ac dominum, qui mortem peccatoris non vult, sed eum converti ac vivere, ad aegrotum misit sacram Deiparae imaginem, hanc venerari iubens; deinde implorare preces sancti martyris Christi Thaddaei, atque sperare fore ut bene ipsi eveniat. Theodorus autem nocte integra pro illo ad communem Deum preces fundens, morbo aegrum liberavit, et lecto liberum die sequenti praestitit, humana quoque negotia commode tractantem. Et utique in eo mansisset firma sanitatis gratia, nisi profani episcopi promissis illusos, benedictum ab eo oleum, ad perfectioris sanitatis ademptionem admisisset. Quod ubi prodigiosus et prophetiae munere plenus Theodo-

ποιεῖν, ὅτι πρὸς τὸ πέρας τῆ βίης ἴσως παρεγγίονας, καὶ ὁ βοηθήσων ἢ λυτρωσόμενος ἔστιν· διὸ ἐννοήθητι περὶ ὧν σοι πέπρακται ἐν τῇ εὐημερίᾳ τῆ ὀξυσίας σε εἰς τοῦτο ὁμολογητὰς τῆ Χρυσῆς, καὶ μάλιστα γε εἰς τὸ κατ' ἐμὲ μονήν· ὅτι καὶ τὸ ἀοίδιμον Θαδδαῖον αὐτὸς ἀνιλέως βενευρίσας, τῷ θανάτῳ παρέπεμψας· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν μάρτυρίῳ τῆ τελειότην διεπρέψας, ἐν οὐρανοῖς νῦν καταξυφᾷ τῇ δόξης τῆ παντοκράτορος Θεοῦ μὲν πάντων τῶν ἁγίων· σὺ ἡ τῆ συραῖς τῆ ἰδίων ἀμάρτημάτων ἐνταῦθα τέως πειρασόμενη μερικῶς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τῇ καθολικῇ ἀπεκδέχῃ, καὶ ὡς ἐθέλεις, κατὰκρισιν· ὅτι εἰ τὰ πρόσκαιρα οὕτως ἐπώδυνά τε καὶ δύσοισα, λογίσασθαι χρὴ περὶ τῆ αἰωνίης κολάσεως τῆ ἀσεβῶν καὶ τῶν ὁρμαίνοντων τὰς ἐντολάς τῆ σωτῆρος ἡμῶν Χρυσῆ· ὅτι ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τῆ δότης, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καθὼς ὑπηγόρευεν ὁ προφήτης *.

* Is. LXVI. 24.

μς'. Ταῦτα ἀκούσας ἐκεῖνος, καὶ εἰς αἰσθησιν ἐλθὼν τῇ ἑαυτοῦ πρακτείῳ, φόβῳ τὸ συλληφθεὶς τῇ τῷ θανάτῳ ἀγγελίᾳ, συγγνώμην ταχέως αἰτεῖ παρὰ τῆ ὁσίας, καὶ τῇ διὰ προσευχῆς ἐπιπέμῃ αὐτῷ ἐπιουρίαν, ὑποσχόμενος ὅτι ἐκεῖνος κατ' ἐντολὴν τῆ μεγάλῃς πάντων ὁμῆς τὰ καθ' ἑαυτὸν διατίθεσθαι καὶ ποιεῖν, μόνον εἰ τῇ τῷ θανάτῳ μοίρας ἔξω καὶ τὸ παρὸν γένηται· ὁ ἡ θεὸς πατὴρ ἡμῶν τῇ μὴ θέλοντα τῇ θάνατον τῇ ἀμάρτωλῃ, ὡς τὸ ἐπιστρέφει καὶ ζῆν αὐτὸν, φιλήθρων δεωτότην καὶ κύριον μιμούμενος, τῷ μὲν νοσῶντι τῇ ἱεράν τῇ Θεομήτορος ὡσεμφεν εἰκόνα, προσκυνῆσαι ταύτην ὡς ἀκλύευσάμενος· ἐπικαλέσασθαι ἡ καὶ τὰς πρεσβείας τῆ ἀθλητῆς καὶ ὁσιομάρτυρος τῆ Χρυσῆς Θεοδαίας, καὶ ταύτῃ παρρησιᾷ ὡς εὖ ἔσαι αὐτῷ· αὐτὸς ἡ παννύχιον ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐπὶ πάντων θεὸν τὰς ἐντεύξεις ποιησάμενος, τῇ νόσῳ τοῦτον ἀπώλλαξεν, καὶ τῇ κλίνῃ τῇ ἐπιέσῃ ἐλεύθερον ἔδωκεν, ἀσείως τὰ ἀνθρώπινα διαπραττόμενον· καὶ ἔμεινεν ἂν ἐπ' αὐτῷ ἡ χάρις ἀμετάπτωτος τῇ εὐρωσίᾳ, εἰ μὴ τῇ τῇ ἀνέρε φανακισθεὶς ὑποθήκαις, τὸ ὑπ' αὐτοῦ εὐλογηθὲν κατεχρήσατο ἔλαιον εἰς τελειώτερας διήθεν ὑγιείας ἀνάληψιν.

1. 465. 2.

ὅπερ μαθὼν ὁ σημεοφόρος, καὶ τῷ προφητικῷ
χαρίσματος ἑμπάλεος Θεόδωρος, τὴν τε ὑπο-
στροφὴν ὁξεῖπεν αὐτίκα τῇ ἀρρώστιας, καὶ τῇ
ἐλπίδι ἐκ ταύτης τῷ ἀθλίῳ θάνατον,
ὅπερ αὐτῷ καὶ συμβέβηκεν, οὐ μὲν πολλὰς
τῷ κοινωνῆσαι τῷ αἰρεσιάρχῃ ἡμέρας· τῷ
ὄντι γὰρ οὐκ ἀξίμιον ἡνῆμα καὶ τῷ μακάριον
Κύριλλον (1), τὸ κολλᾶσθαι πονηροῖς· ἀλλὰ
τὰ μὲν περὶ τέττε τοῖστον πέρας ἐδέξαντο.
Ὁ δὲ γε πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴς τῷ Χρι-
στῷ Θεόδωρος εἰκοσι μῆνας φρενηθεὶς παρὰ
τῷ ψευδοδόξῳ ἐκείνῳ μητροπολίτῃ, πρὸς
τοῖς ἄλλοις πατριῶσι καὶ ὁμολογηταῖς, καὶ τὰς
οἰκείας εἶχεν μαθητὰς παρισκόμενος μικροῦ
δεῖν τοῖς αὐτῷ παθήμασιν· ἐν οἷς διέλαμπεν
ὁ τε φερώνυμος καὶ μέγας Ναυκράτιος, καὶ ὁ
τῇ πρεσβυτερικῇ ἀκριβείας εὗλος Δωρό-
θεος, ὁ θαυμασιος Βισσαρίων, καὶ ὁ καρτερι-
κώτατος Ἰάκωβος, ὁ γηραιότατος Δομε-
τιανὸς, καὶ ὁ φερέπονος Τιμόθεος, ὁ ἀσκητικώ-
τατος καὶ ἀγχιόβιος Τιμόθεος, καὶ ὁ θαρρά-
λειώτατος καὶ τῇ εὐθυμίας ἐπάνυμος ὁμολο-
γητής· οὗτοι πάντες σὺν ἑτέροις παλαιοῖς,
μασίγων πολλῶν καὶ παρασμῶν διαφόρων
ἀναδεξάμενοι πείραν, τῷ τῇ ὁμολογίας ἐπέ-
τυχον κλέες, μηδὲ μέχει ῥήματος ὑφέντες
τοῖς τῷ χρισανοκατηγόρων συμπεσεῖν θνή-
μασιν· οἱ γὰρ πισεύσαντες ἐπισκοπεῖν θεὸν
τὰς ἐαυτῶν βίβας, ἐθὲν ἀνέχονται ἐξαμῶρτεῖν.

I. 165. b.

μζ'. Ἀμέλφ ὁ ζηλωτὴς θεὸς ὁ εὖ ὑπ-
εναντίας αὐτοῦ ἐξαίρων, ἡ φησιν ὁ προφή-
της *, ὁ μακρόθυμος ἐν ἐλέει, ὁ τὸ τόξον
μὲν τῇ δικαίᾳ αὐτῷ ὀργῇ ἐντείνων εἰς ἐπι-
στροφὴν τῷ ἀμάρτανόντων, ἐτοιμάζων ἡ ἐν
αὐτῷ τοῖς ἀμετανόητα πταίεσι σκευὴ θά-
νατος, ὁ μὴ τῇ ῥάβδῳ τῷ ἀμάρτωλῶν ἀφίει
εἰς τέλος ἐπὶ τῇ κλήρῳ τῇ δικαίῳ, ἐμνήσθη
τῷ σεναγμοῦ τῷ πεπεδημένων, καὶ τῷ κατα-
φαγόντα τῷ Ἰακώβ, ὁ εὖ σεβαστευομένης
αὐτῷ ἡρημωκότα τόπος, εἰσεπράξατο ὡν
παρηνόμησεν δίκας, ἐν τόποις οἷς ἐφαύλισε
τῷ θεῷ τῷ Ἐμμανὲλ ἐνανθρώπησιν, ἐν
αὐτοῖς ἀπορρήξαι αὐτὸν τῷ ζῆν φόνῳ μα-
χαίρας ὡς δασκδασάμενος· ὡς πληρωθῇ-

* Soph. I. 32

rus cognovit, statim morbi reditum de-
nunciavit, et consecuturam indidem mi-
seri mortem; quae reapse contigit, haud
post multos a communione cum haere-
siarcha dies. Revera haud impune nego-
tium est, ut beatus Cyrillus ait, cum im-
probis adhaesio. Atque hunc exitum Bar-
dae res habuerunt. Pater vero noster et
confessor Christi Theodorus viginti men-
sibus apud illum pseudodoxum metropo-
litam in custodia habitus, habebat, prae-
ter alios patres et confessores, proprios
quoque discipulos, pares sibi propemo-
dum in passionibus; inter quos dignus
nomine suo magnus Naucrati, et pres-
byteralis perfectionis columna Dorotheus,
admirabilis Besarion, et constantissimus
Iacobus, et strenuissimus Domitianus, et
phereponus Tithois, et ascetica angelica-
que vita praestans Timotheus, et confiden-
tissimus atque alacritatis eponymus (Eu-
thymius) confessor. Hi omnes cum aliis
plurimis, flagra multa et tentationes va-
rias experti, confessionis gloriam adepti
sunt, ne verbotenus quidem cedentes
Christianocategoris, ut illorum volunta-
tibus obsequerentur. Nam qui credunt
vitam suam a Dei inspicere, nullatenus pec-
care consentiunt.

47. Age vero zelator Deus, qui ad-
versarios suos de medio aufert, ut ait pro-
pheta; ille longanimis in misericordia; qui
arcum quidem suum intendit ad peccan-
tium conversionem, parans tamen in illo
non paenitentibus vasa mortis; qui virgam
peccatorum non sinit usque in finem su-
per sortem iustorum; recordatus est ge-
mitus captivorum, et ab illo qui Iacob vo-
rabat, et consecratos ipsi vastaverat locos,
poenas scelerum repoposcit; in eodem
nempe loco, ubi divinam Emmanuelis
incarnationem spreverat, ut vitam gladio
exitiali abrumperet, destinavit: ita ut in
eo compleretur beati prophetae Habacuc

(1) Cyrilli locus menti non occurrit. Ceteroqui biographus sirmondianus, omisso Cyrilli nomine, dicit tantummodo φησί.

vaticinium, quod ita se habet. « Molitus es ignominiam domui Domini, consumpsisti populos multos, et peccavit anima tua. Propterea saturitatem ignominiae recipies. Sed bibe et tu, et commovetur atque concutitor. Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. Quia impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terrebit te. » Sed et Oseas. « Indignari me fecit Ephraim, et ad iracundiam provocavit, et sanguis eius super ipsum effundetur, et opprobrium illius restituet ei Dominus. » Cum his etiam vocalissima prophetiae tuba dicet illi. « Quemadmodum vestimentum sanguine mixtum non erit purum, sic ne tu quidem purus eris, quia terram meam pessum dedisti, et populum meum interfecisti. »

48. Ergo saevo hoc et immani tyranno in uno ex palatii oratoriis caeso, Michaël huius percussor, imperii labarum arripuit, qui etiamsi olim totus fuerat haereseos fermento infectus, morum tamen benignitatem prae se ferebat: quamobrem lege iussit ut cuncti qui a Leone pulsī in exilium fuerant et in custodiis tenebantur, vinculis soluti solverentur. Tunc demum cum ceteris Christi confessoribus celebratissimus orthodoxiae prae-co Theodorus rediens Smyrnis ad natalem dilectamque provinciam, sanctitatis atque iustitiae coruscans splendoribus, cum ab aliis multis amanter exceptus est per varios pagos locosque, tum praecipue a virtutis illis studiosis piisque hominibus loci appellati Xerolophi. Mox transiens ad finitimam regionem quae lacus Metata appellatur, digne receptus fuit, ibidemque compluribus diebus substitit, cunctis fere primariis monasterii sui fratribus illuc concurrentibus. Similiter et sapientissimus, veritatisque constantissimus miles ex arce custodiae suae

ναι ἐν αὐτῷ τὸ πρόρρησιν τῆ μακαρίως προφή-
της Ἀμβραχὲμ ἔτω πῶς ἔχουσιν. * « Ἐβε-
λεύσω αἰσχύνῃν τῷ οἴκῳ κυρίου, συνεπέρα-
νας λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἐξήμῃρτεν ἡ ψυχὴ
σε· τοιγάρτοι πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκδέξῃ·
ἀλλὰ πίε καὶ σὺ καὶ θλασσαλεύθητι καὶ σείσθητι·
ἐκύκλωσεν ἐπὶ σε ποτήριον δεξιᾶς κυρίου καὶ
συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὸ δόξαν σε· διότι ἀσε-
βεια τῆ Λιβάνος καλύψα σε, καὶ τάλαιπω-
ρία θηρίων πτοήσῃ σε. Ἀλλὰ καὶ Ὡσηέ *.
« Καὶ ἐθύμωσέν με Ἐφραὶμ καὶ παρώργι-
σεν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθή-
σεται· καὶ τὸ ὀνειδισμὸν αὐτοῦ ἀνταποδώσῃ
αὐτῷ κύριος. », Σὺν τούτοις καὶ ἡ μεγαλο-
φωνοτάτη σάλπιγξ τῆ προφητείας ἐρεῖ πρὸς
αὐτόν *. « Ὁν ἔξοπον ἱμάτιον ἐν αἵματι
πεφυρμένον οὐκ ἔσαι καθαρὸν, οὕτως ἐδὲ
σὺ ἔση καθαρός, διότι τὸ γῆν με ἀπώλε-
σας, καὶ τὸ λαόν με ἀπέκτανας. »,

μη'. Τούτε τοιγαροῦν τῆ Θηριογνώμο-
νος καὶ ἱταμοῦ τυράννης ἐν ἐνὶ τῇ παλατίᾳ
νύκτωρ κατασφαγέντος εὐκτηρίων, Μιχαὴλ
ὁ τοῦτον πατάξας, τὰ τῆ βασιλείας μετα-
χαρίζεται λάβορα· ὅστις εἰ καὶ τῇ αἰρετικῇ
ζύμῃ ἀναπειποιημένος ἦν ὅλος ἄνωθεν, ἀλλ'
ἐν χρηστότητος ἔξοποις ἐσχημάτιστο ὁ ἀνὴρ·
ὁθεν νόμους τίθησι ὧν κηρύοντες πάντας
ὧν ὑπὸ τῆ Λέοντος ἐξορισθέντας καὶ ἐν φε-
ραῖς κατεχομένους, τῶν δεσμῶν ἀπολύεσθαι·
τότε δὲ μὲν τῶν λοιπῶν Χριστῶ ὁμολογητῶν καὶ
ὁ παθεβόητος τῆ ὀρθοδοξίας κήρυξ Θεόδωρος
ἐπανήκων ἀπὸ τῆ Σμύρνης πρὸς τὸ πάτριον
καὶ φίλιν παροικίαν, καὶ τὰς τῆ ἀγιοσύνης καὶ
οσιότητος ἀπολάμπων ῥομαρυγὰς. Ἐπα-
ρὰ πολλοῖς μὲν ἄλλοις φιλοφρόνως ἐδεξιώθη
καὶ θλαφόμενος κάμας καὶ τόπος, οὐχ ἡκιστα ἢ
πρὸς τῶν φιλαρέτων καὶ θεοσεβῶν ἀνδρῶν ἐκεί-
νων τῶν λεγομένων Ξηρολόφων (1)· ἀμοιβα-
δὸν ἐφθακῶς τοῖς ὁμοῦσι μέρεσι τὰ λεγό-
μενα Λάκκας Μιτάτα, καὶ ὑπεδέχθη ἀξίως,
καὶ παρ' αὐτοῖς διέτριψεν ἡμέρας ἱκανὰς.
πάντων σχεδὸν τῶν πρῶτα φερόντων τῶν
ἐπ' αὐτὸν ἀδελφότητος αὐτόθι συνδεδραμη-
κῶτων. Ὁμοίως ἢ καὶ τῶν πανσέφκων Ἰωσήφ καὶ

* Hab. II. 19.

* Os. XII. 14.

f. 166. a.

* Is. IX. 5.

(1) Xerolophum septimum fuisse Byzantii collem, ab aliis sex valle lata divisum, scribit Gyllius apud Cangium Const. christ. lib. I. p. 81.

f. 166. b.

σερρότατε ὀπλίτε ἡ ἀληθείας, ἀπὸ ἧς καὶ
τὸ φρούριον τὸ καλούμενον Ἐλπίζων φυ-
λακῆς, πρὸς ὑπαντὴν ἀφικομένης τῆς ἰδίου
ἀδελφοῦ· ἐνθα δὴ καὶ θαύματα λέγεται πε-
ποικέναι ὁ Θεὸς πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἄξια
λήθης· περὶ ὧν σὺν θεῷ διαλαβεῖν τῷ λόγῳ
μεξίως πειράσομαι. Ὁ γὰρ ἡ ἅγιον πατέρα
ἡμῶν τινικαῦτα ὑποδεξάμενος εὐλαβέσα-
τος ἀνὴρ τοῦνομα Λέων, τῇ τῇ ὑπάτε ἀξία
τετιμημένος, ὕψερρον μονάσας, διὰ τὴν πρὸς
τὴν ὁσίον πίσιν τὴν Θεοδώρεα τὴν κλησιν προσ-
ήκατο, καὶ κατ' ἐνιαυτὸν εἰς προσκύνησιν τῇ
ιεράς τῆς λαβάνης αὐτοῦ θήκης ὁσιοπρεπῶς
παρεσίνετο· ὅθεν τοίνυν ὁ ἀοίδιμος καὶ πιστὸς
Θεόδωρος εἰσὶν ἔχων καὶ τὸ εἰθισμένον αὐτῷ
εἰς ἀφοσίωσιν τῇ πρὸς τὴν σεργόμηνον Θεο-
φύρον προσκυνήσεως, καὶ τὴν εὐχὴν ὡς ἐπὶ Θεῷ
ἀποδεδωκώς τῷ κυρίῳ, καὶ τὴν τάφον τῆς πα-
τέρων περὶ τὴν ἐξάμενος, ὅπως συγκαθεσθῆις
τοῖς ἀδελφοῖς, λόγος παρεσίδου περὶ τε τῆς
βιωτῆς καὶ τῆς ἀγώνων τῆς μεγάλης Θεοδώρεα,
καθάπερ ὑπὸ πυρὸς τῇ τούτῃ μνήμῃ τὰ
ἐνδον πυρποληθεῖς, δῆλος ἦν τῷ τε ἐρυθί-
ματι τῆς ὁφείας καὶ τῇ τῇ δαφιλῶν δακρύων
καταλῶγῃ, ἡλικίας θυμηδίας ἐμπέπληστο τῇ
τῆς πολιτείας τῆς μεγάλης ἀναμνήσεως· εἰς ὃ καὶ
τῇ συνεδρεόντων αὐτῷ λίαν ἀγασθέντων,
καὶ εἰς κατάνυξιν ἐλθόντων, ἡξίωσεν ὁ γέρον
νεκρῶς ἀκοῦσαι τῆς ὑπὸ αὐτοῦ ῥηθισομέ-
νων· ἤρξατο ὅτι τῇ ὑποθέσεως ἐνθεν ἐλόν.

f. 167. a.

μὲν. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, φησὶν, καθ'
ὃν ἡξίωμαι τὴν ὁμολογητὴν τῆς Χριστοῦ καὶ κοινὸν
πάντων ἡμῶν ξένισαι πατέρα, ἡδὴ πᾶσι
φθεῖσαν ἡμῖν ἐπὶ τῷ υἱῷ μου Διονυσίῳ νεάνιν,
καὶ τέτρω συσφθεῖσαν, παρὰ νόδας συνέβη
κατὰ τινὰ φθόνον βολίδα, ταύτῃ λάβρω
πεπεσεῖν πυρετῷ, ἀφ' οὗ δὴ συμβάντος,
τὰς μὲν γαμηλίας νόδας αἱ πενήρεις ἡμεί-
νοντο· ἡμεῖς ὅτι τῷ θρήνῳ συμπεφυρμένοι,
τὴν πρόωρον θάνατον τῆς κόρης οὐκ ἀπληρί-
ζομεν· τῷ οὖν πρὸς ἡμῶν διαγίνεσθαι ὅτι θεὸς
ἄνθρωπος, ἔλαιον εὐλογήσας, καὶ τῷ πε-
πομφῶς ὡς ἡμᾶς ἐξ οὗπερ νύλίζετο χωρίον,
Πτλεαίαν προσασφρευομένης, ἐπὶ τῇ τῇ ἀρ-
ρώστουσης τό τε μέτωπον καὶ ὅτι τὰς τὰς
ἐκατέρων τῆς χειρῶν καὶ τῆς ποδῶν προσέτα-

dicta Elpizon in occursum proprii fratris
adfuit. Quo in loco miracula quoque pa-
trasse divus parens noster dicitur, haud
oblivioni tradenda; quae, Deo iuvante,
brevi comprehendere sermone conabor.
Etenim sanctum parentem nostrum tunc
hospitio suscepit vir religiosissimus, no-
mine Leo, hypatica dignitate insignitus,
et postea monachus, propter fidem erga
sanctum virum Theodori nomen assum-
psit, et quotannis ad venerandam reli-
quiarum ipsius thecam religiose ventita-
bat. Hinc ergo inclytus fidelisque Theo-
dorus ingressus pro sua consueta devo-
tione ad dilecti sibi divi venerationem,
precibusque suis prout optabat Deo obla-
tis, et patrum sepulcrum amplexatus;
postquam in fratrum consessu, sermonem
fieri contingebat de vita et certaminibus
magni Theodori, tamquam igne interius
ab huius memoria inflammatus, oris ru-
bore, et ubertim fluentibus lacrymis sa-
tis demonstrabat, quanto gaudio cumu-
laretur dum magni viri vita commemo-
ratur. Quam ob rem, valde optanti-
bus iis qui sibi adsidebant, et compun-
ctionis studio convenerant, oravit senex
ut devota mente quae abs se referrentur
audirent. Sic itaque de hoc argumento
dicere coepit.

49. Quo ego tempore, inquit, dignus
fui confessorem Christi et communem
nostrum omnium hospitio parentem su-
scipere, nuper exceptam a nobis filio meo
Dionysio, et nuptiis copulatam puellam,
repente contigit, nescio cuius fascini telo
ictam, in vehementem febrim incidere;
quo ex casu nuptialia cantica in naenias
funebres vertebantur. Nos autem luctu
obrutum, de immaturo puellae obitu non
dubitabamus. Rem itaque a nobis edoc-
tus vir Dei, benedictum abs se oleum
ad nos misit ex eo quo morabatur loco,
Pteleae dicto, atque inungere aegrotan-
tis frontem et ambarum manuum volas
pedumque plantas iussit. Quo facto, sta-

tū puella sanitatis donum recepit, nosque in gaudium conversi Deum laudavimus ob tam festinatam puellae salutem.

50. Iam vero narrationem narrationi connectens nobilis ille senex, aliud inquit audite, patres. Vir quidam nomine Leo, ex pago quem Achiraum appellant, uxorem habebat impuro spiritu obsesam, quae tantopere a daemone incitabatur, ut vel proprias carnes sine dolore voraret. Igitur huius coniux fide impulsus erga famulum Christi Theodorum, dum hic inclutus asello vectus illac transiret, cum uxore accedens rogavit, ut suarum precum benedictionem huic largiretur. Tum vir noster thaumaturgus dexteram suam supremo vertici mulieris imponens, arrepticiorum orationem super illa recitavit: qua peracta, deseruit patientem daemon, non sine tremendo quodam prodigio, ipsa fugati daemonis hora, praesentibus exhibito. Impuro enim malignoque exeunte spiritu, defluerunt feminae manuum pedumque ungues in terram decidui; qua re vir attonitus Deo laudem gratiasque obtulit, qui per famulum suum insperata eiusmodi erga coniugem suam miracula effecerat.

51. Praedictis alterum hoc quoque adiungebat. Sic enim ille dixit mirabili fide praedixit Theodorus. Fluvius quidam est nostra praeterfluens loca, Onopnictes dictus, qui ipso nomine denotat damnum fieri solitum in ipsius inundatione, quia ne iumenta quidem fluctuum eius perniciem effugiebant. Hic ergo aliquando intumescens, superatis ripis, pagum Pteleas non mediocriter infestabat. Propterea idoneo captato tempore, rem thaumaturgo patri significavimus; qui iucundo nuncio valde contristatus, eius

χεν· κὺ τούτε γηομένε παρὰ χεῖμα ἢ παῖς τὸ δῶρον τῇ ἰάσεως ἐδέξατο· κὺ ἡμεῖς εἰς εὐθυμίαν ἐπανήκομεν δοξάζοντες τὸ θεὸν ἐπὶ τῇ ταχύσει τῇ νεάνιδος σωτηρίᾳ.

ν'. Διπλασιάζων ἡ τὸ περὶ τῶν ἐξήησιν ὁ εὐγυῆς ἐκεῖνος πρεσβύτες, ἄλλο φησὶν ἀκούσατε πατέρες. Ἄνθρωπος τὸν ὀνόματι Λέων ἀπὸ κώμης Ἀχιραῖς ἔτω καλεμένης, συνώκη γυναικὶ ἐχούσῃ πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἥτις τοσούτον ὑπὸ τοῦ δαίμονος παρεφέρετο, ὥς κὺ τὰς ἰδίας κατεσθίειν ἀνεπαίσθητως σάρκας· ὁ οὖν ταύτης σύμβιος πῖσι φερόμενος τῇ πρὸς τὸ θεράποντα τὸ Χριστὸν Θεόδωρον, ἐποχεμένῳ τῷ αἰοδῖμῳ ἐπὶ κήνθωνος κὺ δι' αὐτοῦ παρίοντι, προσβλῶν μὲν τῇ γυναικὶ, ἥξας μεταδίδει αὐτῇ τὸ παρὰ τὸ εὐχῶν αὐτοῦ εὐλογίας· ὁ ἡ θαυματουργὸς ἄνθρωπος ἡ μὲν τὸ εἶναι δεξιὰν τῇ κορυφῇ ἀκροθίως ἐρείσας τὴν γυναικὶ, ἐποίησεν ἐπ' αὐτῇ τὸ ἐπὶ τοῖς πνευματικῶσι εὐχήν· ἅμα ἡ τὸ ταύτην συντήξαι, κὺ ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ δαίμονος τῇ πασχέσει ἐπηκολούθησεν· σημεῖα φοβεῖται κὺ τὸ ὥραν τὸ διώξας αὐτὴ εἰς φανερὸν τοῖς βλέπεσιν γερονότος· τῇ γὰρ ἐκβολῇ τὸ ἀκαθάρτε κὺ πονηρὸν πνεύματος συναπορρίψαν οἱ τε τὸ χερῶν κὺ τὸ ποδῶν αὐτῆς ὀνυχες κὺ ἔαυρον εἰς τὴν γῆν· εἰς δὲ κὺ ἐκπλαγεῖς ὁ ἄνθρωπος ἐδίδε δόξαν κὺ εὐχαρίστησιν τῷ θεῷ, τῷ διὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ τοιαῦτα παράδοξα παρ' ἐλπίδα ποιήσαντι εἰς τὸ εἶναι τὸν σύμβιον.

να'. Τούτοις ἐχόμενα ἕτερον συνήψεν. Οὕτως εἶπεν ὁ θαυμαστὸς τὸ πῖσι Θεόδωρος. Ποταμός τις ἔστι τοῖς καθ' ἡμᾶς παρὰ κείμηνος τόποις, Ὀνοπνίκτης λεγόμενος, ἐξ αὐτῆς οἶμαι τὴν προσηγορίας, τὸ τὸ ἐπιγινόμενης αὐτῷ πλημμύρας σημαίνων ἐπιζήμιον, ὡς μὴδὲ σὺν ἀγνώτῳ (1) ἀμοιρεῖν τὸ βλαπτικὸν τὸ ρευμάτων· σὺν ἐξοιδαίνων ἐνίοτε τὸ γρόνθ, κὺ τὸ ἰδίας κρηπίδος ὑπερχεόμενος, τὸ χωρίον Πτέλεας οὐ μετρίως κατηλωβᾶτο· οὐδὲ χάριν, ὥραν ἀποτηρήσαντες εὐθετον ἀννέγκαντες τὰ κατ' αὐτὸν τῷ σηματοφόρῳ πατρὶ· ὁ ἡ λυπηθεὶς σφείδρα

f. 167. b.

(1) Ita est in cod. vat. 608. Attamen in 1256, nec non in biographo sirmondiano, deest hoc vocabulum ἀγνώτῳ, quod utique *ignaros* aut *incognitos* significat; verum haec relatum ad ὀνοπνίκτης videtur denotare *iumenta* vel potius *asinos*. Nisi forte mendum aliquod subest.

τῇ σκυθρωπῇ ἀγγελίᾳ περὶ δέιλιν ὀψίαν ἢ αὐτῆς ἡμέρας ἢ τόπον σὺν ἡμῖν καταλαμβάνει ἢ παρεκκλίσεως ἢ ποταμοῦ· καὶ τὰς ἐσπερίους αὐτόθι ἀποδὲς τῷ κυρίῳ δοξολογίας, ἢ ἐπ' αὐτὸ τέτο τεκτονευθέντα σφυρὸν τῷ τόπῳ καταπήγνυσιν ἢ φθοριμαίων ὑδάτων· ὅπερ σημεῖον σφυρῶν βλέπων τὸ ποτὲ μορμύρον ποτάμιον ρεῖθρον, ἔκ τοτε καὶ μέλει ἢ δεῦρο ὡς δῆλος εὐήκοος τῷ δεσποτικῷ ὑπέκει συμβόλῳ, μὴ τολμῶν ἐκχαράδρωθῆναι καὶ ἢ ἔμπροσθεν προπέταται ἐαυτῷ.

ιβ'. Πρὸς ἣ τοῖς ἱεροῖς τούτοις, καὶ τὸ εἰς αὐτὸν γεγονὸς συνῆψε τῇ λέξει θαῦμα ὁ φιλαληθὴς ἄνθρωπος καὶ δακρύων φήσας οὕτως. Διαζίζοντος ἐστὶ ἢ μακαρίως πατὴρ ἡμῶν εἰς ἢ καθ' ἡμᾶς ἐσίαν ἢ ἐν Πτελείαις, ἐγένετό με φησὶν κατὰ τινὰ χρεῖαν πρὸς ἑτέρον ἀπελθεῖν χωρίον, Μετεώριν λεγόμενον· καὶ ποιήσας ἢ δακρυόεντα ἢ πρᾶγματός, ὑπεσρεφον πάλιν εἰς τὰ οἰκεία· γλυκύνον δέ μοι πρὸς τὸ πᾶσι μένον ὅρος τῇ λεοφόρῳ συννητήθῃ πάρδαλις καταπληκτικὸν φέρεσα εἶδος, ἣν καὶ εἶδον παρ' εὐθὺ ἐνώπιόν μου καὶ βελομένῳ τῷ κατ' ἐμοῦ χρεῖσασθαι ἄλματι, αἰσθόμενος, ἢ φόβον ἢ ψυχῆς ὥσπερ ἀποβαλὼν, λέγω πρὸς αὐτὴν μεγάλη τῇ φωνῇ· ἀπὸ θῆρος ἀτίσασον, καὶ μηδαμῶς μοι προσεγγίσῃς· ἐγὼ γὰρ πρὸς ἢ θεράποντα ἢ Χριστοῦ ἀπεύδω Θεόδωρον· ἢ ἢ κατὰπερ ἀπὸ προσώπου πυρὸς ἢ τοιαύτης φωνῆς κατεπτηχυῖα, νῶτά μοι δίδωσι παραχωροῦσα ἢ πορείας ἢ ζίζον· ἐγὼ ἢ τὸ παράδοξον ἢ ὑποσολῆς ἢ θηρὸς Θεασάμενος, σὺν δακρύς ὅλος γέγονα, καὶ ἢ δεσπότην Χριστὸν ἐδόξασα, ἢ ὅς ἀνδρολέτε καὶ ποιητοῦ ζῶς ῥυσάμενόν με διὰ μόνης ὀπλήσεως ἢ ἱγνίσας αὐτῷ δέλεα Θεοδώρου. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐνῶσαι πρὸς ἢ ἱερόφρονος ἐκείνης καὶ εὐκλεοῦς Θεοδώρου, ἢ καὶ ἢ πολιὰν καὶ ἢ πίσιν ἀληθῶς πρεσβυτικωτάτης· ὅτι ἢ προχρυσέως τούτων, ἑτέρα γεγνησθαι τῷ πατρὶ κηρύττεται θαύματα, ἀπερ ἐξηγήσατο ὁ Θεὸς πατὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος, δεῖν ὡς ἔβλεπε ἐνταῦθα ἢ λόγῳ γλυκύνοντος, καὶ κεῖνα τούτοις ἐπισυνάψαι, ὡς ἂν ἀρετῶν εἴη καὶ συνεχὴς ἢ περὶ τούτων ἀξιοδιήγητος ἱστορία.

diei hora serotina ad locum, in quo fluvius exundabat, nobiscum accessit. Dictaque ibi Domino vespertina doxologia, crucem ob id ipsum paratam in loco defixit, ubi aquarum vastatio erat; et en reapse viso crucis signo, fluentum illud murmurans, non ea vice tantum, sed etiam posthinc usque ad hanc diem, dominico symbolo tamquam famulus obediens cedit, iam non audens iuxta pristinam licentiam extra alveum effundi.

52. Praeter haec tria, miraculum quoque in se ipso patratum verax hic homo cum lacrymis ita narrabat. Dum adhuc beatus parens noster domi nostrae Pteleis versaretur, contigit ut ego ad pagum alium, dictum Meteorim, negotii cuiusdam gratia, proficiscerer; quo peracto, revertabar ad lares. Cumque secus proximum montem viam tererem, tigris terribili aspectu occurrit; quam coram stantem videns, et iam saltu in me insilire volentem, abiecto veluti ex animo timore, magna ei voce inclamavi: abi fera indomita, et nullatenus mihi propinques; ego enim ad Christi famulum Theodorum propero. Illa autem tamquam a facie ignis, hac voce perterrefacta, terga mihi obvertit, trita via discedens. Ego vero insperatum ferae recessum cernens, totus in lacrymas resolutus, Christo domino laudes dixi, qui me ex homicida mala belua eripuerat, ob solam veri eius famuli Theodori invocationem. Atque haec nimirum nos rescivimus a religioso illo nobili Theodoro, vere apprimeque et canitie et fide presbytero. Sed quia et antiquius, nonnulla miracula a patre edita praedicantur, quae divus pater noster Sophronius narravit, pretium operae existimo, quandoquidem in huiusmodi sermone versamur, haec quoque illis adnectere, ut integra sit et continua horum digna relatu historia.

53. Tempore, inquit, illo quo caelestem angelicamque vitam sanctus parens noster Theodorus, cum numerosa sua apud Studium congregatione, degebat, venit quadam die, ut solebat, in domesticum nosocomium ad clinicos fratres invisendos. Ex his unus diu illic infirmus, et dolorum aculeos ferre diutius impotens, plane erat animo prostratus, et de salute sua desperabat, ita ut iuxta quoque iacentes ad misericordiam querulis vocibus commoveret. Ab hoc ergo exoratus is qui curam infirmorum gerebat, Simeon ille videlicet mirificus obedientiae filius, et splendentissima spiritalis discretionis lucerna, ut suo nomine a patre preces ad Deum impetraret, quod citius corporis vinculis solveretur; ingredientem illuc divum pastorem subsecutus nosocomii praefectus, nunciat illi postulatum aegroti. Magnus autem Theodorus id audiens, interrogavit num sic revera infirmus frater dixisset. Illo autem testimonio suo rem confirmante, conversus ad orientem vir semper caelestia meditans, facie rubens propter miserentes cordis motus, manus sustollens, obortisque lacrymis, mente sua deprecatus est vitae mortisque dominum, spectantibus qui praesentes erant fratribus. Post preces autem ad Simeonem conversus, redi cito inquit ad fratrem, quia Dominus, prout ipse postulabat, misericordiam fecit. Ille festinanter reversus, fratrem invenit extremum spiritum exhalasse, et circumstantes fratres oculos ei manibus occludentes: reque vera agnitum est simul patrem commendationem animae fecisse, et fratrem corpore excessisse.

54. Aliud prodigium sacer hic parens noster Sophronius, qui et Theodoro in sedem successit post alios qui ovili illi praeferre pastores, narratum nobis reliquit. Dixit enim se olim iter fecisse per Paphlagoniae thema, iconomachiae

νγ'. Κατὰ δὴ τὸ καιρὸν ἐκεῖνον, φησὶν, ὁπότε τὸ οὐράνιον καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν ὁ ἐν ἀγίοις πατὴρ ἡμεῶν Θεόδωρος σὺν τῇ ὑπ' αὐτὸν πολυπληθεῖ συνοδίᾳ ἐν τοῖς Στεδίῃ ἐπεδείκνυτο, ἀνῆλθεν μίᾳ καὶ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ εἰς τὸ νοσοκομεῖον ἐπισκέψασθαι ὧν ἀνακεκλιμένους ἀδελφούς· εἰς δὲ τις τῶν αὐτόθι χρόνισας ἐν τῇ ἀρρώστῳ, καὶ τὰς ἐκ τῆ ἀληθδόνων προσβολὰς μηκέτι φέρειν δεδυνημένος, ἡθύμει πάνυ καὶ ἀπελέγετο τὸ ἑαυτοῦ ζῶν, ὥς καὶ ὧν συνανακειμένοις εἰς οἶκτον ἄλῃν καὶ ἔλεον τῶν λόγων ἀνακλήσειν· παρὰ τοῦτα τοίνυν ἀζιωθεὶς ὁ τὸ φροντίδα τῷ ἀσθενῶν ποιοῦν μῆρος, Συμεὼν δ' ὧν ἦν ὁ θαυμάσιος καὶ ὑπακοῆς υἱός, καὶ καὶ δὲ κρίσεως λύχνος παμφάεστος, ἐρωτῆσαι ἐξ αὐτοῦ τὸ πατέρα ὅπως εὕχεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀπολυθῇ τάχιον τῷ δεσμοῦ· ἐν τῷ κατιέναι τὸ Θεοφόρον ποιμένα, ἐπικαταλαβὼν ὁ νοσοκόμος ὀπίσω αὐτοῦ, ἀπαγγέλλει αὐτῷ τὸ ἀρρώστου δέησιν· ὃ ἡ μέγας Θεόδωρος ταῦτα ἀκούσας, ἤρετο εἰ ἀληθῶς οὕτως εἰρήκει ὁ κάμνων ἀδελφός· τῷ ἡ βεβαιωσάμενος τῇ συγκαταθέσει τῶν ῥημάτων, στραφεὶς πρὸς ἀνατολὰς ὁ οὐρανόφρων, καὶ τὴν μορφὴν πυρακτωθεὶς ἐκ τῆ καρδίαν συμπαθοῦς δὲ θέσεως, ἐπάρας τε τὰς χεῖρας εἰς ὕψος, καὶ σύνδακρυς γλυόμενος, προσκύματο καὶ διάνοιαν πρὸς τὸ ἔχοντα ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου κύριον, τῶν σιώντων αὐτῷ ἀδελφῶν ταῦτα ἐλεπόντων· καὶ μὴ τὴν προσευχὴν στραφεὶς λέγει τῷ Συμεῶνι· ὑπόσχεφε ταχὺ πρὸς τὸ ἀδελφὸν, καθότι πεποίηκεν ὁ κύριος ἔλεος καὶ τὴν αἰτησίαν αὐτοῦ· ὃ ἡ εὐθέως ὑποσέφας εὗρεν αὐτὸν τὸ ὑσάτην ἀποδόντα πνοὴν, καὶ ὧν παριστάμενος αὐτῷ πρὸς τὸ τὸ φθαλμῶν αὐτοῦ ἐπίμυσιν τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἐπιβαλόντας· ὥς εὐρίσκεσθαι σαφῶς, ἅμα τὸ φάναι τὸ ὅσιον τὰ τὸ ἐξόδοι, καὶ τὸ ἀδελφὸν ἐκδημῆσαι τὸ σώματος.

νδ'. Ἐτερον ἡμῖν παράδοξον ὁ ἱερὸς οὐτος πατὴρ ἡμεῶν Σωφρόνιος, ὁ ἐκ διαδόχου τῷ θρόνῳ αὐτῶν τε καὶ τῷ μετ' αὐτὸν ποιμνιάντων τὸ αὐτοῦ ποιμνὴν γλυόμενος, διηγησάμενος καταλέλοιπεν. Ἐφη γὰρ ποτὲ πορείαν ἐκποιεῖσθαι καὶ τὸ θέμα τῶν Παφλαγίωνων ἐν τοῖς

f. 168. b.

f. 169. a.

καιροῖς τ' εἰκονομαχικῆς τρικυμίας σὺν τῷ ἀποθρίγγξαντι αὐτὸν πατρὶ Ἀνατολίῳ τῷ κρατίστῳ φοιτητῇ Ἐνοταρίῳ τ' μεγάλῃ γεγονότι πατρὸς, καὶ πληγὰς μασίῳ καὶ φυλακὰς διὰ τ' εὐσεβῆ αἵσιν ἀνδρείως ὑποίσαντι· καὶ δὴ φησὶ τὸ ἐξ ἑωθινῶν μέχρις ἑσπέρας δεινυσάντων ἡμῶν διάστημα, κατ' ἑξήσαντα παρὰ τὰς τ' χόρτε δεινοπάς πλησίον Θημωνίας, ἀναλύξεν χάριν· ἐγένετο ἡ κατά τινα σύμβασις, τ' ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας νούμερον στρατῶ αὐτοῖσι προαναπεσεῖν· πυρκαϊαὶ γέν παρὰ πολλῶν πρὸς ὕδατος θερμῶ ἐξανασθῆναι ῥῆσιν, ἐκ οἷδ' ὅπως τ' χόρτε δεινόμαχος τὸ πῦρ, λυγρῶς τὰς προσιπτέσας ἐπεβόσκετο χορτοθεσίας· ταραχὴ ἡ πολλὴ καὶ σάσεως ὑπὸ τ' στρατιωτῶν ἐκ τούτου γεγονούας, φονίῳ τὲ τῷ ὄμματι καὶ κινήματι τ' τῷ δεδρακότα πάντων ἐπιζητῶντων, θεωρήσας ὁ ὁσιος πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴς τ' Χριστῷ Ἀνατόλιος τ' χαλεπωτάτην ὁρμὴν τ' λαῶν, καὶ φοβηθεὶς μηπως δεινχερίσωνται τῇ ὀξείᾳ ὁρμῇ τ' περὶ ζέοντος θυμῶ ὁ ἀμφοτέρως ὡς ὑπευθύνως τ' τοιῦτο κακῶ, σὰς καὶ ἀνατολὰς καὶ τὰς χεῖρας πρὸς οὐρανὸν ἐκπετάσας, ἐβόησεν πρὸς τὸ θεὸν λέγων· κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Θεὲ τ' οὐρανοῦ καὶ τ' γῆς, εἰὰ προσεδέξω σὺν ἀγῶνας Θεοδώρε τ' κατ' ἐμὲ παῖδες, τ' αὐτοῦ παρσβεΐαις καὶ νῦν δυσωπήθητι, καὶ σβέσον τ' πυρκαϊὰν ταύτην, ἵνα μὴ θανατώσωσιν ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι ἀδίκως· ἀμα ἡ τ' εἰρηνεῖναι αὐτὸν ταῦτα, τὸ μὲν αὖρ ἐκείνο ὡς ὑπὸ τινος ῥαγδαϊοτάτης ἀπετεφρώθη βροχῆς· οἱ στρατιῶται ἡ πρὸς τὸ ἡμερὺν τε καὶ ἐκθαμβὸν μεταπλασθέντες, ἐδόξαζον τὸ Θεὸν, καὶ τ' πανόσιον πατέρα ἡμῶν ὑπερέφνημον Θεόδωρον.

f. 169. b.

νέ'. Παραπλήσιον ἡ τούτου καὶ ἐν τῇ Κωνσταντίνῃ πόλει ἐφῆσε γενέσθαι τεράσιον ὁ αὐτὸς σὺν αἰδιδίμῳ Σωφρόνιῳ ἐπὶ οἰκίας ἐνδὸς τ' μελίσανων, εἰς τ' Ῥάβδον τ' οἰκῆσιν ἔχοντος, παρ' αὐτῆς τ' κυρίας τ' οἴκου ἀκίσσας τ' ὑποθέσιν τ' πράγματος, οὕτω πρὸς αὐτὸν εἰρηνυίας. Ἡμέρας φησὶ μεσέσης, ἔβρονεν ἐμπρησμός εἰς τ' χορτοβολῶνα ἡμῶν, πόθεν ἢ πῶς οὐκ οἶδα· καὶ τοσούτον ἐξήφθη τῇ τ' ἐγκατακρήσει ὑλῶν, σιφλέξθη τὸ αὖρ,

procellae tempore, cum eo a quo tonsus fuerat, patre Anatolio, discipulo optimo et olim magni patris notario, et flagrorum plagas et carceres ob rectam fidem fortiter perpesso. Cumque a mane, inquit, usque ad vesperam iter fecissemus, substitimus ubi foeni sectio fiebat, prope quendam acervum quietis causa. Forte autem contigit, ut romani imperii cohors militaris illic castrametaretur. Dum ergo pyrae a multis incenderentur calefaciendi aquam causa, nescio quomodo ignis foenum corripiciens circumstantes manipulos late depastus est. Coorto hinc gravi tumultu ac seditione militum, dum furente oculo ac motu, mali auctorem omnes conquirerent, sanctus parens noster et confessor Christi Anatolius horrendam turbae cernens incursionem, veritus ne concitato ferventis irae impetu ambos interficerent, tamquam huius infortunii reos, stans orientem versus, manusque ad caelum elatas expandens, clamavit ad Deum dicens: domine Iesu Christe, caeli terraeque Deus, siquidem certamina Theodori patris mei libenter excepisti, nunc quoque precibus eius movearis, ut hoc incendium extinguas, ne homines hi innocuos nos morti tradant. Quae dum diceret, ignis ille tamquam a vehementissimo imbre, extinctus subsedit. Milites vero mitigati ac mirabundi Deum sanctissimumque nostrum ac celeberrimum Theodorum glorificaverunt.

55. Simile fere aliud prodigium apud urbem Constantinopolim, in aedibus cuiusdam patricii, qui in vico Rhabdo habitabat, factum narrabat inclytus hic Sophronius, atque ab ipsa aedium domina audisse, quae secum ita fuerat locuta. Meridiano, inquit, tempore exarsit in foenili nostro incendium, cuius equidem causam ignoro, tantusque exarsit aridarum materiarum combustionem ignis, ut

universa reliqua consumenda videretur substantia nostra. Vociferantibus ergo omnibus, et ad aquas tubosque adferendos clamore ac tumultu dispersis, ego aequè discurrens ac vehementer plorans, meminì habere me epistolium nuper a magno Theodoro missum, in vase quodam sacris palmis appenso. Quare trepide illud manibus apprehendens, cum lacrymis elata voce clamavi: sancte, Theodore, precibus tuis in hac hora adiuva nos: et cum verbis, proieci illud ex altiore in quo consistebam loco in ardentem ex adverso flammam. Haec autem quasi reverita scriptum sancti patris in charta sermonem, ilico desiit contra nos saevire, paulatimque imminuta est; ut iam inutilis fieret turbæ hac illac concursatio, et siphonum per loca dispositio; sed omnes potius Deum laudarent ob mirum extincti incendii modum.

56. Aliud rursus thaumaturgi patris prodigium ex Sardinia insula nunciatum nobis fuit. Nam primario regionis illius et religiosissimo viro, quidam de patribus nostris obvius factus, hanc ab eo historiam intellexit. Ego, inquit, iamdiu sanctae pentecostes triodia, quæ divus parens noster Christique confessor Theodorus composuit, mihi comparata, canebam annuatim congrua cum fide, sicut nunc etiam per Christi gratiam. Per illud vero tempus hospitati sunt apud me quidam monachi, qui se discipulos aiebant Gregorii secularum Syracusarum episcopi, qui apud me diversantes non parum recreati sunt. Iam cum sanctae pentecostes tempus adfuit, ego parabam solitum mihi ordinem divinae doxologiae, dans operam ut sancti patris nostri triodia in pentecoste canerentur, ut superioribus annis consueveram. Illi autem id audientes obstupuerunt miratique sunt magnopere quod ad nos usque sancti pa-

ὡς μέλλαν συνεπιμπράσθαι καὶ τὴν ἄλλαν ἅπασαν κτῆσιν τὴν ὑποστάσεως ἡμεῶν· θρυλληθέντων οὖν πάντων, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων καὶ ὑδροστατῶν ἐπικομιδὴν συνβοῇ καὶ ταράχῃ διασκιδναμένων, ἐγὼ γε ὡδινύεσσα καὶ λίαν ὀδυρωμένη, διενεθρημένη ὡς ἐπισολίδιον ἀποσταλὲν προσφάτως παρὰ τοῦ μεγάλου Θεοδώρου ἐφ' ἐνὶ τέθειταί μοι τὸ ἐκ βαίῳ τὸ σύστασιν εἰληχότων σκευῶν· καὶ δὴ αὐεύσασα καὶ ἔπειτα μὲν χεῖρας λαβομένη, σὺν δάκρυσιν ὀξεβέησα ὑψηλοτέρῃ φωνῇ· ὅσπερ Θεόδωρε βοήθησον ἡμῖν διὰ τὴν εὐχὴν σε καὶ τὴν ὥραν ταύτην· καὶ σὺν τῷ λόγῳ ῥίπτω αὐτὸ ἐξ οὐπερ ἰσάμην ἀπόπτει πρὸς τὸ κάταντες ἐπάνω τὸ φλογός· ἢ ὡς περ καταιδεσθεῖσα τὸν ἐν τῷ χάριτι γεγραμμένον λόγον τὸν ἀγίου πατρὸς, ὡς ἀρετὴν τε ὑπεσάλειπε τὴν ἐπαρηγμένην κατὰ ἡμῶν, καὶ εἰς τὸ μέιον καὶ βραχὺ συμπλύνετο, ὡς εἰκαίαν ἡγεῖσθαι τὴν τε τὴν ὄχλῳ τῇδε κακείνῃ ὡδινύεσσαν, καὶ τὴν τὴν σιφώνων καὶ τόπων ὡδινύεσσαν· δοξάζειν τὴν Θεὸν ἅπαντας ἐπὶ τῷ ὡδαδόξῳ τρόπῳ τὸ κατασβέσεως τὸ ἐμπυρισμοῦ.

νς'. Ἄλλο ἢ πάλιν παράδοξον ἀπὸ τῆς Σαρδωνικῆς νήσου ἦκεν ἡμῖν τὸ σηματοφόρον πατρὸς ἡμῶν ἄκσμα· τῷ γὰρ πρώτῳ τὸ αὐτῆς χώρας φιλοχρίστω καὶ Θεοσεβεῖ μάλα ὑπάρχοντι, ἐντυχὼν τῷ ἡμετέρῳ πατέρῳ τὴν παρ' αὐτοῦ τὴν ἰσορίαν ταύτην ἐγνώρισεν λέξαντος πρὸς αὐτὸν οὕτως· Ἐγὼ, φησιν, ἐκ πολλῶν τὰ τριῶν τὴν ἀγίαν τε τσσαρακοσίαν, ἃ πεποίηκεν ὁ Θεοφόρος πατήρ ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴς τὸ Χριστὸς Θεόδωρος ὡδινύεσσαν, ἐφαλλον αὐτὰ κατ' ἐνιαυτὸν μὲν τὴν προσηκούσης πίστεως, ὡς περ οὖν καὶ νῦν χάριτι Χριστοῦ· κατὰ ὁκείνον ἢ τὸν καιρὸν ἐπεξενωθισάν μοι μοναχοὶ τῷ σχήματι λέγοντες εἶναι μαθηταὶ Γρηγορίου τὸ γεγονότος ἀρχιεπισκόπου τῆς Συρακουσάων τῆς Σικελῶν πόλεως· οἱ καὶ διατρέψαντες παρ' ἐμοί, ἔτυχον οὐ μετρίως ὡδινύεσσαν· ἐπεὶ ἢ ὁ καιρὸς τὴν ἀγίαν τσσαρακοσίαν ἐνεσκήψεν, ὡς περ ὡδινύεσσαν ἐποιούμην τὴν κρατούσης παρ' ἐμοί τάξεως ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δοξολογίᾳ, προβαλλόμενος τὰ τριῶν τὴν ἀγίαν πατὸς ἡμῶν ἐν τῇ τσσαρακοσίᾳ ἡμεῖς.

f. 170. a.

καθὼς ἦν μοι ἔθος ἐκ τῆ ἔμπροσθεν χρόνων·
ἐκείνοι δὲ τοῦτο ἀκούσαντες, ἐταράχθησαν
ὁμοῦ καὶ ἐξέστησαν, ὅτι καὶ μέχρις ἡμῶν ἐπε-
φθάκει ἡ τῶν ὁσίων πατρὸς ἡμῶν διδασκαλία
καὶ φήμη· ἤρξαντό τε μομωσκοπεῖν τὸ ἅγιον,
καὶ τὰ αὐτῶν διακερτομεῖν ποιήματα, ὡς οὐ
κατὰ λόγον σιωπῶντα παιδείας· ὑφ' ὧν ὡδρα-
φθαρεῖς ἐγὼ γε τὴν διάνοιαν, τὴν θολερὰν ἀνα-
ξοπῆν τῆ καὶ τῆ θεοφόρου λόγων ἐξέπιον· ἔθεν
καὶ τὴν αἰγίαν τεσσαρακοσῆς, ὡς ἔφην, ἐν σά-
σης οὐκ ἠβελόμην ψάλλαι τὰ αὐτῶν ξιόδια·
καὶ τῇ εἰσοδίῳ νυκτὶ, ἐφίσταται μοι ὁ τῆ Χρι-
στοῦ θεράπων Θεόδωρος, μακρὸς ὢν τὴν ἡλι-
κίαν, κατάξηρος καὶ ὠχρὸς τὸ ὄψιν, μιζοπό-
λιος τῶν ξίχα καὶ ἐπιφάλακρος· ὃν τινα παρσί-
ποντο βαβδῶχοι τιτὲς εἰδοῦσι τὸ ἰδεῖν· ἔς καὶ
μὲν κινήσεως δῆθεν ὡδρακλύευσάμηνος, ἀπο-
τείνεσθαι με ἀργαλέως, τύπτειν τὴν ἰσχυρῶς
τῶν βαβδοῖς ἐνὶ σκεπτικῇ, αὐτὸς ἐμβριθέε-
ρον ἐβόα πρὸς με, τὴν ἐμῶν ποιημάτων κα-
ταφρονεῖς ἀπίστε; καὶ πάλιν πρὸς σὺν δορυ-
φόρος ἐλεγχῶ, ἐντολὴν ἔχετε ἱκανῶς χρησαδῶ
αὐτῷ, ἵνα παιδευθῇ μὴ ὡδραδέχεσθαι ὁμι-
λίας κακὰς τὰς δυναμένας μάλιστα ὡδρα-
φθεῖραν ἢ ἢν χρησά· ἐν τούτοις ἐν μασιχθεῖς
εἰς κόρον, ἐδόκεν γὰρ μόλις ἀναπνεῖν, εἰς
ἐμαυτὸν ἦλθον ποτὲ διυπνισθεῖς σὺν θορύβῳ
καρδίας καὶ ἀλγηδὸσι σώματος σφοδρῶτα-
ταις, ἃς καὶ ὑπέδειξα τοῖς περὶ ἐμὲ σώας φυ-
λαχθείσας καὶ ἐνσημάνεσθαι ἐν τῷ ἐμῷ σώμα-
τι, πρὸς πίσωσιν τῶν συμβάντων μοι διὰ τὴν
ὡδραδοχὴν καὶ τῆς δικαίας πατρὸς ἡμῶν
ἀπιστίας κακῶν· παρευθὺ τε σὺν τῇ εὐωχίαν
τὴν ὀργῆς ταύτης προξενίσαντάς μοι, τῇ ἐμῇ
οἴκῃ ἐδίωξα· ὁ ἐξ ἐκείνης λοιπὸν, ἕως τῆ παρ-
όντος, σεβασὰ ἡμῖν ἔστι καὶ πρόκριτα τὰ τῆ
αἰγίης πατρὸς ποιήματα· καὶ ἐχομῶν αὐτὸν ὡς
ἐνα τῶν ἀποστόλων Χριστοῦ, καὶ θεοπάροχον
διδάσκαλον τῆ καθολικῆς ἐκκλησίας· οὐκ
ἐκ ψιλῆς ἀκοῆς ταῦτα περὶ αὐτῆς δοξάζον-
τες, ἀλλὰ διὰ πραγματικῆς πείρας, καὶ θείας
καὶ ἀψευδοῦς καθὰ εἴρηται· ἀπεκαλύψατος.
νζ'. Ἐστὶ καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ εἰς ἡμᾶς
ἐλθόντα τῇ σηματοφόρῃ πατρὸς ἡμῶν θαύμα-
τα, ἃ, θεωρόντος ἐτι τῷ βίῳ, οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ πρὸς τὴν ἀμείνω ζωὴν ἐκδημήσαντος, καὶ

tris nostri pervenissent doctrina et fama. Simul tamen irridere sanctum coeperunt, et eius poemata vituperare ceu praeter artis composita regulas. Quorum ego ver- bis mente corruptus, immundam hanc adversus divi cantica obtrectationem ebi- bi: adeo ut sancta instante ut dixi pen- tecoste, triodia ipsius psallere noluerim. Ecce autem proxima nocte apparet mihi Christi famulus Theodorus, procera sta- tura, macer, pallidaque facie; semicano capillo, et calvaster; quem comitabantur quidam insigni specie lictores; quorum nonnulli indignabundo mandato eius gra- viter in me irruentes, valide virgis cae- debant, ipso interim vehementer mihi inclamante: tu ne mea poemata perfide spernis? Denuoque stipatoribus aiebat: iussu meo abunde illum verberate, ut discat non admittere colloquia prava, quae bonos mores apprime corrumpere queunt. Ergo interim ad satietatem ver- beratus, nam vix respirare mihi videbar, sensum recepi expergefactus turbato cor- de, et cum gravissimis corporis obtun- sionibus, quas adhuc mihi impressas prae- sentibus ostendi, ut infortunii fidem fa- cerem quod mihi evenerat, ob admis- sam adversus iustum patrem nostrum in- fidelitatem. Statimque hospites, qui epu- lum irae huius mihi exhibuerant, domo mea expuli; atque ab eo tempore usque ad praesentem diem veneranda nobis sunt et ceteris antelata sancti patris poemata, eumque tamquam unum de Christi apo- stolorum numero habemus, et divinitus datum catholicae ecclesiae magistrum. Ne- que hanc ex auditu tantum opinionem de eo tenentes, sed actae rei experimen- to, divinaque et veraci, uti dictum est, revelatione.

57. Sunt et alia multa, a thaumatur- go patre nostro patrata miracula, sive dum viveret, sive postquam ad melio- rem vitam migravit, quae ad notitiam

nostram, praesentium sive expertorum narratione, deventerunt. Nam quidam spiritu immundo obsessus aiebat se a Theodoro purgatum. Alius aliter corporalibus incommodis affectus, omnimodam valetudinem recuperasse. Quidam subito gravi stomachi dolore correptus, solo imaginis sancti viri in columna pictae aspectu, et auxilii causa invocato eiusdem nomine, confestim se liberatum vexante dolore narrabat. Alius item incongruum terreaque sorde infectum cibum, quasi serpentinum virus, pastus, eoque viscera laesus, multis eum prorsus moriturum credentibus, defluentem ex lucerna sacro Theodori sepulcro suspensa hauriens oleum, pestem visceribus clausam brevi vomitu praeter spem eiiciens levatus est. Alius similiter salutare idem oleum ex vola manus suae gustans, acerbissimum nephritici lapidis dolorem excussit. Alius timoris passione praeter naturam laborans, et in separato cubiculo dormire metuens, sed neque noctu ad necessaria ministeria prodire audens, parum quid ipse quoque ebibens olei praedictae lucernae, et crucis typo circa cor atque in fronte signatus, imperterritus postea et animosus vixit. Deficiet omnino nos tempus, si percensere singula velimus sanctissimi patris nostri prodigia; quandoquidem ex illo tempore usque ad nos, non desinunt eiusmodi obtingere portenta iis qui cum fide ad pretiosum eius venerandumque sepulcrum accedunt: quae quidem et nos spectamus, et posteri quoque nostri sine dubio videbunt: sunt enim dona Dei sine paenitentia. Quamobrem de his iam loqui desinentes, ad reliquam eius vitam exponendam gradiemur.

58. Itaque Pteleis moratus permultis diebus beatus Theodorus, cum iis quos diximus fratribus patribusque, illorum gratia qui ei obviam veniebant orthodo-

τὸ τὶ ἰδόντων αὐτὰ καὶ παραθέντων ὑφίησιν, ἐλεγόντ' ὅτι καὶ ἐπράχθη· ἄλλος μὲν γὰρ πνευματιώντων ἔφησεν ἀποκάθαρσιν γενησθῆναι πρὸς αὐτοῦ· ἕτερος ὅτι ἄλλως πασχόντων σωματικαῖς ἀνωμαλίαις τὸ ὁλόκληρον ῥῶσιν. Ἔστι ὅτι καὶ τις ἐξαπίνης ἀλγύσας κομιδῇ τὸ σόμαχον καὶ μόνον εἰς τὴν γεγραμμένην ἐπὶ τῷ κίονος ἀπιδὼν τὴν ἀγίαν εἰκόνα, ἢ τέτρε τὸ ὄνομα πρὸς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος, καὶ ὡς αὐτὰ τὴν πιεζέσης ὁδύνης ἀπαλλαγείς. Ἄλλος ὅτι πάλιν ἐξ ἀσυμφόρου καὶ πολὺ τὸ γεῶδες ἔχοντος βρώματος, οἷόν τινα δρακόντιον ἰὸν εἰσδεξάμενος, καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τὰ ἔγκατα τιτρωσκόμενος, καὶ τεθνᾶναι τὸ κεφάλαιον παρὰ πολλῶν προσδοκηθεὶς, τὸ ἀποκανδάλισμα τὸ ὑπερθεῖν τῷ ἱεροῦ αὐτῆς τάφῳ ἐωρεμένης ἐκπιὼν κανδήλης, τὴν παρ' ἐλπίδα γρηθέντος ἐν αὐτῷ διλητηρίῳ, δι' ἐμέτερον σωτόμενος τὴν λύσιν ἐξηύρατο. Ὁμοίως καὶ ἕτερος τὴν αὐτῆς σωτηρίαν ἐλαίῳ ἐπὶ τῷ ἑαυτῆς παλάμῃ ἀποδιδάμενος, νεφρίτι λίθῳ ὁδύνῃν παγχάλεπον ἐξεκρούσατο. Ἄλλος τῷ πάθῳ τῆς θαλάσσης παρὰ φύσιν κεκρατημένος, καὶ δαμαίνων κατεύδαν ἐφ' οἷς ἡφόριστο τόποις, ἀλλὰ καὶ προΐεναι καὶ τὰς νυκτερινὰς προόδους ἐπὶ τῇ παρασπίπτεσαν οὐ θαρρύνων δρεκονίαν, βραχὺ τι πεπωκὼς καὶ αὐτὸς ἔλαιον ἐκ τῆς ῥηθείσης κανδήλης, ἢ σφραγισάμενος ἐν τύπῳ σταυροῦ τὸ τε περὶ τὴν καρδίαν μέρος καὶ τὸ μέτωπον, ἀδείλαντος ἐκ τότε καὶ εὐθαρσῆς σιωπηρήθη. Καὶ ἀπαξ ἀπλῶς ὁπλίει καὶ ἡμᾶς ὁ χρόνος, εἰ τὰ καθ' ἕκαστον ἐπεξίεναι βεληθείημεν τὴν πανοσίαν πατρὸς ἡμεῶν θαυματουργήματα, καθότι ἐξ ἐκείνων καὶ μέχρι τῆς νῦν οὐ δὲ λείπεται γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα εἰς ὅσον μὴ πίστεως προσερχομένοις τῇ τιμῇ αὐτοῦ καὶ προσκυνητῇ σὺν θαυμάσια· ἃ καὶ ἡμεῖς βλέπομεν, καὶ οἱ υἱοὶ ἡμᾶς γε πάντως ὀφονται ἀμεταμελητα γὰρ τὴν θεῶν τὰ χαρίσματα. * ὅθεν καὶ περὶ τούτου ἀρέμενοι λόγον, πρὸς τὰ ἐξῆς τὴν βίβιν καὶ ὁρμὴν ποιησόμεθα.

ἡν'. Διατρέψας τοιγαροῦν ἐν Πτελείαις ὁ μακαρίτης Θεόδωρος ἐπὶ πλείεας ὅσας ἡμέρας μὲν ὧν εἰρήκαμεν ἀδελφῶν καὶ πατέρων, χάριν ἡμῶν εἰς ἀπαντὴν αὐτοῦ συν-

f. 171. a.

* Rom. XI. 29.
f. 171. b.

αγωνιστῶν αὐτοῦ, ἀπάρτας ἐκείθεν ἔρχεται
 σὺν αὐτοῖς εἰς τὰ μέρη τῆς Προύσης· τούτε
 ἢ φημισθέντ^α καὶ τῶν Ὀλύμπιον
 παροικίαν, συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν σχε-
 δὸν ἅπαντες οἱ ἐν ταῖς ἐρημίαις καὶ ὄρεσι
 καὶ τῆς ὁπαῖς τῆς γῆς πῶς ἀρετὴν ἀρχῇ-
 θεν ἐξασκεῖν ἠρημένοι, ὥς πρῶτισον ἀθλη-
 τὴν τοῦ τῆς ὁμολογίας σταδίου ἐπιποθοῦν-
 τες τοῦτον θεάσασθαι, ἅμα ἢ καὶ τῶν εὐ-
 χῶν αὐτοῦ τρυγῆσαι πῶς εὐλογίαν· ὁ δὲ
 μέγας φωστὴρ ἕκαστον μὲν καὶ πάντας περὶ
 τῆς νοητῆς τῆς δαιμόνων πάλης καὶ τῆς διη-
 νεκοῦς τῆς παρασμῶν ἐπελεύσεως κατὰ τὸ
 ἐγχωροῦν εἰσηγούμενος, καὶ πρὸς θεῖον
 ἔρωτα τὰς τούτων διεγείρων ψυχὰς, ἐπα-
 χόμενος ἀπέλυεν αὐτοὺς ἢ ἄρχει Χαλκηδό-
 ν^α ἐληλυθώς, καὶ τῶν πάσαις μάγιστρον
 Θεόκτιστον ὑπὲρ αὐτοῦ πρῶτον ἀποκαρθέν-
 τα, καὶ τῶν καὶ αὐτὰ τῶν ἰδίων προσκαρτε-
 ροῦντα μοναστηρίῳ μετὰ τῆς τῆς ὁρθῶν
 δογμάτων ἀκριβοῦς φυλακῆς ἀσπασάμε-
 νος, ἐκείθεν ἀνέρχεται πρὸς τῶν ἀοίδιμον
 πατριάρχην Νικηφόρον· καὶ γίνεται χαρὰ
 πνευματικῇ τῇ ἑκατέρων συνοψίσει, καὶ χύ-
 σις δακρύων καὶ θεὸν, δοξολογούντων ἀμφω
 τὴν φιλάνθρωπον κύειον, ἐφ' οἷς πεποίηκε καὶ
 ποιεῖ προμνηθούμενος αἰετῶς τῶν πάντων ὡς
 εὐσπλαγχνος σωτηρίαν.

νθ'. Συνδξαγαγὼν ἢ αὐτῶν ἡμέρας τι-
 νὰς ὁ πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος, αὐτόθεν ἐπὶ
 τῇ Νικομηδείᾳ ἔρχεται κόλπον, καὶ κα-
 τασκηνοῖ εἰς τὰ λεγόμενα Κρισκεντίς· αὐ-
 θις τὴν ἐκείσε πάλιν μοναστῶν καὶ μιγάδων
 παμπόλλην συνήγετο πληθύν, τῇ αὐτῇ χά-
 ριν εὐχῆς τὴν καὶ διδασκαλίας ἐνθέει. Τότε
 δὲ καὶ Πέτρος ἐκεῖνος ὁ πολὺς ἐν ἀσκήσει
 τὴν καὶ τῇ τῶν θαυμάτων θαλάμπων ἀσρά-
 ψι, ὁ διὰ τῆς ὑπερβάλλουσας αὐτῷ ἀσιτίαν,
 ἀβούκις * εἰκότως ἐπονομασθεὶς, ἀπὸ τῆς καὶ
 τῆς Ὀλυμπον ὀρεῖς θαλάμης, πρὸς τὴν ὑψη-
 λὸν τοῦτον κατεφοίτησεν ἱερομύστην, ἀνα-
 θέσθαι αὐτῷ περὶ τῶν ἐνδξαβαλλόντων αὐτοῦ
 τῶν βίων, καὶ γόητα ἀποκαλούντων διὰ τὰς
 γινόμενας ὑπὲρ αὐτοῦ θαυματουργίας· ὃν ὁ
 μέγας τῆς δακρύσεως λύχνος δεξάμενος, καὶ
 τὰ περὶ πίστεως καὶ τῆς ἰδίας βίης διερωτήσας

xiae pugilum et in certando sociorum,
 digrediens illinc venit in Prusae partes,
 cuius adventus fama per totam Olympi
 regionem didita, convenerunt ad eum
 cuncti propemodum, qui in cremis et
 montibus et terrae cavernis iamdiu vir-
 tutem exercere elegerant, ipsum ceu prin-
 cipem in confessionis stadio athletam spe-
 ctare cupientes, simulque precum eius
 consequi benedictionem. Magnum vero lu-
 minare, tum singillatim tum etiam gene-
 ratim omnes ad spiritalem cum daemo-
 nibus pugnam, et cum ingruentibus per-
 petuo tentationibus, prout se res dabat,
 adhortabatur; eorumque animis ad Dei
 amorem excitatis, bene cuique precatus
 dimittebat. Ipse vero Chalcedonem usque
 progressus, salutato Theoctisto olim dig-
 nitate magistro, abs se antea tonso, et
 nunc in proprio monasterio cum exacta
 rectorum dogmatum observantia perseve-
 rante, exinde transiit ad inclytum patriar-
 cham Nicephorum, fuitque gaudium spi-
 ritale in mutuo conspectu, et lacryma-
 rum secundum Deum effusio, ambobus
 clementem Dominum laudantibus, quo-
 niam curavit et curat provide semper cun-
 ctorum pro sua benignitate salutem.

59. Postquam cum illo diebus aliquot
 versatus fuit parens noster Theodorus,
 venit ad maritimum Nicomediae sinum,
 et hospitatus est in loco qui Crescentii
 appellatur. Rursusque illic confluit plu-
 rima monachorum et promiscuorum ho-
 minum multitudo, ut precum eius et in-
 spiratae doctrinae fructum consequeren-
 tur. Tunc etiam Petrus ille, qui ascetica
 vita et miraculis etiam inclaruerat, qui
 propter summam cibi abstinentiam, abu-
 cis cognomentum merito habuit, ex suo
 circa montem Olympum incolatu, ad hunc
 excelsum accessit sacerdotem, ut cum eo
 loqueretur de iis qui ei obtrecebant, im-
 postoremque aiebant propter edita abs se
 miracula. Quem spiritualis discretionis lu-
 cerna exceptum, et de fide actaque vita

* ita uterque
 codex.

sedulo interrogatum, repertumque in utroque capite perfectum in Domino, Christi famulus benigne admonuit, ut panem interdum et vinum reliquosque cibos, quos monachi admittunt, ob vitandam pusillorum reprehensionem gustaret; calceis item brumali tempore uteretur. Reprehensoribus autem non sine increpatione indixit, ut sibi potius temperarent ab hac manifeste malivola voluntate, atque in posterum a sancti senis obrectatione abstererent, ne sua adversus Christi pugilem malivolentia, exasperare viderentur operantem in eo spiritum veritatis. Sic se gerebat divus religionis magister Theodorus, omnes in Christo lucrari volens, prout ait sanctus ille: quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?

60. Deinde praecipuis religiosissimorum visum est metropolitaram in synodo, oportere ex communi decreto simul omnes, excepto divo patriarcha, imperatorem adire, ut calumnias, quas contra nostram rectam et irreprehensibilem fidem iconomachi hostes Christi dictitaverant, ceu telam aranei destruerent, et catholicam ecclesiam servatoris Christi inculpabilem demonstrarent et immaculatam, quippe quae sanguine immolati pro ipsa humanati agni Dei patris latam et perpurgatam. Uno ergo ex aulicis fidelissimo mediatore usi, adiere palatium, sacerdotes divino Christi ministerio addicti, re ipsa et specie venerabiles, id est et actibus et angelico ornatu. Ibi eorum unusquisque pro viribus, gratias Caesari egerunt; moxque eum precati sunt ut meminisset clementiae Dei, qui eum in sperato respexerat, et cuius gratia de iracundi tyranni manibus nuper ereptus fuisset; ideoque Christo redderet, tamquam irrecusable debitum, pro eo beneficio retributionem, ecclesiam praecipue reponendo in antiquitus traditum sacrarum imaginum cultum. Ille ut erat

ἐμψέστατα, καὶ μετὰ ὡς κατ' ἄμφω τέλει ἐξιν ἐν κυρίῳ ὁ θεράπων τοῦ Χριστοῦ, παρηγγύησεν αὐτῷ ἡπιοφρόνως ἀπογεύεσθαι ὀλιγάκις ἄρτους τε καὶ οἶνον καὶ τὰ λοιπῶν ἐδεσμάτων τῇ μοναχικῇ μεταλήψεως, διὰ τὴν φιλεγκλήμονα τῇ ἀφενεσίῳ γνῶμην, καὶ ὑποδομασί τῇ κεχεῖσθαι ἐν τῇ χαμμεναιῇ ἔοπαῖς· ἐκείνοις δὲ ἐπέσειλεν ἐπικληκτικώτερον θάττον ἑαυτῶν γνῶσθαι διὰ τὴν ἐπιγνώσεως τῇ ἰδίας κακογνωμοσύνης· καὶ τὰ λοιπὰ φυλάξασθαι τὴν μὴ κακολογεῖν τὸ ἅγιον γέροντα, ἵνα μὴ διὰ τὴν πρὸς (ὧ) ἀσκητὴν τοῦ Χριστοῦ δυσμένειαν, παροξύναν φωραθῶσιν τὸ ἐνεργοῦν ἐν αὐτῷ πνεῦμα τῇ ἀληθείας· τοιοῦτος ἦν ὁ θεῖος διδάσκαλος τῇ εὐσεβείας Θεόδωρος, ὅστις πάντας κερδαίνειν τὸν Χριστῷ βεβλόμενος, καὶ τὴν εἰπόντα ἄλγιον· * τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;

Σ'. Ἐπεὶ δὲ τοῖς λογασί τῇ θεοφιλεσάτων καὶ σύνοδον συνήπτο μηξοπολιτῶν· χεῖναι ὑπειλήφασιν ἀπὸ κοινῆς ψήφου πρὸς τὴν αυτοκράτορα πάντες ὁμοθυμαδὸν εἰσελθεῖν, ἅτερ τῇ θεολήπτῃ πατριάρχῃ, πρὸς τὸ τὰς δξαβολὰς αἷς περ ἐποίησαντο καὶ τῇ ὁρθῇς ἡμῶν καὶ ἀμαμῆτε πίστεως οἱ μισόχριστοι ἐκονομάχοι, ἰσθὺν ἀράχνης καθάπερ δξαῖν· καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῇ σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀμεμπτὸν ἀποφῆναι καὶ ἀσπιλον, ὡς τῷ αἵματι τῇ τυθέντος ὑπὲρ αὐτῆς ἀνθρωπομόρφῃ ἀμνῷ τῇ θεοῦ καὶ πατρὸς ῥαντισθεῖσαν τε καὶ καθαραιθεῖσαν· ἐνὶ γοῦν τῇ ἐν τέλει πιστοτάτῃ μεσίτῃ χησάμενοι, εἰσεΐασιν ἐν τοῖς ἀνακτόροις οἱ τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ κατεσεμμένοι τῇ Χριστοῦ ἀρητῆρες ἱεροπρεπεῖς καὶ ὄντες καὶ δακνύμενοι τῇ τε πράξει καὶ τῷ ἀγγελικῷ σχήματι· καὶ δὴ ἕκαστος αὐτῶν ὡς εἶχεν δυνάμει, τὰ χαιεσίρια τῷ καίσαρι προσθεῖξάμενος· εἶτα ὁ ἀξιῶσας μὴ ἀγνοῆσαι τὴν τῇ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸ εἰς αὐτὸν παρὰ προσδοκίαν ἐπισκῆψαν ἔλεος, δι' οὗ τῇ χαρῶν ἐρύσθῃ τῇ πρὶν δυσμενέουσι τυράννι, ἀλλ' ἀποδῆναι Χριστῷ ὡς ἀπαραίτητα χεῖν τὰς ὑπὲρ τούτου ὀφειλάς, ἐν τῷ μάλιστ' αὐτῇ ἐκκλησίᾳ εἰς τὴν ἐμπροσθεν ἐπανάγειν τῇ ἱερῶν μορφωμάτων θεο-

* II. Cor. XI. 29.

f. 172. b.

παράδοτον κόσμον. Αὐτὸς ἃ τε ἀγροικίας
 τίς ὢν, καὶ συβώτης τὸ ἦθος, καὶ πάσης γρα-
 φικῆς ἱστορίας ἀμέθεκτος, ἐχ' ἡδέως ταῦτα
 ἀκούσας, εἰπεῖν προετρέψατο καὶ τὴν μέγαν
 Θεόδωρον τὰ αὐτῷ δοκοῦντα· ἧ ἕμοια
 τοῖς ἱεράρχαις θεωροῦσαντος, καὶ τῷ ἀλη-
 θεΐας τὴν νίκην ἐκ τῷ παλιόντος ἀριδιλότατα
 ὡφισθήσαντος, φησὶ πρὸς τὴν ἱεράν τὴν ἐπι-
 σκόπων σύνοδον, ὃ τοῖς αἵσχεσιν ὡς αὐχί-
 μασιν ἀνοήτως κομιδὴν βρενθυόμηνος· ἀγα-
 θοὶ μὲν καὶ βέλτεροι ὑμῶν οἱ λόγοι, ἀλλ'
 ἐπεὶ ἔγω μέχρι καὶ τήμερον ἐγὼ τὴν προσκε-
 κύνηκα τὸ καθόλου εἰκόνα, τῷτο χάειν καθὰς
 εὐρον τὴν ἐκκλησίαν, οὕτω καὶ ἀφήμι αὐτήν·
 ὑμῖν ἡ ἐραβεύω ἐξουσίαν ἄδαιαν ἔχεις τὴν δο-
 μάτων τῶν ὡς φατέ ὀρθοδόξως πίστεως· ἔξωθεν
 μὲν τοὶ τῶν πόλεως ὅπως βούλεται ἕκαστος
 ὑμῶν ἵνα διάγη, μὴ ὑφορώμηνος ἡ κατα-
 δοκῶν τὴν οἶον δὴ ποτε ἐπ' ἡμετέρας αὐτῷ πρὸς
 τὴν ἡμετέρας ἀρχῆς κίνδυνόν· ταῦτα προφη-
 νάμηνος, ἐξέπεμψεν αὐτοὺς τὴν βασιλείων.

ζα'. Ὁ οὖν πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος τὴν
 βασιλίδος ἀποβάς, πάλιν εἰς τὰ Κρισκεν-
 τίς πρὸς ὧν ἰδίως μαθητὰς ὡφιστίνεταί·
 καὶ κεῖσε λοιπὸν τὸ ἀσκητικὸν τὴν κοινοβια-
 κῆς διαβιώσεως ἵστησι παγκράτιον, ἕως τὴν
 ἀνταρτίας τὴν λαοπλάνη καὶ ἀλιτηρίᾳ Θωμᾶ·
 ὁπνίκα ἡ ἡ τυραννὶς τοῦτε τὴν ἀσιάτιδα
 κατηγήσατο χθόνα, τινικαῦτα δὴ κέλευσις
 βασιλικὴ ὧν καὶ τὴν Θεωδόσιον πατριάρχην
 Νικηφόρον πρὸς τὴν Κωνσταντίνης πόλιν συ-
 ελαύνει· οὐ φαδῶς ἕνεκα τὴν πρὸς αὐτὴν τῷτο
 πρᾶξαμένους τὴν καίσαρος, ἀλλὰ φόβῳ τὴν μὴ
 προσρυῆναί τινος αὐτῶν τῇ τὴν Θωμᾶ συμ-
 φραξίᾳ, καθότι ἐλέγετο τὰς ἱερὰς εἰκόνας
 ἀποδέχεσθαι τε καὶ προσκυβεῖν ταύτης οὖν
 ἕνεκα τὴν προφάσεως καὶ ὃ μέγας πατὴρ ἡμῶν
 Θεόδωρος τὴν ἐνεγκαμένην καταλαμβάνει καὶ
 αὐθις· ὅσον ἡ οὐπω τὴν ξισαθλίαν ἐπὶ τὴν Εὐ-
 ρώπην μεταθεμένους Θωμᾶ, καὶ ἀλωσίμους τῷ
 βασιλεῖ γερόντος, ὃ πατὴρ ἡμῶν τὴν Βυζαν-
 τίς ἀφορμηθεὶς, πρὸς τὴν πελάγισσαν τῷ
 Ἀκρίτᾳ χερώνησον· τὴν ἐπιλεγόμενήν τὴν ἀγίαν
 Τρύφωνος ἀποπλεῖ· ἀφ' ἧς ἐν μιᾷ τὴν ἐπισή-
 μων, καὶ τὴν ἐξελόντων μητροπολιτῶν, πρὸς
 τὴν ἀγιώτατον ἀνελθὼν πατριάρχην, μεγα-

rusticanus et more quasi subulcus, et om-
 nis biblicae eruditionis expertus, his haud
 libenter auditis, invitavit magnum Theo-
 dorum ut ipse quoque sententiam suam
 diceret. Quo paria episcopis perorante,
 et veritatis victoriam facile perspicueque
 repraesentante, tunc ille qui turpitudi-
 nem et gloriam pro sua stultitia perinde
 pensi faciebat, ita sacrae episcoporum
 synodo respondit: boni quidem et opti-
 mi sermones vestri sunt; sed quia num-
 quam ego usque ad hanc diem imaginem
 ullam veneratus sum, propterea qualem
 inveni ecclesiam, talem esse sino. Vobis
 autem copiam facio, ut tute dogmatibus
 orthodoxae ut dicitis fidei adhaereatis.
 Extra quidem urbem, ubilibet unusquis-
 que vestrum degat, neque metuens neque
 expectans ullum sibi eventurum ab im-
 perio nostro periculum. Atque ita locu-
 tus, palatio illos dimisit.

61. Itaque parens noster Theodorus
 regia urbe discedens, venit rursus ad di-
 scipulos suos in statione Crescentii, ibi-
 que deinceps asceticum coenobiticae vi-
 tae certamen peregit, usque ad impostor-
 is et scelesti Thomae rebellionem. Nam
 cum huius tyrannis asiaticam vastaret re-
 gionem, tunc regium iussum eos qui in
 venerandi patriarchae Nicephori parte
 erant, Constantinopolim revocavit: non
 quod Caesar illorum saluti consuleret,
 sed quia metuebat, ne quis forte ad Tho-
 mae consortium deficeret, quia hic sa-
 cras imagines admittere ac venerari di-
 cebatur. Hac igitur occasione magnus
 quoque parens noster Theodorus in pa-
 triam denuo rediit. Interim vero dum
 ille infelix nondum in Europam traie-
 cerat Thomas, nec in imperatoris pote-
 statem venerat, parens noster Byzantio
 excedens in vicinam Acritae peninsulam,
 quae dicitur sancti Tryphonis, navigavit;
 ex qua, sollemni quadam die, cum prae-
 cipuis metropolitibus sanctissimum patriar-
 cham adiens, magnifice admodum, pro

I. 173. a.

* ita codd.

suis non fictis religionis causa certaminibus, primos quoque honores ab eodem consecutus est; sacro nimirum pontifice Nicephoro vera omnique fide digna narrante fortitudinis eius atque constan-
 tia prae omnibus merita, et famem, et quotidianas mortes, quas ab iconomachicae vesaniae defensoribus toto quinquennio implacabilis saevique tyranni Leonis pertulerat. Neque verborum laudibus tantum primas ipsi dedit, sed multo magis factorum exhibitione. Et enim apparato convivio, huic uni ut secum in eodem stibadio sederet concessit, sacris convivis dicens: cedite, fratres, patientissimo patri nostro primum accubitus non secus ac mihi (quamquam id minime optat hic sapiens) ut coniunctim ambo sedentes panis fractionem faciamus. Qui enim plura signa sui erga dominum communem amoris edidit, huic etiam plus debetur; sicut et Dominus in evangeliiis ait. Nam veluti sanctorum vitae diversitas est, ita et praemiorum; congruam cuiusque meritis dimetiente Deo retributionem. Quod si apud Deum ita res geritur, sequitur ut nos quoque humiles homines sic factitemus. Sic erat affectus erga sanctum Theodorum, is qui victorialibus virtutibus patriarchalem thronum exornavit.

62. Abeat in malam partem invidia, quae adversus iustum Theodorum concitata est. Erubescant admirabilis monachorum ducis atque magistri vituperatores, manumque suis, ut ait scriptura, labiis imponant, dum venerandorum horum spectabiliumque hominum familiaritatem vident. Neque enim tam saepe gregis nostri pastor ad sanctissimum accessisset Nicephorum, nisi hunc scivisset pleneque fide credidisset dignissimum Christi sacerdotem: neque vicissim magnus praesul prae ipsis metropolitibus atque episcopis divum honorasset Theodorum,

λοπρεπῶς λίαν καὶ τὴν ἀναλογίαν τῷ ἀψευδῶν αὐτῷ δι' εὐσεβείαν ἄθλων, καὶ τὰ πρῆσβεῖα τῇ τιμῇ πρὸς αὐτῷ ἐπηνέγκαστο· διεξιόντος τῷ ἱερομύστῃ Νικηφόρῳ τὰ ἀξιόπιστα καὶ ἀληθῆ τὰ τε ἀνδρείας καὶ παρρησίας αὐτοῦ ἐπὶ πάντων πλεονεκτήματα, τὰ τε σίγματα τῷ μασίγων, καὶ τὰς ἐμφρερίδας κακώσεως, καὶ λιμούς, καὶ καθημερινούς θανάτους οὓς ἀνέτη παρὰ τῷ ὑπασιζῶν τῷ εἰκονομαχικῇ λύττης ἐν τοῖς πέντε ἔτεσιν τῷ τυραννίδος τῷ ἀμαλίκτῃ καὶ ἀπηνόῳ Λέοντος· καὶ οὐ τοῖς διὰ λόγων μόνον ἐπαίνοις τὸ πρῶτον αὐτῷ ἀπεδίδδῃ, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων· ἐπ' εὐωχίαν γὰρ ἔπαυέντες, τὴν σὺν ἑαυτῷ ἐπὶ μιᾷς σιβάδι καθίζησιν αὐτῷ μόνῳ ὡραχῶρεϊ. φήσας πρὸς τοὺς ἱερούς δαιτύμονας· ὡραχωρήσατε, ἀδελφοί, τῷ πολυάθλῳ πατρὶ ἡμῶν τῇ προεδρίᾳ καθάπερ ἐμοί, καὶ ἡκιστὰ γε ταύτης ὀρέγεται ὁ σοφὸς, ἵνα συνημμένως ἄμφω καθημερυνῶμεν, τὴν τῷ ἄρτι κλᾶσιν ποιησώμεθα· ὃ γὰρ πλέον ἐφανέρωθη τὰ τεκμήρια τῷ πρὸς τὴν κοινὴν δεσπότην ἀγάπης, πλέον δήποτε καὶ ὀφείλεται καθὼς καὶ ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις ἔφησεν· * ὁμοφροῦν γὰρ ὡπαίρει τῷ τῷ ἁγίῳ ζῶντι, οὕτω καὶ ἱερῶν, ἀναλόγως τοῖς ἐκάστω κατορθώμασιν ἐπιμετροῦντος ἐξ οὗ τὴν ἀντέκτισιν· καὶ εἰ παρὰ θεῷ τοῦτό γε, ἀκόλυστον ἂν εἴη καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς μετρίοις· οὕτως εἶχε σχέσεως πρὸς τὴν ἐν ἁγίοις Θεόδωρον ὁ τῷ ἀρχιερατικῷ τῷ νικηφόροις ἀρεταῖς κατακοσμήσας θάκον.

ἔβ'. Ἐρρέτω φθόνος ὁ καὶ τῷ δικαίῳ Θεοδώρῳ κατεξανιστάμενος· αἰσχυνέσθωσαν δὲ καὶ οἱ ἐνδύμβάλλοντες τῷ Θεοειδῇ τῷ μοναζόντων καθηγητῇ καὶ διδάσκαλον· καὶ χεῖρα τιθέτωσαν τοῖς σφῶν αὐτῶν καὶ τὰ λόγια χεῖλεσιν *, ὁρῶντες τὸ ἀλληλέγγυον τῷ τιμίῳ τούτων καὶ ὡριόπτων προσώπων· οὐδὲ γὰρ ἂν πυκνότερον ὁ τῷ ἡμετέρῳ ἀέλει ποιμῆν πρὸς τὸ ἁγίωτατον ἐφοῖτα Νικηφόρον, εἰ μὴ τοῦτον ἤδη καὶ ἀπεδέχετο πληροφορημένως ἀξιολογώτατον ἱεροθέτην Χρυσῶ· ἐδ' αὖ γε πάλιν ὁ μέγας τελετάρχης ὑπὲρ τε μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους τῷ Θεῷ προσετίμα Θεόδωρον, εἰ μὴ τῷ κατ' ἀρετὴν κλέος

I. 173. b.

* Luc. VII. 47.

* Sap. VIII. 12.

I. 174. a.

καὶ τὸ εἰς ἄκρον Χριστοῦ ὁμολογίας ὑπερανενσηκότε τοῦτον τῶν ἄλλων, καὶ τὸ φερέγγυον αὐτόθεν ἔχοντα, τοιοῦτον τι νεκρίνεν Θεοσόφῳ· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἐποίησεν τις τὸ δι' ἐναντίας τοῖς ὡδε γεγραμμένοις ἡμῖν, ὠφελείας τῷ ἀγνοούντων ἕνεκα, ἐγκυφάτω τῷ ἐπισολιμαίαις τῷ πατρὸς ἡμῶν δελτοῖς, καὶ πιστὸς γινέσθω, συνίης δὲ τῷ ἐκείνῳ ὃ τῷ ἡμετέρων λόγων περὶ τοῦτ' ἀληθεῖαν· εἰ δ' ἔτι ἐνέχεται τῇ μεμψιμοίρῳ δ' αὖθις, σκοπέτω πάλιν ὁ τοιοῦτος, εἰ μὴ πετρομαχίαν μᾶλλον ἢ Θεομαχίαν σαφῇ νοσῶν ἀπελέγχουτο· ὅπερ ἔστιν οὐκ αἰδρὸς ἀγαθοῦ ἀλλὰ καὶ λίαν Θεοσυγοῦς καὶ παράφρονος· καὶ ὡδε μὲν ταῦτα.

ξγ'. Λοιπὸν ἢ πρὸς τὸ πέρας τῷ Θεοφόρῳ ὁ λόγος προβαίνειτω, εἴπερ ἄρα τέλος ζωῆς, ἀλλὰ μὴ θανάτου τοῦτο κλητέον, καὶ ζωῆς ἀληθεστάτης ἀρχήν· ὃ γὰρ τῷ προαιρετικὸν θάνατον· ἦτοι τῷ παλῶν νέκρωσιν, διὰ παντὸς τῷ βίῃ ἐπιτετηδευκώς, καὶ τῷ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένῃ ζωῇ τῷ προαιρετικῆς ὁσίως ἐκτετιμηκώς. ὁ δὲ νεκρὸς ὢν τῇ ἀμάρτια ἐν τῷδε τῷ φθαρτῷ καὶ πολυπόνῳ βίῳ μὴ τῷ φυσικῆς ζωῆς, ὡς ἀπὸ θανάτου καὶ ζωῆς, πρὸς τὸ μοναδικὸν καὶ αἰδῖον μεταβαίνειν εὐκότως συλλογισθήσεται ζῶν· Ὁ ποῖνον πατὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς ὁμολογητῆς Χριστοῦ Θεόδωρος, καὶ πρὸς αὐτὰ τῷ βίῃ τὰ τέλη πεφοιτηκώς, οὐ κατῴκει καὶ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν τὰ τῷ σωτηρίας φάρμακα δι' αὐτῶν ἰδίῳ ἐκπέμπων ἐπιστολῶν, συμβιβάζων καὶ ἐνάγων πρὸς τὸ ὀρθόδοξον πίσιν ὅτ' ὑπερίστανται· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτ' πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους ἐκ πάσης ἀξίας καὶ ἡλικίας εὐμενῶς ὑπεδέχετο, καὶ τοῖς νόμασι τῷ μελιρρύτῃ αὐτῷ γλώσσης τὰς τέτων πρὸς ἀρετὴν κατεγλύκαιεν ψυχάς· οὐκ ἀπὸ τῷ μεγαλυνίμῳ ἢ πόλεως μόνον πρὸς αὐτὸν οὗτοι τε καὶ ἐκεῖνοι ὤξείσαν, καὶ τῷ ἁγιωτάτων μητροπολιτῶν οἱ δ' αὖθις οἱ δ' αὖθις οἱ δ' αὖθις οἱ δ' αὖθις, πρὸς ἢ καὶ μοναζόντων οἱ δ' αὖθις ἀφ' ἑαυτῶν. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάσης μακρὰν ἀφ' ἑαυτῶν νήσε τε καὶ πολύχνης ἔτρεχον ἀποδυμνάτα τῷ αὐτοῦ μεταλαχεῖν θεῶς καὶ εὐλογίας, εἰς ἐφόδιον ἀρετῆς καὶ προκοπὴν εὐσεβείας· ἦν γὰρ

l. 171. b.

nisi hunc virtutis gloria, et Christi confessione praestantem ceteris, palmamque in ea re referentem, sapiente suo iudicio existimasset. Quod si quis, adhuc in adversariis partibus versans, discredid his quae hactenus ob iuvandos ignaros scripsimus, epistolares inspiciat patris nostri libros, et fidem denique adiungat, cognita illic dictorum nostrorum veritate. Iam si nihilominus subirato querulove animo est, videat posthinc qui huiusmodi est, ne forte petromachia vel potius theomachia laboret; quod boni viri officium non sapit, sed vesani potius ac Deo odibilis. Et de his hactenus.

63. Deinceps ad divi hominis finem oratio nostra iam pergat, si tamen vitae finis, et non potius mortis, dicendus est, ac verissimae vitae initium. Nam qui voluntariae morti, id est passionum mortificationi, per omnem aetatem studuit, et absconditam in Christo vitam voluntariae ac liberae sancte praetulit; hic peccato mortuus in hoc corruptibili laboriosoque naturalis vitae statu, tamquam a morte et vita, ad uniformem aeternamque transire vitam merito credetur. Parens ergo noster et divus Christi confessor Theodorus, ad vitae quoque finem iam vergens, non desinebat per omnem regionem urbemve, salutare medelas per suas epistolas mittere, concilians adducensque ad orthodoxam fidem complures. Sed et venientes ad se cuiuslibet dignitatis atque aetatis homines benigne excipiebat, suaeque mellifluae linguae rivulis illorum animas ad virtutem suaviter confovebat. Neque a regia metropoli tantum modo hi modo illi ad eum exhibant, et sanctissimorum metropolitum praecipui, et hegumenorum permulti, et monachorum gradu eminentiores, sed et ex qualibet longinqua insula aut oppido concurrebant certatim homines videndi eum causa et suscipiendae benedictionis, viaticum ad virtutem, et in pietate pro-

fectum. Erat enim sanctus vir, horto quolibet sensibili speciosior et optabilior, qui intus forisque habebat odoros fructus et suaves gratias: eratque, ut olim Moyses, gloriosa facie, ferebatque prae se voluntariae mortificationis signa, sacrum vultum apprime pallidum: procera item statura erat; cumque corporei organi chordas prorsus concordēs haberet, vocemque harmonicam emitteret, dulciorem ac iucundiorē didacticum sonabat sermonem.

64. Completis igitur fere totius suae in carne conversationis annis sexaginta, duodecim autem post tertium pro Christo exilium, sanctus parens noster sub novembris mensis initio, morbo correptus insito ipsi atque olim contracto ex aerumnosis illis carceribus et exiliis, et consecuto illinc valetudinis neglectu, stomachi inquam, mortuus paene videbatur etiam ante sepulturam beatus vir, cessante omni cibi appetitu. Proinde quadriduo lecto addictus, rursus Deo volente sanitati est restitutus. Atque o beatissimam eiusdem magnanimitatem! quia nec in ipso morbo, quiete vel alio quolibet solatio frui voluit. Adeo in finem usque praesentem vitam odio habuit! Etenim iam senectute languidus, et gravibus continuisque pressus laboribus, ne sic quidem oculis somnum concedebat, neque palpebris dormitationem, aut requiem temporibus, ante quam salutarem et consuetam habuisset ad fratres didacticam adlocutionem, quam et in sella residens, cum iam non posset canorius ad praesentes verba facere, mandans alicui tachygrapho, per illum choro discipulorum recitandam curabat; instantem simul sibi finem perspicue his verbis denotans: fratres et patres, infirmus fui, sed denuo precibus vestris convaleui. Sed quamdiu ad vos denuo redibimus? Veniet certe mortuaria dies, quae rursus venire non sinet, me scilicet a

ὁ ὅσιος παῖδας μὲν παντὸς αἰσθητοῦ ὡραιότερος τε καὶ θελητικώτερος· ἐπεὶ περ εἶχεν ἐντός τε καὶ ἐκτός, τὴν παναγίαν πνεύματος ὡς εὐώδεις καρπούς καὶ ἡδυνόους χάριτας· δεδοξαστο ἢ καὶ Μωσέα τὸ πρόσωπον, καὶ σημεῖα ἔφερεν ὡς αὐθαίρετος νεκρώσεως διὰ τὴν ἄγαν τὴν ἱεροῦ προσώπου ὡχρείας· καὶ τὴν ἡλικίαν ἣ εὐμήκης ὑπῆρχεν· πάσης τε κινήσεως τὰς χορδὰς συμμέτρως ἐχούσης, καὶ φωνὴν ἀφίεσης ἐναρμόνιον, ἡδείων ἢ τερπνότερον τὴν διδασκαλικὸν παροισχύμῳ λόγον.

ξδ'. Ἐπτα τοιγαροῦν ἐπὶ ἐξήκοντα μικροῦ τετελειώως ἐνιαυτοῦς τὴν ἀπάσης αὐτοῦ ἐν σαρκὶ πολιτείας, δώδεκα ἢ τὴν ὑπὲρ ἀληθείας Χριστοῦ ζήτησιν ἑαυτῷ ἐξορίας, ὁ ὅσιος πατήρ ἡμῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τὴν νοεμβρίου μηνὸς νόσῳ ληφθεὶς τῇ συνζείῳ καὶ ἀνῶθεν αὐτῷ συνεισσεύσῃ ἐκ τῆς πολυθλίπτων ἐκείνων φυλακῶν τε καὶ ἐξορίων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν τηγείας ἀνεπιμελησίας, λέγω ἢ τὴν τὴν σομαχοῦ, νεκρὸς ὄντα σχιδόν καὶ πρὸ κοιμήσεως ὁ μακαρίτης, ὁρῶν εἰς ἄκρον ἀποπαυσθεῶν ἐξῆς τε τετραήμερος κληήρης γεγονώς, πάλιν εὐδοκίᾳ θεοῦ πρὸς τὸ εὐθυμον μετεβλήθη· καὶ ὡς τὴν τρισμακάρος μέγαλοφυχίας, ὅτι οὐδὲ ἐπ' αὐτῇ τῇ νόσῳ ἡρεμίας ἢ ἄλλης οἴασθαι παῖδα κληήσεως ἐβούλετο ἀπολαύειν· οὕτως ἦν εἰς τέλος μεμνηστικῶς τὴν παροῦσαν ζωὴν· ἐκλειπῶς γὰρ ἦδη τῷ γήρῳ καὶ τοῖς σφοδροῖς καὶ ἀνευδότης συνθλιβόμενος πόνοις, οὐδ' οὕτως ἐδίδκε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις αὐτοῦ νυσσαγμόν, ἢ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις, πρὶν ἢ τὴν σωτήριον καὶ συνήθη τοῖς ἀδελφοῖς ἐκποιήσῃ διδασκαλίαν· ἦν καὶ ἐπὶ σκίμπος ὢν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι γεγονώτερον τοῖς παροῦσι προσφθέγγεσθαι, ὑπαφορεύσας ἐν τῇ ταχυγράφῳ, δι' αὐτοῦ ταύτην τῷ χορῷ τῶν μαθητῶν προσαφώνηκεν, τὸ παριστάμενον καὶ ἐπὶ θύραις τέλος αὐτοῦ ἰσχνῶς ὑποσημηνάμενος· ἀδελφοί, λέγων, καὶ πατέρες ἡσθίνατε, καὶ πάλιν εὐχαῖς ὑμῶν ἀνακέκλημαι· ἀλλ' ἕως ποτε μέλλομεν ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ πάλιν; ἐλεύσεται δὲ πάντως ἢ ἐπιθανάτιος ἡμέρα ὅτε οὐχ

f. 175. a.

ἐξ ἧς χάραν τὸ πάλιν, χωρίζουσα με ἀφ' ὑμῶν καὶ ὡραπέμπουσα ἐκ τῆ ἐνθενδε καὶ τὰ ἐξῆς τὴ κατηχήσεως.

ξέ'. Μετὰ ἣ τέταρτην ἡμέραν, τῇ ἐπιέσῃ ἢ τις ἦν ἀναστάσιμος προκαθεστῆς ὁ πανόσιος καὶ ὑπαναβασθείσης τῆ αὐτῆς κατηχήσεως τι γίνεται, ῥύννυται τῇ προθυμίᾳ, καὶ ἐφέση τῇ θείῳ· ἐπεὶ καὶ πόνος ὑγίαν χαρίζεται, καὶ προθυμία νεκροὺς ἀνίστησιν· καὶ εἰσῆσεν εἰς τὸ κυριακὸν ἀγίως λατρεύσων τῇ ἀγίᾳ καὶ ἀρχάντῳ καὶ ὁμοσίου ξιάδι· καὶ δὴ τῇ ἀναίμακτον θυσίαν προσαγαλὼν τῷ θεῷ, καὶ μεταδούς πᾶσι τοῖς παροῦσι τῇ ζωοποιῷ σώματος καὶ αἵματος τῇ κυρίῃ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰδίαις χερσίν, ἐκείθεν ἐπὶ τῇ τραπέζῃ ἐρχεται, ἐφ' ἣ καὶ δεξιωσάμενος τινὰς τῶν ὡραγεγονότων πατέρων καὶ ὁμολογητῶν φιλοφρόνως, τὰ τῇ μεταστάσεως ἑαυτοῦ διὰ πάντων καὶ φθελγόμενος καὶ ὁμιλῶν, τέκας παρεπέμπετο· ἐπεὶ καὶ πᾶς χρόνος τῇ μακαρίᾳ ζωῆς αὐτοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ μελέτη θανάτου, καὶ ἐπιθυμία τῇ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ἀμέλῃ ἀναπεσὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ κλίνην, καὶ τῇ οἰκονόμον προσκαλεσάμενος, ἦν ἣ δὲ οἰκιδίμος Ναυκράτιος ὁ καὶ διάδοχος αὐτοῦ γεγονώς, μή τι φησὶ τῇ κεχρηωσμένων ἡμῶν παρημέληται; οὕτως ἦν ἐμμέριμος αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, διηγωνισμένη τὴν καὶ φροντίζουσα περὶ πάντων ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσιν· εἶτα μὲν τῇ ἐξῆς, ἦν ἣ τρίτῃ τῇ ἡμερῶν κατ' ἣν ἐφεσῆκε ἡ μνήμη τῇ μεγάλῃ ἱερομύσεως καὶ τῇ τριάδος ὁμολογητοῦ Παύλου, ὡς φιλόθεος καὶ φιλάσιος, τὸ ἀποστολικὸν πληρῶν, καὶ αὐθις ἐκτελεῖ τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, τῇ τῇ ἀγίᾳ μνήμῃν ἀφοσιούμενος· τῇ ἣ ἐσπέρᾳ καταλαβούσης, πλεῖστα ὅσα προσφθεγξάμενος τοῖς περὶ αὐτὸν καθεζομένοις, καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ καλὴν ἑαυτοῦ εἰσελθὼν, καὶ τῇ συνήθει ψαλμοδίᾳ καὶ τὰς εὐχὰς ἀποδεδωκώς τῷ κυρίῳ, ἀνέπεσεν ἐπὶ τῇ κλινίδι· ὅτε περὶ ὥραν τέταρτην ὑπαισῆλθεν αὐτῷ ὁ καὶ συνήθειαν πόνος· καὶ δὴ φωνήσας τινὰ τῇ πρὸς τὴν κέλῃ αὐτοῦ καθευδόντων, ἀπαγγέλλει αὐτῷ τὸ ἄλγημα, καὶ τῇ αὐτῇ συνδρομῇ γίνεται τῇ ἀδελφῶν τὰ τῇ πατρὸς ὁφόμενων· δυσπ-

vobis separans, et rebus humanis eximens. » Et reliqua, quae in catechesi sunt.

65. Post quartum vero diem, crastino qui erat resurrectionis dies, vir sanctissimus publice sedens, eadem lecta catechesi, vires ab animi alacritate sumit, et divinis rebus voluit operari: nam et labor sanitatem suppeditat, et alacritas mortuos suscitatur. Ergo ingreditur domnicum (i. e. ecclesiam) sanctam liturgiam peracturus sanctae purissimae et consubstantiali Trinitati: et incruenta hostia Deo oblata, cunctisque praesentibus distributo vivifico corpore ac sanguine domini nostri et servatoris Iesu Christi propriis manibus; illinc ad mensam regreditur; ad quam benigne admissis patribus aliquot et confessoribus qui supervenerant, cum his frequenti sermone locutus de suo transitu, eosdem dimisit. Et sane universum beatae vitae eius tempus meditatio mortis fuerat, ac desiderium dissolvi et esse cum Christo. Reapse in lectum rursus decedens, advocato oeconomō, qui erat inclytus Naucrati, qui et ei successit, num, inquit, aliqua debita officii nostri pars neglecta fuit? Adeo erat accurata anima eius, perspicax, et sollicita de omnibus, et omni tempore, et de omni re gerenda. Dein postridie, quo fiebat commemoratio magni sacerdotis Trinitatisque confessoris Pauli, utpote pius et sanctorum amans, expleto apostolico hymno, rursus rem divinam fecit, sancti memoriam celebrans. Vespere autem subeunte, diu locutus cum sibi adsidentibus, atque inde in cellam suam digressus, solita psalmodia et precibus Domino dictis, lectulo decubuit. Sed ecce circa horam quartam, consuetus eum invasit morbi accessus: quamobrem vocato quodam prope cellam suam dormiente, significat ei quam male se haberet, concurrentibus statim undique fratribus, ut quid patri fieret viderent. Igitur cum doloribus me-

diocriter luctatus, crastina die convocatis omnibus, suprema discessus sui verba fecit sic.

66. Fratres atque patres, calix hic cunctis communis est, eumque omnes biberunt patres nostri: eundem ego quoque nunc bibam, atque ad patres meos proficiscar. Videte testamentum quod vobis confeci: fidem vestram servate inconcussam, et vitam immaculatam. Nil enim amplius dicere habeo, quia quidquid utile erat, iam demonstravi ac docui. Unum hoc addidit pacis et caritatis filius: nempe, domino nostro et pontifici cum reverentia et honore salutem a me dicite; nec non patribus ceteris, episcopis et sacerdotibus, Christi confessoribus, persecutionem propter Christum perpessis, cunctis fratribus, amicis ac notis, et iis qui nobiscum in agone fidei desudarunt, parvis magnisque. Interrogatus autem a venerando Naucratis circa subiectos poenis canonicis monachos et saeculares, respondit ille vere misericordissimus Christique imitator medicus: Dominus cunctis indulgeat: signoque crucis ter fratribus benedixit dicens: Dominus pacis sit cum spiritu vestro: et omnibus qui aderant salutatis, ita manebat.

67. Ergo rei fama diu didita, veniebat ad eum plurima multitudo, quibus signo crucis formato benedicens, salutansque, et placide alloquens, dimittebat. Atque id agebat biduo. Dominico autem die, quo commemoratio sancti et gloriosi martyris Menae celebrabatur, consueta dicta psalmodia, sumptaque eucharistia, et oleo pro more membra inunctus, sublatis manibus orans, circa horam sextam ubi sensit se viribus destitui, iussit tacite ut cerei incenderentur; atque ita fratribus psalmum incipientibus *beati immaculati*, cum ad secundae sectionis versiculum pervenissent dicentem:

μερεύσας τοίνυν μετριοπόνως, τῇ ἐπαύριον προσκαλεσάμενος πάντας, ὧν ἐξιτηρίας ποιεῖ λόγος, καὶ φησίν.

Ξς'. Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες· τὸ ποτήριον τοῦτο κοινόν ὄντιν, ὃ ἔπιον πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν· τὸ αὐτὸ δὴ πίνοιμι καὶ γὰρ, καὶ πορεύομαι πρὸς ὧν πατέρας με· βλέπετε τὸ ὡφραθήκην ἣν παρεθέμην ὑμῖν (1), τὸ ὡς ἵν' ὑμῶν φυλάξατε ἀσάλευτον καὶ τὸ βίον ἀκκληδώτον· πλέον γὰρ τι λείπει οὐκ ἔχω, διὰ τὸ πάντα τὰ ὀφειλόμενα καὶ προαναγγεῖλαι καὶ διδάξαι· προσθεῖς καὶ τοῦτο ὃ τῷ εἰρήνης καὶ τῷ ἀγάπης υἱός, τῷ δεσπότη ἡμῶν τῷ ἀρχιερεῖ τῷ δι' αἰδῆς καὶ τιμῆς ἀσπασμὸν ὧς ἐμοῦ ἀπονείματε, τοῖς λοιποῖς πατρῷσιν, ἱεράρχαις τε καὶ ἱερεῦσιν, τοῖς Χριστοῦ ὁμολογηταῖς τοῖς διὰ κύριον δεδιωγμένοις, ἀσπασί τοῖς ἀδελφοῖς, φίλοις τε καὶ γνωρίμοις, καὶ τοῖς ἐν τῷ ὑπὲρ τῷ πίστεως ἀγῶνι συγκεκοπιακῶσιν ἡμῖν μικροῖς τε καὶ μεγάλοις. Ἐρωτηθεὶς ὅτι πρὸς τὴν σεβασμὴν Ναυκρατίαν περὶ τῶν ἐν ὀπτιμίᾳ ὄντων μοναχῶν τε καὶ κοσμηκῶν, ἀπεκρίνατο ὁ ὄντως φιλοσυμπαθέστατος καὶ χριστομίμητος ἱατρός· ὁ κύριος συγχωρήσας πάντας κατασφραγίσας τὸ τρίτον ὧν ἀδελφούς, ἐπνύξατο αὐτοῖς εἰπὼν· ὁ κύριος τῷ εἰρήνης ἔσαι μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν καὶ ἀσπασάμενος ὧν παρόντας πάντας, διέμενεν οὕτως.

Ξς'. Τῆς τοίνυν ἀκοῆς ταύτης μέχρι πολλοῦ ὡφραδοθείσης, παρεγένετο πρὸς αὐτὸν πλῆθος πολὺ, οὗς εὐλογῶν καὶ κατασφραγίζων, ἀσπάζόμενος τε καὶ ἡρέμα προσφθεγγόμενος ἀπέλυεν· τοῦτο δ' ἐποίησεν ἐπὶ δύο ἡμέρας· καὶ τῇ κυριακῇ ἐν ἣ ἡ μνήμη ὧς τελεῖτο τῷ ἁγίῳ καὶ ἐνδόξῳ μάρτυρι Μηνᾷ, ἐφαικῶς τὰ συνήθη, καὶ τὰ ἀσιασμάτων μετασχών, καὶ ἐπαλαψάμενος καὶ τὸ ἔθος τὰ μέλη αὐτοῦ, ὑποῦ τε τὰς χεῖρας ἄρας καὶ προσευξάμενος· περὶ ὧσαν ἔκτην ὡς ἡσθετο ἑαυτὸν ἡτονηκότα, προσέταξεν ἡσυχῇ κηρυξάντων· καὶ οὕτω τῷ ἀδελφῶν ἀρξαμένων τῷ ψαλμῳδίας τῷ ἀμώμῳ, καὶ φθασάντων ἐν τῷ σίχῳ τῷ δευτέρῳ εὐσεύς τῷ

f. 176. a.

f. 176. b.

(1) Extat in sirmondiana editione Theodori nostri testamentum.

Ps. CXVIII. 93.

λέγοντι, εἰς τὸ αἰῶνα οὐ μὴ ἐπιλάθομαι τὴν δικαιοματίαν σου, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐζησάς με*, αὐτόθι θηρυτρίβοντων αὐτῶν, παρέδωκεν τὴν ἀγίαν αὐτοῦ ψυχὴν· καὶ προσετέθη τοῖς ἐξ αἰῶνος δικαίοις ὁ παρὰ πάντα τὰ ἑαυτοῦ βίον ὑπὲρ δικαιοσύνης δεδιωγμένος· τοῖς ὁσίοις, ὁ δὲ ὁσιότητος ἐρασῆς καὶ ἐργάτης· τοῖς μάρτυσιν ὁ φιλομάρτυς καὶ συναθλητὴς καὶ πολυαθλος· τοῖς ἀποστόλοις, ὁ δὲ αὐτὸν ἐκείνοις δρόμον σταδιεύσας πίστεως· τοῖς προφήταις, ὁ τῷ Ἰσῶ τετιμημένος παρὰ θεῷ χάρισματι, καὶ τὰς ἐκείνων σφραγισάμενος διὰ παραγγέλτων προρρήσεως· ὡς ἄτε· τὸ δὲ Ἐμμανὴλ ἐανθρώπησιν διὰ συμβόλων ἱερῶν παντὶ καὶ πάντως τιμᾶσθαι βεβαιωσάμενος· πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, ὁ παντὶ σθένει καὶ ἐκείνων ἐξηλωκὼς καὶ σαρκὸς πολιτείαν· τῷ παντοκράτορι θεῷ καὶ κυρίῳ δόξης καὶ βασιλεῖ τῶν ἀπάντων, ὁ τὰς ἐπιγείας καὶ μετεκτὰς βασιλείας διὰ τὴν ἐκείνου δόξαν αὐτῷ οὐδενὸς λογισάμενος, καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην δόξαν ὡς πηλὸν καταπατήσας, καὶ ὀλιγόμηνος καὶ τὸ δυνατόν θεοαδής καὶ χριστοεικής.

ζη'. Οὐ καὶ τὸ πάνιερον καὶ τληπαθὲς σκῆνωμα, τὸ προρρήθείσης χερονήσας πρὸς τὸν Πρίγκιπον τινικᾶδε μετακομισθὲν, αὐτόθι καὶ ἀρμόδιον ψαλμοδίαν τὴν κατὰ θεσιν δέχεται· ἐν ὁκτώ πρὸς δέκα ἔτεσιν τῇ αὐτῇ ὡραφυλαχθὲν νήσω, καὶ συντηρηθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ κατεσκευασμένου ἁγίου πνεύματος ἀσυνέως καὶ ἀδιάλυτον, καὶ οὕτως ὡς μηδὲ τὸν θανάτου καθάψας τὸν θεοφοροῦν ἐνέργειαν· εἰ καὶ τὸ ὠδοδέναι λαχούσης φύσεως σύμφυλον ἦν τὸ μακάριον μετετέθη ἢ ἐνδόξως πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πόλιν· Στεδὶς ἐν ἀρχῇ τῇ καθ' ἡμᾶς ὀρθοδοξίας (1) ἐπὶ τῇ λειτουργίᾳ Μεθοδίου τῷ ἀγνωτάτῳ πατριάρχῃ, καὶ καθαιρέτῃ τῷ ἡμιχρίστων αἵρέσεως (2)· καὶ κατετέθη τῇ σοφῇ τῷ πανοσίου Πλάτωνος καὶ ἡγεμένου αὐτῶν, ἅμα Ἰωσήφ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Θεσ-

in aeternum non obliviscar iustificationum tuarum, quia in ipsis vivificasti me, ibi his adstantibus sanctam animam suam emisit, appositusque est iustis a saeculo, is qui in tota vita sua pro iustitia persecutionem passus fuerat; sanctis, sanctitatis amator et operator; martyribus, martyrum studiosus et certaminum socius ac patientissimus; apostolis, qui eundem ac illi fidei studium decurrerat; prophetis, qui pari ornatus fuerat a Deo charismate, eorumque confirmaverat rebus suis gestis vaticinia; quandoquidem Emmanuel incarnationem sacris symbolis omnino esse honorandam adseruerat; sanctis angelis cunctis, qui omni conatu aemulatus fuerat, carne licet vestitus, conversationem illorum; Deo denique omnipotenti, et gloriae domino, regique universali, is qui terrena omnia circumscripta regna, prae Dei timore flocci fecerat, et quamlibet humanam gloriam ceu lutum calcaverat, factus denique quantum licebat Deo Christoque similis.

68. Sacratissimum et patientissimum corpus eius ex supradicta peninsula ad Principum insulam tunc delatum, ibi congruam psalmodiam et depositionem natum est. Annis octodecim illa in insula retentum fuit, et a sancto Spiritu, qui in eo habitaverat, incolume et incorruptum conservatum, adeo ut ne cutem quidem illius corruptelae vis violaret; etiamsi ea natura erat beatissimum illud corpus, quae putrescere solet. Translata postea fuere sollempniter Theodori lipsana ad eius ovile Studii initio hebdomadae orthodoxiae nostrae, liturgiam celebrante (vel pompam cohonestante) Methodio sanctissimo, et Semichristianorum haereseos destructore. Depositusque fuit Theodorus in loculo Platonis sanctissimi et hegumeni olim sui, et

(1) De dominica et hebdomada orthodoxiae legatur Allatius de cons. col. 1432. Fiebat autem festum orthodoxiae, ob instauratum ss. imaginum cultum contra Iconomachos. De hoc festo plures extant Graecorum orationes, quas inter vidi ms. etiam Macarii Chrysocephali.

(2) Legesis de hoc pleno orthodoxiae triumpho Cuperum in hist. chron. patr. Const. in Methodio.

Iosephi Thessalonicae archiepiscopi germani fratris. Deo ac servatore nostro Iesu Christo sic volente, ut hos habentes curatores ac medicos nostrarum animarum, atque apud sanctam simplicem increatam et consubstantialem Trinitatem intercessores, liberemur semper ipsorum precibus ab omni divina ira, detrimento, ac damno visibilium hostium et invisibilium; laudantes Patrem et Filium ac sanctum Spiritum, unum Deum nostrum, per saecula saeculorum. Amen.

σαλονίκης καὶ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀδελφῶν ὁ Θεὸς καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὕτως εὐδοκῆσαντες, ἵνα τούτους ἔχοντες προμηθείας καὶ ἰατροὺς τῶν τε ψυχῶν καὶ σωμάτων ἡμῶν, καὶ μεσίτας πρὸς τὴν ἁγίαν καὶ ἀπλὴν καὶ ἄκτιστον καὶ ὁμοούσιον τριάδα, λυτρώμεθα ἀεὶ τῷ αὐτῶν πρεσβείαις ἀπὸ πάσης ὀργῆς θεηλάτε, βλάβης τε καὶ ἐπηρείας ὁρατῶν καὶ νοουμένων ἐχθρῶν, δοξάζοντες πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἓνα θεὸν ἡμῶν εἰς ὅσον αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

DE SEQUENTE LAUDATIONE FUNEBRI

MONITUM.

Matrem suam Theoctistam supremo morbo laborantem peramante piæque epistola consolatus fuerat Theodorus, quæ est libri prioris sexta. Idem mox extinctam funebri oratione prosecutus est, et quidem insigni, quam memorant duo biographi, noster cap. 2, et sirmondianus p. 3. Iam vero cum in catalogo impresso codicum mss. bibliothecæ regiae parisiensis T. II. p. 338. legissem servari in codice 1491. hanc Studitæ orationem de matre sua, eamque nondum editam viderem; iusta mihi cupiditas oborta est, quandoquidem complura alia Studitæ scripta edideram, hoc epitaphicum pariter in lucem protrahendi: etenim sanctæ feminae encomium a sancto filio recitatum, quem non delectet? Rogavi igitur per litteras virum equestri dignitate ornatum, atque editis libris clarissimum, mihique iamdiu amicitia devinctum, Paulum Drachium, ut prædictam Studitæ lucubrationem, mei causa ex parisiensi codice exscribendam curaret; quod ille per egregium calligraphum Sypsomum pure eleganterque conficiendum sategit. Igitur graeco accepto exemplari, latinam confestim translationem adieci, ut pius hic commentarius plurimis prosit. Erit igitur hoc de Theoctista scriptum adiungendum illi, quod de Platone, pientissimæ eiusdem feminae fratre, suo nempe avunculo, et in spiritalibus patre, idem Studita exaravit, et Bollandiani in primo aprilis volumine append. p. 46-54. ex vaticano codice iamdiu evulgarunt.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΜΗΤΕΡΑ.

CATECHESIS FUNEBRIS IN MATREM SUAM.

* Eccli XI. 30.

2. Utrum ea quidem a parentibus initium virtutis, sicut et vitae, sumpserit, dicere nequeo; praesertim quia non res ante me, sed post me natum, gestas scribendas suscepi; atque ab eo tempore, quo ipsa recti pravique discretionem adsecuta fuit. Pueritia igitur atque adolescentia omissis, ex coniugii eius tempore

(2) Catechesim proprie appellat hanc orationem etiam biographus noster loc. cit.

narrandi exordium capiamus. Et quamvis conformis huic nostrae professioni non est mundana egregiae parentis nostrae vita, tamen ex principio finem prospeximus, ideoque illam vitae partem necessario connectam. Fuit ergo illius prima virtus, Deum colere ac medullitus adamare: ita ut, quamquam viro in coniugium tradita, nihilo tamen minus eniteretur meliorem quoad fieri poterat vitae cursum sectari. Quamobrem cum primum nos peperit, non aequae atque aliae mulieres locuta est; neque ut illae se gessit, quae recens natis, diabolico impulsu, claviculas et ligaturas atque alia praestigia ad sellulas et cubilia adhibent, torques etiam et amuleta collis iniicientes; sed satis ei erat salutaris crucis signo nos communire, atque hac quasi armatura et inexpugnabili scuto protegere. Itaque cum aliae feminae venerabundae assurgerent, conspecta qualibet autrice et initiatrice ac magistra huiusmodi praestigiorum, sola mater nostra, neque caput his inclinare, neque eas invocare, neque ulatenus superstitiones participare passa est; saepe licet ab illius professionis feminis minas experta. Sed reapse iustorum animae in manu Dei sunt, neque tanget eos tormentum. Et qui confidit in Domino, sicut mons Sion, ut scripturae aiunt.

3. Posthinc divino amore in eius corde crescente, quia sine litteratura, ut orphana, relictæ fuerat, ipsa litteris semet sapienter imbuit intruxitque, et psalterium egregie brevissimoque tempore memoriae mandavit. Id autem quomodo? Equidem haud interdiu huic occupationi vacans, ne viro molestiam crearet, aut minorem domui curam impenderet, sed ante et post somnum, ardente lucerna sedulo lucubrans, res quae erant in manibus non negligebat; sed modo huic modo alteri curae intenta, et domum re familiari augebat, et doctrinis simul animum excolebat. Atque ex eo nimirum

σεως ἀρξώμεθα τῆς διηγήσεως· καὶ εἰ μὴ f. 94. b.
οἰκείως ἡμῖν ἔχῃ ὁ κοσμικὸς βίος ὃ καλλιμήτορος, ὅμως ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος κατίσλομῳ, ἀναγκαίως τοῦτον προσθήσομαι· ἐκείνης τοίνυν πρῶτον κατόρθωμα, τὸ τὸν Θεὸν σεβασθῆναι καὶ ἀγαπήσαι ἐξ ὁλοκλήρου· ὥστε εἰ συνήφθη ἀνδρὶ, ἀλλ' ὅλῳ ἑαυτὴν ἐβιάζετο ὃ κρείττον· μοίρας γὰρ ἔδει· διὰ τοῦτο γυνήσασα ἡμᾶς πρῶτως, οὐκ εἶπε τὸ ταῖς ἄλλαις γυναιξίν, οἷα ἐκείναι ἐπὶ τοῖς νεογόνοις εἰώθασιν καὶ δαιμονικὴν κίνησιν κεχῆσθαι κληδονισμοῖς καὶ θεράμματα· καὶ ἄλλαις τισὶν ἐπαυδαῖς εἰς τὸ ὅτι διφρούς καὶ ὅτι κοιτωνίσκας, θετραχηλιά τε βάλλουσαι καὶ περίαπτα, ἀλλ' ἤρκειτο μόνον τῇ σφραγίδι τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τεταχίᾶται ἡμᾶς, ἀντὶ ὅπου τινὸς καὶ θυρεοῦ ἀμαχωτάτου τοῦτο προβαλλομένη· διὰ τοῦτο πασῶν τῶν ἄλλων γυναικῶν προσκυνουσῶν καὶ ἀπανισαμένων ἐξ αὐτῆς ὁφείως τῇ αὐτουργῷ καὶ μυσαγωγῷ καὶ διδασκάλῳ τῶ τοιούτων, μόνῃ οὐκ ἠνέχετο ἡ ἡμετέρα μήτηρ, οὔτε κεφαλὴν κλίνειαι ὡποτε, οὔτε προσδραμεῖν, οὐδ' αὖ μετασχεῖν τῆς γαστέρας· καίπερ ὑπὸ τῶν τελουμένων ἀπειλούμενη πολλάκις· ἀλλ' ὄντως ψυχὰς δικαίων ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀφῆται αὐτῶν βάσαν· * καὶ ὁ πεποιθὼς ἐπὶ κύριον ὡς ὅτι Σιών, ὡς τὰ λόγια φησὶν.

γ'. Δεύτερον, τοῦ Θεοῦ πόθος αὐξήσας αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις ἦν ἀγράμματ· ἐξ ὁρανίας ἀγομένη, γραμματίξῃ ἑαυτὴν ἡ σοφὴ καὶ συνετίξῃ, καὶ τὸ ψαλτήριον ἀποστηθίζει κάλλιστά τε καὶ συντομώτατα· καὶ τοῦτο πᾶς; οὐκ ἐν ἡμέρᾳ σχολάζουσα τῇ μελέτῃ, ὡς ἂν μὴ ἄνδρα ὀξυαλωπύση, ἢ τὸ οἶκον ὑπελαττώσῃ, ἀλλὰ πρὸ ὕπνου τε καὶ μὲν ὕπνου φωταγωγούσης κανθήλης κάμνεσα τόνον, καὶ ἐκ τῶν χαρῶν ἔργα, οὐκ ἡμέλξῃ· ἀλλὰ πῇ μὲν τοῦτο προσέχεσα· πῇ δὲ τὸ ἕτερον εἶδ· μεταχαριζομένη, καὶ οἶκον ἡύξα, καὶ τῶν μαθημάτων ἐπελαμβάνετο· ἐκ τότε τοίνυν οὐκ ἐπαύσατο ὁμιλοῦσα τῷ

* Sap. III. 1.
Ps. CXXIV. 1.

Θείῳ Δαυὶδ ἡμέραν ὧς ἡμέρας, καὶ ταῖς
 Θείαις ἀναγνώσεσι προσέχουσα· ἐκείθεν
 τε καιομένη πῶς καρδίαν, καὶ πρὸς τὸ μέλ-
 λον ἀγαθὸν ἀναλάμπουσα, τί ποιεῖ καὶ
 τί ἐργάζεται ἡ θαυμασία; ἀποκοσμήσα-
 σα ἑαυτὴν τῷ ματαίων, καὶ ὡς χηρῶτι-
 κόν τι σχῆμα ἀναλαβῆσα, οὕτως εἰς ὑπό-
 δαγμα καλὸν προὔκειτο ταῖς γνωρίμοις,
 μήτε ὀμνύουσα τὸ καθόλου, μὴ δ' αὖ ψυ-
 χρομένη, μήτε τὰ πολλὰ κρεοφαγοῦσα·
 ἐν τῷ μάλιστα τεσσαρακοσίζων· ἀλλὰ καὶ
 εἴ ποτε εἰς εὐωχίαν προὔκαλεῖτο γαμικὴν,
 λανθανόντως ὑπερῆρχυ ἑαυτὴν μηδὲν
 ὑποκρινόμενη κρεῶν, μηδὲ τὸ ὄμμα αἴρουσα
 εἰς τὰ θυμελικά παίγνια· καὶ γὰρ ἦν σώ-
 φρων εἰ καὶ τις ἄλλη, ἓνα ἄνδρα γνωρί-
 σασα, καὶ τὴν ψυχὴν μὴ ἀποταγὴν τοσοῦ-
 τον εἰς ἄκρον ἀγνέισασα, ὡς καὶ μέγχι λο-
 γισμοῦ τυραννισεὺς ἀκριβεύεσθαι.

* Ps. CXVIII, 62.

f. 96. a

δ'. Τίς οὖν ἐκείνῳ ἔλαθεν μεσονυκτίῳ
 καιρός; ἐπειδὴ ἔργον τὸ λόγιον ἐπλήρει· *
 μεσονυκτίον ὀξεγρόμῳ τοῦ ἐξομολογεῖ-
 σθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τοῦ δικαιοσύνης
 σου· τίς ἢ ὀρθροῦ ἐξεγερσίς; τίς ἢ ἐτέρας
 διωρισμένης εὐχαριστίας ὥρα παρελείπετο;
 οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκείας ἀντεχο-
 μένῃ λίαν, καὶ ὡς οὐκ ἂν τις τῷ φιλοπό-
 νων, πλεσιώτερον ἢ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἔρ-
 γοις εἰσέποιετο ἐπίδοσιν, βυθίζουσα τῷ
 καθ' ἑαυτὴν ὑποδείγματι, καὶ ὁμό-
 ζυγον, καὶ παῖδας, καὶ θεραπαινίδας·
 μὲν, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ εἰς ὑπόμνη-
 σιν φέρουσα τὸ θανατικοῦ χωρισμοῦ· καὶ
 διὰ τοῦτο συμβαλεύουσα καὶ πρὸς καλοῦ-
 σα πῶς ἀπ' ἀλλήλων ἐρήσιν· καὶ μὲν τοι
 πείθει· καὶ πείσασα ἐπὶ μιᾷς εὐνῆς ὅλοις
 πέντε ἔτεσιν ἢ καὶ πρὸς, οὐκ ἔγνωσαν ἑαυ-
 τοὺς, τὸ πρὸς ἀδοξότατόν τε καὶ δυσεύρητον·
 πῶς γὰρ ἂν καὶ οὐχ ὁμιλήσειεν τὸ πῦρ τῇ
 πρὸς ἀκαμμένη καλᾷ, εἰ μὴ ὑπερφύως ὅτι
 τὸ γινόμενον; καὶ εἰ ὁ Βοός ἢ Ῥούθ ἐάσας
 ἀνέπαφον συγκαθώδισαν ἐν μιᾷ νυκτὶ
 ἐπαινεῖται, πῶς οὐκ ἀμφοτέροι εἰκότως
 σωφροσύνης ἀπενείκονται κλέος; ἀλλ' ἔγω
 μὲν τοῦτο τοῖς δυοῖν ἐγκώμιον· πρὸς ἀπο-
 λαύσει γὰρ ἐκταῦθα οὐκ ἀκάρως καὶ ὁ γυ-

tempore numquam destitit cum Davide
 versari, divinis quotidie lectionibus ope-
 ram navans. Quibus cor incensa, ac fu-
 turi boni spe exardescens, quid adgredi-
 tur, quidve agit admirabilis femina? Vanis
 sibi detractis ornamentis, et viduali
 quodam amictu assumpto, praeclarum se-
 met exemplar familiaribus praebebat: ne-
 que iurabat umquam, neque mentiebatur,
 neque carnibus plerumque vescebatur,
 quadragesimali praesertim tempore. Sed
 et si quando ad nuptiale convivium evo-
 caretur, dissimulanter se continebat, in-
 tactis carnibus, oculosque ad thymelicos
 lusus minime attollens: erat enim cum
 primis pudica, unum virum agnoscens,
 animumque suum post consortii renuncia-
 tionem usque ad summam cogitationum
 ipsarum castigationem purificaverat.

4. Quod ergo illam mediae noctis
 tempus praeteriit? Re sane vera sacrum
 effatum complebatur: media nocte sur-
 gebam ad confitendum tibi super iudicia
 iustificationis tuae. Quae autem matutina
 consurrectio, quatenus alia praefinita gra-
 tiarum Deo agendarum hora praetermit-
 tebatur? Nulla prorsus. Sed et domus cu-
 stodiae magnopere dedita, prae laborioso
 quolibet, uberius bonorum operum exem-
 plo proprio incrementum efficiebat in vi-
 ro, in liberis, in ancillis. Et illi quidem,
 praeter cetera, futuram quoque mortis
 causa separationem in memoriam revoca-
 bat; ideoque admonebat et adhortabatur,
 ut invicem abstinerent: quam rem ei per-
 suasit in tantum, ut uno lectulo utentes,
 quinquennio et ultra inter se non cogno-
 verint; quod est admirabile ac rarum.
 Qui enim fieri possit, ut ignis adiacenti
 stipulae non admisceatur, nisi hoc forte
 supranaturale fuit? Quod si Boosus, qui
 condormientem Rutham una nocte reliquit
 intactam, laudatur; quid ni uterque pa-
 rens meus meritam temperantiae gloriam
 referat? Esto igitur hoc amborum enco-
 mium: etenim hac in re non improprie

pater meus laudem matris participabit. Iam vero liberos plenissima virtutis femina monitis et adhortationibus erudiebat. Et modo rationali virga percutiens, modo sedulitate deducens, urgens, ac provehens ad perfectiora. Quid inde? Filiolam roborant stupendi matris mores, quae nec illam ad virorum conspectum adducebat, nec feminea monilia et dextralia purpureasque vestes eidem ostendebat; sed ad pietatem potius erga Deum impellebat, et in sacris litteris erudiebat, pauperes hospitio excipere docebat, quin etiam leprosorū ulcera propriis manibus coge-
bat abstergere. Postremo ad Deum caelestesque pulchritudines ex his humi repentibus mentem puellae transferens, Deo consecrat. Et lautos quidem hoc optima-
e educationis argumentum commentarios mihi suppeditaret; sed ne quem satietate onerem, heic sistam. Unum tamen, quod recte reticeri nequit, adiiciam: quod nimirum quotidie, postquam se liberi in lectis composuerant, haud ante ipsa cubitum ibat, quam superveniens crucis signo membra illorum signasset. Rursusque cum surgerent, saepe nos exstimulans atque expergiscens, ad preces compellebat: scilicet ut non ipsa tantum, sed et filii, Dei servitio assuescerent.

5. Age vero de famulis famulabusque multus mihi sermo oboriretur, si exposnere vellem, quomodo illos sibi conciliaret, aleret, potaret, vestiret, quantum nemo alius vel clementissimus. Neque, ut fit, panis tantum et vini ac lardi diurnum victum suppeditabat; sed saepe et sollemnibus plerumque diebus, recente carne nutriebat, piscibus, et altilibus, et mulsorū propinationibus: quia nempe haud ipsa sola his frui volebat. Nonne haec dilaudanda sunt et rara? nonne peculiare sanctae illius animae praerogativae? Credo equidem id mihi adsentienti quotquot auditis. Sed illud quoque recte me dicturum puto, quod etiam minitabatur,

νήσας, τὴν τεκούσης ἐπαίνει· τὰ ἢ τέκνα ἢ πανάρετος παιδεύει ἐν νεθεσίαις καὶ ᾧδαι-
νέσεσιν, πῇ μὲν ῥάβδῳ λογικῇ πλήσσου-
σα, πῇ δὲ ἐμμελείᾳ ᾄγουσα καὶ προσ-
άγουσα καὶ αὖξουσα εἰς τὰ τελεώτερα· ὅξ
οὐ τί γίνεται; καταρτίζει τὸ θυγάτριον
καὶ ὁ τρόπος θαυμαστός· οὔτε εἰς ὅψιν
ἀρρένων φέρουσα, οὔτε τὰ γυναικικά ἐμ-
πλόκια καὶ ᾠδελεία καὶ ᾠδωφόρυρα
ὑποδακνύουσα· πρὸς δὲ θεοσέβειαν ἀνά-
γουσα, καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἐκπαι-
δεύουσα, καὶ ᾧδον ὑποδέρχουσα
ἐκδιδάσκει, καὶ τῶν λαβῶν τὰ ἔλλα ἐκ-
μάσσει αὐτοχείρως ὑπαναγκάζουσα· καὶ
τέλει, εἰς θεὸν καὶ τὰ ἐπεράνια κάλλι-
πὸν τῶν ἐν-θενδε χαμαιζήλων· οὖν τὴν
κορίαν μετάγουσα, θεῶν ἀνατίθησιν· ἀλλὰ
πολλὰ με λέγαν ἢ ὑπόθεσις τὴν καλλίστης
αὐτῆς παιδοφρονίας ὑπομνήματα παρεχο-
μένη, διὰ τὸν κόρον ἐσταῦθα στήτω· ὁ
δὲ με καταλιπεῖν οὐ καλὸν, τοῦτο προσ-
θεῖν· ὅτι ἐκάστοτε μετὰ τὸ καθευδῆσαι
τοῦ παιδὸς, οὐ πάντως ἦν αὐτὴν κοιτα-
σθῆναι, πρὶν ἂν ἀπιοῦσαν σημεῖον τὰ
σφῶν μέλη τῇ τοῦ σφυροῦ σφραγίδι· εἶτα
πάλιν μετὰ τῷ ἔγερσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ
νύσουσιν καὶ ἀφυσκοῦσιν ἡμᾶς καὶ πρὸς
προσέχην προτρεπομένην, ἵνα μὴ μόνον
ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα θεῶν λατρεύειν
παιδεύονται.

εἴ. Ἡ περὶ δούλων καὶ δαλίδων, πο-
λὺς ὁ λόγος, βελομένῳ μοι φράζαν, ὅσα
ἐκείνη ὠμήρετο, διέτρεφεν, ἐπότιζεν, ἐνε-
δίδυσκέν, ὡς οὐδεὶς πολὺ τῶν ἄλλων, καὶ εἰ-
λίαν φιλανθρώπων· οὐχ ὡς ἔτυχεν ἄρτω
καὶ οἴνῳ καὶ λάρδῳ δεξιζμένη, τὸ ἐφημερή-
σιον σιτηρέσιον, ἀλλὰ πολλαχῶς καὶ ἐν ἐορ-
τασικαῖς ἡμέραις, καὶ προσφάτω κρέει δα-
τρέφεσα, ὅψοις τε καὶ ὀρέοις καὶ καρυκώ-
τικοῖς προπόμασιν, οὐ φέρεσα τὴν τοιού-
των μεταλήψιν ἐφ' ἑαυτῆς μόνης ἰσαμέ-
νην· ἀρ' οὐκ ἐπαινετὰ ταῦτα καὶ ζεγύροντα,
καὶ τὴν ἀγίαν ψυχῆς ἐκείνης προτερήματα·
συμφήσετε οἷδ' ὅτι οἱ ἐνωτιζόμενοι ἀλλ'
ἐμοί γε εὖ ἂν ἔχοι πρὸς τοῦτοις εἰπεῖν,
ὅτι καὶ ἠπέλει, καὶ ἠσφαλίζετο, καὶ μάλιστα

f. 96. b.

τοῖς ἐγγύθεν, οὐκ οἶδ' ὅτι ἐν μέρει λόγῳ
ἢ ἐπαίνε θήσομαι, τὸ κ' ἐρράπιζε κ' ἐφύ-
βριζε, κ' προσέτυπτε διὰ τὸ ὑπὲρ σωφρο-
σύνης κ' ἀκλοπίας κ' ἄλλης ἀρετῆς ταῦτα
γίνεσθαι, κ' τῷ θυμῷ ἐπλήσαστο ἡ ψυ-
χαιόφυκος, ἐπαδὴ καὶ φύσεως ἦν ὀξυτέ-
ρας, ζήλω Θεοῦ τὰ πολλὰ τιτρωσκομέ-
νης· ἐκείνης δὲ ἔστιν τὸ μετὰ τὸ τετυφέναι
εἰσερχομένης εἰς (Ω) κοιτωνίσκον, κ' ἐαυ-
τῆς ἀντιτυπούσης τὰς παραιάς, εἰ πο-
νοίης ἐαυτῇ ὑπηρεγούσης, καὶ τούτῃ ἀνα-
κοπτομένης πρὸς μετὰμελον, καὶ τ' τυ-
φθεῖσαν προσκαλυμένης καὶ γονυπετού-
σης, καὶ ὀξαιτμενῆς συγχώρησιν· καὶ ὅ
τῆς εὐαγδοῦς ἐπανακλήσεως· καὶ γὰρ τὸ
πρότερον δοίη τις κατηγορούμενον, ἀλλὰ
γε τὸ δεύτερον ὡς ἀδολόγως γινόμενον, ὃ
αὐτὸς ἐπαινέσκει· ὅθεν καὶ κεράσασα τῷ
φόβῳ (Ω) ἔλεον, καὶ σέργεσθαι παρ' αὐ-
τῶν ἐγνωρίζετο, καὶ φρερεῖν αὐτὰς πρὸς
σωφροτισμὸν ὑπεδείκνυτο· κ' ἐκατέρωθεν
τὸ κράτισον ἐκέκτιτο. Ἀγάπησιν ἢ παρὰ
τῷ γαμνιζουσῶν, ἐλεημοσύνῳ δὲ πρὸς
ἑστὶν ἐνδεεῖς, τίς ὑπερέβαλεν ἐκείνῳ; ἔχου-
σαν τὸ μὲν ἐκ τοῦ συμμετριάζαν, μάλι-
στα ταῖς ὑποδεεσέραις· τὸ ἢ ἐκ τοῦ ἄγαν
συμπαθοῦσα· καὶ ὅσον τὸ θαφιλὲς τῆς
προθέσεως, οὐκ εἶα προφαίνεσθαι ἢ με-
τριότης τ' ὑπάρξεως· πλὴν μάρτυρες τῆς
ἀληθείας οἱ πολλοὶ κ' πολλάκις κ' ἀπο-
τεταγμένως, ὀρφανοὶ τε κ' χῆραι, ξένοι
τε κ' αὐτόχθονες, νοσεροὶ τε κ' γέροντες,
κ' οἱ τ' ἱερᾶς νόσου λαχόντες, παρὰ τῆς
πτωχοτρόφου δεξιᾶς θεραπευόμενοι. Καὶ
γούν κ' τοῦτο αὐτῆς τὸ ἐξαίρετον, τὸ σύν-
δαιπνον κ' ὁμοτράπεζον (Ω) Χριστὸν ἔχαν,
ἠνίκαι μάλιστα παρῆν καιρὸς τ' ἐορτάζειν·
ταῦτα οὐ μικρά μοι καταφαίνεται τοῖς
προληφθεῖσι τῷ γάμῳ πρὸς σωτηρίας
ἐφόδιον· εἰ κ' ἔτι λέγαν οὐκ ἔχομεν μεί-
ζονα περὶ τ' εὐφημεμένης.

ς'. Τοιγαροῦν ὡς ἦν γενεὴ ὁ καιρὸς τ'
τοῦ μοναδικοῦ σχήματος ἀνάκλησιν, τίς
παρ' ἐκείνης, ἢ ὑπεδέξατο ἑστὶν Χριστοῦ Θε-
ραπείας, ἢ ὀξενόδοχισεν, ἢ ἐθεράπευ-
σεν; μάλιστα κ' ἐκ τ' οἰκείας ἀδελφοῦ συ-

corrigebat, et praecipue domesticis (quod
haud scio utrum vitio an laudi vertam)
alapas impingebat, obiurgabat eos et ver-
berabat: quia haec honestatis docendae
causa, a furtis absterrendi, aliarumque
virtutum studio fiebant; eiusque rectitu-
dinis amans animus iracundia percelle-
batur, cum et alioqui satis irritabili na-
tura esset, zelo Dei saepe compuncta. Ve-
rum eadem post verberationes cubiculum
suum ingressa, sibi genas pulsans, et uti-
nam doleas! sibi dicens, atque ad paeni-
tentiam inflexa, vocatā ad se quae vapula-
verat famulā, flexo genu veniam petebat.
O sanctam resipiscēntiam! Certe si forte
aliquis priora vituperaverit, is haec mira-
biliter facta posterius commendabit. Sic
metui misericordiam admiscens, et ab an-
cillis palam amabatur, et illarum se cu-
stodire honestatem monstrabat: et rem
utramque optimam obtinebat. Iam amore
erga circumstantes, et eleemosyna ad ege-
nos, quis eam superavit? Et amor quidem
ex eius moderatione apparebat, praeser-
tim erga infirmiores: misericordia autem
ex eius nimia compassione: quamquam vo-
luntatis huius copiam, facultatum nostra-
rum mediocritas effulgere non sinebat.
Sed tamen testes veritatis sunt multi et
saepenumero et statutis vicibus, orphani
ac viduae, peregrini et indigenae, aegroti
ac senes, et sacro morbo correpti, qui eius
nutrice pauperum manu adiuti fuerunt.
Atque hoc etiam excellens in ea fuit, quod
convivam in mensa habere Christum (pau-
perem aliquem) praesertim tempore sol-
lemnitatis, solita fuit. Haec haud levia
mihi videntur in iis qui nuptialem statum
ad salutis viaticum praesumpserunt; et-
iamsi forte maiora alia de hac benedicta
femina dicere non haberemus.

6. Quamobrem postquam lapsu tem-
porum monachalis habitus restitutus fuit,
quis ante illam Christi famulos suscepit,
hospitio fovit curisque refecit, a fratre
praesertim ad id inducta? Unde etiam, ut

multa compendio intercipiam, viro suadet, liberis pariter consuetudinis multis, monitis, ac promissionibus, mox etiam viri fratribus: et iam rebus bene compositis, domo egreditur populum integrum Deo offerens, quatuor nempe filios, tres viri sui fratres, secumque ipsum domus caput. O mirabilis novitas! o inexpectata conversio! Id sane peregrinum tunc visum est reginae, stupore affecit consanguineas, notas quasvis admiratione suspendit, compunxit denique non cernentes tantum sed et audientes; quod nempe coniugio medium adhuc cursum tenente, ipsa rebus ad vitam satis instructa, dignitate aulica, quaestoria scilicet fulgens, filios habens aetate florentes, non fuisset horum amore commota, non desiderio successorem stirpis relinquendi, non consanguineorum affectu, neque domus derelictione, neque servorum destitutione; sed regios omnes proiecisset honores, vitae delicias calcasset, seque gladio spiritus a carnalibus consuetudinibus praecidisset, Dei placitum magnanima cum voluntate exsecuta. O abramitica vere anima atque virilis! Merito aliquis cum Macchabaeorum strenuissima matre hanc connumeraverit, quae ascetico certamini partus suos hostiam obiecit: itemque cum Anna samuelitide, quia non unum ex voto, sed universum uteri sui fructum Domino consecravit. Sed gratificabor vobis auditoribus adhuc aliquid fortasse sanctius, discessum eius enarrando. Nam definito tempore domo iam decedens, ceu si festum diem ageret, ad se omnes convocavit adfines: quorum viri quidem dolebant, feminae etiam plorabant, peregrinum hoc videntes spectaculum voluntarii discessus; ac reputantes mysterii magnitudinem, rem praeconiis extollebant. Nam utrique observabant, patrem quidem fa-

ελκομένην· ὅθεν ἵνα τὰ πολλὰ συμτέμω, εἰς πόθον ἐλθοῦσα τῇ ἀσκητικῇ ζωῇ, πείθει τὸ ἄνδρα, συμπεῖθει δὲ τοὺς παῖδας πολλαῖς ἐπιμελείαις καὶ νουθεσίαις καὶ ὑποσχέσεσιν, ἔπειτα δὲ ἄνδρὸς ἀδελφούς· καὶ τὰ πάντα εὖ διαθεμένη, ἐξέρχεται τῇ οἰκίᾳ, διῆμον ὅλον τῷ θεῷ ὡς ἀσκήσασα· τέτταρα μὲν τὰ τέκνα (1), τρεῖς δὲ ἄνδρὸς ἀδελφούς (2), καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κεφαλὴν· ἣν δὲ θαυμασίας καινοτομίας· ἣν δὲ ὡς ἀδόξου μετασάσεως· τῆτο ἐξένισε μὲν καὶ τὴν ἡμέραν τὴν βασιλίδαν, ἐξέπληξε ἢ τὰς συγγαίδας, ἐθάμβησε ἢ τὰς γνωρίμους, κατένυξεν ἢ οὐ μόνον δὲ ὁρῶντας, ἀλλὰ καὶ ἀκούοντας, ὅτι συζυγία ἔτι μεσηλικιοῦσα, αὐταρκεμένη τε καὶ τὸ βίον, ἀξιώματι βασιλικῷ καὶ ταμιευτικῷ τιμωμένη, δὲ τοὺς παῖδας ἡλικιώτας ἔχουσα, οὐχ ἐλάττω μὲν τῷ τούτων φίλῳ, οὐ τῷ καταλιπεῖν διάδοχον τοῦ γένους, οὐ ἢ τῷ αἵματι τῇ ἀγχιστείᾳ, οὔτε τῇ οἰκίᾳ ἀποσερήσει, οὐ μὴν οὐδὲ τῇ τῇ θεραπείᾳ ἀλλοτριώσῃ, ἀλλ' ἔρριψε μὲν τὰς ἐκ βασιλείων τιμὰς, κατεπάτησε ἢ τὰ τοῦ βίου τερπνὰ, δέκοψε τε τῇ τῇ πνεύματος μαχαίρᾳ αὐτὴν ἐκ τῶν σαρκικῶν σχέσεων, καὶ τὰ δόξαντα θεῷ πέπραχε μεγαλοβούλως· ὡς ὡς δὲ ἀβραμιαίας ψυχῆς ὡς ἀληθῶς καὶ ἀνδραόφρονος· εἰκότως ἂν τις αὐτὴν καὶ τὴν μακκαβαϊκῆς ἀρίστης μητρὸς πωτάξαιεν θύσασαν τῇ ἀσκητικῇ ἀθλήσει τὰς ὁδύνας· καὶ καὶ τὴν Ἀννης τῆς σαμηνιτιδος, οὐχ ἵνα τὴν ἐξ ἐπαγγελίας, ἀλλ' ὅλον τὴν καρπὸν αὐτῆς ἀφιέρωσασαν τῷ κυρίῳ. Χαρίσομαι δὲ ὑμῖν τοῖς ἀκροαταῖς τάχα τί ὀσιώτερον, καὶ τὴν ἐκβάσεως αὐτῆς τρόπον διηγησάμενος· ἐπὶ γὰρ τῇ ὡρισμένῃ τῇ οἰκίᾳ ἐξαλλάξασα, ὡς οἶον ἄγεσα ἐορτάσιμον ἡμέραν, οὕτω προσκαλεῖται δὲ τὴν γένεσιν ἅπαντας· καὶ οἱ μὲν ἦλθον, αἱ δὲ ἐθρήνην, ξένον τι ὁρῶσαι θέαμα τὸ ἐθελοντὶ χωρισμὸν, καὶ ἐν αὐταῖς δοκιμάζεσθαι τὴν μυστηρίῳ τὸ μέγεθος, ἀνύμνεν τὸ γινώμενον· καὶ

f. 97. b.

(1) Nempe Theodorus, Iosephus postea arch. thess., Euthymius, et filia una, de qua iam sermo fuit.

(2) In vita Theodori cap. 5. p. 298. in interpr. lat. σφάλμα cum tribus sororibus corrige cum tribus fratribus, ubi iam non fuerit emendatum.

ἡ δὲ ἑώραν ἀμφοτέροι, τὸ μὲν ἐξίοντα τὸ οὐκίαι, τὸ δὲ πρὸς μικρὸν ἐπιμένεσαν, εἴτα ἀπιοῦσαν πρὸς τὸ ἀσκητήριον, καὶ αὐτὴν τὴν οὐκίαν ἀπεμπωληθεῖσαν καὶ δυνεμηθεῖσαν τοῖς ἐκιδέειν. Ταῦτα εἰσὶν τὰς ἡμετέρας μητρὸς τὴν κοσμικῆς βιώσεως τὰ ἐπίσημα, καὶ ταῦτα διήλθον οὐχ ἵνα μόνον ὑμεῖς, ἀλλ' εἰ καὶ τινες τῶν ἐν τῷ κόσμῳ φθάσωσιν ἐπανέναι, ἔχουσιν ὡφρῆσαι τοῖς καλλίστοις διηγήμασιν θεῶν ἀνθομολογούμενοι.

f. 98. a.

ζ'. Δεῦρο δὲ λοιπὸν τὴν ἐξῆς ἐχώμεθα πρὸς τὴν μάλισσα καὶ οὐκίαις ἡμῖν ἐξῆς ὁ λόγος, ἡ γαπημένοι ἀλλοιῶται τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν, τὸ ἰσάγγελον σχῆμα μεταμφιασμένη ἢ περίκοσμος· κινεῖ γοῦν πολλῶν δάκρυα ἐπὶ τῷ γελημένῳ συνηλυθότων καὶ τὴν ἡμέραν, ἔστιν ὡς καὶ ἀκλήτως, ἵνα τὸ μόνον θεάσωσιν τὸ μυστήριον τῆς οὐκίαις παρῆμν ἢ καὶ ἡμεῖς σὺν τῷ κοινῷ πατρὶ, τί καὶ φῶ, εὐορτάσοντες ἢ θρηνησοντες; τὴν τε μητέρα ἀποβεβληκότες, οὐκέτι καὶ τὴν αὐτῆς παρρησίας, οὔτε προσομιλοῦντες, οὔτε προσιόντες, τὸν τε ἀπὸ αὐτῆς χωρισμὸν ὀπνοοῦμενοι, καὶ καρδχαλδούμενοι καὶ ἡ μελλόντων ἡμῶν καὶ τὴν συμπλήρωσιν τὴν καιροῦ ἀπαίρειν πρὸς τὸ καὶ ἡμᾶς τῆς οὐκίαις καὶ τὴν γυνήτορ, ἔγωγε μὲν ὡς αἶτε ἐξ ἀρχαίων εἰς ἀνδρα τελῶν, ἀλγανῶς μὲν καὶ ὀδυνηρῶς πᾶς ἡ δὲ οὐ; πλὴν ἔφερον μετ' εὐχαριστίας τὸ πάθος τοῖν δυοῖν ἢ ἀδελφοῖν, ὁ σφέτερος κομιδὴ νέος ὢν (1), ὅπως παρῆν ἢ τὴν ἐκδημίας ἡμέρα, οἱ τε ὕψιτοι καὶ λόγοι καὶ προπεμπτήριοι, αἱ τε ἀνακλήσεις, αἱ τε οὐκίαι, αἱ τε ὀδυροκαί, ἐπέτρεχεν, εἰσεκομποῦτο, δυσάποσάσως εἶχε τὴν μητρός, ὡσανεὶ μοσχάριον τὴν διάζωζιν ἀπαναινόμενον, ἐξήτητ' ἐτι ἐπιμένειν πρὸς βραχὺ τῇ μητρὶ, εἴθ' ὕστερον πληροῦν αὐτῆς τὸ βούλημα ἐπήγγελτο· ἄρ' οὖν κατεμαλακίσθη ἢ ἀδαμαντίνη καρδίᾳ ἐκείνη, ἢ συνέπεσεν, ἢ συνώκλασε τοῖς τὴν παιδὸς κλαυθυμύσμασιν; οὐκίαι οὖν ἀλλ' οἷον τὸ ὅσιον αὐτῆς ἐπιφθεγμα; μετὰ τινος ἐμβριθοῦς ἔξεως ὑπερικήσαντο τῶν

miliis domo iam exeuntem; matrem autem parumper subsistentem, mox ad asceterium transeuntem, post divenditam domum pretiumque pauperibus distributum. Haec sunt matris nostrae in mundana vita facinora; atque haec exposui, ut non vos soli, sed et siqui in saeculari mundo cognoverint, habeant quo iuventur pulcherrimis his narrationibus, et Deo laudem tribuant.

7. Sed agesis reliqua persequamur, in quibus praecipue proprieque sermo noster versabitur, o dilecti. Pulcram facit mutationem, angelicum induens habitum ornatissima femina: multorum eo facto lacrymas elicit, qui illa die vocati convenerant, vel etiam sponte concurrerant, ut hoc tantummodo spectarent mysterium peragi. Aderamus et nos cum genitore communi, festum ne acturi an ploraturi? matrem amittentes, neque iam confidentia solita eam alloquentes aut ad-euntes, sed de ipsius discessu cogitantes moestum cum corde. Nam cum et nos ipsi post certum temporis intervallum abituri ad professionem essemus cum genitore; ego quidem utpote ex imberbi aetate iam in virum progrediens, dolens utique moerensque eram; quid ni enim? Attamen cum gratiarum actione hanc moestitiam ferebam. Sed duorum fratrum unus admodum adolescens, statim ac adfuit discessus hora, et postremum vale iam dicebatur, et compellationes ploratusque atque amplexus fiebant; ille, inquam, ad matris sinum convolans inseparabiliter haerebat, quasi vitulus seiungi se renuens, rogabatque ut parumper cum matre maneret; tum eius postea voluntatem expleturum se promittebat. Num igitur cor adamantinum molitum est, aut concidit, aut pueri ploribus fractum est? Minime gentium. Quidnam vero sancte respondit? Cum quadam vultus torvitate, potentis-

(1) Erat hic nomine Euthymius, de quo infra in adnot. pag. seq.

simum maternorum viscerum vincens affectum; nisi sponte, inquit, fili, abieris, ego te manu propria in navim imponam. Cessit itaque puer, et seorsum discessimus. Illa autem, ut puto, par quiddam patrasset, ac in quadraginta martyrum supplicio sancta mater, quae celebrem illum spirantem adhuc filium suum in plastrum attollens imposuit.

8. Quid vero postea? Optabat praeclara femina sub obedientia magis vivere, quod et aequum erat. Sed quia ex praeterito temporum turbine, neque monasterium adhuc erat constructum, neque monialis aderat quae prudenter ceterarum coetum regere posset, propterea a fratre cogitur cellulanorum more vivere, cum filia iam antea tonsa, aliaque cognata. Statimque patientem vitam experta est, necessarioque tristem, quia et spiritali duce carebat, et quasdam nacta est sodales pietati adversas, in tantum ut etiam sacro illo loco expelleretur. Cur autem vel cuius opera, pudet dicere, ut audientium auribus parcam. Attamen virtutis causa, et propter Dominum afflicta, patienter se gerebat. Nec quo pacto recitem scio alias ex aliis vitae eius calamitates et vices, nostrasque ab adfinibus et ab imperio pressuras, afflictiones, et adversitates. Summa rei fuit, famosum imperatoris adulterium, quod matri quoque nostrae causa doloris extitit. Nunc quia publicum facinus commemoravi, probe scitis quam aegre illa tulerit, cum nos de monasterio abstractos vidit, quippe quae ad illam horam convenerat. Sed quamvis in luctu erat, sodalitis praesertim nostro spoliata, non est indignata, neque indecorum quicquam locuta, neque tunicam scidit,

μητρώων ἀπλάγχμων τὸ τυραννικώτατον, εἰ μὴ ἐκὼν φησὶν ὃ τέκνον ἀπέλθοις, ἐγὼ σε τῇ νηὶ αὐτοχαρὶ ἐπιβαλοῦμαι (1). εἰζὼν οὖν ὁ παῖς, καὶ διέστη μὲν ἀμφοτέροι· κακείνη ὡς δοκῶ, ἐφάμιλλόν τι τῇ ἐπὶ τοῦ ἡγ' τεσαρτάκοντα μάρτυρων ἀγίας μητρὸς ἀδομένη ἐπὶ τῇ τ' ἀμάξης τ' ἔτι ἐμπνεόν- τῳ οἰκείῳ υἱοῦ ἄρσεν τέ καὶ ἐπιθέσει, ἐξετέλεσεν (2).

f. 98. b.

ή'. Ἀλλὰ τί τὰ ἐξῆς; ἐπόθει τοίνυν ἡ γυναικία ἀρχεῖσθαι μᾶλλον, ὥσπερ καὶ ἦν δίκαιον· ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῇ πρὶν διαλήσεως, οὔτε μοναστήριον ἦν συνιστάμενον, οὐδ' αὖ ψυχὴ ἐπσημόνως δυναμένη ἀφηγεῖσθαι τῶν πολλῶν, ἐκ τούτου βιάζεται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ κελλιωτικῶς (3) βιώσαι μὲν τῆς προκαρθείσης θυγατρίδος καὶ ἐτέρας συγγηίδος· ζῆ μὲν αὐτίκα ὑπομονητικῶς· ζῆ δὲ ὀδυνηρῶς, πῶς γὰρ οὐ; (4) χειραγωγοῦντα μὴ κεκτημένη, καὶ τὰς ἀντιπρα- τούσας τὸ εὐσεβεῖν ἐφθραμένη, καὶ τοσοῦτον, ὥς καὶ τῷ σεμνείῳ ἐξορίζεσθαι αἰδοῦμαι εἰπεῖν ὑπὲρ τίνος καὶ διὰ τίνος, φησὶ τοῖς ἡγ' ἀκροωμένων· ὅμως φέροι ὑπὲρ τοῦ καλοῦ πάσχουσα καὶ διὰ κύριον πελαζομένη· καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπαγγεῖλω τὰς ἐπαλλήλους ἐπιφορὰς καὶ μεταγωγὰς τῆς ζωῆς αὐτῆς, καὶ τὰς ἐπισυμβάσας ἡμῖν, ἐκ τε συγγενείας ἐκ τε βασιλείας θλίψεως καὶ ὀδύνας καὶ πεινίσσας· τὸ δὲ συναγόμενον ἦν, ἡ θρυλλεμένη μοιχεία τοῦ αὐτοκράτορος, ὑπὲρ ἧς καὶ τὸ πάσχεν ἦν αὐτῇ. * ἐπεὶ ὅ τοῦ οἰκουμενικοῦ τολμήματος ἐμνήσθην, ἴσας οἷον ὀδυνηρὸν ἔλαβεν, ἥνίκα ἑώρα ἡμᾶς ἐκ τῆς μοναστηρίας ἀρπαζομένους, συνελεθούσα κατὰ πᾶν ὥραν· ἀλλὰ εἰ ἐπὶ τὸ θρηνεῖν ἦν αὐτῇ μονεμένη μάλιστα ἐξ ἡμῶν, οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐ πρότερον ῥῆμα ἀγρυῖες, οὐδὲ ἔρρηξε (5) χιτῶνα, οὐκ ἠλάλαξε τοῖς κωκυτοῖς,

* cod. αὐτῇ.

f. 99. a.

(1) Sanctorum facta admiremur, qui omnia pio mentis affectu egerunt; quamquam non aequè omnia imitari debemus. Certe adolescentis Euthymii non satis firmum religiosi instituti suscipiendi propositum mox matri fratrique sollicitudinem gravem creavit, ut post dicitur. Impositura autem fuisset in navim Theodista filium, quia transeundum erat ultra Bosphorum ad Saccudionis in Asia monasterium. Vit. Theod. cap. 5.

(2) Extant pulcherrimae de his XL. MM. orationes ss. Basilii, et Greg. nysseni.

(3) Cellulani seu celliotae monachi aut moniales extra monasterium in cellis habitantes, de quibus satis Cangius in lexico, citatus graecis auctoribus, et praesertim Allatio.

ἀλλ' ἄπιτε φησὶν ὧ παῖδες καὶ σώζοισθε ἐν κυρίῳ, ὅπου περ ἂν ἀπάγοισθε, καὶ ὅποια ποτ' ἂν πάθοιτε, διὰ νόμον αὐτοῦ τοῦτο προελόμην· ἀγαθὸν γὰρ ὑμῖν ὅτι ἂν καὶ ὑποσταίητε θάνατον μέχρι καὶ αἵματός, ἢ προσήκασθε (Ϟ) μοιχεύσαντα, καὶ διὰ τοῦτο προδοῦναι πῶς ἀλήθειαν· ὧ τῆς τολμηρᾶς καὶ γυναικῆς Ἰουχῆς· εὐθύς οὐ κατέπεσεν ὥσπερ ἦν εἰκὸς χθαμαλωτέρας ἢ ἀνάνδρου παθεῖν· ἀλλὰ τί; συνεξεδιήμισε, συνωδαιοπόρησε, συνέθραυσε τὸ ἀπαλώτατον σαρκίον, τῇ τοῦ ὄρους ὑπερβάσαι· οὐδὲ (Ϟ) πρόθυμον συνοδοιπόρον εὐραμένῃ· αἶ, αἶ, πῶς γεγόνασι πάντες τοῦ καιροῦ ἀπανθροωότεροι· καὶ μᾶλλον τινὲς καὶ προσεπεμβαίνοντες ἢ προσοναδίζοντες τῷ ὑποχαρίων, ὥς πληρωθῆναι τὸ εὐαγγελικὸν ὅτι ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ· * ἔφθασε γοῦν ἡμᾶς καὶ αἰκισθέντας ἡ μακαρία.

* Matth. X. 36.

Θ'. Καὶ μή τις ἐν τῷδε λογίσηται ἑαυτοὺς ἡμᾶς ἐγκωμιάζειν, οὐκ ἔχοντάς τι τῷ ἐπαινεμένων· ἄλλοι γὰρ οὐχ ἡμεῖς οἱ ἀνδρισάμνηροι, καὶ τῷ κοινῷ πατρὶ ἐπιγχαπτέον τὸ κατόρθωμα (1)· ἵνα ὃ πρῶτος ἡσώμενη τῇ ἐπαινεμένης ἀγῶνα, ἐπέεσσα μὲν σύγγνωτε εἰς τὸ περὶ τῆς ἡμετέρων ἐκείνων λόγους, ὥς οὐ βεβελήμεθα· ἀλλὰ μέγας ὁ κύριος ἡμῶν καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· * ὥς ἐκείνη λανθανόντως ὑπαισθήσεται ἐν τῷ φρενὶ τὰς πληγὰς ὁρῶσα, καὶ ταύτας ὑπαλείψουσα, καὶ τῷ θεῷ δόξαν καὶ αἶνον ἐν τῷ δι' ἐντολὴν αὐτοῦ ταῦτα ὑφίστασθαι τὰ αὐτῆς ἔχοντα ἀναπέμπουσα· οὕτως ἡμᾶς εὐκτικῶς καὶ κλαυθμυρικῶς καὶ πειχταρῶς ἐν μεταίχμῳ τῷ δύο παθῶν, ἐκ τῷ ἐκείσε πρὸς τὰ ἐπέκτανα τῷ ἀπαλωγῆς πρῶτος ἐμπέμπουσα ἐθαυμάζετο, θεῷ τε καὶ τοῖς εὐσεβεσέροισι τῷ ἀνθρώπων μακαριζομένῃ· οὕτως προσέφθασεν αὐτοῖς παλινστροφῆσαντας ἐκ τῆς Καθαρὰ (2), καὶ πρὸς Θεσσαλονίκῃ ὑπερορι-

* Ps. CXLVI. 5.

f. 99. b.

neque clamores lugubres sustulit; sed abite, inquit, filii, et in Domino salvi estote, quocumque demum ducemini, et quaelibet perpetiemini, quandoquidem legis illius gratia propositum hoc suscepistis. Melius enim vobis est, grave quodlibet usque ad sanguinem pati, quam adulterum in communionem admittere, atque ita veritatem prodere. O intrepida anima et generosa! Ibi minime concidit, ceu par fuisset contingere infimae alicui et enervi. Quid vero? Nobiscum discessit, nobiscum iter suscepit, delicatum attrivit corpusculum in montis ascensu, nullum alacrem viae comitem nacta. Heu! heu! quomodo omnes occasionibus fiunt inhumani! Quin et nonnulli insultabant et conviciabantur qui fuerant de famulitio, ut evangelicum illud compleretur: inimici hominis domestici eius. Itaque ad nos in cruciatibus quoque positos beata haec adventavit.

9. Nemo autem, quaeso, reputet nosmet ipsos a nobis praedicari, qui revera nullam partem huius laudis attingimus. Quippe alii, non nos, strenue egerunt, et communi potius patri res bene gesta vertenda est. Ignoscite autem, si dum laudatae feminae certamen exponimus, inviti in rerum illarum narrationem incidimus. Sed magnus Dominus noster, et magna virtus eius! Illa itaque clam in custodiam ingressa, visis plagis easque osculata et medicamine ungens, Deo gloriam laudemque obtulit, quia filii sui propter eiusdem legem talia paterentur. Sic illa nos cum precibus, gemitibus, simulque hilaritate, inter has duas animi passiones, ab illo loco ad ulteriora abductos comitans admirationi erat, et a Deo piisque hominibus beatæ nomen consequabatur. Sic nos rursus praevenit redeuntes Catharis et Thessalonicam in exilium pulsos,

(1) Ipse Theodorus patrem suum spiritalem Platonem ad constantiam in adversitate, exempli ceteris praebendi causa, magnopere hortatus fuerat epist. lib. I. 1. et 2.

(2) Post verberationem missus fuit a Constantino imp. exul Thessalonicam Theodorus cum aliis monachis, cuius itineris prima mansio fuerunt Cathara, ut ipsemet scripsit epist. lib. I. 3. Loci Cathara mentio fit etiam lib. II. ep. 12.

hora brumali et vespertina in taberna rustica, clandestino et incognito adventu, ut nos videret et tota ferme nocte nobiscum versaretur, dum nos invicem in Domino testamenta conderemus. Statimque summo mane, quod erat acerbum et miserabile, separatis invicem, illa vale dicens, et tamquam in animae commendatione oscula singulis corporis membris imprimens, cum gemitu, ego, aiebat (ut eius locutione utar) iam nunc o filii suprema verba morientibus dicere videor. Cuilibet autem rationali mente praedito cuiusmodi id negotium fuerit, coniectare licet. Nam si amanter inter se copulatis, et mox dissociatis fit, iuxta magnum theologum Gregorium, unius corporis in duo dissectio, et utriusque mortificatio; vel si boum simul educatorum, eidemque iugo subditorum, non sine lugubri mugitu fit dissociatio, separari non patientium; quid quale quantumque in re praesenti contigisse concedemus? Sane utrimque, ob Dei timorem, doloris acerbiter reprimebamus: sed id quidem quale quantumque fuit, magnanimitati eius adscribatur.

10. Porro ad res vestras quod attinet, Fratres, ipsi vos narrastis, qui beneficentia fructi estis, quo tempore vos collegit ad nos veniens, et ceu pullos nido excussos, in suum claustrum recepit. Deinde reversa singulos consolata est, ad urbem se conferens; illucque utcumque intromissa, ingemiscendo, orando, et hunc hospitem excipiendo, alium roborando, alium sustentando, alium subducendo: et more optimi oeconomi et secundum Deum praesidentis, partim alens, partim administrans, velut nova Natalia, et Priscillae aemula. Testes vos, beneficia experti, qui et lingua commoditates acceptas fatemini

ζομένους εἰς χαμερινὴν καὶ ἑσπεράϊαν ὥραν ἐν χωριακῷ καταλύματι, φόβῳ πολλῷ κρυπτοφανῶς καὶ ἀδραγνῶς θεάσασθαι, καὶ συντυχεῖν ἡμῖν δι' ὅλης σχεδὸν τῆ νυκτός· δξαθεμένων ἡμῶν δξαθήκας (1) τὰς ἐν κυρίῳ πρὸς ἀλλήλους· καὶ εὐθύς ἔωθεν ὁποῖον ἦν ἀλγυνὸν καὶ ἐλεανὸν δξαζούγνυμένων ἡμῶν ἀπ' ἀλλήλων, κακείνης δ συντακτῆριον λόγον ποιούσης, καὶ ὡς ἐξόδξα τοῖς φιλήμασιν προσεπιτιθεμένης ἡμῖν καὶ πᾶν μέλξ τῷ σώματι καὶ κλαυθμῶν· ἐγὼ γάρ φησιν ἄρτι, τέκνα, ἵνα καὶ αὐτόλεκτον αὐτῆς λόγον εἶπω, ἐξοδιάζαν ὑμᾶς δοκῶ (2)· ἔξεστι στοχάσασθαι τοῖς ἐχέφροσιν· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῖς συγκραθεῖσιν ἀγαπητικῶς πρὸς ἀλλήλους, καὶ διῖσαμένοις γίνεται καὶ τὸ μέγαν θεολόγον Γρηγόριον ὡσπερ ἐνὸς σώματος εἰς δύο τομῇ καὶ ἀμφοτέρων νέκρωσις· ἡ μόσχων συντροφὸν καὶ ὁμοζύγων διάζευξις γοερῶν μυκωμένων ἐπ' ἀλλήλοις καὶ οὐ φερόντων τὸ ἀλλοτρίωσιν· τί καὶ πόσον καὶ ἡλίκον δόλημν ἐπὶ τῷ παρόντι; καὶ κατεκρατῶμν ἀμφοτέροι φοβοθεῖα τῷ δριμυπαθείας, ἀλλὰ τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον ὄν, τὸ μεγαλοψυχίας αὐτῆς τιμάσθω.

11. Τὸ δ' ὑμέτερον, ἀδελφοί, αὐτοὶ ἐξηγήσασθε, οἱ καὶ τὸ εὐεργεσίας ἀπολαύσαντες, ὡς συμβέβηκεν ὑμᾶς ἐξερχομένη πρὸς ἡμᾶς, καθάπερ νεοττοὺς ἐκρίφεντας ἐκ καλιᾶς, εἰς τὸ οἰκεῖον φροντιστήριον· ἔπειτα ὑποσρέψασα καθάπερ ἕκασον παρηγορήσατο πρὸς τὰ ἐν αἵψῃ πορδύομένη· κακείσε ποδαπῶς εἰσῆθοῦσα πείετρυζεν, ἡντιβόλξ, τὸ μὲν προσδεχομένη, τὸ δ' ὑπαλείψασα, τὸ δ' ἐρείδασα, τὸ δ' ὑπεξάγασα· καὶ οὗς μὲν τροφύομένη, οὗς δὲ διοικεμένη, ὡς ἂν τις ἄριστος οἰκονόμος καὶ καὶ θεὸν πρωςάτης, ἡ ὄντως νέα Νατάλια, ἡ Πρισκύλλης (3) ὁμόζηλος· καὶ μάρτυρες ὑμεῖς, οἱ εὖ παθόντες, καὶ διὰ γλώσσης τὸ εὖ-

f. 100. n.

(1) Theoctistae cum fratre deportato nocturnum colloquium cognoscimus etiam ex ep. 3. lib. I. p. 184.

(2) Piorum huiusmodi testamentorum, habemus exemplum apud ipsum Studitam ed. Sirm. p. 65. seqq.

(3) Priscilla nota est ex act. apost. et ex Pauli epistolis. De Natalia sic Baronius in martyrologio 1. decembris. Sanctae Nataliae, uxoris beati Hadriani martyris, quae sub Diocletiano imp. ss. martyribus Nicomediae in carcere detentis multo tempore ministravit; impletoque eorum certamine, Constantinopolim profecta, ibidem in pace quievit. Videsis reliqua de ea documenta a Baronio citata.

συμπάθοντον φερόμενον ἔχοντες καὶ θαυμαζόμενον· ἡξιώθη τοιγαροῦν τινικαῦτα ἢ θαυμασία καὶ τῇ τελευταίου μακαρισμοῦ ἐπιτυχάνουσα, ὁραδιζομένη ὑπὸ τινων, ὧν τὰ ὀνόματα ἐκὼν ὑπερβήσομαι· καὶ μέντοι διωκομένη ἔνεκεν δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας· ἀποκρινέ μοι καὶ αὐτὸς, ὦ πάτερ, ὃ τι καὶ ὑάεση διὰ σὲ πεφρουρισμένε σε ἔνεκα ἢ πολυάθλος, ἐν τῇ συζητήσῃ, ἐν τῇ φροντίδι τῇ ἀναγκαίων· λέγε τὴν ἀρπαγὴν τοῦ κρατοῦντος, τὴν ἀπειλήν, τὴν ἀνέτασιν· οὐχὶ καὶ τὴν συμπέπονθέν σοι τριακονθήμερόν μείνασα φρερουμένη ὑπὸ τεττάρων τῶν συνασκαμένων, ταῦτα διηρημένων τῇ εἰρκταῖς; καὶ κεῖ ἐὼ λέγειν ὅσα ὑπὸ τῶν δουλίδων τῇ φρερέως ὑπέστη, καὶ ὅσα ἐταλαιπωρήθη καὶ πῶς τῇ ζωῆς ἀφορμὴν, καὶ ἄρτον ὀδύνης ἐσθίεσα καὶ πόμα θλίψεως πίνεσα· καὶ οὐ τὴν παρόντος καιροῦ τὰ τινικάδε τετολμημένα καὶ γενημένα δ/ασημαίνειν· ἀλλὰ συγχωρεῖσθαι τοῖς δεδρακόσιν, ὃ τι καὶ πεπράχασιν· οὕτω γὰρ εἰπεῖν ἁρμοδιώτερον, εἰ καὶ κήμασιν οἷς παρεχώρησεν ἢ ἁκονόμησεν, ἵνα ἐγκόπτηται κακία, καὶ μὴ εἰς νόμον ἔρχεται τὸ πᾶσι νομοῦμενον, θεὸς δὲ διωγμὸν ἀνεκαλέσατο· καὶ γὰρ ἐπανήκοον οἱ ὑπερορισθέντες καὶ δ/ασκορπισθέντες εἰς ταυτὸν, ὡς ἴσε, δεξιᾶς τυχόντες τὴν ἐπαγελεύσεως παρὰ τὴν κρατούσης.

ια'. Ἀλλὰ τί ἐτι τῇ θεοτιμῇ μητρὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοισι προσθέτημεν, καὶ τί προσεριστόμεθα ἁρμοδιώτερον; ὦ δακρύων ὀχετοὶ, ὅσοι ἐκ τῆς ἐκείνης ὀφθαλμοῦ ἀετῶς προεχέοντο διὰ τὴν ἀνδρά, διὰ τὴν παίδων τὴν σφαλερώτερον (1), διὰ τὸ ποίμνιον, διὰ τὸν ὀλισθαίνοντα, διὰ τὴν καθ' ἑκάστον σπριγμόν· ὅπως ὡς μήτηρ πνευματικὴ τὸ ἐλεεῖν εἶχεν· καὶ ὡς ἀδελφὴ ὑπὲρ ἀδελφῶν καὶ κύριον αἰετῶν ἠγωνίζετο, καὶ οὐ συνελπίζετο· ὡς ψυχῆς οἰκτίρμονος καὶ ἐλεήμονος ἐπίδοσις· καὶ ὡς σπλάγχχνων συμπαθῶν κένωσις, οὐ φερόντων τὴν τὴν προσιόντων σένωσιν· ὡς καὶ δέεσθαι αὐτὴν ὑπὲρ τῶν θεο-

ac celebratis. Tunc vero mirabilis haec femina postremam quoque beatitudinem consequi digna fuit, conviciis nimirum a quibusdam affecta, quorum nomina sponte reticeo; et persecutionem propter iustitiam passa ac veritatem. Responde tu mihi, o pater, quid pro te carceri mancipato patientissima haec sustinuerit, cum accusareris, cum quaestio de te fieret, postremo ob rei necessariae ministrationem. Dic tyranni rapinas, minas, examinationes. Nonne ipsa socia tibi dolorum triginta diebus fuit in custodia detenta, cum quatuor asceseos consortibus, et quidem per carceres distributis? Ibique omitto dicere quanta fuerit passa a custodis ancillis, quanta in angustia fuerit quod adtinet ad vitae sustentationem, panem doloris comedens, et calicem bibens tribulationis. Sed non est huius temporis omnia quae tunc ausa et acta fuerunt significare. Ignoscamus malorum auctoribus quicquid egerunt. Sic enim dicere convenientius est; quandoquidem iudiciis suis permissionis aut providentiae, ut malum abrumpetur, et ne lex fieret quod erat illegitimum, persecutionem Deus sedavit: nam et exules, reversi sumus; et dispersi, de novo convenimus; felicem, ut scitis, reditum abs regnante Domina consecuti.

11. Age vero quid adhuc venerandae matris laudibus addemus, aut quid convenientius attexemus? O lacrymarum rivuli, quotquot ex eius oculis perenniter fluxerunt, propter virum, propter unum e filiis lubrico magis obnoxium, propter ecclesiae gregem, propter lapsos, dum singulos solidare conatur! Namque ut spiritalis mater, clemens erat; ut soror, pro fratribus in Domino numquam non sollicita, etiamsi contubernalis non esset. O anima misericordiae et eleemosynae semper parata! O viscerum benignorum effusa caritas, quae neminem acceden tem

(1) Intelligit Euthymium, quem ad constantiam multis verbis roborabat ipse Theodorus lib. I. ep. 1: ἀνδρείου οὖν καὶ αὐτὸς, ἀδελφὴ καὶ κυρία Εὐθύμια: viriliter age et tu domine frater Euthymy etc.

angustiis angi sinebat! ita ut egeret ipsa pro indigentibus, versuram faceret pro redimendis aliorum versuris, gestiret denique pretium pro aliorum redemptione persolvere, trapeziticam etiam saepissime Christi imitatione exercens. Pauperibus quoque feminis ad se convocatis propriis manibus ministrabat; namque in deliciis ei fuit erga inopes benignitas largitasque. O venerandum os, quod divina eloquia semper meditabatur, et incessabilem usque ad mortem liturgiam obivit! O venerandorum pedum ad ambulandum indesinenter ad Deum malleoli firmi semper atque parati! O non vespere tantum sed et mane et nocte media sanctarum manuum ad Deum elevatio, et certa postulatorum impetratio! O nocturnorum somniorum revelationes! Etenim ob circumstantes molestias saepe Deus futura praemonstravit, famulam suam consolans. O totius corporis ob asceticam vitam dissolutio, vilisque et male ab hiberno frigore protegens vestis! O lectule rigide, anguste curteque, frigidique discubitus! O indifferens et inconciliabilis erga cuiuslibet viri aspectum animi habitus! O constans et enixa ipsius cum Deo solitudo! Quare et cum tristitia conflictans, neque nos saepe aspicere valens, neque alium qui spiritaliter recrearet, moerori cedens, egressiones aliquas et peregrinationes faciebat: verumtamen in his ipsis sollemnem precum ordinem accurate observare se demonstrabat. O diurni nocturnique laboris summus amor! O digitorum ex opere durities, et naturalis teneritudo in corii asperitatem conversa! quia videlicet non pro se tantum, id enim minime curabat, sed pro totius fere coenobii indumentis operabatur, ut vos auditores scitis.

12. Singularis quippe in hoc femina fuit praeter cetera; ita ut siqua in re reprehendi ut homo potest, hinc ansa arri-

μένων, καὶ δανείζεσθαι ὑπὲρ τῶν δανείων ἀπαλλάξαι· καὶ χαίρειν καὶ ἑαυτὴν πριάσθαι ὑπὲρ τῶν ἑτέρων ἀπολυτρώσεως, τραπεζοποιεμένην αὐτὴν πλεσάναι χριστομιμήτως· καὶ τὰς πενομένας συγκαλεμένην καὶ τῶν ἰδίαις χερσὶν ὑπηρετοῦσαν, διότι ἔρως ἦν αὐτῇ, τὸ τῶν φιλοπτωχίας δῶρημα· ὃ τιμὴν σώματος τῶν ἐκ τῶν Θεῶν λογίων ἀενάκων ἐκμελήθησεν, καὶ ἀπαλαίπτει μέχρι θανάτου δημοκρατουργήσεως· ὃ τιμὴν ποδῶν ἀποσφυρώσεως, ἐκ τῶν ἐντευκτικῆς πρὸς Θεὸν ἀνενδότου πῆξέως τε καὶ ὠδυσίας· ὃ οὐ μόνον ἐσθλῆς, ἀλλὰ καὶ ὑποθρηνῆς καὶ μεσονυκτικῆς ὁσίων χαρῶν πρὸς Θεὸν ἐπαρσεως καὶ θρυνητικῆς τῶν αἰτηθέντων ἐπιτεύξεως· καὶ ὃ νυκτερινῶν ἐκπληρώσεων δημοφίσεως· ἧς πρὸς τὰ παριστάμενα λυπηρὰ, πολλάκις αὐτῇ Θεὸς τὸ μέλλον προμεμήνηκεν, ὡς ἀμνηστὸς αὐτοῦ θεράπαιναν· ὃ τῶν ὅλων σώματος ὡς ἀσκήσεως, ὡς ἀλγύσεως· καὶ ὃ εὐτελοῦς καὶ ἀθάλαπτος ἐν καιρῷ κρύβει ἐκδύσεως· καὶ ὃ σρωμένης δαξήρης σένης τε καὶ κολοβῆς, καὶ ψυχούσης ἀνακλίσεως· ὃ τῶν ἀφίλων καὶ ἀσυνδύακων πρὸς πάντας ὅσιν ἄρρενται δημοφίσεως· καὶ ὃ τῶν ἐπιμόνων καὶ τεταμμένων αὐτῆς πρὸς Θεὸν μονώσεως· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκηδία παλαίεσα, καὶ μήτε ἡμᾶς ὁρᾶν ἔχουσα συχνότερον, μήτε ἄλλον τῶν πνευματικῶν ὑπαλείφοντα, ἥττατο ποιούμενη τὰς τινὰς προόδους καὶ ἀποδημίας· ἀλλὰ καὶ τούτῳ τῶν κανόνων φυλάττεισα ἀπαράλειπτον ἀπεδείκνυτο· ὃ φιλεργίας ἀνυπερβλήτης νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν δημοπώσεως· καὶ ὃ δακτύλων τῶν ἐργασικῶν ἀποσκηκώσεως καὶ εἰς βύρσης σκληρότητα μεταποιουμένης τῶν φυσικῆς ἀπαλότητος· μὴ ὅτι πρὸς τὸ ἑαυτὴν ἐπαρκεῖν ἐργαζομένης, τοῦτο γὰρ μηδενὸς λόβη πρὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ὅλον κοινόβιον σχεδὸν ἐκδιδύσκεν ὡς ἐπίστασθαι οἱ ἀκούοντες (1).

ιβ'. Καὶ γὰρ ἔστιν τις τῶν γυναικῶν ἐν τούτῳ ὡφθῆναι μᾶλλον τῶν ἄλλων· ὥστε καὶ εἴ τι ὡς ἀνθρώπον αὐτὴν ἔστι μωμεῖσθαι, ἐντεῦθεν

f. 101. a.

f. 101. b

(1) Id adfirmat Theodorus etiam in epistola ad matrem lib. II. 6.

τὰς ἀφορμὰς προσεῖναι, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης αὐτῆς περὶ τὰ καλὰ θερμότητος, ὅππαι-
 τικὴν ὡς τὰ πολλὰ οἶσαν καὶ ἀκριβολο-
 γουμένῳ πρὸς τὰς συασκόμενας ὑποχει-
 ρίους, καὶ θυμωμένῳ ἔσιν ὅτε ἐν ταῖς ἐλ-
 λείψουσιν εἴτε τῶν ἔργων, εἴτε τῶν ψαλμο-
 διῶν, εἴτε τῶν πρὸς ἀσάσεων, ὡς καὶ νικη-
 θῆναι αὐτὴν οὐ πολλάκις, ὡς θῆσαι τε νυ-
 σαζούσας, ἢ καὶ ῥαπίσαι ἀνηκούσας· ἀλ-
 λά καὶ εἴθ' οὕτως εἶχε τὸ ἀγαπᾶσθαι μᾶλ-
 λον ὑπὲρ ὅτι λίαν ὁμαλωτάτης, διὰ τὸ
 ἐξ ἀγαθοῦ αὐτὴν κινεῖσθαι πρὸς ταῦτα,
 καὶ πάντοτε ἀπογινώσκουσα καὶ ζητοῦσα
 ὑποτάσσεσθαι· καὶ μὲν τοι διὰ τοῦτο (Θ)
 Θεὸν ἠλεημένη, ὡς ἡμεῖς αὐτοὶ τὰς συγ-
 χωρήσας εἰκότως ἐπιούμεθα· καὶ γὰρ καὶ
 τὸ καθαρῶς τὸ πατὴρ, τοσοῦτον ὑπετά-
 γη μου τῇ ταπεινώσει καὶ ὁπιδέδωκεν εἰς
 ὑπακοήν, ὥς καὶ δούλῳ αὐτὴν ὀνομά-
 ζαν, καὶ τῶν ἀναξίων με ποδῶν ἐφάπτε-
 σθαι, ἐξαγορεύειν τε τὰ κρυπτὰ τῆς καρ-
 δίας, καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν μὴ ἀντιτείναν τῶν
 ὁπταγμάτων· αἰδοῦς τοίνυν πληροῦμαι
 ἔγωγε ὁ τάλας ὅσας αἰνὰ καὶ ἀναλογίσω-
 μαι, ὅπως τέ με ὠνόμαζε κύριον καὶ πα-
 τέρα, καὶ ὅπως ἐσέβητο συμμίζουσα τῷ
 φόβῳ τὸ πῶθον, καὶ οὐχ ὡς μήτηρ, ἀλλ'
 ὡς τέκνον παιδαρχοῦσα.

f. 102. a.

17'. Πρὸς ταῦτα ἐγκρατείας μὲν ὄρον,
 τὸ μὴ εἰς κόρον φαγεῖν εἶχεν· τὸ δὲ ποιό-
 τητα τῶν βρωμάτων συσεῖλαι ἢ ὑποταγή
 οὐκ εἶα· καὶ περ προσκαμένῳ ἐπὶ τοῦτο
 σφοδρῶς καὶ μὴ εἰσακουμένῳ· ἦν τοίνυν
 μονοσιτοῦσα καὶ πρὸς δύσιν τῶν ἡλίων ὡς τὰ
 πολλὰ, μεταλαμβάνουσα λιτὴν τινα καὶ
 σχέδιον, ἀνέλαιον τε καὶ αἶονον τὴν τροφήν·
 καὶ ὅποτε διὰ κατέλυεν ἐν τῇ ὠρισμέναις
 ἡμέραις, οὐ καὶ πλεονονήν, ἐξ ὀλίγου δὲ
 καὶ καὶ μικρὸν λαμβάνουσα ἤρκειτο· ἀκτι-
 μοσύνης δὲ δείγμα, τὸ μηδὲν ἔχειν αὐτὴν,
 μήτε θεραπευνίδι, μήτε χρυσίον, μήτε
 ἀργύριον, μήτε τι τῶν αἰῶνος τούτου, ἢ μόνον
 τὰ τρίχινά ῥακκία αὐτῇ βιβλητο, καὶ τὰ
 δύο πενιχρὰ σκεπάσματα (1)· ἀμέλει τοί-

piatur, atque ex reliquo eiusdem erga vir-
 tutem fervore; quo fiebat plerumque ve-
 hemens et nimia erga socias asceseos ac
 subditas exactrix. Immo et iracundia suc-
 cendebatur in defectibus sive operum, si-
 ve psalmodiarum, sive ad officia adsidui-
 tatis; raroque in his a quapiam superaba-
 tur, socordesque urgebat, et alapis etiam
 inobsequentes pulsabat. Sed tamen sic et-
 iam magis diligebatur, quam illi qui plus
 nimio indulgentes sunt; quia non nisi re-
 cti bonique amore iis motibus percellaba-
 tur: alioquin prorsus ab his abhorrens,
 et subesse aliis deposcens: interim Deum
 sibi misericordem implorans, sicut nos aliis
 pariter condonamus. Reapse post patrem
 (Platonem) custodia inclusum, adeo mihi
 ob suam humilitatem subiecta erat, seque
 in obsequium tradiderat, ut et famulam se
 appellaret, et indignis pedibus meis ad-
 volveretur, et cordis arcana mihi pate-
 faceret, et nullatenus a meis praescriptis
 discederet. Pudore igitur miser ego suf-
 fundor, quoties reputo quomodo illa me
 dominum patremque nominaret, et quo-
 modo me coleret, amorem timori admi-
 scens, neque ut mater sed ut filia mo-
 rem gereret.

13. Praeterea lex illi vel limes conti-
 nentiae fuit, numquam comedere ad sa-
 tietatem: sed tamen ciborum qualitatem
 coercere per obedientiam ei non licebat;
 etsi in hoc magnopere repugnabat, ne-
 que exaudiebat. Semel itaque in die ve-
 scebatur, et quidem circa solis occasum
 plerumque, sumens tenuem et simplicem
 sine oleo vinoque cibum. Et siquando sta-
 tutis diebus ieiunium omittebat, non sane
 ad repletionem, sed parum quid brevi-
 que degustans, satis ei erat. Religiosae
 vero paupertatis demonstratio erat, quod
 nihil omnino habebat, non famulam, non
 aurum argentumve, neque mundanum ali-
 quid, sed vestimenta cilicina, et pauper-

(1) Confer praedictam Theodori ad matrem epistolam.

cula duo tegumenta. Haec mortis causa mihi et fratri largita, ceteris sepulturae reservatis, sic nuda substantiis et mundi affectibus, laeta tamquam ad propria proficiscens rebus humanis excessit, bene nobis salubriterque precata, praesentes quoque omnes crucis symbolo signans; nam multi inventi sunt ibi fratres, eius obitum spectaturi.

14. Sed o veneranda et desideratissima mater, ad te enim sermonem converto, dulcis mihi res et nomen, desiderabilis amabilisque conspectus, mater simul et filia, quae bis me peperisti, bis genitrix, ubinam nos reliquisti? quonam tu migrasti? quos in fines translata es? quaeve loca nunc habitas? quibus in sedibus diversaris? quales nunc contubernales spectas? Nam principem quidem aëris huius certo scio te bonis tuis operibus devicisse, ibique te esse unde dolor et moeror et luctus exulant: ubi sanctorum omnium incolatus est beatorum: ubi strepitus chorusque sollemnizantium atque laetantium est: ubi nostri communes fratres, quos et amasti et consortes habere exoptasti. Nunc enim praesentes adhuc carnis proprietates discrimen convictus efficiunt. Neque mei obliviscaris filiorum tuorum minimi: ne, inquam, oro quaesoque, pusilli gregis tui curam omittas neque magni. Sed securitatem adepti, credo enim te illa potitam, adesto, indulge, propitiare. Ora et exora nunc maxime enixius; dirige, firma, custodi me miserum a peccandi periculo, a telo volante iniquitatis, ab omni reliquo diaboli nocumento. Pasce me, compasce, urge, commune, spirituali praesentia visita, corrige in singulis, atque observa quomodo surgam, quomodo cubem, quomodo corpore animoque commovear: ut

νυν ὅτε ἀπετῆετα, ἐμοί τε καὶ τῷ ἀδελφῷ
δυσκείμασα ταῦτα, καὶ τὸ λοιπὸν εἰς ἐντα-
φιασμὸν ἔχουσα, οὕτως γυμνὴ καὶ ἡ ὕλαις
καὶ ἡ ἡρώδης κόσμῳ προσπαθείαις, χαίρουσα καὶ
ὡς πρὸς τὰ ἴδια χωροῦσα, ἀπεδήμησεν ἐκ
τῆς ἐνθενδε, ἐπιρθευξαμένη ἡμῖν εὐκτῆρια
καὶ σωτήρια, καὶ κατασφραγίσασα ἑκάστων
τῶν παρισταμένων, ὥστε πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν
εὐρέθησαν θεώμενοι τὴν κοίμησιν (1).

ιδ'. Ἀλλ' ὦ μήτηρ σεβασμία καὶ πολυ-
πόθητε, πρὸς σέ γάρ εἰμι ἐπιστεφόμενος,
τὸ γλυκύ μοι καὶ παῖγμα καὶ ὄνομα, τὸ προ-
θητόν μοι καὶ ἐράσιμον θεώρημα· ἡ μητρό-
τεκνος μᾶλλον δὲ διτοτόκος με διμήτηρ-
ποῦ ποτε ἡμᾶς ἀπολέλοιπας; ποῦ ποτε
μετακινήσῃς; πῇ ἢ μεθωρίσῃς; πῇ ἢ
καὶ ἐν ποίοις τόποις ἐναυλίζῃ; ἐν ποίαις
ἐπαύλεσι συγχωριάζῃς; ὁππότε κατ-
οπτεύῃς; τὴν δὲ ἀρχοντα τὴν αἰῶνος τοῦτε εὖ
οἶδα ἐκ τῶν ἀγαθῶν σε πράξεων ὑπερνική-
σασαν, ἐκεῖσε εἶναι ἔνθα ἀπέδρα ὁ δόνη
λύπη καὶ σεναιγμός· ἔνθα τῶν ἀγίων πάντων
ἔστιν εὐφραينوμένων ἡ κατοικία· ἔνθα ἡ χάρις
καὶ χορὸς ἑορταζόντων καὶ ἀγαλλιωμένων·
ἔνθα καὶ οἱ κοῖνοι ἡμῶν ἀδελφοὶ οὗτοι καὶ ἐπό-
θησας καὶ συγκατοικεῖν ἤρω· ἄρτι γὰρ τὰ ἰδιώ-
ματα τῆς σαρκὸς παρόντα διαφορὰν ποιοῦν-
ται τῆς συμβιώσεως· μὴ δὲ ἐπιλάβῃ ἡμῶν τῶν
σῶν ἐλαχίστων τέκνων· μὴ ὡδρακαλῶ, μὴ
ἀντιβολῶ, μὴ ἐπιλήσῃ τῶν ποιμνίων σου τῶν μι-
κρῶν τε καὶ τῶν μεγάλων· ἀλλὰ παρρησίας τυχεύ-
σας, πιστεύω δ' ὅτι καὶ ἐπιτετύχησας, σῆθι ἐν
ίλεος ἐξιλίας· προσεύχεσθαι καὶ ὑπερεύχεσθαι
μᾶλλον ἄρτι ἐκτενεσέμενος, παιδαγωγοῦσα
καὶ σφαιρίζουσα καὶ φρενέουσα με τὴν δέλαιον ἀπὸ
φόβου ἀμάρτητικῶν, ἀπὸ ἐλπίδος πετομένων ἀνο-
μίας, ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐπηρείας δαιμονι-
κῆς· ποιμαίνουσα καὶ συμποιμαίνουσα, νύσ-
σουσα καὶ προσυπομνήσκουσα διὰ ψυχικῆς
ἐντελέξεως· ἐπισκεπτομένη τέ καὶ ἐπανορθο-
μένη ἐκάστοτε, καὶ θεωμένη πῶς ἀνίσταμαι,
πῶς κινῶμαι ψυχῇ τε ἐν σώματι, ἵνα παν-

I. 102. 4.

(1) Auctor chronicae synopses vitae Theodori in editione Sirmondi ad an. 795. putat epistolam ad matrem scriptam fuisse ante suam profectiōnem in exilium ad urbem Thessalonicam; quod si ita se haberet, Theoctista quoque per id tempus obiisset; quod a veritate plane abhorret. Nam Theoctista comes illius itineris filio fuit.

τοίῳ λόγῳ ῥυθμίζομαι κατὰ τὴν ὁρμήν, καὶ σκοπὸν τε βαίνων τῇ ἀληθείᾳ, φθάσω εὐαρεσθεῖν θεῷ διὰ τῆς ἀγαθῆς ἀφηγήσεως, καὶ τύχω μὲν τῆς τῇδε βίον σὺν τοῖς ἐπομένοις μοι ὑπὸ τῆς σκέπης σου εἶναι καὶ συμμετασχεῖν σε ὡς τέκνον ἐλάχισον τῷ ὅκῳ δεξιῶν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πατρὸς ἀγάπης. ταῦτα μοι, τέκνα, ἠνάγκασεν ἡ ἀλήθεια διηγήσασθαι καὶ ὑμῖν παρὰ ῥεῦσιν τὰ τοιαῦτα κηρύξαι.

omnimodis directus et perfectus, ex norma veritatis incedens, Deo placere bono vitae tramite queam; et post hanc vitam impetrem ut cum adseclis meis sub tuo patrocinio fiam, et filius minimus tecum sortiar in dextera Christi Dei nostri consistere. Haec me, o filii, eloqui veritas coëgit, vobismet scilicet talia cursim perorare me iubentibus.

FINIS.

DE THEODORO ALANIAE EPISCOPO.

De hoc Theodoro, vel potius de eius scriptis, dixit Allatus in diatriba n. CXV. Ea scripta omnia nos prae manibus habemus in codice vaticano; ex quibus interim delegimus typis vulgandum iter eius Constantinopoli per Bosphorum cimmerium in Alaniam, quia hanc prae ceteris lucubrationem lectoribus iucundam fore speravimus. De Alania et Alanis non semel Constantinus porphyrogenitus in op. de adm. imp. Est autem ea regio ultra Maeotim circa Tanaim, atque ut Constantinus ed. paris. p. 113. affirmat, τῶν ὁρέων καυκασίων ἄνωθεν ἡ χώρα τῆς Ἀλανίας. Itidem noster infra n. 5. Denique copiose optimeque describit Alaniam Cellarius in geogr. antiq., multis veterum citatis auctoritatibus. Ad eius sedem episcopalem quod adinet, ea in catalogo Leonis sap. erat metropolis sexagesima secunda, at in illo Andronici senioris numeratur quarta supra septuagesimam: ὁ Ἀλανίας καὶ αὐτὴ ἐβ' οὔσα, ὃς γέγονεν (post Codin. ed. paris. p. 402.) Haec de Alania. De ipso autem Theodoro nihil fere cognoscebatur praeter id quod ex Dosithei hierosol. historia adnotaverat Lequinius Or. ch. T. I. col. 1348, nempe eum fuisse episcopum tempore Germani II, qui fuit patriarcha constantinopolitanus ab anno 1222. ad 1240. Nunc demum ex hoc luculento Theodori sermone plura et quidem historiae utilia comperimus. Namque et Alaniae fines vicesque describit, et miserandam populi conditionem, cum religionis amore vix tamen christiani: χριστιανὸν δὲ μόνον ὀνόματι Ἀλανοῖ (n. 24.), propter pastorum scilicet raritatem, et infirmam rei sacrae constitutionem. Prorsus est hoc alanicarum antiquitatum rarum monumentum nec contemnendum. Lepida autem est illa Lazorum episcopi in Alaniam excursio, eiusque supina in conferendis sacris ordinibus inscitia et irreverentia, quem pravum morem apud haereticos quoque Habessinios vigere, a nostris orthodoxiae illic praeconibus audiui. Ceterum de non facile repetendo sacramenti illius ritu, prudenter auctor loquitur. Incommoda sua et pericula praesertim Chersone, et a latronibus, et ab illarum regionum satrapis memorat. Item suum pastorale regimen modeste exponit. Quaedam tamen, initio praesertim, non sine aenigmate dicuntur. Sacra saepe biblia, canones interdum, nec non ipsum Homerum, utpote homo graecis disciplinis imbutus, recitat. Celestroqui stilus Theodori plerumque durior est, narratio veluti abrupta, prout ipse interdum fatetur, et nullo artificio contexta, et mihi interpreti aegre quandoque pervia. Sed rem heic quaerimus, bonae elocutionis exempla aliunde petemus.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΑΝΙΑΣ

Λόγος ἐπιστολιμαῖος πρὸς τὴν Κωνσταντινόπολιν καὶ τοὺς ἐνδημοῦντας τῇ ἐπισκόπων·
εἰ καὶ διὰ τὰ συμβάντα παρεκτέταται, καὶ τοὶ τὰ πλείω συντέμνων.
Ἐπιγέγραπται ᾧ, καὶ πῶς χαροτοῖαν, ἡ

Α Λ Α Ν Ι Κ Ο Σ.

THEODORI EPISCOPI ALANIAE

Sermo epistolaris ad Constantinopolim morantesque in ea episcopos; qui propter
rerum eventus prolixus evasit, quamquam pleraque sunt breviate.

Inscribitur autem: post ordinationem episcopi, sive

A L A N I C U S.

1. Quatenam fuerit itineris nostri ratio, iamdiu scio, vos et antea cognoscere expetisse, et nunc potissimum, o magne pastor, et post primum proxime, nec non vos compastores; qui nimirum fuerit longae peregrinationis exitus, quid in ea gestum sit, praecipue vero quomodo nos Spiritus deduxerit; a quo, etsi non semper permoti fuimus, nunc certe postquam nobis unctionem largitus est. Num ergo felicius iter nacti simus, rectaque ad gregem nostrum venerimus? an in latrones delapsi, animae retinendae causa fugerimus? Qui status rerum sit, et num satis bene nobis evenerit? Num fortunae impetus vix demum desiverit, an adhuc in cursu simus? Et horum duorum utrum teneamus? et num hactenus scopo prorsus aberraverimus? Haec ergo vobis considerare contingit, et inter vos disquirere. Sane arbitror grave esse negotium, et non minima cura dignum, si quis velit nostra diligentius inspicere. Quamquam, ut in his solet contingere, alia quaelibet, nihilque publice satis probatum, popularis fama divulgat. Ego vero si certe tan-

α'. Ὡς ἡμῖν ἂν ἔχοι τὰ τῆς ὁδοῦ, Cod. f. 22. b
ὅτι πολλοῦ οἶδ' ὅτι καὶ πρότερον μαθεῖν ἐζητεῖτε, καὶ νῦν ἔτι μᾶλλον, σύ τε ὁ μέγας ποιμὴν, καὶ καὶ μὲν τὸ πρῶτον εὐθὺς (1), καὶ ὑμεῖς οἱ συμποσίμους, πῶς τὰ τῆς μακρᾶς ἐκδημίας, καὶ τίς ἡ ταύτης ἐργασία, μᾶλλον ἢ τῆς ὁδηγίας τοῦ πνεύματος. ὥστε, εἰ μὴ καὶ αἰεὶ, κεκινήμεθα, ἀλλὰ γε νῦν ἐκ τοῦ χρίσαντος· ἄρα χρηστοτέρας τῆς ὁδοιπορίας ἐτύχομεν, καὶ πῶς εὐθὺς τῆς ποίμνης ἐτέμνομεν; ἢ λησταῖς περιπεσόντες, πῶς περὶ ψυχῆς ἐτραπώμεθα; ὡς δ' ἂν ἔχοιεν, εὖ τε καὶ ἀλλοῖς τὰ συμπεσόντα ἡμῖν; ἄρα μόλις ἐσημῆς τῆς ὁρμῆς, ἢ καὶ εἰσέτι φέρομεν; καὶ ποῦ ποτε δεῖν θάτερον; καὶ τέως εἰ μὴ πάντῃ τοῦ σκοποῦ διημέρομεν; Ταῦτα μὲν οὖν ὑμῖν σκοπεῖσθαι συμβαίνει, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐρᾶν· καὶ περὶ τοῦ ὅτι οὐκ ἔστι πᾶσι φροντίδ' ἐκτελεστέων, εἰ πᾶσι τίς ἡμετέρων ἀκριβολογοῖτο τίνι· καίπερ ὅποια φιλεῖ συμβαίνειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἄλλο ἕτερον καὶ κοινῇ κατακριβωμένως οὐδὲν, ἢ πάνδημον φήμη προσφέρει ἂν· ἐγὼ δ' εἰ μὲν οὕτως εὐκαιρίας καὶ ὁρμῆς

(1) Confer sermonis clausulam. Utrouque enim in loco primus pastor videtur intelligi Christus.

σκευῆς εἶχον, ὥς πάντα λέγειν καὶ γράφειν, καὶ ἢ ἐμοὶ σπουδαζομένων τὸ ἔργον ἦν, διηγουμένων τὸ βελτίον εἰς παραψυχὴν καὶ συμπαθεῖς τοῖς ἀκούουσι· νῦν δὲ οὐκ ἐστὶ· πολλῶν γὰρ ἂν ἡμῖν λόγων ἐδέησεν· πονεῖν ἢ ἄρτι ὥς ἐν συγγράμμασιν, ἴδιον ἂν εἴη ὥσπερ εἴ τις ἐν νυκτομαχίᾳ, τὸ δεξιῶς ὠπλισθῆναι, καὶ τοιῶςδε ἐπιβαίνειν σκοπεῖ· καὶ τοι καὶ ἄλλως οὐδὲ ἂν διυναίμην, πεπλανημένῳ ἢ διη πῶ ἐννοίαν ὑπὸ τοῦ μεταμανθάνειν τὰ βάρερα· εἰ δὲ καὶ ταῦτα μὴ παρῆν ὡρακαλοῦντα με σιωπᾶν, ἀλλὰ τὸ διήγημα ἱλιγγον ἔχῃ οὐ φορητὸν, ὥς καὶ ἡπαρώτῃ ναυτία, καὶ τοῖς τρυφῶσι καὶ θρυπτομένοις τὰ φάρμακα.

β'. Ποθοῦσι ἢ ὑμῖν, ὦ πάτερ καὶ ὁμιλος ἀδελφῶν, οὓς σπανάξ καὶ διεσῶτας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπίσχω τῇ ἡμετέρῳ τῇ γνωριμοτάτῃ. Καὶ μή πε τίς Ἰωσήφ ἐνταῦθα; ὁ γὰρ πατριάρχης Ἰακώβ δῆλος πενθῶν οἶδ' ὅτι τῇ ἕστατον ἐν υἱοῖς καὶ πνευματικὰ λελλίζοντα ἔτι· καὶ παρὰ τοῦτο καὶ ἀγαπώμεθα· ἐγώ γε γένεσθαι μὲν οὖν οἱ μείζους ἀδελφοὶ (καὶ) ἄσαχυν τῇ ζωῆς, καὶ εἰς δεικνόντιαν αὐτὸς ἐτετάγμην ὑπερητούμενος ὅποσα προσέττατεν ὁ πατήρ· οἱ δὲ ἀπεμπολοῦσιν, οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες· πλὴν ὁμως, καὶ τραγωδία τὰ ἐντεῦθεν οὐδὲ ἀπαράλληλα· πλὴν ὅ τι γνωρίσω μὲν ἑμαυτὸν, εἰ καὶ σκιδῶς οὐδ' ἀποδρακαλύπτως· ἀποδραμοῦμαι γὰρ τὰ πολλά· βασιλεύω ἢ οὐκέτι τῇ αἰγυπτίῳ διὰ τῇ Φαραῶ, εἰ καὶ ἀποδραχωρῆσαι τινὸς δυναστείας οὐ βούλεται μὲν, πείθεται δὲ ὑπὸ τῇ ὁράσει διδόντος καὶ ἐνυπνιάζοντος πνεύματος· ὑποχωρεῖ γὰρ ἡ αἴσθησις τῶ νοῦ, παρ' αὐτοῦ διδραχθεῖσα ὅσα συμβολικῶς ὑποδέχεται· οὐ γὰρ ἡ νύξ τῇ βίᾳ κεχώρηκε τῇ ἀλήθειαν· εἶεν.

γ'. Τὴν μὲν οὖν ὁδὸν ἅπασαν ἐξ ἀπαρχῆς ἀναλέγεσθαι, ὑπὲρ τῇ παρόντι καιρὸν ἔστι, καὶ τῇ λόγῳ περὶ ὅσα τε ὑπενεγκόντας ἡμᾶς τρίτος ἐώρακεν ἥλιος· καὶ μὴν γε τούτων οὐ πολλοὶ αἰτησαμένοις τι-

tum otii et commoditatis haberem, omnia dicerem ac scriberem; etsi praecipuam curam gererem meliora narrandi ob solatium mutuumque affectum audientium. Nunc id non licet, quia longo mihi sermone opus foret. Laborem autem scribendo impendere, perinde nunc esset, ac si quis ad nocturnam pugnam eleganter se armis exornaret, atque ita ornatus procederet. Sed et alioqui id minime possem, mente adhuc vaga, dum res barbaricas discere incipio. Iam quamvis haec me ad silentium non compingerent, narratio tamen intolerabilem vertiginem crearet, veluti homini mediterraneo fit in mari nau-sea, et sicut delicatis et mollibus phar-maca accidunt.

2. Ceterum cupientes vos, o pater et fratrum coetus, quos licet distantes sanctus Spiritus congregat, nescio quomodo celem rem inter nostras longe notissimam. Et numquid heic est Ioseph aliquis? Patet enim quod patriarcha Iacob luget postremum ex suis filiis, qui adhuc spiritu infans est; et idcirco diligimur. Excolebant igitur maiores fratres vitae messem, atque ego ipse ministerio fui addictus, operam impensurus prout pater imperavisset. Illi autem vendiderunt nescio quo animi pravo instinctu permoti: sed certe tragodia heic fuit, nec veteri dissimilis. Novi tamen me ipsum, quamquam in umbra nec sine velamine. Etenim multa praetereo. Neque impero iam Aegyptiis per Pharaonem, qui etsi cedere alicui potentiae renuit, persuadetur tamen ab eo qui visiones et somnia immittit spiritu. Cedit quippe sensus intellectui ab illo edoctus quidquid per symbola suscipit. Neque enim nox mundi, veritatem comprehendit. Sed haec missa faciamus.

3. Igitur viam quidem universam iam inde ab initio describere, praeter huius temporis spatium est, et praeter sermonis officium; et quanta nos perpassos tertius sol viderit. Et quidem horum haud

pauca postulantibus nonnullis cursim significavimus, transitorie narrando, nisi haec forte vestram curiositatem fugerunt. Primus viarum custos vexavit me, comprehenditque persequens, et spolia divisit, etsi cupiditatem suam non explevit. Secundus vastator, magis adhuc malitia abundans, sed tamen non praevaluit. Nam prodigia rursus patrat Deus famigeratis illis haud minora: mare divisit, deduxit inermes homines, non tam persequentibus quam iam comprehendentibus hostibus, quod pluris est. Caecitate percussit secundum: erat enim etiam apud nos confidentissimus Paulus, gentium apostolus, qui prae evangelio cuncta flocci aestimabat, zelo flagrans, mysteriorum Spiritus gnarus, pastor meus, immo vero pater potius spiritualis quam corporalis. Erepti vinculis aequae ac Petrus, transivimus primam alteramque custodiam. Ut autem divinae dispensationis mos est, parumper ea remisit, ut mox maiora prodigia patraret. Haec nos breviter exposuimus; neminemque fore credimus, qui si inquirat, minime ei manifesta appareant.

4. Res porro heic gestas, novit Cherson et scythica regio, quae nos liberaliter viatores tractavit, auditis nostrarum calamitatum casibus. Nam postquam is qui improborum malitiam irritam reddit, persuasit tyranno nostro, ut contra suam voluntatem ageret, ille nos exules expulit et vinctos, civitas autem liberos esse sivit. Verumtamen hoc eius non placuit animo, misitque malos nuncios ad magistratus, et gravia verba addidit. Et hi quidem nullo vetito interposito, civibus permittebant, ut pro suo libito nobis uterentur. Sed Deus aderat cohibens, qui unum de Chersonis proceribus permovit, hominem prorsus celebri Iohanni parem: qui tamen libertatem fugiendi periculum non concessit, quia plebis impetum metuebat, ne forte a sanguinario illo viro occideretur, contraque se commoveretur populus qui un-

σιν ἐκδεδώκαμεν, ἐπιδρομάδῳ διεξελθόντες ἐκ τοῦ παρήκοντο, εἰ μὴ καὶ τῷ ὑμετέραν φιλοφροσύνῃ ὡς ἀδελφικῇ κεν. Ὁ πρῶτος ὁδοσάτης ἐξέβληκε με· κατέλαβέ με διώξας, διμερίσατο σκύλα· εἰ κὴ μὴ τ' ἐπιθυμίαν ἐπέπλησεν. Ὁ δεύτερο λυμένων, εὐποριστότερον ἐν κακοῖς, εἰ κὴ μὴ κατίσχυσε· τερατουργεῖ γὰρ κὴ πάλιν θεὸς τ' ὑμνεμένων οὐκ ἔλαττον, θάλασσαν ἔτεμε, διήγαγρον ἀώπλους ἀνδρας, οὐδὲ διωκομένους, ἀλλὰ κατεχομένους τὸ μείζον· ἀορασίᾳ πλῆττε τ' δεύτερον· ἦν γὰρ καὶ παρ' ἡμῖν παρρησιαζόμενον Παῦλον ὁ τῷ ἐθνῶν ἀποστόλου, ὁ τῷ εὐαγγελίῳ μικροῦ τὰ πάντα ὤψιλα βῶν, ὁ ζηλωτὴς, ὁ θεωρὸς τοῦ μυστηρίου τοῦ πνεύματος, ὁ ἐμὸς ποιμὴν, καὶ μᾶλλον ὁ πνεύματι πατρὸς ἢ τῷ σώματι· ἡρπάγημεν τῷ δεσμῶν μὲν Πέτρον, διήλαθον πρῶτον φυλακὴν κὴ δεύτεραν· ὡς δὴ νόμος τῆς θείας οἰκονομίας, μικρὸν ἐνδίδωσιν ἵνα μείζω θαυματουργή· ταῦτα μὲν οὖν ἐν μικρῷ τὲ ἡμεῖς ἐκλειδώκαμεν· καὶ τῷ ἐρδυνωμένων οἶμαι μηδὲνα εἶναι, ὥπερ οὐκ ἂν εἴη ταῦτα γε δῆλα.

δ'. Τὰ δ' ἐντεῦθεν οἶδε Χερσῶν κὴ γῆ σκυθικὴ, φιλοξενούσα σὺν παροδεύοντας, τοῖς τῷ ἡμετέρων παθημάτων ἀκούσμασιν· ὅτι γὰρ ὁ σφάλλων τῷ τῷ πονηρῶν πανουργίαν, ἔπειθε καὶ ὁ ἡμέτερον τύραννον τὰ τῇ γνώμῃ πρᾶτταν ἀντίθετα, ὁ μὲν ὑπερορίους ἔπεμπεν ἡμᾶς κὴ δεσμώτας, ἐλευθέρους ἢ ἡ πόλις ἐδίδε· ἀλλ' οὐκ ἐκείνους ἦνδανε θυμῷ. * κακοὺς ἢ ἀγγέλους ἠφίε τῷ πολιτεύματι, κρατεροὺς δ' ἐπὶ μύθους ἔτελλε. * κὴ οἱ μὲν ἀντέτανον οὐδ' ἐπὶ μικρὸν εὐθὺς ἐνδιδόντας αὐτοῖς ὅ τί ποτε πρᾶτταν βεβουλημένοις ἡμᾶς· θεὸς ἢ ἦν ὁ ἀνέχων, κινήσας τ' τινὰ ὡφειδῶν ἐν Χερσῶνι, κὴ οἷος οὐκ ἄλλο, Ἰωάννην τ' πάντων· ἐδίδε μὲν οὐδ' οὕτως ἐλθούριον ἡμᾶς τὸ ἀποδράναι τὰ χεῖρω, ὑφορώμενος τ' ὁρμὴν τ' δῆμα, μήποτε κατασφάζοιτο παρὰ τ' μισοφόνου ἀνδρὸς, κὴ κατ' αὐτοῦ κινεῖτο δῆμον ὡς ἑτεροβριθὴς καὶ φερό-

* Iliad. I. 24.

* v. 25.
f. 20. b.

μεν πάντοθεν· ἐτήρξῃ μέσας ἐλεύθερίας τε καὶ δεσμοῦ· τί δὲ ὁ πάντα ποιῶν καὶ μόνῳ τῷ βούλεσθαι; ἦν μὲν κἀνταῦθα σιδηρὰ κάμινος, Αἴγυπτος ἄλλη, καὶ Ἰσραὴλ καταδεδούμεν· ὁ ἐλεύθερος, καὶ Μωσῆς μυσηρίων μαζόνων μύσης καὶ θεωρός· πέμπεται γὰρ καὶ οὗτος, ἵνα τοῦ πιλοῦ καὶ τῆς πλινθείας ἐλευθερώσῃ με, καὶ ἀντιτύτῃ ὁ δυναστεύων Φαραὼ ὁ σκληρὸς, καὶ πρὸς τὰς Θεοσημείας τυφλώττων· ἐγγὺς ἢ ὀλοθρεύτης· καὶ ἡ πόλις μὲν ἐπένθη τὰ οἰκεία κακὰ· ἠτέκνε γὰρ μάχαιρα ἔξωθεν ἡβὴ ἐθνῶν, καὶ ἐνδοθεν ὁ ἐμφύλιος ἀνέκυπτε πόλεμος· ἡμεῖς δ' εὐθύς ἀποφεύγομεν.

ε'. Ἰσται μὲν οὖν οὐδὲ μέχρι τούτου ὁ κακίς· ἀπολούμενος ἐκείνῳ, καὶ τῆς ἀριστερᾶς μοίρας ὄντως ἄξιον· ἀλλ' ἐπαθήπερ ἢ Χερσῶνος ἐγγὺς ἐν ἀλανικῷ χωρίῳ φυγάδες ἡμεῖς· (πολυσχιδὲς γὰρ τὸ ἐθνὸν τοῦτο, καὶ διήκον μὲν ἀπὸ τῆς καυκασίων ὄρων ἐς Ἰβήρας, τὸ ἀρχαῖον καὶ πάτριον ὄριον· ἀγαπᾷ δὲ καὶ μετοικεσίας πολλῶν τινῶν πέμπαν· ἄς μικροῦ Σκυθικὴν τε πᾶσαν καὶ τῆς Σαυρομάτων ἐκπληρῆν) κἀντεῦθεν ἡμᾶς ἐδίωκε πολλοῖς ὁ τι πανεργήμασί τε καὶ μηχανήμασι, ζητῶν ἥδη καὶ θανατῶσαι· ἦν γὰρ τὸ λαιψόμενον οὐδὲν ἕτερον· καὶ κατέδραμεν ὁ Θεοσυγὴς, γλυτόμενός τε εἰς Χερσῶνα, πόλεμον ἡπείλα τοῖς μικροῖς Ἀλανοῖς, μόνον εἰ μὴ προδῶσιν ἡμᾶς· οὕτως ἐκείνος ποιηρὰ φύσις ἦν ὁ γελοῖος Τζαμάνης καὶ τῆς μηδεὸς ἄξιον, πλὴν ὅτι κακίας πλήρης καὶ τοῦ ποιηροῦ ὑπερήτης· ἠγνόησε δὲ ὁ πᾶν ὁ τι κακὸν εἶναι τε γὰρ προυδάσας καὶ λέγεσθαι ἄξιος, ὡς Θεοῦ ἡμεῖς ἀπόστολοι, νεανιεύομαι γὰρ, καὶ Θεὸς τερατουργεῖ ἡμῖν· ὁ γὰρ δρατεμὸν καὶ σιμάλας πᾶσι ἐρυθράν· καὶ τὸ μὲν, φυγάδα δρασώσας λαὸν, τὸ δὲ, διώκοντα καταποντίσας, τέμνει πᾶν πόλιν τὸ πρότερον οἰκίῳ πολέμῳ καὶ ἀλλοτριῳ καὶ τὸ διεχὲς ἐκείνης, ἐδίδου ἡμῖν τὴν δίοδον· σιμάπτει δὲ πάλιν τῇ ὁμοιωσίᾳ, ὡς μικροῦ κινδυνεῦσαι τῇ ἀλιτήριον βουλόμενον κατατυραννεῖν, εἰ μὴ

dique alieno impulsu agebatur. Itaque medios inter libertatem et vincula retinebat. Quid porro is qui omnia sola sua voluntate perficit? Erat enim et heic ferrea fornax, nova Aegyptus, et Israhel de libero captivus, et Moyses maiorum mysteriorum mysta et cognitor. Nam et hic missus fuit, ut ex luto et opere lateritio me liberaret, invito licet regnante Pharaone duro, et coram divinis prodigiis caeco. Prope aderat exterminator; et civitas propria mala deflebat: namque orbam reddebant foris quidem ethnicorum gladius, intus autem bellum consurgebat civile. Nos vero statim fugam arripuimus.

5. Neque vero heic substitit perditus ille, et sinistra parte vere dignus. Sed quoniam haud procul Cherson in alanica regione exules eramus: (etenim dispersa admodum gens alanica est, atque a caucasiis montibus usque ad Iberas pertingit, qui erat illorum priscus patriae finis; solet autem et nonnullas colonias emittere, ita ut Scythiam prope universam et Sarmatiam impleverit;) illic etiam nos persecutus est calliditate sua et machinationibus, necem adeo inferre conatus; nihil enim aliud iam insuper erat. Discurrit igitur hic Deo odibilis Chersonem, et pusillis bellum Alanis interminatus est, nisi nos dederent. Tam improbae naturae erat ridiculus iste Tzamanes et nulla re dignus, nisi quatenus malitia plenus erat, et diaboli administer. Porro ignorabat hic, nihil praeter nequitiam sapiens, et flocci faciendus, nos esse Dei apostolos, dicam enim audacter, et Deum pro nobis miracula operari. Qui enim divisit recollegitque Erythraeum, et fugitivum populum servavit, et persecutorem pari tempore aquis submersit; civitatem hanc in partes scidit, bello concitato simul civili et extraneo; idque discidium ansam nobis evadendi obtulit. Sed civitatem Deus rursus ad concordiam reduxit, ut parum a periculo abfuerit perditus ille, qui tyranni-

sem affectabat, nisi fuga saluti suae con-
duluisset. Haec hactenus.

6. Quae autem mala a sacro etiam
illata nobis sunt bello, ea pariter narran-
da sunt, utpote quae vim tyrannicam in
nos exercuerunt; quae res nullo alio no-
mine appellari potest, nisi pravae conspi-
rationis: ut blasphemiae nimirum turris in
altum attolleretur sub dignitatis munimi-
ne. Et quidem prope abfuit a linguarum
confusione; vel quaedam fuit sacerdotum
ignominiae adversus Eliam adgressio. Erat
enim quidam zelotes apud nos, etsi et
hunc interficit gladio spiritus. Vel contra
Hierusalem Assyriorum exercitus, pericu-
lose semet inferens, nec tuto revertens.
Res ita se habuit, ut breviter calamitatem
narremus. Habitant prope Chersonem et-
iam Alani, non minus expetiti quam vo-
lentes, ut sint circa eam urbem quasi val-
lum quoddam et custodia. Hos ego vidi,
illique admodum ex hilarati, ad patrium
suum pastorem accurrebant, eumque cir-
cumsistebant, volentesque nos apud eos
hospitari, nullum officii genus praetermit-
tebant. Nos vero vicissim adhortationis
verbum adhibebamus, ut digne Christi vo-
catione viverent. Erant autem (neque me
pudebit dicere, neque offensionem quan-
dam subverebor) grex palans in montibus
locisque desertis et foveis, neque ovile ne-
que caulam habens, ideoque ferarum de-
vorationi expositus; neque enim aderat qui
ei pastorem curam impenderet, etsi mul-
torum erat ambitio. Ceteroqui ne volen-
tibus quidem id licuisset; quia nondum,
qualem oporteat esse episcopum, cogno-
verant. Quamvis Paulus clamat, magna
tuba, gentium doctor, ideoque noster.
Sed illi existimant deliciosum quid esse
episcopatum, et mundanis curis deditum.

7. Nostis Chersonis episcopum; cur
enim gnaris verba multa faciam? Senex
hic et priscus episcopus mori sibi vide-
batur, quia Alani apud nos essent, vel
potius quia nos Chersone morabamur.

δρασμῶ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο·
οὕτω δὴ ταῦτα.

ς'. Ἄ ὃ θανά καὶ ὁ ἱερός ἡμῖν ἀνερ-
ρίπισε πόλεμος, λεγέσθω γὰρ καὶ οὕτως
ᾧ περ τυραννικός, τί γῆ καὶ λέγαν, ἀλ-
λὰ κακὴν ὁμόνοιαν; ἵνα πύργος βλασφη-
μίας ἀνυψωθείς τοῦ ὑψους πεφρουρου-
μένου τοῦ ἀξιώματος· εἰ καὶ ἡ τῆς γλώσ-
σης ἐγγὺς σύγχυσις· ἡ συνδρομὴ τῆς δ'
αἰσχύνης ἱερέων κατὰ τινος Ἡλίου· ἦν
γὰρ ὁ ζηλωτὴς παρ' ἡμῖν, εἰ καὶ κατα-
σφάττει τοῦτο τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύμα-
τος· ἡ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς Ἀσσυ-
ρίων παρεμβολὴ ὀπισθαλῶς ἐπεσφρήσα-
σα, καὶ ἐπιδινδύνως ἀνθυποσφύρασα·
τὸ δὲ ἦν, ἵνα μικρόν τι ἐνδραστήριον
τοῖς παθήμασι παροικοῦσι τῇ Χερσῶνι
καὶ Ἀλανοί, οὐχ ἥττον θεληθέντες ἢ θε-
λήσαντες, ὡς οἶόν τι περιτείχισμα ταύ-
τῃ καὶ περιφρούρημα· τούτους ἐγὼ τε εἶ-
διον, καὶ περὶ χαρῶς αὐτοῖς (ὧ) πάτριον
ποιμένα πετρέχον τε καὶ περὶ σάντο·
βελομένοι τε παρ' αὐτοῖς ἡμᾶς ζενισθῆ-
ναι, πάντα ἐποίουν τὰ ἐπιτήδεια· ἡμεῖς
δὲ ἀντεσθήγομεν τὸν τῆς ὀφθαλμοῦ λό-
γον, ὡς ἂν βιώεν ἀξίως τῆς κλήσεως τοῦ
Χριστοῦ· ἦσαν δὲ ἀληθῶς (οὐ γὰρ ἂν
αἰσχυνοίμεν λέγαν· μηδὲ μοι γένοιτο ὑφο-
ρεῖσθαι μικροψυχίας τινός) ποιμνιον ἐσκορ-
πισμένον εἰς ὄρη καὶ ἐρήμους καὶ βάρα-
θρα, οὐκ ἔχον μάνδραν οὐδὲ καλύβην,
ἕτοιμον εἰς κατάβρωμα τοῖς θηρίοις· οὐ
γὰρ ἦν ὁ ποιμαίνων, εἰ καὶ πολλῶν τὸ
ἐπάγγελμα· καίτοι καὶ βελομένοις οὐδ'
ἂν εἴξεσται· ὅτι μὴ πρότερον, οἶον εἶ-
ναι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον, ἤκουσαν· εἰ καὶ
Παῦλος ἐκβοᾷ*, ἡ μεγάλη σάλπιγξ,
ὁ τῆς ἐθῶν διδάσκαλος, καὶ διὰ τοῦ-
το ἡμέτερος· οἶονται δὲ τρυφερὸν εἶ-
ναι τὸ ὀπισκοπεῖν καὶ ἀπουδάζον τὰ κο-
σμικά.

ζ'. Οἶδατε τὸν Χερσῶν· καὶ τί ἂν
ἀκριβολογοίμεν εἰδόσιν· οὐτ' ὁ γέρον
καὶ ἀρχαῖος ἐπίσκοπος, θανατὸν ἔδο-
ξεν ὅτι παρ' ἡμῖν Ἀλανοί, ἢ μάλλον ὅτι
παρὰ Χερσῶνι ἡμεῖς· καὶ ὁ τῆς ἐνορίας

f. 21. a.

* I. Tim. III. 2.

λόγῳ εὐθύς· καὶ ὡς ἐγχώριον ἐπισκοπῇ, καὶ τὸ ἐμὸν παροδόν καὶ παρόριον· τὰ γνώριμα ταῦτα ἡμεῖς νῦν ἐπισκόπων τῆς μικροβυχίας καὶ τοῦ φθόνου ὡς ἐκαλύμματα, ἵνα μὴ λέγω καὶ τῆς ἀβελτηρίας γνωρίσματα· οἶδασιν δὲ οὐδὲ τοὺς θεσμοθετοῦντας κανόνας, καὶ ὃ τί ποτε βουλομένοις ἐκείνοις ἔστιν· οὐ γὰρ δημοσία τοῦ διδάσκαν προέστημεν, οὐ χαροτόναιαν ἡρώσασμεν, ὡς δοκεῖν ἐκείνους ἐνδεχάμεθα· ἐρομένοις ἢ τισὶν ἴσως Ἀλανοῖς, ἐπὶ γωνίας ἀπεκρινάμεθα· διεδόσθω δὲ καὶ δημοσιεῦσαι ἡμᾶς λόγον τῆς πίστεως· οὐ γὰρ ἂν παρεσείλαμεν κηρύττοντα· θανόντα δὲ τὸν λόγον καὶ ἀναστάντα βλέπαι τοῦτον ἐδώκαμεν ἂν κηρύττομαι τὴν ἀλήθειαν· ἐφλεγε μὲν ἡμᾶς ὁ ζήλος· ἐνεκαυχῶντο γὰρ παρρησία ὡς ἐξ ἀσεβοῦς μοίρας καὶ ἄλλως αἰρεσιῶται, ὅτι μηδεὶς ἀντιλέγειν καὶ δύναίτο· οὐκ ἐδίδου δὲ ὁ καιρός· ὥστ' ἐπαρήρησιασάμεθα εἰς οὐδένα· ἦν μὲν ἐπὶ ἐκκλησίας ὁ πάντα καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἐκείνῳ ἀρχιερεὺς, καὶ πολὺ περὶ αὐτὸν τὸ συνέδριον· συνωμοσία τίς τάχα καὶ συμπαιγνία ὡς ἐπὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος· οὐ γὰρ προσωτέρω τολμήσω· καὶ εἰλκόμενος εἰς κρίσιν αὐτὸς, οὐκέτι μὲν ὡς ὁ Παῦλος, πλὴν ἀλλὰ δέσμιος ἐν Χριστῷ.

f. 31. b.

η'. Καὶ τὰ τῆς δικαστοῦ βήματός ἐφ' ἐξῆς· ὁ τῆς δίκης προσάτης πνέων ἐμπύριον, οἱ παρεδρεύοντες, οἱ παρεστώτες, ὅσον ὑπηρετεῖν καὶ πρὸς τὰ κελύμενα ἔτοιμον· καὶ ὁ κατάκριτος ἐγὼ παριστάμενος, καὶ τὸ ἀπόφασιν ἐκδεχόμενος· τίς πόθεν ἡμῖν φησὶν ἐπισήφρησας; ὥστε εἰ ἐτέρω δόγματός ἐφ' ἧν ἐγὼ καὶ κηρύγματος, ἀλλὰ μὴ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερέως ἡμεῖς· ἀλλ' ἐς κόρακας ἔρρε ὅσον ἀσεβεῖς Ἀλανοὺς καὶ ἀθέους, οἱ καὶ Σκυθῶν εἰς χείρονες· τί οὖν, αὐτὸς ἐφ' ἧν καὶ δρᾶν ἡμᾶς δίκαιον, ἀλλ' ἢ φέρειν τὸ ἀποσολὴν, καὶ σὺν γε τῷ πρωτοκλήτῳ (1); ἀλλὰ τι βελόμενος τὸ ἐμὸν

Statim ergo de iurisdictionis limitibus sermo, et quod episcopatus loci proprius esset, meum vero officium transitorium et extraneum. Noti sunt hi hodiernorum episcoporum praetextus, quos suae pusillanimitati et invidiae obtendunt, ne dicam nequitiae evidentialia indicia. Sed neque canones norunt; quidve per hos liceat; neque enim nos publice docuimus, neque sacras ordinationes invasimus, ita ut videremur illi negotium facessere: sed interrogantibus nonnullis Alanis, responsum privatim dedimus. Sed esto fidei doctrinam publice nos nunciaverimus; neque enim praedicantem cohibuimus: sed doctrinam mortuam, et modo resurgentem spectandam exhibuimus. Testor veritatem: urebat nos zelus: etenim iactabant se audacter irreligiosae partis homines et alioquin iam haeretici, quia nemo contradicere poterat, propterea quod tempus non patiebatur, ideoque nihil fiducialiter ausi sumus. Erat in ecclesia praeclarus ille et bonus praesul, multumque cum illo synedrium: coniuratio quaedam et conspiratio, ceu quondam adversus protomartyrem Stephanum; neque enim plus dicere audeo; atque in iudicium sum pertractus, haud quidem ut alter Paulus, sed tamen in Christo vincetus.

8. Ecce autem quae apud tribunal gesta sunt. Iudicii praeses ignem spirans: consessores et adsistentes, ad ministrandum atque imperata facienda parati: ego reus in medio, et sententiam expectans. Quis tu, et unde ad nos obrepisti? Quasi ego, tunc dixi, alieni dogmatis et doctrinae homo sim; et non ambo potius ecclesiae eiusdem, et sub eodem pastorum principe. At tu in malam rem, inquit, cum impiis Alanis et irreligiosis, qui Scythi quoque peiores sunt. Quid ergo, inquam ego, nos agere aequum est, nisi apostolatium Protocleto favente circumferre? Atqui, inquit ille, cur hanc meam ci-

(1) Id est sancto Andrea, quem Byzantini ecclesiae suae fundatorem volunt adserere, ut eam aposto-

vitalem concursare prorsus audes? Sane, inquam ego, si tu, o bone, te geris episcopum, recte ais, recte reprehendis, et damnare poteris: sin potius heic te ceu mercatorem et advenam geris, vel omnes expelle vel me quoque tolera: immo vero quia invitus ego huc excurri, miseratione potius dignus sum, ob ea quae patior: nihil autem sponte ago: qui enim id victus queam? Ad haec graviter torviterque aspiciens, haud scio utrum ut basiliscus quidam an ut leo, non tam ob cetera quae tamen graviora erant, sed audaciae potius nos reos pronunciavit, quia liberius quid dixeramus. Qui vero adstabant, tantum non in oculis nos percusserunt. Interim alius hinc, alius inde, nos reiciebant, urgebant et repellebant ioculariter simul et iracunde, et conviciis onerabant, capto a iudice exemplo. Et volebat sane damnare, sed non potuit; non enim tantas habuit nequitia vires; attamen iis qui nos interficere avebant cooperabatur. Sed Deus liberator aderat. Talis in nos extitit frater, tam iucundus, tam favens, atque humanus; peregrinis scilicet, is qui suam patriam tenebat; reis, is qui iudicii arbiter erat, ut cetera omittam, prout par est.

9. Age vero postquam aliquam libertatis partem nacti fuimus, de via cogitavimus prout quisque itineris sui scopum habebat, rectaque ad Bosphorum tetendimus. Timebatur vero et mediae hiemis tempus, et Scytharum circa Bosphorum praesens incursio impedimento erat: nihilominus nos vi iter arripuimus, quamvis successu fortasse carituri. Quis mala scythica narret? quis satis defleat, quae vidimus aut passi sumus? Sed enim neque clavum regere, neque navigare gubernator desiit, quibuslibet repugnantibus ventis, donec navim in portum deduxisset. Idem nobis scopus erat: ideoque rursus itineris cura atque apparatus: rursusque

ταύτην πόλιν ὡς ἐπολεῖν ἐτόλμησας ὁλως; Καὶ μὴν, ὦ ῥαθὲς, εἰ μὲν ἐπισκοπεῖς, εὖ λέγεις· καὶ φανερώς ἐλέγξας, εἴτα κατὰκρινε· εἰ δ' ὡς ὅδε τις ἔμπορον, καὶ ὅδε τις ἔπηλυσ, ἢ πάντας δῖωκε, ἢ καὶ ἡμᾶς ἀνάσχει· ὡλέον ἦ, ὅτι καὶ ἀκυσιάζω τ' ἐν ταῦθα πεδρωμένην, ἐλέες τε μᾶλλον ἂν ἀξιοίμην ὡς πεπονθώς· ἐκὼν δὲ πράττω οὐδέν· πῶς γὰρ ὁ δέσμιος; πρὸς ταῦτα σφοδρὸν ἰδὼν τι καὶ βλοσυρὸν, καὶ οἷον βασιλικὸν καὶ λεόντειον, ὃ πῶς ἂν εἴπω, πλὴν οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις τοιοῦτο καὶ μάλιστα δέεσι, καὶ τόλμης ἡμᾶς ἐγράφετο, ὅτι καὶ τι λέγειν ἐθρασυνάμεθα· οἱ δὲ ὡς ἔειπες, μικροῦ καὶ καὶ κόρης ἡμᾶς ἔπαιον· τέως ὁ μὲν ἔνθεν, ὁ δ' ἔνθεν παρέρριπτον, ὡς ἔνθεν τὴν καὶ ἀντὶθεν παιγνιμόνως καὶ μετ' ὀργῆς, ὑβρεσί τε βάλλοντες ἦσαν ὡς τ' ἀδικαστοῦ λαβόμενοι τ' ἀρχῆς· ἢ ὅτι ἀπόφασις, ἐβούλετο μὲν, οὐκ ἡδύνατο δὲ· οὐ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κακία κατίσχυσε, πλὴν ἀλλὰ συνήργη τοῖς θανατοῦν ἡμᾶς βουλομένοις· θεὸς ἦ ὁ ἐξαίρουμένος ἦν· τοιῆς τ' ἡμῖν ὁ ἀδελφός, οὕτως ἡδύς, οὕτως ἀντιληπτικός καὶ φιλόανθρωπος, τοῖς ξένοις ὁ ἐπιχώριος, τοῖς κατακεριμένοις ὁ καὶ τοῦ κρίνειν κύριος· ὡς· ἐὼ τὰλλα· δίκαιον γάρ.

Θ'. Ἀλλ' ὅτι τινὸς ἐλθούσης λαβόμενοι, καὶ τὴν ὁδὸν ἐσκοποῦμεν ὡς ἂν ἑκάστος (ὧ) σκοπὸν τ' ἀφετηρίας ἰδεν, τ' ἰδὼν βοασόμενος ἐτέμνομεν· ἐδείδου ἦ ὁ τε καιρὸς χειμῶνος ἄγων τὰ μέσα, καὶ τ' σκυθῶν ἢ καὶ τ' βοασόμενος τὴν καὶ ὁρμὴν διεκώλυεν· εἰ καὶ ἡμεῖς ἐβιάζομεν πρὸς ὁδὸν, ὥς οὐ καὶ διηλέγχημεν ἀπρακτοί· τίς ἂν εἴποι τὰ σκυθικά; τίς θρηνησέει ἃ τε ἰδοίμεν, ἃ τε πάθοιμεν; ἀφίσταται ἦ ἄρα οὔτε τοῦ κυβερνῆαν καὶ ὡς παλαιοὶ ὁ ναύαρχος, καὶ ὅσα τοῖς ἀνέμοις ἐκπεπολέμωται, μέχρις ἂν εἰς λιμένα καταγάγοι τ' ναῦν· καὶ (ὧ) αὐτὸν ἡμεῖς σκοπὸν εἶχομεν· καὶ πάλιν ὁδοῦ φροντίς, καὶ ὅσα παρόδια· καὶ πάλιν τὰ πρῶτα παθήματα ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς.

f. 32. a.

licam esse iactent, et romanae opponant. Quare et illum catalogum tot episcoporum ante Metrophanem fabricaverunt. De re hac dixi in adnotationibus ad Ephraemium chronographum Script. vet. T. III. p. 226.

ὥτ' ὅς ἢ νόσος ξενιτεῖται, ἢ ἀπορία συμβαίνουσα, ἢ τ' σκοπεμένου μᾶλλον δ' ἀμύρτειν· ἢ αὐτὸς μὲν ἦγον τὸ συμβεβηκὸς ὡς ἂν ἔχοι· τ' ἢ πατέρα ἢ πάλιν πρὸς τὰ οἰκεῖα ζέχειν ἠγάσκαζον· τίνα τὰ ἐπὶ τούτοις; μόνος ὁ πρέσβυς ἀρχιερεὺς, καὶ γε σὺν τῷ ὑστάτῳ τῷ τέκνων ἐπὶ Βόσπορον ἄπεισι.

ἰ'. Καὶ πάλιν ἑτέρα συμφορὰ καὶ κάκωσις ἄλλη· οὐ γὰρ ἐδέχθη τῷ ἄρχοντι· οἶδατε πάντες τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο κακὸν, πῶ ἀρχαίαν ἔχθραν ἢ πρῶτῳ, καὶ τὸ δεινότερον, καὶ ὅπερ ἐκ πάσης καρδίας ἐκκαλοῖτ' ἂν ἢ δάκρυα· ἐγειτόνει ὁ ποιμὴν ἢ τοσοῦτον ὅσον ὀρεῖσθαι τὸ ὄρεᾶν· καὶ ὁ μὲν τῷ καλὰ μῶ θρηνηῶδες μέλῳ ἐπέπναι καὶ ἀνακλητῶς τὸ δὲ πετρὸς ἐτρέχει μὲν ἡθελε· τ' ποιμένα ἢ περὶ σκαίραν· ἡκε γὰρ τῆς φωνῆς καὶ ἐγίνωσκεν· ἡδύνατο ἢ οὐδαμῶς· φασὶ πανσὺδ' ἢ ὅλιν προσίεναι τῷ δυναμένῳ· ἢ ἢ τεθνηκέναι πάντως αἰτήσασθαι, ἢ (τῷ) ἀρχιερέα λαβεῖν· οὐκ ἔκαμωτε ἢ τοῦτον οὐ πρέσβυς πενθῶν, οὐκ ἀνὴρ σκυθρωπάζων, οὐ παῖς ἀλαλάζων, οὐδ' ὀλοφυρομένη γυνή, οὐ πόλις ὅλη τῷ πάθει νικηθεῖσα ἢ δυσωπούσα· τίνα ἔνεκεν; ὅτι ζῆλον (τῷ) ἄνδρα κατέφαγε, καὶ ὅτι σέρρος καὶ ἀντιτυπῆς, οὐδ' ὡς τὰ πολλὰ τοῖς ἄρχεσιν ἀπειθείης· εἰ μὲν ἀκαίρως τὸ καὶ ἀλόγως, δεινὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐδ' ἡμεῖς ἐπαινεσομεν· εἰ δ' ἀθλητικῶς καὶ γηναίως, καὶ ὡς τῷ πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν*, μετ' ἐκείνων ἂν ὡς ἂν συμπέσοι τὰ πράγματα.

ἰα'. Ἐπεὶ ἢ ἀπειρήκειμεν τὸ ἐκεῖθεν ἐλθεῖν, ἑτέραν μέζονα πολλῶ καὶ σκληροτέραν, τί γὰρ ἂν καὶ πάθοιμεν, ἐτραπόμεθα· καὶ ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ τέως μένοι παρὰ τοῖς ὀλιγοστοῖς Ἀλανοῖς, πάντα φέρων, πένιαν, ὀνειδισμούς, χλευασμούς· οὐ γὰρ χωροῦσι πάντες τ' λόγον τοῦ πνεύματος, καὶ εἰσὶ κριταὶ τῷ τεταγμένων μάλιστα κρίνειν· καὶ τὸ χεῖρον, ὅτι καὶ κατακρίνουσιν· ἡμεῖς ἢ μέσσην σκυθίαν ἡλαύνομεν, ὅλην ἐξηκοντά-

priores aerumnae viae comites. Et nobiscum quidem morbus peregrinabatur, et quae solet comitari egestas, et a proposito scopo aberratio. Porro res ego prout se dabant ferebam; sed patrem denuo in patriam redire cogebam. Quid vero postea? Solus senex praesul, cum postremo filiorum ad Bosphorum venit.

10. Et en rursus alia calamitas atque afflictio: quippe a principe receptus non fuit. Nostis omnes antiquum illud malum, priscam et primam inimicitiam; quodque gravius, et lacrymas de corde exprimit, in propinquo erant pastor et grex, in tantum ut invicem cernerent: et ille quidem fistulā lamentabilem sonum invitandi causa edebat; grex autem accurrere quidem volebat ad pastorem et circumsistere; nam vocem eius audiebat atque agnoscebat; neque tamen poterat. Aiunt globatim civitatem ad potentem virum accessisse, se vel mori velle dicentem, vel praesulem suum recipere: quin tamen illum flecteret sive senex flens, sive vir maestus, sive puer eiulans, sive mulier lamentans, sive universa civitas dolore consternata et lugubris. Cur id, inquam? Quia livor hominem consumebat, et quia durus contumaxque erat, neque pro more suo principibus non obsequens. Quod si intempestive atque absurde egit, grave negotium est neque a nobis laudandum. Sin potius fortiter atque strenue, ac veluti priscorum audimus facinora virorum, cum his simus utcumque res evenerint.

11. Postquam vero prohibiti fuimus illuc accedere, ad aliam longe ampliorem atque asperiozem, quicquid passuri essemus, conversi regionem sumus. Et pater quidem illic remansit interim apud exiguum Alanorum numerum, aerumnarum omne genus ferens, egestatem, contumelias, convicia. Neque enim omnes capiunt spiritus sermonem; et fiunt iudices illorum qui iudicando potissimum sunt praepositi; et quod peius est, illos condem-

* Iliad. IX. 520.

nant. Nos autem mediam in Scythiam progressi sumus, sexaginta omnino dierum itinere, homines pauperes, et omni re necessaria destituti. Verumtamen hoc fuit tolerabile, quod haud procul apostolico primo itinere recessimus; Deoque vestris precibus annuente, o pater et fratres, desiderata mihi sodalitas et nomen, gregem videmus, rem mihi carissimam et prae omnibus aestimatam. Quid ni? quoniam a Deo mihi hereditas ista, et quidem optima.

12. Hactenus mihi sermo facile decurrit, et ordine ferme suo processit. Verum quae supersunt, ea ab alio dici malim, ipse autem silentium tenere: nam neque lingua eloqui patitur, neque manus scribendo operam facilem praebet. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! ut in execrandos dies iam fortasse incidimus, in quibus ipse quoque Antichristus fortasse emersurus est. Iam enim fumus eius mordaci nos humore contigit, unde et lacrymari coepi, neque dum a plorando desino, ausimque dicere me neque desitutum. Heu iam nostra mala inceperunt, et nunc primum fortasse nobis inflammabitur supremae calamitatis fornax, minutis succensa sarmentis! Nonne enim illico arbores corripiet, quoniam sinceriorum quoque fidem Satan as subvertit? Heu mihi, quia facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, dicit scriptura! Heu mihi, quia super fundamento apostolorum paleae et arundo aedificatae sunt, et igni statim consumptae fuere! O quis heic gemebundus propheta nos defleat sicut olim Hierusalem! Certe nec ego, o vos qui adestis, neque sermo meus mendax est; non, inquam; per fornacem hanc iuro calamitatis quam media in anima recepi.

13. Ad hanc partem sermonis cum devenerim, ad lacrymandum tantum permoveor, et dolore perturbor, nec qui sim, nec quali narratione utar, explico: sentio autem me non nisi abrupte rem nar-

δα τῶν ἡμερῶν, πέννιτες ἄνδρες, οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων εὐποροῦντες· πλὴν ἀνεκτὸν, ὅτι μὴ πολὺ πρόω τῆς ἀποστολικῆς καὶ πρώτης ὁδοῦ· καὶ Θεοῦ διδόντος γεῦμα τῷ ὑμῶς εὐχαῶσαι, ὃ πάτερ καὶ ἀδελφοί, τὸ ἐπιθυμητὸν ἔμοι καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὴν ποίμνιν ὁρῶμεν, ἀγαπητὸν ἔμοι χεῖμα καὶ παντὸς τιμώμενον ἄλλου· πῶς γάρ; ἐπειδὴ παρὰ Θεοῦ κληρονομία μοι αὕτη, εἴη διέ καὶ κρατίστη *.

* Ps. XV. 6.

ιβ'. Μέγρι μὲν οὖν τούτων εὐδελρομεῖν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ πῶς εὐτάκτως φερόμεν· τὰ δ' ἐντεῦθεν, ἐτέρω μάλλον ἐβελόμην εἰρηῶσαι, καὶ ἡσυχίαν ἄγειν αὐτός· οὔτε γὰρ ἀνεκπῶς ἔχῃ λέγειν ἢ γλῶσσαι, καὶ ἡ χεὶρ οὐκ ἂν ὑπηρετῆσαι ῥαδίᾳ· οἶμοι ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη *, ὡς τὰς ἐπαράτους ἡμέρας ἦδη καταλαβεῖν, ἐν αἷς ἴσως καὶ ὁ Ἀντίχριστος ἐκραγήσεται· ἦδη γὰρ ὁ ἐκείνῃς καπνὸς ἡμῶς ἐδρίμυξεν· ὑφ' οὗ καὶ δακρύων ἀρξάμεν, ἐπαυσάμην οὐδέπω, καὶ πείθομαι λέγειν οὐδὲ πεπαύσομαι· οἶμοι ὅτι ἀφ' ἡμῶν κατήρξατο τὰ θειά· καὶ τάχα γε πρῶτον ἡμῖν ὑπανασφίσηται καὶ ἡ τῆς ἐσχάτης συμφορᾶς κάμινος, μικροῖς ὑπανακαίόμενῃ φρυγάνοις· οὐ γὰρ ἂν εὐθύς τῶν δένδρων ἐφάψοιτο, ἐπειδὴ καὶ τῇ ἀφελεσέων τὴν πίστιν ὑποσκελίσῃ ὁ Σατανᾶς· οἶμοι ὅτι ἐγλήθημεν ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὅτε οὐκ ἦρξας ἡμῶν, φησὶν ἡ γραφή· * οἶμοι ὅτι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων ἄχυρα καὶ καλάμην ἐποικοδόμητο, καὶ τῷ πυρὶ εὐθύς εἰς φροῦδον ἐγένετο· ὃ τίς ἐνταῦθα θρηνητικὸς προφήτης καὶ ἀπωδύρατο ἂν ἡμᾶς ὡς τὴν Ἱερουσαλήμ· ὡς ἐγὼ γε, ὃ παρόντες, καὶ οὐ ψευδὴς ὁ λόγος, οὐ μὰ πῶ κάμινον τῆς συμφορᾶς ἣν ἐδεξάμεν κατὰ μέσης ψυχῆς.

* Ps. CXIX. 5.

* Is. LXIII. 19.

ιγ'. Ἐνταῦθα τῇ λόγῃ γλύμῃ, μόνον δακρύειν ὠδρακινεῖμαι, καὶ ὑπὸ τῇ πάθους συγκέχυμαι, καὶ οὐκ ἔχω τίς γένωμαι, καὶ ὅπως τῷ διηγήματι χηῖσομαι· καὶ οἶδα ὡς ἀδιάφθρατά μοι τὰ τῇ πράγματος

* Hier. XII. 10.

I. 33. a.

λαληθήσεται· ἔχω γὰρ οὐ τυχόντα θόρυβον· οὐδ' ἐν ὅσῳ κυβερνῶν ὁ νῆς τῆ ψυχῆς· ποιμένες, φησὶ, διέφθειράν με τὸ ἀμπέλον· * νυνὶ ἡ ψαυδοποιμένες τῆ ἐπιθυμητὴν Χειρὸς μερίδα κατήσχυον· καὶ οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι λέγειν, ὅτι ἐν ἐρήμοις καὶ ἀνύδροις τόποις τῶ διδασκαλίας ὕδατος ζῶντος, καὶ ἀβάτοις τοῖς τῆ εὐαγγελιζομένων ὡραίοις ποσὶ, τὸ ῥόδον ἦν θῆ τῆ πίσεως, μόνον ὑπὸ τῆ ῥίζης τῆ πρῶτης κηρύγματος ἀρδύρομυρον· ὑφ' οὗ τάχα καὶ ἡμεῖς πρὸς ἔρωτα ἀνεκαύθημεν, ἵνα τὸ πολλοῖς ἀπόρρητον ἐκκαλύψω, καὶ τὸ ἀντιλεγόμενον αἰτίαν τῆ ἐμῆς ταύτης ἐκδημίας ὑπαναπτύξω· εἰ φυτικομοίην γεώργιον ἄνδρον ἐν ὑδρῶτι προσώψω, καὶ τῆς ζωῆς ἐκκαλαμᾶσθαι δυναίμην τῆ ἄσασχον ἔμπαλιν, ἢ τὸ τῆ παλαιᾶς κατακρίσεως· Θεοῦ ἡ εἴη ἂν, εἰ καὶ τῆ προθυμίας οὐ δεύτεροι ἀπαντῶμεν ἐν τῇ μύκτη τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ πῦρ τοῦ ζήλου ὑπανακαίοντες.

ιδ'. Ἦνεγκε μὲν οὖν ὁ χρόνος πολλὰ, καὶ ὅσα περ οὐδ' ἂν ἀριθμῆσαι τις ἔχοι ῥῶον· καινοτομεῖν γὰρ οἶδε τὰ πράγματα· τοῖον ἡ οὐδέποτε ἤνεγκεν· ἐξ ἀνωρύμης χάριτος ποθὲν καὶ τελματώδης τῷ χαμῶδι τῆ ἀπιστίας ἀγῶνές τι πνεῦμα ἐκτιναχθὲν, τῆ ἐθνῶν ταύτην διετάραξε θάλασσαν, καὶ τῆ ὀλκάδα τῆ ἐκκλησίας, οὐ γὰρ ὁ κυβερνήτης ἦν, ἐπὶ μικραῖς ἐλπίσι σαλεύσαν ἦδη καὶ εἰς βυθὸν κατήνεγκεν ἀπογνώσεως· ἰοῦ, ἰοῦ· ἡλίκον τὸ τόλμημα; πῶς ἂν ἐμοὶ καὶ γρησέται ἐκφορον πρᾶγμα; οἶδ' ὅτι παιδοῦς ἀπάσης ἀνάξιον· εἶχε μὲν ἡ τῆ Ἀλανῶν ἐκκλησία τῆ κεφαλῆς τῆ κόσμον ἀφαιρεθεῖσα, τῆ ἱερὸν ἐκείγον λέγω ποιμένα καὶ τὸ ἀπόστολον μὴ ψαυδομυρον· αὐτὲς γὰρ καταλύει τῆ βίον διακονήσας καλῶς· εἶχε ἡ καὶ ὁ τῆ κακίας πρόβολος γυμνῇ δὲ δὴ λέγεται κεφαλῇ τῆ κατ' αὐτὴν ἀπερυθριάσας ἀγῶνα· καὶ οἶα τὰ ἐκείνης μηχανήματα καὶ προβλήματα, τῆ φιλοχρήματος λύσαν ὑπανακαίει, τῆ τινι πρὸς ὑπεργίαν ἐκείνῳ ἐπιτιθεῖν, τῆ τῆ ἐθνῶν ἀφέλειαν προδαικνύς, καὶ τὸ δυαπραγὲς τοῦ καιροῦ, καὶ ὅτι οὐδ' Ἀλανοὺς εὐθὺς ὑποσύροιτ' ἂν.

raturum. Sum enim non mediocriter conturbatus, neque pote est, ut mens animam regat. Pastores, inquit scriptura, demoliti sunt vineam meam. Nunc autem pseudo-pastores desiderabilem Christi portionem ignominia affecerunt. Neque dubito adfirmare, quod in desertis et carentibus viva doctrinae aqua locis, et qui erant impervii evangelizantium speciosis pedibus, rosa fidei efflorescebat, ex radice primae vix praedicationis humore irrigata. Unde et nos forsitan, ad eius amorem accensi fuimus, ut ignotam plerisque rem revelem, et controversam huius meae peregrinationis causam aperiā: nempe ut arvum inaquosum in sudore vultus colerem, et rursus struere vitae culmum possem, vel antiquae damnationis. Utique id Deus concedat! si modo haud remisso animo curam suscepti muneris arripuimus, zeli flammam suscitantes.

14. Multa vero tempus attulit, quae nec enumerare quis facile queat. Solent enim tempore rerum vices semper innovari; sed rem huic parem numquam obtulit. Ex anonyma quadam regione et per hiemem coenosa, infidelitatis ignobilis quidam spiritus commotus, hoc populorum mare conturbavit, et ecclesiae navim, gubernatore carentem, iam levi cum spe periclitantem in desperationis abyssum coniecit. Heu, heu! quantum facinus! Quomodo rem enarrare queam? Sentio enim prorsus esse incredibile. Erat quidem Alanorum ecclesia capitis honore spoliata, sacro inquam pastore illo, qui minime mentiebatur apostolum: illic enim is vitam finivit, praeclare functus officio. Erat etiam quidam nequitiae protector, impudens nudo ut aiunt capite pro illa bellum gerens. Et quae eius artificia et machinae esse solent, avaritiae rabiem succendit nonnullorum ministerium illi praebentium, gentis simplicitatem in primis praetendens, et temporis difficultatem, et quod Alanorum gens facile seduceretur.

15. Erat quippe apud eos homo prae-
dictus non obscurus, genere pastorem il-
lum attingens. Hic consilium init capite
suo dignum, et vere inconsultum. Etenim
secum assumens, velut ille in evangeliis
iam devictus daemon septem alia daemo-
nia, circumstantes pastori lupos, et quod
mirere, viros illius conversatione indignos,
quorum alii aliunde fugitivi erant, et nihil
omnino sanum habebant; nec non quen-
dam ex Lazorum aliquo angulo emersum,
idoneo ut videtur habitu ornatum, nec in-
decoram ut aiunt barbam gerentem; hic
inquam Alanorum ecclesiam scopis mun-
datam inveniens, et illo qui omnia replet
bono Spiritu vacuam; libero pede ingre-
ditur, et fiunt novissima peiora prioribus:
nam neque illa satis sana fuerant. Quibus
ego verbis improbi illius incursionem nar-
rem, et quibus vestigiis institerit, et illud
nactus fuerit non aspernandum digniorum
hominum obsequium? Date mihi veniam,
o qui adestis, mentem turbatam habenti,
et orationem recto cursu provehere im-
potenti. Et quidem festinanter, sic dolore
animi, et ob varium negotii cursum an-
ceps, video me nihil adhuc dixisse: nam
pleraque silentio premere coactus fui: quo
fiet, ut mihi et omnibus in perplexitate
versari contingat. Interim ingrediuntur
egregii illi; et ille quidem pestilens lazus,
episcopus nominatur: isti autem aperte et
praemia exposcunt, quod Alaniam absque
pastore esse non siverint, sed cum omni
patientia ac labore tali gratuito dono spon-
sum munerati sint.

16. Ergo primo statim in limine, tam-
quam aegyptiaca quaedam plaga incum-
bit; nisi quod heic prima fuit, quae illic
postrema et gravior. Nam primogenita,
et quae Deo consecrari sanctum erat, haec
iste exterminator circumibat. Neque ali-
quis aderat sapiens Moyses, ut illius un-
gentis mysterium explanaret, de agni vide-
licet sanguine: neque ulla tutela, sed in-
ternecivum exterminium. Venit enim fur,

ιε'. Ἦν γὰρ αὐτοῖς οὐκ ἀφανὴς ὁ
ἀνὴρ, ἐγγὺς τοῦ γένους ἔχων πρὸς (Ϟ)
ποιμένα ἐκείνον· οὗτ' σκέπτεται βου-
λὴν τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀξίαν καὶ ὄντως
ἀβουλον· πῶς λαβὼν γὰρ μὴ' αὐτοῦ ὡς
ὁ ἐν εὐαγγελίοις * ἐκείν' θριαμβώ-
μιμος δαίμων ἐπὶ δαιμόνια ἕτερα, εἶπ'·
περὶ (Ϟ) ποιμένα λύκους τὸ δι' ἐπαρδο-
ξον, ἀνδρας τῆς σὺν ἐκείνῳ ἀναστροφῆς
ἀναξίς, ἄλλως ἀλλαχόθεν φυγάδας, καὶ
τὸ πᾶν οὐδὲν ὑγιές, καὶ τινα λαζόθεν
ποσθεν, μετενδυτοῦντα μόνον τάχα πού
καὶ ἐπίτηδες, καὶ σεσαρωμένην εὐρὼν, καὶ
τοῦ τὰ πάντα πληροῦντ' ἀγαθοῦ κε-
νὴν πνεύματ', εἴσαισιν ἐλδοτέρῳ ποδὶ,
καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρῶ-
των· ἦσαν γὰρ οὐδ' ἐκείνα πῶς ὑγιή·
πῶς ἂν εἴπω πῶς τοῦ πονηροῦ προσβο-
λὴν, καὶ ὅπως ἵχνους ἐλάβετο, καὶ πῶς
ἀξιολογουμένην ἔ' ἐπιτηδείων ὑπηρεσίαν;
δοτε μοι συγγνώμῃ, ὡ παρόντες, συγ-
κεχυμένῳ, καὶ τ' λόγον ἰδυτενῶς προσ-
άγειν [μὴ] δεδυνάμενῳ· καὶ τοι γε πει-
θοντες οὕτως ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς
πολυέλικτου φορᾶς τοῦ πράγματος ἡμη-
χάνησα· καὶ οἶδα εἰρηκῶς οὐδὲν ἔτι· καὶ
συσκιάζαν γὰρ τὰ πλείω ἡνάγκασμαι·
ὑφ' οὗ καὶ ἡμῖν ἂν ἀπορεῖν συμβαίη καὶ
πᾶσι· τέως εἰσιᾶσιν οἱ γῆναδαι· καὶ ὁ
μὲν, ὁ λυμεὼν ἐκείν' λαζὸς, ἐπίσκο-
π' ὀνομάζεται· οἱ δ' ἀτεχνῶς καὶ γέ-
ρα αἰτοῦσιν, ὅτι μὴ τὴν Ἀλανίαν οὕτω-
σι περιεῖδον ἀποσίμαντον, ἀλλὰ πάντα
καμόντες καὶ πάντ' ἐνεγκόντες, πλὴν
ἀλλὰ ταύτῃ προΐκι (Ϟ) νυμφίον διελώ-
ρηνται.

* Matth. XII. 45.

f. 38. b.

ισ'. Πρῶτῳ μὲν οὖν εὐθὺς τῷ βατήρῳ,
ὡς αἰγυπτιακὴ τις ἐπισκῆπτει πληγὴ· πλὴν
ὅτι μὴ καὶ ἡ πρώτη, ἡ γε μὴν ὑσάτη ὅσα
καὶ βαρυτέρα· τὰ γὰρ πρῶτότοκα καὶ ἀπερ-
ἀφιερῶν ὡσίωνται, ταῦτα δὲ ὁ ὀλοθροῦ-
τῆς πεινῶν ἦν ἡ ἄρα οὐδέ τις σοφὸς
Μωϋσῆς, ἵνα τὸ τ' χρίσαντος προεξημενεύοι
μυστηριῶδες περὶ τ' αἵματος τ' ἀμνοῦ· καὶ
προφυλακὴ μὲν οὐδεμία, καὶ ἄρδην ὁ ὄλε-
θρ' ἔρχεται γὰρ ὁ κλέπτης ἵνα λήψῃ

* Joh. X. 10.

καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ· * ὡς ἀπόλοιτο ἡ κακία, ἣν παρυφισταμένῃ οἶδα τῇ ἀμελείᾳ τοῦ κρείττονος· εἰ γὰρ ἐγρηγόρει ὁ οἰκοδεσπότης, οὐκ ἂν ὁ κλέπτης πῶ οἰκίαν κατῴρυξε· βούλεσθε μικρὸν ὑμῖν καὶ τὰ τῆς ποιμαντικῆς ἀναλέξομαι; τί γὰρ ἡ τοῦ Παύλου, ὃς μηδενὶ χεῖρας ταχέως ἐπιτιθέσθαι νομοθετεῖ *; ἀλλ' ὅδε ἡμερῶν ὀλιγοσύνῃ τινῶν μυρμηκιάς ἱερέων ἡμῖν ἀνέωξε· τὸ εἰκοσάδα ταύτην φασὶν παρόδιος ἱππότης ἐχαιροτόνησε, μικράττα ψιθυρίσας καὶ ὑποδόντινα καὶ τέως ἀνήκουσα· τῇ γὰρ χειλέων ἦσαν ἀνέκφορα· καὶ πῶ πεντηκοντάδα ἐκείνην, δαμασώμενος ἐπὶ τραπέζης, καὶ τῇ χειρὶ κυλικοφορῶν· ἑτέρους νύκτωρ ἐπὶ τρωμνῆς· ἑαυτοῖς ἐπαρῶνται τὰ φρυκώδη, οἱ λέγοντες ὡς οὐδὲ τῆς κοίτης ὑξανιστάμενοι· καὶ τί ἂν τὰ πλείω διερευνῶν, ἐμοὶ τὲ λέγαν οὐ ῥάδια, καὶ ὑμῖν ἀκούαν οὐ φορητά; τέως οὕτω δράσας, οὕτω καὶ δαπέφωγεν ἐν τῇ Λαζικῇ, καὶ πάλιν τῇ σκαπᾶνῃ φιλοτιμούμενοι· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφανὴς ἐκεῖ παροδεύουσιν ἐμπέροις ἴσως τισίν.

17'. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι πολλὴν τὴν πεῦσιν ὠρίνην πρὸς ταῦτα τῇ ἀκροασαμένων ὑμῶν, ὧ παρόντες, λόγῳ· καὶ ποῦ γε καὶ οἱ οὐδ' ἂν ἐνέγκοιεν τὸ πεπεῖσται· καὶ οἶδα, τοῖς ἐμοῖς παλαιῶν τὰ ὑμέτερα· οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτὸς εὐθύς ἐπεπείσμεν μαθὼν· ἀργῶς τε τὰ πρῶτα περὶ τούτων ἤκουσα· ἐπεὶ διὰ καὶ ἐπὶ πλεόν ἄει, πολλὰ ἠρόμην· ἀλλ' οὕτως εὐχερὲς τῷ βουλομένῳ πλανᾶν, καὶ οὕτω λύκῳ τὰ πρόβατα ἠκολούθησαν, ὡς εἰ μηδὲ ποιμένα εἶδον ποτὲ, μηδὲ ποιμένῳ φωνὴν ἤσθοντο· τί δέ; οὐ χεῖς καὶ πρὸ ζήτησιν ὁ καλὸς ἐκείνῳ ποιμῆν; οὐ παρ' ἐκείνου τὴν ἐπισκοπὴν ἀταξίαν ἤδυσαν; τὴν γοῦν τοῖς πολλοῖς οὐκ ἀφανὴ οὐδ' ἀνέκφορον· καὶ εἰ μὴ πάντες, πλὴν ὅμως οἱ τοῦ βήματός, παρ' ἐκείνου τὴν χαιροτοσίαν διεξάμενοι· διεῖν τοίνυν θάτερον· ἢ οὐκ ἤδυσαν, καὶ ὁ λόγος ἀπίθανος· πῶς γὰρ οἱ πεπονθότες αὐτοῖ; ἢ τὸ ἕτερον· καὶ πῶς ὑπερεῖδον τὸ μέγα

ut rapiat, et mactet, et perdat. Male sit nequitiae, quam obtrusam vidi, ob recti negligentiam! Nam si vigilasset pater familias, nequaquam domum fur effodisset. Vultis et acta eius pastoralia aliquantum enumerem? Quid enim illud Pauli praeceptum, ut manus cito nemini imponantur? At iste intra paucos dies, formicarum veluti examen sacerdotes emisit: et hos viginti, aiunt ab eo tamquam equite praetereunte ordinatos, pauca intra dentes neminique intellecta murmurante, et certe labiis minime prolata. Alios quinquaginta dum cibos in mensa manderet, et calicem manu teneret: alios dum noctu in lecto iaceret. Sunt enim qui diro cum iuramento affirmant, eum ne de lecto quidem consurrexisse. Sed cur plura inquiram, mihi quidem haud dictu facilia, vobis autem audientibus intolerabilia? Denique his actis, diffugit in Lazicam, ligois sui rursus cupidus. Non est ut puto homo ignotus mercatoribus nonnullis illuc commeantibus.

17. Sentio equidem multas interrogationes apud vos qui auditis commotum iri ab hoc sermone. Alii autem ne sibi quidem persuaderi patientur; id quod probe agnosco, dum mea cum vestris comparo. Nam nec ego auditis statim credidi; per otium primo haec intellexi, deinde vero et multa interrogando cognovi. Sed ita facile fuit volenti decipere; et sic lupum sequebantur oves, quasi neminem umquam vidissent pastorem, neque eiusdem vocem audissent. Quid vero? nonne ab heri et nudius tertius egregius hic pastor erat? nonne ipsius episcopatum inordinatum sciebant? Rem certe haud obscuram neque non manifestam pluribus: etsi autem haud omnibus, sacerdotibus certe qui ordinationem ab eo susceperunt. Alterutrum itaque esse oportet: vel enim nesciebant, quod est incredibile; nam qui ignorare poterant, qui experti sunt? Vel aliter, id est rem sciebant; et cur sic magnum chris-

matris negotium spreverunt, atque ab eo gratiam suscipere putarunt, qui nihil sanum habebat? Praesertim quia sunt ibi nonnulli, qui trium episcoporum successionem viderunt, et nunc me quartum; qui et insignia magni sacerdotii illis exponebam, sive obvia in vestibus sive in bematis ornatu: quae omnibus palam prostabant, ut inde episcopum agnoscerent. Gradus etiam ipsis enumerabam, quibus is promovetur qui sacerdotio functurus est. Haec inquam, et his plura, mihi suadebant, ne me accurate tuteque rem audisse crederem; sed imperitiam damna- bam et taedio habebam talia narrantes. Sed auditis sermonibus agnovi postea non temere fidem adhibuisse.

18. Num ergo videar, si sermonem confusione spoliem, meum ad vos alloquium iuste refingere? Atqui huiusmodi non est lex loquentibus posita. Voluissem autem ab alio potius quam a me haec vos audire, atque ita in abdito denuo repone- re orationem; publicare vero litteris hoc negotium non auderem. Ipse porro accusatorem me gerere haud didici: ne- que iudicare velim, evangelico monito ob- temperans; nam ubi sermo volucer, ibi et damnatio alas sumit. Interim haec sunt acta, atque hoc benignitatis genere nos grex excepit. Exterior nos liberis orbare minabatur gladius ille saevus utrimque exacutus. Invidebat enim nobis Alanorum patriam; et quasi de promptuario alius emergebat timor. Utique in timore versa- bar, qui neque excogitare poteram, quem- admodum ea in re me gererem.

19. Ad haec quid me existimatis tunc passum fuisse, timidum sacerdotem, et pastoralis artis ignarum? Danihel ille se- niorum iudex sedet, et turpis violentiae reos damnat, et illa vim passa damnationem vitavit. Et ubinam Danihelis spiritus? Et tamen status noster violentior erat. Etenim Susanna nostra maius pudicitiae detrimentum passa est, adiutoris partim

χρήμα τοῦ χρίσματος, καὶ μετεσχικέναι τῆς χάριτος πεπιστεύκασιν, οὕτω παρὰ τοῦ μηδὲν ὑγιᾶς; καὶ τοι γε εἰσὶν ὅποσοι καὶ τρεῖς τῶν ἐπισκόπων παρήμειψαν· καὶ τέταρτον ὁρῶσιν ἄρτι ἐμέ· ἐγὼ ἢ καὶ τὰ ἐπίσημα τῆς μεγάλης ἱερατείας κατέλεγον· ὅποσα τὲ ἐν ἀμφίοις ἀπλῶς, καὶ ὅσα τῆς βήματος· ἅπερ εἶδέναι πάντα εἰκὸς, καὶ κῆρθεν οὐκ ἀγνοεῖν τὸ ἐπίσκοπον· καὶ οὗτοι βαθμοὺς ἀνελεγόμεν ὅποσοις προβιβάζεται ὁ ἱερᾶς λαχών· καὶ ταῦτα, καὶ τούτων ἔτι πλείω ἔπειθέ με μὴ κατηκριβωμένως ἀκούειν μηδ' ἀσφαλῶς· ἀγροικίαν δὲ κατηγόρεον καὶ κατηλαζονδύομεν τοῦ λέγοντος· ὅπερ οὖν εἶχεν ὁ λόγος, οἷον πρὸς ταῦτα οὐκ εὐχερῶς πεπεῖσθαι ἡμᾶς.

19. Ἄρα τοίνυν δοκοῖν ἂν (ὧ) λόγον ἀκρινείας ἀποσερῶν, τὸ πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίᾳς ἐνδίκως μεταποιεῖσθαι· καὶ τοι νόμος οὐχ οὕτω τοῖς λέγουσιν ἐβελόμεν ἢ παρ' ἑτέρου μᾶλλον ὑμᾶς ἢ παρ' ἐμοῦ κατακοῦσαι, καὶ οὕτως ἐν ἀπορρήτῳ αὐτὸ πάλιν ἀπο- τεθεῖσθαι (ὧ) λόγον· σκλητεῦσαι ἢ γράμμασι τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἂν θαρρήσαιμι· αὐτὸς τὲ γὰρ αἰτιαῖσθαι μεμάθηκα οὐδ' αὖτως· μὴ γὰρ ἂν κρίναιμι καὶ τὸ εὐαγγελικὴν ὑποθήκην· * καὶ ὁ λόγος πτεροῦς, καὶ ἡ κατάκρισις ἂν πτερύξαιτο· τέως γέγονε ταῦτα, καὶ τούτοις ἡμᾶς ἡ ποίμνη φιλοφρονησαμένη ἐδιεξιώσατο· ἔξωθεν ἡμᾶς ἀτεκνοῦν ἠπέλιψε μάχαιρα ἡ θηριώδης ἐκείνη καὶ δίσκομος· ἐφιλονείκη γὰρ ἡμῖν περὶ τῆς Ἀλανῶν παρῆρας, καὶ ἐκ τῆς ταμείων φόβος οὕτως ἀνέκλυπτεν ἕτερος· ναὶ γὰρ ὁ φόβος ἐμοῖ, ὅτι μηδὲ κατανοῆσαι εἶχον ὅπως τῷ πρᾶγματι χρήσομαι.

20. Πρὸς ταῦτα τί πότε οἴεσθέ με παθεῖν τὸ δαλὸν ἱερέα καὶ τὰ τῆς ποιμαντικῆς ἀμαθῆ; Δανιὴλ ἐκεῖνος τῶν πρεσβυτέρων κριτῆς προκαθίσταται, καὶ τῶν βιασαμένων καταψήφίζεται· καὶ ἡ βιασθεῖσα τὸ δίκην ἐκπέφυγε· καὶ ποῦ τὸ πνεῦμα Δανιὴλ; καὶ τοι βιαίτερον τὸ ἡμέτερον· τὸ γὰρ σωφροσύνην ἢ καθ' ἡμᾶς Σωσάννα κατεζημίωται, τὴν μὲν ἀγνοία τὸ δ' ἐρημία τῶν βοηθήσαντος·

* Matth. VII. 12.

ὡς δυσπραγὴς ἄνθρωπος ἐγὼ, καὶ τὸ ζυγὸν βαρέος εὐθὺς αἰσθόμην· ἢ μή ποτε ὁ μὲν ζυγὸς χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον ἐστὶν ἐλαφρόν· τοιμηρῶς δ' ἐπνυχενισάμην αὐτὸς, καὶ παρὰ τοῦτο τὸ ἐλαφρίαις οὐδὲ πεπείραμαι· ὁ γὰρ μὴ τὸ σταυρὸν ἐπ' ὤμον ἀράμηνος πρότερον, καὶ περὶ τὴν κοσμικὴν ἀργίαν γηρόμενος ἐντριβῆς, πῶς ἂν καὶ τὴν αὐχένα κλίνας, τὸ πνεῦμα παραθήται τῷ πατρί; ἐπεὶ καὶ εἰ ἐν τῷ ἀγαθῷ βασίμῃ ἰδρύσεως, τὸ ποτήριον προτεθεῖται καὶ τὸ βάπτισμα· ὡς δυσμήχανος ἐχθρὸς ὁ ἀρχαῖος πολέμιος, ὃς τὸ μὲν δίκαιον ἔξαιτεῖται· * οὐ γὰρ αὐτόθεν παρᾶσαι δεδύνηται· τὸ δ' ἄλλως ἀβέλτερον, καὶ καταπιεῖν δοκιμάζει· εἰ ἢ περὶ ἡμᾶς οὕτω ὁδοὺ ἀφελές· καὶ ὁδοὺ μικροῖς παλαίσμασιν ἐτοίμῃς καταπεσεῖν, ἡλίκος ἂν ἐνσκήπτοι τοῖς μεγάλοις ἀγωνισταῖς καὶ ὄντως σταδιοδρόμοις τὸ πνεύματος;

* Luc. XXII. 31.

I. 34. b.

κ'. Τό γε μὴν ἐμὸν, εἰς ἀμνηχανίαν ἐμὲ πείσσει· οὐ γὰρ εἶχον ἀποσκοπῆσαι πρὸς οὕτω γηρόμηνον ἕτερον· οὐδὲ τις πατὴρ ἐγγύς, οὐδὲ τις μείζων ἀδελφὸς τῷ λόγῳ καὶ τῇ πείρᾳ δοκιμασθεῖς, ἵν' ὑπόθωκοντο· καὶ ἦν μὲν τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τὴν ἐμὴν σκέψιν, καὶ μείζοντος δεδεημένον καὶ ὄντως ὑμετέρας, ὡς πᾶτες καὶ ἀδελφοί, τῆς ἐν πνεύματι διακρίσεως· καὶ ἠγνόησα οὐδ' αὐτὸς, καὶ περ οὐδ' ἔγνων ὡς ἂν ἐπιχειροῖ τινὲς περὶ τούτων ἔργῳ· ἐθέμην ἢ ἀργίαν κατὰ σκοπὸν, ὥς ἂν ἔξενέγκῃ ψῆφον μετ' ἐπιστημονικῆς δοκιμασίας ἢ κοινωνικῆς τῇ τοῦ λόγου προσεστώτων ὁμότονοια· ἀλλ' ἢ βαρβαρικὴ ἐπίθεσις καὶ ἢ ἀλογος βία, καὶ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ γήματός, καὶ τὸ ἀφ' ὑμῶν δυστυχὲς διάστημα ὡς ἀπὸ τῆς κόλπῳ τῆς Ἀβραάμ, τὸ τῆς κακώσεως δυσχερές· καὶ τὰς αἰτίας εἰ βούλεσθε ἀκούειν, ἔχοιμ' ἂν λέγειν· εἰ μὲν ἄκυρος, φησὶν, ἢ νομισθεῖσα χαροθεσία, ἀλλὰ σὺ κανονικῶς χαροτόνῃ· εἰ ἢ κατοικεῖς τὸ ἔργον, ἔα ἱερατεῖαν ὁπποῦν ἀξιωθῆναι νομίσαντας· τοῦτο μὲν οὐκ ἂν αὐτὸς, ἔφην, ὑποσαίνει ποτέ, οὕτω δίδοναι τούτους ἱερατεῖαν, ὁ καὶ τῷ γεγηνημένῳ δυσφόρως ἔχων· χα-

inscitia, partim eiusdem privatione. O infelix ego homo, et grave iugum statim expertus! An potius iugum quidem suave est, et onus leve, ego vero contumacius collum subdixi, ideoque nec levitatem illius agnovi? Nam qui crucem humeris non tulit, et in mundana ignavia versatus est, quomodo cervicem inclinans spiritum patri commendet? Quandoquidem et ante stabile in bono fundamentum, calix proponitur et baptismus. Callidus hostis, et priscus adversarius iustum hominem expetit; neque enim illic tentare potuit; ast hominem per se vecordem, vorandum etiam existimat. Quod si tales adversus nos est tenuiores, et levibus quoque certaminibus succumbere solitos, quantus ille ingruet magnis athleticis, et vere in spiritus stadio currentibus?

20. Ad me quod adtinet, in perplexitatem prorsus incurri: non enim ad alium quemvis tali in facto respicere poteram: neque aliquis pater aderat, neque maior frater, doctrina et experientia probatus, qui consilium suppeditarent. Eratque plane supra meam intelligentiam negotium, ac maiore indigens vereque vestra, o pater et fratres, spiritali discretione. Neque ipse ignoravi; quamquam haud noveram fore ut aliquod eiusmodi opus ille adgrederetur. Et otium interposui studiose, donec non sine prudente experimento suffragium ferret communis illorum qui evangelio praesunt aequabilitas. Sed barbarica incursio, et insana vis, et negotii necessitas, et infelix mea a vobis absentia tamquam ab Abrahami sinu, aerumnae molestiam gravavit. Quin et causas, si ave-tis audire, dicam. Si irrita est, aiebam, illa quae creditur ordinatio, tu quidem canonice ordina. Sin id agere renuis, sine eos sacerdotio fungi qui utcumque se ordinatos existimant. Atqui hoc nequaquam ille, aiebam, feret umquam, neque his permittet sacerdotio fungi, qui et factum aegro animo fert. Ordinare autem quid ni

cunctarer, neque timerem quominus forte iterum ordinare viderer? quod sacra lex vetat. Nam quaecumque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur. Proptereaque iterata ordinatio, dummodo quis canonice antea ordinatus fuerit, apud nos non agnoscitur. Quis ordinationem existimet ab eo fieri, qui gratiam non accepit quam vicissim impertiatur?

21. Atque haec in transcurso, prout sacra doctrina tradit. Sed quod absurdus est, videbatur illis satis id esse, quantumlibet quispiam hinc falleretur. Non hoc igitur, sed quia in legis violationem inciderant profane sacerdotio fungentes: et sane insusurrabant surdis et carnalibus quae sunt spiritus. Me tamen non tam insana illorum violentia, quam urgens rei necessitas, permovit. Nam messis, inquit evangelium, multa, operarii autem pauci: quamcumque demum quis dicat hanc messem, et quoscumque hos operarios. Audio enim peregrinatos fuisse aliquando etiam patriarchas illos, qui et sibi panes habebant, et iumentis pabula. Neque profecto nos reiicit, corpori licet terraeque deditos, bonus ille agricola; pastores inquam et greges, et congrue alteri alterum adsignat, tali inquam messi tales operarios. Ego igitur ita comparatus eram, ut nihil absque vestro consilio essem acturus.

22. Sed quia nemo viae intermedius erat, et properans negotium urgebat: nam ecclesiae communitati periculum impendebat, cunctis ita infirmis, nulloque ad sacerdotale officium idoneo iam extante; (dicam, et vos mihi indulgete) non sine examine nec cito, sed tamen manus denique his imposui: docens primo ut suam priorem sententiam damnarent, et ut misericordiae operibus Deum pro viribus placarent; neque omnes ordinavi, sed quorum vita dignitati non repugnabat; denique, quod pluris interest, ignorantiae illorum indulgens, quicquid maius perfectius deerat. Haec si forte haud digne acta

ροτονεῖν δὲ πῶς ἂν οὐκ ὀκνήσαιμι, οὐκ ἐκείνο δεδιώς μὴ ποτε καὶ ἀναχαροτονεῖν δόξαιμι, ὅπερ ὁ ἱερὸς ἀπειδοκίμασε νόμος. ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει, τοῖς ὑπὸ νόμον λαλεῖ. * καὶ ἡ ἀναχαροτομία δὴ-
θεν, εἰ κανονικῶς τις πρῶτον χειροθετεῖτο, ὥς το οὐκ ἐφ' ἡμῖν. τίς γὰρ χειροτομίαν λογίσαιτο παρὰ τοῦ μὴ λαβόντος χάριν ὡς καὶ διδόναι;

κα'. Καὶ ταῦτα παροδούτικῶς, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσε· τὸ δ' ἀτοπώτερον, ὡς ἔδοξεν ἂν τοῦτοις ἰκανῶς ἔχειν, καὶ ὅσους αὐτοὺς καὶ ὅπως ἀπατάωτο ἀπὸ τῆδε· οὐ τῆτο τοίνυν, ἀλλ' ὅτι περ εἰς ὠδονομίαν κατ' ὀλίγον τὸ ἀνιερώς ἱερατεῦσαι· ἐπιβύριζον ἢ ἄρα παρὰ κωφοῖς, καὶ τοῖς σαρκικοῖς τὰ πνεύματος· ἐμὲ ἢ οὐ τοσοῦτον ἢ ἄλογος ἐκείνων ἐπειθε βία, ὡς τὸ κατεπεῖγον καὶ ἀναγκαῖον πρᾶγματος· ὁ γὰρ θερισμὸς φησὶ πολὺς, οἳ ἢ ἐρτάται ὀλίγοι. * ὅποιον ἂν τις τῆτον θερισμὸν εἴποι, καὶ ὁποῖας τούτους ἐργάτας· ἀκούω γὰρ ἐπιξενομένους καὶ πατριάρχας ἐκείνους ποτε, καὶ ἑαυτοῖς ἔχοντας ἄρτας καὶ τοῖς ὄνοις χορτάσματα· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ οὐδὲ σῶματικωτέρους καὶ προσγείας ἡμᾶς ὁ καλὸς ἀποπέμπεται γεωργός· ποιμένας ἅμα καὶ ποιμένα, καὶ ἀναλόγως ἐκτέρῳ προσνέμει ἐκάτερον, τῷ τοιῷδε θέρει φημι τοιοῦτος καὶ οὐδὲ ἐρτάτας· ὠδονομῆς μὲν οὖν αὐτὸς οὕτως εἶχον καὶ γνώμης, ὡς μηδὲν ἄνδρ' ὑμῶν ἐργασόμηνος ὑποθήκης.

κβ'. Ἐπεὶ δὲ παρῆν τῆς ὁδοῦ μεσίτης οὐδεὶς, καὶ ταχὺ τὸ πρᾶγμα κατήπαγε· τῷ γὰρ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας κίνδυνος παρῆντατο, πάντων οὕτω λεωβημένων, καὶ μηδενὸς ἄλλου ἐπιτηδείου ἱεραδου παρῶρημένου (πῶς ἂν εἴπω, καὶ σύγινωτέ μοι) οὐκ ἀβασανίστως μὲν οὐδὲ ταχέως, πλὴν ὁμως χεῖρας ἐπιτέ-
θακα τοῦτοις· ἑαυτῶν δὲ γνώμης καταγινῶναι διδάξας πρότερον, καὶ τῷ πρὸς δυνάμει ἐλέω θεὸν ἱλεώσασθαι· καὶ οὐ πᾶσιν, ἀλλ' οἷς ὁ βίβλος οὐ πάνυ ἀντιβαίνων τῷ ἀξιώματι· καὶ τῇ ἀγνοίᾳ συγγνοὺς τὸ μείζον καὶ τελειώτερον· ταῦτα εἰ μὲν οὐκ ἀξίως εἰργασται, μὴ τὴ συγ-

* Rom. III. 19.

* Matth. IX. 37.

f. 35. a.

γινῶναι καὶ διορθώσασθε· ἐγὼ γὰρ τῆς μαθητοδομῆων εἶναι καθωμολόγησα· εἰ δὲ πυνθάνομαι ὀφιαίτερόν καὶ τοῦ ἔργου δεύτερόν, τί ποτ' ἂν πάθω; καὶ μακρῶν καὶ ἀνάγκῃ, καὶ τῇ ἐπὶ τούτοις ἀμηχανία βεβαρημένον· διήλον δὲ οἷς ἄρτι πυνθάνομαι, ὥς οὐδὲ τότε ἂν κατῴκουν, οὐδ' ἂν οὐδὲ πρὸ τοῦ πυθέσθαι ἐνέργουν οὐδέν, εἰ οὐκ ἀμήχανον ἦν· πῶς γὰρ ὁ καὶ μετὰ τοῦτο πυθόμενος; εἰ δ' οὐ πάντῃ πόρρω τ' ὑμετέρῃ σκοποῦν καὶ τ' πνεύματος; καὶ οὕτω πλὴν ὑμεῖς κυρώσατε· εἶεν.

κγ'. Ἄ ἢ τὸ κοινὸν τ' Ἀλανίας τρέφει κακὰ, τίς γινώμαι ταῦτα θεραπεύειν ἡναγκασμένος τῷ ἐπαγγέλματι; εἰ γὰρ παρῖσταναι τῷ κυρίῳ λαὸν ὡριότατον τέταγμα, πῶς ἂν εἴς ἀκανθῶν τρυγῶ αὐτὸς σύκα; ἢ ἐκ βάτε σφυλὴν, ὥς ὁ λόφος*; εἶδον ἐγὼ τὴν εὐαγγελικὴν ἐνταῦθα ὡραβολὴν, πηνίκα ὁ μὲν σπόρος ἀγαθός, ἀνατέλλει δὲ οὐ καθαρὸς ζιζανίων ἀσφαχυσ· πλὴν ὅσον ἐκεῖ μὲν μὲν τ' σπόρον ἢ ῥαθυμία· ἐν ἡμῖν ἢ τὸ χεῖρον ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ· καὶ λοιπὸν τὸ τ' ἐτέρως συμβαίνει ὡραβολῆς· καὶ γὰρ τ' ἀκανθῶν ὁ σπόρος γεγένηται· καὶ αὐταὶ μὲν ἀρχαίῳθεν ἐρρίζωνται· ὁ ἢ λόγος τ' πίστεως ἐστὶ μὲν οὐ καὶ πάντῃ συμπέπνικται· ἐνιαχοῦ ἢ καὶ σὺν τ' ἀκάνθαις ὑπανακύπτει· τάχα γε καὶ ὑπὸ τῆς ἔξω ἀκανθῶν γεγένηται καὶ αὐτός· ὥς ἦν ἄμεινον, εἰ παρὰ τ' πυρὸς ἐλθόντων βαλεῖν ἐπὶ γῆς ἀναφθίντες, εὐθὺς τὰς ἀκάνθας τέως ἀπετεφρώσαμεν· εἰ παρὰ τ' μάχαιραν ἐλθόντων βαλεῖν, προδελύμενος ταῦτα ἐτέμνομεν· καὶ καθαρὰ μὲν ἡ γῆ, καθαρὸν ἢ τὸ σπέρμα, καὶ οἱ φύλακες γρηγοροὶ, καὶ χυσοῦν τὸ θέρμα, καὶ ὁ θεῖος εὐθινομήνος· ὥς νῦν γε οὐχ ὅτι ἐκαστοτέρῃ ἂν αἰτησαίμην τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀρετῆς μέχρι τ' παντὸς ἐπεκτείνεσθαι· οὐδ' εἰς ἐξηκοντάδα προκόπτειν τὸ ὅλως ἐργάσασθαι· ἱκανῶς δ' ἂν εἶχον καὶ τοῖς ζιζανόντα, εἰ τοῖς φυσικοῖς ὅροις τὸ ἐνὸν γεώργιον παρεμέμφει τὸ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἐγὼ δεδωκα, μὴ ποτε οὐδὲ πῶς χεῖρα θερίζων

sunt, cum venia vos corrigite: ego enim in numero vestrorum discipulorum me esse profiteor. Quod si sero et post factum interrogo, quid agam? quum et longinquitate, et necessitate, et in his perplexitate gravatus fuerim? Constat autem, cum nunc interrogem, ne tum quidem id omissurum: neque ante interrogandum, aliquid acturum, si certe ambiguum foret. Quid ni enim, cum nunc post factum interrogem? Utrum vero res haec haud omnino procul scopo vestro spirituque sit, vos ipsi statuete. Atque haec ita sunt.

23. Quae autem populus Alaniae malitalit, quis ego sum qui eis mederi coactus fui praedicatione mea? Nam si exhibere Domino populum electum destinatus sum, cur ego de spinis ficus colligo, aut de rubo uvam, ut ait scriptura? Nunc intelligo evangelicam parabolam, quando semen quidem bonum est, sed tamen haud pura zizaniorum inde spica consurgit: praeter quam quod illic quidem post semen intervenit ignavia, nobis autem peius accidit, quod in ipsa seminatione vitium gliscit. Tum et reliquae congruunt parabolae partes: in spinis fit seminatio, quae quidem olim evulsae sunt: at fidei verbum alicubi prorsus suffocatur: interdum etiam cum ipsis spinis nascitur: item fortasse adfectione quadam fit et ipsum spinosum. Melius certe foret, si ab eo qui ignem venit mittere in terram inflammari, statim spinas combureremus: si ope eius, qui gladium pariter venit mittere in terram, funditus haec excideremus. Et quidem pura terra, purum semen, custodes vigiles, aurea messis, messor robustus. Ut tamen nunc res se habent, haud equidem ad centuplicem usque fructum postulem virtutis viribus extendi: neque ad sexagesimum optem provehi; sed satis habeam, si quatenus physicis regulis licet, trigesimum fructum opera exaequet. Immo ego vereor, ne forte manum quidem metens impleam, neque sinum qui manipulos col-

* Luc. VI. 44.

ligo. Sim sane tardior post alios, quamquam non omnino desperans, infelix ego pastor non beatus. Quippe qui super tecta serentes parum fructus effecimus, nempe illos lucrando qui matrem omnium malorum haeresim vitaverunt, et verbum pro viribus messuerunt: nisi forte et his pariter insidiati sunt aëris aves. Heu mihi, quia spinas et tribulos campus germinat! damnationem scilicet ob recessum a Deo, dum spinosum errorem vagus grex sectatur; dum fornicatur non in ligno solum, uti scriptum est, verum etiam in lapidibus cunctis et aquis; dum non sculptilia adorant, sed quosdam daemones in locis excelsis.

24. Christiani nomine tenus sunt Alani. Quod si alicubi est pars Iacob aliqua, inimicus homo zizania superseminavit. Nam etsi in senectute, Sara tamen peperit; sed insectatur Isaacum Ismahel. Et quis est Abraham qui famulam Agar, et haereseos serviles tenebras, domo procul ableget? Est mihi quoque pusillus exercitus, quem Deus ab intellectuali Pharaone eripit. Hunc ego ducto, non quidem ut alter Moyses, sed tamen ducto. Sed aegyptii tribuni persequuntur, nempe animus furens caedi inhians, et terrenarum rerum cupiditas; quae suadent ut cum alienigenis commaculentur; denique obliquae mentis volubilitas ad absurdas quasdam opiniones, minime ut plerumque fit renitens. Et ubinam est nebulae columna, quae separationem praestet? vel quomodo gentium recessit mare? Heu mihi, cui pascere greges commissum est de baptismatis lavacro ascendentes! Pascit autem hos potius infidelitatis mors. Ore quidem, aegre dico, confitentur ad salutem; neque tamen antea credunt corde ad iustitiam. Simile est illud: periit religiosus ab hac terra mea; neque haec mihi stationis requies est.

* 25. Num ergo surgens abibo? Vereor ne forte hoc malum participem. Num enim

πληρώσαιμι, μηδὲ τὸ κόλπον ὁ δραγματιζόμενος· ἴσθι ὀπισθιαίτερθ', καὶ τοιγε ἦν ἂν οὐ πάντη δύσειλαις, ὁ δυσκλεὲς ἐγὼ ποιμὴν καὶ γεωργὸς οὐκ εὐδαίμων· ἀλλ' ὥς ἐπὶ δωμάτων γένε' ἐκαρπίζομεν μικρά, σὺν ὑπεραναβάντας ὀλίγον τὸ παμμητέρα πλάνην, καὶ τὸ λόγον θερисαμένους ὡς ἐφικτόν, εἰ μὴ καὶ τούτοις ἦσαν πάλιν οἱ τὸ αἶρος ὄρνεις ἐπιβαστοί· οἱμοι ὅτι ἀκάνθας καὶ ζιβόλους βρύψ μοι τὸ γεώργιον· τὸ κατακρίσιν δ' ἀπὸ Θεοῦ διακρίσεως, ὡς ὀπίσω δ' κενεώδες πλάνης τὸ διακρίντα πορεύεσθαι καὶ πορνεύς μοι τὸ ποιμνίον οὐκ ἐν τῷ ξύλῳ μόνον ὡς γεγραπταί*, ἥδη δὲ καὶ λίθοις

f. 35. b.

* Hier. III. 6.

καδ'. Χριστιανοὶ δὲ μόνον ὀνόματι Ἀλανοί· εἰ δὲ περὶ τίς καὶ μερὶς Ἰακώβ, ὁ ἐχθρὸς ἐνέσπειρε τὰ ζιζάνια· εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῷ γήρεα τέως οὖν ἡ Σάρρα γεγέννηκε· πονηρεῖται δὲ κατὰ τοῦ Ἰσαὰκ Ἰσμαήλ· καὶ τίς Ἀβραὰμ, ἵνα τὴν δούλῳ Ἀγάρ, καὶ τοῦ τῆς πλάνης ἀνελεύθερον σκότους, τῆς σκωικίας ἀπώσαιοιτο; ἔστι τίς ὀλίγη παρεμβολὴ καὶ ἐμοί, ἦν Θεὸς ἐξάγει τὸ νοητοῦ Φαραὼ καὶ διεξάγω ταῦτα ἐγὼ, καὶ Μωσὴν μὲν οὐκέτι, πλὴν ὁμοως· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι ζιζάται καταδρομοῦσιν, ἡ τῷ θυμῷ φονῶσα ψυχὴ, καὶ τὸ πρὸς τὰ χαμαιζήλα λίχον· ὁ πειθεῖ τοῖς ἀλλοφύλοις συγχεαίνεσθαι καὶ τὸ τὸ λόξεν περίτρεπτον περὶ τινος ἀτόπως δόξας, οὐκ ἀντιτεῖνον ὡς διὰ πολλὰ καὶ ποῦ εὐλόγῳ νεφέλης ἐνταῦθα τὸ διεξάναι διδούς; ἢ πῶς ἂν τὸ ἐθνῶν διέση ἡ θάλασσα; οἱμοι ὅτι ποιμαίναν μὲν ἀγέλας πεπίστεμαι ἀναβαινούσας ἀπὸ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος· ποιμαίνει δὲ ταύτας μᾶλλον τῆς ἀπιστίας ὁ θάνατος· εὐδομίαν μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν, ὁκνῶ δὲ λέγειν, εἰς σωτηρίαν· ὅτι μὴ καὶ εἰς δικαιοσύνην πρῶτον τῇ καρδίᾳ πιστεύουσιν· ὁμοίον τι, ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ δ' ἐμῆς ταύτης γῆς· καὶ οὐκ ἐστὶ μοι ἀνάπαυσις αὕτη.

κε'. * Ἀρα ἀναστὰς πορεύσομαι; δέδια περὶ τῇ τὸ κακοῦ μεταλήψαι μὴ γὰρ ἐγὼ

III. Reg.
XVIII. 2.

I. 20. a.

Ἀβδιοῦ; ὑπηρετήσας ἢ ἄρα ἐκείνῳ τῷ
Ἀχαάβ, γόνυ τῇ Βάαλ οὐκ ἔκαμψεν. * δε-
δια καὶ περὶ τῷ μικρῷ τῷ δικαίῳ κλήρῳ·
ἢ ῥάβδῳ γὰρ τῷ ἀμάρτωλῶν ἐπισείεται·
τίς ἐγὼ γένωμαι; ποῦ τὸ φραγέλιον Ἰη-
σοῦ, ἵνα ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς ἐκκαθαί-
ροιτο; ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρομένων.
ἀλλ' εἰς ταύτῃ ἀπέρριμμαι, ὅτι προπε-
τῶς ἱερωσύνην ἐθάρρησα· οὐχὶ σὺ μισῶν-
τας σε κύριε ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς
σου ὤξετηκόμην; ἵνα τί τὰ τῷ ἁρᾷ ἐκεί-
νης ἐθάρρησα; καὶ χαλκοῦς μὲν οὐρανὸς
ἐνομιθῆναι ἐγὼ, σιδηρᾷ ἢ γῇ, καὶ ἀσάρε-
τῳ καὶ ἀνήροτῳ ἢ κληρονομία μου· ὡς
τίς Παῦλῳ καὶ πάλιν ὠδινε τούτους,
ἄχρεις οὗ μορφωθῇ Χεῖρὸς ἐν αὐτοῖς; νό-
θοι ἢ ἄρτι καὶ οὐχ υἱοί, ὅτι ἐβάσκησεν
αὐτοῖς ὁ Σατανᾶς, ἵνα μὴ τῇ ἀληθείᾳ εἰ
καὶ πείθωνται, καὶ λοιπὸν τῷ ἀπειθείας
υἱοί· καὶ δέδοικα τῷ ὀργῇ· ὅντως γὰρ σκεῖν
ὀργῆς κατηρτισμένα εἰσὶν εἰς ἀπώλειαν·
οἵμοι ὅτι θηρίων ὀδόντας ὁρῶ μετὰ θυ-
μοῦ συρόντων ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ γὰρ ἐπί-
σημα τῷ ἐμῷ, φόνῳ τὸ πρῶτον, καὶ ἄλ-
λων ἔθνεα κηρῶν· οἵμοι ὅτι Δαθὰν καὶ
Ἀβαρών με περικεχῆνασι· καὶ τίς Ἀαρόν
ἵνα τερατουργοίη Θεός; καὶ τὸ τῆς ἱερω-
σύνης κατεξουθένηται· καὶ τίς Σαμουὴλ,
ἵνα τὸ γεγονός εἰς ἑαυτὸν Θεὸς ἀναδέχοι-
το; ἐπεκαλοῦντο γὰρ ἐκεῖνοι κύριον,
καὶ αὐτὸς εἰσήκουσεν αὐτῶν· ἐν σὺλῳ νε-
φέλης ἐλάλη πρὸς αὐτούς· ἅρ' οὖν ἐγὼ τῷ
μάρτυρι τῷ φυλακῇ ἐθέμην περὶ πωδῆ.
Τάχα τίς καθυβρίζεται καὶ τῷ φαλάκρας,
εἰ τῷ καλυμμάτων ἀπογυμνοῖτο, ἵνα ἀκα-
λυφεῖ τῇ πίστει ἱερατεύοι· καὶ τίς Ἐλισ-
σαῖος, ἵνα ἢ δίκη παρέποιτο; Ἡλιοῦ μὲν
γὰρ θαρρῆσω λέγειν ὡς μεμαθήτωμαι·
ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν Ἐλισαῖῳ ἐγὼ καὶ
χάειν μὲν ἐδεξάμην, ἀλλ' οὐ ταύτη καὶ
τῷ ῥέοντων παρήλθον φοράν· οὐδ' εἰς
τῷ εἰρήνης εἰσηλθον ἀπάθειαν· καὶ τί και-
νὸν εἰ καὶ πάλιν Μωϋσῆς ὁδηγεῖ, τῷ ὁδηγε-
μένων ἢ τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ κατέπεσον;
τῷ γὰρ κλητῶν ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί.

κς'. Ἀλλὰ μέχρι τίνος τούτοις ἐμωλα-

sum ego Abdias? Hic quidem quum Achaa-
bo famularetur, genua tamen Baali non
flexit. Metuo etiam pusillae iustorum sor-
ti; nam virga impiorum commovetur. Quid
faciam? Ubi Iesu flagellum, ut patris do-
mus purgetur? Odi ecclesiam malignan-
tium; sed in hanc proiectus fui, qui sa-
cerdotium temere assumere ausus sum.
Nonne odientes te, Domine, oderam et
super inimicos tuos tabescebam? Cur ma-
ledictioni illi audacter me obieci? Caelum
aeneum reputatus ego sum, terra ferrea
neque arata neque sata hereditas mea. Quis-
nam Paulus rursus hos parturiat, donec
formetur in eis Christus? Nothi adhuc et
non filii, quia fascinavit eos Satanas, ne
quis veritati forte credat, atque ut sint
deinceps infidelitatis filii. Iram timeo, re-
vera enim sunt vasa irae ad perditionem
formata. Heu ferarum dentes video, cum
furore rapientium super terram! Nam meo-
rum insignia veluti sunt, homicidia in pri-
mis, et alia mortium genera. Heu Dathan
atque Abiron mihi inhiant; et quis adest
Aaron, ut Deus miracula edat? Sacerdo-
tii dignitas conculcata est, et quis adest
Samuhel, ut Deus iniuriam ceu sibimet
illatam reputet? Invocabant enim illi Do-
minum, et ipse exaudiebat eos; in colum-
na nobis loquebatur eis. Nempe ego sa-
crorum testimoniorum custodiam serio ob-
servo. Fortasse aliquis calvitiam quoque
irridet, si forte pileo me exuam, ut cum
fide haud velata sacro munere fungar.
Quis aderit Elisaeus ut culpam ultio mox
subsequatur? Eliae discipulum audacter
me dicam; sed non idcirco Elisaeus sum.
Et gratiam quidem suscepi, sed non id-
circo extra caducarum rerum impetum
sum, neque in pacem extra omnem animi
perturbationem ingressus sum. Et quid
mirum, si rursus Moyses dux sit, et nihi-
lominus itinerantium membra in deserto
cecidierint? Namque ex vocatis pauci sunt
electi.

26. Sed quousque in his dilatabo ora-

tionem, et non illum potius scopum attingam? nempe ut rogem pastorem meum, et fratres simul deprecari. Utique ex ventre inferi audient clamorem meum. Eleva ad Deum oculos, o pater; sanctas extende manus, unde mihi sacerdotii gratiam postulasti. Pete nunc ut cursum consummem, fidem servem, praevaricantes doceam vias Domini, irreligiosos convertam; si aliquando haec nobis Dominus beneficia addat. Ferte in hoc opem patri vos quoque amantissimi fratres: communi ac principi pastori commendate me, qui regi potius quam regere indigeo. Fortasse recordabitur mirabilium suorum is qui parvulos custodit. Fortasse memoriam faciet operum suorum, qui terram inaquosam in aquarum scaturiginem mutat. Nam si exsiccat fluvios Ethan, et terram fructiferam ponit in salsuginem; idem nihilominus dat mel sugere de petra, et de lapide duro oleum. Quis scit, an pro urtica et herba inutili, myrtus et cyparissus exsurgat? Modo ille qui arida ossa rursus compingit, vitamque inspirat, in nobis quoque glorificetur. Haec est mea a vobis postulatio: ita cum lacrymis deprecari non desinam. Date mihi hanc gratiam, petitioni huic annuite, o vas electionis, o Dei os, o prime omnium post primum, o luminibus mundi verbum vitae praebentes.

τὴν θήσομαι, καὶ οὐκ ἐκείνῃς μᾶλλον γίνομαι τῷ σκοποῦ; αἰτήσομαι τὸ ἐμὸν ποιμένα, δυσωπήσω τῶν ἀδελφού. Ἄρα ἐκ κοιλάδας ἅδ' κραυγῆς μου ἀκούσονται. Ἄρον πρὸς Θεὸν ὀφθαλμούς, ὦ πάτερ· ἐκτανον ὀσίας χεῖρας, ὅθεν ἡμῖν τὸ χάριν ἡγήσω· καὶ τῷ δρόμον ἐκτελέσαι νῦν αἰτῆσαι, τὸ πῖσιν τηρῆσαι, διδάξαι ἀνόμους ὁδοὺς κυρίας, ἀσεβεῖς ἐπιστρέψαι· εἰ ποτε προσθεῖη κύριος ἐφ' ἡμᾶς· συμπονήσατε τῷ πατρὶ καὶ ὑμεῖς ἀδελφοὶ καὶ φιλάδελφοι· παρά-θεσθέ με τῷ κοινῷ καὶ πρῶτῳ ποιμένι τὸ ποιμαίνεσθαι μᾶλλον ἢ ποιμαίνειν δεόμενον· ἴσως μνησθήσεται τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ ὁ φυλάσων τὰ νήπια· ἴσως μνείαν τῶν ἔργων αὐτοῦ ποιήσεται, ὁ γῆν ἀνυδρὸν εἰς διεξόδους ὑδάτων μεταποιῶν· εἰ γὰρ καὶ ξηραίνει ποταμούς· Ἡθὰν, καὶ γῆν καρποφόρον εἰς ἄλμην τίθησιν, ἀλλὰ καὶ μέλι θηλάζειν ἐκ πέτρας δίδωσι, καὶ ἐκ σερεῶς πέτρας ἔλαιον· τίς οἶδεν εἰ ἀντὶ κνήδης καὶ σοιβῆς, μυρσίνη καὶ κυπάριττος ἀναθήσεται; μόνον εἰ ὁ ξηρὰ συναρμολογῶν ὅς αὐτῃ καὶ ζῶν ἐμπανέων, καὶ ἐν ἡμῖν δοξασθήσεται· τοῦτο παρ' ὑμῶν ἐμὸν αἶτημα· τοῦτο μετὰ δακρύων αἰτούμεν, οὐδ' ἂν ἀποκάμω· δότε μοι τὸ χάριν ταύτην, χαρίσασθέ μοι τὸ αἶτησιν· ὦ σκεῦος ἐκλογῆς, ὦ σῶμα Θεοῦ, ὦ πρωτεύων ἐν πᾶσι καὶ τῷ πρῶτον, ὦ λαμπτήρσιν ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες.

Diximus p. 378. Theodorum sub patriarcha Germano II. claruisse; quo videlicet tempore Constantinopolis, pulsus Graecis, in Latinorum potestate erat. Reapse Theodorum in primo adhuc inedito opusculo, quod ad fratrem natu minorem scripsit, ait f. 1: ἑάλω μὲν ἡ πατρίς, ἀλλ' ἀνδρὶ σοφῷ πᾶς τόπος Ἑλλάς. Et f. 2: τῆς πατρίδος ἡμεῖς ὑπὸ δυσμερίας ἀπογενόμενοι, ὁ μὲν πατήρ ἡδὴ πρέσβυς ἦν, καὶ πρεσβυτέρα μήτηρ, ἀντιλαμβανομένη καὶ αὕτη βίβιν τελεωτέρου, ἐξ ὧν ἐν ἐπισκόποις ἐκεῖνος. Nimirum patre nostri Theodori creato episcopo, uxor religiosam vitam sectata est. Adhuc Theodorus de patre suo: σχολάσας δέ τι καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς παρικίας, ἐπειδὴ αὕτη περὶ Σαυρόματας καὶ Σκύθας ἦν. Revera in alanicis n. 9. indicium est, Theodori patrem in borealibus illis regionibus episcopatum gessisse: quare et verba eis τὰ ἐκεῖνα non tam patriam fortasse quam dioecesim denotant. Illic etiam complura Theodorus dicit de suis litterarum studiis, quarum minori fratri magister fuit, et de libris etiam poeticis lectis loquitur, nec non de compositis. Et quidem dum in barbaricis regionibus versaretur: ἐν τοῖς βαρβαρικαῖς ἡδὴ βιούντων ἡμῶν, οὕτω τῆς ἀνάγκης κατηπειγούσης. Interim vero ait se ad insulas fuisse vocatum: ἡ χάρις ἡμᾶς εἰς ἐπισκοπὴν ἐκκαλεῖ ἐξῶν.

THEODORI PRODROMI

MONITUM.

De Theodoro Prodromo eiusque scriptis plurimis tum editis tum ineditis accurate disserunt Allatius in diatriba n. CXVI. Quum autem multae illius lucubrationes codice vaticano 305. contineantur, isque codex superioribus annis Parisios translatus fuisset, oblata fuit occasio studiosissimis Gallis de eo ms. latius disserendi in voluminibus Excerptorum ex mss. regiae bibliothecae, nimirum T. VI. p. 496. et seqq. Et quidem p. 516-518. index vulgatus prostat continentiae universi codicis. Deinde, T. VII. part. II. p. 235. et seqq. et postremo, T. VIII. part. II. p. 170. et seqq. de Prodromi scriptis actum est. Quin etiam a cl. Boissonado Anecd. gr. T. IV. p. 440. editum Prodromi carmen video de ss. Trinitate. Item a cl. Cramero Anecd. paris. T. IV. p. 267. carmen epitaphicum incipiens ἑταῦθα πα σὰς etc. quod etsi illic anonymum, attamen Prodromi esse, codices nostri docent. Et codex utique vaticanus 305. postliminio Romam rediit; sed enim nos non hunc tantummodo, sed et alios in pontificia bibliotheca spectavimus Prodromi codices, praesertim vero otlobonianum 324, cuius indiculum novem poematum iamdiu exposuimus in Spic. rom. T. V. p. 396, quae nunc carmina prelo tradenda censuimus, aliis aliquot additis, quae de priore recuperato vat. codice sumpsimus, neque minoris aestimanda sunt. Et sane Allatius in diatriba p. 183. iambica et politica Prodromi carmina ab acumine etiam atque elegantia commendat; heroica non item, quae nos quoque intacta in codice 305. reliquimus, nempe, praeter alia, f. 91. ad Irenem Ducenam. F. 93. ad Annam item Ducenam. F. 92. 101. 123. ad Iohannem imp. Denique etiam epithalamium ad Nicephorum Phorbennum, quamquam minime heroicum, nec non minutiora alia; et denique monodias prosa oratione scriptas non magnopere inviti omisimus.

Iam vero selectorum poematum publicandorum nobis hortatrix fuit, non tam Prodromi facultas poetica, etsi aliqui non contemnenda, quam egregia historiae utilitas atque incrementum. Nam Comnenorum Alexii, et praesertim Iohannis, illustrium imperatorum res gestae, virtutes, et quicquid illorum vitam imperiiq. vices respicit, ubere vena depromuntur, perspicuoque nec insuavi eloquio scribuntur: ideoque Prodromus inter byzantinos historicos, quorum recens editio in Germania urgetur, non fortasse immerito reponendus videbitur. Ac sane voluissem, sicut Ephraemum poetam chronographum graece simul latineque edidi, sic etiam Prodromum latina veste amicare, sed partim graviores occupationes, partim voluminis moles iam exaggerata, me deterruerunt. Ceteroqui graeca legentibus satis evidens erit Prodromus, nescientibus autem non deerit aliquando interpres. Atque haec causa fuit, cur exegeticis quoque scholiis scribendis abstinuerim, quorum vice historici alii byzantini fungentur. Et quidem Ephraemius noster, iam in seriem byzantinorum relatus, plurimam Prodromo in utriusque imperatoris historia lucem impertietur.

THEODORI PRODROMI

POEMATA EX CODICIBUS VATICANIS.

I. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Στίχοι εἰς τὴν στεφανορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

v. vat. ottob.
24. f. 175. a.

- Ἦλιε Ῥώμης νεαῖς, αἶγλη φωτὸς μεγάλου
ἀρτίτυπε τοῦ κτίσαντος τὸ σύμπαν ἀρχετύπου,
ἰσταχῆς τῷ γίγαντι φωσφόρῳ τῷ μεγάλῳ,
εἰ δόλπεις, εἰ ζωογονεῖς, εἰ διοικεῖς προνοῖα,
5 ἄν αὖξεις, εἰ τελεσφορεῖς, εἰ βλέπεις ἀλαδήτως
ἦλιε καὶ παρῆλιε δύο λαμπροὶ φωστήρες
πατήρ καὶ τέκνον βασιλεῖς βλαστήματα πορφύρας
σωτήρες Ῥώμης νεαῖς, πύργων εὐτάφρων δόξα,
ἰσταχῆς, ἰσοφγγεῖς, ὁμότιμοι, μεγάλοι,
10 λάμπετε δήμοις εὐμένεις ἀπὸ ψυχῆς πραιείας·
ἀλλ' ὥς ἐν ἀποστήματι δῆμος βοῶν βαινέτω
ὃ σήμερον σε στέψασασαν δόξης λαμπρῷ στεφάνῳ·
καὶ γὰρ ἡδρόισθημεν ἐν σοὶ τοῖς στεφανοφορίοις
δῆμοι καὶ πόλεις πολὺ σὺν μουσικοῖς ὄργανοις
15 ἐν ὕμνοις ἑορτάζοντες τὴν ἑορτὴν τοῦ στέφους
οὐ μόνον ἅπας ὁ στρατὸς καὶ δῆμος ὁ μυρῖος,
ἀλλ' ὅσον τὸ γερούσιον, ὅσον βουλῆς συγκλήτου
τῶν ἱερῶν τε ἡ λογὰς, ὁ μέγας ποιμενάρχης
συμπράττων καὶ συνευδοκῶν, σπεύδων καὶ συμπεραίνων,
20 ἀρώμενος τὰ κάλλιστα, τὰ κάλλιστα τὰ τότε
ἔθικας λέγων τῷ θεῷ περὶ τὴν κεφαλὴν σου,
ἔθικας λέγων στέφανον ἀπὸ τιμίων λίθων·
ζωὴν ἡτήσατο μακρὰν, ἔδωκας· δώσεις δ' ἔτι,
καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἱερᾶς τῆς ὑμολόγου λύρας.
25 χαίρετε θάλαμοι σεμνοὶ βασιλεια Ῥωμαίων
αὐτοφρεῖς αὐτοδαλεῖς, καλοὺς αὐτοστέλεχους·
ἔχοντες φέροντες τοῖς ἐξῆς αὐχοῦντες εὐτυχοῦντες
ἀνακτος παῖδα καὶ πατρός ἀνακτος βασιλέως.
ἡ μὲν λαμπρὰ πανηγυρίς τῶν στεφανοφορίων
30 ἐνισταμένη σήμερον τῆς Ῥώμης ἀκροπόλει,
ρήτορος δέεται λαμπροῦ, γλώσσης μεγαληγόρου.
δεῖ δεῖ γὰρ κήρυκος ἡμῖν ρήτορος εὐρυφώνου
μεδ' ὑψηλοῦ κηρύγματος φωνὴν ὑπερυψίῳ
κηρύσσοντες· καὶ λέγοντες· ὦ ἄνδρες ὦ Ῥωμαῖοι
35 ἀδριόζεσθε μετὰ σπουδῆς, δεῦτε συνευφρανθῶμεν,
δεῦτε πανηγυρίσωμεν ἀρδην ὁμοῦ καὶ πάντες·
χοροστατοῦντος τοῦ Δαυὶδ καὶ προκαταρχομένου
μετὰ κιθάρας τῆς καλῆς τῆς πνευματοκινήτου
καλὸν καὶ μέγα σήμερον προαναβαλλομένου·
40 ἅσον προφῆτα βασιλεῦ τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων
ἐκ τῶν ἁσμάτων τῶν καλῶν ἄδων καὶ λέγων οὕτως·
παρέστηκεν ἡ βασιλὶς, ἀναξ, ἐκ δεξιῶν σου
τὴν ἀρχικὴν περιβολὴν ἐμπεριβεβλημένη,
πεποικίλημένη θαυμαστῶς ἐν χρυσοστοῖς χρυσίου·
45 ἅδε προφῆτα πρὸς αὐτὴν ἐπὶ τῇ πανηγύρει·
ἀκουσον, ἴδε θύγατερ, κλῖνον τὸ σὸν ὤτιον,
ἀρχῆς πατρῴας σου λαοῦ, σου γένους ἐπιλάδου,

ὅπως τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων Ἰωάννην,
σοῦ κάλλους ἐπιδυμητὴν ἔξεις καὶ τύχης γάμων,
γάμων τῶν ὑπὲρ ἔφειν πᾶσαν τὴν ἀνδρωπίνην·
οὕτω μὲν οὕτως ὁ Δαυὶδ ἄδει μετὰ κιθάρας·
5 σὺ δ' εὐποιοῦσα βασιλὶς ἐθνῶν τῶν ἐσπερίων
ἤκουσας, εἶδες, ἔκλινας, ἡράσθης, συνεζύγεις,
ἔτυχες, εὖρες, ἔλαβες, ἡρέθης ἐκ γῆς, ἐπῆρέθης
ὑπὲρ αἰθέρα τὸν πολὺν, ἕως ἀνάστρου σφαίρας
ἡλθες, συνῆλθες εἰς γονὰς Ῥωμαίοις τελεσφόροις
ζῶσα σελήνη καὶ καλὴ πλήρη φωτὸς ἡλίου
οὐκ ἀρχομένῳ δαδουχεῖν ἀπὸ μερῶν βορείων,
καὶ τοῖς νοτίοις λήγοντι, τῇ γῇ δὲ κρυπτομένῳ,
ἐν δὲ ῥοαῖς ὠκεανοῦ μεγάλῃς λουσαμένῳ.
60 ὥς ἔδος ὑπερφαινεσθαι καὶ φρυκτωρεῖν τὸν βίον·
ἀλλ' ἐκ πορφύρας τῆς σεμνῆς ἐκείθεν ἀρξαμένου
τὸν βίον τὸν τετραμερῆ καὶ τὴν ἀρχὴν Αὐσόνων
ζωογονεῖν καὶ δαδουχεῖν λαμπρᾷ φωτοχυσίᾳ,
οὐ πρὸς ἡμέραν τὴν ἀρχὴν Αὐσόνων φρυκτωροῦντα
65 ἀλλὰ καὶ μέσαις ἐν νυξὶ καὶ ταύταις ἀσελήνοις·
πλησιφῶς τὴν ἡμέραν τοῖς ὑπηκόοις βίον,
νέμων αὐγαῖς αὐγάζοντι κοσμοῦντι καθιστῶντι.
εὐφραίνου. τέρπου, θύγατερ, ἅδε μετὰ κιθάρας,
μετὰ κιθάρας ὁ Δαυὶδ τῆς πνευματεμφορήτου
70 ἔκλινας, εἶδες, ἡγάγες τὸν ἀνακτα Ῥωμαίων·
ἐπὶ τὸ κάλλος δέσποινα τῆς ὠραιότητός σου·
καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ γένους σου καὶ τὴν πατρίαν δόξαν
καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀρετῶν μέσον ἐπεισηγάγω,
αἶ σε περιχορεύουσιν ὥς ἀπαλοὶ παρθένοι,
75 ὕμνουσαι καὶ συναΐουσαι καὶ συνεπικροτοῦσαι,
εὐρυδμον πλέξασαι χορὸν ἐν ἀπαλοῖς δακτύλοις.
εὐφραίνου, τέρπου, καὶ πολλὰ χαῖρες, καὶ πάλιν χαῖρες,
κυρία πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐπὶ τῆς ἐσπέρας·
80 ἀπὸ πατρός, ἀπὸ μητρὸς ἐκ τῶν ἀγχιστευμάτων.
σὲ τρέμουσιν Ἀλαμανοὶ γένος ῥηγὸς ἐν Ῥήνῳ·
σοῦ τὰ Γερμανῶν πτήσουσιν ἔθνη τὴν δυναστείαν,
σοὶ Διοκλέων καὶ Δακῶν ἔθνη δωροφοροῦσι
καὶ Περσεβοὶ φιλάρπαγες, Δαλμάται, καὶ Γαλάται,
85 Λαμπάρδοι, καὶ Γενοῦσιοι, καὶ Καλαβροὶ μετ' Ἀφρων,
καὶ πῦρ αἰτναῖον Σικελῶν φρίσσει τὴν ἐξουσίαν,
καὶ Τυρρηνίων κορυφαὶ καὶ Πρόποδες ὀρέων·
* Pedemontani.
σὲ τρέμει τὸ Γαλατικόν, πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι,
ᾄσαι περὶ τὴν πλοῦν Χάρυβδιν, ᾄσαι περὶ τὴν Σκύλλαν,
καὶ περὶ πλοῦν Λιγυτικὸν καὶ Σύρτεις ἀμφοτέρας·
90 σὺ Δεῦκρων ἀρχεῖς, σὺ κρατεῖς Οὐννων καὶ σὺ Παννονίων·
σὲ νήσους τὰς Βρετανικὰς ἀκούω λιτανεύειν·
οὐ σοῦ δὲ προπορεύονται καὶ προοδοποιοῦσιν
αἱ θύγατρες αἱ σεμναὶ πᾶσαι τῶν βασιλείων;
95 σὸν λιτανεύει πρόσωπον ἡ πᾶσα γερούσια,
καὶ τοῦ λαοῦ τὸ πλούσιον σφόδρα δορυφορεῖ σοι.
ἀλλ' ὦ Σιών ἐπτάλοφε δευτέρα νεώτερα
θύγατερ Ῥώμης παλαιᾶς οἶκος ἐμῶν ἀνάκτων,

50
f. 176. a.

55

60

65

70

75

f. 176. b.

80

85

90

95

εὐδαίμον μεγαλόδοξε μερῶν υἱὼν καλλίστων,
 100 περιλαβοῦ τὸν ἄνακτα καὶ περιπλάκηθι μοι,
 ἀνύμνει τὸν σωτήρα σου, τὸν αὐτοκράτορά σου·
 ῥῆξον φωνὴν ὑφ' ἡδονῆς, ῥῆξον ὑπ' εὐφροσύνης·
 στήσον ἑόρτιον χορὸν, ἅδε τὴν σωτηρίαν,
 συνετηρήθης ἀβλαβῆς ἀπὸ προνομευμάτων
 105 ὑπ' ὅψιν πᾶσι τοῖς λαοῖς κειμένων ἠλπισμένων·
 f. 177. a. ἀπὸ παμφύλου στρατιάς τῆς ἀπ' ἔθνων μυρίων·
 μετὰ πατρός παῖδα πραῦν Ῥώμης δεσπότην νέας·
 γέρας, μέλπε μετ' ᾠδῆς καὶ μετὰ παιηόνων·
 ἐπ' ἄκρων κήρυσε τειχῶν, ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων,
 110 τὴν αὐτοκράτορα βουλὴν, τὴν μεγαλοφροσύνην·
 τοιοῦτους ἔπρεπεν ἡμῖν ἔχειν ὄραν, Ῥωμαῖοι,
 μεγαλόδοξους ἄνακτας τοὺς ἀπὸ τῆς πορφύρας,
 ἡδεῖς ἰδεῖν, ἡδεῖς εἰπεῖν, ἡδεῖς προσομιλῆσαι,
 ῥύστας σωτήρας πόλεως προμάχους ὑπερμάχους,
 115 τοὺς ἐξ ἀνάκτων ἄνακτας, τοὺς ἀπ' αὐτοκρατόρων,
 τῶν παλαιῶν διορθωτὰς ἔδων καὶ προνομίων·
 παρ' οἷς ὁ θρόνος ὁ σεπτὸς, παρ' οἷς ἡ σκηπτουχία,
 ὥσπερ πατρῶα πρόκτισις, ὥσπερ κληροδοσία·
 εἰ γὰρ καὶ Κλαύδιος δοκεῖ παρὰ Ῥωμαίων μέγας
 120 ἐν τῷ χορῷ τῶν συγγενῶν τῶν σκῆπτρου διαδόχων,
 φρονῶν καὶ σεμνυνόμενος ἐν τῇ χοροτυπῳᾳ
 καὶ προπομπῇ τῇ συγγενεῖ τῶν ἀπὸ σκηπτουχίας·
 ἀλλ' Ἰσαάκιος αὐτοῦ μεῖζων φρονῆσαι δόξει,
 ὦν ὕψος μέγα Κομνηνοῖς τοῖς ἀπὸ γῆς ἡλίου.
 125 καὶ Κωνσταντῖνος μετ' αὐτοῦ Δοῦκας αὐτοκράτωρ,
 καὶ μετ' αὐτὸν Ἀλέξιος μέγας Ῥωμαίων ἀναξ,
 πολλοῖς προπομπευόμενοι σκηπτούχοις συγγενέσιν·
 ἐξ ὧν ἔβλαστησεν ἡμῖν ἐκ τῆς σεμνῆς πορφύρας
 πατήρ καὶ παῖς οἱ βασιλεῖς οἱ φυλακες, οἱ ῥύσται
 130 δήμου πολλοῦ καὶ πολλοῦ εὐδαίμονος εὐπύργου·
 ἀλλ' ὦ πορφύρας τῆς καλῆς κλῶνες καλοὶ μεγάλοι
 Ῥωμαίοις εὐπραγήματα, Ῥωμαίοις τοῖς ἑωίοις,
 ἄνακτες μεγαλόδοξοι ῥίξων μεγάλων βλάσται,
 f. 177. b. ῥίξων μεγάλων καὶ χρυσῶν, ῥίξων παχυστελέχων;
 135 ἀμιλληθεῖντε λαμπρῶς τοῖς ἄλλοις Ἀλεξίου,
 συναποτυπωθεῖντε πρὸς τοὺς ἐκείνου τρόπους·
 ὀφθεῖντε μιμήματα λαμπρὰ τῶν ἀρχετύπων,
 ὑφ' ἑαυτῶν πανεμφερῶς ἀποτετυπωμένα·
 ὀφθεῖντε λαμπρότερα λαμπρῶν ἀπὸ τροπαίων
 140 ἕως Γαδεῖρων καὶ διττοῦ γένους τῶν Αἰθιοπῶν·
 ἀφ' ὧν τοῖς μὲν συνοίκησις ἐπὶ δυσμῶν ἡλίου,
 τοῖς δὲ πρὸς πρώτας ἀστραπάς, πρώτας αὐγὰς ἡλίου,
 ὥσπερ τοῖς ἔπαισιν εὐρεῖν ἐξέσται τοῖς Ὀμήρου,
 ἔλθοι τὸ κλέος κήρυκος κηρύσσοντος ἡλίου.
 145 ἐπεύχομαι τὰ κράτιστα τὰ κάλλιστα, τὰ λῶστα
 ἐκ τοῦ πατρός πρὸς τὸν υἱὸν τὰ σκῆπτρα καὶ τὸ κράτος,
 καὶ τοῦτο κύκλῳ καὶ μακρὸν χρόνον ἐμοῖς δεσπότηις.

II. Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ἐπὶ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ ἐκ Περ-
 σῶν νικητικῶς ἐπανήκοντι· ὅτε καὶ τὴν Καισάρειαν
 παραστήσεσθαι ἐμελλεν, εἰ μὴ λιμῶ καὶ χειμῶνι ἢ
 τε ἵππος καὶ ὁ στρατὸς κατειργάσθη.

cod. f. 177. b. Πάλιν ἀγῶν τοῖς ῥήτορσι, τοῖς λογογράφοις ἄδλος,
 τοῖς στιχογράφοις ἀμιλλα τῶν πάλαι σφοδρότερα,
 πάλιν παιανὶς μουσικὴ βασιλικῶν τροπαίων,

καὶ πάλιν ὕμνος ἀρετῆς καὶ τύχης κομνηνίδος·
 ἄγε μοι γλῶσσα μαίευσ πλὴν εὐγενεῖς τοὺς λόγους·
 5 ἡ χεὶρ ὀπλίζου πρὸς γραφὴν, καὶ δάκτυλοι κινεῖσθαι
 οὐδὲν μὲν οἶδα γράφωμεν πρὸς τὰς παρούσας νίκας,
 οὐδ' ἐφικοίμεθα ποσῶς τῆς τούτων εὐδοξίας·
 πλὴν ἀλλὰ κἄν τὸ πρόθυμον προσενεκτέον μόνον. f. 178. a.
 οὕτω τροπὴν ἑαρινὴν ἐγνώρισεν ἡ φύσις,
 10 οὕτω κατείδωμεν ἀρχὴν τὴν τοῦ φεβρουαρίου
 τοῦ δριμυτάτου τῶν μηνῶν καὶ τοῦ παγωδεστάτου,
 καὶ θάλλειν ἤλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ λύσις τοῦ χειμῶνος·
 οὕτω τὸ δένδρον ὑπανάθει, καὶ τὸ φυτὸν τριχοῦται,
 15 καὶ θάλλει καὶ καρποφορεῖ πᾶσα πιστῶν καρδία·
 οὕτω σκιρτῶσιν ἐν χλωραῖς ταῖς πόαις ἀργεῖς νέοι,
 καὶ τῶν Αὐσόνων αἱ ψυχαὶ σκιρτῶσι καὶ πηδῶσι
 τῶν σῶν πλησθεῖσαι, βασιλεῦ, ἡλιακῶν ἀκτίνων.
 Ἴδε περσάρχα βάμβαρε κύων Ἰσσηλίτα
 20 τὸ κράτος τῆς κομνηνικῆς μεγάλης ἐξουσίας·
 Ἴδε τῆς Ῥώμης τὸν στρατὸν ὅσον ἐξισχύει·
 δίχα γὰρ ἵππου καὶ τροφῆς καὶ δίχα χορτασμάτων,
 αὐχμῶν πεξεύων ἀλουτῶν θνήσκων ἐξ ἀσιτίας,
 ὡς ἄψασθαι καὶ μιαιρᾶς αὐτὸν ἵπποφαγίας,
 25 τὸν εὐτροφον τὸν εὐίππον κατηγωνιστά σε,
 καὶ τοῖς τοῦ Λύκου βέμμασιν ἐγκατεβύθισέ σε·
 τί τοίνυν δράσεις ἄθλιε Μουχοῦμετ, καὶ τί πάθεις,
 εἴ σοι μεθ' ἵππου καὶ τροφῆς ἐκείνος ἀπαντήσῃ,
 ὦ Λύκε θῆρ ἐν ποταμοῖς ἀκόρεστε παμφάγε,
 30 ἀρπακτικῆ λαφυρτικῆς βορῶτατον θηρίον,
 νῦν ἐκορέσω βρώματος, νῦν θοινήσω κρέα,
 νῦν σοῦ τὴν γένην ἔβαψας λύθρῳ πολλῶν αἱμάτων,
 νῦν ἐπλησας τὴν ἀπληστον καὶ φάγον σου γαστέρα
 οὐκ ἐξ ἀρνίων εὐσεβῶν οὐδὲ προβάτων Ῥώμης,
 35 ἀλλ' ἀπὸ τράγων δυσσεβῶν καὶ περσικῶν ἐρίφων·
 εἰς τόσους ἐξεῖρήφρησας τῷ Κομνηνῷ σφαγέντας,
 ὥστε μὴ στέγων τῆς τροφῆς τὸ περιττὸν φορτίον,
 f. 178. b. ὄντως σου τὰ δρομήματα τοῦ τηλαινοῦς ἡλίου
 πυρφόρος φαῖνῃ τοῖς ἐχθροῖς, φοσφόρος τοῖς οἰκέταις,
 40 ἑαρινὴν ἀνέτειλας τῇ Ῥώμῃ τὴν ἡμέραν,
 καὶ θερὴν ἐξέκαυσας τὴν φλόγα τῇ Περσίδι·
 ἐξήρανας τὸν βάμβαρον ὡς τὸν πηλὸν ἐκείνος·
 ἐπάλυνας τὸ γνήσιον ὡς τὸν πηλὸν ἐκείνος.
 ἐν αἷς ἐξῆλθες ἡμέραις ἀπὸ τῆς Βυζαντίδος,
 45 ἐν ταύταις εἰσεληλυδὼς ἐνθάδε νικηφόρος,
 τελέσας ἐνιαύσιον ὡς ἡλῖος τὸν δρόμον·
 εἶδες καὶ σὺ τὸν Κομνηνὸν ἢ Καισαρέων χώρα
 καὶ πᾶσα γῆ Καππαδοκῶν ἢ βαρβαροχορμένη·
 οὐχ ἐλεπόλεσι πολλαῖς τὰς πόλεις σου κλονοῦντα,
 50 ἀλλὰ γυμνοῖς τοῖς δόρασιν, ἀλλὰ γυμναῖς ταῖς σπάδαις
 ῥηγνύντα σου τὰς φάλαγγας καὶ τὰ στρατόπεδά σου·
 εἶδες αὐτὸν μαχομένον τῇ σοβαρᾷ Περσίδι
 οὐκ ἄκροις ἀκροβολισμοῖς, ἀλλὰ κατὰ συστάδην.
 τί τοίνυν λέγεις βλέψασα πρὸς τηλικαύτην αἴγλην;
 55 ὁμολογεῖς ἀποβαλεῖν τὰς ὀπτικάς δυνάμεις;
 ἢ σοὶ πλειόνων ἀστραπῶν μεστός ἐπιδημήσει;
 τί πρότερόν σου Κομνηνὴ τιμήσουσιν αἱ πόλεις;
 τί δεύτερόν σου τῶν καλῶν ὑμνήσουσιν ἡ Ῥώμη;
 σὺ γὰρ ἡμῖν καὶ βασιλεὺς καὶ μέγας στρατηγέτης,
 60 καὶ στρατιώτης κραταῖος ἢ μᾶλλον στρατιῶται·
 σὺ γὰρ τοῖς γλυκυτάτοις σου πορφυροβλάστοις κλάδοις,

f. 170. a. ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν στρατεύεις σωτηρίας·
 καὶ σου προδοθεὶς τὴν ψυχὴν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν παίδων
 ἵνα λυτρώσῃ τὸ κοινόν, ἵνα τὸν κόσμον σώσῃς.
 65 αἰῶνας ὅλους ὁ θεὸς τῷ σκηπτρῷ σου προσδεῖη,
 οὐ καὶ τὸν ἔλεον μιμῆ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν·
 ἵνα σωθῇ τὸ βρότειον, ἵνα ῥυσθῇ τὸ δοῦλον.
 οὐ πρέσβιν ἔπεμψε θεὸς οὐκ ἂν ἄλλον τοῖς κάτω,
 οὐ σεραφίμ, οὐ χερουβίμ, οὐ θρόνους, οὐ δυνάμεις,
 70 αὐτὸν δὲ τὸν Ἑμμανουὴλ τὸν ὑπὲρ λόγον λόγον
 αὐτότατον ὑπὲρ ἡμῶν καθήκεν οὐρανόθεν·
 τοῦτον καὶ σὺ μιμούμενος, γῆς ἀναξ Ἰωάννη,
 τὸν φίλτατόν σου Μανουὴλ τὸν τελευταῖον παῖδα
 ὑπὲρ ἡμῶν τῶν οἰκετῶν κατὰ Περσῶν ὀπλίξεις,
 75 καὶ διὰ τούτου θανατοῖς τὴν ἐναντίαν μοῖραν,
 καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀνίστας ὡς ἐκ πεταύρων ἄδου·
 καλὴ προφῶν πέποιδας, καλὴ θάρρεῖς συμμάχῳ
 ἀναξ πορφυροβάλας κομνηναυγῆς φωσφόρος·
 καλὴν ἐκτίσῃ τὴν φρουρὰν καὶ τὴν συστρατηγέτιν
 80 τὴν ὑστάτην σοι καὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχήθεν τὰς ἡνίας,
 καὶ συνευρέσῃ σου εὐτυχῶς ἄχρι καὶ νῦν τὸ κράτος,
 καὶ δωρομένην σοι λαμπρὰς ἀπανταχοῦ τὰς νίκας,
 τὴν ἀληθῆ νικοποῖον ὑπέραγον παρθένον·
 ταύτῃ πεζεύεις ποταμούς ἀπλώτους ἐν χειμῶνι,
 85 καὶ σὺν ὀλίγῳ τῷ στρατῷ τὰς μυριάδας τρέπεις,
 πεζύων τοὺς ἱππεύοντας, πεινῶν τοὺς πεπλησμένους.
 ὡς προσκυνῶ σου βασιλεῦ τὴν ὅλην πανοπλίαν,
 ἣν ὅλοις περιεσμένους μυρίαὶ νηχθήμεροι
 τῆς γῆς ἐν μίσῳ ψαλμικῶς εἰργάσω σωτηρίαν.
 90 ὡς προσκυνῶ τὴν κόρυδον, τὸν δῶρακα, τὴν ζώνην,
 f. 170. b. φιλῶ τὸ δόρυ τὸ χρυσοῦν, ἀσπάζομαι τὴν σπάθην,
 τοὺς δίστους προσπύσσομαι, σεβάζομαι τὸ τόξον,
 τὸν ἵππον τὸν ἀραβικὸν ὅστις ἐβάστασέ σε,
 τιμῶ καὶ σέβω καὶ φιλῶ μέχρις ὀπλῆς ἑσχάτης·
 95 τοῦτοίς γὰρ τοῦτοίς σώζομαι, τοῦτοίς νικῶ τὸν Πέρσην·
 τοῦτοίς τροποῦμαι τοὺς ἐχθρούς, ἥτις τοὺς ἀλλοφίλους·
 ὦ πόσῃ γῇν ἐμέτρησας Ῥωμαίων πολιοῦχε,
 πόσους κρημῶδεις καὶ τραχεῖς καὶ φαραγγῶδεις τόπους,
 πόσας ἀνάντιες καὶ στεναίς, πόσας λοχμῶδεις χώρας·
 100 ὦ πόσῃ κακοπαδεῖαν, ὦ πόσους ἔτλεις πόρους,
 ὡς εὐπαδῶμαι οἱ πιστοὶ καὶ δίχα πόνων ζῶμαι·
 ἔα σου τὴν χρυσόπαστον καὶ στίλβουσιν ἐστίαν
 καὶ τὴν βασιλείον χλιδήν, καὶ τὰ λαμπρὰ τοῦ κράτους,
 καὶ νυκτερεῖς αἶθριος ἱππότης ὥπλισμένος,
 105 καὶ καύματι φλεγόμενος ὕδωρ πειθὶν οὐκ ἔχεις·
 καὶ ταῦτα πάντα καρτερεῖς· χαρὶν ἡμῶν τῶν δουλῶν·
 δέξαι μοι πάλιν Βυζαντίς, δέξαι μοι Ῥώμη νέα,
 καὶ τούτους ἀρτιπλεκεῖς πολυανθεῖς στεφάνους
 οὓς ὁ γεννάδας βασιλεὺς κατεστεφάνωσέ σε·
 110 αὐτὸς μὲν αἰμαξάμενος τὰς χεῖρας ταῖς ἀκάνθαις,
 σὺ δὲ πλεξάμενος αὐτοὺς ἐκ καθαρῶν τῶν ῥόδων
 ὧν ἤθροισεν ἑπισπλῶν τοῖς Καισαρῶν κήποις·
 καὶ κοσμηθεῖσα τηλαυγῶς καὶ καταλαμπρυνθεῖσα
 ὡς νύμφη νέα καὶ καλὴ τῷ παρ' ἐκείνων κάλλει·
 115 ἀντίδος τούτῳ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας.
 καὶ τίνα γὰρ ἀντίχαριν ἄλλην αὐτῷ δωρήσῃ;
 ὦ δρομήμα περιφανὲς μεγίστου βασιλέως·
 ὦ πόσῃ ἔταμεις ὁδὸν, καὶ μέχρι ποῦ προῆλθες,
 καὶ μέχρι ποῦ κατέπηξας Ῥωμαϊκὴν σημαίαν;

σὺ τάχα μέχει καὶ στηλῶν ἐλάσεις ἡρακλείων,
 καὶ φθάσεις ὑπὲρ Γαδεῖρα καὶ Θούλιον ὑπερδράμης,
 καὶ καταδούπους τοὺς δεινούς καὶ καταράκτας Νεῖλου,
 ἐλεύσῃ δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κεκαυμένην ζώνην,
 καὶ περὶ θάλασσαν νεκρῶν εἰ βούλει ναυστολήσεις,
 καὶ πάντα δρώσας εὐτυχῶς σὺν νίκαις ἀναδράμεις·
 120 διὸν γὰρ ἔχεις συνεργόν, καὶ τίς ἀντάροτό σοι;
 σώζου μοι σκηπτρον Κομνηνῶν, σώζου σιμνὴ πορφύρα
 ἥτις ἐγέννησας ἡμῖν σωτῆρας τηλικούτους·
 ἐξ Ἀλεξίου μὲν τοῦ πρὶν τοῦ παγκρατοῦς ἐκείνου·
 130 τοῦτον τὸν χαριτώνυμον δεσπότην Ἰωάννην
 τὸν ἀληθῶς ἐκδικητὴν τοῦ χριστωνύμου κλήρου,
 τὸν ἀληθῶς ὁλοδρευτὴν τῶν ἀλλοφύλων φύλων·
 ἐκ τούτου δὲ τὴν ἱεράν πορφυρανδρῇ τετραῖδα
 τὰ τοῦ πατρὸς μιμήματα τὰς ἀναργεῖς εἰκόνας
 δι' ἧς ἐγὼ τὴν τετρακτὴν καὶ προσκυνῶ καὶ σέβω·
 135 καὶ σοὶ τοὺς πυθαγορικούς * οὐχὶ πρεσβεῶν νόμους· *
 χαῖρε πορφυρογέννητε σεβαστοκράτορ τρίτε,
 οὐκ ἐν ὕψει τῆς τιμῆς ἀλλὰ τῆς ἡλικίας,
 ἀλκίμου σκύμνος λεοντος, στρουθὶ χερσοῦ ταῦνος
 140 ὑψιπετοῦς ἱέρακος αἰδεροδρόμον τέκνον,
 ἀπὸ στρατάρχου στρατηγῆς γενναῖε στρατιῶτα,
 τῶν πατρικῶν εἰκόνισμα καὶ τρόπων καὶ χαρίτων,
 καὶ τοῦ στερέου βραχίονος καὶ τῆς ἀδρᾶς παλάμης·
 ἔδειξας τίνος φύταυμα καὶ ῥίζωμα τυγχάνεις.
 145 ἐκ μόνης ἐμβοήσεως τὸ περσικὸν φοβήσας
 καὶ πρὸς ἀσχήμονα τροπὴν καὶ πρὸς φυγὴν κινήσας.
 περίπτυσέ μοι Βυζαντίς τὰ τιθνηνίματά σου
 ἄσπασον τοὺς τροφίμους σου, λούσαι τοὺς ἀριστεῖς σου,
 οἱ διὰ σέ τὴν τιθνηνὸν καὶ τὴν μητέρα Ῥώμην,
 150 καὶ διὰ τὴν ἀπόρρητον πρὸς τὸν κρατοῦντα πίστιν
 καθήκον ὅλους ἑαυτοὺς μέχρις αὐτοῦ θανάτου·
 καὶ μυριάδας κτείναντες τῆς ἀντιθέτου μοίρας,
 ἀντιστρέψαν σοι νικηταὶ μετὰ λαμπρῶν τροπαίων·
 ἄτρωτοι μὲν οἱ πλείονες, οἱ δὲ καὶ τραυματαῖαι,
 155 πλην οὐχὶ κατὰ τὴν γραφὴν θανάτου τραυματαῖαι·
 θεὸς ἐφφύρει γὰρ αὐτοὺς καὶ τύχη βασιλεύει·
 ὦ κλάδος ἀγριέλεος καλλιέλεος εἵλης,
 καὶ δυστυχὲς νεόφυτον εὐτυχιστάτου δένδρου·
 ὁ μόνος ἀκανθα φανείς ἐν πολυδένδρῳ κήπῳ,
 καὶ μόνος ἀφρονέστατος ἐν συνετῇ τῇ γένει·
 160 ἀνάξιφ τῆς κλήσεως ἀνάξιφ τοῦ γένους,
 τοῖς τρόποις ἀχαρίτωτε καὶ χαριτωνυμίζης·
 πάλιν ἐμνήσθης τῶν κρεῶν, ἐμνήσθης τῶν λεβήτων,
 καὶ τῆς συντροφίου περσικῆς ἐκείνης ἀκρασίας,
 καὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτομολεῖς ἀπολιπὼν τὸ γένος· *
 165 εἰς τί σε μήτηρ ἔτικτε, τί σε πατὴρ ἐγέννα;
 καὶ σέ τὸν κύκλον οὐρανοῦ μαρτύρομαι τὸν μέγαν,
 καὶ σέ τὴν γῆν τὴν αἰοικον, καὶ σέ τὴν οἰκουμένην,
 καὶ τὸν αἶρα τὸν πολὺν, καὶ τὰ θαλάσσης βάθη,
 καὶ σέ τὸ χεῖμα τοῦ πυρὸς τὰ κοσμικὰ στοιχεῖα;
 170 ἤκουσθι πάππη καὶρῷ τούτῳ, αὐτοκρατορ
 ἔχων μὲν πάντα τὰ τερπνὰ πᾶσαν τρυφῆς εἰδέαν,
 ἀπάντων δὲ καταφρονῶν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων,
 λιμώττων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ, τοῖς ἔμβροισ ἀιδραῖζων,
 καὶ τῆς χιόνης τῷ πυκνῷ καὶ τοῖς δεινοῖς ἀνέμοις,
 175 καὶ στέγων πάντα ψυχικοῖς ἀδαμαντινοῖς πόνοις;
 τί μὴ πρηστήρσι φλέγομαι; τί μὴ θηρσὶ ῥιπτοῦμαι;

120
 f. 180. a.

125

130

135

* 2. m. οἷς.
 * 2. m. οἷς

140

145

f. 180.

150

155

160

165

* Cf. Ephr.
 v. 3962.

170

175

- f. 181. a. τί μὴ χαλάζαις βάλλομαι; τί μὴ βυθῷ ποντοῦμαι;
 τί μὴ χανοῦσα με τῆς γῆς ἡ γένης καταπίνῃ;
 180 ἐπείναςας ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ δούλου
 ἐπείνησεν ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ δ' ἐχορταζόμεν
 ἐρίγωνσιν ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ δ' ἐδεσμαινόμεν
 αἰθριος ἦν ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ δ' ἐστεγαζόμεν
 ὁ Κομνηνὸς ὁ κραταῖος ὁ τόσος ἐτληπαῖδει,
 185 ὁ δυστυχὴς δὲ Πρόδρομος καὶ ταπεινὸς ἐτρυφαί
 τίς τούτων μείζων ἀρετὴ γένοιτο βασιλέως;
 ἔμαδες γραῖα Βαβυλὼν τὰ πάθη τῆς Περσίδος,
 καὶ πόσα δέδρακεν αὐτὴν ὁ Κομνηνὸς δεσπότης
 καὶ συσταλεῖσα τὴν ψυχὴν καὶ φόβου πληρωθεῖσα
 190 δορυφορεῖν οἰκετικῶς λατρεύειν ἐπαγγέλλῃ
 κάμπτεται αὐτῷ τὸν τράχηλον, ὁμολογεῖς δουλεύειν,
 καὶ φόρους κατατίθειαι τῇ νεοτέρᾳ Ῥώμῃ
 ὅντως τὸ σκέμμα γηρεῶς τὸ βούλευμα φρονίμου,
 καὶ δούλευε καὶ λάτρευε μὴ πάθῃς τὰ Περσίδος.
 195 σοὶ δὲ τὸ θεῖον, βασιλεῦ, δοίη μακροῦς αἰῶνας
 ὡς τοὺς αἰῶνας οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἡλίου κύκλους.

III. Τοῦ αὐτοῦ εἰς γάμον βασιλικὸν παιάνις τοῖς δήμοις.

- Cod. f. 181. a. Σκύρτα καὶ πάλιν Βυζαντίς, ἀγάλλου Ῥώμη νέα,
 συγκάλει τὸ δημοτικόν, κάλει τὴν γερουσίαν,
 εὐτρέπιζε βασιλικὴν καὶ πάλιν τὴν πασταῖδα,
 ἐόρταζε κομνηνικὸν καὶ πάλιν νέον γάμον,
 5 καὶ τῷ σκηπτουχῷ βασιλεῖ τῷ καὶ νυμφοστολοῦντι
 παιάνιζε τοὺς πρέποντας ὑμνητηρίου λόγους
 ποίαν σοι χάριν, βασιλεῦ, ἡ πόλις ἀντιδώσει,
 f. 181 b. καὶ τίνι σου τῶν ἀγαθῶν εὐχαριστήσῃ πρῶτον;
 ἀποδημῶν δουλαγωγεῖς τὰ φύλα τῶν βαρβάρων,
 10 ἐπιδημῶν νυμφοστολεῖς καὶ πανηγύρεις πλέκεις,
 χαρᾶς χαρὰν διάδοχον αἰεὶ ποτε βραβεύων
 θεὸς σοι τὴν ἀνταμοιβὴν καὶ μόνος ἀντιδώσει
 χαῖρε μοι νύμφη τηλαυγὴς καὶ βασιλικωτάτη,
 ἐκ τριγωνίας φέρουσα τὸ πάντεμνον τοῦ γένους,
 15 περιφανὴς κατὰ ψυχὴν, περικαλλὴς; τὸ σῶμα
 ὠραῖε κλάδε καὶ καλὴ καλῆς καλλιελαίου
 ὡς ἄριστον ἐν ἅπασιν ἡρόσω τὸν νυμφίον,
 νέον, ὠραῖον, εὐγενῆ, γεννάδα στρατιώτην,
 χρηστὸν τὰ πάντα καὶ καλὸν καὶ κατερυθμισμένον
 20 ὡς χαίροιν οἱ τοῦτον σοι νενυμφαγωγηκότες
 καὶ τὰ μὲν σὰ περιφανῇ τυγχάνουσι νυμφίε
 ὁ δὲ νυμφῶν, ἡ δὲ παστάς, ἡ δὲ νυμφαγωγία
 ἐδίσσευσέ σοι τὸ καλὸν ἐδιπλασιάσέ σοι
 αὐτῷ γὰρ τῷ Κομνηνικῷ συνεφηρεμόσθης γένει
 25 καὶ λαμπροτάτῃ κοινωνὸν ἡτύχυσας τοῦ βίου,
 τοῖς πᾶσιν ἀπαράμιλλον, πασῶν χαρίτων οἶκον
 τῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης
 ἢ καὶ συγχαίροις ἐξ μακρὸν ἕως ἐσχάτου γήρεως.
 Κόσμε καὶ σὺ τὴν ἐορτὴν τῶν πασταδοπηγίων
 30 καὶ τὸν τῆς ἀδελφοπάιδος συντελεσάτῃ γάμον,
 ἄναξ ἐξ αὐτοκράτορος, φῶς ἐξ ἡλίου μέγα,
 τῶν μὲν λοιπῶν προφρυκτωρῶν, τῷ δὲ πατρὶ συλλαμπῶν
 οὐ καὶ μιμοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ ζήλου τοὺς ἀγῶνας,
 καὶ τοὺς ἀτρύτους καὶ καλοὺς ὑπὲρ Λυσίωνων πόνους.
 35 καὶ σὺ συνεπιλάμπρυνε τοὺς ἐνεστῶτας γάμους

χρυσέα τρίπλοκε σειρὰ τῶν σεβαστοκρατόρων,
 ὁ βέλτιστος Ἀνδρόνικος ἡ συνετὴ καρδία,
 ὁ θεῖος Ἰσαάκιος τὸ τῶν ἡλίκων ἄνθος,
 καὶ Μανουὴλ ὁ Δαυμαστός ἡ ζηλωτὴ νέετης,
 40 ἀκτίνες τρεῖς τοῦ κραταιοῦ κομνηναυγοῦς δεσπότη.
 καὶ τίς ἂν εἴη τελετὴ τῆς ἐνεστώσης μείζων,
 ἥς προσεξάρχει βασιλεὺς τοιοῦτος τηλικούτος,
 λαμπρύνων τὸ διάδημα τῷ κάλλει τῶν τροπαίων,
 καὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι τὸ στέφος ἀντιστέφων;
 45 πάντως ἂν αὕτη γένοιτο τῶν ἐορτῶν ἡ πρώτη,
 καὶ πανηγύρεων πασῶν ἡ κορυφαϊοτάτη
 αὐξάνου σκηπτρον Κομνηνῶν, εὐρύου θεῖον γένος,
 γένος χρυσοῦν ἡρώϊκον βασιλικὸν καὶ μέγα
 καὶ τῶν γενῶν μιγνύμενον τοῖς ἐπιφανεστέροις,
 50 ἐκ τέκνων τέκνα βλάστανε, παῖδας ἐκ παιδῶν γέννα,
 κοινούς, προμάχους εὐσεβῶν, κοινούς προβόλους Ῥώμης.
 καὶ πλήρην πᾶσαν τὴν γῆν τοῖς τιθνηήμασί σου.

IV. Τοῦ αὐτοῦ εἰς ἕτερον γάμον βασιλικὸν παιάνις τοῖς δήμοις.

Καὶ πάλιν μὲν ἐπιδημῶν ἡμῖν ἀπὸ τῆς μάχης
 ἄναξ πορφυροβλάστητε σκηπτουχε τροπαιοῦχε
 γάμους ἐνυμφευσας λαμπροῦς καὶ βασιλικωτάτους
 καὶ νῦν πρὸς μάχην ἐκδημῶν τὴν κατὰ τῆς Περσίδος
 5 γάμον νυμφεύεις Δαυμαστόν, χρυσὴν πασταῖδα πλέκεις,
 παντοδαπὰς τὰς χάριτας βραβεύων τοῖς οἰκέταις
 ὦ βασιλέως νικητοῦ χαρίτων ἀμυδρήτων
 πάλιν ἀνάκτων ἐορτῇ, πάλιν ἀνάκτων γάμοι,
 καὶ πάλιν τούτοις δαδουχεῖ φαιδρῶς καὶ περιλάμπει
 10 ὁ τῶν Λυσίων ἥλιος ὁ κοσμικὸς δαδούχος,
 ὁ νικητὴς ὁ κομνηνὸς δεσπότης Ἰωάννης,
 αἰγλας προπέμπων, ἀρετῶν αἰγλας ἀριστευμάτων,
 ποικίλας καὶ παντοδαπὰς χαρίτων φρυκτωρίας
 μὴ δύνῃς Ῥώμης ἥλιε, μὴ δύνῃς εἰς αἰῶνας
 15 ὦ πόσοις τρόποις βασιλεῦ εὐεργετεῖς τὸν κόσμον,
 καὶ πόσοις τοῖς δωρημασί πλούτιζεις τοὺς οἰκέτας
 νικᾶς, ζωγρεῖς, προπαινουχεῖς, σκυλεύεις, ἀριστεύεις,
 δουλαγωγεῖς τὸ Περσιον, τὸν Σκυδὴν ὑποκλίνας,
 Πάρδου καὶ Σύρου τράχηλον ἡμῖν ὑποξυγνύεις,
 20 καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐθνικὴν ποικίλην πανστομίαν
 γαμοστολεῖς, νυμφαγωγεῖς τῶν τέκνων σου τοῖς τέκνοις,
 πολυειδεῖς τὰς χάριτας τῇ πόλει σου πορίζεις
 πάλιν συνῆλθον εἰς ταυτὸν ἄμφω τὰ θεῖα γένη,
 τὸ Κομνηνῶν καὶ τὸ Δουκῶν εἰς γάμου κοινωνίαν
 25 πάλιν συνεδενδρώθησαν εἰς μίαν συμφυῖαν
 κλάδος ὠραῖος Κομνηνῶν κλάδῳ Δουκῶν ὠραῖῳ,
 ἄμφω καλοὶ καὶ Δαυμαστοὶ καὶ Δαλεροὶ καὶ νέοι,
 καὶ Δάλλοντες ἀρεῖκον καὶ συνανθηφοροῦντες
 χαῖρε μοι νύμφη τηλαυγὴς, νύμφη νυμφῶν ἀρίστη,
 30 βασιλικὴ κατὰ ψυχὴν, βασιλικὴ τὸ σῶμα
 ὡς ἄξιον ἐφ' ἅπασιν ἐφεύρες τὸν νυμφίον,
 καλὴ καλὸν, σεμνὴν σεμνόν, ὠραῖα τὸν ὠραῖον,
 ἐμπρέποντα τοῖς ἡλιξί, τὸ Δαῦμα τῶν ἡλίκων,
 τρισευγενὴς τὸν εὐγενῆ, τὸν νέον ἡ νεάνις
 35 καὶ τίς ἂν ἄλλη γένοιτο γάμου τοιαύτῃ χάρις;
 οὐκ ἔπρεπε σε Δαυμαστὴ καὶ καλλιστὴ νυμφίε
 τοσοῦτον κάλλος φέροντα καὶ τὸσην εὐκοσμίαν

μή συναφθῆναι γαμικῶς τῇ γυναικῶν καλλίστῃ;
 ὅθεν εὐτύχηςας αὐτὴν ὡς οὐ τις ἄλλος ἄλλην
 10 καὶ συνεμπρέψης θάυμαστῶς τῇ ταύτης συναφείᾳ,
 f. 183. a. ὡς περὶ πλάτανον κυσσός καὶ περὶ δάφνην κλῆμα
 περὶ πορφύραν μάργαρος, καὶ περὶ . . .
 καὶ περὶ κήπον ἀνθῶν, καὶ φῶς περὶ λυχνίαν
 χαῖρε λαμπρότατε φωστήρ τῆς ὅλης περιγείου,
 45 δέσποτα χαριτώνυμε, λαμπρὲ τροπαιοφόρε
 χαῖρε καὶ χώρει κατ' ἐχθρῶν καὶ πάλιν τῶν ἐώνων,
 καὶ τούτους πάλιν καδελῶν, καὶ πάλιν ταπεινώσας,
 καὶ πάλιν ἐργασάμενος τῷ κράτει σου τριδούλους,
 εἰσελθε χαίρων πρὸς ἡμᾶς μετὰ λαμπρῶν τροπαίων
 50 καὶ πάλιν νυμφοστόλησον λαμπροῦς ἐτέρους γάμους
 τῶν δισηγῶναι τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἐκείνων τεκνοῖς
 μέχρι δεκάτης γενεᾶς καὶ πάντες καὶ δεκάτης,
 καὶ ζῆδι μέχρι σύμπαντος τοῦ δρόμου τῶν αἰώνων.

V. Τοῦ αὐτοῦ τῷ μεγαλονίκῳ αὐτοκράτορι
 κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ.

f. 183. a. Πολλοὶ τῶν λατρευόντων σοι τῆς ὅλης αὐτοκράτορος
 ἐκώφευσάν με πρὸ καιροῦ χρησταῖς ἐπαγγελίαις
 ἄλλοθεν ἄλλος ὑπαντῶν καὶ προσπλεκόμενός μοι
 καὶ συγκροτῶν καὶ συσκιρτῶν καὶ χαίρειν με προτρέπων
 5 ὁ μὲν βοῶν, νῦμάρισεν ἡ τύχη σου τὸν βίον,
 μή τοῦ λοιποῦ σχετλιάζε, μή τοῦ λοιποῦ δυσδύμει,
 πλὴν εὐτυχῶν εὐδαίμωνων μέμνησο καὶ τῶν φίλων
 ὁ δὲ τῷ κράτει σου μακροῦς εὐχόμενος τοὺς χρόνους
 ὡς οὐχὶ μόνον κραταίῳ πρὸς μάχας καὶ πολέμους
 10 ἄλλος ἐτέρωθεν βοῶν μετὰ χαρᾶς ἡλικίας,
 ὡς ἀληθεύει τὸ κοινόν, μὴ τρέχε τύχην ἔχων,
 καὶ σὺ μὴ τρέχων Πρόδρομε τὴν σὴν ἐφεύρες τύχην
 ἄλλος λαλῶν, ἐτοίμαζε φάτνας ἵπποστασίας,
 κεφαλὰρ καὶ χαλινούς ἀργυροχρυσηλάτους,
 15 καὶ δούλους ὄντας πολλοὺς καὶ κτήσας δορυφόρους,
 ἀπόδου δὲ τὰ πτωχικά καὶ τὴν φιλοσοφίαν,
 183. b. καὶ τοὺς ρυπῶντας καὶ σαδροὺς πολυτρήτους πέπλους,
 καὶ συνελὼν ἀπόξυσαι τὸ γῆρας ὥσπερ ὄφεις,
 καὶ νέαν ἐνδύσαι δορὰν, καὶ νέα κτήσαι μέλη
 20 θεοῦ γὰρ εὐδοκῆσαντος καὶ τῆς αὐτὸν τεκούσης,
 πάλιν ὁ θεὸς βασιλεὺς ὁ μέγας μονοκράτωρ,
 ὁ χαριτώνυμος βλαστὸς τῆς ἱερᾶς πορφύρας,
 τὸ θάυμα τοῖς ὑπὸ τὸν οὐρανόν, ἡ βρύσις τῶν τροπαίων,
 ἔδωκεν οὐς τοῖς στίχοις σου τοῖς νέοις καὶ προσφάτοις
 25 ὑπέσχεε τούτοις τὴν ψυχὴν, ὑπέκουσεν ἀσμένως,
 ἡγάπησεν ἐπήνεσε τὸν στίχον τὸν ἐργάτην,
 ὥκτειρεν ὡς πενόμενον, ὑπέσχετο πλουτῆσαι,
 πόρους πορῆσαι σοι ζωῆς μεγάλους καὶ πλουσίους,
 καὶ ῥύσασθαι σε τῆς πικρᾶς καὶ χαλεπῆς πενίας.
 30 ταύτας ἀκούσας, βασιλεῦ, τὰς μακαρίους φήμας,
 ἐξηγαδύνθην τὴν ψυχὴν, νῦφράνθην τὴν καρδίαν
 καὶ πρῶτα μὲν νῦξάμην σοι κύκλα μακρῶν αἰώνων,
 ὅτι τοσούτους κατερεῶν ὑπὲρ Αὐσόνων κόπους,
 καὶ πάσχων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καὶ τληπαδῶν μυρία,
 35 καὶ συμμετρίζην τὴν ψυχὴν μερίμναις ἀμυθήτοις,
 πῶς ἂν τοὺς γαῦρους ἅπαντας αὐχένας τῶν βαρβάρων
 τῇ ζεύγῃ τῆς ῥωμαϊκῆς καθυποστρώσης τύχης,
 καὶ πᾶσαν γῆν ἀλλοφυλὸν ἄρδην αἰχμαλωτίσης,

καὶ τοὺς προλοίπους τῶν ἐθνῶν καταδουλαγωγῆσης
 καὶ μηδεμίαν ἀπ' αὐτῶν ἀνακοχῆν λαμβάνων,
 40 ὅμως ὑπέχης ἀκοὴν καὶ τοῖς σαδροῖς μου λόγοις,
 καὶ φιλανδρώπως ἀπαντᾷς τοῖς φληναφήμασί μου,
 καὶ τὴν τοσαύτην ἀκοὴν καὶ βασιλικωτάτην
 στίχοις μικροῖς καὶ πενιχροῖς χριστομιμήτως κλίνεις
 ὦ πέλαγος βασιλικῆς ἄκρας φιλανδρωπίας
 45 τάχα καὶ πλάτος ἐκνικᾷς τῶν θαλασσῶν καὶ βάθος,
 καὶ πάντα τὸν ὠκεανὸν τὸν μέγαν ὑπερβαίνεις
 πρῶτα μὲν οὖν, ὡς ἔφαμεν, νῦξάμην σου τῷ κράτει,
 εἴτα τῷ πλήθει τῆς χαρᾶς ἐκείνης τῆς ἀρρήτου,
 ὥσπερ εἰς ἕκστασιν πεσὼν καὶ καρῶδεις τὰς φρένας
 50 καὶ γὰρ μέγας χαρᾶς καδᾶπερ δὴ καὶ λύπης
 ἄμφω πεφύκασι τοῦ νοῦ τὸ καδᾶστὼς ἐκτρέπειν,
 καὶ συνδολοῦσι τῆς ψυχῆς τὰς γνωστικὰς δυνάμεις
 ἔχουν ἐδόκουν ἐν χερσὶν τὰ κατεπηγγελμένα,
 πεζὸς ἀνῶν τὴν ὁδὸν ἱππεύειν προσεδόκουν
 55 τάχα γὰρ ἵππους ταχυνοὺς νῦτύχουν τοὺς ἀνέμους
 τῶν ἵππων τῶν ἀραβικῶν πολλῷ ποδοκεστέροισι
 χαλκοῦ στατήρος ἀπορῶν τούτου τοῦ φαυλοτάτου
 μνάς ὅλας ὑπελάμβανον ἐπειτυχεῖν χρυσίου,
 δούλους ἐκάλουν προσελθεῖν ὥσπερ ἡγορασμένους
 60 καὶ τούτῳ μὲν ἐπέτρεπον τῶν ἵππων τὴν φροντίδα,
 ἐκείνῳ δὲ τὰ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς οἰνοχοΐας,
 ἄλλῳ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν σπηρικῶν ἀμφίων,
 ὧν ἡ βελτίστη δόκησις ὥσπερ ἐξῆφανε μοι
 ἐπέστησα καὶ πυλῶρόν τῇ θύρᾳ τῆς εἰσόδου
 65 εἶπω τὰ πάντα συνελών, μιᾶς ἐκ μόνης ὥρας
 πανευτυχῆς ὁ δυστυχῆς ὑπόπτεισα τυγχάνειν
 ὦ θάυμαστῆς ἐκστάσεως, ὦ ζῆλωτῆς μανίας,
 καὶ μάκαρος ὄνειρατος ἐξ οὗ κατεπλουτίσθην
 70 ἐπεὶ δ' εἰς ὕπνον ἐνεχθεῖς μόλις ποτὲ τοῦ χρόνου,
 καὶ γρηγορήσας ἔπειτα τῆς μέθης ἀπηλλάγην,
 καὶ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς καὶ τῆς πολλῆς μανίας,
 καὶ πάλιν κατενόησα τὴν ἑμαυτοῦ πενίαν,
 καὶ πάλιν ἔγνων ἑμαυτὸν ἄθλιον ὡς πρῶτον,
 οὐκ ἔχων τὴν ὑπόδεισιν ταύτην κατανοῆσαι,
 75 οὐδ' ἀκριβῶσασθαι καλῶς τὰ τῶν εὐαγγελίων,
 προσέρχομαί σου τολμηρῶς τῷ πανενιδεῷ κράτει,
 καὶ δουλικῶς σοι προσκυνῶ, παρακαλῶ σὺν φόβῳ,
 ὡς ἂν μου λύσης ἀληθῶς τὰ τῆς ἀμφιβολίας,
 καὶ παραστήσης ἐναργῶς τοὺς τῶν εἰπόντων λόγους
 80 ἄρα γὰρ ἐξηπάτων με, καὶ παίζοντες ἐλάλουν,
 καὶ ψεῦδος ἦσαν ἅπαντα τὰ τῆς ἐπαγγελίας;
 ἡ πρὸς ἀληθειαν αὐτοῖς ἐχώρει τὰ τοῦ λόγου,
 καὶ σου θεὸς ἐνίκησε τὴν ἱερὰν καρδίαν
 85 εἰς οἶκτον εἰς ἀντίληψιν ἀνθρώπου τληπαδούντος
 μόνῳ θάρρουντος τῷ θεῷ καὶ τῷ σεπτῷ σου κράτει;
 θέλεις προλάβω, βασιλεῦ, τὴν σὴν ἀπολογία;
 εἴ τε ψευδὴς ἐτύγχανεν εἴ τ' ἀληθὴς ὁ λόγος,
 σὺ δὸς μοι χεῖρα βοηθόν, ἀξίωσον ἐλέους
 90 καὶ σοι θεὸς χαρίσαιο μακραίωνα τὸν χρόνον,
 καὶ τροπαιὰ λαμπρότερα καὶ νίκας ἐπὶ νίκαις,
 καὶ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίον βραβεύσαι σοι τὸ κράτος
 ἐξ Αἰθιοπῶν δυτικῶν ἄχρι τῶν ἐώνων,
 ἀπὸ κλιμάτων δυτικῶν ἄχρι τῶν εὐρωπαϊῶν,
 95 καὶ τῆς γῆς ἀσιάτιδος τερμάτων τῶν ἐσχατῶν.

VI. Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι ἐξερχομένῳ
κατὰ Περσῶν τὸ δέκατον.

- Cod. f. 184. b. Βάρβαροι σκυδρωπάσατε, γηθήσατε Ῥωμαῖοι,
τέκνα Περσῶν οἰμῶξατε, τέκνα πιστῶν κροτοῦμεν'
Ἄγαρ υἱοὶ θρηνήσατε, Ῥώμης υἱοὶ χαρῶμεν'
καὶ πάλιν γὰρ ὁ κραταῖος Αὐσόνων πολιοῦχος,
5 τὸ τῆς πορφύρας ἀγάμμα, τὸ κάλλος τῶν ἀνάκτων,
ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν στρατεύων σωτηρίας,
καὶ πάλιν ὀπλιτηγωγεῖ καὶ φάλαγγας ἀρτύνει,
καὶ πάλιν σπεύδει καθελεῖν τὸ φρόνημα τοῦ Πέρσου
καὶ τὴν ὄφρυν καταβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ἀλαζόνα,
10 καὶ τὴν ἐῶαν ἄπασαν καθυποτάξαι λύκοις·
ὦ μέγα κύνων λυσσητῆρ θῆρ αἰμοβόρε Πέρσα
χειμερινήν σοι περισσὴν ἀνέτειλεν ἄκτινα
f. 185. a. ὁ τῶν Αὐσόνων ἥλιος, ὁ κοσμικός δαδούχος·
καὶ ταύτην οὐκ ὑπῆνεγκας οὐδ' ἔστρεξας οὐδ' ἔτλης
15 οὐδ' ἀντιβλέψαι πρὸς αὐτὴν οὐδ' ὅλως ἠδυνήθης·
καὶ νῦν προσβάλλει θεινὸς ὅλος πυρσὸς φλογώδης·
καὶ πῶς ἐνέγκης δέιλαιε τὴν τόσῃ λαμπηδόνα;
πῶς δ' οὐκ εὐδύς ἐκπρωθεῖς μικρὸν ἀντιβλεπτήσας,
καὶ ξηρανθεῖς ὥσει πηλὸς τῷ περιτῷ τῆς αἰγλης;
20 καὶ πῶς βασιτάσης ᾤδῃε τὴν τόσῃ φρυκτωρίαν;
ἐτοίμαζε σου βαρβαρικὸν πάλιν τὸν αὐχένα
τῇ σπαδῇ τῇ κομνηνικῇ δεινὸν ἠκονημένην·
εὐτρέπιζε τὰ νῶτα σου τοῖς βέλεσι καὶ πάλιν·
εὐτρέπιζε τὰ τέκνα σου καὶ τὰ σκυλάκια σου
25 πρὸς συντριβὴν καὶ δούλωσιν καὶ πρὸς αἰχμαλωσίαν·
ἐτοίμαζε τὰς πόλεις σου καὶ τὰ σκηνώματά σου
πρὸς ἄλωσιν καὶ πόρῃσιν καὶ σκῆνωμα Ῥωμαίων·
ὁ γὰρ θεὸς ἐξήγειρε τὸν Κομνηνὸν καὶ πάλιν
εἰς διεκδίκησιν πιστῶν καὶ λύμην τῆς Περσίδος·
30 οὐκ εὐτυχῶς ὥς ἔοικε Μουχούμετ ἐγεννήθης,
οὐδὲ φαιδρὸς τις ἥλιος ἐπέλαμψε σοι τότε·
οὐδὲ τις ἀγαθοποιὸς ἀστὴρ ἐπηύγασέ σοι,
ἀλλ' εἰς αὐτὰς τὰς χρονικάς ἡμέρας ἐγεννήθης,
καὶ μοῖρα τίς ὀλέθριος ἐπεκολούθησέ σε·
35 καὶ τούτου χάριν σκόλωπα τὸν Κομνηνὸν ἐδέξω
ὃς οὐκ ἀνύσει σοι μικρὸν τὸν βίον ἡρεμῆσαι
πορῶν σε καὶ σκυλεύων σε καὶ κτείνων καὶ ζωγρῶν σε·
μέχρις ἐξολοθρεύσει σε καὶ μέχρις ἀφανίσει,
καὶ πρὸς αὐτὸν καταβαλεῖ θανάτου τὸν πυθμένα·
40 νῦν ἀποτίσεις, βάρβαρε, καὶ νῦν ἀνταποδώσεις
f. 185. b. ἐπὶ διπλῷ καὶ τετραπλῷ καὶ πολλαπλῷ τῷ μέτρῳ
ἄπερ εἰργάσω τοῖς πιστοῖς, ἄπερ οἱ πρόγονοί σου·
θεοκινήτῳ γὰρ ὄρμῃ καὶ θεορμήτῳ ῥύμῃ
πάλιν στρατεύει κατὰ σοῦ, πάλιν στρατοπεδεύει
45 ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς δεσπότης Ἰωάννης,
πυκνὴν ἀσπίδα συγκινεῖ, πυκνὸν ἀρτύνει δόρυ,
ἵππον πολλὴν ἀραβικὴν ὑγροσκελὴ συλλέγει
κατὰ σκεπτὸν καὶ κεραυνὸν ἐγκαταρρήγνυται σοι·
καὶ τίς ἂν ὑποστήσεται τούτου τὴν ἐνδημίαν;
50 πολλὰ πολλάκις εἰς θεὸν Πέρσα παροινήσας,
καὶ πλεῖστα μακροδυμηθεῖς πολλάκις ὑπ' ἐκείνου,
ἰδοὺ κεκίνηκας αὐτὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς σου,
ὥς δυνατὸς καὶ κρεπαλὼν κατὰ τὴν προφητείαν
τὸν τῆς ὀργῆς τῆς ἐαυτοῦ κερᾶσαι σοι τρυγίαν,
55 καὶ τῶν βελῶν τὰς ἀκκάς τῷ λύθρῳ σου μεθύσαι,

ἀπὸ δὲ τῶν κρατῶν σου τὴν μάχαιραν κορέσαι,
τοῦ χριστωνύμου δὲ λαοῦ τὸ κέρας ἀνυψῶσαι
διὰ χειρὸς τοῦ Κομνηνοῦ κρατίστου βασιλέως·
ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ δεῖτε φωστὴρ Αὐσόνων,
τὸ μέγιστον εὐτύχημα τῆς νεωτέρας Ῥώμης·
60 καὶ σύμπαν ἔθνος σῶ κράτει προσκυνεῖτω·
ἢ Βαβυλῶν ἢ παλαιὰ σῶ σκῆπτρῳ λατρευέτω·
ὁ τῆς Αἰγύπτου τράχηλος πιπτέτω πρὸ ποδῶν σου·
τὰ τέρματα τῆς Ἰνδικῆς σοὶ φόρους κομιζέτω·
πέφθηκε πάντας ποταμούς, πάσας ἡπείρους πλέε·
65 ἐκείνους μὲν ἀπογαῖων βαρβαρικοῖς ὁστέοις,
ἐκείνας δ' ἀποδαλασσῶν τοῖς αἵμασι τοῖς τούτων,
καὶ πάσης γῆς κυρίεις καὶ νήσου καὶ θαλάσσης,
ἄκουσον γίγαν οὐρανέ, πρόσχες μοι γῇ παμμήτωρ,
καὶ τῶν ἀστέρων ἀνακτες ἦλιε καὶ σελήνη·
70 ὑμᾶς γὰρ μάρτυρας καλῶ τῶν εἰς ἐμὲ πραγμάτων·
δίκαιον τοῦτο δίκαιον, ἔχει δίκαιον φύσιν
ἅπαντας μὲν εὐεργετῆιν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην,
καὶ σπείρειν καὶ κατὰ πετρῶν τὴν ἐλεημοσύνην,
καὶ διαδρύπτειν καὶ πτηνοῖς καὶ κύμασι τὸν ἄρτον,
75 ἐπέχειν δὲ τὸν ἔλεον τῷ δυστυχεῖ Προδρόμῳ
ὅστις θάρρει μετὰ θεῶν τῇ τούτου βασιλείᾳ,
καὶ ταύτῃ μόνον ἐξαργῶ τοῦ βίου τὰς ἀγκύρας·
τί τοῦτο δρεῖς μυριάδῃε μυριονικηφόρε τροπαιοῦχε;
στρατεύεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πάλιν τῶν ἐῶων,
80 θήγεις αὐτὸς τὴν μάχαιραν, ἐξακονᾷς τὸ δόρυ·
τοῦ δὲ Προδρόμου τὸν ἐχθρὸν τὴν μιανὰν πενίαν,
Προδρόμου τοῦ κηρύσσοντος τὰ στρατηγηματὰ σου,
ἔῃς ἀκαταγώνιστον ἔνδον τῆς πολιτείας;
μὴ τοῦτο δράσης, βασιλεῦ, μὴ πρὸς τῶν σῶν τροπαίων·
85 ἀλλὰ τὸν ἐσώτερον ἐχθρὸν ἐξαφανίσας,
οὕτω μοι χῶρει πεποιθὼς κατὰ τῶν ἐξωτέρων.
Ἄναξ ἀνάκτων ὕψιστε, καὶ κύριε κυρίων,
καὶ βασιλέων βασιλεῦ, καὶ δυνατῶν δυνάστα,
φρούρει τὸν πορφυροβλάστον δεσπότην Ἰωάννην,
90 τὸν αὐτοκράτορα τῆς γῆς· ὁ μέγας αὐτοκράτωρ·
συμφρούρει δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ πορφυρανθήτους παῖδας,
καὶ πάντα τούτῳ δάμαζε βαρβαρικὸν αὐχένα,
λιταῖς τῆς κυνησάσης σε μητροπαρέδνου κόρης,
ἣν ἔχει καὶ συστρατηγὸν καὶ σύμμαχον μεγάλην,
95 καὶ ταγματάρχην δεξιὰν κατὰ τῶν πολεμίων,
καὶ δὸς αὐτῷ καὶ ψυχικὴν ἐν τέλει σωτηρίαν.

VII. Τοῦ αὐτοῦ εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείᾳ ἐξ Ἀλα-
μανῶν τῷ πορφυρεγεννήτῳ κυρῷ Μανουῆλ καὶ σεβα-
στοκράτορι.

Οὐκ ἔστιν οὐδὲ γέγονεν ἄλλος αὐτοκράτωρ
καθάπερ σὺ μεγαλοεργεῖ Ῥωμαίων πολιοῦχε,
φιλευσεβὴς τὰ πρὸς θεόν, φιλόανθρωπος εἰς δούλους,
εἰς ἔθνη φιλοπόλεμος, φιλότεκνος εἰς παῖδας·
5 δεῶ ναοὺς καθιερεῖς παμπόλλους καὶ μεγάλους,
καὶ πληθὺς ἄλλων εὐαγῶν λαμπρῶν ἀναθημάτων,
τοῖς δούλοις χεῖρα πάντοτε προτείνεις πλουτοδότην,
τοῖς ἔθνεσι τοὺς σκυλευμούς ἀρτύνεις καὶ τοὺς φόρους,
καὶ τοῖς παῖσιν νυμφαγωγεῖς τὰς γυναικάς βελτίστας·
10 ὥσπερ καὶ νῦν τῷ Μανουῆλ τῷ ποδηνῷ παιδί σου
τὴν ἐκ δυσμῶν βασιλικὴν ταύτην ἡμερώσω κόρην,

Cod. f. 186. a.

ἔφ' ἣ τελοῦμεν σήμερον τὰ τῶν εἰσιτηρίων
 χαῖρε μοι Ῥώμη νεαροὶ τοῖς νῦν εἰσιτηρίοις
 δι' ὧν ἔδειχθης κεφαλὴ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης
 15 εἰ γὰρ ἐκείνη δίδωσι νύμφην, καὶ σὺ νυμφίον,
 ἴσμεν δὲ πάντες ὡς κεφαλὴν τῆς γυναικὸς τὸν ἄνδρα
 εὐδελον ὡς συνάγειο καὶ συνομολογεῖν σοι
 καὶ γίνου ταύτης κεφαλὴ καὶ μέλος σὺν ἐκείνῃ
 κἀντεῦθεν τῷ Κορνηνικῷ πάντα λατρεύει κράτει
 20 τοσοῦτον ἔχεις ἄνακτα Ῥώμη κυδίστη νέα
 οὕτω τὰ μὲν ταῖς νίκαις σε ταῖς κατ' ἐχθρῶν λαμβάνει
 τὰ δὲ καὶ τῷ φρονήματι κοσμεῖ τῷ βαθυβούλῳ
 ὡς γένοιτό σοι, βασιλεῦ, τὸ δρόμημα τοῦ βίου
 σύνδρομον τοῖς δρομήμασι τοῦ γίγαντος ἡλίου
 25 ὦ νέε κλάδε Μανουῆλ τῆς ἱερᾶς πορφύρας
 καὶ κόσμῳ τῆς πανευτυχοῦς σεβαστοκρατορίας,
 σκύμνε παντόλμου λέοντος, οὗ βρυχηθὲς καὶ μόνος
 Πέρσῃν σοβεῖ τὸν σοβαρὸν, ἄγχει τὴν Βαβυλῶνα,
 καὶ τὰς ῥοὰς τῶν ποταμῶν ἴσχει τοῦ πρόσω δρόμου
 30 ἄρον τὸν μέγαν ὀφθαλμὸν ἐξ Ἰσαυρίας μέσσης,
 καὶ θέασαι τὴν Βύζαντον λαμπρῶς ἐστολισμένην
 ἐπὶ τῇ νέᾳ τελευτῇ τῶν ἐπιβατηρίων
 τῆς εὐγενεοῦς νεανίδος καὶ περικαλλεστάτης
 ἣν ὁ πατήρ καὶ βασιλεὺς ἐνυμφαγάγησέ σοι,
 35 καὶ προπομπεύουσιν αὐτῇ μετὰ δορυφορίας
 καὶ διαχύθητι τρανῶς ἐπὶ ταῖς τελοουμενοῖς.
 Ὡ μέγα ῥήξ τῆς παλαιᾶς καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης
 βαδύτατε τὴν φρόνησιν, δεινὴ τὴν στρατηγίαν,
 τὸ γένος εὐγενεστάτε περιδοξέ Κορναδέ
 40 καὶ κηδεστά λαμπρότατε τῶν δορυφορουμένων,
 νῦν ὑπερῆρας τῇ τιμῇ, νῦν ὑψηλίστης πλέον,
 ὅτι καὶ τῷ Κορνηνικῷ συνεκεντρίσθης γένει,
 καὶ καθωράδης ἀγχιστεὺς τοσοῦτου βασιλέως
 ὅθεν καὶ χαῖρε μεθ' ἡμῶν καὶ σύνθεε τῇ κόρῃ
 45 νῦν μὲν παιάνας μουσικοὺς τοὺς ἐπιβατηρίους,
 μετ' οὐ πολὺ δὲ σὺν θεῷ τοὺς ἐπιδαλαμίους,
 ἐπαναζεύξαντος ἡμῖν σὺν νίκαις τοῦ δεσπότη
 ἴδε βελτίστη γυναικῶν ἐκ τῆς παρούσης δόξης
 τῶν προπεμπόντων σοι λαῶν καὶ τῶν δορυφορούντων,
 50 καὶ τῆς λαμπρᾶς παρασκευῆς καὶ τῆς χρυσοφορίας,
 τῆς συμμιγοῦς ἀλλαγαῆς τῶν μουσικῶν ὀργάνων
 τῶν ξύλων τῶν ἀραβικῶν τῆς μυρομβροχυσίας,
 καὶ στόχασαι τὰ μέλλοντα, κρῖνον αὐτοὺς τοὺς γάμους
 καὶ πληρωθεῖσα τὴν ψυχὴν ἀφάτου χαρμωσύνης,
 55 τὰς μὲν ἀνάσας πρόσπυτσε τὰς σοὶ προσυπαντώσας
 προσκύνει δὲ κἄν ἀπέστη τὸν κράτιστον δεσπότην
 ὅς γε μετήρην ἄμπελον ἀπὸ δυσμῶν ὠρεῖαν,
 καὶ κατεφύτευσεν αὐτὴν τοῖς βασιλείοις κήποις,
 ὡς συμπλακείς καὶ συμφυῆς τῷ κλήματι τῷ τούτου.

VIII. Τοῦ αὐτοῦ τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ αὐ-
 τοκράτορι κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κορνηνῷ κατὰ Περσῶν ἐξε-
 ρχομένη τὸ δέκατον.

od. f. 187. b. Ὡ βασιλεῦ ἀήττητε, κράτορ μονοκράτορ,
 ὦ μέγα Ῥώμης ἥλιε φῶτων μεγάλων πάτερ,
 φωσφόρε τοῖς οἰκέταις σου, πυρφόρε τοῖς βαρβάροις,
 ἀστραπηβολε τοῖς ἐχθροῖς, ἡμῖν χαριτοβόλε,
 5 σκύμνε γενναίου λέοντος, λέον τεττάρων σκύμνων,

χαράκωμα τῇ πόλει σου, πύργωμα τῷ λαῷ σου,
 κοσμοκρατὴς περσόλεδρε σκυδοδαλματοκτονε,
 Ἰσαύρων δουλαγωγητὰ, Κιλικῶν καθαιρετὰ,
 κατασπαστὰ τῆς Ἰταλῶν ὀφρύος καὶ Λατίνων,
 10 Παρθίδος ἀνδραποδιστὰ καὶ Συρικῆς σπατάλης,
 ἀπειλητὰ τῆς παλαιᾶς μεγάλης Βαβυλῶνος,
 ἐκφορητὰ τῆς σοβαρᾶς Αἰγύπτου βασιλείας,
 καὶ πάσης γλώσσης καὶ φυλῆς ταπεινωτὰ βαρβάρων,
 σκηπτρον εὐρύ καὶ κραταῖον, σκήπτρον δασύ καὶ πῖον,
 Ῥωμαίων ἀναγέννησις, ἀνάπλασις Λυσόνων,
 15 καὶ θαῦμα τοῖς ὑπ' οὐρανὸν ἐπὶ ταῖς στρατηγίαις,
 ὄρων σου τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἐτοιμασίαν,
 καὶ τῆς ἐφοδοῦ τὴν ἀκμὴν τὴν πρὸς τὴν ἐκστρατείαν,
 τὴν τοῦ στρατοῦ συνέλευσιν, τὴν συσκευὴν τῶν ὅπλων,
 τοὺς δορυφόρους, τοὺς ἵππεῖς καὶ τοὺς ἵπποτοξότας,
 20 τοὺς καταφράκτους τοὺς ψιλοὺς αὐτοὺς τοὺς κορτοφόρους,
 τὰς τῶν ξυλίων μηχανῶν ποικιλίας ἐξαρτίσεις,
 καὶ τὸ τῆς μάχης ἐν ξυρῷ καὶ κατεσπουδασμένον,
 δάμβους καὶ λύπης καὶ χαρᾶς ζυγοστατοῦμαι μέσον
 25 δαμβοῦμαι μὲν τὴν ἄετρον τοῦ σώματός σου ῥώμην,
 καὶ τῶν μελῶν σου τὴν ἰσχύϊν τὴν τρισαδαμαντίνην,
 καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἄμαχον ἐν πόνοις εὐτοσίαν
 θαυμάζω πόσας ἀνατλάς ἐν μάχαις δυσχερείας
 πόσῳ παλαιᾶς καύσωνι, πόσῳ κρυμὸν βαστάσας,
 πόσους δυσβάτους καὶ στενοὺς περιελίξας τόπους,
 30 πόσους χειμῶνας αἰθριος καὶ θέρη διαντλήσας,
 πόσας ἀπίτους ἡμερῶν, πόσας νυκτῶν ἀγρύπνους,
 πόσους πεζεύσας ποταμούς, πόσους ἵπποδρομήσας
 ἀπλώτους καὶ μορμύροντας καὶ κυματομαχοῦντας,
 πόσαις χαλάζαις λιδασθεῖς, πόσοις πλησθεῖς τοῖς ὄμβροις,
 35 καὶ πόσαις πάχυναις πυκνωθεῖς καὶ νιφετοῖς παλαιᾶς,
 οὐκ ἔδωκας ἀναπαυσιν τοῖς σοῖς κροτάφοις ὕπνον,
 οὐ τοῖς βλεφάροις νυσταγμόν, κατὰ ψαλμῳδίαν
 ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξορμᾶς κατὰ ἐναντίων
 καὶ πάλιν μάχης μέλλησις σοὶ καὶ πάλιν ἐκστρατεύεις,
 40 πάλιν τὴν σπάδην ἀκονᾶς, πάλιν τὸ δόρυ θήγεις,
 ὀπλοευτεῖς, δορυφορεῖς, ἐξάπτῃ τὴν ἀσπίδα,
 καὶ καταδεῖς τῆς κεφαλῆς τὴν ἀρχικὴν ταινίαν,
 τὴν κορυδα τὴν φοβεράν εὐδὺς ἀντιλαμβάνεις,
 νομίζων ἔργον ἄρχοντος καὶ μᾶλλον βασιλέως
 45 οὐ τὸ τρυφᾶν καὶ σπαταλᾶν καὶ περὶ πόνους τρέχειν,
 ἀλλὰ τὸ κάμνειν καὶ μοχλεῖν ὑπὲρ τῶν ὑπὸ χεῖρα,
 καὶ τοι καὶ νοσάζομενος τὸ σῶμα τὸ γενναῖον,
 καὶ τὸν καιρὸν χειμερινὸν προσβλέπων καὶ κρυμῶδη,
 οὐδ' οὕτω παύεις τὴν ὁρμὴν καὶ τὸ θερμόν τοῦ δρόμου
 50 τί τοῦτο τοῖνον, βασιλεῦ, νοσοῦμεν, καχεκτοῦμεν
 καὶ παραφυλαττόμεθα τοὺς πνέοντας ἀνέμους,
 σὺ δὲ νοσεῖς καὶ στρατηγεῖς καὶ σφάττεις,
 καὶ πρὸς χειμῶνας ἐν ταυτῷ καὶ νόσους καὶ βαρβάρους
 55 τριπλοῦν ἐργάζῃ πόλεμον, τριττὴν ἀετὺς μάχην;
 μή σοι χαλκηλάτος ἡ χεὶρ, μή σιδηροῦς ὁ πήχυς;
 μή τοὺς δακτύλους ἐκ στεβρᾶς ἑλατομήθης πέτρας;
 μή τῶν μελῶν τὰς συναφὰς ἀδαμαντίνους ἔχεις;
 μή σῶμα θεῖον ἀπαδὲς ἀκάματον βαστάζεις;
 60 χεῖς ἐπανεξέυξας ἡμῖν, χεῖς ἐπανήλδεις ἄναξ
 ἀπὸ Συρίας τῆς ἀβρᾶς ἀπὸ τῆς Φοινικίδος,
 ἐκ Φέρεπ, Χαλεπ, καὶ Φαρτῶν, αὐτῆς ἐκ Βαβυλῶνος
 αὐχῶν ἰδρῶν καὶ πνευστιῶν καὶ κόνει πεπασμένους

10

15

20

25

30

35

40

45

50

55

60

f. 188. a.

f. 188. b.

οὐχ ὕδατι κατέπαυσας τὴν ἐν τῷ Χάλειπ εἴψαν,
 65 οὐκ ἔφθης ἀπομόρεσθαι τὸν περσικὸν ἰδρώτα,
 οὐδ' ἄσδμα γοῦν συνέλεξας ἐκ τῶν ἐν Σύροις δρόμον,
 οὐκ ἔφθης ἀπολούσασθαι τὴν τῶν Κιλικίων κόνιν,
 οὐδὲ τοὺς κυβιστήσαντας χιτῶνας ἐν Σαγγάρῳ,
 ἀνέμῳ παρεξήρανας ἢ ταῖς αὐγαῖς ἡλίου·
 70 καὶ πάλιν μάχαι καὶ στρατοὶ καὶ στρατοπεδαρχαίαι
 τίνι σε παρειακόσμεν πρὸς τὴν φερεπονίαν;
 Ἄτλας ἀνὴρ μυθεύεται τοῖς παλαίοις βιβλίοις
 μακρὰς ἀνέχων κίονας τὸν κόσμον ἀνεχούσας·
 75 καὶ καταδεῖναι μὲν αὐτὸν τὸ τῶν κίωνων ἄχθος,
 ὑποβαλλόντα δ' Ἑρακλῆν τοῖς ὤμοις τῷ φορτίῳ
 μικρὰν ἐκεῖνῳ παρασχεῖν ἀνάπαυσιν τοῦ πόνου·
 f. 189. a. σὺ δὲ τὸν ὄγκον ἅπαντα τῆς οἰκουμένης φέρων,
 πρὸς δὲ καὶ τὰς στρατηγικὰς ἀνέχων ἀχθὴνδόνας,
 80 μόνος τὸ βάρος καρτερεῖς οὐ χρεῖζων Ἑρακλέως,
 καὶ καρτερήσεις αὐτὸ μέχρι μακρῶν αἰώνων
 ὑπὸ στεφάνοις τοῖς μέλεσι καὶ καρτεροῖς τοῖς ὤμοις·
 ἐνέγκωμεν ἀνατολήν τοῦ φωταυγοῦς ἡλίου,
 ἀλλὰ καὶ σβέσιν καὶ δυσμῇ ἐμάδομεν ἐκεῖνου·
 85 καὶ γῆν μὲν ἅπασαν αὐγαῖς ἀφάτοις καταυγάζει,
 ἀλλὰ καὶ νέφει κρύπτεται καὶ παντελῶς ἐκλείπει·
 καὶ κάμνει μὲν ἡμερινοὺς διφρεῦσαν τοὺς ἀγῶνας,
 ἀλλὰ καὶ λούεται νυκτὸς ὤκεανοῦ τοῖς ῥείθροις·
 σὺ δ' ἀνατέλλεις ἐς αἰεὶ καὶ δυσὶν οὐ γινώσκεις,
 90 μὴ δ' ἐπιγνοῖς πώποτε μέχρι τερμάτων βίου·
 εἰ δέ ποτέ σε τοῦ καιροῦ καὶ λούσασθαι δεήσει,
 ὡς ἄλλον ῥοῦν ὤκεανοῦ τοὺς σούς ἰδρώτας λούῃ·
 ἔστιν ἀκάματον τὸ πῦρ ὕλης ἂν εὐπορήσῃ,
 πλὴν δέσεται καὶ πνεύματος τοῦ συνεπιφυσῶντος
 95 καὶ τὴν ὁρμὴν ἐγειρόντος τὴν καυστικὴν ἐκεῖνου,
 σβέννεται δὲ καὶ τῆς ὑγρᾶς ἐπιρρευσάσης ὕλης·
 σὺ δὲ πιμπρᾷς τοὺς ἀσβεβεῖς, φλογίζεις τοὺς ἀθέους
 καὶ τήκεις ὥσει μολιβδον ὥσει καλὰμην φλέγεις,
 οὐ χρεῖζων ἔξω πνεύματος τοῦ συνεπιφυσῶντος,
 100 ἀρκεῖ σοι γὰρ εἰς ἔξαψιν τῆς κατ' ἐχθρῶν ἐφόδου
 τὸ σοὶ συζῶν καὶ συνοικῶν μέγα καὶ δεῖον πνεῦμα,
 ὅφ' οὐ καὶ ῥιπιζόμενος πάντας ἐχθροὺς φλογίζεις,
 καὶ πᾶσαν γῆν ἄλλοφυλον καὶ πόλιν ἐπινέμῃ·
 μὴ δ' ὅλως γοῦν ταῖς ἐθνικαῖς σβεννόμενους θαλάσσαις,
 105 καὶ περὶ μίαν ἄμποτιν καὶ χάρυβδιν μιχδεῖεν,
 κατέρχεται καὶ ποταμὸς καὶ χεῖμαρρος κινεῖται
 f. 189. b. μετὰ σφοδρῷ ροιζήματος καὶ σὺν ὀξεῖ τῷ δρόμῳ,
 καὶ που καὶ λίθους ὑποσπᾷ, ῥιζοτομᾷ καὶ δένδρεα·
 ἀλλὰ τι δένδρον μέγιστον ἢ παλαμναῖος λίθος
 110 μέσος εἰ τύχει προπεσὼν τὸν ῥοῦν ἀναχαιτίζει·
 σὲ δὲ χαρίτων θάλασσα καὶ ποταμὲ τροπαίων
 οὐδὲν οὐδέπω τῆς ὁρμῆς τῆς εἰς τὰς μάχας παύει·
 οὐ προλαβοῦσα κάκωσις, οὐκ ἐπισχοῦσα νόσος,
 οὐχὶ καιρὸς χειμερινός, οὐ παγετός, οὐκ ὁμβρος,
 115 οὐ θέρους τὸ μεσαίτατον, οὐχ αἰ κινάστρου φλόγες,
 οὐ δυσχερεῖα τῶν ὁδῶν οὐχὶ στενοχωρία,
 ἀλλὰ πρὸς μόνον ἀφορῶν τὸ χρεῖμα τὸ τῆς νίκης,
 καὶ πρὸς τὴν ὑπεραύξησιν τῆς σῆς κληρονομίας,
 βαίνεις ὡς λέων πεποιδὼς κατὰ τῶν ἄλλοφύλων,
 120 πάντων ὁμοῦ καταφρονῶν τῶν παρεμποδισμάτων,
 τῇ συστρατηγῇ σου θάρρῳ παρθένω καὶ συμμάχῳ,

δὲ ἥς ἐκ πάσης προσβολῆς σὺν νίκαις ὑποστρέφεις·
 πάντα μὲν οὖν κατανοῶν θάμβους ἐγὼ πληροῦμαι,
 τὴν νῦν ὁρμὴν σου βασιλεῦ τὴν κατ' ἐχθρῶν μονοδύναμον.
 125 ἀλλὰ καὶ βράζομαι πολὺ τῇ λύπῃ τῇ καρδίᾳ,
 ὅτι στερεῖται πάλιν σου τῆς θέας ὁ λαὸς σου,
 στερεῖται τῶν χαρίτων σου καὶ τῶν ὁμιλημάτων·
 καὶ μετὰ τρεῖς ἐνιαυτοὺς μόλις μικρὸν ἰδὼν σε
 πρὶν κατιδὼν τρανότερον, αὖθις ἀνῆρπασταί σε,
 130 καὶ πρὸς τὴν φρυκτωρίαν σου μικρὸν ἐνατενίσας
 πρὶν ἐλλαμφθῆναι καθαρῶς εὐδύς ἀπετυφλώθη,
 καὶ πρὶν λαβοῦσα ταῖς χερσὶν ἀποσεσύληταί σε,
 οὐκ ἔφθασε καθαῖραι σου τὴν αἵμαχδεῖσαν σπάδην
 ἰσαυρικῶν κιλικικῶν καὶ παρδικῶν τῶν λυθρῶν,
 καὶ πάλιν ἡμιπάλακτον αὐτὴν ἀντιλαμβάνεις
 135 ὡς ἐπεμβάφης αἵματι τὰ πρότερα δευτέρους·
 οὐκ ἔφθασε τὴν κόρυδα πρὸ τοῦ μετώπου θῆναι,
 καὶ μόρξει τοὺς ἱεροὺς βασιλικοὺς ἰδρώτας,
 καὶ σὺ σπασάμενος αὐτὴν, ἄλλους ἰδρῶν σπουδάξεις·
 140 ναὶ ναὶ καὶ τὸ βραχυτάτον τῆς σῆς ἐπιδημίας
 ἀναριδμητῶν ἔπλησε τὴν πόλιν σου χαρίτων·
 ἴδε σε πᾶς ἀδικηθεὶς, καὶ δαδικοῦται σοί·
 ἴδε σε πᾶς πενόμενος, καὶ σοὶ κατεπλουτίσθη·
 ἀγῶνα τέθνηκας καλὸν τετραδιφρηλασίῳ,
 δημοχαρὲ πανηγυριν τῆς ὅλης πολιτείας,
 145 ὃν καὶ τῆς εὐτυχίας σου δέσποτα μάντιν κρίνω,
 καὶ τῆς μελλούσης κατ' ἐχθρῶν ἐξ ὀλοκλήρου νίκης·
 ἐνυμφαγώγησας λαμπρῶς καὶ βασιλείους γάμους
 τοῖς τέκνοις, τοῖς ἀνεψιοῖς, καὶ τοῖς τῶν τέκνων τέκνοις·
 150 βασιλικὰς ἐξήπλωσας λαμπρὰς δημοδοῖνιαι·
 ἔρρευσας οἶνου ποταμοὺς εἰς πάσας τὰς ἀμφοδούς,
 προὔθηκας ἅπαν πετεινὸν ὡς ἐκ βροχῆς ἐτέρας
 εἰς βρῶσιν οὐ τοῖς γογγισταῖς ἀλλὰ τοῖς εὐχαρίστοις,
 καὶ πᾶν τετράπουον βάσιμον πάσης θαλάσσης ἄγχαν,
 155 παντοίας νύξτρανας ἡμᾶς εἰδεῖαι θωρημάτων·
 ἀλλὰ τῆς ἐκστρατείας σου τὸ κατεσπουδασμένον
 τὸν λύχον ἔσβησεν ἡμῖν τῆς ὕλης εὐφροσύνης·
 καὶ νῦν ἐν λύπῃς ἀφεγγεῖ περιπατοῦμεν ζῶφῳ·
 πλὴν ἀλλ' ἐγὼ σοὶ βασιλεῦ ἐτέρως ὑπερχαίρω,
 καὶ τῆς χαρᾶς τὸ μέγεθος οὐδὲ βασταῖζειν ἔχω,
 160 τῶν πόνων σου κατανοῶν τὰς εὐτυχεῖς ἐκβάσεις,
 καὶ τὴν ἀγωνισμάτων σου προδωρῶν τὰ τέλη·
 καὶ γίνομαι σοὶ Πρόδρομος ὁ προφητῶν ἀκρέμων,
 καὶ προφητεύων προλαλῶ καὶ προανακηρύττω,
 ὡς πᾶσα βάρβαρος ἰσχύς ὑποταγάζεται σοί,
 165 καὶ πᾶς ἀλλόφυλος αὐχὴν ὑποδεχθήσεται σοί·
 χώραι καὶ πόλεις ἔθνη καὶ πᾶσαι δουλεύουσίν σοι·
 καὶ θήσεις μὲν τὴν ἔπαυλιν τῆς σοβαρᾶς Περσίδος
 ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐπὶ συκυηλάτρῳ,
 ὡς ἔρμον καὶ ταπεινὴν σκηνὴν ἐν ἀμπελῶνι
 170 αὐξήσεις δὲ τὴν ἄμπελον τῆς νεωτέρας Ῥώμης,
 τὸ κλήμα μέχρι θαλασσῶν καὶ τὰς παραφυάδας
 μεγίστων ἄχρι ποταμῶν κατὰ τὴν προφητείαν·
 ἔσται δὲ δοῖα τούτων τῶν νέων σου τροπαίων
 ὑπὲρ τὰς πρῶτας, βασιλεῦ, ἢ νέα καὶ δευτέρα,
 175 καὶ θρίαμβον παμβύητον ἐπιτελεσμένον σοί,
 οἷος οὐδέπω γέγονεν ἀνὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους,
 οὐκ ἐπὶ Ῥώμῃς τῆς γεαλῆς οὐδ' ἐπ' αὐτῇ Ἑλλάδι·
 καὶ γὰρ δ' ὁ ταῦτα προσλαλῶν καὶ προανακηρύττων,

180 βίβλους ἐγγράφομαι πολλάς τῶν σῶν ἐπινικίων
ἐμμέτρους ἅμα καὶ πεζαίς, ὧν ἡ φροντίς μοι γέμει·
βούλη φωνὴν προδρομικὴν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀφ΄ ἡσ·
γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν ἤδη μετανοεῖτε,
ἤγγικε γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἡ θεία βασιλεία,
185 ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς δεσπότης Ἰωάννης,
ἐγγὺς ἡμῖν ὁ γεωργὸς αὐτὸς ὁ στεφροφορὸς
ἔχων τὸ πτύον ἐν χειρὶ τὴν στίλβουσαν ῥομφαίαν
καὶ πᾶσαν ἐκκαθαρεῖ τὴν ἄλωνα Περσίδος·
καὶ τοὺς μὲν ἀπειθήσαντας ὡς ἄχυρα λικμήσει
190 καὶ παραδώσει τῷ πυρὶ κατακαυθισομένους·
τοὺς δὲ πιστῶς ὑπεΐξαντας προσκεκνηκότες
εἰς ἀποθήκην ἐμβαλεῖ δίκην εὐχρήστου σίτου·
ἤδη κειμένην θεωρῶ πρὸς τοῖς ὑμῶν τραχήλοις
f. 191. a. τὴν σπάδην τὴν βασιλικὴν δεινῶς ἠκονημένην,
195 ὥσπερ ἀξίνην τμητικὴν πρὸς τῇ τῶν δένδρων ῥίζῃ·
ταχύ καρπογονήσατε καρπὸν τῆς εὐπειθείας,
μὴ συγκοπέντες τῷ πυρὶ βρώμα παραδοθῆτε.
ταῦτά σοι πεπορήτευκα καὶ πεπροδόμεκά σοι
χρηστὲ κυρίου βασιλεῦ, γῆς ἀναξ Ἰωάννη·
200 σκοπὸν πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ φιλοθέον σου,
καὶ πρὸς τὰς εὐποιῖας σου τὰς εἰς τοὺς δεομένους,
καὶ τὴν πρὸς τὴν πανάχραντος πεποιθήσιν παρδένου·
ἐντεῖνε καὶ κατευδοῦ, βασιλεῦ Ῥωμαίων,
χάριν τῆς ἀληθείας σου καὶ τῆς πραυότητός σου
205 καὶ τῆς δικαιοσύνης σου καὶ τῆς φιλάνθρωπίας·
ὑπόταττε τὸ βάρβαρον, νίκα, τροπαιοφόρε,
ἄρπαξε τοὺς φιλάρπαγας, κτεῖνε τοὺς φιλοκτόνους,
πάρδει τοὺς φιλοπορδητάς ἄχρι τῶν ἐσχάτων,
καὶ πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν καὶ νῆσον δουλαγωγέι·
210 ἔχεις ἐν μάχαις ἄμαχον σύμμαχον τὸν σωτῆρα,
τὸν πλάσαντα καὶ στέψαντα καὶ βασιλεύσαντά σε·
ἔχεις καὶ τὴν νικοποῖον συστρατηγὸν κρατίστην·
δι' ὧν σοι πᾶν τὸ βάρβαρον δουλοπρεπῶς λατρεύσει·
ἔχεις κῆμὲ τὸν Πρύθρομον δερμότατον ὀϊκέτην
215 ἐκ τῆς ἐρήμου· τῆς σκληρᾶς νῦν ἐπανήκοντί σοι,
ἐξ ἧς με ῥῦσαι δυσωπῶ μισῶ γὰρ τὰς ἀκρίδας,
μισῶ τὸ μέλι τὸ πικρὸν, τὴν δερματίνην ζώνην,
καὶ τὴν ἀδραν περιβολὴν τὴν ἐκ τριχῶν καμήλου·
φωνὴ βοῶντος πέφυκα· τί μοι καὶ ταῖς ἐρήμοις·
220 τῇ πόλει δέλω προσλαλεῖν, τοῖς ὄχλοις ἐντυγχάνειν,
καὶ τὰς τοῦ κράτους σου λαμπράς ἐκπαιανίζειν νίκας·
αἶ σοι καὶ πληθυνθείσαν ὑπὲρ θαλάσσης ψάμμον,
καὶ τοὺς ἀστέρας οὐρανοῦ καὶ τὰ τῶν δένδρων φύλλα.

IX. Τοῦ αὐτοῦ εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον
τὸν Στυπιώτην.

f. 191. b. Ὡ βέλτιστε γραμματικῶν καὶ μαθητῶν καὶ φίλων
ὁμῶνυμε τοῦ γράφοντος, ὁμότροπε τοῦ θείου,
θείου τοῦ θείου τὴν ψυχὴν, τοῦ θείου τὴν καρδίαν,
καὶ βασιλεῶς εὐσεβοῦς καὶ στρατηγικοτάτου,
5 οἷον οὐκ οἶδεν ἥλιος ἄχρι τῆς νῦν ἡμέρας,
ὑπογραφεὺ πιστότατε καὶ φύλαξ τῶν κρυφίων
ἔτι τυγχάνων ἐν παισίν, ἔτι τὰ σχέδη γράφων,
καὶ γραμματικευόμενος καὶ ποιηταῖς προσέχων,
ἐξήρτησά μου τῶν σχεδῶν, ἐξήρτησο τῶν στοίχων·
10 ἐκείνων δὲ καὶ μάλιστα τῶν ὑπὲρ βασιλείας,

τούτων γὰρ ἥρας ἀκρατῶς, τούτων οὐκ εἶχες κόρον·
ταῦτα καὶ βρώσιν καὶ τροφὴν ὠνόμαζες καὶ πόσιν·
καὶ τῶν ἐτέρων ἀμελῶς ἀκούων ἀκουσμάτων,
μόνοις τοῖς λόγοις ἔχαιρες τοῖς ὑπὲρ βασιλείας,
καὶ τούτοις ἐπεγάννυσσο καὶ τούτοις ἐνετρεύφας·
15 κἄν που καὶ σχέδος ἔπληξα, κἄν στοίχον εἰργασάμην
ὑπὲρ τίνος βασιλικοῦ Κομνηνικοῦ τροπαίου,
ἡ Γάγγρας γράφων ἄλωσιν, ἡ νίκη Κασταμόνος,
ἡ τὴν τῶν ἀπειρογενῶν Σκυθῶν πανολεθρίαν,
ἡ Δαλματῶν καταστροφὴν ἡ δουλικὴν δουλείαν,
20 ἡ περσικὴν ὑποταγὴν ἡ δουλικὴν δουλείαν,
ἡ τὰ περὶ τὸν Δάννουβιν, ἡ τὰ περὶ τὸν Ἄλυν,
ἡ τοὺς Κελτοὺς ὑπείκοντας, ἡ Σύρους προσκυνούντας,
ἡ Βαχηνούς ἡ Ταρσινούς ἡ τοὺς Ἀντιοχείας,
ἡ Χαλεπίτην πόλεμον, ἡ Σεζερῖτην νίκην,
25 ἡ τί τῶν ἀπειροπληθῶν Κομνηνικῶν τροπαίων,
ἀνέπνεις τὴν ἀφήγησιν ὑπὲρ αὐτὸν ἀέρα,
ἐσκίρτας τοῖς ἀκούσμασιν, ἡγάλλου τὴν καρδίαν,
μέλι δηλάζων ἔλεγες καὶ τρώγειν ἀμβροσίαν
καὶ νέκταρ θείου καὶ τερπνόν· βρώσιν αὐτῶν ἀγγέλων·
30 καὶ λήγοντος τοῦ λέγοντος, ἡδυμῆες ἠγανάκτηεις,
καὶ παρεκάλεις τὸν εἰρμόν ἀναλαβόντα λέγειν·
τοιούτος ἦς περὶ ἡμᾶς ἐν νεαροῖς τῷ χρόνῳ·
νῦν δὲ παρὼν καὶ συμπαρὼν αὐτῷ τῷ στεφροφορῷ,
καὶ καθορῶν αὐτότατος αὐτοῦ τὰς στρατηγίας,
35 καὶ βλέπων ὄμμασιν αὐτοῖς τὰς ἐπ' ἐκείναις νίκας,
τὰ καθ' ἡμέραν τρόπαια καὶ τὰς ἀνδραγαθίας,
τὴν τῶν ἐθνῶν ὑπόπτωσιν, τὴν εὐκλείαν Ῥωμαίων,
βλέπων καὶ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ λίμνας δουλωμένας,
λίμνας τὰς ἀπειροβαθεῖς τὰς ἀπειροθαλάσσους,
40 καὶ τὰς ἀπειροπόλιδας καὶ τὰς ἀπειρανδράπους
τὰς πρὶν ἐθνῶν καὶ περσικὰς καὶ μοῖρας ἀλλοφύλων·
νῦν δὲ τῆς Ῥώμης καὶ πιστῶν καὶ λάρχους ἡμετέρου
καὶ δούλας τῆς Κομνηνικῆς ἀμάχου δυναστείας,
καὶ τοῦ στερέρου βραχίονος, καὶ τῆς ἀδρᾶς παλάμης·
45 ἐπὶ δὲ τούτοις θεωρῶν καὶ τὰς Κιλικίων πόλεις
ἄς γενομένας πάρεργον τῇ βασιλείᾳ σπάδην,
Πέρσαι λαθόντες ἔκλεψαν, ἐπανηγμένας παλιν,
καὶ πρὸς τὴν χεῖρα τοῦ Θωμᾶ πάλιν ὑποστραφείσας
ὥστερ ἀπόστολον ἐγὼ τοῦ βασιλεῶς λέγω,
50 οὐ Δίδυμον οὐδ' ἄπιστον κατὰ Θωμᾶν τὸν πρῶτον,
ἀπλὺν δὲ καὶ πιστότατον εἰς τὸν χριστὸν κυρίου·
πρὸς ὃν τὰ κλέμματα Περσῶν πάλιν ἀντεπανήλθες,
τρεσάντων τὴν ἐγγύτητα τοῦ θείου βασιλεῶς,
καὶ τὴν ἐκείσε πάροδον τῶν ταῦτα κατεχόντων,
καὶ προφυγόντων ἐκ σοφῆς ἀρίστης προμηθίας
τὸν βρυχμόν τοῦ λέοντος τοῦ μονοκρατοροῦντος,
ὃς οὐ καὶ πέτραι ρήγνυνται καὶ θάλασσα φοβεῖται,
καὶ εἰδέρα τέμνει ποταμῶν, καὶ πᾶσα γῆ κλονεῖται·
60 ταῦτα καθ' ὧραν θεωρῶν καὶ πλείω τούτων ἄλλα,
γέγηθας μόνος ἐπ' αὐτοῖς, μόνος τρυφᾷ τῇ θείᾳ,
οὐ μεταδίδως τοῦ καλοῦ τῷ φίλῳ σου Προδρομῷ;
οὐ κοινωνὸν τῆς ἡδονῆς αὐτὸν παραλαμβάνεις;
οὐ παροτρύνεις εἰς γραφάς, οὐ παρορμᾷς εἰς στοίχους;
65 οὐκ ἀκονᾷς τὴν γλῶτταν μου καὶ θήγεις μου τὸ στόμα;
καίτοι γινώσκων με καλῶς ἀπὸ μακροῦ τοῦ χρόνου
ἐν τούτῳ μόνον πνέοντα τοὺς βασιλεῶς ὕμνους,
ὃδεν καὶ στίχων καὶ σχεδῶν καὶ πεζαιτέρων λόγων,

15

20

25

30

35

40

45

50

55

60

65

f. 192. a.

f. 192. b.

ita cod.

βίβλους μυρίας εἰργασμαι καὶ τόμους ἀμφιγράψου;
 70 κηρύττοντας τὰ τρόπαια τῆς τούτου βασιλείας;
 μικράς μὲν οἶδα καὶ στενάς πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀξίαν,
 οὐκ ἑλλιπῶς δὲ τῆς ἐμῆς λογικῆς ἰσχύος;
 κεφάλαιόν μοι τῆς γραφῆς κεφάλαιον τοῦ λόγου,
 μηδὲν ἐάσας τρόπαιον τοῦ Κομνηνοῦ δεσπότη, 25
 75 ὑπερ οὐ γράψης πρὸς ἡμᾶς, ὅπερ οὐκ ἀφηγήσῃ;
 ὡς ἂν ἐκ σοῦ λαμβάνοντες τὰς ἀφορμὰς τῶν λόγων
 αὐξάνωμεν τὰ γράμματα, πληθύνωμεν τὰς βίβλους
 ὥς ἰστοροῦμεν γράφοντες περὶ τοῦ βασιλέως;
 καὶ γράφοιμεν εἰς ἅπαντας τῆς βιωτῆς τοῦ χρόνου
 80 τροπαίους τρόπαια λαμπρά προσγράφοντες καὶ νίκας;
 μέχρις ὁ κράτιστος βλαστὸς τῆς ἱερᾶς πορφύρας
 ὁ Κομνηνὸς ἐκ Κομνηνοῦ, δεσπότης ἐκ δεσπότη, 30
 ταύτης κατάρξει τῆς ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων

f. 193 a. ταῦτα μὲν γράφε πρὸς ἐμὲ, πρὸς δὲ τὸν στεφηνόφρον
 85 λέγε καδ' ὥραν δυσωπῶ τὰ τῆς ἐμῆς πενίας
 ἧς μοι καὶ μόνος πρόβολος, ἧς κυβερνήτης βίου,
 ἧς μοι θεὸς μετὰ θεόν, ἧς μοι ζωῆς ταμίης,
 ὁ Κομνηνὸς ἐκ Κομνηνοῦ, δεσπότης ἐκ δεσπότη;
 ταῦτα καὶ μόνῃ πέποιδα, πρὸς τοῦτον ἀποβλέπω;
 90 ἂν οὗτος δώσῃ μοι φαγεῖν, ἔχω τὸ ζῆν καὶ πάλιν;
 ἂν δὲ μὴ δώσῃ, φθίβομαι, πρὸς αἶδον καταβαίνω;
 οὐ γὰρ ἐπίσταμαι πολλοὺς δεσπότης ἐν τῷ βίῳ;
 λόγισαι πόσον ἔκδημον ὁ βασιλεὺς ὑπάρχει
 καὶ πόσον χρόνον ἔρημος ὁ Πρόδρομος πραγμάτων,
 95 αὐτῆς δὲ μάλλον τῆς ζωῆς αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων;
 εἴτα φθαρείσης ἄνθρωπε τῆς γλώττης τοῦ Προδρόμου,
 ἑτέραν εὖροι τίς ἐν γῇ ταύτῃ παρισυμένην,
 καὶ σχετικῶς κηρύσσοντα τὸν αὐτοκράτορά μου;
 οὐκ οἶμαι, καὶ παραφρονῶν τοῦτον λαλῶ τὸν λόγον.

X. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος
 ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου
 τοῦ Κομνηνοῦ, δεκάστιχα πολιτικά τοῖς δῆμοις.

Cod. vat. 305.
f. 105. b

Ἀπὸ Προδρόμου Προδρόμος, οἰκέτης ἀπ' οἰκέτου,
 ἀπὸ λογίου λόγιος ταῦτα καρποφορῶ σοι;
 ὁ Πρόδρομος τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ χριστῷ κυρίου,
 ὁ δούλος τῷ δεσπότην καὶ τῷ κυριάρχῳ ἑνὶ
 5 ὁ λόγιος τῷ μάλιστα τιμῆσαντι τὸν λόγον;
 τὸ δὲ καρποφορούμενον καὶ προσαγομένον μοι
 στίχων δεκάδες, βασιλεῦ, πολιτικῶν καὶ τούτων;
 ῥῶδης δὲ φέρει μίμησιν ἐκάστη τῶν δεκάδων
 τοῖς πέρασιν τοῖς ἐαυτῆς συναπαρτιζομένη;
 10 ἄκουε γοῦν μοι τὴν ῥῆν, ἄκουε τῶν ῥημάτων.
 Ὡ δέυρο πόλις εὐτυχῆς, ὦ δέυρο νέα Ῥώμη,
 ὕμνησον τὸν δεσπότην σου, τὸν αὐτοκράτορά σου,
 τὸν εὐστῆν, τὸν σωτῆρα σου, καὶ τὸν ὑπέρμαχόν σου;
 ἀγάλασαι σου τὸν υἱόν, στέψον τὸν κύριόν σου,
 15 ἅπασαν χεῖρα βάλλουςαν καὶ πόδα βεβλημένον;
 κάλεσον τοὺς κατοικοῦντας σου, καλεῖ τὰ θρέμματά σου
 κατὰ σειράς, κατὰ φυλάς, καὶ δῆμους καὶ φρατρίδας;
 ἔμπλησον πᾶσαν ἀγυάν, ἔμπλησον πᾶσαν χώραν
 ἡχοῦ κυμβάλων, μουσικῆς, παντός εὐδμοῦ καὶ μέλους,
 20 καὶ τὸν σκηπτοῦχον ὕμνησον ἐν πάσῃ συμφωνίᾳ.

Ὡ πόλις πόλις, Ῥωμαϊκὴ πόλις, Λυσίων πόλις,
 εὖρες, βραδέως εὐρηκας, εὖρες ὅψι καὶ μόλις

τὸν κόσμον σου, τὸν ῥύστην σου, καὶ τὸν ἐκδικητὴν σου;
 ἐξάπλωσον τοὺς ὄρους σου, πλάτυνον τὰς αὐλάς σου,
 τὰ μήκη σου, τὰ πλάτη σου, καὶ τὰ σχοινίσματά σου;
 25 ὡς κέδρος ὕψου κορυφῇ, ὡς ἄμπελος εὐρένου;
 αἶρε πρὸς κύκλον τὴν ὄφρυν, ἀπείλει τοῖς ἐχθροῖς σου,
 ἀρίστευε κατὰ Περσῶν, φαιδρύνου, μεγαλύνου;
 ὑπόταττε τὸ βάρβαρον, νίκα, τροπαιοφόρει,
 καὶ κήρυττε τοῖς μεθ' ἡμᾶς τὸν τούτων παροχέα. 30

Ἀνέτειλας ἀνέτειλας λαμπρὸν ἐκ τῆς ἐώας,
 ἦλιε θεῖε βασιλεῦ, καὶ δραδουχεῖς τὴν κτίσιν;
 οὐχὶ λουδεῖς ὡς ἥλιος ὠκεανοῦ τοῖς ῥείθροις,
 ἀλλὰ λουδεῖς σου τοῖς χρυσοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἰδρωσί;
 35 καὶ νῦν ἀγαλλιάμενος ὡς γίγας προοδεύεις;
 τὰ δὲ λαμπρά σου τρόπαια κύκλῳ δορυφορεῖ σοι;
 ἡ πόλις δὲ προσυπαντᾷ καὶ περιπτύσσεται σε,
 ὅλη καλὴ καὶ τελευτή, ὅλη λελαμπρυσμένη,
 Ἄλυος ῥείθροις τοῖς καλοῖς ὥσπερ ἀπολουθεῖσα,
 καὶ δέχεται σε βασιλεῦ ἀγκαλῆς ἡπλωμέναις. 40

Ὡ πόλις, πόλις εὐτυχῆς, ὦ Ῥώμη Ῥώμη νέα,
 ἐπαλαιώθης ὑπ' ἐχθρῶν, ἐγένου γραῖα Ῥώμη,
 κατέδου τοὺς πλοκάμους σου, κατέδου τὴν στολήν σου;
 ἀλλ' εὖρες κράτος ἄμαχον γενναίαν νέαν Ῥώμην
 τὸν ῥωμαλεὸν ἀνακτα δεσπότην Ἰωάννην;
 45 καὶ πάλιν ἤβησον ὡς πρὶν, καὶ γίνου νέα Ῥώμη;
 τὸν βόστρευχον ἐκπέτασον, ἐνδύθητι πορφύραν,
 περιβαλοῦ τὸν στολισμὸν ἐκείνον τὸν ἀρχαῖον;
 κοσμήθητι τὸ πρόσωπον, λούθητι τὸ σαρκῖον,
 καὶ φαίνου νέα καὶ καλὴ, καὶ τέρετε τοὺς ὀρώντας. f. 106. a. 50

Ἐπῆραν πάντες ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν, ἐπῆραν,
 τὰς σὰς ἀνακηρύττοντες δεσπότη στρατηγίας;
 Ἰστρος βοᾷ τὴν ἰσχύν, Σάγαρις μέγα κραεῖ,
 ὄμβρυσιν Ἄλυς μὴ ἰδεῖν ἕτερον βασιλεῖα
 τὰς ὀχθὰς παραδόντα καὶ πίνοντα τοῦ ῥείθρου,
 55 εἰ μὴ τὸν πορφυροβλάστην δεσπότην Ἰωάννην,
 μὴδὲ Ῥωμαίοις μέχρι σου τὴν ῥάχυν ὑποστρεῶσαι,
 μὴδὲ πορθεῖν λαφύρον τοσοῦτον ἐκ Περσίδος;
 καὶ γέγηθε τῆς ἐθνικῆς ἀπαλλαγῆς δουλείας,
 καὶ σοὶ δουλεύων τοῦ λοιποῦ, καὶ σὴν προσκλύζων χάραν. 60

Ὡ Ῥώμη πόλις εὐδαίμων, πόλις ἡ Κωνσταντίνου,
 στολισθητι, περιβαλοῦ χιτῶνα πεπλυμένην,
 ὑπόδεξαι τὸν νικητὴν, δέξαι τὸν βασιλεῖα,
 καὶ τοὺς ἰδρωτάς τοὺς χρυσοὺς οἱς ἐξηγόρασέ σε,
 ἀπόμορξον, ἀπόμαξον ἐκ τοῦ χρυσοῦ μετώπου,
 65 φίλησον τοὺς δεσποτικούς τοὺς πανωραίους πόδας
 τοὺς εἰρηναίαν σοι ζῶνι εὐαγγελιζομένους;
 σοῦ χάριν νόσοι σώματος τῷ βασιλεῖ καὶ πόνοι;
 σοῦ χάριν μάχαι καὶ στρατοὶ καὶ στρατοπεδαρχαί;
 ἐκ σοῦ δὲ τὴν ἀντίχαιρον, πλὴν τῆς εὐχαριστίας. 70

Δός μοι Δαυὶδ κιθαρῶδὲ μικρά σου τῶν ῥημάτων,
 ἡ σύ παρὼν ἀλάλαζε ταῦτα τῷ βασιλεῖ μου;
 εἰς ὕψος ἀναβέβηκας ἐὼν τροπαιοῦχε,
 αἰχμαλωσίαν ἐν αὐτῷ πολλὴν αἰχμαλωτίσω,
 75 ἔλαβες δόματα πολλῶν ἀνδρῶπων ἀλλοφύλων,
 πάντες οἱ πόνους τῆς γῆς προσκεκυνήκασί σοι;
 ἐξέτεινας τὴν ἄμπελον τῆς νεωτέρας Ῥώμης
 τὸ κλημα μέχρι δαλασσῶν, καὶ τὰς παραφιάδας
 μεγίστων ἄχρι ποταμῶν πέρας αὐτῶν ἀλύων;
 ὡς προστεθεῖεν, βασιλεῦ, αἰῶνες τῇ ζωῇ σου. 80

Ἀκούω, Δεῖτε βασιλεῦ, κυνηγεσίῳ νόμους·
 χρόνῳ μὲν κάπρον λάβοι τίς, καὶ μετὰ μόχθῳ πόσων,
 χρόνῳ δ' ἀγρεύσει πάρδαλιν καὶ δι' ἐνεδρας πόσης·
 τὸ σὸν δὲ τοῦτο θήραμα, τὸ κυνηγεσίῳ σου
 85 μικρῶν μὲν ἔργων ἡμερῶν, ἀλλ' ἔργον ὄντως μέγα·
 πόλις ἀλίσκεται πολλή, καὶ φρουρία κρατεῖται,
 καὶ μυριάδες ἄπειροι Περσῶν δουλαγωγοῦνται,
 καὶ φαλαγγες ῥωμαϊκαὶ πεζεύουσι τὸν Ἄλυν,
 καὶ σύμπασαν ληΐζονται τὴν ἀντιπέραν χώραν·
 90 οὕτω θηρεύειν ἔμαθεν ὁ Κομνηνὸς δεσπότης.

Πολλὰ μὲν, Δεῖτε βασιλεῦ, καὶ τὰ στρατεύματά σου·
 καὶ τί γὰρ ἡ στρατεύματα τῆς κροταιότητός σου;
 ἄλλο τὸ νῦν κατόρθωμα κρεῖττον χειρὸς ἀπάσης,
 πόλις τοσαύτη τὴν ἰσχύν, τὸ μέγεδος, τὴν δέσιν,
 95 τοσούτοις κύκλῳ τείχεσι ἐμπειριελημμένη,
 Ἄδριανός ἄλλη καὶ παντὸς ὑψηλοτέρα βέλους,
 ἀναιμωτὶ προστίθεται τοῖς ὅροις τῶν Ῥωμαίων·
 καὶ πόλεις ἄλλαι περσικαὶ, καὶ φρουρία μυρία,
 καὶ πληθὺς ἀναριθμητὸν αὐτομολεῖ βαρβαρῶν
 100 ὄντως θεοῦ τὸ τρώματα καὶ τυχῆς Κομνηνίδος.

Ὁ μὲν προφήτης, ἐν Ῥαμὰ φωνὴν φησὶν ἠκούσθην·
 ἐγὼ δ' ἀλαλάξας τὸ ξητὸν καὶ παρῳήσας, λέγω·
 ἐν Κασταμόνι τὴν φωνὴν ταύτην ἐξακουσθῆναι,
 Περσὶς τὰ τέκνα κλαίουσα, μὴ παρακαλουμένη·
 105 τὰ μὲν γὰρ ἐξωγήθησαν, ἀλλὰ δ' αὐτομολοῦσιν,
 ἄλλα δ' αὐτῶν ἀπέθανον ἐν στόματι μαχαίρας·
 φοβοῦ μοι πᾶν τὸ βάρβαρον μὴ πάθῃς τὰ Περσίδος,
 οἱ πίνοντες Τίγρητος, οἱ πίνοντες τοῦ Νείλου,
 οἱ πρὸς δυσμὰς Αἰθίοπες, οἱ πρὸς αὐγὰς ἡλίου,
 110 οἱ τοῦ βορείου κλίματος, ἡ τοῦ νοτιωτέρου.

Ἡ δεῦρο πόλις Κασταμών, δεῦρο Ῥωμαίων πόλις·
 χρόνων πολλῶν ἀπόδημε, φυγὰς μακρῶν αἰώνων·
 ποῦ μέχρει νῦν ἀπεπλάναι, ποῦ μέχρει νῦν διήγες;
 πῶς ἐκατέρησας, εἰπέ, τῆς Ῥώμης χωρισθῆναι,
 115 καὶ συναφθῆναι τοῖς ἐχθροῖς, μιγῆναι τοῖς βαρβάροις;
 ὦ δεῦρο καὶ φιλήσω σε, καὶ περιπτύξομαι σε·
 ὁ κρατερός γὰρ βασιλεὺς ἐπανεσώσατό σε,
 καὶ σὲ τοῖς σοῖς ἀπέδωκεν ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἀρπάσας·
 ὦ καὶ τὸ χαριστήριον ἀπόδος εὐφημίας,
 120 ὡς ῥυσαιμένῳ σε πικρὰς βαρβαρικῆς δουλείας.

Ἡλιε δεῖτε βασιλεῦ φωσφόρε σελασφόρε,
 ἀπέκρυψας τὸν ἥλιον, λάμψας εἰς γῆν ἑώαν·
 σὺ γοῦν λοιπὸν ἀνάτελλε, σὺ γοῦν ἀκτινοβόλει,
 τὴν ἑὼ καταπύρσευε δαδούχε τὴν ἐσπέραν,
 125 κᾶκεῖνος ὡς παρήλιος σοὶ παρανατελλέτω·
 ἄφες τοὺς ἵππους ἥλιε, κατέβηδι τοῦ δίφρου,
 ὁ στρατηλάτης βασιλεὺς, ἀρματηλάτης ἔστω·
 οὐκ ἐκσπασθῇ τῆς ἄντυγος, οὐ ῥίψει τὰς ἡνίας,
 οὐ πέσῃ πρὸς Ἡριδανόν, οὐ γὰρ ἐστὶ Φαίδων,
 130 ἀλλ' οἶδε νόμους ἵππικῆς, οἶδε καλῶς ἵππευσιν.

Ἵβρίστρια καὶ μοιχαλὶς ἑῷα κληρουχία
 χήραν στυγνὴν ἐώρακας τὴν δέσποιάν σου Ῥώμην,
 καὶ χεῖρας ἥρας κατ' αὐτῆς ἐλευθεροβοῶσα·
 ἀπέδρας, ἀποπέφευγας, μετέβης καὶ μετωκίσθης
 135 ἀλάστρας * καὶ πονηροὺς συνδούλους ἐνυμφεύσω·
 ἐπεὶ δ' ἐκείνη τὴν στυγνὴν ἀπέδετο χηρεῖαν,
 καὶ τὸν ἑῷον καὶ κοσμικὸν δεσπότην ἐνυμφεύθη,
 εὐρέδης, ἥχνης, κέκαρσαι, συνεῖρχνης, ἐμαστίχνης,

δίκας ὑπέσχεας καὶ ποινὰς τῆς σῆς ἀποστασίας
 καὶ τῇ δεσποίνῃ προσκυνεῖς ἡ δούλη πάλιν δούλη. 110

Περσὶς ἀλάστορ, ἀλαζόν, ἀρπάκτορ, αἰμοβόρε·
 σκυλεύτρια, φονεύτρια, κακῶν ἀπειρῶν μήτηρ
 ἔμαδες οἷς περ ἔπαδες, ἔγνως ἐκ τῶν οἰκείων
 οἷον κακὸν τὸ πολεμεῖν καὶ τὸ σκυλεύειν πόλεις,
 115 καὶ πόσον πόνον φέρουσι ταῖς μητρικαῖς ἀρδείαις
 ἐκσπώμενα, συρόμενα, κτινύμενα τὰ βρέφη·
 πόσαι γὰρ νῦν καὶ κατὰ σὲ μητέρες ἀτεκνοῦσι;
 καὶ πόσα τέκνα τὴν θηλὴν ζητοῦσι τὴν μητρώαν;
 καὶ νύμφαι τοὺς ὁμόζυγας, καὶ νύμφας οἱ νυμφῖοι;
 120 ἐπέστρεψεν ὁ πόνος σου πάντως εἰς κεφαλὴν σου.

Κροῖσος τὸν Ἄλυν διαβάς, ὡς λέγουσιν οἱ λόγοι,
 τὴν ἑαυτοῦ κατέλυσε μεγάλην ἐξουσίαν,
 ἀπατηθεὶς τῷ δαίμονι καὶ τῷ χρησμῷ τῷ πλάνῳ·
 τὸ σὸν δὲ νῦν στρατόπεδον, σκηπτοῦχε τροπαιοῦχε,
 125 πεζῇ τὸν Ἄλυν διαβάν καὶ κατ' ἐχθρῶν ὀρμησάν,
 ἀρχὴν κατέλυσε πολλήν, ἀλλὰ τὴν τῆς Περσίδος·
 οὐ γὰρ ἐθαῤῥησε χρησμῷ οὐδὲ λοξαῖς μαντείαις,
 ἀλλὰ τῆς θεομήτρος τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ,
 καὶ τῇ πρὸς τὸν παντάνακτα πιστεῖ τοῦ βασιλέως·
 130 καὶ τῆς Περσίδος ἔκαμψε τὸν ὑψηλὸν αὐχένα.

Ναὶ ναὶ τοὺς Πέρσας, βασιλεῦ, ναὶ τοὺς ὑπερηφάνους,
 ναὶ ναὶ τοὺς ἀδεσμήσαντας, ναὶ ναὶ τοὺς ἀχαρίστους,
 ναὶ ναὶ τοὺς παρασπονδητάς, ναὶ ναὶ τοὺς παρανόμους·
 ναὶ τοὺς δραπετάς κολάζε, τύπτε τοὺς ἀποστάτας·
 135 προσήλδον, ἠτόμολησαν, προσκεκυνηκασί σοι,
 ἔτυχον δόξαν οὐ μικρὰν πλούτων ἀπειρῶν ὅσον·
 καὶ πάλιν ἀπέστησαν καὶ συναποδράντες τοῖσι·
 νῦν πειραδῆτῶσαν χειρὸς τῆς τότε φιλανδρώπου
 σκληρὰς ἀγρίας ἀπηνόους κτεινούσης φονευούσης,
 140 ἀνδ' ὃν ἡχαρίστηκας καὶ παρσπονδήσαν σοι.

Ἡ βασιλεῦ τρισαριστεῦ, Ἀύσοναν αὐτοκράτορ,
 ὦ σῶμα κρεῖττον σώματος, καὶ φύσις ὑπὲρ φύσιν·
 χεიმῶν οὐ κατισχύει σου, χιῶν οὐ πῆγνυσιν σε,
 νόσος οὐ κυριεύει σου, πόνος οὐκ ἐκνικᾷ σε·
 145 νοσῶν στρατεύεις, πολεμεῖς, διώκεις, κατασφάττεις.
 πόλεις πορθεῖς, ἄνδρας ζωγρεῖς, ἔλκεις αἰχμαλώσας·
 τοὺς λυμεῶνας καὶ φθορεῖς τῆς πολιτείας λύκους,
 κύνας δεικνύεις φύλακας αὐτῆς τῆς πολιτείας·
 καὶ σὺν ὑγείᾳ πρὸς ἡμᾶς καὶ νίκης ὑποστρέφεῖς·
 150 σῶζου μοι σῶζου, βασιλεῦ, ναὶ σῶζου τῷ λαῷ σου.

Τίς εἶδε μόχθον ἱατρὸν, καὶ πόνους λυσιπύκτους,
 καὶ μάχην θεραπεύουσιν νοσοῦντα βασιλέα;
 ἐνόσησεν ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς αἵερος τόποις,
 ἵππασίῳ κατέδραμε τὴν χώραν τῶν βαρβαρῶν·
 155 ἡρίστευσεν, ἐνίκησεν, ἤλθε λυθεῖς τῆς νόσου·
 τί τοῦτο, Δεῖτε βασιλεῦ, νοσοῦμεν, καχεκτοῦμεν,
 καὶ κλίναις ἐπίπτομεν, καὶ φάρμακα ζητοῦμεν.
 καὶ παραφυλαττόμεθα τοὺς πνέοντας ἀνέμους·
 σὺ δὲ νοσεῖς καὶ στρατηγεῖς, σὺ δ' ἀρρώστεις καὶ σφάττεις,
 160 καὶ πρὸς χεიმῶνας ἐν ταυτῷ καὶ Πέρσας ἀνδοπλίζῃ.

Ἡ Πέρσαι Πέρσαι βαρβαροὶ τῆς ἑὼ λυμαντήρες,
 ἀρπάκτορες, ἀλάστορες, θῆρες, αἰμάτων ἄνδρες,
 τὴν πλάνην κατακρίθητε καὶ τὴν αἰεὶ φυγίαν,
 ὑπόδυτε τὰς φάραγγας, ὑπόδυτε τὰς νάπας,
 165 φεύγετε σπάθην Κομνηνικὴν καὶ χεῖρα βασιλέως,
 μὴ μένητε, μὴ μένητε, φεύγετε τάχος τάχος,

- πέρα Γαδεΐρων ἄπιτε, περάσατε τὴν Θούλην,
 πρόσсите τοῖς ἀντιχθόσιν ἢ τοῖς ὑποχθονίοις,
 f. 107. b. καὶ πίπτετε καὶ θνήσκετε καὶ καταρταροῦσθε,
 200 ἀποδιδράσκοντες ὀργὴν τοῦ Κομνηνοῦ δεσπότη.
 ὦ χαῖρε χαῖρε βασιλεῦ, χαῖρε τροπαιοφόρε
 οὐκ εἶδεν ἥλιος ποτὲ τοιοῦτον βασιλέα,
 οὐδ' ἥλιον ἐώρακεν ἀνατολὴ τοιοῦτον
 φέγγεις, ἀνίσχεις, δαδουχεῖς, πυρσεύεις, ἀνατέλλεις,
 205 καὶ νέφος οὐ συγκρῦπτε σε, καὶ δύσιν οὐ γινώσκεις
 ὃ φέγγε φέγγε, βασιλεῦ, φέγγε τοῖς ὑπὸ χεῖρα,
 περίθαλπε, περίλαμπε, ζωπύρει, ζωογόνει
 ὃ φλέγε φλέγε νικητὰ τοὺς πολεμίους,
 φρύξον αὐτοὺς ὡς λάχανον, καῦσον αὐτοὺς ὡς χόρτον
 210 καὶ καθαρὰν τῇ πόλει σου βράβευσον τὴν ἡμέραν.
 Τίς ἐξ αἰῶνος ἤκουσε Βάλζον ὑπὸ Ῥωμαίους;
 τίς Ἄλαμον; τίς Ἀλαξον, ὀχυρωτάτας πόλεις;
 καὶ φῆμιν μόνην ἄνακτος ὅλα πορδοῦσαν ἔδνη,
 καὶ τόσους ἄρχοντας ἐδῶν ἀνδραποδιζομένην,
 215 καὶ δουλουμένην ἐθνικὰς τοσαύτας μυριάδας;
 τίς εἶδεν ἔαρ καθαρὸν ἐν μέσῳ δεκεμβρίῳ;
 καὶ τοὺς κρεμνώδεις καὶ τραχεῖς καὶ χαραδρώδους τόπους
 ὁμαλισθέντας φάλαγγι στρατιωτῶν τοσούτων,
 καὶ δι' ὀλίγων ἡμερῶν ἔργον αἰῶνος ὅλου;
 220 σῆς εὐτυχίας, βασιλεῦ, ἔργα τὰ γεγονότα.
 Ἄρατε πύλας παλαιὰς ἄρχοντες τῶν Λυσάνων,
 ὡς ἂν εἰσῆλθῃ δι' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐν δόξῃ
 ἀλλ' ἐρωτᾷτε τίς ἐστιν; ἀλλὰ πυνθάνεσθε μοι
 ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς τὸ τῆς πορφύρας ἄνθος,
 225 ὃν τρέμει τὸ Γαλατικόν, ὃν δεδοικεν ὁ Σκυθίας,
 ὃ προσκυνεῖ τὸ Κελτικόν, ὃ παῖδες τῶν Ἀρράβων
 ὡς φόρους ἐπιτέθεικε ταῖς παριστρίαις χώραις,
 ὃν Ἄλυσ ὅλος κατιδῶν, οὐ στρέφει μὲν τὸ ρεῖθρον,
 ἀλλ' ἡσύχασας, περατὸς γίνεται τοῖς Ῥωμαίοις
 230 αὐτῷ τὰς πύλας ἄρατε λαμπρῶς εἰσερχομένω.
 Ἴδε σου πόλις Ῥωμαϊκὴ τοὺς νεωνήτους δούλους,
 καὶ τὸ μὲν πλῆθος ἔασον, οὐδὲ γὰρ ἀριθμείται,
 τοὺς δὲ σατράπας μάλιστα, καὶ τοὺς ἐκκρίτους ὄρα
 ὅρα τὸν ἀμασειανὸν πρὸ τῶν λοιπῶν Τογήριλιν,
 235 τὸν ἀπὸ Γάγγρας Ἀλφαροῦς, τὸν Ἀμηνῶν Πραχίμον
 τὸν Ἑλελδῆν, τὸν Ἑλπεγκοῦς, τὸν Τζυκὴν, τὸν Ἰνάλην
 ἔχεις πρὸς τούτοις ἀριθμεῖν καὶ τινὰς ἄλλους πλείους,
 Καλλινογλὴν, Αἰτουγδῆν, Λυσάραριν, μυρία
 σὺ δὲ λιποῦσα τὴν πληθύν τῶν ζωγρηθέντων βλέπειν,
 240 ὕμνησον τὸν ζωγρησάντα δεσπότην Ἰωάννην.
 ὦ δεῦρο σύγκλητε βουλὴ, δεῦρο τὸ δεῖον βῆμα,
 τὸ σύμπαν ἰδιωτικόν, οἱ τοῦ μονήρους βίου,
 ὅσον ἐν νείοις, ἐν παισίν, ὅσον ἐν μερικαίοις,
 ἐν βερέφουσιν, ἐν γέρουσιν, ἐν πάσαις ἡλικίαις,
 245 ὅσον ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὅσον ἐν τοῖς πολέμοις
 ὅποσον χειρωνακτικῆς καὶ βαναύσου τύχης,
 ὅσον τῇ πόλει γνήσιον, ὅσον τῆς ἄλλης μοίρας,
 τῆς ξένης, τῆς ἐπήλυδος, τῆς παρεγγεγραμμένης,
 f. 108. a. καὶ σύστητε κατὰ χορούς, σύστητε κατὰ κύκλους,
 250 τὰς νίκας παιαρίζοντες τοῦ Κομνηνοῦ δεσπότη.
 Ἐπρεπε, δεῖτε βασιλεῦ, τὴν βασιλίδαν πόλιν,
 εἰ κατ' ἀξίαν ἔμελλεν ὑμνήσαι σου τοὺς ἄδλους,
 χρυσῶσαι πάσας ἀγνάς, ἀπάσας τὰς ἀμφοδούς,
 στέψαι τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐκ σπηρικῶν ἀμφίων
 ἐπὶ τετρώρου περωτοῦ λαμπρῶς σε κασιδρεύσαι,
 255 ἀνενεγκεῖν, εἰ δυνατόν, τὸν Ὀμηρον ἐξ ἄδου
 ὑμνήσοντά σε, βασιλεῦ, μετὰ στομάτων δέκα
 ἐπεὶ δὲ τούτοις σε τιμᾶν ἢ πόλις οὐκ ἰσχύει,
 οἷς γοῦν ἰσχύει τὸ σεπτὸν ἀμείβεται σου κράτος
 ὕμνοις παιάσι, προπομπαῖς, εὐχαῖς, εὐχαριστίαις.
 260 Ἀριθμεῖ σου τοῖς σχοινομοῖς εὐτυχεστάτῃ Ῥώμῃ
 πάντα τὰ μέχρις Ἄλυσ, ὅλον αὐτὸν τὸν Ἄλυν,
 τὴν ἀντιπέραν Ἄλυσ ἐσκυλευμένην χώραν
 προστίθει σου ταῖς πόλεσι καὶ Κασταμόνας ὅλας
 σὺνάπτε μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ὑπὸ σε φρουρίων
 265 τὴν νέαν πόλιν Ἄλμον, τὴν Ἀλαξον, τὸ Βάλζον
 γράφε ταῖς μυριάσι σου καὶ νέας μυριάδας
 ἂν δ' ἄπαξ ἔτι κατ' ἐχθρῶν ὁ βασιλεὺς ὀρμήσῃ,
 ἔχῃ καὶ προσδοκῆσιμον τὴν μονοκρατορίαν
 καὶ τίς γὰρ ἀμιλλήσαιο τῷ Κομνηνῷ δεσπότη;
 270 ὦ νίκη λαοδικεῖν, νίκη σωζοπολίτις,
 ἑτέρα νίκη σκυδική, καὶ δαλματίτης ἄλλη,
 ἑτέρα δ' ἀμωριανή, λημναϊκὴ δ' ἑτέρα
 ἀπλῶς ὁπόσας κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ νήσους,
 275 ὁπόσας πρὸς ἀνίσχοντα καὶ δύνοντα φωσφόρον,
 ὑπερφῶς κατῶρθωσεν ὁ Κομνηνὸς δεσπότης
 καὶ σύ μοι νέα καὶ καλὴ νίκη κασταμονίτης
 δεῦτε, συμπλέξατε χορὸν ἐν ἀπαλοῖς δακτύλοις,
 καὶ μέλψατε τῷ βασιλεῖ τοὺς πρὸς ἀξίαν ὕμνους.
 ἢ καὶ τοὺς κατὰ δύναμιν ποῦ γὰρ οἱ πρὸς ἀξίαν;
 280 ὦ μέγα χάρισμα δεῶ ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ,
 ζῶης αἰῶνας εἰς μακροὺς, ἀπειρούς εἰς ἡλίους,
 νικῶν, ζωγρῶν, τροπαιοῦχων, σκυλευῶν, ἀριστευῶν,
 καὶ πάντας ὑποσπόνδους τιθεῖς τοὺς πολεμίους
 285 πρέσβεις ἐκ τῆς εὐδαίμονος ἔλθοιεν Ἀρράβιας
 κολάσεις δὲ τὴν Αἴγυπτον οὐ βρόχοις καὶ χαλάζαις,
 ἀλλὰ μαχαίρας στόματι καὶ φόνῳ πρωτοτόκων
 καὶ γεφυρώσεις Τίγρητας, καὶ μεταβάψαις Νεῖλους,
 οὓς μὲν ὁστέοις ἐθνικοῖς, οὓς δὲ βαρβάρων λυθροῖς,
 290 καὶ πάντας ἀξαις ὑπὸ σε καὶ μονοκρατορήσαις.
- XI. Τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλη-
 τικά τῷ αὐτοκράτορι πρὸς τὸ καδίσαι ἐφ' ἄρματος,
 τοῖς δήμοις.
- Ἐκαστον ἔτος, βασιλεῦ, τοῦ κράτους σου τοῦ θείου
 εὐεργετῇ με καὶ τιμᾶ τὴν δούλην νέαν Ῥώμην
 ἕκαστος ἔτος ὅλας μοι καθυποτάττει πόλεις,
 5 ἔδνη δουλοῦται βάρβαροι, νίκαις συνάπτει νίκας
 ὁ νῦν δὲ χρόνος, βασιλεῦ, ὑπερπλούτισέ με
 ἐξήπλωσας τοὺς ὅρους μου καὶ τὰ σχοινίσματά μου
 ἐκηρύξας τὰ κράτη μου καὶ τὰς περιοχάς μου
 οὐκ ἔχει μέτρον τὸ καλὸν οὐδ' ἀριθμὸν ἢ νίκη
 f. 108. b. ἀνδ' ὦν εὐχαῖσαι παρ' ἡμῶν, ἀνδ' ὦν εὐχαρισταίαι
 10 καὶ δίφρος οὗτος ὁ χρυσὸς ἐν ᾧ διεφρηλατήσαις.
 Λέγουσι, δεῖτε βασιλεῦ, τὸν ἥλιον οἱ λόγοι
 ἐφ' ἄρματος καδῆμενον περιπολεῖν τὴν κτίσιν
 σὺ δ' αὐτοκράτορ Κομνηνέ, σὺ δὲ πορφύρας ἄνθος,
 ἥλιος ὦν φαιδρότερος τούτου τοῦ φαινομένου,
 καὶ δαδουχῶν τοὺς ὑπὸ σὲ καὶ φλέγων τοὺς ἐχθρούς σου,
 15 καὶ καθαρὰν τῇ πόλει σου βραβεύων τὴν ἡμέραν,
 ἄρματος δίχα πρὸς ἡμᾶς ἐξανατέλλειν δέλεις;

μή τοῦτο δρέασης ἤλιε, μή πρὸς τῶν σῶν ἀκτίνων,
 ἃς ἐπαφῆκας πανταχοῦ γῆς ἅμα καὶ θαλάσσης·
 20 ἄλλ' ἐξανάτειλον ἡμῖν λαμπρὸς ἀρματηλάτης.
 Φέρε μετρήσω, βασιλεῦ, ἀπὸ τῶν σῶν τροπαίων
 ὁπόσων ἔδει σε λαμπρῶν ἀρμάτων ἐπιβῆναι·
 ἐάλω Λαοδίκεια, μετρήσω σοι δίφρον ἕνα·
 κεχεῖρωται Σωζόπολις, ἰδοὺ σοι δίφρα δύο·
 25 γένος ἠφάνισται Σκυθῶν, τρεῖς ἀριθμῶ σοι δίφρους·
 Δαλμάτης ἠνδραποδίζεται, τέταρτος οὗτος δίφρος·
 ἔθνος ἠττήθη Δακικόν, πέντε μετρήσω δίφρους·
 καὶ καταλείπω τὴν πολλὴν Κασταμόνα κρατῆσαι.
 "Ἄλυσ περᾶται, καὶ πληθὺς δουλαγωγεῖται τόση,
 30 καὶ κἄν τὸν ἕνα, βασιλεῦ, τούτων οὐ δέχῃ δίφρον;
 Οὐκ ἀγνοοῦμεν, βασιλεῦ, καὶ τὴν ταπεινώσιν σου
 ἐν ᾗ βαρβαρῶν ἔκαμψας αὐχένας ἐπηρμένους·
 ὅσον γὰρ πράττεις ὑψηλὰς καὶ τεραστίας νίκας,
 35 τοσοῦτον ταπεινοφρονεῖς, τοσοῦτον νεύεις κάτω·
 ἀλλὰ τὸ νῦν γινόμενον, οὐκ ἔστιν ἔργον τύφου,
 εὐχαριστία δ' εἰς θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα,
 τιμὴ τοῦ δημοῦ, τῆς βουλῆς, δόξα τῆς πολιτείας·
 εἰ τοίνυν ἐφευρῆκαμεν χάριν ἐνώπιόν σου
 40 οἱ παῖδες τῆς δουλίδος σου τῆς νέας ταύτης 'Ρώμης,
 ἐπὶ τῆς ἀντυγος γενοῦ, καὶ προσελθε σὺν δόξῃ.
 Τί τοῦτο πράττεις, βασιλεῦ, ἐπὶ χαρᾷς ἡμέρας;
 περιορᾷς με κλαίουσαν τὴν θρεπτέραν σοῦ 'Ρώμην;
 ἐπὶ καιρῷ χαρμολύνης θρηνησοῦσαν παραβλέπη;
 ἡμελλόν χαίρειν, καὶ πενθῶ κροτεῖν, καὶ σκυθρωπαῖζω·
 45 πλέκειν παιᾶνα μουσικόν, καὶ πλέκω παρακλήσεις·
 τί μου συντέμνεις τὴν χαρὰν, τὴν ἡδονὴν σμικρύνεις;
 ἔτι γυμνὸν τὸ τέτρωτον, καὶ σὺ πεζεύεις ἔτι;
 οὐκ ἐπιβῆς τῆς ἀντυγος, οὐ δέξῃ τὰς ἡνίας;
 οὐκ ἐπιδίφρεις ἀρδῆς; οὐχ ἀρματηλήσεις;
 50 ἄδικον ἔστιν ἄδικον· οὐχ ἔχει τοῦτο φύσιν.
 Εἰσάκουσόν μου, βασιλεῦ, τῆς δούλης νέας 'Ρώμης·
 εἰσάκουσόν μου τῆς κραυγῆς, ἐπιβῆθι τοῦ δίφρου·
 καὶ λάμπρυνόν μου τὰς ὁδοὺς τῷ θεῷ σου προόδῳ·
 ἔχεις μὲν ἕτερον ἐντὸς ἄρμα λαμπρὸν καὶ θεῖον
 55 τὰς τέσσαρας τῶν ἀρετῶν τὰς γυνικάς καὶ πρῶτας,
 δικαιοσύνην, φρόνησιν, ἀνδρείαν, σωφροσύνην,
 f. 120. a. δι' ὧν καὶ μέχρις οὐρανῶν αὐτῶν ἐπελαφρίζῃ,
 καὶ φθάνεις εἰς τὰς ἀντυγας τὰς ὑπερουρανίους·
 ἀλλὰ καὶ τούτου, βασιλεῦ, ἐπιβῆθι τοῦ δίφρου
 60 καὶ φαίδρυνόν μου τὰς ὁδοὺς, καὶ λάμψον μου ταῖς τρίβοις.
 Οὐκ ἄδεις, σὺν βασιλεῦ ἐσκεύασαι τὸν δίφρον,
 οὐκ ἄδεις τοὺς ἵππους τούτου ὑποζευξάμενη·
 οὐκ ἄδεις τοὺς χαλινούς τούτους εὐημεροσάμενη,
 οὐκ ἄδεις τὴν ἀντυγα ταύτην ἐγυρωσάμενη·
 65 τῶν ἐσομένων ἁδῶν σου μάντις ὁ δίφρος οὗτος·
 τὰ τέσσαρα γὰρ κλίματα τῆς ὅλης περιγείου
 ὡς πώλους γαῦρους τέσσαρας, ὡς δυσηνίους ἵππους
 τῆς ζεύγλης τῆς βωμαϊκῆς καθυποστρώσας τύχης
 ἀγχαῖς κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς τούτων σιαγόνας,
 70 καὶ πᾶσαν τὴν περιγείον καθυποτάξαις λῆξιν.
 Ξέρξης ὁ πέρσης, βασιλεῦ, ὁ πολλὰ κομπάσας,
 κοτύλην μίαν ὕδατος καὶ χρώματος ἑτέραν
 αἰτήσας ἐκ τῆς καδ' ἡμᾶς οὐκ ἔλαβεν 'Ελλάδος·
 σὺ δὲ μέγαλουργότατε τῶν παλαιῶν βασιλέων

(I) Non de avo Alexio, sed de hoc Iohannis filio Alexio, loquitur etiam primum Prodromi poema.

τὴν ὕβριν ἀμειβόμενος τῆς ἀσελγοῦς Περσίδος, 75
 ἀντί κοτύλης ὕδατος ὅλον λαμβάνεις "Ἄλυν·
 ἀντί μικροῦ δὲ χρώματος, ἀπειροπλήθους χώρους·
 τοσαύτας δὲ τετελεκώς λαμπρὰς ἀνδραγαδίας,
 ἔτι τὸ τέθριππον ἀργῆς καὶ τὴν διφρηλασίαν;
 μή τοῦτο δρέασης, βασιλεῦ, μὴ πρὸς τῶν σῶν τροπαίων. 80
 Τὸ θεῖον ἄρμα, βασιλεῦ, ἡ νοουμένη κτίσις,
 ὃ καὶ μυριοπλάσιον φησὶν ὁ ψαλμογράφος,
 συνεστρατεύσαν μετὰ σου καὶ συναποδημήσαν,
 ἐβύβυσέν σοι τὴν πληθὺν τῶν περσικῶν ἀρμάτων,
 ἐπόντισέ σοι τοὺς ἵππους τῆς "Αγαρ καὶ τριστάτας 85
 οὐκ ἐρυδράν εἰς θαλάσσαν ἄλλ' εἰς αὐτὸν τὸν "Ἄλυν·
 καὶ νῦν συνεπιβῆναι σοι τούτου τοῦ δίφρου θέλεις·
 μή γοῦν πεζεύουσιν αὐτὴν, σκηπτοῦχε, παραλίπης·
 ἔχει μὲν οἶδα τὰ πτερὰ δίκην πτηνοῦ τεθρίππου,
 ἀλλ' ἀποδέχεται σὺν σοὶ χαμαὶ διφρηλατήσαι. 90
 Ἐνδέχεται σου, βασιλεῦ, τὸ σῶμα τὸ γενναῖον,
 τὴν σάρκα τὴν πολύμοχθον καὶ τὴν ἀδαμαντίνην,
 πολλοῖς παλαίσασαν κρυμοῖς καὶ θάλαπτοις μυριοῖς,
 ὄμβροις, χίοσι, νιφετοῖς, χαλάζαις, πάχυναις, δρόσοις,
 95 ἀέραν ἀλλοιώσει, καὶ τόπων δυσχαρίαις·
 τοσαῦτα κοπιάσασαν ἐν μάχαις καὶ πολέμοις
 τοσαῦτα φύλα βάρβαρα καταδουλωσασμένην
 καὶ πᾶσαν ὑποταξάσαν ἐν ἀκαρεῖ Περσίδα,
 ἀνάπασαι πρὸς μικρὸν ἐπὶ τοῦ δίφρου τούτου
 καὶ προσελθεῖν νικητικῶς εἰς δόξαν τῶν 'Ρωμαίων. 100

XII. Τοῦ αὐτοῦ ὕμνος τῷ βασιλεῖ 'Ιωάννῃ τῷ Κομνηνῷ
 ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει, τοῖς δήμοις.

Πάλιν γενέθλιον Χριστοῦ καὶ νίκη βασιλέως, f. 121. b.
 φρικῶδες τὸ γενέθλιον, ἀπροσμάχος ἡ νίκη·
 πάλιν θεὸς ἀπὸ Θαιμᾶν ὠράθη σαρκοφόρος,
 καὶ βασιλεὺς ἀπὸ Θαιμᾶν εἰσῆλθε νικηφόρος·
 5 ἀστὴρ θεοῦ τὴν ἔλευσιν τοῖς μάγοις καταγγέλλει,
 τὸν δ' ἀνακτα μνηνύουσιν ἄστρα πολλὰ τροπαίων·
 τὸν μὲν ἐν φάτνῃ κείμενον τρεῖς προσκυνοῦσι Πέρσαι,
 τοῦ δ' ὑπὸ πόδας κλίνουσιν πᾶσα Περσίς αὐχένα·
 ὃ μὲν ἐκφεύγει μάχαιραν βρεφεκτόνον,
 10 ὃ δ' ἐκδιδράσκει τὸ πικρὸν τοῦ κλέπτου Πέρσου βέλος·
 ἀμφοτέροι τὴν ἄπασαν ἀναγεννώσι κτίσιν,
 εἰς ὕψος ἀναβαίνουνσιν, ἔδνη κληρονομοῦσι,
 τροποῦνται πᾶν τὸ βάρβαρον, καὶ πόλεις καδαυροῦσι,
 καὶ τοὺς τῆς 'Ρώμης σχοινισμοὺς αὐξάνουσι τῆς νέας,
 15 καὶ σωτηρία γίνονται τῷ χριστανύμῳ κλήρῳ·
 ἀλλ' ὦ γενάρχα τοῦ παντός, παντάναξ, παντοκράτωρ,
 ὃ πρὶν ἀμήτωρ ἐκ πατρός, νῦν δ' ἐκ μητρός ἀπάτωρ,
 φρουρήσον, σῶσον, σκέπασον εἰς πλείστους κύκλους χρόνων
 τὸν νικητὴν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην 'Ιωάννην,
 καὶ τὸν τοῦ στέφους κοινωνόν 'Αλέξιον δεσπότην (1), 20
 καὶ τοὺς σεβαστοκράτορας καὶ πορφυρογεννητούς,
 τὸ τῶν ἡλικῶν ἀγαλμα, τὴν θαυμαστήν τριάδα·
 ὡς καὶ πατὴρ σὺν παισὶν ἀγάλλεται τοιοῦτοις,
 καὶ παῖδες ἐπιχαίρωσι πατρὶ τροπαιοφόρῳ.

XIII. Εἰς τὸ αὐτό.

Εὐχαριστῶ μου τῷ θεῷ, σκηπτοῦχε τροπαιοῦχε, f. 122. a.
 ἡ τέξασά σε 'Ρωμαῖς καὶ μήτηρ σου καὶ δούλη,

- ὅτι κἂν νῦν εἴρακα τὸ κράτος σου τὸ δεῖον
 ἐκ τῶν πολέμων ἀνεδὲν καὶ τῶν ἀπείρων πόνων·
 5 ἀλλὰ φοβοῦμαι, βασιλεῦ, τὸ ταχυκίνητόν σου,
 καὶ δυσωπῶ, περιμένειν, μὴ πάλιν ἐκστρατεύσης·
 κεκόμενός σου τῆς μορφῆς ἀνατολῇ καὶ δύσει,
 ἀπήλαυσέ σου Δανούβιος, Ἄλυσ εἴρακέ σε·
 εἶδε σε γῆ Κασταμονίς, Γάγγρα προσέβληψέ σοι,
 10 ἐγὼ δ' ἐκ μόνου λόγου σε καὶ μόνῃς φήμῃς βλέπω·
 δίκαια ταῦτα, βασιλεῦ; τί μου λυπεῖς τὸ γῆρας;
 στῆθι μικρὸν καὶ βλέψω σου τὴν σελασφόρον θῆαν·
 κορέσομαι σου τῆς μορφῆς, τοῦ κάλλους ἀπολαύσω·
 ἀνάμεινον, περιμένειν, οὐκ ἔχεις πολέμιους·
 15 τὰ γὰρ πρὸς ἔω καὶ δυσμάς ἔδνη δουλεύουσί σοι,
 καὶ πᾶσα βάρβαρος ἰσχύς ἐξηδραπόδισται σοι·
 στῆθι μικρὸν, καὶ πλύνου σου τοὺς πανωραίους πόδας·
 στῆθι μικρὸν, καὶ νίψω σου τὰς αἵμαχθεῖσας χεῖρας,
 καὶ λούσω τὴν δι' ἐμέ κακοχηθεῖσαν σάρκα·
 20 μὴ λίπης με τὴν πόλιν σου καὶ δούλην καὶ μητέρα,
 τὸν βρεφουργούμενον Χριστὸν πρέσβυν προβάλλομαί σοι
 δι' οὗ καὶ πολυχρόνιος Ῥωμαίων βασιλεύοις·
 καὶ τῷ παιδί καὶ βασιλεῖ συγχάρις Ἀλεξίῳ,
 καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ πορφυρογεννήτοισι.

XIV. Εἰς τὸ αὐτό.

- f. 122. a. Ἄφ' οὗ θεός σοι, βασιλεῦ, ἐβράβευσε τὸ κράτος
 κύκλῳ κυκλοῖς ὡς ἥλιος τὴν ὅλην οἰκουμένην,
 τοὺς πρὸς τὴν ἔω πυρπολῶν καὶ πρὸς δυσμὴν βαρβάρους·
 ἐγὼ δ' ἡ τεξαμένη σε καὶ θρεψαμένη Ῥώμη,
 5 τὰς νίκας μὲν κομίζομαι, τὸν νικητὴν δ' οὐκ ἔχω·
 καὶ τὰ μὲν σκύλα δέχομαι, τὸν σκυλευτὴν δ' οὐ βλέπω·
 καὶ τὰ μὲν τρόπαια λαμπρὰ κληροῦμαι καθ' ἡμέραν,
 τὸν τροπαιοῦχον δ' οὐχ ὄρω καὶ τίς μοι τούτων χάρις;
 τρισευτυχὴς ἡ Κασταμών, τρισευκλεὴς ἡ Γάγγρα,
 10 ὅτι τῶν σῶν ἀπήλαυσαν βασιλικῶν ἀκτίνων·
 ἀλλὰ κἂν νῦν ἡρέμηται, δὸς ἄνεσιν ταῖς μάχαις,
 στῆθι μικρὸν καὶ κόπασον, ἀνάψυξον τὸ σῶμα,
 καὶ δὸς κατατρυφήσαι μοι τῆς αἰγλης σου τῆς θείας·
 καλὴ τυγχάνω, βασιλεῦ, πάσης κατάρχῃς χώρας,
 15 καλὸς τυγχάνεις, καὶ παντὸς ὑπερξάρχεις κράτους·
 λοιπὸν κατατρυφήσωμεν τῆς καλλονῆς ἀλλήλων·
 οὐχ εὖρης λαμπροτέραν μοι πόλιν εἰς οἰκουμένην,
 οὐχ εὖρος σου λαμπρότερον ἐν βίῳ βασιλείᾳ·
 ἀλλήλων ἀπολαύσωμεν, ἀλλήλων κορεσθῶμεν·
 20 ἀλλ' ὁ τιτλούμενος Χριστὸς ὑπὸ μητρὸς παρθένου,
 Ῥωμαίων ἥλιε λαμπρὲ, δέσποτα τροπαιοῦχε,
 φρουρησάι σε καὶ τὸν ἐκ σοῦ τὸν κοινόν τοῦ κράτους,
 μετὰ τῶν παρηλίων σου τῶν σεβαστοκρατόρων,
 καὶ πολυχρόνιον ζωὴν βραβεύσαι σου τῷ κράτει.

Heic addere lubet, speciminis ergo, Byzantii supra-
scriptis laudibus pulchrum heroici carminis initium Pro-
dromi nostri (cod. f. 128.) cuius titulus: συντακτήρις
Βυζαντίου.

XV.

Χαῖρε πόλις μεγάθυρε, νεηγενές, εὐπολι Ῥώμη,
 εὐκορε, καλλιάνειρα, περιέδρομε τείχεσι μακροῖς,
 εὐκρατές, εὐολέτειρα, φυτοτρόφε, εὐπαράδαισε,

εὐκίων, εὐρύταφρε, ἀλισταφές ὄμμα πολλῶν,
 ἀμφιβίη, χέρσος τε, καὶ οἴδματι κάρρυτε νήσος,
 5 δυσμῆς τ' ἀντολῆς τε τελευτοσύνη τε καὶ ἀρχή etc.

XVI. Τοῦ αὐτοῦ ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ
 Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει Χριστοῦ, τοῖς δήμοις.

- Ἰδοὺ διπλῇ πανήγυρις, διπλῇ χαρὰ Ῥωμαίοις,
 λουτρὰ Χριστοῦ, καὶ τρόπαια λαμπρὰ τοῦ βασιλεύουσ·
 Χριστὸς ἐλούθη δι' ἡμᾶς λουτρῷ τῷ τῶν ὑδάτων,
 ἀναξ ἐπλύνθη δι' ἡμᾶς λουτρῷ τῷ τῶν ἰδρώτων·
 5 ὁ μὲν συντρίβει κεφαλὰς ἐν ὕδατι δρακόντων,
 ὁ δὲ συγκλίνει κεφαλὰς ἐπὶ τῆς γῆς βαρβάρων·
 ὁ μὲν τοὺς ἐκφωλεύοντας ὄφεις ἀποκτινύνει,
 ὁ δὲ συγκλείει φωλεῖς τοὺς πρὶν ἀνέτους Πέρσας·
 τὸν μὲν, τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ περιστερὰς ἐν εἶδει,
 τὸν δ' ἡ λευκὴ περιστερὰ τῆς νίκης καταγγέλλει·
 10 τὸν μὲν, φωνὴ πατρὸς υἱὸν ἀνακηρύττει,
 τὸν δὲ, Περσῶν ὀλοθρευτὴν τὰ πρᾶγματα βοῶσι·
 δοκῶ φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ δευτέρας ἐπακούειν
 βοώσης πάλιν λαοῖς, οὗτος ὁ βασιλεὺς μου·
 οὗτος εἰς ὃν εὐδόκησα, τούτῳ καὶ πειθαρχεῖτε·
 15 ἀμφοτέροις καθαίρουσι τὴν βασιλίδά πόλιν
 λουτροῖς ἀναγεννήσεως καὶ παλιγγενεσίας,
 ἀμφοτέροις τὴν κοσμικὴν ἅλωνα διίστασι·
 καὶ πᾶν μὲν ἔδνος ἄπιστον ὡς ἄχυρα πιμπρῶσι,
 φρουροῦσι δὲ τοὺς εὐσεβεῖς δίκην εὐχρηστοῦ σίτου·
 20 ἀλλ' ὃ τὸν ῥύπον τὸν ἐμὸν ἐν Ἰορδάνῃ πλύνων
 σκέποις τὸν μέγαν νικητὴν δεσπότην Ἰωάννην,
 σὺν τῷ παιδί τῷ κοινῶν τὸ στέφος Ἀλεξίῳ,
 καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ πορφυρογεννήτοισι.

XVII. Εἰς τὸ αὐτό.

- Ἐβάπτισάς με, βασιλεῦ, τὴν δούλην νέαν Ῥώμην
 θαλάσσης ὅλης ἀγαθῶν καὶ ὅλαις πηγαῖς τροπαιῶν·
 τῷ κράτει συνεργούμενος τοῦ νῦν βαπτιζομένου,
 ἐνέπλησάς με σκυλεμμάτων, ἐνέπλησας λαφύρων,
 5 πολλὰς μοι καθυπέταξας πόλεις ἔδνων καὶ χώρας,
 τὰς νίκας ἀνέβιβασας ὑπὲρ τὴν κορυφὴν μου·
 ἐκπέπλησμάι σου τῶν καλῶν, ἀρκεῖ μοι μέχρι τίνος·
 πάσης κεκρατήκα δυσμῆς, τῆς ἐώας κυριεύω·
 Σκύθης μοι κλίνει τράχηλον καὶ Πέρσης προσκυνεῖ,
 καὶ πᾶσα γλῶσσα καὶ φυλὴ προσπίπτει τοῖς ποσὶ μου·
 10 ταῦτα μοι πάντα δέδωκας, ὁμολογῶ τὴν χάριν,
 νῦν χάρισαί μοι καὶ σαυτὸν, δὸς καὶ τὴν σὴν ἰδέαν·
 τοὺς σκυλευθέντας ἔβλεψα καὶ νικηθέντας Πέρσας,
 βλέψω καὶ τὸν σκυλευσάντα καὶ νικητὴν δεσπότην·
 στῆθι μοι κατὰ πρόσωπον, πλησον τοὺς ὀφθαλμούς μου,
 15 ἐβάπτισάς με χαρμονῆς, μὴ λύπη με βαπτίσῃ·
 ἰδρῶσι ἔλουσάς με σοῖς, μὴ δάκρυσί με λούσῃς·
 κατάδου σου τὸν θῶρακα, καὶ τὴν στολὴν τῆς μάχης,
 καὶ τὸν περὶ πῶδα νικηταῖς ἐνδύθητι χιτῶνα·
 20 καὶ μοι φυλάττω, βασιλεῦ, μέχρι παντὸς αἰῶνος·
 τῷ βασιλεῖ καὶ τέκνῳ σου συγχάριον Ἀλεξίῳ,
 καὶ τοῖς σεβαστοκράτορσι καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοισι,
 τοῖς ἀριθμῷ τρισεύουσιν ἄξια μονομύμονος·
 μεθ' ὧν φυλάττω γενηθῶς ἐρρώσως ἀκινδύνως.

XVIII. Εἰς τὸ αὐτό.

- f. 123. a. Φωτίζου πόλις ῥωμαῖς, πάλιν ἐρῶ φωτίζου·
διπλαῖς αὐγάξου ταῖς αὐγαῖς ἐκ δύο τῶν ἡλίων·
ἔχεις ἐκείθεν ἡλιον τὸν τῆς δικαιοσύνης,
τὸ τοῦ πατρὸς ἀπαύγασμα γυμνὸν ἐν Ἰορδάνῃ·
5 ἔχεις ἐντεῦθεν ἡλιον τὸν τῆς μονοκρατίας,
τὸν τοῦ πατρὸς διάδοχον λαμπρὸν ἐν ἀνακτόροις·
ὦ πόσα φῶτα σήμερον τὴν Ῥώμην φρυκτωροῦσιν·
ὦ πόσαι τὸ περιέγειον ἀκτίνες θαλασσοῦσιν·
ἀλλ' ὁ Χριστὸς μὲν ἥλιος καὶ ποιητὴς ἡλίου·
10 σὲ δ' ἡλιον τὰ πράγματα, σκηπτοῦχε, μαρτυροῦσι·
κυκλοῖς γὰρ ὄντως κατ' αὐτὸν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον,
ἐξ ἑω στρέφῃ πρὸς δυσμᾶς, ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἑω·
τρέφεις, πυρσέεις, ζωपुरεῖς, θάλαπαις τοὺς ὑπηκόους·
φλέγεις, ξηραίνεις, πυρπολεῖς, τεφροῖς τοὺς ἐναντίους·
15 καὶ τρέχων δρόμον ἀπαυστον, ἀκάμας πάλιν μένεις·
ἀλλ' ἄφες, ἀναξ ἥλιε μικρὸν τὴν ἵππασίαν,
ἀνάπαυσον τοὺς ἵππους σου, λύσον τοὺς χαλινούς σου,
καὶ δὸς τῇ πόλει σου τῶν σῶν ἀκτίνων κορεσθῆναι,
πλήν ἐν συμμέτρῳ τῷ φωτὶ μὴ πηρωθῇ τὰς ὄψεις·
20 ἀλλ' ὁ γυμνὸς ἱστάμενος ἐν Ἰορδάνῃ λόγος,
ἐνδύσαι κράτος ἄμαχον καὶ ζῶσαι δυναστείαν,
σὲ περσολέτα βασιλεῦ Ῥωμαίων Ἰωάννη,
μετὰ τοῦ συμμετόχου σοι τοῦ κράτους Ἀλεξίου,
καὶ τῆς τριάδος τῆς σεπτῆς τῶν σεβαστοκρατόρων.

XIX. Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ
καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ κειμένου.

- f. 88. b. Ὁφρὺς βροτῶν καὶ τυφὸς ἀρχικοῦ κράτους
καὶ κοσμητικῆς φύσημα λαμπρᾶς ἀξίας,
ἐκ τῶν ἐμῶν μαδόντα τὰς θνητῶν τύχας,
χαμαὶ φρονεῖτε, πᾶς γὰρ ἐξίσου νέκυς,
5 καὶ πάντες υἱοὶ τῆς ῥώδους οὐσίας·
f. 89. a. ἐμὲ προϊσχεῖ σκηπτρα Ῥωμαίων δύο,
πολλοὺς γενεαρχήσαντα τοὺς βασιλείας·
Κομνηνὸν γὰρ ἐξέφυν καὶ Δουκὸν δέν·
γεννᾷ δέ με κρατίστος Αὐσόνων ἀναξ·
10 Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἀνὴρ ἰσχυρὸς,
Κελτῶν διώκτης καὶ Σκυθῶν καὶ Πέρσιδος·
ἡ κοσμία δὲ σπαργανοῖ με πορφυρά,
τὰ τῆς ὅλης δὲ σύμβολα σκηπτοῦχίας
ἐξ ἀπαλῆς κοσμεῖ με τῆς ἡλικίας·
15 ἔρως δὲ νίκης ἐκπεσὼν τῇ καρδίᾳ,
ἐν ἱππικῇ με πρῶτα καὶ τόξῳ τρέφει·
ἐπειτὰ μοι δοὺς ἀμφιδηγῇ τὴν σπάδην
τοῖς θηριακοῖς καταγυμνάζει πόνοις,
ἄρκτον βαλὼν δόρατι συνακοντίζει,
20 τὴν ἀρκτικήν πάρδαλιν τόξῳ φθάσαι·
ἐν οἷς τελεσθεῖς τῶν μαχητῶν τοὺς νόμους,
εὐθύς κατ' αὐτῶν ὀπλοδυτῶν βαρβάρων·
καὶ τυφὸς οὐδεὶς, εὐτυχῶ πᾶσαν μάχην·
σὴ γὰρ προμάχῳ παλάμῃ κερυθρῆμος
25 ἐν ταῖς κατ' ἐχθρῶν συμβολαῖς παντοκράτορ
Περσῶν καθαιρῶ μυριανδρώπους πόλεις·
αὐτοὺς ἀλίσκω τοὺς ἀορνίδας λόφους
ὀφρεὺν κατασπῶν σατράπων ἀλαζόνα·

- ὑπὲρ τὸν Ἄλυν ἐξαπλῶ μου τὸ κράτος,
ἦν μοι σπάδην δέδωκας ἐν κύκλῳ στρεφῶν·
30 ἐμὴν ὁ θῆρ ἔφριξε Γαζῆς παλάμην,
ἡ περσικὴ φλόξ, ὁ θρασὺν βρύχων λέων·
καὶ πᾶς ἑῶος ἰσμαηλίτης λύκος·
ἐμῷ παταγμῷ τὰς γνάθους συνετρίβη·
35 ἡ δυσμικὴ δὲ τῶν Γετῶν πανσπερμία,
ἡ σκυδυκὴ χίμαιρα τὸ ξύνδρουν γένος
ἐμῇ μαχαίρᾳ παγγενῇ διεφθάρη·
σύ γὰρ κατ' αὐτοῦ τοῦμὸν ἔστιλβες ξίφος·
ἐμοῖς Δάκης ἔκαμψε ταρσοῖς αὐχένα·
40 ἐμὴν ἀπειλὴν Δαλμάτης ὑπεστάλη·
ἠπλωσεν Ἰστρος ὑπτιόσας τὴν ῥάχιν,
καὶ τοῖς ἐμοῖς πλωτῆμος ὦφθη ναυμάχοις·
καὶ τοῦτο, Χριστέ, σῆς παναλκοῦς ἰσχύος·
οὐκ εἶδεν ἡμέρα με καμάτων δίχα,
οὐκ ἔσχε νύξ μία με χωρὶς φροντίδων·
45 οὐ τὰς φλογώδεις τοῦ θέρους ὑπεστάλην,
οὐ τὰς πιλήσεις τοῦ κρύους, οὐ τὰς βίας·
ὡς Ἀκάμας δὲ πάντα τῆς ζωῆς χρόνον
κυκλῶν ἐκύκλων τὴν ὅλην οἰκουμένην·
καὶ νῦν πρὸς ἄρκτον, νῦν πρὸς νότον κλίνων,
50 νῦν δ' εἰς ἑω τε καὶ δύσιν μετακλίνων,
τοὺς ταραχῇ σύμπαντας ἐχθροὺς ἐκλόνουν,
αὖξων ἐκάστης τοὺς ὄρους τῶν Αὐσόνων,
καὶ ταγματαρχῶν καὶ στραταρχῶν ἐν μάχῃ·
τὸν στρατιώτην οὐκ ἀπηρνούμην ὅμως,
55 ἀλλὰ πρὸ πάντων συρράγεισθαι τῆς μάχης,
ἐγὼ κατ' ἐχθρῶν ἐξεγύμνουσι τὴν σπάδην·
δαῖττον πρὸς ἀνίσχοντος ἡλίου σέλας
ὀφθαλμὸς ἀνδρὸς ἀντιβλέψειν ἰσχύσοι,
καὶ μᾶλλον ἂν τις ἀστραπῆς στέξει φλόγα
60 ἢ τοὺς κεραυνούς τῆς ἐμῆς στρατηγίας
ἠνεγκεν ἡ σύμπασα βάρβαρος φάλαγξ·
πᾶσαν μετῆλδον τακτικὴν ἐν ταῖς μάχαις,
ἐπεζομάχουν, ναυστολῶν ἐναυμάχουν,
τεῖχῃ καθαίρουσι καὶ κατήρειπτον πόλεις
65 ἔργοις χελωνῶν, χωστρίδων, ὀρυκτίδων,
καὶ μαρτυρεῖτω ταῦτα Κασταμών πόλις
εὐτειχος, ὑψίπυργος, ἀρραγεστάτη·
καὶ Γάγγρα μέχρι καὶ νεφῶν ἰκνουμένη
καὶ Παρνησῷ πρὸς ὕψος ἀμιλλωμένη,
70 αἱ χαλκότειχοι καὶ σιδηρεῖ τῇ πλάσει,
ἐμοῖς ξυλίναις μηχαναῖς ἠρειμμέναι·
τί μοι τὰ πολλά; καὶ τί μοι μακρὸς λόγος;
φήμη μόνῃ φάλαγγας ἐκλούνου ὅλας,
75 ὑπὸ στρατηγῷ σοι τεταγμένους λόγους·
καὶ τὴν Κομνηνὴν κλήσιν ἡκουτισμένοι
ἐταρταροῦντο πάντες ἐχθροὶ τῷ φόβῳ,
ὥσπερ τυφῶνι τῷ λόγῳ βεβλημένοι·
τοῖς τοῦ πατρὸς δὲ καὶ βασιλέως ἄδλοις
80 ὡς ἀρχετύποις ἐγγράφοις τῇ καρδίᾳ
ὅλους ἐμαυτοῦ τοὺς πόνους ἀπευδύνων,
οὐχ ὕβρις αὐτοῦ τοῖς καμάτοις εὐρεθὴν·
τί μὴ γὰρ εἰπεῖν εὐλαβοῦμαι τὸν λόγον;
καὶ νῦν πρὸς ἀνίσχοντα μὲν τὸν φασφόρον
85 ὑπὲρ τὸν Ἄλυν τὸν βαδύν καὶ τὸν μέγαν,
τὴν γλυκερὰν θάλασσαν, ὡς ἂν τις λέγοι,

ἐπῆρα τὸ σχοίνισμα Ῥώμης τῆς νέας,
 ὑπὲρ δὲ τὸν Δάννουβιν εἰς τὴν ἐσπέραν.
 τόσους ἔκαινούργησα τοὺς ἄθλους, ξένε,
 90 ὁ κείμενος χροῦς, ἡ κοτυλαία κόνις,
 καὶ δόξα τῷ πλάσαντι καὶ στέψαντί με,
 καὶ τοῖς ἔμοῖς σώσαντι τὴν Ῥώμην πόνοις.
 τὰ δ' εἰς λέχος νόμιμα εἰς εὐτεκνίαν
 οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἀντάροίτ' μοι
 95 ἐκ γὰρ ἀνάσσης δυσμικοῦ παντός γένους
 διπλὴν ἔτεκνούργησα σεμνὴν τετράδα,
 τέτταρας υἱοὺς ἀλκίμους καὶ μαχίμους
 ἐκ τῆς πατρικῆς πορφύρας προηγμένους
 καὶ τέτταρας δὲ κοσμίας θυγατέρας
 100 νῦν δ' ἄλλ' ὁ γῆς ἄμετρα πλέθρα βαρβαρίου
 τῷ ῥωμαϊκῷ καθυποστρώσας κράτει
 ψυχρῷ καλυφθεῖς καὶ βραχεῖ κεῖμαι λίθῳ
 ὁ κοινὸς ἀναξ δύσεως καὶ τῆς ἑῶ
 αὐτὴν ὑπῆλθον τὴν ἀνῆλιον δύσιν
 105 ἡ λαμπρότης δὲ τῆς καλῆς ἀλουργίδος
 ὤνησεν οὐδὲν εἰς τὸ μὴ τεθνηκέναι
 σὺ δ' ἄλλ' ἐπιγνοὺς τὴν ἐμὴν κόνιν, ξένε,
 εἰ μὴ περιψύχουσαν εἰργάσθης φλόγα,
 εὐχαῖς ἀλήκτοις δεξιῷ μου τοὺς ἄθλους.
 110 Ἰωάννης σοι ταῦτα πορφύρας γόνος
 Κομνηνιαδῆς εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ.

XX. Ἐπιτάφιος τῇ μακαρίτιδι βασιλίσῃ Ῥωμαίων
 Εἰρήνῃ, ὡς ἀπὸ τῆς κσιμένης.

f. 90. a. Εἴ τις νόμος δίδωσι καὶ νεκροῖς λέγειν,

ἰδοὺ βοὴν πέμψασα καὶ γὰρ τυμβόθεν
 τὰ κατ' ἑμαυτὴν ἐκδιδάξω σε, ξένε
 ἐγὼ προῆλθον εὐτυχῶν προπατόρων
 5 ἀρχῆς ἀπάσης δυσμικῆς βασιλείων,
 Ἰούλιοι Καίσαρες ἐδρέψαντό με,
 καὶ καλλονῆς χάριτες ἐστέψαντό με.
 Ῥώμης δ' ἀναξ κράτιστος ἀλεξιάδης
 πορφυρογεννῆς εὐτυχῆς Ἰωάννης,
 10 ὄρηξ Κομνηνῶν, εὐδαλῆς Δουκῶν κλάδος,
 πάσης διώκτης ἔθνικῆς φυλαρχίας,
 εἰς ἐννομίαν ζεύξας ἡμερόστατό με
 ᾧ καὶ συνάρξασα τῆς γῆς Λύσονων
 εἰς φῶς προΐσχω τέτταρας μὲν υἱέας
 15 τῆς πατρογενεὺς ἐκφύνας πορφύρας,
 ἰδεῖν ἀγαθοὺς, πῦρ πνέοντας εἰς μάχην
 καὶ τέτταρας δὲ κοσμίας θυγατέρας
 ὅρῳ δὲ λαμπρὰ τὰ κράτη τοῦ συζύγου,
 νίκας πρὸς αὐγὴν ἡλίου καὶ πρὸς δύσιν,
 20 νίκας πρὸς ἄρκτον καὶ νότου δεξιὸν κλίμα
 τέλος λιποῦσα τὸ στέφος τὴν πορφύραν,
 τὸ βύσσινον πόρπημα τὴν ἀλουργίδα,
 τὸ τῶν μοναστῶν ἐνδιδύσκομαι ῥάκος
 θνήσκω δ' ἐπ' αὐτῆς Βιδυνῶν ἐπαρχίας
 25 ἀποικος ἐκ τῆς * Λύσονων βασιλίδος
 κομίζομαι δὲ ναυστολουμένη πάλιν,
 καὶ τὴν ἐμὴν ἐνταῦθα πιστεύω κόνιν
 ἀλλ' ὦ πλάσας με καὶ μεταπλάσας πάλιν,
 ὁ τὴν κάτω δούς κοσμικὴν ἐξουσίαν,
 30 καὶ τὴν ἄνω δὸς οὐρανῶν κληρουχίαν.

Cod. ottob. vat.
 166. f. 90. a.

1. Ἐδέησε καὶ τριχῶν αἰγίων τῇ πάλαι σκηνοπηγίᾳ,
 Καῖσαρ σοφεῖ ἄλλοι μὲν γὰρ ἄλλοις τῶν ὀνομάτων τοὺς
 ἑαυτῶν γνωρίζεωσαν Καίσαρας, καὶ οὐς μὲν τοῖς Ἰουλείοις,
 οὐς δὲ τοῖς Λυγούστοις, καὶ ἄλλους ἄλλοις ἀποσαφείτω-
 σαν· ἐγὼ δὲ τὸν ἐμὸν θεσπέσιον Καίσαρα μυρίοις καὶ ἄλ-
 λοις ἀποσεμνύνειν ἔχων ὀνόμασι, μὴ τοῦ καλλίστου τού-
 του καὶ οἰκειοτάτου ἀλλοτριώσαιμι τοῦ σοφοῦ· δεήσας
 οἶμαι καὶ τῆς ἐμῆς τοῦ λόγου συνεισφορᾶς τῇ τῆς ἱεροῦ
 f. 90. b. σου τῶν υἱῶν συνωρίδος γαμηλίῳ παστοπηγίᾳ· ἀλλ' ἐκεῖ
 μὲν συνετέλουν τί καὶ αἱ τρίχες, καὶ κόσμοι ἦσαν οὐκ
 ἀγενεῖς τῷ δημιουργήματι· ἐνταῦθα δὲ οὔτε συντελείας
 ἕνεκα ἢ συνεισφορᾶ, οὔτε κόσμου τῶν ἐφ' οἷς συνεισφέ-

ρεται· τίς μὲν γὰρ τοῖς αὐτοκόσμοις κόσμος γένοιτο καὶ
 αὐτοκαλοῖς; τίς δὲ τοῖς ἀνευδέεσι συντέλεια; ἀλλ' εἰς ἔν-
 δεξιν τῆς τῶν συνεισφερόντων εὐνοίας· εἰ δὲ μὴ κατὰ τὴν
 κυρίαν τῆς τελετῆς ἀπηντήκοιμεν, ἀλλ' ὑπερήμερος ἡμῖν
 ἢ συνεισφορᾶ, θαυμάζειν οὐ χρεῖ· οὔτε γὰρ ὑπ' ἀγνωμο-
 σύνης τὴν τελετὴν κατεσιωπήσαμεν· ἢ τίσιν ἄλλοις, εἰ μὴ
 τοῖς κοινῇ τε πάντων καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἰδίᾳ δεσπόταις καὶ
 εὐεργέταις εὐγνωμονοῦμεν; οὐδὲ τῷ νομίζειν ἄλλον μὲν γά-
 μοις, λογογραφίαις δὲ ἄλλον ἀπονενεμῆσθαι καιρὸν περὶ
 σοί, ὡς παντὶ μὲν ἄλλῳ καιρὸν εἶναι τίθης ἀρμοδιώτατον,
 Σολομῶντι πειδόμενος, ὁ σοφὸς τῷ σοφῷ, λόγῳ δὲ μόνῳ
 τὸν ἅπαντα, ὡς μηδὲ ἀντιμέτωπος ἰστάμενος τοῖς ἐχθροῖς,
 καὶ τὸν ἀέρα πνέων τὴν ἐρμαῖκῶν χαρίτων ὑπερορᾶν· ἀλλὰ
 πρῶτα μὲν τὴν εὐαγγελικὴν ὑποστέλλομεν παραβολὴν
 καὶ φόβος μέ τις ἐντεῦθεν ὑπέτρεχεν οὐκ ἀνεύλογος, μή
 που συμβῇ μου τὸν λόγον· ὅκνω γὰρ εἰπεῖν καὶ τὸν τοῦ
 λόγου πατέρα, διὰ τὸ μὴ κατὰ γάμον ἐστάλθαι πολυτε-
 λῶς, χεῖρας δὲ θέντα καὶ πόδας, ἃς τινὰς ποτε χεῖρας
 οἰητέον εἶναι λόγου, καὶ πόδας ἐξω ῥιφῆναι τῆς πανηγύ-
 ρεως· ἔπειτα δὲ γὰρ ἀποκρυψῶ τὸ πάθος, καὶ τῷ μεγέ-
 1. 91. a. θει τῆς ἡδονῆς ὑψηροῦ μὴν λάθρα τοῦ λόγου τὴν δύναμιν
 φιλεῖ δὲ πάντως ὥσπερ λύπη βαθεῖα, οὕτως ἀμέλει· καὶ
 ἡδονὴ ψυχὴν ἀνδρωπίνην περιχυθεῖσα ταῖς ἐν αὐτῇ λο-
 γικαῖς ἐπηρεάζειν δυνάμεσι.

2. Ταῦτα μοι τῆς ὑπερημερείας τὰ αἵτια· τούτοις ἐγὼ
 τὸν ἄρχιν νῦν εἰσέγησα χρόνον· καίτοι οὐδὲ οὕτω πᾶν ἐξω-

ρος ἦκω τῇ πανηγύρει· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ
 ἡλίου εἰσὶ μὲν αἱ τῶν ἀκτίνων ἀνατέλλειν μέλλοντος αὐτοῦ
 προεξάλλονται, καὶ τῶν ὥρων ὑπερφαίνονται, καὶ οἷον πα-
 ραγγέλλουσι τὸν ἀνατελούμενον· καὶ καταδυομένου πάλιν,
 οὐκ ἅμα πᾶσαι συγκαταδύονται, ἀλλ' ἔστιν ὅσαι καὶ ὑπὲρ
 γῆς ὑπολείπονται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῷ βασιλικῷ τουτωνὶ παν-
 ηγύρεων, εἰσὶ μὲν καὶ προπανηγύρεις τινές, καὶ προτελε-
 στίαι, καὶ τῶν ἑορτῶν, ὥσπερ εἰπεῖν, προεξάλλματα· εἰσὶ
 δὲ ὅμως τούτων καὶ ὑπολείμματα, ὧν οὐ πάνυ πόρρω καὶ
 ὁ ἡμέτερος ἀπήντηκε λόγος· καὶ ἀπαντήσας τί παύ' ἄρα
 καὶ χρήσαιτο ἑαυτῷ, ἀμφαγνοεῖ, καὶ διαπορεῖται, πότερα
 τὸν γάμον αὐτὸν ἀρχαιολογήσας ὑμνήσεται, ἢ πρότερον
 τοὺς νυμφίους πρὸ τοῦ γάμου προσεῖπ'· καὶ ἄμεινόν γε
 κρίνει τὸ δεύτερον· τὸ μὲν γὰρ καὶ μείζονος ἢ κατὰ τὸ
 παρὸν πραγματείας· καὶ ἄλλως οὐκ ἀναγκαῖον πρῶγμα
 συνιστᾶν πειρᾶσθαι τὸν γάμον, καὶ φύσει, καὶ νόμῳ, καὶ
 χρόνῳ κεκυρωμένον· τὸ δὲ, καὶ τοῦτο μὲν ὑψηλότερον ἢ
 κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον· ἀναγκαῖον δὲ ὅμως καὶ τῆς ὅλης
 ὡς εἰπεῖν ἑορτῆς τὸ κεφάλαιον.

3. Προσφώνῳ σε τοῖνυν ζεύγος ὕψ' ἐνὶ μὲν προὔπε-
 ζευγμένον ζυγῷ τῷ τῆς ἀδελφότητος· ὑπὸ δυσὶ δὲ ἄρτι τοῖς
 γαμηλίοις μεταζυγόν, καλῆς καλλιελαίου καλὰ νεόφυτα,
 οὐ μᾶλλον ἀδελφοὶ τὴν φύσιν ἢ τὸ ἦθος, οὐδὲ μᾶλλον τὸ
 ἦθος ἢ τὰς λοιπὰς χάριτας τῶν ὧν ἐξώρμησδε σκήπτρων
 εὐφρεῖς μερισταί, καὶ τὸ οἰκεῖον λόχος ἐκάτερος οὐχ ἥτ-
 τον τοῖς τρόποις ἢ ταῖς ἐπωνυμίαις πιστούμενοι· σὺ δὲ ὁ
 δραστήριος νῦς Ἀλεξίε, ἢ καλὴ νεότης, ἢ πολὺ συνέσις,
 τὸ τῆς τῶν προγόνων τύχης ἄξιον ὄντως κατὰσθημα, ὁ
 τὸν πάππον ὅλον καὶ βασιλεία τοῖς ἡδέσι μᾶλλον ἢ τῷ
 Κομνηνῷ καὶ τῷ Ἀλεξίῳ ζῶντα παριστάνων ἐν ἑαυτῷ, καὶ
 πιστούμενος ἐκ τῶν κατὰ σέ τῆς τῶν ἐδῶν διαδοχῆς τὸ
 μυστήριον· εἰ γὰρ τις καὶ ταῦτα συγχωρήσει τῷ μύθῳ ἀν-
 δρώπους ποτὲ γενέσθαι τὰ μὲν μέλη τοῦ σώματος κα...
 ἄτερον δὲ τῶν ὤμων ἐλεφαντίνῃ, καὶ προγόνου πόθεν φυ-
 σιωθῆναι τοῖς ἐξ αὐτοῦ τῇ διαδοχῇ, καὶ οὕτω πάλιν τὰ
 καδ' ἡμᾶς τῶν μυθευομένων πολλῷ τῷ περιόντι θαυμα-
 σιώτερῃ, ὅσον οὐκ ἐκ μέρους ἐνός καὶ τούτου σωματικῷ
 τὸ γένος πιστούμεθα· ἀλλ' ἐκ τε ὅλου τοῦ σώματος, ἐκ
 τε τῶν ψυχικῶν ἀπάσων διαθέσεων. Καὶ σὺ δὲ ὁ τῆς Δου-
 κικῆς ρίζης ὀρηπῆς ὁ Χαριτάννυμος, τὸ τῆς ὥρας ἄνδρος,
 τὸ τῆς νεότητος ἀγαλμα, ὃν οὐκ ἔστιν ὅτε ἰδῶν οὐκ ἐκεί-
 νου τοῦ ἀμείτερου κατὰ νοῦν ἐβαλόμην, τὸ, ποῖον ἔρεῖς τὸ
 πρῶτον εἶδος ἄξιον τυραννίδος ἀποκρινοῦμαι· χαίρετε καὶ
 κοινῶς ἅμφω καὶ ἰδίᾳ ἐκάτερος οἱ τὴν πολυδύλλητον εὐ-
 δαιμονίαν ὅλην πλουτήσαντες, καὶ τὸ μέχρι νῦν ἐν ἀπί-
 στῳ κείμενον, εἰς ἕνα τὰ πάντα συνελθεῖν ἀγαθὰ, τοῖς
 καδ' ἑαυτοὺς πιστωσάμενοι.

4. Καὶ εἰ βούλοῖτό τις ἀπ' ἐνίων γοῦν παχυμερῶς καὶ
 ἐπιδρομαῖδην τὸ εὐδαιμον ἐπιδείξομαι τῶν νυμφίων, ὡς εἰ
 μὴ πόρρω τῆς γαμηλιακῆς τὸ πρῶγμα ἦν πανηγύρεως· οὐδ'
 ἂν τῶν ἀπάντων ὡς οἷός τε ἦν ἐφεισάμην· δύο μὲν οὖν
 ἦσθην σκήπτρα Ῥωμαίοις ἀλλήλοις καλὸν ἀνταυγάζοντα·
 τὸ μὲν μικρῷ πρότερον τὸ Κομνηνόν, τὸ δ' εὐδύς παρὰ
 πόδας ἐκείνου τὸ Δουκικόν, ἅμφω εὐτυχῇ καὶ περιφανῇ
 καὶ κοσμικῇ ἀρετῇ οὐκ ἀνάξια κἄτα ὥσπερ ἐκ συμφω-
 νίας συνεληλυθέντα εἰς ἓν πολλῷ φανότερον καὶ λαμπρό-
 τερον τοῦτο δὴ τὸ Κομνηνοδουκικόν καὶ παππικόν τοῖν
 νυμφίοι· ἀνεμνήσθητε ὧ παρόντες τῆς Ἀλεξιακικῆς ἐξου-

σίας· πλὴν ἀλλ' ὅπως μὴ τοῦ γάμου καταδακρύσητε, ἐν-
 θυμηθῆτε τὴν ἐν εἰρήνῃ εὐνομίαν ἐκείνην, τὰς ἐν μάχαις
 ἀνδραγαδίας, ἀστενακτί μὲν, ὧ ἱεραὶ βασιλίδες, ἀστενακτί
 φειδοὶ τῆς καλῆς πανηγύρεως· ὑπομνήσθητε τῆς πρᾶότη-
 τος ἐκείνης, τῆς εὐσταθείας, τῆς λοιπῆς χάριτος· ἀλλὰ τί
 τοῦτο; σκυθρωπὴν ἐπὶ τούτοις τὴν γερούσιαν ὀρῶ· ἀνάμει-
 νον οὖν κόσμον ἄλλον ἀεῖσαι, καὶ ἤδη ἀείδομεν· ἴδετέ μοι
 τὴν ἱερὰν ταυτηνὴν βασιλίδα τὴν φερώνυμον Εἰρήνην, τὸν
 Δουκικὸν ὀρηκα, τὴν οὐδὲν ἥττον τῶν ὅλων Ῥωμαίων κρα-
 τήσασαν εὐγε, διεσχέθη γὰρ μοι πάλιν τὰς ψυχὰς τὸ
 ἀκροάτερον· ἴδετε τὴν χεῖρα ταύτην, ἧς ἀεὶ πειρᾶσθε, καὶ
 πειρώμεθα πλουτοδότιδος τὴν φιλοθεῖαν, τὸν οἶκον, τὴν
 ἄλλην ἀπασαν ἀρετὴν· ἐκ τοιούτων ἡμῖν τῶν πάππων οἱ
 εὐπρεπεῖς οὗτοι νυμφῖοι προβεβλήνται· ἐκ τηλικούτων ἡμῖν
 τῶν ριζῶν οἱ ὠραῖοι καρποὶ οὗτοι ἀνατετράφηνται.

5. Τί δὲ αὐτοῖς οἱ σεμνοὶ γεννήτορες, οὓς πάντως εἰ-
 πὼν, μὴ οὐχὶ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἡλαττωθῇ, τὴν
 ἐκ πορφύρας λέγω ταύτην καὶ βασιλίδα, ἧς τὸ κυκλωειδὲς
 τοῦ ὅμματος καὶ ἐξ ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτὸ κινούμενον ὁμοῦ
 καὶ περιφερόμενον, τὴν πρὸς νοῦν καὶ θεὸν ἐλικὴν ὑπερ-
 φαίνει ἀνάστατον, ὧν ἐξ ἑαυτῶν καὶ πρὸς ἑαυτὰ τὴν κί-
 νησιν ἔγνωμεν, ἣν εἰ τι που καὶ ἀληθεύουσιν Ἕλληνες,
 τετάρτην μὲν ταῖς Χάρισι Χάρिता, δεκάτην δὲ ταῖς Μού-
 σαις Μοῦσαν προσεπιδείημεν, ἢ τὴν μὲν κατ' ὅλην φιλο-
 σοφίαν, ἧς οὐ γνῶσις ἀλλὰ πρᾶξις τὸ τέλος, αὐτὴ ἑαυ-
 τήν, καὶ διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας ἐμυσταγωγῆσεν·
 ἔπειτα γενναϊότερόν τε ὁμοῦ φρονήσασα καὶ βασιλικώτε-
 ρον, καὶ κόσμον οἰηθεῖσα, ὥσπερ βασιλικῷ σώματος τὴν
 πορφύραν, οὕτω καὶ ψυχῆς βασιλικῆς τὴν ἐπιστήμην τῶν
 ὄντων τὴν γνῶσιν αὐτῶν ἐτελέσθη, καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀλή-
 θειαν ἐθηράσατο, καὶ προαιρέσεως οὐ γένους ἔδειξεν εἶναι
 κτήμα τὴν ἀρετὴν, καὶ πᾶσι πάσας ὑπεράρῃσας τοῖς κα-
 λοῖς αὐτὴ ἑαυτὴν ὑπερῆλπε τῇ κατὰ τὴν συζυγίαν εὐ-
 δαιμονίᾳ· τοιούτῳ τοῦ λέχους ἀνδρὶ κοινωνήσασα τῷ ἐμῷ
 δεσπότη καὶ Καίσαρι, οἷον οὕτε ὅψις ἕτερον ἡμῖν παρ-
 εστήσατο, οὕτε ἱστορίαι παλαιῶν ἐδιδάξαντο· ἄλλοι μὲν
 γὰρ Ἕλλήνων τέ καὶ Ῥωμαίων ἄλλα τυχὸν κατωρδῶκεσαν·
 καὶ οἱ μὲν ἐδημαγωγῆσαν, οἱ δὲ ἐστρατήγησαν, οἱ δ' εὐ-
 δοκίμησαν περὶ λόγους· καὶ τούτων ὁ μὲν φιλοσοφίαν, ὁ
 δὲ ποιητικὴν ἐκμεμελετήκει· τὸ δὲ τὸν αὐτὸν καὶ στρα-
 τηγεῖν ἅμα καὶ ἐπιστατεῖν ποιήμασι, καὶ φιλοσοφεῖν, καὶ
 ψηφιοθερεῖν, καὶ ῥήτορι διαιτᾶν, καὶ τῆς ἐν πᾶσι μὴ
 καθυστερεῖν ἀκρότης, ἀλλ' ἐκάστῳ τοὺς περὶ ἕκαστον
 εὐδοκίμους φερωνύμους νικᾶν, οὐδὲν ἂν εἴη τῶν ἀπάντων,
 ἢ μόνου Καίσαρος.

6. Ὑπὸ τοιούτοις ἄρα ταπτομένους πατρῷσι καλοῦς
 τούτους νυμφίους ἅμα καὶ ἀδελφούς, καὶ πρὸς τηλικαῦτα
 ὀρῶντας παραδείγματα, πῶς εἰπέ μοι ἔδει τὰς ψυχὰς
 ἀσκηθῆναι; οὐκ ἄλλως οἶμαι ἢ ὡς ἡσκήθησαν· ἡσκήθη-
 σαν δὲ οὕτως, ὥσπερ ἀμέλει καὶ Πλάτων τὸν τῆς ἑαυτοῦ
 προστησόμενον πολιτείας ἀσκηθῆναι νομοθετεῖ· ὅσα μὲν
 οὖν ἡ φύσις αὐτοῖς πεφιλοτίμηται ἀγαθὰ, κάλλος λέγω
 καὶ τάχος καὶ ῥώμην καὶ ὅσα ἢ εὐανδύγῳ ἀγωγῇ, εὐ-
 φυῶς ἱππεύσαι, σφαιρίσαι, περιδείξῳ θηρεύσαι, οὐκ ἀγεν-
 νῶς στρατηγῆσαι δεῖσαν φαλαναρχῆσαι, ἔτι γε μὴν τὰ
 περὶ τὸ σῶμα βασιλείους ἐσθλῆτας καὶ ἀργυρον καὶ χρυ-
 σὸν καὶ ὅσῃν ἄλλῃ ὕλῃ ἐτίμησεν ἄνθρωπος, λαμπράς
 τε οἰκίας, καὶ ἄρραβας ἵππους, καὶ ὅμαδον ὑπηκόων οὐκ

f. 92. b.

f. 93. a.

f. 93. b.

ἀγενή· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τὴν ὅλην εὐδαιμονίαν συναρπά-
ζουσιν, οἱ ἐκάστου ὀφθαλμοὶ πιστούτωσαν ἕκαστον ἐγὼ
δὲ τὸ ἐπὶ τηλικούτοις ταπεινόφρον αὐτῶν καὶ προσηνὲς
ὑπεράγαμαι, καὶ τὸ πρὸς τοὺς γεννησαμένους μέρους παν-
τός ὑπήκοον τέθηπα πρὸς ξυννενοεῖν ὁ λόγος, καὶ τοῖς
ἄλ . . .

7. Τοῖς οὖν τοιούτοις καὶ ἐκ τοιούτων τίνος ἔτι ἐνδεῖ
πρὸς τὴν ὅλης τῆς εὐδαιμονίας συγκληρίαν; οὐδενὸς ἄλ-
λου πάντως ἢ τοῦ γῆμαι τὴν εὐτυχῶς, καὶ πατρᾷσι παί-
δων ὀνομασθῆναι· τὸ μὲν οὖν ἐν ὁ γάμος ἤδη ἐώρτασται,
καὶ τοῦτο παιανίζομεν σήμερον δύο παίδων βασιλικῶν καὶ
ἀρσίων, καὶ νεανίδων δύο, γένους μὲν τοῦ πρώτου, εἰδους
δὲ τοῦ ἀπαρραμίλλου, καὶ ἡδους ἐννομωτάτην συνάφειαν
δυσὶν εἶπεν ἂν τις ἡλίοιν καὶ σελήναιν δυσὶν καινοφανῇ
σύνδοκον, ἢ δ' εὐτεκνία ὁμοῦ καὶ πολυτεκνία τὸ ἕτερον·
λείπεται μὲν ἔτι τῇ δὲ μέχρι νῦν ἀπὸ τῶν προγόνων ἀκο-
λουθία· καλῶς οἰωνίζεται τί πρὸς ταῦτα λέγεις θεσπεσία
ψυχὴ καὶ γλῶσσα τοῦ Κεῖσαρος; ἀρ' οὐκ εὐδαίμονέ σου
παῖδες ὡς οἷός τε ἦν ὁ λόγος ἀπέδειξεν; ἐγὼ μὲν οἶμαι,
καὶ οὐ πόρρω ἴσως οἶμαι σκοποῦ· τί οὖν ἄλλο ποιεῖν ἐπὶ
f. 91. a. τοῖς, ἢ χαίρειν εἰκός, καὶ πάντας μὲν ἄλλους, μάλι-
στα δὲ τοὺς οἰκειοτάτους; σὺ μοι χαῖρε λοιπὸν πρὸ τῶν
ἄλλων ἱερὰ καὶ θεία βασίλισσα· τὴν γὰρ ἀρχηγόν τοῦ
γένους, καὶ ἀρχηγὸν εἶναι χρὴ τῆς χαρᾶς· καὶ σὺ δὲ ὦ,
καὶ οὐκ οἶδα τί ποτ' ἂν σε καὶ προσειπὼν ἀξίως προσεί-
πω, θειοτάτη πορφυρογέννητε, χαῖρε καὶ σύγχαρὲ μου
τῷ δεσπότη τῷ σοφῷ Καίσαρι.

8. Περὲρανται ὑμῖν ἰδοὺ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἔφεσις τετελεύ-
τηται· εἰδετε νυμφαγωγούμενους εὐτυχῶς ὑμῶν τοὺς υἱούς,
στεφανουμένους, κηρυττομένους τῇ συγκλητῇ βουλῇ, τῷ
δήμῳ, τῷ βῆματι, προπεμπομένους τὰ νυμφευτήρια τῷ
χρῆσι· τὰ ἐπινίκια προπεμπόμενι δέει καὶ βασιλεῖ· σύμπα-
σιν ἀπέστω φθόνος, καλοὺς καλαῖς ἐνυμφεύσατε, ἄξιον εἶπεν
ἂν τις τοῦ Πυθίου τὸ χρῆμα· καὶ ὑμεῖς δὲ δεῖοι τῶν παί-
δων χαίρετε βασιλεῖς, καὶ θεαῖα βασίλισσαι, ἐπὶ πᾶσι καὶ
πρὸ πάντων ὑμεῖς οἱ νυμφεῖοι· οἱ γὰρ ἄλλοις εὐφροσύνης
γεγονότες ὑπόδεσις, πολλῷ πλεόν γενοισθ' ἂν ἑαυτοῖς·
ὑμεῖς τε γὰρ αἱ συζυγίσαι, καὶ ὑμεῖς τὰς συζυγίσας
ἀντετυχεῖτε, αἱ ἐξ ἀρχηγῶν τοὺς ἐκ βασιλέων, τὰς ἐξ
ἀρχηγῶν οἱ ἐκ βασιλέων, αἱ νεανίδες τοὺς νέους, καὶ οἱ
νέοι ἔμπαλιν τὰς νεανίδας. Καὶ ὑμεῖς δὲ τρισετυχεῖς γε-
γῆσθε νύμφαι, καὶ τῇ σεμνότητι Δουκαίνῃ καὶ καλῇ τῶν
καλῶν νυμφῶν ἀδελφῇ συγγεγῆσθε, ἧς καὶ τᾶλλα πάνα-
τα ζηλοῦτε τῆς ἀώρου δίχα χηρείας· ἐπὶ τοῖς ἀγαθ-
f. 91. b. αῖς τὸ σύμπασι ὑπήκοον, ἢ τὸ ἀληθέστερον γε ἀγαλλιῶ-
μεθα· δούλων γὰρ ἀγνωμόνων μὴ συγχαίρειν χαίρεσι τοῖς
δεσπότης, μηδὲ σφῶν ἑαυτῶν τὸ ἐκείνων γῆδος ποιεῖν,
ὥσπερ δὴ καὶ τὸ ἐναντίον· ἀλλ' ἀποτρέποις ἀφ' ἡμῶν τὰ
κακόφημα, Χριστὲ βασιλεῦ. Εἴ τις αἰσδεις, καὶ σὺ τῆς
χαρᾶς κοινωνεῖς δάλαμε καὶ παστάς· μηδεὶς ἐνταῦθα σκυ-
δρωπός, μηδεὶς κατηφής, πάντα μειδιάτω, πάντα χαιρέ-
τω, πάντα συνεπαγαλλέσθω τοῖς τελομένοις.

9. Νικῶ σου μῦθε τοὺς γάμους, κἄν δῶμεν ἀληθεύειν
τὰ μυθούμενα· σὺ μὲν γὰρ Πηλεὶ συνάπτεις θυγατέρα
Θέτιν Ἀλκίον γέροντος, ἐγὼ δὲ παῖσι βασιλέων ἐπιδοξο-
τάτων ἀρχηγῶν θυγατέρας· καὶ σὺ μὲν ἐν ἄντρῳ πετρήνε-
τι, ἐγὼ δ' ἐν αὐτοῖς ἀνακτόροις νυμφοστολῶ· καὶ σὺ μὲν
Ἀφροδίτῃ συμποσιάζεις καὶ Ἥραν καὶ Ἀθηνᾶν, ἐγὼ δὲ

ὅλας δεσποίνας, Ἥρας μὲν βασιλικωτέρας, σὺ φρονεστέ-
ρας δὲ Ἀθηνᾶς, καὶ Ἀφροδίτης ὠραιότερας· καὶ σὺ μὲν
τὴν Ἑριν εἰσάγεις δῆθεν αὐτόκλητον, καὶ τὸ μῆλον ἐν
μέσῳ ῥίπτεις, μῆλον ἐκεῖνο τῆς ὅλης Ἰλιάδος ἀφορμὴν,
καὶ ταράττεις τὸν πότον, καὶ ἀνακυμβαλιάζεις τοὺς δι-
φρους, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, καὶ κατ' ἀλλήλων ὀπλί-
ζεις τοὺς δαιτυμόνας, ἐγὼ δὲ καὶ τὴν Ἑριν εἰς τὸ δεῖπνον
παραλαμβάνω, καὶ τῆς ἐορτῆς οὐ καθυβρίζω τὸ πρόσ-
ωπον· Ἑριν ταύτην οὐ τὴν μωμητὴν, οὐδὲ τὴν κακόχαρ-
τον, ἀλλ' ἣν κεν ἐπαινέσειε νοήσας· οὕτω σεμνότερα πολ-
λῶ τῶν μῦθων τὰ κατ' ἡμᾶς, κἄν μὴ μῦθος ἦν, καὶ ἐπι-
δοξότερα.

10. Τίς οὖν φθονερός οὕτω, καὶ ἀνέραστος τοῦ καλοῦ,
ὡς μὴ χαίρειν μὲν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἐπεύχεσθαι δὲ τοῖς
τελετάρχαις τὰ λῶτα; ὡς ἐγὼ γε καὶ ἄλλομαι μικροῦ
ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ σκιρτῶ, καὶ τὸν τοῦ Ἰεσοῦ προ-
φήτην τοῦτο τὸ μέρος ἀπομιμοῦμαι, οὐ καὶ τοῦτο ἐπικαί-
ρος ἐπὶ σοι θανεῖζομαι τὸ ψαλμῶδημα, θεσπεσία Πορφυ-
ρογέννητε· τὸ μὲν, ἔχων ἡδὴ τὸ δ' ἐπευχόμενος· μητέρα
μὲν γὰρ ἐπὶ τέκνοις εὐφραينوμένην ὀρῶ σε. Προσδέειν δὲ
καὶ πατέρα συνευφραινόμενον τὸν ἐμὸν δεσπότην καὶ Καί-
σαρ'· ἰδεῖν δὲ υἱοὺς τῶν υἱῶν, κἀκεῖνων αὖτις υἱοὺς μέ-
χρι τρίτης καὶ τετάρτης εὐχομαι γενεᾶς. Ὑμεῖς δὲ ὁ κα-
λοὶ νυμφεῖοι, τί ἂν τις εὐξαιτο λῶτον, ἢ ζῆσαι εὐτυχῶς,
τοιούτων δὲ πατρᾷσι τέκνων ὀνομασθῆναι, ὅποῖον οἱ τε-
κόντες ὑμᾶς ὠνόμασθυσαν; τὸ μὲν τοι πατρικὸν εὐτυχί-
σασιν ὄνομα, μὴ καὶ τὴν τῶν υἱῶν ἀπολέσαι προσηγο-
ρίαν, ἀλλ' αἰεὶ καὶ πατρᾷσι καλεῖσθαι, καὶ υἱοῖς ὀνομά-
ζεσθαι· ἔργα τὲ ὑπολείπεσθαι τῷ βίῳ τῆς προγονικῆς
ἀρετῆς ἀξία, καὶ ἐς βαδείαν ἐλάσαι καὶ λιπαράν πολιάν·
Χαίρετε.

De Theodoro Iconii episcopo, aevi iustinianaei, ni-
hil dixit in diatriba de Theodoris Allatus, sed tamen
in illa de Simeonibus p. 91. non reticuit. Porro cur
illic scripti, quod mox subleceamus, hoc posuerit ini-
tium: ἐπεὶ περ τῷ καλῷ σπέρματι, ex causa fuit, quod
in codice alio vaticano scriptum idem paulo contractius,
incipit ab illis verbis, quae sunt in pleniori otloboni-
ano paulo infra. Iam vero extat quidem haec prae-
clara Theodori lucubratio, de M. M. Ciryco et Iulitta,
in martyrum triumpho Fr. Combesii, sed non sine
mendis ac varietatibus, et quidem haud paucis in pri-
mo articulo omissis versiculis, et alibi etiam minori-
bus commatibus desideratis. Porro Combesii sic affe-
ctam editionem Bollandiani recuderunt in iunii tomo
tertio, die 16. Quamobrem mihi Theodororum illustrium
scripta colligenti, visum est graecum actuum horum
sincerissimorum textum ope insignis codicis otloboniani
emendari supplerique oportere: namque ad interpreta-
tionem quod attinet, ea extat apud Combesium, Bol-
landianos, Ruinartium, et Card. Luchinum: supple-
menta autem translationis, quotacumque facienda su-
persunt, brevi facillique studio quispiam adiciet. Codicis
otloboniani aetas patet in calce ubi legitur: ἐγὼ ἔγραψα
ἡ παρούσα βίβλος χειρὶ Θεοφάνους ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ
ἐπληρώθη, μηνὶ αὐγούστῳ, ἰνδ. β', ἔτους 557: scriptus
fuit praesens liber manu Theophanis humilis monachi, ab-
solutusque mense augusto, indictione secunda, anno 6512,
(id est Christi 1004.) Habemus igitur in hoc codice
certum graecae scripturae exemplum incipientis saeculi
undecimi.

f. 95. a.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ

εἰς μαρτύριον τῶν ἁγίων μαρτύρων Κηρύκου
καὶ Ἰουλίττης.

octob. 466.
6

1. Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ συλλειτουργῷ καὶ συνεπισκό-
πῳ Ζωσίμῳ, Θεόδωρος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος Ἰκονίου, ἐν κυ-
ρίῳ χαίρειν. Πενψαμένη ἡ σὴ τιμιότης διὰ προσκυνου-
μένων συλλαβὴν πρὸς τὴν ἡμετέραν ταπεινῶσιν, τὸ παρά
πολλοῖς θρυσλούμενον μαρτύριον, λέγω δὴ Κηρύκου καὶ
τῆς τούτου μητρὸς Ἰουλίττης, εἰ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἰκονίῳ
πόλει ὅθεν ὤρητο ἡ καλλίνικος μάρτυς Ἰουλίττα, καὶ ὁ
ταύτης ἐπίδοξος υἱὸς Κήρυκος, τὸ αὐτὸ μαρτύριον παρεί-
ληπται, διὰ τὸ τινα ἐμφέρεσθαι ἐν αὐτῷ ὑπέρογκα ῥήμα-
τα καὶ ξένα τῆς τῶν χριστιανῶν ἐλπίδος περιέχειν βατ-
τολογήματα· καὶ εἰ ἔστιν εὐρεῖν τὸ κατὰ ἀλήθειαν αὐτῶν
μαρτύριον, τοῦτο σταλῆναι τῇ σῇ ὁσιότητι· ἐπέπερ τῷ
καλῷ σπέρματι εἶωθεν ἐπισπεῖρην ὁ τῆς ἀνδρωπίνης φύ-
σεως ἐχθρὸς τὰ ζιζάνια· δέον ἐστὶν τοὺς τῆς ἐκκλησίας
τροφίμους ἐπαγρυπνεῖν καὶ φυλάττειν ἀνεπίμικτον πάσης
ἀκαθάρτου ἐννοίας, τὸν τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ὁπλόν· ὅπως
βλαστάνων καὶ κατὰ θεὸν αὖξων, πολυφόρον ἀποδίδωσι τῷ
κυρίῳ τὸν καρπὸν, τρέφοντα τὰς τῶν εὐσεβούντων ψυχὰς
τῶν τοῖς ἴχνυσιν τῶν ἁγίων συνακολουθεῖν ἐσπουδακώτων.

2. Ταῦτα σου τὰ θεῖα γράμματα δεξάμενος, καὶ σφό-
δρα τοῦ σου φροντίσας ἐπιτάγματος, καὶ μετὰ συντόνου
σπουδῆς τὸ μαρτύριον τῶν ἁγίων Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης
τῆς αὐτοῦ μητρὸς μετὰ χειρὸς λαβὼν, καὶ ἀναγνοὺς ἐν
πολλῇ ἀκριβεῖ, ἐπαληθεύοντά σε εὖρον, ὁσιώτατε πατέ-
ρων καὶ ἱερέων εὐδοκιμώτατε· βατράχων γὰρ καὶ κολοιῶν
ἀπηχημάτα δικαίως ἂν τις ταῦτα καλέσειεν· Μανιχαίων
γὰρ ἡ καὶ ἐτέρων αἵρετικῶν τινῶν ὑπάρχει, ὡς οἶμαι,
τεχνολογήματα τῶν δικαπαζόντων, καὶ χλεῦν, καὶ μω-
ρίαν ἡγουμένων τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον· ἀλλ'
ἐπεὶ πολλὰν ζήτησιν καὶ ἔρευναν κατὰ δύναμιν ἡμετέ-
ραν ποιοῦμενος, ἐπυνθανόμην πολυπραγμονῶν τοὺς ἐν τέ-
λει ἐπιχωρίους, καὶ τοὺς τὰ πρῶτα τοῦ τῶν Ἰσαύρων γέ-
νους αὐχῶντας διερωτῶν, ὅπως ἂν δυνηθεῖν τινα ἐκ πα-
τροπαραδόσεως εἰρμόν λαβεῖν, δηλοῦντα τὴν τῶν ἁγίων
μαρτύρων ἀδλῆσιν.

3. Μαρκιανὸς τοιγαροῦν ἀνὴρ φιλόχριστος, τριβουνοτά-
ριος καὶ καγκελλάριος γενόμενος Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασι-
λέως, ἥνικα ἤρχε τῆς στρατοπεδαρχικῆς ἀρχῆς, καὶ Ζή-
νων ὁ σοφώτατος καὶ αὐτὸς γενόμενος αὐτοῦ τνικαῦτα
σύνεδρος, ταῦτα περὶ τῶν ἁγίων διήλθον πατροπαραδότως
παρὰ τῶν εὐπατριδῶν ἀκηκοότες· ὅτι προσγενῆς αὐτῶν
ὑπῆρχε πρῶτου αἵματος τῆς Λυκαονίας ὑπάρχουσα ἡ
ἀείμνητος μάρτυς Ἰουλίττα, βίου ἀνεπιλήπτου τυχεύ-
ουσα, καὶ τῷ Χριστῷ γνησίως λατρεύουσα, ὥστε μνηστὴν
αὐτῆς ἐπιτελεῖν κατ' ἔτος ἑκάστον, ἐξαιρέτως τοῦτο παρὰ
τοὺς ἄλλους πρᾶττοντας διὰ τὴν συγγένειαν.

4. Αὕτη δὲ βασιλικὴ αἵματος καταγομένη, διωγμοῦ
πνεύσαντος κατὰ τῶν χριστιανῶν, ἐπὶ Δομετιανοῦ κόμη-
τος ἐπιστάντος τῇ τῶν μαρτυρικῶν αἰμάτων ἐκχύσει, φυ-
γὰς αὕτη γέγονε μετὰ δύο θεραιναῖδων καὶ τριετοῦς
παιδὸς, φημί δὴ τοῦ καλλίνικου μάρτυρος Κηρύκου, ἐκ
τῆς Ἰκονίῳ πόλεως, ἐξ ἧς καὶ ὠρμᾶτο τὴν μὲν οὐσίαν

αὐτῆς ἱκανὴν οὖσαν καταλιποῦσα, καταλαμβάνει τὴν Σε-
λεύκειαν καὶ ἐπὶ ταύτην δὲ πλείονα τάραχον τῶν χρι-
στιανῶν εὐροῦσα, Ἀλεξάνδρου τινὸς ὑπὸ Διοκλητιανοῦ τοῦ
ἀσεβεστάτου βασιλέως, καταστάτος ἐν τῇ Σελευκειῶν
πόλει, καὶ πρόσφατον δεξαμένον βασιλικὸν διάταγμα πα-
ρακελευόμενον παντοίως τιμωρεῖσθαι τοὺς μὴ θύοντας τοῖς
εἰδώλοις, οὓς περ Θεοῦς ἐπεγράφοντο, μὴ ὄντας Θεοῦς·
λογισαμένη ἐκείνη ἡ μακαρία τὸ τῇ θεῖᾳ γραφῇ περιεχό-
μενον· ὅτε οὖν τόπον τῇ ὁργῇ, ὡς ἂν μὴ ἐπιδότειν τοῖς
κινδύνους· κῆκεῖθεν φυγοῦσα ὄχρετο κατὰ τὴν Ταρσόν, ἣ
τις ἐστὶ μητρόπολις τῆς πρώτης Κιλικίαν ἐπαρχίας.

5. Ὡς περ δὲ ἐξ ἐπιτάγματος τινος, μεταναστάντος ἐν
αὐτῇ τοῦ ἀπηνοῦς καὶ ἐμβριθεστάτου Ἀλεξάνδρου, κατὰ
πολὺ τὸν Δομετιανὸν τῇ κακίᾳ ὑπερακοντίσαντος, συλ-
λαμβάνεται ἡ καλλίνικος μάρτυς Ἰουλίττα, τὸν ἐκυτῆς
υἱὸν ταῖς οἰκείαις ἀγκάλαις περιέχουσα, πάνυ νήπιον ὄν-
τα· ὡς δὲ ταύτην οἱ δήμιοι συνέσχον, αἱ δεράπαινοι αὐ-
τῆς καταλιποῦσαι αὐτὴν, ἀπῆλθον ἀποδράσασαι· ἔξωθεν
δὲ ἰστάμεναι, θεωροὶ τῶν εἰς αὐτὴν πρᾶττομένων ἐγίνον-
το· εἶτα, φησὶ, παραστάσης αὐτῆς τῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου
βήματι, διηρώτα ἐκεῖνος αὐτὴν ἐξέπειν προσηγορίαν τέ
καὶ τύχην καὶ τὴν ἐνεγκαμένην πατρίδα· ἡ δὲ παρρησια-
ζομένη πρὸς τὸν δικαστὴν, τὸ τοῦ κυρίου Χριστοῦ ὄνομα
ἐπεγράφετο· λέγουσα χριστιανὴ εἰμι.

6. Θυμομαχήσας δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν ἀφαιρεθῆ-
ναι μὲν ἀπ' αὐτῆς τὸν παῖδα Κήρυκον, καὶ προσάγεσθαι
αὐτῷ, οἷα δὲ καὶ ἀστέιον ὄντα, καὶ μηδὲν τῶν κατὰ πρό-
δεσιν εἰδότα· ταύτην δὲ σχηματισθεῖσαν καὶ τανυσθεῖ-
σαν ὤμοις βουνέυροις τύπτεσθαι ἀφειδῶς ἐπέτρεπε· ὡς δὲ
τὸν παῖδα βία ἐκ τῶν τῆς μητρὸς ἀγκάλων οἱ δήμιοι
ἀφείλκυσαν κλαυθμυρίζοντα ἄγρουσι τῷ ἡγεμόνι, πρὸς τὴν
μητέρα ἀτενῶς ἐνορῶντα, καὶ τὸ ἐκείνης ὄνομα ἐπιέσχε-
γόμενον, τὴν δὲ γὰρ μάρτυρα κατὰ τὸ αὐτοῖς προσταχθέν
ἀνειλεῶς ἔτυπτον τοῖς βουνέυροις, ἐκείνης ὡς ἀνδρίαντος
τινὸς· ἀψύχου ταῖς πληγαῖς ξανομένης, καὶ μηδὲν ἑτε-
ρον φθεγγομένης, ἢ τὴν σεπτὴν ἐκείνην φωνὴν ἀπαύστως
βοῶσης, χριστιανὴ εἰμι καὶ daίμοσιν οὐ δούω.

7. Ὁ οὖν ἡγεμὼν ταῖς χερσὶ λαβόμενος τὸ παιδίον,
θωπεύει ἐπειράτο δυσωπεῖν μὴ ἀποκλαῖεσθαι, καὶ τοῖς
ἑαυτοῦ γούνασιν ἐπιτίθει, καὶ φιλεῖν ἐπεχειρεῖ· τὸ δὲ πρὸς
τὴν μητέρα ἀτενῶς ἀποβλέπων, ἀπεσείτο μὲν τὸν ἡγε-
μόνα, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀφίστα κεφαλὴν, ταῖς χερσὶ δὲ ἀν-
τιζαίνειν, τοῖς ἰδίῳις ὄνυξιν ἐπληξῆς τὴν τοῦ ἡγεμόνος ἄψιν·
καὶ ὡς τῆς σώφρονος τρυγόνος νεοσσὸς νηπιῶδει ψελί-
σματι φωνὴν καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Κήρυκος ἀπεφθέγγετο,
ἦν παρὰ τῆς μητρὸς δεδιδασκται καὶ ἐπιβωμένην ἤκουε,
κἀγὼ χριστιανὸς εἰμι· οὕτως δὲ καὶ αὐτὸς τὸ τοῦ Χρι-
στοῦ ὄνομα ἀνακαλούμενος ἀπαύστως, καὶ λαῖξ τῷ δικα-
στῇ ἐναλλόμενος κατὰ τοῦ πλευροῦ, φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ
πολλά ἡ νηπιᾶζουσα φύσις ἐν τοῖς τοιοῦτοις σχήμασι κι-
νεῖσθαι, εἰς θυμὸν ἐκίνησε τὸν ἄγριον ἐκείνον θῆρα· οὐ
γὰρ ἄνθρωπον αὐτὸν προσαγορευτέον, μὴ συγγνώμονα τῆς
ἀδαοῦς πράξεως καταστάντα· ἐκ τοῦ ποδὸς τοῖνον λαβό-
μενος τὸν αἰδίδιμον παῖδα, ἔρριπεν ἄνωθεν ἀπ' τοῦ ὕψους
τοῦ βήματος ἐπὶ τὴν γῆν κάτω· τὸ δὲ κρανίον τοῦ καλ-
λίνικου μάρτυρος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ κατὰ τῆς τῶν
βαθμίδων γωνίας προστραγέντος, καὶ τῷ ὅξει τῆς ἀντιτυ-
πίας κατατρυβέντος, αἱμάτων μὲν πληροῦται τὰ πρὸ τοῦ

f. 218.

βήματος, εἰς χεῖρας δὲ θεοῦ ἀπεδίδου τὸ πνεῦμα τὸ θεό-
τευκτον βρέφος· ψυχαὶ γὰρ δικαίων ἐν χειρὶ θεοῦ.

8. Τοῦτο οὖν θεασαμένη ἡ ἀγία Ἰουλίττα, καὶ χαρᾶς
πληρωθεῖσα, εὐχαριστῶ σοι, κύριε, ἔλεγεν ὅτι κατηξίω-
σας τὸν ἐμὸν υἱὸν πρὸ ἐμοῦ τελειώδεντα τοῦ ἀμαράντου
τυχεῖν στεφάνου· σχετιλιάσαντος δὲ καὶ πρὸς τοῦτο τοῦ
δικαστοῦ, κελεύει ἀρμενταρίῳ ἀναρτηθεῖσαν αὐτὴν ἐντόνως
ξέεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ λέβητος ἀντλεῖσθαι πίσσαν κοχλά-
ζουσιν, καὶ τοῖς ποσὶν αὐτῆς ἐπιχέεσθαι· προσέταξε δὲ
καὶ κήρυκα ἐπιβοᾶν αὐτῇ καὶ λέγειν· Ἰουλίττα, ἐλέησον
σεαυτὴν καὶ θυσον τοῖς θεοῖς, καὶ ἀπαλλάγηθι τῶν βα-
σάνων, ἵνα μὴ καὶ σὺ κακῶς ἀπολῇ, ὥσπερ ὁ σὸς υἱός·
ἡ δὲ γενναῖα μάρτυς καρτερῶς ὑπομένουσα τὰς βασάνους,
ἐκραξε λέγουσα· ἐγὼ δαίμοσιν οὐ θυῶ, Χριστὸν δὲ σέβο-
μαι τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίη-
σεν ὁ πατήρ· καὶ ἐπίεγομαι καταλαβεῖν τὸν ἐμὸν υἱόν,
ἵνα σὺν αὐτῷ καταξιώθω τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ὡς
δὲ εὔρα ὁ πάντας μαρτίᾳ ὑπεραίρων ἀνήμερος δικαστὴς τὴν
τῆς μάρτυρος ἐπίμονον ἐνστασιν, ἀποφαίνεται κατ' αὐτῆς·
ξίφει μὲν τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἀποτμηθῆναι προσταξας,
τὸ δὲ λείψανον αὐτῆς καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ εἰς τὸν τῶν
καταδίκων τόπον ρίψαναι.

9. Οἱ οὖν δῆμιοι, χάμον κατὰ τοῦ στόματος αὐτῆς
ἐπιδήσαντες, ἀπήγαγον εἰς τὸν ἡθισμένον τόπον πληρῶσαι
τὸ προσταχθέν· Ἰουλίττα δὲ μικρὸν τούς δημίους ἐπι-
σχεῖν παρεκάλει, ἕως ἂν προσεῦξηται τῷ μόνῳ ἀγαθῷ
θεῷ· καὶ τῶν δημίων ἐπικαμφθέντων, καὶ πρὸς ὀλίγον ἐν-
εζωκότων, κλίναςα τὸ γόνατα προσηύξατο λεγουσα· εὐ-
χαριστῶ σοι κύριε προσκαλεσαμένη πρὸ ἐμοῦ τὸν ἐμὸν
υἱόν, καὶ ἀξιώσαντι διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον καὶ φοβε-
ρόν, τὴν παροῦσαν ταύτην καὶ ματαίαν καταλιπεῖν ζωὴν,
καὶ τῇ αἰώνιῳ ζωῇ μετὰ τῶν ἁγίων σου συναφθῆναι· καὶ
δὲ τὴν ἀναξίαν δούλην σου, τοῦ μεγάλου ἀγαθοῦ ποιήσον
ἐπιτυχεῖν, ἵνα ἐναρίθμιος γένωμαι τῶν φρονίμων παρθένων
τῶν ἀξιώθεισων εἰσελθεῖν εἰς τὸν αἰώνιον καὶ ἀφθαρτόν
σου νυμφῶνα· καὶ εὐλογεῖτω τὸ πνεῦμα μου τὸν σὸν πα-
τέρα τὸν παντοκράτορα καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, καὶ
σὲ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς
τούς αἰῶνας· ἀμήν. Ὡς δὲ τὸ ἀμήν ἐπλήρωσεν ἡ ἀγία,
παράθηξας ὁ σπεκουλάτωρ τὸ ξίφος, ἀπέτεμεν τὸν γεν-
ναῖον αὐτῆς τραχύλον ἔξω τῆς πόλεως· τὸ δὲ ταύτης σῶμα
ἔρριπεν ἐν τῷ τῶν καταδίκων τόπῳ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀσε-
βοῦς δικαστοῦ πρόσταγμα· ἐνθα δὴ καὶ τὸ τοῦ καλλινίκου
μάρτυρος Κηρύκου τοῦ ταύτης υἱοῦ ἐναπέδεντο λείψανον.

10. Τελειοῦται δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι καὶ δυνάμει
ἡ τε ἀθλοφόρος μάρτυς Ἰουλίττα, καὶ ὁ ταύτης ἐπίδοξος
υἱὸς Κήρυκος τῇ πέντε καὶ δεκάτῃ τοῦ ἰουλίου μηνός. Τῇ
οὖν ἐξῆς ἡμέρᾳ αἱ ταύτης δύο θερραπαινίδες ἀνελομένηαι
τὰ σώματα ἐν νυκτί, καὶ πόρῳ ταῦτα ἀπαγαγοῦσαι ἀπέ-
δεντο κατακρύψασαι ἐν τινι σπηλαίῳ εἰς τῶν γῆν ἐν τῇ
Ταρσέων ἐνορίᾳ· μέχρι δὲ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ
εὐσεβῶς βασιλεύσαντος, ἡ μία τῶν θερραπαινίδων ἐπιβίω-
σασα, ὅτ' ἂν ἡ ἀληθεῖα εἰς φῶς ἦχθη, καὶ αἱ ἐκκλησίαι
τοῦ θεοῦ παρρησίαν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἔλαβον, ἐκ-
φαίνει τὸν τόπον· καὶ πᾶς τις τῶν πικρῶν ἔσπευδε πα-
ραγενόμενος λαβεῖν τι ἐκ τῶν τιμίων ἐκείνων λειψάνων,
εἰς φυλακτήριον μὲν καὶ σύστασιν τῆς ἰδίας ζωῆς, εἰς
δόξαν δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἡμῶν θεοῦ.

11. Ταῦτα τοίνυν ἐν ἀληθείᾳ πραχθέντα ἐσήμανα
τῇ φιλοθέῳ σου ψυχῇ, ἅτινα παράδου πιστοῖς ἀνδρώ-
ποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἐσονται καὶ ἐτέρους διδάξαι καὶ πλη-
ροφορῆσαι· μὴ τοῖς προδῆλως μυθώδεσι συγγράμμασι
συμπεριφέρεισθαι, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ πείθεσθαι· ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ πατρὶ σὺν τῷ
ἁγίῳ πνεύματι, δόξα τιμὴ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
αἰῶνας.

*Theodori metropolitae nicaeni sub Constantino por-
phyrogenito, quas in diatriba n. CIX. dicit Allatius
apud se habuisse epistolas octo, luce dignas, eae mihi
nondum ad manus venerunt. Itaque alius nunc proce-
dat Theodorus, videlicet Xanthopulus, quem Allatius
in diatriba n. CXXIX. paucis verbis memorat, sed in
opere contra Chreggtonum Exercit. V. demonstrat fuisse
concilii florentini actorem illorum scriptorem, quae Bi-
nius in romana editione vulgavit. Haud levis ergo fur-
furis fuit hic Theodorus: qui quidem definitioni fidei
in concilio praedicto (Labb. ed. sec. T. XVIII. col. 533.)
ita subscribit: ὁ μέγας σκευόφυλαξ διάκονος Θεοδώρος
ὁ Ξανδοπούλος ὑπέγραψα. Huius extant in codice CXII.
vaticano epistolae sex, haud gravius tamen vel pu-
blici argumenti. Quamobrem duas selegi, quarum in
prima benignitatem erga egenos commendat, in altera
ad patriarcham scripta de suo morbo loquitur auctor.*

I. Ξανδοπούλου.

Ἄπασι μὲν ἀρετῆς εἶδеси διαλάμπειν τὴν θεοφιλῶς
ἡμῶν βασιλεύουσιν, σύμφωνός τις καὶ κοινὸς κρατεῖ λό-
γος, ἀπανταχοῦ τὸ ὑπήκοον διατρέχων· οὐχ ἥκιστα δὲ φι-
λανθρωπία ταύτην σεμνύνει, καὶ δεξιὰ τὴν τῶν δεομένων
ἀναβλυζουσα θερραπείαν· τοῦτο γὰρ αὐτῆς καὶ τάλλα δια-
φερόντως ἔχει κοσμεῖν, οἷς ὁ κοινὸν ἔχουσιν ἀναλόγως τῇ
φύσει ἀνθρώπος καὶ θεός, τοῦτ' αὐτῇ τῶν ἄλλων μᾶλλον
κτῆσασθαι προὔδειτο· διὰ τοι καὶ πολλοῖς ἐντεῦθεν εὐτυ-
χεῖν τῷ δυστυχεῖν περιγίνεται· καὶ καινὴ τις εὐπορία τὸ
ἀπορεῖν, τοῦ πλοῦτου χερσὶ πενήτων παρακύπτειν βιαζο-
μένου· ἔχρην δὲ ἄρα καὶ τὸν δυστυχῆ, τὸν δ' εὐτυχῶς δυ-
στυχῆσαι, ἵνα καὶ αὐτῷ μὴ κλῆος οἶον ἀκούειν ἔσται,
ἀλλ' οἴκοθεν εἰδέναι καὶ οὕτως ἔχει καὶ διηγείσθαι τὸν
οἶκτον· φασὶ καὶ γὰρ τὴν εὐγενῆ Γάσκαν οὐ πρὸ πολ-
λοῦ πλείστων ὅ τι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον ἐκτραγωδῆσαι,
καὶ τὴν φιλάνθρωπον ἐκείνην ἐπικαύψαι ψυχὴν· καὶ γε
βούλεσθαι τούτῳ χεῖρα τε παρασχεῖν, καὶ τὸ τῆς συμ-
φορᾶς αὐτῷ δράμα μέτριον ταῖς εὐεργεσίαις ἐργάσασθαι·
ἐπὶ τούτῳ δὴ καὶ τὴν σὴν καλοκαγαθίαν προτρέπομεν
συμμαχεῖσθαι τούτῳ, καὶ τὴν δυνατὴν ἐπορεύει χεῖρα, καὶ
δανεῖσθαι γλώσσαν τῇ συμφορᾷ, ὅχυρόν τε ἔρκος καὶ λι-
μένα μεστὸν γαλήνης αὐτῷ γενέσθαι παρακαλοῦμεν· ἀναμ-
νῆσαι τέ τὴν οὕτω προδυμωμένην, καὶ διερεδῆσαι αὖθις
τὰ τούτου ἐπὶ μᾶλλον ἐκτραγωδῆσαι· καὶ πείσαι μὴ τοῦ-
τον μόνον ἐξ ἀπάντων κεναῖς χερσὶν οἴκαδε ἐπαυκῆναι·
δυατήρ γὰρ αὐτῷ πάνυ νέα, καὶ χηρεῖαν ἐν οὐ καιρῷ
δυστυχίσασα, καὶ τὸ πάθος ὑποστᾶσα οὕτως, ὡς καὶ τι
προτρέπον ἔχειν θαρρόντως τὴν συμπάθειαν ἐκκαλεῖσθαι·
ὑπὲρ ἧς οὗτος τὸν τοσοῦτον ἀνατλάς ὥφθη πόνον· δείξον
τοίνυν ὦ ἀγαθὲ καὶ νῦν τὴν σὴν περὶ τὰ καλὰ καὶ περὶ
ἡμᾶς σπουδὴν· ῥῥῶδιον δὲ σοι τοῦτο βουλομένη μόνον δέ-
δωκεν ὁ θεός, δύναμιν παρασχῶν ἀποχρῶσαν δεομένοις

Cod. vat. I
f. 6.

ἐπικουρεῖν· εὖ γὰρ ἴσθι ὡς ἤττον ἂν τοῦ σοι προσήκοντος μὴ ῥαστώνῃ δοθέντος, χάριτος οὗτος μετὰσχοι ἤπερ ἔργῳ· οὕτως οἰκείουμαι τὴν εὐεργεσίαν τοῦ δυστυχοῦς· ἐκλογίζεσθαι δέ σοι ἄρα προσήκει, ὅσον ἀνιᾶσθαι ξυμβαίνει τῷ ἀντιρρόπῳ τῆς χάριτος· περὶ οὗ δὲ πολλάκις μοι ἀναδέμενος, ἡκιστα εἶχον πράττειν, τοῦ χρόνου τὴν λήθην ἐγχεόντος, νῦν ἄριστ' ἀνύσας ἔχω· ὡς καὶ σὲ τῶν λόγων εἰς πεῖραν ἤκοντα, ἐρεῖν οἶμαι μὴ ἄλλως ἀκοῦσαι βούλεσθαι τὴν δ' ἀττικὴν μέλιτταν, τὸν λέγειν εἰς κάλλος ὃ τι πλεῖστον ἐξησκηκότα, καὶ μεθ' ἀρμονίας ἀπάσης τὰ τῶν ἀττικῶν λόγων κηρία εὐπρεπῶς ἐξυφαίνοντα, τὸν ἀτεχνῶς ἐκ τῆς τέχνης δεινόν, μένος πυρὸς αἰδομένοιο πνέοντα· οἶδας ὃν λέγω· πρόσσειπε.

II. Τοῦ αὐτοῦ.

- f. 10. Ἐν λογῷ θαύματος ἀληθῶς τίθειμαι, θειότατε δεσπότη, ὅπως ἐπὶ τοσούτων ἐκ ψυχροῦ νοσοῦντα με βρύματος, παραμυθίσασθαι οὐκ ἠδέλυσας, τὸν τῆς σῆς πνευματικῆς ἀγάπης πάνυ ὑπερκαιόμενον· ἀπέχρησε γὰρ ἂν πάντως ὁ τοῦ τεσσαρακονημέρου καιρὸς γνωσθῆναι, ὅτι δὴ τυγχάνω τῇ κλίνῃ προσηλωμένος, μὴ τοι γε τῇ σῇ ἀγίῳ-

τητι ἢ σφόδρα μένει περὶ ἡμᾶς εὖ οἶδα, ἀλλὰ καὶ οἷς οὐ μένει· πλὴν ἡμεῖς οἰόμενοι μὴ εἰς ἀκοάς ἐλθεῖν σοι τὰ τῆς ἡμετέρας τάλαιπωρίας, δῆλα ἤδη ταῦτα τοῖς παροῦσι γράμματα καθιστῶμεν· στήθι οὖν, πανιερώτατε δεσπότη, καὶ ἐξίλασαι διαπρεσβευσάμενος δεῶ κοπάσαι τὴν θραῦσιν· μετὰ δὲ τοῦτο δίδου ἐπαρκέσας ἡμῖν, καδὰ δὴ σοι φίλον ποιεῖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐνδεῶς ἔχουσιν· ἐξ ὧν θεός σοι κατεπιστεύσατο· ὡς ἂν τὸ ἡμέτερον σκῆνος βαρεῖα νόσῳ κατεργασθὲν τοῖς ἐπιτηδεύουσιν ἀνακτησώμεθα· ὡς γὰρ σαῖς ἐντεύξεσι πρὸς θεὸν τὸν τοῦ πατρὸς κουφισμὸν ἰδεῖν, οὕτω καὶ τῇ σῇ ἐπισκέψει ἀνακληθῆναι, καὶ πρὸς εὐεξίαν ἐλθεῖν πεποιθήμεν.

In eodem codice CXII. f. 82-87. legitur Georgii Galesiotae monodia in obitu praedicti Theodori Xanthopuli, magistri ac familiaris sui, dicta Constantinopoli, qua in urbe post reditum ex Italia ac synodo, Xanthopulus obiit, quem sane summa vi amoris dilaudat Galesiota, sapientiam eius ac virtutes mirifice amplificans. Hanc nos funebrem laudationem publici iuris facere non recusamus. Et orator quidem Galesiota n. 3. ecclesiae suae errores retinere satis demonstrat; quod de Theodoro cogitare nefas est, si certe sincera fuit subscriptio eius florentina, quam nos supra recitavimus.

ΤΟΥ ΓΑΛΕΣΙΩΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΟΝΩΔΙΑ

ἐπὶ τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρῷ Θεοδώρῳ
τῷ Ξανδοπούλῳ ἐκείνῳ.

od. vat. 112.
82. a.

1. Ἄνδρες οἱ τε τοῖς βασιλείοις ἡδῆσι καὶ παιδεύμασιν ἐντετραμμένοι, οἱ τε τῆς βασιλευούσης ταυτησί τῶν πόλεων ἔνοικοι, τί τις ἂν φαίη πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν ῥαγδαίαν ταύτην καὶ κοινὴν συμφορὰν; τό τε γὰρ ἐπὶ τηλικούτοις ἀπενκαταίοις παθεῖν ἐπιτείνουσθαι, μαλα ἄωρον καὶ ἀτυχές, οὐδαμῇ τό τ' αὖθις σιγῇ παρῖναι καὶ ἀναπαυθῆναι ἔχειν δοκεῖν ἐπὶ τῷ ἀδοκῆτῳ τραγικῷ τῷδε δράματι, σφόδρα ἄτοπον καὶ οἷον εὐηδῆς, ὡς γέ μοι φαίνεται, εἰ ἄνδρὸς τὴν διὰ πασῶν φάσιν ἡρμολογούμενου, καὶ πόρρῳ σοφίας εἰς ὅσον πλεῖστον ἐξῆν ἑλληκότος, τῆς καθ' ἡμᾶς λέγω καὶ τῆς ἐξωδέν· τὸ ἐπέκεινα Γαδσίρων· οὐ περατόν, καὶ καδότη ἂν εἴποι τις εὖ μάλα κεκοσμημένου, καὶ ἅπασιν ἀρετῶν εἴδῃσι διαλάμποντος, τοῦτο δὴ μὴ κατ' ἐλπίδας φεῦ λελοιπότης τὸν βίον, μηδεὶς αἰροῖτο θρήνων ὑπόδεσιν τὸ κατ' ἐκείνον ἐνστήσασθαι, καὶ τοσούτο δὲ πάθος κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀνακλαύσασθαι· χωρὶς δὲ τούτου καὶ τινων ἡσθόμην ἐμοὶ χαλεπαίνοντων, εἰ ἐκ πρώτης ὁ δὴ λέγεται τριχὸς τῷ οἰχομένῳ προσέχων, καὶ τῇ συνηδείᾳ τοῦ τῶν λόγων καλλίστου χρημάτος, οὗ δὴ καθηγητῆς ἡμῖν ἐκεῖνος ὥφθη καὶ διδάσκαλος, εἰ χρὴ τάληθές εἰπεῖν, ἔπειτ' ἀμελήσῃ ἡγενομένη μικρῷ γοῦν λόγῳ τὸν ἐκείνου τάφον κοσμήσαι.

2. Οὐκ οἶδα γὰρ πῶς οὐκ ἂν μέγιστ' ἀδικοῖην, μὴ τὴν ἐν εἴδει καὶ νόμιμον ἐπὶ τῇ ταφῇ τοῦ παναρίστου καὶ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τοῦδε, ἀποδεδωκὸς τραγωδῖαν, καὶ ὡς τὰ τῆς δυνάμεως ὑπαγορεύειν πείθει, τὰς νομιζομένας ἐπ'

αὐτῷ τιμὰς διελδῶν· ὥσπερ γὰρ τῷ βίῳ περιόντι, ἅτε δὴ f. 82. b.
πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, σὺν προθυμίᾳ πολλῇ τὸ γεγόμενον μετ' αἰδοῦς καὶ σεβάσματος τοῦ προσήκοντος ἐκτινύναι ἡρώμην, οὕτω μοι δοκῶ καὶ τὸ βίον μετελλαχότι, ἀνδ' ἐτέρας ἀντιπελαργώσεως ἐπινεύμαι τὸ μόνωδεῖν· κεχαρισμένα δ' αὐτῷ παντὸς ἐτέρου τὰ τῶν λόγων οὐκ οἶδ' ὡς εἴ τι ἐτέρῳ καθηγεμόνι τούτων ἡμῖν ἀποδεδειγμένῳ, κἄν τεύδῃ ἀπαραίτητον τὴν εἰσπραξίν ταύτην παρασκευάζοντι· ἔστι μὲν οὖν ἐμοὶ τοῦτ' ἀφορμὴ τῆςδε τῆς θρηνηθείας ἐχόμενα τῶν ὄντων ὑποκειμένη, ὡς ἄρ' ἐφ' οἷς ἔχομεν διεξιέναι κατὰ δύναμιν κοσμοῦντες τὰ τῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς, εἰρηκότες τὰ πᾶσι δῆλα ἐσόμεθα, καὶ τούτοις ἀρπάξουσιν τοὺς λόγους τὴν αὐτὴν ἀναμφερίτως τιθέναι· οἷς γὰρ ἂν ἔχοι τις λέγειν ἐγνωσμένοις τοῖς πλείστοις, περὶ τούτων δηπουδῶν καὶ τὸ κολακεύειν δοκεῖν ἐκπεφευγῶς ἔσται· καὶ οἷνοις οὕτω τοι καταπειθεστέροις μάλιστα γιγνομένοις, τὴν ἐπιούσαν δόξαν τοῦ κειμένου πρέπουσαν ἐμποιήσει· οὐκοῦν ἐπειδὴ τὸ κατ' ἀξίαν περὶ τῶν ἐκείνῳ προσόντων καλῶν ἐπεξελεῖν ἀμήχανον παντὶ που σχεδόν, τὸ δ' αὖθις τὸ στόμ' ἐπιβύσαντα σιγῇ καθῆσθαι, πάσης παραίτησεως ἀποκέκλεισται, καὶ ἡμῖν ὡς δοκεῖ τὰ τῶν θρήνων προσῆκει· ἀρχτέον δὴ λοιπόν οὕτω καὶ θρηνητέον ὡς μὴ ποτ' ὥφελε πάντα ὄκνον ταρσαμένους.

3. Χρῆναι δὲ ἄρα φαίην ἐγὼ γε οὐχ ἕνα τραγωδόν f. 83. a.
ἐμὲ καταστάντα τοῦ πάθους, οὕτω περὶ παντὸς τοῦ κατ' ἐκείνον δικαίου ἀποχρῆν δοῆαι, ἀλλὰ Σιμωνίδην ἐκείνον καὶ Πίνδαρον κοινῇ μεταποιούμενους τῶν θρήνων πάντως· τί τῶν ὄντων ἀνύσαι τοῦτ' ἔργον πεποιημένους· πέπτωκεν οἶμοι Ξανδοπούλος ὁ κάλλιστος φερωνύμως τῷ τῆς φύσεως ὑπείξας δεσμῷ. Ξανδοπούλος ἐκεῖνος ὁ τῷ τοῦ διαβατικῶ καὶ ὑψιβάμονος νοῦ ταχυτάτῳ πτερῷ δέξας διῶν καὶ ἐπιβάλλων τοῖς πράγμασι, καὶ αὐτόχρημα γνώμων παντὸς εἵδους φιλοσοφίας ἡμῖν ἄνωθεν πεφηνώς, καὶ αὖ

f. 85. b.

καταλιπεῖν κατὰ σέ' ὡ ποθεινὸν κέντρον τοῖς ἐντυχοῦσι καταλιπὼν, καὶ ἀδανάτον ἔξω τὴν μνήμην, μέχρις ἂν ἐν λόγῳ τοῖς ἀνθρώποις ἢ τὰ τῶν λόγων· ὡ πῶς τηλικούτου σου πεφηνότος, ὡς οἷμ' ἂν ἔγω γε μὴ δάκνεσθαι μεμνημένος ἐκάστοτε καὶ ἀδακρυτὶ παριέναι τὸν βίον ὡ τῆς ἀδυμίας καὶ τῆς ἐν καρδίᾳ σκοτομῆνης, ἢ μοι πρὸς ἥπαρ διέδω ἐκ τῆς περὶ σέ' συμφορᾶς· ὡ τῆς ἀποφραδὸς ἡμέρας, ἥτις τὸν σὺν ἡμῖν ἐπήγαγε θάνατον καὶ τὴν οὐ κατὰ καιρὸν ἀτερπῆ τρύγην, τὴν ἀπόλειψιν ἀποδυρομένοις τὴν σὴν.

10. Ὡ πόσα δάκρυα τοῖς ἀνελπίστοις καὶ ἐγγράφοις σου ἐνταφίους τοῖςδε κατέσπεισα· ὡ πῶς οἱ σε μάλιστα ποδοῦντες τέ καὶ φιλοῦντες ἀδόκητα τὴν ψυχὴν καιρίαν ἐπλήγημεν· ὡ τοῦ μεγίστου καὶ θειοῦ πνύματος· ὡ βέλους καὶ τραύματος διὰ βάδους τῆς ἡμετέρας καρδίας ἐληλακότος· ὡ πῶς ἀδακρυτὶ τὸ σὺν τότε παρέλθωμεν σῆμα· ὀφελὸν μοι τὴν γῆν πρότερον χανεῖν, ἢ τὴν σὴν τελευτὴν κατιδεῖν· ὅπερ γὰρ συμβαίνειν εἶωδε τοῖς ἐμβροντήτοις ἢ τοῖς σφοδρότατοι γῆς κλόνω κατασειομένοις, τοσοῦτο κἄμῳ συνέπεσε φεῦ ἐκτραπέντι πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ· ὡ ποῖον ἂν τις ἐξευρεῖν ἰσχύσει φέρεμακον τῆς τοσαύτης πληγῆς· ὡ ποῖος χρόνος μαράναι καὶ τὴν λύπην πόρρω τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀπελάσαι δυνησεται· τὸ γὰρ οὕτω πάντοθεν ἔχειν μεμνησθαι σου πολλῶ διενεγκόντος τῷ μέτρῳ τῶν ἄλλων καδ' ὅτι ἂν εἰπεῖν ἔχοι τις, οὐχ ὅπως λήθην ἐμποιεῖ τῆς σῆς ὀψεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλέον ἀνανεοῦσθαι τὴν λύπην παρασκευάζει, καὶ τὸ ἐκ ταύτης ἀναπτόμενον πῦρ, ἀσβεστον ἔχειν, οὐχ ἥττον

f. 86. a.

ὁξέως διερχόμενον καὶ κατανεμόμενον τὰς ἡμετέρας ψυχάς· ὡ πόσους στεναγμούς ἐκ στέγων πικρούς ἐκ βάδους καρδίας ἡμεῖς ἀναπέμποντες, κρουνηδὸν ἐκάστοτε προχέομεν καὶ τὰ δάκρυα· ἀντικρυς γὰρ τῷ πλείστῳ μέρει ἐσμέν σοι συνεδνηκότες, καὶ μετὰ πλείστων τῶν ὀδυρμῶν τραγυδοῦμεν, καὶ τῶν δακρυῶν οὐκ οἶδα τίς ἡμᾶς χρόνος ἐφέξει.

11. Ἀλλὰ γὰρ ἔγωγε τῇ κατὰ σέ' ἀδυμίᾳ ταύτῃ καὶ λύπῃ τὸν νοῦν συσχεθεῖς, οὐχ ὅπως οὐ πρὸς ἔπος δυνατός εἰμι λέγειν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαν τούναντίον ἐκβαῖνον ὁρῶ μοι τὸ ἐπιχείρημα· ὅποτε γὰρ περιήκει οὐκ ἐν δυνάμει λόγου τοσοῦτον εἶναι τοῦμὸν ὥστ' ἐξεῖναι συλλαβόντ' ἄθροα τὰ σά πλεονεκτήματα τοῖς ἐπιούσιν εὐφημεῖν, ὅσον τι τὸ κατὰ ταῦτ' ἐργῶδες· καὶ ταῦτα νέφει λύπης συσχημένῳ τοσαύτης, ἀφίμῃ σκοπεῖν· ἀλλὰ γὰρ ὁ με μικρὸν παρεδραμε βεβαπτισμένον οὕτω ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, πῶς ὁ πάντα ἄριστος καὶ φυᾷ κατὰ Πίνδαρον· καὶ παρὰ πάντων οὐκ οἶδ' εἴ τις ἕτερος ὡς θυμόσοφος ἐξεπιστάμενος ὀρίξεσθαι τέ καὶ ἀποφαίνεσθαι· ὁ διαφερόντως ὅσα κἄμῃ εἰδέναι τὴν σὴν σοφίαν τιμῶν, κἂν ταῖς δημοτελέσιν ἑορταῖς, κἂν ταῖς λοιπαῖς βασιλείοις συναλεύσεσιν, κἂν ταῖς παννυχίσιν· καὶ οἶκοι τὴν λογικὴν σὴν ἐντυχίαν περὶ πλείστου ποιούμενος, ὡς κατ' ἐκεῖνο τῆς ὥρας πάμπαν ἀφεστηκώς πραγματῶν, ὁ τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν πράγμασιν συμφερόντως περιστοιχιζόμενος καὶ περικυκλούμενος.

f. 86. b.

12. Ὁ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπεραναβάς· καὶ ἵνα κατὰ σέ' φαῖνεν ἐπιστέλλοντα, ὁ τῆς ἀληθείας μέγας δομέστικος, τὸ χαρίεν καὶ φιλάνθρωπον καὶ εὐπροσήγορον ἦδος μετὰ σεμονοῦ καὶ ἀρχικοῦ τοῦ φρονήματος· ὅπερ δὴ ὦδε κατὰ ῥῆμα καὶ αὐτολεξεῖ κἂν ταῖς τελευταῖαις ἀνα-

πνοαῖς διεξήεις μεθ' ὅσης τῆς καρδιακῆς ζήσεώς τε καὶ σχέσεως, μὴ ἔχων ἀτενίζειν καὶ ὁρᾶν τὴν χρυσὴν καὶ λυσίπονον αὐτοῦ ὄψιν· οὗτος γε μὴν πῶς ἄρα δεῖξεται τὴν σὴν ἀπόλειψιν καὶ τὴν στέρησιν, ἢ πάντως ἀναζητήσῃ περιπαδῶς ἄγαν καὶ σέ' τὸν ἔξοχα τιμώμενον, καὶ μετ' εὐμενείας φιλούμενον· οὐκέτι δ' ἐξεῖ καὶ ἀνίσταται· καὶ πῶς αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀνίαν πεποίθηκας, ἵνα καὶ δικαιοκτερον φαῖνεν· ὁ μηδαμῇ πρότερον πρὸς αὐτὸν τοῦτο ἀποτολήμας· ὅς γε πρὸ παντός ἔργου καὶ λόγου καὶ πράγματος εἶχες προτεθειμένον τὰ καδ' ἠδονὴν αὐτῷ ἐξυρεῖσκειν, μετὰ λογικῆς τῆς συνέσεως· ἐπειδὴ καὶ . . . κατὰ πᾶν ὅτιοῦν ἔστιν ἄριστος ἀπάντων τὴν αὐτὴν τιθεμένων ὀρθοῖς λογισμοῖς· οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ κοινὸς εὐεργέτης καὶ προστάτης καὶ φίλος τῶν λόγων καὶ βοηθὸς ἁκαμπτός τε καὶ ἄγρυπνος· ὃν αὐτὸς κἂν τούτῳ συνορῶν ἄριστον καὶ τῆς σῆς ψυχικῆς σωτηρίας προεστήσω κηδεμόνα καὶ φροντιστὴν· ὃς οἰκείον δήπουδεν τὸ συμβεβηκὸς νομίζων, εἴ τις ἦν μηχανὴ ἀναβῖναι σε αὐθις, οὐδενὸς ἂν τῶν τιμῶν ἐφέισατο, μὴ οὐχὶ τῆς σῆς ἀναβιώσεως ἀντιδοῦναι.

13. Ἔμοι δ' ἐπείσει θαυμάζειν, ὡ ἄνδρες, ὅπως πλείστων ὄντων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ λογικῇ παιδείᾳ διαλαμπόντων, οὐδενὶ θερμῇ τις εἰσήει τὴν ἐκ τῶν λόγων εὐχημίαν ὡς Ἐρμῇ λογίῳ ἐκείνῳ εἰσενεγκεῖν ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἀνάγκη συνελαδέντας οὐχ ὡς χρεῶν τὴν ὑπόδεσιν ὑποδύναι, τὸ τῆς ὀφειλῆς μόνον ἀπαραίτητον ἐκτινύναι δεῖν κρίνοντας, καὶ τὴν τῶν φιλατιῶν μέμψιν ἐκκλίνοντας· μηδὲν δέ τι πρὸς ἔπος φέρειν ἔχοντας ἐπάξιον τῷ κειμένῳ· θρηνώμεν οὖν ἐγὼ σου τὴν σοφίαν πολλῶν ἔνεκα, πάτερ καὶ παιδευτὰ καὶ διδάσκαλε· καὶ πάνυ τοι τὸν σὸν τάφον λόγοις ἐπιτυμβίοις αἰροῦμαι κοσμεῖν, καὶ τοῖς πᾶσι τιμᾶν· βαίνω δ' ὅμως κατόπιν, τὸ βεβουλησθαι μόνον διδούς, τοῦ μὲν τοι δεδυνῆσθαι πόρρω που διεκπίπτων· θρηνοῦσι δὲ πάλιν οἱ τὴν σὴν δήπουδ' ἐξορῶντες σε μάλιστα καὶ καδ' ἐταιριανὴν ἡρμοσμένοι καὶ φιλοῦντες σε μάλιστα καὶ ἀντιφιλούμενοι· θρηνήσουσι δ' οἷς τι μᾶλλον τοῦ λέγειν τῶν ἄλλων περίεστιν· ἢ γὰρ σὴ δοῦσα κοινὴ τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανεν οὐσα· ὥσπερ δὴ καὶ τὰ τῆς ζημίας ἔστι κοινά· οἷον εἰ περὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν τῆς ἡμέρας ὀφθαλμὸν κοινὸν ὄντα φωστῆρα ἐκ τινος συμπτώματος πάθος τί καὶ ἐπιπρόσθησις συνέβη τῶν ἀκτίων αὐτοῦ καὶ τῆς λαμπρόντος· παρ' οὐδέσι γὰρ τῶν τῆς καδ' ἡμᾶς οἰκουμένης οἶμαι δὲ καὶ τῶν εἰς τὰ ἔσχατα ταύτης οἰκούντων, οὐ πλείστος γεγένηται λόγος περὶ τῆς κατὰ σέ' ταύτης ζημίας.

14. Καὶ σὺ μὲν οἶχῃ θανὼν, ἡμᾶς δ' ἀπαρκαυδήτω πένθει καὶ ἀπαύστῳ λύπῃ καὶ ἀδυμίᾳ περιέβαλες· οὐκ ἔστιν ὅτε σοῦ τοῦ παναρίστου μὴ μεμνημένου· οὐχ ἥμιστα δ' ἀνισασόμεθα ὅποτε τῆς σῆς γλαυτῆς ἑορτῇ σφόδρ' ἐπιποδοῦντες οὐκέτι ἐξομεν· ἐν ἡμῶν ἐπισχεῖν τὸν ροῦν τῶν δακρυῶν δεδύνηται, τὸ οὕτω σε δηλαδὴ μακαριστοῦ τοῦ τέλους, καὶ τῆς ἀποικίας ὡς ἐπὶδεῖς τυχεῖν τὴν μὲν γὰρ τελευτὴν, πρὸς τε τῶν θείων ἀνδρῶν, πρὸς τε τῶν ἔξωθεν, καὶ πρὸς σοῦ δόγματα καὶ κανόνας ἐπικαίρως περὶ τῆς ἐπικήρου ταυτησί ζωῆς ὀρίζομένου τέ καὶ φιλοσοφούντος· ἐκάστοτε, κοινὸν ὅρον γινώσκομεν ἡμῖν τοῖς ἐφημέροις· τὸ δὲ τὸν βίον μεταλλάξαι πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἐκ παιδὸς τραφέντα καὶ αὐξηθέντα, τοῦτο δ' οὐκ ἄνευ θείας μοίρας θείῃ τίς ἂν ὡς εἰς τὸ κρεῖττον ἀντικρυς εὐκλεῶς παραπέμπον· ἀλλ' εἴ τις αἰσθησις, θεῶ γὰρ ζῶσιν οἱ κατὰ

f. 87. a.

f. 87. b.

σε τὰ λογικά ταῦτα τροφεῖα ὡς πατήρ καὶ παιδευτῆς πρὸ σου· εἰ καὶ μὴ κατ' ἀξίαν τῆς περὶ ἡμᾶς σῆς παιδεύσεως ἐξηγενηγμένα· καὶ μὴ διαλίπης θερμῶς ὑπερευχόμενος ἡμῶν, παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν θεόν τῷ περιόντι τῆς ἀρετῆς· καὶ λύσιν ἡμῖν ἐκείδεν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπερχομένων δυσχερῶν ἐξαιτούμενος ὥσπερ ἄρα καὶ τῷ βίῳ περιῶν ὑπερηύχου.

Theodori nomici funebrem orationem, seu lamentationem, in obitu Andronici Tarchaniotae, memoravit Al-latus in diatriba n. CXXVIII, sed mendose ibi hypodiaconi pro diaconi. Breve hanc Constantinopoli dictam orationem quum his diebus, casu propemodum, in bibliotheca vaticana ms. nos viderimus, typis cum levi chartae dispendio tradendam iudicavimus, ut ali-quod tum laudati tum etiam laudantis monumentum extet. Laudatur Andronicus a pulcritudine, comitate, atque eloquentia.

Cod. vat. 1879. Μονὺδία ῥηδεῖσα ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ μακαρίτου κυροῦ Ἁνδρονίκου Ταρχανιώτου, τοῦ Καβαλλαρίου ἐκείνου, παρὰ ἐλαχίστου διακόνου Θεοδώρου τοῦ νομικοῦ.

1. Ἐμοὶ μὲν, ὦ παρόντες, καὶ σιγᾶν οὐκ ἔστι, καὶ πειρωμένῳ δὲ λέγειν, εἰς τούναντίον συμβαίνει· καὶ οὐκ οἶδα πότερον χρησαίμην ἐμαυτῷ ἐπιχειροῦντι μὲν γὰρ λέγειν, ἀπορία πανταχόθεν ἐγγίγνεται· τοῦτο μὲν, τῷ τοῦ πράγματος μεγέθει· τοῦτο δὲ, τῷ τῆς ψυχῆς πρῆστυρι, ὥσπερ ἀτεχνῶς ὑπὸ τῆς λύπης ἐμπέπημαι· καὶ γὰρ ἡ τῆς καρδίας μου διέξοδος ἐπέχεται, καὶ παντάπασι τὸ λέγειν ἀφαιρείται· μὴ λέγειν δ' αὖ ὡς οἶόν τε, παντελῶς οἶμαι εἰς ἀναισθήτους τελεῖν· τίνα οὖν καὶ ὑμεῖς τὴν γνώμην ἔχετε; πότερον σιγῆσωμεν, ὡς οὐκ ἀρκέσοντος τοῦ λόγου τῷ πάθει; ἢ θρηνησώμεν, ὡς οὐδ' ἡντιοῦν ἀνεχομένου τούτου σιγῆς; εἰκότως· ὦ τίς οὕτω καρτερός, καὶ ἀλγους ἀνασθητός, ὃς ἐπὶ τῷ νῦν πάθει οὐ πρὸς οἰμωγὰς ἀντραπείῃ καὶ δάκρυα; τίς τοῦ πάθους τούτου σύνεσις ἐσχατῶς, οὐκ ἀνσχέδον καὶ αὐτὴν ἀπορρίψει τὴν ψυχὴν; ὦ πῶς τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ἀνδρὸς ἔρρημοι καταλελειμμένοι, ἔνθεν ἀκείδεν περινοστοῦντες, οὐχ ὁμοῦ γεγόναμεν τῷ πεσόντι.

2. Ὡ γῆ καὶ ἥλιε· ὁ πάσης ἀριστείας ἐπώνυμος, ἡ χρυσὴ τοῦ γένους σειρὰ, ὁ τῆς ταπεινώσεως κανὼν, ἡ τῆς ἀγάπης κρηπίς, τὸ πάντων τῶν καλῶν καταγώγιον, ἀνδρῶν ἀπάντων ὁ ἀριστος, φεῦ ἤδη κεῖται, καὶ γέγονεν οἶμοι νεκρός, καὶ ἡμῖν δακρύων καὶ θρήνων ὑπόδεις· ὦ κεφαλῆς ἐκείνης ταπεινώσιν φρονήσεως εὐτυχοῦσης· ὦ χάριτος ὁμμάτων σκυθρωποῦ παντός ἐλεύθερον· ὦ πτύχες ὧτων, εἰ ἐπ' αὐτοῖς ἤδεσι λυμαινόμενον, βραδείαν σύνεσιν ἔχουσαι· ὦ μέτρα ῥίνος, εἰς θυμοῦ μὲν οὐ ἐπαγγελίαν, ἐς κάλλους δὲ συμμετρίαν, τῷ προσώπῳ σταθμούμεναι· ὦ ῥυθμὸς γλώττης· ὦ λόγων ἐγκαίρων· ὦ πάντ' ἐκεῖνα σκιὰ, πάντ' ὄναρ· ἐπελθούσα γὰρ ἡ τοῦ θανάτου τρύγη πρὸ τῆς ὥρας φεῦ ἀπεμαρναν· οἶμοι οἶμι· ἡ σεμνὴ κεφαλὴ, ἡ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμέρα, τῇ τοῦ ἄδου νεφέλῃ ἐπισκοποῦνται, καὶ πᾶν τὸ φαιδρὸν τοῦ προσώπου ἔαρ, ὡς ὑπὸ χειμῶνος γνόφῳ τῇ φθορᾷ συσκοιάζεται· ὁ μουσικός ἐκείνος τῆς γλώττης ῥυθμός, τῷ μακρῷ καὶ ἀμούσῳ τῆς ἐσχάτης ταύτης σιγῆς συγχέεται· αἱ χεῖρες, οἱ πόδες, καὶ πᾶν μελὼν ἅλλο

πλείστην εὐτονίαν ἐπαγγελλόμενον, νεκρικῆς ἄπτεται τάρκης· τίς μὴ τῷ τῆς λύπης ὄγκῳ καταπτεσέται; ἀληθινὸν τὸ πάθος, ἀφῆρτον τὸ δεινόν, οἰκτρὰ ἢ ὑπόδεις, πικρὸν τὸ βέλος, ὅξυ τὸ λυποῦν καρδίας μέσης ἀπτόμενον.

3. Τούτοις οὐκ εἰκός, ὦ φίλοι, θρηνεῖν; τούτοις εἰκός· ἀνδρας μὲν οἰμᾶσιν, γυναικας δὲ ὀλοῦσιν, γέροντας κλαῖειν, παῖδας δεινοπαθεῖν· ὦ τοῦ δεινοῦ τούτου θεάτρον· οἶων ἂν ἡμῖν ἀγῶνων ὑπόδεις πρόκειται· ἀντὶ γὰρ ἐγκωμίων, ἐπιτάφια ἄδομεν· ἀντὶ τοῦ τὸν ποδούμενον βλέπειν, οἶμοι, τὸν αὐτοῦ τάφον ὀρώμεν· καὶ ἡμῖν μὲν, ὃ σεβασμία μοι κεφαλὴ, θρήνων ὑπόδεις κατέστης καὶ ὀδυρμῶν τῷ δ' αὖθις σοι φιλάτῳ ὁμαίμονι πόσων ἂν οὐχὶ δακρύων ὑπόδεις πρόκειται· πόσοις ὀδυρμοῖς τὴν ψυχὴν αὐτῷ φλέγον, καὶ πάντας στεναγμούς ὑπερβαῖνον ἄλγος· ὀρίσεται; πόῳ θρηνούντων ἂν τρώπῳ τὸ περιστὰν αὐτὸν πένθος ἐκπλήσσει; πόσους αὐτῷ πάθει στεναγμούς ἀρκούντας ἐπιμετρήσεις; τίνα θρηνοῦσαν κύκλων ὥδην, ἢ τινὰς ἀηδόνας, ἢ τιν' Ὀρφέα μουσικόν, πρὸς θρήνων ἀρμονίαν ἱκανὴν ἐπὶ τῷ πάθει συγκαλέσεται; τὸ γὰρ σὸν πάθος, πόσον οὐκ ἂν ὑπερβαῖοι δάκρυον; οὐκέτι σοι δημόσιος συνοδεύσει· οὐκέτι τὴν σὴν φίλην ὄψεται θεωρίαν· οὐκέτι τῆς σῆς ἐπακούσεται φωνῆς· οὐκέτι τῶν σῶν χειρῶν ἄψεται· οὐκέτι σοι συμβουλή καὶ συνεργῶ χρησέται· ἀλλ' ἔρρημος σοῦ γεγονώς, καὶ τῆς καλῆς σοῦ διαζευχθεὶς ξυνορίδος, ἡμιδνῆς καὶ ἡμίτομος ἔστι, τὴν σὴν διαπαντός ὀδυρόμενος στέρησιν· ὦ τῶν ἀπανταχοῦ γῆς πόλεων ὑπερκειμένη, καὶ τοιούτων καλλεῶς δευφαιμένη κειμηλίον, οἶον ἄρα κλέος ἀφῆρησαι· οἶον ὀφθαλμὸν εὐδαιμονίας ἐκκέκοψαι· οὐκέτι σοι διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς ἐκπομπεύσει, πάντας ὡς εἰπεῖν ἐπ' αὐτὸν ἐπιστρέφω, καὶ τοῖς προσηέσι προσεῖρασι πρὸς αὐτὸν ἐπισπώμενος· οὐκέτι τούτον λαμπρὸν ὑποδέξῃ οἶον εὐτυχῶς ἐν ἐτησίοις ἐορταῖς πολλαῖς ἐξεπιμύσει.

4. Ὡ τῆς σχετλίας ἐκείνης ἡμέρας, ἐν ἣ πάντες ὑπ' ἐκπλήξεως ἄφωνοι ὥσπερ ἐτιέτλουν, καὶ τοῖς λεγομένοις ἠπίστουν, καὶ ἦν ὁ σὸς δηλαδὴ ἐξηκουέτο θάνατος· ἀλλ' ἕκαστος αὐτόπτης γενόμενος, τραγῳδὸς ἐτύγχανε τοῦ δεινοῦ· καὶ τοῖς συναντῶσι δεινός ἦν καὶ ἀπαίστιος οἰωνός· ὦ δεσμάτος τῶν πάντων σχετλίων δυσθεώρητον, ὅτε σε μετῴρων ἐπ' ἐκφορὰν εἶδον ἐγὼ, καὶ εἰς τὸν τῶν νεκρῶν τείνοντα χώρον· ἔμελλες ἂν ἔμελλες δυσχεεὲς πένθους ἄδλον ἡμῖν γενέσθαι· καὶ οἷς ἡμεῖς παρα σοῦ ἐπλουτοῦμεν ἐπαίνοις, δακρύοις καὶ οἰμωγαῖς σε τούτοις ἀμείψασθαι· καὶ τὸ αἰεὶ σε ἐπὶ μνήμῃς ἔχειν, θρηνεῖν ἐκαστοτε, καὶ δῶρα σοι ἄδωρα κατασπένδειν, καὶ ἅττα γε οὐκ ἂν τις εὐξαιτο· ἀλλὰ τίς οὕτω χαρίτων πόρρω ψυχῇ, ἢ συμφοραῖς ἀμειλικτος, ἤπερ περιόντος μὲν σοῦ οὐκ ἦρα, πεσόντος δ' αὖθις οὐκ ἀνίσταται; τίς ἄρα τὴν γλώτταν ἔχων εὐαίσθητον, ὥσπερ ἐκτερεῖ τῷ τοῦ σοῦ θανάτου ληρθεῖς κέντρῳ, οὐκ ἂν πικροτάτης γεύσεως αἰσθοίτο; τὸ γὰρ ἄττικόν τῶν σῶν λόγων μέλι, ὃ γε πρὶν πλημμυροῦν τῷ στόματι, καὶ ἐν πάσαις ὡς εἰπεῖν ἀκοαῖς, χαρίτων αἰσθησιν ἐνεστάλλαττε· νῦν εἰς θανάτου φεῦ πικρίαν μεταβαλόν, κατ' ἀηδὴ μὲν γεῦσιν ἔστι· πείθει δ' ὅμως αὐτοῦ κοινωνεῖν ἅπαντας· τίνα ταῦτα τῶν ἀπάντων οὐκ ἐπὶ δακρύων ἐπαίρει ῥόθιον; τίς δὲ λογισμῶν οὕτω πόρρω καὶ συνήσεως, ὃς οὐκ ἂν αἰσθόμενος τῆς συμφορᾶς, ποταμηδὸν προεγγέας δάκρυα; τίς ἂν ἀρκούντως τὸ σὸν θρηνήσει πάθος·

μείζονος ἢ κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν θρηνητῆρος ῥήτορος δεῖται. Καὶ σὺ μὲν δῆτα ἐχώρησας ἐκεῖσε, ἵνα σε συν-
διάγειν ἄξιον, ἀπαξιῶσας τὴν κατὰ ἡμᾶς ὡς οἶμαι οὐχ
ἔσιον, μετὰ ἀθανάτων συνδιατᾶσθαι σε χρεῶν, ἔπειτα ἐν
θνητοῖς διάγειν ἡμεῖς δὲ σοι τῇ μνήμῃ συναπέλθομεν,

καὶ σύνεσμέν σοι διαπαντός καὶ ἐκαστότε· καὶ σὲ νῦν ὡς
μὴ ὥφελε θρηνοῦμεν, καὶ τοὺς ἐξοδίους σοι ἄδομεν, οὐ
κατ' ἐλπίδας· ἄφωνοι γὰρ ἡμεῖς καὶ νεκροὶ ὅσον τὸ κατὰ
σέ· τοῦτο δὲ μόνον εἰρήσεται παρ' ἡμῖν ὅτι τὸ παρόν,
ἄρρητον καὶ τούτῳ λόγος ἅπας ἂν εἴη τὸ σιωπᾶν.

DE SEQUENTE HISTORIA

MONITUM.

Quamquam subsequens de obsidione Byzantii sub Heraclio imp. narratio anonyma est, ideoque ad nullum Theodorum referri potest; attamen inter byzantinos, quos hactenus luce donavimus, auctores sine dubio numerari debet, neque ab hoc libri nostri loco, rerum huiusmodi pleno, prorsus abhorret. Extat igitur praeclarum hoc piumpque opusculum in graeco codice vaticano 1572, saeculi ferme decimi; quod scriptum dum ego considerare, statim comperi persimile esse contento in codice vindobonensi, apud Lambecium Catalog. lib. V. p. 299. Immo et ulterius vestigando indulgens, cognovi narrationem eandem, a diverso tamen auctore longeque brevior, extare apud Combesium in Auctario T. II. p. 805-816, ita tamen ut vaticana, ut dixi, latitudine et integritate valde praestet. Iam vero historiam huius obsidionis legere proderit etiam apud poetam Pisidam in bello abarico, edente Fogginio, qui si diligentius vaticanos codices excussisset, hanc quoque narrationem detegere poterat, eamque pro illa combesiana, quam p. 78. retulit, in editione sua recitare. Denique, praeter alios historicos, Zonaram quoque consulere licet lib. XIV. 16. ed. Paris. T. II. p. 84. Gesta res fuit anno Heraclii imperantis 16, Sergii I. patriarchae 17, Christi domini 617, ut ex Theophanis chronographia ed. Paris. p. 263. cognoscimus. Scriptor contemporaneus rei actae. Latinam vero translationem nos adiecimus.

De impiorum Abarum atque Persarum adversus a
Deo custoditam urbem furiosa incursione, deque
ipsorum, Dei clementia, Deipara intercedente,
turpi recessu.

1. Longe praevidens per prophetica divini Spiritus gratiam, Dei patris beneplacitum ut ex Deipara Dei Verbum carnem sumeret ac nasceretur, Esaias prophetarum nobilissimus exclamans aiebat: « in
» montem excelsum conscende, qui Sioni evangeli-
» zas: extolle cum fortitudine vocem tuam, o qui
» bona nuncias urbi Hierusalem. Extollite, nolite ti-
» mere, dic civitatibus Iudae: ecce Deus noster, ecce
» Dominus cum fortitudine venit, et brachium eius
» cum potentia. » Atque haec quidem divinitus pro-
pheta locutus est; propterea quod olim quidem adver-
sus Hierusalem expeditionem fecerunt Syria et Sama-
ria, quarum erant principes regesque, Rhaason qui-
dem Damasci, Samariae vero Romeliae filius, princi-
pes populorum haud procul Hierusalem incolentium,
sed propinquitate ac brevitate ditionis facile contem-
nendi. Nihilominus concidit Achazi animus, popu-
lique eius item animus, quemadmodum in saltu
commoventur arbores, ut ex propheticiis verbis au-
distis. Adversus autem hanc urbem, et regnantem in
ea religiose cum pio filio, Chaldaei atque Assyrii
(venerunt) qui olim orientalibus populis dominaban-
tur, gens rapida atque inhumana, et apud univer-
sam scripturam nequitia et fortitudine celebris.

Περὶ τῶν ἀδελῶν Ἀβάρων τε καὶ Περσῶν κατὰ τῆς Θεο-
φυλάκτου πόλεως μανιώδους κινήσεως, καὶ τῇ φιλιαν-
θρωπῳ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Θεοτόκου, μετ' αἰσχύνης
ἀναχωρήσεως.

Cod. val 1572.
f. 42. a.

α'. Πόρρωθεν ὁρῶν τῇ προφητικῇ τοῦ Θεοῦ πνεύμα-
τος χάριτι τὴν εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός ἐκ τῆς Θεο-
τόκου τοῦ Θεοῦ λόγου σάρκωσίν τε καὶ γέννησιν, Ἡσαΐας
ὁ ἐν προφήταις ἐπίσημος ἐβόα καὶ ἔλεγεν * « ἐπ' ὅρος * Is. XL. 9.
» ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών ὕψωσον τῇ
» ἰσχύει τὴν φωνὴν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ
» ὑψώσατε μὴ φοβεῖσθε, εἰπὸν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα ἰδοὺ
» ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ
» βραχίον αὐτοῦ μετὰ κυρείας. » Καὶ ταῦτα μὲν ἐνδύως
ὁ προφήτης ἐφθέγγετο διό πάλοι μὲν κατὰ τῆς Ἱερου-
σαλήμ ἐπεστράτευσεν Συρία καὶ ἡ Σαμάρεια, ὧν ἤρχον,
ὧν ἐβασίλευον, Ραασὼν μὲν ἐν Δαμασκῷ, ἐν δὲ τῇ Σα-
μαρείᾳ ὁ τοῦ Ρομελίου υἱὸς, ἄρχοντες ἐδύναν, προσοίκων f. 42. b.
μὲν τῆς γῆς τοῦ Ἰούδα, τῇ δὲ γειτνιάσει καὶ τῇ βραχύ-
τητι τῆς ἀρχῆς εἰκότως εὐκαταφρόνητοι· ἀλλ' ὁμως ἐξέ-
πητῃ ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀχαζ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ,
ὃν τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλῳ σαλευέται, κατὰ πάσιν καὶ τῶν
προφητικῶν ῥημάτων ἠκούσατε. Κατὰ ταύτης δὲ τῆς πό-
λεως, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ Θεοφιλῶς σὺν εὐσεβεῖ γονεὶ βα-
σιλεύοντος, Χαλδαῖοί τε καὶ Ἀσσύριοι, οἱ ἄνωθεν τῶν
κατὰ ἀνατολὴν ἐδύναν βασιλεύοντες, τὸ ἔθνος τὸ ταχινόν
καὶ ἀπάνθρωπον καὶ παρὰ πάσῃ τῇ γραφῇ ἐπὶ κακίᾳ καὶ
ἰσχύει βοῶμενον.

- β'. Καὶ κύων ἄλλος βάρβαρος λυσσώδης καὶ μεμηνός· ἔδνων ἀγρίων ἡγούμενος, ὅσα τὲ κατὰ ἄρκτον, καὶ ὅσα μέρος οἰκοῦσι τῆς δύσεως οὐκ ἐλάχιστον, ἔδνη ἀγῶν ἄλλοφυλας, ὧν ὁ ἀριθμὸς τῇ θαλάσσιᾳ ψάμμῳ μικροῦ ἐξὶν ἀπεικάζεται. ἐξερύαζαν. ἐμελέτησαν, ἤλδον, ἐπέστησαν, ἐκύκλωσαν γῆν τε καὶ θάλασσαν, ὡς τὸ κηρίον αἰ μέλισσαι. Καὶ βασιλεὺς μὲν μέγας ἀπὴν, ἐπολέμει γὰρ εἰς χώραν μακρὰν τοῖς ἄπασαν τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ἀνατολὴν ἐκδηώσαντι· χίμαιραν ὄρων οὐ τρικέφαλον ἀλλὰ πολυκέφαλον, Ναβουχοδονόσορ τὸν νῦν βαβυλωνίον τύραννον, Χοσρόην φημί τὸν δυσάνυμον, ᾧ καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ Περσῶν βασιλεύειν χριστιανὸς βασιλεὺς ἐχαρίσατο. Βασιλεὺς τοίνυν ὁ μέγας ἀπὴν, υἱῷ βασιλεῖ τὴν πατρικὴν ζηλοῦντι πράγματα καὶ εὐσέβειαν, τὸν θρόνον λιπὼν τὸν βασιλείον· τοῦτον δὲ θεῶ καὶ τῇ παρθένῳ, σὺν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τῇ πόλει πιστεύσας καὶ παραθέμενος. Ἄλλ' ὁ μὲν πέρσης ὁ Σαρβάραζ, οὕτω γὰρ τὸν Ὀλοφέρνην τοῦτον καλοῦσιν οἱ Βαβυλωνιοὶ, ἅπαν τὸ παρὰ πέρσαις στρατιώταις ἔχων ἐπίλεκτον, ἵπποις ἅμα καὶ ἄρμασι, τῇ γείτοσι Χαλκηδόνι περιεκάθετο· ἐπεῖπερ αὐτῷ θεὸς εὐκαιρία τῆς δέσεως ἐκάλυψε τὴν διάβασιν, τὸν καδ' ἡμᾶς Ἰορδάνην θέμενος πρὸ προσώπου τῆς πόλεως, ὥστε καλύειν τοὺς ἀπεριτμήτοις καρδίᾳ τὴν εἰσοδὸν· πλὴν οὐκ ἐπέσχε τὴν κακίαν τοῦ ἄφρονος, ἀλλὰ καὶ λόγοις καὶ βουλαῖς καὶ στρατοῦ ἀποστολῇ, σύμμαχος ἅμα καὶ συστρατιῶτης τοῦ ἐκ δύσεως σὺός, κατὰ τῆςδε ὥφθη τῆς πόλεως, πάντα μὲν ἐμπιπρῶν δεῖτα τεμένη καὶ βασιλικά καταγέγραφα καὶ ἅπαν ἰδιωτικὸν κτήμα καὶ οἴκημα ἀκατασχέτα διὰ τῆς θυμῷ καὶ ζήλοσιν τῇ ὀργῇ αὐτὴν τὴν βασιλίσσαν πόλιν ἐμπιπρῶν λογιζόμενος.
- γ'. Ὁ δὲ δυτικός ἐχθρὸς, τὸ βαρβαρώτατον ἔκτρωμα, ὃν Χάγανον ἐπιχωρίως ὀνομάζουσιν βάρβαροι, αὐτοῖς τῆς πόλεως ἐπὶ συχνὰς ἡμέρας ἐπέστη τοῖς τοίχεσιν, ἔδνη ἀγῶν μεγάλα, γῆν καὶ θάλασσαν τοῖς ὅποις πληθεύσαντα· τοῦ γὰρ ἀρχιερέως δαίμονος ὑπάρχον ἠέδριον γεννημα. οὐ φύσεως ἀνάγκη ἀλλὰ προαιρέσει τέκνον διαβόλου διεσχθεῖς, καὶ πάσης τῆς ἐκείνου κακίας δοχεῖον γενόμενος, ὥσπερ τις ἀντίθεος, γῆς καὶ θαλάσσης ἔχειν τὸ κράτος οἰόμενος. ἔθετο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα. καὶ γλώσσα αὐτοῦ διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὡ κατελειμμένα τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν ἀραι διανοούμενος· ἔδεν ἀπὸ περάτων γῆς μέχρι θαλάσσης τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὰς μαιφόνους ἐξέτεινε· καὶ τὴν μὲν θάλασσαν ληστρικοῖς ἐχέρσωσε σκεύεσι, τὴν δὲ γῆν ἐπλήρωσεν ἵππων τε καὶ πεζῶν, ταύτην πανταχοῦσιν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ πορθεῖναι βουλόμενος. Τί δὲ ἄρα τοῦτον ἐξέκαυσε πρὸς τοσαύτην ἀπόνοιαν; καὶ τίς αὐτῷ τοῦτον τὸν παλαμναῖον λογισμὸν εἰσηγήσατο; τὸ μὲν πρῶτον, ὡς πρῶτον ἐρῶ, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον ἐλεύσομαι· πρῶτον δὲ λέγω καὶ πρῶτον ἐρῶ, τῶν ἡμιτέρων ἀμαρτημάτων τὸ πολυμέρες καὶ πολυτροπὸν καὶ ἐν ἀναξίῳ τῶν ἐντολῶν θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς ἐν πᾶσι πολιτευόμεθα, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίνοντες, καὶ πᾶν εἶδος κακίας πράττειν ἐπιτηδεύοντες· δεύτερον δὲ τὸ ἐκείνου τοῦ θεοῦ ἄπληστόν τε καὶ φιλοχρήματον, καὶ τὸ μηδὲν εἶναι κορεσθαι τὴν βδέλλαν ταύτην δυνάδεν ἢ δυνάμενον· φυγὰς γὰρ ὁ τοῦτον κατὰ σάρκα (ὡς εἶδε μὴ) γεννήσας ἐκ γῆς γενόμενος πόρρωθεν, καὶ ὥσπερ τις λύμα θεήλατος, ἐν τῇ κατακτείνεται νῦν χώρα, τὸ ἔδνος ἐπισκήψαν, τοῖς ἔμπρο-

2. Alter item canis barbarus, rabidus, vesanus, saevarum gentium princeps, cum aliis qui septentrionem et occidentis habitant partem non exiguam, populos adducens diversi generis, quorum numerus maris arenam ferme exaequabat; hi, inquam, fremuerunt, meditati sunt, venerunt, occuparunt, circumdederunt terram ac mare, ut favum apes. Et magnus quidem imperator aberat, belligerans in longinqua regione cum iis qui orientem omnem Romanis subditum populabantur; chimaeram videns non tricipitem sed multorum capitum, illum qui nunc est Nabuchodonosor babyloniceus tyrannus, invisio nominis dico Cosroem, cui etiam ut viveret et Persarum rex esset, christianus imperator largitus fuerat. Magnus itaque imperator aberat, throno regio relicto imperatori filio, patriae mansuetudinis ac pietatis aemulo, quem Deo et Virgini, cum fratribus atque urbe concredens commendaverat. Sed persa Sarbarazus, sic enim hunc Holophernem Babylonii appellant, cum selecta omni Persarum militia, equis et curribus, circa vicinam Chalcledonem consedit: quia Deus loci opportunitate transitum impedivit, Iordanem nostrum collocans ante urbis faciem, ut incircumcisos corde aditu prohiberet. Sed tamen vesani illius nequitiam non compesuit, qui verbis, consiliis, exercitus missione, auxiliariis simul atque commilito occidentalis apri, contra hanc urbem se stitit, cuncta inflammans sacra templa, et regalia diversoria, et privatam quamlibet seu possessionem seu domum, immanique furore, et ardente ira regiam ipsam urbem inflammare meditans.

3. At hostis occidentalis, barbarissimus abortus, quem Chaganum patrio sermone barbari nominant, ante ipsa urbis multis diebus moenia constitit, gentes innumeras agens, quae terram ac mare armis implebant. Nam cum malefici daemonis perniciosum germen esset, haud naturae necessitate sed sponte sua diaboli filius existens, totiusque illius malitiae factus receptaculum, tamquam Dei rivalis, terrae ac maris potestatem tenere se putans, posuit os in caelum, et lingua eius pertransiit in terra, tamquam ova relicta Dei populum se capturum cogitans. Propterea a finibus terrae usque ad mare manus suas cruentas extendit. Et terram quidem piraticis desolabat navibus; terram vero equitibus peditibusque onerabat, hanc quaqueversus Hierusalem excindere volens. Quenam porro hunc causa ad tantam accendit vesaniam? Quis ei tam scelestam cogitationem iniecit? Equidem primam causam, ceu vere primam, dicam; mox ad alteram postremamque accedam. Primam itaque causam dicam, multitudinem varietatemque peccatorum nostrorum, et quod contra normam mandatorum Dei servatoris nostri, in omnibus vitam degimus, mordentes invicem ac vorantes, et omne genus nequitiae patrare studentes. Alteram causam aio feræ illius insatiabilis avaritiam, et quod nihil hanc hircinam satiare umquam potuerit. Exul enim huiusce genitor (utinam vero non genuisset!) terra sua procul pulsus, et ceu quaedam maledicta pestis, in ea quam nunc incolit

regione gens eius, incubans, superioribus Romanorum imperatoribus sese applicuit; qui eum ut perfugam tunc recipientes, nudum vestierunt, famelico alimenta suppeditarunt; ignari sane quam malum nacti essent propinquum, et quam exitiosam bullam romani imperii pectori appenderent. Mox fit paterni principatus heres et successor, praedicti filius, canis huius frater, utpote natus maior. Hi vero paulatim latrocinii et caedibus, finitimos populos adquisiverunt ac servitute presserunt, gradatimque aucti et multiplicati, regionem illam plebe oppleverunt.

4. Postquam vero fallax haec et malefica vulpes fraterne tyrannidi (quod utinam non evenisset!) successit, quamnam doli rationem adversus nos non excogitavit? Quid vice versa imperator noster non egit, nequitiae illius sedandae studio? quodnam beneficii genus erga hunc canem non exprompsit? Sed beluae improbitas intractabilis fuit, nihilque est quod pravam barbaricumque propositum mitigare queat. Quis eiusdem nescit crudelem ante hos annos incursionem, cum mansuetus et innocuus imperator sub foedere quodam urbe exit ad illum in longis muris salutandum, curans simul omnimodam benignitatem ostendere, sub ea spe ut immitis beluae animum immutaret ac mansuefaceret. Quis porro nescit insidias dolumque serpentis, et quantam animarum multitudinem insperato suo maleficio captivam abduxit, virorum ac feminarum, senum ac parvulorum innumerabilem enimvero, quos vinctos in suam regionem abduxit? Neque eatenus sceleris sui motum circumscripsit, sed et regiam pariter urbem minabatur evertere, nisi omnium eius divitiarum rerumque dimidiam partem acciperet. Sed universum illum bellicum tumultum narrare, non est huius temporis. Tulit tamen tantam pecuniam copiasque, quantae Briarei manus complexent, et Phalaridis crudelitatem inflexisset: quae tamen hirundinem hanc non satiarunt; sed maioris plurisque iniustitiae ac avaritiae fomitem cani pecuniarum traditio suppeditavit. Et has quidem iecto pacis foedere tunc accepit, et patrio more per delectos suos iurans foederis conditiones firmavit. Sed neque patrum iusiurandum, neque tantae pecuniae traditio, neque regalis moris ratio et effectus, neque tanti imperatoris sapientia atque prudentia nequitiam illis immutare quiverunt.

5. Sed cum, ut antea dictum est, adversus Dei hostes imperator religiosissimus in orientem profectus esset, ne tunc quidem contemptorem illum superbum impacatum reliquit; sed Deo et Virgini urbem filiosque regios commendavit atque palatium; et hac spe fretus cum fiducia ad bellum processit: atque hanc beluam laudabili industria se mansuefecisse putavit, dum ei quasi concedere videretur urbem ac liberos cum palatio. Nam vir frugi iudicio disponere sermones novit; et rex prudens firmamentum est populi et urbis; sicut de sapientibus regibus Davide ac Salomone in sacris litteris dictum est. Sed ne id quidem, quamquam etiam daemonibus incutere pudorem posset, draconis illius improbitatem

οὐδὲ Ῥωμαίων προσέειπε βασιλεύσασιν· οἱ δὲ ὥσπερ αὐτομόλῳ τότε χρησάμενοι, γυμνὸν ὄντα ἡμφίεσαν, καὶ πεινῶντι τροφὰς ἐχρηρίστησαν, ἀγροπόπαντες ὅσον κακὸν ἐκτῆσαντο ἡσιτονα, καὶ οἶον τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ παρέδεξαντο ἐγκόλπιον ὀλεσθρον· γίνεται δὲ τῆς τοῦ πατρὸς κληρονομίας ἀρχῆς· καὶ διάδοχος, ὁ ἐκείνου μὲν παῖς, τοῦδε τοῦ κυνὸς ἀδελφὸς καὶ ἡλικίαν πρεσβύτερος· οὗτοι δὲ κατ' ὀλίγον ἐκ ληστρικῆς καὶ μαιφονου μελέτης, τὰ ἡσιτονοῦντα ἔδνη εἰσεποίησαντό τε καὶ ἐδουλεύσαντο καὶ κατὰ μικρὸν ἠύξηθησάν τε καὶ ἐπληθύνθησαν, καὶ τὴν γῆν ἐκείνην ἐκάλυψαν πλήθυσιν.

δ'. Ὅτε δὲ αὕτη ἡ δολερὰ καὶ κακοῦργος ἀλώπηξ τῆς ἀδελφικῆς (ὡς ὠφελὸν γε μὴ) τυραννίδος διάδοχος γέγονε, εἶνα τροπον οὐκ ἐπένοησε καθ' ἡμῶν δολιότητος; τί δὲ οὐ πέπραχε βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος, τὴν ἐκείνου κακίαν κατευνάσαι βουλόμενος; ποῖον εἶδος εὐεργεσίας εἰς τὸν κύνα τοῦτον οὐκ ἐπέδειξατο; ἀλλ' ἡ κακία τοῦ θηρός, ὡς ἔοικεν, ἀμεδόδευτος, καὶ οὐδὲν ἔστι τὸ ἰσχύον ἢ τὸ δυνατόν πονηρῶν καὶ βραβεύειν μαλαξαὶ προαίρεσιν· τίς γάρ οὐκ οἶδεν τὴν ὑπ' ἐκείνου τολμηθεῖσαν πρὸ τούτων τῶν ἐτῶν ἀπάνδραπον ἔφοδον, ὅτε βασιλεὺς μὲν ὁ πρῶτος καὶ ἄκακος κατὰ τινὰς συνθήκας ἐξέληλυθε, τοῦτον ἐν τοῖς μακροῖς δεξιωσάμενος τσίχσει, πᾶσαν ἀκολουθεῖν κελεύσας φιλοφροσύνης ἐπίνοιαν, δι' ἧς ἀνήμερον θῆρα μεταβαλεῖν καὶ τιθασσεύσαι ἢ ἐλπίς ὑπετίθετο; τίς δὲ ἀγνοεῖ τὴν ἐπιβουλήν καὶ τὸν δόλον τοῦ ὄφως, καὶ ὅσον θυγῶν πλήθος ἐξ ἀλλοτρίου κακίας ἀρχμαλῶτος ἤρπασεν. ἀνδράσι τε ἅμα γυναῖκας, γέροντάς τε καὶ νήπια ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντας εἰς τὴν αὐτοῦ γῆν δεσμίους ἀπήγαγεν· οὐ μέχρι ἐς τοῦτο τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν κίνησιν ὥρισεν, ἀλλὰ καὶ ταύτῃ ἠπέιλε καταστρέψαι τὴν ἐν πόλεσι βασιλευσαν, εἰ μὴ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ χρημάτων τε καὶ πραγμάτων τὴν ἡμίσειαν μοῖραν κομίσοιτο· καὶ τὴν μὲν τότε κίνησιν πᾶσαν λίγισιν, οὐκ εὐκαιρὸν· εἰληθε δὲ ὅμως χρημάτων τε καὶ πραγμάτων, ὅσα καὶ τὰς Βριάρεω χεῖρας ἐνέπλησαν, καὶ τὴν ὠμότητα μετέβαλον ἂν τοῦ Φαλαγίδος· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν βδέλλαν ταύτην ἐκόρεσαν μείζονος δὲ καὶ πλείονος ἀδικίας καὶ ἀπληστίας ὑπέκκαυμα τῷ κυνὶ ἢ τῶν χρημάτων ἐπίδοσις γέγονε· ταῦτα μὲν γάρ ἐπὶ σπονδαῖς δῆδεν εἰρηνικαῖς ἐκομίσατο, καὶ ὄρκους πατρίοις διὰ τῶν παρ' αὐτῷ λογάδων τὰ τῶν σπονδῶν ἐπιστάσατο· ἀλλ' οὐδ' ὄρκος ὁ πατριος, οὐ χρημάτων τοσούτων ἐπίδοσις, οὐ βασιλικὸν τρόπον διάδοσις, οὐ βασιλεὺς τοσούτου σοφία καὶ χρημῆσις τὴν ἐκείνου κακίαν ἀλλαξαι δεδύνηται.

ε'. Ἄλλ' ὅτε, καθά καὶ πρότερον εἴρηται, κατὰ τῶν ἰχθρῶν τοῦ θεοῦ τῶν πρὸς ἀνίσχοντα ἡλίον βασιλεὺς ἐξωρμησεν ὁ θεοφιλέστατος, οὐδὲ τότε τὸν ὑπερόπτην καὶ ἀλαζόνα κατέλιπεν ἀμεδόδευτον, ἀλλὰ θεῷ μὲν καὶ τῇ παρ' ἐνθῇ πόλιν καὶ παῖδας βασιλεῖς παρέδωκε καὶ βασιλείαν, καὶ ταῖς τοιαύταις ἐλπίσι θαρρῶν ἐξεστράτευσεν· καὶ τοῦτον δὴ τὸν θῆρα κατ' οἰκονομίαν εὐλογον τιθασσεύειν ἐπέλαβε, δόξας δῆδεν αὐτῷ τὴν πόλιν καὶ παῖδας καταπιστεύειν καὶ τὰ βασιλεία· χρηστός γάρ ἦν ἀνὴρ οἰκονομεῖν ἐν κρίσει λόγους ἐπίσταται· * καὶ βασιλεὺς φρόνιμος, εὐσταθεία δῆμου καὶ πόλεως· * καθά τοις ἐν βασιλεύσει σοφοῖς Δαυὶδ καὶ Σαλομῶντι ἐν ἱεροῖς εἴρηται γράμμασι· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο, καίπερ δυναμεινὸν αἰσχύναί καὶ δαίμονας, τὴν τοῦ δράκοντος ἐκείνου κακίαν μετριωτέρην εἰργά-

f. 43. b.

f. 46. a.

f. 48. b.

f. 47. a.

* Ps. CXI. 5.

* Sap. VI. 20.

σατο· ἄλλ' ὅτε τὴν ἐπὶ Πέρσας τοῦ βασιλέως ἔμαθε κίνησιν, ὅτε τὸν εὐεργέτην καὶ πατέρα ὡς ἔλεγεν ἐκδημήσαντα ἔγνω τῆς πόλεως, εὐθὺς συναγωγὰς βαρβάρων ἐθνῶν, θηρίων δὲ εἰπεῖν οἰκειότερον, κατασκευαὶ ἐνόπλων καὶ ἱεραπολεινῶν. καὶ τὰν διὰ θαλάσσης ὑπαγετόντων ξυλῶν

δ. 17. b. πρὸς τὸν διέκπλουν τοῖς ἔδνεσι συγκομιδαὶ πρὸς θάλασσαν, καὶ πᾶς ἐπενεῖτο τρόπος καὶ μηχαναὶ ἐτεκταίνοντο. ὥστε τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ, ἣν ἡ παρθένος τετείχηκεν γενέσθαι τῷ θηρίῳ δορυαλῶτον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος ἐπενεῖτο, καὶ ἐπραττε, καὶ πᾶν συνήγε το ὑπ' αὐτῷ ταπτόμενον βάρβαρον, γῆν τε ἐπλήρου καὶ θαλάσσαν ἐθνῶν ἀγρίων, ὧν βίος ὁ πόλεμος.

ζ'. Ταῦτα δὲ βασιλεὺς ἀκηκοὺς ὁ πιστότατος, γράφων μὲν ἐστρατηγεῖ, πρὸς πόνους διανιστῶν δημοσίων πραγμάτων τὸν φύλακα· βῶνος δὲ ἦν οὗτος. ὁ παρὰ πᾶσι βοάμενος, καὶ πάντας πείπει· καὶ αὐτοῦ τὴν ἐπιστολὴν ἰσχυροῦς· τὰς δὲ χεῖρας ἀνίσχων εἰς οὐρανὸν ἔβρα πρὸς κύριον· «σὺ δέσποτα παντεπὶπτα καὶ γῶστα πάντων ἐπί-

f. 48. a. «στασαι, ὡς σοὶ καὶ τῇ ἀσπύρῳ τεκούσῃ σε τέκνα παρ-, «ἐδέμην καὶ πόλιν καὶ τὸν λαόν σου τὸν ταυτῆς οἰκή-, «τορὰ ἔδοξα δὲ καὶ τὸ βάρβαρον θηρίον τὸν λαόν σου μεταχειρίζεσθαι, καὶ τῷ δοκεῖν αὐτῷ παρεδεμῆν τὰ «πράγματα· καὶ οὕτως ἐντρέψειν ὑπολαβὼν τὸν ἀλάστο-, «ρον καὶ οὐδὲ οὕτως ὠφέλησαι διδυνῆμαι, οὐδὲ τὸ ἀπλη-, «στον αὐτοῦ νικῆσαι τῆς προαιρέσεως ἰσχυρὰ· ἄλλ' ὅρα· «ὅσα καὶ οἷα κατὰ λαοὺ διανοεῖται, τῷ σὺ πεισθέντος «ὀνόματι· σὺ οὖν δέσποτα τῶν ἀπάντων, ὃ καὶ τὴν ψυ-, «χὴν ἀνεδέμην καὶ τὴν ζωὴν, τέκνα τὲ ἀπὲρ μοι δέδω-, «κας, καὶ πόλιν ἣν μοι πεπίστευκας· τὴν σὴν παρακα-, «λῆσιν φυλαξόν ἀτρεπτόν· σὺ γὰρ τὸ πᾶν τοῦ κόσμου «κὼν τέθεικας νόμον διὰ Μωσέως τοῦ ἁγίου σου. δεῦρα

f. 48. b. «καὶ ἀνεπιβούλευτα τὰ παρακατιδεμένα κειλευσας φυ-, «λαττεσθαι· σὺ μοι τοῖνον κατὰ τὸν σου νόμον φυλαξόν, «ἀπαθὴ καὶ ἀνάλατον τὴν πόλιν ἣν παρεδέμην τῷ ἔργῳ, «τοῦ κράτους σου καὶ τῇ θεοτόκῃ μητρὶ τῆς σῆς ἀγα-, «θότητος. »

ζ'. Καὶ βασιλεὺς μὲν ὁ μέγας ταῦτα τῷ θεῷ ἐπεταγχαγεν, ἐλκόμενος τε καὶ ἀνδελφεόμενος, καὶ ταῖς φροντίσι καὶ ταῖς βουλαῖς μεριζόμενος, καὶ δύο παδῶν ἐν μεταχειμῶν γινόμενος. Τὰ βασιλεὺς δε τέκνα ἐν τῷ κατὰ βασιλείᾳ εὐκτηρίῳ τῆς δεομήτορος, τὴν παιδικὴν ἀκακίαν, καὶ τὴν ψυχὴν ἄμα, καὶ τῶν σωμάτων παρδενίαν καὶ καθαρότητα ἀνδ' ἱκετηρίας καὶ θυμιαματος εὐάδους προὑβάλλοντο βοῶντα σὺν δάκρυσι· «δέσποτα παντοδύναμι,

η. a. «σοὶ καὶ πόλιν τὴν σὴν, καὶ τοὺς σοὺς οἰκέτας ἡμᾶς νη-, «πίους ὡς ὅρα, παναγία, ὑπαρχόντας πατὴρ ὁ ἡμετέρος· «ἐπίστευσε καὶ παρεδέτο, καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἀρας «κατὰ τῶν λύκων ἐξώρησε, τῶν διασπαντῶν τῆς τοῦ νόου «σου ποιμήνης· τὰ προβατὰ ῥύσαι τοῖνον ἡμᾶς· τὲ καὶ πό-, «λιν καὶ τοὺς οἰκητορας· ῥύσαι ἐκ τοῦ προσερχίζοντος «ἡμῶν ὄφους. » Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐν λιταῖς καὶ παντο-, «χοῖς δεήσει διδάσκαλον εἶχον οὕτως στρατηγεῖν ἐπιστά-, «μενον, καὶ οὕτως ὀπλιζόντα τὸν καδ' ἡμᾶς Ἰησαῖον τὸν ἱεραρχὴν τὸν τίμιον· καὶ τοῦτο ἦν ὄπλον καὶ ῥομφαία καὶ θυρεὸς τοῖς τῆς πόλεως πάσης οἰκήτορσι, το αἶμα τῶν «θεῶν τὰς χεῖρας, καὶ τὴν παρδενίαν ἱερατῶν εἰς ἐκδοὺς «καὶ ὑπέρμαχον· ἅπαν γὰρ ὅσον ἐν ἱερῷσι τοῖσι καὶ ἱστοῖς

η. b. ἐν κλήρῳ καὶ μοναχικῷ βίῳ καὶ λαῷ καταστεινῶνται, τὰ-

imminuit. Sed ubi in Persas imperatoris motum audivit, ubi benefactorem ac patrem, ut solebat appellare, urbe digressum eognovit; statim barbaricarum coitiones gentium, vel potius beluarum; armatorum apparatus et machinarum; nec non navicularum marinis usibus inservientium, ob trahicendas gentes comportatio in mare: prorsus omne artificium commovebatur et machinae struebantur, ut Dei civitas, quam Virgo circummuniverat, in beluae manus incideret. Et haec quidem ille moliebatur atque agebat, cunctamque sibi subiectam barbariem congregabat, terramque et mare immanibus gentibus replebat, quarum vita bellum est.

6. Haec audiens rex fidelissimus, scripto etiam bellum direxit, ad strenuitatem excitans rei publicae custodem. Erat hic Bonus, celebratus ab omnibus vir; per quem debitum rerum omnium curam gerebat. Interim imperator, manibus in caelum sublati, clamabat ad Dominum. «Tu, Domine omnia » videns, omnia cognoscens, scis me tibi virginique » matri commendasse liberos et urbem populumque » tuum illius incolam. Putabam sane barbaram be- » luam Chaganum in meis veluti partibus habere. » cum ei rem publicam visus sum committere; sic » enim pudore adficere hunc scelestum speravi. Sed » ne id quidem mihi profuit, neque insatiabilem » eius cupiditatem vincere valui. Nam vides quae vel » qualia adversus populum molitur tuo nomini con- » fidentem. Tu ergo, omnium Domine, cui et ani- » mam et vitam commendavi, et quos mihi dedisti » liberos, nec non urbem a te mihi concreditam; » tu inquam depositum tuum inviolatum custodi: tu » enim depositorum legem tulisti per famulum tuum » Moysem, intactas tutasque res depositas custodiri » praecipiens. Tu igitur, ex legis tuae norma, serva » incolumem ac liberam civitatem, quam viribus po- » tentiae tuae, et bonitatis tuae matri deiparae com- » mendavi. »

7. Has videlicet ad Deum preces magnus imperator fundebat, alternante animi motu, curisque et consiliorum varietate distractus, ac in duorum affectuum medio constitutus. Imperatoris autem liberi in palatii oratorio Deiparae dedicato, puerilem innocentiam, animamque simul, et corporum castitatem ac puritatem, precum loco et odorati thymiamatis offerebant, clamantes cum lacrymis. «Domine » omnipotens, tibi urbem tuam, tuosque familiares » nos pueros ut vides, o sanctissima, adhuc existen- » tes, pater noster concredidit et commendavit; tua- » que sumpta cruce contra lupos profectus est ovilis » filii tui oves vastantes. Eripe ergo nos et urbem et » incolas: eripe ex insidiante nobis serpente. » Sed et civitas in litaniis et vigilibus precibus perseverabat, magistrum habens qui sic proeliari sciebat et sic arma tractare. Etsiam inquam nostrum, venerandum pontificem. Huiusmodi erat armatura et gladius et scutum totius urbis ac civium, nimirum manus ad Deum attollere, et Virginem sibi precari auxiliatricem et protectricem. Quotquot enim in ordine sacerdotali erant, et in clero, et in monastica vita,

quotquot denique in populo censebantur, cuiuslibet aetatis, a parvulo ad senem, globatim congregans antistes noster, bona spe esse iubebat neque animos despondere, atque his verbis veluti armis instruebat. « Venite adoremus et procidamus unigenito Dei patris filio, quia ipse est Deus noster. » Venite ploremus ante Dominum qui fecit nos. Dominus enim est bellum. Non est Dei mos multitudine salvare: nam rex non salvatur per multas vires; neque civitas custoditur, nisi eam custodiat Dominus. Hostes cum equis et curribus et gravi turba contra nos insurgunt; nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Dominus quippe ipse pro nobis pugnabit, et Virgo deipara propugnatrix erit civitatis nostrae; si certe pleno corde volentique anima ad eam confugiemus. » Haec dicens antistes, et his erudiens civitatem verbis, diu noctuque indesinenter Deum deprecabatur.

8. Sed neque ille, quem sapiens magnusque imperator reliquerat urbanarum rerum curatorem atque custodem, officium suum negligebat, sed omnem studiosam operam, quae in humanis viribus ac sedulitate vertitur, multifariam exhibebat. Nam et hoc studio Deus gaudet, volens otiosos et inertes esse qui ad eum confugiunt, quique in eo spem salutis collocant. Sic enim mehercle Iesum Navi filium insidias terrae promissae struere ante iussit; et Gedeonem adversus Madianitas hydryis ac lampadibus armavit. Reapse regalis ditionis custos vigili cuncta lustrabat oculo: nam moenia muniebat, et omnia quae ad usum bellicum pertinent praestabat. Sic enim eum impellebat magni imperatoris timor, et quae ab eo semper sibi per litteras de longinquo imperabantur. Namque et per has ducem se praebebat Dei famulus imperator, dirigens atque ad officium adhortans fidelissimum custodem. Sanctus autem pontifex singulis ad occasum portis urbis, unde tenebrarum filius veniebat, tamquam verissimum solem radiis tenebras dissipantem, sacras Virginis imagines pingendas curavit, ulnis gestantis quem peperit Dominum; sic propemodum intellectuali voce inclamans barbarorum agminibus, et ducentibus ea daemonibus: « adversus hos, o gentes alienigenae et daemones, num turbae, totum bellum susceptum est: vestram omnem audaciam atque iactantiam, femina deipara uno nutu compescet, cum sit vere mater eius qui Pharaonem rubro mari cum toto exercitu submersit, atque universum daemoniacum agmen debile invalidumque ostendit. » Haec antistes et agebat et loquebatur, Deumque et Virginem exorabat ut incolumem urbem servarent, quae fidei Christianorum oculus erat, cum qua conculci a fundamentis periculum erat toto orbe doctrinam mysterii Christi.

9. Iam vero inimicae gentes urbem obsidebant ex oriente, occasu, mari, ac septentrione. Et poeta quidam hinc Scyllam, inde Charybdim, haec marina quae prae oculis erant mala appellavit. Civitas autem clamabat ad Virginem, ore intellectuali utens, id est pontificis spiritu. « Salva, o Domina, salva; » nam pereō: ne taceas, neque quiescas: scio enim

σαν τὴν ἡλικίαν μέχρι νηπίου καὶ γέροντος ἀδελφῶν εἰς ἐν ἀρχιερεὺς ὁ ἡμέτερος, θάρρειν παρῆγει καὶ μὴ ἐκλύεσθαι, τοῦτοις ὀπλίζων τοῖς ῥήμασι. « Δεῦτε προσκυνήσωμεν τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ἡμῶν· δεῦτε κλαύσωμεν ἐναντίον κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς· τοῦ γὰρ κυρίου ὁ πόλεμος· οὐκ ἐστὶν παρὰ θεῷ ἐν πληθεὶ τὸ σῶξεν· βασιλεὺς γὰρ διὰ πολλῶν οὐ σώζεται· οὐδὲ πόλις φυλάττεται ἐὰν μὴ ταύτην φυλάττει ὁ κύριος· ἐχθροὶ ἐν ἵπποις καὶ ἄρμασι καὶ ὄχλῳ βαρεῖ καὶ ἡμῶν ἐπανίστανται, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· κύριος γὰρ αὐτὸς πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἡ παρθένος ἡ δεότης ὑπέρμαχος ἔσται τῆς πόλεως· εἴπερ ἐπ' αὐτοὺς καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θέλουσιν προσδράμωμεν. » Ταῦτα λέγων ὁ ἱεράρχης, καὶ τοῦτοις παιδοτρῖβιν τὴν πόλιν τοῖς ῥήμασιν. νύκτα τὴν καὶ ἡμέραν ἀκατάπαυστον πρὸς θεὸν ἐπαινοῦντες.

f. 50. a.

ἡ. Ἄλλ' οὐδὲ ὃν ὁ σοφὸς καὶ μέγας βασιλεὺς κατέλιπε τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως ἐπιμελητὴν τε καὶ φύλακα, τῶν δεινῶν ἡμέλησεν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπίνοιαν ἀνθρωπίνης ἡρτημένην δυνάμει· τε καὶ ἐπιμελείας, πολυμερῶς ἐνεδείκνυτο· χαίρει γὰρ καὶ τοῦτοις θεός, οὐκ ἐθέλων ἀργούς καὶ ἀκινήτους εἶναι τοὺς πρὸς αὐτὸν καταφεύγοντας, καὶ ἐπ' αὐτῇ τῇ σωτηρίᾳ τὴν πεποιθεσὶν ἔχοντας· οὕτω γὰρ αὐτὰ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐνεδρα θέσθαι κατὰ τῆς γῆς πρότερον ἐνετείλατο· καὶ τὸν Γεδωνὸν κατὰ τῶν Μαθηταίων ὑδρίαις καὶ λαμπάσιν ἐξώπλισεν· καὶ ὁ μὲν φύλαξ τῶν βασιλέως πραγμάτων, ἀνθρώπων πάντα περισκοπεῖ τῷ ὄμματι· τεῖχην γὰρ ὥχθρου, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὴν πολεμικὴν χρεῖαν ἐξήρτυε· πρὸς τοῦτο γὰρ αὐτὸν ὁ τοῦ μεγάλου βασιλέως φόβος παρώτρυνε· καὶ τὰ πόρρωθεν ἐν γράμμασι διαπαντός κελεύόμενα· ἐστρατήγει γὰρ καὶ (δι') αὐτῶν ὁ τοῦ θεοῦ θεράπων βασιλεὺς, ὀδηγῶν καὶ παρορμῶν πρὸς τὰ θέοντα τὸν ἑαυτοῦ πιστότατον φύλακα· ὁ δὲ ἱεράρχης ὁ ὅσιος πάσαις ταῖς πρὸς δύσιν πύλαις τῆς πόλεως, ὅθεν καὶ τὸ τοῦ σκότους ἤρχεται γέννημα, οἷα ἡλίον ἀπλανέστατον ταῖς ἀκτίσι τὸ σκότος διώκοντα, τοὺς τῆς παρθένου ἱερῆς τύπους ἐν εἰκόσιν ἐνεγχεψε, φερύσσης ἐν ἀγκάλαις ὃν τέτοκε κύριον, μονοουχὶ βοῶν νοεῖν τῇ φωνῇ τοῖς τῶν βαρβάρων πληθεσὶν, καὶ τοῖς ἐκείνους ἄγουσι δαίμοσι· « πρὸς τοὺτους ὑμῖν ὧς ἔδνη, ἄλλοζυλα καὶ φύλα δαιμόνων ὁ πᾶς ἐξήρτυται πόλεμος· ὅπαν ὑμῶν τὸ θράσος καὶ τὰ φρυάγματα, γυνὴ θεοτόκος μονῇ διώξει κελευσμάτι, μήτηρ ὑπάρχουσα κατ' ἀληθείαν τοῦ τὸν Φαραὼ πανστρατὶ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσῃ βυθίσαντος, καὶ τὸ πᾶν δαιμόνιον φυλον δεξάντος ἄβρα· νῆς καὶ ἀνίσχυρον. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἱεράρχης ἔδρα καὶ ἔλεγε, καὶ θεὸν καὶ τὴν παρθένον ἰκέτευε φυλάξαι τὴν πόλιν αὐτοῦ, καὶ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ ἐπὶ πάντας τὰς ἐκείνους πίστεως, ἣ συναλειθῆναι κίνδυνος εἰς πάντα τὰ πέρατα τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τοῦ κήρυγματος.

f. 50. b.

f. 51. a.

f. 51. b.

Δ'. Τὰ δὲ πολέμια ἔδνη τὴν πόλιν ἐκύκλωσαν, ἐξ ἀνατολῶν, ἐκ δυσμῶν, ἐκ θαλάσσης, καὶ τοῦ βορρᾶ· καὶ ποιητικὸς μὲν ἂν τις ἀνῆρ*, Σκύλλαν μὲν ἐνδυν, ἐκείθεν δὲ Χάρυβδιν, τὰ κακὰ τὰ ἐνάλια, ἐκάλεσε τὰ ὀρώμενα. Ἡ δὲ πόλις ἐβόα πρὸς τὴν παρθένον, δακρύουσα, στόματι χερμένη νεκρῷ, τοῦ ἱεράρχου τῷ πνεύματι· « ἰα, σῶσον, ἀπολλυμαι, μὴ σιγήσης, μήδε καταπραυνῆς

* Pisidas B. A. v. 207.

„ οἶδα γὰρ ὅτι δύνασαι· ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ μου ἤχησαν λέ-
 „ γοντες· δεῦτε καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτὴν ἐξ ἔθνους, καὶ
 „ οὐ μὴ μνησθῇ τοῦ Ἰσραὴλ ἔτι τὸ ὄνομα· ἐβουλεύσαντο
 „ γὰρ ἐν ὁμοφύᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ Μωάβ καὶ Ἀγαρηνοὶ, Γε-
 „ βάλ καὶ Ἀμμών, καὶ Ἀμαλέκ, καὶ πάντες ἀλλόφυλοι,
 „ καὶ Ἀσούρ δὲ μετ' αὐτῶν παρεγένετο· ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ
 „ ὡς τροχὸν καὶ καλᾶμην ἠνίκα πῦρ διαφλέγει δρυμόν·
 „ μὴ ποτε εἴπωσιν, οὐκ ἔστι σωτηρία ἐν τῷ θεῷ αὐτῆς. „
 „ Καὶ ἡ μὲν πόλις ἐν τούτοις ἦν καὶ ἔδρα ὃ ἡ τι καὶ ἔδρα·
 „ οὐ γὰρ οἶος τί ἐστὶν ἀνθρώπινος λόγος ἐξεῖπεν τὰ ἐν τῇ
 „ πόλει, τὰ τε κατ' οἴκους καὶ δημοσίᾳ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέ-
 „ ραις λεγόμενά τε καὶ δρώμενα ὑφ' ἡγεμόνι καὶ παντοῦργῳ
 „ τῷ ἱερωτάτῳ ταπτομένη ποιμένη.

ἰ. Πρῶτος δὲ τοῦ πυρπολεῖν ὁ ἐξ ἀνατολῶν ἀπήρξατο
 βάρβαρος, ὁ τῇ γείτονι πόλει τῇ Καλχηδόνι πανστρατιά
 προκαδήμενος· εὐθύς δὲ καὶ ὁ ἐκ δύσεως τοῦτον ἐζηλώσε.
 καὶ ὥσπερ ἀλλήλους ἀνταμιεβόμενοι, καὶ ἀλλήλους ἀν-
 επιδίκνυσθαι σπουδὴν πᾶσαν ποιοῦμενοι, ἀνεπύρισαν ἐν
 πυρὶ καὶ εἰς γῆν ἐβεβήλωσαν τοῦ θεοῦ τὰ ἁγιαστήρια,
 καὶ πάντα οἶκον βασιλείων, καὶ ἅπαν ἰδιωτικὸν καταγώ-
 γιον· καὶ Μωσῆς μὲν ἠνίκα τὸν Ἰσραὴλ κατὰ τοῦ Ἀμαλὴκ
 πρὸς πόλεμον ἔταπτε, τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐξέπτε-
 τας· τὸν σταυρὸν γὰρ προσέτιπον τῷ σχήματι. Ἀαρὼν δὲ
 καὶ Ὁρ τοῦ νομοθέτου τὰς χεῖρας ὑψήρειδον· βαρεῖαι γὰρ
 αὐταί, αἰνιττόμεναι τὸ τοῦ νόμου ἀδύνατον, ὅπερ ἡσθάνει
 τῆς σαρκὸς τῷ φρονήματι, δι' ὃ καὶ τοὶ εἰς αὐτὰς ἰδόντες
 εἰς τὴν κήρυκα ἀπεπαύοντο· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς· Μωσῆς τοῦ
 μακαρίου θεοῦ τὸν τύπον, ὃν καὶ δαίμονες φρίττουσι (φα-
 σὶ δὲ τούτου ἀρχιερεῖς ποιεῖν)· ἀδελφεὶς ἄρας χερσίν, οὐ γὰρ
 ἐδέετο τοῦ ὑπερέδου· ὅταν εὐσεβὲς σπουδὴς κίνηται
 κατὰ τὸ λειψὸν τοῦ θεοῦ εὐαγγελίου, ὥσπερ ὅπλον ἀκα-
 ταμάχτηον διὰ παντός τοῦ τείχεως τῆς πόλεως διήλθε σὺν
 δάκρυσι τοῦτον παραδεικνύ· ταῖς ἀερίαις τοῦ σκότους δυ-
 ἀμεσι καὶ ταῖς ἐκ δύσεως φάλαγξι· σιωπῶσα δὲ τῇ φωνῇ
 καθὰ Μωσῆς ὁ πρῶτος ἔβρα πρὸς κύριον, ἠνίκα τὴν κιθα-
 ρὴν ἐποίησε τοῦ λαοῦ προπορεύεσθαι· ἐξέγερθητι κύριε, καὶ
 διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ σου, καὶ φυγέτωσαν πάντες
 οἱ μισοῦντές σε· * τούτοις δὲ προστίθει Δαυὶδ τοῦ βασι-
 λέως τὰ ῥήματα· * ὡς ἐκλείπει καπνὸς, ἐκλείπεται· ὡς
 τηκεται κηρὶς ἀπὸ πυρὸς τοῦ πυρὸς, ὡς ἐκλείπει ἔλαιον
 ἀλλόφυλα ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ ἡμῶν, τοῦ ἐπιδικηκο-
 τος ἐπὶ δυσμῶν, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν.

ἰα. Πρῶτη δὲ ἦν αὕτη ἡμέρα τῆς ἐκ δυσμῶν τῶν ἐθ-
 νῶν παρουσίας, καθ' ἣν ταῦτα ἐπράττοντο· τρίτη δὲ ἡ
 αὐτὴ ὑπὲρ ἧς τὰ ἐξομακὸς ἡμέρα· καὶ ὁ μὲν ἱεραρχὴς
 οἶα τις ἄλλος Μωσῆς ἀντ' ὅρους τὸ πρὸς δυσμαῖς τοῦ
 λαοῦ ποιεῖν· ὁ δὲ φύλαξ τῶν βασιλέως πραγμάτων τὸ στρατιω-
 τικὸν καὶ τοῦ λαοῦ τὸν ἐπιλεχτόν πρὸς ἀντιπαράταξιν
 ἔταπτε, καθὰ Ἰσραὴλ ἐκείνος ἐν λογασί πρὸς μυριάδας
 ἀντιταπτομενός· ἐπέστη δὲ οἷα σφηκῶν σμήνη τὰ ἔδρη τὰ
 βάρβαρα ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν, τὴν γῆν ἅπασαν
 σὺν τοῖς ὅπλοις πληρώσαντα· οὐκ ἔτι γὰρ τῷ βαρβάρῳ τὸ
 κατὰ θαλάσσης· οὐ γὰρ τὸ πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὴν γῆν
 γῆν δέμακα φρικωδέστατον, καὶ τὸ ἰδεῖν μόνον ἔμελλε
 νοῦν· καθ' ἣν ἕνα γὰρ στρατιωτικὸν ἡμέτερον, ἐκτόν καὶ πλεί-
 ον ὑπὲρ ἧς οἱ ἐχθροὶ πάντες ἐκείνην· τὴν δὲ θαλά-
 σσαν πάντες ταῖς περιεφθαλαῖαις σχεπόμενοι, καὶ τὸν τοῦ

» te posse. Ecce inimici mei strepuerunt dicentes:
 » venite destruiamus eam de numero gentium, neque
 » amplius memoretur Israhel nomen. Consilium
 » quippe iniverunt conspirantes in unum Moab et
 » Agareni, Gebal et Ammon et Amalec, cunctique
 » alienigenae; Assur quoque cum ipsis venit. Ve-
 » rumtamen pone eos ut rotam, et ut stipulam quan-
 » do ignis saltum amburit. Ne aliquando dicant:
 » non est salus a Deo eius. » Et civitas quidem ita
 se habebat, et agebat quidquid agebat: neque enim
 humanus sermo enarrare valet, quae in intra domos
 vel publice, diu noctue dicebantur atque fiebant
 in urbe, sub duce ac omnium efficacissimo pastore
 sacratissimo constituta.

10. Primus incendiorum fecit initium qui in
 orientali parte erat barbarus; erat enim cum toto
 hostis quoque in occidente consistens illum aemula-
 tus est, et quasi invicem respondentes, et alter alteri
 semet ostentare omni studio gestientes, igne combus-
 serunt, et humi conculcaverunt Dei altaria, aedes reg-
 ias omnes, et omne privatum habitaculum. Et Moy-
 ses quidem quando Israhel contra Amalec in aciem
 deduxit, manus in crucis formam extendit; nam cru-
 cem sic praefiguravit; Aaron autem et Or legistato-
 ris manus sustentabant: graves enim erant, legis im-
 potentiam significantes, quae ob carnis sensum in-
 firmabatur: ideoque et filium suum Deus in mun-
 dum misit. Noster vero Moyses unigeniti Dei ima-
 ginem, quam daemones exhorrescunt (quamque aiunt
 esse non manufactam) puris manibus gestans (non
 enim ipse sustentante egebat, quia se totum mundo
 crucifixerat, iuxta Christi Dei evangelium) armatu-
 ram scilicet inexpugnabilem, omnia urbis moenia cir-
 cumibat cum lacrymis, hanc ostendens aëriis tene-
 brarum potestatibus, et occidentali hostium agmi-
 nibus. Tacita autem voce, sicut prior ille Moyses,
 clamabat ad Dominum, cum arcum populo praeire fa-
 ciebat: exurge Domine, et dissipentur omnes inimici
 tui, et fugiant omnes odientes te. His praeterea adde-
 bat Davidis regis verba: sicut deficit fumus, deficient
 Sicut cera liquescit a facie ignis, sic pereant gentes
 alienigenae a facie Dei nostri, qui ascendit super
 oceanum, propter suam erga nos condensationem.

11. Primus hic erat dies, quo et hostis occiden-
 talis apparuerat, et haec fiebant; hebdomadae autem
 dies tertius; cum praesul velut alter Moyses, non
 montem, sed occidentalem murum discurrebat, de-
 lectum clerum partim prae se habens partim se-
 quentem. Custos autem regiae ditionis milites popu-
 lique delectum numerum in aciem educebat, ceu ille
 Gedeon, paucos manipulos millibus pluribus oppo-
 nens. Ecce autem adstiterunt, ceu vesparum exami-
 na, gentes barbarae a mari ad mare terram univer-
 sam armis replentes. Nondum enim barbarus belli-
 eam classem in mari paraverat. Erat tamen horren-
 dissimum in terra spectaculum, cuius vel solus aspe-
 ctus mentem stupore percellebat: nam pro singulis
 nostris militibus centum et amplius erant barbari,
 loriceis omnes vestiti, galeis omnes tecti, atque omne

* Num. X. 35.

* Ps. LXVII. 3.

bellicum gerentes instrumentum: quos sol oriens repercuitiens, radiisque ferrum illuminans, terribiliores efficiebat, et spectantes consternabat. Et tunc quidem suam tantum multitudinem viresque ostentare contentus barbarus, nocti cedens in castra reversus est. Crastino autem die, omnia ad pugnam comparavit; testudinibus, uti vocitantur, totum complens intervallum. Sed ne tunc quidem desivit esse canis et liguritor: nam victum a civitate postulavit, quem ei regaliter imperatoris filius supeditavit; ita significans cani barbaro: ego odio habitus amo, et bello appetitus ad pacem adhortor; sic enim me Deus meus ac pater edocuit pietissimus. Ille tamen et post victum acceptum, et post audita imperatoris verba, canis ut antea mansit, rabiens et allatrans, et canis acta impudenter expromens.

12. Tertius adfuit dies; et ecce sicut grando cum fulminibus procurrit ad moenia, primo statim impetu cuncta se eversurum existimans. Sed Virgo omnipotens, ut suarum virium faceret illum peritum, arham ei dedit, haud iam tardantis adversus caput impium ruinae. Densum quippe numerum bellatorum eius in insidias deductum, apud quoddam extramuranum templum suum, ubi cum esset fons sanationum, sic locum appellari voluerat, praedictos inquam hostes manu militum christianorum interimens, humi prostravit, barbari superbiam, eiusque totam militiam enervavit; quamquam tunc metum suum callidus dissimulavit: sed fiducia ad nostros rediit atque vires, experientia edoctos, et credentes Deiparam pro urbe sua sollicitudinem gerere et proeliari. Ceteroqui toto deinceps die pugnae circa illum locum variae, et sagittarum missiones, iactusque lapidum per totum murum fiebant. Atque aderat ubique Virgo insuperabilem victoriam referens, metum atque terrorem hostibus iniiciens, vires autem famulis suis ministrans, incolumes servans devotos, inimicam multitudinem perimens. Atque hic erat tertius a barbarorum adventu dies, ut diximus, quo haec gerebantur.

13. Mox quarto die coepit helepoles admovere vesanus ille, et missilium organorum, ac lignearum turrium apparatus moliri. Erat autem ipsis horum structura perfacilis et expedita, dictoque citius fiebat, multitudine barbarorum ad hanc incumbente, et quia materia valde erat parabilis, quam curribus advehebant, et ex destructis aedificiis facile congebant. Sed Deus hunc irridebat, ac subsannabat, loquens ad eum in ira, turbansque in furore suo ipsum populumque eius. Quinto deinde die mittit ad illum legationem iunior imperator, communicato consilio, et sententiae suae sociis adsumptis sacro praesule et senatus primoribus; mittit inquam dona ac legatos, tyrannum rursus ad pacem invitans. Eunt Somnas, et Eliacim, et Ioachus; nam quartum sponte praeteribo, quoniam et Ezecias tres antea misit ad Rhaphsacem babylonicum, qui olim Hierusalem evertere cogitabat.

14. Porro legati re infecta redierunt, datis qui-

λεμιστήριον φέροντες ὄργανον· οἷς ἐξ ἀνατολῶν προσβάλλων ὁ ἥλιος καὶ ταῖς ἀκτίσι περιουράζων τὸν σῖδηρον, φοβερωτέρους μὲν ἐκείνους ἐδείκνυε, τοὺς δὲ ὀρώντας ἐτάραττε· καὶ τότε μὲν ὥσπερ τὴν ἰδίαν πληθύν καὶ ἰσχὺν ἐπιδείξαι μόνον θελήσας ὁ βάρβαρος, νυκτὶ πεισθεὶς εἰς τὸ στρατόπεδον ἀνεχώρησε· τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἡτοίμαζε τὰ πρὸς πολέμῳ ἀπαντα, χελεωνῶν οὕτω λεγομένων ἀπαν πληρῶν τὸ μεταίχμιον· ἀλλ' οὐδὲ τότε τὸ εἶναι κύων ἀναιδὴς καὶ λίχνος ἀπέχετο· τροφᾶς δὲ ἦτει παρὰ τῆς πόλεως, ἃς καὶ δέδωκε βασιλικῶς ὁ βασιλεὺς υἱός, ταῦτα δηλώσας πρὸς τὸν κύνα τὸν βάρβαρον· ἐγὼ καὶ μισούμενος ἀγαπῶ, καὶ πολεμούμενος πρὸς εἰρήνην προτρέπομαι· οὕτω μὲν γὰρ θεὸς ὁ ἐμὸς καὶ πατὴρ ἐπαίδευσεν εὐσεβέστατος· ὁ δὲ καὶ τὰς τροφᾶς κομισάμενος, καὶ τοὺς βασιλεῖς λόγους δεξάμενος, ἔμεινε κύων κατὰ καὶ πρότερον, λυτῶν καὶ περιουλακτῶν καὶ τὰ κυνὸς ἀναιδῶς ἐνδεικνύμενος.

ιβ'. Τρίτῃ δὲ ἡλθεν ἡμέρα, καὶ καθάπερ χαλαζὰ σὺν κερανοῖς ἐπέστη πᾶσι τοῖς τείχεσιν, αὐτοβοσί πάντα καταστρέφειν οἰόμενος· ἀλλ' ἡ παρθένος ἢ πάντα ἰσχύουσα τῆς ἰδίας αὐτὸν ἐν πείρᾳ καθιστώσα δυνάμει, ἀφραβῶνας αὐτῷ τῆς ὅσον οὕτω μενούσης τὸν ἀλιτήριον παρῆσχετο πτώσεως· συγχὸν γὰρ ἀριδμόν τῶν παρ' ἐκείνῳ μαχίμων λοχίσασα παρ' ἐν τῶν πρὸ τείχους θείων ναῶν αὐτῆς, ἐν ᾗ πηγὴ ἱαμάτων ὑπάρχουσα, οὕτω καλεῖσθαι τὸν τόπον πεποιήκεν· καὶ τούτους χερσὶ στρατιωτῶν χριστιανῶν κατασφάζασα εἰς τὴν γῆν κατήγαγε, βαρβάρου τὸ φρύαγμα, καὶ ἅπαν αὐτοῦ τὸ στρατιωτικὸν ἐξενεύρισε· κἄν ἐκρυψέ τότε τὸν φόβον ὁ δόλιος· δέδωκε δὲ δάρσος τοῖς ἡμετέροις καὶ δυνάμιν, πείρα μαδοῦσι τέ καὶ πιστεῦσαι ὅτι ὄντως ἡ θεομήτωρ ὑπὲρ πόλεως τῆς ἰδίας ζηλοῖ τέ καὶ ἀγωνίζεται· ἐξῆς γὰρ λοιπὸν διὰ πάσης ἡμέρας συμπλοκαὶ κατὰ τόπον διάφοροι, καὶ βελῶν ἀφέσεις καὶ βολαὶ χειμαδῶν δι' ὅλου τοῦ τείχους ἐγίνοντο· καὶ πανταχοῦ παρὴν ἡ παρθένος, νικῶσα νίκην ἀκαταγώνιστον· καὶ δεῖμα μὲν καὶ φόβον τοῖς πολεμοῖς ἐμβάλλουσα, ἰσχὺν δὲ δούλους παρέχουσα, καὶ ἀπαδὲς φυλάττουσα τὸ ὑπήκοον, ἀναιροῦσα δὲ πληθὺς πολεμίον· τρίτῃ δὲ ταύτῃ ἡμέρᾳ ἡ βαρβαρική παρουσία ἦγεν, ὥς εἰρηται, ἥνικα ταῦτα ἐπραττόντο.

ιγ'. Κατὰ δὲ τὴν τετάρτην ἡμέραν, τὰς ἐλεπόλεις ἤρξατο καδιστᾶν ὁ ἐμβρόντητος, καὶ τῶν ἀφετηρίων ὀργάνων, καὶ πύργων ξυλίνων κατασκευᾶς ἐτεκταίνετο· ἦν δὲ αὐτῶν ἡ τούτων συμπηξίς ἐχέστη καὶ σύντομος καὶ λόγου γενομένη ταχύτερον, πληθεὶς τὲ βαρβάρων ταῦτα ἐργαζομένων, καὶ τῷ τὴν ὕλην ἔχειν εὐπρόριστον· ἦν τε ἐφ' ἀμαξῶν ἄγων ἐλήλυθε, καὶ ἦν ἐξ ὧν κατέστρεψεν οἰκῶν εὐχερῶς συνεκομισεν· ἀλλ' ὁ θεὸς ἐγγελα τοῦτον, καὶ ἐμυκτηρίζεν ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ταράξας ἐν θυμῷ αὐτοῦ, αὐτὸν τέ καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Πέμπτης δὲ οὔσης ἡμέρας, στέλλει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὁ νεώτατος, λαβὼν τῆς βουλῆς κοινωνούς, καὶ τῆς γνώμης συλλήπτορας αὐτὸν ἱεραρχὴν καὶ τῆς συγκλήτου τὸ πρῶτιστον, δῶρα τέ καὶ πρέσβεις, πρὸς εἰρήνην αἰδῶς τὸν τύραννον προκαλούμενος· στέλλει δὲ Σομνῶν καὶ Ἐλιακίμ καὶ Ἰωάχ*, τὸν γὰρ τέταρτον ἐκὼν ὑπερβήσομαι, ἐπείπερ τρεῖς καὶ Ἐζεκιᾶς ἔστειλε πρότερον πρὸς Ῥαφάκην τὸν βαβυλωνίον, τὸν πάλαι τὴν Ἱερουσαλὴμ πορδῆσαι διανοούμενον.

ιδ'. Οἱ δὲ σταλέντες ἐπανελθούσαςιν ἄπρακτοι, τὰ μὲν

f. 50. b.

f. 55. a.

f. 55. b.

f. 50. a.

* IV. Reg. XVIII. 18.

f. 50. b.

- ὄψρα δόντες καὶ οὐκ ἐβούλοντο, ταῦτα δὲ λέγοντες πρὸς τοὺς στείλαντας. Πρωτὴα τινὰ χερσαῖον τεθεάμεθα, δαίμονα ἐν ἀνδραπείῳ δῆδεν τῷ σχήματι, λόγοις μὲν ἀλλοπρόσαλλον, εἶδει δὲ καὶ ἡδυσιν ἀποτρόπαιον· φεῦ τῆς ἀκαδαρσίας τοῦ σώματος· φεῦ τῶν σχημάτων ὧν ἐωράκαμεν· φεῦ τῶν λόγων ὧν ἀκηκόαμεν, οὓς καὶ εἰπεῖν ὑμῖν αἰσχυρόμεθα καὶ δεδιήμεν· καθὰ γὰρ Σαλμονεὺς ἄλλος ἐκ βύρσης βροντᾶ, οὐδὲν ἐλπίζων ἢ λογιζόμενος δευτέρον, πλήν ἄλλ' ἐπειπερ ἀνάγκη πάντως ἐπήρηται· συνελόντα εἰπεῖν τῶν εἰρημένων ἡμῖν τὰ κεφάλαια, ταῦτα ὁ ἀλάστωρ οὗτος καὶ μαρὸς πρὸς ἡμᾶς ἐφδέγξατο τύραννος. « Μὴ ἀπα-
 I. 57. a. ,, τάτω ὑμᾶς ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐφ' ᾧ πεποιδάτε λέγοντες, οὐ
 ,, μὴ παραδοθῇ ἡ πόλις εἰς χεῖρας ἐμοῦ καὶ λαοῦ τοῦ
 ,, συνόντος μοι· πάντως τὴν πόλιν αὔριον καταλήψομαι, καὶ
 ,, ταύτην αὐκίητον ὀήσομαι· τοῖς κύουσι δὲ τὸ ζῆν φιλιαν-
 ,, δρώπως χαρίσομαι, καὶ ἄδειαν δίδωμι γυμνοὺς ἐξελθεῖν
 ,, ἐκ τῆς πόλεως, ἕνα δὲ χιτῶνα διὰ τὴν φύσιν ἐκάστῳ φι-
 ,, λοτιμήσομαι· κελεύω καὶ τῷ Σαρβάραζ καὶ τοῖς περσι-
 ,, κοῖς ἐκστρατεύμασι μηδὲν εἰς ὑμᾶς θλίβον ἐνδείξασθαι·
 ,, ἐξελθετε τοῖνον καδῶπερ ἔφην εὐθέως τῆς πόλεως· ἕτερον
 ,, δ' ἐτι φιλάνθρωπον παρ' ἐμοῦ μὴ ἐλπίσῃτε· ταῦτα μὲν
 ,, ἐκεῖνος εἶπε, καὶ προσηπείλησε μείζονα προστέθεικε δὲ,
 ,, ὅτι εἰ μὴ δᾶττον ἐξελθόμεν, πλήθος Περσῶν συμμα-
 I. 57. b. ,, χούν τῷ τυράνῳ πρὸ τοῦ τείχους ὀψόμεθα τῆς πόλεως
 ,, αὔριον· καὶ γε σὺν ἀληθείᾳ Πέρσας ἡμεῖς αὐτοὶ τεθεά-
 ,, μεθα σταλέντας παρ' αὐτοῦ Σαρβάραζ, καὶ δῶρα κο-
 ,, μίσαντας, οὓς καὶ συνθήκας θέσθαι ἡκούσαμεν, ὥστε
 ,, σταλῆναι παρὰ Σκλάβοις μονόξυλα, καὶ ἐν αὐτοῖς στρα-
 ,, τὸν περσικὸν ἐκ Χαλκηδόνος περάσαι τὴν θάλασσαν. »,
 ,, ιε'. Ταῦτα μὲν τὰ Περσῶν ἐζητεῖ οὐχ ὅτι συμμαχῶν
 ἐδεῖτο ὁ βάρβαρος, γῇ γάρ καὶ θάλασσα ἐδῶν ἀγρίων ὑπ'
 ἐκείνῳ ταττομένων ἐπέπληστο, ἀλλ' ἵνα τὴν πρὸς Πέρσας
 σύμφωνον αὐτοῦ κατ' ἡμῶν οἰκίῃ ὁμόνοιαν· νυκτὸς δὲ γεν-
 ομένης ἐστάλησαν τὰ μονόξυλα, καὶ Σκλάβων πλήθος δι'
 I. 58. a. ,, ἐκείνων ἐξέπλευσε κομίσαι τὸ ἐκ Περσῶν συμμαχικὸν ἐπι-
 στάμενον· πλείστην γάρ οἱ Σκλάβοι πεῖραν τοῦ κατατολ-
 μῆν τῆς θαλάσσης εἰλήφασιν, ἐξότε τοῖς Ῥωμαῖον αὐτοὶ
 ἐπέδεντο πρᾶγμασι· βασιλεὺς δὲ, καὶ ἱεράρχης, καὶ ὁ
 βασιλεὺς φυλάττων τὰ πρᾶγματα, τοὺς τῶν πρέσβων λό-
 γους ἀκούσαντες, στεναχάαντες βύθιον, εἰς οὐρανὸν τὰς
 χεῖρας ἅμα πᾶσιν ἀνέτειναν τοῖς τῆς πόλεως « δυνάστα
 ,, λέγοντες κύριε ὁ πᾶσι τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιταττόμενος,
 ,, ὁ ἔχων πάντα τὰ ὄντα ἐν τῇ ῥοπῇ τοῦ ἰδίου θελήμα-
 ,, τος· οὐ τὸ κράτος ἀνείκαστον καὶ τὴν δεσποτείαν οὐδὲν
 ,, διαφέυγεν, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σοι, ἀκουσον τοὺς
 ,, λόγους Συναχειρήμ, οὓς ἀπέστειλεν ὀνειδίζων σέ τὸν
 I. 58. b. ,, πάντων δεσπόζοντα· οὐ γὰρ ἐπὶ τάχοις ἐλπίζομεν, οὐδέ
 ,, ῥομφαίαν ἔχομεν εἰς τὸ σῶζεσθαι, ἀλλὰ σέ πύργον
 ,, ἰσχυρὸς ἀπὸ προσώπου ἐχθρῶν τοσοῦτον κεκτῆμεθα· σὺ
 ,, τοῖνον, παντοκράτορ καὶ παντοδύναμε, ὁ καθήμενος ἐπὶ
 ,, χερουβίμ, καὶ βλεπὼν ἀβύσσους, κάτιδε ἐκ θρόνων βα-
 ,, σιλείων σου ἐπὶ ἐδῶν πλήθῃ μὴ γινωσκόντων σε· ἄπερ
 ,, ἡμᾶς ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν περιεκύκλωσαν δέσποτα·
 ,, οὐκ ἀδυνατεῖ σοι γὰρ σῶζειν ἐν πολλοῖς ἢ ἐν ὀλίγοις·
 ,, ἐπειδὴ πάρεστί σοι, ὅταν ἐθέλῃς, τὸ δύνασθαι· καὶ κρά-
 ,, τει βραχυμόνος σου τίς ἀντιστήσεται, κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν;
 ,, μὴ ὡς τὸ σκηπετρὸν τῆς ἐσθῆς σου τοῖς· μὴ οὖσι, μὴ-
 ,, ἰς κατισχυσατωσαν· σὺ ἀνθρώποι· ἰδοὺ γὰρ

dem quamquam noluissent muneribus, haec autem ad eos qui miserant referentes: Proteum quendam terrestrem vidimus, in humana figura daemonem, oratione inconstantem, aspectu et moribus aversabilem: hem quanta corporis immundities! hem quod vestimenti genus! hem a nobis auditos sermones, quos vobis referre et veremur et pudet! Nam velut alter Salmoneus de corio tonat, nihil deinde sperans aut reputans, nisi quod a necessitate prorsus dependet. Ut breviter dictorum eius capita referamus, ita hic detestabilis impurusque tyrannus nobiscum locutus est: « ne decipiat vos Deus vester, cui confi- » ditis dicentes, non traditum iri urbem in manus » meas populi que mecum est. Omnino urbem » cras capiam, eamque desertam faciam: civibus ta- » men clementer vitam largior, copiamque faciam » nudis urbe exeundi, nisi quod unam tunicam » naturae gratia unicuique concedam. Mandabo au- » tem Sarbarazo, persicoque exercitui, ne quid mo- » lestiae vobis inferant. Discedite igitur, ut dixi, » urbe quantocius; nullam ulterius clementiae par- » tem sperate. Haec ille dixit, et maiora minatus » est. Quin etiam addidit, quod nisi propere exea- » mus, Persarum multitudinem tyranno auxilian- » tium ante urbis moenia cras videbimus. Re sane » vera Persas nos vidimus ab ipso Sarbarazo missos » cum donis, ab hisque foedus initum audivimus, » ut a Selavis mitterentur monoxyla, quorum ope » persicus qui erat ad Chalcedonem exercitus mare » traiceret. »

15. Haec legatorum verba fuerunt. Porro exercitum a Persis exposcebat, non quod auxiliaribus indigeret barbarus, nam terra ac mare, saevis populis ei subiectis redundabat, sed ut suam cum Persis contra nos conspirationem ostenderet. Nocte igitur superveniente, missa fuere monoxyla, et Sclavorum turma in illis navigavit, ut Persarum auxilia deportarentur. Magnopere enim experti maris audacesque sunt Selavi, ex quo romanum imperium coeperunt infestare. Iam imperator, ac praesul, et imperatoris rebus custos praepositus, auditis legatorum, sermonibus, graviter gementes, manus in caelum cum civibus cunctis extulerunt. « Dominator, dicentes, do- » mine, qui superbis resistis; qui habes omnia sub » nutu voluntatis tuae; cuius potentia incomparabi- » lis est, cuius dominatum nihil fugit, quia omnia » serviunt tibi; audi verba Senacherimi quae misit » tibi convicians omnium dominatori. Non enim » arcubus confidimus, neque gladium tenemus quo » salvemur, sed te muniminis turrim contra hostes » tantos habemus. Tu ergo universalis Domine atque » omnipotens, qui sedes super cherubim, et abys- » sos despicias, respice de regalibus sedibus tuis su- » per gentium multitudinem, quae te non agno- » scunt, quaeque nos ab oriente et occasu circum- » dant, Domine. Neque enim tu non potes sive mul- » tis, sive paucis, salvare: quia tibi adest, quotie- » scumque volueris, potentia; et fortitudini brachii » tui quis resistet, domine Deus noster? Ne des sce- » ptrum gloriae tuae his qui non sunt: neque prae-

» valeant adversus te homines. Ecce enim ecce con-
 » venerunt et coniurarunt et foedus inierunt Rhaason
 » hic, et Romeliae filius, ad excindendum taberna-
 » culum gloriae tuae, et oppilandum os laudantium
 » te. Capiantur in consiliis suis quae meditantur,
 » Domine: quia dum superbiunt impii, populus tuus
 » pauper incenditur. Quis percussit sua tantum vo-
 » luntate, Domine, Zaram aethiopem cum contra
 » Asam olim regem tot millibus militabat? Quis pro-
 » stravit bellicosas gentes, quarum erat innumera-
 » bilis multitudo, quando ad te Isaphat manus ex-
 » tulit, humanis destitutus viribus? Tu nunc pari-
 » ter, qui omnia vel sola voluntate potes, libera ur-
 » bem hereditatis tuae, et salva populum qui tuo
 » nomine appellatur, ne forte dicant, ubi est Deus
 » eorum? Noverint potius gentes, quod homines
 » sint. » Ita imperator, hierarcha, praefectus, civi-
 » tas, enixe rogabant.

16. Porro Deus transitum Persarum ad canem impedivit, insidiis positis, et nonnullis percussis, quos tyranni invicem missitabant. Exin sexto, septimo, et octavo diebus, iaculando variisque in locis incursando proeliari non desinebant. Dabat autem praecipuam multo cum labore operam, in terra quidem muris machinas admove, et helepoles contra urbis turres armare: in mari autem Sclavorum monoxyla instruere, ut uno tempore eademque hora terrestri simul et maritimo proelio adversus urbem decertaret. Iam enim cunctum qui dicitur Cornu sinum, monoxylis alienigenarum gentium pondus ferentium, ferme pavimentum effecerat; pervium illum, ad excensum in urbem, locum existimans. Nesciebat tamen homo detestabilis, quod experimento postea didicit, habere urbem custodem insuperabilem, sanctam in Blachernis aedem Deiparae, Cornu sinui propinquam, urbi universae civibusque praesidium, apud quam submergendus erat huius quoque Pharaonis cunctus exercitus; ita ut sinus ille, ob id facinus, rubrum mare dicendus foret. Dum itaque terra marique furiosus ille proelium ciet, sumpto secum gravis armaturae delecto equitatu, ad partes Pontum versus navigandas contendit, ut persicis copiis et Sarbarazo ostentanti se, vicissim semet ostentaret: nam et ille paria omnino faciebat, totum in iis partibus litus equitatu occupans. Sic ille ex Asia, hic autem ex Europa, saevarum instar ferarum rugiebant urbi imminentes, hanc veluti praedam mox se capturos putantes.

17. Mox nono superveniente die, terrestres maxima totum per murum pugna conserta est, cum plurima hostium clade, qui mortuos suos, spectantibus nostris, retrahebant. Sed et nostri vulnerati sunt aliqui: nam ne nox quidem ipsa proelium diremit, sed indesinens insomnisque utrimque fuit labor. Haud aequa tamen inter nos hostemque pugna fuit, sed magnopere nostri hostem ubique superarunt. Cum denique decimus post illius canis adventum dies adfuit, quintus autem erat hebdomadae dies, mensis vero augusti, ut Romani vocant,

» ἐθεντο καὶ καθωμολόγησαν καὶ σύμφωνα ἔθεντο Ῥαα-
 » σῶν οὗτος, καὶ τοῦ Ῥομελίου ὁ παῖς, ἐξάραι σκηνώ- f. 59. a
 » μα δόξης σου, καὶ φράσαι στόμα αἰνούντων σε· συλ-
 » ληφθήτωσαν ἐν διαβουλοῖς οἷς διαλογίζονται, κύριε·
 » ὅτι ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι τοὺς ἀσεβεῖς, ὁ λαός σου
 » ὁ πτωχὸς ἐμπυρίζεται· τίς ἐπάταξε μόνῳ βουλήματι,
 » δέσποτα, Ζαρεὶ τὸν αἰθίοπα σὺν χιλίαις χιλιάσι, κα-
 » τὰ τοῦ Ἀσᾶ ποτὲ τοῦ βασιλέως στρατεύσαντα; τίς
 » κατέβαλεν ἔθνη πολέμια, ὧν τὸ πλῆθος ἀμέτρητον,
 » ἡνίκα πρὸς σέ τὰς χεῖρας Ἰωσαφάτ ἐξεπέτασεν, ἀν-
 » θρωπίνης ἐστερημένος δυνάμεως; σὺ καὶ νῦν ὁ πάντα
 » ποιεῖν ἰσχύων μόνῳ θελήματι, ῥύσαι πόλιν κληρονο-
 » μίας σου, καὶ σώσον λαὸν σῶ κεκλημένον ὀνόματι,
 » μήποτε εἴπωσιν, ποῦ ἐστὶν ὁ θεὸς αὐτῶν; ἀλλὰ γινώ- f. 59. b.
 » τωσαν ἔθνη ὅτι ἀνδρωπαῖ ἐστίν. », Καὶ ταῦτα μὲν ὁ
 » βασιλεὺς, ὁ ἱεράρχης, ἡ πόλις, ἐν ἑκτενείᾳ προσηύ-
 » χοντο.

15'. Θεὸς δὲ τὴν Περσῶν πρὸς τὸν κύνα διάβασιν ἀπε-
 κάλυπεν, ἐνεδρα θεμένος, καὶ πατάξας ἐνιούς ἂν οἱ τύ-
 ραννοι πρὸς ἀλλήλους ἀπέστειλλον· ἔκτῃ δὲ, καὶ ἐβδόμῃ,
 καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἀκροβολισμοῖς μὲν καὶ τοπικαῖς ἐφό-
 δοις τοῦ πολυμῆϊν οὐκ ἐπαύσαντο· ἔργον δὲ ἦν αὐτῷ σὺν
 πόνῳ πολλῷ τὸ σπουδαζόμενον, διὰ μὲν γῆς τὰς τειχο-
 μαχίας μηχανὰς παραστήσαι καὶ τὰς ἐλεπόλεις κατὰ τῶν
 πύργων ὀπλίσαι τῆς πόλεως· κατὰ δ' ἀλάσσαν δὲ τὰ παρὰ
 Σκλάβοις ἐξαργῆσαι μονόξυλα· ὥστε καθ' ἓνα καιρὸν καὶ
 τὴν ὥραν χερσαῖον ἅμα καὶ θαλάσσιον κινήσαι κατὰ τῆς f. 60. a.
 πόλεως πόλεμον· ἥδη γὰρ φθάσας ἅπαντα τὸν τοῦ κέρα-
 τος κόλπον, ἀλλοφύλων. ἐνῶν ἄγουσι φόρτον μονοξύλοις
 ἐχέρσωσεν, ἐκέκινον εὐχερῇ τὸν τόπον πρὸς ἐπίβασιν κατὰ
 τῆς πόλεως λογισάμενος· ἡγνοεῖ δὲ ὁ κατάρατος, ὅπερ
 ὕστερον τῇ πείρᾳ μεμάνηκεν, ὅτι φύλακα ἡ πόλις ἀκα-
 ταμάχητον κεντήται, τὸν ἐν Βλαχερναις ἁγίον οἶκον τῆς
 θεομήτορος, τῇ κόλπῳ μὲν τοῦ κέρατος πλησιάζοντα, πᾶ-
 σαν δὲ τὴν πόλιν καὶ τοὺς οἰκοῦντας φυλάττοντα, ἐνθα
 ἔδει καταποντισθῆναι καὶ τοῦ Φαραὼ τούτου πᾶσαν τὴν
 δυνάμιν· ὥστε τὸν κόλπον ἐρυθρᾶν ἐκ τοῦ πρᾶγματος λέ-
 γεσθαι ἀλάσσαν· ἐν ὅσῳ δὲ τὸν κατὰ τὴν γῆν καὶ θά-
 λασσαν ὁ μεμηνὼς ἐξηγεῖτο πόλεμον, λαβὼν ὅσον εἶχεν ἐν
 ἱππεσὶ θωρακηφόρον ἐπίλεκτον, ἐν τοῖς ἐπὶ τὸν πόντον
 ἀναπλομένοις γέγονε μέρεσι, τῷ περιτικῷ στρατῷ, καὶ τῷ
 Σαρβάρᾳ ἀντεπιδεικνυμένῳ ἐπιδεικνύμενος· καὶ οἱ γὰρ
 ἀντικρὺ τὰ ὅμοια ἔπραττεν, ἅπαν ὀπλιτῶν ἱππέων τὸ κατ'
 ἐκεῖνα τὰ μέρη πλήσας παραθαλάσσιον· καὶ ὁ μὲν ἐξ
 Ἀσίας, οὗτος δὲ ἐξ Εὐρώπης, καθάπερ θῆρες ἀνήμεροι
 ὠρύοντο κατὰ τῆς πόλεως ἑτοιμοί, ὥσπερ ταύτην ἔχειν
 νομίζοντες θήραμα.

15'. Ἐνάτῃ δὲ ὅτε ἡμέρα κατέλαβε, μέγιστος κατὰ γῆν
 δι' ὅλου τοῦ τείχους συνερῆγῃ ὁ πόλεμος, ὥστε πλῆθος
 φθαρῆναι πολέμιον, καὶ πάντων ἐπ' ὄψεσι τῶν ἡμετέρων
 τοὺς νεκροὺς αὐτῶν σύρεσθαι· καὶ τραυματίαι δὲ τῶν ἡμε- f. 61. a.
 τέρων γεγόνασιν ἐνιοί· οὐδὲ γὰρ ἡ νύξ ἐπιγενομένη τὸν πό-
 λεμον ἔπαυσεν, ἀλλὰ πάννυχον ἔσχε· καὶ αὐπνον ἀμφοτέ-
 ρωθεν κάματον· οὐκ ἴσας δὲ ἡ ὑσμίνη κεφαλὰς εἶχε πρὸς
 ἡμᾶς τὸ ἀλλόφυλον, ἀλλὰ πολλῷ τῷ περιόντι τῶν πολε-
 μίων ἐκράτει πανταχοῦ τὸ ἡμέτερον· ὅτε δὲ ἡ δεκάτῃ τῆς
 τοῦ κυνὸς ἐκείνου παρουσίας ἡμέρα κατέλαβε, πέμπτη δὲ
 ἦν τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα, ἐβδόμῃ δὲ ἦγεν ὁ μῆν, ὃν Ῥω-

f. 61. b.

μαῖοι κεκληκασιν αὐγουστον, τίς ἐξεῖπεν ἰσχύει τοῦ θεοῦ
τά τότε δαυμάσια; τίς δὲ τῆς παρθένου τὴν δύναμιν δι-
ηγῆσασθαι; ταύτην κλητὴν ἁγίαν ὁ καλῶν ἡμέραν ἐπαι-
νεθήσεται, ἔχουσιν πλεῖστα καὶ μεγάλα τῆς τοῦ θεοῦ
περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας μυστήρια· ἡ γὰρ αὕτη καὶ πέμ-
πτη καὶ ἐβδόμη, ἔτι γε μὴν καὶ δεκάτη κατ' ἄλλο καὶ
ἄλλο ἐναργῶς ἀποδεδείκται, πάντα ἡμῖν τῆς ἐκ θεοῦ σω-
τηρίας τὰ τέρατα δείξασα· πέμπτη μὲν γὰρ ἦν κατ' ἐνέρ-
γειαν, πάσας ἡμῶν τὰς αἰσθήσεις εὐφροσύνης θείας πλη-
ρώσασα, περὶ ᾧ ὁ νοητὸς μάλιστα γίνεται πόλεμος· ἐβ-
δόμη δὲ πάλιν οἶα παρθένος τις καὶ ἀμήτωρ, καὶ τῆς ἀει-
παρθένου καὶ θεοτόκου ἀξιωθεῖσα χάριτος· δεκάτη δὲ αὖ-
τις, ὡς τὸ τέλειον ἔχουσα, καὶ τελείαν ἡμῖν ἐκ θεοῦ καὶ
τῆς παρθένου τὴν ἐλευθερίαν κομίσασα.

f. 62. a.

ιη'. Καιρὸς γὰρ λοιπὸν τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θεοῦ
καὶ τῆς παρθένου, καὶ ὅσον οἷόν τέ ἐστιν, δαυμάσια δι-
ηγῆσασθαι· παρῆν, καθάπερ προδεδηλωται ἔμπροσθεν, ἡ
πέμπτη τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα· ἐβδόμη δὲ ἦν τοῦ αὐγού-
στου, δεκάτη δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τοῦ ὁλεθρίου κυνὸς ἐπε-
λεύσεως· ὁ δὲ τὸν κατὰ τὴν γῆν ἅμα καὶ θάλασσαν ὑφ'
ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν κατὰ τῆς πόλεως κεκίνηκε πό-
λεμον· καὶ κατὰ πᾶν μὲν τὸ τεῖχος καὶ πᾶσαν τὴν θά-
λασσαν ἀλαλαγμὸς πολὺς καὶ κέλαδος ἐνυάλιος ἐξηκούε-
το· αἶ τε γὰρ σάλπινγες τὸ πολεμικὸν πανταχόθεν ἐσή-
μαινον, καὶ βοῆς καὶ κραυγῆς ἡ πᾶσα πόλις κύκλω πε-
πληρωτο· καθ' ὅλου δὲ τοῦ τεύχους τὰς ἀφειρηθείας μη-
χανὰς ὑφ' ἐν ἐργάζεσθαι παρεσκεύασε κίνημα· καὶ βελῶν
ἀφέσεις ἐκπέμπεσθαι, καὶ πᾶν ὁ τι πρὸς τὸν κατὰ πό-
λεως ἐπινενόηται πόλεμον· ἐν δὲ τῷ κόλπῳ τοῦ κέρατος,
Σκλάβων καὶ λοιπῶν ἀγρίων ἐδυνῶν ἅπερ κατήγαγε πλη-
ρώσας μονόξυλα, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὀπλίτας βαρβάρους
εἰς πληθὸς φερομένους ἀμέτρητον, τῆς κατὰ τῆς πόλεως
ἐρεσίας σὺν ἀλαλαγμῷ μεγάλῳ ποιήσας ἀπάρξασθαι, ἐπει-
ράτο καὶ ἐφανατίζετο, διὰ μὲν τῶν πολεμούντων εἰς γῆν τὰ
τεῖχος καταβάλλειν τῆς πόλεως· διὰ δὲ τῶν ναυμαχούντων ἐν
τῷ κόλπῳ τοῦ κέρατος εὐχερῆ τὴν κατ' αὐτῆς ἔχειν ἐπίβα-
σιν· πανταχόθεν δὲ αὐτοῦ θεὸς καὶ ἡ παρθένος ἡ θεοποινα
ἀπράκτους καὶ κενὰς τὰς ἐλπίδας ἀπέδειξαν· τοσοῦτον γὰρ
πληθὸς νεκρῶν καθ' ἕκαστον τόπον τοῦ τεύχους καὶ οὕτω
διαπαντὸς ἐπιπτε τὸ πολέμιον, ὡς μηκέτι τοὺς βαρβάρους
ἰσχύειν λοιπὸν σύρειν καὶ κατακαίειν τοὺς πίπτοντας.

f. 63. a.

ισ'. Κατὰ δὲ τὸν ἐν θαλάσῃ γενόμενον πόλεμον, αὐτ-
ανδρὰ τὰ μονόξυλα πρὸ τοῦ ἐν Βλαχέρναις θείου ναοῦ
αὐτῆς ἡ θεοτόκος ἐβύδισεν· ὡς πάντα τὸν κόλπον ἐκείνον
ἐκ τῶν νεκρῶν σωμάτων καὶ τῶν κενῶν μονόξυλων τῶν εἰκῇ
φερομένων, καὶ τῶν μάτην περιπλεόντων, εἰ μὴ φορτικὸν
εἰπεῖν, ἀβρόχως πεζεύεσθαι· δέδεικται δὲ φανερώτατα, ὡς
ἡ παρθένος μόνη τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἠγωνίσται καὶ τὴν νί-
κην νενίκηκεν, ἐξ ὧν οἱ κατὰ θάλασσαν ἐν τοῖς ἡμετέροις
ἀγνωρίζοντες σκάφουσιν, ἐκ μόνης τῆς ὁρμῆς τοῦ πληθους
τῶν ὑπεναντίων ἐτρέπησαν· καὶ μικροῦ δεῖν πρύμναν ἐκρού-
σαντο, καὶ δεδύκασιν παρ' ὀλίγον τοῖς ἐχθροῖς εὐχερῆ τὴν
ἐπίβασιν· εἰ μὴ προφθιάσαν τὸ τῆς παρθένου φιλάνθρωπον
οὐδὲν τοιοῦτον ἰδεῖν ἐκαρτέρησεν· τὴν γὰρ ἰδίαν ἐξεγείρα-
σα ἰσχύιν τε καὶ δύναμιν, οὐ καθάπερ Μωσῆς ῥάβδῳ τὴν
ἰουδαίαν διέστησε, καὶ αὖτις ἐπέκλυσε θάλασσαν, ἀλλὰ
νεύματι καὶ μόνῳ βουλήματι, ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύ-
ναμιν αὐτοῦ ἔρριψεν εἰς θάλασσαν καὶ πόντῳ πάντας ἐκά-

f. 63. b.

σε· καὶ οὕτως ἐπὶ τῇ θαλάσῃ καὶ πόντῳ πάντας ἐκά-

septimus; quis patrata a Deo mirabilia dicere va-
leat? quis Virginis potentiam enarrare? Hunc diem
qui sanctum dixerit, recte faciet, utpote qui plu-
rima ac magna divinae erga nos clementiae myste-
ria continet: quintus enim et simul septimus atque
decimus, secundum variam rationem perspicue com-
peritur; omnia nobis conciliatae a Deo salutis mi-
racula habens. Quintus quippe erat secundum effi-
caciam, omnes nostros divino gaudio sensus implens,
quibus intellectuale maxime bellum geritur. Septi-
mus item, quasi virgo quaedam et absque matre,
sed perpetuae virginis et deiparae gratiam consecu-
tus. Decimus pariter, ut numeri perfectionem ha-
bens, et perfectam nobis ex Deo ac Virgine liber-
tatem adducens.

18. Sed iam tempus est ut ipso hoc die pa-
trata abs Deo et Virgine, quantum fieri potest nar-
remus miracula. Erat, sicut supra iam diximus,
quintus hebdomadae dies, augusti septimus, ab ad-
ventu autem exitiosi adversus nos canis, decimus.
Hic terra marique pari simul tempore contra ur-
bem proelium commovit, et per universum murum
ac mari toto vociferatio multa strepitusque mar-
tialis exaudiebatur, et tubae classicum ubique ca-
nebant, et boatu atque clamore urbs cuncta cir-
cumsonabat. At hostis contra totum murum mis-
siles machinas uno simul motu agi iussit, et tel-
orum iaculationes fieri, et quidquid aliud ad ur-
bis expugnationem excogitatum fuerat. In Cornu
autem sinu Sclavis aliisque ferocibus quas adduxe-
rat gentibus monoxyla complevit, et armatos in eis
barbaros, multitudinem scilicet innumerabilem, re-
migandi adversus urbem magnis cum ululatibus
initium facere iussit: atque ita nitebatur atque spe-
rabat, terrestribus quidem pugnatoribus moenia ur-
bis sternere; classe autem in Cornu sinu facilem
nancisci descensum. Verumtamen in parte omni
ipsius spem conatusque Deus ac domina Virgo ir-
ritos vanosque effecerunt. Tanta enim interfecto-
rum multitudo fuit in quolibet murorum loco, et
sic ubique cadebant hostes, ut iam deinceps bar-
bari cadavera retrahere atque exurere non vale-
rent.

19. At vero in pugna maritima, ipsa cum ve-
ctoribus monoxyla, ante suum sacrum in Blacher-
nis templum Deipara mersit; ita ut sinus ille uni-
versus cadaveribus vacuisque monoxylis hac illac
temere agitat et absque certo cursu vagantibus,
pedibus (nisi ita loqui grave est) siccis calcaretur.
Manifestissime vero apparet, solam Virginem hoc
proelium proeliatam, et victoriam vicisse, quia nos-
tri in mari de scaphis pugnaturi, vix viso multi-
tudinis adversae incursu terga verterunt, ac paene
puppim frugerunt, et expeditum hostibus descen-
sum propemodum iam obtulerant; nisi rem prae-
veniens Virgo clemens, id spectare non tulisset.
Nam suas vires potentiamque suscitans, non sicut
Moyses virga rubrum divisit moxque reduxit mare,
sed nutu solaque voluntate currus Pharaonis eiusque
in mare proiecit exercitum, atque undis cunctos sub-

mersit cum nautis atque scaphis. Aiunt etiam nonnulli, haud hostium metu nostros retro cessisse, sed Virginem ipsam, miraculi rationem demonstrare volentem, recessum nostris imperasse; ita ut barbari prope ipsius sacrum templum, vere nostrum salutare navale placidumque portum (nam haec omnia de Deiparae in Blachernis templo dici queunt) universale experirentur naufragium. Eratque videre terribile illud ac maximum miraculum et spectaculum, totum scilicet sinum a cadaveribus vacuisque navigiis tellurem effectum, et crucuribus redundantem: paucos vero barbarorum, quibus contigit ad litus septentrionale propinquantibus, maritimum excidium natandi peritia vitare, ipsos quoque nemine persequente ad montes confugere.

20. Aiunt ipsum quoque scelestum tyrannum, dedecoris quo eum Virgo obruit factum spectatorem, suaeque ipsius perditionis ministrum, equo insidentem cum armatis in tumulto, visa clade sua rediisse vacuum ad exercitum circa muros, pectus vultumque manibus tundentem. Multi autem consumpti sunt dies, dum barbarorum de lacuna cadavera laboriose nostri tollere possent, atque ad comburendum colligere illorum monoxyla. Age vero qui de muris cum hoste pugnabant, audito barbarorum in mari exitio; plurima item capita hastis praefixa cernentes, quae identidem ferebant nostri ad rei publicae magni imperatoris iussu rectorem; tunc demum divina virtute fidentes, et robore Virginis circummuniti, murorum portas patefecerunt, et clamore ac iubilo, fiduciae victoriaeque indicibus, cominus in hostes eorumque machinas discurrerunt. Tantum vero nostris gaudium ac vis insiluit, barbaris contra pavor et desperatio, ut etiam pueri ac mulierculae contra illos ruentes, in ipsa hostium castra penetrarent; eratque videre unum persequentem mille, et duo decem milia impetu fugantes, prout olim a Moyse dictum fuit. (*Deut. XXXII. 30.*)

21. Talem tantamque deipara Virgo ac domina vim infirmis contulit, et potentiam impotentibus, sola sua voluntate! Eadem scilicet Deipara hostium quoque machinas a nostris tunc comburi prohibuit, maius volens ostendere suae erga nos bonitatis indicium. Nam rei publicae custodem statim supervenientem, et omnia studiose lustrantem, sapienter impulit ut maiori securitati consuleret, nostros egredi urbe vetaret; immo et effusam extra moenia iam turbam revocaret; nequaquam tuba receptui canendo, sed accursu, clamore, manibus, verbisque ad regressum idoneum tutumque adhortando: quod sane cautum videbatur, et strategicae prudentiae proprium. Quippe Virgo deipara id efficiebat, et barbaros propria ipsorum manu perire iubebat, quibus etiam suarum machinarum exitum igne efficiendum commisit; id quod eventu patuit. Simul ac enim sol occubuit, nocte ingruente, testudines, tribulos, he-lepolesque, turres ligneas, cunctasque machinas, et

λυψεν αὐτοῖς πλωτήρσι καὶ σκάφεσι· φασὶ δὲ τινές, ὡς οὐ φόβῳ τῶν ἐχθρῶν πρὸς ὑποχώρησιν ἐκλιναν οἱ ἡμέτεροι, ἀλλ' ἡ παρθένος αὕτη τὴν οἰκονομίαν δεῖξαι βουλομένη τοῦ θαύματος, τὴν ὑποχώρησιν τοῖς ἡμετέροις ἐκέλευσε προσποιήσασθαι, ὥστε τοὺς βαρβάρους κατὰ τὸν θεῖον νόον αὐτῆς, ἡγουν τὸν ὄρμον ἡμῶν τὸν σωτήριον, καὶ τὸν λιμένα τὸν εὐδιον, ταῦτα γὰρ ἅπαντα ὁ ἐν Βλαχέρναις ναὸς ὑπάρχει τῆς θεομήτορος, τὸ παντελὲς ὑποστῆναι ναυάγιον· καὶ ἦν ἰδεῖν τὸ φρικτῶδες ἐκεῖνο καὶ μέγιστον θαῦμα καὶ θέαμα, ἅπαντα μὲν τὸν κόλπον ὑπὸ νεκρῶν σωμάτων καὶ ξύλων κενῶν χεῖρσιν γενόμενον καὶ περιερόμενον αἵμασιν· ὀλίγους δὲ τῶν βαρβάρων οὓς συμβέβηκε τῇ πρὸς ἄρκτον γῆν πλησιάζοντας τὸν κατὰ θάλασσαν διαδράναι ὀλεθρίον θάνατον, ἐμπειρίᾳ τοῦ νήχεσθαι, καὶ αὐτοὺς μηδενὸς διώκοντος ἐν τοῖς ὄρεσι φεύγοντας.

κ'. Φασὶ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἀλιτήριον τύραννον, αὐτόπτην γενόμενον τῆς αἰσχύνης, ἧς αὐτὸν ἡ παρθένος ἐπέπλησεν, ἑαυτῷ γενέσθαι τῆς ἀπωλείας διάκονον. ἵππεσιν σὺν ὀπλίταις ἐφ' ὕψους ἰστάμενον, καὶ τῆς οἰκείας θεατὴν γενόμενον πτώσεως, ἀναστρέψαι κενὸν πρὸς τὸ πρὸ τοῦ τείχους στρατόπεδον, καὶ χερσὶ τὸ στηθὸς καὶ τὸ πρόσωπον τύπτοντα· πολλὰ δὲ ἡμέραι λίαν διεληλύθασιν, ἐν αἷς τοὺς ἐν τῷ λακκῷ νεκροὺς βαρβάρους ἀνελεῖσθαι σὺν κόπῳ ἰσχύσαν οἱ ἡμέτεροι, καὶ συναγαγεῖν εἰς καύσιν τὰ ἐκείνων μονόξυλα· ὅτε δὲ οἱ ἐν τῷ τείχει πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀνταγωνιζόμενοι τῶν κατὰ θάλασσαν βαρβάρων εὐηγγελίσθησαν ὀλεθρον, ἔτι γε μὴν καὶ πληθὸς κεφαλῶν ἐν δόρασιν ἐθεάσαντο, ὧν κατ' ὀλίγον ἐκόμιζον οἱ ἡμέτεροι πρὸς τὸν ἐκ βασιλέως τοῦ μεγάλου κελευσθέντα ποιεῖσθαι τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν, τότε δὴ τότε τῇ θείᾳ δυνάμει θάρρυσαντες, καὶ τῇ ἰσχύϊ τῆς παρθένου φρεσὶ ἀνέμουν, τὰς πύλας τῶν τειχῶν ἀνεπέτασαν, καὶ συμβῆθ' αἰσχυρῶς τὴν παρρησίαν καὶ τὴν νίκην μηνύοντι, ὁμοσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν μηχανῶν ἐπεξέδραμον· τοσαύτη δὲ περιέσχε χαρὰ καὶ δύναμις τὸ ἡμέτερον, τοὺς δὲ βαρβάρους δειλία καὶ τῆς ἐλπίδος ἀπόγνωσις, ὡς καὶ παῖδας καὶ γυναῖκα κατ' ἐκείνων ὀρμήσαντας εἰς αὐτὸ γενέσθαι τῶν ἐχθρῶν τὸ στρατόπεδον· καὶ ἦν ὅρῳ ἕνα χιλίους διώκοντα, καὶ δύο μυριάδας μετακινούντας ὁρμήματι, κατὰ τὸ πάλαι ὑπὸ Μωσέως λεγόμενον.

κα'. Τοιαύτην ἡ θεοτόκος ἡ παρθένος, ἡ δέσποινα ἰσχύϊν τοῖς ἀνίσχυροις, καὶ δυνάμιν τοῖς ἀδυνάτοις δειλῆματι μόνῳ δεδωρηται· αὕτη δὲ δηλαδὴ τὸ ἐμπρησθῆναι τὰς μηχανὰς τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, τότε ἡ θεομήτωρ ἐκώλυσε μείζον ἐθέλουσα δεῖξαι τῆς ἰδίας περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητος γνώρισμά· τὸν γὰρ φύλακα τῶν δημοσίων πραγμάτων αἰδὼς παρόντα, καὶ πάντα τῇ σπουδῇ διερχόμενον, ἐμφρόνως ἐξήγειρεν, ἀσφαλείας προνοήσασθαι μείζονος, καὶ κωλύσαι τῶν ἡμετέρων τὴν ἔξοδον· ἀνακαλέσασθαι δὲ καὶ τῶν ἔξω τοῦ τείχους συρρέυσαντα ὅμιλον· οὐκ ἀνακλητική τοῦτο ποιούμενον σάλπιγγι, ἀλλὰ τρέχοντα συμβῆθ' καὶ χερσὶ καὶ λόγοις πρὸς ὑποτροπὴν εὐλογον καὶ ἀσφαλὲς προτρέπον· καὶ τοῦτο μὲν ἔδοκε καὶ ἦν ἀσφαλὲς ἅμα καὶ στρατηγικῆς προμηθείας ἐχόμενον· ἡ δὲ παρθένος ἡ θεοτόκος ἐνῆργει τοῦτο καὶ ἔπραττεν, αὐτόχειρας τοὺς βαρβάρους γενέσθαι κελεύσασα· καὶ αὐτοῖς τῶν ἰδίων μηχανῶν τὸν διὰ πυρὸς ἀφανισμόν ἐπιτρέψασα· δηλοῖ δὲ ἡ ἐκβασίς ἅμα γὰρ ἐν ὃ ὁ ἥλιος καὶ νύξ ἐπεγένετο, τὰς χελώνας, τοὺς τριβύλους, τὰς ἐλεπόλεις, τοὺς πύργους τοὺς ἐκ τῶν ξύ-

- ἡμᾶς ἐνεδείξαντο, οἴκους ἀψύχους ἐμπρήσαντες, καὶ γῆς τὸ καλλιστον ἀφανίσαντες, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν χάριν τῆς σωτηρίας καὶ τὴν δωρεάν σμικρύνωμεν τῆς λυτρώσεως, ἀλλὰ καὶ ὅσων καὶ οἷων ἡμᾶς ὀλέθρων ἐξήρπασε κύριος· καὶ τότε γνωσόμεθα τὰ μεγέθη ὧν ἡμῖν ὁ θεὸς καὶ ἡ παρθένος ἀγαθῶν ἐδωρήσατο· ἡμεῖς μὲν γὰρ ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ὅσον οὕτω προσεδοκήσαμεν, ἱερεῖς μὲν γὰρ καὶ ἄρχοντας καὶ λαὸν οὕτω τετραμμένον, ὅσοι τὸν θάνατον ὡς εἰκὸς ἐκφυγεῖν ἠδυνήθησαν, καὶ τὸ ζῆν ἐλεεινῶς ἀντηλλάξαντο, χειροπέδαις σιδηραῖς δεδεμένους, καὶ εἰς γῆν ἀπαγομένους ἀλλοφύλων ἐπὶ δουλείᾳ πικρᾷ, καὶ ὀδυνηρᾷ τῇ ζωῇ, ἥς πολλῶ τῷ μέτρῳ τιμιώτερός ἐστιν ὁ θάνατος· γύναια δὲ καὶ τέκνα τὰς μὲν ὑβρίζουσας αἰσχυρότητι, καὶ βαρβαρικῆς γινομένας ἀσωτίας παίγιον ἅμα καὶ γέλωτα, τῶν ὁμοζύγων ὁρώτων, καὶ μηδὲ ὡς δεινὰ πασχόντων τολμάντων ὀδύρασθαι τέκνα δὲ σφαζόμενα ὅσα δουλεύειν ἐκ τῆς ἡλικίας οὐκ ἴσχυον· τὰ δὲ δουλεύειν δυνάμενα, χερσὶν ἀλλοφύλων ἐπ' ὤψεσιν ἡμετέραις ἐλκόμενα· οὐ τί γένοιτο ἐλεεινότερον θάμα; θείους τὲ ναοὺς καὶ βασιλεία καὶ πόλιν ἅπασαν καταγομένην εἰς ἔδαφος· ἐπιστρέφειν τε καὶ καθορᾶν καὶ λογιέσθαι, εἴ γε κἄν τοῦτο συνεχωρήθημεν, οἷον μέγεθος πόλεως καὶ καλλονὴν κτισμάτων καὶ περιφάνειαν οἰκῶν, ἐκ πληθους ἁμαρτιῶν ἠφάνισαμεν, καὶ ὧν οἰκήτορες ὑπάρχοντες οὐκ ἠξιώθημεν. Τούτων τοίνυν ἀπάντων ὑπὸ κυρίου λελυτρωμένοι, τίνα πρὸς εὐχαριστίαν ὑπὲρ ἡμῶν θεῷ καὶ τῇ παρθένῳ τῇ θεομήτορι, ἀνδ' ὧν πεπόνθαμεν, προστησόμεθα; τίνα πρὸς αἶνον καὶ δόξαν ὑπὲρ ὧν ἀναξίως εὐεργετήθημεν προβαλώμεθα; « ὅτι εἰς », ἤκουσε τῶν πενήτων ὁ κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους, « οὐκ ἐξουδένωσεν· αἰνεσάτωσαν αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἔρποντα ἐν αὐτῇ· ὅτι ἔσω », « σε κύριος τὴν Σιών, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐ- », « τοῦ παρεκάλεσεν. », Καὶ ἡμεῖς δὲ καδ' ὅσον ἔχει δυνάμειος ἕκαστος, μὴ ἄκαρποι φανώμεν μηδὲ ἀργοὶ καὶ ἀκίνητοι πρὸς τὴν δι' ἔργων ἀγαθῶν δόξαν καὶ αἶνον τοῦ σώσαντος.
- κζ'. Τούτων δὲ οὕτω φιλανθρωπία θεοῦ τοῦ ἐλεήσαντος τῶν δαυμασίων εἰς ἡμᾶς γενομένων, φασὶν οἱ ἐκ βασιλείας τοῦ πιστοῦ καὶ μεγάλου βασιλικᾶς ἀποκρίσεις κομίζοντες, ὡς νύκτα τὴν καὶ ἡμέραν ὧτα καὶ ὀφθαλμοὺς ἀνεωγμένους εἶχε καὶ τὴν διάνοιαν, ἐσκόπει τὴν καὶ περιεσκόπει τὰς ὁδοὺς καὶ τὴν θάλασσαν, ἀκοίμητον ἔχων τὴν ψυχῆς φροντιστήριον, καὶ αὐπνον κεκτημένος τὸν τῆς μερίμνης κριτήριον, τίς αὐτῷ γένηται τῆς ἐκ θεοῦ σωτηρίας τῆςδε τῆς πόλεως ἄγγελος; ὅτε δὲ ὅτε, καδὰ φασὶν, οἱ τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ διακομίσαντες κατ' ἐκείνην τὴν χώραν γεγόνασιν, οὐ πρότερον τί διακομίζοντες ἥκασι πυνθίσθαι δεδύνηται, ἕως ὅτ' ἂν εἰς τὸν ναὸν δραμῶν τῆς παρθένου καὶ θεομήτορος περηνῆς εἰς ἔδαφος ἔπεσεν, ἀγαθῶν ὑπάρχειν διακόνους τοὺς παραγενομένους πρὸς αὐτὸν ἐξαιτούμενος· ἡνίκα δὲ τῆς εὐχῆς εὗρε τὴν ἀγγελίαν ἀκούουσαν, ἐπὶ γῆς αὐτῆς κλίνας τὰ γόνυ ἐπ' ὤψεσι στρατοῦ καὶ τοῦ συνόντος λαοῦ, θεῷ καὶ τῇ παρθένῳ σὺν δάκρυσι προσεκύνησεν· εὐχαριστῶ σοι, λέγων, θεὲ λόγε καὶ σῦν ἡμέτεροι καὶ βασιλεὺς πάσης κτίσεως ὅση τὴν ὁράτῃ καὶ ὅση ἀόρατος; καὶ σοὶ παρθένα καὶ θεοτοκε καὶ δέσποινα, ὅτι πόλιν ἦν μοι πιστεῦσαι κατηξιώσατε, καὶ λαοὺς ὧν με ποιμένα τετάχατε, μᾶλλον δὲ οὐς σὺν ἐμοὶ ποι-

barbari in nos fecerunt, aedes inanimatas exurentes, et terrae optima destruentes; atque ita salutis acceptae gratiam, et redemptionis beneficium minuamus: sed et quot quantisque nos exitiis malis eripuerit Dominus reputemus: tunc enim agnoscemus bonorum quae in nos contulerunt Deus ac Virgo magnitudinem. Nos videlicet spectare oculis existimemus, quod numquam expectassemus; sacerdotes et proceres atque populum gravissime attritum: quotquot autem mortem ut par erat vitare potuerunt, eamque cum miserabili vita commutare, catenis ferreis victos, ad extraneam regionem in amaram servitutem acerbamque vitam abductos, qua certe multo aestimabilior mors est: mulieres ac liberos, illas quidem turpiter deonestatas, et barbaricae intemperantiae lusui risique habitas, maritis spectantibus, et quamquam horribilia patientibus, lamentari non audentibus: filios trucidatos, quotquot per aetatem servire nequirent: quotquot vero servitium ferre poterant, manibus alienigenarum sub oculis nostris procul abstractos; quo spectaculo quid miserabilius esse potest? Sacra templa, regia palatia, urbem universam humi prostratam. Respicere interim et observare ac reputare, si quidem et hoc ipsum nobis indulgeretur, quantam urbis magnitudinem, et domorum splendorem, multitudine peccatorum nostrorum abolevimus, quorum esse habitatores digni non fuimus. Ex his ergo omnibus a Domino redempti, quaeenam verba, agendarum gratiarum causa, pro bonis collatis, dicemus? Quidnam in laudem et gloriam, ob beneficia contra meritum accepta, ore proferemus? « Quia ex- » audivit pauperes Dominus, et victos non despexit. » Laudant eum caeli, terra, mare et omnia reptilia » eius. Quia salvavit Dominus Sion, et humiles populi sui consolatus est. » Nos quoque, quantum quisque potest, ne infructuosi videamur, quaeso, neque otiosi et inertes, ad glorificandum per opera bona laudandumque servatore.

27. Dum haec ita a clementia Dei nos miserantis mirabilia fierent, aiunt illi qui a fidei magnoque imperatore regalia responsa tulerunt, illum diu noctuque aurem oculosque apertos et mentem intentam habuisse, considerantem observantemque vias ac mare, servantemque vigiles meditantis animae facultates, et insomne curarum criterium, num quis ad eum salvatae a Deo civitatis nuncius veniret. Cum autem, ut aiunt, ii qui magnalia Dei ferebant, in regionem illam pervenerunt, haud ante interrogari potuerunt, quid novi afferrent, donec imperator in templum currens deiparae Virginis, pronus humi procubuit, postulans ut bonorum ministri fierent hi qui ad eum venerant. Postquam vero precii suae rei nuncium congruere comperit, humi denuo genua flectens coram exercitu et adstante populo, Deum ac Virginem cum lacrymis veneratus est; gratias tibi ago, inquires, Deus Verbum nosterque servator, et omnis creaturae rex visibilis atque invisibilis; tibi quoque Virgo deipara ac domina, propterea quod urbem, quam mihi concedere dignati estis, et populos, quorum me pastorem constituistis, immo quos

in eum pascitis, nulla re bona destituitis, sed tranquillis aquis salutaris baptismi nutritos, omni errore liberos servastis, lupisque inaccessum gregem custodistis. Haec quidem narrabant ii, qui regalia responsa retulerunt, sapientissimum imperatorem dixisse atque egisse; eademque significant imperatoris ipsius litterae, quas ad complures scribere regaliter dignatus est; quali nempe animo fuisset in prioribus curis, et quali quantoque, Deo favente, posthinc fuerit.

28. Venerabilis autem hierarcha se ipsum Deo semper offerens holocaustam victimam, tum corporis mortificatione, tum divino spiritus ardore, haud sanguine taurorum et hircorum, promerebatur in futurum quoque securitatem, sed incruenta sacrificia pro salute in venerando Deiparae apud Blachernas templo offerebat, publicis assidue precibus malorum celebrans depulsionem, urbemque petens per saecula incolumem custodiri. Tu vero mihi, Esaia sapientissime, quemadmodum exordienti sermonem, salutem huiusce urbis in figura portendisti, sic etiam propria conclusione dicta mea confirma; et futuris quoque temporibus salutem pacificam urbi annuncia. Dic igitur urbi huic. « Haec ait dominus Deus noster: protegam hanc urbem, ut salvem eam propter me et propter servum meum Davidem » David enim alter est imperator noster, tum pietate in Deum, tum erga subditos mansuetudine. Sed et victoriis ipsum, prout Davidem coronabit Dominus; et filium cum eo regnantem, sapientem simul atque pacificum veluti Salomonem efficiet; largiens ei, sicut patri, pietatem et orthodoxiam. Hoc a Salomonis munifico Deo pete, o propheta; et Virginem roga, quam revera fore deiparam mentis oculis praevidisti, et prophetis praedixisti verbis, ut conservet in aeternum urbem et populum, quamvis peccantes, sed tamen ad Deum ac Virginem semper confugientes, per saecula saeculorum. Amen.

μαίνοντες, οὐδενὸς ὑστερήσατε, ἀλλ' ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκτρέφετε τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος, πάσης ἐπηρείας ἐλευθέρους διεφυλάξατε, καὶ τοῖς λύκοις τὴν ποίμνην ἀνεπίβατον τετηρήκατε. Καὶ ταῦτα μὲν ἔφησαν οἱ τὰς βασιλικὰς ἀποκρίσεις κομίσαντες, ὡς βασιλεὺς ὁ σοφώτατος εἶρηκε τὴν καὶ πέπραχε· καὶ αὐτὰ δὲ δηλοῦσι τοῦ βασιλέως τὰ γράμματα, ὥστε πρὸς πλείονας γράψαι βασιλικῶς κατηξίωσεν· οἷος τε ἦν ἐκ τῶν προτέρων φροντῖδων, καὶ οἷος καὶ ὅσος θεοῦ κελεύσαντος μετὰ ταῦτα γεγενῆται.

κῆ'. Ὁ δὲ ἱεράρχης ὁ τίμιος ἑαυτὸν διαπαντὸς προσάγων τῷ θεῷ ὁλόκαυτον καλλιεργημα τῇ τε νεκρώσει τοῦ σώματος, καὶ τῇ ἐνδεῷ ζήσει τοῦ πνεύματος, οὐχ αἵματι ταύρων καὶ τράγων πορίζεται τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν, ἀλλ' ἀναιμάκτους θυσίας σωτηρίου ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς θεοτόκου τῇ ἐν Βλαχερναις ἀναφέρει, διαπαντὸς λιταῖς πανδήμοις τὴν τῶν κακῶν θριαμβεύων ἀπαλλαγὴν, ἀπόρρητον αἰτῶν τὴν πόλιν δι' αἰῶνος φυλαττέσθαι· ἀλλὰ μοι, Ἡσαΐα σοφώτατε, καθάπερ ἀρχομένῳ τοῦ λόγου τὴν σωτηρίαν προδιενύψας τῆςδε τῆς πόλεως, οὕτω καὶ πέρατι σῶ ἐπισφράγισον τὰ λεγόμενα, τὴν πρὸς τὸν ἔπειτα χρόνον ἀπολείπον σωτηρίαν τῆς πόλεως· « ὑμνήσωμεν » εἶπε καὶ ταύτῃ τῇ πόλει· « τὰδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν » ὑπερασπιῶ ὑπὲρ ταύτης πόλεως τοῦ σῶσαι αὐτὴν δι' ἐμέ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου *. Δαυὶδ γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς τῇ τε εὐσεβείᾳ τῇ πρὸς τὸ θεῖον, καὶ τῇ πρὸς τοὺς ὑπηκόους πραότητι· ἀλλὰ καὶ νίκαις αὐτὸν καθὰ τὸν Δαυὶδ στεφανώσει κύριος, παῖδά τε τὸν σὺν αὐτῷ βασιλεύοντα, σοφὸν ἅμα καὶ εἰρηνικὸν κατὰ Σολομῶντα ποιήσιν, χαριζόμενος αὐτῷ καθὰ καὶ πατρί τὸ εὐσεβές καὶ ὀρθόδοξον· τοῦτο γὰρ τοῦ Σολομῶντος ἀζήλωτον αἶτις, προφήτα, θεόν· καὶ τὴν παρδένον ἐκέτευε, ἦν θεοτόκον ὡς ἀληθῶς ὑπάρχειν τοῖς τοῦ νοῦς ὀφθαλμοῖς προτεθείασαι, καὶ τοῖς προφητικοῖς προεκηρύξας ῥήμασι, σῶσαι δι' αἰῶνος πόλιν τὴν καὶ λαὸν ἀμαρτάνοντας, θεῷ δὲ καὶ τῇ παρδένῳ διαπαντὸς καταφεύγοντας, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

f. 73. a.

f. 73. b.

* Is. XXXVII. 35.

f. 74. a.

DE SEQUENTE HISTORIA MONITUM.

Suprascriptis byzantini imperii casibus addere placet ex Thoma magistro, prout in codice vaticano legebam, qui sub utroque Andronico Palaeologis vixit, narrationem moestissimam et horribilem cladum in Thessalia praesertim, et in monte Athone, a Turcis Italisque editarum, quamquam soli propemodum Turcae facinora illa perpetrasse videntur. Porro Italos, mox dicit auctor fuisse Siculos; quibus tunc imperasse Carolum andegavensem, regem potentissimum, et byzantino imperatori semper infestum, scimus. Porro ex byzantinis historicis, Gregoras huic illustrandae narrationi aliquantulum proderit, quam nos brevitati studentes latinitate interim non donamus.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ: ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ
ΕΦΘΑΔΙ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ.

Post multa exordii verba ad Iosephum monachum, cui scribit, sic demum plenam miseriis ac sanguine historiam tradit Thomas.

1. Οἱ ἐπὶ κακῇ μοίρᾳ Ῥωμαῖον, ὡς ἅπαντες ἴσασιν, ἐκ Σικελίας ἐπὶ συμμαχίαν ἰόντες, ἰταλικὴν δυνάμιν, ἥλι-

κως μὲν ἐχρήσαντο Θράκῃ καὶ τοῖς ἐκεῖ πράγμασι, καὶ ὡς τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν ταυτὶ πεποιήνται, τί τις ἂν τοὺς εἰδόμενος ἀναμνησκῶν αὐτοῖς ταραττοί; ἃ γὰρ οὐκ ἂν τὴν ἀρχὴν εἶδει συστήναι, μηδεὶς παραδειγμα ποτε πέσοι, μὴ δ' ὥστε καὶ ὃ ἐλευθέρει, ἀλλ' ὥστε ἔστι πρῶτα καὶ μόνον λέγοιτο· ταῦτα γὰρ κέρδους γίγνεται τὸ σιγᾶν· ἀλλ' ὥστε ἐκείνων! καταγόντες, καὶ ἀληθῶς καταγόντες, ὡς οὐχὶ ἰκανῶν ἔτ' ὄντων ἀντέχειν, μᾶλλον δὲ, οὐδὲν ἐσθ' ὃ δέξαιτ' ἂν φθορὰν τοῦ λοιποῦ ἀπάντων ἄρδην ἀπολωλότην.

Λαβόντες Ἀχαιμινίδας τοὺς ἐξ ἀρχῆς πολεμίους, καὶ τὴν ἐκείνων ὕβριν τῷ παρὰ σφῶν θράσει πολὺ μᾶλλον ἐπιθυμῶντες, πρῆστοντος δίκην καὶ κατ' ἡμῶν ἦκον· τί μὲν οὐ πράττοντες; τί δὲ οὐ βουλόμενοι; ἐφ' ᾧ πασαν ἀνελεῖν Θετταλίαν.

2. Οὐδὲν γοῦν ἔωσιν ἀπείρατον τῆς ἐπιδρομῆς, ἐλαύνοντες πάντα κατ' ἄκρας τὸν τῆδε χώρον, οὐκ ὄρος, οὐ πεδῖον, οὐ φάραγγας, οὐ κρημνόν, οὐ ραχίαν, οὐ λεωφόρους, οὐχ ὑπερείας, οὐ νάπας, οὐ λόφους, οὐ χαράδρας, οὐκ ἄντρα, οὐ λειμῶνας, οὐκ ἀρούρας, οὐκ ἄλσιν πάντα ἐλήθεται, πάντα μεστὰ νεκρῶν καὶ πτωμάτων καὶ φόνου μυρίου, καὶ θυμαστῆς τιнос καὶ φρυκώδους διὰ πάντων σφαγῆς· οἱ δὲ τῶν αἱμάτων ῥύακες, ἀντ' ἄλλου τινός ῥοδίου φερόμενοι πανταχόσε, λιμνάζουσι μὲν ἐν τοῖς κοίλοις, ἔστι δ' ὅτε καὶ ποταμοὶς συνιόντες, καὶ βάπτοντες αὐτῶν κατ' ἄκρας τὸ ῥεῖθρον, συνεκβάλλουσιν οἶμαι πρὸς θάλατταν, ἀνδρώπους ἄγοντες ἰχθυοὺς βορὰν, τοὺς μὲν ἡμιθνήτας, τοὺς δ' ἐκ πολλοῦ τεθνεώτας, τοὺς μὲν διαπεπραγμένους καδάπαξ, τοὺς δὲ μόγις αἰσθανομένους ἅ παύσχουσιν· οὕτω δεινὸν θέαμα τοῖς ὄρωσι, καὶ ἀηδία κακῶν, ὥστ' οὐδεὶς ἂν ὅστις καὶ φίλος τλαίῃ βλέπειν, κατὰ τὴν τραγωδίαν· τῷ μὲν, ἐγκάτων ἀπόντων· τῷ δὲ, κεφαλῆς· ἔτρωγ, χειρῶν· ἄλλω, ποδῶν· ἔστι δ' οἷς καὶ τούτων ἀπάντων, οἶμαι· ὥσπερ γὰρ αἰθῶν οἶμαι μεγάλων παρὰ τοῦ σφῶν ἀρχοντος προκειμένων, εἴτε καὶ συνομμοκότες ἀλλήλοις· χρηὶ λέγειν, μὴ δ' ὅτουσιν ἔχειν φειδῶ. φιλονεικοῦσιν ἅπαντες ὥς εἰπεῖν, ὅστις ἂν πλείους ἀνέλοι, καὶ βαῖψοι τὸ ξίφος ἐκ περιττοῦ· δεινὸν ἕκαστος εἶναι νομίζων, ἐτέρου τὰ τοιαῦτα λελεῖφθαι· ἐπεὶ καὶ τῶν εὐαριθμητῶν αὐτόχειρα, ἣ καὶ τὴν χεῖρα καθαρόν ὅλως, ταῖς τῶν προδοτῶν ὑπάγουσι ψήφοις, ὥς προδιδόντα τὸ πᾶν ἔθνος, τῷ μὴ τὰ τοιαῦτα ξυμβαίνειν.

3. Εἰκότως· οὔτε γὰρ οἷον τε τοὺς ἐπ' ἀλλοδαπὴν τιν' ὥσπερ τούτους ἐστρατοπεδευκότας, μὴ πάντα ποιεῖν ἐξ ἂν ἂν σφίσι μὲν αὐτοῖς φοβερωτάτοις εἶναι διαφερόντως μάλα δοκεῖν, ἐκπληξίς δὲ καὶ ἀπορία τοῖς πάσχουσι δὴ περιέσται· καὶ μαλίστ' ἀπάντων οὗτοι πεφυκῶν. αἱμασι μὲν καὶ σφαγαῖς ἐκάστοτε χαιρεῖν, καὶ πέρας ἄγειν εὐδαιμονίας τὰς ἐτέρων φθοράς τίθεσθαι· καὶ τὴν μὲν ἐπιείκειαν, οὐδὲν ἄλλο ἢ μαλακίαν ἀντικρὺς κρίνειν, τῆς δὲ ὁμότητος οὕτως χεσθαι, ὥσπερ ἐπιεικείας ἔτεροι· καὶ τῆς μὲν οἰκείας ὥς ἀλλοτρίας ὑπερορᾶν, ἐπιθυμία τῆς ἀλλοτρίας· τῆς δ' αὖ ἀλλοτρίας, ὥς οἰκείας ἀντιποιεῖσθαι· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ μὲν τῶν τοῖς ἄλλοις προσόντων, οὕτω προθύμως ἔχειν ἀποθανεῖν, ὥς οὐκ οἶδ' εἴ τις ὑπὲρ οἰκείων τῶν δὲ σφετέρων μηδεὶς τὸ παράπαν ἀφίστασθαι, ἀλλὰ πρότερον ἂν τεθῆναι, ἢ τούτων στερεθῆναι· ἀκαταγώνιστοι μὲν ἐκ μόνης ὄντες τῆς θείας· τὰς δὲ τῆς ὕδρας ἐκτομάς τοῖς σφῶν σώμασι βεβαίοντες· οὐ γὰρ ἀκρωτηριασμός ἴστησι τῆς ὀρμῆς, οὐδὲ μέλους στέρεσις, ἀλλὰ καὶ τέμης τὴν χεῖρα, τῇ λειπομένη μάχονται· καὶ ἄμω ταύτας, βακχεύουσι τοῖς ποσὶν ἐνυάλιον· οὐχ οἷς ἀφῆρηται δυσχεραίνοντες, ἀλλ' ὅτιμη οἶοι τέ εἰσι χρῆσθαι τῇ γνώμῃ, δεινὸν ἡγούμενοι· ἴσως Κυναιγείρου μεμνημένοι τοῦ πρόσθεν, καὶ Καλλιμάχου, ὃν ὑπὸ Μηδῶν ὁ μὲν περιτοξεδεῖς, ὥσπερ ἀδανάτος ἴστατο τετελευτηκώς, ὁ Καλλιμάχος· ὁ δ' ἄμα χερσὶν ἀφῆρέθη τὴν κεφαλὴν, τριήρη τινὰ βουλόμενος κατασχεῖν περσικὴν, ὁ Κυναιγείρος.

4. Καὶ τοῖτοις ὥς ἀληθῶς εἰς αἵσχιστον πίπτει τὸ μὴ πολέμῳ τεθῆναι, μὴδὲ τάκείνου βακχεῖα τοῖς σώμασι τελεθῆναι· καὶ τις ἤδη τοῦτο πολλάκις ἐτέρω εἰς ὄνειδος προὔτεινεν· ὃθεν ὀρμῇ μαινομένη χωροῦσιν ἐκασταχόσε, μηδεὶς ἀνταίρωντος, ἀλλ' ὥσπερ ὑπ' ἐκπλήξεως πάντων πρὸς μόνην ἐξισταμένων τὴν ἀκοήν, δηοῦντες, πορδοῦντες, τέμνοντες, καίοντες, ληϊζόμενοι· ἀνδρώπους τοὺς μὲν δουλαγωγοῦντες, τοὺς δὲ σφάττοντες, νεκρῶν κολωνοὺς ἰστάντες· τοσοῦτους τὸ πλῆθος, ὥς μηδὲν εἶναι πρὸς τούτους μὴδὲ τοὺς Κερκυραίων νεκρούς, οὓς ἐπ' ἀμαξῶν, ὥς Θουκυδίδης φησὶν, ἔφερον· * ἀλλ' ἀποχρῆν μὲν ἂν ἐντεῦθεν καὶ ποταμούς γεφυροῦν, εἴ τις ἐδέλει, ἀποχρῆν δ' ἂν ἀντὶ φραγμῶν γίνεσθαι τοῖς ἀγροῖς· μᾶλλον δὲ καὶ τοῖτους ἐπὶ τοσοῦτον στενοχωροῦσιν, ὥς μηδὲ ῥάδιον εἶναι διεξελθεῖν διὰ τούτων βαδίζοντα· ἀλλ' ἀνάγκη πολλοῖς εἰ οἶον τ' εἰπεῖν ἐποχοῦμενον φέρεσθαι· οὕτω πυκνοὶ πίπτουσι, ἐστιῶντες μὲν οἰωνοὺς, ἐστιῶντες δὲ θῆρας, καὶ τὸ κυνῶν ἔθνος· ἢ γὰρ τῶν ἐχόντων σπάνις, ἀντὶ χειροθῆναι εἰς ἀνημέρους καὶ τούτους ἡγαγεῖν ἀπαναινομένους εἴ τινες πού τούτων φανείν· φυγόντες μὲν τὸ ξίφος, βουλόμενοι δὲ τι νύκτωρ τῶν σφετέρων ἀρπάσαι, ἐφ' ᾧ μὴ λιμῷ τεθνήσκονται· ἀβίωτον βιοῦντες τὸν βίον, καὶ τῶν ἀπολωλότων τοσοῦτου διαφέροντες, ὅσω μετὰ πολλὰς τινὰς ἀφορητοὺς ἀνάγκας, αὐτὸ τοῦτο πείσονται.

5. Καιρὸς δὲ καὶ τοῖς λησταῖς, οἷος οὕπω πρότερον, καὶ ὃν εὐξαιντ' ἂν αὐτοῖς μᾶλλον γενέσθαι· οἱ γὰρ τὰς τῶν πολεμίων ἀποδιδράσκοντες χεῖρας, ταῖς αὐτῶν εὐδὺς περιπίπτουσι· καὶ τοῖτους ἄλλους τοιούτου ευρίσκοντες, ἂν μὲν ἐκόντες ἐξιστῶνται τῶν ὄντων, οὐδ' οὕτω κακῶν ἀπαδείξ ἀπίασιν, ἀλλὰ πολλὰς τινὰς πρότερον ἐκπλήξεως εἵνεκα δεξάμενοι κατὰ νότου, τοῦ μὴ τεθῆναι χάριν ἔχοντες· βουλόμενοι δὲ τούτων ὑπερμαχεῖν, προσπολλύουσι σφᾶς· ἃ μὲν πρόσθεν ἤλπισαν οὐ παθόντες, ἂν δὲ οὐ προσεδόκησαν σφίσι, τούτων κατ' ἄκρας εἰληφότες τὴν πείραν· παραπλήσιον ὥσπερ ἂν εἴ διὰ τοῦ σικελικοῦ πελάγους διασώσας τὸ σκάφος, ὑφ' αἰσίοις τισὶν ἐνέτυχε καὶ σπιλᾶσι πολὺ δεινότεραις τῶν τῆς Σκύλλης κεφαλῶν.

6. Παραπολέλαυκε δ' οἶμοι καὶ Ἄδως τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς ἀτόπου ταυτησί τῶν κυμάτων ἐπὶ ῥοῆς, τὸ μόνον ὥς ἀληθῶς ἀπάσης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργαστήριον· ὁ τῶν ἐκασταχού τῆς οἰκουμένης, πῶς ἂν εἰποίμι ὁμολογουμένης ἐξείλεγμένος μάλιστα χῶρος· ὥσπερ οὐκ ἀνεσχομένων οἶμαι τῶν Μηδῶν, τοῦ προγόνου σφίσιν ἡτᾶσθαι· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν ἄλλων, ᾧθῆσαν ἐκείνῳ δόξα κατὰ γένος προσήκειν, εἰ μὴ καὶ οὗτοι ταῖς χερσὶν ἐπ' αὐτῷ χρῆσονται· πάσαι γὰρ διορρωγμένοις ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, καὶ τὸ πρὸς θάλατταν ἅπαν κατασκαφεῖς, οὐχ ὥς ἀληθῶς ταῖς ναυσὶ διαβασιν εἶναι, πῶς γὰρ; ἐξόν ἐτέρωθεν πεπλευκέναι, ἀλλ' ὥς ἀληθῶς εἶναι τοῖς ἐπιγινόμενοις στήλης ἄμεινον δεῖγμα τῆς ἀπονοίας ἐκείνου καὶ τῶν ἀτόπων φασμάτων· τοιαῦτα πρότερον πεπονθῶς, νῦν ὑπὸ τῶν ἀπογόνων ἐκείνου, πάντας ἐποίκους ὀλίγου δεῖν ἀπολωλεκῶς, εἰς οὐρανὸν αἵρει τὸ πένθος· καὶ τοὺς τε ἰδόντας, τοὺς τε ἀκηκούτας, ἰοῦ ἰοῦ βοᾶν ἀναγκάζει, μεμνημένους τῶν τὰ θεῖα φιλοσοφούντων ἱεράς συναυλίας καὶ φροντιστήρια καὶ σηκούς καὶ νῆους καὶ καλύβας καὶ σωτηρίους διαίτας, χυρίτων ἐμπλεως· ἃ κατ' ὑπερβολὴν πρόσθεν ἀνδοῦντα, νῦν ἀδρόον ἀπέσβη καδάπαξ ῥέυσαντα, τῶν ἐνοικούντων δίκην ἰσείων

* Lib. IV.

ἀπανδρῶπως ἀνθρωπένων καὶ ὡς οὐδ' ἂν εἴς ἡλπισεν, ἀνδρῶν ἐν γῇ μὲν ὄντων, ἐν οὐρανοῖς δὲ τὸ πολίτευμα κεκτημένων καὶ κατὰ τὸν ἐξ Αἰγύπτου Πλωτῖνον, ὅτι σωμάτων σφίσι προσῆκεν αἰσχυνομένων τῶν μὲν νέων, τῶν δὲ πρεσβυτέρων τῶν μὲν πολιὰ κοσμουμένων, τῶν δ' οὐπω ταύτης ἡξιωμένων ἀπάντων ἐν βλεπόντῃ, καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐνισταμένον ἀγῶνα μετὰ θεοῦ τετάχθαι περιφανῶς. Ὡ χειρῶν ἐκείνων, αἱ ξίφη τότε πρόσθεν ἐκίνησαν ὡ τῶν μετ' αὐτάς ὡ τῶν ἔπειτα πῶς οὐκ ἐνάρκησαν; πῶς δ' οὐ παρῆντο τοῦ συναφῶς; ἐγὼ μὲν οὖν καὶ πρὸς μόνην ἐξέστην τὴν ἀκοήν καὶ εἰ παρῆν, τὸ τῆς Νισβης ὧν ἐπεπόνθειν ὡ ξίφους διὰ πάντων τούτων ὁμοσε κεχωρηκότος, καὶ μὴ κεκωφημένου πρὸς τὴν αἰδῶ μάλλον δὲ ὡ στίφους ἐκείνου θεοφίλους ὡ πανηγύρεως ἱερᾶς ὡ συναγωγῆς ἐν-θέου, ἣ τότε μὲν ἐπὶ τῷ παραντίκῃ συνέστη τῆς ἀκοῆς διαλυθῆναι δ' ἐξόν, οὐκ ἠνέσχετο, ἐλόμενοι μάλλον τοῦ ζῆν ἀνηλεῶς ἐστερηθῆναι, ἢ δοῖναι δεδοικέναι τὸν θάνατον κατακλείσαντες ἀρίστῳ τέλει τὰς πράξεις, καὶ τοῖς ἀγῶσιν οὐκ ἀπῶδ' αὐτὰ τελευταῖα προσδέντες.

Γ. Ἄλλὰ τίς ἂν ἀποχωρῶντας ταυτὶ πάντα στενάζει, καὶ παρισῶσαι θρήνον ταῖς συμφοραῖς; ἢ τίς λέγειν ἐπιχειρήσας, οὐ παραλίποι τὰ πλείστα, οἴόμενος μὲν λέγειν, τοῦ λέγειν δὲ τοσοῦτον ἀπολειπόμενος, ὅσον ἂν εἰ μὴ δὲ προυτεθύμητο λέγειν; οἶμαι γάρ οὔτε τὸν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ χειμῶνα, οὐδ' ὧν ὑπ' Ἀρχιδάμου πρότερον ἔπαδον ἐπὶ τῇ δεινότητι τῶν Ἀχαρνῶν, οὐδ' ὅσα λέγειν ἔχουσιν ἀνδρῶποι περὶ τε Θηβῶν καὶ τῆς Πριάμου πόλεως τῆς καλῆς, τούτων οὐδὲν ἐξείναι τοῖς νῦν δυσκόλοις παραβαλεῖν, οὐδ' ἐγγύς καὶ τὰ μὲν ἐν ὀφθαλμοῖς, τοσαῦτα μὲν τὸ πλήθος, τηλικαῦτα δὲ καὶ τὸ μέγεθος. Οἱ δὲ καὶ κήρυκάς τινες ὡς ἡμᾶς ἐκπέμπουσιν ὁσημέραι, οὐ γῆν καὶ ἔδωρ, καθάπερ ὁ τοῦ νῦν Πέρσου πρόγονος, ἀλλὰ δεινότατα πάντων αἰτούντας, κῶν μὴ τὰ κελευόμενα πέρας ὡς τάχιστα σχῆ' τοῦτο δ' ἐστὶν ἐκόντας ὄντας παρὰδεδοικέναι σφίσι τὴν πόλιν, καὶ μετὰ τῶν ὑποτεταγμένων φέρεσθαι ἀτόπους τινὰς ἀπειλοῦσι πορθέσεις καὶ κατασκαφὰς γῆς, καὶ πόλεως ἀνασπάσεις ἐκ βάρων, καὶ τῶν ἐνοικούντων ὅλεθρον, καὶ δάκρυα, καὶ σφαγὰς, καὶ αἵμα, καὶ φόνον, καὶ αἰχμαλώτους μυρίους, καὶ τραύματα τῶν ἀνδισταμένων, καὶ ἀπολωλότας ὑπὲρ τὸ πλήθος, καὶ

ἀγωγὴν σκυλευμάτων, καὶ καρπῶν ἀπάντων φθορὰν, καὶ νεῶν, καὶ οἰκῶν, καὶ λιμένων, καὶ τάφων, καὶ στοῶν, καὶ δεάτρων, καὶ πάνθ' ὅμοῦ τὰ φρικώδη.

Δ. Ἔστηκεν οὖν ἡμῖν ἡ πόλις ἐν ἀγρυπνίᾳ τέ καὶ φροντίσι, καὶ πλήρης θορύβου, καὶ μεστὴ ταραχῆς, μὴ τὰ δεινότατα πάλοι μόνη τῶν ὑφ' ἡλίῳ πασῶν πεπλημεληκυῖα, καὶ νῦν οὐδὲν ἔλαττον ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ἀφιγμένη, πᾶσαν νῦν ἐκτίσωμεν οἶμοι τὴν δίκην καὶ γένηταί τι τῶν προσηκόντων τῇ τοσῇδε κακίᾳ τὰς γὰρ κακοποιούς ταύτας καὶ συμφορῶν ἀπλήστους δυνάμεις ὑπερθετούσας ἴσμεν καθάπαξ τῇ κατ' ἡμῶν τοῦ θεοῦ βουλήσει, καὶ συντελούσας τῇ χρεῖᾳ, κῶν ὥσι θεομισεῖς καὶ τῶν μεγίστων ὑπεύθυνος ἐφείτα μάλιστα ταυταισί, καὶ τοῦτον αὐταὶ κολάζουσιν ὥστ' ἐμοὶ μὲν ταυτ' ὀρῶντι, καὶ ταύτων αἰσθανομένῳ, τῶν ἐν πελάγει χειμαζομένων γνώμην ὡς ἀληθῶς εἰσέναι, ὅταν ὑπὸ τινων σκηπτῶν ἢ στροβύλων ἐξ οὐρανοῦ κατεννεγμένων, καὶ τὸ μὲν σκάφος ἄνω καὶ κάτω κυκάντων ταῖς ἐμβολαῖς, σφίσι δὲ δεινὸν ἀπειλούντων ὡς καταδύσεσθαι μετ' ὀλίγον, οὐκ ἔχῃσι μὲν οὐδὲν ἀντιπᾶσαι πρὸς τὴν τοσῇδε φθορὰν, τοῦ κύματος ὑπὲρ κορυφῆς αἰρομένου τὰς δ' ἐσχάτας ἀπηλ-πικότες εἰς ἀπορωτάτους πίπτωσιν, ὡς ἀπὸ λεπτοῦ φασί μίτου τὸ ζῆν αὐτοῖς ἡρημένον τί γὰρ τούτων τὰ παρόντα λείπεται; μάλλον δὲ καὶ ταῦτα τοῖς παροῦσιν ἡττάται.

Ε. Ἐπὶ τούτοις, δεῖ μὲν ἡμῖν δῆπουδεν καὶ ὅπλων καὶ παρρησίας καὶ λόχου συχοῦ καὶ φάλαγγος σὺν σπουδῇ, καὶ τῆς τῶν γιγνομένων ἀπάντων ὡς εἰπεῖν συντελείας ὥς χρώμενος ἂν ὁ νυνὶ στρατηγός, ἀνὴρ ὃν ἂν ἰδῶν Ὀμηρος ἔφη *, — βουλαὶς τε ἐξάρχῃν ἀγαθὰς, πόλεμον τε κο- * II. β. 275. ρύσσειν — μάλιστ' ἀπάντων εὐνασθαι, μέγα μοι δοκεῖ καὶ νεανικὸν τοὺς πολεμίους εἰργάσθαι, καὶ ὁ νῦν ἡμᾶς οὐ τοῖ, οὐχ ἡκιστα δὲ, εἰ μὴ καὶ μάλλον εἰπὸι τις ἂν, ὅσω καὶ μετὰ τῶν δυστυχούντων ἐσμέν, καὶ ψυχικῆς ἐξήπται τὰ παρόντα κακίας, τῆς σῆς συνήδους χειροτονίας πρὸς οὐρανόν, καὶ τῶν ἐκ τῆς εὐχῆς ἐπωδῶν, ὡς διαλλάξεις, ὡς ἐπαρηξοῖς, ὡς ἀπαλλάξοις ταυτησί τῆς ἀχλὺς δίκαιος δὲ εἷς εὖ ποιεῖν πόλιν ἢ μάλιστα χαίρεις, καὶ πολλὰς με-γάλας φιλανθρωπίας καὶ πράξεις πρὸς τὴν αὐτὴν καὶ τοὺς ἀστυγείοντας παρὰ σοῦ γενομένης ἔχουσα λέγειν ὅτι μὴ νῦν εἷς παρ' αὐτῇ, τοῦτο δ' ὧν πάσχει δεινότερον ἄγει.

FINIS.

DE NICETAE PANEUPHEMI EPISTOLIS.

De Niceta, seu agnomine Paneuphemo, seu MAVIS adiective celeberrimo, ut vidimus reappe appellatum in indice codicis vallicellianorum, satis locutus videtur Allatius in diatriba n. XVIII. Ibi nos quartam ex eius epistolis edidimus; nunc vero reliquas etiam addemus, sed graece tantummodo, quia se magis purissimo stili lepore, quam rerum gravitate, commendant. Codex bombycinus, partimque corruptus et evanidus, contractaeque admodum scripturae. Ex hoc eodem extulimus olim nosmet centum circiter ineditas Procopii gazaei epistolas.

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΥΦΗΜΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

1. Γρηγορίῳ πρωτασκηρῆτις.

Ἀπορφανίσθημεν, ὡς ἔοικε, φίλος, οἶμοι ἀπορφανίσθημεν, ἀπεστερηθήμεν πάλιν πατρός ὃν ἐστεργόμεν φεῦ μοι

μετ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν φύσαντα ὡ βίος καὶ κόσμος καὶ τὸ νηλεές ἐκεῖνο δαιμόνιον, οὐδὲν τι χρηστὸν παρεμένειν ἡμᾶς συγχωροῦν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ μηχανῆς τοὺς κρείττονας καὶ λυσitelεῖς εἰδότες ἐξ ἡμῶν ἀφαιρούμενον οὐδὲ τῶν νῦν δυσχερῶν τὴν ἀνάγκην αἰδούμενον οἷς ἐκείνου λόγος καὶ βουλὴ μικρὰ φάρμακον μέγιστον ἂν ᾤδη καὶ

παραμύδιον' πλήν και βότρυς ὄριμος κείρεται, και καταρ-
ρεῖ παρακμάσας, φειδοὶ πολλάκις τοῦ κρείττονος· ἰὼ, αἰ
αἰ· ὑφαίνειν γὰρ και τουτοῖν τὸν θρηνον οὐ κατοκνῶ, ἐπεὶ
βιάζεται τὸ πάθος και νόμους· ἐπιστολῆς ὑπερίπτασθαι·
ἀλλὰ τί πάθω; λαλεῖν ἐκείνου μὲν τὰ καλὰ προδυμούμε-
νος, τοῦ δὲ παρόντος χειμῶνος, μᾶλλον δὲ σκηπτοῦ, τὴν
ἡμῶν καταψύχοντος κιθάραν, και κελαδεῖν τοῦ κειμένου
τάς ἀρετάς οὐ παρέχοντος· πλήν εὐχομαί σου τὴν ἀρετὴν
και τὸ δέρος ἰδεῖν, ἵνα τῆς μαγάδος ἡμῶν τοῦ λόγου με-
σημβρινὸν οἶά τε θαλφθείης, τὰ τοῦ καλοῦ μου μαγί-
στρου τερετισμῶν κατορδῶματα.

2. Ἰωάννη πατρικίῳ και μαγίστρῳ.

Γ. 89. b. Ὁ τῆς Σπάρτης, ὡς φασιν, νομοθέτης, ὃν ἐν Δελφοῖς
θεὸς ἐμαντεύσατο, οἶμαι δ' εἶναι Λυκούργον αὐτὸν, εἰ σοι
τοῦ ὀνόματος μέλει, μετὰ τῶν ἄλλων νόμων, και νόμον
τοῦτον εἰσήνεγκε, γυμνὸν εἶναι τὸ ἄστυ χρυσοῦ. Καὶ Σό-
λων δὲ ὁ ἀθηναῖος Τέλλον τὸν ἀθηναῖον, Βίτωνά τε και
Κλεόβιν εὐδαιμονεστέρους τοῦ Κροίσου, σκώπτων εἰς τὸν
πλοῦτον και τὸν χρυσόν, ἀπεφαίνετο. Οἱ δὲ μετ' Ἀγα-
μέμνονος εἰς Τροίαν στρατευσάντες, ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλ-
λοι δ' αἰδῶνι σιδήρῳ, ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν, ἄλλοι δ' αὐ-
τοῖσι βοέεσιν τὸν οἶνον οἰνίζοντο. Καὶ ἡμεῖς, ὦ φιλότης,
σπαρτιάται μὲν πρὸς πατρός, ἀθηναῖοι δὲ πρὸς μητρὸς γε-
γονότες, και σίδηρον οὐ χρυσὸν κεκτημένοι, και τὰ συν-
αλλάγματα τούτῳ ποιοῦμεθα, και τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς
οἷς ἔχομεν δεξιούμεθα· χρυσὸν δ' οὔτε γινώσκουμεν οὔτε
λαμβάνομεν· αὐτὸς δ', ὡς εἰοικε, τοῦ Κροίσου Λυδῶν τίς
ὢν κατὰ τὴν Μυσίαν οἰκεῖς, και τὸν Πακτωλὸν σοι ῥέοντα
τὸν χρυσὸν κεκτημένος, ἀφδύνας αὐτὸν και Σπαρτιάταις
δώρησον, οἷον πάτριον ἔχοντες τὸ μὴ παρανόμειν τῷ ἄσυ-
νήθει καταπλαγέντες, ἀπεγραφησάν σου τοῦ χρυσοῦ τὴν
ᾠχρότητα, ἀντιστρέψαντες σιδήρῳ, τοῦτον ὡς δραπέτην
πεύθουσιντες.

3. Γρηγορίῳ πρωτασκηρῆτις.

Οὔτε τὰ χωρία με ταῦτ' ἐθέλει διδάσκειν, οὔτε τὰ
δένδρα γράφειν ἐπιστολάς, οὔτε με ποιμένα που λαβοῦσαι
οἶα τὸν Ἀσκραῖον αἰ μουσαι ἄρεας ποιμαίνονδ' Ἑλικῶνος
ὑπὸ ζαθέοιο, τὴν σφῶν ἐδίδαξαν ἀοιδὴν, οὔτ' αὐλὴν ἐμ-
πνεῖν ὡς Ἰσμηνίαν ὁ Πύθιος· οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει με λέγειν
και γράφειν ἀνδρωπόι τε και βίβλοι, οἶα πολλάκις, ὦ φι-
λότης ἀκήκοας, παιδεύσαντες ὧδὲ που γυμνὸν τῶν ἄλλων
τοιόδε ταῖς λόχμας παρέπεμψαν τοῖς ὄρεσιν, ἐπεὶ και
τὸν Ἰθακήσιον γυμνὸν τῶν πάντων εἰς Φαίακας καδῶρμι-
σεν Ὀμηρος, τῆς θαλάττης αὐτὸν ἀφελομένης ἀπάντων,
δεινότητος δὲ και πειθοῦς οὐκ ἐστέρησεν· ἀλλ' αὐτὸς κᾶ-
κεῖσ' ὁ πολύμητις ἦν Ὀδυσσεύς. Καὶ τὸν Πηλέως γυμνὸν
ὁ λόγος εἰς Τρῳᾶς ἐξήνεγκεν, ἐπεὶ τὴν ἀσπίδα τούτου και
τὴν ἄλλην σκευὴν ὁ Πριάμου τὸν Πάτροκλον κτείνας κατεῖ-
χεν· ἐφόβησε δ' ὅμως καὐτὸν και σύμπαντας τοὺς Τρῳᾶς·
γενναϊότητι γὰρ ᾤπιστο, κῶν ἄοπλος ἦν· και μὲν ἀσπί-
δος χωρεῖς, ἀνδρείος ἦν φυσικῶς. Ὁ δὲ Λαέρτου πάντα τὰ
αὐτοῦ τῆς θαλάσσης λαβοῦσας, ῥήτωρ ἦν ἀγαθός· και
ἡμεῖς τοι, ὦ φιλότης, τῶν ὅσα χρόνῳ τέ και σπουδῇ συν-
ελέξαμεν γυμνωθέντες, λόγω μόνῳ ζῶντες ἐξωστραχίσαμε-
θα· αὐτὸς δὲ τοῖς ἡμετέροις γράμμασι, πλέον ἢ τὸ Φιλίπ-
που μεираκίον εἰς τὴν Λυσιππου γραφὴν ἐφηνόμενος, τοῖς

ἐπαίνους ἐξαίρων γράφεις, πηθαλιῶν σχεδὸν ἐθέλειν τοὺς
ἐντυγχάνοντας, ἢ τοὺς δελφίνας ἀκούοντας τῆς Ἀρίωνος
λύρας και κηλουμένων τοῖς μέλεσι· τὰ δ' οὐχ οὕτως ἦν·
οὐδὲ γὰρ ἐγράφετο πρὸς ἐπίδειξιν, οὐδὲ δεινότητος και
μεδόδου τὸ γράφειν ἦν ἔργον και παρόδος· τίνα γὰρ ἤδη
γῆν ἔχει και τέρψιν ἀδομένη κοσμικῇ συμφορᾷ και θά-
νατος ἀνδρός ἀγαθοῦ; εἰ βούλει δὲ και θεοῦ τ' ἀρετῆς πι-
στευομένου· ἀλλ' ὡς ἦκεν ἢ φήμη ὡς ἠγγέλῃ τὸ θανεῖν,
ὡς εἶχεν ὁ πόθος, ὡς ἐπαδομεν τὴν ψυχὴν, οὕτως ἦν δια-
δέσεως· και ἀληθῶς μηδὲν τι προλογισάμενοι τεδερηνήκα-
μεν· και μικρὸν μὲν ἐπέπερ ἐν ἐπιστολῇ, γνώμη δὲ και
διαδέσει και πάθει τῷ τῆς ψυχῆς ἕως αὐτῆς τῆς ἡμῶν Γ. 90. a.
τελευτῆς· οὐκ αὐτὸν ἐκείνον τὸν κείμενον, οὐδὲ γὰρ θρη-
νων ὁ τίμιος ἐκείνος ἀνὴρ και δεῦ ζήσας ἐπάξιον, ἀλλ'
ὅτι και φῶς κόσμου παντός εἶναι δυναίμενος τῶν μεγέθει
τῆς διανοίας και ταῖς βουλαῖς, ὡς ἥλιος δὺς, τὸ πᾶν ἐμαύ-
ρωσεν ἀπελθὼν· πλήν εἰ σε ταῦτ' ἀρέσκει, και στοργῇ πα-
ραπειθεῖ τὰ μικρὰ μεζῶ ποιεῖν, οὐ φρονήσομαι τῆς γρα-
φῆς· εἴης οὖν μοι χαίρων, και τοὺς ἐκγόρους τοῦ καλου-
μένου μαγίστρου παραμυδούμενος, και τῇ παρακλησεί
περὶ τοῦ χωρεῖς νικῶν, οὐχ ὡς ὁ Φειδίας εἰκόνι τὸν Δία,
ἀλλ' ὡς ἡ Θέτις αὐτοὺς κατανεύεται, ποιούμενος. Ἐρρῶσο.

Quarta extat in diatriba p. 24.

5. Ἀνωνύμῳ.

Εὐχομαί σε χαίρειν και ζῆν, ἀδελφέ, ἕως πάλιν ἰδῶ
σε ζῶν· εὐχομαι δὲ και πάντας τοῦτο παθεῖν, ὅσοι πο-
δοῦσιν οὕτως ἡμᾶς κατιδεῖν· τοῦτο γὰρ ἡμῶν τῆς Γύγου
σφενδόνης ἀνώτερον, και τῶν Μίδου θησαυρῶν ποθεινότε-
ρον· πάτριον ἐπεὶ μοι τὰ τούτοις σεμνύνεσθαι, φιλεῖν μὲν
τοὺς φιλοῦντας εἰλικρινῶς, χρυσοῦ δὲ καταφρονεῖν ὀλικῶς·
τὸ μὲν ἐξ Ἀσκραίου τάχα μαδῶν, τὸ δὲ λάκανος παρὰ
Λυκούργου και Σόλωνος· ὢν ὁ μὲν ἀποσκώπτων εἰς τὸν
Κροίσου χρυσόν, εὐδαιμονεστέρον Κλεόβιν εἶπε και Βίτω-
να· ὁ δὲ χρυσόν οὕτω τῆς πόλεως ἐξωστράκισεν, ὡς γυμ-
νὸν ἀποκλείσαι χρυσοῦ τὸ πολίχινον· σιδήρῳ δὲ μᾶλλον
και χρησασθαι και κεκοσμησθαι τοὺς πολίτας ἐνομοθέ- Γ. 90. b.
τησεν, ἢ χρυσῷ τῷ τούτῳ δουλεύοντι δουλευτὸν ὡς ὄντως
σιδήρῳ χρυσόν· ἐπεὶ και τοῖς λόγοις οἶδε, κῶν μὴ βούλη-
ται, πείθεσθαι. Ἀμέλει τοιγαροῦν οἶά τι τῶν Σπάρτης,
οὐκ οἶδ' ὅπως ἡμῖν ἡ τύχη βασκαίνουσα, και γένους και
τῶν φίλων στερησασα, πρὸς γῆδιον ἔστειλεν, ὃ σιδήρου
βύλακας ὡς χρυσόν ἐξεμεῖ· ἔρρει μὲν γὰρ ποτε Λυδοῖς ὁ
Πακτωλὸς τὸν χρυσόν· ῥεῖ δὲ τὸν σιδήρον Ἐρμος ἡμῖν οἶα
λάκωσιν· ὥσπερ εἰδὼς εὐνομεῖν, ἵνα μὴ τῆς νύσσης μα-
κρὰν ἐξωδάμεθα· μηδὲ νόμους πρῶτους υπερπηδάμεν και
παραβαίνωμεν, ἀλλ' ὡς πάτριον κτῆμα και χρήμα, και τῶν
τότε κατορδωμάτων ὄπλον και τρόπαιον, μαστευώμεν τε
ἅμα και μεταλλεύωμεν· δαυμαστὴ δὲ τις ἢ θήρα τοῦ χρή-
ματος, και λόγου κρείττων σχεδὸν και δεινότητος· ῥεῖ μὲν
γὰρ ὁ ποταμὸς διὰ γῆς ὅλος, και ἱλύος οὐδὲν ἐφελκόμε-
νος, ἀλλ' οἶα χιόνος ἄρετι τακείσης ἀπολυθείς· ῥεῖ δὲ και
χωρεῖ πρὸς τὴν θάλασσαν, και κομίζει καθάπερ ἔδνα λε-
ληδότης τὸν σιδήρον· ἢ δ' ὥσπερ καταπλαγίστα τῶ μεγέ-
θει τοῦ χρήματος, και τὴν δωρεὰν θρυαμβεύουσα πρὸς
ἐπίδειξιν αὐτὸν ταῖς ἀκταῖς ἀποπτύει, και τοῖς ναύταις
τὴν ἄμμον χαρίζεται· ἀδροῖζοντες τοῖνον αὐτὴν και ἑαφι-

λέσει τοῖς ὕδασι ἀπολούοντες, ἄξουσιν ἥδη πυρί, καὶ δια τῆς χωνείας λοιπὸν καθαρεύσαντα ἐψήσαντες αὖτις ἐνεργῇ τοῖς βαναύσοις κατέστησαν ταῦτα τοῖνυν ἐφ' ἡμᾶς αὖτις παραπέμφαν τὸ δαιμόνιον, ἐξεπαίδευσέ τοῦ θεοῦ ἐμὸς ζήλος· ταῦτα τοῦ φθόνου τὰ δράματα· καὶ λοιπὸν αὐτῷ χρώμεθα· καὶ ποιοῦμεν τὰ συναλλάγματα, ὥσπερ τῷ Μέλῃτος εἰς Τροίαν πορδίσαντες *, ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἰῶνι σιδήρῳ, ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσιν, ἔπεινον τὸν οἶνον ἢ βόεσσι· χρυσῶν δὲ Βύζην καὶ τοῖς Βύζαν οἰκοῦσι παρχωρήσαμεν· οἱ πάντων ἡμᾶς ἀποσπάσαντες τὴν φιλότατον, ἐν μόνον ἐφόδιον εἴησαν, μετὰ πολλὰς τὰς θλίψεις δεῖν ἡμᾶς τυχεῖν τῆς μακαριότητος. Ἐρρώσο.

6. Ἰωάννη πατρικίῳ καὶ μυστικῷ.

f. 91. a. Παρεκύψαμεν εἰς τὸν λειμῶνα σου τῆς γραφῆς* ἔδρεψάμεθα τῶν ἀνδρῶν τὰ καλλίστα, τῆς εὐωδίας μετέσχομεν καὶ τερπνότητος· οὐ ρόδῳ λαβόντες ὅπερ ἐρυθρῷ Κύπρῳ, ἔβαψεν αἷματι· οὐδὲ λωτὸν ἐρρήνεται ἡ δὲ κρόκον, ἢ δ' υἰάκινδον· οὐδὲ νάρκισσον τὸν διὰ τὸ κάλλος εἰς ὅπερ νῦν ὀρεῖται μεταγεγόμενον· ἀλλὰ χάρισιν ὡς ἀνδρῶν τὸν λόγον μυρίζοντα, καὶ ὅσα περ τοῖς ἐκείνων χρώμασιν ἐστεμμένον μεγέθει καὶ ἀξιώματι· περιήχησαν τάχα καὶ τὰ ὕδα λυρίζοντα, οὐ κύκνος ἐκείνος μουσικὸς ὥσπερ αἰσδόμενος εἰς Δελφούς· ἐλθόντα τὸν Πύθιον ἢ χελιδὼν ἢ λάλος καὶ Τηρέως κατήγορος· οὐκ ἀηδὼν τὴν παῖδα ζητοῦσα· οὐ κίττα μμηλή τε καὶ κάττυφος· οὐ τέττιξ ὁ μουσικὸς τὴν μαγάδα θαλφδεῖς, καὶ μεσημβρινὸν γενόμενος ὠδικώτερος· οὐκ ἄλλο τι τῶν τοῦς λειμῶνας περιηχοῦντων ὀρνίθων, καὶ κηλουντων ὥσπερ τοὺς ἔρωτας· ἀλλὰ μουσῶν χορὸς καὶ τέχνη ῥυθμοῖς καὶ συνθήκαις καὶ σχήμασι, τὸ ἀνδρὸν ὑπογράφουσα, καὶ παιανίως ἀκμὴν γλωττης μιμούμενον καὶ δύναμιν· καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; εἰ μὴ πόδος φωρᾷ με πρὸς χάριν ὀρεᾶν, τάχα ἂν εἰρηκῶς εἴην τῆς αὐτῆς ἐκείνης δεῖξιαι ταῦτα γλωττης πρὸς ἔπαινον· ἀλλὰ τῇ γλωττοπέδῃ καθάπερ ἔχεις εἰργμένην, οὐδὲ πρὸς ἔργα παρήρσιάζη, καὶ πανηγύρεις καὶ τρόπαια· ἐγὼ μὲν οὖν εὐλαβοῦμαι καὶ ἡράφην πρὸς ταῦτα, καὶ κατοκνῶ δηπουδῆν ἐπιστέλλειν καταπλαγεῖς· ἀλλ' ἔπει τὰ καθ' ἡμᾶς οὕτως διέδθηκε τὸ δαιμόνιον, οἷα εἰκὸς τοὺς τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔχρην, δεῖν ᾧθην κἄν τοῖς γραμμασιν ἡδῶς προσομιλεῖν καὶ καταπολαύειν σου τῆς γλυκύτητος. Ἐρρώσο.

7. Θεοφάνει πρωτοβεστιάριῳ.

f. 91. b. Κροῖσος ὁ τῶν Λυδῶν ἡγεμὼν τᾶλλα μὲν ἦν ἀνὴρ ἀγαθός καὶ συνετός· εὖ καὶ δὴ καὶ φιλοξενία δεινός· ἀνὴρ δὲ τις φρυξ· Ἀδραστος οὕτω καλούμενος, ἀδελφὸν κτείνας τὸν σφόν, παρέβαλεν εἰς αὐτὸν χρῆζων καθαρμοῦ, χρῆζων δ' εὐεργεσίας· ἐδέξατο τὸν ἱκέτην ὁ Κροῖσος, καθῆρε, δεραπείας ἡξίωσεν οὐ μικρὰς· καὶ δὴ καὶ τὸν παῖδα, περιδέξιον βλέπων τὸν ἄνδρα, παιδαγωγεῖν καὶ γυμνάζειν ἐκέλευσε. Σὺς οὖν ἀπηγγέλλετο λυμαινόμενος τὰ Μυσῶν· ἐξέησαν ἐπὶ τὴν θῆραν ἠκόντισεν Ἀδραστος κατὰ συός· παραληφθεὶς μέσος ὁ παῖς ἐδέχετο τὴν πληγὴν, καὶ νεκρὸν τὸν χρόνῳ πολλῷ φυλαττόμενον ὁ Κροῖσος παρελάβανε· τί οὖν ἔδει ναὶ Δία Ἀδραστον τότε ποιεῖν; ῥίπτει κατὰ γῆς ἑαυτὸν, λιτανεύει τὸν Κροῖσον, ἀποκτείνειν κελεύει, δυσὶν ἥδη φόνοις ἐξ ἀποτυχίας χρανθεῖς· ἀλλ' οὐχ ὁ Κροῖσος ἐπέδετο· ἀλλ' ἑαυτοῦ τὸν ἄνδρα βλέπων κατήγορον, ἑαυτὸν

κελεύοντα σφάττειν, ᾧκτειρε τὸν ἐξαγγέλλοντα, ᾧκτειρε τὸν ὀλισθήσαντα, καὶ φθγγεται πρὸς αὐτόν· ἄνδρῳπε, σύ μοι τούτων αἴτιος οὐ, ἀλλὰ θεῶν τίς ὅς μοι προσεέμνηεν ἐν τῷ ὄνειρῳ. Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς, ὃ δεῖα ψυχὴ καὶ ὄντως πρέπουσα παρίστασθαι βασιλεῖ, καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ὑποτίθεσθαι λυσιτελῇ· τὰ σφάλματα διηγορεύσαμεν, τὴν κακίαν ἐξείπομεν· τί λοιπὸν πλέον ὀφείλομεν; λάλησον καὶ αὐτός εἰς τὰ ὅτα τῆς ἐμπαδοῦς βασιλείας καὶ δεσποτείας τὰ τῆς γραφῆς ἀνδ' ἡμῶν· εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου· καὶ τὸ, λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῇς· προσυπόμνησον, εἰπὼν ἀντὶ ἡμῶν ἐπίστρεψον κύριε, καὶ παρακληθήτη ἐπὶ τῷ δούλῳ σου, καὶ ἐμπλήσον ἡμᾶς ἐν πρῶτῇ ἐλέους σου· ἵνα τὴν ἀντιμισθίαν ἡμῶν λάβῃς παρὰ τοῦ καὶ μικρὰς κύλικος εἰδότος ἀνταμείβεσθαι. Ἐρρώσο.

8. Μητροπολίτῃ Κυζίκου.

Τὰς αἰγείρους ἢ ποίησις, ἢ μᾶλλον ὁ μῦθος, κοσμεῖ γὰρ καὶ μῦθος τὴν ποίησιν, τὸν ἀδελφὸν θρηνοῦσας φησὶν ἀποσταθεῖν ἀντὶ δακρύων τὸν ἤλεκτρον· καὶ τὸ αἴτιον ὅτι τὰς προσηκούσας πορείας παρὰ τρεπτεῖς· οἷα τις ἡνίοχος ἀφῆς, εἰς πόν· Ἐριδανὸν ἐξέπεσε ποταμόν· καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως τὰς ἀκοὰς κηλουντες τῶν πρὸς αὐτοὺς κεχρημένων οἱ ποιεῖται, πρὸς ἡδονὴν μόνην ῥαψωδοῦσι καὶ πλάσματα· εἰ δὲ τίνα τὸν ἐξ Ἐριδανοῦ καὶ τῆς κελτικῆς ἡλέκτρον πέρι καὶ τῶν αἰγείρων ἐκείνων αἶροιο πολυπραγμωνῶν, καὶ τῆς λεπτῆς εἰς τὰ κατὰ μέρος τοιοῦτου διαπλάσεως μῦθου, καταπλαγεῖν οὖν τὰ ῥήματα, φαέθοντα καὶ αἰγείρους ἀκούων, καὶ ἤλεκτρον ἐκ δακρύων γινόμενον, καὶ ὅσα ἅττα τὰ τοιαῦτα εἰρωνεύεται λόγια, ἃ μήτε γέγονε μήτε φαίνεται παρ' αὐτοῖς· τοιοῦτόν τι καὶ ἡμεῖς τὸ γράμμα τῆς ἡμῶν ἀναγνόντες ἐπεσπόνδειμεν μακαριότητος, ἡσυχίας παλαιᾶς ἔραστὰς ἡμᾶς ἀποφαῖνον, καὶ τῆς ἰδιαζούσης ταύτης καὶ μοναχικῆς βιοτῆς· ἃ μήτε ἡσχηται μήτε πεφίλοσόφηται παρ' ἡμῶν· καὶ σὺ μὲν, ὃ τῆς ἄνω καὶ ἀγγελικῆς λειτουργίας ἐξάμιλλε, διαζῶν ἔλευσε· εἰρήνη καὶ ἀπλότῃ δεῖρα, στοχάζῃ περὶ ἡμῶν, ἀπὸ τῶν οἰκειῶν ὡς εἰπεῖν τεκμαιρόμενος· τῆς δ' ἡμετέρας ἐκ διαμέτρου καὶ κομιδῇ διημάτηκας· πολιτὸν γὰρ ἴσως εἶπερ ἔγραψας καὶ τῶν κοινῶν ἀντιποιησάμενον ἢ σπουδαῖον τὰ τοιαῦτα γενέσθαι ποτὲ, διήμαρτες ἂν εἰκότως οὐδαμῶς· ἡσυχίαν δὲ με ἀσπασάμενον καὶ φιλοσοφίαν, ὡς φῆς, ἀγνοῶ πῶς ἢ πότε τεδέεακας· τῆς νῦν δὲ προσοῦσης ταύτης μονώσεως, ἢ ἐρημίας χρὴ λέγειν, τίς χάρις καὶ ἔπαινος, ἃ καὶ μὴ βουλομένοις οἷς οἶδεν ὁ πάντα εἰδὼς τρόποις ἡμῖν ἐπῆλθε καὶ προσεγένετο· πλὴν εἰ μὴ τῷ λέγειν ἐδέλιν καὶ πιδανῶς κατασκευάζειν δοκεῖ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ πράγματος· ἐπαινοῦντι μὲν μόνον καὶ τὴν πρόθεσιν· αὐτὸς δὲ συνήδει στοργῇ παρ' ἡμᾶς διακείμενος ἐξαίρετον ἐδέλιν τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀγάπῃ φερόμενος κατηγορεῖς ἡμῶν ὡς οἷα τινος ἀττικῆς εἰρεσιώνης ἃ μὴ φερόμεθα· ἀντὶ δὲ τῶν ἀποσταλέντων χρηρῶν ἀχρηάτοις τοῦ τὴν τιμίαν αὐγασθῆναι ψυχὴν περὶ τῆς μυρίας φωταγωγίας εὐχόμεθα μικροῦ δὲ νοητοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι διηνεῶς ἀντὶ τῶν ἀλειπτῶν· πλὴν ὡς ἔοικε τῆς ἡμετέρας ἐρημίας καταστατοχρησάμενος, ἔπεμψας ταῦτα εἰς τὸν δεῖον καὶ παρ' ἡμῶν νῦν δομηθέντα ναόν· ὁλόκληρος δ' ἂν σοι γέγονεν ἢ

φωταυγίας, καὶ ἡ δυσία θεόληπτος καὶ τὸ ἔλαιον πέμψαντι· οὐ μᾶλλον ἀπορεῖ τοῦτο τὸ δύστηνον καὶ ἀκοινω-
νητον ἴδιον. Ἐρρῶσο.

9. Θεοφάνει πρωτοβεστιάριῳ.

Δύο πολιτευόμενος παρέτρεχον ἀναγινωσκόμενα, τὸ, ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις τοῦ Σολομῶν-
τος, καὶ ἐπὶ ἐπάλξεον πόλεως περιπατεῖς· καὶ τὸ, δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη ταῦτα πάντα, τοῦ ἀποστόλου παράγγελμα· καὶ ὅσον εὐτυχήσαμεν οὔτε γὰρ ἑμαυτὸν τὸν θηβαῖον Ἐπαμινώνδαν ζηλώσας συνέστειλα, οὔτε τὸν κορίνθιον Τι-
μολέοντα, πάντα τῇ τύχῃ τὰ κατ' αὐτὸν ἀναφέροντα· διὸ καὶ ὡς Κόνωνος εἰκότως ἔπαδον παῖς ὑποκνίσας τὴν δαί-
μνα· οἰκτεῖρον οὖν, ἢ συνήδης πρὸς οἰκτιρμούς καὶ ἀγα-
θὴ ψυχῇ, τὸν τοῦ οἰκτεῖροντος ἀμοιροῦντα παντάπασιν, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως οἷς οἶδας γνώμην ἡμῖν εὐμενῇ πα-
ρασκεύασον. Ἐρρῶσο.

10. Λέοντι κοιαίστωρι.

Οὔτε τὸν εὐεργετήν ἐπαιῶ τὰς οἰκίας εὐεργεσίας ἀνα-
μιμνήσκοντα, οὔτε τὸν εὖ παθόντα καὶ λελησμένον ἄν-
δρωπον ἡγόουμαι χρηστόν· τὸ μὲν γὰρ μικροψυχίας, τὸ δ' ἀβελτηρίας ἐστίν· ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν ἀγαθοεργίας λήθην ἔχειν εὐθύς, τὸν δ' εὖ παθόντα παρὰ πάντα μεμνησθαι τὸν χρόνον· ἡμεῖς-δ' οὐκ ἔχοντες ὅτι οὖν πρὸς ἰχθὺν ἵνα καὶ τοὺς φίλους εὐεργετήσωμεν, τῶς τὴν εἰλικρινῇ πρὸς τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐπεδειξάμεθα σχεῖσιν· οἱ δὲ τοσοῦ-
τον καὶ αὐτῆς καὶ ἡμῶν ἐπελάδοντο, ὡς ἀγνοεῖν καὶ τοὺς ἡμῖν διαφέροντας· καὶ ἐκόντες αὐτοὺς ἐπιπλήττουσι, τὰ καλὰ διαστρέφοντες· ταῦθ' ὁ θεὸς ὀφείσεται καὶ δικάσειεν.

11. Κοσμῷ μαγίστρῳ.

Ὁ Λαέρτου παῖς, ὁ πολύμητις Ὀδυσσεύς, ὅτε τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀνέμων ἐξ Αἰόλου λαβὼν τῆς κραναῆς σχε-
δὸν Ἰθάκης ἐπέβαινεν· οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐδημιούργησεν Ὀμηρος, καὶ τῆς φωνῆς ἥδη τῶν πετρινῶν ἠνωτίζετο, ταῖς τῶν ἑταίρων ἐπιβουλαῖς ἀποπλαγχνισθεὶς, τῆς πατρίδος ἡλαύνετο· καὶ πάλιν εἶχεν Αἰόλος τὸν πολὺπλανον ἐκείνον καὶ πολυμήχανον. Ἡμεῖς δὲ καὶ πετρινῶν φωνῆς, καὶ κυ-
νῶν ὕλακῆς, ἥδη δὲ καὶ αὐτῶν τῶν φίλων ἐτι πλησίον γεν-
όμενοι, καὶ τῆς λαλιᾶς σχεδὸν ὑπακούοντες, αὖθις ἀπονο-
στοῦμεν, τῶν ποδουμένων καὶ ποδούντων ἀποστερούμενοι· καὶ στέργομεν τύχην οὕτω κατορχουμένην ἡμῶν ἀκορέ-
στως, καὶ χρόνῳ δουλεύομεν, καὶ πράγμασιν εἰκομεν οἷς δάκνεται νοῦς, καὶ ψυχὴ κρεῖττον παθαίνεται, τῆς ἀνάγκης κατεπειγουσῆς· αὐτὸς δὲ, γλυκύτατε, τὴν ἡμετέραν γινώσκων στοργὴν, ἐπεὶ στέργεις ἡμᾶς, συνεχῶς ἡμῖν ἐπευχόμενος. Ἐρρῶσο.

12. Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ μυστικῷ.

Ἐνέτυχόν σου πάλιν τοῖς γραμμασιν· ἐνέτυχον, καὶ γέγονα χαρίτων ἀνάπλες· ἔβαλψαν τὴν ψυχὴν, τὸν νοῦν ἐξωπύρησαν κάτω που νεύσαντα, καὶ πρὸς ἀθυμίας κατενεχθέντα βυθόν· ἐξερεῖξω λόγους ἡδῆς καὶ οἴους περ δί-
ψει φλεγόμενον ἀπὸ πλατανίστου μεγάλης ῥέων τὸ αἷλαον ἐνεφόρησας ὕδαρ· ψυχὴ γὰρ ἡμᾶς τὰ σά τῶν λόγων ὑδά-
τια, καὶ ἀποκρούει τὸ καῖον τῆς φλεγμονῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ Καστάλου ῥείθρου μᾶλλον ἐστὶν ἡδύτερα ὑπὲρ τοὺς

αἰλούς· ὥσπερ ἀποκρούει καὶ ὡς ἐκ τρίποδος φοιβάζει σταλάγματα τὴν ἐλευθερίαν ἐμφαίνοντα· εἶπον· ἀκούσας ἔπη τὰ Λαέρτου καὶ ῥήματα· * — τίς νύ μοι ἡμέρη ἦδε, θεοὶ φίλοι; ἡ μάλα χαίρω· — τάχα γὰρ ἂν οἶα πολὺνους ταῖς κοτύλαις προσεργύσας, συνεδέσθην ὡς πέτρα σοι, καὶ δειῶ μέχρι τέλους συνῶν ἔσθω, χαίρων ὅτε θεὸς ἐκέ-
λευσεν ἐξεδήμησα.

13. Κυρίῳ πρωτασηκρητί τῷ Κόμβῳ.

Ὡ Ζεῦ τεράστιε, τί τοῦτο; πολλοὺς ἦδη μετὰ λυκά-
βαντας οἷα νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας λιπῶν, ἀσπάζη παρ' ἐλπίδας ἡμᾶς καὶ Κόμβον ἀνώνυμος εἰπόν-
τος τοῦ καρτερόχειρος μικροῦ κατεπλάγημεν τῷ παραδόξῳ τοῦ πράγματος· οὐδὲ γὰρ ἐδοκῶμεν λοιπὸν ἔτι βιοῦν, ἐπεὶ παντελῶς ἡμᾶς ἀπορράγεις ἐμακρύνδης καὶ τῷ σώματι καὶ τοῖς πράγμασιν· Ἡράκλεις, τῶν κακῶν ἐμοὶ καὶ τοῦ αὐτυχήματος, ὅσοις με κακοῖς ἐπὶ ἡγήνησε τὸ δαιμόνιον· τοὺς δύο μοι φωταγωγούς ἀπεγλαύκωσε· δύο τῆς ψυχῆς μυκτῆρας ἐπῆρσε, δι' ὧν τὸν αἶρα διέπνεον, δι' ὧν ζωτικὴν ὁσφραϊνομένην πνοὴν τῶν τέκνων ὑστέρησεν· ἡλλοτρίωσε τῶν ἐγγύς, τῶν φίλων· ἐμακρυνε· γῆλοφόν με γῆδιον ἀήδη θηραπέυειν ἠνάγκασεν κυκλικὴν φορὰν ἐπὶ ... καὶ εὐκρα-
σίας ἀέρων καὶ γῆς εὐκαρπία καὶ καράδοχαῦνδ' ἃ μεμάρθηκε πρότερον· ὦ δαῖμον· οἷον κίον· αἰσιώσεις· δόμων, εἶπεν ἂν τις γυνὴ φρυξ· καὶ μοι δοκεῖς οὐ χρημάτων, οἷα τις πρια-
μίδης γεγωνὸς παρανάλωμα, καὶ παρ' ἀκτὰς Λερρόνησις πλῆκος κείμενος· ἡμῖν ἐπιφαίνεσθαι, ἀλλὰ χρημάτων ὀλ-
κὴν ἐπαγόμενος ἐκ τῶν ἐσχάτων που παρὰ τὰς βασιλείας κομίζων αὐλάς· ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἢ ἄλλως ἐρανισάμε-
νος, ἀλυσιτελεῖς δ' ὅμως καὶ ὡς οἶμα σπιλοῦντα σου τὴν ψυχὴν· πλὴν εὐτύχει μοι λοιπόν, καὶ θεράπευε τοὺς κρα-
τούντας· οὕτως μὲν ἢ οὕτως, πλὴν ὅμως θεράπευε· καὶ ἡμᾶς οἷς δύνασαι παρακάλει, σὲ μᾶλλον καὶ ποδούντας καὶ στέργοντας· οὐ γὰρ πλεον ὁ καιρὸς ἐπιστέλλειν μοι δίδωσιν.

14. Εἰς τὴν δεσποινάν.

Οὐ πληροῦντες τὰ χρέα, πολλὰ γὰρ τὰ σά ταῦτα πε-
πόμφαμεν, ἀλλ' ἐπίδειξιν τῆς ἡμετέρας περιπετειᾶς ποιού-
μενοι· ἵνα εἶδῃς οἷον ἐγὼ ἀφελὴς καὶ περὶ τὸ ἀνθρ καὶ τὰ ῥέοντα κεχρηνὼς καὶ στρεφόμενος· καὶ εἰ μὲν σπουδῆς ἄξια, καὶ σὲ ταῦτ' ἀρχέσει, νόμισον σαυτὴν ἐπαινεῖν, θαυ-
μάσασα τὸν ἐξ ἀπόρου τὴν εὐπορίαν ταύτην μηχανησά-
μενον· καὶ γὰρ ἔφυς αὐτοῦ, κἄν ἐν σωφροσύνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις νικᾷς τὸν γεννησάντα· εἰ δ' εὐτελές τοῦτο καὶ ῥα-
στάνης ἔργον ἢ ῥαθύμου ψυχῆς τὸ ἐγχείρημα, τὴν αἰ-
τίαν ἡμῖν καὶ τῆς ἡμετέρας ὑπιστοχῆς ἡγήσαιο· πολλὰ γὰρ τῶν τέκνων πατέρων ὑπερτερεῖ· Ἀχιλλεὺς μοι, καὶ Κύ-
ρως, καὶ Περικλῆς, τοῦ λόγου μάρτυρες καὶ παράδειγμα.

15. Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ μυστικῷ.

Πάριμεν, ὦ φιλότης, πάριμεν οὐκ ἀνασχόμενοι τὸ πᾶν ἐπιτρέψαι τοῖς γραμμασιν· ἀλλ' ὀλικῶς σοι καὶ γλώσση καὶ στόματι ἐντυχὲν καὶ τοῖς ὀμμασι· ταῦτα γὰρ ὁ πνευ-
ματικὸς νόμος τὴν ἀγάπην αὖξιν ἐργάζεται· ἀπεδυσάμε-
θα τὸ γῆρας ὡς ὄφει, κατεφρονήσαμεν νόσων ἀλγεινῶν, λυπηρῶν ἀπάντων, καὶ δεσμὰ καθάπερ ἵππος ἀπὸ φάτης ὑποστήσας βήξας κατὰ πεδίων κροαίων ἐληλυδα· τί λοι-

πὸν πλέον ὀφείλομεν· ἢ πάντως ἦκε, τὸν τε ἡμέτερον κόπον μετρήσας, καὶ τὸ διάστημα λογισόμενος, ἢ διαίτησον τὰ συμφέροντα.

16. Τῷ αὐτῷ.

Ἀφειλόμην αὖτις τῶν ἔμπροσθεν, καὶ τοῖς φθάσαι σταδίοις προσέδθηκα οὐχ ὥς ὁ Τελαμῶνος ὑπ' ἀσπίδα προποδίζων· οὐ μὰ τὰς τῆς Μνημοσύνης κορίσκας· οὐ γὰρ εἶα με πόδος, ἀλλὰ θάπτον ἢ μ' ἐχερὴν βαδίζων ἰκόμεν δι' ἀσπίδες πεδίοιο· οὕτω γὰρ μέ πως ἢ παραπλοκή λαλεῖν ἀναγκάζει· καὶ οὐ ποιητικὸς ἐγὼ σοὶ δὲ τὸ λείπον ὥς ποιητικῷ μᾶλλον ἀφοσιούμενος· τί δὴ λοιπὸν ὑστερεῖς; μέχρι τίνος οὐ παρέχῃ σου τὸν τοῖς ποδοῦσι σε; ἢ προσδείξ με, καὶ τὸ λείπον ἐδέλεις τῆς τρίβου; ἢ αὐτὸς ὑπάρχης ἀγέραςτος καὶ πρὸς φίλιν νωδρεῖαν κατεγκαλούμενος. Ἐρρώσο.

17. Στεφάνῳ μουσικῷ καὶ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου.

f. 91. a.

Εὐκαίρως ἡκεῖς, τιμώτατε, τῶν ἐμῶν ἐπιστολῶν ὁ πορθμεύς, τὸ ἔαρ ὥσπερ φέρον ὅμως ἐπαγόμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῶν ἐρεῖς πολυτιμώτερος· ἀλλὰ τί πρὸς ἀπαρχὴν κρεῖττον ἔαρος ἐν ὥραις, καὶ ῥόδων ἐν ἀνδρσι; χρυσὸς τάχα φήσουσιν οἱ φιλόχρυσοι· μᾶλλον ἢ οἱ ὀφείλοντες τὰ ἐνοίκια· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ γε οἶμαι· ἀλλ' ἀγάπη ἦν τοῖς ἡμετέροις ἐπέμψαμεν γράμμασιν, οὐσαν αἰεὶ ἐν ἡμῖν ἀδιάσπαστον· καὶ πανταχοῦ μὲν ἔστιν, ἔμποιε δὲ ἐν ἑαυτῇ τὰ πολὺ διίστάμενα· ἀντάμειψαι οὖν αὐτὸν μὲν οἷς αὐτὸς ἤδεται πλέον καὶ ῥόδων καὶ ἔαρος· ἡμᾶς δὲ ὥς δύνασαι παρέρσιαζόμενος. Ἐρρώσο.

18. Ἰωάννῃ νοταρίῳ.

Ἦκουσθαί μοι μαστιγία καὶ μελαγχολία καὶ κάδαρμα· ὅτι τὸν φανοτρόφον ἐπέσειες ἡμῖν κωμάζων, ὥς πέρ τινα βαρβαρικὴν μαστίγα, καὶ λύκον ἀρράβιον· ἐχερὴν οὖν με μὴ καδ' ἕκαστον ἀκροβολίζειν κυνάριον, μὴ δὲ πρὸς τὰς τῶν θεῶν σχολὰν ὑλακάς· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξης ἐπτηχῆναι με, κατὰ πέταλα γέγραφα, ὅπως τούτων μνημονεύς ἐν ἡμέρα ἐπαγωγῆς· μάθης δὲ καὶ μὴ γλωσσασθῆναι· ἀλλὰ καὶ τηκεδὼν ἔσται σοι τοῦτ' ὁ γραμματίων, καὶ σὴς τοῖς ὁστέοις σου.

19. Ἐπιστολὴ Κυριακοῦ μητροπολίτου Χωνῶν
Στεφάνῳ Ἀγκύρας.

Πάντως οὐ περιγράφεις τὸ πρὸς σέ μου φίλτρον τοῖς πεμπομένοις σοι γράμμασιν· οὐ γὰρ περιγραφτὸν φίλα ὥσπερ τὰ πράγματα· ἢ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ ἀντιτύψεις, οὐ κρατουμένη τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἀλλ' ἄφετον ἔχουσα καὶ ἐλευθέρων τὸ πτερόν· ἐλαφρίζομένη καὶ ἐκπίπτουσα εἰς ὃν καὶ βούλεται, καὶ προσεγχερίπτουσα τῷ νοῖ διὰ νοῦ, καὶ γυνῇ τῇ ψυχῇ συμπλεκόμενη· καὶ διὰ τοῦτο σταδμῷ καὶ μέτρῳ οὐχ ὑποπίπτουσα· τὰ δὲ γράμματα χειρὸς ὄντος χαράγματα ἐξυψηρετουμένης τοῦ νοῦ τοῖς κινήμασι· καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ σώματος δηλωτικά, τῶν τῆς ψυχῆς ἀσωμάτων κινήσεων; εἰκότως καὶ τῷ ποσῷ δουλεύει, ὥς καὶ τὰ σώματα· οὐκ οὖν δίκαιον τὸ μετρητὸν μετρεῖν τὸ ἀμέτρητον, τῷ ποσῷ φημί τῶν ἐπιστολῶν, τὸ τοῦ φίλτρον ποσὸν καὶ ἀπέραντον· τὸ τοῦτο γὰρ ποιεῖν ἐπιχειρεῖν, συγχλώθειν ἐστὶν τὰ ἀσύγκλωτα· εἰ δὲ

καὶ ταῖς γραφαῖς ἐπιγράφεις τὸ πᾶν, καὶ ὑπὸ τοῦτο κανονιζόμεθα, καὶ οὕτως παραλλάσσομεν καὶ τὴν νικῶσαν ἀποισόμεθα· τρεῖς ἤδη πέμψαντες ἡμεῖς ἀχαριτωτάτους μὲν καὶ ῥυποστόλους καὶ ἀνασσευρμένους καὶ τὸ ὅλον ἀγρό- f. 91. b.
τιδας καὶ ἐλεγχούσας τὸ ἄσημον τοῦ γεννήσαντος, ὅμως ἡμετέρας· οὐ γὰρ δὴλέοντας ἀπογεννώσιν οἱ πίδηκοι ἀπολαύοντες, οὐδὲ μίαν τῶν ἡμετέρων τῶν ἀστικῶν καὶ φύκοπροσώπων καὶ κεκαλυμμένων ἀπάσαις ταῖς χάρισιν· αἱ ἐπιστολαὶ περιστελλόμεναι θείλγουσιν· ὅπως ὅσος μαλιστα πολυχωρότατος ἀπογεννᾷν εἴωθε νοῦς.

20. Γρηγορίῳ.

Ὁ τῆς φιλίας ὄρεος οὐ λόγῳ μᾶλλον ἢ ἔργῳ τὸ πέρας ἔχειν νομίζεται· ὅθεν ἀπορεῖν μοι περίεστιν εἰ ὁ τοιοῦτος φίλος λόγῳ μόνῳ τὰ τῆς φιλίας δείκνυσιν· ἀλλ' εἰ μὲν ἀναγκαίως τίς τὸ ἔργον περὶ σοῦ διεκάλυσεν, ἀπολογία πρῶτον, εἰδ' οὕτως ἔργῳ τὸ φίλτρον ἐπιβεβαίωσον· εἰ δὲ καταφρονήσει τῇ πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀναβολὴν μεμνηχάνησαι, πάσῃ σπουδῇ χρῆσαι, μὴ δίκας τίσης τῆς περὶ τοὺς φιλοῦντας καταφρονήσας.

21. Μητροπολίτῃ Γαγγρῶν.

Ἔστι μὲν χάρις καὶ τοῦ εὐεργετεῖν· ἔστι δὲ καὶ τοῦ ταχέως τοῦτο ποιεῖν· καὶ οὐχ ἥττον τῇ ταχύτητι τὴν χάριν ἢ τῇ εὐεργεσίᾳ εἰώθαμεν οἱ ἄνθρωποι τίθεσθαι· μὴ τοῖνυν τὸ πολὺ τῆς χάριτος ὑποτέμης, διὰ μικρὰν τινα τῆς εὐεργεσίας ἀναβολὴν τε καὶ μέλλησιν, ἀλλ' ἀκαμάτῳ τάχει, μεγίστην καὶ αὐτὸς καὶ πληρεστάτην ἀπέργασαι· ἐρρωμένος αὐτὸς κατ' ἄμφω διαβιώης· νῶ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι συντηρούμενος.

22. Δημητρίῳ ἐταίρῳ.

Εἰ που τίς τῶν ὑφ' ἡλίου στρουθῶν τοὺς ὄξει πεφυρμένους σχοίη ποτέ, σὲ τῶν πάντων μᾶλλον ἐσχηνέαι· τοὺτους ἀκήκοα· ἂν οὖν ὀρδῶς ἦκουσα, μὴ φείσῃ τούτων ὅσους γε βούλει νῦν εἴπερ ποτε καιροῦ καλοῦντος, στείλαι καὶ ὥς ἡμᾶς· εἴπερ μὲν τοὺς ὄρνις τῶν φίλων ἀγείς ἐπιπροσδεῖ.

23.

Καὶ πάλιν ἐγὼ σοὶ λάκων ὁ λάλος· ἢ γὰρ τῶν λόγων ῥώμη τοὺς ἐπιφερομένους τὰ γράμματα τῶν ἡμετέρων λόγων περιαιρεῖ πῶς πληθύν· παρὸν οὖν ἀπὸ γλώττης ἀντλεῖν, οὐ καλὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς τῶν γραμμάτων πηγῆς ἀρύεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦ ἀνδρὸς οἴου πε ὄντος, μὴ τὰ καδ' ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ καινὰ διαγαγεῖλαι καινῶς.

24.

Ἐπεὶ πλέον ἔχει γλώττα γραφῆς, πῶς τὰ καδ' ἡμᾶς γραφῆς παραστήσω σοι, ἃ μὴδὲ γλώττῃ λέγειν τῶν εὐχερῶν· ἔστι δὲ ὅμως ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸ ἥττον εἰς δυσχερίαν αἰρετώτερον τῆς τοῦ καλοῦ τὸν νῦν καὶ τιμωτάτων ὅλη γλώττῃ τὴν τῶν ἡμετέρων ἀναδέναι δῆλωσιν· ἅμα τε ταῦτα διὰ τῆς ἐκείνου ἀναδιδακόμενος· καὶ νθεῦθεν τὸν ἀνδρα βουλόμενοι καταστήσῃ σοι γράμματα· ὅπως καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων γνῶς οἴου ἀγαθοῦ ἔσπερεῖτο· με-
χει τοῦ νῦν ὁ περιπόδητός μοι δεσπότης.

25.

f. 95. a. Ὁ τῶν Ἀθηνῶν διοικητής, ἐνδοξότατε, ποτέ τὴν θρυλούμενην Ἑλλάδα ἰδὼν ὡς τὴν Σκυθῶν δεασάμενος, τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀπολοφύρεται· καὶ οὔτε ἡ ποικίλη τοῦτον εὐφραίνει στοά οὔτε τι ἄλλο τῶν ἐν αὐτῇ.

26.

Ὁ Χριστὸς μὲν ταῦτα τῇ βασιλίδι τὴν μὲν ὁπώραν, ὡς ἄνδους κάλλει καὶ χάριτι· τὸν δὲ οἶνον ὡς νοητὴ εὐφροσύνη· τὸν δὲ ἄρτον ὡς πολλὰς πενήτων στηρίζων ψυχάς· ὃ πᾶν τὸ θῆλυ γένος νικῆσασα, καὶ σωματικοῖς κάλλεσι, καὶ ψυχικαῖς χάρισι διήχουσα.

27.

Ὡς μὲν ἄρτω σοι ζωῆς καὶ δέσει δεῶ, τὸν ἄρτον προσάγω· τὸν δὲ οἶνον ὡς ἀληθεῖ βασιλεῖ καὶ καρδίας σκυθρωπαζομένης εὐφραίνοντι· ὡς δὲ θνητῶ τὴν ὁπώραν· διὰ τὸ φύσει εὐμαράντων· ἀλλὰ σύ μοι μένοις ἀείζωος, κόσμῳ κόσμου, καὶ κράτος κράτους καὶ λαμπρὸν βασιλείας διαδήμα.

28.

Ἡ κύων ὅτι σπουδῇ χρωμένη πρὸς τὴν ἀπότηξιν, οὐκ ἄρτια, ἀλλὰ τυφλὰ ἐκφέρει τὰ ἀποκρήματα, ὃ λόγος λέγει καὶ ἡ πείρα παρίστησι· εἰ οὖν πρὸς τὴν φύσιν αὐτὴν ἡ σπουδὴ οὐ καλὸν, σχολή γε ἂν πρὸς ἄλλο τι γενέσθαι ταύτην καλὴν τῶν κατὰ σχολὴν γενέσθαι ὀφειλόντων καὶ μὴ κατὰ σπουδὴν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὕτως, οὐδὲ τὸ ἐμὸν πάντως ἔξω σκοποῦ· ὃν οὖν ἀπεγένηνεν ἐν τῇ πρὸς τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου γραφῇ ὁ μὲν αὐτὸς ἐπισκεψάμενος, εἰ πάντα εὖρῃ ἀποίητον καὶ ἁλοῦς μητροπολιτικῆς ἀποδέκτον, ῥίψον κατὰ πετρῶν ἢ κατέρυξον· εἰ δὲ ἄλλως σοι δοκεῖ καὶ οὕτως ποιήσον· εἰ . . . διὰ τοῦτο γὰρ ἀσφράγιστον ἐξέπεμψθαι σοι τὸ χαρτίον, ἵνα διελθὼν τὸ δοκοῦν σοι ἢ αὐτῷ δράσῃς.

29.

f. 96. b. Ἐοικα, δεσπότη πολλῶν εἶναι γεγεμισμένος κορυζῆς· οὐ γὰρ ἔχων ἐφαιρόμενη τὸ ἑαυτοῦ μέτρον ὑπερπετόμενος, καὶ ποῦ αἰθερα ὕψη τῆς σῆς γνώσεως ἀπτέρῳ λόγῳ δοκιμάζων, ταῦτα σοὶ γράφειν τῷ τηλικούτῳ ἀποτολμᾷ, τοῦ Κροίσου παιδὸς, ἐὰν ἀφωνότερος ᾧ σοὶ εἰς σὴν σύγκρισιν· ἀλλ' ἐπεὶ κἄκεινον· ἡ τῆς ἀνάγκης ἰσχὺς λάλον ἐξ ἀφ᾽ οὐνοῦ πεποίηκεν, ἀνάγκη καὶ μετὰ τοῖς τῆς δεσποτείας σου πόδοις ἀναγκαζόμενον, ἀναγκαιῶς ἐπιστολεῖα σοι γενέσθαι· καὶ μάλιστα νῦν ὅτε καὶ τῶν ἱερῶν σου χειρὸς χαρακτήρων ἠξίωμαι· ὃ οὐκ οἶδα εἰ τῶν λυδίων θησαυρῶν ὧν ἐτιμωσάμην· οὕτως ἠδύνοντα καὶ παραμυδούμενα τοὺς πρὸς οὓς ἀποστέλλονται· ἅψ' ἂν καὶ πλείονος γλυκυθυμίας ἐμπέπλημαι ταῖς ἐλπίσι τῆς παρουσίας σου.

30.

Εὐπέφυκας διὰ τὴν σιγὴν, καὶ δέδωκας θαρρῆν ὡς οὐ πέπασαι τοῦ φιλεῖν, ὑπερφυστάτε δέσποτα· τοῦ σφόδρα γὰρ φιλοῦντος σημείον, τὸ παθαίνεσθαι παρορώμενον, καὶ ὀνειδίζειν τὸν ἀμελοῦντα καὶ . . . ἐπεγκαλεῖν·

ἐγὼ δὲ ἔχω ὡς εἶχον, καὶ τῶν τῆς ἀγάπης ἐπάλξεων μὴ ἐκστάς, μηδὲ τῆς παλαιᾶς συνηθείας ἐκείνης ἣν τάχα καὶ αὐτὸς μαρτυρήσεαι, εἶχον τὴν σιωπὴν, οὐκ ἀμελεία τῶν φιλιῶν, ἀλλ' αἰδοῖ καὶ φόβῳ τῆς σῆς ἀρετῆς, καὶ ἐπιλογισμῷ τοῦ περὶ ἐμὲ ἀφανοῦς· ἐδεδίδειν γὰρ, κακῶς μὲν, ἐδεδίδειν δ' οὐκ μὴ τε θρασυτέτα ἐγκληθῶ γράφων πρὸς τὸν καὶ θρόνῳ καὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ ὅση συγκρίσει με ὑπερεσχηκότα· καὶ ῥηθῇ ἐπ' ἐμὸν τὸ, γῆν κατὰ στυγὸν ἔλα καὶ μὴ τῶν σῶν πτερῶν ὑπερίπτασο· ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῆς σεβαστῆς σου γραφῆς ἐδόθη μοι τὸ ἠδύοσιμον, ἴσως αἰτιότης ὥσπερ νῦν τὸ σιγᾶν, οὕτως αὖτις τὸ μὴ σιγᾶν.

31.

Ὡς ὑπὸ μέθης χθρὲς τῇ λύπῃ βεβαπτισμένος, μει- f. 96. a. ραικιδεύεις ἀφ᾽ ἡκα φωνάς· χόλος δὲ κατηνάγκασεν ὡς τε ἐφέθηκε πολυφρονα πῶς χαλεπῆναι· καὶ τοι ὑπεκπροέσθαι ὅπερ ἄρρητον ἄμεινον· καλὸν γὰρ καὶ ῥαψωδῆσαι ἐν καιρῷ τραγωδεῖν ἀναγκάζοντι· ἀλλὰ νῦν ἀποτεφρωθέντος πῶς τοῦ ὑπεκκαίοντος χυμοῦ, καὶ μικρὸν ψυχρὰν δέντος τοῦ θυμικοῦ αἵματος, ἔγνω ἀμαρτῶν, καὶ κατέγνω ἑαυτοῦ, καὶ περὶ συγγνώμης λαλῶ· δεῖγμα τῆς καταγνώσεως, τὸ μὴ ἀμέσως μηδὲ ἀπὸ γυμνοῦ προσώπου λαλῶν, ἀλλ' ὥσπερ ἐπεριπετάσματος χρῆσθαι τῷ γράμματι· ὑμῶν οὖν παῖς ἐγὼ, καὶ παῖς οἶον βούλεσθε, εἴτε τὸν τῆς δουλείας, εἴτε τὸν τῆς τεχνώσεως· δεσπότην δὲ καὶ πατέρες ὑμεῖς, οἷς ἀνάγκη καὶ τὰ τῶν δούλων φέρειν παραληρημάτων· δόντες οὖν τὴν συγγνώμην τῶν ληρημάτων, ἔχεσθε ἔργον ἐφ' οὗ δεῖξετε πραγματικῶς ὡς συνέγνωτε.

32.

Ἦδυνας τῇ γραφῇ, ἀλλ' ἐλύπησας τῷ βραχεῖ πεφεισμένως, καὶ κατὰ κοτυλην ἐπιμετρήσας ἡμῖν τῆς ὑμητιοῦ φωνῆς, καὶ μὴ ὅλον ἐπαφείς σου τῆς γλώττης τῶν ποταμῶν τὸ ῥεῖθρον, ἵνα μέγα τι τοῦ δίψους ἐξισώμεθα χανδόν, ἐκτός ὄντες τοῦ φιλικῶς νάματος· ἀλλὰ τοιοῦτος αἰεὶ σύ τέχνη τοὺς σοὺς μετερχόμενος ἐραστάς· καὶ τῷ κατ' ὀλίγον καὶ μεμετρημένως γράφειν ἡ ὀμιλεῖν, καὶ μάλλον ἐν αὐτοῖς τὸ πῦρ τῆς σῆς φιλίας ἐξάπτων καὶ πυρῶ- δέστερον.

33.

Ἄν ἐταιρίαν πρεσβεύης καὶ ἀληθῆ καὶ πρεσβυτέραν καὶ ἱερὰν, ἀλλ' οὐχ ἡς αὐτὸς ἀρχηγέτης, ἡ ὑπαρχηγέτης, ἡ ὡς ἂν αἰροῖς· λέγειν, κεχειροτόνησαι· ἀλλ' οὐδὲ τὴν διφθογγιζομένην ἀλλὰ τὴν ἰωτιζομένην, ἵνα τί κατὰ τοὺς γραμματικῶν ψυχρολογησώμων νόμους τὸ φιλεπίτιμον ἐάσας καὶ τὸ αὐδέκαστον εἰ μὲν ἔχεις· ἔχεις δὲ οἷ- f. 96. b. δα, οὐ τὴν δρόσον Ἀερμῶν ἀπὸ τῆς γλώττης προκύπτουσαν, φλεγμαίνουσαν ἡμῶν περίψυχε τὴν ψυχὴν· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ πυρὶ πῦρ ἐπαγε· οἶδας γὰρ ὅπως χαλδαϊκὰς ἐπταπλασίους καμίνους ἐν τοῖς σπλάγχνοις μέσους ὑποτυφομένας φοροῦμεν· καὶ ὁ πόθος ἡμῖν ὁ σκηπτὸς περὶ μέσῃν καταρράγεις ἀνακαίεται τὴν καρδίαν, τῶν σῶν καὶ μόνων πρὸς ἀπόσβεσιν δεόμενος ποταμῶν· εἰ δὲ καὶ σύ πρηστήριος ἡμῖν καὶ ἀστερωπαῖος ὑπαντιάζεις, τί ἄλλο ἢ ἀνδρακες ἡμῖν ὁ θησαυρὸς, καὶ καταπεφλέγμεθα· Ἐρρώσο.

De Niceta Maroniensi, Thessalonicae postea archiepiscopo, nonnulla testimonia recitavit Allatius in diatriba n. X. Sed notitiam adhuc cumulare placet. Vixit hic duodecimo saeculo, imperante Emmanuele Comneno, quo tempore florebant Constantinopoli studia praesertim theologica. Ibi noster italus Hugo Eterianus pro dogmate de Spiritu sancti etiam a Filio processione egregie decertavit. Ait quippe in exordio librorum suorum de Sp. S. « Constantinopoli cum essem, accersitus sum consulendus a magno » atque aug. imp. Emmanuele, utrumne Latini aliquas sanctorum haberent auctoritates, quae Spiritum » sanctum ex Filio esse asseverarent etc. » Scripsisse autem post editos a Niceta de dogmatica illa quaestione dialogos, patet quia Hugo quater saltem nominatim inter adversarios appellat nostrum Nicetam, nempe lib. II. 6. 10, lib. III. 11. et 18. Et quidem postremo loco his verbis: « Iam veniendum est » ad curiosas perscrutationes Nicetae praesulis Thessalonicensium, de processione sancti Spiritus, quae » approbatae sententiae non rite consentiunt. » Pergit cap. seq. Hugo referens atque refutans verba Nicetae. Supersunt itaque huius lucubrationis sex admodum prolixi dialogi in codice vat. 1115; spissum opus, ingenii acumine, et verborum copia, non sine venustate redundans, in quo dogmatica haec controversia summis viribus evoluitur ac ventilatur, quae oecumenicis demum decretis definita fuit. Qui ergo Hugonem merito suspiciunt, ii Nicetam quoque ut arbitror desiderabunt. Nos tamen prooemio eius, interim saltem, contenti erimus, quod totius operis brevem imaginem exhibet; idque etiam latina veste induemus.

Domini Nicetae maroniensis, qui fuit beatissimus archiepiscopus Thessalonicae, et magnae olim ecclesiae chartophylax, prooemium dialogorum eius de Spiritu sancti processione; quorum sunt interlocutores Graecus et Latinus.

Προοίμιον τῶν διαλεκτικῶν λόγων τοῦ μακαριωτάτου Θεσσαλονίκης, καὶ γεγονότος χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κυροῦ Νικήτα τοῦ Μαρωνείας, τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὧν τὰ πρόσωπα γραικός καὶ λατίνος.

Libri scopus est disquisitio et disputatio de Spiritu sancti processione, ac solutio eius, quae inter nos Latinosque est, ambiguitatis de hac quaestione, ob extinguendum quod hinc enatum est utrisque discidium. Forma, dialogi est; utpote subtilitati quaestionum, acutiore disceptatione indigentium, multo aptissima, et ecclesiasticorum dogmatum ventilationi convenientissima, atque inveniendae veritati, inter eos qui minime cavillari volunt, utilissima apprimaeque necessaria. Quare et magnorum magistrorum nonnulli hoc sermocinandi genere usi sunt. Dialogi vero personae sunt Latinus et Graecus. Horum utriusque oratio paris ponderis viriumque confingitur; propter propositam nempe materiam, quia res nondum satis fuerit perpensa, neque synodico decreto decisa; atque ob id non leve adhuc robur utrimque retineat. Et Latinus quidem more suo, non patitur se videri argumentis victum; sed omnino superior esse vult: et si quando ei victoria non est facilis, cervicem nihilo minus erigit, et cum fastu loquitur, abundantque ambitiosae orationis ostentatione, ne forte Graeco sapientiae palmam cedere videatur. Graecus posthinc, ut modestiae suae specimen edat, sponte multa concedit, et mitiore mente ac iudicio sermonem suum moderatur; ostendens scilicet se non contendendi sed veritatem quaerendi studio duci; navosque imitatur palaestritas, qui se simulando in genua procumbere, iam iamque casuros, adversarios saepe vicerunt, seque constrictos fingendo, illos potius irretiverunt ac subverterunt. Sed apprimae unusquisque propria exponit argumenta; Graecus scilicet ad absurdum compellere nititur Latini orationem; multaque absurdorum apparentiâ, absurdam demonstrare

Ὁ μὲν σκοπὸς τοῦ λόγου συζήτησις καὶ συνεξέτασις περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως καὶ λύσις τῆς μέσον ἡμῶν καὶ τῶν λατίνων ἀμφιβολίας περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος, πρὸς ἀναίρεσιν ἀφορῶσα τῆς ἐκ τούτου γενομένης ἀμφοῖν διαστάσεως· ὁ δὲ χαρακτηριστὴρ διαλογικὸς, πρὲς τὴν λεπτολογίαν τῶν δεομένων ἀκριβεστέρως συσκέψως ζητημάτων, καὶ μάλιστα τῇ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων συνεξετάσει ἀρμοδιώτατος, καὶ πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας τοῖς μὴ ἐρίζειν ἐθέλουσι χρησιμώτατος καὶ ἀναγκαιότατος· διὸ καὶ τῶν μεγάλων διδασκάλων τινὲς τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τοῦ λόγου ἐχρησάντο. Τὰ δὲ τοῦ διαλόγου πρόσωπα, ὁ λατίνος καὶ ὁ γραικός· ἐκατέρων δὲ τούτων ὁ λόγος, ἰσοπαλὴς τε καὶ ἰσοδύναμος πλάττεται· τὸ μὲν καὶ διὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ὡς τῆς ὑποθέσεως μήπω πρότερον ἐξετασθείσης τε καὶ τμηθείσης συνοδικῶς, ἀντεῦθεν ἐχούσης ἰσχύιν οὐ μικράν ἐξ ἐκατέρων μερῶν· τὸ δὲ ὅτι καὶ τοῦ ἡθους ἔστι τοῦ Λατίνου τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τὸν ἥττονα λόγον ἔχειν δοκεῖν, ἀλλὰ νικᾶν οἷον ἐφίεσθαι, καὶ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν εὐχερὲς αὐτῷ τὸ νικᾶν, καὶ ὑψαυχενεῖν ὥσπερ ἐπὶ τῷ λόγῳ γαυρούμενον· καὶ ὅτι περιττός ἐστι τὰ ἐς λόγους φιλοτιμούμενον ἐπιδείκνυσθαι (1), ἵνα μὴ ἀπολείπεσθαι κατὰ σοφίαν δόξειε τοῦ γραικοῦ· τὸ δὲ ὅτι καὶ ὁ γραικὸς αὖθις δι' ἐνδειξιν μετριοφροσύνης ἐκὼν ὑφίσταται τὰ πολλὰ, καὶ ἐπεικεστέρα φρονήσει καὶ κρίσει τοὺς λόγους οἰκονομῶν καὶ δεικνύς ὡς οὐ πρὸς ἔριν αὐτῷ ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς ἀληθειαν ἡ σπουδὴ μιμεῖται δὲ καὶ τοὺς περὶ τὰς παλαιότητας δεινούς, οἱ τοὺς ἀντιπάλους προσχέματι τοῦ ὀκλάζειν καὶ μέλλειν ὅσον ἤδη καταπεσεῖν, πολλὰκις ἐνίκησαν καὶ τὸ συμποδισθῆναι πλασσομένοι, μᾶλλον ἐκείνους συνεπόδησαν καὶ κατέβαλον· πλὴν ἐν πρώτοις μὲν ἑκάτερος ἐκτίθεται τὰς ἰδίας ἀρχάς· καὶ ὁ μὲν γραικός· ἵς ἀποπον

Cod. vat. 1115.
f. 58. b.

(1) Immo hoc ipsum vitio vertit Nicetae Eterianus noster lib. III. 19. Unde tibi, o episcope impetiose, vocis continuata fiducia? etc.

ἀγειν πειρᾶται τὸν τοῦ λατίνου λόγον, καὶ διὰ πολλῶν τῶν φαινομένων ἀτόπων, ἄτοπον αὐτοῦ τὴν δόξαν δεικνύειν ἐπιχειρεῖ· ὁ δὲ τὰ ἄτοπα λύειν ἐπείγεται, καὶ δεικνύειν ὡς ἡ οὐκ ἔστιν ἄτοπα τὰ ἐπαγόμενα, ἢ οὐχ ἔπεται τῷ ἑαυτοῦ δόγματι· εἴτα καὶ εἰς τὸν διὰ παραδειγματῶν εἰκονισμόν εἰσβάλλουσιν ἅμω· συνήθης δὲ καὶ οὗτος ὁ τρόπος τοῖς θεολόγοις· καὶ ὁ μὲν ἐξ εἰκόνων καὶ ἀναλογίας τὰ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ πνεύματος ὑποδείκνυσιν· ὁ δὲ τῶν εἰκονισμάτων ἕνια μέμφεται, καὶ ἀντιπαρατίθουσιν ἕτερα δῆθεν καὶ ἀλληλότερα· καὶ ὁ λατίνος αὖθις μιμεῖται τὸν γραικόν, καὶ τὰ μὲν μέμφεται, τὰ δ' ἑαυτοῦ μάλλον προσφύστερα δεικνύειν ἐπὶ τούτοις καὶ διαφορητικώτερον ποιοῦνται τὸν λόγον, καὶ ἀνταποροῦσιν ἀλλήλους, λύειν τὰ ἄπορα μὴ δυνάμενοι· καὶ δεικνύντες ὅτι αἱ ἐκατέρωθεν ἀπορίαι συμβαίνουσιν, οὐ διὰ τὸ τοῦ προβλήματος ἄτοπον ἢ ἄδοξον ἢ ἀδύνατον, οὐδὲ γὰρ ἂν συνέβαινον ἐκατέρωθεν, ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ θεολογουμένου ὑπερφύε· καὶ τελευταῖον. διὰ μαρτυριῶν ἀλλήλοις συμπλεκόνται· καὶ τὰς μὲν οὗτος, τὰς δ' οὗτος ὡς μαχομένας ἀντιπαρεσθάντες. τὴν ἐναντιοφωνίαν τῶν ἁγίων διδασκάλων, αἰτίαν τῆς ἀλλήλων περιστάσει διαμάχης καὶ διαστάσεως· εἴτα συμβιβάζουσι τὰς μαρτυρίας· καὶ οὕτω καὶ αὐτοὶ ὡς τι ἐν φρονούντες. λοιπὸν ἀλλήλοις συμπέδονται· ὁ μὲν μαρτῶν ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων δεῖν ἀναγκαίως εἶναι· μηκέτι ἐν τῇ ἀγῇ συμβόλῃ συνεκκεῖναι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ πεισθεὶς μηκέτι καλεῖν αὐτὸν ἑτεροδόξον ὡς τῆς ΕΕ τρεῖς εἰσὶν παρὰ τοῖς λατίνοις. καὶ τῆς ΔΙΑ παρ' ἡμῶν ἔχουσιν· οὐδεμίαν διαφορὰν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ· 11.

conatur illius sententiam; qui vicissim absurditates illas diffilare satagit; ostenditque quae obiciuntur nequaquam esse absurda, neque ea ex dogmate suo consequi. Deinde ad imaginum exempla uterque transeunt: nam et hic consuetus theologis mos est. Et Latinus quidem ex imaginum analogia Spiritus processionem suadet: at Graecus imagines partim vituperat, partim alias contra obicit, et retrorsum intorquet. Vicissim Graecum imitatur Latinus, imagines illius respuens, et suas potius aptiores demonstrans. Postea dubitantes admodum sermones instituunt, mutuoque ambigunt, dum quaestiones solvere nequeunt: aiunt tamen, controversiam utrimque consistere, non propter aliquam problematis absurditatem, vel quia id sit inverisimile aut impossibile; secus enim numquam concordassent; sed propter divinae rei sublimitatem. Postremo testimoniis inter se decertant, atque alia Latinus alia Graecus, tamquam pugnantia, sibi opponunt, et sanctorum magistrorum contraria dicta causam esse aiunt duarum partium certaminis atque discidii. Exin testimonia inter se conciliant; sicque ipsi pariter ceu unum idemque sentientes, in concordiam conspirant. Graecus quidem a sanctis patribus edoctus, non oportere censet pronunciare in sancto symbolo verba EX FILIO. Latinus autem persuadet sibi, non esse heterodoxum dicendum Graecum; quia additamentum particulae EX apud Latinos, et particulae PER apud Graecos, nullam ad Filium quod attinet differentiam habeant.

Ex Allatii
schedis.

ΝΙΚΗΤΑ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑΕΩΣ

Κατὰ πόρους α) καιρούς καὶ διὰ ποῖα αἰτιάματα ἐσχίσθη ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησία (2).

α'. Ἐπὶ Γρατιανοῦ βασιλέως διὰ Παυλῖνον τὸν τῶν Εὐσταθιανῶν ἀρχηγόν· β) τῇ συμβουλίᾳ γὰρ οὗτος τοῦ μεγάλου Μελετίου μὴ πεισθεὶς, ἀλλὰ σπεύδων τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας λαβεῖν, καὶ παροραθεὶς, προσημνθέντος τοῦ Φλαβιανοῦ, ταραχὴν ἢ παρόρασιν Παυλίνου καὶ σχίσμα τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐνεποίησεν.

β. Ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως τοῦ μεγάλου, τιμηθέντος τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ. ἐν ᾗ οὗτος τοποθετηθεὶς τῆς Ῥώμης παρόρασι, συστάσει καὶ ταραχῇ γέγονεν.

γ. Ἐπὶ Μαρκιανοῦ, ὑπομνησθέντος τοῦ πάπα Λέοντος, ὅτι περὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως κατ' ὀλίγον ἐξαεπάξει ἀλλοτρίους θρόνους, καὶ τῇ ἰδίᾳ συνάπτει ἀρχὴν· ἐφ' ᾗ καὶ γράμματα ἐγγράφεται ὁ Πάπας τῷ Ἀνατολίῳ, καὶ

NICETAE CHARTOPHYLACIS NICAENI

Quibus temporibus et quarum criminationum causa a constantinopolitana ecclesia seiunxerit se Romanorum ecclesia.

1. Sub Gratiano imperatore propter Paulinum Eustathianorum antesignanum. Etenim hic magni Meletii monitioni minime obsequens, sed Antiochiaee sedem occupare satagens; cum fuisset praeteritus, praelato Flaviano, perturbationem atque schisma Romanorum ecclesiae Paulini praeteritio peperit.

2. Sub Theodosio magno imperatore, quum sedes constantinopolitana honore aucta fuisset a centum quinquaginta episcopis in secunda synodo, cui ne legati quidem romani intererant, discidium et perturbatio conflata est.

3. Sub Marciano cum Leo papa commonefactus fuisset, episcopum constantinopolitanum paulatim ad se trahere alienas sedes, suoque praesulatu adiungere; qua super re litteras quoque Papa scripsit ad

α) Al. cod. rom. πόρους, quot. Parisiensis ποσάκις καὶ πότε, quoties et quando. — β) Melius heic, quam p. 10. ἄρχοντα.

(1) Videsis capitulorum gr. a nobis citatum in Spicil. rom. T. VI. praef. p. 28. Περὶ τῆς ΕΚ καὶ ΔΙΑ, ὅτι ἐκκλησιαστικῶν.

(2) De hoc Niceta et tractatu Allatius in diatriba n. VII.

Anatolium, quae nihil profuerunt; ex illo enim tempore constantinopolitani praesules rapinas huiusmodi multiplicare non desiverunt; schisma obortum est.

4. Sub Zenone, Felix Romae pontifex separavit se propter Acacium haeticum Constantinopoleos patriarcham, quem etiam anathemate percussit: et paria Constantinopolitani fecerunt, communionem scilicet cum Roma, et nomen abolentes.

5. Sub Anastasio imperatore, haeretico Acacio mortuo, promotum autem Euphemio, seu Euthymio, qui Acacii nomen e sacris diptychis non deleuit, seiunxit se papa Anastasius, qui post Felicem et Gelasium pontifex processit.

6. Sub eodem imperatore Anastasio, perdurante schismate, Theodoricus qui Romae imperabat, vir barbarus et arianus, ad imperatorem misit virum senatorium romanum, nomine Festum. Huic ergo Festo supplex fuit Constantinopoleos episcopus Macedonius, ut pro unione ecclesiarum intercederet.

7. Adhuc sub eodem imperatore Anastasio, Silvanus orientalis diaconus, qui multum pro rectis dogmatibus allaboraverat, Romam accessit unionis huius procurandae causa, atque ut papa Symmachus unioni consentiret. Verumtamen minime admissus, re infecta retrocessit.

8. Sub eodem imperatore Anastasio zelo eom-motus Vitalianus, consurrexit pro ecclesiis adversus Anastasium. Cedente autem Anastasio ut synodus fieret, Heracliam tunc convenerunt etiam Romani; cumque ducentorum omnino episcoporum coetus fuisset, attamen re infecta discesserunt. Erat tunc papa Hormisdas.

9. Sub eodem imperatore Anastasio, quadraginta ex Illyrico atque Graecia episcopi separati, Timotheo romano pontifici semet adiunxerunt.

10. Post Iustini imperatoris obitum, romana ecclesia concordiam nobiscum coluisse videtur: in provinciali quippe synodo contra Severum et Anthimum celebrata, adfuerunt etiam ex Italia episcopi cum papa Agapeto in urbe Constantinopoli. Quintae insuper oecumenicae synodo consensit Vigilius.

11. Regnante Constantino Pogonato, Romani subacti erant; is enim Martinum papam abductum Chersonem relegavit. Exin sub illius filio celebratae sextae synodo Agatho per suos legatos subscripsit. Et tunc quidem nulli canones conditi fuerunt; verum paulo post, ab sentibus iam Romanis, canones illi qui sextae synodi dicuntur, scripti fuere, regnante Rhinometo. Atque ab eo tempore coeperunt criminationes illae fieri Romanis, quas canones 13. 36. 55. repraesentant; qui ceteroqui canones non videntur postea a Romanis recepti, neque ad trutinam revocati.

12. Sub Leone iconomacho, rursus sciderunt se Romani, et ab imperio constantinopolitano et ab eius ecclesia, abiecta subiectione atque unione, foedus-

οὐδὲν ὠφέλησαν· ἔκ τούτου γὰρ οὐ διέλειπον οἱ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερεῖς αὐξεῖν τὴν τοιαύτην ἐφαρπαγὴν, σχίσμα γέγονε.

δ'. Ἐπὶ Ζήνωνος, Φήλιξ ὁ Ῥώμης ἐσχίσθη δι' Ἀκάκιον τὸν αἱρετικὸν τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὃν δὴ καὶ ἀναθεμάτισε τὸ αὐτὸ καὶ οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πεποιήκασιν, τὴν κοινωνίαν τοῦ Ῥώμης καὶ τὸ ὄνομα ἀπαλείψαντες.

ε'. Ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως, τελευτήσαντος τοῦ Ἀκακίου τοῦ αἱρετικοῦ, καὶ προβληθέντος τοῦ Εὐφημίου, ἢ Εὐθυμίου, καὶ μὴ ἀπαλείψαντος τὸ τοῦ Ἀκακίου ὄνομα ἐκ τῶν ἱερῶν διπτύχων, ἐσχίσθη ὁ πάπας Ἀναστάσιος, ὁ μετὰ Φήλικα καὶ Γελάσιον.

ς'. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἀναστασίου, τοῦ σχίσματος ὄντος, Θεοδέρχους ὃς ἤρχε τότε τῆς Ῥώμης, ἀνὴρ βάρβαρος καὶ ἀρειανὸς, ἀπέστειλεν πρὸς βασιλέα συγκλητικὸν ἄνδρα Ῥωμαῖον, Φήστον ὀνόματι· τοῦτον οὖν φήστον ἤτει Μακεδόνιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως μεσάσαι τὴν ἑνωσιν α) τῶν ἐκκλησιῶν.

ζ'. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἀναστασίου, Σιλουανὸς διάκονος ἀνατολικὸς πολλὰ κεκηκώς ὑπὲρ δογματῶν ὀρθῶν, τῷ Ῥώμῃ ἐπεφοίτησε, τῆς τοιαύτης ἐνώσεως ἐνεκεν, καὶ τοῦ πάπα Συμμάχου β) κατανεῦσαι τὴν ἑνωσιν· ἀλλὰ μὴ δεχθεὶς, ἀπρακτὸς ἀνθυπέστρεψεν γ).

η'. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἀναστασίου ζηλώσας ὁ Βιταλιανὸς, ἀνταρσίαν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ Ἀναστασίου ἐμελέτησε· καὶ ἐνδόντος Ἀναστασίου τοῦ γενέσθαι σύνοδον ἐν Ἡρακλείᾳ δ), συνήχθησαν τότε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ συνελθόντες οἱ πάντες διακόσιοι ἐπίσκοποι, διέσκησαν ἀπρακτοί, Ὁρμίσδου τότε πάπα τυγχάνοντος.

θ'. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἀναστασίου τεσσαράκοντα ἐπίσκοποι ἀπὸ Ἰλλυρικοῦ σχισθέντες δ) καὶ τῆς Ἑλλάδος, Τιμοδέω ε) τῷ Ῥώμῃς προτετέθησαν.

ι'. Μετὰ τὴν τελευτὴν βασιλείως Ἰουστίνου φαίνεται ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία ἐνωθεῖσα· ἐν γὰρ τῇ τοπικῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Σεβήρου καὶ Ἀνθίμου γενομένῃ, παρήσαν καὶ οἱ ἀπὸ Ἰταλίας συνελθόντες τῷ πάπᾳ Ἀγαπητῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ τῇ πέμπτῃ δὲ καὶ οἰκουμένηῃ συνόδῳ συνήνεσε Βιγίλλιος.

ια'. Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγατάτου ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι ὑποτεταγμένοι· ἀναγαγὼν γὰρ τὸν πάπαν οὗτος Μαρτίνον, ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα. Ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ γενομένης τῆς ς' συνόδου, ὁ Ἀγάθων συνήνεσε διὰ τοποτηρητῶν καὶ τότε μὲν κανόνες οὐκ ἐξετέθησαν· ἀπόντων δὲ τῶν Ῥωμαίων, οἱ λεγόμενοι κανόνες τῆς ς' συνόδου ἐγράφθησαν μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ τοῦ Ῥινομήτου· ἐξ ἐκείνου ς) ἤρξαντο καὶ τὰ Ῥωμαίων αἰτιάματα διελέγχεσθαι, ἅπερ παριστᾷ γ) ὁ ιγ', ὁ λς', ὁ νε', δ) τῆς αὐτῆς συνόδου κανόν· οἵτινες κανόνες οὐδὲ φαίνονται δεχθέναι μετὰ ταῦτα παρὰ Ῥωμαίων ἢ τρακταῖσθαι.

ιβ'. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ εἰκονομάχου, πάλιν ἐσχίσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τῆς βασιλείας τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐκτειναζόμενοι τὴν ὑποταγὴν

α) Al. cod. τῇ ἐνώσει. — β) Codices συμμαχίαν. — γ) Al. cod. καθυπ. — δ) Al. cod. σχισθέντος. — ε) Νυβίλιος fuit papa *Timotheus*. Scribatur ergo Θεοδώρου. — ς) Al. cod. ἀφ' οὗ. — γ) Al. cod. ἐλέγχει. — δ) Cod. α. γ'. ββ'. νε'. ξε'. vel ξβ'.

(1) Quaerendum de hac heracleensi synodo.

καὶ ἔνωσιν, καὶ σπονδὰς πρὸς τοὺς Φεράγγους ποιησάμενοι
σὺν πάσῃ τῇ Ἱταλίᾳ ἐκώλυσαν καὶ τοὺς φόρους, καὶ τὸν
Ψευδοπατριάρχην α) Ἀναστάσιον ἀναθεμάτισεν ὁ ἅγιος
Γρηγόριος.

ιγ'. Παλιν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς ζ' συνό-
δου συγκροτηθείσης, ὁ πάπας Ἀδριανὸς συνήνεσεν.

ιδ'. Ἐπὶ Φωτίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως μέγα ἦν σχί-
σμα, καὶ πολλὰ τὰ αἰτιάματα τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἡ ἐγκύ-
κλιος αὐτοῦ ἐπιστολὴ παριστᾷ· γενομένης δὲ ἐνώσεως τῶν
ἐκκλησιῶν, καθὼς ἡ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Φωτίου συστάσα σύνο-
δος δηλοῖ, καὶ ἐνωθέντος Ἰωάννου τοῦ Ῥώμης, καὶ λαβόν-
τος κανονικῶς τὰ ἀρχαιότατα προνόμια, τὰ Ῥωμαϊκὰ αἰ-
τιήματα ἅπερ καὶ ἐκτὴ συνόδου, ὡς εἴρηται, καὶ αὐτὸς ὁ
Φώτιος καταμειψεται, εἰσάσθησαν παντελῶς ἀνεξέταστα.
Ἀπὸ γούν τῆς ε' συνόδου μέχρι τῆς ζ' παρεδραμον ἔτη
ρη' β) καὶ ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι ἡνωμέναι, καὶ οὐδεὶς λόγος
περὶ τῶν σφάλματων τῶν Ῥωμαίων γέγονεν, εἰ μὴ συνέβη
ἡ εἰκονομαχικὴ αἵρεσις, δι' ἣν καὶ αὐτὸς ἐσχίσθησαν ἀπὸ
δὲ τῆς ζ' καὶ ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν μέχρι καὶ Φωτίου οὐδὲ
οὕτως λόγος τίς ἐκινήθη περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν σφαλμάτων,
ᾧ καὶ ὁ Φώτιος καὶ ἡ ε' ἐμνήσθη σύνοδος· τοῦ δὲ Φω-
τίου μετὰ πολλὴν καταβολὴν καὶ ταραχὴν ἀπολυπραγμά-
τως πάλιν ἐνωθέντος τοῖς Ῥωμαίοις, τῶν τε ἐκκλησιῶν
ὁπότερον ὁμοίως ἔνωσις.

ιε'. Καὶ ἐπὶ Σεργίου, τοῦ ἐπὶ τοῦ Βουλγαροκτόνου,
πατριάρχου, λέγεται πολὺν σχίσμα γενέσθαι· κατὰ
ποιῶν δὲ αἰτίαν, ἀγνοῶ (1)· δοκεῖ γάρ διὰ τοὺς θρόνους·
ἀλλ' εἰ μὲν ἄγνοια ἦν τῶν Ῥωμαϊκῶν σφαλμάτων, τὴν κοι-
νωνίαν ἴσως οὐδεὶς κατεμέμψετο· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ε' συνό-
δου ἡ διάγνωσις γέγονε c), καὶ ἐπὶ τοῦ Φωτίου τρανέτε-
ρον, μεμπτέα ἡ ἐνωσις· ἐχρὴν γὰρ ὁ ἔκριναν κακόν, καὶ
ἀποστρέφεσθαι, ἢ διορθώσασθαι, ἢ καὶ μέχρι λόγων στη-
σαι τοὺς διορθοῦντας, εἴ γε τὴν δύναμιν ὑπερβαίνουσιν
εἶχε τὸ πρᾶγμα· εἰ δὲ βλαβερά d) τὰ αἰτιάματα, ὅπερ
ἀπίθανον, φωρεῖται γὰρ τοῦτο καὶ συναγεται ὡς ἀκόλα-
στα οἱ ἀρχιερεῖς ταῦτα παρεδραμον ἐν τοσούτῳ χρόνῳ,
ἵνα τί καταμειψονται τῶν Ῥωμαίων; ὅρα οὖν ὅτι τὰ ἀπα-
ριθμηθέντα σχίσματα ἐξ αἰτίας γεγόνασι τῶν ἡμετέρων·
ὁ γὰρ Φώτιος ἐχθρῶδώς κείμενος πρὸς τὸν πάπαν Νικό-
λαον κ. τ. λ. (2).

ιζ'. Ὑστερον πολλῶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πα-
τριάρχου τοῦ Κηρουλαρίου, τοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μο-
νομάχου, ὡς πρὸς τὸν Ἀντιοχείας γράφει, καὶ πρὸς ὃν ὁ
αὐτὸς Πέτρος (3), περὶ τῶν λατινικῶν αἰτιμάτων τῆς κοι-
νωνίας αὐτῶν τελείως ἀπερράγη ἡ ἐκκλησία Κωνσταντινου-
πόλεως, καὶ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀπελείφη ὁ Πάπας.

que inierunt cum Francis, deficiente simul universa
Italia. Tributa quoque dari prohibuerunt. Denique
pseudopatriarcham Anastasium anathemati subiecit
Gregorius.

13. Denuo sub Constantino et Irene septimae
synodo congregatae consensit Hadrianus.

14. Sub Photio Constantinopoleos patriarcha mag-
num erat schisma, multaeque Romanis criminatio-
nes inflictae fuerunt, ut in encyclica praedicti epi-
stola videre est. Facta deinde ecclesiarum unione,
prout synodus a Photio celebrata demonstrat; co-
pulato nobiscum Iohanne Romae pontifice, et anti-
quissimis vi canonica privilegiis ab eo recuperatis;
criminationes contra Romanos, quas sexta ut dixi-
mus synodus et ipse Photius intorserant, sine ullo
prorsus examine omissae fuerunt. Iam vero a sexta
synodo ad septimam anni centum et octo elapsi
sunt; erantque ecclesiae invicem unitae, nullasque
de Romanorum erroribus sermo fuit; nisi quod ico-
nomachorum supervenit haeresis, cuius causa iterum
schisma fecerunt. Post septimam synodum, immo et
ulterius usque ad Photium, nullus aequae commotus
sermo fuit de Romanorum erroribus, illis videlicet
quos Photius et sexta synodus memoraverant. Porro
Photio, post clamorem tantum ac perturbationem,
facili negatio rursus Romanis reconciliato, ecclesia-
rum pariter unio constituit.

15. Verumtamen Sergio, qui sub Bulgarocono
(Basilio II.) patriarcha fuit, denuo dicitur factum
schisma, cuius causam ignoro, sed tamen de sedi-
bus contentio fuisse videtur. Iam vero si Romano-
rum errores incogniti fuissent, nemo fortasse com-
munionem illam vituperaret; nunc quia in sexta syn-
odo ea res ventilata fuit, multoque accuratius sub
Photio, certe culpabilis unio fuisset. Oportebat enim
quod pravum iudicassent, aversari vel corrigere: et
verbis saltem emendationem facere, si res forte vires
nostras excederet. Quod si non innoxiae criminatio-
nes erant, quod est incredibile, ut inde comperimus
concludimusque, quia impunes tanto tempore ab epi-
scopis dimissae fuerunt, cur iam Graeci Romanos
reprehendunt? Videsis igitur, quomodo enumerata
hactenus schismata, causam a nostris hominibus ha-
buerint. Nam Photius odio commotus adversus pa-
pam Nicolaum etc.

16. Multo denique post, regnante Monomacho,
sub Constantinopoleos patriarcha Cerulario, ut hic
ad Antiochiae praesulem scribit, atque ad eum Pe-
trus, renovatis adversus Latinos criminationibus, se-
paravit se Constantinopolitana ecclesia, et ex sacris
diptychis Papa deletus fuit.

FINIS.

a) Al. cod. φρατριάρχη. — b) Codd. μῆ' 48. — c) Al. cod. ἐγνώσθησαν — d) Al. cod. βλαπτικά.

(1) Sergius hic photianus erat. Tum de hoc et de subsequente Cerulario, utiliter legetur Cuperus in tractatu de patriarchis constantinopolitanis.

(2) Sic est in utroque codice vaticano seu allatiano, nec non parisiaco; abrupta idcirco, ut reor hi-
storia, quia notissima erat.

(3) Sunt hae epistolae apud Cotelierum Monum. eccl. gr. T. II.

DE THEODORO MELITENIOTA

MONITUM.

A Nicetis ad Theodoros redeundum est. Sane quem modo edituri sumus Theodorum meliteniotam, in postrema graecitatis aetate collocavit Allatius diatrib. n. CXXXIII, qui eum facit scribentem anno Christi 1361. sub Iohanne I. palaeologo imperatore. Sed tamen non omnia nova, deteriora sunt, quod in cunctis linguis populisque comperimus; et ipse Allatius opus Theodori, mox a nobis partim edendum, vel potius delibandum, dicit doctum, divina doctrina refertum, et dignum quod lucem videat. Est autem haec graecorum auctorum etiam infimi aevi laus quodammodo singularis, ut eleganter emendateque plerique omnes scripserint, Blemmydes, puta, Gemistus, Planudes, Gaza, Demetrius cydonius, Bessarion, alii multi; dum interim Latini nostri ruditatem quandam scribendi prae se ferebant: donec paulo post politis iterum apud nos litteris, tantus rediit latini sermonis lepor, ut iam Graecis invidendum non fuerit.

Igitur hic Theodorus exegetica scientia et eloquentiae copia abundanter praeditus, quatuor evangelia in unam seriem a se connexa, novo commentarii genere explananda suscepit: nempe opus suum in volumina novem digessit, quorum singula totidem διαλέξεις, id est sermones, habebant, qui omnes immanem unius supra octoginta sermonum summam efficiebant. Sed enim ex novem his voluminibus, unum tantummodo in vaticana codicum bibliotheca, sub numero 684, habetur, quod est seriei praedictae quartum, foliorum 360. in 4, scripturae in charta satis perspicuae et emendatae. Scopus et ratio totius operis proponitur in eo exordio, quod Allatius in diatriba sua p. 191. recitavit, quodque initio quarti tomi nescio quomodo conservatum fuit.

Quid agerem? Sane animus avebat totum opus in lucem protrahere, totum item latina translatione donare. Sed non omnia possumus omnes; etenim hic unus codex, si debito apparatu instructus, graece latineque ederetur, plus aequo mihi tempus eriperet, et plenum propemodum conficeret novae huius bibliothecae volumen. Contrahendum itaque consilium fuit: et quoniam auctor singulos sermones suos, more Chrysostomi, morali peroratione, diserta hercle et perutili, concludit; has nos operis morales partes ad vulgandum delegimus. Et priores quidem sex, graece tantum, brevitatis causa, ponimus; tres vero posteriores properante calamo latinas etiam fecimus, praefixis ubique titulis, quos auctor ipse in praevio syllabo scripsit; quamquam breviores necessario sunt hi tituli, neque satis dignum disertissimi scripti praeludium praebent. Igitur navi studiosique lectores multo per se melius Theodori nostri eloquentiam, dignam aedepol melioribus saeculis, aestimare poterunt.

Verumtamen hoc praecipue me permovit, ut octavi prolixam prae ceteris sermonis perorationem non omitterem, immo et latina interpretatione comitarer, quia ibi luculenta et praeclara fit expositio fidei, quam de ss. Eucharistiae mysterio graeca pariter cum latina profitetur ecclesia. Scilicet duo sunt praecipui heterodoxorum in occidente errores contra Eucharistiam; quorum prior negat transubstantiationem, id est panis ac vini in Christi corpus sanguinemque conversionem; alter, non corpus Christi, sed eius potius typum vel figuram in pane vinoque consecrato agnoscit. Utique prior error posteriori viam sternit: nam si nulla substantiae conversio perficitur, manentque panis ac vinum; corpus Christi, tot sacrae scripturae patrumque testimoniis in Eucharistia assertum, ubinam est? Sequitur ergo, ut nonnisi figura eius ac repraesentatio in hoc peragendo mysterio fiat. Perit itaque funditusque deletur pretiosissimum omnium divinae erga nos caritatis documentum ac donum. Primi erroris primipilum se quodammodo olim (an. 1675.) constituit Iohannes anglicanus Dunelmi praesul, edito libro cum hoc invenusto titulo Historia transubstantiationis papalis; quasi haec doctrina nonnisi papalis sit, decernente praesertim tertio Innocentio. Atqui etiam Graeci, nominatimque noster Theodorus, hanc clamose doctrinam ore proprio, non autem papali, depraedicant. Nam quod dicitur a nobis vigilante vocabulo transubstantiari, id videlicet a Theodoro, cum graeca ecclesia, eadem prorsus notione definitur μεταβάλλεσθαι, μεταποιεῖσθαι, μετασκευάζεσθαι, μεθίστασθαι, μεταστιχειώσασθαι, παieiῖσθαι vel γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Haec nimirum cuncta vocabula legenti Theodorum statim occurrent.

Alter pariter, de typo scilicet loco rei verae, error disertissimis verbis a nostro Theodoro exploditur, quem oculis lustrare satis sit. Altamen redivivum hoc commentum, nuperum quoque patronum nactus erat, doctum virum anglicanum; cui statim cum peridoneo linguae ecclesiaeque syriacae praesidio catholicus heros occurrens, splendidam palmam, philosyris laete plaudentibus, reportavit. Redivivum dixi commentum, quia iam saeculo Christi nono, Iohannes scotus Erigena huius erroris infamia flagraverat, qui idcirco a conciliis atque Pontificibus sollemni sententia percussus fuit. Quamobrem frustra est supradictus Dunelmensis, qui operis sui capitulo VII. n. 7. dum fatetur damnatum fuisse Erigenam, quasi panem et vinum in Eucharistia, nuda tantum signa esse asseveraret, subdit postea, id ab eius sensu et fide maxime fuisse alienum. Verum enimvero haec Erigenae apologia, contra omnem historiae veritatem a Dunelmensi fit; quam comperire in plurimis libris licet, et certe apud Natalem Alexandrum hist. saec. IX. dissert. XIV, nec non in Petri de Marca longa epistola apud Dacherium Spicil. rom. T. III. p. 853. Immo vero in carmine quoque eius paschali, quod cum aliis in tomo quinto classicorum AA. nos edidimus, eiusdem haereseos vestigia coarguimus. Praeterea in paraphrasi eius ms. (de qua nos in praef. dicti tomi) operis Arcopagitae de caelesti hierarchia, multo adhuc impudentius insaniam suam protelat praeus hic theologus circa capituli primi dionysiani finem, ubi de typis ac symbolis sermo est.

*Sed enim neglectis tenebrosi Scoti verbis, quae iudicio doctarum aurium statim incusarentur, iurat potius audire S. Cyrillum alex. in fragmento commentarii ad Matthaeum caten. Corderii p. 754. « Δεικτικῶς εἶπε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα· ἵνα μὴ νομί-
» σης τύπων εἶναι τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ διὰ τινος ἀρρήτου τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ μεταποιεῖ-
» σθαι ἐς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀληθές τὰ παρεκκεχυμένα. — Καὶ μὴ ἀμφιβάλλης
» ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τοῦτό μού ἐστι τὸ
» αἷμα· δέχου δὲ μᾶλλον πίστευι τοῦ σωτῆρος τὸν λόγον· ἀλήθεια γὰρ ὢν, οὐ ψεύδεται. Demon-
» strative (non ergo figurative) dixit: hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus; ne figu-
» ram esse arbitraberis ea quae spectantur, sed arcana aliqua ratione ab omnipotente Deo converti
» revera in Christi corpus et sanguinem haec oblata. — Et nullatenus dubites de huius rei ve-
» ritate, ipso manifeste dicente: hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus. Excipe potius cum
» fide Servatoris verba, qui quum veritas sit, non mentitur. » Quid contra magnum Cyrillum, aliosque quos postea nominabimus, Scotus hiscat? Cur, ut verbis Ammiani utamur, immania frementem leonem putredulis vocibus canus catulus longius circumlatret?*

*Ceteroquin Scoti dionysiana paraphrasis haud levidense opus est, sive molem spectes sive lucubrationis sedulitatem; nam et translationis suae Dionysii iam editae permultos locos emendat, eosque exactioribus verbis exprimit; ita ut translatio illa sine hac paraphrasi iam recudi non possit. Gracilitatem ubique diligentius, atque ad litteram reddit. Multa alte ex philosophicis theologicisque doctrinis hausta effundit. Suos περὶ φύσεων libros memorat f. 18, ibidemque phoenicem Christi resurgentis symbolum dicit, ut reapse in romanis musiris cernimus. Tum f. 40. « indubitanter datur, ait, intelligi, omnibus gentibus angelos Dei praeesse, eosque prophetis visiones revelasse. » Mitto theologicas plurimas definitiones et dogmata. Initium operis est. « Incipiunt expositiones Io-
» hannis Scoti super hierarchias sancti Dionysii. Sancti Dionysii ariopagitae primus liber, qui in-
» scribitur de caelesti hierarchia, XV. capitulorum serie contextitur; quorum primi titulus est:
» quoniam omnis divina illuminatio secundum bonitatem varie in ea, quae praevisa sunt prove-
» niens; hoc est, quoniam divinae bonitatis omnis illuminatio, quae multipliciter in ea quae prae-
» visa sunt facienda, procedit, manet simpla in se ipsa; et dum diffunditur universaliter in ea
» quae sunt, ut sint; quia nulla alia est rerum omnium sensibilem et intelligibilem subsisten-
» tia, praeter divinae bonitatis illuminationem et diffusionem, non desinit esse in se ipsa simplex
» et inexhausta. Est enim fons non deficiens, et in omnia quae sunt, infinita numerositate pro-
» fluens etc. » Haec obiter satique de Scoto, quae nemo imprudens ad pantheismum trahere volet. Igitur ad Theodorum nostrum veniamus.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΙΤΗΝΙΩΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΔΙΑΚΟΝΟΥ,

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑΔΑ ΤΡΙΠΛΗΝ ΕΞΗΓΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΙΑ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΑΓΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ, ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.
ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΠΡΩΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

‘Οτι τὸ ἐνάρητον οὐδεὶς βλάψαι δύναται· ὃ ἢ ἐν κακίᾳ ζῶν, πάντας
ξέμει καὶ δέδοικεν.

SERMONIS PRIMI ETHICON.

Quod homini virtute praedito nemo nocere possit; et quod improbe vivens
cunctos metuat et expavescat.

α'. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, μὴ
μόνον ἀπὸ τοῦ κυρίου λόγων, ἀλλὰ καὶ
ἀπὸ παλαιῶν διηγημάτων, ζηλώσομεν οὐ
τὴν ἀρετῆς ἐργάτας, ἀλλὰ τὴν πονηρῶν μίμησιν
φύγωμεν· ὥς γὰρ πολλὰ καὶ ἀφαίρων ἡ
ἀρετῆς ἰσχὺς, οὕτω μέγα καὶ πολὺ τὸ
κακίας σαθρὸν λείκνυται πολλαχόθεν.
Φέρε τοίνυν πρὸς τὰ ἄλλων ἰσοριῶν, καὶ
Δαβὶδ μνησθῶμεν καὶ τὴν Σαούλ· ἡδι-
κεῖτο μὲν γὰρ ὁ Δαβὶδ πολλὰ, ἡδίκη-
σεν ὁ Σαούλ πολλὰ· τίς οὖν αὐτῶν ἀθλιώτερος
γέγονε καὶ ἐλεανότερος; οὐχ ὁ ἡδικηκώς;
σκοπῶμεν δὲ ὑπέσχετο ὁ Σαούλ εἰ κα-
θελοὶ τὸ ἀλλόφυλον ὁ Δαβὶδ, κηδεσθῇ αὐτὸν
λήψασθαι, καὶ δοῦναι τῷ θυγατέρα αὐτοῦ
καὶ πολλὰς χάριτας· καθεῖλε τὸ ἀλλό-
φυλον· παρέβη τὰς συνθήκας· ἐκείνος, καὶ
οὐ μόνον οὐκ ἐδίδε, ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖν ἐπε-
χείρη· τίς οὖν ἰσχυρότερος γέγονεν; οὐχ
ὁ μὲν ἀπεπνίγετο ὑπὸ τῆς ἀθυμίας καὶ τοῦ
πονηροῦ λαίμονος, ὁ ἢ ὑπὲρ τοῦ ἡλίου
ἐλαμψε, καὶ τοῖς τροπαίοις μὲν, μάστιγα ἢ
τῇ πρὸς Θεὸν εὐνοίᾳ; πάλιν, ἐπὶ τῇ χοροῦ
καὶ γυναικῶν, τὴν Δαβὶδ ὑπὲρ τὴν Σαούλ ποι-

κόμενος, ἐν τῷ λέγειν Σαούλ ἐν χιλιάσι,
καὶ Δαβὶδ ἐν μυριάσιν, οὐχ ὁ μὲν ἀπηγ-
χονίζετο τῷ φόβῳ, καὶ καὶ τὴν Δαβὶδ ἐμε-
λέτα, ξέμων αὐτὸν καὶ φοβούμενον, ὁ ἢ
σιγῇ πάντα φέρον, ἀπαντας εἶλε καὶ ἑαυτῷ
προσέδισεν; καὶ ὁ μὲν ἀνελεῖν ἐπεχείρη
πολλὰκις, ὁ ἢ διωκόμενος, τὴν πολέμιον
εἰς χεῖρας ἐλάμβανε, καὶ λαμβάνων ἐφεί-
δετο· τίς ἀσθενέστερος; τίς ἢ δυνατώτε-
ρος ἐδείκνυτο; οὐχ οὗτος, ὁ μὴ ἢ δικαίως
θέλων ἐπεξῆθεῖν; καὶ μάλα εἰκότως· ὁ μὲν
γὰρ στρατιώτας ὠλισμένους, ὁ ἢ τὴν δικαιο-
σύνην τῶν μυρίων στρατοπέδων ἰσχυροτέραν
εἶχε σύμμαχον καὶ βοηθόν· διὰ τοῦτο
ἐπιβεβλήθεις ἀδίκως, οὐδὲ δικαίως ἀνῆλ-
θεῖν ὑπέμεινε· ἦδ' οὐ γὰρ ἐκ τῆς ἐμπροσθεν, ὅτι
οὐ τὸ ποιεῖν κακῶς, ἀλλὰ τὸ πύσχαν κα-
κῶς, τοῦτο ποιεῖ δυνατωτέρως.

β'. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων γίνεται,
τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν δένδρων· ὅτε ἢ αὐτὸς οὐδὲ
ὁ ἀδικηθεὶς καὶ ἰσχύσας ἡδίκησεν ἕτερον.
ὅρα πῶς ἀσθενέστερος γέγονεν· ἡδίκησε τὴν
Οὐρίαν, καὶ μετέπειτα πάλιν ἡ τάξις· καὶ ἡ μὲν
ἀσθενεία πρὸς τὴν ἀδικήσαντα, ἡ ἢ δύνα-

f. 39. a.

(1) Primus hic sermo concluditur illis Domini verbis apud Matth. VII. 26. *Et omnis qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificavit domum suam super arenam etc.*, post quae verba a Theodoro copiose explanata, sequitur moralis peroratio.

μῖς πρὸς τὴν ἀδικηθέντα διέβη· καὶ νεκρὸς ὢν Οὐρίας τὴν Δαβὶδ οἰκίαν ἐπέρθη· καὶ αὐτὸς μὲν βασιλεὺς ὢν καὶ ζῶν ἐν ὅπλοις, οὐδὲν ἰσχυσεν, ἐκείνῳ δὲ καὶ στρατιώτης τυγχάνων καὶ σφαγείς, πάντα τὰ ἐκείνου ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε· καὶ ᾧ ὅσῳ πολλὴν αἰεὶ τὴν μανίαν καὶ τὴν ἀρετῆς ἐπιδείκνυται ἡ κακία, τοσοῦτον οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὴν βλάβει, ἀλλὰ καὶ τῷ πολεμῆν ἰσχυροτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται· τοσαύτη γὰρ τὴν ἀρετῆς ἢ ἰσχύς, ὅτι καὶ ἐν τῷ πάσχειν, τῷ τοιούτων φεγίνεται, καὶ ἐν τῷ πολεμεῖσθαι· τῷ πολεμοῦντων ἀνωτέρα καθίσταται. Ἐννοῶμεν σὺν τῷ Δαβὶδ καὶ τῷ παμπάλαιον Ἀβελ· οὐχὶ ἀνῆρέθῃ ὑπὸ τῷ Κάϊν; ἀλλ' ὁ μὲν ἀναιρεθεὶς, ὅς ἐκείνους μέχρι τῶν νῦν ἀνακηρύττεται καὶ σεφανοῦται, καὶ ὁ τοσοῦτος χρόνος τὴν μνήμην οὐκ ἐμάρανεν· ὁ δὲ ἀνελὼν καὶ φεγνόμενος, καὶ τότε ζῶν θανάτῳ βαρυτέραν ὑπέμεινε, καὶ ὅς ἐκείνους μέχρι καὶ ἐς δεῦρο σπλιτεῖται, καὶ τὰς παρὰ πάντων δέχεται κατηγορίας· καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ· τὰ δὲ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ποῖος λόγος, ποία διάνοια φησῖν δύνησεται; τί δὲ Ἰακώβ, οὐκ ἡδικήθη παρὰ τῷ Λάβαν καὶ ἔπαθε κακῶς; τίς οὖν ἰσχυρότερος, ὁ λαβὼν αὐτὸν εἰς χεῖρας, καὶ μὴ τολμῶν ἄψασθαι, ἀλλὰ δεδοικῶς καὶ τρέμων, ἢ ὅστις ὁ χωρὶς ὄλων στρατιωτῶν, μυρίων βασιλέων χυόμενος αὐτῷ φοβερώτερος; οὐκ εὐδην ὡς ὅστις;

γ'. Φέρε δὲ καὶ τούτους καὶ τὴν Ἠλίαν καὶ τὸν Ἀχαάβ ἀγαθόντες εἰς μέσον, καὶ παράλληλα θέντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, ἀκρεβέστερον γνωρίσωμεν τὸ διάφορον· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ πέτρῳ ὠκοδόμησεν, ὁ Ἠλίας, τὴν καὶ γνώμην σεῖσθαι· ὁθεν καὶ πάντων θανόντων ἀνώτερος ἦν, σεῖρος καὶ ἀνένδοτος ὑπάρχων, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ἀμάλακτον ἐν τοῖς παρασμοῖς διασώζων· ὁ δὲ ἐπὶ τῷ ψάμμῳ, ὁ Ἀχαάβ, τὴν καὶ τὴν γνώμην βεβαιότατος· διὸ καὶ βασιλεὺς ὢν ἐδεδοίκεν καὶ ἔτρεμε τὴν προφήτην, τὴν μελωτὴν κεκτημένον· ἐπὶ πᾶσι μνησθόμενος καὶ Ἡλιοῦ τοῦ δούτερος, καὶ Ἡρώδους τῷ Ἡρώδῳ ὢν ὁ μὲν οὐδ' ὅλως τὰς τῶν παρασμῶν ἐπαρρόους ἐντὸς

ἐαυτοῦ προσέμενος, καὶ τοὶ μηδὲν ἔχων, κατεξάνετο τὴν κρατοῦντος, καὶ τὴν Ἡρώδην ἐλύπε· ὁ δὲ διάδημα καὶ ἀλευργίαν καὶ μυρίαν φαντασίαν φειβεβλημένος ἐδεδίδε τῷ πάντων γεγυμνωμένον, καὶ οὐδὲ ἀποτεμμένην τῷ ἱερὰν κεφαλὴν ἰδεῖν ἐδύνατο ἀδεῶς· ὅτι γὰρ καὶ καὶ τὴν τελευτὴν ἀκμάζοντα εἶχε τὸν φόβον, φεγνόμενος καὶ πείθοντος τὴν ψυχὴν τὴν ταρattoμένην ἀναμνησθῆναι ὅτι αὐτὸς αὐτὸν ἐσφαξε· τοιαύτην τὴν ἀρετῆς ἢ ἰσχύς, ὅτι καὶ καὶ τὴν τελευτὴν, τῷ ζώντων ἐς δύνατωτέρα· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡνίκα ἔζη ὁ Ἰωάννης, οἱ τὰ πολλὰ κεκτημένοι χρήματα, πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενοι ἔλεγον, τί ποιήσωμεν ὅτι διδάσκαλε; τοσαῦτα ἔχετε, καὶ παρὰ τοῦ μηδὲν ἔχοντος βούλεσθε μαθεῖν τὴν ὑμετέρας εὐμερίας τὴν ὁδόν; παρὰ τῷ πένητι οἱ πλετοῦντες; παρὰ τῷ μηδὲ οἰκίαν ἔχοντος οἱ στρατιώται; καὶ καθάπερ τὸ παλαιὸν ὁ Ἠλίας καὶ πολλὴς παρρησίας ἄπασι διαλεγόμενος, τῷ μὲν δήμῳ ἐλεγε, ἕως πότε χωλεῖτε ἐπὶ ἀμφοτέραις τῶν ἰσχυρίων ὑμῶν· τῷ δὲ βασιλεῖ, εὐρηκάς με ὁ ἐχθρὸς καὶ αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπερον τὴν ἐνδεικνύμενος παρρησίαν, τοῖς μὲν ὄχλοις ἐβόα, χυνόμενα ἐχιδνῶν· τῷ δὲ κρατοῦντι ἐλεγε, οὐκ ἔξέσι σοὶ ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππε καὶ ἀδελφοῦ σε· ἐώρακε γὰρ τούτων ἑκάτερος οὐ τὸ διάδημα μόνον καὶ τὴν ἐξωθεν φαντασίαν τῷ βασιλείῳ, ἀλλὰ καὶ ἄπερ ἡ ψυχὴ φειβεβλήτο ῥάκια, λίαν αὐχμῶσα καὶ ρυπῶσα, καὶ καταδίκῃ πάντος ἀθλιώτερον διακείμενη· καὶ βλέπων αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ δούλον ὄντα τῷ παθῶν, τὴν ἀρχῆς τούτου κατεφρόνει· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῷ σκηνῇ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῷ ἀληθείας βλέπειν ἐδόκει βασιλέα· τί γὰρ ὄφθους τὴν ἐξωθεν εὐπορίαν, ὅταν τὰ ἐνδον ἐν πενίᾳ τοσαύτη ᾖ; τί δὲ βλάβη τῷ ἐξωθεν πενίαν, ὅταν ἐνδον τοσοῦτος ἀπόκειται θησαυρός; εἶδες τῷ πέτρῳ, πῶς ἰσχυρῶς βέβηκε καὶ ἐδραίως, καὶ καὶ πένητος ἢ καὶ ἰδιώτης; εἶδες αὐτῷ τῷ ψάμμῳ, καὶ καὶ βασιλέως, καὶ καὶ πλεόνους, καὶ καὶ δυναστείας ἢ, πῶς εὐκόλως καταπίπτει, πῶς εἶκει τῷ συμφο-

f. 40. a.

f. 39. b.

ραῖς, πῶς περιτρέπεται; καὶ γὰρ πάντων ἀναίσθητοτέρως ποιεῖ ὁ δὲ μετιόντας αὐτήν.

δ'. Τοιοῦτοι, καὶ τὸ ἥλιον δηλονότι καὶ Ἰωάννην, ἦσαν καὶ οἱ ἀπόστολοι τοιοῦτοι πάλιν, καὶ τὸ Ἀχάβ καὶ Ἡρώδην, οἱ Ἰουδαῖοι· διὸ καὶ οἱ μὲν ὄντες ὀλίγοι καὶ δεδωμένοι, τὸ πέτρας τὸ σερρὸν ἐμελείκνυντο. Ἰουδαῖοι ἢ καὶ πολλοὶ καὶ ὠπλισμένοι, τῆς ψάμμου τὸ ἀσθενές· καὶ γὰρ ἔλεγον, τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; ὅρῳς ἐν ἀπορίᾳ ὄντας οὐ ὁ δὲ ὑποχειρίδας καὶ δεδωμένους, ἀλλὰ ὁ δὲ κατέχοντας καὶ δεσμεύοντας; οὐ τί γένοιτ' ἂν καινότερον; ὑμεῖς κατέχετε, καὶ διαπορεῖτε; καὶ μάλα εἰκότως· ὅτι γὰρ ἐπὶ τῇ ψάμμῃ πάντα ὠκοδόμησαν, διὰ τοῦτο καὶ ἀσθενέστεροι πάντων ἦσαν· διὰ τοῦτο καὶ πάλιν ἔλεγον, τί ποιεῖτε, βαλόμενοι ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; ὑμεῖς μαρίζετε, καὶ ὑμεῖς φοβεῖσθε; ὑμεῖς ἐπιηράζετε, καὶ ὑμεῖς δεθοίκατε; ὑμεῖς κρίνετε, καὶ ὑμεῖς ζέμετε; οὕτως ἀσθενὴς ἡ κακία· ἀλλ' οὐχὶ οἱ ἀποστολοὶ οὕτως· ἀλλὰ πῶς; οὐ δύναμεθα ἡμεῖς ἀεὶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν· εἶδες φρόνημα ὑψηλόν; εἶδες πέτραν κυμάτων καταγελῶσαν; εἶδες οἰκίαν ἄσασον; καὶ τὸ θαυμαστότερον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐγίνοντο αὐτοὶ θαλοὶ δι' ὧν ἐπεβουλεύοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ πλεῖον ἐλάμβανον θάρασσαν, καὶ κείνους εἰς μέζονα ἐνέβαλον ἀγωνίαν· ὁ γὰρ ὁ τὸ ἀδάμαντα πλήττων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ πληττόμενος· καὶ ὁ τὰ κέντρα λακτίζων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ κεντούμενος· καὶ τὰ χαλεπὰ δεχόμενος τραύματα· καὶ ὁ τοῖς ἐναρέτοις ἐπιβυλεύων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ κινδυνεύων· ἢ γὰρ κακία τοσοῦτω μᾶλλον ἀσθενέστερα γίνεται, ὅσῳ περ ἂν πρὸς τὴν ἀρετὴν ταράττηται· καὶ καθάπερ ὁ πῦρ ἱματίῳ δεσμῶν, πῶς μὲν φλόγα οὐκ ἐσβεσε, τὸ ἢ ἱμάτιον ἐδαπάνησεν, οὕτως ὁ τοῖς ἐναρέτοις ἐπιηράζων, καὶ κατέχων αὐτοὺς καὶ δεσμεύων, κείνους μὲν λαμπροτέρας εἰργάσατο, ἑαυτὸν ἢ ἠφάνισε· καὶ γὰρ ὅσῳ ἂν θανά πάθη ὁ ἐπαικείᾳ συζῶν, τοσοῦτω γέγονεν ἰσχυρότερος· ὅσῳ γὰρ τις τιμᾷ φιλοσοφίαν, τοσοῦτω μᾶλλον ἰσχυρὸς γίνεται καὶ πάν-

των ἀνωτέρος· ὥπερ τοῦναντίον ὁ πονηρία συζῶν, ὅσῳ ἂν εὐροῇ τοῖς ἐνταῦθα, τοσοῦτω μᾶλλον ἀσθενέστερος γίνεται, μὴ ἢ ὀλίγον δυνάμενος ἀντισχεῖν πρὸς τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα· διὸ καὶ πτώμα πίπτει κυρίως μέγα, μὴ μόνον τὸ αἰωνίου ζωῆς ἐκπίπτων καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος ἀπόφασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ παρουσίᾳ ζωῇ βίον ἔλκων ἀθλιώτερον πάντων, ὡς ἀθυρίαις διηνεκέςι, δαίλαις, φροντίσιν, ἀγωνίαις, συζῶν· ὅπερ οὐ καὶ τις σοφὸς αἰνιττόμενος ἔλεγε, φεύγε ἀσεβῆς, οὐδενὸς διώκοντος· * οἱ γὰρ τοιοῦτοι τὰς σκιάς αὐτὰς ζέμενσι, ὁ δὲ φίλος ὑποπτέουσι, ὁ δὲ ἐχθρὸς, ὁ δὲ οἰκέτας, ὁ δὲ εἰδότας, ὁ δὲ οὐκ εἰδότας αὐτούς· καὶ πρὸς τὸ ἐκείνων κολάσεως, τὸ ἐσχάτην ἐνταῦθα τίνεσι κόλασιν· ὥπερ ἅπαντα δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη, κατακλείων εἰς τὸ προσῆκον τέλος τὰ καλὰ ταῦτα ὡδὲ ἀγγέλματα, καὶ ὁ δὲ σφόδρα ἀπίστος πείθων ἐκ τῶν παρόντων, φεύγει κακίαν· εἰ γὰρ καὶ μέζων ὁ περὶ τὸ μελλόντων λόγος, ἀλλὰ ὁ δὲ παχυτέρας ὁ δὲ μᾶλλον ἱκανὸς κατασχεῖν ἐκ ἀπαγαγεῖν τὴν πονηρίαν· διὸ καὶ εἰς τοῦτο κατέληξεν, ὥστε ἑναυλον εἶναι τὴν ὠφέλειαν αὐτοῖς.

ε'. Συνεχόμενοι οὖν, ἀδελφοί, ταῦτα πάντα, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, μακαρίζωμεν μὲν, ὡς εἰκὸς, καὶ ζηλωτοὺς εἶναι νομίζωμεν ὁ δὲ αἰεὶ πρὸς εὐσεβίαν βλέποντας, καὶ μυρίας ἀλύσεις περικενταί, καὶ δεσμοτήριον οἰκῶσι διαπαντός, καὶ ἀναξίοις δαλεύωσι, καὶ πένονται, καὶ ἐξορύττονται, καὶ καίονται, καὶ καὶ μικρὸν δαπανῶνται τὰ σώματα, καὶ ὅτι οὐκ ἄλλο πάσχουσι θανάτον· δακρύωμεν ἢ καὶ ταλανίζωμεν ὁ δὲ ἐν ἀσελγείᾳ καὶ πονηρίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ζῶντας κακοῖς, καὶ τῆς παρὰ πάντων ἀπολαύουσι τιμῆς, καὶ διάδημα καὶ ἀλεργίδα περικενταί, πρὸς αὐτὸν ἀναβάντες τὴν βασιλικὴν θρόνον, καὶ τὸ οἰκεμένης κρατῶσι πάσης· οὐδὲν γὰρ ὄντως ἀθλιώτερον τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, καὶ ἅπαντα ὑποτεταγμένην ἔχει πᾶσι οἰκουμένην· τί γὰρ ὀφελὲς ἐν χρήμασι πλετεῖν,

l. 41. a.

* Prov. XXVIII. I.

f. 41. b.

ὅταν κτ' ἡ ἀρετὴν πάντων πωνέσῃ; ἢ τίς ἡ κέρδος τοσούτων κρατεῖν, ὅταν ἑαυτοῦ καὶ ἡμεῶν ἐαυτοῦ παθῶν περὶ ἡμεῶν μὴ δύνῃται; μὴ θαυμάζωμεν δὲ μόνον ὅτι ἐναρέτες, καὶ ὅτι ἐν κακίᾳ ζῶντας κακίζωμεν, ἀλλὰ ἐπὶ πάσῃ δυνάμει πᾶσαν μὲν φεύγωμεν ποιηρίαν, πᾶν δὲ τὴν ἀρετὴν εἰδῶ, ὡς χρεῶν, μετερχόμεθα διὰ βίου

παντός, ἵνα μὴ μάτῳ μὴ δὲ εἰκῇ κάμνωμεν· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνταῦθα ἀπολαύσωμεν ἀσφαλείας, καὶ τὴν ἐκεῖ μετὰσχόμεν δόξης· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τῇ κυρίᾳ ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μὴ οὐ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ὅτον αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΗΘΙΚΟΝ.

Ὅτι οὐ δυσκατόρθωτον οὐδ' ἐπιπόνον ἡ ἀρετὴ ἐὰν καὶ ταύτην ἐθέλωμεν ζῆν (1).

SERMONIS SECUNDI ETHICON.

Quod non sit difficilis neque laboriosa virtus, si secundum ipsam vivere voluerimus.

Cod. f. 73. a.

α'. Ἀλλ' οὕτω μὲν ὁ Χριστὸς καὶ τῷ Ἰωάννῃ μεγάλη προσμάχεται, καὶ ἑαυτοὶ ἐκείνους προτίθισιν· ἡμῖν δὲ δείκνυσιν· μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ὁ Ἰωάννης τοιοῦτος ὢν καὶ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν, τί ποτε εἰς ἄνθρωπος, καὶ ὅσην τὴν ἡμετέρας φύσεως ἡ εὐγένεια, καὶ ὅσην ἐστὶ δεκτικὸν ἀρετῆς τετὶ τὸ ζῶν· ἴσεται γὰρ ὁ Ἰωάννης ὅτι οὐ γέγονεν, ἀεὶ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς δεσποτικῆς λαμπρᾶς τῇ φωνῇ πρὸς πάντας ὅτι ἐγκαλοῦντας ἡμεῖς τῇ κατασκευῇ, καὶ μάλα δεικνύς ὅτι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἐὰν ἑαυτοῖς προσέχειν ἐθέλωμεν· οὐ γὰρ ἄλλης οὕτως λαχὼν φύσεως, οὐδὲ ἐτέρας κοινωνήσας ψυχῆς, οὐδὲ ἄλλον οἰκήσας κόσμον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ γῇ καὶ χώρᾳ καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς καὶ ἐθεσι τραφεῖς, καὶ ὡς ὁμογενὴς ἡμεῖς ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐνοχλούμεθα παθῶν, πάντας ἀνθρώπους ὑπερῃκόντισε ὅτι, ὅτι οὐ γέγονασιν ἄνθρωποι, γινόμενες· καὶ ὡς ἂν νεκρὸς πρὸς νεκρὸν ἀκίνητος γένοιτο, οὕτω καὶ ἀκριβείας τὴν φύσεως τὰ σκιρτήματα κατευνάζων, οὐδὲν οὐδέποτε πρὸς οὐδὲν ἀν-

θρώπινον ἐπαθεν, ἐρρωμένῳ τῷ λογισμῷ τὴν φύσιν ἠνιοχήσας, καὶ ἀειγυμνῶν τῇ ἀτάκτων σκιρτημάτων, καὶ πάσης τῆς τοῦ παρόντος βίης καταγυῖας εὐημερίας, ἅτε δὴ πρὸς μόνον τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπονημένος.

β'. Λοιπὸν οὖν μηδεὶς λεγέτω τὴν ἀρετὴν δυσκατόρθωτον, τὴν βαπτιστὴν ἐνοῶν, καὶ μὴ τοῦτου ὅτι ὅτι ἐκείνους μέχρι καὶ εἰς Διῆρο καλῶς ἐν ὅρεσιν ἡσυχάζοντας, ἀφιέντας μὲν οἰκίας καὶ γυναικας καὶ προστασίαν ἅπασαν, ἐξω δὲ ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ ποιοῦντας, καὶ σάκκον περιεπιθεμένους, καὶ ὑποσχευμένους ποδοῖν, καὶ κλοῖαν τῇ τραχύλῳ ἐξαρτῶντας, καὶ κατακλείοντας ἑαυτοὺς ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἰσαμένους, ἀλλὰ καὶ νηστείαις καὶ λιμῷ διηγεῖται κατατείνοντας ἑαυτοὺς, καὶ σκληρὸν ὄντως καὶ τραχὺν ἀναδεχομένους βίον διὰ τὴν οὐρανῶν βασιλείαν· εἰ γὰρ βουλοίμεθα, δυνατόν καὶ ἡμῖν ὡς ἐκείνοις ἀποσῆσαι μὲν τὴν γῆν ἑαυτοὺς, ἀναλθεῖν δὲ πρὸς οὐρανὸν, οὐ τόπως, τρώσας δὲ καὶ τῇ προαιρέσει· εἰ γὰρ τέχνας οὕτω κατορθώμεν ὑπερβαίνουσας ὅτι πολλοὺς, πολλὰ

f. 73. b.

(1) Post factam explanationem verborum Domini apud Lucam VII. 28. Dico enim vobis: maior inter natos mulierum propheta Iohanne Baptista nemo est. Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo; sequitur moralis peroratio.

μᾶλλον δὲ μὴ τοσούτου δεῖται πόνου· τί γὰρ, εἰπέ μοι, χαλεπώτερον ἢ διὰ σχοίνων τεταμένης ἄνω, καθάπερ ἐπὶ ἰσοπέδῃ βαδίζαν, καὶ ἄνω ταύτης πεπατοῦντα ὑποδύεσθαι ἢ ἀποδύεσθαι, καθάπερ ἐπὶ κλίνης καθήμενον; τί ἢ, εἰπέ μοι, χαλεπώτερον ἢ κόντον ἐπὶ ἢ μετώπῃ λαβεῖν, εἴτα ἐπιθέντα ἄνω παιδίον μυρία ποιεῖν, ἢ τέρεων ὄντων θεατάς; οὐχὶ οὕτω φρικτὸν ἡμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα, ὥς μὴ ἢ θέλαν θεάσασθαι, ἀλλὰ δεδοικέναι ἢ τρέμεν ἢ πρὸς τὸ ὅ·φιν αὐτήν; τούτων τοίνυν ἀπάντων εὐκολωτέρα ἢ ἀρετὴ ἐὰν θέλωμεν, ἢ τὸ πρὸς αὐτὸν ἀναβῆναι ἢ οὐρανόν.

γ'. Καὶ μή μοι λεγέτω τίς, θέλω ἄλλ' οὐ δύναμαι· εἰ γὰρ πράγματος τινὸς ἐντὸς γυνομένου βεβλόμενοι, οὐχὶ τῷ θελῆσαι μόνον ἀρκούμεθα, ἀλλὰ ἢ ἢ πρᾶγματι ἀπτόμεθα, πολλῶ μᾶλλον εἰς τὸ οὐρανὸν ἀνελθεῖν βεβλόμενοι, ἢ πρακτικῆς ἀρετῆς δεησόμεθα· μὴ ἢ πάλιν ἕτερόν τινα αἰτιασθῶ τίς, ὥς πρὸς ὅντων ἀρετῆς πόρους αὐτὸν ἐμποδίζοντα, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ ῥαθυμίᾳ τὸ πᾶν ἐπιγραφέτω· ἢ τί λέγω ἕτερον; μὴ ἢ αὐτὸν ἢ διάβολον νομιζέτω τίς ἰκανὸν εἶναι κωλύσαι τὸ ἐπὶ τῇ ἀρετῇ φέρουσαν ὁδὸν δύνασθαι· ἄλλ' ἀπατᾷ μὲν ἢ ὑποσκελίζει ὄντων ῥαθυμότερες, οὐ μὲν κωλύει ἢ βιάζεται ἢ τοῦτο, αὐτὴ τῇ πραγμάτων ἢ πείρα δείκνυσιν· ὅτι ἡνίκα μὲν ἂν βεβλώμεθα νῆφιν, τοσοῦτον ἢ πόνον ἐπιδικαζόμεθα, ὥς μὴ ἢ πολλῶν ὄντων ἢ προτρεπόντων ἐπὶ τῇ κακίᾳ ὁδόν, ἀνέχεσθαι ἢ συμβουλῆς, ἀλλὰ παντὸς ἀδάμαντος σφαιρότερες ἡμᾶς γίνεσθαι, ἢ ἀποφράτταν τοῖς τὰ φαῦλα συμβελεύουσι τὰς ἀκοάς· ὅταν ἢ ῥαθυμῶμεν, ἢ μηδενὸς ὄντος ἢ συμβελεύοντος, ἢ ὑποσκελίζοντος, οἴκοθεν κινούμενοι ἐπὶ τῇ κακίᾳ ὁρμώμενοι τῷ ὄντι γὰρ ἢ ἐὰν βεβλώμεθα νῆφιν, καὶ μυρία ὥσιν οἱ πρὸς τῇ κακίᾳ ἔλκοντες, οὐδὲν ἢ πρὸς τῇ ἀρετῇ δύναται λυμῆνασθαι· ἢ ἐὰν εἰς ῥαθυμίαν ἀποκλίνωμεν πάλιν, ἢ ὑπὸ τῇ τυχόντων βλαπτόμεθα· ἐπείπερ οὐδεὶς φύσιν καλὸς, ἢ κακὸς, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει κεῖται ἢ ὄντων αὐτεξέσιων,

τὸ πονηρὸν μὲν ὑπάρχον τῇ οἰκείᾳ ῥαθυμίᾳ κεχημένους, ἢ τῇ αὐτῶν προδιδόντας σωτηρίαν, ἢ τῇ θεόθεν εὐνοίας αὐτοὺς καθιστῶντας ἐρήμους· ἀγαθοὺς ἢ εἶναι τῇ οἰκείᾳ σωτῇ, τὰ ἢ ἀρετῆς ἔργα κατορθοῦν δυναμένους ἢ τῇ ἀνωθεν χάριτι· ὅθεν ἢ λίαν ἀτοπον, τέχνῃ μὲν ἔχοντες ἢ ἀνθρωπον, τὰ ἄλογα ἢ τὸ ἐγχεσθῆναι εἰς ἀνθρώπων εὐγένειαν μετατιθέσθαι, ψιττακοὺς ἢ κίτσας, παιδεύοντα φωνὴν ἀνθρωπίνῃ φέγγεσθαι, ἢ τῇ τέχνῃ τῷ φύσιν βιάζαν, ἢ ἡμέρας ἐργαζόμενον λείποντας, ἢ διὰ τῇ ἀγορᾷ ἔλκοντα, αὐτὸν ἢ τοῦτον αὐτὸν λύκων ἀγριώτερον καθιστῶν, προδιδόντα ἢ ἀρετὴν τῇ φύσει, ἢ ἢ ἔλαβεν εὐγένειαν ἐκ θεοῦ· ἢ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἢ μὲν ἀλόγων ἕκαστον, ἐν ἐλάττωμα ἔχον· ἐπὶ ἢ ἀνθρώπων πονηροῦ οὐκ ἐνι τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἐν ἐλάττωμα πολλάκις κέκτηται ἀνθρωπῶν, ἀλλὰ ἢ τὰς ἢ πολλῶν ἀλόγων κακίας εἰς τὸ αὐτοῦ τιμᾶν ψυχῇ.

δ'. Διὰ τοῦτο μὴ σκοπῶμεν εἰ ψυχὴν ἔχομεν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰ τυγχάνομεν ἀνθρώποι τὸ φρόνημα· τῇ ἀλόγων ἄρχοντες ὑπάρχοντες, ἢ τῇ ἐν ἡμῖν ἀλόγων παθῶν δοῦλοι· πῶς οὖν ἀνθρώποι κληθῶμεν, ὥς οὐκ ἔχομεν τῇ βασιλείᾳ τὸ σύνθημα; ἐννοήσωμεν κατὰ τινος εἰκόνα γεγόναι, ἢ μὴ κατενεχθῶμεν εἰς τὸ ἢ ἀλόγων εὐτέλειαν· εἴπερ γὰρ ἐθέλομεν μαθεῖν, ὅτι ἐν τῇ φύσει ἐπέκειντο ὁ θεὸς ὄντων νόμους ὄντων διακρίνοντας τί καλὸν ἢ τί πονηρὸν, κατ' εἰκόνα δημιουργήσας ἡμᾶς ἰδίαν ἢ καθ' ὁμοίωσιν, αὐτὴν ἢ ἢ ἀναστροφὴν ἐρωτήσωμεν, πῶς ἄπαντες οἱ ποιοῦντες τὰ κακὰ, φεύγουσι τῇ κακῇ ἢ προσηγορίαν· ὁ μοιχὸς μοιχεύει· μοιχὸς ἢ ἀκούων, αἰσχύνεται· εἰπάτω τίς τῷ ὁμολογουμένῳ μοιχῷ, μοιχέ· ἢ ὁ ποιῶν ἡδεται, ἀκούων αἰσχύνεται· εἰπάτω τῷ ἐπιόρκῳ, ἐπίορκε· ἢ εἰς ὕβριν λαμβάνει τῇ προσηγορίαν ἢ οἰκείων ἐξῶν· εἰ οὖν καλὸν ἡγεῖται τῇ ἀμνηστία, τί φεύγει τῇ προσηγορίαν; ἀλλ' εἰπάτω τῷ σώφρονι, σώφρον· ἢ οὐ τὸ ἔργον ἡδεται, οὐδὲ ἢ προσηγορίαν αἰσχύνεται·

I. 71. b.

I. 71. a.

καλεσάτω τὸ δίκαιον, δίκαιον· καὶ τῷ ἔργῳ
 φεφανοῦται, καὶ τῇ προσηγορίᾳ σεμνύνεται·
 καὶ γὰρ δι' εὐλάβειαν ᾧδραϊτῆσται τὸ
 ὄνομα, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ δέχεται τὸ εὐφη-
 μίαν· καὶ οὐδεμίαν ἢ πάλιν εὐρήσει τίς κα-
 κίαν, εἰς οἰκείας προσώπων φαινουμένην, ἐὰν
 μὴ δανείσται πρόσωπον ἀρετῆς· καὶ πῶς,
 ἀκούσωμεν· ὁ ψευδόμενος, οὐχ ὁμολογῶν
 τὸ ψεῦδος, ψεύδεται, ἀλλ' ἀλήθειαν ὑπο-
 κρινόμενος ἀπατᾷ· ὁ δόλιος οὐ δείκνυσιν
 τὸ δόλον, ἀλλὰ σχηματίζεται τὸ φιλίαν, καὶ
 πραγματεύεται τὸ πονηρίαν· ὁ συκοφάντης
 ὅταν εἰσέλθῃ εἰς δικαστήριον, οὐ τῆτο ὁμο-
 λογήσας ὅπερ ἔστιν εἰσέρχεται, ἀλλὰ μάρ-
 τυρα ἀληθείας προσησάμενος τῷ σχήματι
 διὰ τὸ ψεύδεις, τὸ μάρτυρα τὸ κακίας ἐν-
 δεικνύται· ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἡμετέρα,
 καὶ ἐν κακίαις ἐμφύρηται, τὸ ὄνομα τὸ
 ἀγαθὸν ἀσπάζεται.

f. 75. a.

ε'. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις δυνάσαι πλεο-
 νεξίαν πνέοντες, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοοῦν-
 τες ἢ ἀρπαγὴν καὶ ἀδικίαν, δυσωποῦνται
 παρὰ τινων, ἢ ἀνίεναι τῷ πένοντι τὸ ἐπικει-
 μένην ἀνάγκην, ἢ συγχωρῆσαι τί τὸ χρέος,
 ἢ μὴ ἀμύνασθαι ὅττι λυπήσαντας ἢ λυ-
 πείν νομισθέντας· καὶ ὁ ἐλθὼν καλῶς πρεσ-
 βεύσαι παρὰ ἀνδρὶ δυνάσει καὶ πονηρῷ, οὐκ
 εὐθέως ἀπὸ τῆ ἀληθείας ἀρχεται, καὶ λέγει
 αὐτῷ ὁ ἐστίν, ἀλλὰ προσέθῃσιν αὐτῷ ὄνο-
 μα ἀρετῆς, ἀνὴρ εἰ φάσκων ἀγαθός, δξα-
 βεβόηται σε τὸ ὄνομα, πάντες σε τὰς εὐ-
 πράγίας ἄδουσι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα σω-
 άτων, εἰ καμφοθῇ τῇ εὐφημίᾳ ἐκεῖνον, καὶ
 φύγῃ τὸ πονηρίαν· ὁρᾶται πῶς ἡ κακία
 νικᾶται τῇ εὐφημίᾳ τῆ ἀρετῆς· οὐδεὶς κα-
 κός, κακῶς ἀκούειν βούλεται· ἡ γὰρ φύσις
 τὸ ἴδιον ἀσπάζεται, εἰ καὶ ἡ προαίρεσις τὸ
 ἐναντίον αἰρεῖται· τοσοῦτον ἀγαθὸν ἢ ἀρε-
 τὴν, καὶ οὕτω ταύτης ἡ ἀσκησις, τίμιον μὲν
 κτῆμα τῷ ἔχοντι, ἥδιον ἢ θέαμα τοῖς
 ἐντυγχάνουσι.

ς'. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ πολλὰς ἀπὸ τῆς
 φύσεως ἀφορμὰς δεξάμενοι πρὸς ἀρετὴν
 ἐλκούσας, μὴ ὀκνῶμεν μὴ ἢ ἀναδυόμεθα,
 μὴ δὲ ὡς ἐπίπονον φεύγωμεν πρὸς ἀρετὴν,
 ἀλλ' ἐλώμεθα ταύτην, πολὺ μετὰ τῆς
 ἡδονῆς κεκτημένῳ τὸ κέρδιον· ἀποσήσω-
 μεν ἑαυτοὺς τῆς γῆς· ἄνω πρὸς οὐρανὸν
 ἀναβλέψωμεν· τὸ ἐκεῖ φερούσης ἀψόμεθα·
 μετὰ πολλῆς τῆς σκεδῆς ταύτην ἀνύωμεν
 πρὸς ὁδόν, καὶ προσέχωμεν διαπαντός ἑαυ-
 τοῖς, ἵνα μὴ μικρὸν ἀθυμήσαντες ἀπολώ-
 μεθα· καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ
 τὸ χοῖνον τὸ κάτωθεν ἄνω τεταμένην ἀνα-
 βαίνειν καὶ καταβαίνειν μηχανῶντες, ἂν μι-
 κρὸν ᾧδραβλέψωσι, ᾧδραπαύοντες κατα-
 νεχθήσονται κάτω καὶ ἀπολοῦνται, οὕτω
 καὶ οἱ τὴν πνευματικὴν ὁδεύοντες ὁδόν,
 ἂν μικρὸν ῥαθυμήσωσι, κατακρημνίζον-
 ται· καὶ γὰρ ἐκείνης τῆς σχολίου ἡ ὁδὸς
 αὕτη καὶ στενωτέρα καὶ ὀρθιότερα καὶ προσάν-
 της μᾶλλον ἐστὶ, καὶ ὑψηλοτέρα πολλῶν,
 διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς μεγαλεῖον, καὶ ὑψηλὸν
 ἀξίωμα, καὶ σφοδρὰ σφοδρὸν καὶ πάνυ μέγα·
 πρὸς γὰρ αὐτὸν ἄνω τελευτᾷ (Ω) οὐρανὸν
 ἢ ἐπιθεῖσα πορεία· καὶ τότε ἡμῖν σφαλε-
 ρωτέρα ἔσαι τὰ βήματα, ὅταν ἄνω καὶ
 πρὸς αὐτῇ γλῶσσομεθα τῇ κορυφῇ· τοῖς γὰρ
 ἐφ' ὧν ἐξῶσι πολὺς ὁ τρόμος καὶ μία
 μόνον ἀσφάλεια λείπεται τὸ μὴ κατακύ-
 ψαι κάτω, μὴ ἢ εἰς τὸ γῆν ἰδεῖν· καὶ γὰρ
 πολὺς ἐντεῦθεν καὶ χαλεπὸς ὁ σκοτόδι-
 νος γίνεται· οὐδὲρ ἵνα τὸ πείραν φύγωμεν,
 ἀρετὴν ἀσκοῦντες, τὸ μὲν ὀπισθεν ἐπιλαν-
 θανόμεθα, τοῖς δὲ ἐμπροσθεν ἐκτεινόμε-
 θα, πρὸς τὰ τὸ ἐφετῶν ἀκρότατον ἐπει-
 γόμενοι φθάσαι· οὐ γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὸ κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ'
 οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ
 πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ὅττι αἰῶνας
 τῷ αἰῶνι ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

‘Οτι δεῖ ζητεῖν ἡμᾶς ὥτια κτήσασθαι πνευματικά παρὰ Θεοῦ· καὶ ταῦτα λαβόντας, πρὸς ἅπαντα κατακούειν τῆς ψυχικῶν ἡμῶν ἰατρῶν, καὶ πνευματικῆς χρήζοντας θεραπείας.

SERMONIS TERTII ETHICON.

Quod oporteat nos spirituales aures a Deo impetrare; et his acceptis, auscultare omnino animarum nostrarum medicis, quotiescumque spiritali medela indigebimus.

α'. **Τ**οιγαροῦν εὐξώμεθα προσεθεῖναι ἡμῖν ὥτια παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀκούειν, ὃ φησιν ἡ γραφή, τοῦτέστιν ὥτια νοητὰ καὶ δυνάμει λόγον ἀκούειν, πρὸς τὸ τοῖς λεγομένοις ἐπιβάλλειν καλῶς καὶ ταῦτα κτησάμενοι, πρὸς ἅπαντα κατακούωμεν αὐτοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῆς Θεραπόντων Χριστοῦ, καὶ τῆς ψυχῶν ἰατροῦ καὶ τῆς σωμάτων, κάμνοντες ἢ καὶ ψυχὴν, ὅπως ἂν ἀπὸ τῆς κακίας ἀναστάντες, ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν ὑγιεῖς· καὶ γὰρ ἐστὶν ὄντως ἄτοπον, τῷ μὲν σωμάτων ἡμῶν νοσοῦντων, καὶ ἰατροὺς παρακαλεῖν, καὶ τοῖς νόμοις πεῖθεσθαι τῇ τέχνῃ, καὶ εἰπωσιν οὗτοι φάρμακα κατασκευασθῆναι πολλῆς τιμῆς, εὐθέως εἰκεν, καὶ ὅτι οὐκ ἐπιτάξωσι, πεῖθεσθαι ὡς χρῆμα, καὶ μισθοὺς αὐτοῖς τῆς προσταγμάτων τούτων τελεῖν· τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς διακεκμημένης παντάπασιν ἀμελεῖν, καὶ μήτε ἰατρὸν εἰσάγειν, μήτε χρήματα ἀναλίσκειν, μήτε σκεδὴν ἄλλην εἰσφέρειν, μήτε λόγοις προσέχειν δι' ὧν ἂν ἀπαλλαγῶμεν τῇ νόσῃ, ἀλλ' ὥσπερ δημῖα τινὸς καὶ ἐχθροῦ καὶ πολεμῖα κεκμηνα, οὕτω ταύτης καταφρονεῖν, καὶ μηδεμίαν ποιεῖσθαι ἐπιμέλειαν· ὥσπερ γὰρ εἰσιν ἰατροὶ σωμάτων, οὕτω δὲ καὶ ψυχῶν· καὶ καθάπερ ἐκείνοις παθόμεθα, πονήρως τῷ σώματι ἔχοντες, οὕτω καὶ πᾶντος καὶ τούτων ἀκούειν, νοσοῦσης ἡμῶν ψυχῆς· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄλλως τῇ ψυχικῶν ἡμᾶς ῥυσθῆναι παθῶν.

β'. Ὄταν οὖν κάμνωμεν ψυχικῶς, μᾶλλον ἢ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ κάμνωμεν, ὅτι δείξωμεν τὴν ἀρρώστειαν ψυχὴν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ πρὸ πάντων, τῷ πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν ἅπασαν ἰωμένῳ, ὅθεν αὐτῇ μαθητὰς εἰσάγωμεν, ὅθεν θαυμασίους ἰατροὺς, καὶ σὺν αὐτοῖς ὅθεν προφήτας· καὶ τούτοις ὡς καταθέσαντες ἀκούσωμεν παρ' αὐτῶν, τί δεῖ ποιεῖν τὴν νοσοῦσαν εἰς ἰατρείαν αὐτῆς· πάντως ἐροῦσι καὶ οὐκ ἀποκρύβονται· φθέγγονται γὰρ αἰεὶ διὰ τῆς γραφῆς· ἀλλ' οὐ προσέχῃ τῷ πυρετῷ κατεχομένη; καταναγκάσωμεν ἡμεῖς αὐτήν, καὶ τὸ λογικὸν αὐτῆς διεγείρωμεν, οὐκέτι χρήματα τοῖς ἰατροῖς καταθεῖναι τούτοις, οὐτε γὰρ αὐτοὶ μισθὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπαιτοῦσιν, οὐτε ὑπὲρ φαρμάκων ὧν κατασκευάζουσιν, εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς δαπάνης ἐκκαλοῦνται, πλὴν τῆς ἐλεημοσύνης· ἐν τοῖς ἄλλοις ἢ καὶ προσδιδόασιν, οἷον ὅταν κελεύωσι σωφρονεῖν τῇ ἀκαίρῳ ἡμᾶς, καὶ ἀτόπων ἀπαλλάττεσθαι ἀναλωμάτων, ὅταν ἀπέχεσθαι μέθης, εὐπορωτέρως ἡμᾶς ποιῶσιν· εἶδες ἰατρῶν τέχνην καὶ τῆς ὑγείας καὶ χρήματα παρεχόντων; ὡς καταθέσωμεν τοῖνυν αὐτοῖς, ἀκούσωμεν τούτων τῶν λόγων ἐπιταπτόντων, ὥστε κεκτημένοι πνευματικὰ πρὸς τὸ ἀκούειν· καὶ μάθωμεν παρ' αὐτῶν τῇ νοσήματος ἡμῶν τῇ φύσιν, οἷον ὁρῶμεν χρημάτων πολλάκις καὶ πλεονεξίας, ὥσπερ οἱ πυρέττοντες ψυχροῦ ἀκούσωμεν οὐκ εὖ ὡς πυρετοῦσι· καθ-

(1) Post Lucae VIII. 8. verba: qui habet aures audiendi, audiat, eorumque explanationem, sequitur tertium ethicon, cum egregia confessionis et asceticae directionis expositione.

ἀπερ γάρ φησιν ὁ σωματικὸς ἰατρὸς ἡμῶν, ὅτι ἐὰν χηρίσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ πολλήν, τὰ καὶ τὰ ὑποσῃσέσθαι· τὸ αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Παῦλος· * οἱ ἃ βεβλόμενοι πλετεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς παρασμὸν καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυβίζουσι ὅσον ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν· ἀλλ' ἀκαρτέριοι ἐσμέν· ἀκούσωμεν αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· * ἔτι μικρόν, ὃ ἐρχόμενος ἡξί καὶ οὐ χροنیει· ὁ κύριος ἐγγύς· * μηδὲν μεινῶνται· καὶ αὐθις· * παράγῃ τὸ σχῆμα τῷ κόσμῳ τούτῳ.

γ'. Οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ παροτρύνεται ὡς ἰατρός· οὕτω καὶ ὁδοῦ μετοχετεύει τὴν ἐπιθυμίαν· βούλεσθε πλετεῖν, φησὶν; ἐν ἔργοις πλετεῖτε ἀγαθοῖς· ἐπιθυμεῖτε θησαυρίζειν; οὐδὲν κωλύω, μόνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὥσπερ ὁ ἰατρὸς λέγει, ὅτι τὸ ψυχρὸν βλαβερὸν, οὕτω καὶ αὐτὸς σωτομώτερον, ἅτε βραχυλογίας ἐπιμελούμενος, σαφέστερον ἢ πολλῶν καὶ δυνατώτερον· ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία· * τίνοι δὲ οὖν χηρίσας; λέγει καὶ τοῦτο, τῇ αὐταρκείᾳ ἀντὶ πλεονεξίας· ἐστὶ γὰρ πορισμὸς μέγας, φησὶν, ἡ αὐταρκεία μετ' εὐσεβείας· εἰ ἢ δυσανασχετεῖ τις, καὶ πλεόνων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐπω χωρεῖ ῥίψαι τὰ ὀρεγνύμενα πάντα, λέγει καὶ τῷ οὕτως ἀρρώσῃ, καὶ τοῦτοις πῶς χηρίσας δεῖ· * ἵνα οἱ χαίροντες ἐπὶ κτήμασιν, ὡς μὴ χαίροντες ὦσιν· οἱ ἔχοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταρχώμενοι· εἰδετε οἷα ἐπιτάττει;

δ'. Βούλεσθε καὶ ἕτερον ἐπεισάγωμεν τούτῳ ἰατρὸν; ἐμοί γε δοκεῖ· οὐδὲ γὰρ εἰσιν οὗτοι ἰατροὶ, καθάπερ οἱ τῶν σωμάτων, οἱ πολλάκις ἀντιφιλοτιμούμενοι ἀλλήλοις, κατέδυσαν τὴν ἀρρώσῃ· ἀλλ' οὐχ οὗτοι· πρὸς γὰρ τὸ καμνόντων ὑγίαιεν, οὐ πρὸς τὸ οἰκείαν ὁρῶσι φιλοτιμίαν· μὴ τοίνυν αὐτῶν δέισωμεν τὸ πλῆθος· εἰς ἐν ἅπασιν φθέγγεται διδάσκαλος ὁ Χριστός· εἰδόμεν ἐισελθόντα πάλιν ἕτερον, καὶ χαλεπὰ λέγοντα περὶ νοσήματος· τούτου, τὸ Χριστοῦ συγγραφόντα διδασκαλὴν, διεξιόντος, οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῖν καὶ μαμωνᾷ· * ναί,

φησὶ, καὶ πῶς ταῦτα ἔσαι; πῶς δ' ἐπιθυμίας παυσόμεθα; ἐντεῦθεν καὶ τοῦτο ἐσιμαρτεῖν· καὶ πῶς εἰσόμεθα; ἀκούσωμεν αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγοντος· * μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῇ γῆς, ὅπως σῆς καὶ βρώσις ἀφανίσῃ, καὶ ὅπως κλέπται διορύσσουσιν καὶ κλέπτουσιν· εἰδετε πῶς ἀπὸ τῆς τοῦ πᾶτος, ἀπὸ τῆς λυμαίνοντων ἀπάγει τὴν ἐπιθυμίας ταύτης τὴν ἐνταῦθα, καὶ προσηλοῖ τῷ οὐρανῷ, ὅπως πάντα ἀγάλωτα; ἀν γὰρ μεταθῆτε τὸ πλοῦτον ἐκεῖ, φησὶν, ὅπου οὐτε σῆς οὐτε βρώσις ἀφανίσῃ, οὐτε κλέπται διορύσσουσιν καὶ κλέπτουσιν, καὶ ταύτῳ ἀποκρούεσθε τὴν νόσον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν μεγίστῃ καταστήσετε εὐπορίᾳ.

ε'. Μετὰ ἣν τὴν εἰρημένων παράδειγμα εἰς μέσον ἄβει, διὰ τοῦτε σωφρονίζων ἡμᾶς· καθάπερ γὰρ ὁ ἰατρὸς φοβῶν τὴν ἀρρώσῃ, φησὶν, ὅτι ὁ δεῖνα ψυχρὸν χηρίσας ἀπώλετο, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰσάγει τὸν πλούσιον κάμνοντα καὶ ἐπιθυμοῦντα ζωῆς καὶ υγείας, οὐ δυνάμενον ἢ ἐπιτυχεῖν διὰ τὸ πλεονεξίας ἐφίεσθαι, ἀλλ' ἀπρίοντα κρούον· ὃν δὴ πᾶς τρόπον, καὶ ἕτερον δείκνυσιν ἡμῖν σὺν αὐτῷ πλούσιον, ἀλλὰ εὐαγγελιστὴς * τὸ ἀποτηγανίζομενον, καὶ οὐδὲ σαγόνος ὄντα κύριον· εἴτα δείκνυν ὅτι εὐκολὰ τὰ ἐπιτάγματα, φησὶν· * ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τῷ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· συγκαταβητικὸς ὃν ὢν, οὐδὲ ὅσον πλεονέχοντα ἀφῆσιν ἀπογινώσκειν· τὰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ παρὰ τῷ θεῷ, φησὶ· * καὶ γὰρ πλούσιος ἢ τις, δύναται τοῦτον θεραπεύσαι ὁ ἰατρὸς· οὐδὲ γὰρ τὸ πλετεῖν ἀνέλεον, ἀλλὰ τὸ δοῦλον εἶναι χρημάτων, τὸ, πλεονεξίας ἐρασὴν καὶ πῶς δυνατόν τὸ, πλεονέχοντα σωθῆναι; κοινὰ τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις κεκτημένοι, οἱ δὲ ἦν ὁ Ἰωβ, καὶ τὸ πλείονος ἐπιθυμίαν ἐξορίζοντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ οὐδαμοῦ τὴν χρείαν ὑπερβαίνοντα τὴν ἀναγκαίαν· δείκνυσιν ἡμῖν καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸ τελώνιον, τὸ σφόδρα κατεχόμενον τῷ πυρετῷ τῆς πλεονεξίας, ταχέως ἀπαλλαγέντα τούτου τῆς πυρετοῦ· τί γὰρ τελώνης κατηλικώτερον; ἀλλ' ὅμως γέγονεν ἀκτῆμων ἀνθρώπων, ἐκ τῆς πείθεσθαι τοῖς ἰατροῦ

* I. Tim. VI. 9.

* Hebr. X. 37.

* Phil. IV. 5.

* I. Cor. VII. 31.

* I. Tim. VI. 10.

* I. Cor. VII. 30.

f. 104. a.

* Luc. XVI. 13.

* Matth.

f. 104. b.

* Luc. XVI.

* Matth. VI.

* Luc. XVIII.

νόμοις· κὴ γὰρ ὁ μαθητὰς τοιοῦτος εἶ-
χεν ὁ Χριστὸς ταῦτα νοσήσαντας τὰ νοσή-
ματα, ἅπερ ἡμεῖς, κὴ υἱάναντας ταχέως·
κὴ ἕκαστον αὐτῶν δείκνυσιν ἡμῖν, ὥς μὴ
ἀπογνῶναι· ὁρᾶτε γοῦν τὴ τελώνην τοῦτον.

ic. XIX. 2.

ς'. Σκοπεῖτε πάλιν ἕτερον ἀρχιτελώ-
νην κατ' ἄλλον εὐαγγελιστὴν *, ὃς ἀρχιτε-
λώνης τετραπλάσιον μὲν ὑπέσχετο δώσειν
ὑπὲρ ὧν ἤρπασε, τὰ δὲ ἡμίση πάντων ὧν
ἐκέκτητο, δώσειν τοῖς πτωχοῖς, ὥς (Ϟ)
Ἰησοῦν ὑποδέξασθαι. Ἀλλ' ἐκκαίεσθε ὑμεῖς,
κὴ σφόδρα ἐπιθυμεῖτε χρημάτων; ἔχετε τὰ
πάντων, ἀντὶ τῶν ὑμετέρων· κὴ γὰρ πλεῖον
ὧν ζητεῖτε δίδωμι ὑμῖν, φησὶ, τὰς τῶν πλε-
τούντων οἰκίας ἀνοίγων ὑμῖν, κτ' τὴ οἰκ-
μένην· ὃς γὰρ ἀφῆκε πατέρα ἢ μητέρα ἢ
ἀγροὺς ἢ οἰκίαν, ἑκατονταπλάσιον ἀλάβει-
ται. * Ἐ οὐχὶ πλεόνων ἀπόλαυσιν μόνον
ἀλάβετε, ἀλλὰ κὴ τὸ χαλεπὸν τοῦτο δίψος
τῆς πλεονεξίας ἀναιρήσετε παντάπασιν, κὴ
οἴσετε πάντα ῥαδίως, οὐ μόνον τὴ πλεό-

νων οὐκ ἐφίεμμοι, ἀλλ' οὐδὲ τὴ ἀναγκαίων
πολλάκις· οὕτως ὁ Παῦλος παρ' αὐτῶν, κὴ σεμ-
νύνεται μᾶλλον, ἢ ὅτε ἐσθίεν, ἐπεὶ καὶ
ἀθλητὴς ἀγωνιζόμενος κὴ σεφανόμενος
οὐκ ἂν ἔλοιτο καταλύσαι κὴ εἶναι ἐν ῥα-
σώνῃ· ἢ κὴ ἔμπορος τῶν ἐν θαλάττῃ πόνων
ἀφάμενος, οὐκ ἂν ἐπιθυμήσειεν ἐν ἀργίᾳ
εἶναι λοιπὸν· κὴ ἡμεῖς τοίνυν ἂν γευσώμεθα
ὡς καὶ τῶν καρπῶν τῶν πνευματικῶν, λοιπὸν
οὐδὲ ἠγασόμεθα τι τὰ παρόντα εἶναι, καθ-
άπερ τινὶ μέθῃ καλλίσῃ τῇ τῶν μελλόντων
ἐπιθυμίᾳ ὑλόντες· γευσώμεθα γοῦν διὰ
τῶν πρὸς ἅπαντα κατακούειν τῶν ψυχικῶν
ἡμῶν ἰατρῶν, ὡς πνευματικὰ λαβόντες
παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀκούειν, ἵνα κὴ τῶν θο-
ρύβων τῶν παρόντων ἀπαλλαγώμεθα, κὴ τῶν
μελλόντων αἰώνων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
χάριτι κὴ φιλανθρωπίᾳ τῇ κυρίᾳ ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ κὴ μὴ οὐ τῷ πατρὶ ἢ
δόξᾳ ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι, νῦν κὴ
ἀεὶ κὴ εἰς ὅσον αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

f. 105. a.

b. XIX. 29.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Ὅτι μεγάλη ζημία τὸ μὴ τὰς γραφὰς εἰδέναι· κὴ ὅτι τῇ ἀρετῇ εἰς μέλη, παντὸς
σώματος εὐειδοῦς εὐπρεπέστερα· κὴ τίνα ταῦτα· κὴ ὅτι ταύτης εἰκόνες ἀκριβεῖς οἱ
ἀπόστολοι· κὴ ὅτι οὐδὲν τὸ κωλύον, ἐὰν θέλωμεν, τῶν ἀποστόλων ἴσως ἡμᾶς γνέσθαι.

SERMONIS QUARTI ETHICON.

Quod magnum detrimentum sit scripturas ignorare. Et quod virtuti sint membra
quovis specioso corpore formosiora. Et quoniam sint haec. Et quod perfectae
imagines virtutis apostoli sint. Et quod nihil vetet, si modo velimus, apostolis
pares nos fieri.

f. 133. a.

α'. Ἀκούσωμεν τοίνυν ὅσοι τῶν ἀνα-
γνώσεως τῶν θεοπνεύτων γραφῶν ἀμφοτέρω,
ὅσῳ ὑπομένοντες βλάβην, ὅσῳ πέναν·
πότε γὰρ τῶν διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαβόμεθα
πολιτείας, οἱ μὴ ἢ αὐτοὺς ὅσον νόμους εἰ-
δότες, καθ' οὓς πολιτεύεσθαι χρὴ; ἀλλ' οἱ
μὲν πλετούντες κὴ περὶ χρήματα μεμνη-
τες, συνεχῶς τινάσσειν αὐτῶν τὰ ἱμάτια,
ὥς μὴ σιτὸβρωτὰ γνέσθαι· ἡμεῖς δὲ σιτὸς

χαλεπώτερον ὀρώντες τὴν λήθην, λυμαιο-
μένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχάνοντες
ἱεροῖς βιβλίοις, διὰ ὧν καλλωπίζεται ἡ
ψυχὴ φωτιζομένη; οὐ δὲ ἀκροβόμεθα τὴν ἐκ
τῆς λήθης λύμην; οὐ καλλωπίζομεν ἡμῶν
τὴν ψυχὴν σωφροσύνῃ κὴ ἐπικείᾳ κὴ φόβῳ
πρὸς Θεὸν ἐρριζωμένῳ, κὴ τῇ εὐχαρίᾳ κὴ
ἐλεημοσύνῃς, κὴ τῇ πρὸς ἀλλήλους ὁμο-
νοίᾳ; ὅσον ἀποστόλους κὴ ὅσον προφήτας ἔχον-

f. 133. b.

(1) Post Matthaei XIII. 52. explanatum textum: ideo omnis scriba doctus in regno caelorum, similis est homini patri familias qui profert de thesauro suo nova et vetera; sequitur ethicon.

τες ἡμᾶς ἀποσμήχοντας διὰ τὸ διδαγμάτων αὐτῶν, ἀποξύνοντας δ' ἀμάρτίας τὸ γῆρας, ἐπάγοντας δ' νεότητος τὴν ἀκμὴν, πᾶσαν κηλίδα, πᾶσαν ῥυτίδα, πάντα σπύλον ἐκβάλλοντας τῇ ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ κάλλος ἀμήχανον ἐντιθέοντας αὐτῇ, καὶ κρεῖττον πολλῶ τῷ μέτρῳ τῷ σώματος κάλλος· τὸ μὲν γὰρ τῷ σώματι κάλλος καὶ νόσος ἐμάρανε, καὶ πληθύνει χρόνος διέφθαρε, καὶ γῆρας ἐσβεσε, καὶ θάνατος ἐπελθὼν ἅπαν ἀνείλε· τὸ δ' αὖ ψυχῆς οὐ νόσος, οὐ γῆρας, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο τῷ τοιοῦτων οὐδὲν λυμαίναντος δύναται, ἀλλὰ μέν τι δυνεκῶς ἀνθούει· καὶ τὸ μὲν τῷ σώματι, ὅταν ὀρώντας εἰς ἀκολασίαν ἐκκαλεῖται πολλάκις· τὸ δ' αὖ ψυχῆς κάλλος, αὐτὸν τὸ θεὸν πρὸς τὸ οἰκείον ἔρωτα ἐπιπᾶται· καθά φησιν ὁ παροφθις πρὸς τὴν ἐκκλησίαν δαυλεγομένην, ἢ τις ἐστὶ τὸ τῷ πιστῶν ἡμῶν ἅπαν πλῆρωμα· ἄκυσον θυγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σε, ὅτι ἐπιθυμῆς ὁ βασιλεὺς τὸ κάλλος σε· * οὐ δὲ κάλλος ἡμεῖς καταστροφούντες ἀθλίως, οὐ καλλωπίζομεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ὥς εἶπον, οὐκ ἐπισκοποῦμεν συνεχῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς καταμανθάνομεν, καὶ τὴν κεφαλὴν· καὶ γὰρ καὶ κεφαλὴν ἔχει καὶ μέλη παντὸς σώματος εὐαδούς καὶ καλοῦ εὐπρεπέστερα.

* Ps. XLIV. 11.

I. 134. a.

β'. Τίς οὖν ἡ κεφαλὴ τῆς ἀρετῆς φησιν; ἡ ταπεινοφροσύνη· διὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς ὁ Χριστὸς ἀρχεται, λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· αὕτη ἡ κεφαλὴ οὐ κόμας ἔχει καὶ βασύχη, ἀλλὰ κάλλος τοιοῦτος, οἷον τὸ θεὸν ἐπιστάσασθαι· ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω, φησιν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τῷ πρᾶτον καὶ ἡσυχίον ἐτρέμοντά με ὁ λόγος; καὶ πάλιν· οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ ὅταν πράξεις τῇ γῆς· * καὶ αὖθις· ἐγγὺς κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν, καὶ ὅταν ταπεινοὺς πνεύματι σώσει· αὕτη ἡ κεφαλὴ ἀντὶ τριχῶν καὶ κόμης, θύματα φέρει τῷ θεῷ κεχαρισμένα· βωμὸς ἐστὶ χρυσοῦς καὶ θυσιάζειον πνευματικόν· θυσία γὰρ τῷ θεῷ πνεῦμα συνετρίμμενον· αὕτη ἐστὶν ἡ σοφίας μήτηρ· ἂν ταύτην ἔχη τις, καὶ τὰ λοι-

* Is. LXVI. 2.

* Ps. XXXIII. 19.

πὰ ἔξω· εἶδες κεφαλὴν οἷαν οὐδέποτε εἶδες· βούλει καὶ τὸ πρόσωπον εἶδειν, μᾶλλον ἢ μαθεῖν; οὐκοῦν μάθε τέως αὐτοῦ τὸ χρῶμα τὸ ἐρυθρὸν καὶ εὐανθές καὶ πολλὴν ἔχον τὴν χάριν καὶ μάθε πόθεν σμίσσεται· πόθεν οὖν σμίσσεται; ἀπὸ τῆς αἰσχύνης καὶ ἐρυθρίαν· διὸ καὶ τις φησὶ *, πρὸς αἰσχυνητοῦ προελεύσεται χάρις· τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μελῶν πολὺ καταχεῖ τὸ κάλλος· καὶ μυρία μίξης χρώματα, ἐκ ἐξέστη τοιαύτην ὥραν· εἴ ἢ καὶ ὅταν ὀφθαλμοὺς ἐθέλεις ἰδεῖν, ὅρα κοσμιότητι καὶ σωφροσύνῃ μὴ ἀκριβείας ὑπογεγραμμένους· διὸ καὶ οὕτω καλοὶ καὶ ὀξυτερκεῖς γίνονται, ὥς καὶ αὐτὸν τὸ κύριον ὁρᾶν· μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸ θεὸν ὀφύονται· εὐμαρῆς αὐτῆς, σοφία καὶ σύνεσις, ὅτι τὸ πνευματικούς ὕμνος εἰδέναι· καρδία δ' ἡ γραφῶν ἐμπειρία, καὶ δογμάτων ἀκριβῶν διατήρησις, καὶ φιλανθρωπία καὶ χρηστότης· καὶ καθάπερ ταύτης ἄνευ οὐκ ἐνὶ ζῆσαι, οὕτως οὐδὲ ἐκείνης χωρὶς ἐνὶ σωθῆναι ποτέ· καὶ γὰρ ἐκεῖθεν πάντα τίκτεται τὰ καλὰ· εἰσὶν αὐτῇ καὶ πόδες καὶ χεῖρες τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ ἐπιδείξεις· ἔστιν αὐτῆς καὶ ψυχὴ, ἡ εὐσεβεία· ἔστιν αὐτῇ καὶ σῆθος χρυσοῦν καὶ ἀδάμαντος· σερρότερον, ἢ ἀνδρία· καὶ πάντα ἀλῶναι εὐκολον, ἢ τοῦτο διαρραγῆναι τὸ σῆμα· τὸ δ' αὖ πνεῦμα τὸ ἐν ἐγκεφάλῳ καὶ καρδίᾳ, ἡ ἀγάπη ἐστὶ.

Eccli XXXII.

I. 134. b.

γ'. Βούλει καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δείξω σοι τὴν εἰκόνα; ἐνόησόν μοι τοῦτον αὐτὸν τὸν εὐαγγελιστὴν, λέγω δὲ τὸν Ματθαῖον, καὶ τοι οὐ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον ἀνάγραπτον ἔχομεν, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐξ ὀλίγων ἐστὶν αὐτοῦ τὴν εἰκόνα ἰδεῖν διαλάμπειν· ὅτι μὲν ταπεινὸς συνετρίμμενος ἦν, ἄκυσον μὴ τὸ εὐαγγέλιον, τελώνην ἑαυτὸν καλοῦντα· ὅτι ἢ καὶ ἐλεήμων, ὅρα πάντα ἀποδυσάμνητον, καὶ ἀκολοθήσαντα τῷ Χριστῷ· ὅτι ἢ καὶ εὐσεβής, δῆλον ἀπὸ τῶν δογμάτων· καὶ τὴν σύνεσιν ἢ αὐτοῦ, ἀφ' οὗ συνεθήκεν εὐαγγέλιον· ῥάδιον ἔστιν ἰδεῖν καὶ τὴν ἀγάπην· τὴν γὰρ οἰκεμένης ἐπεμελήσατο· ὅτι τῶν ἔργων ἀγαθῶν ἐπιδείξιν, ἀπὸ τῆς θρόνης ἐφ' οὗ μέλλει καθεδεῖσθαι· καὶ τὴν ἀνδρίαν δὲ, ἐξ

ὧν χαίρων ὑπέσχετο ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ συνεδρῆσαι τοιαύτῳ ἐμφυχον ἀρετῆς εἰκόνα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἀποσόλων εὐρήσομεν· καὶ ὅδε μεγάλως καὶ θαυμαστούς ἐποίησεν αὐτοὺς οὐχὶ τὰ σημεῖα, ἀλλ' ἡ τοῦ ψυχῆς ἀρετή· πολλοὶ μὲν γὰρ δαίμονας ἐκβαλόντες, ὅταν τὴν ἀνομίαν εἰργάσαντο, οὐκ ἐγένοντο θαυμαστοί, ἀλλὰ καὶ ἐκολάσθησαν· οὗτοι δὲ χρημάτων καταφρονησάντες, δόξης ὑπεβλόντες, πραγμάτων ἀπαλλαγέντες βιωτικῶν, ἐντεῦθεν μᾶλλον ἐθαυμασώθησαν· ὡς εἰ γε μὴ ταῦτα εἶχον, ἀλλὰ δοῦλοι παθῶν ἦσαν, εἰ καὶ μυρίους ἡγείραν νεκρούς, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν ὠφέλησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπατεῶνες ἂν ἐνομίσθησαν εἶναι· οὕτως ὁ βίβλος ἐστὶν ὁ πανταχοῦ λάμπων, ὁ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν χάριν ἐπιπαύμενος.

δ'. Ποῖον σημεῖον ὁ Ἰωάννης ἐποίησεν, ὅτι πῶλεις τοσαύτας ἀνηρτήσατο; ὅτι ὅδε οὐδὲν ἐθαυματούργησεν, ἄκυσον τὸ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδὲν· πῶθεν ἡ θαυμαστός Ἠλίας ἐγένετο; οὐκ ἀπὸ τοῦ παρρησίας τοῦ πρὸς τὴν βασιλέα; οὐκ ἀπὸ τοῦ ζήλου τοῦ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ; οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀκτημοσύνης; οὐκ ἀπὸ τοῦ μηλωτῆς καὶ τοῦ σπηλαίου καὶ τοῦ ὀρώων; τὰ γὰρ σημεῖα μὴ ταῦτα ἅπαντα ἐποίησε· τὸ ἡ Ἰωβ ποῖον σημεῖον ὀρώων ποιοῦντα ἐξεπλάγη ὁ διάβολος; σημεῖον μὲν οὐδὲν, βίον ἡ λάμποντα καὶ ὑπομονὴν ἀδάμαντος σερρότερον ὅπλακνύμενον· ποῖον σημεῖον ὁ Δαβὶδ ἐποίησεν ἐπὶ νέῳ ὧν, ὡς εἰπεῖν τὸ θεόν, εὗρον Δαβὶδ τὸ τὸ Ἰεσαϊ, ἄνδρα καὶ τὴν καρδίαν μου; ὁ ἡ Ἀβραάμ, καὶ ὁ ἡ Ἰσαάκ, καὶ ὁ ἡ Ἰακώβ, ποῖον νεκρὸν ἡγείραν; ποῖον ἡ λεπρὸν ἐκαθάρισαν; οὐκ οἶσθα ὅτι τὰ σημεῖα, ἐὰν μὴ νήφωμιν, καὶ βλάπτει πολυλάκεις; οὕτω πολλοὶ τοῦ Κορινθίων ἀπεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων· * οὕτω πολλοὶ τοῦ Ῥωμαίων ἀπενόηθησαν· * οὕτω Σίμων ἐξεβλήθη· οὕτως ὁ τῶν Χριστῶν τότε ἐπιθυμῆσας ἀκολουθεῖν ἀπεδοκιμάζετο, ἀκούσας ὅτι αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, καὶ τὰ πεταὰ τὸ οὐρανοῦ κατασκηνώσας, ὁ ἡ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει τοῦ κεφαλὴν κλίνῃ·

τούτων γὰρ ἕκαστος ὁ μὲν χρημάτων, ὁ ἡ δόξης ἐφιέμενος, τὸ ἀπὸ τοῦ σημείων ἐξέπιπτον· βίος ἡ ἐπιμέλεια, καὶ ἀρετῆς ἔρως οὐ μόνον οὐ τίποτε τοιαύτῳ ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ καὶ οὕσαν ἀναιρεῖ.

ε'. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ὅτε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐνομοθέτη, τί ἔλεγε; ποιήσατε σημεῖα, ἵνα ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί; λαμβάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· * καὶ τῷ Πέτρῳ ἡ οὐκ εἶπεν, εἰ φιλεῖς με, ποίη σημεῖα, ἀλλὰ ποίμαινε τὰ πρόβατά μου· * καὶ πανταχοῦ δὲ αὐτὸν προτιμῶν τῶν ἄλλων καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, πόθεν, εἰπέ μοι, προετίμα; ἀπὸ τοῦ σημείων; καὶ μὴν πάντες ὁμοίως ἐκαθαίροντο ὅτι λεπροὺς, καὶ ὅτι νεκροὺς ἡγείρον· πᾶσι γὰρ ὁμοίως πῶς ἐξέσταν ἔδωκε ταύτῳ· πόθεν οὖν εἶχον τὸ πλεον οὗτοι; ἀπὸ τοῦ καὶ ψυχὴν ἀρετῆς ὅρας ὅτι πανταχοῦ βίος ἡρεῖα, καὶ τὸ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως· ἀπὸ τοῦ καρπῶν γὰρ, φησιν, αὐτῶν ἐπηγνώσεσθε αὐτούς· * τί ἡ τὴν ζῶν ἡμῶν σωίστην; * ἀρα τὸ σημείων ἡ ἐπίδειξις, ἡ τὴν ἀρίστης πολιτείας ἡ ἀκρίβεια; εὐδὴλον ὅτι τὸ δεύτερον· τὰ ἡ σημεῖα, καὶ τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν ἔχει, καὶ εἰς τοῦτο καταλήγει τὸ τέλος· ὅτε ἡ βίον ἄριστον ἐπιπαύεται ταύτην τὴν χάριν, ὅτε λαμβάνων τὴν χάριν, διὰ τοῦτο λαμβάνει, ἵνα τὴν ἑτέρων διορθώσεται βίον· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο τὰ θαυμαστὰ ἐκείνη ἐποίησεν, ἵνα ἀξιόπιστος ἐντεῦθεν φανείας, καὶ πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀνθρώπους ἐλκύσας, ἀρετὴν εἰς τὴν βίον εἰσαγάγῃ· διὸ καὶ τὴν πλείονα ὑπὲρ τούτου ἀσκήσας ἐποίησεν· οὐδὲ γὰρ τοῖς σημείοις ἡρεῖτο μόνοις, ἀλλὰ καὶ γένναν ἡπέλει, καὶ βασιλείαν ἐπηγγέλλετο, καὶ ὅτι ὡς ἀδελφούς ἐκείνους ἐτίθει νόμους, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ἐπραγματεύετο, ἵνα ἰσαγγέλως ἐργασῇται ὅτι ἀνθρώπους· καὶ τί λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς πάντα ὑπὲρ τούτου ἐποίησεν; σοὶ γὰρ εἰ τις ἔδωκεν, εἰπέ μοι, αἴρεσιν νεκροὺς ἀναστήσας ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἢ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀποθανεῖν, τί ἂν ἐδέξω μᾶλλον

* Matth. V. 16

* Joh. XXI. 17

* Matth. VII. 16

* Ioh. cod

Cor. I. 10.

Rom. I. 22.

I. 136. a.

λον; οὐκ εὐδιλον ὅτι τὸ δεύτερον; καὶ μὴν τὸ μὲν, σημεῖον ἐστίν· τὸ δὲ, ἔργον· τί δὲ εἴ τις σοι προϋθικε ποιῆσαι χόρτον, χρυσὸν, ἢ δυνηθῆναι πάντων τῶν χρημάτων ὡς χόρτου καταφρονῆσαι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐδέξω μᾶλλον; καὶ μάλα εἰκότως· καὶ γὰρ εὖ ἂν θρώσκεις τοῦτο ἂν μάλιστα ἐπεσπάσατο· εἰ μὲν γὰρ εἶδον τὸ χόρτον χρυσὸν γλυκύμυρον, ἐπεθύμησαν ἂν καὶ αὐτοὶ ταύτῃ λαβεῖν τὴν δύναμιν ὥσπερ ὁ Σίμων, καὶ νυξήθη ἐν αὐτοῖς ὁ τῷ χρημάτων ἔρως· εἰ δὲ εἶδον ὡς χόρτος τὸ χρυσοῦ πάντας καταφρονούντας, πάσαι ἂν τῇ νόσῃ ταύτης ἀπηλλάγησαν.

ζ'. Ὅρας ὁ τι ὁ βίος μᾶλλον ὠφελεῖν δύναται; βίον δὲ λέγω νῦν οὐχὶ ἂν νησεύσης, οὐδὲ ἂν σάκκον καὶ σποδὸν ὑποσφύσης, ἀλλ' ἐὰν χρημάτων ὑπερείδης, ὡς ὑπεριδεῖν χρῆναι, ἐὰν φιλοσοφῆς καὶ τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν, ἐὰν δὴ πεινῶντι τὸ ἄρτον σε, ἐὰν θυμοῦ κρατήσης, ἂν κενοδοξίαν ἐκβάλλῃς, ἂν βασκανίαν ἀνέλῃς· οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπαίδευε· μάθετε γὰρ ἔλεγχον ἀπὸ ἐμοῦ ὅτι πρῶτος εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· οὐκ ἔφραζεν ὅτι ἐνέφυσεν· αἰτοῖ γὰρ εἶχεν εἰπεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας· ἀλλ' οὐκ ἔφρασκε τοῦτο, ἀλλ' ὅτι πρῶτος εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ πάλιν, πέμπων τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα, οὐκ ἔλεγχον ὅτι νησεύετε, ἀλλὰ πᾶν τὸ ὡρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε· χρημάτων μὲν τοι γὰρ ἕνεκα πολλὴν ἀκρίβειαν ἀπῆται, λέγων μὴ κτήσῃσθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν· ταῦτα δὲ φημι ἐγὼ, οὐχὶ νησεῖαν κακίζων, μὴ γηροίτο, καὶ γὰρ σφόδρα ταύτῃ ἐπαινῶ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἀλγῶν, τῷ μὲν ἄλλων ἀπάντων τῇ ἀρετῇ εἰδὼν ἀμελούντων, ταύτῃ δὲ μόνον νομιζόντων ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν, τὸ ἔσχατον τὸ χοροῦ τῇ ἀρετῇ ἔχουσιν μέρος· τὸ γὰρ μέγιστον, ἀγάπη καὶ ἐπιείκεια καὶ ἐλεημοσύνη, ἢ καὶ παρθενίαν ὑπερηκόντισε· χωρὶς μὲν γὰρ παρθενίας, δυνατόν βασιλείαν ἰδεῖν· χωρὶς δὲ ἐλεημοσύνης, ἀδύνατον· καὶ δηλοῦσιν αἱ πάντες παρθένοι· τὸ γὰρ ἀναγκαίων τοῦτο ἐστὶ, καὶ συνεχόντων τὸ πᾶν· ἐκ ἄρα ἀπεικότως, καρδίαν αὐτὸ κεκλήκαμεν τῇ ἀρετῇ.

I. 136. b.

ζ'. Ὡς ἐὰν θέλωμεν δυνατόν ἡμῖν ὡς εἰς ἀρετῆς εἰκόνα πρὸς ἕκαστον ὁρῶσι τὸ ἀποσώλων, καὶ τῇ θείαις γραφαῖς προσέχουσιν ἀκριβῶς, δι' ὧν ἡ ψυχὴ καλλωπίζεται φωτιζομένη, μηδὲν ἑλαττον ἔχον ἐκείνων· μὴ γὰρ ἄγγελοι ἦσαν ἐκείνοι; μὴ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατέβησαν; οὐχὶ τῇ αὐτῶν ἡμῖν μετέσχον; οὐκ ἐν πόλεσιν ἐτρέφθησαν; οὐ τῷ αὐτῶν ἀπήλαυσαν; οὐχὶ τέχνας μετεχειρίσαντο; γεγόνασι δὲ θαυμαστοὶ καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπερθαύμαστοι, πᾶσαν ἀρετῆς ἀσκήσαντες ὁδὸν, καὶ τύπον γλυκύμυροι πᾶσι πρὸς σωτηρίαν, καὶ οὕτω τὴν δύναμιν ἀνελόντες τὸ δαβόλον, ἐκκόψαντες τοὺς τὰ νεῦρα, συνῆψαντες αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, καταλύσαντες αὐτοῦ τὴν τυραννίδα, διασάσαντες τὸ στρατόπεδον· καὶ τοῦτο σημεῖον, ἀπάντων σημείων μείζον ἐπιδαξάμενοι· καὶ μάλα εἰκότως· ἀλγεῖ μὲν γὰρ ὁ διάβολος ὅταν ἐξελαθῇ σώματι, ἅτε δύναμις ὡν κακοποιὸς καὶ τῇ τῇ ἀνθρώπων ἐφιδόμυρος τιμωρία ἐκ ἀπολείας πολλῶν δὲ μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν ἀμάρτιας ἀπαλλαττομένην ἴδῃ ψυχὴν· καὶ γὰρ ἡ μεγάλη τῇ δαίμονος δύναμις, ἢ ἀμάρτια ἐστίν, ὡς ἐξ αὐτοῦ δημιουργηθεῖσα φυγόντων τῇ ἀρετῇ διὰ ταύτῃ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἵνα ταύτῃ καταλύσῃ· καὶ γὰρ αὕτη τῇ θάνατον εἰσήγαγε διὰ ταύτην τὰ ἄνω κάτω γέγονεν· ἂν τοίνυν καὶ ἡμεῖς πάντων ἀποσησάντες ἑαυτοὺς τῷ βιωτικῶν, ἀναθώμεθα ἑαυτοὺς τῷ Χριστῷ, καὶ τῷ ἀποσώλων βίον ζηλώσαντες γλώμεθα κατ' ἐκείνους γραμματεῖς μαθητευθέντες εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀντὶ τοῦ, γλώμεθα νομομαθεῖς εἰς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ νέαν διδασκαλίαν Χριστοῦ, τῷ ταύτην ἀκριβῶς εἰδέναι, καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ ταύτῃ, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ λαμπαροὶ καὶ εὖ ἀποσώλῃς ἐσόμεθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζῶν κληρονομήσομεν τὸ αἰώνιον· ἢς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τῇ κυρίᾳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μὴ οὐ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι νῦν, καὶ αἰεὶ καὶ εἰς εὖ αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

I. 137. a.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΠΕΜΠΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Ὅτι τῷ δαιμονιζομένων οὐδὲν διαφέρουσι, πάντες μὲν οἱ τὰς τῷ διαβόλου
ποιούντες ἐπιθυμίας, μάλιστα ἢ οἱ φιλάργυροι.

SERMONIS QUINTI ETHICON.

Quod a daemoniacis nihil differant, omnes quidem illi qui diaboli
concupiscentiis sunt dediti, praecipue tamen avari.

d. f. 164. a.

α'. Καὶ οὕτω μὲν ὁ σωτὴρ ἰάσατο τοὺς
δαιμονιζομένους, αἰὲν ὑπεπατοῦντας ἐν τοῖς
μνήμασι, ἐλπίαν ὄντας χαλεποὺς ἐλπίδας.
ἴδοι δ' ἂν τις καὶ νῦν γινόμενα τὰ παρὰ τῷ
τότε δαιμονιζομένων, πρὸς τῷ θεραπευθῆ-
ναι ἐκείνους γινόμενα, καὶ πολλοὺς τρόπων
ἕτερον ἐν τοῖς μνημείοις δαιμονιζομένους
χειρὸν ἐκείνων· οὐδ' οὐδὲν κατέχῃ τὴν μα-
νίας, οὐ σίδηρος, οὐχ ἄλυσις, οὐκ ἀνθρώ-
πων πληθος, οὐ πῶς αἰεσις, οὐ νεθεσία,
οὐ φόβος, οὐκ ἀπειλή, οὐκ ἄλλο τῷ τοιού-
των οὐδέν· καὶ γὰρ ὅταν τις ἀκόλαστο ἢ
πρὸς πάντα τὰ σώματα ἐπτοημένος, οὐδὲν
διενήνοχε τῷ δαιμονώοντος, ἀλλὰ γυμνὸς ὡς
ἐκεῖνος ὑπεέρχεται, ἱμάτια μὲν ἐνδεδυμέ-
νος, τὸ ἢ ἀληθεύς ὑπεβολῆς ἐς ἐρημένους,
καὶ τὸ αὐτῷ προσκυύσης δόξης γε γυμνω-
μένῳ, οὐ λίθοις ἑαυτὸν κόπτων, ἀλλ'
ἀμύρτημασι πολλῶν λίθων χαλεπωτέροις·
τίς οὖν αὐτὸν δῆσαι δυνήσεται; τίς παῦσαι
ἀσχημονοῦντα καὶ οἰστρούμενον, καὶ οὐδέποτε
ἐν ἑαυτῷ γινόμενον, ἀλλ' αἰὲν παρὰ τὰ
μνήματα φοιτῶντα; τοιαῦτα γὰρ τῷ πορ-
νῶν τὰ καταγώγια, πολλῆς τὴν δυσωδίας
γέμοντα, πολλῆς τὴν σιπηδόνῳ.

f. 164. b.

β'. Τί ἢ ὁ φιλάργυρος; οὐχὶ τοιοῦτος;
τίς γὰρ αὐτὸν ἰσχύσει δῆσαι ποτέ; οὐχὶ
φόβοι καὶ ἀπειλαὶ καθημεριναὶ καὶ πῶς αἰ-
νέσεις καὶ συμβελαί; ἀλλὰ πάντα ταῦτα
διακόπτει τὰ δεσμά· καὶ ἔλθῃ τίς ἀπαλ-
λάξαι, ὁρκίζῃ ὥστε μὴ ἀπαλλαγῆναι, βά-
σανον ἡγούμενος εἶναι μεγίστῳ, τὸ μὴ εἶ-

ναι ἐν τῇ βασάνῳ· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώ-
τερον; ἐκείνῳ μὲν γὰρ ὁ δαίμων, εἰ καὶ
ἀνθρώπων κατεφρόνησεν, ἀλλὰ τῷ προσ-
τάγματι εἴξετο Χριστοῦ, καὶ ταχέως ἀπεδή-
μησε τῷ σώματος· ὅθεν ἢ οὐδὲ τῷ πρὸς ἀγ-
ματι εἴκει· ἴδου γοῦν κατ' ἐκαστὴν ἡμέραν
ἀκούει αὐτοῦ λέγοντος, οὐ δύνασθε θεῶν
θελεύειν καὶ μαμωνᾶ· καὶ γέννηαν ἀπειλοῦν-
τος, καὶ τὰς ἀνηκέστες κολάσεις, καὶ οὐ πεί-
θεται· οὐχ ὅτι ἰσχυρότερος ἐστὶ Χριστοῦ,
ἀλλ' ὅτι ἄκοντας ἡμᾶς ὁ Χριστὸς οὐ σω-
φρονίζει· διὰ τοῦτο ὡς ἐν ἐρήμοις ὁ τοιοῦ-
τος διατρίβει, καὶ ἐν μέσαις τῷ πόλεσιν
ἢ τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο τοιούτῳ συγγίνεσθαι
ἀνθρώπῳ; μᾶλλον ἂν ἐγὼ γε κατεδεξά-
μην μὴ μυρίων δαιμονίων οἰκεῖν, ἢ μὴ
ἐνός τῷ μητέρῳ πάντων κακῶν φιλαργυρίαν
νοσοῦντῳ.

γ'. Καὶ ὅτι οὐ σφάλλομαι ταῦτα λέ-
γων, δῆλον ὅτι ὡς ἐκάτεροι πάσχουσιν· οἱ
μὲν γὰρ φιλάργυροι τῷ οὐδὲν ἡδικοκῶτα,
ἐχθρὸν ἡγουῦνται, καὶ δοῦλον λαβεῖν βού-
λονται τῷ ἐλεύθερον ὄντα, καὶ μυρίοις κα-
κοῖς ὑπεβάλλουσιν· οἱ ἢ δαιμονώοντες, οὐ-
δὲν τοιοῦτον ἐργάζονται, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς
τρέφουσιν τὸ νόσον· καὶ οὗτοι μὲν πολλὰς οἰ-
κίας ἀναξέπασσι, καὶ τὸ ὄνομα τῷ Θεοῦ βλα-
σφημεῖσθαι ὑπερασπιδάσκει, καὶ λίμνη πό-
λεων καὶ τὴν οἰκισμένην πάσης εἰσίν· οἱ ἢ ὑπὸ
δαιμόνων ἐνοχλοῦμενοι, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον
εἰσὶν ἄξιοι καὶ θαυμάζεσθαι καὶ οἱ μὲν δαιμο-
νῶντες ἀναισθησίᾳ τὰ πλείονα πράττεσιν·

f. 165. a.

(1) Subsequens ethicon respicit ad verba Lucae VIII. 27. et seqq. Occurrit illi vir quidam qui habebat daemones iam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.

οἱ ἡ φιλάργυροι μὴ λογισμοῦ ᾧδραπαί-
σιν, ἐν μέσαις πόλεσι βακχευόμενοι, και-
νὴν τινα μαινόμενοι μανίαν· τί γὰρ τοιοῦ-
τον ἐργάζονται οἱ δαιμονῶντες ἅπαντες,
οἷον Ἰούδας ἐτόλμησε, τὸ μεγίστην ᾧδρα-
νομίαν ἐργασάμενος, καὶ προδοὺς τὸ διδά-
σκαλον· τριάκοντα ἀργυρίοις, ἅτε φιλάρ-
γυρος ὢν καὶ πάντες ἡ οἱ ἐκείνον ζηλοῦν-
τες, καθάπερ θηρία χαλεπὰ ἀπὸ γαλιά-
γρας φυγόντα τὰς πόλεις θορυβοῦσιν, οὐ-
θενὸς κατέχοντο· περίκεινται μὲν γὰρ καὶ
τούτοις δεσμὰ πανταχόθεν, οἷον ὁ τὸ δι-
καστῶν φόβος, ἢ τὸ νόμων ἀπειλή, ἢ παρὰ
τὸ πολλῶν κατάγνωσις, καὶ ἕτερα πλείονα
τούτων· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα διαρρηγνύν-
τες, πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιοῦσι· καὶ εἰ τις
αὐτὰ τέλειον αὐτῶν ἀφείλε, τότε ἂν ἐγνω-
σαφῶς τὸ ἐν αὐτοῖς δαίμονα, πολὺ τὸ νῦν
ἐξυθρόντος ἀγριώτερον ὄντα καὶ μανικώτερον.

δ'. Ἀλλ' ὅτι τοῦτο οὐκ ἐνι, τῷ λόγῳ
τέως, αὐτὸ ὑποθώμεθα, καὶ πάσας αὐτοῦ
ᾧδέλωμιν τὰς ἀλύσεις· καὶ τότε αὐτοῦ σα-
φῶς εἰσόμεθα τὸ λαμβάναν μανίαν· ἀλλὰ
μὴ δείσιντε τὸ θηρίον, ὅταν αὐτὸ ἐκκα-
λύψωμιν· ἐν γὰρ τῷ λόγῳ ἡ σκηνή, οὐκ
ἐν ἀληθείᾳ τὸ πρᾶγμα· ἔσω τοίνυν τίς ἄν-
θρωπος πῦρ ἀπὸ τῆς ὀφθαλμοῦ ἀφίεις, μέ-
λας ὅλον τὸ σῶμα, εἰς ἑκατέρων τῶν ὤμων
δράκοντας ἀντὶ χειρῶν ἔχων ἐξηρτημένους·
ἔσω ἡ αὐτῷ καὶ σῶμα, ἀντὶ μὲν ὀδόντων
ξίφι ὀξείᾳ ἔχων πεπηγότα, ἀντὶ ἡ γλώτ-
της, ἰοῦ καὶ δηλητηρίᾳ φαρμάκῃς πηγὴν ἀνα-
βλύζουσαν· γαστήρ ἡ καμίνε πάσης δαπα-
νικώτερα, τὰ ἐμβαλλόμενα πάντα ἀναλί-
σκουσα· καὶ πόδες ὑπόπτεροί τινες, καὶ φλο-
γὸς ἀπάσης σφοδρότεροι· καὶ τὸ πρόσωπον
ἡ αὐτῷ ἀπὸ κυνὸς καὶ λύκος κατεσκευασμέ-
νον· ἔσω καὶ φθελγέσθω μηδὲν ἄνθρωπι-
νον, ἀλλ' ἀπανχέες τι καὶ ἀνδρὲς καὶ φοβερόν·
ἐχέτω ἡ καὶ ἐν χειρσὶ φλόγα· τάχα φοβερὰ
ὑμῖν δοκεῖ εἶναι τὰ εἰρημένα· ἀλλ' οὐδέπω
κατ' ἀξίαν αὐτὸν ἐσχηματίσαμεν· μὴ γὰρ
τούτων καὶ ἕτερα δεῖ προσθεῖναι· καὶ γὰρ οὗτοι
ἅπαντων σφαττέτω, κατεσθιέτω, ἥντι
ὁσέων αὐτῶν καὶ μυελῶν· ἀλλὰ καὶ τούτου
πολλῷ χαλεπώτερος ὁ φιλάργυρος, πᾶ-

σιν ἐπιὼν ὡς περ ἄδης, πάντας καταπί-
νων, κοινὸς πολέμιος ᾧδερχόμενος· τὸ τὸ
ἄνθρωπον γένος· καὶ γὰρ βούλεται μηδένα
ἄνθρωπον εἶναι, ἵνα τὰ πάντα κατέχη· καὶ
οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσεται, ἀλλ' ὅταν πάντας
ἀπολέσῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ τὴν γῆν καὶ οὐσίαν
ἀφανίσαι ὀφθυμεῖ, καὶ χρυσὸν αὐτὴν οὖσαν
ιδεῖν· οὐ τὴν γῆν ἡ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅρη καὶ
νάπας καὶ πηγὰς, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ φαι-
νόμενα.

ε'. Καὶ ἵνα μάθῃτε ὅτι οὐδέπω τὸ μα-
νίαν παρεσήσαμιν τὸ ἐκείνε, μηδεὶς ἔσω
ὁ ἐγκαλῶν, καὶ δεδιττόμενος, ἀλλὰ ἀνελ-
ε τὸ ἐκ τῶν νόμων φόβον, τῷ λόγῳ τέως, καὶ
ὅψι αὐτὸν ξίφει ἀρπάσαντα, καὶ πάντας
διαρρηγνύμενον, καὶ οὐθενὸς φοβόμενον, οὐ φί-
λε, οὐ συγγχεοῦς, οὐκ ἀδελφοῦ, οὐκ αὐ-
τοῦ τὸ γένην καὶ ὁμοῦ· μᾶλλον ἢ οὐδὲ ὑπο-
θέσεως ἐνταῦθα χρεία, ἀλλ' ἐρώμεθα αὐ-
τὸν, εἰ μὴ τοιαύτας πλάττει κατ' ἑαυτὸν
φαντασίας αἰεὶ, καὶ πάντας ἐπασιν ἀναιρῶν
τῷ λογισμῷ καὶ φίλες καὶ συγγχεοῦς καὶ αὐ-
τοῦς οὗτοι γένην καὶ ὁμοῦ· μᾶλλον ἢ οὐκ ἐρω-
τήσεως χρεία· καὶ γὰρ πάντες ἴσασιν, ὡς οἱ
τούτω κατεχόμενοι τῷ νοσήματι, καὶ γῆ-
ρας βαρύνονται πατέρες, τό τε γλυκὺ καὶ
πᾶσιν ἐπέραςον, τὸ παῖδας ἔχειν, βαρὺ καὶ
ἐπαχθεὲς εἶναι νομίζουσι· πολλοὶ γοῦν καὶ
ἀτοκίαν διὰ τοῦτο ὠνήσαντο, καὶ τὸ φύσιν
ἐπήρωσαν, οὐκ ἀνελόντες τεχθέντας οὗτοι
παῖδας, ἀλλὰ μὴ ἢ φύναι τὸ ἀρχὴν συγ-
χωρήσαντες· μὴ τοίνυν θαυμάσιον εἰ τὸ
φιλάργυρον οὕτως ἐσχηματίσαμεν· καὶ γὰρ
πολὺ χείρων ἐστὶ τὸ εἰρημένον.

ς'. Ἀλλὰ σκοπήσωμεν πῶς τὸ δαίμο-
νος αὐτὸν ἀπαλλάξομεν· πῶς οὖν ἀπαλ-
λάξομεν; εἰ μάθοι σαφῶς, ὅτι ἡ φιλαρ-
γυρία πρὸς αὐτὸ τοῦτο, μάλιστα αὐτῷ
ἐναντιοῦται πρὸς τὸ πορίζειν χρήματα· οἱ
γὰρ τὰ μικρὰ κερδαίναν βεβλόμενοι, με-
γάλας ὑπομένουσι ζημίας· ὅθεν εἴη καὶ
παροιμία εἰς αὐτὸ τῆτο ἐξηγήνεται· πολ-
λοὶ γοῦν πολλάκις ἐπὶ μεγάλοις δανεί-
σαι βεβλόμενοι τόκοις, τῇ προσδοκίᾳ τοῦ
κέρδους, οὐκ ἐξετάσαντες οὗτοι λαμβάνον-
τας, μετὰ τοῦ τόκου καὶ τοῦ κεφαλαίου

παντὸς ὀξέωσιν· πάλιν εἰς κινδύνους πε-
πεσόντες ἕτεροι, καὶ μὴ βεληθέντες ὀλίγα
προέσταν, καὶ τὴν ψυχὴν μὲν τὴν οὐσίας ἀπώ-
λεσαν· καὶ παρὸν πάλιν, ἢ ἀξιώματα κερ-
δαλέα, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ὠνήσαντες, μι-
κρολογησάμενοι, τὸ πᾶν ἀπώλεσαν· ὅτι
γὰρ οὐκ ἴσασιν ἀπείρην, ἀλλ' αἰεὶ θερίζαν
μεμελετήκασι, καὶ τὴν ἀμνητοῦ συνεχῶς ἐκ-
πίπτουσιν· οὐδεὶς γὰρ αἰεὶ θερίζει δύναται,
ὥσπερ οὐδὲ αἰεὶ κερδαίνειν· ἐπεὶ οὖν οὐ βού-
λονται δαπανᾶν, οὐδὲ κερδαίνειν ἴσασιν·
ἀλλὰ καὶ γυναῖκα δέη λαβεῖν, πάλιν τὸ
αὐτὸ τοῦτο ὑπομένουσιν· ἢ γὰρ ὀξυπατή-
θησαν, ἀπορον ἄντ' εὐπόρου λαβόντες, ἢ
καὶ πλεσίαν εἰσαγαγόντες, καὶ μυρίων γέ-
μουσαν ἐλαττωμάτων, πλείονα πάλιν τὴν
ζημίαν ὑπέμειναν· οὐ γὰρ ἡ φεικσία, ἀλλ'
ἡ ἀρετὴ τὴν πλοῦτον ἐργάζεται· τί γὰρ ὄφε-
λος τὴν πλοῦτη, ὅταν δαπανηρὰ ἢ ἐκ πτω-
τος, καὶ πάντα ἀνέμει σφοδρότερον ἐκφορῇ·
τί ἢ, ἂν ἀσελγὴς, καὶ μυρίαις ἐρασάς ἐφέλ-
κηται; τί ἢ, ἂν μέθυσοις; οὐ πάντων πε-

f. 166. b.

νέσερον ταχέως τὴν ἀνδρα ἐργάσεται; οὐ γα-
μοῦσι ἢ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠνοῦνται ὅπως α-
λῶς ὑπὸ τὴν ὀπιθυμίας τὴν πολλῆς, οὐ τὰ
σπυδαῖα τὴν ἀνδραπώδων, ἀλλὰ τὰ εὖωνα
θεριεργαζόμενοι· ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἀνα-
λογισάμενοι οἱ φιλάργυροι, ὅτι γὰρ περὶ
τὴν γέννησι καὶ τὴν βασιλείας λόγων, οὐδέπω
ἀκούειν δύναται, καὶ τὰς ζημίας ἐνοήσαν-
τες, ἃς ὑπέμειναν πολλάκις ἀπὸ τὴν φιλο-
χρηματίας καὶ ἐν δανείσμασι καὶ ἐν ὀνίοις καὶ
ἐν γάμοις καὶ ἐν προσασίαις καὶ ἐν τοῖς ἄλ-
λοις ἅπασιν, ἀποστήτωσαν τοῦ χρημάτων
ἐργᾶν· οὕτω γὰρ δυνήσονται καὶ τὴν παρόντα
βίον μὲν ἀσφαλείας ζῆν, καὶ μικρὸν ἐπιδόν-
τες, καὶ τὴν περὶ φιλοσοφίας ἀκοῦσαι λόγων·
καὶ δὲ βλεψάντες εἰς αὐτὸν τὴν δικαιοσύνης
ἰδεῖν τὴν ἥλιον, καὶ τὴν ἐπηγγελμένων παρ' αὐ-
τοῦ ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
θρωπία τὴν κυρίως ἡμεῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι'
οὗ καὶ μὴ οὐ τῷ πατρὶ ἢ διόξα ἅμα τῷ
παναγίῳ πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς εὖ
αἰῶνας τὴν αἰῶνων· ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΕΚΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Περὶ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας· ἐκ τὴν καὶ τὴν Ἰωβ καὶ Δαυὶδ ἱστορίας.

SERMONIS SEXTI ETHICON.

De patientia et longanimitate. Ex Iobi et Davidis historia.

α'. Τίνας οὖν ἂν εἴημεν ἀξιοὶ συγνώ-
μης ἡμεῖς, τοσαῦτα ἔχοντες ὑποδείγματα,
ἐν εἰρήνῃ μαλακίζόμενοι καὶ καταπίπτον-
τες; οὐδενὸς γὰρ πολεμοῦντος, σφαττό-
μεθα· οὐδενὸς διώκοντος, ἐκλυόμεθα· ἐν
εἰρήνῃ σωθῆναι κηρύσσομεθα, καὶ οὐδὲ τοῦτο
δυνάμεθα· καὶ οἱ μὲν ἀπόστολοι τὴν οἰκμε-
νης καιομένης ἀπάσης, καὶ καὶ πᾶσαν γῆν
τὴν περὶ ἐναπτομένης εἰσιόντες ἔνδον, ἐκ
μέσης ἤρπαζον τὴν φλογὸς τοῦ ἐμπαιπρα-
μένους, ἡμεῖς ἢ οὐδὲ ἑαυτοὺς δεικνύμεν
δυνάμεθα ἐν ἀνέσει; τίς τίνυν ἡμῖν ἔσαι
παρρησία, ποία συγνώμη κατ' ἐκείνῳ τὴν

ἡμέραν, μὴ ἢ ἐν ἔχουσιν ἐπιδείξαι ὡς πε-
πόνθαμεν διὰ τὴν Χριστὸν τὴν παθόντα δι'
ἡμᾶς πολλὰ, καὶ τοι γὰρ ὄντας ἐχθρούς;
οὐ γὰρ ἀγνοοῦμεν ὅτι καὶ ὁ στρατιώτης ὅτε
τραύματα καὶ ὠτειλὰς ἐπιλείκνυται, τότε
δυνήσεται λαμπρὸς εἶναι παρὰ τῷ βασι-
λεῖ· ἂν ἢ μὴδὲν ἔχη δεῖξαι κατόρθωμα,
καὶ μὴδὲν ἢ προσκεκερκῶς, ἐν τοῖς ἐσχά-
τοις ταχθήσεται· ἀλλ' οὐκ ἔστι πολέμου
καιρὸς, φησὶν· εἰ γὰρ ἦν, εἰπέ μοι, τίς ἂν
ἠγωνίσαστο; τίς ἂν ἐπεπῆδησε; τίς ἂν τὴν φά-
λαγγα διέξεσε; τάχα οὐδεὶς· ὅταν γὰρ ἴδῃ
ὅτι οὐ χρημάτων καταφρονοῦμεν ἕνεκα τὴν

f. 218. b.

(1) Subsequens ethicon pertinet ad illa Domini verba apud Matthaeum X. 22: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Χριστοῦ, πῶς τίς ἡμῖν πιστεύσει ὅτι πληγῶν καταφρονήσομεν;

* Matth. V. 44.

β'. Εἶπεν ὁ Χριστὸς, φέρετε ὅτ' ὑβρίζοντας χυναίως, καὶ εὐλογεῖτε.* καὶ τὸτο οὐ ποιοῦμεν· καὶ πληγὰς οἴσομεν, εἰπέ μοι, ἔνθα πολὺ τὸ τ' ὀδύνης, καὶ τὸ τ' ἀλγηδόνος; ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι, φησὶν, οὐς ἡμᾶς μιμεῖσθαι ὠφθαίνεις, ἐθαυματούργεν γεγονότες ὑπὲρ ὅτ' ἄλλες· ὅθεν καὶ πάντα ἔφερον εὐψύχως ὑπὲρ ἑνὸς τ' Χριστοῦ· διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐμασιγοῦντο; διὰ τοῦτο οὐκ ἠλαύνοντο; καὶ γὰρ τοῦτο ἐστὶ τὸ παράδοξον, ὅτι καὶ παρὰ τῶν εὐεργετημένων, τοιαῦτα ἔπασχον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐθουρβοῦντο, κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπολαμβάνοντες, ἀλλὰ μυρίαις ἔχοντες μώλωπας, ἐσίγηματα συνεχῆ, τ' ἐν ὠδαισὶν δαχρόνων μᾶλλον ἐρρίψαν· ἡμεῖς δ' οὐδὲ ὄναρ τοιοῦτόν τι ὑπομείναντες, κηροῦ παντός ἐσμὲν μαλακώτεροι· καὶ τὰ εὐεργετήσωμεν μικράν τινα εὐεργεσίαν, εἴτα λυπηροῦ τινος ἀπολαύσοιμεν παρ' αὐτοῦ, θουρβούμεθα, ταραττόμεθα, καὶ ἐπὶ τῷ γενημένῳ μετανοοῦμεν· εἰ τοίνυν γένηται, ὃ μὴ γένοιτο, μὴ ἢ συμβαίη ποτὲ χυεῖσθαι πόλεμος ἐκκλησιῶν καὶ διωγμός, ἐννοήσωμεν πόσον ἔσαι ὁ γέλως, πόσα τὰ ὀνείδη· ὅ μάλα εἰκότως· ὅταν γὰρ ἐν τῇ παλαίστρᾳ μηδεὶς γυμνάζεται, πῶς ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἔσαι λαμπρὸς; ποῖος γὰρ ἀθλητὴς παιδοτρειβεῖν· ἐπεὶ εἰδὼς, δυνάσεται καλοῦντων τ' ἐλυμπιακῶν ἀγῶνων, μέγα τι καὶ χυναῖον ἐπιδείξασθαι πρὸς τὴν ἀνταγωνιστὴν· οὐ γὰρ ἐρχῆν κατ' ἐκάστῳ ἡμέραν παλαίαν ἡμᾶς καὶ πυκτεύειν καὶ ἔχειν; οὐκ ἀκούομεν ὅτ' ἀκούοντες πεπαισμένοι, ἐπιδάμει μηδὲν ἔχωσι τὴν ἀνταγωνιστὴν, πῶς θύλακον ἄμμε πληρώσαντες πολλῆς, καὶ κρεμάσαντες, ὅκει τὴν ἰσχύον γυμνάζειν ἅπασαν; οἱ δὲ τούτων νεώτεροι ἐν τοῖς τ' ἐπαίρων σώμασι μελετῶσι τὴν πρὸς ὅτ' ἐχθροὺς μάχην.

γ'. Τούτους οὖν καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν, καὶ ἀμνησώμεν τὴν φιλοσοφίας τὰ παλαίσμα-

τα· καὶ εἰς θυμὸν πολλοὶ παροξύνουσι, καὶ πολλὴν ἀνάπτουσι φλόγα· ὥστε τοίνυν καὶ τὴν παθῶν, φέρωμεν χυναίως τὰς καὶ διάνοϊαν ὀδύνας, ἵνα καὶ τὰς τ' σώματος ἐέγκωμεν· καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ἰωβ εἰ μὴ καλῶς ἦν γυμνασάμενος πρὸς τὴν ἀγῶν, οὐκ ἂν οὕτω λαμπρῶς ἐπὶ τῇ ἀγῶνι ἐλαμψεν· εἰ μὴ μεμελετηκὴ πάσης ἀθυρίας ἐκτὸς εἶναι, εἶπεν ἂν τι τολμηρὸν, τῶν παίδων ἀποθανόντων· νυνὶ δ' πρὸς πάντα ἔση τὰ παλαίσματα· πρὸς χρημάτων ἀπάλειαν καὶ φιλοσοφίας τῆς αὐτῆς ἀφαισισμόν, πρὸς παιδων ἀποβολὴν, πρὸς γυναικὸς συμπάθειαν, πρὸς σώματος μάστιγας, πρὸς φίλων ὀνείδη, πρὸς λοιδορίας οἰκετῶν· εἰ δ' ἐδιέρρηξε τὰ ἱμάτια, καὶ τὴν κόμην ἀπεκείρατο, τὴν τ' φιλιτάτων ἀκούσας ἀπώλειαν, μὴ θαυμάσωμεν· πατὴρ γὰρ ἦν, καὶ πατὴρ φιλόσοφος, καὶ ἐδὲ δαχθῆναι καὶ τὴν τ' φύσεως συμπάθειαν, καὶ τὴν τ' γνώμης φιλοσοφίαν· εἰ γὰρ μὴ ἢ τοῦτο ἐποίησεν, ἴσως ἂν τις καὶ ἀνιστηθείας ἐνόμισε τὴν φιλοσοφίαν ταύτην.

δ'. Εἰ δ' ἐθέλωμεν καὶ τὰ τ' Ἰωβ θεωρηθῆναι γυμνάσια ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος, πῶς κατεφρόνια χρημάτων, οὕτω·* εἰ δ' καὶ εὐφράνθην πολλοῦ πλοῦτος μοι γηνομένη· εἰ ἔταξα χρυσίον εἰς χοῦν· εἰ λίθον πολυτελεῖ ἐπεποίηθην· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀρπαγέντων αὐτῶν ἐθουρβεῖτο, ὅτι καὶ παρόντων αὐτῶν οὐκ εὐφραίνετο· ἀκούσωμεν πῶς καὶ τὰ καὶ ὅτ' αὐτῶν παῖδας διώκει, οὐ καταμαλακίζόμενος παρὰ τὸ δέον, καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πᾶσαν ἀκριβίαν παρ' αὐτῶν ἀπαιτῶν· ὁ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀδύλων θυσίαν ἀναφέρων, ἐννοήσωμεν πῶς ἦν ἀκριβὴς τὴν φαινομένων δικαστὴς· εἰ δ' καὶ ὅτ' περὶ σωφροσύνης ἀγῶνας μαθεῖν βελοῦμεθα, αὐτοῦ λέγοντος ἀκούσωμεν·* δαχθήκη διεθέμην τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, τὴν μὴ κατανοῆσαι εἰς παρθένον· διὰ τοῦτο αὐτὸν οὐ κατέκλασεν ἡ γυνή· ἐφίλη μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ πρὸς τούτους, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἀλλ' ὥς εἰκὸς γυναῖκα· ὅθεν μοι καὶ θαυ-

f. 219. b.

* Job. XXXI.

* Job. XXXI.

(1) Animadvertant philologi hunc de schola athletica locum, cum vocabulis technicis παιδοτρειβεῖν, θυσιάζειν, ἀμμου, πένταθλοι, a quibus distinguuntur νεώτεροι luctatores, ut fit in maximo musivo romano ex thermis antoninianis ante hos annos eruto.

μάσαι ἔπεισι, πόθεν ἐπῆλθε τῷ δαβόλω, τούτε τὰ Γυμνάσια εἰδοῖσι κινήσαι πρὸς θεὸν ἀγῶνας· πόθεν οὖν ἐπῆλθε; πονηρὸν ἐστὶ τὸ θηρίον· οὐδέποτε ἀπογινώσκεις· ὁ μέγιστον ἡμῖν κατὰκριμα γίνεται, ὅτι ἐκείνος μὲν εἰδέποτε ἀπῆλπίζετο ἀπωλείας ἡμῶν, ἡμεῖς ἢ τὸ ἑαυτῶν ἀπογινώσκομεν σωτηρίαν.

ε'. Μιδέποτε ἢ ἀπῆλπίζων ὁ διάβολος, ἀλλὰ πάντοτε παγίδας καὶ θήρατρα καθ' ἡμῶν τιθεῖς, καὶ μὴ δυνηθεῖν διὰ τοῦδε τὸ ῥόπον νικῆσαι, τὸ ἐναντίαν ὁδὸν ἐρχόμενος, ἐπεὶ εἶδε τὸ Ἰώβ οὐδόλως ὑπὸ τῷ πλούτῳ νικηθέντα, διὰ τοῦ πενίας ἐπέλεξε τὰ δύκτυα, ἐκείθεν αὐτοῦ περιχέσθαι προσδοκῶν· οὐ τί γένοιτο ἂν ἀνοητότερον; ὁ γὰρ πλούτον δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν σωφρόνως, πολλῷ μᾶλλον πενίαν οἷσθε ῥηναίως· καὶ ὁ παρόντων χρημάτων οὐκ εὐφραινόμενος, οὐδὲ ἀπόντα ζητήσας ταῦτα· ὥστε οὖν οὐδὲ ὁ μακάριος τότε ἐκείνος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πενίας λαμπρότερος ἐγένετο· πάλιν τὰ μὲν γὰρ χρήματα ἴσχυσεν ἀφελῆσαι ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκείνος, τὸ ἡγάπην τὸ πρὸς τὸ θεὸν οὐ μόνον ἀφῆκεν οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ καὶ δυνατωτέραν ἐποίησε, καὶ πάντων τῶν παρχόντων αὐτὸν γυμνώσας, πλείους ἐποίησε κομᾶν ἀγαθοῖς. διὸ καὶ ἐν ἀμνηχανίᾳ ἦν· ὅσα γὰρ πλείους ἐπῆγαγε πληγὰς, τοσούτῳ τότε δυνατωτέρον ἔωρα γινόμενος· διὸ δὴ πάντα ἐπελθὼν, καὶ δακρυώσας, ὡς οὐδὲν ἦνυσε πλέον, ἐπὶ τὸ παλαιὸν ὄπλον ἔδραμε τὴν γυναῖκα καὶ προσωπεῖον ὑποδύς κηδεμονίας ἄσαν ἐλεεινῶς ἐξετραγώδησε δι' ἐκείνης τὰς αὐτοῦ συμφορὰς, καὶ προσεποίησατο ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς τῷ τούτε κακῶν,

τὸ ὁλεθρίαν ἐκείνην εἰσαγαγεῖν συμβεβλήν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐκράτησε· καὶ γὰρ σωεῖδεν αὐτοῦ τὸ δαβόλω τὸ δέλεαρ ὁ θαυμαστὸς ἐμὲγας Ἰώβ, καὶ μὴ πολλῆς τῆς σωέσεως τὸ ἐξ ἐκείνης φεγγόμενην γυναῖκα ἐσέσμιεν· ἐπαδὴπερ φιλῶν αὐτὴν οὐχ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐφίλει, ἀλλ' ὡς εἰκὸς γυναῖκα, καθάπερ εἴπομεν· οὕτως ἦν ὁ Ἰώβ ἀκριβὲς φύλαξ τῆς σωφροσύνης ἐξ ἀρχῆς, ὥστε ἐκ τε τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων ἀναφαίνεται.

ς'. Ἀλλὰ καὶ σώματος πῆρσιν καὶ λώβην σκόπει πῶς ἐμελέται· ὅτι γὰρ αὐτὸς οὐδέποτε τι τοιοῦτον ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἐν πλούτῳ καὶ τρυφῇ καὶ τῇ ἄλλῃ περιφανείᾳ διετέλει ζῶν, τὰς ἀλλοτρίας καθεκάσθη ὀνειρωπόλεις συμφορὰς· καὶ τοῦτο διπλῶν, ἔλεγε· φόβος γὰρ, ὃν ἐφοβούμενην, ἦλθε μοι· καὶ ὃν ἐδεδοίκεν, πωλήντησί μοι· καὶ πάλιν· ἐγὼ ἢ ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ ἐκλαυσα, ἐξέναξα ἢ ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις· διὰ τοῦτο, οὐδὲν αὐτὸν ἐθορύβει τὸ προσωπιτόντων τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ ἀφορήτων· μὴ γὰρ μοι τὸ ἀπώλειαν ἴδης τῆς χρημάτων, μηδὲ τὸ τῶν παίδων ἀφαίρεσιν, μὴ ἢ τὴν πληγὴν ἐκείνην τὴν αἰάτον, μὴ ἢ τὴν γυναικὸς ὀπβεβλήν· ἀλλὰ τὰ πολλὰ τούτων χαλεπώτερα· καὶ τί τούτων, φησὶ, χαλεπώτερον ἔπαθεν ὁ Ἰώβ; παρὰ τὸ ἰσορίας, οὐδὲν τούτων πλέον μανθάνομεν· ὅτι καθεύδομεν, οὐ μανθάνομεν· ὡς ὁ γε μεριμνῶν, καὶ τὴν μετρίτην καλῶς διερευνώμενος· πολλῶν πλείονα τούτων εἴσεται· τὰ δὲ χαλεπώτερα καὶ ἱκανὰ, μείζονα ἐνέειναι θόρυβον, ἕτερα ἦν· καὶ πρῶτον τὸ μηδὲν εἰδέναι περὶ βασιλείας οὐρανῶν καὶ ἀναστάσεως (1), σαφές·

f. 220. b.

* Job. III. 25.

** XXX. 25.

(1) Sic interpungitur in codice ante σαφές, ita ut Theodorus affirmare videatur nihil Iob constituisse de regno caelorum et de resurrectione. Sublata tamen, ut par est, interpunctione, mollior sensus fiet, nempe Iob haud satis perspicue constituisse de praedictis dogmatibus. Sic reapse Chrysostomus in catena iuniana ad huius capituli septimi versiculum 10: ὅτι γὰρ οὐκ ἔδει τι σαφές περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐκ νεκρῶν παλιγγενεσίας, ἐντεῦθεν δὴλον: quod enim nullam certam scientiam habuerit mysterii regenerationis, quae est post mortem, ex eis liquet quae dicit etc. Attamen in Iob typum nobis resurrectionis oblatum iure credimus. Porro autem priseus et copiosissimus quidam Iobi interpres, quem prelo nos aliquando commitemus, verba οὐ γὰρ εἰς αἰῶνα ζήσομαι etc. aliter prorsus intelligit, nempe: ὅθεν ἴδων ἀνταλλάττομαι τῆς ἐποδύνου ζωῆς τὸν θάνατον· ἴσως γὰρ οὗτος ἐπελθὼν παύσει μου τὰς δόνας· οὐ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ διαγωγῇ διακονίζω, ἵνα ἀπνευστί φέρω τὰς τηλικαύτας δόνας· ἐφ' ἡμέρας δὲ ὧν, ὑπομένειν ἀστενακτὶ οὐχ οἷός τε εἰμι. Quamobrem mori potius quam vivere velim. Fortasse enim mors superveniens doloribus meis finem imponet. Certe in hac vitae conditione sempiternus esse nolim, si nempe tales tantosque cruciatus sine intermissione sim perpessurus. Quum autem brevissimi aevi sim, pati sine gemitu nequeo.

* Ioh. VII. 16.

f. 221. a.

ὅπερ οὖν καὶ θρηνῶν ἔλεγχον· οὐ γὰρ εἰς
τὸ αἰῶνα ζήσομαι, ἵνα μακροθυμήσω· *
Διύτερον, τὸ πολλὰ ἐαυτῷ σπειδέναι καλὰ·
τρίτον τὸ μηδὲν σπειδέναι πονη-
ρόν· τέταρτον, τὸ παρὰ Θεοῦ νομίζαν
ταῦτα ὑπομένειν· τὸ γὰρ, (Ϟ) Δίκαιον
Θεόν, καὶ παντὶ τρόπῳ παρ' αὐτοῦ Θε-
ραπείαν, τοῦτον εἰδέναι αὐτῷ πο-
λεμεῖν, καὶ πρόσφασιν τινὰ εὐλογον τῷ
γινομένων εὐρεῖν μὴ δύνασθαι, σφόδρα
τοῦτον ἐτάραττε καὶ ἐθορύβει· εἰ δὲ καὶ
(Ϟ) διάβολον ἐνόμιζεν αὐτῷ ταῦτα ἐπά-
γειν, καὶ τοῦτο ἱκανὸν ἦν αὐτὸν σκανδα-
λίσαι· πέμπτον, τὸ ἀκούειν τῶν φίλων ἐπὶ
κακίᾳ διαβαλλόντων αὐτὸν, καὶ λεγόντων,
οὐκ ἄξια ὦν ἡμεῖς μεμασίγωσαι; ἔκτον,
τὸ εἶναι πονηρὰ ζῶντας εὐπάσχοντας
ὁρᾶν, καὶ ἐπιγελόντας αὐτῷ ἑβδόμον, τὸ
μὴ ἔχειν εἰς ἕτερον ἰδεῖν τοιαῦτα πεπον-
θότα ποτέ.

ζ'. Καὶ εἰ βουλόμεθα μαθεῖν ἡλικία
ταῦτα εἶναι, ἐνοήσωμεν τὰ παρόντα· εἰ γὰρ
νῦν βασιλείας προσδοκώμενης καὶ ἀναστά-
σεως ἐλπιζομένης, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν
ἐκείνων τῶν μελλόντων, οἱ μυρία σπειδότες
ἐαυτοῖς κακὰ, καὶ τοσαῦτα ἔχοντες ὥρα-
δείγματα, καὶ τοσαύτης μετέχοντες φιλο-
σοφίας, ἂν ὅλῃον χρυσίον ἀπολέσωσι, καὶ
τοῦτο πολλάκις ἀρπάσαντες, ἀβίωτον εἶ-
ναι τὸ βίον νομίζουσι· καὶ ταῦτα οὔτε γυν-
αικὸς ἐπιχειροῦσιν, οὔτε παίδων ἀφαιρεθέν-
των, οὐ φίλων ἐνεδιζόντων, οὐκ οἰκετῶν
ἐπεμβαινόντων, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ὥρακα-
λούντων, τῶν μὲν διὰ ῥημάτων, τῶν δὲ διὰ
πραγμάτων, πόσων οὐκ ἂν ἄξιός τις ἐκείνους
εἶναι σεφάνων, τὰ δὲ δικαίων πόνων συλ-
λεγέντα ὁρῶν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀρπά-
ζόμενα, τῶν δὲ ὁλόκληρον τῶν παίδων χορὸν,
παίδων τῶν πολλῶν ἀρετὴν ἐπιδακνυμένων, τῶν
ἐν αὐτῷ τῇ ἡλικίᾳ ὄντων τῷ ἄνθρωπῳ, κα-
ταλύσαντα τὸν βίον ἀβρόν πικρῷ θανάτῳ·
καὶ ἐαυτὸν ὀξείῃ, οὐ πένιτα μόνον, ἀλλὰ
πολλοῖς ἀνέχουσιν χρόνῳ, ἀπαυδα
τὸ πολυπαιδεῖν, ἀλλὰ καὶ νόσῳ βαρυτάτῃ
παλαιόντα καὶ λιμὸν κακίστατον ὑφίσταμε-
νον, τῷ μὴ δύνασθαι τῶν προκειμένων ἀπτε-

f. 221. b.

σθαι σιτίων, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυσωδίας,
καὶ ἐκ τῆς σώματος ξυμμάτων, καὶ τῆς πη-
γῆς τῆς σκολήκων, καὶ νικώσης μὴ ὑπερβο-
λῆς τῆς λοιμοῦ βιοτάτην ἀνάσκειν, καὶ κατ-
επιγούσης λέγειν αὐτὸν, βρῆμον ὁρῶ τὰ
σῖτα με· * καὶ παρὰ μὲν τῶν φίλων ἐνείδῃ,
παρὰ δὲ τῶν οἰκετῶν καταφρονήσεις, παρὰ δὲ
τῶν ἐχθρῶν ἐπαναστάσεις δεχόμενος· καὶ μὴ
πάντων τούτων καὶ ἄλλας μυρίας νηφάδας
πειρασμῶν ὑπομένων, καὶ διὰ πάντων μέ-
νων ἀκίνητος, καὶ τῶν προσήκουσιν ἀναφέρων
τῷ δεσπότη περὶ τούτων εὐχαριστῶν.

η'. Ἄν γὰρ μηδὲν τῶν ἄλλων μηδεὶς εἴπῃ,
τὰ δὲ γυναικὸς μόνος ῥήματα, πέξαν ἱκα-
νὰ διαβόλῃ μεγάλα αὐτῷ συνετέλεσσαν
πρὸς τὴν ἐπιβλήν τῶν μεγάλων τῆς ὑπομονῆς
ἀθλητοῦ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς τῆς Εὐαν μὴ
τῶν πρωτοπλάστων οὐκ ἐφάνισεν μὴ τῶν τέκνων,
ἀλλ' ἀφῆκε ζῆν καὶ διὰ ταύτης ὑποσκελί-
σαι τὸ δίκαιον ἐπιχειρήσας, οὐ γὰρ βοῶν
ἀπολλωμένων προσήγαγε τοῦτο τὸ μνησ-
νῆμα, οὐδὲ τῶν ὄνων, οὐδὲ τῶν καμήλων, οὐδὲ
τῆς οἰκίας κατενεχθείσης, οὐδὲ τῶν παίδων
καταχωσθέντων· ἀλλ' ὅτε τῶν σκολήκων
ἀνέβλυσεν ἡ πηγὴ, καὶ δαπανώμεναι αἱ
σάρκες, ἰχώρα πολλῆς γέμοντα δυσωδίας
ἐπόειν, καὶ τηγάνων καὶ καμίνων, καὶ πά-
σης φλογὸς ὀδυνηρότερον αὐτὸν τῆς Ἰώβ ἢ
τῆς διαβόλης κατανήλισκε χεῖρ, θηρίων παν-
τὸς χαλεπώτερον διαζέωγσα πάντοθεν καὶ
κατεσθίσα· καὶ πολὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ συμ-
φορᾷ προῆλθεν ὁ χρένθις, καὶ διὰ ταῦτα
αὐτὸν ἀπαλλαγῆς εἰκὸς ἦν διελθεῖν, καὶ
ἀποθανεῖν ἐπιθυμεῖν, ὡς οὐδὲ ἀναπνεῖν
ἔχοντα, τότε αὐτὴν προσήγαγε μὴ πολ-
λῆς κακουργίας· προσελθοῦσα γὰρ αὕτη
τῷ διαβόλῳ πεισθεῖσα, οὐκ ἐμνήσθη χρε-
μάτων, οὐκ ἐμνήσθη καμήλων καὶ ποιμ-
νίων καὶ βεκολίων· συνεῖδε γὰρ τῷ ἀνδρὶ
πῶς ἐπὶ τούτοις φιλοσοφίαν, ἀλλὰ τῶν πάν-
των τούτων φορτικώτερον, τῶν παίδων λείω-
σις καὶ τὰ παρ' αὐτῆς προσέθηκε, καὶ οὐδ'
οὕτως ἴσχυσε καταβαλεῖν (Ϟ) τῆς ὑπο-
μονῆς ἀπερίτρεπτον πύργον· εἰ δὲ ἐν εὐθυ-
μίᾳ ὄντας καὶ μηδὲν πάσχοντας ἀνδρῶν, πολ-

* Ioh. VI. 7.

f. 222. a.

λοὺς πολλάκις ἔπεισαν γυναῖκες, ἐννοή-
σασθαι ποταπή τις ἦν ἐκείνη ἢ γυναικαὶ καὶ
νεανικὴ ψυχὴ, καὶ τοσούτων ὅπλων αὐτὴν
ἐπελθοῦσαν ἀποκρυσσάμενη, καὶ δύο τὰ τυ-
ραννικώτατα παθήματα πατήσασα, ἐπι-
θυμίαν καὶ ἔλεον· καὶ τοὶ πολλοὶ τῆ κρατη-
σάντων ἐπιθυμίας, ὑπὸ ἐλέος ἐκάμφθησαν.

θ'. Ὁ γοῦν σωφρονέστατος ἐκείνος Ἰω-
σὴφ, ὃς μὲν τυραννικώτατης ἡδονῆς κατέ-
σχεν, καὶ τὴ βάρβαρον ἐκείνην γυναῖκα διε-
κρούσατο, μυρία προσέδωκεν μηχανήμα-
τα· δακρύων δὲ οὐ κατέσχευεν, ἀλλ' ἰδὼν
ἐξ ἁδελφούσης ἐξ ἡδονικότητος, ἐπερίσθη
τῷ πάθει, καὶ τὸ προσωπεῖον ταχέως ῥί-
ψας, τὸ δῖαμα ἀπεκάλυψεν· ὅταν ἤ καὶ
γυνὴ ἦ, καὶ ἐλεεινὰ λέγη, καὶ τὴν καὶ καὶ
συμπράττοντα, καὶ τὰ τραύματα, καὶ ἐξ
μώλωπας, καὶ τὰ τῶν συμφορῶν κύματα μυ-
ρία, πῶς οὐκ ἂν τις δικαίως ἀδάμαντῳ
παντὸς σφύροτέραν τὴν οὐδὲν ὑπὸ τοσούτου
χειμῖρος παθοῦσαν ψυχὴν εἶναι ἀποφί-
ναιτο; ὅτε μοι καὶ παρρησίας εἰπεῖν, ὅτι
καὶ τῶν ἀποσόλων, εἰ μὴ καὶ μείζων, ἀλλ'
οὐδὲ ἐλάττω· ὁ μακάριος ἐξ ἡν ἐκείνης
μὲν γὰρ παρεμυθεῖτο τὸ διὰ τὴν Χριστὸν πά-
σχεν· καὶ οὕτως ἰκανὸν ἦν τὸ φάρμακον καθ'
ἐκάστω ἡμέραν αὐτοὺς ἀναστῆσαι, ἕνεκεν
ἐμοῦ λέγοντα, καὶ εἰ ἐμὲ τὴν οἰκοδεσπότῃ
Βεελζεβούλ ἐκάλεσαν· ἐκείνη καὶ ταύτης
ἐξημῶς ἦν τῇ ᾧ αὐτοῦ, καὶ τῇ ἀπὸ τῆ
σημείων, καὶ τῇ ἀπὸ τῆ χάριτος· οὐδὲ γὰρ
εἶχε τοσαύτην τῇ πνεύματος δύναμιν· καὶ τὸ
δὴ μείζων ὅτι ἐν πολλῇ τρυφῇ τραφεὶς καὶ
πλούτῳ πολλῶν κομῶν καὶ παρὰ πολλῶν
δορυφορῶν, καὶ πανταχοῦ καὶ πολλῆς
ἀνακηρυττόμενος τῇ ὁπφανείας, οὐκ ἐξ
ἀλίεων ὦν καὶ τελωνῶν καὶ τῇ εὐτελεῶς βεβιω-
κότων, ἀλλὰ τοσαύτης ἀπολελαυκῶς τι-
μῆς ἔπασχεν ἅπερ ἔπασχεν· καὶ ὅπερ φορ-
τικώτατον ἐπὶ τῇ ἀποσόλων εἶναι ἐδόκει,
τοῦτο αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε παρὰ φίλων
παρὰ οἰκετῶν παρὰ ἐχθρῶν μισοῦμενος
παρὰ τῇ εὐπεπονθήτων, καὶ τῇ ἱερὰν ἀγκυ-
ραν, τῇ ἀκύμαντον λιμένα· τοῦτο ἦν τὸ
τοῖς ἀποσόλοις εἰρημένον, τὸ ἕνεκεν ἐμοῦ,
τοῦτο ἰδεῖν οὐκ εἶχε.

ι'. Θαυμάζω ἐξ ἁδελφούσης ἐξ ἡν ἐκείνης
κατεπολέμησαν καμίνε, ὅτι κατεξάνεση-
σαν τυράννε· ἀλλ' ἄκυσσον τί λέξωσι· * τοῖς
θεοῖς σε οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ
χρυσῇ ἢ ἔστησας οὐ λατρεύομεν· ὅπερ με-
γίστη ᾧ αὐτοῖς ἦν, τὸ σαφῶς εἰ-
δέναι ὅτι διὰ τοῦ θεοῦ, πάντα πάσχειν
ἅπερ ἂν πάθωσιν· ἐξ ἡν οὐκ ἦδ' ὅτι
ἀγωνίσματα ταῦτα καὶ πάλη· εἰ γὰρ ἦδ',
οὐκ ἂν ἦσθετο τῇ γινομένων· ὅτε γοῦν ἤκα-
σεν ὅτι μὴ ἄλλως οἶδ' με κεχηματικένοι
σοι, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος, ἐννοήσασθαι
πῶς ἀπὸ φιλοῦ ῥήματος εὐθέως ἀνέπνευ-
σε, πῶς ἐξηυτέλισεν ἑαυτὸν, πῶς οὐδὲ πε-
πονθέναι ἐνόμισεν ἅπερ ἔπαθεν, οὕτω λέ-
γων· τί ἐτι κρίνομαι νεθετούμενος καὶ ἐλεγ-
χόμενος ὑπὸ κυρίου, ἀκούων ταῦτα, οὐδὲν
ὦν ἐγώ; καὶ πάλιν· ἀκοῇ μὲν ὠτὸς ἠκούον σε
τὸ πρότερον· νῦν ἡ ὁ ὁφθαλμός με ἐώρα-
κέ σε· διὸ ἐφάβλισα ἑμαυτὸν καὶ ἐτάκην·
ἡγνημαι ἡ ἑμαυτὸν γῆν καὶ ποδόν.

ια'. Κατανοήσασθαι τοῖνυν ἀκριβῶς, πό-
τε ἦν λαμπρότερος ὁ Ἰωβ, ὅτε τῇ οἰκίαν
αὐτοῦ πᾶσι τοῖς παριούσιν ἀνέωγνυ καὶ
τὰ ὄντα ἐξεδίδετο τοῖς πένθησιν· ἢ ὅτε ἀκού-
σας αὐτὴν κατενεχθεῖσαν, οὐκ ἀπεδυαπέ-
τησεν, οὐδὲ ἐφθέγγετο τι ῥῆμα πικρὸν,
ἀλλ' εὐφρόνησε τὴν θεόν· πότε φαιδρότερος,
ὅτε ἔθυσεν ὑπὲρ τῶν παιδῶν, καὶ πρὸς ὁμό-
νοιαν αὐτοὺς ἦλθε, ἢ ὅτε καταχωσθέντων
αὐτῶν καὶ θανάτῳ πικρῷ τὸ ζῆν ἐκμετρι-
σάντων, καὶ πολλῆς τῇ φιλοσοφίας ἡνεγκε
τὸ συμβάν· τότε μάλλον ἐξέλαμψεν ὅτε
ἀπὸ τῆς κούρας τῇ προβάτων ἐξ ἁδελφούσης
γυμ-
νοὺς ἐξέβαλεν, ἢ ὅτε ἀκούσας ὅτι πῦρ
ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε τὴν ἀγέλην
καὶ τῇ ποιμένων, οὐ διεταράχθη, ἀλλὰ
πρῶτος ἡνεγκε τὴν συμφορὰν· τότε μέγας ἦν
καὶ εὐδόκιμος, ὅτε τῇ ὑγείᾳ τῇ σώματι
πρὸς τὴν ἀδικημένων ἐκέχητο προσασίαν,
συνζίβων τὰς μύλας τῇ ἀδικῶν καὶ ἐκ μέ-
σε ὁδόντων αὐτῶν ἐξαεράζων ἀρπάζματα·
ἢ ὅτε τὸ σῶμα τοῦτο αὐτὸ, τὸ τῇ ἀδικη-
μένων ὅπλον ἐώρακε κατεσθιέμενον ὑπὸ
σκωλήκων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τῇ κοπρίᾳ,
αὐτὸς αὐτὸ κατέβη, λαβὼν ὄσρακον, ταῦ-

* Dan. III. 18.

I. 223. b.

I. 223. a.

τα τοι κὴ ἔλεγε, τήκω βώλακας γῆς ἀπὸ ἰχώρ^Θ ξέων. Καί τοι ἐκείνα μὲν πάντα κατορθώματα, ταῦτα ἢ παθήματα ἦν· ἀλλ' ὅμως ταῦτα αὐτὸν ἐκείνων μᾶλλον ἀπέφηνε λαμπρότερον· τότε μὲν γὰρ φιλόανθρωπος ἦν, νῦν ἢ φιλόσοφος ἐγίνετο· τότε σὺ πένητας ἠλέψ, νῦν ἢ νύχαρίσει τῶ δεσπότη, πάντα τοῦτον εἰδὼς οἰκονομοῦντα πρὸς τὸ συμφέρον· κὴ ἵνα μάθωμεν ὅτι μείζονα, ὕστερον ἔδωκε τῷ πληγῇ τῶ δαβύλω, ὅτε ἀφαιρεθεὶς νύχαρίσῃσεν, ἢ ὅτε κεκτημέν^Θ ἠλέψ, ἀκούσωμεν.

ιβ'. Ἐκείνων μὲν γινομένων, εἰ κὴ ἀναισχύντως, κὴ σφόδρα ἰταμῶς, ἀλλ' ὅμως ἀντεῖπεν ὁ διάβολος, λέγων· * μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰῶβ τὸ θεόν; τούτων ἢ συμβαινόντων, ἐγκαλυφάμενος, ἀνεχώρησε νῶτα δούς· κὴ οὐδὲ ἀναισχύντως τινὸς ἀντιλογίας σκιὰν γοῦν ἔχων προβαλέσθαι λαμπρότερον γὰρ ὁ δίκαι^Θ ἀπὸ τῶ παθημάτων μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶ κατορθωμάτων ἐγένετο· τῷ γὰρ ἐν πλούτῳ ζῶντα ποιεῖν ἐλεημοσύνην, τὸ πάντα ἀρπαγέντα χηναίως ἐνεγκεῖν, κὴ μετ' εὐχαριστίας, πολλῶ μείζον ἐσίν· ^ἡ τὸ μὲν ἐξ οὐρίας φερομένων τῶν πραγμάτων, εὐχαρισεῖν τῷ θεῷ, θαυμάσιον οὐδὲν· ὅταν ἢ πολὺ τὸ κλυδώνιον ἦ, κὴ τὸ σκάφ^Θ περιτρέπεται κὴ κινδυνεύη, τότε ἐσὶν ἢ πολλὴ τῇ ὑπομονῇς κὴ τῇ εὐγνωμοσύνης ἐπίδραξις· τίς εἶδε, τίς ἤκουσε τοιαῦτα θαυμασὰ παλαισμάτα; οἱ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἀγώνων πύκται, ἐπειδὴν κατακόψωσι τὰς κεφαλὰς τῶ ἀντιπάλων, τότε νικῶσι κὴ σεφανοῦνται· ὁ ἢ διάβολος, ὅτε κατέκοψε τὸ σῶμα τῷ δικαίῳ, τότε ἐνικήθη κὴ ἀνεχώρησεν, ἐργασάμενος αὐτὸν λαμπρότερον κὴ φαιδρότερον· ἐγνωμεν ὅσον τῷ θλίψεως τὸ κέρδος ἐγένετο· καλὸν μὲν γὰρ ἦν κὴ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα· πολλῶ δὲ σεμνότερον γέγονε κατατμηθὲν ὑπὸ τῶν τραυμάτων ἐκείνων· ἐπεὶ κὴ ἔρια καλὰ μὲν κὴ παρὰ τῇ βαθεῖᾳ, ἐπειδὴν ἢ ἀλγερά γένηται, ἀφατον προσλαμβάνει τὸ κάλλ^Θ, κὴ πολλὴν τῇ εὐπρέπειαν· εἰ γὰρ μὴ ἀπέδυσεν αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐγνω τῷ σεφανίτε τῷ εὐεξίαν, εἰ μὴ εὐεξία σέβει αὐτοῦ τὸ σῶμα

τῷ ὠτειλαῖς, οὐκ ἂν ἀντέλαμψαν ἐνδοθεὶς αἱ ἀκτίνες· εἰ μὴ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ κοπρίας, οὐκ ἂν ἐγνωμεν αὐτοῦ τῇ πλοῦτον· οὐδὲ γὰρ οὕτω λαμπρὸς βασιλεὺς ἐπὶ θρόνῳ καθήμενος, ὥς ἐκείνος τότε ἐπὶ τῇ κοπρίας καθήμενος, ἐπίσημος ἦν κὴ πεφανής· μὴ μὲν γὰρ τῇ βασιλικὸν θρόνον, θάνατος· μὴ ἢ τῇ κοπρίαν ἐκείνῳ, οὐρανῶν βασιλεία.

ιγ'. Ζηλωσώμεν τοιγαροῦν κὴ ἡμεῖς τῷ ἀγίῳ τούτῳ τῇ εὐλάβειαν, μαθόντες ὅσα ἀπὸ τῇ ὑπομονῆς βλαστάνει καλὰ· καθάπερ γὰρ ἐν κοινῷ θεάτρῳ τῇ οἰκμενῆς ὁ μέγας ^ἡ ἐσὼς κὴ χηναίως ἀνὴρ, ἀπασὶ διὰ τῇ συμβεβηκότων αὐτῷ παθῶν δαγέγεται, πάντα φέρειν τὰ συμπίπτοντα χηναίως, κὴ πρὸς μηδὲν ἐνδιδόναι τῇ ἐπιόντων θανάτων· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀνθρώπινον πάθος, ὃ μὴ δύναται ὡραμυθίαν ἐκείθεν δέξασθαι· ἂν γὰρ ἐν πάσῃ τῇ οἰκμενῇ διέσπαρται πάθη, ταῦτα ὁμοῦ σωελθόντα, κὴ εἰς ἐν κατασκήψαντα σῶμα τὸ τούτε, λίαν εὐφύχως ^ἡ ὑπέμεινε, τὰ τῇ ἔσχατα τετολμηκότων παθῶν, ὃ πολιτείαν ἐπιδαξάμενος γέμεσαν ἀρετῆς· ὅθεν κὴ κοινὸν ἀπασιν ὑπομονῆς κὴ καρτερίας ὑπόδειγμα πρόκειται τοῖς ἔχουσι νοῦν, αἰεὶ μεμνημένοις αὐτοῦ, κὴ νομίζουσι βλέπειν κὴ τῇ κοπρίαν ἐκείνῳ, κὴ τοῦτον ἐν μέσῃ τῇ κοπρίᾳ καθήμενον, τῇ ἀνδριάντῃ τῇ χρυσοῦν, τῇ διάλιθον, τῇ οὐκ οἶδα πῶς εἶπω· κὴ γὰρ οὐκ ἔχω τιμίαν οὕτως ὕλῃ εὐρεῖν, ὥς δυνηθῆναι ὡραβαλεῖν τὸ ἡμαρμένον ἐκείνο σῶμα· οὕτω πάσης ὕλης τιμίας ἐκ πολλοῦ τῷ περιόντος, τῇ σαρκὸς ἐκείνης ἢ φύσεως εὐεξία λαμπρότερα, κὴ τὰ τραύματα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φαιδρότερα.

ιδ'. Καὶ μάλα εἰκότως· αὐταὶ μὲν γὰρ τὰς τῇ σώματος καταυγάζουσιν ὁφείας, ἐκείνα ἢ τὰ τῇ δακρύοις ἡμεῖς φωτίζουσιν ὅμματα· διὸ δίκαιον ταῦτα περιφέρειν ἡμᾶς ἐν νῷ· κὴ ὅταν ἐξ οὐρίας πλέωμεν, τὸ ναυάγιον φοβεμένους· κὴ ὅταν παρασμοῖς περιπίπτωμεν, τὸ ἐκ τῇ ὑπομονῆς ἐννοοῦντας κέρδος· ὥς γὰρ ἐν τῷ σκάμματι τῇ ἀθλητῇ κὴ ἰδρωτὶ κὴ κόπῃ κὴ θερμῇ πολλῇ, κὴ

πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις μάχεσθαι δεῖ, οὕτω καὶ τὸ ἄριστον τῷ Χριστοῦ στρατιώτῃ πολλὰ χρεῶν ὑπομένειν ἐνταῦθα, καὶ πάντα φέρειν γηναίως, εἴ γε μέλλοι λαμπροὺς ἀπολήψεται ὅττι σεφάνες· εἰ γὰρ δὴ σῶμα μακαρίζομεν, τὸ δυνάμενον ψυχὸς ἐ καῦμα φέρειν ἀλύτως, καὶ λιμὸν, καὶ ἐνδειαν, ἐ ὁδοιπορίαν, καὶ ταλαιπωρίας ἑτέρας, πολλῶ μᾶλλον δεῖ μακαρίζειν ψυχὴν τῷ δυναμένῳ καρτερώς καὶ γηναίως τῷ θανόντι τὰς προσβολὰς ὑπομένειν ἀπάσας, καὶ διατηρεῖν ἀδούλωτον αὐτῆς διὰ πάντων τὸ φρόνημα· ὥστε οὖν ἡ ἀργίας καὶ ἀδείας ἀπολαύουσα ψυχὴ, εὐκόλως ὑπὸ τῷ παθῶν ἀλίσκεται, οὕτως ἡ διηνεκὴς τοῖς ὑπὲρ τῆ ἀρετῆς ἀγῶσιν ἐσχολακυῖα, οὐδὲ σχολὴν ἀγῶ ταῦτα ἐννοῆσαι ποτὲ τῷ περὶ τὰ παλαίσματα μερίμνης, πάντων αὐτὴν ἀπαγούσης ἐκείνων· οὐ γὰρ τὸ ποιῆσαι τι χρῆσθον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν τί κακὸν, πολλὰς ἔχῃ τὰς ἀμοιβάς· διὰ δὴ τοῦτο καὶ συγχωρεῖ πολυτάκης ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ὅτι εὐδοκίμους ἐν βίου λαμπρότητι μυρία πᾶσχαν ἐνταῦθα θανά, σφόδρα φιλῶν αὐτούς, ὡς ἂν διὰ τῷ θανόντων τούτων ὅτι φιλεμένους ἐργασάμενος λαμπροτέρους, στεφανώσῃ μαζίνως.

ιε'. Ἄν τοίνυν ἀπολέσῃ τίς χρήματα, μηδὲ ὅλως λυσχερανάτω, ἀλλὰ γηναίως ἐνεγκὼν εὐχαριστήσάτω τῷ Θεῷ, καὶ τῷ Ἰώβ εἰπὼν, ὁ κύριος ἔδωκεν, ὁ κύριος ἀφείλε· ὡς τῷ κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα κυρίου νυλογημένον εἰς τὸ αἰῶνα· * καὶ κέρδος τῷ ζημίαν διὰ τῷ εὐχαριστίας ποιήσῃ· μὴ εἰπάτω ὅτι ἄνθρωπος ἀφείλατο ταῦτα ἀδικήσας· καὶ πῶς δυνήσομαι εἰπεῖν, ὁ κύριος ἀφείλετο; καὶ ὁ Ἰώβ γὰρ ἂ ὁ διάβολος ἔλαβε, ταῦτα ἔφησεν ὅτι ὁ κύριος ἀφείλετο· μηδὲ πάλιν εἰπάτω τίς, ὅτι οὐκ εἰδότος οὐδὲ βελομένου με ὁ ληψὴς ἔλαβε ταῦτα, καὶ ποῖος ἔσαι μοι μισθός, οὐκ ἐμῆς γνώμης τῷ πράγματι ὄντος; οὐδὲ γὰρ τῷ Ἰώβ εἰδότος οὐδὲ βελομένου ταῦτα ἐγένετο· ἀλλ' ὁμοῦς ἐκ ἑλαττον ἔχα τῷ ἐλεημοσύνην δόντων ἐκείνῳ ὁ μὴ δοὺς τότε· ὡς ἀπλησίως οὖν καὶ πᾶς τις

ἄλλος ἀφαιρεθεὶς χρήματα καὶ ὑπομείνας, τοσοῦτον λήφεται μισθόν, ὅσον ἂν εἰ ἐκὼν ἔρριψε ταῦτα, εἰ πρὸς πένιτας δεδωκέναι· καὶ εἰκότως τοῦτον καὶ γὰρ θαυμάζομεν μᾶλλον τῷ ἐπηρείας εὐχαρίστως φέροντα, ἢ τῷ ἐκόντα διδόντα· τί δὴ ποτε; ὅτι ἐκείνος μὲν τοῖς ἐπαίνοις ἔφευται, ἐ τῷ σωκεῖν, καὶ χρῆσας ἔχει τὰς ἐλπίδας· καὶ πρότερον γηναίως ἐνεγκὼν τῷ σέρησιν τῷ χρημάτων, τότε αὐτὰ ἔρριψεν· ὅτι ἔτι προσδεόμενος ἀφῆρεθαι βία· οὐκ ἔτι ἢ ἴσον πρότερον πασθέντα ἀποσῆναι χρημάτων, οὕτως αὐτὰ κενῶσαι, καὶ ἔτι αὐτῶν ποθεῖντα ἀποσῆναι· οὐδὲ πάλιν ἐν πολλῷ χρένῳ μελετῆσαι καταφρονῆσαι τῷ χρημάτων, καὶ ἀθρόον ζημίαν συμβᾶσαν ἐπενεγκεῖν.

ισ'. Ἄν ἑτερός τις πάλιν ἀδοξῇ ὅτι ἐνδόξος γένηται, ἢ νόσῳ μακρᾷ ἐ δανῇ παλαίῃ, ἢ ἄλλο τι πέπονθε τῷ βίῳ κακῶν, μὴ τῷ Ἰώβ μόνον ἀναμνησθῆτω, μυρία δανοὶς πυκτεύσαντος, καὶ ταῦτα ζώντας ἐν ἀρετῇ, ἀλλὰ καὶ τῷ προφητῶν, καὶ τῷ δικαίων καὶ τῷ ἀποστόλων αὐτῶν· καὶ πάντας τούτους εὐρών οὐ τῷ πλετούντων οὐ τῷ τρυφόντων, ἀλλὰ τῷ πενομένων, τῷ θλιβομένων, τῷ σενοχωρημένων, τῷ ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ γυμνότητι διαγόντων ὄντας, εὐχαριστήσάτω τῷ δεσπότῃ, ὅτι τῷ μοίρας ταύτης αὐτὸν ἐποίησεν, οὐχὶ μισῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φιλῶν, καὶ πολλοὺς ἐντεῦθεν αὐτῷ προξενῶν σεφάνες· ἐπεὶ καὶ ἐκείνους οὐχὶ μισῶν ἤφιν τοσαῦτα πᾶσχαν θανά, ἀλλ' ὅτι σφόδρα ἐφίλα, λαμπροτέρους αὐτοὺς διὰ τῷ θανόντων τούτων εἰργάζετο· καὶ γὰρ μὴ διὰ τῷ Θεὸν πάθῃ τίς τί τῷ θανόντων, ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπων ἐπιρείας, εὐχαριστήσῃ ἢ ἐ μὴ βλασφημήσῃ τῷ δυνάμενον μὲν κωλύσαι, ἀφέντα ἢ τῷ τῷ πεπονθότῳ ἕνεκα δοκιμῆς, ὡστε οἱ διὰ τῷ Θεὸν παθόντες, σεφανοῦνται· οὕτως αὐτὸς τῷ αὐτῶν ἐπιτεύχεται μισθῶν, ὅτι τὰς παρὰ ἀνθρώπων ἐπαχθείσας αὐτῷ συμφορὰς ἤνεγκε γηναίως· καὶ τῷ δυναμένῳ μὲν ταύτας κωλύσαι, μὴ βεληθέντι ἢ, νυχαρίστησεν· ἔτι ἕκαστος ἡμῶν ἀναμνησκέσθω, ὅτι καθάπερ οἱ σπασάροντες, ἐ ἀπὸ τῷ λυπούντων κερδαίνουσιν· ἢ γὰρ νήφεσα καὶ

f. 226. a.

f. 226. b.

ob. l. 21.

f. 226. b.

ἐξηγοῦσα ψυχὴ, μὴ μόνον ἐπειδὴ καὶ κατὰ
 ῥοὴν φέρονται τὰ πράγματα, ἢ εὐγνωμο-
 σύνην ὁπιδείκνυται, ἀλλὰ καὶ ἐναντία τις
 πραγμάτων περίσσις ὡδρακολεθῆση, καὶ
 τότε ἢ ἴσιν εὐχαρίσταν ἀναφέρει, μηδὲν
 ἀπὸ τῆς πραγμάτων μεταβολῆς χαυνω-
 μένη, οὕτως οἱ ῥαθυμοῦντες οὐδὲ ἀπὸ τῆς
 ὀφελούτων ἀμείνης γίνονται.

ιζ'. Διὰ τοῦτο οἱ τῆς Θεοῦ παιδεῖαν
 μὴ μετ' εὐχαρίστας φέροντες, ἀλλὰ δυσ-
 νασχετοῦντες, πρὸς τῷ μηδὲν ἐξ αὐτῆς
 καρπώσασθαι, ὅτι ἐσχάταις ἑαυτοὺς ὡρι-
 βάλλουσι συμφοραῖς· καὶ τοῦτο ἕκαστος ἡμῶν
 εὐαγγελιζόμενος μὴ βλασφημεῖτω τὴν εὐε-
 γέτην καὶ σωτήρα καὶ κηδεμόνα χηρόμενος ἐν
 δανοῖς, ἵνα μὴ τὸ πόνον μὲν τούτων ὑποσῇ,
 τοῦ ἢ ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπομονῆς κέρδους
 ἀποσπρηθῇ, καὶ πρὸς βάρβαρον ἑαυτὸν
 τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας ὠθήσῃ, τὴν μὲν τοῦ
 Θεοῦ συμμαχίαν ἀποκρεσάμενος, σφοδρό-
 τερον ἢ κατ' ἑαυτοῦ τὴν διάβολον ἐργασά-
 μενος· ἀλλὰ πάντα εὐχαρίστως φερέτω τὰ
 ἐνταῦθα παθήματα, ἵν' ἐντεῦθεν ὠφέλειαν
 καὶ σωτηρίαν πολλὴν κερδάνῃ, τὰς μὲν ἐπι-
 βλάς τῆς πονηροῦ δαίμονος ἀποκρεσάμε-
 νος, τὴν ἢ τῆς κηδεμόνος Θεοῦ θεραπείαν
 πρὸς ἑαυτὸν ὁππωσάμενος· ὁ γὰρ διά-
 βολος διὰ τοῦτο μυρία τοῖς ἀνθρώποις
 ἐπάγων θάνατον, ἵνα πρὸς βάρβαρον ἀπω-
 λείας αὐτοὺς καταγάγῃ, ὅταν μὲν ἴδῃ
 βλασφημοῦντα ῥαδίως, τὴν θανάτῳ τινι ὡρι-
 πετωκότητα, αὖτις πῶς ἀληθινά, καὶ μεί-
 ζονα ποιεῖ, ἵνα κεντούμενος ἐκείνος ἀπο-
 δυσεῖται πάλιν· ὅταν δὲ ἴδῃ χηναίως
 φέροντα, καὶ ὅσῳ τὸ πάθος ὁπτείνεται,
 τοσοῦτο μᾶλλον εὐχαρίζοντα τῷ Θεῷ,
 ἀφίσταται εὐθέως, ὡς εἰκὴ καὶ μάτῳ παρ-
 εδρεύων λοιπόν.

I. 227. a.

ιη'. Ἰκανὰ μὲν οὖν τὰ εἰρημένα πρὸς
 παράκλησιν ὑπομονῆς· ἄξιον δὲ τούτοις
 προσθεῖναι καὶ τὴν κατὰ Δαβὶδ ἰσορίαν, τὰ
 μεγάλα συμβαλλομένην· ἐξέπεσε γάρ ποτε
 καὶ ὅσῳ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ περὶ
 τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκινδύ-
 νωσε, τῆς υἱοῦ αὐτοῦ τῆς Ἀβεσαλὼμ κατ-
 ἐξαναστάντος αὐτοῦ· καὶ τῆς στρατοπέδου πρὸς

τὴν ἀκόλαστον νεανίσκον, τὴν τύραννον ἐκεί-
 νον καὶ πατραλοῖαν μεταταξαμένον, ἐπλα-
 νᾶτο καὶ πῶς ἔρημον, καὶ οὐκ ἐδυσχέρανεν,
 οὐδὲ ἀπεδυσεῖτο πρὸς τὸν θεόν, οὐδὲ εἶπε,
 τί ποτε τοῦτο ἐστίν; ὁ Θεὸς συνεχώρησε τῷ
 παιδί ταῦτα καὶ τῆς γενηνηκότητος ἐργάσα-
 σθαι· καὶ τοι καὶ εἰ δίκαια ἐγκαλεῖν εἶχεν
 ὁ υἱός, οὐδὲ οὕτω ταῦτα χηράσθαι ἔδει· νυνὶ
 ἢ οὐ μικρόν, οὐ μέγα, παρ' ἡμῶν ἡδίκη-
 μένος ὡριέρεται, τὴν δεξιάν ὁπθυμῶν αἰ-
 ματι μολύναι πατρικῶ, τῆς Θεοῦ τὰ γινό-
 μενα ὁρᾶν ἀνεχομένον; ἀλλ' οὐδὲν τούτων
 εἶπε· καὶ τὸ δὴ μείζον καὶ θαυμαστόν, ὅτι
 πλανωμένῳ καὶ πάντων ἐκπεπτωκότητι τῷ
 θαυμασίῳ Δαβὶδ, Σεμεὶ τις ἀνθρώπος
 καὶ μιὰς ἐπέθετο, μισοφόνον ἀποκαλῶν
 καὶ ἀσεβῆ, καὶ τὰ μυρία κακά· καὶ οὐδὲ οὕ-
 τως ἡχρίανεν· ἀλλὰ καὶ τῆς στρατητοῦ ἀξιού-
 ντος ὁπτραπῆναι δεξιῆναι, καὶ τῆς κεφαλῆς
 ἀποτεμεῖν ἐκείνον, οὐ μόνον οὐκ ἐπέφευ-
 γεν, ἀλλὰ καὶ ἐδυσχέρανε λέγων· τί ἐμοὶ καὶ σοὶ
 υἱὲ Σαρεία; ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως
 ἴδῃ τὴν ταπείνωσιν με κύριον, καὶ ἀνταπο-
 δώσῃ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρτας αὐτοῦ·
 ὁρᾶς ὅπως οἶδεν ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ φέρειν
 χηναίως τὰς λοιδορίας, ἀφορμὴ πλείονος
 εὐδοκίμησης γίνεται; καὶ γὰρ οὕτως ἔχει·
 ἐπειδὴν λοιδορηθέντες καὶ μυρία παθόντες
 δεῖναι, ὅσῳ ὀνειδίζοντας φέρομεν χηναίως,
 μείζονα παρὰ τῆς Θεοῦ τῆς εὐνοίας ὁππα-
 μεθα· ταῦτ' οὖν ἅπαντες εἰδότες, καὶ ὅσῳ
 εὐγνώμονας υἱούς, οἱ τῆς πατέρων πολλὰς
 οὐδὲ δεόντως κολαζόντων αὐτοὺς ὑπομένου-
 σιν, ἀνεχώμεθα τῆς Θεοῦ παιδεύοντος ἡμᾶς,
 τῆς καὶ πατέρων μᾶλλον ἡμᾶς φιλοῦντος, καὶ
 πάντα πρὸς τὸ συμφέρον πραγματευόμε-
 νας, ἵνα τῆς Ἰὼβ, καὶ τῆς Δαβὶδ, καὶ τῆς ὅσοι
 κατ' ἐκείνας ἀνδρίας καὶ ὁπείκας καὶ ὑπο-
 μονὴν ἐνδεξάμενοι, δυνηθώμεθα ἐντεῦθεν
 αὐτοῖς κοινωνῆσαι, καὶ τῆς αἰώνων καὶ μακα-
 ρίων σκηνῶν· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
 τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶς τῆς κυρίας
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μὴ οὐ τῷ
 πατρὶ ἢ δόξῃ, ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι,
 νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς ὅσον αἰῶνας τῷ αἰῶ-
 νων ἀμήν.

I. 227. b.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΕΒΔΟΜΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Ὅτι δεῖ φεύγειν τὸ παρὰ τῶ ἀνθρώπων δόξαν καὶ τιμὴν μηδὲν ὠφελοῦσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα καταβλάπτεισαν ἡμῶν πῶ ψυχὴν· καὶ τῶ ἀρχῶν δὲ καὶ ὀφεισῶν μὴ ἐφείδαι· οὐχ ὥς τῷ ἀρχεῖν ἀνθρώπων ὄντι κακοῦ, τοῦτο καὶ γὰρ ἐκ Θεοῦ, καὶ παῖγμα ἐράσμιον, ἀλλ ὥς τῷ κακῶς τῇ ἀρχῇ χρωμένων, βλαπτομένων ἐντεῦθεν.

SERMONIS SEPTIMI ETHICON.

Quod fugienda sit hominum gloria et honorificentia, quae nihil prodest, immo vero maximopere animae nostrae nocet. Et quod principatus et potestates non sint optandae: non quod imperare hominibus malum sit; nam et hoc a Deo est, et negotium per se amabile; sed quia male hoc officio multi funguntur; ideoque hinc detrimentum capiunt.

1. **C**ernitis quomodo et verbis et opere nos docens Servator humanum honorem contemnere, secessit in montem solus, cum Iudaei venturi essent ad eum rapiendum ut regem crearent? Studeamus itaque omnes humanam gloriam non cupere; primo quidem probe scientes, nihil adeo comparare animam ad indecore agendum, ut gloriae amorem. Non enim potest huius amator vitam crucifixam vivere: sicut etiam qui gloriam calcaverit, plerasque alias passiones conculcare valebit. Etenim, qui gloriam superaverit, invidiam quoque et avaritiam, aliosque omnes diros animi morbos vincet. Deinde etiam cognoscimus quanta nos gloria digni habiti fuimus, prae qua humana ista, contumelia et risus et comoedia esse videtur: quemadmodum etiam praesentes divitiae, prae illis pauperies sunt; et vita haec absque illa, mortificatio est. Sine enim, aiebat Christus, ut mortui sepeliant mortuos suos. Adeo gloria haec prae illa, ignominia risusque est! Ne igitur hanc consecutemur. Nam si illi, qui eam nobis exhibent, umbra et somniis vaniores sunt, multo magis ipsa gloria. Gloria enim, inquit scriptura, hominis tamquam flos foeni. Quid autem foeni flore vilis sit?

α'. **Ε**ἴδετε πως ὁ σωτὴρ καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων ἡμᾶς διδάσκων καταφρονεῖν τὸ παρὰ τῶ ἀνθρώπων τιμῆς, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος μόνος αὐτός, τῷ Ἰουδαίων μελλόντων ἔρχεσθαι καὶ ἀρπάζαν αὐτὸν ἵνα ποιήσωσι βασιλεία; ἀπεδάξωμεν τοίνυν ἅπαντες τῷ ἀνθρώπινος μὴ ἐφείδαι δόξης, τρώτα μὲν ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι οὐδὲν οὕτω ὡς σκευάζει ψυχὴν ἀσχημονεῖν, ὥς τὸ δόξης ἐρεῖν· οὐ γὰρ ἔστι, ταύτης ἐρῶντα ζῆσαι βίον ἐσαυζωμένον. Ὡς περ οὖν οὐκ ἔστι πατήσαντα ταύτῃ, μὴ τὰ πλείονα τῶ παθῶν καταπατῆσαι· καὶ γὰρ ὁ ταύτης ὡς ἡρόδοτος, καὶ φόβος, καὶ φιλοχρηματίας, καὶ τῶ ἄλλων ἀπάντων χαλεπῶν νοσημάτων ὡς εἶσαι· ἔπατα ἡ καὶ μεγίστη γινώσκοντες τὴν δόξαν ἢ τετιμῆμεθα, καὶ πρὸς ἣν αὕτη ὡς βαλλομένη, ὕβρις καὶ γέλως καὶ κωμῶδία εἶναι δοκεῖ· καθάπερ γὰρ ὁ πλοῦτος ὡς πρὸς ἐκείνον, πένια· καὶ ἡ ζωὴ αὕτη χωρὶς ἐκείνης, νέκρωσις· ἄφες γὰρ φησι * ὡς νεκροὺς θάψαι ὡς αὐτῶν νεκρούς· οὕτω καὶ ἡ δόξα αὕτη πρὸς ἐκείνην, αἰσχύνη καὶ γέλως ἐστὶ· μὴ γοῦν Διὶ κωμῶν αὐτήν· εἰ γὰρ οἱ παρέχοντες αὐτήν, σκιάς καὶ ὀνείρων εἰσὶν εὐτελέστεροι, πολλῶ μᾶλλον αὕτη ἢ δόξα· δόξα γὰρ, φησιν *, ἀνθρώπος ὡς ἄνθρωπος χόρεται· τί ἡ ἀνθρώπος χόρεται εὐτελέστερον γένοιτο ἄν;

Cod. I. 275. D.

* Luc. IX. 6.

* I. Petr. I. 24.

(1) Ethicon hoc subsequitur explanationem verborum Iohannis cap. VII. 15: Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.

f. 276. a.

β'. Εἰ δὲ καὶ μόνιμος ἦν, τί τ' ψυχὴν ὠφελῆσαι ἴσχυσεν αὐτῷ; πάντως οὐδέν· ἀλλὰ καὶ καταβλάπτει τὰ μέγιστα, δούλους ποιοῦσα, καὶ δούλους ἀργυρωνήτων χεῖρες· δούλους οὐχ ἐνὶ δεσπότῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ καὶ μυρίοις διαφόροις ἐπιτάττουσιν ὑπακούοντας· πόσῳ τοίνυν βέλτιον, ἐλεύθερον εἶναι ἢ δοῦλον; καὶ τ' ἂνθρώπων δουλείας ἐλεύθερον ὄντα, δοῦλον εἶναι τ' ἢ Θεοῦ δεσποτείας; ὅλως ἢ εἰ βεβλόμεθα δόξης ἐρᾶν, δόξης ἐρῶμεν, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου· καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ θείαζον, καὶ μείζον τὸ κέρδιον· οὗτοι μὲν γὰρ κελεύουσιν ἡμᾶς διαπαντὸς ἀρέσκειν αὐτοῖς· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦναντίον ἅπαν· καὶ γὰρ ἑκατονταπλασίονα δίδωσιν ἡμῖν τ' παρ' ἡμῶν διδομένων, καὶ ζωὴν αἰώνιον τούτοις προσέθῃσι· τί γοῦν βελτίον; ἐν τῇ γῇ ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; ὑπὸ ἀνθρώπων ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμάζεσθαι; ἐπὶ ζῆμει, ἢ ἐπὶ κέρδει; σεφανοῦσθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, ἢ πρὸς ἀπείρους αἰῶνας; τὰ γὰρ ἀνθρώπινα πράγματα, ὅσον ἂν ἐπαρθῇ καὶ λάμψῃ, τοσούτῳ μείζονα τ' πτώσιν ἐργάζεται, οὐ τὰ τ' ἀρχομένων μόνα, ἀλλὰ καὶ τὰ τ' βασιλεύοντων αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἂν εὖροι τις οἰκίαν ἰδιωτικὴν τοσούτων ἐμπεπλησμένην συμφορῶν, ὅσον τὰ βασίλεια γέμει κακῶν· ἢ γὰρ οὐ νοοῦμεν τὸ τ' ἐπιταῦθα τιμῆς καὶ τ' δόξης εὐμάραντον, καὶ ὅσον ἐντεῦθεν τίκεται τὸ κακόν; καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον τούτων, ὅτι τὰ μὲν εἰς αὐτῶν κακὰ, ἀθάνατα μένει, ἢ ἢ ἡδονὴ οὐπω ἐφάνη, καὶ ἀπέπτῃ.

f. 276. b.

γ'. Λοιπὸν οὖν διακρεσώμεθα δοξάν, ἵνα μᾶλλον λάβωμεν δόξαν· εἰ δὲ διώκομεν δόξαν, ἐκπεσούμεθα δόξης· τίς δὲ νοῦν ἔχων ἰδὼν ἐζωγραφεμένον ἄρτον, καὶ μνηστικῶς ἐπὶ λιμοῦ κατέχηται, τ' γραφῆς ἀψεται; αὐτὸν οὖν προσποιεῖται καὶ ἡμεῖς δόξης ἐρῶντες, μὴ πῶς τῆς δόξης σκιάν, τοιαύτη γὰρ ἡ παρούσα δόξα, ἀλλ' αὐτὴν πῶς ἀλήθειαν, ὅλην ψυχῆς προθέσει ζητῶμεν· καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ τὸ μέγα δύναντα καὶ κόσμον, ὥστε φέρειν ἅπαντα καὶ ἄγαν ὅπου βουλόμε-

2. Sed etiamsi ea gloria stabilis foret, quid animam iuvare posset? Nihil omnino. Immo et plurimum nocet, quia servos facit, et quidem pecunia coemptis deteriores; servos inquam non uni domino tantum, sed duobus ac tribus et innumeris, diversa imperantibus, obedientes. Quanto ergo melius est liberum esse, quam servum? ab hominum inquam servitio esse liberum, et servum domini Dei? Prorsus autem, si volumus gloriam amare, utique gloriam amemus, sed immortalem: nam splendidius huius est theatrum, et lucrum maius. Mortales enim domini iubent nos cum impensa ipsis placere; Christus contrarium prorsus; nam centuplicatum nobis reddit quod ipsi contulimus, vitamque aeternam superaddit. Quid ergo melius? in terra an in caelis esse? apud homines existimatione frui, an apud Deum? cum damno, an cum lucro? coronari uno die, an per saecula infinita? Nam res quidem humanae quanto altius attolluntur et splendent, eo maiore lapsu ruunt, neque subditorum tantummodo, verum etiam regum ipsorum. Nam nec quisquam domum privatam ullam tot calamitatibus implicitam comperiet, quot regia palatia malis redundant. Nonne vero intelligimus praesentis honoris et gloriae fragilitatem, et quantum inde generetur malorum? Quodque omnium gravissimum est, parta hinc mala immortalia sunt, at voluptas vix ostensa avolat.

3. Reliquum ergo est ut gloriam recusemus, ut sic potius gloriam nanciscamur. Quod si gloriam sectamur, gloria excidemus. Quis cordatus, panem pictum videns, etiamsi sexcentis fame corripitur, picturam gustabit? Pari modo nos quoque si gloriae amore stimulamur, ne gloriae umbram, cuiusmodi est praesens gloria, sed veritatem ipsam toto animi proposito conquiramus. Principatus et potestates, et magnam in mundo potentiam, qua omnia sus deque pro nostro libito ver-

sare vellemus, item inimicos vexare, et assentatoribus bene facere; haec, inquam, omnes fugiamus; unum hoc spectantes, ut in virtute ac philosophia versemur. Nam potestates ac principatus multa quae Deo non placent, agere suadent: opusque est virili admodum animo, ut recte utamur data potestate aut principatu. Nam qui principatu spoliatus fuerit, invitus quidem sed tamen philosophatur: qui autem illo fruitur, idem fere patitur atque ille qui cum puella habitans speciosa pulchraque, lege vetetur quominus ad illam impudice respiciat. Haec nimirum est principatus conditio. Ideo multos vel invitos ad iniuriam faciendam impulit, multis iracundiam commovit, et linguae frenum laxavit, et oris ianuam patefecit: idem tamquam flatu animam ventilat, et in extremum malorum barathrum scapham demergit. Nam principatus sublimitas his qui non digne illo vivere eligunt, additamentum poenae est. Nam gratiosum fieri ac provehi in populo, quanto splendidiorem reddit, tanto maiora pericula habet, et curas, et timores. Nam respirare et consistere omnino nequit, tam acerbum gravemque habens dominum. Quid dico consistere ac respirare? Quamvis innumera recte facta hic habeat, aegre introibit in regnum Dei. Nihil enim aequae praecipitem dare hominem solet, ut potestatis comes apud vulgus gloria. Certe ignobilitatem aequo animo ferre, magnum quid est et nobile; sed qui in gloria versatur, forti animo et maximo indiget, ut dum gloria fruitur, cervicem non frangat.

4. Porro haec aio, non quia esse principes nolim; nec quia potestatem criminer, sed eos qui male illa utuntur, vel ad absurdos appetitus ac voluptates. Non est enim est potestas nisi a Deo, ait scriptura. Nam principatus esse, et alios imperare, alios imperari, neque temere omnia tamquam fluctus agitari, populis modo huc modo illuc circumactis, Dei sapientiae ne-

θα, καὶ οὖν ἐχθροὺς λυπεῖν, καὶ οὖν κολακεύοντας εὐεργετεῖν, φυγῇ πάντες φεύγωμεν· ἐν δὲ τούτῳ σκοποῦντες μόνον, ὅπως ἂν ὦμεν ἐν ἀρετῇ καὶ φιλοσοφίᾳ· αἱ γὰρ ἐξουσίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ πολλὰ τῆς τῷ Θεῷ μὴ δοκούντων πείθουσι ποιεῖν· καὶ σφόδρα νεανικῆς δεῖ ψυχῆς, ὥστε εἰς θεόν χρήσασθαι τῇ δεδομένῃ ἐξουσίᾳ τὴν καὶ ἀρχὴν· ὁ μὲν γὰρ ἀπεσερμημένος ἀρχῆς, καὶ ἄκων φιλοσοφεῖ· ὁ δὲ ἀπολαύων αὐτῆς, τοιοῦτον τι πάσχει, οἷον ἂν εἴ τις κόρη σμικρῶν εὐαδεῖ καὶ καλῇ, νόμους δέχεται μηδέποτε πρὸς αὐτὴν ἀκολάσως ἰδεῖν· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐξουσία διὰ πολλοὺς καὶ ἄκοντας εἰς τὸ ὑβρίζαν ἐπέβαλε, καὶ θυμὸν ἤγαγε, καὶ χαλινὸν γλώττης ἀφείλε, καὶ θυρὰν ἀνεπέτασε στόματι, ὥσπερ ὑπὸ πνεύματι πῶς ψυχὴν ἀναρρόπιζουσα, καὶ εἰς τὸ ἔσχατον τῶν κακῶν βυθὸν τὸ σκάφος καταποντίζουσα· ἀρχῆς γὰρ μέγιστος τοῖς οὐκ ἀξίως τῆς ἀρχῆς, ζῆν προαιρεμένοις, προσθήκη τιμωρίας ἐστὶ· τὸ γὰρ εὐδοκίμεῖν καὶ προκόπτειν ἐν δήμῳ, ὅσω λαμπρότερον ποιεῖ, τοσούτῳ μείζους οὖν κινδύνους ἔχει, καὶ τὰς φροντίδας καὶ τὰς ἀθυρίας· ἀναπνεῦσαι γὰρ καὶ σῆναι ὁ τοιοῦτος ὕλως οὐ δύναται, οὕτω πικρὸν ἔχων καὶ βαρὺν τὸ δεσπότῳ καὶ τί λέγω σῆναι καὶ ἀναπνεῦσαι; καὶ μυστήρια ἔχει κατορθώματα ὁ τοιοῦτος, δυσκόλως εἰς τὸ Θεοῦ βασιλείαν εἰσέρχεται· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐκτραχηλίζειν εἴωθεν, ὥς ἡ παρεπομένη τῇ ἐξουσίᾳ παρὰ τὴν πολλῶν δόξαν· τὸ μὲν γὰρ ἀτιμίαν ἐνεργεῖν, μέγα καὶ θύνατον· τὸ δὲ δόξης μετασχεῖν, νεανικῆς δεῖται ψυχῆς καὶ σφόδρα μεγάλης, ὥστε δόξης ἀπολαύοντα, μὴ ἐκτραχηλισθῆναι.

δ'. Ταῦτα ἡ λέγω, οὐ τὸ εἶναι ἄρχοντας ἀναιρῶν, οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν διαβάλλων, ἀλλὰ οὖν κακῶς ταύτῃ χρωμένους, καὶ πρὸς ἀτόπας ὀρέξεις καὶ ἡδονάς· οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ θεῷ, φησὶν· * ὡς τὸ ἀρχαὸς εἶναι, καὶ οὖν μὲν ἀρχεῖν, οὖν δὲ ἀρχεῖσθαι, καὶ μὴ ἀπλῶς ἀνέδην ἅπαντα φέρεσθαι ὡς περ κυμάτων, τῇδε κακείσε τὴν δὴμων ἀετιαγομένων, τὴν δὲ θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναι· ὅπερ γὰρ

f. 277. a.

* Rom. XIII. 1.

εἰσιν ἐν τῇ οἰκίαις τῶν ξύλων αἱ ἱμαντώσεις, τῆτο οἱ ἄρχοντες ἐν τῇ πόλει ὑπάρχουσι. Ὁ καθάπερ νηὶς ἐάν ἀποσῆσθαι τὴν κυβερνήτην, κατεπόντισας τὸ σκάφος· καὶ στρατὸν, ἂν [στρατηγὸν] ἀπαγάγῃς τῷ στρατοπέδῳ, δεδεμένους τοῖς πολεμίοις παρέδωκας ὅσους στρατιώτας, οὕτω καὶ τῇ πόλει ἂν ὅσους ἄρχοντας ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρὸς ἐστὶ τιμωρὸς ὁ Θεὸς, τούτων καταφρονούντων, καὶ δίκην ἐπὶ τῇ τύχῃσιν, ἀλλὰ καὶ σφέδρα μεγίστην ἀπαιτεῖ τὸν ὀφθαλμόν· καὶ μάλα εἰκότως· ὁ μὲν γὰρ τοῖς ἄρχουσιν ὑποτάσσεται, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ ταῦτα νομοθετήσαντι πείθεται· ὁ δὲ μὴ ὑπακούων ἐκείνοις, τῷ Θεῷ πολεμεῖ.

ε'. Ὡς περὶ τὸ ἀρχὰς εἶναι, καλὸν καὶ Θεῖον τῷ ὄντι δῶρον, οὕτω δεῖ πάντως καὶ ἕκαστον ἄρχοντα τῷ Θεῷ δοθεῖσθαι ἀρχῆς ἀξίως πᾶσιν ἀνεπίληπτον εἶναι· καὶ κρατεῖν μὲν θυμοῦ καὶ φθόνου καὶ ἡδονῆς, πάντα δὲ ὑπὸ ὅσων τῷ Θεῷ νόμους ἄγειν· καὶ τὸν ἐλεύθερον τηρεῖν, καὶ μηδ' ὅλως ἔαν ἐνδυναστεύσαι τῇ ψυχῇ τὴν δεσποτείαν ἥν ἡδονῶν· καὶ οὕτως ἀληθῶς ἄρχοντα εἶναι· καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῖς πάθεσι τῇ ψυχῇ τὴν λογισμὸν ἐπισήσας, ῥαδίως ἂν ἐπισαίῃ καὶ ἀνθρώποις μὲν τῷ Θεῷ νόμων, ὥστε αὐτὸν ἐν πατρὶος τάξεϊ τοῖς ἀρχομένοις εἶναι, μὲν πάσης ἡμερότητας ὁμιλοῦντα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ταπτομένοις, καὶ πάντας ἐντεῦθεν ἐρασὰς ἑαυτοῦ καθεστῶντα, καὶ μετ' εὐνοίας περὶ τὴν ἀρχὴν διακείμενον· τὸ δὲ δυσκατέρωτον ὄντως πρᾶγμα, καὶ μάλιστα πάντων δεικνύον τὸν ἄρχοντα· οὐ γὰρ εὐκόλως τοσούτων ἀνδρῶν διάθεσιν δυνήσεται τις ἑαυτὸν ἐπιστάσας, καὶ χεῖματα ἀναλώσει μυρία, καὶ μὴ μὲν νικήσῃ στρατόπεδα, καὶ ὅτι οὐκ ἕτερον ἐργάσεται· καὶ οὐδὲν οὕτω δείκνυσιν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὥς ἡ περὶ ὅσων ἀρχομένους φιλοσοργία· καὶ γὰρ πατέρα, οὐ τὸ γυνῆσαι μόνον ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν, μὲν τὸ γυνῆσαι· εἰ δὲ ἐνθα φύσις καὶ ἀγάπης χρεία, πολλῶν μᾶλλον ἐνθα χάρις ὑπάρχει. ὁ δὲ ἀνθρώπων μὲν ἄρχεῖν δοκῶν, θυμῷ δὲ καὶ φιλαρχίᾳ καὶ ἡδοναῖς

gotium est. Nam quod sunt in aedificiis trabium connexiones, id principes vel magistratus in civitatibus praestant. Et sicut remoto gubernatore, navem demerseris; et exercitum si e castris ducem submoveas, vinctos hostibus milites tradideris; sic etiam de civitatibus si principes aut magistratus abstuleris, feris irrationabilibus nos vivemus irrationabilius. Propterea severus vindex est Deus, si hi spernantur; et ultionem non mediocrem, sed plane maximam, de transgressore capit. Et iure sane optimo. Nam qui principibus subditus est, non principibus sed Deo, qui sic res ordinavit, obedit: qui autem illis non obtemperat, Deo adversatur.

5. Sicut autem principatus esse, bonum divinumque donum est, ita omnino oportet quemque principem, prout decet datam divinitus potestatem, cunctis irreprehensibilem semet praebere: cohibere iram, invidiam, voluptatem, atque omnia ex legum divinarum norma agere, mentem liberam conservare, neque omnino sinere, ut animae suae dominetur voluptatum potentia, atque ita vere principem esse. Nam qui perturbationibus animae rationem praeferat, facile etiam hominibus praeferat cum divinis legibus; ita ut ipse in patris loco subditus sit, cum omnimoda mansuetudine in populo suo versans, sicque omnes sibi amore devinciens, et benivolentiam illis erga principatum suadens, rem aedepol difficillimam, et quae praecipue facit principem esse. Haud enim facile tot hominum affectum poterit quis ad se attrahere, etiamsi innumeram pecuniam largiatur, etiamsi plurimos exercitus debellarit, quicquid denique aliud patraverit: nec quicquam est quod adeo principem denotet, ut ipsis erga subditos amor. Nam neque patrem generatio tantummodo facit, sed et amor erga genitos. Quod si ubi natura est, ibi amorem esse oportet, multo magis ubi gratia est. Secus vero qui hominum princeps esse videtur, iracundiae autem et am-

bitioni et voluptatibus servit, primo quidem ridiculus subditis apparebit, quia coronam gemmis interstinctam et auream gestat, temperantia autem non est redimittus: et purpurâ totum corpus splendet, sed animam inornatam habet. Deinde ne quomodo quidem principatum administret sciet: nam qui sibi ipsi imperare nequit, quomodo alios poterit dirigere legibus?

6. Quamobrem non quasi principatum vituperantes, aut quemquam cum potestate esse nolentes, dicimus haud debere nos principatus ambire. Nam multi praeclare imperio usi, Deo placuerunt; quam rem testantur Moyses, Iosue, David mitissimus, et cum aliis Constantinus magnus et par apostolis, cuius vitam, ut oblectamento et exemplo futuris regibus foret, peculiari nos scripto tradidimus, piis viris rogantibus; narrantes ex illius actibus multis paucos, quamquam praesenti lucubratione occupati. Sed rei consideramus summam arduitatem; quoniam omnis dominatio difficilis, hominum autem maxime; quanto scilicet vel fera intractabilior est homo, prout dixit sapiens, propter ingenii profunditatem. Simulque observavimus damnum hinc socordibus eveniens, qui sibi minime attendunt, et pulchra re non utuntur pulchre; et Deum irritant, non in futuro tantum saeculo, verum etiam in praesenti, qui hos remuneratur iuxta opera ipsorum. Quod ne patiamur, malimus potius tuto imperari quam periculose imperare. Sic enim vitabimus tum in praesenti vita imperii pericula, et repositam illic indigne viventibus incessabilem punitionem; atque aeternis finemque nescientibus bonis fruemur. Quae utinam omnes nos consequamur, gratia et benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem et cum quo, Patri gloria est cum sanctissimo Spiritu, nunc et per omnia saecula saeculorum. Amen.

δελεύων, πρῶτον μὲν καταγέλαστος εἶναι δόξειεν ἂν τοῖς ἀρχομένοις, ὅτι σέφανον μὲν φορεῖ λιθοκόλλητον καὶ χρυσοῦν, σωφροσύνη δὲ οὐκ ἐσεφάνωται· καὶ ἀλκρῆδι μὲν ὅλον τὸ σῶμα λάμπεται, τὸ δὲ ψυχὴν ἀκόσμητον ἔχουσα· ἔπειτα δὲ οὐδὲ ὅπως μεταχειρίζεται τὴν ἀρχὴν ἐπισήσεται· ὁ γὰρ ἑαυτοῦ μὴ δυνήθεις ἀρχεῖν, πῶς ἂν ἐτέρους δυνήθειν καταδύειν τοῖς νόμοις;

ς'. Ὡς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς κακίζοντες, ἐδ' ἀναιρῶντες τὸ εἶναι τινὰς ἐν ἐξουσίαις, εἶπομεν μὴ ἐφίεσθαι ἡμᾶς τῇ ἀρχῇ· πολλοὶ γὰρ καλῶς τῇ ἀρχῇ χρησάμενοι, τῷ θεῷ εὐχρίστησαν· καὶ μάρτυροῦσι Μωσῆς τε καὶ Ἰησοῦς καὶ Δαβὶδ ὁ πρῶτος, καὶ σὺν ἑτέροις πολλοῖς Κωνσταντῖνος ὁ μέγας καὶ ἰσαπόστολος, οὗ τὸ βίον ἡδυσμά τε καὶ παιδείμα τοῖς εἰς ὑπερὸν βασιλεῦσιν ὄντα ὡς ἀδελφὸν καὶ ἰδίᾳ γραφῇ (1), φιλοθέων ἀνδρῶν ἀξιώσας, διεξήχθοντες ἐκ τῆς ἐκείνου πολλῶν ὁλίγα, καί τοι τῇ παρέσθῃ πᾶσιν ἐνησχολημένοι· ἀλλὰ τὸ τῇ πράξει ἐννοοῦντες δυσμεταχειρίζοντες μέγεθος, ὡς πᾶσα μὲν ἀρχὴ, δυσχερὴς καὶ πάντων, ἀνθρώπων δὲ μάλιστα, ὅσω καὶ θηρίων δυσμεταχειριστότερον ἀνθρώπος, καὶ τὸ εἰπόντα σοφὸν, διὰ τὴν πηλὴν τὴν φρονεῖν· καὶ σὺν τούτοις βλέποντες τὴν τοῖς ῥαθύμοις ἐργασίαν ἐντεῦθεν βλάβην, ἑαυτοῖς μὴ προσέχευσι, καὶ τῷ καλῷ μὴ καλῶς χρηματι κεραιμένοις, καὶ τὸ θεὸν παροξύνουσιν ἐν τῷ μέλλοντι μόνον αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι, τούτοις ἀποδιδόντα καὶ τὰ ἑσθῶτα αὐτῶν· ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, ἐλώμεθα μάλλον ἀκινδύνως ἀρχεσθαι, ἢ ἀρχεῖν ἐπικινδύνως· κερδήσομεν γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῇ ἐνταῦθα κινδύνων διὰ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν ἀποκειμένην ἐκείνῃ τοῖς οὐκ ἀξίως ζήσασιν τὴν ἀρχὴν ἀτελευτήτως κολάσεως τὴν φυγὴν, καὶ τὴν αἰώνιον καὶ πέραν οὐκ ἐπισταμένων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι τοῦ φιλανθρωπικοῦ τῇ κυρίᾳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μὴ οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς πάντας αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

f. 278. a.

(1) Tres mihi in manibus sunt Constantini magni vitae, quas in vaticanis codicibus reperi. Utrum vero in earum numero sit haec, cuius se auctorem Theodorus noster dicit, alibi disquiremus.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΟΓΔΟΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Περὶ τῶν φρικτῶν καὶ θείων καὶ ἀρχάντων καὶ ζωοποιῶν τῷ Χριστοῦ μυστηρίων·
καὶ ὅτι ἡ τούτων μεταλήψις τοῖς μὲν ἀξίοις, ἐστὶ σωτηρία·
τοῖς δὲ ἀναξίοις, κόλασις.

SERMONIS OCTAVI ETHICON.

De tremendis et divinis immaculatisque ac vivificis Christi mysteriis. Et quod
horum susceptio, dignis fiat in salutem, indignis autem in poenam.

Cod. f. 310. b.

α'. Σκόπει γε μὴν καὶ κεῖνο, ὅτι λέγει νῦν φανερώς περὶ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως τῆς τιμῆς σώματος αὐτοῦ καὶ ζωοποιου· καθάπερ γὰρ ἐστὶ ζωοποιὸς κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς τῷ Θεοῦ υἱὸς τε καὶ λόγος, οὕτω δὲ καὶ τὸ, ἐν ᾧ κατώκησε σάρκα, ζωοποιὸν ἀπέδωκεν, ὅλον κατὰ τὸν ἀρρήτον τὸ ἐνώσεως λόγον, ταύτη συμβεβηκώς, καὶ μετασκησάσας αὐτὴν εἰς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν ἦτοι τὴν ζωὴν διὰ τοῦτο καὶ ζωοποιεῖ δὲ μετέχοντας αὐτοῦ, τὸ πανάγιον σῶμα Χριστοῦ, τὸ θάνατον ἐξελαύνον, καὶ ἐξισῶν τὴν φθορὰν, ἅτε δὲ τὴν πύλιν φθορὰν τελείως ἀφανίζοντα λόγον, ὡδίνον ἐν ἑαυτῷ· ὁ γὰρ ἄρτος ὁ ἐν τοῖς μυστηρίοις ὑφ' ἡμῶν ἐσθιόμενος, καὶ ὁ οἶνος ὁ πινόμενος ὁμοίως σὺν ὕδατι, οὐκ ἀντίτυπα ἐστὶ τῷ κυρίῳ σαρκὸς καὶ αἵματος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ κυρίου σὰρξ καὶ τὸ αἷμα· οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἅμα τῷ ὕδατι, πρὸς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἠνωμένον θεότητι μεταποιῶνται, ὡς τὸ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου σῶμα, λόγοις ἀπορήτοις, διὰ τῆς μυστικῆς, εὐλογίας, καὶ ἐπιφοιτήσεως τῆς ἀγίας πνεύματος· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἀντίτυπον ἐστὶ τῆς σαρκὸς μου, ἀλλ' ἡ σὰρξ μου ἐστίν· (2) ὥστε ὕστε-

f. 311. a.

1. Nunc et illud vide, quod nempe in praesenti loquitur manifeste de pretiosi ac vivifici corporis sui mystica communione. Sicut enim vivificus suapte natura est unigenitus Dei filius ac Verbum, sic etiam illam, in qua habitavit, carnem vivificam effecit, cum ei se totum, per ineffabilem unionis rationem coniunxit, eandemque ad sui ipsius excellentiam id est vitam extulit. Propterea etiam vivificat sui participes sanctissimum Christi corpus, mortem pellens, corruptionem submovens: quippe quod peremptorium prorsus corruptionis Verbum in se gestat. Etenim panis qui a nobis in mysteriis comeditur, et vinum quod aqua immixta pariter bibimus, haud sunt profecto carnis sanguisque Domini antitypa, sed ipsamet Domini caro et sanguis: non quod corpus, quod sumitur, de caelo adveniat, sed quia ipse panis cum vino et aqua, in corpus sanguinemque Christi divinitati copulatum, convertuntur; ut fiat illud de sancta Virgine natum corpus, modis inenarrabilibus, per mysticam benedictionem et sancti Spiritus interventionem. Non enim dixit Dominus: panis quem ego dabo, antitypon carnis meae est, sed caro mea est: id quod postea quoque in mystica caena

(1) Huic ethico praeit expositio verborum Domini apud Ioh. VI. 52: *et panis, quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita*. Porro ut p. 449: innuimus, huius praesertim ethici causa, in quo est praeclarissimum de ss. Eucharistia testimonium, cum perspicua dogmatis doctrina, haec nos Theodori excerpta vulgare suscepimus.

(2) Sic apud Catenam possinianam ad Matth. Theodorus heracleota: *μὴ νομίσης τύπον εἶναι τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὅτι ὁ ἄρτος αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τοῦ κυρίου, καὶ τὸ αἷμά ἐστι μεταποιούμενον εἰς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ κυ-*

affirmavit, quo tempore ad voluntariam passionem accessit. Dixit nimirum: hoc est corpus meum, dum panem porrigeret; et hic est sanguis meus, dum calicem propinaret. Haec videlicet mensa illa est, nihiloque inferior: non enim illam quidem Christus, hanc autem homo instruit; sed hanc pariter Christus apparat, sacerdotibus ministrorum vice fungentibus: quandoquidem haud humanarum virium opera nobis in conspectu sunt, sed Dei sanctificantis et transmutantis.

2. Quod si modum rei gestae requiris, satis tibi scire sit, quod per sanctum Spiritum sibi atque in se carnem Dominus constituit: nihilque ulterius cognoscimus, nisi quod Dei verbum verum omnipotensque est, rei autem modus inscrutabilis. Neque id quoque fortasse dicitur absurde, quod quomodo naturaliter panis in comestione, et vinum cum aqua in potu, in manducantis bibentisque corpus ac sanguinem commutantur, neque idcirco fit aliud hominis corpus a priore diversum; ita etiam oblatus panis et vinum cum aqua, per invocationem atque adventum sancti Spiritus, supernaturaliter in corpus Christi ac sanguinem convertuntur: neque idcirco duo sunt, sed unum. Idemque nunc in iis efficitur, qui cum fide ac digne suscipiunt, in peccatorum remissionem, vitam aeternam, et animae corporisque custodiam; in illis vero qui cum incredulitate ac indignitate communicant, fit punitionis poenaeque instrumentum. Non secus ac Domini mors credentibus extitit vita et incorruptio, ut beatitudine fruuntur aeterna; incredulis autem et Domini interfecto-ribus punitionem poenam-

ρον καὶ τῷ μουσικῷ δείπῳ εἴρηκεν, εἰς τὸ πάθος ἐρχόμενος τὸ ἐκούσιον· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, (ὧ) ἄρτον διδούς· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου, τὸ ποτήριον παρέχων· αὕτη γὰρ, ἐκείνη ἐστὶν ἡ τράπεζα, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἔχει· οὐ γὰρ ἐκείνην μὲν ὁ Χριστός, ταύτην ἡ ἀνθρωπότης δημιουργεῖ· ἀλλὰ καὶ ταύτῃ αὐτὸς, ὑπηρετῶν τάξιν τῶν ἱερέων ἐπεχόντων, ἐπέειπερ οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμει ἐργατὰ προκειμένα, ἀλλὰ Θεοῦ ἀγιάζοντο ταῦτα καὶ μετασκευάζοντο.

β'. Εἰ ἡ τὴν ἑξόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι μαθεῖν ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου ἐαυτῷ τὴν σάρκα ὁ κύριος ὑπεσῆσατο· καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκοντες, ἢ ὅτι ὁ λόγος τῷ Θεοῦ ἀληθὴς ἐστὶ καὶ παντοδύναμος, ὁ ἡ τὸς τρόπος ἀνεξερεύνητος. Οὐ χεῖρον ἡ ἴσως καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι καθάπερ φυσικῶς ὁ ἄρτος διὰ τὴν βρώσεως, καὶ οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τὴν πόσεως, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τῷ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γίνονται σῶμα ἕτερον παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα, οὕτω καὶ ὁ τῷ προθέσεως ἄρτος καὶ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τὴν ἐπιφοιτήσεως τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὑπερφῶς εἰς τὸ σῶμα τῷ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα μεταποιῶνται· καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν· καὶ τὸ αὐτὸ γίνεται νῦν τοῖς μὲν πίσει καὶ ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τὴν καὶ σώματος· τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν· ὥσπερ καὶ ὁ τῷ κυρίου θάνατος, τοῖς μὲν πιστεύουσι γέγονε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος· τοῖς ἡ ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς κυριοκτόνοις, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον· καὶ γὰρ τοι καὶ συνανακρα-

I. 311. D.

εἶον ἡμῶν ἀρρήτῳ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ibidem Theodorus mopsuestenus: οὐκ εἶπε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τοῦ σώματός μου· καὶ τοῦτο τοῦ αἵματός μου· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τὸ αἷμά μου· διδάσκων ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ὁρᾶν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ διὰ τῆς γενομένης εὐχαριστίας εἰς σάρκα καὶ αἷμα μεταβάλλεσθαι. Ibidem denique Chrysostomus: εἰπὼν τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, δεικνύει ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἀγιαζόμενος ἐν τῇ θυσιασθείᾳ· ἀρρήτῳ γὰρ τρόπῳ μεταποιεῖται εἰς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου, καὶ ἡμῖν ἄρτος φαίνεται. Similiter in Catena corderiana ad Matth. S. Iohannes damascenus: οὐκ ἐστὶ τύπος ὁ ἄρτος καὶ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· μὴ γένοιτο· ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν.

θέντ^Θ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ κυρίῃ, καὶ ἐν σώματι γηρομένου τῷ ἡμετέρῳ, καὶ τὴν εἰς ἄρτου τροφὴν προσιεμένῃ, καὶ τὴν εἰς οἴνου καὶ ὕδατος πόσιν· οὐ γὰρ ἄλλῳ τινὰ παρεκαινοτόμησε τῇ φύσει τὸ σύσασιν, ἀλλὰ διὰ τὸ σωήθων καὶ καταλλήλων, ἔδωκε τῷ κατ' ἐαυτὸν σώματι τὴν ὁρμητικὴν, βρώσει καὶ πόσει περικρατῶν τὴν ὑπόσασιν· ὁ ἄρτος ἐκείν^Θ ὁ ἐσθιόμεν^Θ, καὶ τὸ πινόμενον πόμα, πρὸς σῶμα αὐτοῦ καὶ αἷμα μετεβάλλετο, καὶ συνεζομοιοῦτο τῇ θεοδόχῳ σαρκί, καὶ εἰς αὐξήσιν καὶ σύστασιν αὐτῆς συνεβάλλετο, μεταποιηθείσης ἅμα τῇ ἐνοικήσει τῷ θεοῦ λόγῳ, πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν θεϊκὴν.

γ'. Καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸ τῷ λόγῳ τῷ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον, εἰς σῶμα τῷ θεοῦ λόγῳ μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν· καὶ ὁμοίως τὸ οἶνον τὸ καὶ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα· ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τῇ ἐπισκηνώσει τῷ λόγῳ τῷ ἐπισκηνώσαντος ἐν αὐτῷ καθ' ἁγιασθὲν, ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ ἦν τῇ δυνάμει· καὶ γὰρ ἐκ τούτων, παντὸς ἀνθρωπίνου σώματος ἡ ὑπόσασις· καὶ ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων, δυνάμει πρὸς τὸ ὄγκον τῷ ἡμετέρῳ σώματος βλέπει· ὅτι ἐν τούτῳ ἐκεῖνα γηρόμενα, τοῦτο γίνεται, καὶ τρόπον τινὰ ταυτὸν ἐς ἐκείνοις τὸ ταῦτα ἁπλοῦς ἐξάμενον σῶμα, τὸ τροφῆς, ὡς περ εἴρηται, πρὸς τὸ τὸ σώματος φύσιν, διὰ τὴν ἀλλοιωτικὴν δυνάμειν καταλλήλως μεταισαμένης· ὅθεν καὶ ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρτος εἰς θεῖαν μετέστη δυνάμειν, διὰ τὸ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ἴσον γίνεται· ἐκεῖ τε καὶ ἡ τῷ λόγῳ χάρις, ἁγιον ἐποίει τὸ σῶμα, ὃ ἐκ τῶν ἄρτου καὶ τῶν οἴνου καὶ τῶν ὕδατος ἡ σύσασις ἦν, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ ἦν, ἐν ταῦτα τὸ ὡσαύτως ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος*, ἁγιαζονται διὰ λόγον θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὐ διὰ βρώσεως προεόντα εἰς τὸ σῶμα γινόμενα τῷ λόγῳ, ἀλλ' εὐθύς εἰς τὸ σῶμα διὰ τὸ λόγον μεταποιούμενα.

δ'. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ θεῷ βαπτίσματος γίνεται· τὸ γὰρ κοινὸν ὕδωρ, καὶ ὀλίγη τιμὴς ἁγιον πρὸς τὴν εὐλογίαν, καὶ ἁγιασμὸν τὸ παρὰ τῷ θεῷ πνεύματος, θεῖον

que contulit sempiternam. Etenim quia humanae naturae se commiscuit Dominus, corpusque nostrum assumpsit, escam quoque de pane exhibuit, et de vino aquaque potum. Haud aliam quippe excogitavit conservandae naturae rationem, sed communibus congruisque alimentis corpus suum sustentavit, esca et potu subsistentiam conservans: nam panis ille comesus et potio bibita, in corpus eius sanguinemque convertebatur, fiebatque conformis deiferae carni, eique augendae et conservandae proderat, quae scilicet ob inhabitans Dei Verbum ad dignitatem simul divinam transferebatur.

3. Bene igitur nunc quoque sanctificationem verbo Dei panem in Verbi divini corpus commutari credimus; vinumque cum aqua pariter in sanguinem: quandoquidem et corpus illud, Verbi habitaculo quod in eo residebat sanctificatum, panis vinique cum aqua vim habebat: namque his alimentis omne corpus humanum subsistit: et qui haec spectat, perinde est ac si corporis nostri incrementum spectet: quia intra hoc illa suscepta, corpus revera fiunt, et idem quodammodo cum illis fit corpus eadem excipiens; cibó, ut dictum est, in corporis naturam, per vim convertibilem, congruenter transformato. Sicut ergo in Christi corpore, commutatus panis in divinam vim transibat, ita et nunc contingit similiter. Illic enim gratia Verbi sanctum efficiebat corpus, cui ex pane vinoque et aqua subsistentia confiebat, ita ut idem corpus panis quodammodo ac vinum et aqua esset. Nunc autem panis similiter et vinum cum aqua, sicut ait apostolus, sanctificantur per verbum Dei et orationem; neque haec tamen vi manducationis in corpus Verbi transeunt, sed ilico in corpus a Verbo commutantur.

4. Hoc etiam in divino baptismo accidit. Etenim quae vulgaris erat vilisque pretii aqua ante benedictionem, post sanctificationem a divino Spiritu collatam, di-

f. 312. a.

* 1. Tim. IV. 5.

vina sacraque fit, magna et mirabilia operans, purgationem inquam peccatorum, renovationem et regenerationem; haud profecto corporalem, de qua Nicodemus cogitabat, qui legis adhuc umbrae adhaerebat; nihilque excelsum imaginari valebat; sed peregrinam quandam diversamque; et oculis sane invisibilem, sola vero mente spectabilem; vereque dignam Christo ipsam donante, qui nostri gratia factus est sicut unus de nobis. Ut sicut olim insidiis circumventi fuimus, artificio malefici infernalis draconis, improbi et invidi, qui operculum mente sua dignum adinvenit serpentem, et in simili sibi reptili habitavit; et huius opera primo in nostrum genus introduxit peccatum; sic nos postea cura creatoris clementisque Dei, qui perfectum hominem adsumpsit, atque ita inimici malitiam correxit, nostramque salutem operatus est; pari inquam modo panis quoque et vinum cum aqua, quae antea res communis erant, postquam ea mysterium consecraverit, corpus et sanguis Christi fiunt, superna ipsis benedicente gratia.

5. Atqui, dicet aliquis, cur caro et sanguis non apparent nobis, sed panis vinumque? Ne nos videlicet, inquam, a comestione abhorreremus. Nam si caro et sanguis apparerent, insuaviter prorsus ad participandum tam insolita accederemus. Nunc vero, tali sub forma quum nobis appareant, facile haec participamus. Scit enim Deus, humanam infirmitatem saepe respuere quae sibi non sunt consueta: ideoque solita sua indulgentia utens, per consueta naturae facit ea quae sunt supra naturam. Sicut igitur in baptisate, quoniam hominum mos est aqua lavari, et oleo ungi, aquae et oleo gratiam Spiritus immiscuit, fecitque haec renovationis lavacrum et regenerationis; re sensibili intellectuale donum efficiens; pari ratione,

γίνεται καὶ ἱερὸν, ἐνεργοῦν μέγала καὶ θαυμασά, λέγω δὴ κάθαρσιν ἀμάρτιων, ἀνακαινισμόν καὶ ἀναγέννησιν, πάντως οὐχὶ σωματικὴν, καὶ ἣν ὁ Νικόδημος ἐνόησεν, ἔτι τῇ τ' νόμῳ πῶς καθάρσιμος σκιά, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν φαντασθῆναι δυνάμενος, ἀλλὰ ξένην τινὰ καὶ παρηλλαγμένην, καὶ ὀφθαλμοῖς μὲν, οὐδαμῶς βλεπομένην, ἐννοία ἢ μόνη θεωρούμενην, καὶ ὅντως ἀξίαν τ' ταύτην ἡμῖν χαρισάμενος Χριστοῦ, δι' ἡμᾶς γεγενότος κατ' ἡμᾶς· ἵνα ὥσπερ ἐπεβλεψθῆμεν πάλαι καὶ τὸ μερίμνης τ' κακουργούντος ὑποχθονίῃ δαίμονος καὶ μοχθηροῦ ἐβασκάνε, προκάλυμμα δ' ἐαυτοῦ Γνώμης ἄξιον εὐρηκότος τ' ὄφιν, ὁμοίω τε ἐρπετῶ ἐνοικήσαντος, καὶ διὰ τοῦτο τ' καὶ τ' γένεσιν ἡμῶν ἀμάρτιαν καινοτομήσαντος· οὕτως ὑστέρον σωθῶμεν καὶ τ' φροντίδος τ' δημιουργοῦ καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ τέλειον ἀνθρώπον ἀναλαβόντος, καὶ οὕτω τ' ἐχθροῦ πονηρίαν ἐπανορθώσαντος, καὶ αὐτὴν ἐργάσαντος τ' ἡμῶν σωτηρίαν· τ' αὐτὸν οὖν ζῶπον καὶ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἅμα τῷ ὕδατι, κοινὰ πρότερον ὄντα, ὅταν αὐτὰ τὸ μυστήριον ἱερουργήσῃ, σῶμα καὶ αἷμα γίνονται τ' Χριστοῦ, καὶ ἀνωθεν χάριτος εὐλογούσης αὐτά.

ε'. Καὶ πῶς, φησὶν, οὐχὶ φαίνονται ἡμῖν σὰρξ καὶ αἷμα. ἀλλ' ἄρτος καὶ οἶνος; διὰ τὸ μὴ ἡμᾶς ἀνδρίζεσθαι πρὸς τ' βρώσιν· εἰ μὲν γὰρ σὰρξ καὶ αἷμα ἐφαίνοντο, ἀπὸ τῶν ἀνδρείων περὶ πᾶσι μεταλήψιν ὡς ἀποκρίσθαι (1). νῦν ἢ τοιαύτης φαινομένης ἡμῖν, εὐχερῶς ταύτης μεταλαμβάνομεν· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἀσθένεια πολλάκις τὰ μὴ καὶ σωθήσαν τετριμμένα ἀποσρέφεται δυσχεραίνουσα· διὸ καὶ τῇ σωθήσει κεχηρμένος συγκαταβάσει, διὰ τῆς σωθῆσιν τ' φύσεως ποιεῖται τὰ ὑπὲρ φύσιν· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τ' βαπτίσματος, ἐπειδήπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσία, ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέμυξε τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἐλαίῳ τ' χάριν τ' πνεύματος, καὶ ἐποίησε ταῦτα λουτρὸν ἀφύγανσιν καὶ ἀνακαινίσεως, δι' αἰσθη-

f. 312. b.

(1) Imitatur Theodorus sanctum Cyrillum prout legitur apud nos in commentario ad Lucam, in hac nova PP. bibliotheca T. II. p. 417. Item in catena corderiana ad Matth. p. 754.

f. 313. a.

τοῦ πράγματός, νοητὸν δὲ ὄν ἁποτε-
λῶν· οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ τοῖς ἀνθρώποις
ἐθῶς ἄρτον ἐσθίειν, καὶ πίνειν οἶνον μεθ'
ὑδατος, συνέζευξεν αὐτοῖς τὸ αὐτοῦ Θεό-
τητα· καὶ ποιήσας αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα
αὐτοῦ, τὸ εἶδός τ' ἄρτεος καὶ τ' οἴνου ἐφύ-
λαξεν, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν,
ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γινώμεθα· οὐδὲν γὰρ
αἰσθητὸν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ἀλλ'
αἰσθητὰ μὲν πράγματα, πάντα δὲ νοη-
τά· εἰ μὲν γὰρ ἀσώματοι ἦμεν, γυμνὰ
ἂν ἦμιν, αὐτὰ τὰ ἀσώματα παρέδωκε
δῶρα· ἐπεὶ ἡ σῶματι συμπλέκεται ἡ ψυ-
χή, ἐν αἰσθητοῖς ἡμῖν τὰ νοητὰ φαν-
δίδωσιν· οὐκ ἄρα τύπος ὁ ἄρτος, ἐπεὶ ὁ οἶ-
νος ἅμα τῷ ὕδατι, τὰ ἐν τῷ Θεῷ θυσια-
στήριον ἁγιαζόμενα τῷ σώματος τῷ Χριστοῦ
καὶ τῷ αἵματι, μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτὸ τὸ
σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῷ κυρίῳ τεθεωμένα· διὸ
μὴ τοῖς καίμοις μόνον ἐμβλέπωμεν, ἀλλὰ
τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχοντες, καὶ παθώ-
μεθα, καὶ πιστεύωμεν, καὶ νοητοῖς αὐτὰ
βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς· ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐ-
τοῦ ἀφωχολόγιστος (1)· ἡ δὲ αἴσθησις ἡμῶν
εὐεξαπάτητος· οὐδὲν οὐδέποτε διέπεσεν· αὐ-
τὴ δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται· ἐπεὶ οὖν ὁ
λόγος αὐτοῦ, φησὶ, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα
μεν, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μεν, παθώμεθα
τῷ Θεῷ, καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν, καὶ ἐναν-
τίον εἶναι δοκῇ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς,
καὶ τῷ ὅψει τὸ λεγόμενον· καὶ λογισμῶν καὶ
ὁψέων κυριώτερον ἔχωμεν αὐτοῦ τῷ λόγον.

f. 313. b.

ε'. Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τῷ σώμα-
τος καὶ τῷ αἵματι τῷ κυρίῳ ταῦτα ἐκάλε-
σαν, ὡς ὁ Θεοφάντωρ ἔφη Βασίλειος ἐν τῇ
μυστικῇ τῇ ἱερουργίᾳ εὐχαῖς, οὕτω λέ-
γων· καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τῷ σώμα-
τος καὶ αἵματι τῷ Χριστοῦ σε· ἀλλ' οὐ μὴ
τὸ ἁγιασθῆναι, εἰπὼν, πρὸ μὲν τοῦ
ἁγιασθῆναι, καὶ πρὸ τῷ χάριν λαβεῖν,
οὕτως ἐκάλεσαν (2), διαταξάμενοι μάλα
καλῶς οἱ Θεόληπτοι προσκυνεῖν ἡμᾶς μὴ
πόθεν καὶ πίστεως, καὶ πρὸ τῷ τελειωθῆναι

quoniam solent homines panem comedere
vinumque cum aqua bibere, his copulavit
deitatem suam; eaque corpus suum ac
sanguinem efficiens, panis tamen vinique
apparentiam retinuit, ut a consuetis ac na-
turalibus ad supernaturalia sublevemur.
Nihil enim sensibile nobis Christus tradi-
dit, sed res quidem sensibiles; omnia ta-
men intellectualiter accipienda. Nam si
quidem incorporei essemus, utique incor-
poralia nobis dona dedisset: sed quia cor-
pori copulata est anima, sensibili sub spe-
cie intellectualia nobis tradidit. Neque id-
circo panis ille et vinum cum aqua, quae
in sacro altari sanctificantur, typus qui-
dam sunt Christi corporis sanguinisque;
absit; sed corpus ipsum ac sanguis Domini
deificata. Caveamus itaque quominus haec
tantummodo prout oculis prostant specte-
mus, sed Christi verba retinentes, persua-
deamus nobismet atque credamus, eaque
mentis oculis conspiciamus. Nam sermo
eius infallibilis est; sensus vero noster fa-
cile decipitur: ille numquam excidit, hic
plerumque fallitur. Quandoquidem igitur
sermo eius dicit: hoc est corpus meum,
et hic est sanguis meus, Deo credamus,
et nullatenus contradicamus: etiamsi ra-
tioni nostrae contrarium appareat atque
visui id quod adfirmatur: ac ratiocinio
prorsus nostro visuque potius existime-
mus sermonem eius.

6. Quod si nonnulli antitypa corporis
sanguinisque Domini haec appellaverunt,
veluti deiloquus loquitur Basilus in my-
sticis sacrificii precibus dicens: et propo-
nentes antitypa corporis et sanguinis Chri-
sti tui; haud equidem post sanctificatio-
nem, inquam ego, sed ante sanctificatio-
nem et ante susceptam gratiam, sic ea ap-
pellaverunt; ordinantes egregie admodum
hi viri inspirati, ut nos cum amoré ac fide
veneremur, ante etiam quam consecren-

(1) Sic etiam S. Cyrillus loco nuper citato. — (2) Consonat prorsus Ioh. damascenus in corderiana catena p. 755. Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκά-
λεσαν, οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἰπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες.

tur, divina haec dona, tamquam antitypa illorum quae geruntur in magno ingressu ad sacram liturgiam: ea ratione, qua humanam quoque Dei humanati fictam pictamque figuram, tamquam eiusdem antitypum, veneramur. Namque imaginis honor ad prototypum transit, ut magnus inquit Basilius. Ceteroqui picta quidem dominicae carnis imago, huius omnino antitypon est, numquam tamen erit ipsum prototypum, id est ipse Christus. Haec autem divina dona, quae eatenus antitypa fuerant dominicae carnis ac sanguinis, sanctificantur postea, vereque ipsum prototypum fiunt, id est caro ipsa et sanguis Christi, per mysticam benedictionem et sancti Spiritus adventum. Quare etiam oportet, cum amore ac fide haec nos venerari dum ad sanctificationem pompaticae deducuntur. Denique antitypa etiam futurorum dicuntur haec, non quia vere corpus et sanguis Christi non sint, sed quia nunc quidem per ea participamus Christi divinitatem, tunc autem intellectualiter per solam visionem. Quam ob rem communio quoque haec participatio dicitur, quia unionem nobis cum Christo largitur, et ad regni sui communionem admittit: et praeterea, quod sic nos invicem communicare coniungique facit. Quia enim ex uno pane et calice percipimus omnes, sequitur ut unum corpus Christi, unusque sanguis, et mutua membra fiamus, ex illius carne illiusque ossibus, Christo incorporati. Nec porro haec in aphedronem secedunt, neque corrumpuntur; absit; sed in substantialem consistentiam transeunt participantium, et animae corporisque substantiam conservant.

ταῦτα τὰ Θεῖα δῶρα, ὡς ἀντίτυπα τῷ τῇ μεγάλης γινομένης εἰσόδου (1), τῷ ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ, καθάπερ προσκυνοῦμεν καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ τῇ Θεανθρώπῃ λόγῳ μορφῇς τὸ ἐκτύπωμα, ὡς ἐκείνῃ ἀντίτυπον· ἡ γὰρ τιμὴ τῷ εἰκόνας, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον δὲ βαίνει, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος (2). καὶ τοι γὰρ ἡ μὲν γεγραμμένη τῷ τῷ κυρίου σαρκὸς εἰκὼν, τοῦτε διὰ παντὸς ἀντίτυπος οὔσα, οὐκ ἔσται ποτὲ αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, ἦγιν αὐτὸς ὁ Χριστός· ταῦτα δὲ τὰ Θεῖα δῶρα μέχρι τινὸς ἀντίτυπα ὄντα τῷ τῷ κυρίῳ σαρκὸς καὶ τῷ αἵματος, ἀγιάζονται μὲν ταῦτα, καὶ ἀληθῶς αὐτὸ γίνονται τὸ πρωτότυπον, ἥτοι ἡ σὰρξ αὐτὴ καὶ τὸ αἷμα τῷ Χριστοῦ, διὰ τῇ μυστικῇ εὐλογίᾳ, καὶ τῇ τῷ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως· ὅθεν χρῆν καὶ διὰ τοῦτο, μὲν πόθῃ καὶ πίστεως προσκυεῖν ἡμᾶς ταῦτα, πρὸς τὸ τελειωθῆναι ἀγόμενα (3). ἀντίτυπα δὲ τῷ μελλόντων λείπονται ταῦτα, οὐχ ὡς μὴ ὄντα κατ' ἀλήθειαν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετεχομεν τῷ τῷ Χριστοῦ Θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς Θείας· διὰ τοι τοῦτο καὶ κοινωνία ἡ αὐτῶν καλεῖται μετάληψις, ὅτι τῷ πρὸς τῷ Χριστὸν ἡμῖν χαρίζεται ἕνωσιν, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιεῖ τῷ αὐτοῦ βασιλείας· οὐ μὴν δὲ, ἀλλ' ὅτι καὶ κοινωνεῖν ἐντεῦθεν ἡμᾶς καὶ ἀλλήλοις ἐνοῦσθαι ὡς ἀσκεύαζαι· ἐπεὶ γὰρ εἰς ἐνὸς ἄρτους εἰς ποτηρίῃς μεταλαμβάνομεν ἅπαντες, λοιπὸν καὶ ἐν σῶμα Χριστοῦ, καὶ ἐν αἷμα, καὶ ἀλλήλων μέρη γινόμεθα, ἐκ τῷ σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τῷ ὀστέων αὐτοῦ, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες· οὐ γὰρ εἰς ἀφεδρώνα χωροῦσι ταῦτα οὐδὲ φθείρονται, οὐδὲ διαπνέονται, μὴ γένοιτο, ἀλλ' εἰς σύσσωμα οὐσιώδη χωροῦσι τῷ μεταλαμβανόντων, τῷ τῷ ψυχῆς οὐσίαν καὶ τῷ σώματος συντηροῦντα.

f. 314. a.

(1) Duplex est ad graecam missam introitus; minor initio dum sacra dona nondum consecrata ad mensam deferuntur; maior, cum iam consecrata deducuntur ad altare.

(2) S. Basilii locum videsis late expositum a S. Nicephoro in opere contra iconomachos, apud nos in hac biblioth. T. V. p. gr. 86, lat. 96.

(3) Loquitur de veneratione graeci populi erga oblata etiam cum deducuntur pompaticae ad mensam ut consecrentur; de quo ritu satis controverso, alibi nos locuti sumus, scilicet in hac biblioth. T. IV. p. 61, ubi Eutychem patriarcham produximus id cultus genus reprehendentem. Reliqua vero huius articuli usque ad n. 7. sumit Theodorus ex Damasceno, prout leguntur in cat. cord. p. 755.

ζ'. Καὶ μή τις ἀκούων, Χριστὸν ἐν ἡμῖν
γίνεσθαι διὰ τῆ μεταλήψεως, ἀπιστῶν λε-
γέτω. Ἄρα οὖν, ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν αὐλί-
ζεται τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος, ζωὴ κατὰ φύσιν
ὑπάρχων, ζωοποιὸν ἐστὶ καὶ τὸ ἐκάστου
σῶμα; ἴσω δὲ μᾶλλον, ὥς ἕτερον ἐστὶ τὸ
κατὰ μέθεξιν σχετικὴν ἡμᾶς ἔχον ἐν ἑαυ-
τοῖς (Ω) υἱὸν [τοῦ Θεοῦ], καὶ ἕτερον ὁλο-
ξόπως τὸ τοῦτον γηέως σάρκα, τοῦτέστιν
ἴδιον ποιήσασθαι σῶμα, τὸ ἐκ τῆ ἀγίας
παρθένου ληφθὲν, καὶ τούτῳ ἐνωθὲν ὑπὲρ
λόγον· οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν γηρόμενος, ἐναν-
θροπῆσαι λέγεται, καὶ γηέως σὰρξ, τοῦ-
το γὰρ γέγονεν ἁπασ, ὅτε προῆλθεν ἄν-
θρωπος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός·
ἀλλὰ καὶ μέθεξιν σχετικὴν λέγεται γηέως
Θεοπροεώς διὰ τῆ ἀγίου πνεύματος· ἵνα
ᾧ μὴ μόνον καὶ τῷ ἀγάπην τοῦτο γηώ-
μεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα,
πρὸς ἐκείνην ἀνακερασθῶμεν τῷ σάρκα,
διὰ τῆ τροφῆς τοῦτο γίνεται, ἣν ἐχαρίσα-
το, βελόμηνος ἡμῖν δεῖξαι τὸ πόθον ὃν
ἔχει περὶ ἡμᾶς· διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν
τῇ ἐπικύρῳ φύσει, καὶ ἔσφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ
εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν τῇ γηώμεθα καθάπερ
σῶμα κεφαλῇ συνημμένον· τῇ γὰρ σφόδρα
ποθοῦντων ἐστὶ τοῦτο, καὶ τῇ τῆ Θεότητος
κοινωνία συναποθεωθῆναι τὸ ἀνθρώπινον·
τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωβ αἰνιττόμενος ἔλεγε περὶ
τῆ ἑαυτοῦ οἰκετῶν, οἷς ἦν μὴ ὑπερβολῆς
ποθινός, προσφῦναι τῇ σαρκί· με οὐκ ἀπέ-
σχον ὁδοῦσιν· * ἐκείνοι γὰρ τὸ πολὺν αὐ-
τῶν ἐνδακνύμενοι πόθον, ὃν εἶχον, ἔλε-
γον· τίς ἂν δώῃ ἡμῖν τῇ σαρκῶν αὐτοῦ
ἐμπλησθῆναι *; διὸ δὴ ὁ Χριστὸς αὐτὸ
πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἐνάγων μερίζο-
να· καὶ τὸ αὐτοῦ πόθον ἐνδακνύμενος (Ω)
περὶ ἡμᾶς, οὐκ ἰδεῖν μόνον αὐτὸν παρέσχε
τοῖς ὀπαθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἄψασαι, καὶ
φαγεῖν, καὶ ἐμπῆξαι τοῖς ὀδόντας τῇ σαρ-
κί, καὶ συμπλακῆναι, καὶ (Ω) πόθον ἐμ-
πλῆσαι πάντα.

η'. Καὶ καθάπερ γυνὴ τίς οἰκείῳ αἵ-
ματι καὶ γάλακτι τρέφει τὸ τεχθὲν, οὕτω
καὶ ὁ Χριστὸς οὗς ἐγέννησεν αὐτὸς, οἰκείῳ
τρέφει διηνεκῶς αἵματι· μᾶλλον ἢ οἱ μὲν

7. Age vero, ne forte aliquis audiens,
Christum in nobis fieri per hanc partici-
pationem, incredulus dicat: ergone, quia
in nobis Dei Verbum habitat, quod est
suapte naturā vita, nostrum quoque unius-
cuiusque corpus vivificum evadet? Sciat
itaque hic potius, aliud esse per relativam
participationem habere intra nos filium
Dei; aliud vero omnino hunc carnem fie-
ri, id est proprium effici illud corpus
quod ex sancta virgine sumptum, Deo su-
pernaturaliter unitum fuit. Etenim nequa-
quam cum intra nos est, humanari dici-
tur, et caro fieri; id enim semel accidit,
cum homo processit, quin simul desine-
ret esse Deus: sed per relativam partici-
pationem dicitur in nobis ratione Deo di-
gna consistere per sanctum Spiritum. Ut
enim non caritate tantum hoc fiamus, sed
re etiam, et cum illa carne permisceamur,
res haec cibi more perficitur, quem
largitus est, volens suam erga nos cari-
tatem demonstrare. Propterea insinuavit
se caducae naturae, suumque corpus no-
biscum immiscuit, ut unum quid fiere-
mus, ceu corpus capiti iunctum. Eximie
enim amantium hoc opus est, ut per dei-
tatis communionem, simul homo deifice-
tur. Rem hanc videlicet Iobus innuens, de
familiaribus suis aiebat, quibus eximie car-
us erat: a carnibus meis dentes non ab-
stinebant. Illi quippe ut multum suum
amorem ostenderent, aiebant: quis det no-
bis ut de carnibus eius saturemur? Quare
et Christus idem fecit, ad maiorem ami-
citiam nos provocans. Atque ut amorem
suum erga nos demonstraret, non se vi-
dendum tantummodo amantibus prae-
buit, sed tangendum etiam, et comedendum,
ut et dentes carni eius infigeremus, et
complicaremur, nostrumque amorem pla-
ne expleremus.

8. Iam quemadmodum mulier proprio
sanguine et lacte partum suum alit, sic et
Christus quos genuit proprio nutrit con-
tinuatim sanguine. Immo vero qui genuit

Γ. 314. b.

* Iob. XIX. 22.

* XXXI. 31.

runt saepe aliis nutriendos dant partus suos; Christus autem non sic, sed propriis carnibus alens, semet ipse nobis praebet, omnes nos liberaliter educatos volens, bonam denique de futuris spem nobis iniiciens. Nam qui nobis heic se tradidit, multo id magis in futuro: frater scilicet noster esse voluit: carnem ac sanguinem nostri gratia participavit: rursusque eandem carnem ac sanguinem, quorum causa factus est affinis, nobis credentibus praebet sub gratiae dispensatione, semet nobis per carnem inserens, quae ex pane vinoque cum aqua confecta fuit, seque credentium corporibus infundit; ut nimirum per unionem cum immortali, homo quoque incorruptionis particeps fiat. Haec autem largitur, dum per vim benedictionis, in corpus illud transformat rerum apparentium naturam.

9. Nimirum veteri omni legis cultui fine imposito, qui imperfectis et parvulis congruebat, novum sacrificium mundum et incruentum invexit; quod ab ortu solis usque ad occasum oblatum iri, olim ore prophetae praedixit; sacerdos propterea in aeternum, sicut ait divinus David, existens; haud secundum Aaronis ordinem legitima sacrificia offerens, sed secundum ordinem Melchisedec, qui panis et vini munere Abrahamum excepit ab alienigenarum caede redeuntem. Ille enim sacerdos praecipui pontificis Christi typum imaginemque gerebat; illaque mensa, hanc mysticam portendebat. Sicut enim ille de pane ac vino benedictionem obtulit Abrahamo, ita deinde Christus dominus, quo tempore se pro omnibus ceu victimam immaculatam Deo patri oblaturus erat, panem accipiens et calicem miscens, dabat discipulis, aiebatque: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Et omnino cunctis posthinc temporibus sacerdotio fungens, idem est offerens, et idem oblat; et qui excipit, et qui dat, prout sapiens Basilii ait. Cui consona Chrysosto-

στομύτης, πολλάκις ἑτέροις τρέφειν διδάσκει τὰ τεχθέντα, ὁ ὃς Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ τρέφειν σαρκὶν, ἑαυτὸν ἡμῖν ὡς ἀντίθεσι, πάντας ἡμᾶς εὐγενεῖς εἶναι βεβόηκε, καὶ χρηστὰς ἡμῖν περὶ τῶν μελλόντων ὑποτείνων ἐλπίδας· ὁ γὰρ ἐν ταῦτα ἡμῖν ἐκδοὺς ἑαυτὸν, πολλῶν μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι· ἀδελφὸς ἡθέλησεν ἡμέτερος γένεσθαι· κοινώνησε σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ἡμᾶς· πάλιν αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα δι' ὧν συγχυτὸς ἐγένετο, ἐκδίδωσιν ἡμῖν πᾶσι τοῖς πεπιστευκόσι τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ χάριτος, ἑαυτὸν ἐνσπείρων διὰ τὴν σαρκὸς, ἧς ἡ σύστασις ἐξ ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος ἐστὶ, καὶ τοῖς σώμασι τῶν πεπιστευκόντων κατακρινόμενοι· ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ ἀθάνατον ἐνώσει, καὶ ὁ ἀνθρώπος τὸ ἀφθαρσίας μέτοχος γένοιτο· ταῦτα ὁ δίδωσι, τῇ τὴν εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστροφὴν φαινομένων τῶν φύσιν.

θ'. Καὶ τὸ μὲν πάλαι νομικὴν λατρείαν ἅπασαν καταπαύσας, ὡς ἀτελέσι καὶ νηπίοις προσήκεσαν, τὴν δὲ καινὴν θυσίαν καὶ καθαρὰν καὶ ἀναιμάκτον ὡς ἀποδοῦναι, ἣν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν αὐτῷ προσφέρειν προεθέσπισε διὰ τοῦ προφήτου * πάλαι καὶ ἱερεὺς ἐντεῦθεν εἰς τὸ αἰῶνα, καθά φησιν ὁ Θεὸς Δαυὶδ *, χρηματίσας, οὐ καὶ τὴν τάξιν Ἀαρὼν τὰς ἐν νόμῳ θυσίας προσφέροντος, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἄρτου καὶ οἴνου δεξιωσαμένου (ᾧ) Ἀβραὰμ, ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀλοφύλων κοπῆς ὑποσπέρφοντα· ἐκεῖνος γὰρ ὁ ἱερεὺς τῆς κυρίως ἀρχιερέως Χριστοῦ τύπον ἔφερε καὶ εἰκόνισμα· καὶ ἐκείνη ἡ ἑξάπεζα τὴν μουσικὴν προεμήνυε ταύτην· ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῷ τότε δι' ἄρτου καὶ οἴνου τὸ Ἀβραὰμ εὐλόγησεν, οὕτως ὕψιστος ὁ δεσπότης Χριστὸς μέλλων ἑαυτὸν ὑπὲρ πάντων, ὡς περ ἄμωμον ἱερεῖον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ προσειννοχέειν, λαβὼν ἄρτον, καὶ ποτήριον κεράσας, ἐδίδεκε τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔλεγε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου· καὶ διὰ παντὸς ἐξ ἐκείνης ἱσταμένης, ὁ αὐτὸς ἐστὶ προσφέρων τὴν καὶ προσφερόμενον, καὶ προσδεχόμενον καὶ δεξιούμενον.

L. 315. a.

* Malach. I. 11.

* Ps. CIX. 4.

νος, ἡ φησὶν ὁ σοφὸς Βασιλείος (1). ὧ συν-
 ῳδὰ φηγόμενος ὁ Χρυσόρρημων, λέγει ὅτι
 οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος ἐβλάσασθαί
 τι δύναται εἰς τὰ δεδομένα παρὰ Θεοῦ,
 ἀλλὰ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα πάν-
 τα οἰκονομεῖ· ὁ ὃς ἱερεὺς τὸ ἑαυτοῦ δανείζει
 γλῶσσαν, καὶ τὸ ἑαυτοῦ παρέχει χεῖρα (2).

f. 315. b.

Ι'. Περὶ ταύτης τῆς μουσικῆς καὶ φρικτῆς
 Θυσίας προλέγων καὶ αὐτοῖς ὁ μελωδὸς, εἴ-
 ρηκεν οὕτως ἐκ προσώπου Χριστοῦ πρὸς τὸν
 Θεὸν καὶ πατέρα· Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ
 ἠθέλησας*, ἀντὶ τῆς ἀπεδοκίμασας τὴν νομι-
 κὴν Θυσίαν καὶ τὴν ἐκείθεν προσφορὰν, ἐν-
 σάντος δηλονότι τῷ τῷ ἐνανθρωπήσεως χρό-
 νῳ· σῶμα ὃ κατηρτίσω μοι, τοῦτέστι σῶ-
 μα μοι κατεσκευάσας ἐκ παρθενικῶν αἱ-
 μάτων εἰς τὸ Θυσιασθῆναι τοῦτο, τὸ τῷ ἄν-
 θρώπῳ ἕνεκα σωτηρίας· ὁλοκαυτώματα
 καὶ περὶ ἀμάρτιας οὐκ ἐξεζητήσας· ἔτι σαρ-
 κωθέντος ἐμοῦ τῷ λογικῷ θύματος καὶ ἀλη-
 θινοῦ. τῷ τῷ ἀμάρτιαν αἴροντος τῷ κόσμῳ,
 οὐδὲν θυμὰ νομικὸν ἐζητήσας· τότε εἶπον,
 ἰδοὺ ἡκῶ· τοῦτέστιν ὅτε τὰ νομικὰ θύματα
 ἀπηυλόκησας, τότε εἶπον αὐτοὶ, ὅτι ὡς
 ὀρεῖς ἡτοίμασμαι· καὶ, πατέρες ἡγίσκεν ἡ ὥρα,
 δόξασόν σε τὸν υἱόν*. διὰ τῆς σαυρὸς πάντως,
 ἧς εὐδόκησας τὸ ὑπὲρ τῶν πάντων σωτηρίας
 ἡμέτερον θάνατον· τῆτον τὸ οὐράνιον ἄρτον
 καὶ ζωήρον προακόνιζον οἱ τῷ προθέσεως
 ἄρτοι τὸ παλαιόν· τῆτον ὁ Ἡσαΐας ἐν τύ-
 πῳ Θεασάμενος ἄνθρωπος, δι' αὐτοῦ τὸ τῷ
 ἀμάρτιων ἔλαβε κάθαρσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ ἄν-
 θρῶπις οὐκ ἐστὶ ξύλον λιτὸν, ἀλλ' ἠνωμένον
 πυρὶ, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἄρτος τῷ κοινωνίας,
 ἄρτος ἡλὸς οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ἠνωμένος θεό-
 τητι· σῶμα ὃ ἠνωμένον θεότητι, οὐ μία
 φύσις ἐστὶν, ἀλλὰ μία μὲν τῷ σώματος, τῷ
 ὃς ἠνωμένης αὐτῷ θεότητος ἑτέρα· ὥστε τὸ
 συναμφοτέρον οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο· διὰ
 τῆτον καὶ τὸ μουσικὸν αἷμα ταύτης τῆς καινῆς
 καὶ μεγάλης Θυσίας, ἐλαύνει μὲν δαίμονας
 καὶ πύρρῳθεν εἶναι ποιεῖ, καλεῖ ὃ ἀγγέλους
 πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸ δεσπότην τῶν ἀγγέλων· ὅπως

mus loquens, ait quod neque angelus ne-
 que archangelus operari quicquam valet
 circa haec Dei dona, sed pater et filius
 et sanctus Spiritus cuncta administrant;
 sacerdos autem suam tantummodo lin-
 guam commodat, manusque propriae mi-
 nisterium praebet.

10. De hoc mystico tremendoque sa-
 crificio vaticinans rursus melodus, sic aie-
 bat ex Christi persona ad Deum patrem:
 sacrificium et oblationem nolui; id est
 legale sacrificium et indidem oblationem;
 quia iam instabat incarnationis tempus;
 corpus autem perfecisti mihi; id est corpus
 mihi composuisti ex virgineis sanguinibus,
 ut id postea immolaretur, salutis homi-
 num causa. Holocausta et pro peccato non
 postulasti. Me iam incarnato instar ratio-
 nalis veraeque victimae, et mundi pecca-
 tum tollente, nullum legale sacrificium
 exquisivisti. Tunc dixi: ecce venio. Nimi-
 rum cum legalia sacrificia respuisti, tunc
 ego dixi: ecce ut vides paratus sum. Item:
 pater, appropinquavit hora, glorifica fi-
 lium tuum, prorsus per crucem, quando-
 quidem tibi placuit nostra pro omnium sa-
 lute mors. Panem hunc caelestem praefi-
 gurabant propositionis panes antiquitus.
 Hunc Esaias in carbonis figura conspexit,
 perque eum peccatorum purgationem ac-
 cepit. Sicut enim qui conspicitur carbo
 non est simplex lignum, sed igni unitum,
 ita divinus communionis panis, non est
 proprie panis, sed deitati coniungitur:
 corpus autem deitati coniunctum, haud
 unica natura est, sed una quidem corpo-
 ris natura est, coniuncta autem cum eo
 deitatis altera. Quare utrumque haud una
 natura est, sed duae. Ideo mysticus san-
 guis novi huius magnique sacrificii, ex-
 pellit daemones longeque submovet, an-
 gelos angelorumque dominum ad nos vo-
 cat: ubi enim dominicum sanguinem vi-

* Ps. XXXIX. 7.
 et Hebr. X. 5.

* Ioh. XVII. 1.

f. 316. a.

(1) De hoc S. Basilii dicto synodum constantinopolitanam nos edidimus (Spicil. rom. T. X.) sub
 Manuele imp. celebratam adversus Soterichum contrariae sententiae auctorem.

(2) Confer Chrysostomum T. II. de prodizione Iudae homil. I. 6. et II. 6.

Θυσίαις, οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ
 ἄδυτα εἰσιέναι· τοῦτο τὸ αἷμα ἐν τοῖς τύ-
 ποις ἱερέας ἐχειροτόνη· τοῦτο ἐκάθηνεν
 ἀμάρτίας ἐν τοῖς τύποις· εἰ ἢ ἐν τοῖς τύποις
 τοσαύτην ἔσχεν ἰσχὺν ἐν τε τῷ γὰρ τῷ
 Ἑβραίων, ἐν τε Αἰγύπτῳ μέση ὅτε αἰφιλαι
 ἐρχόντο, πολλῶ μᾶλλον ὅτε ἦλθεν ἡ ἀλη-
 θεια, ἡ σκιᾶς ὡδραμοῦσης· εἰ ἢ σκιάν
 οὕτως ὁ Θάνατος ἐφριξε, ἢ ἀλήθειαν αὐ-
 τὴν εἰπέ μοι, πῶς οὐκ ἂν ἐφοβήθη; τοῦτο,
 ἡ σωτηρία τῇ ἡμετέρων ψυχῶν· τούτῳ ἦδη-
 ται ἡ ψυχὴ· τούτῳ καλλωπίζεται, τούτῳ
 πυροῦται· τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐρτά-
 ζεται ἢ νοῦν ἢ ἡμέτερον· τὸτο χρυσίον φαι-
 δροτέραν ἢ ψυχὴν ποιεῖ· τοῦτο τὸ αἷμα ἢ
 εἰκόνα ἡμῖν ἀνθρῶπον ἐργάζεται ἢ βασιλι-
 κήν· τοῦτο κάλλος ἀμήχανον· τοῦτο ἀπο-
 μνησθῆναι τῆ ψυχῆς ἢ εὐγένειαν οὐκ ἀφί-
 σιν, ἄρδον αὐτὴν συνεχῶς καὶ ζέφον· τὸ μὲν
 γὰρ ἀπὸ τῆ σιτίων ἡμῖν αἷμα γινόμενον, οὐκ
 εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερόν τι· τοῦ-
 το δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως ἢ ψυχὴν
 ἄρδει, καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμποιεῖ· τὸ-
 το ἔξεχύθη τὸ αἷμα, καὶ τὸ οὐρανὸν ἐποίησε
 βατὶν· φρικτὰ ὄντως τὰ μυστήρια τῆ ἐκκλη-
 σίας Χριστοῦ, φρικτὸν ὄντως τὸ θυσιαστήριον.

f. 317. a. ιγ'. Ἀνέβαινεν ἐκ τῆ ὡδραδοῦς πηγῇ
 ποταμοὺς αἰσθητοὺς ἀφιεῖσα· ἀπὸ τῆ ἱε-
 ρᾶς ταύτης τραπέζης ἄνισι πηγῇ ποτα-
 μοὺς ἀφιεῖσα πνευματικούς· παρὰ ταύτην
 ἢ θεῖαν πηγὴν πεφυτευμένοι εἰσὶν οὐκ ἰτέαι
 ἄκαρποι, ἀλλὰ δειδρα πρὸς αὐτὸν φθάνον-
 τα ἢ οὐρανὸν, καρπὸν ἔχοντα ὥριμον αἰεὶ
 καὶ ἀμάραντον· εἰ τις καυσῆται, παρὰ ταύ-
 τιν ἡκέτω ἢ πηγὴν, ἢ καταψυχέτω ἢ καύ-
 σωνα· καὶ γὰρ αὐχμοὺς λύει, καὶ τὰ δακαῖ
 πάντα ὡδραμυθεῖται, καὶ τὰ ἐξ ἡλίου, ἀλλὰ
 τὰ ἀπὸ τῆ δακρύων βρύων τῆ πεπυρωμένων·
 καὶ γὰρ τῆ ἀρχὴν ἀνωθεν ἔχει, καὶ τῆ ρίζαν ἐκεί-
 θεν, ὅθεν καὶ ἄρδεται· πολλοὶ ταύτης τῆ
 πηγῆς οἱ ρύακες, οὓς ἀφίσιν ὁ παράκλη-
 τος· ἢ μεσότης ὁ υἱὸς γίνεται, οὗ δίκην
 ἔχων ὁδοποιῶν, ἀλλὰ τῆ διάθεσιν ἀνοίγων
 ἢ παρ' ἡμῖν· αὕτη ἡ πάντιμος πηγὴ, φω-
 τὸς ἐς τὴν πηγὴν, ἀναβλύζουσα τῆ ἀληθείας
 ἀκτίνας· ταύτῃ τῇ σεβασμῇ πηγῇ καὶ αἱ

tifex in adyta ingredi: sanguis hic in fi-
 gura sacerdotes ordinabat: hic in figura
 peccata purgabat. Quod si is in figura
 talem tantamque vim habuit tum in tem-
 plo Hebraeorum, tum etiam in media
 Aegypto postibus inspersus, multo ma-
 gis postquam veritas venit, umbrā prae-
 terlapsā. Si umbram tantopere mors ex-
 horruit, veritatem, oro, quid ni extime-
 scat? Hic est animarum nostrarum sa-
 lus: hoc delectatur anima, hoc ornatur,
 hoc inflammatur: hic igne splendidiorem
 mentem nostram reddit: hic auro fulgi-
 diorem nostram animam facit: sanguis hic
 imaginem nobis floridam operatur et re-
 galem: hic pulchritudo inaestimabilis est:
 hic flaccescere animae nobilitatem non si-
 nit, irrigans eam continuo et enutrens.
 Nam sanguis ille qui a cibis nobis crea-
 tur, haud ilico efficitur, sed aliud quid-
 dam antea fit. Non ita tamen hic, sed ani-
 mam statim irrigat, et magnam quandam
 vim inserit. Sanguis hic vix effusus cae-
 lum gradibile fecit. Tremenda vere sunt
 ecclesiae Christi mysteria! tremendum ve-
 re altare est!

13. Ascendebat de paradiso fons, ma-
 terialia flumina eruēans: ex hac sacra
 mensa fons salit, spiritalia flumina emit-
 tens. Circa divinum hunc fontem haud sa-
 lices infructuosae plantatae sunt, sed ar-
 bores ad usque caelum sese attollentes,
 tempestivum fructum habentes semper et
 incorruptibilem. Si quis aestuat, ad hunc
 fontem veniat, et calorem refrigeret: le-
 vat enim aestuationes, et ardores omnes
 temperat, non eos qui a sole, sed qui a
 diaboli telis igneis: namque originem de-
 sursum habet, et inde radicem, unde et
 irrigatur. Multique sunt huius fontis ri-
 vuli, quos emittit Paraclitus: et mediator
 filius est, haud ligonem tenens viamque
 muniens, sed affectum nostrum suscitans.
 Hic est honoratissimus fons, lucis inquam
 fons, veritatis radios iaculans. Venerabi-
 lem hunc fontem supernae quoque vir-

tutes circumsistunt, pulchritudinem fluentorum eius mirantes. Nam et clarius quam nos vident illae propositorum munerum vim, eorumque splendores inaccessos. Sicut enim auro liquefacto si quis manum aut linguam iniiciat, auream ilico facit; ita prorsus heic etiam proposita mysteria animam efficiunt. Fervet enim igne vehementius sanctissimum flumen hoc; at non exurit, sed lavat tantummodo quicquid corripuerit. Hic sacratissimus sanguis antiquitus semper praefigurabatur in altaribus, in iustorum caedibus. Hic sanguis pretium mundi est; hoc ecclesiam Christus comparavit; hoc illam totam exornavit. Sicut enim homo servos emens, aurum erogat; rursusque eos exornare volens, auro id curat; sic et Christus emit nos sanguine proprio, eodemque hoc sanguine nos venustavit.

14. Ad hanc itaque mysticam mensam accedamus, cum omni timore, et conscientia pura, et indubia fide, atque omnia nobis erunt prout sine ambiguitate credimus. Cum autem dico accedendum cum fide, non accipienda tantummodo esse munera dico, sed eadem puro cum corde tangenda: prorsus haud secus affectos nos esse volo, quam si ad Christum ipsum veniremus. Quid enim interest, quod vocem eius minime audiamus, siquidem per evangelistas loquitur? Credamus igitur nunc quoque illud idem esse convivium, ad quod ipse accumbebat: nihil enim hodiernum ab illo differt: neque hoc nostrum homo instruit, illud vero Christus, sed et hoc et illud idem Christus. Cum ergo sacerdotem nobis porrigentem viderimus, ne reputemus sacerdotem id agere, sed ipsam Christi manum extensam. Sicut enim cum aliquis baptizatur, nequaquam sacerdos sed Deus illius caput tenet vi invisibili; et neque angelus neque archangelus neque alius quilibet accedere audet et tangere, sic etiam nunc

ἄνω παρεσκήκασι δυνάμεις, πρὸς τὸ κάλλος ἐνορῶσαι τὴν ῥείθρων· ἐπειδὴ καὶ σαφέστερον ἡμῶν ἐκείναι τὴν προκεκμένων θεωροῦσι τὴν δύναμιν, καὶ τὰς μέμμερυγὰς τὰς ἀπροσίτας· ὡς γὰρ χρυσοῦ τηκομένης, ἂν τε τὴν χεῖρα τίς ἐμβάλοι, ἂν τε πῶς γλῶτταν, χρυσὴν εὐθέως αὐτὴν ἐποίησεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ἐργάζεται τὰ προκεκμένα· ἀναξεῖ μὲν γὰρ πυρὸς σφοδρότερον ὁ πανάγιος εὐδὲς ποταμός, ἀλλ' οὐ καίει, ἀλλὰ βαπτίζει μόνον ὅπερ ἂν λάβῃ· τῷτο τὸ ἱερῶτατον αἷμα ἄνωθεν προετυποῦτο αἰεὶ ἐν θυσιασθερίοις, ἐν δικαίων σφαγαῖς· τῷτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκεμένης· τοῦτω ἡγόρασε τὴν ἐκκλησίαν ὁ Χριστός· τοῦτω κατεκόσμησεν αὐτὴν ἅπασαν· καθάπερ γὰρ ἄνθρωπος οἰκέτας ὀνούμενος, διδῶσι χρυσίον· καὶ καλλωπίσαι πάλιν αὐτοὺς βουλόμενος, χρυσῷ τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἡγόρασεν ἡμᾶς αἵματι τῷ οἰκίῳ, καὶ ἐκόσμησεν ἡμᾶς τοῦτω τῷ αἵματι.

ιδ'. Προσώμενος τοίνυν τῇ μουσικῇ ταύτῃ τραπέζῃ μετὰ παντὸς φόβου, καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς, καὶ ἀδιστακτοῦ αἵσεως, καὶ πάντα ἔσαι ἡμῖν καθὰ πιστεύομεν μὴ δισάζοντες· τὸ ἧ προελθεῖν μὴ πίστεως, οὐ τὸ λαβεῖν ἔστι μόνον τὸ προκεκείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ καθαρᾶς καρδίας ἁψασθαι· τὸ οὕτω δὲ καίεσθαι, ὡς αὐτῷ προσιόντας τῷ Χριστῷ· τί γὰρ, εἰ μὴ φωνῆς ἀκούομεν, φηγελομένους αὐτοῦ διὰ τὴν εὐαγγελιστῶν; πιστεύομεν οὖν ὅτι καὶ νῦν ἐκείνο τὸ δεῖπνον ἐστίν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκατο· οὐδὲν γὰρ ἐκείνο τοῦτου διενήνοχεν· οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἄνθρωπος ἐργάζεται, ἐκείνο δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο καὶ ἐκείνο ὁ αὐτός· ὅταν τοίνυν (Α) ἱερεῖα ἐπιδιδόντα ἡμῖν ἰδόμεν, μὴ τὴν ἱερεῖα νομίζωμεν, (Α) τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλὰ πῶς Χριστοῦ χεῖρα τὴν ἐκτανομένην· ὡς γὰρ ὅταν βαπτίζεται τις, οὐχ ὁ ἱερεὺς ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐστίν ὁ κατέχων τοῦτου πῶς κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος οὔτε ἄλλός τις τολμᾷ προσελθεῖν καὶ ἁψασθαι, οὕτω καὶ νῦν γίνεται καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· ὡς γὰρ ἐν τῷ βαπτί-

E. 117. D.

σματι οὐ λέγει ὁ ἱερεὺς, βαπτίζω ἢ δεῖ-
να, ἀλλὰ βαπτίζεται (1), πάντως παρὰ
τῆς ἀδελφείτου καὶ ὁμοουσίᾳ τριάδος· (2)
αὐτὸν ἢ ἔσπον κἀνταῦθα οὐ λέγει, θύω
ἐγὼ (3) ἄγνον τῷ Θεοῦ, ἀλλὰ θύεται ὁ
ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ὅστις δηλαδὴ ἐαυ-
τὸν ἱερουργῶν εὐδοκίᾳ πατρὸς, καὶ συνερ-
γίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ θύτης ὣν ὁ
αἷτος, καὶ θυμία· καὶ προσδεχόμενος, καὶ
ἀντιδιδόμενος.

Ἐ. Διὰ τοῦτο ὡς τῷ Χριστῷ τῷ ἱερεῖ
προσερχόμενοι, τιμώσωμεν πάση καθα-
ρότητι τοῦ κυρίου τὸ σῶμα, ψυχικῇ τε καὶ
σωματικῇ διπλοῦν ἥδ' ἐστὶ προσέλθωμεν
αὐτῷ πρόφω δὲ καὶ, καὶ στυραδῶς τὰς
παλάμας τυπώσαντες, τὸ σῶμα τοῦ ἑαυ-
ρωμένου υποδεξάμεθα· καὶ ὀφθαλ-
μοὺς καὶ χεῖλη καὶ μέτωπα, τοῦ Θεοῦ ἀνθρα-
κος μεταλάβωμεν, ἵπως καταφλέξῃ τὰς
ἀμερτίας ἡμῶν, καὶ φωτίσῃ τὰς καρδίας
ἡμῶν, καὶ τῇ μετεσίᾳ τοῦ Θεοῦ πυρὸς πυρω-
θώμεν· οἱ ἥδ' οὗτοι μετέχοντες, μὴ ἀγ-
γέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τοῦ ἄνω δυνάμεων
ἐσθῆκῃ, αὐτὴν ἀσκήσωμεν τοῦ Χριστοῦ τοῦ
βασιλικῆν φορέον (2), τὰ ὅπλα ἔχοντες τὰ
πνευματικά· ἀλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέπω· αὐ-
τὸν γὰρ εἰς ἐδεδυμένοι τοῦ βασιλέως· ἀλλ'
ὅπως ἐστὶν μέγα καὶ θαυμαστὸν τοῦτο τὸ
Θεῖον σῶμα τε καὶ τὸ αἷμα, οὕτως ἂν μὲν
μὴ καθαρότητος προσέλθῃ τις· εἰς σωτη-
ρίαν προσῆλθεν· ἂν ἢ μὴ πονηροῦ συνει-
δότος, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν· ὃ ἥδ' ἐσθίων
καὶ πίνων ἀναξίως τοῦ κυρίου, κρίμα ἑαυτοῦ
ἐσθίει καὶ πίνει, φησὶν ὁ ἀποστόλος ἐπιστέλ-
λων τοῖς Κορινθίοις· * εἰ γὰρ οἱ ῥυπῶντες
τοὺς πορφύραν τῷ βασιλικῆν, κολάζονται
ὁμοίως ὡς οἱ ἀκαθάρτοι δεινότατα δεχομένοις
τὸ τοῦ κυρίου σῶμα καὶ τὸ αἷμα, τῷ αὐτὴν
ὑπομένει· τιμωρεῖται τοῖς αὐτῷ ἀντιδιδόναι
διὰ τοῦ ἡλίου· οὐ παρὰ τοῦ φέρον τοῦ μυσηρίων,
ταῦτα ἥδ' ὡς ζῶντα, ἀλλὰ διὰ τοῦ τούτων ἀνα-
ξιοτήτα· ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος βλαβερὸς τοῖς τὰς

fit. Quod inde ostenditur, quod sicut in
baptismo non dicit sacerdos: ego talem
hominem baptizo, sed talis baptizatur,
prorsus ab individua et consubstantiali
Trinitate; eodem modo hic etiam non di-
cit: ego agnum Dei immolo, sed agnus
Dei immolatur, hic ipse videlicet qui se-
met immolat volente patre et sancto Spi-
ritu cooperante: idem sacerdos et victi-
ma, idem excipiens et offerens.

15. Quapropter ad sacerdotem ceu
Christum accedentes, honoremus cum om-
ni munditia Domini corpus, spiritali in-
quam et corporali; duplex quippe [Do-
mini natura] est. Cum fervido amore ac-
cedamus, manibusque in crucis formam
complicatis, illud suscipiamus, et oculis,
ac labiis, frontique applicantes divinum
carbunculum accipiamus, ut peccata nos-
tra exurat, corda illuminet, atque ut di-
vini ignis participatione inflammemur ac
deificemur. Nam qui hunc participant,
cum angelis et archangelis supernisque vir-
tutibus consistunt, eadem Christi regali
stola vestiti, et spiritalibus armis instru-
cti. Sed nihil adhuc dixi: ipso inquam re-
ge induti. Sed sicuti eximium est et mi-
rabile divinum hoc corpus, ita si quidem
cum puritate quis accedet, in salutem suam
accedet. Sin vero cum mala conscientia,
in poenam ac punishmentem. Qui enim man-
ducat et bibit indigne, Dominum scilicet,
ait in epistola ad Corinthios apostolus, iu-
diciū sibi manducat et bibit. Nam si qui
regalem purpuram inquinant puniuntur,
aeque ac si dilacerarent; non est absur-
dum, eos qui mente impura Domini cor-
pus et sanguinem suscipiunt, parem re-
ferre poenam, atque ii qui ipsum clavis
laceraverunt. Non est autem in culpa my-
steriorum natura; sunt enim haec suapte
vivifica; sed istorum indignitas: nam et
sol iis, qui infirmos oculos habent, nocet.

1) Haec est nimirum baptizandi formula apud Graecos: baptizatur N.; non autem: ego te baptizo.

2) Respicit fortasse Auctor ad propriam participantium eucharistiam stolam, crucibus interstinctam, quam videsis in pictura IX. missae Graecorum apud nos.

Et alio loco ut terribilem esse punitionem demonstret, ait: irritam quis faciens legem Moysis, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?

16. Attendamus itaque nobis, dilecti, qui tali tantoque bono fruimur: et cum volumus obscenum aliquid dicere, aut nosmet ira abreptos cognoscimus, aut alia quadam huiusmodi perturbatione, reputemus qualibus donis digni habiti fuimus, quanto Spiritu frui contigerit: atque haec cogitatio absurdis nostris commotionibus frenum iniiciat. Nam divinus carbunculus, quem nuper participavimus, quarumlibet sordium mundator est, et adversus cuicumodi damnum tutela. Hic si forte aurum spurium deprehendat, critica inflammatione purificat, a morbis scilicet et omnimodis excessibus; ne una cum mundo damnemur in futuro saeculo: atque ita purgatos unit corpori Domini et Spiritui eius, Christique corpus efficit. Propterea nos quoque vitae cupidi, et immortalitatis datorem divinum panem intra nos habere postulantes, neque indigne accedamus ad tremenda mysteria, ne punitioni, uti dictum est, obnoxii simus; neque vicissim, prout solent negligentiores quidam, nosmet omnino fraudemus hac Christi benedictione; nolendo scilicet Christum mystice participare, reverentiam obtinentes vere nocuam, quam callidus veterator diabolus adinvenit. Namque hic ad dolos versutus, honeste nos vivere haud sinit, quia hominum perniciem laetatur: sed postquam peccatis nos infecit; suadet ut extimescamus divinorum munerum susceptionem; ut sic peccato semper servientes, numquam resipiscamus, neque animae nostrae utilitates agnoscamus.

ὅφεις διεφθαρμένοις· καὶ ἀλλαχοῦ ἧ, δεικνὺς φοβερὰν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, λέγει· * ἀθετήσας τίς νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀζωοθῆσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τοῦ διαθήκης κοινὸν ἡγισάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθῇ;

* Hebr. X. 28.

15'. Προσέχωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς, ἀγαπητοὶ, τοιούτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν· καὶ ἔταν βεβηλωμένοι αἰσχυρὸν τί εἰπεῖν, ἢ συναρπαζόμενες ἑαυτοὺς ἰδῶμεν ὑπὸ ὀργῆς ἢ ἐτέρου τινὸς τοιούτου πάθους, λογισάμεθα τίνων κατηξιώθημεν, ὅσας πνεύματος ἀπελαύσαμεν, καὶ ἔσω σωφρονισμὸς ἡμῖν τῇ ἀλόγων παθῶν ὁδοῖ· ὁ λογισμὸς ὁ γὰρ θεὸς ἀνθρᾶξ, οὐ περ ἡδὴ μετέσχομεν, ῥύπον παντὸς ἐς ἡ καθαρθῆναι, καὶ βλάβος παντοδαπῆς ἀμυντήριον· ὁδοῖ ἐὰν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τοῦ κριτικῆς καθαίρει πυρώσεως, ἡτοι νόσων καὶ παντοίων ἐπιφορῶν, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακρίθῃμεν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· καὶ καθαίρων ἐνοῖ τῷ σώματι τοῦ κυρίου καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ, τὸ σῶμα Χριστοῦ ἀπεργάζεται· διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡμεῖς ἔχοντες ἐπιθυμητικῶς τοῦ ζωῆς, καὶ τὸ τοῦ ἀθανασίας χορηγὸν θεῖον ἄροτον ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες εὐχόμενοι, μήτε ἀναξίως προσερχώμεθα τοῖς φρικτοῖς μυστηρίοις, ἵνα μὴ κολάσῃ ὑπεύθυνοι γινώμεθα, καθάπερ ἐρρήθη· μήτε πάλιν κατὰ τινος τῆς ἀμελεσιῶν, ἑαυτοὺς παντελῶς ἀποσειροῦμεν τοῖς διὰ Χριστοῦ εὐλογίαις, ἐν τῷ μὴ βούλεσθαι τοῦτο μυσικῶς μετέχειν, εὐλάβειαν πλαττόμενοι τὴν ὡς ἀληθῶς ἐπιζημίον, ἣν ὁ βαθεὺς εἰς πανουργίαν ἐξεῦρε διάβολος· ὁδοῖ ὁ γὰρ ποικίλος ὢν εἰς ἀπάτην, σωφρονεῖν μὲν ἡμᾶς οὐδ' ὅλως ἐᾷ, τῇ τῇ ἀνθρώπων χαίρων ἀπωλείᾳ καταμολύνει δὲ τοῖς κακοῖς, φρίττει ἀναπέσσει τὴν θεῶν δάραν μετάληψιν, ἵνα διαπαντός τῇ ἀμαρτίᾳ δουλεύοντες ἡμεῖς οὐδαμῶς ἀνανήλωμεν, καὶ γινώμεν τὸ τῇ ψυχῇ συμφέρον (1).

f 310 a.

(1) Audiant haec ab homine graeco, illi qui frequentem communionem improbant; generalem quandam, non peculiarem, causantes indignitatem, aut simulatam propemodum reverentiam.

* Ps. II. II.

ιζ'. Ἀλλὰ διαρρήξωμιν, ὡδρακαλῶ, ἃ ἐκείναι δεσμὸν, καὶ ἀπορρίψαντες ἀφ' ἡμῶν τὸ ζυγὸν αὐτοῦ, διαλεύσωμεν τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ, καθὰ γέγραπται *, καὶ τὸ σαρκοῦς ἡδονῶν ἀμείνας δι' ἐγκρατείας γηρόμενοι, προσιώμεν τῇ θείᾳ καὶ οὐρανίῳ χάριτι, καὶ εἰς ἀγίαν κοινωνίαν ἀναβάντες Χριστῷ, καθάπερ λέοντες πῦρ πνέοντες, οὕτως ἀπὸ τοῦ ἱερῆς καὶ πνευματικῆς τραπέζης ἀναχωρῶμεν ἐκείνης, φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ ἰνόμενοι, καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἡμετέραν ἐννοοῦντες, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο· οὕτω γὰρ οὕτω καὶ ἀπάτης ἀπεισομέμεθα διαβολικῆς, θείας τὴν φύσεως γρηγορόμεθα κοινωνοὶ, καὶ πρὸς ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν ἀναβησόμεθα· κατακοιμίζῃ γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ Χριστὸς γεροντῶς ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ σαρκὸς ἀγριάνοντα νόμον, καὶ ἀναζωπυροῖ μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐλάβειαν, ἀπονεκροῖ δὲ τὰ πάθη, μὴ λογιζόμενος ἡμῖν τὰ ἐν οἷς ἐσμὲν ὡδραστῶματα, θεραπεύων ἢ μᾶλλον ἡμᾶς νεοσηκώτας, καταδεσμῶν ὡς συνεξιμμένους, ἐλείρων ὡς πεπτωκώτας, ποιμὴν ἀγαθὸς ὑπάρχων, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων· οὐκοῦν μηδεὶς ἐκκελυμένος, μηδεὶς ναυτιῶν, ἀλλὰ πεπυρωμένος καὶ διεγρηγομένος καὶ ζέοντες ἅπαντες τῇ θείᾳ προσέλθωμεν ζαπέζῃ, αὐτὸν ὁρῶντες Χριστὸν, αὐτῷ ἀπτόμενοι, αὐτὸν ἐσθιόντες· εἰ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ἐσῶτες, καὶ τὰ ὑποδήματα ἀποκείμενοι, καὶ τὰς βαντηρίας ἔχοντες ἐν τῇ χερσὶν ἐσθιον τὸ πάσχα (1) μὴ

f. 319. b.

17. Age vero dirumpamus, quaeso, illius vinculum, iugumque eius longe a nobis abiicientes, serviamus Domino in timore, uti scriptum est, et carnis voluptates continentia vincentes, ad divinam caelestemque gratiam accedamus: et postquam ad sanctam Christi communionem ascenderimus, leonum instar ignem spirantes, sic ab illa sacra et spiritali mensa revertamur, terribiles facti diabolo, et de capite nostro Christo cogitantes, deque caritate quam nobis exhibuit. Sic enim, sic inquam, diabolicam fraudem superabimus, et divinae naturae communicabimus, et ad vitam immortalitatemque surgemus. Sedat enim Christus intra nos commorans saevientem in membris carnis legem, pietatem erga Deum incendit, cupiditates mortificat: nobisque peccata haerentia iam non imputat, sed nos potius aegrotantes sanat, contritos alligat, lapsos erigit, cum sit bonus pastor qui animam suam pro ovibus ponit. Nemo itaque languidus, nemo nauseans, sed igniti et erecti omnes atque ferventes ad divinam accedamus mensam, ipsum spectantes Christum, ipsum transientes, ipsum comedentes. Nam si Iudaei stantes, et calciamentis instructi, baculosque manibus tenentes, pascha manducabant cum festinatione, multo magis nos oportet fru-

(1) Quia hoc loco mentio paschatis incidit, venit mihi in mentem tradita ab Allatio in diatriba de Nicetis n. XI. notitia, quod Nicetas Seidus, saeculi XII. homo, tractatum scripserit de paschate. Revera mihi in codice gr. vat. 1059. f. 212, non contemnendum occurrebat praedicti tractatus excerptum, quod heic subtexere operae pretium est, tum quia per se utile, tum etiam ut Nicetarum scripta pro viribus colligamus. Iam titulum μακαρίτου homini schismatico datum, qui etiam contra Latinorum dogmata declamavit, nemo mirabitur; nam et graecus codicis ipsius scriptor credibiliter fuit schismaticus, et beati vocabulum de quolibet mortuo, sive beato sive secus, ab antiquis praedicabatur; et nunc etiam quibusdam in regionibus pari sensu usurpatur.

Ἐκ τῶν τοῦ μακαρίτου κυροῦ Νικήτα τοῦ Σεΐδου περὶ τοῦ πάσχα.

Ἐτέχθη μὲν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως, ςϞς', ὡς εἴρηται μοι καὶ πρόσθεν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἐνδέχεται, καὶ εἰ μυριάκις κάμοι· τὸ δὲ σωτήριον πάθος αὐτοῦ γέγονεν κατὰ τὸ ςϞλδ' ἔτος, ὅτε ὁ μὲν κύκλος τῆς σελήνης δέκατος ἦν, ὁ δὲ τοῦ ἡλίου εἰκοστὸς τρίτος· ὡς συμφηφιζόμενων, εὐρίσκεται ἀληθῶς ὡς πέπρακται τότε τὸ μὲν νομικὸν πάσχα, ἦγον ἢ ἰδ' τῆς σελήνης, καὶ τοῦ μαρτίου μηνός, ἕκτη τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα, ὅτε καὶ ὁ κύριος ἔπαυσε μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ σωτῆρος, ὁ ἄλλος ἐτύθη ἀμνὸς πρὸς ἐσπέραν· ἐπιφώσκοντος δὲ τοῦ σαββάτου. ἢ τῇ κδ' τοῦ μαρτίου μηνός, ἢ τῶν ἀζύμων παρ' αὐτοῖς· ἔορτή· ἐτελεῖτο, ὡς ὁ νόμος ἐν τῷ λευιτικῷ διατάξατο· τῇ δὲ κε' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἢ λαμπροφανῆς ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ παντὶ τῷ κόσμῳ ἐπέλαμψεν. Ἐτέχθη μὲν οὖν ὁ κύριος, ὡς πάντες δοξάζομεν οἱ ὁρθόδοξοι, ἐν ἔτει μὲν κόσμου ςϞς', ἰνδικτ. α', ἐν ἔτει δὲ τοῦ καίσαρος Λύγουστου μβ',

gi esse: etenim illi in Palaestinam profecturi erant, quare et viatorum schema adsumebant; nos vero in caelum transiuri sumus.

18. Quapropter omnino vigilandum est, quia non leves manet poena indigne participantes, illa prorsus, quam iuste patientur ii qui sanctissimum Christi corpus mactaverunt. Certe quid purius esse debet homine, qui hanc victimam gustaturus est? Quid ni solari radio splendidior esse debet manus, quae hanc carnem distribuit, os igne spiritali plenum, lingua rubescens sanguine tremendissimo? Consideremus quali honore aucti simus, quali fruamur mensa: quam angeli spectantes tremunt, neque oculos contra attollere intrepide audent, propter inde emicantem fulgorem. Hoc nos nutrimur, huic commiscemur, et corpus Christi unum effici-mur, et caro una. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? qui omnino nos sibi copulat, qui unicuique fidelium se insinuat per hoc mysterium, eodemque simul suadet se carnem nostram olim adsumpsisse. Ne igitur socordes simus, postquam honore tanto atque amore digni habiti fuimus. Nonne vi-

σπεδῆς, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς νήφειν δεῖ· ἐκείνοι μὲν γὰρ εἰς Παλαιστίνην ἐμῆλον ἐξί-
ναι· διὸ καὶ ὁδοιπόρων ἐκέκνητο σχῆμα,
ἡμεῖς ὅμως εἰς τὸ εὐρατὸν μέλλομεν ἀποδημεῖν.

ἡ'. Ὅθεν καὶ πάντοθεν ἐξηγορέναι,
διὰ τὸ μὴ μικρὰν κεῖσθαι κόλασιν τοῖς ἀνα-
ξίως μετέχουσι, καὶ ἦν πάντως πείσονται δι-
καίως οἱ κατασφάζαντες τὸ πανάγιον σῶ-
μα Χριστοῦ· τίνας γὰρ οὐ δεῖ καθαρώτερον
εἶναι (Θ) ὃ θυσίας ἀπολαύοντα ταύτης;
ποίας ἡλιακῆς ἀκτίνος οὐ λαμπροτέραν τὴν
χεῖρα τὴν ταύτην τὴν σάρκα διατέμνεσαν, τὸ
σῶμα τὸ πληρούμενον πυρὸς πνευματικοῦ,
τὸ γλῶσσαν τὴν φοινισσομένην αἵματι φρικω-
δεστάτῳ; ἐννοήσωμεν ποίαν ἐτιμήθημεν τι-
μὴν, ποίας ἀπολαύομεν τραπέζης· ὅπερ
ἄγγελοι βλέποντες φρίττεσι, καὶ οὐδὲ ἀντι-
βλέψαι τολμῶσιν ἀδεῶς, διὰ τὸ ἐκείθεν
ἀσπρατὴν φερομένην· τούτῳ ἡμεῖς τρεφόμε-
θα, καὶ σῶμα Χριστοῦ γινόμεθα ἐν, καὶ σὰρξ
μία· τίς λαλήσῃ τὰς δυναστείας τῆς κυρίας,
ἀκρετὰς ποιήσῃ πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;
διὰ πάντων ἡμᾶς αὐτῷ συμπλέκοντος, καὶ
ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν πιστῶν ἑαυτὸν ἀναμιγνύντος
διὰ τῆς μυστηρίας καὶ τούτῳ πάντας πείθον-
τος πάλιν, ὅτι σάρκα ἔλαβε καὶ ἡμῶν· μὴ
τοίνυν ῥαθυμῶμεν τοσαύτης ἡξιωμένοι τι-
μῆς καὶ ἀγάπης· οὐχ ὀρῶμεν τὰ παιδία μὲν

μηνὶ δεκεμβρίῳ καί, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῆς ἐβδομάδος· κύκλος γὰρ ἦν τότε ἡλίου μὲν ἡ', τῆς σελήνης δὲ ιε'· τῷ δὲ ιε' ἔτει τοῦ καίσαρος Τιβερίου, τριακοστός ἦδη γενόμενος, βαπτίζεται ὑπὸ Ἰωάννου ἰνδ. α', ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος δευτέρας, ἔκτη ἰαννουαρίου μηνός· καὶ τῷ ἡ' ἔτει αὐτοῦ Τιβερίου, ἐπὶ τὸ πάθος τὸ ἐκούσιον ἦλθεν, ἐν ἔτει κόσμου ρφλθ', μηνὶ μαρτίῳ καί, ἰνδ. δ', ἡμέρᾳ 5' τῆς ἐβδομάδος· ἀνέστη δὲ τῇ καί τῷ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρᾳ πρώτῃ τῆς ἐβδομάδος, σελήνης κύκλῳ δεκάτῳ, ἡλίου κύκλῳ καί.

Ex tractatu beati domni Nicetae Seidi de paschate.

Natus est dominus noster Iesus Christus anno ab orbe condito 5506, ut iam antea dixi. Aliter enim esse nequit, etiamsi in infinitum vestigando quis labore. Salutaris autem eius passio contigit anno 5539, cum esset lunaris cyclus decimus, solaris autem vigesimus tertius. Quibus concessis, comperitur vere, actum esse legale pascha, quarta decima die lunae, vigesima tertia mensis martii, hebdomadae sexta, qua reapse Dominus passus est. Nam post sepultum Salvatorem, immolatus fuit irrationalis agnus circa vesperum. Illucescente autem sabbato, seu vigesima quarta martii mensis die, azymorum abs Iudaeis sollemnitas peracta fuit, veluti lex in levitico praecipiebat. Vigesima denique quinta eiusdem mensis die, splendida Christi resurrectio toti orbi illuxit. Natus est itaque Dominus, ut omnes orthodoxi censemus, anno mundi 5506, indictione prima: caesaris autem Augusti regnantis anno 42, mensis decembris die 25, hebdomadae tertia. Erat enim tunc cyclus solaris 18, lunaris vero 15. Deinde anno 15. Tiberii caesaris, quum Iesus iam esset annorum triginta, baptizatur abs Iohanne indictione prima, die hebdomadae secunda, sexta mensis ianuarii. Postea anno 18. eiusdem Tiberii, ad voluntariam passionem venit anno mundi 5539, mensis martii die 23, indictione quarta, hebdomadae die sexta. Resurrexit autem die 25. eiusdem mensis, die hebdomadae prima, lunari cyclo decimo, solari vigesimo tertio.

l. 320. a.

ὅσας προθυμίας δράσεται τῷ μαζοῦ, μὴ ὅσας δ' ὁρμῆς ἐμπήγνυσι τῇ θηλῇ τὰ χεῖλη; μὴ τὸσαύτης προσίωμεν καὶ ἡμεῖς τῇ τραπέζῃ ταύτῃ καὶ τῇ θηλῇ τῇ ποτηρίᾳ τῇ πνευματικοῦ· μάλλον ἢ μὴ πολλῶν πλείονος· ἐλκύσωμεν, ὡς παιδία ὑπομάζια, τῷ πνεύματος τῷ χάριν· καὶ μία ἡμῖν ἔσω ὁδὸν τὸ μὴ μετασχεῖν ταύτης τῇ τροφῇ· μηδεὶς τοίνυν Ἰούδας παρέστω, μηδεὶς φυλάργυρος, μηδεὶς ἀπάνθρωπος, μηδεὶς ὠμὸς καὶ ἀνηλεὴς, μηδεὶς ὅλως ἀκάθαρτος· εἴ τις μαθητὴς, παρίτω· οὐδέχεται ὅτι μὴ τοιοῦτος ἢ τράπεζα· μὴ γὰρ τῷ μαθητῶν με, φησὶ *, ποιῶ τὸ πάσχα ταῦτα πρὸς ὅτι μεταλαμβάνοντάς λέγω (1).

* Matth. XXVI. 18.

ιβ'. Συμβελεύω ἢ καὶ ὑμῖν τοῖς δακνομένοις, καὶ γὰρ ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ὑμᾶς δαλεχθῆναι, μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μὴ πολλῆς προσοχῆς, μὴ πολλῆς δακνέμενος δακνέμεν ταῦτα τὰ δῶρα· καὶ γὰρ οὐ μικρὰ κόλασις ὑμῖν, εἴ τιτι σιωπῶντες τινὰ πονηρίαν, συγχωρήσετε μετασχεῖν ταύτης τῇ βλαπτικῇ· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῇ χαρὶ ἐκζητηθῆσεται τῷ ὑμετέρων· καὶ στρατηγὸς τις ἢ, καὶ ὑπαρχος, καὶ αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα φορέμενος, ἀναξίως δὲ προσίη, κώλυσον· μέζονα ἐκείνῃ πῶς ἐξουσίαν ἀνέχας· σὺ ἢ εἰ μὲν πηγὴν ὕδατος ἐνεχειρίσθης φυλάτταν ποιμνίῳ καθαρὰν, εἴτα εἶδες πρόβατον πολὺν ἐπὶ τῇ σόματι φέρον βόρβορον, οὐκ ἂν εἴσας ἐπικύβηαι κάτω καὶ θολῶσαι τὸ ρεῖθρον· νυνὶ ἢ οὐχ ὕδατος ἀλλ' αἵματος καὶ πνεύματος πηγὴν ἐγκεχειρισμένον, καὶ ὁρῶν τὸ βορβόρον χαλεπωτέραν ἀμάρτιαν ἔχοντάς τινάς καὶ προσιόντας, οὐκ ἀγανακτεῖς οὐδὲ ἀπείργας; καὶ τίνα σχοίης ἂν τῇ συγγνώμῃ; διὰ τοῦτο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἐτίμησε ταῦτα πῶς τιμὴν, ἵνα τὰ τοιαῦτα δακρίνητε τοῦτο, ὑμῶν ἡ ἀξία τοῦτο, ἡ ἀσφάλεια τοῦτο, ἅπας ὁ σέφανος· οὐ τὸ περιβαλέσθαι χιτωνίσκους λαδοὺς καὶ ἀποσίλβοντας, καὶ περιέναι.

f. 320. b.

κ'. Καὶ πόθεν οἴδαμεν, φησὶ, τὸ δεῖνα

demus infantulos quam prompte ubera corripunt, quanto impetu mammae labia admovent? Pari et nos alacritate accedamus ad hanc mensam, et ad spiritalis calicis papillam: immo etiam maiore. Attrahamus, tamquam pueri lactentes, Spiritus gratiam; et unicus nobis sit dolor hoc alimento non frui. Nullus adsit Iudas, nullus avarus, nullus inhumanus, nullus crudelis et immisericors, nullus omnino impurus. Si quis est discipulus, adesto: qui non sunt huiusmodi, eos non recipit mensa haec. Cum discipulis, inquit, meis facio pascha. Haec ad eos, qui sacra communione non abstinent, dicta sunt.

19. Vobis quoque auctor sum, o altaris ministri (nam vos etiam alloqui necesse est) ne indifferenter et quomodo-cumque, sed multa cum sedulitate, multaque consideratione haec dona distribuat. Neque enim levem feretis poenam, si cum alicuius improbitatem noveritis, eum participare hanc mensam permittetis. Sanguis eius de manibus vestris requiretur. Etiam si aliquis dux fuerit, vel praetor, vel adeo ipse qui diademate redimitur, si indigne accedat, prohibe; nam maiore quam ille potestate polles. Tu certe si aquae fontem gregi purum servandum accepisses, si ovem cerneret multum ore suo lutum afferentem, haud profecto sineres illuc descendere, et fluentum inquinare. Nunc vero cum non aquae sed sanguinis atque Spiritus fons tibi custodiendus sit traditus, si forte videas peius luto peccatum habentes quosdam, simulque accedentes, non indignaris, neque submoves? Quam ergo veniam impetrabis? Ideo vobis hunc Deus honorem contulit, ut rem huiusmodi diiudicetis. Haec est vestra dignitas, haec immunitas, haec omnis corona; non autem candidis tunicis splendisque vestiri, et circumire.

20. At enim, aiunt, quomodo hunc

(1) Nempe loquitur illis, quibus ecclesia divina mysteria non interdixit.

vel illum noverimus? Atqui ego non de ignotis loquor sed de publice notis. Dicam aliquid terribilius. Non est tantopere flagitiosum si energumeni intra templum sint, quam hi; quemadmodum ait Paulus, quoniam Christum conculcaverunt, et sanguinem testamenti pollutum iudicaverunt, Spiritus gratiae contumeliam fecerunt. Nam daemoniaco peior est peccator et simul accedens: et ille quidem quoniam est arreptitius non punitur; hic autem si indigne accesserit aeterno supplicio traditur. Ne igitur daemonicos tantum expellite, sed omnino omnes quos indigne accedentes videritis. Nemo communicet, qui non sit discipulus: nullus accipiat Iudas, ne Iudae poenam luat. Corpus Christi haec quoque multitudo est. Cavete ergo, o mysteriorum ministri, ne irritetis Dominum, si corpus hoc non purificetis, et si gladium pro alimonia tradatis. Sed etiamsi forte aliquis ignoranter accedat ad indigne percipiendum, absque ullo metu prohibete: Deum metuite, non homines. Utique si homines metueritis, ab iisdem irridebimini: sin potius Deum, hominibus ipsis venerandi eritis. Ideo ne patiamini huiusmodi ausus. Animae quisque suae potius renunciaret, quam dominicum corpus contra dignitatem tradat: sanguinem quisque suum ante prodigat, quam adeo tremendum sanguinem contra fas tradat. Quod si aliquis hominem peccatorem ignoraverit, quamvis magnopere vestigaverit, nulla ipsius culpa erit. Haec enim nos de manifestis locuti sumus. Iam si notos peccatores emendaveritis, statim ignotos quoque vobis Deus revelabit. Quod si illos accedere permittatis, cur iam reliquos vobis Deus manifestet? Atque haec aio, ut non arceatis tantummodo vel praecidatis, sed ut emendatos reducat. Sic enim et Deum propitium habebitis, et multos indigne communicantes comperietis, et ves-

κὴ τὸ δεῖνα; οὐ περὶ τῶ ἀγνωσμένων λέγω, ἀλλὰ περὶ τῶ γνωρίμων· εἶπω τί φρικωδέστερον· οὐχ οὕτω χαλεπὸν εἶναι ἐργουμένους (1) ἔνδον εἶναι, ὥς τούτους, ἣ φησὶν ὁ Παῦλος, διὰ τὸ (W) Χριστὸν καταπατήσαι, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγήσασθαι, καὶ πῶ χάριν τῷ πνεύματι ἐνυβρίσαι· δαιμονῶντες γὰρ χείρων ὁ ἡμέτερος, καὶ προσίων· ὁ μὲν γὰρ ἐπειδὴ δαιμονῶν, οὐ κολάζεται· οὗτος δὲ ὅταν ἀναξίως προσή, ἀθανάτω ᾧ δίδεται κολάσθαι· μὴ τοίνυν εἴτε δαιμονῶντας ἐλαύνετε μόνον, ἀλλὰ πάντας ἀπῶς, οὓς ἂν ἴδῃτε προσιόντας ἀναξίως· μηδεὶς κοινωνεῖτω τῷ μὴ μαθητῶν· μηδεὶς λαμβανέτω Ἰούδας, ἵνα μὴ τὰ Ἰούδα πάθη· σῶμα ἐστὶ Χριστοῦ, καὶ τοῦτο τὸ πλῆθος· ὁρᾶτε γοῦν οἱ διακονοῦμενοι τοῖς μυστηρίοις, μὴ παροξύνετε τὸ δεσπότην, οὐκ ἐγκαθαίροντες τὸ σῶμα τουτοῦ, μὴ ξίφος δώτε ἀντὶ τροφῆς· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀγνοίας τινὲς ἔρχονται μεθέξοντες ἀναξίως, κωλύσατε, μὴ φοβηθῆτε· φοβήθητε τὸ Θεόν, μὴ ἀνθρώπους· ἂν φοβηθῆτε ἀνθρώπους, καὶ ὑπὸ αὐτῶν καταγελασθήσεσθε· ἂν δὲ τὸ Θεόν, καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμοι ἔσεσθε· διὰ τοῦτο, μὴ συγχωρήσετε ταῦτα τολμάσαι· τῷ ψυχῆς ἕκαστος ὑμῶν ἀποστήτω πρότερον, ἢ τῷ σώματι * μεταδότω τῷ δεσποτικῷ παρ' ἀξίαν· καὶ τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ προΐετω πρότερον, ἢ ματαδίωτω αἵματος οὕτω φρικῶδες παρὰ τὸ προσήκον· εἰ δὲ ἡγοήσῃ τις τὸ φαῦλον, πολλὰ περὶ ἐργασάμενος, οὐδὲν ἔγκλημα· ταῦτα γάρ μοι περὶ τῶν δήλων εἴρηται· ἂν οὖν εἴτε γνωρίμους τῶν φαύλων διορθώσῃτε, καὶ εἴτε ἀγνώστους ταχέως ὑμῖν ὁ Θεὸς γνωρίσῃ· ἂν ἡ τούτους εἰσάσῃτε, τινὲς ἐνεκεν ὑμῖν ἐκείνους φανεροὺς ποιήσῃ λοιπόν; ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα ἀπείργητε, οὐδ' ἵνα ἐκτέμνητε μόνον, ἀλλ' ἵνα διορθώσαντες ἐπαναγᾶγητε· οὕτω γὰρ καὶ τὸ Θεὸν ἵλεων ἔχετε, καὶ πολλοὺς εἴτε κατ' ἀξίαν μεταλαμβάνοντας εὐρήσετε, καὶ τὸ οἰκείας σπεδῆς, καὶ

* Cod. αἵματος.

1. 321. 3.

(1) Idcirco in pictura quinta earum, quas nos edidimus, missae Graecorum, energumeni sub daemonis specie sacris aedibus divinoque mysterio expelluntur.

τὸ περὶ τοῦ ἄλλου ἐπιμελείας πολὺν ἀπολήψομαι τὸ μισθόν.

κα'. Ἐτι πάντες οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς διὰ σπευδῆς ποιῶμεθα πολλῆς, ὥστε μετὰ πῶ ἱερὰν καὶ φρικτὴν ταύτην τράπεζαν, μὴ πρὸς μέθην καὶ τρυφὴν ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι· εἰ γὰρ οὐδέποτε χεὶρ τρυφᾶν, καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπὼν *, ἡ ἡ ἀπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε, πολλῶ μᾶλλον μετὰ πῶ τῆς μυσηρίων κοινωνίαν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐχθροῦμεθα ἡ ζῶμεν, ἵνα φάγωμεν ἡ πῶμεν, ἀλλὰ τὸ φαγεῖν διὰ τὸ ζῆν, γέγονεν ἐξ ἀρχῆς· ἡμεῖς ἡ ὡς διὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς τὸν κόσμον, οὕτως εἰς τοῦτο πάντα καταναλίσκομεν· ἡ μὲν μέθης ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ἀνιστάμεθα τραπεζῆς, μηδὲν ἐνθυμούμενοι, ὡς ὁ μὲν πῶ τράπεζαν καιρὸς, εὐχαριστίας ἐς τὴν ὑμνων καιρὸς· (W) ἡ εὐχαριστοῦντα, οὐχὶ μεθύειν χρεῖν, ἀλλ' ἐγρηγορεῖν· ὁ γὰρ τοῦτο ἐνθυμούμενος ὅταν ἐπὶ τραπέζης καθίσῃ, ὅτι μὲν τὴν τράπεζαν αὐτὸν εὐχεσθαι δεῖ, συμμέζωσιν ἐμπλήσῃ τὴν γαστέρα, ἵνα μὴ βαρυκόμῃος γόνυ κλίνειν ἀδυνατήσῃ, ἡ τὴν θεὸν ᾤδα καλεῖσθαι, ἀντεῦθεν γένηται ἡ τὴν ἀλόγων ἀλογώτερος· εἰ γὰρ ἐκεῖνα μὲν τὴν φάτιν, ὁδοιπορίας ἀπτεται ἡ ἀχθοφορεῖ, ἡ πῶ οἰκίαν ἀποπληροῖ διακονίαν, πῶς οὐκ ἀτιμώτερος ἡ αὐτῶν τῆς ὄνων, ὁ μὲν τὴν τράπεζαν ἀρχιστο ἀνθρώπος πρὸς πᾶν ἔργον ἡ ἀνεπιτήδειος, ὅτε μάλιστα νήφειν χρεῖ; ἡ γὰρ ὅτι μετὰ πῶ ἐσίῃσιν οὐχ ὑπνον οὐδὲ εὐνήν, ἀλλ' εὐχὰς ἡ θείων γραφῶν ἀνάγνωσιν, ἡμᾶς διαδέχεσθαι χεὶρ, τοῦτο σαφέστερον ἐδήλωσεν ὁ Χριστός· τὰ γοῦν ἄπαρ αὐτῶν τότε ἐσίῃσας ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐπὶ κλίνην αὐτοὺς ἐπεμψεν, ἀλλ' ἐπὶ θείαν ἀκρόασιν ἐκάλεσε λογίων· * οὐ γὰρ διέβησεν αὐτῶν τὰς γαστέρας, οὐδὲ εἰς μέθην ἐνέβαλεν, ἀλλὰ πληρώσας αὐτῶν τὴν χρεῖαν, πρὸς τὴν πνευματικὴν ἦγε τροφήν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, ἡ τοσοῦτον ἐσίῃσαντες ἑαυτοὺς ἐσθίειν ὅσον πρὸς τὸ ζῆν μόνον, οὐχ ὅσον διασπᾶσθαι καὶ βαρύνεσθαι· καὶ πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τραπέ-

trae sedulitatis, atque erga alios curae multam referetis mercedem.

21. Insuper cuncti sacerdotes ac populus valde studeamus, ne quis post sacrum tremendumque convivium, ebrietati et luxuriae se dedat. Nam si, numquam luxuriari oportere docet Paulus dicens: quae autem in deliciis est, vivens mortua est; multo id minus post mysteriorum communionem. Non enim ad hoc nati sumus et vivimus, ut manducemus ac bibamus, sed ideo comedimus ut vivamus: quippe haud vivere ut vescamur, sed vesci ut vivamus, prisco iure statutum est. Nos vero, quasi ad crapulam in mundum venerimus, cuncta in illam absumimus, ebriique a materiali mensa surgimus; minime reputantes, quod post mensam tempus, agendarum gratiarum et hymnorum tempus sit: porro eum, qui gratias agit, haud ebrium esse oportere sed experrectum. Nam qui consideret, dum mensae accumbit, fore ut post mensam preces dicat, is modice ventrem implebit, ne cibo gravatus genu flectere nequeat, et Deum invocare; atque hinc fiat brutis irrationalior. Nam si illa post praesepe, iter ingrediuntur, et onera ferunt, et proprium ministerium exhibent, quid ni sit ipsis asinis contemptibilior homo post mensam cuius operi ineptus et impotens, cum tamen maxime experrectum esse oportet? Nam quod post cibum, haud somno vel cubili, sed precibus et divinarum scripturarum lectioni vacandum sit, id perspicue ostendit Christus; qui cum innumeram multitudinem in deserto pavisset, nequaquam ad lectum eos misit, sed ad divinam invitavit oraculorum acroasin: neque illorum ventres cibo dirupit, sed ipsorum expleta necessitate, ad spiritalem escam vocavit. Sic agamus et nos, atque eatenus nosmet comedere assuefaciamus, quatenus vitae tantummodo sustentandae opus est, non dirumpendis stomachis aut gravandis: atque

* 1. Tim. V. 6.

1. 321. b.

* Luc. IX. 18.

omnino a mensa non ad lectum sed ad preces transeamus.

22. Sed tamen praecipue post tremendorum perceptionem mysteriorum, ita nos geramus; siquidem illud maxime tempus sobrietatis ac ieiunii est. Nam si qui optimum aliquid pransus fuerit, cavet postea nequo malo edulio prius illud corrumpat; multo minus qui Spiritu pastus fuit, alogiam facere debet et crapulari, neque satanicas admittere delicias. Cogitemus quid Dominus discipulis dixerit, quo tempore sanctissimum corpus suum sanguinemque praebebat. Ait enim: hoc facite in meam commemorationem. Quibus verbis causam nobis aperuit, cur id mysterium tradiderit; et praeter alias, hanc quoque, pietati suadendae satis idoneam, adsignavit, ut reputantes quid nostri gratia passus fuerit Dominus, temperantiores post communionem simus. Insuper etiam consideremus, quid egerint apostoli post sacram caenarum participationem. Nonne ad preces et hymnodias, et sacras tota nocte vigiliis conversi sunt? Nonne ad illam prolixam concionem, multaque redundantem pia doctrina? Quippe grandia et inexpectata tunc illis exposuit atque mandavit, dum interim Iudas ad illos vocandos proficiscebatur qui eum crucifixuri erant. At enim nos ante quidem perceptionem ieiunamus, ut quomodolibet communionem digni videamur. Postquam vero percepimus, cum oporteret sobrietatem continuare, frenum omne abiicimus. Atqui nonne perinde est ante communionem esse sobrium, ac post illam? Sane utroque in tempore sobrietatem oportet observare; praecipue tamen post sponsi receptionem: antea videlicet, ut digni efficiamur recipere; postea vero, ne indigni iis quae recepimus appareamus.

23. Quid ergo? Num ieiunandum est post perceptionem? Non id aio, neque

ζῆς μὴ ἐπὶ κλίνῳ ἀλλ' ἐπ' εὐχὴν τρεπόμεθα (1).

κβ'. Μάλιστα δὲ τῶν φρικτῶν μετασχόντες μυστηρίων, τοῦτο ποιῶμεν· ἐπεὶ περ ὁ τότε καιρὸς, νήψεως μάλιστα καὶ νηστείας καιρὸς· εἰ γὰρ ὁ ἡρσισηκῶς τι χρηστὸν, ἑαυτὸν φυλάσσει, ὥστε μὴ ἐτέρῳ, ἐδέσμευσι πονηρῶν λυμῆνασθαι τὸ πρότερον, πολλῶ μᾶλλον ὁ πνεῦμα ἐστιαθεὶς, οὐκ ὀφείλῃ παροινεῖν καὶ κωμάζειν, οὐδὲ σατανικὴν ἐκαστάγειν ζυφὴν· ἐνοήσωμεν τί εἶπεν ὁ κύριος τοῖς μαθηταῖς, τὸ πανάγιον σῶμα καὶ τὸ αἷμα τὸ ἰδίον παρέχων· εἶπε γὰρ, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· πῶς αἰτίαν ἡμῖν ἐκκαλύπτων τῆς τοῦ μυστηρίου δόσεως, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτῃ εἶναι λέγων, ἀρκοῦσαν ἡμῖν εἰς εὐλαβείας ὑπόθεσιν, ὡς ἂν οὕτως ἐνθυμούμενοι τί πέπονθε δι' ἡμᾶς ὁ δεσπότης, φιλοσοφώτεροι μετὰ τὴν κοινωνίαν ὑπάρχωμεν· ἐνοήσωμεν σὺν τούτῳ καὶ τί ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι ὅτε μετέλαβον τῶν ἱερῶν δεῖπνων· οὐχὶ εἰς εὐχὰς ἐτρέψθησαν καὶ ὑμνωδίας καὶ παννυχίδας ἱεράς; οὐχὶ εἰς διδασκαλίαν τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολλῆς γέμεσαν φιλοσοφίας; τὰ γὰρ μεγάλα καὶ παράδοξα τότε αὐτοῖς διηγείτο καὶ παρήγγελλεν, ἀπελθόντες τοῦ Ἰούδα καλεῖσαι σὺν μέλλοντας αὐτὸν σταυροῦν· * ἡμεῖς ἤ πρηνὴ μὲν μεταλάβομεν, νηστεύομεν, ἵνα ὅπως δήποτε τῆς κοινωνίας ἄξιοι φανώμεν· ὅταν δὲ μεταλάβωμεν, λέον ἡμᾶς ὀπτεῖναι τὴν σωφροσύνην, πάντα ἀπολύομεν· καίτοι γε οὐκ ἔστιν ἴσον πρὸς τοῦτο νήφειν, ἢ μετὰ ταῦτα; δεῖ μὲν γὰρ ἑκατέρῳ σωφρονεῖν, μάλιστα ἢ μετὰ τὸ διέξασθαι (κ) νυμφίον· πρὸς τοῦτο μὲν, ἵνα ἄξιοι γινώμεθα τοῦ λαβεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ ἀνάξιοι ὦν ἐλάβομεν φανώμεν.

κγ'. Τί οὖν; νηστεύειν δεῖ μὲν τὸ μεταλαβεῖν; οὐ λέγω τοῦτο, οὐδὲ καταναγ-

(1) Est hodierna quoque consuetudo in religiosis sodalitiis, ut post mensam ad adorandam breviter in templo vel sacello eucharistiam cuncti conveniant.

f. 322. a.

* Ioh. XIII. 30.

f. 322. b.

κάζω· καλὸν μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, πλὴν οὐ βιάζομαι, ἀλλὰ παροτρύνω μὴ τρυφᾶν εἰς ἀπλησίαν· εἰ γὰρ οἰνωμένοι, φίλω συντυχεῖν οὐκ ἂν ἐλώμεθα ποτὲ, πῶς δὲ Χριστὸν ἔνδον ἔχοντες, τοσαύτην ἐπεμβαλεῖν μέθην τολμῶμεν; καὶ οὐ φείττομεν ἄρτον ζῆς λαβόντες, καὶ πρᾶγμα ποιοῦντες θανάτου; ξαπέζης ἀπολαύσαντες Χριστοῦ, καὶ τυφῶντες καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀψαδαὶ διὰ γλώττης τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἠξιώθημεν; καταμάθωμεν τὴν δεξιάν (1), τὴν γλῶτταν, τὰ χεῖλη ἅπερ ἐγένετο πρόθυρα τῇ ἐπιβάσει τῷ Χριστοῦ· ἐννοήσωμεν τὸ καιρὸν καθ' ὃν προσερχόμεθα, καὶ ξαπέζαν αἰσθητὴν παροτρύνοντες, πρὸς ἐκείνῳ τὴν ξαπέζαν τὴν νοῦν ἀνατείνωμεν, πρὸς τὸ δεῖπνον τὸ κύριον, πρὸς τὴν ἀγρυπνίαν τῶν μαθητῶν καὶ νύκτα ἐκείνην τὴν ἱερὰν· ἠκούσαμεν ὕμνων ἱερῶν, ἀπηλάυσωμεν ξαπέζης βασιλικῆς, ἐρεπλίσθημεν ἁγίῳ πνεύματι, κοινωνοὶ γεγόναμεν τῷ ἁνῶ δυνάμει· μὴ ῥίψωμεν τοσαύτην χάριν· μὴ ἐκχέωμεν τὴν θεσαυρόν· μὴ μέθην ἐπαισαγάδωμεν τὴν μυρία τίκτεσαν κακὰ· ἀλλὰ ξοφῆς συμμέτρως μεταλαβόντες, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μόνον ἀρκούσης, εὐθύς ἐπ' εὐχὴν ἀπὸ τοῦ ξαπέζης ξαπῶμεν καὶ εὐχαριστίαν καὶ ὕμνον· ἵνα καὶ ἡν ἐλάβομεν χάριν ἀκεραίαν τηρήσωμεν, καὶ τὴν αἰώνιον ἀγαθὴν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ὄν αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

cogo: praeclarum id quoque foret, verumtamen vim non infero, sed hortor ne insatiabili crapulae indulgeatis. Nam si vino occupati ne amico quidem occurrere umquam vellemus, quo pacto Christum intus habentes, tantam superiniicere ebrietatem audemus? neque perhorrescimus panem vitae percipere; et mortis opera facere; mensam Christi gustare, et illo die crapulari, quo lingua tangere carnes illius datum nobis fuit. Memoremus dexteram, linguam, labia, quae Christum introduxerunt. Cogitemus tempus quo accessimus; et apposita materiali mensa, ad mensam illam mentem intendamus, et ad convivium dominicum, ad discipulorum per sacram illam noctem vigilias. Audivimus sacros hymnos, regali mensae accubuimus, sancto Spiritu repleti fuimus, supernarum virtutum socii extitimus. Ne, quaeso, talem tantamque gratiam proiciamus, ne thesaurum effundamus, ne crapulam admittamus sexcentorum malorum parentem: sed modicum cibum sumentes, qui ad vitam sustentandam sufficiat, statim ad preces post mensam convertamur, et ad gratias agendas cum hymno: ut et quam accepimus gratiam conservemus incolumem, et bona consequamur aeterna; beneficio et benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem et cum quo Patri est gloria cum sanctissimo Spiritu, nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Exegimus monumentum egregium pro sacramenti eucharistici veritate, cuiusmodi eam catholica ecclesia profitetur. Itaque hic Theodorus addendus est tot illis ex graeca ecclesia tanti dogmatis testibus, quos Arnaldus atque Renaudotius in suis voluminibus produxerunt de perpetuitate fidei ecclesiae catholicae circa eucharistiam. Neque tamen doctrinae huius fodinam exhaustimus; etenim alia parvis ponderis documenta in his nostris, ut sperandum est, voluminibus proferentur. Interim videant, si vacat, lectores in libris nostris impressis S. Sophronium Spicil. rom. T. IV. p. 3. Et in hac nova bibliotheca T. II. et III. S. Cyrillum in comm. ad Luc. saepe, et in ep. ad Rom. VIII. 3, et I. Cor. VI. 15. Eutychium T. IV. p. 56, ibidemque S. Athanasium p. 62. Origenem item apud nos comm. ad Prov. cap. V. et VI. Chrysostomum in Prov. cap. VI. 17. Didymum aequae in Prov. cap. IX. 5, nec non S. Hippolytum cap. IX. 1. S. Nicephorum antirr. II. 3. Denique Theodorum Andidorum episcopum de sacra liturgia.

(1) Hoc dicit quia Graeci eucharisticum panem a sacerdote traditum dextera manu recipiunt.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ENNATHΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

‘Οτι δεῖ νήφειν ἡμᾶς ἀεὶ καὶ ἐξηγορῆναι, τὸ χαλεπὸν ἐννοοῦντας
πτῶμα τῷ Ἰούδα· καὶ κατὰ φιλαργυρίας.

SERMONIS NONI ETHICON.

Quod oporteat nos sobrios esse et vigilare, dirum reputantes Iudae casum.
Et contra avaritiam.

1. **H**is ergo auditis, discamus sobrii esse ac vigilare. Si enim de sancto choro unus, Christi sodalis, tanto munere donatus, doctrinaque imbutus, qui miracula patrauerat, nam et ipse cum aliis missus fuerat ad mortuos suscitandos; postquam hoc diro morbo, avaritiae scilicet vitio, correptus fuit, in tantum ruit barathrum, ut Dominum suum proderet; nihilque ei profuerunt beneficia, non charismata, non Iesu societas, non benignitas exhibita, non pedum lotio, non mensae communio, non crumenae commissa fiducia; sed haec illi adminicula potius ad consequendam poenam fuerunt; quid nos patiemur, nisi ab hoc vitio caveamus? Quotidie ille cum eo erat, qui ubi caput reclinaret non habebat: quotidie erudiebatur operibus, verbis, ne aurum, ne argentum, ne duas tunicas haberet; et tamen non est emendatus. Et quomodo nos speramus hunc morbum abiicere, levi medicina utentes, neque studium multum adhibentes?

2. Dirum quippe malum est avaritia, prorsus dirum. Haec oculos auresque occupat, et sibi deditos in furorem bacchicum impellit, fera asperiores efficit, et apprime crudeles atque inhumanos, neque de propriae animae salute cogitare sinit, sed omni hac cura prorsus omissa, uni sibi deservire suadet, ceu quaedam

α'. **Τ**αῦτ' οὖν ἀκούοντες, παιδεύμεθα νήφειν ἀεὶ καὶ ἐξηγορῆναι. * εἰ γὰρ ὁ εἰς τὸ ἅγιον ἐκείνῳ χορὸν τῶν, ὁ σωτὴρ τῷ Χριστῷ, ὁ τοσαύτης ἀπολελαυκῶς δωρεᾶς καὶ διδασκαλίας, ὁ σημεῖα πεποινηκῶς, καὶ γὰρ ἐαυτὸς κατὰ τὴν ἄλλαν ἦν τῷ πεμφθέντων νεκροῦς ἐγείρειν, ἐπέπερ ἐάλω νοσήματι δεινῷ, τῷ κατὰ φιλαργυρίας κακῷ, πρὸς τοσοῦτον κατηνέχθη βάραθρον, ὡς τὸ δεσπότην (καὶ) ἐαυτοῦ προδοῦναι, καὶ οὐδὲν ὠφέλησαν αὐτὸν οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὔτε αἱ δωρεαὶ, καὶ τὸ μετὰ αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεῖα, οὐ τὸ εὖ πώδης νίψαι, οὐ τὸ τῷ τραπέζῃ κοινωνῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέχειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῷ κολάσεως γέγονε, τί πεισόμεθα ἡμεῖς, μὴ φυλασόμενοι τοῦτο τὸ πάθος; καθ' ἑκάστην ἡμέραν σωτὴρ ἐκείνῳ τῷ μὴ ἔχοντι ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαιδεύετο δι' ἔργων, διὰ ρημάτων, μὴ χρυσὸν, μὴ δὲ ἄργυρον, μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ ὅμως οὐκ ἐσωφρονίσθη καὶ πῶς ἡμεῖς προσδοκῶμεν δὲ χαλεπὸν τὸ νόσημα, θεραπεῖας ἀμυδρὰς ἀπολαύοντες, ἐδὲ πολλῇ τῇ σπεδῇ κεχρημένοι;

β'. Δεινὸν γὰρ ἡ φιλαργυρία, δεινὸν αὕτη καὶ ὀφθαλμοῦς καὶ ὦτα πληροῖ, καὶ εὖ ὑλόντας ἐκβακχεύσας, θηρίῃ χαλεπωτέρας ποιεῖ, καὶ πρὸς ἐσχάτην ὁμότητα καὶ ἀπανθρωπείαν, οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν ψυχῆς σωτηρίαν ἐννοῆσαι συγχωροῦσα, ἀλλὰ τούτων ἀπάντων καθάπαξ ἀποσάντας, ἐαυτῇ πείθεσθαι δαλεύειν, ὥσπερ εἰ τις χαλεπὴ τυ-

Cod. f. 349. a.

* I. Petr. V. 8.

f. 349. b.

(1) Theodorus in codice antea exponit dictum Christi apud Ioh. VI. 71. *Ex vobis unus diabolus est. Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem; hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.* Deinde sermonem concludit praesenti ethico.

f. 350. a.

ρανίς· ὁ γὰρ χρημάτων ἐρῶν, οὐ μόνον οὐκ ἀγαπᾷ καὶ τὴν ἐντολήν· οὐδὲν ἔχθρους, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν φίλους μισεῖ· μήτε συγγενεῖαν εἰδώς, μήτε συνηθείας μεμνημένος, οὐχ ἡλικίαν αἰδοῦμενος, οὐ φίλον ἔχων τινὰ, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀπεχθῶς διακείμενος· καὶ πρὸς τοὺς ἄλλων ἀπάντων πρὸς ἑαυτὸν, οὐ τῷ μόνον ἀπολλύναι τὴν οἰκείαν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τῷ μυρίαις ἑαυτὸν κατατείνειν φροντίσι· καὶ οὕτω τυραννικὸν ἐστὶ τὸ τὴν φυλαρχίας πάθος, ὥς καὶ τὸ δριμυτάτερον ἔρωτος τῶν σωμάτων περιχέεσθαι· καὶ τὸ θανόν· καὶ οὕτω πικρὰς δελεῖας, ὅτι καὶ χάριν αὐτῇ ἔχοντες παρὰ τὴν ἀσκήσαντες· καὶ ὅσῳ περὶ αὐτῇ μάλλον δελεύσωσι, τοσούτω τὰ τὴν ἡδονῆς αὐξάνεται· διὸ καὶ ταύτῃ μάλιστα ἀνίατον τὸ νόσημα γίνεται, καὶ δυσάλωτον τὸ θνήσκον· τοῦτο τὸ Γιεζὴν, αἰδοῦν ἀγίῳ τῷ Ἐλισαίῳ συζῶντα, λεπρὸν ἀντὶ μαθητοῦ καὶ προφήτου πεποίηκε· τοῦτο οὐδὲν Ἰουδαίων ἀρχοντας διέφθαρκε, λαμβάνοντας δῶρα καὶ κοινοῦς κλεπτῶν γινόμενος· τοῦτο τὸ Ἰούδαν προδότην εἰργάσατο· τῆτο οὐδὲν περὶ Ἀνανίαν ἀπώλεσε· τοῦτο μυρίους πολέμους εἰσήγαγεν, αἱμάτων μὲν τὰς ἰσθμοὺς, θρήνων δὲ καὶ οἰμωγῶν τὰς πόλεις πληρῶσαν· ὁ δὲ ἔπειτα ἐποίησε γινέσθαι ἀκάθαρτα, καὶ ξαπίζας ἐναγεῖς, καὶ ἐδέσματα παρὰ νόμιμα ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ πόλεμοι καὶ μάχαι, ἐντεῦθεν τυμβωρύχοι, καὶ ὁ ἂν εἴπῃς κακὸν, ἐντεῦθεν.

* Coloss. III. 5.

f. 350. b.

γ'. Διὰ τοῦτο εἰδωλολατρείαν ὁ Θεὸς Παῦλος * ἐκάλεισεν αὐτὸ, τὸ τὴν κακίας μέγεθος ἐνδεκνύμενος· διὰ τί εἰδωλολατρείαν; ὅτι ἔχουσιν πολλοὶ χρέματα, καὶ χρῆσασθαι αὐτοῖς οὐ τολμῶσιν, ἀλλ' ἀφιερῶσιν, εἰς ἐκγόνης καὶ οὐδὲν ἑκείνων παρὰ νόμιμον ἀνέπαφα, καθάπερ τινῶν ἀναθημάτων οὐ τολμῶντες ἀφαιρᾶν· ἐὰν δὲ ποτε ἀναγκασθῶσιν, ὥσπερ ἀθέμιτόν τι πράξαντες, οὕτω διάκεινται· καὶ ἄλλως δὲ ὥσπερ τὸ ξόανον ὁ Ἕλληνας παρὰ νόμιμον, οὕτως ὁ φιλάργυρος τὸ χρυσίον, θύραις πιστεύεται καὶ μοχλοῖς, ἀντὶ ναοῦ τὸ κιβώτιον κατασκευάζων, καὶ ἐναποτιθέμενος σκεύεσιν ἀργυροῖς· ἀλλ' οὐ προσκυβεῖ, καθάπερ ἐκεῖνος, τὸ ξόανον·

saeva tyranna. Nam qui opes amat, non modo inimicos iuxta praeceptum non amat, sed amicos etiam odit; neque sanguinis cognationem novit, neque sodalitatis meminit, neque aetatem reveretur, neque quemquam amicum habet, sed hostili in omnes animo est, praecipue vero contra se ipsum, non solum quia propriam animam perdit, sed quia innumbris semet distrahit sollicitudinibus. Atque adeo tyrannicum est avaritiae vitium, ut vehementissimum quemque corporum amorem superet: idque praecipue hanc amaram servitutem gravat, quod ad habendam sibi gratiam hominem comparat; et quo magis ei servitur, eo vehementiore voluptate delectat. Propterea potissime insanabilis morbus fit, et belua magis indomita. Avaritia Giezim, viri sancti Elissaei contubernalem, leprosum pro discipulo ac propheta effecit. Haec Iudaeorum principes corrumpit, ut dona acciperent, et furum participes fierent. Haec Iudam proditorem reddidit. Haec Ananiam perdidit. Haec innumera bella invexit, sanguine vias, luctu atque gemitibus urbes implevit. Haec caenas obtulit impuras, mensas piaculares, escas scelere plenas. Hinc bella, et pugnae: hinc bustorum spoliatores: hinc denique quicquid mali dicere potes.

3. Propterea hanc divus Paulus appellavit simulacrorum servitutem, ut magnitudinem ostenderet. Cur vero simulacrorum servitutem? Quia multi pecuniam habent, sed ea uti non audent, sed quodammodo consecrant, et ad filios horumque posteros transmittunt intactam, tamquam sacra quaedam donaria violare parcentes. Quod si aliquando coguntur, quasi nefarium aliquid egerint, ita aegre se habent. Alioqui, sicut ethnicus simulacrum colit, ita aurum avarus ianuis commendat et seris, pro templo arcam fabricans, et argenteis vasis recondens. At, inquis, aurum non adorat, velut ethnicus

simulacrum. Attamen omnimodam illi adhibet culturam. Praeterea ethnicus libentius oculos et animam proiciet, quam simulacrum. Ita etiam auri amatores. Sed non venerantur, inquis, aurum. Atqui ne ethnicus quidem simulacrum, sed inhabitantem illic daemonem. Ita avari, utique aurum non adorant, sed ab auri aspectu et concupiscentia resultantem in ipsorum animas daemonem. Daemone enim saevior est avaritiae affectus; atque huic multi magis obediunt, quam alii idolis: his enim multi non obtemperant; at avaritiae omnes cedunt, et quicquid ipsa praeceperit, morem gerunt. Et videsis quid ea dicat: hostis esto et inimicus omnium, ignora naturam, Deum contemne, mihi temet immola. In omnibus his obtemperatur. Et simulacris quidem boves atque oves immolant; at avaritia dicit: immola mihi tuam propriam animam, et ille obedit. Viden' quales ista habeat aras, quales recipiat victimas? Apte itaque magnus Paulus avaritiam simulacrorum servitutem appellavit, utpote cupiditatum omnium saevissimam.

4. Omnino autem vitium hoc ineptos facit illos qui eo tenentur, sive militaria opus sit sive civilia munera gerere: neque in publicis tantum, verum etiam in privatis negotiis. Nam et si forte uxorem ducturus est qui avaritiae morbo urgetur, nequaquam virtute praeditam accipiet, sed omnium pessimam, pecuniae amore victus. Et si domus emenda est, haud decentem ingenuo homini emet, sed quae pluris locari queat. Et si servos, sive quicquam aliud emere oporteat, deterrimum quodque lucri causa eligit. Quid dico militare aut civile aut administratorium munus? Nam quamvis rex sit, omnium infelicissimus est, mundi sordes, et omnium pauperrimus. Namque unum se de multis credet: neque omnium se dominum aestimabit, sed se unum de omnium numero: et rem omnium ad se trahet, omnium se

ἀλλὰ πᾶσαν ὀπιδείκνυται περὶ αὐτὸ θεραπείαν· πάλιν, ἐκεῖνος ἰδέως ἂν εἴδῃ ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ψυχὴν πρόοιτο ἢ τὸ ξόανον τοῦτο καὶ οἱ τὸ χρυσίον φιλοῦντες· ἀλλ' οὐ προσκυνοῦσι τὸ χρυσίον, φησὶν· οὐδέ ἐκεῖν τὸ εἶδωλον, ἀλλ' ὁμοῦς προσκυνεῖ (ὧ) ἐνοικοῦντα δαίμονα· οὕτως οἱ φιλοχρήματοι, καὶ μὴ τὸ χρυσίον προσκυνῶσιν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τοῦ ὀφείως τὸ χρυσίον καὶ τῆς ὀπιθυμίας ὀπιτηδῶντα δαίμονα ταῖς τούτων ψυχαῖς· δαίμονος γὰρ χαλεπώτερον τὸ φιλαργυρίας ἢ ὀπιθυμίας· καὶ ταύτῃ πολλοὶ μᾶλλον πείθονται, ἢ ἕτεροι τοῖς εἰδώλοις· ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλὰ ὀφθαλμοῦσιν, ἐνταῦθα δὲ πάντα εἰκουσι, καὶ ὅπερ ἂν εἴπῃ ποιῆσαι πείθονται· καὶ ὅρα τί λέγῃ· πολέμιος ἔσο καὶ ἐχθρὸς ἀπάντων, ἀγνόῃ τὴν φύσιν, καταφρόνῃ θεοῦ, κατὰ θυσὸν μοι σαυτὸν καὶ πάντα πείθονται· καὶ τοῖς μὲν ξοάνοις βοῦς καὶ πρόβατα θύουσιν· ἢ δὲ φιλαργυρία λέγῃ, θύσον μοι τὸ σαυτοῦ ψυχὴν, καὶ πείθῃ· ὅρας οἷος ἔχει βωμοὺς, οἷα δέχεται θύματα; προσηκόντως ἄρα Παῦλος ὁ μέγας τοῦτο εἰδωλολατρίαν ἐκάλεσεν, ὡς πάντων παθὼν χαλεπώτατον πάθος.

δ'. Καὶ πανταχοῦ δὲ τοῦτο τὸ πάθος ἀχρήστους ποιεῖ εἴδῃ ὑπὸ τούτῃ κεκρατημένους, ἂν τε στρατηγῆσαι, ἂν τε δημαγωγῆσαι δέη· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐν τοῖς κοινοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις· καὶ γυναῖκα γὰρ ἀγαγέσθαι μέλλῃ, ὁ φιλαργυρίαν νοσῶν, οὐ λήψεται τὴν ἐνάρετον, ἀλλὰ τὴν πασῶν φαυλοτάτην, ἥτις χρημάτων γηρόμενος· καὶ οἰκίαν πράσσει, οὐ τὴν ἐλπίθῃ πρέπεισαν, ἀλλὰ τὴν πολὺν δυναμένην τὸν μισθὸν ἐνεργεῖν· καὶ οἰκέτας, καὶ ὁτιοῦν ἕτερον ὠνεῖσθαι μέλλῃ, τὸ φαυλότατον λήψεται, διὰ τὸ κέρδιον· καὶ τί λέγω στρατηγίαν, καὶ δημαγωγίαν, καὶ οἰκονομίαν; καὶ γὰρ βασιλεὺς ἢ πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος, καὶ λύπη τῆς οἰκόμενης, καὶ πάντων πενέστερος· ὡς γὰρ εἰς τῶν πολλῶν δακρύσεται, οὐχὶ τὰ πάντων ἑαυτοῦ νομίζων εἶναι, ἀλλ' ἑαυτὸν ἓνα τῶν πάντων, καὶ τὰ πάντων ἀρπάζων, καὶ πάν-

των ἐλάττονα ἔχιν νομίζων· τῇ γὰρ τῆς οὐδέπω κτηθέντων ἐπιθυμία τὰ παρόντα μετρῶν, οὐδὲν ταῦτα πρὸς ἐκείνα εἶναι ἡγήσεται· διὸ καὶ τις φησὶν ὡς οὐδὲν ἀνομώτερον φυλαργύρε· ὁ γὰρ τοιοῦτος καὶ ἑαυτὸν ἀποδίδεται, καὶ κοινὸς παύειν καὶ οἰκνέμενης ἐχθρὸς, ἀλγῶν ὅτι μὴ χρυσίον φέροι ἀντὶ τῆς ἀσυχύων ἢ γῆς, καὶ ἀντὶ τῆς ναμάτων αἱ κρήναι, καὶ ἀντὶ τῆς λίθων τὰ ὄρη· δυσχεραίνων πρὸς τὴν εὐετηρίαν, ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγαθοῖς σμειναλμένους· παῖσαν ἀποσφερόμενος πρόφασιν, ὅθεν οὐκ ἔστιν ἀργύριον λαβεῖν· πάντα ὑπομένων, ὅθεν καὶ δύο μόνον συλλέξαι ὀβολοὺς ἐνὶ ἅπαντας μισῶν, ὅθεν πένητας, ὅθεν πλεονέκτας· ὅθεν μὲν πένητας, μήποτε προσελθόντες αἰτήσωσι· ὅθεν ἢ πλουτοῦντας, ὅτι μὴ τὰ ἐκείνων ἔχει· ἅπαντας τὰ αὐτοῦ νομίζοντες ἐκτείνονται· καὶ ὡς παρὰ πάντων ἡδικομένης, οὕτως πρὸς πάντας δυσχεραίνει· πλησμονὴν οὐκ οἶδε, κόρον οὐκ ἐπίσται· ἐν σκότῳ διάγων τῷ τῆς χρημάτων ἔρωτι, τῆς παρὰ πλεονεξίας τὸ κάλλος ὡς χρεῶν οὐ γινώσκει· καθάπερ οὐδ' ὁ ἐν σκότῳ τῷ αἰσθητῷ καθεῖμνος, δύναται βλέπειν τὸ κάλλος τῆς αὐτῷ προσαγομένων λίθων τιμίων, ἢ χρυσῶν σκιδίων, ἢ ἀλκυῶν ἱματίων· σκότος καὶ γὰρ ἐστὶ νοητὸν ὃ τῆς χρημάτων ἔρωτος, οὐδὲν ἀφίεις τῆς ὄντων φαίνεσθαι ὡς ἔστιν, ἀλλ' ἐτέρως· ἐπείπερ οὐδαμοῦ τῆς πραγματικῆς ἢ φύσεως φαίνεται, ὡς ἐν πενίᾳ· οὐδαμοῦ οὕτως ἐλέγχεται τὰ δοκοῦντα μὲν εἶναι, μὴ ὄντα ἢ, ὡς ἐν φιλοσοφίᾳ.

ε'. Καὶ ὡς ἐν βραχεὶ φάναι, ὁ φιλάργυρος τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις ἐνδεδμένος κακοῖς, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος· ὡς περ οὖν ὁ τούτων ἀπηλαγμένος καὶ φιλοσοφῶν, ζηλιώτερος πάντων· ὁ μὲν γὰρ ἐνάρητος, καὶ οἰκνέτης ἢ, καὶ δεσπότης, πάντων ἐστὶ μακαριώτερος· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ποιήσει κακῶς, καὶ οἱ ἐκ τῆς οἰκνέμενης σμείλονται ἅπαντες, ὅπλα καὶ στρατόπεδα κινούμεντες καὶ πολεμοῦντες αὐτῷ· ὁ ἢ μοχθηρὸς καὶ φαῦλος καὶ τοιοῦτος οἶον διεγρέφαμεν, καὶ βασιλεὺς ἢ, καὶ μυρία

minime habere putans. Namque ex illorum quae sibi adhuc desunt cupiditate, sua propria metiens, nihil haec prae illis esse iudicabit. Quare et quidam dixit, nihil avaro esse iniquius: nam homo huiusmodi se ipsum quoque tradit, et communis incedit mundi hostis, dolens quod aurum pro spicis terra non ferat, et pro fluentis fontes, et pro lapidibus montes: irascens anni ubertati, et in communibus bonis angustiat; quamlibet occasionem respuens unde non sit argentum capere; omnia perferens, unde vel duos tantum obolos corradere liceat: omnes odio habens pauperes ac divites; pauperes, ne forte accedentes petant; divites, quia rem illorum non habet: omnes sua ipsius possidere existimat; et quasi ab omnibus fraudatus, ita omnibus est iratus: repletionem non novit, satietatem nescit. In tenebris versans ob pecuniae amorem, rerum aestimabiliorum pulchritudinem ut par est non agnoscit: quemadmodum nec ille, qui in tenebris sensibilibus sedet, cernere potest pulchritudinem oblitorum ei lapidum pretiosorum, aut aureorum vasorum, aut vestium purpurearum. Tenebrarum reapse intellectualium instar est pecuniae amor, rem nullam patiens videri uti revera est, sed aliter: quandoquidem nusquam ita rerum natura apparet, ut in paupertate: nusquam sic coarguuntur quae videntur esse, cum non sint, ut in philosophia.

5. Atque ut compendio dicamus, avarus tot tantisque constrictus malis, omnium est infelicissimus: sicut vicissim qui his caret et philosophatur, prae omnibus aemulandus. Etenim virtute praeditus vir, sive famulus sit sive herus, omnium est beatissimus; nemo quippe ei male faciet, etiamsi ex orbe universo omnes conveniant, arma exercitusque moventes, eique bellum inferentes. At pravus et nequam, et qualem descripsimus, quamvis rex sit et sexcentis ornatus coronis, quamvis nu-

merosum exercitum habeat, a quolibet summis malis affici poterit. Adeo nequitia infirma est! adeo valida virtus! Cur ergo, o homo pecuniae cupide, lugens tamquam in egestate? cur lamentaris in sollemnitate? Nam sollemnitatis hoc tempus est. Cur fles, divitiarum amator? instar tibi sollemnitatis paupertas erit, si sana mente fueris. Cur, puer, eiulas? Nam puerum appellare oportet hominem huiusmodi. Non habes pecuniam, quia pauper es? magno pondere es liberatus; immo etiam admirandus es ac beatus, quia omnis philosophiae magistrum habes pauperiem, in qua vitam degens Lazarus coronabatur. Haec Iacob fecit illustrem, pane tantum potiri cupientem. Ob hanc Iosephum quoque admiramur, qui in extremam devenit pauperiem, neque in servitutem tantummodo sed et in carcerem: neque hunc ita laudamus cum frumentum distribuit, quam cum carcerem incoluit: neque tam in diademate, quam in vinculis: neque tam quando in throno sedebat, quam cum insidias passus divendebatur.

6. At enim ab aliquo contemptim percussus fuisti, tamquam pauper; fortior hinc factus es. Sed neque nobilis es neque dynasta, quia inhonoratus ut egens. Atqui sic mihi aliud narras libertatis genus. Audi et ethnicos de his philosophantes, dicentesque nihil grave perpeti, qui ita animo affecti sunt. At domum splendidam et insignem, et septis praeditam, non habes, quia opibus cares, ideoque has exoptas. En vero universa terra in conspectu tuo est, publica aedificia, sive hinc delectationem sive usum capere velis. Quid porro iucundius quidve pulchrius caeli firmamento, quod nobis Deus extendit lacunar? Nam et nostri gratia creatum fuit, et commune est cunctis, et maxime, ob pulchritudinem suam idoneum menti ad creatorem sursum extollendae. Quousque nos amor tantopere praesentium rerum occupabit superfluarum atque inutilium?

περίκειται δαδῆματα, καὶ ἐν στρατιᾷ ἔχη πολυάριθμον, καὶ παρὰ τῶν τυχόντων τὰ ἔσχατα πείσεται· οὕτως ἡ κακία, ἀσθενές· οὕτως ἰσχυρόν, ἡ ἀρετή· τί τοίνυν ἐπιθυμῶν ἀνθρώπου χρημάτων, πενθεῖς ὡς ἐν πενίᾳ ὢν; τί θρηνεῖς, ἐορτὴν ἄγων; καὶ γὰρ ἐορτῶν ὁ καιρὸς· τί κλαίεις, πλούτῳ ἔρῳ; καὶ γὰρ πανήγυρις ἡ πτωχία, ἀνσφρονῆς· τί ὡ παιδίον ὀδύρῃ; παιδίον γὰρ δεῖ τὸ τοιοῦτον καλεῖν· οὐκ ἔχεις χρήματα, πένης ὢν; μεγάλου εἰ φορτίου ἀπηλλαγμένος· μᾶλλον ἢ θαυμασδὸς εἰ καὶ μακάριος, τῆς φρονήσεως καὶ καρτερίας καὶ πάσης φιλοσοφίας διδάσκαλον ἔχων, φημι ἢ τὴν πένιν, ἢ καὶ ὁ Λάζαρος συζῶν ἐσφανοῦτο· ἢ καὶ τὸ Ἰακώβ ἐδείξε λαμπρόν, ἄρτε μόνον ἐπιτυχεῖν ἐπιθυμοῦντα· δι' ἣν καὶ τὸ Ἰωσήφ θαυμάζομεν ἐν ἐσχάτῃ γλυκύμηνον πένιν· καὶ οὐχὶ δοῦλον μόνον γλυκύμηνον, ἀλλὰ καὶ δεσμώτην· οὐ γὰρ οὕτως ἐπαινοῦμεν αὐτὸν ὅτε σίτον διένειμεν, ὡς ὅτε τὸ δεσμωτήριον ᾤκει· οὐδὲ ὅτε τὸ διάδημα φορέετο, ὡς ὅτε τὸ ἄλυσιν· οὐδ' ὅτε ἐπὶ τῷ θρόνῳ ἐκαθέζετο, ὡς ὅτε ἐπεβελεύετο καὶ ἐπωλεῖτο.

f. 352. a.

5'. Ἀλλ' ἐτυπήθης παρὰ τινος ὡς πτωχὸς καταφρονηθεῖς; καὶ τί τοῦτο; καρτερικώτερος ἐντεῦθεν ἐγένε· ἀλλ' οὐ κέκτησαι δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀτιμος ὢν ὡς πένης· πάλιν, ἀλλῆς ἐλευθερίας εἶδος μοι λέγεις· ἀκυσσον καὶ ἤδη ἔξω ταῦτα φιλοσοφούντων καὶ λεγόντων μηδὲν πεπονθέναι θάνατον ὅτι οὕτω φρονοῦντας· ἀλλ' οἰκίαν οὐκ ἔχας λαμπράν καὶ φειφανῆ καὶ φιβεύλους ἔχουσαν, αἵτε σερούμενοι χρημάτων, καὶ διὰ τοῦτο τούτων ὀρέγῃ· ἀλλ' ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ ἐνώπιόν σε, τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, εἴτε εἰς χρείαν ἔχας ἐθέλεις· καὶ τί τερπνότερον καὶ ὠραιότερον τοῦ σερώματος τῷ οὐρανοῦ, ὃν ὁ θεὸς ἡμῖν ἐξέτεινεν ὄροφον; καὶ γὰρ δι' ἡμᾶς γέγονε, καὶ κοινὸς ἐστὶν ἅπασιν ἡμῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖ, ὡς διὰ τοῦ κάλλους εἰς τὸν δημιουργὸν ἀναπέμψων· μέχρι τίνος ὁ ἔρως ἡμᾶς οὕτω κατέχευε ἢ παρόντων πραγμάτων, ἢ φειτῶν καὶ ἀνονήτων; ὁ γὰρ

f. 352. b.

πλοῦτος ἐν τοῖς πτωχοῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ὄφελος γίνεται· μέχρι τίνος προσηλώμεθα τοῖς ματαίοις; μέχρι τίνος οὐ διαβλέπομεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; οὐ νήφομεν; οὐ λαμβάνομεν κόρον τῶν γηϊνῶν τούτων καὶ ὠδῶν ῥεόντων; οὐ παιδιδύμεθα διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν;

Ζ'. Ἐννοήσωμεν ὅτι πρὸς ἡμῶν πλατήσαντας· οὐχὶ ὄναρ πάντα ἐκείνα; οὐχὶ σκιά καὶ ἄνθος; οὐχὶ δῖήγημα καὶ μύθος; ὃ δεῖνα πεπολούτηκε, καὶ τοῦ νῦν ὁ πλοῦτος; ἀπώλετο καὶ διεφθαρται· ἀλλὰ τὰ δι' αὐτῶν ἀμνησθήματα μένει, καὶ ἡ διὰ τὰ ἀμνησθήματα κόλασις· μέχρι τίνος πτωχοὶ καὶ πένητες, τὰ μὲν μένοντα φεύγοντες, διώκοντες ἢ τὰ φεύγοντα; οὐκ ἔστι πλούσιον εἶναι τῇ μὴ τῇ ψυχῇ πλουτοῦντα· καθάπερ οὐκ ἐνὶ πτωχὸν εἶναι τὸν μὴ ἐν διανοίᾳ ἔχοντα τὴν πένιν· εἰ γὰρ κυριώτερον τοῦ σώματος ἢ ψυχῇ, οὐκ ἰσχύει τὰ μὴ ἰσχυρότερα αὐτὴν διαθεῖναι πρὸς ἑαυτά· ἀλλ' ἡ κυρία τὰ μὴ οὕτω κύρια πρὸς ἑαυτὴν ἐφέλκεται καὶ μεταβάλλει· καὶ γὰρ ἡ καρδία ὅταν τινα δέξηται βλάβην, ἅπαν τὸ σῶμα οὕτω διατίθησι· καὶ δὲσκρατος γένηται, τῷ παντὶ λυμαίνεται· καὶ εὐκράτος, τὸ πᾶν ὀνίνησι· ἂν δέ τι τῶν λοιπῶν διαφθαρή, ταύτης μερούσης ὑγιούς, εὐκόλως κακείνων τὴν λύμην ἀποτινάσσεται.

Η'. Ἴνα ἢ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, τί κλάδων ὄφελος, εἰπέ μοι, χλωρῶν ὅταν ἡ ῥίζα μαραίνεται; τί δὲ βλάβος τῷ ἄνωθεν ξηρανθέντων φύλλων, ταύτης οὐσης ὑγιούς; οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδὲν ὄφελος χρημάτων, ψυχῆς οὐσης πενιχρᾶς· οὐδὲ βλάβος πενίας, ψυχῆς οὐσης πλεσίας· καὶ ὥς ἂν γένοιτο πλεσία, φησὶ, ψυχὴ ἐν πενίᾳ χρημάτων οὐσα; μάλιστα ἂν τότε γένοιτο· τότε γὰρ καὶ πλατεῖν εἴωθεν· εἰ γὰρ, καθὼς πολλάκις εἰδείξαμεν, τοῦτο πλουτοῦντος τεκμήριον, τὸ καταπρονεῖν χρημάτων καὶ μηδενὸς δεῖσθαι, εὐδην ὅτι πενίας τοῦτο μάλιστα σημεῖον, τὸ χρημάτων ἐφίεσθαι· τὸ γὰρ ἐν πενίᾳ εἶναι, μάλλον ποιεῖ πλατεῖν· καὶ γὰρ ὅτι εὐκολώτερον ἂν

Nam divitiae inter res superfluas reputantur, quarum nulla est utilitas. Quousque vanitatibus inhaerebimus? Quousque caelos non suspiciemus? non sobrii erimus? non satietas terrenarum rerum fluxarumque nos capiet? non denique ipsarum vilitatem experimento discemus?

7. Cogitemus illos qui divites ante nos extiterunt; nonne illa omnia somnium, umbra, et flos fuerunt? nonne rumusculus atque fabula? Ille dives fuit; at nunc ubi divitiae, quae dilapsae sunt et corruptae? Sed peccata manent ob illas commissae, et propter peccata punitio. Quousque egeni ac pauperes, res duraturas fugient, perituras sectabuntur? Non est quemquam divitem esse, nisi in anima opulentus sit: sicuti nemini contingit esse pauperi, nisi in animo paupertatem gerat. Nam si potior est anima corpore, non queunt debiliora illam sibi subiicere; sed quae potior est, illa quae aequae non sunt valida, ad se trahit atque transmutat. Namque et cor si quod damnum pertulerit, totum corpus aequae adficit: et si aegrum fuerit, toti massae nocet; sin incolume, usquequaque prodest. Secus vero, si quod aliud membrum laboret, corde incolumi manente, facile et aliorum membrorum damnum dispellitur.

8. Ut autem manifestius quod dico efficiam, quae utilitas ramorum, dic mihi, viridantium, si radix marcescat? Secus autem, quodnam detrimentum foliorum desuper arescentium, dummodo sana sit radix? Sic etiam nulla est divitiarum utilitas, si anima sit paupercula: neque vicissim nocet paupertas, si anima dives sit. At quomodo, inquit, dives sit anima si opibus careat? Immo vero tunc maxime: tunc enim ipsa ditescere solet. Si enim, ut saepe demonstravimus, divitis est conditionis argumentum, opum contemptus, et nullius rei indigentia, constat vicissim hoc esse paupertatis indicium, si opes concupiscantur. Namque in paupere vita, ver-

sari, magis facit ditescere. Profecto facilius pauper, quam dives, opes contemnet: magisque optat pecuniam dives quam pauper, ut omnibus exploratum est. Sicut enim ebrius magis sitit quam qui moderate biberit; sic etiam dives vehementius pecuniam optat quam pauper. Namque haud eiusmodi est haec cupiditas, ut copiā possit extinguī, sed ab hac potius augeri solet. Atque ut flamma cum maiorem escam nacta fuerit, tunc potissime saevit; sic pecuniae cupiditas, quo plus auri ingesseris, tunc maxime extollitur.

9. Quamobrem ne delectantur quidem divitiarum amatores iis quae habent; quandoquidem tota mente ad illas inbiant quas nondum adepti sunt. Neque tantum non delectantur, verum etiam cruciantur quo magis ditescunt, quia nullum cupiditatis huius terminum agnoscunt. Sicut enim qui perpetuo sitit, etiamsi sexcentos hauriat fontes, nullam voluptatem capit, quia nullam satietatem experitur; rursus sicut spado cupiens iuvenulam devirginare, ut ait quidam sapiens, cum eam corripuerit, nititur quidem in amasiam, sed quia cupiditatem explere nequit, cruciatur; ita avarus auri argentique cupidus, rerum quidem copia potitur, sed quia tamen cupiditatem totam explere nequit, perpetuo cruciatu urgetur. Magis enim ditescere volens, et pluribus redundare, incendit potius quam sedat cupiditatem: sed etsi decem milia talenta ceperit, totidem alia expetit: quae si consecutus fuerit, totidem exoptat: pergensque porro, montes quoque, et terram ac mare, omnia denique aurum sibi fieri postulat; nova quadam insania, et numquam extinguenda insaniens. Si ergo plura desiderare, paupertatis est indicium; huiusmodi autem est qui in divitiis versatur; sequitur ut hic prae ceteris pauper sit. Viden' igitur tunc potissime animam esse pauperem, cum est dives? et tunc esse divitem, cum in paupertate est?

τις ἐν πενίᾳ ἢ ἐν πλούτῳ, καταφρονήσας χρημάτων, καὶ μᾶλλον ἐφίεται χρημάτων ὁ πλούσιος, ἢ ὁ πέννης, παντὶ πᾶσι δῆλον· ὡς γὰρ ὁ μεθύων μᾶλλον διψᾷ ἢ μετασχόντων αὐτάρκως ἢ πόματα, οὕτως ὁ ἐν πλούτῳ μᾶλλον ὀρέγεται χρημάτων ἢ ἐν πενίᾳ ὄντος· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν αὐτῇ ἡ ἐπιθυμία τοιαύτη, ὥστε τῷ πλείονι σβέννυσθαι, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀνάπτει πλεονάζοντα, καὶ καθάπερ τὸ πῦρ ὅταν λάβῃ πλείονα τροφήν, τότε μάλιστα ἀγριοῦται, οὕτως καὶ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, ὅταν πλέον ἐμβάλλῃ χρυσίον, τότε μάλιστα αἰρεται.

θ'. Ὅθεν οὐδὲ ἦδονται οἱ χρημάτων ἐρῶντες ὑπὲρ ὧν ἔχουσιν, ἅτε κεχρησμένοι ὅλη τῇ ὁμνοίᾳ πρὸς τὰ μήπω ληφθέντα· καὶ μὴ μόνον οὐχ ἡδονται, ἀλλὰ καὶ βασανίζονται, ὅσῳ ἂν περιβάλλωνται, τῷ μηδὲν εἰδέναι πέρας τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας· ὥστε ἄρα καὶ ὁ διηνεκῶς διψῶν, καὶ μυρίας ἐκπῆ πηγὰς, τῇ ἡδονῇ οὐδόλως αἰσθάνεται, διὰ τὸ μὴ λαμβάνειν κόρον· καὶ καθάπερ πάλιν εὐνοῦχος ἐπιθυμίαν ἔχων ἀπαρθενεῦσαι νεάνιν, ὡς φησὶ τις σοφὸς *, ὅταν αὐτὴν φιλάβῃ, συμπλέκεται μὲν τῇ ἐρωμένῃ, μὴ δυνάμενος δὲ πῶς ἐπιθυμίαν ἐμπλήσαι, τὴν ἐσχάτην βάσανον ὑπομένει· οὕτως καὶ ὁ φιλόργυρος ἐπιθυμῶν χρυσίου καὶ ἀργυρίου, ὅταν ἐν κτήσῃ γένηται τούτων, συγγίνεται μὲν τῇ εὐπορίᾳ, ὡς ταύτῃ ἔχων, ἐμπλήσαι ἢ τὴν ἐπιθυμίαν ἀπασάν· οὐ δυνάμενος, αἰεὶ ἐστὶν ἐν ὁδῷ· περὶ γὰρ πλεονάζοντος βουλόμενος, καὶ περιβαλλόμενος πλείον, ἀνάπτει μᾶλλον, καὶ οὐδέποτε ἴσεται, ἀλλὰ καὶ μυρία λάβῃ τάλαντα, ἐτέρων τοσούτων ἐπιθυμεῖ· καὶ τούτων ἐπιτυχῇ, δις τοσούτων ἐφίεται· καὶ προσὶόν καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν, καὶ πάντα εὐχεται αὐτῷ χυλῶς χρυσίον, καὶ νῆν τινα μανίαν καὶ φοβερὰν, καὶ οὐδέποτε δυναμένῳ σβεσθῆναι μαινόμενος· εἰ τοίνυν τὸ πλεῖον ἐφίεται, πένιας τεκμήριον· ὁ δὲ ἐν πλούτῳ τοιοῦτος, οὐδὲ μάλιστα ὅρῳ ἐν πενίᾳ ὁρᾷ ὅτι τότε μάλιστα πένεται ἡ ψυχὴ, ὅταν πλετῇ· καὶ τότε πλετῇ, ὅταν ἐν πενίᾳ ᾖ;

f. 353. b.

* Eccli. XXX. 21.

ι'. Εἰ ἢ βούλῃ, καὶ ἐπὶ προσώπων (Ω) λόγον γυμνάσωμεν· καὶ ἔσωσαν δύο τινές, ὁ μὲν ἔχων μυρία τέλαντα, ὁ δὲ δέκα· καὶ ἀμφοτέρους ταῦτα ἀφαιρούμεθα· τίς οὖν μᾶλλον ἀλγίῃσθ'; ὁ τὰ μυρία ἀπολέσας· οὐκ ἂν ἢ μᾶλλον ἡλγησεν, εἰ μὴ μᾶλλον ἐφίλῃ· εἰ ἢ μᾶλλον φιλεῖ, μᾶλλον ἐπιθυμεῖ· εἰ ἢ μᾶλλον ἐπιθυμεῖ, μᾶλλον ἐστὶν ἐν πενίᾳ· τοῦτε γὰρ μάλιστα ἐπιθυμοῦμεν, οὐ μάλιστα ἐσμὲν ἐν ἐνδείᾳ· ἀπὸ γὰρ ἐνδείας ἢ ἐπιθυμίας· ἐνθα γὰρ ἂν ἢ κόρηται, ἐπιθυμίαν οὐκ ἔστιν εἶναι· καὶ γὰρ τότε μάλιστα διψῶμεν, ἔταν εἰδεῖν ἔχωμεν ποτοῦ· λοιπὸν οὖν, οὐ παρὰ πένιαν, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἢ βλάβη γίνεται· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς λυμανεῖται, ἐὰν νήφωμεν· διὸ ὡδρακαλῶ, μὴ τοσαύτην ὑπομένωμεν ἄνοιαν, προδιδόντες τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διὰ μικρὸν ἀργυρίδιον· ἀλλ' ἀντεχόμενοι τῆς μελλούσης ἐλπίδος, οἱ μὲν γενηράκοτες, ἅτε εἰδότες φανερώς ὅτι ὀλίγη ἡμῖν ὑπολείπεται τῆς ζωῆς χρόνον· οἱ δὲ νέοι, ἅτε πεπωασμένοι σαφῶς ὅτι οὐ πολὺ τὸ λοιπόμενον· ὥς γὰρ κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὕτως ἢ ἡμέρα ὀκείνη ἐργεταί· φεύγωμεν πάσῃ σπουδῇ τὴν φιλαργυρίας τὴν νόσον· εἰ γὰρ καὶ θάνατον τετὶ τὸ θηρίον, ὥς εἴπομεν, ἀλλ' ὅμως ἐὰν θέλωμεν ῥαδίως ὡδρασόμεθα· οὐ γὰρ ἔστιν ἢ ἐπιθυμία αὕτη ἔμφυτος καὶ φυσική· ἢ γὰρ ἂν παρὰ τῷ ἀρχῇ ἐνετέθη· νῦν δὲ χυσιόν οὐκ ἦν ἄνωθεν, οὐδὲ ἦρα τίς χυσιόν.

ια'. Ἀλλ' εἰ βούλεσθε, λέγω πῶθεν εἰσῆλθε τὸ κακόν· ἕκαστος δὲ πρὸ αὐτοῦ ζηλοῦντες, ἐπέτεινον τὸ νόσημα· καὶ τὸν βουλόμενον, ὁ προλαβὼν ἐρεθίζῃ· ἔταν γὰρ ἴδωσιν οἰκίας λαμπράς, καὶ πολλὰ ἀγρῶν, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ ἀργυρὰ σκεῦη· καὶ πολλὰν ἱματίων φορυτὸν, πάντα πράττεσιν, ὥς ἐπερβαλέσθαι· ὥς οἱ πρῶτοι τῶν δευτέρων αἴτιοι γίνονται, καὶ κείνοι τῶν μετ' αὐτοῦ· εἰ δὲ ἐβούλοντο σωφρονεῖν, οὐκ ἂν τοῖς ἄλλοις ἐγίνοντο διδάσκαλοι· μᾶλλον ἢ οὐδὲ τούτοις ἔστιν ἀπολογία· εἰσὶ γὰρ καὶ ἕτεροι

10. Quod si mavis, ut etiam in personis sermonem nostrum exerceamus; sint utique duo quidam, alius decem mille talenta habens, alius decem: porro utrumque suis spoliemus. Quis gravius dolebit? Sane qui decem mille amisit. Non autem magis doleret, nisi plus amaret: quod si magis amat, magis cupit: si magis cupit, maiore paupertate urgetur: nam hoc praecipue optamus, cuius praecipue indigemus: namque ex egestate cupiditas: ubi enim satietas, non est cernere cupiditatem. Nam tunc vehementius sitimus, cum potu caremus. Superest igitur, non a paupertate sed a nobis ipsis damnum hoc provenire. Nemo enim nobis nocebit, si sobria mente fuerimus. Propterea oro quae-soque, ne talem patiamur insaniam, salutem nostram propter modicum argentum prodigentes: sed futurarum rerum spem foveamus; senes quidem, utpote manifeste cernentes breve nobis superesse vitae tempus: iuvenes autem, ceu certo scientes, haud multum nobis reliquum esse; namque ut fur in nocte, ita dies illa venit. Omni igitur studio vitemus cupidae avaritiae morbum. Quamquam enim saeva est haec belua, ut diximus, nihilominus, si certe velimus, facile eam superabimus. Non enim innata est ac naturalis ista cupiditas; alioquin iam inde a rerum initio insita fuisset. Atqui antiquitus neque aurum erat, neque auri ullus amator.

11. Iam, si vultis, unde hoc malum eruperit, dicam. Dum praecessores suos quisque aemulatur, morbum aggravat; et cupientem, is qui antecedit incitat. Nam cum vident domos splendidas, latitudinem agrorum, servorum greges, et argentea vasa, et multam vestimentorum congeriem, nihil non agunt ut alios superent: atque ita priores causam praebent secundis, hi autem posteris. Quod si sobrietatem retinere vellent, aliis magistri non forent. Neque idcirco hi posteriores excusantur; sunt enim alii qui opes con-

temnunt; quod ipsum magnopere demonstrat, non esse naturaliter insitum avaritiae morbum, quae res ex illis patescit, qui alieni ab eo sunt. Siquidem physicae qualitates communes omnibus sunt: haec autem cupiditas, culpâ nostrâ tantummodo existit: hinc nascitur, hinc augetur; et illi inhiantes cum occupaverit, contra naturam facit vivere. Etenim cum non agnoscunt populares suos, amicos, fratres, cognatos prorsus quoslibet, et cum illis se ipsos quoque negligunt, id enimvero contra naturam vivere est. Unde apparet contrarium naturae esse hoc vitium, id est avaritiae morbum.

12. Propterea et Iudas in hunc morbum culpa sua implicitus, proditor Christi extitit, quamquam ab eodem Christo vocatus. Quippe non est coarctans Dei vocatio, neque vim facit menti eorum qui virtutem amplecti nolunt: sed hortatur tantum et consulit, et satagit atque dat operam suadendo ut boni fiamus: quam si nonnulli non admittunt, haud ideo cogit; sicuti neque Iudam coëgit fieri bonum, postquam improbus pravusque culpa propria ob hunc morbum evaserat. Hinc enim, et non aliunde, fiunt huiusmodi mutationes: quemadmodum a bono studio procedunt contrariae. Quot enim qui fuerant violenti, mansuetiores ovibus postea evaserunt? Quot luxuriosi, deinceps pudici extiterunt? Quot antea rapaces, deinde sua quoque proiecerunt? Quamobrem, si sapimus, procul abiiciamus divitiarum cupiditatem, et avaritiae morbum; cuius nequitiam ipsi quoque testantur avari, iniuriam sibi fieri iudicantes, quotiescumque aliquis eis hoc opprobrium obiecerit. Et re quidem vera, summum hoc est opprobrium, multaeque nequitiae argumentum. Nam si opes contemnere non sustinemus, quamnam umquam vincemus aliam cupiditatem? num gloriae? num animi vehementiae aut irae? Quis id credat? Cupiditatem quidem cor-

ρημάτων καταφρονούντες· ὁ κ' αὐτὸ δεῖγμα μέγιστον τοῦ μὴ φυσικὸν εἶναι τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα· καὶ ἐκ τῆς ταύτης γὰρ ἀπηλλαγμένων τοῦτο γίνεται δῆλον· ἐπειδὴ τὰ τ' φύσεως, κοινὰ πάντων ἐσὶν· αὕτη δὲ ἐκ ῥαθυμίας ἢ ὀπιθυμίας γίνεται μόνης· ἐντεῦθεν φύεται, ἐντεῦθεν αὖξεται· καὶ ὅτε πρὸς αὐτὴν κεχηνότας ὅταν ἔλῃ, παρὰ φύσιν ποιεῖ ζῆν· ὅταν γὰρ ἀγνοῶσιν ὅτε ὁμοφύλας, ὅτε ἀδελφούς, ὅτε συγγενεῖς ἅπαντας ἀπώλῃς, καὶ μετὰ τούτων κ' ἑαυτούς, παρὰ φύσιν τοῦτο ἐστὶ ζῆν· ὅθεν δῆλον ὅτι παρὰ φύσιν ἡ κακία, καὶ τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα.

ιβ'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰούδας τούτῳ πεπεσὼν ἐκ ῥαθυμίας, προδότης ἐγένετο τῷ Χριστῷ, καὶ τοὶ κληθεῖς ὑπ' αὐτοῦ τῷ Χριστῷ· κ' γὰρ οὐκ ἀναγκαστικὴ τῷ Θεῷ ἡ κλήσις, οὐδὲ βιάζεται τὴ γνώμην τῇ μὴ βελομένων ἀρετὴν ἐλέσθαι· ἀλλὰ ὡς αἰνεῖ μὲν κ' συμβελεύει, κ' πάντα ποιεῖ κ' πραγματούεται, ὥστε πείσαι χυδαῖα χησούς· εἰ ἢ μὴ ἀνάσχοιτό τινες, οὐκ ἀναγκάζει, καθάπερ οὐδὲ τῷ Ἰούδαν ἠνάγκασε χυδαῖα καλὸν, χυδαῖον μοχθηρὸν κ' φαῦλον ἀπὸ τούτου τῷ νοσήματος ἐκ ῥαθυμίας· ἐντεῦθεν κ' γὰρ οὐκ ἄλλοθεν αἱ τοιαῦται μεταβολαί, καθάπερ ἀπὸ περὶ αἱ πρὸς τὸ εἰαντίον· πόσοι γοῶν χυδαῖοι βίαιοι, προβάτων ἡμερώτεροι γεγόνασιν ὕστερον; πόσοι ἀσελγείς, σώφρονες μὲν ταῦτα κατέστησαν; πόσοι πλεονέκται πρὸ τούτου, ὕστερον ἔρριψαν κ' τὰ αὐτῶν; ὥστε ἐὰν νήφωμεν, ἐκβαλοῦμεν τὴν ὀπιθυμίαν τῇ πλούτῃ, κ' τῇ φιλαργυρίᾳ τὸ νόσημα, ὅπερ κ' αὐτοὶ μαρτυροῦσιν εἶναι κακὸν οἱ φιλάργυροι, νομίζοντες ὕβριν τὸ πρᾶγμα, ὅταν τις αὐτοῖς τοῦτο προσενέγκῃ τὸ ὄναδ'· ἔσχατον τοῦτο, κ' πολλῆς κακίας ἀπόδειξις· εἰ γὰρ χρημάτων ὡς εἶδεν οὐκ ἀνεχόμεθα, τίνα ἄλλε ὡς εἶσομεθα ποτὲ ἐπιθυμίας; ἀλλὰ δοξομανίας, θυμοῦ ἢ ὀργῆς; κ' πῶς ἂν τις πιασθεῖν; ἐπιθυμίας μὲν γὰρ ἕνεκα τῇ σαμάτων κ' θυμοῦ κ' ὀργῆς, πολλοὶ κ' τῇ σαρκὶ τὴν κατα-

σκευὴν λογίζονται, καὶ τὰς ὑπερβολὰς ἀντιτιθέασιν ἰατρῶν παῖδες· καὶ τὸν μὲν θερμότερον καὶ ὑγρότερον, λαγνότερον εἶναι φασί· τὸν δὲ πρὸς ξηροτέραν ἐμπεσόντα δυσκρασίαν, ἀκρόχολον καὶ θυμώδη· φυλαργυρίας ἣ ἔνεκεν, οὐδεὶς οὐδέποτε αὐτῶν ἤκουσεν εἰρηκότων τί τοιοῦτον· οὕτω ἑαθυμίας μόνης ἐστὶ καὶ ψυχῆς ἀναλγήτης τοῦτο τὸ νόσημα, καὶ δυνατὸν τοῦτο φυγεῖν ἡμᾶς ἀν' ἐλέωμεν.

ιγ'. Σπεδάσωμεν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ τοῦτο διορθώσασθαι, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡλικίαν ἡμῖν ὁπλινόμενα πάθη, πρὸς τὸ ἐναντίον μεταθεῖναι· ἂν ἣ καθ' ἑκάστον μέρος τῆς ζωῆς ἡμῶν ὡς ἀπλέωμεν τὰς ἀρετῆς πόδας, πανταχῶς ναυάγια ὑπομένοντες, ἐπὶ τῇ λιμένα λοιπὸν ἐλθόντες ἔρημοι φορτίων πνευματικῶν, τὰ ἔσχατα ὑπομένομεν· πέλαγος γάρ ἐστιν τεταμένον ὁ παρὼν βίος· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ θαλάττῃ ταύτῃ διάφοροι κόλποι δὲ φέροντες ἔχοντες χαμῶνας· καὶ ὁ μὲν Αἰγαῖος, διὰ τὰ πνεύματα ἐστὶ χαλεπός· ὁ δὲ πορθήμων ὁ Τυρρηνικός, διὰ τὴν σεινοχωρίαν· ἡ δὲ Χάρυβδις ἡ πρὸς τῇ Λιβύῃ διὰ τὰ τέλματα· ἡ Προποντίς ἡ ἔξω τῇ Εὐξείνῃ πόντῃ, διὰ τὸ ῥαγδαῖον τῇ ῥοθίᾳ· τὰ ἔξω Γαδείρων, διὰ τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ ἀξίβητος καὶ τὸ ἀνίσωρον τῇ τόπῳ· καὶ ἄλλο μέρος δι' ἕτερον· ἔτι καὶ ἐπὶ τῇ ζωῇ τῇ ἡμετέρας· καὶ πρῶτον πέλαγος ἐστὶν ἰδεῖν τὸ τῆ παιδικῆς ἡλικίας πολὺν ἔχον τὴν σάλον, διὰ τὸ ἀνόητον, διὰ τὴν εὐκολίαν, διὰ τὸ μὴ πεπηγέναι· διὰ τὸ καὶ παιδαγωγούς ἐριστῶμεν καὶ διδασκάλους, τὸ λεῖπον τῇ φύσιν διὰ τὴν ἐπιμελείαν εἰσφέροντες, ὥσπερ ἐκεῖ διὰ τὴν τέχνης τῆ κυβερνητικῆς μὲν ταύτην τῇ ἡλικίαν ἢ τῇ μερακίᾳ δεχέσθαι θάλασσαν, ἐνθα σφοδρὰ τὰ πνεύματα, καθάπερ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, τῇ ἐπιθυμίας ἡμῖν αὐξανόμενης· καὶ αὕτη μάλιστα ἡ ἡλικία διορθώσεως ἔρημος, οὐ διὰ τὸ τὰ ἀμαρτήματα μὴ ἐλέγχεται· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλος, καὶ παιδαγωγὸς λοιπὸν ὀξίζονται· ὅταν οὖν τὰ μὲν πνεύματα σφοδρότερον δὴ πῶν, ὁ δὲ κυβερνήτης ἀσθενέστερος· καὶ ὁ ἀμύνων οὐδεὶς ἢ, ἐννόησον τῇ χαμῶνος τὸ μέγεθος·

porum, et animi vehementiam, et iram, multi in carnis naturam conferunt, quam rem medici exaggerant: et eum qui sit calidior humidiorve, lascivior esse aiunt: at siccior sortitum temperationem, irritabilem fore et iracundum. Verumtamen de avaritia, nihil huiusmodi ab his dici umquam compertum est. Adeo solius sordidiae est animaeque ignaviae hic morbus; eumque vitare, potestatis nostrae est!

13. Studeamus itaque, carissimi, hoc quoque emendare vitium, et eas, quae in singulis aetatibus oboriuntur nobis cupiditates, in contrarium vertere. Quod si per singulos vitae nostrae gradus, neglexerimus virtutis labores, ubique naufragia patientes, cum in portum denique veniemus spiritalibus sarcinis vacui, supremam poenam luemus. Pelagus enim vastum est vita praesens. Et quemadmodum in hoc mari diversi sinus sunt, diversas habentes tempestates; nam Aegaeum mare ob ventos difficile est; fretum Tyrrhenicum propter angustias; Syrtis apud Libyam ob tractus palustres; Propontis extra pontum Euxinum propter undarum impetum; maria ultra Gades propter solitudinem et iter inusitatum, et locorum ignorantiam, et aliae aliam ob causam partes; ita usuvenit vitae nostrae. Primum mare videre est puerilis aetatis, multam habens commotionem ob inscitiam et simplicitatem ac levitatem. Propterea et paedagogos apponimus atque magistros, naturae defectum cura suppletes, sicut in mari providemus gubernandi arte. Hanc aetatem excipit adolescentiae mare, ubi vehementes venti, sicut in Aegaeo, aucta in nobis concupiscentia. Atque haec potissimum aetas emendatore caret, non solum quia vehementius fastidit, sed quia peccata non reprehenduntur; nam magister et paedagogus iam submoti fuere. Cum ergo venti quidem vehementius flant, gubernator vero infirmior est, et protector nullus est, considera quanta sit tempestas. Posthinc

adhuc alia aetatis pars, nempe virilis subit, in qua rei familiaris cura, in qua uxor, nuptiae, liberorum procreatio, domus regimen, et multi sollicitudinum nimbi: tuncque praecipue avaritia efflorescit atque invidia.

14. Si ergo singulas aetatis partes inter naufragia transigemus, quid nostrae praesenti vitae fiet? quomodo futuram vitabimus poenam? Nam si in prima aetate nihil sanum didicerimus, in adolescentia temperantes non fuerimus, in virilitate avaritiam non superaverimus; tunc ad senectutem veluti ad quandam sentinam proveci, postquam his cunctis impedimentis scapham animae infirmiore effecerimus, tabulis dissilientibus, in illum portum veniemus, multis onerati quisquiliis pro spiritali merce: risumque diabolo excitabimus, nobis autem ipsis luctum, et intolerabiles conciliabimus poenas. Ne igitur haec contingant, nosmet omnino cohibentes, et perturbationibus resistentes, divitiarum cupiditatem expellamus, et durum avaritiae morbum; quia iuxta prophetam « verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens. » Conturbatio namque vere est, opum studium; conturbatio et tumultus vanus, qui quidem in aeternis stationibus non est. Heic enim alius laborat, et alius fruitur; ibi autem laborum suorum unusquisque possessor erit et multiplicem recipiet mercedem. Ad illam itaque vitam semper manentem contendamus, caducam hanc et fluxam contemnentes; ut et veras heic divitias obtineamus, et illic futuris aeternis perfruamur bonis; quae utinam cuncti consequamur, gratia et benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem et cum quo gloria est Patri cum sanctissimo Spiritu nunc et semper, et per saecula saeculorum. Amen.

μὲν τοῦτο πάλιν ἕτερον μέρος τῆς ἡλικίας, τὸ τῶν ἀνδρῶν ἔπασις, ἐν ᾧ τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπέικεται· ὅτε δὲ γυνὴ καὶ γάμος καὶ παιδοποιία καὶ οἰκίας προσασία, καὶ πολλὰ τῶν φροντίδων νιφάδες, τότε μάλιστα καὶ φιλαργυρία ἀνθεῖ καὶ βασκανία.

ιδ'. Ὅταν οὖν ἕκαστον μέρος τῆς ἡλικίας παρερχώμεθα μὲν ναυαγίων, πῶς ἀρκήσωμεν τῇ παρούσῃ ζωῇ; πῶς τὴν μέλλεσαν διαφευξόμεθα κόλασιν; ὅταν γὰρ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ μηδὲν μανθάνωμεν ὑγιές, ἐν ᾗ τῇ νεότητι μὴ σωφρονήσωμεν, καὶ ἄνδρες γηρόμενοι φιλαργυρίας μὴ παύωμεθα, τότε ὡπερ εἰς τινὰ ἀντλίαν τὸ γῆρας ἐλθόντες, καὶ πάσαις τῶν πάλαι ταύταις τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς ἀσθενέστερον κατασκιάσαντες, τῶν σάνιδων διαλελυμένων, ἀπαντήσομεν εἰς ἐκεῖνον τὸ λιμένα, πολλὸν ἐπιφερόμενοι φορυτὸν ἀντὶ πνευματικῆς ἐμπορίας· καὶ τῷ μὲν διαβόλῳ παρέξομεν γέλωτα, θρήνον δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἀφορήτους ἐπιπασσόμεθα τιμωρίας· ἵνα οὖν μὴ ταῦτα γένηται, πάντοθεν ἑαυτοὺς σφίγγαντες, καὶ πρὸς πάντα τὰ πάθη σάντες, ἐκβάλλωμεν τὸ πλοῦτος τὸ ἐπιθυμίαν, καὶ τὸ θάνατον τῆς φιλαργυρίας νόσημα· ὡς καὶ τὸ προφῆτην *, πλὴν μάτην ταραττεται πᾶς ἄνθρωπος ζῶν· ταραχὴ καὶ γὰρ ὄντως, ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσθεὺς, ταραχὴ καὶ θόρυβος παρὰ τὸν ὅπερ ἐν τῇ μοναίᾳ τῇ αἰωνίῳ οὐκ ἔστιν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἕτερος ἐμόχθησε, καὶ ἕτερος ἀπολαύσας ἐκεῖ δὲ τὸ ἑαυτοῦ μόχθων ἕκαστος ἔσαι κύριος, καὶ πολλαπλασίονα λήψεται τὸ ἀμοιβήν· πρὸς ἐκεῖνην τοίνυν τὴν ζωὴν, ἣν αἱ διαμένεσαν ἐπαίόμεθα, τῆς ἐπιτήδεως ταύτης καταφρονήσαντες καὶ ῥύσῃς, ἵνα καὶ ἐνταῦθα πλετήσωμεν ἀληθῶς, καὶ ἐκεῖ τῶν μελλόντων αἰώνων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τῆς κυρίας ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μὲν οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς ὅν αἰῶνα τῶν αἰώνων· ἀμήν.

* Ps. XXXVIII.
12.

In syriaco vat. codice CXXXI. adnotabat Assemanus catalog. T. III. p. 194. servari epistolam Theodori I. papae ad Constantinum imperatorem; quae notitia impulit me, dum varia Theodororum scripta colligerem, ut huic quoque scripto mentem intenderem. Atque haec quidem ad Constantinum epistola (vel potius Constantem II., namque haec vocabula passim in codicibus praesertim orientalibus corrumpuntur) non occurrit inter paucas Theodori papae editas; sed tamen multa cum iis habet argumenti similitudinem. Igitur eodem tempore, deque eadem ferme re nunc videmus Theodorum ad imperatorem quoque scripsisse, quemadmodum ad Paulum patriarcham atque ad episcopos qui eum consecraverant, litteras dederat. Quibus ita Sirmondus praefatur in collect. Concil. Zattae T. X. col. 702. » Epistola est Theodori papae ad Paulum patriarcham, qua eius synodicae respondet, arguitque illum duplici de causa. Primum quidem quod oecumene heraclianae chartam publicis in locis a Pyrrho suspensam non sustulerit. Deinde quod Pyrrhi, qui patriarchatum odio compulsus abdicarat, adhuc superstitis et nondum damnati, sedem occupavit. Quare synodus dum coram apocrisariis suis convocari iubet, ut illius causa examinaretur. Quod ipsum etiam in altera epistola scribit ad episcopos qui Paulum consecraverant. » Apparet ergo similitudo, ut diximus argumenti cum hac nostra ex syriaco codice sumpta; in qua tamen tanta erat aramaeae linguae vel syntaxeos corruptio, et tot vitis sermo confusus, ut doctissimus in patria lingua Franciscus Mehasebus non nisi aegre probabilem saltem interpretationem efficeret. Prodeat itaque nunc Theodorus PP., sicut alibi in libris nostris nonnullas sparsim dedimus pontificales epistolas Iulii I, Innocentii I, Gelasii I, Felicis I, Iohannis VIII, Leonis X. Quamquam ea levissima sunt specimina litterarum pontificiarum seu decretalium, quae plurimae sunt nobis prae manibus ob continuandam magni Petri Constantii, vita comite, nobilissimam editionem.

CORONATO ORTHODOXO IMPERATORI CONSTANTINO

THEODORUS ROMAE PATRIARCHA.

C. J. vat. syr.
104 f. 82 r.

1. Quandoquidem Deus omnipotens, ecclesiae propriae curam gerens, divino suo consilio rerum nobis regimen tradidit, quae Pietatem vestram respiciunt, o Inclyte; atque in eo nos loco constituit, unde alacriter et absque mora ad vos scribere liceret de iis quae religionis vestrae et ecclesiae catholicae intersunt, ut communi saluti consultum sit; dicimus quidem Maiestatem vestram rescripto suo singulis apostolicis sanctisque sedibus religiosos adsignavisse rectores et immaculata fide praeditos; verumtamen in patriarchali Constantinopoleos dignitate retinuisse Iohannem illum, qui cum duplici maledictione caecaque inscitia, Heraclii et aliorum huiusmodi adhaesit erroribus. Quamobrem universa mecum catholica ecclesia postulat, vestramque pietatem exorat, o fidelis Imperator, ut in illa religionis via

impensius insistatis, quam vobis Spiritus sanctus suggessit; quod agentes, coepistis iam viventi et omnituenti Deo munda libare sacrificia.

2. In primis itaque scripta illa a vobis aboleri oportet, quae damnati homines blasphemio ore dictarunt adversus orthodoxam immaculatam puramque fidem: praecipui insuper (Deus utinam vestris actibus faveat!) ut Pyrrhus Constantinopoleos patriarcha sacris canonibus obtemperet, quos tunc violavit (nempe ut in foveam morti aeternae similem caderet) cum flagitia illa non solum propria confessione comprobavit, sed quod peius est, scriptis suis ac testimonio. Atqui ait Dominus: odi sacerdotes qui imprudenter ac temere prolabantur. Rursusque prophetae sui ore: isti, inquit, vesani cadant, et non resurgant. Denuo tandem a divino obiur-

gantur oraculo sacerdotes qui in rabidos quodammodo audacesque canes transformantur. Reapse hi malitiose nonnullis aliis persuaserunt imperitis sacerdotibus, ut confessionis libello recentem falsamque fraudem obtruderent adversus rectam catholicamque fidem; communi sacerdotum sententiae contradicentes, qui veram doctrinam praedicant, et sinceram apostolicae Sedi devotionem profitentur. Igitur placeat Maiestati vestrae iubere, ut scriptum chalcedonensi concilio adiectum, et ipsi concilio sanaeque doctrinae contrarium, quod isti muro infixum, et fidei volumini appensum proposuerunt; hoc inquam scriptum removeri mandet, et flammis etiam tradi praecipiat; cum iis cunctis capitulis, quae divinis conciliis adversantur; et ea praecipue, quae Leonis libello et chalcedonensi concilio subiuncta fuerunt. Omnia haec, Tranquillitas vestra per illam qua fulgetis inclytam fidem, annihilari abolerique iubeat. Certe ego magnopere miratus sum, nullum hactenus a Maiestate vestra editum fuisse decretum adversus harum doctrinarum falsitatem.

3. Optassem insuper a Pietate vestra illos protegi episcopos, qui nobiscum fratrem nostrum Paulum constituerunt: atque ab his vicissim confirmatum anathemate fuisse velim decretum vestrum contra stultum illum de quo in superioribus diximus; quem nedum depositum, sed religiosum dicunt, neque ulli culpa obnoxium iudicant. Verum enim vero magnum id scandalum nobis videtur, fidei scilicet discrepantia. Cur ergo de sua ecclesia pulsus fuit? Respondebit fortasse aliquis, haec et alia huiusmodi, ex odio parente nasci. At enim absit, ut hominum odia, sacerdotum iuribus noceant, aut sacerdotii vires superent (1). Vicissimque si quis epi-

scopus a suae ecclesiae regimine iustas ob causas removeatur, aut ministerii sui exercitio privetur, nulla alia potestas hunc in pristinam dignitatem restituere poterit. Haec cum dicimus, Pauli sacerdotio patrocinari non est animus, sed idonea potius remedia occulto vulneri conferre nitimur, ne roboretur fraus, et sana adhuc membra pervadat: delendis videlicet maculis studemus, et impuritati cuilibet abluendae. Ceterum subveremur, ne forte is (Paulus) discidium serendum curaverit ac perturbationem inter episcopatus sui iuri subiectos, et adversus nos etiam concitaverit. Verumtamen orthodoxa fides spiritali munere bene olet, et paradisi fructus procreat in nobis Christi discipulis eique sacratis: quibus nulla pars imputari potest spinarum illarum aut zizaniorum, quae inimici discordiarum inter homines seminantis fructus sunt.

Sequitur in codice illa Iohannis IV. PP. prolixa et insignis pro Honorio PP. epistola, quae quia legitur in conciliorum tomo citato X. col. 682, idcirco a nobis omittitur. Neque tamen negligere possumus Constantini imperatoris, Heraclio geniti, responsum eidem Iohannis epistolae, in syriaco codice conservatum, sed in publicis libris adhuc, ni fallor, desideratum, quod est huiusmodi.

EPISTOLA QUA IMPERATOR RESPONDET
PATRIARCHAE (ROMANO.)

1. In Christi domini nomine accepimus Paternitatis tuae epistolam, a benedicto archidiacono Barsica (2) allatam; eamque Paternitate tua dignam comperimus, tam ob ea quae sincere significasti de puro salutari et immaculato dono, quod Apostoli orthodoxis tradiderunt; quam ob sacrorum conciliorum doctri-

(1) Theodorus in ep. ed. ad Paulum: *turbatio et odium populi episcopatus gradum nescit auferre.* Hoc adnotent canonici iuris scriptores.

(2) Corruptio vocabuli *Sericus* in *Barsica*. Sericus autem archidiaconus nominatur in priore edita Theodori epistola, et in altera Honorii ad Sergium.

nam, quae murorum instar ecclesiam circummunit: quemadmodum Paternitas tua immundis omnibus impurisque haereticis demonstravit, qui damnationi subiacent iure meritoque ipsis inflictæ. Tuam porro Paternitatem laudavimus, o bone, cui placuit, nihil omnino introduci turbidum aut novitium, vel aliquid commemorari aliter aut postulari, quam a sanctis illis selectisque patribus constitutum fuit. Nos dulcem aquam, limpido de fonte manantem, qua hodie nostrarum animarum sitim extinxisti, ad salutem ebibimus; vitæ inquam aquam; sicut in suo evangelio Christus dixit: ego sum aqua vivens; si quis sitit, ad me veniat, et bibit vivetque in aeternum. Atque ut nulla in loquendi modo circa has ipsas res contradictio existat, cum animarum pernicie (quam Deus avertat!); illa scilicet contradictio, in quam decessores maioresque nostri a Deo electi imperatores incurrerunt (quorum videlicet mentes communis hostis decepit, atque ab illa recta fide depulit, super illam petram aedificata, contra quam portæ inferi non praevalerunt usque ad temporum consummationem) necessarium putavimus, ut in hoc magno conventu, praesente Paulo nostrae huius Constantinopoleos a Deo protectae patriarcha, epistola Paternitatis tuae cognosceretur: cuncti autem unanimi voto laetati sumus, cuncti concorditer eam suscepimus, eidemque fidem adhibuimus. Porro res huiusmodi ad domini nostri Iesu Christi gloriam honoremque perpetuum redundant. Amen.

2. De cetero, nos solida cum caritate, caelesti favente gratia, sanctae et catholicae fidei adhaeremus: fraterque tuus Paulus misit ad Paternitatem tuam, solito sacerdotii more, encyclicam dictis tuis conformem. Igitur nos cum Paternitate tua,

praedictoque patriarcha, atque hoc nobili universo conventu, salutis nostrae causa adunato, cunctique occidentalium provinciarum, ac nostrarum harum, orthodoxi consensu unanimi unoque ore profitemur doctrinam huiusmodi, eique credimus; neque patimur ullam omnino novitatem colluviemque in hanc introduci. Laetetur ergo orthodoxa fides, exultet pariter catholica ecclesia, ac maiore semper pace cumuletur. Nos interim in toto imperio nostro mandamus, ne ullae in ecclesia novitates fiant, nullae non rectae opiniones sint, praeter id quod a sanctis apostolis sacrisque conciliis traditum est, et praeter id quod Paternitas tua, Pater sancte, scripsit: nec quicquam, quod ab orthodoxia expulsum fuit, sive vocabula sive capitula, admittimus.

3. Quin adeo si quid forte haud rectum, et sanctorum patrum doctrinae contrarium, vel alicuius imperatoris auctoritate, vel alio modo, superioribus annis constitutum fuit, aut paulo ante obitum felicitis memoriae pii Constantini; nos Christi potestati obsequentes, et christianam publice vitam gerentes, si quid rectae fidei contrarium vel ab imperatore, ut diximus, vel irrationabili alia ratione obtrusum fuit; nos id inquam abolemus, atque ab imperio nostro proterremus, ceu abiecta zizania; districteque vetamus, nequa in his sit indulgentia: quia nihil subintroductum patimur, sed ecclesiam nostram catholicam pacifice augeri volumus, fructusque unitatis germinare, id est sodalitatem rectissimam, et in sanctae tuae Paternitatis doctrina perseverantiam. Tu pro nobis ora, cum preces Deo offers; dum et nos interim cunctis indicere festinamus, ut Deum enixe pro hoc nostro imperio deprecetur, quò sit pacificum et cuiusvis calamitatis expers. Amen.

DE SEQUENTE BIOGRAPHIA

MONITUM.

Quum in codice vaticano 1205. occurrisset mihi vita S. Bartholomaei iunioris, qui fuit S. Nili aequae iunioris discipulus, et in proximo nobis tusculano Cryptoferratae Basilianorum monasterio post illum quartus abbas, abiitque ad Deum anno Christi 1065, dolebam equidem tanti viri historiam, originali Graecorum et eius monasterii lingua scriptam, auctore ut merito creditur Luca septimo abbate, qui viginti annis post Bartholomaeum obiit; dolebam, inquam, nondum esse graece vulgatam, nec quasi comitem, ut oportuerat, datam illi Nili iunioris, quam Caryophilus graece et latine Romae anno 1624. vulgavit. Utique Iacobus Sciommarus, perdoctus Cryptoferratae monachus, egregium anno 1728. edidit vulgari Italorum sermone volumen; in quo, praeter alias illius monasterii antiquitates, vitam quoque sancti Bartholomaei, ex variis codicibus documentisque collectam, lectoribus obtulit, atque optimis adnotationibus illustravit. Deerat tamen adhuc, ut dixi, graecus textus, et quidem ex biographo Luca pure depromendus, quam nos nunc spartam adornandam suscipimus. Pure, inquam, hoc scriptum dabimus; etenim Sciommarus in sua vulgari editione saepe variat, plurima addit, nonnulla omittit, prout suorum codicum aut notiliarum diversitas postulare visa est. Veruntamen quum manum operi admovissem, et graecum textum latina quoque mea interpretatione comitarer, repente ingens apparuit in vaticano codice defectus seu lacuna, in qua posterior tota biographiae pars mergebatur. Quamobrem ad monasterium me converti, ab iisque reverendissimis monachis (quorum et alio tempore humanitatem expertus fueram) partem illam quae deerat in codice vat. facile impetravi: atque ita demum, in huius voluminis mei calce, quod Graecorum scriptis redundat, divi istius historiam collocavi.

In alio vat. codice 1989, saeculi ferme XII, olim Cryptoferratae, graecum quoque ineditum inveniebam panegyricum de s. Bartholomaeo dictum ab anonymo monacho, divi coaevo ac familiari, ut apparet ex cap. 7. et seqq. et quidem coram abbate Bartholomaei primario discipulo. Quamobrem Sciommarum in praedicto opere p. 49. de alio prorsus panegyrico loqui existimo, cuius auctorem dicit Pancratium Cryptoferratae praepositum, qui circa medium saeculum XIII. vixit, id est ducentis fere post Bartholomaeum annis; et quidem in eo totam divi relatam fuisse ex ordine vitam; id quod in nostro non agnoscitur.

Denique in eodem codice 1989. f. 194. b. legebam etiam sancti Phantini historiam cum viginti eiusdem miraculis; cuius divi tamquam contemporalis saepe mentio fit in vita Nili iunioris. Auctor Petrus episcopus occidentalis (δυτικός.) Veruntamen cum eam vitam latine editam inter Sanctos sículos ab Octavio Caietano T. I. p. 552. comperissem, paratam lucubrationem meam sponte dimisi. Rectissime vero Caietanus in adnotationibus p. 137. observat duos fuisse Phantinos, syracusanum unum longe antiquiorem; alterum iuniorem calabrum (ss. Nilo etiam ac Bartholomaeo contemporalem.) Huius videlicet, non illius antiqui, historiam scripsit Petrus occidentalis episcopus, id est Taurianae urbis in Calabria, ut idem Caietanus probabiliter adfirmat. Titulus initiumque operis est. Πέτρου ἐπισκόπου δυτικῷ εἰς τὸν βίον καὶ εἰς θαύματα τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου Σεράπεντος τοῦ Φαντίνου. Μυστήριον βασιλέως κρύπτειν, καλόν· τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀναγγέλλειν ἐνδοξόν etc. Οὗτος τοίνυν ἀείδμενος τοῦ Θεοῦ Σεράπων Φαντίνος etc. οἰκέτης μὲν ὑπῆρχε πολιτευόμενος τινὸς Βαλσαμίου τοῦνομα· δι' εὐφυΐαν δὲ φύσεως, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν θεοφείσαν αὐτῷ παρὰ τῆς προγνωστικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως Θείου φωτὸς ἔλλαμψιν, εἰς εὐσεβείαν καὶ ἀκραν φιλοθεΐαν ἐληλακώς etc. Sed ad Bartholomaei nostri biographiam progrediamur, qui diversus est ab alio Bartholomaeo, monasterii s. Salvatoris apud Messanam fundatore, cuius historiam refert idem Caietanus op. cit. T. II. p. 136.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΟΦΕΡΡΗΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI
BARTHOLOMAEI IUNIORIS CRYPTOFERRATENSIS
VITA ET CONVERSATIO.

Cod. lat. 1205.
I. 57. a.

α'. Οὐδὲν οὕτως διεγέρειν οἶδε πρὸς
μίμησιν. ὡς πατέρων μνήμη εἰλικρινῶς ἐκ-
δηγεμένη, φιλοπρόως τε ἀναθεωρεμένη,
καὶ ἀκοαῖς εὐγνωμίαν τέκνων ὡδραπεμο-
μένη. Ζηλὴ γάρ τι κέντρον ἐν τῷ τ' ἀκρόν-
των ψυχαῖς ἐκείσῃ, δαθερμαίνει πρὸς ἔρω-
τα, καὶ διεγείρει πρὸς μίμησιν, καὶ πρὸς τὸ
ἴσον ἀγῶνα ὡδρακαλεῖ, καὶ μάλιστα τὸ ἐν
τῇ καθ' ἡμᾶς γῆρᾳ δίκῃ φωσφύρων δα-
λαμψάντων, καὶ τῇ τ' ἐσπερίων ἔργων λαμ-
περότητι. πρὸς αὐτὴν οὐδὲν ἐκκαλουμέ-
νων διὰ τοῦτο καὶ γραφῇ ὡδραδιδόναι, καὶ
τὸ δ. ἐπεὶ τιμᾶται ταύταις πομπαῖς τε
καὶ πανηγύρεσιν, οὐ τὸ τυχόντων ἔργον καὶ
σπουδασμα, ἀλλὰ καὶ τὸ λίαν δικαιοτάτων
ἀν. εἶναι γὰρ οἱ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς φθο-
ρᾶς γεγεννημένοι, ἐπὶ αὐτῇ τῇ γῆραϊον περὶ
τὸ αὐτῶν προσηκόντων ἀκούωσιν, ἠδύνονται
μὲν ἀκούοντες, καὶ οὐτε ῥαδίως ὑπαναχω-
ρεῖν ἀνέχονται, ἀλλ' ὅλον τὸ νοῦν πρὸς τὰ
λεξιόμενα ἐλκύσαντες, τὸ ἐκείνων ἀνδρείαν
καὶ τὰ τέρετα μινεῖσθαι παραδίδωσι. πόσω
γε μᾶλλον οἱ πνευματικῶς ἀναγλυνηθέν-
τες, προσθήκῃ τε τῆς καὶ Θεοῦ ἡλικίας
καθ' ἑκάστῳ διεγέρει. καὶ εἰς μέτρον τὸ
τῆς Χριστοῦ ἡλικίας ἐφάσιν ἐλπίζοντες, μὴ
οὐχὶ καὶ τὸ αὐτῶν πολιτεῖαν, τὴν ἀκρασιῇ
τε βίον, καὶ τὰ κατορθώματα ἠδύως τε
ἀκούωσιν, καὶ φιλοπονώτερον διερευνῶσιν,
καὶ ἀνεξόληπτον τὸ τούτων μνήμην ἐν τῇ
καρδίᾳ περικρατοῦντες, καὶ τοῖς ἐκείνων ἰχνε-
σι ἀκολουθοῦντες, τὸ αὐτῶν αὐτοῖς τίχωνσι
εἶναι τε καὶ γίνεσθαι;

β'. Ἐξ αὐτῆς καὶ καταπρεπεῖς δικαιοῦς εἶναι,
ἐπεὶ ἐκείνοις ταῖς αὐτῶν ἡρώων ἀριστέμα-

1. Nihil adeo excitare solet ad imi-
tationem, ut patrum memoria pure nar-
rata, et studiose considerata, et auribus
proborum filiorum tradita. Etenim aemu-
lationis stimulum audientium animabus
subiiciens, ad amorem accendit, excitat
ad imitationem, et ad par certamen invi-
tat; praesertim si de iis agitur qui aetate
nostra luminarium instar splenduerunt,
quique virtutum suarum fulgore ad ean-
dem viam terendam nos evocant. Propte-
rea scriptis quoque res illas tradere, et
annuis hisce pompis ac panegyricis hono-
rare, haud est indifferens hercle opus vel
studium, sed apprime iustissimum. Nam
si homines de carnis corruptela geniti,
quotiescumque nobile aliquod maiorum
suorum facinus audiunt, laetantur eo
acroamate, neque facile se loco dimoveri
patiuntur; sed tota mente dictis intenden-
tes, illorum fortitudinem ac victorias imi-
tari nituntur; quanto magis homines spi-
ritaliter regenerati, et aetatis staturaeque
secundum Deum incrementum quotidie
accipientes, et ad mensuram aetatis Chri-
sti pervenire sperantes, non et illorum
conversationem, et accuratam vitam, res-
que bene gestas, cum voluptate audiant,
et studiosius scrutentur, ut indelebilem
horum memoriam in suis cordibus cir-
cumferentes, et eorumdem vestigia se-
quentes, easdem ac illi coronas ac prae-
mia consequantur?

2. Quamobrem merito quaeri potest,
cur illi heroum suorum praeclara facino-

ra, multa cum sedulitate scripserint, tantamque curam adhibuerint, quominus quicquam ab iis gestum lateret, quamquam nihil boni in humanam vitam intulissent; nostrorum autem heroum splendida adeo, pretiosa, magna atque admirabilia, multamque cum utilitate claritatem habentia, nos in oblivionis gurgitibus obrui sinamus, et temporum transcurso obrui. Et quamvis revera ipsi, cum nomina sua in vitae libro scribenda curaverint, laudatione nostra non indigent; nos tamen multis huiusmodi exemplaribus egemus, qui carne in hoc mundo gravati sumus, et ab incorporeis hostibus indesinenter oppugnamur. Illi enim caelestia praesentibus antepponentes, et supernae civitatis heredes fieri cupientes, ac regali Dei throno praesentari, et incorruptibili luce collustrari, caduca et fluxa omnino neglexerunt, et nullam prorsus carnis curam egerunt. Quamobrem apud homines quoque laudati, admirabiles, et venerandi evaserunt, Deoque cari, atque angelorum sorte gloriaque digne potiti sunt.

3. Quorum unus est divus parens noster Bartholomaeus, tantoque admirabilior, quia non in propria eiusdemque linguae gente, sed in extranea et alieni oris regione (quod non est modicum ad laudes eius momentum) tantopere virtute effulsit, ut in ipso omnia praecepta dominica completa sint. Splenduit quippe lux eius non in Italia tantummodo, sed in qualibet finitimorum regione ac urbe; fuitque lucerna haud sub modio sed super candelabrum posita; lucernarium inquam lumen mundo praelucens: civitas haud occulta et abscondita, sed super montem fundata, ac virtutum fulgoribus radians. Sal fuit haud foras eiectionem, sed studiose quaesitum, et suaviter manducatum, atque amaritudinem omnem et nauseam ab animabus expellens. Ideo et eximie amabilis et mirus clarusque non proximis tan-

τα μὲν πολλῆς πνευματικῆς ἀποδοῦναι, καὶ τοσαύτην ἀκριβείαν εἰσπράττειν, ὥστε μηδὲν τῶν ἐκείνων δευλαθεῖν, καὶ τοι μηδὲν ἀγαθὸν τῶν ἀνθρώπων βίῳ συνεσφρόντων· τὰ δὲ τῆ κατὰ ἡμᾶς ἡρώων οὕτω τε ὄντα λαμπρὰ, οὕτω τίμια, οὕτω μεγάλα καὶ θαυμαστὰ, καὶ πολλὴν μὲν τῇ ὠφελείᾳ ἔχοντα καὶ τῇ λαμπρότητι, ἐὼμην τοῖς τῇ λήθης βυθοῖς ἀμαυροῦσθαι, καὶ τῇ χρονίᾳ ὡδωδρομῇ κατακαλύπτεσθαι· εἰ γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς ἐπεσεύσαν γραφῆναι, τὸ παρ' ἡμῶν εὐφημίας οὐκ ἐπιδοῦνται, ἀλλ' ἡμῖν γε πολλῶν δέξαι τῶν ὡδωδραγμάτων, τῶν βίῳ καὶ τῶ σαρκίῳ βαρυνέμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν ἀσάρκων ἐχθρῶν ἀδελφείπτως πολεμυμένοις· ἐκεῖνοι γὰρ τὰ ἐκείσε τῶν ἐν χερσὶ προτιμήσαντες, τὸ τε ἄνω πόλεως κληρονόμοι γινώσκοντες ὅτι ποιοῦσάντες, καὶ αὐτῶν παρεστάναι τῶν θρόνων τῶν βασιλικῶν, καὶ τῶ ἀκηράτῳ φωτὶ ἐλλάμπεσθαι, τῶ φθαρτῶν καὶ παρερχομένων τυχέως ἠλόγησαν, καὶ τὴν σαρκὸς πρόνοιαν οὐδ' ὅλως ἐποίησαντο· διὸ καὶ ἀνθρώποις ἐπαινετοὶ θαυμαστοὶ τε καὶ αἰδέσιμοι ἀνεδείχθησαν, καὶ Θεῷ ἐπ' ἑώρας, καὶ τῶ ἀγγέλων κληρονομίας τε καὶ δόξης ἐπαξίως ἐτυχον.

γ'. Ὡς εἰς ὑπάρχον καὶ ὁ Θεωσιώτατος πατὴρ ἡμῶν Βαρθολομαῖος, καὶ τοσοῦτον θαυμασιώτερος, ὅτι οὐκ ἐν τῇ ἰδίᾳ, οὐτ' ἐφ' ὁμοιογλώσσοις, ἀλλ' ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ξένη γαίῃ (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς ἐγκωμίαν μέρος) τοσοῦτον τῇ ἀρετῇ ἐξέλαμψεν, ὥστε ἐπ' αὐτῷ πληρωθῆναι πάντα τὰ θεωσιτικὰ ὡδωδραγμάτα· * ἐλλάμπε γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ φῶς οὐ μόνον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ πνευματικῇ χώρᾳ τε καὶ πόλει· λύχνος τε ἐγένετο οὐχ ὑπὸ τῇ μέδιον ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι λυχνίαν τεθεῖς, καὶ τὸ λυχνιαῖον φῶς καταπυρσεύσαν τῇ οἰκουμένη, καὶ πόλιν οὐ κεκρυμμένη καὶ λανθάνουσα, ἀλλ' ἐπάνω ὕψος καμένη, καὶ τῇ λαμπρότητι τῶν ἀρετῶν ἀπασφράπτουσα· ἅλας τε ἐγένετο οὐκ ἔξω ῥιπτόμενον, ἀλλὰ μὲν σπερματικὸν ζητούμενον, καὶ ἡδέως ἐσθιόμενον, καὶ πᾶσαν πικρίαν καὶ ἀκηδῖαν ἐκ τῶν ψυχῶν ἀποδιώκον· διὸ καὶ ἐπ' ἑώρας καὶ θαυμαστὸς γέγονε

f. 57. b.

* Matth. V. 16.

f. 58. a.

καὶ διάδηλος, οὐ μόνον ἐν τῇ πατρὶδι, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἄρχεσι καὶ πρίγκιψι καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς· τῷ δὲ τῷ Ῥωμαίων ἐκκλησίας τότε ἐφεδρεύοντι, καὶ τῷ ἀποστολικῷ θρόνῳ ὅταν ἐπαλημμένῳ ἀρχιερεῖ, καὶ λίαν ἦν ἐπιπόθνητος, καὶ τῷ αὐτοῦ γλώσσης ἐξήρτητο, καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ἡδέως ἤκουε καὶ διεπράττετο· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν ἰδίῳ καιρῷ λεκτέον· βαδίζτω δὲ νῦν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ καιριώτερα.

δ'. Οὗτος ἔφυ μὲν τῷ Καλαβρῶν γῆς· εὐσεβῶν δὲ γονέων τυχὼν, ἐξ ὑπαλῶν ὀνύχων ἐν μοναστηρίῳ δίδοται· τῇ ἀρετῇ δὲ συμβιώτῳ προανελόμενος, ἐν παιδικῷ φρουράγματι πολλὸν ἐπεδείκνυτο φρόνημα· οὐ γὰρ παιδιαῖς ἦν σχολάζων καὶ ἀθύρμασιν, οὐδὲ τῶθοις, καὶ δρόμοις καὶ ἄλμασιν, οἷς τὰ πολλὰ ἡ νεότης φιλεῖ τέρπεσθαι, ἀλλὰ προσόχῃ προκειμένος καὶ ἀναγνώσματος, θεοσέβειαν τε ἐξασκούμενος, καὶ ἀρετῆς σπεύδων εἰς τὸ ἀκρότατον· πάντων δὲ τῷ αὐτῷ κατορθωμένων νηστεία ἦν τὸ ἐξαίρετον, ἣν καὶ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς τηρεῖν ἐσπούδασε· τότε δὲ παῖς κομιδῇ ὑπάρχων, ἐν τῇ πλησιαζούσῃ κώμῃ παρὰ τῇ ἐν τῇ μονῇ τὰ πρῶτα φερόντων ἐσέλλετο· ἐσέλλετο μὲν οὖν ὡς παῖς χρεῖας τῇ μονῇ γηρομένης· ἐσθίωντας δὲ πολλάκις ἑὺσκεῖσε ὠδονογῶν, καὶ σιωπῇ αὐτοῖς ὠδονογῶν, οὐκ ἠνείχετο, εὐτρεπεῖ ἀπολογία τῇ παράκλησιν ἀποκροόμενος· βεβρωκὼς γὰρ ἐν τῇ μονῇ λέγων, ἐμπεφορημένος εἰμί· οὕτω τούτους ἀποκροόμενος, νηστεύων ἐν τῇ μονῇ ἀνθυπέσφερε· κακεῖ δὲ πάλιν ὑπὸ τῶν μοναχῶν εἰς ἄριστον καλούμενος, τὰ ἑμοια δρῶν· τὸ δὲ νηστείας καλὸν ἀμείωτον διέτηρε.

ε'. Οὕτως οὖν αὐτοῦ ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἄριστα ἐκπαιδευόμενος, ἡ τῆς μακαριωτάτης Νείλες φήμη, ὡς ἄγγελος Θεοῦ πανταχῇ διαθέσσει, πάντας ἑὺ ἀρετῇ μεταδιδόντας πρὸς ἑαυτὸν μετεκαλεῖτο· Νεῖλον δὲ λέγω (Ν) νέον, ἐκ Καλαβρίας μὲν αὐτὸν ὠρμημένον, δι' ἔρωτα δὲ ἡσυχίας, πῶ ἐνεγκάμενόν καταλιπόντα, καὶ τόπως ἐκ τόπων ἀναλαβόντα, τῇ Ἰταλίαν κατὰ-

tum regionibus, sed et proceribus cunctis, principibus, regibusque ipsis fuit. Romanae item ecclesiae tunc praesuli, id est apostolicae sedis gubernacula tenenti pontifici, valde carus erat; qui et ab huius ore pendebat, cunctaque ab eodem dicta libenter audiebat et exsequebatur. Verum haec proprio in tempore dicuntur. Nunc ad ea quae tempestiviora sunt, sermo noster pergat.

4. Hic ergo natus est in Calabrorum regione; et pios parentes sortitus, ab his monasterio iam inde a teneris unguiculis traditur: qui virtute vitae suae comite adsumpta, in puerili vigore senilem mentem prae se ferebat. Non enim iocis et lusibus, risibusque, et cursibus aut saltationibus, quibus plerumque iuventus oblectari solet, sed orationi deditus erat et lectionibus ac pietatis exercitio, et virtutis studio summopere. Inter omnia autem bona eius opera ieiunium eminebat, quod ad extremum usque spiritum observandum curavit. Per illud vero tempus cum adhuc admodum puer esset, a monasterii praefectis ad vicinum pagum mittebatur, ceu puer famulus videlicet propter monasterii necessitates. Ibi cum saepe prandentes deprehenderet, et ut secum pranderet invitaretur, non assentiebatur, credibili excusatione invitationem declinans: esca enim, aiebat, in monasterio praesumpta, satur sum. Sic illis repulsis, ieiunus ad monasterium redibat: ibique rursus a monachis ad prandium vocatus, pari astu, ieiunii bonum servabat incolume.

5. Cum is igitur in hoc monasterio ita egregie institutus esset, beatissimi Nili fama, ceu quidam Dei nuncius, quaque-versus discurrrens, cunctos virtutis studiosos ad illum convocabat. Nilum dico iuniorem, Calabria oriundum, qui solitudinis amore patriam dereliquerat, variisque mutatis sedibus, in Italiam advenerat: gloriam scilicet, tamquam virtutis im-

pedimentum, fugiens desertioribus locis semet abdebat. Sed quia iuxta Domini oraculum, non potest civitas abscondi super montem posita, ne illic quidem latuit; tubaque acutius virtutum eius fama resonans, manifestum hominem faciebat. Propterea in Campaniae quoque partibus monasterio constituto, sexaginta circiter monachi ad ipsum confluerunt, quos inter hic etiam, cuius historiam scribimus, Deo carus adolescens Bartholomaeus. Rursus ergo monastica vita, et priorum laborum atque sudorum repetitio, denuo inquam Deo gratus iuvenis superioribus exercitiis semet impendebat. Nam et cum aliquando lectio fieret, et omnes dormitarent, unus hic cum patre vigil perseverabat, de difficilioribus scripturae locis interrogans, eosque sibi a magno illo enucleari postulans: quod pater admirans, ceterorum ignaviam increpabat, qui se somno tantopere vinci sinebant, nec cum iuvenulo vigilare volebant, neque eius strenuitatem et ad bonum alacritatem adpetere.

6. Quid vero postea? Oportebat magnum quoque patrem nostrum Nilum corpore solutum diuturnorum laborum fructum percipere, atque ad meliorem vitam migrantem, incorruptibili immortalitate frui. Quod et contigit; namque in bona senectute vitam absolvit, atque ad dilectum sibi Dominum transiit. Proinde post hunc, ex iis qui fratrum regimini successerunt, tertius eum gradum occupavit admirabilis Bartholomaeus, haud ipse equidem dominatum expetens, sed a dominatu potius expetitus, multoque magis a religioso conventu, quamquam immaturae adhuc aetatis, coactus. Iam huic officio semet addicens, suae tamen humilitatis atque modestiae specimen edidit, dum haud solus illius coetus regimen voluit suscipere, sed alterum prudentia et sagacitate pollentem sibi dari praefecturae socium postulavit: quam-

λαβεῖν· πῶ γὰρ ἤν' ἀνθρώπων δόξαν ὡς ἀρετῆς ἐμπόδιον φεύγων, τοῖς ἐρημικωτέροις ἑαυτὸν ἐξεδίδε· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ πῶ τῷ κυρίου φωνὴν οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρεος κειμένη, οὐ μὲν οὐδὲ διελεύσανε· τορώτερον ἢ σάλπιγξος ἢ τ' τοῦτε ἀρετῶν φήμη ἠχοῦσα κατὰ δὴλον τ' ἀνδρα ἐποίε. Ταιγάρτοι καὶ ἐν τοῖς Καμπανίας μέρεσι μονασήριον αὐτοῦ συνησάμενε, ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν μοναχοὶ περὶ ὧν ἐξήκοντα· μὲν ὧν καὶ ὁ νῦν ἡμῖν εἰς διήγησιν προκείμενος θεάρεστος παῖς Βαρθολομαῖος· πάλιν οὖν καὶ ἐν ταῦθα μονασήριον, καὶ ἤν' προτέρων κόπων καὶ ἰδρώτων ἐπανάληψις, καὶ πάλιν ὁ τῷ Θεῷ κεχαρισμένος νεανίας τοῖς προτέροις ἐπεκτείνεσθ' ἑαυτεῶν ὡς καὶ ποτε ἀναγνώσεως γλυομένης, ὅ πάντων ἀφυπνωσάντων, μόνον τοῦτον μεῖναι μὴ τ' πατρὸς ἐξηγοροῦντα, τὰ δυσχερῆ τε τ' γραφῆς ἐπιζητῶντα, καὶ παρὰ τ' μέγας ἐπιλυόμενα· ὥστε τ' πατέρα θαυμάσαιτα, ἐκείνοις μὲν προσονκίδισαι τὰ τ' ῥαθυμίας, ἅτε τῷ ὑπνωθῆναι ἥττηθεῖσι, καὶ μηδὲ ἴσα μαρμαίω νήφειν ἐθέλεσιν, αὐτοῦ ἢ τ' σπευδὴν καὶ τ' περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν ἀποδέξασθαι.

ς'. Τί οὖν ἐντεῦθεν; ἔσθ' καὶ ὁ μέγαν πατέρα ἡμῶν Νεῖλον τ' μακρῶν πόων λυθέντα τὰς ἐπωκαρπίας κομίσασθαι, καὶ πρὸς τῷ ἀμείνω ζῶνι μεταχωρήσαντα, τῆς ἀκηράτου ἐντροφῆς αἰδιότιτ' ὅπερ καὶ γέγονεν· ἐν γῆρα γὰρ καλῶ καταλείπει τὸν βίον, καὶ πρὸς ὃν ἠγάπησε κύριον ἐκδημεῖ· διό τε μετὰ τοῦτον, πῶ ἤν' ἀδελφῶν ἡγεμονίαν δαδεδεξαμένων, τρίτῳ ὁ θαυμάσιος Βαρθολομαῖος πῶ ἀρχὴν καὶ πῶ ἡγεμονίαν δαδέχεται· οὐ διώξας πῶ ἀρχὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀρχῆς διωχθεὶς, καὶ πολλῶ μᾶλλον ὑπὸ τῆς κατὰ Θεὸν σωδίας βιάζομενος, καὶ τοι ἀτελὴς τῇ ἡλικίᾳ. Καὶ πρὸς τοιαύτην ἐγχείρησιν ἀποδίων, ὅμως κἀντεῦθεν τὸ ταπεινὸν δεικνύων καὶ μέτριον, οὐ μόνον τοιοῦτον συστήματ' ἡγεῖσθαι κατέδεξατο, ἕνα ἢ τοῦτων σωέσθαι τε καὶ ἀγχινοῖα δαφείροντα εἰς ἐπιστάσιαν συμπαλαβεῖν ἐξητήσατο· εἰ καὶ ὁ

φθόνῳ ἐπὶ πολὺ τοῦτο παρεκτείναντα
οὐκ εἶασεν.

ζ'. Ἐπεὶ ὃ ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ τὸ φῶς ἐτέ-
θη, καὶ φαίνεται καλῶς παρὰ δάσθη, τί δεῖ
καὶ λέγειν, οἷος μὲν ἦν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ποι-
μνυμένοις ποθεινότατος; οἷος ὃ τοῖς ξέ-
νοις εὐπρόσιτος, ἀξιοθαύματος τοῖς πόρ-
ρω, τοῖς πλησίον ἐπέραςος, ἡδὺς τῷ λό-
γῳ, σοφὸς ἐν γνώσει, καὶ περὶ τῶν ἀσμά-
των ποιήσιν ἀκρῶς πονούμενος; μῦρτοῦσι
γὰρ αὐτοῦ τὰ πάνσοφα μνησθέντα, ἃ
πρὸς τε αὐτὴν τῷ ὑπεράρξαντον τῷ Θεοῦ
λόγῳ μιτέρα, καὶ πρὸς ὅσους λοιποὺς ἀγίους
ἐξέθετο, πάσης γέμοντας γνώσεως καὶ εὐαρ-
μοσίας· καὶ τὸ δὴ θαυμασιώτατον, ὅτι καὶ
τῷ φροντισί τῷ ἐν χερσὶ σχολάζων ἦν καὶ
κηδόμην· οὕτως οὖν αὐτῷ σοφῶς τε καὶ
πνευματικῶς τὰ πρὸς ἀρχῆς διακυβεύοντι,
καὶ τῷ δ' μονῆς εἰς ἐπίδοσιν ἰόντων, καὶ πλη-
θος συνεθροίζετο μοναχῶν· καὶ τοσοῦτον
αὐτῷ ἢ τῷ Θεοῦ χάρις συνεργοῦσα ἦν, καὶ
τὰ κατὰ γνώμην εὐδοχοῦσα, ὥς ἐν ἀλλοδαπῇ
γῇ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μητρὸς
ἀνεθεῖραι μέγιστον τε καὶ ὡραιότατον· τοῦτον
δὲ λέγω τὸ παρὰ πᾶσι ξένοις τε καὶ αὐτό-
χθοσιν ὁρώμενον, καὶ ἐν ᾧ τὰς πρὸς Θεὸν
δοξολογίας ποιεῖν παραλήφμενον, εἰκόσι τε
τοῦτον κατακοσμήσαι, καὶ ἱεροῖς σκεύεσι καὶ
πέπλοις πολυτίμοις καὶ τερατοῖς.

f. 59. D.

η'. Ἀλλὰ τὸ κατὰ τὴν οἰκοδομὴν γε-
γονὸς θαῦμα, οὐκ ἀκαιρὸν γραφῇ ὡρα-
δοῦναι· οἷον γὰρ ὑπῆρχεν ὁ μακάριος,
τοιούτοις δήπου καὶ ὑψηλοῖς ἐκέχρητο·
τοῦτον δὲ τὸ ναὸν κτίσει (1) σφρίζεσθαι ὁ
πανόσιος ἐβουλήθη· ἐνὸς δὲ τούτων ἐν
ὑψηλῷ τόπῳ ὑπάρχοντος, οἱ τοῦτον
μετακομίσαι ἐπιτεταμένοι, ἐπὶ τὸ κατ-
άντες ἐλκύσαντες, ἀνευ χαρῶν κατελθεῖν
παρεσκεύασαν· τοῦ δὲ μετὰ σφοδροῦ τοῦ
πνεύματος κατερχομένου, εἰς τῷ τῆς
μονῆς μοναχῶν, τὴν τοῦ λίθου ἀγνοῶν
κάθοδον, ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ λίθου ἵστατο,

quam invidia haud diu hunc in eo gradu
permanere sivit.

7. Postquam itaque super candela-
brum lumen positum fuit, et ad bene re-
lucendum comparatum, quid dicere opus
est, quam esset subditis suis pergratus,
quam extraneis affabilis, quanta in admi-
ratione longinquis, quam proximis carus,
sermone dulcis, mente sapiens, et quam
etiam canticorum compositioni summope-
re deditus? Testes sunt scitissimi hym-
ni, quos de ipsa purissima Dei Verbi ma-
tre ceterisque sanctis edidit, omnimodis
sententiis harmoniaque pleni. Quodque mi-
rabilius est, manuum quoque laboribus
curam impendebat. Sic igitur sapienter illo
ac spiritaliter regimen administrante, et
monasterii rebus in melius proficientibus,
monachorum numerus augebatur: tantum-
que eum Dei gratia adiuvit, et consiliis
eiusdem favit, ut in peregrina sibi regio-
ne templum Deiparae nomini dicatum ex-
citaverit maximum et pulcherrimum. De
hoc, inquam, loquor, quod omnes pere-
grini et indigenae vident, in quo divi-
nam psalmodiam peragendam suscepimus.
Idem etiam pictis tabulis exornavit, et sa-
cris vasis, et venustis pretiosisque vesti-
bus instruxit.

8. Sed enim miraculum quoque, quod
inter aedificandum accidit, scripto com-
mendare intempestivum non sit. Nam qua-
lis ipse erat beatus hic, talibus nimirum
et subditis utebatur. Templum hoc vir
sanctissimus columnis sustentare volebat.
Horum una in altiore loco cum esset, hi
quibus illius transferendae cura commissae
erat, in arduum declivemque situm per-
tractam, sine manuum opera per se prae-
cipitem ire siverunt: quae dum magno im-
petu rueret, monachus de conventu qui-
dam, lapidis descensum ignorans, in ipso

(1) Sumptas fuisse has columnas ex villa tusculana Ciceronis, recte admonet Sciommarius in not. 23, quam villam in loco praesentis monasterii fuisse, docet idem in not. 33; luculentius autem P. Basilius Cardonius in disceptatione de argumento hoc. Aliam Ciceronis villam, in qua ipse natum se dicit, occupant trappenses monachi asceterii S. Dominici prope urbem Soram ad Fibrenum (Cic. de leg. II. 1. et 3.)

lapidis calle consistebat, aliud spectans et agens, et omnino rei quae agebatur ignarus. Cumque ii qui lapidem illuc elevaverant, hunc cernerent recta ruentem, monachum autem aversa facie stantem, neque interim in alterutrum latus cursum lapidis detorqueri, clamoribus monachum ut lapidis incursum vitaret, admonebant. Tum ille tranquille conversus, et columnam ruentem spectans, sta inquit: statimque inanimis lapis, tamquam monachi verbo impeditus, cursum suum motumque inhibuit. Atque hoc tale tantumque et mirabilissimum prodigium ita se habuit.

9. Sed et aliud haud minoris momenti accidit. Prope templum murus erat luto saxisque compactus; cuius sub umbra beatus idem monachus lectulo suo collocato brevem corpori quietem concedebat. Verum hic murus, sive antiqui hostis diaboli malitia, sive casu ut plerumque fieri solet, dormienti illic proxime monacho insidiosus futurus erat. Nam quadam nocte repente humi deiectus apparuit. Sed o peramantem Dei tutelam, et paratissimum erga famulos suos auxilium! Ecce enim murum in eo loco prostratum cernere erat, ubi monachi lectulus fuerat; ipse autem monachus in suo grabato dormiebat, totiusque rei eventurae ignarus, alio in loco incolumis servabatur. Deinceps et reliqua narrabimus.

10. Nunc tamen illuc redeundum est, unde discessimus; et de divo patre nostro resumentes historiam, quomodo scilicet eum virtus cunctis venerabilem fecerit, ut supra diximus, perspicue demonstrandum. Qui apostolicae sedi tunc temporis praeerat, iuvenili aetate cum esset, volu-

ἄλλο θεωρῶν, καὶ τὸ πραττόμενον παντελῶς ἀγνοῶν· ὡς ἡ οἱ (Ϟ) λίθον μετεωρίσαντες, αὐτὸν μὲν εὐθυβόλως κατερχόμενον ἔβλεπον, τὸ μοναχὸν δὲ μὴδ' ὅλως ἐπιστρεφόμενον, μήτε πῶς ἐπὶ θάτερα τὸ ὁδοῦ (Ϟ) λίθον ἐγκλίναντα, βοαῖς πρὸς αὐτὸν ἐκέχρηντο τῆς τοῦ λίθου καθόδου ἐκχωρεῖν προτρεπόμενοι· ὃ ἡ ἡρέμα ἐπιστραφεὶς, καὶ τὸ κίονα κατερχόμενον ἰδὼν, σῆθι (1) ἔφη· καὶ παρευθὺς ὁ ἀψυχος λίθος τῷ ῥήματι τὸ μοναχοῦ ὥσπερ πεδνηθεὶς ἴσατο τὸ φορᾶς καὶ τὸ κινήματι· καὶ τοῦτο μὲν τοιοῦτον, καὶ οὕτως ἔχον θαυμασιώτατον (2).

θ'. Ἐτερον ἡ τοῦτε οὐκ ἔλαττον· ἐγίσατο τὸ ναοῦ τοῖχος ὑπῆρχεν ἐκ πηλῆς καὶ λίθων καὶ δόμησιν ἔχων· οὗ τινος ὑπὸ τὴν σκίαν ὁ μακάριος εἶδεν μοναχὸς τὸ ἑαυτοῦ σκίμποδον θεῖς, τὸ σῶμα ἡ ὅσον μικρὸν δρᾶν· παυεῖν· ἀλλ' ὁ τοῖχος εἶδεν εἴτε ἐξ ἐπιβεληνῆς τὸ ἀρχεκάκε δαβόλε, εἴτε ἐκ τὸ συμβεβηκότως, ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνειν εἶωθε, τῷ τοῦτε γείτονι μοναχῷ ἐπίβηται γίνεσθαι ἡμῶν· μιᾷς γὰρ τὴν νυκτῶν ἄφνω κατενεχθεὶς ἐπὶ γῆς ἐρρίμενος ὥρᾳτο· ἀλλ' ὡς τὸ θεοῦ θερμῆς ἀντιλήψεως, καὶ τὸ εἰς εἶναι αὐτοῦ δούλες ταχυτάτης ὀπικρίας· ὁ μὲν τοῖχος ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ὁ τὸ μοναχοῦ κράβατος, ὥρᾳτο κείμενος, ὃ ἡ μοναχὸς μὴ τὸ κράβατος ὑπνώτων, καὶ ὅλως τὸ πρᾶχθι σόμενον ἀγνοῶν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ διεφυλάττετο· ἔπειτα μὲν οὖν λέξωμεν καὶ τὰ λοιπὰ.

ι'. Ἀλλὰ νῦν ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, καὶ καὶ τὸ θεοπέσιον πατέρα ἡμῶν ἀναλαβόντες ὅπως τε αἰδέσιμον αὐτὸν τοῖς πᾶσιν ἡ ἀρετὴ πεποίηκεν, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐναργῶς φανερῶς ποιήσομεν· ὁ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῷ τότε καιρῷ ἐφεδρεύων (3) νέος ὢν, ὡς μὴ ὥφελε καὶ τὸ ἡδο-

f. 60. a.

(1) Prodigium hoc cohibitaе uno verbo tullianae columnae postulare epigramma videtur, quod ita nos subitaneum ludente calamo fundimus:

*Dive, brevi lapsam cohibes quam voce columnam,
Haud Cicero immenso sisteret eloquio.*

(2) Extat huius miraculi pictura, cum aliis stupendae artis ac venustatis, manu Dominici Sampierii, in insigni sacello, quod indigenae et exteri omnes invisunt, iuxta templum monasterii.

(3) Erat hic Benedictus IX. ex nobilissima gente Comitum tusculanorum, cuius pontificis sepulcrum, a gentis stemmate et pontificiis clavibus satis demonstratum, superest adhuc in templo cryptoferratensi;

ναῖς ἡττώμενος, ἀνθρῳπίνῳ ᾧ ἀπέπτωκεν ἐγκλήματι· ὁ δὲ ἢ τῷ πάθους ἀνενεγκὼν, καὶ τῷ ἡδὴ πραχθέντος λύσιν ἐπιζητῶν, τοῦτον ἔγνω μεσίτην καὶ διαλλακτῆριον εὐρεῖν· διὸ καὶ εἰσκαλεῖται τὸν ἄνδρα μεθ' ὅσης ἂν εἴποις τῷ αἰδοῦς καὶ φιλοφροσύνης γνωρίζει τοῦτο τὸ πάθος, τὸ προσήκεσαν θεραπεῖαν ἐπιζητεῖ· ὁ δὲ οὐ τὸ τῷ θρόνῳ ὑψηλὸν ἐπτοίγη, οὐκ εἰς τὸ ὑπερέχον τῷ ἀξίᾳ ἐβλεψεν, οὐκ εἰς δῶρα ἀπειδε καὶ τιμὰς, ὅπερ οἱ πολλοὶ πάσχουσιν τῷ ψυχῶν ἰατρῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῷ πάθους δυσίατον καιρίαν καὶ πῶς τομὴν διδοὺς αὐτῷ ἔφη· οὐκ ἐξέσι σοι ἱερεργεῖν· σχολᾶσαι δὲ μάλλον καὶ τὸ θεῖον ἐξιλεώσασθαι, ὃ πλημμελήσας παρῶξυνας· ὁ δὲ οὐ μέλλων ἦν, οὐδ' ἀναβαλλόμενος, ἀλλὰ παρευθὺς τῷ θρόνον καταλιπὼν, ἰδιωτεύων ἐδείκνυτο· καὶ οὕτω μὲν ὁ ἀρχιερεὺς.

ια'. Ὅπως δὲ καὶ τοῖς ἀρχεσσι ποθεινὸς ἦν, ὁ λόγος δηλώσῃ. Ὁ τῷ Σαλερηνῷ πρίγκιπ τῷ τῷ Γαίτας ἀρχοντι τυραννικῶς ἐπιθέμενος, πολέμῳ τοῦτον εἴλε, καὶ δέσμιον ἐν τῷ Σαλερηνῷ ἀπήγαγε· οἱ οὖν τῷ ἀρχοντι προσήκοντες πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινεῶντες πρὸς τὸ τῷ δεσμῶν καὶ τῷ τυραννικωτάτων χειρῶν ἐξελέσθαι, ἴσχυον οὐδαμῶς, καὶ δ' εἰς ἀνόνητον αὐτοῖς τὸ πᾶν ᾤεσθαι, καὶ ἐπικουρία ἦν οὐδαμοῦ· τῷ δὲ ἄλλων ἀπογονόντες, ἐπὶ τῷ γαληνότατον λιμένα, τὸ ἡμέτερον λέγω καταφεύγουσι πατέρα· τοῖς ἀρχεσιν οὖν τοῖς ἐν τῷ ἁσφ Τουσκαλάνης πρότερον περὶ τούτου κοινολογησάμενοι, ἐκείσε τῷ ὅσιον εἰσκαλοῦνται· τί μὲν οὐ λέγοντες; τί δὲ οὐ πράττοντες τῷ κάμψαι ψυχὴν δυναμένων; ἐκλαίον ἐλεεινῶς, ἡντιβόλαν θερμῶς, κατησπάζοντο χεῖρας, ἐκαλινδρῶντο ποσὶ, φάσκοντες μὴ μεθήσαν μηδὲ ἀφίστασθαι, ὅτι μηδὲν ἔστιν ἄλλοθεν ἐλπίς λυτρώσεως τῷ ἀθλίῳ κάμπτεται ταῖς τούτων ἰκεσίαις ὃ μὴ φέρων ψυχὴν κατῶδυνον καθορᾶν· τῷ τῆς ὁδοῦ κόπον

ptatibus contra fas vincebatur, et humano prolapsu in culpam incurrerat. Sero demum passionem omittens, et actae rei absolutionem quaerens, parentem nostrum voluit habere mediatorem ac reconciliatorem. Quamobrem vocato ad se homini summo cum pudore atque fiducia vitium suum detegens, congruam medelam exposulavit. Is autem sedis excelsitatem haud veritus est, neque ad fastigium dignitatis suspexit, neque ad dona honoresve animum intendit, ut plerique animarum medici faciunt; sed aegre medicabili vulnere idoneam amputationem adhibens, ait: haud tibi fungi sacerdotio licet; sed vacare decet potius, ac Deum placare, quem peccato exasperasti. Ille autem nulla interposita mora, sedem ilico deserens, privati personam induit. Sic itaque se gessit pontifex.

11. Quod autem et principibus carus fuerit Bartholomaeus, oratio nostra demonstrabit. Salerni princeps dominum Caietae tyrannice aggrediens, belli captivum coepit, vinctumque Salernum abduxit. Ergo domini caietani propinqui, cum omnem lapidem, ut vulgo dicitur, movissent, ut hunc vinculis et tyrannicis manibus eriperent, nihil profecerunt, et cassa omnia ipsis evenerunt, nullaque auxilii spes affulgebat. Quapropter de reliquo desperantes, ad tutissimum portum, nostrum inquam parentem, confugerunt. Ergo communicato prius cum civitatis Tusculanae dominis consilio, sanctum illuc virum evocant, nihil ei non dicentes, nihil non conantes, ut eius animum flecterent: flebant miserabiliter, fervide orabant, manus osculabantur, pedibus advolvebantur, precantes ne se repelleret aut abnueret, quandoquidem nulla aliunde spes misero redemptionis erat. Flectitur illorum precibus is qui nullius animam in dolore versari patiebatur. Viae laborem suscipit,

f. 60. b.

de quo monumento extat typis impressus liber P. Gregorii Placentinii in eodem monasterio monachi, praeter ea quae scribit Sciommarius in proprio opere p. 165. seqq. Particulam hanc biographiae, ubi de Benedicto agitur, habuit ex cod. crypt. latinam factam Baronius, retulitque ad an. MXLIV. n. 4.

pergit animam pro amico ponere paratus, iuxta Domini dictum. Quid inde? Quidve Deus, glorificantes eum magis glorificare solitus, in hoc quoque negotio praestitit? Statim ac sanctum virum Salerni princeps propinquare cognovit, multis cum armigeris in eius occursum prodiit: iam enim sanctum praecognoverat, virtusque eius satis erat ipsi explorata. Benigne ergo recipit, amanter amplectitur. Verumtamen heic iucundissimae cuiusdam narrationis mihi causa oboritur; quae etsi per digressionem fiet, nihilo tamen minus mirabilis videbitur.

12. Monachus quidam prope urbem Salernum incolens, cum magnam sancti viri famam a cunctis audisset, et de ascetica eius professione, et eximia conversatione, de sui neglectu, et de inornato atque humili vivendi genere; nunc autem ita stipatum videns, et a principibus quasi satellitio circumdatum, humanum quid passus est, falsam eius famam suspicando. Neque enim homo, aiebat, in ea gloria et comitatu versans, virtutum quas audivi operator crederetur. Haec monachus animo versans, facto vespere somno se tradidit. Ecce autem huiusmodi ei somnium oblatum est. Videbatur sibi cernere mulierem pulchritudine eximia fulgentem, veste purpurea indutam, coram adstantem, eique cogitationes illas exprobrantem, dicentemque: cur tu ad eremitam meum reverenter salutandum non venisti? Ille autem visione perterritus, et ex vestimento, atque illinc manante gratia, sanctam Deiparam esse persentiens, multo cum metu ac tremore, huic respondebat: quisnam vero est, o Domina, eremita tuus? Illa ait: ipse est qui ad hanc urbem nunc venit monachus Bartholomaeus: ego enim hunc eremitam meum habeo et appello. Haec audiens monachus, et experrectus, et visionem considerans, cursim ad sanctum virum accessit, eique cogitationes illas suas revelavit, nec non visionem nar-

αναδέχεται· ἀπέρχεται τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ φίλου θήσων, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν· τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; καὶ τί ὁ σθεῖς δοξάζοντας αὐτὸν μαζόνως ἀντιδοξάζων, καὶ περὶ τούτου οἰκονομεῖ; ὡς πλησιάζειν τοῦτον ὁ πρίγκιψ ἔμαθε, μὴ ὅπλα πολλοῦ πρὸς ὑπαντήν αὐτοῦ ἐξελέλυθεν· ἦν γὰρ προγινώσκων (¶) ἅγιον, καὶ τὰ περὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ ἱκανῶς πεπωληροφορημένον· δέχεται τοῦτον εὐμυρῶς, καταπαύζεται προσηνῶς. Ἀλλ' ἐνταῦθα μοι τὸ π' διηγήσεως χαρίεσται· εἰ γὰρ καὶ παρεκβατικώτερος ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὁμως θαυμασιώτατος.

ιβ'. Μοναχὸς τις πλῆσιον τῇ ἁγίᾳ Σαλερνοῦ οἰκῶν, τῇ ἁγίᾳ φήμῳ μεγάλῳ παρὰ πᾶσιν ἀκούων, περὶ τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀκριβοῦς πολιτείας, τῆς ἀκατασκευάστου καὶ ἀκαλλοῦς βίης καὶ τῆς ταπεινώσεως· τότε ἡ οὕτως αὐτὸν ὀφικευόμενον ἰδὼν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων δορυφορούμενον, ἔπαθ' ἐτι ἀνθρώπινον, ψευδῆ τὰ φημιζόμενα ὑποτωπάτας· οὐ γὰρ ἂν ποτε ὁ ἐν τοσαύτῃ δόξῃ καὶ δορυφορίᾳ ὢν, καὶ ἀρετῶν ὢν ἀκήκοα ἐργάτης εἶναι νομίσαιτο. Οὕτως ὁ μοναχὸς λογισμοῦ ἔχων, ἐσπείρας καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐξάπῃ· καὶ ὡραυτικά ὄναρ· αὐτῷ παρίσταται τοῦτο· ἐβλόκεν γυναῖκα ἐράν τῷ κάλλει ὑπερασφάπτουσιν, σχῆμα πορφυραῖον ἀναβεβλημένον, καὶ ἰσαμένῳ αὐτῷ καὶ τὰ τῷ λογισμοῦ ὀναδίζεσαν· καὶ τί μὴ ἀπελθὼν προσεκύνησας τῷ ἐρημίτῃ μὴ λέγῃσιν; τῷ ἡ πρὸς τὸ ὄψιν ἐκπλαγέντος, ὑπὸ ἡ τῷ σχήματος καὶ τῷ ἐκείθεν ἐκπεμπομένης χάριτος, τῇ ἁγίᾳ θεοτόκον εἶναι αἰσθόμενος, σὺν φόβῳ πολλῷ καὶ δέξ' πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίνατο· καὶ τίς, ὦ δεσποῖνα, ὁ σὸς ἐρημίτης ὑπάρχει; ἡ ἡ πρὸς αὐτόν· ὁ νυνὶ τῇ πόλει ταύτῃ ἐπιδημητικῶς μοναχὸς Βαρθολομαῖος· ἐγὼ γὰρ τοῦτον ἐρημίτῳ καὶ ἔχω καὶ ἀποκαλῶ· οὕτως ὁ μοναχὸς ἀκούσας, ἐξυπαῖος τε γλυόμενος, καὶ τὸ ὄραθ' ἐν συγκρίνας, σπεδῇ πρὸς τὸ ἅγιον ὡραγίνεται, τὰ τῷ λογισμοῦ τε αὐτῷ ἀνακαλύπτει, καὶ τὰ τῷ ὀπτασίας ἀπαγγέλλει,

I. 61. a.

συγγνώμῃ τε αἰτήσας καὶ λαβὼν, οἴκαδε χαίρων ὑπέστρεψε· καὶ ὁ μὲν μοναχὸς τῇ ἐπιστάσει τῆς ἀγίας Θεοτόκου πληροφορηθεὶς τῇ πρὸς (Ϝ) ἁγίον προτέρα πίσει καὶ ὑπολήψει εἶχετο. Ὁ δὲ Γαῖτας ἄρχων οὐ μόνον τῶν δεσμῶν ἀνήθη καὶ τῶν φρενῶν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρας ἀρχῆς ἐξουσίαν παρὰ τῆς πρίγκιπος, τῆς μεσιτείαις τῆς ἀγίας ἐδέξατο· καὶ οὕτω μὲν χαρᾶς ἐν τοῖς ἰδίοις ὑπέστρεψε, δοξάζων τὸ Θεὸν, καὶ τὸ ὅσιον αὐτοῦ πλείεστα ἀπευχαρίσθων.

ιγ'. Προσκέσθω δὲ πρὸς πληροφορίαν τῶν λεγόμενων καὶ ὁ σχολαστικὸς (1) Ἰωάννης τὰ εἰρημένα βεβαιῶν, καὶ τὸ πρὸς τὸ ὅσιον ἀγάπην τῶν ἀγίων ἐμφαίνων· ὅθεν ἐκ τῆς νήσου τῆς Σικελίας ὁρμώμενος, τῶν ἀρετῶν τε καὶ τῆς εὐφυΐας καὶ λογιότητος τῆς ἀγίας κατήκοος ὢν, ἐπεπόθει καὶ ὅφιν ἐκείνους ἰδεῖν, καὶ λόγων ἀπολαῦσαι τῶν αὐτοῦ καὶ εὐχῶν· τὸ βουλευθὲν οὖν εἰς ἔργον διωπεράνας, ὁδοῦ εἶχετο, καὶ τὸ μοναστήριον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν κατέλαβε, τῶν ποθεμένου τε ὡς ἐφετὸν ἀπολαύσας, καὶ ὑπὲρ τῆς φήμῃ μαῖλλον ἰδὼν τὰ ἐλπιζόμενα, καὶ πρὸς τὴν Ῥώμην ἀπάρας ἐβελεύσατο, καὶ τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ καὶ Παύλῳ προσκύνησιν ἀπονείμει· ὁ δὲ καὶ πεποίηκε· προσκυνήσας οὖν, καὶ ἡμέρας οὐ συχνὰς ἐν Ῥώμῃ διατρίψας, καὶ μὴ τὴν παρὰ τῆς Δικαίης τυχὼν προνοίας καὶ ὁπισκέψεως (ἐξ οἰκονομίας Ἰσως Θεοτέρας, ὅπως καὶ ἦν εἶχον οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι πρὸς (Ϝ) δίκαιον ἀγάπην καὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐνδημοῦντα κατάδηλος γένηται) ἀσπλαγχνίαν τῷ ἀγίῳ κατέβη, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα, συμταγῆς ἄτερ καὶ εὐχῆς τούτῃ, πάλιν νοσησάμενος διενόηθη· πλοῖον οὖν ἐπιβὰς, ὁδοῦ ἤπτετο· ἀλλ' ἐκεῖνος οὕτω μὲν καὶ ἐβελεύσατο καὶ ἐποίει· ἢ δὲ πρόνοια ἕτερα ποικίλλεσα ἦν· ὡς γὰρ τῷ πῦργῳ ἡ ναὺς προσώρμησεν, ἐναντίος ἀνεμὸς ἐπελθὼν, ἄλλοις ἀλλαχόθεν τόποις ταύτην ἤμαρ· ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις τούτου ὡς τῷ πελάγει κακῶς περφερομένη, σένωσις καὶ ἀπορία πάντοθεν τοῦτον ἐλάμ-

ravit, veniaque petita et impetrata, domum laetus reversus est. Et monachus quidem sanctae Deiparae apparitione convictus, pristinam de sancto viro opinionem fidemque recuperavit. Caietae vero dominus, non modo vinculis solutus fuit atque custodia, sed et alterius ditionis dominio a Principe auctus fuit, sancti viri intercessionem. Atque ita cum gaudio in propria rediit, Deum laudans, sanctoque eius plurimas gratias agens.

13. Accedat nunc ad faciendam dictorum fidem, scholasticus quoque Iohannes, simul narrata confirmans, et sanctorum erga sanctum nostrum dilectionem ostendens. Hic ex insula Sicilia digrediens, quia sancti viri virtutes et ingenium et eloquentiam fando audiverat, eius quoque conspectum exoptabat, eiusdemque alloquio et precibus frui. Ergo propositum suum in rem conferens, iter arripuit, et intra paucos dies ad monasterium pervenit, optatique viri praesentiam adeptus, et supra famam esse ea quae expectaverat agnoscens, Romam quoque adire voluit, et apostolorum principes Petrum ac Paulum venerari, quod et fecit. Quibus adoratis, paucisque diebus Romae versatus, neque a iusto viro providentiam aut curam aliquam consecutus (dispositione fortasse divina, ut quam habebant sancti apostoli erga iustum nostrum dilectio patesceret, dum adhuc in hoc mundo degeret) scholasticus, inquam, inhumanitatis sanctum virum apud se accusabat; ideoque insulato illo, neque precibus eius expetitis, postliminio in patriam reverti decrevit. Quare incenso navigio inter faciebat. Sed enim ille quidem sic decreverat et agebat; at Dei providentiae diversa consilia erant. Simul ac enim navis progredi in mari coepit, contrarius ventus coortus, in alia atque alia loca hanc transtulit: cumque hic ita multis diebus in mari mole-

I. Cl. I.

(1) De vocabulo *scholasticus*, docte Sciommarius in adn. XXVIII. Est enim plerumque officii vel dignitatis titulus. Interdum etiam simpliciter litteratum significat.

ste iactaretur, angustiae et anxietas eum arripuerunt; neque aliud iam expectabat quam in aquis necem. Dum ergo hi incerti et turbine obsiti navigarent, navis altera in proximo apparuit: quam percontatus Scholasticus, et Amalphitanorum esse comperiens, qui Romam contendebant, ut se quoque acciperent rogavit: quo impetrato, et illis prospere navigantibus, et romanum portum ingressis, Iohannes scholasticus navi in quendam litoris locum egressus, illic solitudine et quiete fruebatur, curis tamen aestuans ac maerens, et quid ageret ambigens.

14. Sic ergo maesto et animi afflictionem patienti, viri duo apparuerunt per maris superficiem ad eum venientes, qui sanctis apostolorum principibus Petro ac Paulo similes videbantur. Et prope iam accedentes, salve o amice dixerunt; unde venis? et quo proficisceris? vel cur heic solitarius iaces? Ille autem absque metu res actas et nunc etiam a se deliberatas exposuit. Qui autem apparuerant, inconsiderantiam eius arguentes dixerunt: non bono usus es consilio; cur enim cum discederes, precum patris Bartholomaei viaticum non expetisti? Sic enim celeriter et cum gaudio in patriam reversurus eras. Ille autem virorum illorum maiestate attonitus, vos vero, inquit, quinam estis, o domini? non sine metu sciscitatus est. Statim itaque unus eorum dextera extenta, sancti apostoli Pauli templum ostendebat; mea, inquit, illa domus est. Alter vero Romam versus digitum intendens, sancti apostoli Petri templum demonstrabat; ad me, inquit, magnum illud pertinet aedificium. Sic fati, ex eius oculis evanuerunt. Postquam igitur et figura et verbis principes apostolorum esse agnovit, horum dicta mente revolvens, et quid verba innuerent intelligens, Romam rursus venit, sanctoque viro omnia scriptis manu propria literis patefecit, et veniam iniunctae cogitationis petiit; nec non reditum in patriam

βανεν· οὐδὲ γὰρ ἕτερόν τι ἦν τὸ προσδοκώμενον ἢ ὁ δι' ὕδατος Θάνατος· οὕτως οὖν αὐτῶν ἐν ἀμνηχανία καὶ σκοτοδινία πλεόντων, ναῦς ἑτέρα φαίνεται πλησιάζουσα τοῦτοις· ἐρωτήσας ἡ, καὶ μαθὼν Ἀμαλφινοὺς εἶναι, πρὸς τὴν Ῥώμην ἡ πῶς ἀπὸ πλεον ποιείσθαι, δυσωπεῖ συμφρασεῖν καὶ αὐτόν· οὗ γηραμένε, καὶ καλῶς ἐκείνων πλευσάντων, ἐν τῷ λιμένι τῇ Ῥώμης προσορμησάντων, τῇ πλοίᾳ Ἰωάννης ὁ σχολαστικός ἐξεληθὼν ἐν τόπῳ τινὶ περὶ θαλάσσιον ἡρεμίας καὶ ἀναπαύλης ἐτύγχανεν, ἀλλολεσχῶν καὶ ἀχθόμενος καὶ τῇ πράξει διεπορούμενος.

ιδ'. Ἀσχάλλονται οὖν αὐτῷ καὶ τὸ ψυχὴν παθαινομένων, ἄνδρες δύο ἐπιφαίνονται ἐπὶ τῷ ὕδατι τῇ θαλάσῃ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενοι, οἱ καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ καὶ Παύλῳ ἐώκεσαν· ἐγγύς τε γηρόμενοι, χαίροις εἶπον ἑταῖρε· πόθεν ἐρχῃ; καὶ ποῦ πορεύῃ; καὶ πῶς μονώτατος ἐνταυθοῖ κατάκεισαι; ὁ ἡ σὺν φόβῳ τὰ τεπραχθέντα καὶ συμβησόμενα ἀπήγγειλεν· οἱ φαινόμενοι ἡ τὰ τῇ ἀβουλίας αὐτῷ ὡς δὴθεν ἐπικονοοῦντες ἔλεγον· οὐ καλῶς τῇ βελῇ ἐχρήσω· διὰ τί γὰρ μὴ ἀπελθὼν τῇ εὐχαίᾳ τῇ πατρὸς ἐφοδιάσθης Βαρθολομαίου; οὕτω γὰρ σὺν τάχει καὶ χαρᾷ ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπέπλευσας; ὁ ἡ πρὸς τὸ τῇ ἀνδρῶν ὑπερλαμπρον καταπλαγεῖς, ὑμεῖς ἡ τίνες ἐστέ οἱ κύριοι; σὺν φόβῳ ἤρετο· εὐθύς οὖν ὁ μὲν εἰς πῶς δεξιὰν ἐκτείνας χεῖρα τῇ τῇ ἀγίᾳ ἀποστόλῃ Παύλῳ ναὸν ὑπεδείκνυνεν, ἐμοὶ, λέγων, ἐκεῖνος οἶκος ἐστίν· ἕτερος ἡ πρὸς τῇ Ῥώμῃ δακτυλοδακτῶν, τῇ τῇ ἀγίᾳ ἀποστόλῃ Πέτρῳ ναὸν ὑπεσήμεναι, ἐμοὶ, λέγων, ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀποκεκλήρωται οἶκος· οὕτως εἰπόντες, ἐξ ὁφθαλμῶν αὐτοῦ ἐγένοντο· ὡς οὖν ἐκ τε τῇ σχήματος καὶ τῇ λόγων εἶς κορυφαίους τῇ ἀποστόλων ἐπέγνω, ἐν νῶ τὰ παρ' αὐτῶν λαβὼν, καὶ τί βούλεται τὰ λεχθέντα σκεῖν, πῶς Ῥώμην καὶ αὐτοῖς καταλαμβάνει, καὶ τῷ ἀγίῳ ἅπαντα κατάδηλα διὰ γραφῆς ἰδιοχείρῃ ποιεῖ, συγγνώμῃ τε τῇ σφαλείᾳς ἐννοίας ζητεῖ, καὶ τῇ

πρὸς τὰ οἰκεία μετ' εὐχῆς ἐπάνοδον ἔβαι-
τει· ὧν καὶ τυχὼν, χαίρων καὶ εὐθυπλοῶν
πρὸς τὰ οἰκεία ἐφύετο.

ιε'. Τῆς οὖν τοῦ ἁγίου φήμης παντα-
χόσε διαδοθείσης, καὶ ἀπείρου πλήθους
καθ' ἐκάστῳ συρρέοντων, καὶ τῷ μὲν τῷ
λόγῳ τῆς χάριτος τρεφομένων, τῷ δὲ καὶ
τὰς σωματικὰς χρείας ἀφθόνως ποριζο-
μένων, ἀμφοτέρων δὲ κατ' ἄμφω σφριζο-
μένων, ἔβλεπε καὶ αὐτὸν ἀνθρώπων ὄντα
ἐλεγχθῆναι· λιμοῦ γάρ ποτε γυρομένου,
καὶ πρὸς πᾶν μονὴν πάντων τῶν τε αὐτο-
χθόνων, καὶ τῶν ἐπιδημούντων ξένων, ὥσπερ
ἐπὶ λιμένα καταφευγόντων, τῷ δὲ μονῆς
δὲ εἰς ἄκρον σενωθέντων (γίνεται γὰρ καὶ
τοῖς δικαίοις ἐγκατάλαψις, κρίμασι οἷς
οἶδεν ὁ πάντα ἐφορῶν ὀφθαλμοῖς) πλη-
θῶν λαοῦ ἰδὼν ὁ μακάριος, τροφῶν δὲ
σωματικῶν πᾶν μονὴν ἀποροῦσαν, οἷ τε
γὰρ σιτῶνες ἐξέλειπον τῇ πολυπληθείᾳ
τῶν προσερχομένων, τῷ δὲ πρὸς ὧνισιν δι-
ἄμα τοῖς γεωργίοις ἐκλελειπότην, τῷ δὲ φί-
λων τε προσεπικρεῖν ἀποκρεσάντων, μὴ
φέρων ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος, ψυχὰς τε
τεθλιμμένας τῇ τῷ λιμοῦ ἐπιρρεΐᾳ ὄραν,
φυγεῖν βούλεται, ὃ δὲ καὶ πεποίηκε, καὶ
ἐπὶ Ῥώμην φέρεσαν μετ' ἑτέρων δύο μο-
ναχῶν ἐπιλαβόμενος· ἀλλὰ τίς σου, Χρι-
στὲ; τὰ θαυμάσια μὴ ἐκπλαγείν; καὶ τῷ
ἐπὶ τῷ ἀπόρων μετὰ σοφῆς δὲ προνοίας
λύσειν τε καὶ ἐπίδοσιν; ὁδεύοντι τοιγαροῦν
τῷ μακαρίῳ, νυσταγμῷ λέγεται συσχε-
θῆναι, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, μικρὸν τῆς
ὁδοῦ ἐκκλίναντες, εἶπεν, ὑπνώσαί με πα-
ρασκευάσατε· οὗ δὲ γυρομένου, καὶ τῷ μα-
καρίῳ ἐπ' ἐδάφους ὑπνώττοντος, ὄνειρος
αὐτῷ παρίσταται θεῖος· ὃ δὲ ὄνειρος
τοιαύτην εἶχε τὴν ὄψιν· ἐδόκει τινὰ ἱερο-
πρεπῆ ὄραν, σολήν τε ἱερατικὴν ἡμιορε-
σμένον, παριστᾶναι τε αὐτῷ, καὶ τῷ φυ-
γὴν ἐπεγκαλοῦντα, καὶ ὑποσέφειν ἐν τῷ
μοναστηρίῳ ὡς ἀκελεύόμενον, τοῖς ἀπά-
τοις τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμοῖς πεποιθότα, καὶ
μὴ παροξύνειν δι' ὀλιγοψυχίας τὸ ὑπανόι-
γοντα χεῖρα καὶ ἐμπισπλῶντα πᾶν ζῶον
εὐδοκίας· ἐώκει δὲ μέγας Γρηγόριος εὐχῇ

precibus eius fortunari poposcit; quibus
impetratis, laetus cursu prospero in pa-
triam delatus est.

15. Igitur sancti viri fama quaquever-
sus diffusa, et innumerabili multitudo
quotidie conflente, quorum alii divinae
gratiae verbo alebantur, aliorum etiam
corporalibus necessitatibus consulebatur,
immo utrique in utraque parte iuvaban-
tur; oportuit ipsum quoque sanctum vi-
rum, hominem esse coargui. Fame enim
aliquando coorta, atque ad monasterium
indigenis peregrinisque cunctis tamquam
ad portum confugientibus; ipsius vero mo-
nasterii incolis summam penuriam patien-
tibus (contingit enim quandoque iustis
etiam derelictio, iudicio eius qui omnia
oculis spectat) populi multitudinem cer-
nens beatus vir, et corporalis alimoniae
penuria monasterium laborans; namque
horrea propter accurrentium multitudi-
nem defecerant; et venalia item una cum
agricolis deerant, amicis insuper opem ne-
gantibus; non patiens homo Dei, afflictas
animas, et famis calamitate prostratas cer-
nere; fugere decrevit, quod et fecit, iter
Romam versus cum duobus aliis monachis
adgressus. Sed enim quisnam tua, Christe,
prodigia non obstupescet, simulque angus-
tiarum providenter solutionem factam,
cum beneficii incremento! Progredientem
itaque beatum somnolentia correptum
aiunt; et itineris comitibus dixisse: vos ali-
quantulum de via declinantes, parate mihi
dormitandi locum. Quo facto, et beato
viro humi somnum capiente, somnium ei
divinitus immissum obtigit; in somnio au-
tem huiusmodi visio. Videbatur sibi quen-
dam cernere sacerdotem veluti, sacro or-
natu indutum, sibi adstantem et fugam
illam exprobrantem, atque ut ad mona-
sterium rediret hortantem, ineffabili Dei
misericordiae fidentem: atque ut caveret
quominus illum pusillanimitate sua irrita-
ret, qui manum suam aperit, et implet
omne animal benedictione. Hic autem ma-

gnus videbatur Gregorius, cognomento dialogus, qui et odorem quandam pyxidem beati viri manibus tradidit, peregrinum quendam odorem spirantem. Somno igitur non sine stupore solutus, iussum sine dubitatione fecit, atque ad monasterium se recepit, bona spe repletus. Rever- sus autem, quendam vidit de Tusculana civitate ad monasterium venientem; quem spectans, dixit ad adstantes placide conversus: hic bonum nuncium adfert; reque vera centum tritici modios ab urbis domino donari beato viro nunciabat. Proinde larga deinceps manu, abundanter largiebatur, Deo fretus, et eo qui se per visionem confortaverat pontifice illius. Atque haec sufficiunt ob demonstrandam Dei erga sanctum virum dilectionem, itemque gloriam qua ab eodem ornatus fuit, et denique quantam sancti cum ipso habuerint familiaritatem.

16. Age vero postulat oratio, ut miracula quoque commemorentur, non ea solum, quae beato viro adhuc superstite Deus per illum operatus est, verum etiam quae in eius ad Deum transitu, et post transitum stupenda simul et omnino credibilia acciderunt. Miramur sane Eliam thesbitem caelos claudendi et aperiendi facultate donatum. Miramur Gedeonem, cui concessum fuit in vellere et area experimentum capere. Et cum priore quidem ob populi incredulitatem cordisque duritiem sic actum fuit; cum altero autem ob exercitus tenuitatem, vel diviniorem fortasse aliquam dispensationem. Neque tamen abest ab horum similitudine id quod sub sancto patre actum est, ut sermo noster demonstrabit. Aestivum tempus erat, et area spicis plena, haud quidem incolumibus et in spe adhuc positis, sed iam desectis, et ad tritici secretionem paratis. Ut autem saepe contingit, en repente nubium conglobationes, et turbines atque tonitrua, et tenebrae aërem obscurantes. Nigrescebat caelum, et pluvia non solum

εἶναι ὁ διάλογος, ὃς καὶ ὁσφράδιόν τι ἐν τῇ χειρὶ τῷ μακαρίῳ δέδωκε, ξένῳ τινὰ εὐωδίαν ἀποπέμπον· τοῦ ὕπνου οὖν σὺν θαύματι ἀνεθεῖς, τὸ κελευθὲν ἀδιστακτικῶς ἐποίησεν, καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπέστρεφε χρηστῶν ἐλπίδων ἐμπεπωλησμένον. ὑποσρέφων δὲ ὁρᾷ τινα τοῦ ἀστυὸς Τισκυλάνης κατερχόμενον, ὃν ἰδὼν, τοῖς συνοῦσιν ἡρέμα ἐπιστραφεὶς, οὗτος, ἔφη, εὐαγγέλια ἤκα κομίζων· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς εὐαγγελιζόμενον ἑκατὸν μοδίους σίτου παρὰ τοῦ ἀρχοντος δωρεῖσθαι τῷ μακαρίῳ· ἐκ τότε οὖν ἄνετον ἔχων τὴν χεῖρα, ἀφ' ὅθεν ἦν χορηγός, θεῷ πεποιθώς, καὶ τῷ δι' ὃς αὐτὸν παρὰ θαρρύναντι ἱεράρχῃ αὐτοῦ. Ἀπόχρηταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τε παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅσιν ἀγάπης, καὶ τῆς δόξης ἧς παρ' αὐτοῦ ἐδοξάσθη, καὶ οἷαν καὶ οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν εἶχον τὴν οἰκότητα.

15'. Ὁ ὅς λόγος βούλεται καὶ θαυμάτων ἐπιμνησθῆναι, ὧν οὐ μόνον τῷ βίῳ πεποιθὲς ὁ μακαρίου ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐκδημία, καὶ μὴ τὴν ἐκδημίαν, πολλὴν ἔχοντα μὴ τὴν θαύματος καὶ τῷ πληροφορίαν. Ἡλίας μὲν ὁ Θεσβίτης θαυμάζεται οὐρανούς κλείειν καὶ ἀνοίγειν λαχῶν· καὶ Γεδεὼν περὶ ἐπὶ πόκῳ καὶ ἄλῳν· πλὴν, ὁ μὲν πρὸς λαοῦ ἀπείθειαν καὶ σκληροκαρδίαν, ὁ δὲ δι' ἀσθένειαν παρὰ τῆς Θεοῦ ἰσως οἰκονομίαν· οὐχ' ἥττον ὅτι καὶ τὸ ὑπὸ τῆς οἰκονομίας πρὸς ἐμφέρειαν τέτων, καὶ ὅπως ὁ λόγος δηλώσῃ· καιρὸς ἦν θέρους τὸ ἀκμαϊότατον, καὶ ἡ ἄλῳς πυρῶν ἐπέπληστο, καὶ πυρῶν οὐχ' ὑγίων καὶ ἐλπίδα ἔχόντων ἀνακλήσεις, ἀλλ' ἤδη κατακοπέντων, καὶ πρὸς χωρισμὸν τῆς σίτου κατεπειγόντων· οἷα ὅτι, ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνειν εἶωθεν, ἐξαίφνης σιδερομαὶ νεφῶν, λαίλαψ τε, βρονταὶ, καὶ σκότος τὴν αἴρα ἐκάλυπτεν· ἐμεγαλίνετο μὲν ὁ οὐρανός, καὶ ὁ ὑετός ὅσον οὐρανὸν προσδοκίσιμος ἦν, ἡ μᾶλλον καὶ ὑετίζεν τὰ κύκλω ὡρᾶτο· ἀθυμία δὲ οὐκ ἐργάτας καὶ λύπη δεινῶς κατ-

ἔτριχεν, ὃς ὢν καὶ βλασφημία καὶ ἑτέρα
ἅπαντα τὰ ἐκ λύπης φερόμενα· ὃ ἦ τοῦ
θεοῦ ἀνθρώπος, συμπαρῆν γὰρ καὶ αὐτὸς
ὁὗ ἐργάτας ἐπιρωννύς, καὶ προθυμίαν δι-
δούς τῷ ἐργάζεσθαι· πρῶτα μὲν λόγοις παρ-
αινετικοῖς τῷ τοιούτων ἀπεσόβει λόγων καὶ
τῷ ἀθυμίαν κατήφα, ἔπατα καὶ πρὸς ἄρι-
στον αὐτοὺς ἐκκαλεῖται, ἀπέλθατε, λέ-
γων, ἀριστήσατε, τέκνα, καὶ κύριος ποιή-
σθαι τὰ ἑλὲν αὐτοῦ μεθ' ὑμῶν· οὕτως ὁὗ
ἐργάτας προτρέφει, καὶ μεθ' ἐνὸς ἐν
τῇ ἄλλῃ ὑπολαφθεῖς, γόνυ μὲν πρὸς ἀνα-
τολὰς ἐκλινε, τοῖς χεῖλεσι δὲ ὑποψιθυρί-
ζων σὺν δάκρυσιν, ἴλεον δὲ θεὸν ἡρώδῃ
ικέτευε, καὶ ὑετὸν παρενέγκαι ἐπὶ βλάβῃ
καὶ ἀπωλείᾳ καρπῶν ἐπερχόμενον· τί οὖν;
ὁ ταχύς πρὸς ἐπικρίαν, καὶ τὸ θέλημα τῷ
φοβεμένων αὐτὸν ποιῶν, ἄρα παρήκασε
τῷ αὐτοῦ θεράποντι· ἐβράδυνε δὲ εἰσ-
ακοῦσαι; οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ θαῦμα παλαιὸν
ἐνταῦθα καινίζων ἦν· ὁ γὰρ ὑετὸς ὡσπερ
ἐξ ἐπιτάγματος, τοῖς κύκλῳ μὲν ῥαγ-
δαῖος ἐφέρετο, τῇ ἄλῳνι δὲ τῷ δικαίῳ οὐδὲ
μικρὸν προσεγγίσει ἐτόλμα· ὡς πάντες
θεασάμενοι, εἰς εὐθυμίαν ἐκ τῆς πολλῆς
ἀθυμίας ἐτράποντο, εὐχαριστηθεῖς τε φω-
νὰς τῷ θεῷ ἀνέπεμπον, καὶ τῷ ὅσιον αὐτοῦ
ἐμεγάλυνον (1).

17. Ὁ δὲ ταπεινόφρων τῷ ὄντι, καὶ τῷ
Χριστοῦ ἐντολῶν ἀκριβέστατος φύλαξ, καὶ
αὐτὸς ταπεινόφρων ἐδείκνυτο, καὶ οἷς εἰώθει
τὸ θεῖον θεραπεύειν ἐπεκτείνετο, νηστεία
συσζῶν ὡς μόνοις τοῖς ἀναγκαίοις ἔσφει, καὶ
ταπεινῶς δὲ ἑαυτὸν ἐξευτελίζαν ὡς μηδὲ
γνωρίζει εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ προσάτης· ἀγρυ-
πνίαις τε ἑαυτὸν κατατρύχων ὡς μικροῦ
τοῖς ἀσώματοις συναμιλλᾷ, σὺν τού-
τοις καὶ ταῖς χερσὶ κοπιῶν, καὶ ἀδελεί-
πτως πονούμενος· ἔγραφε γὰρ ὁ θαυμά-
σιος καὶ εἰς κάλλος, εἰ καὶ συγγραφεὺς ἦν,
καὶ οὕτως ἀμεμπτα, ὡς μηδεμίαν λαβὴν
διδόναι τοῖς περὶ ταῦτα κομφοῖς (2).

imminebat, sed iam circum pluiere cerne-
batur. Desperatio vero maerorque gravis
operarios invadebat; ut iam blasphemiae
emicarent, et cetera quae dolorem comi-
tantur. Aderat vir ipse Dei operarios con-
fortans, et alacritatem operi subiiciens. Ac
primo quidem monitoriis verbis ab eiu-
smodi dicteriis prohibebat, et dolorem mi-
tigabat, deinde ad prandium invitans, ve-
nite inquit, prandete, filii, et Dominus
vobiscum faciet misericordias suas. Sic
operarios exhortatus, et cum uno in area
relictus, genu ad orientem flexo, et labiis
preces obmurmurans cum lacrymis, Deum
propitium fieri exorabat, atque ut plu-
viam cum damno et exterminio fructuum
imminentem aliò transferret. Quid ergo?
Qui cito subvenit, et voluntatem timen-
tium se facit, num famulum suum de-
spexit, aut exaudire moratus est? Minime
enimvero, sed priscum miraculum nunc
renovavit: nam pluvia tamquam iussui
obsequens, circumstantia late inundavit,
iusti tamen areae ne tantillum quidem pro-
pinquare ausa est: quam rem cuncti aspi-
cientes, ad laetitiam ex gravi maestitia
conversi, gratiarum actiones Deo extolle-
bant, sanctumque eius magnificabant.

17. Ipse autem vere humilis, et Chri-
sti mandatorum diligentissimus custos,
humiliorem adhuc se praebebat, et consu-
eto Dei servitio semet intendebat, ieiu-
nium vitae comitem habens, ita ut neces-
sario tantum cibo uteretur: animi demis-
sione semet vilificans, ita ut nemo eum
monasterii praelatum esse cognosceret.
Vigiliis quoque se atterebat, ut cum incor-
poreis prope certaret. Manibus item ope-
rabatur, indesinenter laborans. Scribebat
etiam venustissime vir hic mirabilis, quasi
amanuensis esset, atque adeo emendate,
ut nullam reprehensioni ansam praeberet

(1) Hoc quoque miraculum visitur in Sampierii pictura, retro p. 519. appellata.

(2) Rei huius testem in manibus habeo codicem sancti viri manu exaratum, ut epigraphe autographa in calce testatur; quem codicem in hac nova bibliotheca vulgabo. Est, inquam hic codex pervenuste scri-
ptus, mendisque plerumque carens, exceptis aliquot quae a pronunciandi ratione manant, puta, iotacismis.

iis qui in hac arte excellent. Uno adhuc dicto, orationem meam in eius obitu editisque per id tempus miraculis concludam.

18. Cum ergo monasterium, auxiliante Deo, ad ingentem numerum provectum esset, animalibus quoque ad monachorum servitium et ceteros usus indigebat, in hisque equi erant; quorum unus solitarius relictus, sancto viro tunc monasterium non incolente, furibus facilis praeda fuit. Sequebatur hic equus fures aliquanto tempore, Deo sic disponente, ut et ipsi emendarentur, et Dei sanctus, absens quoque glorificaretur. Fures, inquam, sequente equo, laeti cursim abibant. Sed narrationi attendamus, non enim invenusta est, sed multam cum prodigio habet iucunditatem. Nam cum ipsi furti sui fructum consecuti viderentur, et lucrum in crumenis habere, speque pleni decurrerent, repente equus substitit saxo similis prorsus, et omnino immobilis. Illis autem virga caedentibus, calces impingentibus, et capistrum singillatim capientibus valideque trahentibus, ille ceu inanimis stabat, nullatenus ipsis obtemperans, neque ulterius progredi consentiens. Desperantes itaque fures via qua venerant progredi, equum experimenti causa converterunt; qui ut se retro pergere sensit (o miraculum!) velocissimus gradiebatur, et alacritate plenus viam qua venerat, terebat. Hoc illi videntes, tunc quidem metu ac stupore perculsi fuerunt: mox animis collectis, et prodigium considerantes, equum reportantes ad monasterium venerunt, remque confessi, iuraverunt numquam-ut antea talia ausuros, sed manuum labore victum sibi comparaturos. Ita se isti gesserunt. In cunctis autem glorificabatur Deus, qui vicissim eum glorificantes luculentius glorificat.

19. Iam quia oportebat ipsum quoque Bartholomaeum cursu consummato, et fide ut ait divus Paulus servata, complurium laborum atque sudorum finem facere, ac resolvi, et esse cum Christo, et

Ἐνὸς ἔτι μνησθεὶς, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, καὶ τῆς ἐκείνης θαυμάτων (Φ) λόγον καταπαύσω.

ιβ'. Τῆς μονῆς τοιγαροῦν, τὸ θεοῦ συνεργούντος, εἰς πλήθος ἐπιδούσης, ἔδδ' καὶ ζῶα εἰς ὑπεργίαν τῶ μοναχῶν καὶ τῶν ἑτέρων χρεῶν συμπαρῆεν, μὴ ὧν καὶ ἵπποι· εἰς ἧ τούτων ποτὲ μονώτατος ἀπολαφθεὶς, μὴ τὸ ἁγίου τότε τῇ μονῇ ἐνδημοῦντο, φώρεσιν εὐάλωτος ἐγγερόνδ' ἠκολούθει ἔδδ' ὁ ἵππος τοῖς φώρεσι μέγχι τινὸς, τὸ θεοῦ οὕτως οἰκονομήσαντο, ὥς τε καὶ αὐτοὺς διορθωθῆναι, καὶ (Φ) ὅσιον αὐτοῦ, καὶ μὴ παρόντα, δοξάσαι· οἱ φῶρες δὲ, τὸ ἵππου αὐτοῖς ἐπομένου, χαίροντες ἔθεον· ἀλλὰ προσεκτέον τῷ διηγήματι, οὐκ ἄχαρι γδ', ἀλλὰ πολὺ μὲν τὸ θαύματόν· ἔχον καὶ τὸ χαρίεν· ὥς γὰρ τὰ τ' κλοπῆς, ὥς αὐτοῖς ἐδόκει, πέρας ἔσχε, καὶ τὸ κέρδ' ἦν ἐν μυχοῖς, καὶ ἐλπίδων ἐμπεπλισμένοι ἔθεον, ἄφνω ἔση ὁ ἵππος λίθω ἐοικώς, καὶ μηδ' ὅλως τὸ παράπαν κινούμενος· τὸ ἧ ῥαπιζόντων καὶ προπηλακίζόντων καὶ τ' φορβιᾶς θάτερος θατέρω εἰλημμένοι, καὶ ὥς εἶχον ἔλκοντες, αὐτὸς ὥς τινων ἀλύχων ἴσατο, μηδ' ὅλως αὐτοῖς ὑπακούων, μήτε μὴν βαδίζειν ὅλως ἐπὶ τὰ πρόσω ἀνεχόμενος· ἀπογνῶντες οὖν οἱ φῶρες τ' ἐπὶ τὰ πρόσω πορεύας δι' ἧς ἤρχοντο, τὸ ἵππον δοκιμάζοντες ὑπέσχερον· ὥς ἧ τοῖς ὀπισθεν βαδίζειν ἤσθετο, ὃ τὸ θαύματος, ὀξύτατος ἔβαινε καὶ προθυμίας πεπωλημένος τ' ἐφ' ἣν ἤρχετο ἔλαυνε· τοῦτο ἐκείνοι ἰδόντες, τέως μὲν ἐκπλήξει καὶ θάμβει στείχοντο· ἀνενηκόντες δὲ, καὶ τὸ θαῦμα συλλογισάμενοι, τὸ ἵππον φέροντες, τὸ μοναστήριον κατέλαβον ἐξομολογούμενοι καὶ διαμυνόμενοι μηκέτι τοῖς προτέροις ἐπιχειρεῖν, ἀλλὰ τὸ χερσὶ πονεμένοις τὰς τ' ζωῆς ἀφορμὰς πορίζεσθαι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως διὰ πάντων ἧ θεὸς ἐδοξάζετο ὁ μεζόνως ἀντιδοξάζων.

ιθ'. Ἐπειδὴ ἧ ἔδει καὶ αὐτόν, τὸ δρόμον τῆσαντα καὶ τ' πίσειν, καὶ τὸ θεωπέσιον Παῦλον, τηρήσαντα, τὸ πολλῶν πόγων καὶ ἰδρώτων λυθῆναι, ἀναλύσαι τε, ἐσὺν Χριστῷ εἶναι καὶ τῇ ζωαρχικῇ ξιάδι παρίστασθαι, νόσω

ᾧ ἐπίπτει ἐν ἡ τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο· αὐτῇ ἢ τῇ ἡμέρᾳ ἐν ἡ τ' σκῆνας ἐκδημεῖν ἔμελλε, μοναχὸς τις ὀνόματι Λεόντιος, πρεσβύτερός τε τ' ἀξίαν κ' τ' ἐν τῇ μονῇ τὰ πρῶτα φερόντων, τ' ὀρθρινῶν ὕμνων ὡς ἔθος πέρας λαβόντων, ὕπνω ἑαυτὸν ἐκδεδωκώς, φωνῆς ἀκροῖ βροντῇ ᾠδᾶ πηλυσίας· ἡ ἢ φωνὴ τάδε ἐδήλω· « ἡτοίμασαι τῷ πατρὶ Βαρθολομαίῳ θεόνος ἀδιάδοχος. », Σύντρομος ἐν γυμνῶν κ' τ' κέλλης ἀναστὰς κ' ἄλματι ἐκπηδήσας ἤρετο ὅτι ᾠδᾶ τυγχάνοντας, εἰ κ' αὐτοὶ τ' φωνῆς ἠκηκούεισαν; τ' ἢ μὴδὲν ἀκηκούει φησάντων, ἐκείνος κ' μὴν ἔφη ἐν τῇ Τεσκελάνῃ τ' φωνῇ ἐκείνην νομίζω ἀκκτισθῆναι· κ' ταῦτα μὲν, ἡ φωνή, τὰ τῷ ἀγίῳ ἐτοιμασθέντα ἀγαθὰ, κ' ἡς ἀπολαβεῖν ἔμμελλε δόξης κ' ἡμῖν κατὰ δὴλα ποιοῦσα· ἡμέρας ἢ ἡδὴ κλινούσης, κ' ὁ μακάριος πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν· κ' νῦν ἐστὶν ἐν τοῖς ἑρανοῖς θεὸν ὁρῶν κ' ὁρώμενος, ὃν ἡγάπησεν ὃν ἐθεράπευσεν, ᾧ κ' ἐντυγχάνει ἀμέσως τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκετηρίας ποιοῦμενος.

κ'. Οὐ δίκαιον ἢ τὸ μὲν τ' αὐτῷ ἐκδημίαν γυμνῶν θαῦμα παριδεῖν ἀδιήγητον, τῇ φωνῇ μᾶλλον τῇ τῷ μοναχῷ Λεοντίῳ ἀκκτισθείσῃ, ἰσοδυναμοῦν, κ' ταύτῃ τῷ τοῖς πιστοῦμενον· ἑτερός τις μοναχὸς, Φράγρος λεγόμενος, ἀσθενεῖα ᾤχεσθων, τὸ χρεὼν, ὡς ἐδόκει, ἀπήτη, κ' τ' φωνῆς αὐτῷ ἐκκλωύσης, νεκρὸς ἐωρᾶτο, ἄπνευς, ἀκίνητος, μὴδὲμίαν ζωτικὴν δύναμιν ἐμφαίνων· πυδρομῆς οὖν τ' ἀδελφῶν ὡς εἰκὸς γλυαμένης, κ' τ' μὲν ταφῇ ᾠδᾶ διδόναι λεγόντων, τ' ἢ ἐπὶ τούτῳ ἀναβαλλομένων, ἡ μὲν ἡμέρα τ' ἀρχαῖς τ' νυκτὸς ἡδὴ ἐπλησίαζεν· ὁ κείμενος ἢ αὐθις νεκρὸς ἐωρᾶτο· λοῦσαι τοῖνυν αὐτὸν τὸ ὀπτάριον προθυμηθέντων, ὡς τὸ ὕδωρ αὐτῷ ἐβαλον κ' ᾤχεσθων ἐνθεν κᾶκεῖθεν ἐπερῶντο, ἄφνω ὁ νεκρὸς ζῶν ἦν, κ' πρὸ μικροῦ ἄφωτος, λαλῶν ἐδείκνυτο, κ' τοῖς λοῦσιν ὀπμεμφόμενος ἔλεγε, τί με ἀδελφοὶ βιάσαι ἐπεχρησάτε; διὰ τί δέ με ἡδέως ὑπνώττοντα διυπνήσατε; οἱ ἢ πρὸς αὐτόν· νεκρὸν σε ὄλην τ' ἡμέραν βλέποντες, νυνὶ λοῦσαι διανοήθημεν· αὐθις οὖν ὁ κείμενος διηγείσθαι ἀπῆρξατο· ἐγὼ, εἴτε ἐν-

vivificae Trinitati praesentari, in eum morbum incidit, quo beatum exitum adeptus est. Ipsa autem die, qua de hoc tabernaculo migraturus erat, monachus quidam nomine Leontius, dignitate presbyter, et inter monasterii primates, matutinis hymnis de more finem habentibus, somno se tradens, vocem audivit tonitruum similis, quae ita aiebat: « paratus est patri Bartholomaeo thronus perpetuus. » Pavore ille correptus, et ex cella saltu se propriens percontabatur occurrentes num et ipsi vocem illam audissent; quibus negantibus, atqui, inquit ille, vocem eiusmodi Tusculi quoque auditam existimo. Profecto ea vox parata sancto viro bona, et gloriam qua mox potiturus erat, nobis significabat. Iamque die inclinante, beatus vir ad Dominum migravit. Et nunc in caelis est, Deumque cernit et cernitur: Deum cernit videlicet quem amavit, cui inservivit, quem proxime adstans pro nobis deprecatur.

20. Porro aequum non est, miraculum, post illius transitum editum, indictum praetermittere, praesertim quia voci a monacho Leontio auditae aequipollet, eique fidem confirmat. Alius quidam monachus, Francus nomine, in morbum delapsus, mortem ut videbatur iam oppetebat; et voce deficiente, extinctus apparebat, sine respiratione, sine motu, nullam vitalem facultatem prae se ferens. Facto itaque fratrum, ut mos est concursu, et aliis quidem tumultandum dicentibus, aliis id differentibus, dies iam nocti propinquabat; ille nihilominus mortuus videbatur. Quamobrem funebrem lotionem aggredientes; dum in eum aquam iniicerent et hinc inde converterent, repente mortuus, iam vivus erat; et qui paulo ante mutus, nunc loquebatur, lavantesque reprehendens aiebat: cur mihi, fratres, vim facitis? cur me suaviter dormientem excitastis? Hique ad illum: mortuum te integra die conspicati, nunc lavare voluimus. Rursus autem qui iacebat, disserere

coepit: ego, sive in corpore fuerim sive extra corpus, videbam me solitarium ad quendam pergere locum, duabus me praecedentibus columbis; quarum una alba, altera nigra, circumvolabant me; alba quidem dextrorsum, nigra sinistorsum. Sic ergo praeceuntibus illis, meque subsequente, in campum quendam devenimus, inenarrabili luce et fragrantia plenum; quo in campo dum animo attenderem, patrem nostrum stantem conspexi, circaque eum pauperum multitudinem, quibus ille panem elargiebatur. Cum autem converso oculo me vidisset; quid agis heic, inquit, France, quisve te huc adduxit? Ego vero illi, quomodo pervenissem, nunciaui. Tum denuo pater dixit: et quomodo fratres nostri se habent? Bene, per Deum, ego dixi. Ille autem: redi in monasterium, et dic fratribus, ut in traditione perseverent, quam ego ipsis tradidi. His dictis, ad interiora loca proficisci visus est.

21. Quem abeuntem secutus ego, neque enim ab eo separari volebam, ad urbem quandam devenimus, cuius pulchritudinem humana lingua nequit effari. In unum autem illic palatium ingresso patre, ego quoque subsecutus sum: vidi-que illic magnificentissimum thronum, in quem conscendens pater resedit. Duo vero illi adsistebant, quorum vultus sole lucidiores. Porro conversus, meque videns, ait: huc etiam, France, venis? Redi ad monasterium, atque ut tibi dixi, fratres admone, ut perseverent in virtute, et operibus bonis, vitaeque constantia: speroque a Domina ac regina mea (quod dicens, oculos sursum intendit) numquam vos derelictum iri, neque me sine vobis futurum, sive in praesenti saeculo sive in futuro. Dum sic pater loque retur, ego quoque supra caput eius oculum intendens, formidabili in throno sedentem, mulierem aspexi, cuius pulchritudinem et emicantem ex ea splendorem effari nequeo. Circa vero ipsam splendidos quos-

δημῶν εἴτε ἐκδημῶν τοῦ σώματος, ἐώρων ἑμαυτὸν ἐν τινὶ τόπῳ μόνον πορευόμενον· δύο ἢ ὡςδεῖρας προπορευόμενάς με, ὧν ἡ μὲν μία λευκὴ, πατέρα ἢ μέλαινα, ὡσεὶ σταντό με, ἡ μὲν λευκὴ δεξιὰ, ἡ ἢ μέλαινα ἐξ ἀριστερῶν· οὕτως οὖν ἐκείνων προπορευομένων, καμῶν ἐπομένε, ἐν τινὶ χώρῳ κατηντήσαμεν, ὃ ἢ χῶρον φωτὸς ἀρρήτου καὶ εὐωδίας ἐπέπλησε, ἐν ᾧ χώρῳ προσεσχηκώς, τὴν πατέρα ἡμῶν τεθέσθαι ἰσάμενον· κύκλῳ ἢ αὐτοῦ πλῆθος ἀνθρώπων, αὐτὸν ἢ μέσον τὴν χεῖρα ἐκτείνοντα, καὶ ὡς δὴ ἐπιχορηγοῦντα αὐτοῖς ἄρτον· ὡς ἢ τὸ ὄμμα ὡσεὶ ῥέψας ἐθεάσατό με, τί σοι ἐνταῦθα, Φράγδε, ἔφη, καὶ τίς ὁ ἐνταῦθα ἀγαγὼν σε; ἐγὼ ἢ πρὸς αὐτὸν ὅπως παρεχούμην ἀπήγγελλον· ὃ ἢ πατὴρ αὐτοῖς ἤρητο· καὶ ὡς οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν διάγχι; καλῶς, διὰ τὴν Θεοῦ ἐφ' ἡμῶν ἐγὼ· ὃ ἢ, ὑπόσχεφε εἰς τὸ μονασήριον, καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἐμμένειν τῇ ὡσεὶ δώσει ἢ παρέδωκε αὐτοῖς· ταῦτα εἰπὼν ἐνδοτέρῳ χωρεῖν ἐδόκε.

κα'. Πορευόμενος οὖν αὐτῷ, καμῶν ἐπομένε, οὐ γὰρ ἤθελον χωρισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, εἰς τινα πόλιν κατηντήσαμεν, ἧς τὸ κάλλος ἐξαπείν γλώσῃ ἀνθρώπινῃ ἀδύνατον· ἐν ἐνὶ ἢ τὴν ἐκείσε ἀνακτόρων τὴν παρὸς εἰσῆλθόντων, καὶ γὰρ συνήλθον αὐτῷ, ἐν ᾧ θρόνον ἐθεασάμεθα ἐνδοξότατον πάντων, εἰς ὃν ἀνελθὼν ὁ πατὴρ κεκάθηκεν· δύο δὲ τινες αὐτῷ παρεσθῆκεισαν, ὧν τὰ πρόσωπα ὑπὲρ τὴν ἡλίον ὅπως φαεινὸς οὖν καὶ θεασάμενος με φησί· καὶ ἐνταῦθα, Φράγδε, ἦκας; ὑπόσχεφε εἰς τὸ μονασήριον καὶ καθὼς εἰπόν σοι εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἐμμένειν ἐν ἀρετῇ καὶ τῇ τὴν καλῶν ἐργασίᾳ καὶ ἐπιμονῇ· καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ με ἐλπίζω καὶ δεσποίνῃ, τὸ ὄμμα ὑπεράνωθεν ἐρείσας, ὅτι οὐκ ἐγκαταλειφθήσεσθε, οὔτε χωρισθήσομαι ὑμῶν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· οὕτως τὴν παρὸς εἰπόντος, καὶ γὰρ τὸ ὄμμα ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτοῦ ἐρείσάμενος, γυναῖκα εἶδον ἐπὶ θρόνον φοβεροῦ καθεζομένην, ἧς τὸ κάλλος καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκπεμπομένην λαμπρότητα ἐξείπειν ἀμνηχανῶ· κύκλῳ ἢ αὐτῆς λαμπρούς τινας ἐν φόβῳ παρεσώτας καὶ σεβά-

σματι, ἣν καὶ ὑπενόησα τὴν ἁγίαν Θεοτόκον εἶναι· ταῦτα θεασάμενος καὶ ἀκούσας ἐξήλθον τῇ παλατίᾳ, καὶ πάλιν τῷ πωριεῶν ὁκείνων προπορευομένων μου, τὰ ἐνταῦθα κατέλαβον· καὶ ταῦτα μὲν ὁ μοναχὸς καὶ θεασάμενος καὶ ἀκούσας ἀπήγγειλεν.

κβ'. Ἡμεῖς ὅτι ἀμφοῖν πληροφοροφθέντες, ἀπὸ τε τῆς ἐναρέτης καὶ ἡκριβωμένης βίης αὐτοῦ, ἀπὸ τε τῆς θαυμασίων ὧν δι' αὐτοῦ πεποίηκεν ὁ Θεός, ἀδυσίακτω τῇ γνώμῃ καὶ πόθῳ ζέοντι τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐορτάζοντες, καὶ τὴν σορὸν τῶν λειψάνων κατασπαζόμενοι, μεσίτῃ αὐτὸν καὶ πρέσβιν πρὸς τὴν σωτῆρα ἡμεῶν καὶ Θεὸν ἔχειν ἐξαίτουμέθα, ἵνα τῇ τούτῃ πρεσβείᾳ, καὶ τῇ κυρίας ἡμῶν καὶ δεσποίνης ἀειπαρένης Θεοτόκης, τῇ ὁκείνῃ κληρωθέντων ἀγαθῶν μὴ ἀποτύχωμεν, ἀλλ' εὖρωμεν κληρὸν καὶ μερίδα καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῷ εὐαρεστησάντων αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ὃς ἡ δόξα σὺν τῷ προανάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ συμπανάρχῳ καὶ ζωαρχικῷ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀγαθῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ὄν αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τέλος τῆς βίης τῆς ἁγίας πατρὸς.

Explicit sancti patris vita.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΝ.

Cod. vat. 1989.
f. 156. b.

1. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καλὸν γὰρ ἀπὸ ψαλμικῶν ᾠδῶν τοῦ λέγειν ἀπαρξασθαι, καὶ λίαν τῷ καιρῷ προσφορώτατον· θαυμαστός ὁ Θεὸς ἀληθῶς ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καὶ ἵνα τὴν τριάδα καὶ τούτῳ τιμήσωμεν, θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν πᾶσι τοῖς δούλοις αὐτοῦ οὐ γὰρ μόνον ἐν προφήταις καὶ ἀποστόλοις καὶ μάρτυσιν, ἀλλ' ἡδὴ καὶ ἐν ὁσίοις καὶ ἀσκητοῖς ἐθαυμαστώθη ὁ κύριος· καὶ οὐ τότε μόνον, ὅποτε ἐν σώματι τὸν ἰσάγγελον βίον ἐπολιτεύοντο, ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τῆς ἐτησίου περιήρυξης, οἷον ἀστέρων ἀνατολῆς τῆς μνήμης ἐπιδημοῦσης αὐτῶν, αὐτὸς τε δοξάζεται ἐν αὐτοῖς ὁ Θεός, καὶ οἱ τούτων ἀγῶνες καὶ κόποι σαλπίζονται, καὶ τὰ συστήματα τῶν πιστῶν εἰς ζῆλον παρακινουμένους τὸν ὅμοιον τοῖς εἰς ἐκείνους ἐγκωμίοις ἐλκόμενοι· μνήμη γὰρ φησὶ δικαίου τοῖς ἐγκωμίοις ἐμπέπλεκται.

2. Ἡμεῖς τοίνυν, ὦ θεοσύλλεκτον ἄδελφισμα, ὅσοι τε πατέρες παιδῶν πνευματικῶν ἐγεγονόητε, καὶ ὅσοι πατέρες πατέρων εἶναι ἠξιώθητε, καὶ ὅσοι τῆς μοίρας τῶν τέ-

dos quosdam, cum timore ac reverentia stantes; quam esse sanctam Deiparam suspicatus sum. His visis atque auditis, palatio exivi, et illis denuo columbis mihi praeceuntibus, huc adveni. Haec monachus de visu audituque testis narravit.

22. Nos vero dupliciter persuasi, tum a vitae eius virtutibus, tum etiam a patris per eum a Deo miraculis, memoriam eius indubitante iudicio, fervidoque amore celebrantes, et reliquiarum eiusdem loculum venerantes, mediatorem ipsum atque oratorem apud Salvatorem Deumque nostrum habere postulamus; cuius intercessionibus, nec non dominae nostrae ac reginae semper virginis Deiparae, bonis sancto viro iam adsignatis, utinam non excludamur; sed sortem partemque cum sanctis omnibus, Christo Deo nostro caris, consequamur. Cui gloria, cum sempiterno eius Patre, et cum coaeterno et vitae auctore vivifico et bono Spiritu, nunc et semper et per saecula saeculorum. Amen.

νων ὑπάρχετε, δεῦτε καὶ ἀγαλλιασάμεθα πνευματικὴν ἀγαλλίασιν· πατέρες γὰρ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πατέρων πατέρες, καὶ ποιμένων ποιμένες, καὶ ὁδηγῶν ὁδηγοὶ, τὸ μνημόσυνον ἐορτάζομεν σήμερον· τὸ δὲ πατὴρ τὴν μνήμην ἐπιτελεῖν, καὶ μᾶλλον τοιοῦτου, καταχρῆως πάντως ἐποφειλούμενον· καὶ πατέρες, οὐχ ὅς ἡμεῖς ἐξ αἱμάτων καὶ ἐκ δελήματος ἐγέννησε τῆς σαρκός, ἀλλ' ὅς ἐκ Θεοῦ διὰ πνεύματος ἀνεγέννησεν· ἀλλὰ τίς μοι δώσει λαβίδι ἐστομῶσαι προφητικῇ, καὶ τῷ ἀνδραὶ τὰ χεῖλη καθάρασαι; ποία γὰρ ἀνδρωπίνῃ γλῶσσαι τρανώσαι κατ' ἀξίαν δυνησεται τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τὰ κατορθώματα;

3. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι μέγαν ἀναρρίπτω κίνδυνον, ὁ βραχύς τις ἐγὼ τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ παραμετρούμενος· ὃν ἡ τοῦ πατρὸς προσηγορία τοῖς πᾶσιν ἐγκώρισε, καὶ βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσιν καὶ τῷ κοινῷ τοῦ πλήθους δῆλον κατέστησε· μᾶλλον δὲ, ὅς τὴν τοῦ πατρὸς προσηγορίαν ἐκ τῶν ἐνδεῶν ἔργων ἀξίως ἐκτίησάτο, καὶ προσφορώτατον εὗρε τῇ πράξει τὸ ὄνομα· οἶδα μὲν οὖν οἶδα καὶ πέπεισμαι ὅτι πεζός

δρακοῦμαι παρὰ λυδίων ἄρμα (1), τὰ ἐκείνου σεμνύνειν βουλόμενος· ὁ γὰρ μὴδὲ τῶν φαινομένων καὶ αἰσθητῶν τοὺς λόγους εἰδέναι δυνάμενος, πῶς διὰ γλώττης ἐκφάναι τὰ κατ' ἐκείνον τὸν μύστην τῶν νοουμένων ἰσχύσειεν; ἀλλ' ἐπειδήπερ ἡ σέ με θειότης, πάτερ πατέρων κοινὴ καὶ ἡμέτερε, ἐπὶ τοὺς λόγους τούτους κινήθηκε, καὶ ταῦτα νοσπερῶς πῶς καὶ ἀδελίως τοῦ σώματος ἔχοντα, ἐνθους ὥσπερ τις γίνομαι τῷ παρὰ σοῦ μοι ἐμπνεόντι πνεύματι· καὶ ἐπεὶ περ κινεῖ μὲν βορῆας καὶ ταράττει τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ κυμαίνεται καὶ διεγείρεται· εἰ δ' ἄδρόον ἐπιλίποι τὸ πνεῦμα, καθίσταται· δεῖ γὰρ τοῖς ὑπὸ τινων διεγειρομένοις συνεχοῦς τῆς κινήσεως· διὰ ταῦτά μοι αὐτὸς, ὦ πάτερ καὶ δέσποτα, ἡ μετὰ θεὸν ἐμὴ ζωὴ ἡ καὶ πνοή, μὴ ἅπαξ μου τοῦ σου θειοτάτου πνεύματος ματαδοῦς, ἐπίχου, ἀδιαλείπτως ἐπίπνεε, ἵνα μοι ὁ τῆς ψυχῆς τόνος εὐτονώτερος πρὸς τὴν ἀμιλλαν γένηται· ἀμιλλα γὰρ μοι καὶ μέγα στάδιον ἀνεφικται· σὺ δὲ, καὶ οἱ σὺν σοὶ τέ, καὶ μετὰ σέ τὰ ἐκείνου γινώσκοντες ἀκριβέστατα, προκαθ' ἑμῶν λόγων ἀκροατῆς καὶ ἐξεταστής· ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο δρόμον τρέχω διπλοῦν· τὸ μὲν, τῷ μεγάλῳ συνδῶν πατρί· τὸ δὲ, ὑπὸ σοὶ τῷ ἐκείνου μὲν ἐκλεκτῷ καὶ πρωτοτόκῳ παιδί, ἐν ᾧ καὶ ὑπόδησεν, ἡμετέρῳ δὲ πατρί καὶ καθηγητῇ τὸν δρόμον τοῦ λόγου ποιούμενος.

4. Τί τοίνυν καὶ δράσσομεν, ἀδελφοί, κάτω που ἐρρίμμενοι τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀσυγκρίτου μεγαλειότητος; τὴν τοῦ λόγου φλέβα ἀναστομάσωμεν; ἀλλ' ὅπερ ἂν εἰπεῖν δυναθῇμεν, ἥττον ἐκείνου φανήσεται, καὶ τρόπον τινὰ ἀτιμάζειν τὰ ἐκείνου λογιησόμεθα· οἷς γὰρ οὐκ ἐφικνούμεθα, καθυβρίζομεν· ἀλλὰ σιγῇσωμεν; καὶ ποῦ τῆς ὑπακοῆς ἡ ὑπόσχεσις; πῶς δὲ ἄρα καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιειξόμεθα; ὁρᾶτε ὅπως διπλοῦς ἡμῖν ὁ κίνδυνος ἐκατέρωθεν· σκοπεῖτε ὅπως καὶ λόγος καὶ σιωπὴ εἰς ἐγκλημὰ μοι καθίσταται; ἀλλὰ καὶ οὕτως ταλαντευόμενος, καὶ οὕτω τρυτανιζόμενος, καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιφερόμενος, θαρρήσας ὡς εἴρηται τῷ γαληνωτάτῳ σοῦ πνεύματι, σεβασμιώτατε πάτερ, τὸ τοῦ λόγου ἰστίον πεποιδότως ἀναπετάσασαι· σὺ δὲ μοι ἐμπνεοῖς τὸν τοῦ παρὰ σοὶ πνεύματος γλυκύτατον ζέφυρον, ὁ διὰ θεόν, θεὸς ἡμῖν γνωρίζομενος· κἄν σὺ λέγῃς ὅτι· ἐγὼ θεὸς εἰμι; θαρρύνωντας σοὶ ἀντιφθέγγομαι, ὡς διὰ τοῦτο μᾶλλον θεός· εἰκονίζει γὰρ σου τὴν δέωσιν καὶ ὁ τῆς μετριοφροσύνης ὅρος, ἀκριβεστάτη εἰκὼν τῆς θεώσεως· ἀλλὰ πῶς οὐ θεός; ὁ τοῖς θείοις κακοσημένους πλεονεκτήμασιν, οἷς ὁ θεὸς μεμόρφωται ἀνδρωτός· εἶτα καὶ πρὸς τὰ τῇδε ἐπιστρεμμένος, ὥσπερ τις νοερά δύναμις, καὶ ἡμῶν τῶν γητῶν ἐπιμελούμενος.

5. Ἀρκεῖ μὲν οὖν, ὦ παρόντες, τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ καὶ αἰοιδίῳ πατρί εἰς ἐγκωμίων ὑπόθεσιν, ὁ πατὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ ὁ θεὸς οὗτος ὑμέτερος σύλλογος, ὁ νοητὸς οὗτος παρὰδεῖσος· οὐ μέσον μὲν ἵσταται ὡς τι δένδρον ὑψόκομον, ζωοποιὸς ἡμῖν παρέχων διὰ γλώττης καρπούς· αὐτὸς οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ ἡμέτερος· κύκλοθεν δὲ τούτου ὑμεῖς ὡς τινα θεῖα φυτὰ καὶ στερέμνια, τῆς ἐκείνου γλυκειᾶς ῥίζης ἀναδιδόμενα· εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ νεόφυτοι ὑμῖν συνετάγμεθα, ἀγαπῶν ἅ· τὸ δὲ πικρὸ γλυκὺν ζῦλον μακρὰν ἀπελλήλατο· τούτον τὸν θεὸν παρὰδεῖσον, ἐκεῖνος μὲν σὺν

θεῷ κόποις ἰοίοις ἐφύτευσε· εἰ γὰρ ἐκ τούτου τοῦ νῦν συνόντος ἡμῖν πάντες ὑμεῖς ἀναφύητε· τὸν δὲ, πρῶτος ἐκεῖνος ἐφύτευσεν, ἤρθευσεν πάλιν οὗτος ἐξ ἐκείνου τὸ ῥεῦμα δεξάμενος· καὶ τοῦτο δ' αὖθις, ἄλλη δόξης ἐκείνῳ προσθήκη προσγίνεται· ὁ δὲ θεὸς κατ' ἀξίαν ἐπηύξησεν· ἐπηύξησε δὲ διὰ τοῦ ἡμετέρου πατρὸς· οὗτος γὰρ τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν ἐκ τοῦ μεγάλου διαδεξάμενος ὡς πολυόλβον τάλαντον, οὐκ εἰς γῆν κατέκρυψε καὶ κατέχωσεν, ἀλλ' ὑμῖν τοῖς καλοῖς τραπεζίταις καταβαλὼν, κατὰ τὸ πολυπλάσιον ὑψέησεν ὑπὸ θεοῦ συνεργοῦμενος· καὶ τοῦτο δὲ πάντως προσθήκη τῶν ἐγκωμίων ἐκείνῳ. τὸ τοιοῦτου γενέσθαι πατέρα παιδός.

6. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκείνον καλοῖς κατὰ μέρος χαρακτηρίζεσθαι· τίς μὲν ἐν τοῖς κατὰ θεὸν ἰδρώσι καὶ πόνοις τοῦ οἰκείου σώματος οὐκ ἐφέστατο; τίς δὲ τὸ ὄμμα διετήρησεν ἀγρυπνὸν ὡς ποιμὴν ἀγαθός, πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου ποιμνίου ἀσφάλειαν; εἰδὼς γὰρ ὡς ἀτεχνῶς μάχος ἐστὶν ἡ τοῦ πολυμόχλου τοῦδε βίου ζωὴ, διὰ δὲ τὸ, κόλλους οἰκείου αὐτὴν ἀπορεῖν, δι' οὗ τὴν φύσιν ἡμῶν δέλγειν ὑνῆσεται, ἵν' ἕξι τέ τισι καὶ δολιχότεροις, ἀλλὰ μὲν καὶ κάλλεσιν ἐπιδότοις, καὶ κατατέχνους ἰδέαις πρὸς αὐτὸν ῥίπτειν ποιεῖ, ἐκεῖνος τὸ αἵσχος αὐτοῦ διὰ παντός ἀνεκάλυπτε, τὴν ἐπίπλαστον ἀφαιρούμενος ἡδονήν· καὶ ἀπελέγχων τὸ δράμα αὐτοῦ, καὶ ὑποδεικνύς τὴν ὑπόκρισιν· τίς τοσοῦτον ὀξύ· ἐν φρονήσει, καὶ ἀγχινοῦστος ἐν συνέσει, καὶ ἐσπουδασμένος αἰεὶ πρὸς τὰ περὶ θεοῦ καὶ τὰ θεῖα, καὶ ἀσχολὸν περιφέρων τὸ φρόνημα; τίς οὕτω γλυκύς ἐν τῷ λέγειν, ταχύς ἐν τῷ ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἱλαρὸς ἐν τῷ τυγχάνεσθαι; τίς οὕτως ἐφευρετῆς ἀποριῶν γραφικῶν καὶ θαυμάσιων ἀληθειῶν· τίς οὕτω μετὰ τῶν κρείττωνων γενόμενος, ἡ καὶ τοῦ κρείττονος τῶν κάτω μαθητῶν οὐκ ἐπελάθετο; ἀλλ' οἷον ἦν ἐκείνῳ τὸ τῆς φύσεως περιδέξιον, ὅτι θεῖον καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὑπάρχων μετ-

f. 158. b

αἷχιμον, οὔτε πάντη τῶν κάτω ἀφίστατο, καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνα ἀνάγκασιν ἐπλούτησε καθαρῶς· τίς οὕτω θεραπευτῆς ὑπῆρχε ψυχῶν ἐμπειρότατος, καὶ πρὸς τὸ τοῦ νοσήματος μέτρον τὴν θεραπείαν ἐπάγων; καὶ πῇ μὲν, λουτροῖς τισὶ καὶ μαλάγμασι τὸν νοσοῦντα ἰώμενος, πῇ δὲ τομαῖς τέ καὶ καύσεσι· καὶ ποτὲ μὲν φαρμάκοις ἡπιωτέροις, ποτὲ δὲ δραστηκωτέροις καὶ ὀνητικαῖς· εἰ δὲ καὶ ἴσως ὑποῦλον ἐπέγνω τὸ τοῦ νοσήματος πάθος, καὶ ὅλως κακὴν οὖσαν, οὐκ ἐπιπολαίως τούτου ἐξήπτετο· οὐδ' οἱ ἐπιμύσ-
σον ὠρᾶτο τὸ ὑπογάστριον, ἀλλ' ἄχει καὶ ἀρμονίας καὶ ψυχῆς μυελῶν τὸν σίδηρον ἐνεβάζονα.

7. Τίς οὕτω ταῖς θείαις καὶ μελιρρύτοις αὐτοῦ ἐπωδαῖς κατέδελγε τὰς τῶν ἀκούοντων ψυχάς; καὶ κατέστελλε μὲν οἰδοῦσας, ἀνηγειρε δὲ πεπτωκυίας, καὶ ἀπὸ τῶν ἀκροτήτων περιήγειν εἰς τὴν μεσότητά; τίς οὕτως οὐ πάντη μὲν τοῖς πράγμασι μετεβάρλθετο, οὐδὲ ταχέως ἐλάμβανε τὰς ῥοπὰς; ἐφυλάττετο δὲ μὴ πᾶσιν εἶναι ἐνδόσιμος· ἀλλὰ γὰρ τίς οὕτως ὑψηλότατος μὲν ὑπῆρχε τὸν νοῦν, τὴν δ' αὖ ἀρμονίαν, ἡ καὶ τὸ κάλλος τῆς φράσεως προέφερεν ἀπαράμιλλον; μελιχρὸν ἐκείνου τὸ στομα, τῶν καρδιῶν δέληγτρον· μούσα τοῖς πᾶσι τῶν ἐννοιῶν ἐγνωσκετο, γλυκεὶς γλυκάζων, ἀμετάβλητος φύσις· ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν

ἀπανταχοῦ, οὐ μεταβάλλων, οὐδὲ μεταποιούμενος· ἐν τῷ διδάσκειν τὰ σαφῆ ὑψιλογῶν· ἐν δὲ τῷ λέγειν, τὰ ὑψηλά τελέως διασαφῶν· ἀλλ' ἐπιστέλλων, ὑπέρευγε τῆς γλυκύτητος· τοιαύτην γὰρ ἐπλούτησε, καὶ γλῶτταν ἐν λέξεσι, καὶ φύσιν ἐν τοῖς νοήμασιν, οἷαν οὐδεὶς τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς· αὐτὸς γάρ μοι μάρτυς ὁ ἐκείνου θεός, ὡς οὐδέποτε συνομιλήσας ἐκείνῳ ἀπῆλθον μὴ θουμάσας καὶ ἐκπλαγείς τὴν τούτου ψυχὴν καὶ διάνοιαν· καὶ τοσούτον ἔσχε θνητὴ γλυκύτητι, ὡς μηδέποτε κόρον λαμβάνειν τῆς αὐτῶν ἀκροάσεως· ὡς ἐπιλανθάνεσθαι ὕπνου ἠδύμου πόσιός τε καὶ ἐδήτους, μηδὲ μιμνήσκεισθαι· ὡς μίαν δέ μοι τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὥρων τοῦ νυχθημέρου, οὐρανίαν εἶναι περίοδον.

f. 159. a. 8. Καὶ μοι τῶν ἡθῶν αὐτοῦ τύπος ἐτι ἐγκάθεται τῇ ψυχῇ, καὶ ἐνεσφράγισται ταύτη τὰ ἔχνη τῶν αὐτοῦ διαλέξεων, καὶ ἡ τῆς ἀρμονίας ἡχώ ἐτι μου τὰ ὦτα περιβομβεῖ, καὶ μακάριον ἀληθῶς τῷ τηλικαυτᾷ ἐνόμιζον ἑμαυτὸν, ὡς τῶν ἀπὸ τοῦ σωφρονούντος προϊόντων στόματος ὅντα ἐπικουον, δι' οὗ θεὸς φέρεται, καὶ πῶς ἐπισφραγίσας ἐπιχωρηγεῖται καὶ γνώσεως· οὐδὲν γὰρ ἀπέχετο ὄντι σεραφικῷ τινος ὁμματος ὁζύτατα βλέποντος, καὶ εἰς κύκλον τὴν ὄρασιν ἀπαρτίζοντος· ἵνα δὲ καὶ ὑμεῖς εἰδήτε τὴν ἀκρὰν τῶν λεγομένων ἀληθειαν, καὶ μὴ τούτοις διὰ τὸ ὑπέρογκον ἀπιστήσης, ἔν τι τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐκείνου τοῖς φιλοτοιούτοις ὑμῖν ἀκροαταῖς παραδόμενος· πρὸς δὲ καὶ μικρὰ τινὰ τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων τούτοις ἐπενεγκὼν τὸ μὲν, διὰ τὸν πολέμιον κόρον ταῖς ἀκοαῖς· τὸ δὲ, διὰ τὴν συνέχουσαν νόσον τοῦ σώματος· πέφυκε γὰρ πῶς τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς συγκαμνεῖν τῷ σώματι, διὰ τὴν ξένην καὶ ἄρρητον ἔνωσιν, τῷ λιμένι τῆς σιωπῆς, τὸ τοῦ λόγου πλοιάριον καθορμίσαιμι.

9. Ὡχλουν ποτὲ τὸν μακάριον κατ' ἰδίαν γενόμενος σὺν αὐτῷ, καὶ γραφικῶν τινων ζητημάτων ἀπῆλθον σαφένειαν· ὃ δὲ προσηνέ μοι ἐμβλέψας τῷ ὁμμάτι, καὶ μικρὸν δὲ ὑπομειδιάσας, ὡς ἐν τοῖς χαρίεσιν εἰδιστο, φορολόγος μοι ἀτεχνῶς ἔφησεν ὅμοιος εἶναι, τέκνον, ἢ μάλλον εἰπεῖν λογοφόρος· ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ πρὸς βραχὺ παραιτούμαι τὴν αἵτησιν, σκόπησον ὡς ἀγχίνους αὐτὸς, μὴ ποτε ὃ δυσχεραῖνω φιλῶ, καὶ ὃ παραιτούμαι ποδῶ· καὶ οὐ μέμνη μου τὴν ὑπέρδυσιν· εἴαν γὰρ ψυχὰς εἶχον αἱ τῶν ὑδάτων πηγαί, ἠψφράνθησαν ἂν ἐξαντλούμεναι· ἀπεκρίθησαν δ' ὅμως τῷ λόγῳ, ὡς ἐπαχθῶς ἔχουσιν ἀρρυσμέναι· κάθω τοῖνυν προθύμως τὴν σὴν λεκανίδα καὶ κῶλπιν προσδεχομαι· τὸ γὰρ νόμα τῶν λόγων οὐ δέδια μὴ ἐπιλείψει με· ἐπεὶ τοῖ γε τὸ ἐμὸν παρέοικε τῶν γυναικῶν ταῖς θηλαῖς· (καὶ μὴ μοι τὸ παρὰδειγμα ἐπιμέμψοιο· οὐδὲν γὰρ ἀπόβλητον ἔργον τῆς φύσεως)· πῶς οὖν ἐκείναι τοῦτο πηγάζουσιν αὐτὸ τὸ γάλα τὸ βλύζον ἐκείθεν; οὐ τοιοῦτον ἐστὶν ἀλλ' οὐδὲ τοσοῦτον ἐν ταῖς σαρξί, τὰ δὲ τῶν θηλαζόντων στόματα βρεφύλλιον τὸν μασθὸν ἐκπιέζοντα, καὶ τὸν ἔμπροσθεν μὲν ἐπιδλίβοντα, τὰς μὲν ἐγκατεσπαρμένας τῷ βράδι νοτίδας τῷ ἑλκυσμῷ ἀνυγραίνουσιν, εἰς ξέῃα δὲ μεταποιοῦσιν αὐτό· καὶ τεκμήριον, ὅτι εἴαν ἐπιλίποι τὸ θηλαζὼν βρεφύλλιον, κατέφυκται ὁ μαστός, καὶ οὐδαμοῦ τὸ γάλα προχέσται· καὶ δοκεῖ πῶς τὸ πᾶν ἐρι-

κείναι φρεωρυχίᾳ· ἀκείθεν γὰρ ἡ διωρυχὴ τὸ ὕδωρ ἐκθλίβει, καὶ οὐκ ἀναφαίνει, καθὼς τινες οἴονται, ἐντεθαυρισμένον κάτω ποῦ τοῖς κοιλώμασιν, ἀλλὰ νοτίδες συνθλιβόμεναι τοῖς ὀρύγμασι, τὰς ἐπιρροὰς ἐπιλείβουσιν· οὕτω τοῖνυν καὶ γὰρ τοῖς τῶν λόγων μου φρεωρύχοις τὰς λογικὰς ἀποδίδωμι πίδακας· εἰ γὰρ ὀρύττομαι παρ' αὐτῶν, ἀνυγραίνομαι.

10. Τούτων ἀκούσας ἐγὼ, παραχερῆμα γέγονα ἐνεὸς, καὶ διηπόρου κατ' ἑμαυτὸν, καὶ ὥσπερ ὑπεφθελγμένη τῇ λογισμῷ πόθεν ἄρα ὁ ἄνθρωπος οὗτος τὴν ἡθικὴν τε καὶ οἰκονομικὴν φιλοσοφίαν εἰς ἄκρον ἐξασκηκώς, ἥδη δὲ καὶ τὴν θεολογίαν κατορθώκως, οὐδὲ τῆς φυσιολογίας αὐτῆς ἀπολέλειπται; ἀλλὰ καὶ μαργαρίτην ἀπείκαζον εἶναι τὴν ἐκείνου ψυχὴν, λευκοτάτην τε καὶ στίλβοντα καὶ εἰς ἄκρον σφαιρούμενον, καὶ πρὸς θεὸν ἄνω πεμπόμενον· συνέσφυγγε γὰρ ἑαυτὸν οἶα τίσι πείσμασι ταῖς τῶν ὄντων περιπλοκαῖς, ἵνα ὥσπερ οἱ πυρῆνες, διὰ τοῦ τῶν δακτύλων πείσματος πρὸς οὐρανὸν ἀφεθείς, οἷα δὲ μέλος ἐντέχου τοξότου χειρὶ, πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν ἀποτοξευθῇ.

11. Ἄλλ' ὦ πάτερ πατέρων, καὶ τῆς μοναδικῆς πολιτείας καθηγητὰ καὶ διδάσκαλε· ἡγήνητο γὰρ παρ' ἡμῖν, καὶ ὡς τι σκευὸς ἀπεριποτάχρηστον· σὺ μὲν ἀπάρας ἐντεῦθεν, καὶ ἀσκητικοῖς πτεροῖς κουφισθείς, καὶ τῷ κρείττονι συγγενόμενος, ἦπτον φροντίξεις τῶν λογιζομένων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ νόμος ἐστίν, ὡς ἀκούω, τοῖς ἀποθεωθεῖσιν ὑμῖν, μηκέτι πρὸς τὴνδε ἡμῶν τὴν ἐσχάτην ἐπιστρέφεισθαι· ἡμεῖς δὲ καὶ παῖδες καὶ μαθηταὶ ἱκετεύομεν, τὸν σὸν πρωτότοκον παῖδα καὶ ζηλωτὴν καὶ πατέρα ἡμέτερον εἰς μεσιτείαν σοὶ προβαλλόμενοι· καὶ ἀξιοῦμεν ὡς ἐπέπερ ἡ θεία γλυκύτης ἦν, ἣν ἐκ νεότητος ἐπεπόθησας, πρὸς ἑαυτὴν ἀνείλκυσας, καὶ ταῖς θείαις καὶ ἀκηράτοις μοναῖς ἐπεντυφᾷν σε ἡξίωσεν· μὴ ἐπιλάθῃ πρεσβεύειν τὸν δεσπότην ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἴλσων τοῦτον διατιθέναι ἡμῖν τοῖς κάτω καὶ σοῖς, ταῖς πρὸς αὐτὸν ἱκεσίαις σου· ἀλλ' ἐντελέσθης, ὦ πάτερ ἡμεδαπέ, τῆς ἀλμης τῶν λόγων μου· στυτὸν αἰτιῶ αὐτὸς γὰρ ἐπέλεξεν τὸ θαλάττιον πόμα τότε κεράσαι σε.

12. Ἡμεῖς δ', ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοί, τὸν αἰδιδίμον ἐκείνον πατέρα καὶ ἀσιμνηστον μιμήσασθαι σπουδάσωμεν· ἔχομεν γὰρ ὁδηγούντα ἡμᾶς πρὸς τὴν μίμησιν τὸν ἡμέτερον τόνδε καθηγητὴν καὶ διδασκαλον, ἐκείνου καὶ βίον καὶ λόγον ὡς οὐχ ἔστρος τῶν συνόντων ἀναμαζάμενον, καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον καὶ χαρακτῆρα ἀπαράγραφτον, αὐτοῦ χρηματίσαντα· ἔχομεν εἰ βουλόμεθα τὴν μετὰ λόγου καὶ θεωρίας πράξιν· ἡ καὶ τὸν ἐμπρακτον λόγον τοῦ ἡμετέρου πατρὸς, καθοδηγούντα ἡμᾶς καὶ φωτίζοντα, καὶ δυσὶ τοῖς στύλοις φανοτάτοις παρ' αὐτοῦ ποδηγούμεθα· ἡ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, διπλῇ τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ διὰ λόγου καὶ τῇ διὰ πράξεως· οἶδε γὰρ ἀσφαλῶς ὅπόθεν κτήσαιο τὸ μακάριον· μὴ τοῖνυν ὡς νοδοὶ τινὲς κατὰ καιρὸν λεχθεῖν, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐλεεινῶς ἀποκληρωθεῖμεν· ὡς γὰρ ἐκ τῶν παλαιότερων ἱστοριογράφων μανθάνομεν εἶναι τινὰ ποταμὸν κελτικόν, τὸν τὰ νοδα τῶν γησιῶν ἐκχρίνοντα (1), οὕτω καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων μανθάνομεν, ἄλλων εἶναι πύρινον ποταμὸν, ἐν ᾧ τὰ οἰκεία τέκνα τῶν ἄλλοτριων χωρίζονται.

f. 160. a.

(1) Intelligit Rhenum, cuius aquas vin habuisse legitimos partus a spuris discernendi, fabulantur varii auctores.

13. Φοβηθῶμεν τοῖνυν τὸν χωρισμόν· κἄν γὰρ τὰς πρώτας ὑποσχέσεις ἐκείνας, ἃς πρὸς θεὸν πεποιθήκαμεν, ἐκ ῥαθυμίας διεψυσάμεθα, ἀλλὰ μὴ καὶ ταύτης τὰς τελευταίας, μεθ' ἃς οὐκ ἐστὶ ἐτέρων ἀφορμῇ ὑποσχέσεων, ὀδυνηθῶμεν προσκαίρως, ἵνα ἡδυνθῶμεν αἰωνίως· στενοχωρηθῶμεν τὴν λυομένην στενοχωρίαν, ἵνα δι' αὐτῆς τὴν ἀκατάλυτον εὐρυχωρίαν κερδήσωμεν· ἵνα πλατυνθῶμεν διὰ στενώσεως· ἵνα διὰ πόνου ἀναπαυσώμεθα· οὕτω καὶ Λάζαρος διὰ πόνου εὗρε τὴν ἀνάπαυσιν· οὕτως ὁ πλούσιος δι' ἀναπαύσεως εὗρε τὴν κόλασιν· ἀναλογισώμεθα, ἀδελφοί, πόνον τοῦ σώματος πρόσκαιρον, καὶ θλίψιν τῆς ψυχῆς ἀτελεύτητον· τρυφὴν καιρικὴν καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ χαρὰν αἰωνίαν καὶ ἀναφαίρετον· τίς ὅλως κύριος ὢν λογισμοῦ, διὰ μικρὰν ἡδονὴν τὴν μακρὰν ὀδὸν ἀλλάξαιτο; ἢ καὶ διὰ μικρὰν ὀδὸν τὴν μεγίστην ἡδονὴν παραιτήσαιο; ἄσπεκτος ἡ γέεννα τοῦ πυρός, ἣν ἡμῖν προξενεῖ τὰ πεφυρακτωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ· φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ ἡμῶν ἐμπεριπατήσῃ ὁ τοῦτοῖς ἀεὶ ἐμπεριπατεῖν πεφυκώς, καὶ ἡμᾶς τὴν ὁμοίαν σπουδαζὼν ἐκδιδάσκῃ διατριβὴν, δι' ἧς ἡμῖν ἐκπυροῦται τὸ πῦρ, καὶ ὁ σκώληξ ἐκείνος γεννᾶται ἀκοίμητος· ὁ θεὸς πῦρ καυστικὸν οὐκ ἐποίησε· μὴ τοῖνυν ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἐξ ἀβουλίας ἐκεῖνο ἀνάψωμεν· εἰ δὲ καὶ ἀνάψωμεν, σβέσαιο τοῦτο δι' εὐβουλίας σπουδάσωμεν· ἀνάπτειται δι' ἡδωνῶν, καὶ βρασμῶδων γελῶτων καὶ διαχύσεων, σβέννυται δι' ὀδυνῶν καὶ θερμῶν δακρύων καὶ θλίψεων· ὁ σκώληξ ἀκοίμητος, ἀλλ' ἡμεῖς κατακοιμίσαι τοῦτον ταῖς διὰ θεὸν ἀγρυπνίαις ἀγωνισώμεθα· ὁ τῶν ὀδυνῶν βρυγμὸς ἀκατά-

παυστος, ἀλλ' ἐτέρῳ βρυγμῷ τῷ διὰ μεταμελείας καταπαῦσαι αὐτὸν ἐπειξώμεθα· κλαυθμῷ καιρικῷ τὸν αἰώνιον κλαυθμὸν καταπαύσωμεν· ἔρπει διὰ βάθους σηπεδῶν, ἀλλ' ἡμεῖς τὰς πληγὰς τῷ ἱατρῷ ὑποδείξωμεν·

14. Οὐκ ἀκούομεν τοῦ Δαβὶδ λέγοντος, ἀνύποιστον ἀνδρώποισ εἶναι τὴν τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν τοῦ θεοῦ παρατήρησιν; φερίξωμεν τοιγαροῦν τὴν φρικτὴν ταύτην δεσποτικὴν παρατήρησιν· πάντα γὰρ τὰ ἔργα ἡμῶν ὅποια ἐστὶ, τὸ πῦρ δοκιμάσσει· μὴ τοῖνυν τῷ τοῦ Χριστοῦ θεμελίῳ τὴν εὐπρηστον ἐπικοδομήσωμεν ὕλην· διὰ ταῦτα χρεῖα ἡμῖν τῆς ἐνταῦθα ἐκουσίου πυρώσεως τῆς διὰ θλίψεως· ὥς γὰρ χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ καθαίρεται, οὕτω καὶ ψυχὴ διὰ φλογώδους τῆς θλίψεως τὴν ἰδίαν ἀναλαμβάνει λαμπρότητα· φοβηθῶμεν, ἀδελφοί, μήποτε ῥυπάναντες τὴν πρώτην καὶ δευτέραν στολήν, ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας ἐνεδυσάμεθα, ἐκβληθῶμεν τοῦ ἀκέραιου καὶ φωτοειδοῦς ἐκείνου νυμφῶνος, καὶ ἡ μερίς ἡμῶν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν δαιμόνων τεθήσεται· ἡ γὰρ οὐχ ὑποκριταὶ οἱ ἀρχεκάκοι, οἱ σκότος ὄντες, τὸ φῶς ὑποκρίνονται; ἐλπίζωμεν ἐπὶ τὸν εὐδοκήσαντα διὰ πυρώσεως ἐκουσίῳν ἢ ἀκουσίῳν πειρατηρίων χαρίσασθαι ἡμῖν τὸ καθάρσιον· οὐ χρονεὶ ἡ ἐλπίς, καὶ καταληφεται ἡ τῆς προσδοκίας ὑπόστασις· καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ μακαρισμὸς τῶν ἐν ὑπομονῇ πυρωθέντων· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

DE SEQUENTIBUS SCRIPTIS.

Lectio vitae Sanctorum, beatique eorumdem obitus, et in caelum commigrationis, veluti nuper legimus Bartholomaei, impellit animum ad optandum caelorum regnum ac laetissima illa praemia, quae Deus suis vere cultoribus praeparavit. Attamen hanc spem suavissimam non modice infringit, vel certe debilitat, perniciosissima quorundam Graecorum et falsa opinio, quod praemia (ideoque etiam supplicia) animarum usque ad mundi consummationem et corporum resurrectionem differenda sint. Palmaris hercle error, et iamdiu a Sede apostolica, et ab oecumenica synodo florentina damnatus; quem tamen Thomas Burnetius anglus renovare conatus est: cuius hominis statim importunae lucubrationi magnus noster Muratorius nervos succidit. Nos in variis, quae sparsim edidimus Graecorum scriptis, locos idem tunc lectoribus demonstravimus, qui huius dogmatis veritati favent. Et quidem in Scriptorum vet. tom. VII. latinum etiam anonymi veteris contra Graecorum errorem libellum impressimus.

Nunc vero in Leonis Allatii schedis vallicellianis, nonnullas quoque Michaelis Glycae epistolas vel sermones observavimus; id est graeci hominis contra suos gentiles egregias disputationes; quibus nullis argumentis, multisque patrum et ecclesiasticorum auctorum testimoniis, animarum piarum corporibus solutarum haud differri praemia contendit atque demonstrat; itemque ipsarum apud Deum pro nobis intercessionem, rerum nostrarum notitiam et curam, et omnino sanctorum inter se necessitudinem, beatorum scilicet nobiscum, qui adhuc in terris peregrinamur, communionem. Ex Glycae igitur tribus epistolis ab Allatio exscriptis, postremam longiorem ac praestantiorē prelo committimus: omis- sis prioribus, quarum partes seu fragmenta aliquot ipse Allatius protulit in sua de ecclesiasticis Graecorum libris dissertatione. Quin adeo Glycae, quod delegimus scripto, Fragmentum aliud quoddam anonymi auctoris praeposuimus; quod idem Allatius ex vat. pal. codice 146. f. 60. b. se exscripsisse adnotavit; in quo pariter Fragmento praedictum dogma praeclare defenditur.

ΕΙ ΕΝ ΟΥΡΑΝΟΙΣ ΕΙΣΙΝ ΑΙ ΨΥΧΑΙ.

Ex. 60d. vat. pal.
146. f. 60. b.

1. Ὅτι δὲ ἐν οὐρανοῖς εἰσὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί, Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶ· « μὴ οὖν ἀχθεσθῶμεν ἀδελφοί, τῶν ἡγίων ἀπολούμενοι· ὁ γὰρ ἐντεῦθεν μεταναστὰς, ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν βασιλείοις αὐλίζεται· δύο ταυτὰ ἐστὶν στοιχεῖα ἐκ τῶν ὄντων κτίσει πρὸς διαγωγὴν τῆς λογικῆς φύσεως μιμερισμένα, ἡ γῆ τε καὶ ὁ οὐρανός· τόπος τῶν διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχότων, ἡ γῆ· ὁ δὲ οὐρανός, τῶν ἁσμάτων· ἀνάγκη τοίνυν πάντως εἶναι πού τὴν ἡμετέραν ζωὴν· ἐὰν δὲ μὴ διωχθῶμεν ἀπὸ τῆς γῆς, τῇ γῇ πάντες ἐναπομένομεν· ἐὰν δὲ ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν, ἐπὶ τὸν οὐρανὸν μετοικισθῶμεθα. Καὶ οὐ μόνον ἀναγνωρίζουσιν αἱ ψυχαί, ἀλλὰ καὶ κρείττον, ἢ ὅτε ἐν τῷ βίῳ συνόντες ἀλλήλαις ἐγνώριζον· καὶ δὴ καὶ συνεφθάρην· νόμηναι τῆς ἀφράστου καὶ μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀνεπινοήτου τῶν θεαμάτων αἴγλης τρυφῶσι τὴν ἀπόλαυσιν. Ὅτι δὲ μετὰ τὴν διάψευξιν τοῦ σώματος ἐνεργούσιν αἱ ψυχαί, διδάσκει ἡμᾶς ὁ μέγας κήρυξ Ἀθανάσιος· λέγει τοίνυν ἐν τῷ κατὰ εἰδώλων λόγῳ αὐτοῦ τοιαῦτα· « εἰ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κινεῖ, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑφ' ἑαυτῆς κινουμένην τὴν ψυχὴν, καὶ μετὰ τὴν εἰς γῆν ἀπόθνησιν τοῦ σώματος, κινεῖσθαι πάλιν αὐτὴν ὑφ' ἑαυτῆς· οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἡ ἀποθνήσκουσα, ἀλλὰ διὰ τῆς ταύτης ἀναχωρήσιν ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. Ὡς γὰρ ἡ φύσις μία, τούτων καὶ αἱ ἐνεργεῖαι αὐταί· ὧν δὲ τὸ ἔργον ἴσον, τούτων ὁ μισθός ὁ αὐτός.

2. Ἀμέλει κατὰ τοὺς ἀγγέλους τοῦ σωματικοῦ λυθεῖσα δεσμοῦ, ἀναβαίνει τε καὶ καταβαίνει, καὶ ἀποστέλλεται δι' εὐεργεσίαν καὶ ὠφέλειαν ἐτέρων ὡς ἁγία καὶ ἀγαθὴ καὶ πᾶσα ψυχὴ δικαία μετὰ ἀγγέλων συγχορεύει, καὶ συναλλάσσεται· τὸ δὲ συγχορεύειν ἀγγέλοις, ἐνεργεῖας εἶδος ἐστὶν, οὐχὶ δὲ ἀργεῖας· τῶν ἁγίων γὰρ αἱ ψυχαί πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας· καὶ ὁμοτίμου τοῖς ἀγγέλοις δουλείας ἀπευδυνάμηναι· δουλεία δὲ τῶν ἀγγέλων ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀκατάπαυστος δοξολογία, καὶ τὸ λειτουργεῖν, καὶ διακονεῖν, καὶ ἀποστελλεσθαι, καὶ βοηθεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ χειραγωγεῖν τοὺς πεπλανημένους· πλὴν οὔτε οἱ ἅγιοι ἀγγέλοι, οὔτε μὴ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί, θεοῦ κελεύσεως δίχα, τὰς ἐμφανείας ποιοῦνται ποτε· ἀλλὰ μὴ καὶ περὶ τῶν μεῖζον συγγνώμης ἐξημαρτηκότων· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἐν φιλανθρωπία πένης, καὶ πλούσιος τὴν ὁμότητα, τὰς εὐδύνας ὧν ὀφείλειν εἰσπραττόμενος, οὐ μὴν οὐκ ἐν τῶν ἀδελφῶν ὑπερῶρει τὴν πρόνοιαν, ὡς ἂν ἐπανελθὼν πρὸς ἀρετὴν ἀπὸ κακίας τοὺς ἐξ αἵματος, καὶ τῆς μελλουσῆς αὐτοῦ τιμωρίας ἐξαρχάσειεν· εἰ γὰρ καὶ δίκην εἴρασι· ἐν ὀφείλουσι, ἀλλ' οὐδὲ πού γε καὶ τὸ νοερὸν αὐτοῖς εἰς ἄνοιαν λόγῳ τιμωρίας παρατρέπεται· ὧν γὰρ μετὰ σαρκὸς εἶχον ἀσφαλὴ τὴν εἰδήσιν, οὐ μόνον ἐλάττους φανεῖν τῆς προὑπαρχούσης γνώσεως ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀκριβεστέραν καταλήψιν ἀναφέροντο· καὶ ὧν κοινωνοὺς εἶχον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀτόπων, τοῖς λογισμοῖς συνειμαρμυνομένους· ἐχρυσὶ πλὴν δουλοῦ δουλον οὐκ ἐλευθεροῖ, ἀλλ' οὔτε νεκρὸς ζῶσποιεῖν δύναται· εἰ οὖν ὁ καθεύδων τῶν μετ' ἡμερῶν φροντῶν εἰκόνας ἐν ὕπνῳ φέρει, καὶ μέμνηται τῶν παρ' αὐτοῦ πραχθέντων, ὡς καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ Βασιλεῖ, καὶ περὶ αὐτῶν ἐν ὕπνῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπι-

ροῖς καὶ ἑαυτῇ διαλέγεται· καὶ πάλιν ἀφυπνιζόμενος τῶν ὁραθέντων αὐτοῦ κατ' ὕπνου ἐνεργῶς ἐπὶ τὸ μνημονευτικὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ φέρει, πολλὰ μᾶλλον τῶν πεδῶν ἢ ψυχῇ μετὰ θάνατον ἐλευθερωθεῖσα τοῦ σώματος, καὶ γυμνῇ τῶν ἑαυτῆς γενομένη παθῶν, καθαρότερόν τε τὸ μνημονευτικὸν αὐτῆς τότε φέρουσα, καὶ τὴν νοεράν αἵσθησιν, τῶν ἑαυτῆς τρανώτερον, μνησθήσεται πράξεων, ἢ ὅτε ἐτι ζῶν. . . . (Deest folium.)

3. . . . Καὶ τάξεις τρεῖς· ἐστὶ γὰρ ὁ πρῶτος τριῶν· διάκονος θρόνοι, χερουβίμ, σεραφίμ· οὗτοι εἰσιν οἱ τόποι τῆς ἀναπαύσεως· ἐνθα τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως ἐστὶν ὁ θεός, ἐπὶ θρόνου δόξης καθημένος, καὶ ἀπονέμων ἑκατονταπλασίως τὰς ἀμοιβὰς τοῖς εἰς τὸν τέλειον τοῦ ἑκατοστοῦ μέτρου καρποφορήσασιν· ὁ δεύτερος, κυριότητες, δυνάμεις καὶ ἐξουσίαι· οὗτοι εἰσιν οἱ χλοεοὶ τῆς ἀναψύξεως τοιοί, ἡ χλοήτης τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναπαύσεως, παρέχουσα πολλαπλάσια τὰ βραβεῖα τοῖς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐξηκοστοῦ μέτρου καρποφορήσασιν· ὁ τρίτος δὲ ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι· οὗτοι εἰσιν οἱ φωτεινοὶ καὶ εἰσοὶ τόποι, ἐνθα ἡ σκηνὴ τῆς καταπαύσεως, οἱ καινοὶ οὐρανοὶ καὶ ἡ καινὴ γῆ· καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ἐστὶ Χριστός· ὁ θεός ἡμῶν ἀποκρίνους τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους τοῖς εἰς τριῶντα τὸν στάχυν τῆς προστασίας, καὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν δεομένων πολύχουν καρποφορήσασιν· ὅστις τῶν κατ' ἡμᾶς ἱερῶν ἀνδρῶν τὸ ἴδιον κηθήσεται μιᾶς ἱεραρχίας καὶ τάξεως τῶν ἁγῶν δυνάμεων· ἧς ἀναπληροῖ τὸν τόπον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ κατ' ἡμᾶς ἱεραρχίᾳ, ἐν ἐκείνῃ καὶ μετὰ πότμον ἀνερχόμενος, καὶ συναπτόμενος αὐτῇ, ἀναπαύεται, τόπον αὐτὴν εὐρίσκων θεοῦ φωτεινῶν ἀναπαύσεως.

4. Αἱ δὲ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν αὐταὶ ὡς πλήρεις ζόφου, καὶ δυσοσμίας καὶ ῥύπου παρὰ κολαστῶν ἀγγελῶν καὶ σκοτεινῶν, ἀβουλήτως καὶ μετὰ φόβου δεινῶν, τρόμου τε καὶ δειλίας, εἰς ἄδου μυχοῦς, καὶ εἰς φρουράς γνωφεράς ἀπαγόμεναι, παραδίδονται φρουράρχοις πνεύμασιν ἀκαθάρτοις, ἐνθα ὁ τοῦ σκότους ἀρχὴν εἰς πυρὸς αἰωνίου τηρεῖται ὑπέκαυμα μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ. Ἰστέον ὅτι αἱ μυστικαὶ τεύεται καὶ δύσται ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν ἁμαρτίαν τὴν πρὸς θάνατον γινόμεναι, μάτην γίνονται· τοῖς δὲ μὴ οὕτως ἁμαρτημασιν, ὠφελοῦσι τὰ μέγιστα· ἡ δὲ πρὸς θάνατον ἁμαρτία ἐστὶν, ἡ ἀπιστία, καὶ ἡ ἀπογνώσις, καὶ τὸ μὴ μετανοεῖν, καὶ ἡ βλασφημία τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὸ ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ αἰρετικὸν ἀποθανεῖν ἐν αἰρέσει τινί.

5. Χρὴ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ παλαιοῦ πένθους τριχὶ διελόντες οἱ ἀπόστολοι, εἰς τρίτα, ἔννατα, καὶ τεσσαρακοστά· οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος μετὰ τὴν τριήμερον ἔγερσιν αὐτοῦ ἐφάνετο· ἐν αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς τῶν θυρῶν κεκλησιμένων καὶ ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λόγων· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· καὶ μετ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἰδοὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν τῷ τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν, δεύτερον ἐφάνη αὐτοῖς· εἰπὼν γὰρ ὁ εὐαγγελιστής, μετ' ἡμέρας ὀκτὼ, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν οὐ συνήρθησεν μετ' ἐκείνης γοῦν ἔννεα καθαριζομένη· κατὰ γοῦν τὸν τύπον τοῦτον ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ταφῆς ἕως τῶν ἑννατῶν, δεύτερον τὰς μυσίας τῶν ὁσίων κεκοιμημένων ἐπιτελούμεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς τεσσαρακοστάς, ἐπειδὴ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνελήφθη ὁ κύριος.

ΤΩ: ΤΙΜΙΩΤΑΤΩ: ΜΟΝΑΧΩ: ΚΑΙ ΔΟΜΕΣΤΙΚΩ:
ΚΥΡΩ: ΗΣΑΙΑΙ.

Εἰ χρεὶ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι αἱ ἀπελθοῦσαι τῶν ἁγίων ψυχαὶ κατὰ τινὰ τόπον ἀναπαύονται οὔτε δέονται ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτοπροσώπως τῷ Χριστῷ παριστάμεναι, οὔτε τοῖς ἐνταῦθα ὅλως ἐφίστανται· καὶ περὶ ψυχῆς.

1. Οἱ ἀπελθόντες ἅγιοι καθὼς ἐδιδάχθημεν, οὕτω μὲν ἐκοίμisan τὴν ἐπαγγελίαν δι' ἡμᾶς πάντως κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν· ὅρραβῶνα δ' ὅμως ἐσχέκασιν τῶν ἀποκειμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν κατὰ τὸν χρυσορρήμονα καὶ θεῖον Ἰωάννην, τὸ μετὰ παρρησίας παρίστασθαι τῷ θεῷ, τὸ δέεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ κατὰγειν πρὸς ἡμᾶς ἀνωθεν πᾶν δῶρημα τέλειον· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος ἄκουε· ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀναχώρησιν καὶ ζῇ καὶ διαμένει καὶ λαλεῖ καταλλήλως, καὶ ἐνεργεῖ ὡσαύτως καὶ θεοῦ προστάσσοντος ἀποστέλλεται εἰς τόνδε τὸν βίον διὰ πολλὴν εὐεργεσίαν· καὶ γὰρ αὐτοκίνητος οὖσα, οὐδέποτε ἀνενέργητος μένει· ταῦτ' οὖν ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς οὕτω λέγων· ἀμέλει καὶ κατὰ τοὺς ἀγγέλους τοῦ σωματικοῦ λυθίσσα δεσμοῦ ἡ ψυχὴ· ἀναβαίνει τε καὶ καταβαίνει, καὶ ἀποστέλλεται δι' εὐεργεσίαν καὶ ὠφέλειαν πολλήν· ὅπνῃκα λοιπὸν ἐπεκείμεν τῆς αὐτῶν μεσιτείας τε καὶ ἀντιλήψεως, ποτὲ μὲν αἰτᾶται δι' ἑαυτῶν ἡμῖν ἐφίστανται, ποτὲ δὲ αὐτῶν θεοὶ στέλλονται ἄγγελοι, καὶ ἐνίοτε αὐτῇ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος χάρις, ὡς οἶδε παραδόξως ὀπτανέται· ἅτε δὴ μὴ δυναμένων εἴτε τῶν ἁγίων, εἴτε τῶν ἀγγέλων, περιγυραπτοὶ μὲν οὗτοι πάντες ὑπάρχουσιν, ἐν μᾶ καὶ τῇ αὐτῇ ἔρα κατὰ διαφόρους τόπους εὐρίσκονται.

2. Ἄφες οὖν εἰ βούλει τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, μὴ πρὸς ὕβρειν ἐτέρων τὰ ἐκείνου παρείσασθαι· εἰ γὰρ καὶ πρὸς Ἀντίοχον ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ τοιαῦτά τινα δῆδεν εὐρίσκεται γραφῶν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τούτῳ τεταρβήκεναι σε χρεὶ, κἄν τευθεν τοὺς διαληφθέντας ἀνωθεν ὁσίους ἄνδρας κακολογῇ· τάχα γὰρ ἠγνόηκας, ὅτι τὰ πλείω τῶν πρὸς Ἀντίοχον νεώδευται, καὶ ὅτι τῷ καθαρῷ σίτῳ καὶ ῥυπῶδι τινὰ παραμείνεται· καὶ εἰ βούλει, ἀνάγνωδι τὰ κεφάλαια, ἐν οἷς περὶ κοινοῦ διδάσκει τῶν ἀνδρώπων ἀναγνωρίσμου· καὶ γνώης ἂν ἐντεῦθεν εὐχερῶς τὴν ἀλήθειαν· μὴ δὲ γὰρ ἐς τοσοῦτον μανείημεν, ὡς αὐτὸν εἰπεῖν τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐναντιοῦσθαι ποτε τῷ τῆς ἐκκλησίας ὁρδοδόξῳ φρονήματι· πρὸς τοῦτοις δὲ ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ φαίνεται μεμνημένος τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ Ἰσιδώρου τοῦ πηλουσιώτου, ἃφ' οὗ καὶ μᾶλλον διαγινώσκωμεν ὡς ἐν ἀληθείᾳ νεώδευται τὰ διαληφθέντα κεφάλαια· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ προγενέστερος τῶν ὑστερογενῶν μεμνημένος ἐφαίνετο.

3. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὡς οὐκ ἐν τινὶ τόπῳ, καθάπερ οἱ πλείους εἰώθασιν, οἱ ἀπελθόντες ἅγιοι περιορίζονται, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ὅτι πολλὰς παρίστανται τῷ θεῷ, αὐτοῦ τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ λέγοντος ἄκουε· πάτερ, οὗς δέδωκάς μοι, δέλω ἵνα ὅπου εἰμί ἐγώ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν· ἀλλὰ καὶ

ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτως εὖρηται λέγων· ἐπιποθῶ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· τί οὖν πρὸς ταῦτα εἶπη τις· ὃ ἱερὰ κεφαλὴ· εἶπερ οὖν αἱ ἀπελθοῦσαι τῶν ἁγίων ψυχαὶ συμπάρεσι τῷ Χριστῷ καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν, καθὼς αὐτοὶ ἠτήσαντο, θεωροῦσι, τί τὸ καλὸν αὐτοῦς μὴ καὶ πρὸςβέβηκεν αὐτοπροσώπως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἴλεον ποιεῖν αὐτὸν ἐπὶ ταῖς πλημμελείαις ἡμῶν· εἰ γὰρ ὁ δεόπτης ἐκεῖνος· Μωσῆς τοσοῦτον ἦν ἐγγίζων θεῷ, καὶ ταῦτα τῷ βίῳ τούτῳ περιῶν, ὥστε στόμα κατὰ στόμα, καὶ ἐν εἶδει τῷ θεῷ τε αὐτῷ διαλέγεσθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπερισκεπτῶς ἐκλιπαρεῖν οὕτω λέγων· εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς, κύριε, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμέ συναπόκτεινον μετ' αὐτῶν· πῶς οὐκ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν κυρίῳ τὸν βίον ἀλλάζαντας, καὶ τοῦ θεοῦ δῆδεν ἐγγύτερον γεγονότας, αὐτοπροσώπως δέεσθαι εἶπομεν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ θεοῦ· ἄρ' οἱ παρ' ἑαυτοῖς ἐστῶτες τοῖς βασιλεῦσι καὶ παρρησίας μετέχοντες, οὐκ ἀναφέρουσι· καὶ περὶ καταδικῶν ἔστιν ὅτε τινῶν καὶ τῆς ἐνοχλῆς πολλάκις ἐλευθεροῦσιν αὐτούς.

4. Καὶ τίς ἀντιτεῖν ἰσχύσειε παρὰ τούτου ποτὲ καὶ ταῦτα τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοδώρου τοῦ στουδίτου τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καθ' ὃν ἐξεδήμει καιρὸν οὕτω διαδεμένου λέγοντος· ἐὰν ἀπελθὼν παρρησίαν εὐρήσω παρὰ τῷ θεῷ, δεόμενος ὑπὲρ ὑμῶν οὐ παύσομαι· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιταφίῳ λόγῳ αὐτοῦ σαφέστερον εἰδείξε περὶ τοῦ θεοῦ τούτου ἀνδρὸς εἰπὼν· καὶ νῦν μὲν ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις ἀδούτοις ἔστιν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετάσματος ἐντυγχάνων αὐτοπροσώπως τῷ θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν δεόμενος· καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ λέγε, πῶς οἱ οὕτω τέλειον ἀπορραγέντες τοῦ σώματος τῶν ἐν σώματι πάλιν ἀναμιμνήσκονται· εἰ γὰρ ὁ πυρπολούμενος ἐκεῖνος· ἐν τῷ ἄδη πλούσιος, τοσοῦτον ἐν ἑαυτῷ τὰ τῆς συνέστρεφς, ὥστε καὶ πατρικοῦ οἴκου μεμνησθεῖν αὐτὸν, καὶ θερμῶς ὑπὲρ ἀδελφῶν δέεσθαι λέγοντα, πάτερ Ἀβραάμ πέμψον Λάζαρον εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου, πέντε γὰρ ἀδελφούς ἔχω, ὅπως διαμαρτύρηται αὐτοῖς τοῦ μὴ παθεῖν ἐκείνους τὰ ὅμοια, καὶ τῇ βασάνῳ ταύτῃ περιπεσεῖν· πῶς οὐκ καὶ τὰς ἀπελθοῦσας τῶν ἁγίων ψυχὰς καὶ μεμνησθεῖν τῶν ἐνταῦθα τρανότερον εἶπομεν, καὶ τοῦ θεοῦ δὲ θερμότερον δέεσθαι ὑπὲρ ὧν ἄρα καὶ βούλονται;

5. Καὶ μὴ μοι λέγε παραβολικῶς ταῦτα δὴ λέλῃχθαι τὰ κατὰ τὸν πλούσιον, κἄν τευθεν μὴ φέρειν ἐναργῆ τὴν ἀλήθειαν· ἔχεις γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν Βασίλειον τὴν παραβολὴν ταύτην ἐκχόμενον, κἄν τευθεν ὀριζόμενον οὕτω καὶ λέγοντα· εἰ γὰρ καὶ δίκην διδῶσιν ὧν ὀφείλουσιν οἱ κατ' ἐκείνον ὄντως τὸν πλούσιον, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τὸ νοερὸν αὐτοῖς λόγῳ τιμωρίας εἰς ἀνοίαν περιτρέπεται· ὧν γὰρ μετὰ σαρκὸς εἶχον ἀσφαλῆ τὴν εἶδσιν οὐ μόνον οὐκ ἐλάττους φανείεν τῆς προὑπαρχούσης γνωρίσεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀκριβεστέραν κατάλυσιν ἀναφέροντο· μὴ οὖν ἀμφίβαλλε, ὅτι τῷ Χριστῷ συμπάρεσι αἱ ἀπελθοῦσαι τῶν ἁγίων ψυχαὶ· καὶ ταῦτα τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος, ὡς ἀνωθεν εἶρηται, ὅτι ἐπιποθῶ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Καὶ ἐν παραδείσῳ διατρίβουσιν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ μακαρίῳ ληστῇ, καὶ παντὶ ἁγίῳ ἔφη ὁ κύριος· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔση ἐν τῷ παραδείσῳ· ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεσθαι τὸν οὐρανὸν οὐκ ἀπείργονται· καὶ ταύτην γὰρ τὴν δόξαν

αὐτὸς ὁδεύειν ὁ κύριος ἔδωκεν, πρόδρομος εἰς τὴν ἄνω σκηνὴν εἰσελθῶν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ἐκάλεσε πρόδρομον· ὁ γὰρ πρόδρομος, τιναν πάντως καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται πρόδρομος· καὶ καθάπερ οὐχ' ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν αὐτὸν ἐπώνομασε χάριτι τῶν κοινῶς ἀναστησομένων ὧς ποτε, οὕτω καὶ πρόδρομον εἶπεν εἰς τὴν ἄνω σκηνὴν αὐτὸν εἰσελθεῖν, οὐχ' ἀπλῶς ἀλλ' ἐκείνων πάντως ἔνεκεν τῶν εἰσελευσομένων ἐκείσε κατόπιν αὐτοῦ· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ τῷ Χριστῷ συμπάρεσιν οἱ ἐν αὐτῷ τὸν βίον ἀλλάξαντες, πῶς οὐχὶ καὶ πρεσβεύειν αὐτοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εἵπομεν; ὕπαρ τε τοῖς καλουμένοις, καὶ καθ' ὅπου αὐτοὺς καὶ ἐπιφαίνεσθαι;

6. Καὶ ταῦτα τὸν ἐν ἀγίοις Συμεὼν τὸν μεταφραστὴν τὸ δόγμα τοῦτο συνιστῶντα πρὸ τῶν ἄλλων εὐρίσκοντες· ἐν γὰρ τῷ βίῳ τῆς μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας τῆς ῥωμαίας καὶ τὰδε φησὶν· ἡ μακαρία Θεοδότῃ ἐν φρουρᾷ τῇ μάρτυρι Ἀναστασίᾳ οὕσῃ· ἐφ' ἑκτῆς ὁρμημένη νυκτός πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἐράννυε, ἦν καὶ πολλάκις φοιτᾶσα ἡ μηδὲν ἐάσασα τῶν ἀγαθῶν ἀνεξέταστον, καὶ τοῦτο ἤρετο· τίνα δὴ τρόπον λέγουσα μετὰ τὸ θανεῖν φοιτᾷ πρὸς αὐτήν; ἡ δὲ δεδοσθαι ταῖς τῶν μαρτύρων ἔφῃ ψυχαῖς καὶ τοῦτο παρὰ Θεοῦ, τὸ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐπιδημίαν ἐπιφοιτᾶν παρ' οἷς ἂν καὶ βούλοιντο, καὶ ὁμιλίας καὶ παρακλησεως αὐτοὺς ἀξιοῦν. Ταῦτα δὲ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐπιβεβαιῶν λέγων· τότε ὁφθαλμοὶ Καισάριον λαμπρόν, ἔνδοξον, ἀγαλλόμενον, οἷός μιν καὶ κατ' ὅναρ ὡφές· ἀλλήλων ζήλῃται.

7. Μὴ οὖν ἀπίσται τοῖς λεγομένοις; ὅρα γὰρ ὅτι καὶ καθ' ὃν ἐκδημοῦσι καιρὸν οἱ κατὰ Θεὸν ζήσαντες, ὅπτασίας ἀγίων τεδεύονται· καὶ δήλον ἐκ τε τῶν συμβεβηκότων τῷ μεγάλῳ Δανιὴλ τῷ στυλίτῃ, τῷ μεγάλῳ Σάββα, καὶ ἐτέροις τῶν ἀγίων οὐκ ὀλίγων· ἡνίκα γὰρ τοῦ σώματος ἐχωρίζοντο, ἐφῆσθηκεισαν οἱ ἀπ' αἰώνων ἅγιοι ὅσοι τε καὶ μάρτυρες προσκαλούμενοι αὐτοὺς σὺν ἐπουρανίοις δυνάμεσιν· εἶπερ οὖν οὐκ ἦν ἀληθές, ὅτι ἐφίστανται τοῖς ἐνταῦθα ἀπελθούσας τῶν ἀγίων ψυχαί, οὐκ ἂν ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος Φώτιος, τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ διαλόγῳ ἀκολουθῶν, οὕτως ἔλεγε· τοῖς μὲν οὖν βραχέσι τῶν ἀγίων λειψάνοις καὶ μᾶλλον ἢ τῶν σημείων ἐνεργεῖα δίδεται διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀπιστίαν· τοῖς γὰρ ὁλοκληρίως οὐδενὶ διανίσταται λογισμὸς, ὥς οὐ δύναται ταῦτα θαυματουργεῖν ἐπιστάσι τῶν καλλινίκων ψυχῶν, αἱ τοῖς τῶν σωμάτων συνδιηλθσαν ἁγῶσι καὶ πόνοις· τί τοῦτο σαφέστερον; ἐπιστάσι γὰρ φησι τῶν καλλονίκων ψυχῶν τὰ τῶν ἀγίων τερατουργοῦσι λείψανα· ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι τοῖς θεαρέστοις πολιτευσάμενοις εἰπὼν Θεός, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας.

8. Μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε, μήτις λέγει· πῶς ἀλαχοῦ μεδιστόμενοι τοῖς ἐνταῦθα, καὶ ἀποβεβιωκόσι γὰρ τοῖς ἀγίοις πάρεστιν ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος χάρις· κἀντεῦθεν τοῖς ναοῖς αὐτῶν ἐπιφαίνονται, καὶ τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐφίστανται, καὶ τ' ἄλλα πάντα ποιοῦσι ὅσα καὶ βούλονται μεθ' ὑμῶν γὰρ φησι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας· μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε, πῶς ἀλλαχοῦ μεδιστόμενοι τοῖς ἐνταῦθα πάλιν ἐφίστανται· εἰ γὰρ ὁ προφήτης ἐκεῖνος Ἀββακούμ μετὰ τοῦ σαρκίνου ἐκείνου πάχους ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μὴ ὥρα

τὴν χαλδαϊκὴν κατέλαβε γῆν, τῷ προφῆτῃ Δανιὴλ εἰσκαμίζων ἐν τῷ λαῷ τὸ ἄριστον, πῶς οὐχὶ καὶ τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς τοῖς ἐπικαλουμένοις ὁπταίνεσθαι ποτε εἵπομεν; ἄφες τοίνυν τὸ πῶς· ἐνθα χάρις Θεοῦ, χάραν οὐκ ἔχει τὸ πῶς· ὅτι μὲν ἐφίστανται οἶδα· οὐδὲ γὰρ ἀντιτείνω ταῖς πατρικαῖς παραδόσεσι· τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα· οἶδεν ἐκεῖνος ὁ θαυμαστός ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ· ὅτι μὲν ζῶ, καὶ τρέφομαι, οἶδα· τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα· καὶ ὅτι μὲν οὖν τῷ σώματι σύνεστιν ἡ ψυχὴ, οἶδα· τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα· καὶ ὅτι μὲν ἀσώματος καὶ αἰῶλος, οἶδα, ἤκουσα γάρ· τί δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς, καὶ ποταπὴ τὴν οὐσίαν ἐστίν, οὐκ οἶδα· ὅτι καὶ ἀνερεμήνευτον τοῦτο μεμνήσκε· πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰδοίη τις τὴν κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν τοῦ ἀπερινοήτου καὶ ἀκαταλήπτου Θεοῦ; ἐὰν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία καταλαμβάνετο ἂν, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰκόνος προτότυπον· εἰ δὲ τὸ προτότυπον ἀκατάληπτον, ἀκατάληπτος ἐξάναγκες καὶ ἡ τοῦ προτύπου εἰκὼν· ἐνθεν τοι καὶ πολλὰ μὲν ἐφιλοσοφῆθη περὶ αὐτῆς· οὐδεὶς δὲ τὴν ταύτης ἡδυνήθη καταλαβεσθαι φύσιν ποτὲ, κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν ὥς εἴρηται τοῦ ἀκαταλήπτου καὶ ἀπερίστου Θεοῦ.

9. Ἄφες τοίνυν ἐπὶ τῶν παραδόξων τὸ πῶς· ἵνα μὴ καὶ ἀπιστίαν ἐπὶ τούτῳ κατακριθῇ· ἐὰν μὴ πιστεύητε γὰρ φησιν, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε· πῶς ἐκ περᾶτων οἱ ἀπόστολοι, καὶ ταῦτα τῷ πατρὶ τούτῳ βαρούμενοι σώματι, ἐν τῇ μεταστάσει τῆς υπεραγίας Θεοτόκου κατ' αὐτὸν συνηθροίσθησαν, ἵνα τι μὴ καὶ ἀγγέλους ἐνταῦθα λέγωμεν, ἀντὶ τῶν ἀποστόλων ἐλθεῖν· πῶς ὁ Παῦλος εἰς τρίτον ἀνῆλθεν οὐρανόν, κἀκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον ἀπηνέχθη, καὶ ῥημάτων ἀρρήτων ἤκουσε· πῶς ἀρπαγίσονται οἱ δίκαιοι πρὸς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα· πῶς δὲ καὶ μεταμορφουμένῳ τῷ Χριστῷ Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὁμοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐπέστησαν· ὥσπερ οὖν παρόντα μὲν εἰσι ταῦτα πάντα, ἐγενετο δ' ὅμως καὶ πιστευόμεν· οὕτω καὶ ταῖς ἀνελθούσαις τῶν ἀγίων ψυχαῖς διανοεῖσθαι σε ἄξιον· καὶ ὅτι μὲν ἐφίστανται τοῖς ἐνταῦθα, πίστευε ἀφ' ὧν ἄνωθεν ἤκουσας· τὸ δὲ πῶς, αὐτῷ τῷ κυρίῳ, κατάλειψαι· οὐδὲ γὰρ πλεόν τι νοῆσαι παρ' αὐτοῦ συγχωρούμεθα· ἵνα μὴ τοι οὕτῳ τι πάθωμεν· ὅποιον ὁ πεσὼν ἐωσφόρος· τὴν γὰρ δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ κυρίου λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν, ἄτε τυγχάνουσιν ἄπλετον, ἀνετρέπη τε παραχρῆμα καὶ πτώμα κατὰ γῆς ἐξάίσιον ἐπεσε· διὰ τοι τοῦτο καὶ τῷ μεγάλῳ Παύλῳ καθ' ὃν ἡρέπαγη καιρὸν ἀποκαλυφθέντα σιωπῇ παρεδόθησαν· εἰ γὰρ ἐκφοδὸρα καὶ ταῦτα συνέβη, συνέφερεν, οὐκ ἂν ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος ἐπὶ τοσοῦτον σεσίγηκε· καὶ πῶς γὰρ οὐ σιγῆσαι διέκρινεν; εἶπερ αὐτὸς τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ σκόλοπα λαβεῖν ἔλεγεν· ἵνα μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ὑπεραίρηται.

10. Στέργειν οὖν τὰ γεγραμμένα ὀφείλομεν, καὶ τῶν ὑπὲρ κατὰληψιν, ὅπως μὴ ἄπτεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις τὴν ἥταν ὁμολογεῖν, καὶ μετὰ τοῦ θείου λέγειν Δαβὶδ· ἔθαυμαστώδη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμῶν· ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύναμεθα πρὸς αὐτήν· τοῖς ἐν γὰρ ἐν Χριστῷ κοιμηθεῖσιν ἀγίοις μεταδίδεται καὶ ὑπερφύη τὰ χαρίσματα· καὶ θεομένων γὰρ ἡμῶν ἐπακούσι· καὶ θλιβομένοις ἐφίστανται παρηγορίας ἔνεκεν, ὥς ἄνωθεν εἴρηται· ἐὰν γὰρ οἱ κατ' ἐμὲ βραδύμως τὸν βίον ἀνύσαντες, τῶν δι' αὐτοὺς ἐνταῦθα τελούμενων εὐποιῶν ἐπαισθάνονται, ὥς ἐκ τῶν ἱερῶν γρα-

φῶν διδασκόμεθα, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ τῷ χρεῶν λειτουργήσαντες, ἐνθεν τοι καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἐπιταφίῳ λόγῳ καὶ ταῖς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν· δεδεξο τὸν παρόντα λόγον, ὃ μακαρία καὶ τοῦτο γὰρ ἔδωκται τοῖς κατὰ σε ὁ Θεός, τὸ τῶν τοιούτων αἰσθάνεσθαι.

10. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πόθεν ἡμεῖς ὀρμώμενοι τοιαύτης ἀποστεροῦμεν χάριτος τὰς ἀπελθούσας τῶν ἁγίων ψυχάς; καὶ ταῦτα τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου λέγοντος· ὅτι ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός ἐχαρίσατο, εἰς ᾧ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι καὶ τί χερὶ πολλὰ λέγειν; εἰ γὰρ καὶ περὶ τινῶν ἁγίων ἔτι τῷ βίῳ τούτῳ

περιόντων ἠκούσαμεν, ὅτι δι' εὐχῆς αὐτῶν, καὶ τινες ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντες, αἰωνιζούσης κολάσεως ἡλευθερώθησαν (1), τί τὸ κωλύον μὴ καὶ τὸν βίον ἀλλάξαντας, καὶ τοῦ Θεοῦ δῆθεν ἐγγύτερον γεγονότας, τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι ποιεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἵνα μὴ λέγω πολλῶ μείζονα, διὰ γε τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπόδесιν; μὴ οὖν ἀντιπίπτωμεν ταῖς πατρικαῖς παραδόσεσι, μὴδὲ ὅπως ἔχοιεν αὐταὶ περιεργαζόμεθα· ἐγράφη γὰρ ταῦτα οὐχ' ἵνα πολυπραγμονώμεν, ἀλλ' ἵνα πιστεύωμεν, καὶ ἵνα πιστεύοντες, ζωὴν αἰώνιον ἔχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(1) Respicit (ut cognoscimus ex aliis Glycae epistolis seu tractatibus) ad narrationem S. Gregorii PP. et aliorum de salute Traiani imp., de qua satis et multis criticis et a theologis disputatum fuit.

Epimetron. In codice gr. vat. 1275, qui est palimpsestus, f. 21. et seqq. legebam hunc titulum. Ἐρωτήεις τοῦ αἰοιδίου καὶ μεγάλου Ἐπιφανίου, καὶ ἀποκρίσεις τοῦ μακαρίου Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ, ὃν τὰς λύσεις ἐποίησατο, οὐχ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐκ διαπίρας καὶ πνεύματος ἁγίου. Συγκυρησαντος ποτὲ τοῦ ἁγιοτάτου Ἐπιφανίου ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ τοῦ ὁσίου Ἀνδρέου, ἔλαβεν αὐτὸν ὁ Ἐπιφάνιος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ποιῆσαι ἀνάπαυσιν καὶ μίαν ἑβδομάδα, καὶ ἀνεθῆναι αὐτόν ἐκ τῶν πολλῶν πόνων καὶ δὴ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν καθεζομένων κατὰ μόνας, ἤρξατο αὐτὸν ἐρωτᾶν περὶ ὑποθέσεων τινῶν, λέγω δὴ στοιχείων, καὶ μεταβολῶν αἰερῶν, καὶ ἄλλων πινῶν ἀπορημάτων· τέλος παρεκάλει αὐτόν, πῶς ἐστὶν τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου etc. Mitto cetera omnia, quia vana plerumque videbantur, nec magno certe Epiphanio episcopo digna. Simile quid sub nomine Epiphanii extat in codice vindobonensi LXIV. apud Lambecium lib. IV. p. 364. Sed ibi, loco εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, legiur εἰς τὸν ἅγιον Ἀγαθονίκην. Quod si forte de Epiphanio monacho cogitare liceret, hanc sibi spartam edendi libelli iure meritoque vindicaret vir cl. Albertus Dresselius, qui in aliis monachi Epiphanii scriptis valde doctam his annis operam collocavit.

In eodem codice vat. 1205, qui mihi S. Bartholomaei historiam suppeditavit, syllabum quoque observabam codicum praecipuorum, qui in monasterio quodam insulae Patmi reperti fuerunt; quorum notitiam gratam fore eruditis existimo. Et quidem ineditorum in hoc syllabo laudatorum partem ego prae manibus habeo. Sed miror praesertim in codice 8. commentarium integrum S. Basilii in Iob. Nam fragmenta quidem S. Basilii in Iob, catena iuniana exhibet; sed ipsum opus magno desiderio requirimus.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝ Τῇ ΣΕΒΑΣΜΙΑ ΜΟΝῇ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΠΑΤΜΟΥ

ΑΞΙΟΛΟΓΩΤΕΡΩΝ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ.

α'. Ἡ πεντάβιβλος τοῦ Μωϋσέως, μετ' ἐξηγήσεως διαφόρων.

β'. Εἰς τὴν ὀκτώτευχον, καὶ εἰς τὰς βασιλείας, καὶ εἰς τὰ παραλειπόμενα ἀπορίαι καὶ λύσεις τοῦ Θεοδωρήτου, καὶ εἰς τοὺς δώδεκα προφήτας ἐξηγήσεις τοῦ αὐτοῦ.

γ'. Βασιλείου μητροπολίτου νέων Πατρῶν ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἐξ καὶ δέκα προφetas. Ἀρχεται ἡ ἐρμηνεία οὕτως. Ὁ ὑπερούσιος καὶ ἀνεκδήξιος Θεός (1).

δ'. Λέοντος μαγίστρου ἀνθυπάτου ἐπιτομὴ ἐρμηνείας, ὡς ἐν ἀπορίαις, εἰς τὴν γένεσιν, καὶ εἰς τὰς καθεξῆς βίβλους, ἧς ἡ ἀρχή. Οὐ προτέταχε θεολογίαν. Ὁμοίως καὶ

εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, καὶ εἰς τὰ ἐξῆς εὐαγγελία, καὶ εἰς τὰς καθολικὰς ἐπιστολάς, καὶ εἰς τὰς πράξεις ἐπιτιμώματα ἐν ἀπορίαις, ἀπὸ τε τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων (2).

ε'. Θεοδωρήτου ἐπισκόπου εἰς τὰ ἀπορούμενα τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ θείᾳ γραφῆς, καὶ προνοίας λόγοι δέκα.

ς'. Εἰς τὸ ψαλτήριον, ἐκ τοῦ προσέχετε λαός μου, ἄχρι τέλους ἐξηγήσεις διαφόρων.

ζ'. Εἰς τὸν Ἰωβ ἐξηγήσεις Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Θεοδωρήτου, καὶ ἐτέρων ἄχρι τοῦ, καὶ νῦν ἐλάλησε κύριος λέγων, ἐν τρισὶν ἔτεσι μισθωτοῦ.

η'. Εἰς τὸν αὐτόν, τοῦ Βασιλείου μόνου ἐξηγήσεις.

(1) Huius operis prologus mox a nobis vulgandus est. Ipsum opus alio tempore.

(2) Harum eclogarum particulam nos infra proferemus, nempe quae complectitur primum geneseos capitulum.

δ'. Εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Σολομῶντος, ἐξήγησις Ματθαίου βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ (1).

ι'. Ἐπιτομὴ ἐρμηνείας εἰς τὴν ἔξοδον ἀπὸ διαφορῶν πατέρων, ἐν ἀπορίαις, ἧς ἡ ἀρχή. Πῶς νοητέον.

ια'. Εἰς τὸ ψαλτήριον, διαφορῶν ἐξηγήσεις, ἄχρι τοῦ προσέχετε λαός μου.

ιβ'. Χρυσοστόμου εἰς τὸ ψαλτήριον, ἄχρι τοῦ προσέχετε.

ιγ'. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, τοῦ Χρυσοστόμου ἐξήγησις.

ιδ'. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἐξήγησις διαφορῶν, αἰρετικῶν τε καὶ ὀρθοδόξων ἡ ἀρχή. Οὐ πλείονα τὸν ἀριθμόν. Καὶ εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ἐξήγησις Βίκτωρος τινὸς ἀντιοχείως ὕτου ἄρχεται οὕτως. Πολλῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Καὶ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἐξήγησις Τίτου ἐπισκόπου Βόστρων, ἧς ἡ ἀρχή. Ἰστέον, ὅτι τὸ κατὰ Λουκᾶν.

ιε'. Εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια συνοπτικὴ ἐξήγησις, ἧς ὁ ἐρμηνεύς ἀνεπίγραφος· ἔχει δὲ τοιαύτη ἀρχήν. Εὐαγγέλιον ἦδε ἡ βίβλος λέγεται.

ισ'. Μακαρίου Φιλαδελφίας τοῦ Χρυσοκεφάλου εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἀπὸ τοῦ, εἰσελθόντι τῷ Ἰησοῦ εἰς Καπερναοὺμ· οὗ ἡ ἀρχή. Δεύτερον δὲ τοῦτο βιβλίον (2).

ιζ'. Ἐξήγησις συνοπτικὴ ἀπὸ τοῦ, προσέχετε λαός μου, εἰς τὸ ψαλτήριον, καὶ τοῦτο ἀνεπίγραφον.

ιη'. Εἰς τὰς ἐπιστολάς (Παύλου) ἐξήγησις, ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους· ἔχει δὲ ἐξήγησις, εἰς τὸ, ὁφείλομεν ἡμεῖς εἰ δυνατόι τὰ ἀσθενήματα· τοιαύτην μετ' εὐχὴν, πάλιν παραινῇ καὶ ἐκμενίσσασθαι.

ιθ'. Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰς πρῶξεις.

κ'. Ἰωάννου τοῦ δαμασκηνοῦ εἰς τὰς ἐπιστολάς (Παύλου) ἐξήγησις.

κα'. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας κατὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολλιναρίου λόγοι διαφοροὶ ὧν ὁ πρῶτος οὕτως· πῶς ἄρχεται. Οἱ κακοτέχνως τὰς θείας γραφάς.

κβ'. Ἐπιστολαὶ τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν.

κγ'. Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, καὶ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς ἐξήγησις, καὶ εἰς τὸ πάτερ ἡμῶν, τοῦ νυσσάως Γρηγορίου.

κδ'. Ἐπιστολαὶ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, τὸν ἀριθμὸν σον' ὧν ἡ ἀρχή. Εἰ μετοπώρω.

κε'. Ἰσιδώρου τοῦ πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ περὶ τὰς υ', ἀρχόμεναι ἀπὸ τῶν χ', ἄχρι τῶν ς'.

κς'. Ἐπιστολαὶ Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὧν ἡ ἀρχή. Πᾶσα ἐπίγειος ἐξουσία (3).

κζ'. Ἐπιστολαὶ τινῶν μοναχῶν, ὧν ἡ ἀρχή. Ἐπιστολὴ τινὸς Μιχαὴλ μοναχοῦ καὶ διακόνου, ἧς ἡ ἀρχή. Οἶδα πάτερ.

κη'. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ βασιλέως, δογματικὴ πανοπλία συλλεγείσα ἐκ τε τῆς θείας γραφῆς καὶ διδασκάλων τινῶν, ἧς ἡ ἀρχή. Καὶ πάντα μὲν τὰ κατορδῶματα (4).

κθ'. Τοῦ ἐπὶ Κανικλείου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σκυλίτζη διαφοροὶ λόγοι φιλοσοφικοί, καὶ ἄλλοι θεολογικοί, ὧν ἡ ἀρχή. Περὶ κόσμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν φύσεως. Καὶ τινες αὐτοῦ ἐπιστολαί.

λ'. Νεμεσίου ἐπισκόπου περὶ φύσεως ἀνθρώπου, εἰς κεφάλαια μγ', οὗ ἡ ἀρχή. Τὸν ἀνθρώπον ἐκ ψυχῆς. Καὶ Ἑρμεῖου φιλοσόφου διασυρμὸς τῶν ἐξω σοφῶν. Καὶ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Μεθολίου Πατάρων, συμπόσιον περὶ ἀγνείας. Καὶ διαφορῶν ἐρμηνεῖαι γραφῶν· οὗ ἡ ἀρχή. Εὐκαιρότατα ἐπέστης.

λα'. Ἰωάννου οἰακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας βιβλίον, οὗ ἡ ἀρχή. Ὅτι ὁ θεὸς δι' ἀγαθότητα μόνον. Διαιρεῖται εἰς βιβλία γ'· εἰς μὲν τὸ πρῶτον διαλαμβάνει, τίς ὁ σκοπὸς τῷ θεῷ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, καὶ τῆς διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, διὰ μαρτυριῶν διαφορῶν· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, περὶ τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ζωῆς καὶ πολιτείας· καὶ εἰς τὸ τρίτον, περὶ τῶν ἐπὶ Χριστῷ λεγομένων τρόπων (5).

λβ'. Περὶ τῶν δέκα πρὸς τὴν πρόνοιαν ἀπορημάτων, πόνημα Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, οὗ ἡ ἀρχή. Εἰ πάντων ἐστὶν ἡ πρόνοια.

λγ'. Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐπενεχθεῖσας αὐτῷ ἐρωτήσεις, ὧν ἡ ἀρχή λείπει.

λδ'. Θεολογικαὶ πύσεις προαχθεῖσαι παρὰ διαφορῶν Καισαρίῳ τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, ὧν ἡ ἀρχή. Οἱ τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον. Περιέχουσι διαφοροὺς θεολογικάς ὑποθέσεις εἰς ἐρωταποκρίσεις σκα'.

λε'. Γρηγορίου τοῦ Νύσσης περὶ κατηχήσεως λόγος, οὗ ἡ ἀρχή. Ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος. Καὶ κατ' Εὐνομίου ἐν κεφαλαίοις, οὗ ἡ ἀρχή. Οὐχ ἦν ὡς εἰκοσι.

λς'. Δικητὰ Σέργίου εἰς τοὺς τοῦ Γρηγορίου ἐκκλησιαστικῶν ἀναγνωσκομένων λόγους ἐξήγησις.

λζ'. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ δ' εὐαγγέλια ἐξήγησις (6).

λη'. Ἡ ἐξαήμερος τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἕτεροι λόγοι πλείστοι καὶ διαφοροὶ, περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας.

λθ'. Ἡ ἐξαήμερος τοῦ Βασιλείου, καὶ ἄλλοι λόγοι, καὶ εἰς ψαλμοὺς μερικοὺς ἐξήγησις.

μ'. Εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ θεολόγου ἐξήγησις· ὁ ἐρμηνεύς ἀνεπίγραφος· γέγραπται δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐξηγήσεως, ὅτι τινὲς φασὶ τήνδε τὴν ἐρμηνείαν εἶναι Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἄλλοι δὲ Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

μα'. Διονυσίου περὶ οὐρανίας ἱεραρχίας, οὗ ἡ ἀρχή. Πᾶσα οὕτως· ἀγαθὰ.

μβ'. Συμεῶν τοῦ νέου θεολόγου λόγοι θεολογικοί, ὧν

(1) Huius inediti operis Kantacuzeni excerpta identidem nos recitavimus in adnotationibus ad S. Nicephori antirrheticos adversus Copronymum. Videsis adnotationes lat. p. 93. 100. 103. 114. 130. 131. Totum deinde opus fortasse vulgabimus.

(2) Hoc quidem opus ad Matthaeum, quod in Anglia servatur, in nostram potestatem non venit; sed tamen aliorum Chrysocephali scriptorum lauta excerpta protulimus in adnotationibus ad S. Nicephori antirrheticos.

(3) Edidimus nos has Nicolai I. patriarchae egregias epistolas n. 163. in Spicilegio romano T. X.

(4) Immo ex hoc initio apparet, hanc esse panopliam editam Euthymii Zygabeni, quae iussu Alexii imp. scripta fuit.

(5) Huius item operis, quod est luculentissimum, initium saltem nos modo exhibebimus. Opus integrum in aliis huius bibliothecae tomis apparebit.

(6) Ex magna quidem Nicetae catena in Lucam, plurimas S. Cyrilli partes nos sumpsimus, edidimusque in hac bibliotheca Item alios indidem auctores in T. IX. Scriptorum veterum.

ἡ ἀρχή. Τὸ περὶ τοῦ Θεοῦ λέγειν (1). Καὶ οἱ ὕμνοι αὐτοῦ διὰ στίχων διαφόρων.

μγ'. Συναγωγή ἀποριῶν καὶ ἐπιλύσεων ἐκλεγείσα ἐν ἐπιτόμῳ, ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς συμφωνίας τοῦ ἁγίου Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων, ἐν κεφαλαίοις, ὧν ἡ ἀρχή. Τίμι λόγῳ ἀρξάμενος (2).

μδ'. Διάλεξις Ἰουδαίου καὶ χριστιανοῦ πραχθεῖσα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἁγιοτάτου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἧς ἡ ἀρχή. Τῆς ἐπιφανείας (3).

μγ'. Νόμος βασιλικὸς Βασιλείου, Κωνσταντίνου, καὶ Λέοντος, οὗ ἡ ἀρχή. Τὸν μέγαν καὶ φύσει ἀληθῆ Θεόν.

μς'. Συγγραφικαὶ ἱστορίαι Γεωργίου τινός, κωνσταντινοπολίτου μὲν τὸ γένος, ἀνατραφέντος δὲ ἐν Νικαίᾳ ἱστοροῦνται δὲ αἱ πράξεις τῶν Παλαιολόγων βασιλέων, ἄχρι Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ βασιλέως.

μζ'. Διοδώρου σικελιώτου βιβλίον ια', ιβ', ιγ', ιδ', ἱστορικόν' οὗ ἡ ἀρχή. Ἡ μὲν οὖν πρὸ ταύτης βίβλος.

μη'. Χρονογράφος διὰ στίχων πολιτικῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου, Νικηφόρου τινός' οὗ ἡ ἀρχή. Ἡ φιλοῦλος ψυχὴ. Ἐν τῷ τέλει δὲ τούτου ἐστὶ τις διάλεξις Πύρρου καὶ Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ, περὶ ὀρθῶν δογμάτων, οὗ ἡ ἀρχή. Παρασημείωσις τῆς γενομένης.

μθ'. Εὐαγγερίου τοῦ σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, διεφθαρμένον λίαν.

ν'. Θεοδωρήτου ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας' καὶ τοῦτο διεφθαρμένον λίαν.

να'. Μαξίμου φιλοσόφου βιβλίον ἄνευ ἀρχῆς' περιέχει δὲ ἐν ἀρχῇ λέξεις τινὰς α, β, ὧς ἐξηγεῖται δι' ὀρίσμων

ἐν τῷ τέλει ὡς διαφόρους θεολογικὰς ὑποθέσεις καὶ ἐξηγήσεις.

νβ'. Μάρκου μοναχοῦ λόγοι διάφοροι μοναχικῆς τάξεως.

νγ'. Γρηγορίου τοῦ διαλόγου διάλογοι μετὰ Πέτρου τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ' λείπει ἡ ἀρχή' ἔχει δὲ ἀπὸ τοῦ, Πέτρος' ἀρέσκει ὁ λέγεις. Γρηγόριος' ἀνὴρ τις εὐλαβής.

νδ'. Ξενοφώντος Κύρου παιδείας πρῶτον, οὗ ἡ ἀρχή. Ἔννοια ποθ' ἡμῖν ἐγένετο' οὐκ ἔχει τέλος.

νε'. Λόγοι Σωκράτους, ὧν ἡ ἀρχή. Εὐδύφρων, ἡ περὶ οὔσιου. Τί νεώτερον, ὧ Σώκρατες' ἄχρι τοῦ Μένων, ἡ περὶ ἀρετῆς ἔχεις μοι εἰπεῖν.

νς'. Εἰς τὸ ὄργανον ἐξηγήσεις διάφοροι. Εἰς τὰς πέντε φωνὰς, καὶ εἰς τὰς κατηγορίας, τοῦ Ἀμμωνίου. Εἰς τὸ περὶ ἐρμηνείας παράφρασις τοῦ Ψελλοῦ, ἧς ἡ ἀρχή. Πρὸ τῆς ἀκριβοῦς ἐκδόσεως. Τοῦ γραμματικοῦ Ἰωάννου σχολικῆ καὶ ἀποσημειώσεως ἐκ τῶν συνουσίων Ἀμμωνίου. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν, τῶν εἰς τὰ τρία, τὸ πρῶτον' οὗ ἡ ἀρχή. Ἦδη μὲν ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται. Τοῦ Φιλοπόνου εἰς τὰ λοιπὰ τῶν προτέρων. Τοῦ Θεμιστίου τῶν ὑστέρων παράφρασις. Τοῦ Ἐφesiίου εἰς τοὺς σοφιστικούς ἐλέγχους. Καὶ τοῦτο διεφθαρμένον λίαν.

νζ'. Ἐξηγήσεις Νικήτα, τοῦ καὶ Δαυὶδ τοῦ φιλοσόφου.

νη'. Ἐτερον βιβλίον β', ἱστορικὸν ἀνεπίγραφον ἱστορεῖ δὲ ἀπὸ Πομπηίου μάγνου, καὶ Γαίου Ἰουλίου τοῦ Καίσαρος, ἄχρι Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως' ἔχει δὲ τοιάνδε ἀρχήν. Ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ μοι ἰστόρηται.

Τέλος.

(1) Extant latine hi Simeonis, theologi iunioris, sermones. Vidimus nos etiam graece in vat. codicibus.

(2) Extat huius consonantiae evangelicae Hesychii epitome apud Cotelerium monum. eccl. gr. T. III.

(3) Dialogi huius, Timothei nempe christiani cum Aquila iudaeo, specimen vulgavimus nos in Spicilegio rom. T. IX. prael. p. 12-13.

NOTITIA SCRIPTORUM TRIUM SEQUENTIUM.

Capta ab hoc codicum catalogo occasione, nonnullorum ineditorum, ut diximus, auctorum specimina attexamus. Primo quidem prologum commentariorum ad XII. prophetas, Basilii episcopi neopatreensis de quo homine nondum nos quicquam liquide comperimus. Etenim neque a Lequinio Or. ch. T. II. p. 177. 178. in episcopis novarum Patrarum (thessalicarum) ponitur; neque a Labbeo in primo apparatu Conciliorum inter Basilios episcopos recensetur. Verumtamen Lequinii Labbeique catalogi, quam sint imperfecti, quotidie cognoscimus, dum ex novis monumentis nova nomina passim elucent. De Basilio interim satis. — Leonis patricii extat in bibliotheca vaticana codex maximus Bibliorum graecorum, plurimis splendidisque ad miraculum decoratus picturis, cum ipsius Leonis fratrisque Constantinii imagine, quam nos in aere cudendam curavimus. Hic nimirum Leo auctor est eclogarum sacra Biblia illustrantium, quod nos opus in alio vat. codice observavimus. Sunt autem eclogae commentariorum in octoteuchum, in libros quatuor regum, et in duos Paralipomenon. Item in Matthaeum, Lucam, Iohannem, et Actus apostolorum. Denique in epistolas, unam iacobi, duas Petri, tres Iohannis (quarum in prima deest testimonium caeleste), unam Iudae. Nos huius copiosi operis specimen, eclogarum nempe ad primum geneseos capitulum, nunc in lucem efferemus. — Iohannis, constantinopolitanae ecclesiae diaconi, nomen et opus significaverat Allatius in diatriba de Psellis p. 21. (apud Fabric. B. G. ed. vet. T. V.) Nos vero in vaticanis codicibus opus illius, prout in codice 31. describitur, multiunga doctrina repletum reperimus; cuius aetas haud ultra Psellum, quem alicubi Iohannes laudat, adsurgit. Primum libri primi capitulum interim luce donabimus.

I. ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (1) ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΔΠ' ΠΡΟΦΗΤΩΝ.

1. Ὁ ἄνθρωπος μὲν ἡ δὲ χάρις ἀνῶθεν φρυκτωροῦσα θεῷ πνεύματι τοῖςδε ἐν τοῖς θεολήπτοις καὶ μακαριωτάτοις προῦφηνε προφήταις, αὐτὴ δὲ ἡ ὄντως καὶ αὐτὴ δὲ χάρις τοῦ ἐν ἀγίῳ πνεύματι χάρις ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς ἐπιλάμψασα λυσάφησε θεῖα μυστήρια, οὐκ ὀνητήριον γέγονεν εἰς τοῦμ-φανὲς ἐνσημῆνασθαι· ὅσον γὰρ τὸ καθ' ἡμᾶς μετρίῳ λό-γῳ, μᾶλλον δὲ τᾷληθὲς εἰπεῖν, ὅσον τῇ συνεργείᾳ Χρι-στοῦ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγαθοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐδόθη ἡμῖν, ἐν ἐπιγνώσει λαβόντες, ταῦτα καὶ ἡρμηνεύσαμεν καὶ τεδή-καμεν, εἰς περισσοτέραν εἰδῆσιν καὶ γνῶσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐντυξομένων· ἀσυμφανῆ γὰρ ὄντα καὶ ἀσαφῆ, ὡς λίαν δὲ δυσέκμαρτα τῶν βλεπόντων τὰ νοήματα καὶ τοῖς πολ-λοῖς δύσληπτα ὅτε καὶ ἀκίχτητα, ὥσπερ ὑπὸ θείας δυ-νάμεως, ὡς ἀτρεκέες τὸ λεγόμενον, οὕτως ἐνηχηθέντες ἀνω-θεν, καὶ τῶ ὄντι εἰπεῖν νοερώς ἐπιτραπέντες, καὶ ὀρισθέν-τες πρὸς θεοῦ, ταῦτα εἰς προὔπτον λευκότερον ἐσαφηνί-σαμεν· οἱ γὰρ πρὸ ἡμῶν δευότατοι καὶ δεοφόροι πατέρες ἐν καταλήψει ταῦτ' ἔχοντες, οὐχ ἅπαντα ἡγηρήμευσαν, ἔστιν εἰπεῖν, ἢ ὅτι διὰ τὸ πολυπληθὲς τῶν νοημάτων τὰ πολλὰ παρείσαντες, ἢ ὅτι θεῖα τις καὶ πρὸς τὸ τέρμα τοῦδε τοῦ κόσμου ταμιεύσασα τετήρηκε θεῖα χάρις, διὰ τὸ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἤδη πέρας ἔχειν, καὶ πρὸς αἰῶνα νεύειν τὸν ἐπερχόμενον· οὐδὲ γὰρ εἰκὴ τὸν τυχόντα πόνον καὶ ἰδρωτὰ τόνδε τὸν ὀνησιφόρον κατεβαλόμενα, εἰς ἀέρα μόνον τὸν νοῦν δέροντες.

2. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐρωῶμεν τοὺς ἀλιτηρίους Ἑβραίους μετὰ τσαυτάς παιδείας καὶ ἐξωκείλαντας τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἔτι τληπαδοῦντας, καὶ πάνυ γε κερτομοῦντας, ἀδυ-ρυστόμους τε βρενδυομένους, καὶ εἰ που τύχοιεν τοὺς ἀφε-λίστους φανικίζοντας, καὶ δεινῶς διατεινομένους, καὶ ἀντιλέγοντας, ὡς οὐπω κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἦκε, προσ-δεχομένους τε καὶ καραδοκοῦντας εἰς ματαίαν τὸν ἀντίχρι-στον αὐτοῖς ἔσσεσθαι τὸ δοκοῦν τὸν δυσσεβῆ καὶ πλάνον· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα δεινότερα κατὰ τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν τῶν χριστιανῶν πίστεως βλασφημῶς ἐρεσχελοῦντας, καὶ εἰς κενὰς ἐλπίδας κεχηγνόντας τοὺς ἄφρονες, ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἀσεβῶν αἰρετικῶν τὰ βλάσφημα στόματα μετ' αὐτῶν τῶν ὁμοίων τῇ θεοῦ συνεργείᾳ ἐμψράξαι βου-λομενοι, καὶ δεῖξαι καὶ πείσαι, ὡς ἦκε Χριστὸς καὶ ἔπα-δε σαρκόφορος γενόμενος, καὶ τέδνηκε καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη πρὸς τὸν πατέρα εἰς οὐρανοὺς μετὰ σώματος, καὶ ἤξει πάλιν ὁ αὐτὸς ὡς θεάνθρωπος ὢν μετὰ τῆς ἀφ-θάρτου σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ αἰ-διος. Ταῦτα δεῖξαι βουλόμενοι εἰς κατάλυσιν τῶν ἀσεβῶν, καὶ εἰς ἀνακαινίσιν τῶν εὐσεβῶν, ὡς ἐν προφήταις ὁμο-φώνως δηλούμενα, ταῦτα διεξήλωμεν, πᾶν νόημα τῆς

ἀγίας γραφῆς κατὰ Παῦλον τὸν μέγαν ἀπόστολον ἐπ' ὠφέλειαν τῶν ἀκούοντων εἰρημένον εἰς Χριστὸν αἰχμαλω-τίζοντες.

3. Καὶ μοι τὸν νοῦν εὐσεβῶς ἐπιστήσατε ὅσοι τῆς μακαρίας ζωῆς ἐν μεθέξει γενέσθαι ἐφίεσθε, ἵν' ἰδῆτε, πῶς οἶδεν ἐν ὀργάνῳ πενιχρῷ ταπεινῷ καὶ σμικρῷ ὁ θεὸς λαλεῖν τὰ αὐτοῦ μηδεὶς ἀντίλογος ἔστω, φιλόχριστοι· οὐχ ἡμέτερον τὸ δράμα, τοῦ θεοῦ γὰρ ἡ χάρις, ἵνα δεῖξῃ ὅτι τὰ ἐξουδενημένα καὶ τὰ ταπεινά ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά· τίς γὰρ ἐγὼ ὁ μικρὸς καὶ πτω-χὸς καὶ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος, ἵνα τὰ αὐτὰ εἰς νοῦν λα-βὼν τοῖς ἐμοῦ ἐξείποιμι κρείττοσιν; ὅθεν ἴσασθε καὶ αὐ-δεις, οὐκ ἐξ ἐμοῦ, ἀλλὰ θεοῦ τὸ δῶρον· μὴ οὖν διὰ τὸ ἐλλειπὲς καὶ οὐ πάντη καταληπτόν, τὴν ἀγαθὴν ταύτην εἰδῆσιν τίς ἐκμυκτηριεῖ· θεοῦ γὰρ ἐστὶν μόνου τὸ πᾶν ἀπταιστως καταλαμβάνεσθαι διὸ οὐσωπῶ, σκοπητέον ἔστω τοῖς φιλοθεοῖς, μὴ τοῖς ἐναντίοις τί τῶν καλῶν προσέσθαι, ἀλλὰ νουεχῶς τε καὶ ἐπιστημονικῶς ἐν ἀκριβεῖα ταῦτα διαλέγεσθαι, μὴ παροδευτικῶς μηδὲ φιλονεικῶς, ἀπ' οὗ οὐδὲ λυσιτελὲς ἢ ὠφέλεια, ἀλλὰ φιλοθεῶς καὶ πνευματι-κῶς ἐν ἐπεικίᾳ ταῦτα διαλαμβάνετε, καὶ διεξέρχεσθε, εἰς τὸ καὶ ὑμᾶς τι πλέον κερδαίνειν, καὶ τοὺς μαθητευομένους καλῶς ὠφελεῖσθαι· ἀμέλει περὶ πολλοῦ μάλιστα σπουδὴν ἀγαθὴν τιδέμενοι, ὅσα μὲν αὐτερμήνευτα τοῖς δεοσφόροις προφῆταις· ὅσα δὲ εἰς τινῶν ἀπλῶς πραγμάτων ὄντα εὐ-ληπτον πρόφασιν ῥήματα τῷ θεμελίῳ εἶναι ὡς προσήκειν, ἐάσαμεν· ὅσα δὲ εἰς ἀσυμφανῆ τὴν διάγνωσιν, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀσαφῆ, καὶ δυσέκμαρτα ὄντα, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ σάρκα θεῖαν οἰκονομίαν Χριστοῦ συντείνοντα μυστή-ρια, ἅτε δὲ ἅτε τῶν λαφυροτέρων τὴν ἔννοιαν ἐμφανίζον-τες, πολυμερῶς τε καὶ πολυτροπῶς ἐν τῇδε διασαφῆσαι μόνον ἐδέμεθα, πολλὰν νοημάτων ἀδρόσαντες δύναμιν, καὶ εἰς βεβαίωσιν τῶν λαλουμένων διὰ πολλοὺς τοὺς βα-σκαίνοντας καὶ ἀντιλέγοντας φθόνῳ, τὰς ἐκ πολλῶν μαρ-τυρίας χρησάμενοι προτεθήκαμεν, ἐρηρισμένας καὶ εὐσε-βῶς ἡδρασμένας τὰς ἐρμηνείας συντάξαντας, ἐκ τε τοῦ παλαίου Μωϋσέως τε καὶ τοῦ Ναυὶ γόνου, Ἰωβ τε, Δα-βὶδ τε καὶ Σολομῶντος, ἀποστολικῶν τε καὶ εὐαγγελικῶν δεσπισμάτων τὰς συμφώνους ὁμολογίας παρατιθέμενοι.

4. Τοσοῦτον οὖν ἔχοντες συνασπισμὸν, μᾶλλον δὲ τὰ-ληθὲς εἰπεῖν ὑπερασπισμὸν, μὴ ὀκνησωμεν, ἀγαπητοί, τῶν ἀσεβῶν καταβροντῆσαι τὰ ὅλα· πάσης εὐθδείας αὐτῶν καταγνώμεν, καὶ σπεύσωμεν νουθετικώτερον αὐτοὺς διαλα-βεῖν, καὶ εἰς Χριστὸν ἐπιστάσασθαι· οὕτω γὰρ οἱ αἰχμα-λωτίζοντες ἔδνη ἀλόγιστα ἄνδρείοι στρατηγοὶ ὄντες, ὁρ-γάνοις ἀμυντηρίοις καὶ ξίφεσι χρώμενοι, καὶ οὐς μὲν λα-

(1) Ante hunc prologum scribitur anonymi hoc Basilii neopatreensis opus commendantis admonitio praevia, quae incipit οὐπερ οὐσίος καὶ ἀνεκδήξ, ut in catalogi superscripti codice 4.

φυραγωγούντες, σκύλα τε λαμβάνοντες τοὺς ὄλβους ἐπικτώνται, τοὺς ὑποκύπτοντας ἐφ' ἑαυτοὺς λαμβάνοντες, ἀγροῦσι τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπαινετοὶ καθεστήκασιν τοὺς ἀντιστατοῦντας δὲ, ἣ καὶ κακῶς καὶ δεινῶς μαχομένους θᾶπτον ἀναιρούντες· τούτο καὶ ἡμεῖς ἤδη ποιήσομεν, πόλεμον πνευματικὸν τοῖς ἀντιθίκοις ἐπιδειξόμεθα· ἔχομεν τὰ ὅπλα τὰ δεοχάλκευτα, ἐξ καὶ δέκα ἅγια ἀμυντήρια ὑπὲρ μυριάδας ἀσπίδας, καὶ θυρεοὺς φάσγανά τε καὶ δόρατα καὶ τόξα καὶ βέλη· καὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἄλλοις πλείοσι χρησόμεθα· μᾶλλον δὲ τὸ τριλαμπές καὶ ἐνιαῖον φῶς εἰς συμμαχίαν ἔχοντες, αὐτοὺς προνομεύσομεν· οὐς μὲν ἡπιογνώμως ὑποκύψαντας ἰδοίμεν, φεισώμεθα, μὴ ἀνελώμεν ἀκρασίᾳ, ὡς ἀνδρεῖστατον δεῖον στρατεύμα· λαβώμεν δὲ ζωοψυχασώμως, καὶ Χριστῷ τῷ παμβασιλεῖ ᾄξωμεν

ὑπὸ πόδας, ἵνα καὶ δοξασθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπ' αὐτῷ σωθῶμεθα· οὐς δὲ ἀντιμαχοῦντας ἰδοίμεν, καὶ μὴ ὑπέκοντας καλῶς, ἀνελώμεν, πατάξωμεν αὐτούς, ὡς καὶ τοὺς Μαδιαναίους τῇ θείᾳ παραξίφιδι τοῦ πνεύματος· σπουδάζωμεν οὖν τὸ μᾶλλον, ἀγαπητοί, τοῦ θηρεύσαι θήραν εὐσεβῶς τῷ θεῷ εὐάρεστον καὶ ἐράσμιον τὰς τῶν σωζομένων ψυχάς· εἰ δὲ γε τοῦτο ἀλυσιτελές ἄλλοις παροφθῇ, καὶ οὐχ οἷόν τε ἐστὶ λαβεῖν τί τῶν μὴ βουλομένων σώζεσθαι ἐπὶ θεῷ· καὶ ἑαυτοὺς γοῦν συντηρήσωμεν τῇ θείᾳ πίστει φραζόμενοι, καὶ εὐσεβῶς καὶ χρηστῶς πολιτευσώμεθα, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Ἐχει δὲ οὕτως ἡ δόξα. Τὸ ὕψος ἄπαν μετὰ ἐρμηνείας μα'. Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Ὡσηέ· λάβε σεαυτῷ γυναῖκα κ. τ. λ.

II. ΛΕΟΝΤΟΣ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΜΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΑΝΙΚΛΕΙΟΥ

ΕΠΙΤΟΜΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.

Οὐ προτέταχε θεολογίαν ὁ Μωσῆς διὰ τὴν νηπιότητα αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν κτίσιν λέγει γεννητὴν, διὰ τὸ θεὸν αὐτὴν μὴ ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τοῦτο περὶ ἀγγέλων οὐκ εἶπε κτίσεως, ἵνα μὴ θεωπενηθῶσιν αὐτοὺς· οὐδὲ μέχρι τοῦ Ἀβραάμ· εὐρήσεις ἀγγελοὺς πεμφθέντα πού.

Ὅτι οἱ μὲν προὔπαρχιν λέγουσιν ἀγγέλους οὐρανοῦ καὶ γῆς· οἱ δὲ σὺν αὐτῷ γεγενῆσθαι, ἐπεὶ καὶ ἐν τόπῳ εἰσὶ καὶ ἀνευ τόπου εἶναι τούτους οὐκ ἂν ἐνδέχοντο περιγρηπτοὶ γὰρ εἶσιν.

Ὅτι οὐ διδάσκει ὅτι καὶ τὰ ὕδατα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐνταῦθα· ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ φησὶν, ὅτι ἐν ἑξῇ ἡμέραις ἐποίησε κύριος ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

Ὅτι εἰ τὸ φῶς ὁ θεὸς ἐδημιούργησεν, οὐκ αὐτὸς τὸ σκότος· ἐναντία γὰρ οὐκ ἐστὶ δὲ ἐναντία, ἀλλὰ τὸ μὲν οὐσία, τὸ δὲ συμβεβηκός ἐστιν οὐρανοῦ γὰρ καὶ γῆς ἐστὶν ἀποσκίασμα· ὡς δὲ οἱ ἔξω, σκιά γῆς.

Ὅτι τὸ πνεῦμα ὁ ἐπεφέρετο, ἀπὸ ἐστὶν ὁ φυσικὸς ἐπάνω ὑδάτων ὧν δικαίως δὲ καὶ τὸ ἐπεφέρετο τὸ τε ἐπάνω δηλοῖ καὶ κινητικὸν αὐτοῦ καὶ ἄστατον· ὅτι δὲ θεοῦ αὐτὸ λέγει, ἄκουε τοῦ Δαβίδ· πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἡγουν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, καὶ ῥύσεται ὕδατα· καὶ τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα· καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ κυρίῳ· οἱ δὲ περὶ τοῦ παναγίου πνεύματος τοῦτο νοοῦσιν· τὸ δὲ ἐπεφέρετο, ἀντὶ τοῦ ὥσπερ ἐπώαζον περιέβαλε καὶ ἐξωοροῖ τὰ ὕδατα.

Ὅτι διὰ τοῦτο πρόσκειται, ὅτι εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλὰ, ἵνα μὴδεὶς δύνῃται ψέξει ἢ ἡ θεία ψήφος εἶπε καλὰ.

Ὅτι δύο οὐρανοὶ εἰσιν, εἷς ὁ ἐν ἀρχῇ γεγονώς, καὶ ἕτερος ὁ ἐξ ὑδάτων συνεστῶς· ὥστε ὁ μὲν ἐξ οὐκ ὄντων, ὁ δὲ ἐξ ὄντων.

Ὅτι τὸ εὐλογεῖτε οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, οὐ πολλοὺς οὐρανοὺς λέγει, ἀλλὰ ἡ Ἑβραίων γραφὴ τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὸ ὕδωρ οὐκ

οἶδεν ἐνικῶς ὀνομάζειν· ὥσπερ οὐδὲ οἱ Ἕλληνες τὸ Ἀδῆναι, καὶ τὸ Θῆβαι· καὶ τὴν Δελφὸν πόλιν οὐδεὶς λέγει, ἀλλὰ Δελφούς λέγει· ἐπεὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐν ἄλλῳ κυροῖ τὴν ἀλήθειαν.

Ὅτι πῶς καὶ μία ἡ ὑδάτων συναγωγὴ καὶ πολλαί· τὸ μὲν, ὅτι ἡνῶνται· τὸ δὲ, ὅτι κοῖται * καὶ πελάγη κε- * ita cod. χωρισμένα εἰσίν.

Ὅτι τὰς οὐκ ἐδωδίμους βοτάνας βλαστῆσαι προσέταξεν ὁ θεός, καὶ τὰ ἰοβόλα διὰ τε τὰς μελλούσας ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἀρρώστίας ἐγγίνεσθαι, καὶ διὰ τὸ ἐπιφύβους ἡμᾶς εἶναι ἐν παντί καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ, καὶ συστέλλεσθαι, καὶ τὸν θεὸν ζητεῖν ἐκ τούτου.

Ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου φωτός ὁ ἥλιος ἔλαβε καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες, καὶ εἴ που ἐστὶ πῦρ ἄλλο· ὥσπερ καὶ τὸ ὕδωρ εἷς τε τοὺς ποταμούς, καὶ τὰς πηγὰς καὶ τὰς λίμνας καὶ τὰς θαλάσσας εἰς τὰ ὑπερῶα τοῦ δευτέρου οὐρανοῦ διενεμηθῇ.

Ὅτι τὰ φυτὰ πρὸ τῶν φωστήρων ἐποίησε, δεικνύων ὅτι τὴν ζωογόνον δύναμιν πρὸ ἡλίου ἔχουσιν.

Ὅτι τὰ θηρία ἔσχατον τοῦ φωτός ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἂν ἦνεγκεν ἀδρόως τοῦ φωτός τὴν ἔλλαμψιν.

Ὅτι τὰ μὲν φυτὰ οὐκ εὐλόγησεν, ἐπειδὴ εὐθύς τὴν γῆν τούτων ἐπλήρωσε πάντων κατακύρως· * τὰ δὲ θηρία * ita cod. καὶ τὰ κτήνη ἀνὰ δύο παρήγαγεν· εἰκότως οὖν τὸ αὐξάνεσθαι εἶπεν.

Ὅτι τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, ἡμεῖς μὲν τὸν υἱόν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οἱ μὲν, τοὺς ἀγγέλους· οἱ δὲ, πρὸς ἑαυτὸν· ἄλλοι δὲ τινες τῶν αἰρετιζόντων, ἀτικὴν εἶπον τὴν σύνταξιν· καὶ γὰρ οἱ τὰς μεγίστας πεπιστεύμενοι ἀρχὰς γράφομεν, λέγουσι, καὶ προστάττομεν· οἱ δὲ ἀπολογούμενοι λέγουσιν, ὅτι τὰ πλεῖστα ὁ θεὸς μονοπροσώπως λέγει ἐν πάσῃ τῇ γραφῇ· ὥδε δὲ, καὶ εἰς τὸ δεῦτε καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας, δύο προσώπων παράστασιν ποιεῖται· ὥστε τὸν υἱόν καὶ τὸ

πνεῦμα δεῖ ἐννοεῖν. Τί ἐστὶ τὸ κατ' εἰκόνα; οἱ μὲν τὸ ἀόρατον τῆς ψυχῆς· οἱ δὲ τὸν νοῦν, διὰ τὸ πανταχοῦ διηκεῖν· οἱ δὲ τὸ ἀρχεῖν τῶν κάτω, ὥσπερ θεός, καὶ τῶν ἄνω·

οἱ δὲ διὰ τὸ ἐργάζεσθαι αὐτὸν, καὶ οἷα θεὸν δημιουργεῖν· οἱ δὲ διὰ τὸ νοῦν λόγον καὶ πνεῦμα ἔχειν, οἷα ὁ δημιουργήσας τοῦτον θεός.

III.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους οἰκονομίας τοῦ θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἱστορία ἐπωφελής· καὶ περὶ τῆς χριστιανικῆς πολιτείας, ὅπως συνέστη καὶ κατὰ πάντων αἰρετικῶν.

Κεφάλαιον πρῶτον.

1. Βιβλίον πρῶτον. Τίς ὁ σκοπὸς τῷ θεῷ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ τῆς δευτέρας ἀναπλάσεως διὰ τοῦ υἱοῦ· ὅπως μὲν ὁ θεός διὰ ἀγαθότητα αὐτοῦ τὸν νοητὸν, εἴτα καὶ αἰσθητὸν κόσμον παρήγαγε· καὶ ὅτι τὸ τελευταῖον δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον, ἔδετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ ἐν Ἑδὲμ, ἥτοι τῇ τρυφῇ· Ἑδὲμ γάρ ἡ τρυφή ἐρμηνεύεται· καὶ ὅπως αὐτῆς οὐκ ἠδυνάσθη, καὶ μέσον ζωῆς καὶ θανάτου δέμενος, ἐντολὴν δέδωκεν αὐτῷ, καὶ ὅποιαν· καὶ τί τὸ τέλος τῆς ἐντολῆς· καὶ ὅποιον εἰ ἐφύλαξε τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ, ἀπέκειτο ἐκείνῳ τὸ ἔπαυλον· καὶ ὅπως ἀπάτη τοῦ ὄφως εἰς φθορὰν καὶ θάνατον ὁ ἄδελφος κατωλίσθησεν, ὡς ἐξ ἐκείνου εἰς πᾶσαν τὴν φύσιν διαδοθῆναι τὴν φιλάνθρωπον τῆς φθορᾶς τιμωρίαν, ὁ θεοπότης Μωσῆς ἀρχόμενος τῆς κοσμοποιίας ἡμῖν διηγέσαστο, καὶ πολλοὶ καδεξῆς τῶν πατέρων ἐκείνῳ ἐπόμενοι σαφέστερον ἐξηγήσαντο· ἀλλ' οὐκ ἦν εἰκὸς μέχρι παντός ἀνασχέσθαι τὸν ἀγαθὸν ποιητὴν ὁρῶντα τὸ οἰκεῖον πλάσμα τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννόμενον, τοῦ μὲν ποιητοῦ καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ ἀπυστρεφόμενον, τὸν δὲ ἀδελφὸν νοσοῦντα· ταυτὸ γάρ ἐστι καὶ πολυδεῖαν εἰπεῖν, καὶ τῇ ὁμοδούλῳ κτίσει λατρεύοντα, καὶ πάσης κακίας καὶ πονηρίας ὑπαρχόντα οἰκειοτάτην ἐργαστήριον· τί γὰρ ἄλλῃ ἢ τῷ δεσπότῃ τῆς φύσεως διέφερον ἡ ἀνάγκαις; τί γὰρ ἑτέρῳ ἢ τούτῳ μόνῳ τῷ τῇ ζωῇ δεδοκότι δυνατόν ἦν καὶ ἀρκεῖν. ἀναστᾶσαι πάλιν τῷ ταύτῃ ἐξ αὐτοῦ λαδόντι καὶ ἀπολεσάντι.

2. Ἀλλ' ὅπως καὶ μετὰ πολλὰς τὰς ἰάσεις αἱ τῇ πραγματισθείσῃ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ δεινοῦ πολέμητορος, ὁ τῆς φύσεως δεσπότης προσήγαγεν ὡς ἀριστος ἰατρὸς κατὰ ἑκάστους αἰτίαι καὶ χρόνους. ἔμενε το κακὸν ἀνθρώπων· ποτε μὲν γὰρ ὡς ἥτις φυσικὰ προσήγε τὰς εὐεργεσίας αὐτῶν· ποτε δὲ ὡς ἐκαστήρια καὶ τὴν σῶσιν ἀποκαταίρουντα, ἡ καὶ πολλὰς καταναλίσκουσα ἐπέφερε τὰς πληγὰς· καὶ ποτὲ μὲν λόγῳ ἐπαίδευσεν, ὡς τὸν Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν, καὶ τὸν Κάϊν μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν· ποτὲ δὲ εὐηργέτει, ὡς τὸν Ἀδὰμ, ἐπιχορηγῶν τὰ χρεῖσιν τῇ σαρκὶ μετὰ τὴν παράβασιν· καὶ τὸν μὲν Κάϊν στον· καὶ σὺν αὐτῷ κατακλυσμῷ διὰ τὸ διεφθαρμένον τῆς αὐτῶν προαιρέσεως· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πυργοποιίᾳ τῶν γλωσσῶν συγχύσει διὰ τὴν ἀπόνοιαν· τοὺς δὲ ἐν Σοδομοῖς διὰ τὴν ἀσέλγησιν· ὁλοκαῖνε· καὶ ποτὲ καὶ διὰ νομοῦ γαμπτῷ ὡς ἐπὶ Μωσῆς· καὶ τὴν συνήθειαν τῆς αἰγυπτιακῆς ἀδελότητος· εἴτω καὶ διὰ τῶν προφητῶν πολλὰς

παρήγγελλε· καὶ πολλὰ τινα καὶ ποικίλα ἐπεδείκνυτο τὰ ἱατρεύματα, δι' ἃν τὴν πεσοῦσαν φύσιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακληθῆναι τὸ σπουδαζόμενον ἦν· διὰ τοῦτο τοῖνυν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

3. Ἀλλ' οὐ δέδοται ταῦτα τοῖς ἅπασιν· μόνοις δὲ τοῖς ἐξ Ἀβραάμ, ὡς ἐκείνῳ ὑπέσχετο· οὐδὲ γὰρ τοσαύτη ἦν ἡ τοῦ Μωσέως ἰσχὺς καὶ τῶν προφητῶν· ἀλλ' οὐδ' ἂν οἱ πολλοὶ προσεδέξαντο τούτους, κατείδωλοι πάντη τυγχάνοντες· διὰ τοῦτο τοῖς Ἑβραίοις καὶ μόνοις καὶ οὐδ' αὐτοῖς φανερῶς ἀνεκαλύφθη τὸ τῆς τριάδος μυστήριον, ἵνα μὴ τριάδα ἐνωτισάμενοι, εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν αὐδῆς μεταστραφῶσι πολυδεῖαν· οἱ τινες καὶ μετὰ τοσαύτης διδασκαλίας, καὶ παραινήσεως, καὶ τὰ τηλικαῦτα τεράστια, συχναίως πρὸς εἰδωλολατρείαν ἐτρέποντο, καὶ τῆς προτέρας κακίας ἀντεῖχοντο· ἀλλὰ καὶ νομικοῦ γραμματος ὁσηροῦντος αὐτοὺς πρὸς τὴν πνευματικώτεραν διάνοιαν, ἐκείνοις κτηνώδεις ὄντες τῷ φαινομένῳ προσέκειντο, μόνῃ τῇ αἰσθησει δουλεύοντες· εἰ δὲ καὶ παρὰ τῶν προφητῶν ἀνεδίδοντο, διὰ τὸ σκληροκάριον αὐτῶν καὶ ἀκαμπές οὐκ ἐπέιδοντο, ποτὲ δὲ καὶ ἀπέκτεινον· ἐδόκει τοῖνυν τὸ ἀνθρώπινον τραῦμα ἀνίατον, καὶ ἡ πληγὴ ἀθεράπευτος· διὸ καὶ χρεῖα ἐγένετο ἐμπειροτέρου θεραπευτοῦ σὺν δραστικότεροις φαρμάκοις, καὶ ἱατρείας τῆς μείζονος.

4. Τίς δ' ἕτερος ὑπῆρχε τοιοῦτος ἱατρὸς δοκιμώτατος, καὶ θεραπευτὴς ἀκριβεστάτος, ἀλλ' ἡ μόνος αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ λόγος ὁ ἐνυπόστατος· καὶ τοῖνυν οὗτος, δι' οὗ καὶ ὁ πατήρ ὡς δημιουργοῦ τὸν ὅλον κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον συνεστήσατο, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι· διὰ γὰρ τούτου ζωοποιοῦνται τὰ ζῶντα, καὶ ἀρρήτῳ δυναμίαι συνέχονται· ὁ αὐτὸς πάλιν ἐκπεσόντα τοῦ εὖ εἶναι τὸν ἄνθρωπον εἰς τοῦτο ἀνέκαλέσατο· ὅπως δὲ τὴν ἀνάκλησιν ἐποιήσατο ἀναπλάσας ὁ λόγος καὶ θεὸς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ οὕτως ἀνορθωσάμενος, προῖν ὁ λόγος διδάξει κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα· νῦν γὰρ προηγούμενος ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ οἰκονομίας τοῦ θεοῦ πάσης, καὶ τίς ὁ παράδεισος καὶ ἡ τρυφή, καὶ ὅπου πεφύτευται, καὶ τινα τὰ ἐπιτεταμμένα φυτὰ, ποῖον δὲ τὸ κεκαλυμμένον· καὶ ποῖος ἐπλάσθη τὸ κατ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ τί ἄρα τούτῳ ἐπισυμβέβηκε· καὶ ὅπως ὑπέπεσε τῇ παρακοῇ, καὶ εἰ τι τούτοις ἐμπεριέχεται ἕτερον· οὕτω γὰρ ὁδῷ προβαίνοντες, καὶ τῇ δεούσῃ ἀκολουθίᾳ ἐπόμενοι, δι' εὐτάκτου τῆς διηγήσεως ἐπὶ τὸν νέον Ἀδὰμ καταντήσομεν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἱστορήσομεν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην τῆς πεσοῦσης ἡμῶν φύσεως ἀνόρθωσιν καὶ ἀναπλάσιν. Λέγομεν τοῖνυν ἐντεῦθεν ἀρχόμενοι.

Primum autem hunc operis librum ita concludit auctor, proponens secundi argumentum. Ἰήτσον λοιπὸν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ περὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἀγγελικῆς τῆς ὑπὲρ φύσιν, ἣν ὁ Χριστὸς εἰσήγαγε· ἀρχὴν αὐδῆς ἐτέραν ποιησαμένους τοῦ δευτέρου βιβλίου τὴν πρέπουσαν καὶ ἀφηγητὴν, καὶ τὰ τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ, καὶ τῶν καδεξῆς.

DE PETRI LAODICENI COMMENTARIO IN QUATUOR EVANGELIA.

Petrī episcopi laodicensi permodica ac prope nulla legitur notitia apud bibliographos. Extat eius brevis paraphrasis orationis dominicae in tomo primo Origenis, editionis maurinae col. 909. graece, cum interpretatione latina ex bibliotheca lugd. PP. T. XII. p. 322. Paraphrasis quoque eius canticorum B. Mariae, Zachariae, ac Simeonis edita fuit a Morello, quam non vidi. Denique in Possini catena ad Matth. XIX. 11. locus recitatur ex eodem Petro laodicensi. Iam vero plenus ad quatuor evangelia commentarius, cum Petri laodicensi, ΠΕΤΡΟΥ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ, in codicibus vaticanis mihi feliciter compertus est; quem cum praedicta orationis dominicae paraphrasi edita, nec non cum possiniano fragmento confrens, cognovi omnino atque evidenter me Petri laodicensi opus in manibus habere, quia uterque ille citatus locus, in opere Laodicensi legitur. Haec de opere. Iam de auctoris aetate quid dicam? nisi quod tum in citato Maurinorum loco, tum etiam in indice Bibliothecae PP. T. I, Petrus hic septimo saeculo coniecturaliter addicitur, ut Coccio aliisque placuit: quod si vere adfirmatur, habemus auctorem hercle veterem et aestimabilem. Trium autem Petri codicum vat. praecipuus scriptus fuit in Armenia Theodosiopolī (nunc Erzerum); quamobrem versus quoque armeniaca lingua litterisque conscripti in fronte codicis sunt. Obiter autem aio, duos Petros Theodosiopoλεος episcopos memorari in Lequini Oriente chr. T. I. col. 437. 438. Verūtamēn noster Laodiceae constanter appellatur episcopus. In calce denique scriptor codicis vel dominus ita de se loquitur partim distinctis litteris, partim monocolydis, mendose tamen quandoque et soloce. Ἰωάννης πρωτοσπαθάριος τῷ ἀξιώματι. Item. Ὁ πρωτοσπαθάριος Ἰωάννης ὁ ὀχῆς (sic) ἐπιδιδῶμι τὸ τετραεὺς ἀγγέλιον τοῦτο Γερμανῶ χάριν μνήμης τοῦ πατρὸς μου τοῦ πρωτοσπαθαρίου Ἰωάννου. Tum proluxius. Ἰωάννη τῷ παναμαρτωλῶ καὶ πρωτοσπαθαρίῳ οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ ὤφελοντες (dic ὠφελήδεντες) ἐκ τοῦ τετραεὺς ἀγγελίου, εὐχες δέ μοι διὰ τὸν κύριον· καὶ γὰρ καὶ γὰρ ἐν ἀμετρήτοις ἀμαρτίαις ὑπάρχων, καὶ οὐκ ἄλλο τι ἀγαθὸν ἐν τῷδε τῷ βίῳ πρᾶξας ὁ ταλαίπωρος, ὅμως Θεοῦ εὐδοχοῦντος, πείραν καὶ πόδον τῶν θείων γραμμάτων ἀράμενος, καὶ ἐν τῇ Θεοδοσιοπολεὶ τάδε τὰ ἅγια διερμηνευομένη εὐαγγέλια ἐντυχῶν, ὅθεν καὶ ὀνησάμενος ὑπὸ τῶν δικαίων ἐμῶν καμάτων, εὐθύς καὶ ἀνακαινίσας καὶ κοσμήσας, μετὰ καὶ κοτζάκων ἀσημεῶν (ornatibus argenteis?) εἰς μνημόσυνον κήρου καὶ τῶν ἐμῶν γονέων· διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, ὧ φιλόχριστοι, οἷς δ' ἂν μετὰ τὸ τελευτήσαι με τύχοι ἡ ἁγία αὐτῇ δέλτος οὐκ ἀμνήμων γενήσεται ἀφ' (sic) ὑμᾶς· ὅπερ συγχωρήσαι ὁ Θεός. Ἰωάννης γραμματικὸς σπαθάριος. Ἐτους ϞϞϞ. 6719 (Christi 1211.) Nos itaque edituri in sequentibus tomis hoc Petri opus, pauca nunc deslorabimus, illa videlicet, quae in quatuor evangeliiis ad ss. Eucharistiae mysterium pertinent; scilicet ut doctrina catholica adversus contrariam haeresim undecumque confirmetur.

MATTH. XXVI. 26.

Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν. Ἑρμηνεία. Μετὰ τὸ ἐξελεῖν τὸν Ἰούδαν, παρέδωκεν ὁ κύριος τοῖς ἑνδεκα τὸ μυστήριον, ὡς μέλλαν λοιπὸν παθεῖν· τινὲς δὲ φασὶν ὅτι καὶ τῷ Ἰούδα μετέδωκε τῶν μυστηρίων, καὶ οὐδὲ οὕτως μετεβλήθη· διὰ οὗ τὸ λαβεῖν τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστῆσαι, διδάσκει τοὺς μαθητάς εὐχαριστῆσαι οἷς ἐδωρήσατο διὰ τοῦ ἰδίου πάθους, δι' οὗ καὶ τὰ σύμβολα γίνονται, σώματος ἐχόντων μνήμην καὶ αἵματος· διὸ ταῦτα παραδίδους ἐπὶ τὸ πάθος ἐγένετο· καὶ γὰρ τοῦ ἄρτου μετέχων, τοῦ σώματος τοῦ κυρίου μεταλαμβάνει· οὐ γὰρ προσέχουμεν τῇ φύσει τῶν αἰσθητῶν προκειμένων, ἀλλ' ἀνάγομεν τὴν ψυχὴν διὰ πίστεως ἐπὶ τὸ τοῦ λόγου σῶμα· οὐ γὰρ εἶπε τοῦτο ἔστι τὸ σύμβολον, ἀλλὰ τοῦτο μου ἔστι τὸ σῶμα δεικτικῶς, ἵνα μὴ νομίσῃ τίς τύπον εἶναι τὰ φαινόμενα· εἰπὼν δὲ λάβετε φάγετε, τὴν αἰτίαν διδάσκει τοῦ πάθους, ὅτι ἕνεκα τοῦ λύσαι τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἔπαθεν. — Καὶ λαβὼν ποτήριον. Ἑρμηνεία. Ὁσαύτως καὶ τὸ ποτήριον λαβὼν, τοῦ πάθους αὐτοῦ ὑπομνησκει· καὶ διδάσκει πάλιν εὐχαριστῶν, ὅτι μετ' εὐχαριστίας δεῖ ποιεῖν τὸ μυστήριον· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τοῦ πάσχα μεταδίδωσι τὰ μυστικά, ἵνα δείξῃ ὅτι τύπος ἦν ἐκεῖνα, τοῦτο δὲ ἀληθὲς διὸ καὶ ἐσπέρας ἐγένετο ἐπ' ἐσχάτου τῶν καιρῶν, ὅταν ἔδει τὰ νόμιμα παύσασθαι· διὸ καὶ φησὶ, τοῦτο ποιεῖτε, ὡς ἐκεῖνοι ἡμᾶς ἀπάγων· μνη-

σθεῖς δὲ διαθήκης καὶ αἵματος, δείκνυσιν ὅτι μέλλει τελευτᾶν· καὶ γὰρ τὴν διαθήκην τὴν καινὴν τὸ αἷμα αὐτοῦ συνίστησι· ὡς καὶ τὴν παλαιάν, τὸ αἷμα τῶν προβάτων· καὶ γὰρ κἀκεῖνα διὰ ταῦτα ἐγένετο· γευσάμενος δὲ τοῦ ποτηρίου, ἀποτάσσεται τῷ σωματικῷ πόματι· καινὸν δὲ τινα τρόπον εὐφροσύνης ἐπαγγέλλεται τοῖς μαθηταῖς, ἣν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔδειξε, φάγων καὶ πίων, οὐκέτι κατὰ χρείαν, ἀλλὰ πιστούμενος τὴν ἀληθὴ τοῦ σώματος φύσιν· βασιλείαν γὰρ Θεοῦ νῦν τὴν ἀνάστασιν λέγει αὐτοῦ· καινὸν δὲ φησὶ διὰ τὸ καινοκρεπές· ἐπεὶ δὲ ἄφθαρτον ἔχων λοιπὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος μυστήριον· ἧς οἱ ἅγιοι τεύξονται, ἧς λέγει καὶ ἑαυτὸν κοινωνεῖν· ἐπεὶ δὲ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν τροφὴν οἰκίαν λογιζεται· μετὰ οὖν τὴν μυστικὴν παράδοσιν κ. τ. λ.

MARC. XIV. 12.

Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν. Ἑρμηνεία. Διὰ τούτων παρέδωκεν τοῖς μαθηταῖς, ὅπως ἐπιτελεῖν αὐτοὺς προσήκειν· τῆς καινῆς διαθήκης τὸ μυστήριον· διὰ γὰρ τοῦτο εὐλόγησεν καὶ εἶπεν, διδούς αὐτοῖς μεταλαβεῖν ἃ προσήκον ἦν· ἵνα ἐκεῖνοι διὰ μὲν τῆς εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας μάθωσιν, ὡς μεγάλα ἀληθῶς καὶ πάσης εὐχαριστίας ἄξια τὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ πάθους οἰκονομηθέντα· ὧν δὲ σύμβολον ταῦτα ἐπιτελεῖσθαι παρέδωκεν αὐτοῖς. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τοῦ-

τό ἐστιν τὸ σῶμα μου, καὶ τοῦτο τὸ αἷμα μου, ὅτι τὸν μὲν ἄρτον προτιθέντας μετὰ τὴν εὐχαριστίαν, προσῆκεν αὐτοὺς σώματος νομίζειν μεταλαμβάνειν τὸ δὴ ποτήριον ἐν τάξει τοῦ αἵματος ἡγείσθαι περὶ αὐτοῦ τὸ πάθος ἐγένετο ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων σωτηρίᾳ τε καὶ ἀφέσει τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς· ἡ γὰρ ἐπὶ τούτοις γινομένη πίστις, ὁμοῦ τε τῶν πληρωθέντων ὁμολογίαν ἔχει, καὶ τὴν μετουσίαν τῆς ἀφέσεως χαρίζεται τοῖς πιστεύουσιν διδάσκει τε μὴ πρὸς τὴν φύσιν ἀφορᾶν τῶν προκειμένων, ἀλλὰ διὰ τῆς γινομένης ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστίας, ταῦτα ἐκεῖνα εἶναι πιστεύειν· ὁ γὰρ ζωοποιὸς τοῦ θεοῦ λόγος ἐνώσας αὐτὸν τῇ ἰδίᾳ σαρκί, καθ' ὃν οἶδεν τρόπον αὐτὸς, ζωοποιὸν ἀπέφηεν αὐτήν· ἦ φη γὰρ, ὅτι ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Καὶ πάλιν· ἐάν τις φάγητὲ τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον· οὐκοῦν τοῦτο ποιοῦντες, ζωὴν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς αὐτόν· ἔφη γὰρ· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ· ἔδει γὰρ αὐτόν διὰ μὲν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ἡμῖν γίνεσθαι θεοπρεπῶς· συνανακρίνασθαι δὲ ὡς περ τοῖς ἡμετέροις σώμασιν διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ὁ δὲ καὶ ἐσχῆκαμεν εἰς εὐλογίαν ζωοποιὸν ὡς ἐν ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ, ἵνα μὴ ἀποναρῆσώμεν, σάρκα τε καὶ αἷμα προκείμενα βλέποντες ἐν ἀγίαις τραπέζαις τῶν ἐκκλησιῶν· συγκαδιστάμενος γὰρ ὡς θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις, ἐνίστοι τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεδίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, ἵνα εἰς μέδεξιν ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτά, καὶ οἷον σπέρμα ζωοποιόν, εὐρεθῇ τὸ σῶμα τῆς ζωῆς. Περὶ πολλῶν δὲ ἐκχυνόμενον λέγων τὸ αἷμα, τὸ περὶ πάντων λέγει· εἰς γὰρ, ὡς φησι Παῦλος, ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ πάντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ τῶν μυστηρίων μετασχόν ὁ Ἰούδας, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν, ἐμεινεν ὁ αὐτός· καὶ τῆς φρικτοτάτης ἀπολαύσας τραπέζης, οὐ μετεβάλλετο· ἔφη γὰρ μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν ὁ σατανᾶς, αὐτοῦ σώματος καταφρονῶν. Ἀλλὰ τῆς ἀναίσχυντίας καταγελῶν τοῦ προδότου, οὐκ ἐκάλυπεν αὐτόν ὁ Χριστός, καίτοι πάντα εἰδώς, δεικνύς ὅτι οὐδὲν παρὰ τὴν ἀντιλήψιν τῶν εἰς διόρθωσιν εἰκόντων· ὡς δὲ Ἰωάννης φησιν, ὅτι προεξῆλθεν Ἰούδας· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξατο τῆς σωτηρίου κοινωνίας τὸν τύπον ὁ τῆς χριστοκτονίας ὑπηρέτης· εἰ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἤνεγκεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τοῦτο οὐκέτι συγκαχῶντο αὐτῷ.

Luc. XXII. 19.

Καὶ λαβὼν ἄρτον εὐχαριστήσας. Ἑρμηνεία. Ἐγὼ εἰμι

ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, φησὶ που, ὁ σωτὴρ· ἐάν τις φάγη ἐκ τοῦτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα etc. Οὐκοῦν ἐσθιόντες τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, ζωὴν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς etc. ἔδει τοίνυν τὸν ἄνθρωπον κεκρατημένον θανάτῳ, οὐκ ἄλλως πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναδραμεῖν· ἐπεὶ οὐ δυνατόν ἦν, εἰ μὴ τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ λόγον ἰδιοποιησάμενον τὸ σῶμα ἡμῶν, γεννηθῆναι τε κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός· καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐμφυτεύσας ἐν φύραμα γενέσθαι καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον· ἐνώσας γὰρ ἑαυτῷ τὴν θανάτῳ ἀτοχον σάρκα θεὸς ὢν ὁ λόγος καὶ ζωὴ, ἀναστήσας αὐτήν ἐκ νεκρῶν, θανάτου καὶ φθορᾶς ἀπέφηνεν κρείττονα, καὶ ἀπεσφόβησεν αὐτῆς τὴν φθοράν, ἀφθαρτόν τε καὶ ζωοποιὸν ἀπειργασατο· ἐπεὶ τοίνυν ἔδει καὶ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπρεπῶς, συνανακρίνασθαι τε ὡς περ τοῖς ἡμετέροις σώμασι διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος etc. Εἰπὼν δὲ, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἐξάγει αὐτοὺς τῶν ἰουδαϊκῶν ἐθῶν· καθάπερ γὰρ, φησι, τὸ τοῦ ἁμνοῦ ἐποιεῖτε εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐκείνου δαυμάτων, οὕτω τοῦτο εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ὥς ἂν παραγένωμαι· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τοῦ ἄρτου ἐμφαντικῶς, ἵνα τὸ προειρημένον νοήσης, οὐ μὴν ἄλλο παρὰ τὸ πρῶτον, οὐπὲρ ἐπιτρέπει μεταλαβεῖν μετὰ τὴν τοῦ ἄρτου μετάληψιν· ὁ καὶ λαβὼν εἶπεν· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. Τινὲς δὲ δευτέρον τοῦτο γενέσθαι φασὶ καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ποτήριον δεξαμένους, εὐχαριστήσας εἶπεν· λάβετε τοῦτο καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· τὸ δὲ δευτέρον, μετὰ τὸν ἄρτον καὶ μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον etc.

IN ARGUMENTO AD IOHANNIS EVANGELIUM.

Σιωπᾷ δὲ αὐτός (Ἰωάννης) μόνος, αὐταῖς λέξεσι, τὴν περὶ τοῦ μυστηρίου παράδοσιν etc. Οὐχ (ὁμως) ἀπαρσημάντων ἀφῆκε τὸν περὶ τοῦ μυστηρίου λόγον, ἀλλὰ διηγηματικῶς αὐτὸ λέγει εἰρησθαι παρὰ τοῦ σωτῆρος· ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Καὶ πάλιν· ἐάν τις φάγη ἐκ τοῦτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· καὶ πάλιν· ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστι βρωσις. Καὶ τὸ αἷμα μου, ἀληθὴς ἐστι πόσις. Deinde in commentario: τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἄρτον καλεῖ διὰ τὸ ἐσθιέσθαι ἐν τοῖς μυστικοῖς etc. Μὴ οὖν τοῖς σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷτε τὰς δεδομένας παρ' ἐμοῦ τροφάς, ἀλλὰ τοῖς νοητοῖς· ἡ γὰρ σὰρξ τοῦ λόγου ὑπερπηδᾷ πάντα νοῦν καὶ λόγον.

Quoniam nonnullos nominavimus ineditos atque insignes sacrorum Bibliorum enarratores, quos prelo paratos habemus, addatur iam et trium aliorum valde copiosorum notitia, quos pariter in futuris voluminibus publicae luci exponemus. Sunt hi videlicet 1. Didymi alexandrini pars ingens commentariorum in psalmos. 2. Iulianus, sive halicarnassensis sive alius, integer in Iob. 3. Euthymius zygabenus in Pauli apostoli epistolas.

DE THEODORO ANDIDENSI

MONITUM.

*P*ostremum hunc reservaveram Theodorum Andidensem, quia verebar, ut huic forte capiendus tomus sufficeret, praesertim cum graecae quoque missae picturas subiuncturus essem. Nunc morae longioris impatiens, tot Theodororum agmen hoc Andidensi concludam: cuius brevem oppido ac prope nullam biographiam notitiam tradidit Allatius in diatriba de Theodori n. XCVII. In libro autem contra Creyghtonum p. 519, ubi locum eius recitat, auctorem dicit non recentem, sed satis antiquum. Haec tantum Allatius. At Lequinius in Or. ch. T. I. col. 1030, nomen hoc, apud Allatium de consensu lib. III. cap. 15. a se lectum, ponit inter episcopos Andidorum, quae fuit urbs secundae Pamphylicae; neque tamen aetatem eius definit. Dicit insuper scribendum esse Σανδίδων, ut est in notitiis episcopatum, pro Ἀνδίδων; quod haud recte opinari videtur Lequinius; etenim in tribus huius operis codicibus vaticanis, constanter Ἀνδίδων scribitur. Quin adeo Basilium quoque Phytiae episcopum (in Phrygia salutari) cui suam hanc lucubrationem Theodorus mittit, ignorat prorsus Lequinius in Phytiae episcopologio, Or. ch. T. I. col. 844. Quamobrem ne ex Basilii quidem utpote ignota aetate lumen ad Theodori saeculum cognoscendum accedit. Sane Theodorus noster n. 5. ad magni Basilii tractatum quendam liturgicum provocat; sed quia id scriptum non magno Basilio, sed Germano (primo ne an secundo?) byzantino patriarchae bibliographi tribuunt; hinc saltem appareret Theodorum nostrum praedicto certe opere esse recentiorum. Veruntamen, quia putatum Germani opus valde fuit interpolatum, iam nescimus quid Basilii, quid Germani, quid aliorum antiquorum aut paulo recentiorum in eo cinno supersit: ideoque ad ferendum de Theodori aetate iudicium parum ea libri nominatio prodest. Igitur in sola adhuc Allatii adfirmatione acquiescendum est, quod haud recens auctor sed satis antiquus sit hic Theodorus. Ne autem diu de ipso opere loquar, cuius dignitas et utilitas per se ipsa legentibus innotescet, dicam tantum me id reperisse in tribus bibliothecae vaticanae codicibus, nempe 1. in 856. bombycino saeculi ferme duodecimi. 2. in 430. chartaceo, sed bonae nitidaeque scripturae, cuius textus ab illo prioris codicis in paucis differt. 3. in codice 632. item chartaceo, sed antiquiore; in quo quidem omittitur exordium, ut infra suo loco dicam, veruntamen in textu permultae sunt additiones ac varietates. Primum codicem ac tertium viderat Allatius (nam de secundo silet), laudatosque ab eo locos infra nos adnotabimus. Titulus autem operis ille est, quem nos typis imprimimus; nisi quod mendose in secundo codice Nicolaus scribitur pro Theodoro, librarii nimirum ἀβλεψίᾳ, qui tunc fortasse de Nicolao Cabasila cogitabat, cuius liturgicus commentarius iamdiu editus subsequitur in codice post illum Theodori.

Parergon de alia sacrae Missae expositione, et de canone 44. nicaeno.

Stephanus Aldoënsis anno 1670. factus patriarcha antiochenus Maronitarum, et anno 1705. vita defunctus, ut tradit Assemanus in catalogo codicum or. vat. T. III. p. 503, complura ingenii atque industriae suae monumenta reliquit, nempe annales orientales; de origine Maronitarum; horum vindicias; item de metro carminum; nec non orationale iuxta ritum Maronitarum, ut videre est in nostro praedicti catalogi supplemento Script. vet. T. V. codd. syr. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 411. 444. Quod vero ad rem praesentem attinet, in carsciunico apud nos codice 400. continetur eiusdem Aldoënsis magnum opus de sacrificio Missae, duobus tomis comprehensum, quorum tamen primus deest. Sed ecce, fortunae beneficio, desideratus hic carsciunicus tomus, suppletur ab eiusdem interpretatione latina, quae in codice vaticano 7410. conservatur. Reapse quum totum opus in decem partes (seu candelabra, ut Orientales malunt dicere) distribuatur, sex quidem priores partes in latino continentur, quatuor vero postremae in carsciunico: quo fit ut ab utroque coniunctim codice liturgicum hoc Aldoënsis opus nobis totum suppedietur. Quisnam vero fuerit latinus interpres, codex non docet; sed suspicari licet de Petro Benedicto illo S. Ephraemii notissimo interprete. Namque Naironus apud Assemanum, loco supradicto, affirmabat Romae se quaedam Aldoënsis exemplaria accepisse a Petro Benedicto maronita commo-

data. Et nos quidem ab Aldoënsis opere typis tradendo, moles ipsa deterret; nihil tamen vetat, quominus huius tenuem saltem imaginem delineemus.

Etenim operis partium decem, ut diximus, in plures unaquaeque tractatus subdividitur, hique rursus in sectiones; tantaque est argumenti abundantia, et tam copiosa tractatio, ut nihil hac super re indictum relinquatur. I. pars de missa fere generatim, id est de eius nominibus, definitione, partibus etc. II. De loco conveniente celebrandae missae, id est de ecclesiis, earumque partibus, altaribus, supellectile etc. III. de sacerdote missae ministro, et de sacerdotii gradibus, officiis etc. IV. De praeparatione sacerdotum ad missam, vestibus etc. V. Singillatim de missae partibus. VI. Adhuc de reliquis missae partibus. Hactenus codex latinus. In carseunico autem, parte VII. prosecutio est ordinis missae, scilicet, de pace danda, et de altaris velamine, nec non apertione mysteriorum. VIII. de consecratione sacramenti, quod est secundum missae segmentum. IX. de signaculo crucis super calicem, de oratione dominica, et sacramenti elevatione. X. de fractione specierum panis, et aspersione sacratissimi sanguinis super illas, et de sacramenti diribitione fidelibus.

Iam vero in tractatu tam ubere, multa esse bona et utilia, et quandoque etiam peregrina, quis dubitet? In primis testimonia clarissima de Christi corpore in eucharistia praesente, et quod Christi ipsius institutoris verbis fiat consecratio. Item de Petri et romani Pontificis primatu, quem summis viribus propugnat, et ad universam ecclesiam, prout in florentino oecumenico definitum est, extendit. (Par erga Petri successorem profitetur obsequium etiam auctor libri ms: quem prae manibus habeo, caerimoniarum ecclesiae maroniticae, ubi in prologo dicitur Deus fundasse ecclesiam ac stabilivisse supra petram fidei Petri.) Deinde de patriarchatu antiocheno agit Aldoënsis; de ss. imaginum veneratione; de vestibus atque ornatibus pontificalibus etc. Postremo copiose disseritur de trisagio, cuius etiam celebre additamentum qui crucifixus es pro nobis, in ecclesiis orientalibus vulgo usurpatum, Aldoënsis tuetur; non ad Trinitatem tamen relatum, sed ad Filium; immo non additamentum tantummodo, sed trisagium totum, ad solum Filium ab Orientalibus referri narrat; secus vero a Graecis et Occidentalibus, omisso semper additamento, id ad solam Trinitatem referri solere: qua distinctione adhibita, pacem ecclesiarum circa hanc controversiam conciliari posse iudicat. Interim pro illa ultima particula profert testimonia 1. Ephraemii patriarchae antiocheni. 2. Iohannis Maronis item patriarchae antiocheni. 3. Dionysii Barsalibi amidensis episcopi. 4. Concilii Armeniorum tarsensis. 5. Librorum liturgicorum. Concedit tamen Petrum Fullonem sensu haeretico illam clausulam usurpasse; atque hinc ortum totum eius rei odium et disceplationem. Haec de patriarcha Maronitarum. Alium vero aeque ingentem commentarium liturgicum Nersetus lamprunensis Armeniorum saeculo duodecimo episcopi, latinae item ecclesiae reverentissimi, alio nos tempore fortasse exponemus.

Notissimus est canon 44. nicaenus arabicus, cuius clausulam de romani Pontificis auctoritate supra omnes etiam patriarchas, ponam accurate translata ex arabico textu, quem recitat coptus Ben-Assali, saeculi XIII. monophysita auctor, in codice arabico vaticano 151, ubi eius tractatus canonicus legitur. Is ergo in parte 1. cap. 4. postquam dixit, primum, immo et caput, patriarcharum esse romanum, diserte scribit: « sicut patriarcha imperio et auctoritate erga sibi subiectos » praeditus est, ita Romae Dominus auctoritate erga omnes patriarchas pollet: quoniam ipse primus » est, tamquam Petrus; quatenus hic videlicet auctoritate super omnes Christianitatis praesules » fruebatur, et erga multitudinem, ex qua illa conflatur: utpote Christi domini nostri successor, » populo eius ecclesiisque praepositus. » (Et sic Leo noster magnus serm. IV. 2: « Petrus cunctis ecclesiae patribus praepositus. » Et Ioh. caesariensis in inedito opere de conc. chalc. dicit ipsum Leonem caput episcoporum.) Quo canone post coptum Ben-Assali usus est etiam Naironus maronita in evoplia p. 276, et 293. Praeter illa quae de primatu romano disputavit alter clarus maronita, Abrahamus Ecchellensis, in tractatu de origine nominis Papae. Adde sis quae S. Anselmus lucensis amplissime de hac re scribit lib. I. et II. in sua collectione canonica, cuius nos titulos edidimus. Adde item duo nova testimonia in nostris Augustini sermonibus vaticanis LII. 1, et CXX. 13. Denique casin. parisiensis sermo XXIII, qui a nobis item in cod. vat. ottob. 977. f. 262. legebatur, ita concluditur. « Communicet Petro, qui vult partem habere cum Christo. »

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΔΙΔΩΝ

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Τῇ ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΓΙΝΟΜΕΝΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

ΠΟΝΗΘΕΙΣΑ ΕΚ ΠΡΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΩΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΥΤΕΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

THEODORI EPISCOPI ANDIDORUM

BREVIS COMMENTATIO DE DIVINAE LITURGIAE SYMBOLIS AC MYSTERIIS

COMPOSITA HORTANTE AC POSTULANTE

DEO CARISSIMO EPISCOPO PHYTIAE BASILIO.

1. **M**ulti qui sacerdotii officio funguntur, sciunt equidem et confitentur, ea quae in divina liturgia fiunt, figuram esse Salvatoris passionis, et sepulturae ac resurrectionis salvatoris Christi Dei nostri. Quod autem eiusdem quoque salutaris adventus et incarnationis prae se ferant consequentem notitiam, iam inde ab initio, conceptionis eius, et nativitatis, actaeque per triginta annos vitae; nec non et ipsius praecursoris, et Christi in baptismo manifestationis; praeterea et electionis apostolorum, et triennalis patratorum miraculorum temporis, quae ipsi invidiae et crucis causa extiterunt; id, inquam, haud scio cur isti, ut puto, ignorent. Atqui ne corpus quidem illud appellabitur quod caput tantummodo habens, pedibus ac manibus aliisque membris careat. Sane quod corpus perfectum sit, quod immolatur, audi Christum ipsum dicentem: accipite, manducate, hoc est corpus meum. Sed nec actae vitae imago probabilis a quoquam describetur, nisi ab initio res quae nativitatem comitatae sunt, et quae in medio cursu evenerunt, et quae in fine contigerunt, adnotentur. Si ergo res humanae

α'. **Π**ολλοὶ τῶν ἱερᾶς ἡζιωμένων ἴσασι μὲν καὶ ὁμολογοῦσι τὰ ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ τελούμενα τύπον εἶναι τῶν σωτηρίων πάθους καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν. Ὅτι δὲ καὶ πάσης τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς σωτηριώδους ὁπδημίᾳς τε καὶ οἰκονομίας σημαίνει τὰ παρεκκλησιαστικά γνωρίσματα, ἀπὸ αὐτῆς ἀρχῆς τῆς συλλήψεως τούτου γυνήσεως τε καὶ ἀναγωγῆς τῆς τριακονταετοῦς. πρὸς ἣν καὶ τῆς τοῦ Προδρόμου αὐτοῦ λειτουργίας, καὶ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι αὐτοῦ ἀναδείξεως· ναὶ μὴν καὶ τῆς ἀποστόλων ἐκλογῆς, καὶ τῆς τῶν θαυμασίων ξειτούς χρόνους, ἕξ ὧν ὁ φθόγος * καὶ ὁ σταυρὸς κατεσκεύαστο, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, ὡς οἶμαι, ἀγνοοῦσι. Καίτοι γε οὐδὲ σῶμα καλοῖτ' ἂν ποτε τὸ μόνον κεφαλὴν ἔχον, ποδῶν ἢ καὶ χειρῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν ἀπεξεξημένον· ὅτι ἢ σῶμα τέλειον τὸ θυόμειρον, ἤκεσον αὐτοῦ τῷ Χριστῷ λέγοντι· λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου. Ἀλλ' οὐδὲ βίβη καὶ πολιτείας εἰκὼν ἡ λογικὴ ἰσορία παρὰ τινος ὑπογράφοιτο, εἰ μὴ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γυνήσῃ παρεκκλησιαστικά, καὶ τὰ ἐν μέσῳ γεγονότα, καὶ ἐν τῷ τέλει συμβεβηκότα, ἐσημανθῶσιν· εἰ οὖν παρὰ ἀνθρώπων γινόμενα οὕτω συμ-

* al. cod. φόνος.

πλέκονται, ὡς εἶναι πάντι συμπεπλεγμένα
 καὶ ἀνιστρέφεται, πῶς ἂν τὰ περὶ τῆς Θεοῦ
 πνεύματος τυποῦμῃρα καὶ εἰσηγούμῃρα οὕ-
 τως ἐλλιπῇ πλὴν εἰκόνα φαίη τίς ἂν δέξα-
 σται; Οὐκοῦν οὐδὲ ἡ τῷ ζωαρχικοῦ τούτου
 καὶ Θεοῦ σώματος ἀπαράλλακτος εἰκὼν,
 ἐλλιπῆς ὅλως εὐρεθήσεται, εἰ τῷ μελῶν τι
 φέρει παρηρημένον· ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι συγ-
 κεκαλυμμένα τὰ Θεοῦ τῷ πνεύματος λό-
 για, καὶ ἐν βραχέσι πολλάκις ῥήμασι καὶ
 τύποις, πολὺν παρῆχετο νοημάτων παύ-
 τον καὶ λυσθεώρητον, τοῦτο τοῖς κατ'
 ἐμὲ (W) νοῦν μὴ καθηραμένοις, γνόφου
 καθίσταται, καὶ ἀτελῇ εἶναι τὰ τέληα ὑπο-
 τίθησιν.

β'. Ὅτι δὲ τὰ προβεβλημένα ταυτὶ
 ἑνὸς ἀληθεία ἀναμνηρίσω, μεγίστοις
 ζητοῦνται ὑποδείγμασι κραταίωτατα, ἐν-
 τεῦθεν ἐστὶ δῆλον· ὁ γὰρ ζωγράφος τῶν Θεῶν
 εὐαγγελιστῶν λόγος, ὡς εἶχεν αὐτοῦ Χριστοῦ
 τῷ Θεοῦ ἡμῶν ὑποσημανθεὶς, οὕτω τὰ ὑπὸ
 τῇ συλλήψεως, τῇ ζωῆς καὶ τῷ λόγῳ, τῇ
 φύσει καὶ τῇ νουμῆνι, τῷ λύχνῳ καὶ τῷ ἡλίῳ,
 ἄρχι τῇ τελευταίᾳ ἀπόδοσι Χριστοῦ τῆς εἰς
 οὐρανοὺς, καὶ τῇ ἐκείθεν αὐτοῦ δευτέρας
 παρουσίας, ἄριστα εἰσακόντισεν, οὐ διεσπαρ-
 μένως, οὐδὲ ἀπορρηγμένως, ἀλλ' ὑφ' ἐν
 πρὸς πάντα κατηρητισμένως. Ὡς δὲ καὶ νε-
 νεχέσερον προσχόντες οἱ πρῶτως ἀρχιε-
 ρατικοῦ καταζωοθέντες χαρίσματες, καὶ
 οἱ μετ' αὐτοὺς Θεοὶ πατέρες. ἄρχι τῇ ἡγε-
 νικῇ τῆς γληνέσεως τῶν μεγάλων φωστῆρων
 καὶ τεχνουργῶν τῆς τῷ Θεοῦ ἐκκλησίας,
 βασιλεῖς σὺν καὶ Ἰωάννης τῷ χρυσοστόμῳ,
 τὰς ἐν αὐτοῖς ἐντολὰς τῇ πρώτῃ ἀρχιερέως
 πνεύματι Θεῷ παροηγούμενοι ἀνεπλήρω-
 σαν. Τίνας ἢ ἄρα αἱ ἐντολαί; πολλαὶ μὲν
 καὶ ἄλλαι, εἰς ἀρετὴν ἢ αἱ πρὸς τῇ ἡμε-
 τέραν κάθαρσιν καὶ οἰονεὶ ἀναζήσωσιν· λά-
 βετε φάγετε, φησί· τὸ ἐστὶ τὸ σῶμα μου·
 οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ αὐθις τοῖς ἀναγκαίοις
 τοῦτο ἐπαναλαμβάναν· καὶ μετ' ὀλίγον·
 τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· οὐκ ἔν
 οὕτως ἔπεισαν οἱ μακάριοι ποιῆσαι πλὴν
 ἐκείνη ἀνάμνησιν, ὡς καὶ τὸ σῶμα διὰ τῶν
 Θεῶν συμβέλων, σῶος καὶ ἄρτιον ἀποτε-

ita connectuntur, ut sint plane inter se co-
 pulatae atque involutae; quis ea, quae di-
 vinus Spiritus figurat ac repraesentat, tam
 imperfectam imaginem habere dicat? Ergo
 ne huius quidem vivifici corporis per om-
 nia similis imago, manca ullatenus com-
 perietur, neque ullo membro destituetur.
 Verumtamen quia adoperta sunt divini Spi-
 ritus oracula, et quia sub brevibus saepe
 verbis atque figuris, multae sensuum dif-
 ficilesque intellectu divitiae comprehen-
 duntur; id inquam nostrae aetatis homi-
 nibus purgatam mentem minime habenti-
 bus, offundit nebulas, et imperfecta esse
 quae sunt perfecta suadet.

2. Quod autem prolata haec indubiā
 veritate verba, maximis demonstrationi-
 bus firmissime fulciantur, inde fit explo-
 ratum, quia graphica sacrorum evangeli-
 starum historia, tamquam ab ipso Chri-
 sto Deo nostro inspirata, sic iam inde ab
 eius conceptione, utitur imaginibus vocis
 et verbi, amici et sponsi, lucernae et sol-
 lis, usque ad postremam Christi in caelos
 ascensionem, et eiusdem illinc novissimo
 reditu, non sparsim neque abrupte, sed
 simul omnia complectitur. Cui rei sapien-
 ter mentem intendentes ii, qui primitus
 pontificali munere digni fuerunt, et qui
 post eos sancti patres extiterunt, usque ad
 tempora quibus orta sunt magna lumina-
 ria, et ecclesiarum Dei aedificatores, Ba-
 silius inquam et Iohannes chrysostomus,
 primi pontificis circa ritum hunc man-
 data, sancto Spiritu deducante, exsecuti
 sunt. Quaeenam autem haec mandata fue-
 runt? Multa quidem et alia, sed praeci-
 pue quae ad purgationem nostram et qua-
 si reditum in vitam pertinent: accipite,
 manducate, ait, hoc est corpus meum.
 Nihil enim vetat, quominus denuo neces-
 saria haec verba repetamus. Et paulo post:
 hoc facite in meam commemorationem.
 Igitur tantopere cordi fuit his beatis com-
 memorationem Christi facere, ut et cor-
 pus per divina symbola incolume perfe-

ctumque conficerent, mente atque anima praeditum, iniecto in massam fermento, et substantialiter deitate plenum; adeo ut qui digne participant, sanctificatione et gratia donentur, magnarumque passionum medelam consequantur.

3. Sed enim tertia quoque accedit praedictarum rerum confirmatio, quae cum sacra liturgia ecclesiis Dei praeclare pieque tradita est. Quenam vero haec? Sacrarum nimirum imaginum, ope colorum, exhibitio. In his enim incarnationis Christi Dei nostri mysteria omnia a religiosi hominibus cernuntur exposita, ab archangeli Gabrihelis ad virginem adventu, usque ad Domini in caelos assumptionem, ac novissimum reditum. Habes et alium sine exceptione testem, qui te ad illam totius corporis in divinis mysteriis unionem et coniunctionem deducit, magnum dico inter theologos Gregorium, qui in sermone de Christi natali, non solum ea quae nativitatem comitata sunt, verum etiam totius dispensationis res connexuit. Rursusque in sermone de paschate et resurrectione, ea quae in natali dixerat, loco suo non commovit. Quod ut apertius significet, talis inquit fuit geniti Christi nativitas, talis et eiusdem passi sepultura. Propterea principaliter iuxta praesentem tractatum, nunc fidelis omnis scire debet, a divinae liturgiae universo ritu, illam ipsam totam dispensationem salutaris condescensionis veri Dei ac salvato-

λεῖν ἔνθεν καὶ ἑμφυχον, διὰ τὴν ζύμης ἐμβαλλομένης τῷ φυράματι (1), καὶ θεότητος κατ' οὐσίαν πεπληρωμένον· ὥστε ὁ αὐτὸς ἀξίως μεταλαμβάνοντας, ἀγιασμοῦ καὶ χάριτος ἀξιοῦσθαι, καὶ μεγάλων παθῶν ἱασιν δέχεσθαι.

γ'. Ἀλλ' ἔτι καὶ τρίτη βεβαίωσις ἢ προτεθειμένων, ἥτις μὴ τὴν θείας ἱερουργίας τὴν θεοῦ ἐκκλησίαις καλῶς καὶ θεοφιλῶς ὡς δέδοται· τίς ἢ αὕτη; ἢ τῶν ἱερῶν εἰκόνων διὰ χρωμάτων ἀνασκήλωσις (2). ἐν ταύταις γὰρ τὰ τὴν ἐνανθρωπήσεως τὴν Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἅπαντα μυστήρια τοῖς εὐσεβέσιν ὁρῶνται καθιςορούμενα, ἀπ' αὐτῆς τὴν ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον ἀφίξεως, μέχρι καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τῆς κυρίου, καὶ τὴν δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας (3). Ἐχας καὶ ἄλλον ἀπαράγραπτον μάρτυρα ἐνάγοντά σε πρὸς τὴν θεῶν μυστηρίων τὴν ὅλην σῶματος ἑνώσιν καὶ συνάφειαν, τὴν μέγαν φημὶ ἐν θεολόγοις Γρηγόριον, ὃς ἐν τῷ τῷ Χριστοῦ γηρεθλίων λόγῳ*, οὐ μόνον τὰ ἐν τῇ γηνησὶ παρηκολοθηκότες, ἀλλὰ καὶ τὰ τὴν ὅλης οἰκονομίας συντάξε· καὶ αὐτοῖς ἐν τῷ τῷ πάσχα καὶ τῷ ἀναστάσεως*, καὶ τὰ ἐν τῇ γηνησὶ εἰρημένα αὐτῷ, ἀμετάθετα εἶασεν· ὃ δὲ καὶ φανερώτερον ἀποδεικνύς, τοιῦτον φησὶ τὸ τῷ γηνηθέντος γηρέθλιον, καὶ τῷ παθόντος ἐντάφιον. Διὰ ταῦτα προηγουμένως μὲν καὶ τὸ πρόχαρον λόγον, καὶ νῦν τοῦτο (4) πᾶς πρὸς εἰδέναι ὀφείλει, ὥς ἢ τὴν θείας ἱερουργίας ἅπασα τελευτῇ, αὐτὴν ἐκείνῃ τὴν ὅλην οἰκονομίαν τὴν περὶ ἡμῶν σωτηριώδεις συγκαταβάσεως τῇ

* or. 38.

* or. 45.

(1) Hoc dicit secundum constantem Graecorum sententiam ac ritum consecrandi fermentatum; quem ritum non improbat latina ecclesia, ita tamen ut a Graecis vicissim azymum nollet damari. Itaque paulo vehementius loquitur S. Petrus Damiani in sua praeclara et religiosissima canonis missae expositione (n. 1.) a nobis edita Script. vet. T. VI. *Panis fermentatus non debet offerri in sacrificium, tum ratione facti, tum ratione mysterii. Graeci tamen in suo pertinaces errore de fermento conficiunt.* Verumtamen idem Petrus semet emendat aut explicat in collectaneis tom. cit. p. 243. cum nostra adnotatione.

(2) Graeci prima quadragesimae dominica festum venerationis imaginum celebrant, sub titulo ὁρθοδοξίας, ob eam dogmaticam disciplinam in septimo concilio definitam. De quo festo multae extant homiliae, quas inter memini me legere Macarii Chrysocephali, et aliam in collectione Agapii monachi cretensis.

(3) SS. imaginum venerationi addictissimi Graeci sunt, eorumque ecclesiae his passim ornantur. Sic etiam in occidente toti templorum parietes olim studiosius venustabantur veteris novique testamenti et martyrum sanctorumque virorum pietis historiis; quem morem in hodiernarum ecclesiarum parietibus non ita frequentatum dolemus. Certe nullum decorius ornamentum, aut populo christiano edocendo aptius, adhiberi posse censemus.

(4) Hinc tantummodo incipit codex 632.

ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς προείρηται, διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τηγεμένων μυστηρίων, συμβολικῶς δηλοῦ (1). εἰ καὶ χαλεπὸν ἐφ' ἑκάστω τῷ παρὰ κυρίῃ γενημένῳ, καὶ τῷ παρὰ Ἰουδαίοις εἰς αὐτὸν πεπραγμένῳ, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀφαιρῆσαι πρᾶξιν ἐν τοῖς συμβόλοις· πολλάκις γὰρ τὸ ἐν τῇ ἐν τῇ θεῇ λειτουργίᾳ τελεμένων, ἐπὶ δυοῖ καὶ τρισὶ, τῷ τότε νοοῦνται καὶ ἀναφέρονται, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δείξει σαφέστερον.

* al. cod.
ἀναγχαῖον.

δ'. Αὐτίκα γοῦν ἡ θεία καὶ ἱερὰ τράπεζα, καὶ εἰς τὸ ἐςρωμένον ἀνάγειν * ἐκλαμβάνεται, καὶ φάτιν κατονομάζεται, καὶ τάφος Χριστοῦ τῷ Θεοῦ ἡμῶν ὀπικέκληται (2). ταῦτα ἡ εὐσεβῶς νοοῦμενά τε καὶ δεχόμενα, οὐδὲν τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας λυμαίνεται, καὶ μᾶλλον ὅταν ὁ προκείμενος λόγος ζητεῖ τὸ οἰκεῖον καὶ πρόσφορον τῷ καιρῷ· καὶ τὰ ἄλλα διὰ ὁμοίως· ὥς εἰ τις τῶν ἐν τῷ τέλει τῷδε συντάγματι ἐντυγχάνων, εὐρήσῃ τινὰ ἑτέρως ὀνομασθέντα παρὰ τίνος, καὶ οὐ καὶ τῇ ἡμέτεραν ἐξήγησιν, μηδαμῶς ξενίζεσθω· μόνον εἰ πρὸς εὐσεβείας λόγον καὶ ταῦτα ὁρᾷ· πολλὰ γὰρ καὶ τῷ τότε καιροῦ τὰ θαυμασία· καὶ ἴσως τοῖς ἱεροῖς καὶ θεοῖς ἀποστόλοις, καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοφόροις πατέρασιν ἔδοξεν, τὸ ἐν τῷ νῦν λεγομένων, ὡς εἴρηται, πρὸς πλείονα τῶν τότε ἐναποδιδόσθαι· ἢ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἀναγκαῖον νομίσαι, ὥς τὰ μέζονα καὶ συνεκτικώτερα τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐντάξαι τῇ θεῇ μυσταγωγίᾳ, καὶ τῇ τῶν θεῶν εὐαγγελιστῶν ὡρατήρησιν· τούτων γὰρ ἡ σαφέστερα πραγματεία τὴν καὶ σπεδὴν, οὐκ ἄλλό τι ἐναργέστερον δείκνυσιν, ἀλλ' ἢ τὸ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τὴν καὶ θεοτόκην συλληφθῆναι τὴν καὶ γυνηθῆναι (3) τοῦ προανάρχου πατρὸς ὁμοούσιον υἱὸν καὶ λόγον· εἴτα βαπτισθῆναι μέρτυροῦ μένον ὑπὸ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ

ris nostri Iesu Christi, uti dictum est, per ea quae fiunt in eodem ritu mysteria, symbolice ostendi. Quamquam difficile est, circa singula quae Dominus egit, vel Iudaei contra eum gesserunt, unum eundemque spectare in symbolis actum. Saepe enim unum aliquid in divina nunc liturgia operatum, de duobus vel tribus tunc temporis actibus intelligitur, ad eosque refertur, sicut in sequentibus fiet clarius.

4. Ecce enim divina et sacra mensa et pro strato caenaculo accipitur, et praesepe appellatur, et sepulchrum quoque Christi Dei nostri vocitur. Et tamen haec pie cogitata et accepta, nullatenus rectae religionis doctrinam laedunt, tunc praesertim cum propositus sermo temporis propria et accommodata requirit. Et similiter cetera. Quare si quis eorum qui sacra dignitate cluent, hunc meum legens commentarium, forte aliqua abs quovis aliter nominata comperiet, et non secundum nostram expositionem, ne quaeso miretur, dummodo et ista rectae religionis doctrinam respiciant. Multa enim illius quoque temporis admiranda fuerunt. Et fortasse sacris divisque apostolis, ipsisque a Deo inspiratis patribus, quod nunc uno nomine comprehenditur, ut diximus, tunc ad plura referre placuit. Vel etiam hoc necessarium illis visum est, nempe ut maiora et summaria salutis nostrae documenta in divinam mystagogiam insererent, iuxta sanctorum evangelistarum traditionem. Horum quippe manifestum praecipue negotium studiumque nihil aliud apertius demonstrat, quam quod de sancto Spiritu Maria semper virgo et deipara conceperit genueritque consubstantiali aeterno patri filium ac Verbum; cui deinde baptizato testimonium dederit vivificus et con-

(1) Sic Algerus scholasticus in brevi opusculo *de sacrificio missae*, quod nos edidimus in tomo IX. Script. vet. ait: *sollemnis celebratio totius missae ad hoc instituta est, ut memoriam exprimat Christi venientis in carnem etc.*

(2) Concha sive lacunar graeci altaris denotat Bethleemi antrum seu praesepe. Ibidem autem modo caenaculum pingi solet, modo sepulchrum Domini. Videsis picturas II. III. IV.

substantialis eiusdem Spiritus. Postea propter triennem miraculorum cursum, Iudaeorum invidiam incurrisse, et a discipulo proditum, illudque et crucifixum, sepulcro conditum; denique in vitam revocatum, in caelum conscendisse, et iudicem denuo venturum expectari. Quae omnia perspicue divina liturgia sistit per ea quae in ipsa fiunt, secundum Domini traditionem et mandata singula.

5. Verum haec quidem tamquam adumbrata quaedam futurarum rerum proponuntur descriptio. At nostra particulatim rituum Dei gratia statutorum explanatio, quantum infirmissimum ingenium nostrum valuerit, vim interim eorum palam faciet, quorum symbola intellexisse arbitramur. Neque enim mente talem tantumque conatum concepimus, utpote nimis contemplativum, ut fortasse in cunctis nostrae audaciam expositionis ostendamus. Immo et diserte veniam a legentibus imploramus, quos scire volumus, nos obediendi praecepto obsequentes, vel potius viro per omnia Deo amabili adhortanti cedentes, negotium ultra vires audacter adgredi; non autem scientia inflatos, res humano nisui intactas attingere. Quod si quid vel circa pontificalia indumenta, vel alia aliquot in ecclesiae more posita, sermo noster praeterierit, id inquam haud absque causa factum est. Quum enim harum rerum, scriptam quandam sub magni Basilii nomine interpretationem invenerimus, de iis dicendum a nobis non iudicavimus. Quamobrem, circa illa etiam de quibus loqui iussi fuimus, siquando invenire nobis

ὁμοστίς αὐτοῦ πνεύματος· ἔπατα, τὸ ἐπὶ τρισὶν ἐνιαυτοῖς θαυματουργοῦντα, ἐπιφθονον χυέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ὑπὸ μαθητοῦ προδοθῆναι, ἐμπεχθῆναι τὲ καὶ σαυρωθῆναι· εἶτα καὶ ἀναστάντα ἀναληφθῆναι, καὶ ὡς κριτὴν προσδοκώμενον πάλιν ἐλεύσεσθαι· ἃ πάντα σαφῶς καὶ ἡ θεία ἱερουργία συνίστησι διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τελεμέων, καὶ τῶν κυρίως παράδοσιν, καὶ τὰς διηρημέναις ἐντολαῖς.

ε'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς σκιαγραφία τῆς μελλόντων προτίθεται· ἡ δὲ κατὰ μέρος τῆς παρ' ἡμῶν Θεοῦ χάριτι νομοθετηθέντων ἐξηγήσεις, κατὰ γε τὴν μετέραν ἀσθενεσάτω Διάνοιαν, δηλώσει τέως τὴν δύναμιν, ὡς περὶ συμβόλων ἐφικέσθαι ὡς ἐπὶ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ εἰς νοῦν τοιαύτην ὁρμὴν ἐδεξάμεθα, ὡς ἄγαν θεωρητικὴν, τάχα ἐν πᾶσι τὴν τόλμαν τῆς ἐξηγήσεως ὁπιδείξαμεθα· ἐπεὶ καὶ τοῖς λόγοις συγγνώμῃ αἰτοῦμεν τοῖς ἐντυχάνουσιν, εἰς τοὺς ὡς ἐντολὴν ὑπακοῆς παθόμενοι, μᾶλλον ἢ τῷ πρὸς ταῦτα προτρεψαμένῳ ἀνδρὶ τὰ πάντα ὄντι Θεοφιλεῖ εἰκόντες, τῷ ὑπὲρ δύναμιν κατετολήσαμεν· ἀλλ' οὐχὶ γνώσῃ βρενθυόμενοι, τῆς καθ' ἡμᾶς ἀψύστατος ἡψάμεθα· εἰ δὲ τίνα τῆς περὶ τῆς ἀρχιερατικῶν ἀμφίων, καὶ ἐτέρων τινῶν τῆς ἐκκλησίας διεδόμενων, ὁ λόγος παρήκεν, οὐκ ἂν λόγος πρέπων τῷ δέδρακεν· εὐρόντες γὰρ περὶ τούτων ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγάλου Βασιλέως (1) ἐρμηνείαν τίνα γεγραμμένην, οὐδὲ φθέγγεσθαι περὶ τούτων δεόν ἐλογισάμεθα· ὥς εἰ καὶ περὶ ὧν εἶπεῖν ἡναγκάσθημεν, εὐρεῖν ἡδυνήθημεν τινὰ τῶν προειρηφώτων πατέρων

(1) Verissime Theodorus noster dicit inscriptum se vidisse divo Basilio opusculum de quo loquitur; etenim nos quoque in cod. vat. 430. post Theodori tractatum legimus f. 151: titulum excerptorum ἐκ τῆς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως μυσταγωγικῆς ἐκκλησιαστικῆς. Tum vero in cod. vat. 662. f. 238. extat idem opus plane integrum sub eiusdem Basilii nomine, cum titulo: ἱστορία μυσταγωγικῆς ἐκκλησιαστικῆς. Attamen nihil aliud id est, nisi cum varietatibus opusculum illud sub patriarchae Germani nomine non semel vulgatum, in primis autem in pulcherrima parisiensi Morelii editione. Richardus quoque Simonius codicem huius operis habuit sub Basilii nomine, ut ait in catalogo p. 287. post notas ad Gabrihelem philadelphiensem. Eiusdem generis aliud opusculum S. Sophronii edidimus nos in Spicilegio rom. T. IV, quamquam fine multatum. Sed extat in cod. vat. 790. f. 36-40. scriptum aliud: ἐξηγήσεις τῆς θείας λειτουργίας, quo Sophronii defectus suppleri utcumque videtur.

διήλωσιν ἢ σαφέναιαν, πρὸς ἐκείνῳ αὐτὸν ἡμᾶς συνωθοῦντα ἀρχιερέα ὡς ἀπεμφάμεθα· αὐτοὶ ᾗ τ' ἀπρακτον κ' ἀκίνητον εἰλόμεθα σιωπὴν· ὁμοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία θαρρόυντες, καὶ ταῖς εὐχαῖς τοῦ προτρεψαμένου, τ' ὑποθέσεως ἀρχόμεθα ὧδε.

ς'. Ἀρχὴν μὲν τῆς μουσικωτάτων λόγων κ' Θεοτάτων συμβόλων (1), αὐτὴν ἐκείνῳ ὁ πνευματικὸς ὑποτίθησι λόγος, ἦν εἴτε ἀνθρωπεῖα φύσις οἷάν τινα προσφορὰν ἐξ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμεῖς προσήγαγε· κ' ἡ προφητικὴ χάρις τοῦ Θεοῦ πνεύματος πολλοῖς καὶ ποικίλοις ὀνόμασι παρεδήλωσεν, καταλλήλας τῇ ὑπεργίᾳ τοῦ μυστηρίου τὰς προσηγορίας ἐπισημίσασα, τύποις (2) τισὶ κ' συμβόλοις προθεωρηθείσας· ἀλλὰ τὰ πρόσφορα κ' συμφυῆ ὀνόματα τῇ οἰκονομίᾳ πρὸς λόγον φερωνυμίας τ' συντελεσμένων συμβόλων τ' μυστηρίων, τοῖς Θεοκήρυξιν ἀποσόλοις κ' ἱεροῖς παῖσιν πεφύλακται, ἄρτον αὐτὸν ἑωνομάσασιν, εὐλογίαν, προσφορὰν, ἀπαρχήν· ἄρτον μὲν (3), ὡς τ' οὐράνιον ἄρτον, αὐ-

licuit praecedentium patrum aliquam expositionem aut declarationem; ad hanc potius hortatorem nostrum episcopum ablegavimus: dum nos interim quietum tutumque silentium tenere maluimus. Sed agesis Dei benignitati et hortatoris nostri precibus confisi susceptum propositum adgrediamur.

6. Initium doctrinae arcanae, et sanctissimorum symbolorum, illud ipsum spiritalis sermo proponit, quod tum humana natura ceu quandam oblationem ex universa humana massa domino Deo nostro offert; tum prophetica gratia divini Spiritus multis diversisque vocabulis significavit, congruas operato mysterio appellationes imponens, typis quibusdam ac symbolis praemonstratas. Sed congrua et connaturalia nomina rei gestae modo imponere, ita ut ipsum vocabulum peracta mysterii symbola proprie denotaret, id inquam divinis praeconibus apostolis, sanctisque patribus curae fuit. Itaque appellarunt panem, benedictionem, oblationem, primitias. Panem quidem, tamquam caelestem panem, ipsum videlicet Chri-

(1) Sacramenta, et res simul et symbolum sunt. Verbi gratia eucharistia, res est propter veram Christi praesentiam; simulque, ut ait Critopulus in confess. eccl. cap. 9. symbolum τῆς συσσωματώσεως, καὶ ἐγκεντρίσεως ἡμῶν πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ.

(2) Praecludendo eorum ori qui panem eucharisticum typum tantum seu figuram corporis Christi blasphemant, adest antiquissimus quoque testis Cyrillus hierosol. in mystag. IV. 3: ἐν τύπῳ ἄρτου εἶδεται σοι τὸ σῶμα: in typo (id est sub specie) panis datur tibi corpus. Itaque non corporis est figura, seu species, panis est; sed corpus sub specie panis. Pergit Cyrillus dicere: μὴ πρόσσεχε ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἶνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. Iam ut longinquioris quoque nationis testimonia aliquot inaudita nobis accersamus, adest sapiens ille Armeniorum episcopus Nerses lamprunensis, qui in sacrae liturgiae explanatione, patrio sermone conscripta p. 161. diserte ait: *panis fit corpus Christi*. Similiter p. 389. *Spiritu sancto operante, de pane fit corpus Christi*. Item p. 397: *materia exanimis (panis) vitam suscepit: animatum id fuit, cui deerat spiritus: symbolum in rem conversum est: species corporis Christi, substantialiter omnino Christi corpus effecta est*. Denique p. 468: *per sacerdotis orationem descendit Spiritus ad speciem (panis) vivificandam*. Quibus in locis quomodo pars aliqua dubitationis resit, prorsus non video. Et diserte alibi, ut pergunt dicere RR. PP. Mechitaristae in apologia pro Nerse, venerabile dogma veraciter tradit. Nimirum p. 158. pluribus verbis adserit non figuram Christi esse eucharistiam, sed ipsum eius corpus et sanguinem. Et mox p. 160. negat symbolum Dei esse panem (id est speciem panis) sed ibi corporis substantiam contineri propugnat. Rem perspicuis verbis adfirmat etiam pp. 130. 164. 351. 361. Atque ut noster Hieronymus ep. 146. ad sacerdotum preces ait Christi corpus sanguinemque confici, sic et Nerses p. 45. sacerdotum dignitatem suscipit, diribendi Spiritum sanctum, et materiam in Deum consecrandi. Denique Armenii in hymno eucharistico canunt: *hic panis est corpus Iesu Christi*. De hoc sacramento praeclare etiam Stephanus Al-
doënsis patriarcha Maronitarum in commentario de missa, quem iam retro laudavimus.

(3) S. Petrus Damiani op. cit. n. 2. *Ideo panem et vinum in sacrificium corporis et sanguinis sui Christus instituit, quod sicut prae ceteris cibis corporalibus panis et vinum reficiunt, ita corpus et sanguis Christi prae ceteris cibis et potibus spiritualibus interiorem hominem reficiunt et saginant.*

stum, solidius ex propriis sanguinibus sensibiliter confectum ab immaculata Deipara. Benedictionem, utpote maledictionis primis creatis hominibus impactae extinctionem. Oblationem, tamquam ex universa humana massa munus quoddam Deo creatori ad sancta sanctorum delatum. Primitias denique, tamquam omnium primigeniorum Deo oblatores rem sacratissimam et sanctissimam. Hanc igitur benedictionem dictam, atque oblationem, aliisque supradictis nominibus appellatam, augustis exhibitam templis, et prothesi, ut vocitamus impositam, ceu figuram laudatissimae Deiparae, fideliter suscipimus et honoramus.

7. Nostrae autem ecclesiae prothesis pari dignitate est atque sancta sanctorum umbratilis Iudaeorum cultus, immo vero his superior. Nam divina mensa, in qua immolatur agnus, qui tollit peccatum mundi, incomparabiliter sublimior est mensa illa vetere, propter sanctitatis rationem, et peccatorum remissionem, quam iis confert qui cum fide puraque conscientia accedunt. Neque tamen materiae facienda est comparatio; illa quippe auro tota exornata erat. Quod autem una illis praefinita fuerit mensa, et quidem uno in loco circumscribi iussa, alibi vero neque mensam neque altare statui permissum, nonne manifestum indicium erat, tum hanc, tum immolatas ibi victimas, congruo tempore prorsus antiquatum iri? Et olim quidem voluntati indulgens gulosorum crassiorumque Iudaeorum, ethnico more vivere volentium, sivit ut victimas nomini tantum bonitatis Dei ipsius sacrificarent; ut deiicidii tempore patria expulsi, copiam minime haberent, alio in loco hos ritus peragendi, propria videlicet ipsorummet lege interdicti: atque ita talis cultus memoria quoque aboleretur. Certe nisi ex mera erga Iudaeorum infirmitatem indulgentia

τὸν δηλαδὴ τὸ Χριστὸν, σωματικώτερον ἐκ τῶν ἰδίων αἱμάτων αἰσθητῶς ἀρτοποιησάσης τὸ παναρχάντε θεοτόκος· εὐλογίαν ἣ ὡς τὸ ἀρχαῖς τῶν πρωτοπλάστων ἀναίρεσιν· προσφορὰν ἣ, ὡς ἐξ ὅλης τῆ ἀνθρωπίνης φυράματος οἰάν τινα φιλοτιμίαν τῷ θεῷ καὶ κτίσει εἰς τὰ ἅγια τῆς ἀγίας προσενεχθεῖσαν· ἀπαρχὴν ἣ, ὡς πάντων ἀπαρχμάτων θεῷ προσενηνεγμένων τυγχάνεσαν ἱερωτέραν καὶ ἀγιωτέραν· ταύτῃ τοίνυν τῇ εὐλογίᾳ καὶ προσφορᾷ, καὶ τοῖς εἰρημένοις ἄλλοις ὀνόμασιν ὀνομαζομένην, τοῖς σεπτοῖς προσφερομένῃ ναοῖς, καὶ τῇ λεγομένῃ προθέσει ἀνατεταμένην, εἰς τύπον τῆς πανυμνήτου θεοτόκου (1), πιστῶς δεχόμεθα καὶ δοξάζομεν.

ζ' Ἡ πρόθεσις ἣ, καὶ ἡμεῖς ἐκκλησίας ἰσοδύναμος πέφυκε τοῖς τῇ ἀγίᾳ ἀγίοις τὸ σκιάδες λατρείας τῆς Ἰουδαίων· μάλλον δὲ πολὺ ταύτης μείζων· ἡ γὰρ θεία τράπεζα, ἐν ἣ θύεται ὁ ἄμνος ὁ αἵρων πᾶν ἁμάρτιαν τῷ κόσμῳ, ἀσυγκρίτως ἐστὶν ὑψηλότερα τὸ παλαιᾶς ἐκείνης τραπέζης, ὅσον πρὸς ἁγιασμοῦ λόγον καὶ συγχώρησιν πατισμάτων, τοῖς μὲν πείσεως καὶ καθαρᾶς συνειδήσεως προσερχομένοις· οὐ μὴν πρὸς σύγκρισιν ὕλης· χρυσῷ γὰρ ἐκείνη διεκεκόσμητο· τὸ δὲ μίαν αὐτοῖς ὀρίσασθαι ζάπεζαν, καὶ ἐφ' ἐν ταύτῃ τῷ τρόπῳ χειραπτῶς εἶναι νομοθετεῖσθαι, ἀλλαχοῦ ἢ μήτε τράπεζαν μήτε θυσιαστήριον πῆγνυσθαι ἀπαγορεύσθαι, ἅρ' οὐχὶ σαφές ἐστὶ γνώρισμα, τὴν καὶ ταύτην καὶ τὰς ἐν αὐτῇ τελεμένας θυσίας καιρῷ τῷ προσήκοντι παντελῶς ἀφανίσαι; ἐν μὲν γὰρ ἀρχαῖς τῇ γνώμῃ τῶν γαστριμάργων καὶ παχυτάτων Ἰουδαίων συγκατιῶν, ἑλληνικῶς ἐθελόντων βιοῦν, συνεχώρησε τὰς θυσίας ἐπ' ὀνόματι μόνῳ τῷ αὐτοῦ τῷ θεῷ ἀγαθότητος ταύτας καθιεροῦν, ἵνα ἐν καιρῷ τῷ χρυσοκτονίας ἐκείθεν ἀπυθάνοντες, οὐδαμῶς ἔχοιεν πάροδον, ἐν ἐτέρῳ τῷ τρόπῳ ταῦτα θῆναι, τῷ σφῶν κωλυόμενοι νόμῳ· κἀντεῦθεν ἐκ ποδῶν γίνηται καὶ ἡ μνήμη τῆς τοιαύτης λα-

(1) Confer infra n. 9.

ῥεΐας· εἰ γὰρ μὴ συγκαταβαίνων τῇ ἀσθε-
νείᾳ τῷ Ἰσδαίων τὰς θυσίας προσέταξεν ὁ
θεὸς, πῶς οὐκ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐφαπλοῦ-
σθαι αὐτὰς διωρίσατο, ὥς καὶ τὰς ὑπὸ τῆς
κηρύξεως τῶν ἁγίων ἀποστόλων κατ' ἐντο-
λὴν τοῦ Θεοῦ ἐκτεθείσας, αἱ τινες ἡλίω καὶ
ἀέρι καὶ τοῖς ἄλλοις κοινοῖς ἐντροφίμασιν
ἐξωμοίωται; ἀλλ' ὥς προεῖρηται, συγκα-
ταβάσεως ἕνεκεν αἱ θυσίαι τῷ Ἰσδαίων συν-
εχωρήθησαν· εἰ γὰρ ἐπὶ τούτων τελεσμένων,
μυριάκις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πνεύματος διὰ τῶν
προφητῶν, ἀνετράπησαν, καθὼς διὰ Ἡ-
σαΐου φησὶν· *

* Is. I. 13.

« ἐὰν φέρητέ μοι σερμίδαλιν,
καὶ μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμα μοι ἐστί·
τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν καρπῶν

* Ps. 49. 73.

τῶν ὕμνων; » Διὰ δὲ Δαβίδ· *

* Ps. 39. 7.

« μὴ φάγομαι
κρέα ταύρων, ἢ αἷμα ζάγων πίομαι; »
Καὶ ἐτέρωθι· *

« θυσίαν καὶ προσφοράν οὐκ
ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· »
τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν πάντων σω-
ματώσεως, πρὸ γυναικῶν ἀρχαίων νύτρεψι-
σμένον φάσκων μυσῆριον· ὥς ἄρα μὴ τὸ
ἐπιφανέναι τὸ νέας χάριτος, ἵχνος ὑπολε-
λεῖσθαι τῶν παλαιῶν θυσιῶν φήσκειν ἂν τις
τοῦτον ἐχόντων; ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ
νομικῶν θυσιῶν παύλας ἢ ἀποβολῆς καὶ
ἀπαγορεύσεως.

ἡ'. Ἀλλ' ἴσως ἔροισι τινὲς τῶν ἀντιθέτων·
ὅτι ἐκ ποίων προφητικῶν ἀποδείξεων
τὸ παρ' ὡμῶν προσφερόμενον ἄρτον καὶ οἶ-
νον, εἰς τύπον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ
Χριστοῦ προσφέρειν παρελάβετε; φησὶν οὖν
καὶ πρῶτον λόγον, ὥς τὰ παρὰ τοῦ αὐτο-
αληθείας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ παραχθέντα καὶ
ᾠδοθέντα, οὐδεὶς ἀντεξετάζειν δύναται·
τοῦτο γὰρ ποιεῖτε, φησὶν, ἵνα καὶ αὐτοὶς
ἐρῶ, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Εἰ δὲ προφητι-
κὰς περὶ τούτων προρρήσεις ζητεῖς, ἄκκ-
σον προφήτη καὶ βασιλεῶς ἀμφοῖν τὸ ἀξιό-
πιστον ἔχοντα· μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐπε-
ρανίως πατρὸς πρὸς τὸ πρὸ ἐωσφόρου γυνη-
θέντα ἐξ αὐτοῦ ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς·
« ὦμοσε κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται·
σὺ ἱερεὺς εἰς τὸ αἰῶνα καὶ τὴν τάξιν Μελ-
χισεδεκ· » καὶ τί τὰ παρ' αὐτῶν προσ-
φερόμενα τῷ Θεῷ; ἄρτος καὶ οἶνος, οἷς τὸ

* Ps. 109. 4.

Deus illis sacrificia indixisset, quid causae
erat, quominus in universum terrarum or-
bem diffundi ea decrevisset, aequae ac illa,
quae per praedicationem apostolorum, iu-
bente Deo instituta sunt, quae soli et aëri,
ceterisque mundi ornatibus adsimilantur?
Sed, ut diximus, Iudaeorum sacrificia con-
descensione Dei permissa fuerunt. Etenim
dum haec adhuc peragebantur, millies
divino Spiritu per prophetas loquente, re-
cusata sunt, quemadmodum Esaias ait:
« si adferatis ad me similam, vana est
» oblatio, abominatio inquam mihi est.
» Quis enim haec de manibus vestris ex-
» quisivit? » David autem: « num man-
» ducabo carnes taurorum, et sanguinem
» hircorum potabo? » Et alibi: « sacrifi-
» cium et oblationem noluisti, corpus au-
» tem aptasti mihi. » Quibus verbis pro-
pheta, Christi Dei nostri, ante veteres ge-
nerationes dispositum incarnationis my-
sterium denotat. Quomodo igitur post no-
vae gratiae adventum, vestigium aliquod
veterum sacrificiorum, quicumque mentis
est compos, dicat superfuisse? Sed haec
hactenus de legalium sacrificiorum cessa-
tione vel abiectioe et vetito.

8. Sed fortasse dicet aliquis ex adver-
sariis: vos, ex quibus prophetarum indi-
cationibus panem vinumque ceu typum
corporis ac sanguinis Christi offerre didi-
cistis? In primis igitur respondemus, Chri-
sti Dei, qui est ipsa veritas, facta et tra-
ditiones neminem posse scrutari. Hoc enim
facite, inquit (ut denuo dicam) in meam
commemorationem. Quod si propheticas
de his praedictiones quaeris, audi virum
prophetae simul regisque auctoritatem ha-
bentem; immo vero ipsum caelestem pa-
trem, genito abs se ante luciferum ineffa-
biliter et impassibiliter filio dicentem: « iu-
» ravit Dominus, et non paenitebit eum;
» tu es sacerdos in aeternum secundum
» ordinem Melchisedec. » Quid hic porro
Deo offerebat? panem ac vinum, quibus
Abrahamum divinitus muneratus est, post

victoriam ab eo patratam. Si ergo oriundus ex alieno populo Melchisedec, figura Christi existimatur et creditur, utique expulsum est leviticum sacerdotium. Impossibile enim est Deum mentiri, postquam iureiurando promisit, se excitaturum aliquem secundum ordinem Melchisedec, qui carnaliter esset de Davidis semine pontifex simul Deusque ante saecula. Eiectis igitur qui de Levi tribu erant, ut superscriptum est, necesse vicissim fuit ut veteris tum legis tum cultus immutatio fieret; sicut alicubi magnus quoque Paulus dicit: universum enim Iudaeorum cultum per levitas et contribules exerceri, lege cautum erat; quibus cessantibus, lex quoque irrita evasit. Sed et per alium prophetam, de nostro sacrificio et cultu haec Deus praedixit dicens: « ecce thymiana » mihi exhibetur in universa terra. » Atque haec dicta sunt de abolitione iudaicorum sacrificiorum ac rituum, et de praelatione nostrorum quae in universa terra per incruentum sacrificium fiunt.

9. Sed enim illuc iam oratio revocanda est, unde discessit: etsi haec ipsa transeunter dicta fuerunt ob occisorum Christi reprehensionem. Sic itaque, uti dictum est, oblatio, et panis, et benedictio, et primitiae, in typum semper virginis Dei-parae assumuntur; quae beneplacito patris, voluntate filii ipsius, et adventu sancti Spiritus, unum de sancta Trinitate, filium Dei ac Verbum in se excipiens, perfectum Deum et perfectum hominem peperit. Sicque pariter supersubstantialis Deus carnem ex hac sumens, unica sub hypostasi, perfectus aequae homo fuit, similis nobis per omnia absque peccato. Sic etiam dominicum corpus, tamquam ex quodam utero et sanguinibus et carne virginis corporis, ex toto inquam pane et benedictione et oblatione, a diacono, ut in magna ecclesia mos est, ferreo instru-

Ἀβραὰμ ἐδεξιοῦτο θεοπρεπῶς, νίκην ἐπεργασάμενον· εἰ οὖν ἐξ ἐτέρας φυλῆς ὁ Μελχισεδέκ, τύπος ᾧ ὁ Χριστοῦ καὶ λογίζεται καὶ πιστεύεται, ἐκβέβληται ἄρα ἡ λευιτικὴ ἱερωσύνη· ἀδύνατον γὰρ ψεύσασθαι Θεόν, καὶ ταῦτα μὴ ὅρκος ἐπαγγελιάμενον, καὶ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀναστήσεσθαι τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ καὶ σάρκα, ἀρχιερεὰ τὸ αὐτὸν ὄντα καὶ Θεὸν προαιώνιον. Τῶν ἐκ τῆς λευιτικῆς τοίνυν φυλῆς ἐκβεβλημένων, ὡς προγέγραπται, ἀναγκαῖον πάλιν εἶς καὶ ὁ παλαίου νόμος καὶ ὁ λαζείας γηέως μετὰ-Θεσιν· ὥς πε καὶ Παῦλος ὁ μέγας φησί· * πᾶσα γὰρ ἡ τῆς λατρείας τῆς Ἰουδαίων πραγματεία καὶ ἐντολὴ, διὰ τῆς λευιτῶν καὶ συμφυλετῶν αὐτῶν ἐνεργεῖσθαι τῷ νόμῳ ἐκτέτακται· παυομένων δὲ ἐκείνων, κατήργηται καὶ ὁ νόμος· ἀλλὰ καὶ δι' ἐτέρας προφῆτας περὶ τῆς ἡμετέρας θύματος καὶ τῆς λαζείας τοιαῦτα προαναφωνεῖ λέγων· * ἰδοὺ θυμίαμά μοι προσφέρεται ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ ταῦτα μὲν εἰς ἀπαγόρευσιν τῶν Ἰουδαίων καὶ θυσιῶν καὶ ἐθῶν, ἀρόκρισιν δὲ τῆς ἡμετέρας καὶ πάσῃ τῇ γῇ τελεμένων διὰ τὸ ἀναιμᾶν τε θυσίας.

θ'. Ἀλλ' ἐπανακτέον (ὧ) λόγον ὃν ἐξέβημεν· εἰ καὶ παρεκβατικῶς εἴρηται ταῦτα, διὰ τὸ τῶν χριστοκτόνων ἐλεγχον· οὕτω τοίνυν καὶ διὰ τὰ προειρημένα ἢ προσφορά, καὶ ὁ ἄρτος, καὶ ἡ εὐλογία, καὶ ἡ ἀπαρχή, εἰς τύπον τῆς ἀειπαρθένης καὶ Θεοτόκου λαμβάνεται (1)· ἥτις κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, καὶ θέλησιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ λόγου, καὶ ἐπελεύσθαι τῷ ἁγίου πνεύματι, τὸ ἓνα τῆς ἁγίας τριάδος υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγον εἰσδεξαμένη, τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἀπεκύησεν· ὥστε καὶ πάλιν ὁ ὑπερούσιος Θεὸς σάρκα ἐκ ταύτης λαβόμενος ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τέλειος ἦν καὶ ἄνθρωπος, ὁμοίος ἡμῖν κατὰ πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας· οὕτω καὶ τὸ κυριακὸν σῶμα, ὡς ἐκ τινος κοιλίας καὶ αἱμάτων καὶ σαρκὸς τοῦ παρθενικοῦ σώματος, τοῦ ὅλας ἄρτου φημι, τῆς εὐλογίας καὶ τῆς προσφορᾶς, παρὰ τοῦ δακτύλου, ὡς ἡ μεγάλη

* Hebr. VII. II.

* Malach. I. II.

(1) Ita Christophorus Angelus, graecus homo, in Enchiridio de statu hodiernorum Graecorum cap. 14: σημαίνει δὲ οὗτος τὴν παρεξέχον.

ἐκκλησίᾳ (1) παρέλαβε, δὴ τέμνεται σιδήρω τινί, ὅπερ καὶ λόγῳ λήγῃσιν (2), εἰ καὶ μήπω ταύτης ἐστὶν ὁ καιρὸς· καὶ οὕτως ἰδιοῦποσάτως (3) ἐκ μέσων ταύτης ἀφιεροῦται· ὁ μὲν τοι διάκονος, ὁ τῷ διενεργῶν, ἐτοιμάσας σὺν αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ἀποτελεῖσθαι δεσποτικὸν αἷμα, ἐν τῷ προσήκοντι τῷ πάθους καιρῷ, διὰ τοῦ ζωοποιῆσαι πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, ἀφίησι ταῦτα ἐν τῇ προθέσει, τὴν ταύτης εὐχὴν ἐπιλέγοντος τῷ ἱερέως.

Ι'. Αὐτὸς δὲ ὁ τοῦ Θεῖου σῶμα δὴ τέμνων διάκονος ἀπὸ τοῦ εὐλογίας, τὸ ἄγγελον μιμεῖται, τὸ τῇ παρθένῳ τὸ χαῖρε προσφθεγξάμενον· εἰ δὲ καὶ ἱερεῖς τῷ τέμνῃσιν, ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ οὕτως ἐτῆετο πάλαι, καὶ παρὰ τοῦ δὴ τέμνων ἢ προσφορά διέτέμνετο· ὁ μὲν τοι διάκονος, ὁ καὶ τὸν τύπον τοῦ μεγάλου ἐκκλησίας πάλαι τούτῳ διενεργῶν, ἐτοιμάσας σὺν αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ἀποτελεῖσθαι δεσποτικὸν αἷμα ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ τῷ πάθους διὰ τοῦ ζωοποιῶν πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, ἀφίησι ταῦτα ἐν τῇ προθέσει, τὴν ταύτης εὐχὴν ἐπιλέγοντος τῷ ἱερέως· οὕτω τοιγαροῦν ἀφίεται τὸ Θεῖον σῶμα ἐν τῇ προθέσει, ὥσπερ ἐν Βηθλεὲμ, ὅπου γεγέννηται ὁ Χριστός, οὗ αἱ ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς ἡμερῶν αἰῶνος· ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς ἐν τῇ Ναζαρέτ, πρὸς τὴν καὶ ἐν Καπερναοὺμ δὴ ξιβῆς, τὸ τόπον ἢ πρόθεσις ἐκπληροῖ· τούτῳ δὲ ἐνεκεν ἐν προοιμίῳ προέφημεν, ὅτι τὸ ἐν τῇ νῦν τυπυμένῳ, ἐν δυοῖ καὶ τρισὶ τῷ τότε τελεῖται· καὶ ἀπὸ τῶν εἰπεῖν τὴν τριακονταετηρίαν πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὰς δὴ ξιβῆς, ἢ πρόθεσις ἐκπληροῖ· δίδεται τοίνυν καιρὸς παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῷ πρώτῳ τῷ ἱερέως μέλλοντι ἀρχεῖσθαι τοῦ θείου μυστήριου· ὅθεν δὲ ὁ καιρὸς σχηματίζεται παρὰ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου προαναφωνηθέντα καιρὸν, καὶ τὸν προφήτην Ἰωάννη καὶ προδρόμους ἁγίων·

mento secatur, quod lanceam vocant, etiamsi necdum hac utendi tempus est; atque ita per se subsistens ex media eulogia consecratur. Et diaconus quidem, huius divisionis auctor, parans simul illum qui consecrandus est sanguinem, congruo passionis tempore, per vivifici Spiritus adventum, deponit haec in prothesi, dum interim propriam huius rei orationem dicit sacerdos.

10. Ipse vero qui divinum corpus desecat diaconus ab eulogia, angelum imitatur, qui virgini dixit: ave. Quod si etiam sacerdotes id desecant, attamen in magna ecclesia sic ab antiquo fiebat, et a diaconis oblatio secabatur. Igitur diaconus qui ex magnae ecclesiae more sic olim agebat, parans simul mox futurum dominicum sanguinem congruo passionis tempore, per vivifici spiritus interventum, relinquit haec in prothesi, dum huius precem sacerdos recitat. Sic itaque relinquitur divinum corpus in prothesi, veluti in Bethleem ubi natus est Christus, cuius exitus ab initio dierum saeculi. Simul etiam tamquam in Nazaret, insuperque instar incolatus in Capharnaum, vice fungitur prothesis. Quam ob rem in prooemio iam diximus, quod unus ex praesentibus typis, duobus vel tribus tunc actis rebus aequiperetur. Ut summatim dicam, tricennale spatium et vitam ante baptismum prothesis repraesentat. Concedit ergo tempus pontifex primo sacerdoti, qui divinam incipere mystagogiam debet: id autem temporis spatium significat illud a propheta Esaiā praedictum tempus, nativitatis videlicet prophetae Iohannis praecursoris, Christique ad nos ad-

(1) Stephanus Aldoënsis patriarcha antiochenus Maronitarum in expositione missae sect. III. cod. vat. 7410. f. 90. b. sic ait: *cultro utuntur Graeci quasi ad cogitationem lanceae, qua transfossum est latus Christi; unde quando sacerdos immolat panem, ante quam sacrificet, ferit illum acumine cultri in parte dextera, ita ut capulus attingat calicem; appareatque, sanguinem qui est in calice, eundem esse qui latere Christi manavit*. Legatur etiam Allatius de templis Graecorum ed. Paris. p. 145.

(2) Magna ecclesia intelligitur constantinopolitana, id est S. Sophiae templum.

(3) Adverbialiter. Sed et pro adiectivo ἰδιοῦπόστατος citantur a cl. Boissonado in nova lexicis stephaniani editione exempla Areopagitae, et scholiastae ad Epictetum; cui lexico nunc hoc adverbium adiiciatur.

ventus. Horum enim amborum, nempe et nativitatis tempus, et Christi adventum, praeter alios deiloquos viros Esaias perspicue vaticinatus est. De Iohanne quidem ita dicens: ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram me. Item alia quotquot de eodem praenunciavit. De Christo autem: ecce virgo in utero habebit. Et quicquid ille de passione, sepultura, ac resurrectione praedixit. Namque hoc tempore, reconditi quoque a constitutione mundi mysterii manifestatio exitum nacta est.

11. Iam vero sacerdos, qui initium divinae liturgiae facit, imaginem gestat Iohannis baptistae praecursoris, qui videlicet praedicationem exorsus est dicens: paenitentiam agite; appropinquavit enim regnum caelorum; et accedentes omnes baptizabat. Coeptā igitur ab hoc liturgiā, accedunt post primam precem propheticae lectiones, quas antiphōna appellamus, tum quia prophetae praedixerunt eum qui iam natus est; tum quia reapse vetus testamentum praecessit, cuius legislator fuit hic modo natus in fine dierum. Sciendum vero est, quod initio cuiuslibet officii, tum matutini tum vespertini, primo veteris testamenti canuntur psalmi; deinde novae gratiae cantica, ut omnes agnoscant unum eundemque esse dominum, qui et haec et illa mandavit, Christum. Canuntur igitur, ut diximus, post primam precem antiphōna; quae primo ingerunt, quod bonum sit confiteri nato Domino pro humani generis salute: deinde elata voce clamant illud: Dominus regnavit; id est nunc magis regnat aeternus rex et dominus, postquam humilem hanc sibi carnem induit, quam fortitudinem appellaverunt: sicut multis aestimatam ignominiam, crucis scilicet, gloriam Salvator nominavit. Sicut enim rex, quamquam semper potentia ac fortitudine praeditus, haud interdum his utitur ad reprimendos

σεως, καὶ τὸ ἅγιον Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας· ἀμφοτέρων γὰρ τέτων τὸ τε γλυνήσεως τὸ καιρὸν, καὶ τὸ ἅγιον Χριστοῦ ἐπιδημίας, μὴ τὸ ἄλλων θεηγόρων, ὁ Ἡσαΐας ἀριθνήτως προεφήτευσεν· περὶ μὲν τὸ Ἰωάννης οὕτως εἰπὼν· * ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω (ἐγὼ) ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν μου· καὶ πάντα ὅσα περὶ αὐτοῦ προηγόρευσε· περὶ ἧς τὸ Χριστὸς, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει· * καὶ ὅσα ἐκείνος περὶ τὸ πάθος, καὶ τὸ ταφῆς, καὶ τὸ ἀναστάσεως προηγόρευσεν· ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ καὶ τὸ ἀποκεκρυμμένον μυστηρίου πρὸ καταβολῆς κόσμου ἡ φανέρωσις τὸ πέρας ἐδέξατο.

ια'. Ὁ δὲ γε ἱερεὺς ὁ τὸ ἐναρξιν τὸ θείας ἱερουργίας ποιούμενος, εἰκόνα φέρει τὸ προδρομὸν Ἰωάννης καὶ βαπτιστῆς, προκαταρξάμενος τὸ κηρύγματ' καὶ λέγοντος, μετανοεῖτε· ἡγίκε γὰρ ἡ βασιλεία τὸ οὐρανῶν· καὶ βαπτίζοντος πάντας ὅσους προσερχομένους. Ἀρχομένους ἡ τούτοις τὸ θείας ἱερουργίας, παράγονται μὴ τὸ πρῶτον αἰτήσιν τὰ προφητικά ἀπερ' ἀντίφωνα καλοῦμεν· ἅμα μὲν ὡς προανακηρύξαντα τὸ προαναφάνεντα, ἅμα ἡ καὶ ὡς προηγησαμένης τὸ παλαιᾶς διαθήκης, ἧς νομοθέτης ὤν ὁ γλυνθεὶς ἐπ' ἐχάτῳ τὸ ἡμερῶν χρηματίσεν· καὶ δὲ γινώσκων ὅτι ἐν ἀρχῇ πάσης τῆς ὁρθρινῆς τε καὶ λυχνικῆς πρῶτον τὸ παλαιᾶς ἄδονται οἱ ψαλμοί, εἶτα τὰ τὴν νέαν χάριτ' ἄσματα, ἵν' ἔχοιεν εἰδέναι πάντες ὡς εἰς καὶ αὐτὸς Δεωότης ἐστὶν ὁ ταῦτα κακεῖνα νομοθετήσας Χριστός· ἄδονται τοιγαροῦν, ὡς εἴρηται, μὴ τὸ πρῶτην αἰτήσιν, ἀντίφωνα πρῶτον μὲν προτρεπόμενα τὸ, ὡς ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ τεχθέντι κυρίῳ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ ἀνθρωπείας γένους ὄψαρχομένων· δεύτερον κηρύττονται μεγαλοφώνως, τὸ, ὁ κύριος ἐβασίλευσε, τουτέστι, νῦν μαζόνως βασιλεύει ὁ πρὸ αἰώνων βασιλεὺς καὶ κύριος, ἐνδυσάμενος τὴν ταπεινὴν ταύτην σάρκα, ἣν καὶ δυνάμιν προσηγόρευσαν· καθάπερ τοῖς πολλοῖς δοκοῦσαν αἰσχύνην τὴν ἐπὶ τῷ σαυροῦ, δόξαν ὁ σωτὴρ ἐπωνόμασεν· * ὥστε γὰρ τις βασιλεὺς, ἀλλὰ μὲν τὸ κράτος καὶ τὸ

* Es. XL. 3.

* Es. VII. 14.

* Ioh. XII. 32.

δύναμιν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, οὐ κέχρηται τούτοις πρὸς ἀμυναν τῷ ἐχθρῷ τῷ τυραννούντων ὁδοῦ ὑπηκόος αὐτοῦ· ὕψερρον ἢ βελιθεῖς ἐκδικῆσαι τούτους, θάνασας ἐν μικρῷ τινὶ ὄπλῳ, οἰκεία ῥοπῇ θραύει ὁδοῦ πολεμίαις, καὶ βυθῷ ἀπωλείας τούτους ὁδοῦ, ἀκούει παρὰ πάντων τῷ ἐλευθερωθέντων τῷ τυραννίδος, νῦν ἐβασίλευσεν ὁ θεωότης ἡμῶν, νῦν ἐνεδύσατο δύναμιν, τῷ βελὴν αὐτοῦ καὶ τῷ θέλησιν τῷ ἐκδικήσεως, βασιλείαν καὶ δύναμιν ὀνομαζόντων, οὕτω καὶ ὁ παροφῆτης προορῶν τῷ ἐν σαρκὶ παρσῖας τῷ Θεοῦ λόγῳ τῷ χρόνον, καὶ τῷ ἐκδικήσιν τῷ ἀνθρώπινος γένους, τὴν τε τῷ ἐχθροῦ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ δαιμόνων κατάλυσιν, ἔτι γε μὴν καὶ τῷ θανάτῳ νέκρωσιν, καὶ τῷ τῷ παρ' αὐτοῦ κατεχομένων ἐλευθερίαν, καὶ τῷ γῆνῃσει κυρίῳ παρὸν τὸ σπῆλαιον, τὸ, νῦν ἐβασίλευσεν ἐξεφώνησεν· καὶ νῦν ἐνεδύσατο δύναμιν, οὐχ ὡς οὐ πρὶν μὴ ὑπάρχουσαν παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ὡς αἰεὶ σπουδῶσαν, εἰς προωρισμένον δὲ καιρὸν ταμιευόμενον ἐκλάμψαι· εἶωθε ἢ ἢ τῷ Θεῷ πνεύματος χάρις τὰ μέλλοντα ὡς ἐνεσῶτα καὶ γενημένα ἀνακρύπτειν.

ιβ'. Συντέτακται ἢ τῷ τέλει τῷ πρώτῳ ἀντιφώνῳ, τὸ τῷ πρεσβείαις τῷ Θεοτόκῳ σῶσον ἡμᾶς· τίνας χάριν; ἢ πάντως ἵνα βεβαιωθῇ τὰ πρότερον εἰρημένα περὶ τῷ τύπῳ τῷ ἀειπαρθένης, ὅτι αὐτὴ τῷ τοιαύτης προηγείται θρακονίας, καὶ ἀληθοῦς οἰκονομίας· τῷ δευτέρῳ ἢ τὸ ἐφύμνιον (1), τῷ πρεσβείαις τῷ ἁγίων σου· ἐπεὶ γὰρ ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῶν καὶ συγχωρήσεως πταισμάτων τῷ Θεῷ τῷ λοῦμῳ μυσταγωγίαν, εἰκότως ὡς ὑπερτέραν οὔσαν τῷ Θεομήτορα πάντων τῷ ἁγίων, ἢ καὶ αὐτῶν τῷ ἐκπρανίων δυνάμεων, εἰς ἱεσίαν προσκαλούμεθα· εἴτα ὁδοῦ εὐαρεσῆσαντας τῷ ταύτης υἱῷ· εἰ γὰρ καὶ παροίων ὁ λόγος εὐρίσκει ὁδοῦ ἁγίους ἅπαντας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τῷ πανάχραντον οἶονεῖ παρὰ τῷ ἀρχιερέως μεσιτευομένην εἰς τὸ, ἔτι προσφερόμεν σοι τῷ λογικῇ (2) ταύτην λαζείαν·

hostes qui subditis suis vim inferunt; postea vero ulciscendi capto consilio consurgens, exigua aliqua cum armatura, propriarum virium pondere hostes prosternit; atque his in barathrum perditionis proiectis, cunctos quos tyrannide hostili liberavit, audit sibi dicentes: nunc regnavit dominus noster, nunc induit fortitudinem: quia nimirum propositum eius ac voluntatem ulciscendi, regni et fortitudinis nomine appellant; sic etiam propheta praevidens venturi in carne Dei Verbi tempus, et humani generis defensionem, simulque hostis et sociorum eius daemonum cladem supremam, insuper ipsius mortis extinctionem, et ab ea detentorum liberationem, et nati Christi speluncam coram aspiciens, verba, nunc regnavit, inclamat; et, nunc sibi fortitudinem induit: non quod antea haec illi non adesset, sed quia tamquam perpetuo inhaerentem, certo tamen tempori reservatam ad comparendum. Solet enim divini Spiritus gratia, futura tamquam praesentia et iam acta praedicare.

12. Subiunguntur autem fini primi antiphōni verba « intercessionibus Deiparae, » salva nos. » Quam ob causam? prorsus ut confirmentur dicta antea de typo perpetuae Virginis, quod nempe ipsa huic ministerio et oeconomiae praebeat. Secundi vero antiphōni subsequens carmen est: intercessionibus sanctorum tuorum. Quia enim pro salute animarum, et peccatorum venia divinam peragimus mystagogiam, merito ceu excelsiorem Dei matrem sanctis omnibus, ad intercedendum invocamus; et deinde caros eiusdem filio sanctos. Nam etsi sequens noster sermo, omnium quoque sanctorum inveniet invocationem, attamen ipsam immaculatam, tamquam ab ipso episcopo interpositam illis verbis: adhuc exhibemus tibi hunc

(1) Citatur hic Andidensis locus ex ms. ab Allatio contra Hottingerum p. 132. Item de Purgat. p. 108.

(2) Nicolaus Cabasilas in comm. cap. 51. λογικῇ, quod dicimus *rationalem*, mavult *verbalem* intelligere, quia nihil aliud a sacerdote, quam verba sacramentalia precesque fiant in hoc sacrificio. Nimirum

rationalem cultum. Sed enim id a patribus institutum dicitur, secundum aliam etiam rationem, quam cum ad proprium pervenerimus officii locum, Deo favente, trademus. Nunc reliqua sermo prosequatur. Iam enim ad tertium antiphonum devenimus. Troparium autem in fine secundi antiphoni dictum « unigenitus filius et » Verbum Dei » a beato rege Iustiniano additum fuit, quod ipsum nativitatis Christi symbolis valde congruit. Hic enim, inquit, unigenitus filius et Verbum aeterni patris, dignatus pro nostra salute incarnari ex Deipara, immutabili manente et inconfusa deitate, unus est de sancta Trinitate, qui inhumanari et crucifigi sustinuit. Etenim sine discessu et sine separatione a paternis sinubus descendens, incarnatus est: qui etiam in trisagio hymno a spiritalibus caelestibusque virtutibus collaudatur: ipse ergo est salvator noster.

13. Sic ei accommodatus est a patribus trisagii quoque hymnus, ut et ille qui in tropario laudatur, unus de sancta Trinitate praedicetur, consubstantialis Patri et sancto Spiritui, naturae eiusdem et inseparabilis. Iam verba sanctus Deus, ii qui hypostaticas proprietates distinguunt, patri attribuunt: tum verba sanctus fortis, propriae hypostasi filii Verbi adsignant. Denique sanctus immortalis, vivifici et consubstantialis Spiritus personae tribuunt: quamquam et unicuique trium personarum unius deitatis, triplicatum hoc vocabulum « sanctus » convenit. Harum enim unaquaeque et sancta est et fortis et immortalis. Coniunctus autem fuit tropario trisagii hymnus, ob significantem naturae unitatem et consubstantialitatem Filii cum duabus personis reliquis. Natura sane et substantia tribus una est, nomen vero commune unicum deitas; et-

ἀλλὰ καθ' ἕτερον λόγον λέγεται τοῖς πατέρας ταῦτα διωρίσας, ὃν ἀποδόσομεν θεοῦ χορηγῆντος ἐπ' αὐτὸ τὸ χωρίον τῆ ἀκολληθείας ἡκοντες· νυνὶ ἡ, τῇ ἐφεξῆς ὁ λόγος ἐχέσθω· ἡδὴ γὰρ πρὸς τὸ τρίτον ἀντίφωνον ἐπεραιώθημεν· τὸ ἡ ἱεράειον τὸ κ' τὸ τέλος τῇ δευτέρᾳ ἀντιφώνᾳ λεγόμενον, τὸ, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τῇ θεοῦ, παρὰ τῇ τῇ θείᾳ λήξει βασιλείᾳ Ἰουστινιανοῦ ἐκπεφώνηται, σφόδρα γὰρ καὶ αὐτὸ τοῖς συμβόλοις καὶ τῇ χειρὶ γληνήσεως ἐφαρμόζον· εἰδὲ γάρ φησιν ὁ γληνηθεὶς, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τῇ προανάρχει πατρὸς ὑπάρχων, καταδεξάμενος διὰ τῇ ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθῆναι ἐκ τῆ ἁγίας θεοτόκης, ἀξέσπε μεινάσης τῆ θεότητος καὶ ἀσυγχύτης, εἰς ὅτι τῇ ἁγίας τριάδος ἐνανθρωπήσας, καὶ σαυρωθῆναι καταδεξάμενος· ἀνεκφοιτήτως γὰρ καὶ ἀχωρίσως τῇ πατρικῶν κόλπων καταβάς, σεσάρκωται· ὁ καὶ ἐν τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ σωδοξαζόμενος ὑπὸ τῇ νοερῶν καὶ ὑπερανίων δυνάμεων· αὐτὸς οὖν ἐστὶν ὁ σώζων ἡμᾶς.

ιγ'. Οὕτως σωῆρμος παρὰ τῇ πατέρων καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος, ἵνα καὶ ὁ διὰ τῇ τροπαρίᾳ ὕμνούμενος, εἰς ὃν κηρυχθῇ τῇ ἁγίας τριάδος, ὁμοούσιος τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ συμφυὴς καὶ ἀδιαιρέτος· τὸ γὰρ ἅγιος ὁ θεός, οἱ τὰς ὑποστατικὰς ιδιότητας διακρίνοντες, τῷ πατρὶ προσσέμεσι· τὸ ἡ ἅγιος ἰσχυρὸς, τῇ ιδιότητι τῇ ὑποστάσεως τῇ υἱοῦ ἐκ λόγου ἀφορίζεσι· τὸ ἡ ἅγιος ἀθάνατος, τῇ τῇ ζωοποιῇ καὶ ὁμοουσίᾳ πνεύματος ἀφιεροῦσιν· ἀρμόττει ἡ καὶ ἐφ' ἐνὶ ἐκάσῳ τῇ τριῶν προσώπων τῇ μιᾷ θεότητι, τὰ τρία ταυτὶ ἅλια· ἕκασον γὰρ τούτων, καὶ ἅγιός ἐστι, καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀθάνατος· σωῆπται μὲν οὖν τῷ τροπαρίῳ καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος, εἰς δὴ λωσιν τῇ συμφυΐας καὶ ὁμοουσιότητος τῇ υἱοῦ, καὶ τῇ λοιπῶν ὑποστάσεων δύο· φύσις μὲν γὰρ καὶ οὐσία τοῖς τρισὶ μία, ὄνομα ἡ κοινὸν ἐν ἡ θεότητι· εἰ καὶ ἕκασον τῇ τριῶν προσώπων θεὸς ὀνομάζεται τέλειος. Ἐν τούτοις ἡ τοῖς

λόγος, et ratio est, et verbum seu locutio. Posteriorem autem sensum Cabasilas praetulit. Aliter tamen Germanus, seu quivis sub eius nomine latens, ed. Paris. p. 160. Λατίνοι λέγουσι ἑατζίονόβιλε, Ἑλληνες δὲ λέγουσι φρόνησιν καὶ λογίότητα.

βραχέσι ῥήμασι καλῶς νοεῖται καὶ τὸ παρὰ
 τῆ μεγάλης Θεολόγου οὕτω πως εἰρημένον·
 διαίρεται γὰρ ἀδ/αιζέτως, ἵν' οὕτως εἴπω,
 καὶ σπᾶπτεται διηρημένως· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ
 αὐτός· οὐ φθάνω τὰ ζῆα διελεῖν, καὶ εἰς τὸ
 ἐν ἀναφέρειμαι· ἀλλὰ μή τις τὰς μῦρτυρίας
 ταύτας τῆ Τρισαγίας ἀκούων, νομίση τὴ ἀρ-
 χὴν λαβεῖν ἀπὸ τῆ Χειροῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν
 ἐνανθροπήσεως· πάλαι γὰρ ὑπὸ τῆ Θεο-
 γόρων προφητῶν μυστικῶς τῷ πνεύματι,
 προαναφωνοῦμενον ἦν· τούτε γὰρ τὴ τύπον
 καὶ τὰς ῥήσεις ἰσορῶν ὁ Δαβὶδ, διὰ βραχυ-
 λογίαν παρίσχησι τοῦτον· ἐδίψησε λέγων ἡ
 ψυχὴ με πρὸς τὴ Θεὸν τὴ ἰσχυρὸν τὴ ζῶν-
 τα· καὶ ἀλλαχοῦ· τῷ λόγῳ κυρίως οὐρανοὶ
 ἐσερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τῆ σόματος
 αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· καὶ ἐτερώθι-
 ἐν τῷ φωτί σε ὁφόμεθα φῶς· ὁ δ' ὑπὸ Ἡ-
 σαΐα * ἐκφωνηθεὶς σεραφικὸς ὕμνος, καὶ τὰ
 τρία ἅγια εἰς μίαν κυριότητα σπᾶγων καὶ
 Θεότητα, τίνα διαφορὰν φέρει τῆ παρ' ἡμῶν
 ἀδομένε Τρισαγία; τῆ μὲν οὖν Τροπαρίας μὴ
 τῆ Τρισαγίου σπᾶπται ὁ λόγος, διὰ τὴν
 πρὸς τὴν Θεότητα τούτων ἀναφορὰν, δια-
 τεμένων τῶν ἐν μέσῳ προβαίνεσαν τῆ ἀρχιε-
 ρεύς εἴσοδον.

* Cap. VI. 3.

ιδ'. Λεγέσθω τοιγαροῦν περὶ ταύτης
 ὅσα δοίη Θεὸς καὶ τὸ ἡμῖν ἐγχεροῦν. Δο-
 κῶμεν γὰρ τὴ ἐπὶ τῆ Ἰορδάνης ἀνάδαξιν καὶ
 φανέρωσιν τῆ Χειροῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τὴ
 ἀρχιερεύς εἴσοδον ὑπαινιττέσθαι· ἐκ τούτε
 οὖν ὡς ἔοικε ποταμοὶ ὀνομάζονται τὰ ἐν
 τῷ ἐδάφει τῆ μεγάλης ἐκκλησίας κείμενα
 μῦρμαρια σενὰ καὶ μέλανα δίκην ὀρδίνων,
 καὶ μεταξὺ μετρίων διασημάτων ἀλλήλων
 διαίρουμένα· μέχρι γὰρ τῆ εἰσόδου, εἰ καὶ ἦν
 ἀρχιερεὺς, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσι δῆλος καὶ γνῶ-
 ειμος· εἰ δὲ εἰς μέσον ἐσῶς, καὶ τὰ ὑπερφυῖ
 καὶ ἐξαίσια διατελῶν· ἀλλ' ὁ τὴ καιρὸν λα-
 βὼν ἱερεὺς, ὁ καὶ μέσον τῆ θυσιασηγίας ἱερά-
 μινος, πρὸ τῆ εἰσόδου τῆ ἀρχιερεύς, ὡς πρό-
 δρομος ἐνῆργη τὸ διὰ μετανοίας βάπτισ-
 μα· ὃς εἰσελθόντα ἰδὼν τὴ ἀρχιερεῖα, μεθ-
 ἵσταται, μονονεχὶ τοῦτ' ἐκεῖνο ἡρέμα δια-
 λεγόμενος, ὃπερ ἔφησε καὶ Ἰωάννης, τοῦ-
 τον δεῖ αὐξάνεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι· διὸ

iamsi singulae tres personae appellentur
 perfectus Deus. In his vero brevibus ver-
 bis praeclare intelligitur etiam illud magni
 theologi dictum: nam dividitur indivise,
 ut ita loquar, et coniungitur divisim. Et
 alibi idem pater: non possum tria divi-
 dere, sed in unum confero. Nemo vero
 testimonia haec trisagii audiens, existimet
 initium cepisse trisagium a Christi Dei no-
 stri inhumanatione. Antiquitus enim a dei-
 loquis prophetis mystice in spiritu prae-
 cantatum erat. Huius enim formam ac
 verba evolvens David, breviter idem ex-
 hibet; sitivit, dicens, anima mea ad Deum
 fortem vivum. Et alibi: verbo Domini caeli
 firmati sunt, et spiritu oris eius om-
 nis virtus eorum. Et alio loco: in lumine
 tuo videbimus lumen. Iam ille cantatus
 ab Esaia hymnus seraphicus, qui sancta
 tria in unam dominationem confert atque
 deitatem, quamnam prae se fert differen-
 tiam ab eo quod a nobis cantatur trisa-
 gio? Itaque troparii cum trisagio conne-
 ctitur dictio, propterea quod utrumque
 ad deitatem refertur; eaque dictio medium
 dividit episcopi procedentem introitum.

14. De hoc ergo introitu, prout Deus
 dederit, nostraeque valent vires, loqua-
 mur. Putamus enim Christi Dei nostri
 ostensionem apud Iordanem, et manifesta-
 tionem, ab episcopi introitu innui. Hinc
 itaque, ut videtur, flumina appellantur
 illa in magnae ecclesiae pavimento stricta
 et nigra marmorea, quasi ordines, medio-
 cribus intervallis inter se distantia. Nam
 usque ad introitum, quamquam pontifex
 Christus erat, haud omnibus manifestus
 erat et cognitus; tametsi in medio ver-
 sans, supernaturalia et immensa faciebat.
 Tunc capto tempore sacerdos, qui in me-
 dio altari consistebat ante episcopi introi-
 tum, velut praecursor tunc ministrabat
 paenitentiae baptismum, introeuntem cer-
 nens episcopum, secedit; propemodum il-
 lud tacite dicens, quod Iohannes aiebat:
 hunc oportet crescere, me autem minui;

ideoque confestim cedit episcopo maiora operari. Iam quod in introitu canunt psaltae: venite exultemus Domino, verba post baptismum significat apostolorum, quae de Christo dicebant. Namque ante vocationem, alii quidem aiebant: venite, invenimus, quem exoptabamus: alii vero, veni et vide. Alii denique: iverunt, inquit, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illa; et alia quaecumque, circa tempus baptismi, ante generalem vocationem, discipuli inter se aiebant. Porro verba: praeoccupemus faciem eius in confessione, hoc indicant: quoniam, inquit, hic qui apparuit, sempiternus est Deus, caeli terrae marisque creator, et nunc factus est similis nobis homo, omnia humanae naturae propria habens, excepto peccato; rursusque postremis temporibus cum eadem persona et substantia eadem venturus est iudicare vivos et mortuos; haud equidem in eiusmodi corpore, neque tamen incorporeus, sed ea ratione quam ipse novit divinius corporis; venite adoremus illum, credentes ei ut Deo, procidentes propter ea quae peccavimus. Praeveniamus autem et praeoccupemus faciem eius in confessione et cordis contritione, ut eum illic misericordem iudicem comperiamus: in inferno enim nulla est confessio; propterea oportet nunc et praeoccupare et praevenire.

15. Statim itaque post introitum et trisagii finem, ad cathedram conscenditur, quae res a terra in caelum conscensum, et ab infima Iudaeorum vita, et a lege ac vetere foedere indulgenter ipsis concesso, significat transitum: ut hinc fiat exploratum, quod post baptismi institutionem, initium cepit divina gratia. Porro illud interponitur quod dicitur *προκειμένον*, propterea quod cunctis novae gratiae symbolis praeit. Posthinc enim apostolorum quoque vocatio et designatio divulgatur,

καὶ εὐθὺς ὡς ἀρχωρεῖ τῷ ἀρχιερεῖ τὰ μέζονα τηρεῖν· τὸ ἡ ἀδόμῳρον παρὰ τῷ ψαλτῶν, δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ κυρίῳ, ὅτι μὴ τὸ βάπτισμα λόγῳ ἐμφαίνει τὸ ἀποσώλων, οὓς ἔλεγον περὶ τοῦ Χριστοῦ· καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι οἱ μὲν ἔλεγον, δεῦτε, εὐρήκαμεν (ὧ) ποθοῦμενον· οἱ δὲ, ἔρχου καὶ ἴδε· καὶ ἕτεροι, ἦλθον, φησὶ, καὶ εἶδον ποῦ μένει, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὸ ἡμέραν ἐκείνην· καὶ τὰλλα ἀπλῶς ὅσα ἐχόμενα τῷ βαπτίσματος πρὸς τὴν καθολικὴν κλήσεως οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον. Τὸ δὲ, προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, τοῦτο δηλοῖ· ὅτι, φησὶν, ὅδε ὁ νῦν φανείς, προαιώνιος μὲν ὅστις Θεός, καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης δημιουργός, γέγονε καὶ νῦν ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς, πάντα τὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἴδια ἔχων, πλὴν μόνῃς τῇ ἀμάρτιας· μέλλει δὲ καὶ αὐθις ἐν ὑστέροις καιροῖς μὴ τὸ αὐτοῦ προσώπου καὶ τὴν αὐτῆς ὑποστάσεως ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὐκέτι μὲν τοιοῦτω σώματι, οὐκ ἀσώματος δὲ, οἷς οἶδεν αὐτὸς λόγοις Θεοειδετέρας σώματα, δεῦτε προσκυνήσωμεν αὐτῷ, πειθεύοντες ὡς Θεῷ, προσπίπτοντες ὑπὲρ ὧν ἡμάρτομεν· προφθάσωμεν δὲ καὶ προκαταλάβωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει καὶ σωτηριᾷ καρδίας· ἵνα αὐτὸν ἐκείνον ἐκείθεν ἴλεων εὕρωμεν κρίνοντα· ἐν γὰρ τῷ ἄδη οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησις· διὸ καὶ νῦν καὶ προκαταλαβεῖν καὶ προφθάσαι.

16. Εὐθὺς οὖν μὴ τὸ εἰσοδόν, καὶ τὸ τέλος τοῦ τρισαγίου, ἢ ἄνω κατέβη (1), ἥτις τὸ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνοδόν, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς χαμερεποῦς πολιτείας τοῦ Ἰουδαίων, καὶ τὸ ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης συγκαταβατικῶς ἐγχωρηθείσης αὐτοῖς, δηλοῖ μετάβασιν· ὡς ἐντεῦθεν δηλοῖ, ὅτι μὴ τὸ ἀνάδυσιν τοῦ βαπτίσματος, ἀρχὴν λαμβανούσης τῆς θείας χάριτος· ὧν μέσον ἔνεστι τὸ λεγόμενον προκειμένον· ὅπερ οὕτως εἴρηται, διότι πρόκειται πάντων τῶν συμβόλων τῆς νέας χάριτος· μὴ γὰρ τοῦτο, καὶ ἡ τὸ ἀπο-

(1) Cathedra hoc loco idem videtur quod *bema*, a Latinis dictum *presbyterium*. Alioqui tamen pontifex post dictum introitum, revera in cathedram suam, id est sedem, conscendit.

σόλων κλήσις, καὶ ἡ ἀνάδαξις αὐτῶν ἀνα-
σάινεται διὰ τῶν ἀράξεων αὐτῶν, ἢ τῶν ὁπι-
σολῶν ἀναγιγνώσκουσιν· πρὸς ἧ καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν
τῶν γεγραφότων τὰ θεῖα εὐαγγέλια χάε·
ἢ ἡ σφραγὶς ἣν ὁ ἀρχιερεὺς ἑσώθεν ποιεῖν
εἴωθεν ἐν τῷ τέλει τῆς σφραγίδος, εἰς πλήρωμα
μὲν καὶ οἰκονομικὸν σφραγισμὸν τῶν περὶ Χριστοῦ
προκεκμημένων προφητικῶν φωνῶν χαρακτη-
ρίζεται· ἢ ἡ διὰ σαρκὸς αὐτοῦ παρυσία,
σφραγὶς ἐγένετο ὁπικυρῶσα τὰ ἐπὶ ἐκείνων
προφητορευμένα ὡς ἀληθῆ· αὕτη ἡ καὶ εἰς ἀρ-
χὴν τῶν θεοπρεπῶν ἔργων, καὶ τῶν ἀνθρωπείων
γένεως ἀναπλάσεως τέτακται· ἀλλὰ καὶ σφρα-
γὶς ὅσιν εἰρήνης, ἥτις τὰς τότε μερικὰς ἀρ-
χὰς κατέλυσε· καὶ τοῖς μακρὰν ἔθνεσιν εἰρή-
νῃ ἐσάβεισεν· ὅθεν καὶ, εἰρήνη πᾶσιν (1),
ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ, αἰνιττόμενος, ὅπως ὁ
Χριστὸς ὁ τῆς εἰρήνης πατὴρ εἰς ἐνότητα ἤγα-
γε καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια.

15'. Καὶ μήτις σκανδαλιζέσθω ἀκούων
ταῦτα· καὶ λέγων, πῶς τὰ μὲν τῶν ἀνάσασιν
γεγονότα παρὰ τῶν ἀποστόλων, ταῦτα σὺ ἐν
ἀρχῇ τῶν πρὸ τῆς πάθους συμβόλων τίθει·
ἀλλ' ἴσθι ὁ ταῦτα λέγων, ὡς οὔτε αἰνίγμα
οὔτε σύμβολον ἔτε ὡς ἀβολὴ δύναται φι-
λάσαι ἀσφαλλάντως τῶν ὧν μιμεῖται πάν-
των τῶν ἐμφέρειαν (2)· ἀλλ' οὐδὲ προσώπῃ
καὶ καιρῶν καὶ τάξεως πρώτης καὶ δευτέρας καὶ
τῆς ἐξῆς τῆς ὁμοίωσιν, μάλλον ἢ τῆς ταυτότη-
τα· ἀλλ' οὕτως ἐσχημάτισαι, ὡς τῆς εἰκόνα
τερεῖν τῶν πρωτοτύπων· τὸ μέντοι ὡς ἀπλή-
σιον, ὡς ἀτηρηθῆναι ἀδύνατον· εἴπομεν
τοῖσιν ὡς ἡ τῶν ἀποστολικῶν πράξεων ἀνά-
γνωσις, καὶ τῶν ὁπισθεῶν αὐτῶν, παρρησι-
ατικῶν, καὶ τὸ τέλος τῶν προσχεσίων τῶν
Χριστοῦ καὶ τοῦ ἡμῶν· ἐξ ὧν ἡ δύναμις ταύ-
τα, καὶ τὸ ἀδιάπτωτον τῆς ἀληθείας συνίστα-
ται· ἐκεῖ γὰρ πρὸς αὐτοὺς, δεῦτε ὁπίσω
μεν, καὶ ποῖσω υἱὰς ἀληθεῖς ἀποστόλων· ἐξα-
τοῖσιν πῶς κόσμον ὅλον ἐζώρησαν ἐκ βυ-
θοῦ τῆς πλάνης οἱ ἁγιοὶ καὶ ἀγράμματοι·
καὶ ἐξ ἀνατολῶν ἤλθον μέχρι δυσμῶν τὰ τού-

actibus illorum atque epistolis legendis:
nec non ipsorum qui divina evangelia scri-
pserunt gratia. Benedicendi vero actus seu
signaculum, quod episcopus intus face-
re solet in fine trisagii, plenitudinem et
quasi sigillum prophetorum de Christo
praelectorum verborum denotat. Nam-
que huius in carne adventus, sigillum fuit
quod praedictorum ab illis veritatem ob-
signavit. Atque hoc benedictionis signa-
culum initio quoque divinorum operum
et creationis hominis adhibitum fuit. Est
insuper signaculum pacis eius, quae par-
tiales principatus dissolvit, cunctisque sive
proximis sive longinquis gentibus pacem
sancivit. Ideoque, pax omnibus, episco-
pus inlclamat; innuens videlicet, quod
Christus pacis pater, terrestria ac caele-
stia unum fecit.

16. Nec vero quisquam haec audiens
scandalum patiat, dicatque: cur nam
quae ab apostolis post resurrectionem acta
fuerunt, haec initio ante passionis symbo-
la collocasti? At velim scias quisquis ita
loqueris, neque aenigma neque symbolum
neque parabolam servare posse invaria-
biliter eorum quae imitantur paritatem,
neque item personae, temporum, ordinis
prioris aut posterioris, et reliquorum hu-
iusmodi similitudinem, nedum idem cum
illis esse posse: verum haec ita figuran-
tur, ut imaginem prototypi gerant: sed
certe aequalitatem servari impossibile est.
Dicimus ergo, lectionem apostolicorum
actuum et epistolarum, electionem simul
repraesentare et finem promissionum Chri-
sti Dei nostri; unde huius potentia, et ve-
ritatis firmitas comprobatur. Dixit enim il-
lis: venite post me, faciam vos pisces
hominum. Specta igitur, quomodo mun-
dum universum praedati sunt de abysso
erroris hi pisces et illitterati; atque ab

(1) Latinus episcopus dicit *pax vobis*; graecus, itemque armenius, *pax omnibus*, quae locutio la-
tius patet; quamquam et latinus et graecus nonnisi adstantes omnes alloquuntur.

(2) Hanc regulam criticam intelligendarum parabolarum iam tradiderat S. Cyrillus in commentario
ad Lucam cap. XVI. apud nos T. II. p. 347.

ortu solis usque ad occasum horum dogmata praedicantur, ac prae aliis cunctis legibus et statutis, horum valent traditiones. Quodque omnium mirabilissimum est, vis horum artificum haud eatenus tantum operata est, quatenus ii vixerunt, quod piscatoribus ceteris usuvenit, et post mortem evanuit; sed potius, facta aliqua ab iis per omnes gentes satione, iactum manu ipsorum semen, piscatores multos cepit, venatores, milites, mercatores, agricolas, multiplicem domino et creatori fructum reddentes; ita ut videre liceat usque ad hodiernum diem, et usque ad saeculi huius consummationem, infideles multos ad baptismum accedentes, piscatorum horum sagena captos. Atque haec quidem de actuum apostolorum atque epistolarum lectione dicta sunt.

17. Iam venerabilium ac divinorum evangeliorum elata voce lectio, ipsius Christi Dei nostri demonstrat sermones, mandata, leges ipsas quas nobis tulit, passionem, sepulturam, resurrectionem, assumptionem. Nam miraculorum levem oppido mentionem evangelistae fecerunt, uno tantum verbo innumerabilem prodigiorum multitudinem significantes. Quia vero quem decantamus, Deus simul homoque est, mixtos pariter hymnos ei composuerunt beati patres. Et sicut trisagii hymnus, ita etiam alleluia, angelica est hymnodia; ut Christum Deum esse ex angelicis, hominem item esse, ex nostris hymnis palam fiat. Thuribolum autem, quod dum canitur alleluia, cum thymiamate agitur, gratiam Spiritus sancti denotat datam discipulis, quando eos misit ad omnem morbum languoremque sanandum in Israhel. Tum post evangeliorum lectionem preces et postulationes, usque ad cherubicum hymnum, triennale magisterium Christi Dei nostri innuunt, et paratorum ad baptismum catechesim; quia hos videlicet praedicationis vis, et miraculorum operatio attraxit. Tunc vero catechu-

των κηρύσσεται δόγματα, καὶ πάντων τῶν ἄλλων νόμων καὶ θεαπισμάτων, τούτων κρατήσιν αἱ ὡς δόσεις· καὶ τὸ δὴ πάντων θαυμασιώτερον, ἢ τῆ τέχνης τούτων ἐνέργεια, οὐκ ἐφ' ὅσον χρόνον ἐν τῷ βίῳ διέτριβον ἐνήρτησεν, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀλίων, εἴτα μὲν θάνατον κατηγήθη· ἀλλὰ μᾶλλον τότε μερικὸν οἶονεῖ σπύρον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καταπειράντων αὐτῶν, τὸ παρ' ἐκείνων καταβληθὲν σπέρμα, πολλὰς ἀλίεις ἐζώρησε καὶ θηρευτὰς καὶ σφατιώτας καὶ ἐμπόρους καὶ ἱερωγὰς, πολύχεν τὸ καρπὸν τῷ δεσπότῃ καὶ δημιουργῷ προσφέροντας· ὡς ἐξεῖναι ὁρᾶν ἕως καὶ σήμερον καὶ μέχρι τῆ σωτελείας τῆ αἰῶνος τούτου, πολλοὺς τῶν ἀπίστων τῷ θεῷ προσερχομένους βαπτίσματι, τῇ σαγήνῃ τῶν ἀλίων τούτων ἀρρευσόμενοι· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆ ἀναγνώσεως τῶν ἀποστολικῶν πράξεων καὶ τῶν θείων τούτων ἐπιστολῶν ἐπιδίδονται.

18. Ἡ δὲ τῶν σεπτῶν καὶ θείων εὐαγγελίων ἐκφώνησις, αὐτοῦ τῆ Χειροῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν δηλοῖ τὸν λόγον, τὰς ἐντολάς, τὸν νόμον αὐτοῦ, ὅς ἐστιν ἡμῖν ἔθετο, τὰ πάθη, τὴν ταφὴν, τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν· τὸ θαυμάτων οἱ εὐαγγελισταὶ ὁλίγον ἐποίησαντο λόγον, ἐνὶ ῥήματι πλήθη ἀπειρα θαυμάτων ὡς ἀδηλώσαντες· ἐπεὶ δὲ ὁ ὑμνούμενος, Θεὸς ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος ἅμα, συγκερασμένοι καὶ τὸν ὕμνον αὐτῷ δξαμετάχασιν οἱ μακάριοι πατέρες· καὶ ὥσπερ ὁ ἱερός ὕμνος, οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀλληλούϊα, ἀγγελικὴ ἐστὶν ὕμνωδία, ἵνα ὅτι μὲν ἐστὶ θεὸς, ἐκ τῶν ἀγγελικῶν ὕμνων γνώριμον γίνηται· ὅτι δὲ ἄνθρωπος, ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν· ὁ δὲ θυμιατὸς ὁ ἐν τῷ καιρῷ τῆ ἀλληλούϊα μὲν θυμιάματος κινούμενος, τὸ χάειν τῆ ἀγίας πνεύματος δηλοῖ, τὸ δεδομένην τοῖς μαθηταῖς, ὅτε τούτους ἀπέσταλε, τῆ ἰάσατο πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ· αἱ δὲ καὶ τῶν θείων εὐαγγελίων ἀναγνώσιν εὐχαί τε καὶ αἰτήσεις, ἅς τῷ χερυβικοῦ ὕμνου, τὸ ἐπὶ τρισὶ χρόνοις διδασκαλίαν ὑπεμφαίνουσι τῆ Χειρὸς καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὸ πρὸς τὸ βάπτισμα ἐξεπισμένων κατήχησιν· ἐφ' ᾧ τούτους ἢ τῶν λόγων δύναμις, καὶ ἢ τῶν θαυμάτων ἐνέργεια συνεφέλκετο· τότε

δὴ καὶ οἱ κατηχούμενοι, καὶ μήπω καταξιωθέντες τῷ Χριστῷ μυστηρίων, ἔξω μεθίστανται· αἱ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τούτων γινόμεναι εὐχαὶ, ὑπὲρ αὐτῶν τε γίνονται τῷ κατηχουμένων, καὶ τῷ πιστῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τῷ ἀρχιερέως· ἐννοοῦντες γὰρ οἱ Θεωπείσιοι πατέρες, ὅποیان εἶναι χρὴ τῇ ψυχῇ καὶ τῇ χειρὶ τῷ μέλλοντος ἀπτεσθαι τῷ παναρχάντε σώματος Χριστῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι καθαρωτέραν τῇ ἡλιακῶν ἀκτίνων ταύτην δεῖ τυλχάναν, τὰς ὑπὲρ τῆ συγχωρήσεως τούτων εὐχὰς διὰ φιλανθρωπίαν Θεῷ ἐσομένης ὁξέθεντο.

ιν'. Ἡ δὲ τῷ ἁγίῳ μετάθεσις τῷ σώματος φησὶ τῷ δεωποτικοῦ καὶ τῷ αἵματος ἀπὸ τῆ προθέσεως (1), καὶ ἡ τούτων πρὸς τὸ θυσιαστικόν εἴσοδος καὶ τὸ χερεβικόν, καὶ ἀπὸ Βηθανίας πρὸς Ἱερουσαλὴμ δηλοῖ τῷ κυρίῳ εἰσελεύσιν· τινικαῦτα γὰρ καὶ ὁ πλεῖστος ὄχλος καὶ οἱ τῷ Ἑβραίων παῖδες, ὡς βασιλεῖ καὶ νικητῇ τῷ Θανάτῳ τὸ ὕμνον ἀνέφερον αἰσθητῶς· νοητῶς δὲ ἄγγελοι μὲν τῷ χερεβίμ τῷ τρισάγιον ἀπεδίδοσαν ὕμνον· καὶ τὰ σκηπτρα καὶ τὰς ῥομφαίας (2), ἅς τὸ παλαιὸν ἔφερον, ὡς σύμβολα βασιλείας ὀπιφέρουσιν οἱ διάκονοι· καὶ τὰ ῥιπίδια, ἃ καὶ ῥιπίδες γράφονται, εἰς τύπον εἰς τῷ χερεβίμ (3)· ὁ δὲ ἀδόμῃρος χερεβικὸς ὕμνος προτρέπεται πάντας ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τῷ τέλει τῆς ἱερουργίας προσεκτικώτερον ἔχαν τὸ νοῦν, πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν κάτωθεν ἀφιεμένους, ὡς βασιλεῖα μέγαν μέλλοντας δέχεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας· ἡ δὲ πρὸς τῷ ἁγίῳ ἔσπεζαν τῷ ἁγίῳ ἀπόθεσις, μίμησιν ἔχον τινικαῦτα μὲν τῷ ἐσρωμένῳ ἀνωγέει μετ' ὀλίγον δὲ ἡ αὐτὴ καὶ τῷ ἐπὶ τῷ σταυροῦ ὑψωσιν· ἐν δὲ τῷ τέλει τῷ ταφὴν εἰκονίζον, καὶ τῷ ἀνάστασιν, καὶ τῷ ἐκείθεν ἀνάληψιν· ἵνα γὰρ μὴ τὸ καθέκαστον τῷ τότε γυρομένων τῷ ὥραν

meni, nondum Christi sacramentorum digni, extra mittuntur. Quae autem hoc intervallo funduntur preces, tum ipsorum catechumenorum, nec non et fidelium, atque ipsius denique episcopi causa fiunt. Cogitantes enim divi patres, qualem esse oporteat animam itemque manum illius qui immaculatum contacturus est Christi Dei nostri corpus; nempe oportere solariis radiis esse puriorem, ideo preces pro impetranda his venia, quam a Dei clementia expectant, instituerunt.

18. Age vero sanctarum rerum a prothesi translatio, corporis inquam dominici et sanguinis, et horum ad altare introitus resonante hymno cherubico, indicat Domini ex Bethania ad urbem Hierusalem processum. Tunc enim et turba plurima, et Hebraeorum pueri, tamquam regi mortisque victori, hymnum voce sensibili cecinerunt; intellectualiter autem angeli cum cherubinis trisagii hymnum dixerunt. Et sceptras gladiosque, quorum olim usus erat, tamquam regni symbola gestant diaconi. Tum et ventilabra, figuram cherubinorum gerunt. Qui autem canitur hymnus cherubicus, admonet omnes, ut nunc, et usque ad liturgiae finem, attentiore animo sint, ommissa omni mundana terrenaque cura; ceu qui magnum regem in sacra communione suscepturi sunt. Iam et rerum sanctarum in sancta mensa repositio, imitatur stratum illud caenaculum; et paulo post, in crucem exaltationem; et in fine demum sepulturam repraesentat, et resurrectionem et deinde assumptionem. Ne enim, si omnium singillatim tunc actorum horam ac tempus

(1) Al. codex addit καὶ σκευοφυλάκιον, aut a scerophylacio; quod mendum videretur, cum non eadem mensa fuerit προθέσις et σκευοφυλάκιον, quod etiam diaconicum nonnulli appellant. Sed tamen in libello delineationis ecclesiae orientalis graecae, auctore Eustrathio Iohannide rutheno p. 117. legimus: prius quam ad altare, consecrationis gratia, deferrentur oblationes, in gazophylacium (idem quod scerophylacium) portabantur, donec inquisitio facta fuisset, num eae tales essent, quae Domino digne offerrentur. Sed legis Allatium de Graecorum templis, ed. Paris. p. 136.

(2) Hinc apud nos in picturis graecae missae vides angelos, quorum vicem gerunt diaconi, gladiis armatos. Et caerimoniarum apud nos magistri baculus instar sceptri est.

(3) Hic quoque tractus, usque ad κοινωνίας, extat in solo codice 632. p. 6. a.

locumque definirent beati patres, adhuc aliis translationibus, pluribusque altaribus indigerent, atque hinc quasi risui expositum oeconomiae mysterium evaderet, decoram mundanae Dei creationis rationem imitati sunt, quatenus homini divina imitari licet atque operari. Itaque caeli instar superius sanctae mensae lacunar fabricarunt. Instar vero universae terrae esse constituerunt sub quatuor ciborii columnis clausum et circumscriptum sacrum pavementum. Qua in re impletur propheticum illud dictum: qui operatus est salutem in medio terrae. Nam cum omnes confiteantur Hierosolymam in media terrae statione esse collocatam, qua in civitate universam passionem suam sustinuit Dominus, proditorem, iudicium, et ea quae crucem praecesserunt ac subsequuta sunt; cum insuper sanctam mensam medium inter caelum ac terram tenere locum appareat, eademque media inter columnas ac ventilabra sit; merito ipsa caelo supposita esse dicetur: atque sive in India sive in Britannicis insulis ea consistat, salutem in medio terrae patratam fuisse denotat per ea quae in ipsa peraguntur mysteria. Quod si quis dicat, non omnem ecclesiam habere ciborium et crepidines atque columnas, satis inquam erit si semicirculare bema habeat, quod in qualibet ecclesia fieri constitutum est, cuius curvum lacunar caeleste hemisphaerium repraesentat, mediam habens ex adverso sanctam mensam.

19. Iam post sanctorum donorum repositionem, precem episcopus pro se et populo recitans, postulat ut gratum sit Deo patri sacrificium filii eius unigeniti qui immolatur. Etenim hic immolatus hostiam se in sui patris honorem obtulit,

καὶ τὸν καιρὸν καὶ ᾠ τὸ πᾶν ἀφορίζοντες οἱ μακάριοι πατέρες, ἔτι καὶ μεταθέσεων ἑτέρων καὶ θυσιαστηρίων παλίων δειθῶσι, καὶ τούτων ὡσανεὶ μωμητὸν τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον καταστῇ, ἄξιον τῆς Θεουργοῦ δημιουργίας τρόπον ἐμιμήσαντο, ὡς οἶόν τε ἀνθρώπων τὰ θεῖα μιμεῖσθαι καὶ κατεργάζεσθαι. Καὶ δὴ ὡς οὐρανὸν μὲν τὸ ἐπάνωθεν τῆς ἀγίας ξαπέζης ὁρόφιον ἀπαρτίζουσι (1), ὡς ἔλλω δὲ γῆν ὀρίζονται τὸ ὑπὸ τεσσάρων κίωνων τοῦ κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ περιγεγραμμένον ἱερὸν ἔδαφος, ἐν ᾧ πληροῦται καὶ ὁ προφητικὸς λόγος *, ὁ, εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός. πάντων γὰρ ὁμολογούντων ἐν Ἱεροσολύμοις περιγεγράφθαι τῆς γῆς τὸ μεσαίτατον, ἔνθα δὴ καὶ πάντα τὰ τοῦ πάθους ὑπέστη ὁ κύριος, πῶς προδοσίαν, τὴν κρίσιν, τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὰ μετὰ ᾠ σταυρόν. ἐπεὶ καὶ ἡ ἀγία τράπεζα μεθόριον οὐρανοῦ καὶ γῆς ὡς ὡραζαλείκνυται, καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς κίωνων καὶ τῆς κύκλωρίπιδων ἔχῃ πῶς στάσιν, εἰκότως ἐπ' οὐρανὸν εἴη αὕτη, εἴτε ἐν Ἰνδία, εἴτε ἐν Βρετανικαῖς (2) νήσοις, ἐν μέσῳ τῆς γῆς (3) πῶς σωτηρίαν ἐργάζεσθαι ὑπεμφαίνει, διὰ τῆς τελουμένων ἐν αὐτῇ τῶ δὲ λέγοντι, ἀλλ' οὐ πᾶσα ἐκκλησία κιβώριον ἔχει καὶ κρεπίδας καὶ κίονας, ἀρκέσει τὸ τοῦ βήματος ἡμικύκλιον ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ νομοθετηθέν (4). οὐ καὶ ὁ μύαξ τὸ οὐράνιον ἡμισφαίριον σχηματίζει, ἐν μέσῳ ἔχον καταντικρὺ πῶς ἀγίαν τράπεζαν.

ιβ'. Μετὰ ᾠ τὰ ἀπόθεσιν τῶν ἀγίων δώρων, τὴν εὐχὴν ὁ ἀρχιερεὺς ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ποιούμενος, αἰτεῖται εὐπροσδόκητον χηρέσαι τὴν προτεθεῖσαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ θυσίαν τῇ θυομένῃ μονοχροῦς υἱοῦ αὐτοῦ. οὗτος γὰρ ὁ θυόμενος εἰς τιμὴν τῶν οἰ-

(1) Hoc et sequentia vides in nostris graecae missae iconibus.

(2) Male apud Germanum βενετικάς, *venetis*. Item alibi ἀνάγαιον ἐσταυρωμένον pro ἐστρωμένον.

(3) Diceret cum poetis ἐν ὀμφαλῷ τῆς γῆς.

(4) Vides legem graecam de semicirculari presbyterio, ut in nostris picturis V. et VI, et apud Al-latium de templis Graec. ed. Paris. p. 166. Quin adeo decoram hanc legem servatam videmus in praeis etiam Romae et civitatis Tuscaniae basilicis.

κέῖς παῖς, εἰαυτὸν εἰς θυσίαν ἀπέδωκε·
 καὶ ταῦτα μὴ αἰτήσαντος τῷ πατρί· καὶ τὸ
 εἰς τιμὴν πατρικὴν χυθὲν αἷμα, τὸτο τιμὴ
 ἐγένετο πρὸς ἐλευθερίαν πάσης ἀνθρωπό-
 τητος, καὶ οἷονεῖ τις ἐξώνησις· εἶτα τὸ, ἀπα-
 πύσωμεν ἀλλήλους ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος, ὥς
 τῷ αἰσθητὸν γινόμενον ἀσπασμόν, νοητῶς
 ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσδέχεσθαι, καὶ πᾶσαν ὀξο-
 ρίζαν μνησικακίαν· ἀναδιπλάσιαζ· ἢ παρ-
 εγλυόμενος ὁ διάκονος λέγων, τὰς θύρας,
 τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν· τουτέστι
 μὴ ἀσώφως καὶ ἀλογίως τολμῶμεν ταυτὶ
 τὰ ἅγια, μηδ' ὑπὸ τῷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
 σιωπῆας τὸ ἀνεπισφαλὲς κατορθοῦντες τῷ
 παρὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, δοκῶμεν
 θυσίαν εὐπρόσδεκτον τῷ κυρίῳ προσφέρειν·
 ἀλλ' ὅταν μὲν καθαρότητος ἐπιγινώσκω-
 μεν, τινὶ καὶ ποίῳ τρόπῳ τῷ πρωτοτύπῳ
 ἑκάστον τῷ νῦν τῶν ἐκείνων προσφύωμεν καὶ κατ-
 ἀλλήλως σιωπῆται. Χρὴ οὖν ὅτι μύσας
 καὶ μυσταγωγούς τῷ τοιούτων, ἱερεῖς φημι, ὅ
 ἀρχιερεῖς, καὶ πάντας ὅτι ταῦτα διακονο-
 μένες, εἰδέναι τὸ λόγον τῷ τελεμένῳ, καὶ
 πρὸς τι ἑκάστον ἀναφέρεται· τοῦτο γὰρ ἴδιον
 τῆς λογικῆς φύσεως, ὡς καὶ τὸ, ἐν σοφίᾳ
 πρόσχωμεν, διεντέλλεται. Τούτοις ἐπεται
 καὶ τὸ, ὡς καὶ καλῶς, ὡς καὶ μὲν μὲν φόβου·
 πρόσχωμεν τῇ ἀγίᾳ ἀναφορᾷ· τίς ἢ ἡ ἀνα-
 φορὰ; ἢ πρὸς τὰ πρωτότυπα τῷ τελεμένων
 συμβόλων ἐποφίεσθαι δηλονότι· διακτικὸν γὰρ
 καὶ ὁμοιωματικὸν τὸ τῷ ἀναφορᾷ ὄνομα· καὶ
 διὰ τοῦτο ζέμοντες ὁμοῦ καὶ δακρύοντες,
 ὡς νῦν αὐτὸν ὁρῶντες πάσχοντα ὑπὲρ ἡμῶν
 τῷ θεῷ ἀνθρώπῳ, οὕτω ὡς καὶ νηφόντως καὶ
 εὐσταθῶς, ὅπως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀταραξίᾳ τῷ
 κατὰ τὴν λογισμῶν, ταῦτα προσφέροντες
 ἢ ἀναφέροντες, καταξιώσασθαι ἰδεῖν αὐτοῦ
 τῷ θεῷ ἀνάσσειν, καὶ τῷ ἐντεῦθεν χαρᾷ
 ἐμπλησθῶμεν· καὶ μάλιστα οἱ ἀξίως τῷ θεῷ
 τόπῳ μεταλαμβάνοντες σώματος· οὗτοι γὰρ
 καὶ συμπάσχουσιν αὐτῷ, καὶ συνεταπτόμενοι
 σιωπῆται.

κ'. Παρεγλυᾶται ἢ πρὸς τούτοις ὁ ἀρ-
 χιερεὺς, ἄνω τὰς καρδίας ἔχων, καὶ ὅλον τῷ
 νοῦν· οἱ πιστοὶ ἢ τούτων λεγομένων, ἐπαγ-
 γέλλονται προσφέρειν πρῶτον μὲν ἑαυτοὺς,

quamquam id pater non exigeret. Atque
 sanguis eius effusus liberando universo ho-
 minum generi pretium extitit, et quasi
 redemptio. Postea elata voce, amemus in-
 vicem, clamat diaconus; ita ut sensibilis
 quae tunc fit salutatio, intellectualiter in-
 tra cor recipiatur, et omnis iniuriarum
 memoria abstergatur. Tum bis diaconus
 inclamans ait: portas, portas; in sapientia
 attendamus; id est ne insipienter neque
 inconsiderate sancta haec tractare ausi-
 mus, nec quasi quotidiana consuetudine
 inviolabile hoc peragamus officium et
 actum, ut acceptabile videamur Domino
 sacrificium offerre; sed postquam cum pu-
 ritate cognoverimus, cui vel quali modo
 singula prototypa, quae nunc fiunt, uti-
 liter congrueque competant. Oportet ita-
 que ut mystae atque initiatores harum
 rerum, sacerdotes inquam atque episco-
 pi, cunctique ministri, rationem noverint
 officiorum horum, et cui unumquodque
 referatur. Quod est enim rationalis natu-
 rae proprium, id his verbis « in sapientia
 attendamus » imperatur. Sequitur: stemus
 honeste, stemus cum timore, attendamus
 sanctae anaphorae. Quae nam porro ana-
 phora? Nempe ad prototypa perficiendo-
 rum symbolorum respectus. Demonstrati-
 vum enim est, et similitudinis indicati-
 vum, anaphorae vocabulum. Ideoque tre-
 mentes pariter et lacrymantes, quasi ipsum
 nunc cerneremus patientem pro nobis the-
 anthropum, ita stemus sobrie et compo-
 site, ut cum pace, et sine terrenarum co-
 gitationum perturbatione, haec exhiben-
 tes, digni fiamus inclytam eius resurre-
 ctionem cernere, atque hinc gaudio re-
 pleri; praecipue qui, prout loci sanctitas
 postulat, corpus suscipiunt. Hi enim et
 ei compatiuntur; et consepulti, postea
 simul resurgunt.

20. Hortatur mox episcopus, sursum
 corda totamque mentem habere. Fideles
 autem, dum haec dicuntur, promittunt
 exhibere primo quidem misericordiam,

deinde pacem, seu sacrificium laudis. Facientur item, se ita habere corda erga Dominum, ut iubentur. Post haec divinum orthodoxae fidei symbolum dici ordinatum est, ut hinc omnibus fiat exploratum, quod unus de Trinitate unigenitus filius et Verbum principio carentis patris, propter nostram salutem homo sit factus, incarnatus de sancta virgine, crucifixus, sepultus, et resuscitatus: cuius divino mandato haec sacra facimus ut haud verbis tantum, verum etiam operibus salutem nostram assidue operantes, sic non vivere tantum sed cum virtute vivere videamur: atque cruciatus ipsum quidem carne passum confiteamur, sed eiusdem impassibilem mansisse divinitatem. Simulque ut dum haec divini symboli elata voce recitatio fit, idiotae ignarique homines, canticum hoc audientes, mente percipiant mysterii notitiam, quae iam multorum auribus divulgatur.

21. Portarum vero clausura, nec non veli his superimpendentis apertio, ut in monasteriis fieri solet, tum et illud divinorum donorum operimentum, quod vulgo dicitur aër, illam ut reor noctem in qua discipuli proditio evenit denotant, et ad Caipham deductionem, et coram Anna praesentationem, et falsa testimonia, et illusiones, et colaphos, et quaecumque huiusmodi tunc contigerunt. Cur enim operimentum hoc appellatur aër, nisi quia adöpertus tenebris aër noctis illius ab eo figuratur? qua et magnus Petrus, quum extra ianuam staret, rogatu discipuli, qui erat pontifici notus, intromissus in atrium fuit: ubi et ancilla ei occurrens, et qui sedebant ad prunas, eum coarguerunt; et alia ei evenerunt, quae ad negationis praecipitium impulerunt; dum hoc lapsu corruiere permixtus est elationis suae causa et gloriatio. Ablato autem aëre, et retracto velo,

εἶτα εἰρήνην ὡς θυσίαν αἰνέσεως· ὁμολογοῦσι ἢ καὶ τὰς καρδίας οὕτως ἔχαιν πρὸς κύριον, ὡς περ ἐντέλλονται. Ἐπὶ τούτοις τὸ θεῖον τὸ ὀρθόδοξον πίστει σύμβολον λέγεσθαι δεχτέακται, ἵνα ἐκ τούτου γινώσκον εἴη τοῖς πᾶσιν, ὅτι ὁ εἷς καὶ ἱεράδος ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος καὶ ἀναρχὸς πατὴρ, ὅθεν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ ἀνθρώπος γέγονε, σαρκωθείς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, σαυρωθεὶς, καὶ ταφείς, καὶ ἀναστὰς· οὗ καὶ τὰς θείας ἐντολὰς τὰ τελούμενα ταῦτα πράττομεν, ἵνα μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις εἰσαὶ τῇ σωτηρίας ἡμετέρας ἐνεργεμένης, οὕτω φαινόμεθα ζῶντες ὁμοῦ καὶ πολιτευόμενοι· καὶ τὰ μὲν πάθη, σαρκὶ τέτον ὑπομεμνησθῆναι ὁμολογῶμεν, ἀπαθῆναι δὲ τούτου φυλάττεσθαι τὴν θεότητα· ἀλλὰ ἵνα τῇ ἐκφωνήσῃ τοῦδε καὶ θεοῦ συμβόλου καὶ οἱ ἀγνοῶτες καὶ ἀπαθεῖς, τούτου ἀκούοντες καὶ ἀδοκίμοι, διὰ παντὸς ἐν γνώσει ἔχωσι τὰ ἐκφορα καὶ μυστήρια τῆς πίστεως, καὶ τὰ πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρητα.

κα'. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις, καὶ ἡ ἐπάνω τούτων ἐξάπλωσις καὶ καταπέταστος, ὡς ἐν τοῖς μοναστηρίοις εἰθώσιν, καὶ ἡ τῶν λεγομένων αἴρος (1) τῶν θείων δώρων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν καὶ μαθητὴς προδοσίᾳ πρόεβη, καὶ ἡ πρὸς Καϊάφην ἀπαγωγή, καὶ ἡ πρὸς Ἀνναν παράστασις, καὶ αἱ ψευδομάρτυραι, καὶ μὴν καὶ οἱ ἐμπαισμοὶ, καὶ οἱ κολαφισμοὶ, καὶ τὰλλα ὅσα τὸ τινικαῦτα συμβέβηκε· διὰ τί γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο, ἀπὸς ὀνομάσθην, ἢ πάντως διὰ τὸ τὴν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτὸ σκοτανὸν αἶρα τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; καθ' ἣν καὶ Πέτρος ὁ μέγας ἔξω τῆς θύρας ἐστὼς, πρεσβείᾳ τῶν ἐγνωσμένου τῶ ἀρχιερεὶ μαθητοῦ, ἐνδον ἐγένετο τῆς αὐλῆς· ἐνθα καὶ ἡ παιδίσκη τέτρω ἐντυχέσα, καὶ οἱ πρὸς τῇ πυρᾷ παρεστώτες, διήλεγχον· καὶ τὰ λοιπὰ τούτῳ ἐπικολούθησαν ὅσα πρὸς τὴν κρημνὸν τῆς ἀρνήσεως κατηπείλοντο, διὰ τὸ πτώμα συγχωρηθέντι οὕτω γινώσκαι τῆς ἐπάρσεως ἢ καυχίσεως· αἰετμένους δὲ τῆς ἀ-

(1) Velum nempe persubtile, quo res sacrae in altari operiuntur, ut in sexta nostra pictura.

ρος καὶ τῆ καταπετάσματος συσελλομένη, τῇ θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἢ πρῶτα δὴ τυποῦται, καθ' ὃν ἀπήγαγον αὐτὸν καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι· ἐν τῇ τῷ γὰρ τῷ καιρῷ δὲ τῇ θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τῆ καταπετάσματος, ὅθεν ὑποδρακόντες ἔξωθεν Ἰσααὺς ἐν τῷ πλάτῃ τῆ θείας ναοῦ, ὡς ἐν αὐτῇ τάχα τῇ σεπτοῦ θυσιαστήρις, οἱ θεῖοι πατέρες δὴ τετάχασιν, τὰ σκάδαλα ἐκ μέσης αἵροντες, καὶ ὅθεν ἀγαθῶς καὶ ἀνερευθριάσως ὥδε καὶ κείσε φειξέχοντας ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἀφελεσέρων, οἷα τινὰ παθίσκην ἀποσοβέντας καὶ ἀνασέλλοντας· οἱ γὰρ καὶ τὸ, ὅσοι πισοὶ, ἐκφωνοῦντες ὅθεν παρεστῶτας ἅπαντας ἀσφαλίζονται, τῇ πτώματος, τῇ κορυφαίᾳ μυσιῶς καὶ ταύτην τῇ ὡραν ἀναμνησκόντες· ὡς ἂν μή τις τέτων φόβῳ ἢ δόλῳ κλαπεί, ὑπὸ τῇ ἐν τῇ πυρᾷ δὲ κολάσεως αἰεὶ ἐσηκῶτων δαιμόνων, πυρίνης τὰς λογισμὰς ἐνέκτων εἰς τὰς καρδίας, μάλιστα τῇ ὑψηλοτέρων κατ' ἀρετὴν, ὁκλάσῃ τῇ λογισμὸν, οὐ μόνον ἐκπτυσμοὺς καὶ κολασίμους ἐννοῶν, ἀλλὰ καὶ αἷμα καὶ πάθος ἀκέρων θεοῦ καὶ θάνατον· κἀντεῦθεν ὡς σωήγορος δῆθεν θεοῦ, τὸ παντὶ ὡς ἀνάλητον αὐτῷ καὶ ἀδιάδυστον ἀνοήτως χαρίσεται καὶ οὕτως εἰς τὸ φανταστικῶν κατενεχθῆναι βάραθρον, καὶ ἀρησιῶν οἰκονομίας δὲ ὅλης Χειροῦ ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ δὴ γνώας ἐργαστήριον ὁφθαλμῶν ποιοῦμενος.

κβ'. Σκόπει δὲ πῶς οἱ θεῶν οἱ πατέρες τὰ τῇ μεγάλῃ Πέτρῳ παρὰ δὲ δώκασιν ἐνταῦθα εἰδοποιεῖται, ἵν' ἔχοιμεν λογίζεσθαι, ὡς εἴπωρ ὁ θεμέλιος δὲ ἐκκλησίας, ἐφ' ὃν αὕτη οἰκοδομεῖται ἐμελλεν, οἰκονομικῶς δὲ θείας ἐπισκοπῆς ἀμοιρῆσαι, τῷ τῇ καὶ τῇ πτώμα τοιοῦτον κατενεχθεὶς ἀπόλυται ἐκινδύνει, πῶς δυνατόν τινὰς τῇ νῦν ὄντων, μὴ δὲ προσηκούσης θείας ἐπισκοπῆς καὶ ἐπιμελείας τυγχάνοντας, πρὸς τοιοῦτον μὴ καταπεσεῖν βάραθρον· τινὲς ἢ λέγουσιν εἰς τύπον φέραν ὅθεν ὑποδρακόντες τῇ ιομικῆς γάβδου τῇ ἐγκεχαρισμένης τοῖς τὸ πάσχα ἐκείνο ἐσθίεσι· διότι ἡρ' ὑποδρακόντων ἔξωθεν ἀπαιτούντων ὅθεν πιστοὺς, τῇ ὑπ' αὐτῶν ἀταραξίαν ὡσανεὶ βάρ-

portisque patentibus, mane illud figuratur, quo Christum abduetum Pontio Pilato praetori tradiderunt. Hoc enim tempore, nempe dum portae clausae sunt, et velum praetensum, subdiaconos foris manere in venerabilis templi spatiis, quasi in sacri altaris atrio, sancti patres mandarunt; scandala e medio subducentes; et eos qui inverecunde impudenterque huc illuc discurrunt cum simpliciorum damno, ancillae cuiusdam instar abigentes et cohibentes. Item illi qui illa verba inelamant « quicumque fideles » praesentes omnes a lapsu cavere monent; dum illis Coryphaeum hoc tempore in memoriam revocant; ne quis horum, metu aut dolo subripiente, ab iis qui semper in punishmentis prunis sunt daemonibus, igneas cogitationes iniicientibus in corda potissimum virtute sublimiorum, mente torpeat; etiamsi non sputa tantum et colaphos reputet, verum etiam sanguinem et passionem mortemque Dei memorari audiat: et nihilominus quasi Dei impassibilitati favens, omnino ei indolentiam absque ulla molestia insipienter largiatur: atque ita in haereticorum phantasticorum barathrum deferatur, et totam Christi oeconomiam in arcana mentis suae officina videatur negare.

22. Videsis autem quomodo divi patres res magni Petri hoc loco repraesentari voluerint, ut reputare possimus, quod si ecclesiae fundamentum, super quo ipsa aedificanda mox erat, providentia sic disponente, sacro episcopatu spoliari, et tali tantoque lapsu proruere periclitatum est; qui fieri poterit, ut hodierni aliqui sacrum episcopatum minime sibi convenientem adepti, in tale barathrum non incidunt. Nonnulli vero aiunt subdiaconos quasi imaginem gestare legalis virgae, quam olim manu tenebant ii qui pascha illud comedebant: quia nimirum subdiaconi foris consistentes quietem a fidelibus exigunt, ut commoditatem habeant qui intus

sunt sacerdotes divina mysteria imperturbate peragendi.

23. Quid autem dicendum de ventilabris, quae diaconi interim manu tenent, et celeriter commovent supra res sanctas, quasi attoniti, usque ad complementum augustae precis: mitte spiritum sanctum tuum super nos et super proposita dona haec? Audacis sane linguae est de his dicere; sed quia semel mandato iubentis cessimus, agesis de his quoque loquamur, prout Deus concesserit: et siquidem aliis quoque dicta nostra fuerint accepta, Deo sint gratiae; certe haud omnino vituperanda fore scio, neque extra fidei christianae dogmata. Dicimus ergo, ubique et semper adstitisse caelestes potestates Christo domino, illa vero potissimum nocte qua traditus fuit. Ipsae igitur videntes abductionem ad Caiphā, coram Anna praesentationem, falsa testimonia, virgae percussiones, sputa, colaphos, illa Iudaeorum convicia, coccineum a militibus impositum indumentum, spineam coronam, adorationes cum risu, et quaecumque alia divinorum evangeliorum enumerat narratio, et quotquot propter multitudinem fortasse praeteriit; ad haec singula ambigentes, et patientiae magnitudine obstupescences, facies suas velantes, semet avertabant: rursusque Domini sui maiestatem reverentes, redibant. Idque agebant usque ad elationem in crucem. Finis enim corporis cruciatuum, et ignominiae ex his manantis, crux fuit; quae reapse gloria extitit, non ignominia: hinc enim operationum ac virtutum deitatis initium: hinc ille generalis universalis terrae motus, et trium horarum tenebrae in universa terra; nec non veli ac petrarum scissio, et monumentorum apertio; denique mortuorum resurrectio, et quaecumque ad inferos descendens Salvator fecit.

24. Propterea postquam ad crucifixionis locum Christus pervenit, stuporem et admirationem caelestes illae potestates

σιν ἔχοντες ἔνδον οἱ ἱερεῖς, ἀταράχως τῷ Θεῷ μυστηρίων μεταλαμβάνεσι.

κγ'. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ῥιπιδῶν, ἅρτι ἐγκεκλεισμένων τοῖς δακτύλοις, καὶ ὑπὸ αὐτῶν σφερομένων ἐπάνω τῶν ἁγίων, ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ, ἅρτι συμπληρώσεως εἰς τὸ, κατὰπεμψον τὸ πνεῦμα σε τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ θεολέκτε προσευχῆς; τοιμηρὸν μὲν οὖν τὸ περὶ τούτων φεγγεῖται ἔτι· ἐπεὶ δ' ἅπαξ ὑπεῖξαμεν τῇ ἐντολῇ τῇ κηλεύσαντος, φέρε καὶ περὶ τούτων εἰπωμεν, διδόντος θεοῦ· εἰ μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις δεκτὰ, τῷ Θεῷ χάρις· οὐ γὰρ πάντῃ δεκτὰ εὖ οἶδα, οὐδ' ἔχω τῶν δογμάτων καὶ τῶν χριστιανῶν πίστεως· φημὲν οὖν ὡς πάντοτε μὲν ἀδραστάως παρῆσαν καὶ δυνάμεις οὐράνιαι τῷ δεωότη Χριστῷ, ἐξαιρέτως ἢ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἢ παρεδόθη· αὐταὶ τοίνυν ὁρώσαι τὴν πρὸς Καϊάφαν ἀπαγωγὴν, καὶ πρὸς Ἀνναν παράστασιν, τὰς ψευδομάρτυρίας, τὰ ραπίσματα, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ κολαφίσματα, τὴν χλεύην ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων, τῶν σαρατιῶν κόκκινον ἔνδυμα, καὶ ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, τὰς μὴ γέλωτος προσκυνήσεις, τὰλλα πάντα ὅσα ἢ τῶν Θεῶν εὐαγγελίων ἰσορεῖ διήγησις, καὶ ὅσα διὰ τὸ πλῆθος ἴσως παρελάφην, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γινόμενων δραποροῦσαι καὶ ἐκπληττόμεναι καὶ μακροθυμίας τὸ μέγεθος, καλύπτεσθαι τὰς ἑαυτῶν ὀφείας, ἀπεστέφοντο· καὶ πάλιν τὴν δεωοτείαν αἰδοῦμεναι, ἀνθυπέστρεφον· τοῦτο ἢ ἐποίησεν ἅρτι καὶ ἐπὶ σταυροῦ ἀνυψώσεως· τέλος γὰρ τῆς σῶματος παθῶν, καὶ καὶ ἐπὶ τούτοις αἰσχύνῃς, ὁ σταυρὸς γέγονε, ὃς δόξα μᾶλλον καὶ οὐκ αἰσχύνῃ· ἀρχὴ γὰρ ὄρεται τῆς ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων τῆς Θεότητος· ἐντεῦθεν γὰρ ὁ κοσμικὸς ἐκεῖνος σεισμὸς καὶ τὸ φῶς σκοτός ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἢ τε τῆς καταπετάσματος καὶ τῆς περὶ τῶν διάρρηξιν, καὶ ἢ τῶν μνημάτων ἐξάνοιξις· ἔτι γε μὲν ἢ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ὅσα ἐν ἅδῃ κατελθὼν ὁ σωτὴρ εἰργάσατο.

κδ'. Καὶ διὰ τοῦτο παρ' αὐτῷ τόπῳ καὶ σταυρώσεως γχομένῳ τῷ Χριστῷ, τὰ καὶ ἐκπληξέως καὶ τῆς θαύματος εἶδη αἱ Θεῖαι

δυνάμεις ἀπέθεντο· εἰς μίμησιν οὖν ἐκείνων, ὡς εἴρηται, σρέφουσιν οἱ διάκονοι τὰ θεῖα ῥιπίδια· κἀντεῦθεν δῆλον, ὡς τὰ πρὸ τῆ σαυρῆ πάντα ὀνείδη, αἱ χλευασικαὶ τιμαὶ, καὶ οἱ καταγέλωτες, πλεῖον ἥπτοντο τῆ πάσχοντος, ὥπερ καὶ τῶ νοερῶν καὶ θείων δυνάμεων· ἐπεὶ οὖν ὁ ταῦτα πάσχων, ἀνθρώπος ὢν τέλειος, καὶ θεὸς ὁμοίως τέλειος ἦν, ἐν μιᾷ ὑποστάσει τὰς δύο φέρων φύσεως, ἀσυγχύτης, ἀξέπτως, ἀναλλοιώτης, ἥ μὲν ἀνθρωπίνης τὰ πάθη ὑφισταμένης, ἡ θεότητος ἡ ἀπαθοῦς τηρεμένης· καὶ καὶ τοῦτο καὶ οἱ μύσαι τῆ σωτηρίας ἡμῶν καὶ οἱ μυσαγωγοί, ποτὲ μὲν τῇ διὰ πάθους οἰκονομίαν καὶ μακροθυμίαν ὑμνοῦσι· ποτὲ ἡ θεοπροπῆ καὶ καθαρὰν τῇ ὑπερσσίῳ φύσει τῇ δοξολογίαν προσφέρουσιν, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶ χερσβίμ καὶ τῶ σεραφίμ ἀποδοδομένην αὐτῶ· εἰς τοῦτο γὰρ ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἡ λέγμενα ἐκφώνησις τῆ ὀπνίκιον ὑμνον· δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἀναδραμεῖν ὅθεν ἐξέβημεν.

κε'. Πρὸς ἣ, καὶ ὁ μὲν τῶ ἐκφώνησιν ἱστοῦ ὑμνος· τοῦτε δὲ ἀδομένε, ἡ εὐχὴ μάλισα μὲν τῶ μεγάλου Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου, ἀπὸ τῆ θείας ἀρχομένη φύσεως εἰς τὴν σάρκωσιν κάτασι, καὶ πᾶσαν τὴν σωτήριον οἰκονομίαν οἱ ἱεροὶ διαγορεύσαντες, ἐκφωνοῦσι τὸ, λάβετε φάγετε· ζήτησιν οὖν τινα δοκεῖ ἔχειν ἡ ἑλληνιστὶς τοῦ, πάντες, ἐν τῷ λάβετε φάγετε· καὶ αὐθις ἐν τῷ πῖετε ὅτι αὐτοῦ πάντες, προσθήκη· φανερὸν οὖν ὅτι διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν τὸ, πάντες, ἱστορικῶς ὁμοῦ καὶ πνευματικῶς· ἱστορικῶς μὲν, διὰ τοῦ παρα τοῦ προδότου κἀν τοῖς μυστηρίοις γεγονότα δόλον· πνευματικῶς δὲ, ὡς οἱ θεόπται ἀπόστολοι καὶ θεῖοι πατέρες· εἴτα λεκτέον τὸ πνευματικώτερον· πάντων τῶ μαθητῶν τοῦ θείου ἄρτον ἐν ταῖς χερσὶ λεξαμένων ἐκ τῶν χαρῶν Χειροῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, φόβω τε καὶ πίστι μεταληφόντων, μόνον Ἰούδας λαβὼν ἐκρυψε τοῦτον, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκφανίσας, τὸ μυστήριον ἐξεπόμευσεν (1).

seposuerunt. Illorum ergo imitatione, uti dictum est, agitant diaconi sacra ventilabra. Atque hinc exploratum est, cuncta ante crucem opprobria, derisorios honores, ludibria, magis adfecisse patientem, itemque spirituales caelestes potestates. Quoniam igitur, qui haec passus est, perfectus homo pariterque perfectus Deus erat, una in persona duas gerens naturas, inconfusas, non mutabiles, invariabiles; humanam, dolores excipientem; divinam impassibilem manentem; idcirco mystici salutis nostrae ministri et mystagogi, modo quidem passionis dispensationem ac tolerantiam celebrant; modo Deo dignam puramque supersubstantiali naturae doxologiam extollunt, tamquam ab ipsis cherubinis ac seraphinis ei tributam. Ad hoc enim nos deducit elata prolatus voce triumphalis hymnus. Nam nos oportet illuc, unde discessimus, regredi.

25. Post vocis itaque elationem, trisagii canitur hymnus; quo cantato, oratio praesertim dicitur magni Basilii vel etiam divi Chrysostomi, quae a divina natura exordians pergit ad incarnationem: totamque Salvatoris oeconomiam hi sancti praedicantes, elata voce proclamant: accipite, manducate. Quaestionem quandam videtur commovere defectus vocabuli « omnes » in dictione « accipite manducate: » vicissimque additio eiusdem vocabuli « omnes » ad verba: « bibite ex eo. » Dicimus ergo duplicem habere significatum « omnes » nempe dici historice ac spiritualiter. Historice quidem, propter proditoris inter haec ipsa mysteria dolum: spiritualiter vero, ut Dei spectatores apostoli, divique patres. Postremo dicendum id quod praecipue spiritale est. Cum omnes discipuli divinum panem in manus suas receperant a Christi Dei nostri manibus, et cum timore ac fide communicassent, solus Iudas acceptum panem abscondit, Iudaeisque

(1) Quidquid sit de hac Theodori opinione, aut vulgari traditione, circa sacrum arcanum Iudaeis abs Iuda revelatum, ipsum quidem participasse cum ceteris mysteria, ait etiam Petrus laodiceus apud nos

manifestans, mysterium publicavit. Hanc ob causam, ut aiunt, illud non enim inimicis tuis revelabo mysterium, additur verbis « super mystico tuo convivio. » Divinum quidem sanguinem ex uno calice labiis et ore cunctis suscipientibus, clam agere proditor non potuit, sed aequae ac ceteri participans bibit. Quam rem cognoscens, qui omnia ante quam fiant scit Dominus, de pane agens, praetermisit « omnes : » de calice autem, quia Iudas quoque sumpturus erat, additamentum vocabuli fecit. Atque hactenus de hoc dictum esto.

26. Reliquum est, ut etiam quod ad communem utilitatem ac magisterium postea mystici exposuerunt, dicamus. Absolute dictum est, accipite manducate, stilo didascalico et hortatorio tamquam ad omnes homines, quos paterno affectu divi patres cohortantur; ut infideles quidem ad fidem accedant, haud vi vel necessitate ducti, sed persuasione potius atque animi proposito, quae reapse est cultus fideique lex. Postquam vero accesserimus, et sacro baptismo mundati fuerimus, sic demum digni simus solidiorem dogmatum alimoniam recipere. Ait enim magnus Basilius sacro baptismo nondum tinctis: mellis dulcedinem quomodo significem ignorantibus? gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. Qui tamen iam crediderunt, et orthodoxi coetus membra sunt, ne omnino indifferenter et sine probatione sumant. Dicit enim apostolus: probet autem se ipsum unusquisque, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Unumquemque autem hoc loco dicit fidelem. Qui ergo conscius est se esse indignum horum participatione, neque sumere audeat neque manducare. Idcirco dictioni « accipite » non est additum « om-

τούτου γὰρ ἕνεκα, ὡς φασί, τὸ, οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω, παρόσκειται ἐπὶ τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ· τὸ μὲν τοι θεῖον αἶμα ὡς ἐξ ἐνὸς ποτηρίου χείλεσι πάντων καὶ σόμασι δεδομένων, ἀποκρύψαι οὐκ ἠδυνήθη ὁ δόλιος, ἀλλ' ἐπ' ἴσης τοῖς ἄλλοις μεταλαβὼν, ἔπειεν· ὅπερ εἰδὼς ὁ πάντα πρὶν γλυέσθαι ἐπιστάμενος κύειτο, ἐπὶ μὲν τοῦ ἄρτου τὸ, πάντες, παρέδραμεν· ἐπὶ ἧ τῆ ποτηρίου, ὡς μεταληφομένου καὶ τοῦ Ἰούδια, προστέθηκε. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως εἴρηται.

κς'. Λοιπὸν ἡ καὶ τὸ εἰς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν μὲν ταῦτα ὑπὸ τῆ μνηπύλων δακτυλούμενον, διηγητέον· ἀπλῶς εἴρηται τὸ λάβετε φάγετε, νόμῳ διδασκαλίας καὶ ὡφελείας πρὸς πάντας ἀνθρώπους, παρικώτερον τούτους τῆ θείων πατέρων ὡφελουμένων, ἵνα οἱ μὲν ἀπιστοὶ τῇ πίστει προσέλθωσιν, οὐ βία τινὶ ἢ ἀνάγκῃ ἀγόμενοι, περὶ τοῦ μᾶλλον καὶ προαιρέσει ψυχῆς, ὅπερ δὴ νόμῳ λαβείας καὶ πίσεως προσελθόντες ἡ, καὶ διὰ τῆ θείας βαπτίσματος καθαρθέντες, οὕτω καταξιώσμεν δεξαμένους τῆ σεραῖς τῆ δογματῶν φοβῆς· λέγει γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος τοῖς ἀμυήτοις τῆ θείας βαπτίσματος, γλυκύτητα μέλιτος πῶς ἀναγείλω τοῖς ἀγνοοῦσι; γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος· οἱ μὲντοι ἤδη πισεύσαντες, καὶ τῆ τῆ ὁρθόδοξων συστήματι μέρος τυγχάνοντες, μὴ πάντως ἀπλῶς ἀδοκιμάσως λάβωσι· λέγει γὰρ ὁ ἀπόστολος· δοκιμάζετε δὲ ἑαυτοὺς· ἐαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τῆ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τῆ ποτηρίου πινέτω· ἑαυτὸν ἡ ἐνταῦθα, (Ω) πιστὸν φησὶν· ὅς γοῦν συνοιδεν ἐαυτὸν ἀνάξιον ὄντα τῶν τούτων μεταλήψεως, μήτε λαβεῖν τολμήσει· μήτε φαγεῖν· τούτοις γὰρ ἕνεκεν, ἀπέλειπεν ἐν τῷ λάβετε τὸ, πάντες· τούτοις, λάβετε οἱ δεδοκιμασμένοι τῆ

p. 544. Item s. Petrus Damiani, quem supra citavimus, ad canonem missae n. 6. Solet, inquit, dubitari an Iudas acceperit; quod videtur, cum dicat: bibite ex hoc omnes. Sed quaeritur qua ratione medicus alutaris medicinam dabat aegrotis, quam ei sciebat mortiferam? Ad hoc scilicet dabat, ut suo doceretur exemplo, quod sacerdos non debet ulli communionem negare, cuius crimen, etsi sibi sit notum, non tamen ecclesiae; ne forte non sit corrector, sed proditor.

συνείδησιν· τὸ ἧ ἐν τῷ, πῖετε πάντες, νό-
 μῳ ἐς τοῖς μεταληφόσι τῷ θεῷ σώμα-
 τος, ὡς κελεύόμενος τούτοις καὶ λέγων·
 μηδεὶς τῷ θεῷ σώματος καταξιώθεντων
 μεταλαβεῖν, εἴποι πρὸς ἑαυτὸν, ὡς οὐκ
 ἀναγκαῖον ἐς πίνειν καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος (1)·
 ἀλλὰ πάντες ὅσοι ἐκ τοῦ σώματος μετα-
 λάβετε, καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ ποτηρίου θεῷ αἵ-
 ματος πῖετε· ἵνα καὶ τούτω τὰς δύο φύ-
 σεις τοῦ ἐν μιᾷ ὑποστάσει Χριστοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν, ὑπογράφητε· καὶ ὡς τιμὴν τοῦτο
 ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ἐλευθερίας, ἐκσίσως
 καταβληθεῖσαν δεχόμενοι, τελείως καὶ αὐ-
 τοὶ τεύξεσθε τῇ ἐλευθερίας· τοῦτο ἧ ποιεῖν
 διὰ παντὸς εἰς πᾶν ἐκείνης ἀνάμνησιν ἐπε-
 ζάσμεν· τὸ γὰρ ὅσάκις ἂν ἐσθίητε (2)
 ἄρτον τούτων, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πί-
 νητε, τοῦτο δηλοῖ ὡς καθ' ἐκάστω ἡμέ-
 ραν χρὴ τοῦτο τελεῖσθαι παρὰ τῇ δυναμέ-
 νων (3), καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν πάθη δο-
 ξάζειν, καὶ ἀνυμνεῖν ἄχρι τῆς δευτέρας αὐ-
 τοῦ καὶ ἐνδόξου παρσίας.

κζ'. Καὶ μὲν ἐπαγομένην εὐχὴν ἀνα-
 δείκνυσιν ὁ ἀρχιερεὺς τὰ ἅγια, λέγων· καὶ
 ποίησον τῷ μὲν ἄρτον τοῦτον, αὐτὸ τὸ τί-
 μιον σῶμα τῷ κυρίῳ καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτη-
 ρίῳ τούτῳ αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τῷ Χριστοῦ
 σε, μεταβαλὼν (4) τῷ πνεύματί σε τῷ
 ἀγίῳ (4), τὸ ἐκχυθέν ὑπὲρ τῆς κόσμου

nes. » Id est, accipite, qui probata con-
 scientia estis. In locutione autem « bibite
 omnes » lex fertur participantibus divi-
 num corpus, mandans his dicensque: ne-
 mo eorum qui ad sacram synaxim admit-
 tuntur, secum dicat, necessarium non es-
 se de sanguine quoque bibere: sed omnes
 quotquot divinum corpus sumpsistis, de
 calice quoque divinum sanguinem bibite:
 ut hoc etiam ritu naturas duas in per-
 sona una Christi Dei nostri confiteamini:
 atque hunc, tamquam libertatis mundi
 pretium sponte collatum sumentes, po-
 stremo vos ipsi libertatem consequemini.
 Hoc autem in illius commemorationem
 facere admonemur. Et quidem locutio
 « quotiescumque manducabitis panem
 hunc, et calicem bibetis » demonstrat,
 debere hoc quotidie fieri ab iis qui pos-
 sunt, eiusque pro nobis passionem glori-
 ficari, et usque ad secundum eius glorio-
 sum adventum concelebrari.

27. Et post recitatam precem osten-
 dit episcopus res sanctas dicens: et fac ut
 panis hic sit ipsum pretiosum corpus do-
 mini Dei ac servatoris nostri Iesu Chri-
 sti. Quod autem est in hoc calice, sit ipse
 pretiosus sanguis Christi tui; immutans
 sancto Spiritu tuo; qui effusus fuit pro
 mundi vita. Quae uti agnoscimus et cre-

(1) Proponit hic graecus homo tamquam peremptoriam Christi legem de communione sub utraque specie. Sed videsis apud theologos apologias plurimas pro communionis sub unica specie ritu, quo utuntur Latini. Extat quoque Allatii hac de re disputatio pro Latinis; neque enim omnes Graeci contradicunt.

(2) S. Petrus Damiani op. cit. n. 8. *Faciatur unusquisque quod pium crediderit esse faciendum; hortor tamen omnibus diebus dominicis esse sumendum, si tamen mens non sit in affectu peccandi.* Graeci hodierni, et audio, quater saltem in anno communicant.

(3) Concorditer Graeci mutationis dogma confitentur, sed non omnes modum explicant. Critopulus cap. 9. « Ἐστὶ γὰρ ἀληθῶς σῶμα Χριστοῦ ὁ ἱερουργούμενος ἄρτος, καὶ τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ αἷμα Χριστοῦ ἀναμφιβό-
 λως· ὁ δὲ τρόπος τῆς τοιαύτης μεταβολῆς ἄγνωστος καὶ ἀνερμηνεύτος. En tamen in alia ecclesiae orientalis confessione Nectarii Hierosolymorum patriarchae, ubi de hoc sacramento agitur (p. 167) ita adfirmatur: μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα ἡ μετουσίωσις (transubstantiatio) παρ' ἐνός γίνεται· καὶ ἀλλήλῃς ὁ ἄρτος εἰς τὸ ἀληθινὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ etc. Denique tertia orientalis ecclesiae confessio seu apologia, auctore Gabrihele metro-
 polita philadelphensi p. 4. (et saepe alibi) ed. Paris. utitur pariter vocabulo *transubstantiationis*: κατὰ μετουσίωσιν, ὅταν τὴν ἰδίαν ἀποβάλλῃ ἅπασαν οὐσίαν τῆς ψωμότητος, καὶ εἰς σὰρκα καὶ αἷμα Χριστοῦ μετα-
 σιωδῇ. Sed de hac re praeclare diuque Richardus Simonius in notis uberioribus ad Gabrihelem. Cete-
 rum quod ait anglicanus Cavaeus art. Innocentius III, ab hoc papa *monstruosum transubstantiationis fig-
 mentum* inter fidei articulos fuisse repositum, nunc videmus in citato Petri Damiani (qui saeculo ferme
 ac dimidio senior est) n. 7. et 14. vocabula *transubstantiatio*, et *transubstantiare*. Recole dicta in hoc
 nostro volumine p. 449.

(4) Hunc quoque locum citat ex ms. Allatius de Purgatorio p. 108.

dimus, ita transmutentur, ceu invocatio habet. Sed magnus Basilius loco illius μεταβαλὼν Spiritu sancto tuo, posuit: qui effusus est pro mundi vita. Haec autem inter se non discrepant: ille enim (Chrysostomus) proprietatem vivifici Spiritus indicans scripsit; deiloquus autem (Basilius) unam eandemque essentiam et operationem, nec non et voluntatem ac virtutem Trinitatis demonstrat; cooperationem transmutationis Patri regerens. Indeque uterque comprobatur, quaecumque Pater operatur, illa eadem et Filium et Spiritum sanctum operari: et quaecumque filius, eadem et Patrem et Paracletum: et quaecumque Paracletus, eadem et Patrem et Unigenitum. Deinde oratio post divinorum donorum ostensionem dici solita, quae et ipsa duplicem habet significatum, nempe et illum iuxta mentem magni Basilii, et alium magni Iohannis pretiosius omni auro os habentis; ut curiose scrutantibus egregie apparebit. Nam divus Basilius sanctorum memoriam ita inducit dicens: ut inveniamus misericordiam et gratiam cum sanctis patribus, patriarchis, et cunctis deinceps iustis. Chrysostomus autem, ut ibi scriptum est, etiam pro ipsis aequum iudicat offerri sacrificium. Et merito; neque enim pro peccatoribus tantum sanguinem fudit pastor bonus, et hostiam se patri ob horum reconciliationem obtulit, sed pro ipsis quoque iustis. Non enim est, non inquam est, qui vivet, et non peccabit, etiamsi unius diei vita eius fuerit: ideo ergo quia omnes obnoxii, pro omnibus mortuus est. Nam et illi qui ante crucem extiterunt omnes, ob protoplasti transgressionem, et supervenientia alia peccata, obnoxii erant, et morti dediti.

ζωῆς· ἃ δὲ καὶ γινώσκοντες καὶ πιστεύοντες, οὕτω μεταποιεῖσθαι ὡς ἡ ἐπίκλησις ἔχῃ· ἀλλ' ὁ μέγας Βασίλειος ἀντὶ (1) τοῦ μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τοῦ κόσμου ζωῆς τέθηκε· ταῦτα δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλήλοις ἐναντία· ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἰδιότητα τοῦ ζωαρχικοῦ δυνάμεως πνεύματος, τοῦτο ἔγραψεν· ὁ δὲ οὐρανοφάντωρ, τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, πρὸς ἧ καὶ θελήσεως καὶ δυνάμεως τῆς τριάδος παρίστησιν, ἀποδιδούς τὴν σωτήριαν τῇ μεταποιήσεως τῷ πατρί· καὶ ἐντεῦθεν σωσιῶσιν ἀμφοτέροι τὸ, ὅσα ὁ πατὴρ ἐνέργει, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὅσα ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὅσα ὁ υἱὸς, ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ παράκλητος· καὶ ὅσα οὗτοι, ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ μονογενής· ἐντεῦθεν λοιπὸν ἡ μὴ τὴν ἀνάστασιν τῇ θείῳ δώρων λεγομένη εὐχή, διπλῆν φέρεται καὶ αὐτὴ τὴν σημασίαν, ἀπὸ τε τῆς νοδὸς τῆς μεγάλης Βασιλείας, καὶ τῆς χρυσοῦ παντὸς τιμιώτερον ἔχοντος σόματος, Ἰωάννης τῆς πάνυ, τοῖς ζητοῦσι τὰ κάλλιστα καθοροῦται· ὁ μὲν γὰρ θεῖος Βασίλειος τὴν μνήμην τῆς ἁγίων οὕτω πως παρεσάγει λέγων· ἵν' εὐρωμεν ἔλεον καὶ χάριν μὴ πάντων τῶν ἁγίων πατέρων, προπατέρων, καὶ τῶν ἐξῆς πάντων δικαίων· ὁ δὲ χρυσορρήμων, ὡς γέγραπται, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν δικαιοὶ προσφέρουσιν τὴν θυσίαν (2)· καὶ εἰκότως· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀμάρτωλῶν μόνον τὸ αἷμα ἐξέχεεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ θυσία τῷ πατρὶ εἰς καταλλαγὴν τούτων γέγονεν, ἀλλ' ἡδὲ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν δικαίων· οὐ γὰρ ἔστιν οὐκ ἔστιν ὃς ζήσεται καὶ οὐχ ἀμάρτησιν, οὐδ' ἂν εἰ μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἦ· ἐπεὶ ἡ ὑπεύθυνος πάντες, ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· ὅτι καὶ οἱ πρὸς τῆς σαυρῆ πάντες, ἐκ τῆς πρωτοπλάστου ὁδοῦ βαθείας καὶ τῶν προσγινομένων ἄλλων κακῶν, ὑπεύ-

(1) Ita codices ἀντὶ, cuius loco mihi videretur scribendum πρὸς, ante. Etenim in editionibus certe missae sancti Basilii non desunt verba μεταβαλὼν etc. sed postponuntur. At noster Theodorus aliter se legisse demonstrat, id est omisso τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, quandoquidem mox conversionis miraculum patri tribuit. Iudicent eruditi.

(2) Haec in cod. 430. f. 142. b, nec non in codice 856. f. 355. b. desideratur nonnullorum versuum comma; quod quum casu comperissem recitari ex ms. ab Allatio contra Creyhtonum p. 519, recurri ego ad meos codices, idque reapse inveni in solo codice 632. f. 9. b.

Θυνοὶ ἐτύγχανον, καὶ δέσμοις τῷ θανάτῳ· ἀλλ' οὐδὲ νόμος Μωϋσέως τινὰ τούτων ἐτέλειωσεν· εἰς οὖν τότε ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· (Ϟ) αὐτὸν ἢ θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογῶμεν ὅρᾱν διὰ τῶν μυστηρίων· πάντα δῆλον καὶ νῦν πληροῦται τοῖς κατ' ἀξίαν προσφέρεσιν, ὅσα τῷ τότε καιρῷ.

καθ'. Καὶ μή τις λεγέτω, πῶς ἂν αὐτοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐνδὸν ὑπὲρ τοιούτων μεσιτεύειν ἀγίων (1); μάλιστα μὲν οὖν τοῖς ἀξίοις, ὡς τὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως φέρεισι πρόσωπον, οὐκ ἀδύνατον· καὶ ἄλλως δ' οὗτοι τὰ μὲν τῷ παρ' αὐτοῖς λεγομένων ἢ πραττομένων ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ, ὡς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενοι ἀρχιερεῖς ποιεῖν φαίνονται· τὰ δὲ ὑπὲρ ἀνθρώπων περὶ τὰ προσφέρεσιν, ὅτι χειρουβικούς καὶ σεραφικούς ὕμνους, καὶ τὰλλα πάντα ὅσα ὑπὲρ πᾶν αὐτῶν ἀξίαν ἐκφωσκύντες ἢ καθ' ἑαυτοὺς ὁπνόντες δείκνυνται· καθὰ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἀειδην λότερον παρίστησιν (2)· ἐκείνος γὰρ τὴν παρούσαν θείαν λειτουργίαν, κατὰ μίμησιν φησὶ τελεῖσθαι τῇ ἐπουρανίων δυνάμει, καὶ τῇ ταγμάτων ἐκείνων, ὧν τύπον φέρουσιν οἱ λειτουργοῦντες· οἱ μὲν τῆς πρώτης λαχόντες στάσεως καὶ τάξεως· οἱ ἢ, τὴν δαύτερας, καὶ τῇ ἐξῆς· καὶ τὴν μὲν διάκονον, καθαρτικὸν ὀνομάζεις· (Ϟ) δὲ ἱερέα, φωτιστικόν· τὴν δὲ ἀρχιερέα, τελεστικόν· ὅταν δὲ ἀκούσῃς τὸ, ἔτι προσφερόμεν σοι πᾶν λογικὴν λατρείαν ταύτῃ, καὶ τῇ μὲν ἄλλων ἀγίων τὰς κλήσεις μυστικῶς ὑποψιθυρίζοντα (Ϟ) ἀρχιερέα, ἐκφωνοῦντα δὲ τρανώτερον τὸ, ὁξαιρέτως τῆς παναγίας ἀρχάντου ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμετέρας Θεοτόκου, ποταπὸν εἶναι οἷον τὴν τετὸν λέγοντα; ἐμοὶ δοκεῖ ὡς ἐκ προσώπου τοῦτο λέγεσθαι τῷ κυρίου· λέγει γὰρ ἐν ἑτέρᾳ εὐχῇ· σὺ γὰρ εἰς προσφύων καὶ προσφερόμενος, ὁ προσδεχόμενος καὶ δαδιδόμενος· ἵνα οὖν δεῖχθῇ ὅτι μόνος αὐ-

Sed neque lex Moysis quemquam horum iustificavit. Unus tunc igitur pro omnibus mortuus est. Eandem porro mortem ac resurrectionem confitemur contemplari in mysteriis, atque omnia nunc perinde compleri exploratum est ab iis qui digne offerunt, prout illo tempore actum fuit.

28. Nec quisquam dicat: quomodo ipsis episcopis liceat pro talibus sanctis intercedere? Enimvero, inquam, quoniam digni facti sunt, ut magni pontificis personam gerant, id fieri potest. Nam et alioquin isti, quae quidem ex persona propria dicunt vel agunt in divina liturgia, velut accepta ab hominibus auctoritate, ut episcopi facit videntur; illa tamen quae supra hominis conditionem exhibent, velut hymnos cherubicos ac seraphicos et alia omnia, utique haec praeter ipsorum dignitatem, tum elata tum submissa voce pronuntiari ab eis constat. Sicut magnus quoque Dionysius manifestius nobis sistit. Is enim nostram hanc divinam liturgiam ad imitationem fieri dicit caelestium potestatum, et ordinum illorum, quorum figuram gerunt sacri ministri; alii quidem primam sortiti stationem et ordinem; alii secundum, et sic reliquos. Et diaconum quidem appellat expiantem; sacerdotem, illuminantem; episcopum, perficientem. Cum itaque verba audies: adhuc offerimus tibi rationalem cultum hunc; et aliorum sanctorum nomina mystice submissa voce insusurrantem episcopum; et mox clara voce clamantem « praecipue sanctissimae, immaculae, et prae ceteris benedictae dominae nostrae Deiparae » qualem quantumque tu haec dicentem esse arbitraris? » Mihi certe haec ex Domini persona videtur pronuntiare. Namque alia in prece dicit: tu enim es qui offers et offereris, et excipis et das. Sic ergo

(1) Quod addinet ad preces, quasi pro sanctis, in liturgia praesertim Chrysostomi scriptas, audiatur Augustinus mentis ecclesiae legitimus explanator in Ioh. tract. LXXXIV. 1. *Ideo quippe ad ipsam mentem non sic martyres commemoramus, quemadmodum alios qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhaereamus.*

(2) De ecclesiastica hierarchia cap. V.

demonstratur, ipsum solum carere peccato theanthropum Dominum, et pro omnibus simpliciter satisfecisse; et illa eius temporis acta, passionem, inquam, sepulturam, resurrectionem, nunc per symbola a credentibus recte omnia perfici. Atque idem pari modo a deiloquis magistris confieri statutum fuit.

29. Simplicem autem rei intelligentiam nos docet illa post recitatam hanc orationem exclamatio, quae tum a magno Basilio, tum etiam a Chrysostomo dicitur. Quomodo enim concordabit dictum: ut inveniamus misericordiam et gratiam, prae-cipue cum sanctissima immaculata? in quo et aliud prorsus significat deiloquus; nempe quoniam omnes iusti in dextra iudicis parte constituti sunt, ibique et ipsa theanthropi Domini mater, et uniuscuiusque gradus et statio distinctus erit; nihilominus, tamquam in una omnes parte siti fu-erimus, rogat sacerdos ut illorum statione digni habeamur, qui sine peccato videlicet Christo placuerunt; non autem cum sinistris et damnatis connumeremur. Sed longe est melius haec intelligi tamquam a Christo dicta et acta. Est enim filius et Verbum, sine immolatione immolatus, agnus et victima idem et pontifex in aeternum. Ipse ergo orat pro nobis patrem suum. Reapse dum dicit sacerdos: accipite manducate, hoc est corpus meum; nonne hoc tamquam ab ipso Christo dicitur? Sic ergo tripliciter intelliguntur ab episcopo dicta in divina mystagogia; alia quidem ut a mediatore inter homines, et patri exhibita: alia ad imitationem caelestium potestatum; alia denique ab ipso Christo Deo nostro. Cur vero globatim omnes tum veteris tum novi testamenti sanctos memorarunt? primo, ob ea omnia quae diximus; deinde, ut demonstra-rent unum esse tum horum tum illorum Deum, cui ut praesens mysterium confie-ret, ante saecula placuit. Denique quia

τὸς ἐκτὸς ἀμάρτίας ὁ Θεάνθρωπος κύριος, καὶ ὅτι ὑπὲρ πάντων ἑαυτὸν ἀπλῶς διέ-δωκε, καὶ ὅτι ὅσα τότε, τὸ πάθος, ἡ τα-φή, καὶ ἡ ἀνάστασις ἐργάσατο, ταῦτα πάντα καὶ νῦν διὰ τῆς συμβόλων τοῖς πι-σεύουσι κατορθοῦται· καὶ ταυτὸ τοῖς Θεη-γόροις καὶ διδασκάλοις τοιαυτοῦτο τέ-λειδαι τεθέσπισται.

κβ'. Εἰς τὴν ἀπλήν ἣ ἐννοίαν ἡμᾶς ἀνά-γει ἡ μὲν τὴν συμπλήρωσιν τῆ τοιαύτης εὐ-χῆς ἐκφώνησις, οὕτως εἰρημένης καὶ παρὰ τῆ μεγάλης Βασιλείας, ὡς καὶ παρὰ τῆ Χρυσο-στόμου· πῶς γὰρ ἂν συταχθεῖν τὸ εἰρημέ-νον, ἵνα εὐρύωμεν ἔλεος καὶ χάριν μὲν τῆ ἐξαι-ρέτως τῆ παναγίας ἀρχάντης; ὁ πάντως τά-χα καὶ ἄλλο ὁ Θεοφάντωρ ὑποσημαίνει· ὡς ἐπεὶ πάντες οἱ δίκαιοι ἐν τοῖς δεξιotoῖς τῆ κριτῆς μέρεσι μέλλουσιν ἵστασθαι πρὸς ἣ καὶ αὕτη ἡ τεκῆσα τῆ Θεάνθρωπον κύριον, καὶ ἡ τάξις, καὶ ἡ σάσις ἐκάστω ἀποδιήρηται· ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν ἐνὶ μέρει ὄντας ἅπαντας, αἰτεῖ τῆς μέρης τῆς σάσεως αὐτῶν καταξιο-θῆναι ἡμᾶς τῆ ἀμέμπτως δηλαδὴ εὐαρεση-σάντων αὐτῶ, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἀριστεροῖς καὶ καταδεδικασμένοις· κυριώτερον δὲ τοῦτο νοεῖν, ὡς παρὰ τῆς Χριστοῦ λέγονται τε ταῦ-τα καὶ πράττονται· υἱὸς γὰρ καὶ λόγος, τὸ ἀθύτως θυρόμειον, καὶ ἀμνός καὶ θυμία, ὁ αὐτὸς καὶ ἀρχιερεὺς εἰς τὴν αἰῶνα· αὐτὸς οὖν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ πατρὶ αὐτῶ· αὐτὸ ἣ τὸ λέγειν τῆς ἱερέας, λάβετε φάγετε, τοῦτο μὲν ἐστὶν τὸ σῶμα, οὐχ ὡς παρ' αὐτῶ λέγε-ται τῆς Χριστοῦ; οὕτως οὖν ἱερῶς νοεῖται τὰ παρὰ τῆς ἀρχιερέως λεγόμενα ἐπὶ τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ· τὰ μὲν ὡς παρὰ μεσίτην ἐξ ἀνθρώπων, καὶ προχρηιζομένους τῷ πατρί· τὰ ἣ, καὶ μίμησιν τῆς ἐκπερανίων δυνάμεων· τὰ ἣ, ὡς παρ' αὐτοῦ τῆς Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· τίνος ἣ ἐνεκεν σιωπῆσαν ὁδοῦ τῆ πα-λαιᾶς πάντας ἁγίους καὶ ὁδοῦ τῆς νέας δια-θήκης; πρῶτον μὲν, διὰ τὰ προειρημένα πάντα· ἔπειτα δεικνύντες ὅτι εἰς Θεὸς ἐστὶ καὶ κείνων καὶ τούτων, ὁ τὸ παρὸν τοῦτο μυστήριον εὐδοκήσας τελέσαι παρὰ τῆς αἰώ-νων· καὶ ὅτι πάντες τῷ μάλῳ αὐτοῦ

ἰάθημεν, καὶ ὅτι ὑπὲρ πάντων ἐχύθη τὸ αἷμα αὐτοῦ.

λ'. Εἴτα τῷ δακόντι τὰ δίπτυχα ὑποψύριζοντος ἡμεῖς κεκοιμημένων, ὁ ἀρχιερεὺς πάλιν ἀρχὴν ποιεῖται τῷ νέῳ διαθήκης ἀγίῳ, τῷ πρόδρομον Ἰωάννῃ ταύτη προτιθεῖς· ὡς οἱ εὐαγγελισταὶ τοῦτον τῇ ἐπιδημίᾳ τῷ σωτῆρι προὔθηκαν, οἷα πρῶτον ἄγγελον καὶ κήρυκα τοῦ παρυσίας Χριστοῦ· καὶ ὡς ἐπικυροῦντες τοῦ Χριστοῦ λόγον, μέζον ἐν γυναικῶν οὐκ ἐγήγερεται τούτῳ· εἴτα ὁ ἀποστόλος καὶ ἁγίος, ὃν πᾶσι μνήμην ἐπιτελοῦμεν· διὰ τί ἡ διαθήκη λέγομεν αὐτά; ὅτι ὁ τύπος ταύτης ἡ δοθεῖσα νομοθεσία τῷ Μωϋσεῖ, καὶ αὐτὴ ἡ σκηνὴ τῷ μαρτυρίου προχαράγματα ταύτης ἐτύγχανον, ἅτινα παρὰ τῷ νομοδότῃ διαθήκη ἐκλήθησαν· εἰ οὖν ὁ τύπος διαθήκη, πολλῶν μᾶλλον ἢ φανερωθεῖσα ἀλήθεια· εἶχεν οὖν ἐκείνη πρῶτον σκηνὴ, κατὰ τοῦ Θεοῦ Παύλον*, δικαίωμα λαβείας, καὶ ἄλλα τῶν μυστηρίων θαυμασίων μαρτυρία· εἶχε καὶ ἐντολὰς Θεοῦ καὶ προσηλάματα καὶ ἐπαγγελίας τοῖς ταῦτα φυλάττεσι· περὶ ὧν ὁ νομοθέτης ὅρον ἔθηκε λέγων, ἀκούειν μὲν αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς δοθέντων προσταγμάτων, ἄλλοις ἂν ἔλθῃ ὡς ἀποκεῖται, καθὼς φησὶν Ἰακώβ· αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς οὕτως κατὰ ῥῆμα διέξεισι· προφήτῳ ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ ὑμῖν.

λα'. Τοῦ προφητευσθέντος τοίνυν ὑπ' ἐκείνων, τῷ τε Ἰακώβ καὶ τῷ Μωϋσέως, πρὸς ἡμᾶς καὶ τῷ μὲν ταῦτα θεοπνεύτων προφητῶν, ἐκλυθότος καὶ πληρώσαντος τὰ ἐλλείποντα τοῖς παλαιοῖς νόμοις, καθὼς αὐτὸς ἔφη, ἐκ ἡλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· πεπλήρωκε ἡ, ἅτε δὴ τὰς ρίζας καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἀμάρτημάτων ἀποτεμνών· ὧν φυλαττομένων, οὐδεὶς πρὸς ἀμαρτίαν τέλος χωρήσει ποτέ· τῷ γὰρ παλαιοῦ νόμου λέγοντος, οὐ φονεύσεις, ὁ τούτῳ καὶ τῷ νέῳ δοτὴρ Χριστὸς, οὐδὲ ἐργισθήσῃ προσέθετο· οὐ μοιχείσης ἐκεῖνος, ὅτι οὐδὲ ἐπιθυμήσης· καὶ

omnes livore eius sanati fuimus, et quia pro omnibus sanguis eius effusus fuit.

30. Postea diacono defunctorum diptycha submissa voce recitante, episcopus rursus incipit novi testamenti sanctorum commemorationem, praeposito in hac praecursore Iohanne, sicut evangelistae hunc adventui Servatoris praeposuerunt, ceu primum Christi adventantis nuncium et praedicatorem; et Christi verba quasi confirmanles: quod maior hoc inter natos mulierum non surrexit. Deinde ponuntur apostoli et sancti, quorum memoriam agimus. Cur autem haec, testamentum appellamus? quia nostri huius figura fuit, data a Moyse legislatio; et ipsum testimonii tabernaculum, delineatio quaedam huius praevia erat, quae a legis datore dicta est testamentum. Si ergo figura est testamentum, multo magis veritas quae apparuit. Habuit ergo testamentum illud tabernaculum, iuxta divum Paulum, iustificationes cultus, et alia mysteriorum mirabilium testimonia. Habuit etiam praecepta Dei et mandata, et promissiones haec observantibus: de quibus legislator decretum edidit dicens: obaudiendum esse ipsi datisque praeceptis, donec ille veniret cui repositum est, ut ait Iacob. Ipse vero Moyses sic ad litteram locutus est: prophetam vobis suscitabit Dominus, tamquam me: illum audietis in omnibus quae vobis loquetur.

31. Ergo ille ab eis praedictus, a Iacobo nimirum et Moyse, aliisque postea inspiratis a Deo prophetis, venit completque quae priscis legibus deerant, sicut ipse dixit: non veni solvere legem, sed adimplere. Et re sane vera adimplevit, dum radices originesque peccatorum amputavit: cui si mos geratur, nemo umquam peccatum consummabit. Nam vetere lege dicente, non occides; dator illius ac novae Christus, non irascēris adiunxit. Illa, non adulterabis; hic, non concupisces; et quaecumque alia a sanctis praecipue

* Hebr. IX. I.

patribus discenda sunt. Et prius quidem testamentum sanguine dedicatum fuit; et nostrum hoc similiter immaculati agni sanguine firmatum quasi testamentum in Eritraeo quodam regiae tincturae, manuali scriptura per totum contextum signatum, infragile et non caducum manet ecclesiae, multas ea licet inimicorum adgressiones pertulerit; firmiorque portis inferi apparuit, virtute illius qui hanc in cordibus fidelium impressit. Dicit enim ipse prophetae ore: « ecce dies veniunt, et stat- » tuam foedus, non secundum foedus quod » statui cum patribus vestris; » sed dabo » leges meas in corda ipsorum; et cog- » noscent me cuncti a parvo ad maxi- » mum, et erunt omnes docibiles Dei. » Propterea nihil scriptum reliquit Christus, sed verbatim doctrinam atque mandata, id est legem nostram, dedit; et per practicam traditionem, mysterium. Insuper promisit dicens: « cum venerit para- » clitus, quem ego mittam vobis a patre, » ille vos docebit omnia, et in mentem » revocabit quae vobis dixi, et alia annuntiabit, quae nondum audire et ferre valetis. » Factum vero id est, cum advenit Paraclitus.

32. Tunc apostoli extitere episcopi; et divino qui in ipsis inhabitabat, sub ignearum linguarum specie, Spiritu erudiente eos quae oportebat, et unicuique gentem suam adsignante, cuius eosdem linguam docebat; divinas mysteriorum preces et sacra officia, prout gens quaeque pati poterat, et temporum adiuncta ferebant, et persequentium insidiae, sic peragebant. Et precibus quidem ac proclamationibus fortasse inter se differebant; sed tamen traditorum mysteriorum forma, ea prorsus fuit quam dominus noster Iesus Christus tradidit. Post deiloquos autem apostolos,

ὅσα ἐξῆς τῶν Θεῶν πατέρων μᾶλλον ἐστὶν ἀκούειν· ἐν αἵματι ἢ προτέρα ἐγκεκαίνισαι δέχθηκη· καὶ αὕτη ὁμοίως τῷ ἀμολύντῃ ἀμνῷ βεβαιωθείσα οἷά τις δέχθηκη ἐν Ἐρυθρῷ τινὶ βασιλικῇ βαφῇ, χαρὸς γράμματι δι' ὅλα τῷ ὕφους σσημασμένη, ἀρρήκτου καὶ ἀδιάπτωτος δξαμένη τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὶ πολλὰς ἐπαναστάσεις ἐχθρῶν ὑποστάσας, ἀλλὰ καὶ πυλῶν ἄρα ἰσχυροτέρα δέσεται, τῇ δυνάμει τῇ ταύτῃ τῷ ψυχαῖς τῷ πιστῶν ἐγχαράξαντος· λέγει γὰρ διὰ τῷ προφήτῃ· *

« ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ δξαθήσομαι » ὑμῖν δξαθήκω, οὐ καὶ τῷ δξαθήκω ἦν » διεθέμην τοῖς πατέράσιν ὑμῶν, ἀλλ' ἔσο- » μαι διδούς νόμους μου εἰς τὰς καρδίας » αὐτῶν· καὶ εἰδήσεσίν με πάντες ἀπὸ μικροῦ » ἕως μεγάλου αὐτῶν· καὶ ἔσονται πάντες » διδασκοὶ θεοῦ *. » Διὰ τῷτο οὐδὲν ἐγρέ- » φως κατέλιπεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ διὰ λόγων » μὲν, τὰ διδάγματα καὶ τὰς ἐντολάς τῇ καθ' » ἡμᾶς νόμον ἐπέταξεν· διὰ δὲ τῷ πνεύματος » πρακτικῆς, τὸ μυστήριον· ἐπεὶ δὲ ὑπέσχετο » λέγων· * « ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ » πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος δι- » δάξει ὑμᾶς καὶ ὑπομνήσει πάντα ἃ εἶπον » ὑμῖν· καὶ τὰλλα ἀναγγελεῖ, ὅσα ἀκούειν » ἢ βασιλεύειν οὐ δύνασθε ἄρτι· » γέγονε δὲ » ὅπερ ὑπέσχετο, τῷ πνεύματι ἐλθόντος.

λβ'. Τότε δὲ καὶ ἀρχιερεῖς οἱ ἀπόστολοι ἐχρημάτισαν, καὶ τῷ ἐν εἰδεί πυρίνων γλωσσῶν ἐνοικήσαντος ἐν αὐτοῖς θεῷ πνεύματος, διδάσκοντος αὐτοὺς οἷα δεῖ, καὶ προχρησιμαμένους ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ ἔθνει, οὗ καὶ διάλεκτον λαλεῖν τέρας ἐσφόρισε (1), εὐχὰς (2) μυστηρίων Θεῆος καὶ ἱερεργίας καταλήλως τῇ καρτερίᾳ τῷ ἔθνει, καὶ τοῖς καιροῖς τῷ πνεύματος, καὶ τῷ ἐνέδρῳ τῷ διωκόντων, ἐποίησαν· καὶ ἐν μὲν τῷ εὐχαῖς καὶ τῷ ἐκφωνήσεσιν, ἵσως διέφερον ἀλλήλων· ὁ δὲ γε τύπος (3) τῷ πνεύματος τῷ μυστηρίων, καθὰ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦτον παρέδωκε· καὶ ὅταν Θεογόρους ἀποστόλους, τινὲς τῷ ἁγίῳ

* Hier. XXXI. 31.

* Is. LIV. 13.

* Ioh. XV. 26.

(1) Animadvertite auctoris nostri opinionem, quod unusquisque apostolus doctus fuerit divinitus linguam nominatim gentis eius, cui peculiariter destinandus foret.

(2) Ita etiam sanctus Sophronius apud nos Spicil. rom. T. IV. p. 31.

(3) Citat hunc locum ex ms. Allatius contra Hottingerum p. 11.

πατέρων ἰδμεζόντως ἕκαστος καὶ εὐχὰς ἐποι-
οιοῦντο, καὶ ἐκφωνήσεις, καὶ ἀπηρτισμένης
ἱεργίας ἀκολουθίαν (1). ὡς ὁ ἐν ἀγίοις
ἐπιφανὴς Ἐπιφάνιος, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος,
καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· πάντες δ' ὁμῶς ἐκ
τοῦ ναμάτων τοῦ ζῶντος πηγῆς τοῦ ὁδο-
κλήτης ἠρύσαντο τὰ δόγματα· ἅπερ ἡ τοῦ
ὀρθοδόξων ἐκκλησία ὡς παρ' αὐτῆς τοῦ Χρι-
στοῦ λεχθέντα τε καὶ πραχθέντα ἐδέξατο·
καὶ νῦν παρὰ τοῦ ἁλλων ἡ θεία λειτουργία τῇ
μεγάλῃ Βασιλείᾳ καὶ τῇ θεῇ Χρυσόστομου
κρατεῖ, μετὰ γε τοῦ προηγουμένου, ἦν
τινες μὲν Ἰακώβου εἶναι φασὶν τοῦ ὀνομασθέν-
τος ἀδελφοῦ τῆ κυρίας· ἕτεροι δὲ Πέτρου τῆ
ἀποστόλου καὶ κορυφαίας, καὶ ἄλλοι ἄλλων.

λγ'. Μετὰ δὲ τῇ μνήμῃ τοῦ προειρη-
μένου ἀποστόλου καὶ αγίων, καὶ ὁ κα-
τάλογος γίνεται τοῦ μνημονευομένων νε-
κρῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν αἱ προσφοραί· εἴτα ἱε-
ρέων καὶ βασιλέων καὶ πάντων ὁμοῦ· οὗ-
τοι δὲ σπεύδοντες ὁμοιοῦνται τῷ θεῷ
τοῦ ἀρχιερέα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐκ τῶν εὐ-
χεσθαι δικαιοῦσι τοιοῦτον γὰρ εἶναι δεῖ
τοῦ ἀρχιερέα, μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.
Εἴτα ἡ ἐκφωνήσις (2)· ἐν πρώτοις μνησθη-
τι, κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν· ἀφ'
ἧς δεικνύται ὑποταγὴ καὶ πρὸς τὸ ὑπερέ-
χον· καὶ ὅτι τοῦτε μνημονευομένη ἀρχιε-
ρέως κοινωνός ἐστι καὶ ὁ προσφέρων τῆς πί-
στεως, καὶ τῆς ὁδοδόσεως τοῦ μυστηρίου
διάδοχος, ἀλλ' οὐχὶ καινός τις μύστης ἡ
εὐρετής τοῦ παρ' αὐτῇ προσφερομένων συμ-
βόλων. Μετὰ δὲ τὰς τοιαύτας ἐκφωνήσεις
τὰ δίπτυχα τοῦ ζώντων, οἷον ἀρχιερέων,
βασιλέων, καὶ λοιπῶν, ἐκφωνοῦντος τοῦ-
το τῇ διακόνῃ, λέγονται· καὶ ὁ ἀρχιερεὺς
εἰρήνην πάσαις τοῖς ἐκκλησίαις ἐπεύχεται.
καὶ τῇ αὐτῶν πλημμελημάτων συγ-
χώρησιν ἑξαιτεῖ· καὶ εὐθὺς καὶ ἑτέρα εὐχή
ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆ λαοῦ· εἴτα μὲν τῇ ἐκ-
φωνήσιν, ἀναφωνεῖται παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ
ἡ παρὰ τῇ Χριστοῦ τῇ θεῷ ἡμῶν προδι-
δαχθεῖσα εὐχή· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς.

nonnulli sanctorum patrum, peculiariter
singuli, preces faciebant et proclamatio-
nes, et absolutae liturgiae officia; veluti
sanctus illustris Epiphanius, et magnus
Basilius, et divus Chrysostomus. Cuncti
autem ex vivifici fontis Paracleti fluen-
tis hauserunt dogmata, quae orthodo-
xorum ecclesia, ceu ab ipso Christo di-
cta et facta recepit: et nunc prae ceteris
divina liturgia magni Basilii, nec non divi
Chrysostomi in more est, cum illa prae-
sanctificationum, quam nonnulli Iacobi es-
se dicunt, qui frater Domini appellatus
fuit; alii Petri apostoli ac summatis; alii
aliorum.

33. Post praedictorum apostolorum
sanctorumque commemorationem, nomi-
na nunciantur defunctorum, quorum fit
mentio, nec non illorum pro quibus fiunt
oblaciones; mox sacerdotum ac regum et
omnium simul. Atque hi magistri liturgiae,
volentes Deo similem esse episcopum, pro
inimicis quoque ab eo preces fundi, ae-
quum censent: talem enim esse oportet
episcopum, inter Deum videlicet et ho-
mines mediatorem. Deinde elata voce:
memento in primis, Domine, archiepi-
scopi nostri; quibus verbis obedientia
ostenditur erga superiorem potestatem;
et quod illius quem commemorat episcopi
communicat fidei, is qui offert, et tradi-
tionis mysteriorum successor est, non au-
tem neotericus quidam mysta, aut obla-
torum a se symbolorum inventor. Post
huiusmodi proclamationes, diptycha vi-
vorum, puta episcoporum, regum, et re-
liquorum, elata voce a diacono pronun-
ciantur; episcopus autem pacem cunctis
ecclesiis precatur, et peccatorum ipsis re-
missionem postulat. Et statim alia oratio
pro se et pro populo. Postea elata voce
recitatur ab universo populo illa a Chri-
sto Deo nostro dictata oratio: pater noster
qui es in caelis.

(1) Deest mendose apud praedictum Allatium vocabulum ἀκολουθίαν.

(2) Laudat hinc particulam ex ms. idem Allatius in opere de consensu col. 1185.

34. Hanc autem cum ob alia multa et gravia decretum est hoc loco recitari, quae solis mysteriorum Dei consciis nota sunt; tum mea quidem sententia, quia haec cum principaliore liturgiae parte cohaeret, utpote omnia continens: et ne insuper ansam caperent quidam dicendi, hanc solam a nobis recitari Christum mandasse, nihil praeterea aliud, ut aiunt Euchitae haeretici, quos et Massalianos et Phundaitas appellant. Quippe hi praeфраcte adfirmant, quod etiamsi decies milies eam recitaverimus, eandem denuo dicere oporteat, nihilque addere, loquacitatem meram reliquos hymnos et confessiones stulte nominantes. Iam vero Christus Deus noster, sicut in reliquis omnibus, ita etiam in hac prece typum nobis formamque precandi ostendit ac docuit, quomodo nempe quae necessaria sunt petere oporteat: et huius precis verbis, petitionem rerum caducarum et temporalium vitare; solum petere panem substantialem, id est qui corporis substantiam corroboret atque conservet, quominus fame conficiatur. Insuper ne intremus in tentationem, simul postulare indulsit. Reliqua vero omnia spiritalia, et futuro saeculo convenientia, secundum formam et characterem huius divinae orationis contexere omnibus imperavit.

35. At hi a Deo maledicti Euchitae, qui et potestatem atque principatum huius universi mundi diabolo stultissime attribuunt (tanta ipsorum insania est!) omnes orantis preces in his tantum verbis circumscribunt. Sed enim deiloquorum apostolorum chorus, et post illos sanctorum patrum series, etsi docent ut paribus sententiis orantes precentur, eidemque formae analogis, verbis tamen plurimis diversisque doxologiis bonum dominum placare student, et cum aliis precibus hanc quoque copularunt. Quid enim? Quia lacrymari et gemere in hac oratione non docuit Christus, num proinde haec

λδ'. Αὕτη ἡ καὶ δι' ἑτέρα μὲν πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα τεύχονται ἐνταῦθα λέγεσθαι ἅπερ μόνοις τοῖς δυναμένοις ἀνακαλύπτειν μυστήρια Θεῷ εἰσὶ γνώεμα· ὅσον ἡ εἰς τὴν ἡμέτερον ἡμεῖς νοῦν, διὰ τὸ εἶναι καὶ ταύτην σωτηριώδη τῇ κυριώτερᾳ ἱεροσυνείδησιν, ὡς πάντες περὶ ἐκκλησίαν καὶ ἵνα μὴ ἔχωσιν χώραν τινὲς λέγειν ὅτι ταύτην τὴν εὐχὴν μόνον ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς λέγειν ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἄλλο τι, ὥστε λέγεσθαι καὶ οἱ λεγόμενοι Εὐχίται αἰρετικοὶ, οὗτοι καὶ Μασσαλιανοὺς καὶ Φουνδαίτας κατονομάζουσιν· οὗτοι γὰρ διενίστανται, ὅτι καὶ μυσταῖς εἰπεῖν ταύτην, πάλιν αὐτὴν καὶ λέγειν, καὶ ἄλλο τι μὴ προσθεῖναι, βαπτολογίαν δὲ Θεοῦ ὅτι λοιποὺς ὕμνους καὶ τὰς ἐξομολογήσεις ἀφρόνως κατονομάζοντες· τὸ Χριστοῦ γὰρ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οὕτω καὶ τῇ εὐχῇ τύπον καὶ εἶδος τῶν αἰτημάτων ἐμφαίνοντος καὶ διδάσκοντος, πῶς δεῖ ὑπὲρ ὧν καὶ προσεύχεσθαι, καὶ διὰ τῶν προσευχῶν ῥημάτων ταύτης τὴν αἴτησιν τῶν φερομένων καὶ τῶν προσκαίρων ἀπαγορεύοντος, μόνον ἡ τὴν ἐπουσίον ἄρτον, εἴτ' οὖν τὴν οὐσίαν τῆς σωματικῆς συγκρατοῦντα καὶ σωέχοντα, πρὸς τὸ μὴ παντελεῖν λιμῶν δαφθεῖσθαι· πρὸς ἣν, καὶ τὸ μὴ εἰσθῆναι εἰς πειρασμόν, ἐντεῦθεν αἰτεῖν συσχωρήσαντος· τὰ δ' ἄλλα πάντα πνευματικά, καὶ τῷ ἐκείθεν αἰῶνι πρέποντα, καὶ καὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν χαρακτῆρα τῆς θεολέξεως ταύτης εὐχῆς ἐξυφαίνεσθαι νομοθετοῦντος πᾶσιν.

λε'. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ Θεοκατάρτοι Εὐχίται οἱ καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦδε τοῦ παντὸς κόσμου τῷ πονηρῷ νέμοντες ἀλογίως, ὡς τῆς ἀνοίας, πᾶσαν τὴν εὐχὴν πάντος εὐχομένου ἐν τούτοις μόνοις τοῖς ῥήμασι περὶ γράφουσιν· ἀλλ' ὁ καὶ τῶν Θεηγόρων ἀποστόλων χορὸς, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς τῶν ἁγίων πατέρων κατάλογος, διδάσκοντες ὁμοίαις μὲν καὶ ῥήμασι καὶ πλείστοις καὶ δαφείοις δοξολογίαις (καὶ) ἀγαθὸν δεσπότην ἐξομνῆσαι, πολλαῖς καὶ ἄλλαις εὐχαῖς σωτηρίαν καὶ ταύτην· τί γὰρ; ὅτι μὴ δακρύων τῇ εὐχῇ ταύτῃ προσέθετο ὁ Χριστὸς καὶ σε-

νάζειν, καὶ τοῦτο ἀπαγορεύειν καὶ ταῦτα
 ρηῖ· καὶ ὡς Δαυὶδ ὁ μέγας προφήτης καὶ
 βασιλεὺς, ἐκ ποίων βόπων ὃ μοιχείας καὶ
 ὃ φόνε ἀπῆλθεν ἐγκλήματα, οὐχὶ λούων
 καθ' ἑκάστην νύκτα τὴ κλίνην καὶ τὴ σφωμ-
 νὴν ἐν δάκρυσι; πῶς ἢ οἱ ξεῖς παῖδες ἐν
 μέσῳ τῆς πυρὸς ἐδροσίζοντο, οὐχὶ ἡμάρ-
 τομένων ἡγομήσαμεν λέγοντες; καὶ νῦν οὐκ
 ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα· αἰσχύνῃ καὶ
 ὀνειδίῃ ἐλθρήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ
 τοῖς σεβομένοις σε καὶ ὅσα τῇ εὐχῇ ταύτῃ
 πατήσαντες· εἴτα ὡς ἀρκυῖται αὐτοῖς τέ-
 των, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν εἰς εὐχαριστίαν καὶ
 ὕμνον ἀνακαλῶντες τῷ ποιητῇ· μὴ ἄρα καὶ
 ταῦτα βαττολογία, ὡς ὁ Ἀντιχρίστου μα-
 θηταὶ καὶ προξέχοντες αὐτῷ παρεστίαι; οὐ
 γὰρ προδρόμοι; ὑμᾶς ἐλέγξαμεν, ἐνοιάζειν
 ἐκείνῃ· τοῦτοις οὖν τοῖς πρὸς τὸ ἅγιον εἰ-
 ρημένοις, τὸ θεῖον μᾶλλον ἐξιλεοῦται καὶ
 πρὸς συμπάθειαν κάμπτεται.

λς'. Ἀλλ' ὡς τὸ λόγος χυρόμενος, μὴ
 τὸ κεφάλαιον αὐτῆς εὐχῆς τὸ κεφαλοκλισίας,
 παρὰ τὴν καὶ παραδοσὶν ἐκκλησιαστικῇ,
 παρεθίγη· ὡς γὰρ εἴρηται ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ
 τὸ πνεῦμα ὡς ἐτοιμάζεται μὴ τὸ θεῖον
 σωματος· καὶ τὸ διαποτικὸν αἷμα παρὰ τῆς
 ἐκκλησίας ἐπιβάλλεται διδόντι· καὶ μέγας
 μικροὺς ὑδατοὺς καὶ μικρὰ οὕτως ἀγίαζ-
 οῦμεν· ὡς καὶ τὸ αἷμα τὸ ἀγίον πνεῦμα
 ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ πνεῦμα τὸ πνεῦμα σω-
 ματος τὸ κεφάλαιον καὶ θεοὺς ὑμῶν τίτε θη-
 καμίζεται ὑδαρ θερμότατον εἰς λεβητά-
 εον· καὶ κριθῶσιν ἐξ αὐτῆς τὰ προκείμενα
 ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπεζῇ, εἴτε ποτήριον εἴτε
 ποτήριον· ὡς αὐτὴ τῇ ζωῇ πνεύματος
 ἡμῶν· ἀλλ' ἐπὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῆς λέγει
 ἐταῖα δὲ καὶ ἄλλα.

λς'. Μετὰ τὸ κεφάλαιον αὐτῆς κεφαλο-
 κλισίας, καὶ τὸ κεφάλαιον τὸ ἀγίον· ὡς
 εἴρηται· ὡς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ πνεῦμα σω-
 ματος τὸ κεφάλαιον καὶ θεοὺς ὑμῶν τίτε θη-

velare oportet? David magnus propheta
 et rex quibusnam modis adulterii et ho-
 micidii crimina abstersit? Nonne lavans
 singulis noctibus lectum suum stratumque
 lacrymis? Quomodo tres pueri in medio
 igne rorem experti sunt? Nonne his ver-
 bis dicendis: peccavimus, inique egimus?
 et nunc haud nobis os aperire licet: igno-
 minia et opprobrium facti sumus servis
 tuis, et colentibus te: et quaecumque alia
 comprehenduntur illa oratione. Nam ve-
 luti haud his contenti, creaturam univer-
 sam ad agendas gratias decantandumque
 creatorem invitant. Num et haec loquaci-
 tas fuit, o Antichristi discipuli, eiusque
 adventui praeceuntes? neque enim vos prae-
 cursores illius appellare dubito. His ergo
 a sanctis patribus compositis orationibus
 Deus potissimum propitiatur, atque ad
 misericordiam flectitur.

36. Age vero ad hunc sermonis lo-
 cum delatus, post recitatam elata voce
 orationem, quae dicitur inclinationis ca-
 pitis, ea quae fiunt iuxta ecclesiasticam
 traditionem heic interserenda esse putavi.
 Dictum enim iam fuit, quod cum instrui-
 tur prothesis, praeparatur cum divino
 corpore etiam dominicus sanguis a dia-
 cono, qui et exiguum aquae partem im-
 mittit: eaque ita manent sanctificata et
 transmutata a sancto Spiritu, usque ad
 tempus, quo elevatur pretiosum Christi
 corpus Dei nostri. Tunc vero adfertur
 aquae ferventis parva phiala, ex eaque in-
 fundunt in sanctae mensae imposita vasa,
 sive crateres sint sive pocula; ut quem-
 admodum ambo (aqua et sanguis) ex vi-
 tali sacri lateris fonte calentes prodierunt,
 ita aqua fervida sumptionis tempore inie-
 cta, perfectum typum absolvit, dum com-
 municantes papillam veluti calicis, quasi
 ipsum vitale latus attingunt. Sed ad ser-
 monis seriem redeamus.

37. Post proclamatam itaque oratio-
 nem quae dicitur inclinationis capitis, et
 post episcopi profundam adorationem, fit

elevatio venerandi corporis Christi Dei nostri, ut attestans ait sacerdos, propemodum ita dicens: exaltate dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum eius, quia sanctus est: ecce praedictus sanctus Dominus elevatur. Quisquis igitur sanctus est, accedat; nam sancta sanctos decent. Auditores vero, humanae naturae infirmitatem reputantes, dicunt: unus sanctus dominus Iesus Christus, peccato omnino inaccessus. Statimque divini perficitur corporis divisio. Sed quamquam in partes scinditur, manet tamen impartibilis et indivisus in unaquaque divisarum partium idem totus Deus homo etiam in partes sectus. Etsi enim et corruptibilitati fuit obnoxius ac morti, attamen caro eius in inferno non agnovit corruptionem. Elevatio autem venerandi corporis, elevationem in crucem repraesentat, ibique mortem, ipsamque resurrectionem. Porro et participatio denotat illam ante passionem in mystico convivio traditionem panis et communis calicis; de quo dixit Servator noster: amodo ex hoc non bibam, donec novum bibiturus sum in regno patris mei: quem reapse post resurrectionem bibit mirabiliter et insolite: non enim quasi tunc corpus esca egeret, sed ut discipulis resurrectionem suam suaderet.

38. Exin fit oratio gratiarum actionis, et sublatio divinarum quae relictæ sunt fragmentorum, quo actu assumptio domini Dei nostri innuitur. Tunc enim dicit sacerdos: exaltare supra caelos, Deus; et in universa terra gloria tua. Namque eo, dum assumeretur, exaltato aiebant angeli apostolis: hic qui assumptus est a vobis, sic denuo veniet tamquam iudex. Tunc autem omne genu flectetur ei caelestium et terrestrium, eritque in universa terra gloria eius. Quamquam enim nunc sunt nonnulli qui eum non confitentur, tunc tamen nemo contradicet. Tunc sane, inquit Gregorius theologus, credent cum eum videbunt de caelo venientem, et iu-

σῆ καὶ θεῶ ἡμῶν· ὡς διαμάρτυρόμηνος λέγει ὁ ἱερεὺς, μονονηχὶ οὕτως φάσκων· ὅτι ὅπῃ οἱ προφηταὶ πρὸ πολλῶν γημεῶν προεξέλεοντο λέγοντες· ὑψοῦτε κύριον τὸ θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τοῦ ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιος ἐστίν· ἰδοὺ ὁ προρρηθεὶς ἅγιος κύριος ὑψῆται· ὅστις οὖν ἅγιος, προσελθέτω· τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἁγίοις πρέπει· οἱ δὲ ἀκροαταί, τὴν ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ ἀσθενὲς ἀναλογιζόμενοι, λέγουσιν· εἰς μόνος ἅγιος κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἀμάρτίας παντελῶς ἀνεπίδεκτος· καὶ εὐθύς ὁ μερισμὸς τῆς θείας τελεῖται σώματος· ἀλλὰ καὶ μερίζεται, ἀμέριστος διαμένει καὶ ἀτμητος ὑψὲν ἐν ἑκάστῳ μέρει τεμνομένων ὁ αὐτὸς ὅλος θεάνθρωπος μεριζόμενός τε καὶ εὐρισκόμηνος· εἰ γὰρ καὶ φθορὰ ὑπέστη καὶ θανάτῳ, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτῆς ἐν τῷ ἅδῃ οὐκ εἶδε διαφθοράν· ἡ δὲ ὑψωσις τὴν τιμὴν σώματος εἰκονίζετο ἐπὶ τῷ σταυροῦ ὑψωσιν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ θάνατον, καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν· δηλοῖ δὲ καὶ ἡ μετάληψις τὸ πρὸ τῆς πάθους ἐπὶ τῆς μυστικῆς δείψης, μετάδοσιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κοινῆς ποτηρίας· περὶ οὗ εἶπεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν, οὐκέτι ἐκ τούτε πίνω, ἄχρῃ ὅτε καινὸν αὐτὸ πίνω ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου· ὁ καὶ ἐπὶ μὲν τὴν ἀνάστασιν, ξένως ὁμοῦ καὶ καινοπρεπῶς· οὐ γὰρ ὡς χρεῖαν τινικαῦτα τὸ σῶματις ἔχοντας ἑορτῆς, ἀλλ' εἰς πληροποιήσαν τῶν μαθητῶν, τὴν ἀναστάσεως ἐνεκα.

39. Μετὰ ταῦτα ἡ εὐχὴ τῆς εὐχαριστίας, καὶ ἡ ἄρσις τῶν καταλειφέντων θείων λαφύρων, ἡ τις τῶν ἀνέληφιν τῶν κυρίων καὶ θεῶ ἡμῶν ὑπαίνειται· λέγει γὰρ τότε ὁ ἱερεὺς· ὑψώθητι ἐπὶ οὐρανοὺς ὁ θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου· ὑψομένη γὰρ ἐν τῇ ἀναλήψῃ, ἔλεγον οἱ ἄγγελοι τοῖς ἀποστόλοις· ὅτι ὁ ἀναληφθεὶς ἀπὸ ὑμῶν, πάλιν ἐλεύσεται ὡς κριτής· τότε δὲ πᾶν γόνυ κάμψαι αὐτῷ ἐπικρανίων καὶ ἐπηγείων, καὶ ἔσται ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ νῦν εἰσὶ τινὲς τῶν μὴ ὁμολογούντων αὐτὸν, ἀλλὰ τότε οὐδεὶς ἀντιρεῖ· τότε γὰρ φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος πιστεύουσιν, ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν ἐξ οὐρανῶν κατερχόμενον, καὶ ὡς κριτὴν καθεζόμενον. Ὁ δὲ τῆς

ταῖς θυμιατὸς τὴν χάριν τῆς ἀγίας δηλοῖ
πνεύματος τὴν δι' ἐμφυσήματος δοθεῖσαν
τοῖς ἀποστόλοις μὴ τὴν ἀνάσασιν· ἡ δ' ὀπι-
σθάμβωνος εὐχή, οἷον εἰ σφραγίς ἐστὶ πάν-
των τῶν αἰτημάτων, καὶ ἀνακεφαλαίωσις τα-
κτική, πρέσβυς τοῖς πρώτοις καὶ τιμιωτέ-
ροις ἐπιλόγοις (1). Ἐπειὶ γὰρ πάντα ἡ θεία
ἱερεργία, προηγουμένως μὲν ὑπὲρ τῶν προσ-
ενηγκόντων, καὶ δι' οὓς προσήλαγον τελεί-
ται· ἔπειτα ἡ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν καταλει-
φθέντων καὶ μόνην εὐχήν· Ἐπειὶ γάρ τινες τῶν
ἐξ αὐτῆς θυσιασθησίων ἐσώτων εἰς ἀπορίαν πολ-
λάκις χωρεῖσι, γνωσιμαχοῦντες καὶ λέγον-
τες, τίς ἄρα ὁ σκοπὸς, καὶ ἡ τῆς παρὰ τῆς
ἀρχιερέως ὑποψυχίζομένων εὐχῶν ἐννοία
τε καὶ δύναμις; καὶ ἐφίενται τινὰ εἰδήσιν καὶ
τούτων λαβεῖν, καὶ τοῦτο οἱ θεοὶ πατέ-
ρες ὡς ἀνακεφαλαίωσιν πάντων τῶν διὰ τῶν
εὐχῶν αἰτουμένων, τὴν χαρακτῆρα ταύτης
ἐποίησαντο· διδάσκοντες οὖν ἐπιζητοῦν-
τας, ἐκ τῆς κραυγῆς τὸ ὕψωμα· τί δὲ
ἄλλο ἐστὶ τὸ λαπόμενον, ἢ ὅτι παρθενι-
κοῦ σώματος τύπος, ὁ μερισμὸς τῆς εὐλο-
γίας καὶ προσφορᾶς (2); καλεῖται γὰρ ὁ ἄρ-
τος, διατέμεναι ἡ ὡς ἀρρήτου εὐλογίας
μετάληψις τοῖς μεταλαμβάνουσιν μὴ πί-
σεως· ὡς προσφορὰ δὲ τοῖς ἐκκοχόσι,
πλήρης ἀγιοσύνης ἐκ τῆς ἀγίας ἀντιπροσ-
φέρεται καὶ οὕτως ἀπὸ μὲν τῆς μεταλήψεως
τῆς ἀρχάντης σώματος τῆς οὐκ αὐτῆς τεχθει-
τος Χριστοῦ τῆς θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῆς τιμῆς αἵ-
ματος, ὁ ἀγιασμὸς καὶ ἡ εὐλογία τοῖς πι-
στοῖς περικυλίεται.

λθ'. Ἐν ἔτι προσθεῖς, τέλος ἐπιθέσω
τῷ λόγῳ· Ἐπειὶ τινες τῶν ἱερέων, οἱ μὲν πε-
νίας προφάσει, οἱ δὲ ἀκορέσει πλεονεξία,
δύο ποιεῖν λειτουργίας οὐ φείδονται, ἀλλὰ
τολμηρῶς σαυροῦσι τὸν Χριστόν. καὶ αὖθις
ἀνασαυροῦσι, πολλάκις καὶ ἐφ' ἐνὶ ταῦτα
δρῶντες θυσιασθῆναι, τὸ φρικωδέστατον καὶ
κατὰ τοῦτο ἀποκτάζοντες· πολλάκις δὲ καὶ

dicis more sedentem. Iam postremus suf-
fusus gratiam sancti Spiritus significat,
quam flando dedit apostolis post resur-
rectionem. Denique oratio post ambonem,
sigillum veluti est omnium precum, et or-
dinata recapitulatio, quae primis et aesti-
mabilioribus epilogis aequiperatur. Nam
quia tota divina liturgia, praecipue pro
offerentibus, et propter quos ii obtule-
runt perficitur; postremo et pro reliquis
omnibus, una hac oratione suppletur.
Quippe quia nonnulli extra altare consi-
stentes, in perplexitate saepe versantur,
fluctuantes animis dicentesque: quinam
scopus est, et quinam susurratarum se-
creto ab episcopo precum sensus ac vis?
optantque harum quoque notitiam perci-
pere; propterea divi patres, tamquam re-
capitulationem omnium per preces postu-
lationum, talem huius orationis formam
excogitarunt, edocentes, tamquam ex fim-
bria contextum, rei curiosos. Quid autem
reliquum est, nisi virginalis corporis ty-
pus, diribitio nimirum eulogiae atque
oblationis? Frangitur enim panis, dividi-
turque tamquam ineffabilis eulogiae par-
ticipatio sumentibus cum fide: ut oblatio
autem, iis qui attulerunt, plena sanctitatis
ex sacro ritu redhibetur. Atque ita a par-
ticipatione immaculati corporis ex virgine
nati Christi Dei nostri, et pretiosi sangui-
nis, sanctificatio et benedictio fidelibus
contingit.

39. Uno adhuc addito, finem sermoni
imponam. Quoniam nonnulli sacerdotes,
partim inopiae praetextu, partim insatia-
bili avaritia, duas celebrare missas non
dubitant, audacterque Christum semel et
iterum crucifigunt, saepe id in uno etiam
peragentes altari, rem tremendam hac quo-
que ratione attentantes; nec raro propter

(1) Haec oratio respondet quodammodo postremae Latinorum orationi *libera nos quaesumus Domine*, quam S. Petrus Damiani n. 17. appellat *embolismum*.

(2) Hanc diribitionem benedicti panis, ἀντιδώρων, vides in nostra pictura IX. Et legis Christophorum Angelum cap. 14. Armenii quoque more Graecorum dispensant, sed pro bucellis fermentatis, azyymi tenues formas cum typo agni.

vitae fortuitos casus, vel ob negligentiam, imperfectum opus derelinquentes; acciditque ut post triduum vel ultra etiam comperiantur sacra dona madore aut fuligine plena, ideoque a nemine possint absumi; propterea, inquam, necesse est haec igne consumere, et reliquos ex iis cineres, in loco nobili collocare. Sic enim etiam relicta agni illius veteris ossa igne comburebantur. Neque vero qui haec neglexerit sacerdos, poenas a canonibus impositas vitabit: namque agni nostri nihil non edule est, nihil durum aut osseum. Quippe est enhypostaticum Verbum. Suscipitur autem Verbum ab omni anima semet digne parante ut sit habitaculum eius: ad quam non ipsum solum Verbum, sed et Patrem secum dixit esse venturum, nec non Spiritum sanctum, et mansionem apud ipsam facturos.

40. Haec pro nostra imbecillitate raptim conscripsimus, propter assiduam iuventis hominis ferventissimam deprecationem. Qui vero haec leget, nondum plenam sacrorum mysteriorum explanationem hoc scripto factam existimet. Sed hoc sibi evenisse putet, ceu si quis spectare cupiens urbis pulchritudinem eximiam et incognitam, ducem aliquem nanciscatur, a quo manuductus, tamquam ex aliqua fenestra videre queat radiorum velut inde emissorum lucem atque splendorem; non tamen ipsam naturam bonorum illic reconditorum. Nam secreta mea, inquit Dominus, mihi meisque. Quomodo autem ego, qui non solum a Deo me elongavi, sed etiam appropinquantibus ei procul absum, dignum aliquid Deo cogitare aut eloqui queam? Attamen gratum est, quicquid pro viribus fit; dummodo id ab illius dogmatibus atque praeceptis haud videatur discedere. Quod si quis utile aliquid in his scriptis deprehendet, is pro me qui elaboravi, precem

κατὰ περὶ πέτεται βίαι ἢ ῥαθυμίαν ἀφίαι
τὰ δῶρα ἀτέλεια, καὶ συμβαίνει μὲν ὡς
δρομὴν ἡμερῶν τριῶν ἢ καὶ πλεόνων εὐρε-
θῆναι ταῦτα πεπωληρωμένα νοτίδῳ καὶ
λιγνύῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατον τινὰ
προσέειπαι, θεὸν ἐς ταῦτα πυρὶ ἀναλω-
θῆναι (1), καὶ τὸ ἐκ τούτων καταλαφθεῖ-
σαν ἀποδοῖν, ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ ἐγκαταθεῖ-
ναι. οὕτω γὰρ καὶ τὰ καταλαφθέντα ὡς ἂν
τὸ ἀμνοῦ ἐκείνης τὸ παλαιῶ πυρὶ κατεκαίον-
το· οὐ μὴν ὁ ταῦτα καταλιμπάνων ἱερεὺς,
ἢ ἐκ τῶν κανόνων ὁρισθέντων ἐπιτιμίων
ἐλεύθερος ἔσται· ὅτι περὶ τῶν ἡμετέρων ἀμνοῦ
ἄβρωτον οὐδὲν οὐδὲ ζαχὺ καὶ ὡς ὦδες· ὅτι
καὶ λόγος ἐνυπόστατος ὡς· καὶ χωρητός ὅστις
ὁ λόγος εἰς πᾶσαν ψυχὴν τὴν ἀξίως ἐτοιμά-
σασαν ἑαυτὴν εἰς κατοικίαν αὐτοῦ· πρὸς
ἣν οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὸ πατέρα
ἔφησε σὺν αὐτῷ ἐλεύσεσθαι καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσασθαι.

μ'. Ταῦτα μὲν καὶ τὸ ἡμετέραν ἀσθέ-
νειαν ἐσχεδιάσται, διὰ τὴν ἐπίμονον τοῦ
ἐντεταμένῳ ἀνδρὸς θερμότητι ἀξίωσιν·
ὁ δὲ γε τούτοις ἐντυγχάνων, μήπω πά-
σης ἐξηγήσεως ἢ σεπτῶν μυστηρίων ἐν
τούτοις τελεῖσθαι νομίσει· ἀλλὰ τοιοῦτω
τινὶ οἰέσθω ἐντετυχηκέναι, ὡς ἴαν τις τὸ
ποθύοντων ἰδεῖν κάλλι πόλεως ὑπερφυῆ
καὶ ἀθέατα, τύχοι τινὸς ὁδηγοῦντος,
ὑφ' οὗ χαρᾶς γούμῳ, ὡς διὰ τινος
θυρίδος ἰσχύσει κατιδεῖν τὸ ἐκείθεν ἐκ-
πεμπομένων ἀκτίνων αἴγλην τὴν καὶ λαμ-
πρότητα· οὐ μὴν αὐτὴν τὴν φύσιν ἢ ἐν-
δον ἀποκαμένων ἀγαθῶν· τὰ γὰρ μυστή-
ριά μιν, φησὶν ὁ κύριος *, ἐμοὶ καὶ τοῖς
ἐμοῖς· πῶς ἢ αὐτὸς ἐγὼ, ὁ μὴ μόνον ἐξ
αὐτοῦ μακρύνας ἑμαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ἢ
ἐγγιζόντων αὐτῷ μακρὰν ἀπεσχισμένῳ,
ἐπάξιόν τι τὸ ἐκείνης νοῆσαι ἢ φθέρεσθαι
δυνήσκειν; ἀλλ' ὅμως φίλον καὶ ἐκείνῳ τὸ
καὶ δύναμιν, εἰ μόνον μὴ πόρῳ ἢ ἐκεί-
νου δογμάτων καὶ ἐντολῶν εἶναι τὸ θεω-
ρούμενον· εἰ δὲ τις ὀνησιφόρον τὸ εὖροι τοῖς
γεγενημένοις, ὑπὲρ ἐμοῦ μὲν τῶν πεπονη-

* 1s. XXIV. 16.

(1) Sic omnino solebat S. Petrus Damiani op. cit. n. 4. *Ego quod residuum est, igne comburo: nam credere iubemur, distinguere prohibemur.* Vide ibi cetera quae sunt praeclara.

κότῳ, εὐχὴν συγχωρήσεως θεῷ ἀποδό-
τω ᾧ ἐπατισμένων μοι ἕνεκα· ἔπειτα ἡ
καὶ εὐχαρισίαν, ἀνθ' ὧν ἄνωθεν εἰώθε
φωτίζειν ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων, ὧν νοερῶς
ἀξιοθέοντας ὁρᾷ· ὅτι αὐτῷ ὡρέπει πᾶ-
σα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις τῷ πα-
τρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ὧν αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

pro venia impetranda Deo offerat, errato-
rum meorum causa. Deinde etiam gratia-
rum actionem, propterea quod ille solet
eos illuminare a montibus aeternis, qui
digni habiti fuerint intellectualiter con-
templari. Quia ipsum decet omnis gloria,
honor, et adoratio, Patrem scilicet, et Fi-
lium, et sanctum Spiritum, nunc et sem-
per et per saecula saeculorum. Amen.

Cod. Vat. 2137.

ΤΟΤ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

λόγος περὶ καταστάσεως ἱερέων.

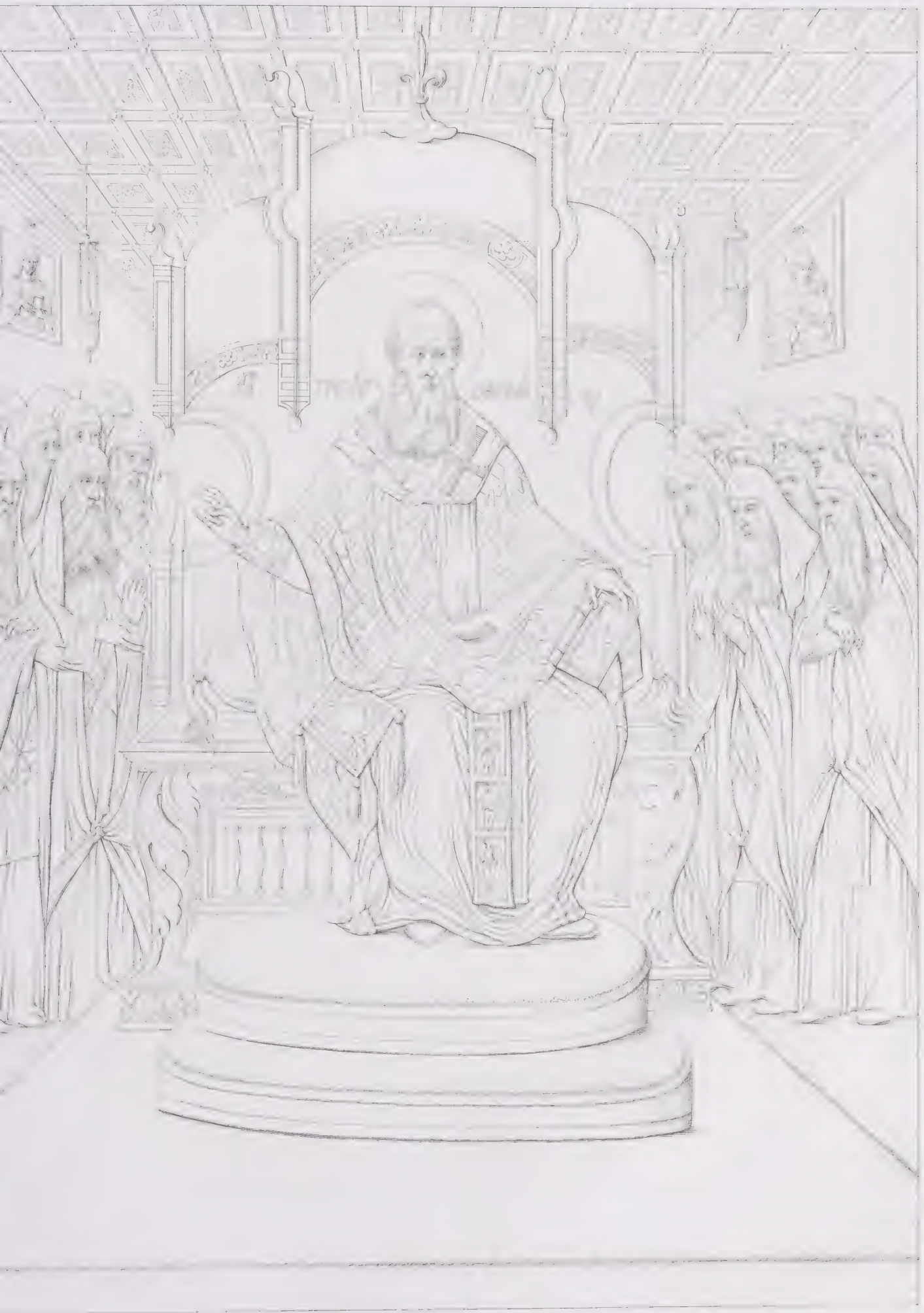
Πρόσεχε σεαυτὸν, ὦ ἱερεῦ, καὶ βλέπε τὴν διακονίαν,
ἣν παρέλαβες, ἵνα ἀναπληρώσῃς αὐτὴν μετὰ φόβου θεοῦ·
βλέπε λοιπόν· οὐ γὰρ ἐπίγειον διακονίαν ἐνεχειρίσθης ἀλλὰ
οὐράνιον, οὐκ ἀνθρωπίνην ἀλλ' ἀγγελικὴν· σπουδασον σε-
αυτὸν παρῆσθαι ἐργάτην ἀνεπαύγυντον, ὁρδοταμοῦντα
τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· πρόσεξον, μὴ στῆς εἰς σὺνάξιν
ἔχων ἔχθραν μετὰ τίνος, ἵνα μὴ φυγαδεύσῃς τὸν παρά-
κλητον· ἡμέρα συνάξεως μὴ δικάζου, μηδὲ φιλονείκει τὸ
καθόλου, ἀλλὰ κρυπτόμενος εὐχου, ἀναγινώσκων μέχρι
τῆς ταύτης ὥρας· καὶ οὕτως παράστα ἐν κατανύξει τῷ
ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ· μηδὲ περιβλεπόμενος ὧδε κακείσθαι μὴ
ἐν σπουδῇ τὰς εὐχὰς συντέμνοις· ἀλλὰ παρακαλῶν, μὴ
λάμβανε πρόσωπον τινός, ἀλλ' ὅρα τὸν προκείμενον βασι-
λέα, καὶ τὰς παρεστῶσας δυνάμεις κύκλωθεν· καὶ μὴ ὑπο-
κρίνου, μηδὲ μεταδίδῃς τὸ θεῖον σῶμα ὅπου οὐ χρεὶ· σε-
αυτὸν ἄξιον ποίησον τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ συλλειτουργ-
γεῖ ὡς οἱ κανόνες ἀποδενταί· ὅρα οὖν πῶς πάριστασαι τῇ
ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ πῶς ἱερουργεῖς, καὶ τίνος μεταδίδῃς,
καὶ πῶς καταστέλλεις· ὅρα οὖν, μὴ ἐπιλάθῃς τὰς δεσπο-
τικὰς ἐντολάς, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν τὰς παρα-
δόσεις· φησὶ γάρ· μὴ δότε τὰ ἁγία τοῖς κυσί, μηδὲ ῥί-
πτετε τοὺς μαργαρίτας μου ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· ὅρα
οὖν καὶ σὺ, μὴ φόβῳ ὑπαχθῇς ἀνθρωπίνῳ, καὶ παραδώ-
σῃς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἰς χεῖρας ἀναξίων· ἀλλὰ μὴ ἐν-
τραπήῃς τινὰ τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς, ἀλλὰ μηδὲ αὐτῶν τῶν
τὸ διαδῆμα φορούντων ποτηρῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ὅτε ἱε-
ρουργῇσαι· βλέπε τοὺς βουλομένους τὰ δῶρα μεταλαμβάν-
ειν ἐν τοῖς οἴκοις· σὺ ὅφεις, ὅτι καὶ ὑπὸ γυναικῶν χαρί-
ζονται, ἀλλὰ καὶ ἀναξίων· ὅρα οὖν, ὡς οἱ θεοὶ κανόνες,
καὶ αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων πατέρων ἐπεκύρωσαν, οὕτως
πράττε, καὶ μὴ μεταδίδῃς ἀναξίοις· ἡ λαϊκοῖς, παρὰ ἐπι-
στρέφαι αὐτοὺς τῇ ὁρθοδόξῃ πίστει· οὐαὶ δὲ τοῖς μετα-
διδούσιν αὐτοῖς· ὅρα οὖν μὴ μύϊται ἐμπέσωσι εἰς τὸ ἅγιον
ποτήριον, ἢ ἐξ ἀμελείας σου νοτισθῇ, ἢ μοχλιάσῃ, ἢ κο-
νοπισθῇ, ἢ ἐγγχειρισθῇ ὑπὸ αἰρετικῶν· ἀλλὰ βλέπε πῶς
καταστέλλεις, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας λειτουρ-
γίας, μὴ σπεύδων μαργαρίτη ἀποπέσῃ, ἢ ἀπομείνῃ ἐν τῷ
ποτηρίῳ· ἢ ἔχον νῆμα τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ κονοπισθῇ·
ἀλλὰ ἀμφοτέρω καταστείλας, πόρευου ἐν εἰρήνῃ ταύτην
τὴν παράδοσιν ἐὰν φυλάξῃς, ὦ ἱερεῦ, σώσῃς σεαυτὸν,
καὶ οὗς μέλλεις διδάσκειν· εὐχόμενος καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ
ταλακῆς πρὸς κύριον· ὃ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII

sermo ob sacerdotum instructionem.

Attende tibi, o sacerdos, et vide ministerium quod
accepisti, ut ipsum cum Dei timore exerceas. Videsis,
non enim terrestre tibi commissum est ministerium
sed caeleste, non humanum sed angelicum. Stude te-
met exhibere operarium irreprehensibilem, rectam
veritatis doctrinam tradentem. Cave ne ad synaxim
consistas, habens cum aliquo inimicitiam, ne Para-
clitus a te fugiat. Die synaxeos ne quemquam in iu-
dicium voces, neque omnino contendas, sed in ab-
dito ora, lectioni vacans usque ad hanc horam; at-
que ita compunctus ad sanctum altare accede. Ne-
que hac illac circumspectes, neque preces festinando
decurtes; nec dum oras, cuiuslibet hominis respec-
tum habeas, sed praesentem specta regem, et cir-
cumstantes angelos. Nec quicquam similes; neque
divinum corpus, cum non oportet, distribuas. Dig-
num te effice sacris canonibus, et quomodo hi prae-
cipiunt, sic liturgiam exercee. Considera igitur, quo-
modo ad sanctam mensam venias, quomodo rem sa-
cram opereris, et quid distribuas, et quomodo reti-
neas. Cave itaque, ne dominica praecepta oblivisca-
ris, et discipulorum eius traditiones. Dicit enim: no-
lite dare sancta canibus, nec proiicite margaritas
meas ante porcos. Videsis ergo et tu, ne humano metu
abducaris, et Dei filium indignorum manibus tradas:
sed neminem ex terrae proceribus reverearis, et ne
diadema quidem gestantes expavescas hora illa qua
liturgiam peragis. Observa eos qui volunt sacra dona
in suis aedibus participare: tu videbis ministros etiam
a feminis munerari, et quidem etiam ab indignis.
Videsis itaque quomodo sacri canones ac synodi san-
ctorum patrum decreverint, atque ita te gere, neque
distribuas indignis sive laicis sive clericis, ob eum
finem ut ad orthodoxam fidem ipsos convertas. Vae
illis, qui talibus tradunt! Cave insuper ne muscae in
sanctum calicem decidant, aut hic humectetur, aut
fiat mucidus, aut pulvere sordidetur, aut haeretico-
rum manu contrectetur. Vide etiam quomodo reponas
post absolutam liturgiam, ne te festinante margarita
decidat, aut in calice remaneat, vel habens laticem
sanctus calix pulvere inquinetur. Sed utraque re re-
cte composita, abi in pace. Hanc traditionem si ob-
servaveris, o sacerdos, salvabis te atque illos quos
docturus es; orans etiam pro me misero Dominum,
cui debetur gloria per saecula. Amen.

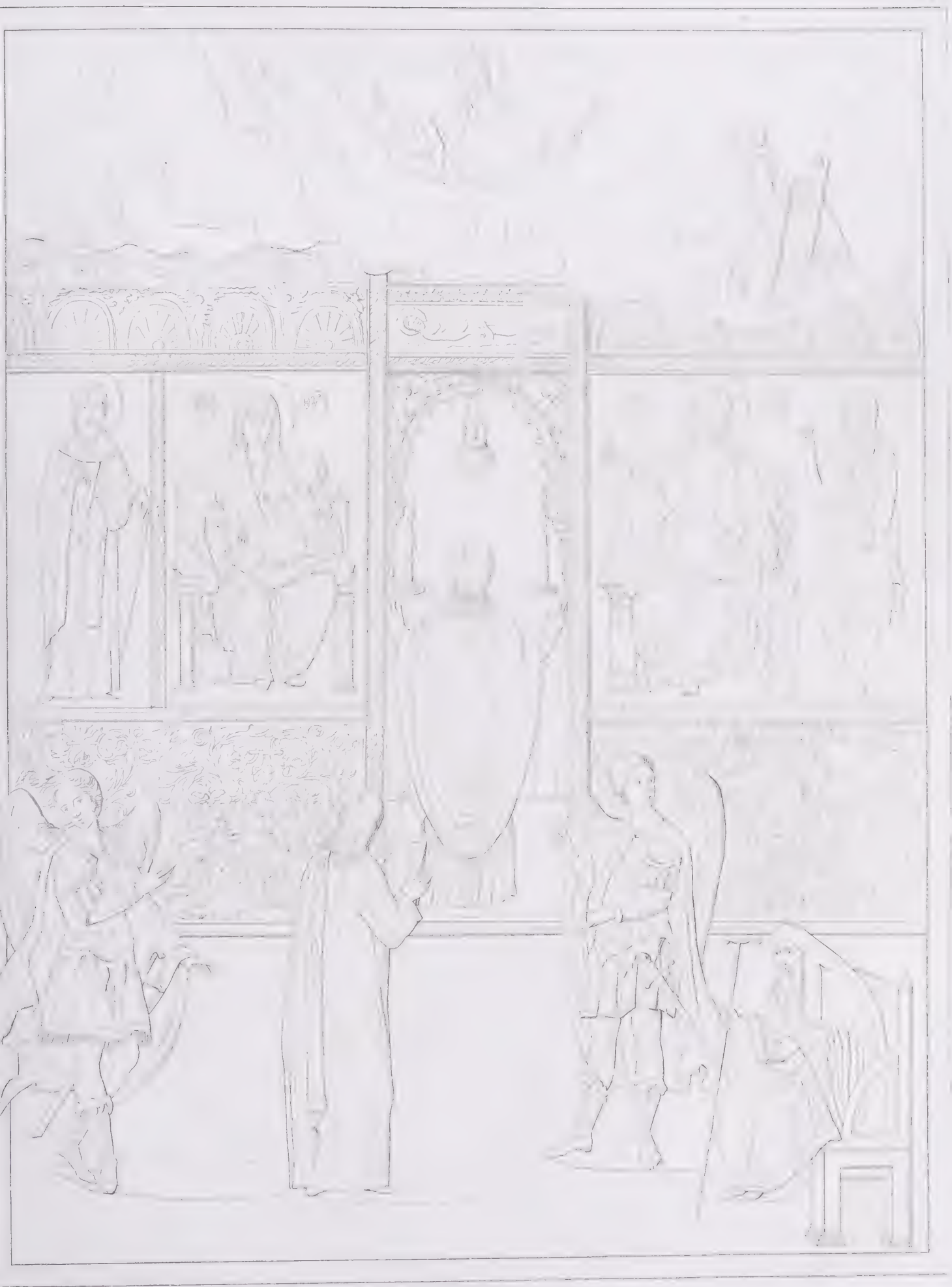

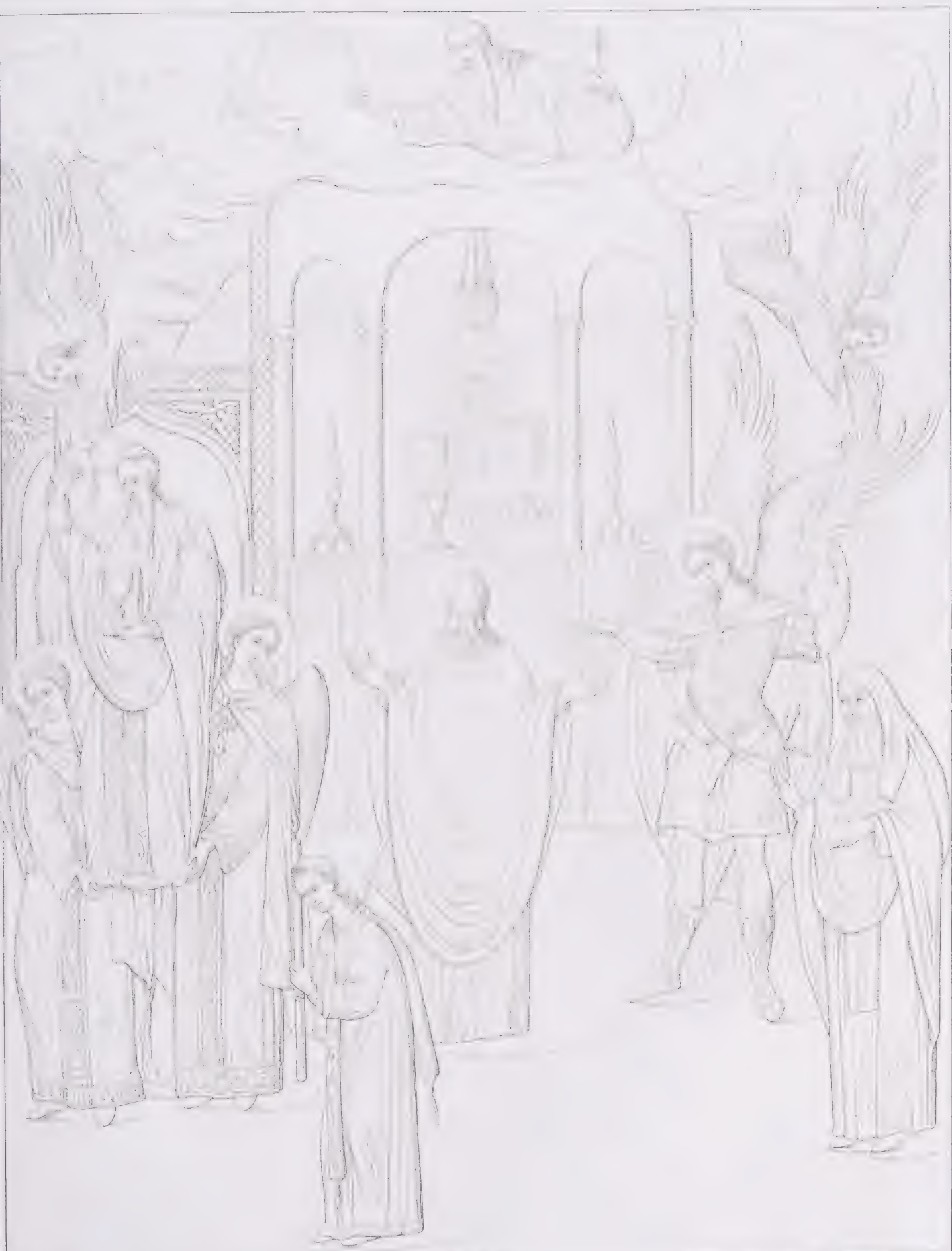

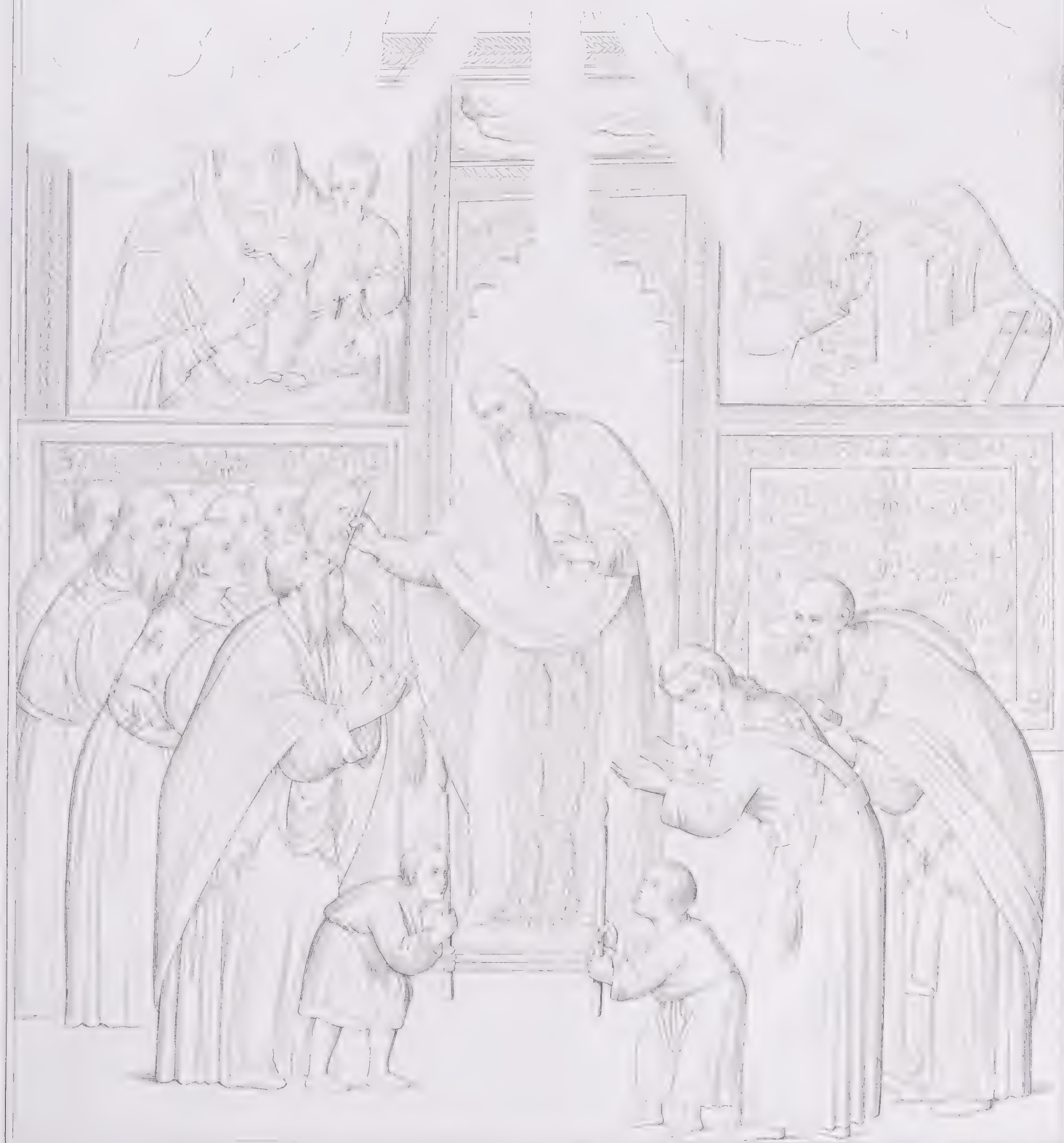

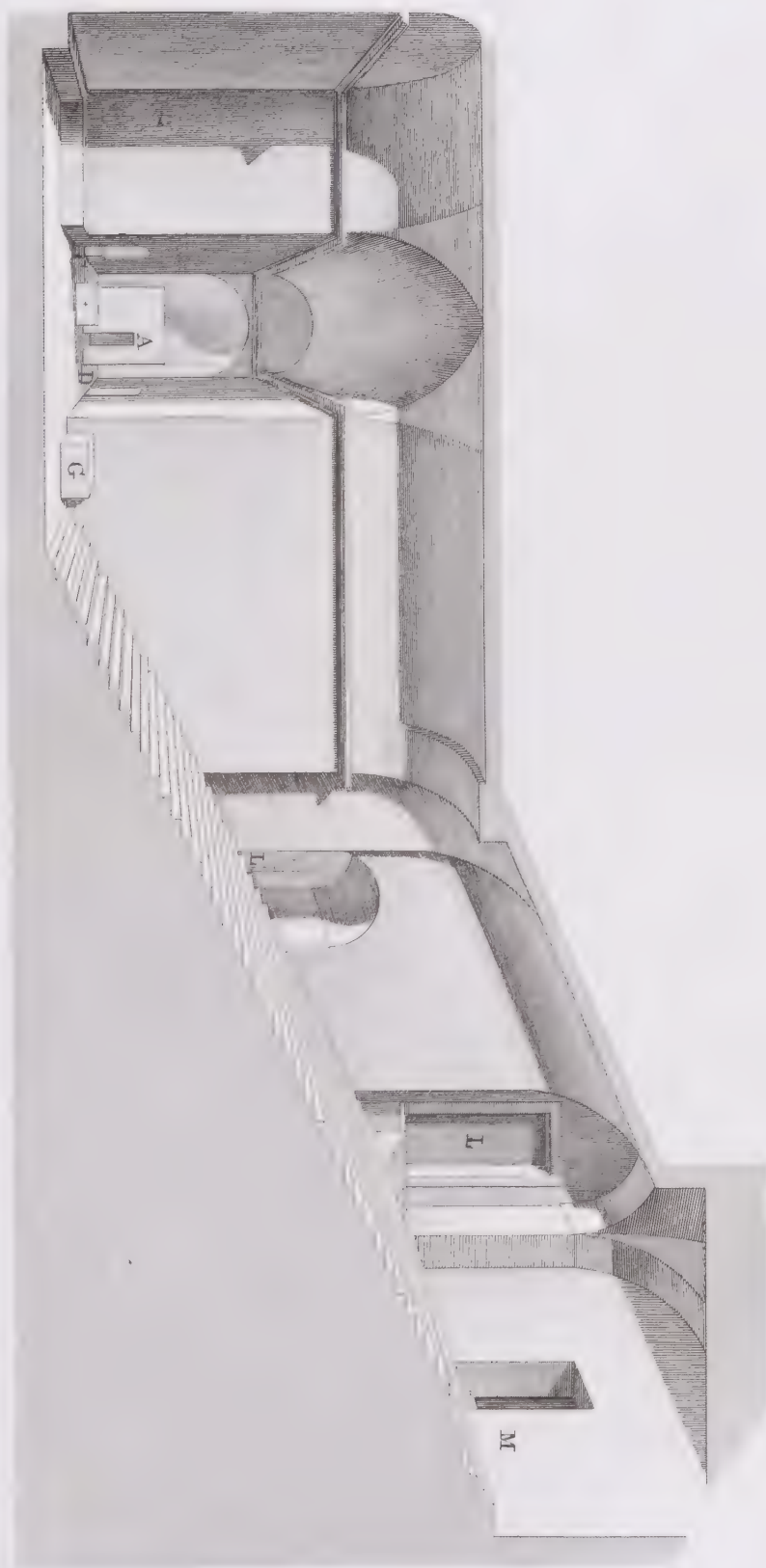

- A. Sepulcrum B. Mariae.
- B. Altare Graecorum.
- C. Altare Syrorum.
- D. Meschita Turcarum.
- E. Cisterna.
- F. Altare Abessinorum.
- G. Altare Armeniorum.
- H. Locus incognitus.
- I. Sacellum et sepulera SS
Joachimi et Annae.
- K. Sacellum et sepulcrum S.
Josephii sponsi Dominae nostrae.
- L. Janua vetus nunc clausa.
- M. Janua et introitus in ecclesiam.

MISSA PICTA GRAECORUM

IN CODICE HIERSOLYMITANO.

Est in bibliotheca vaticana graecus codex, pervenuste pictus, qui anno certe Christi 1600 Hierosolymis erat in Graecorum monasterio D. N. sanctae Mariae, quod est in loco Gethsemani. Sic enim diserte legitur p. 26: ἐκ τῆς μενῆς τῆς Κυρίας τῆς γεθσημανῆς, κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος αχ', φευρουαρίου ς'. Monasterii huius sive ecclesiae extat imaguncula in Chrysanthi patriarchae hierosolymitani sanctae urbis topographia, cum hac epigraphe: ἡ Γεθσημανῆ, ἐνθα ἡ ἐκκλησία κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ: *Gethsemani, ubi ecclesia dormitionis (obitus) Deiparae in valle Iosaphat.* Tum idem Chrysanthus p. 107. nominat: τὸν ἅγιον καὶ σεμνητορικὸν τάφον ἐν τῇ Γεθσημανῇ: *sanctum matris Dei sepulcrum in Gethsemani.* Phocas saeculi XII. monachus, ab Allatio editus, in descriptione locorum sanctorum, quos ipse inviserat, sic loquitur cap. 15. Τῆς πόλεως ἔξωθεν, περὶ τὸ ἀνατολικώτερον ταύτης μέρος, μέσσην τοῦ μεγάλου χαράδρῳδου χάσματος, τοῦ διαχωρίζοντος τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως, παρσέκεται τὸ χωρίον Γεθσημανῆ, ἐν ᾧ τάφος τῆς ὑπεραγίας θεσπείνης ἡμῶν Θεοτόκου· ναὸς ἐστὶ ὁ πᾶς θολωτός, ἐπιμήκης, κυλινδρωτός· καὶ μέσσην αὐτοῦ θύκην ἄμβωνος ἵσταται ὁ τάφος αὐτῆς, λελατομημένος ἐκ πέτρας etc. ἐν ᾧ τὸ ἄχραντον σῶμα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μετενεχθὲν ἐκ τῆς Σιών ἐτέθη. Eadem dicit Epiphanius hagiopolita ab Allatio item impressus. Sic etiam Perdiccas in expositione memorabilium urbis Hierosolymae. Denique et quidam Anonymus, apud eundem Allatium. *Extra urbem est Gethsemani, in quo est sepulcrum Deiparae. Ibi templum cum aedibus. Porta speciosa habet columnas marmoreas octo; et cum descenderis gradus quadraginta octo, templum reperis, et in medio templo cubiculum lapideum, et in medio cubiculi sanctum sepulcrum Deiparae, marmoreum, candidum, pulcherrimum.* Quin adeo praedictis antiquior Beda in libello de locis sanctis cap. 6. *In valle Iosaphat sanctae Mariae rotunda est ecclesia. Ibi monumentum vacuum, in quo sancta Marii aliquamdiu (nempe ante assumptionem) pausasse dicitur.* Idem templum describebat anno 1620. P. Bernardinus Amicus callipolitanus in libello de sacris Terrae sanctae aedificiis cap. 40, ubi illud prope iam totum subterraneum esse adfirmat, prout reapse apud eundem in tabula 40, rursusque in tab. 43. et 44. sub n. 65. videre est. Et hic quidem auctor diligentem interioris partis delineationem proposuit, quam nos post codicis picturas, ab eo desumptam proponemus. Haec de loco hierosolymitano, ubi repertus est vaticanus codex, dicta sufficiant. Iamque age novem codicis picturas sive imagines totum graecae missae ordinem repraesentantes, summario sermone decurrere libitum est: quarum quidem in quinto volumine part. II. p. 95. et 96. notitiam praevidiam sed multo breviorē scripsimus, spondentes simul eas in posterum nos edituros, quod nunc spe nostra citius iam factitamus; postquam operam dedimus ut eae fideliter aere cuderentur, et in hoc volumine decore et commode collocarentur.

IMAGO I.

Pars interior graeci templi, cuius in medio thronus episcopalis, imminente abside testudinata, seu conopeo, quasi caeli figura, ut loquitur Simeon thessalonicensis apud Goarium p. 182. Throno insidet ὁ ἅγιος Γρηγόριος Θεολόγος, *sanctus Gregorius theologus*, nempe nazianzenus: atque hoc fit ob indicandam divi ipsius liturgiam, quam unam de plurimis retulit Renaudotius in suae collectionis tomo I, quamquam nos aegyptiace etiam scriptam vidimus in codice vat. coptico 17. Est autem divus nimbato capite, pontificali ornatu insignis, phelonio scilicet crucibus per totum interstineto, quod Graeci πολυσταύριον appellant; cuiusmodi est imago S. Methodii apud Goarium p. 98. gestantis φαινώλιον πλήρες σταυρῶν. Circa humeros et infra dependens ὁμοφόριον, seu pallium, quod est praecipuum pontificis ornamentum: item in dextro latere ἐπιγονάτιον *subgenuale*, formae quadrangularis. Phelonio subest sticharium seu tunica loris fimbriata, id est quasi dalmatica. Manuum quoque carpi brachialibus ἐπιμανίκις adstringuntur. Dexterā quidem benedicit divus, more graeco tribus elatis digitis;

sinistra vero evangelii volumen tenet. Circumstant asceterii gethsemaniani, camelaucis petasati monachi longisque mandyis induti. Ex parietibus denique pictae tabulae dependent; dextero quidem in latere (1), domini Iesu imago librum tenentis; in sinistro autem, Deiparae ulnis puerum Iesum complectentis: pictae inquam coloribus tabulae, nam sculptiles imagines graeca ecclesia non facit, ut ait Metrophanes Critopulus confess. eccl. or. cap. 15. Profecto hae domini Iesu ac Deiparae imagines in Graecorum ecclesiis numquam desunt, quas in transitu venerantur, iisque lampadas incendunt, tum honoris causa tum ut illarum oleo ad infirmitates suas, pro ingenita populi pietate fiduciaque, utantur. Itaque etiam in Sampierii pictura celebri apud Cryptoferratam beatus Nilus iunior puero daemoniaco tactu olei lampadarii medetur. Quin adeo Graeci alique Orientales aegrotos suos quandoque ad ecclesias religioso sanitatis studio deferunt. Porro de templis Graecorum, post egregium Allatii tractatum, dicere supervacaneum est. Idem Allatius (epist. ad Ioh. Morinum) aiebat nihil esse proprium graeci ritus in urbana collegii athanasiani ecclesia, praeter bema. Atqui ego ne imagines quidem exteriores illius bematis gentilem Graecorum pingendi modum, sed potius occidentalium, prae se ferre video. Idem iudicium fero de panormitana Graecorum ecclesia, cuius certe picturae, ut vidi, nihil graecum habent.

IMAGO II.

Diaconus com tonsurâ clericali, diffusis in tergum more graeco capillis, stichario caeruleo vestitus, orarium (i. e. stolam) sinistro humero gerens, cui ter inscriptum ἅγιος; idque tribus digitis tenens, κρατῶν τὸ ὁράριον αὐτοῦ τῆς τρισὶ δακτύλοις, ut loquitur in rubrica Philotheus, et altare indicans, sacerdotem ut missam adgrediatur admonet: καιρὸς τοῦ παιῆσαι τῷ κυρίῳ: *tenopus est operandi Domino.* Maxque dicit: τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, *Dominum precemur*, quod saepe deinceps repetit inter illas preces, quae ut observat coptita Ben-Assali in suo tractatu cod. arab. vat. 151. f. 77. recitantur, dum populus expectatur ad missam. Intus altare est, superposito volumine cum ardentibus cereis. Coram est bematis sive ἱερατείου, tabulatum solidum, quod praeis cancellis substitutum fuit passim in ecclesiis Graecorum. Est autem bema, quod nos dicimus sanctuarium seu presbyterium, sed in graeco ritu prorsus oclusum: et bema dicitur, quia gradibus uno vel pluribus ad id ascenditur. Exornant bema ex auro et coloribus non invenustae imagines, domini Iesu, matrisque eius, et hoc quidem loco etiam sancti Lucae, ut inscriptio docet. Nam sacras imagines observat Andidensis noster n. 3. perpetuas esse sacrae liturgiae comites. Supra portam, sepultura Domini, quae sollemnis pictura est in Graecorum liturgiis, nam et antimensium, et altaris concha, itemque alia eandem figurant. In bematis vertice crux ornatior, de qua catechesis graeca p. 56: ὑψοῦται ἐπάνω τοῦ καταπετάσματος ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρός. Illic et angelus quasi de caelo adveniens, et suscipiendis ferendisq. ad Deum precibus, cum sacrificii fructu, paratus. Angelos sacrae interesse liturgiae, passim graeci patres affirmant. Ex latinis autem, ut unum saltem nominemus, S. Petrus Damianus in canonis missae expositione, quam nos edidimus, sic: beatus Gregorius tanti secreti interpres de hora immolationis ineffabiliter loquens, quis » inquam fidelium habere dubium possit in illo mysterio choros angelorum adesse? etc. » Et infra: » hinc evidenter apparet quod angeli in sacrificio semper adsistunt. » Et Chrysanthus in capitulo de officiis singulorum ministrorum ed. Tergobysti in Hungrovalachia p. 111. diserte scribit: ἰστέον ὅτι ὁ μὲν ἐπίσκοπος τόπον ἔχει τοῦ τῶν ἁγίων θεοῦ· ὁ δὲ ἱερεὺς, τοῦ Χριστοῦ· αἱ δὲ λοιποὶ, τῶν ἁγίων ἀγγέλων: sciendum, quod episcopus quidem locum tenet universalis Dei; sacerdos autem, Christi; reliqui vero, sanctorum angelorum. Quid vero monasterii abbas, aut episcopus (nam et encolpium habet, crucem scilicet ἐπωμαδίῳ suspensam) sedens coram alio angelo adstante? Nimirum tota haec pieta liturgia secundum quamdam repraesentatur mysticam visionem. Etenim idem archimandrita divinis rebus adsistens, angelos se videre (pro constante ut diximus ecclesiae traditione ac sententia) circa tremendum hoc mysterium

(1) Dexteram appello eius qui de altari populum aspicit, seu qui de bemate in templum exit. Alioquin, ut ait graeca catechesis (ed. Ven. 1818.) κατὰ διάφορον σχῆσιν λέγονται τὰ δεξιὰ ἀριστερά.

adfirmat. Sic enim ibi graeca inscriptio in folio puro: καὶ ἰδοὺ κατεπετάσθη ἄγγελος κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔστη ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πύλιν τοῦ ναοῦ (1). καὶ ὅταν εἶπεν ὁ διάκων, ἐν εὐ-
*ρήνῃ τοῦ κυρίου θεηθῶμεν, ὁ ἄγγελος ἔφη· στήσατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· ἐνώ-
πιον γὰρ αὐτοῦ ἵστασθε: et ecce (inquit contemplator abbas) advolavit de caelo angelus, stetitque
iuxta exteriorē portam narthecis (id est vestibuli.) Et cum diaconus dixit: in pace Dominum
preceamur; angelus ait: apponite corda vestra ad timorem Dei, etenim coram eo consistitis.*

IMAGO III.

Primus sive minor introitus ad altare (πρὸς τὴν ἁγίαν τράπεζαν.) Proceditur scilicet ex obliqua seu boreali bematis porta, intra quam est prothesis, ubi instructio rerum missalium fieri solet (2). Praeit sacerdos librum ferens (puta apostolicarum epistolarum); subsequitur episcopus evangelii volumen gerens: namque a sacerdote satis distinguitur episcopus per subgenuale, quod episcopis tantum gestare licet. Et sacerdos quidem prope portam in sinistram partem seorsum abire videtur, episcopo subsequenti sacrumque facturo locum cedens (ut ait noster Andidensis n. 14.) quasi praecursor Iohannes Christo domino. Idem dicitur in graeca catechesi p. 86. Nempe et in sacello nostro pontificali, sacerdos in introitu loco medio de-
cedit propter Pontificem. Goarius p. 108. narrat heic fieri evangelii introductionem ad altare, cum procedendi augusto ritu, qui dicitur εἰσόδος. Stipant episcopum diaconus, ab orario seu stola denotatus, et subdiaconus, cum cerēis ardentibus, quae *μανυάλια* dici solent. Rem accurate describit Simeon thess. apud eundem Goarium p. 186. Quid est autem quod angeli gestant tum episcopum tum etiam sacerdotem? Nimirum, quia ait Simeon, diaconos fungi vice angelorum, pictor noster eleganter metathesi angelos ipsos ponit pro diaconis. Rursus in hac imagine picturae nobiles in bematis tabulato, Christi domini ac beatæ Mariae. In dextro latere videtur Adamus frondæ zona præcinctus, in sinistro autem divus quidam militari habitu, sanctus Georgius fortasse, aut Demetrius, vel quilibet peculiari aut patria devotione cultus. Bemati impositæ ardentes faculae, quasi missae sollemnis indices. In nubibus Christus ritu graeco benedicens. Supra bematis portam caenaculum cum mensa, adsidentibus angelis, iuxta illud: *panem angelorum manducavit homo*. Docet autem nos Andidensis num. 4. et 18. sacra mensa, sive altari, tum sepulcrum Domini significari tum etiam caenaculum. Pictor itaque noster in secunda tabella sepulcrum delineavit, in hac autem tertia caenaculum, quae sunt ut diximus ab altari significata. Humi in sinistro latere stans archimandrita, nimbo capite, ita ut videatur divus quidam (quamquam etiam viventibus interdum nimbus appingitur) pedo pastorali sive honorario innixus cuius forma differt a latina, ut scimus. Prosequitur visionem suam contemplator archimandrita, ut est in epigraphe: καὶ ὅταν ἐβρίθῃ τὸ ἀρχιμῆν τὸ ἐξομολογῆσθαι τῷ κυρίῳ, ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος, καὶ εἶπεν τοῖς παρεστώσιν ἀγαθύνετε πάντες καὶ στηρίχθε εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ. Καὶ ὅταν εἶπεν, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν (3), ὁ ἄγγελος ἔφη· καὶ νῦν βασιλεύει ἐν ἡμῖν· εὐφραίνεσθε καὶ ἀγαλλιάσθε χριστιανῶν τὸ γένος, ὅτι Χριστὸς βασιλεύει εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας· οὐκέτι ὁ διόβολος τὸν ἄνθρωπον πλεμῆσαι δύναται, καταπεθεῖς παντελῶς· καὶ ὅταν πάλιν εἶπον, δεῦτε ἀγαλλιάσώμεθα τῷ κυρίῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Et postquam dictum fuit, bonum est confiteri Domino; respondit angelus, atque adstantibus: hilares estote omnes, et confirmemini in timore Dei, et in ministerio eius. Et cum dixissent, Dominus regnavit; angelus inquit: nunc regnat in nobis: gaudete et exultate Christianorum gens, quia Christus per infinita saecula regnat. Haud diutius hominem diabolus oppugnare potest, quia omnino absorptus fuit. Et ubi rursus dixerunt: venite exullemus Domino etc.

IMAGO IV.

Sacerdos intra bema ad altare, phelonio albo indutus eius generis quod *σάκκον* (id est colobion) Graeci dicunt, et est tunica sine manicis non omnino talaris, ut ait Goarius p. 97.

(1) De narthece, parte quadam templorum graecorum satis controversa, peculiarem doctissimi Allatii habemus dissertationem, ad quam lectores ablegamus.

(2) Legatur praesertim hoc loco Allatius de recentiorum Graecorum templis ed. Paris. p. 141

(3) Legatur heic Andidensis noster n. 11.

Iam ad colores quod attinet, idem scribit loc. cit. obvios quosque quamvis sine delectu plerumque videantur Graeci adsumere, candido tamen et rubeo magis ipsos delectari; candido scilicet, ut subdit ibi Thessalonicensis, ob gratiae puritatem atque splendorem; rubeo ieiunii tempore et in defunctorum luctu: est enim illis hic interdum color luctus insigne: quem morem servat Romae pontifex maximus, qui luget, ut aiunt, in purpura. Attamen S. Basilii apud Ben-Assali f. 77. vult alba omnino esse vestimenta, absque ullo colore; et sic reapse albatus rem sacram facit divus Basilius, praesente imp. Valente, in suo basilicae vaticanae altari, ubi tamen vix quicquam praeterea graecum est. Exterioris bematis ornatus idem, nisi quod in extremis lateribus variant imagines, Baptistae scilicet sinistrorsum, sancti vero monachi episcopi dextrorsum, Basilii puta, vel Sophronii, vel cuiuslibet benedicens et crucem gerentis in pectore. Supra bematis portam rursus Domini sepulti figura. Intra bema impendit altari lampas, de qua catechesis graeca p. 58: καίεται ἀεννάως ἔμπροσθεν τῆς Θείας τραπέζης κανδήλα ἀκείμηντος, τρανώς μαρτυροῦσα τὸν ζῶντα ἔσσι τῆς ἱερᾶς πυξίδος υἱὸν τοῦ Θεοῦ. *Ardet semper ante divinam mensam lampas inextincta, quae perspicue testatur intus esse viventem in sacra pyxide filium Dei.* Sacratissimum hunc panem eucharisticum vocant Graeci alique Orientales *margaritam*. In nubibus David cum harpa ob significandam psalmodiam. Summus aequae in nubibus Christus utraque manu salutans seu benedicens. Infra, idem qui in secunda tabula hegumenus, sedens et pastoralis pedo innitens. Ibidem angeli duo loricati et chlamydati, secundum sedentis visionem, quam adiecta narrat inscriptio. Καὶ ὡς ἤλθεν ἐπὶ τῆς καθεδράς, ἔφη Μιχαὴλ ὁ ἄρχων, σοφία (1)· καὶ ὁ Γαβριὴλ, πρόσχωμεν· καὶ ὁ δεσπότης, εἰρήνη πᾶσι, εὐλογήσας τῷ σταυρικῷ ὄπλῳ τὰ σύμπαντα· καὶ οὕτως ὁ ἱερεὺς εἰρηνεύει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐπιφωνοῦντος δὲ τοῦ ἀγγέλου, καὶ λέγοντος ἐν εἰρήνῃ, στήκετε πάντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἵνα μὴ τις τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κλίνη πρὸς τὸ συντυχεῖν τινά· καὶ ὡς ἤλθεν τὸ προκείμενον (2), ψάλλει ὁ Δαβὶδ· καὶ τοῦ ἀποστόλου ἀναγινωσκόμενον, ὁ Παῦλος διδάσκει· ἀδελφαί μου, ἀκούετε· καὶ ὡς ἤλθεν τὸ ἀλληλούϊα, βᾶ ὁ Δαυὶδ καὶ λέγει· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· καὶ τὰ ἑξῆς. *Et cum venit ad cathedram, dixit Michael princeps: sapientia. Et Gabrihel respondit: attendamus. Et dominus: pax omnibus; simul benedicens crucis armatura res omnes. Atque ita sacerdos pacem adprecatur in ecclesia; exclamante simul angelo (i. e. diacono) et dicente: in pace state omnes cum timore ac tremore, ne quis vultum suum convertat, ut quidlibet occurrens animadvertat. Et cum venit procimenon, psallit David. Et cum legitur apostoli epistola, Paulus monet: fratres mei, audite. Et cum ad alleluia ventum est, clamat David (id est chorus musicus) dicens: Deus manifeste veniet, Deus noster, et non tacebit. Et reliqua. Et videretur quidem a stolato diacono legi evangelium, prout est eius officium in missa; attamen inscriptio recte loquitur de epistola apostolica, quam reapse anagnostes legere solet, ut Chrysanthus in capitulo supra citato p. 111. scribit: τοῖς ἀναγνώταις ἢ τοῦ ἀποστόλου ἀνάγνωσις ἐπεδόθη. Quamobrem pictor peccare heic videtur contra liturgiam, ponens diaconum pro anagnoste. Nec mirum; nostri enim quoque artifices ob rituum inscitiam infinita peccant. (De epistolarum ap. vel prophetiarum post introitum lectione, Andidensis noster n. 16, et catechesis gr. p. 92.) Item illud δεσπότης non Christum dominum benedicentem de caelo, sed sacerdotem liturgia fungentem denotat, quem diaconus domini titulo appellare solet: εὐλόγησον δέσποτα. Certe sicut latinus episcopus populum in missa salutatur verbis *pax vobis*, ita graecus verbis *pax omnibus*. Noster vero contemplator, haec ab angelis fieri dicique, pro suo suscepto instituto, imaginatur. Sunt autem missae partes quinque: *instructio* quae fit in prothesi, *oblatio*, *consecratio*, *communio*, *gratiarum actio*, in qua fit ἀπόλυσις, i. e. populi dimissio. Est et alia brevior missae partitio, nempe προσκυμνὴ, λειτουργία κατηχουμένων, λειτουργία πιστῶν. Nunc in prioribus versamur.*

(1) Varie a liturgicis tractatoribus vocabulum hoc exponitur. Andidensis n. 19. de rationali ad rem sacram attentione intelligit. S. Basilius apud Ben-Assali f. 78. ad cantum refert, id est non tam esse canendum in missa cum suavitate, quam cum sapientia, id est pie graviterque. (De Ben-Assali Allatius, Ecchellensis, Naironus, Assemanus.)

(2) Videsis Andidensem n. 19. Est autem *procimenon* certus numerus versiculorum e psalmis excerptorum, qui proprii sunt cuiusque diei, ut Cangius in lexico. Goarius vero p. 175. animadvertit, προκείμενον dici *prologum* in liturgia S. Marci. Legatur idem Goarius etiam in adnotationibus p. 111.

IMAGO V.

Adhuc sacerdos sacra liturgia fungens ad altare, ex quo ignis in caelum usque conscendit, vel quia ut aiunt Sophronius atque Cyrillus alex. (apud nos T. V. part. II. p. 96.) sacerdotem oportet esse ferventem et quasi igneum; vel ob aliam, quam mox docebit inscriptio, causam. Altare quidem ritu graeco quatuor columnis sustentatur, quibus imminet concha, quarum mystica significatio est, varieque ab interpretibus tradita. Post sacerdotem minister καμίσάτης. Thessalonicensis apud Goarium p. 200: κέκνηται ἔνδυμα τὸ καλούμενον καμίσιον, ὅπερ κατὰ τύπον φελωνίου ἐστὶ μικροῦ, ἢ στιχαρίου ἐκ λίνου. *Habet lector vestem, ut vocatur, camisiam, parvi phelonii aut linei sticharii instar; ἢ πορφυροῦν, διὰ τὸ πορφυροῦν τοῦ Χριστοῦ ἱμάτιον ἢ λευκόν, διὰ τὸ καθαρόν τῆς ἱερωσύνης: est autem illa vestis vel purpurea, propter purpureum Christi indumentum; vel candida, propter sacerdotii puritatem.* Quisquis denique hic sit minister, is illa induitur, quam Latini albam appellant, Itali cotta; quam quidem heic videmus talarem, prout in prisco etiam nostro ritu; non vero ita brevem ac prope nullam, prout interdum in hodiernis abusivo more ecclesiis cernimus. Et quidem S. Basilus loco supra citato talares omnes ministrorum vestes esse iubet. Dextro in latere Michael archangelus daemonia expellens; qua imagine recte pictor morem priscum denotat excludendi a liturgia energumenos, et malae vastataeque conscientiae homines, vel publicae paenitentiae addictos, itemque catechumenos ceu nondum potestate daemonis liberos. (Hinc illa in progrediente missa sublimis terribilisque exclamatio: τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, sancta sanctis.) De catechumenorum dimissione sic diserte noster Augustinus serm. XLIX. 8. *Ecce post sermonem fit missa catechumenis, manebunt fideles, venietur ad locum orationis.* Adest in testudinato throno hegumenus contemplator, nunc stans propter evangelii lectionem, quam omnes stantes audiunt, ut Ben-Assali quoque f. 78. narrat. (Post evangelium etiam apud Graecos episcopus vel sacerdos concionari solet sumpto illinc argumento, ut ait dictus Ben-Assali loc. cit.) Contemplator sic in epigraphe loquitur. Καὶ ὡς ἴδεν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, ἦκουσεν τοῦ ἁγγέλου εἰπόντος· ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ μελιζόμενος, καὶ τοῖς πιστοῖς διαδιδόμενος· οἶδα τί νυν τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας ἀνεωγμένην, καὶ τὸν οὐρανὸν φαινόμενον· καὶ ἕκαστος λόγος τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ὡς σὺρ ἐγένετο, καὶ ἔφθανεν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. (quae sunt ipsa sancti Sophronii verba apud nos loc. cit.) καὶ ὅτε εἶπεν ὁ διάκων, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, εἶδεν ἄνθρωπον ἐστῶτα μέλανα εἰς τὰς ἁγίας πύλας τῆς ἐκκλησίας ἔχοντα αὐτοῦ τεθελωμένην τὴν θεωρίαν, καὶ τρίζοντα τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἐστῶτας εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ὅπως ἐκβάλλῃ ἕνα ἕκαστον ἀπ' αὐτῆς· καὶ ὅτε εἶπεν ὁ διάκων, μὴ τις τῶν κατηχουμένων, εἶδεν τὸν ἄγγελον κυρίου πῶς συνεπετάσθη ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ, καὶ ἦρεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐξώτερον πύρ, λέγων αὐτῷ· τί σὺ ἵστασαι ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάρμου, τούτεστι μὴ ἔχων ἐξουσίαν; *Et cum ad sanctum evangelium ventum est, audiavi angelum dicentem: venit filius Dei membratim dividendus et fidelibus distribuendus. Vidi itaque ecclesiae tectum patefactum caelumque conspicuum. Et singula sancti evangelii verba ceu flamma fiebant usque ad caelum ascendens. Et cum dixit diaconus: quotquot estis catechumeni, discedite; vidi hominem nigrum in sanctis ecclesiae foribus stantem, cuius erat prorsus ater aspectus, dentibus suis stridentem adversus illos qui in ecclesia Dei consistebant, ut singulos videlicet inde expelleret. Cumque dixit diaconus: ne quis catechumenus; vidi angelum Domini alis suis advolantem, qui atrum illum correptum eiecit in ignem exteriorum dicens: cur heic consistis, non habens vestem nuptialem, id est potestatem?*

IMAGO VI.

Ἡ μεγάλη εἰσόδος, introitus magnus. Goarius p. 113. ita: « Duplex introitus est; minor, quo evangelium; maior, quo sacra dona (consecranda) ad altare inferuntur; in privatis quidem liturgiis a diacono et sacerdote, in sollemnioribus a celebrante pontifice. Pontifex cem longo comitatu et multiplici apparatu pompa praecedat etc. » Heic vero est compendii causa diaconus cum cereo, ceteros enim ministros subintelligendos pictor reliquit. Pontifex ornatu suo et subgenuali distinctus, porta obliqua exiens gestatur ab angelis, de qua re iam diximus in tertia pictura. Heic vero nominatim Germanus liturgicus dicit: συνεισπορεύουσιν

μένων καὶ ἀγγελικῶν στρατιῶν, καὶ χορῶν ᾠσμάτων, καὶ ἄλλων τάξεων. Ipse episcopus ante pectus sacrum calicem manu praefert, adducto in humeros ornato, quo uti solet ad altare, linteolo; sacrum quoque discum in caput elatum, et velamine nē pateat obtectum, sustinens. Rursus idem pontifex, ex subgenuali agnoscendus, manibus passis ante altare, quod est totum conspicuum, cum duplici volumine, evangelii ut puto et epistolarum apost., cum calice ac velo, quod ob tenuitatem aēr dici solet (vel quia significat noctem passionis) nec non asterisco. Disci atque asterisci imagines apud Goarium conspicimus p. 99. De hoc magno introitu Andidensis n. 18. (et catechesis p. 100.) Ibi Andidensis loquitur de altari medium bematismatis locum semper tenente, et de imposito curvo lacunari, quod caelum significat, et de quatuor columnis, quorum significationes alibi nos tradidimus T. V. part. II. p. 96. De caelo utrimque angeli ad suscipienda vota liturgica sive oblationem. In summo caelo aeternus pater benedicens. Humi hegumenus vel potius episcopus contemplator, iuxta quem loriceatus magnisque alis praeditus angelus, de quo in epigraphe, quae ita se habet. Καὶ εἰσελθόντες τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διακόνου διαβιβάζσαι τὰ ἅγια, ἤκουον τοῦ ἀγγέλου εἰπόντος· πᾶτερ ἅγιε, ἐξαπόστειλὲν τοὺς μυσταγωγούς σου ἀγγέλους, εἰς τὸ λειτουργῆσαι τὰς θείας δυνάμεις σου καὶ εὐθείως εἶδον δύο ἀγγέλους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατερχομένους· καὶ συνεπετάσθησαν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν· βασιλεύσαντες δὲ τὸν ἱερέα μετὰ τῶν ἁγιασμάτων καὶ ἀχράντων μυστηρίων, εἰσήγαγον ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου, λέγοντες αὐτῷ· βλέπε πῶς ἱεραργεῖς, παρεισταμένων καὶ συλλειτουργούντων σοι τῶν θείων δυνάμεων. Καὶ ὅτε εἶπεν ὁ διάκων, σῶμεν καλῶς, σῶμεν μετὰ φόβου, ἤκουσα τοῦ ἀγγέλου λέγοντος ταῖς παρισταμένοις· πάντες μετὰ φόβου στήκετε, φοβερὰ γὰρ τὰ παρόντα μυστήρια. *Et introeunte sacerdote cum diacono ad sanctas res inferendas, audiavi angelum dicentem: pater sancte, mitte mystagogos angelos, scilicet ad peragendam liturgiam sanctas potestates tuas. Vidique statim duos angelos de caelo adventantes, qui mox sacerdotem cum sanctis rebus et immaculatis mysteriis gestantes ad altare introduxerunt, dicentes ei: videsis, quomodo liturgiam peragas; etenim tibi adstant simulque ministrant divinae potestates. Et cum dixit diaconus: stemus decenter, stemus cum timore; audiavi, angelum dicentem adstantibus: cuncti cum timore consistite; sunt enim haec tremenda mysteria.* De hac consecrandorum donorum sollemni gestatione ex prothesi ad altare, non sine populi circumstantis adorationibus atque hymnis, extat (praeter alia aliorum) opusculum apologeticum Gabrihelis philadelphiensis; cui doctissimas animadversiones Richardus Simonius attexuit. Nos cum Eutychio byzantino patriarcha ritus huius excessum reprehendimus T. IV. part. I. p. 61.

IMAGO VII.

Consecrationem sanctorum munerum heic fieri, indicat domini Iesu puerilis figura medio in altari sublimis, stipata seraphinis atque cherubinis, tamquam rotā splendidissimā, aliāque insuper angelorum turbā utroque ex latere adorantium precesque suscipientium. Atque hoc praecipue tempore circumstare altare angelos, ait Chrysostomus homil. III. n. 5. in ep. ad Ephesios, et de sacerdotio lib. VI. 4. Et cum Gregorio PP. S. Petrus Damianus apud nos in opusculo iam citato « in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem caelos aperiri, in illo » mysterio choros angelorum adesse, summis ima sociari, terram caelestibus iungi, unum et idem ex visibilibus et invisibilibus fieri. » Iam quod attinet ad flammam quo totus sacerdos involvitur, graecae ecclesiae catechesis p. 175. narrat magnum Basilium vidisse immensum ignem caelo delabi, totumque altare ab eo collustrari usque ad mystagogiae finem, ceu scribit in illius vita Amphilochius. Idem de Chrysostomo refert Metaphrastes. Idem denique de magno Euthymio Cyrillus monachus. Adest in tabula etiam diaconus cum volumine liturgico. Denique contemplator hegumenus pedito innixus, qui in epigraphe sic loquitur: Καὶ ὅτε εἶπεν ὁ ἱερεὺς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδων, εἶδον τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας ἀνεωγμένην· καὶ μετὰ τῆς φοβερᾶς φλογὸς, πάλιν εἶδον πλῆθος ἀγγέλων καὶ ἐξαπτερόγων κατερχόμενα· καὶ μετ' αὐτῶν εἶδον πρόσωπα ἐνδρέα, ἃ οὐκ ἔστι δύνασθαι διηγήσασθαι τὸ κάλλος αὐτῶν· ἦν γὰρ τὸ φέγγος αὐτῶν ὡς φλόξ πυρός· καὶ αἱ μὲν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι ἐπετάσθησαν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν κύκλῳ τοῦ θυσιαστηρίου· τὰ δὲ ἐξαπτερόγυα κύκλῳ τῆς ἁγίας τραπέζης· καὶ παῖδιν ὥράθη μέσιν αὐτῶν

θερμφορέμενον, ὡς πῦρ φλέγον· καὶ πυρὸς φλὸξ ἔπεισεν ἐπὶ τὸν ἱερέα· καὶ ἐγένετο ὁ ἱερεὺς εἰς φλόγα πυρὸς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἕως τῶν ὀνύχων αὐτοῦ. *Et cum cecinit sacerdos triumphalem hymnum, vidi ecclesiae tectum aperiri. Et non sine formidabili rursus igne conspexi multitudinem angelorum, et sex alis praedictorum advenientem; simulque vidi eximios vultus, quorum venustatem nemo potest enarrare; erat enim splendor illorum tamquam flamma ignis. Et angeli quidem atque archangeli alis suis advolabant circa altare; illi autem sex alis praediti sanctam mensam circumstabant. Et puer in medio ipsorum, instar ignis fervens conspiciebatur, cui illi obsequenter famulabantur. Et sacerdos quasi flamma factus apparuit a summo vertice ad ungues. Ceteroqui cave dicas, Christum vel in hac tabella, de caelo descendere consecrandum super altare; vel in postrema, de altari post sacramenti consumptionem in caelum redire: doctrina enim theologica tradit, Christi corpus illic in ipso altari ex conversione panis et vini existere.*

IMAGO VIII.

Missae pars illa, in qua fit sacrosanctae Eucharistiae dignis volentibusque distributio. Bematis tabulatum more solito pictum, nempe sepultura Christi, B. Maria cum puero Iesu, et episcopus, quem esse nazianzenum suadet idem plane ornatus ac gestus, quem in prima imagine aspeximus; quamquam et de Cyrillo hierosolymitano, vel alio quovis pontifice cogitare licet. Episcopus extra portam regiam, vel potius in eius limine, consistens (neque enim ingredi intra bema laicis licet) divinam eucharistiam de calice ope cochlearis sumptam accedentium ori ingerit, qui quidem stantes, more graeco, communicant, uniformi quodam *πολυσταυρῷ* humerali, huius caerimoniae ut videtur proprio, vel birro induti. In sinistro latere diaconus cum orario *σταυροειδῶς* sibi circumiecto et complicato, cuiusmodi imaginem Goarius exhibet p. 126. Nimirum diserte narrat Thessalonicensis p. 183. *διάκονον ἐν τῷ μέλλειν κοινωνεῖν περιζώνουσθαι*. Idem diaconus per id tempus, vel etiam sacerdos, ait ad populum ex adverso stantem: *μετὰ φόβου, πίστεως, καὶ ἀγάπης προσέλθετε: cum timore, fide, atque amore accedite*. Senes duo pontifici utrimque circumstantes, monachi sunt, quia camelaucio dempto, mandyam ut in prima pictura retinent. Denique pueri duo vel minores clerici, qui brevius camisati videntur, funalia gestant, stantes quidem sed tamen inclinati. Adiecta autem inscriptio (quae de incruento sacrificio quasi de cruento per phantasiam loquitur) ita se habet. *Καὶ ὡς ἦλθεν τὸ μακάριον καὶ ἅγιον, πᾶτερ ἡμῶν ὁ ἐν ταῖς οὐραναῖς (1), ἦκουσ ἀγγέλου εἰπόντος πρὸς τοὺς ἐστῶτας· πατέρες καὶ ἀδελφοὶ ἀγαθοὶ καὶ πιστοὶ· εἴ τις ἐξ ὑμῶν κατὰ τινος ἔχει, ἢ μετὰ γυναικὸς ἐβλήβη ἐν τῷ σαββάτῳ, ἢ ἴδιον ἐν ὁσμάτι, οὐκ ἔστιν ἄξιός τοῦ ἀχράντου σώματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (2)· καὶ ὅτε εἶπεν ὁ ἱερεὺς, τὰ ἅγια ταῖς ἀγίαις, τότε εἶδον τὰ πρόσωπα ἐκείνα ὡς ἱερεῖα γενόμενα, καὶ τοὺς ἀγγέλους κατέχοντας μαχαίρας, καὶ κατασφάζοντας τὸν πῶντα, καὶ ἐκχέοντας τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ· τὸ δὲ σῶμα κατακύψαντες ἐπέβηκαν ἐπάνω τοῦ ἁγίου, καὶ ἐγένετο ὁ ἅγιος σῶμα, καὶ ὁ εἷς αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ συνελθόντες πάντες οἱ παριστάμενοι μετελάβανεν· οἱ δὲ τὸ ἄρην μὴ λέγοντες, ἀλλότριαι εἰσὶν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (3). *Et cum ventum est ad beatam illam sanctamque orationem, pater noster qui es in caelis, audiavi angelum dicentem (pro diacono) praesentibus: patres atque**

(1) Graeca catechesis p. 158, ubi sermo est de oratione *pater noster*, sic admonet: *πλησιάζει ἡ ὥρα τῆς θείας κοινωνίας: appropinquat divinae communionis hora.*

(2) Additur apud Ben-Assali p. 79: *hic non accedat, ne divinitatis igne amburatur*. Is autem ignis in praecedente nostra tabella reapse exardescit.

(3) Cum ego diu frustra de origine harum visionum quaesissem, quae in praesente missae expositione leguntur, comperi demum in graeca catechesi indicium partim saltem huius rei manifestum in magni Arsenii vita. Etenim quum senex monachus quidam de Christi in eucharistia praesentia pertinaciter addubitaret, prodigiosa demum visione edoctus fuit atque convictus. Ea vero sic legitur latine apud nostrum Surium die 19. iulii, ex graeco Metaphraste, ubi post narratam monachi incredulitatem, sic pergit Arsenii biographus. *Cum sacra perageretur mystagogia, divinusque panis esset propositus, infans visus est eodem tempore tribus senibus is panis. Deinde cum sacerdos ad hoc ut panem in frusta divideret, iam manum extendisset, visus est ei angelus, qui superne devotaverat, et gladium in manu habebat: qui cum propositum infantem sacrificasset, deinde eius sanguinem infundebat in calicem; et quamdiu sacerdos panem in parva frusta frangebatur, tamdiu quoque poterant videre angelum secantem partes ex carne pueri. Cum autem accessisset is, qui errabat senex, ut esset particeps sacrificii, carnis mundae et cruentae aperte fuit particeps. Hoc visum ab illo sene, non sanum correxit iudicium.*

fratres boni ac fideles, si quis vestrum habet aliquid adversus quemquam, aut uxori operam dedit hesterno sabbato, aut illusionem phantasticam passus est, is non est dignus immaculato corpore domini nostri Iesu Christi. Et cum dixit sacerdos: sancta sanctis; tunc vidi vultus illos tamquam victimas fieri; et angelos correptis gladiis puerum illum mactare, sanguinemque eius in sacrum calicem fundere, et concisum frustatim corpus supra panem imponere: factusque est panis corpus, et vinum sanguis domini nostri Iesu Christi. Et convenientes cuncti qui aderant, participabant. Qui vero amen non dicebant, hi alieni erant a filio Dei. Rem explicant apud Goarium p. 119. ss. Ambrosius et Leo PP. ubi dicunt solitum responderi amen ab iis qui oblatam eucharistiam cum fide suscipiebant. (Et sic etiam Ben-Assali p. 80.) Ambrosius quidem de sacr. lib. IV. 5. « Dicit tibi sacerdos: corpus Christi; et tu dicis: amen, hoc est, verum. » Leo autem ed. Baller. serm. XCI. « Hoc ore sumitur, quod fide creditur: et frustra ab illis » amen respondetur, a quibus contra id quod accipitur disputatur. » Siqui vero amen nulloatenus respondebant, ii plane incredulos semet ostendebant. Eadem dicunt de sensu vocabuli amen in hoc percipiendo sacramento syri expositores apud Zanolinium de Euch. sacr. p. 44. et seq. Nunc apud nos sacerdos, qui tradit, dictionem suam concludit vocabulo amen, quod erat a suscipiente respondendum. Sed hodierni quoque Graeci nos imitari videntur, ob vitandam vocum multitudinem. Catech. gr. p. 60.

IMAGO IX.

Eulogiarum seu panis ex oblatis distributio. Μετὰ τὴν εὐχὴν ἐξέρχεται ὁ ἱερεὺς, καὶ σταῖς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ δίδωσι τὸ ὀντίδωρον: post orationem egreditur sacerdos, et consueto in loco (extra bematis seu presbyterii portam) consistens dat antidorum. Coram, duo sunt ex iis qui in praecedente imagine eucharistiam sumebant: in sinistro latere monachus cum hegumeno pedum tenente. Media in pictura conspicuum adhuc altare intra bematis portam. In eiusdem bematis tabulato picti beata Maria, et quidam sanctus episcopus librum tenens ac benedicens. Sublimis in aëre puer Iesus quasi in caelum conscendens, vel ut Graeci patres loquuntur assumptus, cum quo angeli fructum sacrificii precesque fidelium ad Deum ferentes. Andidensis noster n. 38. narrat in missae fine fieri consumptionem seu sublationem sacrorum quae relieta sunt fragmentorum, quo actu ascensio Christi domini significatur. Et sic omnino etiam Germanus in liturgicorum auctorum gr. editione parisiensi p. 179. Videlicet cum in sacra liturgia universa Christi vita repraesentetur, quod sibi demonstrandum proposuit Andidensis n. 3, nec non Cabasilas cap. 6, et denique catechesis p. 183, haec Christi domini ascensio quae in nostra nona tabella repraesentatur, coronidem imponit operi. Porro missae clausula est, panis benedicti, sive oblati, ad populum diribitio, qui in lance puero, populum quasi repraesentanti, traditur. Etenim ut scribit Ben-Assali f. 80. nihil conservari debet ex oblatis panibus, sed omnia post missam distribui. Illa quoque in graecae missae fine fit interdum distributio, quae dicitur colyborum (i. e. placentarum) eaque pariter sacro ritu a sacerdote peragitur; de qua peculiarem scriptiunculam edidit Gabriel philadelphiensis. Denique ipsius eucharistiae reliquias constantinopolitana diu ecclesia indulsit pueris consumendas, testibus Evagrio lib. IV. 36, et Nicephoro Callisto hist. lib. XVII. 25. Sed ut ad tabellam nostram redeamus, post eam panis diribitionem fit ἀπόλυσις, id est dimissio. Nam sicut Latini dicunt *ite, missa est*; sic Graeci: *discedamus in pace*. Adiecta autem imagini epigraphe sic loquitur. Καὶ ὅτε εἶπεν ὁ διάκων, ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν, εἶδον τὰς θείας δυνάμεις δοξαζούσας τὸ παιδίον, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ὑψουμένας· καὶ τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀπαρχὰς σὺν τῷ κυρίῳ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνερχόμενας· καὶ ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἅγιοι πατέρες, καὶ κατανυγέντες, ἔδωκαν δοῦσαν τῷ θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. Et cum dixit diaconus: *discedamus in pace*; vidi tunc divinas potestates puerum (Iesum) glorificantes, et in caelum elatas: et ecclesiae oblationes pariter cum Domino in caelum sublatas. Atque haec sancti patres audientes et compuncti, gloriam Deo dederunt per saecula. Amen.

INDEX RERUM PRAECIPUARUM

IN SECUNDA VOLUMINIS PARTE.

A

Abares obsident Constantinopolim sub Heraclio p. 423.

Adagii graeci explicatio p. 42. Aliud adagium p. 531.

Aethiopes orientales et occidentales p. 403.

Alania a caucasiis montibus usque ad Iberas extenditur p. 382.

Alani nomine tenus christiani p. 395. Mittunt coloniam in Seythiam atque Sarmatiam p. 382. Incolunt etiam prope Chersonem p. 383.

Alemannus Nicolaus Graecorum sui temporis Romanae doctissimus p. XX. Kalendarium commentario illustrat p. 29. seqq. Eius opuscula duo inedita p. XX. et XXX.

Allatii Leonis patria, institutio in collegio urbano Graecorum, munera varia, itinera, studia in bibliotheca vaticana p. V. seqq. Mortualis annus p. XI.

Allatii non duplex fuit bibliotheca ms. graeca et latina, sed una auctorum utriusque linguae inchoata, et mox abrupta, et quidem ex editis plerumque libris sumpta. Sic enim reformanda est adnotatio p. 71.

Alexii Comneni Iohanne geniti coronatio p. 399.

Ambitionis vanaeque gloriae vituperatio p. 473. seqq.

Anastasii antiocheni opusculum in cod. vat. p. 71.

Andronicus Tarchaniota oratione funebri celebratur p. 422.

Angeli cur pingantur aligeri p. XXXIX.

Angeli missae sacrificio assistentes p. 564. 577. seqq.

Anima (de) tractatus graeci edendi p. 92.

Antitypa ss. Eucharistiae haud post sed ante consecrationem p. 482.

Arcadii imp. litterae p. 267. 273. 274. 287.

Arcadius imp. legebat Origenis periarchoon p. 278.

Arsacius ordinatur loco Chrysostomi, et mox expellitur p. 282.

Athanasii S. ex homilia mystagogica fragmentum p. 239.

Athleticae scholae graeca vocabula p. 466.

Athonis montis vastatio cum monachorum caede p. 438.

Avaritiae gravissima vituperatio p. 463. seqq. et 499. seqq.

B

Bartholomaei (S.) cryptoferatensis vita nunc primum edita p. 514. seqq. cum panegyrico in eundem p. 530. Bonus sacrorum librorum interpres fuit p. 532. Calligraphus egregius, teste etiam codice, qui superest, manu eius scripto p. 526. Ieiuniis apprime deditus p. 516, et 526. Templum Cryptoferatae condit p. 518. Illic miraculum p. 519. Aliud p. 526. Pontifici rom. paenitentiam suadet p. 520. Caietae dominum captivitate liberat p. 520. Laudatur a Deipara p. 521, et ab apostolis Petro ac Paulo p. 523. Gloria eius in visione p. 529.

Basilio magno supposita missae explicatio quaedam p. 551. Eiusdem Basilii dictum a synodo byzantina confirmatum p. 486. adn.

Bema, seu presbyterium, semper semicirculare in ecclesiis graecis p. 565.

Besarion admirandus monachus studita p. 344. (Est enim Besarion nomen, non cognomen.)

Besarionis Cardinalis epistola primum nunc edita p. 200.

Bibliotheca Electoris palatini devehitur Romam ab Allatio p. XXII. seqq.

Bibliothecae vaticanae indices graeci, auctore Leone Allatio p. XXVII.

Biographiae Sanctorum utilitas p. 514.

Bonus Constantinopoleos prorox p. 426.

Bosphori princeps p. 307.

C

Calendariorum varia genera p. XXX.

Canes bellatores p. 211. seq. Canum multiplices laudes in Theodori Gazae edita nunc primum lucubratione p. 203. seqq. Catelli melitensis affectus p. 84.

Canon nicaenus arabicus 44. exponitur p. 546.

Cantacuzeni Matthaei commentarius ineditus in librum Sapientiae p. 186. adn.

Captivitatis miseria describitur p. 436.

Caroli magni imp. curae liturgicae p. 105.

Castamon urbs capta abs Iohanne Comneno imp. p. 408. Item aliae urbes p. 410. 411. 412. 413.

Catelli allatiani epistola poetica p. IX.

Catena in Iob utrum Nicetae an Olympiodori sit disputatur, cum refutatione argumentorum P. Comitoli p. 17. seq.

Cathedrae rom. S. Petri festum ventilatur p. XXXVI.

Catherinae S. festum in occidentem serius invectum p. XLVI.

Cellulani monachi p. 371.

Ceryci et Iulittae martyrii pura et sincera narratio Theodori episcopi iconiensis p. 417.

Chaganus Abarum rex p. 424. Eius figura describitur p. 430.

Chersonis episcopus obiurgat vexatque Theodorum alaniensem p. 384.

Chii insulae breves fasti p. V.

Chonae et Colossae una eademque urbs p. 26.

Chosroës rex ingratus christiani imperatoris beneficiis p. 424.

Christus natus anno mundi 5506. Augusti imperantis anno 42, die decembris 25. Idem passus mundi anno 5539, Tiberii anno 18, martii die 23. Haec iuxta calculum Nicetae Seidi p. 493.

Ciceronianae villae columnae p. 518-519. De illis epigramma ibidem.

- Claudius quidam princeps p. 400.
 Clavis perpetuum Petri ap. insigne p. XXXVI.
 Χλωροπικὴ humeralis fortasse vestis genus p. 340.
 Cobellutii cardinalis laus p. XIX.
 Collectio prisca auctoritatum pro duabus in Christo naturis p. 109.
 Communio sub utraque specie a Graecis propugnata p. 572.
 Conceptionis B. Mariae festum antiquius Sixto quarto PP. p. XLVIII.
 Concilium romanum adversus Theophilum alexandrinum p. 269. Chalcedonense ad Quercum adversus Chrysostomum p. 276. seqq.
 Confessarius Vid. medicis.
 Conradi imp. filia nubit Manuelli Comneno p. 404. seq.
 Constantini magni vita inedita, auctore Theodoro meliteniota. Item eiusdem aliae ineditae p. 477.
 Constantinopoleos horrenda obsidio sub Heraclio imp. et Sergio I. patriarcha p. 423. seqq. Deiparae tutela solvitur p. 432. seq.
 Constantinus imp. Heraclii filius Theodorum papam fidemque romanam dilaudat p. 512.
 Constantinus Irenes filius adulter, Theodorum Studitam piosque alios persequitur p. 306. seqq.
 Contelorii Felicis elogium p. XXVIII.
 Crapulae, praesertim post s. communionem, vituperatio p. 496. seq.
 Crescentii locus in sinu nicomediensi p. 354.
 Crucis exaltationis festum multo ante Heraclii imp. tempora p. XLII.
 Cynici cur se ita appellaverint p. 209. (Sed turpiorum huius appellationis originem tradit Lactantius inst. lib. III. 15.)
 Cyrilli alex. adversus Theodorum et Diodorum fragmenta nova p. 117. adn.
 Cyrilli eiusdem dictum quoddam p. 344. Item eiusdem falsus titulus commentarii ad Ioh. evang. in cod. vat. p. 17.
- D
- Dei nomina vel potius epitheta plurima a Theodoro Lascari imp. collecta p. 259. seqq., locus hellenistis notandus.
 Deiparae templum insigne in Blachernis Constantinopoli p. 431. seq. Prope illud eadem Deipara classem hostium profligat p. 433.
 Dies aegyptiaci p. L. (Conferatur S. Augustinus comm. in epistolam ad Galatas n. 35.)
 Diodorus tarsensis interdum dictus Theodorus p. 137. Scripta eius aliquot nuper edita p. 142. 240. Scripserat contra fatum p. 247.
 Disputare cum haereticis plerumque inutile p. 327.
- E
- Echellensis Abrahamus emendatur p. 137. 140.
 Eclogae ineditae ex Basilio neopatrensi, Leone magistro, Iohanne diacono, et Petro laodiceno p. 540-544.
 Eleutherii regium palatium apud Byzantium p. 320.
 Energumeni intra templum esse non sinebantur p. 495.
 Epigrammata duo Anthologiae addenda p. 82. et 86.
 Epiphanii magni, ut fert inscriptio in cod. vat. p. 537. quoddam scriptum. (Epiphanii episcopi latinus sermo de extremo iudicio est in alio cod. vat.)
 Epiphanius Cypri quid de Chrysostomo dixerit p. 282.
 Epistolaris elegantiae specimina p. 439-444.
 Eucharistiae mysterium contra duos praecipuos errores defenditur p. 449. 450. Prolixe exponitur et commendatur p. 478-493. 543. 544. Eucharistiae veritas differt ab imaginibus p. 483. Non est symbolum, sed res p. 552. Eius non infrequens susceptio commendatur p. 491. 572. Eiusdem salutaris effectus p. 488. seq. Pro Eucharistia testimonia nova in libris nostris recensentur p. 498. adn. Item p. 552.
 Euchitarum haeresis p. 579.
 Eudoxia augusta persequitur Chrysostomum, passim in vita nova. Legatos romanos in carcerem coniicit p. 286. Verberatur ab Arcadio et miserabiliter moritur p. 287. Epistola eius genuina ad Innocentium PP. p. 288.
 Eulogiarum post missam distributio p. 582.
 Eulogii alex. fragmentum nuper editum p. 107. adn.
 Eusebii emeseni fragmentum p. 239.
 Euthymii Zygabeni scripta a nobis edenda p. 111.
 Evangelistis symbola varie tributa a Graecis et Latinis p. 37.
- G
- Gothiae princeps p. 307.
 Gradius Stephanus scribit vitam L. Allatii p. V. seqq.
 Graeciae litteratae laus p. XI.
 Gregorius Syracusarum episcopus p. 351. (Hic phottianarum partium fuit praecipuus. Concil. Labb. ed. vet. T. VIII. col. 963. 989.)
 Gregorius thaumaturgus dictus antea Theodorus. De eius scriptis ampla L. Allatii disputatio p. 95. seqq. Scripta eius quaedam nuper edita p. 107. 108.
- H
- Haeresis omnium malorum mater p. 395.
 Heraclii imp. religiosa pietas p. 426. et 436.
 Herennii liber εις τα μετα φυσικα nuper editus p. 66. adn. Dicendus potius *philosophus*, quam *Philo*, ibidem.
 Hippolyti (S.) fragmentum p. 239.
 Historiae prima dos veritas p. X.
 Honorii imp. epistola ad Arcadium p. 285.
 Humilitas apex virtutum p. 460.
 Hymnorum canendorum consuetudo late defenditur p. 100. seqq.
 Hypatus philosophorum p. 4.
- I
- Ἰδιοὑποστάτως adverbium lexicis addendum p. 556.
 Ignatii martyris dictum p. 328.
 Ignatius metropolita Selybriae dicitur auctor vitae Constantini M. (Sed in codicis vaticani notitia apud Lequinium Or. ch. error est) p. 36.
 Imaginum sanctorum commendatio p. 549. Veneratio earundem defenditur p. 325.
 Indiae cellarienses species et conditurae p. 276.
 Innocentius PP. augustis Arcadio, Honorio, et Eu-

doxiae sacra interdicit p. 284. seq. Theophilum et Arsacium deponit p. 285. Eius litterae p. 269. 284. 289.

Inscriptio christiana collectionibus addenda p. 88.

Iobus an regni caelorum notitia illuminatus p. 476.

Eiusdem interpret vetus integer ineditus, ibidem.

Iohannes Baptista pictus cum petaso, et cum gemina in manu cruce vel volumine p. XLIII.

Iohannes chrysostomus natus ex ethnicis baptizatur a Baetano amidensi, ordinatur lector a Poemenio antiocheno p. 265. Secedit in montes p. 266. Fit diaconus, presbyter, episcopus p. 266. 267. Eius inimici Theophilus, Severianus, Acacius, Porphyrius p. 267, et Eudoxia p. 274, cui ianuam ecclesiae occludit p. 275. Causae inimicitiae cum Theophilo p. 267. Concionandi libertas p. 276. Non defendit se in iudicio p. 281. Incendium eo discedente p. 282. Visio ante eius obitum p. 283. Moritur pie in exilio p. 284.

Iohannes hierosolymitanus reprehenditur, qui marte proprio processionem Spiritus sancti dixit a solo patre p. 114.

Iohannes iconoclasta dictus grammaticus et lecanomantis p. 326.

Iohannes sculus scholasticus p. 522.

Iohanni Comneno imp. quot populi subditi, vel saltem obnoxii p. 399. Eius res gestae celebrantur a Theodoro Prodromo poematibus septem nunc primum editis p. 399. seqq. Eius pius triumphus p. 410. (Confer Ephraemum chron. v. 3903.)

Iohannis Scoti haeresis manifesta circa Eucharistiam in paraphrasi inedita Dionysii de caelesti hierarchia p. 450. Idem Scotus frustra excusatur a Ioh. praesule dunelmensi, ibidem. Eiusdem paraphrasis Areopagitae de cael. hierarch. inedita, ibid.

Iosephus frater Theodori Studitae, archiepiscopus thessalonicensis p. 301.

Iosephus melodus in cod. vat. p. 186.

Iosephus oeconomus nuptiis imperatoris adulterinis benedicit p. 307.

Irene bello iconoclastico finem imponit p. 297.

Isidorus vir sanctus ab Athanasio ordinatus p. 267.

Iudam prodidisse Iudaeis Eucharistiae arcanum, nonnulli opinantur p. 570. (Adde his Theophylactum in explicatione verborum Christi consecrantis, ut est in catechesi graeca p. 137.) Eundem item Iudam participasse in caenaculo s. Eucharistiam, ibidem. (Nec non diserte apud Augustinum enarr. in psalm. X. 6, et CXLII. 16. Sed contradicit S. Athanasius in ep. fest. VII. 9.)

L

Λατρεία λογική quatenam sit p. 558.

Lazorum episcopus in Alaniam se obtrudit p. 389.

Indignos ibi plurimos indigno modo facit presbyteros p. 390.

Leo armenius imp. cur dictus thrax p. 324. Eius pessimi mores et indoles 326. Occiditur p. 344.

Leo hypatus p. 346.

Leonum duorum PP. confusa festa p. XLIV.

Linguarum donum datum apostolis quale fuerit p. 577.

Litaniae romanae p. XL.

Longobardiae rex p. 307.

M

Magorum ss. patria ventilatur p. XXXIII.

Marcianus notarius et cancellarius Iustiniani imp.

narrat martyrium ss. Ceryci et Iulittae p. 417.

Marium diversorum climata seu qualitates p. 508. (Conf. Chrysostomi homiliam 82. in Matth.)

Martinaciorum familia byzantina p. 337.

Martyrius legendum videtur apud Echellensem atque Assemanum pro *mar Turim* aut *Turius* p. 137. Fuit autem Martyrius patriarcha antiochenus, Chrysostomi amicus et laudator.

Medicis animarum nostrarum, id est confessariis, auscultandum p. 457.

Michaël imp. christianissimus p. 322.

Michaël alius imperator, qui Leonem arm. occiderat p. 345. Iubet imagines nonnisi extra urbem Byzantium coli p. 356.

Michaël monachus scripsit Theodori Studitae vitam, non illam a Sirmondo editam, sed alteram quae nunc prodit ex codicibus vaticanis p. 292.

Missae celebrandae monita S. Basilii p. 584.

Missa repraesentatio est universae Christi oeconomiae p. 547.

Missas duas eodem die a sacerdote celebrari improbat p. 582.

Monachi circa Olympum Asiae montem iu eremis et cavernis degentes p. 354.

Monialium graecarum severa pudicitia p. XIV.

Monophysita quidam codicum corruptor p. 108. Emendatur p. 112.

Muntani duo p. 36.

N

Nersetus armenii commentarius liturgicus p. 546.

Nervae imp. prudens clementia p. 3.

Nicephori imperatoris perversa indoles p. 317. In proelio bulgarico periit p. 321.

Nicephori patriarchae constantia p. 327. Deponitur sede patriarchali 331.

Nicetae choniatae scripta a nobis edita p. 31. Eius forte facinus p. 29.

Nicetae maroniensis dialogorum de Spiritus sancti processione summarium p. 445.

Nicetae Naupaeti fragm. nunc primo editum p. 28.

Nicetae paphlagoni falso adscriptae in editionibus paraphrases carminum Nazianzeni de principiis p. 7.

Nicetae Stethati scriptum exustum, sed adhuc perdurans p. 10.

Nicetas Serron magnus catenarum biblicarum auctor p. 15. et 16.

Nicetas metropolita thessalonicensis, addendus est Allatio. Extant eius scripta in codd. vat. 857, et 1023.

Nicetarum scripta apud nos p. 7. 9.

Nicolai (S.) myrensis urna prodigiosa p. XII.

Nicolaus Aegypti praefectus, vel dux et augustalis p. 271. 274. 276.

Nicolaus studita sanctissimus, Theodori in carcere socius p. 337. (Huius extat vita apud Combefisium in Actuario B. PP. T. II.)

O

- Olei benedicti pius usus ad infirmitates p. 343.
 Olympiadis liberalitas p. 272.
 Origenis falsum nomen in codice vat. p. 17. Eius fragmentum p. 239.
 Orthodoxiae hebdomada p. 362, et festum in prima dominica quadragesimae p. 549. (i. e. festum cultus ss. imaginum.)

P

- Palimpsesti duo in quibus latent mechanicus et mathematicus p. 64. adn.
 Pantheon factum christianum p. XLVI.
 Parabolae liberiore sensu sunt intelligendae p. 562.
 Paradisus non differtur dignis post obitum p. 533. seqq. Neque poenae inferorum improbis, ibidem.
 Paschatis vera dies definitur a Niceta Seido p. 493.
 Patientia et longanimitas commendantur p. 465. seq.
 Patmi insulae codices describuntur p. 537. seq.
 Paulini (S.) nolani editionem muratorianam valde castigavit Vitus Iuvenatius notis mss. p. 132.
 Persae obsident Constantinopolim p. 423.
 Petasus apostolicae dignitatis ornamentum p. XLIII.
 Petrus singularis abstinentiae monachus p. 354.
 Phantini (S.) historia gr. in cod. vat. p. 513.
 Philo aliquis an fuerit auctor libri Sapientiae p. 48.
 Philonis iudaei alex. scripta multa nuper edita memorantur p. 67. seqq.
 Philonium antidotum p. 54.
 Philoponi (Ioh.) summarium epistolae ad Iustinianum imp. in codice syriaco p. 147.
 Piscis symbolum feriae esurialis p. XL.
 Plato Theodori studitae avunculus et monasticae vitae magister p. 298.
 Preces quasi pro sanctis in liturgia graeca quomodo intelligendae p. 574. De hac re extat disquisitio ms. Pantaleonis cuiusdam in codice allatiano (60.)
 Procimenon quid sit p. 588.
 Proelii navalis ad Blachernas descriptio p. 432. seq.
 Pselli lexicon graecum in codice vat. p. 25.

R

- Rationalis cultus cur dicatur missa p. 558.
 Rheni fluminis vis discretiva, ut dicitur p. 532.
 Rivetus Andreas calvinianus diu refellitur a Leone Allatio p. 97. seqq.

S

- Sarabazus Persarum dux p. 424.
 Schisma graecum non ex dogmatum varietate, sed ex ambitione ortum est p. 10. Id confirmabit Georgius Metochita mox citandus.
 Schismata varia Graecorum a romana ecclesia, quae Nicetas chartophylax nicaenus enumerat improbatque p. 446. seqq.
 Scripturae sacrae studium apprimenecessarium p. 459.
 Scytharum incursus circa Bosphorum p. 385.
 Sergius patriarcha byzantinus (intelligitur) p. 427.
 Sermones ἀναγινωσκόμενοι, id est qui legebantur in ecclesiis. Item μὴ ἀναγινωσκόμενοι p. 21.
 Severiani gabalitani fragmentum p. 239.
 Silvanus episcopus hierosol. p. 272.

Simeon monachus admirabilis, dictus obedientiae filius p. 349.

- Sisinnii patriarchae scripta in codd. vat. p. 27.
 Sophronius Theodori in Studio successor p. 349.
 Spiritus sancti processio etiam a Filio p. 115. Eadem prolixè ventilatur, eiusque controversiae dogmaticae summarium recitatur p. 445. Quam vero nos exposuimus in huius bibliothecae tomo IV. notitiam codicis constantinopolitani circa hoc dogma corrupti, ea belle confirmatur ab historia inedita graecorum schismatum auctore Georgio Metochita, cuius insigne opus nos vulgabimus.
 Stephani Aldoënsis patriarchae Maronitarum opus de s. missa describitur p. 545.
 Stephani alexandrini epistola p. 94.
 Studitae nonnulli virtutis eximiae p. 301. 344.
 Synodus iniqua ad Quercum p. 278.

T

- Tarasii patriarchae ecclesiastica oeconomia seu prudentia ventilatur p. 310. seq. Item Nicephori patriarchae p. 319.
 Templi figuram gestant manibus sancti eiusdem tutelares in romanis musivis et alibi p. XLIX.
 Θεολόγος vocabuli usus ante Nestorium p. 97.
 Theoctiste Theodori Studitae mater, a filio funebri oratione laudata, quae nunc vulgatur p. 364. seqq. ubi virtutes eius et acta vita exponuntur.
 Superstitiones exosa p. 365. Erga famulos misericors simul et iracunda p. 367. 368. 376. Fit monacha cum universa familia p. 369. Aemula Nataliae et Priscillae p. 373. Religiosae paupertatis studiosa p. 376. Vita eius asperissima p. 375. seq.
 Theoctistus nobilis monachus p. 354.
 Theodoretus liber deperditus pro Theodoro mopsuesteno, et Diodoro tarsensi p. 134.
 Theodoria secta a Theodoro atheo dicta p. 77.
 Theodori christiani plurimi in hagiologiis p. 87.
 Theodori Gazae scripta varia adhuc inedita enumerantur p. 194. seqq.
 Theodori heracleotae fragmenta moesogothica nuper edita p. 116. Et graeca in Esaiam p. 214. seqq.
 Theodori lapsi epistola ventilatur p. 131. seqq.
 Theodori lectoris prooemium historiae p. 153. Olim dederant Readingus et Valesius ex codd. allatiano et veneto, sed non sine mendis. Tertius huius operis codex fuit in bibliotheca Card. Sfortiae, teste quem vidi catalogo.
 Theodori nicaeni epistolae ineditae p. 172.
 Theodori Prodromi poemata varia nunc primum edita p. 399. (Augent historiam byzantinam, sed res singulas in hoc indice enumerare longum nimis fuisset.) Item eiusdem oratio epithalamica p. 414.
 Theodorus Aegypti praefectus p. 267.
 Theodorus aeliota addendus catalogo Theodororum p. 145. Item Theodorus monachus, cuius tredecim orationes gr. parabat prelo Holstenius epistola XXXIII.
 Theodorus Alaniae episcopus p. 379. 391, cuius iter ad eam regionem narratur. Scripta eius in cod. vat. p. 175. Vitae eiusdem ac studiorum nec non

- parentum notitia p. 397. Vivebat sub Germano II. patriarcha p. 397.
- Theodorus I. papa scribit epistolam ob motus religiosos constantinopolitanos p. 510.
- Theodorus Stypiota grammaticus p. 407.
- Theodote Theodori studitae neptis nubit illegitime imperatori p. 308.
- Theodorus Mopsuestiae episcopus, magnus doctor apud Orientales p. 118. Scripta eius multo numerosiora fuerunt quam enumerat Allatius p. 121. 137. Scripta eiusdem nuper edita, vel adhuc edenda p. 122. 123. 130. De ipsius erroribus fuse disseritur p. 117. seqq. Theodori nomen falso obtrusum pro Theodoreto p. 122. adn. Nonnullae eius biblicae expositiones p. 321. adn.
- Theodorus studita nobili et opulenta familia byzantina ortus p. 205, cum qua universa fit monachus p. 299, cuius ascesis describitur in seqq. S. Basilii praecipuus imitator p. 302. Paupertatis religiosae apprime studiosus ibid. Fit abbas monasterii in Sacudione p. 305. Ordinatur presbyter a Tarasio patriarcha p. 303. Pellitur in exilium p. 308. Revocatur ab Irene p. 310. Transfert se ad Studii monasterium, cuius disciplina describitur p. 312. seqq. Varios libros componit p. 314. seq. Epistolae eius praecipue laudantur p. 316. Dissidet a Nicephoro patriarcha p. 318. Iterum in exilium truditur p. 320. Revocatur a Michaële imp. p. 322. Monasterii Studii florentissimus status p. 323. Disputat coram Leone armenio imp. p. 328. Imagines sacras publice gestari iubet p. 332. Tertio subit exilium p. 333, et dire exercuitur in seqq. Bardam imperatoris generum precibus sanat p. 343. Revertitur a tertio exilio p. 345. Miracula eius p. 346. seqq. Recedit denuo Constantinopoli p. 356. Amico et laudatore utitur Nicephoro patriarcha p. 357. Morbus eius supremus et obitus anno aetatis sexagesimo p. 359. seqq. Figura eiusdem p. 352. Anno decimo octavo post obitum, cadaver eius incorruptum defertur Constantinopolim p. 362. Theodori magna catechesis, et pars ingens epistolarum, nec non triduum et troparia, et alia quaedam adhuc in mss. codicibus sunt p. 164. 165. 166. 168. 315. 316. Eius testamentum p. 361. Fratres p. 369. Supplementum graecum panegyrici eius de S. Bartholomaeo apost. p. 315.
- Theodorus, Theodosius, Theodotus, Dorotheus, Dositheus, homonymi sunt p. 72.
- Theodorus Xanthopulus funebri oratione nunc edita laudatur p. 419. Eius epistolae ibidem.
- Theophili alexandrini sycophantia et saevitia p. 268. Seiungunt se ab eo septem Aegypti episcopi, ibidem. Eius epistola ad Innocentium PP. p. 269. Monachos Aegypti graviter caedit p. 270. Formulam sententiae in Chrysostomum componit p. 281. Agnoscit privilegium romani pontificis convocandi concilia aut iis praesidendi p. 278.
- Thessaliae clades a Turcis et Italis p. 437. seq.
- Thomae tyranni rebellio p. 356.
- Transsubstantiatio eucharistica auctoritatibus variis comprobatur p. 449. 478. 479. 572.
- Trisagium cum additamento defenditur a Stephano Aldoënsi p. 546.
- Turcarum quidam mores p. XIII.
- Tzamanes Theodori alaniensis persecutor p. 382.
- U
- Ursulae (S.) festum sero admodum in Italia notum p. XLVI.
- V
- Vastor liber mechanicus p. 63.
- Venationis laudes p. 204. seq.
- Ventilabra cur a diaconis graecis agitentur in missa supra res sacras p. 569.
- Virtus haud difficilis neque laboriosa p. 454. Virtus invicta, vitium formidolosum p. 451. seq.
- Vitae christianae imago p. 462.
- Wolfius Hieronymus graecitatis non satis peritus p. 33.
- X
- Xerolophus locus prope Byzantium p. 345.
- Z
- Ζητούμενα quaestiones potius videntur, quam res perditae seu desideratae p. 139. adn.

Addenda in T. VI.

- P. 95. v. 19. adde: *et Socratem IV. 22; Evagrium III. 31; Theodorum lectorem collect. lib. II.*
- P. 169. adn. Abruptus Theodori hermapolitae textus, incertam reddit interpretationem. Vel dicendum est: *rex est legitima potestas, commune*

subditorum bonum procurans. Theodori monachi homilias duodecim parabat prelo Holstenius, ut legimus in eius epistolis p. 210.

- P. 544. fin. adde: *Iohannes chalcedonensis in evangelia.*

In Tomo IV. p. 1. adn. 3. adde: *sic de Sabellianis S. Athanasius in expositione fidei.*

EMENDATIONES.

T. III. lat. p. 1. v. 4. malim interpretari. *Est vero etiam secundum naturam filius Dei, et in virtute declaratus secundum spiritum sanctificationis, per resurrectionem mortuorum, hoc est per virtutem qua mortis vim superavit.* v. 26. *tamquam peccatum mendacium.* P. 5. lat. v. 11. *causa potius quam occasio.* P. 13. gr. v. 3. ἐν pro ἐκ. P. 11. lat. v. 8. *factus est nobis similis, γέγονε καθ' ἡμᾶς.* P. 17. gr. v. 19. corr. παραδειστικὸς. P. 31. gr. v. 1. corr. ὁ μαθητής. Et mox v. 17. ἐφ' αἷς. P. 36. v. 4. ἀβασάνιστος, fortasse *inconsiderata vel caeca.* P. 38. gr. v. 4. τιμὴν pro ἀτιμίαν. P. 47. gr. v. 5. ἔλσον. P. 392. v. 18. ξυφθίσιν. T. IV. P. 1. v. 2. ἀρτίως apte, vel nuper, ut in adn. P. 3. v. 2. εἰς αὐτόν patrem potius quam Iesum. Et v. 17. fortasse: *ne Deum quidem extitisse, antequam filius esset.* P. 4. v. 18. προθέσει *sententia*, id est scripturae quae sequitur. P. 5. v. 1. πάντοτε semper. Et v. 3. *Et illud hodie genui te, licet ante genitum, et semper cum patre existentem, sub temporis partem hodie adducens scriptura significat, semper ad ipsum deinceps venientibus gigni, quousque hodie dicitur.* Et v. 15. ἐμποῖν λογισμοὺς τοῖς διεφθόροις τὴν διάνοιαν sensum *corrumpentibus argumenta suggerat.* P. 8. v. 3. supple verba latina ignorantibus Deum. P. 10. v. 4. τῆς γῆς. v. 8. supple una dignitas. P. 19. v. 25. supple eiusdem subiecti, τοῦ ὑποκειμένου. P. 21. v. 29. *qui hanc ei concedit, virtute confitetur et reliqua.* P. 25. v. 33. *per filium solum ex patre.* P. 27. v. 10. *qui est super omnia Deus.* Et sic alibi. v. 33. καὶ νοήματι, latine *et intellectu.* v. 43. παραδόσεως, hoc loco potius *communicationis.* P. 59. v. 15. supple lat. *etiamsi in re pragmatica consummetur.* P. 62. in frag. Theophili corr. πρὸς τοῦτον. P. 64. v. 26. Melius dici videtur: *id consequenter dicimus secundum carnis naturam actum esse.* P. 152. v. 20. dit redundat. P. 166. numeri adnotationum sunt praeposteri. P. 174. v. 39. ad redundat. P. 229. v. 33. υἰοθεσία hoc loco respectu Christi intelligenda est *filiatio*, potius quam *adoptio.* P. 255. v. 16. *Mardum* typhetae absurditas est. In Didymo p. 117. v. 42. corr. γινόμενοι pro γινομένου. Et ἐξ αὐτοῦ videtur *extra mortem.* P. 131. per-versi fuerunt numeri adnotationum. In Chrysostomo p. 168. v. 25. dic: *superveniens mortiferis peccatis iustitia eripit a morte.* T. VI. P. XLV. v. 4. corr. Aptenses. P. XLVIII. v. 12. corr. Massilienses. P. 3. adn. Smyrnaeos. P. 35. v. 29. *contemnifici.* Ita Allatius, sed dic *contemptibilis.* P. 36. v. 2. a fin. dic: *commentariorum auctorem.* P. 56. v. 10. VIII. corr. IX. P. 66. v. 6. a fin. dic: *serm. II. graec. affect. p. 581.* P. 67. adn. v. 3. *tantum.* P. 82. v. 19. dic: *de eadem.* P. 103. v. 12. corr. *opponendos.* P. 122. adn. v. 2. *antiocheni.* P. 218. col. 2. v. 10. a fin. ἄμυνά τε. Et mox p. 219. col. 1. v. 3. πεπλημμένα. P. 286. v. 3. *Acacium* corr. *Arsacium.*

31016

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.

